

PATROLOGIÆ CURSUS COMPLETUS

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM Scriptorumque Ecclesiasticorum,

SIVE LATINORUM, SIVE GRECORUM,

QUI AD ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA INNOCENTII III (ANNO 1216) PRO LATINIS
ET CONCILII FLORENTINI (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIMA
ECCLESIE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM
DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQ[UE] LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSLIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS, AUCTA; INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS
MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE LISPOSITIS, NEQ[UE]N ET
TITULIS SINGULARIBUS PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATE-
RIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS GUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO
AUTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM PELLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUGENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS,
STATISTICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODUC RELICIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE,
LITURGICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE; SED PRÆ-
SERVAT DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIRIS, ALTERO SCILICET RERUM, QUA CONSULTO,
QUIQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM
OMISSO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATOR; ALTERO SCRIPTURÆ
SACRAE, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QIBUS OPERUM
SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LITERORUM S. SCRIPTURA VERSUS, A PRIMO
GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CETERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONDENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM MITIDITAS,
CHARTAE QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS, TUM
NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIE DECURSU CONSTANTE
SIMILIS, PRETIUS EXQUISITAS, PRESERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SIXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORVMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORVM, PRIMUM AUTEM
IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ETATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE
PERTINENTIBUS, COADUNATORVM.

SERIES LATINA,
IN QUÀ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE LATINE
A TERTULLIANO AD INNOCENTIUM III:

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ LATINAÆ TOMUS CLXXXII.

S. BERNARDUS ABBAS CLARE-VALLENSIS.

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,
IN VIA DICTA AVENUE-DU-MAINE, 189, OLIM CHAUSSÉE-DU-MAINE, 127

THE INSTITUTE OF MEDIEVAL STUDIES
10 EGLINTON AVENUE
TORONTO 6, ONTARIO, CANADA.

DEC - 7 1931

2182

SÆCULUM XII

BERNARDI ABBATIS PRIMI CLARÆ-VALLENSIS OPERA OMNIA

SEX TOMIS IN QUINTUPLICI VOLUMINE COMPREHENDA

HORSTIUM DENUO RECOGNITA, AUCTA ET IN MEJORREM DIGESTA
NEM, NECNON NOVIS PREFATIONIBUS, ADMONITIONIBUS, NOTIS ET
OBSERVATIONIBUS INDICIBUSQUE COPIOSISSIMIS LOCUPLETATA

TERTIIS CURIS

D. JOANNIS MABILLON

PRESBYTERI ET MONACHI BENEDICTINI E CONGREGATIONE S. MAURI

EDITIO NOVA

RE APPENDICES AMPLISSIMÆ VITAM SANCTI DOCTORIS ET EJUS ÆVATEM ILLUSTRANTES

ACCURANTE J.-P. MIGNE

BIBLIOTHECAE CLERI UNIVERSÆ

SIVE

URSUM COMPLETORUM IN SNIGLOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE

VOLUMEN PRIMUM

S. BERNARDI OPERUM DUOS PRIORES TOMOS COMPLECTENS

VENEUNT 5 VOLUMINA 80 FRANCIS GALLIIS

PARISIIS

GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,
VIA DICTA AVENUE-DU-MAINE, 189; OLIM CHAUSSÉE-DU-MAINE, 127.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CLXXXII CONTINEUNTUR.

S. BERNARDUS ABBAS CLARÆ-VALLENSIS.

OPERUM TOMUS PRIMUS. — Epistola	col. 67
OPERUM TOMUS SECUNDUS — Tractatus Morales, doctrinales et ascetici	721
De consideratione	727
De moribus et officio episcoporum	809
Sermo de conversione, ad clericos	833
De præcepto et dispensatione	859
Apologia	895
Liber ad milites Templi de laude novæ militiae	921
Tractatus de gradibus humilitatis et superbie	941
Liber de diligendo Deo	973
Tractatus de gratia et libero arbitrio	1001
Tractatus de baptismis et aliisque quæsitionibus	1031
Capitula haeresum Petri Abæardi	1049
Tractatus de erroribus Petri Abæardi	1063
Vita S. Malachia	1073
Hymnus de S. Malachia	1117
Tractatus de cantu	1121
<i>Appendix ad tractatus Morales et doctrinales.</i>	
S. Bernardus super hymnum : Jesu nostra redemptio	1133
Liber de Passione Christi et doloribus matris ejus	1134
Tractatus ad laudem gloriose virginis Mariæ	1141
Tractatus de corpore Iesu Christi	1149
Tractatus cantandi Graduale	1151
Tonale S. Bernardi	1153

SANCTISSIMO PATRI
ALEXANDRO VIII
PONTIFICI MAXIMO

Ad tue sanctitatis vestigia, beatissime Pater, venerabundi, at securi accedimus, quo tua non minus dignitas, quam tua aignatio nos vocat. Summus es, sed omnium Pater; idem ipse qui olim fuisti, natura facilis ac benignus adversus omnes, quales nos nuper et verbis ioties, et factis coram experti sumus. Majestate itaque cedente, quidni cedat pudor, ut tantæ dignationis, atque ejus, qua nostram dudum congregationem prosecutus es, benevolentæ memores jucunda lui Pontificatus initia obsequiorum nostrorum publica professione celebremus? Et ecce nobis in animo agitantibus, ultro sese obtulit sanctus Bernardus, magnus ille abbas Claræ-Vallensis, qui festinantibus prelis quasi exaltationi tuæ præcurrens, in novam lucem sub luce sanctitatis auspiciis prodire gestiebat. Quin etiam ille quondam honorum ac dignitatum osor, nunc summae tue potestatis consortium ambit, non auctoritatem ut nimuat iuum, sed ut fulciat, ut pastoralis regiminis curas ac sollicitudines levet, ac sacre doctrinæ ministeria in se suscipiat.

Neque vero est, beatissime Pater, quod tam celebri et eximio doctori vices suas committiere vereatur sanctitas tua. Nemo quippe illo melius de sancta apostolica sede meruit, nemo resitus de ea sentit, nemo de summo pontifice magnificientius loquitur. Te quippe principem episcoporum, te hæredem apostolorum, te potestate Petrum, unctione Christum agnoscit, et prædicat (1). Parunne hoc? Etiam assertorem veritatis, fidei defensorem, refugium oppressorum, ultorem scelerum, regum patrem, legum moderatorem, canonum dispensatorem, et, i.e. cetera uno comprehendat, vicarium Christi, et Christum Domini confitetur et asserit (2). Denique in te suspectit plenitudinem potestatis, sed quæ maximum curam et sollicitudinem exigat: adeo, ut ei censem orbe exeundum, qui forte volet explorare, quæ non ad tuam pertinent curam (3).

Te vero, sanctissime Pater, ad tantum pondus sustinendam fixit divina providentia, cum ingenium facile, subiüme, amplissimum, judicium exquisitissimum, prudentium et sagacitatem incredibilem tibi liberaliter concessit. Innatam prudentiam confirmavit longus rerum agendarum usus, cum per singulos honorum gradus deductus, non prius ex inferioribus provectus es, quam congruis meritis aditum tibi parasses ad altiores. In artuosa vita semper composti, in privata nunquam remissus aut atiosus. In maximis et arduis rebus, ubi olli sub sarcina genuunt, tu ipse, quasi nihil agendo, omnia tranquillus exsequeris: et quæ alii laboris impatientiam, quietis ac inertis otii amorem asferre solet proiecta ætas; tue sanctitati contra quietis et otii impatientiam, laboris amorem ac diligentiam inspirat, augetque. Isti sedulitatem non dies toti sufficiunt. Ipsius etiam noctis inducias tue requieti subducis, dictitare scilicet, diligentia et felicitatione opus esse in ista ætate, cui multa, et quidem maxime, agendo incumbunt; ratus cum Bernardo, non esse locum otio, ubi scilicet urget sollicitudo omnium Ecclesiærum (4). Sic exemplo tuo jubes facessere leges, quæ majorem annis sexaginta viro reddunt (5).

Cum sic a natura, a gratia, ab ipsa rerum experientia sis comparatus, Pater sanctissime in ista tamen suprema dignitate procuranda, non tam tuis te credis consiliis, quam alienis. Hinc

(1) De consideratione, lib. II, cap. 3.

(4) Ibid., cap. 7.

(2) Ibid. lib. IV, cap. 7.

(5) Plinius, lib. IV epist. 23.

(3) De consideratione, lib. II, cap. 4.

issa ad cardinales vox, maxima terti pontificis digna, nihil e re christiana te mellitus unquam aut facturum, quod ad eorum consilium prius non relatum fuerit. Quod si, quem alium insuper consiliarium maxime prudentem, expertumque in istum sacrum senatum adhibere volet sanctitas tua, nullum magis idoneum incorruptumque inveniet, quam Bernardum; cuius vel soli De consideratione libri, plane cedro digni, tot oraculis referti sunt, ut ad dirigendos summos pontifices, imo ad regendam universam Ecclesiam, quasi divinitus dictati esse videantur. Id sane pro comperto jamdudum habuisse sanctissimi decessores tui, non modo Eugenius III, ad quem scripti sunt, sed prae ceteris Pius V, et Gregorius XIII, qui sacros illos libros tanti faciebant, ut eorum lectionem etiam mensae adhiberent. In eisdem porro libris, atque in aliis ejusdem sancti doctoris scriptis, invenient omnes quid fugiant, quid sequantur, cardinales, episcopi, aliqui ~~interiorum ordinum ministri~~. Ab eodem etiam reges et principes discent leges regnandi, ipsique plebeii homines, nedium ingenui ac nobiles, Christianæ ritæ pro suo quique statu documenta haurient. Hoc auctore per te plebes clericis, clerici sacerdotibus, sacerdotes Deo in ea qua oportet humilitate subiecti erunt (6). In monasteriis et locis religiosis servabitur ordo, disciplina vigilabit. Super prava opera ei dogmata censura ecclesiastica rigebit, et vestra ipsorum apostolica mandata et instituta, ea qua dignum est sollicitudine observabuntur (7). Hoc duce increduli convertentur ad fidem, perversi ordinabuntur ad rectitudinem; subversi ad veritatem revocabuntur, subversores invictis rationibus convincentur, ut vel emendentur ipsi, si fieri potest; sin minus, perdant auctoritatem alios subvertendi. Denique hoc doctore cessabit ambitio, dominandi libido, cupiditas; nec dignitates honoribus, sed virtutibus, sed cura et sollicitudine estimabuntur. Atque ita denum Ecclesia in eum rescoresciat siatum, qui sanctissimum pontifice, qui Alexandrum, qui Petrum, imo qui et Christum ejus sponsum deceat.

Id fere perfectum et absolutum Bernardo vivente satagente, collaborante; nec dubium quin modo simile quid contingat, si Bernardo vocem et auctoritatem integrâ restituat Alexander. Hanc vocem Bernardo tribuerunt Patres synodi Stampensis, cum dubio pontifice invicem dissidentes voces universim suas et sua quique suffragia in ejus ore ac sententia reposuerunt. Eamdem mox vocem sibi propitiâ sensit Innocentius II, qui sancti Patris prædicatione et auctoritate ab omnibus tandem pro legitimo Pontifice agnitus, ejusdem lingua et calamo usus est adversus schismatis reliquias, adversus nascentes hereses atque errores. Inde Bernardus evasit oraculum ac interpres conciliorum, Senonensis, Remensis, et aliorum; adeo ut ex ejus ore penderent fere omnia, nihilque in Ecclesia, aut in aulis regum ac principum, imo nec in privatis fere familiis, absque ejus consilio et sententia gereretur. Videl illum Roma non semel: quæ quantum ei tribuerit, vcl ex hoc solo conjici potest, quod Anacletus extincto, cum Vietorem pseudopontificem, usurpatis insignibus nudatum, ad Innocentii pedes adduxisset, tanta apud Romanos in reverentia deinceps habitus est, ut ab omnibus Auctor pacis et Pater patræ prædicaretur. Denique « exeuuntum Roma prosequitur, deducit cleris, honorat populus, universa nobilitas conitatatur. Neque enim poterut sine communi mœrore dimitti, qui colebatur amore communis (8). » O si eodem honore, eadem reverentia modo tractarentur legerenturque sanctissimi doctoris libri! Quantus inde fructus, quanta utilitas in rem publicam Christianam redundaret. Certe, quoad in nobis fuit, sacrâ ejus scriptis nativæ formæ gratiam et integritatem, ut gratius, fructuosiusque lectitarentur, resituere conati sunus. Num est, beatissime Pater, eidem reddere vocem virtutis, quam illi nec ipsa mors adhuc penitus eripere potuit. Viget etiam nunc apudpios quoque, imo cliam apud hereticos ipsos, ejus auctoritas: rigebitque amplius in posterum, si tuae vocis oraculo denuo confirmetur. Si tua sanctitate preambante, morente, jubente, omnibus legendus, terentus, cognoscensque proponatur Bernardus, erit vox ejus tanquam vox Domini confringentis eedros, intercedentis flammam ignis (Psal. xxviii). Nulla Bernardo ritia, nulla adversa potestas aut vis resistere. Deo suffragante, ralebunt. Et confringentur sub Alexandro cedri, id est capita superborum et tyrannorum; et intercedetur flamma discordiurum atque bellorum. Et jam suscitavit Deus spiritum vicini regis,

(6) De consideratione, lib. iii, cap. 5.

(7) Ibid., cap. 1.

(8) Vitæ libro ii, cap. 7.

qui regpletus zelo, miseransque optimi regis dejectionem, ferat opem, ut a suis pulsuum deseruimique a cæteris regem, regno restituat suo, quemadmodum suo tempore factum Bernardus scribit de piissimo illo Hibernie rege, qui a germano exturbatus, dedit locum iræ, ut suorum sanguini parceret (9). Funestissimam hanc scenam nostris oculis renovatum conspicimus; similem ejus exitum a maximo pontifice, a maximo rege, suspensis interim animis, exspectamus et exoptamus. Sic fiet, ut quem Ottobono quondam cardinali et legato, qui postmodum Adrianus V fuit, honoris causa cessit Henricus III, eundem thronum alterius Ottoboni, id est Alexandri VIII, curis et subsidiis postliminio acceptum referat Jacobus II. Sed longius abripit nos impetus votorum nostrorum pro gloria tui pontificatus, beatissime Pater, eti non alio ad res magnas aggrediendas monitore, non alio incentore opus est quam Alexandro, ubi in causa Deus est, et Ecclesia. Tantum sanctissimis consiliis tuis propitiis sit ille, cuius vicem geris, tuosque de nostris, si liceat, annos augere velit ad omnia illa gerenda et efficienda quæ in Dei gloriam, in Ecclesiæ utilitatem a tua sanctitate agitantur, et sperantur. Nos vero prorsus felices ac fortunatos reputabimus, si hoc votorum nostrorum pignus, hoc perennis observantiae in se monumentum, benignis, uti alias solet, oculis accipiat sanctitas tua, nosque omnes paterna sua benevolentia et apostolica benedictione dignetur.

Offerebat supplex nomine suæ congregationis
F. JOANNES MABILLON M. B.

(9) Vitæ S. Malachiae capite 4.

PRÆFATIO GENERALIS.

I. Posteaquam studiorum meorum primitias in S. Bernardi opera impenderam, nea ita prime illius editionis curam abscere visum est, ut de ea expolienda et exornanda, immo etiam, si necessarium esset, penitus reformanda nequaquam cogitarem. Cum enim et eam juvenis ac pene ruditus tiro aggressus essem, non sic rem a me perfectam, numerisque omnibus absolutam fuisse existimavi, quin nulla in Bernardo et restituendo, et illustrando limatus et accuratius elaborari possent, ubi litterarum major usus, et experientia diuturnior accessisset. Quapropter, etsi processu temporis in aliena prorsus a taoto doctiore studia longius abductus essem, ita nihilominus sanctissimi viri recordatio et amor pectori meo semper inhæsit, ut si qua in evolvendis, versandisque aliis ancoribus, quæ ad ipsius opera vel emendanda, vel illustranda conferre possent, mihi occurrerent; hec omnia diligenter adnotare, et in opportunum tempus ad secundam editionem seponere non omitterem. Atque ita demum accidit, ut cum tempus pene nullum huic meditationi vacuū mibi ob alias lucubratioes antea concederetur; jam tepescente et refrigerato per has bellorum tempestates aliarum litterarum cultu, unus mihi fere in manibus relictus sit Bernardus, qui ut juventutis, sic ingravescentis ætatis otium occuparet. Libenter itaque hoc otio, ex superiorum nostrorum indulgentia, usus sum ad novam lucem iandam auctori optime de omnibus merito; nec dissimulare possum, ne non parum laboris ac diligentiae, una cum collegis ac sociis meis; in id operis posuisse, ut non tam secunda, quam nova prarsus, et, quoad in nobis erat, elaborata editio haberetur.

II. Erunt fortasse, qui tot editionum repetitiones improbaturi sunt, easque in litteratorum incommodum verti causabuntur. Nec difficile sane longe optabilius fore, si prima statim editione auctores quique in eum statum, qui ad perfectionem quam proxime accedat, omnino restituiri possent. Verum qui in ejusmodi studiis versati sunt, ne illi optime norunt quam operusum sit, ne dicam. Imperfectio, in assentiis tamen veterum librorum copia hinc inde dissipata, in tanta etiam eorumdem discrepancia: ut multo ac longo labore, atque etiam aliquando OEdipo et interprete opus sit, tum ad faciendam non tam voluninuum, quam foliorum hac illaque dispersorum collectionem, ac variantium lectionum delectum; tum ad sanandos locos male affectos et ad obscura penetranda; tum denique ad instruendam genuinorum operum censuram. Quæ omnia, aliaque id genus permulta, ut prima statim recognitione ad amissim comparentur, necessarius est felicior genius, quam ut eum mihi tribuere liceat, nec scio an quisquam sibi arrogare possit. Utin est, malum primæ, si qua est, temeritatis culpam deprecari, quam fortasse augere excusando, aut priorem editionem relinquere imperfectam. Aliam itaque castigatiorem, politior emque adornare visum est opera

preium: atque adeo post novam sancti doctoris operum recognitionem et collationem ad vetera exemplaria factam typographicie denuo pistrini importunis servitiis me cum meis sociis mancipavi, certa quaedam animatus fiducia, hoc consilium novumque laborem nostrum non ingratum fore cordatis viris, cum facti nostri rationes, atque nova hujus editionis, quas quidem speramus, utilitates penitus intellexerint.

¶ I. — *De variis sancti Bernardi operum editionibus: ubi novissime hujus editionis tum causæ, et rationes, tum commoda, utilitatesque explicantur.*

III. In primis nihil magis Bernardi meritum et preium arguit, quam adeo frequentes et toties repetitæ ejus operum editiones, sive autem, seu post inventam artem typographicam. Quippe multiplex illa editio argumento est, quam comparetur Bernardus a multis, quam avide legatur, quam denique ab omnibus ametur. Neque id sane mirandum. In ejus enim scriptis eluet ingenium natura mobile, generosum, excellsum; sed humanum, civile, et honestum. Eloquens quasi congenita, sine fuso, non sine ornamento, sed nativo. Stylus pressus, oratio vivax, dictio propria, cogitatus sublimes, affectus pii, leporis sponie nascentes, totus ~~omo~~ in Deum ac cœlestia spirans. Ardet, non urens, sed inflammans. Pungit et stimulat, non ut irritet, sed ut moveat. Corripit, incerebat, non ut detrahatur, sed ut attrahatur. Arguit, minatur, terret; sed amando, non indignando. Blanditur, sed non adulatur; laudat sed non extollit. Urget blande, perstringit absque molestia; delectat, recreat, placet. Quippe oratio ejus, inquit *Sixtus Senensis*, ubique dulcis et ardens, ita delectat, et ardenter incendit, ut suavissima lingua ejus mol et lac verborum fluere, et ex ardentissimo ejus pectore igitorū affectuum incendia erumpere videantur. Jam vero doctrinam habet minime vulgarem, Scripturæ saecula verbis ac succo refert; sic autem Patrum sententiis inhærente, ut tamen propria ejus esse sentiatur. Ha quippe scribit de rebus divinis, de gratia et libero arbitrio, de moribus et officio pontificum, clericorum, monachorum, laicorum, ut fontem haec indicent, non rivum aut canalem. Et miramur si vir tantus amat? si ejus scripta comparantur, leguntur, teruntur ab omnibus? si editiones eorum sine numero fuerint? si viri docti et eruditii illis augendis, illustrandis, emendandis, et ad nativam integratatem revocandis operam adhibeant suam? si Romo ipsa, orbis domina et magistra, que Bernardum quondam doceant, imo et redarguentem venerata est; si Roma, inquam, ipsa libros de Consideratione, Eugenio III primum oblatos, tum Nicolai V jussu elegantiissime descriptos, deinde pontificis typis sub Clemente VIII publicari passa est, totum Bernardum editura in lucem, si Gerardus Vossius operam itidem suam in totum Bernardum contulisset? Quo minus mirandum est, si in metropoli Galliarum tantum Gallie lumen regii typis meruit honorari.

IV. Quanquam quod tot Bernardi editiones et recognitions factæ sunt, alia etiam fuerunt causæ, et quidem non improbandæ, imo necessariæ. Una et quidem præcipua est, quod cum in variis plurimisque codicibus scriptis hinc inde dispersa fuerint sancti doctoris opera, non potuerunt prima statim editione simul prodive omnia, sed per particulas, quatenus in Luminum studiosorum manus et cognitionem veniebant.

Prima quippe editio videtur fuisse illa, que Moguntiæ a Petro Schoyfero facta est anno 1475, complectens sermones de tempore et de sanctis, neconon etiam de diversis, atque librum ad milites Templi, cum aliis nonnullis Bernardo perperam ascriptis.

Eodem tempore Rothomagi, absque anni designatione, vulgarata sunt tria beati Patris opuscula, nemipe libri de Conuersatione, apilogia ad Guillelmum abbatem, et liber de Praecepto et Dispensatione.

Accessit anno 1511 editio Brixellensis, que sermones de Tempore et de Sanctis, atque prima vix Epistles suppliata in editois isti et typographia nomine prietermissa. Deinde Parisiensis anni 1495, epistolæ trecentas et decenas exhibentes cum sermonibus in Cantica, per magistrum Rouaud, sacra theologia doctorem castigatis et emendatis.

Hanc exceptit editio Spirensis anno 1501, ei post annos duos Veneta, sed absque epistolis; ceterum spuriis et alienis scriptis media ex parte jam infaret. Brixensem item anni 1495 suggerit Possevinus, que nomillas, in Missus est, cum aliis quibusdam operis suis continebat.

Prima, que Bernardi Opera fere omnia in unum corpus redigit, est editio Parisiensis anni 1508, seraphica, uti pecteretur, in illius devotique doctoris sancti Bernardi scripta complectens, diligentissime cum archetypis bibliothecæ Claræ-Vallensis cura demum in optimam unius codicis formam redacta, cura et industria magistri Joannis Bocardi, impensis autem Joannis Parvi bibliopolæ jurati Universitatis Par-

Post annos sex, et quidem anno 1513, Jodocus Cleytoeus Neoportuensis eadem opera denuo recognovit, ac typis Joannis Clæyn Alemanni vulgavit Englishi, adjectis Gilleberi de Hoylandia sermouibus in Cantica; que recognitio meliotes Latetiae Parisiorum, uti et Logdani recusa fuit.

Interim anno 1520 alia prodiit editio Lugduniensis, per duos monachos Claræ-Vallenses, Lambertum Campestrum et Laurentium Dantiscenum, autorata; qua sane omnium emendatissima est.

Secundum hos recognitores (nam varias editiones multo) Franciscus Comesior Arneducaeus, socius collegii Sorbonici, aliam sancti doctoris recognitionum autoris est, prefixa Ludovico De Rie episcopo Genvensi nuncupatoria epistola, in qua testatur, se revolvendo vetera exemplaria, qua refertissima collegii

Sorboacii bibliotheca tum suppeditabat, incidisse in epilogum libri de Diligendo Deo, in editis prætermis-
sam: deinde in opusculum de Amore Dei ac Dignitate amoris: quos libros viduae Claudi Chevalloni cum
aliis edendos suppeditavit anno 1547.

Non una hujusce recognitionis editio facta est: cum interim Antonius Marellinus aliam editionem Basileæ apud Joannem Hervagium adornari curavit anno 1552, solerti, quod ipse asserit ad vetustiorum exemplarum fidem collatione facta, cum nova censura, novaque ordine operum; ut primum locum tenerent Sermones, subsequentem Epistolæ, tertium Tractatus, postremum spuria et aliena.

Hanc editionem antevertit Veneta, cujus meminit Joannes Gillotus Campanus in præfatione ad editionem Nivellianam, apud Parissios anno 1572 procuratam: ubi etiam mentionem injicit recognitionis factæ a theologis Parisiensibus, qui postremas editiones tam suo privato conatu, quam ex collatione veterum codicium, quos in Galliarum bibliothecis norrogare licuit, restituerunt: ut qui post tot, tantosque viros, aut ille, redintegrata instaurare, et sanatis iterum mederi tentaret, labefacere, malumque inferre videretur. Quanquam idem Gillotius subdit, se adjeccisse quasdam correcciones non pœnitendas, et argumenta sive distinctiones capitum in libros quinque de Consideratione ad Eugemum, et in libellum de Præcepto et Dispensatione, quæs Henricus Gycius Cutemburgensis ad septem manuscrip̄ia exemplaria correxerat. Exponit deinde operam suam, tum in secernendis Bernardi operibus nativis a spuriis, tum in nativis ad reetum et commodum ordinem redigendis: tametsi inter genuina Gillotius spuria nonnulla vel jam edita reliquit, vel de novo adjecit, cum Floribus ex S. Bernardi operibus collectis.

Verum ante sex annos, videlicet anno 1566, alia editio Parisiis præderiat apud Guillelmum Merlinum et Sebastianum Nivellum, præmissa epistola Francisci Comestoris, mox laudati, ad episcopum Genevensem: qui editioni adjecta est Appendix Herviana, Basileæ apud hæredes Joannis Hervagii vulgata, opera ac studio Jacobi Pamelii Brugensis, qui Bernardi parvos Sermones numero sexdecim, tum Parabolam de Christo et Ecclesia, item Soliloquiorum librum, et alia uonnulla Bernardo supposita protulit in lucem. Eodem anno Ludovicus Miræus Rosetanus aliam Bernardo Appendicem, a Francisco Comestore acceptam, Lutetiae itidem apud Carolam Guillard adjeci curavit.

Mitto alias ejusdem saeculi editiones pene innumeratas; ut nullus fere annus abierit, qui non aliqua Bernardi operum editione tuerit insignis. Omnia elegansissima sive illa quæ anno 1586 sub symbolo navis facta est cum epistola nuncupatoria Joannis Gillotii ad R. P. Guidonem Cornuatium abbatem Vallis-Claræ, ejusdemque præfatione ad lectorem.

Quin etiam eodem saeculo plerique Bernardi Sermones cum Opusculis in Gallicum idioma translati sunt, nempe anno 1575, par Hubertum Lescotum canonicum regularem, sed absque Epistolis; quæ in versione item Gallica anni 1622 per Philippum Le Bel doctorem Parisiensem adjectæ sunt, ut et in novissima versione R. P. Gabrieli a S. Malachia Fulienensi.

V. Jam vero quod attinet ad varias editiones saeculo nostro factas, omnes percensere res fuerit pene infinita, nec minime necessaria. Duas tantum novare juvat: unam Edmondi Tiraquelli monachi Cisterciensis, anni 1601, alteram Joannis Picardi, anni 1609, cum notis et aliquot epistolorum accessione, et cum epistola nuncupatoria Tiraquelli ad R. P. Edmundum a Cruce abbatem Cisterciensem; atque etiam cum epistola et præfatione Gillotii.

Hæc Picardi editio eodem anno Antwerpia apud Joannem Keerbergium recusa est, atque inde multoties repetita donec tandem optima omnium et accuratissima prodit anno 1641 Jacobi Merloni Horstii, viri piissimi ac doctissimi, recensio, quæ alias omnes obscuravit, sapissime deinceps ad prelum revocata.

VI. Quid ab eruditio viro in alla editione præstitum sit, pauci observare juvat. Principio mirari se dicit, quod cum inter omnia sanctorum Patroni opera, nullus frequentius versetur in manibus, quam Bernardus, unus tamen adeo hactenus negligenter sit, ut frequenissime quicquidem, semper tamen idem, imo subinde deformior, corruptiorque prodiret, tanquam vel indignus, vel non indigens curatione. Id in causa fuisse car ipse medicam adhibuerit manum. Et primo quidem omnia Bernardi opera in sex tomos distribuisse, ut primus epistolas; secundus sermones de Tempore et de Sanctis; tertius sermones in Cantica; quartus tractatus varios; quintus aliena; sextus denique duorum sancti Doctoris discipulorum, Gilleberti et Guerrici, opera completerentur, adhibita pro loco trutina ac censura. Deinde se Tractatus in capita et sectiones distinxisse; tum epistolis singulis ac tractatibus argumenta seu summaria præfixisse. Ad hæc non pepercisse diligeatissime neque sumptibus, quominus ex variis variarum regionum bibliothecis Bernardianam editionem augeret; tametsi multa, quæ a nonnullis indicantur, pale a Possevino, aliisque, consequi non potuerit. Præter ea, præambula complura adjecta; Vitam S. Bernardi septem librois, cum diversis elogis et chronologia præmissam. Denique adjectas annotationes prolixas, præter alias breviores sparsim per totum opus insertas at marginem, cum indicibus uberioribus locorum Scriptura, rerum et verborum Cæterum se consciente esse immensi laboris, quo editionem omnino correctissimam reddere conatus sit, eis typographorum diligentia votis suis non plane responderit. Aliam quidem editionem, et auctionem, et accuriationem, parabat vir doctus: sed huic proposito immortuus est die aprilis vigesima, anno 1664.

VII. Primam nihilominus editionem illam, quantum homini docto, diligenti, ac Bernardi perquam studioso, sed privato, licuit, feliciter executus est Horstius: ita ut ejus editio ambabus, ut aiunt, manibus accepta fuerit ab omnibus et probata, et in variis provinciis ac locis sæpiissime recusa. Verum cum Bernardi textum Horstianum ad gallicanos codices complures prælectorum nostrorum jussu exegisset noster Claudius Canteloubus; quosdam nihilominus in illo textu deprehendit nævios, qui horum codicum epo saepi postulabant. Et Bernardi quidem sermones de Tempore ac de sanctis in secunda forma emendatissimos emisit in lucem. Verum, cum aliis eadem diligentia evulgandis daret operam, hanc ipse mihi provinciam morte resignavit, adolescenti in re litteraria novo et inexperto, cui nunquam venisset in mentem cum doctissimo Horstio labore et industriam conferre, nisi tenitentem ac cunctabundum ad persequendum demortui Cantelovii opus præfectus noster generalis piæ memorie, reverendissimus Bernardus Audebertus, me compulisset. Parni itaque vel invitus, et symbolam in primis ex Cistersensis bibliothecæ exemplaribus conferente religioso viro Jacobo Lannoyo ejus præfecto, editus tandem Bernardus est in majori et in minori forma, non eo quidem modo quo decebat, sed qualem ferre potui ruditis mea ætas, aut vero qualem a librario, suæ magis, quam publicæ rei addicto, impetrare licuit.

VIII. Cum vero ejusmodi studiorum continua usu multa in dies observassem, quæ ad limandam et lustrandam Bernardi editionem conferre poterat; hæc omnis, ut jam dixi, diligenter notare studui, ut si quando tempus et otium mihi suppeterent, aliam emendationem, politiorem, perfectioremque adornarem. Verum cum ad id operis me accingerem, in alium scopulum me conjectit misera typographicarum legum conditio, ex qua tandem, tanquam tempestate quadam, in huic qualemque portum delatus sum, ea sane fortuna, quam nihil attinet modo commemorare.

IX. Etsi vero a moribus meis et ab instituto nostro prorsus alienum esse debeat propriam venditare operam, iuterest tamen hoc in limine demonstrare, quibus in rebus novissima hæc editio tum ab Horstiana tum etiam a priori nostra differat. Et primo quidem in conferendis velutis eodicibus antea mihi non visis, ite maxime, quos vel in variis provinciis a nobis subinde perlustratis consulere et revolvere licuit, vel quos in bibliothecam Colbertinam magno rei litterarie commodo post nostram editionem concessit vir bonis litteris juvandis et illustrandis natus Stephanus Baluzius, secundas horas adhibui; tum ex variis lectionibus eas seligere, et in textum restituere curavi, quæ Bernardi sententiæ accommodatiæ videbantur: quæ res usum veterum librorum pene assiduum, gustum usu acquisitum, maturiusque iudicium exigunt, quam litteratorum vulgus opinatur, qui aranearum telas captare nos existimant, dum has, quas pulant' minutias consecutamur. Verum sentiant id genus homines de nobis quicquid volent; modo nostram operam approbet non hominum plausus, sed publica Ecclesiæ, reique literaria utilitas.

X. Neque tantum in textu restituendo censura a me adhibita est, sed etiam in secerendis Bernardi genuinis scriptis a suppositiis et falsis, quæ in editione Horstiana et nostra priori inter Bernardina adhuc decitescebant. Hinc expunctæ epistolæ due, ex Bernardi Brito Annalibus ab Horstio Bernardinis insertæ: rejecti sermones quatuor aut quinque ex sermonibus de Tempore et de Sanctis; rejectus etiam liber Declamationum; et alia nonnulla, quæ Bernardi non esse ex certis argumentis et indiciis manifestum est.

XI. Ad hanc censuram faciendam adjumento fuere non modo Vitæ Bernardinæ scriptores, imprimis Gaufridus, qui præcipiutorum sancti doctoris operam indicem exhibent; sed etiam veteres codices, veterumque auctorum citationes, præ cæteris vero antiqua collectio ex Bernardi scriptis, quæ Liber Florum, Florilegium, et Bernardinum appellatur, primum edita Parisiis anno 1503, multo probabilior alia collectio ne, quæ anno 1574 ab Huberto Scuteputto canonico regulari facta est, in Bernardi editos a Joanne Picardo intrusa. Longe vero antiquior est prima illa collectio, cuius auctorem nobis suggestit vetus codex Cisterciensis, in quo hæc habetur cum sequenti inscriptiōne: « Incipit prologus domini Willelmi, monachi Sancti Martini Tornacensis, in Berwardino, quem idem exceptit et compilavit de libris et dictis sancti Bernardi abbatis Claræ-Vallis. » Prologus ita incipit: « Cum non essem alicui exercitio magnopere occupatus, » etc., ut in editis, in quibus desideratur auctoris nomen, quem sæculo tertio decimo vixisse facile colligitur ex antiquitate codicium, in quibus hæc collectio reperitur. Porro etsi quedam opuscula, quæ Bernardum auctorem non habent, laudet collector iste, ut ipsa epistola ad fratres de Monte Dei, meditationes, librum Declamationum; in cæteris tamen non levis est momenti ad internoscendos maxime Bernardi sermones: quod in causa fuit, ut sieubi de quibusdam dubitandi ratio occurrit, ut in sermonibus de Diversis, has ex Bernardino citationes adnotare visum sit. Nec vero mirum, quod tum epistola ad Fratres de Monte Dei, tum Declamationes et Meditationes in illa collectione sub Bernardi nomine adducantur eum et sanctus Bonaventura idem peccet in laudata epistola; et libri Declamationum et Meditationum ex Bernardi eentonibus consistent, ut suis locis dicturi sumus.

XII. Præter censuram operum, aliquid etiam mutatum in ordine Horstiano, nempe in dispositione comitorum, tum opusculorum. Nam ubi Horstius epistolis secundo loco subjicit sermones de Tempore ac de Sanctis, tertio loco sermones in Canuca; quarto vero opuscula seu tractatus: consultius visum est ap-

stolis subiecta Opuscula seu Tractatus, qui plerique vel epistolari modo scripti sunt, vel ex epistolarum classe in tractatum ordinem redacti. Ex hoc ordine consequitur, ut tertio loco succedant sermones de Tempore et de sanctis; quarto, sermones in Cantica: quibus in quinto subsequitur eorumdem sermonum continuatio, id est Gilleberti Sermones in eadem Cantica. De ordine duorum reliquorum tomorum, quinti nimur ac sexti, in praefatione ad tomum quintum uberior dicendum erit; uti etiam de prioribus in singulis ad eos praefationibus agendum.

XIII. Atque ut genuina omnia Bernardi opera uno volumine continerentur, libros de ejus Vita et Gestis, quos Horstius in primo volumine præmisserat, rejecimus in finem tomus sexti seu secundi voluminis; ne vel germana Bernardi opera a se divellerentur, vel nimium inæqualis esset voluminum magnitudo. Porro in fine prioris voluminis, uti et secundi, proprios indices copiosissimos collocavimus, ut priores indices omnia genuina opera, posteriores aliena complecterentur.

XIV. Denique ubiores notæ et observationes, quæ ab Horstio vel a me quandam in epistolas et alia opuscula coedita sunt, textui sudjiciuntur. Brevis interim chronologia præmissa est tomo primo, quod ipsarum notarum veluti fax quedam, et quasi commune quoddam sit fundamentum. Ad hæc singulis fere opusculis, in tomo secundo contentis, admonitiones præposuimus ad argumentum cuiusque libri explicandum, aliasque circumstantias ad id pertinentes. Hæc fere sunt, quæ universim in hac novissima bernardi editione præstiliūmus.

XV. Verum ut ad examen tomus primi, qui Bernardinas epistolas complectitur, descendamus, non mediocrem operam denuo abhibuimus in iis emendandis, illustrandis, ordicandis et augendis. Ad emendationem quod attinet, varios variarum bibliothecarum codices consulunus, Vaticanos, Colbertinos, Belgicos Sancti Petri apud Gandavum, et Aureæ-Vallis, preter eos, quibus in priori editione usi fuimus. Ex uno codice Corbeiensi quasdam aliquanti momenti inscriptiones restituimus, variaque loca tum ex eodem codice, tum ex duobus Colbertino bonæ notæ, quorum unus signatus est n. 1410; alter. n. 2476, Bernardi etiam opuscula contineos, cum quo eadem opuscula contulimus. Ad hæc notæ marginales singulis fere epistolis apposite sunt ad historica maxime facta paucis explicanda.

XVI. De ordine epistolarum diu anceps fuit cogitatio, an ordinem receptum servaremus, an potius novum institueremus. Variæ in utramque partem rationes sese offerebant. Ad servandum antiquum ordinem movebat primo antiquitas illius ordinis, quem ipso Bernardo adhuc vivente institutum fuisse constat, nimurum pre trecentis illis ac decem epistolis, quarum ultima est ea, quæ ad Arnoldum Bonæ-Vallis abbatem a Bernardo extrema scripta fuit. Nam cæteræ, sparsim hiuc inde dispersæ, a posteris deinde in corpora Epistolarum in editis libris redactæ sunt, non semel, sed per varia intervalla, prout sese vel collectoribus vel auditoribus obtulerunt. Deinde antique ordini favebat temporis ratio, in veteri illa epistolarum collections uterumque servata; cum alias tuncdem esset, ne plus incommodi ex illius recepti ordinis mutatione, quam utilitatis consequeretur, ob receptas nimurum epistolarum citationes, ne quid dieam de solemni ordine veterum exemplarium. In contrarium pugnabat epistolarum quarundam confusio intolerabilis, ubi ordine præpostero aliquando responsio ad quasdam litteras facta, longo intervallo eas præcedebat. Accedebat aliud ex eo consequens incommodum, quod ejusdem argumenti tractatio perturbate relata, a se ipsa devulsa et distracta erat. Io his angustiis medium inire viam satis visum est, vulgatum scilicet ordinem retinende in prioribus trecentis ac decem epistolis: in aliis vero quæ subinde adjectæ sunt, eas ad rationes temporis revocando, apposito ad marginem ordine, quem unaquaque epistola antea obtinebat. Un vero quedam ex novo hoc ordine epistola præcedentibus cohædere debuerant, illarum lectionem præmantendam aut subjungendam esse monimus. Sic antiquo ordini servatus est bonus, et ex novo sublata confusio. Sed ne veterem illam ordinem vivente ipso Bernardo concinnatum gratis dixisse videamur, testem appellamus Guillelmum, S. Theoderici quandam abbatem, qui ante Bernardum vivere desiit. Is enim in libro prime de Vita sancti doctoris, ipso superstitio scripto, tradit n. 60 Bernardi ad Robertum consanguineum summa epistolam, quæ in medio imbre nou fuerat madefacta, « ob tam grande miraculum in codice epistolarum ejus, » scilicet Beruardi, « a fratribus non immerito primam fuisse ordinatam. » Ceterum id a se factum memorat tertia Vitæ scriptor a nobis editus, quem Gaufridum sancti viri notarium esse existimamus.

XVII. In omnibus tamen antiquis libris non omnino constans est epistolarum ordo, tametsi in plerisque oīum vulgata consentit usque ad epistolam trecentesimam decimam; qui numerus in omnibus item codicibus non habetur. Ex quo intelligit, non unam, sed plures factas fuisse Bernardinarum epistolarum compilationes. In tribus eodiebus Vaticanicis habentur illæ epistole, et in primo quidem elegantissimo, signato n. 662, continentur epistole ducentæ nonaginta sex eadem fere ordine atque in editis; quarum postrema est ad Hibernenses, de transitu beati Malachiae. In alio codice n. 664, item etiam ordo in epistolis ducentis quinquaginta duabus; ex quibus ultima est ad Hugonem militem Templi. Verum in tertio, qui n. 663 prædictus est, exstant epistole ducentæ quadraginta, quarum ordo ab editis penitus diversus est ita ut prima sit illa, quæ in antehac editis trecentesima decima tertia, ad Haemericum cardinalem, extrema ducentesima septuagesima quinta ad Eugenium papam de electione Autissiederensi. In aliis et

dicibus idem fere ordo servatur atque in editis, nisi quod in Gandavensi monasterii Sancti Petri hæc epistolarum compilatio dividitur in tres partes: quarum prima continet epistolas centum; altera, epistolas sexaginta quatuor supra centum; tertia epistolas septuaginta sex; quarum penultima est Bernardi ad Rorgonem de Abbatis-Villa; ultima Joannis Casæ-Marii ad Bernardum. Et fortasse in nullo alio codice plures simul habentur Bernardi epistolæ, quam in isto Gandavensi; quo codice, vel certe simili, usus est Willermus Tornacensis monachus in suo Bernardino superius latus, ubi epistolas ex prima, secunda, et tertia parte adducit. Cæterum in codice Vallis-Clare ordinis Cisterciensis existant epistolæ trecentæ septem; in Aureæ-Vallensi, trecentæ sex, utrobius postrema ad Arnoldum abbatem, quæ certe Bernardi extrema est. Primam illam haud dubie collectionem ad se mitti petebat Joannes Saresberiensis in epistola nonagesima sexta, ad Petrum Cellensem: cui in epistola sequenti « pro epistolis beati Bernardi » gratias agit.

XVIII. Jam vero ut de epistolarum accessione in hac editione facia (quod postremo loco tractandum erat) agamus, præmittendum est, iu prima Bernardiarum epistolarum editione Bruxellensi anni 1481, atque in Parisiensi anni 1494, exhiberi trecentas decem epistolas, quarum antepenultima est ad Arnoldum Carnutensem abbatem; penultima ad fratres Hibernenses, iu obitu sancti Malachie episcopi, ultima ad Guidonem abbatem Arremarensem. In editione vero anni 1520 per duos Clarens-Vallenses monachos, ut diximus, adornata, existant epistolæ omnina trecentæ quinquaginta et una, quarum extrema est ad Hugo-nem novitium, postea Bonæ-Vallis abbatem. At epistola ad Arnoldum trecentesima decima est; epistola vero ad Hibernenses trecentesima undecima. Hujus discriminatio ratio est, quod in priori illa editione desunt epistolæ duæ, nempe epistola octogesima quarta, quæ est secunda ad Simonem abbatem Sancti-Nicolai; et epistola centesima quadragesima septima, ad Petrum abbatem Cluniensem. Judicis Clichtovensis in sua editione anni 1515 et in consequentibus habet epistolas tantum trecentas quinquaginta, omessa epistola ad Hugo-nem novitium, quæ in editione Basiliensi anni 1552 ab Antonio Marcellino restituta fuit, uti et in sequentibus usque ad Joannem Picardum. Is epistolas septuaginta jam vulgatis adjectit, sed absque ordine dispositas; quarum duas extra ordinem præmisit ex codice Pithœano, ceteras longo post vulgatas intervallo protulit ex bibliotheca sua Victorina. Detractis itaque quibusdam epistolis perperam repetitiis, Horstius vulgatum earum numerum rededit ad trecentas sexaginta sex, quibus duas ex Bernardo Brito spurias, et ex codicibus Anglicanis septendecim genuinas addidit, una cum epistola Fastredi abbatis corondis loco adjecta, quæ numerum trecentarum octoginta sex absolvebat. Denique in priori nostra editione epistolæ undecim additæ sunt; et in hac novissima epistolarum numerus ad quadragintas octoginta duas accrescit, tum ex viginti octo Bernardi epistolis recens in Germania repertis, et Appendix instar Horstio Coloniae adjectis; tum ex quibusdam alibi inventis, tum denique ex aliis, sive ad Bernardum, sive in Bernardi causa scriptis, quæ ad Bernardinas illustrandas necessarias vise fuerunt. Omnes porro istas epistolas redigimus in tres classes quarum prima quæ prior est epistolas trecentas et decem exhibet, antiquum ac vulgatum retinet ordinem; secunda, ad epistolam quadringentesimam quinquagesimam quartam reliquas Beroardi genuinas epistolas; tertia dubias, spurias et alienas complectitur. Hæc fere sunt quæ in primi tomii recognitione pectus; cetera diligens Lector facile observabit. Reliquis tomis singulia præfixa est sua præfatio, in qua quid in ueroquo præsumit sit, abunde docetur.

XIX. Postremo quæ Bernardi opera in variis bibliothecis delitescere causatus est Horstius, ea non esse Bernardi jam olim observavimus. Quippe liber in Hexæmeron, est Arnoldi abbatis Bonæ-Vallis in agro Germutensi; Commentarius in psalmos penitentiales, Innocentii III; Expositio in psalmum Afferite, Richardi Victorini; alia in psalmum quinquagesimum, Urbani; Commentarius in Pauli Epistolas, Bernardi Clavonensis Augustiniani, teste Possevino. Commentarius in Apocalypsim a Caramuelio falso tributus Bernardo est: qui commentarius cum quædam Bernardi opuscula in codice subsequetur sub titulo « cujusdam », Caramuel legit « ejusdem » atque hunc Bernardo, uti et præcedentia ascripsit. Sane nulla superesse Bernardi opuscula, saltem alicujus momenti, haud edita existimo, præter nonnullas epistolas, quæ hactenus desiderantur. Sunt autem sequentes, videlicet: Epistola una ad Hogonem Pontiniaci abbatem, ut patet ex epistola trigesima tertia, ad eundem, n. 1; epistolæ duæ ad Innocentium II, adversus Petrum Bisuntinum, ex epistola centesima nonagesima octava. Una item ad eundem pro Petro Pisano, ex fine epistolæ ducentesimæ decimæ tertiae. Plures item ad eundem pro introductione Præmonstratensium in Virdunense monasterium Sancti Pauli, ex epistola ducentesima quinquagesima tertia n. 1. Una ad Ansellum subdiaconum Trencesem indicatur in epistola ducentesima tertia, ad Attonem. Una excusatoria ad Sugerium, in epistola ducentesima vigesima tertia, ad Joslenum, n. 1. Duæ ad Joannem de Buzaio, in epistola ducentesima trigesima tertia, ad eundem. Una ad Eugenium III, in gratiam episcopi Clari-Moniis, ex üne epistolæ ducentesimæ octogesimæ quartæ, ad ipsum Eugenium. Item altera ad eundem Eugenium pro Ecclesia Tornacensi, ex Herimanu monacho Tornacensi, n. 115 (10). Una encyclica contra duella, ad Remouensem et Senonensem archiepiscopos, ad episcopos Suessionensem et Autiessiodorensem, et ad Theobaldum et Radulfum comites, ex epistola alias trecentesima quioquagesima octava, nunc trecentesima septuagesima

(10) Vide Spicilegii tomum II, pag. 483.

sexta. Ad hæc Petrus Venerabilis in quadam epistola, quæ modo inter Bernardianos exstat ordine trecentesima octagesima octava, refert fragmentum eujusdam sancti doctoris epistolæ pro Anglo quodam abbate in hæc verba, n. 4, « Quasi subversum sit judicium. » etc. quæ quidem in nullis Bernardi litteris legere memini.

XX. Meminit etiam Ordericus Vitalis unius Bernardi epistolæ ad Natali abbatem Resbacensem pro Uticensibus monachis, qui S. Ebrulfi reliquias petebant, Guarino, eorum, abbate imprimis id curante, et postulante a Natali abbe. « Gaufridus Claras-Valles se ire velle intimavit: et si secum ire vellet annullit. Ambo itaque cum suis famulis Claras-Valles abiernunt: benigne a fratribus illius cœnobii suscepti sunt, qui Regulam sancti Benedicti omnino ad litteram observare satagunt. Dominum vero Bernardum, illius monasterii patrem, quæsierunt: cum eo locuti sunt, et plurima siscitantes, magnam in eodem sapientiam invenerunt. De sanctis enim Scripturis luculentiter tractavit, et votis eorum ei interrogationibus satisfecit. Causam quoque Utileenarum ut audivit, Guarinus abbatem benigne adjuvit, litterasque exhortatorias Resbacensi conventui destinavit. Guarinus ergo abbas epistolam venerabilis Bernardi protulit, quam Resbacensis conventus libenter suscepit, et audita libertatis completere decrevit. » ita Ordericus in libro sexto.

XXI. Præterea Ademarus Ecolismensis monachus in Chronico, ubi de origine Carthusiensium agit « Hic ordo, inquit, teste Bernardo, inter omnes ecclesiasticos ordines primatum tenet, non ratione temporis, sed vigore sanctitatis. Unde ipse vocat eum speciosissimam columnam Ecclesie: » quod in editis non inveniatur.

XXII. Denique Joannes Picardus, ex Joanne Mauburno in tractatu de Habit u canonorum regularium laudat quadam epistola ad Fulconem, ex qua hæc verba Mauburnus delbat: « Non compries nigras aut griseas a collo dependentes; sed alias a muliereculis mutuantur a collo dependentes, rubricatus murium pelles: » quasi hæc verba ex quadam epistola nouum edita referantur. Verum ad sensum extant in epistola secunda ad Fulconem, n. 11. Item quæ idem Picardus ex eodem Mauburno tanquam haud vulgata refert de dotibus cardinalis, hæc habentur in libro quarto de Consideratione, n. 12. Hæc sunt quæ de hac epistolarum editione præmittere visum est operæ pretium.

§ II. — *De Bernardi sanctitate, doctrina, et auctoritate in Ecclesia.*

XXIII. Antequam ulterius procedamus, juvat expendere duo, qui Bernarde tribui solent, titulos, nempe quod sit inter doctores mellifluus, atque ultimus inter Patres, sed primis certe non impar. Docuris nomen Ecclesia his tribuit, quoram doctrina publico ipsius suffragio approvata est, maxime ubi sanctitas concentus accedit. Patres vocat eos, quos sanctitas, doctrina, et antiquitas commendat, doctrina, inquam, Scriptura et traditioni potius, quam rationibus philosophicis inhærens. Itaque doctores appellari possunt statum a morte viri sancti doctrinæ illustres: Patres vero nonnisi quos recepta jamdudum auctoritas venerabiles fecit, et modus tractandi res, a philosophica ratione alienus. Utrumque elogium merito sortitus est Bernardus. Et primum quidem in ipsa ejus canonizatione eidem tribuit Alexander III in missa, quam de eo tunc celebravit, dictio Evangelio, quod solis doctribus sanctis assignatur ex Matthæi capite quinto *Vos estis sal terræ* (Math. v). Diserte vero Innocentius III idem elogium confirmavit in Collecta a se composita, in qua « beatus Bernardus abbas et doctor egregius » appellatur. Melliflui adjективum, quod recentius est, sanctio doctori asseruit Theophilus Raynaudus libello singulare, qui Apis Gallicana inscribitur. Primi inter editores hoc epitheton in fronte apposuerat, Lugdunensis quidem anno 1508, tum Iudeocus Cliestoveus anno 1515. atque etiam duo illi monachi Claras-Valenses jam superius laudati; idemque ab aliis subinde postea neglectum restituit Horstius. Verum inter elogia illud referre præstat: enim nudum Sancti Bernardi nomen satis ipsius operum titulum commendet, quod auctoris implet elogium. Sane si quod aliud epitheton Bernardo convenit, maxime Θεοδάκτον, ab aliis editoribus eidem tributum: propterea quod doctrina non tam humanis viribus acquisita, quam cœlitus infusa prædictus fuisse videatur.

XXIV. Quanquam si nou defuit laber et industria in legendis versandisque auctoribus, non modo sacris sed etiam profanis, ut ex horum verbis subinde adductis manifestum est. Verum haud dubie in sæculo hæc didicerat juventis, quæ etiam seni in memoriam aliquando recurrabant. At rebus theologicis accurate operam dederat monachus: quarum rerum cognitio quam profunda et sublimis in eo esset, docent imprimis sermones duo in Cantica, nempe octagesimus et octagesimus primus, ubi de imagine Dei, quæ in Verbo et in anima est, et de simplicitate Dei tam alte et apte disserit, ut nemo melius ante vel post eum. Idem etiam dicendum de Christi pro nobis patientis satisfactione, quæ niro sane modo in epistola centesima nonagesima ad Innocentium explicatur. Ad hæc quid in canonum scientia exim is ejus de Consideratione libris comparari potest? Hinc confirmatur istud Leonis Magni effatum; « Verus recti amor in semetipso habet et apostolicas auctoritates, et canonicas sanctiones. » Denique doctor sanctus quantum id Scripturæ sacræ lectione versatus fuerit, ubique clamant ejus scripta, « quæ nihil aliud quam centones diuinorum voluminum, » ut Sixti Senensis verbis utar, dici possunt; quippe undecunque Veteris ac

Novi Testamenti sententiis ita distineta, seu garameis emblematis, hisque adeo commode et apte inseritis, ut ibi nata esse credantur: » Qui quidem scribendi modus sicut in quovis argumento promiscue usurpari non deceat; ita in rebus sacris non debet improbari. Huc enim adduci potest quod Petrus apostolus ait: *Si quis loquitur, quasi sermones Dei* (*I Petr. iv*). Quod vero Bernardus quosdam Scripturarum locos in sensum improprium ac minime litteralem quandoque detorquet, adeo ut ludere potius in verbis, quam verba ipsa expondere videatur; id sane ea ratione excusare licet, quod in Scriptura multiplicem sensum, qui ad mores informandos conducat, accomode erui posse eradiderit vir sanctus, præsentim ubi non de fide agitur, sed de pio quodam argumento exornando, ad excitandam scilicet auditorum attentionem ac delectationem.

XXV. Jam vero sanctissimum virum non tantum in Scripturam sacræ, sed etiam in sanctorum Patrum lectione apprima, quantum ferebant variæ ipsius occupationes, versatum fuisse, nemo inficiabitur, qui ejus scripta diligenter lectorum. Nam et Patres aliquando, eorumque sententias in his laudentur, et doctrina eorum per omnia ejus opera respersa est. Unde cum « quercus et fagus » se magistros habuisse dicit (11), id eo modo interpretandum est, quem cardinalibus ipse suggerit in libro quarto de Consideratione, n. 12, nempe. « in omni re oratione plus fidendum, quam propriæ industrie vel labori, » quod Bernardo re quidem vera Gaufridus aptavit (12). Ceterum quantum ex lectione Patrum, præsordium sancti Augustini, profecerit, probat imprimis liber de Gratia et Libero Arbitrio, quod Augustinianæ doctrinæ eruditum quoddam summarium est. Anabrosium Augustino adjungit in epistola seu opusculo undecimo, ad Hugoneum Victorium; additique, ab his duabus Ecclæsiae columnis non facile se avelli. Athanasium item laudat in episcopatu decimo, contra Petrum Abbatardum; aliquando etiam Gregarium Magnum. Denique in eleusula hominiarum de Laudibus Virginis, multa a Patribus accepisse se satetur. Mirum vero est, hominem sanctum, et morbis et infirmitatibus obnoxium, tot curis distractum, negotiisque non modo domesticis (quæ sane nec levia, nee pauca erant in tam numeroso monachorum cœtu), sed maxime publicis interpellatum, parem fuisse, aut tot libris legendis, aut tam disertis eruditisque scriptis elaborandis: adeo ut præster naturale ingenium, quod in eo excellentissimum et sublimissimum erat, divinam quanidam ipsi lequenti, agenti, docenti ac scribenti sapientiam adfuisse nemo dubitara possit. Unde « confessus est aliquando, » ait Gaufridus « sibi meditanti vel oranti sacram omnem, velut sub se positam et expositam, apparuisse Scripturam (13). » Etsi vero fateri solitus erat, se melius Scripturarum sensum: assequi « in primæ originis suæ fontes quam in decurrentibus expositionum rivis; sanctos tamen et orthodoxos eorum expositores humiliiter legens, nequaquam eorum sensibus suos sensus æquabat, sed subiectebat formandos: et vestigia eorum fideliter inhærens, saepè de fonte, unde illi bensorant, et ipse bibebat (14). » Haec sancti doctoris erga sanctos Patres reverentia passim elueet in ejus scriptis, ut in epistola nonagesima octava, n. 4, sermone quinto in Cantica, n. 6, et alibi. Ad eos porro legendos etiuni ipsi concessit diutina illa iuramenta quæ primis præfecturæ suæ annis ipsum a cœtu fratrum absesse, et quasi privatum seorsim in monasterio degere coegit, primo quidem « ex præcepto » Guillelmi « episcopi » Catalaunensis, et abbatum « sui ordinis, testante altero Guillelmo abbate; deinde vero ex vi ingravescens infirmitatis (15). » Vidi illorum Guillelmus abbas « feriatum ab omni sollicitudine domus, tam iuteriori quam exteriori, vacantem Dco et sibi, et quasi in deliciis paradisi exsultantem. » Tunc vir sanctus dissecurit illi de Cantico canticorum, uti fusius ille prosequitur. Accessit Bernardo convalescenti ad impetrandam in sacra studia feriationem procuratio Girardi germani sui, qui ejus vices in monasterio ita supplebat, ut Bernardus sermone vigesimo sexto in Cantica ei scriberat spiritualium studiorum suorum projectum. Haec vero studia erant orare, legere, scribere, mediari, et similia, ex sermone quinquagesimo primo in Cantica, n. 3. Sic beatus Pater vixit per annos quindecim, id est a condito monasterio Clarae-Vallenæ, ad schisma Petri Leonis: quo tempore magnus arduusque rebus adhibitus, talis demum evasit, qualem postea tota Europa, ne dicam orbis universus, admirata est.

XXVI. Non immerito itaque magnus ille Nicolaus Faber, Ledovici Justi præceptor, tesie Francisco Balbo in ejus Vita, cum Patres omnes summopere venerari solitus erat, tum maxime divum Augustinum, cuius lectioni assidue inhærebat, et ex recentioribus divum Bernardum, quem ultimum Patrum nompat. Et certe hoc elogium nullus veterum melius meruerit secundum Angustum, quam Bernardus, nullus ita post eum: cum nulli aut sanctitas miraculis et factis illustrior, aut doctrina purior, traditionisve tenacior, aut dicendi scribendive modus divinior, aut denique major fuerit auctoritas. « Cujus enim, » ut Guillelmi uerbis utar, « voluntati sic detulit, cuius consilio sic se humiliavit omnis tam sacerdalis, quam ecclesiastice dignitatis altitudo? Reges superbi, principes et tyrcanni, milites et raptiores sic eum timebant, at videbatur in eis impletum, quod in Evangelio legitur Dominus dixisse discipulis suis: *Ecce, inquit, dedi vobis potestatem calcandi super serpentes* (*Luc. x*), etc. Porro inter spirituales... longe ei alia auctoritas erat. Sicut

(11) *Vita* libro 1, n. 23.

(14) *Ibid.*, libro 1, n. 24.

(12) *Ibid.*, libro 3, n. 1.

(15) *Ibid.*, nn. 33, 40.

(13) *Ibid.*, n. 7.

enim dieitur per prophetam de sanctis animalibus, quia cum fieret vox supra firmamentum, quod imminebat capiti eorum, stabant, et submittabant alas suas (*Ezch. i*): « sic hodie, » inquit, « ubique terrarum spirituales quique, loquenti eo seu tractante, stant cedendo pacienti, et sensibus ejus vel intelligentiis submittunt sensus vel intelligentias suas. Testantur hoc scripta ejus (16), » etc. Merito proinde Cæsarius Heisterbæcensis monachus ait tantam fuisse ejus auctoritatem, « ut per unius os Bernardi purpuriati patres, reges, principesque terrarum, quasi per commune mundi oraculum, loquerentur (17) » Hæc sancti doctoris existimatio ad nostram usque aetatem propagata est, ut fidem faciunt illustrium virorum de eo testimonia, in quibus Bartholomæus a Martyribus, piissimus ille Bracarensis antistes, Bernardi cultor, et admirator, non inferiorem locum obtinere debet.

XXVII. Hanc porro auctoritatem cum multa ei viventi conciliabant, tum maxime eximia ejus in honoribus ipsis humilitas, quo nihil, ipsius Bernardi judicio, sublimius (18). Audi Ermaldum: « Plurima autem in eum probabilia et laude digna concurrunt. Alii namque doctrinam, alii mirantur miracula. Ego quidem, ait ille, his omnibus honorem defero: sed præ omnibus, quantum in me est, hoc sublimius duco, hoc propensius prædicto, quod cum esset vas electionis, et nomen Christi coram gentibus et regibus ferret intrepidus; cum obediret ei principes mundi, et ad nutum ejus in omni natione starent episcopi; cum ipsa Romana Ecclesia singulari privilegio ejus veneraretur consilia, et quasi generali legatione concessa, subiecisset ei gentes et reges; cum etiam, quod gloriosius judicatur, facta ejus et verba confirmarentur miraculis: nunquam excessit, nunquam supra se in mirabilibus ambulavit: sed de se semper humiliiter sentiens, venerabilium operum non se auctorem credidit, sed ministrum; et cum esset omnium judicio summus, suo sibi judicio constitutus insimus (19). » Quippe « vincebat sublimitatem nominis, humilitas cordis: nec tantum poterat universus euni mundas erigere quantum se ipse dejicere solus (20). » Neque vero tanta sui demissio et abjectio profectum ejus apud alios minuebat, immo amplius augebat. « Nimirum quo humilior, eo semper utilior fuit populo Dei in omni doctrina salutari (21). »

XXVIII. Patris sanctitati ex æquo respondebat sanctimonia filiorum, quæ in patris etiam gloriam reducebant. Testis ipsa Romana curia, quæ Innocentium ad Claram-Vallæ comitata est. « Flebant episcopi, flebat ipse summus pontifex; et omnes mirabantur congregationis illius gravitatem, quod in tam solemni gaudio oculi omnium humi defixi, nequam vagabunda curiositate circumferentur; sed complosis palpebris, ipsis neminem viderent, et ab omnibus videbantur. Nihil in ecclesia illa vidit Romanus quod euperet. Nulla ibi supellex eorum sollicitavit aspectum; nihil in oratorio, nisi nudos viderunt parietes. Solis moribus poterat inhibere ambitio, nec damuosa poterat esse fratribus hujusmodi preda, cum minui non posset asportata religio (22). » His columnis ac præsidii sua erat Bernardi auctoritas, adeo ut « austeritatem suavitas morum tolleret, auctoritatem sanctitas conservaret: quasi de cœlo atserens inter homines miraculum quotidianum conquistare apud Deum plusquam humane puritatis (23). Porro sanctitatem illam ac puritatem attestabantur miracula, quæ adeo clara et illustria fuerunt, ut etiam ejus adversarii ea faterentur; tam crebra et frequentia, ut Bernardus ipse obstupesceret, apud Gaufridum (24).

XXIX. Non mirum proinde, si tantum potuit ejus auctoritas, primum quidem « circa resuscitandum, » ut Guillelmus loquitur, in monasterico ordine antique religionis fervorem (25), » deinde, ex Gaufrido, « in Catholicorum moribus corrigendis, in schismaticorum turoribus comprehendendis, in hereticorum erroribus confundandis (26). » Quod item ex ejus Vita, tum ex ejusdem scriptis, maxime ex epistolis manifestum est.

§ III. — *De Bernardi projectu in emendandis moribus clericorum, monachorum, et laicorum.*

XXX. Corruptos sui sæculi mores passim luget ac deplorat vir sanctus, maxime in Ecclesiæ ministris, quorum plerosque ad meliorem frugem adduxit: adeo ut tota Ecclesia: ac cleri, imprimis Gallicani, factes suis monitis ac sermonibus penitus innutata fuerit, et in antiquum decus restituta. Quippe Eugenium, virum sanctissimum, Romanae sedi suppeditavit, atque in eo Romanos pontifices omnes ad rectam et legiunam suæ dignitatis administrationem eruditivit et accendit, libris editis de Consideratione, plane divinis. In episcopos Henricum Senonensem, Stephimum Parisensem, aliosque permultos ab iulio vivendi genere ad mores episcopali ordinem dignos revocavit: multos etiam e suis, in aliorum exemplum, episcopos protulit (27). Clericis omnibus solitarii monita dedit in sermone de Conversione, ad clericos. Quæ oinna si quis accurate viare cupit, legat librum sextum de Vita sancti Bernardi gallice edita, cuius, Vita tres libri posteriores ex ejus scriptis magna cum pietate et cum insigni delecta contexti sunt. De moribus et officio episcoporum legenda imprimis epistola quadragesima secunda ad Henricum Senonensem, quæ in Tractatum classem modo tomo secundo relata est. Merito neque in libro de episcopis Virdenensibus dicuntur

(16) *Vita* libro i, n. 70.

(22) *Vita* libro ii, n. 6.

(17) *De miraculis*, lib. xiv, cap. 17

(23) *Ibid.* libro iii, n. 21. et libro i, n. 28.

(18) *Homilia* xv De laudibus Virginis, n. 9

(24) *Ibid.* libro iii, n. 20

(19) *Vita* libro ii, n. 25.

(25) *Guillelmus*, lib. i, n. 42.

(20) *Ibid.*, libro iii, n. 22.

(26) *Gaufridus* libro iii, n. 12.

(21) *Ibid.*, n. 8

(27) *Vita* libro ii, n. 49

is esse Bernardus, « cuius concilii regna Ecclesiæ Gallicane hodie, » inquit auctor, « innituntur (28). »

XXXI. Erat in eo misericordia dicendi gratia, « ut non posset ne ipsius quidem stilus, licet eximius, totam illam dulcedinem, totum retinere fervorem. » Quippe « placabilem, et persuasibilem et eruditam linguam dederat ei Deus, ut sciret quem et quando deberet proferre sermonem; quibus videlicet consalatio vel obsecratio, quibus exhortatio congrueret vel increpatio: ut nosse poterant aliquatenus qui ejus legerint scripta, etsi longe minus ab eis, qui verba ejus saepius audierant (29). » Quod si ejus scripta legendo ita accendimur, quanto magis illi qui loquerentur audiebant? Non itaque mirum, quod Deus tot et tanta, in sui temporis hominum salutem per eum operatus est.

XXXII. Quis vero explicet, quæ et quanta ab eodem patrata sint aī monastici instituti primigenium fervorem denuo suscitandum? Testatur hoc eximiæ ejus hac de re epistolæ ac scriptiones, liber de Praecepto et Dispensatione, apologia ad Guillelmum abbatem, variisque sermones: in quibus monachos ad relinendum revocandumque veterum Patrum primarium institutum animavit, id est, ad pœnitentiæ labores, austeritates, modestiam et humilitatem, paupertatem, mundi contemptum, amorem solitudinis ac silentii, et ad continuum profectum: in quibus totius rei monastice cardioem versari intelligebat. Huc non immerito Petrus Venerabilis in epistola, quæ est inter Bernardinas ducentesima vigesima noua, vocat eum, n. 30. « Lacteum fortinque coiunram, cui innitur monastici ordinis ædificiura: » ac « rutilium sidus, » quod « exemplo, verboque non solum monachis, sed et toti Latinæ Ecclesiæ suo tempore insinuerit lucem donavit. »

XXXIII. Laurentius de Leonio in libro de Episcopis Virdunensibus, duos ordines, Cisterciensem et Praemonstratensem, comparat cum duobus ceteris propitiatorum obumbrantibus: « quorum unus Cisterciensis, duce Bernardo sanctissimi nominis abbatे, monasticum ordinem, jam pœse lapsum, ad primam apostolicæ vitae normam reparavit. » Et « Cisterciensis quidem, per istud temporis, » inquit, « trienium, jan in ducentas circiter abbas magni nominis, meriti, et numeri acrevit; et usque in Barbaros Sarmatas et extremos Seythias jam diffundi coepit (30). » Tantum potuit Bernardi fama et opinio sanctitatis, ejusque discipulorum! Inde factum est, ut ordinis Cisterciensis, qui Bernardum alumnū habuit, quasi fundator habitus sit ipse Bernardus, ab ejusque monasterio Claræ-Vallis dicitus ordo Claræ-Vallensis suo tempore; imo postea et sancti Bernardi, etsi id vetuit Innocentius VIII in litteris unionis monasterii Claræ-Vallensis cum Cisterciensi. Hic in litteris Alberonis episcopi Virdunensis apud Laurentium de Leonio mox laudatum, abbates Trium-Fontium et de Caladia dicuntur « de ordine Claræ-Vallensi (31); » et a Petro Cellensi « Cisterciensis sive Claræ-Vallis ordo » vocatur in libro primo, epistola vigesima quarta. Sic in epistola Samsonis Remensis antistitis, quæ est ordine quadringentesima trigesima quinta inter Bernardinas, ordinis Claræ-Vallensis mentio non semel habetur. Quanquam dici potest, ordinis Claræ-Vallensis nomine lineam tantum Claræ-Vallensem, non totum ordinem, saepius designari.

XXXIV. Qualis ac quanta fuerit sive Cisterciensium, sive Claræ-Vallensium sub Bernardo districtio et rigiditas, non est necesse hoc loco expondere, quando id satis superque patet tum ex Bernardi litteris ac scriptis, tum ex ipsis Vita, maxime ex libro primo, cap. 8, ubi principi Claræ-Vallis incola Deo servisse memorantur « in paupertate spiritus, in fame et siti, in frigore et nuditate, in vigiliis multis. Pulmentaria saepius ex folijs fagi consiciebant. Panis ex hordeo, et via, et milio erat. » Ita Guillelmus testis oculatus-Bernardo in epistola prima, ad Robertum, « ovis, faba, puites, panisque eibariorum cum aqua, » Cisterciensium deliciae perhibentur. Nec alijs apud Fasiredum in epistola sua inter Bernardinas. « Tanta iu eibz per cimonia, » inquit Stephanus Tornacensis in epistola septuagesima secunda, « ut duobus tantum palmentis utantur, quæ aut ager ex leguminibus, aut ex oleribus hortus afferat. Ipsi pisces tanto rarius utuntur, quanto frequentius apud eos audiiri solet, quam videri. » Plura videris apud eundem auctorem, et apud Petrum Cellensem. Perseveravit hic ordinis vigor non modo ad fidem sæculi duo-lecini, quod patet ex Petri Bleseus epistola octogesima secunda, sed etiam ultra medium sæculum decimum tertium testante Jacobo a Vitriaco in Historia orientalis et occidentalis capite decimo tertio: « Carnes, » inquit, « nisi in gravi iniuritate non manducant. Pisibus, ovis, lacte, et caseo non vescuntur communiter. »

Eamdem vitæ severitatem nos Galli etiam nunc restituere conspicimus in piissimis monachis beate Mariæ d. Trapa, aliisque nonnullis eorum imitatoribus: qui vitæ suæ paritate, austeritate, solitudinis amore, silentio, labore, aliisque religiosis virtutibus, sed factu possibile astruunt, quod de Bernardo, ejusque discipulis legobamus, nec fere crebebamus.

XXXV. Subiungit idem Jacobus a Vitriaco in capite sequenti, feminarum sexum fragiliorem « a principio ordinis aī tanta distincioni severitatem » aspirare ausum non fuisse; sed id demum in morem postea venisse. Veramnam vivente ipso Bernardo non fuit omnino expers istius instituti feminineus sexus. Id probat Hermannus Lausunensis monachus in libro tertio de Miraculis sancte Mariæ, cap. 17, ubi agit de Monasterio, Cisterciensium virginum ad Laudunum parthenone, a Bartholomoeo episcopo constructo: in

(28) Spicilegii tomo XII, pag. 311.

(29) Vitæ libro III, u. 7.

(30) Spicilegii tomo XI, pag. 325.

(31) Ibid., pag. 322.

quo sanctimoniales sub Guiburge abatissa, « depositis omnibus lineis indumentis atque pelliciis, solis tunicis lanceis uebantur; et non solum nendo vel texendo, sed etiam in agris fodiendo, et cum securi et jigone sylvam succisam extirpando, spinas et vepres eveliendo, manibus propriis assidue laborantes, cum silentio victimum sibi quærebant, vitamque Claræ-Vallensium monachorum per omnia imitabantur. »

XXXVI. Longius progrederetur oratio, si quotquot Bernardus ad monasticam vitam pertraxit, illustriores utriusque sexus homines, quos scilicet novimus, in medium adduceremus: quales fuere Heurius, Ludovici VI Francorum regis filius, Ermengardis Britanicae ducissa, Adelais Lotharingiae, et alii, aliaeque innumeræ. Verum illud paulo minus prædicandum et mirandum, quod hominibus in sæculo remanentibus piissimam et rectissimam vivendi rationem persuasit. « Adhaesit ei præ omnibus quidem ex principibus comes Theobaldus, et se, et sua in subsidia Claræ-Vallis exposuit, et in manibus abbatis posuit animam suam, deposita altitudine principali, se inter servos Dei conservum exhibens, non dominum, ut obediret ad omnia, quæcunque domus illius infimi postulassent (32). » Quid tantus princeps, monente et hortante Bernardo, præstiterit, tum in construeadis, dotandis juvandisque monasteriis, tum in egenis sublevandis, tum denique in exercendo optimi principis officio, testis est Eraldus abbas, ex quo præmissa retulimus: testes etiam Bernardi epistolæ de eodem. Theobaldi pium studium æmulabatur nobilis et illustris femina Beatrix, ut discimus ex epistola centesima decima octava. Denique, quantum Bernardi auctoritas in corrigendis hominum moribus valuerit, exemplo est conversio Guillelmi Aquitanie ducis, quem ex pertinacissimo schismatice obsequentissimum et piissimum principem effecit (33). Ut paucis cum Gaufrido absolvam: « Quæ scelera non arguit? quæ odia non extinxit? quæ scandala non compescuit? quæ schismata non resarcivit? quas hæreses nou confutavit (34)? » Verum hæc duo postrema, nempe quæ ad schismata et hæreses pertinent, peculiarem exigunt tractationem.

§ IV. — *De schismate Anacleti per sanctam Bernardum compresso.*

XXXVII. Etsi Baronius, aliisque scriptores ecclesiastici, de schismate, post Honorii II obitum, anno 1130, Innocentium inter et Anacletum confitato, multa scripsere; nonnulla tamen ampliori explicatione carent, quæ ex veterum monumentorum, lectione supplere conabimur, ad illustrandas Bernardi hoc de argumento epistolæ; atque, ut ordine procedat oratio, primo quidem inquirendum, quales Gregorius de Saucio Angelo cardinalis, et Petrus Leonis (nam hæc Innocentii et Anacleti prima nomina erant) ante schisma fuerint. Deinde propius consideranda innocentii electio, ejusque accidentia et conditiones, atque Anacleti oppositio. Postremo quid exiude consecutum sit, investigandum.

XXXVIII. Petrus Leonis, ex gente Leonina Romanus, ex monacho Cluniacensi creatus est primum (si Onophreio creditus) a Paschali II, diaconus cardinalis tit. sanctorum Cosmæ et Damiani: dein a Callisto II, presbyter cardinalis Sanctæ Mariæ trans Tiberim, tit. Callisti, anno 1120. « Fuit hic Petrus, » ut ex Chronicæ Mauriniacensi discimus, « Petri filius, filii Leonis. Leo vero a Judaismo pascha, » id est transitum, « faciens ad Christum, a Leone baptizari, et ejus nomine meruit insigniri. » Leonem IX. interpretare. « Hic vir, » scilicet Leo ex Judaïs, « quia scientissimus erat, in curia Romana magnificus effectus, genuit filium nomine Petrum, magnæ laude, magnaque potentiae post futurum. Ea tempestate inter regem Teutonicorum, qui ex successione Caroli Magni Romanorum patricius erat, et Ecclesiam Romanam illa turbulentissima de investituris ora est seditio. In qua vir ille in tantum armis strenuus, consilio providus, et Ecclesie Romanae fidei exstitit, ut ei cum ceteris munitionibus, que Romæ sunt, illam quoque, quæ illius urbis videtur obtinere similitudinem, turrim dico Crescentii, quæ a parte Galharum in parte Tiberini pontis sita est, popa committaret, et eum præ ceteris familiarem haberet. Ilac occasione mirabiliter excrescens, quotidie sui melior efficiebatur, et divitiis, possessiōibus, honoribus augmentabatur. » Hæc præmittenda fuerunt, quoniam ex Petri genere, Judaismo, potentia, turre Crescentii (arcem Sancti Angeli appellant) qua Anacletus se tutabatur, credet rei gestæ utilitia. Pergit chronographus Mauriniacensis: « Inter ceteram sobolem, cuius plurima multitudo sexus astriusque a quibusdam Antichristus gloriabatur, genuit hunc Petrum, de quo sermo nunc est: qui litteris traditus, a quibusdam Antichristi preambulus appellabatur. » Hoc concicium ex consequentibus seu ex eventu ei impositum existimem. « Iste studii gratia Gallias atque Parisius adiit; et cum repatriaret, apud Cluniacum, ditissimum atque sanctissimum cenobium monachilem habitum induit. Aliquantisper inibi regularibus institutionibus imbutus, a papa Paschali II patris admonitione retrahitur ad curiam; et cardinalis effectus tempore Callisti papæ, cum cetero Gregorio, qui postea Innocentius II, missus a Gallias, Carnoti, Belvacique concilia celebravit. » Nulla hic mentio de titulo diaconi cardinalis, quem titulum Petro Leonis a Paschale concessum fuisse Onophrius tradit: qua in re potior est auctoritas chronographi Mauriniacensis, ejus temporis equum.

XXXIX. Gregorius diaconus cardinalis tit. Sancti Angeli ab Urbino II creatus dicitur; ad deinde legamus a Callisto II in Galliam missus cum Petro Leonis, anno 1124, Sagium Neustriæ civitatem cum eo accessit,

(32) *Vitæ libro II, n. 52.*

(33) *Ibid., n. 37 sqq.*

(34) *Ibid., libro III, n. 36.*

teste Orderico (35). De hac legatione ita scribit **Vineantius** in libro secundo de Vita Stephani Grandimeteonis cap. 49 : « Excellentissimi quoque cardinales, Gregorius et Petrus Leonis, inter quos postmodum de papatu schisma fuit, cum in Galliam missi, in partibus Lemovicis legatione sua fungerentur, ad hunc virum Dei » Stephanum « pariter convenerunt. » Et quidem constitutioni Sugerii abbatis anno 1125 subscriptarunt ambo ut legati, apud Chesuum : « Ego Petrus sedis apostolicae presbyter cardinalis et legatus laudo et confirmo. Ego Gregorius Sancti Angeli diaconus cardinalis et apostolicae sedis legatus (36), etc. » Eodem tempore Bernardus quasdam epistolas scripsit Petro Diacono cardinali legato, nimirum epistolam decimam septimam et sequentes: quem ipsum esse Petrum Leonis aliquando cum Manilio opinatus sum. At cum Petrum illum, cui Bernardus scribit, diaconum, non presbyterum cardinalis fuisse consuet; epistola illae Petro Leonis convenire non possunt, qui tunc sine dubio presbyter cardinalis erat, ut probat nec solum Onuphrius cum aliis, sed etiam praemissa ipsius Petri subscriptio, atque Sugerii testimonium, quod mox adducemus. Itaque Petrus ille diaconus cardinalis ac legatus, qui Bernardi superiores epistolae subscriptae sunt, fortassis in Ipsi fuerit, qui adversus Pontium abbatem Cluniacensem exauerterunt, ejusque fautores Pontianos, in Galliam accessit ex mandate Honorii papae; cujus rei auctorem habemus Petrum Venerabilem in libro secundo de Miraculis, cap. 13 : « Desserat jam e vita supra scriptus venerandus papa Calixtus, nec se inferiorem præpam Honorium accepereat successorem. Hic tante Ecclesiæ » Cluniacensis « tantos tumultus audiens, missis de latere suo legato, demino scilicet Petro cardinali, Ponti et Pontianos, qui tunc sic vocabantur, omnes adiuncto sibi Lugdunensi primate Hubaldo, terribili anathemate condemnavit. » Cujus vero tituli is cardinalis fuerit, non facile est definire: nam plures tunc temporis erant. præter Petrum Leonis, eo nomine cardinales; nimirum Petrus episcopus Portuensis, Petrus Pisanus tit. Sanctæ Susanna, Petrus Burgundus tit. Sancti Marcelli, Petrus tit. Laneti Aequitii, qui prima Honorii creatione premotus est anno 1125, Petrus presbyter cardinalis tit. Sanctæ Anastasiæ anno sequente, ac demum biennio post Petrus diaconus tit. Sancti Adriani. Sed ante horum duorum creationem Bernardi epistola scripta videntur.

XL. Interea moritur Honorius pontifex medio februario anni 1130. Præcedentem assignat chronographus Mauriniacensis de more Gallico, quo novi anni initium a Paschate deducebatur. Tum « cardinales, » ait idem chronographus, « qui cum cancellario » Haimerico « inibi aderant, et Honorio infirmanti assederant, Gregorium quemdam, » eum scilicet quem modo laudabamus, « scientia ac religione præclarum, sibi præficiunt, et nimis festinanter, ut a quibusdam dicitur, pontificalibus induant insignibus. Id illius gratia dispensationis factum dicunt, ut Petrum quemdam, qui sæculariter ad papatum videbantur aspirare, spe sua frustrarentur. Fuit hic Petrus Petri filius, filii Leonis, » et cetera, quæ superioris de eo retulimus. Factum clarius exprimit Sugèrius in libro de Vita Ludovici Grossi, ubi ait, « Romanæ Ecclesiæ majores et Sapientiores, » extineto Honorio, ad removendum Ecclesia tumultum » consensisse, « apud Sanctum Marcum, et non alibi, et nouisi communiter Romano more celebrem fieri electionem. » At « qui assiduitate et familiaritate propinquiores apostolici fuerant, timore tumultuantium Romanorum illuc convenire non audentes, antequam publicaretur domini pape decessus, personam venerabilem, cardinalem de Sancto Augelo diaconum Gregorium, summum elegisse pontificem: qui autem Petri Leonis parti favebant, apud Sanctum Marcum pro pacto alios invitantes convenisse; dominique papæ morte comperta, ipsum eundem Petrum Leonis, cardinalem presbyterum, multurum, et episcoporum, et cardinalium, et clericorum, et Romanorum nobilium consensu votive elegisse: » sive schisma perniciosum costratum fuisse. Prior itaque erat Innocentii electio: sed præpropera, nec ab universo eligentium ecclœ facta. « Cum autem Petri Leonis pars tum parentum suffragio, » addit Sugèrius, « tum Romanæ nobilitatis presidio prævaleret; » Innocentius Urbem deserit, et ad partes Galliarum navigio descendit, « nuntiisque ad regem Ludovicum destinatis, » ejus opem efflagitat. Quamobrem Ludovicus Stampas indicit « concilium archiepiscoporum, episcoporum, abbatum et religiosorum virorum; et eorum consilio magis de persona, quam de electione investigans. » Innocentio dat manus, auctore Bernardo, in cuius suffragium totius concilii vota convenerant, teste Eraldo in libro secundo de ejus Vita, cap. 1. Sub hæc Sugèrius, ut ipse persequitur, in auctore regis obviam Innocentio missus Cluniacum usque; cuius loci abbas Petrus Venerabilis et monachi Anacteo, monacho quondam suo, Innocentium præulerant, ut postea notabimus ad epistolam centesimam vigesimam sextam. Rex ipse usque ad Floriacense sancti Beddicti monasterium cum regina et filiis suis papæ occurrit, et regium verticem, « tanquam ad sepulcrum Petri inclinans, pedibus ejus procumbit. » Ejus exemplo rex Angliae Henricus, itidem Innocentio « Carnotum occurrent, devotissime pedibus ejus prostratus, » suam suorumque obedientiam ei proponit. Innocentius vero « visitando Gallicanam Ecclesiam, ad partes se transfert Lotharingorum. Cui cum imperator Lotharius civitate Leodii cum magno arcebispoporū, et episcoporum, et Teutonici regni optimatum collegio celeberrime occurrit; in platea ante episcopalem ecclesiam humillime se ipsum stratorem offerens, pedes per medium sanctæ processionis ad eum festinat, alia manu virgam ad defendendum, alia frenum albi equi accipiens, tanquam dominum deluebat. Descendente vero tota statione, eum suppodiando deportans, celsitudinem paternitatis ejus notis et ignotis

(35) Ordericus, lib. XII, p. 877.

(36) Chesnios, tomo IV pag. 547.

clarificavit. » Hæc anno 1130 gesta: ubi Sugerius silet de Bernardo, quem assiduum Innocentii comitem itineris per Gallianam fuisse ex Ernaldo discimus.

XLI. Antequam cetera persequamur, non ab re fuerit observare, quid tunc temporis Leodii actum sit. Ia explicita Annales Magdeburgenses seu Saxonici mss. ad annum 1131: « Dominica ante medium Quadragesimam, undecimo Kalendas aprilis, celebrerrimus conventus triginta et sex episcoporum et principum fit Leodii, domino apostolico Innocentio et rege Lothario ac regina præsentibus; ubi multa tam de ecclesiasticis quam de regni utilitatibus provide ordinata sunt. Ibidem Halberstadensis episcopus Otto, ab Honorio papa jam triennio episcopatu privatus, interventu regis et principum, officii sui restituitionem promeuit. » Erualdus tradit, eo in conventu actum de investituris, quas tandem Lotharius, agente Bernardo, Ecclesiæ remiserit. Hoc concilium præcesserat synodus Wirceburgensis; uti habent idem Annales, ab auctore æquali scripti. « Concilium sexdecimi episcoporum mense octobri a rege Wirceburgi congregatur, cui adfuit archiepiscopus Ravennæ, apostolicæ sedis legatus: ubi Gregorius, qui et Innocentius, qui Petro Leoni in electione prævaluuit, a Lothario rege et omnibus ibi congregatis eligitur et confirmatur. »

XLII. Post conventum Leodiensem Innocentius, teste Sugerio, remeat in Franciam Paschæ festum apud Saectum Dionysium transgit et « transactis tribus post Pascha diebus, » Parisios accedit. « Exinde Galliarum ecclesiæ visitando, et de earum copia inopiae sua defectum suppleando, cum per terram aliquantis per deambulasset. Compendii demorari elegit. » Subiude concilio Remis habito, ut tradit Sugerius, et quidem decimo quarto Kalendas novemboris, testante Dodechino, ibidem Ludovicus Junior regia insignia ab Innocentio accepit octavo Kalendas easdem, prout notavit Robertus Sigeberti continuator. Annales Saxonici manuuscripti ad annum 1131: « Innocentius papa, iterum collectis ecclesiasticis viris, » id est post synodum Leodiensem, « et fidelium turbis, apud Remensem urbem in festo sancti Lucæ grandi synodo per aliquot dies prasidelbat. » Addit Sugerius, papam « soluto concilio, » Autissiodori moras egisse; ac demum cum Lothario repetiisse Italianam. Autissiodori moram chronographus concilio Remensi postponit.

XLIII. Erualdus in libro secundo de Vita Bernardi, capite primo, concilium Remense aut Leodiense collocat, atque Innocentium Leodio Claram-Vallem, ac deinde, post brevem in Gallia moram cum Lothario Romam contendisse scribit. At synodum Rumensem Leodiensi posteriorem esse constat, tum ex Sugerii narratione, tum ex Annalibus Saxonis, sed maxime ex Chronicis Mauriniacensi, in quo Innocentii iter accurate describitur. Tradit quippe chronographus, post agnatum Carnoti ab Henrico Anglorum rege Innocentium, « statutum fuisse in curia ad patricium Romanorum et Teutonicorum regem iter dirigere, et de Carnoto statione prima apud Mauriniacum hospitari, » quod Benedictinorum monasterium est in suburbio Stampensi. In illo vero comitatu, præter episcopos et cardinales, adfuisse « Bernardam abbatem Clararum-vallium, qui tunc temporis in Gallia divini verbi famosissimos prædicator erat; » et Petrum Abbatum monachum et abbatem, qui « vir religiosus, et excellentissimarum, » id est theologiarum, « rector scholarum » dicitur. Mauriniacensis ecclesiæ delicatione facta, « luce tertia dominus papa cum suo comitatu discessit, et ad suum colloquium, quod apud Leodium fuit, protectus est... Exinde rediens Innocentius ad Galliam, diuque Autissiodori commoratus, cum tempus convocati cuncti, quod in festivitate beati Lucæ evangelistæ Remis celebraturus erat, appropiuquaret, conciliatio prius apud Turonum Gaufrido Martello... rursus per Aurelianensem, Stampensemque rediens provinciam, sua præsentia, Parisius illustravit. » Inter alia Philippi regis designati mors accidit. Mortis hujus auditio nuntio, papa præcordialiter permotus, mittit a latere suo ad consolandum regem venerabiles episcopos, Gaufridum Catalauensem, et Matthæum Albanensem. » Tum Remos profectus, in frequenti synodo Ludovicum regem solemniter inungit. Litteræ obedientiae et fidei indices ei mittuntur a Lothario Alamannorum, et ab Henrico Anglorum, itidemque ab Hildegondo seniore ceterioris, et juniori interioris Hispanie regibus. Ad hæc ingenti gaudio pontificem recrearunt « excellentissimorum eremitarum Carthosiensium litteræ, quæ per quendam venerabilem abbatem de ordine Cistellensi defatae, et in concilio per Gaufridum Carnotensem episcopum recitatae sunt. » Abbas iste erat Pontiniacensis, ne opo Hugo, ut testantur litteræ, quas idem chronographus refert in fine libri secundi. Addit initio tertii, Innocentium paulo post concilium Remense, Romam repetiisse. « Sed quia Petrus, iugustus convicarius, maximam partem sibi sociaverat civitatis, Innocentius ecclesiæ beati Petri, in qua divini sacerdotii dignitas pendebat, solus por se obtinuit: Petrus vero Lateranensis palatii sedem, ad quam imperialis celsitudo pertinet, occupavit. » Existat hac de litteræ Lotharii imperatoris in tomo sexto Spicilegii, in quibus Norbertus archiepiscopus Magdeburgensis cancellarii titulo afficitur, nempe vices agens Brunonis Colonienis, ut legitur in Chronicis Saxonico, qui Bruno in Italiam cum imperatore profectus non fuerat. Verum Innocentius civitati consulens, Pisas se contulit, ibique ad mortem usque Petri demoratus est, id est ad annum 1137.

XLIV. Petrus interea temporis, seu Anacletus, nihil non molitur, ut quoscunque insigniores viros ad partes suas adjungat. Ex episcopis ei adhæsit Girardus Engoliensis, qui cum tegati manus sub pontificibus proximis gessisset, illud idem vel ab Anacleto impetrare in votis habuit. Idem Guibichnum Pictavorum comitem ad Anacletum portraxit. Præterea Rogerium Apulie ducem at sibi conciliaret Anacletus.

sororem suam ei tradidit uxorem, eumque Siciliae regem coronavit, teste Orderico in libro duodecimo (37). In epistolis Anacleti pontificem se ferentis, quae omnes in codice Casinensi habentur, partim apud Baroniū editæ, una est, in qua vehementer conqueritur de abbatे Farfensi, quem, quia sibi contrarius erat, « Ecclesia fūda percussit, » id est, « excommunicationis sententia condemnavit. »

XLV. Tot tantaque turbæ, quas fusi fortasse quam locus pateretur, hic descripsimus, multum negotii, Bernardo facesserunt, qui varias epistolas circumquaque scripsit ad conciliandos Innocentio schismaticos, et continentos in officio fideles; varia item itinera ejusdem rei causa suscepit, ut ex sequentibus epistolis, et ex Vita libro secundo, capp. 6 et 7, intelligitur.

XLVI. Superest hic agendum de Girardo Engolismensi episcopo, cuius mores egregie descripsit Arnulfus tum Sagiensis archidiaconus, dein episcopus Lexoviensis, in tractatu adversus eum edito, quem Acherias noster in tomo secundo Specielegii typis vulgavit. Ait eum patria Northmannum, ob paternæ donus familiarem inopiam inde profectum, et « casu » tandem electum antistitem Engolismensis Ecclesie, ut « exitum qualemque » eligentium discordia consequeretur. Tum nepotibus suis, « obscurō loco » natis, dignitate ecclesiæ suæ conferre criminis impunita relinquare, legati munus a summo pontifice querere et impetrare, in singulos grāssari, concilia et synodos convocare ad fastum. Addit Arnulfus, eum electo Innocentio pri-
mum fuisse: sed cum legati munus ab ipse impetrare non potuisset, ad Petri Leonis partes concessisse; a quō ipsi nova legatio cocessa est, ut quidquid ab Alpibus usque ad fines Occidentis interjaceat, ejus ditioni subjectum esset; adiunctione, ut « ubique calcaret pes » ejus, ibi etiam « esset legatio. » Hac vero dignitate accepta satis egisse, ut Anglorum et Hispanorum reges ad Anacleti partes pertahere; sed frustra. Pictaviensis ac Lomovicensis Ecclesiaram episcopis ejectis alios nefarios substituisse: ipsum etiam Girardum Ecclesiæ Burdigalensi incaubasse, episcopum simul et archiepiscopum; quod etiam Ermaldus in libro secundo de Vita sancti Bernardi, cap. 5 tradit. Deinde Anacleti sautores Arnulfus enumerans, ita subdit: Initide universitas illa, quam sequeris, Petri Leonis est, nondum fermento Judaicæ corruptionis penitus expiata: et tyrannus ille, quem atrijs tyrannorum Sicilia sustinet... Huic numero solus Pictaviensis comes auctoriter, voluptatum vir, animalis homo, arcana spiritualium non attingens, ob repulsam petitionis illicitæ mancipatus errori. » H: Anacleti sautores. « Parlem vero nostram, » inquit Arnulfus, omnis imperator, omnis rex, omnis princeps, omnis homo denique profitetur, quicunque Christiani nominis insigatur honore. » Sed « horum in hoc mihi consensus præcipius est, horum me movei, motum traxi, tracum tenet auctoritas, quibus datum est nosse mysterium regni Dei, quorum in cœlis esse jam ex parte conuersatio perhibetur: quales revera sunt, qui Carthusie perpetuas nives inhabitant; et qui a Cisterciensi vel Cluniacensi monasterio profluente, Incis suæ ratiōs undique diffuderunt. » Hæc Arnulfus in Girardum, quem tamen alii nonnulli laudant; sed Arnolfi prævalere debet auctoritas. « Nihil enim serpsi, » inquit, « quod non vel ipse cognooverim, vel auctore probabili non haberem, vel quod saltem fama publica non affirmet. » De eo plura in notis ad epistolam centesimam vigesimam septuaginam. Interea moritur Girardus anno 1136. Tunc Gaufridus Carnotensis episcopus mandato Innocentii « omnem Gallicæ regionem, ipsius quoque Aquitanie, stutiose circuiens, omnia sanctorum ecclesiaram altaria, quæ vel Girardus ille seditionis auctor et obtentor, vel Gilo Tusulanensis episcopus, aut eorum complices, ebris malis unctionis benedictione schismatis tempore consecraverant, propriis manus dissipavit, » et legitur in Chrenzei Mau-
riniacensis libro III. Sed diutius his immoramus. Plura qui de Innocentii et Anacleti professione, vita et mortibus scire voluerit, legat Arnolfi Tractatum mox laudatum. Paschalis II litteræ de legatione Girardo commissa exstant in Specielegii tomo tertio: Synodus Losdunensis sub eo habita anno 1169, tomo quarto.

XLVII. Per funesta ac diuturna scismatis illius tempora, quantos Bernardus labores sustineret: quo itinera confecerit, ex ejus Vita et epistolis, ut jam diximus, intelligiur. Hujus rei causa ter in Italia profectus est, ejusque tandem opera schisma compressum, mortuo Anacleto anno 1138: cui schismati Vicetum antipapam substituerunt, « non tam pertinacia schismatis, quam ut opportunitas per aliquam temporis moram papæ Innocentio reconciliarentur. » Et re quidem ipsa Victor « ad virum sancum, id est Bernardum, nocte se contulit; et ille eum, nudatum quidem usurpatis insignibus, ad dominum Innocentii pedes adduxit (38). » Et hic funesti ac diuturni schismatis finis.

XLVIII. Tanti beneficii, maxime per Bernardum accepti, memor Innocentius, Cisterciensibus decimas ex omnibus quas habebant possessionibus propria auctoritate relaxavit, inconsutis illis ad quos ejusmodi decimæ pertinebant. Et hæc nova discidiorum causa, quæ non parum molesisse Bernardi accessivit. Conquesti sunt potissimum hac de re Cluniacenses, quibus magna rei familiaris jactura ex gratuâ illa Innocentii liberalitate afferebatur: eoque progressa est eorum indignatio, ut monachi Gigliacenses vicinum sibi Cisterciensium monasterium, Miratorium dictum, susonedeque recterint. Tocum hujus tragedie historiam explicit epistolæ potissimum duas, una Petri Venerabilis, altera S. Bernardi, que sunt inter Bernardinas ducentesima vigesima octava et ducentesima octogesima secunda, et Notæ nostra ad easdem. Neque vero statim existincta est lis illa, sed processu temporis ad alias etiam regiones permanavit.

XLIX. Id patet ex epistola octogesima secunda, quam Richardi archiepiscopi Cantuariensis nomine.

(37) Ordericus, lib. XII, pag. 498.

(38) Vita libro II, n. 47.

Petrus Blesensis « abbatii et conventui Cisterciensi » scripsit. In ea enim epistola, præmissis Cisterciensium laudibus, subdit in nro eorum famam decolorari, quod « monachis et clericis decimas auferrent. Et quæ est, » ait, « hæc injuriosa immunitas, ut exempti sitis a decimalum solutione, quibus obnoxiae terræ erant, antequam vestræ essent; et quæ soluta sunt hactenus, non personarum obtento, sed territorii ratione? Si in vestram possessionem terræ devolutæ sunt, quare in hoc periclitatur alienum jus? nam ad vos terræ, juxta communem æquitatem, cum suo onere tran-sierant. » Et objectio sibi papæ, id est Innocentii, privilegio, reponit, id potuisse « tolerari ad tempus, quod causa necessitatis fuerat introductum: dum ordo » scilicet Cisterciensis « in paupertate gaudebat, dum in usus egentium suæ tenuitatis viscera liberaliter effundebat. » Verum, multiplicitatis possessionibus « etiam in immensum, privilegia hæc potius ambitionis, quam religionis instrumenta censerit. » Cæterum « quidquid indulgentia Romanae Ecclesiæ, non expedire, contra conscientiam quod alienum est usurpare, « Ad extremum, si pertinaces et inflexibilis hac in re se exhibebunt, interminatur Richardus, se « vinculo anathematis innodaturum universos » qui aliquid Cisterciensibus decenterint, aut venoiderint, « unde jus decimationis obveniat; » et ad thronum summi judicis appellaturum, « ne quis hujos vinculum excommunicationis absolvat. » Quin etiam se principum favorem obtentur, « ut gladio spirituali manus civilis assistat; et quidquid contra principale oraculum, venditum aut donatum » ipsis Cisterciensibus fuerit, « confiscetur. » Hæc ex genio Petri Blesensis.

L. De eadem re itidem conquestus est Gaufredus prior Vosiensis in Chronico: ubi postquam Cistercienses laudavit, quod eleemosynas de labore suo multas tribuerent; quod in choro psallerent ordinate, plurimaque peragerent honesta: in eis tamen id nota, quod cæteris terras et decimas auferrent: ad hæc, quod quorundam sanctorum memoriam indiscretæ abraderent (39). Hæc auctor ille exeunte sæculo duodecimo sentiebat; quo tempore tempestas illa de decimalum relaxatione, ab Innocentio in gratiam Cisterciensibus facta, nondum sedata erat.

§ V. — *De erroribus Petri Abælardi, et Gilberti Porretani a sancto Bernardo refutatis.*

LI. Illud non parum confert ad Bernardi gloriam, quod non alios habuit adversarios, quam homines erroneos aut hereticos; imo non homines ipsos, sed eorum errores. Inter errantes censendi sunt in primis Petrus Abælardus, et Gilbertus seu Gislebertus Porretanus: inter hereticos nequissimus Henricus, ejusque assecæ, ad ipso dicti Henriciani. De duobus primis hoc loco, de Henrico ejusque sequacibus in proximo capite ageandum.

LII. Petrus Abælardus vivis coloribus se ipse depiugit in Historia calamitatum suarum, eundemque postea Otto Frisingensis episcopus benigno penitilo expressit. Ejus viæ compendium habes in nos-tis Notis ad Bernardi epistolam centesimam octogesiman septimam, ubi Abælardi defensores ac patroni refutantur. Hie tantum summam eoram que Bernardus contra eum gessit, exhibere juvat: ac deinde ex ipsis ejus defensorum verbis ostendere, quam iniqui sint in veritatem, qui Abælardo faveri præ sancto Bernardo.

LIII. Imprimis observare licet, Abælardum, longe antequam cum Bernardo quidquam commercii habuisset, a Conone sedis apostolice legato provocatum fuisse ad concilium Suessione anno 1121 celebratum: atque in eo librum ejus de Theologia, in quo erronca capitula continebantur, flammis traditum fuisse, auctore in monasterium Sancti Medardi retruso. Inde vero egressus, per varios hic inde discursus, prima sua dogmata disseminare pergit. Hinc hæreticus audit apud plerosque. Quod nomen graviter ferens, Bernardum, quem bujusce convicci autorem existimabat, ad concilium Senonense anno 1140 invitum ac renitentem pertraxit. Hic ceram episcopis et aliis secundi ordinis illustribus viris iterum auditus Abælardus ipse, atque a Bernardo consutatus; examinata, itemque proscripta ejus doctrina, intacto auctore, qui ad seDEM apostolicam appellavit. Verum intellecto, synodi sententiam ab Innocentio II fuisse approbatam, ab appellatione destitit, atque hortante Petro Venerabili in Cluniacense monasterium se recepit, et tandem apud Cabilonem in Coenobio Sancti Marcilli laudabilis fine quievit.

LIV. Varias Bernardus contra Abælardum epistolas scripsit, quarum præcipua est ad Innocentium epistola centesima nonagesima, quæ inter opuscula undecimo loco relata est. In hac epistola Bernardus præcipua errorum capita, quæ in Abælardi scriptis animadversa fuerant, summarium refert, ac valide revincit. In hac editione eidem epistole seu opusculo ex codice Vaticano præmitius capitula quatordecim ex Abælardi scriptis a Bernardo excerpta, quæ ana eum dicta epistola Innocentio submissa sunt. De tota hac controversia fuse agemus in admonitione eidem opusculo undecimo premissa. Hie tantum quædam de Abælardi defensoribus delibamus.

LV. Primus adducitor Abælardus ipse, qui in apologia sua conqueritur, sibi quædam « per malitiam » imposita fuisse: imprimis quod « Pater sit plena potentia, Filius quadam potestate Spiritus sanctus nulla potentia. » Quæ verba « non tam heretica, quam diabolica » abhorret, nec in sois scriptis posse reperiri affermat. Verum de hoc, aliisque capitulis agendum in observationibus ad Bernardi opusculum

(39) Vide Labbe, Bibliotheca tomo II, pag. 328.

undicatum, fatiorum in eadem apologia sua fatetur Abælardus, se aliqua scripsisse « per errorem, quæ non eroruit; » et « nil per malitiam, aut per superbiam: » additque, se, si qua per multiloquiam excessit, paratum semper esse « ad satisfactionem de male dictis » suis corrigendis sive delendis: » ac demum se Ecclesiæ filium, « cuncta quæ recipit recipere; quæ vero respuit respuere. » Bene. Nolumus Abælardum hereticum: sufficit pro Bernardi causa eum fuisse in quibusdam errantem: quod Abælardus ipse non disseritur.

VII. Quid vero contra sanctum doctorem, aut pro Abælardo Otto Frisingensis? Nimirum Bernardum ex Christianæ religionis fervore zelotypum, et ex naeviali mansuetudine credulum: » adeo » ut magistros, qui humanis rationibus et singulari sapientia confidenter nimis iuberebant abhorresceret, et si quidquam ei Christianæ fidei absolum de talibus diceretur, facile arrem præderet (40). » Verum haec ipsa in sancti doctoris gloriam cedunt: cum nihil magis ad doctorem catholicum pertineat, quam ejusmodi homines, philosophicis rationalibus plus justo tribuentes; maxime ubi nova conant vocabula, quæ in errorem inducere possunt incertos, quamprimum reprimere. » Porro, » ut cœtus Goillimo loquuntur, « si nimis in eo reprehenduntur sancti fervoris, habet certe apud prius mentes excessus iste reverentiam suscipit... Felix cui solum reputari ad culpam, quod cœteri sibi solent præsumere ad gloriam (41). » Verum Otto ipse, quantumvis Abælardo favens, fatetur tamen, ipsius tres sanctæ Trinitatis personæ nimis attenuasse, non bonis usum exemplis; » atque ob hoc apud Sessionem in provinciali synodo, « Sabellianum hereticum judicatum. » Quid ergo mirum, si eadem iterum recanans, male audit apud sanctæ fidei amatores?

VIII. De Berengario Pictaviensi, qui apologiam pro Abælardo præceptore suo contra synodus Senonensem et Bernardum scripsit, non est quod multum ciremus: tum quia nemo illeci fuit ac nullus auctoritatis; tum quia idem, ad sanctam mentem revertitus, noluit amplius esse « patronos capitularium objectorum Abælardo, quia etsi sanum saperent, non » tamen « sane suggabant: « librum suum suppressurus, si potuisset, ut ipse testatur in epistola ad episcopum Mimatensem. Cœterum etsi Abælardi pressuris, si potuisset, ut ipse testatur in epistola ad episcopum Mimatensem. Cœterum etsi Abælardi opera, in quibus errata sua respercerat, modo non habeamus omnia, in his tamen quæ restent multa sunt « salubrosa, » ut notarunt theologi Parisienses, qui « singulis periculosis oribus dictis amuletum » in limine ejus operum adhibuerunt: ex quibus optandum quidem esset, ut præfatio apologetica expungetur. Sed de Abælardo sat.

VIII. Non minorem Bernardo invidians comisavit Gilberti Porretani episcopi Pictaviensis, damnatio, quam Abælardi. Is « Pictavis oriundus, » ait Otto Frisingensis, ex discipulo magister, ex magistro tandem ejusdem civitatis episcopus evasit. Ab auctoritate magorum virorum discipline se subiugens, magisque illorum ponderi, quam suo credens ingenio, non levem ab eis, sed gravem doctrinam huseret, » cum scientie lante morem gravitate conjuncta. Magistri illi fuerunt « prima Hilarius Pictaviensis, post Bernardus Cenotensis, ad ultimum Anselmus et Radulfus Laudunenses, germani fratres. » Hilacium hunc non alium esse existimo ab illo magnis Hilario Pictaviensi episcopo, cuius auctoritate Gilbertus abutebatur. teste Gaufrido. Bernardus Cenotensis non aliunde, quam ex Ottonis testi nonio mihi notus: Radulfus Laudunensis ex Gilberto et Hermanno Laudunensi monacho, et ex Gaufrido sancti Bernardi notario Laudunensis, qui et Anselmus ejus frater, Laudunensis Ecclesiæ decanus. Commentaries in psalmos et in Pauli Epistolas, atque in Boetium dum condit Gilbertus, nouuilla secus quam licet de divinitate, aliisque religionis capitibus philosophatur. » Erant inter cetera, quæ illi objiciebantur, de divina maiestate, » ait Otto, « quatuor capitula, » nempe: « Divinam essentiam non esse Deum; proprietates personarum non esse ipsas personas; theologicas personas in nulla predicatione propositione; divinam naturam non esse in carnaliam (42). » Haec clarius in consequentibus expomemus. « Minora » capitula item alia jactabat, videlicet: « Nullum mereri præter Christum; nullum baptizari nisi salvandum » et alia id genus, quæ Gaufridus nomine horat (43).

LIX. Cum vero in frequenti soñorum clericorum conventu seruonem habuisset episcopus, eosuenique errores dissennasset duo ejus archidiaconi, Arnaldus et Calo, rem ad Eugenium III, tunc ad Gallias venerantem, apud Senas in Toscana deferunt. Pontifex causæ examen in Gallias remittit. Archidiaconi interim Bernarenum in partas suas peccabant. Examen factum Audiodori et Parisiis, judicatio prestatum in concilio Remensi anno 1147. Quid in singulis conventibus actum sit, facies Otto commemorat, pluribus Gaufridus Bernardi noscas, qui et opusculum de rebus in concilio Remensi hac de re gesit, et post annos inde quadraginta epistolam scripsit ad Henricum cardinalem episcopum Aquitanensem. Utramque scriptiōnem hic habes in fine tomī sexti.

LX. De conventu Autissio Lorenensi, qui ab uno memoratur Ottone, nihil singulare compemus: sed contra non paucā de Parisiensi. Habitum fuisse « in solemnitate paschali » tradit Gaufridus, ac proximac anno 1147: quoniamquidē in concilium Remense « mediana Quadragesima anni sequenti fuit celebratum, ex

(40) Otto, *De Frid.* t. cœp. 47.

(41) *Ibid.* libro 1, n. 41.

(42) Otto, *De Frid.* lib. 1, cœp. 46, 50.

(43) *Libello contra capitula Gliberit.* infra in Appendix.

Otione ei quidem undecimo « Kalendas Aprilis, » ex Appendice ad Siegeritum. « Itaque eoram pontificis apud Parisios eoram cardinalibus, episcopis, aliisque venerabilibus et eruditis viris sistitur Gilbertus, de his capiulis responsurus. Id actans per aliquot dies. Producuntur contra eum duo magistri, Adam de Parvo-Ponte, vir subtilis, et Parisiensis Ecclesiae canonices recenter factus; et Hugo de Campo-Florida, cancellarius regis, sancte affirmantes se aliqua eorum ex proprio ejus ore audisse. Interim cum hinc inde mutua sibi objicerentur, inter cetera dixi-se tradivit: « Confiteor Patrem alio esse Patrem, alio Deum; nec tamen esse hoc, et hoc, » Dictum indignum tunc Joslenus Suessionensis episcopus. Ille pruna die contigerunt. Alio die accusatus, quod in prosa de Trinitate tres personas tria singulariter vocasse, « Rothomageus archiepiscopus (Iugo tenus is erat, causam aggravavit, dicens, « Deum potius debere dici unum singulare, » Ita fore Otto episcopus Frisingensis, de convenio Parisensi (44).)

LXI. Paulus alter Gaufridus de eo agit, cui synodus Viterbiensem in eadem causa habuit præmissum. Gilberti ad ponilicem deatorem unum memorat archidiaconum Arnaldum, cui cognomen tribuit. « Qui-nen idet, » In conventu vero Parisensi unum Gilberto adversarium opponit Bernardum, cui omnia negotia Christi, ubiunque eum contigisset adesse, tanquam omnino proprium, pretiosum incumbebat. Requisitus episcopus ut suam ipsius in Boetium expositionem, in qua suspecta continebantur capitula, proferret: ad manus se non habere respondit. Negabat autem episcopus, docuisse vel credidisse aliquando se, vel litteris commendasse, « quod divinitas non esset Deus, » etc. Huc testes producebat e discipulis suis potissimum duos, Rotoldum scilicet Ebrouensem episcopum, postea Rothomagensem: ei magistrum Iyonem Carnotensem, alium sive dabo ab illustri illo Iyone episcopo Carnotensi. » Existimmo hunc esse magistrum Iyone, canonicum regularem abbatis Sancti Victoris apud Parisios, deinde cardinalem ab Innocentio II creatum, ad quem Bernardi epistola centesima nonagesima tertia. In his alterationibus pontifex jubet prædictum librum afferri ad futurum concilium, « quod eodem anno in civitate Remorum celebrare propenebat: » tametsi dilatum est in medianam Quadragesimam anni iosequentis, sed intra unum annum a conventu Parisensi, quem in festo paschali precedente habitum diximus.

LXII. « Interim missam ab auctore expositionem in Boetium Godescalcus, tunc in Monte-Sancti-Eligii prope Atrebates abbas, postmodum ejusdem urbis episcopus, Eugenii mandato examinat, et ex ea capitula suspecta elicit, atque ex libris sanctorum Patrum auctoritate ipsis contrarias notat. Plura in Gilberti vitam et doctrinam attulisset Albericus Ostiensis episcopus et in Aquitania legatus, nisi enim paulo ante mors præmatura e medio sustulisset. Demum in concilio Remensi ventum est ad discussionem capitulorum, que prædictus abbas Godescalcus notaverat: sed quia ipse nimis erat esinguis, liber ille cum sanctorum testimonii ei concordis a domino papa traditus est sancto Bernardo. Concilium constabat ex quatuor regnum episcopis, Galliae, Germaniae, Angliae et Hispaniae. In his aderant viri magni, nec mediocriter litterati, Gaufridus de Oratorio Burdigalensis archiepiscopus, enjus suffraganeus erat Gilbertus; Mile Morinorum episcopus, Joslenus Suessionensis, et Sugerius abbas Sancti Dionysii, cui Francorum rex Ludovicus, Jerosolymum proficisciens, totius regni commiserat administrationem, et quidem, adhuc Otto. « juxta illius coenobii prærogativam (45), » Gaufridus de Oratorio, eti Gilberti doctrinam non pronuntiat, sed homini favet.

LXIII. « Prima die consistorium ingressis, Gilbertus magnorum voluminum corpora per clericos suos afferri curavit, causatus, decantat: tantum testimonia ab adversariis proferri. Et: « Quia necesse est, ait Berwardus, circa hujusmodi verba diutius inanorari? Non aliunde procedit scandalum hujus origo, nisi quae priores credere vos credunt, et docere, quod divinitas vel natura divinitas ejus, sapientia, beatitas, magnitudo, non est Deus, sed est forma, qua est Deus. Hoc si creditis, pacem dicitis: aut negate. » Hie ausus est dicere, formam habeat Deum non esse. Tam Bernardus: « Ecce, ait, tenuius quod quartuimus: scribatur ista confessio. » Ita præcepit somnus pontifex: et dominus Henricus Pisanus, tunc Romana Ecclesiae subdiaconus, futurus postea Clara-Vallensis monachus, et ex abbatie Sancti Anastasiil Sanctorum Neri et Achillei presbyter cardinalis, ad ejus mandatum perrexit et attulit chanciam, calaram et encasum. Cum autem se haberet istam confessionem: « Et vos, » insit ad Bernardum Gilbertus, « scribit, quod divinitas est Deus. » Ad hoc Bernardus: « Scribatur, inquit, styllo ferro in angue adamantillo. » Cum multis ultra citroque disputatum esset, dixerunt cardinales, et delinceps rem difitentes. Communi hoc dicto episcopi, quod cardinales sibi scilicet cause definitionem reservarent. Bernardum interpellant, ut Gilberti capitulis alia contraria cum simbolo fidei conderentur: ne (quod Gilberti priuimi ex cardinalibus factores volebant) re infecta conciliu solveretur. Itaque Bernardus i præsentis: tumque episcopi confessionem ab se subscriptam per Hugonem Luissiodorensem Milonem Morineussem episcopos, ac Sugerium abbatem pontifici obtulerunt confirmandam; id quod facile obtinuerunt. Vocatus demum in conventum Gilbertus, in insigni palatio, cui nomen est Taa (sic Remensis archiepiscopi aedes appellabantur ob formam graecæ elementi), capitulis singulis a se prolatis libere renuntiavit: eademque pontifex lauavit eum libro auctoris, districte reæcipiens, ne cumdem librum legere, vel transcribere quis auderet, nisi prius evit Romana Ecclesia corriasset. Dicente Gilberto, se ad nutum pontificis correcturum, pontifex negavit. » Haec earum ex Gaufrido.

(44) Otto, de Fred. lib. 1, cap. 51, 52.

(45) Otto, de Fred. lib. 1, cap. 55.

LXIV. Quædam singularia habet Otto, quædam item a Gaufrido discrepantia. Et primo quidem tradit, Gilberti examen « finita synodo, et promulgatis decretis » initum fuisse: tum « deorsa medianæ Quadragesimæ hebdomada, sacroque Dominice Passionis tempore inchoante, » Gilbertum in medium vocatum ad judicium. Deinde lectis ab eo orthodoxorum Patrum libris in sui defensionem, Eugenium tedium affectum intulisse, quod Gaufridus Bernardo tribuit, simpliciter diceret Gilbertus, « anne illam summam essentiam erederet esse Deum. » Hanc vero diutina colatione fatigatum, inconsiderate respondisse, « Non. » Quod dictum, mox ab ejus ore rapuum notarius excepit. Sub hac conventione dimisso, totum quod supersuit illius ejus spatiu eam nocte sequente, amicis suis cardinalibus, quos habuit non paucos, prensandis Gilbertum adhibuisse.

LXV. Die subsequente recitatum ipsius scriptum, ejusque rationem ab episcopo exactam: cum vero ita demum sententiam suam exposuisse, ut si Dei nomen pro natura ipsa sumatur, Deum quidem esse concederet; secus si pro persona: ne, si id « indeterminate » profiteretur, eo adduceretur, ut quidquid de qualibet persona dicitur, et de essentia pariter esset asserendum: atque adeo « sicut personam Filii, ita divinam essentiam indeterminate incarnatam, passamque » conüteri cogeretur. Hanc porro distinctionem ab eo assertam testimoniis Patrum, Theodorei et Hilarii, atque auctoritate concilii Toletani: « quam auctoritatem cum determinare vellet Clara-Vallensis abbas, et aliqua verba protulisset, que cardinalibus displicerent: » Gilbertum petuisse, ut il seriberetur: Bernardum vero, quod Gaufridus notat, respondisse: « Scribatur stylo ferre, ungue adamantino. » Demum abbati sanctum episcopos convenisse, simulque euan eis fidem suam contra Gilberti capitula exposuisse. Quod Gallicanæ Ecclesie factum tam graviter sacer cardinalium senatus acceperit, ut hac de re ad pontificem conquesti sint, tum contra episcopos, tum contra Bernardum ipsum, quod « tanquam fuituræ sententiae ultimam manum apponendo, » ipsis inconsultis, fidem suam scribere ausi fuissent; que res ad Romanam sedem pertineret. Tandem Bernardum jussu pontificis, ut cardinales placari, accersitum, humiliter et cum reverentia respondisse: « Se, vel dominos episcopos nihil de prefatis capitulis diffinisse: sed quia ab eodem episcopo Pictavino audierat, ut nides sua scriberetur: idcirco, quia solus nollet, illorum auctoritate ac testimonio simpliciter se quod sentiret exposuisse. » Quo humili ac modesto responso accepto, predicta cardinalium indignatio conqueverit, « ita tamen ut prefatum scriptum, tanquam inconsulta curia prolatum, velut auctoritatis pondere carens, pro symbolo in Ecclesia non habetur. » Atque ita de tribus capitulis propter premissam tumultuationem nihil definiti potuerit. Quod micum non esse ad Otto qui et addit, Gilbertum in quarto ab aliis discordasse episcopis, « cum illi profiterentur naturam incarnatam, sed in Filio »: Gilbertus vero: « personam Filii incarnatam non sine sua natura. De primo tantum Romanus pontifex definitivit, ne aliqua ratio in theologia inter naturam et personam divideret, neve Deus Divina essentia diceretur ex sensu ablativi tantum, sed etiam nominativi. » Quam summi pontificis sententiam Gilbertus reverenter excepit, atque archidiaconis suis in gratiam receptis, « cum ordinis integritate et honoris plenitudine » ad propriam diocesem remeaverit (46).

LXVI. In his omnibus apparet, Otionem Gilberto admodum favisse: nec proinde mirandum, quod in consequentibus addubitet, « utrum priesctus abbas Clara-Vallensis in hoc negotio ex humanæ infirmitatis fragilitate, tanquam homo, deceptus fuerit: vel episcopus, tanquam vir litteratissimus, propositum astute celando, Ecclesie iudicium evaserit. » Verum Otto morti proximus, teste Radevico, librum suum, in quo haec scripscerat, sibi alterri praecipit, et religiosis viris traxit: « ut si quid pro sententia magistri Gilberti dixisse visus esset, quod quemplam posset offendere, ad ipsorum arbitrium corrigeretur (47). » De tota hac disputatione merito Gaufridus lectores ad Bernardi sermones in Cantica remittit, nempe ad sermonem octogesimum, in quo vir sanctus eos, qui Gilberti sententiam propugnare pergebant, hereticos pronuntiatae non dubitau: tametsi auctoris nomini ob resipiscentiam parci.

¶ VI. — *De Henricianis, aliisque hereticis a Bernardo repressis.*

LXVII. Gilbertum et Abælardum, qui ex perverso philosophiae usu theologiam deformabant, ratione et auctoritate revicit Bernardus: at hereticos factos et exemplis superavit. Variæ in genuus pestes varia Galliarum provincias aëro illo infestabant: Tanchelemon Antwerpiensis in Flandria, Petrus Brasius in Provinciæ, a quo dicti Petrobrusiani; Henricus in Aquitania, alii sine certo duce in Lotharingia et in locis Cœlonio-Agripinæ vicinis, quos ob d. Colonienses appellabimus. Illic omnibus Arnaldistas adjuvare licet.

LXVIII. Tanchelemon, ejusque sequaces aggressus est beatus Norbertus, ut ex ejus Vita constat; atque eoruendem « cursum et impetum retardavit » in Trajectensi diocesi Fridericus Colonensis antistes qua de re exstat apud Tengnagelum epistola Trajectensis Ecclesie ad eundem Fridericum « de Tancheimo seductore, » ubi istius heresis origo et summa describitur. Quid in Petrobrusianos egerit Petrus Venerabilis, tractatus contra illos ab eo editus docet. Bernardi in rem Christianam studium exercuit in primis Henriciana heresim, quam factis et scriptis strenue exagitavit. Legenda hæc de re epistola ducentesima

(46) Otto, *de Frid.* lib. I, capp. 56, 57.

(47) Radevicius, lib. II, cap. 11.

quadragesima, et subsequens, cum capite sexto libri tertii de Vita Bernardi auctore Gaufrido, quæ omnia ex alis monumentis illustrare juvat.

LXIX. Henricus, quem vir sanctius « monachum apostatam, » et post eum Gaufridas appellu, « pseudó-eremita » vocatur in Actis episcoporum Genomaunensium, tomo tertio Analectorum, ubi ejus mores et perversi actus accurate describuntur. Quo ex loco ortus sit, non satis indicant hæc: « Per Idem fere tempus, » nempe sub Hildeberto episcopo, « in adjacentium finibus regionum surrexit quidam hypocrita, quem propria actio, mores perversi, dogma detestabile scorpionibus et parricidalibus dignum protestantur suppliciis. » Is sub cimenito « sanctitatis et scientiae » nomine turpia flagitia exercens, omnium mortalium « excessus, cæteris incognitos, » ex solo aspectu se cognoscere jactitabat. Missi ad Genomaunos duo ejus discipuli, « die Cineris suburbia civitatis » attigerunt. « Gerebant ex sui doctoris consuetudine bacilos ac vexillum crucis, colore et exteriori conversatione habitum prætent ntes poenitentium. » Hac specie delusi Genomauni, eos « tanquam angelos suscepserant. » Eosdem etiam « blande » excepti Hildebertus episcopus, qui « Romanum iter » aggressurus, « inter cætera suis injunxit archidiaconis, ut illi pseudoceremita Henrico pacificum ingressum et licentiam sermociuandi ad populum permitterent: » cuius rei postinodum ipsum abunde poenituit. Ex his forte quis inferat, Henricum fuisse ortum ex proxima Genomannis regione quibus primum sua perversæ doctrinæ virus propinavit. Si enim jam aliunde notus fuisset, etum in suam civitatem non tam facile admisisset Hildebertus antistes doctus et ocularius. Verum ex longinqua regione istuc accedere potuit, et fortasse ex Italia, ut postea dicturi sumus.

LXX. Henrico civitatem ingresso, « vulgus solito more applausit novitati. » Quin etiam « plerique clericorum eidem alimenta ministrabant, tribunalque præparabant, unde concionator ille turbas alloqueretur, » qui « mirum ad modum facundus erat. » Eo auditu, « plebs in clericos versa est in furorem, » eos habens « sicut ethnicos et publicanos: adeo ut « famulis eorum minaretur cruciatus, nec eis aliquid vendere, vel ab eis emere vellent. » Imo « non tantum eorum iudees obruere, et bona dissipare, sed illos lapidare, aut affigere palibulo decreverant, nisi princeps et optimates nefandis ausus restitissent. »

LXXI. Hoc serius licet comperto, clerici Genomaneus Henrici, eusque socii prædicationem edito libello interdixit. Quare Henricus, Hildeberti reditu iatlecto, « secessit in castrum Sancti Carilefi, » nequaquam ab inceptis desistens, sed ad pejora prorumpens in dies. Interim cum Hildebertus ex Romano itinere reversus, populo benedictiouem impertiri vellet, indigne habitus est a populo, heretici sermonibus corrupto. Tum ille seductorem adiit, sciscitans, « cuius ordinis fongeretur officio. » Hic vero se diaconum esse respondit: qui ex illa provincia discedere jussus, « clam aufugit, cæteras regiones, nisi oclor esset fama, simili modo perturbaturus, » et viperino flatu suo infecturus. Hactenus ex Actis Hildeberti.

LXXII. Inter hæc duo Henrici, discipuli, Cyprianus et Petrus, ab ejus præstigijs resipuerunt, ut fidem facit encyclica Hildeberti epistola septuagesima octava, in qua ita corum magister defligitur: « Henricus erat, magnus diaboli laqueus, et celebris armiger Antichristi. Ita et habitu religionem, et verbis literarum simulanti, tandem præscripti fratres adhaeserunt, donec eis et turpitude in vita, et error innotuit in doctrina. Ubi enim cognoverunt vias ejus vias esse non rectas, prius ad se reversi sunt, debinc ad nos transierunt, cajus dicecsem sic infecerat, ut renitens ei cleris vix inter parientes ecclesiæ suam tueretur libertatem. » Ita Hildebertus serius agnovit, quantum periculi imminent ex inculta approbatione nevorum doctorum qui sub specie pietatis animos auditorum corrumpunt.

LXXIII. Ex his patet, Henricum illum longe prius Genomaunos infecisse, quam ad partes Tolosanas, unde cum expulit Bernardus, subiret: quippe cum Romanum iter, quod Hildebertus adhuc Genomaneus episcopus aggressus est, quo tempore infamis ille præstigiator zizania sua seminavit apud Genomaunos, contigerit ante annum 1125, quo anno Hildebertus in metropolim Turoensem migravit. At vero Bernardus non nisi anno 1147 ad Tolosanas partes profectus est. Et certe in epistola ducentesima quadragesima prima, qua in partibus Tolosanis constitutus scripsit ad Hildebertum comitem, id satis innit vir sanctus his verbis: « Inquire, si placet, quomodo de Lausana civitate exierit, quomodo de Genomaneis, quomodo de Pietavi, quomodo de Bordegal. » Hæc quippe videtur esse series itinera illius apostate, qui a Lansaci, deinde a Genomaneis prædicandi exordium sumpsit. Et fortasse Lansaciam venerat ex itali, ex qua ejusmodi facies in partes Gallicanas transmigrarunt, reliquæ Manichæorum, uti et illi Cameracenses hereticæ ex Italia adveSSI, qui anno 1025 dianiti sunt in synodo Alberatensi, quo etiam tempore similis ejusmodi pestes apud Aurelianos igni perierunt. Et quideam Henricianos appellat Manichæos Exardium Castrense in libro septimo de Vita sancti Bernardi, cap. 17, ubi legatus papæ, aliqui episcopi, « pro confutanda hæresi Manichæorum, » ad partes Tolosanas eum viro sancto accessisse memorantur. Jam vero quo pacto ejusmodi hereticis, eorumque sequacibus, Manichæorum nomen et errores competant, illustrissimus Meldorum episcopus in eximio opere suo, quod de Variationib[us] hereticorum scripsit, luculentier ostendit libro undecimo.

LXXIV. Idem Henriciani hereticæ in Petrocorios effusi, Pontio duce et antesignano, uti docet Heribert, epistola in tomo tertio nostrorum Analectorum: ubi peculiaaria Pontianorum illorum commenta referuntur. Hæc est, quod Bernardus ad Petrocorios seu Petragoricos populos se contulit, ut patet ex tercia parte libri

sexti qui est de ejus Miraeidis, n. 4, ubi Arianos plurimos apud Tolosates invenisse, eosque, ut et Henricum haereticum, fugasse memoratur. Quin etiam idem Henricus, in Pisano concilio antea damnatus, et Bernardo, ut monachus in Clara-Valle fieret, commissus dicitur. Verum ille accepiis a Bernardo ad Claræ-Vallenses litteris, in suscepto semel errore obfirmare persistere maluit, quam ad salutis viam hoc compendio redire.

LXXV. Henricum vivis coloribus depingit Bernardus in praedicta epistola ducentesima quadragesima prima, ubi eum litteratum, speciem haecentem pietatis, sed aleis et meretricibus seditum scribit. Impia ejus dogmata haec fere commemorat: Sacerdotum et clericorum respectus nullas; sacramentorum atque festorum abolitio; baptismus parvulis negatus. Alterius classis erat apud Hildebertum in epistola quinquagesima prima haereticus ille, qui sanctorum intercessiones rejiciebat, ipsum Hildebertum in sue sectæ patrem in traducere perperam conatus. An vero idem cum Henricianis fuerint haeretici illi, quos Bernardus in sermone sexagesimo quinto et subsequenti super Cantica impugnat, modo inquirendum.

LXXVI. Et quidem non alios fuisse aliquando mihi fuit persuasum: at reperta Everini abbatis Steinfeldensis epistola, quæ prædictis sermonibus occasionem dedit, mutanda est sententia. Colonienses quippe fuerunt isti haeretici, in nonnullis quidem consentientes cum Henricianis, sed ab his in multis discrepantes. Colonienses in duas classes distinguit Everinus. Uni dicebant Ecclesiam apud se tantum esse, quasi ipsi soli vestigia Christi initarent. In cibis verabant lactis usum, et quidquid inde conficitur. In sacramentis suis velo se tegebant, et quotidianum cibum et potum suum in Christi corpus et sanguinem se consecrare asserabant: ceteros in sacramentis procul a veritate abesse. Praeter baptismum aquæ, aliura admittebant in igne et spiritu per solam manuum impositionem. Baptismum vero nostrum cum nuptiis respuebant. Denique aiebant, quemlibet e suis electum seu baptizatum habere potestatem alios, qui digni fuissem baptizandi; et in mensa sua corpus Christi et sanguinem conficiendi.

LXXVII. Alii vero sacerdotibus Ecclesia, utpote sæculari more viventibus, consecrati potestatem adjudicabant, ahaqua sacramenta conferendi, excepto baptismo, quem solis adultis, non parvulis conferebant. Omne conjugium, præter illud, quod inter virgines masculam et feminam contrahitur, fornicatio em reputabant. Postremo suffragia sancctorum, jejuna, ceterasque corporis macerationes respuebant, ut et purgatorium, et suffragia pro mortuis.

LXXVIII. Itaque Henricianis et Coloniensibus haereticis communis fuit genius; omnium in Ecclesiæ ministros, sacramenta, baptismum parvolorum, et nuptias: pauca peculiaria, quæ non sectæ genus, sed quandam tantum capiunt diversitatem arguunt. Uno verbo, diversi fuerunt rami, sed ex eadem radice procedentes. Nec dumtem, Colonienses illos haereticos ex Tanchelmi officio produsse. Is laicus in Flandria, teste Alberardo, maxime apud Antwerpianum, errores suos disseminans, in tantam se erexit dementium, ut se Dei Filium vocitari, et a seducto populo, ut dicitur, templum aedificari sibi faceret. Ob id Antwerpia in ecclesia Sancti Michaelis ab episcopo Tornacensi, cuius diutina tunc locus subjacebat, institutus est eorum duodecim clericorum, qui se impii dogmatibus opponerent: quæ ecclesia postmodum sancto Norberto tradita est. Quæ fuerunt Tanchelmi perversa dogmata, discimus ex epistola Trajectensis Ecclesiae ad Fridericum antistitem Coloniensem « de Tanchelmo seductore. » Is quinque aiebat, « Ecclesia Dei lupa maria esse reputanda; nihil esse quod sacerdotum officio in mensa Domini ea dicatur; pollutiones, non sacramenta nominanda; ex meritis et sanctitate ministrorum virtutem sacramentis accedere: » quæ omnia belle præssorum haereticorum desirii conveniunt. Presbyter quidam, Evervacherus nomine, « a sacerdotali dignitate apostolans, nefandi hominis magisterio adhucit, et illum Romanum prosecutus » est, idemque postea multa damna intulit Ecclesia Traiectensi. Porro Friderico gratias agit clericus Traiectensis, quod Tanchelmi « corsum et impetum retardavit. » Ex quo intelligitur, ejus errores usque in Traiectensem, imo et in Coloniensem (ut ex Everini epistola patet) diocesim penetrasse, atque ab eodem auctore Colonienses illos haereticos ortos fuisse.

LXXIX. Hugo Metello, tunc apud Tullum-Leucorum canonicus regularis, testis est in epistola ad Henricum ejusdem urbis episcopum, ejusmodi pestes in solam Tulleuse irrepisse. « Latet in episcopatu tuo. » inquit, « imo jam apparent pestilentes homines, qui veriori nomine bestie appellari possunt, in qua bestialiter vivunt. Conjugium enim detestantur, baptismum abominantur, sacramenta Ecclesia derident, nomen Christianum abhorreat. » H.e. sine dubio Coloniensium haereticorum infesta et intaustra soboles erat.

LXXX. Henricianis successere, seu accessere ejusdem farinæ homines, qui se Catharos, id est solos inundos, jactitabant: quorum errores, qui Mediorani quondam eorum magister fuerat, Bonacursus detecti, confutavitque libro eito, in Spicilegii tomo decimo tertio; ex quo eos Munichorum erroribus, ut et superiores illos, inbetos fuisse manifestum est. Catharos insectari videtur Gillebertus de Hoilandia in sermone trigesimo sexto in Cantica, n. 6: « Erumpunt, » inquit, « his diebus ligna quedam, quæ non plantavit Pater celestis; ligna, quæ non sunt plantata ex Libano nostro. Fortitudinem prætendent operis, injuriarum insensibilitatem, parcimoniam tolerantiam. Cedrina videatur sed Libani non sunt: quia immunda est eorum meus et conscientia. » Adversus Catharos item exstant sermones Eberiti abbatis Schonangiensis.

LXXXI. Passagios et Arnaldistas Caiharis adjungit Bonacursus : quorum illi Mosaicæ legis ritus omnes observandos esse dicebant, Filii et Spiritus sancti æqualitatem negantes, et Ecclesiæ universie doctores omnes, Romanæque imprimis auctoritatem abjicientes : hi vero, id est Arnaldistæ, « pro malitia clericorum sacramenta Ecclesiæ esse vitanda » censebant.

LXXXII. Ita dictos existimabat Arnaldo illo lactiose homine, qui specie libertatis ac reipublicæ in Græcæ restituendæ, omnia pontifici temporalia jura abrogari volebat, sola sacrorum potestate cum decimis et solationibus ipsi refici. Is ex Italæ civitate Brixii oriundus, ejusdemque Ecclesiæ clericus Petrum Abælardum præceptorem habuerat, singularitatis amator, testante Ottone Frisingensi, novitatis cupidus, qui a Gallicano studio in Italianam reveras, religiosum habitum, quo melius incautos deciperet, induit, monachorum nibilominus osor, et maxime clericorum ; sed laicorum adulator. « Dicebat enim, nec clericos proprietatem, nec episcopos regalia, nec monachos possessiones habentes, aliqua ratione salvare posse : cuncta hæc principis esse. Præter hæc de sacramento altaris, de baptismo parvolorum non sane dicitur sensisse (48). » Aique adeo Petrobrusianorum et Henricianorum erroribus affrictus erat. Innocentius II heminem ex Italia fugavit, et Turegum apud Helvetos secedere compulit. Comperita morte Innocentii, circa principia pontificatus Eugenii Romam ingressus, cum eam in pontificem commotam videsset, seditionis ignem excitavit. Res vero eo tandem progressa est, ut cardinales male habiti, pars etiam sauciali; ipse Eugenius Urbe pulsus sit. Pontificis causam tuendam suscepit Bernardus, scriptisque egregiam hac de re epistolam ad Romanos, quæ est ducentesima quadragesima secunda. Ei succedit alia ejusdem argumenti ad Conradi regem Romanorum, quem litteris suis, ab Ottone relatis, Romani ad suas partes pertrahere frustra moliti sunt (49). Sic nulli Ecclesiæ negotio, nulli necessitatibus deerrat vir sanctus, qui ad communem reipublicæ Christianæ utilitatem natus erat. Ad extreñum Arnaldus comprehensus, atque a præfecto Urbis, cui fantoperæ assentatus fuerat, ligno adactus est, cadavere in favillas redacto, « ne a stolidâ plebe corpus ejus, venerationi haberetur. » Plura de eo vides apud Ottonen, et ex eo in notis ad Bernardi epistolam centesimam nonagesimam quintam.

§ VII. — *De expeditionis sacrae prædicatione per sanctum Bernardum facta, ejusque infelix successu.*

LXXXIII. Inter extremos Bernardi labores censenda est prædicatio sacrae expeditionis in terram sanctam : quæ res quantum sudoris, quantum molestiæ ipsi attulerit, ex ejus Vita et scriptis facile intelligere licet. Hujus expeditionis occasio, ut ex Ottone Frisingensi discimus (50), data est per Ludovicum Juniores Francorum regem ; qui ad loca sacra pergendi desiderio pressus, quod germanus suus Philippus, « codem voto strictus, » morte intercedente exsq[ue] non potuerat, consilium suum regni principibus aperit. Hi Bernardum consulendum decernunt. Accersitus abbas sanctus, tanti momenti negotio « ad Romanæ pontificis examen » referendum censem. Id magnopere laudavit probavitque Eugenius, « auctoritate prædicandi, animosque cunctorum ad hoc coimmovendi præsuminato abbati, qui apud omnes Gallie ac Germanie populos ut propheta vel apostolus habebatur, concessa. » Paret tandem apostolicis litteris Bernardus, « ei excitatis ad transmarinam expeditionem multorum animis, » Ludovicum regem apud Vizeliacum cruce signat « cum Theodoro Flandrensi, et Henrico Theobaldi Blesensis filio, comitibus, » aliisque baronibus et nobilibus.

LXXXIV. Interim Radulfus quidam monachus crucem itidem dum in Germania prædicat, Christianos in Iudeorum necem accedit. Hominem litteris repressit Bernardus, atque ipsem sacrae expeditionis prædicationem aggressus est in orientali Francorum regno, hoc est in ea Germaniss regione, quæ ad Rhenum sita est. Hinc Conradi imperator generalem conventum Spiræ indixit : quo Bernardus profeatus, « Principi cum Friderico Istris sui filio, aliisque principibus et viris illustribus erucem sumere persuasi, plurima in publico vel occulto faciendo miracula. » Fridericu[m] Sueviae duces, qui filium suum cruce signatum indignè ferebat, Bernardus emollivit ; Radulfum monachum in claustrum suum retrudi jussit ; et loco sui Adamoni Eberacensem abbatem Conrado, in Bajoariam pertigenti, ad urgendum litteris negotium dedit securum. Exstat Bernardi hac de re epistola ad Francos orientales, quam medio est ordine trecentesima sexagesima tertia, quam proxime subsequitur alia ad Illericum archiepiscopum Moguntium ad reprimendum Radulfum. « Igitur non solum ex Romano imperio, » ait Otto, sed etiam ex vicinis regnis. id est occidentali Fraucia, Anglia, Pannonia, innumeris populis ac nationibus hac expeditionis causa ad sumenda « crucem commotis, repente sic totus pene Occidens siluit, ut non solum belia novere, seu et arma quæcumque in publico portare nefas haberetur. »

LXXXV. Tanta porro totius Occidentis commotio Bernardi prædicationi tributa est : verum cum hæc expeditio non tunc pro volis successisset, tota etiam mali eventus invihi in eum rejecta, pro communi more mortalium, qui ex eventis res astimare solent. Neque fere ulla alia res fuit, quæ Bernardi animum majori dolore affecterit, quam ista, non tam sui, quam Dei causa. Unde ipse iustio libri secundi de Consideratione : « Si necesse sit unum fieri e duobus, malo in nos murmur hominum, quam in Deum esse. Bonum mihi, si dignetur me uti pro clypeo. Libens in me recipio detrahentiam lingdas maledicas. » etc. Adeo porro

(48) Otto, *de Frid.* lib. II, cap. 20.

(49) Otto, *de Frid.* lib. I, cap. 28.

(50) *Ibid.*, cap. 34 sqq.

orānūm fere animi hoc eventu turbati sunt, ut sanctus doctor beatum prouuntet eum « qui non fuisset scandalizatus in eo. » Quanta denique fuerit Bernardi super hoc tristitia, patet tum ex epistola ducentesima octogesima octava, quam in lecto, forsū ex animi ægritudine, decumbens, hae de re scripsit : tum ex epistola Joannis abbatis Casæ-Marii ad Bernardum ipsum, quæ modo est inter Bernardinas trecentesima octogesima sexta, in qua virum sanctum, quem ob sinistrum expeditionis eventum afflīctum, consolatur.

LXXXVI. Non defuere tamen, qui Bernardi partes defendendas suscepserint : quos inter non ultimo loco numerandus est Otto episcopus Frisingensis, Bernardo non admodum favere solitus. Is in libro de Gestis Friderici, capite sexagesimo excusum facit ad excusandum eventum illius expeditionis, cui et ipse interfuit. In fine excursus philosophici potius quam historici, ita concludit in gratiam Bernardi : « Quamvis si dicamus, sanctum illum abbatem spiritu Dei ad exciabados nos afflatum fuisse, sed nos ob superbiam lasciviamque nostram salubria mandata non observantes, merito rerum personarumque dispendium reportasse, non sit ab antiquis rationibus vel exemplis dissonum. » Unum tamen addit, nempe « spiritum prophetarum non semper subesse prophetis : » ut nempe innuat incertum esse, an Bernardus ex spiritu divino de hac expeditione, ejusque eventu eonjecerit.

LXXXVII. Atiamen Bernardus ipse initio libri secundi de Consideratione ad Eugenium, uni factum a calunnia tuetur, se ad id divinitus impulsum esse non diffitetur. Diximus : « Pax, » inquit, « et non est pax : promisimus bona, et cece taratio. » Tum hæc subdit ad sui defensionem : « Quasi vero temeritate in opere isto, aut levitate usi simus. Cœcurrimus plane in eo, non quasi in incertum, sed jubente te, imo per te Deo. » Et inferius, objectis sibi hominum improperiis : « Unde scimus quod a Domino sermo egressus sit? quæ signa tu facis, ut eredamus ubi? » ita reponit Eugenium alloquens : « Non est quod ad ista ipse respondeam : parcendum: verecundia: meæ. Responde tu pro me et pro te ipse secundum ea quæ audisti et vidiisti. » Quibus verbis miracula, ab se in predicationis confirmationem facta, sine dubio modeste insinuavit.

LXXXVIII. Verum omnium optime Gaufridus sanctum parentem suum a calunnia vindicat in libro tertio de ejus Vita, cap. 4. Primo quod illius expeditionis primum propositum ab eo non sit profectum « Cum euim multorum jam animos permovisset audita necessitas, a rege Francorum semel et iterum propter hoc expeditus, apostolicis etiam litteris monitus, nec sic acquievit super hoc loqui, vel consilium dare, donec per ipsius tandem pontificis generalem epistolam jussus ab eo est, tanquam Romanae Ecclesie lingua, exponere populis atque principibus. » Deinde quod prædicandi estūcium, ab eo ex obedientia suscepit, divinitus confirmatum sit tot tantisque miraculis ac signis, « quanta vel numerare, nedum narrare difficile foret. » Denique quod si ex illa perfectione orientalis Ecclesia liberari non meruit, certe ecclesis meruit impleri et lætari, nempe ob eorum mortem, « qui in fructibus penitentiae purgatas variis tribulationibus Christo animas reddiderunt. » Et quidem hoc ipsum est, quod Joannes, Casæ-Marii abbas sanctus, sibi ex revelatione compertum Bernardo significavit.

LXXXIX. Sed quid moramur in vindicando Bernardo? cuius tanta auctoritas id jamdudum obtinuit apud omnes, etiam heterodoxos, ut ejus vita, eximia sanctitas, et doctrina communis omnium suffragio et existimatione sint approbatæ.

XC. Hæc sunt quæ præfari visum est de nova hac sancti Bernardi operum editione : quæ si viris studiosis accurata videbitur, gratiam habebunt studiorum meorum sociis, domino Michacli Germau et D. Theoderico Ruinario, atque etiam D. Edmundo Martenio, qui operam suam in hanc editionem strenue et per amanter impenderunt. Mihi vero hæc una sit gratia, qui unus scopus fuit, sancti Bernardi cultoribus, Ecclesiæ, et reipublica Christianæ vel tantillum qualicunque labore meo profuisse.

Additur in editione anni 1719.

Hæc sunt quæ præfari visum est D. Mabillonio de nova hac sancti Bernardi operum editione : quæ si viris studiosis accurata videbitur, gratiam habebunt eruditio illi auctori, qui toto vitæ tempore eruendis ex poliendisque Bernardi operibus, alii licet itaque gravissimis studiis distractus, omnem euram, diligentiam et omnem impendit. Habebunt et D. Massueto qui operam suam in hanc editionem conferre coepérat, et porro conferre percessisset, ni præmatuра mors studiorum ejus cursum abrupisset. Huic debentur ex I vol. duæ recens inventæ epistolæ, scilicet 418 et 419, et tercia duxta ex tom. IV Miscell. Baluz., ordine 423, nec non et duas chartæ, quarun prima est pro Luxoviensi et S. Apri monasteriis; altera pro monasterio S. Amantii. In altero vero volumine hæc reperebunt nova, uimur tertius liber epistolæ ad fratres de Monte-Dei et Admonitio D. Massueti, qua epistolam integrum Guilelmno a S. Theoderico ascriptam, Guigoni V, Majoris Carthusiae priori vindicat. Item alia ejusdem observatio, quæ *Tractatus de contemplando Deo, ac de natura et dignitate amoris Guillelmo a S. Theoderico adjudicat*. Denique epistola Tromundi monachi Claræ-Vallensis de S. Bernardi canonizatione, antehac inedita.

CHRONOLOGIA BERNARDINA.

Anno Christi 1091, Urbani papæ II 4, Henrici IV imperatoris 33, Philippi I Galliarum regis 31, natus est Bernardus in castro Fontanis appellato, prope Divonem in Burgundia, patre Tescelino Sorō, domino de Fontanis, matre Aletha Bernardi domini Montis-Barrensis filia. Paternæ ejus aëdes recens, beneficio Ludovici XIII Galliarum regis, RR. Patribus Congregationis Fuliensis concessæ, in monasterium converstæ sunt. De genere sancti Bernardi lege Admonitionem præmissam initio Vitæ S. Bernardi, et Joaunem Eremitam in Vita quarta, ubi Viri sancti genus paternum ex veteri Burgundiæ duecum familiæ originem duxisse fertur.

1098. B. Robertus abbas Molismensis, assumptis secum ex eodem monasterio viginti et uno monachis, in eremum Cisterciæ secedit, ibique novum monasterium exstruit, in diœcesi scilicet Cabilonensi, quinque circiter lencis a Divione, opitulantibus simul et probautibus Gualtero Cabilonensi et Hugo Lugdunensi præsulibus; prædia vero largiente Odone Burgundiæ duce, quo ibi cum sociis strictius ad amissum observaret Regulam S. P. Benedicti, cuius die sacro in Dominicam Palmarum hoc anno incidente, opus illud tunc primum exordium sumpsit. Ex primis B. Roberti sociis fuere Albe ricus, Odo, Joannes, Stephanus, Letaidus, et Petrus.

1099. Henrici IV imperatoris 43, Philippi Galliarum regis 39, Urbano II decimo nono anno pontificatus, quarto kalendas angusti defuncto succedit Paschalis II ex monacho Cluniaci.

Beatus Robertus Molismensis interpellationibus in concilio Romano ac Pontificis iussu Molismum reddit eisque Albericus ex priore substitutus, apud Cistercium. Ecclesia in honorem beatæ Virginis hoc anno dedicatur.

1100. Hac anno Joaanes, et Ilodus monachi Romani mituntur ab Alberico Cisterciæ abbatæ, cum litteris commendatiis Joannis et Benedicti cardinalium, Hugois archiepiscopi Lugdunensis, atque Walteri præsulis Cabilonensis, quorum preciis Paschalis II institutum Cisterciense confirmat peculiari privilegio dato Trojæ decimo quarto kalendas maii indict. 8, pontificatus anno 2, Exstat apud Baroniū et Manriquez.

1101. Albericus abbas arctissimam Regulæ S. Benedicti observationem institut in novo monasterio, abjectiens quidquid Regulæ adversaretur.

Obiit beatus Bruno institutor Ordinis Carthusiensis (qui anno millesimo octogesimo sexto exordium sumpsit), patrua Coloniensis, sanctitate ac scientia illustris.

1102. Odo Burgundiæ dux, Cisterciæ fundator, moriuit, et sepelitur in ecclesia Cisterciensi; eodemque anno Henricus ejus filius habitum monasticum ibidem induit.

1103. Cistercienses nigrum habitum in albem cœruntasse creduntur, ei beatæ Virginis officiam quotidie recitandam sibi proposuisse.

1105. Obiisse putatur Aletha S. Bernardi mater, kalendis septembribus, ex Necrologio S. Benigii Divonensis, ubi sepulcrum est: cajus corpus post annos centum qua fragina quinque translatum est Claram Vallam. Ejus obitum describit Guillelmus in Vita S. Bernardi, lib. 1, cap. 2.

1106. Paschalis II anno 7, Philippi I Galliarum regis 46, Henricus IV inelicit er vitam clausit anno imperii 49. Huic successit Henricus V hostii in Ecclesiam animo patri non degener alias: qui Ro-

main pergens, Paschali Pontiœ manus injecit, ab eoq[ue] per vim ecclesiasticam investituras extorsit; sed et coronam imperatoria anno 4111.

1108. Paschalis II anno 9, Henrici V 2, tercio kalendas angusti, Philippus rex Francorum obiit apud Milidunum: cui Ludovicus ejus filius, cognomento Grosus, successit.

1109. B. Albericus, secundus Cisterciæ abbas obiit septimo kalendas februario, anno regimini nono et dimidio: cui substitutus B. Stephanus Hardingus, nobilis apud Anglos strenuate oriundus, prioris ante vice functus, qui ei ipse cum aliis, Molismo vita aetioris desiderio egressus fuerat.

1110. Hoc anno ad superos migravit tertio kalendas maii B. Robertus abbas Molismensis, Cisterciæ primus institutor, non anno 1098, ut vulgo creditur.

1113. Paschalis II 14, Henrici V 8, Ludovicus VI 6, B. Bernardi conversione celeberrimus est. Qui annos natus circiter viginti tres, Cisterciensium familie sub Stephano abbate una cum triginta sociis nomen dedit. Ex quo tempore Cisterciensis Ordo mirifice propagari et florere coepit.

Eodem anno Firmitas, prima Cisterciæ filia, fundatur in diœcesi Cabilonensi ad Gronam fluvium, a dominis Vergiacensibus, Savarico et Guillelmo ejus filio, coniibus Cabilonensibus. Primus abbas Bertrandus.

1114. S. Bernardus metendi artem et facultatem, eum per corporis imbecilitatem alias non valeret, divinitus impetravit, Vita libro 1, cap. 4.

Fundatur Pontinæum, secunda Cisterciæ filia, quatuor ab Autissiodoro lencis distans, in allodium Heriberti canonici Autissiodorensis, concurrente Herivo comite Nivernensi, sub Humaldo episcopo: cuius eæcœbii basilica a Theobaldo Campaniæ comite postmodum ædificata, fundatoris nomen ipsi obtinuit. Primus abbas Hugo Matisconensis, postea pscopus Autissiodorensis, ad quem plures Bernardie epistole,

1115. Fundatur hoc anno Clara-Vallis et Morimundus, teria et quarta Cisterciæ filiae, Clara-Vallis quidem, ad fluvium Albam in comitatu Campaniæ et diœcesi Lingonensi, septimo kalendas juli, non a Theobaldo (ut quidam opinantur, ecomibii Clarae-Vallensis translationem, de qua anno 1035, cum fundatione confundentes), sed ab Hugone Treceusi comite, (ut probabatur in Notis ad epistolam 31. Clarae-Vallensi monasterio præficitur Bernardus, et a Guidelmo de Campellis Calauensi episcopo, absente seilicet Josefiano episcopo Lingonensi, consecratur, quatuor et viginti agens annos. Vita libro 1, cap. 7. Morimundus vero, in eadem diœcesi, ab Odolrico de Agri-Monte et Adelina ejus uxore, dominis de Choiseul. Primus abbas Arnoldus, ad quem epistola 4. Et haec sunt quatuor abbatiae quasi totidem Cisterciæ filiae primitivæ, ex quibus inde ceteræ omnes sunt exortæ.

Eodem anno obiit Ivo Carnotensis episcopus, vir docissimus, qui successorem habuit Gaufridum, regati in Gallia honore præfancrum, S. Bernardo charissimum, de quo epist. 45, 47 et 55, et De Consideratione, lib. iv, cap. 5, tum etiam Vita S. Bernardi libro ii, capp. 1 et 6, et libro iv, cap. 4.

1116. Primum Cisterciæ capitulum generale a B. Stephano convocatum, quotannis in posterum frequentandum idius septembribus, ut habeat Jacobus a Vitriaco, Historia Occidentalis capite 14.

1147. B. Bernardus gravi infirmitate detentus, medico rusticano exrandis committitur procurante Guillemino episcopo Catalaunensi, Vitæ libro 1, cap. 7. Quo quideam anno vel circiter accidisse fatur conversio Tescellini S. Bernardi parentis, qui non multo post sanctitatis lama celebris decessit die 11 aprilis, ut habet Necrologium S. Benigni Dionensis.

1148. Henrici V 12, Ludovici VI 10, Paschali II post annos pontificatus octodierum et menses quinque vita summo successit Gelasius itidem II ex monacho itidem Chamavensi, cui Henricus imperator Mauricium Bordinum, archiepiscopum Bracarensem, Gregorii nomine opposuit.

Hoc item anno ceperit Ordo militum Templi, ejus primi auctores Hugo de Paganis et Godefridus de S. Aldemaro, ut testis est Tyrinus. Belli sacri libro xii: quo etiame auctore idem Ordo confirmatur in concilio Trecensi, anno 1128, ut discere habet Michaelensis, scriba concilii postea extingendus a Clemente V sub Philippe IV Galliarum rege, anno Christi 1313, in concilio Vienneensi.

Fundatur monasterium Trium-Fontium, prima filia Clarae-Vallis, in diocesi Catalaunensi, Primus abbas Rogerius; secundus, Guido ad quem epistole 69, 70. Item Fontanarium, secunda Clarae-Vallis filia, in diocesi Aduensi. Primus abbas Godefridus, Bernardi consanguineus, qui fundato loco regulariterque ordinato, ratiū liber spulerorum Clarae-Vallis, ad suam Claram-Vallē redit, ubi tertius prior fuit, secundumque episcopus Lingonensis.

1149. Henrici V 13, Ludovici VI 11, Gelasio II Cluniaci e vivis sublati sacerdos est Calixtus II, Vienensis antea episcopus, Guito appellatus, qui hoc anno Regis concilium celebravit duodecimo kalendas novembri, et Burdinum schisma felicitate compresessit.

Eodem anno conficeretur Charia Charitatis vulgo appellata, trugina constans articulis seu capitulis, aeneo B. Stephano abbate Cisterciensi, assentientibusque easteris cohabitibus, ad provideadom pacis et tranquillitatis Ordinis Cisterciensis, que a sancto Pontifice Gallisto II approbata est. Exstat apud Manriquez.

1150. Sanctus Nobertus, quem Bernardus « Spiritus sancti fistulari » vocal epist. 56. Ordinem Praemonstratensem iustituit in loco territorii Lauhuniensis, Premonstrato vulgo nuncupato. Vida epistolam 253, et Notas ad eandem.

1151. Celebatur synodus Sueriensis adversus Petrum Abberardum, presidente Cosano episcopo Praenestino, apostolicae Sedis legato, in quo ipse Petrus librum suum de Trinitate flammis tradere compulsa est. Guillelmus Campellenensis episcopus Catalauneus eodem anno inenite obiit: de quo vide Notas ad epistolam 3.

Fundatur Fusiacum, in diocesi Laudunensi, eius abbatii Rainaldo Bernardus scriptit epistolam 72, 73 et 74,

1152. Petrus Mauricius, natione Arvernus, dictus Venerabilis, charissimus Bernardi amicus, hic abbas Cluniacensis in Octavis Assumptionis. Notae ad epistolam primum S. Bernardi.

1153. Hoc circiter anno eligitur episcopus Tarantensis, Petrus Firiorita abbas, primus e familia Cisterciensis episcopus, substituto in ejus locum Bartholomeo Bernardi fratre.

Hoc Adamo S. Dionysii prope Parisios ssabat defunctio, communibus eligentiam votis succubrumentatus est Sugarius. Existit Bernardi complures ad eum epistola.

1154. Henrici V imperatoris anno 18, Ludovici VI Galliarum regis 16, Calixtus papa obiit pontificatus

A anno 6; Sedemque apostolicam Honorius II ante dictus Lambertus. episcopus Ostiensis, eodem anno concordit.

1155. Henricus V imperator moritur Trajecti ad Rhenum, cum annos undeviginti imperasset, ac nullis post se liberis relictis, funerum diuurnumque orum est discidium, Bernardi opera aliquando componendum, inter Lotharium Saxonum ducem et Conradi Henrici decessoris sororium qui a Friderico fratre et aliis rex proclamatus concessois Alpibus, a Mediolanensibus suscipitur, ac ab eorum archiepiscopo Anselmo, inquit Otto Frisingensis, qui ista arat Chronicæ libro vii, cap. 47, Modoyci, sede Italie regni, in regem anguitur. Pro Mediclanesium reconciliatione cum Innocentio atque Lotario hujus nominis II (in cuius gratiam electionis jure Imperii summa cessit multam fuit Bernardo insudiam, ut postea dicetur.

Eodem anno gravis fomes, in Galia maxime et Berglandia sovientes, Bernardi charitatem exercet, Vitæ libro 1, cap. 10; quo anno ipse etiam gravi morbo conflictus incidit in vita discribens, operantem B. Virginis et SS. Benedicti atque Laureatii sanitati restitutus, ibidem: ac postmodum singularis ejus sanctitatis et doctrinæ ecclesiæ fama per urbem et orbem volavit.

→ 1156. Otto, postea Prisiaensis episcopus, celebris historiographus, monachum induit in cenobio Morimandi. Is, ut scribit familiaris ejus Radevicus, imperatorum Henrici IV nepos, Henrici V sororius, Conradi frater alterius et Friderici patruus fuit, ex patre clarissimo et pio principe Leopoldo Austriae marchione, et matre Agneta, filia Henrici IV.

1157. Hoc circiter anno Stephanus, ex cancellario episcopus Parisiensis, e curia frequens ad meliorum frugem Bernardi monitis recreatus, graviter a Ludovico rege exagitatur. tandemque post multas infestationes, Cisterciensium, maxime vero Bernardi opera in gratiam restitutus. Quod etiam Henricus Semoneensis archipresul non multo post eademque de causa expertus, eumdem habuit caese patronum ac defensorem. Consulte epistolam 45 et Notas.

Fundatur Igmacum, quarta Clarae-Vallis filia, diocesis Reimsensis, a Rainaldo de Pratis Remorum archiepiscopo, Primus abbas Humbertus, ex Casæ-Dei monacho Clarae-Vallensis factus, qui non multo post amore quietis, dumissa prefectura. Claram-Vallē rediit; qua de re a Bernardo in Italia tunc prouter schismæ detinente aeriter correcptus episi. 115, nihilominus hoc in sancto otio persistit de diem usque mortis, in quo S. Bernardus de eximis ejus virtutibus sermonem habuit. Abbas secundus Guerricus pietate juxta ac scriptis perzelebris, cuius sermones hic in tomo sexto.

1158. Concilium Trecentense celebratur (non vero anno 1127, teste Michaelensi scriba concilii) in solemnitate S. Hilarii, presidente Mattheo Albancensi, apostolicae Sedis legato; eique interfluere Stephanus Cisterciensis, Bernardus Clarae-Vallensis, aliquej usq; isdem Ordinis abbates. In ipso Patres Templarii Regulam vestesque candidas (quibus Eugenius III postea rubram crucem attexi curavit) praescripsero.

Fundatur Regiacum, in diocesi Autissiodorensi.

1159. Mattheus Albancensis (verba sunt Alberti in Chronico) legatus, ex Ordine Cluniacensi, concilium tenuit auid Catalaunum in Purificatione beatæ Mariæ Virginis: ubi de consilio S. Bernardi abbatis, Henricus Virginensis episcopus episcopatum dimisit et factus est episcopus per biennium quidam Ursio abbas S. Dionysii Remensis.

Fundatur Ursi-Campus, in diocesi Novionensi, a Simone episcopo.

1160. Lotharii II imperatoris 8, Ludovici VI Galliæ-

rum regis 22, mortuo Honorio papa decimo sexto Kalendas februarii, pacificatus sui sexto, gravissimum schisma in Ecclesia Dei oritur, Innocentius II canonicus electo decimo tertio kalendas martii, qui Gregorius antea vocabatur; sed Petro Petri Leonis filio, violentia amicorum suorum, qui potentissimi in Urbe crant, faveente sibi Rogerio Siculo, iuriso. Innocentius causam Bernardus per octo annos strenue propagnavit. Vide epistolam 124 et sequentes. Nam et inter alia hoc ipso anno a Patribus concilii, Staminis ea de re habiti, arbiter una voce constitutus, Innocentium Anacleto praefendentum declaravit et Henricum Angliae regem ad eum suscipiendum induxit, Vita libro 2, cap. 4. Vide Præfationem nostram generali, § 2.

Eodem anno ipse Bernardus summa animi demissione episcopatum Genuensem, Sigefredi anno superiori ad superos translati morte destitutum recusavit. Baldinus vero in concilio apud Claramontem in Gallia habito, primus ex Cisterciensibus sacro cardinalium collegio adscriptus est: cui adjunetus putatur Martinus vir ille integerrimus, cuius meminit Bernardus in libro 4 de Consideratione, cap. 5. de Balduino, in epistolis 144, et 244.

→ 1131. Innocentio Leodii magnifice recepto, cum prius sub finem anni superioris in Galliam se recepisset, Bernardus repressit Lotharium imperatorem, episcopales investitures repetenter; eumque summus Pontifex ibidem in Germaniac regem coronavit, Romæ post duos annos imperatorio diadema donandum. Peracta vero Leodii Quadragesima præsentis anni, Innocentius in Gallias redux, ad concilium contra Anacletum meuse octobri Remis indictum prefectus, Ludovicum Juniores in locum Philippi fratris, ex equilapso infelicitate necati, regem consecravit. Quo quidem concilio soluto, inquit Sugerius in Vita Ludovici Grossi, dominus Papa Audiodiori delegit demorari, reliquo nempe tempore labantis anni, cum prius Claniacum, cuius ecclesiam dedicavit, deinde Claram-Vallam, aliasque ecclesias visitasset, comitante ipsum aliisque Bernardo. Leodii conventum posse concilium Remense narrat Ermadas in libro 2 de Vita Bernardi, cap. 4, contra expressam Sugerii auctoritatem.

Hoc etiam anno Bernardus, ut habeat magnum Chronicum Belgicum, episcopatam Catalaunensem electus recusavit, et per ipsam Gaufridus abbas Sancti Medardi-Suessionensis in episcopus Catalaunensis. Ideo reuerit Albericus, qui et addit, Innocentiam Sancti Medardi ecclesiam consecrasse, idibus ministris octobris, ante concilium Remense ut habeat Chronicum ejusdem monasterii.

Hoc uide anno, Thomas prior Sancti Victoris Parisiensis, vir integerrimus, pro justitia crudeliter perimit a nepotibus Theobaldi Neoterii archidiaconi Parisiensis, cui ob exprobritas in ecclesiasticis exactiones invitus erat. Nec multo post Archembaldus subdiaconus Aurelianensis idem mortis genus eademque de causa subiit, Joanne auctore ecclesiae S. crucis itidem arcidiacono. Pro priore S. Victoris seripit Bernardus epistolam 138, 159, 160, 162; et pro subdiacono, epistolam 61. Suscepta autem est et agitata utriusque causa in concilio Jotrensi dicensis Menthensis.

Fundatur Moretota, in Castella et territorio Zamorensi; monasterium S. Iohannis de Tarouca in Lusitania, diocesis Lamecensis; Longus-Pons, in diocesi Snessionensis; Charus-Locus, in diocesi Bisuntinensis; Bonu-Mois, o Sibaudia, diocesis Gebenensis; Rievallis, in Anglia, diocesis Eboracensis.

1132. Discedentem e Gallis Innocentium Bernar-

dus in Italiam prosecutis, Pisanos et Genuenses reconciliavit, oblatumque deuao Genuensem pontificatum, Syro vel deferente, vel in sedem necedum electo, modes.e constanterque rejectit.

Exorta item est Chiuniacenses inter et Cistercienses magna controversi, occasione videlicet privilegii, quo istos Innocentius a decimatum solutione exemit. Vide episolas 228, 283.

Fundatur monasterium Valcettense, in diocesi Cameracensi, vite epistolam 186; ac monasterium Trium-Fontium, in Anglia, diocesis Eboracensis. Vide episolas 92, 94 sqq.

1133. S. Bernardus, in Italiam anno superiori profectus, cum ires Innocentio non sufficerent ad Roman expugnandam (Lothario quippe armatorum dunitaxat duo millia ministrante), Henrico Majoris Britannæ regi scripsit epistolam 138, ad ferendam supprias. Sed tandem Innocentius urbem ingressus, in basilica Lateranensi Lotharium coronavit imperatorem; quo abeunte, Anacleto per urbem grasantem cedere coactus, Pisau se contulit. Unde Bernardus mittitur in Germaniam. Conradum eum imperatore Lothario reconciliaturus. Qua occasione capitata, Rogerius Siciliae tyrannus, ab Anacleto regis nomine donatus, Pisauos ab innocentii obedientia retrahere coivit: quibus in fide constanter persistentibus, S. abbis congratulatoriam hoc anno dedit epistolam 130. Porro in illo ejus itinere contigit Mascellini conversio, de qua Vita libro 4, cap. 3, neconon et ducisse Lotharingie, ibid.

1134. Concilium Pisanius ciebratur, ad quod cum Bernardus Innocentii jussu facta pace cum Lothario et Conrado aerebus per Lombardiam iter ageret, Mediolanenses sacrorum communione et metropolitana dignitate privati, quod Anselmum archiepiscopum scenti, Conrado et Anacleto adiuvassent, litteris illius interpellant, de restituenda sibi pontificis et imperatoris Lotharii gratia, quibus peractio concilio aefuturam se promisit, datis epistolis 132, 133. Nec mora, concilio ejus potissimum prudentia absoluto, et Matthaeo Albanensi et Guidone episcopo Pisano cardinalibus, neconon et Gaufrido Carnotensi, delegatis ad compromendam Mediolanensis pacem: a quibus ingenti plausu et summa veneracione acceptus, archiepiscopalem honorem sibi pertinaciter delatum vix effugere potuit. Multis vero ibidem conversis de quibus epistola 135, prima... eudem loci Oronis sa coloniam, scilicet Claram-Vallam, aliis mendose Claram-Vallam, excitavi. Inde jussu Innocentii, ut habeat Sigonius, de Regno Italiae, lib. 14, ad pacificandas ipsas inter se Lombardie civitates protectus, Papiani et Cremonauis se contulit. Cum autem apud Cremonenses nihil proficisset, eorum Innocentio pertinaciam significavit epistola 318.

D Interim post concilium ad superos migrat Norbertus Ordinis Praemonstratensis fundator. Sed et Stephanus abbas Cisterciensis, quinto kalendas aprilis: eui post rejectum Wiliouem, qui Stephano adhuc superstite electus, sex menses pedum gessit pastore, substitutus est Rainaldus, filius Milonis comitis Birri-super-sequanam, inquit lib. 8 Ordericus monachus Clara-Vallensis. Is præclarata instituta epiphobia octoginta septem comedorensia in capitulo generali ordinavit, que videlicet in Annalibus slaviquez.

Fundantur præter Claram-Vallam Mediolanensem, Hemmerodium, in diocesi Trevirensi: Vallis-Claia, in diocesi Landuensis. Primus abbas Henricus de Ma daeli, ad quem epistola 321.

1135. Bernardus ex Italia reluec per urbem Mediolanensem, Vita libro 2, cap. 4, transfebat Claram-Vallam in commodiorem locum, Vita libro 2, cap. 5, ubi cum vix tantisper coudisisset, iussus est in

Aquitaniam se conferre eum Gaufrido Carnotensi, ad revocandum Guillelmum comitem Pictavensem, aliosque schismaticsos a Gerardo Engolismensi episcopo seductos, ibidem cap. 6. Postea aliquandiu sibi redditus, insigni illam in Cantica explanatione, hortante altero Bernardo Portaram priore Cartusiano aggressus est. Vide epistolam 153, 154.

Fundatur Busium, in diœcesi Nannetensi, ab Ermengarde Britanniæ comitissa, quam in predicto iinere a sacri vanitate revocavit. Vide epistolam 116. et 117, Primus abbas Joannes, ad quem epistola 232. Fundatur etiam Alta-Cumba, in diœcesi Gebennensi; Gratia Dei, in Santonensi; Eberbacham, in Mognatina.

1136. Guido, inter Bernardi fratres natu major, extra Claram-Vallem, juxta fratribus vaticinum, Vitæ libro 2, cap. 12, moritur, nimirum Pontiniaci.

Fundatur Balera, in diœcesi Bisuntinensi; primus abbas Burchardus, ad quem epistola 146; Domus-Dei, ad Charum fluminis in diœcesi Bituricensi, cuius abbas fuit Robertus Bernardi consanguineus, ad quem epistola 4; Alba-Ripa, in diœcesi Ligoniensi. Denique adoptatur monasterium Alpeense, diœcesis Gebennensis, tradente Guarino abbate, postea episcopo Sedunensi. Vide epistolam 233.

1137. Innocentii II 8, Lotharii II imperatoris 12, Ludovicus VI regni sui anno 29 Parisis mortuus est kalendas augusti; cui successit filius Ludovici VII Junior appellatus, quod vivente patre regnare co-pisset.

Hoc ipso anno Bernardus ab Innocentio acciuit, tertio Italiam progreditur, sub Anacleti laborante vexatione Rogerii Siculi, qui a Rainaldo dece Bernardi precibas superatus, cum armis prævalere non posset, ad verba se convertit, atque Anacleti causam in ore Petri Pisani viri eloquentissimi repnere se simulans, cum ipsum a Bernardo convictum et reductum vidisset, ne sic quidem ad meliora potuit emoliri.

Fundatur monasterium Columbae, in Italia, diœcesis Placentinæ; Bochia in Hungaria, diœcesis Vesprimiensis, quavis a nonnullis ad annum 1133 referatur. Item adoptatur monasterium Belli-Pontis, nunc Vallis-Paradisi nuncupatum, in Hispania, diœcesi Zamorensi.

1138. Lotharius II imperii anno decimo tertio regnare deslit tertio nonas decembribus, succedente Courado Franconio duce, quondam ejus amico. Quo etiam anno misere interit Angelus pseulo-pontifex, cui sufficit ex Rogerii factio tigrorius carinalis, Victor vocatus, qui supremæ dignitatis insignia Bernardo resignans, schismati tandem, post septem annos S. Doctoris studio ac prudentia compresso, lineum optatum imposuit. Vide epistolam 317. Abbas vero sanctus Romanus carianus nulla mora interposita deserens, nihil inde in Gallias referre voluit pro xemis, prater dentem S. Cæsarii, aliasque sanctorum reliquias, Vitæ libro 4, cap. 4. Qui de statu electionis Lingonensis a Legiobusensi metropolita contra sponsonem Romam initam celebrata certior factus, varias seripsit epistolam 165 et sequentes, cui quidem dolori accessit aliis longe gravior, nempe de Gerardi fratris obitu, cuius inducas in Italia, ubi comitem eum habuerat in extrema sua peregrinatio ne, a Deo impetrarat, quem multis lacrymis prosequens est sermone vigesimo sexto in Camica, a quo resumpsit auctorum hoc opus a se interruptum.

Ipsò anno Rainaldus Remensis archiepiscopus obiit, ut refert Auctarium Gemblacease: post biennium vero, scilicet anno 1149, Samson Carnotensis ecclesiæ prepositus Remorum ordinatur archiepisco-

pus, cum ipse Bernardus hanc dignitatem recusasset. Fundatur monasterium Benedictiōnis-Dei, in diœcesi Lugdunensi, cui prælectus Albericus, ad quem epistola 173. Adoptatur etiam monasterium Dunense, diœcesis Brugensis. Primus abbas Robertus, cui scribitur epistola 324, Bernardo apud Claram-Vallem aliquando successans.

1139. Convocatum est Romæ concilium Lateranense mille circiter episcoporum, in quo iterato damnati Petri Leonis fautores, insirmata ab eo factæ ordinationes, torneamenta interdicta, Arnoldus Brixianus, tanquam hereticus Italia excedere iussus. A qua quidem sententia adversus Anacleti fautores severitate Bernardus vindicare laboravit Petrum Pisacum cardinalem, Innocentio prius a se reconciliatum, ut patet ex epistola 213. Nec multo post Innocentius ipse a Rogerio Sicilia duce dolose captus est, quod pauci du exoptatae inter utrumque componendas fuit occasio.

B Hoc item anno Malachias archiepiscops, Hibernia priunas, Romanum iter aggressus est non vero, ut vult Baroicus, anno 1137, cum constet ex Bernardo, Vitæ S. Malachie capite 10, Malachiam ab hac peregrinatione novem duntaxat annos supervixisse, itemque ex capite ultimo, anno 1148 decessisse. Malachias vero in hoc iinere Claram-Vallem adiens, ibi sex socios reliquit, qui Cisterciense institutum edebi, illud postea in Hiberniam transtulerunt.

→ 1140. Habetur concilium Setonense adversus Abælardum, qui condemnatis errorum capitulis Sedem Romanam appellavit quidem, sed Petri Venerabilis persuasione edens appellatione. Cluniaci remansis: ac ejusdem opera Ecclesie reconciliatus, eam per biennium ibi laudabiliter vixisset, in monasterio S. Marcelli Cabilonensi, quo morbi curandi causa se contulit, cessit et vita. Vide epistolam 197 et sequentes, et ibidem Notas.

C Fundatur hoc anno Clarus Mariscus, in diœcesi Audomarensi; Blanca-Landa, in Wallia Angliae provincia, diœcesi Menvensi; Ursaria, in regno Gallicæ, diœcesi Aurensi; Arripatoriam, allis Ripatorium, in diœcesi Trecensi, cuius praefectus Alanus, postea episcopus Antiodorensis, Vitæ S. Bernardi compilator. Item Innocentius monasterium S. Augustini ad Aquas-Salvinas reparatum Clare-Valensis attribuit, praefecto Bernardo Pisano, S. Bernardi discipulo, qui subinde Eugenii III nomine in Sedem Romanam assumptus est. Denique adoptatur monasterium Benehorensse, a Malachia Hiberniae primate Bernardo concessum; neconon et Case-Marium, in civitate Verutana, in Italia.

1141. Innocentius p. 1, aut Robertus, de Monte, interdixit terram dominicam regis Ludovici, quia nolens recipere archiepiscopum Bituricensem, quem tamen posteacepit, et absolvit enim de sacramento quod irrationaliter fecerat. Vide epistolam 218 et sequentes.

Quo etiam anno idem rex Francorum Ludovicius, ut habet idem auctor, affluit ecomitem Theobaldum, et visitavit terram ejus, maxime in Campinia, ubi coniobis castellum Vitrenium, seu Vitriacum, ubi multitudine diversi sexus hominum et etatis, nimirum mille trecentas animæ, teste Roberto de Monte in Supplemento ad Sigilium, qui hoc refert ad annum 1143, crenata est. Consule epistolam 217, 220, 222, 223.

Hoc tempore contigit obitus Humbelinae sororis sancti Bernardi, de qua Vitæ libro 4, cap. 6.

Fundatur coenobium Mellifontis, in Hibernia; diœcesis Armachianæ, Malachia procurante, ascelis ex Clara Valle Chirri tiano ac sociis, quos prædictus episcopus instituendos ibi reliquerat. Vide epistolam 356, 357.

1142. Ivo presbyter cardinalis ex canonico regulari

S. Victoris apud Parisios, natus in Gallias ad Berterandam sententiam in Radulphum Viromanduum rem conitum, qui repudiata priori uxore Petronilla, Theobaldi comitis sorore, Guillelmum Aquitanum deo filium, Reginam sororem, superinduxerat. Quo etiam anathemata involuti Bartholomaeus Laudunensis, Simon Noviomensis, Petrus Savantensis episcopi, divortii auctores. Vide epistolas 246, 247, 220, 221.

Item Alfonso Lusitanus rex se simile regnum Clarae-Vallis vestigie fecit, assugnauit quinquequaginta marabitius sive dipondii acri probati.

Quo etiam anno, teste Robertio de Monte, vel proxime evolutione, ut tradit Ortelius in Angelino Gemblacensi apud Miraeum, animam cœlo reddidit magnus ille Hugo Victorius, S. Bernardi amicus et cultor præcipuus, alter sui sancti Augustinus. Vide epistolam 70.

Fundatur monasteria Melonis, in Gallicia diœcesis Tudeensis, et Superadi, circa haec tempora in diœcesis Compostellana. Item Alta-Crista, in Sabaudia, diœcesis Lausanensis.

1143. Conradi III imperatoris 5, Ludovici VII Francorum regis 6, innocentius papa moritur octavo kalendas octobris cum sedisset annos fere quatuordecim; cui succedit Guido de Castello, dictus Cœlestinus II, ad quam epistolæ 234, 235.

Fundatur Alvastrum, in Suecia, diœcesis Linconiensis; Nova-Vallis (aliis post quadriennium), ibidem; Bella Pertica, in diœcesis Montis-Albani; Meyra, in Calcecia, Diœcesis Lucensis.

1144 Cœlestius papa, semestri necrum exacto, decessit; cui subrogatur Gerardus camerarius ex canonico regulari, presbyter cardinalis tit. S. Crucis in Jérusalem, Lucius II nuncupatus. Quo tempore Bernardus inter Ludovicum regem et Theobaldum comitissim pacem composuit.

Hoc item anno moritur Bartholomaeus Firmitatis abbas, frater S. Bernardi. Item Stephanus Catalaunensis cardinalis episcopus Prænesinus ex Ordine Cisterciensi, vir magna sanctitatis, cui Bernardus varias inscripsit epistolæ.

Fundatur Belli-Locus, in diœcesi Ruteneensis.

1145. Conradi III imperatoris 7, Ludovici VII Francorum regis 8, Lucio papa quinto kalendas martii defuncto substitutus Eugenius III ex abbate S. Anastasi ad Aquas-Salvia, Bernardus antea vocatus, le quo supra anno 1140. Vide epistolam 237 et sequentes. Quo tempore S. Bernardus a Ludovico rege de sacra expeditione consultus, rena ad summi Pontificis sententiam reimitit, ex nostra Praefatione generali, § 7.

Fundatur Pratea, in diœcesi Bituricensi.

1146. In concilio Carnotensi pro expeditione sacra indicto hoc anno, ad quod Petrus Venerabilis invitat, epistola 364, venire non potuit, ut colligitur ex eius responsione, epistola 18, lib. 6, S. Bernardus in primariis militiae ducem electus, ex mandato Eugenii, Germanie populos, Franco Orientales, Bajoarios, Anglos, etc. ad capessendam Cracem tunc interis, tunc vivi, v. e. cohortatus est, mottis suffragantibus miraculis, epistolis 363, 365, et libro de Miraculis S. Bernardi.

Hoc item anno Tornacensis Ecclesia, quæ per quingenus et amplius annos episcopis Noviomensis Ecclesiæ commendata fuerat, proprium episcopum, Anselmum nomine, ex abbate S. Vincenti Laudunensis, ab Eugenio papa III recepit, Bernardo abbate Clarae-Vallensi inter alios procurante.

Fundatur Boxelona, in Anglia, diœcesis Cantuariensis; Villarium, in Brabantia, diœcesis Namurcensis. Hujus foundationem Auctarium Gemblacense apud Miraeum reponit anno sequenti, his verbis: « Monachi duodecim cum Laurentio abbatte, et quin-

que Conversis, a B. Bernardo ex Clarae-Vallis in Brabantiam missi, Villariense monasterium ædificarunt.»

1147. Eugenius anno superiori, Reuanis Arnaldi factione, de qua epistola 242, iniesantibus, in Gallia confugiens, hoc anno Parisis honorifice excipitur a Ludovico rege, qui eum anno precedenti, ut re erit Robertus de Monte in Appendix ad Sigibertum, apud Vezelacum, die dominica in Ramis palmarum crucem assampisset, simulque Robertus frater ejus, et Gaufridus comes Melieni, et allii multi, hoc anno Parisis recesserunt, nimirum die 14 junii, ut habet Chronicon Gluncacensis, in Syria contra Saracenos profectari.

Hoc eodem anno plures variis in locis habita synodi. Prima Stampis, in qua de negotio Ierosolymitano et regni dispositione, Bernardo presente, actum est, Gallæ administratione Sugerio S. Dionysii abbati commissa. Vide Chronic. S. Dionysii tom. 2; Specil. et lib. Miræ. S. Bernardi, cap. 16. Secunda Antissiodori, præsidente Eugenio. Tertia Parisiis, teste Otone Frisingensi, in Frid. lib. 1, cap. 50. In quibus causa Gilberti Perretiani proposita, ad concilium Remense anno proximo celebrandum remissa est. Vide Praefationem generalem.

Præterea Bernardus cum Alberto cardinali Ostiensi et legato, Gaufridoque Carnotensi, pergit in Aquitaniam contra Hemiedum hereticum, de quo in nosira Praefatione generali, et in epistola 241. Quo etiam anno Alfonsus Lusitanus rex, urbe Scalabi meritiss. S. Bernardi expugnata, datus litteris monachos petit ad instituendum Ordinis Cisterciensis in suo regno monasterium.

Fundatur Aleobatia a prædicto rege in Lusitania: diœcesi Utissiponensi; Valis-Richerii, in diœcesi Bajocensi; Morganianum, in Wallia; monasterium de Spina, in diœcesi Palentina in Castella a Sancia Alfonsi regis sorore. Vide epistolam 301. Item adoptatur Grandis-Silva Ordinis S. Benedicti in diœcesi Tolosana, Bernardo ejus abbatte se et domum suam trahente. Vide epistolam 242.

1148. Initio concilio Remensi decimo quarto kalendas aprilis, Eugenio præsidente, carcere damnatur Eon faonus hereticus: Gilbertus vero Perretanus, Pictavensis episcopus, a Beraardo convictus, suos retractat errores. Nec multo post Eugenius, agente sancto abbate, scripta Hildegardis approbat in concilio Trevrensi, cum prius Tullensis ecclesiæ dedicationem, cui et Bernardus interfuit, peregrisset. Quo eodem anno præfatus Eugenius cum capitulo Cisterciensi adfuisset, novumque cœmeterium sacrasel, fratribus non sine lacrymis valedicens, in Italiæ remeavit.

Post Eugenii e Gallia discessum, S. Malachias Hiberaue primas, Romanum deuou ad summum Pontificem pallii causa profecturus, optato die et loco apud Claræ-Vallæ diem feliciter clausit ipso die solemnis Commemorationis omnium defunctorum, cuius memoria statim ab ipsius morte celebris haberi cepit. Vide epistolam 374, consolatorium ad Hiberaue; item Vitam ejus, tomo 2; et duos sermones in ejus depositione halutos, tomo 3. Porro cum S. Malachias in extremis iam fore ageret, consummato ædificio nove Clarae-Vallæ, ossa venerabilium Patrum, qui in priori cœnobio obdormierant, et veteri cœmeterio in novo translatâ sunt, in festo omnium sanctorum, ex sermone priuio de S. Malachia, n. 2. Ejus canonizatio in Chronicis Clarae Vallensi apud Franciscum Chiffletum referunt ad annum 1192.

Eodem anno obiit beatus Humberus abbas Igmacensis, non anno 1145, ut patet Mauricetus. Probationes vide in Notatiene ad sermonem de ejus obitu a Bernardo habitum, qui exstat in tomo III.

Fundatur Camberona, in diœcesi Cameracensi

Primus abbas Fastradus ex Clara-Valle, cui etiam post Robertum prefuit. Adoptatur etiam Alna, prius Benedictinorum, deinde canonicorum regularium in diœcesi Leodiensi. Item in capitulo Cisterciens. i. hoc anno Serlo abbas Saviniacensis se ac triginta monasteria, quæ a Saviniaco Benedicitorum monasterio diœcesis Albricensis pendebat, Claræ-Valli subdidit: quatuor vero Stephanus, congregationis Obazineensis in diœcesi Lemovicensi nascentis pater et institutor.

1149. Hoc anno cum infelicitate exitu labuisse trans aram expeditio, Ludovicus in Galliam reversus est. Vide epistolam 386, librum 2 de Consideratione, cap. 1, et Vitam S. Berwardi, lib. 3, cap. 4. Qui quidem ad novam iterum se acciugens, a Cisterciensibus retardatur, et tradit Robertus abbas in Chromie ad annum 1150.

Eodem anno Henricus, Ludovicus regis Francie frater (verba sunt Chronicci Turonensi.) prius Thesaurarius Beati Martini Turoni, post apud Claram-Vallim monachii veste induitus, provelitur ad episcopatum Belvigiae civitatis: quod quidem Chronicum Sancti Petri-Vivi Senonensis anno sequenti reponit. Legi epistolam 307 et Notas.

Fundatur Fons-Morimiacus, in diœcesi Bituricensi; Alpe-Petrae, in Lemovicensi; Longum-Vadum, in Lingoneni; Laus-Beatae-Virginis, in Tornaeensi. Adoptatur Bullencuria, canonicorum regularium in diœcesi Trecensi,

1150. Eugenio Romæ ad S. Petrum post multos conflictus restituto, Bernardus librum secundum de Consideratione transmittens, apologiam de Jerosolymitana expeditionis consilio praetexit, recipitque epistolam consolatoriam a Joanne Casa-Marii in civitate Viralana abbate, que est modo epistola 386 inter Bernardinus.

1151. Reinaldus abbatii sub fine anni superioris defuncto, numerum decimam septimum kalendas januarii, suffectus est Gosevinus ex abbate Bonne-Vallis Viennensis. Vide epistolam 270.

Item moritur Hugo Autissiodorensis episcopus, vir bona memoria dictus in Chromio S. Petri-Vi. De successoris electione vide epistolas 261, 274 et

A sequentes. Obiit item Sugerius abbas S. Dionysii, vir integerrimus, cui in extremis posito Bernardus scripsit epistolam 266, hoc anno, Ludovicus et Alienor, inquit Robertus de Monte, in Quadragesima apud Balgeceum, dato sacramento coram arenis episcopis et episcopis quod consanguinei essent, separati sunt auctoritate Christiavitiatis.

➤ Fundatur incola terrium Esroneuse, in Dania, diœcesi Roskildensi.

1152. Eugenii III 8, Ludovici VII Francie regis 15, Couradas imperii anno 13 purpuram morie resiguit Friderico cognomento Enobarbo, Sueviae duci, Couradi ex fratre nepoti. Sed et Theobaldus Campanæ comes, vir insignis pietatis, sextus idus januarii defunctus, in monasterio Lainiacensi, ad Matronar cuius fuerat advocatus, sepelitur, ad quem non longe ante obitum Bernardus scripsit epistolam 271.

Adoptatur abbatia de Meroliis, in diœcesi Maliceensi. Fundatur abbatia Clari-Montis, in diœcesi Cenomaunensi. Circa hoc tempus adoptatur Armentaria, in Callæcia, diœcesi Compostellanae.

1153. Friderici I imperatoris 2, Ludovici VII Francie regis 16, Eugenius diem clausit sexto idus juli, cum sedisset annos octo menses quatuor dies tredecim; cui successit Conradus, ex canonico regulari episcopus Sabinensis, dictus Anastasius IV. Nec longe post sanctissimum doctor Beatus, multis pro Deo et Ecclesiæ defunctus laboribus, cum a media hiemis tempestate gravi morbo correptus, ut scribit epistolis 288, 307, 308, pacem nihilominus inter Metenses compoñisset, in pace tandem ipso quievit decimo tertio kalendas septembribus, tribus ante meridiem horis, anno iætatis sexagesimo tertio, monasticæ professionis quadragesimo, præfecturæ trigesimo octavo. Quia etiam hebdomada Ascalon, militissima civitas in Pakestina, juxta Sancti promissionem frequenter repetitam, ex Christianis capta est, ut testatur Gaufridus Vita S. Bernardi libro 3, cap. 4. Bernardus apud Claram-Vallim successore habuit Robertum ex abbate Dunensi.

Fundatur monasteria Petrosa, dœcesis Portagricensis; Be Moris, diœcesis Lingonensis; et adoptatar abbatia Montis-Rami, diœcesis Auriensis in Callæcia.

SANCTI BERNARDI

ABBATIS CLARÆ-VALLENSIS

OPERUM TOMUS PRIMUS

COMPLETIENS

EPISTOLAS NUMERO CCCCXCV

(Collatae sunt ad tres codices Colbertinos, Cistercienses duos, Corbeiensem unum, unum item Compendiensi, consulti etiam codices Vaticani, Sorbonicus, Regiae Navarræ, Gandavensis S. Petri, Clara-Vallensi Vallis-Clara, Aureæ-Vallis, etc.)

I. EPISTOLA PRIMA (51).

AD ROBERTUM NEPOTEM SUUM, QUI DE ORDINE CISTERCIENSIS TRANSIERAT AD CLUNIACENSEM (52).

Robertum consanguineum, qui vel horrore strictioris regulæ, seu vilæ iuxioris illecebra, vel etiam blan-

(51) Scripta circa annum 1119.

(52) Ita scripti fere omnes: in uno S. Germani,

ditus et subdolis aliorum susurris inductus a Cisterciensibus ad Cluniacenses transferat, mircharitate, et affectu plusquam paterno revoca-

4. Satis et plusquam satis sustinet, dicitione filii Roberte (53) si forte Dei piezas, et tuum per se et meum per te animata dignaretur invisere: tunc incipit epistola B. Bernardi abbatis ad dominum Robertum monachum et cognatum suum, qui irdi ne-

seclice inspirandu salutarem compositionem, mithi que de tua salute lactitiam. Sed quoniam usque adhuc frustratum me cerno ab exspectatione mea, jam nou valeo legere dolorem meum, anxietatem reprimere, dissimilare tristitiam. Unde et contra juris ordinem cogor revocare, léesas eum qui me lætit; spretos, requirete contempnem; injuriam passus, injuriatori satisfacere; rogare denique, a quo rogeri debueram. Dolor quippe nimius non delibera, nou verecundatur, nou consultat rationem, nou meum dignitatis damnum; legi non obtemperat, judicio non acquiescit, modum iugorat et ordinem:

Cisterciensem post professionem dimisserat, et ad Cluniacum se transstiterat.

(53). Nolla hujus epistole inscriptio, praeferquam in duabus S. Germani codicibus, *Bernardus abbas Roberto adolescenti, an genuis, incertum.*

Hec epistola sub dio a Bernardo dictata, « in medio imbre sine imbre, » ut loquitur Guillelmus sancti Theodorici abbas, libro primo Vita S. Bernardi, cap. 2, ob id miraculi ceteris epistolis proposita est. Locus ubi id contingit, prope Claram-Vallam, oratione spectabilis est ob facti memoriam. Hæc sita est a Guinefrino, primo posteri Rievallia in Anglia abate, cui non recte quidam tribuunt elogia illa, que Gilbertus de Hoilandia sermone 41 in Gallica commemorat de quadam abbate Rievallensi, procul dubio de Guillelmo successore, nomine Aelredo, qui teste Pitaco obiit anno 1166. Non enim dicit pater, ut Guillelmus ille Rievallensis, anno 1153 ad superos translatus, a Gilberto in eo sermone encyclopear lauostene fanebri ut ratus mortuus, cum ipso Guillelmo sciam su morte S. Bernardi, dimicione post annos 1155, expansionem in Gallica prosequendam suscepit, ac sermone 30 mentionem faciat schismatis a Filericio imperatore adversus Alexandrum III anno 1159 excitati. Robertus, ad quem haec epistola directa est, Bernardi carne propinquus vocatur in ipsa epistola, n. 9, et in epistola 32, n. 3. De eo Iohannes eremita, Iohannes temporis auctor. In Vita S. Bernwardi, libro 1, cap. 2, n. 5, ea scribit: « Neps siquidem ejusdem matronæ, » nempe Alaydis S. Bernardi matris, « de qua voluntus perfractare; illius autem sororis suæ, ad quem etiam beatus Bernardus primam epistolam suarum dirigit. » Ibidem Robertus ad Clarae-Vallenses reversus, sexaginta septem annis sub jugo disciplinar regularis vixisse dicitur. Petrus Franciscus Chillemius Societatis Jesu, in Appendix ad Intributum de illustri genere S. Bernardi suspicatur, Robertum matrem fuisse Dianam, uxorem Othonis de Castellione et familiam Moutis-Barri; ac vulgo Bernardi nepotem vocatum, vel collectoris epistolarum adiunctione, vel eo loquendi genere olim usitato, quo nepos dei solebat etiam patruelis, aut consobrinus, aut amitus, si modo patrueli suo, consobrino, aut amitu esset inferior ætate, qualem fuisse Robertum respectu sancti Bernardi, tum ex hac epistola, tum ex libro primo Vitæ, cap. 2, satis intelligitur. Quod attinet ad rationem temporis, hæc epistola scripta videtur circa annum 1119. Etenim Robertus solemnem apud Cistercienses emisisse vijetur professionem anno 1116, ut inferius demonstrabitur: qua audita statim Cluniacenses cum subdole ad se revolare tentaverunt. Sic enim refert Exordium Cisterciense, dist. 3, cap. 9: « Inter ea Cluniacenses fratres audientes quod idem adolescentis Ordini Cisterciensi se reddidisset, indignati sunt vehementer.... Cumque auctoritate beati Bernardi premerentur ne eum publice repetere præsumerent, ad callidiora sese argumenta vertere. Missus est namque prior qui tam, »

A id omnimomodo ei subummodo satage te animo, quo vel caret, quod se dolet habere; vel habeat quo se dolet earere. At, inquis, nec læsi quampli, nec sprevi; sed spretus potius ego, ac multifariæ lepos, tantum fugi malefactorem meum. Cui injuriam feci, si injurias fugi? An non expedit cedere persecutori quam resistere? fugere ferientem quam referre? Recie: assentio. Non ut contentierem cœpi hæc, sed ut contentiorem dirinierem. Fugere persecutionem non est culpa fugientis, sed persecutus. Non contradico. Quidam quod factum est, non requaro car, vel querendo factum est: culpas non discuto, non

etc. Interim dñi dissimilans S. Bernardus, ut ex hujus epistole exordio constat sed tandem conceper dotoris impatiens, hanc epistolam scripsit, qua nec quidem revocari potuit Robertus, in ille epistola 32 conqueritur, donec a Petro Venerabili restitutus est. Quod autem Robertus anno 1116 professionem emiserit, sic demonstrari posse videatur. Robertum fuisse natum ex triginta sociali, quæs Bernarius mundo subtractos Cisterciam secum adduxit, seculum scriptores pene omnes, tam domesticos, quam externos. Quod quidem indicare videatur Bernardus ipse in hac epistola his verbis: Nam si dignaris, et serbo, ex exemplo meo in religionem ego te genui. Sed cum pro etiis stria tenueris ad bitemum remissus fuisse, ut etiam ibi asserit Bernardus, n. 8, et tandem clauso ad conversionem admisso est. Atqui Bernardus anno 1113 ingressus est Cistercium: cui numero et in quibus annos adiessos duos scilicet dilatatis, probationis intermissiones; Robertum anno 1116 professum habebis. Hoc argumentum non parum roboretur Exordii pars citati auctoritate, ubi Robertus prius dilectus amicus Cisterciæ ad pronationem, quam Bernarius Claram-Vallæ practiceretur; pronadicque ante annum 1116, quo Claram-Vallam fundatam regimus. Sic enim habet Exordium Cisterciense: « Dominus Robertus, quoniam Domus Dei abbas, et beati Bernardi secundum carnei propinquus, in adolescentia sua jugum Domini suave et onus ejus leve apud Cistercianum suscepserat. Postmodum vero revendissimo anno die Bernardo Claram-Vallis abbatii constituto, sub ipso in eodem etenim celestibus disciplinis instituta. » Ex quibus manifestum appetat, Robertus et Clara-Vallæ discessam si: et potius seductio- nem conquisse Ponti arcatis Cluniacensis consilio ac impulsu, qui an anno 1109 ad annum 1122 Cluniaco præfuit; non vero sub Petri Venerabili præceccaria, qui Pontio post Hegemonum II tribus mensibus clausis successit, ut constat ex Chronicis Cluniacensis. Et certe quis a Petro Venerabili, pacis ac sinceritatis amanissimo, non existimat alienum, ut priorem miserit Claram-Vallam ad decipiendum adolescentem? vel etiam id fecisse concedatur, ut inter beneficia et charitas officia sancto Bernardo exhibita computaverit Roberti restitucionem? quasi de injuria beneficium promereri potasset. Ita enim in quadam epistola ad Bernardum: « Cur ergo, » inquit, « mi chari-sime, unos saltum mihi per me- sem non conceditur, cum Robertum tibi sanguine proximum, cum Gardnerum, cum quicdam alios, tractus amore tuo, non mense uno, sed perpetuo concesserim (libri vi epistola 35?) » Ex quibus obiter observes velim, Robertum tandem aliquando Claram-Vallam redisse, restitutum scilicet a Petro Cluniacensi statim ab iuncto prefecturam, ac Domum Dei in diœcosi Bantumensi abbatem a Bernardo postea institutionem. Vide Manriquez in Annaib. anno 1113 et anno 1117, ex quo nonnulla huc adduximus.

retracto causas, non recordor injurias. Solent enim, hæc magis instigare, quam mitigare discordias. Solum quod mihi magis est cordi, loquor. Me miserum, quod te careo, quod te non video, quod sine te vivo, pro quo mori, mihi vivere est; sine quo vivere, mori! Non igitur quæro cur abieris, sed quod jam non redieris queror; non causas discessions, sed ineras causas regressionis. Veni tanum, et pax erit: revertere, et satisfactum est. Redi inquam, redi, et latus cantabo: Mortuus fuerat, et revixit; perierat, et inventus est (*Luc. xv, 32*).

2. Fuerit certe meæ culpæ quod discessisti. Delicato quippe adolescentulo austerus exstiteram, et tenerum durus nimis inhumane tractavi. Hinc enim et præsens quandam adversum me, quantum memini, murmurare solebas; **B** hinc et nunc sicut audivi, etiam absenti derogare non cessas. Non tibi imputetur. Possem forsitan excusare et dicere, quia sic lascivi pueritiae motus coercendi erant; ac rudibus annis debebantur aspera illa disciplinæ districtioris initia, Scriptura attestante, quæ ait, *Percute filium tuum virga, et liberalis animam ejus a morte* (*Prov. xxiii, 13*); et rursus: *Quos enim diliguit Dominus, corripit; flagellat autem omnem filium quem recipit* (*Hebr. xii, 6*); et illud: *Utiliora sunt verbera amici, quam oscula inimici* (*Prov. xxvi, 6*). Sed fuerit, ut dixi, meæ culpæ quod discessisti: ne dum de reatus perpetratione contenditur, emendatio retardetur. At vero hinc vel procul dubio incipiet esse et tua, si non parcas penitenti, iudiceas consitenti: quia potui quidem aliquando in aliquibus suis erga te indiscretius, sed certe non malevolentus. Quod si et in futuro hanc ipsam indiscretionem meam suspectam habes; noveris ne jam non esse qui fueram, quia nec te puto fore qui fuisti. Mutatus mutatum invenies, et quem ante metuebas magistrum, comitem amplectere securus. Itaque sive mea culpa recesseris, ut in putas, et ego non excuso; sive tua, ut multi putant, et si ego non accuso; sive mea simul et tua, quod ego magis puto: ex hoc jam si redire renueris, solus prolecto inexcusabilis eris. Vis ab omni culpa liber esse? revertere. Si tuam agnoscis, ignosco: ignoscere et tu mihi, ubi meam agnoscere. Alioquin aut ubi nimis indulges, qui tuam culpam et agnoscis, et dissimulas; aut mihi nimis immisericors es, cui nec sat facienti ignoscendum putas.

3. Jam si redire recensas, aliam quære occasionem unde falso blandiaris conscientię tua: quia non

(54) Theodoretus, Historiæ ecclesiasticae libro ut, cap. 3. testatur Julianum imperii cupiditate incensum, per Instrasse Graecum, conuaguisse vates et hariolos, sciscitarum ab illis, votine compus futurus esset. Atque incidit forte in hominem, qui hoc ei prædicere pollicitus sit. Qui quidem, deducto eo in fauori simulariorum, et intra ejus adytæ collocato, fraudulentus daemones invocat. Quibus specie qua solent apparentibus, metus coegit Julianum signum crucis frontem suam signare. Daemones igitur, Domini tropæ conspicuæ figuram, et suæ ipsorum clavis recordati, confestim evanuerunt. Tam præstigiator, causa cur fugerent intellecta, Julianum

A erit ultra quod formidare debeas de rigore distinctionis meæ. Neque eam formidandum est quod futurus sim præsenti formidolosus, cui adhuc absenti jam toto sum corde [al. corpore] prostratus, totis astrictus visceribus. Humilitatem exhibeo, charitatem promitto: et tu times? Intrepidus veni quo te vocat humilitas, pertrahit charitas. Securus accede, talibus præventus obsidibus. Fugisti sævum, revertere ad mansuetum: revocet te mea lenitas, cuius severitas effugavit. Vide, fili, quam te cupiam duci, non spiritu servitatis iterem in timore, sed spiritu adoptionis filiorum, in quo clamare et tu non confundaris, Abba, Pater (*Rom. viii, 15*): causam utique tanti doloris mei non minis apud te, sed blandimentis; precibus, non terroribus agens. Alius forsitan aliter tentaret. Et vere quis alius non magis discuteret reatum, et incuteret metum; non opponereret votum, et proponereret judicium; non argueret inobedientia, non indignaretur apostasie; quod de tunicis ad pelliceas, de oleribus ad delicias, quod denique ad divitias de paupertate transieris? Sed ego novi animum tuum, qui facilis possit amore flecti, quam timore compelli. Denique quid necesse est bis pungere non recalcitrantem, valde timidum magis exterrere, per se satis **B** erubescerem confundere amplius: cui sua ratio magister, cui propria conscientia virga, et ingenita verecundia lex disciplinæ est? Quod si cui mirum videtur, quomodo puer verecundus, simplex timoratus ausus fuerit contra voluntatem fratrum, magistri imperium, regolare decretum, suum deserere et votum, et locum: miretur etiam quod et David sanctitati subreptum sit (*II Reg. xi*), quod sapientia Salomonis illusum (*III Reg. xi*), quod Samson fortitudini obriatae (*Judic. xvii*). Qui protoplastum dolo captum expulit de patria felicitatis, quid mirum si tenero subripuit adolescentulo in loco horroris et vastæ solitudinis? Huc accedit quod nec, sicut illos Babylonicos senes, species decepit eum (*Dan. viii, 8*); nec, sicut Giezi, pecunie amor (*IV Reg. v, 20*); nec honora ambitione, sicut Julianum Apostamat (*54*); sed fecerit illum sanctitas, sed exire religio, perdidit aeterno seniorum. Queris quæne to?

4. Primo quidem mihi est magno quidam prior ab ipso princeps primum: forsitan apparet in vestimentis ovum intrinsecus autem lupus rapax; deceptisque custodiibus, estimantibus quippe ovem esse, **C** vel admissas est solus ad solum lupus objurgat: qui tum timorem, quo correptus erat, declaravit et se virtutem crucis vehementer admirari dixit. Nam daemones, quoniam ejus figuram ferre non poterant, aufugisse. Cui prædicto: « Ne, » inquit, « annabo te, sic existimes. Si quidem non eam ob causam formidabant; sed tuum fastum detestasti, se ab oculis nostris removerunt. Ita miser ab eo in fraudem impulsus, tum impius initiator mysteriorum, tum pectus ejus scelere compleetur, et infelix propter imperii cupiditatem pietate omuino spoliatur. Ita Theodoretus, cuius verba, et si prolixiora, recenseo, quia ad ea Bernardus plane mihi allusisse videtur.

oviculan. Nec refugit oviula lupum, quem et ipsa putabat ovem. Quid plura? attrahit, allicit, blanditur et novi evangelii prædictor commendat crapulam, parcimoniam damnat; voluntariam pauperitatem, miserianum dicit; jejunias, vigilias, silentium, manumque laborem, vocali insanum: e contrario otiositatem, contemplationem muncupat; edacitatem, loquacitatem, curiositatem, cauctam denique intemperantiam nominat discretionem. Quando, inquit, delectatur Deus cruciatis nostris? ubi præcipit Scriptura quenpiam sese interflicere? Qualis vero religio est fodere terram, silvam excidere, stercora comportare? Nunquid non sentientia Veritatis est, Misericordiam volo, et non sacrificium? (Matth. ix, 13.) et, Nolo mortem peccatoris, sed magis ut convertatur et virat? (Ezech. xxxiii, 11.) et, Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequuntur? (Matth., v, 7.) Utquid vero Deus cibos creavit, si non liceat manducare? utquid nobis corpora dedit, si prohibeat sustentare? Denique, qui sibi nequam, cui bonus? (Eccli. xiv, 5.) Quis unquam sanum sapiens, carnem suam orio habuit? (Ephes. v, 29.)

5. Talibus tandem allegationibus male credulus peer circumventus seducitur, seductorem sequitur, Cluniacum ducitur; tendetur, raditur, lavatur; exiutus rusticans, vetustis, sordidis; induitur pretiosis, novis ac nitidis; et ita in conventum suscipitur. Sed cum quali putas honore, cum quo triumpho, cum quanto reverentia? Desertur ei super omnes coetaneos suos, et tanquam vinctus rediens a pugna, sie laudatur peccator in desideriis animæ sue (Psal. x, 3). Sustollitur in altum, statu non mediocri collocatur, ha ut multis senioribus prelatus sit adolescens: faveat, blanditur, congratulatur ei universa fraternitas; exsultat omnes, tanquam victores capta præda, quando dividunt spolia (Isai. ix, 3). O Jesu bone! quam multa facta sunt pro unius animulæ perditione! Cujus vel hæc quantumlibet robustum pectus non emollesceret? cuius interior, quantumvis spiritualis, oculus non turbaretur? cui inter talia ad suam liceat revertente conscientiam? quis denique in tanta pompa vel veritatem valcat agnoscere, vel obtinere humilitatem?

6. Mittitor interea pro eo Römam. Apostolica compellatur auctoritas, ei ut Papa nou neget assensum, suggestur ei infantem olim a parentibus oblatum fuisse monasterio. Non fuit qui reselleret (nec enim contradictor est expspectatus), judicatum est de parte, abjudicatum absentibus. Justificati sunt qui injuriam fecerunt, exciderunt a causa qui passi sunt, absque satisfactione absolvitur reus. Firmatur privilegio crudeli nimium clemens sententia absolutoris; quo reportato **A** confirmaretur fluctuanti male sua stabilitas, securitas dubitanti. Et hic tenor litterarum, hæc judicii summa, hæc totius causæ doctio, ut teneant qui tulerint, sileant qui amiserint: inter hæc autem pereat anima pro qua Christi.

(65) Promissio votum parentum spectat; donatio, pueri oblationem per eosdem factam, cuius forma

A stus mortuus est, et hoc, quia Cluniacenses volunt. Fit professio super professionem, votetur quod non solvetur; proponitur quod non tenetur; et eam primum pactum irritum factum sit, in secundo germinatur prævaricatio, et sit supra modum peccatum peccatum (Rom. vii, 13).

7. Veniet, veniet qui male judicata rejudicabit, illicite jurata confutabit; qui faciet judicium injuriam patientibus (Psal. cxlv, 7), qui judicabit in justitia pauperes, et arguet in æquitate pro maestis terræ (Isai. xi, 4). Venerit pro certo, qui per prophetam minatur in Psalmo dicens. *Cum ad epero tempus, ego justitias judicabo* (Psal. lxxiv, 3) Quid faciet de injustis iudiciois, qui ipsas quoque justitias judicabit? Veniet, inquam, venient dies iudicii: ubi plus valebunt pura corda, quam ostuta verba; et conscientia bona, quam marsupia plena quandoquidem Iudex ille nec fallens verbis, nec flectetur donis. Tuum, Domine Jesu, tribunal appello tuum me iudicio servo, tibi committo causam meam, Domine Deus sabaoth, qui judicas iuste, et probas renes et corda (Jerem. xi, 20); cuius oculi sicut fallere nolunt, ita falli non possunt; tu vides qui tua, vides qui querunt et sua (I Cor. viii, 5). Tu nosti quibus ei visceribus in cunctis temptationibus suis semper adfuerim, quantis pro eo gemitibus aures tuæ pietatis pulsaverim, qualiter ad quæque illius scandalum, perturbationes, molestias ego urebar, torquebar, affligebar, et nunc tunc me frustra. Puto enim, quantum expertus sum, adolescentis per se satis ferventis et insolecentis nec corpori ita expedire fomenta, nec menti illa gloria tentamenta Itaque, arbiter meus Domine Iose de vuln' tuo iudicium meum prodeat, oculi tui videant æquitatem (Psal. xvi, 2).

8. Videant et judicent, quid potius stare debuerit, an votum patris de filio, an filii de se ipso, præsertim cum filius aliquid magis devaverit. Videat et famulus tuus legislator noster Benedictus, quid regularius fuerit, uirum quod factum est de infantulo, nescientie ipso: an quod ipse per se postmodum prudens ei sciens fecit cum iam etatem haberet ut de se loqueretur. Quanquam dubium nou sit promissum illum fuisse non donatum (35) Nec enim petitio quam Regula præcipit, pro eo facta fuit a parentibus; nec manus illius cum ipsa petitione involuta palla altaris, ut sic officeretur coram testibus. Osteaditur deinde terra, que cum illo, ei pro illo dicibus data fuisse. Sed si cum terra eum receperunt, eur non ei cum terra eum retinuerunt? An forte requirebant magis datum quam fructum, et plenis aestimata est terra quam anima? Alioquin oblatus monastrio, quid querelat in seculo? nutritus Ico, cur expositus erat diabolus? Ovis Christi cur inventa est patere morsibus lupi? De saeculo quippe, nou de Cluniaco, te teste, Roberte, venisti Cisterciuum. Quesisti, petisti, pulsasti; sed præcipitur a sancto Benedicto in Regule capite 5) quæ oblatio pueros olim ligabit.

pro tui adhuc teneritudine, te licet invito, dilatus es per biennium. Quo tempore patienter expleto, et absque calumnia, tuis demum precibus, multisque (si meministi) lacrymis, diu expectataim impetrasti misericordiam; et quem satis desideraverais ingressum, obtinuisti. Post hanc per annum juxta Regulam (Reg. S. Benedicti, capp. xviii, 58, 59), in omni patientia probatus, perseveranter et sine querela conversatus, post annum sponte professus; tunc primum saeculari veste rejecta, religionis habitum suscepisti (36).

9. O insensate puer! quis te fascinavit non solvere vota tua, quae distinxerunt labia tua? Anno vel ex ore tuo justificaberis, vel ex ore tuo condemnaberis? Quid de parentis voto sollicitus es, negligens tui; cum ex ore tuo, non illius, habeas judicari; tuorum, non illius, vota labiorum exigendus sis? Et quid tibi **5** frustra quispiam blanditur de absolutione apostolica, eujus conscientiam divina ligatam tenet sententia? Nemo, inquit, *mittens manum suam ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei* (Luc. ix, 62). Nunquid et hoc persuadebunt non esse retro respicere, qui dicunt tibi: Euge, enge? (Psal. xxxix, 16.) Filiole, si te laetaverint peccatores, ne acquiescas eis (Prov. i, 10). Noli credere omni spiritui (I Joan. iv, 1). Sint tibi maiti necessarii, unus autem sit sibi consiliarius de mille (Eccl. vi, 6). Tolle occasiones, respue blandimenta, adulatio[n]ibus clade aures, te interroga de te, quia tu te melius nosti quam alius. Attende cor tuum, discute intentionem, consule veritatem: tua tibi conscientia respondeat, cur abieris, cur Ordinem tuum, (37) cur fratres, cur locani, cur me, qui et tibi propinquus carne, et propinquior spiritu sum, deserueris. Si et arctius, ut rectius, ut perfectius viveres: securus esto, quia non retro aspexisti: sed et gloriare cum Apostolo dicens: *Quae retro oblitas, et ad ea que ante sunt extensus, sequor a te palmarum gloria* (Philipp. iii, 13). Sin alias, noli altum savere, sed time (Rom. xi, 20): quoniam, et cum venia mihi dixerim, quidquid tibi amplius indulges in vice, vestituque superfluo, in verbis ostensis, in vagatione licentiosa et curiosa, quam videi et promisisti, quam apud nos tenuisti: hoc proce-

(36) Numirem pueri Deo oblati statim monasticis vestibus inducabantur: adulti vero nonnisi post annuam probationem, ex Regula capitibus 58, 59; qui ritus initio servatus apud Cistercienses ex hac epistola postea mutatus est exemplo Cluniacensium, apud quod Novitiorum habitus Precessorum vesti et omnino similis erat, ut modo apud omnes, et posterius quod, quando erant absque benedictione, et sic professionem vocabant, et sola cuncta carebant, ex Udalrico, in libro ii, cap. 1. Quo tempore Cistercienses hunc morem aduiserunt, vide librum vii de Vita S. Bernardi, cap. 15.

(37) Sic Bernardus in libro de Vita sancti Malachia, n° 36, Maitros « Ordinis nostri » monasterium vocat: et in epistola 2, n. 9, Ordinem aut disciplinam, quasi synonyma videtur usurpare. Confer epistolam 4 n. 2, et epistolam 198, n. 2. Petrus Ven-

A dubio retro aspicere est, praevericari est, apostatare est (58).

10. Et haec dico, fili, non ut te confundam, sed ut tanquam filium charissimum moneam: qua eis multos habeas in Christo pedagogos, sed non multos patres (I Cor. iv, 14). Nam si dignaris, et verbo, et exemplo meo in religionem ego te genui. Nutrivi deinde lacte, quod solum adhuc parvulus capere poteras; datus et panem, si expectares ut grandesceres. Sed heu! quam præpropere et intempestive abiactatus es! Et viceror ne totum quod soveram blandimentis, roboraveram adhortationibus, orationibus solidaveram; jamjamque evanescat, deficiat, pereat; et lugam miser, non tam cassi laboris dampnum, quam dampnæ sobolis miserabilem casum. **B** Facinetne tibi quod alius nunc glorietur de te, qui nihil utique laboravit in te? Simile mihi contigit, quod et illi meretrici apud Salomonem: cui videlicet parvulus suus ab altera, quæ suum a se oppressum extinxerat, furtim sublatus est (III Reg. iii, 20). Tu quoque de sinu initiali, et utero abscessus es. Ablatum gemo, repeto violenter avulsum. Non possum oblivisci viscera mea; quorum cunctarum parte detracta non modica, non potest nisi torqueri pars reliqua.

11. Verumtamen quo tuo commodo, qua tui necessitate hoc nobis moliti sunt amici nostri? quorum manus sanguine plena sunt (Isai. i, 13: LIX, 3), quorum animam meam pertransivit gladius (Luc. ii, 35), quorum dentes arma et sagittæ, et lingua eorum gladius acutus (Psal. LVI, 5). Nam utique mihi, si in **C** aliquo unquam eos offenderam (quod utique mihi consecutus non sum), plenam prorsus reprendere vicem. Mirum vero si non plus talione recepi; si videlicet tale aliquid in eos delinquisse potui, quale nunc ab eis pertuli. Nam, ut verum fatear, non os de ossibus meis, vel carnem de carne ita; sed tulerunt mihi gaudium cordis mei, fructum spiritus mei, coronam spei meæ, et (velut mihi sentire videor) anime meæ dimidium. Utquid hoc? forte miserti sunt tui: et carco circum ducenti indigantes, ne perires post me, in suam te transudere ducatum. O molesta charitas! o dura necessitudo! Tantum tuam dilexere salutem, ut in meam impin-

D rubilis nihilominus Cluniacenses et Cisterciences ejusdem Ordinis viros » appellat in sequente epistola 229, n. 10; et n. 30, « unius nominis Ordinis maximas congregations. » Denique Bernardus ipse Guillelmum abbatem sancti Theoderici « Ordinis nostri » virum appellat in epistola 79; et in epistola 42 « Ordinis nostri » abbates vocat etiam nigrorum (quos vocant) monachorum, n. 33. Diversum Ordinem dicit Nicolaus Claræ-Vallensis in sua epistola 22.

(38) Formidolosa sententia in monachos, qui laxiora querentes, regulares institutiones pro minimo habeant quibus « si pudor negat apostoliam corporis, timendum est ne topo; ipse peccatum ingrat apostoliam cordis. » ut loquitur Bernardus sermone 3 in Psalmum xc. Confer epistolam 362 maxime epistolam 313.

gerent. Nisi me perempto, tu salver non poteras? Et utinam ipsi te absque me salvent. Utinam et si ego moriar, vel tu vivas. Sed quid? Salus ergo magis in culta vestium, et ciborum est opulentia, quam in sobrio victu vestituque moderata? Si pellicie lenes et calide, si panni subtiles et pretiosi, si longæ manicæ et amplum caputum, si opertiorum silvestre et molle stamineum (59), sanetum faciunt; quid moror et ego quod te nou sequor? Sed haec infirmantium sunt foimenta, non arma pugnantium. Ecce enī qui molibus vestiuntur, in domibus regum sunt (*Matth.* xi, 8). Vinum et simila, mulsum et pinguis corpori militant, non spiritui. Frixuris non anima saginatur, sed caro. Multi in Aegypto fratres, multo tempore Deo sine piseibas servierunt (60). Piper, gingiber, euminum, salvia, et mille hujusmodi species salsamentorum, palatum quidem delectant, sed libidinem accendunt. Et tu mihi in his securitatem pones? tu cum hujusmodi tutam dñces adolescatiam? Prudenter sobrieque conversanti satis est ad omne condimentum: sal cura fame, qua sola non expectata, necesse est alias atque alias de nescio quibus succis extraneis confici permissiones, qua videlicet palatum reperant, gulan provocent, excitent appetitum

12. Sed quid faciet, inquis, qui aliud non potest? Bene. Scio quia delicatus es, et quod his assuetus modo, luxuria non possis. Sed quid, si potes facere ut possis? Queris quomodo? Surge, praecingere, tolle otium, exere vires, move brachia, complosas explica manus, exercitare in aliquo. et statim senties sola te appetere qua famem tollant, non fauces demulcent. Reddet quippe sapores rebus exercitium, quos ulti inertia. Multa quo respuis otiosus, post laborem sumes cum desiderio. Siquidem otium parit fastidium, exercitium farnum; fames autem

(59) Hic nota Bernardus vestium genera, que Cistercienses abjecerant, tanquam Regule contraria, cum in usu essent apud Cluniacenses. Quippe illi rejecerant « froccos, pelliceas, staminea caputia quoque et femoralia, peccina et coopertoria lectorum » ut legitur in parvo Exordio Cisterciensi. Hinc in libro Inseparabili, « cucullæ deloris floccate » rejiciuntur, cap. 15. Cluniacensibus apud Bernardum Cluniensem, in codice manuscripto Consuetudinum Cluniaceum, cap. 30. inter alia conceduntur ad amictum « duo frocci et duæ cucullæ, staminea duæ pellicia; » et ad locum « capitale, coopertoriū, supercoopertoriū, lodes, et stragula. » Froccæ a cucullis differebant materia et ferræ: quod cucullæ absque ulla, aut certe enim strictis manicis et angusto caputio; froccæ amplis et manicis et caputis, et quidem ex pretioso panno. quem froccum seu floccum (unde inditum froccis nomen) appellabant. Cucullis ha-uit vetus floccæ nomen vulgare apud nostros; Cisterciensibus cucullæ vocabulum, vulgo *coulle*, ob inanum odium froccorum. Coopertoriū silvestre sancto Bernardo est primum stragulæ ex pellibus animalium ferarumque silvestrium. Catinum redarguit Apologia ad Guillelmum. n. 24, Bernardus Cluniensis jam dicto loco: « Coopertoria quæ non licet esse discooperta, aut agnini sive putini seu leporini generis, et nunquam de uno genere majoris pretii » Cofer *Vita* librum iv. n. 36.

(60) Hinc patet. Cisterciensibus pisces in usu tunc non fuisse (nisi rarius, et irridere. ut ex

A miro modo dulcia reddit, que fastidium facit insipida. Olus, faba, pulches, panisque cibarius (60*) cum aqua, quiescenti quidem fastidio sunt, sed exercitato magne videntur delicia. Jam forte unius dissuetus (61) exhorros nimium eas, tam propter biennis frigus, quam propter ætatis ardorem: sed **T**unquid legisti, Qui timet pruinam, veniet super eum nix? (Job vi, 16.) Vigilias times et jejuniæ, manuumque laborem: sed haec levia sunt meditanti flamas perpetuas. Recordatio deinde tenebrarum exteriorum facil non horrere solitudinem. Si futuram cogitas de verbis otiosis discussionem (*Matth.* xii, 36), non valde displicebit silentium. Fletus aeternus et stridor ille dentium, ante cordis oculos reductus, pares tibi reddet mattam et culcitram. Denique si totum de nocte, quod Regula præcepit (*Reg. S. Benedicti*, cap. 9 sq.), bene ad psalmos vigiliaveris; nimis durus erit lectus, in quo quiete nou dormias. Si tantum in die, quantum professus es, manibus laboraveris; durus erit cibus quem illenter nou comedas.

13. Surge, miles Christi, surge, excutore de pueri, revertere ad prælum unde fugisti, fortius post tagam prælaturus, gloriosius triunphaturus. Habet quidem Christus multos milites qui fortissime coepiunt, steterunt, viceerunt: paucos autem qui de fuga conversi, rursus se periculo ingesserint quod declinaverant, rursus fugarunt hostes quos fugiebant. Et quia omne rarum pretiosum; gaudeo te de illis posse esse, qui quanto rariiores, tanto apparebunt gloriiosiores. Alias autem si multum timidus es, cur vei times ubi non est timor, non autem times ubi magis est timendum? An quia fugisti ex acie putas te manus hostium evasisse? Libertius te insequitur adversarius fugientem, quam sustineat repugnantem;

Vita libro vii, cap 20); imo neque ova, neque vienum, ex numero sequenti. De ovis id colligitur ex epistola Fastredi abbatis, edita hic post Bernardinas, ubi Novitius inter extremiti mortis nanseam, « ovi coeti desiderio affectus » absinuentiam ad finem usque servavit. Ibidem « herba sine olio et abdomine cocte » dicuntur; et Bernardus ipse « pulches ex farina » confectas, « addito olio et melle, » non butyro, « cum serupulo » conedit ad stomachum calefaciendum. Hanc epistolam perlege cum sequente epistola Petri de Roya, in qua Clara-Vallenses cerevisia, ejusque loco aqua simplici usos legimus, « raro vino, » et quidem « mixto aqua plurima, » quali ob intirmitates vix ex obedientia utebatur Humbertus, de quo Bernardus in Sermonibus de Sanctis, n. 4: item Bernardus ipse ex libro primo de ejus Vita n. 46: vide sermonem 30 in Cantica. De vinea Clara-Vallensi malodictia, vide Joannem Eremitam in libro secundo de Vita Bernardi, n. 19.

(60*) Quali pane uterentur eo tempore Clara-Vallenses docebat liber secundus de Vita S. Bernardi, n. 6; et Fastredi epistola mox laudata pauem « ex aveua » conjectum habet.

(61) Neque tunicas corpori adhaerentes gerabant Cistercienses absque intermedia intervala, lanae seu staminea ex dictis: non tamen cilicium, ex libro primo de Vita Bernardi, n. 39. Vide præstationem in tonum II.

et audacius insistit a tergo, quam resistat in faciem. **A** Securus nunc projectis armis capis matutinos somnos, cum illa hora Christus resurrexerit : et ignoras quod exarmatus, et tu timidor, et hostibus minus timendus sis ? Armatorum multitudo circumvallaverunt dominum, et tu dermis ? Jam ascendunt aggerem, jam dissipant sepe, jam irruunt per posticum. Tuus est ergo tibi ut te inveniant soluni, quam cum aliis ; audiun in lectulo, quem armatum in campo ? Expercere, sume arma, et fuge a commilitones tuos, quos fugiens deserueras ; ut qui te ab eis disjunxerat, ipse te denuo timor jungat. Quid armorum refugis pondus et asperitatem, delicate miles ? Adversarius instans et circumvolantia spicula facient clypeam non esse oueri, loriam non sentiri vel galeam. Et quidem subito procedenti de umbra ad solem, de otio ad laborem, grave cernitur omne quod incipit ; sed postquam ab his dissuescere, et ad illa se paulisper assuescere cœperit, usus tollit difficultatem, invenitque facile esse quod impossibile ante putavit. Solent etiam fortissimi milites auditam buccinam ante congressum trepidare ; at ubi ad prælium ventum fuerit, spes victoriae, et timor ne vincantur, reddit intrepidos. Quid vero tu trepidas, quem fratum unanimitas armatorum circumvalluet, cui Angeli assistent a latere, quem dux belli Christus prohibet, suos animans ad victoriam, et dicens : *Confidite, ego vici mundum?* (Joan. xvi, 33.) Si Christus pro nobis, quis contra nos ? (Rom. viii, 31.) Securis potes pugnare, ubi securus es de victoria O veritate cum Christo, et pro Christo pugna ! in qua nec vulneratus, nec prostratus, nec consultatus, nec nullies (si fieri possit) occisus, fraudaberis a victoria, tantum ne fugias. Sola causa, qua perdere possis victoriam, fuga est. Fugiendo potes illam amittere, moriendo non potes : et beatus si pugnando moriaris, quia mortuus, mox coronaberis. **V**ero autem tibi, si declinando pugnam, perdis et victoriam simul et coronam ! Quod ipse avertat a te, fili dilectissime, qui in iudicio de tuis meis litteris majorum tibi habet inferre damnationem, si nullam ex eis in te cepererit emendationem.

• EPISTOLA II (62).

AD FULCONEM PUERUM QUI POSTEA FUIT LINGONENSIS ARCHIDIACONUS (63).

Fulconem canonicum regarem, quem avunculus blanditiis et promissis ad seculum retraserat, graviter et serio monet, ut potius Deo quam avunculo obediatur et adheratur.

Bonæ mali adolescenti FULCONI, fratre BERNARDIS peccator, inde lætari in adolescentia, unde in senectute non penitit.

1. Non miror si mirearis, sed miro si non mirearis, nunc nulli ut ad te scribere voliem, eivem rusticus, scholasticum (64), monachus, cum nulla nunc tibi occasio necessaria occurrat, nulla scilicet ratio patens

(62) Scripta circa annum 1120.

(63) Sic titulus in manuscriptis; ex quo patet Fulconem Bernardi monitis non obtinerasse, sed

A ostendat. At si attenderis quod scriptum legis, *Sapientibus et insipientibus debitor sum* (Rom. i, 14); et illud, *Charitas non querit quae sua sunt* (I Cor. xiii, 5) : forsitan intelliges quidquid illa jusserit, non esse presumptum. Charitas enim ad te objurgandum me compulit, quæ tibi condolet, quamvis non dolenti : quæ tibi miseretur, licet non miseralibili. Et inde magis dolet, quod cum sis dolendus, non doles : et inde magis miseretur, quod cum miser sis, misericordia non es. Nec frustra forsitan tibi compatitur, dummodo patienter tu audias unde compatiatur. Vult te tuum sentire dolorem, ut jam non habeas unde dolere : vult te tuam seire miseriam, ut incipias miser non esse. O bona mater charitas, quæ sive foveat infirmos, sive exerceat proiectos, sive arguat inquietos ; diversis diversa exhibens, sicut filios dilit universos ! Cum te arguit, mitis est ; cum blanditur simplex est. Pie solet salvire, sine dolo mulcere : patienter novit irasci, humiliter indignari. Ipsa est quæ hominum mater et Angelorum, non solum quæ in terris, sed etiam quæ in celo sunt, pacificavit. Ipsa est quæ Deum homini placans, hominem Deo reconciliavit. Ipsa est, mi Fulco, quæ fratres illos, cum quibus olim dulces capiebas cibos, habitare facit unius moris in domo (Psal. lxvi, 7). Haec talis tamque honorabilis mater a te se queritur cifensam, expostulat laesam. Laesa tameu non provecat sed spreta te revocat, ostendes tibi in te de se veraciter scriptum esse, *Charitas patiens est, benigna est* (I Cor. xiii, 4). Licet laesa, licet offensa, si conversus fueris ad illam, obviauit tibi quasi mater honorificata. Contemptus oblitus sui, ruet in amplexum tui ; gaudens quem perdiderat, esse inventum ; qui mortuus fuerat, vivum (Luc. xv, 32).

2. Sed in quo, inquis, lesi in quo contempsi ? Audi. In eo, procul dubio, quod te quem sinu suo lacte nutrieadum materno suscepserat, ante tempus ablactasti ; quod exertam lactis dulecdinem, in quo posses crescere in saintem, tam leviter, tam celeriter exsufflasti. O puer insensate ! o puer magnis sensu quam attate ! quis te fascinavit a bene incepto itinere tam cito discedere ? Avunculus, inquis. Sic Adam quondam uxorm, uxor serpenter ad excusandas excusationes in peccatis (Psal. cxli, 4), pretendebant ; uteque tamen sue culpe dignam exceptit sententiam (Gen. iii, 16). Nolo decaum accuses, nolo te per illum excuses : inexcusabilis enim es Illius culpa tuam non excusat. Quidnam ille fecit ? Nunquid te rapuit ? nunquid vim intulit ? Rogavit, non ligavit ; blandiendo attraxit, non violenter traxit. Quis te cogebat credere blandienti, assentire attrahenti ? Ille sua nondum reliquerat, quid nrum si te qui sumus eras, requirebas ? Si agnum de grege, vitulum de armento cum perdis, requebit, et nemo causatur ; te quoque, qui multis ovibus vel vitalis apud eum pluris es, adem in seculo remansisse.

(64) Scholarem puerum. infra n. 8. id est adolescentem.

ptum si repetit, quis inde miretur? Siquidem non usurpat illam sibi perfectionem, de qua dicitur: *Si quis abstulerit tua, ne repetas* (Luc. vi, 30). Repetebat ergo suum, qui sua adhuc tenebat. At tu qui jam seculum spreveras, saecularem sequi debes? Fugit ovis tremebunda, veniente **¶** lupo; abscondit se columba tremens, accipitre viso; de cavernula sua mus esuriens exire non audet, ambiente cato: et tu cuius videbas furem, currebas cum eo? (Psal. XLIX, 18.) Nam quid aliud quam furem dixerim, qui pretiosam Christi margaritam, id est animam tuam, furari non dubitaverit?

3. Volebam, si possem, illius errorem dissimulare, ne odium et nullum fructum consequerer ex veritate. Sed non potui, fateor, intactum transire, quem usque ad hanc diem compri Spiritui sancto pro viribus restitisse. Nam qui manum non retinet a malo quo [al. quod], potest, licet quandoque frustretur effectus, non minus culpatur affectus. In me certe fervorem novitum extinguerem voluit; sed, Deo gratias, non valuit. Alteri quoque nepoti suo Guirrico, cognato tuo, multum restitit: sed quid nocuit? Imo plurimum praestit. Destitit invitus tandem senex avunculus a persecutione; exstitit invictus puer nepos, gloriesior de tentatione. Sed heu! quomodo te vicit, qui illum vincere non potuit? Aut quomodo qui te vicit, ab illo superatus est? Nunquid te fortior ille? nunquid prudentior? Certe qui antea utrumque noverant. Guirrico Fulconem præferebant. At postquam ventum est ad bellum, exitus indicavit hominum errasse judicium. Ibi, proh pudor! fugit qui præferebatur, ubi fortiter vicit qui inscrior credebatur.

4. Sed quid de avunculi dicam malitia, qui a Christi militia retrahit nepotes suos, ut secum trahat ad inferos? Itane solet beare amicos? Quos Christus vocat secum in æternum mansuros, avunculus revocat secum in æternum arsuros. Miror si jam Christus ei non irascatur, et dicat: *Quoties vobis congregare nepotes tuos, quemadmodum gallina congregat pullos sub alas, et nolivisti? Ecce relinquetur tibi domus tua deserta* (Matth. xxiii, 37). Christus dicit, *Sinite parvulos venire ad me; talium enim est regnum cœlorum* (Matth. xix, 14). avunculus sit. Sinite nepotes meos ut ardeant mecum. Christus dicit, *Mei sunt, mihi debent servire*. Sed oportet, inquit avunculus, eos mecum perire. Christus dicit *Mei sunt, ego illos redemi*. Sed ego, inquit avunculus, eos nutrivi. Tu quidem, ait Christus, illos nutriti, sed pene meo, non tuo; ego vero redemi non sanguine tuo, sed meo. Sic carnalis avunculus contra Patrem spiritum pro nepotibus certat, quos dum bonis cupit onus terrenis, celestibus exhibet. Christus tamen nouerat arbitratus, si suos quos ferit et redemit sanguine proprio, ad se venientes colligerit, juxta quod ante protinserat, *Et eum qui venit a me, non erit mihi foras* (Juan. vi, 37), Fulconi primo pulsu lacus aperuit, latus amplexibus iectum exce-

Apit. Quid plura? veterem hominem exiit, et novum induitur; quodque solo nomine exstiterat, moribus et vita canonicum proficitur. Fama volat, bonus odor Christo; rei novitas circumqueaque diffusa pervenit ad aures avunculi.

5. Quid ergo faceret carnalis nutritus, qui carnis quam nutriterat, quam carnaliter amat, solatum perdebat? Etsi alii fuit res illa odor vita ad vitam (II Cor. ii, 16), sed non illi. Quare? Quia *animalis homo non percipit ea quae sunt spiritus Dei. Stultitia enim illi videtur* (I Cor. ii, 14). Nam si spiritum Christi haberet, non tam de carne doleret, quam gauderet de spiritu. Sed quia terrena, non quae sursum sunt, sapiebat, turbatus et tristis tale aliquid secum volvbat: Quid audio? vœ mihi! a quanta spe cecidi! Sed quid? debetne stare quidquid absque meo consilio, absque mea licentia fecerit? Quod jus, quæ lex, quæ justitia, quæ ratio, ut quem ex utero nutriendum suscepit, alias fruatur adulto? Jam caput aspersum canis, heu! vita meæ reliquum expendam cum moerore, quia me deseruit baculus senectatis meæ. Heu mihi! si hac nocte expeditur a me anima mea, quæ paravi, cujus erunt? (Luc. xii, 20.) Promptuaria mea plena, eructantia ex hoc in illud: oves meæ fetosa, abundantes in egressibus suis; boves meæ crassa, cui remanebunt? (Psal. cxliii, 13). Prædia, prata, domus, argentea vasa et aurea, **¶** cui congregata sunt? Ditiore quoque ac questuosiores ecclesia: meæ honores acquisieram mihi; reliquos, etsi non licet habere, spe tamen in Fulcone tenet. Quid igitu faciani? Propter illum unum tot et tanta perdam? Nam quidquid sine illo possederim, amississe me judico. Quin potius et ista rotinebo, et illum revocabo si potero. Sed quomodo? Factum est, auditum est. Quod factum est, non potest non fieri, quod auditum est, colatum esse non poterit. Fulco canonicus est regularis, si revertitur ad sæculum, notabilis erit et infamis. Sed tolerabilis est hoc audire de illo, quam vivere sine illo. Cedat ergo nunc honestas utilitati, pudor necessitatibus. Malo non parcere verecundiae pueri, quam miserabilis subiacere tristitia.

6. Acquiescens itaque consilio carnis, rationis obliuia et legis, tanquam leo paratus ad prædam (Psal. xvi, 12), ei sicut leæna rapto catulo rapiens et rugiens sacra non veritus, sanctorum irripit habitaculum, in quo truquolum snura Christus absconderat a contradictione singulari postmedium admissurus consortio Angelorum. Quarit ac flagit reddit sibi nepotem suum; queritur et clamat injuste se ab illo relutum, Christo reclamante et dicente: Quid agis, miser? quid furis? quid me persequeris? Non sufficit tibi quod tuam, tuoque exemplo multorum mihi animas tuleris, si non etiam hunc ausu sacrilege rapias de manu mea? Non tuos in futurum judicium? an contemnis terrorum meum. Cui hoc facis? cui bellum indicis? Terribilis utique, et ei qui auterit spiritum principum (Psal. lxxv, 13).

Insane: redi ad cor tuum; memorare novissima tua, e non peccabis (*Ecli.* vii, 40): memorare quæ tua substantia, ei utiliter timebis. Et tu puer, inquit, si assensoris, si acqueveris, morte morieris (65). Memento uxoris Lot de Sodoma quidem erectæ, quia Deo credidit; sed in via mutata, quia retro aspexit (*Gen.* xix, 26). Disce in Evangelio quod non licet retro aspicere ei, qui semel manum ad aratum misit (*Luc.* ix, 62). Avunculus tuus querit animam tuam, qui jam perdidit suam. Verba oris ejus, iniquitas et dolus. Noli intelligere, fili mi, ut male agas (*Psal.* xxxv, 4); noli intendere in vanitates et insanias falsas (*Psal.* xxxix, 5). Ecce in via qua ambules, abscondit laqueos, tenebit refia. Molliti sunt sermones ejus super oleum, et ipsi sunt jacula (*Psal.* liv, 22). Vide, fili mi, ne capiari a labiis iniquis, et a lingua dolosa. Configat carnes tuas divinas timor, ne te decipiat carnalis amor. Blanditur, sed sub lingua ejus labor et dolor; lacrymatur, sed insidiatur; insidiatur ut rapiat pauperem, rapere pauperem dum attrahit eum (*Psal.* x, 7, 9). Cave, inquam, fili mi, ne acquiescas carni et sanguini (*Galat.* i, 16); nam gladius meus devorabit carnes (*Deut.* xxii, 42). Sperne blandimenta, contemne promissiones. Promittit magna, sed ego majora; offert plura, sed ego plurima. Dimittes ergo pro terrenis colestia, pro temporalibus alterna? Alioquin oportet te solvere vota tua, quæ distinxerunt iabia tua. Juste exigitur ad solvendum, qui non cogit ad yovendum: nam etsi cum pulsares, non repuli; tamen ut intrares, non compuli. Non licet ergo dimittere quod sponte promisisti: non est fas requirere que per te dimisisti. En atrumque vestrum præmoneo, utrique salubriter consul. Tu, inquit ad avunculum, regularem ne reducas ad seculum; quia si reducis, seducis quem apostatare facis. Tu, regularis, secularem ne sequaris; quia si illum sequeris, me persequeris, cui de te ipso injuriam facis. Tu si ciremvenis parvulum qui ad me venit, seductor ac sacrilegus judicaberis: tu si vero quod redificaveras, iterum destruis; prævaricatorem te constituis. Ambos vos necesse est meo judicio præsentari, ambos assistere meo tribunali: alter de propria prævaricatione, alter de alterius selectione judicabitur: et unde alteri in iniuitate sua morietur, inde morientis sanguis de manu alterius requiretur (*Ezech.* iii, 18). Haec et his similia, utriusque teste conscientia, utrique, Christe, invisibiliter, sed terribiliter intonas; his

Asaris monitis amberum mentes pie terendo pulsabas. Quis ad hæc non timeret, timendo recipisceret, nisi qui more aspidis surda et obturantis aures suas, vocem benefici incantantis sapienter, aut non audiret (*Psal.* lvii, 3, 6), aut se audire dissimularet?

7. Sed usquequo jam satis vel nimis longam protrahimus epistolam, dum inviti loquimur rem silentio dignam? Cur tanis circuitionibus ad veritatem ambimus, dum pudenda revelare timemus? Dicam tamen, dicam cum pudore, quod multis cognitum, occultare etsi volo, non valeo. Sed quare cum pudore? Utquid me scribere pudeat, quod illos non puduit facere? Si pudeat audire quod impudenter egernit; non pudeat emendare quod libenter non audiunt. Proh dolor! neutrum illorum revocare potuit, aut illum a seductione timor et ratio; aut hunc a prævaricatione pudor et professio. Quid plura? verba præcipitationis concinnat lingua dolosa: concepit dolorem, et persuasit iniuitatem. Subvertit perversus conversum: revertitur canis ad vomitum (*Il Petr.* ii, 22). Ecclesia vestra suum recepit alumnum, quem melius habebat amissum. Sie Lugdunum olim, studio similiiter et industria sui decani, ejusdem deceai nepotem, suum canonicum, quem bene perdiderat, male recuperavit. Sicut ille Felconem beato Augustino, sie Olibertum iste sancto Benedicto subripuit. O quam ordinatus ispe cum sancto sanctus efficerebat, quam cum perverso sanctus perverteretur! o quam pulchrius senem saecularem puer religiosus ad se traheret, et sic viuceret uterque, quam religiosum saecularis ad se retraheret, in quo vixit uterque! O senem infelicem! o avunculum erndeum! qui jam decrepitus, statim moriturus, nepotis animam prius interlocit; quem ut peccatorum suorum haberet haeredem, a Christi sorte privavit! Sed qui sibi nequam est, cui bonum? (*Ecli.* xiv, 5.) Maluit in suis facultatibus libere successorem, quam pro iniuitatibus intercessorem.

8. Sed quid ad me decanis magistris nostris, qui principatum meruerunt in ecclesiis? Clavem scientiæ tenent, et primas cathedras in conventibus possident. Viderint ipsi qualiter subditos judicent, fugitivos revorent, revocatos, si ita voluerint, iterum effugent, dispersos colligant, collectos dispergent: quid ad me? Fatoe, aliquantum in illos propter te, mi Fulco, modum nostra parvitatibus excessi; dum tuam de illis empio palliare verecundiam, temperare culpam. Omnito ergo illos, ne nouam reprehensioni, quam reprobatori juste indigentur; nec tam de sua correctione cogitent, quam mihi de presumptione calumentur. Non Ecclesia principum, sed puerm scholarem objurgare suscepit, qui nesciat indignari, non norit irasceri. Nisi forte et in sensu, non malitia parvulus, idip-

lum redierint. Confer epistolas 107 et 108. At Fulco religionem protessus erat.

(65) Solet Bernardus de salute eorum dubitare, qui ad religionem vocati, Deo vocanti non acqueverunt; nequum qui ingressi, sed non professi, in struc-

sum mihi calumnaeis, et dicas: Imo quid mihi et ipsi? quid ad illum de peccato meo? Nunquid ego sum monachus? Et ad hoc, fateor, quod respondeam non habeo; nisi quod confusus sum tum de tua, quam in te credidi, ingenita mansuetudine, tum de Dei charitate, qua et in principio epistole excusasse me memini. Ejus zelo tantum tui erroris misertus, tantum tuae misericordiae compassas sum, quatenus supra modum et morem meum de te non meo me intromiserim. Gravis lapsus tuus ac miserabilis casus provocavit me ut hoc præsumgoserim. Quem enim cotetaneorum tuorum me vidisti arguere? cui vel brevissimas aliquando litteras dixisse? Non tamen quod omnes ceteros sanctos putaverim, aut nihil in eis reprehensione dignum invenerim.

9. Cur ergo, inquis, singulariter me reprehendis, cum et in aliis videas quod justius forsitan reprehendere possis? Ad quod ego: Propter singularitatem erroris tui, propter immanitatem peccati tui. Nam etsi **B** pierique alii perdite vivunt, etsi inordinati et indisciplinati sunt; nondam tamen ordinem aut disciplinam professi sunt. Sunt quidem peccatores, sed non prævaricatores. Tu vero quantum libet modeste et honeste vivas; si caste, si sobrie, si omnino religiose te habeas: Deo tamen minus accepta est tua religio, quam deturpat voti prævaricatio. Idecirco, charissime, ne te tuis cotetaneis compares, a quibus professio te separat; nec respectu sacerdotium de tua tibi forte paulo graviori continentia blandiaris, cum tibi Dominus dicat: Utinam te calidum aut frigidum invenissem. Hie ostenditur aperie, quia minus Deo tepidis places, quam si vel quales illi sunt, frigidus es. Illos utique Deus patienter exspectat de frigore quandoque ad calorem proficere, te vero indignans advertit de calore jam in tempore defecisse. Et quia tepidum te inveni, incipiam, inquit, tecum eomere ex ore meo (*Apoc. iii, 15, 16*). Et merito, quia tu ad tuum vomitum redisti, quia tu ejus gratiam evomuisti.

10. Heu! quomodo Christum tam cito fastidis de quo scriptum est: *Mel et lac sub lingua ejus?* (*Cant. iv, 11*.) Miror, quod ad gustum cibi dulcissimi nausearis; si tamen gustasti quam dulcis est Dominus. Aut certe nondum gustasti, et nescis quid sapit Christus; ideoque non appetis inexpertum: aut si gustasti, et dulce non sapuit, saaum non habes palatum. Ipse quippe Dei est sapientia, quae ait: *Qui comedit me, adhuc esuriet, et qui bibit me, adhuc sitiens* (*Ecclesi. xxiv, 29*). Sed quomodo potest esurire vel sitiare Christum, plenus quotidie siliquis pororum? Non potes bibere simul calicem Christi, et calicem dæmonorum (*I Cor. x, 20*). Calix dæmoniorum superbia est, calix dæmoniorum detracatio et invidia est calix dæmoniorum crapula et ebrietas est, qua cum impleverint vel mentem vel ventrem tuum, Christus in te non invenit locum. Non mireris quod dico. In domo avunculi tui non potes inebriari

A ab ubertate domus Dei. Cur, inquis? Quia domus deliciarum est. Quomodo ignis et aqua simul esse non possunt, sic spirituales et carnales deliciae in eodem se non patiuntur. Ubi crapulam ructantis inter poena senserit Christus, vina sui, deliciosa super me! ei favum, menti propinare non dignatur. Ubi curiosa ciborum diversitas, ubi divitis superlectilis discolor varietas oculos pariter pascit et ventrem, coelestis panis jejunam deserit mentem. Eia lætere, juvenis, in adolescentia tua, ut decadente pariter cum ætate temporali lactitia, sucedat quæ te absorbeat æterna tristitia. Sed absit hoc ab adolescentulo nostro, avertat hoc Deus a puero suo. Quin potius disperdat Dominus universa labia dolosa eorum quæ tibi tale concilium donant, qui diennit **B** tibi quotidie, Euge, euge; et querunt animam tuam. Hi sunt cum quibus habitas, quorum prava colloquia [*al. concilia*] adolescentis bonos mores corrumput.

11. Sed quandiu jam non exis de medio erum? Quid facis in urbe, qui claustrum elegeras? quid tibi cum seculo, qui sæculum spreveras? Fuses ceciderunt tibi in præclaris, et tu opibus inbias terrenis? Si vis habere simul et haec et illa, breviter tibi respondebitur: *Memento, fili quia recepisti bona in vita tua* (*Luc. xvi, 23*). *Recepisti* dixit; non, Rapuisti: ne etiam de hoc tibi fustra blandiaris, quod tuis contentus, aliena non rapias. Verumtamen quæ sunt illa tua? Beneficia Ecclesiae? Recte. Quia surgis ad vigilias, vadis ad missas, horis chorum nocturnis diurnisque frequentas; bene facis. Sic Ecclesia præbendam gratis non accipis. Dignum est ut qui altario deservit, de altario vivat. Conceditur ergo tibi, ut si bene deservis, de altario vivas; non autem ut de altario luxurieris, ut de altario superbias, ut inde compares tibi frena aurea, sellas depictas, calcaria deargentata, varia griseaque petricia a collo et manibus ornatu purpureo diversificata. Denique quidquid præter necessarium vietum esse simplicem vestitum de altario refines, tuum non est; rapina est, sacrilegium est. Orabat quidem sapiens tantum vietui suo tribui necessaria non superflua (*Prov. xxx, 8*). **B** Habentes, ait Apostolus, *victum et vestitum* (*I Tim. iv, 8*); non, *Victum et ornatum*. Et quidam alias sanctus: *Si deederit, inquit, mihi Dominus panem ad manducandum, et vestimentum quo operiar* (*Gen. xxviii, 20*). Nota, quo operiar. Sic ergo et nos contenti simus vestimentis quibus operiamur, non quibus lasciviamus, non quibus superbiamus, non quibus mulierculis vel simulari, vel placere studeamus. Sed hoc faciunt, inquis, cum quibus habito; si non facio quod ceteri, de singularitate notabor. Propterea, inquam, exi de medio eorum, ne aut in urbe notabiliter vivas, aut exemplo pereras aikorum.

12. Quid agis in urbe, delicate miles? Commilitones tui quos fugiens deserdis pugnant et vincunt; pulsam et intrant, eccliam rapunt et regnant,

et tu sedens super ambulatorem tuum, indutus purpura et lyso, circinis plateas, vicos perambulas? Haec sunt pacis ornamenti, non belli munimenta. An dicens, *Pax et non est pax?* (Ezech. xxi, 10.) Purpura non propulsat libidinem, non superbiam, non avaritiam repellit; et si quæ sunt alia ignea inimici jacula, non exsanguit. Denique, quod magis metuis, febrem non prohibet, mortem non arcit. Ubi sunt arma bellicia? ubi scutum fidei? ubi galea salutis? ubi patientiae lorica? Quid trepidas? Plares sunt nobiscum, quam cum illis. Summa arma, resumere vires, dum adhuc præsum durat. Adsunt Angeli spectatores et protectores: adest ipse Dominus adjutor et susceptor, qui doceat manus tuas ad prælium, et digitos tuos ad bellum (Psalm. cxliii, 1). Procedamus in adjutorium fratrum, ne si forte sine nobis pugnant, sine nobis vincant, sine nobis ingrediantur; novissime cum clausa fuerit janua, sero pulsantibus, nobis de intus respondeatur: *Am-n dico vobis, nescio vos* (Matthew. xxv, 12). Fas, queso, te prius sciri, fac te prius videri: ne tunc nesciaris ad gloriam, sciaris autem ad pœnam. Si te Christus agnoscet in bello, recognoscet in celo; et sicut promisit, manifestabit tibi se ipsum (John. xiv, 21); si tamen, et tu pœnitendo ei resipiscendo ta'lem te exhibiteris, ut cum fiducia dicere possis: *Tunc cognoscam, sicut et cognitus sum* (1 Cor. xiii, 12). His interim admouitionibus verendum adolescentes animum pulsatum esse sufficiat. Iara enim nostris etiam precibus pro eo divina pulsanda est pietas; qua si ad ictus nostraram invectionum ejus mentem vel parum mollitam invenerit, confido de ipsa, quod ciuiis nos de ipso letiscabit.

1120 EPISTOLA III (66).

AD CANONICOS REGULARES DE ALDIEURTE.

*Laudibus suis se terrei magis, quam demulceri.
Deinde quosdam ex canoniciis S. Augustini, a se
susceptos non esse impediendos.*

(66) Scripta anno Christi 1129

(67) Hunc titulum sic restituimus ex codice Corbeien-si. Quinam sint isti canonici regulares, non liquet. (68) Hic dicitus de Campellis, mortuus anno 1121, Bernardi in primis amicus, in ejus Vita laudatus non semel. Ante episcopatum, abdicato docendi munere, secesserat ad monasterium Sancti-Victoris Parisiense, ➤ Hildbertus, Cenomannensis tunc episcopus, ei de hoc facto gratulatur epistola privata, qua sine titulo in editis, in codice Sancti-Taurini Ebrocencis inscripta est «ad Willelmum de Campellis». Conon cardinalis et legatus in Mauriniacense prope Stampas cenobium accessit anno 1120, «habens secum velut auxiliatorem magnum Willelmum Catalaunensem episcopum; qui sublimis scholas», id est theologiae, «rererat; et tunc zelum Dei habens, super omnes pisces totius Gallie Divinarum Scripturarum scientia fulgebat:» ex Chronicis Moriniacensi. Uude redarguas eos qui ejus obitum reponunt anno 1119.

→ Hugo Metellus in epistola 4, ad Innocentium, occasione Alabardi, qui Guillelmum discipulus et adversarius fuerat: «Mortuo.» inquit, «Anselmo Laudensi et Guillelmo Catalaunensi, ignis verbi Dei in terra defecit.» De hoc Guillelmus ita anonymous auctor apud Giesmuth, in notis ad Abelardum: «Eodem tempore.» inquit, «magister Willelmus de Campellis, qui fuerat archidiaconus Parisiensis, vir admodum litteratus et religiosus assumens habitum canonici regularis, cum aliquibus discipulis extra urbem Parisius in loco ubi erat capella quedam S. Victoris martyris, coepit edificare monaste-

A Clericorum qui sunt in loco qui dicitur Aildicurtis, Deo servientium, sancto couventui, magistro S. et discipulis, pusillus gressus Claræ-Vallenensis fratrum, et eorum qualisunque minister frater BERNARDUS, in spiritu ambulare, et spiritualiter omnia examinare (67).

Exhortatio illa in litteris vestris tam salubris, tam compendiosa, magna quidem scientiae mira charitatis vestrae indicia, mirantibus nobis et congratulantibus praefert. Sed quod de laudibus nostris pro vestra devotione, quæ tamen non probastis, tam excellentia premisistis; etsi ad humilitatis quoque formam (quantum ex vobis est) non mediocriter instruere nos potuit, conscientias tamen nostras multo inferius jacentes, quantum in nobis est, vehementer exterruit. Quis enim nostrum suam attendens conversationem, tanta **14** de se et tam indebita, sine magno vel metu, vel periculo possit audire? De hujusmodi quippe alieno, seu etiam proprio se judiciorum committere, securum non est. Qui enim judicat nos, Dominus est (*id. iv*, 4). Cæterum de fratribus, de quorum salute vestram nimurum charitatem sollicitam esse cognovimus, ut securos vos reddamus; noveritis multorum illustrium virorum, et in axime clarissimi viri Willelmi (68) Catalaunensis episcopi, fortior et consilio ad nos declinasse, seque a nobis suscipi multis preceibus ac supplicationibus imprestasse: ea videlicet intentione, ut ob tenorem arctioris vite, ab institutionibus beati Augustini ad observantias sancti Benedicti Dei adjutorio sic transeat, ut tameu ab ejus magisterio qui uous est omibus Magister in celo et in terra (Matthew. xxiii, 8), non discedant; illamque primam fidem, quam apud vos,

C immo quam primum in Baptismo promiserunt, non irritari faciant, sed salvam integrumque custodiant. Talibus itaque taliter susceptis, absit ut sinceritatem vestram, aut in suscipiendo læsam, aut in refi-

rium clericorum, » quod postea Ludovicus Grossus rex magnifice consummavit. «Assumpto autem ille ad episcopatum Catalaunensem, anno sollestiti 1113, ut habeat Albericus in Chronicis, «venerabilis Gilduinus ejus discipulus primus abbas ibi factus est.» Is ipse est Guillelmus, qui sanctum Bernardum abbatem consecravit, libro primo Vita, cap. 7; eumque tam impense coluit, ut cum Sanctus in gravem infirmitatem incidisset, ejus curam suæcepit. Ibid. ubi plura de eo. Diem feliciter clausit, non quidem anno 1119, ut multi volunt, ejos ordinacionem ad annum 1112 referentes; sed anno 1121, ut scribit idem qui supra Albericus, cui suffragantur vetera monumenta Ecclesie Catalaunensis et Acta episcoporum ejusdem Ecclesie apud Carolum Bap-

temneum. De eo Robertus de Hoveden, Annalium parte prima, ad annum 1121, ita scribit. «Willelmus de Campellis, Catalaunensis episcopus, octo diebus ante obitum suum, suscepto balatu monachico » (nempe eum in lecto morti proximus decumueret, pro more illorum temporum) « vita decessu decimo quinto Kalendas Februarii.» Quia in re variat Necrologium Corboinense, in quo teste Joanne Pierardo sic legitur: «a Octavo Kalendas Februarii anniversarium Willelmi Catalaunensis episcopi et nostri canonici.» Sepultus est apud Claram-Valem teste Rapiro, in sacello a se exstincto Cæterum cum haec epistola eo adhuc vivente scripta sit, sub anno 1121 reponenda est. Vara Guillelmi de Campellis theologia scripta locundatur in Panachrysis codice manu scripto Chenniensi, Moriah epitome in Claræ-Vallenensi.

nendo iedendam esse credamus: dum tamen illos, si forte infra annum probationis, qui regulariter constitutus est, crepta deserere, et ad vos redire velle contigerit invitatos non detineamus. Alioquin, sanctissimi fratres, vestra non refert, ut spiritum libertatis qui in eis est, anathemate inconsulto frustra impedire vitamini: nisi forte (quod Deus avertat) quae vestra, non quae Iesu Christi sunt, quereret studeatis.

EPISTOLA IV (69).

AD ARNOLDUM (70) ABBATEM MORIMUNDI.

Arnoldum abbatem, temere relieto monasterio peregrinantem, ad monasterii curam revocat, frustum scandala et gregis pericula exponens.

Domino abbatи ARNOLDO, frater BERNARDUS de Clara-Valle, spiritum compunctionis et consilii.

1. Primo scire te volo, dominum Cisterciensem, ne cum quando tuus nuntius ad nos venit, de Flandria, quo paulo ante per nos transierat, remeasse; et ob hoc nec litteras accepisse, quas ei jussisti praesentari, et adhuc esse tantae a te presumpcta novitatis ignarum. Felix interim, cui tam tristes rmmores, vel ad tempus liceat ignorare. Deinde quod de tui, desperando nos, revocatione interdicis, ne quod quasi inconcusse apud te fixum est, frustra tibi litteras dirigendo dissuadere conarer: in hoc tibi obedire fortasse quidem pro ratione non debui; revera autem prae dolore, fateor, non potui: cum et si pro certo scirem, ubi te opportune invenissem, ipse petius venissem, quam haec misissem, effecturus fortasse per me ipsum, quod nullis literis possum. Rides forsitan meani hujusmodi tanquam casuam fiduciam, ut pole propriae pertinaciam conscientius: ad quam utique flectendam, nullam vim, nullam preceri, nullam speras prevalere industriam. At vero ego de illius potentia non disdideris qui dixit: *omnia sunt possibilia credenti* (*Marc. ix. 22*): fiduciter usurpans et mihi illam sententiam, *Omnia possum in eo qui me confortat* (*Philipp. iv. 13*): quamvis in magna parte lapidei cordis tui obstinationem et ipse non ignorem, nunquam haec tamen, sive fructuose, sive frustra, tuo lateri adhaerem. Quanta quae me moveant adversum te, frustra nescio

A an fructuose, jacerem libi in faciem; non soluta verbis, sed et vultu et oculis. Tuis deinde provolatus vestigiis tenerem pedes; amplectenter genua; totusque a collo pendens, illud mihi dulcissimum caput deosceiarer, quod sub uno mecum proposito, suavi jugo Christi jam pluribus annis attritum est, Flerem quoque, quantum valorem, rogarem et obsecrarem per Dominum Iesum, quatenus parceres, primo quidem ejus cruci, qua atque redemit quos tu quantum in te est, perimis; collegit quos tu dispergis. Perimis, inquam, et dispergis, sive quos tecum ducis, sive quos hic deseris: quibus utique etsi diversum, non dispar tamen utrisque metimus periculum. Deinde etiam parceres et nobis amicis tuis; quibus licet immeritis, nonnisi fletum et larymas reliquisti. O si hoc mihi licuisset, flexisse sem forsitan affectione, quem ratione non possum: pectusque illud ferreum, quod nee Christi timore in hac re duntaxat cedere acquiescit, fraterna sorte pietas emolliisset. Sed heu! et hanc nobis copiam substraxisti,

2. O magna nostri Ordinis columna! Patienter queso, audi amicum vel absentem, tuae peritus discessione impatientem, tuo medullitum et labore, et periculo compatientem. O inquam, magna nostri Ordinis columnam non metuis te ruente magnam mox procul dubio ruinam securitam? At ego, inquires non ruo: ecce quod facio; bonam conscientiam habeo. Esto: credimus tibi de te. Sed quicquid de nobis, qui iam et grayia tuo ex discessu gentem sustinemus scandala et graviora paventes expectamus pericula? An et tu quoque non ignors ista, sed dissimulas? Qua ratione ergo multorum faciendo ruinam, te ruere non praesumis: qui in hoc videhet positus eras, ut non quod tibi est utile, sed magis quod alii; nec quae tua, sed quae Iesu Christi sunt, querere debeat? Quomodo, inquam, securus abis, qui gregi tibi commisso enim de se securitatem in perpetuum auferas? Quis escarre, lapis incursantibus? quis consolabitur in tribulationibus? quis providebit in tentationibus? quis demum leoni resistet rugienti, et querenti quem devoret? Pate-

(69) Scripta circa annum 1127

(70) Hic patria Coloniensis, genere nobilis, Friderici tunc presulis Coloniensis germanus, magna spei juvenis, a Stephano Cisterciensi abbatе primus praeficitur Morimundo, haec est quarta Cisterciu filia, fundato anno 1115 in diocesi Lingonensi. Qui cum decennio praefuisse, tribus monasteriis excitatis, nempe Bella-Valle Bisuntinensi, Crista-Alba Lingonensi, et Veteri Campo Colonieusi demum secularium vicinorum infestatione turbatus, et quorundam eius inobedientia, ut testatur Bernardus, epistola 141 ad Ilumbertum, monasterium deseruit neumutus monachus secum abductus, inter quos quatuor praecipui, Adamus, Everardus, Heurius, Conradusque, cum interior Stephanus Cisterciensis in Flandria pre negotiis Ordinis sui dehinceter, quod quidem contingisse affirmat Manriquez ad annum 1123. Interim Bernardus fugitivos revocare nuntiatur litteris ad Arnoldum Adamumque seorsum datus (scilicet epistola

4,5), quibus alias addit (epistola 6), ad Brannonem nobiem Coloniensem, qui postea Friderico successit, ut eos curaret revocari. Sed frustra: nam Arnoldus diem clausit extremuci in Belgio, anno 1126, tertio nonas Januarii. Quo auditio, Bernardus ex capituli generali indicto errantes alios deruo prosecutus est, scripta Adamo epistola (tempore epistola 7), excommunicationem intentans nisi resipisceret. Quod quidem fecerit obtinuit, eumque Adamum scriptores esse vulgo suscipiantur, qui primus monasterio Eberbacensi diaconis Heribolensis in Franconia pralatus su anno 1127, quippe expeditionem sacerdotum praedicaverit apud principes Germanos, ut, resert Otto Prisingensis, de gestis Friderici imperatoris, libro I, cap. 40, denique in sanctitatis exitus imitatione diem ultimum clauserit. Plura de istis vide apud Manriquez, Annalium tomis I et II, praeceps ad annos 1115, 1123, 1127,

bunt sine dubio morsibus malignantium, qui devorant plebem Christi sicut escam panis. Heu! quid facient novella plantationes Christi, quae per manus tuas constituta fuerant diversis in locis, ei locis horroris, et vastae solitudinis? Quis circumfodiet? quis impingnabit timo? quis sepe circumdabit? quis succrescentes sollicitus erit reseindere surculos? Aut flante protecto tentationum vento, tenerrima adhuc, heu facile eradicabuntur: aut inter fructata certe simili exortentia, cum non erit qui purget, suffocata nullum afferent fructum.

3. Quarum ita sint, judica tu quale hoc tuum bonum erit, aut si vel esse poterit bonum eum tantis malis. Quantamlibet dignos facturum te fructus pietatis confidas, nonne hujuscemodi spinis necesse erit suffocari? Nonne denique si recte offers, et recte dividis, peccas? (Gen. iv, 7, sec. LXX.) Quid enim? Recte forte dividere esse dices soli anima tuae consulere; et filios tuos quos orphanos reliquis, consilio paterno destituere? O miseros et miserabilles, et eo miserabiliores, quo vivo se conspiciant orbari patre! Quanquam dubitare te quoque oportuerit, an vel tibi recte consulas, in eo videat, quod absquo consilio fratrum et coabitatum tuorum, absque patriis et magisiri tui licentia, rem tam novam praesens. Hic etiam multos permaxime movet, quod pueros imbecilles et delicatos juvenes tecum ducis. Alioquin si boni et robusti sunt, desolate domini fuerant necessarii: si delicati (ut dixi) et imbecilles, dure ac laboriosae peregrinationi non erant idonei. Sed et regendis animabus eorum nequaquam te ultra credimus velle præcesse: quippe cuius cognovimus esse propositum, pastoralē abdicere sarcinam duntaxat tuorum, et soi deinceps ducere tibi. Valde enim incoqurum esset, ut alibi præsumptiose non vocatus resumeres, quod alibi prohibitus inconsulte relinquis. Sed jam ne omnia scienti multa superfluo ingeram: in fine et in fide tibi pollicor, si opportunitatem loquendi tecum mihi dederis, daturum **72** me operam, quatenus id ipsum quod inordinate et periculose aggressus es, licite et ab hec securè peragas. Vale

PISTOLA V (73).

AD ADAM MONACHEM.

*Dilectoratur, ne Arnoldo abbati Morimundi adhucreat,
ne se peregrinationis, aut potius vagationis ejus
socium præbeat.*

4. Tua nūbi satis comperta humilitas, et instantis periculi necessitas præbet mihi fiduciam convenienti te acrius, et arguendi liberius. O insensat! quis te fascinavit tam cito recedere ab illo saluberrimo consilio, in quo dudum tibi pariter et mihi, Deo solo teste; conventum est? Cogit, insipiens, vias tuas, et converte pedes tuos in testimonio Domini. Non recordaris, quod primo in Majori-Monasterio.

(71) Scripta anno Christi 1123.

(72) De Majori-Monasterio prepe Turonos legi epistolam 397; de Fusniaco, diecessis Laudunensis epistolam 72

A sterio tuae conversionis initia dedicasti; secundo apud Fusniacum (72), nostræ te qualicumque prævidentia commendasti; tertio in Morimundi statuitatem tuam firmasti; quarto mecum rursus in toto consilio, suggestæ tibi ab abate Arnoldo peregrinationi, imo vagationi, ingeane abrenuntiasti; ipsius quoque tibi consorium, si non ipse licite posset abiire, illicitum judicasti? Quid enim? Licitene, dices, illum recedere, qui et sibi commissis lacrymabile scandalum reliquit, nec commissoris licentiam expectavit?

B 2. Sed quorsum, inquires, tendunt haec, quæ sic retractare voluisti? Ut te manifeste levitatis arguam, ut Est et Non esse apud te evidenter ostendam: sieque errorem tuum jam tandem agnoscebas et erubescens, vel sero discas ab apostolo, non omni spiritui credere (Joan. iv, 1); discas a Salomonem multos quidem amicos, unum autem habere consiliarium de mille (Eccl. vi, 6); discas procuroris Domini exemplo, non solum mollibus non vestiri, sed nec in modum vento agitata arundinis (Matth. xi, 9, 8) circumferri omni vento doctrinae; discas ex Evangelio domem tuam supra petram fundare (Matth. vn, 24); discas et cum discipulis serpentis non oblivisci prudentiam cum simplicitate columbarum (Matth. x, 16): et tam ex his, quam ex aliis atque aliis Scripturarum testimoniorum hanc colligas summam, quantuam tibi videlicet usque modo mitleformis ille seductor illusit, qui cum in te bonum initium non valuit præpedire, invidiit perseverantia: hoc nimurum sua posse sufficere malitia judicans, si hanc posset anserre tibi, quam soiam virtutum novarum coronari. Obsecro te per viscera misericordiae Christi, ut nullatenus abeas, aut vel non priusquam ad nos loco quidem opportuno venias loqui, si quod forte tantis malis, quæ jam nobis ex vestra cōsecratione, aut venisse sentimus, aut ventura metumus, queat remedium inveniri. Vale.

PISTOLA VI (73).

AD BRUNONEM COLONIENSEM.

Monachos quosdam abbatis Morimundi vagabundos opera Brunonis reducere cupit ad monasterium.

D Domino BRUNONI viro illustri (74), et dilecto sno, frater BERNARDUS abbas diuersus de Clara-Valle. salutem, et si quid potest peccatoris oratio,

4. Ex quo dudum Remis nostri invicem utrique gratiam cepimus notitiam, non puto vos nostræ penitus fuisse parvitatis oblitum. Et ob hoc non timide tanquam ad extraneum, sed fidentissime scribo ad vos quæcumque volo, ut ad notum et familiarem nostrum. Arnoldus abbas Morimundensis, in grave totius nostri Ordinis scandalum, sumu nuper monasteriorum satis inordinate deseruit: quippe qui nec coabitatum suorum in tan scrupuloso facto expetavat consilium; nec ipsius, cui præcipuum dehebat

(73) Scripta anno Christi 1123.

(74) Is postea Coloniensis archiepiscopus, ad suam epistolam 8,9

subjectioinem, abbatis ¹⁷⁵ scilicet Cisterciensis, licentiam vel assensum: sed cum esset homo sub potestate, habens et ipse sub se milites, potestatis impatiens superioris, alienum quidem jugum a propria cervice superbus abjecit, suum autem superbiu[m] in subjectos retinuit. Siquidem de magna multitudine monachorum, quos circumiens mare et aridam inaniter congregarat, non Christo, sed sibi; pacis admodum, hisque simplicioribus ac remissioribus relictis desolatis, meliores quoque et perfectiores sui socios erroris assumpsit. Inter quos, tres quorum nos maxime ablatione turbavit, ausus est etiam seducere, ei secum ducere statuit; Evarardum videlicet fratrem nostrum [al., vestrum], et Adam quem bene nostis, nobisneque illius puerum Conradum, quem et pridem non sine scandalo tulerat de Colonia. Quos tandem, si operam dare volueritis, vestra contidimus posse revocari industria.

2. Nam de ipsius Arnoldi revocatione, quia jam in pluribus ejus inflexibilis animi obstinationem probavimus, incassum laborare vos nolumus. Audivimus autem Evarardum et Adam, et nonnullos ejusdem consertii alias fratres, in vestris adhuc partibus demorari. Quod si verum est, oportet vos eos per vos interim, si dignamini, convenire, stetere precibus, ratione convincere, et columbinam eorum simplicitatem prudentia instruere serpentina; ne putent obedientiam inobedienti adhaerere, ne licite sequi se posse confidant vagantem illicite, ne seducantur deserere professum Ordinem propter inordinatum hominem; cum ipsum quoque angelum dececlo, si aliud eis evangelizaverit dubitate non oporteat apostolica auctoritate anathema dicere (*Galat. I, 8*)⁽⁷⁵⁾; et ab ipso deceantur Apostolo, se ab omni fratre inquiete ambulante debere subtrahere (*II Thess. III, 6*). Qui vos quoque doceat, non superbe sapere, nec sperare in incertodivinarum (*I Tim. VI, 17*), donec omnibus abrenuntiatem, probatum sibi Christus vindicet discipulum. Valete,

EPISTOLA VII (76).

AD ADAM MONACHUM (77).

Adamum ut ad monasterium vel nunc tandem abbatे mortuo redeat, hortatur: ostendit, in hili causa nullum fuisse obedientiae vinculum. Nenun respondet, car aliorum Ordinum religiosos recipiat.

1. Si maneres in charitate, quam in te olim aut novimus aut putavimus, charitatis profectio damnata sentires, que utique sunt scandala pusillorum. Nec enim charitas charitatem offendret aut contemneret, eum sentiret offensam. Nam se ipsam non potest negare, nec enim in se divisa est. Novit potius in se divisus conjugere coniuncta dividere nescit. Prinde, ut dixi, si manaret in te, non sileret, non quiesceret, non dissimularet, gemens et astuans,

⁽⁷⁵⁾ Ita in scriptis omnibus, et recte ad sensum Apostoli, ipsam magnum dicere anathema, id est reprobatum.

⁽⁷⁶⁾ Scripta anno Christi 1126.

A et intra pli[us] p[ro]ctus tuuni procul dubio subinurmurus illud: *Quis scandalizatur, et ego non uor?* (*II Cor. II, 29*.) Siquidem benigna est, pacem diligit, congauidet unitati. Sota quippe est que illam generat, colligat, solidat, et conservat ubiunque servari cognoscitur in vinculo pacis. Infensa ergo vobis haec tam honorabili matre unitatis et pacis, quo pacto, queso, vestrum quodecumque sacrificium Deo fore acceptum presumitis, eum absque illa nec martyrium quidem esse p[ro]met Apolotus? (*I Cor. XIII, 3*.) Aut qua ratione vobis forte infensam non esse confiditis [al. creditis], cuius castis visceribus, ejus charis pignoribus tam inhumane agendo non pepercistis nec parcitis, scindentes unitatem, rampentes vinculum pacis? Ponendum est ergo munus quodcumque offerre paratis, et prius habenti adversum vos, non fratri, sed fratribus multitudini reconciliandum. Ecce nimicinai universae fraternitatis unitas adversum vestram pacemate, quodam veluti vestri discessus gladio sauciata conqueritur. **B** quasi que plangens miserabiliter dicat: *Fili[us] matris meae pugnauerunt Contra me (Gantic. I, 3).* Et merito: qui enī non est cum illa, contra illam est. Putas sine genitu tam justam illa geminum pia possit mater charitas audire? ideo et ipso nostris lacrymis jugens suas, ait de vobis: *Filios enutriui et exaltavi, ipsi autem prevererunt me (Isai. I, 2).* Charitas ipse Deus est. Pax nostra Christus, qui fecit intraque unum (*Ephes. II, 14*). In trinitate unitas maxime commendatur. Cui ergo charitas, pax et unitas irata cognoscitur, quid habet in regno Christi et Dei?

2. Sed forsitan dicas: Abbas noster abduxit nos, et secum ire praecepit; num iacobientes esse debimus? Seis quidem, nisi forte oblius sis, quid quadam die, communicato tecum jam conspirati scandali consilio, ac diligenter initia collatione discussio, inter nos coavenerit. In quo si permanisses, et de te illud non incongrue diceretur: *Beatus vir qui non abiit in concilio impiorum (Psalm. I, 1).* Sed esto. Dehincis obedire filii patri, magistrum sequidisicipli. Licuerit certe abbat[us] monachos suos ducere quo libuerit, et docere quod voluerit: sed quandiu vixit. Nunc vero mortuo illo, quem vel audire doctorem, vel sequi ducem coginamini, quo adhuc tam grave scandalum emendare cunctemini? Quis jam prohibet, non dico me, sed Deum nostrum per os Jeremie benignus revocantem audire? Ait enim: *Nunquid qui cecidit non resurget? aut qui aversus est non revertetur?* (*Jerem. VIII, 4*.) An et ille moriens interdixit, ne vel post easum tentetis resurgeret, post aversionem mittere audeatis de reversione? Itane etiam defuncto necesse est vos obedire, et obedire contra charitatem, obedire in vestra ipsorum salutis periculam? Sed arbitror quod nequaquam firmius seu tenacius

⁽⁷⁷⁾ In codice regio inscribitur, *De discretione obedientia.* Haec epistola scripta tuis post mortem Arnoldi abbatis, quo in Belgio contigit anno 1126.

dices esso vineulum abbatum ad subditos, quam conjugum ad se ipsos, querum quippe Deus copulam, et non homo, inviolabili ligavit sacramento, loquente Salvatore *Quod Deus conjunxit, homo non separat* (*Matth. xix.*, 6). Apostole autem asserente, solutam esse malierem a lege viri mortuo illo (*Rom. vii.*, 2); tu te abbatis existimas defuncti lege teneri, et hoc contra legem quæ sanctior est, legem vide-licet charitatis?

3. Et hæc dixi, nou quod putem vos vel viventi in hoc paruisse debere, aut vel dicendam esse obedientiam sic paruisse. Alioquin generalis de hujusmodi illa sententia est: *Declinantes autem in obligationes adducet Dominus cum operantibus iniuriam* (*Psalm. cxxiv.*, 5). At ne forte quis abbatum etiam in malo obedientiam ab hoc maledictio liberam esse contendat, audi alibi apertius: *Filius non portabit iniuriam patris, et pater non portabit iniuriam filii*. (*Ezech. xviii.*, 20). Ex his ergo liquido apparet, mala imperantibus non esse parendum, presentium dum pravis obtemperans imperiis, in quo homini videris obediens, Deo plane, qui omne quod perperam agitur interdixit, inobedientem te exhibes. Valde autem perversum est profiteri te obedientem, in quo nosceris superiorem propter inferiorem, id est divinam propter humanam, solvere obedientiam. Quid enim? quod jubat homo, prohibet Deus; et ego andiam hominem surdus Deo? Non sic Apostoli. Clamat quippe dicentes: *Melius est obedire Deo, quam hominibus* (*Act. v.*, 29). Hinc Dominus in Evangelio Phariseos increpans: *Quare et vos, inquit, transgredimini mandatum Dei propter traditiones vestras?* (*Matth. xv.*, 3). Et per Isaiam: *Sine causa autem, ait, collum me, mandata et doctrinas hominum tenentes* (*Isai. xxix.*, 13). Et item ad Protoplasmum: *Pro eo quod obedisti voci uxoris tue plus quam mea, maledicta terra in opere tuo* (*Gen. iii.*, 17). Igitur facere malum, qualibet etiam jubente, constat non esse obedientiam, sed potius inobedientiam.

4. Sane hoc adverendum, quod quedam sunt pura bona; quedam pura mala, et in his nullam deberi hominibus obedientiam: quoniam nec illa omittenda sunt, etiam cum prohibentur, nec ista, vel cum jubentur, committeanda. Porro inter haec sunt media quedam, quæ pro modo, loco, tempore vel persona, et mala possunt esse, et bona: et in his lex posita est **¶** obedientie, tanquam in ligno scientiae boni et mali, quod erat in medio paradisi. In his profecto las non est nostrum sensum sententiae prescribere magistrorum in his omnino prelatorum nec jussio, nec prohibitio contemnda. Videlicet ne forte tale fuerit quod arguiam in vobis, et ob hoc forsitan argui non debuerit. Quod evidenter eluebit, si premissa divisionis exempla subjecero. Fides, spes, caritas, et cetera injustitodi, pura sunt bona: quæ quia male non possunt vel juberi vel teneri, bene non possunt vel prohiberi vel non teneri. Pura mala sunt fartum, sacrilegium, adulterium, et cetera talia, quæ utique nec vel bene

A præcipi vel perfici possunt, nec male prohiberi vel non fieri. Adversus hujusmodi non est lex. Nullius quippe prohibitio valet obviare præceptis: nullius jussio præjudicare prohibitis. Sunt deinde media, quæ quidem per se nec bona esse noscuntur, nec mala: possunt tamen indifferenter et bene pariter et male vel prohiberi, vel juberi, sed male nullatenus in his a subditis obediri. Ex his sunt, ut exempli gratia ponam, jejunare, vigilare, legere, et quæque talia. Sciendum vero quia media quedam in purorum plerumque bonorum seu malorum transiunt rationem. Nam conjugium eum ut fieri licet, et non fieri, factum jam solvi non licet. Quod ergo ante nuptias medium esse liquebat, in jam conjugatis puri boni vim obtinet. Item propria possidere, sacerdotali quidem homini medium est, quoniam et non possidere licet: monacho vero quia possidere non licet, purum malum est.

5. Videsne jam, frater, vestrum factum cui potissimum membro divisionis convenient? Si puris aptandum bonis, probabile est: si puris malis deputandum, vituperabile est: sin vero collocandum inter media; via quidem excusari forsitan potest propter obedientiam, mora vero peccatum non potest, quæ non fit per obedientiam. Nam mortuo jam abbat, si quid ante jussit quod non debuit, nequaquam esse parendum, superior patescit disputatio. Et si res per se jam satis eiuscescat, tamen propter quosdam qui quaerunt occasionem, ubi ratio non suppeditat, clarum faciem breviter, et ita clarum ut omnis dubietatis umbra dispereat; quod nec purum, nec medium bonum, sed plane purum fuerit malum sic obedisse, sic vestram monasterium reliquisse. Et quidem taceo de mortuo, qui snum et solum jam judicem habet Deum, et vere nunc suo domino aut stat atri eadit: ne forte indignas, et merito indignans dieat Deus. Tulerunt omnes a me judicium.

Tamen ad correctionem viventium, non quidem quod gessit, sed quod jussit discutio; utrum vide-licet illa jussio vim habere debuerit, quatenus in scandalum multorum ei fuerit obsequendum. Et premitendum, quod si qui simpliciter, nihilque suspicentes mali, male licet proficiscentem secuti sunt patautos eum episcopi Langouensis et abbatis Cisterciensis (nam utrique debito: erat) licentia proficisci (quod utique nonnullos de illo comitatu sic credidisse incredibile non est); nostra haec illos non tangit reprehensio, dummodo ubi competeret, sine mora regrediantur.

6. Igitur adversus illos tantum, imo pro illis scrino est iubis, qui sciennes et prædentes miserent manus in ignem, qui coecccis presumptionitionis senti sunt præsumptorem; non audientes Apostolam prohibentem et damnantem, ut se ab omni fratre ambigilante inordinatae subtraherent (*II Thess. vii.*, 5), cœdemnantes et ipsius Domini vocem dicens: *Qui non colligit mecum, dispergit* (*Matth. xii.*, 39). Vos, fratres, vos, inquam, aperte et specialiter notat illud apud Jeremiam, quod eum dolore quidem re-

miniscor opprobrium. *Hæc est, inquit, gens quæ non audivit vocem Dei sui (Jerem. vii, 28).* Dei enim proprie vox est ista, hostem summa proprio designantis ex officio, et tanquam digito demonstrantis, ut simplices ab ejus impio deterreat consecutu. Qui non est, inquit, mecum, dispergit: ac si dicat, In hœc jam mecum non esse intelligas, si sequeris dispersorem. Deo ergo clamante, **¶** Qui non colligit mecum, dispergit; sequit vos oportuit dispersorem? Deo, inquam, vos invitante ad colligendum, homini potius ad dispergendum obsequi debebatis? Magistros contemnebat, subditos exponebat, socios conturbabat; et vos videntes forem currebatis cum eo! Silere de mortuo statueram: sed compulsus sum, fatator, aliquantulum prætergrexi, dum non potui improbari obedientio, si non reproba monstraretur et jussio. Porro jussio et actio hominis cum diversa non fuerint, impossibile visum est unam sine altera vel approbari, vel respui. Liquebat tamen hujuscemodi iussioni non fuisse obtemperandum, Deo quippe imperante contraria. Item majorum institutis, minorum non esse præponenda, aut communibus privata non præjudicare imperia quis dubitat? Nam ex Regula sancti Benedicti (*Jerem. lxxi*) hoc habemus.

7. Possem quidem abbatem Cisterciensem ad medium ducere, qui utique superior illo quantum pater filio, quantum magister discipulo, quantum deinde abbas commissso sibi monacho, merito se a vobis propter ipsum queritur fuisse contemptum. Possem et episcopum, cuius nihilominus quia non fuit exspectatus consensus, innexcabilis est et contemptus, cum adipos et de ipsis Dominus dicat: *Qui rosperrnit, mespernit (Luc. x, 16).* Sed quoniam his posset ambobus opponi et anteposse Romani pontificis tanquam gravior auctoritas; cuius quippe vos aiunt præmuntios fuisse licentia (quæ et ipsa licentia suo quidem loco erit discutienda (*Infra*, n° 9)); talis potius proferatur, cuius omnino fas non sit auctoritati contradicere. Certe summnus ille Pontifex qui per sanguinem proprium solus et semel introivit in sancta, æterna redēptionne inventa (*Hebr. ix, 12*) territiae voce denuntiat in Evangelio, ne quis unum de pusillis ejus audeat scandalizare: *Mth. xviii, 6;* *Vobis autem unius donetur scandalum, si non ultra processit malum.* Facilis sequitur: venia culpam, ex qua grave damnum non oritur. Nunc vero quod dubium non est, pluribus scandalizatis, quis aperte non videat quam inhumane humanam iussionem divinae prætereritis? Quod quidem andere, quis nisi amens dicere audeat bonum esse aut bonum fieri posse, quantilibet dignitatis homine præcipiente? Quod autem nec bonum est, nec licet fieri potest, parum procul dubio malum est. Unde consequenter adverteritur, quod iter vestrum in multorum usurpatum scandalum, ac per hoc et contra Dei mandatum, non parum bonum aut medium, sed parum omnino facit malum quoniam quicunque et parum bonum semper bonum est, et medium bene fieri potest.

A 8. Quomodo ergo vel abbatis jassio, vel Papæ permisso licitum facere valuit, quo id parum (sicut irrefutabiliter probatum est) malum fuit: cum superius nihilominus allegatum sit, ea quæ hujuscemodi sunt, id est para malu, ut nunquam juste juheri, sic nec licite posse fieri? Vides quam inanis excusatio de humana obedientia, ubi in Deum convincitur facta transgressio? Nec timendum mihi arbitror, quod ad illud Domini responsum de sibi nuntiato scandalum Phariseorum refugias, ut quomodo ille nihil pendebat dicens, *Sinete illos, cæci sunt, et duces eorum (Matth. xv, 14);* ita et nostra vobis scandalum non esse timenda existimes. Vides nempe quam nil simile habeat in hac parte proportio. Nam si compares personas, illic Pharisæi superbi, hic pauperes Christi scandalizantur: si causas, hic levitas ibi veritas in causi esse diuincitur. Rursus, quod et superius propositum est, vos non solum divinis humana, sed et communibus privata prætulisse imperia hoc solum ad probationem sufficiat, quod vestre illi et novitati, insolite, et insolenti præsumptioni, non tantum nostri Ordinis universitas, sed etiam orationum monasteriorum et consuetudo, et insitatio reclamare videtur.

B 9. Quod et vos quoque non immerito timentes, nec satis de propria causa confidentes, remorsas ac remordentes conscientias apostolica conati estis delinire licentia. O frivolum satis remedium! quod non est aliud, nisi more Protoplæstorum cauteriatis conscientiis **¶** texere perizomata, videlicet ad velamentum, non ad medicamentum. Apostolicam, inquit, licentiam quæsivimus, impestravimus. Utam non licentiam quæsissetis, sed consilium: id est, non ut liceret, sed an liceret. Unde tamen quærebatis licentiam? Ut liceret quod non licebat? Facere itaque volebatis quod non licebat. Sed quod non licebat malum erat. Mala igitur erat intentio, quæ in malum tendebat. Nisi forte tale hoc fuisse dicatur, quod absque licentia quidem non liceret, liceret autem sicut licentia fieret. Verum idjam superius invincibili exclusum est rationale. Nec enim *Vens obit ait, Nolite contemnere unum ex ipsis pusillis qui in misericordia: addidit etiam, Nisi cum licentia, aut dicens Qui scandalizaverit unum de pusillis meis (Mth. xxii, 16, 6), et cetera. determinavit subjungens, Sine licentia. Constat igitur ubi veritas, et veritas necessaria in causa non est: nec licite scandalum quodlibet posse a qualibet cōmitti nec jaste præcipi, nec innoxie consecati. Hujus tamen patrandi mali querendam prefassis esse licentiam. Sed ad quid? An ut quanto licentius tanto securius: et quo securius, eo et periculosius peccaretis? Mira capiebat, et stupenda prævidens! Malum quod jam corde conceperant, opere tamen cuncti fierunt non impiere nisi cum licentia. Conceperant dolorem, sed non perierunt insomnis, donec in igne Papa concepti prefenseret assensu. Quo lucro? quare saltem compendio mali? Nurquid ideo aut malum esse desit, ac vel ignoratum est, quia Papa concessit? Quis vero malum esse neget, accusam præbire malo?*

Quod tamen summum fecisse Pontificem nequaquam crediderim, nisi aut circumventum mendacio, aut importunitate vietum. Quando etenim aliter hujuscemodi vobis licentiam indulgeret seminandi videbilest scandala, schismata suscitandi, amicos contristandi, fratrum conturbandi pacem, et confundendi unitatem, propriumque insuper contemnendi episcopum? Et haecqua necessitate, necesse non habeo dicere, cum rei exitus satis indicet. Profectos nempe plangimus, profectum non cernimus.

10 His ergo talibus et tam gravibus malis dare assensum, exhibere obsequium, impendere adjutorium, tu mihi obedientiam nominas, modestiam nuncupas, appellas manusstudinem? Tu, inquam, conaris pessima vitia virtutum palliare nominibus? An te putas hoc sine iuria facere Domini virtutum, quod virtutibus facis injuriam? Vanissimam præsumptionem, turpissimam levitatem, crudelissimam dissensionem, obedientiae, modestiae, mansuetudinis nominibus velas, et velatis sordibus sacra illa vocabula maculas. Haec ego nunquam æmuler obedienciam: tales mihi nunquam libeat modestiam, vel potius molestiam, imitari: hujuscemodi mansuetudo semper longe fiat a me. Talis siquidem obedientia omni est contemptu deterior: talis quoque modestia ultra omnini modum extenditur. Ultra dicam, an citra? Sed verius forsitan et utroque competenter dixerim, extra. Qualis denique illa est mansuetudo, quæ ipso etiam auditu omnium aures exasperat? Volo tamen eam ipsam ut et mihi modo exhibeas. Cum tam patiens sis, ut a quolibet etiam quo non licet, pertrahi non contendas; licet et me, obsecro, paulo nunc considerius agere tecum. Alioquin male inulum merni de te, si (quod nemini seles) soli mihi indignandum putaveris.

11. Igitur tuam conuenio conscientiam. Volens an iuvitus proiectus es? Sed si ex voluntate jam non ex obedientia. Si autem iuvitus, suspectum videris habuisse imperium, cui obsequi gravabaris. Ubi vero suspicio, ibi discussio necessaria. Verum tu ut tua patientia dares vel caperes experimentum; nihil discutiens, trahi te passus es, non solum preter voluntatem tuam, sed et contra conscientiam. O patientia omni digna impatientia! Non possum, fateor, non irasei hinc contentiosissima patientia. Videbas dispergentem, et squebaris: scandala dictante audiebas, et obsequabar. Vera patientia est, pati vel agere contra quod libeat: sed non preter quod licet. 22 Mirum vero quod hominem audiebas surtive susurrantem, Deum non audiebas aperte reclamante, tali quasi cœlitus emissio tonitu: *Vac illi per quem scandalum venit!* (Matth. xviii, 7.) Non tantum autem Dominus, sed et sanguis ipsius clamore nihilominus, vehementi, surdis hect, terribiliter irrugiebat. Clamor ejus, ejus effusio. Effusus quippe pro dispersis liliis Dei ut eos congregaret in unum, juste fremebat in dispersores. Odit nimurum dispersores, qui non novit nisi colligere. Magnus ejus

A clamor, et vehemens, qui corpora de sepulcris, animas ab inferis excitavit. Terram coelosque tuba illa convocavit in unum, quippe que in terra et que in celis sunt, pacificans. In cœnum terram exivit sonas ille, et vestram non valuit rumpere surditatem? Vox nempe illa in virtute; vox illa in magnificencia. Et quid clamat? *Ecsurgat Deus, et dissipentur inimici ejus* (Psal. xvii, 2): ei iterum: *Disperge illos in virtute tua et dispone eos protector meus Domine* (Psal. lvi, 12). Sanguis Christi est, frater Adam, sanguis Christi est qui pro piis congregatis adversus impios dispersores quasi tuba exaltat vocem suam. Minatur autem se dispersores dispergere, qui pro dispersis celligendis effusus est. Et si ejus vocem tu non audis, audit eam de eius latere manavit. Quomodo namque proprium non audit, qui Abel sanguinem audiens?

12. Sed quid ad me, inquis? Ille viderit cui mihi contradicere fas non erat. Non est discipulus super magistrum. Docendus, non doctorus, ejus lateri adhaerebam. Sequi debui, non præire preeceptorem auditor. O istorum temporum Paule simplex, si tamen et ille alterum se tibi exhibuisset Antonium, ut quidquid vol leviter de labiis ejus procederet, necesse non haberes disceutere, sed sine cunctatione ad omnia nihil hesitans obedires? O monachum obedientissimum, cui ex quibilibet seniorum verbulis ne unum quidem iota prætervolet! Non attendit quæ sit quod præcipitur, hoc solo contentus quia præceptor, hoc solo contentus quia præcipitur (78). Hoc haec est obedientia sine mora. Si ita oportet sine causa legitur in Ecclesia: *Omnia probate, quod bonum est tenete* (Thess. v, 21). Si ita oportet, deleamus iam de libro Evangelii, *Festote prudentes sicut serpentes, sufficiente quippe quod sequitur, et simplices sicut columba* (Matth. x, 16). Nec dico a suaditi mandata præpositorum esse dijudicanda, ubi oīl guberni deprehenditur divinis contrarium institutis: sea necessariam assero et prudentiam, que auerteret si quis adversatur; et libertatem qua et ingenue contemnatur. Carterum iste, Nihil inquit, habeo interrogare, viderit ille quid jusserit Dic, queso, si dato in manus gladio, sum te armari jussisset in jugnum, aequievisses aut si se tuo volvisses impulsu in ignem vel in aquam præcipitem dari, obtinerassem? Nec etiam ab his non prohibere cum possis, in cruentib; reputatim homicidi? Age ergo, vide ne forte sub prætextu obedientie in quidpiam et gravius inservieris. Non ignoras certe quis dixerit nam mihi hinc fortasse non crederes) expedire scandala facientibus demergi poscas in profundum maris (Matth. xxvii, 6). Cui hoc dixit, nisi quia significare voluntatem gravia illos in posterum numeri tormenta, ut eis comparata mors temporabis, nec penalis esse videatur, sed commoda? Quid ergo cum scandala facere juvisti? Juvis enim sequendo ilium, obsequendo illi Noune inilius, iuxta premissam Veritatis sententiam

(78) Alias deest hoc... præc.

molam asinariam colle ejus suspenderes, et sic eum **A** demergeres in profundum maris? Quid ergo? Tu ille obedientiæ sinus discipulis, illumi patrem et præceptorem tuum, quem ne puncto quidem temporis, vel transverso, ut dicitur, pedis, a te, quando vixit, passus es elongari, ita ut in foveam quoque post eum, non quidem cæcis, sed apertis more Balaam, oculis cadere non cunctatus sis: tunc, inquam, illum tu ita beandum, putasti obsequio, ut morte illi graviorem exhibueris obedientiam? Revera nunc expior, quam vera sit illa sententia: *Iamici hominis, domestici illius* (*Michææ vii, 6*). Sic itaque sentions, sic conscious ipse tibi, nonne, si sapis, gemis; et si non despis, tremis? Quippe ejus obedientia non **23** meo, sed Veritatis judicio, pejor inventa est homicidio.

43. Si haec non ignoras, quomodo non trepidas? quod si trepidas, quomodo non emendare festinas? Alioquin qualcm hinc ad illud tribunal terrificum conscientiam portas, ubi judex teste non indiget, ubi veritas discutit intentiones, ubi inquisitio culparum pertingit ad abdita cordis, ubi denique secretissimos recessus mentium divinus ille investigat intuitus, et ad subitum illum Solis iustitia fulgorem, animalium expansi sinus, cuæta sive bona, sive mala evomunt que celabant? Ibi, frater Adam, facientes et consequentes pari pena punientur. Ibi fures et socii furum similem sunt excepturi sententiam. Ibi par subibunt judicium et qui lactant, et qui laciantur peccatores. Perge igitur jam dicere, Quid ad me? ille viderit. Tange picem, et dic: Non sum inquinatus ab ea. Abseconde ignem in sinu tuo, et te jaetato non aduri. Pone denique portionem tuam cum adulteris, nihilque tua interesse putato. Non ita Isaias: redarguit enim se ipsum, non solum quia ipse immundus, sed et quod socius sit immundorum: *Quia, inquiens, vir pollutus labiis ego sum, et in medio populi immunda labia habentis ego habito.* Redarguit autem sedixerim, non quia cum malis habitaret, sed quia mala non redarguerit. Sic namque ait: *Vœ mihi quia tacui* (*Isa. vi, 5*). Quando vero ipse malum facere acquiresceret, quod se in alijs non redarguisse redarguit? Quid enim etiam David? nonne alieni contagione peccati se senserat inquinari posse, cum diceret, *Cum hominibus operantibus iniuritatem, et non communicabo cum electis eorum?* (*Psal. cxl, 4*) denique et orat dieens. *Ab occulis meis munda me*, Domine, et ab alienis parce seruo tuo (*Psal. xviii, 43, 14*). Unde etiam maiorum, quorum noluit participare malum, studuit declinare consortium. Ait etenim: *Non sed cum concilio vanitatis, et cum iniqua querentibus non introibo.* Hic versiculus concinit et subsequens: *Odivi, inquit, ecclesiam malignantium, et cum impiis non sedebo* (*Psal. xxv, 4, 5*). Audi denique et Sapientis consilium: *Fili mi, ait, si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis* (*Prov. i, 10*).

44. Tu ergo adversus haec atque alia in hunc medium innumera veritatis testimonia, putasti cuiuspiam obediendum? O odiosa perversitas! Obedientiae

victus qua semper militat veritati, adversus veritatem accingitur. Felicem ego dixerim fratris Beati inobedientiam, cui cito resuiecenti an errore, et revertenti ex istaere, talen contigit non experiri obedientiam. Quam poterem nunc et dulciorum sue hujusmodi inobedientiae carpit, jamjamque degustat fructum, bonam habens conscientiam, quod enteris collegis suis fraterna corda gravi scandalo concatenatibus, ipse inter fratres in proposito ei Ordine suo sine quæcata conversetur? Cujus ego, si optio, detur, pigrum potius elegerim inobedientiam cum ipsis conscientia, quam horum studiosam obedientiam cum scandalo. Aestimo calum, quia melius agit iste sic inobediens abbati, sed non charitati, servando unitatem in vinculo pacis: quam illi qui ita obtemperant hemini uni, ut unum praeficerent unitati. Fidenter et haec addiderim, expedire magis cuiilibet sola uocis hominis periclitari obedientiam quam reliquis omnibus pietatis bonis, et votis propriæ professionis.

43. Siquidem, ut cetera taceam, duo præcipua nobis in monasterio conversantibus obseruanda traduntur; subjectio abbati, et stabilitas in loco: ei ita obseruanda, quod neutrum præpediat alteram, nec alterum sibi præjudicent. Ut, verbi gratia, sic te stabiliem in loco exhibeas, ut abbati subjici non contemnas: sic obediens subjectus abbati, ut stabilitatem non amittas. Porro, si decessaris in loco fieret perseverantem, qui abbati forte subdi contemnit imperis; miraris si reprehendimus obedientiam, quæ vobis vestrum deserendi locum vel causa easilitat, vel occasio? præsertim cum in professione regulari sic promittatur stabilitas, ut de subjectione abbati exhibenda nulla penitus mentio fiat.

46. Sed queris forsitan, inquiens mihi. Quid ergo **24** tu de stabilitate tua facis, quam apud Cistercium firmasti; et nunc atq[ue] habitas? Ad quod respondeo. Ego qualem Cisterciensis monachus ibidem professus, ab albate meo ubi duce habito missus sum, sed missus in pace, missus sine scandalo, sine discordia, missus juxta consuetudinem et communem institutionem. Quandiu ergo in eadem qua missus sum, pace et concordia persevero, quandiu in unitate sto, communibus privata non præfero, quietus et subditus in quo positus sum permaneo, secura deo conscientia, quod promisi, firmiter tenco. Quomodo enim stabilitatis prævaricor votum, qui unanimiter non rampe vinculum, pacis firmamentum non deserio? Et si corpus absentavit obedientia, sed spiritum semper ibidem presentem tenet concors devotionis, et in nullo dissimilis conversatio. Qua die autem (quod quidem Deus avertat) aliis incipiam vivere legibus, aliis moribus conversari, diversis diservire observantibus, adiuvante nova, extraneas usurpare consuetudines: transgressor professionis, promissam stabilitatem jam non me tenere contido. Dico ergo abbati per omnia obtemperandum sed salva professione. Verum ta professus secundum Regulam sancti Benedicti, ubi promisisti obedi-

tiam, promisiui et stabilitatem. Quod si obedieris **A** quidem, stabilis autem non fueris; dum offendis in uno, factus es omnium reus: si omnium, et ipsius obedientie.

17. Vides itaque pondus tue obedientiae? Quomodo nempe stabilitatis transgressionem sufficit excusare, quæ nec sibi quidem valet patrocinari? Idem notum est soleniter ac regulariter profiteri quemque in præsentia abbatis. In præsentia ergo tantum, non etiam ad notum ipsius fit eujusque professio. Testis proinde exhibetur abbas, non dictator professionis; adjutor, non fraudator adimpletionis; vindex, non auctor prævaricationis. Quid igitur? Ponam in manu abbatis quod absque ulla exceptione coram Deo et sanctis ejus propria manu et ore firmavi, audiens ex Regula (*Reg. S. Benedicti*, cap. 58), si quando aliter fecero, a Deo me esse damnandum, quem irrideo? Si abbas meus, aut etiam angelus de coelo contraria jussicerit, libere recusabo hujusmodi obedientiam, quæ me transgressorum voli proprii, et pejorare faciat nomen Dei mei. Scio enim me iuxta Scripturam veritatem ex ore meo vel condemnandum (*Lue*, xi, 22), vel justificandum; et quia os quod mentitur, occidit animam (*Sap.* i, 11); et quod Deo veraciter canitur, *Perdes omnes qui loquuntur mendacium* (*Psal.* v, 7); et quia unusquisque onus suum portabit (*Catal.* vi, 5), et unusquisque pro se rationem reddet (*Rom.* xiv, 12). Alioquin qua fronte psailam mentiens in conspecu Dei et angelorum illud de Psalmo. *Ieddum tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea?* (*Psal.* Lxv, 13, 14.) Viderit denique abbas meus, quid sibi faciendum putet de eo quod ex Regula ad ipsum specialiter dirigitur, « Ut præsentem regulam in omnibus conservet: » et item, quod univer saliter præcipitur et nemo excipitur, « Ut omnes » scilicet « per omnia magistrum sequantur regulam; nec ab ea temere devictur a quoquam (*Reg. S. Benedicti*, capp. 64, 3). « Ego sic ipsum sequi decrevi semper et ubique magistrum, ut nequaquam a Regulæ, quam teste ipso juravi et statui custodie, deviciem magisterio.

18. Occurramus breviter quæstioni, quæ a latere nobis surgere posse videtur et sic jam nimis longam finiamus epistolam. Videor nempe contraria loqui rei quam facio. Quæri etenim a me potest, si hos damno, qui abbatis sui non solum consensu, sed et jassi suum monasterium deseruerunt, quo pacto illos et recipiam, et reliacam, qui de aliis monasteriis, fracto stabilitatis yoto, et contempto seniorum imperio, ad nostrum Ordinem veniunt. Ad quod quidem brevis responsio, sed perienlosa. Vercor namque displicere quibusdam quod dicturus sum. Ceterum mihi magis verendum puto, ne taceando veritatem, illud versiculum non veraciter cantent *Justitiam tuam non abscondi in corde meo; veritatem tuam et salutare tuum duci* (*Psal.* xxxix, 14). Ilac ergo illos ratione suscipimus, quoniam non putamus esse malum, si vota habitorum suorum, quæ in locis suis potuerunt quidem promittore, sed nequaquam

B persolvere; Dico qui ubique est, ubi emque poterunt, reddant; et selins ruptæ stabilitatis damagea reliquorum regularium præceptorum integra ob servatione compensent. Si cui displaceat hoc, et murmurat adversus hominem querentem salutem suam; respondebit pro eo salutis Auctor: *Nonne oculus tuus nequam est, quia ille bonus?* (*Matth.* xx, 15.) O quisquis es qui saluti invides alienas, parcito vel tuae. An aescis quod *invidia diaboli intravit mors in orbem terrarum* (*Sap.* ii, 24). Attende itaque tibi. Si enim ubi invidia, ibi mors; profecto non potest simul et invidere, et vivere. Quid molestus es fratri tuo, quoniam satagit quemadmodum quæ processerunt de labiis suis, non faciat irrita? Si querat homo, ubi et quomodo persolvat quod pollicitus est Deo; quid tu perdis? Fortassis si aliquantæ pecuniae tu eum debitorem teneres, circuire cogeres mare et aridam, donec usque ad novissimum quadrantem debitum redderet universum. Quid igitur meruit de te Deus tuus, quoniam non vis ut et ipse a suo quod suum est, debitor recipiat? Imo uni invidias, quos tibi redditis infenses: dum ei dominum servi obsequio, et domini gratia servum fraudare conaris. Tu quare illum postius non imitaris, et ipse videlicet persolvendo quod debes? Pastasne et tuum noa requiretur debitum? An postius propter hoc magis irritas impie Deum, quia dicis in corde tuo, Non requiret?

19. Quid inquis? omnes ergo damnas qui similiter non faciant? Non: sed audi quid et de ipsis sentiam; et noli frustra calumniari. Quid me vis odiosum facere multis millibus sanctorum, quid sub nostra professione nouo nostro eonversantes more, tamen aut sancte vivunt, aut late defuncti sunt? Non ignoro quod reliquerit sibi Deus septem millia vivorum, qui non curvaverunt genua sua ante Baal (*III Reg. xix*). Audi ergo *Sal.* ausculta ergo, amule; calumniator, ausculta. Dixi eur de aliis monasteriis ad nostra venientes, recipiendos eensus erim. Nunquid non venientes damnavi? Exeo o illos, non istos accuso. Soli sunt invidi, quos excusat nec volo, nec valeo. Quibus exceptis, si quis veteriori annis ad Regulæ cupiat transire puritatem, sed propter scandalum non audeat, aut certe etiam ob certainam corporis infirmitatem; puto quia non peccat, dum tamquam in suo studeat loco sobrie, et juste, et pie conversari. Nam si qua ex more monasterii minus fore districie, quam Regula constituisse videatur, observare compellitur; excusabit hec lorsitan aut illa charitas, qua cunctatur migrare ad melius propler scandalum, juxta illud, *Charitas operit multitudinem peccatorum* (*I Pet.* iv, 8); aut illa benevolas, qua proprie consensu infirmitatis se reputat imperficiens, siquidem et de ipsa scriptum est *Deus humanibus gratiam* (*Jac.* iv, 6).

20. Multa quidem tibi, charissime, locutus sum cum multis opus non habeas, quippe cu sit et ingenium velox ad intelligentiam quod dicitur, voluntas agilis ad eligendum quod utiliter suadet.

aed licet specialiter quidem ad te, non tamen tani multa propter te scribenda putavi. Haec itaque, quibus Deus providit fore necessaria. Te autem, ut meum jam olim familiarissimum, paucis et cum omni fiducia moneo, ne jam diutius animas desiderantum te, in tuae quidem animæ horrendum periculum, tui exspectatione suspendas. En tua eorumque (ni fallor) qui tecum sunt, et mors, et vita in maou tua est. Arbitramur enim quidquid feceris tu aut volueris, illos esse facturos. Alioquin aperie denuntia illia, quia juxia omnium abbatum nostrorum non contemnendam sententiam, quæ merito processit in vos: Qui redierint, vivent; qui renuerint, morientur.

26 EPISTOLA VIII.

AD BRUNONEM COLONIENSEM ELECTUM (79).

Bernardus a Brunione consultus de acceptando episcopatu Coloniensi, ita respondet, ut suspensum eum teneat, ino terreat mole tanti muneris, monens per orationes consulere Deum.

1. Quæris a me consilium, vir illustris Bruno, an volentibus te promovere ad episcopatum acquiescere debeas. Quis hoc mortalium definire præsumat? Deus forsitan vocat: quis audeat dissuadere? Forte non vocat: quis appropinquare consulat? Utrum vero vocatio Dei sit, an non sit; quis scire possit, excepto Spiritu qui scrutatur etiam alta Dei, vel si cui forte revelaverit ipse? Magis quoque dubium reddit consilium illa in litteris tuis humilis, sed terribilis confessio, qua vitam tuam tam gravior, et, ut credo, non nisi veraciter accusas. Nec enim negandum est, hujuscemodi vitam esse indignam tam sacri dignitate ministerii. Sed rursum non immerito e regione times (nam et nos id ipsum meiuimus) si ob malum conscientiae de commisso scientiae talento non facis lucrum: nisi quod alio forte negotiandi genere, etsi minus copiose, minus tamen periculose fructificare valeres. Horreo, fatoe, sic enim ibi, ut mibi loqui debo quod sentio; horreo, inquam, considerans, unde, quo vocaris: præsentim cum nullum intercurrerit pœnitentiae tempus, per quod utcunque hujuscemodi periculosisimus transitus fiat. Et quidem rectus ordo requirit ut prius propriam, deinde alienas curare studeas conscientias. Primus quippe pielatis gradus est, de quo scriptum est: *Miserere animæ tuae placens Deo* (*Ecli. xxx, 24*). Ex hoc autem ad miserandum proximum recto jam tramite charitas ordinata procedit; quippe quem ad sui quisque mensuram amare præcipitur. Quod si in hunc modum quo te hacceus ipse amasti, et tibi committendos amaturus es, malo ego quidem tibi non committi, quam sic

A diligi. Si autem prius te diligere diocesas, et me forsitan scires amare.

2. Sed quid, si snam Daus acceleret tibi gratiam, et multiplicet misericordiam, et sit ed restituendam innocentiam efficacior velox clementia quam diuina pœnitentia? Beatus siquidem, cui non imputabit Dominus peccatum (*Psal. xxxi, 2*). Nam quis accuabat adversus electum Dei? Si Deus justificat, quis est qui condemnet? Hoc salutis compendium sanctus ille iacto consecutus est: uno eodemque die simul et confessus latrocinia, et introductus in gloriam, brevi quodam contentus ponte erueis ad transigendum [ai. transeundur] de regione dissimilitudinis in terram viventium, et de luto factis in paradisum voluptatis (*Luc. xxiii, 40, 43*). Hoc subtilia

B pietatis renaedium percepit felix illa peccatrix, cum repepte ubi superabundaverant delicta, abundare cœpit et gratia. Absque multe pœnitentiae labore dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilesit multum (*Luc. vii, 37-50*): et in brevi meruit caritatis accipere latitudinem, quæ, ut scriptum est, *cooperit multitudinem peccatorum* (*1 Petr. iv*). Hoc et ille paralyticus in Evangelio duplex atque celerrimum potentissimæ bonitatis persensit beneficium, prius mente quam carne curatus.

3. Sed aliud et esterem adipisci veniam peccatorum, et aliud de ipsis sceleribus ad infulas inex provehi dignatum. Video tamen Matthæum de telone ad apostolatus culmen assumptum (*Matth. ix, 2-9*); sed hoc me rursum conturbat, quod non prius

C audierit cum cœteris coapostolis suis, *He in orbem universum, prædicale Evangelium omni creatura* (*Marc. xvi, 15*); quam egerit pœnitentiam, multo tempore ac labore sequendo Dominum quoconque iret, permanens cum eo in temptationibus suis. Sed et si **27** occurrat de Ambrosio, quod de tribus libes ad sacerdotium raptus fuerit (*THEODORET, Hist. lib. iv, cap. 6*), non me valde confortat, cum a puero mundam in mundo duxerit vitam, et sic etiam fuga et latebris multisque dissimulationum modis declinare conatus sit. Si de Saulo quoque factus repente Paulus, repente vas electionis, repepte Doctor genitum in exemplum adducitur: hoc exempli evanescit similitudinem, quod ille ideo misericordiam excessus sit, quia ignorans ipso teste peccavit, manus

D in incredulitate (*I Tim. 1, 13*). Quangam si tale quidpiam quandoque bene et utiliter faciem fuisse agnoscitur, de quo dici veraciter possit. *But et mutatio dexteræ Excelsi* (*Psal. LXXVI, 14*), non tam exemplum, quam miraculum afferri debet.

4. Hoc interim a me ad id quod queritis, suspensive responda sufficiant. Neque enim possum,

ex minutione decessi. Hæc ex Chronographo Saxonico inedito. Porro Brunonis sepulcrum uti et Raulphi ducis Rogerius Siciliæ princeps paulo post effregit, et ex avara eorum educta per forum traxit. et demum plus quam barbara crudelitate violaverat. Vide Rasonium ad hunc annum; Ottoneum Frisingensem, Chronicu libro 47, cap. 21, 23; Sigismundum Regno Ital. libro 2, et Chronographum Saxo ineditum.

unde certus non sum, certam proferre sententiam. Sic contingere debet querenti rem ubi non sit sermo a propheta. Consilium a sapiente querendum est. Nunquid enim de loto limpido quidam haurire potestis? Unum tamen est quod amico absque periculo, et nequaquam sine fructu impendere possumus, nostræ videlicet pro hac re orationis ad Deum qualecunque suffragium. Deo ergo relinquentes sui, quod ignoramus, secretum consili, ipsum supplici devotione et devota supplicatione precamur, ut in vobis et de vobis operetur, quod et se deceat, et vobis expediatur. Habetis autem dominum Norbertum, (80) quem melius præsentem præsens de talibus interrogare potestis. Nam tanto vir ille in divisionis aperiendis mysteriis nobis promptior, quanto e. Deo propior esse cognoscitur.

1132 EPISTOLA IX (81).

AD EUMDEM JAM ARCHIEPISCOPUM COLONIENSEM.

Brunonem recens creatum archiepiscopum Coloniensem ad timorem inducit.

Dignationis vestrae suscepit scripta devotus, et ad injuncta sollicitus fui; et si profui, vos probabitis. Sed de hoc satis. Porro in eadem cibaritate audeo quæ sequuntur. Si cunctos qui vocantur ad ministerium, constat eligi et ad regnum, profecto securus est Coloniensis archiepiscopus. Quod si etiam et Saulem in regno, et Judam in sacerdotio legitur elcgisse non aliud quam ipse Deus; et non potest solvi Scriptura quæ hoc asserit: timeat necesse est et Coloniensis archiepiscopus. Si vero (quod verum est) et illa sententia hodie quoque viget, quia non multos nobiles, non multos potentes, non multos sapientes elegit Deus (*I Cor.* 1, 26), nunquid non triplicem quoque habet timendi causam Coloniensis archiepiscopus? Curemus ergo in alto positi, non altum sapere, sed timere, sed humilibus consentire. *Principem, inquit, te constituerunt: esto in illis tanquam unus ex illis* (*Eccli.* xxxii, 1): et iterum: *Quanto major es, tanto humilia te in omnibus* (*Eccl.* iii, 20). Sapiens est qui hoc consulit, quippe haud secus sentiens ab ipsa Sapientia quæ ait: *Qui major est vestrum, fiat sicut minor* (*Luc.* xxii, 26). Alioquin judicium durum his qui præsunt (*Sap.* vi, 6): timeat potestas. Servus quoque sciens voluntatem dominis nati, et non faciens digna, vapulabit multis (*Luc.*

80) Præmonstratensis Ordinis fundatorem. Vide de eo epistolam 59.

(81) Scripta anno Christi 1132.

(82) Scripta anno Christi 1132.

(83) Scripta circa annum 1125. Guigo, cognomento de Castro, natione Gallus, patria Delphinus, nativitate Valentincensis, Cartusiae majoris a B. Brunone quintus prior generalis, Statutorum primas scriptor; Bernardo charissimus, ut constat tum ex hac epistola, tum ex libro tertio Vita S. Bernardi, cap. 1. Petro Venerabilis infra, in epistola 388, dicitur « singularis suo tempore et præclarissimus reliquias flos. » Idem in libri 6 epist. 40, ad Basilium, Guigonis in Cartusiae majoris legimine successore: « Decreveram renovare tecum, » inquit, « antiquas illas et sanctas felicis memorie domini Guigonis prædecessoris tui mecum sæpo habitas collationes,

A xii, 47): timeat qui cognovit litteraram. Timeat nobilis, quia iudex omnium non est acceptor personarum. Iste profecto necessari timoris funiculus triplex difficultate rumpitur. Durusne videor, quia non blandior, quod metum incutio, quod amico cupio initium sapientiae? Sic mibi contingat semper beare amicos, id est, terrendo salubriter, non aduland. fallaciter. Ad illud me provocat qui dicit: *Beatus homo qui semper est pavidus* (*Prov.* xxviii, 14). Ab hoc revocat qui ait: *Popule meus, qui te beatificant, in errorem inducunt* (*Isai.* xi, 12).

28 EPISTOLA X (82).

AD EUMDEM.

Brunonem ad justum corripiendi zelum excitat.

B horrendum punire nefas, eti dupli ratione incombant vobis, tum videlicet pro debito officii, tum quia et apostolica injungit auctoritas; puto tamen quod non supervacua in re tanta etiam amici communitio accedit. Hoc autem est quod amicum et patrem cupimus esse admonitum, ut haec ipsa ultio quæ facienda est, eo quoque zele quo facienda est, fiat: quatenus non solum præsens facinus muletum esse videatur, sed etiam a simili temeritate audiens omnis malignitas compescatur.

EPISTOLA XI.

AD GUIGONEM PRIOREM (83), ET CETEROS CARTUSIÆ MAJORIS RELIGIOSOS.

De veræ et sinceræ charitatis lege, signis, effectis, gradibus, perfectione Patrie reservata, multa pie dissertat.

C Inter patres reverendissimis [al. reverentissimis], et inter amicos charissimis, Guigoni priori Cartusiensi, ceterisque sanctis qui cum eo sunt, frater BERNARDUS de Clara-Valle, salutem æternam.

1. Sanctitatis vestrae litteras tam laetus accepi, quam avidus et olim desideraveram. Legi eas, et quas volvebam in ore litteras, scintillas sentiebam in pectore: quibus et concaluit cor meum intra me, tanquam ex illo igne, quem Dominus misit in terram (*Luc.* xii, 49). O quantus in illis meditationibus exardescit ignis, e quibus bujusmodi evolant scintillæ! Vestra illa succensa et succendens salutatio sic mihi, ut verum fatear, accepia fuit, et est, quasi non ab homine, sed certissime ab illo qui mandat salutes Jacob, descendere videretur. Non me sane

D quibus velut scintillis ab ejus ore prodeuntibus accendebar, et omnium pene humanarum rerum obliisci cogebat. » Vir erat insignis modestiæ, ut suis se ipse coloribus depinxit in quadam epistola ad Petrum Claudiensem: « Petimus, » inquit, « per eam qua in nos indigne vestra fervent viscera dilectionem, ut quando nostræ exiguitati vestra scribere dignatur serenitas, ita de propria cogitationis ædificatione, ut infirmatatem nostram periculosa non infletis elatione. Et illud præ omnibus et super omnia quæsumus, et defixis in terram genibus obsecramus, ne vilitatem nostram Patris nomine dignam ulterius æstumetis. Satis et super satis est, si frater, si amicus, si filius appelletur, qui nec servi nomine dignus habetur » (inter Epistolas Petri Venerabilis, libri et epist. 25). Quo quidem exemplo ipse Venerabilis Petrus ad Bernardum scribens postmodum usus est,

arbitror salutatum in via, non in transitu, non veluti ex occasione, ut assolet, consuetudinis; sed plane ex visceribus, ut sentio, charitatis prodiit hæc tam grata et inopinata benedictio. Benedicti vos a Domino, qui me in benedictionibus dulcedinis, tantæ prævenire curastis, ut daretur puer vestro, vobis primum sribentibus, fiducia rescribendi, scribere quidem ad vos jam pridem gestienti, sed non præsumenti. Verebar nimirum sanctam, quam in Domino habetis importunis scriptitationibus infestare quietem, juge illud vestrum sacrumque silentium a seculo, susurrium eum Deo; vel ad modicum interrumpere, nostraque ingerere auribus secretis penitus occupatis supernisque eulogis. Timebam omnino molestus fieri vel Moysi in monte, vel Eliæ in deserto, aut certe excubanti in templo Samueli, si divinis intentissimos confabulationibus aliquatenus avocare tentasse. Clamat Samuel, *Loquere, Domine, quia audit servus tuus (I Reg. iii, 10)*; et ego me audiri præsumerem? Timebam, inquam, ne si et David elonganti se et fugienti, manentique in solitudine, importunus insisterem, indignans excusare et diceret: Sine me, non audio te modo; audiām potius quod dulcius ausculto, *Audiām quid loquatur in me Dominus Deus; quoniam loquetur pacem in plebem suam, et super sanctos suos, et in eos qui convertuntur ad cor (Psal. LXXXIV, 9)*. Aut certe illud: *Declinate a me, maligni, et scrutabor mandata Dei mei (Psal. cxviii, 415)*. Quid enim? egone tam temerarius essem, ut inter sponsi brachia suaviter quiescentem auderem suscitare dilectam, quounque vellit ipsa? Putarem illico auditum me ab illa: Noli mihi molestus esse: Ego dilecto meo, et dilectus mucus mihi, qui pascitur inter lilia (Cantic. ii, 16).

B 2. Verum quod non audeo ego, audet charitas, et cum omni fiducia pulsat ad ostium amici, nequaquam putans pati se debere repulsam, quæ amicitiarum matrem se novit; nec veretur vestrum, etsi gratissimum, paulisper inquietare otium, propter spum negotium. Ipsa profecto, ipsa cum vult, facit vos excedere Deo; ipsa et cum voluit, fecit sobrios nobis: adeo ut minime duceretis indignum, non modo sustinere loquentem, sed tacentem iusuper benignè provocare. Amplior beniguitatem,

ut videre licet hic epistola 388: uterque forsitan æmulatus Bernardum, epistola 72. Scripsit vero et ipse plura, quibus, inquit Trithemius, nomen suum immortalitate donatum est: nempe Vitam S. Hugonis Gratianopolitanus episcopi, quæ Innocentio II dicata reperitur apud Surium tomo II, die prima Aprilis; *Meditationes* quæ exstant in Bibliotheca Patrom; tractatum de Veritate et Pace, manuscriptum in Bibliotheca Cartusiae Coloniensi, Institutorum Cartusiensium librum unum; item librum de Contemplatione; Epistolas denique varias, ex quibus quatuor hic habes tomo 6, aliis a me post Horstium inutili diligenter perquisitis. Cum enim ea de re scripsisem ad reverendissimum Patrem D. Joannem Pegon, priorem Cartusiae majoris atque Ordinis Genevalem, hoc ab eo resonsum habere merui, nimirum, post

A dignationem admiror, laudo et veneror paritatem, qua de nostris profectibus, quos putatis, tanta in Domino exultatione gloriamini. Glorior et ego plurimum tanto testimonio, et servorum Dei tam grata, quam gratuita admodum familiaritate delector. Hæc jam gloria mea, hoc gaudium meum, haec deliciae cordis mei, quod non frustra levaram oculos meos in montes, unde quippe jam non mediocre venit auxilium mihi. Hi jam nobis stillarunt montes dulcedinem; et adhuc spero quis stillabunt, quoque valles nostræ abundabunt frumento. Festivus enim erit mihi dies ille ducendus, et memoriale sempiternum, in quo virum illum videre ac suscipere merui, per quem factum est ut in cordibus vestris ego reciperer. Et quidem jam ante recuperatis, ut appareret in litteris vestris: sed nunc arctos, ut comperi, et familiarius, cum ille vobis retulit de me quedam, quæ etsi non probaverit, putavit tamen Fidelis quippe et religiosus, absit ut alter loqueretur, quam creditit. En revera in me experior quod ait Salvator: Qui recipit justum in nomine justi mercedem justi accipiet (Matth. x, 41). Mercede quippe justi dixerim, quod justus reputor. Non ei aliud, nisi quod justum recepi. Nam si quia superaddita sunt, ea justus non tam ex veritate rei quam ex puritate sui locutus est. Auditis, creditis, exultastis, scrupulisti, et me non parum laetificasti, non solum quod aliquem locum gratiae, et locum non mediocrem, apud vestram merui sanctitatem, sed et quod nobis vestrorum non parva ex parte puritas animorum innotuit. Paucis pro certo aperuistiis, cuius spiritus estis.

C 3. Gaudeo proinde mihi, gaudeo et vobis; meæ utilitatæ, et vestre sinceritati. Illa siquidem vera et, sincera est charitas, et omnino de corde puro, et conscientia bona, et hæc nos dicta judicanda procedere, qua proximi bonum, sive ut nostrum diligimus. Nam qui magis, aut certe solum diligat suum, convincitur non caste diligere bonum, quod utique propter se diligit, non propter ipsum. Et hic talis non potest obedire prophetæ, qui ait: *Confitemini Domino, quoniam bonus (Psal. cxvii, 1)*. Confitetur quidem quia fortasse bonus et sibi, non autem quoniam bonus est in se. Quapropter noverit inse dirigi illud ab eodem propheta opprobrium: Con-

sex incendia, quæ sacra illa domus ab incunabulis passa est, vix quidquam superesse instructissima illius manuscriptorum superilectilis, quam majores sui summi cura et diligentia adornaverant. Tributar etiam eidem Guigoni liber de Scala Claustriani relatus tomo 6. Nec omitendum quod illo retri Trithemius, scilicet quod Epistolas S. Hieronymi nimio scriptorum vitio depravatas, diligent studio ad veritatis limam emundaverit, et in unum comportaverit. Guigonis haec de re epistolam habes hæc Analectorum tomo 1. Porro quinquagesimum ætatis agens annum, inquit Sutor, de Vita Cartusiana, libro 2. cap. 5. conversionis vero trigesimo, Prioratus sui vigesimo septimo vel circiter, non sine sanctitatis opinione spiritum Domino reddidit anno 1137. ab inchoatione vero Ordinis quinquagesimo tertio.

piebitur tibi cum beneficeris ei (*Psalm. XLVIII*, 19). **A** est qui confitetur Domino, quoniam potens est; et est qui confitetur, quoniam sibi bonus est: et item qui confitetur, quoniam simpliciter bonus est. Primus servus est, et timet sibi; secundus mercenarius, et cupit sibi; terius filius, et desert patri. Itaque et qui timet, et qui cupit, uterque pro se agunt: sola quæ in filio est charitas, non querit quæ sua sunt. Quam ob rem puto de illa dictum, *Lex Domini immaculata, convertens animas* (*Psalm. XVIII*, 8); quod sola videlicet sit, quæ ab amore sui et mundi avertere possit animum et in Deum dirigere. Nec timor quippe, nec amor privatus convertit animam. Mutant interdum vultum vel actum, affectionem nunquam. Facit quidem etiam servus non-nunquam opus Dei: sed quia non sponte, in sua adhuc duritia permanuere convincitur. Facit et mercenarius; sed quia non gratis, propria trahi cupiditate cognoscitur. Porro ubi proprietas, ubi singularitas; ubi autem singularitas, ibi angulus; ubi vero angulus, ibi sine dubio sordes sive rubigo. Sit itaque servo sua lex timor ipse, quo constringitur; sit mercenario sua cupiditas, qua et ipse arctatur, quando ab ipsa tentatur abstractus et illeculatus. Sed harum nulla aut sive macula est, aut animas convertere potest. Charitas **30** vero convertit animas, quas facit et voluntarias.

4. Porro in eo eam dixerim immaculatam, quod nil sibi de suo retinere consuevit. Cui nempe de proprio nihil est, totum profecto quod habet, Dei est: quod autem Dei est, immundum esse non potest. Lex ergo Domini immaculata, charitas est, quæ non quod sibi utile est querit, sed quod multis. Lex autem Domini dicitur, sive quod ipse ex ea vivat, sive quod eam nullus nisi ejus dône possideat. Nec absurdum videatur quod dixi etiam Deum vivere ex lege, cum non alia dixerim quam charitate. Quid vero in summa et beata illa Trinitate summam et ineffabilē illam conservat unitatem, nisi charitas? Lex est ergo, et lex Domini charitas, quæ Trinitatem in unitate quodammodo cohibet, et colligat in vinculo pacis. Nemo tamen me existimet charitatem hic accipere qualitatem, vel aliquod accidens; alinquin in Deo dicerem (quod absit) esse aliquid quod Deus non est; sed substantiam illam divinam: quod usque nec novum nec insolitum est, dicente Joanne, *Deus charitas est* (*I. Jean. IV*, 16). Dicetur ergo recte charitas et Deus, et Dei donum. Itaque Charitas dat charitatē, substantivā (**84**) accidentalem. Ubi dantem significat, nomen est substantiæ; ubi donum, qualitatis. Haec est lex aeterna, creatrix et gubernatrix universitatis. Siquidem in pendere, et mensura, et numero per eam facta sunt universa: et nihil sine lege reliquitur, cum ipsa quoque lex omnium sine lege non sit; non tamen alia quam se psa, qua et se ipsam etsi non creavit, regit tamen.

5. Cæterum servus et mercenarius habent legem

A non a Domino, sed quam ipsi sibi fecerunt, ille Deum non amando, iste plus aliud amando. Habent, inquam, legem non Domini, sed suam, illi tamen quæ Domini est subjectam. Et quidem suam sibi quisque legem facere potuerunt; non tamen eam incommutabili æternæ legis ordini subducere potuerunt. Tunc autem dixerim quemque sibi suam feoisse legem, quando communi et æternae legi propriam prætulit voluntatem, perverse utique volens suum imitari Creatorem: ut sicut ipse sibi lex, suique juris est, ita is quoque se ipsum regeret, et legem sibi suam faceret voluntatem: grave utique et importabile jugum super omnes filios Adam, heu! ioclinans et incurvans cervices nostras, adeo ut vita nostra inferno appropinquaverit. Infelix ego homo, **B** quis me liberabit de corpore mortis hujus? (*Roman. VII*, 24.) quo utique sic premor, ut nisi quia Dominus adjuvit me, paulo minus habitasset in inferno anima mea (*Psalm. XCIII*, 17). Sub hoc onere gravatus gemebat qui dicebat: *Quare posuisti me contrarium tibi, et factus sum nihilmetipsi gravis?* (*Job VII*, 20.) Ubi dixit, *Factus sum nihilmetipsi gravis*, ostendit quod tex ipse sibi esset, nec aliis hoc quam ipse sibi fecisset. Quod autem Deo loquens præmisit *Posuisti me contrarium tibi*; Dei se tamen non effugisse legem indicavit. Hoc quippe ad æternam justitiamque legem Dei pertinuit, ut qui a Deo noluit suaviter regi, penaliter a se ipso regeretur; quique sponte jugum suave et onus leve charitatis abjecit, propriæ voluntatis onus importabile pateretur invitus.

C 6. Miro itaque medo æterna lex fugitivum suum, et posuit sibi contrarium, et relinuit subjectum: dum videlicet nec justiæ pro meritis legem evasit, nec tamen cum Deo in sua luce, in suâ requie, in sua gloria remansit; subjectus potestati, et submoitus felicitati. Domine Deus meus, cur non tollis peccatum meum, et quare con auersis iniquitatem meam (*Ibid.*, 21), ut abjecta gravi sarcina propriæ voluntatis, sub levi onere charitatis resiprem, nec jam servili timore coerces, nec mercenaria cupiditate illicias, sed agar spiritu tuo, spiritu libertatis quo aguntur filii tal: qui testimonium reddat spiriti meo, quod et ego sim unus ex filiis, dum eadem mihi lex fuerit quæ et tibi; et sicut tu es, ita et ipse sim in hoc mundo? Hi siquidem qui hoc faciunt, quod ait Apostolus, *Nemini quidquam debatis, nisi ut invicem diligatis* (*Roman. XIII*, 8), procul dubio sicut Deus est, et ipsi sunt in hoc mundo **c** nec servi aut mercenarii **31** sunt, sed filii. Itaque nec filii sunt sine lege, hisi forte aliquis alter sentiat propter hoc quod scriptum est: *Justis non est lex posita* (*1. Tim. I*, 9). Sed sciendum quod alia est lex promulgata a spiritu servitutis in timore, alia a spiritu liberitatis data in suavitate. Nec sub illa coguntur esse filii, nec sine ista patiuntur. Vis audire quia justis non est lex posita? *Non accepistis*, inquit, *spiritum servitutis iterum in timore*. Vis audire quod

(84) Alias, mendose, substantia.

tamen siue lege charitatis non sint sed accepistis, A et ait, spiritum adoptionis filiorum (Rom. viii, 15). Denique audi justum utrumque de se fateantem, et quod non sit sub legi, nec tamen sit sine lege. Factus sum, inquit, his qui sub lege erant, quasi sub lege essem, cum ipse non essem sub lege; his qui sine lege erant, tanquam sine lege essem, cum sine lege De non essem, sed in lege essem, Christi (I Cor. ix, 21). Unde apic non dicitur: Justi non habent legem; aut, Justi sunt sine lege; sed *Justis non est lex posita*; hoc est, non tanquam invitis imposta, sed voluntariis eo liberaliter data, quo suaviter inspirata. Unde et pulchre Dominus: Tollite, ait, jugum meum super vos (Math. xi, 29). Ac si diceat: Non impone invitatis, sed vos tollite si vultis. Alioquin non requiem, sed laborem invenietis animabus vestris.

7. Bona itaque lex charitas et suavis, quae non solum leviter suaviterque portatur, sed etiam servorum et mercenariorum leges portabiles ac leves reddit, quas nique non destruit, sed facit ut impliantur, dicente Domino: Non veni legem solvere, sed adimplere (Math. v, 17). Illam temperat, istam ordinat, utramque levigat. Nunquam erit charitas sine timore, sed castio; nunquam sine cupiditate, sed ordinata. Implet ergo charitas legem servi, cum infundit devotionem; implet et mercenarii, cum ordinat cupiditatem. Porro timori permixta devotione ipsum non annullat, sed castificat. Poena tantum tollitur, sine qua esse non potuit dum fuit servilis; et timor manet in saeculum saeculi castus et filialis (Psal. xviii, 10). Nam quod legitur, Perfecta charitas foras mittit timorem (I Joan. iv, 18), poena intelligenda est, quae servili, ut diximus, nunquam deest timori, illo scilicet genere locutionis, quo saepe causa ponitur pro effectu. Deinde cupiditas tuuc recte a superveniente charitate ordinatur, cum mala quidem penitus responsum, bonis vero meliora preferuntur, nec bona nisi propter meliora appetuntur. Quod cum plene per Dei gratiam assecutum fuerit, diligetur corpus, ei universa corporis bona tantum propter animam, anima propter Deum, Deus autem propter se ipsum.

8. Verumtamen quia carnales sumus, et de carnis concupiscentia nascimur, necesse est cupiditas vel amor noster a carne incipiat: quae si recto ordine dirigitur, quibusdam suis gradibus duce gratia proficiens, spiritu tandem consummabitur: quia non prius quod spirituale, sed quod animale, deinde quod spirituale; et prius necesse est portemus imaginem terrestris, deinde celestis (I Cor. xv, 46-49). In primis ergo diligit se ipsum homo propter se. Caro quippe est, et nil sapere valet praeter se. Cumque se videt per se non posse subsistere, Deum sibi quasi necessarium incipit per fidem inquirere et diligere. Diligit itaque in secundo gradu Deum, sed propter se, non propter ipsum. At vero cum ipsum cooperit occasione proprie necessitatis colere et frequentare cogitando, legendo, orando, obediendo, quadam hujuscemodi familiaritate paulatim sensim-

A que Deum innotescit, consequenter et dulcescit; et sic gustato quam suavis est Dominus, transit ad tertium gradum, ut diligit Deum, non jam propter se sed propter ipsum. Sane in hoc gradu statur, et nescio si a quoquam hominum quartus in hac vita perfecte apprehenditur, ut se scilicet homo diligit tantum propter Deum. Afferant hoc si qui experti sunt: mihi, fateor, impossibile videtur. Erit autem procul dubio cum introductus fuerit servus bonus et fidelis in gaudium Domini sui, et inebrietas ab libertate domus Dei. Quasi enim ebrios miro pudam modo oblitus sui, et a se penitus velut deficiens. B totus perget in Deum. deinceps adhuc et unus spiritus erit.

9. Arbitror hoc prophetam sensisse cum diceret: B Introibo in potentias Domini; Domine, memorabor justitiae tuæ solius (Psal. lxx, 16). Se-ebat profecto cum introiret in spirituales celestias Domini, exutum se iri universis infirmi: tantus carnis, ut iam nil de carne habere cogitare, sed totus in spiritu memoraretur justitiae Dei solius. Fuit pro certo singula Christi membra dicere posse, at de se, quod Paulus scribat de capite: Et si carnis secundum carnem Christum, sed anima iam non carnis (I Cor. v, 16). Nemo ibi se cognoscit secundum carnem; quia caro et sanguis regnum Dei non possidebant (I Cor. xv, 50). Non quod carnis substantia illie futura non sit, sed quod carnis omissio necessitudo sit definita, carnisque amore spiritus absorbendus, et infirmæ qualitate sunt hamante affectiones in divinas quasdam poterat habentia commutari. Tunc sagena eba, us quae nunc tracta per hoc mare magnum et saeculos, ex omni genere piscium congregare nec disinit cum perducat ad littus facerit, malos foras mittens, bonos solammodo reserabit. Siquidem in hac via ex omni genere piscium, intra circun- se et latitudinis, charitatis rete concludit: ubi se pro tempore omnibus conformans, omniumque in se sive prospera, sive adversa trajiciens, suaque quodammodo accedit non solum gaudere cum gaudentibus, sed etiam flentibus flentibus consuevit. Sed cum pervenerit ad littus, velut malos pisces omne quod triste pesu foras mittens, sola quae placere et jucunda esse poterunt, retinebit. Nunquid enim tunc verbi gloria, Paulus autem infirmabatur cum infirmis in uretur pro scandalizatis, ubi scandala et infraconi procul erunt? aut certe lugebit eos qui ante sollegerunt paenitentiam, ubi certum est, sic nequem sane fore qui paeniteat, quomodo qui præceret non erit? Absit autem ut vel eos qui igoles aeternis cum diabolo et angelis ejus deputantur, summa plangat et defleat in illa cibis: quae flentibus impetus lætitias (Psal. xlv, 5); quis diligit Dominus portas super omnia ianuacula Jacob (Psal. lxxxvi, 2); quod videat in tabernaculo etsi quandoque gaudetur de vetera laborata tamen in pugna, et plerumque periculata de vita: in illa autem pace nulla pressus admittitur adversitas

sive tristitia, quemadmodum de illa exigitur: *Sicut latentium omnium habitatio in te* (*Psal. 86, 7*); et rursus: *Lætitia sempiterna erit eis* (*Isai. LXI, 7*). Denique quomodo misericordiae recordabitur, ubi memorabitur justus Dei solius? Proinde ubi jam non erit misericordia locus est misericordiae tempus, nullus profectus esse poterit miserationis affectus.

40. *Lætitia quidem adhuc texere sermonem insatiabiliter*. Quæcumque ad vos desiderio pulsor, fratres mei charitatem consideratissimi; sed tria sunt quæ sine me non possem. Primum quidem, quod maxime vereor omnia onerata vestis: secundum, quia pudet loquacitatis: tertium, quod domesticis urgeor curis. In fine precor, miseremini mei; et si exultastis in bonis de me tantum auditis, certis, quiesco, compatimini malis. Vedit fortassis qui vobis ea narravit, aliqua parva, et de parvis grandia aestimavit; vestre autem sinceritas facile credidit quod libenter audiuit. Gratulor quidem de charitate, quæ omnia credit (*I Cor. XIII, 7*); sed confundor pro veritate, quæ omnia novit. Volo vos mihi credere de me magis quam alteri, qui tantum videt in facie. Ne no quippe scit quæ sunt in homine, nisi spiritus omnini qui in eo est (*I Cor. II, 11*). Dico vobis ego qui de me loquor non ex conjectura, sed ex sententia: Non sum talis qualis putor vel dico. Quod quidem tam securus fateor, quam certus experior: ita ut nil malum vestris orationibus specialiter oblinere, quam ut talis siam, qualem litteræ vestrae prædicant.

EPISTOLA XII.

AD EOSDEM.

Orationibus eorum se commendat.

Amanissimo domino, et reverendissimo patri Guigoni priori Cartusiensi, et sanctis fratribus adherentibus ei, frater BERNARDUS de Clara-Valle, modicum id quod est.

Primum quod, accedens ad partes illas, non adjeci pervenire usque ad vos videre facies vestras, rememorari iniurias et necessitates meas: eti vobis forsitanis facere possim, mibi, fateor, non possum. Irascor occupationibus meis, quibus factum est, non ut neglexerim, sed ut nequiviverim. Hoc

(85) Scripta anno Christi 1127. Illustris cardinalis Baronius hanc epistolam refert ad annum 1129, sicut et tres sequentes. Verum, ut optime adverlit Manriquez in Annalibus, ad annum 1126 pertinere debet. Nam ex suppresso Bernardi nomine, imo ex ipso contextu, prima ad Honorium scripta intelligitur, cui se tunc incognitum Bernardus existimat. At certe exstant alii ad ipsum Honorium datæ, scilicet epistole 47 et 49, quas ipse Baronius reponit ad annos 1127 et 1128; proinde haec anno superiori, nimis 1126, collocanda est, quo Ebali Catalaunensis obitum, in cuius locum electus est Albericus, Acta ejusdem Ecclesie contigisse probant.

(86) Illustris certe fuit Albericus, Remensis nuncupatus, si non genere, saltem doctrina et virtute, Abaelardi quondam sub Anselmo Laudunensi condiscipulus, demum antagonista, que potissimum agente in synodo Suessionensi, is suum librum de Trinitate flamnis tradere compulsus est. Ipse vero Albericus ex Remensi scholiarcha episcopus Calau-

frequenter patior, et ideo frequenter irascor: dignus utinam, cui omnis sanctus condebeat. Alioquin dupliciter miser sum, si nec miserabilis sum. Ego vero fraternæ pietati locum in me ostendo, non meritum. Miseremini mei, non quia dignus, sed quoniam inops et pauper sum ego. Justitia meritum querit: misericordia miseriam intuetur. Vera misericordia non iudicat, sed afficit: non nititur discussione, occasione contenta. Non enim exspectatur ratio, ubi affectio trahit. Lugebat Samuel Saul, miserans, non deliberans (*I Reg. XX, 35*). Fundebat lacrymas David filio parricidæ, etsi non profutaras, piis tamen (*II Reg. XVIII, 33*). Ila et vos miseremini mei, non quia merui, sed quia ego. Miseremini tanquam misericordiam consecuti a Domino ut sine timore a mundi tumultibus liberati, servatis ei. Felices, quos abscondit in tabernaculo suo in umbra alarum suarum sperantes, donec transeat iniquitas. Cæterum ego infelix, pauper et nudus, homo natus ad laborem, implamis avicula pene omni tempore ridulo exsulans, vento exposita et turbini, turbatus sum et motus sum sicut ebrios, et omnis conscientia mea doborata est. Miseremini proinde, etsi nil meriti, certe sic affecti.

EPISTOLA XIII.

AD DOMINUM PAPAM HONORIUM (85).

Alberici electionem ad episcopatum Catauaensem ratam haberi petit.

Summò pontifici Honorio, frater quidam professione monachus, conversatione peccator, se ipsum quantillus est.

Aliut apud vos plus valere pauperis preeem, quam potentis vultum. De qua vestra singulari dignatione tam sancta opinio facit me dignitatis celsitudinem non vereri, quo mihi audeam loqui ad vos, id præsertim quod charitas suggerit. De Ecclesia dico, domine, Catauaensi, cuius, quantum in me est, nec valeo, nec debo dissimulare periculum. Videamus nimirum, jamjamque imminere sentimus, nos qui vicini sumus, pacem videlicet memorata. Ecclesia graviter mox esse turbandam, si electioni illustris illius viri, id est, magistri Alberici (86), in quam **31** utique totus tam clerus, quam populus nensis est electus post obitum Ebali, non vero Guillelmi de Campellis ut volunt Pieardus, Horstius, Chiesnius et alii. Sive enim Guillelmus decesserit anno 1119, ut ipsi numerant; sive anno 1121, quod supra probatum est in notis ad epistolam 3, verisimile non est sedem Catauaensem vacasse ad promotionem Honori papæ (ad quem Bernardus pro Alberico scribit), lactam anno 1124. An antem electio et Bernardi commendatio affectum soritu sit, affirmari ait. Albericus in Chronico ad annum 1126; negat ait. Tenebre omnes, quod quidem certissimum videatur. Nam in nomenclatura Patrum qui concilio Trecenti ad 1127 seu 1128 interfuerunt, recensentur Patribus non Catauaensi episcopo, suppresso licet nomine, magister Albericus Remensis inter alios inferioris ordinis exprimitur. Diuque constat ipsum in sedi Bituricensi defuncto Ulgino successisse, ut recte probat Chesnius in notis ad Abaelardum. Albericus, Ecclesiae Remensis scholarum magister, et scientia literarum atque consilii prudentia clarissimus, teste

pari votu et voce convenerant et convenient, vestrae pietatis esse sensum impetrare nequierint. De qua resi et nostra queritur aut curatur sententia, novimus hominem sanctæ fidei et doctrinæ hactenus existuisse; in divinis pariter et humanis prudentem esse; et speramus in domo Dei (si tamen ipse elegit eum) fore vas in honorem, et utilem futurum non solum illi, sed et omni Gallicanæ Ecclesiæ. Vestrae mas discretionis est judicare, an merito flagitetur a vobis facienda dispensatio, unde talis potest sperari recompensatio.

EPISTOLA XIV (87).

AD EUMDEM HONORIUM PAPAM.

Causam Ecclesiæ Divionensis, summo Pontifici commendat.

Summo pontifici HONORIO, frater BERNARDUS vocatus abbas Claræ-Vallis, salutem, et si quid potest peccatoris oratio.

Quanto ad vos timore scribam, novit ipse quem timemus in vobis. Sed ut audeam, domina charitas facit: quippe quæ Imperat et vobis. Pro Ecclesia Divionensi rogatus (88), suscepit facere precem; sed quid potissimum precari debeam, pene dubito. Nam sicut teatate aliquid vel prece vel pretio adversus justitiam iniquum est: sic pro justitia multum labo-

Roberto de Monte, « Remensis » origine dicitur a Petro Abælardo in Historia Calamitatum suarum, cap. 5, et discipulus Guillelmi de Campellis, « condiscipulus » Abælardi, ab Heloissa in epistola 2. Ad eum de Christi timore Gualterus episcopus Laudunensis scribit epist. 4 quæ exstat in Spicilegiu tomo 2, pag. 469. Fallor si non ipse est « magister in Francia. » quem tacito nomine suggillat Abælardus in Theologæ introductione, pag. 1066. Obiit anno 1141. Confer epistolam 58. quæ ante hanc scripta est ad Ebalum, et l. gesis Marlotum in Metropolis Remensis tomo 2, pag. 283. Fuit alter Albericus Remensis, dictus de Porta-Venoris, de quo Joannes Saresbiensis, epistola 182. Quid spectat ad periculum, quod Bernardus in hac epistola dicit imminere Ecclesiæ Catalaunensi, nisi confirmetur Alberici electio, non videtur interpretandum de ambitu Henrici Virdunensis, quem Baroniis, Manriquez ad annum 1129, et auctor Gallie: purpuratae in Matthæo, asserunt voluisse invadere sedem Catalaunensem; sed potius de perturbatione consequenda, si vota et unaanimis tam cleri quam populi postulatio frustrarentur, ut in consequentibus Bernardus satis insinuat. Quod autem asserant præfati autores pro fundamento sua sententiae, fragmentum videlicet epistole 48 ejusdem D sancti ad Haimericum, ubi sic ait, « Quid in me, o « boni viri, displicuit paternitati vestra? utrumne « quod apud Catalaunum amotus est a vilificatione « sibi eredita homo nsqueaque diffamatus, qui in « Ecclesia Virdunensi, cui præfuerat, dissipasset « bona Domini sui? » hoc tantum indicat Henrici depositionem apud Catalaunum a Matthæo legato factam esse, ut refert Albericus ad annum 1129, dicens cocilium a Matthæo legato « Catalauni celebra tum in Purificatione beatæ Virginis, ubi de « consilio sancti Bernardi Heuricus Virdunensis episcopatum dimiserit. » Exstant apud Wassebourg, Antiquitatum Belgicæ Galliae libro 4, bujusce rei testes Honorii ad Matilæ vœum litteræ, in quibus inter alia sic habetur: « Tu vero tam prædictum episcopum » (nempe de honorum ecclesiasticorum dilapidatione accusatum) « quam partem adversariam »

rare apud justitiam amatorem superfluum. Verum etsi nos quid oremus, sicut oportet, nescimus, confidimus tamen quod vestra benignitas, præsertim in causa religiosorum (89), esse otiosa non poterit. Et quidem sanctitatis vestrie prudentia sollicitaque discussio quid inventura sit, ego nescio; sed hoc dico quod audivi et frequenter audio, quia videlicet longo et inconcuso tenore fertur Divionensis Ecclesia possidisse ea, de quibus adversus eam causantur Luxovienses: ita ut hi qui videantur antiquiores de vicinis, mirentur et indignentur, novam abominantem calumniam (90).

+ 1141 EPISTOLA XV.

AD HAIMERICUM CANCELLARIUM (91). 1126

Unde supra.

Viro illustri domino Haimericu apostolicæ Sedis cancellario, BERNARDUS de Clara-Valle quæ retro sunt obliisci, et adea quæ ante sunt, Apostolum sequi.

Non latet amicos nostros quod me familiari affectu diligitis, et tantæ mihi felicitatis fructum invident, si solus habere voluero. Monachi Divionenses ob antiquam illius Ecclesiæ religionem mihi charissimi sunt. Sentiant, si placet, quod non sit amor otiosus, sive vester ad hos, sive noster ad illos, salva tamen

(Virdunenses canonicos, prout ibi utrumque exprimitur) « ad tuam præsentiam evocas, Catalaunum « adeas, ibique adscitus tibi Treverensi archiepiscopo « et aliis episcopis, sapientibus etiam et religiosis « virtutis, negotiorum studiosis audias, et diligenti iudicatione perquiras. Quod si accusatores et testes « idonei apparuerint, communicato fratrum consilio canonice causam definias, » etc. Sed de his satis.

(87) Scripta circa annum 1126.

(88) Id est pro monasterio Divionensem S. Benigni monachorum, quos ob antiquam religionem sibi charissimos in epistola sequente dicit Bernardus, cuius pater et mater in eorum ecclesia sepulti sunt, inde postea translati Claram-Vallem. Bernardo, aliisque ejusdem ævi scriptoribus familiare ecclesiæ nomine significare monasteria, infra in epistolis 59, 60, 339, 382, 384, 395, etc. cum alias ecclesiæ quævis non rare monasteria dicta sint. Nota hic S. Benigni ecclesiam simpliciter vocari Divionensem, quod primaria sit urbis ecclesia.

(89) Hoc nomine non raro Bernardus aliqui utuntur ad monachos designandos, ut in epistolis 43 et 202, et in sermone 26 de Diversis, n. 2; sed et longe ante eum Gregorius Magnus in libro, epistola 59.

(90) His istis vertebar de duabus cellis, Clari-Montis et Vangionis Rivi, anno tandem 1129 decisa per Stephanum archiepiscopum Vieuensem et alios, apud Perardum in Burgundicis Monumentis, pagg. 224 et 228.

(91) Scripta eodem anno. Haimericus, natione Burgundus, ex Castra Bituricensium oppido, quod Castræ familiae nomen dedit, oriundus, Petri de Castra Biturigum archipresulis consobrinus, ex canonico Lateranensi a Calixto II creatus est cardinalis diaconus tituli S. Mariæ novæ, anno 1120, et cancellarius sanctæ Romanae Ecclesiæ institutus ante obitum Chrysogoni Pisani, sui in hoc monere antecessoris; quo per aliquot annos præclare functus, decessit anno 1141, quinto Kalendas junii, ut fidem facit kalendarium Sancti Victoris Parisiensis. Bernardus frequentes et familiares ad eum scripsit epistolas, necnon tractatum De diligendo Deo.

*De minimis justitia, contra quan ne amicum quidem
reprobare fas est.*

85 EPISTOLA XVI (92). 1126

AD PETRUM PRESBYTERUM CARDINALEM.

Unde supra.

Charissimo domino suo Petro presbytero cardinali, frater BEANARDUS abbas Claræ-Vallis, salutem, et non in via.

Fgo causam non habeo; causam tamen Davionis sibi monachorum, quia viri religiosi sunt, meam facio. Manu tenete eam ut meam; sic tamen meam, ut et justitiae sit. Quod utique et nos confidimus, et ita fare patria testatur.

86 EPISTOLA XVII.

AD PETRUM DIACONUM CARDINALEM (93).

Excusat se quod vocatus non venerit: de scriptis postulatis respondet.

Domino venerabili Petro, Romane Ecclesie diacono cardinali et legato, frater BEANARDUS, se ipsum quantum potest.

Quod ad vos non vici ut mandastis, non mea pigritia, sed causa fuit non contemnenda. Siquidem salva vestra omniaque honorum reverentia, mihi propositum est nequaquam egredi de monasterio, nisi certus ex causis, quarum utique nulla modo se obtulit, ut licite possem vestram in hoc, imo et nostram satisfacere voluntati. Verum vos quid facitis de quo quod jamdudum vestrarum priorum litterarum promissione tenemus, vestro scilicet, quem adhuc sustinemus, adventu? Quæ illa deinde scripta sint, quæ ei ante vobis [al. nobis] fieri jussistis, et nunc requiriunt, omnino nescimus; ideoque nihil paravimus. Ego enim nescio me quidpiam quandoque scriptasse de moralibus, quod vestra Excellentiae (94) studio diguum putem. Aliqui fratres neuauilla ex his quæ me coram audiere loquentem, stilo suo excepere. Quorum unus vobis præsto est, præcentor videlicet Trecensis et archidiaconus Gebuinus (95); et facile potestis habere, si qui placent, quæ ab illo accepta sunt. Tamen si curæ vobis, aut curis quandoque vestris vacuum fuerit, et ita dignum judicatis, dignitatis videlicet vestrae promissam præsentiam exspectantibus exhibere filiolis, tuac si quid in mambus inventum, aut nostro posse adhuc elaborari studio visum fuerit quod forte delectet, vestrae

(92) Scripta codem anno.

(93) Scripta circa annum 1127. Petrus iste alias sine dubio est a Petro Leonis itidem legato, sed presbytero cardinale, ut probavimus in Praelectione ad hunc tomum. Videtur esse Petrus, quem legatum de latore suo Honorius II initio sui pontificatus in Galiam misit contra Pontium et Pontianos, teste Petro Venerabili, in libro secundo de Miraculis, cap. 15. An Petrus de Fontanis, Bernardi conterraneus, tardialis tituli S. Marcelli a Calixto creatus anno 1130.

(94) Excellentiae nomine S. Bernardus cardinales consuevare solet, ut in epistolis 306 et 314; aliud nomen Sanctitatis, epistola 306. Excellentiae titulus tribuit etiam regibus, epistola 45, u. 2; item epistola 319, imo episcopis, epistola 62.

A omnino pro viribus non deero voluntati. Diligimus enim bonam famam vestram; reveremur quom in vobis audivimus, circa res Dei sollicitudinem et sinceritatem; et ideo valde gratum habemus, si nostra vobis forte in aliquo esso possit officiosa rusticitas.

EPISTOLA XVIII (96).

AD EUDDEM (97).

Opinionem sanctitatis a se amoliri nititur, et promittit se quos scripserat libellos communicatum.

1. Cum totum me dedero vobis, parum est, ut digne mihi videar recompensasse vel dimidium benevolentiae, quam erga nostram humilitatem habere vos aiunt. Gaudeo quidem de gratia: sed temperai, fateor, pro tanto favore laetitiam, quod euvidem mihi favorem non opus, sed opinio acquisierit. Pudent nimis granditer exultare, cum sentio in me

B 36 venerari vel diligi, non quidem quod sum, sed quod putor. Neque enim ego tuac diligor, quando sic diligor: sed nescio quid in me pro me, quod non sum ego (98). Imo ut verius loquar, non nescio: nam certissime scio quod nihil. Nihil enim prout dubio est, quidquid putatur et non est. Porro cum amatur quod non est sed esse putatur, non amor vel amans nihil est, sed quod amat. Mirandum, sed magis dolendum quam mirandum, quod id quod nihil est, amari potest. Hinc plane sentimus unde, quo venimus; quid perdidimus, quid invenimus. Adhærendo ei qui semper et beate est, semper

C et nos esse, et beate esse poteramus. Adhærendo autem dixerim, non solum per cognitionem, sed per amorem. Nam quidam ex filiis Adam cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt: sed evanuerunt in cogitationibus suis. Merito proinde obscuratum est insipiens cor eorum: quia cum veritatem cognoscerent et contemnerent, jure receperunt in peccatum ut nec cognoscerent. Heu! sic adhærendo veritati per cognitionem, sed ab illa defluendo per amorem, amando pro illa scilicet vanitatem, homo vanitati similis factus est. Et quid vanius quam diligere vanitatem; et quid ini quis, quam contemnere veritatem? Quid vero iustus quam contemptoribus subrahit et ipsam cognitionem? quid, inquam, justus, quam ut jam de ejus cognitione gloriari non possit, qui cognitam non

D (95) Gebuinum a moribus et litteratura conspicuum » vocat Hildebertus in epistola 53. Eiusdem eloquentiam et sapientiam prædicat Nicolaus Claræ-Vallensis in epistola 5, ubi ejus sermonem memorat in illud Evangelii, Si filius vos liberaverit, etc. Sermonum ipsius volumen exstat in Bibliotheca Victoria. Ille est ille canor Trecensis, cuius foret patet Joannes Saresberiensis in epistola 96. Cuius Petrum Venerabilem in libro II, epistolis 34 et 35.

(96) Scripta circa annum 1127.

(97) Variant in hoc titulo manuscripti. Colberthus n. 1410, et Compendius habent. Ad eundem Americanum, alii tres Colberthi. Ad eundem, ut in referatur ad Petrum diaconum: quod præcediuntur libros petitos in superiori epistola, et in hac, n. 5.

(98) Ita fere Augustinus in epistola 163, n. 3.

glorificavit? Itaque appetitus vanitatis est contemnens veritatem; contemptus veritatis, causa nostræ cæcitatibus. *Et quia non probaverunt*, inquit, *Denuo habere in notitium, tradidit illos in reprobum sensum* (Rom. 1, 21, 28).

2. Ex hac ergo cæcitate descendit, quod plerumque pro eo quod est, amamus vel approbanus quod non est: quoniam dum sumus in hoc corpore, peregrinamur ab eo qui summa est. Et quid est homo, o Deus, nisi quod innotivisti ei? Ita quo si notitia Dei causa est ut homo aliquid sit, ignorantia facit ut nihil sit. Sed qui vocat ea quæ non sunt, raoquam ea quæ sunt, miseratus quodammodo redactos in nihil; maana illud absconditum (de quo Apostolus, *Et vita, inquit, vestra abscondita est cum Christo in Deo* (Coloss. III, 3), quia necdem possumus contemplari per speciem, vel plene amplecti per anorem, dedit interior nobis et sapere per fidem, et querere per desiderium: per quæ utique duo ad esse de non esse secundo reducti, fieri incipiamus initium aliquod creaturæ ejus, transiūri quandoque in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Quod procui dubio erit, cum justitia convertetur in judicium, hoc est, fides in intellectum, justitia videlicet quæ ex fide est, in judicium plene cognitionis, et item desiderium peregrinationis in plenitudinem commutabitur dilectionis. Si enim adhuc absentes initiat fides, et desiderium, praesentes profecte consummat intellectus et amer. Sicut autem fides dicit ad plenam cognitionem, sic desiderium ad perfectam dilectionem. Et sicut dicitur: *Nisi credideritis, non intelligetis* (Isai. viii, 9, sec. LXX): sic dici neque non absurde potest. Si noui desideraveritis, non perfecte amabitis. Intellectus igitur est fructus fidei, perfecta charitas desiderii. Interim justus ex fide vivit (Habac. ii, 4); nam beatus ex intellectu. Interim justus desiderat ad Deum sicut cervus ad fontes aquarum: nam beatus haurit jam in gaudio de fontibus Salvatoris, hoc est, delectatur in plenitudine charitatis.

3. His igitur fortassis quasi duobus animæ brachiis, intellectu videlicet et amore, id est cognitione et dilectione **B** veritatis, amplectitur et comprehenditur cum omniibus sanctis longitudo, latitudo, sublimitas et profundum, hoc est æternitas, charitas, virtus et sapientia. Et hoc omnia Christus. **E**ternitas est, quia haec est vita æterna, ut cognoscant te verum Deum, et quem misisti Iesum Christum (Joan. xvii, 3). Charitas est, quia Dens est: Deus enim charitas est (I Joan. iv, 16). Est et Dei virtus, et Dei sapientia (I Cor. i, 24). Sed quando haec erant? quando videbimus eum sicut est? Quando amabimus eum prout est? Nam exspectatio creature revelationem filiorum Dei exspectat. Vanitatis enim creature subjecta est non voiens (Reb. viii, 19, 20). De qua universalis vanitatem inest nobis et vele laudari, cum simus tituperables; et nolle laudare quæ scimus esse laudabiles. Sed et hoc va-

(99) Guilielmon scilicet S. Theoderici abbatem, quæ Apologia legitur hic in tomo II.

Anum est, quod nostra plenaria ignorans et tacetur quod est, et prædicatur quod non est. Quid ad ista dicimus, nisi quia *vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris, ut decipient ipsi de vanitate in id ipsum?* (Psal. LXI, 10.) Laudanus [al. laudamus] mendaciter, delectamur inaniter; ut et vani sint qui laudantur, et mendaces qui laudent. Alii adulcentur, et facti sunt; alii laudant quod patent, et falsi sunt; alii utrorumque præconis gloriantur, et vani sunt. Solus sapiens qui cum Apostolo dicit: *Parco autem ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut audit aliquid ex me* (II Cor. XII, 6).

4. Hæc interim vobis nimis festina, et si hoc minus festive exaravi potius quam diciavi, ac fortassis loquacius quam debui, sed omnino verius non potui, prout sapui. Sed ut inde sumat epistola finem, unde sumpsit exordium, nolo vos de me incerte famam nimis eredulum esse: quæ, ut optime nosili, sive in sua sole utroquin falli sententia; et deinde videbucet, et de viluperatione. Probate, si placet, et attimate, quatenus amor vel favor vester et justus, et eo sit amplius amico grauus, quo pro meritis moderatus: ut cum laus de gravitate judicii, non mendacio processerit vulgi, et si minus honoris, minus quoque conferat et onoris. Est certe quod me magis, quaniluseunque sum, facit esse vestram: quod videlicet in rebus Dei strenue sincereque, ut aiust, pro vestra vice versamini. Hoc ut semper de vobis vere dicatur, semper in vobis vere inveniatur.

G 5 Librum quem quæsistis ad transcribendum, — habetis. Opuscula nostra quæ requisitis, et pauca sunt, et nihil est in eis omnius quod vestro studio dignum patet. Tamen quia melius judice mihi, postrem cùlpari ingeniolam, quam voluntatem, et periclitari apud vos potius imperitiam, quam obedientiam: quæ horum, et quo vobis placet ut mittam, scripto nobis p[ro] presentem nuntium significare; ut quæ modo penes me nos sunt, ab his qui habent exquirant, et dirigant quoque mandaveritis. Et ut sociis quid petalis, scio me scripsisse libellum, qui inscribitur, De humilitate; et quatuor homiliae in Laudibus Virginis Matris (nam huic habet titulum), super illum videlicet locum Evangelii apud Lucam, ubi dicitur, *Missus est angelus Gabriel* (Luc. i, 26); neconon et Apologiam ad quemdam amicum nostrum (99), ubi aliqua disseroi de Cluniacensibus, et nostris, id est Cisterciensibus, observantiis. Sed et paucas ad diversos epistolæ digitarvi. Aliqui fratres ex his qui me coram audiere loquentem, suo stilo exceperunt, et penes se retinent. Utuam, quod minime spero, nostra vobis in aliquo possit esse officiosa rusticitas.

¶ EPISTOLA XIX. (104).

AL SUMMÆM.

Commendat Remendas legatos

Tempus est ut promissum exigam: utque propheta

(100) Scripta circa annos. 1127

ne forte fracta de vobis semper consilus sim, ex quo vestram et notitiam merui; et amicitudinem. Mihi siquidem vos praestitiisse, confidite, quidquid opis vestram isti Remenses (101) legati praesto sibi esse persenserint. Non quia me tanti putem, haec audeo, sed quia vos promisistis: utrumque digne, vos videbitis.

EPISTOLA XX (102).

AD RAIMERICUM CANCELLARIUM.

Unde supra.

Viro illustri domino RAIMERICO sanctæ Romanæ sedis cancellario, frater BERNARDUS de Clara-Valle, salutem et orationem.

Quia semel cœpi, loquar, et loquar ad vos: eroque importunus, sed importunus charitatis, sed veritatis, sed justitiae. Nam etsi tanti non sum, ut Romæ habeam propria negotia, nulla tamen quæ Dei esse constiterit, a me duco aliena. Quapropter si vera id mihi gratia apud vos manet quod multorum: habet opinio, liceat illud obsecro legatis domini archiepiscopi Remensis in præsenti negotio experiri. Nil quippe eos, nisi quod justum est, perferre vel quærere suspicamur.

EPISTOLA XXI.

AD MATTHÆUM LEGATUM (103). 1127 ex.

Excusai se perbelles, quod vocatus ad negotia tractanda, non accesserit.

4. Fuit quidem parere paratum cor meum; sed non æque et corpus meum. Sæuentis siquidem acutæ febris exusta ardoribus et exhausta sudoribus, non valuit sufficere spiritui promptio caro infirma. Volui ergo, sed prævolanti voluntati obstatæ ea quam dixi occasio. Quæ an justa sit, ipsi judicent amici nostri, qui me omni exclusa execusatione, obedientiæ rebus circumclusum, quotidie de claustræ ad civitates pertrahere moluntur; simulque attendant istam me occasionem non fallaciter adinvenisse, sed graviter pertulisse: ut vel nunq; experiantur, quia non est consilium contra censilium Domini. Quibus si ego respondissem, *Exxi tunicam meam, quomodo in tiam illam? luti pedes meos, quomodo inquinabo*

(104) De hac legatione nihil iego apud Marlotum. Forte directa est Honorio ad obtinendum pallium pro Rainaldo de Martinico, qui ad sedem Remensem ex Andegavensi translatus est anno 1124. Sed aliud negotium innuit epistola sequens.

(102) Scripta circa eundem annum.

(103) Scripta sub finem anni 1127. Mathæus, nobilis fuit parentibus in Remensi provincia ortus, deinde canonicus Remensis, sed mox omnibus reputatis, Ordinem Cluniacensem Parisiis in monasterio Sancti Martini a Campis professus, denum episcopus Albanensis et cardinalis creatus ab Honorio II, anno 1125, et in franciæ legatus concilio Treonsi præfuit anno 1128, ejus auctoritate convocato, cui Bernardus repugnans licet interesse compulsus est. De hac concilii Treceosis celebratione sic loquitur Joannes Michaeliensis scriba Concilii: « In solemnitate S. Hilarii, anno 1128 ab incarnato Dei Filio, ad Trecas, Deo duc in unum convenientes, » etc. De Mathæi vita et virtutibus fuse agit Petrus Venerabilis in libro tertio de Miraculis, cap. 3 sqq.

(104) Scripta ante annum 1128. Hunc et Humber-

illas? (Cantic. v, 3) profecto indignarentur. Nunc autem divinu aut succenseant, aut aequiescant judicio, quo factum est ut etsi velim, non valeam perficere.

2. Sed grandis, inquiet, fuit causa, gravisque necessitas. Quærendus ergo faerat qui grandibus definiendis fuisset idoneus. Si me tales putant, ego me tales non esse nequaquam puto, sed scio. Denique sive grandia sint, sive parva, ad quæ me ita perurgent ego cansam non habeo. Quæro siquidem: Facilia sunt an difficilia, quæ ad perturbandum amicum silentium tantopere imponere curatis amico? Si facilia, absque me possunt fieri; si difficilia, per me non possunt effici, nisi forte tantæstmor, cui grandia et impossibilia reserventur, tanquam ea ego possum, quæ nemo alias facere potest. Quod si ita est, Domine Deus meus, quoniam tuum de me sclo frustratum est judicium, ptoens sub modio lucernam, quæ poterat lucere super candelabrum; et, ut aperiatus loquar, tentans me facere monachum, et volens abscondere in tabernaculo tuo in die malorum, hominem necessarium nudo, sine quo episcopi non possent sua pertractare negotia? Sed et hoc mei mihi necessarii præstiterunt, ut nunc quoquo videar loqui turbatus homini, cujus nunquam nisi serenus et eum omni jucunditate soleo recordari. Vos tamen vobis (dico, pater) noveritis quia paratus sum, et nou sum perturbatus, ut custodiā mandata vestra: Vestre autem indulgentia erit parcere mihi, ubi parendum decreveritis.

EPISTOLA XXII.

AD HUMBALDUM (104) LUGDUNENSEM ARCHIEPISCOPUM ET LEGATUM.

Causam episcopi Meldensis commendat.

Reverendissimo domino et patri suo HUMBALDO Lugdunensi archiepiscopo, Romanæ sedis legato, frater BERNARDUS Claræ-Vallis abbas, si quid potest peccatoris oratio.

Dominus episcopus Meldeosis (105) cum accepit litteras vestras, forte tunc ad nos visitandi gratia veniebat. Cumquo jam e domo nostra rescribere patrum vocat Ordericus, et alias dicitur Humbaldus. Is ex archidiacono Aduensi primas Lagdunensis creatus, in legationis munere aduenetus est Petro Fontanensi cardinali, initio pontificatus Houorii II, non vero sub Calisto, ut habet Severtius in Historia Episcoporum Lugdunensium, ad coegerendam in primis Pontii Cluniacensis nuper coenobiarachæ insolentiam: quod et præstatum est ap ipsis, Pontio aathematico perculo, prout haec omnia diligenter scribit Petrus Venerabilis in libro secundo de Miraculis, cap. 13. Unde haec epistola scripta videtur non longe ab anno 1123, certe ante annum 1129, quo obiit Rainaldi, Humbaldi successoris (qui paucis diebus sedem Lagdunensem occupavit), constanter a Severtio reponitur.

(105) Nimirum Burchardus, non Manasses II ejus successor. Hoc enim exigit concursus temporis cum Humbaldo, defuncto (ut Vidimus) ante annum 1129; cum Burchardus ad annum 1133 supervixerit, utique post cruentam cædem Thomæ Sancti-Victoris Prioris, juxta quem sepultus communè habere meruit epitaphium, ut videre licet in Gallo Christiana ei-

raret, suis nostras tanquam vestri familiaris litteras A jungere curavit, suo sperans negotio profuturas. Cui cum non possem negare quod vellet, id solum vestre Reverentia familiariter breviterque insimandum putavi quia si aduersus episcopum querentem, que sunt Iesu Christi, homines se ipsos amantes, et quae sua sunt querentes andieritis, hoc nec vestre congruit dignitati, nec officio.

EPISTOLA XXIII.

AD ATTONEM (106) TRECENSEM EPISCOPUM.

Attensem episcopum, qui in morbo mortem cogitans, omnia sua distribuerat in pauperes, restitutum et letudini solatur, et laudat.

Pauperi episcopo pauper abbas, paupertatis consueci præmium, quod est regnum cœlorum.

1. Laudarem vos, et jure laudarem, si non me revocaret illa sententia, *Neminem laudaveris in vita sua* (*Ecli. xi, 30*); siquidem rem laude dignam egistis: sed ei laus adscribenda est, a quo accepistis et velle, et perficere quod merito laudaretur. Deum ergo per vos, et in vobis operantem glorificamus,

Severtio. Unde mendum irrepisse liquet in Tabularium Sancti-Martini de Campis relatum a Chesiio in notis ad Abælardum, ubi Manasses si Sancto Martino ecclesiam de Choisiaco legiuit concessisse anno 1125, quem pro anno 1135 mendoso inductum festina Historia ejusdem coenobii a P. Marrier evulgata. Quia quidem observatio etiam facile persuadet, episcopum Meldensem, cuius mentionem Bernardas facit statim ad initio epistole 42, ad Henricum Senonensem, non esse Manassum II, ut multa hactenus opinati sunt, sed ipsummet Borehardum. Haec enim epistola scripta est ad Henricum recens ab auctore vivendi genere conversum, ut elire insinuat Bernardus tum his, tam aliis verbis: « Naper autem, » inquit, « nobis a vestris partibusflarecepitaura secundior. Rumoribus siquidem recentioribus nuntiata sunt de vobis solito latiora, » quod scilicet Carnotensis episcopi consiliis vitam in melius, instituisset, ut infra declarat. Atqui hanc præsulis Senonensis mutationem Honorii II tempore contigisse constat tum ex epist. 49, ad ipsum Honorium, cui Henricus maxime commendat adversus Ludovici Grossi infestationes; tum ex ipsarum causa infestationum, quam non aliam fuisse praeter Henrici conversionem, disertis verbis ibidem asserit. « Qui ant, » inquit, « in habitu acutique senectari honorati sunt sublineatis, judicati fideles, habiti familiares; modo inimici facti sunt digne sua sacerdotio convergentes, et per omnia, honorificantes ministerium suum.... Illic et nunc domini Senonensis constantiam concutere et iabefactare conatur, » etc.

(106) Scripta circa eundem annum. Attensem (alias, *Attonem*) monachum faisse Cluniacensem affirmant omnes: sed qui ante adeptum pondicatum, facile revincuntur ex Petri Venerabilis epistole 50, lib. 2. « Ubi est, » inquit, « devotio illa, ubi est affectus ille corso appropians, inio ipsum eolum, ut jam videbatur, exsuperans, quo te mihi non dico in trenti, sed, ut verbis tuis te familiariter arguam, in filium tu monachum devovisti? Ubi tides data, ubi tempus constitutum, ubi denominata dies, quando te mundum deserere, humilem et pauperam Jesum sequi sublimis adhuc et dives episcopus devovisti? » Idem habet libri quarti epistola 27: « Quid non dedit, » inquit, « amictus juvenitas, conferet saitem senectus. » Sed amictus omnino differentias umbras abigit epistola Petri Prioris... Jean's Evang. Senonensis ad eundem Attensem et regnatoria, quam

A qui tantum ad hoc in vobis voluit gloriificari, ut et vos redderet gloriosum. Qui nimicum eum sit mirabilis in maiestate sua, etiam in sanctis suis gloriosus apparere dignatur, ne solus habeat gloriam. Ipse nempe licet sit sibi sufficiens ad dominum magnificentiam, querit tamen gloriam et in sanctis, non ut augeat sibi, sed ut suis communicet. Novit autem qui sunt ejus: sed nobis non facile intoscunt, nisi cum ipse revelare dignabitur. Scimus sane de qualib[us] scriptum est: *In labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur* (*Fsal. LXXII, 8*). Et quia vobis haec ipsa sententia non congruat, nihilominus modo cognoscimus. Scriptum quoque est: *Quem diligat Dominus corrigit, flagellat autem omnem filium quem recipit* (*Prov. iii, 12, et Hebr. xii, 6*). Flagellatum video et emendatum, et aliud suspicer quam unum esse ex filiis? Porro correctionis vestre clarum satis insigne teneatis, ipsam nunc paupertatem vestram. Nobilis revera titulus paupertatis, quam ipse Deus ore commendans propheticō: *Ego sum, ait, vir natus paupertatem meam* (*Thren. iii, 1*).

publici juris fecit Severtius in Catalogo episcoporum Matronensis, in Jocerabno, § 4, cuius hic aliquot apices reprehensare lubet:

« Dilectissimo D. et patri suo venerando pontifici Atton capitulo B. Benedicti feliciter laurento, P. purus servus Christi, oblinisci populum suum et donum patris sui.

C Sacramentum unctionis tuae transmigratio tua, venerande pater, non dissolvit: sed quo magis accedes ad Domum, eo gemma tui genitri pulchrius elucescit. Lucerna quippe ne a ventis exsuspletetur, a publico sublata melius in domo lucet; et navis quam tempestas in fluctibus agitat, istibula cryptarum ingressa tua manet; et persona qua mundi turbines evadens domum pacis ingreditur, jacturam aliorum respiciens de tranquillitate sua gratulatur. Recessus a mundo, sicut Paternitas tua novit, accessus est ad ecclesiasticum thronum, et cathedra sponte derelicta majoris est dignitatis signum. Eapropter domos suas plures exierunt, et majori sati felici commercio literati sunt. Gregorius Nazianzenus sedi sue reuocatus, ruri vitam monachi egit. Justus Lugdunensis ad erenum Aegyptum declinavit. Wilfratus Senoneensis, Frisonum apostolus, monasterio Fontanellæ ad extreum se tradidit. Quia hi quidem meritis exigeantibus sacris pulvinaribus corporaliter exhibentur: pontificale vero nomen sepultis etiam conservatur. Possem et alias hujusmodi adducere plures in medium: sed in omni verbo sufficere potest trium testimonium. Cæterum ad te, charissime pater stilum vero, usque felicitati totus coagaudeo, quem Senoneensis Ecclesia decanum et archidiacolum habuit, Trecassina sedes pontificem gloriosum obtinuit, Cluniacus civem sanctorum et domesticum Dei facit. »

D Idem episcopus interfuit concilio Trecensi anno 1128, tum etiam Pisano anno 1134, in redditu capite seuatus pro parte Tiemulum Pontem Italiz oppidum, captivisque abductum cum plerisque Galliarum presulibus: de qua quidem injuria Petrus Cluniacensis missa litteris, nempe epistola 27 lib. 3, apud Innocentium expostulavit. Diu tamen supervixit, demum Clauaci mortuus anno 1145, quarto kalendas septembri, ut notatur in Kalendario ecclœ Arreniensis. Vide Camusatium in Promptuario sacrarum antiquitatum Trecassinae dioecesis, et Severtium in Catalogo Episcoporum Trecensianorum et Episcoporum Matronensium.

Super omnes regios thesauros hic vos titulus nobilitatis amplius, et reddit illum.

2. Scio me ex Scriptura commemorasse superius, non esse laudandum hominem in vita sua. Verum quomodo me possum cohibere a laude illius, qui post ancum abiit jam desiit, et sperare contemptus in pecunia thesauris? De quali numerum viro Scriptura sic loquitur: *Quis est hic, et laudabimus eum?* fecit **10** enim mirabilia in vita sua (*Ecccl. xxxi. 8, 9*). Tu fortasse non est quidem laudandus homo in vita sua, quae tentatio est super terram, nec ideo tamen laudandus non est, cum mortuus peccato vivit Deo? Vana quidem laus et seductoria, qua laudatur peccator, in desideriis animæ suæ, in quo qui me beatificat, in errorem inducit: sed non idecirco prædicta, et multum commendanda non erit illius vita, qui dicere potest: *Vivo autem jam non ego, vivit vere in me Christus* (*Galat. ii. 20*). Cum ergo laudatur homo in quo jam civit non ipse, sed Christus, non in sua laudatur sed in Christi vita, ac per hoc non laudatur contra sententiam, quae prohibet hominem laudari in vita sua.

3. Cur denique dignus meis laudibus non erit, quem sibi quoque nominis Deus laude dignatur, dicens David: *Pauper et nops laudabit nomen tuum?* (*Psal. cxviii. 21*.) Laudatur Job, quod sua patiente amissit: et non laudabit episcopus qui et libenter dimisit, et liberaliter distribuit? Non exspectavit mortem; quando jam nec dare, nec retinere in sua haberet potestate: quod utique multi faciunt, quorum vel delictum testamentum non nisi in mortuis confirmatur: sed adhuc inter spem vitæ metuunque positus mortis, vivens libensque dispersit et dedit pauperibus, ut justitia ejus maneret in sæculum sæculi (*Psal. cxi. 9*). Numquid et pecunia mensura similiter erat in sæculum sæculi? Bona ergo recompensatio justitiae pro pecunia, quando pro eo quod teneri non poterat, id restitutum est quod feliciter meneat in æternum. Melior est enim incomparabiliter justitia, quam pecunia quod illa ditet et repleat arcam, hac animam. Denique sacerdotes Dei induuntur justitia, et multo utique decentius et diutius, quam auro vel serico.

4. Sed gratias Deo, qui jam harum rerum in vobis gloriæ transitorie gloriosum est operatus contemptum, dum de animæ periculo saluberrimum incassat metum. O mira circa vos divina clementia! Morteni intentavit, ne inferret: formidare vos voluit, quam vos noluit experiri. Cum hoc fecit, quid effecit, nisi ne vestra verbis essent chariora quam vos? Inter medullas artuum tebris acuta saeviebat, et tardante sadore, cruciatuſ vehemens in dies ingravescerat.

(107) Scripta circa annum 1130. Sic dictus, Gilebertus quod in eunctis hujus mundi sapientium litteris fuderet, seu excelleret, ut hoc loco scribit Bernardus. Fuit autem pontificum dignitatem canonicus Amiensiorenſis, de quo Necrologium ejus Ecclesiæ. Secundo idus angusti obiit venerabilis menio in magister Gilebertus, Veteris et Novi Testamenti glossator eximius, hujus Ecclesiæ canonicus, postundum vero Londoniensis episcopus factus.

Cenque jam foris membris frigescientibus calor molestissimus introrsum se colligens, exhausta longainedia viscera depasperet, pallida interim mortis ante oculos tristis versabatur imago. Et ecce tanquam de supernis vox emissâ divinitus insonuerit: *Ego sum, ego sum qui deleo, nonte, sed iniuriantes tuas* (*Isai. xlvi. 25*); mox ubi sacerdos Dei, ut proper morere iur, sua omnia pauperibus erogavit, ceperunt subito de intinis desperati jam sudoris insipinati foales erumpere; sieque animæ pariter et corporis suo ordine salus uiraque procedens, liquido monstravit in vobis adimpletum quod in Scriptura sua pollicetur Deus: *Ego occidam, et ego vivere faciam; percutiam, et ego sanabo, et non est qui de manu mea possit errare* (*Deut. xxxii. 39*). Percussit carnem, ut anima sanaretur: occidit avaritiam, ut justitiae vivere iis. Sic vivificate et sanato, quid sperandum est, nisi ut jam non sit qui vos de manu Dei possit errare? si lameu evangelicum illud consilium observare non neglitis: *Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat.* (*Joan. v. 14*). Quod videlicet idecirco præmonet pius Pater, quia non vult ut contingat: quippe qui non vult mortem peccatoris, sed magis ut convertatur et vivat. Et merito. Quæ enim utilitas in sanguine peccatoris? non enim infernus confitebitur Deo, neque mors laudabit eum: sed vos qui vivitis, benedicis Domino, et dicitis: *Non moriar, sed vivam et narrabo opera Domini;* et illud: *Impulsus eversus sum ut eaderem, et Dominus suscepit me* (*Psal. cxvii. 17, 18*).

C 1130 **AD EPISTOLA XXIV.**

AD MAGISTRUM GILLEBERTUM UNIVERSALEM (107), **EPI-SCOPUM LONDONIENSEM.**

Laudat Gilebertum, quod faciūs episcopus paupertatem colat.

Longe satis existi sermo quem fecisti, et magnum dedit suavitatis odorem, ad quoscumque potuit pervenire. Extincta est avaritia; cui non suave redoleat? charitas regnat; cui dulce non sapiat? quando hoc cognoscunt omnes quia vere sapiens sis, qui sapientiæ hostem maximum costrivisti: hoc certe et tuo sacerdotio dignum et nomine. Tali profecto decebat specialem [al. spiritualem] tuam philosophiam clarescere testimonio; hoc præclaræ illa tua studia fine compleri. Vera illa et indubitate sapientia est, quæ turpia luca contemnit, et indignum sibi judicat eodem cum idolorum servitute contubernio frui. Non magnum fuit magistrum Gilebertum episcopum fieri: sed episcopum Londoniensem pauperem vivere (108), id plane magnificum. Nec enim tanto nomini quidquam augere

qui præter cetera quæ ecclesiæ nostræ ex Anglia transmisserat ornamenta, octoginta duas libras eidem ecclesiæ contulit, etc. Londoniensi Ecclesiæ p. 4. fuit ab anno 1128 ad annum 1133.

(108) Avaritie (sic sunt nominum geniticia) id in Gileberto impunitavit Henricus Huntindoniensis in epistola de Contemptu mandi edita in Spicilegium tomo 8.

gloriae potuit sublimitas dignitatis: auxit autem plurimum humilitas paupertatis. Pauperiem aequo animo ferre, virtus sapientiae est; sponte appetere, sapientiae laus est. Laudatur derique et admirabilis prædicatur, qui post aurum non abiit; qui vero et abiecit, plus nihil merebitur? Nisi quod vigil ratio mirandum minime ducit, si sapiens sapienter agit, et ille sapiens qui in cunctis hujus mundi sapientium litteris et studiis ludens, omnem quoque studuit et potuit diviam quodammodo revocare et renovare Scripturam. Quid enim? Dispersisti, dedisti pauperibus, sed pecunia. Quid vero pecunia est ad illam quam pro ea commutasti justitiam? *Justitia*, inquit, *ejus manet in sacerdotum saeculum saeculi* (*Psal. cxi, 9*). Num ita et pecunia? Quæstuosum sane honestumque commercium, illam quæ præterit, pro illa dare quæ permanet. Sic semper tibi negotiari detur, bone et omni laude prosequende magister. Superest ut laudabile principium coadignum consequatur finem, et cauda hostiae capiti conjugatur (*109*). Benedictio nem tuam libenter accepimus, presertim quod taata tua hujus perfectionis fuerit cumulata jucunditate. *Latarem epistolæ*, etsi pro seipso satis commendabilem, tamen etiam pro me vestræ magnificentiae esse cupio commendatum. Est siquidem mibi pro sua honestate et religiositate charissimus.

1130 EPISTOLA XXV.

AD HUGONEM, ROTOMAGENSEM ARCHIEPISCOPUM (*i10*).
Hortatur Hugonem, ut apud suos Rotomagenses patiens simul ac pacificus esse studeat: zelum quoque discretione moderetur.

4. Si diei malitia invalescit, non prævaleat; si turbat, non perturbet. Mirabiles elationes maris, sed mirabilior in altis Dominus. Benigne, si non dissimulas, egit tecum usque adhuc superna miseratio, pater illustris. Provida namque dispensatione, non prius præfectus es malis, quæ socialius bonis, quorum *consortio et exemplo bonas fieres*, et sic posundum etiam inter malos vivere bonus posses. Et quidam inter bonos bonum esse, salutem habet; inter malos vero, et laudem. Illud tantæ facilitatis est, quanta et securitas: hoc tanta virtutis, quantæ et difficultatis. Quale nempe est istud, tangere picem, et non inquinari ex ea, in igne sine læsione versari, et in tenebris absque caligine? Palpabant quondam seniores Egyptii, cum tamen de populo D

(*109*). Faroem Bernardo familiaris ad significandum perseverantiam, ex Levitico, iii, 7. Vide notas ad epistolam 78. Petrus Collensis in libro quinti epistola 8: « Cave caudam: cum tam omnis laus, « quam omne vituperium in canda, id est in fine « terminetur. »

(*110*) Scripta anno Christi 1130. De electione Hugonis, quæ anno 1130 facta est, exstat eleri Rotomagensis epistola ad Honorium II papam in Spicilegii tomo 3, pag. 154, ubi haec verba: « Elegimus electione communis filium nostrum Hugonem, abbatem Radingensem, nobis in pontificem. » Fuerat is modælus primus Cluniaci, dein abbas primus Radinge in Anglia, diœcesis Salesberiensis. Unde in iisdem litteris subditur: « Super hoc quasivimus assensum domini nostri Henrici regis Anglorum, et

A Dei Scriptura dicat: *Ubiunque Israel erat, lux erat* (*Exod. x, 23*). Erat David verus Israelita, et ideo caute dicebat se habitare non in Cedar, sed *cum habitantibus Cedar* (*Psal. cxix, 5*), tanquam qui semper habitaret in lumine, licet ipsi fuerit cum habitatibus Cedar corporalis cohabitatio. Unde et arguit quosdam non veros Israelitas, quod comuniti inter gentes didicerint opera eorum, et factum sit illis in scaadalum (*Psal. cv, 35, 36*).

2. Dico ergo: sufficiebat tibi apud Cluniacenses custodire innocentiam, sicut scriptum est, *Cum viro innocentem innocens eris* (*Psal. xvii, 26*). Porro apud Rotomagenses [al. Rotomagum] opus est patientia, quemadmodum docet apostolus: *Servum Dei, inquietus, non oportet litigare, sed magis patientem esse ad omnes* (*I. Tim. ii, 24*); nec solum patientem, qui nolit vinei a malo, sed et pacificum, qui vincat in bono malum: alterum, ut malos portes; alterum, ut et quos sustinas, sanes. In patientia tua possides animam tuam (*Luc. xxi, 19*): sed sis etiam pacificus, ut et commissas tibi possideas. Quæ tanta gloria quam dicere posse: *Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus?* (*Psal. cxix, 7*.) Esto ergo patiens, quia es cum malis: esto pacificus, quia præs malis. Habeat caritas zelum, sed adhibeat pro tempore modum severitas. Censura quidem nunquam remissa, intermissa tamen plerunque plus proficit. Vigor justitiae semper servidus, sed unquam præcepit. Sic ut non omne quod libet, licet; sic non omne quod licet, statim etiam expedit. Hæc melius me ipse nosti, ideoque supersedeo. Orari pro me instanter postulo, quia incessanter pecco.

EPISTOLA XXVI (111).

AD GUIDONEM LAUSANNENSEM [al. LAUSENNENSEM] EPISCOPUM.

Manum vestram misisti ad fortia, opus est fortitudine. Speculator domui Israel factus estis; opus est prudentia (*112*). Sapientibus et insipientibus debitor estis, opus est justitia. Postremo maxime temperantia opus est: ne qui alii prædicat, ipse (quod absit) reprobis fiat.

EPISTOLA XXVII (113).

AD ARDUTIONEM [al. ARDUTIUM] GEBENNENSEM ELECTUM. Monet ut electionem suam divinae gratiae tribuat, cœque sedulo deinceps cooperari studeat.

Credimus electionem tuam esse a Deo quam tanto

obtinimus; al. episcopo quidem Salesberiensi, sub cuius manu abbatu officio fungebatur, nobis eum reddi libet; et absolutum quæsivimus, et cum libertate suscipimus, » etc. Ejus electionem ad annum 1130 refert Ordericus, in libro xii, his verbis: « Eodem anno Hugo Ambianensis, monachus Cluniacensis, abbas Radingensis, factus est archiepiscopus Rotomagensis. » Quantum sedulitatis inno centio II exhibuerit, docet idem auctor in libro xii pag. 900.

(*111*) Scripta circa annum 1130.

(*112*) Eadem verba leguntur in epistola terua Nicolai Claræ-Vallensis in persona Bernædi ad episcopum Luncanum: infra, epist. 463.

(*113*) Scripta circa annum 1135.

cleri populi que consensu fuisse celebratam acceperimus. Gratulamur gratiae ejus, ne dicam meritis tuis, quoniam ne tibi plusquam oportet. blandiamur: non ex operibus justitiae, quae fecisti, sed secundum suam misericordiam hoc fecit tibi. Si secus tu (quod absit) sapiis, erit exaltatio in ruinam. Si **113** autem cognoscis gratiam, vide ne in vacuum acceperis. Bonas sae de cætore vias tuas, et studia tua, et ministerium sanctum: si vitæ sanctitas non præcessit, sequatur saltem. Tunc vere fatebimur te præventum in benedictionibus dulcedinis, tibi de bonis meliora sperantes. Exsaltabimus et lætabimur, quod fidelis servus et prudens constitutus sit super familiam Domini: futurus ex hoc filius felix et potens, super omnia bona Patris constituendus. Alioquin si alio rem quam meliorem esse delectat, non præmium, sed præcipitum exspectamus. Optamus et oramus ne hoc contingat: parati, si opus est, obvias manus apponere, et pro nostro exiguo posse, juvare ad id potius quod decet et expedit.

PISTOLA XXVIII (114).

AD EUMDEM JAM EPISCOPUM.

Interim horatur ut dignitatem, quam sine meritis præcedentibus obtinuit, saltem subsequentibus ornaret.

4. Praebet audaciam charitas, ut fiducialis loquar tibi. Cathedra, charissime, quam super sortitus es, hominem mulorum expedit meritorum: quæ in te aut nulla, aut non quantum satis est, præcessisse dolenus. Siquidem et facta tua, et studia tua præterita in nullo prorsus visa sunt episcopali conveiture officio. Quid tamen? Non potest Deus de lapide hoc suscitat filium Abrahæ? non potest lacere Deus, ut quem præire debuerant bona, vel subsequantur? quod utique et libentius accipimus, si contingat. Nescio enim quo pacto plus placebit subita hæc mutatio dexteræ Excelsi, quam si vitæ prioris merita suffragarentur. Dicemus nempe, quia a Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris (Psal. cxvii, 23). Sic Paulus ex persecutore Doctor gentium factus est; sic Matthæus de telonio vocatus, sic Ambrosius de palatio assumptus est: iste ad episcopatum, ille ad apostolatum. Sic alios quam plures novimus de vita et habitu sacerulari utiliter existuisse promoto. Denique nonne multo iesi superabundaverunt delicta, videtur superabundare et gratia?

2. Et tu ignitur, charissime, his atque hujusmodi nimatus exemplis, præinge sicut vir lumbos taos, bonas facito deinceps vias tuas, et studia tua: quatenus novissima tua antiqua sopiant, et delicta juventutis tue delecta vespertina correctio. Paulum militari curato in honorificando ministerium tuum.

(114) Scripta anno Christi 1136.

(115) Scripta circa annum 1126. Hie anno 1120 iecto Adalberoni, ejus nominis quarto Metensium episcopo, subrogatus est ut lego in brevibus Annalibus cœnobii Sancti-Vincentii Metensis ad cyclos Paschales adjonetis, in quibus Stephanus anno 1163 obiisse memoratur, tertio kalendas Januarii. De eo

A Honorificabis autem gravitate morum, maturitate consiliorum, actuum honestate. Hæc sunt quæ officium episcopale maxime nobilitant et ornant. Omnia fac cum consilio, nec tamen omnium aut, quorumcunque, sed tantum honorum. Bonos in consilio, honos in obsequio, bonos habeas contuberniales, qui virtutem et honestatem tuæ et custodes sint, et testes. In hoc enim te bonum probabis, si testimonium a bonis habueris. Sint pietati vestræ commendati pauperes fratres nostri, qui circa vos sunt; Alpenses, illi de Bono-Monte, et illi de Altacumba. In his experiemur quanta vobis de nobis cura sit.

PISTOLA XXIX.

AD STEPHANUM METENSEM EPISCOPUM (115):
Congratulatur Stephano de pace Ecclesiae redditam, idque nonnisi unius Dei beneficio tribuendum.

STEPHANO Metensis Ecclesiae Dei gratia strenuo ministro; ejus in Christo humiles fratres de Clara-Vallis, salutem et orationem.

Ex quo dudani, si recolitis, nostræ vos fraternitati dignanter socios, nostris vos orationibus **114** humiliiter commendastis; semper solliciti fuimus, at debuimus, aliquid scire de esse vestro; et eventus vestros cerebro seiscitari studuimus a quibus potuimus, desiderantes jugiter et orantes vos prosperari in Dei opere ad quod assumptus fueratis et gressus vestros dirigi in semitam mandatorum ipsius. Benedictus itaque Deus, qui non amovit orationem nostram, et misericordiam suam a vobis; lætificans utique nos per hunc venerabilem fratrem Guillelmum, cuius profecto nos non minus verbis, quam nostris credimus oculis de vestra sospitate et prosperitate ac pace per vos Ecclesiae redditam. Congratulamur vobis; sed deinceps gloriam Deo: scientes quod estis et quod potestis, ipsius, non vestrum esse. Quod et vos semper sentire in vobis amicabiliter admoneamus: ne nihil et esse, et posse incipiatis, si quid aliter sapiatis, et vestris (quod absit) meritis vel viribus quidpiam horum adscribitis. Alioquin verendum, ne convertatur pax vestra in perturbationem, et prosperitas in adversitatem; sic nimur illo juste iudicante, qui ut humiliis gratiam dare, ita et superbris resistere consuevit: qui et non solum cum sancto sanctus, sed et cum perverso perversus, in Psalmo legitur (Psal. xvii, 26); nec tantum faciens pacem, sed et creans malum, per prophetam describitur (Isa. xlvi, 7).

PISTOLA XXX.

AD ALBERONEM PRIMICERIUM METENSEM (116).
Negatuum quoddam, quod Albero urgebat, ex Dei benplacito perficiendum monet, non tam requiriens datum, quam fructum.

Honorabili viro ALBERONI, Dei gratia Metensis Ecclesiae primicerio, fratres qui in Clara-Vallis quæ graves Bernardi querela in epistolis 177 et 178. De pace, cujus hic mentio, lege Historiam Laurentii de Leodio, Spielegii tom. XII, pagg. 318, 319.

(116) Scripta circa annum 1126. Tres adverto hujus nominis in primicerii dignitate sibi succedentes: primum ex stirpe ducis Lovaniensis, postea episcopum Leodiensem, de quo Egidius Aureæ-Vallis

licunque opere quo serviant Deo, salutem ei orationem.

Fidelem curam vestram in his quæ Dei sunt, etsi jam olim et audieramus et videramus; sed nunc iu nobis ipsi experiendo persensimus. Cæterum cum in his quæ nuper a nobis missi fratres, vestro quidem consilio, suggesserunt episcopo, et vestram benevolentiam, et ipsius episcopi promptum teneamus. assensum: quia tamen Dei quoque beneplacitum in omnibus, et his maxime quæ ad eum pertinent, ante omnia et super omnia necesse est nos et inquirere, et custodire; idcirco ad coraprobanduro certius quid ipse de hac re potius velit, rem sicut inter episcopum monachosque convenerat, vestra utique industria mediante et ordinante qualiter fieri deberet, et hortante ut ceferiter, et juvante ut honorabiliter fieret; non quidem omittendam, sed usque post

Ordinis Cisterciensis monachus, de Gestis Pontificum Leodiensium, cap. 23: « Successit domino Friderico, » anno scilicet 1122, « dominus Albero primicerius ex clero Sancti Stephani Metensis, frater ducis Lovaniensis Godefredi, vir summae auctoritatis et innocentiae, etc. Obiit in Circumcisione, anno Domini 1128. » Alterum lego Alberonem ex primicerio Metensi factum archiepiscopum Treverensem, qui cum Gerardo Sedis apostolicæ legato sanctum Norbertum ad sedem Magdeburgensem promovendum curavit. Sic enim habet Robertus in Supplemento ad Sigibertum, ad annum 1127: « Parthenopolitanae civitatis archiepiscopo defuncto, cum clerici et cives ejusdem urbis coram imperatore Luthero ad eligendum archiepiscopum apud Spiram convenissent, nuta domini Gerardi Romanæ Sedis legati, qui postea factus est papa Lucius, et Alberonis Metensis primicerii, qui postea factus est Treverorum archiepiscopus, » binum anno 1132, « Norbertum Præmonstratæ ecclesiæ patrem... in pastorem eligunt. » Idem legitur in Vita sancti Norberti apud Surium, cap. 40. Ejus nomine Bernardus scripsit epistolam 176 ad Innocentium II. Is in antiquis membranis frequenter subscriptissime reperiatur, promiscue vocatus Albero, Adelbero, cum altero Alberone archidiacono. Sic enim in quadam charta Sancti Arnulfi Metensis: « Ego Adelbero primicerius subscripti et collaudavi, Richerua decanus, subscripti, Adelbero archidiaconus, etc. anno Dom. Incarn. 1126. » In alia vero Sancti Petri de Monte, scripta anno 1127: « Hujus vero donationis testes sunt, Albero primicerius, Richerus decanus, » etc. quas vides apud Meuricum, in Historia Episcoporum Metensium, qui hunc Alberonem eundem facil non recie cum altero Alberone itidem primicerio, Conradi comitis Luxemburgensis filio, qui hac dignitate potiebatur ad annum 1086, ut appareat ex Conradi patris epitaphio ab ipso auctore prolatu, pag. 386, cum iste, de quo agimus, ab anno donatax 1122, quo Alberoni Lovaniensi successit, ut plurimum hanc dignitatem obtinuerit. Præter Luxemburgensem itaque tertium habemus Alberonem, qui ex primicerio factus est Leodiensis episcopus hujus nominis secundus, anno 1135, de quo ita Egidius superioris laudatus: « His diebus, » inquit, « cum in derisu et subsannationem venisset civitas Leodiensis his qui erant in circuitu suo per turpem Alexandri dépositionem, communibus votis, pari assensu cleris et populus subrogavit sedi Leodiensi Alberonem, hujus nominis secrum, primicerium Metensis Ecclesiæ, juvenem quidem ætate, etc. Elegerunt eum sane columnæ Ecclesiæ, hac spe maxime, quod esset de prosapia Namurcensi, » etc. Tres igitur, præter Luxemburgensem, habemus primicerios Metenses ejusdem nominis sibi continue

Amissionem, tum pro vestra, tum pro temporis opportunitate exspectanda, necessario intermittendam esse putavimus. Jam vero tunc, si et episcopi voluntas in eodem persistet, et vobis nihilominus idipsum æque ut modo placuerit: tali conjectura Dei quoque esse consilium securius confidentes, speramus non vestræ utrinque devotioni juxta quod diffiduum erat, satis esse facturos. Arbitramur enim acceptum esse Deo, si quantum in nobis est, nemini oneri esse studuerimus: ne non tam fructum, quam datum in hoc ejus negotio requirerè (quod absit) videamur; et præcipue vestris nos majoribus atque instantioribus occupationibus sub hujus rei occasione importunius ingerere, et molestos cum necesse non est, vobis exhibere; et hoc gratum non esse Deo, et nostris scimus moribus non congruere.

Bsuccedentes. Ad quem vero ex his Bernardus hanc epistolam scripsit, non ita in propria est definire. Verumtamen, quantum ex serie litterarum colligere licet, ad secundum referenda videtur, eum scilicet, qui postea ad archiepiscopatum Treverensem assumptus, sanctum Virum maxime familiare habuit, ut constat ex pluribus epistolis, quas in ejus gratiam ad Innocentium Romanamque curiam direxit. Quin et argumentum epistolæ hujus, quæ agit de fundatione cuiusdam monasterii, procurante Alberone, a Stephano Metensi episcopo concepta, suffragari videtur. Quod quidem non est intelligendum de ullo cœnobio ab ipso Stephano constructo; sed vel de illo Capitarum domo, quam ipso conserente monilibus sui Ordinis Bernardus attribuit, imposito nomine Cleræ-Vallis, circa annum 1130, vel de fundatione Belli-Prati prope Lunæ-Viliam, a Folmaro comite Metensi constructi, quam quidem ipse Stephanus ratam habuit et confirmavit, ut constat ex diplomate, ejus hoc initium; « Ego Stephanus manifesto generationi quæ nunc est et futura, quod Folmarus comes Metensis construxit abbatiam monachorum Cisterciensis ordinis in banno Morasme, quæ vocatur Bellum-Pratum, etc. Datum anno 1130, » quamvis in alia charta Henrici episcopi Tullensis, ad annum 1138 hæc fundatio referatur, quod fortasse de ædificiorum integra perfectione accipieendum est. Quod spectat ad Primicerii nomen apud antiquos usitatissimum, non uni officio vel dignitati proprium fuit, sed iis tribui solitum, qui in quocumque ordine primum locum obtinerent. Hinc in Novella Constit. 8, saepius repetitur, « Notiorum primicerius; » et, « Primicerius fabricæ, » l. 2, C. de Fabricæ, l. 4. « Primicerius domesticus protectorum equitum, » l. 2, et l. ult. C. de Domesticis et prot. « Primicerius mensorum, » C. 1 de Mensor. l. 12. « Primicerius in officio protectorum. » Præterea apud Vegetum, lib. 2, cap. 21, « Primicerius protector; » apud Ammianum Marcellinum, lib. 18, « Primicerius Praeceptorum, Singulariorum Augustalium, Scripiorum, Deputatorum, Sacri cubiculi, » l. 1, qui a præbit, tiro in Codice Theodos. et apud Cassiod. lib. 11, variar. Sic « Primicerius legionis » apud Guillelmum Tyrrium, de Bello sacro, lib. 2, cap 19. Sic « Primicerius defensorum et cardinalis primicerius, » apud Luitprandum, lib. 6, de Rebus per Eurup. Sic sanctus Augustinus vocat sanctum Stephanum « primicerium martyrum, » sermone 21, de Tempore. Hic vero apud Bernardum, Primicerii Metensis nomine intelligitur prima canonorum ecclesiæ Sancti Stephani Metensis dignitas, cui quidem inter alias prærogativas erucem ad pectus gestare concessum erat, ut ueste purpurea, primumque locum in choro et capitulo tenere.

45 EPISTOLA XXXI.

AD HUGONEM COMITEN CAMPANIE (117), MILITEM
TEMPLI PACTUM.

Hugonem gratulatur ob susceptam militem sacram; et
beneficiorum memoriam promittit.

Sic ipsis Dei facinus es ex comite miles, et pauper
ex divite, in hoc profecto tibi ut justum est, gra-
miamur, et in te Deum glorificamus, scientes quia
haec est missio dexteræ Excelsi. Ceterum quod tua
juncta presencia nobis ita nescio quo Dei est sub-
tracta judicio, ut ne interdum quidem videns te
valeamus, sine quo nunquam, si fieri posset, esse
vellemus, equanimiter, fateor, non portamus. Quid
enim? possimusne obliuisci antiqui amoris, et
beneficiorum quæ domini nostre tam largiter con-

(117) Scripta anno Christi 1125. Hugo, Theobaldi III, Campanie comitis filius, erga ecclesias, maxime Arremarensim et Molismensem, munificentissi-
mus, primo quidem Barresius ad Albam comes,
deinde vero Trecensis post decessum Odonis fratris.
Ipso auctore factum est, ut existente post illam
ucionem Trecensis et Barriensis comitatum nomi-
ne, successores Campanie comites nuncuparentur,
cum ante hoc uomen Barresius aequè ac Trecensis
singulatum usurparerit, ut notavit Franciscus Chi-
ffletius in sua Diatriba de illustri genere sancti Ber-
nardii. Ad eundem spectat Ieronis Carnotensis epis-
tola 265, ejus argumentum ex ipso lumine accipimus
bis verbis: « Audivimus et cogidimus, quod Jero-
solymam Proiecturus militia Christi te ipsiū devo-
visi, ita ut evangelicum arrepturus militiam, qua-
cum decem milibus securò pugnatur adversus eam,
qui cum viginti milibus adversum nos pugnatur oc-
currat; » Et infra: « Duxisti uxorem, » etc. Domumque
ita conciduit: « Oportet ergo ut in hoc proposito sic tibi
provideas, quatenus ita novissima vola impleas, ut
statuta naturalia et legitima non frangas. » Horstius
suspicator Iovinem eo loci revocare Hugoem a militia
Templi proposita lege vinculis conjugalis. At cum tes-
te Guillermo Tyrio, de Bello sacro lib. 11, cap. 13,
eui astuplautur universi, Ordo Templariorum anno
duuaxat 1118 sumpserit exordium; Ivo autem anno
1115 certo calculo desierit, consequens est eum
intelligendum esse vel de militia Hospitalium, quam
Hugo Jerosolymis profiteri statuisset; vel de spiri-
tuali et evangelica seu temporaria quadam continen-
tia, quam in secundâ peregrinationis ad loca sacra
intervallo servare deberet. Ter siquidem ipsum
Jerusalem iter aggressum esse constat, ut recte
probai idem qui supra Chiffletius. Primo quidem
anno 1113, iterum circa annum 1121, posinodum
vero quando Templariorum militia sessu addixit,
quod anno 1123 diserte collacat Albericus in Chro-
nico. « Eo postremum discessum, » (si fides ha-
benda Petro Pithœo, inquit Chiffletius) comitatum
suum Theobaldo fratri sei Stephani filio vendidit,
Odonem filium exhiberedavit, ei quam secundam
exceru duxerat (Constantia Philippi I Galliarum
regis filia ob consanguinitatem dimissa, anno scilicet 1104) gravida relinquunt, oblinique in partibus
transmarinis die mensis iunii decima quarta, quoniam
vis in Necrologio Sancti Claudi obliisse dicitur un-
decimo kalendas iulias. Ita fere ille. Porro Hugo-
nem istum alium esse ab Hugone militiae Templa-
magistro, cui Berardius direxit Exhortationem ad Mi-
litias Templa, colligitur ex Guillermo Tyrio, de Bello
sacro, lib. 12, cap. 7 apud quem hic « de Pa-
ganis » cognominatur, et successorem videatur
habuisse Robertum, quantum ex eodem auctore,
lib. 17, cap. 1, coniugere luet.

(118) Numirum ipse Hugo Bernardo tribusque
cooperari locum ipsam Claræ-Vallis cum suis

A tulisti (118)? Utinam ipse pro cuius amore fecisti,
in eternum non obliuiscatur Deus! Nam nos, quan-
tum in nobis est, miuime prorsus ingrati, memo-
riam abundantiae suavitatis tuæ mente retinemus,
et, si licet, opere monstraremus. O quam libenti
auimo et corpori tuo pariter et animæ providisse-
mus, si datum fuisset, ut simus fuisse! Quod
quia non est, restat ut quem præsentem habere
non possumus, pro absente semper oremus.

EPISTOLA XXXII (119).

AD ABBATEM SANCTI-NICASII REMENSIS.

Abbatem ob dicessum et transitum Drogois mo-
nachi ad aliud monasterium, consolatur, et ad
patientiam hortatur.

1. Quanto affectu tibi condeleam, scit ille qui

appendicibus, ut merito Fundatoris acmine censer-
debeat. Quod cum bacchanis paucis innoverit, libet
hic ipsam describere chartam donationis, quam saepe
laudauit Chiffletius, qui eam prius in sua Diatriba
evulgavit, ex autographo Claræ-Vallensi acceptam
referre debemus:

*In nomine sanctorum et individuorum Trinitatis incipit
charta comitis Hugonis. Notum sit omnibus præsentibus
et futuris, quod ego comes Trecensis do Deo et
beatæ Mariæ et fratribus Claræ-Vallis, locum ipsum
qui vocatur Claræ-Vallis, cum pertinentiis, agris,
pratis, vineis, silvis et aquis, nihil omnino mihi aut
horedibus incis retinens. Unde testes Acardus Remen-
sis, et Petrus, et Robertus Aurelianensis, milites mei.
sciendura quod Gaufridus Felonia dat pasturas suas in
finagio de Juvencourt, tam in bosco quam in plano,
omni tempore: et si aliquod dampnum intulerit ani-
malia dictorum fratrum, solum capitale restituetur
sine emenda. Hæc autem omnia dedi in præsentia
supradictorum testium. Sciendum quoque est, quod
dominus Josbertus de Firmitate, cognomine Rufus, et
dominus Rainaudus de Percoris dederunt eisdem fra-
tribus pasturam et usuarium per totam terram suam,
et præcipue in aquis, silvis, pratis, in finagio de Per-
recin. Hujus rei testes sunt Acardus Remensis, et Ro-
bertus milites mei. Item sciendum quoque est, quod
ego Hugo comes Trecensis laudo et concedo eisdem
fratribus libere et quiete possidere terram et silvam
de Aretele. Haec donationes confirmamus ego Josce-
rannus Lirgonensis episcopus, et ego Hugo comes*

Trecensis de sigillo et annulo meo.

Quod spectat ad annum foundationis, qui non expri-
munt in his tabulis, idem auctor Sancti Mariani
Autissiodorensis Chronographum secutus, refert ad
annum Christi 1114, mense Junio. Et quidem de
mense coacti sunt omnes: quod annum vero, cum
tam externa, quam domestica instrumenta refragari
videantur, inter alia vero Exordium Cisterciense,
dist. 2, cap. 1, tabula sancti Bernardi tumulo ap-
pensa, quæ disserit verbis annum 1115 exprimat;
recepta iurandum sententiae adhædere satius vide-
tur, cum aliqui vix Bernardus professionem emi-
sisset mense Junio anni 1114, et Hugo ipse, qui lo-
cum concessit, adhuc in Oriente verseretur. Clara-
Vallis itaque primo quidem ab Hugone Campanie
comite fundata, postea vero, anno 1135, in amplio-
rem locum translatâ, opulante Theobaldo ipsius
successore, nova fabrica donata est; unde princi-
pium cum fundatione confundentes, ut bene monet
Manricus in Annalibus, ad annum 1115, cap. 1.

(119) Scripta circa annum 1120. Dredo (cujus occa-
sione scripta est tum epistola 33 et epistola 34),
videtur nou perseverasse in ordine Cisterciensi,
sed abbatis sui Ioranni (ad quem hac epistola)
importuus tandem querelis ante professioem suis

nosros omniam dolores in corpore suo tulit. Quam libenter tibi, si scirem, consularem; si possem, succurrerem: tam effeaciter ipse mihi qui omnia seit, et omnia potest, in eundem meis necessitatibus consulat et succurrat. Si frater Drogo de sua discessione me consulisset, absit ut consentirem: si post discessione ad nos divertisset, absit ut susciperem. Denique, quod solum potui, ad abbatem qui eum suscepit, nostras max, sicut scis, pro eo litteras (120) misi. Et nunc super hoc quid tibi ultra possum facere, pater? Jam vero quantum ad te pertinet, optime tecum novit Sanctitas tua, perfectos solere viros non solum in spe, sed et in tribulatiomibus gloriari, consolante eos Scriptura, et sic loquente: *Vasa signuli prebat fornax, ethomines justos tentatio (Eccl. xxvi, 6).* Juxta est Dominus his qui tribulato sunt corde (Psal. xxix, 20); et, *Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum cælorum (Act. xiv, 21)*; et, *Omnis qui pie volunt vivere in Christo, persecutionem patiuntur (II Tim. iii, 12)*. Nec idcirco tamen innomerito his quos in anxietate positos videamus, amicis nostris compalimur; quibus utique dum exitum ignoramus, defecum metuimus: quoniam quidem sicut sanctis et electis tribulatio operatur patientiam, patientia probationem probatio spem, spes autem non confundit (Rom. v, 3-5); sic dannandis et reprobis tribulatio pars e contrario pusillanimitatem, pusillanimitas perturbationem, perturbatio desperationem, et illa interimit.

2. Ne ergo haec te tam horrenda (quod Deus avertat) demergat tempestas aquæ, ne hujus tam tre mendæ abyssi absorbeat profundum, neve urgeat super te tam inexplicabilis puteus os suum: sollicite studeat humiliis prudenter tua non vinci a malo, sed vincere in hono malum. Vinces autem, spem tuam in Deo feriliter figendo, et rei finem longanimiter expectando. Et si quidem ille resipuerit, sive ob tuum timorem, sive ob suum laborem; bene: sin autem, bonum est tibi humiliari sub potenti manu Dei, et nequam velle resistere supernæ dispositioni; quia si ex Deo est, non poterit dissolvi, Conan revocatus; isque idem ipse videtur, qui expulsis taenctionibus e monasterio Sancti-Joannis Laudensis, monachorum cœtum illuc adduxit, quibus ex Priore Sancti-Nicasii Remensis in primum abbatem prefectus est anno 1128, ut dicetur infra ad epistolam 48. Postmodum vero cardinalis et episcopus Ostiensis creatus est ab Innocentio II, anno 1136 (ut probat nosler Achierius in suis ad Guibertum notis), nouo vero 1133, ut habet Ciaconius; vel 1134, ut censet Ughellus in Italia sacra. Gesta Drogonis percurrit Hermannus, de Miraculis, lib. III, cap. 22; et auctor Appendix ad Sigibertum, ad annum 1128, qui eum e vita migrasse asserit anno 1138, his verbis: « Obiit Drogo bone memorie Ostiensis episcopus, vir religione ac sapientia clarus. » Et Necrologium Sancti-Joannis Laudensis: « Decimo quarto kalendas januarii obiit Drogo Ostiensis episcopus cardinalis, primus albas nostre congregations. et Alathildis soror eius. » Scriptis sermonem de Passione Domini, qui exstat in Bibliotheca Patrum, Soliloquia quoque edidisse notatur in Bibliotheca Belgica manuscripta. Porro quod spectat ad Joran-

dum est patius tibi, tunc licet justæ indignationis stimulus illa reprimere sententia, quam quidem sanctorum in simili lectur causa protulisse. Siquidem instigantibus eum quibusdara fratribus alque iure pantibus, cur suum in sui injuriam ab alia successu Ecclesia fugitivum non requireret. « Nequaquam, » inquit, « Ubicunque enim est, si bonus est meus est. »

3. Fraudulenter tibi et non fideliter consulo, si id ipsi a meipso non exigo. Nam, cum unus noster non solum religione professus, sed et carnis propinquus (121), Cluniaci me invito et susceptus sit, et detineatur; doleo quidem, sed sileo, orans et pro illis ut vellet ablatum reddere, et pro illo ut velik sponte redire: sin vero, servans ei vindictam qui facturus est judicium injuriam patientibus, et arguere habet in aequitate pro mansuetis terræ. Fratrem Hungonem de Lausanna ore tuo, et nostro spiritu communemus non omni spiritui credere, et ne cito moveatur certa pro incertis deserere, sciens diabolum soli semper perseverantia: insidiari, quam solani virtutum novit coronari: tuthusque esse in ea vocazione qua vocatus est, simpliciter perseverare, quam sub specie quasi melioris boni, id quidem quod jam cœpit, dimittere, nec ad id quod præsurauit, fortassis sufficiere.

EPISTOLA XXXII (122).

AD HUGONEM PONTINACENSEM ABBATUM.

Pontigny
Planus mentem suam perscribit de susceptione
Drogonis, et omnem a sa sinistram suspicionem
depellit.

Dilectissima suo domino Hugo abbatu, frater
BERNARDUS de Clara-Valle, idem quod sibi.

In nostri prioribus litteris (123) aut ego, quaztum ex vestris perpendiculariter, manus aperte scripsi quod volui; aut vos aliter illas intellexistis quara debuistis. Siquidem quæ volbis de monachi illius susceptione eventura denuntiavi, veraciter ita illius, et adhuc times, ut scripsi. Non tamen ad hoc illa volbis prædicere studui, quo vel suaderem, vel consulerem; vel certe ut scriptis, censeren illum de-

num abbatem, quantum eo regente acceterium Niesianum floruerit, probat viri insignes, qui ex eo ad regularem disciplinam longe lateque propagandam prodilever. Nam prius Drogoneum isinem, Gaufridus apud Sanctum-Theodericum prope Remos, ac post eum Guilielmus in abbatiæ assumpius est; Simon apud Sanctum Nicotium de Rosso in diocesi Laudunensi, ad quem epistole 88 et 84; Arnulfus apud Gemblacum, ut testatur Auctarium Gemblacense. Ipse vero Ieronimus soliditatis studio accorsus, Ordinem Carthusianum in crucechio Montis-Del amplexus est anno 1138, ubi se tam præclare gessit, ut in cardinalium numerum ab Innocentio II sit cooptatus. Ceterum cum his epistola scripta sit Roberto sancti Bernardi consanguineo nondem sibi restituta, ut sanctus Doctor hic asserit, ad annum circiter 1126 referenda est.

(120) Prioris resistit litteræ exciderunt ut patet ex epistola sequente, in qua earum quædam verba referuntur.

(121) Robertus ad quem epistola 1.

(122) Scripta circa annum 1120.

(123) Exciderunt hæ litteræ.

bere re, di: quippe qui ipsius jamdudum ferventis-simum desiderium novi, et ei potius, quod nunc illud adimpleverit, debeo congratulari. Sed cum a familiarissimo nobis abbatte ejus, et ab archiepiscopo Remensi (124), nostræ litteræ ad requirendum illum vehementer exigerentur; ut a me, si fieri posset, omnem depellerem suspicionem, tales, prout scivi, dictare curavi, quibus et ipsis satisfacerem, et vos contra eorumdem imminentes calumnias, vobis illas non tacendo, præmunirem. Hæc me ita in illis litteris sensisse vestram saggitatem vel ex eo advertere posse credidi, quod in fine illarum posuisse me memini, si tamen eo a vobis oculo leceretur, quo a me scriptum fuit. Nam, cum denuntiatis malis que non immerito vobis metuebam, tandem inferrem, « Quod si haec omnia pati melius ducitis, quam illum amittere; mea nihil interest, vos videritis: » aut enim ipsa mea verba sunt haec, aut proprie ipsa: cum itaque hec in fine dixi, quid aliud vobis quam illa superiora dispensatorie (ut non dicam, similitudinæ) a me ita scripta feisse latenter intimavi?

2. Quod vero scripsistis, me per nantium eidem monacho de quærenda, si ad nos diverisset, ipsius absolutione privatum insinuasse; veritatem testor, hoc verum non esse. Egone de notissimo mihi monasterio vel jactarem, vel sperarem monachum me posse suscipere, quem nec vos quidem puto sine grandi scandalo posse retinere? Sed esto. Invidebam illum vobis et mihi attrahere gestiens, aliquid de ejus obtainenda absolutione machinari me posse sperabam sive **17** fingebam. Sed nunquid credendum fuit, me hoc meum consilium ipsi nuntio, quod utique contra suum monasterium excogitaveram, voluisse patesfacere? Sed jam, ne quod de nostra erga vos diiunctione hucusque credidistis, falso vos credidisse iuvaniantis; pro vestra (ut video) causa, non saltem neque ut pro mea, immo multo amplius laborandum est mihi, et hoc non quomodo hucusque solebam, ut videlicet nostra unanimitas fortius solidetur, sed ne penitus dissolvatur. Quid dicam vobis? Ego certe nec vobis, nec de vobis tale aliquid credere possem, quale vos sola de me suspicione divinas. De cetero neverit vestra Beniguitas, comitem Theobaldum (125) nostras pro Humberto litteras jam recepisse, sed neclum suo mihi rescripto quidquam respondisse. Quid super hoc verbis agendum sit, ipsa vos melius pietas decebit, si pie hominis injuste exsulantis miseriam pensare non negligitis.

PISTOLA XXXIV (126).

AD DROGONEM MONACHUM (127).

Congratulatur D. ogeni, quod ad strictiorem observantiam transierit hortaturque ad persecutiam.

1. Quam nou immerito tui jamdudum non metioci fueram affectus amore, nunc appareat, dilectis-

(124) R. Giulio Virili.

(125) Theobaldus comes Campanie. Vide infra epistolam 37 et sequentes.

(126) Scripta circa annum 1120.

(127) In Coibertino 1410 ei in Compendienti ad

Asime Drogo. Et ante quidem totum pulchrum, totum erat amabile quod cernebaris; sed ego nescio quid aliud de te supra id quod videbam aut audiebam ex te, excellentiori dignum veneratione praesenseram. Nunquid forte celestis Sponsi, cuius nunc arcuus castis te amplexibus impressisti, jam tunc vocem audieras dicentis ad pudicissimam torturem suam animam tuam: *Tota pulchra es, amica mea; tota pulchra, absque eo quod intrinsecus latet?* (Cantic. iv, 7.) Quid fecisti? Quis hoc crederet? Sanctum te ac religiosissimum tota civitas personabat, ita ut nihil tibi addi posse crederetur ex omnibus bonis: et tu velut e saecularibus unus, monasterium tanquam saeculum deserens, jam atritum Christi sarcina collum novæ rursum observantiis disciplinæ submittere non erubescis? In te nunc, frater, veram probamus illam esse sententiam, qua dicitur: *Cum consummatus fuerit homo, tunc incipit* (Eccli. xviii, 6). Indicium ergo tuæ consummationis est quod nunc cœpisti; et in quo arbitrabis te non comprehen-disse, jam comprehenderas. Nemo quippe perfectus, qui perfectior esse non appetit; et in eo quisque perfectiorem se probat, quo [al. quod] ad majorem tendit perfectionem.

2. Sed ecce, charissime, in cujus invidia mors intravit in orbem terrarum, arcum snum tetendit, et paravit illum: et quia pulsus de corde tuo intus potestatem anisit, foris saevet quantum poterit. Et, ut apertius loquar, nescis quia Pharisæi scandalizati sunt in hoc verbo quod fecisti? Sed memento non omnium scandalum magnopere esse curandum, juxta responsioneum Domini dicentis: *Sinite illos; cœci sunt, et duces cœcorum* (Matth. xv, 14). Melius est enim ut scandalum oriatur, quam veritas relinquatur (GREG. homil. 7 in Ezech.). Memento, qui natus fuerit in ruinam et resurrectionem multorum (Luc. ii, 34); et non mireris, si tu quoque aliis quidem sis odor vitae in vitam, aliis odor mortis in mortem. Si maledictiones intentaverint, si anathematum interserint spicula, audi Isaac pro te respondentem: **18** *Qui maedici erit tibi, sit ille maledictus; et qui benedicit tibi, benedictionibus receptatur* (Gen. xxvi, 29). Sed et ta muro inexpugnabili conscientia tua circummanitus, de intus responde, et dic: *Si constant adversum me castra, non timebit cor meum; si eas urgat adversum me prælium, in hoc ego sperabo* (Psal. xxvi, 3). Nou cuius confunderis cum sic loqueris iniurias tuas in porta. Confido autem in Domino, quod si ad primos ictus fortiter steteris, et nec minis eorum cesseris nec blaudimentis, cito eoueres Satanam sub pedibus tuis: et tunc videbunt recti et lætabuntur, et omnis iniquitas oppila-bit os suum.

Hugo-Drogonem, tametsi in contextu epistole legitur, Drogo. Nomen est compositum ex vocabulo Hugo-nis abbas Pontiniacensis, cui accepitissimus erat Drogo.

28 - EPISTOLA XXXV.

AD MAGISTRUM HUGONEM FARSITUM (128).

Humberti cuiusdam causam ei commendat, monetque ut in sententia quadam errorea corrigi non erubescat.

Charissimo fratri et coabbati suo HUGONI, frater BERNARDUS, debitum sincerissimae dilectionis affectum.

Humberlum istum, injuste, ut aiunt, exhaeredatum, cuius nos pro Dei amore apud vestrum Comitem eausam tueri suscepimus, de vestras confidentes charitate vestro patrocinio committimus, per vos, ut fideliter speramus, terrae principi, ecclii Domino cooperante, reconciliandum; patriae, uxori, filiis, rebus et amicis suis restituendum. Hoc autem satagendo, et egenum de manu peccatoris liberabitis, et oppressoris ipsius nihilominus saluti consuletis: nobis quoque vos non mediocriter officiosum exhibebitis; sed et officium implendo pacificorum, vobis inter filios Dei sedem it excuso collocabitis. De cetero, epistolam illam, quam ad me jam olim scribere Sanctitas vestra dignata est, non me (sicut vos audisse audivi) incendio tradidisse, sed penes me adhuc servare noveritis. Quid enim hoc livoris, imo faroris fuisset, opus otile et laudabile, ubi nihil nisi quod sane fidei, quod doctrinae saluberrime, quod ædificationis spiritualis est deprehendi, temerario damnare judicio? excepto, quia inter amicos contra veritatem nulla debet esse meticulo, cum sit periculosa, palatio, quod hoc me, fateor, movit et movet, quod illam inter nos jam ante habitam de

(128) Scripta anno Christi 1128. Conjeciebam eundem esse Hugonem Farsitum, cuius sententiam impugnat Bernardus in epistola 77, quæ inter tractatus relata est, ad Hugonem Victorinum; quod tamen nolim esserere.

Vores inveni per id tempus Hugones Farsitos. Duos monachos: alterum Latinacensem, laudatum in libro sexto de Re diplomatica, pag. 585; alterum Sancti-Luciani apud Belliavacu, de quo Necrologium sexto kalendas Aprilis. Obiit Hugo Farsitus moreclus professus. An qui in Historia Louveti, p. 553? Tertium lego Hugonem Farsitum, canonicum regulicium Sancti-Johannis-de-Vineis, laudatum in Necrologio Ecclesie Suesionensis. Quartum sagerit Farsitum Abbatardus in sermone de S. Joanne Baptista, pag. 967, ubi Norbertus et epistolam ejus Farsitum memorat, forsitan Hugonem Praemonstrati abbatem, Ordinisque præpositum post Norbertum, cuius primus ac præcipuus discipulus fuit, sed quem epistola 253. Qualis fuerit Hugo Farsitus, insigni discimus harum epistolarum testimonio, in quibus eum Bernardus «charissimum fratrem et coabbatem, antiquum dilectorem et dilectum» appellat, immo ei «sanctum» fama et opinione contestante; sed quis tandem fuerit, non ita liquet. Apud doctos, familiare domini, certa fere ignota. Posscimus in Apparatu affirmat eum fuisse monachum Sancti-Medardi Suesionensis, sed inera, ut puto, conjectura. Ex litteris nostri Hildefonsi Vrayet clara accepimus, Hugonem Farsitum fuisse canonicum regularium Sancti-Johannis-de-Vineis apud Suesionem, ut manifeste probant ejusdem abbatis Necrologia, publicaque instrumenta, quibus ipse frequens subscripsisse reperitur. In Kalendario cathedralis ecclesie: sancto Gervasio sacra haec de eo habent memoria

A sacramentis collationem, in principio praedicti opuseuli defendere et astruere conati estis. In qua utique collatione, si vestrae summani sententiae bene meministis, an sensui conveniat [al. con ruat] ecclesiasticō, vos videritis. Vestrae autem ingenuæ humiliatis est non erubescere corrigi, si quid aliquando aliter sapuistis. Valete.

EPISTOLA XXXVI (128)

AD EUMOEM.

Respondet litteris Hagonis, suadetque ut ab impugnanda episcopi jam defuncti sententia desistat.

Dilectissimo suo, et elim, et modo, Dei gratia sancto abbatii HUGONI, frater BERNARDUS de Clara-Valle, irreverberatum sinceræ dilectionis affectum.

B Ad litteras vestrae dignationis, licet quidem breviores quam cupierim, longiores tamen quam me ruerim, rescribere largius et debui, et volui: sed 49 festinans nuntius non pernisi. Ne tamen vacuuus omnino recederet, pro tantis, quaram me debitorem agnosco, has tantillas, quas et vix exspectavit, velocissime reddidi. Ubi primum breviter ac veraciter insinuo, antiquum nostrum et dilectorem, et dilectum, totis me charitatis visceribus et suspicere ut catholicum, et suspicere [al. venerari] ut sanctum, et amplecti ut charissimum. Siquidem de integritate tiae, credo vestrae confessioni; famæ et opinioni, de sanctitatem; de affectu, quem erga vos me habere protestatus sum, propriae conscientiae. Nam, quod illius sententiae queæ meæ simplicitati merito, ut mibi videbatur,

C «Pridie nonas augusti obiit Hugo Farsitus, canonicus regularis, qui dedit uobis libros suos tam divinae paginae quam secularis, » quæ loci abbas fuerit, incertum. Alii apud Castrum-Teodorici prefuisse suspicuntur, ali apud Valencenas; forte potius abbatis Sancti-Johanni Carnutensis, cui anno 1114 abbateatur nomine Hugonem præpositum lego. Locum utecumque inauit epistola 33, abbatiam empe diuini subjectam Theobaldi comitis, quem ipsius Hugonis «Comitem» appellat. Existimo eum, cui directa est presens epistola, esse illam ad quem Hugo Metellus per id tempus canonicus regularis apud Tellum-Leucornum, epistolam 34 manucriptam An Hugo iste in regimur abbatiæ Sancti-Johannis inscriptis «Hugoni Carnutensi magistro venerabili, » apud Carnutes successu Stephano, qui anno 1128, electus patriarcha Ierosolymorum, ad quam epistola 82 Cæterum quoniam noui medieci litteraturæ fuerit, probat in prius, illi librorum supplex ecclesia cathedrali concessa; insuper liber Sacrae scriptorum, cuius meminit Bernardus in epistola 33; in quo libro cum alijs quid ad fiduci apices non satis accuratem admisisse reprehendatur, facile inducer de eo esse intelligendum Hugonem Victorinum Bernardum consulentem de sententia eujusdam auctoris, alijs quoniam par eset, de Baptismo sententie, quoniam ideo supperso nomine designari quia saum. Demique præ manus est liber manucriptus de Miraculis bej. in Maria Suesionensis ab eodem in triginta et unum capita distinctas, in eius titulo scribitur, « Hugo Farsitus venerabilis memoria. » Hic liber totus annus est in Historia gallica parthenonis Suesionensis, auctore nostro Michaelo Germano.

(128) Scripta anno Christi 1128.

scrupulum movebat, oblitum vos esse fatemini, tam libenter accipie, quam laetus compendiosam purissimam veritatis assertionem in litteris vestris novissimis lego: ita ut me potius sensa veatra non intelligisse, quam vos quidpiam mali sensisse pene crediderim. Deinde modestiae vestrae fraterna presumptione consul, quatenus episcopum sanctum et doctum (129), quem quiete vivere permisistis, mortuum inquietare desinatis: ne, dum non valentem pro se respondere reprehenditis, magis hoc ex charitatis inopia, quam veritatis fiducia descendere, totam pro eo respondentem Ecclesiam audiatis. Pro Humberto, sicut rogavi vos, iterum rogo; ut vestrum ei, cum poteritis, nec consilium desit, nec patrocinium. Valete.

EPISTOLA XXXVII.

128

AD THEOBALDUM COMITEM CAMPANÆ (130).

Miratur se in causa Humberti justa et æqua patrem pati repulsam: monetque intuitu supremi Iudicis misero non neget opem et misericordiam.

Laudabilis principi THEOBALDO, BERNARDUS eorum qui in Clara-Valle sunt, servorum Dei iratilis servus, sospitatem et pacem.

I. Quod de nostra infirmitate vos audivi fuisse

(129) Fallor si non is est Guillelmus de Campellis, episcopus Catainaensis. Bernardo charissimus, ex dictis ad epistolam 3. cuius Guillelmus varia Theologie apiscula in codice Cheminioaeus diecesis Catainaensis memorantur in libro dicto Panchrysis, in quo multa eorum fragmenta referuntur.

(130) Scripta anno 1128. — Mira et magna Theobaldi encomia passim leguntur apud scriptores ejus dictatis. Anselmus Gerablacensis ad annum 1134: « Theobaldus comes, » inquit, « Blesensis sive Carnotensis, præ-nactis principibus Galliae, magno pondere iustitiae eminet in Francia, religiosis monachis et clericis plus ac familiaris, Ecclesie defensor, pauperum adjutor, moerentium consolator, in commerciis negotiatorum catus et discretus, in reis et a recto devictis ultor et vindex. » Isdem omnino elogiis celebratur ab Hugone monacho Autissiodorensi, ad annum 1136. Quod special ad justitiam, ob quem præcipue commendatur ab hoc Anselmo, illustre habes argumentum ex epistola 39 et aliis, ex quibus discimus quam rigide in monachos a principibus fere ubivis toleratos, primus, aut certe inter primos, animadverterit, iù quod clericis longe ante interdixerant caunes, ut docet ivo Carnotensis episcopus in epistola 247. Idem Theobaldus ab officiis charitatis et misericordie ab Ermaldo Borgo-Vallis abitate misericordie predicatorum in Vita sancti Bernardi, lib. n, cap. 8; item a Gaufrido, lib. iv, cap. 3, quibus additum novam epistolam 416. Unde appareat quantum ex sancti Doctoris familiaritate et documentis profecerit. Obiit sexto idus januarii, anno 1152, sepultusque est, non in monasterio Pontiniacensi, ut vult Jongilius et post eum Manricus, ad annum 1114, cap. 2, n. 6. Vincentium Beilovacensem secuti; neque in Ciare-Vallensi, ut Brito Lusitanus; sed in monasterio Latiniacensi Ordinis sancti Benedicti ad Matronam fluvium, cuius fuit advocatus, teste Bernardo epistola 230: quod numerum hæc abbatia ab Heriberto Campanæ comite circa annum 990 instaurata fuisse, ubi vngulus ipsius Theobaldi porphyreticus eliamnum visitor Sepulturæ locum sicut et diem obitus Ellianus monachus in Chronico aperte

A sollicitum, non mediocriter gratum habeo. In hoc quippe dam vestram erga me agnoseo dignationem, Deum quoque vos diligere non dubito. Quando enim tantillum tantus vel nosse dignaremini, nisi propter Deum? Cum ergo constet quod diligitis Deum, et me propter ipsum; miror quomodo ad unam Dei fiducia presumptam petiliunculam, nec injnstam, ut puto, nec irrationalabilem, a vobis tamen ropulsus sum. Si aurum, si argentum, vel quocunque hujusmodi quæsisset; vere, prout de vobis confido, sine dubio accepisset (131). Sed quid dico, quæsisset? Nam etiam non querens jam plurima vestrae largitatis beneficia suscipi. Hoc autem unum, quod non mei, sed Dei causa, nec tam mihi, quam vobis a vobis postulavi (132).

B quid causæ extitit, quod accipere non merui? Quid enim? ergone judicatis indignum vel mihi ad petendum, vel vobis ad præbendum, ut homini christiano, quantolibet apud vos crimine accusato, postquam se purgavit, faciat misericordiam? Aut certe, si non creditis quod plene se purgaverit, quia hoc in curia vestra non fecit; ejusdem rursus vos in vestri præsentia recipiatis satisfactionem, et sic consequator indulgentiam.

C indicat: « Anno 1152, » inquit, « moritur comes Campanæ Theobaldus, sexto idus januarii, et apud Latiniacum sepelitur. Habuit autem filias sex. Prima fuit Maria Burgundia ducissa; secunda, Agnes Barri-Ducis comitissa; tercia quedam ducisse in partibus remotis. Hanc postea duxit Guillelmus Goez in dieceesi Carnotensi. Quarta, comitissa Mathildis Pertici; quinta, monialis Fontis-Ebraldi; sexta fuit Adela Francorum regina. » His omnibus astipulatur Albericus in Chronicis, ad annum 1152, qui et adiutus Theobaldum quatuor habuisse filios hoc ordine: « Henricum, comitem Trecensem Palatinum, latitatem et liberalitatem famosum; Theobaldum, comitem Blesensem et Carnoti; Stephanum, comitem de Sancerre; et Guillelmum, archiepiscopum Senonensem, et postea Remensem. » Theobaldi epitaphium, quod Ilarici comitis precibus composuit magister Simon, cognomen Capra-Aurea, Sancti-Victori Parisiensis canonicus, edidit in Diatriba Franciscus Chiffletius, ex manu scripto codice monasterii Charitatis Ordinis Cisterciensis, dignum certe quod in honorem tanti principis hic transcribatur:

Transi illæ comes Theobaldus, clarus ubique,
Ecclæsie mutris filius, imo pater.

Magnus honore, potens armis, spectabilis ortu,
Mente sagax, verbis lucidus, ore decens.

Exiquis parvus, tumidis forcis, asper inquis.

Simplicibus simplex, omnibus omnis erat.

Laetus pauperibus, monachis, agrisque paraba.

Incessanter opem, munera, templa, domos.

Hujus erat servare bonos, punire nocentes;

Hujus erat juste vivere, iusta loqui.

Omnis virtutes in eo lucere vides,

Cerubuntque simul mirificare virum.

Gallia nostra gemens tante viuata patrono,

Sicut eo stabat stante, jacendo jacet.

Ergo dies decimus Jani fuit ultimus illi,

Qui Deus est melior militibus una dies.

(131) Iu. codex S. Germani. Alias omittitur, vere, prout de vobis confido, sine dubio accepisset.

(132) Ille patet non esse hanc primam pro Humberto epistolam, sed priorem esse tempore epistolam 39 ex

qua discimus Humberti patriam et supplicii genus.

2. An ignoratis quis minetur : *eum accepero tem-
pus, ego justias judicabo?* (Psal. lxxiv, 3.) Quod si
justicias, quanto magis injurias? An non timetis
Quod rursus scriptum est : *Quia in qua mensura
mensi fueritis, remetietur vobis?* (Matth. vii, 2.) An
nescitis quia quam facile vos Humbertum, tam faci-
le, ino incomparabiliter facilius Deus Theobaldum
(quod absit!) exhaeredare possit? Et quidem in tali-
bus, ubi culpa tam aperta atque inexcusabilis esse
videtur, qualenus nulla nisi cum justitia periculo
misericordiae occasio relinquatur; etiam tunc tre-
mens et dolens vindicem vos exhibere debetis **50**;
magis videlicet officii compulsus necessitate, quam
viadicandi libidine. Ubi autem objectionum crimen, aut
minus certum esse cognoscitur, aut excusandum
suscipitur; hoc non solum non renuere, sed et li-
berissime debetis amplecti, laetus nimis quod
salva justitia, pietas vestra locum invenerit. Ecce
hoc secundo vestre supplico Eximietati, ut sicut
Deum vobis vultis misereri, ita vos Humberto mi-
sercamini: sive illa vobis promissione dominica
blandiente: *Beati misericordes, quoniam ipsi miseri-
cordiam consequentur* (Matth. v, 7); sive illa vos
comminatione terrente: *Judicium sine misericordia
illi qui non fecerit misericordiam* (Jacobi ii, 13).
Valete.

EPISTOLA XXXVIII (133).

AD RUMDEM.

Unde supra.

Pio principi THEOBALDO BERNARDUS abbas de Clá-
ra-Valle, salutem et orationes.

1. Valde timeo ne occupatissimis auribus vestris,
crebris interpellationibus meis præsumptuosius me
ingerendo molestus fiam. Sed quid faciam? Si vos
offendere timeo, saepius ad vos scriptitando; quanto
magis Deum, cui atque magis timoris debo, ti-
mendum est mihi, ne offendam non interpellando
pro misere? Alias autem indulget mihi Benignitas
vestra, quia non possum non misereri illius miseri,
pro quo jam en et alia vice importunus forsitan pre-
cator accessi, Humberti videlicet mendici et pauper-
is, et hoc facti de divite, quod est infelicius. Non
possum non compati viduae et orphanis, sed vivo
orbatis patre, quod est miserabilis. Gratias ago
vobis pro gratia, quam de hac re in oculis vestris
invenire merui, et quod ipsius Humberti pro se di-
gnanter acquievistis; etram suspicere defensionem,
et quod falsam adversus ipsum justissima repulisti
accusationem. filiud autem quod ad consummandum
pietatis opus, reddendam uxori et liberis ejus
suam hæreditatem benignissime disposueratis; satis

(133) Scripta anno Christi 1128.

(134) Aliis, domno. Vide epistolam 56.

(135) Scripta anno 1127.—Inter cæters de quibus
Theobaldum sollicitat haec epistola sanctus Bernardus
intercedit pro misero quodam, nomine Humberto,
pro quo prima haec epistola scripta est ante epi-
stolam 37; qui duello victus, jussu principis et oculis
et oculis multatus est. ut nec superesset unde
misera utcunque vitam sustentaret. Gravis quidem
peccata, et quæ Bernardi animum charitatis spiritu de-

A mirari non possum quid impeditur, ut tam plu-
verbum vestrum needum factum consecutum sit.

2. Et quidem in aliis principibus si quando ver-
bum levitatis, aut etiam falsitatis deprehendimus,
nec novum, nec mirum reputamus. At vero apud
comitem Theobaldum Est et Non nequaquam omnino
patienter audimus: eui, ut dicitur, simpliciter di-
cere, jurare est; et leve mendacium, grave perjurium
imputatur. Inter plurima quippe virtutum iusignia,
quæ vestram plurimum nobilitant dignitatem, et
vestrum per orbem clarum reddunt et celebre non-
men, præcipue laudatur in vobis veritatis constantia.
Quis ergo suo vel hortatu, vel consilio tantum ro-
bur firmissimi pectoris vestri enervare testavit?
quis, inquam, veritatis in vobis tam sanctum, tam
B eximium, tam omnibus imitabile principibus propo-
situs evellere sua fraude conatus est? Fallaciter-
nia veraciter vos diligit, fraudulenter et non fide-
liter vobis consulti, qui tam gloriosam de veritate
famam vestram obnubilare sua cupiditate contiendi:
dum verbum quod os vestrum loculum est, et ver-
bum Deo placitum, vobis dignum, pie justum, ac
juste plu, evanescere, nescia quæ malitia, nocendo
pauperi satagit. Obsecro vos per misericordiam Dei,
ut eandem vos consequamini, cavete ne saperiat
impius, unde incenditur pauper; et hoc potius agite,
quatenus promissionis vestre veritas completestur;
qua primum quidem domino (136) Norberto, deinde
etiam nobis pollicitas estis, restitutum vos Hum-
berti hæreditatem ejus et uxori, et filiis. Valete.

EPISTOLA XXXIX.

AD RUMDEM (135)

Diversorum causas Theobaldus commendat. Denique
ut erga episcopos, concilii causa in ejus civi-
tate constitutos honorifice et reverenter se gerat.
hortatur.

1. Cum multa mihi vestre erga me dignationis
indicia præbeatis, hoc me maxime togo vobis affectu
dilectionis astringit; quod cum sciara me vestram
jam pro multis ausum fuisse, interpellare Dignita-
tem, in nullo tamen repulsum me memini. Hinc non
immixto factus fidelior, rursus pro canonice de
Larzieurte (136) non dubius precator accedo. Non
quidem pro ipsorum iure nunc precor, in tantum
quippe de vestra justitia et legalitate confidens, ut
B nec hosti vestro in vestra curia placitanti de suo
jure timendum esse existimem: sed hoc est quod
pro ipsis et cum ipsis omni, quæ possum, absens
supplicatione deposco. et quod eis omnino esse
cognovi necessarium, ut videat ad vestre Sere-
nitatis vultum, solito illis elementiorem atque prom-
ittum justissime movit; sed tanto et iam perlinaci-
morbe talis medicina debebatur. De monachis usu
et rito teterimo vide si libet Sirmunensem, in notis ad
Gaufridum Viudocenensem, lib. iii. epist. 38; Che-
siensem, ad Bibliothecam Cluniacensem et alios Confer-
Bernardi epistolam modo 376.

(136) Canonici de Larzieurte regulares ordinis
S. Augustini, diocesis Cataunaensis in decanatu
Parlensi, ubi quondam prioratus possidebatur a
Palibus societatis Jesu

ptiorem indulgealis accessum, quatenus vicini eorum regioni debitam discant exhibere reverentiam, cum vos eis benevolum esse cognoverint: et si quis forte militum seu ministrorum vestrorum res illorum injuste contingere, aut quietem, quam in Deo habere debent, infestare in aliquo testaverit; pro certo se sciat vestrani sibi ob hanc rem gratiam gravissime redditurum infensam.

2. Item aliud est quod supplex exoro. Nuper forte per barrum transeunti occurrit mihi mulier satis miseranda; anima quippe ejus in amaritudine erat; et mea super suis doloribus commovit viscera, satisque egit suis precibus ac lacrymis, quatenus pro ipsa apud vos intercedere deberem. Ipsa est uxor Belini illius hominis vestri, in quem dudum juxta malum quod ipse commiserat, multa et gravia reddidistis. Facite cum ea misericordiam, ut et vos apud Deum eam inveniatis.

3. Et quia semel cœpi, loquar adhuc cum domino meo. In manu Barrensis praepositi dudum facto duello, qui victus fuit, statim ex vestra jussione oculos amisit. Insuper quoque, quasi parva haec mala essent, quod et victus, et oculis orbatus fuerat, res ei omnes sue a ministris vestrīs, sicut ipse conqueritur, ablatae sunt. Justum est, si vobis placet, ut ei vestra pietate resituatur, unde misera ejus vita possit neanque sustentari. Sed et filii ejus innocentibus patris iniquitas non debet imputari: quominus paterna, si qua sunt, haereditent aedificia.

4. In fine volumus vos sanctos episcopos, qui pro his que ad Deum pertinent, in vestra civitate conuenientur, omni habere acceptio[n]e dignos. Sed et ipsi legato, qui vos vestranique civitatem tanti celebrazione concili (137) voluit honorare, per omnia, quantum in vobis est, devotus et obediens assistitis; roburare et confirmare bona quaque ab eo jussa et instituta, euretis. Nostrum quoque ac vestrū pariter episcopum id est Lingonensem, abundantiori, ut deceat, honore suscipiat; et de casamento (138) quod tenetis hominum [al. homagium] quod debetis, reverenter ei et humiliter offeratis. Valete.

52 EPISTOLA XL (139).

AD EUDDEM.

Pnuperem religiosum Theobaldum commendat.

Iuo vobis commendamus in homine isto quem videtis, paupertatem et religionem, ut si uni non

(137) Trecensis ineunus anno 1128 celebrati, de quo in notis ad epistolam 21, ad Mattheum legatum, cajus hic mentio.

(138) Casamentum, feudum quod a casa dominica pendet.

(139) Scripta circa annum 1127.

(140) Scripta circa etiundem annum.

(141) Henricum I subiectus Anglorum regem, qui Theobaldi avunculus erat, lesie Ercaldo in libro secundo de Vita Bernardi, capitulo finem, et Roberto de Monte ad annum 1151, uniuersum quod Theobaldus matrem habuebat Adelam, Guillielmi Conqueroris filiam, Henrici sororem.

(142) Scripta circa annum 1128.

A complatimini, alterum in eo reveremini: quo nul latens id ei negare possitis, propter quod vos cum tanto labore de longe require curarit. Itaque etsi non propter ipsum, certe propter eos ei succurrere: quia quantum vos illi sua paupertas, tantum, imo amplius, vobis illum necessarium facit sua aequa religiositas. Denique de multis quos eadem de causa jani ad vos misimus, nullum loisse recolimus, de quo magis Deo placere sciamus, quam si huic beneficeritis. Valete.

EPISTOLA XLI (140).

AD EUDDEM.

Senem religiosum commendat.

Timeo vos gravari in tam crebris scriptitationibus nostris; sed in hanc importunitatem urget me Christi B charitas, et amicorum necessitas. Hunc itaque et senem, ut videtis, ei de domo, ut nos scimus, religiosa ad vos missum non remitti vacuum supplicauimus: et insuper ut vestrīs litteris ad ayvenerium vestrū regem dīti iterum munire dignemini, rogamus. Vellon omnes servos Dei, si fieri posset, vestrō fieri débitores, qui pro manmona iniuritatis quandoque vos recipere in aeterna tabernacula. Valete.

EPISTOLA XLII

AD HENRICUM SENONENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Hac epistola potius iust. tractatus nomen et locum merebatur; itaque e sede sua submolam ad totum secundum mīlē. Tractatus remisimus, cum hoc titulo. De Mērībus et officio episcoporum epistola 42 sec tractatus ad Henricum Segmensem archiepiscopum.

EPISTOLA XLIII (142).

AD ELMIFEM HENRICUM.

Bribit pro libertate ecclesie Melismensis

Prioris preciis nostra benigna suscep[ti]o præbet ampliora sperandi inducet. Præmissa itaque devotissimorum grabarum actione pro experta benevolentia, iterum audito petere quod iterandis gratis secundo me faciat debitorem: quatenus videlicet Melismensi Ecclesi (143) ipsam ecclesiam, pro qua se vestram Serenitatem quoquo modo obnubilasse dolerat, eadem libertate tenere concedatis, qua predecessorum vestrorum temporibus eam certum est te[re]sse. Valete.

EPISTOLA XLIV (144).

AD EUDDEM.

Unde supra.

Videtis certe quantum præsumam de vestra Ec-

(143) Monasterium Ordinis S. Benedicti diocesis Lingonensis, auctorem habuit Robertum abbatem, qui prius istud Cisterciū abbas. Unde Melismensis causam sèp[er] agit Bernardus in epistolis 44 et 60. Vide epistolam 80 Petrus Collensis in libro vii epistola 14 ad Melismenses: Cisternam illi Melismensis plena plumis et bene peauta quæ et quates de utero suo fetus produxit dum ex se collegiū Cisterciense originatio germe pululava. Hic agitur de eccl[esi]a Senona ut in epistola sequenti quæ olum Prioratus diocesis Senonensis in Decanatu Curtinaceensi.

(144) Scripta circa annum 1128.

nevolentia : ut nec cerebra impetratio preces finiat, et toties exauditis, russum accedere precator importunes non verear. Magna quidem præsumptio ; sed non meretur indignationem, quoniam de charitate, non de temeritate descendit. Meniuit, nisi fallor, 53^a vestra Paternitas, quod dudum Trebis querelas universas, quas pro Ecclesia Senoina aduersus Noismenses monachos ante habueratis, pro amore Dei et nostro penitus omisistis. Et ecce iudicem monachi conqueruntur, quod nescio quas novas, et, ut ipsi aiunt, indebitas vobis consuetudines in predicta Ecclesia vindicetis. Obsecro ergo et ipsas dimitti, confidens me, ne haec quidem vice passurum repulsam : ut qui jam de majoribus merui non repellam, in oblinendis minoribus non confundam Valete (145).

EPISTOLA XLV (146).

AD LUDOVICUM REGEM FRANCORUM (147).

Cistercienses Ludovicum regem, Parisiensi episcopo infestum ac injurium, graviter ac libere darguant, causam illius apud pontificem Romanum acturi, si rex a male cæptis non destiterit.

Eximio regi Francorum LUDOVICO, STEPHANUS abbas Cisterciensis, totusque conventus abbatum et fratrum Cisterciensium, salutem, sospitatem, et p[ro]m[otionem] in Christo Jesu

(145) Hie manuscripti codices repetunt epistolam 12.

(146) Scripta anno Christi 1127.

(147) Cognomento Crassum.

(148) Stephano, qui ab anno 1124 ad annum 1144 Parisiensem Ecclesiam rexerit, alias a Stephano de Garlanda dapifero. Causa hujus infestationis secessus Stephani a curia, Ecclesiæ libertas. Eadem fortuna, eisdem fere ob causas, contigit Henrico Senonensi, ex epistola 49. His litteris non flexus est Regis amans, cuius filium Philippum, jam regem designatum, ob id morte a Deo muletatum ferunt. Mirum est eo mortuo proceres et episcopos de impedienda Ludovico junioris successione cogitasse, teste Orderico, in libro xii, pag. 895 sqq. Mira in sanctis viris dicendi libertas, intrepidus justitia zelus, quo pro episcopi defensione adversus regem humiles monachū insurgere non verentur. Sed qualis fuerit Ludovico Stephani Parisiensis episcopi insectandi ratio, ex antiquis monumentis non ita facile est divinare. Item utcumque Bernardus insinuat in simili causa Henrici archiepiscopi Senonensis, epist. 49, ad Ilouecum papam : « Rex, » inquit, « non tam episcopos, quam in episcopi justitia persecutum zelum. » Quo amplius declarans ait : « Qui ante in habitat auctio[n]e sacerdaci honorati sunt subimis[us] judicati fideles, lebiti familiares ; modo inimici facti sumi digne suo sacerdotio conversantes, et per omnia honorificentes ministerium suum. » Hinc Baromius ad annum 1127 totius latius explicit his verbis : « Profecerant siquidem episcopi provincia Senonensis Cisterciensium monachorum exemplo, atque verbis litterisque sancti Bernardi, principue vero quem diximus Parisiensis episcopus ab ipso Parisiensis abbas Sancti-Bonifacii Sigerius, qui monasteriorum illud monastica penitatis disciplina solutionem, libula regularis observantie arte, constrinxerat : quo nomine ipsi sanctus Bernardes congaudent, gentilitoriam ad eum dedit epistolam. » (minimam epist. 78). « Quod vero etiam ei ipse metropolitus Senonensis vicarius episcopus Henricus : que admiratus litteris sancti Bernardi (ep. 49) et quidem proflixoribus, sed

A t, Rex cœli et terræ regnum vobis in terra donavit, denaturus et in eculo, si id quod accepistis, juste et sapienter administrare studieris. Hoc est quod vobis optamus, et pro vobis oramus, ut ei hic fideliter, et illic feliciter regnetis. Ceterum vos quoniam concilio eidem nostris pro vobis orationibus (quas, si recolitis, olim tam humiliiter requisistis) modo tam acriter repugnatis. Quia enim jam fiducia manus pro vobis levare præsumimus ad Sponsum Ecclesiarum, quam ita, et sine causa (ut putamus), ansu inconsulto contristatis. Gravem siquidem adversum vos apud eumdem Sponsum et Dominum suum querimoniam depositit, dum quem accepserat defensorem, sustinet oppugnatorem. Attenditis iam cui ex hoc infensum vos redditis. Non utique episcopo Parisiensi (148), sed Domino paradisi ; et quidem terribili, et ei qui auctor spiritum principium (Psal. lxxv, 12, 43). Ipso quippe est qui ad episcopos dicit : *Qui vos spernit, me spernit* (Luc. x, 16).

B 2. Hac ita vobis et pro vobis audacter quidem, sed amanter intimare curavimus : monentes et rogantes per illam invicem amicitiam nostram et frateritatem, cui vos sati dignanter sociastis, sed nunc ipsam graviter lasistis, quatenus a tanto malo citius desistatis. Alioquin si non meremar exaudiri, sed contemnitur, et nos fratres, et amici vestri, et meliorem frugem conversus, ea quae essent optimi pastoris munera diligenter expleret, radem ex causa ejusdem principis indignationem incurrit, etc. Sed quæ ista reformatio, » inquit, « fait, que adeo displicere potuerit regi christianissimo? Illa scilicet, quod episcopi assuelti prius, relata ecclesia, curia regis assistere, militiam sectari, jani sese ad ecclesiastis et curia atque militia avocassent, atque etiam subditos sibi clericos pariter revocasset. Erat horum haud exiguis numerus in palatio Regis militantium, nec in ipsa palatina tantum, sed et in castrensi milita mercantum. Quid deplorat idem sanctus Bernardus eam in pluribus locis, tum præsentum, quod ad rem spectat, in epistola ad Sigerum abbatem Parisiensem, » etc. Huc usque Baromius. Sed ut historie apud auctores illius aëris alto silentio sepulta ex veteribus etiæ instrumentis uenabili lucis afferamus, label eiusdem familiaris ad ipsum Stephanum Parisiensem epistolam, quem uissit Acharias Spicilegii tomo tertio evulgavit, proferte in medium, etiæ hæc verba sunt :

Quamvis integrum officiale et constantium nihil ad haec multas secundum habitu[m] personæ cum tam uiru et honestitate, his more amici collectus vos a sonore et resuscito, ne a proposito vestro et justitiae regere devibitis, nec E[st]is in nostro libertatem, quod tempore usus uocatio esse etiam restocum fuerit, civilitati permittatis. illa in qua Dominicanum sententiam aereo, tenetis. Itis: Bis qui persecutionem patiuntur propter justitiam. Scitis autem, in orationibus et cor amata vobiscum perseverare, que pro diuina gratia et honestibus misericordiis configurant, a propria m[od]o pedem retrahere. Revenimel regio[n]a sive hominibus audeam libras dederunt, et hec torum pro redemptione sua renoverunt absteruerunt et misericordie et amici regn et regibus virgas meas restipaci gubernibus, decem libras dederunt, et hoc latum de amicis et eret. Inconveniunt instigat, in quo G. sicut interriscoctar uersus ratione per utramque Deo uoco vobis et in hoc ultime rite, in omnibus, quæcumque beatusstrum, recuperaturum non reverent, ne, uisimeta ereturumque in purum recuperatione pacem recuperatur arbitror. Prædicto m[od]o

qui quotidie oramus pro verbis et filiis vestris et regno; ex hoc jam auerterit parvitatem nostram, in qualibet valuerit, non posse decses Ecclesie Dei, et ministro ejus, venerabili videlicet patri et amio nostro episcopo Parisiensi: qui nostram adversus vos humiliatam interpellans, nostras pro se ad dominum Papam jure fraternitatis (149) litteras requisivit. Verum nos justum ducentes his prius litteris vestram Excellensiam convenire, praesertim quia idea episcopus per manum omnium Religiosorum consilio satis abundare sentirem, parvitas mea Patornitati vestrae consuleret, ut dominum Senonensem archiepiscopum et coepiscopos vestros precibus vestris et amicorum vestrorum vobis allicitatis, et ad justitiae vestre aggravationem, ut in episcopatus suis a divinis essent, modis omnibus impetrare non differatis, ut quidem justitiae participes vobis contra omnes subvenient, et, si necesse fuerit Roniam nobiscum veniant.

BY hac epistola tria colligimus notata digna: primo, noui soli episcopum, sed et familiares itaque conjunctorum, bona omnia a rege spoliatos; secundo, hanc persecutionis procellam instigantibus quibusdam electis exciatam; tertio, libertatem ecclesiasticam a rege violatam. Quae quidem omnia mili facile persuadent, totam hujus mali lernam a quibusdam electis repetendam, qui cum pro regis arbitrio ecclesiasticis personis exactiores imponerent, experienturque Stephanum adversantem; regis animam adversus illum pessime irritantes, in honorum omnium discrimine adduxerent, immo etiam in ipsis necem conspirarint, ut patet ex alia epistola (Spicilegii tomo ii: pag. 162, epist. 37) ad Stephanum scripta. Unde factum est, ut etiam ipso in regis gratiam bonaque omnia restituto, Thomas Sancti-Victoris Parisiensis Prior praeiustus causa defensione postmodum occubuerit, at videre est epist. 158 sqq. At quodcunque tandem heujus tragedie seminarium fuerit, Stephanus armis spiritualibus uteus, regis terram interdictio supposuit; ejusque indignationem declinans, ad Henricum Senonensem, tum arbo ad capitulum Cisterciense consugientes, fraternalis iure, qua tunc ipsi, tum etiam rex Cistercio se sociaverant, litteras ad flectendam regis animum a Patribus impetravit: quae Bernardus cum Hugo Pontiavensi, multisque aliis praesatis, Ludovico supplice oflerens, repulsa indigne passus est. « Episcopos, » inquit Aemilia in Ludov. « deprecantes a genibus suis repulit Ludovicus: cui impudentiae Bernardus abbas iram extensem vindicem instare denuntiasse fertur. » Adhuc vero Bernardus Gaufridus, Vitae S. Bernardi libro iv, cap. 2, et ex eo Gagnicus Historie Franc libro vi memoral: « Haec, inquit, tua, rex, pertinacia filii interitu multabatur. » Cujus vaticinii veritas in Philippi nece infelici probata est. Tanta dicendi libertate a proposito princeps aliquando dimotus ad Honorii papae litteras, quibus interdictum solvatur, animum refricans, male cepta ardenter prosecutus est. Quod Bernardus impudenter scens, tam suo, quam Gaufridi Carnotensis nomine litteras ad Honorium justa querimonia plena dedit (epist. 48, 47). Tandem vero tam pertinax tamque concitata dissensio finem accepit: videtur in concilio Tressensi, anno 1128, vel certe non multo post, ipsius Honorii auctoritate, qua de re Benardus gratias reculit, ad eum denuo scribens, epist. 49: « Hinc enim inquit, « gravibus contumelias et injuriis episcopi Parisiensis constantia pulsata est, sed non quassata: quia Dominus supposuit manum suam, cum vestram opposuit. » Porro hunc Stephanum Parisiensem, antea caecularium, disiunctum esse a Stephano de Garlandia dapsero, de quo in Annalibus Toulsi, dicitur prebat Chesnus in notis ad Abelardum, nec

Ace ad justitiam offert, si tamen prius (quod quidem eadem ipsa justitia videtur exigere) res ei sunt injuste ablatae restituantur (150): ejus interim petitioni differendo supersedimus. Et siquidem Deo inspirante placuerit vobis nostris precibus aurem inclinare, nostro consilio studioque pacem eum episcopo, immo cum Deo reformare; parati sumus hujus rei gratia fatigari usque ad vos, quoocunque vobis placuerit: si autem, nos amicum audire, et Dei sacerdoti obediere necesse est. Valete.

obscure intelligitur ex epistola quadam Gaufridi Cartonensis, que exstat Spicilegii tomo iii, pag. 260, in qua scribit sanctus Bernardus fuisse electum ad pacem cum Stephano Parisiensi et Stephano de Garlanda componeundam. Quod ultius ad Ludovicum spectat, quem sanctus Bernardus ad Honorium scribens epist. 59, alterum Herodem appellat; memoria certo dignum est, quanta religione et penitentia diu clauserit extremum, anno scilicet 1127. « Qui ut erat in consilio providus, » inquit Sugerius in ejus Vita, « sibi pri consulens, et miseratus anima sua Deo placens, frequenti confessionis et orationis sibi devotione providebat, hoc unum toto animi affectu peroptans, apud sanctos martyres protectores suos, Dionysium socioeum ejus, se quomodounque deferri, et ante sacraissima eorum corpora, regni et coronae depositione, coronam pra corona, pro regalibus insignibus et imperialibus ornamentis humilem beati Benedicti habuum commutando, monasticum ordinem prosterit. » Videant, » inquit optime cardinalis Baronius ad annum 1136, « qui monasticae paupertati derogant; quomodo non solum archiepiscopi, sed et ipsi reges transitoriae vitam aeternam preferentes, ad securissimam monastici ordinis tutelam confugunt. » Addit vero Sugerius, regem facta peccatorum concusione, « inopinata se levasse, obviamente corpori Domini exisse, ac devotissime actuisse Ubi, » inquit, evidentibus cunctis, tam clericis quam laicis, regem, exiens regnum deponit, peccando regnum administrasse confiteretur, filium suum annulo investit, Ecclesiam Dei, pauperes et orphanos tueri. fide obligat. Ubi etiam aurum et argentum et ecclesiis, et pauperibus et egenis pro amore Dei distribuens, nec chrysostibus, nec regius indumentis usque ad camisiam peperit. Mirandum sane in tanto rege exemplum! Ceterum de donis pretiosissimis Ecclesiae Sancti-Dionysii ab ipso attributis vides apud eundem auctoren.

(149) Fratres quippe consebantur qui in societatem suffragiorum admissi erant. Ita Casse-Dei monachi Ludovicum Juniores fratrem vocant in epistola 308, inter Chesiannas tomo iv.

(150) Nianum expoliati prius sunt restituendi, quam ad causam volandi. Vide Canones a Gratiano collectios, Causa 3, q. 1, ubi ait Caius papa: « Episcopis suis rebus expoliatis, vel a propriis servibus ejectis, omnia qua eis ablata sunt, legibus sunt redintegranda: quia priusquam hoc fuerit factum, nu lumen erimus eis objici potest. » Ibidem Joannes papa: « Redintegranda sunt omnia expoliatis... et in eo loco, unde abscesserant, funditus revercenda... ante accusationem, aut regularem ad synodium vocationem eorum, » etc. Vide ibidem plura: item Capitula in Decretal Gregor iii. de Restit. spol. Unde et Gaufridus Vindocin. epistola ad Iovinem ita scribit: « Cum de re nostra a nobis diu et juste possessa, et iuste ablata, secundum sacros canones investiti inerimus. si postea de nobis conqueruntur quod justus iudex quod divina lex faciendum judicaverit, non recusamus. » Vide eundem, epistola ad Ranulfum Sanctonensem episcopum, ubi etiam, eum Bernardo, testatur legibus apostolicæ Ecclesie prohibitum, « ne quilibet expoliatus vocetur ad judicium. »

54 EPISTOLA XLVI (151).

AD DOMINUM PAPAM HONORIUM II.

Unde supra.— Conqueruntur apud Pontificem, quod relaxatione interdicti subreptilie obtenta, Rex Gallie jam pridem pronus ad pacem, factus sit obstinatior.

Summo Pontifici Honorio, pauperum Christi abates, Hugo de Pontiniaco, et BERNARDUS de Clara-Valle, quidquid potest peccatorum oratio.

Lacrymabilem episcoporum, imo totius Ecclesiae querimoniam, nos quoque ejus filii, si tamea digni, dissimulare non possumus. Quae vidimus loquimur, Magna siquidem nos necessitas de claustris ad publicum traxit: ubi et quod loquimur vidimus. Tristes vidimus, tristes et loquimur: honorem Ecclesiae Honori tempore nostra maxima læsum. Jam Regis flexerat iram humilitas, vel potius constantia episcoporum: cum ecce a summo Pontifice summa superveniens auctoritas, heu! dejecit constantiam, superbiam statuit (152). Scimus quidem id a vobis per mendacium fuisse subreptum (quod ex vestris litteris palam datur adverti), ut eversi tam justum tamque necessarium interdictum juberetis. Sed nunquid nou vel tandem deprehenso mendacio, mensitam se sentiet iniquitas sibi, et non tantæ utique maiestati? Est autem quod miramur, qnanam ratione judicatum sit de parte, adjudicatum absenti. Quod quidem non temeraria presumpcione reprehendimus, sed filiali amore paterno cordi sugerimus, quantum ex hoc et superbit impius, et incenditur pauper. Ceterum quandiu illum pati, quantumve huic compati debeatis; non est nostrum praescribere vobis: vos vestra hinc potius, dalecissime Pater, viscera consulite. Valete.

EPISTOLA XLVII (153).

AD DUNDEM EXPERSO NA GAUFRIDI CARNOTENSIS EPISCOPI.
Exponit Pontifici causam episcopi Parisiensis a rege Ludovico inique oppressi, qui interdicto ab episcopi Gallicanis compulsus restitutionem promiserat, sed absolutione ab Honorio obtenta contumacior factus non præstulit.

Tristissimæ historiæ seriem vobis et causam replicare superfluum est; qua jam quippe Paternitatis vestrae viscera, scribente religioso Parisiensi episcopo, commota esse non ambigo. Ne tamen fratri et coepisco etiam nostrum deesset testimonium; quæ vidi ego et audivi, necessarium duxi breviter intinere. Accepta siquidem tam modesta prædicti episcopi querimonia, Seuonensis diœcesis universi episcopi una cum venerabili metropolitano uostro; adscitis etiam nobiscum quibusdam aliis religiosis

(151) Scripta anno Christi 1127.

(152) Relaxando scilicet interdictum, quod a co-provincialibus episcopis in terram Regis illatum fuerat ob infestationem episcopi Parisiensis, ex epistola sequente.

(153) Scripta anno Christi 1127.

(154) Scripta circa annum 1130.

(155) Ita constanter omnes scripti, sicut fere omnes et recte nam cardinales olim absolute dicebantur Fratres in libro secundo de Vita S. Bernardi, n. 42; et in Chorico Andreasi, Spicilegiu tomo IX, pag. 481.

A personis Regem super gravi injuria per nos ipsos humilians, ut debuimus, convenimus; ut episcopo, nil quidem tale merito, sua que tulerat, restitueret, rogavimus; uer impetravimus. Sentiens tandem nos ad arma Ecclesie pro Ecclesia velle confugere, tumult, annullaque sese omnia reddiaturum. Sed in eadem forte hora supervenientibus litteris vestris, quibus ejus terram ab interdicto absolvit præcepistis, male in malo confortatus, quod bene promiserat, minime exsecutus est. Die tamen nominata, qna id se rursum promisit executurum, ejus non consperciui presentantes, sustinuimus pacem, et non venit: quæsivimus bona, et ecco turbatio. Hoc denique litteris **S** vestris factum est, ut male ablata pejus teneantur, et reliqua passim in dies rapiantur, eo utique secure, quo impune illa refinerentur. Soluto nempe an vestrum imperium episcopi justo (ut putauis) interdicto, nescioque quid parabamus et quo sperabamus pacem consequi, vestro æque timore suspenso, facti interim sumus opprobriu vicini nostris: quousque? vestrae viderit pietatis compassio.

EPISTOLA XLVIII (154).

AD HAIMERICUM CANCELLARIUM, UNDE SUPRA, ET
CONTRA OBSTRECTATORES.

Bernardus querellas in se factas diluit, et salutinmis silentiique facultatem precatur.

Viro illustri Haimericu, sanctæ Romanae sedis cancellario, frater BERNARDUS abbas dictus Claræ-Vallis, salutem, et non id via.

C 1. Elianne pauperi et inopi veritas odium parit, et ne ipsa quidem miseria declinare invidiam potest? Querar, an glorier, quod factus sum et ipse inimicus vera dicens? Vera dicens, an recta agens? Sed hoc viderint fratres vestri, qui contra legem male dicunt surdo (*Levit. xix. 14*), et maledictum propheticum non verentes, dicunt *bonum malum, ei nullum bonum* (*Isai. v. 28*). Quid in me, o boni viri, displicuit fraternitatii vestrae (155)? Utrumne quod aquæ Catuaunum a motu est a vilificatione sibi credita homo usqueaque diffamatus, quia in ecclesia Virdunensi cui præfuerat, dissipasse bona domini sui? An quod in urbe Cameracensi monasterii sui manifestus destructor Fulbertus cedere compusus est Parvino, qui omnium testimonio fidelis est servus et prudens? An certe quod Lauduni de prostibulo Veneris suum Deo sanctuarium restitutum est (156)? Propter quod horum me, non dico, lapidatis, sed laceratis, ut minus aliquid recipiam a Domino meo? (*Joan. x. 32*) Et hoc merito atque cum omni gloria responderem, si quid in eis meum cognoscerem. Nunc autem ut-

Petrus abbas tam domum Papam, quam Fratres ex amore visitasse perhibiunt; et initio hujus epistola *Fratres vestri*, mendose quibusdam nostri, et apud Willermum Tyrensem in libro *xiii*, cap. 15. Fratres vero tam episcopi, quam presbyteri et diaconi cardinales, etc. Confer librum de Conversione ad Clericos, infra tomo IV.

(156) Tribas de rebus apud Haimericum hac in epistolis purgat sese Bernardus. Primo quidem, de Henrico Virdunensis episcopi depositione de qua agitur apud Laurentium de Leodio, in Historia Virdunensi

quid judicor ego de factis alienis? aut si meis, cur tanquam de malis? cum cuncta haec juste atque præclare gesta fuisse nulla imprudentia dubitare nulla negare impudentia possit. Eligite nunc utrumlibet: aut negate certe, aut fateamini me horum auctorem. Si feci: laude dignum est laudabilia peregrinisse, et inique redarguor, unde laudari merueram. Si non feci: ut laudem non merui, sic profecto nec vituperationem. Novum genus detractionis, et revera simile aliquid habens operi Balaam, qui ductus et conductus ad maledicendum populo, magis benedictionibus cunctabat (*Num. xxii-xxiv*). Quid justius, quid jucundius, quam ut quem reprehendere intendis, plus commendas: ut preconitis pro convictionis utaris nescius; et volens detrahere laudes invitius? Quasi vero nulla mea mala inveniant ut pro malis mihi bona objiciant, vel potius aliquant aliena.

2. At ego nec indignis vituperationibus moveor, nec indebitas recipio laudes: nil mea refert de his, quorum auctor non existit. Laudent si volunt, vel vituperent, si audent; ne primo quidem dominum Albaneensem, de secundo vero dominum Remensem; porro de tertio eundem æque archiepiscopum simul et episcopum Laudunensem, cum Rege pariter et multis aliis reverendis personis qui se utique avæctores in his et principes exsultasse minime dissentuntur. Si bene egerunt, qui ait me? si aliter, quid auge ad me? An tota et soia cuja pa mea est quod adfui, homo solis latelbris dignus: soli nulli judex soli accusator et arbiter constitutus, quatenus monstrat actio quod habet professio, et nonne monachi solitaria mihi conversatio interpretetur? Adfui enim, negare non possum; sed vocatus, sed tractus. Si hoc

Spicilegii tom. XII, pag. 344, obi ejus causa ab Illo-norio commissa dicitur Mattheo Albaneensi episcopo et in Gallis legato, qui Catalana in hac de resynodium indixit. « Henricus primo capit consilium a Bernardo sanctæ memoria, abbatæ Clariæ-Vallenæ, cuius consilii regno et ecclesia Galliarum hodie quoque ait Laurenius, ianuuntur. Ille consulti gravissimum esse invitis violenter praesesse. Ideoque prusquam ignominiosos in eum accusatio ad publicam tantorum virorum audentium veniat, solus omib[us] cedat, episcopatum latreuantem. Credidit se consilio ejus ille; luculum reddidit, et abrenuntiavit episcopatum, ac recedidit anno decimo tertio ex quo suscepserat eum de manu Caesaris, et nempe anno 1120, ex notis ad epistolam 13. Ad eundem epistole 62 et 63. Secundo purgat se Bernardus de ordinatione Parvini in abbatem Sancti-Sepulcri Camerensis, ex monacho Sancti Vincentii Laudunensis, teste Hermanno monacho. De miraculis, lib. iii, cap. 20. In locum Fulberti expulsi a Rainaldo de Pratis, Remorum archiepiscopo, ob malam administrationem, ut Bernardus hic tradit. Porro cenobium Sancti-Sepulcri Ordinis S. Benedicti olim extra muros Cameraci, fundatum est anno 1064, a Lietherto episcopo cuius Vita existat in Spicilegii tom. nono. Vide Meyerum et Mirenum. Tercio denique purgat se Berardus de reformatione monasterij Sancti Joannis Laudunensis, ubi quællies ob sine licentiam ejus substituti sunt monachi: cuius rei historiam de describit mortuus Hermannus. De miraculis B. Marci, libro tertio, cap. 22: «In diebus vero p[re]lata domini Bartholomei

amicis displicuit; fateor, et mihi. Utinam non issem ad illa, utinam non irem ad similia. Utinam et nuper non issem, ubi vidi sem adversari Ecclesiam apostolica (proh dolor!) auctoritate violentam armari tyrranicidem, quasi non satis per se insanisset. Tum demum sensi juxta prophetam adhaerescere linguam meam palato meo (*Psal. cxlvii*, 6): cum subito pondus superjectum est nostris cervicibus, atque irrefragabilis auctoritas litterarum. Heu! obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis, et dolor incus renovatus est (*Psal. xxxviii*, 3), quando vidi repente ad illas litteras impleri facies innocentium ignominia, et latrari amplius impios quod malefecerint, et exultare in rebus pessimiis. Misertum est impio, ut juxta dictum propheticum, non disceret facere justitiam: et qui in terra sanctorum iniqua gessit (*Isa. xxvi. 10*), ipsius terra justissimo quo tenebatur, absoluta est interdictio (157).

3. Propter hujusmodi, etsi aliud non sit, gravor interesse causis: quarum præserit mea uon interessa cognoscere. Gravor, sed trahor. At vero ab hac necessitate per quem melius retrahi posse speraverim, quam per vos, vir optime? cui in hac re, nec potestas deest, nec voluntas, ut comperi. Gaudeo uenime, quod et vestre prudentie nostram in talibus occupationem displicere cognovi. Et quidem justissime, et amicissime. Age ergo si ita vultis, in quo quia sic cernitis ac decernitis, et amico expedire, et monacho coavenire: date, queso, operam, quatenus una utriusque voluntas ciuius impleatur, quo et vobis videlicet satisnat ad justitiam, et mihi ad salutem animæ consulatur. Indicatur, si placet, clamoris et importunis rancis de cavernis non egredi, sed snis

episcopi, Laudunen is scilicet, antiqua religio non parum in eodem monasterio refrigeruerat, exteriores quoque possessiones pavillium diminuta erant sed et no[n]nulla sinistra sona de eisdem virginibus dicebantur. Unde multum contristatus idem pontifex (videbat enim eas frequenter a se communites emendationem quidem verbo pronuntiere, sed facto non implere) consilio et auctoritate domini papæ Innocentii, dominique Rainaldi Remorum archiepiscopi, Leovici quoque regis Francorum, ad quem eadem ecclesia proprie pertinera dicebatur, omnes pariter illas sanctimoniales ex illa ejecit. Assumens quoque virginis religiosum deum Drogoneum cenobii. Successo Nicasii Remensis Prioris, eum ibidem perfractum ordinavit, et monachos illie sufficienter et diversis monasteriis posuit, et ita ille. Quod autem Innocentii auctoritate hoc factum esset, inelegiendum est de coniunctione, non vero de ipsa reformatione, qua biennio ante Innocentii creationem agitata est, et definita in comitiis epicoporum, presente Ladovico rege Arrelati habitus sexto idus maii, anno 1428, quibus interturre Rainaldus Remensis, Josilienus Suessionensis, Bartholomeus Laudunensis, Simon Noviomensis, Joannes Morinensis, Garinus Ambianeensis, Robertus Arrelatensis, Glarensius Silvanusensis, et Petrus Belvacensis, prout hoc omnia constant, tum ex diplomate regio, tum ex decreto Matthei Albaneensis, alliisque hujus historie monumentis, quamcum eam Innocentii Theris in lucem edidit noster Achelius in suis ad Galherium notis, pag. 828, sq.

(157) Vide supra epistolæ iu, 47.

contentas esse palubibus. Non audiantur in conciliis, ita paucis non inveniatur: ad causas, ad negotia nulla necessitas, nulla trahere possit auctoritas. Sic fersitam vester posset amicus declinare presumptionis netam. Nam noxam unde contrahere potuerim, ignoro: cum sciam nihil consilium esse ei propositum, nunquam (si causa duxerat nostri ordinis non fuerit) exire de monasterio, nisi aut apostolicæ Sedis legato, aut certe proprio vocante episcopo: quibus nostræ humilitati, sicut optime nositis, contradicere omnino fas non est, nisi ex quo-eunque superioris auctoritatis privilegio. Quod utique si unquam per manum vestram, ut spero, mihi in manus venerit, tunc procul dubio et pax mihi, et pax erit de me. Non tamen idcirco etiam me latente et tacente cessare puto murmur ecclesiarum, si non cesseret Romana curia pro voluntate assidentium facere præjudicium in absentes. Valete.

57 EPISTOLA XLIX (158).

AD DOMINUM PAPAM HONORIUM, PRO HENRICO SENONENSI ARCHIEPISCOPO

Summo pontifici HONORIO, scripsi et (si digni judicabunt) filii, STEPHANUS Cisterciensis, Hugo Pontiacensis, BERNARDUS de Clara-Valle, quod reverendissimo domino, quod benignissimo patri.

Degentes in monasteriis, ad quae nos nostra peccata compulerunt, non cessamus orare pro ipsis, et pro commissa vobis Dei Ecclesia: congaudentes et sponsæ Domini super tam fidem custode, et sponsi amico super labore tam fructuoso. Fidenter proinde atque fideliter vestra Paternitati suggestimus, que in regno nostro eidem: matre nostra dolentes cernimus adversari. Quanum quidem nos sentimus qui vicini sumus, rex Iudovicus non tam episcopos, quam in episcopis justitia: persecutus zelum, pietas cultum, habitumque ipsum religionis. Quod vestra quoque prudentia Sanctitatis vel ex eo facile advertere potest, quod qui ante in habitu actuque saeculari honorati sunt sublimes, iudicati fidèles, habiti familiares; modo minici facti sunt, digne suo sacerdotio conversantes, et per omnia honorificantes ministerium suum. Hinc gravibus contumelias et injuriis episcopi Parisiensis innocentia pulsata est, sed non quassata; quia Dominus supponit manum suam, cum vestram opposuit. Hinc et nunc dominibus Senonensis constantiam concutere et labefactare conatur: ut metropolitano (quod absit!) dejecto, facile protularent gassetem in suffraganeos. Postremo quis amplius non alias cum quam oppugnare religioneam, quam nimirum aperte Sri regni destructionem, sus coronæ praeventiat inimicam? Et alter Herodes Christum non jam in carcere habet suspectum, sed in ecclesiis invidet exaltatum.

(158) Scripta anno Christi 1128.

(159) Hec non absoluta dicta in regno quem aliqui minus maximam lures constat: sed quod in eis iustitiae rerum persecuti videbuntur, prindipios conversionis molis in Senonensi et Parisiensi monastibus, quasi in ipsis novæ vita cumbolis, extinguiare volendo. Ceterum quam pie vita supremos dies

A Nec aliud sane credimus eum habere adversus archiepiscopum, nisi quod spiritum in ipso, sicut in ceteris, laborat extinguere (159). Denique si fallere de his quæ attestamur, failive putamur; vestris citius inveniet examinationis discussio: si tamen (quod et vehementer optamus, et suppliciter oramus) de vultu tuo, Pater sanctissime, judicium prodeat, de quo profectio confidimus, quod custodias innocentiam, et videoas aequitatem. Alioquin reduci causam, in regis praesentia atque potentia, non plane est aliud quam tradi, heu! hominem in animam inimicorum ejus.

EPISTOLA L (160).

AD EUDDEM.

Unde supra. — Postulat ut archiepiscopo liceat ad sedem apostolicam appellare.

B Oportebat quidem, si ita vestrae visum fuisset auctoritati, ut in vestri praesentia causa domini Senonensis discuteretur; ne laesus videficeret regi, in regis praesentia et potentia suis pro se adversariis, responsurus, traditus homo videbatur in animam inimicorum ejus. Sed quoniam, ut tenendum irrefragabiliter quidquid præcipitis, sic sperandum indubitanter bonum de omni re quam decernitis: id solum a vestra. Pater, pietate depositi omnium, qui apud nos esse videtur, religiosorum humilitas, ut si se ad vultum forte potentis (ut assulet) senserit prægravari, confugere sibi liceat ad viscera Patris, quod utique haec tenus oppresso nemini negatne audivimus. Alioquin videat Joseph vir justus, quid sibi etiam nunc faciendum sit de puero et matre ejus, quia ecce etiam nunc in Senonaensi provincia Christus queritur ad perdendum. Nam, ut quod veram est, manifestius 58 proferamus, rex in archiepiscopo ex eo aperie novam persecuti religionem dignosebit, quod cum in antiqua sæculari conversatione et habitu, sicut promoveri omnimodo *pro commode* voluit, sic ab omni penitus securum infestatione dimisit.

EPISTOLA LI (161).

AD HAIMERICUM CANCELLARIUM

Unde supra.

Viro illustri HAIMERICO, sanctæ Romanae Sedis cancellario, BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, salutem et si quod valet peccatoris oportet.

C Quousque durat illa sanctitia: *Oannes qui pro volunt vivere in Christo, persecutionem patiuntur?* (II Tim 1, 12.) Quousque relinquierit virgi peccatorum super sortem justorum? Quis dei at stœ incipient justi (162) adversus eos qui se angustiaverunt? Quis jam ferat tantam inter colum terraque discordiam, ut exultantibus Angelis super emendatione malorum, filii Adam tremant et tabescant? Quasi non sit passus Jesus pauperans in saeculare exigerit Iudovicus, docet note in epistola 45 quidquid pingue lumen ipsi obierat Herodus Hantidoneus, Speculum tomo VIII.

(160) Scripta anno Christi 1128.

(161) Scripta anno Christi 1128.

(162) Actum Elias, in magno constantia sed deest in manuscripto.

suo que in terra sunt, et que in celo; aut in ipso Deus non fuerit mundum reconcilians sibi. Laudabatur quandam archiepiscopum in desideris animæ suæ, et in sæculari vita et habite benedicebatur. At nunc sub pannis infantis Jesu queritur simonia, et inter nascentes virtutes emortorum vel cadavera viliorum scrutatur curiosa malitia. Videtis et nunc stare Jesum in signum cui contradicuntur. Per ipsum vos obsecro, pro ipso supplico vobis. Habet siquidem et unde illum revereamini, et unde illi misereamini. State pro ipso nunc in defensione archiepiscopi, cui quandoque et vos adstare habetis in examinatione vestri. Valete.

CIVI 18

EPISTOLA LII (163).

AD EUDDEM.

Episcopum Carnotensem non affectasse profec-tionem Jerosolymitanam. Causis et negotiis pu-blicis absolvit se rogit.

Amicus vester et noster dominus Carnotensis episcopus (164) voluit vobis etiam per me certum fieri, quia id quod de ipso a quibusdam domino papæ persuasum fuisse cogauimus, ut eum videlicet Jerosolymam permitteret proficiere, nec sui fuerit studii, nec voluntatis. Quod etei multum voluisset, proficiere tamen non poterat nisi cum gravi scandalo omnium qui spud nos sunt honorum, mutuentium quippe ne plus mali ejus absentia ficeret suis, quam boni alienis præseentia. Haec pro episcopo. Ceterum ut et pro me aliquid locar secundum quod Scriptura admonet, Miserere, inquiens, animæ tue placens Deo (Eccl. xxx, 24); placetne vobis ut causis onerer, occuperque negotiis, nihilque prosit exoccupari propriis, cum totus implicet alienis? Si inveni gratiam in oculis vestris, date operam ut prorsus amovear ab hujusmodi, quatenus licet mihi pro meis atque vestris orare delictis. Et quidem nihil mihi securius judico, quam obedire domini papæ voluntati; sed si dignetur attendere ipse quid possim. Ultimam tempo neverit quam ista non possum aut quam difficile possim. Et de hoc satis dicendum sit sapienti. Quasi vixit a me præfatus episcopus aliqua ex nostris opusculis, quæ vobis miticeret; sed non fui ad manum, quod vestro dignum crederem studio. Libellum tamen De gratia et libero arbitrio nuper edidi: illum vobis libenter mittam, cum vos velle cognovero. Valate.

59 EPISTOLA LIII (163).

AD EUDDEM.

Duos religiosos, et in his se ipsum Haimericum repre-sentat.

Pro multis et per multis memini me scripsisse ad vos; sed nunc ipse qui loquebar, esse adsum. Tres in duabus conspicitis, quoniam absque me esse non

(163) Scripta circa annum 1128.

(164) Gaufridus: infra epistola 55.

(165) Scripta circa annum 1128.

(166) Scripta circa annum 1136.

(167) Scripta circa annum 1128. Virtutum hujus magoi præsulis, magnus admirator et præco, ut ei testis oculatus, Bernardus fuit, utpote qui eam eo ad varia Ecclesiæ negotia confiencia sepius

possunt, in quorum jugiter pectoribus requiesco, et quidem securius atque suavius quam in proprio. Mentiri videor, sed ei qui amicitie vini nunquam sensit, qui virtutem charitatis ignorat, qui non eredit multitudinis credentium fuisse eor unum, et animam unam (Act. iv, 32). Qui ergo videt eos, videt et me, etsi non in meo corpore: et quod loquuntur ipsi, ego pariter loquor, sed eorum linguis. Corpore, fateor, alsum: sed haec est exigua porio mei. Porro qui vidit faciem meam tantum, sine culpa et sine notameadaci asserit se vidisse non partem mei, sed me: cum tamen non nisi partem, et partem modicam viderit. Quanto itaque verius esse me dixerim, etiam sine præsencia corporis, ubi meam sentio voluntatem, meum spiritum et amorem, quæ utique

B est pars posterior digniorque mei? Tribus ergo in corporibus unum nos esse neveritis, non pari sanctitate, qua a nobis ego inferior sum, sed eadem voluntate, et summa concordia animorum. Cur enim unitatem hanc inter diversos non faciat compago charitatis uno spiritu, si carualis copula efficit ut sint duo in carne una? Quartum vos addi velim, si dignum judicatis et in eamdem concurrere unitatem dilectionis. Quod facile, si non contemnitis, obtinebitis: tantum id vole quaque contemnere eis cogitum faciat. Valete.

EPISTOLA LIV (166).

AD EUDDEM.

Virianum abbatem commendat, monetque de eura animæ serio gerenda.

Volo et precor ut harum lator venerabilis Altæcumba abbas Vivianus miti ob suam religiositatem admodum familiaris amicus, amicum vos pro Dei amore et nostro, in suo negotio experiator. Et haec pro illo, reliqua autem vobis. Quid prodest homini si universum mundum lucretur, animæ autem sue detrimentum patiatur? aut quam dabit homo communicationem pro anima sua? (Matth. xvi, 26.) Nec totus mundus subveniret. Magna res anima quæ Christi sanguine redempta est. Gravis anime casus, quæ non nisi Christi cruce potuit reparari. Si rursem corruerit peccato duntaxat ad mortem, unde jam reparabitur? Nunquid aut alter Christus, aut idem iterum crucifixi habet pro illa? Super hoc velle vos nuncquam oblivisci illud Sapientis consilium: Fili, memorare novissima tua, et in eternum non peccabis (Eccl. vii, 40).

EPISTOLA LV.

AD GAUFRIDUM CARNOTENSEM EPISCOPUM (167).

Monachum quendam recusum desertorem instigasti, sed jam recipiscentem, a Gaufrido suscipi et jurari postulasti.

Fidelissimo ac prudentissimo servo Dei Gaufrido Carnotensi episcopo, BERNARDUS pauperum Christi

auctoritate Pontificis adhibitus fuit. Vide Vitam sancti Bernardi, libro II, capp. 1, 2, 6, et alibi. Sed fuisse virum vere apostolicum, et Bernardi moribus, affectu et ingenio per omnia parem, vel ex eo petet quod dulcissimum illius sibi fateatur esse memoriam. Eu quibus id ipsum verbis ostendat: « Sed, o mihi locum suavem, » inquit, « ubi induit occasio memorandi et nominandi suavissimi odoris virum, epi-

de Clara-Valle servus, claritato persuasi munitum
aeteriorum.

Quantum vobis honoris vestra laudabilis vita,
tantum afferat et oneris laudans fama. Ecce enim **60**
is per quem et pro quo praesentes litteras accipitis,
exemplo cæterorum, quos saepe tales non paucos
experimini, motus et ipse bono odore vestri, quem
de longe sensit, tam communem eum fiducia pietati
requirit, spe utique ductus inveniendi nouo so-
lum consilium quid agere debeat, sed et auxilium
quo perficere velet. Est autem haec causa ejus.
Quadam se cella pro amore Dei ex proposito inelut-
serat. Egressionis atque transgressionis suæ vobis
ipse causas exponet (168). Et quidem ad propositum
redire cupit; sed per vos implere proposuit, si
tamen nostris hoc precibus, quibus se præmunire
curavit, obtinere potuerit. Facite ergo morem
vestrum: ferte opem misero; imo quia vos sapien-
tibus et insipientibus debitorem agnoscitis, erroneam
Christi ovi culam de fauceibus lupi festinare eriperet;
et ad pastum reducendo priorem, juxta aliquod

scopum loquor Gaufridum Carnotensem, qui lega-
tionem in partibus Aquitanie propriis sumptibus
administravit; idque annos plures. Rem loquor,
quam vidi ipse, » etc. De consideratione, lib. iv, cap.
5, ubi legere est; quam constanter et generose ablata
sibi munera refutaverit, et quibus exiude preconis a
Bernardo celebretur. Vide etiam Petrum abbatem Clu-
niacensem, lib. iv, opist. 43, ubi videre est, quanti
eum faciat; Sarisberiensem, Polycratici libro v,
cap 45; Henr. in Menolog. 1 feb. Idem in Fasce.
lib. ii, dist. 10, cap. 42, et cœtu Cisterciensium
assumptum ad cathedram Carnotensem testatur.
Vide etiam Baronium, tomo XII, anno 1135 et aliis,
ubi complura de ipso refert prorsus illustria. Certe
in Vita Guillelmi ducis Aquitaniae dicitur « vir ple-
nus spiritu consilii et fortitudinis. » Sed unius Ber-
nardi elogium nobis est instar omnium. Vide loca
supra citata. Obiit Gaufridus anno 1138, octavo
kalendas febriarias.

(168) Inclusis quippe solemini more non licebat
egredi o cella, teste Grimlaico in Regula solita-
riorum.

(169) Scripta circa annum 1128.

(170) Illustrè Norberti clogium a tanto viro; sed
non minus insignis rerum divinarum discretio in
Bernardo, qui non facile quibusvis piis illustrationi-
bus fidem accommodabat, ex epistola 174, n. 4. Nor-
bertus jam supra laudatus in epistola 38 auctor
Præmonstratensis Ordinis, per viginti annos in
abbatis peno septuaginta adolevit, teste Laurentio
Leodiensi, in Spicilegii tomo XII, pag. 325. Vide
epistolam 253.

(171) Non Norberto scilicet, sed multis antiquiorum
Patrum (ut de recentioribus racciam) persuasi-
sum subiude fuit, præ foribus Antichristum, et extre-
num mundi diem adesse: uti videre est apud
Hieronymum, Leonem papam, Gregorium Magnum,
et ipsum S. Augustinum. Nempe ex temporum
iniquitate, et signis mundi finein præcessuris, a
Christo prædictis, quorum pleraque jam tum appa-
rebant, id sibi haud vane colligere visi sunt. Et ut
rem paulo altius repetamus, iam iude ab aposiolo-
rum temporibus varia semper fuerunt multorum
de Antichristo fine mundi judicia, conjecturae,
opiniones, vaticinia. Philosophi plerique et astronomi,
complures etiam impostores, hadiones et nugivendili,
haeretici item et fanatici quidam hic vates esse, et
ultra cæstros mortaliuni sapere videi voluerunt, sed
quorum vaticinia pleraque jam clusi eventus, et va-

gilium vestrorum quæcumque in cellula jubete re-
cludi: nisi forte aliud quid ei magis expedire
perspexeritis, et licere judicaveritis, et persuadere
potueritis.

EPISTOLA LVI (169)

AD SUMMORVM.

*De peregrinatione Jerosolymitana Norberti se incer-
tum esse. Sextentæ ejusdem de Antichristo se non
assentiri. Causam quoque Humberti commendat.*

Quod a me de domino Norberto sciscitamini, si
videlicet iturus sit Jerosolynam, ego nescio. Nam,
eum ante hos paucos dies ejus faciem videre, et de
coelesti lista, oro videlicet ipsius, plurima baurire
meruerim (170); hoc tamen ab ipso non audiri.
Veram de Antichristo cum inquirerem quid sentiret,
durante adhuc ea, quæ nunc est, generatione reve-
landum illum esse se certissime scire potestatus
est (171). At, cum eamdem certitudinem unde habe-
ret, sciscitari mihi exponere vellet; audito quod
respondit, non me illud pro certo credere debere
putavi. Ad summam tamen hoc asseruit, non visu-

ies istos vanitatis et falsitatis convicit. Reliqua haud
dubie, quæ futurum tempus etiamcum respiciunt,
similiter sequens eludet tetras, ut pateat quam vere
dictum sit Act. 1, 7, *Non est vestrum noſte tempora
vel momenta;* item apud Matth. xxiv 36, *De die
autem illa et hora nemo scit.* Non erit injugendum
lectori, si ex plurimis paucorum exempla refera-
mus. In primis ipsi Thessalonicensi mala intellectis
Apostoli verbis, in Thessal. iv, 16, *Deinde nos, qui
vivimus, qui relinguimur, simul rapimur cum illis
in nubibus oviuum Christo in atra, et sic semper cum
Deo erimus;* mox diem mundi supremum adiore rati-
sunt. His ergo ab hac opinione revocandis alteram
ad Thessalonenses Epistolam scribere necesse
habuit, teste Hieronymo, epist. ad Minerium et Alex.
Lactanius arbitratus est anno 590 a Christo exter-
minium mundi futurum, Div. last. libro 1, cap. 25.
Alii durationi mundi post Christum milie annos
præfuerunt, Chiliasæ dicū: idque ex verbis S.
Joannis, Apoc. xx, 7, *Et cum consummati fuerint
mille anni, solvetur Satanas de curcere suo.* Episco-
pus quidam Florentinus asserebat, Antichristum
natum anno 1105. Vide Plat. in Paschale II, Petrus
Joan. Beguinorum et Begardorum principes affirma-
bat, anno 1335 Antichristi regnum finiendum Jos.
a Costa de Temp. noviss. His annus quidam nomine
Arnoldus, teste Florimundo, in annum 1345 Anti-
christi tempus retulit, cuius scilicet anni ipso die
Pentecostes Antichristi discipuli essent predituri.
Abbas Joachim existimabat Antichristum intra
sexaginta annos a suo tempore adfuturum; vixit
autem circa annum 1200. Petrus de Alliaco car-
dinialis et episcopus Cameracensis, ex astronomicis
indiciis et observationibus prædictis, Antichristum
anno Domini 1739 exortus in Nicolaus Cusanus
non dubitavit asserere, Antichristi adventum futurum
anno Christi 1700 vel 1734. Joannes Picus Miran-
deliae princeps, in Assertionibus, concil. 2, ad futurum
conjicit Antichristum anno redempti orbis 1984.
Hieronymus Cardan, De variet. libro ii, cap. 2, et
Jacob Naclant, in Prelud. Medullæ, cap. 4, existi-
mabant venturum Antichristum anno 1300. Sug-
geriori excoito, nescio qua vaticinazadi prurigine, plu-
res tem astrologi, tum heterodoxi, tempus interituri
mundi prædictates fanalam et risum mundo etiam-
num stanti præbuerunt. Joannes Regionentanus,
magius alias mathematicus, anno a partu Virginis
Prognosticon de anno 1588 tanquam mundo fatali
editit. Similis Joannes Stoflerus, et ipse insignis

EPISTOLA LVIII.

AD EBALUM CATALAUNENSEM EPISCOPUM (174).

Hortatur Ebalius, ut monasterio seu ecclesie Omnitum Sanctorum virum idoneum præfici curet.

Domino EBALO venerabili sancte Catalaunensis Ecclesiae Dei gratia episcopo, frater BERNARDUS abbas de Clara-Valle, si quid potest peccatoris oratio.

1. Navicula illius (de ecclesia loquor Omnitum Sanctorum (175), quæ sub oculis vestris gubernatore destituta fluctuat) non est bonum vobis negligere vel dissimilare periculum. Res quippe vestrae curæ est. Unde miror, qua ratione, quave securitate a clero illo, qui a religiosis personis vir, ut aiunt, religiosus eidem ecclesia electus est, requirendo desitatis, etiam si hoc quoru[m]dani, qui in ipsa ecclesia sunt, incuria vel desidia non mereatur: qui, ut audiimus, illum qui electus est nolentes, nec aliud nisi quod religiosus est, afferentes [al. asserentes], de eligendo alio vestram quoque ausi sunt compellare gravitatem: quasi qui videatur esse communior et assabilius, qui non sit extraneus: sed civibus tam gratus quam cognitus, morum patriæ guarus, rebus ecclesiæ tractandis idoneus: revera (ut ad istos cautissimos consultores me veriam) qui vita vestra non redarguat, qui miseræ conversationi vestrae, aut consentiat, aut contradicere non audeat. Non sunt audiendi; sed potius, velint nolint, omnimodo satagendum est vobis, ut is qui boni testimonii est, ecclesiæ desolatae quantocies perquiratur: quoniam, si talis est qualis prædictar, Deus procul dubio cum ipso erit, qui suam ei gratiam ministrabit, placenter omnibus, efficacem in omnibus.

2. Quod si hunc, istis fortasse non morentibus, nullo modo haberi posse contigerit; alias de alia qualicunque domo religiosa qui videatur idoneus, provideatur: non qualem isti volunt, qui, nisi quod sue carnalitati blanditur, volunt; sed qui sic sciat negotia disponere rerum exteriorum, ut norit per omnia præponere curam animarum. Certe duobus monasteriis, sancti videlicet Petri, et sancti Urbani (176), pastorali aliquando soletio similiter desitutis, bonæ memorie prædecessor vester dominus Guillelmus non longi nuncis labore, non hiemis repu-

(174) Scripta circa annum 112 b. Fuit Ebalius nepos Hilduini comitis Boceiensis, filius Andreæ comitis de Rameraco, teste Hermanno monacho Laudunensi, in libro priuio de Miraculis B. Marie, cap. 2, anno 1122 creatus episcopus Catalaunensis post Guillelinum Campiensem, de quo in epistola 3 successorem sortitus Elbertum seu Robertum anno 1128 et post eum Gaufridam ex Sancti-Medardi abbate, ad quem epistola 66. Itaque hæc epistola scripta est sub anno 1126, et quidem ante epistolam 43 scriptam in grantiam Alberie, quæ post Ebalam electus, sedem tamen ejus non obtinuit.

(175) Abbatia canonicorum regularium Ordinis S. Augustini apud Catalaunam, cuius abbatii Petrus, forsitan a reformatione primo, epistolam scriptit ineditam Hugo Metellus, canonicus itidem regularis Sancti-Lionis apud Tullum Leucorum.

(176) Monasteria hæc Ordinis S. Benedicti, deinde sub congregations S. Viti, primam in ipsa urbe,

A lans asperitatem, bis (nisi fallor) Cluniacum, semel Divionem per seipsu addit: hincque virum bonum dominum Hungonem, qui post defunctus est; illuc viram venerabilem, qui adhuc superest, domum Radulum vix multis precibus impletato abducens, singulum singulo preposuit monasterio, tatum videleat non arbitrans cuiquam monachorum domesticorum illam committere curam. Quod ideo vobis in exemplum adduxi, 63 ut vestram charitatem commonefaciam, qualiter et in hoc quod nunc in manibus est, oporteat eam esse non minus cautam quam sollicitam.

EPISTOLA LIX (177).

AD GUILLEMUM LINGONENSEM EPISCOPUM.

Hortatur ut res quasdam ecclesie S. Stephani Divisionensis, per obitum Garnerii vacantes, ad tollendam scandalis et calumniis ansam, eidem ecclesiae cedat.

Domino suo et patri GUILLENCO (178), Dei gratia Lingonensi episcopo, frater BERNARDUS Clarte-Vallis abbas, seipsum.

Audito ebitu domini Garnerii archidiaconi (179), necessarium duximus vestram Patericitatem precibus prævenire, ima præsumere consilio, si tamen dignum putatis monitis nostræ acquiscere parvitatibus: quatenus videleat de rebus sancti Stephani Divisionensis, quas tenebat, placeat liberalitati vestrae misericordiam superexaltare judicio. Siquidem nou ignoramus, quod in manum vestram debeant redire, iuxta quod in Capitulo Lingonensi dispositum, et scripto firmatum fuisse etiam nos meminimus, quando filius vester Harbertus in ecclesia illa primus abbas regularis constitutus est. Sed quia canonici gravis scandali, et abbati magni improperi occasionem fore cognovimus, si ad ea que diu tenuit illa ecclesia, quacunque occasione manum vestram extenderitis; conquerentibus quippe illis de illo, quasi qui malum principium dederit adveniens, cum ejus causa et ad ejus introitum tam grande ecclesia dannum incarcerit: pietatib[us] vestre suppleamus, et supplicando consulimus, ut et tot pusilli Christi a tanto scando pareatis, et hinc vicarium Christi a tanto improperi simili liberare curetis.

C alterum in diœcesi Catalaunensi: quæ Guillelmus de Campellis ad meliorem frugem rovceaverat.

D (177) Scripta anno Christi 1129.

(178) Wileucus, alii et Guillerminus, ex archidiacono Lingonensi, apud Perardum in Burgundie Monumentis, pag. 87.

(179) Is etiam abbas fuerat ecclesie Sancti Stephani Divisionensis, antequam eo inducerebatur canonici regulares, quod fieri exceptum anno 1113, quo anno quatuor canonici ex ea ecclesia in villam Quintiniacum secesserunt, ut ibi vitam regulem proficerentur. Anno 1116, duodecim iam numero existentes, ad suam ecclesiam reverti sunt. Totem a Prioribus Arnaldo et postea Galone ecclesia ista gubernata fuit usque ad annum 1123, quo dominus Erbertus seu Harbertus abbas institutes est, praesentibus Ubaldio Lugdunensi archiepiscopo Stephano episcopo Aldensi, Gocerauno seu Joceranno Lingonensi

rum se mortem, nisi prius videat generalem in Ecclesia persecutionem. De cetero memorari vestram pietatem volo illius pauperis et exsulis Humberti nomine: qui dudum, cum Trecis essetis, vobis supplicabat, quatenus ad comitem Theobaldum, qui eum exhaeredaverat, intercederetis. Quod et ego nunc pro ipso, et cum ipso itidem a vestra flagito pictate. Nam nostras litteras de hac re precatorias jam ad predictam principem misi (172): sed gratian non inveniens nihil effeci. Jam quod libenter auditis, libenter debeo dicere vobis. Stephanus vester sic currit, non quasi in incertum: sic pugnat, non quasi aerem verberans. Orate, quatenus sic currat ut comprehendat; sic pugnat ut vincat.

EPISTOLA LVII (173).

AD EUDDEM.

Per minora vota non debet impediiri majora bona.

aliisque personis. Haec fusius apud Perardum, pagg. 86, 87, ubi Vita Garnerii legitur.

astrologus. Item Henricus Ranzovius nobilis Danus, in suo de Annis climacter, et ineriorum periodis libro. Sic plures astronomi, dum voluerunt ex siderum motu, conjunctionibus, et variis aspectibus futura preannuntiare, que mero Dei subsunt arbitrio et gubernationi, tou se mundo ridiculos praebuerunt. Evenitque illis, quod S. Thomas in 4, distincti, 44, sribit: « Omnes, » ait « qui tempus predictum numerando voluerunt præannuntiare, falso loqui inventi sunt, quorum falsitas iam patet, et similiter patebit falsitas illorum, qui adhuc computare non cessant. » Si quem forte magis lepida et ridicula fanaticorum hominum de fine mundi praesagia, aut potius sonnia et deliramenta legere delectat, adeat Tilmanni Bredenbachii, viri plissimi, et illustris Ecclesiae Sancti Geronemis hic quondam canonici, Collationes sacras, lib. vii, capp. 32, 33: adeat Cochlaeum in Actis Lutheri, anno 1533; Fridericum Nauseam episcopum Viennensem, libro de Consummatione saeculi; vel præ ceteris Florimundum, de Progress. haeres. lib. n. cap. 4, et lib. de Antichristo, cap. 7; denique Harpocratem divinum Remati de Vaulx. Haec occasione memorati de Antichristo vaticiniū commemorare visum est, non tamen in suggillationem Norberti, viri sanctissimi, quem supra « fistulam celestē » Bernardus appellat. Nec enim solus ipse, sed et plures sanctorum Patrum finem mundi suo tempore hanc procul abesse opinati, aut omninati sunt: ut inter ceteros, Tertullianus, libro de Fuga in persec. cap. 12; Cyprianus, epist. 36, 58, 63; Hieronymus, epist. ad Ageruch. vel Geront; Leo, serm. 8, de Jejun. decimi mensis; Basilius, epist. 71; Chrysostomus, homilia 33 in Joannam; Ambrosius, oratione in Satyrum frat. Gregorius, lib. iv, epist. 72, et homilia 1 et 15 in Evangelium; Bernardus, serm. 6, in Psal. xc; Vincentius Ferrerius, Ordinis Praedic. epist. ad Benedictum papam, et plures alii. Sed adverte longe diversa ratione viros sanctos de fine mundi locutos, quam quos supra meminimus. Illi enim vel ex observatione siderum et planetarum (quae fere in aliis predictionibus, sed in hac maxime, nimis falsa) est, vel ex quibusdam Scriptura sententiis in falso sensum detortis, vel sola mentiendi et fallendi libidine, vel studio popularis aurae et venerationalis, hujusmodi commenta sparserunt. At sancti viri, horrore scelerum et malorum, quae passim tote orbe inundant, vix ultra posse mundum consistere putabant. nec aliud superesse, quam ut propediem, mole criminum et iniquitatum impellente, fallisceret, ita scilicet Dei terminum orbi constitutum prævertente. Et hinc pie ac-

A *Videtur hoc, nisi nullor, scribere in causa monachi, de quo supra epistola 55.*

Sicut is a vestra mihi parte reportavit, idcirco ipsius desiderio et petitioni usque adhuc satisfacere distulisti; quia primum votum, pergendi videlicet Jerosolynam, irritum vobis fecisse videtur. Super quo si nostram requiritis sententiam, ego nou arbitror minora vota inpedire debere majora; nec Deum exigere quocunque sibi promissum bonum, si pro eo melius aliquid fuerit persolutum. Enimvero alicui forte **61** debenti vobis duodecim nummos, nunquid si pro eis die constituto marcum solveret argenti, juste irasceremini? Jam si et ab hujus episcopo aliquid timetis, securum vos reddo, quia non solum ei, sed quod huic auxilium impenderitis, non dispicebit, sed etiam valde gratum habebit. Valete. prudenter monet auctor quidam recentior, ita inquietus: « Si plures Patres, quos propter exinde sanctitatis et doctrinae praestantiam admiramus, auimadvententes suorum temporum, vel improbitatem ac malitiam, vel magnitudinem atrocitatemque persecutionum, Christianos urgentium, vel horrendas hereticorum grassationes, aut denique incendia urbium, bellorum procelias, ingentes terramoto, cœli, aerisque atque elementorum terras ac funestas immutationes, ineriorum occasus, humani sanguinis inburnanas effusiones, in eam cogitationem metu et trepidatione tot tamorunque maiorum adducebantur, ut jani prope adfuturum Antichristum et finem saeculi, vel pertimescerent, vel forte credarent; non sunt aut levitatis aut fatisitatis iraducendi, vel quoque modo lingue virulentia contamandi. Nam sic opinionati aut locuti sunt, quod praesentia mala semper videantur atrociora: quotum intuitu, timore prope consernebantur. ac alitimorem, ut nimurum emergent, et se ad frugem bonam, ut dicunt, recipieren, facientes, et animo coenitebantur, et prædicatione contendebant; arbitrabantur etiam totum hoc tempus quod decurrit, vel brevissimata inornat esse aeternitati comparatum. Denique Dei iudicium in dies singulos magis alique in agis appropinquare, ultra veritatis dispendium, et dicere poterant, et proclamare. Quod quidem Scripturis familiare esse ad proprium, nemini eorum qui illas legerit, potest esse imperium. » Ita auctor Harpocratis divini. Nec absimilia fuerunt varia prophetarum oracula, quibus finem mundi ob impedientia mala, quasi iam futuram praecipuerunt. Cujusmodi est illud apud Ezech. iv, 2: *finis venit, erit finis super qualiter plagas terrie, et hiis similiis, tunc referri potest visio illa Redempti, Florouae civitatis episcopi,* ut quia B. Gregorius, lib. in Dail. cap. 38. Mira sunt, que narratur apud Baronium nemine circa annum Domini 419, tot visa signa et tam horribilia portenta super montem Oliveti: ut multe vicinarum gentium, tam visu quam auditu perterritæ, ad Christianorum sacra convolaverint, omniumque baptizatorum in tunicis crux Christi Salvatoris, divinitatis nutu expressa fuerit. Hujus rei admirabilis occasione de tempore adventus Domini, ex divinis predictionibus excepti sunt ubique nusceri sermones. Et hinc videtur Iesyeibus scriptis ad saeculari Augustinian de supreme mundi inquirendo, cui respondet Augustinus epistolis 78 et 88, quam postea ioren in hac materia omnino expedit legere. quippe quae plurima Scriptura loca varie de fine saeculi loqueantur. Docte et prolixè explicat. Sed nunc ad alia transcamus.

(172) Epist. 37-39.

(173) Scripta circa annum 1428.

concedendo ecclesiae utique, quod hactenus juris a pastore, et tali pastore, qui canones non ignorat, congrua penitentiae medicina: ne si in peccato, quod absit, anima pro qua Christus mortuus est, moriatur; sanguinem ejus de manu vestra summus pastor requirat. Verum nos Deo illi inspirante mundum relinquare persuasimus: si tamen homo senex et pauper in aliquo se recipi intra diœcésam vestram sanctorum conventu, vestro obtinere potuerit interventu. Pleuum vos dierum suscipiat dies uia illa melior in atrii Domini super mœlia, sancte ac venerabilis Pater.

EPISTOLA LX (180).

AD EUMDEM.

Supplicat pro ecclesia Molismensi.

Pro ecclesia Molismensi supplex, non, ut arbitror, importunus interventor, accedo. Multa quippe sunt que me confortant, ut repulsam non metuat haec nostra petitio. Primum quia non pre qualibet extranea, sed pro vestra vobis ecclesia supplicamus. Deinde quod eamdem ecclesiam non alienum usurpare, sed suum jus tantum a vestra æquitate requiri credimus. Tertio quod id ipsum talis nobiscum postulat, qui solus ad impetrandum etiam majus aliquid a vobis sufficiere possit; videlicet comes Theobaldus. Quartum quoque si addidero, non temere id me præsumere putaverim. Neque enim vel ipsi de nostra adeo humilitate diffidimus, quin audacter, si opus sit, per nosmet ipsos ad vestras celitudinis nobis jam salis expertam benevolentiam, petituri quod rationabile visum fuerit, accedamus. Valete.

EPISTOLA LXI (181).

AD RICUINUM TULLENSEM EPISCOPUM.

Hominem qui paenitentiam subiturus, jussu episcopi Tuilensis venerut, ad eumdem remittit curandum.
Reverendo patri, domino RICUNO (183), gratia Dei Tullensi episcopo, frater BERNARDUS dictus abbas de Clara-Valle, salutem et orationem.

Peccatori huic, quem ad nos peccatores ob animæ sue concilium vestra, ut ipse perhibuit, dirigere coravit dignatio: nihil ad præsens sanius consulere in promptu habuimus, quam ut ad sicut paternæ pietatis redire, et ex ore sacerdotis legem requireret. Nos enim nostræ parvitatis et officii mensuram attendeantes, nec nes ultra nos extenderentes, dare paenitentiam, maxime in criminibus, nulli hominum præsumere omnino solemus, nisi solis, quos in nostram curam suscepimus. Quia namque temeritate tractanda episcoporum negotia, et hujusmodi negotia, peccatores et imperiti suscipiens, qui ipsi quoque, sicut et ceteri hominum, quoties gravior aliqua causa inter nos oboritur, quam per nos definire aut uescimus, aut nequimus, aut non audemus; episcopali, ut dignum est, sententiæ reservamus: et nisi summi prius Sacerdotis vel judicio vel consilio confirmati, securi non sumus? Providetur igitur morbidae ovi a proprio

(180) Id a Guielenco præstitum decebat ejus charta apud Perardum, pag. 97 cœta, eoi subscrubunt inter alios abbates Cisterciensis et Clariæ-Vallensis apud Lingouas, anno 1129. Eodem anno controversia quererat inter eamdem ecclesiam et Sancti-sequani monachos, composta est ab eodem Joceranno, judicio et consilio Galerii Cabilonensis, abbatumque Cisterciensis, Besuensis, Clariæ-Vallis, illo, pag. 102. Res ad innocuum posita deicta, Stephano Cistellensi et Bernardo Clariæ-Vallensi a pontifice commissa est, pag. 103. Sic unde omnia præstabat Bernardus, annis omnes lites et controversias finiebat.

(181) Scripta circa annum 1128.

pastore, et tali pastore, qui canones non ignorat, congrua penitentiae medicina: ne si in peccato, quod absit, anima pro qua Christus mortuus est, moriatur; sanguinem ejus de manu vestra summus pastor requirat. Verum nos Deo illi inspirante mundum relinquare persuasimus: si tamen homo senex et pauper in aliquo se recipi intra diœcésam vestram sanctorum conventu, vestro obtinere potuerit interventu. Pleuum vos dierum suscipiat dies uia illa melior in atrii Domini super mœlia, sancte ac venerabilis Pater.

EPISTOLA LXII (184).

AD RICHARDUM VIRDUNENSEM EPISCOPUM (185).

Feminam multis obstrictam peccatis, sed jam paenitentem commendat episcopo.

B DOMINO HENRICO, Dei gratia Virdunensi episcopo, frater BERNARDUS dictus abbas de Clara-Valle, salutem et orationem.

Haec mulierea, quam ecce jam multis annis, raukus et perplexis peccatorum nodis Satanas alligavit, super statu salutis suæ, nostræ parvitis consilium expedit: et tale accepit, ut post multum videlicet ac diuturnum erratum, ad proprii pastoris sinum profuga ovicula lidente recurreret: qui utique eo citius ac sollicitius inopi ferret opem, quo se certius scit atque districtus de sibi commissa, Aguo qui pro ipsa mortuus est, redditum rationem. Nostrum fuit deviantem corrigerem; vestrum sit peccatricem non despiciere, imo penitentem suspicere: et si vera est suæ, quam nobis

C expescit, infelicitatis historia; aut viro suo priori, si adhuc vivit, reconciliare; aut, si ille noluerit, sicut hanc innuptam, sic illum cogere absque uxore manere. Valete.

EPISTOLA LXIII (186).

AD RICUNUM.

Purgat se de facto temerario, cuius insinuator fucrat: ejus notitiam cuyit: Guidonem eidem commendat.

D Super his quæ a nobis vestre excellitudo placuit sciscitari, aut nos fallimur, aut ille qui ea vobis retulit, fallit. Si qui tamen fuit (suspectam) quippe habeo meam, quam novi, labilem memoriam, ne tantum in fratre qui haec loquitur, suspicer faciliterem: hoc me certissime sciens confido, et vos indebitanter credere vole, nemini me super nomine vestro reprehensionis aliquando vel accusationis verba fecisse, vel injunxit. Absit haec a nostra pusilliata temeritas, ut contra episcopos, et absea-

(182) Scripta circa annum 1125.

(183) Ricuinus anno 1126 obiit, ut ex Alberico probant Sancta-Marthali. Unde haec epistola post hunc annum differri non potest: certa ante annum 1124 scribi vix potuit, cum scilicet Bernardi fama et doctrina iam celebris erat. Ad eundem Ricuinum epistola 396.

(184) Scripta ante annum 1129.

(185) Dicitur et vide epistolam 48. ubi eum suadente Bernardo episcopatu cessisse notavimus, et quidem anno 1129.

(186) Scripta circa annum 1123.

tes, quæ ad nos non attingent, audeamus, præsentim quæ non probavimus! Deinde quod nostri notitiam diguanter expetitis, grataanter accipimus, abundantius nos et innotescere vobis, et vos noscere cupientes. Quæ jam sane fiducia Præstamæ vestræ supplicamus, imo vestram fidenter commonemus benevolentiam, de loco illo (187) quem sub tutela vestra, vestro, ut aiunt hortatu, frater reverendus et coabbas noster dominus Guido de Tribus-Fontibus construere suscepit. In illo nobis quantum nos curatis, ostendite; et quidquid ei feceritis, nobis factum reputate. Valete.

PISTOLA LXIV (188).

AD ALEXANDRUM LINCOLNIENSEM EPISCOPEM (189).

Philipus volens proficiisci Jerosolymam, ad Claram-Vallem forte divertens, illuc manere decrevit. Alexandri ad hoc consensum requirit. Negotium eum creditoribus Philippi illi commendat. Denique hortature undem ne gloria mundanæ nimium fidat.

Viro honorabili domino ALEXANDRO, Dei gratia Lincolnensi episcopo, BERNARDUS abbas Clarae-Vallis, vello honorari magis in Christo, quam in saeculo.

1. Philipus vester, volens proficiisci Jerosolymam, compendium viæ invenit, et eito pervenit quo volebat. Transfretavit in brevi hoc mare magnum et spatiolum, et prospere navigans attigit jam littus optatum, atque ad portum tandem salutis applicuit. Stantes sunt jam pedes ejus in atriis Jerusalem; et quem audierat in Ephrata, inventum in campis silvia libenter adorat in loco ubi steterunt pedes ejus. Ingressus est sanctam civitatem, sortitus est cum illis hereditatibus, quibus merito dicitur: *Jam non estis hospites et advenæ, sed estis cives sanctorum et domesticos Dei* (Ephes. II, 19). Cum quibus intrans et exiens, tanquam unus e sanctis, gloriatur et ipse cum exiens, dicens: *Conversatio nostra in cœlis est* (Philipp. III, 20). Factus est ergo non curiosus tantum spectator, sed et devotus habitator, et civis couscriptus Jerusalem, non autem terrena bujus, cui Arabia mons Sina conjunctus est, quæ servit cum filiis suis; sed liberas illius, quæ est sursum mater nostra (Galat. IV, 25, 26).

2. It, si vultis scire, Clara-Vallis est. Ipsa est Jerusalem, ei quæ in cœlis est, tota mentis devo-

(187) Caladia scilicet, dioecesis Virdunensis, anno 1128 fundari cœpta sub Henrico, ab Adalberone ejus successore consecrata, « ubi nunc, » inquit Laurentius de Leodio, « sub abbate sauctæ memorie Guntero, militante regno celorum fere trecentorum servorum Dei. » Cœpit autem sub Henrico præsule, quando ibi Robertus, venerabilis nostri cœnobii, id est, Sancti-Vitonii Virdunensis monachus, « cum duobus sociis primum eremitavit, ecclesiola et quibusdam mansiunculis fabricavit. Sed eo ad ecclesiam Belli-Loci assumpto, cum locus vacuus renuisisset, a viro nobili Waltero nepote, cuius erat, data est venerabili Guidoni abbatte de Tribus-Fontibus, Henrico pontifice annuente et momente et maxime Herveo viro nobili, hoc totum innitente et hortante: quia Hervens se cœtibus eorum associavit exemplo mirabili, » nempe uxore dimissa, et laqueo circum-

tione, et conversationis imitatione, et cognatione quadam spiritus sociata. Hæc requies ejus, sicut ipse promilit, in saeculum saeculi elegit eam in habitationem sibi; quod apud eam sit, etsi nondum visio, certe exspectatio veræ pacis, illius utique de qua dicitur: *Pax 65 Dei, quæ exsuperat omnem sensum* (Philipp. IV, 7). Verum hoc suum bonum, etsi desuper accepit, in vestro tamen beneplacito hoc facere cupit, imo se fecisse confidit, sciens vos Sapientis non ignorare sententiam: quod filius unicus sapiens sit gloria patris (Prov. X, 1) (190). Rogat autem paternitatem vestram, rogamus et nos cum illo et pro illo, quatenus de pribenda sua quod ipse suis creditoribus constituit (191), immobiliter stare faciatis; ne in aliquo fraudator (quod absit!) debiti, et prævaricator pacti inveniatur; et ita munus contriti cordis, quod offert quotidie, non recipiatur, dum frater quispiam habet aliquid adversus eum. Precatur deinde, ut domus quam ipse matri sue in terra Ecclesie construxit, cum terra quam ibi delegavit, eidem matri, quamdiu vixerit, concedatur. Hæc pro Phillipo.

3. Reliqua hæc pauca pro vobis, ipso quidem intinente, imo vero inspirante Deo, adjicienda putavimus, hortari vos in charitate præsumentes, ne casuri gloriam mundi quasi stantem aspicatis. et vere stantem amittatis; ne plus vobis aut pro vobis vestra diligatis, et sic vos et vestra perdatis; ne blaudiens præsens prosperitas sui vobis finem ascendet, et adversitas sine fide succedat; ne letitia temporalis luctum vobis æternum et operiat quem partit et pariat quem operit; ne mors longe esse putatur, et præoccupet improvidum; et vita, dum longa exspectatur, citè deserat male conscientum, sicut scriptum est: *Cum dixerint Pax et securitas, tunc subitanus superveniet eis interitus tanquam in utero habenti et non effugient* (I Thess. V 3) Valete.

PISTOLA LXV.

AD ALVISUM ABBATEM AQUISCINGTI (192).
Laudat in Alviso paternam erga Goduinum mansuetudinem. De admissione se excusat, et veniam precatur.

ALVISO abbatii Aquiscincti monasterii, BERNARDUS salutem ex corde.

1. Retribuat vobis Deus misericordiam, quam fengulam alligato, ex Spicilegii tomo duodecimo, pag. 337.

(188) Scripta circa annum 1129.

(189) Alexander Lincolniensi seu Lincolniensi apud Anglos Ecclesie præfuit ab anno 1123 ad annum 1147.

(190) Ita Bernardus passim hunc locum citat, Vulgata, *Filius sapiens lætitificat patrem*.

(191) Ejusdem argumentum est Philippi abbatis epistola 18, ad Alexandrum III, rogantis ut bona archidiocesi Aurelianensis, qui religionem ingressus fuerat, creditoribus concedantur, in tomo primo Bibliotheca Cisterciensis, pag. 246.

(192) Scripta circa annum 1129. Monasterium ordinis sancti Benedicti ad Scarpan fluvium, secundum milliari a Duaco. Anno 1029 inceptum est hos cœnوبium, Sancti-Salvatoris dictum in insula

cistis sancto filio vestro Godnino. Audivimus enim quod, auditio ejus obitu, mox velut immemor pristinae calumniæ, sed non amicitiae, consolatorem potius quam ultorem vos exhibuistis, Patrem quippe vos cognovistis, ut res exigebat, non judicem. Ideoque quod pietatis, quod charitatis est, ut vere filio pater impendere studiuitis. Quid melius, quid laudabilius, quid vobis dignius agere poteratis? Sed quis hoc crederet? Vere nemo scit quæ sunt in homine, nisi spiritus hominis qui in eo est (*I Cor.* ii, 11). Ubi est nanc illa austera, illa severitas, illa indignatio, quæ olim in illum lingua, vultus oculi, terribiliter ostentare et intentare solebant? Ad unum nempe nuntium de morte filii, paterna viscera commota sunt; subitoque hæc omnia, quæ simulatoria, sed dispensatoria, ac per hoc transitoria erant, disparauerunt; illa vero quæ vera erant, sed latebant, charitas, pietas, benignitas apparuerunt. Siquidem in religioso animo vestro misericordia et veritas obviaverunt sibi; et quia nimur misericordia superabundavit iudicio, justitia et pax osculatae sunt. Nam quantum mihi videor conjiciendo videre, quid animi tunc habueritis, cum ad ulciscendam illam, quæ vobis videbatur facta, injuria, justitia zelo accensa veritas se accingeret. illa quæ exemplo Joseph prudenter antea dissimulabatur misericordia, ultra jam latere non ferens, ne in hoc quidem dissimiliter ab Joseph (*Gen.* xlvi, 1), ex abdito celata pietatis erupit, seque veritati adjuugens repressit motem, temperavit zelum, pacem cum justitia fecit.

2. Tunc de purissimo placidi pectoris fonte talium credo hæmidissimi cogitationem rivuli ebullierunt: Quid opus est indignari? misereri potius oportet, et non obliisci quod scriptum est: *Misericordiam volo, et non sacrificium* (*Osce* vi, 6); et implere quod jussum est: *Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis* (*Ephes.* iv, 3), et exspectare quod promissum est: *Beati misericordes quoniam ipsi misericordiam consequentur* (*Matth.* v, 7). Alioquin num filius meus erat iste? quis vero irasci filio potest? Nisi forte tunc tantum filius fuit, dam mecum fuit, et non etiam eum me deseruit. Sed nunquid quia corpore ad tempus recessit, etiam quæ dicitur Aquiscinctus, a viris illustribus Sichero ac Waltero, sub Gerardo II Cameracensi praesule, ad eujus inæcessum tunc locus ille pertinebat. Vide Aub, Miræum in Chronicis Ordinis sancti Benedicti, cap. 68. Porro congregationi Cluniacensi Aquiscinctini monachi se aggregarunt, ejusque reformationem suscepserunt anno 1110, uti refert Iperius in Chronicone suo Bertinensi, « Anno Domini millesimo centesimo decimo, monasterium Aquiscincti ad religionem reparatum est et reductum per dominum Lambertum abbatem postiuna, cum ex monachorum dissensionibus nactus esset opportunitatem, monachis Aquiscienti inter se tumultuantibus, in tantum, ut suum abbatem expellentes depouerent. Hoc itaque dominus Lambertus considerans, per secretos interructus, illos induxit ut virum venerabilem, moribus egregium, et prudentia facundiaque decoratum, sibi sumant in abbatem, quo collapsa eorum ecclesia relevetur. Et eis nominari fecit dominum Alvisum

A animo recedere potuit? aut forte vel ipsa mors eum mili poterit auferre? Itane localis corporalis necessitas animorum sese amantium libertatem angustat? Certus sum quia nec locorum distantia, nec corporum vel mors vel absentia disjungere poterit quos unus spiritus vegetat, una caritas ligat. Denique, si justorum animæ in manu Dei sunt (*Sap.* iii, 1), profecto et qui jam in ipso, deposita carne, quiescunt, et qui ipsi adhuc in carne non secundum carnem militamus, simul præcul dubio sumus. Mens ergo erat vivus meus erit defunctus, meum in patria recognizebam. Si quis est qui de manu Dei possit eruere, et a me illum separare valebit.

3. Itaque pro filio quidem vestra vobis affectio satisfecit; sed de nobis, pater, quid erit? quæ, inquam, de nobis digna vobis satisfactio placebit, quibus utique pro grandi injurya imponitis quod, a vobis recedens, a nobis receptus sit? Quid dicam? si dixero: Non receperimus (quod utinam sine peccato dicere possem), mentior plane; si dixero, Receperimus quidem, sed juste, excusare me velle videor. Sed tutius respondebo, Peccavimus. Verumtamen quantum? Non ad defensionem dico: a quo enim ille non recipetur? quis, inquam, sanctum illum aut pulsantem repelleret, aut susceptum expelleret? Quis vero scit si de vestra abundantia nostram Deus voluerit supplere inopiam, ut scilicet unum de multis, qui forte apud vos religiosi tunc erant, a nos dirigeret, nobis quidem ad solarium, sed nibilominus vobis ad gloriam? Filius quippe sapiens gloria est patris (*Prov.* x, 1). Denique non eum prævenimus sollicitando, non circumvenimus attrahendo, quo vos desereret, vel ad nos veniret: quin potius rogantem, pulsantem, supplicantem non prius, Deus scit, consensimus recipere, quam remittere ad vos tentavimus. Non autem eo acquiescente, ejus nos importunitati vix tandem acquievimus. Hominem ergo religiosum, peregrinum, solum, si culpa est quod suscepimus et ita suscepimus, non erit vobis indignum semel tantum commissam culpari, talemque culpam dimittere; cui etiam fas non est ne usque quidem septuagies septies peccantibus in vos veniam negare (*Matth.* xviii, 22).

4. Ut tamen noveritis quam non leviter seu nemonachum nostrum reformatum, ecclesiæ Santissimæ Vedasii tunc intendentem. Igitur Acquisiectuens monachi Alvisum instinctu Lamberti abbatis nostri in suum abbatem elegerunt, qui consilio et auxilio ejusdem Lamberti, eamdem ecclesiam reformativit, et in spiritualibus ac temporalibus sic exaltavit, ut ejus nomen celebre fieret ubique, et idem Alvisus tandem eligetur in episcopum Atrebatensem. » Haecen Iperius. Porro hujus monasterii fama ac gloria plurimum toto orbe crevit a gymnasio Aquiscinctino, quod in Duacena academiam excitavit Joannes Lentiliensis, iujus loci abbas dignissimus, et Patribus societatis Jesu, raro sed præclaro exemplo, tradidit. Vide Jacobum Bonfrer, societatis Jesu theologum, et insignem Scripturæ interpretem. Dedicat, in Pentatuchum. Alvisus, de quo item mentio infra in epistola 66, Atrebatensem Ecclesiam cū paret Aquiscinctum, episcopus rexit. Ad eum hoc nomine scripta epistola 393

glinger, imo quam non impune seramus quod n^o-**A** quam Reverentiam vestram quoquo modo offendimus, saepe Deum testor, quod corpore non possum, mente ad vos supplieci transco, stepe genibus flexis humiliiter satisfaciens, vobis adstare me video. Utinam ipse qui id mihi fortasse inspirat, vobis quoque spiritus sentire faciat quam flibilis, quam miserabilis, tanquam praesens, ad genua usque vestra descendere! quam frequenter modus humeros, virgasque in manibus gestans, et quasi ad vestram jussionem vapulare paratus, peto veniam, gratiam tremebundas exspecto! Hoc qualiter vobis, Pater, accepta sint, vestro, si vos non gravat, citius scire flagitium rescripto; ut, si satis, iam secuti de indulgentia consolemur; si quo minus, magis (utdignum est) humiliemur, et amplius aliquid a nobis si possumus, exigamus, quo dignius satisfacere debeamus. Valete.

67 EPISTOLA LXVI.

AD GAUFRIDUM ABBATEM SANCTI-MEDARDI. (193).
Operata ejus requirit in reconciliando sibi abbate
Alviso: solatur cumdem in tribulationibus.

Dominus Gaufrido abbatii Sancti-Medardi, frater
Bernardus ecclesie Clarae-Vallis ordinatus incom-
positus, salutem, et non in via.

Primo precor ut praesentes litteras domino abbati
A puericu*m*onasterii dirigere non graveris. Deinde
ut, ad id quod portant, pro absente amico praesens

(193) Scripta circa annum 1129. Edit ac scripti
prae*t*er unum (quos quidem viderimus) omnes habent,
S. Theoderici; at legendum, *S. Medardi*, ut in co-
dice Corbeiensi, ex quo sequentem inscriptionem
(que alius deest, prae*t*erquam in Specielegii tomo 3),
restituius: *Domno etc.* Et quidem licet utriusque
co*ep*iscopio, nempe *S. Medardi* apud Suessionas, et
S. Theoderici prope Remos, successive prae*f*uerit
Gaufridus; abbas tamen *S. Medardi* erat iuri, cum
haec epistola scripta est. Scripta est autem (ut ex
epistolarum serie intelligitur) ante annum 1131 quo
evectionis est Gaufridus in episcopatum catalaunensem
ex abbatis *S. Medardi*, cui ab anno 1119 prae*f*uerat
post annos octo regimini*m* ad *S. Theodericum*.

Procurante sancto Bernardo, qui clecias ac-
quiescere noluit, in sedem Catalaunensem sufficitus
est anno 1131 in locum Herberti, non nisi dedicationem
ecclesie Sancti-Medardi, ut traxi Albericus
in Chronico, Idibus Octobris ejus anni ab Iudeo anno
factam; sed ante hanc, ex Chronico Sancti-Medardi,
ubi « *p*redictus Papa, ante dedicationem ecclesiae
i*c*lesiastae, Odonem abbatem ecclesiae Beati-Medardi,
nolente sed contradicente episcopo Suessionensi,
Aerianis Lenodixisse perhibetur pridie Kalendas
Octobris. » Obiit, teste Alberico, anno 1143, et qui-
dem sexto Kalendas Januarii, at Sancti-Theoderici
Necrologium testatur his verbis: « *S*exto Kalendas
Januarii obiit Gaufridus noster abbas, Catalaunensis
episcopus. » In serie vero anniversariorum notatur,
« ipsius tre*m* prae*b*endas in Refectorio legasse in elec-
mosynam pro se et pro Adalberone Remensi archie-
piscopo, qui ibidem monachos restituit. » Ex ista
epistola Gaufridi ad Petrum Verabilem in Biblio-
thece Cluniacensi, ipsiusque Petri ad eundem res-
criptum, in quo eum vocat « Cluniacensis, imo
divini Ordinis, per totam Franciam primum disseminatorem, anctorem, pro*c*torum, inverte*r*ati draconis
de tot monasteriorum cubilibus expulsorum,
diurni somni et monastici torporis excitatorem de-
daibus alterum » (Bernardus alter, imo primus

satagas cum venerit locus. Neque enim cunctislibet,
nendum tanti patris, justam in*j*ustum*m* adversum
me debo scandalum dissimulare; quod quam non
faciam, loquens potius quam scribens, ei aperire
forsitan potuisse. Nam selet in talibus acceptior
esse sermo vivus quam scriptus, et efficacior lingua
quam littera. Oculi quippe loquentis fidem faciunt
dictis; nec ita potest affectum exprimere digitus,
quomodo vultus. Nunc autem, quia absens per me
non possum, per te satisfacio quantum possum.
Rogo ergo te, et iterum rogo, ut de regno Dei, quod
est videlicet intra nos, scandalum auferas, dum
salubriter potes; ne si (quod absit!) usque ad an-
gelos, qui utique in fine saeculi in id ministerij
deputandi sunt (*Marc.* xiii, 27), perduraverit ran-
cor, necesse sit irrevocabiliter aut ambos aut alte-
rum a nobis de medio tolli. Unde autem ad me tu
jaudicium scripsisti, conquerendo super tribula-
tionibus vestris, scitis quia juxta est Dominus his
qui tribulato sunt corde. De ipso confidite, quia ipse
vicit mandatum. Ipse scit inter quos habitatis et in
conspicu ejus sunt omnes qui tribulant vos. Ipse
exaudiet vos in abscondito tempestatis, qui nunc
probat ad aquas contradictionis. Valete.

EPISTOLA LXVII.

AD MONACHOS FLAVIACENSES (194).
Susceptionem *B. monachu* luetur, tanquam de ignoto
erat), « quos non sicut charitatis vertice totius
Gallie Belgiae amicis praeponendos non tantum
crederet, sed et publice praedicaret. Praeclaru certe
elogia, que tandem his verbis ita concludit: « In
ultimo fratrem domini Garne*ii* subprioris nostri,
charissimi mei, ita vobis commendo, ut cum labore
vestro probus, sapiens, litteratus facius fuerit, nobis
eum, sicut de altero fecisti, reconsiguetis. Ex qua-
bus colligere est, Gaufridum doctrinae et sapientiae
laude conspicuum, instituenda juventilis cum ipso
episcopali munere operam suscepisse. Sub eo apud
Suessionas habitum est generale monachorum Or-
dinis nostri capitulum de quo in epistola 91. Inter-
fuit concilio Sⁿonensi anno 1140; et in epistola
synodal ad Innocentium directa, que est inter Ber-
nardinas 191, tertius nominatur.

(194) Ita legendum cum pluribus manuscriptis;
non vero *Flaviniacenses*, ut perperam volunt Hor-
stius et alii nonnulli, quod ex ipsius contextu epis-
tola tribus argumentis manifeste refellitar. Primo
namque sanctus Bernardus assertus quod eorum ad
quos scribit, « non habitationis, non religiosi ac
conversationis usque ad hoc tempus » te*m*en-
notitiam habuerit, sed nec aliquam aliquando men-
tionem sibi de ipsis faciam » fuisse meminerit.
Deinde, « Multis, » inquit, « terrarum spatiis, e
diversis provinciis, et dissimilibus lugnus ab invi-
ceme distamus. » Postremo demque, « Nec solum, »
ait, « episcopatibus propriis absuntis, sed etiam in
eodem archiepiscopatu nou degimus. » Quae omnia
Flaviniaco non posse competere clarius est, quam
ut probatione indigat. Est enim Flaviniacum oppi-
dum in Burgundia ducatu, Fornans, nade Bernardus
originem traxit, vicinam, nec multum distans a
Clara-Valle, habens enim monasterium Ordinis sancti
Benedicti, diecesis Eduensis sub metropoli Lugdu-
nensi, sicut et Clara-Vallis, pretiosis sancte Regiae
reliquiis illustratum. Restituendum itaque *Flavina-
censes*; sumpta denominatione a Claviaco, qui viues
est diecensis Bellocensis ad Eflam fluvium, in quo

sibi hactenus monasterio, et justas ob causas discedentis

Domino H Patri Flaviacensis (495) ecclesie, et fratribus qui cum eo sunt, fratres qui in Clara-Valle sunt, salutem.

I Lectis litteris vestris, vestram Reverentiam propter quemdam monachum qui apud nos est, contrastatam cognovimus. De qua vestra tristitia nos quoque contrastati sumus, timentes ne non sit illa tristitia, de qua quibusdam dicebat Apostolus: *Contristati enim estis secundum Deum* (II Cor. vii, 9). Nam si secundum Deum esset, non usque adeo vos commovissem, ut nos etsi vobis ignotos, fratres tamen vestros, et si placet amicos, quos needum vel praesentes verbo conveneratis, vel absentes scripto premoueratis, hac prima vice tam subito, tam acriter argueretis. Miramini, ut seribitis, quod fratrem Benedictum (196) suscepimus; minamini nisi enim vobis cito restituerimus. Proponitis nobis de Regula, de noio monasterio monachum non suscipiendum (Reg. S. Benedicti, cap. 61), pro constanti scilicet habentes vestrum non esse ignotum. Sed quid si alii notum, dummodo nobis ignotum sit? Etsi enim, ut verba ipsa 68 vestra ponant, religiosis vestre se adeo fama effuderit, ut etiam Romæ ecclesiæ vestre habeatur notitia, nos tamen, qui utique multum extra Romam positi sumus, nescio quo pacto ita præteriit, ut ne uniusquidem vestrum, abbatis scilicet vel monachorum, non ipsius vestre habitationis, non religionis ac conversationis, usque ad hoc tempus vel tenuem notitiam habuerimus, sed nec aliquam aliqua modo mentionem nobis de vobis factam fuisse meminimus. Nec tamen mirum, quia et multis terrarum spatiis, et diversis provinciis, et dissimilibus linguis ab invicem distamus; nec solum episcopatibus propriis absunus, sed etiam in eodem archiepiscopatu non degimus. Putamus autem quod non de cuiuscumque notis, sed tantum de nobis notis monasteriis monachos suscipere prohibemur; alioquin, cum nullum monasterium sit quod alicui notum non sit, nullum nobis relinquitur de quo quis regulariter suscipiat. Quomodo ergo illud implebitur quod a beato Benedicto vel præcipitur vel permititur, peregrinum a beato Geremaro conditum est nobile Benedictinorum cenobium sub anno 650, unde nonaquam Flaviacum, passim vero Sancti-Geremari de Flavia-co, appellabatur. Quod speciat ad nomen abbatis Flaviacensis nona grammate decursum, *Domino H. Patri Flaviacensis ecclesie*, etc. exprimendum esse puto Hildegarium I, qui ab anno 1106 usque ad annum 1123 Flaviacu præfuisse memoratur in vulgato indice Acheriano ad Guibertum. Verum cum ad annum saltē 1126 pervenisse colligo ex serie harum epistolarum. Sunt qui Hugonem hoc loco notent, sed perperam, Duo quidem leguntur ejus loci abbatos. Hugonis nomine; sed primus desuit anno 1100, secundus Hildegario si successit anno duontaxat 1172, atque proinde longe extra sancti Bernardi calculationem. Porro ex eodem cœnobio vir doctrina et pietate insignes prodierunt, ex quibus Radulfus, Leviticus interpres, circa annum 912, multique alii deinceps, maxime prefati Hildegarii tempore flo-

A videlicet monachum non solum debere suscipi ad habitandum pro hospite, quanto cupit tempore, sed etiam inventura utilem suaderi ad manendum omni tempore? (Reg. S. Benedicti, cap. 61.)

2. Quanquam tamen nos aliter erga prædictum fratrem egerimus. Nam cum veniens se suscipi a nobis humiliiter postularet, primo quidem repulsus, deinde admonitus est ut ad monasterium suum rediret. Sed ille non acquiescens, in vicinam nobis eremum se contulit, ibique septem ferme menses, nullam interim columnam passus, quiete habitavit. Sed cum sibi tutum non crederet quod solus degeret, post primam repulsam, idipsum quod prius a nobis requirere non erubuit. Rursus nos admonentes eum de reditu, cum causam suæ ab eo

B discessionis inquireremus: «Abbas, inquit, meus habebat me non monachum, sed medicum (197). Cogebat servire, imp ipse serviebat per me, non Deo, sed sæculo, quando, ne sæcularium malevolentiam incurreret principum, mederi me compellebat etiam tyrannis, raptoribus, excommunicatis. Quod animæ meæ periculum cum et nunc privatim nunc palam suggestissem, nec prosecuisse, quorundam tandem sapientium, virorum consilio fretus, fugio meam damnationem, non congregationem, perditionem, non religionem. Consulte salutem querenti, aperite pulsanti.» Cujus nos videntes constantiam, audientes causam, et nullam contra eam columnam, aequali introitum, probavimus susceptum, adstrinximus probatum, tenemus pressum. Nec intrare compulimus, nec exire cogemus. Quamvis si eum ejiceremus, ad vos (ut ipse asserit) non rediret, sed magis se adhuc a vobis elongaret. Desinite ergo, fratres, desinite tam indebitis innoxios lacessere juriis, et cassis scriptitationibus inquietare: quia nec cumulatis etiam contumelias provocari poterimus ut vobis, nisi quod reverentia est, respondemus, nec minis exterreri quominus monachum teneamus, quem regulariter suscepisse nos credimus.

69 EPISTOLA LXVIII.

AD EOSDEM.

Unde supra.

Reverendis fratribus Flaviacensibus, abbatii II. ruere, quos inter Guibertus, exinde in abbatem Novigentis prope Codiciacum assumptus, velut sedis eminebat; ut non inmerito Flaviacenses in sua ad Bernardum epistola, ut hic ipse testatur, monasterii sui famam Romanam usque diffusam gloriarentur.

(195) Ita legendum, non, *Flaviniacensis*; ut constat ex monentis in nota modo præcedenti expeditis.

(196) In editis, G; at in scriptis non paucis B. Nomen integrum, *Benedictum*, exhibet codex Corbeiensis optima uota, ex quo etiam sequentis, epistolæ inscriptionem præter alias restituiimus.

(197) Medicos olim agebant et clerici et monachi. De clericis id probat Christianus Lupus in notis ad varias epistolas concilium Ephesini, tum Chalcedoniensis, p. 100 sq. Monachorum item varia exempla suppetunt, quorum unum insigne est apud Lupum Ferrareensem, in epistola 72, de Didone abbe Seno-neusl. Utrisquo medicina recentiori jure interdicta.

ceterisque omnibus fratribus, frater BERNARDUS,

salutem.
1. Modestiae quidem vestrae erat, o boni fratres, super querimonia vestra priori nostra satisfactione contentos esse debere, et jam ab immeritorum infestatione quiescere. Sed quia prioribus malis pejora junxit, et rursum nobis iurgiorum seminaria transmisisti (quæ absit ut germinent! sicut nec priora germinarunt in nobis), ne tamen, non respondendo, culpam, quæ non est, agnoscere videamur, hoc etiam secundo ad ea quæ procaciter objicitis, veraciter respondemus. Hæc tota nostra culpa est, quantum aestimamus, hæc grandis illa injuria quam vobis fecimus, quod monachum, solum, peregrinum, pauperem, miserabilem, animæ sua periculum fugientem, salutem suam sollicite quærentem, pulsantem, supplicantem suscepimus; seu quod tales, taliter a nobis susceptum, denuo sine causa non ejicimus, ut, quod ædificavimus iterum destruentes, prævaricatores nos constituamus. Hinc Regulæ, hinc canonum, hinc ipsius naturalis legis transgressores judicamur. Opponitis enim indignantes, eorum vestrum et a vobis excommunicatum nobis sociare præsumpsimus, quod utique ab alio pati nolumus. Sed de excommunicatione quid respondemus, quando vos inde vobis satisfacti pro nobis, scientes procul dubio prius a nobis fuisse receptum, quam a vobis excommunicatum? Cum autem prius suspectus, dum tamen regulariter, fuerit, profecto non jam in vestrum, sed in nostrum vestrae maledictionis sententiam intorsistis; quod si recte factum sit, vos videritis.

2. Restat igitur sciendum, et hoc tantum queritur inter nos, an rationabiliter suspectus fuerit. Et vos quidem, quoniam de ignoto monasterio monachum regulariter posse suscipi negare non potestis, vestrum nobis notum esse contenditis. Negamus, et non creditis. Verum si non creditis simpliciter negligib⁹, eredit vel jurantibus. In veritate, quæ Deus est, vobis dicimus: nec novimus vos, nec noscimus, ignororum scripta suscepimus, ad ignoratos rescripsimus. Sensimus quidem stimulationes et inquietationes vestras, sed neandum stimulatores et inquietatores ipsos agnovimus. Vos tamen ad convincendum nos de simulata ignorantia invicissimum argumentum inducitis, non posse videlicet ignotos esse nobis, quorum et abbatis scilicet et ipsius monasterii nomen in nostris posuimus litteris; quasi mox ut rerum vocabula scimus, etiam res ipsas noverimus. Multum ergo valet mihi Michaelis, Gabrielis, Raphaelis nomina nosse, quando ex solo auditu vocabulorum, etiam de ipsorum beatorum spirituum cognitione jam beatus sum. Non medioreriter, inquam, profeci quia didici ab Apostolo paradisum et tertium cœlum nominare, si, etiam non raptus cum Apostolo, solis ex nominibus secreta cœlestia jam novi, et andivi ineffabilia verba quæ non licet homini loqui. Stultus ego, qui jam sciens nomen Dei mei, nescio quid adhuc superflue quoti-

die gemo, frustra suspirans et dicens cum Propheta: **Vultum tuum, Domine, requiram** (*Psalm. xxvi, 8*): et illud: **Quando veniam et apparebo ante faciem Dei?** (*Psalm. xii, 3.*) et: **Ostende nobis faciem tuam, et salvi erimus** (*Psalm. lxxix, 4.*)

3. Sed quid est quod vobis facimus, quod nobis fieri nolumus? Hoe nos utique nolie putatis, ut quis a nostro monasterio discedens monachus, in alio suscipiat. Utinam omnes nobis commissoes, sine nobis salvare possetis! Si quis de nostris ad vos majoris perfectionis gratia et arctioris vitae desiderio convolaverit, **¶** non solum non causamur si ei in tali studio consultis, sed et multum preceparunt hoc faciatis; nec offensos nos conqueremur, sed valde in hoc adjutos esse fatebimur. Negatis deinde quod de vobis audieramus, vestro scilicet jussu vel assensu fratrem B., quamdiu fuit apud vos, in medicinali arte secularibus deservisse; ipsumque, qui hoc dixit, falsitatis arguitis. Si meminitus sit, nescimus; ipse viderit; sed hoc scimus, quia sive per se ipsum, ut vos fatemini, sive per vos, ut ipse testatur, hæc fecerit, in magno interim periculo fuit. Quis vero tam inhumanus, qui sic perlicitanti non succurreret si posset, non consoleret si nosset? At tamen si, ut asseritis, non compulsa obedientia, sed proprii quæstus cupiditate ac vagandi curiositate, hac illaque arte suam venditans discurrebat, quid causæ existi⁹ quod a vobis discessit? An quia jam tandem censuræ pastoralis distinctione non ei liebat quod ante licuerat? Cur igitur cum jam apud nos esset, volentes eum revocare, ad persuadendum de redditu promisisti ei quietem in claustro, nisi quia hoc velle hemineū: novitatis, hoc quæssisse memineratis? At ille, jani adepto apud alienos quod non potuit inter suos, ne certa pro incertis desereret, tenuit quo jam fruebatur, spernens quod sero sibi offerebatur.

4. Desinite itaque, fratres, desinite fratrem sollicitare, de quo non valde necesse est vos sollicitios esse, nisi forte, quod absit! quæ vestra, non quæ Jesu Christi sunt, quærat, et magis vestrum de illo sollatum, quam ejus satutem diligatis. Nam cum semper apud vos gyrovagus fruisset, et, ut scribitis, contra suum propositum et abbatis imperium, in proprios usus quod de arte sua conquirebat expenderet, gaudiebat qui eum diligit, quod apud nos Deo miserante sanatus sit. Testimonium enim ei perhucemus quod nosquam modo aliqua occasione vagatur, sed quiete perseverans in monasterio, pauperi later pauperessine querela conversatur, primam fidem, quam quidem apud vos premisit sed non tenuit, non irritam, ut dicitis, faciens, sed ratam integrumque custodiens, morum utique conversione, et obedientissima conversatione, sine qua se fallit qui de loci stabilitate confidit Rogamus vos, fratres, ut quiescat jam indigatio vestra, et desinat inquietatio nostra. Sin autem, facite quod vultis, scribito ut vultis, persequimini quantum vultis charitas omnia suffert omnia sustinet. Nobis autem decretum est ex hoc

¶

jam vos pure diligere, reverenter suspicere, familia-
riter colere.

EPISTOLA LXIX.

AD GUIDONEM ABBATEM DE TRIBUS-FONTIBUS (198).
*Guidonem, qui incuria ministrantium in consecra-
tione calicis erraverat ob defectum vini, instruit.*

1. Unde te contristatum cognovimus, contristatum quidem te esse laudamus, sed si non nimis. Contristatus enim, nisi fallor, quomodo ait Apostolus, secundum Deum (H Cor. vii, 9); nec dubium est hujusmodi tristitiam tuam converti quandoque in gaudium. Itaque, dilectissime, irascere, et noli peccare. Peccabis autem non minus nimis irascendo, quam omnino non irascendo. Siquidem non irasci ubi iraseendum sit, nolle emendare, peccatum est: plus vero irasci quam irascentium sit, peccatum

(198) Fuit is secundus abbas Trium-Fontium, jam laudatus in epist. 63. Anno 1429 successerat Rogerio primi abbati, de suis obitu in epist. 71. Primum abbatem fuisse Rogerium legimus in Vita sancti Bernardi, lib. 1, cap. 13, cui, anno sequenti cum Bernardo et Hugone Pontiniacensi, concilio Trecensi interfuit, postea vero Oruinae suum quatuor monasteriorum fundatione, nimirum Caladiae, Castellionis in diocesi Virduncasi, Aureæ-Vallis in Treverensi, Altæ-Pontis in Catalauensi, non parum promovit et ampliavit. Porro Trium-Fontium cenobium, prima filia Clarae-Vallis, agente Guillemino de Campellis episcopo Catalauensi, ut testatum Guillelmus abbas Sancti-Theoderici, Vita sancti Bernardi libro I, cap. 13, in suadi-cesi constructam est anno 1118, cuius quidem primordia, nonnulli adhuc obscura, lubeat paulisper illustrare. In Actis episcoporum Catalauensem recitatur Charta Bozoni episcopi septimi a Guillemino, qua partem silvae Luis ab Alardo, aliusque Sancti-Salvatoris canonicis regularibus contraditam, condeado monasterio impensisse testatur. Sic enim habet: « Nihil æque securitatem parit in longinquum, quam cum ea que piis et fidelibus donantur ecclesias eura diligentie tradinatur litteris. Ideoque ego Bozo, Dei gratia Catalauensis episcopus, notum facio omni- bus tam pre-entibus quam futuris, quod Hugo, comes Trecensis, illam divisionem silva, quæ dicitur Luis, quam jussit fieri per Petrum Virtiaci præpositum, et per majores ejusdem silvae, id est Milonem de Sera, Walterum, Vierdum et alios, Alardo sacerdoti, ceterisque confratribus in Oratorio Sancti-Salvatoris, quod in eadem parte situm est, canonicis et regulariter viveat voluntibus, in manibus Willielmi, Cata- lauensis Ecclesiae episcopi, d. reliquit; Alardo præcipiens ut quod ab eo postulabat, a confratribus Compendiensus ecclesiam exiperet; et quod ipsi concederent, episcopus sibi confirmaret. Haec autem omnia habitatores loci illius per manus Willielmi episcopi Catalauensis dederant Bernardo abbatii Clarae-Vallis, concedente Hugone comite, ad abbatiū construendam, quod et factum est. » Et quo vides non tam Gailleminum, quam Hugonem comitem, de quo supra actum est in notis ad epistolam 31, censeri debere Trium-Fontium fundatorem. Quod vero additur de concessione confratrum Compendiensus, quid inde actum sit, discimus ex litteris sequentibus, ex Archivio monasterii Compendiensus primum eratis:

In nomine sanctæ et individuae Trinitatis, Gaufridus, sancti Compendiensi ecclesie decanus, Joannes cantor, nosque simul ejusdem loci fraternitas uni- versa, tam futuri quam presentibus eundem volu- mus innovescat quia domini regis Ludovici, ejusque

regina Adelaidis, atque comitis Theobaldi,

A peccato addere est, Quod si malum est peccatum non emendare, quomodo malum non erit augmentare? Si ex rerum eventibus reatum penderet judicium, non foret culpanda tua etiam ingens tristitia, ubi nimis constitisset quod ingens fuisset et culpa. Taoto quippe culpa gravior, quanto res sacrior appareret. Nunc vero quia rerum causa, non materia, nec exitus acutum, sed intentionis propositum culpas discernit et merita, dicente **71** Domino, Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit; si nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit (Matth. vi, 22, 23), in cuius quoque examinatio commissi, non tam, ut arbitror, saecorum est attendenda maiestas, quam propria intentio disertienda. Porro ego et Prior noster multum rem ipsam et intra nos pensantes, et inter nos conferentes,

B neenon virorum venerabilium Goisleni Suectionensis, Gaufridi Carnotensis, Guarini Ambianensis episcoporum, dominique Clariæ Vallensis abbatii petitioribus, locum quemdam, qui Tres-Fontes vocatur, in silva, Luis, que tota de jure nostræ est ecclesie, fratri Guidoni abbatii et monachis cum eo ibidem Deo servientibus inhabitandum concessimus. Quod ne longava temporum vetustate a memoria tolleretur, litteris fecimus assignari. Placuit itaque nobis ut terram illam, et nemus, et quidquid de terra ecclie nostræ, ubiunque jaceat in eadem silva, salvis alicuius terminis, ulterius eis accesserit, dicti monachii possiderent... et quidquid in ea nostri juris erat, libere et quiete perpetually obtinerent... Firmatum est igitur hoc praesenti chirographo, firmatum est et sigillo, signisque personarum que adfuerint ad posteriorum notitiam roboretur, scilicet Goisleni Suectionensis, scilicet Gaufridi Carnotensis, scilicet Guarini Ambianensis episcoporum, scilicet Bernardi Glarei Vallis abbatii, scilicet Gaufridi decani, scilicet Joannis cautoris, scilicet Odonis et Haimonis propositorum, scilicet Rainardi abbatis Sancti-Bartholomaei, scilicet Theoderici abbatis Sancti-El'gi Noviomensis. Actum Compendium in publico capitulo, anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo tricesimo.

Ex quibus cernitur illorum temporum fides, ut coaeccas ab Hugone facta, sine litteris in annum 1154, quo Bozo episcopus regere coepit Catalauensem Ecclesiam, viguerit, simulque donatio Compendiensus annos a monasterii fundatione duodecim. Ex abbatis Trium-Fontium processisse perhibetur. ut jam diximus, abbatis Altæ-Fontis, in eadem diocesi Catalauensi sua, de eius incognito has ab illustrissimo iugis loci abbatie de Noalis accepimus:

B *In nomine sanctæ et individuae Trinitatis, B. (Bozo) Catalauensis episcopus. Praesentibus et suis notum fieri voluius, quod Theobaldus, dignus reverendus abbas Dervensis, communis filius capituli sui assensu, interrigit suum religionis viri abbatis Bernardi Clariæ Vallensis, pro amore Dei concessit ecclesie de Alto-Fonte, existente ictum Guarino abbale, omnem partem quæ ad ecclesiam Dervensem pertinet, de decimis eorum quæ propriis aratriis operabuntur in parochia de Alta-Villa. Ictum est hor in presentia abbatis Clariæ Vallensis, abbatis Theobaldi Dervensis, alardi abbatis Sancti-Urbani, Guarini abbatis de Alto-Fonte, Amaluci monachi, Joannis conversi ejusdem loci. Ut autem hoc donum ratum et inconsumsum permaneat, presentem paginam sigilli nostri impressione per manus Mami cancellarii nostri firmari pruceperimus.*

Alia est abbatis Trium-Fontium, seu sanctorum Vincentii et Anastasii ad Tres-Fontes prope Romanum.

team quidem ibi deprehendimus ignorantiam, ministrantium quoque negligentiam, sed plane nullius malitiam. Et certe optime nosti nullum esse honor, nisi fuerit spontaneum. Malum ergo poterit esse magnum, quod eonstat voluntarium non fuisse? Alioquin si quod sit a non volente, bonum quidem nullam gratiam, malum autem multam cosequitur peccatum, hoc est si circa unam eamdemque causam, et malum impunitur, ei bonum non suscipitur, quisquis ita sentit, asserat, si vult, quod non sapientia malitiam, sed malitia vineit sapientiam.

2. Ut tamen faciamus satis inquietiori conscientiae tuae, et ne forte malum hoc mali cuiuspam gravioris latentis adhuc in monasterio fuerit commonitio, pro penitentia tibi injungimus septem psalmos penitentiales quotidie usque ad Pascha, septies prosternendo te, decantare (199), septem disciplinas accipere. In hunc modum satisfaciat et ille qui tibi ad illam Missam ministravit. De illo autem qui sibi ante apparuerat (200), et oblitus est mittere vinum in calicem, cuius et maiorem in hoc aestimamus culpam, si tamen et tu ita putas, tuo arbitrio derelinquimus. Sane si sermo exiit inter fratres, et ipsi omnes singuli singulas accipient disciplinas, ut fiat quod legitur, *Alter alterius cnera portate* (*Galat. vi, 2*). Deinde quod comperta, sero licet, negligentia, vinum sudisti in calicem super hostiae sacramentae particulam, laudamus, nec sub tanto articulo melius fieri posuisse putamus, arbitrantes liquorem, ctsi non ex consecratione propria atque solemni in Sanguinem Christi mutatum, sacrum tamen fuisse ex contactu Corporis sacri (201). Aliut tamen nescio quem alium aliud sensisse scriptorem, non posse videlicet absque tribus, id est pane, vino, et aqua, hoc sacrificium esse, ita ut si quodlibet horum decesserit contigerit, reliqua non sanctificantur. Sed de hujusmodi unusquisque in suo sensu abundat.

3. Ego autem pro meo fatuo sensu, si mihi idem contigisset quod tibi, vellem ad remedium mali unum e duobus egisse: aut ipsum quod fecisti, aut certe, ab illo loco ubi dicitur, « Simili modo post-« quam coenatum est, » verba sancta iterasse; et sic complesse quod restabat de sacrificio (202). Neque enim dubitaverim de Corpore jam consecrato, qui utique juxta ritum Ecclesie didici ab ipsa quod et ipsa accepit a Domino, panem scilicet ac vinum, et simul apponere, non simul tamen ex his sacra confidere. Cum ergo prius de pane Corpus, quam de vino Sanguis more ecclesiastico conficiatur, si per oblivionem tardius quod posterius sacramentum est, apponatur, non video quid sacris ad quam abbatiam spectat electio Turaldi abbatis, de qua in epistola 306.

(199) Id est recitare, quo sensu *de cantare* passim usurparunt apud veteres. «Sanctus antistes Ambrosius,» inquit Beda in epistola ad Egbertum apud Waræum, «hoc de Fide loquens admonet, ut verba Symboli mutatinis semper horis fideles quique decantent.

(200) Quidam codices, apparaverat At praeserendum, puto cum plerisque, apparuerat; id est qui adverterat: Gallice, qui s'en était aperçu.

A præcedentibus tarditas possit præripere consequentium. Puto enim quod si Domino post factum de pane suum Corpus, vini consecrationem placuisse aliquandiu intermittere, aut certe penitus omittire, nihilominus Corpus mansisset quod fecerat [al. fuerat], nec factis facienda prescriberent. Nec nego panem et vinum, aqua quidem mixtum, simul debeant apponi, quin potius assero hand aliter debere fieri: sed aliud est culpare negligentiam, aliud negare efficaciam. Aliud, inquam, est quod causamur non bene quidpiam fieri, et aliud quod mentitur nec fieri. Hæc interim de hac re dixerim et seuserim, absque præjudicio vel tuae sententiae, si quid melius sapis, vel cuiuslibet sanius sapientis.

72 EPISTOLA LXX

AD EUMDEM

Doret qualis misericordia in pastore esse debeat, monetque ut sententiam in monachum transgressorem latam retractet.

Domino abbatii GUIDONI, frater BERNARDUS, spiritum scientiae et pietatis (203).

Considerans miseri hujus miserabilem conditio-
nem, misereor quidem, sed vereor ne frustra. Ne-
que enim non ideo mihi videor frustra misereri,
quod, ipso licet remanente in sua miseria, mea
tamen vel mihi non sit infructuosa misericordia. In
quam utique misericordiam non propria utilitas
inclinavit, sed int̄nis eam visceribus proximi miser-
ria et fraternus dolor int̄lxit. Misericordia quippe
affectio est, quae nec voluntate coercetur, nec ratio-
ni subjicitur; quando non eam in se quisque per-
trahit voluntario meo [al. nutri]; sed ipsa pias
mentes ad compassionem dolentium necessario co-
git affectu, ita ut, etiam si peccatum esset misereri,
etsi multum vellem, non possem non misereri. Potest
quidem ratio vel voluntas affectui effectum subtra-
here; sed nunquid ipsum affectum evellere? Disce-
endant a me qui me consolantur, et dicunt quia oratio
mea in sinu meo revertetur, dum is pro quo emissus
est, nondum convertitur. Nec audio illos qui mihi
blandientes afferunt, *Justitia justi super eum erit*,
(Ezech. xviii, 20), dum impius in sua adiuvia impie-
date remoratur. Non, inquam, recipio consolationem
ubi fratris video desolationem. Si ergo, duicissime
fili, tua quoque pia mens similiter affecta est, immo
quia aliter affecta non est, quanquam tibi infelix
iste cunctas sue egressionis de monasterio, et denuo
regressionis, reguiales vices infeliciter percurrisse
sideretur, quia tamen ipse aliter putat, non solum
patienter, sed etiam libenter audisendum est quod
humiliter calumniatur, si forte tam desperatae salu-

(201) Idem censet praeter scholasticos Jacobus a Vitriaco, in Historia occidentali, pag. 427; qui auctor presentem casum proponit pag. 444. Vide Com-mentarium nostrum in Ordinem Romanum; vide etiam nostrum Edmundum Martene, de Rituibus mo-nastieis, libro II, cap. 7.

(202) Vide rubricas generales Missalis, cap. *De defectibus materie artic. De defec-
tibus materie artic. De defec-*

(203) Et hæc inscriptio restituta ex codice Johannis p. 353.

tis reparandæ rationabilis illa occasio inveniatur, quam (ut bene tecum tua intelligit experientia) difficile quidem in congregatione, sed multo diffici-
lius foris poterit obtinere. Inito itaque omnium fra-
trum consilio, omnia quæ in eum fecisti judicia dili-
genter retractare non dedigneris, quatenus tua hu-
militate ejus contumacia sanetur, si vel sic videlicet
adinneniri poterit quomodo adhuc semel regulari-
ter suscipiat. Nec timendum est in hac retracta-
tione quod displiceat justo ac misericordi Deo, si
misericordia superexaltetur iudicio (204). Valete.

EPISTOLA LXXI (205).

AB MONACHOS EJUSDEM LOCI.

*Se distulisse hactenus visitationem, non incuria,
sed exspectatione opportunitatis; de Rogerii ab-
batis obitu eos consolatur.*

Quod nondum veni ad vos, non patetur incuria.
Curamus siquidem vos tanquam viscera nostra. Si
mater potest filii uteri sui negligere coram, possum et
ego forsitan in suspicionem duci et argui negligentia.
Itaque opportunitatem exspectavimus et exspecta-
mus, ut, cum venerimus, visitatio nostra non sit sine

(204) Ex octo quos vidimus hujus epistolæ codicibus scriptis, quinque stant in quibus sequens legitur additamentum, nempe duo Cistercienses, unus Vallis-
Lucentius, Corbeiensis item unus, et quintus Fulcardi Montensis; at in tribus Colberlinis desideratur. Post extrema verba, superexaltetur iudicio, additamentum est hujusmodi: *Rem similem, quam mihi contigisse
memini, exempli causa refero vobis. Olim frater
quidam (alius, Bartholomæus) dum adhuc vivere,
quadam die, quia me constrivaverat, furore com-
motus vultu et voce minaci præcepit ut de claustru
exiret; qui statim egressus est, et ad unam de nos-
tri grangiis pergens, ibi demoratus est. Quo co-
gnito, cum eum revocare vellamus, respondit se non
aliter redditum, nisi in suo et non in ultimo or-
dine, nec ut sagittivum, sed ut inconsulte et sine
iudicio expulsum recipieremus. Dicebat quippe non
debet se subire regulari iudicium in revertendo,
quod exspectatum non fuit in expellendo. De hoc
ejus responso et meo facto, quia propter carnalem
affectionem, proprium iudicium habui suspectum, fra-
tribus omnibus commisi iudicandum. Itaque me
absente iudicatum est ejus receptionem regulari
sententiae non esse obnoxiam, cuius expulsionem
constabat non fuisse regulariter factam. Si ergo in
ille tantum semel egresso tanta habita est consid-
ratio pietatis, quanta putamus debet esse in isto in
tantæ articulo necessitatis? Hoc totum additamen-
tum à Bernardi genio, moribus, cæterisque factis
prorsus alienum videtur. Impetus ille furoris, præ-
cepit monachi ejus et monasterio nunquam cecidisse
in tantum virum, in quo quidem zelus erat, sed
maiuscudine et clementia conditus, ut vel ex ipsa
epistola patet, ubi tantum lenitatis in transfigum ex-
hiberi suadet. Ino, etsi in hanc culpam lapsus fuisset
Vir sanctus, eam potius pœnitentia diluere, et silen-
tio legere studiasset, neque eo imprudentia devenis-
set, ut id Guidoni abbati attulisset pro exemplo, quod
et ipsius Bernardi scopo contrarium, et scandali oc-
casio Guidoni futurum fuisset. Omnino id ad marginem
eiusdem codicis, forsitan Cisterciensis, primo id
scriptum fuisse videatur a quodam abbate, ac deinde e
marginie translatum in textum; quo ex codice quidam
alii id acceperint, neutiquam vero Claræ-Vallenses,
qui in hac causa majoris momenti sunt.*

(205) Scripta anno Christi 1227.

(206) Fusniacum, diœcesis Laudunensis, filia Cla-

fructu. Interim de abscessu patris vestri non turbe-
tur cor vestram. Deum vobis providet alium, sicut
speramus, pro eo idoneum; sed nec istum perdetis.
Nam etsi translatus est, non tamen ablatus. Tantum
qui vobis fuerat specialis, erit communis et nobis.
Donec ergo venio, viriliter agite, **73** et confortet cor
vestrum, et omnia vestra in charitate fiant. Valete.

EPISTOLA LXXII.

AD RAINALDUM FUSNIACENSEM ARBATEM. (206).

*Ostendit quam sit alienus a laudibus. Jugum Christi
leve esse. Patris nomen detrectat, Frater vo-
cari contentus.*

Dilectissimo suo RAINALDO, BERNARDUS ejus,
non pater aut dominus, sed frater et conservus,
quod fratri charissimo et fideli conseruo.

1. **P**rimò ne mireris si terrear dignitatis nominibus
(207), cum me ipsis rebus sentiam indignum. Et te
quidem decet ut facis, sed mihi assentire non expedi-
dit. Nam si tibi observandum putas illud, *Honore
invicem prævenientes* (*Rom. xii, 10*), et, *Subjecti in-
vicem in timore Christi* (*Ephes. v, 21*); si uou frustra utrobique positum est *invicem*, intelligis et mihi
rae-Vallis a Bartholomæo episcopo anno 1121 fundari
coepit, ex Charta in Notis ad Guibertum relata,
pag. 659, ubi Elbertus seu Elbertus, Saucti Mi-
chaelis in Terascia abbas e nostris, locum monaste-
rio condendo cessisse perhibetur. Primus Fusniaci
abbas Rainalus, cui haec epistola iusscripta est. De
Fusniaco vide epistolam 3 et librum i de vita S.
Bernardi, n. 25.

(207) Nempe *Bonni* (nam ita legeadum) et *Patris*.
Mirum certe modestia in Bernardo exemplum, ter-
reri videlicet ad dignitatum nomina, quibus alii,
imo ipsis amplius dignitatibus lascivunt. Simile ha-
bes (præter ea quæ supra retulimus, in notis ad
epistolam 11) in *Vita beate Mechthildis* exemplum,
cap. 10: « Soror Mechthildis, » inquit auctor, « con-
tendit appellari sine Domina adiunctione, altum omnia
contempsit in nomine; sed usus exegit domus et
monasterii Regula ut domna vocaretur et abba-
tissa. » Et certe quantum ad primum, Augustus,
teste Suetonio, in *Augusti Vita*, cap. 53, domini
appellationem ut maledictum et opprobrium semper
exhorruit, et Tiberius dominus aliquando appellatus,
contumelias loco reposuit. Unde postea a scriptori-
bus, ut vocabulo humiliori interentur, littera per
syncopem detracta, sanctos viros, episcopos, alias
que personas ad ipsa usque Bernardi tempora domi-
nos vocitatos legimus. Sic Severus Sulpicius epistola
2, « *Domnum Martinum*, » inquit, « obiisse nuntiavit. »

Sie Gregorius Magnus, lib. 1, epist. 6, et lib. vii,
epist. 127; sic passim in epistolis Desiderii Cadur-
censis, et apud Gregorium Turonensem Historiae
libro ix, cap. 42, ex quibus mos ad Hispanos et
Italos derivatus invalidit; imo ap' d' ipsos Grecos
recentiores ποτὸς καὶ χρήσις in simili casu ωρίζει
solet, ut doctissime observavit et nostri Hugo
Menardus in notis ad Concord. Regul. cap. 70. Hujus
autem vocabuli *Domnus* mentio facta est a sancto
Patre Benedicto, in Regula, cap. 63, ubi sic habet: «
Abbas autem, quia vices Christi agere videtur,
domnus et abbas vocetur, non sua assumptione sed
bonore et amore Christi. » Quod quidem nomen, etsi
ex Regule auctoritate soli abbati concedatur, decur-
rentium tamen temporum lege ad ipsos etiam mo-
nachos sacerdotio initios, sicut et Patris nomen,
traductum est. Qua de re vide Menardum loco citato;
Haefsten lib. iii, Disq. tract. 4, Disq. 4 et 5, Julian
Nigron. in Regul. comm. societatis Jesu reg. 22.

seqne utrumque congruere. Quod si cogitas tibi illam Regulam sententiam observandam, « Juniores priores suos honoreat (Reg. S. Benedicti, cap. 63), » mihi e regione in mentem venit ex regula Veritatis: Erunt primi novissimi, et novissimi primi (Matth. x., 16); et: Qui major est vestrum, fiat sicut junior (Luc. xxi, 26); et: Quando major es, tanto humilia te in omnibus (Eccli. iii, 20); et: Principem ta constituerunt? esto inter illos quasi unus ex illis (Id. xxxii, 1); et: Non quia dominamur fidei vestrae, sed adiutores sumus gaudii vestri (II Cor. i, 23); et: Nolite vocari ab hominibus rabbi; et: Patrem nolite vocare vobis super terram (Matth. xxiii, 8, 9). Quantum itaque tuis atque tollor favoribus, tantum his molibus premor. Unde merito in Psalmo non canto, sed plango: Exaltatus autem humiliatus sum et conturbatus (Psal. LXXXVII, 16); et: Quia elevans allisisti me (Psal. ci, 11). Sed verius fortasse proferre in quod sentie: quia videlicet qui me exaltat, humiliat; et qui me humiliat, exaltat. Tu me ergo potias exaltando dejicis, et extollendo premis. Sed ne ita premas ut opprimas, consolantur me haec et his similia Veritatis testimonia, quae niro modo, dum reprimunt, erigunt; dum dejiciunt, eridunt; ita ut unde projectus, inde et proiectus, tota cum hilaritate decantem: Bonum mihi, Domine, quia humiliasti me, ut discam justificationes tuas. Bonum mihi lex oris tui, super millia auri et argenti (Psal. CXVIII, 71, 72). Et hoc miraculum agit sermo Dei vivus et efficax; hoc illud Verbum per quod facia sunt omnia, benignissime et potentissime operatur; hoc denique facit jugum Christi suave, et onus leve (Matth. xi, 30).

2. Libet admirari quam leve sit onus Veritatis. Num vere leve est, quod portantem non gravat, sed levat? Quid eo levius onere, quod non solum non onerat, sed et portat omnem, cui portandum impunitur? Hoc onus potuit uterum gravidare virgineum, gravare non potuit. Hoe onus ipsa, quibus se praebuit sustentandum, sensi Simeonis brachia sustenabat. Hoc etiam Paulum, in gravi licet et corruptibili corpore positum, rapiebat usque ad tertium coelum. Quero in rebus si quid forte huic exoneranti oneri simile inveniam, et occurrit mihi de pennis avium, quod ei utecumque coaptem; quæ, quodam videlicet singulari modo, et corporulentiore reddunt substantiam et agiliorem. Mirum opus naturæ! Unde grossescit materia, inde sarcina levigatur; et quantum crescit in massa, tantum decrescit in pondere. Hoc plane in pennis, Christi oneris exprimit similitudinem, quod et ipsæ ferunt a quibus feruntur. Quid et de quadriga dicam? Haec nimiram admota jumento, sarcinam quæ ab ipso moveri non poterat, auget quidem, portabiliorem facit. Onus oneri additur, et minus onerat. Sic et oueri gravissimo legis accedens quadriga Evangelii, et auxit perfectionem, et difficultatem, minuit. Veloctiter, ait, sermo ejus (Psal. cxlvii, 15). Sermo utique ante notas in Iudea tantum, nec se præ sui quidem gravedine valens ultra extendere, quippe qui et

ipsius **T** & Moyei manus suo pondere prægravatas desinenteret, levigatus per gratiam, et rotis evangelicis superpositus, velociter in omnem terram exivit, et in fines orbis terræ celerrime pervolavit. Sed longe nimis digredior.

3. Tu itaque, dilectissime, cessa jam indebitis me honoribus magis obruere quam attollere; aliquia cœtu te inimicantium mihi, amica licet voluntate, commisces. Ipsi sunt de quibus soleo soli Deo ita conqueri in orationibus: *Et qui laudabunt me, adversum me jurabant* (Psal. ci, 9). Ad quam meam querimoniam Deum audio respondentem mox, et attestantem quod verax sit: *Vere, inquit, qui te beatificant, in errorem te mittunt* (Isai. iii, 12). Et ego: *Avertantur ergo, inquam, statim erubescentes, qui dicunt mihi, Euge, euge* (Psal. LXIX, 4). Quod tamen ne putetur in quoscunque adversarios a me quandoque intorta maledictio vel imprecatio, expōnere debeo qualiter intelligam. Precor nimis ut quicunque existimat de me supra id quod videat in me, aut audiat aliquid ex me, avertatur, id est, a laudibus meis, in quas ignari nimis feruntur, resiliant et pedem retrahant. Quomodo? Quaadoque videlicet cognoscentes plenius quem immoderatus laudant, et consequenter erubescentes vel errorem suum, vel amici deprehensam iuutilitatem. Et hoc modo utrumque nocentium genus, et illi scilicet qui volunt mihi mala, et me adulatiois commendant, et hi qui, licet innocenter, tamen nocent, dum benevolē quidem sed nimis laudent, avertantur retrorsum, et erubescant; hoc est, tam vilis et abjectus eis appareat, quatenus pudeat eos tales ita laudas, et sic desinat iam indiscretæ laudare. Igitur adversus utrosque laudatores illis me duobus munire consuevi versiculis: contra malevolos quidem priorem, *Avertantur retrorsum et erubescant qui volunt mihi mala*, contra benevolos autem proferens sequentem: *Avertantur statim erubescentes qui dicunt mihi: Euge, euge*.

4. Cum ergo, ut ad te revertar, exemplo Apostoli tuæ religiositatæ noui domicari, sed congratulari tantum debeam, et juxta verbum Domini unus sit pater noster in cœlis, nos autem omnes fratres simus, non immerito domini patrisque celsa nomina, quibus inc honorandum, sed non onerandum putasti, scito a me veritatis repuli, congruentius pro his me fratrem nominans et conservum, tuon propter eamdem hereditatem, tum propter æquam conditionem, et ne, si forte quod Dei est usurpavero mihi, audiam ab ipso: *Si ego Dominus, ubi est timor meus? si Pater, ubi est honor meus?* (Malach. i, 6). Et patris quidem habere me erga te affectum non nego, sed auctoritatem renuo. Nec enim te minore, ut existimo, quam paterno complector affectu. Haec ergo pro tituli causa.

5. Jam vero ut ad reliqua epistolas tuæ respondeam, eamdem, quam tu de mei, possem et ego vicissim de tui absentia non immerito facere querimoniam; nisi quia nostris (quod ipse non negas) et affectibus

et profectibus Dei est præponenda voluntas. Alioquin quando ego te comitem mihi charissimum valdeque necessarium, quippe obedientissimum in agendis, studiosissimum in inquirendis, in conferendis utilissimum, promptissimum in rememorandis, patarer longe fieri a me, si non esset Christus in causa? Beati si sic permanserimus usque in fine, semper et unice querentes non quæ nostra sunt, sed quæ Iesu Christi.

73 EPISTOLA LXXIII.

AD EUMDEM.

Bainalium de commisso sibi prælationis munere nimirum auatum et querulum instruit; moretque opem et solatrum suis postius impendendum quam ab eis requiri cœrum.

Dilectissimo filio suo Fuscacensi abbati, spiritum fortitudinis (208).

1. Plango, dilectissime fili Rainalde, super multis tribulationibus tuis, piisque querimoniis me quodque excitas ad plangendum. Nec enim te dolente possum dolere, nec nisi molestus et anxius tuas molestias et anæstætes audire. Verum quia hæc ipsa mala, que te inveneris causaris, et ego prævideram, et tibi, si recordaris, prædicteram, puto te levius præsesta portare debere, et mihi, unde parcere potes, molestum non esse. Satis namque et plusquam satis crux te carendo, te non videndo, te, dulcissimo mihi solatio, non fiundo; ita ut pene preniteat me quod te elongaverim a me. Et licet charitas hoc cogret, quaeunque tamen necessitate, quo te non videam, missum, plango te tanquam amissum. Cum ergo super hoc etiam velut quodam tuæ pusillanimitatis baculo me percussis, qui mihi debueras esse baculus sustentationis; tristitiam super tristitiam ingeris et cruciacioni cruciatibus addis: et si mihi pius est nullas tuas angustias dissimulare, tibi tamen durum est sic affecto cunctas indicare. Quid enim necesse est satis sollicitum amplius sollicitare, et absentia filii sancia patris viscera gravioribus torquere doloribus? Onus meum tibi partitus sum ut filio, ut necessario, ut fidelis coadjutor meo. Vide quomodo te oporteat paternam portare sarcinam. Si enim sic portas ut me non alleves, sed magis premas; tu quidem es oneratus, sed ego non sem exoneratus.

2. Hoc autem onus animarum est, et infirmarum. Nam quæ sanæ sunt, portari non indigent, scilicet per hoc, nec onus sunt. Quosecumque igitur de tuis inveneris tristes, pusillanimos, murmurosos, ipsorum te patrem, ipsorum te noviris esse abbatem. Consolando, exhortando, increpando agis opus tuum, portas onus tuum, et portando sanas quos sanando portas. Si quis vero ita sanus est ut magis juvet te quam juvetur a te, hujus te non patrem, sed parem, consitem, non ab-

batem agnoscas. Quid igitur causaris te aliquorum qui tecum sunt magis gravari consortio quam frui solatio, cum salus omnium omnibus datus sis solatiua, tanquam omniibus sanior: omnibus fortior, qui omnibus sufficias per Dei gratiam solatiari, et a nomine omnium indigeas confortari? Denique in quantum gravaris, in tantum lucraris; et in quantum juvaris, in tantum tua tibi præmia minus. Elige ergo quos eugas, ea qui gravando juyant, an qui juvando gravant. Hi tibi promittere, illi fraudatores meritorum existunt. Nam qui socii laboris, procul dubio et mercedis participes erunt. Sciens ergo te missum juvare, non juvari, illius te agnosce vicarium qui venit ministrare, non ministrari. Plura tibi ad tui consolationem scribere volebam; sed non fuit necessarium. Nam quid opus est verbis superfluis mortuam chariam implere, ubi viva praesens loquitur? Viso siquidem Priore, puto quod ista tibi sufficient, et ad ejus praesentiam spiritus tuus revixerit, ita ut jam consolationem scripturam non requiras, cui interim licet verborum illius solatio relevari, in quo ei per quem meum quoque spiritum, quem tibi in tuis litteris mitti postulasti, si quo modo tamen mittere potui, missum esse non dubites: cui quippe ut bene nosti, idem mecum constitui, eadem solet esse voluntas.

74 EPISTOLA LXXIV.

AD EUMDEM.

Optaverat Bernardus Rainal'dum molestis avstus... querimoniis: nunc jubet de rebus ejus se reddi certiore.

Sperabam, charissime, aliquod me percepturum inde pro te sollicitudinis remedium, si tua te non indicante nescirem incommoda. Unde et alia in epistola memini me ad te sic iuste. cætera scripsisse: "Et si, inquam, mihi pius est nullas tuas angustias dissimulare, tibi tamen durum est sic affecto cunctas indicare (Epist. 73, n. 1). Sed ecce unde meas mihi curas erediti levigari, inde fateor amplius gravari me sentio. Nam ante quidem sola quæ te iunotescente perceperam, aut dolebam, aut metuebam; nunc autem quid unquam mali evenire potest, quod ego non metuam? Imo juxta tuum Ovidium Heroid. epist. 1, vers. 11).

Quando ego non timui graviora pericula veris? eo quippe suspectus omnia quo incertus de omnibus, veram sepe de falsis tristitiam contrahere cogor. Mens siquidem quam semel asticerit charitas, sui juris esse non sinitur. Metuit quod nescit, dolet quod non oportet, sollicitatur plus quam vulnerat, et unde noluerit, compatitur nolens, miseretur invita. Et quia vides, fili, nec meam meticulo-sam industriam, nec tuam piam prudentiam in hac parte prodesse nihil, jam, queso, noli ceare quæ circa te aguntur, ne unde te mihi parere putas, magis affligas. Opuscula mea quæ habes, da operam, cum opportune potueris, ut habeam.

(208) Sic ex codice Corbeiensi. Alias omittuntur inscriptio.

EPISTOLA LXXV.

AD ARTALOUM PRULLIACENSEM ABBATEM (209).

Dissuadet monasterii conditionem in Hispania.

Dulcissimo amico et confratri suo ARTALDO abbati, frater BERNARDUS, salutem (210).

Quidquid gratiae et dilectionis impendere sibi possunt absentes amici, puto et me debere tibi, et mihi deberi a te, non solum ob consortium propositi et professionis, sed etiam ex debito nostrae invicem pristinae societatis quae tam grata utroque; tamque debita devotio quantum in unoquoque nostrum ferveat, in nullo evidenter agnoscere seu imotescere possumus, quam si alterutram non celeremus, si quid forte de alterutro quod non deceat audimus. Audivi autem ego de te, quod de sancto convento tuo abbatiam in Hispania construere velis. Quod nulli nimur in magnam admirationem venit, quid cause videlicet sit, quid consilii, quidve utilitatis, quod filios tuos exsulare cupis, in locum usque tam longinquum, tanto sumptu et labore querendum et aedificandum, eum prope te habere possis, ubi eos colloces, jam aedificatum et bene preparatum. Nec enim, ut reor, hinc te excusare potes, quod locus ille tuus non sit, cum certissime sciām quod facilime, si vis, tuus esse possit. Numquidam dominus abbas Pontinicensis (211), qui illum tenet, tibi requirenti negaret? Imo si velles accipere, gratias tuum haberet; non quia bonus non est, sed quia sibi, ut scis, opus non est. Timendum valde tibi pariter et nulli ne, si sollicite in operibus nostris non servamus quod Apostolus dicit: *Nemo adolescentium tuum contemnat* (I Tim. iv, 11), citius, quia juvenes sumos, de levitate notemur. Sed confido quia tu consultius ages, et locum qui vicinior et jam constructus est, eliges; quem amico quidem tenenti nostri oneri esse, tibi autem necessarium fore. Vale.

77 EPISTOLA LXXVI.

AD ABBATEM CANONICOBUM S. PETRI-DE-MONTE (212).

Quid agendum cum viro qui, post diuturnam in domo

(209) Scripta anno Christi 1127. Artaldus iste, seu Artaudus, abbas fuit Prulliacensis. Ita legendum, non Pullariensis, de quo vide notas ad epistolam 80. Erat autem Prulliacum, eponobium ordinis Cisterciensium in dioecesi Senouensi, fundatum anno 1118 a Theobaldo Campanie comite et Adela ejus matre, ut refert Guillelmus Nangius in Chronico, relatus a Manrico in Annalibus ad hunc annum, quo quidem anno nihilominus Theobaldus Campaniae comitatnum neodium habebat, ut colliges ex notis ad epistolam 31. Hanc epistolam dirigi ad Prulliacensem seu Cisterciensem, non autem ad Pullarieensem, manifeste colligitur ex ipso contextu: nam Bernardus Artaldum sibi charissimum esse dicit, non solum ob consortium propositi et professionis, sed etiam ex debito invicem pristinae societatis.

(210) Hanc inscriptionem, uti et plures alias, restituit codex Corbeiensis.

(211) Sic codex Corbeiensis, in aliis. abbas P. Locus de quo hic agitur, est Vallis Lueentis, in quo

A el habitu religioso conversationem ad seculum et secundas nuptias transierat.

Reverendissimo patri canonico rum Sancti-Petri-de-Monte, frater BERNARDUS, debitae dilectionis officium.

Unde placuit tua dignationi fratrem hunc nostram parvitatem consulere, sic nos, quod nobis visum fuit, noveris consilium dedisse, ut seniori non praejudicaverimus. Ne ergo rerum quas scis superflua narratione te graveamus, haec est summa consilii. Periculum quidem est fortassis illicitum, hominem, post diutinam in domo et habitu religionis conversationem; ad saeculum redisse, quique prius, et adhuc prior uxore sua vivente ac consentiente, fortissime ac diutissime continentiam tenuit, secundis rursus amplexibus se inceptissime atque dishonestas implicuisse. Quia tamen publice ac solemniter iuxta morem ceterorum hominum, et sine querela vel calumnia, ipsum qualemque conjugium celebratum fuit, non nobis videtur tutum, illum illam non consentientem dimittere, nisi prius episcopalis auctoritatis vel consilio fretum, vel imperio, aut certe ecclesiastico canonicoque iudicio (213). Quoniam vero hoc tam grande hominis periculum ad te numirum non minima ex parte respicere creditus (ex eo quippe quod volentem ac flagitantem suum confirmare propositum, nimis suspicere distalisti, occasione sumpta, diabolus in haec eum mala precipitavi), omnino ex charitate suademus et consulimus ut quacunque industria, quounque sumptu vel labore potes, miserum omni modo satagis liberare: conveniendo scilicet aut mulierem, ut illum sponte dimittat, et continentiam proinitat; aut episcopum, ut ambos vocari jubeat, et, quod recta posse fieri credimus iuris liceo, separat.

EPISTOLA LXXVII.

AD MAGISTRUM HUGONEM DE S. VICTORE.

Hec q: oque Epistola hoc loco sublata, inter Tractatus tono secundo locum meruit.

Col. 1031

Artalus, consilio Bernardi, monasterium construxit anno 1127 (quaeritur epistola epocha), ducendum monachis eo missis sub Norpaldo abbatte,

(212) In editis haec epistola hactenq; inserbitur, Ad eundem. Sed veram inscriptionem, ac proinde titulam, restitutimus ex saepè laudato Corbeiensi manuscripto. Erat autem abbatia S. Petri-de-Monte, dioecesis Tullensis, ordinis S. Augustini, non procul a Mortana flaviolo, qui in Murtan influit.

(213) Quidam post diutinam in domo et habitu religionis conversationem ad saeculum reversus uxori duxerat. Indo consultus Bernardus, non satis aperit mentem suam, quid de injusmedi conjugio sentiat. « Periculum » id ait fuisse, et fortasse illicitum; » et quia illud « qualemque conjugium solemniter celebratum sit, » sibi non videri tutum uxori invitam dimitti. Praeterea non satis patet, quali voto obstrictus ille fuerit. Confer ejus opusculum de Praecepto et Dispensatione, cap. 17, et notas ad eumdem lecum.

EPISTOLA LXXVIII.

AD SUGERIUM ABBATEM SANCTI DIONYSII (214)

Laudat Sugerium, missō fastu et extero splendore, aī modestiā et religiosā disciplinā curam inopinato conversum. Clericum aule potius quam Dei ministerio deditum acriter perstringit.

1. Exiit sermo bonus (215) in terram nostram, in bonum sine dabo bonis cooperaturus, ad quos cunctus pervenerit. Enimvero audientes omnes qui timunt Deum, quanta fecit animae tuae, gaudent et stupent super tanta et tam subita mutatione dexteræ Excelsi. Ubique in Domino laudatur anima tua, audiunt manus et latentur; et mirantur etiam qui te non uoverunt [al. viderunt], sed tantum audiunt qualis de quali factus es, atque in te Deum glorificant. Anges vero gaudium et miraculum pariter, quod salutis consilium, ecclitū infusum tibi, preciosissimis tuis refundere, atque ita implere sategisti quod legitur: *Qui audiit, dicat: Veni (Apoc. xxii, 17); et iudicet: Quod dico vobis in tenebris, 78 dicite in luci; et quod in aure auditis prædictate super tecum (Matth. x, 27).* Sic strenuus in bello miles, imo sie plus ac fortis militum dux, ubi suos forte conspexerit in fugam versos, jamque hostili passim gladio trucidari, et si se vel solum videat evadere posse, ibet tamen mori magis cum illis, sine quibus vivere putet. Proinde stat in prælio, fortiter dimicat, et inter ercentos gladios per medias acies hac illaque discurrens, voce et ensis terret quantum valet adversarios, animat suos. Ubi acerius insistere hostem, sociisque gravius comperit imminere periculum, iti adest. Occurrit ferenti, pereunt succurrunt, eo quippe mori paratus pro singulis, quo desperatus de universis. At vero, dum paulisper tentare et retardare nütitur insequentes, suos vero quos valet, erigit coruentes, revocat fugientes; fit plerumque ut in magno fortis tam gratam quam inopinatam obliniat salutem suis, hostibus confusione. Fugant tandem quos fugiebant, superant quos pene sustinebant victores; et qui prius periclitabantur de vita, postmodum exultant de victoria.

2. Sed quid nos tam religiosum, tam forte factum

(214) Scripta anno 1127. Abbatia Sancti-Dionysii Areopagitis, Franciae apostoli, secundo a Lutetia Parisiiorum urbe lapide, in vico Catulaco, Ordinis S. Benedicti inter abbatias Galliarum celeberrima, fundata a Dagoberto rege Francorum, ejus nominis primo. Porro Sugerius successit Adamo, quem falso ut viuis inflammatu Albaelardus accusat in Historia Calani, pag. 49. Vide Duchenium ibid. in notis. Successit, inquam, anno 1123 electus absens. Agebat enim apud Calixtum II papam, missus a rege Ludovico Crasso, pro quaibuscum regni Galliarum negotiis. Obiit anno 1152, annis septuagesimo, sepultus in ecclesia, quam ipse instauravit eo schema quo etiamnam visitur per quam magnifica in formam crucis, longa pedes trecentos et nonaginta, lata centum, alta a pavimento ad fornacem octoginta, columnis seu pilis sexaginta suffulta. Vitreis fenestrarum incommunicabilibus, chloro vario marmore strato, et sexaginta sedibus superioribus ornato, pluribus tegum præcerumque aliorum sepulcris decorata. Hic ergo, attestantibus Annalibus dicti monasterii, « Per

sæcularibus comparamus, quasi exempla nobis de ipsa desint de religione? Au non liquido certus erat Deo pollicente Moyses, si quidem perisset populus cui præterat, se non solum pariter peritum non esse, sed insuper et missum iri in gentem magnum? Et tamen quo affectu, quo studio, quibus pietatis visceribus irritantibus subvenit, obviat irascenti? Denique et se objiciens pro delinquentibus ait: *Si dimittis, dimitte; sin autem, dele me de libro tuo quem scripsisti (Exod. xxxii, 31, 32).* Fidelis advocatus, qui, quoniam non querit que sua sunt, facile obtinet omne quod querit. Plane benignus, qui tanquam caput uultum membris, genti sue firma charitate coherens, aut illam salvabit secum, aut non potest nisi idem cum illis subire periculum.

B Jeremias quoque viactus [al. juuetus] et ipse inseparabiliter uix, sed affectu compassionis, non contentiois assensu, præ communī exsilii et servitute contempsit natale solum ac propria libertatem [al. voluntatem]. Quippe cui ceteris migrantibus libere manere in patria liberum fuit; sed maluit captivus adduci cum populo, cui se fore [al. forte] et in ipsa captivitate noverat necessarium. Paulus eodem procul dubio spiritu optans anathema esse ab ipso etiam Christo pro fratribus (Rom. ix, 3), proprio exprimitur affectu quam vera sit ita sententia: *Fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus temulatio (Cant. viii, 6).* Videtis quorum vos imitatores probaveritis? Sed addo adhuc (quem pene prætermiseram) et sanctum David, qui, cernens dolensque populi stragem, angelo persecuti festinus occurrit, ei in se potius doroumque patris sui divinam transferri flagitat ultionem (II Reg. xxv, 17).

C 3. Quis hanc ubi perfectionem proponebat? Ego iacta fateor audire de te, et si desiderabam, non tamen sperabam. Quis nemp̄ te crederet saltu, ut ita dicam, repentina summa occupare virtutum, subtilia meritorum attingere? Sed absit ut proximorum fidei speive angustias immensa Dei pietas astimetur, qui quod vult, in quo vult operatur, accelerans opus, et allevans onus! Quid enim? tua certe, non et tuorum errata, sauctorum carpebat

industriam suam, ordinem sanctæ Religionis instauravit. Antea namque per abbatum negligientiam, qui ante ipsum fuerat, et quorundam illius monasterii monachurum, regularis institutio ita ab eodem leco abjecta fuerat, ut vix speciem religionis monachi preteuderent. ut etiam hic Bernardus dieit. Vide notas in epistolam 266.

(215) Nempe de ejus conversione, haud dubie Bernardi monitis concepta sub anno 1127, tan.etsi monasterii Sancti Dionysii reformatio per Sugerium anno 1123 forsan anticipato, resertur in Chronico Nangiano, in quo Sugerii electio ita describitur: « Sugerius, Saucti Dionysii in Francia monachus, Scripturarum scientia clarus, cum solu[m]modo esset ad diaconatus ordinem promotus, a Roma regrediens, quo fuerat a rege Franciae Ludovico missus, abbate suo Adam defuncto, eligitur in abbatem; qui reversus primo presbyter ordiuatur, et post, praesecute rege, a Bituricensi archiepiscopo in sua Sancti-Dionysii ecclesia in abbatem benedicitur. »

zelus; tuis, non ipsorum excessibus succensebant, solamque in personam tuam, non etiam in abbatum fratrum susurrum immurmurabat. Solum denique te in causam vocaverant. Tu te corrigeres, tñil residuum quod pateret calumpnæ. Te, inquam, mentato, mox omnis tumultus concideret, quiesceret strepitus. Solumque ac totum erat quod **79** nos movebat, tuus ille scilicet habitus et apparatus cum procederes, quod paulo insolentior appareret (216). Denique deponeres fastum, habitumque mutares, et facile omnium quiescere poterat indigatio. Cæterum tu et fecisti satis causantibus, et adiecisti quod merito collaudemus. Quid enim jam in humanis operibus jure laudabitur, si hoc summa admiratione et laude dignissimum non habetur? Quanquam non humanum, sed divinum profecto sit opus, taurorum simul et tam repentina immutatio. In cœlestibus magnum suscitat gaudium unius peccatoris conversio; quid totius congregatiōnis? quid et istius?

4. Locus quippe ab antiquo nobilis, et regiae dignitatis exslerat; palati causis regumque exercitibus deservire solebat. Sine cunctatione et fraude, sua Cæsari reddebantur; sed non etiam Deo quæ Dei sunt persolvebantur æque fideliter (217). Quod audivimus, non quod vidimus, loquimur: claustrum ipsum monasterii frequenter, ut aiunt, stipari militibus, argeri negotiis, jurgiis personare, patere interdum et fenuinis. Quid inter hæc cœleste, quid diviuum, quid spirituale poterat cogitari? Nunc vero vacatur inibi Deo, studetur continentia, disciplinae iavagilatur, lectionibus sanctis intenditur. Juge quippe silentium, et ab omni strepitu sæcularium perpetua quies cogit cœlestia meditari. Porro contiuentia labor et rigor disciplinae psalmorum hymnorunque dulcedine revelantur. Pudor de pietatis nove conversationis temperat austoritatem. Is autem qui in presenti per patientiam capit bonæ conscientiæ fructus, futurorum quoque bonorum operatur desiderium, quod non frustrabitur, et spem, quæ non confundit. Venturi timor judicij pio cedit fraternalè charitatis exercitio; charitas quippe foras mittit timorem (*I Joan. iv, 18*). Tædium et acediam procul pellit sanctorum varietas observationum. Et hæc reteximus ad laudem et gloriam Dei, tanquam omnium auctoris; non tamen sine vestra, tanquam ipsius coadjutoris in omnibus. Potuit quidem ea ipse agere sine vobis; sed maluit vos operum habere consortem, ut haberet et glorie. Increpabat Salvator quosdam, quod orationis dominum speluncam latronum facerent (*Matth. xxi, 13*). Habebit ergo sine dubio commendatum, qui e regione operam dedit vindicare sanctum a canibus, a porcis margaritam; cuius studio et industria Vulcani

B officina studiis videtur mancipata cœlestibus, immo sua Deo habitatio redditia; et, in id potius quod ante fuit, ex synagoga Satanae restituta.

5. Sane non ad confusionem cuiuspiam sive improperium præterita mala reteximus, sed ut, ex comparatione veterum, novitatis decas gravis venustrisque appareat, quia tunc recentia jucundius bona clarescunt, cum fuerint malis comparata prioribus. Similia ex similibus innescunt, sed ex contrariis contraria aut placent amplius, aut displacent. Jungo nigra candidis, et mutua collatione in proprio quoque colore distinctius evanescent. Sic fœda admota pulchris, pulchriora reddunt, magis fœda redduntur. Ne qua tamen effensionis vel confusionis subrepatur occasio, replicamus et nos vobis illud Apostoli: *Et hoc quidem fuitis, sed abluti estis, sed sanctificati estis* (*I Cor. vi, 11*). Jam nullus sæcularibus in domum Dei patet aditus, nullus ad saecula curiosis accessus. Nulla jam cum otiosis confabulatione permiscetur, solitus puerorum aut puellarum strepitus non auditur. Solis pueris Christi, de quibus dicitur, *Ecce ego et pueri mei mecum* (*Isa. viii, 18*), locens sanctus pervius et expesitus, divinis tantum laudibus ac sacris solvendis vetis, debita sollicitudine et reverentia custoditur. Quam hæta martyres aure, quorum permaxima locum ipsam turbam nobilitat, horum clamores puerorum strepitusque **80** percipiunt! quibus et vicissim non minori utique suæ affectionis clamore respondent: *Laudate, pueri, Dominum; laudate nomen Domini* (*Psal. cxxi, 1*); et rursum, *Psallite Deo nostro, psallite; psallite regi nostro, psallite* (*Psai. xlvi, 7*).

6. Dum manibus pectora, genubus pavimenta tunduntur, votis et devotis precibus altaria cumulantur, sordent genæ lacrymis, gemitibus atque suspiciois mugunt diversoria, et pro forensibus eansis, canticis spiritualibus sacra tecta resultant, nil supernis civibus magis spectare libet, nil Regi summo jucundius exhibetur. Quid cuim aliud est quod ait: *Sacrificium laudis honorificabit me?* (*Psal. xlii, 23*) O si quis haberet oculos aperios, quos orando propheta puer revelavit! (*IV Reg. vi 17*.) videret procul dubio quemadmodum præveniunt *principes conjuncti psallentibus, in medio juvencularum tympanistiarum* (*Psal. xliii, 26*). Videret, inquam, quæ cura quove tripudio intersunt cantantibus, adsunt orantibus, insunt meditantibus, supersunt quiescentibus, ordinantibus et procurantibus præsent. Agnoscent nimirum superac posentes concives suis, et pro his qui hereditatem capiunt salutis, sollicite congaudent, confortant, instruant, protegunt, prævidentque omnibus omnes in omnibus. Felicem ego ne disserim qui adhuc vivam, ista esti non videre, quoniam absens sum, certe vel audire. Cæterum

1123, ut jam supra susi relatum est: « Nam per abbatum negligentiam qui ante ipsum fuerant, et quorundam illius monasterii monachorum, regularia instituta ita ab eodem loco abjecta fuerant, quod vix speciem religionis monachi prætenuebant. »

(216) Forte de ipso intelligendum quod Bernardus ait in *Apostolæ capite 10*: «Mentior, si non vidi abbatum sexaginta equos, et eo amplius, in suo duere comitatu, » etc.

(217) Id confirmat Guillelmus Nangius ad annum

vos, fratres, longe feliciores, quibus ea datum est et actitare. Porro super omnes benedictus, quem tanⁱ primatu boni totius auctor boni dignatus est; de qua merita prerogativa tibi præcipue, charitate, congrauamur, per quem utique totum est quod miramur.

7. Gravaris forsitan laudibus nostris: sed non opertet. Nil quippe simile habet quod loquimur, illorum blanditiis qui dicunt bonum malum, et malum bonum (Isa. v, 20), atque ita quemcumque beatificant, in errorem inducunt. Blanda, sed periculosa laus, cum laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et ini quis benedicitur (Psal. ix, 3). Noster quaiscumque favor de charitate procedit, et veritatis limitem, prout sapimus, non excedit. Securus gloriatur qui in Domino gloriatur, hoc est in veritate. Nos non malum bonum, sed malum diximus quod malum erat. Verum si malis audacter, cum vidimus, oblatravimus (218), nunc, cum ad bona venum est, silere debemus, et non magis testimonium perhibere bono? Alioquin corrosores fuisse coinvincimur, non correctores, et mordere quam emendare maluimus. si bonis omnibus, qui in tantum reclamavimus malis. Justus corripit in misericordia, peccator adulatur in impietate: ille, ut curet; iste, ut occultet quod erat curandum. Nihil tibi apud eos qui timentes Dominum glorificant, suspicandum est de cœlo peccatoris, quo tuum quandam caput impinguerare solebant. Laudamus te, quoniam tu facis uode non nos sane adiuuamur; sed in te Dei munere adimplitur quod psallis: *Qui timent te, videbunt me, et laetabuntur, quia in verbo tuo supersperavi* (Psal. cxviii, 74); et item: *Collaudabunt multi sapientiam ejus* (Ecli. xxix, 12). En tuani quam plures prædicant sapientiam, sed qui priorem detestati sunt insipientiam.

8. Volo te talium præconis delectari, qui tam timeant palpare vitia, quam detrectare virtutibus. Veri isti sunt laudatores, qui ita bona laudare soleant, ut factare in malis non noverint. Sunt enim fieri laudatores, veri autem detractores, quos Scriptura comminorat, dicens: *Vani filii lumincum, mendaces filii hoianum in stateris, at decipiunt ipsi de vanitate in idipsum* (Psal. lxi, 10). Hi plane sunt devitandi, iuxta consilium Sapientis dicentis: *Fili, si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis* (Prov. i, 10). Habent ergo et lac et oleum peccatores, suave quidem, sed venenosum, sed mortiferum. Molliti sunt, ir^o-quit, sermones ejus, hoc est adulatoris, super oleum, sed et ipsi sunt jacula (Psal. liv, 22). Habet oleum et justus: sed misericordiae, sed sanctificationis, sed letitiae spiritualis. Habet etiam et vinum, quod animæ insolentis injuriat vulneribus. Si quidem dolentis, et quem sat, quam cordie viderit esse contritu, oleo misericordia consuevit delinire tristitium. Ubi corripit, vinum infundit;

(21) Hinc apparet, Bernardum in laxiores ejus cenobii monachorum mores antea scripsisse, forsitan in Apologia, si mox notatum.

oleum, cum bianditur; et quidem vinum absque odio, oleum sine solo. Proinde non omnis laus adulatio, sicut nec orans reprehensio de animi rancore descendit. Beatus qui dicere potest: *Corripiet me justas in misericordia ei increpabit me; oleum autem peccatoris non impinguet caput meum* (Psal. cxl, 5); quod uoi longe fecisti a te, dignum te probasti oleo et laete sanctorum.

9. Querant sibi jam in parvulis Babylonis dulces, sed truces matres, quibus lac mortis emolgeant, quos blandis dulceant favoribus ac flammis nutriti sempiternis. Nam Ecclesiæ alumnus ex uberibus sapientie, lactis melioris expertus dulcedinem, jam in eo coepit crescere in salutem; jam et ex eo salutis eruat, dicas: *Meliora sunt ubera tua vivo, frangit anguentis optimis* (Cantic. i, 1, 2). Et hoc ad matrem. Verum item gustato, ac probato quam suavis est Dominus, ta vere patrem daleissimum, at ad ipsum: *Quam magna multitudo duleeditis tuu, Domine, quam abscondisti timentibus te!* (Psal. xxx, 20). Impletum est profectio desiderium nostrum. Olim enim, cum doleas cœserem tanta te aviditate de labiis adulantium, mortis escam, peccati sugere sonitum (219), optans tibi et gemens, intra me aleviam: *quid uobi te fratrem meum suggestem uera matris meae?* (Eccl. iii, 1.) Sint precul a te jam blandi se fraudulenti lactatores, qui, cum in faciente benedicereat, probris omnium ab ipse iudicis exponebant et eorum præsens Euge (Psal. xxxiv, 21) orbis tibi fabuam patiebat, ino te fabulam orbi. C Si missitam etiam nunc, diecio illis: *Si adhuc uobis placarem, Christi servus non essem* (Galat. i, 10). Quibus in malis placuimus, æque et in bonis placere nou possumus; nisi forte, mutati, prius incipiunt et ipsi odisse quod fuimus, et sic demum quod sumus diligere.

10. Duæ nostris temporibus ortæ sunt in Ecclesia novæ et execrandæ præsumptiones, quarum una (ut pace tua commemorem) tua es in tua pristina conversationis insolentia. Sed hæc auctore Deo emanata est, ipsi ad gloriam, tibi ad coronam, ad gaudium nobis, omnibus ad exemplum. Potest etiam facere Deus ut citius et super altera consoletur. Quam sane uiuosam admodum uovitatem et reveror proferre in medium, et præternitare gravor. Urgei quippe liegam in verba doles, sed timor ligat. Timor duntaxat ne quem offensum, si palam fecero quod me movet, quoniam veritas non unquam odium parit. Verumtatem de hujusmodi odio, ipsam, quæ parit illud, ita mē audio consolantem: *Accesse est, ait, ui reniant scandala.* Nee me, ut cœsim, tangit omnino quod sequitur: *ta aatem homini illi per quem scandalum renuit* (Matth. xviii, 7). Cum enim carpuntur vitia et inde scandalum oditur, ipse sibi scandali causa est qui fecit quod argui debeat, non ille qui arguit. Denique nec cautor sum in

(219) Alludit Bernardus hoc loco ad Sugerii nomen.

verbo, nec circumspectior in sensu, illo qui ait: « Melius est ut scandalum oriatur, quam veritas relinquatur. (S.GREG. Magn. Hom. 7 in Ezech paulo post init. et S. AUG. De lib. arbitr. et De prædest. sanciorum.) » Quanquam nescio quid prosit si quod mundus elamat ego taceuero, omniumque passim naribus injecto fetore solus dissimulo pestem, nec audeo nasum contra pessimum putorem propria manu.

11. Cujus enim cor non indignatur, cuius vel clam iugna non submurmurat, diaconum contra Evangelium Deo et manmonia pariter ministrantem, sic quippe sublimatum honoribus ecclesiasticis ut nec episcopis inferior videatur, sio implicatum militibus officiis ut præferatur et ducibus? Rogo quid hoc est monstri, ut, cum et clericus et miles simul videri velit, neutrum sit (220)? Par satis utrobique abusio sive quod diaconus mensæ regiae deputetur ministerio, sive quod Regis dapifer mysteriis altaris inserviat. Quis sane **SS** non miretur, imo et detestetur, unius esse personæ et armatum armatam ducere militiam, et, alba stolaque induitum, in medio ecclesiæ pronuntiare Evangelium; tuba indicere bellum militibus, et jussa episcopi populis intimare? Nisi forte (quod intolerabilius est) erubescit Evangelium, de quo Vas electionis admodum gloriatur (*Rom. 1, 16; II Tim. 1, 8, etc.*); et confunditur videri clericus, magisque honorabile ducit patari si militem; curiam Ecclesiæ præfert. Regis mensam altari Christi, et calici Domini calicem dæmoniorum.

(220) Diaconus ille fuit Stephanus de Garlanda, seneschallus sive dapifer regis Galliarum, quem alii male confundunt eum Stephano canellario, qui postea factus est episcopus Parisiensis, ut recte probat Duchenius in notis ad Abælardum. De quo Teulius in Annalibus Moriniacensis ecclœ, ita scribit, libro II: « Defuncto Vuillelmo, Anselli dapifer germando, Stephanus frater anborum Major regie domus effectus est. Hoc retroactis generationibus fuerat inauditus, ut homo qui diaconatus fungebatur ostio. militiæ simul post regem duceret principatnum. Hic vir industrius, et sæculari prædictus sapientia, cum multis ecclesiastico rum bonorum redditibus, tuni familaritate regis, quam sie habebat ut ei potius diceretur a quibusdam imperare quam servire, temporali felicitate supra cæteros mortales nostris temporibus efflorebat. Tradita vero nepte sua in conjugium Almarico de Monie-Forti, cum honore de Rupe-Forti, qui pueræ de matrimonio obvenerat, tumefactus oblitusque sui, Adelam reginam frequens, molestii, sibi reddidit infestam; odiusque crescentibus, rege turbato, depositus ab honore pulsatur a curia. Ipse vero, velut quadam corruptus insania, regnauit turbare totis viribus cauitur; et viri in armis strenui, Almarici dieo, fretus auxiliis, patriam hanc bellis accendit, » etc. Idem, nisi fallor Stephanus (nam et de Garlanda cognominatur) male audit apud Ivozem episcopum Carnotensem, epistola 87, ubi apud cardinales arguit Belyacenses eum sibi in episcopum assumentes. « Nempe quod postposita omni canonica obedientia clericum quemdam litteratum, aleatorem, et cæteris hujusmodi lenociniis vacantem, proœul etiam a sacris ordinibus investiunt, quondam quoque propter publicum adulterium a legato Romana Ecclesiæ, Lugdunensi archiepiscopo, de Ecclesia electum, pro voluntate regis et

A Quod plane credibilis ex eo videtur, quia, cum honores non paucos, sed quantos nec canones nisi inviti patiuntur, teneat in Ecclesia, unius tamen, quem et in palatio assecutus est, magis, ut aiunt, gloriatur ex nomine, quam ceterorum quoniam appellari. Cumque sit archidiaconus, decanus, prepositusque in diversis Ecclesiis nihil horum tamen tam eum quam Regis delectat vocari dapiferum. O nova et exosa perversitas! itane plus decet hominis quam Dei famulum nominari? ac terreni, quam cœlestis Regis dici officiale, altioris ducitur dignitatis? Qui clero militiam, forum anteponit Ecclesiæ: divinis profecto humana, cœlestibus præferre terrena convincitur. Ergo palehrinus est vocari dapiferum, quam decanum, quam archidiaconum? Est equidem, sed laico, non clericio; militi, non diacono..

12. Mira, sed excessa ambitione, magis inis quam summis delectari; et cui funes ceciderunt in præclaris, insatiabili desiderio amplexari stercora, et pro nihilo habere terram desiderabilem! Confundit penitus ordines, et utroque officio delicate satis abutitur, dum et hinc eum delectat pompa, non militia sæcularis, et illinc quæstus, non cultus religionis. In quo quis facile non adverterat quantum sit dedecoris, non minus utique regno quam sacerdotio? Ut enim clericalis constat non esse dignitatis regum stipendiis militare, sic nec regie majestatis, rem fortium administrare per clericos (220*). Denique quisnam regum suæ unquam militare clericum præfecit imbellitem, et non magis quempiam fortissimum ex

C illius contubernali suæ, in episcopum assumptserunt. Prædictus autem intrusus, Stephanus vocatur de Garlanda, cui si ad episcopalem ministracionem, aliquando apostolica auctoritate patuerit aditus, manifestum est temporibus nostris exitiale silentium impositum esse canonis legibus. Quomodo enim ad fontem scientiæ pertingemus, si ab ipsis, qui clavem tenent, intrare non permittimus? » Ita ivo. Hunc etiam Stephanum Deo lucratus est Bernardus.

(220*) Hic Bernardus pariter et clericum regi militantem reprehendit, et regem clericis militaria munia demandantem perstringit. Et vero interque reprehensibilis: ille, quod dignitatem sui status non agnosceret; hic, quod anque militia que functiones sine personarum delectu ac cicerimine conferret, clericos abhibens ubi laicos oportebat. Occurrat simile quid in alio quoque Galliarum rege Ludovico XI. Nam cum ab eo cardinalis Balua, episcopus Ebroicensis, Lutetiam Parisiorum missus ad recensendos milites, veste linea ornatus, mula vectus, manus illud indignum pontifice executus esset, id equitum magister Chabanus ægerrius tuit, et regem adit, et provinciam visitandi Ebroicense canoniconum collegium, seu de initiandis ibi clericis scrutinium sibi demandari cupit. « Mirum. » inquit rex, qua id fonte petere audeas. An nescis illud muneri a persona et conditione tua nimis alienum esse? » Tum Chabanus: « Cur minus. » inquit, « milii convenient clericos in ordinem cogere, quam episcopo milites recensere? » Quæ verba regi stupore, ceteri: risum moverunt. Guagrinus, Historia, libro x; Claudio Espencaeus, vir eruditio ac sanctitate in Gallia celebris, lib. II, cap. 6 Digrress. in Epistola prima ad Timotheum; Bosquier, in Plutarcho chris.; Dorozeus, in Apotheg. Gall.

militibus? quis item clericorum aliquando æque sibi non judicavit indignum, laice cuiuscumque personæ mancipari obsequiis? Ipsum certe quod gestat in capite signum, plus regius deet fastus, quam famulatus; itemque regale fastigium magis armis, quam psalmis inititum. Sane si alteri forte (ut assulet) accessisset quod detrahitur alteri, que vel regis videlicet humiliatio clericum amplius sublimasset, aut clerici certe dejectio regio contulisset honori (ut verbi gratia, si nobilis aliqua mulier vice nubata plebeio, illa quidem misuitur ex illo, sed ex illa crescit ille); si ita, inquam, vel rex ex clerico, vel clericus ex rege proficeret, malum, quod ex parte fuisse, adiunctorumque forsitan tolerari debuerat. Nunc autem, cum utriuslibet diminutio neutrum provehat, sed sue potius alterutrum plurimum detrahaat dignitas, quando nec clericura decet regis, ut dictum est, esse vocarive dapiferum, et nihil omnia regem, nisi in massa utique fortium, regni gubernacula possidere; neutrum valde quomodo utraque potestas hoc patitur quod vel Ecclesia non abiecit diaconum militarem [al. militem], vel curia clericum principem non contemnit.

13. Et acerius ista et multiplicius inculcare valuebam, ac fortassis dubueram, nisi epistolaris brevitas supersedendum indicaret; maximeque quia te offendere veritas sum, pepercit homini, quippe quem tibi ajunt familiaribus jam olim amicitias esse devinctum. Sed nolle te habere contra veritatem amicum. Si tamen persistis; verum te amicum proba, et da operam quomodo et ipse amicus sit veritatis. Tunc demum vera erunt amicitiae, si veritatis fuerint fideles consortio. Quod si ille non acquieverit tibi, tene quod tenes, hostiaeque caudam junge capitum (221), ac tunicam, Dei gratia jam polymitam, ~~et~~ cura facere et talarem; quoniam cœpisse nil proderit, si (quod absit!) non perseverare contigerit. Et hic sit epistolæ finis, ubi tu de fine boni communitus es.

EPISTOLA LXXXIX.

AD ABBATEM LUCAM (222).

Feminarum contubernium fugiendum monet. Et quid de fratre in crimen lapso faciendum.

1. Bonum nobis de te, charissime, et bonum valde rarum ostendisti, dum miueris te non solus non contempseris monita, sed gratias insuper retuleris monitori, prudenter utique non a quo, sed

(221) Id est, finem junge principio, Hortatur ad perseverantiam, alludens ad ritum legis, jubentis caudam hostiae simul offerri. Exod. XXIX, Levit. III. Rationem tropologicam dat Radulfus: « Cauda, » ait, « quæ finis est corporis, symbolum est consummatiovis et perseverantiae in sanctis operibus. » Unde et S. Gregorius, I Moral. cap. 40: « Cauda, » ait, jubetur adolenti Deo, ut omne bonum quod incipimus, etiam perseverantia fine impleamus. » idem, Iiomil. 25 in Evang. « Praecepto legis, » inquit, cauta hostiae in sacrificio jubetur offerri. In cauda quippe finis est corporis, et ille bene immolat, qui sacrificium boni operis usque ad finem debitæ perdit actionis. »

(222) Laudiquanam Montis-Cornelii apud Leodium

quid moneris attendens. Gratias ago et ipse Deo quod mea presumptio gratiam egit magis, quam indignationem meruerit. Tenentes itaque tuæ tantæ humiliatiæ insigne, ampliori jam fiducia monemus quod et prius mouimus. Obseraramus per sanguinem illum, qui pro animabus fusus est, ne tanti emptaram parvipendatur; perirent, quod maxime ex virorum et seminarum cohabitatione non immrito timetur ab his qui, in schola Dei diu jam contra diaboli tentamenta huiusmodi propria experientia edoci dicere possunt eum Apostole: *Nostri enim ignoramus astutias ejus* (1 Cor. II, 14). Denique quam non negligenter te oporteat audire non meum sed ipsius Apostoli do hac re consilium, imo praceptum, aperte clamantis; *Fugite fornicationem* (1 Cor. VI, 18), ipsius nunc tam turpiter lapsi fratris (super quo et nostram dignatus es consulere parvitatem) te deceat experimentum. De quo quidem miror, quid tibi visum fuerit me tam remotum expetere consultorem, cum prope habebas viram sapientem nostri Ordinis, et tute præcipue domus amatorum, Guillelmum scilicet abbatem Sancti-Theodorici. Sed et apud Praemonstratum non ambigo viros esse consilii, qui in rebus dubiis evadandis et prudentes sint et fideles.

2. Verumtamen quia sic tibi placuit, videris tuer ita placuerit, ego labia mea non prohibeo. Si frater casum suam, quantumlibet gravem, quantumlibet torpem, prior ipse confessus fuisse, et eraudas fore, et non effugandus. Nunc autem, quoniam tanli mali aliunde fetor emersit, nihilominus quidem ejus, si fieri potest, curacioni operam dare necesse est, sed aliter. Fortassis enim non expedit ut ulterius apud vos remorari sinatur ne forte, quod te non iomerito quidem timere scripsisti, passillus et novellus grex hujusmodi tibi contaminetur. Nec tamen filio, quantumlibet peccatori, paterna omnino claudenda sunt viscera. Arbitror autem et patri pium et filio tutum esse consilium, si quereras ei quomodo in aliqua e remotioribus domini Norberti demibus recipiatur, ubi sub distictiori disciplina, mutato loco, non proposito, poenitentiam agat donec quandoque, cum tibi visum fuerit, ad locum proprium revocetur. Nam ad nostrum Ordinem ut transeat, vestro fortassis non expedit. Et quidem quod scripsisti illum saepè dixisse nostra se promissione tenere quia eum, si cum licetia veniret, (qui nunc Belli-Reditus appellatur) quod falso putaverunt Picardus et Horstius; sed monasterii Cuissiacensis, Ordinis Praemonstratensis, in diœcesi Lauduniensi, ut habet bibliotheca Praemonstrat., et satis ipse Bernardus indicat, dum mirari se proficeret, cur Guillelmum Sancti-Theodorici abbatem, ut post vicinorem, vel aliquem ex Praemonstrato sibi proximo, consulerit. De Luca ac de monasterio Cuissiacensi sic habes apud Hermannum monachum: « Sed et aliud construxit » (Brrtholomaeus episcopus Landuensis) monasterium clericorum in loco qui vocatur Cuissiacus, abbatemque ibi ordinavit dominum Lucam, virum religiosum. » Ita ille, De miraculis B. Mariae Lauduniensis, libro III, cap. 16.

susciperemus; hoc in nostra præsentia etiam ipse negavit. Sanc si tibi non placet usquam eum illorum quæ dixi locorum mittere ad habitandum, aut te volente iste forsitan non consentit, aut cum utriusque complacereat, forte non inveniatur qui eum recipere velit; hinc eportet ut aut urgente necessitatis causa, quoquæ ad salvandam animam suam iro voluerit, cum litteris dimittatur; aut dispensante pietatis gratia, in suo loco retineatur: si tamen persentiri potuerit, quomodo ibidem **S. 4** omnis ei occasio ite-
randi aut seminandi hanc turpititudinem penitus sub-
trahatur. Et de isto ista sufficiat.

3 Est aliud apud vos de quo ea præsumptione, qua soles, non cunctabor dicere quod sentio. De molendino illo dico, quod Conversi (223-43) custodiens feminarum pati coguntur frequentiam. Si mihi eradicatur, unum e tribus fiet: aut videlicet feminarum accessus omnimodis a molestando prohibebitur; aut molestandum, cuiusunque extraeo, et non Conversis custodiendum conunitetur; aut idem omnino molestandum relinquetur.

EPISTOLA LXXX (244)

AD GUIDONUM ABBATEM MOLISMENSEM (245).

Consulatur affectum ex gravi injuria: vindictam vero misericordia temperandam.

Quanto tibi in hac, quam audivi, tua adversitate affecte condoleam, novit affectuum Dens omnia cognitor, honorum immissores. Sed rursus cum considero, non per quem, sed a quo immissa sit hæc tribulatio; quantum tibi de præsenti molestia compatiens, tantum de prosperitate mox futura spero congratulari: si tamen et tu consilium in perturbatione non amittendo, id ipsum mecum sapias, et de manu Domini mala, sicut et bona, cum sancto Job æquanimiter suscipias (*Job. ii, 10*); imo exemplo sancti David, non tam his, etsi servis tuis, pro tentis male indignari, quam sub potenti manu Dei (qui procul dubio illos misit ad malefaciendum *tibi*) humiliari te eportere scias (*Il Reg. XVI, 10*). Verum quia et ad te constat portinare correctionem illorum, ut pote servorum ecclesie tibi commissæ, dignum est ut pro tam nefaria præsumptione servi nequam corripiantur, ac de rebus eorum damnum monasterii aliquæ ex parte recompensetur. Sed ne tuam magis in hoc ulcisci injuriam, quam illorum ferire culpam videaris; rogo, rogauisque consuluo, ne tam

(223-43) De conversis infra, ad epistolam 142. Si-
milius epistola 404 de fugiendo consertio mulierum.

(244) Scripta circa annum 1130.

(245) Guido secundus post S. Robertum abbas comitii Molismensis, de quo in epistolis 43, 44, 60.

(246) Scripta circa annum 1130. Horsius legen-
dum putat, *Prulliacensem*; sed perporam, re-
clamantibus nimis ruris manuscriptis, imo ipsis epi-
stolæ verbis ex quibus suis intelligitur Bernar-
dum non loqui ad illum abbatem ordinis Cister-
ciensis qualis est Prulliacensis; alias e ritore Ni-
verzensem ad reformanda istius monasterii vita
neutriam interpellasset. Ex qua observatione adden-
das videtur Gerardus ad seriem abbatum Pultarien-
sium, haec tenus omisssus. Erat autem Pultariense
monasterium, ordinis S. Benedicti, diœcesis Lingo-

A quod illi digni sunt, possem, ut quod tibi dignum est non consideres: ut videlicet misericordia judicio superexaltetur, et in tua modestia Deos glorificet. Porro illum filium tuum, mihi quoque proprie te et propter se ipsum salis charum, ore tuo ei nostro spirito commonomus, ut non eatenus sua, etsi justa, indignatione debrietur, quatenus dominici illius præcepti obliviscatur: quo percutienti unam maxillam præbere juherat et alteram (*Matth. v. 39*).

EPISTOLA LXXXI.

AD GERARDUM ABBATEM PULTARIENSEM (246).

Purgat se aduersus iniquam criminationem.

Scripsisse me aliquid ad comitem Nivernensem in tute persona accusationem, nec recordor, nec verum est. Ceterum si pro ecclesia tua ad eum dero pri-
cipem litteras misi, hoc non adversum te, sed pre-
te egissa me arbitror. Siquidem audieram ipsi-
tuo et assensu, et consilio proposuisse venire ad visitandum vos; ad probandum de tantis malis quæ de domo vestra divulgabantur, an vera essent, aut cuius culpa essent; ut quod forte sinistrum reperi-
ret, ibidem ejus et studio et sollicitudine corrigeretur (247). Cujus tam justum et tam pius propositum si hortatu nostre reborare curevi, cur te inde lac-
sum jure conqueraris, non video. Puto enim me recte fecisse, si de domo Dei zelum Dei habens,
eius providentiam qui emendatarus erat, commonevi. Quod autem ex auctoritate Scripturarum arguis me peccasse, quasi qui **S. 5** prius te non corripuerim: scito me nullam de persona tua querelam habere:
sed solum ut pax fiat in ecclesia tua, ex charitate
precurrare. Denique ipsius rei veritatem plenius
cognosco, si ad nos causam ipsam, ut diei, etiolaris.
Peteris autem hic me invenire, quæcumque instantis hebdomadæ die libuerit.

EPISTOLA LXXXII.

AD ABBATEM SANCTI JOANNIS CARNUTENSIS (248).

Abdicationem curæ pastoralis, et peregrinationem
Jerosolymianam dissuadet.

1. Ad ea de quibus nostram curasti consulere par-
vitatem, prætaum quidem non respondere statuer-
am: non quod dubitaverim quid respondere deberem, sed quia viro consilii consilium dare aut
præsumptuorum judicabam, aut superfluum. Ce-
teruro cogitas quod plerisque, imo cunctis pene
contingere sapientibus solet, in rebus indebet
nensis, fundatam a Gerardo comite, non longe a
suo castro, ubi et postea cum uxore sua **S. 3** sepulta
est. Vide Achierii nostri lotas ad Opera Qui-
berti de Novigento, pag. 933 sqq.

(247) Nempe is in ius successerat Gerardi comitis, Pultariensis monasterii fondatoris.

(248) Scripta circa annum 1128. Indubio Stephano-
num invxit, qui ex abbate Sancti Joannis aucto-
ratus Ordinis S. Augustini, factus est patriarcha
Jerosolymiorum in eundem anno 1128, post Geraudum, teste Orderico Vitali sub finem libri XII. Idem epis-
tolas Fulconi Andegavorum comiti per Wilhelmon
de Buris missis perhibetur in tomo tertio Analecto-
rum, pag. 333. Confer epistolæ 35 et 52, atque
Papebrochii Prælationem de patriarchis Jerosolymitani-
tibus ad Maii tomum III.

dubibus plus alieno se, quam proprio credere iudicio; et qui aliorum facile ambigua quæque elucidant, in suis cōsidererunt serupulosius hæsitare: statutum non, ut arbitror, irrationaliter frango, sed simpliciter pando quod visum est-nibi, non præjudicans sensus sapienti. Significasti mihi, nisi fallor, per virum religiosum Ursum abbatem Sancti Dionysii (249), suggeri tibi a cogitationibus tuis, deserere patriam, domumque, cui Deo auctore præes; et pergere Jerosolymam, vacare deinceps Deo, vivere tibi. Et quidem tendenti ad perfectionem, patriam relinquere fortassis expediat, dicente Deo: *Exi de terra tua et de cognatione tua* (*Gen. xii, 1*): sed qua ratione curam tibi creditam animarum exponere debeas, omnino non video. Quid enim? blanditor depositæ sarcine libertas? Sed charitas non querit quæ sua sunt. Forte quietis provocat et oīi gustus suavior? Sed evanescit dispendio pacis. Libenter carebo quanto libet etiam spirituali quæstu, qui non possit acquiri nisi cum scandalo. Ubi enim scandalum, ibi procul dubio charitatis est detrimentum: ubi autem diminutio charitatis, miror quod vel quale possit spiritualis exercitiū sperari lucrum. Danique si propriam quisque quietem communi prætulerit utilitat, quis jam veraciter dicere poterit: *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum?* (*Philipp. i, 21*), ubi erit quod item dicit Apostolus: *Nemo sibi rivul, et nemo sibi moritur?* (*Rom. xiv, 7*). Et: *Non quod mihi utile est, sed quod multis?* (*I Cor. x, 33*). Et: *Ut qui vivit non juva sibi vivat, sed ei qui pro omnibus mortuus est?* (*II Cor. v, 15*)

2. Sed dicas: Unde ergo mild tantum desiderium, si ex Deo non est? Pace tua dixerim quod sentio, aque puritate dulciores sunt (*Pior. ix, 17*), et hujuscenodi omni, ut ita loquar, absinthio amariorem dulcedinem ab angelo satanae sub prætextu angelii lucis, sicuti cordi tuo infundi non dubitat, quisquis ejus astutias non ignorat. Et revera quis aliis possit scandalorum esse suggestor, discidii auctor, turbator unitatis et pacis, nisi veritatis adversarius, charitatis emulus, hostis antiquus generis nestri, et

(249) Ursus sen Ursio, abbas quintus Sancti Dionysii apud Remes canonorum regularium ordinis S. Augustini, episcopus postea Virdunensis, de quo in Spicilegiu tom. XII, pag. 312. Hic ad Virdunensem cathedrali troveatus anno 1129, successorem apud Sanctum-Dionysium habuit Gillebertum; sed, abjecta dignitate, ad suos tandem reversus, abbatis regimen denovo resumpsit; apud Merlotum in Metropolis Remensis tom. II, pag. 132. In Necrologio abbatis sue Ursio piae memorie abbas in laudatur quarto Kalendas Martii.

(250) Scruta circa annum 1129. Simon ex monachis Sacrae-Nicasti apud Remes, factus est abbas Sancti-Nicolaï in silva Vedogii, d'ocesis Laudunensis, de quo Hermannus monachus Laudunensis in libro tertio de Miraculis B. Mariae, cap. 18. Frater eus Guilhelmus abbas Sancti-Theoderici, de quo supra in epistolis 85 et 86. Vide infra, tomo quinto, Admonitionem in epistolam seu librum ad Fratres de Monte-Dei.

(251) Huc etiam spectat illa perspectio, quam passus est Simon a monachis suis præterea quod

inimicus crucis Christi diabolus? Siquidem is cujus invidia mors intravit in orbem terrarum, etiam nunc bonis qua te facere videt, invidet: et cum sit mendax ab initio, mentitur et nunc, meliora pollens que non videt. Quando namque veritas fidelissima illi sententia obviaret: *Attingitus es uixiri noti querere solutionem* (*I Cor. vii, 27*), aut quando charitas scandalum staderet, que ad omnium scandalum ura se perhibet? (*II Cor. xi, 29*.) Ille ergo, ille, inquam, nequissimus, et charitati per livorem, et per mendacium veritati contrarins, falsum mel cum vero felle permicens, dum promittit dubia pro certis, immittit etiam vera pro falsis: nos ut confusat quod frustra speras, sed ut auferas quod fructuose tenes. Cirenit et quererit, qualiter ovibus curam pastoris subripiat, procul dubio perituris, dum non erit qui eripiat; et nihilominus pastorem horrendo illi mandicto subjiciat: *Vix illi per quem scandalum venit* (*Matth. xviii, 7*). Sed confido de sapientia tibi a Deo data, quod nullis maligni versuils abducet vel sedaci poteris, spe incerti boni certum inire malum, et aquæ certum deserere bonum.

PISTOLA LXXXIII.

AD SIMONEM ABBATEM SANCTI NICOLAI (250).

Eum in persecutione solatur. Pios conatus non semper optatos habere successus. Prætato arctioris disciplinæ studioso quid agendum cum subditis.

1. Persecutionem (251) quam præpter justitiam pateris, per litteras tuas non sine compassione cognoscentes, licet Christi consolatio da promissione regni tibi sufficiat; tamen nos quod nostrum est, et consolationem quam possumus, et consilium quod intelligimus sanum, fideliciter exhibemus. Quis enim sine anxietate videat Petrum de mediis tactibus brachia tendentem? sine dolore audiat columbam Christi non cautantem, sed gementem, tanquam quæ dicat: *Quomodo cantabimus cantuum Domini in terra aliena?* (*Psal. cxlvii, 4*.) Quis ipsa uia, sine lacrymis lacrymas ipsius Christi, de luce profundi etiam nunc levantis oculos suos in montes, unde veniat auxilium sibi, respiciat? Verumtamen uos, ad quos pro

altaria quædam (sie parochiarum curas appellabant) episcopo Atrebatensti ob simoniae notam resignasset. Legimus haec de re litteras Samsonis Remensis et Josleni Siessionensis pontificum, ad Innocentium II, qui eos istius causæ arbitrios designaverat: legimus et alias Eugenii III ad bartholomaeum Laudunensem, quibus significat se causam litteris inter Alvisou episcopum Atrebatensem et G. abbatem Sancti-Nicolaï motæ velle cognoscere. In litteris Samsonis ad Innocentium dicitur abbas Simon, « quia monachii sui cum eo non consenserant ut altaria illa rectearet, aliquando tempore abbas dimisit, et in longinquum regiōne abisse; » sed tandem a suis revocatum, « magis diligentibus ultraibis illis quam alibi suo velle creare. » Inde colligitur tam integratas et probatas Simonis, sub quo monasterium a religione et multummoda possessione: fornisse dicunt ab Hermanno: tam tempore scripta epistole, hanc dubie ante Innocentii pontificatum, id est ante annum 1150. De Gilleberto Simonis successore vide ad epistolam nunc 399.

bunditate tua respicere te dicis, montes non sumus; sed et ipsi de convallis lacrymarum laboriosis conatus euitentes adversus renitentis inimicorum insidias, et mundialis malitia violentiam, tecum clamamus: Auxilium nostrum a domino, qui fecit celum et terram. *Fest. cxxv. 24.*

2. Unus quippe, qui pie volunt vivere in Christo, persecutionem peritum est; ita ut cum eis nonqua desit pie velle (*ad. vivere*), non semper tamen ad eum perficere pie bona voluntate. Sicut enim impiorum est plus bonorum propositus assidue reluctari, sic exira pietatem non est, propter multitudinem adversantium, quamvis justa et sancta desideria paucorum fieriunque non perfici. Sie Aaron scleratis tamutuantis populi contra voluntatem suam clamoribus cessit (*Erod. xxvii.*). Sie Samuel eidem populo, inornata regem petenti, invitus Saulum induxit (*l. Reg. 1.*). Sie David cum vellat construere templum, propter iniestantium temen bella iniuriora, quia vir bellicosus erat, prohibitus est facere **S 7** quod sancte propovedit (*l. Reg. vii.*). Smith foras tibi, pater venerande, consulnus, ut tamen superiorum consilio non praejudicemus, quatenus ad tempus propositi tui tibique consentientium rigorem ne tempores ut infernorum salutem non negligas. Invitandi quippe sunt ad aretiorem vitam, non cogendi, quibus utique semel in Ordine illo Cluniacensi praesesse consensisti. His autem qui aretius vivere desiderant, aut condescenderet imbecillioribus ex charitate, quantam sine peccato posseant, seadendum est, aut ibidem tenere quod cupiant permittendum si absque utraturumque partium scandala fieri potest; acte certe de congregacione Eberos dimitti, Iudeisque aliis secundum eorum prepositum viventibus locari oportet.

EPISTOLA LXXXIV.

AD ECCLSEM.

Monachum eronum (232) remittit, sed reducem ienius et mitius tractari suadet.

Provide, ut videtis, et non frustra erronea evicula

(232) At similia non sunt; nam secundum philosophos, causae finales et impulsiva faciunt actionum discrimina. Itaque similia tantum sunt in genere entis, ut cum iisdem loquamur, non in genere mortis. Sed hoc axioma eleganter enarrant Augustinum audiamus. « Cum boni », inquit, « et mali eadem farint, eademque patiuntur: non facti et poenit, sed causa utique discernendi sunt. » Aaron populum Dei duris laboribus atterebat: Moyses eundem populum impie agentem duris coercitionibus affligebat. Similia fecerunt, sed non similiter prodesse voluerunt: ide dominatione inflata, iste dilectione inflamatus est. Jezabel occidit prophetas: Elias occidit pseudoprophetas. Puto quod diversa sunt metta facientia, diversa passorum. Asperge etiam tempora Novi Testamenti, quando iam ipsa mansuetudo charitatis non solum in corde servanda, verum etiam in luce monstranda; quando Petri gladius in vaginali revocatura Christo, et ostenditur non debuisse de vagina eximi nec pro Christo Legimus tamen non soli, quod ecclerentur Iudei Paulum apostolum, veram etiam quod ecclerentur et Graeci pro Paulo apostolo Sosthenem, Iudaum: nonne similitudo iacti quasi utrosque conjungit, et tamen eos cause dissimilitudo discernit? Nempe

vestra contra morem nostrum a nobis, non nobis sed sibi ei vobis detenta est, cum talis circumventione, immo utili subventione, ut fratris pro arcuosis tue desiderio, et pro fratris rectu vestre tandem, rigitissimus voluntati satisfactum sit. Hoc autem non ut nostram erga vos in hoc velim complicito benevolentiam, quam per quidquid fecero potest, vix sufficerem, sicut est, demonstrare: sed in certum nunc habeatis, quod et ante vobis dixisse me memini, quia stepe inquietos animos, quibus sua, in qua sunt, vita non sufficit, districter experta compescit. Consilium nostrum super ipso fratre reconciliato velle vos scripsistis audiisse: sed non putavi necesse fore, cum paratus veniat non suam, ut solet, a vobis extorquere, sed vestra, ut decet, in omnibus voluntati amicissima. Difficultatem ingressus quam valde timei, pro ipso et cum ipso supplicamus propter temperari, et aliquando in multis cum eo agi, quem em caeteris solet fugitivis. In similibus enim facilis (25) causa dissimilis simile reensat judiciam. Multum quippe differunt a se, qui in ore aut odio religionis de monasterio fugit, et qui ejusdem amore et desiderio transit ad alium.

AD GUILLEMUM ABBATEM S. THEODERICI.

Hic inseritur ab aliis Epistola ad Guillelmum Sancti Theoderici abbatem, quam vice Praefationis Adologie ad eundem scriptie prolixam vide tomo II.

EPISTOLA LXXXV.

AD EUDEMON GUILLEMUM (282).

Suaviter perstringit Guillelmum, conquerentem sibi a Bernuau paribus amoris officiis non respondere.

Domino abbati GUILLELMO, frater BERNARDUS, charitatem de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta (233).

1. Si nemo scit quia sunt in homine, nisi spiritus hominis qui ipso est (*1 Cor. ii. 11*); si sole in facie videt homo, quia solus Deus intuetur cor (*l. Reg. xvi. 7*), miror, nec satis mirari possum, quomodo, quive ratione sint tamen aliae meam ad iuvarem dilectionem pensare et distinguere potuisti, quatenus non solum de proprio,

Deus proprio Filio non pepercis, sed pro nobis omnibus tradidit illum: nempe de Filio ipse dicitur: *Qui me dilexit, et tradidit semetipsum pro me:* nempe et dicitur Iuda diei, quod introierit in eum Satan, ut tradere Christum. Cum ergo et Pater tradidit Filium suum, et ipse Christus corpus suum, et Judas dominum suum: cur in hac traditione Deus est pius, et homo reus, nisi quia in re una quae fecerunt, causa non una est ei, quam fecerunt? Si post inducta plura exempla, tandem subiungi. Uiziamus in similitudine operum, discernere opera operativa.

(233) Nicolaena vocet Bernardus hanc in Aperte ad Guillelmum, n. 4.

(234) Scripta circa annum 1125. Venerabilis Guillelmus sancti Bernardi quondam dehinc, ex arce Leodiensi nobilis genero ortus, Rennos studiorum causa missus cum alio nobili adolescenti, nomine Stephano (qui Majoris-Monasterio creux manu serotis plures Bernardi complectens epistolam, ipsius Guillelmi).

(235) Inscriptio ex codice Corbeiensi ipsius Guillelmi fratrem suisse testatur, spretis mundi deliciis in Sancti Nicasi Remensis asceticism, regularis observantiae trax tempore fama celebre, exar-

sed et de alieno sententiam corde proferes. Error siquidem est humanæ mentis, non modo bonum putare malum, et malum bonum, aut verum falsum, et e converso: sed etiam certa recipere pro dubiis, dubia probertis. Forte verum est quod dieis, minus scilicet a me amari ~~te~~ te, quam me diligis: sed certe certus sum, certum non esse tibi. Quomodo ergo pro certo affirmas, de quo certum est quia certus minime sit? Mirum! Paulus se suo iudicio non eredit, sed negque, inquiens, *me ipsum judico* (*I Cor. iv, 2*). Petrus luget suam qua se fefellerat præsumptionem, cum de suo loqueretur, dicens: *Etsi oportuerit me mori tecum, non te negabo* (*Matth. xxv, 25*). Discipuli de predicatione Domini, nec in suis fidentes conscientis, singuli respondebant: *Nunquid ego sum Domine?* (*Ibid.*) David suam de se ignorantiam fatetur et clamans: *Et ignorantias meas ne memineris* (*Psal. xxxiv, 7*). Tu vero nescio quæ fiducia, non solum de tuo, sed et de meo corde tam aperte declamas: « Ut plus amans, » inquiens, « minus diligar. »

Ille se recepit: ubi peracto felicibus auspiciis tirocinio, cum uteque virtutum laude excelleret, ille abbatis Sancti-Nicclai de Saltu diocesis Laudunensis, Guillelmus vero in locum Gaufridi, ad Sanctum-Medardum Suessionensem translati, monasterio Sancti Theoderici prope Remos praefectus est anno 1120. Cum autem Bernardi lama sanctitatis sese undique diltunderet, plerimodo ad sui contemplationem et admirationem aliceret; Guillelmus noster, tum privatus apud Sanctum-Nicasium, auditum gratitudine, quæ Vir sanctus nona multo post a sua ordinatione corruptus est, cum quodam abbate eum invisi: quocum aliquandiu conversatus, fibulam constrinxit atq[ue]stissimæ illius necessitudinis, quæ sese postea mutuo complexi sunt: « Tanta enim Guillelmus affectus est suavitate circa Bernardum, tantoque desiderio in pauperate illa et simplicitate coabitandi ei, ut si optio illa die sibi data fuisset, nihil tam oplasset, quam ibi semper cum eo manere ad serviendum ei. » S. Bernardi Vitæ libro I, cap. 7. Hinc proficiscebat sensus ille doloris, quo calumnias Bernardo impactas iniquius ferens, eum ipsum ad sese purgandum adversus Cluniacensem querelas induxit, eleganti Apologia ad se scripta, quam vide tomo II et ibid. notas. Verum nec has etiam Guillelmi in Bernardum amor passus est angustias: ino pastoralis sarcina pertasus, et Bernardi consuetudinis cupidissimus, cum sepius a Claræ Vallis ingressu repulsus tuisset, ut etiam patet ex hac epistola, tandem abdicata praefectura in comitib[us] Signiacense ordinis Cisterciensis diocesis Remensis se contulit sub anno 1135, siquidem annos quatuordecim et menses quinque abbatem apud Sanctum Theodericum egredi testatur ejusdem monasterii abbatum Catalogus manuscriptus, eni suffragatur charta quedam econobiæ Sancti-Nicasii Remensis, in qua Ramaldus Remorum archi-piscopus res a Joranno abate acquisitas confirmat anno 1135, teste Helino Sancti-Theoderici abbate, qui ex priori Sancti-Amandi Guillelmo suffectus est. Guillelmus vero, Signiaci stabilitatem professus anno circiter 1135, cum aliquot annos in summa animi demissione ac modestia, iugisque rerum ecclesiasticæ contemplatione (quam « quotidianum ejus exercitium » vocat Chronicus manuscriptus Signiacense) exegisset; ad superes translatus est circa annum 1150, certe post annum 1151, cum epistola ad fratres de Monte-Dei, cuius est auctor, nuncupata su Haimoni priori qui isto anno Gaufrido principe priori successit at vero

2. Hæc quippe sunt verba tua, quæ nollem fuisse tua, quia nescio si sunt vera. Sed et tu, si scis, unde scis? unde, inquam, probasti magis nos a te diligiri, quam te a nobis? An ex hoc quod in tuis litteris subjunxisti, quia videlicet qui vadunt et veniunt per te de nostris, nullum tibi a nobis deferunt monumentum gratiae vel amoris? Quod vero monumentum, quod amoris experimentum a nobis requiris? Nunquid forte scrupulum movet tibi, quod ad plura jani tua ad nos scripta, necdum vel semel rescripsi (256)? Sed quando egomaturitatem sapientiae tuae declarari posse putarem scriptitationibus imperitiae meæ? Sciebam enim qui dixit: *Filioli, non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate* (*I Joan. iii, 18*). Quando vero unquam opere meo opus tibi fuit, et debet fuit? O scrutans renes et corda Deus! qui unus sol iustitiae diversa servorum tuorum corda diversis gratiis, velut radiis, illustras; quod diligam illum ex dono tuo, et suo merito, tu scis, et ego sentio: quatenus autem diligam, tu scis, ego nescio. Tu, inquam, Domine, ante S. Bernardi obitum, a quo statim Ermaldus librum ejus Vitæ secundum, mortuo Guillelmo, aggressus est, ut ex notis ad epistolam 310 intelleges. De Guillelmi obitu ita scribit Chronicus Signiacense: « Cursum vitæ sue sancto fine comprens obdormivit in Domino. Corpus ejus in claustru juxta introitum capituli traditum est sepulture: postmodum vero, nempe octogesimo post mortem anno, Egidius Signaci abbas nonus et ossa D. Guillelmi, pergit idem Chronicus, « abbatis Sancti-Theoderici, Arnulfi abbatis Sancti-Nicasii » (in Catalogo Abbatum Sancti-Nicasii dicitur simpli-iter monachus), « et Gerardi abbatis Floriensis» (quos Signiaci Guillelmus conversionis socios habuerat) « de tumulis, in quibus usque ad illud tempus jacuerat, levavit, et eadem intra murum oratorij, et juxta introitum ecclesiæ a parte claustræ in quadam thera cum honore debito collocavit. » Hæc quidem de Guillelmo fuse, sed non otiose fortassis. Quem quanti Bernardus fecerit, quanque non impari sit prosecutus affectu, ex ipsius epistolis innescit: maxime ex epistola 83, in qua Guillelmo amice expostulanti, quod multum diligens, minus a Bernardo amaretur, eleganti et Christiana omnino responsione facit satis: sed et ex epistola 88 ad Ogerium scripta, ubi arrepiat ex improviso Guillelmi mentione, in hæc verba prorumpit: « Sed heu! in quanta sermonis angustia mentio se ingessit de tali viro: ne liceat, ut dignum erat, in tam dulcissima nobis memoria aliquandiu immorari, quoniam jamjamque desiderat epistola finem? » Porro tantum ejus etiam probavit eruditio et doctrinam, ut librum *De gratia* et libero arbitrio, Guillelmo munepatum, ipsius censuræ subjecerit; et Lucas Cuissiacensi, de quibusdam difficultatibus se consulenti responderit (epist. 79), mirari se, cur Guillelmo prætermissio sonum expectiasset suisagium. Certe vici doctrinam et pietatem spiranti et loquantur egregia illius moamenta, in primis vero diserta illa et plane aurea ad fratres de Monte-Dei epistola, ultimus (si forte librum: primam Vitæ S. Bernardi excipias) Guillelmi fetus: ubi cum suarum lucubrationum catalogum in prefatione, quam tomo quanto hic integrara exhibemus, instaurat, nihil est quod us amplius immoreatur. Plura de eo in Admonitione ad epistolam ad Fratres de Monte-Dei, tomo quinto, et in tomo tertio Bibliotheca Patrum Cisterciensium.

(256) Hæc ergo prima est Bernardi ad Guillelmum epistola, quæ precepsit sub anno 1125 scripta est.

qui dedisti, scis quantum dedisti vel illi me, vel mihi a quia nec necessariam esse putabam. Quidquid ve tibi, vel amicis tuis recte vis; qui dedit velle, det et perficere pro bona voluntate, omni mihi amicitio jure colende, pie ac reverendissime pater.

3. Ego autem, Domine, interim contentus videre in lumine tuo tenebras meas, quoadusque visites sedentem in tenebris et umbra mortis, et per te re velentur cogitationes cordium, et manifesta fiant abscondita tenebrarum, fugatisque tenebris jam non videatur in lumine tuo nisi lumen: sentio quidem de munere tuo quod eum diligam; sed nequam video in lumine tuo, si vel satis diligam. Neque enim scio si jam pervenerim ad illam, qua nemo majorem habet, dilectionem, ut animam suam penat quis pro amicis suis. Nam quis gloriabitur castum se habere cor, nedum perfectum? O Domine, qui illuminas lucernam meam, qui jam video et horreo tenebras meas: Deus meus, illumina ipsas quoque tenebras meas, ut videam et gaudeam ordinatam in me charitatem, sciens et diligens quæ diligenda sunt; et quantum, et ad quid diligenda sunt; me quoque nolens diligi nisi in te, et quantum diligendus sum, Vœ etenim mihi, si (quod valde vereor) aut ego plus ab illo quam merui, aut ille a me minus quam dignus sit, diligatur. Verumtamen si meliores magis diligendi sunt (sunt autem meliores, qui magis diligunt): quid aliud dixerim, quam illum plus me diligere, quem meliorem esse non dubito; me vero minus illum quam debo, quia minus vaico?

4. Sed quanto in te (tibi, pater, dico) major est charitas, tanto minus contemenda est a te nostra possibilis, quia, etsi plus diligis, quoniam plus vales; non tamen plus diligis quam vales. Nos autem etsi minus diligimus quam debemus, diligimus tamen quantum valemus: tantum autem valemus, quantum accepimus. Trahe nos post te, ut te apprehendamus et tecum amplius accipiamus, unde largias diligamus. Quid ergo tu niteris nos apprehendere, et b quereris non posse? quos apprehendisti, si attendisti; et adhuc facere poteris, cum volueris, quales quidem sumus, non quales sperabas. Nescio quippe quid aliud intueris in nobis, quod non habemus; et sequeris pro nobis, quod non sumus. Ideoque non conquereris, quia non sufficiimus: et ut denique in epistola tua juste causaris, Deus tibi in nobis, non nos deficitus. Nunc vero si talia placent, qualia modo bugatus som, mandato, et adjiciant: ut cum obediero, præsumptionis non timeam notam. Præfatiunculam (257) quam tibi mitti jussisti, non habui modo ad manum: neque enim adhuc dictaveram,

(257) Epistola scilicet quæ præfigitor Apologiae ad eumdem Guillelmum, quæ hoc epistolæ in plerisque præmittitur manu-criptis. Confer epistolam 88, n. 3, et alias ad Guillelum.

(258) Scripta circa annum 1130.

(259) Cisterciensium, ut puto, exemplo. quorum omnia monasteria beatissimæ Virgini dedicata sunt, Domina nostra vocari coepit. Hinc Petrus Cellensis

EPISTOLA LXXXVI (258).

AD EUNDEM.

Monachum fugitivum dure increpatum et increpandum remittit. Ipse vero Guillelmo, mutationem aut vitam privatam medianti, perseverare suadet.

Frater **BERNARDUS** de Clara-Valle, suo illi quod suo.

1. Hanc mihi tu salutationis formulem tradidisti, scribendo, « Suis ille quod suis. » Accipe quod tuum est, et agnosce usurpationem unamitatis esse indicium, et cum quo est mihi commune verbum, animum non distare. Jam ad tuas litteras breviter pro tempore respondendum est: quæcum mihi in manus venerunt, Natalis Dominus nostre (259) dies festus illuxerat, cajus itaque totum jure sibi devotio vindicans, nihil aliud cogitare sinebat. Sed et natus repedare festinas, via usque in crastinum, ut haec jam festo exoccupatus qualiacunque rescriberem, exspectavit. Fugitivum itaque fratrem dure la me, utpote durum corde, increpatum, nihil melius interim petui, quam ad locum remittere unde fugebat *[al. exierat]* & quippe quem juxta nostras consuetudines domi abque consensu abbatis sui retinere non debet. Operari autem et a te eum similiter asperre increpari, et ad humilem provocari satisfactionem; deinde tuis confortari litteris, ad abbatem pro eo directis.

2. De infirmitate nostra nihil certius modo sciscitanti tibi indicare possum, nisi quod infirmus, et fui et sum; nec minus solito, nec multum plus. Quod vero non nisi quem missurus eram, causa est, plus me animalium scandolum, quam unius corporis periculum timuisse. Jam ne quid horum, de quibus mandasti, omnino prætermittam, venio etiam ad te. Velle te audire scripsisti, quid te ego (tanquam qui omnis tua novum) facere velim. Sed hoc nisi fallor, si modo dicero, nec tu posses, nec ego consulere. Volo enim et ipse quod te velle de te jam olim non latet me (260). Ceterum mea atque tua aequa, ut aequum est, voluntate postposita, magis quod velle Deum de te puto, et nulli at tibi suadeam, tutum duco; et tibi si persuadeam, non incommodarum. Tene itaque meo consilio quod tenes, mane in quo es, et stude prædæsse quibus præs; nec præcessere refugi, dum prædæsse potes: quia vero quidem tibi si præs, et non prædæs; sed vobis gravius, si quia prædæs menis, prædæsse refugis.

de Bernardo, in libro vi, epistola 25*. Alumnus eam familiarissimus fuit dominus nostra, cui non tam tantum basilicam, sed totius ordinis Cisterciensis basilicas dedicavit. »

(260) Capitulo nimis Guillelmo abdicata abbatis dignitate se recipere ad Claram-Vallem: sed Bernardo non sumente. Signacum secessit, ut dictum est supra, in nota ad epistolam 85.

EPISTOLA LXXXVII.

AD OGERIUM CANONICUM REGULAREM (261).

Improbata abdicatione curæ pastoralis etsi pia quiescis amore factum. Instrui nihilominus, quomodo deinceps privatus in cœnobio vivere debeat.

Tuas litteras charitatis amplectendo fratri Ogerio canonico, frater BERNARDUS monachus, sed peccator, digne Deo conversari usque in finem.

1. Si tibi ad tuas litteras tardius videor rescripsi, neveris potius opportunitatem nuntii defuisse. Quas enim nunc primi legis, jamdudum crede dicatas: sed, ut dixi, propter lateris inopiam tardavi nitttere, quod scribere non tardavi. Legi itaque in tuis litteris, te illam, quam graviter terebas, caræ pastoralis sarcinam deposuisse, licentia siquidem ab episcopo vix impetrata, imo extorta tua importunitate: et hoc non aliter. nisi utiu ejus episcopatu, quoconque alibi manens, ab ejus subjectione non recederes. Ta vero cum tibi hoc non placaret, archiepiscopum adiess, et ab ipso tanquam superiori auctoritate securitatem accipiens, ad priorem locum, et ad tuum abbatem reversus es. Ubi qualiter post hæc vivere debeas, a me doceci flagitas, egregio utique doctore et magistro incomparabili, qui cum cœpero docere quod nescio, vel tunc incipiet scrii quam nihil scio. Ilane lanam querit ovis a capra, aquam molendinum a furno, verbum sapiens a studio? Præterea per totam seriem litterarum attollens me supra me malmum de me laudabilita intermisces: quorum quia ipse mihi conseius non sum: e tuis hæc benevolentia adscribo, et ignoso igno-

(261) Scripta circa annum 1126. — Hujusmodi titulum plerique calumniantur aut rident quod verba synonyma seu idem significantia, etsi diverso idioma, frustra congerinet: quasi canonici ali sint quam regulares; sive quasi regulares ali sint, et aii irregulares. Sed vide Joannem Baptistam Signium, libro De Ord. Canon. cap. 2; et Navarr. Com. 4 De Regul ad cap. 12 *Cui portio Deus*, q. 1, ubi docet non omnem verborum geminationem censendam esse battologiam. Nam et apud juris peritos ejusdem clausula vel dictiōnē geminatio plurimum operatur. V. 1. *Baptista*, 2 ad Senatuscons. Trebell. Adde quod ei geminatio ejusdem verbū apud Hebreos singularem habet vim, et emphasis intendendi vel agendi id quod dicitur: Psal. lxxxvi, 5, *Homo et homo natus est in ea*, id est, multi homines; Psal. lxvii, 13, *Rex virtutum dilecti, dilecti*, id est dilectissimi, et alibi sape. Vide Genebr. locis citatis. Porro cuius locis abbas fuerit Ogerius, discimus ex Historia Restauratiōnis monasterii Saucti-Martini Tornacensis, auctore Hermano monacho Tornacensi, uno Ogerius religiosus canonicus de Monte-Sancti-Elegii prope Atrebatum, a Simone episcopo Tornacum evocatus memoratur, ut ecclesia Sancti-Bernardi preserset; ibique « super planitiem Sraldi fluminis ecclesiam lapideam in honorem S. Nicolai eum officiis congruentibus construisse, pluresque tam clericos, quam laicos, necon et mulieres ibidem congregasse, ipsamque abbatiam appellari fecisse Sancti Nicolai de Prato. » Haec in Spicilegii tom. II, pag. 469. Novæ ecclesiæ dedicatio facta est anno 1125. Similiter Ogerium primum praesidem fuisse Sancti-Nicolai Pralensis ad Tornacum Nerviorum, testatur Picardus ex schedis Dionysii Villenovi canonici et cancellarii Tornacensis.

rantiae. Tu enim vides in facie, Deus autem in corde: sub cuius tremendo aspectu si sollicite me circumspicio, certum est quod eo ipse mihi notior sum quam tibi, quo propinquior. Ideoque magis crede mihi de me videnti n.c., quam tibi opinanti de me quod non vides in me. Quod si quid forte a me audiisti quod posset professe tibi, gratias Deo age, in cuius manu sumus nos et sermones nostri.

2. Satisfactis etiam mihi pro eo, quod consilium meum non teneris, confortantis te et monentis animo non trangi, pusillanimitate non vinci, sed portare patienter onus impositum, quod semel susceptum deponere non licet: de qua re ipse mihi, sicut postulas, satisfacio pro te. Agnoscoq; siquidem sapientia meæ siccitatem, imo insipientiam mense semper suspectam habeus temeritatem; eum non fit quod fieri laudo, nec audeo, nec debole indignari, desiderans quæcumque consultus agere, quam a me accepert. Quoties vero mea sententia eligitur ac tenetur, gravi, saleor, onere mo premi sentio, rei finem semper pavidus et nunquam securus exspectans. Videris tu tamen, si consulte raeum de hac re consilium mutaveris (262). Viderint hi quoram sanctiori, si quorum tamen, super hoc fretas es consilio, an rationabiliter egeris. Viderint, inquam, si licet Christiano injunctam sibi dimittere obedientiam ante mortem, cum Christus factus sit obediens Patri usque ad mortem. Etiam, inquis, per licentiam nam quæsivi eam ab episcopo, et accepi. Bene, licentiam quidem quæsisti, sed quonodo non licet;

¶ ac per hoc non acceperisti. Extorta

(262) Suaserat Bernardus ne remittaret curse pastorali, etiam amore quietis propriae. Hinc jam improbat factum Ogerii, hic consilio non parentis, et quamvis licentiam ab episcopo accepert, eum tamen non esse securum, ut quo extorta sit, et violentia potius dicenda sit: additque divinae eum ordinationi resistere, ut qui promotes a Dō, sese dejiciat, aliaque plura in eamdem sententiam. Huc ergo oritur gravis quæstio: An non licet renuntiare curæ pastorali et sese subducere turbis et negotiis, ad quietius vacandum Dō et sancti proprietati? Augent quæstionis difficultatem tria multa sautorum virorum exempla, quod id fecisse novimus. Inter minores quidem prelatos plurimi fuerunt, sed nec pauci episcoporum, cardinalium, imo et pontificum nonnulli. Bruno III comes de Atene, Colonicensis præsul, abdicato pontificatu, ad monasterium Veteris-Montis ordinis Cisterciensis secessit anno 1119. Eskilus Lundensis in Dania archiepiscopus, in Clara-Valle vita se private dedit. Petrus Damiani ex monacho Benedictino cardinalis et episcopus Ostiensis, postquam pro ratione officii et dignitatis causam Ecclesiæ annis aliquo tempore strenue et mira constantia gessisset, amore solitudinis et quietis in cellam versus, vitam cum fratribus in tranquilitate deinceps exigit: sed redargutus a summo pontifice, eur publicani curam salutis private, vir utilis et idoneus posthaberet. De quo illud memorabile, quod injunctam ob repudiatum episcopatum a pontifice centum annorum penitentiam (qua nempe iubebatur in dies ad Psalmi et recitationem disciplican facere, idque centum annis, si tot viveret) unius anni spatio, integrum compleverit. Ita alias legisse memini. Vide Opérum ejus tomum I, epist. 10, seu, juxta novam editionem, tomum III, Opusc. 20, ad Alexandrum penti-

autem seu coacta licentia, licentia non est, sed vio-
lentia. Quod ergo tua importunitate victus **D**icit episcopus fecit invitus, non sicut absolvere, sed ab-
cumpere.

3. Congratulor quidem tibi, quod sis exoneratus: sed vereor ne Deus a te, quantum in te est, exhorto-
ratus sit; cuius procul dubio ordinationi resistis,
dum promotus ab illo tu te dejicis. Quod si excus-
ans paupertatis praetendis necessitatem; necessitas
parit coronam: si difficultatem, si impossibilitatem;
omnia possibilia sunt credenti. Sed responde quod
verius est, quia scilicet placuit tibi magis quies tua,
quam utilitas aliena. Nec mirum: placet fateor et
nisi, quod haec quies placeat tibi, si tamen non ni-
mis. Quocunque autem bonum ita placeat, ut si
recte fieri non possit, placeat tamen fieri eo etiam
modo quo fas non est, nimis est: ac per hoc jam
qua bene non sit, non est bonum. Scriptum est
enim: *Si recte offers, et non recte dividis, peccasti* (Gen. iv, 7, sec. LXX). Aut ergo oportuit te gregem
dominicam minime servandum suscipere, aut sus-
ceptum nequaquam relinquare, juxta illud: *Alliga-
tuses uxori? noli querere solutionem* (1 Cor. vii, 27).

4. Sed ad quid nitor his ratiocinationibus? Nun-
quid suadeo tibi regire ad onus regiminis, cum jam
non pateat locus recuperationis? aut desperare te
intendo, quasi qui te tali ligaveris culpa, quam jam
solvere non possis? Absit! sed tantum nolo te illud,
tanquam nullum vel parvum malum, negligere; immo
semper timere, semper penitere, semper securum
non esse, sicut scriptum est: *Beatus homo qui sem-
per est pavens* (Prov. xxviii, 14). Vides certe quem
timorem tibi incutere nitor, non qui tibit sit laqueus
desperationis, sed qui spem acquirat beatitudinis.
Est siquidem timor inutilis, tristis, crudelis, qui
veniam, quia non querit, non consequitur. Est et
timor pius, humilis, fructuosus, qui exilibet, quam-
cumlibet peccatori, facile misericordiam promere-
tur. Talis timor generat, nutrit, et servat humili-
tatem, sed magisitudinem, sed latitudinem, sed longi-
mitatem. Quem non delectat tanca inlyta protes?
Viterius vero misera soboles est: pertinacia, immo-
derata tristitia, ranor, horror, contemptus et des-
peratio. Non hoc ergo qui desperat oneri, sed illo
qui generat spem, timens ne non timeres, vel illo
qui generat spem, timens ne non timeres; vel pa-
ram timeres, tuam tibi culpam sic rememorandam
esse putavi.

5. Est etiam adhuc, quod magis timeo tibi, ne
foste, sicut de quibusdam scriptum est, quod *laetan-*

ficem et Hildebrandum cardinalem qui postea factus
postulox nomine *Gregor*. VII, ubi se purgat ob-
dimissum episcopatum, et factum suum, improbatum
a pontifice et cardinali, plurimis adductis exemplis
iustificat. Sed si legibus potius quam exemplis ju-
dicendum est, uti jurisconsultus ait, vide Augustinum,
epist. 84, ad Eudoxium; Liberium papam, epist.
ad omnes episcopos: Leonem I; epist. 32, ad Rus-
icum Narbonensem, Innocentium III, ad episcopum
Arelatensem, et de Regulari, cap. *Licet*; *Hilarminum*, ad Henricum a Lotharingia episcopum

A tu cum malefecerint, et exultant in rebus pessimis
(Prov. ii, 14); tu quoque deceptus, non solum hoc
putes cuipam non esse, sed insuper (quod absit) in
corde tuo glorieris, te magnum aliquid, et quod a
pancis solet fieri, fecisse: dum qui emancipatus
etiam aliis praeras, contemnens praelationem rursus
subdi praelato malueris. Falsa humilitas, veraq[ue] in-
duceens superbiam in cor talia cogitantis. Quid nam-
que superbius, quam spontaneæ et tanquam liberæ
ascibere voluntati, quod vel cogit necessitatibus vis,
vel pusillanimitatis infirmitas? Quod si nec labore
victus, nec necessitate compulsus, sed volens hoc
fecisti; nihil hoc quoque superbius. Dei quippe con-
silio tuum prætulisti, magis eligens tibi quiesceré,
quam ejus operi deservire, ad quod te ipse assu-
pserat. Si ergo unde Deum contempsisti, inde ad
majorem ejus gloriariis contempsum, non est bona
gloriationis tua. Sed cave gloriationem, tolle et secu-
ritatem; quatenus utiliter semper sollicitus sis, semi-
per humiliter pavidus, non illo scilicet timore, qui
sicut jam dixi, provocat iram, sed illo qui mitigat.

6. Qui horribilis timor si quando terrendo unum
pulsaverit animum, facile suggestum tuum ob-
sequiuum Deo esse non posse acceptum, et quod tua sit
infuctuosa penitentia, quia videlicet unde Deus a
te offenses est, per te emendari non potest: ne ad
momentum quidem recipias, sed fidenter responde
et dic, *Male quidem egī, sed tacitū est, et jam non
potest non fieri. Quis seit si hoc mihi Deus expedire
providerit, et de malo meo ipse qui bonus est, bo-
num mihi operari voluerit? Malum ergo puniat quod
ego feci, **D**icit bonum autem maneat quod ipse pro-
vidit. Noctis quippe inordinatis seu voluntatibus,
seu actionibus novit bonitas Dei ut, semper quidem
recit in sui ordinis pulchritudinem; sepe etiam pie
in nostra utilitatem. O elementissima circa filios
Adam divina pietatis recordatio! que sua non des-
simi largi beneficia, non solum ubi nullum inventum
meritum, sed plerumque etiam ubi totum viat contrarium.
Sed ad te redeamus. Secundum ergo duos
timores qui supra distinoti sunt, volo te timere et
non timere; presumere, et non presumere. Timere,
ut peniteas; non timere, ut presumas: porro pre-
sumere, ne diffidias; non presumere, ne torpescas.*

7. Agnosce, frater, quantum de te confusus sum,
qui te tam a rite increpare; tuum factum, nec
mihi satis probatum, tam audacter dijudicare non
dubitaverim, cum id forsitan rationalius a te
actum fuerit, quara mihi hucusque notum sit. Neque

Virdunensem; S. Gregorium, *De cura past.* lib. i,
cap. 5 sqq Petrum Biesenensem, epist. 44 et 101,
S. Thomam, 2.2 q. 85; Gilbertum de Hoylandia,
elegantissima epistola ad Ogerium (an forte eundem,
ad quem est praesens Bernardi epistola?) certe
utriusque epistola et inscriptione et argumento con-
veniunt quam habes hic tomo V. Item vite Tubas
nostras disciplinae eccles. pag. 321; Claudium Es-
pencaum, lib. m *Digress.* in Epistola I ad Timo-
theum.

causa in in tuis litteris fortasse rationes omnia illas, velibus excusari posset hoc factum, ponere voluisti, vel propter tuam humilitatem, vel propter litterarum brevissimam. De re ergo quam plene non novi, suspensa reloquens sententiam, unum quod fecisti incoeratibiliter laudo, quod videlicet deposito jugo iugis, sine juge tamen esse noluisse: sed amicam, repetens disciplinam, de magistro fieri denique discipulus non erubuisti. Nam cum pastorali vincere soritus posses tui remanere juris: siquidem præceptio abbatis, emancipatio filii est (263): tu tamen haec potestate tui non utens, sicut aliis dominari posueras, sic tibi quoque præesse timuisti: quæque ut magister esses aliorum, minus te judicabas idoneum; nec te quidem tibi credens, tuus fieri discipulus contempsisti. Et merito: quia qui se regis regis etiam constituit, stultus se discipulam subduxit (264). Es quidem quid aliud de te sentias, ignoror: ag: de me expertus sum [al. sentio] quod dico: et lucidus imperare, et securius possum præesse aliis multis, quam soli mibi. Prudens ergo humilitas humiliisque prudencia fuit, quod nequaquam credens ad salutem te posse sufficere tibi, alieno potius arbitrio deinceps vivere proposuisti.

8. Laudo etiam, quod non uoyum vel magistrura, vel locum requisisti, sed ad claustrum de quo exieras, et ad patrem sub quo profeceras, familiariter reduxi. Rectius quippe fuit ut domus quæ te nutritas, sed pro fraterna charitate dimiserat, exoccupatum reciperer, quam de ejus desolatione aliena gauderet. Quod tamen in hoc episcopi licentiam non habueris, nolo ut negligenter ducas: sed aut per te, aut per medianam personam, qualrum in te est, satisfacere non differas. Post haec conversare simpli citer inter fratres, devotus Deo, magistro subditus, senioribus obediens, junioribus contemperans [al. obtemperans]. Angelis placens, verbo utilis, humili corde, mansuetus ad omnes. Cave autem, ne, quia olim in honore posites fuisti, etiam nunc te puerus præ ceteris honorandum: sed magis humilem omnibus exhibeas, tanquam de ceteris unum. Nec enim dignum est ut inde exigas honorem, unde refugis laborem.

9. Potest hinc etiam nasci aliud periculum, ad quod te præmonitum et præmuuitum esse vole. Nam sicut omnes ita mutabiles sumus, ut plerumque quod heri volebamus, hodie recusemus; et quod

hodie nolumus, etas desideremus: sic quandoque diabolo suggeste poterit esentiare, ut ex memoria relieti honoris tuum animum pulset cupiditas; ita ut omnia que viriliter contempsisti, pueriliter desiderare incipias. Dulcescent animo que prius amara fuerunt, sublimitas loci, domus cura, rerum dispensatio, obsequia famulorum, libertas tui, protestas in alios; in tantum ut prope reliquise te pœnitentia, quod prius tenere gravabat: cui pessimæ tentationi si vel ad horam (quod absit) assensum præbueris, non medioeré damnum incurres tue conversationis.

10. En tota illius elegantissimi et eloquentissimi doctoris sapientia, a quo doceri de te lengue postulasti: en illud exspectatum ac desideratum eulogium, quod audire tantopere studuisti: haec summa nostræ eruditionis. An adhuc aliquid magnum exspectas? totum audisti. Quid amplius requiris? exhaustus est fons, et tu queris eum in sieco? Exemple illius evangelice vidua, de paupertate mea totum quod habui, misi (Luc. xxi, 2-4). Quid verecundaris? quid rutilum dimitis? Tu me coegisti. Sermonem quæsisti; sermonem habes. Sermonem, inquam, habes jam satis longum, sed mihi; verbis plenum, sensibus vacua: non quo, ut petieras, in corde tua charitas ordinetur, sed quo me inseitia publicetur. Nam uide jam poterit excusari? Possent forsitan dicere, quod febre tertiana laborans, quo pro officio meo curis occupatus haec dictayerim, cum scriptum sit: Sapientiam scribe in otio (Eccli. xxxviii, 25). Sed haec recte prætendem, si grande aliquod atque operosum opus aggressus fuisset. Nunc autem in tantillo opusculo, ut occasionibus me non excuseam, nihil horum certius prætendere possum, quam, ut saepe jam dixi, scientiae paupertatem.

11. Sed habeo nochnullam mœte confusione consolationem. Nam etsi non feci ut petieras, si non misi quod speraveras; agnoscis certe quia volei. Sufficiet autem voluntas, ubi deesse vides facultatem explendi. Denique etsi tibi nullam conferat utilitatem, vel mini proficiet ad humilitatem. Stultus quippe dum nou loquitur, sapiens putatur (Pros. xvii, 28): nam quod nou loquitur, non sensus inopia, sed humilitatis esse custodia creditur. Ego itaque si adhuc siluisse, sapiens dicerer, sed non essem. Nunc autem alii insipientem me ridebant, alii subsannabunt

(263) Numirum qui ex monacho fit abbas, eximitur a jure et subjectione sui abbatis.

(264) Argutum et sapiens sancti Bernardi dictum. Nam ~~prædictus~~ seu amor sui ipsius, magnus errorum artifex, in causis propriis fete menem et omnis homini surripit: facitque ad te illum stultescere, et verum de rebus judicium amittere, ita ut qui aliis nouo rato recte norunt consalere, in propriis fidei cœcitant, imo desipient, seque misere decipiunt. Porro in via vita spiritualis seu religiose sine duce velle procedere, res piena discriminis est, ut passim sancti Pates et ascetici scriptores ostendunt. Adi August. Prol. lib. De doctrina Christ. Basil. Constit. doct. cap. 23, et Quest. Brev. n. 301: Gregor

Nyssen. lib. De Virg. Hieron. epist. 4, ad Rusticum; Greg. Magn. lib. 1 Dial. cap. 1, et lib. II, in librum I Reg. Cassianum. Collat. 2, capp. 11, 13; S. Dorothe. Serm. 5; Vincent. Ferrer. tract. De Vita spir. cap. 4; Turcerent. tract. 9 in Reg. S. Benodicti: S. Bonav. lib. De Se: Alis: Aiphonis. Rodrig. in p. Exercit. tract. 7, cap. 2-4; Ludov. de Ponte, p. II. Due spir. tract. 3, cap. 2, et p. 1. De Perf. Chr. tract 2, cap. 9; Rossignol. De Discipl. Perf. lib. 1, cap. 1; Heli. Pla. De Bon. Stat. rel. lib. I, cap. 21; Jacob. Alv. de Paz. De Vita spir. tomo I, lib. V, capp. 12, 13. denique Jolium Nigron. in Tract. ascet. tract. 1

idiotam, alii præsumptori indignabuntur. Petasne parum hec mihi conferat religionis emolumenum, eam humilitas, ad quam utique dicit humiliatio, totius sit spiritualis fabricæ fundamentum? Siquidem humiliatio via est ad humilitatem, sicut patientia ad pacem, sicut lectio ad scientiam. Si virtutem appetis humilitatis, viam non refugias humiliationis. Nam si non pateris humiliari, non poteris ad humilitatem provehi. Prodest itaque mihi meam insipientiam sciri, et a scientibus [*al.*, sapientibus] jere confundi, cui sepe contigil a nescientibus injuste laudari. Terret me Apostolus, qui et ipse territus dicit: *Parco autem, ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut audit aliquid ex me* (*II Cor. xii, 6*). Quam patche dixit, *parco*. Non parcit sibi arrogans, non parcit sibi superbis, non cepidus vanæ gloriae, et iactator actuorum suorum, qui vel sibi arrogat quod est, vel mentitur de se quod non est. Solus qui vere humiliis est, parcit animæ suæ: qui ne putetur, quod non est, semper quantum in se est, vult nesciri quod est.

12. Grande revera pericula, audire quenquam de se supra quam sentit in se. Quis dabit mihi apud homines tantum: de veris dignis humiliari, quantum vel de falsis datum est indigne exaltari? Illam mihi vocem propheticam jure assumerem: *Exaltatus autem, humiliatus sun et conturbatus* (*Psal. LXXXVII, 16*); et illud: *Ludam, et vilior fiam* (*If Reg. vi, 22*). Ludam scilicet ut illudatur. Bonus ludus, quo Michol iraseitur, et Deus delectatur. Bonus ludus, qui hominibus quidem ridiculum, sed Angelis pulcherrimum spectaculum prebet. Bonus, inquam, ludus, quo efficiunt opprobrium abundantibus, et despectio superbis. Nam revera quid aliud saecularibus quam ludere videatur, cum, quod ipsi appetunt in hoc saeculo, nos per contrarium fugimus: et quod ipsi fugiant, nos appellerimus? More scilicet joculatorum et saltatorum, qui capite misso deorsum, pedibusque sursum erectis, præter humanum usum stant maudiibus vel incedunt, et sic in se omnium oculos defigunt. Non est hic Iudas puerilis, non est de theatro, qui feminis foedisque anfractibus provocet libidinem, actus sordidos repræsentet: sed est Iudas jucundus, honestus, gravis, spectabilis, qui coelestium spectatorum delectare possit aspectus. Hoc casto et religiosæ ludo ludebat qui dicebat: *Spectaculum facti sumus Angelis et hominibus* (*I Cor. iv, 9*). Hoc ludo et nos interim **I** Iudamus, ut illudamur, confundamur, humiliemur, donec veniat qui potentes deponit, et exaltat humiles; qui nos latifacet, glorificet, in æternum exaltet.

EPISTOLA LXXXVIII (265)

AD EUMODUM

Se multis occupationibus impeditum, haec non posse vobis cju: satisfaci: cogique etiam multo parceris scribere opus, utrum quoddam suum vobis in publicum retat, nisi recognitum.

1 Omitto quae imperitum meam, facio profes
(265) Scripta circa annum 1127

Asionis humilitatem, seu humilitatis professionem, nec jam obtendo vel loci, vel nominis mei non dico abjectionem, sed mediocritatem: quia quidquid tale dixeris, tu hoc non necessariam excusationem, sed dilatoriam occasionem nominaabis, qui meam, ut mihi videbatur, justam verecandiam, pro tuo libitu nunc indiscretionem, nunc falsam humilitatem, nunc etiam veram superbiam interpretaris. Horum itaque, quia tibi in dubium venire possunt, nihil assero. Illud autem simpliciter tua dilectioni intimo, quo iudicabitas te credere volo: toto scilicet hoc tempore, ex quo tuus nuntius, non is, sed alias recessit a me, nullum mihi omnino fuisse otium ad id quod poscis idoneum, tam propter dierum malitiam, tum propter noctium brevitatem. Sed et nunc quoque ita me novissimæ tuæ litteræ occupatisimum invenerunt, ut ipsas etiam occupationem causas pro mei excusatione longam fuerit mihi scribere tibi. Vix quippe illas tuas inter prandendum (nam illa hora mihi primum redditæ sunt) perlegere potui. Vix has meas quantulasunque furtim, rapim, anticipatis horis, breviter succincteque rescripsi. Quarum quidem brevitatem an æquo animo feras, tu videris.

2. Ego enim, ut verum fatear, propter te, mi Ogeri, ipsis curis meis compellor irasci, quanquam in his teste conscientia, soli charitati eupiam deseruire: eujus profecto imperio, quia supientibus et insipientibus debitor sum, ipsa sola facere potuit, ut needum tibi potuerim satisfacere. Quid ergo? charitas tibi denegat quod tu petis ex charitate? Petisti, quæsisisti, pulsasti; et charitas te frustrata est. Quic mihi indignaris? Si vis, si aedes, irascere charitati. De qua namque præsumis impetrare quod postulas, ipsa prohibeatur fit ne impetreras. Et ecce jam longum causatur sermonem, et tibi indignatur qui cogis. Non quod sibi displiceat zelus quo id facis; quippe quem et ipsa donavit tibi: sed vult te illum habere secundum scientiam, ut cautus sis majora minoribus non impediens. Vides quam invitis avellor a longiori epistola, dum ducus delectatione tibi colloquendi, et desiderio satisfaciendi, dominie charitati molestus es, qui jamdudum imperante finem fieri, needum tecum. O quam laia in tuis litteris patet materia respondendi. Quod si digne licuisset ut libuisset, et tibi forsitan satis esset et mihi. Sed qua alia præcipit, domina est, inno dominus est. Deus enim charitas est (*I John. iv, 16*): et satis agit pro imperio, quatenus debeat potius obtemperare sibi, quam vel mihi, vel tibi. Ut præniam oportet charitati Deo magis obedire quam hominibus; notens doleasque, non quidem nego quod postulas, sed interim differo: ne dum tua carpio humiliiter satisfaciere voluntati, sub protrecti false humilitatis per verum superbiam, arcero tandem potestatis, quæ te veri etiam attestente, etiam Angelis imperia in cœlis, terrenus vermiculos in terris videar impugnare.

3. Libellum quem queris, ipse quoque antequam tuus nuntius ad nos veniret, ab eo cui commenda veram, requisivi : sed necdum recepi. Dabo autem operam ut vel cura veneris, si tamen unquam aliquando veneris. illum invenias, videas, et legas; non autem transcribas. Nam illum alium quem te significas transcripsisse, ego quidem legendum tibi miseram non transcribere: videris tu, qua vel quorum utilitate transcriperis. Quod autem te mitente eum nunc babet abbas de **95** Sancto-Theoderico, ego quidem non jussoram (266), nec tamen displicet mibi. Utquid enim libellus meus oculos ejus formidaret, cui se videndum animus quoque meus totum, si posset, expanderet? Sed heu! in quanta sermonis augustia mentio se ingessit de tali viro, ne liceat, ut dignum erat, in tam dulcissima nobis memoria aliquandiu immorari, quando jamjanque desiderat epistola finem? Obsecro te ne graveris opportunitatem querere quomodo ad eum pergas, praedictumque opusculum non prius cuiquam scribendum vel legendum exponas, quam cum eo totum pervideas; pariterque conferatis, et corrigatis quæ corrigena sunt, ut in ore duorum testium stet omne verbum. Et tunc demum an passim cilibet, an paucis tantum, an vel cuiquam, an forte etiam nulli expedit demonstrari: et si illa quoque prefatiuicula (267), quam de nostris aliis litteris eidem coaptasti, apte sedent, an vero aptior queri debeat, vestro utriusque judicio dereliquo.

4. Sed jam pene mibi exciderat quod in principio epistole tate quesitus es, quod te augnerim mendacii. Hoc aliquando me locutum fuisse, non satis recolo. Si quid tamen fuerit (nam magis me obitum, quam tuum nuntium mentitum crediderim), jocarlo potius quam serio dictum fuisse non dubites. Ego levitate te usum putaveris, aut apud te esse Est et Non? Absit a me haec suscipio de te, qui jugo velitatis beatibus quod porias ab adolescentia, has ivos annos morum superas gravitate! Nec tam simplex sum, ut simplicem oris probationem sine cordis duplicitate mendacium putem: nec tam incuriosus tei,

(266) Opusculum istud propter dubio non aliud est, quam Apologia ad Guillelmum abbatem, quam Cletius excepti dat arguitaque apud Claram Vallen, dum eam Bernardus perficibat, ut patet et ultimo eiusdem Apologii verbis. sed cum eam necdum accurate descriptam: aut discessum obtinere noctuisset Ogerius, eam postea a Bernardo iussam accepit examinandam, atque eo inconsulto communicauit Guillelmo abbati, ea incripta est, quam Bernardus emendata ipse transmissus erat.

(267) Prefatiuicula haec epistola ad condemnare Guillelmum, cum inter Bernardinas ceaseri soleretur die octagesima quinta, in capite Apologie relata.

(268) Scripta circa annum 1127.

(269) Haec epistola grayibus verbis significat vir saniores quam sit alienus a litteris ad amicos minus diligibus et necessariis scriberendi, quod id fiat cum iactura temporis et otii, grayioribus magisque sanis negotiis tribuendi; item silentii, quod religiosis incumbit; denique quietis et tranquillitatis interioris, enijs dispendium adfert illa scribendi cura et occu-

ptu[m] oblitus sim, vel quod jamdudum conceperis in affectu, vel quid ab affectu impediatur.

EPISTOLA LXXXIX (268)

AD EUNDEM.

Scriptoris brevitatem excusat praetextu sacri temporis, cui potius silentium compelut: item professionis et ruditatis, ut docendi munus usurpare non audeat.

1. Indignaris forsitan, vel, ut temperantius dicam, miraris, quod pro longiori epistola, quam a nobis speraveras, tam brevem chartulam receperis. Sed memento juxta virum Sapientem, omnia sub celo tempus habere: et tempus quidem loquendi, et tempus esse tacendi (*Eccle. iii, 1, 7*). Quando autem suum tempus silentium habebit, si hos etiam sacros dies Quadragesimæ nostra sibi vindicat confabulatio? Eaque ipsa tanto occupior, quanto laboriosior; dum non quidem praesentes alterutrum dicere leviter valemus quæ volumus, sed absentibus necesse est nobis invicem diligenter dictare, quæ vel petimus ab invicem, vel petimur. Deum vero absens cogito, dicto, scripto, mittoque quod præsens legas; rogo ubi otium, ubi silentii quies (269)? Sed haec, inquires, omnia facere potes in silentio. Mirum si ex sententia hoc respondeas. Quantus enim tumultus est in mente dictantium, ubi multitudo perspicit dictionum, ubi orationum varietas et diversitas sensuum conuenit. ubi sepe respiratur quod occurrit, et requiritur quod excidit: ubi quid pulchrius socium literam, quid consequentius juxta sententiam, quid plausus proprie intelligentia, quid utilius a consciencia, quid denique, cui, vel post, vel ante ponatur, intentissime attenditur, multaque etiam quæ a doctis in hujusmodi curiosius, observantur? Si in hoc mili dices esse quietem? ta hoc, etiam si lingua sileat, silentium nominabis?

2. Quanquam non solum temporis, sed nec in re **243** professionis est, huic rei operam dare quoniam postulas, nec possibilitatis adimplere quod optas. Siquidem vel monachi quod esse vident, vel peccati-

peto. Logitur Bernardus de vita et vocacione monachi secundum se. Nam monachus, personalis non vocatur ad prædicandum et docendum; sed ad vivendum in soliditate. Deo et subi proprio per meditationes et virtutum exercitio. Unde epistola 42 habebit temo II inter Tractum ait: Bernardus. Labor et latra et voluntaria pauperas, haec sunt monachorum insignia; haec etiam scientia nobilitare monasticum. Quapropter ne fortassis temere et imprudenter inerves, si quis tales alioibi lauitur monachij, auctoritate sancti Pauli abutantur ad somnium ignaviae sur, quis si statim intaratur et scientiam improbet in monachis, andiant hi ipsum alii tales manifesta restringuentem. Videar forsitan inquit, et nimis in suggestione scientie, et quasi reprehendere doctos, ac prohibere studia litterarum. Absit! Non ignoro quantum Ecclesie proficerat et prosunt litterati sui, sive ad retiendos eos qui ex adversa sunt, sive ad simplices instruendos, v etc., eisdem sermonis, quæ legisse juabit serm. 36 in Canticis, n. 2.

toris quod sum, officium non est docere, sed lugere. Indoctus quoque (quod et vere me facio esse) si praesumat docere quod nescit, nihil indoctius agit. Docere itaque nec indocto est in promptu, nec monacho in ausu, nec penitenti in affectu. Sed et propter hoc elongati fugiens, et manco in solidudine, et cum propheta proposui enstodire vias meas, ut non deviagam in lingua mea (*Psal. xxxviii*, 2), quoniam justus secundum Prophetam. *Tir* linguisus non dirigetur super terram (*Psal. cxxxix*, 12); et secundum aliam scripturam: *Mors et vita in manibus lingue* (*Prov. xviii*, 21). Silentium autem, dicente Isaia, *cultus justitiae est* (*Isa. xxxii*, 17); et, *Bonum est*, ut docet Jeremias, *exspectare salutare Dei cum silentio* (*Thren. iii*, 26). Ad hunc ergo iustitiae cultum, hanc omnium virtutum matrem, nutricem, custodeo, ne penitus videar negare quod peccavi; et te, et quicunque tuis similes proficerem copiant in virtutibus, invito et provoco, etsi non verbo doctrinae, certe mei silentii exemplo, ut vel silendo doceam te silere, qui loquendo compellis me docere quod nescio.

3. Sed quid ego facio? Mirum si non rides, quod ego qui multiloquium tantopere damnare videor, in tan multa verba tam loquaciter jam progredior; et dum epicio tibi commendare silentium, contra silentium per multiloquium pugno. Guerrieum nostrum (270), de eujus conversatione et penitentia consolari desideras, quantum ex fractibus ejus perpendimus, neveris Deo dignae conversari, dignosque penitentie facere fructus. Llibellum autem, quem a me exigis, penes me modo non habeo. Quidam enim amicus noster eodem zelo, quo tu flagitas, dico est quod apud se illum detinet. Sed ne tuis pietatis [*al.*, benignitatis] petitionem abire patiar omnino frustrata, alium nuper a me editum, in Laudibus Virginis matris (271), tibi transmitto: quem, qui ejus exemplar non teneo, rogo ut quantocius ad me remittas; vel, si maturius adveneris, ipse deferas tecum.

EPISTOLA XC (272).

AD EUDEM.

Amori sincero non opus esse prolixis litteris, aut multis verbis: sequitur et valetudine propemodum desperata convalescere.

4. Breves brevibus reddidi litteras, occasionem utique breviter rescribendi de tñarum brevitate libenter accipiens. Et vere quid juvât veras, et, ut veraciter loqueris, aternas amicitias vanis atque transitoriis jactitare verbulis? Quantilibet versuum diversitate, verborum multiplicitate, scriptorum variaitate tuam mihi charitatem ostentare seu commendare coneris, minus certe sentio te exprimere

(270) Guerriens iste anno 1138 factus est abbas Cluniacensis, cuius sermones in tomo sexto. De eodem cursus in epistola sequente.

(271) Sic inscribiti Homilia super Missus est.

(272) Scripta circa annum 1227.

(273) Hujusmodi scriptulationes devotioni et orationi impedimento esse dicit in epistola preflixa

quam diligis, idemque tu de me sentiendo non satieris. Cum tua littera in manus nostras venerint, te in corde nostro qui eas miseras, invenerunt. Haec quoque nostras nec me sine te scribere certus sum, nec te sine me confido lecturn. Laberamus quidem uerque ad alterutram scriptitando, fatigantur et nuntii alterius ad alterum scripta portando: sed nunquid spiritus gravantur amando? Cessent igitur quae absque labore non possunt actitari, et illud frequenter, quod quanto aitentius satagitur, tanto minus constat laborari. Quiescant, inquam, a dictando ingenia, labia a confabulando, et scribendo digiti, a discurrendo nuntii (273): non autem quiescant corda die ac **¶** nocte meditari in lege Domini, qua est charitas. A quo negotio quanto quietiores sumus, tanto minus quiescimus: quantoque occupationes sumus in illo, tanto nos quietiores sentimus ex illo. Amemus, et amemur; in altero nobis, in altero nostris consulentes. Nam quae amamus, in ipsis profecto requiescimus; a quibus autem amamur, ipsas nos in nobis requiem peramus. Porro amare in Deo, charitatem habere est: studere vero propriæ Dei amari, charitati servire est.

2. Sed quid ego facio? Ego promissor brevitatis, iam tenebor prolixitatis exhibitor. Si de fratre Gennrico desideras mox quia desideras scire, sic currit non quasi in incertum, sic pugnat non quasi aerem verberans. Sed queriuntur scire neque pugnantibus esse, neque curre sis, sed misericordia Dei; ipsum rogat a te orari pro sc. quatenus qui jani donavit ei et pugnare et currere, det et vincere et pervenire. Abbatem vestrum mihi, non tantum propter te, sed et propriæ suam bonam fauorem chorissimum, corde meo et ore tuo saluto, gratissime eum visurus illo et tempore et loco que promisiisti. Notifico etiam tibi, quod et nunc paulisper aggravata manu Domini super me, impulsus eversus sum ut caderem, ita ut securi ad radicem infruicuosa arboris corporis mei apposita, jamjamque siccidi metuarem: cum ecce tuis coeterorumque amicorum nostrorum orationibus et hac vice plus Dominus pepercit mihi, sub spe tamen promissi fructus in futuro.

EPISTOLA XCI.

AD ABBATES SUSSIONE CONGREGATOS (274).

Abbes excitat ad strenue curandum negotium, cuius causa convenierunt. Studium profectus serio commendat: nil morandum, si tepidi quidam et dissoluti forsitan detectent et obmurmurent

Reverendis abbatis apud Suessionem in nomine Domini congregatis, servus sanctitatis eorum

Apologia ad Guillelmum abbatem, et supra in epistola 89.

(274) Scripta circa annum 1130. — Hoc unum est ex primis capitulis generalibus nigrorum, ut vocant, monachorum ex provincia Remensi. Causa ejus et occasio videtur Apologia Bernardi ad Willelmum, qui auctor fuerit, Cluniacensium et Cisterciensium

frater BEANARDUS abbas dictus de Clara-Valle, quæ **A** patres mei (III Reg. xix, 4) : et non dixit se nolle recta sunt videre, constituere, et tenere.

1. Irascor occupationibus meis, quibus impediō interesse conventui vestro, corpore tamen duntaxat. Nam spiritum nec spatio terrarum, nec turba curarum absentare queunt : quippe orantem pro vobis, congratulantem vobis, atque in vobis quiescentem. Nea me, inquam, sanctorum potest carere conveniens, nec loci corporis distantia privat prorsus a consilio justorum et congregatiōne : illo proseruit consilio, in quo non hominum traditiones (275) obstinatus defensantur, aut supersicatiois obseruantur; sed diligenter humiliterque inquiritur, quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta. Illuc tote desiderio feror, devotione inimoror, condecorator amore, inhæreo consensu, amulatione persisto.

2. Ne ergo in vacuum vos (quod absit) convenisse subsaudent qui dicunt vobis, Engel engel contendite, obsecro, bonas facere vias vestras et studia vestra, quæ profecto nimis bona esse non possunt. Esto quod possis nimium fortassis esse justas, possis et nimium sapiens : sed plane bonus ultra medium esse non potes. Et quidem lego : *Noli esse nimium justus* (Eccle. vii, 17); lego : *Non plus sapere quam oportet sapere* (Rom. xii, 3) : nunquid autem, aut, Ne sis nimium bonus; aut, Non plus bonus quam oportet? Nemo esse bonus plus quam oportet potest. Bonus **38** erat jam Paulus; et tamen nequaquam contentus, libenter se ad ea quæ ante sunt, ostendebat, posteriora obliviscens (Philipp. iii, 15), et se ipso semper melior effici studens. Solus Deus melior se ipso esse idecirō non vult, quia non valet.

3. Recedant a me et a vobis qui dicunt : Nolumus esse meliores quam patres nostri, tepiderum et dissolutorum se filios protestantes. Quorum memoria in maledictione est, quia manducaverunt uvas acerbas, quibus dentes illorum obstupuerunt. Aut si sanctis et bone memoria patribus gloriatur; imitetur certe sanctitatem, querum indulgentias dispensationesque pro lege defendant. Quanquam sanctus Elias, *Non sum, inquit, melior quam exemplum, convocandi hunc cœtum, ut regulari observantiae habenti succurreretur*. Habitum est indubie apud Sanctum Medardum sub abbate Gaufrido, ad quem epistola 66. Hunc jam episcopum Catalauensem Petrus Venerabilis in libri ii epistola 43 laudat, veluti « Cluniacensis, divini Ordinis per totam Franciam priorum disseminatorem, auctorem, proiectorem, » *imo* « iaveterati draconis de tot monasteriorum embilibus expulsorem, et monastici torporis excitatorem : » quæ verba hinc forsitan referenda. In pœnitentia Ille ejusmodi capitula generalia per nigros monachos quotaenam in posterum fieri voluit, ut constat ex epistola 480, infra, in append. ad epistolam.

(275) Hoc loco hominum traditiones appellantur indulgentiae et relaxations vita regularis, de quibus infra, et in epistola 154, n. 4.

(276) Scripta anno Christi 1132.

(277) Quid Bernardus hoc loquendi genere iuniat, prodit historia originis Fontanensis monasterii his

patribus esse meliorē. Visit Jacob in scala Angelos ascendentēs et descendētes (Gen. xxviii, 12), nunquid stantem quempiam, sive sedentem? Non est st̄re omnino in pendulo fragilis scalæ; neque in incerto hujus mortalis vite quidquam in eodem statu permanet. Non habemus hic maneatem civitatem, nec futuram adhuc possidemus, sed inquirimus. Aut ascendas necessā est, aut descendas : si attendas stare, ruas necessā est. Minime pro certo est bonus, qui melior esse non vult : et ufi iacips nolle fieri melior, ibi etiam desinis esse bonus.

4. Recedant etiam a me et a vobis qui dicunt bonum malum, et malum bonum. Qui dicunt calatum iustitiae malum, quodnam bonum jam bonum **B** reputaturi sunt? Unum verbum elini locutus est Dominus, et Pharisei scandalizati sunt (Matth. xv, 12). At nevos nunc Phariseos non verbum, sed silentium scandalizat. In hoc uno certe advertitis, quod occasionem querunt adversum vos. Sed sinite illos; cœci sunt, duces cœcorum. Intendite saluti parvolorum, non murmuri malevolorum. Non valde illorum vobis curandum est scandalum, qui non sanantur, nisi vos infirmitatemini. Sed uic ut vestris ipsis omnia in omnibus placeant quæ statutis, exspectandū. At quoquin aut nullum, aut rarum bonum existitatis. Satius vero ipsorum prefectibus, quam voluntatibus providetis; fideliusque invites trahitis ad Deum, quam desideriis cordis eorum relinqatis. Commodo me sanctis orationibus vestris.

EPISTOLA XCII (276).

AD HENRICUM REGEM ANGLORUM.
Monachis a se missis ad construendum monasterium, regis favoreni poscutat.

HENRICO illuſtri Anglorum regi, BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, cœlorum Regi de terreno regno servire uictiter, et humiliiter obediens.

In terra vestra tenuerit præda Domini mei aliquid vestri (277), et illa præda, pro qua maluit mori, quam carere illa. Ego eam sequi disposui, et mittere de nostra militia, qui in manu valida, si nobis non displicet, requirant, recuperent et reducant. Et nunc heus rei gratia praemisi hos quos praesentes verbis : « Bernardus abbas Clare-Vallensis missis expeditionis suis milibus, iam finitimas occupaverat regiones, claros agens de hoste antiquo triumphos, eripiens prædam, et restituens Regi suo. Hic instinctu divino de nobili sua Clara-Vallensi videa quamdam bonae spei plantationem ad Anglicanas partes dixerat, fructum in illa gente quarens, siue utique terrarum. Exsistat adhuc eadem epistola, quam pro eis ad regem scripserat, asserens teneri prædam Domini sui in terra illas, mississe de militia sua viros strenuos, qui eam requirant, recuperent, et reuocant. Sudei regi ut nuntiis assistat, et in hoc ne deserat feodium suum; quod et factum est. Suscepisti cum honore a rege et regno, in provincia Eboraceus jacintu nova fundamenta, constituentes abbatiam quæ Rievallis nominaatur. Et haec prima plantatio Ordinis Cisterciensis in territorio Eboracensi. » Ex monastice Anglieani tomo I, pag. 733. Plura de Henrico hujus noainis primo viâ, si tubet, in notis ad epistolam 138.

cernitis exploratores, qui esse (278) rei indagent sagaciter, renuntientque fideliter. Assistite eis tanquam nuntiis Domini vestri, et in ipsis feendum vestrum deservite (279). Ipse vero ad honorem suum, ad salutem vestram, ad patriae sospitatem et pacem, letum vos et inclytum perducat in bonum ac placidum finem.

99 EPISTOLA XCII.

AD BENRICUM WINTONIENSEM EPISCOPUM (280).

Officiose eum salutat.

Viro illustri domino **BENRICO**, Dei gratia Wintoniensi episcopo, **BERNARDUS** abbas dictus de Clara-Valle, ia Domino salutem.

Multorum jam relatione letabundus accepi, locum gratiae non infimum humilitatem nostram apud vestram Celsitudinem obstinere. Non sum meritus, sed eo non ingratius. Itaque refero gratiam pro gratia, et si non condignam, certe quam possum. Nec vereor, quantula sit, oblatam, vel potius relata a vobis sperni, quam et amanter promereri, et di-

(278) Familiaris Bernardo haec vox esse ad significandum rei aut hominis statum, in epistolis 118, 304.

(279) Quippe reges et principes sunt tanquam Dei vassalli.

(280) Scripta circa annum 1132. — **Henricus**, **Henrici I Anglorum regis ex sorore nepos, Stephani Angliae itidem regis frater, atque Stephani comitis Blesensis filius, posmodum episcopus Wintoniensis, in Anglia, ex abbate Glastoniensi, **Guillelmo Giffardo** suffectus Wintoniae anno 1128, landatur ab Anglicis historiis, præterquam ab **Henrico Huntindoniensi** in Specielegii tomo VIII, pag. 190, ubi Henrici regis nepos dicitur, « novum quoddam monstrum, scilicet monachus et miles. »**

« Mater ejus » (**Adela**), inquit **Guillelmus Neubriensis**, in Historia Angl. libro 1, cap. 4, « ne soli saeclo liberos genuisse videtur, aucto Cluniacum tonsoravit, » nempe anno 1126, uti diserte refert Historia Glastonensis (Monastici Anglicani tomo II, pag. 18), eum inter suos abbates connumerans, in qua dicitur « vir quem abundans literaturæ peritia illustravit, morumque honestas apprime decovavit, cuius industria tanta Glastoniensi ecclesiæ præstitit beneficia, quod ejus ibidem memoria æterna vigerbit per saecula, etc. De **Henrico** ad sedem Wintonensem postea evecto sanctus **Bernardus** conquestus est epistola 257 ad **Eugenium** scribens : « Quid dicam de domine Wintoniensi? « Opera quæ ipse facit, testimonium perhibent de eo, » nimurum quod præter arcæ a principibus (ut auctor est **Harpsfieldius**, saeculo 12, in **Henrico**) ad convivium invitatis extortas, Guillelmum Eboracensem intrusum consecrasset, teste **Rogerio**, in Annalibus ad annum 1140, ubi eum Roanæ sedis legatum vocat. Male itaque a **Bruto** et **Henriquez** inter Cistercienses recessetur, nec reciuis ab isto forlasse inter eos sanctitate insignes (Menolog. Cisterc. ad diem 31 Octobris), occasione sumpta ex testimonio **Wionis** in Ligne vitæ, qui virum prophetæ spiritu clarum prædicat, quod **Henrico** nepoti ipsum visitanti moriturus predixerit castigandum a Deo ob necem sancti Thomæ Cantuariensis, quem ipse consecraverat : quasi ea vox non potuerit esse timentis potius, quam prophetatis, inquit recte **Mauricus** in Annalibus. Plures ad eum existant Petri Venerabilis epistole, inter alias vero epist. 24 et 25 libri iv ipsum interpellat, ut ad suum Cluniacense monasterium corpus depositurus revertatur, quibus necon-

geanter prævenire curastis. Verum modo plura scribere supersedi, donec vestro, si dignum judicatis, agnoscam rescripto, haec pauca quatiter accipiatis. Quæ autem rescribere vel injungere verbo placuerit, abbat Ogerio (281) committere bene potestis, per quem et haec nostra recepistis. Pro quo etiam vestram Excellentiam compeclamus, quatenus eum et notum ex hoc habeatis, et commendatum, utpote hominem honestate, scientia, religioneque commendabilem.

EPISTOLA XCIV (282).

AD ABBATEM GUIJUDAM MONASTERII EBORACENSIS (283),
UNDE EXERAT PRIOR CUM ALIQUANTIS FRATRI-
BUS (284).

1. Consilium expeditis a me litteris transmarinis, quod utim ab alio potius quæsissetis. Coarctor squidem e quibus. Si euim non respondero, taciturnitas contemptum quodammodo sonare videbitur. Respondere autem siue periculo me posse non video, cum quidquid respondero, necesse sit aut

Adriani IV litteris, Lydovici Francorum regis et Burgundiae primatum precibus invitatus (ut refert Chesnius in notis ad Bibliothecam Cluniacensem) praemissio per Petrum Venerabilem thesauro suo. absque permisso regis ab Anglia Cluniacum clam appulit anno 1155. Monasterium gravi aëris alieni pondere oppressum exoneravit, factis ad septem millia marcarum argenti seu ad quadraginta millia librarn expensis, monachos quadringenos et amplius Cluniaci degentes pavit; calices quadraginta pro Missis celebrandis, panumque sericeum magni pretii dedit ecclesiæ, maoibusque propriis Petrum Venerabilem Kalendis Januarii anni 1157 defunctum sepelivit. Tandem reversus in sedem suam, non sine magno Cluniacensium luctu clausit, quinto Idus Augusti anni 1171.

(281) Ad quem epistola 87 et sequentes.

(282) Scripta anno Christi 1132.

(283) Gaufridum scilicet, abbatem monasterii Sanctæ - Mariæ in diocesi Eboracensi, Ordinis S. Benedicti, quo ex loco monachii duodecim cum Prio egressi, cum ad Cistercienses convolare eis non licet, confugium fecerunt ad Turstum archiepiscopum Eboracensem, quem ob præsidium eis impensum laudat Bernardus epistola sequente. Confer epistolam 314, ad eundem Gaufridum.

(284) Ex quo monasterio transierint ad Cistercienses, distincte iudicat epistola modo 313, nempe Sanctæ - Mariæ Eboracensis Ordinis S. Benedicti, conformatum Monasticum Anglicanum, tum in ipsius monasteri Eboracensis, tum præcipue Fontanensis Historia, ex qua hujus, duarumque precedentium epistolarum argumentum compecliose hic describamus. Abbatia Sanctæ - Mariæ Eboracensis anno 1088 fundata est ab Alano comite, Guidonis comitis Britannie filio, in ecclesia sancto Olavo dedicata, Eboraco proxima, cui rex Guillelmus, cognomento Rufus, Sanctæ - Marie nomen postea dedit. Huc accedit et cœnobio Whitelensi abbas Stephanus et monachi Benedictini, sub quibus regularis disciplina non sine lenore propagata, circa annum 1132 Galfrido tertio abbate tanisper languescere erupit. Spargebat ubique famam tunc temporis Cisterciensis religio, anno 1128 (Waverleensi monasterio in agro Sorregensi primitias obtinente) in Angliam primo invecta: ejus pia æmulatione adducunt quidam illius cœnobii monachi numero duodecim, cum per abbatem suum ad Cistercienses convolare sibi non licet Turstum Eboracensem archiepisco-

scandalum cuiusdam generare, act reddere securum quemquam plus quam oportet, aut certe in quo non oportet. Quod a vobis recesserunt fratres vestri, nec nos, nec nostrorum faciem est me scirente, consilio vel hortatu. Credimus autem ex Deo fuisse, quod nec tantis potius dissolvi conatibus Credimus hoc idein et ipsos sentire fratres, qui nostrum temporere de se ipsis consilium flagitant, credo remor- dente eos conscientia quod retro abierint. Alioquin beati sunt secundum Apostolum, si se non iudicant in eo quod probant (I Cor. xiv, 22). Ceterum quid faciam, ut interrogatus nec silendo, nec respon- dendo molestus sim cuiquam? Ita fortassis expediar, si misero eos qui me interrogant, ad doctorem, et eojus reverentior sanctiorque auctoritas sit. Sanctus papa Gregorius in libro Pastorali: « Quisquis bonum magis subire, » inquit, « propositum, bonum mirus, quod potuit, sibi dilectum fecit. » Ad quod proban- dum subiecit testimonium de Evangelio, dicens: « Ne pro mittens manum suam ad aratrum, et respi- ciens retro, aptus est regna celorum » (Lut. ix, 62), et insert: Qui igitur fortissimi studio intenderat, retro respicere convineat, si relicts bonis amplioribus ad minima retrorquetur (parte iii, cap. 28). Item ipse in Homilia tertia super Ezechiel: « Sunt nonnulli, qui bona quidem que noverunt, operantur, atque haec operantes meliora deliberant; sed retractantes, meliora qua deliberaverant, immu- tant. Et quidem bona agunt quae cooperant, sed a melioribus quae deliberaverant, succumbunt. Si ni- rairum ante buncum judicia stare videntur in opere; sed ante omnipotentis Dei oculos occiderunt in deli- beratione. »

2. En speculum. In hoc non vultum nativitatis, sed factum reversionis sue considerent: hic se dissentiant, hic se dijudicent, cogitationibus suis accusantibus sive defendantibus, et quidem apud spiritualem qui omnia dijudicat, et ipse a nemine judicatur. Quidam vero magis aut minus, superius aut inferius, arctius sive remissius sit, quod vide- licet reliquerunt, an ad quod redierunt; ego quidem haud temere desinierim, ipsi viderint. Et hoc illis Gregorius. Tibi vero, pater reverende, tan tuta certitudine, quam nuda veritate ego dixerim, omni- nino non expedire spiritum velle extinguere. Noli,

pum in sui propositi patronum implorant. Eo itaque anno ab Incarnatione Domini 1132, pridie Nonas Octobris, reclamante abbatie egressi sunt ex ipso monasterio sacerdotes duodecim cum uno le- vita, Richardus scilicet Prior; alter Richardus sacrista, aliquis in predicta Historia reconsit, de rebus monasterii praeter habitem nihil asportantes. Qua desertione turbatus abbas Gaulridus apud regem, vicinosque episcopos et abbates, præcipue vero apud sanctum Bernardum, de communis violatae religionis injurya litteris exposulat: Turstinus vero pontifex apologeticam ad Willelmum metropolitam Canuarensem epistolam scribit (exstat hic supra, pag. 795); imo ipse Bernardus ad predictum Tur- stinum, tum ad tredecim illos monachos congratulatoriam, ad Gaulridum autem abbatem excusatori- ram transmisit (Epist. 94, 96 et 313). Interea

inquit, prohibere eum qui potest bene facere; sed, si nates, et ipse bene fac (Prov. iii, 27). Gloriaris antea magis oportet in profectibus filiorum, quoniam filius sapiens gloria est patris (Prov. x, 1). De cetero nam in mei molestus sit quod justitiam Dei non abscondi in corde meo: nisi quod minus fortasse, ob vitandum scandolum, quam debui, dixi.

EPISTOLA XCV (285).

AD RUSTINUM ARCHIEPISCOPLUM EBORACENSEM.
Charitatim et beneficentiam ejus erga religiosos laudat

Patri charissimo et domino reverendo TURSTINO, Dei gratia Eboracensi archiepiscopo BEARNARDUS abbas Clara-Vallis, salute in plurimum dicit.

Splendor operis, et opinoris odor bene, ut com- perier, in gloria vestra convenierunt. Opinionem opus propria nec falsam fuisse, nec vacuan, cum quod ante sparsarat ubique fama valens, res ipsa faciat manifestum. Quomodo nunc vel maxime claruit zelus justitiae, eminuit et inveniuit sacerdotalis vigor in defensione videlicet pauperum et pauperum quibus non erat adjutor (286)! Olim quidem opera misericordiae et elemosynas vestras enarrabat omnis Ecclesia sanctorum sed hoc volis commune eute pluriibus, quippe quod et a cunctis substantiam hujus mundi habentibus exigetur. Verum hoc opus episcopale, hoc paternae pietatis tam egregium specimen, hic vere divinus fervor, quo pro iustis suis pauperibus ille præcepit dabo zelum vestrum accedit et accinxit, qui facit Angelos suos spiculus, et ministros suos ignem urentem; hoc totum, inquam, speciale accessit, vestre dignitatis deus, insigne orbicu, ornamen coronæ. Alind est refu- cere ventrem esurientis, et aliud sanctam zelare paupertatem. Ibi enim servitur naturæ, hic gratia. Visitabis, inquit, speciem tuam, et non peccabis (Job v, 24). Ergo qui alienam carnem sovet, facit ne peccet: qui autem alienam sanctitatem honorat, fructificat sibi. Ideo ait: Desude eleemosynam in manu tua, donec invenias [al., videas] justam eai des. Quo fructu? Quoniam qui recipit justum in no- mine justi, mercedem justi accipiet (Matth. x, 11). Solvamus proinde naturæ debitum, ne peccemus: simus gratiae coadjutores, ut et participes fieri me- reamur. Sane utrumque ita in vobis admiramur, ut

prædicti monachi in episcopali Tursinii domo con- clusi, cum abbatis sui censuris revocari non po- tuissent, locum ad habitandum ab ipso episcopo accipiunt ad Ripponam, a cunctis retro sanctis in- cultum, spinis constituta, et inter convexa montium et scopulos hinc inde prominentes Richardo Priori ipso die Natali Domini a Turstino in abbatem or- dinato, qui hanc sub ulno incredibili vita austeri- tate transacta, se suamque locum, ab ipsis Pontes appellatum, sancto Bernardo tradidere: quibus ipse virum religiosum direxit, Gaulridum scilicet de Amalo (de eo vide librum quartum Vita S. Bernardi, cap. 2), a quo Cisterciense institutum incredibili devotione et alacritate suscepserat.

(285) Scripta anno Christi 1132.

(286) Quid Turstinus præstiterit in defensionem predictorum monachorum, qui studio majoris per-

utrumque datum vobis desperare fateamur : quatenus divinis laudibus aeternaliter misceatur, quidquid ex vobis temporatuer necessitatibus nostris impeditur, merito reverende et omni amoris sinceritate colende atque amplectende pater.

EPPISTOLA XCVI.

AB RICHARDUM FONTANENSEM ABBATEM (287), ET SOCIO EIS, QUI DE ALIO ORDINE AD CISTERCIENSEM TRANSIERANT.

Lauda eos ob renovationem religiosae disciplinæ.

Quanta aedivimus et cognovimus ea, et fratres nostri eterque Gaufridus annuntiaverunt nobis, quemadmodum noviter recalvistis igne Dei, convaluistis de infirmitate, relloruistis in novitate sancta. Digitus Dei est iste, subtiliter operans, suaviter renovans, saluviter mutans, non quidem de malis bonos, sed de bonis faciens meliores. Quis dabit mihi ut transeam, et videam visionem hanc magnam ? Nec enim minus mira minusve jucunda ista promotio est quam illa mutatio : nisi quod multo facilius reperias multos sacerdotes converti ad bonum, quam unum quicquam de religiosis transire ad melius, *Rarissima avis in terris* est, qui de gradu, quem forte in religione semel attigerit, vel parum ascendat. Vestrum proinde, dilectissimi, tam insigne, quam salubre factum non solum vos, qui servi vestrae sanctitatis esse percepimus, sed et universam merito laetificat civitatem Dei : quippe quo rarius, eo et clarius. Erat autem et necessarium ad cunctam, proximam defectum mediocritatem transcendere, et declinare tempore, qui Deo vomitum provocat; sed et sic oportebat propter conscientiam. Professis siquidem sanctam Regulam, an circa ejus puritatem sistere gradum tutum sit, ipsi sensistis. Dolens doleo, quod ergente diei malitia, et nocti festiante, plenum affectum exili cogor designare stilo et brevi chartula latam comprehendere charitatem Si quid deest, frater Gaufridus viva voce supplebit (288)

EPPISTOLA XCVII.

AD DUCEM CONRADUM (289).

Dehortatur eum a bello comiti Gebennensi inferendo, ne contra se ultorem Deum provoget.

1. Omnis potestas ab ipso est, cui dicit propheta : fectionis ad eum confugerant. docet ipsius epistola ex Monastico Anglicano referenda post Bernardinus.

(287) Scripta anno 1132. Richardus prior fuerat in monasterio Eboracensi Sanctæ Maria, inde eges-sus cum duodecim, ut dictum est, monachis, Romæ mortuus, ex tomo primo Monastici Anglicani, pag. 744. Huic suffactus Richardus alter, sacrificus quondam in praedicto coenobio Eboracensi, mortuus apud Claram-Vallem, ut legitur in ejusdem tomi pag. 745, de quo in epistola 320. Monasterium Fontanense diocesis Eboracensis ad Cisterciense institutum coniugavit anno 1132. Mira sunt que de horum monachorum fervore legantur in tomo primo Monastici Anglicani, pag. 733 seqq. Confer epistolam nunc 313 et epistolam 320, ubi de morte Richardi abbatis, nomine et ordine secundi.

(288) Ille est Gaufridus deus de Anayo, « vir sanctus et religiosus, multorum monasteriorum orinator et institutor, » quem sanctus Bernardus ad Fontanenses monachos misit, ut eos formam Ordini

Tua est potentia, tuum regnum, Domine : tu es super omnes gentes (I Paral. xxix, 11). Hinc ergo dignum duxi tuam, o illustris princeps, commoneare Excellentiam, quantum te oporteat deferre terribili et ei qui auferit spiritum principum. Comes Gebennensis, ut acceperimus per os ejus, ad justitiam se obtulit, et offert de omnibus que te dicas habere adversus eum. Si super hoc alienam pergis invadere terram, ecclesias destruere, incendere domos, exsulare pauperes, homicidia perpetrare, et humerum ferre sanguinem ; non est dubium quin graviter irrites adversum te Patrem orphanorum et Judicem viduarum. Eo certe irato, non expedit tibi dimicare in quantilibet multitudine vel fortitudine. Nihil enim intererit apud omnipotentem Dominum sabaoth, in multis an in paucis, cui volet dare victoram. Ipse nimurum cum voluit fecit, ~~ut~~ ut unus mille, et duo fugarent deceni millia (Deut. xxxii, 30).

2. Hæc pauper ego, pauperum permotus clamoribus, tua Magnificentiae scribere volui, sciens tibi honorificentius humilibus consentire, quam hostibus cedere : non quod putem hostem te fortiorum, sed quod neverum Deum omnipotentem potentiorem, qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Hujus rei gratia tua, vir nobilis, presentiam adissem, si licuisset. Nunc autem pro me hos de fratribus nostris destinare curavi, si forte suis et nostris precibus a tua Dignitate obtineant vel perfectam concordiam, si fieri potest, aut certe inducias, usquedum licet nobis firmam querere pacem, ad Dei voluntatem, et honorem tuum, et patrie salutem. Alioquin si nec oblatam justitiam recipis, nec nos precantes respicias, immo Deum in nobis de tua te salute communem non attendis, videat ipse et judicet. Scimus autem quod merito formidamus, difficile posse congradi tantes exercitus absque partis gravissima strage.

EPPISTOLA XCVIII.

DE MACHABEIS, SED AD QUEM SCRIPTA SIT IGNORATUR (290).

Respondet ad questionem, cur ex justis antiquis legi solis Machabæis Ecclesia dictum festum decreverit.

1. Quod per fratrem Hescelinum tua Charitas a mea nis Cisterciensis doceret : ex tomo primo monastici Anglicani, pag. 741. De eodem Gaufrido in Vita S. Bernardi, libro quarto, cap. 2. n. 10.

(289) Scripta circa eundem annum. — Conradus, Zeringensis dux, quem contra Amadeum I, comitem Gebennensem, his diebus arma cogitasse, Samuel Guichenon auctor est, in Historia Gallica Duum Sabaudie. Fuit autem Zeringen (inquit Monasterus Cosmographie libro iii) castrum quoddam nunc dirutum, a quo duces Zeringenses sumi cunctum habuerunt, semi-milliarium infra Friburgum in Brisgoia. Hi duces a comitibus Habsburgensibus progeniti, et circa tempus Henrici III imperatoris exorti Gebrone auctore, in sexto denunci hærede. Egone nuncupato, ad annum 1337 desere.

(290) Hunc titulum habent scripti fere omnes. In uno tamen Cisterciensi, epistola inscribitor : *Ad Brunonem Colonensem, ut putatur de martyrio Machabæorum.* In veteri editione : *Putatur scripta ad Hugonem de Sancto Victore.* Conjectura pro Brus-

parvitatem quæsivit (291), inde jam ad me scripsit ¶ Fulco Sparnacensis abbas (292). Cui ego nil rescripsi; velens, si quam forte super hoc reperissim Patrum sententiam, ipsam potius ei transmittere, quam novum vel nostrum quidpiam respondere: qua non facile occurrente, jam quod sentio ego, sic interim utriusque respondeo, ut quocunque forte rationabilius quilibet vestrum super eadem quæstioncula quandoque vel legerit, vel audierit, vel certe ipse senserit, mihi vicissim imparti non negligat. Queris itaque quidnam visum Patribus fuerit, ut solis ex omnibus antiquis justis singulari quodam privilegio Machabæis annuam celebritatem pari cum nostris martyribus venerazione decernerent in Ecclesia solemniter exhibendam? Si dixero dignos merito martyrum gloria judicatos, quibus non imparsuit in martyrio virtus; erit forsitan solutum, eur ipsis, sed neodium plane cur solos: cum et alios nonnullos ex veteribus pari constet zelo pietatis occubuisse, non tam pari et tripudia recoli mereuisse. Quod si illis non in amero hujuscemodi legatur solemnis celebritas, quia nimicrum quod præbuit virtus, præripuit tempus: cur non et eadem fuit in Machabæis consideratio? siquidem et ipsi pro tempore, nos ad coeli mox gaudia, sed ad inferni tenebras descenderant: ne tunc quippe apparente Primum ex mortuis, qui aperiret credentibus regna cœlorum; agno videlicet de tribu Juda, qui aperit, et nemo claudit, ad cuius introitum cum omni auctoritate se pernisi potestibus diceretur. Tollite portas, principes vestras; et elevamini portæ aternales, et introibit Rex gloria (Psal. xxxii, 7.) Preinde, si incongruum videatur cum gaudiis recolere transitum qui gaudiis non fuit, eaveatur et in istis: aut, si istos ob suæ virtutis meritum festivo prosequi favore placet, cur non itidepi deferetur et illis?

2. An dicendum est, utrosque quidem in morte cum inimicis habuisse cum martyribus pietatis causam, sed non etiam utrosque pariter eandem cum illis adeptos fuisse martyri formam? Universis nempe tam Veteris, quam Novi Testamenti martyribus sequitur convenit pro justitia occubuisse: sed interest quod isti passi sunt, quia illam tenebant; illi, quia non tenentes reprehendebant; isti, quod eam non deserenter; illi, quod deridentes perituros esse assenserent. Et ut breviter totum in quo differant, preferamus: hos cultus, illos zelus justitiae martyres fecit. Sol: ex veteribus Machabæi, quia non solum calsam, sed et formam, ut dixi, novi martyrii tenuer-

psae Coloniensi antisitie inde nata videtur, quod in ea urbe asservatae sanctorum Machabæorum reliquie: at istuc post Bernardi opium Mediolano a latrone a Balicoldo antisitus, qui eas a Friderico I imperatore obtinuit. In quibusdam manuscriptis hanc epistolam proxime antecedit epि tola 77 ad Hugonem de Sancto-Victore.

(291) Hescelinus, cuius hic mentio videtur esse canonicus Insulanus, de quo in tomo primo Analyticorum, pag. 289.

(292) Fulco abbas Sancti-Martini Sparnacensis

ruat; jure fortasse in Ecclesia cum novis Ecclesiæ martyribus eandem consuetetæ celebritatis gloriam assecuti sunt. Iustar quippe martyrum nostrorum libare et ipsi diis alichis, patriamque deserere legem, in eo mendata Dei transgredi cogebatur; renuebant, et moriebantur.

3. Non sic Isaías, non sic Zacharias, non denique vel magnus illè Joannes Baptista ita mortuus est: quorum primus serra fertur scissus fuisse; secundus inter templum et altare legitur occidus (Matth. xxiii, 35); tertius in carcere decollatus. Si queritur, a quibus? ab injustis et impiis. Si qua causa? pro justitia et pietate. Si quomodo? non tam eas confitendo, quam proponendo. Proponebant veritatem odientibus [al. audientibus] eam: veritas pariebat eis odium, et odium mortem. Licet injusti et impii, non tam tamen in illis pietatem persequabantur, quam a se repellebant: nec tam in illorum jugitiam ferébantur, quam propriam tuebatur iustitiam. Aliud est aliena invadere, aliud defendere sua. Non est id ipsum nolle sequi veritatem, et porsequi; invadere credentibus, et increpatibus indigunt: obturare os conscientium, et redarguentum stimulos non ferre patiente. Denique misit Herodes, et tenuit Joannem. Quam ob rem? quia Christum predicabat? quia vir bonus erat et justus? ino propter hoc magis reverebatur illum, et auditu eo multa faciebat. Sed quoniam arguebat Herodem Jeanes propter Herodiu[m] uxorem Philippi fratris sui, ideo vincet ideo et decollatus est (Euseb. vi, 17-28), passus qui dem et ipse pro veritatis, sed quam zelare videtur, non negare cogoretur. Hinc est quod haec ipsi tanti martyris passio, multorum, etiam longe minorum, festivitatibus minus festive recolitur.

4. Profecto si tali ratione et ordine passi fuisse Machabæi, ne uia quidem fieret de eis mentio. Nunc autem quoniam similis illis fecit martyribus christianis non dissimilis veritatis confessio, inquit eos similis prosequitur et veneratio. Nec ueret sane, quod, quemadmodum martyres, ne quidam eis ipsi pro Christo micime passi sunt: quia non raro est, sive sub Lege pro legalibus observantibus, sive sub Gratia pro mandatis evangelicis quis perficit. Uterque enim magis pro veritate, ac oer loco per Christo, qui dixit, Ego sum veritas (John xiv, 6) spati cognoscitur. Itaque plus contulit Machabæis hac parte martyrii genus, quam virtus: quando in illo in tempore pro justitia deserrasse, par: etia

ad Matronam, diœcesis Remensis, is est cui insbitur epistola 43 Hugonis Metelli, a Fulco rei rendo et in Christo benedicto abbati Sparnacensi, de repetitione ejusdem canonici Sparnacensis abbate Willermo. Abbas primus ejus loci fuit Fal post inductionem consilio Bernardi et Guidensi ejus fratris Ordinem canonicorum regularium, anno 1120 ad ductus ex Tullensi Sancti Leonis abbatis litteras ejus rei habes in Speciegi tomo XIII, pag. 303 seqq. Basilicae Sancti-Martinii functionis per Odinem comitem, pag. 281.

honore concelebrat præsens diutixat Ecclesia. Puto **A** Dominum Deum in terra vinenissim, non aeniora n^o hominem ultra, et habituorem quietis (Isa. xxviii, 1-11). Hinc et alius quidam: *Quis mihi hoc tribuat, ut in inferno protegat me, et abscondat me, donec pertranseat furor tuus; et constitutas mihi ne ipusca que recordari mei?* (Job xiv, 15.) Machabæos ideo, ut dictum est, excipiendos judicavit Ecclesia, quoniam quod eis negabat tempus, contulit martyrii genere.

5. Nec solum ipsos, sed et qui forte Vite jam in carne manifestata mortem sua morte preavenerunt, sive merentes in ipsa, sicut Simeon et Joannes Baptista; sive etiam pro ipsa, sicut Innocentes, quos alia ratione, licet ad inferos et ipsi descenderint, ritu nihilominus solenniter veneramur. Et innocentes quidem, quamquam iustum profecto fuit innocentiam **E**t pro justitia morientem illa vel præsentis gloria defraudari. Joannes quoque, sciens quod a diebus suis regnum ecolorum vim patitur, unde et clamat, *Existe paternitatem, appropinquavit regnum cælorum* (Matth. vi, 3); simulque videoas Vitam se pretiosum sanctuarum, mortem letus excepit. Quid utique ab ipso Domino morturus sciiscitari sollicitus fuit, ac certificari meruit. Nam cum per discipulos cum interrogasset, *Tu es, inquiens, qui venturus es, an alium exspectamus?* post narrata plura miracula audivit: *Et beatus qui non fuisse scandalizatus in me* (Matth. xi, 3-6). In quo nimurum verbo significavit ee Dominus meritorum, et tali morte, quæ posset Judicisesse scandulum, Genibus suicitia. Ad haec vocem sponte gaudens amicus spensi alteri animo processit que ei illum in proximo esse veniendum, jam dubitare non potuit. Porro qui letus, et tam letus potuit mori, potuit et letum sibi memoriam promereri. Sed et senex ille tam plenus virtutum quam dierum, tecum jam propinqua, Viam bejulans in malibus, nesci. *Nunc dimittis seruum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace: quia visderunt oculi mei salutare tuum* (Lue. ii, 29, 20); ac si dicaret: Securus descendere in carcere, qui tam præsto meam sentio redempcionem. Et hoc ergo, qui cum tam securè jucunditate et jucunda securitate moritur, merito in Ecclesia celebrari cum gaudio memoratur.

6. Cœterum illa qua ratione mors festiva reputabitur, quam nulla gaudiiorum festivitas comitetur¹ aut unde gaudium sumeret mortuus, qui se ei ad interales descendere tenebras certus erat, nec certi quidpiam secum cerebat, unde in proximo de sé liberatoris consociaretur? Iude est quod unus sanctorum, cum audiret, *Dispone domini tuum, quia mortis eris, et non vives, converti se ad parietem, et levigata magno, atque ita impeiravit exosic mortis aliquam dilatationem.* Hoc denique ei miserabiliter plaguebat dicens: *In dimidio dierum meorum vadam ad portas tertiæ et pauci post. Non video, inquit*

Dominum Deum in terra vinenissim, non aeniora n^o hominem ultra, et habituorem quietis (Isa. xxviii, 1-11). Hinc et alius quidam: *Quis mihi hoc tribuat, ut in inferno protegat me, et abscondat me, donec pertranseat furor tuus; et constitutas mihi ne ipusca que recordari mei?* (Job xiv, 15.) Israel quoque filios aiebat: *Beducetis canes meas cum dolore ad inferos* (Gen. xlii, 38). Quid in his solemnis laetitiae, qui festivæ celebratis apparet?

7. Nostræ autem martyres copiæ dissolvi, et esse eum Christo; cordi ubiqueque est corpus, illa similitudine congregatum in et aquiles. Nos, inquit, in exultant justi in conspectu Dei, et delectantur in secessu. Ibi, ibi, benigneissime Jesus. Ibi statim, et de hoc seculo nequam sanctus quisque eripitur, adnumeratur beatissima cum vultu tuo. Una ibi vox jubilo resonat sempererno, vox una cœlulationis et salutis in tabernaculis justorum: *Anima nostra sicut passer ereptus est de laqueo venantium; laqueus contritus est, et nos liberati sumus* (Psal. cxlvii, 7). Nonquid hoc decantare libebat apud inferos sedentibus in tenebris et umbra mortis, dum non erat qui redimerat, neque qui salvum facheret, quando nocturnum visitaverat nos criens ex alto, primis scilicet dormientium Christus? Merito igitur Ecclesia, quæ gaudere cum gaudientibus, flers cum dentibus novit; quos pareat judicat in virtute, discernit tamen ex tempore; nec parapat prosequendum obsecquo, et transsum ad vitam et descentum ad inferos.

8. Itaque martyrum facit causa, tempus genasque discernant. Terpus quippe Machabæos a novis martyribus disjungit, conjungit antiquis. Genus vero novis aggregat, segregat a veteribus. Et he quidem in Ecclesia præmissis ex causis differentiæ observantur. Ceterum apud Deum universo cœlii sanctorum commune est quod sanctæ ait Propheta: *Prestior in conspectu Domini nōs sanctorum sūs* (Psal. xcv, 15). Unde autem prelinseam dixerit, exponit nobis: *Cum dederit, inquit, dilectis suis sonorum, ecce hæc pītas Domini filii, merces fructus ventris* (Psal. cxvi, 2, 3). Nec putemus solo martyres esse dilectos, cum eum recolamus dicum de Lazaro, *Lazurus amicus noster dormit* (Joch. xi, 14): **E**t denique, Beati mortui qui in Domino moriuntur (Apoc. xiv, 13). Non soli qui pro Domino, sicut martyres, sed et ei qui in Domino moriuntur, sicut confessores, profectio beati sunt. Dua: prelinde res omni videtur mecum facere pretiosam, vita et causa; sed amplius causa, quam vita. Porro illa erit pretiosissima, quam et causa commendat et vita.

EPISTOLA XCIX.

AD MONACHUM QUENDAM (293).

Ob monachū enijsdam a suo coruobis discussum ansius, episodem letteris sinistrio se suspicione literatum scribit

Nuntium quo te dicas fuisse turchicum, hater Wil-
tulus mentio initio epistole, erat monachus illus Cle-
ræ-Vallensis, de quo in sequente epistola 193.

(298) In scriptis non paucis sequentes quatuor episodiæ nullum habent nullum praeter istum, *De usdem*. id est Machabæis, quod ipsum, Willermus,

Ieiunus tua sua, sed tua necessitate putavit ad te diligendum. Siquidem ipse suo more Dei gratia foriter agit, alienam a se interim adhuc faciens illam sententiarn: *Vir duplex animo inconstans est in omnibus viis suis.* (Jacobi. i, 8). Vias quippe Domini simpliciter, ac per hoc confidenter ambulans, non sentit illud Vœ, de quo dicitur: *Vieterram ingredienti duabus viis!* (Eccli. ii, 14.) Te autem audieramus in discordia versari, domum vestram non sine gravi scandalo abbatis et fratrum deserrasse, solamque habitare in nescio quo satis inconvenieati loco. Quo rumore nobis permotis, anxieque querentibus si quo modo tibi a nobis posset consultum iri; nihil paratus occurrere potuit, quam ut, te vocato ad nos, per te de te certiores prius effici curaremus: sieque quod in promptu esset, praesentes praesenti consulemus. Sed jam tuo scripto, nostroque rescripto, utrorumque ab alterutro falsæ suspicionis timore depulso, pariter quiescamus. Verum hac falsitate quam verasit ad nos invicem dilectio, comprobatum est; quam quidem dilectionem per hanc mutuam nostri sollicitudinem, non infructuose nunc renovam esse putaverim; cuius fructum tunc nos quidem copiam sacerdotum accipere, si tui nobis copia cum opportunitate dareter. Alioquin opportunius ducimus nos nostra contentos esse inopia, quam importuna copia abundare.

EPISTOLA C.

AD EPISCOPUM QUENDAM.

Eius erga religiosos pauperes favorem et beneficium laudat.

Si minus vos pro tanti operis susceptione fervore comperissemus, horrandus nobis super hoc et obsecrandus essetis. Nunc vero cum prima invitaverit nos vestra præcurrens dæ votio, restat ut ei a quo bona cuncta procedunt, et referamus grates pro bono quod desit velle; et fundamus preces, ut adjiciat et perficere pro hisa voluntate. Tamea gaudium meum non tacebo vobis. Quas nempe putatis delicias cordi meo afferat vestra hojuscemodi intentio? Delectabatur in crassitudine anima mea, si infatigabilem cognoveris in studiis salutaribus et honestis. Gaudeo enim, non quia quaro donum, sed requiro fructum. Libenter recipio beneficium quod prospicit danti; alioquin non ambulo in charitate illa que non quartit qua sua sunt (*I Cor. xiii.* 5). Et quiscum nobis in hoc bene facitis, sed vobis melius: nisi forte excedit vobis illa sententia, *Beatus est dare quam accipere* (*Act. xx.*, 35). Hoc plane decet episcopum, hoc sacerdotium: vestrum commendat, ornat coronam, nobilitat dignitatem, si quocum ministerium prohibetur esse pauperem, administratio probet pauperum amorem. Non enim paupertas virtus reputatur, sed paupertatis amor. Denique beati pauperes, non rebus, sed spiritu (*Math. v.*, 3).

A

EPISTOLA CI.

AD RELIGIOSOS.

Monachum, qui sine licentia discesserat, redeuntem benigne suscipi postulat.

Fratrem Lambertum, quem in aliquibus forte fluctuantem suscepimus, orantibus quidem vobis pro ipso constantem remisimus, et nulla jam, ut opinamue, scrupulositate pristina laborantem. Causam quippe adventus ejus, neconon et discessionis modum et intentionem sollicite nobis perscrutantibus, intentionem quidem visus est habere inculpabilem, sed causam plane non sufficientem, ut tali modo, id est sine licentia, discedere debuisse. Unde et sumpta justæ in eum invectionis occasione, increpato ut oportebat et confirmato in quibus nutabat, redditum ei persuasimus. Et pro redeunte rogamus, dilectissimi fratres, esse vos videlicet præstabilis super fratris præsumptione, sed præsumptione, ut videtis, satis simplici, et non malitiosa: quandoquidem neque ad dexteram neque ad sinistram declinavit, sed directe ad nos tramite venit, quos utique pro certo sciebat vestre esse sanctitatis servos, vestre religionis amatores sincerissimos, et simulatores fidelissimos. Sescipite ergo eum vos, qui spirituales estis, in spiritu lenitatis; confirmeturque in eo charitas, et excusetur malum factum intentio bona. Imo recuperate eum gaudio, quem dolebatis amissum; contractamque do fratribus egressione ac transgressione tristitia effugiet citissima de regressione laetitia. Confido autem de Omnipotenti misericordia, quia quidquid exasperavit inordinata discessio, postmodum deliniet emendata conversatio.

B

EPISTOLA CH.

AD QUENDAM ABBATEM.

Monachi cujusdam dyscoli emendationem omni modo tentandam; sed incorrigibilem efficiendum, ne plurus ejus consortio depraventur.

C

t. Super fratre turbato, et turbante fratribus, et contemnente magistrum, breve tibi, sed fidele datus consilium. Diaboli studium est circuire in domo Dei et querere quem devoret; tum e contra vigilantie, in quantum potes, unquam locum dare diabolo. Quanto igitur ille acerius insistit, quomodo a gregi iuveniis separat oviculam, quatenus eo licentius rapiat, quo jam non fuerit qui eripiat; tanto anxius tioi, quantum in te est, resistendum est, ne de manu tua possit eam eruere, ne quando dierat intinxas: Praevalui adversus eum, Itaque aggredere fratrem omni officio charitatis; videlicet beneficiis, salutaribus monitis, secretis increpationibus, publicis iahortationibus, duris etiam et verborum et verborum correptionibus; quodque elheacius esse solet, tuis ad Deum pro eo fratrumquo plus erario-nibus.

D

2. Quod si jam haec omnia fecisti, nec profecisti; ad Apostoli consilium consugiendum est. dicentis. *Aufeate malum ex vobis* (*I Cor. v.*, 15) Auteratur ergo malus, ue malos generat. Neque enim potest arbor inaria fructus nisi malos facere. Auteratur

autem dico, sed non quomodo ipse vult; ut videlicet tanguam ex tua licentia, cum male secura conscientia extra congregationem, contra professionem, devitans subjectionem, sui juris esse, sua permittatur vivere lege; (294) **107** sed absindatur, ut ovis morbida a grege, ut putridum membrum a corpore; qui jam exinde se pro certo noverit a te haberi tanquam ethniciū et publicanum. Et ne timeas esse contra charitatem, si unius (295) scandalum multorum recompensaveris pacem, quippe qui sua forte malitia, fratrum cohabitantium turbare facile poterat unanimitatem. Consoletur te illa Salomonis sententia: *Quem Deus negligit nemo petest corrigerē* (Eccle. vii, 14); et illa Salvatoris: *Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus, eradicabitur* (Matth. xv, 13); et illa beati Joannis evangelistæ de schismatis: *A nobis exierunt sed non erant ex nobis* (I. Jean., ii, 19); et rursus apud Apostolum: *In sedis si discedit, discedat* (I. Cor. vii, 15). Alioquin non est relinqua virga peccatorum super sortem justorum, ut non extendant justi ad iniquitatem manus suas. Melius est enim ut pereat nauis, quam unitas (296)

EPISTOLA CIII.

AD FRATREM WILLELMI MONACHI CLARÆ-VALLENSIS (297)
*Insigni paupertatis religiosorū commendatione prie-
via, perstringit in eo nimium in res terrenas affec-
tum, cum damno pauperum, ino suo ipsius con-
junctum, ut qui mallet sua morti, quam amori
Christi, cedere.*

1. Etsi facie ignotus nobis, etsi corpore remotus a nobis, amicus tamen es; et amicitia nouum jam nobis, et præsentem te facit. Haec tibi, te neciente, conparavit non caro et sanguis, sed spiritus Dei, qui Willmum fratrem tuum aeternam nobis societate et spirituali charitate deviuxit, ac per eum te quoque, si dignum judicas. At, si sapis, non confemnes eorum amicitiam, quos Veritas beatos clamat, et reges prouidentia cœlorum (Matth. v, 3). Quam quidem beatitudinem non invidemus tibi: nec enim cotinunciate tibi, nobis minnitor; nec nostri priuilegia restringuntur, si et te regnaveris. Quænam vero iovides causa potest esse, ut sortium magistratini consortium multitudo nil defrabit? Volo te esse amicum pauperum, magis autem imitatem. Ille gradus proficiens est, hic perfectorum. Amicitia pauperum, regum amicos constituit; amor paupertatis, reges. Regnum denique cœlorum pauperum est; et est regie potestatis beare pro voluntate amicos. *Facite, impiat, vobis amicos de manu-*

(294) Varia fuit pro temporibus et locis circa incarceres incorrigibiles disciplina. Ejiciendos præcipit Regula sancti Benedicti, in cap. 28 et 29. Sancitum Cloveshoviense anni 747 nonnisi ex synodi decreto terti cavel can. 24. Alia ratio est de Sanctimonialibus, quarum una cum ex monasterio Mertonii S. Petri detracio velo ejeta fuisse, recipi jussa est et intra monasterium in ergastulo poni et decreto synodi Meticensis anno 883, cap. 9. Cauonici regulares secundo duo tecum projicabantur ex epistola in Stephani Tornacensis.

(295) Adiut editi, effectione, sed deest in miss.

(296) De hac questione An in monasteria habeantur asperendi religiosum incorrigibilem consulendum

mona iniquitatis; ut, cum defeceritis, recipiant vos in aeternu tabernacula (Iac. xvi, 9). Vides quis magna dignitas sancta paupertas sit, ut non modo patrocinium ipsa sibi non querat, sed ei ferat indigentibus. Quale est hoc, absque intervenienti ejusdem angelorum vel hominum, sola divina gratia confidencia, accedere per temeritatem ad valorem gloriae, expessere summa rerum, attingere totius magnificientiae culmen?

2. Verum qualibus ista tu tibi impellit robur, utinam sine dissimulatione attendas. Nam vero est ad modicum parvus, quod aeternæ felicitatis aditum intercludit, quod perennis luminis incolumis manuscriptam charitatem absecundit, quod universitatis scientia fraudat, quod summae privat dignitatis honore. Quousque tu tantæ gloriae praefera fenum, quod hodie est, et cras in elibandum mittitur; eagnem dieo et ejus gloriam? Siquidem omnis cora fenum, et omnis gloria ejus tanquam flos feni (Isa. xl, 6). Si sapi, si habes cor, si tecum est lumen octolorum tuorum, desine jam ea sequi, quæ et assequi miserrimum est. Beatus qui post illa non abiit, quæ possessa onerant, amata inquinant, amissa cruciant. Amnon ea satius cum honore spensis, quam cum dolore perdis? amon ea prudentius Christi cedes amori, quam morti? Est in insidiis prædo, cuius manibus nec te nec tua potes subdueere. Non poterit prævideri, quia tanquam **108** sur in nocte ita veniet. Nihil intulisti in hunc mundum, haud dubium quia nec quidquam auferes. (I Tim. vi, 7). Dormies somnum tuum, et nihil invenies in manibus tuis. Sed nosti haec: non est in docendo te superflue laborandum. Orandum potius ut, quod tibi jam nosse datum est, detur et implere prout oportet.

EPISTOLA CIV.

AD MAGISTRUM (298) **CUALTERUM DE CALVO-MONTE.**
Hortatur eum ad fugam sæculi; monens priorem esse causam Christi, et animæ, quam parentum.

1. Sæpe meum animum dulcissima tui subeunte memoria, doleo super te, Gualtere charissime, cogitans vimirum illud tuæ juventutis decus, et ingenii acumen, scientiae et eruditio ornatum, quodque his omnia excellentius est in christiano, tuos illos mores ingenuos quam in aliis studiis alteras, dum de tuis maneribus, non auctori Christo, sed rebus deservias transitoris. O si (quod avertat Deus!) mors inopinata subripiens ista concusserit, heu! Haec tamen in Disquisitionibus monasticis, ac nostri Menardus et Edmundus Martene in suis super Regulam Comentariis.

(297) Sic titulus in duobus Vaticanis et in quibusdam nostris. In manuscriptis Cisterciensibus inscribitur, *Ad Amicum exhortatoria*. Ex eae vero epistole 106 copiimus esse Ivonem, qui simil cuna Willmo subscrivit.

(298) Hic nomine doctores et literarum præceptors appellare solet, ut in epistola 77 et 106 etc. Ita Thomas Stampensis aliquando se magistrum aliquando doctorem Cadumensem dicit in Spicilegiū tom. III, pagg. 127, 140. In uno codice Vaticano legitur ad M. Hatcherum.

subite cuncta, velut ad impulsum urentis et furentis sterili. Vix igitur, et vix iterum de quo dicetur: Exspectari ut faceret uvas, et fecit labruscas! (Isa. v. 4.)

3. Sed novi ego quam liquido et copiose haec me quoque facente cogitare sufficias; materno vero devinctus amore, nequid possis abficero quod jam contemnere uoris. Et quid ego ad haec respondebo tibi? Ut matrem deseras? sed inhumatum videtur. Ut cum ipsa mancas? sed nec ipsi expedit at sit filio causa perditionis, Forte ut et mundo simul militas, et Christo? sed nemo potest duobus dominis servire. Mater tua vult contraria tuæ, ac per hoc ei suis ipsis saluti, Elige ergo tu a duobus quod vis, aut unius videlicet satisfacere voluntati, aut utriusque saluti. Veram si multum eam diligis, deserere potius ipsam propter ipsam: ne, si Christum deseras ut maneras cum ipsa, propter te pereat et ipsa. Alioquin male meruit de te quæ te peperit, si propter te perit. Quomodo enim non perit, quæ ipsum quem peperit, perimit? Et haec dixerim, ut tue aliquando carissimi condescendam eorsumquam affectui. Caeterum fidelis sermo, et omni acceptione dignus: etsi impium est contemnere matrem, contemnere tamen propterea Christum, piissimum est. Nam qui dixit, Honora patrem et matrem (Matth. xiv. 4); ipse etiam dixit: Qui amat patrem aut matrem plus quam me non est me dignus (Matth. x. 37).

2. Este fama: licet tibi haec interim ascribere nomen tuo, et gloriari in laude tua, et vocari ab hominibus rabbi, et facere tibi nomen grande dum taxat super terram: quid tibi post mortem de his omnibus, nisi sola fortassis memoria relinquetur? et hoc quoque solummodo super terram. Scriptum quippe est: Dorisierunt soianum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis (Psal. lxxv, 6). Quod si hic est finis omnium laborum tuorum, at pace tua dixerim, quid habes amplius jumento? Siquidem et de tuo palefrido (299), cum meritus fuerit, perhibebitur quia bonus mit. Sinal vide quid tibi ante tribunal illud terrificum respondendum sit de eo quod acceperis in vano animata taum, et animam taleni: si tamen inveniaris nihil egisse amplius de immortali et rationali spiritu tuo, quam quodvis pecus de suo; cum brutus utique spiritus non vivat, nisi quamdiu viviscat, et uno eodemque momento et vivificare pariter desinat et vivere. Quid, quæso, dignum te judicabis, qui, factus ad imaginem factoris, tantæ in te majestatis non defendis dignitatem; et tu, homo cum (300) essem, honorein taum non intelligens, comparatus iumentis insipientibus, et similibus factus sis illis I domini spiritualis videlicet aut heterauim elaboraveris, sed instar belluini spiritus, qui ut a corpore, ita eum corpora dissolvitur, solis fueris contentus corporalibus ac temporalibus bonis, evangelici illius sardus auditor consilii: Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternum (Ioh. vi. 27). Scriptum est autem quod nou ascendit in mentem Domini nisi, qui non accepit in vano animam suam. Sed ne is quidem, nisi etiam faerit innocens manibus, et mundo corde (Psal. xxiii, 2). Videris tu an de tuis hoc operibus simul et cogitationibus presumere audeas; siu autem, attende quid moreatur iuiquitas, si sola sufficit iniuititas ad damnationem. Et revera secura non erit spina vel tribulus, ubi securis in fructuosa arbori ponit videbitur; nec pareat pungens, qui minatur et

(299) Palefridus, equus maguus et insignis, qui per frenum ducitur.

EPISTOLA CV.

AD REMENCH ROMANÆ CURIE SUBBIACONÆ.

Citæ religiosæ propositum urget, mortis memoriam inculcans.

BERNARDUS abbas Claræ-Vallis, ROMANO BRO, quod sano.

Bene fecisti, charissime, tui nobis per litteres et reuocauis dulcem memoriam, et excusans molestissimam moram. Minime quidem desiderantiam te corribus illa potuit subrepere quaque oblitio tue dilectionis; sed te tui, fateor, pens oblitum enses putavimus, priusquam illas litteras videremus. Nunc itaque rumpo moras, fac cito quod seripauis; et si veraceiter stylus expressit affectum, effracte opus stylum testificetur. Quid tardas ipsum, quem iamdudum concepisti, spiritum parturire satius? Nil mortalibus vel morte certies, vel incertissima hora mortis. siquidem tanquam fur in nocte, ita veniet. Vix prægnantibus in ille diel Si sunerenerit et prævererit hunc tam salutiferum partus, neul perfodiet dominum, sanctum germen extinguei. Cum enim dixerint, Pax et securitas, tunc repertus superrenderet eis interitus, sicut dolor in utero haerentis, et non effugient (I Thess. v. 3). Volo te mihi eti non effugere, certe vel non timere. Justus quippe mortem, eti non cavit, tamen non pavet. Denique si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit (Sap. 14. 7). Moritur quidem et justus, sed securi; quippe cujus

(300) Editu addent, in honore ei Psalmo xi. viii., sed deest in manuscriptis. et certe rediudicat hoc loco

mors ut præsentis est exitus vitæ, introitus melioria. Bona mors, si peccato moriaris ut justitiae vivas. Haec mors necesse est ut præcurrat, ut sequatur illa secura. In hac vita, quādū durat, compara tibi illam quā semper durat. Dum vivis in carne, morere mundo, ut post mortem carnis Deovivere incipias. Quid enim si conciderit mors saccum corporis tui, dum te subinde circuminet lethum? O quam beati mortui qui in Domino moriuntur, audiētes a Spiritu, ut requiescant jam a laboribus suis! (Apoc. xiv, 13.) Non soluci autem; sed et succedit jucunditas de novitate, ac de æternitate securitas. Bona proinde mors justi propter requietam, melior propter novitatem, optima propter securitatem. Et contra, mors peccatorum pessima (Psal. xxxii, 22). Et audi unde pessima. Mala siquidem est in mundi ammissione, pejor in carnis separazione, pessima in verinis ignisque duplice contritione. Eia ergo festina, exi, recede: moriatur anima tua morte justorum, quo siant et novissima tua horum similia. O quam pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus! (Psal. cxv, 15.) Fuge, quæso; in via peccatorum ne steteris. Quomodo vivere potes, ubi mori non aedes? Cum panibus occurrore fugienti paratos nos esse confidito (301).

EPISTOLA CVI.

AD MAGISTRUM HENBICUM MURDACH (302).

Ad capessendum religiosæ vitæ statum excitat, delicias breviiter insinuans.

Dilecto suo HENBICO MURDACH, BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, salutem, et non in via.

1. Quid mirum si inter prospera fluctus et adversa, qui needum statuisti supra petram pedes tuos? Ac si iures et statuas custodire judiciai justitiae Domini, quid horum te poterit separare a charitate Christi? O si scires et quid dicam! *Oculus, Deus non vidit absque te, que præparasti diligenteribus te* (Iez. LXIV, 4). Sed tu, frater, qui, ut adivisi, Prophetas legis, putas intelligis que legis? Nam si intelligis, sentis utique sensum propheticæ lectio- ni esse Christum. Quem videlicet si apprehendere cupis, citius illum sequendo, quam legendo consequi potes. Quid quæris verbum in Verbo, quod jam caro factum præsto est oculis? Jam enim de latibulo prophetarum egressus est ad oculos piscatorum; jam de monte umbroso et condenso, tanquam sponsus de thalamo suo, prosilvit in campum Evangelii. Jam qui habet aures audiendi, audiat illorum clamantem in templo: *Qui sitis, veniat ad me, et bibat* (Jean. vii, 37); et: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos* (Matth. xi, 25). Tu ergo times desicere, ubi se Veritas reficere

(301) Modus loquend: Bernardo familiaris, ut in epistola 107, n. 13, et in epistola 124, n. 2, etc.

(302) Scholis apud Anglos præfectus erat Henricus iste, natione Anglus, cuius discipulos fuisse Willemum et Ivo næcum patet ex his epistolis. Bernardi monitione tandem acquieavit Henricus, factus monachus Clares-Vallenensis, deinde abbas Vatis-Clares; cum tertius abbas Fontanensis in Anglia ex epistolis nunc ordine

te promiuit? Certe si tantum te delectat tenebrosa aqua de nubibus aeris, quanto juventius haurias de serenissimis fontibus Salvatoris?

2. O si semel paululum quid de adipे frumenti, unde satiatur Jerusalem, degustares! quam libenter suas crustas rodendas literatibus Judæis relinquieres! O si te unquam in schola pietatis sub magistro Jesu merear habere sodalem! O si mihi licet purificatum prius tui pectoris vasculum supponere unclionai quæ docet de omnibus! O quam libens tibi pariter calidos panes [subaudi porrigerem], quos utique adhuc fumigantes, et quasi medo de furno, ut aiunt, recens tractos, de cœlesti largitate crebro Christus suis pauperibus frangit! Utinam si quam mihi guttam quandoque de pluvia voluntaria, quam segregavit hereditati sue, stillare digeatur in dulcedine sua pauperi Deus, mox eam tibi possem refundere, et rursus a te vicissim recipere quod senseris! Experto credere: aliquid amplius inveneris in silvis, quam in librīs. Ligna et lapides docebunt te, quod a magistris audire non possia. An non putas posse te sugere mel de petra, oleumque de saxo durissimo? An non montes stillant dulcedinem, et colles fluunt lac et mel, et valles abundanti frumento? Multis occurrentibus mihi diceundis tibi, vix me teneo. Sed quia non lectionem, sed orationem petis, adaperiat De minus cor tuum in lege sua et in præceptis suis. Vale.

3. Idipsum ipsi Willelmus et Ivo. Quid super hoc vobis dicemus? Quod vos videre, et ad quid desidereremus, scitis; quantum vero, nec nos dicere, nec vos scire potestis. Oramus ergo Deum ut votis, quo nos praesisse debueratis, tribuat vel sequi: quatenus et in hoc tantæ vos humilitatis magistrum teneamus, cum videſſet non despiceritis magister sequi discipulos.

EPISTOLA CVII.

AD THOMAM PREPOSITUM DE REVERA (303).

Thomas iste Ordini Cisterciensi in Clara-Valle sese devoverat: procrastinantem Bernardus herlatur ad vota persolvenda. At surdo cantatum sequens docebit epistola, uoi infelicem Thomæ exitum commemorat. In hac vero tota salutis aronomia profundissime describitur.

THOME dilecto filio, BERNARDUS, quod filio.

1. Quid opus est verbis? Fervens spiritus et vehemens desiderium aperiri sola lingua non sustinuit. Loquautur nobis affectum tam et reliqua membra. Praesens melius et iudeces nobis, et nos cognoscere. Jamdudum ab invicem tenetur alterutrum debitores, ego fidelis curse, tu humiliis obediens. Probet utramque, si placet, opus, non esamus. Volo te et tibi usurpare, et in me probare illam

320 et 321, ac denomi depositione per hunc genium II, Guillermo thessaurario, a clericis episcopos Eboracensis: qua de re varia epistola infra. Legi Guillermum Neulrigensem, in libro 1, cap. 7 Rogerio Novenarius, ad annos 1140 et Reberti de Monte Appendix, ad Sigebericum.

(303) Alias de Herlatur. Vide epistolam 41

Unigerili vocem : *Op̄era quæ dedit mihi Pater ut fuciam, ipsa testimonium perhiberi de me* (Joan. v, 36). Sic revera, sic unici Filii spiritus testimonium perhibet spiritui nostro, quod filii Dei sumus et nos, cum suscitatis ex operibus mortuis largitur opera vitae. Non ex foliis, non ex floribus, sed ex fructu arbor bona malave dignoscitur. Denique *a fructibus*, ait, *cognoscetis eos* (Matth. vii, 16). Opera erga, et non verba discernunt inter filios Dei et filios dissidentiae. Operibus preinde desideriam et aperi tuum, et experire nostrum.

2. Desideramus præsentiam tuam, querimus oportalam, immo promissam exigimus. Cur tanto ? Nil ia ea sanc exp̄emus de carne et sanguine. Aut proficere ex te cupimas, aut prodesse tibi, Generositas sanguinis, proceritas corporis, forma elegans, juvenilis decor, prædia, palatia, immensa spellex, infulaque dignitatum (adde et mundi sapientiam) : de mundo sunt haec ; et mundus quod suum est diligit. Sed quoque ? Non solum enim non semper, ut ipse qui non semper erit, verum nec diu quidem. Die siquidem ista in te mundus habere non poterit, et te quippe ipsum in brevi non habituras, nam breves dies hominis sunt. Mundus quidem cum suis concupiscentiis transit ; sed te prius emulit, quam ipse pertransit. Quid te sine fine defeciat amor morti finiendus ? Nos vero te, non tua diligimus : tua sint, a quo sunt. Tu tue promissionis memor, cui nobis capiam diuitias non negaris, amantibus te sinceriter, et amaturis perenniter. Pure siquidem nos amamus in vita nostra, morte quoque non erimus separati. Nam ea que in te, vel potius tibi appetimus, non hujus corporis sunt, nec hujus temporis tantum : ideoque nec cum corpore deficiunt, nec cum tempore preteriunt ; quinimo posito corpore plus delectant, post tempora durant. Nil simile habent cum supra enumeratis eorumque similibus, que ultique iocant tibi, non ex Patre, sed ex mundo. Quid horum enim vel non prævenit mortem, vel non invanit?

3. At vero iata optima pars est, que non auferetur in eternum. Quid istud ? Nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit. Qui homo est, et secundum hominem ambulat, qui videlicet, ut manifestius dicam, carni adhuc acquiescit et sanguini, quid illud sit, penitus nescit ; quia caro et sanguis non revelabunt quia solus revelat Deus per Spiritum suum. Animalis ergo homo ad hoc secretum nequaquam admittitur : siqui tamen non percipit ea quæ sunt spiritus Dei (1 Cor. ii, 14). Beati qui audient : *Vos autem dicitis amicos, quia omnia quæcumque audiui a Patre meo nota feci vobis* (Joan. xv, 13). O speculum nequam, quod solos tuos sie soles beare amicos, ut Dei facias inimicos, consequenter et indiguos consilio beato-

rum ! Plane enim qui amicus vult esse tuus, inimicus Dei constituitur. Quod si servus nescit quid faciat Dominus ejus, quanto minus inimicus ? Porro autem amicus sponsi stat, et gaudio gaudent propter vocem sponsi : unde et loquitur, *Anima mea liquefacta est, ut dilectus locutus est* (Cantic. v, 6). Amicus itaque mundi excluditur a consilio amicorum Dei, qui non spiritum hujus mundi acceperunt, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciant quæ a Deo donata sunt tibi, Confiteor tibi, Pater, quia abscondisti haec a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Ita, Pater, quia sic fuit placitum coram te (Matth. xi, 28, 26), non quia sic meritum vel ab ipsis. Omnes enim peccaverunt, et egent gloria tua : ut gratis mittas Spiritum Filii tui clamantem in cordibus filiorum adoptionis, Abba, Pater. Hoc quippe spiritu qui aguntur, hi filii sunt, nec paterno prorsus arcendi consilio. Habent nempe in se manentem spiritam, qui scrutatur etiam profunda Dei. Denique quid ignorant, quos nuctio docet de omnibus ?

4. Væ vobis, filii hujus saeculi, a vestra insipiente prudentia, ignorantes spiritum salutarem nec participantes consilio, quod solus soli Pater eructat Filio, exceptio cui voluerit Filius revelare ! Quis cognovit sensum Domini ? aut quia consiliarius ejus fuit ? (Rom. xi, 34.) Non equidem nullas, sed raras : soli sane qui veraciter dicere possunt, *Unigenitus qui est in sancta Patris, ipse enarravit nobis* (Iren. i, 18). Væ mundo a strepitu ! Clamat in populis idem Unigenitus, tanquam magai consilii angelus : *Qui habet aures audiendi, audit.* Et quoniam dignos non invenerit sensus, quibus Patris commititat articanum, texit parabolam turbis, ut audientes non audiant et videntes non intelligent. Ceterum amicis seorsum audient : *Vobis datum est yosse mysterium regni Dei* (Luc. viii, 8, 10); qui quis et loquitur : *Nolite timere, pusillus gressus, quia complacuit Patri vero dars vobis regnum* (Luc. xii, 32). Qui sunt hi ? Utique quos præscivit et prædestinavit conformati fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Magnum seceretsaque iuotissimum consilium. Novit Dominus qui sunt ejus : sed quod notum erat Dei, manifestatum est hominibus. Nec alios sane dignatur tanti participatione mysterii, nisi eos ipsos quos suos præscivit et prædestinavit. Nam quos prætestinavit, hos et vocavit. Quis enim sane nisi vocatus, ad Dei accedat consilium ? Quos autem vocavit, hos et justificavit. Oritur quippe Sol, non is qui quotidie oriri cernunt super bonos et malos, siquidem solis ad consilium vocatis (364) prophetae pronuntiatione prouiduntur : *Vobis, inquit, qui timetis Deum, orietur Sei justitia* (Malach. iv, 2). Manentibus igitur in tenebris filiis dissidentiae, evadit in novam lucem iuouis filius de po-

bones et matus, sed qui timentibus Deum prophetae pronuntiatione prouiduntur solis ad consilium vocatis : Vobis, inquit, qui timetis Dominum, orietur Sol justitia.

(364) ita scriptis omnes, nisi quod in nonnullis legitur. Siquidem is Sol ad consilium vocatis, etc. la primis editis et posterioribus plerisque. Oritur quippe Sol, non is qui quotidie oriri cernuntur super

issitate tenebrarum, si tamen jam fiderent Deo dicere potest : *Particops ego sum omnium timentium te* (Psal. cxviii, 63). Vides quia praecedit timor, ut sequestur justificatio ? Forsitan ergo timore vocamur, amore justificamur. Denique justus ex fidem vivit (Rom. 1, 17), illa procul dubio que operatur ex dilectione.

5. Audiat itaque in sui vocacione peccator quod timet : et sic accedat ad Sollemi iustitiae, videat illuminatus quod diligit. Quidnam est illud ? *Deserit cordia Domini ab aeterno, et usque in aeternum, super timeantes eum* (Psal. cxii, 17). Ab aeterno propter praedestinationem, in aeternum propter beatificationem. Altera carens principio, altera nesciens finem. Siquidem quos ab aeterno praedestinat, in aeternum beatificat, intercedente sane media vaccinatione una cum justificatione, dentaxai in adultis. Sic ad ortum Solis iustitiae sacramentum absecundatum a seculis de praedestinationis et beatificationis, emergere quodammodo incipit ex abyso 123 aeternitatis, dum quisque vocatus per timorem, justificatus per amorem, presumit se quoque esse de numero beatorum, sciens nimiram quia quos justificavit, illos et magnificavit (Rom. viii, 29, 30). Quid enim ? audi se vocari, cum timore concutitur; sentit et justificari, cum amore perfunditur : et de magnificatione disfidet ! Initiatur, provehitur : et de sola consummatione desperabit ! Nempe si initium sapientie timor Domini, in quo dicta est esse nostra vocatio; quid nisi proiectus in sapientia est amor Dei, is dentaxat qui interim ex fide est, ex quo et nostra fit justificatio ? Quid item nisi consummatio in sapientia est ipsa, quam in fine speramus, de divina illa et deifica visione glorificatio ? Sic abyssus abyssum invocat in voce cataractarum suarum, cum in terrore judiciorum suorum immensa illa aeternitas, et eterna immensitas, cuius sapientia non est numerus, cor hominis primum et inscrutabile mira sua bonitate et potentia educit in admirabile lumen suum.

6. Verbi gratia, ponamus hominem in seculo, saeculi adhuc et sua carnis amore relentum, et, cum terrestris hominis imaginem portet, incubantem terrenis, nil de coelestibus cogitatione. Quis hunc non videntur horrendis circumfusum tenebris, hisi qui in eadem mortis umbra sedet ? quippe enim nullum adhuc sua statutis signum eluxerit ; emi needum in aliquo interna testetar inspiratio, an non de se quidquam aeterna teneat praedestinationem. At vero si superna eum misericordia dignenter quandoque resperxerit, inniseritque spiritum compunctionis, quatenus ingemiscat et respicat, manet viam, donat carnem, amet proximum, claret ad Deum, proponatque de ceteris vivere Deo, non saeculorum ex qua deinde superni luminis gratuita visitationes, et subita mutatione dexteræ Excelsi, agnoscat se merito quidem non iam iræ, sed gratiam filium, quippe qui paternum erga se divinæ liberalitatis experitur affectionem ; quod se utique hactenus in tantum lauerat

A ut nou solum nesciret utrum magis dignus foret amore an odio, verum etiam odium magis, et non amorem propria conversatio testaretur : erant enim tenebre adhuc super faciem abyssi ; nonne is tibi videtur quasi de abyso profundissima et tenebrosissima horrendæ ignorantiae, in aiam quamdam quoque trahi abyssum e regione amoenam et lucidam claritatis aeternae ?

7. Et tunc denum quas dividit Deus lucem a tenebris; eum peccator, sole ilucentie iustitiae, abjectis operibus tenebrarum, induitur arma lucis ; et is quem prior vita ac propria conscientia, tanquam revera filium gehennæ, deputaverat ardoribus semperiternis ; ad tantam visitantis se Orientis ex alto dignationem respirans, gloriari etiam incipit praeter spem in spe glorie filiorum Dei, quam jam, nimicrum e vicino revelata facie exsultans, novo in lumine speculatur, et dicit : *Signatum est super nos lumen rultus tui. Domine ; dedisti latitudinem in corde meo* (Psal. iv, 7). O Domine, quid est homo, quia iumentisti ei ? aut filius hominis, quia reputas eum ? (Psal. cxlii, 3.) Jam se, o bone Pater, vermis vilissimus et odio dignissimus semperiterno, tamen confidit amari, quoniam se sentit amare ; imo quia se amari praesentit, non redamare confunditur. Jam apparet in lumine tuo, o inaccessibilis Lux, quid boni penes te, etiam cum malus esset, miserum manueret homoneulum. Amat preinde non immerito, quia amatus est sine merito : amat sine fine, quia sine principio se cognoscit amatum. Prædit in lucem ad miseri consolationem magnum consilium, quod ab aeterna latuerat in sinis aeternitatis : quod nolit videlicet Deus mortem peccatoris, sed magis ut convertatur et vivat. Habet, homo, hujus arecani indicem spiritum justificationem, eoque ipso testimonium spiritui tuo, quod filius Dei et ipse sis. Agnoscit consilium Dei in justificatione tui ; confitetur et dicit, *Consilium meum justificationes tuus* (Psal. cxviii, 24). Præsens namque justificatio tui, et divini est consilii revelatione, et quedam ad futuram 124 gloriam præparatio. Aut certe prædestinationis ipsa potius præparatio est, justificatio autem magis jam appropinquatio. Denique ait : *Agite panem suum, quia appropinquauit regnum celorum* (Matth. viii, 2). Audi et de prædestinatione, quod ipsa sit præparatio. Percepit, inquit, regnum quod vobis paratum est ab origine mundi (Matth. xxv, 34).

8. Nemo igitur se amari diffidat, qui prius unius liberatoris Dei amor nostrum, quem pavenerit, secesserit, deinceps promede redamare pignabit. quos appetivit se recesserunt amantes ? Amavit, inquit, amavit ; habet enim dilectionis pignus Spiritum, habet et testem fiduciam secum, et hunc crucifixum. O genitum, ipsenque firmissimum Dei erga nos unius argumentum ! Christus moritur, et meretur amari. Spiritus affectus et facit amari. Ille facit eum amare ; iste, ut amatur. Ille sacra misericordia dilectionem in nobis commendat, iste et dat. In illo cernimus quod amemus, ab isto sumimus unde amemus. Charitatis

igitur et ipsa necessitas et ratio dilectionis. Quanta confusio, si filium ingratis aculis cornere morientem! quod quidem facile contingit, si dedit Spiritus. Nunc autem quis charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datum est nobis (Rom. v, 5), amabimur, amari amplius merebimur animi. Si enim cum adhuc iniunxi essemus, recurrebant animi Deo per mortem Filii ejus, multo magis reconciliari salvi erimus in vita ipsius. Quid enarram? qui proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, non etiam omnia cum ipso daturum est nobis (Rom. viii, 32).

9. Cum ergo geminum teneamus nostræ salutis indiciam, geminam sanguinis et Spiritus effusionem, neutra sine altera prodest. Nam nec Spiritus datur nisi eridentibus in Crucifixum, nec fides valet, si non operatur ex dilectione. Dilatio autem donum Spiritus est. Quod si secundus homo (Christum leguerat) factus est non solum in animam viventem, sed etiam in spiritum vivificantem, ex uno videlicet meritis, ex altero mortuos suscitans; qui mihi prodesse potest quod in ipso moritur, absque eo quod vivificat? Denique ipse ait: *Caro non prodest quidquam, Spiritus est qui vivificat* (Joan. vi, 64). Quid est autem, vivificat, nisi, justificat? Cum enim pars anime peccatum sit, (anima quippe que peccaverit ipsa morietur (Ezech. xviii, 4); vita ejus siue debito iustitia est, quoniam justus ex fide vivit. Justus namque quis est, nisi qui amanti se Deo vicem respondit amoris? quod non sit nisi revelante Spiritu per fidem homini aeternum Dei propositum super sua existit futura. Quae sane revelatio non est aliud quam infusio gratiae spiritualis, per quam, dum facta carnis mortificantur, homo ad regnum preparatur, quod caro et sanguis non possident; simul accipiens in uno Spiritu, et unde se presumat amatum, et unde redemet, ne gratis amatum sit.

10. Hoc itaque est illud sacrum secretumque consilium, quod a Patre Filius in Spiritu sancto accipiente, suis, quos novit, per evendem Spiritum, justificando eos, communicat, et communicando justificat: quando id quisque accipit in sua justificatione, ut incipiat et ipse cognoscere, sicut et cognitus est; cum viaelet datur et ipsi presentire aliquid de sua ipsis futura beatitudine, quemadmodum ab aeterno latuit in praedestinate, pleius apparitorum in beatificante. De qua tamen jam percipita subiecta ex parte notitia, interiu quidem glorieatur in spe, nosdum tamen in securitate. Quasi miserandi, qui ad iam jacendum justorum consilium, nullum adhuc tenent suæ vocationis testimonium! Domine, quis credidit auditui nostro? O utram sapienter et intelligenter! Verum nisi crediderint, non intelligent.

10. Sed habetis et vos, o infelices seculi male 115

(306) Locus est Job, xxviii, 28. Septuaginta interpres: *Ecclesia ecclœsa est cogita, Ecce cultus Dei est sapientia.* Vulgata, *Ecce timor Domini ipsa est sapientia.*

Asperni amatores, vestrum seorsum a justis consiliis. Squama squamæ conjungitur, et non est spiracula in ipsis. Habetis, inquam, et vos, o impii, communicaeum ad invicem consilium, sed plane adversus Dominum, et adversus Christum eum. Etenim si, dicente Scriptura, *Pietas est cultus Dei* (305), profecto quisquis plus amat mundum quam Deum, impias atque idololatra esse convincitur, colens et serviens creature potius quam Creatori. Habentibus autem, ut dictum est, sanctis atque impia sua ad se quibusque consilium, magnum procul dubio inter utrosque chaos firmatum est. Nam quomodo Iesus longe se facit a consilio et concilio malignantium, ita nec resurgunt omnino impii in judicio, neque peccatores in consilio (306) iustorum. Est quippe **B**justorum consilium, pluvia voluntaria, quam segregavit Deus hereditati sua: est consilium vere secretum, descendens nimirum sicut pluvia in velutum: est fons signatus, cui alienus non communicat: est sol iustitiae, qui timentibus Deum tantum oritur.

12. Porro ceteros advertebas propheta in saeculitate et crecitate remaneentes, justorum siquidem imbris et luoi expertes iusecundos ac tenebrosos, confusos et aversos, subsannat et notat: *Hec est, inquiens, gens quæ non audivit vocem Dei sui* (Jerem. vii, 28). Non vultis, o miseri, dicere cum David, *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus* (Psal. lxix, 9); uiisque foris fusi in vanitates et inanitas falsas, intimum optimumque non requiritis veritatis auditum. *Fili hominum, usquequo gravi corde?* **C**utquid diligitis vanitatem, et queritis mendacium? (Psal. iv, 3.) Surdi ad vocem veritatis, ignorantibus consilium cogitantis cogitationes pacis, sed et loquentis pacem in plebeam suam, et super sanctos suos, et in eos qui convertuntur ad eum. Jam vos, inquit, mundi estis, propter sermonem quem locutus sum vobis (Joan. xv, 3). Ergo qui hunc sermonem non audiunt, immundi sunt.

13. Ceterum tu, o charissime, huic voce Dei tui, dulciori super mel et favum, si præparas aurem interiorum, fuge curam exteriorum, ut expedito et vacante interno sensu, dicas et tu cum Samuel: *Loquere, Domine, quia audit serrus tuus* (1 Reg. iii, 10). Vox haec non sonat in foro, sed nec auditor in publico. Secretum consilium, secretum querit et auditum. Auditui tuo gaudium pro certo dabit et letitiam, si sebris auro percepis. Abrabæ præcipit ut exire de terra et de cogitatione sua, ut videre et possidere meretur terram riventem (Gen. xii, 1). Jacob reiusto fratre et patria Jordanem transit in baculo (Gen. xxxii, 10), et excipitur Rachelis amplexibus (Gen. xxix, 11). Joseph dominator Egypto (Gen. xii), mercatione furtiva patri sublatus et patria (Gen. xxxvii). Ecclesia jubetur, ut concupiscat Rex decorum ejus, obliisci populum suum, et dominum

(306) Ha scribendum; non concilio, ut in Psalmo n. Sensus enim exigit, consilio et sic habeant manuscripti

patris sui (Psal. xlv, 11, 12). Puer Jesus inter cognatos et notos a parentibus queritur, nec iam invenitur (Luc. ii, 44, 45). Fuge fratres tuos et tu, si tua vis iuvare salutem. Fuge, inquit, de medio Babylonis, fuge a facie gladii aquilonis. Parati sumus eum panibus occurrere fugienti. Abbatem tuum me nominas; non recue interim propter obsequium. Obsequium dico, non quod exigam, sed quod exhibeam: sicut *Filius hominis non venit ministrari, sed ministriare, et verbum suum dare in redemptionem pro multis*. Veritatem si digo, judicas, accipo condiscipulum, quem magistram eligis. Unus sit ambobus magister Christus: et ipse sit epistola finis, qui finis est ad justitiam omnium credentium (Rom. x, 5).

PISTOLA CVII.

AD TROWAN DE SANCTO ADEONI (307), POST TRANSCRESSIONEM PROMISSORUM SUORUM VENIENTI AD CONVERSATIONEM.

Hunc relatis studiis religionem ingredi hortatur, proposito *Thomae de Reveria exitu infelici*.

Charissimo filio suo THOMA, frater BERNARDUS Claræ-Vallie praecausus abbas, in spiritu timoris ambulare.

1. Bene facis agnoscens debitum tuæ promissoris, et dilatae reatus soluentis non diffisere: sed volo te non solum quid, sed et cui promiseris, cogitare: nam ego mihi nihil usurpo ex eo quod mereor, et non mihi promissum ipsæ mecum recalvis. Frustra proinde times exprobatum tibi iri a me super frustratoria dilatione, qui testis accusus sum, et non dominus voti (308). Vidi et gavisus sum; et hoc ore, ut gaudium meum plenum sit: quod non ecit, nisi sum fuerit impleta promissio. Terminum posuisti, quem non oportuit transgredi. Transgressus es, quid ad me? tuo domino sis, aut cadis. Minus sane decreatum est pro humanæ periculo non probis, non minus agere tecum, sed monitis; idque quatenus ex quo admiseris animo. Si me audieris, bene; si non, ego non judico quemquam: est qui querat et judicet; qui enim judicat nos, Dominus est (*I Cor. iv, 5*). Ha hinc tibi plus timendum arbitrar ac delendam, quia non homini, sed Deo mentutes. Eisi ego tam, et vis, vereundam pareo coram hominibus, num illa, quæ eoram Deo est, impunitia impunita relinquitur? Quid queso, rationis habet vereundam ad diem hominis, et ultum Dei non reveri? Nam virtus Domini super scientes mala (Psal. xxxiii, 17). Tu ergo plus times opprobriis quam tormenta; et qui impudenter ad linguam carnis, contemnis gladium qui devorat carnes? Haccine est illa motum pulcherrima compositio, qua informari te scribis scientie huius apprehensione, cujas studio et amore sic serves, ut non verearum sancto preposito præjudicium facere?

2. Sed queso te, quod memoriale virtutis, quæ

(307) Vide epistolam 382.

(308) Volum appellat Bernardus ejusmodi promissum, quo quis se in religionem aggredi coram

a laute discipline, quis scientiam protecias, vel artis fructus, irrepide timora ubi non est timor, ei timore Domini relinquere? Quam salubrius disceres Jesum, et hunc crucifixum quam utique scientiam haud facile, nisi qui mundo crucifixus est, apprehendit. Fallaris, Cui fallaris, si te putas invenire apud mundi magistros, quam soi Christi discipuli, id est mundi contemporis, Dei munere assequuntur. Nec enim hanc lectio docet, sed uacuo; non littera, sed spiritus; non eruditio, sed exercitatio in mandatis Domini. Seminate, inquit, eobis justitiam, metite spem vite, illuminare vobis lumen scientie (Osee, x, 12). Vides quia non recte preditor ad lumen scientie, nisi justitiae germea procedat [al. procedat] ad animam, ex qua formatur genitrix vita, et non palea gloria. Quid ergo nondum ubi ad justitiam seminasti, nondum speci municipios messuisti; et verani te praesumis sectari scientiam nisi forte pro vera supponitur illa que fastigii. Et stolidi erras appendens argentum tuum non in paibus, et labores tuos non in salutem. Obscurio, redi ad cor, et adverte hunc annum [edit. annuum], terminum quem tu tibi induxisti in injuriam Dei, non esse aequaliter placabilem Domino, sed discordie seminarium, irascitionem, nutrimentum apostasie, qui spiritum extinguat, gratiam intercedat, temorem afferat illum qui Deus solet vomitum provocare.

3. Heu heu videris mihi uno spirita ambulare, sicut et una cœveri nomine, cum altero illo Thoma, olim scilicet praeposito de Reveria, qui cum se similiter nostro Ordini et nostra domui tota desiderio devovisset,cepit inducari, et in paulatim religescere, donec arbitria et horrenda mortis praetupus factus de medio est secularis ei prævaricatus, et duplo filius gehennæ (quod ab eo, si fieri potest, avertat misericors et miserator Dominus!). Exstet epistola, quam ad eum frustra scripsi (Episi. proceed.); nisi quod meam ipsius antinam liberevi, denuntians, quod in me seit, quæ oportet fieri cito. Beatus foret, si me audisset. Dissimulavisti: mundus ego sum a sanguine ejus. Verum id non sufficit mihi: quia etiam sim in facto isto securus de me, illa tamen, quæ non querit quæ sua sunt, charitas uerbi me lagere illum qui securus non existit, quoniam male securus vixit. O judiciorum Dei abyssus multus o terribilis! in consilio Deus super filios hominum! Spiritum donavit, quem erat denuo abligatus, ut esset supra modum peccans peccatum; et gratia substravit, et absonderet dilectum: quod tamen non fuit culpa dantis, sed idenius prævaricacionem. Si: nimirum arbitrii erat, quod male liberum habuit considerare spiritum contineare gratiam, nec mancipare effecnia suggestum Dei, ut posset dicere: *Gratia dei in me uacua non fuit* (*I Cor. xv, 10*)

4. Tu si sapi, illius iniurientia proferi ubi, et

eo statuerat. Confer epistola 395, et sententiam 63 in Cantica, u 6, ubi Novitiorum lapsus ei casum luget.

lavabis manus tuas in sanguine pescatoris, et curabis **A** cito absolvere te a laqueo perditionis, me a timore horribili. Ego enim haud secus fero, fateor, aversionem tuam, quam exasperationem meam: quoniam charissimus factus es mihi, et paterno te amplectet affectu. Ea propter ad omnes recordationem tui, animam meam transverberat gladius iste timoris, tanto acerbius, quanto te minus timenter considere. Seio neque, ubi de talibus legerim: *Cum dixerint, Pax et securitas, tunc subitanus eis superveniet interitus, tanquam in utero habenti, et non effugient* (*I Thess. v, 3*). Multa autem presentio immagine tibi pavenda tardanti resipiscere, tanquam nulla expertus, quæ o si cognovisses et tu! Crede ergo experto, crede amanti: cui ex altero non falli, ex altero non fallere inesse cognoscis.

EPISTOLA CIX.

AD ILLUSTREM JUVENEM GAUFRIDUM DE PERSONA (309),
ET SOCIOS EJUS.

Nobiles juvenses ab religiosis vita propositum praedicat et ad perseverantium hortatur.

Dilectis filiis Gaufrido et sociis ejus, Bernabodus abbas dictus Claræ-Vallis, spiritum consilii et fortitudinis.

1. Sermo qui insouxit, ædificat multos. In una universam lætitias civitatem Dei, ita ut letentur coeli, et exultet terra, et omnis lingua glorificet Deum de vestra conversione. Terra mota est, quia cœli distillaverunt a facie Dei Simei, pluentes istis diebus solito abundantius pluviam voluntariam, quam segregavit Deus hereditati suæ. Non apparebit ultra vaava in vobis erux Christi, quemadmodum in multis filiis dissidentiae, qui tardantes converti ad Dominum de die in diem, improvisa morte substancti, in penitus descendunt ad inferos. Omnino retrorsum et cuncte quasi de novo ligum in quo peperdit Dominus gloriæ, qui mortuus est, non tantum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum. Ipse ipse colligit vos, qui diligit vos tanquam viscera sua, tanquam fructum prelibosissimum erucis a me,

(309) In vetustiori editione, *de Parvyna*, quæ urbs est magnissima ad Somecum. Inde ergo nomen traxit Gaufridus et originem. Ex his erat, quos S. Bernardus in Belgio ad religionem convertiæ memoratur in libro quarto de ipsius Vita, cap. 3. Socius conversionis fuit Gaufridus alter, postea Prior Claræ-Vallensis. De his intelligendus est Hermannus monachus Tornacensis, in Specielegi tomo 42, pag. 479, ubi de S. Bernardo, auctor « tam ex ecclesia Sanctæ Marie Tornacensis, quam ex ipsa diocesi, clerici videlicet multi famosi domini Bernardum abbatem Claræ-Vallensem conversionis gratia seculi sunt. » Hoc factum refert Hermannus pag. 476, post annum vigesimum quartum pontificatus Sidonis Neviensis, qui sedere cœpit anno 1122. Non ergo haec epistola, ut Mauriques censet, ad annum 1131 referri potest. Gaufridam Perronensem lacat Petrus de Roya Novitus Claræ-Vallis supra, in epistola 478, n. 9. — Haec queque Mabillonica, qui in eo non concutit Horstius, quod hunc cumdem Gaufridum velit fuisse Priorem Claræ-Vallensis, do quæ sic habet. Haec sanctus Bernardus cuius alio viginti novem novilibus ac litteratis juvenibus in Flandria

A tanquam dignissimam recompensationem effusi sanguinis sui. Si ergo gaudent angeli super uno peccatore penitentiam agente (*Luc. xv, 10*), quid in tam multis, et illis peccatoribus, qui quanto illustiores videbantur in sæculo, scientia, genere, juventate, tanto pluribus erant perditios exempla? Legeram, *Non multos nobiles, non multos sapientes, non multos potentes elegit Deus* (*I Cor. i, 26, 22*); at nunc preter regulam mira Dei potentia talium converitur multitudo. Vilescit gloria præsens, juventutis flos concreta, non reputatur generositas; sapientia mundi studia judicatur; non acquiescit carnis et sanguini; parentum et charorum renuntiatur affectibus; favores, et honores, et dignitates reputantur ut stereora, ut Christus lucrat. Laudarem vos, si vobis **B** hæc accidisse ex vobis cognoscerem; ceterum digitus Dei est iste, metaio plane dexteræ Excelsi. Datum optimum est, et donum perfectum **¶** nec dubium quin descendens a Patre lumen. Ideo in ipsum omnes præconium jure referimus, qui facit mirabilia sohus, qui fecit ne in vobis oiosa jam esset ea, quæ apud se est, opiosa redemptio.

2. Quid igitur opus est facte, dilectissimi, nisi ut satagatur quomodo laudabile propositum digeum consequatur effectum? Studete propiore perseverantie, quæ sola virtutum coronatur. Non inveniatur apud vos, Est et Non, ut sitis filii Patris vestri qui est in celis, apud quem nimur non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Vos quoque, fratres, in comedam imaginem transformamini a clariitate in claritatem, tanquam a Domini Spiritu, carentes omni vigilantia et ipsi non inveniari levæ, instabiles, fluctuantes. Scriptum est enim: *Vix duplex animo, inconsans est in agitibus viis suis* (*Jacobi 3, 8*); et rursum: *Vix ingrediendi terram duabus viis* (*Ecclesiastes 11, 14*). Et ego, cherissimi, quantum congratulor vobis, tantum gratuler et mihi, qui ut accepti, dignus habitus sem minister eligi consilii hujus. Si consilium do, si auxilium spondeo, si video necesariorum aut certe si dignus judicor, non recuso labor-

ad religionem convertit; mutante vero aut precastinante hisce litteris excitavit. Is postea factus Prior in Claræ-Vallis, quintus in ordine; deinceps electus in episcopum Tornacensem (alii legunt Nannetensem), consecrare noluit. Quod ita Petrus Blesensis narrat: « Legimus, quod Gaufridas Perronensis, Claræ-Vallis Prior, electus in episcopum Tornacensem, electione nullatenus nequivit. Qui postea defunctus et apparetis eisdam fratri, inquit, qui qualiter ei esset, respondit: Revelavit mihi Trinitas sancta, quod si suscepisset episcopatum, fuisse de numero reproborum. Ubi ei ejus exemplo perceperit animos alienorum querardam praesidium, ita dicens: Quid ergo farient infelices, qui temerarium sollicitudinem fluctibus se sponte et grata mente immergunt? qui splendide epulando, dormiendo, bibendo, sedendo ad telonium, fiscalem calculum dispersando, querendo quæ sua sunt, aut potius quæ sunt Casarum, et non Dei, vitam suam in vanitatibus transigunt? » Ita Petrus Blesensis, epist. 192. Idem refert Casarius, lib. 2, cap. 23. Vide de eo Henrique in Menolog. ad diem 15 februario.

rem, non dero pro viribus. *D*cytus suppono humeros, etsi jam fessos (310), sarcinae huic, si mihi ecclitus imponatur. Laetus ei obviis, ut dicitur, manibus excipio cives sautorum, et domesticos Dei. Quam libens, juxta mandatum propheticum, occurro cum paenibus fugientibus a facie gladii, aquam fero sicutenibus! (*Iea. xxi, 14.*) Reliqua posui in ore nostri, *ima et vestri Gaufridi.* Quidquid vobis vice nostra dixerit ille, nostrum non dubitesc esse consilium.

EPISTOLA CX.

AD PARENTES EIUSDEM GAUFRIDI CONSOLATORIA.
*N*on esse cur filium religiosam tanquam perditum lugeant, vel etiam cur delicatulo metuant.

1. Si filium vestrum Deus fecit et suum, quid vos perdatis, aut ipse quid perdit? Fit de divite diuina, de nobili generosior, clarior de illustri; et, quod his omniibus, magis est, sanctus de peccatore. Oportet autem eum praeparari regno quod sibi paratum est ab origine mundi, atque hec rei gratia medicum tempus, quod vivere habet, manere nobiscum; donec abrasa spurcitia vitae secularis, ac terreno deterso pulvere, ecclesti mansio fiat idoneus. Si diligitis eum, gaudebitis utique quia rudit ad Patrem, et iaciem Patrem. Ipse quidem vadit ad Deum; sed vos non perditis eum; quin potius multos per eum acquiritis vobis filios. Quotquot sumus in Clara-Valle vel de Clara-Valle ipsum in fratrem, vos in parentes suscipimus.

2. At fortassis inquietis corpori ejus vitae asperitatem, quod minimum tenerum nostis esse ac deliciatum. Cæterum de hujusmodi timore dicitur: *Ibi trrepidaverunt timore, ubi non fuit timor* (*Psai. xiii, 5.*) Confidite, consolamini: ego ero illi in patrem, et ipse erit mihi in filium, quousque de meis manibus excipiat eum Pater misericordiarum et Deus totius consolationis. Nolite ergo lugere, et nolite fieri; quia *Gaufridus* vester festinat ad gaudium, non ad luctum. Ego ero illi pater, ego mater, ego frater et soror. Ego faciam ei prava in directa, et aspera in vias planas: ego ei ouinia sic temperabo et sic dispensabo, ut et spiritus proficiat, et corpus non deficiat. Denique serviet Domino in letitia et exultatione, et cantabit in viis Domini, quoniam magna est gloria Domini.

EPISTOLA CXL.

EX PERSONA ELIE MONACHI AD PARENTES SEOS.
*H*ortulatus eos ne se Deo servire voleantem impeditre aut retrahere conentur: indecumq. id, fore et frustraneum.

Charis parentibus suis, INGBANNO elivere He-

(310) Hinc patet Bernardum iam senecte proximum tunc fuisse.

(311) Haec inscripicio itare priuori restituenda est ex codice Corbeiensi scripta laudata. An epistola haec una est ex aliis quas scriptoribus componeendas prescriberat aliquando Vir sapientia ex epistola quae 380? Cæterum de his litteris da Hersins. Hanc epistolam Bernardus nomine Edig Novum epi ad parentes ejus scripsit, ut eos nihil a proposito vocare conantes reprimere. Aeriore quidem,

ALIAS monachus, sed peccator, quotidianas orationes (311).

1. Sola causa, qua non licet obedire parentibus, Deus est. Ipse enim dicit: *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus.* Si me vere ut boni, ut pii parentes diligitis; si veram, si fidelem erga filium pietatem habebitis: quid me Patri omnium Deo placere satagente inquietatis, et ab ejus servitio, cui servire regnare est, retrahere attentatis? Vere nunc cognosco quia iniunctor hominis, domestici ejus (*Michæl. vii, 6.*) In hoc vobis obedire non debes, in hoc vos non agnosco parentes, sed hostes. Si diligenteris me, gauderis utique quia vado ad meum atque vestrum, immo universorum Patrem. Alioquin quid mihi et vobis? quid a vobis habeo, nisi peccatum et miseriam? Hoc solum, quod gesto, corruptibile corpus de vestro me habere fateor et agnosco. Non sufficit vobis quod mo in hanc speculi miseriam miseris miserum induxitis; quod in peccato vestro peccatores peccatorem gentilis; quod et in peccato natum, de peccato nutritis: nisi etiam invidendo mihi misericordiam quam consequens sum ab eo qui non vult mortem peccatoris, filium insuper gehennæ faciat?

2. O durum patrem! o sævam malorum! o parentes crudeles et impios, immo non parentes, sed peremptores: quorum dolor, salus pignoris; quorum consolatio, mors filii est! qui me malunt perire etiam eis, quam regnare sine eis! qui me rursus ad naufragium, unde tandem nudus evasi; rursus ad ignem, unde vix realistas exivi; rursus ad latrones, a quibus semivivos relictus sum, sed miserante Samaritano jam aliquantulum convalesci, revocare coanunt: Et milliem Christi prope jam rapto eis triumphantem (quod non in me glorior, sed in eo qui vici mundum) ab ipso jam introitu glorie, tanquam canem ad vomitam, tanquam suem ad lutum, ad seculum reducere molitur! Mira abusio! domus ardet, ignis insta: a tergo, et fugienti prohibetur egredi, evadenti stradatur regrediri et hoc ab his qui in incendio positi sunt, et obstinatissima dementia ac dementissima obsimulatione fugere periculum solunt. Proh furor! si vos contumelias mortem vestram, sursum appetitis meam? Si, iugum, negligitis salvare vestram, quid juvat eum persecuti meam? Quare vos non potius sequimini me fugientem, ut non ardatis? An hoc est vestri cruciatus levamen, si me etiam perimatis: et hoc solum timetis, ne soli perireis? Ardens ardentes quod solatum praestare poteris? quare, iugum, consolatio damalis,

ingrat Lassius, et ista videri posse; nisi et tanta sapientia et sanctitas essent profecta. Quis enim electus illud Spiritus sancti organum iudeat reprehendere? Novaret ille quod haec res sit mortalis. Neque tamen mens ipsius est ut passim tam uriter illis scribar, nisi quis videat et in gravia salutis pericula illorum importunitate conciunctionum, aut illi, quem solvantur non faciat. Ha illi tractata utilissima de Situ vita deligendo, quasit. 4, 26. Camer notes ad ep. viiiijam 164.

socios habera suæ damnationis? quodvis remedium mortuorum sœculi: et jam parum est ut descendas in ventrem inferi; jam te deglutire festinat, ac rugientibus preparatis ad escam tradere deveraudum.

2. Revertere, quæro, revertere, priusquam te absorbeat profundum, et urgeat super te puteus os suum; priusquam demergaris, unde ullius non emeras; priusquam ligatis manibus et pedibus projiciaris in tenebras exteriore, ubi est fletus et stridor dentium; priusquam detrudaris in locum tenebrosum, et opertum mortis caligine. Erubescis forte redire, quia ad horam cessisti. Erubesces fugam, et non post fugam reverti in prælium, et rursum pugnare. Necdum finis pugnae, necdum ab invicem dimicantes acies discesserunt: adhuc victoria præmatribus est. Si vis, nolumus viceversa sine te, nec trahit tibi invidemus glorie portionem. Leti occurremus tibi, letis te recipiemus amplexibus, dicensusque: Epulari et gaudere eportet, quia hic filius noster mortuus fuerat, et revixit; perierat, et intentus est (Luc. xv, 32).

EPISTOLA CXII.

AD SOPHIAM VIRGINEM.

Eam prædicat ob spretam mundi gloriæ: et expeditis religiosarum virginum elogijs, privilegijs, præmiis ac ornamentis ad perseverantiam nutritur.

BERNARDUS abbas de Clara-Valle, SOPHIE virginis, virginitatis seruire titulum, apprehendere fructum.

1. Fallax gratia, et vanæ est pulchritudo: mulier timens Deum, ipsa laudabilis (Prov. xxxi, 30). Condeictor, filia, gloriæ virtutis tua, qua felicem mundi gloriæ respuisse narraris. Ipsa quippe digne resquitor; sed quia multi etiam aliter sapientes in ejus estimatiose desipiunt: tu jure laudaris, quia non fallaris. Flos feni est, vapor est ad modicum parens. Ipse ejus qualisunque status, nonne plus anxietatis, quam jucunditas habet? Dum vindicas, dum defendas, dum invides, dum suspicaris, dum semper ambis quæ non habes. Et, nonnullis adeptis, acquirendi non tempest ardor, quæ requies in gloria tua? Si qua tamen est, præterit jucunditas non redditura, et inde auxetas non relickerat. Ceterum videas eam quamplurimos non apprendere, contemnere perpaucos. Cur hoc? Profecto quia necessitas multorum est, virtus paucorum. Paucorum, et quam, paucorum, præseruit nobilium. Denique non mulieres nobilia, sed ignobilis maudi elegit Deus (I Cor. i, 26-28). Freinde benedicta tu in nobilibus, quæ pro gloria certantibus ceteris, de coemptu gloriae gloriosius sublimaris, et sublimius gloriari; insignior plane atque illustrior, quod de paucis facta es, quam quod oria de magnis. Illud denique Dei munere trum est, hoc tuorum. Porro quod tuum est, tanto charius est, quanto rarius. Nam si in viris virus rara est avis in terris (Juven. Sat. vi), quanto magis in femina fragili, et nobili? Denique mulierem fortem etio inter Luxovienses in Burgundiae comitatu, apud illius temporis scriptores.

EPISTOLA CXII.

AD GAUFRIDUM LEXOVENSEM (312)

Bolet eum deserto religionis proposito reddisse ad sacerdotium; et ad resipiscientiam hortatur.

1. Doleo super te, fili mi Gaufride, doleo super te. Et merito. Quis enim non doleat florem juventutis tue, quem lætantibus angelis Deo illibatum obtoleras in odorem saavitatis, nunc a daemonibus conculcari, vitiorum sparcitum, et sœculi sordibus inquinari? Quomodo qui vocatus eras a Deo, revocautem diuolum sequeris, et quem Christus irahere cœperat post se, repente pedem ab ipso introitu gloriæ retraxisti? In te experior nunc veritatem sermonis Domini, quem dixit. *Iunior honoris, domestici ejus* (Matth. x, 36). Amici tui et proximi tui adversum te appropinquaverunt, et steterunt. Revocaverunt te in fauces leonis, et in portis moris horum collocaverunt te. Collocaverunt te in obscuris, sicut

(312) Alii habent. *Luxoviensem*. Non vorabulo otiam Orderiens uti solet ad designandos Luxovienses, in Neustria ut nulla sit passim nemini distin-

quis iavenerit? (Prop. xxxi, 10). Malo magis quis fortior et nobilior? Minime quidem Deus est acceptor personarum: nescio tamen quo pacto virtus in nobili plus placet. An forte quia plus claret? siquidem ignobilis, cum eare gloria, non facile liquet utrum quia nolit, ea quia non possit habere. Laudo factam de necessitate virtutem; sed plus illam quam elegit libertas, non indicit necessitas.

2. Certum ergo cetero, quae spem uenit habenti, pro rerum fragoribus atque fallaciam vili breviisque gloriola: tu spes, quae non contundit, imitare. Tu te, lequam, ei quod breve hac ac momentaneum tridulatione tote supra modum in subtilitate operatur, poudri gloria reservato. Quid si tibi reprehaverint filii Belial, illas quae extente cella fructis incedunt grossibus, compositis et circumscriptis in similitudine templi; responde: Regum meum uenit est de hoc mundo; responde: Tempus meum uenit advenit, tempus autem vestrum semper est paratum: responde: Gloria nostra abscondita est cum Christo in Deo; non autem Christus apparuerit vita mea, nunc et ego apparebo cum ipso in gloria (Coloss. iii, 4). Quanquam et si gloriari eportet, potes tu quoque ingens, potes securus, tantum in Domino. Omittis sive corona, quam tibi Dominus preparavit in eternum. Siles reprobationes, quae te in posterum manent: quod felix spes admittenda es revelata facie speculi gloriae sponsi tui: quod te sibi exhibitus es gloriosus, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujusmodi; quod te sibi exhibitus es gloriatus, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujusmodi; quod ex tuis excepturis amplexibus, ponet laevam sub capite tuo, et dextera illius amplexabitur te. Praetereo locum nominatum, quem virginitatis prerogativa singularem a filiis et filiabus in regno es preuenit debito contulera. Siles et caudicium illud novum, quod virgo cum virginibus singulari nihilominus dulicique modulamine canitura (312), latetabat in ipso, et testificabis civitatem Dei, cantans, et canticans, et sequens Agnus quocunque iecit. Illud siquidem nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in eorū hominis ascendit, quod tibi preparatura est, et cui te preparari eportet.

3. Hinc ergo praetermitte, quae in futore deposita sunt ubi: presentia tantum loquer, ea loquer quae de primis spiritus iam tenes, sponsi renia, archas sponsalitatis, benedictiones dulcedearias, in quibus te praevenit, quae et subsequetur, atque quod daret completurem expectas. Ille, ille in medium ventiat summo decoro spectabilis, ipsis quatuor angelis admirandus eripetus: et preferant si quis filiale habent filie Babylonis, quarum vere gloria in confusione. Indumentum purpura et byssus, et subrude conscientia paucosa jacet fulgeat menilibus, moribus sordent. Et contra tu foris paucosa, intus speciose resplendes, sed divinis aspectibus, non humanis. Intus est quod delectat, quia intus est quem delectat:

(313) Ita manuscripti et antiquiores editiones Alias cantantur.

et: nisi forte tu dubius es habere Christum per fidem in corde tuo. Denique omnis gloria ejus filiae regis ab intus (Psalm. xlii, 14). Jucundare, filia Sion, et exulta setis, filia Jerusalem, quia concupivit Rex speciem tuam: si tanca confessionem et decorum iudeis, amicta lumine sicut vestimento. Nempe confessio et pulchritudo in conspectu ejus. Cujus? Speciei forma praeterea huminum; ipsis in quem desiderant angelis prospicere.

4. Audis cui places: ama unde places, ama confessionem, et quam amaris: ama confessionem, si affectas decorum. Confessioni jungitur decor, jungitur pulchritudo. Habes utrumque: Confessionem et decorum iudeisti (Psalm. ciii, 1); et: Confessio et pulchritudo in conspectu ejus (Psalm. xv, 6). Revera ubi confessio, ibi pulchritudo, ibi decor. Si peccata sunt, in confessione lavantur: si bona opera, confessione commendantur. Cum mala tua conditeris, sacrificium est Deo spiritus contributus: cum Dei beneficia, immolas Deo sacrificium laudis. Numen animis ornamentum confessio, quae et peccatorum purget, et justum reddit purgatoriem. Absque confessione iustus judicatur ingratus, et peccator mortuus reputatur. A mortuo quippe, tanquam qui non sit, perit confessio (Ecclesiastes, xvii, 26). Confessio igitur, peccatoris est vita, justi gloria: et necessaria est peccatori, et justum nihilominus decet. Denique rectos decet laudatio (Psalm. xxxviii, 4). Serica, et purpura, et tincturarum: fucus decorum habent, sed non prebent. Quidquid tale applices corpori, expedit speciem suam, non deponit. Secum denique tollit, cum tollitur ipsum. Porro decor qui cum ueste cadulatur, et cum ueste deponitur, uestis prouul dubium est, non vestit.

5. Tu ergo noli amulari in malignantibus, et mendacibus pulchritudinem alienam, ubi perdidierint uestes. Natiuus quippe et interos se produnt decoro nudes, quae tanto studio et pretio de diversis et variis speciebus ejus quae praeiorit figurae mundi, foris sibi conficeret satagat, unde oculis insipientium apparent speciosas. Indignum tibi judica, formam a peiliibus marium, et operibus vermium mutuari, tea tibi sufficiat. Ille est verus proprius cuiusque rei decor, qui nulla interlaceata materia per se iescat. O quam decenti rubore genes suffaudit virginibus ingenti gemma pudoris! quae in aures reginarum huic comparabuntur? Nec inferioris insigne decoris discipula preferit. O quam compositum reddit ornatum postularis corporis statum, nodum (314) nec non et mentis habitum, discipulas cervicem subunitum, post supercilia, compenit vultum, rigat oculos, cæchinos cohabet, moderatur lingua, gulari frenat, iram sedat, format incessum. Talibus decet pudicitæ vestem distinguere marginatus. Ita modi circumdata varietate virginitas, cui gloria merito non preferitur Angelicæ? Angelus habet virginalem, sed non carnem: sane felicior, gran fortior in hac parte Optimus et optabilis valde ornatus iste qui ei angelis possit esse invidiosus.

6. Sed adverte et aliud de eodem. Profecto tanto tibi manet tutus, quanto ei proprius. Vides nempe auro, argento, lapidibus pretiosis, et omni denique cultu regio non tam ornata quam enerata. Vides longas post se trahentes fimbrias, ipsasque pretiosissimas, et densas pulveris nubes exciantes in aera. Non te moveant haec. Hinc illa vel in morte depontent: te tua sanctitas nos relinquet. Non sunt sua quae portant. Cum interierit, non sument omnia, neque descendet cum eis gloria haec. Mundus, cuius sunt, nudis illis exequuntibus retinebit, eisdem vanis vanas similiter alias seductarus. At vero tuus hic ornatus non sis. Firmissime tibi; ut dixi, manet, propterea tutus, quia tuus. Nullius facile aut e diu injurias, aut patet insidiis. Adversus hujusmodi nisi furia callidas, nisi furentis credulitas potest. Nec a fineis roditur, nec veitestate corruptitur, nec consumitur usu. In morte vivit. Nimirum animæ res est, non corporis: et ob hoc simul cum anima de corporeabit, non obit cum corpore. Porro animæ non habent quid faciant, etiam qui corpus occidunt.

123 EPISTOLA CXIV.

AD ALTERAM SANCTIMONIALEM.

Quæ sub habitu religioso omnium gesserut mundos deditum, eam jam resipiscerentem prædicat, et ne gratiam negligat,hortatur.

1. Magnum est nulli gaudium, quod te ad verum et perfectum gaudium velle tendere compéri, quod non est de terra, sed de cœlo; id est, non de hac convalle plorationis, sed de illa quam fluminis impetus laetificat civitatem Dei. Et revera illud verum et solum est gaudium, quod non de creatura, sed de Creatore concipitur; et quod cum possederis, nemo tollit a te: cui comparata omnis aliundi jucunditas, incoerit; omnis suavitas dolor est; omne dulce, amerum; omnes decorum, secundum, omnes postremne quodeunque aliud delectare possit, molestum. Denique tu mihi testis es in hac re: te ipsam interregis, quia tu tibi familiarius eredes. Nunquid non hec ipsam clamat in corde tuo Spiritus sanctus? An non tibi jam ab ipso, priusquam a me, tajus rai veritas persuasa est? Quando enim tu femina et juvenula, formosa et ingenua, sic fragilis et sexum vinceres et statim; sic spectabiliem et formam et generositatem contemneres, nisi cuncta que corporis sensi-

bus subjacent, in ilorem jam tibi comparatione vilescerent, que te interias et confortant ut vineas, et delegant ut præferas?

2. Nec immerito. Modica, transitoria, terrena sunt quæ despici; maxima, æterna, essestia sunt quæ appetis. Plus dicam, et verum dicam: tenebras deseris, et lucem ingredieris. De profunde fluctuum emergis ad portam; de misera servitute in felicem libertatem respiras; de morte dñeque transis ad vitam: siquidem usquemodo tua non Dei voluntate, tea vivens non Dei lege; vivens mortua eras, vivens mundo, mortua Deo; sive, ut verius loquerar, nec mundo vivens, nec Deo. Volens quippe sub habite et nomine religionis misteriis de seculo conversari, sola Deum a te voluntate repuleras: non antem valens quod stude solebas, non tu quidem mundum, sed te mundus repulerat. Deum ergo repellens, ei a seculo repulsa, inter duas, ut dicatur, sellas sorrueras (314). Nec Deo itaque vivebas, quia nollebas; nec seculo, quia non poteras: alteri quidem tolens, alteri invita; sed tameu utrique mortua. Sic debet contingere his qui rovent, et non solvant (35. et noe reddunt); qui aliud foris ostentant, et intus aliud apponunt. At vero nunc per Dei misericordiam incepis reviviscere, non peccato, sed justitia; non seculo, sed Christo: sciens quia et seculo vivere, mors est; et in Christo etiam mori, vita. Beati nempe mortui, qui in Beatino moriuntur.

3. Ex hoc jaal nec votum tuum irritum, nec easam professionem causabimur: ex hoc jam nec corporis integritas animi corruptione infirmabitur, nec morum pravitatem virginitatis titulus obscurabitur: ex hoc jam nec falsum nomen, nec vacuum velamen portabis. Uiquid enim hactenus noua (315), ei sanctimonialis vocitata es, quæ sub sanctitatis nomine, non tamen sancto conversata es? Tum velum in capite mentiebatur reverentiam, et sub velo petulans oculus exhibebat impudentiam? Caput signum gerebas velatum, sed alatum: sub signo verecundus sermo resonabat invereundus. Risa immoderatio, incessus lascivior, vestitus ornatior, simpliciter (316) magis quam velata congruerunt. Sed ecce jam vetera Christo anciore transierat, et nova fieri iacipient omnia, dum cultum exteriorum interiori consumatas, et magis vitam quam vestem appellis habens ornatam. Facis (317) quod debes,

(314) Aperte hoc loco liber primus de Initiatione Christi, cap. 23. Religiosus negligens et tepidis habet tribulationem super tribulationem, et ex omni parte patrum angustiam; quia interiori consolacione caret, et exteriorum querere prohibetur. Lege sermones 3 et 5 in Ascensione.

(315) Vox ex regula S. Benedicti efficiat, in qua iuniores priores suos. Nomino, appellare jubentur in capite 63.

(316) Ita omnes, quotquot vidi codices manus scriptos, tempe regis Bibliothecæ, Colberiane, Sorbonæ, Collegii regii Navarre, S. Victoris Parisiensis, Compendiensis, aliquæ aliarum bibliothecarum, qui habent, wimplate: cura tamen omnes editiones præter duas (Parisensem videlicet anni 1494 et

ludicraensem anni 1530), habeant utriusque. Quid enim, agimus, wimplate? Certe vox clavia a wimplate seu guimpia, proclivi littore q[uo]d in domum: gallice quimpie vel quimpie, miliebra capitis ornatamentum, nobilibus feminis olim solerme (uti discimus ex antiquis nobilium matronarum simulacris) a simplicioribus modestiora causa rejiciunt. Unde illud poëta Calli apud Borellum in Gallico Glossario:

*Moult fut humiliant et simple,
Elle eut un voile en lieu de quimpie*

Quod sic reddi potest

*Velum pro wimplate simplex humiliisque gerebat.
Nunc vero Guimp nouam cura monili clausa fere ignotum*

ime quod jam olim facisse debueras : nam olim jam reveras. Sed Spiritus, qui, sicut ubi vult, ita et quando vult, spirat, necdum spiraverat. Et ideo forsitan quod hucusque egisti, excusationem habet. Ceterum si flammantem spiritum, quo nunc reculuit sine dubio eorū tuū intra te, et in meditationibus tuis exardescētem ignem divinum jam extingui permiseris, quid restat, nisi ut te illi servandam noveris igni qui non possit extingui? Sed extinguit potius idem Spiritus in te concupiscentias carnalis, ne forte ab his præfecto (quod absit!) nuper concepsit sancto desiderio, in flamas contigat incidere gehennales.

EPISTOLA CXV.

AD ALIAM SANCTIMONIALEM DE MONASTERIO SANGUINIS MARIE TRECENSIS (317).

Dissuadet ei eremum, quam temere et imprudenter appetebat.

4. Relatum est mihi te, quasi asperioris vitæ desideris, tuum monasterium velle deserere. Quam rem dissuadentibus tibi atque emulmedis prohibentibus spirituali matri tuae, sive sororibus, cum acquiescere noles, placuisse tandem nostrum super hoc consilium eligere : tu quidquid ego laudaverim, id tibi credas expedire. Debueras quidem doctiorem ad hoc consilium eligere : quia tamen sic tibi visum est, quod hinc mihi recens videtur, non celo. Hoc itaque tuum desiderium ex quo cognitum habui, cogitans atque recogitans quo quidem spiritu conceperis, facile judicare non andeo. Potes namque in hac re zelum Dei habere, ut excusabilis sit tua intentio; sed quomodo secundum scientiam tua talis voluntas inpleatur, omnino non video. Cur, inquit? non est sapere, ut opulentem, ut urbis frequentiam, ut pinguiam fugiam et delicias? aanon mea mihi padiicitia tauror erit in eremo, ubi in pace cum paucis, aut sola conversans, sibi placet cui me praecavi? Nequaquam. Nam volenti perperam agere, et desertum abundantiam habet, et nemus umbram, et silentium solitudo. Malum quippe quod nemo videt, nemo arguit. Ubi autem non timetur reprehensor, securius accedit tentator, licentius perpetratur iniquitas. In conventu vero bona si qua facis, uero prohibebit: malum autem facere si sis non licet. Mox etiam a-

(317) Haec eiusdem superstat apud Trecas istud monasterium sub Regula S. Benedicti: ubi religio tum iunovata erat, teste Bernardo.

(318) Vulgo, *le bon ordre*; id est, accuratam vitæ monastice disciplinam.

(319) Fuit haec Alani comitis conjux in Clares-Vallens maxime beneficia, quibus monasterium juxta urbem Nannetum construxit, teste Ermaldo in libro 2 de Vita sancti Bernardi, n° 34; et quidem anno 1135, ex Chronologia nostra. Monasterio vocabulum et Buzenium, cui modo præest illustrissimus abbas Caumartinus, a quo primarias conditi annabis litteras accepimus. His in litteris testatur dux Conanus, A'ani ex Ermengarde filius, se unum matre sua abbatiam Buzenium edificare statuisse, sed quorumdam sinistro decepto consilia ab incerto destituisse dum veniens in illas partes Ber-

A pluribus compertur, arguitur, emendatur; nies e contrario bonum cum vident, omnes mirantur, venerantur, imitantur. Vides ergo, filia, quod et tua merita immanior in conventu gloria sequitur, et cetero culparum correctio: quando ibi sunt, et quibus de bonis exemplum praebetas, et quas de malis offendas.

2. Denique ut ex illa evangelica partitione omnem tibi auferam tui excusationem erroris, aut de fatus virginibus una es (ei tamen virgo es), aut de prudentibus (Matth. xxv, 1-12). Si de fatus, congregatio tibi necessaria est: si de prudentibus, tu congregationi. Nam si sapiens et probata es, religio certe que illo in loco noviter innovata nunc ubique laudatur, multum tuis discessione infamabitur et infirmabitur, ut timemus. Dicestur quippe quod, bona cum sis, bonum ordinem (318) nequam deserez. Quod si fata cognita es, et recessis, dieamus quod, quis cum bonis male vivere non licet, bonas mala non ferens, queris ubi vivere licet ut libet.

Ei merito. Nam ante Ordinis emendationem nunquam, ut aiunt, iude locata es; at ubi religio crevit, sanctior subito facta, fervore repetitivo cogitare coepisti de eremo, Agnoscō, filia, agnosco, ultimam et tu mecum agnoscas, serpentium virus, fraudulenti dolum, versipellis astutiam. In nemore lupus habitat. 125 Si sola ovicula umbras nemoris penetrat, præda vis esse lupo. Sed audi me, filia, fidele audi consilium. Sive peccatrix, sive soneta sis, noli te separare a grege; nequando rapiat, et non sit qui eripiat, Sancta es? stude tuo exemplo tue socias acquirere sanctitatis. Peccatrix es? noli addere peccata peccatis, sed age penitentiam ubi es: ne discedens cum tui quidem pericolo, ut ostensum est, et sororibus scandalum resinqas, et multorum inter te proveces detrahentium usqæas.

EPISTOLA CXVI.

AD ERMENGARDEN QUONDAM COMITISSAM BRITANNIE (319).

Affectum sui cordis, et vim religiosæ dilectionis suavit et familiariter insinuat.

Dilecta in Christo filie sae ERMENGARDI, quondam eximiae comitissæ, nunc humili Christi ancillæ, BERNARDUS abbas Clares-Vallis, plura sanctæ dilectionis affectum.

Bernardus abbas Clares-Vallis, ad eujus abbatiam Benez eueni spectabat, et locum penitentiarum videns, vehementer doluit: « et me, » inquit Conanus, « quasi perfidum ac mendacem austerrissimis increpationibus redargens, abhiti ac fratribus, qui ibide morabantur, ut locum relinquerent, et ad Claram-Vallem reiarent, imperavit. Tolerans etiam Conanus, et restitutis quas abstulerat monasterii rebus, edificia perlici curavit. Litteris subscriptis episcopi Rotaudus Venetensis, Alanus Rhedonensis, Joannes Machoviensis, et fierius Nannetensis, et cum eis Petrus abbas ejusdem eponomi, atque Andreas monachus. Ad Ermengardem ut revertantur, Goffridus abbas Vindociensis in libro 5 epist. 23 eam hortatur ad resumendum vitæ refugientia propositum, a quo deflexisse visa erat. Iden Goffridus eam in pistola sequente regiam prolem appellat

Utrum sicut chartam nunc presentem, ita et meam tibi mentem expandere possem! O si legere posses in corde meo, quod ibi de amore tuo, suo digno Deo veritatem dignatus est! certe agnosceres quam nulla lingua vel pena sufficiat exprimere quod in intimis tibi medullis Dei spiritus imprimere potuit. Et nunc quidem presens sum spiritu, licet corpore absens; sed nec mihi, nec tibi, est unde appaream. Est tamen penes te nunc possis de me nulcunque coniicere, elsi nondum cognosceres, quod dico. Intra ergo cor tuum, et inspice meum, et vel tantum mihi tribue amoris erga te, quantum tibi erga me inesse sentis: ne, si vos quidem minus, ta vero amplius amara praecuniosaria, eo te nebis præserve puteris, quo et vincere nos charitate putaveris. Ceterum tua modestia est id patias sentire de nobis, ut qui te affectis ita me diligere et eligere ad consilium tuae salutis, quibus affectis ei me in obsequium tuae dilectionis: Tu ergo visiter quomodo me tecum celiuus: ego ut verum faciam, nesciam abs te absque te recede. Hoc tibi interim de via breviter in transitu scribere valui, sperans me maneri quin majora misericordia, si Deus annuerit.

EPISTOLA CXVII.

AD ZANDER.

Laudas ejus in divino servitio alacritatem, seruunque illius videndi desiderium induat.

Recepisti sal. accepisti delicias cordis mei, pacem tui. Letales sum, quia tu leuis nuntialis; neque admodum animo reddit incolunum tua innocescere alacries. Haec nimurum letitia nisi habet ea vacue et sanguine, cum humili ex sublimi, ex cogentia ignobilis, paraper ex divite rivas fratris, filii, patriaque destituta solatio. Sina dubio ergo quod in te alacritatis datum est, de Spiritu sancto est. Quippe jamdudum a timore Dei eisiciens, parturisti eadem spiritum salutis, toras utique multata charitate uncerem. O quam libenter ista præseps colloquerer quam scribo absens! Crede mihi, wasco occupationibus, quibus frequenter impederi video, ne te videam: et delectari occasionibus, quibus vel iuenduni expediti video, ut te videam. Rara quicquid dasit hujusmodi oportunitas sed clara, saepe, est min. vel ipsa uita. Est enim sane melius videre te vel nonnunquam, quam nunquam omnia. Spera me in proximo venturum ad te, iam nunc prelibando gaudium proxime pleneque futurum.

EPISTOLA CXVIII.

AD BEATISSIMAM NOBLEM ET RELIGIOSAM MATERIAM
Officiorum ejus charitatem et sollicititudinem cum-
mendat.

Miror tunc devotionis studium, tare erga nos di-
lectionis affectum. O bona domina quid ibi et

(230) Simoni videlicet et Adelardi, non Gertrudi, ut plerique scribant. In his ducissimis conversione, nec Bernardum facta legi fibrum primum V. cap. 15. Quippe sanctimonialis velut in parthenone Parisiensi, qui Iuvioni olim proximus erat suscepit, ut pater ex autographis litteris Mattarei ducis ejus filio, qui matrem suam Athelredam vocat. Has litteras

nobis? unde tanta ibi sollicitudo de nobis? Si filii, si nepotes, si vel aliqua extrema propinquitas linea ibi junci essent, tunc cetera beneficia, frequentes salvationem, ipso membra benigna tui amoris insignia, quae quotidie experimur, non tan nobis miranda videtur, quam ex debito suscipienda. Nunc autem cum genere tantum dominam, non matrem te ceguiscamus, non oculum si mirarem, sed mirem si sensu mirari possemus. Quis enim nostrorum vel cœgatorum nostrorum curam habet de nobis? quis unquam de nostra salute interrogat? quis, inquam, non dico sellitus, sed vel membra nostri est in seculo? Amicis, propinquis, vicinis nostris facti sumus tenquam vas perditum: sola nos obliuisci non potes. Inquiris de esse et statu societas nostris, de via quam nuper egimus, de manib[us], quos ad alium locum transalimus. De quibus breviter respondeo quod de terra deserta et de loco horroris et vastarum solitudinum intravedi sunt: in abundantiam rerum, fidium et amictorum; in terram denique feralem, et locum antem habitatium. Leties haec ei in pace reliquimus, tali nos et in pace reversi sumus: prius quod ego prout dicebam, sed non per rurum, sebre redemini, haec ut mari fierem, aggravatus fui. Sed rurum, Deo misericors, eis convulsi, ita ut nunc fortiori sancrenamque me sentiam post viam percactam, quam ante iherusalem.

EPISTOLA CXIX.

AD BUCER ET SUCCESSORUM LOTHARINGIAE. (320).

Gratias agit pro condonatis nuntius vestigabitorum, sed cauaci eupti, ne gratia principum opere administratur intervertatur.

Buc et successor Lothingie, Bertrandus abbas de Clars-Vale, sic suis ad invicem charis et caritas delectari ampliaveribus, ut solus amar Christi superaret in ambabus.

Ex quo eisponimus nullare pro nostra necessitate in terram vestram, nullam semper invocandum in eisdem vestitur dignitatem familiaritatem et fratrem Bertrandum iargnatum vestra noscere bonitatem, cuius necessitate fuit, liberaliter exhibundis passagium inter transmarinis, et si quod est cuius iuriis vestra dominium, merentibus Blappter dimicante. I. quibus omnibus simo cuius in meritis vestra realis est in celo, si tandem verum esse credimus quod ostendimus in Evangelio promittit: Secundum secundum hoc et minimis meis, hec mihi fecisti Matt. 25, 46. Sed quid est quod meritos vestros, quae vos donavist, exigere rarum permittimus dignum est vobis et honorabile, ut quod volas pro salute animarum vestiarum placuit donare, nemo vestiarum impeditur reddi. Si ergo vos (quod adest!) beneficiorum vestiarum non penitet, dominiisque quod in beneficio vestro a-

ras referi Petrus Franciscus Chiffetius post Opuscula qualuor Parisus edidit anno 1679. Passe sunt igitur Gertrudis ad Bernerdum, et Bernardi ad Gertronem epistolæ, et Bernardo Sallone ex gallico in nomine iustitiam ac deinde in latinitate versare.

(321) Census a transmarinis persolvit cultus vulgo droit de passage.

vobis sepe recepimus, sequæ adhuc ut habeamus, utrique vestrum complacet; jubete ita firmiter et incensus teneri, quatenus ultra fratres nostri a nullo **128** ministrorum vestrorum timeant propter hoc disturbari. Alioquin non reminius Domini nostri sequi exemplum, qui pro se non dignatus est solvere cæsoni (Matth., xvii, 26), parati et nos libenter quæ sunt Cæsaris Cæsari reddere, et vestigia cui vestigia, et tribatum cui tribuum (Rom. xiii, 7): præsertim quia juxta Apostolum non tam debemus requiri datum nostrum, quam vestrum lucrum (Philipp. iv, 17).

EPISTOLA CXXI.

AD DUCISSAM LOTHARINGIÆ.

Pro beneficiis obtulit gratias agit, et ab iniquo bello eum deterret.

Gratias agimus Deo pro iam devota voluntate, quam erga ipsum et servos ejus vos habere cognovimus. Quod es enim in corde carnali, terrenis dignitatibus alto, illa vel minima scintilla cœlestis amoris accensa videtur, divinum sine dubio est nūnus, non hominis virtus. Et nos quidem largitatis vestre vestris in filiis nobis oblata beneficia grantier amplectimur; sed cognita illa subita et grandis occupatione, qua vos nunc desineri necesse est, conuenient dñcimus vestram, quantum vobis placuerit, exspectare opportunitatem. Neminī enim, quantum in nobis est, vellemus esse oneri, præsertim in his quæ ad Deum pertainent, ubi non dati lucrum, sed dantis fructum magis requirere debemus. Dieni itaque nobis, si placet, atque locum rescribendo per hunc rursum nominare: quo, juvante Deo, præsentí expedita instantia, nostris partibus appropinquare debeatis, et fratre Widone (322) vobis obviaro faeto, si quid in terra vestra invenierit quo aptum sit Ordini nostro promissa vestra expeditius atque alacrius compleatis. Hilarem enim datorem dixit Deus (II Cor. ix, 7). Aut si forte non placet vobis dilatio, et hoc notificate; quia paratis sumus in hac re, quantum ratio patitur, vestre obtemperare voluntati. Orem vestro Duce salutemus et tamen ipsum quam vos admonemus ut, si castrum, pro quo guerram facturi estis, vestri juris non esse noveritis, pro Dei amore reliquatis. Scriptum

(322) Existimamus hunc esse Widonem Trium-Fentium abbatem, qui in Lotharingiam profectus non semel, de quo ad epistolas 63, 69.

(323) Matildem, Hugonis Burgundiae duci uxorem, iras coquenter in Hugoem de Besu, qui locus situs est quatuor tenuis a Divione, monasterio Besuensi Ordinis S. Benedicti insignis. De Hugone isto, vide Penarium, pagg. 221, 222.

(324) Legalitati id est bona fidei, quæ consistit in exequentiis promissis.

(325) Scripta circa annum 1130. In scriptis non paucis haec epistola cum sequenti rescripto reteretur post epistolam 127, in quibusdam vero post epistolam 252 Hildebertus, hujus epistola auctor, Cenomannensem Ecclesiam rexit ab anno 1136 ad annum 1123, quo in metropolim Turonensem mortuo Gisberto sufficitus est. Id constat cum ex Ordere Vitali in libro x, ad annum 1098; tum ex Actis episcoporum Cenomannensium, in tomo III Analectorum editis, ubi Guido, ejus in sede Cenomannica success-

9
quippe est: *Quid prodest homini si mundum universum lucretur, se autem perdat, et detrimentum sui faciat?* (Math. xvi, 26.)

EPISTOLA CXX.

AD DUCISSAM BURGUNDIE (323).

Offensum Hugoni placare nititur, et assensum in conjugium quoddam ab ea exposcit.

Vestræ dignationis specialis famibaritas, quam erga nos pauperes homines habere videnti [al. dignamin] eo usque progressa est, ut quisquis Dignitatem vestram se habere sentit infensam, per nullum facilius quam per nos confudat redire in gratiam. Hinc est quod dudam, Divigne enim esset, Hugo de Besu multis me precibus ad placardam sibi vestram, quam mernera, indignationem applicavit; et ut conjugio de filio suo, quod vobis quidem non placitum, sed sibi, ut putat, commodum irretractabiliter facere statuerat, amore Dei et nostro assensum præberetis: cuius rei causa ecce **128** nunc rursus tam suis quam snorum precibns aures nostras pulsare curavit. Et nos quidem utilitate illius terrenas non valde curamus; verumtamen quia res, ut ipse dicit, ita in arce posita esse videatur, quatenus nisi cum ipsis perjurio nequaquam possit obviari conjugio, hoc vobis iutimare conveniens duximus, quia grandis debet esse utilitas, quam Christiani et vestri hominis legalitati (324) præponere debeatis. Neque enim et perjurus esse et legalis simui manere poterit. Quanquam etiam vobis non solum nullum lucrum, sed et multum videamus ingruere periculum, si quos fortassis Deus conjungere disposuit, per vos disturbari contigerit. Suam gratiam adjiciat Dominus super vos et super filios vestros, nobilissima, mihique in Christo dilectissima domina. Ecce nunc tempus acceptibile, ecce nunc dies salutis: erogate vestrum frumentum pauperibus Christi, ut in æternum cum usura recipatis.

EPISTOLA CXXII.

HILDEBERTI TURONENSIS ARCHIPISCOPI AD BERNARDUM ABBATEM (325).

Bernardi fama nominis et sanctitatis pernotus, familiaritatem ejus expetit.

1. Balsamum ex odore suo, et arborem ex fructe sor, post longas alterationes, anno 1126 consecratus memoratur. Turones rexit annos tantum sex cum totidem mensibus. Sic enim habent Acta prædicta, quibus apographam Chesmanum consentit, atque Joannes Maanus in Metropoli Turonensi, inio etiam Ordericus ad annum 1123, pag. 882, abi Hildeberto lere septem annos archiepiscopatus tribuit. Non ergo pervenit Hildebertus ad annum 1136, ut in Gallia Christiana legitur; sed mortuus est anno 1132, quo anno atque Joannes Maanus ejus obitum reportat Horstius in notis ad hanc epistolam retulit aliam Hildeberti, ordine vigesimam quartam, quam Bernardo iudicem scriptam existimavit. At ep stola haec, quæ in editis sine nomine ejus ad quem directa est, reperiatur in duabus manuscriptis inscripta est *H. abbati Cluniacensi* cui eam restitutus; quia ex epistola intelligimus Hildeberto consulim fuisse secundum. Cunctum, si per summum ponatur ei licuisset Petrus Biesenensis ejus epistolas fundat in epistola 101.

cognosci, paucos credimus ignorare. Sic et nobis ex opinione tua, charissime frater, innotuit quam sis et ad sanctuoniam compositus, et integer ad doctrinam. Cum enim locorum interstitio longius a te separemur, ad nos tamen usque pervenit quam jucundas noctes cum tua Rachele ducas, quæ progenies ex Lia tibi exuberet, quām totum te exhibeas et cultorera virtutis, et hostem carnis. Non alium loquuntur te, quicunque loquuntur nobis de te. Talis est odor olei effusi nominis tui, talia jam tuorum præmia meritorum. Has ex agro tuo spicas ante supremam colligis messionem. In hac enim vita quādam merces virtutis est conspicuum et immortale testimooium. Hoc ipsa sibi comparat, hoc sibi ipsa custodit. Hujus splendor non minuitur invidia, non exterioribus studiis adjuvator. Quippe bonorum existimatio, sicut falsis delationibus auferri non potest, ita nec adulatoriis favoribus acquiri. Penes ipsos est, eam vel ubertate virtutum proficere, vel defectu minorari. Sane de celeberrima opinione tua spes in sinu Ecclesiae reposita est, eam mintime casuram, quoniam fundata creditur supra firmam petram.

2. Ex ea nos, tuam edocli devotionem, desiderio desideravimus in sacrarium familiaritatis tuæ recipi; ibique recordatione tecum esse, ubi te ipsum furatus colloquis mortalium, pro mortalibus loqueris cum Rege Angelorum. Porro huic desiderio nostro N. (326) Trecensis archidiaconus plurimum adjecit, *vir moribus et literatura conspicuus. Eum tibi censeremus commendandum, nisi constaret illos, quos tua dignaris grata, commendatione alia nouegere. Si nescis, illius etiam attestatione didicimus te in Ecclesia esse, qui ad eruditionem virtutis et exemplo sufficias, et verbo. Ceterum ne litteris prolixioribus oneraris, scripto ponimus finem, supradictæ petitioni, donec 130 exaudiri mereamur, finem minime posituri. Quid autem e hoc animigeras, doceri deprecamur tuarum recursu literarum.*

EPISTOLA CXXIII (327). ↴

RESCRIPTUM ABBATIS BERNARDI AD HILDEBERTUM TUBONENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Laudes laudibus rependit.

Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum. Scripta gloriae tuae, imo et meæ, satis libenter accepi, vir totius reverentiae, tenens in illis unde te non immerito glorificem, et ipse non immerito glorie. Siquidem gloria nostra hæc est, tuæ Sublimitatis dignatio, tua nostræ reputatio parvitas. Nempe in alto non altum sapete, sed humiliibus consentire, mil Deo charius, mil rars apud homines. Quis sapiens, nisi qui Sapientiae consilii acquiescerit? ait autem: *Quanto major es, tanto humilia te in omnibus* (Eccli. iii, 20). e tu mihi exhibuisti, minori major, senior juniori. Possem proinde et ago tuam probatam sapientiam non in-

A debitibus efferre laudibus, et forte justioribus his quibus me dignata est ipsa. Quippe interest ad dannam rerum certitudinem, quid incerta jactet opinio, quidque opus evidens reddat indubitatum. Quid autem certius probamus, hoc et prædicamus securius. Quæ ergo ad me de me tibi scribere placuit, videris tu unde probaveris: ego laudum tuarum argumentum teneo minime dubium ipsas mei laudatrices litteras tuas; in quibus alium fortasse delectet eruditionis insigne, sermo suavis et purus, oratio luculenta, gratum laudabileque compendium: mihi vero præ his illa ducitur miranda humilitas, qua tantillum tantus prævenire curasti, et obsequio salutandi, et præconio prædicandi, et precandi reverentia. Sane, quod ad me attinet, lego de me in litteris tuis, non quod sum, sed quod esse vellem, et quod non esse pudet. Verumtamen quod sum, tuum est: et si quid melius Dei unquam munere fuero, tuum fore confido, reverendissime atque amantissime Pater.

EPISTOLA CXXIV (328).

AD EUDÈM HILDEBERTUM, QUI NONDUM RECEPERAT DOMINUM INNOCENTIUM PAPAM.

Hortatur ut Innocentium, in Gallia ob schisma Petri Leonis exsulem, uti legitimum pontificem agnoscat.

Magno sacerdoti, et excuso in verbo gloriae HILDEBERTO, Dei gratia Turonensium archiepiscopo, BERNARDUS Claræ-Vallis abbas dictus, in spiritu ambulare, et spiritualiter omnia examinare.

1. Ut verbis vos propheticis alloquar: *Consolatio abscondita est in eculis, quia mors dividit inter fratres* (Osce xiii, 14). Quidam enim juxta Isaiam videntur fratres percussisse cum morte, et cum inferno fecisse pactum (Isai. xxviii, 15). Ecce namque christus Domini iste Innocentius positus est in ruinam et in resurrectionem multorum. Nam qui dei sunt, libenter junguntur ei: qui autem ex adverso stat, aut Antichristi est, aut Antichristus. Cernitur abominatione stare in loco sancto, quem ut obtinere, incendit ignis sanctuarium Dei. Persequitur Innocentium, et cum eo omnem innocentiam. Fugit ille nimis a facie Leonis, sicut dicit propheta: *Lco rugiet, quis non timebit?* (Amos iii, 8.) Fugit secundum præceptum Domini dicentes: *Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam* (Matth. x, 23). Fugit, et in hoc vere vitrum se apostolicum probans, quod apostolica sese formæ insignierit. Nec enim Paulus erubuit in sporta demitti per murum, et sic effugere manus querentium animam suam (Act. ix, 25). Suffugit autem non parcens vitæ suæ, sed dans locum ire: non 130 ut mortem evaderet, sed ut vitam acquireret. Merito Ecclesia Innocentio concedit ipsius vicem, quem per eadem vestigia gradiente cernit.

2. Nec sane otiosa fuga Innocentii. Laborat quidem, sed honestatur in laboribus suis. Pulsus Urbe,

(328) Scripta circa annum 1131.

(326) Gebninus. Vide notas ad epistolam 47.

(327) Scripta circa annum 1130.

ab orbe suscipitur. A finibus terræ occurritur cum panibus fugienti, etsi furor Semei, Gerardi Engolismensis, nondum ex toto quiescat maledicere David. Velit, nolit peccator qui videt et irascitur, magnificatur in conspectu regum, portans coronam gloriæ. Nunquid non omnes principes cognoverunt quia ipsa est vere Dei electus? Francorum, Anglorum, Hispanorum, et postremo Romanorum rex, Innocentium in papam suscipiunt, et recognoscunt singularem episcopum animarum suarum. Solus adhuc igoarat Achitopol suum jam patelactum ac dissipatum consilium (*H Reg. xvii*). Frustra molitur miser super populum Dei malignare consilium et cogitare adversus sanctos sancto firmissime adhaerentes, et contemnentes curvare genua ante Baal. Nulla fraude prævalebit parricidae suo obtinere regnum super Israel et super civitatem sanctam, quæ est Ecclesia Dei viventis, columna fidei, et firmamentum veritatis. *Funiculus* triplex difficile rumpitur (*Eccle. iv, 12*). Electio meliorum, approbatio plurium, et, quod his efficiacius est, morum attestatio, Innocentium apud omnes commendant, summum confirmant pontificem.

3. Ad quod sane et vestra, Pater, exspectatur, sicut pluvia in vellus, vel sera sententia. Non improbamus tarditatem, qua gravitatem redolet, levitatis abolet notam. Nam et Maria non statim respondit angelo salutanti, prius cogitans qualis esset illa salutatio *Luc. i, 29*: et Timotheo præcipitur nemini cito manum imponere (*I Tim. v, 22*). Dico tamen ego notus pontifici: Ne quid nimis; dico ut familiaris et notus: *Non plus sapere quam oportet sapere* (*Rom. xi, 3*). Pudet, fateor, quod serpens vetustissimus nova audacia, relictis insipientibus mulieribus, etiam robur pectoris vestri visus est attentare, et tantam Ecclesie columnam ausus concutere. Confidimus autem quia, etsi concutit, non deicit: quoniam amicus sponsi stat, et gaudet ad vocem sponsi (*Joan. iii, 29*), vocem exultationis et salutis, vocem unitatis et pacis.

V EPISTOLA CXXV.

AD MAGISTRUM GAUFRIDUM DE LORATORIO (329).

Operam ejus requirit in asserendo pontificatu Innocentii aduersus schismam Petri Leonis.

1. Oder in flore, in fructu sapor requiriatur. Odore provocati, charissime frater, olei effusus nominis tui, eupimus et ex fructu operis cognoscere te. Non enim nos tantum, sed ipse quoque qui nullius eget Deus, opus tamen habet hoc in tempore operis tuo, si non dissimulas. Gloriosum tibi est Dei esse posse coadjutorem: posse et non esse, damnosum. Porro

(329) Scripta anno Christi 1131. Gaufridus de Loratorio, doctor nominatissimus, postea archiepiscopus Burdigalensis sic dictus a Loratorio, qui locus est in diœcesi Turonensi, Pictoribus adjacens, Prioratus quondam insignis, Majori monasterio subiectus. Hinc Gerardus Engolismensis « *fera vicina* » Gaufrido dicitur hac in epistola. Aliud est Oratorium cœnobium Cisterciensium in diœcesi Andegavensi. (330) Guillelmum.

A autem gratias habes apud Deum et homines, habes scientiam, habes spiritum libertatis, habes verbum vivum et efficax et sale conditum: nec oportet et pro tantis viribus sponsæ Christi doesse in tanto discrimine, cum sis amicus sponsi. Amicus siquidem in necessitate probatur. Quid enim? tu tibi quiescis, et mater tua Ecclesia graviter conturbatur? Habuit sua tempora quies, et sanctum otium hactenus sua negotia licenter libenterque exercuit. Tempus faciens nunc, quia dissipaverunt legem. Bestia illa de Apocalypsi, cui datum est os loquens blasphemias et bellum gerere cum sanctis (*Apoc. xiii, 6-7*), Petri cathedrali occupat, tanquam leo paratus ad prædam. Altera quoque bestia juxta vos subsibilat, sicut catulus habitans in abiitio. Illa ferocior, ista calidior, pariter convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus christum ejus. Demus operam cito dirumpere vincula eorum, et projicere a nobis jugum ipsorum.

B 13. Nos in nostris partibus, una cum aliis Dei servis divino igne accensis, Deo cooperante laboravimus in conveniendo populos in unum, et reges ad dirupendum [*al. diripiendum*] pravorum consensem, ad destruendam omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei. Nec infructuose Alemanie, Francie, Anglie, Scotie, Hispaniarum et Jerosolymorum reges, cum universo clero et populis favent et adhaerent domino Innocentio, tanquam filii patri, tanquam capiti membra, solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Merito autem illum recipit Ecclesia, cuius et opinio clarius, et electio sanior inventa est, nimur eligentium et numero vincens^o, et merito, At tu, frater, quid adhuc negligis? quoisque vicino serpente tua male secura dormitat industria? Scimus quidem te filium pacis nulla posse ratione inducere unitatem: sed profecto non sufficit, nisi et defensare, atque ipsius quoque turbatores totis viribus debellare studueris. Nec quietis timeas detimentum quod non parvo tuæ gloria incremente recompensabitur, si fera illa vicina vobis tuo studio mansuescat, vel obmutescat, et tantam Ecclesia prædam, comitem dico Pictavensem (330), in manus tua Dei pietas de ore Leonis eripiat.

D EPISTOLA CXXVI.

AD EPISCOPOS AQUITANIE CONTRA GERARDUM ENGOLISMENSEM [*al. EGOLISMENSEM*] (331).

Causam Innocentii; ut legitimi pontificis egregie luetur adversus Gerardum Engolismensem, schismatici partes agentem cuius mores depingit, et subterfugia eludit.

Dominis et Patribus honorandis, Lemovicensi, Limogensi,

(331) Scripta circa annum 1132. Gerardus hujus nominis secundus, genere Northmannus, diœcesis Bajocensis, quem « *virum eruditissimum, et magni nominis et potestatis in Romano senatu* » Ordericus vocat, lib. xiii, anno 1136. Cujus rei argumentum est quod pene continuas in Aquitania sedis apostolicæ vices egit sub Paschali II et aliis ad Innocentium usque legitimis pontificibus. Nec deficit in eo zelus, cum alias fortiter et generose Guillelmum Aquitanie

Pictavensi, Petragoricensi et Santonensi. Dei gratia episcopis sanctis, frater BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, constantiam in adversis.

4. Virtus in pace acquiritur, in pressura probatur, approbatur in victoria. Tenuis est quod vestra, si qua est, nec latere jam nec terpercere sinatur, reverendi et merite suspiciendi patres. Hostius siquidem gladius qui universo Christi corpori mortem denuo nunc temporis intentare videtur, vestris potissimum cervicibus imminent, et in vos eo acerius, quo minus, debacchatur: Ita ut quotidiani assutibus, aut resistere fortiter, aut turpiter, quod absit! cedere competentamini. Nam'is qui amat primatum generare inter vos, Diotrepes, non recipit vos (332); nec enim agnoscit eum, quem tota vobiscum amplectitur Ecclesia venientem in nomine Domini. Non hunc, iuquam, sed qui venit in nomine suo, illum recipit. Nec mirum. Et ipse nempé infatigabilis ad nomen grande multum anhelat, etiam in hac aetate. Nec sane falsa vel incerta opinione ducor notare hominem super vanitatem istiusmodi, sed de ore suo ipsius eum judico. In litteris siquidem quas nuper ad cancellarium scripsit familiares, nonne legationis sese et onore et nomine honorari (333) tanto indignans supplicat, quanto humilius? tamen tamen obtinueret! Minus forsan noenisset potita votis ambitio, quam frustrata. Tunc quippe

principem, conjugii jura temerantem, velut alterum Herodeo, arguit, si Willelmus Malmesburiensis, de Regibus Augl. lib. v, fidem adhucemus; hoc enim adversus Guillelmum comitem calamuisse dictum contendit Joannes Beslius, Historia Comitum Pictav. cap. 32. Posquamus vero ab Innocentio, qui legationem ei deuegavit, feda prævaricatione defecit Gerardus, Anacleto sub istius nominis mercede adhuc suos dispersoris non legati officium agens, quos poterat ad schismatici partes trahiebat. Unde Bernardus vices Aquitanie episcopos mouet ut, seductoris voce contempta, legitimam sequantur pastorem Innocentiam, cisque juris ipsius privagativas proponit, « Eleci videlicet integratatem, electionis prioritatem, et consecrationis solemnitatem. » Non defacere tamen qui jus tuerentur Anacleti, usque argumentum aduersa reponerent, ut constat ex epistola Petri Portensis episcopi, ordinationis istius auctoris et factoris, ad Willelmum Praenestinum, Matthaeum Alboensem, Coaradum Sabinoensem, et Joannem Ostiensem Innocentio adhucentes transmissa, quam referi Willelmus Malmesburiensis, Historie Novelle libro 1. Pars tamen Innocentii prævaluit, principibus omnibus tum ecclesiasticis prius Gerardum Engolismensem paucosque alios, tum saecularibus (si Guillelmum comitem Pictaviensem et Rogerium Siciliensem excipias) ipse faventibus. Gerardus vero in schismatis defensione oblitus, anno 1156, ut notat Ordericus, ex hac vita migravit, eo quidem infelici mortis genere quod describit Ermadas Vita S. Bernardi libro 1, cap. 7. Opinantur tamen hominibus hunc auctorem contra Gerardum Engolismensem, ex mundo religiosis ardore multa unisse, et quod inserviens ei subito mortuus sit sine confessione et Viato. quod corpus eius inventum in lectato exanimis et exorimier tumidum et alijs iugismodi, inquit viri prudenti iniqua: profertaque ex Gesu episcoporum Engolismensem auctoritatem his verbis. « Die proxima mortis sua accepimus, quod in confessione

soli, aut pene soli obcesset sibi: nunc vero servit in orbem. Vides quid facit amor glorie? Legatio, sareina gravis, humeris praesertim sensilibus: quis nesciat? Et tamen homini sensissimo gravior videtur poena, reliquum id breve dierum suorum vivere sine haec pena.

2. Sed torte causabitur se de suspicione judicari, et nos temeritatis arguet qui de occultis suis reprehendimus quod non probavimus. Fatoe, suspiciosus sum in hac parte: et nescio an vel simplicissimus quis secus sentire possit, quippe in tam manifesta conjectura. Ut enim simplicem referam breviter actionem, primus, aut inter primos scribit papæ Innocentio: 132 legationem postulat, non obtinet. Indignatur, resilit ab illo, transit ad alium, ipsis se esse legatum gloriatur. Quod si aut ab illo ante non poposisset, aut postmodum non acepisset ab isto, credi poterat alium quemcunque habuisse in prævaricatione intuitum, etsi non rectum aliquem: nunc autem excusationem non habet de ambitione sua. Denique ponat etiam nunc legatus vel vacuum nomen (nam opus amisit), et ego quidem hac suspicione carebo, si potero. Si non, suspicator invitus, et me intemperantiae reprehendam. Verum difficile persuadebitur ei, ego scio. Nimirum homo, diu magnus habitus inter suos, videri seipso inferior, erubescit. Agnosciunt is, quem Scriptura loquitur,

C sua sacerdotibus dixerit se partem Petri Leonis contra voluntatem Dei ignorantem manentuisse; se confiterit premito: omnia autem illa que habebat fere in vita sua, vel ecclesia dedit, vel pauperibus erogavit. Sabbatho autem Missam celebrauit maxima devotione et effusione lacrymarum, sequenti die Dominica migravit a seculo, millesimo centesimo trigesimo sexto anno ab incarnatione Domini. Sed in episcopatu annis triginta tribus, mensibus... diebus... et cum aliquem capellam gestis vel hospitiis venisset unicuique capellanorum sui episcopatus in fine suo unam monam, obolum dedit; et illud magnificum sidus, quod claritate sui partes occidua illustraverat, prob dolor! extra ecclesiam quam sedicavit, sub vlo latet lapide. » Joannes Beslius, in Historia Comitum Pictavorum. At certe cum priuissa narratio incerta duobaxat relatione, fulcitur, non est quod fidem Ermaldo abjudicemus, maxime cum Arnaud Autissidorenensis, qui libris de sancti Bernardi Vita conscriptis ceusuram adhibuit, ne tamen quidem unguem har in parte ab Ermaldo discedat. Quod spectat ad Anacleton, et ipse misere interiit anno 1138, sepius o die Januarii, teste Falcone Beneventano, « cum sedisset, » inquit, « annis septem mensibus undecim et diebus viginti duabus. » Quod etiam conferat Guillelmus Malmesburiensis, Historie Nov. libro 1. Anacleto: inquit, « octavo presumpcio (ut dicebatur), » sui episcopatus anno defuncto, dominus tumeratus inconcussa ad hoc tempus pace apostolica fructus dignitate. » Quid de te S. Bernardus epistolis 144, 146, 147, et sermone 24, in Cantica, initio. Vide, si lubet notas ad epistolam 147. Ex quibuscodigis errasse Besilium eum dixit. Gerardum anno 1131, schisma vero ante ipsum annum fuisse extinctum.

(332) Gerardus, qui priuatum, id est legati munus auctorabat Alius ad tecum Joannis in Epistola iii, vers. 9.

(333) Eius habent et onore gravari, et nomine honorari: sed gravari, deest in manuscripto.

pudor adducens peccatum (Eccl. iv, 25). An non grande peccatum et delictum maximum, superba ista verecundia, qua terram et cœlum pudet, non dico subjici, sed non dominari?

3. Propter hoc ergo reliquit homo suum illum patrem sanctum innocentium (sic enim nonnabat), ei matrem suam sanctam Ecclesiam catholicam; et adlaeret schismatarchæ suo, et sumi duo in vanitate una. Percusserunt fœdus ad invicem, et super populum Dei malignaverunt consilium. Squama squamae coniugitur et spiraculum non est in eis (Job xli, 7). Iste illum papam, ille hunc vicissim legatum scripsit, ut decipient ipsi de vanitate in idipsum. Invicem se consolantur, tuerintur, commendant; quisque tamquam pro se, non pro invicem. Nimicum hominum sunt seipso amantes Pari quidem studio convenerunt adversus Dominum, et adversus christum ejus; sed plane intentionibus non coherent. Quærunt magis ex alteratre uterque profecto quæ sua sunt, idque, quod andere netarium est, in hereditate Christi. Quid nisi ante oculos vestros conanturn, si patimini, proscribere Christum? Jam novos apud vos suo papæ eudit legatus episcopos (334), ne soli sit sibi papa. Nec mortalis successores, sed vivis invasores tyrannica fœtus potesta superintrudat, nactus scilicet de malitia principum occasionem, qui suarum civitatum episcopos odio persequuntur iniquo Sic sedet in insidiis cum divitibus in occultis, ut interficiat innocentes. Per tale osnum iatrat in ovile oviam.

4. Nunquid autem gratis talia legatus actitat pro papa suo? Enī ille totam, ut is gloriatur, Franciam atque Burgundiā legationi ejus antique superaddidit. Potest et adjungere, si vult, Medos et Persas, et medios fines Decapoleos. Quare non ei ultra Sauromatas, et quemcunque denique locum calcaverit pes suis, suus sit, quo vel vacuis nonnullis gloriatur? O homo non nimis sine fronte, quam sine mente; nec Dei menor timoris, nec soror honestatis! Putat se non videri, cum sit subsannatio et et illusio omnibus qui in circuitu ejus sint. Merito quidem, certe enim pro fero, sacrario utitur: ei instar hominis negotiatoris querentis lucra sua, et modo hunc, modo illam explorantis venditorem, ut ab illo deinceps emat quod amat, a quo vilius impetrare valuerit; ita iste sollicite sibi ecclesiasticam dignitatem hinc inde perquirens, eura tandem pro suo arbitrio delegit habere papam, qui se legatum esse consenserit. Ergo nisi legatus tu facis, Roma papam habere non poterit? Unde hoc tibi privilegium in Ecclesia Dei? Quisnam tibi hanc concessa in Christi hereditate prærogativam? Numquid tu hereditate possides sanctuarium Dei? Donec enim in optimanda pudenda et impudenti petitione spes ubi ulia promerendi domini Innocentii gratiam esse potuit, sanctus ille, te scribente, et papa fuit. Quo-

[334] Sic Rammelsum Doratensem abbatem in sedem Lemovicensem intrusit, ex Vita Bernardi libro iii, n. 33.

modo argo nunc schismaticum eriminari? Nunquid cum eadem via spe tua, illius simul et sanctitas evanuit, et papatus? Mirum quod potuit ita in brevi dulce ei aurum ex cordem tante procedere. Heli camoticus, et sanctus, et summus pontifex, non he nequam, schismaticus, et turbator. Heli pater ~~133~~ Iunocatias, hodie Gregorus diaconus Sancti Angeli Itaque uno quidem ex ore, sed corde projecto auxiliari contraria processere. Labta dolosa in corde et corde locuta, sunt. Sed enim homo cui cor et eor diverberat conscientiam, et Est. Non divaricat linguam, putas quia timor ei in mente sit, aut in fronte pudor? Male autem, juxta Apostolum, provideret bona coram Deo et hominibus (II Cor. viii, 2); qui mox illius iniqui judicis, nec Deum timet, nec hominem reveretur (Luc. xviii, 2).

5. Et certe ambitio, cum prorumpit in impudicitiam, effusaciam perdit: et cum impreibus affectus se aperit, perit effectus. Ambitus, mater hypocrisis, latebras amat et tenebras; lucis impatens est. Ambitus, spurcum vitium, in imo jacet videri tamen omne sublime, sed videri ipsa refutat. Nec mirum. Optatio namque necesse est caret, nisi avertat arbitrios. Quo enim gloria plus afficitur eo minus apprebeditur, ubi deprehenditur affectus. Quid denique tam inglorum, quam glorie cupidus deprehendi, presertim inter episcopos? Nec simplicem sane Christianum gloriari oportet, nisi in cruce Domini astete Jesu Christi. Inclitus erit ambitiosas, quando in nocte versabitur; et donec turpis lueri negotium perambulabit, in tenebris, poterit hypocrita justusactusque videri, sed celo qui videri in facie. At ubi forte foras mittit impudentia vel imprudens [al. vult], impudenti vel imprudenti] quod latet in conscientia, nonne intemperans appetitus appetit ad concusioneum procacior, quam promptior ad gloriam? Sic vera sic probatur quod legitur: *Gloria in confusione eorum qui terrena sapient (Philipp. iii, 19), et illud: Si ego gloriatur meum quod re glorio mea nihil est (Iohann. viii, 54) Impletarque in alio qui ejusmodi est, quod Prophetæ sanctus inspiratur nisi fallor, hypocritis. Pœnit, inquietus, sicut seruum tretramus quod priusquam evellatur et rursum. Post exxvii, 5] Non adeo perlit pudor a mortalibus, ut pudica impudensque vel ab ipsis honoretur ambitio, presertim in sene et sacerdoce, quem co magis projecto queritis ista dedecet vanitas, quo cum major gravitas majorque decet sanctitudo. et si in facie negatetur ab adulante sed a tergo subsannatio ab omnibus. Est sobria quædam, et quoddammodo oculata [al. occulta] ambitio, molens sicutem rauta, eti non easie. Si valet proficere, ciam negotia sua curat. Si vero, inquiet in se, et pudoris umbram non deserit. Equidem talis, eti Deum nondum metuit ad salutem, pro ingenita lazen verecundia honestatem interim retinet, quod bonum reveretur et publicum erobescit.*

6. Co-termen quænam ista precepis est, et frontosa

libido dominandi, ut pro oblietu vix annuse (quod A certe palam est) legationis, primo quidem suo nec parcat senio, nec deferat sacerdotio : deinde nec lateri Salvatoris, quod in aqua et sanguine colligendi in fidei unitate populi protulit redemptionem, ut quisquis tentaret dividere nos ille colligeret, et inde redimeret; probare sese non christianum, sed antichristum, reus mortis et crucis Christi? O impatiens et effrenis turpis quæstus cupiditas! o ardor intemperans! o cæca et pudenda ambitio! Aperte prius frontoseque, ut jam dixi, et ipse, proh pudor! non diffitetur, addit indigna satis petitione tentare Catholicum: dolensque repulsam, incunctanter ad schismaticum refugit; et accepta de manu sacrilega male cupita potestate, latus denuo Domini gloriae crudeliter confadere non veretur. Dividit nempe Ecclesiam, pro qua illud est in cruce divisum, visurus procul dubio et ipse in quem transfixerit. Cognoscetur profecto Dominus judicia faciens, qui nunc injuriam patiens ignoratur. Cum enim coepit facere judicium omnibus injuriam patientibus, et arguere in æquitate pro mansuetis terra; putas avertere poterit aurem a charissima sponsa sua, cum clamaverit stans adversus eos qui se angustiaverunt? Non omnino non poterit non audire plagenter. Amicimi et proximi me iudicaverunt me appropinquarentur **134** et steterunt; et qui juxta me erant, de longe steterunt, et vim faciebant qui querabant animam meam (Psalm. xxxvii, 12, 13). Quomodo namque non recognoscet os de ossibus suis, et carnem de carne sua, imo vero jam quadammodo spiritum de spiritu suo? Quasi non ipsa sit dilecta illa, cuius concupivit decorum, cuius formam induit, cui se mirabilis dignatione castis atque individuis devinxit amplexibus, ita ut essent duo in carne una: unum in uno spiritu quandoque futuri! Nam etsi cognoverat secundum carnem Christum, sed tunc jam non recognoset: quia spiritus ante faciem ejus Christus Dominus, cui adhaerens unus spiritus erit, cum absorpta morte in victoria, quod infirmum de carne est, in virtute spiritus convaluerit; cum exhibuerit eam sibi Sponsus glorie gloriosam columbam suam, perfectam suam, formosam suam, non habentem inculps peccati, neque rugam corruptionis, aut aliqui hujusmodi.

7. Dum libenter in his immoror, pene copti immemor factus sum, ita cupiens redimere tempus, quoniam dies mali sunt. Excedentem devotio levat, sed revocat zelus: et ubi rapior, ibi et cogor recidere, et plangere dolorem meum. Audet (quod et flens dico) inimicus crucis Christi suis sedibus pellere sanctos, qui nolunt bestiam adorare, quæ aperunt os suum in blasphemias, blasphemare uomen Dei, et tabernaculum ejus (Apoc. xiii, 6). Altare contra altare erigere tentat, contundere fasque ne-

fasque non confunditur. Abbates abbatibus, episcopos episcopis superintrudere nititur (335); amovere catholicos, schismaticos promovere. Miseri et miserandi, qui ita promoveri, et ab isto, consentiunt. Siquidem circuit mare et aridam, ut faciat unum episcopum; et cum fecerit, facit eum filium gehennæ duplo quam se. Quoniam vero putas est tanti causa furoris? Non alia sane, nisi quod displicet mortali bus angelica illa partitio, qua gloriū Deo, pax hominibus nuntiatur; et dum gloriam usurpant, turbant pacem. Solus gloriam meretur, qui facit miracula solus, sicut dicit Apostolus: *Soli Deo honor et gloria* (I Tim. i, 17). Porro autem cum nostro genere bene agitur, si datur frui pace Dei, pace cum Deo, et quidem feliciter et misericorditer. Quoniam ergo modo stabit pax hominum coram Deo, vel cum Deo, si Deo non potest apud homines esse tua sua gloria? Quidam filii Adam, qui contentientes pacem; et gloriam appetentes, et pacem perdunt, et gloriam! Ob hoc denique et nunc Deus ultionum commovit terram, et conturbavit eam: ostendit populo suo dura, potavit nos vino compunctionis.

8. Velimus, nolimus, impleri quandoque nescesse est veritatem Spiritus sancti, fierique illam quæ propheticō spiritu prænuntiata legitur in Scripturis discessio (II Thess. ii, 3): sed vœ homini per quem venit! Melius erat ei, si natus non fuisset homo ille quis vero ille, nisi homo peccati qui super electum a catholicis catholicum, et canonice, locum sanctum invasit, quem tamen, non quia sanctus, sed quia summus est, affectavit? Invasit, inquam, invasit armis, igne, pecunia, non vitæ merito vel virtutum: pervenit in quo stat, et stat in quo pervenit. Nam illa quam jactat juratorum suorum non electio sed factio, umbra tantum fuit, et occasio, et velamentum malitiæ. Dici potest electio, sed impudenter, sed mendaciter. Stat quippe sententia ecclesiastica et authenticā, post primam electionem non esse secundam. Celebrata proinde prima, quæ secundo præsumpta est, non est secunda, sed nulla. Nam etsi quid minus forte solemniter, minusve ordinabiliter processit in ea quæ præcessit, ut hostes unitatis contendunt; dumquid tamen præsumi altera debuit nisi sane priore prius discussa ratione, cassata judicio? Eapropter qui se super ingerere festinant, qui-

D que temerario temere manus imponere nibilominis acceleraverunt, Apostolo prohibente, *Nemini cito manum imponas* (I Tim. v, 22); ipsi procul dubio magis peccatum habent, ipsi auctores **135** schismatis, ipsi grandis mali hujus priucipes existere.

9. Cæterum nunc judicium expetunt, quod ante exspectasse [al. expelliisse] debuerant: et quam suo loco oblataim tenuerant, tandem jusitiam offerunt,

(335) Ordericus in libro xiii, pag. 395: « In plurimæ coenobitis duo abbates surrexerunt. et in episcopis duo præsules de pontificatu certaverunt: quorum unus adhaerebat Petro Anacleto, alter vero savebat

Gregorio Innocentio. » Ita etiam in Actis episcoporum Genomannensium, Analestorum tomo III, pag. 338, ubi de Philippo in Turonensem Ecclesiam intruso, de quo epistola 150 et 151.

ut videlicet si recusetur, justi (336) vos videamini : si recipiatur, litigantibus inter se partibus, dilatio redimat tempus, et interim fiat aliquid. An de vestra justitia desperatis, et damnum jam crescere non timetis, quemcunque causa exitum sortiatur ? Quidquid inquit, hactenus factum sit, modo quærimus abundantiam : judicium sumus subire parati. Tergiversatio est. Quid in omni impio conatu vestro vobis relinquitur a iud, quod afferre queatis ad seducendum simplices, ad armandum malevolos, ad vestram ipsorum palliandam malitiam ? Si hoc non diceretis, quid diceretis ? Cæterum jam Deus judicavit quod sero repetit homo : judicavit autem operis evidentia, non decreti sententia. Numquid Dei judicium audeat humana temeritas retractare ? Quid si causetur et clamet per prophetam Deus, Tulerunt homines a me iudicium ? (337) Non est consilium contra consilium Domini : velociter carrit sermo ejus, in conveniendo populos in unum et reges, ut domino papa Innocentio serviant et obediant. Quis revocabit ? Dei esse iudicium senserunt et consenserunt Galterius Ravennas, Hildegarius Terraconensis (338), Norbertus Magdeburgensis, Conradus Salsburgensis archiepiscopi, Dei esse iudicium cognoverunt et acqueverunt episcopi, Eupertus Monasteriensis, Hildebrannus Pistoriensis, Bernardus Papiensis, Landulfus Astensis. Hugo Gratianopolitanus, Bernardus Parmensis (339). Horum gloria specialis et præcipua sanctitas,

(336) Ita veteres libri et editi plerique pro, *injusti*; per antiphrasin aut ironiam. In uno tamen codice Colbertino notato 1410, legitur utrumque, *injusti* *justi* vos videamini : optimo sensu ; nempe, *ut vos*, qui *justi* *estis*, *injusti* videamini. In uno Belovaensi simpliciter, *injusti*.

(337) Hoc apud nullam reperitur prophetam; sed habetur in doctrina SS. Patrum, libro *Contra iudicia temeraria*, n. 7.

(338) Is successerat Odelrico, quem eruditissimum senem vocat Ordericus in libro xiii, pagg. 891, 892.

(339) Bernardus Parmensis in quibusdam canticis locum habet post Bernardum Papiensem, idemque nonnullis deest, ut in duobus Colbertiniis. Ughelius eum sub fine pontificatus Paschalis II obiisse dicit.

(340) Hæc verba, sed epistolæ brevitas non admittit, desunt in duobus Colbertiniis; in tertio leguntur.

(341) Ita fere codices veteres; quidam, *Camaldilienses*. Notiores sunt *Camaldulenses* et *Vallumbrosanæ Ordinis S. Benedicti Congregationes* in Italia quæ, quam ut illustrari hoc loco debeant.

(342) Non est silentio prætermittendum quod de eis hac occasione refert Ordericus libro xiii, anno 1134. « Cluniacenses, » inquit, « ut Innocentii adventum cognoverunt, sexaginta equos seu milos cum omni apparatu congruo papæ et cardinalibus clericis destinaverunt, et usque ad suam basilicam favorabiliter deduxerunt. Tunc ibidein undecim diebus papam cum suis detinuerunt, ecclesiæque novam in honore sancti Petri apostolorum principis ab eodem cum ingenii tripudio populi frequenter dedicari fecerunt. Inde magnam auctoritatem apud Occiuos promeruit, quod a Cluniacensibus Petro præpositus fuerit. Ab eisdem quippe Petrus Leonis in pueritia emulitus coahuit, et corum habitu ac prolatione monachus exstitit. Ita ille. Ad idem pertinet quod Petrus Venerabilis, qui hujus exce-

A et auctoritas etiam hostibus reverenda, facile nobis qui minorem et meriti et officii tenemus locum, aut errare secum, aut sapere persuasit. Taceo multitudinem cæterorum, Tuscæ, Campaniæ, Longobardiae, Germaniæ, et Aquitanæ, Galliarum denique et Hispaniarum omnium, neenon et universæ Orientalis Ecclesiæ, tam archiepiscoporum, quam episcoporum, quorum nomina sunt in libro vita, sed epistolæ brevitatis non admittit (340).

10. Hi omnes unanimis, non conducti pecunia, non seducti fallacia, non illecti privato earnis vel cognationis amore, non timore compulsi potentia sacerdotalis, sed Dei procul dubio voluntatem, sicut non ignorantes, ita nec dissimulantes, Petrum Leonis ingenuum refutaverunt, ac securè Gregorium in papam innocentium suscepserunt. Nostratum sane B nemo ex nomine in his expressus est litteris : quia et omnes compendium noa fert, et aliquorum invicta designatio adulatio notam non effugit. Non autem debo pretermitti sanctos, qui mundo mortui, Deo melius vivunt : quo cum vita abscondita est cum Christo in gloria, ubi certe studiose inquirunt, et non dubie inveniunt beneplacitum 139 Dei, qui solliciti sunt quomodo placeant ei. Itaque Camaldilienses (341), Vallambrosani, Cartusienses, Cluniacenses (342), et qui de Majori-Monasterio sunt (343), mei quoque Cistercienses (344), Cadumenses (345),

ptionis auctor exstitit, in laudem Cluniaci pronuntiat. « Factum est, » inquit, » a sui principio, non solum externorum hospitum, non tantum confuentium asylum; sed, ut sic loquar, publicum reipublicæ Christianæ ærarium, » libri iv epistola 27.

(343) Insigne monasteriorum prope urbem Turonum a sancto Martino conditum, enī tunc præter Odo abbas, ad quem epistola 397. Ab hoc monasterio pendebant plurimi prioratus, qui quamdam veluti congregationem constituebant. Nam Bernardus insigniora tantum monasteria hic commemorat.

(344) In duobus Colbertiniis et uno Sorbonico legitur, *Cistellenses*; unde effictum in editis fere omnibus, *Cistellenses*, qui et altero errore additi sunt post, *Cistercienses*: quasi diversi essent, qui in quibusdam codicibus *Cistercienses*, in aliis *Cistellenses* dicebantur, vulgari tunc vocabulo. Cistercienses quippe dicti sunt *Cistellenses* ab Hermanno monacho, in libro iii de Miraculis B. Mariæ Laudunensis, cap. 7; apud Perardum, pag. 103, apud Robertum de Monte ad annum 1440, *Monachi de Cistellæ*; diu sunt etiam *Cistellæ* in Monastici Anglicani tomo I, pag. 703, col. 4.

(345) Cadomus, civitas est ad fluvium Olenam in Neustria, haud procul ab Oceano, celebri academia ab anno 1433 insignita : in eius suburbio exsistit insignis Ordinis sancti Benedicti abbatia, a Guillermo Conquistore, province isius duce atque Anglorum rege, sub titulo Sancti Stephani constructa : eius primus abbas Lanfrancus, ex priore Baccensi postmodum archipræsul Cantuariensis. Plura de eo, deque Cadomensi seu Cadumensi Sancti Stephani abbatia vides in netis ad Opera ipsius Lanfranci, et in Normia pia. Cadumensis in Abricensi dioecesi Saviniacenæ insigne tunc monasterium, de quo jam plurima, » inquit Peregrinus in Historia Fontanensi, tomo X Spicilegii pag. 372, « processus « sere monasteria, ex quibus abbates couenant « ad capitulum, et horet ibi Ordo, et eorum ubique

Tironensis (345), et Saviaicensis (347); universitas denique et unanimitas fratrum, tam clericorum quam monachorum regularis vita prebataque couversationis, sequentes episcopos, tamquam greges pastores suos, Innocentio firmiter adsererent, sincere faverent, humiliter parent, verum apostolorum successorem fideliciter recognoscunt.

11. Quid reges et principes terræ? Nonne in eodem spiritu, una cum subjectis sibi plebibus, Innocentium pariter amplectuntur, confitentes et ipsi papam et episcopum animarum suarum? Quis postremo in quoconque ordine vitæ illustris et boni nominis homo ictipsum non sepius? Et tamen adhuc isti, nescio qua contentiosa importunitate et importuna contentione, reclamant. Vocant in causam orbem, et cum sua paucitate universitatem flagitant judicari: et qui præjudicaverant in electione, de confirmatione rejudicare contendunt; tune præpropere agentes, modo præposidere retractantes. Quis tantos, queso, in unum cogere queat exercitus utriusque ordinis principum, ne dicam pleniam, et adducere in examinationem? Quis tot sanctorum nullibus persuadere sufficiat, quod prius aedicaverunt, iterum aestuere, et abducere nemesis ipsos in prævaricationem? Quis deinde locus omnibus tantus, omnipibus tutus? Universæ quippe Ecclesiæ negotium est, non unius causa personæ. Vidatis quod de impossibili calumniam struitis matri vestrae: imo vobis foveam fuditis, in quam præcipitemi; et laqueum necitis, quo teneamini, ne ad gremium revertantur matris vestrae. Occasio nunquam deerit ei qui vult recedere ab amico.

12. Sed esto. Multe consilia suum Deus (secundum hominem dico) revocet sententiam, convocet a finibus terræ concilium; judicari bis in idipsum, quod ipse non facit, patiatur: quosnam, queso, dabunt judices sibi? Omnes quippe in parte suut, et partibus de judicio haud facile conveniet: atque ita ad item magis quam ad pacem tantus conventus fatigabitur. Deinde velim scire, cui ille interim vellet eredere Romam, quam tanto amore ex longo tempore concepivit, tanto labore et sumptibus acquisivit, tanto fastu possidet, tanto pudore timet amittere ne frustra convenisse sicutum omnia cernatur, si cum ille cadet a causa, non tamen cadat a Roma. Alioquin quis causam spoliatus ingreditur? Nec le-

a dulcis redoret opinio. Hoc coenobium cum triginta aliis sub subjectis Serlo abbas Cisterciensibus adjecit anno 1148, iludem pag. 374.

(346) Ex eo monasteriorum insigniorum numero etiam tunc erat Tironense monasterium diœcesis Carnotensis, sic dictam ab anno præterflente, in pago Pertensi, constitutum a piissimo abbate primo Bernardo, cuius Vita exstat cum notis Soucheti, effectumque quasi eujusdam congregationis caput, de quo Ivo Carnotensis antistes in epistola 229. Tironensium monachorum religionem laudat Iacobus a Viriaco in capite 29 Historie Occidentalis. Hoc coenobium, ut et Majus-Monasterium, florebat sub Benedictina congregatione Sancti Mauri, adolescentium scholarium seminario insignitum.

(347) Duplex hoc nomine monasterium est in

Agnes profecto eegunt, nec canonones. Et hec dicimus, non de nostra justitia diffideentes, sed a vestra carentes versutia. Jam enim Deus eduxit tanquam lumen iustitiam suam, et judicium suum tanquam meridiem, et si exoco. nec lumen appareat, nec meridies lucet: quoniam sicut tenebra ejus, ita et lumen ejus.

13. Quid itaque stat de quibus contendit, quisnam eorum rectius videatur esse Papa. Querum primo quidem, si personas comparas, ut neutri servel derogare videar, vel adulari, dicam quod dici passim reperies, et nemiam arbitror dissideri: quia videlicet Innocentii nostri vita vel fama nec simulum timet, cum alterius nec ab amico tutta sit. Dehinc si electiones discurias, nostri itidem mox occurrit: et promotione purier, et ratione probabilius; et prior tempore. Porro de tempore constat: reliqua duo merita probant, et dignitas elegantum. Hanc enim, nisi fallor, partem seniorum inveneris, tam episcopos, quam cardinales diaconos sive presbyteros, et quorum maximo interest de electione summam potestis, et quanti in eligendo juxta patrum soita sufficient. Quid et in consecratione? Nonne Ostiensem, ad quem specialiter usque spectat, habemus? Cum igitur et electus dignior, et electio senior, et actio ordinabilius teneatur; qua isti ratione, imo qua contentione, contra jus et fas et veta omnium honorum, invitat et tentanti Dei Ecclesiæ praescribere alium, et illum deponere tentant?

14. Horum coru tam maligno, tam indigno, tam temerario, tuis certe viribus remittendum esse videtis, reverendissimi et illustrissimi Pares. Quo cum omni familiâ Dei, tum vobis maxime vestrisque convenit, si tamen zelus dominus Dei comedit animas vestras. Vobis, inquam, et vestris maxime igilandum est et orandum, ne intretis in temptationem. In ea sancta parte maiore opus est fortitudine et cautela, unde acrior iussit adversarius, et vis belli major incumbit. Quam saevus et callidus hostis insurrexit in vos, proprio certe agnoscitis experimento. Hoc quam multum jam malitia illius in illis partibus pre accepta potestate processit, utroque saevius genero malignandi, vi et dolo! Nuaqaid autem in illa vineat tandem sapientiam? sed Laet est hora ipsius et potestas tenetiarum. Ceterum hora novissima est et potestas cito transit. Ne terrenam, ne sedu-

Gallia, alterum in diœcesi Lugdunensi, in Abricensi alterum, de quo hic intelligendus Bernardus, situm in confinio Normanniae, Armorica, et Gemonianorum. Conditum fuit anno 1112 a piissimo abbe Vitali: cuius successor Gasfridus, se sua monasteria, numero non emendacim (tot enim ipse costruxisse perhibetur) Cisterciensibus subjecit. Hujus monasterii historiam vides apud Arthurum du Monstier in Neustria pia. De altero Saviniaco, in epistola 173. In Monastici Anglicani tomo 1, pag. 704. Saviaicenses ante suam cum Cisterciensibus unionem dicuntur laisse de Ordine Tironensi, quo ex monasterio plures tum abbatie pendebant. His omibus Religiosis qui Innocentium agnoverunt, Grandi Monteuses addit Ermaldus, in libro II de Vita S. Bernardi, n. 43.

sacramini. Dei virtus, et Dei sapientia Christus vobis-
cum est, qui et in causa est. Confidite, ipse vicit
mundum : fidelis est, non permittet vos tentari supra
id quod possetis. Virtus stultum firma radice ? siue
dubio statim maledicetur pulchritudini ejus. Non
esum diu derelinquet Dominus virginem peccatorum
super sortem justorum. Verum vestre interior vigi-
lantia est, vestris pro vestro officio sollicitate provi-
dere, sicut et providetis, ut non extenderis justi ad
iniquitatem manus suas. Gratia pro Catholicis : Be-
nefac, Domine, bonis et rectis corde (Psalm. cxxiv, 4).
Pro schismatis : Impie, Domine, facies eorum igno-
minia, ut querunt nomen tuum (Psalm. lxxxvi, 17).

CONCL^US^S EPISTOLA CXXVII. / 1131
AD GUILLEMUM COMITEN PICTAVORUM.^X (348), DUCUM
AQUITANIE, EX PERSONA EUGENIUS DUCIS BURGUN-
DIE.

GUILLELMUM, antiquae Anaeli saevitatem, hortatur
ad Innocentium verum pontificem recipiendum.

GUILLELMO De gratia egregio comiti Pictavorum,
et duci Aquitanum, Hugo eadem gratia Burgun-
dix dux, timere terribilem, et sum qui austri spiritu-
tum principum.

1. Erroris vestrum ultra dissimilares non fero,
quippe carne propinquus et cordis amicus. Si quis
de populo deviat, solus perit ; veram principis error
multos involvit, et tantis obest, quantis praest ipse.
Nec presumus, sicut scitis, ut perdamus, sed ut
regamus subjectos. Per quem reges regnant, ipse nos
praesecutus populis suis, a nobis tuendis, non subver-
tendis ; plane sancti sue Ecclesie ministros, non
dominos. Cui vos ministerio cum dignitate alias pro
vestri magnitudine poteris, et laudabiliter deser-
visse noscamini, TIBI miror quamvis versatia modo
vestra illa prudenter circumvenientia fuerit eamdem
matrem vestram et dominam deserere in tempore
malorum : nisi forte ei hoc vobis vestri illi consiliarii
persuadere conentur, ad solam Petri Leonis dominum,
universalem Ecclesiam esse redactam. Viri menda-
ces, quos Veritas, sicut et caput eorum antiechristum,
destruit spiritu oris sui, affirmans eam per os David
ad universos fines terrae, et ad universas familias
gentium dilatari (Psal. xxi, 28).

(348) Scripta circa annum 1132. Guillelmus,
hujus nominis nonnus (aut decimum esse volunt),
qui, suadente Gerardo Engelismensi episcopo, partes
Anaeli toebat, et Innocentio adhaerentes graviter
infestabat. Lega Vita S. Bernardi, lib. II, cap.
6. Quod vero Malmostruensis, De regibus Angl.,
libro V, refert de incesto, aliusque criminibus Guillelmi
Pictavorum comiti, id de Guillelmo VIII istius
patre intelligendum esse, recte noravit Joannes
Beslius. Nam Petrus Pictavorum episcopus, qui a
Comite in exilium missus ibi memoratur, in ipso
exilio diem clausit anno 1117. At vero Guillelmus
IX anno deinceps 1126 patri successit, ut probat
idem auctor in Historia Gallica Comitum Pictavorum,
quem consule si cetera Guilleimi gesta, ac
principis mortem diligenter habet investigare, nec
non Baronum ad annum 1135. De eo fusa in li-
bro II de Vita Bernardi, cap. 6, ubi ejus conversio
per Bernardum facta memoratur. Multa de eo fa-
bulantur. Ceterum est testante Orderico ejus aequali,

2. Habent (al. habet) tamen ducem Apuliam (249),
sed solum ex principibus, ipsumque usurpat^{ur} eu-
rone mercede ridicula comparatum. Denique quid
boni, quid virtutis, quid honestatis afferunt de
summo pontifice suo, et ut nos provocent ad favo-
rem ? Si vera sunt que ubique divulgat opinio, nec
unius dignus est viculi potestate ; si vera non sunt,
decet nihilominus caput Ecclesie, non solum vitæ
habero sanitatem, sed et famæ decorem. Tuus
preiude vobis est, mi cognate charissime, ut in
insceptione universalis papæ, ab universitatis con-
sensu ei consilio non recedatis : quem omnis reli-
gio, quem regnum universitas receperunt, vobis quo-
que et honorificum et salutiferum est ut recipiatis.
B Domini papæ Innocentii et innocens vita, et integra
fama, et electio canonica prædictar. Priora duo nec
hostes diffidentur ; tertium columnam habuit, sed
per Christianissimum Losharium (350) nuper falsi
calumniatores in suo suau mendacio deprehensi.

EPISTOLA CXXVIII (331).

AD EUDREM.

Serie cum hortatur de reducendis ad Ecclesiam //32
clericis quos expulerat.

In eo animo et ia ea voluntate haemini me disces-
sisse dudu*ra*a-te, princeps eximie, et totis affecti-
bus bone tibi usque superem, totis misib^{us} salutem
vestram et honorem vestrum, ubique possem,
juarem; eo quod non redirem fraudatus fructu
adventus met ad vos, sed latu*re*p^{re}ter spem malto-
rum reportarem mecum pacem Ecclesie, cum ex-
altatione universæ terræ. Miror autem quo, evi*tu*us
consilio mira illa mutatio dexteræ Ecclesi tam su-
bito in deteriori est mutata ; ut rursum ad injuriam
Ecclesie clericos Sancti Hilarii de civitate expelleres,
et irem Dei in te gravius, quam primum excitares.
Quis te fascinavit tam citio recedere a via veritatis
et salutis ? Profecto judicium portabit quicunque
est ille. Utinam et abscondanter qui vos conturbant.
Revertere, queso, revertere, ne et tu, quod absit !
abscondaris. Revertere, inquit, et revoca amicos
tuos ad pacem, et clericos ad ecclesiam, antequam
irrecuperabiliter reddas tibi aversum terribilem, et

D cui ahi auctores compares suffragantur, Guillelmum
poenitentia metum ad S. Jacobum peregre protectum
esse, et ei feria sexta Paresceves, quinto Idus Aprilis
sacra communione militum, ante aram beati Apo-
stoli defunctionem esse sub anno 1137, quo haec ab
Orderico memorantur.

(349) Anaelius pseudopapa, ut Rogerium ducem
Apuliae præcipuum factum sue fautorum fortius
sibi devincret, regis eum Siciliae titulo donavit, uti
videre fecit apud Baronium anno 1130, n. 6. Quem
tamen ei postea Innocentius, infeliciter contra eum
in prælium progressus adeoque captivus, confirmavit,
cum alter electari e manibus ejus non posset.
Quanto melius jus suum aliena manu prosecutus
fuisse Pontifex, si omnino armis opus erat, quam
ut ipse ad bellum procedens, et hosti cedens, ad ini-
quas conditiones adigeretur ! Vide Baronium, temo
XII, anno 1139.

(350) Imperatorem Romanum. Vide epist. 439.

(351) Scripta anno Christi 1132.

etum qui auferit spiritum principum, terribilem apud reges terræ.

EPISTOLA CXXIX (352).

1133

AD JANUENSES.

Pacem quam aliquando coram conciliaverat, constanter retinendam et tuendam hortatur.

JANUENSIBUS suis, consulibus cum consiliariis et civibus universis, BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, pacem, et salutem, et vitam æternam.

1. Quod adventus noster ad vos anno præterito non fuerit otiosus, Ecclesia paulo post in sua necessitate probavit, a qua missi et fueramus. Honorifice nos et suscepistis, et tenuistis, exiguum quod apud vos fuimus: et quidem digne vobis, sed supra nostræ humilitatis modum. Profecto ut non immemores, sic non ingrati sumus. Vicem rependat qui potest, et qui in causa fuit Deus. Nos enim unde illum recompensemus 133 venerationis cultum, sed obsequium, sed affectum, plenum amoris et gratiæ? non quod nostro delectemur favore, sed vestræ devotioni collectamur. O mibi dies illos festivos, sed paucos! in æternum non obliviscar tui, plebs devota, honorabilis gens, civitas illustris (253). Vespere et mane et meridie, more nique prophætae, narrabam et annuntiabam (*Psalm. LIV*, 18), et erat tanta audiendi aviditas, quanta audientium charitas. Portabamus verbum pacis; cumque invenissemus filios pacis, requievit super eos pax nostra. Exieram plane seminare semen, non meum, sed Dei; et cadens in terram bonam semen bonum, fructum fecit centuplum et tempestivum. Mira celeritas, quia magna necessitas. Nec tarditatem passus sum, nec difficultatem, una pene die et screns, et metens, et reportans cum exultatione manipulos pacis. Hæc quippe messis quam messui. Exsilibus, captivis, compeditis et incarceratedis, evadendi atque repatriandi lætani reportavimus spem, metum hostibus, confusionem schismaticis, gloriam Ecclesie, orbem letitiam.

2. Et nunc quid restat, charissimi, nisi ut admoveamini de perseverantia, quæ sola mereitur viris gloriam, coronam virtutibus? Prorsus absque perseverantia nec qui pugnat victoriani, nec palmam victor consequuntur. Vigor virium, virtut-

(352) Scripta anno Christi 1133.

(353) Non est hic prætereundum quod refert Mauricium in Annalibus ad annum 1132, cap. 6. Ille nimurum Bernardi promissionem adeo ratam firmamque semper steusse, ut post quingentos tere annos, Christi scilicet anno 1625, cum excellentiissimum principem Carolum Emmanuelem Sabaudie ducem, quem Januenses patiebantur hostem sibi infusissimum, ditiosus suæ oportita vastare et sibi iam imminere viri quanto ab orbe lapide conspicerent, hoc anno penitus destituti auxilio. fidem S. Bernardi interpellaverat conceptio voto, quod ad interram excubere non gravabor. Post hanc interdivos nostræ reipublicæ tutelares divum Bernardum, qui dum la humoris agebat, nostri in rectionem noui obliviscendum suis litteris spopondit, excubere et connumerare promittimus, et venimus diem ejus celebrare, et a populis nostris et a clero, aceedente

A tum consummatio est; nutrix ad meritum, medatrix ad præmium. Soror est patientiae, constantie filia, amica pacis, amicitarum nodus, unanimitatis vinculum, propugnaclum sanctitatis. Tolle perseverantiam, nec obsequium mercedem habet, nec beneficium grauiam, nec laudem fortitudo. Denique non qui cœperit, sed qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (*Matth. x*, 22.). Saul cum esset parvulus in oculis suis, rex est super Israel constitutus: non perseverans in humilitate, et regnum amisit et vitam. Si cautela Samsonis, si Salomonis devotio perseverantiam retinuerint, nec is profecto privaretur sapientia, nec ille viribus. Hoc sunumæ honestatis insigne, hanc totius probitatis unicam fidamque custodem, custodiri a vobis firmiter B hortor et precor. Custodite diligentem quod libenter audistis. Mementote scriptum, quia metuebat Herodes Joannem, et libenter eum audiebat (*Marc. vi*, 20). Sed beatas foret, si audita libenter æque servasset. Denique non qui audiunt, sed beati, inquit, qui audiunt et custodiunt verbum Dei (*Luc. xi*, 28).

3. Servate preinde vos pacem fratribus vestris Pisanis, fidem domino papæ, fidelitatem regi, vobis honorem. Hoc enim expedit, hoc deceat, hoc iustitia exigit. Audivimus venisse ad vos nuntios dacis Rogerii (354): quid attulerint, quidve retulerint, nos nescimus. Verum ergo juxta illud poetæ, ut verum fatear, semper timui Danaos, et dona ferentes (VIRGILICUS, *Aeneid.* lib. II, vers. 49). Si quis forte in vobis (quo Deus avertat!) rem tam fœdam committere deprehendatur, extendere videlicet manum ad turpe lucrum; hunc protinus notate, et judicete hostem nominis vestri, civium proditorem, ac venditorem communis honoris et honestatis. Si quis item susero in populo, diaboli sibi assumens vicem, jurgia semiuare, et pacem turbare velle reperiatur, quemadmodum illæ discordiæ semper est amator et auctor; huic rigidae censure remedium citius obvietur, eo quippe pessimæ, quo intima pesi. Hostilis exercitus vastat agros, domosque spoliat; prava autem consilia corrumpunt bonos mores, et modicum fermentum totam massam corruptit (*I Cor. v*, 6). Serite, plantate, negotiamini, ut antiqua mala non solum non iterentis, sed etiam de justis laboribus

D illustrissimæ archiepiscopi et reverendissimorum episcoporum consensu, celebrari curare. In hac occasione majori vel in alia arbitrio nostro capellam eidem dicatam construere. Eadem die divi Bernardi quotannis in perpetuum solemnum processionem fieri, et sacrum solemne ad ejus altare, nobis pie assidentibus, celebrari facere. Et demum manu Duci, iudicii sacri solemnia singulis annis in perpetuum, et pro hoc anno duodecim puellis, ut vocant, doles, scilicet libras centum, unicuique persolvere. In eujus rei testimonium, etc. Data in ecclesie cathedrali, die Dominica, 25 Aprilis anni 1625. Ille Januensis s' instante reipublicæ suscepit ruina. Quam autem ad votum eis successerit, probavit eventus. Nam Bernardus in ipsa sue solemnitatis vigilia, Hispana classe adiecta, hostiles copias ocius fugavit Ita tere Manricus.

(354) De quo in epistola 127, n. 2.

vestris expiare et delere possitis. Scriptum quippe est: *Redemptio animæ viri, propriæ dicitur* (Prov. xiiii, 8); et rursum: *Date eleemosynam, et omnia munda sunt vobis* (Luc. xi, 41). Quod si militare placet, et vestræ fortitudinis ac strenuitatis iterum experiri vires, arma probare delectat; non equidem id præsumendum adversus vicinos et amicos, cum magis Ecclesiæ inimicos expugnare deceret, sed et regni vestri invasam a Siculis defensare coronam. Super illos sane et honestius acquiretis, et justius possidebitis acquisita. Deus pacis et dilectionis maneat semper cum omnibus vobis. Amen.

EPISTOLA CXXX (355).

AD PISANOS.

Pisanos laudat ob studium et favorem erga Innocentium papam, qui, Roma per antipapam Anacletum occupatu, exsul Pisgi concesserat.

PISANIS nostris, consulibus cum consiliariis et civibus. BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, universis salutem, et pacem, et vitam æternam.

Beneficiat vobis Deus, et meminerit fidelis servitii et piaæ compassionis et consolationis et honoris, quæ sponsæ Filii ejus in tempore malo et in diebus afflictionis suaæ exhibuistis et exhibitis. Et quidem hoc jam impletur ex parte, et orationis hujus nonnullus capitur fructus. Digna plane retributio celeri jam compensabit effectu. Jam pro meritis tecum actitat Deus, populus, quem elegit in hereditatem sibi, omnino populi acceptabilem, sectatorem honorum operum. Assumitur Pisa in locum Romæ, et de cunctis urbibus terræ ad apostolicæ sedis culmen eligitur. Nec fortuitu sive humano contigit istud consilio; sed cœlesti providentia, et Dei benigno favore fit, qui diligentes se diligit, qui dixit Christo suo Innocentio: *Pisam inhabita, et ego benedicens benedicam ei.* Hic habitabo, quoniam elegi eam Me auctore, tyranni Sieuli (356) militia Pisana constantia non cedit: nec minis concutitur, nec donis corrumpitur, nec circumvenitur dolis. O Pisani, Pisani, magnificavit Dominus. facere vobiscum, facti sumus testantes. Quæ civitas non invidet? Serva depositum, urbs fidelis, agnoscere gratiam, stude prærogativæ non invenire ingrata. Honora tuum et universitatis Patrem, honora mundi principes, qui in te sunt, et judices terræ: quorum te præseatis reddit illustrem, gloriosam, fa-

(355) Scripta anno Christi 1133.

(356) Rogerii de quo in epistola 127, n. 2

(257) Quis iste Engelbertus marchio? Existimamus hunc esse, qui in libro de Vita S. Norberti, cap. 32, dicitur frater episcopi Ratisponensis: cuius Engelberti una filia Theobaldo comiti desponsa est. En locus. *a Assumptis itaque legatis comitis Theobaldi, Ratisponam usque eos adduxit Norbertus, Erat enim episcopus ejus civitatis nobilissimi stemmatis, et habebat fratrem Engelbertum, potentissimum marchionem, cui erant nubiles statim filiae: et quibus una expedita cemiti Theobaldo desponsa est. Reversi sunt legali istuc muntiantes, etc. Menthilus vocabatur, teste Orderico Vitali sub finem libri xiii: Menthilus vero Engelbertus ducis filiam uxerem duxit, Engelbertus porro seu Ingelbertus dux erat Carinthiae, marchio Foro-Juliensis. Confer*

mosam. Alioquin si ignoras te, o pulchra inter ci-vitates, egredieris post greges sodalium tuorum pas-cere hædos tuos. Sapientibus sat dictum est. Com-mendo vobis marchionem Engelbertum (357), qui domino Papæ et amicis ejus missus est in adjutorium: juvenis fortis et strenuus, et, si non fallor, fidelis. Habetote eum nostris precibus magis com-mendatum, quia et ego ei vos amplius commendare curavi, monique ut vestris potissimum consilii innitatur.

EPISTOLA CXXXI (358). 1135

AD MEDIOLANENSES.

Cum Mediolanenses, Innocentio reconciliati, tamen titubare in officio et obedientia viderentur, eos ad retinendam constantium incitat, recentia, Roma-næ Ecclesiæ erga illos beneficia memorans.

Suis MEDIOLANENSIBUS, universo videlicet clero et populo, BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, sa-lutem in Domino.

1. Bene vobiscum facil Deus: bene vobiscum facit Romana Ecclesia. Facit ille quod pater: facit illa quod mater. Et revera quid vobis debuit facere, et non fecit? postulasti mitti vobis de curia hono-rabiles 14 personas ad honorem Dei et vestrum, factum est (359). Si postulasti confirmari quod una-nimitas vestra de venerabilis patris vestri (360) electione firmaverat, factum est. Si voluistis licuisse vobis quod illicitum, nisi pro magna quidem neces-sitate, sacri canones judicant, translationem episcopii scilicet in archiepiscopatum, concessum est (361). Si rogatis erui cives vestros de vinculis Placentino-rum (362), quod ultiq[ue] ego prætermittere nec volo nec valeo; et hoc factum est. In quo postremo quæ-cunque rationabilis petitio filiæ, non dice repulsam, sed vel moram passa est apud piam matrem? En ad complementum pallium præsto est, plenitudo honoris. Nunc vero audi me, inclita plebs, gens nobilis, ci-vitas gloria. Audi, inquam, me (veritatem dic, non mentior) dilectorem tui, zelatorem salutis tue. Romana Ecclesia valde clemens est, sed nihilomi-nus potens. Fidele consilium, et omni' acceptione di-gnum: *Noli abutti clementia, ne potentia opprimaris.*

2. Sed dicit aliquis: Debitam ei reverentiam exhibeo, et nihil amplius. Esto, fac quod dicas; quia si exhibeas debitam, et omnimodam. Plenitudo siquidem potestatis super universas orbis Ecclesias, singulare

nitionem ad epistolam 299.

(358) Scripta anno Christo 1135.

(359) Missi sunt cum Bernardo Guido Pisanus, Matthæus Albanensis, Gaufridus Carnotensis epi-scopi, ex Vitæ libro II, n. 9, nempe ad reconcili-andos Ecclesiæ Rovanæ Mediolanenses, qui schisma conflaverant ob depositum Anselmum archiepisco-pum ab ipsis electum.

(360) Ribaldi videlicet, qui ab eis electus est in locum Anselmi rejecti.

(361) Intellige restitucionem dignitatis archiepi-scopalis, quæ isti Ecclesiæ ob schisma a pontifice abrogata fuerat.

(362) Quippe utrisque bello in sese contendenti-bus, multi ex Mediolanensibus captivi abducti fue-rant a Placentinis.

prærogativa apostolice Sedi donata est. Qui igitur huie potestati resistit, Dei ordinationi resistit, Potest, si nile judicaverit, novos ordinare episcopatus, ubi hactenos non fuerunt. Potest eos qui sunt, alios deprimere, alios sublimare, prout ratio sibi dictaverit, ita ut de episcopis creare archiepiscopos licet, et e converso, si necesse visum fuerit. Potest a unibus terræ sublimes quascunque personas ecclesiasticas evocare, et cogere ad suam præsentiam, non semel aut bis, sed quoties expedire videbit. Porro in promptu est ei omnem nesci inobedientiam, si quis forte reluctari conatus fuerit. Denique probasti et tu. Quid enim contulit tibi vetus tua rebeilio et recalcitratio male suasa a pseudoprophetis tuis (363)? quem fructum habuisti, in quibus nunc erubescis? Agnosce potius in qua potestate, gloria et honore suffraganeorum tuorum tam diu privata exstisti (364). Quis prote valuit obviare apostolice auctoritatis justissime se veritati, cum, provocata tuis excessibus, decrevit te tuis illis antiquis ac praelaris ornamenti nudare, mutilare membris! Et hodie confusa et truncata jaceres, si non benignius quam potentius tecum actum fuisset. Quis eam prohibere valebit etiam a gravioribus, si cursum (quod absit) adjeceris provocare? Vide ne patiaris recidivum: quia pro certo, nisi falor, non tam facile denou poterit inveniri remedium. Si quis itaque dixerit tibi: Partim oportet obedire, partim non oportet; cum tu in te experta sis pleritudinem apostolice potestatis, auctoritatis integratatem, nonne hujusmodi aut seductus est, aut seducere volit? Sed fac quod dieo: nam ego te non seduco. Convertere magis ad humilitatem, ad mansuetitudinem: siquidem et humilibus dat Deus gratiam (I Petr. v, 5), et mansueti hereditabunt terram (Psal. xxxvi, 14). Esto cauta dominae et matris tue recuperatam servare gratiam et sic ei placere studeas de reliquo, quatenus placeat ei non solum servare tibi quae reddidit, sed etiam adiudicere quae nondum dedit.

140 EPISTOLA CXXII (365)

AD CLERICOS MEDIOLANENSEM

Gratulatur clero Mediolanensi, cuius opera civitas, relecto schismate Anacleti, ad unitatem Ecclesie rediuit.

Benedicti vos a domino, quorum studio et iada-
(363) Loquitur de rebellione qua secuti Anselmum de Pusterla archiepiscopum suum, partes Couradi contra Lotharium legitimam imperatorem Mediolanenses turbantur. Rem enarrat Sigonius libro xi de Regne Ital ad annum 1128. « Couradius, inquit, & principibus aliquot suffragantibus contra Lotharium sese regem asseruit, insolenti inde ardentis fortunæ elatus obsequio, in Italiam eum exercitu maruavit, atque Anselmum archiepiscopum et populum Mediolanensem auersus eum, Modicentem rego coronam accepit, atque inde perlustrata Lombardia, civitates ad se piersaque omnes traxit. Ea de causa archiepiscopi Moguntinus Magdeburgensis, et Treverensis iussu Lotharii ipsum communionem piorum exterminauit. Honoriūs autem non cum solum, sed etiam Anselmum qui coronam imposuerat, et populum qui receperat, pecculit. Idem refert Otto Frisingensis Chronica libro vii cap. 17.

(360) Nihilrum quod Mediolanenses Anselmum

A siria civitas vestra liberata est ab errore, et relecto schismate ad catholicam reddit unitatem. Exit sermo iste inter Catholicos: audivit et latata est Sion, et est vobis gloria coram Deo et omni populo. Quam belis amplexibus mater Ecclesia colligit tot et tantorum multitudinem dilectorum, quos se emisisse dolebat! quam laetio et serenuo vultu Deus pater recipit hoc sacrificium de manibus vestris! Quid autem et paci terræ intenditis, factis quod tibi pacis. Et ego, fratres, parvus et secundus, gaudii vestri fieri capiens, juxta petitionem vestram ad vos cum dilectis fratribus nostris, nuntius vestris, veniebam, de quibus mihi scripsistis, plenus secundum rationem in beneplacito Dei satisfacti. Sed qui tempus breve est quo ad concilium festinamus (366); non grayet vos usque ad redditum nostrum sustinere

EPISTOLA CXXXIII (367)

AD UNIVERSOS CIVES MEDIOLANENSIMUM.

Inicitatus ad componendam pacem, levatur ad hoc opus suam operam regnari.

C Ut ex scriptis vestris percepio, nonnullus mihi locus gratia apud vos est, et, quoniam meum non inventio meritum, divinitus credo datum. Non recuso favorem ingentis insignisque populi. Amplerior oblatam gratiam, et oliviis manibus gloriose civitatis devotionem devous exceptio praesertim hoc tempore, quo abiecio errore schismatistarum, ad sinum matris Ecclesie cum gaudio totus orbis reversa est. Ascriutor ramen nou solum mihi gloriantum, quod invitor ad pacem querentiam, et a famosissima urbe, cum sun pauper ignobilisque persona, tanti boni mediator atque minister assumor; sed vobis præque per talem nullum honoris est eleveti ad pacem et concordiam viagrum vestrorum, quos nec militaran, ciuitatum hostilis impetus, ut here notum est mundo, cedere aliquando compulit. Itaque testimoniis ad concilium, spero me rediugrum per vos, et probanteum de gratia, quam proximitas, Qui autem gratiam dedit, faciat ne in me vacua sit.

D archiepiscopum secessi, Anacleto et Corrado adhucissent, ut superiori dictum, et amplius infra declarabitur. At us resipescendibus ea dignitas ab honore resumpta. Et de hac quidem restituzione in superioribus est intelligendus Bernades, cum ait, in gratiam Mediolanensem translationem episcopij in archiepiscopatu esse factam. Nam aliqui sedes metropolitæ dignitate ab initio præcollit. Non tam omnitem quod Sigonius refert libro xi de Regno, Ital. ad annum 1133, a Janocentius, inquit, & a Genesibus conciter zisque honorifice jam his acceptos habeat eis gratiam restitut. quod episcopatu eorum ob obedientia archiepiscopi Mediolanensis exemplum archiepiscopatu fecit, atque ei diuiniam episcoporum Corsica partem subiectat.

(365) Scripta anno Christi 1134.

(366) Concilium de quo hic et in subsequentibus epistolis agitur, est consilium Pisani anni 1134. Vide Bernardi Vitam, lib. ii, n. 8.

(367) Scripta anno Christi 1134

EPISTOLA CXXXIV.

AD NOVITIOS APUD MEDIOLANUM CONVERSOS (368).

Novitiis Mediolanensisibus gratulatur de conversione, seque peracte concilio illos invisurum spondet.

Charissimi fratres de Mediolano, nuper conversis ad Deum, BERNADES abbas dictus de Clara-Valle, in spiritu constiti et fortitudinis, quod bene ea primum est, digno exulta consummare.

Benedictus Deus, qui fecit vobis vilescere mundi gloriani, largituras suam. O quam vani filii hominum, quam meudaces filii hominum in stateris, qui secundum fidem Evangelii, gloriam ab invicem querunt, et gloriani que a solo Deo est, volunt (*Ioan. v.*, 44); plane in hoc ipsi decipientes 143 de vanitate in idipsum! (*Psal. LXI*, 10.) Vos autem non sic. Ab hoc vos opprobrio liberavit nunc divina misericordia, at essetis Christi bonus odor Deo in omni loco; ipsi ad gloriani, angelis ad letitiam, hominibus ad exemplum: si quidem gaudiua est in celo super uno peccatore paenitentiam agente; quanto magis super tot et talibus viris, et de tali urbe conversi? Et ego fratres, tanta letitia provocatus, sed et vocatus a vobis per charissimos fratres Ottonem et Ambrosium, quos ad hoc ipsum direxistis, decreveram siuui eum ipsis venire ad vos. Ceterum melius existimans, non in articulo temporis, neque in transitu vos videre, distuli usque ad redditum nostrum. Properamus quippe ad consilium, per vos Deo auxiliante reversuri, consilium et auxilium, quod secundum rationem poterimus, vestro sancto proposto preibitri.

EPISTOLA CXXXV.

AD PETRUM PAPIENSEM EPISCOPEM (369).

Delatas sibi lades in Deum refundit. Episcopum ab operibus misericordiae laudat.

Si semen bonum, jactum in terram bonam, fructum attulisse videtur, ipsius est gloria qui dedit semen serenti, secunditatem terrae, semini incrementum. Quid in his nos capimus? Ego sane gloriam Christi alteri non dabo, multo vero serupulosus usurpabo mihi. Profecto lex Domini convertit animas, et non ego: testimonium Domini fidele sapientiam prestat parvulis (*Psal. xviii*, 8), et non ego

(368) Scripta anno 1134. — Ex hoc titulo Baronie inferi, jam ante Bernardi adventum Mediolanum, id est ante annum 1134, Cisterciensium fambam eo fuisse transmissam, conditumque aliquod monasterium, cui se noviti isti mancipassent. At Ughellus in tomo IV Italiae sacre existimat, primi Cistercieusium in illa urbe cenobium esse Cheram-Vallem, quan secundo ab urbe lapide non ante annum 1135 conditum probat: proindeque hac in epistola novitiorum nomine intelligendos esse eos, qui Bernardi opera ad Pisanius conditum pergentis regens conversi ejus se magisterio ex animo iam devovisseat. Ughelli epocha de conditu monasterii constat ex veteri inscriptione et ex primis loci inscriptis, in quibus constanter Chera-Vallis, non Claro-Vallis appellatur (a). Vide epistolam 281.

(a) Legendum esse Chera-Vallis inquit ipse Malbilio-nius litteris Italicis p. 13 argumento sunt primitariae quaque loci instrumenta itemque inscriptione vetus clausi in parieli insculpta in bare modum: Anno gratiae MCXXVII, si kai Tote, constructum est hoc monaster-

A Laudatur de bona littera tornatura manus, nec calamus. Fateor, ut multum tribuam mihi lingua mea calamus scribae velociter scribeatatis (*Psal. XLIV*, 3). Sibi ergo, inquis, quid afferunt boni speciosi pedes evangelizantium bona? Multum per omnem modum. Primum quidem, quia filii sunt Patris sui qui in celis est, et gloriam, quam deferunt Patri, nequaquam a se decant alienam. Nam si filii, et haeredes. Deinde vero quod proximorum salutem, suam nihilominus arbitrantur, quippe quos tanquam se ipsos diligunt. Tertio quoque, quod labor labiorum ipsorum sibi penitus perire non poterit. Unusquisque enim mercedem accipiet secundum proprium laborem (*I Cor. III*, 8). Ego fabia mea non prohibui: tu aperiuit et viscera, ideo procul dubio plus recepturus, quoniam plus laborasti. Certus sum enim quia non vacat tibi, quod sicuti tulisti aquam, et cum panibus occurristi fugientibus. Non, inquam, vacant officia humanitatis, nem horlamenta salutis, quibus Christi vere viscera in illis pauperibus resolivisti. Ambo tamen collaboratores, ambo coadjutores Dei sumus: ambo pariter speramus fructum in respectione animarum sanctorum. Quis mihi det memoriam tui nunquam deserere, nunquam ab ipsa deseriri?

EPISTOLA CXXXVI (370).

AD INNOCENTIUM PAPAM (371).

Dalfinum, de illatis injuriis satisfacere paratum, mutius tractari cupit.

C Si tristia semper acciderent, quis sustineret? si semper prospera, quis non contemneret? Sed rerum cauta gubernatrix Sapientia, horum pernecessaria vicissitudine eo moderamine electis suis cursum vitæ temporalis alternat, ut nec adversa frangant, nec læta dissolvant: cum potius et ista ex illis gratioria, et illa ex his tolerabiliora reddantur. Benedictus per 143 omnia Deus tristitia nostra versa est in gaudium, accepérunt oleum post vinum vulnera nostra. Raptore et prædones compuncti humiliantur: sacerdotem Domini, in quem ausi sunt mittere manus, cum honore remittunt; spolia que diripuerant, et sine desidia recolligunt, et sine fraude restituant. Si quid horum est quod inveniri

D (369) Scripta circa annum 1135. — Duos hujus nominis Papenses episcopos habet Ughellus: unum electum anno 1130 vel 1131; alteram, Alfonso et Conradus intermediius, anno 1148, cui has litteras aperte: que melius priori convenient, siquidem hic proxime sequitur epist. 134, que scripta est anno 1134.

(370) Scripta anno Christi 1134.

(374) In prioribus editis legebatur, id eumdein, quod ad Petrum episcopum Papiensem, cui præcedens epistola inscripta erat, referebant. At in duabus Cisterciensibus manuscriptis et in totidem Colberinis interponitur epistola certissima septagesima octava ad Innocentium papam. Scripta est autem haec epistola occasione prædotum, qui episcopus ex Pisano concilio anno 1134 revertentes spoliabant. Vide notas ad epistolam vicesimam tertiam.

Misericordia Brevis. Epistola Christi Venerabilis B. C. XXI conservata est ex eius scripta a domino Heriberto Mediolanensi in hisp. opo. vi Non. Marti, in honore sancte Marie Chera-Vallis.

non possit, Balduinus pro eo satisfaci ad beneplacatum vestrum : hoc quippe manu sua in nostra affirmavit. Pro qua sua promissione adimplenda si venerit ad pedes vestræ majestatis (372), quod et proposuit, mitius quam meruit supplicamus agi cum juvēne : non quod velinus impunitum esse tam grande facinus, sed ut Ecclesia, si fieri potest, debita satisfactione honoretur, ut is qui satisfaci, supra vires patientiæ suæ nos exasperetur, et pœnitentia (373) hominem nostris acquievisse consiliis.

EPISTOLA CXXXVII (374).

AD IMPERATRICEM ROMANORUM (375).

Mediolanenses non ante receptos in gratiam a pontifice, quam ipsi Lotharium imperatorem recipierunt. Hinc eos clementiae imperatricis commendat.

In reconciliatione Mediolanensis (376) non oblitus sumus unde a vestra excellentia præmoniti fueramus. Quod etsi non monuissetis, nihilominus honori vestro et regni utilitatibus intenderemus, sicut ubique et semper fideliter, quantum possumus, facimus. Non ante sane Mediolanenses in gratiam domini papæ et Ecclesiæ unitatem recepti sunt, quoque palam Coarado refutato et abnegato, dominum nostrum Lotharium in suum regem et dominum receperunt, et Romanorum imperatorem Augustum unum toto orbe confessi sunt : et de injuria transacta, juxta couisilium et mandatum domini papæ,

(372) Inde colligitur hanc epistolam summo Pontifici directam esse, qui Majestatis vocabulo nouarō compellatur ab aliis, ut a Bernardo in epistolis 46, 150, n. 3, 166, etc., item ab Odone de Diogilo, et aliis. Quanquam hic titulus inferioribus etiam quandoque prælatis tribuitur ex notis ad epistolam 370.

(373) Supple, non, ex superiori membro, non exasperetur, et non pœnitentia; ut in fine epistolæ sequatur.

(374) Scripta anno Christi 1134.

(375) Richeram. Alias, *imperatorem* : mendose.

(376) Ea de re ita Siginus de regno Ital. libro II ad annum 1134 : « Mediolanenses, » inquit, « cum se sacerorum communione spoliatos, et metropolitana dignitate nudatos cernerent, eo quod Anselmum secuti Conrado et Anacleto bassissent, actorum penitentia ducti auctore Ribaldo episcopo, quem Anselmo repudiatu sublegerant, Innocentii et Lothari recuperare gratiam studuerunt : atque ea de re litteras item ad Bernardum, cuius maximam norant esse auctoritatem, scripserunt. Bernardus vero ad concilium Pisanum ab Innocentio accessitus, cum per Lombardiam eo festinans transiret, litteris scriptis graualitas quod errorem deposituissent, et se votis eorum obsecuturum atque in reditu ad eos accessurum, promisit. Eo Pisæ profecto, concilium est institutum, atque ejus polissimam sapientia consilioque perfectum. Ejus concilii actiones fuere multæ. Summa tamen in Anacleto cum fautoribus exsecrando versata est. Mediolanensibus, qui ad auctoritatem Innocentii Ribaldo auctore redierant, honoris causa multa tributa ut Ribaldus, quem ipsi delegerant, dignitatem teneret ; ut ea sedes metropolitana, sicut ante esset, ac pallio dignaretur ; ut legatio ad eos expiando honestissima mittetur. Missi vero sunt Guido Pisanius, et Mattheus Albinus episcopus, legati a latere : atque eis socius est adjutus ipse, quem in priuâ requirebant, Bernardus ut discidium ab Aoselmo archiepiscopo excita-

A digne vobis sese satisfacturos esse tacto sacrosancto Evangelio spoponderunt. Unde magnas agentes gratias divinæ bonitati, quæ atque bellorum periculis absque humani sanguinis effusione, inimicos vestros sic humiliavit : rogatus vestram satis nebis experiam clementiam, ut tempore suo, cum requisierint predicti Mediolanenses, per dominum papam, utique mediatore in reconciliationis, gratiam vestram benignos vos atque placabiles inveniamus : quatenus nec eos pœnitentia sanis paruisse consiliis, et vos de eis debitum habeatis servitium et honorem. Non enim decet ut fideles vestri, qui pro honore vestro laborant apud vos confundantur. Confundentur autem, si qui de benignitate vestra spem indulgentiæ promiserunt, cum pro ipsis intervenerint, invenerint vos, quod ab-

B sit ! inexorabiles.

EPISTOLA CXXXVIII (377).

AD HENRICUM REGEM ANGLORUM.

A rege suppetias petit pro Innocentio papa.

HENRICO illustrissimo Anglorum regi, BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, honorem, sospitatem et pacem.

Velle vos instruere, de his præsertim quæ spectant ad honestatem, aut insipientis est, aut vos penitus ignorantis. Eapropter rem simpliciter iunctare sufficit, et hoc paucis, quoniam facile omnia tenenti, multa superflue iugeruntur. In ingressu

C tum extinguerent, ac populum religione contactum sceleri liberarent. Mediolanenses, ubi Bernardum cum legatis adventare sensere, ex templo ingenti letitia urbe effusi, obviam ad septem millia passuum prodire, tanta ordinum, et atum, sexunque universorum frequentia, ut urbem deserere, atque alio commigrare ipsos putares velle : intersicutus vero agminibus eum partitusque recipiebant, certam et intueri, et alioqui, et pedes etiam deosculari gestiebant : quin et plos de vestibus ejus detracitos ad oportuna incidentium morborum remedia reservabant, omnia sancta judicantes, quæ ille contigisset, et se sanctos fieri eorum contactu putantes, atque ita laetus clamoribus in urbem et hospitum deduxerant. Die inde constituto concilium est habitum. Ibi primum Anacleto rejecto, Innocentium, ut verum et catholicum pontificem approbarunt. Deinde Conrado repudiato, pajam Lotharium regem et dominum accipiunt, et Romam in imperatorem Augustum unum cum toto terrarum orbe confessi sunt et de cuncta via adhibita se ex concilio et mandato Innocentii satisfacturos esse tacto sacrosancto Evangelio spoponderunt, ac mox Bernardi iudicio subiectientes, placulum quod ille imposuit, receperunt. Dum vero Bernardus Mediolani fuit, quamplurimos, qui offerebantur, homines male affectos, divina virtute cum omnium admiratione sanavit. claudis gressus, cæcis aspectus, deſilibus pristinos artuum motus est restitutus, præcipue vero multi, quos per schisma diabolus invaserat, liberali. Iude jussu Innocentii ad pacificandas ipsas inter se Lombardie civitates profectus, Papiam et Cremonam se contulit. Cum ver apud Cremonenses nihil proficeret, eorum Innocentio pertinaciam significavit his verbis : Cremonenses induruerunt, et prosperitas eorum perdit eos. Mediolanenses contemnunt, et confidencia eorum seducit eos isti in curribus et equis spem suam poneant, meam frustraverunt et laborem meum exinanierunt. » Ita illæ.

D (377) Scripta anno Christi 1133

urbis sumus, salus est in januis, iustitia nobiscum est; sed Romanis militibus cibis iste non sapit. Itaque iustitia placamus Deum, militia terremus hostes: solis necessariis necessaria **¶ 15** non habemus. Quid opus sit facto, ut opus vestrum compleatur, quod de domini papæ Innocentii magnifica et honorifica illa susceptione fecistis, vos melius nostis (378).

EPISTOLA CXXXIX (379).

AD LOTHARIUM IMPERATOREM.

Excitat imperatorem ad reprimendos schismaticos. Causam cuiusdam ecclesiarum avud Tullum situe commendat.

LOTHARIO Dei gratia Romano imperatori Augusto, BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, si quid potest peccatoris oratio.

1. Benedictus Deus, qui vos elegit (380), et erexit cornu salutis nobis, ad laudem et gloriam nominis sui, et reparandum imperii decus, ad subveniendum Ecclesiæ suæ in tempore malo, postremo ad operandum etiam nunc salutem in medio terræ. Ipsius est enim opus, quod corona gloriae vestra ita in dies ampliatur et sublimatur, mirabiliter erescens ac proficiens in omni decore et magnificientia apud Deum et homines. Ipsius profecto nuper opus et

(378) Quid fecerit rex Anglorum Henricus, hujus nominis primus, vide Vitam S. Bernardi, libro II, cap. 1, n. 4. Quod et Willelmus Malmesburiensis illius sæculi scriptor, aequo Anglus, deseripsit Historia Novellæ libro I, his omnino verbis: Innocentius Roma exclusus, transiens Alpibus Galliam condidit. Ibi ab omni citramontana Ecclesia suspectus est, Quin etiam rex Illearius (qui non leviter a sententia, quam semel posuisset, dejici nosse) illi apud Carnotum ultra manus dedit, et apud Rotomagum non modo suis, sed et optimatum, et etiam Judgeorum muneribus dignatus est. » Rogerus Hovedenus et ipse in Annalibus eamdem commemorat receptionem anno 1131. Porro anno 1132, ut habet Fulco, Beneventani Chronicæ scriptor, eum Lotharius imperator Innocentii restituendi gratia Roman obdississet, nec satis haberet virium ad eam expugnandam, utpote duorum millium duntaxat præsidio instructus, Bernardus qui et ipso aderat, a rege Anglorum suppetias hisce litteris expetiit; quod tamen ipse præstare non potuit. Denique quam religiose et christiane ultimum diem clauerit anno 1135, discimus ex Hugonis archiepiscopi Rotomanensis epistola ad Innocentium papam scripta, dignissima certe quæ legatur apud Guillelmum Malmesbriensem, Historia Novellæ libro I, et apud Baronium ad annum 1135.

(379) Scripta circa annum 1135.

(380) Lotharium scilicet Saxonia ducem, virum ser omnia commendabilem, teste Guillelmo Tyrio, lib. XII, cap. 16; Ottone Frisingensi, libro VII, cap. 17; Sigonio, qui non minus pietatis quam virtutis aude hominorum memorie commendatum ait; abate Ursperg, qui strenuum bellum ductorem, providum in consilio, terribilem inimicis Dei et sanctarum Ecclesiæ, etc. celebrat; Petro Diacono, qui miris ac magnifice eumdem elogii deprendit. « Quis tanti, « inquit imperatoris animum non admiretur? Sederat ad edandas fratrum dissensiones in capitulo a prima die hora usque ad Vespertas, absque cibo potinque durans, dum paci unitatique consuleret. Nempe ubi imperii chlamyde ecclæsi militabat Regi. Nam, ut ipse testis sum, in expeditione constitutus, summo

A virtus fuit, quod iter satis laboriosum et meticulo- sum, pro pace regni et Ecclesiæ liberatione suscep- ptum, in tanta prosperitate peregitis (381). Romæ siquidem imperialis culminis plenitudinem glorio- sissime assecutus, idque, quod majus fuit, in manu non magna, ut animi fideique magnitudo elarius emineret. Quod si ante tantillum exercitum terra tremuit et quievit, quantus putamus horrore hostium corda invadere habeat, cum eoperit rex procedere in magnitudine brachii sui? Animabit insuper ho- nestas causæ; imo duplex provocabit necessitas. Non est meum hortari ad pugnam: est tamen (securus dico) advocati Ecclesiæ arcere ad Ecclesiæ in- festatione schismatice rabiem: est Cæsaris propriam vindicare coronam ab usurpatore Siculo (382). Ut enim constat Judaicam sobolem sedem Petri in Christi occupasse injuriam (383); sit procul du- bio omnis qui in Sicilia regem se facit, contradicit Cæsari.

2. Si autem utrumque incumbit Cæsari, restituere scilicet quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo, cur apud Tullum res Dei minuitur, cum Cæsar nihil ibi lucretur? Verendum est ne minimorum neglegimus, impedimentum sit maximorum. Hoc

diluculo Missam pro defunctis, debinc pro exercitu, tertiam postremo (forte pro senecte) diei Missam audiebat. » Vide cætera omnino digna legi, bonis principiis exempla futura: ut non innumerito Bernardus laudet Deum, qui tales imperio præcipem providerit.

(381) Nempe eum hortatu Bernardi ex Germania in Italianum, et Romanum usque, lieet. exiguis stipatus copiis, contendit, ut Innocentium in sedem restituere, et ab eo viceissimum solemnem imperii coronam reciperet. Quod et factum in ipsa Urbe, in Laterano; eum interim antipapa Anaeletus basilicam Vaticanam, et munissima quæque Urbis loca cum suis, tum operibus, tum præsidio firmata teneret. Vide Baronium, anno 1132, Sigoniu, lib. XI, eodem anno; Vitam S. Bernardi, lib. II, cap. 2. Et tamen Ordericus, libro XIII, pag. 896, ubi Lotharii Romanum iter anno 1133 susceptum deseribit, ait mandasse Petro, « ut alii cederet, aut judicium de ordinatione sua subiret: » idemque Innocentio mandasse. Et Petru quidem acquiesce, non vero Innocentium. Unde Lotharium contra eum indignatum, Petro quæ possidebat dimisisse, » et negotio imperfecto recessisse.

(382) De iure regni Siculi magna alias fuit disceptatio. De hac nihil modo ad nos. Videat ea de re, qui volet, scriptum Baronii, si tamen extet hodie, et qui contra eum scripsere. Non innumerito usurpatorem Siculum vocat Bernardus, qui Apuliae Calabriaque ducatus jure clientelari commissos Guillelmo suo conoscobro usurpavit, et tenuit a Calixti pontificatu usque ad annum 1136, quo Lotharius secundo Italiani ingressus (secundum Ursperg.) Apuliam invasit, Rogeriumque vicit, hoc in primis sermone suos ad pugnam milites accendens, quod contra perduellum Ecclesie, ejusque sacris emotum arma sumerent. Vide Ottomem Frisingensem, lib. VII, cap. 16 et 20; Fazell. lib. VII, poster, decad. Idem tamen postea resipuit, agantibus Bernardo et Petro Cluniacensi, qui litteris eum reconciliacionis admonuit.

(383) Hoc ipsum est quod ex Actis Genomanen- sium episcoporum notavimus in præfatione ad hunc tomum, nempe Anacleto, seu Petrum Leonis ex Judaismo duxisse originem.

est quod dico. Ecclesia Sancti Gengulfi (384) graviter injusteque, ut dicitur, in illa civitate opprimitur: et alii vestræ prudentiæ nescio qua fraude subreptum, ut domino papæ, per justitiam subvenire paranti, vestræ interventu precis obviaretis. Obscuro et consulo consultius agi, noxiā revocari precem, dari locum justitiae, antequam ecclesia illa funditus destruatur. Pauper sum ego: fidelis tamen uester, ei si videor importunus, fortassis inde est. Dominam imperatricem in Christi charitate oppido salutamus.

EPISTOLA CXL (385).

AD EUMDEM.

Pisanos pontificis studiosos apud Lotharium commendat.

Miror cuius instinctu vel consilio vigilanter vestre subripi potuerit, ut homines, digni certe duplice honore et gratia, contraria a vobis audirent. Pisanos dice, qui primi et soli interea adhuc erexere vexillum 1.16 adversus invasorem imperii (386). Quam justins in eos regia incandusset indignatio, qui populum strenuum et devotum quacunque occasione offendere ausi sunt, eo præcipue tempore, quo accincti in multis milibus suis exierant oppugnare tyrannum, ulcisci injuriam domini sui, et imperiale defensare coronam? Ut enim congruentissime assignem huic geati quod olim de sancto David dicendatur; quemam, queso, in omnibus civitatibus, sicut Pisa, fidelis, egrediens, et regrediens, et pergens ad imperium regis? (Reg. XXII, 14.) Nonne hi sunt, qui nuper regni illum unicum ac petenissimum hostem ab obsidione Neapolis fugaverunt? Nonne hi sunt qui etiam, quod pene incredibile dictu est, in uno imperio suo expugnaverunt Amalfiam, et Rebellen [al. Rivellum], et Scaliam, atque Atturiam, civitates utique opulentissimas et munatissimas, omnibusque qui antehac tentavarent, usque ad hoc tempus, ut aiunt, inexpugnabiles? Quam digrum, quam aequum, quam plenum ratione et justitia fuerat, in fidelium terra, interim saltendum base actitarent, ab omni hoste secura consistere: tum pro praesentia summi pontificis, quem jamdudum exsulēm Pisani apud se eum summō honore servabant et servant; tum pro servitio imperatoris, pro quo ei ipsi tunc temporis exsibabant?

(384) De S. Gengulfo aliis *Gangulfo*, seu *Jangulfo* ita Sigebertus ad annum 739: « S. Gengulfi claret in Burgundia, qui etiam martyris claret gloria. » In ejus honorem Tulli in Lotharingia construxa est, sub anno 1065, insignis basilica a S. Gerardo ejusdem civitatis episcopo, ut litteris milki significatum est ab illustrissimo et reverendissimo B. Andreo Saussayo episcopo, et comite Tullensi, non minus scientia et scriptis quam dignitate conspicuo. Sic enī in veteri codice quem penes se habet: « Sancti quoque Gengulfi abbatiā ad meridianum introitum ejusdem civitatis primus construxit S. Gerardus, et brachium praetati sancti in hac urbe asportavit. Udo vero, Tullensis videlicet episcopus, eandem ecclesiam restituit. Ubi vides S. Gengulfi ecclesiam abbatie nomine insignitam, quod vocabulum nonnullis etiam ecclesiis collegialis oīum tribue-

factum est autem per contrarium, ut grāsam, qui offenderunt; et qui servierunt, iram mereretur. Sed vos fortassis adhuc ista nesciebatis. Oportet ergo nunc quando res est nota vobis, imo et decet et expedit, mutare vos et verbum et animum: ut viri regiis magis favoribus et muneribus hooperandi, a vestra parte de cetero audiant et recipient prout meriti sunt. O quantum meruere Pisani, quantum adhuc mereri possunt! Sat est dictum sapienti.

EPISTOLA CXLI.

AD HUMBERTUM ABBATEM IGNIAESEM (387).

Graviter eum perstringit, ob munus præceptionis inconsulto ac temere dimissum.

1. Parcat tibi omnipotens Deus: quid voluisti facere? Quis te crederet ad teatum prorumpere malum, hominem tantis prædiūia bonis? Quomodo potuit arbor bona pessimum hunc ex se producere, fructum? O quam terribilis Deus in iudicis super filios hominum! Non miror quod diabolus istud potuit, sed quod Deus permisit, quippe cui jam tot annis pure, sicut creditus, et devota serviisti. Quid faciet de me, mihi pigro et negligenti servo, qui fidem famulū suū sic vel ad tempus tradidit in animam inimicorum ejus? Quid, queso, rationis, imo quid non impietatis habet: haec fuga tua, de qua filii laient, adversarii rident? Miror quod te non terruit Arnoldi abbatis (388) exemplum: cuius simili præsumptio digno, sed pavendo sine, ut bene invenisti, iu brevi est vindicata. Et quidem ille qualen-

cunque, ut bene novi ego, habui causam, tu nullam.

Numquid enim aut monachi tuis erant inobedientes

imperiis, aut conversi segnes in operibus, aut vigili forte tibi tuis rebus infest, aut certe modica et

non sufficiens substantia mendī, quatenus relinqueris

cogereris, quos vel regere, vel pascere non suffi-

ceres?

Vide ne et te tangat vox illa Dei: *Quis odis habuerunt me gratis* (Joan xv, 25). Quid enim debuit tibi facere, et non feci? Vineam tibi plantavit electam et speciosissimam. Sejsem ei circumdebet vo-

tive continentiae, torcular 1.17 distictissime disci-

plinae fodit in ea, ei adiutariis sacre pauperiatis

turrim, ad cœlos usque pertingentem. Te cultorem

atque custodem constituit: honestavit te in laboribus

tuis, et complebit illos, si permitis. Sed tu, preh nefas!

batur, ut etiam uane adverte est in Sancto Exsu-
perio Corboliensi, ubi præpositus seu prima digita
capituli abbas appellatur.

(385) Scripta circa annum 1133.

(386) Scilicet Rogerium.

(387) Scripta anno 1135. Hubertus, ex Casae-
Dei monacho factus Claræ-Valleensis; dem a Ber-
nardo primus abbas anno 1127 præfector monaste-
rio Igniacensi. diocesis Remensis. Vita: private
studio regnum abdicavit anno 1118, quo a se scri-
pta haec epistola ex Italia, Persiiu manomanus in
sua abdicatione Huberius, susfecto iu ejus io-
cum Guerrico; mortuus apud Claram-Vallam anno
1148, ut in tombo illi dico, retereq̄o egre-
dium sermonem, quem Bernardus in ejus obita
habuit.

(388) Scilicet Morimandi, ad quem epistola 4

destruis maceriam ejus, et racemis optimis plenam exponis omnibus qui prætergrediuntur viam. Heu! quis prohibebit aprum de salva, ut non exterminet; et singularem ferum, ne depascat eam? Mirum vero si in hoc morti te bene preparare putas, quod quidem ad me scripsisti, ut in tanto scaudale, et in anathemate domini papæ morti velle non timeas. Deinde, si ita necessarium erat, non potuit aliud tempus considerari, nisi cum necessitatibus universalis Ecclesiæ detineor, ut illi miseræ, quam exponis, non liceat subvenire? Obsecro te, per eum qui prete crucifixus est, ut satis afflictos amplius cruciare percas, et tristitiam super tristitiam addere desistas: quia, ut verum fatae, sic pro hac Ecclesiæ generali gravique acissura affectus sum, at tædeat animam meam vite meæ, etiam te et tuis in pace degentibus.

EPISTOLA CXLII.

AD MONACHOS ALPENSES (389)

Monachos Alpenses, qui se sub ordine Cisterciensi Claræ-Vallensis aggregaverant, commendat et consolatur de absentia Patris ad altiorem gradum assumpti. Hinc de novo abbe eligendo eos monet.

1. Bonus Pater vester atque noster, auctore Deo, ad altiorem gradum assumptus est. Faciamus ergo, charissimi, quod dicit propheta: *Elevatus est sol, et luna stetit in ordine suo* (*Habacuc, III, 11*). Sol est ille, per quem Alpensis congregatio illustris ubique redditur. Iuquam luna per solem. Elevato itaque illo, stenus nos in ordine nostro, quicumque elegimus abjecti esse in domo Dei nostri, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum (*Psal. LXXXIII, 11*). Ordo noster abjectio est, humilitas est, voluntaria paupertas est, obedientia, pax, gaudium in Spiritu sancto. Ordo noster est esse sub magistro, sub abate, sub regula, sub disciplina. Ordo noster est ludere silentio, exerceri jejuniis, vigiliis, orationibus, opere manuum; et super omnia, excellentiore viam tenere, que est charitas porro in his omnibus proficere de die in diem, et in ipsis perseverare usque ad ultimum diem. Et haec quidem assidue vos confidimus actitare.

2. Ceterum unum opus fecistis, et omnes mirantur: quod cum sancti essetis, non reputantes vestram sanctitudinem, alienam partcipare curastis, ut essetis sanctiores. Impletum est quod legitur in Evangelio: *Cum feceritis omnia que mandata vobis fuerint, durite: Servi iuutiles sumus* (*Luc. XVII, 10*).

(389) Scripta anno Christi 1138. — Alpense cœnobium, diœcesis Genevensis in Sabaudia, hodie Annicensis. Fundatum ab Humberto II Sabaudiae comite, sub primo abbatे Guarino, qui deinde Sedunensem factus episcopus, occasionem huic epistola præbuit, qua Bernardus monachos Alpenses suo abbatे destinatos consolatur. Gaspar Jongelius in Notitia Abbat. Cisterc. hujus monasteri fundationem refert ad annum 1136. Sed ante eum annam fundatum esse, nec monachos ab initio habitum et instituta Cisterciensium fuisse amplexos, sed ius se tandem submis-

A Inutiles vos reputatis, et humiles inventi salis. Recta facere, et inutilem se reputare, apud paucos inventur, et ideo multi admirantur. Hoc, inquam, hoc prorsus vos de illustribus redit illustriores, sanctiores de sanctis. Et ubicunque divulgatus est sermo iste, replevit omnia odore suavitatis. Hæc virtus, me judice, præfertur item protractis jejuniis et anticipatis vigiliis, omni denique corporali exercitio; tanquam vere pietas quæ ad omnia valet (*I Tim. IV, 8*). Quam laeto siu collegit vos multitudo Cisterciensis! Quam alacri vultu spectavit hoc angelica celsitudo! Neverunt siquidem illi spiritus omnipotenti Deo placere super omnia fraternalm societatem et confederationem, eum dicat per prophetam, *Glutino bonum est* (*Isa. XLII, 7*), et per alium, *Ecce quam bonum et quam jucundum habere fratres in unum!* (*Psal. CXXIX, 1*) item, *Fratres fratrem adjuvans, ambo consolabuntur* (*Prov. XXVII, 19*).

3. Advertitur etiam hoc factum humilitatem redolere: que quam accepta sit divinæ majestati, docet ille qui dicit, *Superbis Deus resistit, humiliis autem dat gratiam* (*Jac. IV, 6*): ostendit et ipse humilitatis Magister per seipsum dicens, *Dicite a me quia mitis sum et humilis corde* (*Math. XI, 29*). Quid dicam de nostro pusillo grege Claræ-Vallis, cui specialius adhaesistis, quanto vos et quam speciali complectatur affectu? Non potest dici verbo, quod de matua charitate inter nos et vos spiritualis infusio mirabiliter operatur. Superest, fratres, ut, invocato Spiritu sancto, maturetis vobis eligere patrem. Nam si me exspectaretis, vereor ne adventus noster differatur in longum, et illa dilatio esset periculosa. Sed vocate ad vos fratrem nostrum charissimum Godfridum priorem Claræ-Vallis, qui et in hoc, sicut in aliis, impletat vicem nostram: ut consilio ejus, vel forte illorum, quos ipse pro se misericordia, si venire non poterit, necnon et Patris vestri Guarini, talem personam eligatis, de qua et Deus honorem haheat, et vos salutem. Memores mei estote, fratres.

EPISTOLA CXLIII (390).

AD SUOS CLARÆ-VALLENSES.

Diuturnam sui absentiam excusat, sibi non minus, ino magis gravem, quam suis Interim breviter eos officii admonet.

Charissimis fratribus CLARÆ-VALLIS monachis,

sisse, facile est colligere ex præseni epistola, præseruit veris illis, « Quam laeto siu collegit vos multitudo Cisterciensis! » Et quidem Claræ-Vallis se peculiariter aggregasse, constat ex sequentibus Bernardi verbis. Vide etiam epistolam 253, ad dictum Guarinum, et Mauricium in Annalibus ad annum 1136, quo factam gesserit aggregationem. De hoc monasterio legie iusuper Vitam S. Bernardi, lib. I, n. 67.

(390) Scripta circa annum 1135.

conversis (391), novitiis, frater BERNARDUS, gaudere & igitur sibi vivet, sed ei qui pro se mortuus est

(*Il Cor. v. 15*). Cui enim justus vivat, quam ei, qui si non moreretur, ego non viverem? cui commodius, quam promittenti vitam æternam? cui magis ex necessitate, quam flammas perpetuas minitati? Sed servio voluntarie, quia charitas libertatem donat. Hac provoco viscera mea. Servito in charitate illa que timorem expellit, labores non sentit, meritum non intueritur, præmium non requirit; et tamen plus omnibus urget. Nullus terror sic sollicitat, nulla præmia sic invitat, nulla justitia sic exigit. Ipsa vos mihi inseparabiliter jungat, ipsa me vobis jugiter representet; horis maxime quibus oratis, charissimi et desideratissimi fratres.

EPISTOLA CXLIV (392).

AD EODREM.

Molestiam longioris absentiae suæ a dilecta Clara Falle, et tenerimum erga filios suos affectum ac desiderium exprimit. Solatium nihilominus suum in tantis pro Ecclesia laboribus indicat.

1. Tristis est anima mea usque dom redeam, et non vili consolari usque ad vos. Quae enim est mihi consolatio in tempore malo, et in loco peregrinatio de meæ? Nonne vos in Domino? Nicime quidem deserit me, quecumque iero, dulcis memoria vestri: sed quanto memória dulcior, tanto absentia molestier. Heu mihi, quis incolatus meus non solum prolongatus est, sed et cunctatus! et revera, juxta Prophetam, super dolorem vulnerum meorum addiderant (*Psal. Lxviii. 27*), qui me a vobis aliquando vel corpore separaret. Est commune exsilibus ipsuraque molestum: satis, quod quandiu sumus in hoc corpore, peregrinari a Domino. Huic accessit et speciale, quod pene impatientem me reddit, ut cogar vivere sine vobis. Longa molestia, et tædiosa exspectatio, vanitati huic occupanti omnia tamdia manere subjectum, fuscamenti corporis horrido circumdari carcere, et mortis vineulis, funibusque peccatorum neendum absolvit, et tanto tempore non esse cum Christo. Ceterum adversus haec omnia unum mihi remedium qualemque erat, et vere datum desuper, pro vultu videlicet gloriae, qui absconditus est usque adhuc, videre interim templum Dei sanctum, quod estis vos. Ex hoc templo facilis mihi videbatur transitus ad illud gloriosum, ad quod Prophæta suspiciat, dicens: *Unam peti a Domino, hunc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vita meæ: ut videam volupudem Domini, et visitem templum ejus* (*Psal. xxvi. 1*).

Innocentius II in quodam privilegio seu in epistola hic 352. - Coaversos vestros, qui monachi non sunt, post faciem in vestris cœnobis professionem, nullus archiepiscoporum, episcoporum vel abbatum sine generalia vestra licentia suscipere, aut susceptura reliquere presumeat. Et in consilio Remensi sub Eugenio III, convenerunt profecti dicuuntur can. 7, et siquidem ad saeculi vota reciderint, matrimonio inhabiles declarantur, ut et monachæ a quibus tamet distinguntur. De Claræ-Vallis primordiis lege notas in epist. 31.

(392) Scripta annæ Christi 1137.

1. Ex vobis perpendite quid patiar ego. Si vobis molestia est absentia mea, nemo dubitet mihi esse molestiorem. Nou enim paris jacturæ, nec ejusdem gravaminis est, me upo carere vos, meque vestra universitate desunt. Tot me necesse est affliri euri, quod vos estis; et ad singulos quoque vestrum defere absentiam, timere pericula. Duplex contritio ista non me deseret, quounque meis visceribus ego reddam: quod quidem et vos sentire pro mea bona ambigo; sed ego unus sum. Vobis ergo una, milii multiplex incurabit tristandi ratio, ulti pro eminibus vobis. Nec solum craciat, quod absque vobis vel ad tempus vivere cogor, sine quibus et regnare miseram milii reputo servitutem: sed etiam quod

versari compellor in his que amicam quietem omnino perturbant, et meo proposito minus fortasse coeveuiunt.

2. Haec scientes, moræ meæ, quæ meæ non est voluntatis, sed ecclesiastice necessitatibus, non oportet vos indignari, sed compati. Spero yutem quod non erit longa: vos orate ut non si instructuosa. Detrimenta quæ interim iuste contingent, emolumenta reputentur, quoniam Deus in causa est: qui, eum sit benignus, et omnia possit, facile demna resarcit, non so um integre, sed etiam cumulate. Propterea bono nimio simus, Deum habentes nobiscum, in quo et vobis praesentes sumus, quantilibet tergeminis epuris divisi a vobis videantur. Qui cumque in vobis bene officiosum se ipsam exhibet, buxalem, tipicatum, studiosum lectionis, orationibus vigilem, fraternali charitatis sollicitum, non me putet abscontem sibi. Nam quomodo ei præsens spiritu non sum, cum quo est mihi cor vacuum, et anima una? Si quis antea susurro (quod absit!) existat inter vos, aut bilinguis, aut murmurans, aut contumax, aut impatus disciplinae, aut inquietus et vegus, et qui panem otiosus cedemere non erubescat. ~~Et~~ hinc etiam si corpore præsens essem, longe esset ab eo anima mea, eo quod ipse longe fecerit a se Deum, morum, non locorum distantia.

3. Interim, fratres, dabo venie, servie Domino in timore, ut sine timore quandoque de manu iniuriorum vestrorum liberati servietis illi. Servite in spe, quoniam fidelis est in promissis: servite ex merito, quia cœlitus in meritis est. Nam et si caetera taceam, hoc solo certe non immerito vitam sibi viudicat nostrum, quod pro ea prebuit suam. Nemo

(391) Conversi olim dicebantur, qui ex adultis conversi ad religionem, quo nomine distinguebantur a pueris oblatis. His conversi dicuntur fratres laici seu barbati, de quibus supra in epistola 141, n. 1. In abbatum electione aderant ex epistola 36, n. 2, nubitorum in olim populus cum clero in electione episcoporum. Hic ante novitos nominati, contra in sermone 22 de Diversis, n. 2, in chorali non admissi. Bernardus eos distinguit a monachis. Tunc enim apud Cistercienses monachi proprie non censebantur, ut probat Exordii Cisterciensis caput 15. tametsi quandam faciebant professionem. Unde

2. Quid dicam? quoties id solatum interpolatum est mihi? Ecce hoc tertius, nisi fallor, avulsa sunt a me viscera mea (393). Parvuli ablati sunt a te tempus: ipsos quos per Evangelium genui, non licet educere. Propria desique deserere, et aliena curare cogor: et dubite pene quid meges ægre feram, an subtrahi illis, aut intricari istis. Itane, bone Jesu, tota deficiet in dolore vita mea, et anni mei in ge-
niis? Bonum mihi, Domine, magis mori quam vivere est; noui lamen nisi inter fratres, inter do-
mesticos, inter charissimos. A 56 Id siquidem dul-
cias, humanius, iutiusque esse constat. Imo vero pius est ut in hoc remittas mihi, ut refrigereret priusquam abeam, et amplius non ero. Si placet Domino meo, ut oculi Patris qualiscumque, qui non sum dignus vocari Pater, claudantur manibus filio-
rem. ut extrema videant, exitum consolentur, spiri-
tem eius desiderii levent ad consortium, si dignum
judicas, beatorum, cum pauperem corporibus pau-
peris corpus sepeliant: hoc prorsus, si inveni gra-
tiam in oculis tuis, precibus et meritis corundem fratrum
meorum obtainere toto affectu desidero.
Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat. Nec
mihi vivere vole, nec mori.

3. Sed dignum est ut qui dolorem meum audistis,
duam consolationem non ignoreatis, si qua est. Pri-
mum quidem orani labore et calamitate, quam patior,
seolum arbitror esse in causa eum cui omnia vivunt.
Velim, nolim, necesse est me vivere illi, qui meam
sibi propria vita positione acquisivit; qui et potens
est, si quid palmarum pre ipso, recompensare nobis in
ilia die misericors et justus judex. Quod si invitatus
militavero ei, dispensatio mili tantum credita est,
et ero servus nequam: si autem volens, gloria est
mihi. In hac ergo aliquantulum consideratione res-
pire. Deinde quod saepe non meis meritis superna
gratia honestavit me in laboribus meis, et gratia illa in me vacua non fuit, sicut in multis expertus
sum, et vos ex parte non latuit. Sed et hac vice
quam necessaria Ecclesie Dei sit vel fuerit presentia
parvitas nostræ, dicerem ad consolationem vestram,
si non gloriam redoleret. Nunc autem melius est ut
hoc per alios cognoscatis.

4. Instauitissima postulatione imperatoris, aposto-
licoque mandato, neconon Ecclesia ac principum
precibus flexi, dolentes et nolentes, debiles atque D
infirmi, et, ut verum fatear, pavidae mortis pallidam
circumferentes imaginem, trahimur in Apuliam.

(393) Hinc patet, Bernardum ter in Italiam pro-
fectum esse. Vide Chronogiam Bernardinam, infra.

(394) Balduinus, primus ex Cisterciensi familia
cardinalis, creatus ab Ianoceacio anno 1130 in
concilio Claromontano, postea archieписcopus Pi-
sanus, de quo in libro secundo Vitæ S. Bernardi,
p. 49: « la Tuscia Pisis natalis gloria soli, et mag-
num Ecclesiae lumen Balduinus effulgit. » Vir tan-
tus scribat officium Bernardo impendere non duxit
indignum, laudatus in epistola 245. Confer episto-
lam 201.

A Rogate quæ ad pacem sunt Ecclesiæ, rogate quæ ad
salutem sunt nobis, ut iterum vos videamus, vobis-
cum et vivamus, et moriamur: et sic vivite ut
oblineatis. Infirmitas in arcto temporis, certe cum
lacrymis et singulis ista dictavi, teste charissimo
fratre nostro Balduino (394), qui stylò ea exceptit:
quem Ecclesia vocavit ad aliud officium et ad altare
dignitatem. Orate et pro ipso, laquam usque solle-
mo, et in quo spiritus meus plurimum requiescam.
Orate pro domino papa, qui me pariter atque uni-
versitatem vestram paterno foveat affectu. Orate et
pro domino cancellario (395), qui mihi pro matre
est; et pro ipsis qui cum eo sunt domino Luca, et
domino Chrysogono, magistro Yrone (396), qui se
frater Bruno, et frater Girardus (397), salutari vos,
supplicantes et ipsi pro se orati.

EPISTOLA CXLV (398).

AB ABBATES CISTERCI CONGREGATORU.

*Hos laborem et dolorum suorum conscientias esse desi-
derat, excusans forte hoc pacto absentiam suam.
Optat sane non peregre, sed inter suos mori*

In multa infirmitate corporis et cordis summatæ,
Deo seit, dictavi ista ad vos, homo miser, homo
natus ad labores, frater lamen vester. Ubiq[ue]
nunc ipsum Spiritum, in quo congregati estis, ma-
teriar habere interpellatorem ad vestram unanimi-
tatem, qui imprimat pectoribus vestris calamitatem
quam patior; qui imaginem mei tristem ac suppli-
cem, sicut est, fraternalis affectibus representet. Non
hoc oro, ut creet in vobis novam misericordiam,
quia novi ego quam A 57 famularis universitati
vestra: sit illa virtus: sed hoc oro, ut in intimis sen-
tientiis quo et quante affectu oporteat misereri. Certi-
sum enim quia, si id datum fuerit, continua lacrymae
de thesauro pietatis erumpant, singulus et gemitus
et suspiria hinc iude pulsabunt creles, et audiatur
Deus, et placabitur mihi, et dicet: Reddidi te fra-
tribus tuis, non morieris inter extraneos, sed inter
tuos. Tantis siquidem laboribus et doloribus af-
fectus sum, ut saepe tandem me etiam vivere. Huma-
num autem dico propter infirmitatem nestram:
desidero differri usquedum revertar ad vos ut non
moriar nisi inter vos. De cætero, fratres, bonas
D facite vias vestras et studia vestra, quæ recta, quæ
honestæ, quæ salubria sunt constituentes et feren-
tes; ante omnia solliciti servare unitatem spiri-

(395) Scilicet, Haimericco.

(396) Hi omnes cardinales: Lucas tituli sancto-
rum Joannis et Pauli creatus anno 1132, Chrysogon-
nus anno 1134 tituli S. Mariæ de Portu, Yro es
canonicus regulari Sancti-Victoris Parisiensis anno
1130, tituli Sancti Laurentii in Damaso, ad quem
epistola 193.

(397) Bruno multorum discipularum in Sicilia
Pater dicitur in epistola 209. Girardus videtur esse
Bernardi frater. De Brunone interum epistola 165,
n. 4.

(398) Scripta circa annum 1137.

fus in vinculo pacis; et Deus pacis erit vobis-
cum.

EPISTOLA CXLVI.

AD BURGHARDUM BALERNENSEM ABBATEM (399).

*Caudet suos in eo formando labores non esse irri-
tos: felicem tamen successum uni Deo tribuen-
dum.*

1. Ignitum eloquium tuum vehementer, et igni-
tum illo igne, quem Dominus misit in terram. Legi
illud, et concaluit cor meum intra me: benedixi
illi fornaci, de qua hujusmodi scintillæ evolassent.
Nonne cor tuum ardens erat in te, cum ista dicta-
bas? Bonus homo de bono thesauro suo profert
bona. Si laboravi in te, uti tu humiliiter memoras,
non me piget. Aravi in spem profecto percipiendi
fructus, et spes non confundit. Ea de fructu operum
meorum satiantur viscera mea in terra aliena: et
seatio ipso meo experimento semen meum, non
secus viam, non super lapides, non inter spinas,
sed in terram bonam et optimam cecidisse. Et si,
cum parerem, tristitiam habui, jam non memini
pressuræ præ gaudio, quia natus est infans in
mundo. Infans dixerim malitia, non sensu: quem
posset Salvator præponere senibus imitandum,
dicens, *Nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut
parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum* (Matth.
xviii, 3). Infans qui dicat: *Super senes intellexi,
quia mandata tua quæsivi;* qui dieat: *Adolescentu-
lus sum ego et contemptus, justificationes tuas non
sum oblitus* (Psal. cxviii, 100, 141).

2. Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ,
quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus,
et revelasti ea parvulis. Ita, Pater, quia sic placitum
est ante te (Matth. xi, 25, 26). Tuo placito
sunt id quod sunt, non suo merito. Nec enim invenis
merita, sed prævenis. Omnes peccavimus, et

(399) Balerna ordinis Cisterciensis in diœcesi
Vesontiensis condita anno 1136. Abbas primus
Burhardus, cuius censuram habes in fine libri primi
Vita S. Bernardi.

(400) Scripta anno Christi 1138. Istud Bernardi
responsum deest in manuscriptis non paucis, in
primis editis locatum post epistolam 307. Ceterum
haec epistola 147 duabus Petri epistolis respondet,
quarum una est in libro secundo epistola 29, altera
37 quam hic exhibemus, ut videas, quanto amicitia
fædere sibi iuvicem cohæserint sanctæ illæ ani-
mai: de qua revide notas ad epistolam 228 epistola
se habet:

Veneribili et dilectissimo mihi domino BERNARDO
Claro-Vallis abbatì, frater PETRUS humilis Clunia-
censium abbas, valere semper in Domino,

Quantam reverentiae, quantum amoris tibi anima
mea in neutralibus suis conservet novit ille, quem
in te venerat et amplector. Feci, hoc, etiam dum
adhuc absentia tua, vultum corporis tui mihi invi-
dens, abscondebat: quia jam fama velocior corpore,
beata anima faciem oculis mentis meæ, modo quo
poterat, inferebat. At ubi, quod dñs negatum fuerat,
landem suum assecutus, et phantasmata somniorum
veritatem succedente evanuerunt: adhesit anima mea
tua, nec ab amore tuo ultra diuelli potuit. Ita chari-
tas tua lotum meum sibi deinceps vindicavit, ita vir-
tus tua et cogniti mores rapuerunt, ut nihil mihi

A egemus præveniri. Tu ergo, frater, agnosce te
præveniū, et præventum in benedictionibus dul-
cedinis, non a me qui nibil sum, sed ab illo qui me,
ut de tua te salute monerem, aspirando prævenit.
Nam ut multum mihi tribuas, plantator sum, riga-
tor sum: absque illo tamen qui incrementum dat,
quid sum? ipsi te in omni humilitate subjicias,
ipsi tota devotione inhæreas. Me vero utere ejus
servo, conservo tue, comite in via, cohærede futu-
ro in patria: si tamen studiosissime implevero
ministerium ad quod tibi missus sum; idque quan-
tum in me est effecero, ut hæreditatem capias salu-
tis. Ad ea de quibus questus es, ita respondeo. Ne-
cessitates tuas ut meas portabo, cum vencro.

152 EPISTOLA CXLVII.

AD PETRUM ABBATEM CLUNIACENSEM (400).

Petrus Bernardum, peregre inter varios et difficiles
pro Ecclesia labores agentem, missò Gebuino ar-
chidiacono Trecensi consolatus fuerat. Ejus ita-
que benevolum animum suavissime recolit, et fe-
liciorem extincto jam schismate Ecclesiæ statum
prædictat.

Domino et Patri reverendissimo PETRO Clunia-
censi abbatì, suus BERNARDUS, quod suus.

1. Visitet te Oriens ex alto, o bone vir, quia visi-
tasti me in terra aliena, et in loco peregrinationis
meæ consolatus es me. Bene fecisti, intelligens su-
per egenum et pauperem. Absens eram, et abseus
eiam longa tempore; et recordatus es nominis
mei, homo magnus, occupatus in magistris. Benedi-
ctus sanctus angelus tuus, qui pio pectori tuo id
suggessit: benedictus Deus noster, qui persuasit.
Ea teneo, unde gloriari apud extraneos, litteras tuas,
et illas litteras in quibus tuam milii animam effudi-
sti. Glorior quod habeas me non modo in memoria,
sed et in gratia. Glorior privilegio amoris tui,
refectus sum de abundautia suavitatis pectoris tui.

de me, quod tuum non esset, relinquenter; nihil tibi
de te non meum esse permittere. Mansit in me
constant ex illo tempore, et utinam sic in te ma-
neat Christi causa cœpta! mutua charitas, quæ sola,
quia nunquam excidere novit, morem suum, quan-
tum ad me pertinet, in me optime conservavit. Cum
que hanc omni auro chariorem, omni gemma clari-
orem, in sinu meo reposuerim, in thesauris abs-
conderim, miror quod tanto tempore, non qualia
vellem indicia, hujus a te mihi custodita charitatis
aceperim. Ago quidem gratias, quod sœpe per quos-
libet salutationibus missis, non penitus te amici
oblitum signasti. Sed queror, quod certiora per lit-
teras indicia hactenus non dedisti. Certiora dixi,
quia nescil charla impressum mutare sermonem:
cum loquenti lingua, addenav, vel a demando, in-
junction mutet sorpius veritatem. Unde, quia ut elec-
tus prælator, paratus in diem belli, pro Ecclesiæ
Dei periculis, dextra et lava uteris, et per arma
justitia a dextris et a sinistris contendis: nuntios
meos, quos domino papæ dirigo, ea parte amicitiae
tuae secure committo: quoniam quæ alienorum cau-
sis assistis, tuorum negotiis deesse non poteris. Per
quos, ut querela mea sopiaatur, esse tuum, ac redi-
tum, et statum domini papæ non solum legatis meis,
sed et litteris tuis committit. Ultimè et te a curia
laboriosa, et me a cura periculosa expeditum, ut semi-
per optavi, nunquam mutandus unus locus retine-
ret, una charitas uniret, unus Christus suscipieret!

Non solum autem, sed et glorior in tribulationibus, si quas dignus habitus sum pro Ecclesia pati. Hæc Plane gloria mea et exaltans caput meum, Ecclesiae triumphus. Nam si socii suimus laboris, erimus et consolacionis. Collaborandum fuit et compatiendum matri, ne et de nobis quereretur dicens : *Qui juxta me erant, de longe steterunt, et vim faciebant qui quærebant animam meam* (Psal. xxxvii, 12, 13).

2. Deo autem gratias, qui dedit ei victoriam, honestavit eam in laboribus, et complevit labores illius. Tristitia nostra in gaudium, et luctus noster in eitharam versus est. Hiems transiit, imber abiit et recessit, flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis advenit, amputatum est sarmentum inutile, putre membrum. Ille, ille iniquus qui peccare fecit Israel, morte absorptus est (401), et traductus in ventrum inferi. Fecerat quippe, secundum prophetam, pactum cum morte, et cum inferno foedus inierat (Isa. xxviii, 15) : ideoque, juxta Ezechielem, factus est perditio, et non subsistit in aeternum. Alius quoque omnium sicut maximus, ita et pessimus inimicus, abscissus nibilomiaus est (402). Et is erat unus ex amicis Ecclesiae, sed illis, de quibus solet queri, et dicere : *Amici mei et proximi mei adversum me appropinquaverunt et steterunt* (Psal. xxxvi, 12). Si qui restant, cito speramus de similibus idem judicium. Prope est ut reverterat ad fratres meos, si vita comes fuerit, per vos, sicut intendo, transiturus. Interim commendo me sanctis orationibus vestris. Salutamus fratrem Hungonem Camerarium, et omnes qui circa vos sunt, cum reliqua sancta multitudine.

EPISTOLA CXLVIII (403).

AD EUMDEM.

Paucis Petro respondet, plura in altam occasionem reservans.

Domino PETRO abbati Cluniacensi, BERNARDUS, humile dilectionis obsequium.

Lectis litteris vestris, laetus sum in eis quod tantilura videlicet tantus in benedictionibus dulcedinis prævenire curastis. Cæterum vivendi nos invicem, et colloquendi pariter, quoniam dignum judicatis, quando se offeret illa opportunitas, quando conveniens locus, quando justa occasio ? Hæc interim paucis vestris pauca red-

(401) Antipapa Anacletus, mortuus anno 1138. Mortis genus describit Ermaldus, in libro secundo de Vita S. Bernardi, cap. 7; Ordericus, pag. 915, Anacletum subita morte decessisse tradit. Victor ab Amulio Innocentii subrogatus, ex Vita Bernardi.

(402) Videtur is esse Gerardus episcopus Engolismensis, mortuus anno 1136, ex notis ad epistolam 126. De ejus morte Ordericus, pag. 908, ubi cum eruditissimum vocal, et virum magni nomis et potestatis in Romano senatu tempore Paschalis papæ et Gelasii, Calixti et Honorii. »

(403) Scripta circa annum 1138.

(404) Scripta anno Christi 1138

(405) Monasterium Sancti Bertini apud Audomaropolium, alias Suthiense, cum ad extremam iaponiam devenisset, a Laraberto abbate Ilugoni abbatii Cluniacensi commissum, anno 1101. Ita demum

A didimus, ampliora libenter donaturi, cum ea vobis onerosa non fore cognoverimus. Alioquin quando hoc ipsum auderet nostra pusillitas, nisi daret ad dignitatem accessum vestrae dignationis humiliatas ?

EPISTOLA CXLIX (404).

AD EUMDEM.

Monet ut a monasterio Sancti Bertini tam operose sibi vindicando desistat.

B Quam nolim fieri quod vestrae putem obviare Reverentiae, credo sinceritatem vestram non latere. Ea fiducia suggeste vobis non dubito, quod suggerendum videtur. De monasterio Sancti-Bertini (405) vellem vos moderatius agere, quam cecepistis. Nam etsi hoc vobis in pace subjicere, et absque omni contradictione possetis, ne tunc quid vestra referre quidem video. Neque enim crediderim vos delectari honore, cum tanto onere. Nunc vero cum nec absque magne labore vindicare vobis, præfatum monasterium, nec in pace, ut aiunt, queatis possidere : honesta vobis, ut mihi videtur, præbetur quiescendi occasio, timor inquietandi.

EPISTOLA CL (406).

AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM.

Laudat pontificem ex variis recte factis, ejusque zelum excitat adversus ambitionem Philiippi, qui modis illegitimis sedem Turonensem invadere tentabat.

C 1. Saitas capitis redundet in membra. Unguentum quod descendit in barbam de capite, extrema queque fimbria vestimenti participet. Si percusso pastore diffugerant oves, valente et incolumi secure revertantur ad pastum. Quod dicimus hoc est. De gloriæ vestrae crebris successibus creber nuntius lætitiat civitatem Dei. Justum proinde est ut vestra prosperatio Ecclesiae roboratio sit : et cum exaltat Deus electum de plebe sua, ipsa quoque se sentiat exaltari, ac de roboris incremento fortiori agnoscat. Nam si compassa est, et conregnare debet. Sic dignum vobis, sic nobis necessarium. Quid enim ? si in timore et angustia æquitatis vigor non lauguit, non tenuit fervor, modo cedimus cum appropinquamus ad palmam ? quæ eminebit in infirmitate, in sublimitate virtus succumbet ?

2. Quam nempe in manu valida ordinatum est

D reformatum tuum facultatibus, tum religione, tum etiam numero monachorum, ut cum ibi vix duodecim antea monachi vivere posse. ibidem accreverit numerus ad centum et quinqueaginta, ex quibus multa Belgij et Francie monasteria regulari disciplinam receperunt, teste Hermanno monacho in Spicilegi tomo 12, pag. 443, cui Iperius consentit. Hugone Cluniacensi abbate mortuo, jugum excussero Suthienses, qui abbatem suum, inconsultis Cluniacensibus, in item vocarunt. Eis eo usque perducta est, ut duos jam abbates, Joannem videlicet ac Simonem, dejecisset Innocentius II, agente Petro Venerabili, qui tandem organe, Bernardo, iure suo cessit, et Bertinenses sui juris esse permisit. Vide notas ad Apologiam. tomo ti.

(406) Scripta anno Christi 1138

acchè illud monasterium Virziliacense (407)? Nec **A** insanis profecto tumultibus armatae plebis, nec effreni furenum atque obstrepentum vesaniae monachorum, nec, quod his fortius fuit, copiis mammonæ cedendum putavit vel ad modicum apostolicae ceistudo. Quid apud Sanctum Benedictum (408)? numquid regia indignatio prohibere potuit spiritum libertatis, accensum atque accinctum adversus carnem et sanguinem? Sic Sancti Memmii (409), sic Sancti Satyri (410), miro mode

(407) Alias, Vezeliacense, diœcesis Eduensis, a Gerardo comite Nivernensi et Bertha ejus uxore costructum circa annum 821, in gratiam monachum, quibus monachi substituti, usque demum cœsonici sæcularures anno 1537. Iujus monasterii reformationem, agente Henrico Burgundiae duce, Guillelmus Sanci-Mayoli abbas Cluniacensis discipulus, primo quidem institutus; deinde vero S. Hugo ilidem Cluniacensis abbas jam collabentem disciplinam iterum restauravit. Ex qua Paschalis II auctoritate factam est, ut Cluniacensi abbati anno 1103 omnino subiecatur. Vide Duchenium in notis ad Bibliothecam Cluniacensem. At monachi Vezeliacenses Cluniacensem jugum paulatim detrectantes, rureus ab Innocentio II eisdem subesse compellentes. Qua de re Vezeliacensis historicus, ita loquitur: « Hanc siquidem libertatem cum per trecentos fere annos ab ipso sua fundationis principio Vizeliacensis Ecclesie quiete et absque calumnia obtinuerat, tamque de suis quam de aliorum fratribus monasteriorum sibi Patres indifferentes præfecisset, Cluniacensis longe post exorti per subreptionem sibi vindicare nisi sunt, assensum quidem primum, deinde vero jus electionis sibi arrogantes, mentientes utique a Paschali traditam sibi curam ordinis Ecclesie Vizeliacensis. Ob quam prorsus causam eadem Ecclesia sub Innocentio II papa grave scandalum pertulit, reclamando libertatem ingenitam, dum pec violentiam ejusdem Innocentii et comitis Nivernensis, intruso a Cluniacensibus quemadmodum Alberico, tere omnes sepe fati monasterii fratres vinculis colligunt » etc. Spicilegii Acheriani tomo III.

(408) Intellige Sanctum Benedictum super Padum, Padæfatuerte appellatum, de quo idem constitutum a Gregorio VII et Calixto II ac de Vizeliacensi, nempe ut in illo sine Cluniacensi abbetis consilio, provisione et præcepto, abbas nullatenus eligeretur, aut electus siue commendatius ejus litteris a quoquam episcopo benediceretur. Cum autem secus actitari cœptum esset, Innocentius petente Petro Venerabilis litteris suis mandavit (quemadmodum ex Bulla Clementis III data anno 1187 colligere est, Bibl. Cluniae, col. 2452) ut Guillelmus abbas, Cluniacensibus inconsultis, electus et ordinatus, eisdem se se representaret, et obedientiam reverendissimum exhiberet.

(409) S. Memmianus ex celebri clime apud Romanos Memorianiorum familia eriundus, in Gallia a B. Petro Apostolo directus est, et Caiauorum primus episcopus exsūtit. In ejus honorem apud eamdem urbem condita est insignis canonicorum ecclesia, quæ institutum canonicorum regularium ordinis S. Augustini suscepit auctoritate Innocentii II.

(410) Mathildis uxor Gofredi Bulloniensium (aut Boloniensem, civitate Boloniensi, quæ est secus mare Anglicum sita iacuit Guillelmus Tyreus, libro 9, cap. 8), primisque recuperatae Jerosolymæ regis impetravit a Paschali summo Pontifice corpus S. Satyri martyris, cuius agitur solemnitas Noctis Martii, eique posuit in diecesi Bituricensi sæcularium canonorum collegium: qui intra pau-

cos annos (tam faciles et proclives ad deteriora sumus!) ad vitam aede sæcularem et immoderatam degenerarunt, ut Innocentius jussit eos exponi, reponique B. Augustini canonicos, quod Memoria historiarum sic insinuat: « Anno 1138, claretal ordo canonicus Sancti-Victoris Parisiensis, celebrisque per orbem fama habebatur propter insignes personas, moribus et scientiis ornatus: quæ in diversis mundi Ecclesiis sparsit, velut vitis fecundæ ramites proferens transplantandos. Hoc enim tempore fuerant ibidem accepti canonici professi prelati in Ecclesia Romana duo cardinales, dominus Hugo, episcopus Tusculanensis, et magister Ivo; abbates quoque novem. In ecclesia Sancti-Satyri Bituricensis abbas Radulfus, et cætera. His subscribit Necrologium Sancti-Victoris Parisiensis, in que ad quintum Idus Februarii legitur: « Obit dominus Andreas abbas Sancti-Satyri, et noster canonicus. » Stephanus ex abbate Sæete-Genovefa Parisiensis, episcopus Tornacensis, in epistola ad Lucium III papam (qua incipit, *Movetur usque*, etc.), commendat ejusdem cœnobii gravem constantemque disciplinam. Ade quid in libello taxationis episcopatum et beneficiorum Francie isthac abbatia sub ordine S. Augustini recensita sit.

(411) — Id potissimum videtur intelligendum de investituris ecclesiarum ab imperatore Lothario repetitis, et ab Innocentio denegatis. « Eu quoque tempore, » inquit abbas Ursperg, ipse Papa adul imperatorem Lotharium, petens ab eo favorem contra Petrum Leonis, et suos fautores. » Sane Imperator usus consilio super hujusmodi responso, cœpit a papa repeterere investitures episcopatum, quas mallo tempore imperatores ante se habuerat. Ideoque apostolicus non madicum est turbatus, et de adventu suo contristatus; de redditu quoque anxious effectus. Nam petitionem principis exaudire non poterat super tali articulo, pro quo Ecclesia tot mala sustinuerat. Interveniente tamen consilio et orationibus S. Bernardi, securus recessit ab imperatore. Otto Frisingensis quidem libro 7, cap. 18, idem sed mitius denarrat.

(412) Quinam isti fuerint discimus ex nonnullis epistolis, quas noster Acherius Spicilegii tomo III, pag. 153 sqq. inseruit. Et primo quidem ex epistola Archembaldi Ecclesie Aurelianensis subdecani ad Heinricum Senonensem archiepiscopum, advertemus hujus perturbationis incentorem fuisse Joannem quemdam Aurelianensem (is postea eundem Archembaldum necari traxerit: vide epistolam 161). in archidiaconi dignitatem intrusum, cui cum Archembaldus aliqua clerici se se opponerent, graves injurias, honorumque fere omium detrimenta cum ab ipso Joanne, tum ab ejus tauroribus Bartholomæ Capicero, Zacharia Pagano archidiacono, Jacobo Sancti-Aiani subdiacono, etc. passi sunt. Unde in fine sic rogat, « quatenus de malefactoribus suis plebianum sibi justitiam faciat ». Heinricus archiepiscopus (ad quem vacante sede Aurelianensi confugerant), « et Ecclesiam quæ sanguinis effusione et sacrilegiis multis polluta erat, cessare seu interdici jubere, et

4, 22), et hasta ejus nos est aversa. In quo tamen verbo rex quidem turbatus est : sed non omnis Jerosclyma cum illo. Magis autem mitigavit omhem iram suam et ipse tandem. Erubuit siquidem, et tenuit armari frusta adversus Dominam, et adversas Christum ejus. Hinc prorsus elevata est magnificentia tua super cœlos: tantum ut laudabile principium condigno exita perornetur (413). Quod quidem universi qui vos amant, vehementer expectant : idque flagitant maturari.

3. Sans simili zelo, et in manu æque potenti, Ecclesie Turonensi jamjamque subvenire necesse est. Aliquin prope interitum est et ipsa, nisi eito feratis auxilium. Revixit, ut ariet, Gisleberti spiritus (414) in Philippo, ipsius plane et nepote carnis, et haerede ambitionis. Quanta nempe dominandi cupiditate et iste juvenis iocardescat, indicat matris sue Ecclesie diuturnus et miserabilis cruciatus, quo pene eam eviscerat miser, ut se parturiat in honorem. Est tamen auctore Deo ejus tergiversationibus finis tandem impositus : si tamen, quod dictante justitia, et compellente misericordia, et pace provocante in eum actum est, apostolice auctoritati ratum habere placuerit. Absit autem ut confundat fideles suos beuigna majestas, quibus idem negotium dignum duxit committere terminandum ! Absit, absit ut sæva ambitio refugium habeat apud innocentiae defensorem ! Hoc ipsum quæcumque audacie est quod tentat, quæcumque dementiæ quod sperat ! Seme! et secundo jam apostolici contemptor mandati, justitiam subterfugit : et nunc impedientiori temeritate audet deinceps nihilominus tantæ æquitatis vultibus presentari. Cui obscurum est quam impie cogitet in mammonæ viribus turrim fortitudinis oppugnare, homo qui de justitia penitus non præsumit ! Sed securi sumus : siquidem qui

hanc injuriam, quæ in dominum papam redondabat, uicisci non differret. » Exstat ibidem alia ejusdem argumenti epistola a Gaufrido episcopo Carnotensi ad praedictum Henricum, transmissa. Et fortasse Joannes ille intrusus suam dignitatem Regis auctoritate vindicabat. Sed tandem Innocentius papa arrepta oppressorum tutela, nunc dicto Gaufrido Carnotensi apostolice sedis legato istius causa curam et patrociniū demandauit, et reos ad satisfaciendum coegit.

(413) Hic quidam editi interponunt duos versus contra fidem manuscriptorum.

(414) Gislebertus seu Gilbertus successor Hildeberti, qui anno 1123 ex cathedra Cenomanneusi in Tarouensem translatus est, eamque tenuit annis sex cum totidem mensibus, ut ad epistolam 122 notavimus. Eo mortuo Philippos Gisleberti nepos malis artibus sedem invadens favente Anacleto, huc epistolæ occasionem dedit, et sequenti, quæ prior scripta est Philippe edere coacto, Hugo canonico suffectus. Legi Analectorum tomum III, pag. 338.

(415) Scripta est hæc epistola anno 1133. Alias inscribitur, *Ad Philippum Turonensis Ecclesie electum.* — « Anno 1137, Hildeberto Ecclesie Turonensis pontifice mortuo, canonici ejusdem Ecclesie violentia Goffridi comitis propriis sedibus sunt expulsi. Cum vero pontificem canonicos edebentur eligere, in partes divisi sunt. Quidam enim Turum, contra sanctorum scita canonam, quemadmodum Philippum, Gil-

bertum, Innocentius, est, et alius iniquitatis non apponet nocere ei.

4. De cætero memoriam abundantiae suavitatis tuæ, duleissime Pater, dum suspiramus presentiam dulciter invicem eructareus : quia caro noster illa, in ista consolamur. Haec sedula cordibus, haec oris frequens, sal est in cœli sermone, auris mutet, dulcorat ora, corda recreat et inflamat : celeberrima est in conuentibus sanctorum collegia condit, impingeat preces, ad orandum sollicitat. Oramus et nunc solliciti pro vobis è vestris, ut æterna memoria dignos vos ipsa æternitas habeat, qui et pro qua temporaliter laboratis. Amen.

EPISIOIA CL.

AD PHILIPPUM TURONENSIS ECCLESIE INVADOREM.
Gravem enim sui dolorem acprimi super Philippum, Turonensis Ecclesie presulatum indebitis cœmis ambienti.

Doleo super te, Philippum charissimum : sed quæcoto ne videas dolorem meum; nam si tibi inquinis videris forsitan esse dolendus, ideo magis dolendus. Tu videris quid de te sentias : ego te arbitror omni lacrymarum 155 fonte plangendum. Dolor meus non est dignus subsanatione, sed compunctione : quia dolor meus non est de carne et sanguine; non de amissione rerum periturarum, sed de te o Philippo ! Non potius expressius demonstrare magnitudinem cause doloris : Philippus est in causa. Cum hoc dieo, gravem Ecclesie pronuntio lucum, quæ te aliquando suo gremio confovebat, germinasset sicut illum, florenter donis ex-lestibus [at. florentem donis inumeris]. Quis tunc temporis non clamabat, bona spei juvenem, bona indolis adolescentem ? Sed heu ! mutatus est color optimus (*Thren. iv, 1*). A quanta spe decidit Francia quæ te genuit et nutrit ! O si cœgovisses et ita ! *Aue.*

beri anæ Hildebertum in eamē sede ambuliosi episcopi nepotem, aliis reclamantibus elegerunt. Philippus confessum Anacleto pseudopontificem adiit, ut ab eo confirmaret et ordinaret; nonque Turonæ reversus est interian Hugo, vir pius et nobilis, a seniori parte eorumdem clericorum canonice eligitur, et in Cenomannensi brevia a Guidone et cœprovincialibus episcopis conseruatur; quo Philippus cognitus, secundum ornamenti Ecclesie delerens, furtum a fugit, a hinc ex Actis episcoporum Cenomannensium editis in anno triduo Analectorum. Cum hæc agerentur, Bernardus, qui tunc Viterbiæ merabatur, has litteras scripsit ad Philippum, qui aliquanto remissior factus, Anacleto mortuo deinceps, Turonensem Ecclesiam ambitu suo exagitat: contra quem Vir sanctus anno sequente 1138, ad Innocentium scripsit epistolam præcedentem. Ceterum sub Hugone archiepiscopo, qui tandem Philippum evicit, id comitig quod Innocentius III commemorat in libro iii epistola 79: « Adjicit etiam pars Dolensis, quod processu temporis bona memoria Eugenius papa, prædecessor noster felicis recordationis Bernardum Clara-Valleensem abbas ad sepiùdiam inter easdem Ecclesias eam versus destinavit, ejus statuta servare nolit Ecclesia Turonensis, » hinc longe post initium epistole ad Innocentium III scripta, a causa Tarouensem Ecclesie aduersus metropoliam Dolensem.

xix, 42.) Tu inquam, si apponeres scientiam, apponeres et dolorem (*Eccl.* I, 18), et dolor tuus faceret ne noster omnia esset infuctuosus. Procederem si sequerer spiritum meum: sed nolo proferre plurima in incertum, et esse quasi aerem verberans (*I Cor.* ix, 26). Sed haec scripsi, ut nostrum utcumque erga te affectum cognesceres, et ut ncs scires esse in proximo, si forte Deus inspiraret tibi nostrum curare colloquium, et optatam nobis tui velles exhibere praesentiam. Sumus enī
 ✓ Viterbi (416), et te morari in Urbe audivimus. Dignare describere nobis quidquid illud sit quod de his litteris nostris corde conceperis, ut sciamus quid faciendum sit nobis, plus videlicet minusve dolendum. Quod si omnia contemnis, et in nullo nos audis, ego quidem fructum non perdam litterarum, quae ex charitate procedunt; sed tu de contemptu ante tribunal terrificum respondebis.

PISTOLA CLII (417).

AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM, PRO TRECENSI EPISCOPO.

Insolentiam clericorum nutriti ignavia episcoporum: Trecensem vero ob clericos correptos gravari.

Insolentia clericorum, cuius mater est negligencia episcoporum, ubique terrarum turbat et molestat Ecclesiam. Dant episcopi sanctum canibus, et margaritam porcis: et illi eversi concalent eos. Merito quales lovent, tales et sustinent. Quos ditant Ecclesiae bonis, non corrugant eorum mala, malosque gravati portant. Alienis nimirum laboribus, locupletantur clerici, comedunt fructum terra absque pecunia: et prodit quasi ex adipe iniqitas eorum. Quos proprie hodieque respicit vetus illa scriptura: *Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere* (*Exod.* xxxii, 6). Nens quippe assueta deliciis, nec exculta disciplinae sacerulo, multas contrahit sordes. Portio in veteratam rubiginem si tentos abradore, nec summis saitem digitis contingi patientur; sed, sicut scriptum est, *Incrassatus est dilectus, et recalcitravit* (*Deut.* xxxii, 15). Insurrecerunt testes iniqui, homines quos delectat vitium semper alienam redere, negligere suam. Supplicat puer vester pro eo cuius in hac discordia, si non fallor, tota culpa est quod calpa redarguerit clericorum. Haec pro episcopo (418). In reliquo pro me satisfacio. Scripta dignationis vestrae, quibus me

(416) Ergo tum Bernardus Viterbi in Etruria versabatur, et quidem anno 1133, quo in Germaniam ad Lotharium ab Innocentio missus est: quo ex loco præcedens ad innocentium epistola scripta videtur. De alia apud Viterbum ejus mora vide sermonem 2 in *Cantica*, n. 14.

(417) Scripta circa annum 1135.

(418) Nimirum Trecensi, nomine Altone.

(419) Scripta anno Christi 1135. In codice Ci-stiensis haec observatio legitur: « Sciedum est dico exstatisse Bernardo in dono Portarum, unum Priorem, alterum sub priore, qui et postea cardinalis fuit. » Prior ex monacho Ambrouiaensi, Carthusia Portarum originem dedit anno 1115, de quo in Necrologio: « Pridie Idus Februarii obiit Ber-

nardus prior Portarum 1135. » Longe autem venire ad vos, cum jubore possetis, rogare dignissime maluisis, norit Paternitas vestra ad me ante Nativitatem beatae Maris minime pervenisse. Itaque non dico, *Juga boun emi quinque;* aut, *Villam emi;* aut, *Uxorem duci* (*Luc.* xiv, 18-20); sed plane (quod et vos non ignoratis) parvulos lactare me fateor; et ideo quomodo sine gravi scandalo ac periculo ipsorum venire possim, non video.

156 EPISTOLA CLIII.

AD BERNARDUM DE PORTIS (419), DE ORDINE CARTU-

SIENSI.

Potenti expositionem in Cantica Salomonis, præten-
dit ienitatem suam, tanto scilicet opert, et aliorum exspectationi imparem.

B 1. Petis instanter, et ego constanter abnuo, sed parens mihi, non te spernens. O utinam tuo studio ingenieque dignum aliiquid elaborare possem! Lu-men oculorum meorum, et ipsam quoque animam, si fieri posset, pariter tibi, amice charissime, et io Christi visceribus mihi potissimum in omni plenitudine dilectionis spiritualiter [al. specialiter] amplectenda frater. Cæterum ubi ingenium, aut quando otium mihi sufficiens ad id quod petis? Neque enim leve quid aut vile, et quod nos possunus, postulare vi-deris. Minime quippe pro minimis sic instares. Nam voluntatem tuam et curam in hoc satis produnt crebræ epistolæ tuæ, et vehementior spiritus eas animans. Nimirum proinde quanto id curiosius velle te sentio, tanto, credo mihi, scrupulosius acquiesco. Cur hoc? Ne magna videlicet exspectans, ridicu-lum producam murem. Hoc vereor, et haec causa exortationis mea. Et quid mirum si vereor dare, quod edere verecundor? Invitus, fateor, præbeo, quod me existimem non tam edere profuturum, quam prodere contemnam. Quis sane dara velit, quod dedisse dedebeat, accepisse non prosit? Libens do, invitus perdo. Scimus quotiam speranti grandia, modice minus grata venire solent. Quod autem non venit gratum, perditum est, non datum.

D 2. Tibi studii est, ut pole otioso et vacanti, unde-cumque perquirere iacentia igui quo ardes, ut ardeas magis, et impleas voluntatem Domini tui dicentis: *Et quid volo nisi ut ardeat?* (*Luc.* xii, 49.) Laudo; sed si illic ea quereras, ubi te frustratum postmoduni non queraris. Erras si apud nos queris.

id tempore regine abdicaverat, successorem sortitus alterum Bernardum itidem Portarum priorem, post abdicatum Bellicensem episcopatum, ut censem Petrus Franciscus Chiffletius in *Prælatione ad Mana-nuale solitariorum*, qui huic Bernardo seculo hanc et sequentem epistolam directam putat: additque tertium per id tempus Bernardum post beatum Nan-thelimum ejusdem loci priorem, postea episcopum Dienensem. Certe Bernardum, cui epistola cum sequente inscripta est, priorem non fuisse anno 1135, quo haec epistola exarata est, constat ex n. 2, ubi Bernardus domum Priorem salutat, hoc est Bernardum primum incolam ac priorem portarum, qui locus est in Baugesio dia-cesis Lugdunensis, prope Rhodanum tribus leuc s a Bellicio urba episcopati. Conier epistolam 250

Ego potius illa abs te mendicare debuerim. Scio **A** quidem dare quam accipere beatius esse (Act. xxii, 39); sed si detar quod danti honestum, accipienti utile sit: quale utique penes me quidquam esse penitus nescio. Quod autem habeo, vereor si in medium venerit, ne te quoque optasse illud pudeat, peniteat postulasse. Sed quid? non melius nos apud te tu ipse excusabis? Tui tibi certe fidem oculi faciant. Cedo importunitati tuae ut vel exhibitis tollat suspicionem. Res est cum amico. Non parco jam verecundiae: prorsus fiat quod tu vis, insipientia mea non memorabor. Sermones paucos in principio Cantorum Salomonis, recens dictatos, en facio transcribi: et tibi, cum needum ediderim, quam cibis mitto. In quo opere cum accepero tempus, Christo imperante curis, tentabo procedere: si tamen me inde confortes. Dominum et Patrem nostrum priorem vestram, cum ceteris fratribus, per te devote saluto, ei propitiis habere apud Deum corde humili supplice.

EPISTOLA CLIV (420).

AD EUNDEM.

Non licuisse per negotia stare promissioni de invi-sendis Chartusiensibus. Mittit petitos sermones in Canica.

Dissimulare non valeo tristitiam cordis mei, nec patior ultra latore te cruciatum quem patior, Bernarde charissime. Memor antiquae meae promissionis, **C** 157 propositam habui et desiderium magnum transire per vos, revisere quos diligit anima mea itineri meo solatium, laboribus levamen, peccatis remedium postulare: et culpis meis exigentibus factum est, non ut nullum, sed ut non possem. Pœnam siquidem huc agnoscere culparum, non culpant. Certe sis, homo Dei, minime prersus amici fuisse incuriam, non pigritiam, non negligenciam: sed causam obscurisse plane non negligendam, et causam Dei. Nihilominus tamen vermis iste continue rodit me, et dolor meus in conspectu meo semper. Et quidem alias satis tribulor: sed, ut verum fatear, in nullo æque. Vincit labores itineris, caloris incommodum, curarum anxieties. Ecce aperui vulnus amico: tua, frater, interest compali mihi, hoc est, portare in meum quod patior, ut reveler ego Tuas et per te sanctorum, cum quibus es, orationes superplex flagito. Sermones super principia Cantorum, quos tu petiisti, et ego premissaram transmitto tibi: quibus lectis peto, ut quam cibis opportune poteris, tuo rescripto moneanur vel ad procedendum, vel ad supersedendum.

(420) Scripta circa annum 1136.

(421) Scripta circa annum 1135.

(422) Forte in Ecclesia Papensi, quæ per id tempus mortuo Petro vacabat. Non obiunxit haec electio, sed prævaluit S. Bernardi consilium, electo Bernardo Portarum in episcopum Bellicensem, ex dictis, cui dignitati jam cesserat anno 1147, tum Portarum prior ex charta authentica apud Chiffletum.

(423) Scripta anno Christi 1135 vel sequente:

EPISTOLA CLV (421).

AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM, PRO EODEN QUANDO ELECTUS EST (422).

Bernardum de Portis, in Lombardia destinatum episcopum, dignum quidem ex honore, sed tali loco minus idoneum; ideoque alteri convenientius reservardum.

Dilectum Deo ei hominibus Bernardum de Portis, Pater venerande, vacacione vestra cogi ad opus et onus episcopale audivimus. Probabilis res, ac digna plane vestro apostolatu, ponere in lumine lumen absconditum; ne sibi soli vivat, qui et alios ad vitam trahere possit. Usquequo namque latet et ardet tantummodo, qui et lucero valet? Levelur, si placet, super candelabrum, ut sit lucerna ardens et lucens: sed sane ubi non prævaleat vis ventorum, ne forte (quod absit!) extingatur. Siquidem insolentia Lombardorum at inquietudo eorum cui non est nota? aut cui magis quam vobis? Nobis melius nostis, quam sit ille episcopatus dissipatus, quamque domus exasperans. Quid putamus esse factum juvenem, viribus corporis fractum, et quieti eremi assuetum, in populo barbaro, tumultuoso, procelloso? Quando poterit convenire tantæ sanctitati, et tantæ perversitati; tantæ simplicitati, et tantæ dolositati? Reservetur, si placet, congruentiori loco, atque alteri populo: cui sic præsit, ut prospicit: et festinatione non pereat fructus, quem poterit dare in tempore suo.

EPISTOLA CLVI (423).

AD EUNDEM, PRO CLERICIS AURELIANENSIBUS.

Usquequo misera illa Aurelianensis Ecclesia incassum viscera pulsat patris orphanorum, et judicis viduarum? Quippe jactet jam olim in pulvere virgo nobilis Israel, non solum viduata viro (424), sed et charis orbata pignoribus. Proh dolor! non est qui sublevet eam. Quousque et filios non dimittitis cum matre misera clamantes post vos? Ilos dico, qui, amissis rebus et domibus, capitibus suis refugium solum invenere diffugium. Quid tardat intrepida manus, nullis bactenus vel negata oppressis, vel remissa præsumpteribus? Quid tardat, inquam, afflictos eripere de manu fortium, et reddere retributionem super his? Et si tardat **158**, non derelinquet usquequaque. Oportet magis dilatum auxilium tandem venire validius, et subvenire perfectius. Illa sit, si placet, molestæ tarditatis recompensatio, ut et qui apostolica patientia superbe absuvi sunt, nihil inde in fine increverint: et qui in verbo vestro patienter passi sunt, minime eos suæ quandoque pigrat patientie.

(424) Scilicet post Joannis episcopi obitum, qui, contigit anno 1132, vacavit sedes quatinus annis, ex Carolo Saussayo in Annibus Aurelianensis: cum Hugo decanus qui electus funeral ex ecclesia Regis rediens, a temperantia hominibus in via percussus est, teste Orderico Vitali ait annum 1134. Haec vero epistola scripta est a Bernardo ubi et sequens, ante Romanam ejus tertiam profectionem anni 1137.

EPISTOLA CLVII (425).

AD HAIMERICUM, PRO EISDEO.

Speciali amico suo HAIMERICO, Dei gratia diacono cardinali, et apostolicæ Sedis cancellario, frater BERNARDUS de Clara-Valle, luce sapientie et virtutis clarescere.

Nisi quia vestram novi et circa afflictos compunctionem, et contra protervos indignationem, opportune, importune instarem vobis pro magistro Willielmo Mandunensi (426) et sociis ejus; compellarem vos adversus oppressores et calumniatores eorum. Nunc autem sufficiat memorasse: vestrum est operre probare cito quod revera sufficiat.

EPISTOLA CLVIII (427).

AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM, SUPER INTERFECTIO-
NEM MAGISTRI THOME PRIORIS S. VICTORIS PA-
RISIENSIS (428).

Amani-simo patri et domino INNOCENTIO summo Pontifici, BERNARDUS Clara-Vallis abbas indignus, minimum id quod est, et quod potest in Domino.

1. Perissima quæ devoravit Joseph, canum nostrorum iopportunitatem non ferens, ad vestrum dicitur defensionis auxilium confugisse. In quantam misera devenit amicam, ut vaga et profuga et tremens super terram, illuc potissimum fugam micerit, ubi plus timere oportuit? Secleratissime, tu

(423) Scripta anno Christi 1133.

(426) Magdunum seu Magdunum, oppidum est usque Aurelianos ad Ligerim ubi ecclesia Sancti Liffardi collegiata, auctæ des episcopi Arrelianensis.

(427) Scripta anno Christi 1133.

(428) Oh nefariam eadem Thome prioris Sancti-Victoris Parisiensis pontificem serie hac epistola interpellat, ut in sacrilegis debitam justitiae censuram et ultionem exserat. Occasionem eadem Bernardus hic insinuat. Nempe, quod Theonias zelo disciplinae ecclesiastice cupiditali ejus et inquis exactiōibus, quibus apud alios Parisiensis clericos premebat, obisteret. Hinc odio inflammatus archidiocesis vindictam animo coquebat, donec tandem nepotus ejus, seu ipse in odio participes, quod causam cogniti suam putareat, seu ab eo ad facinus ceduerit et inducit, Thomam in illoere, et quidem in coenatio episcopi agressi sunt. Stephanus episcopus Parisiensis auctore ea dies et complices seu fautores mox anathemate perculti. Et tanti sceleris immanitate gravissime coramnotus, velut a levamen doloris recessum paulisper in Clara-Valle petit, indeque Godefrido sacerdo Romana Ecclesia legato et Carnotensis episcopo has litteras traximisit.

Gaufrido Dei gratia venerabili Carnotensem episcopo et apostolicæ Sedis legato. STEPHANUS eadem gratia Parisiensis Ecclesie minister indigens, nunc autem miserere et afflictionis præco inseinx, valere in Domino.

1. Calamitatis uox pondus, quam vestris auribus in corde vestro illaturus sum, nescio si verbis dignæ resient explicari. Nuitium duram et grave audiuit, omnibus, quibus Christi Iesu et sanctæ matris Ecclesie opurobria duræ ei oratoria sunt, precipue nobis sub habitu et signo religiosis constitutis, quibus hæc tanto plus omnibus graviora fulta sunt, quanto specie luxurie nostrum gruverunt, hoc oppressum et cuiusnam omnium respectum nostrum huius occasus Magistrum Thomam priorem eueniobis Sancti-Victoris, virum appratulatum, et quisque bonis amicum et dilectum, et in sanctue Ecclesie iefensione illum adiutoriem et prepugnatorem de votissimum et stre-

A summa æquitatis sedem putas esse spelænam latronum, aut cubile leonum? in filii recentem adhuc eruorem ore rabido ac ferali spumans et masticans, fugis ad sinum matris, patris aedes apparere conspectibus? Tamen si pœnitentiam petit, neganda ei non est; quodsi audientiam, accipiat illam si placet, quara vel Moyses indulsit populo ante conflatiæ curvantigenu (Exod. xxxii, 25); vel Phinees fornicanti Israelite (Num. xxv, 8.): vel Mathathias dæmonibus immolanti (I Machab. ii, 24); vel certe, ut vobis de vestris aliquem proponamus, quam a beato Petro Ananias et Sapphira meruerunt (Act. v, 1-10): quam denique audientiam dedit negotiantibus in templo Salvator (Matth. xxi, 12). An ignoramus quorundam peccata præcedere ad judicium? (I Tim. v, 24.) nonne vox sanguinis fratris tui clamat aduersum te de terra? Credimus et nostri Martyris spiritum, quem novissime diebus istis tua crudelitas morti dedit, cum exæteris animabus intersectorum, voce valida sub altari clamare, et flagitare vindictam, eoque instantius, quo recentius ipsius sanguis effusus est super terram.

2. Sed nunquid ego, inquit, occidi eum? Non utique tu, sed tui, et propter te. An et per te, videat Deus et judicet. Si excusabilis tu es, evi-

nissimum, impiorum manibus extinctum sciatis, caræ quidem mortuorum, sed, ut indubitanter credimus, viventem cum Christo. Qui enim Christus vere causa moriendi fuit, in gloria omnino deesse non poterit; quoniam et ipse cum ultimum in nostris manibus exhalaret spiritum, libera voce se pro justitia mori protestatus est, certis uarum præterea praesentisque justitiae sue, qua in Ecclesia Christi contra inpios pugnaverat, testimonium relinquens, quoniam in ipsa consummaretur. Hec enim prima, hac et ultima causa fuit laboris illius. Num pro ipsa justitia tunc mecum moderat? Ego enim ipsius principue admonitione (sicut ei semper de his cura esse solebat) rogatu et assensu Regis, per eumque ad ipsum persuasi, ut abbatiam monitum, que est Cheilis, emendandum et ordinandum perreverem, assumptis macuni viris reliqiosis, abbate scilicet Sancti-Victoris et Sancti-Maglieri, et supiore Sancti-Martini, atque compiuribus monachis, canonicis et clericis: cumque pro viribus negligio peracto reverteretur, juncta domini Stephani castra, omni Gormacum dictitur, saluto alebas hominibus, scilicet nepotibus Leobaldi a chidacconi, insulias mini in via præsiruentibus, eodem passus sum. Cumque nos inornes, ultore die Dominico, et parem ferentes incederemus, subito aquinatis gladiis irruerat super nos, et nec Deo, nec dei sacra, nec nati, nec his qui mecum erant religiosis viris honorum dantes, inter manus nostras innocentem trucidaverunt, nihilque mortem cominata sunt, nisi abscederem a conspectu eorum celebriter. Nos autem fiduciæ agentes, in medios gladios nos conseruimus; et iam seruimus, dicens laudatum a manibus eorum abstractius aliquid audiique circumstantes eum de sua confessione, et de ejus quam passus fuerat, inimicorum impetuale dimittenda allocuti sumus. Tunc illæ libenti animo omnibus, qui in se feceraverant, dimittens, et suorum peccatorum intime remissionem petens, precepta lantem communione corporis et sanguinis Christi, libera voce se coram manibus pro justitia morti contestatus est, et sic rediit spiritum.

2. Hinc ergo, licet nostræ spei fidei certa, quan-

dentes, arma et sagittæ, ejus lingua gladios acutos, proinde nec Judæi Christi de morte culpandi sunt: quippe et ipsi manus continuere canti. Ob illicitas exactiones, quas sibi occasione archidiaconus in presbyteros minime jam, ut consueverat, usurpare licet, brati utique 259 Thomas ob viante zelo atque industria, utpote justitiae amatoris et defensoris, oderat illum, et mortem ei jam ipso odio homicida minuari solebat. Multi se audivisse nunc perhibent, quibus discredendam non est. Postremo nepotes ejus, ut impias manus in sanctum Domini mitterent, quid aliud unquam adversus eum habuerint, ipse certè dicat, si potest. Si ergo iste qui causa, qui inceptor, qui etiam, ut omnium pene suspicio est, exstitit et dictator facinoris: si is, in-

tum ad ejus spectabat salutem et gloriam, exultandum omnino nondubitet, pretiosamque in conspectu Domini mortem sanctorum ejus sciamus; mæror tamen et luctus gravis, qui de amicis oratione et communi omnium nostrum confusione oboritur, nulla prorsus consolatione in nostro animo temperatur. Me enim in ipso occisum video et multo magis me occisum quam ipsum; quia ne in ejus morte periculis expositum erero, ipsum autem a periculis liberatum. Supcrest igitur ut, quia me nunc tam graviter desolatum et contristatum cernitis, ad me consolandum simul et consilandum venire non differatis. Ego enim quasi qui ipsam detestandom loci faciem sustinere non valeam, Claræ-Vallem fugiens accessi, illic vos expectaturus, ut consilium pariter cupiam, quid nobis pro sanctæ Ecclesiæ tam intolerabili injuria faciendum sit. In omnes enim nos impetus iste casum minatur, et veniet, nisi præveniat Dominus. Mando ergo vobis, et sumopere deprecor, ut omni dilatione postposita Claroë-Vallem properitis: quia pericula undique mihi imminent, pro quibus consilium differi non potest.

Illi Gaufridus acceptis, Claram-Vallem advoavit, mandatorum apostolicorum præceptis episcopis diocesano Reineas, Rotomagensis, Turoensis, Senonesisque ad synodum Jotri indictam frequentes convenire. Illis autem coactis, Hugo Gratianopolitanus episcopus, Carthusiensiumque familia rescripsere, «rogantes ut obsecrantes ut in sacrificios homicidas, ecclesiastici rigor gladius produceretur.» Sed et Innocentius S. Bernardi scriptis monitus, Patribus super eorum decreto rescripsit, illud confirmans, et sententiam severiorem supperaddens. Quod attinet ad rationem temporis quo haec cedes perpetrata est, a J. Picardo in actis ad epistolam Innocentii, aliisque sequacibus, communiter recorvatur ad annum 1130, quamvis a Baronio ad annum 1133 rejecatur. At sententia quidem illa probari non potest. Constat enim ex epistola 159 Thomam fuisse pereemptum die Dominicæ, et quidem decimo tertio kalendas septembri, ut legitur in Necrologio Victorino his verbis: Anniversarium magistrorum Thoma Prioris hujus ecclesie, qui pro defensione justitiae ab inimicis ipsius crudeliter interfactus, vivens et moriens honestatis et patientiae dignam atque imitabilem sequacibus suis vita formaliter dereliquit. Concordat etiam Sancti Guinaldi Corboliensis Kalendarium, teste Picardo, Præmioque dies iste Thomæ sanguine consecratus littera dominicali anni 1130 præferre debet, quod contra accidit: Nam littera dominicalis istius anni est E, littera vero decimo tertio Kalendas Septembri respondens est A. sed idem Picardus duo argumenta in sua sententiae confirmationem. Alterum, quod Thomæ prioris interitus, S. Hugois Gratianopolitani obitum ante-

A quam, impune ferat (quod utique mira impudentia de vestra apostolica auctoritate præsumit), quanta putamus impunitas ista in Ecclesia parturiet punienda? Unum e duobus fore necesse est: aut nullos ex nobilibus sive potentibus secundum hoc sæculum admitti deinceps ad honores ecclesiasticos: aut passim ad omne illicitum permitti libere clericos sacris abuti officiis; ne forte, si quispiam zelo Dei aceensus prohibere tentaverit, ferro illico militari reus justitiae trucidetur. Atque ita quid spirituali gladio, quid censuræ ecclesiastice, quid christianæ legi et disciplina, quid reverenter sacerdotiæ, quid denique divino timori relinquitur, si melius potentissimus secularis, nullus mutare jam audeat contra insolentiam clericorum? Quid enim insolentius, quidve

B vertat, cum hic pro Thomas vindicatione ad Patres in Jotrensi concilio coactos una cum Carthusiensi scripterit. At vero, inquit, cum Hugo primarius Carthutæ præses adverterit in Vita S. Hugois, ipsum obiisse anno 1132, mors Thomas referenda est, non quidem ad annum 1131, quo Innocentius in Gallis præsens, comitatu eisque Bernardo, tot litteris non fuisset interpellandus; sed ad annum 1130, quo Innocentius creatus est Pontifex. Alterum, quod Innocentius sub initium anni 1131 Lutetiam ingressus, et Sancti-Victoris ecclesiam lustrans, beati Thomas corpus e claustru in templum efferti præcepit septimo Idus Martii. Mense igitur Augusto præcedentibus anni et medio fuerat sublatus. At neutrum certe, argumentum rem eo conficit. Non quidem primum. Quid enim obstat, quoniam præmissam Hugonis Gratianopolitani epistolam, non a S. Hugo, sed a successore ejus cognovisse scriptam esse dicamus? Nec etiam posterius negis arguit. Esto enim Innocentius beati viri corpus in decenniorem locum transfeSSI jussisse: non tamen id præsens asserendum est præstissime, immo mandato ex Italia transmisso, ut manifestum est ex epistola tono quinto Spicilegii Achériani, pag. 567, inserta, in qua archiepiscopos Remensem et Senonesensem arguit dilatatio excommunicationis sententiae in eis ferenda, qui Thomam interfecissent. Sic enim concludit: «Ad haec mandamus, ut corpus præfati boni viri, qui eorum Iudicis superno modo de sua justitia et innocentia testimonium perhibet, et sub obedientia vivens, in obsequio proprii interfactus est episcoli, in sua ecclesia honorifice tumuletur. Data Pisis, 21 Decembris.» Dicendum itaque est, haec Thomas necrum incidisse, non in annum 1130, sed in annum 1133, quo littera dominicalis E littere diei prædicti, nempe decimo tertio gnto kalendas Septembri respondebat; quo alter Hugo post S. Hugonem sèdem Gratianopolitani occupabat; quo Innocentius Pisis concilii indicti tempus præstolabatur; quo denique Bernardus ex Italia in Germaniam missus ad pacem Lotharium inter et Comitatum componendam, in Galliam reversus illic tantisper subsistebat, præsens ad futuros capitulo Cisterciensi, hoc anno Idibus Septembri de more celebrando, ut patet ex inscriptione ejusdem epistola, a Petro Cluniacensi hoc anno ad predictum capitulum directe (Petri Venerabilis epistola 36, lib. 1), in qua Bernardus præsens recensetur. Denique huic nostra sententiae fayet Ordericus, libro xiii, ad annum 1134, in quo, nonnullis rebus, quae ad annos superiores pertinebant, summationem conglobatis, postquam recitat mortem Joannis Aurelianensis episcopi, et Hugonis decani post eum designati, quæ anno 1133 ex Annalibus Aurelianensis in Joanne contigere: «Tunc etiam,» inquit,

indigneis in Ecclesia esse potest, quam ut sibi quisque ecclesiasticas vindicet dignitates feritate armorum, non morum probitate? Quamobrem, domine Pater, aliquid, ut videtis, prorsus decernendum est in hominem, quod Ecclesiae prospicit, ut salus facta hoc tempore per vos trasfundatur in posteros; et cognoscat generatio altera, non solum quod fuit præsumptum, sed et qualiter uitum. Alioquin si serpat venenum, nec sequatur pariter et antidotum; inultus (quod absit!) habet perire.

PISTOLA CLIX (429).

AD EUDDEM, IN PERSONA STEPHANI PARISIENSIS EPISCOPI.

Unde supra.

Piissimo patri INNOCENTIO summo pontifici, STEPHANUS miserandus episcopus Ecclesie Parisiensis, misericordiam et judicium.

1. Vir religiosus, prior Sancti-Victoris, magister Thomas in obsequio charitatis, in itinere quod indixerat pietas, in opere sancto, in sanctorum comitatu, in dominico die, certe in sion meo et inter manus nicas crudeliter ab impiis pro justitia excrēbratus est, factus obediens usque ad mortem. Non opus est prece, ubi pietatem melius in silentio lacrymæ provocant, et singultus qui interrompit procem, exprimit affectionem. Hæc plane compassionem veram, eti non postulant, merentur tamen: utpote quæ verum indicant produnque dolorem, et simulationis fugant ambiguum. Puto proinde sufficere mihi ad incutiendam paternis viscibibus calamitatem quam patior, rem, ut est, simpliciter intinasse. Tristis fletilisque historia satis pro se agit, præsertim apud vos, et suasoriis lacrimis non indiget. Exitus aquarum deducite, oculi mei, quoniam dereliquit me virtus mea, et lamen oculorum meorum, et ipsum non est mecum. Nec enim illum lugeo, sed me. Nam ille quo pacto lugeatur, qui mortis preciosæ compendio transivit ad vitam?

2. Quis illum non magis laudibus, quam fletibus prosequatur, cui vivere Christus fuit, et mori est lucrum? Episcopi nomen ego gerelam, ille exercerbat opus. Honore spredo, omnis totis viribus supportabat. Idcirco ille revera mortuus ad vitam, ego vivus in morte. Ille mortis vincula non incidit, sed evasit: et ecce 160 circumdant me dolores mortis, et torreutes iniquitatis conturbant me. Ego igitur, ego miser, ego miserandus in morte tua, mi frater dulcissime Thoma blando heu! ablactatus solatio, cauto privatus consilio, et certe tuto patrocino Thomas Sancti Victoris canonicus, vir mageæ autoritatis, interemptus est, etc. De his ista sint dicta.

(429) Scripta anno Christi 1433.

(430) Hic codices variant. Quidam habent solum, Noterius; alii, Theobaldus Noterius, qui archidiaconus fuit Parisiensis, tesi epistola Stephani episcopi Parisiensis, in notis relata, quæ nescio an ab ipso Bernardo, nomine Stephani, scripta est ad Gaufridum Carnotensem, tunc legatum.

(431) Scripta anno Christi 1433.

(432) Scripta anno Christi 1433.

(433) De istius interfectoribus lege notas ad epi-

destitutus. Expediebat me magia meri pro te, quam post te vivere. Propter hoc defecit in doloro vita mea, et anni mei iugementibus. Condolet mihi Ecclesia sed dolet et pro se. Commune damnum, communis desolatio est: mecum omnis religio plorat, paternam pariter implorat consolationem. Si Theobaldus Noterius (430) adierit vos, sentiat in se, quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei. Nepotes ipsius auctores [al. actores] existere sceleris, ipse causa: utrum et dictator, in quæstione est. Non attendatis ad verba ejus, donec veniat qui mittendus est; qui vobis plenius insinuans veritatem, cautum faciat a labiis inquis et a lingua delosa.

PISTOLA CLX (431).

AD HAIMERICUM CANCELLARIUM, IN PERSONA EJUSDEM EPISCOPI.

Unde supra.

Domino HAIMERICO clarissimo, venerabili sanctæ Romanæ Ecclesie diacono cardinali et cancellario, suis STEPHANUS Parisiensis, quod domino et amico.

Amicus in necessitate probatur. Quod dico, non quia de sanctitate dilectionis vestrae dubitem, sed ne contingat ut dubitem. Continget autem procul dubio, si zelum illum vestrum mode (quod absit!) dissimulare comperero. Porro dissimulationis id mihi argumentum inexcusabile fore noveritis quamcumque occasione coegerit, qui diuidium animæ meæ nepotum suorum manibus crudeli ambitione præcidit, soli cruciatui parte reliqua reservata.

PISTOLA CLXI (432).

AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM.

Adversus auctores cœdis Archembaldi subdecani Aurelianensis.

Vox sauginiis Archembaldi (433) subdecani Aurelianensis invaluit. Nam ecce, pro dolor! juxta prophetam, sanguis sanguinem tangit (Osce iv, 2), et simul juncti fortius clamant ad vos de Francia. Clamat, inquit, et vociferatur uterque sanguinis clamore tam valido, ut valeat ipsum quoque palatum cœlestis concutere, tam pio, ut et saxa pectora debeat emollire. Qui facis, amice sponsi, custos sponsæ Christi, pastor ovium Christi? Putasne sufficiens exocitare remedium, quod huic obviet pesti tam nefandæ, tam inauditæ? Id sane necesse est inveniri quod et recenti Ecclesie vulneri in præsentiarum medelam afferat, et posteris valeat ad cautelam. Ergo accingere gladio tuo super seminum tuum, potentissime. Si nou steterit et nunc Phinees et placaverit, non

stolam 150. De nece Archembaldi item conqueritur Petrus Venerabilis in libri primi epistola 17, insinuans eum de medio sublatum ante Thomam Victorinum, his verbis: « Quorum impunitas sceleris arma ministriali furoris: ut sicut post Aurelianensem subdecanum ad dominum Thomam Parisensem, quia prior inulius remanserat, persecutorum gladius se convertit. Contrarium tamen ex hac Bernardi epistola non obscurè colligitur. Ceterum Ioannes, qui Archembaldi eccl. anchora lorsan is ipse fuerit Joannes decanus Aurelianensis, qui similem sortitus finem, de cuius interfectione legitur Planetus ejusdem Ecclesie apud Stephanum Tornacensem.

cessabit quassatio. Si, inquam, vigor ecclesiasticus pepercit istis, Joanni dico, et Theobaldo Notorio, quorum etsi non manu, assensu certe, forte et instinetu sanguis innoxius effusus est super terram; quis non videat quid sequatur? Quantos in clero horum impunitas contra jus et fas facit pronoveri, metu utique suorum, non suae merito sauelitatis? Novis morbis novis obviandum est medicamentis. Utilissime, ut multis videtur, justissimeque eos apostolica falee ab omni succidere ecclesiastica dignitate, ita ut et habitis careant, et de cætero ad alias non assurgant.

161 EPISTOLA CLXII.

AD HAIMERICUM (434) CANCELLARIUM DE EODEM.

Frequentem et amicabilem recordationem, qua dominum episcopum Parisiensem commendare solitus, ego postmodum ipsi frequenter testatus sum. En a vobis exigitur non verbo aut lingua, sed opere et veritate probare, nec me fuisse fallacem, nec vos mendacem. Sic vestra interest, non solum propter episcopum, sed et propter alios amicos vestros, qui pro vobis certe graviter, si quo modo preter spem procedere causam continget, turbarentur.

EPISTOLA CLXIII (435).

AD JOANNEM CREMENSEM CARDINALEM PRESBYTERUM
(436) DE EODEM.

Dilectionem et dignationem, qua me amplecti a vobis nullius dignitatis homuncio sensi, in æternum non obliviscar. Pœnitentiam et conversionem vestram, de qua jam angelis collatatus sum, et con-

(434) Scripta anno Christi 1133. In Colbertino codice notato 1038, et in editione antiquiori hac epistola tribuitur *Joanni Cremensi*; sequens, *Haimericu*. At quæ in posteriori leguntur de ejus, cui directa est, conversione, potius *Joanni conveniunt*.

(435) Scripta anno Christi 1133.

(436) Tituli S. Chrisogoni, qui Joannes Henricum Virdunensem, ad quem epistola 62, ab excommunicatione absolvit, teste Laurentio Leodiensi, in *Spirilegium* tomo XII, pag. 307.

(437) Scripta anno Christi 1138.

(438) Sic titulus hujus epistole in manuscriptis. Actio hæc contingit non post mortem Guileaci seu Wilenci episcopi Lingonensis, ad quem epistola 59 et 60, sed post mortem Willielmi de Sabrano ejus successoris. Guileaci obitus contingit anno 1133, Kalandis Augusti; Willielmi, anno 1138. Hinc lites de futuro successore. Petrus archiepiscopus Lugdunensis, Hugo Burgundia princeps, postea dux, electionem cùdam monacho Cluniacensi deserebant: repugnabant Robertus decanus Lingonensis, Poutius Archidiacus Odolriens, aliquis canonici. Arbitritur delectus Bernardus: ac tandem excluso monacho Cluniacensi, electus Godefridus Prior Clarae-Vallensis, Bernardi consanguineus. De hac Ecclesiæ Lingonensis in eligendo episcopo controversia tres lego Petri abbatis Cluniacensis epistolas: unum, quæ est libri primi epistola 29, ad Bernardum scripta, in qua monachum quendam ex suis in episcopum Lingonensem electum ab inusta infamia purgare nititur; alterum, quæ est libri secundi epistola 28, ad Innocentium papam, in qua confirmationem abbatis Vizeliacensis electionis in ejusdem Ecclesiæ episcopum facte denegari postulat; postremam, quæ est ejusdem libri epistola 36, ad eundem Innocentium, qua Ecclesia Lingonensi circa futuri episcopi electionem jus integrum juxta canones di-

A delectatus, dignos facere fructus opto jagiter, et ora frequenter. Et nunc maxime ipsos nostra ista Galliana Ecclesia mecum exspectat, credo non intempestivos. Interest vestrae pariter et meæ famæ, ut noui confundar in vobis. Sic ergo claret omnibus, zelum apud vos veritatis justitiaeque servare contra interfectores clericorum, et instigatores eorum, ut non me pigate gloriatum fuisse de vobis.

EPISTOLA CLXIV (437)

ACTIO CAUSE LINGONENSIS ECCLESIE AD DOMINUM
INNOCENTIUM PAPAM (438).

Conqueritur Bernardus, quod subdole et contra datam fidem tentata sit electio episcopi Ecclesie Lingonensis.

B 1. Dum adhuc Romæ essemus, contigit illo venire dominum archiepiscopum Lugdunensem. Venerunt et cum eo Robertus decanus Ecclesie Lingonensis et Orlicus canonicus, querentes licere sibi et capitulo Lingonensi eligere sibi episcopum. Mandatum siquidem a domino papa acceperant, nequaquam præsumere hoc, nisi ad consilium religiosorum virorum. Quod dum per me euperent et paterent obtinere: Absit, inquam, nisi sciām et certus sim quod bonam donecque personam intendatis eligere! Responderunt propositum suum atque intentionem de nostro pendere arbitrio, nec aliud se facturos, nisi quod ego consulerem. Et sponderant. Verum me non satis fidem accommodante, accessit ad persuadendum archiepiscopus, pollicens firmiter idipsum. Et addidit, quod si secus clerici agere molirentur efflagitat. Primam ac tertiam epistolas pertinere ad eam, de qua hic agit Bernardus, electionem, ex utrisque collatione manifestum est. An autem secunda itidem ad eamdem pertineat, difficultus dixerim. Persuasum mihi est de diversa intelligentiam esse persona. In prima enim Petrus Venerabilis electum nominat simpliciter « monachum Cluniensem ac filium suum; » in secunda « abbatem Vizeliacensem. » In illa dicit, Lingonenses canonicos, sibi ex agro Pictaviensi revertenti occurrentes, monachi sui electionem significasse: in hac inquit, « runorem ad se pervenisse, » abbatem Vizeliacensem importunis quorundam apud Innocentium precibus in episcopum Lingonensem deposcit. In illa denique monachi sui confirmationem promovere satagit: in hac abbatis Vizeliacensis confirmationem impedire nititur. Quocirca non contentandam puto eorum sententiam, qui juxta Catalogum Stephanensem et Thuaneum, Wilenco Lingonensi episcopo subjungunt Willelmum de Sabrano, forte ex abbate Vizeliacensi ad sedem Lingonensem assumptum; huiusque Godefridum, ut mox dicetur; qui tandem, rejecto monacho Cluniacensi, de quo hic agitur, electus est ac confirmatus anno 1138, cum nempe Bernardus extincto schismate in Gallicam rediisset. Ceterum in historia observes quæso, lector, quo ante adnotavit Baronius ad annum 1138, Petrum Cluniensem sic filii partes pro virili egisse, ut neque virtus potuerit a S. Bernardo, ejusque monachis animo divelli, quod testamentum ipse reliquit in quadam epistola his verbis: « Quando enim extinguit vel obruerit poterit sincerus erga vos et ignitus mei pretoris affectus quibuslibet sinistri runoris rivulis, cum nec aquæ multæ decimaru[m] potuerint eum extinguere, nec impetus Lingonensium fluminum obruere. »

C D

tur, quidquid aliud facerent, minime se confirmatetur, nec ratum habiturum. Adductus est et dominus cancellarius in testimonium. Nec contenti, adivinus etiam presentiam domini papæ, ut ejus favore et auctoritate quod inter nos convenerat confirmaretur. prins ramon habita inter nos collatione multua se diutuina super facienda electione, et de multis personis, quarum ibi mentio facta est, duabus tandem nominatis, a quibus nullus nostrum penitus dissentiret quilibet illarum eligi placuisse. Itaque quod nobis complacuit, dominus papa immutabiliter observari præcepit: et tam archiepiscopis, quam clerici firmiter promiserunt. ¶ Illis abundibus, ego post discessum eorum dies pateos in Urbe faciens, ubi a domino meo impretrare potui facultatem redeundli, ad fratres iter arripiunus.

2. Et transalpinantes comperimus instare diem, qua foret sacrandus homo in episcopum Lingonensem: de quo utinam meliora atque honestiera subdivissemus! Nolo autem dicere quæ invitus audivi. Quid plura? A religiosis viris non paucis, qui nobis salutandi gratia occurserant, persuasi sumus diversiter per Lugdunum, quatenus, si fieri posset, rem nefariam, ne fieret, prohiberemus. Nam ego aliunde ob viæ compendium ire statueram, consulens valedutini et lassitudini corporis, præsertim quod non liquido, fato, credebam rumoribus. Quis enim erederet tantum virum tania uti levitate, ut postposita tam recente promissione sua, insuper domino sui mandato, personali notabili manum imponere noui timeret? Itaque consilio religiosorum acquiescentes, Lugdunum iter direximus, et pervenientes, omnino sicut audivimus, sic viximus. Parabantur illa, non festa, sed infesta soleraria. Decanus tamen, et maxima, ni fallor, pars Lugdunensis canonorum constanter aperteque contradicebant. Sed et rumor padendus dolendusque passim crebreseus et invalescens civitatem repleverat.

3. Quidfacerem? Conveni archiepiscopum, reverenter quidem, super pacto quod fecerat, et super mandato quod acceperat: et nihil horum negavit. Causam vero prævaricationis referens in filium ducis (439), qui a constituto resiliaverat; ne ille turbaretur, in id se immutabilitatis incidisse dicebat, pacis videlicet intuitu. Et intulit, quia quidquid hactenus egerit, jam pro nostro deinceps arbitrio se facturum. Tum ego gratias agens: Absit! inquam; tamen non nostra, sed Dei potius voluntas fiat: que ita forsitan cognoscetur, si res ponatur in consilio episcoporum illarumque religiosarum personarum, quæ hic ad vestram ipsius vocationem convenerunt, vel adhuc venturæ sunt. Quod si invocato sancto Spiritu consensus omnium vos ad procedendum in eopio opere

(439) Ilagonem scilicet, filium Odonis Burgundia ducis ex Maria filia Theobaldi Campaniae dominis.

(440) Nempe Petri archiepiscopi imago impressa sigillo cero, de more illorum temporum. De Petri hujus obitu infra in epistola 472 Ad eum epistola 394.

animaverit procedite ut ceperisti: nra astern, ac quiescendum Apostolo dicunt, Nemini cito manum imponas (I Tim. v, 22). Visus est consilium placuisse. Iterum homo ille venisse nuntiatur, sed in hospitium, non in palatium. Vespere sextæ ferme venit; sabbato mane recessit. Non est mecum dicere, cur nec in curia apparere voluerit, ad quam ei curse fuit longo itinere pervenire: nisi quod verecundia monachalis, honorisque contemptus forsan putari posset, si non aliud alia, quæ secunda sunt, indicarent. Et reversa quid aliad tunc suspicari debuimus, quando archiepiscopus rediens ab illo testatus est coram omnibus, nullo modo eum voluisse ac priescere, sed quidquid de eo factum fuerat, penitus refuare?

4. Denique et mandavit me electionem fieri. Hec per quosdam Lingonenses canonicos tuac presentes, hoc et per litteras, quæ aitnue existant. Quibus in capitulo Lingonensi oblatis ei lectis, probaberunt incontinenti leguntur aliae per omnia contrarie illis, asserentes utique consecrationem dilatam, non dimissam; assignantes diem ei locum ad causam decidendam, quam litteræ priores manifestaverant decisam. Putares in litteris non modo diversas, sed et adversas sibi loquentes personas, adversum se iuvicem contendentes: nisi quod una eademque imago impressa ceris (440), unum idemque nomen presignatum in schedulis, manifeste de uno forte dulce et amarum illud manare cunctis qui aderant. ¶ mirantibus declarabant. Tenebant in manus contradictione littere: utris libet obedire, & reveris, inobedieus necesse est tenearis. Aut enim priorem recipientem epistolam posterior condemnabit: aut si posteriorem sequi eligas prior murmurabit. Et utinam secunda epistola, sicut potuit evertere primam, ita posset sese vel ipsa tueri adversus tertiam. Sed ecce littera contra litteras, mandatam adversus mandatum: ita ut non iam, quenadmodum in propheta, Mandata, remanda (Isa. xxviii, 10, 13), sed Mandata, demanda, potius inceleuerit.

5. Interim tempe homo qui et consecrationem fugerat, et electionem refutarat, festinavit ad Regem. Regalium investiturae obtinuit (441); quibus meritis, ipse viderit. Mox directis epistolis, et locus qui assignatus fuerat, est intatus, et dies anticipatus: ut loci temporisque opportunitate subtracta, et copia ageandi pariter subtrahatur contradictionis, et consecratio dies subripitur appellaturis. Ceterum non est consilium contra consilium Domini, cuius providentia faciem est ut nec contradictores defuerint, nec appellatores Appellatum est a Falcone occano Lugdunensis Ecclesie, appellatum et a Pontio archidiacoone Ling-

(441) Regalium investitura est temporalis domini ac prædiarum Ecclesiæ traditio pec regem facta novo episcopo post sacramentum fidelitatis ab eo prestitum. De Regalibus vide item epistolam 170. Sugerii epistolas maxime 19 et 20, atque Glossarium Cangianum.

nensi; appellatum a Bono-Amico sacerdote et canonico aequo Lingonensi; appellatum et a fratribus nostris Bruaene atque Gaufrido (442), ignorantibus quidem omnibus his preparationem cordis eorum, sed easu supervenientibus, haud dubium quin Dei provida voluntate. Tanta si quidem fuit brevitas termini, ut vix, ex quo rescivimus diem, spatio quatuor dierum nuntius noster cum litteris accurrere potuerit, quatenus preueniret quod parabatur, non sacramentum, sed sacrilegium. Et is quoque nihilominus contradixit, et tam consecrandum quam consecratores ad Sedem apostolicam appellavit. Et ipse erat Lingonensis canonicus. Veritatem dico, non mentior: nihil a me hic dictum personae odio, sed sole veritatis amore veraciter omnia posita, teste ipsa veritate.

EPISTOLA CLXV (443).

AD FALCONEM BECANUM (444), ET GUIDONEM THESAURARIUM LUGDUNENSIS ECCLESIE.

Unde supra:

Plaga, ut videbis, charissimi, Ecclesie nostrae magna est, et malitia eget cura; nec modo multa, sed cito, ita ut assidue eam lacrymis medico coelesti iustemus dicentes: *Domine, descendere priusquam moriatur* (Joan. iv, 49). Unum est quod magis exacerbat dolorem et pene desperat curationem: quia nimur in deo est oria tribulatio, uade consolatio sperari debuerat. Quisnam enim, o misera, malum hoc quod plangis, induxit super te? Profecio non iniimens, non is qui oderat te: sed homo uanuinus, dextus et metropolitus tuus. Quomodo ab austro, et non jam ab aquiloni panditur omne malum? Merito proinde non est dolor sicut dolor meus, quoniam de quibus potissimum presumebamus, ab ipsis passi sumus, et non ab aliis. O Lugdunensis pia mater Ecclesia! cujusmodi non sponsum, sed monstrum tuæ filiae procurasti nunc! non plane matrem te in hoc, sed uercam sensimus. Gener hic tuus quam longe a nobili illa tua antiqua honestate, gravitate, probitate, degenerat! Quid enim? egone id dixerim honorabile conubium, et thorum immaculatum, quod de tali et taliter factum est? Sine lege, sine ordine, sine ratione sic confusa sunt omnia; imo ita cuncta in fraude et temeritate praecepta et presumpta fuisse constat, ut non dico episcopum, sed ne villicum guidem, aut telomiarium quempiam in huic modum decuerit ordinari. Quibus ves laudibus efferaui, dilectissimi, qui soli condoluntur afflictione, ei tam in prima, quam in secunda sua defensione oppressæ (445) astitistis, ascendentes ex adverso, et opposentes vos muram pro domo Israel? Non est inventus similis vobis, in illo couventu, qui conservaret legem Excelsi, qui sacris obtemperaret canonibus: qui denique se induceret forzum Phizees, et linguae micerone confoleret for-

(442) De Brunone actum supra ad epistolam 144. Gaufridus videtur esse is qui postea Bernardi patruus.

(443) Scripta anno Christi 1138.

(444) Falco dein electus est archiepiscopus Lugdu-

nensis; de cuius electione epistles 171, 172, ad dominum papam innocentium. Ad ipsum Falconem epistola 173.

EPISTOLA CLXVI (445).

AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM.

Unde supra.

1. Iterum clamo, iterum pulse, etsi non clamoris vocibus, certe lacrymosis genitibus. Cogit iterare clamores iterata in nos injuria perditorum, et prolongantium iniquitatem suam. Confortati sunt, addentes prævaricationem. Apponunt iniquitatem super iniquitatem, et superbiam eorum ascondit semper. Invaluit furor, puder evanuit, et simor Dei. Quem contra tuam, Pater, cautam [at. castam male] justamque dispensationem non tinerunt eligere, eam pos. appellationem sui nominis ausi sunt excusare. Si hoc præsumpserunt Lugdunensis, Rhenensis, Malicie-nensis, amici Cluniaceenses, in fraude et temeritate istorum, heu! quam ingens multitudo sacerdotum turbabitur, si angariati fuerint tali portare jugum. Taliterque impossum? Proh nefasti hos ha accepti sunt, ac si cogant genua curvare ante Basili, aut certe juxta propriae pectus facere cum morte, et cum inferno fondas mire (Isa. xxviii, 18). Rego, ubi jus, ubi lex, ubi sacerorum auctoritas canonum ubi denique reverentia maiestatis? Illa, illa que nulli negatur oppreso, soli nihil non profundit appellatio. Ubi nimur imperabat aurum, judicabat argenteum, leges canonesque silebant, locutio et aequitas non habebant. Hisdem iolia, quod intolerabilius est, arecum quoque apostolici culminis oppugnare minanter. M. vero ridicule; fundata est enim supra firmam petram.

2. Sed quid ego? excessi, faecor: non est meum accusare quemquam aut reprehendere; sufficit mihi ut plangam dolorem meum. Post longam moram multosque labores, quos pro servitio Romanae Ecclesie pertuli, cum tandem placuit Serenitati vestrae redditum annuera ad fratres meos, et si fractus viribus corporis, tanquam male operans, latus taenam ob macipulos pacis quos reportabam, ad monasterium cum prosperitate perveui. Credidi me de labore evasisse ad requiem; licere mihi utrumque resarcire spiritualium damna studiorum, ac sancte quietis detrimenta, quæ foris incurreram; et ecce tribulatio et angustia invenerunt me. En lectulo reculantem plus cordis, quam corporis dobor exerciat. Nec enim ego deploro tempore inconveniendum ultum. Anima mea in manibus meis: salvo ejus in causa est. Placet vobis, ut illi homini credam animam meam qui perdidit snam? Scio quia non placet. Quamobrem dixi animae meae expedire magis ire fugam, quam et morore consumere residuum dierum meorum, et nihilominus in periculum salutis incidere.

nensis, de cuius electione epistles 171, 172, ad dominum papam innocentium. Ad ipsum Falconem epistola 173.

(445) Scripta anno Christi 1138.

At Deus vobis potius inspirat quod potius est; reducere videlicet ad memoriam (si dignum iudicatis) qualiter vobiscum egerim, et potere oculos pietatis super puerum vestrum, et liberare afflictum de angustia. Quin potius non obliisci quanta Deus ipse fecerit vobis, et in quantulcumque vicem recompensationis, ad ipsius gloriam, quod iam perperam factum est, revocare.

165 EPISTOLA CLXVII (446).

AD EUMDRM.

Pro eodem negotio.

Clementissime Pater, nonne praecepito praecepisti in Lingonensi Ecclesia personam eligi religiosam atque idoneam, et ad consilium pueri tui? Nonne dominus Lugdunensis hoc ipsum mandatum ex apostolico ore tuo praesens exceptit tam fideliter exsecuturum, quam firmiter injunctum, ac frequenter inculcatum nonne denique et spepondit? Quid ergo visum est ei, mutare voluisse quod utilissime et consultissime statutum fuerat, aliudque sua prae sumptione moliri quod non conveniebat, in vestra ipsius Majestatis contemptum, et in nostrae pusillanimitatis scandalum? Quomodo non erubuit bonus ille vir apud se Est et Non inveneri, teotans impone tam indignum jugum cervicibus tam numerosae multitudinis religiosorum virorum servorum tuorum adversus statutum tuum et promissum suum? Inquire, Pater, inquire diligenter, quale homo ille, cui festiuat manum imponere, testimonium habeat, et ab his qui prope sunt et ab his qui longe. Mihi enim interdit dicere pudor quod publica fama de eo dicit, imo inflamatio celeberrima divulgavit. Et quid dicam? Tristis est anima mea usque ad fugam. Et jam forsitan fugissem, nisi me retinuisset consolati onis spes, quam de visceribus vestris exspecto. Volebam scribere per ordinem perlacrymabilem misericordiae nostrae historiam: sed praetristitia langue manus, sensus hebescit, horret lingua eloqui malignam fraudem, sed subreptionem, sed circumventionem, sed temeritatem, sed persidiam. Quid ergo? Plus tuus Pontius archidiaconus, qui et in haec causa constanter fideliterque se habuit, cuneta tibi, Pater, narrabit, et quid factum dolcamus, et quid faciendum flagitemus. Ipsi erede tanquam mibi. Ego autem hoc unum ut parturie loquor: nisi isti a tam scelerato tamque temerario ausu deficiat, ut me ipsum non sentio, deficiet in dolore vita mea, et audi mei in genitibus.

EPISTOLA CLXVIII (447).

AD EPISCOPOS ET CARDINALES ROMANE CURIE.

Unde supra.

1. Vos scitis, si dignum auctis recordari, qualiter vobiscum in tempore malo conversatus sim, egrediens et regrediens, et pergens ad imperium regis, persistens ac permanens vobiscum in tentationibus vestris, ita ut, consumptis pene viribus corporis, vix post redditam curritus pacem Ecclesie

(446) Scripta anno Christi 1138.

(447) Scripta eodem anno.

A repatriare poteris. Et recolo hoc, non gloriaris aut improperans, sed provocans et efflagitans, menens et reposcens debitum vestram miserationis affectionem. Urget necessitas modo omnes repetere debitos. Ego vero si feci quod facere debui, hanc aliud me ex eo quam servum inutili regno, iuxta sermonem Domini (Luc. xvii, 10). Verumtamen si feci quod oportuit, ent quod faciendum fuit, nunc quid merui vapulare? Et ecce rediens a vobis, tribulationem et dolorem tamen, et nomina Domini invocavi, sed non profuit; invocavi et vestrum et non valuit: siquidem illi fortis terra vehementer elevati sunt, Lugdunensis scilicet archiepiscopus, et Ciziacensis abbas. Hi confidentes in virtute sua, et in multitudine divitiarum suarum gloriantes, adversum me appropinquaverunt et steterunt. Et non adversum me tantum, sed adversum magnam multitudinem servorum Dei, adversum vos quoque, adversum se ipsos, contra Deum, contra omnem equitatem et honestatem.

2. Denique imposuerunt hominem super capita nostra, 166 quem, proh pudor! et boni herrent et mali rident. Quic ordine, in quo quam extraordinarie, videat Deus et judicet; videat et Remana curia: videat et doleat, misereatur et accingatur ad vindictam malefactorum, laudeam vero bonorum. Quid enim placet tibi, domina mundi, universitati constituta viindex in iram, iudex in misericordiam; placet, inquit, tibi quod, dum superbit impius, incenditur pauper et ille pauper, qui pro tuo servitio, cum non haberet censum quem effunderet, sanguini non percipit? Dignumne tibi videtur tua perfici pace et nostram non curare, nec recipere in sortem consolationis, quos habuisti consortes laboris? Si inveni gratiam in oculis vestris, eripite insperata de manu fortiorum ejus, egenum et pauperem a diripientibus eum. Alioquin ego quidem, ut potero, laborabo in gemitu meo, et erunt mihi lacrymas meas penes die ac nocte: vobis autem legam illum versicolum, Qui tollit ab amico misericordiam, timorem Domini derelinquit; et illud, Omnes necessarii mei recesserunt a me (Job. vi, 14. 13); illud quoque, Qui iuxta me erant, de longe steterunt, et vim faciebat il qui querebant animam meam (Psal. xxxviii, 12, 13).

EPISTOLA CLXIX (448).

AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM. (*Unde supra.*)

Cur clericos Ecclesie Lingonensis vocatos detinuerit; et quibus munus eligendi committendum.

Dignatio vestra fecit me familiariem, familiaritas presumptorem. Adsit solita cordi vestro benignitas, ne forte presumptio pariat indignationem. Audite tamen patienter, non solum quid egerim sed et cur egerim: si forte causa factum possit vel aliquatenus excusare. Aucus sum retinere clericos Lingonenses qui vocati erant, composta tamen pace inter eos: ipsisque persuasis stare deinceps de facienda electione in beneficio vestro et consilio bonorum, sicut

(448) Scripta anno Christi 1138

in litteris eorum continetur. Erat autem pernec-
sarium eos hac vice remansere, propter terras et
possessiones Ecclesie, quae datæ sunt prædae et
direptioni, dum non est qui custodiat aut defendat.
Itaque personis quæ non sint suspectæ, quæ non
querant quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi, injun-
gatur, si placet, cura eligendi qui Deo placeat et
finem tandem accipiat Ecclesie tam diurna et
miseranda vexatio. Reliqua vero dicenda conni-
mus domino Heriberto abbatì Sancti-Stephani Divi-
nensis (449), et archidiacono Lingonensi, sociisque
eorum. Adjicimus etiam, ut archidiacorum Lingon-
ensem, et Bonum Amicum ejusdem ecclesie pres-
byterum, quoniam fideles in causa Dei extiterunt,
eos et res eorum in defensione vestra recipiatis.
Dignus est enim operarius mercede sua (*Luc.*
v, 7).

EPISTOLA CLXXX.

AD LUDOVICUM JUNIOREM (450) REGEM FRANCORUM.

*Electionem Godefridi Prioris sui in episcopum Lin-
gonensem, cui rex adversari visus est, vindicare
nititur.*

1. Si totus orbis adversum me conjuraret, ut
quidpiam molirer adversus regiam majestatem ;
ego tamen Deum timerem, et ordinatum ab eo
regem offendere temere non auderem. Nec enim
ignoro ubi legerim : *Qui potestati resistit, Dei or-
dinationi resistit* (*Rom. XIII, 2*). Sed nec me latet,
quam omni christiano, quam meæ præcipue pro-
fessioni mentiri contrarium sit. Veritatem dico,
non mentior : quod Lingonis de Priore nostro fa-
ctum est (451), præter spem, præter intentionem
episcoporum et meam facium est. Sed est qui nolen-
tium quodammodo 167 modo extorquet assensum, et
suo arbitrio etiam adversas dominum voluntates,
prout vult, subservire compellit. Quando enim ego
periculum, quod mihi timui, ille æque non me-
tuerem, quem diligo tanquam me ipsum ! Quando
ego illorum consortium non horrereim, qui alligant
onera gravia et importabilia, et imponuat humeris

(449) *De quo ad epistolam 89.*

(450) Scripta anno Christi 1138. — Hunc Florum
absolute vocat Ordericus in libro XI, pag. 813.
Ludovicum Florum non semel, nempe in libro XIII,
pag. 901, 911. In priori hoc loco Ludovicus Grossus
Tedbalum Blesensem atque Radulfum Parronen-
sem, « quia discordes erant, pacificasse, ei filio suo
Ludovico Floro, quem ante trienium regem Remis
constuerat, regnum Galliae commississe » memorata-
vit, et quidem anno 1135. In posteriori loco ad
annum 1137, idem Ludovicus, morti proximus,
« Ludovicum Florum, filium suum, Tedbaldi palati-
ni comitum, et Radulfi de Parrona consobrini sui
testacea commissee. »

(451) Intellige de Godefrido Bernardi consanguineo, qui post multas altercationes unanimi tandem
consensu ex tertio Claræ-Valis Priori episcopus
Lingonensis creatus est anno 1138, nimis redi-
cione compresso. Nam Godefrido adhuc Priori ex
Italia Bernardus scripsit epistolam 317, in Octavio
Pentecostes eodem anno : quo cum ex Italia rediis-
set, contigit haec Lingonensis electionis historia,
nimis reddita Ecclesiæ pace, ut disserte habeat
epistola 166. Quanti vero Godefridum fecerit Ber-

hominiū, digito autem suo nolunt ex movere ! Fa-
ctum est tamen quod factum est : contra vos nihil,
contra me plurimum. Mihi haeculus imbecillitatis
meæ sublatus est, mili lumen-oculorum meorum
eruptum est, mibi abscessum dextrum brachium
meum. Omnia excelsa ista et fluctus isti super me
transierunt. In me transierunt ira : mibi evadendi
nulla ex parte patet via. Unde onera fugio, inde et
subeo invitus et ingratus. Durum mihi sentio contra
stimulum calcitrare. Tolerabilis fortasse spontaneo,
quam nolenti et renuenti fuisset. Nam si quid vi-
rium in me est, nonne id facilius meis quam alienis
humoris exercerem ?

2. Sed aquiesco aliter disponenti, cum quo
ntique aut judicio, aut viribus contendere, nec cau-
tum mihi omnino, nec possibile est, sed nec
Regi. Siquidem terribilis est etiam apud reges
terræ (*Psal. LXXV, 13*). Horrendum est incidere in
manus Dei viveutis (*Hebr. x, 31*), etiam tibi, o Rex.
O quam molestis auribus audimus contraria tam
bonis principiis vestris ! o quam amarior Ecclesie
mæror post tanta prælibata gaudia, si frustrari
(quod absit!) contigerit tam jucunda spe singularis
clypei sui vestræ iodolis, sicut haec tensis est experta !
Heu corrut virgo Remensis Ecclesia (452) ; non est
qui sublevet eam : corrut et Lingoneusis ; non est
qui porrigit manum. Avertat divina clementia a
corde et consilio vestro super dolorem nostrum
adjicere, cumulare tristitiam super tristitiam. Quis
mibi tribuat mori, ne videam Regem bonaæ opinioñis
sed spei melioris, conari Dei consilio obviare, irri-
tare adversus semetipsum summi Judicis iram,
pedes Patris orphanorum madefacere lacrymis
afflictorum, pulsare coelos clamoribus pauperum
sanctorum precibus, justisque querimonias charis
mæ sponsæ Christi, quæ est Ecclesia Dei viventis !
Absit, absit : meliora speramus, exspectamus ju-
cundiora. Non obliviscetur misereri Dens, nec
continebit in ira sua misericordias suas. Non con-
tristabit per illum et de illo Ecclesiam suam, per
natus, ex hac epistola innotescit, in qua eum vocat
« baculum senectutis suæ, lumen oculorum, dext-
rum brachium. » Vide de eo librum secundum Vitæ
S. Bernardi, cap. 5 ; et alibi saepius, necnon Praefac-
tionem ad librum tertium Vitæ ejusdem. Godefridi
electio tandem rata fuit anno 1139, ut coegerit ex
quodam instrumento apud Perardum, pag. 134, ubi
ecclesia Sancti-Stephani Divonensis ab eo consecrata
dicitur anno Christi 1141. « episcopatus ejus anno
secundo. »

(452) Quippe post mortem Reginaldi archiepi-
scopi, quæ contigit anno 1139, idibus Januarii, Re-
mensis Ecclesia fere per biennium pastore viduata
mansit non tam clericorum eligentium discidio,
quam civium tumultu pro communice (quam so-
licant) institutione, et iunctato Ludovici VII odio in
Theobaldum Campania comitem, quod pariter in
comites vicinasque Ecclesiæ se effudit, ex Matto
in tomo secundo Metropolis Remensis, pagi 322.
Hac de re rursus conqueritur Bernardus in epistola
348. Tandem Bernardus cognitatem recautele elec-
tus est anno 1140 Samson. *Quæ electio e*st *in* *turba* *fecit* *ex* *epistola* *322.* *Unter* *p. 38* *v. 224.*

quem et de quo in tantis jam latetificavit. Quem suo munere contulit, sua longanimitate servabat: et si quid aliter sapitis, et hoc ipsum vobis revelabit, et erudiet in corde in sapientia. Hoc optamus, hoc oramus die ac nocte. Hoc sentite de nobis, hoc sentite de nostris. Non infringetur veritas haec in nobis, non imminuetur honor Regis, regni utilitas per nos.

3. Gratias autem agimus vestrae Clementiae pro benigno responso, quod a vestra dignatione meruimus. Verumtamen dilatio terret nos, qui videmus terram datam praedæ et direptioni. Terra vestra est: et in hoc plane cognoscimus et dolemus dedecus regni vestri, quod vos jure abhorrente mandastis, si non fuerit qui defendat. Nam in quo alio regia majestas recte in eo quod factum est, imminuta dicatur? Electio rite celebrata est, electus fidelis est. Non autem esset fidelis, si vestra, et non per vos habere vellet. Necdum ad vestra manum extendet, neendum civitatem vestram ingressus est: neendum prorsus se intromisit de aliquo, quanquam invitatio cleri et populi, et oppressorum afflictio et vota bonorum id ab eo vehementissime flagitari. Quæ cum ita sint, opus est, ut videtis, maturazione consilii, non minus vestro honori, quam nostræ necessitatibus. Et nisi per præsentes nuntios exspectauit populo, qui vester est, Serenitas vestra pro **168** voto responderit: multorum religiosorum adversum vos (quod non expedit) devota vobis nunc corda turbabit, et regalibus vestris ipsis, quæ ad Ecclesiam pertinent, non parvum, ut veremur incommode acquiretis.

PISTOLA CLXXI (453).

AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM.

Pro Falcone Lugdunensi archiepiscopo electo.

Qui in aliorum negotiis toties exauditus sum, puto in proprio non confundar. Ego, domine mihi, causam archiepiscopi mei meam duco, ut potius membrum, quod nil a se ducat alienum quod capitum sit: quod tamen non dicarem, si homo ipse sibi assumpsisset honorem, et non magis a Deo vocatus tamquam Aaron. Nec enim ab alio aestimaverim factum, quod vota tot hominum tam facile conuerterunt in eum; ut non dico contradicatio, sed nec cunctatio ulla fuerit. Et merito. Est quippe illustris, non minus mentis generositate, quam sanguinis; est scientia, est vitæ honestate. Denique famæ ejus integritas nec inimici quidem dentem veretur. Quod ergo de tali et tali modo factum est, dignum profecto est ut favor apostolica gratia prosequatur; et honoris plenitudine, quæ sola deest, gaudia plebis suæ consueta benignitate, imo debita liberalitate accumulet. Hoc universa Ecclesia instantissima

(453) Scripta anno Christi 1139. Vide epistolam 165.

(454) Scripta eodem anno.

(456) Scripta eodem anno.

(456) Numirum Godefridus Lingouensis.

(457) Benedictio-Dei, Ordinis Cisterciensis, filia

A supplicatione deposita: hoc puer vester solita presumptione efflagitat.

PISTOLA CLXXII (454).

AD EUODEM IN PERSONA GODEFRIDI LINGONENSIS EPISCOPI.

Ejusdem cum superiore argumenti.

Inter crebra mala quæ his diebus in Ecclesiis videntur accidere occasione electionum, Dominus de caelo prospexit super matrem nostram Lugdunensem Ecclesiam, qui decedenti pte memorie Petro archiepiscopo, virum optimum, Falconem decanum, in omni pace substituit, Peto, domine, ut qui a suis concorditer est electus, utiliter promotus, rite consecratus, a vobis honoris sui officiique plenitudinem consequatur. Quod utique et audere me B facit non meriti conscientia, sed debiti. Debiti dico non solum quo id a me illa Ecclesia jure metropolitico exigit, sed quia in hoc positns sum, ut testimonium perhibeam veritati.

PISTOLA CLXXIII (455).

AD IPSUM FALCONEM.

Religiosorum quorundam causam commendat.

Scrispsimus ad dominum Papam dominus episcopus (456) et ego pro vobis, prout oportere putavimus: et habetis exemplar litterarum. Habemus autem in voluntate in æternum non deficere vobis pro viribus, propter bonum quod de vobis confidimus. Vestra autem interest facere, ut non confundamur sic confidentes. De cætero si inveni gratiam in oculis vestris, intelligite super egenos et pauperes illos, qui sunt apud Benedictionem Dei (457). Quod enim uui ex illis eceritis, mihi, imo Christo, facietis. Nam et pauperes sunt et habitant inter pauperes. Hoc præcipue obsecramus, ut Saviniacenses monachos protibatis ab infestatione eorum: quoniam calumniantur eos injuste, ut **169** putamus. Aut si se confidunt habere justitiam, judicante inter illos. Filius noster abbas Albericus, etsi suis meritis commendabilior, nostris tamen precibus vobis ut commendatior sit, obsecramus. Tenere quippe diligo eum, tanquam mater unicum filium; et diligit eum qui diligit me. Denique in eo experiar si me curatis. Quo enim longe a me positus est, eo magis necessariam babet paternam vestram consolationem.

PISTOLA CLXXIV (458).

AD CANONICOS LUGDUNENSES, DE CONCEPTIONE S. MARIE.

Conceptionis festum novum esse, nullo niti legitimo fundamento: cæterum non fuisse instituendum in consulta Sede apostolica cui sententiam suam subjecit.

1. Inter Ecclesias Galliæ constat profecto Lugdunensem hactenus præemiuisse, sicut dignate sedis,

Clarae-Vallis in diœcesi Lugduensi, fundata est anno 1138, Abbas primus Albericus. Ab ea non longe distabat Saviniacense monasterium, Ordinis S. Benedicti, ejusdem diœcesis: cuius loci tum abbas Hierius, de quo Bernardus alibi queritur.

(458) Scripta circa annum Christi 1140.

sic honestis studiis, et laudabilibus institutis. Ubi etenim æque viguit disciplinæ censura, mormn gravitas, maturitas consiliorum, auctoritatis pondus, antiquitatis insigne? Præsertim in officiis ecclesiasticis haud facile unquam repentinis visa est novitibus acquiescere, nec se aliquando juvenili passa est decolarari levitate Ecclesia plena judicii. Uode miramur satis, quid visum fuerit hoc tempore quibusdam vestrum voluisse mutare colorem optimum, novam inducendo celebritatem, quam ritus Ecclesia nescit, non probat ratio, non commendat antiqua traditio. Numquid Patribus doctiores, aut devotiores sumus? Periculose præsumimus, quidquid ipsorum, in talibus prudentia præterivit. Nec vero id tale est, quod nisi prætereundum fuerit, Patrum quiverit omnino diligentiam præterisse.

2. At valde honoranda est, inquis, Mater Domini. Bene admones; sed honor Regioæ judicium dilit. Virgo regia falso non eget bouore, veris cumulata honorum tiulis, insulis digitatum. Honora sane integratatem carnis, vitæ sanctitatem: mirare fecunditatem in Virgine, Prolem venerare divinam. Extolle nescientem, vel in concepiendo concupiscentiam, vel in pariendo dolorem. Prædica reverendam Angelis, desideratam gentibus, Patriarchis, Prophetisque præcognitam, electam ex omnibus, prælatam omnibus. Magnifica gratiæ inventricem, mediaticem salutis, restauratricem sæculorum: exalta denique exaltatam super eboros Angelorum ad cœlestia regna. Hæc mihi de illa cantat Ecclesia, et me eadem docuit docantare. Ego vero quod ab illa accepi, securus et teneo, et trado: quod non, scrupulosius, fateor, admiserim.

3. Accepi sane ab Ecclesia illum diem cum summa veneratione recolendum, quo assumpta de sæculo nequam, cœlis quoque iustulit celeberrimorum festa gaudiorum. Sed et ortum Virginis didici nibilominus in Ecclesia, et ab Ecclesia indubitanter habere festivum atque sanctum; firmissime cum Ecclesia sentiens, in utero eam accepisse ut sancta prodiret. Et de Jeremias siquidem lego, quod, priusquam de ventre [al. de vulva] exiret, sanctificatus sit: et de Joanne Baptista non secus sentio, qui ex utero Dominum in utero sensi (Luc. 1, 41). Videris etiam tu, an de sancto David idipsum liceat opinari, pro eo quod dicebat Deo: *In te, ait, confirmatus sum ex utero; de ventre matris meæ tu es protector meus (Psal. LXX, 6)*: item, *De ventre matris meæ Deus meus es tu, ne discesseris a me (Psal. XXI, 11)*. Et Jeremias quidem sic dictum est: *Priusquam te formarem in utero, novi te; et antequam exires de vulva sanctificavi te (Jerem. I, 5)*. Quam pulchre inter figurationem in utero, et parturitionem ex utero divinum distinxit oraculum! ut illam tantum præcognitam, istam et sanctitatis munere præornatam ostenderet: ne quis Prophetæ prærogativam de sola præscientia seu prædestinatione **170** putaverit aestimandam.

4. Esto tamen ut hoc de Jeremias concedamus. Quid respondebitur de Joanne Baptista, quem ange-

Alus prænuntiavit Spiritu sancto repletum iri adhuc in utero matris suæ? Prorsus hoc ad prædestinationem præscientiam referri posse non arbitror. Verba nempe angeli, sicut ipse prædictit, completa absque dubio sunt in tempore suo: et quem prælocutus est Spiritu sancto replendum, non est fas credere non repletum; idque loco et tempore quo prædictit. Certissime autem sanctus Spiritus quem replevit, sanctificavit. Cæterum quatenus adversus originale peccatum hæc ipsa sanctificatio valuerit, sive pro isto, sive pro illo propheta, vel si quis aliud simili præventus gratia fuerit; non temere dixerim. Sanctificatos tamen non dubitaverim dicere, quos Deus sanctificavit, et cum eadem sanctificatione prodisse ex utero, quam acceperunt in utero: nec reatum, quem in conceptione traxerunt, valuisse ullatenus horum natali jam donatam præpedire seu præripere benedictionem. Attamen quis dicat Spiritu, sancto repletum, manere adhuc filium nihil minus iræ; et, si mori in utero contigisset cum hac plenitudine spiritus, poenas litorum damnationis? Durum est. Minime tameo ausim hinc quidpiam mea sententia definire. Sed quidquid de hoc sit, merito Ecclesia, quæ cæterorum non nativitatem, sed mortem sanctorum judicat et prædicat pretiosam, singulari quadam exceptione festis præferti gaudiis, veneraturque illius natalem, de quo nuntiant angelos singulariter legit: *Et multi in nativitatē ejus gaudebunt (Luc. I, 14, 15)*. Cur enim non sit illius existens sanctus, ac proinde festivus et lætus, qui potuit exultare et in utero?

C 5. Quod itaque vel paucis mortalium constat fuisse collatum, fas certe non est suspicari tanta Virgini esse negatum, per quam omnis mortalitas emersit ad vitam. Fuit procul dubio et Mater Domini ante sancta, quam, nata: nec fallitur omnino sancta Ecclesia, sanctum reputans ipsum Nativitatis ejus diem, et omnia anno cum exsultatione universæ terræ votiva celebritate suscipiens. Ego puto, quod et copiosior sanctificationis benedictio in eam descendenter, quæ ipsius non solum sanctificaret ortum, sed et vitam ab omni deinceps peccato custodiens immunem: quod nemini alteri in natu quidem mulierum creditur esse donatum. Decuit nimis Reginam virginum singularis privilegio sanctitatis, absque omni peccato lucere vitam: quæ dum peccati mortisque pareret peremptorem, munus vitae et justitiae omnibus obtineret. Sanctus igitur ortus, quoniā immensa prodiens ex utero sanctitas sanctum fecit illum.

D 6. Quid adhuc addendum his putamus honoribus? Ut honoretur, inquit, et conceptus, qui honorandum prævivit partum: quoniam si ille non præcessisset, nec iste esset qui honoratur. Quid si alius, propter eamdem causam, etiam utrique parenti ejus festos honores asserat deferendos? Sed de avis et proavis idipsum posset pro simili causa quilibet flagitare: et sic tenderetur in infinitum, et festorum non esset numerus. Patriæ est, non exsiliī frequen-

tia hæc gaudiorum : ei numerositas festivitatum ci-
ves decet, non exsules. Sed profertur scriptum su-
pernæ, ut agunt, revelationis (459); quasi et quivis
non queat scriptum aequè producere, in quo Virgo
vadeatur idipsum urndare et de parentibus suis,
juxta Domini mandatum, dicens, *Honorā patrem
tuum et matrem tuam* (*Exod. xx, 12*). Ipse mibi
facile persuadet scriptis talibus non moveri, quibus
nec ratio suppeditare, nec certa invenitur favere
auctoritas. Nam quid consequentia habet, ut quo-
niām sanctum præcessit natalem conceptus, propter
ea reputetur et ipse sanctus? Nunquid quoniā
præcessit eum, fecit et sanctum? Etsi præcessit ut
esset, non tamen ut sanctus esset. Unde etenim
illa ipsi sanctitas, quam securum transmitteret?
At non potius quia præcessit 171 absque sancti-
tate conceptus, oportuit nimirum sanctificari con-
ceptam, ut sanctus sequeretur jam partus? An forte
mutuatus est sanctitatem a posteriori prior? Potuit
sane illa, quæ in jam concepta facta est sanctificatio,
ad ipsum qui sequebatur transire natalem: redire
vero retrorsum ad conceptum qui præcesserat, jam
omnino non potuit.

7. Unde ergo conceptionis sanctitas? An dicitur
sanctificatione præventa, quatenus jam sancta con-
cipetur, ac per hoc sanctus fuerit et conceptus; que-
madmodum sanctificata jam in utero dicitur,
ut sanetus conqueretur et ortus? Sed non valuit
ante sancta esse, quam esse: siquidem non erat
antequam conciperetur. An forte inter amplexus
maritales sanctitas se ipsi conceptioni immiscauit,
ut simul et sanctificata fuerit, et concepta? Nec
hoc quidem admittit ratio. Quomodo namque aut
sanctias absque Spiriū sanctificante, aut sancto
Spiritui societas eum peccato fuit? aut certe pec-
catum quomodo non fuit, ubi libet non defuit?
Nisi forte quis dicat de Spiritu sancto eam, et
non de viro conceptam fuisse: sed id hactenus
inauditum. Lego denique Spiritum sanctum in eam,
non eum ea venisse, dicente angelo: *Spiritus san-
ctus superveniet in te* (*Luc. i, 35*). Et si licet loqui
quod Ecclesia sentit, et verum ipsa sentit: dico glo-
riosam de Spiritu sancto concepisse, non autem et
conceptam fuisse; dieo peperisse virginem, non
partum et partam a virginie. Alioquin ubi erit præ-
rogativa Matris Domini, qua singulariter creditur ex-
siliare et munere proli, et integritate carnis si-
tantumdem dederis et matri ipsius? Non es. loc
virginem honorare; sed honori detrahere. Si igitur
ante conceptum sui sanctificari minime potuit, quo-

(459) Hujusmodi scriptum Elsino abbatii Anglo tri-
butur apud Anselmum pag. 505, 507 novæ editionis.

(460) Lugdunensis nempe Ecclesie Bernardi ma-
ter « metropolico jure, » ut ipse loquitur in epi-
stola 172, quippe Fontanæ, natalis ejus locus prope
Divisionem, et monasterii sedes Clara-Vallis, erant
sub metropoli Lugduensi, diœcesis Lingonensis.

(461) Scripta circa annum 1135. — Is est Williel-
mus Gallo-Belga, ex eremita Turonensi patriarcha
Jerosolymitanus, ab anno 1130 ad annum 1145. De

A niām nou erat; sed nec in ipso quidem conceptu,
propter peccatum quod inerat: restat ut post con-
ceptum in utero jam existens, sanctificationem ace-
pisse credatur, que excluso peccato sanctam fece-
rit nativitatem, non tamen et conceptionem.

8. Quamobrem etsi quibus vel paucis filiorum
hominum datum est cum sanctitate nasci; noa
tamen et concipi: ut uni sane servaretur sancti
prærogativa conceptus, qui omnes sanctificaret,
solusque absque peccato veniens, purgationem fa-
ceret peccatorum. Solus itaque Dominus Ies is de
Spiritu sancto conceptus, quia solus et ante con-
ceptum sanctus. Quo excepto, de cætero universos
respicit ex Adam natos, quod unus humiliter de
semetipso ac veraciter confitetur: *In iniquitatibus,
iniqui, conceptus sum, et in peccatis concepit me
mater mea* (*Psal. L, 7*).

9. Cum hæc ita se habeant, quænam jam erit fe-
stiva ratio Conceptionis? Quo pacto, inquam, aut
sanctus asseretur conceptus, qui de Spiritu sancto
non est, ne dicam de peccato est: aut festus habe-
bitur, qui minime sanctus est? Libenter gloria
hoc honore carebit, quo vel peccatum honorari,
vel falsa induci videtur sanctias. Alioquin nulla ei
ratione placebit contra Ecclesiæ ritum præsumpta
novitas, mater temeritatis, soror superstitionis,
filia levitatis. Nam si sic videbatur, consulenda erat
prius apostolicæ Sedis auctoritas, et non ita præci-
pitanter atque ineonsulte paucorum sequenda sim-
plieitas imperitorum. Et ante quidem apud aliquos
errorem compereraan: sed dissimulabam, parcens
devotioni, quæ de simplici corde et 172 amore
Virginis vemebat. Verum apud sapientes, atque iu-
famiosa nobilique Ecclesia, et cuius specialiter ilius
sum (460), superstitione deprehensa; nescio an
sine gravi offensa etiam vestri omnium dissimulare
potuerim. Quæ autem dixi, absque præjudicio sane
dicta sint sanius sapientis. Romæ præsertim
Ecclesiæ auctoritatibz atque examini totum hoc, sieui
et cætera quæ ejusmodi sunt, universa reservo:
ipsius, si quid aliter sapio, paratus judicio emendare.

EPISTOLA CLXXV.

AD PATRIARCHAM JEROSOLYMORUM (461)..

D Preventus ejus litteris familiariter respondet, et
milites Templi commendat.

Patriarchalibus scriptis sæpius visitatus, ingratus
jam videbor, si non rescripsero. At si saluto eum
qui me salutavit, quid amplius feci? Tu enim me
prevenisti in benedictionibus ducediuis; tu me
prior dignatus es tuis transmariuis epistolis visi-

eo in Historia beatæ Mariæ de Fontanis, Spicilegi
tomo X, pag. 369, ubi mentio de reliquis ab eo
missis Fontanæ per Lambertum ejus loci eremitarum.
Ordericns etiam sub finem libri decimi tertii de eo
ita habet: « Anno ab incarnatione Domini 1128, in
dictione sexta, Germundus patriarcha Jerusalem
obii. Stephanus autem Carnotensis post illum san-
ctam Sion duabus annis iexit; quo migrante, Guiliel-
mus Flandrensis successit. » Idem auctor ad an-
num 1137, pag. 912, memorial Radulsum Jero-

fare, tu mihi primas humilitatis charitatisque præsumisti partes, Quid condignum jam referam? Nihil mihi denique reliquisti, quod pari queam rependere vice: qui etiam de thesauro sæculorum mihi impertire curasti, id est, de ligno Domini. Quid tamen? debeone omittere quod possum, quoniam quod debeo minime possum? Affectum saltem voluntatemque aperio, rescribeudo duntaxat atque resalutando, quod solum interim per tot utique spatia terræ et maris licet. Ostendam autem, si unquam accepero tempus, me nequaquam diligere verbo sive lingua, sed opere et veritate. Super milites Templi ponite, quæso, oculos vestros, et tantæ pietatis viscera tam strenuis Ecclesiæ propugnatoribus aperite. Hoe siquidem acceptum erit Deo et gratum hominibus, si sovetis eos, qui suæ animas pro fratribus posuerunt. De loco autem ad quam nos invitatis, frater Andreas (462) dicet vobis voluntatem nostram.

EPISTOLA CLXXVI (463)

AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM, EX PERSONA ALBERONIS TEVERENSI ARCHIEPISCOPI (464).

Suum erga Innocentium citramontanæque Ecclesiæ studium et obedientiam declarat.

1. Voluntas cordis mei et desiderium satis inquietum adeundi et videndi desideratam Beatitudinis vestræ præsentiam; sed et cognoscendi certius quæ circa vos sunt, rursumque qualiter se habeant nostra vobis vicissim diligentius intimandi; jamdamum itinerary me admonet, atque indesinenter sollicitat. Cæterum terræ ac dici malitia, et præster instantiam meam quotidianam etiam nonnulla vestræ necessitatis causa impeditus, voto facere satis non potui usque adhuc, sed nequid possum. Sed quid? sanum justumque propositum nunquid omittendum ex toto fuit, quia ex toto adimpleri non potuit? Fuit ergo consilii, per hunc venerabilem Hugonem, Tullensis Ecclesiæ archidiaconum (465), interim saltem aliquatenus consolari conceptum jam olim desiderium curisque relevare quam patior. Nec enim fidelior, studiosior, cautiorve illo 173 ad cursum esse potuit, sive in perferendo ad vos quæ nos illi injungimus; sive in referendo ad nos, si qua vestræ dignationi placuerit remandare. Itaque de beneficio vestro, de statu curiæ, ac vestra sospitate personæ, et si quid blandius aura secundior a divinis clementia recens forte spiraverit Ecclesiæ, adversus

solymorum præsulem, qui a Papebrochio in Tractatu preliminari tomij III Maii omissus est. Et sane teste Guillelmo Tyrensi, Willelmus anno 1142 Balduinum regem tumulavit, idemque anno 1145 Fulcherium habuit successorem. An binominis Willelmus? an hic Orderici lapsus? Ad Willelmum item exstat inferius epistola 393.

(462) Num Andreas Bernardi avunculus, miles Templi, ad quem epistola 288? an potius Andreas Bernardi frater, monachus Clares-Vallensis, idemne qui in epistola 184? aut Andreas de Baldemeto, in epistola 226 n. 3? Locus hic indicatus nescio an sit, quem Bernardus Præmonstratensibus concessit, ex epistola 252.

A schismaticorum procacem, sed inefficacem rabiem desudanti; de his omnibus plenius instrui cupimus, et supplicamus.

2. Porro nostram citramontanam Ecclesiam tam in nostro, quam in Francorum regno noveritis fortem in fide, pacificam in mitate, devotam in vestra obedientia promptam ad servitium. Nequaquam nos Beneventi, non Capuae (466) non ipsius Romæ terret, Deo sic judicante, amissio; scientes Ecclesiæ statum non armis testimoniari, sed meritis. Ipsius quippe non alterius agnoscimus voces illas in Psalma: *Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum: si exsurget adversum me prælium, in hoc ego sperabo* (Psal. xxvi, 3). Propterea et nos quia de Ecclesia sumus, non timebimus dum turbabitur terra, et transerentur montes in cor maris. Glorietur tyranus Siculos quantum vult, glorietur in malitia quo potens est in iniuitate perficitur. Ecclesia quando infirmatur, Pauli magisterio didicit esse potentior (II Cor. xi, 10). Didicit e regione et a Salomone, quod prosperitas stultorum occidit eos (Prov. i, 32): didicit et stultum firma radice cum viderit, statim maledicere pulchritudini ejus (Job, v, 3). Ideo cum sancto David sese in utroque consolatur, ei hostium videbat casu, et liberatione sui: *at siquidem, si in curribus et hi in equis: nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus. Ipsi obligati sunt, et cediderunt: nos autem surreximus, et erecti sumus* (Psal. xix, 6, 9). Hæc pauca vobis consolandi gratia, de quibus certus fui, fideli attestations intimaenda esse putavi, ad revelandam vel ex aliqua parte eam, quæ vestra viscera incessanter affigit, sollicitudo omnium Ecclesiærum. Hoc quoque addo, dominum Regem (467), Deo eum confortante, fervore et accingi ad liberatorem Ecclesiæ, et parare sibi exercitum multum uimis: nos quoque fideliter ad hoc ipsum pro viribus laborare, exhortari, et sollicitare quæ possamus: et cum tempus advenerit, non expensis, nostra personæ propriæ parciturum.

EPISTOLA CLXXVII (468).

AD EUDEM IN PERSONA EJUSDEM.

Queritur impositum sibi pastorale munus; sed in exequendis quæ sunt muneris, impediri cœmulatione aliorum, non sine ipsis culpa Pontificis.

1. Nunquid petivi episcopatum a Domino meo? Et si forte cathedram affectavi, sed non Treveren-

(463) Scripta eodem anno. Vide ad epistolam 30.

(464) Is ex primicerio Metensi, ad quem epistola 30, archiepiscopus Treverensis, cui Hugo Metellus inscribit epistolam 6: *Alberoni venerabilii Treverorum episcopo, Legatio beati Petri tibi commissa est, quæ aliquid dignitatis et potestatis adiicit tibi.* Eundem in epistola 30, Treverorum archangelum vocat.

(465) De eo vide librum iv Vitæ S. Bernardi, cap. 3, n. 31.

(466) Hæc de Apulia capta a Rogerio, quem hic et alias vocat tyranum Siculum.

(467) Lotharium imperatorem.

(468) Scripta anno Christi 1139.

sem: Sciebam quippe domum exasperantem, popu- A lumque duræ cervicis. Oderam illos, quod semper in fœce discordiae jacuisserent. Ecclesiæ resistentes. Pro qua si quos labores quandoque sustinui, non me piget: sed hunc inde fructum nec speravi, nec volui. Laboravi sustinens, libens quidem, sed non bac spe præmii. Duram provinciam nactus sum, peccatis meis exigentibus. Inter cætera quibus angor, suffraganeos accepi juvenes et nobiles (469). Adjutores esse deberent, et utinam non adversarentur. Sed supersedeo: per alium malo, ut innotescant vobis mores eorum et studia, si nescitis. Dico tamen: Jus, fas, honestas, religio in nostris episcopatibus perierunt. Malum quod pro debito officii dissimulare non audeo, breviter simpliciterque intimavi: ut quod non placet providentia vestræ per me corrigi, per me saltem vobis, qui corrigerem potestis, innotescat, ne omnino vacuum videar portare nomen archiepiscopi. Et mibi melius quidem 174 esset non ascendisse, quam sic descendere cum rubore.

2. Sed de me quæ cura? Bene quod dignus sum, patiar, tanquam male operans. Sim certe opprobrio etiam meis, sua spe nimirum frustratis, quam de me, ut sibi me præesse vellent, conceperant: dum compierant Ecclesiæ suæ per me magis imminui dignitatem, cujus per me etiam antiqua damna restituí posse putaverant. Hæc omnia sustineo, etsi non libenter, certe patiente, ne unquam videar recalitrare obedientiæ, pro qua etiam dare animam, si necesse sit, debere me fateor. Verum hoc sollicitudinem vestram attendere velim, creationis injuriā respicere ad creantem; et vires quas mihi subtrahitis, vobis minuitis; et contemptus meus, et dejectio mea redundat in vos. Multa habeo conqueri vobis te vobis: sed reservo ea pandenda nuntio, quem novi ad hoc satis industrium et fidelem. Signiflico etiam vobis sustinere nos periculum in falsis fratribus. Legati quippe schismaticorum intrant et exeunt ad quosdam de nostris liberius quam solebant, et verba tyranni Siculi familiariter admittuntur.

EPISTOLA CLXXVIII (470).

AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM PRO ALBERONE TRE-
VERENSI ARCHIEPISCOPO.

Quæritur perversos quosdam et Ecclesiæ perniciosos

(469) Stephanum scilicet Metensem, Calixti II papæ ex sorore nepotem, ab anno 1120; Alberonem Virdunensem, filium Arnalii comitis Chisneiensis, ab anno 1126; et Henricum Tullensem, Theoderici Lotharingiæ ducis filium, ab anno 1124, de quibus tamen multa laudabilis prædicantur. De Stephano vide Chronicon Metensium episcoporum in Spicilegii tomo sexto; de Alberone, tomum duodecimum ubi uterque tamen bellis gerendis nimis deditus perhibetur. Alberonis querelæ explicantur in epistola sequente.

(470) Scripta anno Christi 1139 ex Brovero.

(471) Parochiæ nomine (quod omnibus notum intelligebant veteres diocesis episcopi).

(472) In frequentem etiam usum seu abusum appellationum Hildebertus Cenomanneus antistes epistolam 82 scripsit ad Honorium II. Vide librum III De consideratione, cap. 2.

homines in exsequendis pravis consilis pontificia auctoritate muniri: alios interim præsules, zelum Dei habentes, destitui, et contemni.

Amantissimo Patri et domino INNOCENTIO summo Pontifici, suus BERNARDUS, quod suus.

1. Fidenter loquor, quia fideliter amo. Nec enim sincerus est amor, ubi dubietatis scrupulus suspcionis fæcem retinet. Querimonia domini Treverensis non est ejus solius, sed communis multorum, eorumque præcipue, qui sincerori affectu vos diligunt. Vox una omnium, qui fidelis apud nos cura populis præsunt, justitiam in Ecclesia deperire, annullari Ecclesiæ claves, episcopalem omniō vilescere auctoritatem, dum nemo episcoporum in promptu habeat ulciaci injurias Dei, nulli liceat illicita quævia, ne in propria quidem parochia (471), castigare. Causam referunt in vos, curiamque Romanam (472). Recte gesta ab ipsis, nt aiunt destrutis, juste destructa statuitis. Quique flagitosi et contentiosi de populo, sive de ciero, aut etiam ex monasteriis pulsati, currunt ad vos: redeuntes jactant et gestiunt se obtinuisse tutores, quos magis ultores sensisse debuerant. An non gladius Phinees promptissime atque justissime eductus fuerat ad condemnandum incestuosum concubitum Drogonis et Milis? Sed confusus atque retusus abiit retrorsum, scuto nimirum apostolicæ defensionis opposito. Proh pudor! quos cachinnos res ista movit et moveat Ecclesiæ inimicis, eisque etiam ipsis, quorum fortasse metu aut favore a recto tramite abducti sumus! Amici confunduntur, fidelibus insultatur, episcopi ubique in opprobrium veniunt et contemptum: quorum dum recta judicia contemnuntur, vestræ quoque plurimum derogatur auctoritati:

2. Ipsi sunt enim qui honorem vestrum zelant, qui vestra pro pace et exaltatione laborant fideliter quidem, sed vereor ne inefficaciter. Quid vobis vires minuitis? quid robur vestrum deprimitis? quousque retunditis arma fidelia militantia vobis, humilitatis cornua erecta vestræ virtutis et salutis? Plorans, plorat desolationem suam apud Tullum Ecclesia saoti Gengilli (473); nec est qui consoletur eam. Quis enim se opponat brachio excuso, torrentis impetu, summæ arbitrio 175 potestatis? Eamdem se austinere Beatus-Paulus violentiam apud Virdunum conqueritur (474), archiepiscopo jam non

(473) Vide epistolam 139.

(474) Monasterium Saucti-Pauli apud Virdunum Ordinis S. Benedicti laxatis disciplinæ regularis habitus, in aliquam morum licentiam defluxerat. Quaoccasione Albero II Virdunensis episcopus, qui Ursacione anno 1131 successerat, illud ad Præmonstratenses transferendum curavit, Innocentio papa approbat, et tertium usque confirmante. Diu reclamavere et obstatere domestici illius loci coenobitæ, imo ipse Petrus Venerabilis, vir alias modestissimus, ea de re apud Matthæum Albanensem graviter expostulavit. His querelis Innocentis non nihil motus, causam istam in ius et discussionem revocare parabat. Sed tandem Bernardi commendatione superatus, rem totam confecit, snis littoris iterum confirmans quod fuerat ab Alberone factum.

valente eum defendere ab insania monachorum, A quippe apostolicis sustentationibua amplius conformata, quasi non satis per se insanirent. Quid, quæso, novæ rationis tandem inventum est, ut quod semel bonæ famæ et vitæ canonice vestra fuerat provida et necessaria dispensatione concessum, secundo confirmatum, tertio, ut aiunt, roboratum, rursum veniat in jus, revocetur in discussionem? siquidem et duo illa supra memorata, per vos nihilominus sancita, per vos et convusa dicuntur. Talibus hostiis non promeretur Deus; heu! non placatur ira, non conciliatur gratia, non provocatur misericordia. Pro his atque similibus needum avertitur furor Domini; sed adhuc brachium ejus extentum, et virga illa apud Jeremiam vigilans super peccata nostra.

3. Et quidem iratus est Deus schismaticis: sed catholicis nequaquam propitius. Ecclesia quoque Metensis gravi (quod vobis (*al. nobis*) bene compertum est) episcopi et clericorum contentionे periclitatur. Super quo quid decernere vobis placuerit, vos scitis: sed pax nondum est, nec proxime futura speratur. Ego (ut quod super his meæ visum est parvitatè, non taceam) et hoc, et duo illa alia. Tullense dico ac Virdunense, terminanda negotia securius metropolitauo, atque convenientius posse committi putaverim, qui et omnia novit, et in multis probatus, Ecclesiæ testimonio fidelis inventus est. Alioquin videte quid illis episcopatibus faciatis (475), Metensi scilicet atque Tullenzi; quia, ut verum fatetur, videntur esse absque episcopis: et utinam absque tyrannis. Tales cum defensantur, sustentantur, honorantur, foventur; mirantur nimis et scandalizantur multi, qui illa in moribus et vita eorum certissime sciunt, quæ magis essent, non dico in episcopis, sed etiam in quibuslibet sacerdotibus damnanda penitus et execranda: quæ quidem et me scribere puduit; nec vos decuiisset audire. Esto quod nemius accusante non possint deponi:

(475) Quæ hic contra episcopos Metensem et Tullensem a Bernardo intorquentur, intelligenda sunt de Stephano Metensi et Henrico Tullenzi, siquidem saeviente adhuc Anacleti schismate hæc epistola scripta est, ut supra dictum est, et quidem fere anno 1135, ut infra dicendum erit. De Stephano sic prior Appendix Historiæ episcoporum Metensem: « Dominus Poppo tam Burgundionum, quam Lotharingorum, excellenti genere clarus, sed virtute et animi nobilitate clarior dominus Stephanus anno Domini 1120, videlicet anno aecundo Calixti II papæ successit. Hic Calixti ex sorore nepos, cum regalia nondum ab Henrico V qui tunc temporis arcem tenebat imperii, receperisset, schismate inter regnum et sacerdotium adhuc durante, in urbe Romana ab eodem pontifice summo consecratus est, et tam pallii dignitate, quam cardinalis titulo honoratus. » (Scriptorium tom. VI, pag. 661.) Cur autem Bernardus de eo tam acerbe conqueratur, non facile est conjicere. Nam præter supradicta, de eo ita legitur in prædicta Historia: « Cujus gesta inelyta et annalibus digna enumerare et litteris explicare si vellem, ante quidem membrana deficeret quam materia. » Imo Bernardus ipse epistola 29, ipsi congratulatur ob pacem Ecclesiæ Metensi restitutam, et epistola 367, Gui-

B nunquid tamen quos passim accusat fama, apostolicæ Sedis essent familiaritate speciali donandi, vel amplius exaltandi?

4. Quoniam enim merito suæ vel sacerdotalis sanctitatis, vel episcopal honestatis, obtinuit Metensis, ut et electio facta a canoniceis, ad nutum ejus una cum Ecclesia libertate cassetur, et primicerius ad consilium ejus contra illius Ecclesiæ privilegia eligatur? Quam justius honestiusque, si vestræ placuisset discretioni, homo majori dignus honore, debito proprioque non privaretur? Treverensem dico, quem et ab hoc, et a cæteris diœcesis suæ terminandis negotiis, quasi suspectum aut minus expertum, non sine murmure multorum Deum timientium exclusistis. Credite fidieli vestro, quia provinciæ illi, quantum comperi, omnino non expedit.

5. Hæc scribens, præsumptionis metuerem notam, si nescirem cui, et nescirer qui scribam. Sed novi ingenitam manuetudinem vestram: novi et me notum vobis, et affectum quo hæc audeam apud vos, dulcissime atque amantissime Pater. Iterum de Treverensi, ut sciatis, qualiter nuntium ejus suscipi oporteat, et verba quæ portat: dico vobis quod magnum locum tenet in regno illo, vobis et Ecclesiæ Dei homo fidelis, et constans, et nullatenus malevolis et subversoribus assensum præbens, a quibus non deest ei frequens et satis importuna tentatio; nec deerit insultatio, si quo minus a vobis eum exaudiri contigerit. Nuntium in fine commendare volui: sed satis eum suæ honestatis commendant merita, præcipueque amor specialis et fidelis devotione, qua ipsum vobis firmiter inhaerere, si non crederem, nequaquam per eum tam familiariter scriberem.

176 EPISTOLA CLXXXIX (477).

AD EUDDEM PRO EODEM.

Causam Alberonis archiepiscopi Treverensis agit adversus abbatem Sancti-Maximini et monachos rebellés et contumaces.

Quomodo malitia vincit sapientiam? Nosti, pie

doni cancellario eum commendat. Crediderim certe Bernardo Stephanum displicuisse ob varios armi rump conflictus ab ipso excitatos, ut Ecclesiæ sue prædia a nobilibus intercepta repeteret, obsidiones factas, castella diruta, aliaque id genus non pauca, ut in eadem Historia describuntur, quæ magis « leunculum aliquem, » ut Bernardi verbis utar, epist. 230, quam ovium pastore exprimerent. Cæterum Alberone primicerio in episcopum Leodieensem assumpto anno 1135 (ut quidem ex temporis rata aerie conjiceremus, vide notas ad epistolam 30), cum canonici electionis suffragiis alterum primiceriū suffecissent alterum Stephanus propria auctoritate obtrudere voluisset; magna exinde nata est contentio, quam Innocentius dirimendam aggressus est, prætermisso metropolitani, archiepiscopi acilicet Treverensis, judicio: quo de re hic Bernardus apud ipsum conqueritur. Quod attinet ad Henricum Tullensem episcopum, eadem fortasse de causa spud S. Virum male audiit, nempe ob belli negotia cum Friderico comite Tullenzi diutius agitata, anno tandem 1136 composita, ut ex Innocentii litteris, quas Chesnius ex Tullenzi Ecclesiæ Chartophylacio evulgavit, intelligitur.

(476) Scripta anno Christi 1135.

domine, nosti Treverensem archiepiscopum? scio quia nosti. Nosti et illum Sancti-Paximini non sanctum abbatem? Puto quia non nosti. Quis dignior honore illo priori? sic nemo confusione dignior isto sequenti: et tamen iste honoratus est, ille opprobrio latus. Quid peccavit archiepiscopus? Prædam Ecclesiæ sua recuperavit, captivam Ecclesiam de manu laica liberavit (477). Nunquid pro bono redditur malum, et odium pro dilectione? Hic queso, hic evigile oculus pietatis, et semotis paulisper occupationibus consideret, quantum subreptum sit ei, ut talis, qualem padet dicere, talem qualem tu ipse nosti, faciat opprobrium vicinis suis, inimicis tuis. Piissime Pater, affectus filialis loquitur. Hucusque condoluimus misero et miserabili archiepiscopo. Verum ex hoc jam si non fuerit emendatum, dolor cordis nostri et compassio ex intimis medullis, tota transibit ad illum, per quem potuit emendari. Sunt et aliae læsiones præfati viri, quas cum ei allevaveritis, vobis procul dubio laborabitis. Quidquid dulcissimi domini mei nomen decolorat, cor meum excoriat.

PISTOLA CLXXX (478).

AD EUMDEM PRO EODEM.

Iterum commendat pontifici negotium archiepiscopi Treverensis, ut sententiam subreptitie obtentam, prævia meliore cause cognitione, revocet.

Iterum supplicatio, iterum preces, et decies repetitæ non desinunt. Non desistimus, quia non diffidimus. Benam causam habemus, et æquum judicem, qui non cunctabitur evacuare quod subreptum est, cum apparebit quod verum est; nec poterit inde ridere, qui voluit irridere: sed, ut scriptum est, *mentita est iniqüitas sibi* (Psal. xxvi, 12). Hoc solet habere præcipuum apostolica Sedes, ut non pigeat revocare quod a se forte deprehenderit fraude elicitum, non veritate promeritum. Res plena æquitate, et laude digna, ut de mendacio nemo lucretur, præsertim apud sanctam et summam Sedem. Haec sciens puer vester secure supplicat pro Treverensi, et sic instat non quasi in incertum. Ego quippe, ego bonis illius novi merita, causam, intentionem. Propter quod horum eum volunt monachi lapidare? Quia male meruit? sed fideliter adstitit, et multum servivit. Ob causæ iustitiam? sed injustum nemo, nisi injustus, causabitur. Qnod de manu laica vindicavit? imo recuperavit sedi episcopalí monasterium, anquam clavam de manu Herculis extorquens in manu fortiori. Ob parvitatem intentionis? sed pius

(477) Archiepiscopus nimirum Treverensis Alberto monasterium Sancti-Maximini juxta Treveros, repugnantibus abbe et monachis, sibi asseruit. Et contra Henricus comes Luxemburgensis, jure advocatiæ sibi temporalem ejus subjectionem vindicare conauis est. Hac res utrosque animis disjunxit, et armis commisit, non sine magna utrorumque clade. Hoc est, quod Bernardus ait, Archiepiscopum prædam Ecclesiæ sua recuperasse, et de manu laica captivam liberasse Ecclesiam.

(478) Scripta anno Christi 1136.

(479) Scripta circa eundem annum.

(480) Scripta anno Christi 1139. Acris est hæc

A est reformare religionem in monasterio: quod ille intendit. Adsit Dominus cordi domini mei, ne iterum possit ei subripi a monachis, non tam (ut simulant) appetentibus libertatem, quam fugitantibus disciplinam.

PISTOLA CLXXXI (479).

AD HAIMERICUM CANCELLARIUM.

Prostetetur se beneficiis imparem, nonnisi voluntatis affectu gratum esse posse.

Si verbis contendere velim ad beneficia quibus me obruitis, idem erit ac si impetus sagittis, festucis dimicem: nisi quod hoc locus videbitur, illud dolus. Facta factis compensari oportet. Verum id quidem multum est ad me. Nam unde sufficerem B pauper et modicus? sed rebus pauper et viribus, non voluntate. Equabo ergo beneficia votis, quæ factis non possum. Desideriis dives sum, affectibus abundo. Et certe verus beneficu amplius non requirit. Nam quomodo beneficu, qui non ei benevolus sit? Porro benevolus nil sibi charius ipsa aestimat benevolentia, qua et benevolus nominatur, et beneficu est. Denique benevolentia fructus est beneficii: nisi quis forte beneficium patet quod in spe severit, aut timore dimiserit. Sed quis non videat hoc relictum, illud venditum, neutrum datum? Oportet autem beneficium, ut vere sit, esse gratuitum. Danti itaque rependi quidquam gratius ab accipiente non potest, quam si gratum habuerit, quod gratis accepit. Et haec benevolentia creatur de benevolentia dantis in animo accipientis, beneficio. quidem C interveniente. Hac me fateor locupletem: hanc de corde pleno dignam profecto offero renumerationem meo benefactori; hanc devotus immolo sacrificium laudis factori omnium pro salute mei benefactoris.

PISTOLA CLXXXII.

AD HENRICUM SENONENSEM ARCHIEPISCOPUM (480).

Hunc acriter perstringit, utpote durum, ut qui archidiaconum non recte deposuisset; et ad aqua postulata ac pacis consilia difficultem.

Pro multis visus sum multoties scribere, fateor, propter vos, et statueram non facere ob vestram odibilem duritiam: sed charitas prævalebit. Volo vobis amicos vestros retinere, et non dignamini: volo reconciliare inimicos, et non patimini. Non vultis D babere pacem: manibus ac pedibus accersitis vestram conturbationem, sed confusionem, sed depositionem (481). Multiplicatis vobis accusatores: defensores subtrahitis. Excitatatis iterum in vos olim

epistola in episcopum, cui tam salutaria monita de moribus et officio episcoporum dedit in epistola 42. Haec scripta est sub annum 1140, eerte ante annum 1144, quo anno mortuus Henricus Hugoem habuit successorem ex Chronico Sancti-Petri Vivi, in Spicilegiu tomo II, De ejus obitu epistola 102.

(481) Suspensum fuisse anno 1136 patet ex eo, quod Hugo ex Pontiniensi abbatte Autissiodorensis episcopus apud Ferrarias a Gaufrido Carnotensi episcopo consecratus est: propter suspensionem domini Henrici metropolitani, ex Historia episcoporum Autissiodorensium, cap. 55, apud Labbeum.

sopita discrimina, provocatis adversarios, patronos offenditis. Ubique apud vos pro ratione voluntas; totum pro imperio, nihil ex timore Dei. Qui de vobis non rident inimici, non conqueruntur amici? Quomodo devestistis hominem, non dico iudicio non convictum, sed nec verbo conventum? Quantos hoc verbum scandalizabit? quot ora ad subsannandum, quot corda ad succensendum movebit? Itane putatis periisse justitiam de toto orbe, sicut de vestro corde, ut homo sic ablatum perdat archidiaconatum? Sed vos forsitan plus amatis reddere, et perdere, quam gratiam de beneficio retinere. Nolite, quæso, nolite facere hanc rem: quam qui audierint, omnes mirabuntur, nemo laudabit. Hæc vobis mordacius audacieisque quam velletis audire, scripsi: sed non ad insipientiam vobis, si velletis corrigeret.

178 EPISTOLA CLXXXIII (482).

AD CONRADUM REGEM ROMANORVM.

Reverentiam Sedis apostolicæ eidem commendat.

Scripta vestra et salutationes tam devotus suscipio, quam modicus sum ad illa. Modicus dixerim dignitate, sed non devotione. Querimoniae Regis nostræ sunt (483), et maxime illa, quam dignanter exprimitis de invasione Imperii. Regis dedecus, regni diminutionem nunquam volui: volentes edid anima mea. Legit quippe: *Omnis anima potestatis sublimioribus subdita sit: et, Qui potestati resistit, Dei ordinatio resistit (Rom. xiii, 1, 2).* Quam tamen sententiam cupio vos, et omnimodis moneo custodiare, in exhibenda reverentia summae et apostolicae Sedi, et beati Petri Vicario (484), sicut ipsam vobis vultis ab universo servari imperio. Sunt quæ non putavi scribenda: præsens ea fortassis opportunitus intimarem.

EPISTOLA CLXXXIV (485).

AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM.

Non posse mitti quos Pontifex petierat monachos.

Fratrem Andream (486) latum incolunemque suscepimus [al. recipimus], et lata mutuantem de vestra incolumentate et gloria, de pace et prosperitate Ecclesiæ, de curie statu florente et valente, postremo de gratia et benevolentia, quæ nobis apud vos perseverat. Bene sua misericordia Deus dignatus est facere nobiscum; factis sumus latentes. Verum quod vobis de mittendis ad vos fratribus

(482) Scripta anno Christi 1139.

(483) Scilicet querebatur Conradus quod Bernardus Lothario favisset contra ipsum.

(484) Sic vicarius Petri dicitur summus pontifex in epistola modo 346. Vicarius Petri et Pauli in epistola 243. Confer epistolam Guigonis hic in tomo sexto, et notas hac de ré nostras in Sæculi secundi parte prima, pag. 362. Bernardus tamen Papam vocat Vicarium Christi in epistola 42, n. 31, in epistola 231, n. 1, et in fine libri quarti De consideratione. Confer librum secundum De consideratione, n. 16. Iesu Christi Vicarius a Jacobo cardinale in epistola 236, ad Ludovicum Juniorem inter Chesnianas, appellatur.

(485) Scripta anno Christi 1140.

(486) An Andreas frater Bernardi, monachus Ci-

A placet, difficile adimplebitur, præserim cum non sit copia personarum quæ esse solebat. Siquidem praeter illos qui bini, aut terui [al. trini] ad diversa destinati sunt loca; tria ex eis nova monasteria, ex quo a vobis discessimus, integre ordinata sunt (487); et adhuc restant alia proxime ordinanda. Curamus tamen undecimque evocare, quos vobis mittamus; cupientes per omnia vestris obediare mandatis (488).

EPISTOLA CLXXXV (489).

AD EUSTACHIUM OCCUPATOREM VALENTINÆ SEDIS (490).

Hortatur, ut memor ætatis sue, et mortis imminentis, divinique judicij, resipiscat, nec pravis adulatorum consiliis pareat.

Viro illustri EUSTACHIO, frater BERNARDUS.

1. Salutem tibi, vir illustrissime, etsi non scribo, opto tamen. Optare quis prohibet? Affactu nec leges imperauit, nec principes dominantur. Liber est, et maxime si spiritu ducitur: quia ubi spiritus Domini, ibi libertas (II Cor. iii, 17). Inde est sane ausus iste meus de præsenti, quo ad tuam Magnitudinem præsumo scribere, tanquam aliquis magnus fateor, nec jussus a te, nec rogatus nec invitatus. Sed quid si charitas jubet? Alius aliter fortassis acepit: ego virum nobilem, quod in me est, in vera charitate decrevi his litteris suæ ipsius communere salutis, excitare a somno, revocare ad cor, provocare ad gratiam. Quis scit si convertatar et ignorat Deus, et reliquat post se benedictionem? Ime 179 nescit, quas et quantas jam divitias suæ bonitatis et longanimitatis thesaurizavit super eum misericors et miserator Dominus? Deinde misereatur, parcit, exspectat, dissimulatque usque adhuc, factus sicut homo non audiens, et non habens in ore suo redargutiones, tardans ferire, paratus ignoroscere. Sed tu, domine, usquequo? Tu inquit, o bone vir, quousque dissimulas? quousque contempnis? Durum tibi est contra stimulum calcarare (Act. ix, 5). An ignoras quia benignitas Dei a peccitatim te adducit? Quandiu autem tu secundum duritiam tuam et cor impudentis, thesaurizas tibi iram in die ire? (Rom. ii, 4, 5.)

2. An non secundum duritiam quidem, et cunctum verecundiam? Quid resert secundum pereas? O verecundia expers rationis, inimici...

D sterciensis, ex libro primo de hujus Vita, n. 10. idem, de quo in epistola 176? aut Andreas de Blandamento, in epistola 226?

(487) Videlicet Benedictio Dei in diœcesi Lugdunensi, de quo supra epistola 173; Dmense, et Claro-Marisensem in Belgio.

(488) Volebat siquidem Pontifex Cistercienses Romæ collocare in ecclesia Sancti-Anastasi ad Aquas Salvias: qui coloniam alteram altero Bernardo duce, qui postea Engenius III. ad Farfensem abbatem directam occupavit, et ad Aquas-Salvias posuit anno 1140, ex libro tertio Vitæ, n. 23. Vide hic epistolas 343 et 345.

(489) Scripta anno Christi 1138.

(490) Galliæ scilicet Narboneus: alia nempe est in Hispania.

lis, totius ignara honoris et honestatis! Hæc plane **A** illa, quam Sapiens loquitur, *confusio adducens peccatum* (*Eccli.* iv, 25). Itane verecundum est humini vinci a Deo, et probo ducitur humiliari sub potenti manu Altissimi? Non ita rex ille gloriosus David: *Tibi soli, inquit, pccoavi, et maium coram te feci, ut justificeris in sermonibus tuis et vincas cum iudicaris* (*Psal.* l, 6). Summus victoræ genus, divinæ cedere majestati: et auctoritati matris Ecclesiæ non reluctari, summus honor et gloria. O perversitas! Noo pudet inquinari, et abhui pudet! *Est pudor,* juxta Sapientem, *adducens gloriam* (*Eccli.* iv, 25); si videlicet peccare pudat, si non pudeat vel peccasse: et ita vel sera gloria non carebis, reducente nimirum pudore quam culpa fugaverat. Secundum tenent beatitudinis locum, quorum remissæ sunt iniqüitates, et quorum tecta sunt peccata (*Psal.* xlvi, 4), Honorabile tegumentum, de quo legitur: *Confessio et pulchritudo in conspectu ejus* (*Psal.* xciv, 6). Quis mihi tribuat videre te in vestitu desurato, ut dicamus et tibi: *Confessionem et decorum induisti, amictus lumine sicut vestimento?* (*Psul.* cui, 1, 2.) Revertere, Sunamitis, revertere, ut intueamur te? (*Cantic.* vi, 12.) Consurge, consurge, induere fortitudine, induere vestimento salutis (*Isa.* lii, 1). Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus (*Ephes.* v, 14). A mortuo tanquam qui non est, perit confessio (*Eccli.* xvii, 26).

B 3. Usquequo oblivisceris te in finen? usquequo dormis in morte, decus nobilium, fidelium fletus! Quandiu contra morem tuum pertinax, contra honorem tuum sequestris, contra salutem tuam rebellis! quid illos egregios mores, actusque tuos tuam dissimili pergis exitu consummare? Quomodo ætas ista, quam in misericordia uberi requiescere oportebat, omnium præteriorum dierum tuorum poenas luit, nec diluit culpas? Cur, prob dolor! sola veneranda castities solita veneratione fraudatur, sola sine honore marcescit, quam vel maxime decuit honori? Misericere animæ tuae placens Deo (*Eccli.* xxx, 24). Rtenim qui hominibus placent, confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos (*Psal.* lxi, 6). Breves dies hominis sunt (*Job.* xiv, 5): seni mors in januus est. Modicum habes, prorsus modicum tempus cum his qui dicunt tibi, Euge, euge. Sit etiam pro modico tibi judicari ab ipsis, aut ab humana die, qui angelico examini jamjamque es præsentandus, qui ad tribunal terrificum Christi ipso jam defectu naturæ miserandus urgeris. Illi te oportet præparare iudicio, illi sæculo conformare, illius curia affectare favorem, formidare repulsam. Quid illorum sententia conturbaris, quorum nec laude probatus, nec vituperatione reprobus inveuiris! Denique vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris, ut decipient ipsi de vanitate in idipsum (*Psal.* lxi, 10).

(491) Scripta circa annum 1140. — In omnibus scriptis deest, *Cameracensis*: quidam habent, *de Oisy*. Utrumque recte; nam in hac epistola mentio est de monachis Valcellarum, Ordinis Cisterciensis, quod cœnobium anno 1132 conditum est prope Ca-

C 4. Propterea qui te beatificant, in errorem te inducent, dantes verba, munera reportantes. Vana hæc, atque illa: sed verba amplius. Et decipitis de vanitate in idipsum: sed tu magis deciperis, illi minus. Das quippe quod utcumque pluris est: et das ingratis, das immeritis; siquidem tua, non te diligunt. Imo nec **D** te, nec tua: sed quæ sua sunt, quaerunt. Tua, quod poterant, venabuntur adulatio[n]ibus vanis et falsis. Molliti sunt sermones eorum super oleum, et ipsi sunt jacula (*Psal.* lxi, 22). Et idecebat David: *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum* (*Psal.* cxli, 5). Ab his laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et iniquus benedicitur (*Psal.* ix, 24). Ab his ergo cavere non ego, sed Sapiens doceat. *Fili, ait, si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis* (*Prov.* i, 10). Attende potius illi qui judicat in sequitatem pro mansuetis terra, quos tua non pastoralis diligentia pascit, sed sæcularis premit potentia: quam nou haberet super eos ullam, nisi data esse tibi desperat. Sed hæc est hora vestra, et potestas tenebrarum. Attendo autem: *Judicium grave his qui præsunt et potentes potenter tormenta patientur* (*Sap.* vi, 6-7). Hoc si pavet, caves; si negligis, incidis. Et, *Horrendum est incidere in manus Dei viventis* (*Hebr.* x, 31). Avertat hoc unus et verus Deus, qui non vult mortem peccatoris, sed ut magis convertatur et viva*t* (*Ezech.* xviii, 23, 32). Plura adhuc loqui fert animus, sed non fert forte auditus. Nec placent aspera, quamvis recta; et salubria, quia sunt amara, non sapiunt. Pouam itaque digitum super os meum, donec sciam ista qualiter acceptentur. Placebo autem si potero, non stilo, neque liu[m]ga, sed opere et veritate.

EPISTOLA CLXXXVI.

AD SIMONEM FILIUM CASTELLANI CAMERACENSIS (491).
Ejus tutela Valcellenses monachos commendat, patris donationem ab eo ratam haberi rogan.

D Cognoscens, dilectissime, nuntiante abbate Radulfo (392), de Valcellis, desiderare te nostri præsentiam atque colloquium, delectatus sum admodum tanta tui erga me devotione; nec certe ingratus benevolentiae. Noveris et meæ esse voluntatis, tuo satisfacere desiderio: sed corporali molestia impediri tam ab hujus voluntatis effectu, quam et ab aliis pluri[m]is, plurimumque necessariis negotiis. Sed licet absens corpore, sum tamen præsens spiritu, donec quandoque fiam, Deo volente, et corpore, et spiritu: si tamen non ore tantum et lingua, sed opere diligamus et veritate. Igitur in exhibitione operis liquebit veritas dilectionis. Hoc est itaque quod rogo, ut quod de meo apud te est, fratres dico Valcellenses, et eorum ecclesiam mei gratia diligas, foveas, et manu teneas ubi necesse fuerit: ut in hoc et tuæ liberalitatis insigne præbeas documentum, et

meracum. Simonem de Oisiaco laudat auctor Vitæ S. Gosvini abbatis Aquicinctensis in libro II, cap. 19. Simonis pater Hugo de Mercurio, de quo in contextu epistolæ.

(492) In vetustis libris abbrevialium est R. nomen.

ejus quam mihi promittis, charitatis clarescat in-
dicium. Quam nunc charitatem in eo vel primum
cupio experiri, si Ligecuritem, quam mibi pater tuus
præsenti contulit ad opus illius monasterii, tu quo-
que concesseris, et donum patris tui non feceris
irritum. Nos quoque quod nostrum est, de præteritis
gratias agentes, et in reliquum similia sperantes,
pro te tuisque illi preces fundimus, qui voluntatem
timentium se facit, et deprecationem eorum exaudit
(Psal. XLIV, 19). Oramus te et uxorem tuam, et
omnes qui ad vos pertinent, bene valere.

EPISTOLA CLXXXVII.

AD EPISCOPOS SENONAS CONVOCANDOS, CONTRA PE-
TRUM ABÆLARDUM (493).

*Excitat episcopos ad causam religionis contra Abæ-
lardum strenue agendum.*

Exiit sermo inter multos, et credimus ad vos per-
venisse: quomodo videlicet apud Saonam in octavis

(493) Scripta anno Christi 1140. — Abælardus in diœcesi Nannetensi, patre Berengario, matre Lucia ortus, primum Parisis philosophiam Guillelmum de Campellis, deinde vero Rosselino præceptore matheses, denum Anselmo Landunensi magistro theologiae non sine invidia et admiratione didicit. Postea sacrorum Librorum interpretationem Parisis adoratus, multos ad se discipulos traxit, inter illos vero Heliogrammam quamdam, Fulberti canouici Parisiensis neptem, cuius animum informando, corpus violavit. Quam quidem injuriam impatiens ferens Fulbertus, Abælardum, qui eam coniugii honore resarcire voluerat, in hospitio pernoctantem fœde circumcidit. Hinc vero ambo amasii dedecoris impotentia latreras querunt, illa Argentili: prope Parisios monialis, hic apud Sanctum-Dionysium monachus effectus. Sed ubique infestus vel infelix, in quamdam cellam monasterio vicinam, nempe Diogilum, secedit, ibique theologiam publice profiteatur. At nimis iugendo suo et ratione indulgens, cum multa fidei non satis consona ventilaret, sistitur ad concilium Suessionense, Conone legato circa annum 1121 celebratum, ut infra dicetur: ibique librum suum de Trinitate seu Introductionem ad Theologiam, in qua suspecta continebantur capitula, flammis tradere compulsa, ipse in Sancti-Medardi Suessionense monasterium detrusus est, quod Vita S. Gosvini abbatis libro I, cap. 48, male Innocentio II papa auctore factum relert, cum tum sederet Callistus II. Tandem cum Abælardo eremum petere concessum esset, in solitudinem quamdam Trecensis diœcesis se recepit, ibique oratorium construxit, primo quidem sanctæ Trinitati consecratum, deinde vero Paracleti nomine insignitum. Sed neque hic quieto esse licuit. Unde postulatus abbas a monachis Sancti-Gildasii in Britannia-Minore, diœcesis Venetensis « invenit, » ut ipse refert in Historia Calamitatum suarum, « christianos atque monachos gentilibus longe saeviores atque pejores. » Inde ergo ad suum Paracleteum oratorium se iterum recipiens, ibi collocavit Heliogrammam cum sororibus pulsam et monasterio Argentorianensi, quod Bugerius abbas Sancti-Dionysii postliminio vindicavit anno 1127. Ibi itaque degens, ac perversa scribens docensque, iterum hæreticus audit. Interim plures ejus acripsa discutiunt, in primis que Guillelmus Sancti-Theoderici abbas, qui collecta errorum capita refutavit, refutataque ad Gaufridum Carnotensem episcopum, et Beruardum Claræ-Vallenam abbatem direxit, ut ad uicem condam fidei injuriam eos commoveret. Vide epistolam modo 326 et 327. Abælardus vero hæretici nomen non ferens, S. Bernardum, quasi tantæ calumniae

A Pentecostes vocamur, et provocamur ad litem pro defensione fidei: cum servum Dei non oporteat litigare, sed magis patientem esse ad omnes (II Tim. 1, 24). Si mea propria causa esset, posset non immerito fortassis puer sanctitatis vestrae in vestro patrocinio gloriari. Nunc autem quia et vestra est, imo plus vestra; fidemini moneo, et omnibus rogo, ut amicos vos in necessitate proabetis. Amicos dixerim, non nos, sed Christi, cuius sponsa clamat ad vos in silva hæresum, et in segete errorum, quibus sub tutela et custodia vestra pullulantibus, pene jam suffocatur. Amicus sponsi non descrevit eam in opportunitatibus in tribulatione. Nec miremini, quid ita de subita, et in arcto temporis vos invitamus: quoniam hoc quoque aduersa pars in sue virtutia et calliditate providit, ut improvidos invaderet, et congregi cogeret immunitos.

B auctorem, provocat ad concilium Senonense anno 1140 convocabatum. Bernardus itaque vel invitus ad synodum accedit. Proferuntur ex Abælardi scriptis impia dogmata, quæ vel abneget si non sua; si sua, abjuret. At ille turbatus et logui impotens, ut tradit Gaufridus Autissiodorensis in Apocalypsin; sive populi seditionem timens, ut habet Otto Frisingensis loco infra citando; sive securius esse existimat Romanæ causam agere, ut ait S. Bernardus in epistola 193, quod ibi discipulos haberet cardinales et clericos, Romanam curiam appellavit. Nihilominus concilii Patres damnant errores, quorum indicem ad Innocentium summuni pontificem transmittunt, variasque epistolas, quas Bernardus tam sae, quam Putrum nomine, ad ipsum Innocentium atque cardinales scripsit, quas inter videnda maxime epistola 190, in qua præcipua errorum capitula valide revincit. Exstant inter Opera ipsius Abælardi septem et decem errorum articuli, quos a synodo ad Innocentium missos testatur codex manuscriptus Paracletensis illic citatas: sed cum eos in ipsa Bernardi epistola 190 et in epistola Guillelmi hic 390 habeamus sere omnes, haud necesse visum est hoc in loco illos attexcere. Præferenda sunt capitula, quæ ex codice Vaticano infra referimus, nempe tomo secundo, ante tractatum de Erroribus Abælardi. Innocentius acceptis litteris synodalibus, statim rescripsit epistolam hic ordine 194, ad Patres concilii, errores condemnantem, aliamque addidit in ipsum Abælardum sententiam proferentem, his verbis:

C Innocentius episcopus, servus servorum Dei, Venerabilibus fratribus SAMONI Remensi, HENRICO Senenensi archiepiscopis, et charissimo in Christo filio BERNARDO Claræ-Vallis abbatii, salutem et apostolicam benedictionem.

D Per præsentia scripta Fraternitati vestrae mandamus, quatenus Petrum Abælardum et Arnoldum de Brixia, perversi dogmatis fabricatores et catholice fidei impugnatores, in religiosis locis, ubi vobis melius visum fuerit, separatim faciatis includi, et libros erroris corum, ubicunque reperti fuerint, igne comburi. Data Laterani, decimo octavo Kal. Augusti.

E His autem litteris inscriptum erat: Transcripta ista nolite ostendere cuiquam, donec istæ litteræ in Pariensi colloquio, quod prope est, præsentatae fuerint ipsis archiepiscopis. — Abælardus itaque se Romæ condemnatum intelligens, ab appellatione desistit persuasione Petri Cluniacensis abbatis: a quo benignè exceptus, ejusdem opera cum S. Bernardo, deinde vero cum Innocentio simul et Ecclesia in gratiam rediit, et biennio Cluniaci magna cum

Sens

EPISTOLA CLXXXVIII (494).

AD EPISCOPOS ET CARDINALES CURIAE, DE ZODEM.
Monet ad vigilandum adversus Petri Abælardi errores.
 Dominis et patribus reverendis episcopis et car-
 animi demissione exercio, in monasterio Sancti Mar-
 celli Cabilionensis, quo muri curandi causa a Petro
 abbate missus fuerat, excessit e vita anno Christi
 1142, aetatis sua sexagesimo tertio, cuius ex-
 quisitissimis virtutibus in extremo illo vitaे sua cursu exhibi-
 tis exaggeravit idem Petrus Venerabilis in libri
 quarti epistola 21, ad Heloisam. Sunt qui Abælardo
 plus æquo farentes eosque delapsi sunt, ut ipsum
 ab omni errore innumen protientes, primo qui-
 dem Bernardum contra larvas et umbras pugnasse
 affirmant; deinde vero synodi Senonensis auctorita-
 tem convallant; demumque ipsius curiae Romanæ
 judicium in Abælardum prolatum elevent: de qui-
 bus breviter aliquid dicendum.

I. Adversus Bernardum opponitur prime Ottonis Prisingensis anchoritas, qui « quavis abbatem suum », ut aiuat (scilicet Ordinis sui). « in magna habuerit veneracione, tamen scribit eum ex christiane religionis fervore zelotypum, et ex habituali inanctitudine credulum, ut magistros, qui humanis rationibus et seculari sapientiae confidenti mirum iohærebant, abhorret, et de talibus sinistrum quid recitanti facile aurem præberet ». Hæc quidem Otto in libro primo de Gestis Friderici, cap. 47: sed occasione Gilberti Porretani, que tamen etiam in Abælardi gratiam inflectit. At cum testante Radewico in libro secundo de Gestis Friderici, cap. 44, Otto nesciam Gilberto adductus, appetente morta petierit, ut si quid pro ipsius sententia dixisset quod quempiam posset offendere, illud corrigeretur; hoc retractatorum loco habendum est. Irio ipse Otto satis expressit in consequentibus, quid de Abælardo sentiret ita enim de illo scribit: « Is litterarum studiis aliquis facetus ab ineunte aetate deditus fuit; sed tam arrogans, suoque tantum ingenio confidens, ut via ad audiendos magistros ab altitudine mentis sue humiliatus descendenteret ». Et infra: « Sententiam ergo vocum seu nominum in naturali tenore facultate, non caute theologie admiscerit. Quare de sancta Trinitate docens et scribens, tres personas... nrais aeternans, non bonis usus exempli... » etc. Addit quod Abælardus in synodo Suessionensi, Otone ipso fateente, Sabellianus hereticus est judi-
 catus. Hæc pro Ottonis adversus Bernardum auctoritate. Jam secundo loco profertur Petri Venerabilis pro Abælardo testimonium qui jam citatam scribens epistolam ad Heloisam, de illo affirmit, quod « nec Germanus eo abjectior, nec ipse Martinus pauperior appareat ». Ita vere Petrus Cluniacensis extremam vitæ periodum, quam Abælardus Cluviaci exigit, describens. At quoquid de futuris ejus meritis Bern-
 ardus dignabatur, ut contra larvas dimicasse diceodus sit? Optime Chronicum Cluciensem, in Petro Veneribili: « Abælardus, inquit, Petrus nomine ab erroribus fidei per Petrum Venerabilem abbatem nostrum et S. Bernardum abbatem Claræ Vallensem revocatus, quæ antea de fide dogmatizaverat perfide » (supple, abjurans), « monachus Cluniacensis factus est. Et deinde meus ejus, lingua epus, opus ejus semper divina fuere... si sicut de Magno Gregorio legitur, momentum aliquod præterea scilicet rounim, quin semper aut oraret, aut ligeret, aut scrimeret, aut dictaret.... Quare ipsius Petrus Venerabilis sollicitus commendans, » sic. Conseruantur demique plura id genus argumenta, vel inge-
 niuia viri, vel doctrinam, vel optimun' acutus genus ex-
 tollentia, quasi horum aliquid Bernardus ei. intitulatus.

II. Contra synodum Senonensem deferunt potes-
 tatus, seu jurisdictionis adducunt, quid neque

dicalibus qui sunt de curia, puer sanctitatis eorum.

1. Nulli dubium, quin ad vos specialiter spectet tollere scandala de regno Dei, surgentes succidere spinas, sedare querelas. Sic enim præcepit Moyses Senonensis, neque Remeois archiepiscopi, qui concilio intererant, ius haberent in Abælardum abbatem Sancti Gildasi diœcesis Venetensis; sed Turoensis metropolita qui aberat. Verum jam ante duodecim annos in oratorium Paracletense diœcesis Trecensis reversus, archiepiscopo Senonensi suberat. Deinde eos habuit judices quos expetiit, ut testatur Bernardus in epistola 191, nomine concili ad lano-
 centium scripta. « A loco, » inquit, « et judice, quem sibi elegerat, Sedens apostolicam appellavit. » Non enim sanctus abbas Bernardus, ut quidam falluntur, hanc in Abælardum synodum excitavit; quia ipse S. Bernardus reluctanter et invitum eo accedere coegerit, quod manifeste asserit. S. Doctor in epistolis 187 et 189 Apœcon Gaufridus Autissiodoreus, Abælardi quondam discipulus, qui sic Commeatario in Apocalypsin loquitur: « Expertens denique Senonensem metropolitanum (Abælardus) quod in ejus ecclesie celebrandum foret in proximo grande conciliu, Claræ Vallensem causaur abba-
 hem suis in occulto detrahere libris. Addit quoque paratum se esse in publico sua defendere scripta, rogauit ut prædictus abbas, dicturus si quid haberet ad concilium vocaretur. Recte igitur dampnatus est, eum, cuiusvis in consentientes sit jurisdictio, in-
 quicuit Juriscons. l. ii, de Jud. Secunda casu adhibetur machina ad latifaciliandam synodi auctoritatem, tes-
 timoniū est Petri Berengarii Pictaviensis, qui in Apologia pro Abælardo suo præceptore adversus Patres concilii ipsumque Bernardum a se conscripta, tam putida mendacia emovit, tamque indigna caluniarum monstra, ut mirum sit a viro cordato sustineri, vel adduci in medium adeo perdite frontis et fidei hominem, qui venerabiles episcopes, « ebrios, canes, porcos, » aliquis probbris lacessitos ridet, se ipsum non tantum ludibrio, sed justæ lectorum indignationi exponens. Sed videamus quid tandem sanior factus de S. Bernardo scripsit ad episcopum Mimatensem: « Sed cur, inquit, exploto primo volumine, secundum, ut spoponderas, non toris? Quia processu temporis meum sapere crevit, et in sententiam Abbatis » (Bernardi) « pedibus, ut dicitur, vii. Nolum esse patronus capiulorum objectorum Abælardo, quia etsi sanum sapereat, non sane sequatur. Postquam igitur, inquit, a secundo libro manus torquit, quare primum non rasisti? Fecissem hoc, inquam, nisi cassa esset industria; remanerent enim exemplaria, » etc.

III. Jam vero tertio loco adversus Romani Pontificis judicium immatura sententia celeritas pre-
 sumitur quod causa non discussa Abælardum inauditem damnaverit. Verum nonne sufficiebant Acta concilii Senonensis ad instruendam causam, cui Abælardus præses adfuit? Quis cardinalium vel clericorum in Romana curia ipsius dogmata nesciebat, vel, si fas fuisset, a censura vindicare non tentasset auctorem, quem plurimi ex illis magistris habuerant? Maneat itaque Innocentius sententia, maneat illibata concilia Senonensis et S. Bernardi anchoritas, maneat Abælardo non alia tuendi erroris ratio, quam vita errorisque correctio. Quam sanias certe Kelcissa illa post Abælardi sui mortem a Petro Veneribili expopescit ejus absolutioem iouis Abælardi tumulo appennendam (existat in Bibliotheca Cluniacensi et inter Opera Abælardi); quam tecum illi texendis Apologias incumbunt, ad et-
 torum excusationem, quos ipsi lacrymis et premitentia diluere ad ultimum non cessavit. Sed de his satis.

(494) Scripta eodem anno.

cum montem subiit: *Habebitis, inquietus, Aaron et Hur vobis* cum; si quid natum fuerit questionis, referetis ad ipsos (*Exod. xxiv, 15*). Illum loquor Moyses, qui venit per aquam, et non in aqua solum, sed in aqua et sanguine. Et ideo plus quam Moyses, quia et in sanguine venit. Et quoniam pro Hur et Aaron stat zelus et auctoritas Romanæ Ecclesiæ super populum Dei, ad ipsam merito referens, non quæstiones, sed lœsiones fidei, et injurias Christi; patrum probra atque contemptus; præsentium scandala, pericula posterorum. Irridetur simplicium fides, eviscerantur arcana Dei, quæstiones de altissimis rebus temerarie ventilantur, insultatur patribus, quod eas magis sopiaendas, quam solvendas censuerint. Inde fit, quod Agnus paschalalis, contra Dei statutum (*Exod. xii, 9*), aut aqua coquitur, aut crudus discerpitur, more et ore bestiali. Quod residuum est, non igne comburitur, sed conculeatur. Ita omnia usurpat sibi hominum ingenium, fidei nil reservans. Tentat altiora se, fortiora scrutatur, irruit in divina, sancta temerat magis quam reserat; clausa et signata non aperit, sed diripit, et quidquid sibi non invenit pervium id putat nihilum, credere designatur.

2. Legite, si placet, librum Peiri Abælardi, quem dicit *Theologiae*: ad manum est enim; cum, sicut gloriatur, a pluribus lexitetur in curia: et videte qualia ibi de sancta Trinitate dicuntur, de genitura Filii, et de processione Spiritus sancti, et alia innumeræ, catholicis prorsus auribus et mentibus dissueta. Legite et alium, quem dicunt *Sententiæ* ejus (495); necnon et illum qui inscribitur, *Scito te ipsum;* et animadverte quanta et ipsi silvescant segete (496) sacrilegorum atque errorum: quid sentiat de anima Christi, de persona Christi, de descensu Christi ad inferos, de *Sacramento altaris;* de potestate ligandi atque solvendi, de originali peccato, de concupiscentia, de peccato delectationis, de peccato infirmitatis, de peccato ignorantiae, de opere peccati, de voluntate peccandi. Et siquidem judicatis me juste moveri, movemini et vos: ac ne frustra moveamini, agite pro loco quem tenetis, pro dignitate qua polletis, pro potestate quam accepistis; quomodo qui ascendit ad cœlos, descendat usque ad inferos: et opera tenebrarum, ausa prodire in lucem, arguantur a luce in lucem: ut dum qui publice peccat, publice arguitur; comprimant sese etiam alii, ponentes tenebras lucem, disputantes in triviis 182 de divinis; qui loquuntur mala in cordibus

(495) Negat Abælardus in *Apologia sua*, ultimum librum hoc nomine a se conscriptum, ideoque « hoc contra se per malitiam vel ignorantiam prolatum » criminarunt: quod etiam Chesnius in votis asserit. « S. Bernardus, » inquit, « ignoranter Abælardi ipsi librum *Sententiæ* attribuit in epistola 188 », quasi libros *Sententiæ* a Petro Magistro scriptos Abælardo tribuerit. Sed non ita ignotus erat Bernardo Petrus, quem laudat in epistola modo 410, ut in hoc erratum laberetur. Imo nec eo tempore, quo haec epistola scripta est, Petrus Magister *Sententiæ* suarum libros ediderat. Est penes nos liber ab ipso Abælardo sine dubio contextus, qui vulgo « Sic et non » appellatur, cuius inscriptionem sic effert vetus co-

A suis, et in codicibus suis scribunt: et sic obstruator os loquentum inqua.

EPISTOLA CLXXXIX (497).

AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM. DE EODEM.

Animi dolorcm indicunt ob errores Abælardi post schisma statim exsurgententes, quibus Pontificem occurrere monet.

Amantissimo Patri et domino INNOCENTIO, Dei gratia summo Pontifici, frater BERNARDUS Clarae Vallis vocatus abbas, modicam id quod est.

1. Necessæ est ut veniant scandala: necessæ est, sed non suave. Et ideo dicit propheta: *Quis dabit mihi pennas sicui columba, et volabo, et requiescam:* (*Psal. liv, 7*) et Apostolus capit dissolvi, et cum Christo quiescere. Et alius quidam sanctorum, *Sufficit mihi Domine, ait, tolle animam meam; neque enim melior sum quam patres mei* (*III Reg. xix, 4*). Est et mihi nunc aliquid commune cum sanctis, in voluntate duntaxat. non in merito. Nam vellem et ipse modo de medio fieri, victus, fateor, a pusillanimitate spiritus et tempestate: vereor autem, ne von sieut pariter affectus, ita pariter et paratus inveniar. Tædet vivere, et an mori expediat, nescio; et ideo forte etiam in votis distem a sanctis, quod ipsi provocentur desiderio meliorum, cum ego scandalis et ærumpis compellar exire. Denique ait, *Dissolvi et cum Christo esse, multo melius* (*Philip. i, 23*). Ergo et in sancio appetitus, et in me prævalens sensus: sed in hac miserrima vita nec ille habere quod appetit bonum; nec ego quod molestum patior, non habere valemus. Et ob hoc exire quidem ambo pari cupimus voluntate, sed non pari intentione.

2. Stulte mihi dudum requiem promittebam si quidem Leonina rabies quievisset (498), et pax Ecclesiæ redderetur. Nam ecce illa quievit, sed non ego. Nesciebam me esse in valle lacrymarum, aut oblitus fueram habitare me in terra oblivionis. Non attendebam terram, in qua habito, spinas et tribulos germinare mihi; succisis succedere novas, et rursum illis alias sine fine, sine intermissione succrescere. Audieram hoc: sed melius, ut nunc experior, ipsa vexatio dat intellectum auditui. Innovatus es dolor, non exterminatus; lacrymæ inundaverunt, quia invaluerant mala; et expertis pruinam, irruit super eos nix. Ante faciem frigoris hujus quis sustinebit! Hoc frigore refrigescit charitas, ut abundet iniquitas. Leonem evasimus, sed incidimus in draconem (499), qui non minus forsan noceat sedens dex manuscriptus: « Incipiunt *Sententiæ* ex divinis Scripturis collectæ, quæ contraria videantur: pro qua quidem contrarietate hæc compilatio *Sententiæ*, *Sic et non* appellatur. » Ad quem librum au respexerit S. Bernardus cum hoc scriberet, mihi est incomperit. Porro præter illa Abælardi opera, quæ prædictus Chesnius recensuit, habemus insuper librum ipsius in Hexaemeron, Heloisæ sue nuncupatum.

(496) Ita manuscripti emendationes: in editis, quæ et ibi silvescant segete.

(497) Scripta anno Christi 1140.

(498) Id est schisma Petri Leonis.

(499) Petrum Abælardum.

in insidiis, quam ille rugiens de celo. Quanquam non jam in insidiis; cuius virulentia folia utinam adhuc laterent in seriniis, et non in triviis legerentur. Volant libri: et qui oderant lucem, quoniam mali sunt, impegerunt in lucem, putantes lucem tenebras. Urbibus et castellis ingeruntur pro luce tenebrae; pro meile, vel potius in melle venenum passim omnibus propinatur. Transierunt de gente in gentem, et de regno ad populum alterum. Novum euditur populis et gentibus Evangelium, nova proponiunt fides, fundamentum aliud ponitur praeter id quod positum est. De virtutibus et vitiis non moraliter, de Sacramentis Ecclesiae non fideliter, de arcano sancte Trinitatis non simpliciter nec sobrie disputatur: sed cuncta nobis in perversum, cuncta praeter solitum, et praeterquam accepimus, ministrantur.

3. Procedit Golias proceru corporu, nobili illo suo bellico apparatu circumnuntius antecedente quoque ipsum ejus armigero Arnaldo de Brixia. Squama squamæ conjungitur, et nec spiraculum incedit per eas. Siquidem sibilavit apis quæ erat in Francia, apि de Italia (500): et venerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus. Intenderunt arcum, paraverunt **¶¶¶** sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuo rectos corde. In victu autem et habitu habentes formam pietatis, sed virtutem ejus abnegantes, eo decipiunt plures, quo transfigurant se in angelos lucis, cum sint Satanae. Stans ergo Golias una cum armigero suo inter utrasque acies, clamat adversus phalangas Israel, exprobratesque agminibus sanctorum, eo nimis audaciis, quo sentit David non adesse. Denique in sugillationem doctorum Ecclesiae, magnis effert laudibus philosophos; ad inventiones illorum et suas novitates catholicorum Patrum doctrinæ et fidei præfert: et cum omnes fugiant a facie ejus, ne omnium minimum expedit ad singulare certamen.

4. Denique scripsit mihi, sollicitante quidem ipso, archiepiscopus Senonensis, diem statuens congresionis, quo ille in præsentia ejus et coepiscoporum suorum diceret, si posset, statuere prava dogmata sua, contra quæ ego ausus mutare fuisse. Abnui, tum quia puer sum, et ille vir bellatur ab adolescentia: tum quia judicarem indignum, ratione in fidei humanis committi ratiunculis agitandam, quam tam certa ac stabili veritate constat esse subnaixam. **D**icebam sufficere scripta ejus ad accusandum eum; nec mea referre, sed episcoporum, quorum esse ministerii de dogmatibus judicare. Ille nihil minus, imo eo amplius levavit vocem, vocavit multos, congregavit complices. Quæ de me ad discipulos suos scripserit, dicere non ero. Disseminavit ubique, se mihi die statuto apud Senonas responsurum. Exit sermo ad omnes, et non potuit me latere. Dissemulavi primum: nec euim satis rumore populari movebar. Cedens tamen (lacet vix, ita ut derem)

(500) Ita genuina lectio, quæ alludit ad versum decimum octavum capituli septimi Isaiae, *Sibilabit dominus muscae, quæ est in extremo fluminum*

A consilio amicorum, qui videntes quomodo se quasi ad spectaculum omnes pararent, timebant ne de nostra absentia et scandalum populo, et cornua crescerent adversario; et quia error magis confirmetur, cum nou esset qui responderet aut contradiceret, occurri ad locum et diem, imparatus quidem et immunitus, nisi quod illud mente volverebam, *Nolite præmeditari, qualiter respondeatis: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini (Matth. x, 19):* et illud, *Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo (Psalm. cxvii, 6).* Convenerunt autem praeter episcopos et abbates plurimi viri religiosi, et de civitatibus magistri scholarum, et clerici litterati multi, et Rex præsens erat. Itaque in præsentia omnium, adversario stante ex adverso, **B** producta sunt quedam capitula de libris ejus excerta. Quæ cum cœpissent legi, nolens audire exivit, appellans ab electis judicibus, quod non putamus licere. Porro capitula judicio omnium examinata, inventa sunt fidei adversantia, contraria veritati. Hæc pro me, ue levitate, aut certe temeritate usus in tanto negotio putarer.

5. Verum tu, o successor Petri, judicabis, an debat habere refugium sedem Petri, qui Petri fidem impugnat. Tu, inquam, amice sponsi, providebis, quomodo liberes sponsam a labiis iviqnis, et a lingua dolosa. Sed ut paulo audacius loquer cum domino meo, attende etiam tibi ipsi, amantissime Pater, et gratia Dei quæ in te est. Nonne cum esces parvulus in oculis tuis, ipse te constituit super gentes et regna? Ad quid, nisi ut evellas, et destruas, et ædifices et plantes? Qui ergo tulit te de domo patris tui, et unxit te unctione misericordiae suæ, attende, queso, ex tunc et deinceps, quæcum fecit animæ tuae; quanta per te Ecclesiae suæ, quæcum in agro dominico, ecclœ et terra testibus, tam potenter quam salubriter evulsa sunt et destructa; quanta rursum hæc disficta, plantata, propagata. Suscitavit Deus furorem schismaticorum in tuo tempore, ut tuo opere contererentur. Vidi stultum firma radice, et statim maleficium est pulchritudini ejus. Vidi, inquam, vidi impium superexaltatum, et elevatum **¶¶¶** sicut cedros Libani; et transivi, et ecce non erat. Oportet autem, ait, hereses et schismata esse, ut qui probati sunt, manifesti fiant (*I Cor. xi, 19*). Et in schismate quidem jam, ut dictum est, Dominus probavit te, et cognovit te. Sed ne quid desit coronæ tuae, en hereses surrexerunt. Itaque ad consummationem virtutum, et ac quid mines fecisse inveniāmini a magnis episcopis antecessoribus vestris, capite nobis, Pater amantissime, vulpes quæ demojiuntur vineam Domini, donec parvulæ sunt: ne, si crescent et multiplicentur, quidquid talium per vos non fuerit exterminatum, a posteris desperetur. Quanquam non jam parvulæ nec pauculæ, sed certe grandiusculæ et multæ sint, nec nisi in manu sorti

Egypti et api, quæ est in terra Assur. Apis de Francia Abelardus; apis de Italia Arnaldus de Brixia, urbe Italæ, de quo vide notas in epistolam 195

vel a vobis exterminabuntur. Jacinctus multa mala ostendit nobis: nec enim quæ voluit, fecit, vel potuit. Sed visus est mihi patienter ferendus de me, qui nec personæ vestræ, nec curiæ in curia illa pepercit: quod melius Nicolaus iste meus, imo et vester, viva rescrevit voce (501).

EPISTOLA CXC (502).

AD INNOCENTIUM PONTIFICEM, DE ERRORIBUS QUI-BUSDAM PETRI ABELARDI.

Hanc epistolam ob prolixitatem inter Tractatus relatam habes tomo secundo.

P. 103

EPISTOLA CXCI (503).

AD INNOCENTIUM EX PERSONA DOMINI ARCHEBISCOPI REMENSIS, etc.

Abelardum, vana scientiæ opinione tumidum, et de favore curiæ Romanae gloriantem, auctoritate Pontificia mature reprimendum.

Reverendissimo domino et charissimo Patri, Dei gratia summo Pontifici INNOCENTIO, SAMSON Remorum archiepiscopus, JOSLENUS Suessionensis, GAUFRIDUS Catalaunensis, ALVISUS Atrebatenensis, voluntarium debitæ subjectionis obsequium.

1. *Aribus occupatis ad plurimæ, sermonem facimus abbreviatum de prolixo negotio, pro eo maxime, quia idipsum diffusius ac plenius continebat in litteris domini Senonensis. Petrus Abelardus christianæ fidei meritum evacuare ntitur, dum totum quod Deus est, humana ratione arbitratur se posse comprehendere. Ascendit usque ad cœlos, et descendit usque ad abyssos. Nihil est quod lateat eum, sive in profundum inferni, sive in excelsum supra. Homo est magnus in oculis suis, de fide contra fidem disputans, ambulans in magnis et in mirabilibus super se, scrutator majestatis, hæresum fabricator. Jamdudum fecerat librum de sua Trinitate, sed sub Legato Romanæ Ecclesiæ (504) igne examinatus est, quia inventa est in eo iniquitas. Maledictus qui reædificavit ruinas Jericho. Surrexit a mortuis liber ille, et cum eo multorum hæreses quæ dormierant; surrexerunt, et apparuerunt multis. Jamjam extendit palmites suos usque ad mare, et usque ad Roman propagines ejus. Hæc gloriatio hominis illius, quod liber suus in curia Romana habet, ubi caput suum reclinet. Hinc confirmatus et confortatus est furor ejus.*

2. *Propterea cum in conspectu episcoporum super his argueret eum abbas Claræ-Vallis, zelo fidei et justitiæ armatus; nec confessus est, nec negavit: sed a loco et judice quem sibi ipse elegerat, sine aësione sine gravamine, ut suam prolongaret ini-*

(501) *Eadem verba legentur in fine epistolæ nunc 338, ad Haimericum. Quis sit iste Jacinctus seu Hyacinthus, incerum. An is qui postea creatua cartholisa a Lucio II, cognomento Bobo, tituli Sanctæ Mariæ in Cosmedin. De eo mentio facta videtur in epistola 508, apud Chestum tomo ii. Nicolaus erat Claræ-Vallensis monachus, postea S. Bernardi notarius, de quo ad epistolam 298.*

(502) *Scripta anno Christi 1140.*

(503) *Scripta eodem anno.*

(504) *Nempe Conone, et quidem in synodo Sueionensi anni 1121, ex notis ad epistolam 187, et ex*

Aquitatem, Sedem apostolicam appellavit. Episcopi autem, qui propter hoc in unum convenerant, vestræ Reverentiae deferentes, nihil in personam ejus egerrunt: sed tantummodo capitula 185 librorum ejus, a sanctis Patribus condemnata, ne morbus serperet, medicinali necessitate abjudicaverunt. Quia ergo homo ille multitudinem trahit post se, et populum qui sibi credit, habet; necesse est ut huic contagio celeri remedio occurratis.

Sero (enim) medicina paratur

Cum mala per longas invaluere (505) moras.

(Ovid. De rem. am., v. 94, 92.)

rocessimus in hoc negotio quousque ausi sumus: tuum est de cætero, beatissime Pater, providere, ne in diebus tuis aliqua hæreticæ pravitatis macula decor Ecclesiæ maculetur. Tibi commissa est sponsa Christi, amice sponsi: tuum est taudem uni viro virginem castam exhibere Christo.

EPISTOLA CXII.

AD MAGISTRUM GUIDONEM DE CASTELLO (506).

Monet eum ita diligere et fovere Abelardum, ut iamen errores ejus non foveat.

Venerabili domino, et charissimo Patri, magistro GUIDONI, sanctæ Romanae Ecclesiæ Dei gratia presbytero cardinali, BENARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, non declinare ad dexteram, nec ad sinistram.

Injuriam facio vobis, si aliquem a vobis ita diligam credam, ut cum eo pariter ejus errores diligatis. Quisquis enim sic aliquem diligit, nondum novit quemadmodum oportet eum diligere. Talis namque dilectio terrena est, animalis, diabolica, nocens æque diligenti atque dilecto. Existiment alii de aliis prout volunt: ego adhuc de vobis aestimare non possum, nisi quod vicium est rationi, quod ad lumen pertinet æquitatis. Quidam prius judicant, et postea probant: ego de potion, utrum dulcis sit an amara, ante gustum non judicabo. Magister Petrus in libris suis profanas vocum novitates inducit et sensuum: disputans de fide contra fidem, verbis legis legem impugnat Nihil videt per speculum et in ænigmate; sed facie ad faciem omnia intuetur, ambulans in magnis et in mirabilibus super se. Melius illi erat, si juxta titulum libri sui (507), se ipsum cognosceret, nec egredieretur mensuram suam, sed saperet ad sobrietatem. Ego non eum accuso apud Patrem: est qui eum accuset liber suus, in quo sibi male complacuit. Cum de Trinitate loquitur, sapit Arium: cum de gratia, sapit Pelagium. cum de

Præfatione in tomum primum, ubi de schismate Anacleti.

(505) Editiones Ovidii quas inspeximus, convalevare; ut et ipse Bernardus infra, epist. 342, n. 3.

(506) Scripta anno Christi 1140. — In tribus manuscriptis Colbertiniis: Ad Magistrum Guidonem de Castello, qui Petri discipulus fuerat, et de quo potissimum præsumebat, qui postea papa Cælestinus fuit, nempe eo nomine secundus anno 1143. Ad eundem epistolam 169, post quam hæc ponitur in quibusdam manuscriptis uti et sequens.

(507) Quem inscripsit, Scito te ipsum.

ABELA

persona Christi, sapit Nestorium. Minus de vestra exequitate presumo, si dum vos rogavero, ut in causa Christi nullum Christo præponatis. Illud autem sciente, quia expedit vobis, quibus potestas data est a Domino; expedit Ecclesiæ Christi, expedit illi etiam homini, ut ei silentium imponatur, enjus maledictione os plenum est, et amaritudine, et dolo.

EPISTOLA CXCIII.

AD MAGISTRUM IVONEM CARDINALEM (508), DE EODEM.
Indignum esse ut Abælardus in Romana curia fau-
tores inveniat.

Dilectissimo sno IVDNI, sanctæ Romanæ Ecclesiæ Dei gratia presbytero cardinali, BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, dirigere justitiam, et odire iniquitatem.

Magister Petrus Abælardus, sine regula monachus, sine sollicitudine prælatus, nec ordinem tenet, nec tenetur ab ordine. Homo sibi dissimilis est, intus Herodes, foris Joannes; totus ambiguus, nihil habens de monacho, præter nomen et habitum. Sed quid ad me? Unusquisque onus suum portabit. Aliud est quod dissimulare non possum, quod pertinet ad omnes qui diligunt nomen Christi. Iniquitatem in excelso loquitur: integratatem fidei, castitatem Ecclesiæ corrumpt. Transgreditur terminos quos pesuerunt patres nostri: **186** de fide, de Sacramentis, de sancta Trinitate disputans et scribens, singula pro sua voluntate mutat, auget, et minuit. In libris et in operibus suis ostendit se fabricatorem mendacii et cultorem perversorum dogmatum; hæreticum se probans, non tam in errore, quam in pertinacia et defensione erroris. Homo est egrediens mensuram suam, in sapientia verbi evacuans virtutem crucis Christi. Nihil nescit omnium, quae in celo et quæ in terra sunt, preter se ipsum. Damnatus est Sues-sione cum opere suo coram legato Romanæ Ecclesiæ (509). Sed quasi non sufficeret ei illa damnatio, iterum facit, unde iterum damnetur: et jam novissimus error peior est priore. Securus est tamen, quoniam cardinales et clericos curie se discipulos habuisse gloriatur, et eos in defensione præteriti et presentis erroris assumit, a quibus judicari timere debuit et damnari. Si quis spiritum Dei habet, illius versiculi recordetur: *Nonne qui oderunt te, Domine, oderum, et super inimicos tuos tabescebam?* (Psalm. cxxxviii, 21.) Liberet Deus per vos, et per ceteros filios suos, Ecclesiam suam a labiis iniquis et a lingua dolosa.

EPISTOLA CXCIV (510).

RESCRIPTUM DOMINI INNOCENTII PAPÆ CONTRA HÆ-
SES PETRI ABELAADI.

INNOCENTIUS Episcopus Servus servorum Dei, venerabilibus fratribus, HENRICO Senonensi, SAMSONI Remensi, archiepiscopis, eorumque suffraganeis, et

(508) Scripta anno Christi 1140. — Ivo, ex canonicis Sancti-Victoris Parisiensis cardinalis Sancti-Laurentii in Damaso creatus anno 1130, de quo in epistola 44. In Galliam legatus Radulfum Viromanducorum comitem excommunicavit, infra ad epistolam 216. De ejus testamento lege epistolam 218.

charissimo in Christo filio BERNARDO Claræ-Vallie abbat, salutem et apostolicam benedictionem.

1. Testante Apostolo, sicut unus Dominus, ita una fides esse dignoscitur (*Ephes.* iv, 5); in qua tanquam in immobili fundamento, præter quod nemo potest aliud ponere, firmitas catholicæ Ecclesiæ inviolata constituit. Inde est quod beatus Petrus Apostolorum princeps, pro eximia hujus fidei confessione, a Domino ac Salvatore nostro audire meruit: *Tu es, inquit: Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (*Matth.* xvi, 18): petram utique firmitatem fidei, et catholicæ unitatis soliditatem manifeste designans. Hæc siquidem est inconsutilis tunica Redemptoris nostri, super qua milites sortiti sunt, sed eam dividere minime potuerunt (*Joan.* xix, 23, 34): contra quam in initio fremuerunt geotes, et populi meditati sunt inania; adstiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum (*Psal.* ii, 1, 2). Verum apostoli, duces dominici gregis, et eorum successores apostolici viri, ardore charitatis et zelo rectitudinis succensi, fidem defendere, et eam in cordibus aliorum proprii sanguinis effusione plantare non dubitarunt. Domum cessante persecutorum rabie, imperavit Dominus ventis, et facta est in Ecclesia tranquillitas magna.

2. Sed quia hostis humani generis semper circuit querens quem devoret, ad impugnandam sinceritatem fidei, fraudulentam hæreticorum fallaciam subinduxit. Contra quos viri Ecclesiæ pastores viriliter insurgentes, eorum prava dogma cum ipsorum auctoribus condemoerunt. In magna uamque Nicæna synodo Arius hæreticus est damnatus. Constantinopolitana synodus Manichæum hæreticum debita sententia condemnavit. In Ephesina synodo Nestorius condignam sui erroris damnationem exceptit. Chalcedonensis quoqæ synodus Nestorianam hæresim, et Eutychianam cum Dioscoro et ejus complicibus justissima sententia confutavit. Marciolanus præterea, licet laicus, christianissimus tam Imperator, catholice fidei amore succensus, prædecessori nostro sanctissimo pape Joanni scribens adversus eos qui sacra mysteria profauare contendunt, inter cætera sic loquitur, dicens: « Nemo clericus, vel militaris, vel alterius cuiuslibet **187** conditionis, de fide christiana publice tractare conetur in posterum. Nam injuriam facit iudicio reverendissimæ synodi, i quis sententia judicata et recte disposita reviveret, et iterum disputare contendit: et in contemptores hujus legis, tanquam in sacrilegos, pena non deerit. Igitar si clericus erit, qui publice tractare de religione ausus fuerit, consortio clericorum removebitur (511). »

3. Dolemus autem, quoniam, sicut litterarum vestrarum inspectione, et missis a vestra Fraternitate

(509) Nimirum sub annum 1121.

(510) Scripta anno Christi 1140.

(511) Duplex in huic locum irrepsisse mendum videtur, nempe quod inscriptione, ac nomen Papæ ium existentis. Existat quidem hæc Marciiani imperatoris epistola sive decretum inter acta

nobis errorum capitalis (512) cognovimus, in novissimis diebus, quando instant periculosa tempora, in retri Abaelardi perniciosa doctrina et praedictorum haereses, et alia perversa dogmata catholicæ fidei Jobvianitæ pullulare cœperunt. Verum in hoc maxime consolamur, et omnipotenti Deo gratias agimus, qui in paribus vestris pro patribus tales filios suscitavit, et tempore apostolatus nostri in Ecclesia sua tam præclaros voluit esse pastores, qui novi haereticæ calumniis studeant obviare, et immaculatam spesam uni viro virginem castam exhibere Christo. Nos itaque qui in beati Petri cathedra, cui a Domino est dictum: *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos* (Luc. xxii, 32), licet indigni residere conspicimus, communicato fratum nostrorum episcoporum et cardinalium consilio, destinata nobis a vestra discretione capitula, et universa ipsius Petri perversa dogmata sanctorum canonum auctoritate cum suo auctore damnavimus, eique tanquam haeretico perpetuum silentium imposuimus. Universosque erroris sui sectatores et defensores, a fidelium consorio sequestrando, excommunicationis quæ vinculo iudeando esse censemus. Datum Laterani decimo septimo calendaras augusti.

EPISTOLA CXCV.

AD EPISCOPUM CONSTANTIENSEM (513).

Mare ut Arnaldum de Brixia, Italia et Gallia pulsuni, et iam apud ipsuni delitescentem expellat, aut potius ad carentia majora dannu vincum ferat.

1. Si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam concilii Chalcedonensis, Leone papa Magno celebrati anno 451, sed ad cives Constantinopolitanos directa, non vero ad Leonem summum pontificem, multo minus ad Joannem, qui annis amplius octoginta post Marciani Augusti obitum Romanam sedem obtinuit. Potes itaque locus iste resiliui exprimendo nonom Papæ in casu absoluto, hoc modo: *Sanctissimo papæ Leone prædecessore nostro scribens*, etc. (512) Ihee habes tomo II, ad opusculum 11.

(513) Scripta anno Christi 1140. — An de Constantiensi Gallie, an vero de Constantiensi ad Rhenum intelligenda sit hæc epistola, incertum. Ad posteriorem porius inclinat animus, quod Arnaldus, a regno Francorum exturbatus, apud hunc cui directa est epistola delitescere referatur. Huic sedi sumpræterat Hermannus de Arbona, qui Bernardum Francorum adiit, ex libro sexto *De miraculis Bernardi*, cap. 1, ipsumque Bernardum Constantiam adduxit. Eiden Gaufridus dicit *Miracula ejusdem sancti* a libro vi, cap. 10.

(514) Hominem na depingit Otto Frisingensis, de Gestis Friderici libro ii, cap. 20: « Arnaldus iste ex Italia civilate Brixia oriundus, ejusdemque ecclesie clericus, ac tamquam lector ordinatus, Petrum Abaelardum omni praecceptorum habuerat. vir quidem naturæ non nescitus, plas ratiæ verborum profluvio, quam sententiarum pondere copiosus singularitatis empor, novitatis cupidus, eujusmodi horumque ingenia ad fabricandas haereses, sebispatumque perturbationes sunt prona is a studio a Galliis in Italiam reverens, religiosum fabubum quo amplius decipere posset induit, omnia laceras, omnia rodens nemini parceas clericorum ac episcoporum derogator, monachorum persecutor laicus tantum

PATROL. CLXXXII.

A (*Math. xxiv, 43*). Scitis quia fur de nocte iruperit domum, non vestram, sed Domini, vobis iam commissam? Sed dubium esse non potest, scire vos, quod apud vos fit, quando id usque ad nos utique tam remotos potuit pervenire. Nec mirum, si non horam prævidere, aut nocturnum furis ingressum observare quivistis. Mirum autem, si deprehensum jam non agnoscitis, non tenetis, non probabetis expertare spolia vestra, imo pretiosissimas Christi exuvias, animas videlicet, quas sua imagine presignavit, suo eruore redemit. Aehuc forsitan haereticæ, et miramini, quemnam dicere velim. Arnaldum loquor de Brixia (514), qui utinam tam fane esset doctrinæ, quam distictæ est vita. Et si vultis scire, homo est neque manducans, neque bibens, solo cum diabolo esuriens et sitiens sanguinem animarum. Unus de numero illorum quos apostolica vigilantia notat, *habentes formam pietatis, virtutem illius penitus abnegantes* (II Tim. iii, 5): et ipse Dominus, *Venient, inquiens, ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapace*. (*Math. vii, 15*). Is ergo usque ad hanc statem, ubiunque conversatus est, tam feda post se, et tam steva reliquit vestigia, ut ubi semper fixerit pedem, illuc ultra redire omnino non audeat. Denique ipsam, in qua natus est, valde atrociter commovit terram, et conturbavit eam. Unde et accusatus apud dominum Papam schismate pessimo, natali sole pulsus est; etiam et abjurare compulsus reversionem, nisi ad ipsius Apostolici permissionem. Pro simili deinde causa et a regno Francorum exturbatus est schismaticus insignis. Exsecratus quippe a Petro apostolo, 383 adulans. Dicebat enim nec clericos proprietatem, nec episcopos regalia, nec monachos possessiones habentes, aliqua ratione salvari posse; cuncta hæc principis esse, ab ejusque beneficentia in usum tantum laicorum cedere oportere. Præter hæc de Sacramento altaris, Baptismo parvulorum non sane diritur sensisse. » Idem auctor addit, « ipsum in concilio Romano, numerum anno 1138 silentio multatum, Italia pulsuni, in oppidum Alemanni Turenum, secessisse, ac prava dogmata effusisse: tandemque coempta Innocentij morte, circa principia pontificatus Eugenii urbem ingressum, amplius eam in seditionem excitasse: proponendo antiquorum Romanorum exempla, qui ex senatus matritatis constit... to tum orbem suum fecerint. Quare reædiendum Capitolium, renovandam dignitatem senatoriam, reformandum equestrem ordinem docuit. Nihil in dispositione urbis ad Romanum spectare Pontificem, sufficere sibi ecclesiasticum judicium debere. In tantum vero hujus vere nosæ doctrinæ cepit invalescere malum, ut non solus nobilium Romanorum seu Cardinalium diruerentur domus et splendida palatia, verum etiam Cardinalibus reverendæ personæ, in honeste sauciatis quibusdam, a furenti plebe tractarentur. » Jordani, Petri Leonis filium, in Patrium fuisse electum iom auctor testatur. (*Chronici libro vii, cap. 20*) « Fandem, » inquit, « in manus quorundam, incidentis in Tusciæ finibus captus, Princeps examini reservatus est, et ad ultimum a Praefecto urbis ligno adartus, ac rogo in pulverem redacto funere, ne a stolidâ plebe corporis ejus venerationi habereetur, in Tiberim sparsus. » Hæc quidem late, sed pro loco.

adhæserat Petro Abælardo : cuius omnes errores, ab Ecclesia jam reprehensos atque damnatos, cum illo etiam et præ illo defendere acriter et pertinaciter esocabatur.

2. Et in his omnibus non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta. Nam etiam ita vagans et profugus super terram, quod jam non licet inter suos, non cessat apud alienos, tanquam leo rugiens, circuigas et quærrens quem devoret. Et nunc apud vos, sicut acceperimus, operatur iniquitatem, et devoret plebem vestram, sicut escam panis. Cujus maledictione et amaritudine os plenum est, veloces pedes ejus ad effundendum sanguinem : contritio et infelicitas in viis ejus, et viam pacis non cognovit. Inimicus crucis Christi, seminator discordiae, fabricator schismatum, turbator pacis, unitatis divisor : cuius dentes arma et sagittæ, et lingua ejus gladius acutus. Molliti sunt sermones ejus super oleum, et ipsi sunt jacta. Unde et solet sibi allicere blandis sermonibus et simulatione virtutum divites et potentes, juxta illud: *Sedet in insidiis cum divitibus in occulis, ut interficiat innocentem* (Psal. ix, 29). Demum cum suerit de illorum captata benevolentia et familiaritate securus, videbitis hominem aperte insurgere in clerus, fretum tyrannide militari, insurgere in ipsos episcopos, et in omnem passim ecclesiasticum ordinem desævire. Hoc scientes, nescio an melius salubriusve in tanto discrimine rerum agere valeatis, quam juxta apostoli monitum, auferre malum ex vobis (1 Cor. v, 13). Quanquam amicus sponsi ligare potius, quam lugare curabit, ne jam discurrere et eo nocere plus possit. Hoc enim et dominus Papæ, dum adhuc esset apud nos, ob mala quæ de illo audiebat, fieri scribendo mandavit; sed non fuit qui faceret bonum. Denique si capi vulpes pusillas demolientes vineam Scriptura salabriter monet (Cantic. ii, 13), num multo magis lupus magnus et ferus religandus est, ne Christi irrumpt ovilia, oves mactet et perdat?

EPISTOLA CXCVI (515).

AD GUIDONEM LEGATUM DE EODEM.

Cavendam ei familiaritatem Arnaldi de Brixia, ne sub ejus auctoritate securius errores suis disseminet.

4 Arualdus de Brixia, cuius conversatio mel, et doctrina veneam: cui caput columbae cauda scorponis est; quem Brixia evomuit, Roma exhaurit, Francia repulit, Germania abominatur, Italia non vult recipere, fertur esse vobiscum. Vide, queso, ne vestra auctoritate plus noceat. Nam cum et artem habeat, et voluntatem nocendi, si accesse-

(515) Scripta anno Christi 1140.

(516) Scripta anno Christi 1141. — In duobus Colbertiniis haec epistola inseritur ad Petrum Bisuntinum, nullo addito titulo; in tertio, Bisuntinum, in quarto, Bisipinum. In primis editis, ad Petrum Bisuntium; posteriores addiderunt, decanum; quidam, archidiaconum. Monachum Casæ-Dei (quod est insigne Ordinis S. Benedicti cœnobium apud Arvernos) fuisse conjiciebamus aliquando ex dnabus sequentibus epistolis, quæ de eodem scriptæ vide-

rit favor vester, erit sumiculus triplex, qui difficile rumpitur, supra modum, ut vereor, nocturus. Et unum existimo de duobus, si tamen verum est quod vobiscum hominem habeatis: aut minus scilicet notum vobis esse illum; aut vos, quod est credibilius, de ejus correctione confidere. Et utiram it non frustra. Quis det de lapide hoc suscitare filium Abrahæ? Quam gratum munus susciperet master Ecclesia de manibus vestris vas in honorem, quod tamdiu passa est in contumeliam? Licet teutare; sed vir prudens cautus erit non transgredi præfinitum numerum ab Apostolo, qui ait: *Hæreticum hominem post unam et secundam correptionem devita; sciens quia subversus est qui ejusmodi est, et delinquit proprio judicio condemnatus* (Tit. iii, 10, 11). Alioquin familiarem habere, et frequenter admittere ad colloquendum, ne dicam ad convivandum, suspicio favoris est, et inimici horiñis fortis armatura. Secure annuntiabit et facile persuadebit quæ volet domesticus et contubernialis legati apostolicæ Sedis. Quis enim a latere domini Papæ malum quicquam suspectetur? Sed et si in manifesto 189 perversa loquitur, qui se facile opponere audeat vestro collaterali?

2. Deinde videtis qualia post se, ubiunque habi-
tavit, reliquit vestigia. Non sine causa vigor apo-
stolicus hominem Italia ortum transalpinare coegit,
repatriare non patitur. Quis vero extraneorum, ad
quos ejectus est, non eum omnimodis euperet suis
reddidisse? Et certe sic se habere ad omnes, ut
omnibus odio habeatur, approbatio judicij est quod
portat, ne quis dicat subreptum fuisse domino
Papæ. Quale est ergo summi Pontificis suggestio
sententiam, et illam sectantiam, cuius recitatio
ejus ipsius, in quem data est, etsi lingua diesimulat,
vita clamat? Itaque favere huic, domino Papæ con-
tradicere est, etiam et Domino Deo. Per quemcumque enim justa sententia juste detur, ab illo certum
est processisse, qui loquitur in propheta: *Ego qui
loquor justitiam* (Isa. Lxiii, 1). Confido autem de
vestra prudentia et honestate, quia visis his litteris
de veritate certus, non abducemini amodo quidquam
assentire in hac re, nisi quod vos deceat, et Eccle-
sia Dei expedit, pro qua legatione fungimini. Dilige-
mus vos, et ad vestrum obsequium parati su-
mus.

EPISTOLA CXCVII.

AD PETRUM BISUNTINUM DECANUM.

Increpat eum ob injurias abbati Chari-Loci illatas.

Peregrinationem abbatis Chari-Loci (517) sie-

bantur. At diversos fuisse colligimus ex charta Ansericii archiepiscopi Bisuntineensis de Faverniaco, cui chartæ anno 1132 Petrus de Treva decanus Sancti-Stephani subscrivit cum Hugone archidiacono Faverniacensi. Erat autem ecclesia S. Stephani cathedralis apud Vesontionem, ali et alia S. ois Evangelistarum, quæ sola modo superest, alia nuper excisa.

(517) Charns Locus, diœcesis Bisuntinensis, tunc Claræ-Vallis, fundator anulo 1131. Primus loci abbas

accipitrus, quasi jam mortuum eum videamus. Vobis maxime (quod vehementer doleo) imputatur quidquid illi periculi iniminet, quidquid laboris incumbit. Non hoc a vobis exspectavimus, quia nec meruimus. Alium vos putavimus, et aliud expermarunt. Testimonium perhibent vobis qui interfuerunt actioni, quod nec sincere, nec secundum justitiam in ea vos habuistis. Eu credo ex parte. Nam et venerabilis abbas Bellæ-Vallis (518) non multum sibi complacet in vobis. Noite, queso, uolne persequi servos Dei, quibus ab ipso dictum legit: *Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei* (Zachar. n. 8). Noite radicitus evelere de cordibus nostris, si quid aliquando bene seassimus de vobis. Et haec ita dicimus vobis, non quia vos non diligimus, sed ut de medio fiat, quo potest contingere ut non diligamus. Dico autem tanquam amicus non expedit vobis, neque Ecclesiae vestrae, ut domino Papæ quod actum est, sicut actu est, inunclescat.

EPISTOLA CXXVIII (519).

AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM.

Guidonem a vi et injuriis oppressoris vindicari roget. Nihil que decere sumnum Ecclesie Præsum ac zelur justitie.

1 In cause actione, que per charissimum fratrem nostrum Guidonem Chari-Loci abbatem vestro conspectui præsentatur, puto, satis appareat et lacescentis injuryia, et innocentia patientis, et incuria judicis. Denique violencia calumniantis et inopia justitiae compulsus est pauper configere ad vestram præsentiam, non reputans laborem vice, non expensas, non periculum temporis. Dedit manus morti, ne vivat in perturbatione, quietis amator. Clementer, queso, respicie super egenum et pauperem: ne frustra vestris paternis auribus intimatus sit tamillarum virtutum tantus **EGO** labor et dolor Olim per epistolas semel et secundo testificatus sum vobis de homine illo, qui hunc modo calumniantur, quod sei esset et prævaricator propositi, et monasterii dissipator (520). Nunc autem et flens dieo inimicum crucis Christi, sanctorum qui in circuitu ejus sunt, violentissimum oppressorem, et calumniatorem pauperum qui propria jam pene non habens que de-

voret, in proxima passim more tyrranno debacchartur. Machum habitu mentiens, re exhibet unam de prædonibus, omnino immenor regularium observationum, legum canonumque contemptor. Frenatos ad verecundiam, insensatus ad metum, inflexibilis ad pietatem, ad iram præcepis, audax ad ficienos, pronus ad injurias. Et miror quomodo vir religiosus abbas Casæ Dei in monacho suo tot et tanta uita aut ignorare possit, ut dissimulare.

2. Sed de hoc quid ad nos? ipse suo domino stat aut cedit. Nobis sufficit liberari de manibus ejus. A vobis id omittimodis flagitanus, quod alioinde frustra tentatum est. Circumspeximus, et nouerat auxiliator. Ventum est ad commune refugium; illo confugimus, ibi confidimus liberari. Tantum **C**eads pietas; nam facultas non ceest. Et quidem ex privilegio Sedis apostolice constat, summam rerum ad vestram potissimum respicere summam aueritatem et plenariam potestatem. Verum hoc inter cætera vestri singularis primatus insignia, specialius nobiliorisque nobilitat vestrum et inclytum reddit apostolatum, si eripitis pauperem de manu fortiorum ejus. Nulla meo iudicio in corona vestra pretiosior gemma zelo illo vestro, quo exemplari consuevistis oppressos, nec relinquitis virgam peccatorum super sortem justorum: nimur: propter illud quod sequitur. *Ut non extendant justi ad iniuriam manus suas* (Psal. cxxiv, 3); vel propter illud quod alibi dici ur, *Quia dum superbit impius, incenditur pauper* (Psal. ix, 23) et unde alter torquetur je corpore, inde alter gravius in anima perit.

3. Est item monasterium de nostro Ordine vicinum hic, quod malorum similiiter hominum gravi intestatione vexatur, et non es qui redimat, neque, qui salvum faciat. Et pro hoc quoque puer vestrorum paterna vestra viscera lacrymosis precibus concutere non vereatur. Qui illi sunt homines, quæve occasio calumiandi, præsentium latore abbas veraci et viya voce referet vobis. Deus omnipotens vos nobis conscrivet longis temporibus, ad nostram omnium protectionem, qui in habitu et proposito penitentie pauperem vitam ducimus, ut sine timore, de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi (Luc. 1, 74).

Gendo de quo hac in epistola et sequenti Is a quodam Febro monacho manifestatus, ac injuste oppressus, sumnam pontificem Innocentium appellavit cum litteris Bernardi commendatus (epist. 198). At cum reverator ille causam suam remitti ad Galicianos judices impetrasset, communissum est judicium Joanni ex abbate Bonæ-Vallis Cisterciensis episcopo Valentino, qui sinu cum Grauopolitanum item dirimeret. Et tunc primum quidem factum est ut Cisterciensibus quæstiones eortu, ipse ad suum Ordinem pertinuerent, demandarentur judicanda ob probitatem fidei integratatem. Quod postea usu receptum induxit celebrem illam et honorisqam in jure exceptionem: « Quod licet non possit quis esse iudex, non modo in sua, sed neque in suorum causa ». I. Qui de jurisdictione. ff. de Juri. omnia. Judicium; « tamen si persona iudicis est ejusmodi quod omnis suspicio verisimiliter cesseret, ut si sit monachus Cisterciensis, hoc non procederet, neque talis posset recusari ut

Dhabet Tiraquellus de Poenis temp. aut. remitt. 13, n. 60, et alii plures. Pronuntiata in gratiam Chari-Locensis abbatis sententia, rursus prædictus ille Petrus interpellat Innocentium, ad quem Bernardus scripsit epistolam 199, ut justa episcoporum sententia confirmaretur.

(518) Bella-Vallis, de linea Morimundi, sita est in diœcesi Bisutina prope urbem. De Charo-Loco, in libro quarto Vitæ S. Bernardi, n. 40; de Bella-Valle in eodem libro, n. 7.

(519) Scripta anno Christi 1141.

(520) Non aliud videtur istud monasterium, quam abbatia B. Marie de Faverniaco, quam Ansericus Bisutinensis archiepiscopus Stephano de Mercurio, Casæ-Dei tunc abbati, regendam concessit anno 1133. Hunc Stephanum merito virum religiosum vocat Bernardus, cum is miraculis fulsis theatetur mortuus quarto kalendas aprilis anno 1146. De abbatia Fabriacensi infra in epistola mado 391.

EPISTOLA CXCIX (521).

AD EUODEM.

*Unde supra.— Royal sententiam pro Religiosis ini-
que oppressis latam confirmari, nec ulterius au-
res praberat calamitatis.*

Usquequo ei superbit impius, ei incendiur pauper? usquequo a tanta impudentia innocentia tanta vexatur, et hoc vivo Innocentio? Peccata sine dubio nostra hoc faciunt, quod dominus meus tam sero advertit mentientes sibi, tam lente exaudit clamantes ad se; in hac causa duntaxat: nam alias quidem scimus familiare esse domino meo, et cito intelligere, et facile misereri. Propter eum qui elegit vos, et posuit vos refugium oppressorum, ponite jam tandem finem et malitiae oppressoris, et laboribus afflictorum: quia satis utraque res venit in lucem et manifestacionem. **¶** Denique ad mandatum beneplaciti domini mei causa discussa, et terminata est: superest ut ipsius auctoritate data sententia confirmetur. Ergone si venerit homo inendax adversus tantorum virorum testimonium (Valentinum loquor, et Gratianopolitanum) (522), audietur? Iterum supplico, et ad pedes domini mei ea qua possum mente anxia descendeo, ne ab homine iniquo et doloso religiosum monasterium destrui patiatur. Etenim non pareat nostro, qui suum pene destruxit. Unde addo solita presumptione: Si puer vestro crederetis, hominem hanc, qui beneficio pietatis vestrae abutitur, in claustrum suum remitteretis, et domino abbati Casæ-Dei mandaretis ut in monasterio, quod ille inuulter occupat, virum religiosum promoveret, et regularem ordinaret conventum. Hoc plane dignum apostolatu vestro, hoc beneplacitum Deo, hoc honor domino abbati Casæ-Dei, suoque monasterio. Sic etiam liberaretis animam predicti hominis, et ipsum, cui incubat, monasterium.

EPISTOLA CC (523)

**AD MAGISTRUM ULGERIUM ANDEGAVENSEM EPISCOPUM,
PRO GRAVI QUESELA QUF ERAT INTER IPSUM ET
ABBATISSAM FONTIS-EBRALDI (524).**

1. Lacrymas magis quam litteras dare libet. Sed quoniam ad neutrum inops est charitas, et has oportet dare, et illas non omittere: has vobis, illas mihi, et pusillis multis me similibus, qui scandalizantur. Dicatis forsitan scandalum uon esse per vos. Numquid propter vos esse negabitis? Facile cetera portarem, tantum vos non essetis in causa. Nam in culpa dicere non audeo. Non est meum discutere hoc: est qui quarat et judicet. Vae homini illi per quem scandalum venit! iudicium profecto portabit

(521) Scripta endem anno.

(522) Vida Notas ad epistolam 197.

(523) Scripta circa annum 1140.

(524) Petronillam scilicet abbatis primam, cui anno 1150 successit Mathildis. Petronillæ obitus in Necrologio ponitur octavo kalendas maii, ubi constituta dicitur abbas a magistro Roberto Ordinis Fontis-Ebraldi auctore, quod insigne virginum coenobium est in diœcesi Pictaviensi, hanc procul a finibus Turonum et Andegavorum. Gravis fuit controvèrsia ejus loci sanctimonialibus intentata ab Ulgerio episcopo Andegavensi, cuius religionem et scientiam

A quisquis est ille, vel illa. Ceterum ad vos mihi nunc sermo: sustinet modicum quid insipientiae mee. Quia semel coepi, loquar ad dominum meum: faciam satis vel ex parte zelo et affectui qui loquitur. Non verebor ætatem, dignitate non terrebam, non cunctabor ad nomen grande magistri Ulgerii. Nam quo grandius nonen, eo grandius scandalum. Proprieta me ipsi transgrediar, et ero insipiens. Seniorem increpabo, episcopum arguam, magistrum conabor docere, consilium dare sapienti. Nullum presumptionis genus prætereat charitas et æmulatio, quam olim pro sanctitate et gloria nominis vestri conceperam. Cujus gloria diffusum circumquaque spiritualem odorem, invidia diaboli interpolatum esse vel modice, mihi pro modico non est, sed neque Ecclesie Dei, quæ ubique tam celebri gaudio in hoc meridiano lumine exultare solebat.

C 2. Verum vos quantum propriam gloriam contemnatis, satis appetet. Laudo, sed si non usque ad injuriam Dei. Laudo et constantiam, qua nec summis potestatibus ceditis de jure vestro, quod putatis: sed si non pertinacius quam constantius id agi a vobis videretur. Quam gloriosus, et certe sanctius vobis illatam injuriam fortiter sustineretis, et famam vestram ad gloriam Dei custodiaretis! quamquam nescio quomodo vol conscientiam vestram esse in tuto confidis sub hoc scandalo. Nec enim excusat vos, etiamsi in quempiam alterum jure culpani refunditis. Esto quod alius moverit scandalum: profecto compescere vos potestis. Nolle compescere, sine culpa erit? aut vero compescere, sine gloria erit? Malum si comprimas tuum, reputabitur tibi ad justitiam; si alienum, ad **¶** 3. Est quoque quod adhuc addam, nisi quia timior sum, fateor, quam promisi. Sed tutus adduce magistrum, qui non vereatur episcopo nudam dicere veritatem. *Hoc ipsum*, inquit, *dilectum est*

praedicat Ordericus in libro xii, pag 882, ad annum 1124, quo anno is Raibaldi ad Reinorum sedem translati suffectus est, sapientia moribus, sanctitate ceteris episcopis sui temporis præcellens, ex Actis episcoporum Cenomannensium, Analectorum tom. III, pag 335. Is hujusce litis gratia Romam non semel se contulit ad lunacentium et Lucium, qui sanctimonium patrocinium suscepere ut patet ex eorum bullis editis, tum in Historia Fontis-Ebraldi, tum in dissertatione secunda pro B. Roberto de Arbrisellis. Vide epistolam 340.

in vobis, quod causas habetis inter vos. Quare non magis fraudem patimini? (I Cor. vi, 7.) Opposuit speculum, refusus justitiae sol, emicuit veritas, naevus apparuit. Quanti est igitur nescio quae illa possesiunctula maledicta, ut ulterius jam possit aut obumbrare tam manifestam veritatem, aut impedire tam opitatem correptionem? Inspiret Deus vobis acquiescere consilio, ut non dicam nostro, sed omnium qui simulantur vos Dei æmulatione, reverende et omni gloria prosequende pater.

EPISTOLA CCL.

AD BALDUINUM ABBATEM REATINI MONASTERII (525). *Mortatur ut strenue incumbat officio suo: hoc vero requirit verbum prædicationis, exemplum operis, et præcipue studium orationis.*

1. Epistola quam misisti, affectum tuum redolet, movet meum. Et doleo quod prout movere non possum rescribere. Nec immoror in excusandis excusationibus, sciens quod scienti me loquor. Nostis, inquam, sub qua sarcina gema: et gemitus mens a te non est absconditus. Tu vera pro schedule brevitate affectum non aestimes, quem nulla sui prolixitate explicare posset oratio. Et malitia quidem occupationem potest facere ut paucis scribam, sed non ut parum diligam. Actum sane excludat, vel impedit actus: sed numquid affectum? Sicut mater unicum amat filium, ita te diligebam, haerentem lateri meo, placentem cordi meo. Diligam et absente, ne solitum meum ex te, et non te videar dilexisse. Eras pernecessarius mihi. Atque hinc vel maxime elaret quam siucere te diligam. Hodie tempe non te caruissem, si quæsissem que mea sunt. Nunc autem vides quod, spretis utilitatibus meis, tuis compendiis non snyldi, ponens te utique ibi, unde aliquando transponaris super omnia bona Domini tui.

2. Tu autem eura inveniri fidelis servus et prudens, conservis tuis coelestis tritium communicare absque ovidia, et absque desidia erogare; et noli frustra assumere excusationem, quasi de tui novitate aut de imperitia, quod pulas forte, vel simulas. Nam nec sterilis verecundia grata est, nec humilitas prætor veritatem laudabilis. Officium ergo tuum attende. Pelle pudorem consideratione officii, age ut magister. Novus es, sed debitor: et ex tunc te noveris debitori, ex quo te alligasti. Numquid novitas excusat apud creditorem [al. conditorem] damna lutorum? Numquid prima tempora vacua præterire alitur fenerator? Sed non stiu, inquires, ad ista officieus. Quasi vero devotio tua accepta non sit ex eo quod habes, non ex eo quod non habes. De solo bi credito talento respondere tibi para, 100 secundas de reliquo. Si multum acceperisti, da multum.

(525) Alius hic fuit a Balduino cardinale, Bernardi idem discipulo, de quo ad epistolam 144 et 245. Hic papa cardinalis tum era: cum Balduinus alter rebat Reatinum monasterium Cisterciense, quod duplex est, alterum Sancti-Matthæi, alterum Sancti-astoris, cui prefectus Balduinus. Legi Ugeli adiunctiones ad Ciaconium sub Innocentio II, et aliam pistolam ad Reatinum abbatem post Bernardinas.

Quod si modicum est, et id tribue. Etenim qui in modico fidelis non est, nec in maximo. Totum da, quia totum repetendus es usque ad novissimum quadrantem: sed sane quod habes, non quod non habes.

3. Memento etiam voci tuae dare vocem virtutis, Quid illud, inquis? Ut opera tua verbis concinuant, inno verba operibus, ut cures videlicet prius facere quam docere. Pulcherrimus ordo est et saluberrimus, ut onus quod portandum imponis, tu portes prior; et ex te diseas qualiter oporteat aliis medecari. Alioquin subsannabit te sapiens, utpote pigrum illum, cui labor sit manum porrigit ad os (Prov. xxvi, 15): arguet te et Apostolus dicens: *Tu qui alios doces, tecipsum non doces* (Rom. ii, 21). Sed et notabiles vita Pharisæorum, qui alligant onera gravia et importabilia, et impouant ea in humeros hominum, dígito autem suo nolunt ea movere (Math. xxiii, 4). Sermo quidem vivus et efficax, exemplum est operis, facile faciens suadibile quod dicitur, dum monstrat factibile quod suadeatur. Ergo in his duabus mandatis, verbi scilicet atque exempli, summam tui officii ad conscientias securitatem pendere intellige. Tu tamen, si sapi, junges et tertium, studium videlecti orationis, ad completemnum atque trium illius repetitionis in Evangelio de pascendis ovibus (Joan. xxi, 15-17). In hoc noveris illius trinitatis sacramentum in nullo frustratum a te, si pascas verbo, pascas exemplo, pascas et sanctarum fructu orationum. Manent itaque tria haec: verbum, exemplum, oratio: major autem his est oratio. Nam etsi, ut dictum est, vocis virtus sit opus, et operi tamen et voce gratiam efficaciamque promeretur oratio. Heu aveller, abripior! non licet ultra. Illud tamen breviter admonitus sis, ut, quam cito poteris, gravi me cures solvens cura; et quid sibi vult, quod inter alia questus es, vulnus a quo non sperabas te pertulisse, non negligas manifestans aperire. id enim anxie me sollicitat.

EPISTOLA CCII (526).

AD CLERUM SENONENSEM.

Electionem novi Præsulis non inconsulte et præcipitanter instituendam.

Destituti benedicto pastore vestro (527), epus est, charissimi, at de substituendo alio sollicite satagitatis. Sed sane id non præcipitanter agendum, non tumultuose aut inconsulte, ne forte vacuetur quod præter rationem ei ordinem præsumetur et vos intrare incipiatis circuitum quorundam qui in circuitu vestro sunt. De vicinis, si placet, Ecclesiis sumite experimentum (528); et illarum voxatis det intellectum auditum in causa præsenti. Grandis quippe res

(526) Scripta anno Christi 1144.

(527) Henrico sedicet, cui successit anno 1114 Hugo ex abate Pontiniacensi, testante Chronicop Hugois monachi Sancti-Mariani, et anno S. Petri vii. Louier epist. 152.

(528) Intelligit Ecclesiæ Aurelianensem, de qua epist. 146, Catalaunensem, ex epist. 224; et Liuronensem, de quo supra epist. 164 sqq.

qui in manibus, nobili Senonensi Ecclesiae instaurare pastorem. Grandis prorsus, nec sine grandi adoranda consilio. Exspectandum proinde suffraganeorum consilium episcoporum, exspectandus assensus Religiosorum qui sunt in episcopatu, atque in communione tractandum commune negotium. Alioquin, dilectissimi, moleste, credite, intuehnur tribulationem Ecclesie vestrae, moleste restrain ipsorum confusione. Quod si rurumque continget facile, si illud contingat effici, quod oporteat revocari. Ergo indicetur jejunium, convocabentur episcopi, Religiosi adserescantur : nec sua (quod absit!) solemnitate fraudetur lau sacerdotis rite celebranda electio. Adserit, ut confidimus, Spiritus sanctus vobis vestris, et honor erit vobis **I&O** honorificantibus ministerium vestrum, dum pari voto et consilio studueritis quod gloria sit Dei, et salus populi.

EPISTOLA CCIII (529).

AD ATTONEM EPISCOPUM ET CLERUM TRECENSEM.
Monet ut Ansellum clericum Trecensem ab armis
et conjugio revocent.

Legimus, Si erraverit quis ex verbis a veritate, et converterit quis cum, scire debet quoniam qui conserui fecerit peccatorem ab errore viae sue, salvabit animam ejus a morte, et operit multitudinem peccatorum (Jac. v, 19, 20). Errat Anselmus noster, errat : cui debitur ? Si dimittimus eum sic, non solus errabit. Quantos trahet post se suo exemplo illustrissimus iuvenis ! Nec modo sequaces, sed et omnes qui poterunt eum revocare, nec revocabunt, eodem errore judicamus involvi. Mundus ego sum a sanguine ejus. Et ei predixi per epistolam, et vobis nunc dico, quia rem illigata presumit. Nec clerici est pugnare armis militibus, nec subdiaconi uxorem ducere (530). Annuntiate peccatori opus ejus, ne ille in peccato suo moriatur, sanguinem vero ejus de manu vestra requirat qui sunt eum redemit saeuine pretrus. En de celo clamat. *Virgo Israel corruit, et non est qui subleret eum* (Ames v, 2). Quousque in luto aurum jacet ? Tollite margaritam, tollite, le-

(529) Scripta circa annum 1140.

(530) De celibatu subdiaconorum lege Gregorii Magni epistolam 42, lib. 1, cte

(531) Scripta circa annum 1140.

(532) Aliis Sancti Albici, quod nobile monasterium erat apud Anglos Mercios, ab Osla rege constructum. Sed preferenda lectio nostra de monasterio Sancti Albici apud Aulegavos, ex quo Guillelmus transiit, « susceptus est a Bernardo abate, tanta grata virtutum radiavit, ut in omni sanctitate mirabilis appareret euani quibuscumque perfectis » Exordi Cisterciensis libro nt, cap 44

(533) Scripta circa annum 1140.

(534) Aliis Roverensem ; seu, hovensem : sed relictus, Roffensem, cui sedi in Anglia tunc praeferatur Ascelinus seu Anselmus, qui anno 1137 Joanni successit in annos decem.

(535) Is natione Anglus, Parisiis primum litteras professorus, moe in patrā remaneaus, Oxonensem academiam bene collapsam restituit. Tum ob singularē animi dotes et eximiam doctrinam ab Innocentio II Romam vocalatus, cardinalis tituli S. Eusebii creatus est et quidem primus ex sua gente, nisi forte Ulrichus quemdam ei præposueris. Sed quonam

vate splendidissimam atque pretiosissimam gemmam de sterquilino : levate eam, antequam porcorum, id est spurcorum spirituum, pedibus conculectur, et jam non sit vas in honore, sed in contumeliam.

EPISTOLA CCIV (531).

AD ABBATEM SANCTI ALBINI (532).

Suum erga eum affectum aperit : mutuum vero conspectum, si praesens vita non permittat, futura reservari.

Eisi facie ignotus es mihi, sed non fama : nec parum aut vile quid tu' gratior me tenere munere illius. Nam talis, fateor, per eam insinuatus es meo pectori, ut, licet in multis occupatum, ipsa tamen serenissima recordatio tui, mi dilectissime frater [at. mi dolcissime frater], facile me plerumque ex omnibus vindicet sibi, ita ut in ea libenter immoror et snaviter requiescam. Cæterum quo memoriam plus accepto, eo avidius suspiro praesentiam. Sed quando istud, aut si quando istud ? Utique etsi uon ante, profectio in civitate Dei nostri : si tamen non habemus hic manentem civitatem, sed illam inquirimus, ibi, ibi videbimus nos, et gaudebit cor nostrum. Interim vero delectabur et letabor nihilominus in his quæ dicta sunt mihi, sperans et exspectans quod reliquum est de visione corporali in die Domini, ut gaudium meum pleum sit. Adde, obsecro, ad ea bona quæ abs te et de te nobis assidue veniunt, tuas morumque pro nobis orationes, pater charissime et desideratissime.

EPISTOLA CCV (533).

AD EPISCOPUM ROFFENSEM (534).

Durius se litteris ejus, sed citru culpam, perstringi.

Dure scribitis non meream. Quid peccavi ? Si monui magistrum Robertum Pullum (535) aliquantum tempus facere Parisiis, ob sanam doctrinam quæ apud illum esse dignoscitur ; id putavi necessarium, et adhuc puto. Si rogavi Sublimitatem vestram ut permitteretis, etiam nunc idipsum rogarem, nisi eam de priori prece indignatam sensisse. Si dixi hominem solum gratia amicorum, quorum in curia anno⁹ nempe 1134, si Onuphrio et Giaconio credimus. Cerie liquet omnino hac dignitate necum fuisse potitum cum scriberetur haec epistola, quæ ex ipsa Bernardi litterarum serie circa annum 1140 exarata videtur. Deinde hanc eamdem epistolam ad Ascelinum (aliis Auselium) qui anno 1137 cathedrali Roffensem init, nissam affirmat Godwinus, de Praesulibus Angliae. Ad hanc in fine epistola gratias agit Bernardus Roffensi episcopo, quod « viscera sua » nimiri filios a se in Hiberniam transmissos, « refossisset. » Atqui nullos Cisterciensis Ordinis monachos Hiberniam incoluisse ante annum 1139, quo S. Malachias primus Claram-Vallem adiit, coexistat ex eo quod Bernardus in Vita ipsius cap. 16 scribit, aliquot ex sociis a S. episcopo apud Claram-Vallem dimisso, qui institutum Cisterciense edochi, illud in Hiberniam anno 1141 transtulere, consu uicto Melli-Fontis coenobio, quod primum Cisterciensium fait in illa provincia, si forte monasterium B. Mariae Dubliniensis excipias, quod circa annum 1139 Cisterciense iugum subiisse quidam autores tradunt. Praferenda itaque videtur illius Anglo-Benedictini scriptoris sententia (refertur inter Elogia Pulli Operibus præmissa), qui censet Robertum Pullum ab inno-

(536) non minima auctoritas est ; id dixi, quod vobis **A**
formidavi, et adhuc formido. Nam quod post appellationem factam extendistis manum (ut acceperimus) ad
res appellantis, nec laudavi, nec laudo. Verumtamen
voluntati vestre in aliquo contradicere nec consului
ci nec consuluo. De cætero vestri sumus, coronam
vestram (537) suscipere, et colere semper digna et
debita veneratione parati. Hujus testimonio conscientia
audemus adhuc ad vos, prece duataxat atque
coasilio, ut magister Robertus cum integritate gratia
vestra per aliquantum tempus possit Parisius demora-
ri. Retribuat vobis Dominus in vita æterna, quod vis-
cera nostra refovistis : filios nostros loquor, quos
misimus in Hiberniam.

EPISTOLA CCVI.

AD REGINAS JEROSOLYMORUM (538).

Commendat quendam consanguineum suum, et
paucis monet Reginam ita vivere, ut regnet per-
petuo.

Audierunt homines quod locum gratiae habeam
apud vos et multi profecti Jerosolymam petunt
se vestram Excellentiam per me commendari. Ex quibus
est iste juvenis consanguineus meus, juvenis,
ut ait, strenuus in armis, suavis in moribus. Et
gaudeo quod ad tempus elegit militare Deo magis
quam sæculo. Itaque facite morem vestrum, et bene-
sit huic propter me; sicut cæstis omnibus propin-
quis meis fuit, qui por me vobis innotescere potuer-
unt. De cætero cavete ne voluptas carnis et gloria
temporalis impedianit vobis iter regni cœlestis. Nam
quid prodest paucis diebus regnare super terram,
et regno coelorum æterno privari? Sed confido in
Domino quod melius faciūs: et si verum est testi-
monium quod de vobis perhibet charissimus avan-
guclus meus Andreas (539), cui multum ereditus, et
hic et in æternum Deo miserante regnabilitis. Pare-
gruius, egenis, et maxime inclusis curam impendite:
quia talibus hostiis promeretur Deus. Scribite nobis
frequentius: quia et vobis non obseruit, et nobis pro-
derit, si esse (540) vestrum, et bona studia plenius
certiusque eoverimus.

cento Romanum accessitum, a Luceo ejus successore
rempliatur esse cardinalium, postea vero cancellarii
dignitate, vitaque perfunctum Eugenio III pontifice.
Eam Theologorum antiquissimum vocant, doctissi-
mum probant tot clara, quorum Pitcaeus indicem
texuit, ingravii monumenta, qua quidem omnia in
tenebris etiam aunc delitescerent, nisi R. P. dominus
Hugo Mathoud, et nostra Congregatione Sancte-Cro-
ciensis Senonensi cenobio præfector, octo senten-
tiarum libros, notis et observationibus doctissimis
illustratos, in lucem emisisset. Plura de eo vide, si
lubet, in notis ad epistolam 334.

(535) Curie nomine Bernardus solet intelligere
Romanam, ut in titulo epistolæ 219, et alibi passim.

(537) Corona elogio vir sanctus more reverum,
non raro compellat episcopos, uiri et reges, uara
epistola 221, nn. 2, 3.

(538) Hæc vocabatur Melisendis, ad quam epistolæ
289, 354, 356.

(539) Ad quem epistola 288.

(540) Id est, statum.

(541) Servita anno Christi 1139

(542) Longe nunc alter Bernardus compellat Ro-
gerium quam supra cum appellaverit: nempe uti

EPISTOLA CCVII (541).

AD ROGERIUM REGEM CICILLÆ.

Hortatur ut se pauperibus Religiosis benigne, et
beneficium exhibeat.

Longe lateque setis dilatata est magnificentia vo-
stra super terram (542). Etenim gloria nominis
vestri quos fines non attingit? Sed audite concilium
diligentis vos. Stude, quod in vobis est, hanc ipsam
gloriam referre ad illum a quo est, si non vultis eam
perdere, aut certe perdi ab ea. Hoc autem sic fit,
si inter eos quos regia magnificatio celebris opu-
lio evocat de longinquio, discretionis oculum operi-

Btis, manumque extenditis non tam cupidiz quam
egenis. Et vere *beatus qui intelligit*, non super cupi-
dum, sed super egenum et pauperem (Psal. xi., 1).
Illum, inquam, pauperem qui invitus petil, et vere-
cunde accipit, et accipiens glorificat Patrem suum
qui in cœlis est. Cum autem Deo sua gloria de vo-
stro munere ex ore agentium ita fideliter resignetur,
uberiori procul dabo rivo fluat vobis necessaria
est ille fons gloriae, qui diligentes se diligit, et glo-
rificat glorificantes se: ut qui seminat in benedictioni-
bus, de benedictionibus et metat (II Cor. 4, 6). Pro
hujusmodi **¶** obsecro vos ponere oculos ve-
stros super latorem presentium, quem pro certo ad
vestram regiam presentiam non cupiditas traxit, sed
coegerit necessitas. Nec contempnenduri regi regnare
cum talibus: ipsorum est enim regnum coelorum,
qui contempserunt vitam mundi. Facite vobis illes
amicos de nam monna iuiquitatis: ut cum defecerit
a terreno regno vestro, recipient yes in suum regnum
æternum (Luc. xvi., 9).

non parcerat peccantibus, sic benignus et suavis
erat resipiscentibus; et mutatis moribus noviter ay-
lum unitare, uti indicat in fine epistola 224. Apparet
ergo hinc resipuisse tandem Rogerium, gravem
scilicet quandam Ecclesie hostem, perturbatorem
pacis, fautorem schismatis, luncenulii pontificis ser-
secutorem, imperatoris æmulum. Cujus tanta feroci-
tas fuit, ut nec rebus, nec personis sacris, nec ho-
stibus parceret defunctis: ut videre est apud Ottoneum
Frisingensem libro vii., cap. 23, et apud Baronium,
tom. XII, ad annum 1136. Cade illa ejus apud Ber-
nardum elegia, « Tyrannus Sicus », epist. 130,
136 « Invisor regia corona usurpator Sicus »,
enist. 139, « Ours Apulie, quem ibi Anacletus papa
usurpato corona sed etia mercede comparavit »,
epist. 127. Mite eum commendat Petrus abbas Clau-
niacensis, libri quarti epistola 37. Sane postquam
Innocentio pontifici, elsi eum haberet captivum, sup-
plex factus, regia corona confirmationem obtinuit
(vide Baroniū, ad annum 1139), religiosos viros
Cluniacenses et Cistercienses, in dictiones suas evo-
cavit. Et ipsius quidem Bernardi videndi desiderio
tenebatur, uiri patet ex epistola sequenti.

PISTOLA CCVIII (543).

AD EUMDEM.

Desideratus a Rege, mittit ex suis, quod ut viscera sua benigne suscipi et fovere rogat.

Si me queritis, ecce ego, et pueri mei, quos dedit mihi Deus. Fertur namque mea humilitas invenisse gratiam apud regiam maiestatem, ita ut queratur videre me. Et quis ego sum, ut dissimilem beneplacitum Regis? Accurro, et, qui quærebar, ecce adsum: non in præsentia corporis infirma, in qua despexit Dominum Herodes (*Luc. xxiii, 11*); attamen in visceribus meis. Nam quis me separabil ab his? Sequar eos quocumque ierint: et si habitaverint in extremis maris, nos erunt absque me. Habes, Rex, lumen oculorum meorum, habes cor meum, et animam meam. Quid si modicum nostri abest? Corpusculum loquor, vile istud mancipium, quod etsi voluntas exponeret, sed relinet necessitas. Non valet sequi voluntem animalium, quoniam infirmum est, et solum pene illi superest sepulcrum. Sed quæ cura? Anima mea in bonis deniorabitur, cum semen meum hæreditabit terram. Semen meum, semen bonum. Germinabit, si tamen in terram bonam ceciderit. Lætabitur et delectabitur in crassitudine anima mea; quippe, ut confide, dabitur illi de fructu magnum suarum. Deposita est hæc spes mea in sinu meo, ut patienter feram ab his vel corpore separari. Non mireris, Rex. Ante elegisset a corpore peregrinari, quam istos emittere, si solus causa decesset Deus. Suscipe illos tanquam advenas et peregrinos, verumtamen cives sanctorum, et domesticos Dei. Parum dixi cives; reges sunt. Ipsorum est enim regnum cœlorum, jure et merito paupertatis. Non decet frustra e longinquo esse vocatos, et suis sedibus exsules inutili peregrinatione vagari. Putas poterunt cantare canticum Domini in terra aliena? Sed non recte ferme dixerim alieum, quæ semini bono spontaneum expandit sinus, et pretiosum depositum jam læto in gremio pie fovere susecepit. Cecidit, ut video, cecidit granum bonum in terram bonam et optimam: spero in Domino quod radicabit, germinabit, multiplicabitur, et referet fructum in patientia (*Luc. viii, 18*). Porro hunc eu^m Rege paribor, et unusquisque secundum suum accipiet (*I Cor. viii, 8*).

PISTOLA CCIX.

AD EUMDEM

Predicat regiam ejus munificentiam in suscipiendo et foveando Religiosis a se missis.

Habetis quod petiūstis, fecistis quod promisistis. Quos in verbo vestro exposuimus, et misimus peregrinari, regia sunt liberalitate suscepti. Occurritis eis cum panibus, eduxistis eos in refrigerium, constituistis eos super excelsam terram, ut come-

(543) Scripta eodem anno.

(544) Scripta circa annum 1139.

(545) Nimirum Samsonem.

(546) Scripta circa annum 1139.

(547) Theobaldus, antea Beccensis abbas.

A dant fructum agrorum, ut sugant mel de petra, oleumque de saxo durissimo; butyrum de armento, et lac de ovibus, et fous cum medulla tritici, et sanguinem uvæ ~~127~~ bibant meracissimum. Et haec quidem terrena sunt, sed cœlestia mercantur. Sic itur ad astra (*VIRG. EN. IX, 640*): talibus hostiis præmeretur Deus. Istorum est enim regnum cœlorum, qui regi terræ in terra viventium reddere poterunt pro his terrenis vitam et gloriam sempiteraam. Misimus vobis magistrum Brunonem, olim mili per dies multos individuum comitem, nunc autem patrem multarum quidem animarum lætazantium in Christo, sed egentium in sæculo. Experiatur et ipse munificam manum regis, ut augeatur numerus amicorum, qui ipsum recipiant in æterna tabernacula. Quod illi faciūt, mili facilis: quia quod illi deest, a me exigitur. At quia marsupium nostrum minus sufficiens est, ad vestrum sane, quod aliquando grossius esset, pauperem Christi merito destinare curavi.

PISTOLA CCX (544).

AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM.

Remensem priesulem Pontifici commendat.

Dominum Remensem (545) glorie vestre commendamus, non tanquam de ceteris, sed vere præ ceteris unum: idque tam secure, quam securi sumus de sua erga vos fideli devotione, sincera dilectione, voluntate subdita atque obedientissima. Honoretur, quoniam vas est in honorem. Sentiat, quod in vobis est, non frustra se honorificare ministerium suum: non frustra pollere his moribus quibus honoretur Deus, ornetur Ecclesia, qui denique debeat Domini sacerdotem.

PISTOLA CCXI (545).

AD EUMDEM.

Causam Cantuariensi archiepiscopi, necnon Londonensis episcopi commendat.

Dominus Cantuariensis (547), vir bonus, et testimoniū habens a bonis, iuguste in causam trahitur, et ab agendo violenter retrahitur. Parabat iter: nam in vestra præsentia fuerat terminanda; et ecce intercipitur a turbine et tempestate bellorum. Sit excusatus apud vos, cui molestia est excusaci necessitas: tum quia præsumit de justitia, tum quia desiderio desiderabat videre faciem vestram. Addit et hoc puer vester, ut si qua alia petitio est venerabilis sacerdotis (548), tanto citius administratur, quanto dignior est qui petit. Audeo adiungere, et quia semper ceperit, loquar ad dominum meum. Ille, ille antiquus amicus, fidelis servus, devotus filius (Robertum loquor Londonensem episcopum) clamat ad vos quod occupator illo, qui eum prævenit in sedem quam Deo auctore pse sortitus est, ipsius Ecclesie vada (549) terrasque disraxerit, et distracta restituere nolit. Quod quam sit injuriosum,

(548) Retinet Bernardus antiqua passionis vocabula, antiquitatis scientia et studiosus, ut hic Sacerdotis, quo nomine sacerdotes etiam primi Ordinis antiquitus appellari solebant, supra in epistolis 61, 202, etc.

(549) Id est pignora seu hypothecas.

et qualiter corrigendum, meæ humiliatis non est A
tante sapientie predictare.

EPISTOLA CCXII (550).

AD EUDENM.

Causam Salamanticensis episcopi pathetice agit
apud Pontificem, insignem ejus humilitatem com-
mendans.

Vir illustris, Salamanticensis quondam episcopus, rediens ab Urbe, non pigravit divertere ad puerum vestrum, et auxilium ab homunculo flagitare non despexit (551). Quo auditio, recordatus sum prophetiae dicentis: *Montes et colles coram Deo humiliabuntur, et erunt prava in directu, et aspera in vias planas* (*Isai. xl, 4*). Sic vos ludere nostis, alta comprimere, sedare tumentia, et 198 enormia redigere in mensuram. Verumtamen cum tragœdiae suas historiam in auribus meos hono seruauim expusisset, laudavi judicem, judicium approbavi; sed, dico vobis, compassus sum judicato. Sic quippe totam suam lacrymosam illam orationem conclusit, inquam in calce ipsius diceret cum Propheta: *Exultatus autem humiliatus sum et conturbatus* (*Psal. cxxxvii, 16*); et: *Quia elevans allisisti me* (*Psal. ci, 41*). Cumque menorarer justitiae vestre et virilis animi quem sciebam, coepi tamen simul cogitare divitias miserationum vestrarum, quas in plurimis expertus sum, et dixi: Quis seit si convertatur et ignorat dominus, et relinquat post se benedictionem? Certe, inquam, in omnibus et per omnia instructus est et amulari, et ignorare, et debellare superbos et parcere nihilominus subjectis (*Vulg. An. v, 852*), nisi quod magistrum sequens, etiam consuevit misericordiam superexaltare iudicio. Et acquieci solita illa mea presumptione loqui ad dominum meum, cum sim pulvis et cinis. Et ministrabat materiam spei, preci fiduciam, pietati rationem, quod adverterem hominem, non, ut assolet, versum in furorem cum indignatione recedere, et repetrere natale solum, moliri scandala, tentare seditiones: sed dedit locum iræ, et induit spiritum mansuetudinis, et declinavit ad vestros Cluniacenses, et inclinavit se humili genibus, humili precibus communivit, armis potentibus a Deo. His felis statuit adversum vos dimicare, et rigoris murum oppositum sibi talibus, ut jactat, pietatis machinis labefactare conabitur. Considit autem quod respiciens in orationem humili, nos spernetis precem eorum; et vincet pietas, quem tremunt potestates. Ego quoque securus cum talibus tendo manus, flecto genua, supplico pro supplici: audacter pronuntians debere misero suam prodesse humilitatem, cui adeo iusolenia sua nocuit: nec decere virtutem viaci a vitio in retributione.

(550) Scripta anno Christi 1139.

(551) Petrus is erat, qui, cum Salamanticensis Ecclesia diurno schismate sub triplice capite laboraret, ipse possessoris jure gaudens Romanum vocatus est ab Innocentio, qui petrum atiosque contendentes a dignate amavit. Petrus vero ad Cluniacenses se conferens, tam ad Bernardum, restitutionem forsitan

EPISTOLA CCXIII (552).

AD EUDENM.

Expostulat cum Pontifice. quod reconciliatio Petri Pisani, opera sua et auctoritate ipsius Papæ facta arritur.

Quis milii faciet justitiam de vobis? Si haberem judicem ad quem vos trabere possem jam nunc ostenderem vobis (ut parturiens lepori) quid memini. Exstat quidem tribunal Christi; sed absit ut ad illud appellam vos, qui illic (si vobis necessarium, et mihi possibile esset) velle magis totis viribus stare, et respondere pro vobis! Itaque recurro ad eum cui in praesenti datum est judicare de universis, hoc est, ad vos. Vos appello ad vos: vos judicate inter me et vos. In quo, quæso, puer vester tam male meruit de vestra Paternitate, ut cum inurere et insignire placeret nota et nomine proditoris? Numquid non me vestrum vicarium dignatio vestra constituit in reconciliatione Petri Pisani (552), si forte illum Deus per me revocare a læce schismatis dignaretur? Si negatis, probabo tot testibus, quot in curia tunc temporis fuerunt. Numquid non denique post hæc, juxta verbum domini mei, homo in suo ordine et honore receptus est? Quisnam ergo constantiae vestre suo consilio, vel magis suo dolo subripuit indulgia repetere, et quæ processere de labiis vestris, facere irrita? Et hoc ego dixerim, non ut apostolicum reprehendam rigorem, et zelum igne Dei succensum contra schismaticos, qui in spiritu vehementi conterat naves Tharsis, et instar Phinceos confodiat fornicantes, juxta illud: *Nonne qui oderunt te, Domine, oderam, et super inimicos tuos tabescerem?* (*Psal. cxxxviii, 21*.) Sed ubi non est pars culpa, pars plane non debet procedere 199 poena: nec convenit eadem involvi sententia eum qui peccatum, cum his quos magis peccatum deseruit. Proprie eum qui, ut peccatoribus parceret, sibi ipsi non peperit, auferte opprobrium meum, et restituendo quem statuistis, vestrae etiam tam sanæ et integræ opinioni consulite. Super hoc jam alia vice scripseram vobis: sed quia non est responsum milii, puto non pervenit ad vos hoc ipsum quod scripseram.

(554) EPISTOLA CCXIV.

AD EUDENM.

Episcopum Camerensem et abbatem Godescalcum conuocat.

Si cura, si memoria quantulacunque mei exstat adhuc in corde domini mei, et si que portiuncula antiquæ gratiæ inveniuntur etiam nunc in oculis ejus a puero ejus, neeat hanc experiri viro nobili et humili obtinuisse, nisi Toletanus, Zamorensis et Segoviensis praesules, ab Alfonso rege assisi, intercessissent, et electionem Berengarii ipsius Alfonsi cancellarii promovissent. Hæc ex Mauriquez, ad annum 1139.

(552) Scripta eodem anno

(553) Vide Vita S. Bernardi lib. II, cap. 7.

(554) Scripta circa annum 1140.

Nicolao (555) Cameracensi episcopo. Fateor me obnoxium illi, et omnium quæ pro eo facere valeo debitorem: non solum quia ubicumque potest, honorat nos et nostros, sed et propter veritatem, et mansuetudinem, et justitiam, quæ eum etiam apud vos commendabilem reddere possunt. Et, nisi fallor qui eum tribulant, falsi sunt, et non est in ore eorum veritas. Denique vos probabitis, et non est mihi verbis laborandum super hoc. Est præterea eum eo vir religiosus et sanctus Godescalcus abbas (556), pro quo similiter, si quid ad merita ejus nostra interventio addere potest, cibnixe oro ut in suis petitionibus exaudiatur. Arbitror enim nullam illum facere, quæ non digna sit exaudiri.

EPISTOLA CCXV (557).

AD EUNDÆM.

Per episcopo et decano Autissiodorensi.

Scribo vobis frequentissime vilis vermiculus, et in hanc impellor audaciam precibus amicorum. Fateor, audax sum, sed non mendax. Non suspicetur dominus meus in ore pueri sui inventum iri mendacium in omnibus quæ ad ipsum scripserit. Volo amicis gerere morem, non tamen in meam mortem. Nec euim ignoro ubi legerim: *Os quod mentitur, occidit animam* (Sup. i, 14). Falsitatem proinde nego, importunitatem non excuso: ipsa inveniat veniam, cetera non timemus. Amicus est dominus Autissiodorensis episcopas (558) et præcipiatus; quis ne sciat? Habet quan communiceat amico anxietatem, non falsitatem. Fidelem pro decau ipsius afferimus excusationem, absolutionem exigimus. Filii sumus unius patris (quod solita præsumptione loquor) qui esis vos. Confidamus quia non repellat filios pater, sed voluntatem timentium se faciet, et depreciationem eorum exaudiet, et letos faciet illos (Psal. cxlv, 19).

EPISTOLA CCXVI (559).

AD EUNDÆM.

*Comitem Radulfum, qui repudiata uxore sua aliam dicerat, patronos in curia reperire queritur.**Scriptum est: Quod Deus conjunxit, homo non separaret* (Matth. xix, 6). Surrexerunt viri audaces, qui non

(559) Anglerisque manuscriptis deest Nicolai nomine, nequidem prima littera de more designatum. Ex quatuor Colbertianis unus tantum codex in margine habet, Nicolao cui sane haec recte convenient, sed interest in his mouere lectorem. Cameracensi ecclesiae præfuit Nicolaus ab anno 1140 ad annum 1167.

(556) Vulgati addunt, *Montis Sancti Martini*, sed haec verba in Scriptis omnibus desiderant, non etiam in nonnullis *Godescalcus*, ubi *G. litera expressus*. Et hic tamen abbas fuit *Montis Sancti Martini* apud Atrebatenses, Ordinis Praemonstratensis, fundatus in epistola 253, n. 4; postea episcopus Atrebatensis, in epistola 284.

(557) Scripta circa eundem annum.

(558) Secliei Hugo.

(559) Scripta anno Christi 1142.

(560) Ille notati episcopi, qui Radulsi Veromanorum coadjutorum divorvium probarunt, nempe Simon Tornacensis ejus frater, Bartholomaeus Laudunensis, et Petrus Silvanectensis. Factum accurate narrat Hermaonus monachus Tornacensis aut ejus equitanus in Specielegii tomo XII, pag 480, ex quo id paucis accipe. Radulitus comes volens in matrimonio

timuerunt conjunctorum a Deo contra Deum disjungere (560). Neque id solum, insuper et adjecterunt conjungere noui conjungendos, addentes prævaricationem. Lacerantur sacra Ecclesiæ, seinduntur, prob dolor vestes Christi; idque, ad cumulum doloris, ab his a quibus resarciri debuerant. Amici tui, Deus, et proximi tui adversum te appropinquaverunt et steterunt (Psal. xxvii, 12). Nam qui mandatum tuum transgredieruntur, noui sunt alieni, non sunt extranei a sanctuario tuo, sed eorum hodie locum tenent, quibus dixisti: *Si diligitis me, mandata mea servate* (Johu. xiv, 15). Comitem Radulfum et uxorem ejus Deus conjunxit per ministros Ecclesiæ, et Ecclesia per Deum, qui dedit potestatem talēm hominibus. Quomodo quos Ecclesia conjunxit, disjunxit camera?

In quo facto illud solum conuenienter provisum est, quod in tenebris facta sunt opera tenebrarum. Qui enim male agit, edit lucem, et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus a luce. Quid mernil comes Theobaldus? quid peccavit homo ille? Si peccatum est quod dihgil justitiam et odit iniquitatem, non potest excusari. Si peccatum est quod reddit Regi quæ regis sunt, et quæ sunt Dei Deo, non potest excusari. Si archiepiscopum Bituricensem suscepit ad imperium vestrum, hoc est maximum et primum peccatum (561). En san-guis iste de manu ejus exquiritur! Qui retribuunt mala pro bonis, detrahant ei quoniam sequitur bonitatem. Multi clamant ad vos in Ito corde suo.

Cui injuriam filii vestri et oppressiouem Ecclesiæ digna animadversione vindicatis, et artifices hujus sceleris cum ipso eorum capite, eui quidquid libet, huc, apostolico vigore coerceatis, ut in Verticem ipsius iniquitas ejus decendant.

EPISTOLA CCXVII (562).

AD EUNDÆM.

Theobaldum causa justitia et paupertas ergo Sedem apostolicam, premi queritur, sed ad iniquapromissa comparsum ope Pontificis expediti rogat.

Tribulatio et angustia invenerunt nos. Comita est et continevit terra in mortibus hominum, in uium sibi copulari germanam: Alienora regine Francorum, nomine Petronillam, uxorem suam legitimam, quæ Theobaldi Campania cognitis neptis erat, consanguinitatis specie repudavit, probantibus tribus episcopis supra dictis. Delata hac de re queritorum est per consilium Theobaldum Burgundiorum principem ad aures Papæ, qui comitem vincendo anathematus ligavit, et episcopos ab officio per aliquod tempus suspendit. Confer Appendicem Sieberi et epistolæ sequentes.

(561) Et haec magna in Theobaldum invidia causa, de qua ita Herimannus mox laudatus a Papa clericum quendam, cognatum cancellarii sui, a nomine Petrum, a in Bituricensem archiepiscopum consecravit quod quia rex concedere noluit, christianitate privatus est. Id contigit anno 1144, post mortem Alberici archiepiscopi. Caetera accipies ex notis ad epistolam 219, ubi Theobaldum, quod Petrum archiepiscopum admisisset, male a rege habuum leges. Confer epistolam 219 et librum quartum de Via Berardi, n. 12.

(562) Scripta anno Christi 1142.

exsilis pauperum, dixitum quoque vinculis et carceribus. Ipsa religio venit in opprobrium et contemptum. Probro dicitur apud nos saltē mentionem facere pacis. Nusquam fides, nusquam innocentia tua (VIRG., EN., IV, 672). Amator innocentiae et pietatis cultor comes Theobaldus pene traditus est in animam inimicorum ejus. Impulsus est ut cadere, sed Dominus suscepit eum; et gaudet quod justitia et vestra obedientia in causa sit, apostolo acquiescente qui ait: *Si quid patinini propter justitiam, beati* (I PETR. III, 14); et in Evangelio: *Beati qui persecutionem patientur propter justitiam* (MATTH. V, 10). **V**æ nobis haec **¶¶¶** omnia presentia, sed minime praecavere potuimus. Quid plura? Ut non penitus desolatur terra, et omne regnum in se ipsum divisum consideret, compulsa est ille deoissimus filius vester, et ecclesiasticae libertatis amator et defensor, subjure-jurando promittere quatenus sententiam excommunicatiois, a legato vestro bona memoria magistro lyone datum in terram et persouam adulteri tyranii (563), qui caput et auctor exsilit horum omnium malorum et dolorum, atque in ipsam adulteram, faceret amoveri, quod sane tamen prefatus princeps fecit prece et consilio nonnullorum fidelium sapientiumque virorum. Dicebant namque id a vobis facile et absque kesimæ Ecclesiae impetrari, dum in manu vestra sit eamdem denuo sententiam, quæ justeda tuit, incontinenti statuere, et irretractabiliter confirmare: quatenus et ars arte deludatur, et pax proinde oblinetur; et qui gloriantur in malitia, et potens est in iniuriate, nihil inde lucretur. Multa hæc dicere vobis, sed non est opus de omnibus scribere, cum præsens sit qui omnia seit, et viva voce planius potes et plenus aperire.

EPISTOLA CCXVIII (564).

AD EUDEM EXCUSATORIA, ET NOVISSIMA.

Solita se apud Innocentium gratia excidisse animadvertens, causas offensæ occasione testamenti bonis cardinalis natus modeste diluit.

Domino et Patri reverendissimo INNOCENTIO, BERNARDUS, nibilum id quod est.

1. Putabam me aliquando aliquid vel modicum esse sed nunc, ut sentie, prorsus ad nibilum redactus sum, dum nescivi. Nec enim me dixerim omnino nibilum tunc fuisse, cum oculi domini mei super puerum suum essent, et aures ejus ad preces meas: cum omne quod scriberem, obvius manibus accepisset, et vultu hilari perlegisset, benignissime atque plenissime ad omnia postulata respondens. Modo autem me merito non modicum dico, sed nihilum, quoniam ab heri et nudiustertius avertit faciem suam a me. Cur hoc? quid peccavi? Multum,

(563) Radulfi, de quo præcedens epistola.

(564) Scripta anno Christi 1143.

(565) Vide epistolæ 144, 193.

(566) Scripta anno Christi 1143.

(567) Io scriptis nonnullis, quatuor; at lectio vulgata melior. Siquidem episcopus nec erat Gerardus cancellarius, qui hic quarto loco memoratur, postea Pontifex creatus, dictusque Lucius II.

A fateor, si pecunia cardinalis Ieronis bona memoriae (565) meo arbitrio distributa fuit, et non ad natum ipsius: quod utique ad aures domini mei fuisse perlatum, mihi relatum est. Sed confido quia nunc hujus rei veritatem cognoscetis, et veritas liberabit me. Non sum tam hebes, ut ignorem Ecclesie esse quidquid illæ rerum suarum non dederit.

2. Sed jam audite simpliciter veritatem. Si inventum fuerit in ore meo mendacium, ipsum os meum condempnabit me. Quando homo exiit hominem, absens eram, imo et valde remotus Audivi autem ab his qui atfuerunt, quod ipse fecerit suum testamentum; et quod fecit, feci et scribi: et de rebus suis que voluit, quibus voluit, ipse divisit quod residuum fuit, duobus alibiatus assistentibus iuxta sibi, et mihi pariter qui absens eram, dividendum communis; eo quod nobis nota esseat loca pauperiaria sanctorum. Porro abbates illi domum venientes, et non invententes me (detinebar enim tunc temporis ex vestro mandato pacis querendæ negotiis), nihilominus pecuniam, sicut eis visum est, divisorunt, me non solum non convante, sed et nesciente quid fecerint. Cedat jam, si placet, manifestæ indignatio veritati, nec mihi deinceps frons rugetur, aut supercilium deponatur: sed solita redeat serenitas blanda et benigno vultui, ac suo dengo sole lœta facies induatur.

¶¶¶ 3. Nam quod item comperi dispiueisse me in multis scriptitionibus meis, hoc me jam mettere non oportebit, quoniam facilie emendabo. Scio, scio, præsumpsi plus quam oportuit, parum attendens quis cui scriptare præsumerem: et ad id quidem audendum vestra me armarat beatitudinis, non negabis. Urgebat deinde charitas amicorum: etenim per pauca pro me scripsi, si bene memini. Sed ne quid nimis. Dabo, si potero zelo meo de cætero temperamentum, scientiam; et ponam dignum meum super os meum. Tolerabilius enim offendam aliquos ariorum, quam multis precibus defatigem christum Domini. Et nunc quoque non sum ausus scribere vobis de imminentibus Ecclesie periculis, et gravi schismate quod timemus, ac plurimis quæ sustinemus inconmodis. Scripsi autem sanctis episcopis vestro lateri adhaerentibus: ab ipsis audire poteritis, si scire placuerit, quæ scripseric ego.

EPISTOLA CCIX (566).

AD TRES (567) EPISCOPOS GURIE, ALBERICUM OSTIRNSEM, STEPHANUM PRENESTINUM (568). IGMARUM TUSCULANUM (569), ET GERARDUM CANCELLARIUM.

Pro interdicto quod erat in terra Regis propter archiepiscopum Bituricensem.

4. Quantum malum schisma in Ecclesia sit, et

(568) Albericus Virduni in Francia mortuus est, ad cuius tumulum Bernardus Sacrificium laudis obtrusse perhibetur in libro quarto Vitæ, n. 21. Ejusdem mentio in epistola 241. De Stephano in epistola 227.

(569) Igmarus seu Ymarus, ex monacho Cluniensi Sancti Martini a Campis Prior Charitatis ad Ligerim, deinde abbas Monasterii Novi apud Piçavos

quam sit detestandum et omnimoda devitandum, A evidenter quondam ostendit famosa et horrenda mors virorum illorum, quos ob istiusmodi pestem terra deglutiens, vivos transmisit ad inferos. Ostendit et illa persecutio Guibertina (570), sive Burdini temeritas, quos nostra jam tempora experia sunt, inter regnum et sacerdotium dividentes plaga pene incurabili, et castigatione crudeli. Ostendit et illa quæ nuper adhuc, post multam et multifariam Ecclesiæ vexationem et vastationem, tandem Deo miserrante finem accepit rabies Leonina (571). Merito proinde Salvator in Evangelio : *Vœ, inquit, homini illi per quem scandalum venit!* (Matth. xviii, 7.) Vœ nobis qui vivimus, plangere quæ pertulimus, dolere quæ sentimus, tremere quæ exspectamus! Et, quod pejus est, ad tam malum habitum humanae res devenierunt, ut nec rei humiliari velint, nec judices misereri. Dicimus *inquis*: *Nolite inique agere; et delinquentibus: Nolite exaltare cornu* (Psal. lxxiv, 5); et non audiunt nos, quia dominus exasperans est (Ezech. ii, 5). Supplicamus his quorum est peccata arguere, peccantes servare, ne calumna quassatum conterant, et lumen sumigans non extinguant: e: magis in spiritu vehementi conterunt naves Tharsis.

2. Si denuntiamus filii cum Apostolo ut obedient patribus per omnia, quasi aerem verberamus. Si patribus loquimur ne ad indignationem provocent filios (Ephes. vi, 1, 4), in nos potius eorum indignationem provocamus. Nec delinquentes satisfacere nec rectores seu correctores condescendere ulla- tenus acquiescent. Omnes suum stomachum sequuntur, et totis viribus funem in diversa trahentes, rumpunt. Heu! necdum recenti Ecclesiæ plagæ (572) cicatrix occolluit, et rursus scindere parant, rursus corpus Christi effigere cruci, rursus fodere (quod nomine interest pactieni inter Ludovicum Juniores et Argirium archidiaconum Aurelianensem ita, apud Chesnium tomo IV, pag. 764), demum cardinalis ab Innocente creatus, vir magna integritatis, ex Chronicō Cluniacensi, sub Pantio abbate. Ad hos cardinales item epistola 230 et duabus sequentes.

(570) Sic dicta a Guiberto Ravennate episcopo, quem Henricus IV imperator antipapam Gregorio VII et tribus sequentibus legitimus Pontificibus objecit. Mauricius Burdinus item Bracarense archiepiscopus ab Henrico V intrusus in sedem Romanam, a Calixto II, tandem in Cavense monasterium retrusus: cuius Vitam eleganter scripti Stephanus Baluzius in Miscellaneorum tomo III.

(571) Schisma Petri Leonis.

(572) Schismati nimisnam Anaelui.

(573) In uno Colberuno, pugnatores, bene ad sensum; melius, expugnatores.

(574) Rem ita narrat Willermus Nangius in Chronicō: «Anno 1142 orta dissensione inter papam Innocentium et regem Francorum Ludovicium, Ecclesia Galicana turbatur. Nam defuncto Bituricensi archiepiscopo Alberico, missus est Petrus, a papa ejusdem ecclesiae pastor consecratus. Sed a rege Ludovico repudiatus, nec in urbe recipitur, eo quod sine eius assensu fuerat ordinatus. Ipse vero rex Ludovicus concesserat Ecclesiae Bituricensi libertatem eligendi episcopum quem vellent, excepto dicto Petro; publiceque juraverat quod se viveante non

A latus innoxium, rursus vestimenta dividere, atque ipsam, quod in ipsis est, tunicam inconsutilem, quamvis frustra, dirumpere satagunt. Si qua in vobis sunt viscera pietatis, tantis vos opponite malis, ne in illa præcipue terra scissura fiat, in qua solent, sicut optime nostis, scissuræ aliae resarciri. Nam si auctor scandali, ore singulariter Iudicis, tremendo addicitur maledicto, quibus ~~putamus~~ putamus benedictionibus dignos hujus nequitiae fugatores et propugnatores (573)?

3. De duobus non excusamus Regem. Nam et juravit illicite, et perseverat injuste (574). Verum id non voluntate, sed verecundia. Nam probro ducitur, sicut optime nostis, apud Francigenas jurementum solvere, quamlibet male publice juratum sit, quamvis nemo sapiens dubitet illicita juramenta non esse tenenda. Verumtamen ne in hoc quidem excusari posse fatemur. Neque enim excusare nos, sed veniam postulare suscepimus, Vos videte an excusare aliquatenus eum possit ira, zetas, majestas. Poterit sine dubio, si misericordiam judicio super-exaltandam decernatis: quatenus videlicet talis aliqua consideratio in rege et puer habeatur, ut hac ei vice tali quidem tenore parcatur, quo tale aliiquid de cætero non presumat. Parcatur sane dixerim, si fieri possit salva in omnibus Ecclesiæ libertato, simul et archiepiscopo debita veneratione servata, quem manus apostolicæ consecravit. Hoc ipse Rex humiliiter petit, hoc nostra universa citramontana nimium jam afflita Ecclesia suppliciter deprecatur. Alioquin damus manus morib, tabescentes et arescentes prætimore ex expectatione que supervenerunt universo orbi. Siquidem deprecatione mea super hoc ab anno priore; et, peccatis meis exigentibus, depreciationem meam non exauditio, sed indignatio; indigationem autem desolatio pene erat futurus archiepiscopus. Qui tamen electus Romanus profectus est et consecratus fuit a papa Innocentio, dicente, Regem puerum instruendum et prohibendum, ne talibus assuescat, et adjectit, Veram non esse libertatem, ubi quis excipitur a principe, nisi forte docuerit coram ecclesiastico judice, illum non esse eligendum. Tunc enim auditur ut alias. Rex vero, sicut superius dictum est, archiepiscopum exclusit rediueat. Eum enim comes Theobaldus Campania recipit in terra sua, et ei omnes ecclesiæ obediebant. Indignatus ob hoc rex, convocavit omnes fere proceros suos, ut iuxta cum eo guerram inferrent comiti Theobaldo. » Sic Willermus, ex quo Matthæus Parisiensis, qui hoc refert ad annum 1146, corrigendus videatur. Haec autem dissensio eo usque progressa est, ut non solum rex Ludovicus terras comitis Theobaldi hostiliter vastaverit, sed etiam Vitracum castrum cum magna promiscui sexus multititudine concremaverit, immo et in ecclesiis ditionis ipsius fieri prohibuerit electiones episcoporum, vel ordinationes, eas Roberto fratri suo tradens occupandas, ut de Remensi, Parisensi, et Catalanensi S. Bernardus graviter conquesus est, tum in epistola 222, ad Joslenum Suessionensem maxime in epistola 222, ad Stephanum Prænestinum. Tandem vero calamitosum hoc divortium Eugenio III Sedem Romanam ineunte S. Doctoris opera extinctum est.

universæ terræ secuta est. Si quid zelo urgente
erupit quod non fuit, aut secus quam fuit dicendum;
sit, quæso, apud vos quasi non dictum: ubi vero
dixi quod oportuit, et ubi oportuit dici; sit non
frustra dictum.

EPISTOLA CCXX (574).

AD LUDOVICUM RECEM FRANCORUM.

Iniquam regis postulationem in causa Radulfi rejecit, monens eundem non premere innocentes, et irritare contra se Regem supremum.

1. Libenter quidem, sicut ipse fateri dignamini, etiam propria attestante conscientia, quæ ad honorem vestrum et regni vestri utilitatem spectant, pro nostro exiguo posse, et quærimus, et quæreremus. Cæterum quod nostræ humilitati querimini super anathemate mox innovando in comitem Radulfum (575), et vultis me dare operam omni modo ut non fiat, ob multa mala quæ secutura iude putatis, prorsus non video quomodo implere possim, et mandato obviare apostolico: quod etsi possem, non video quod rationabiliter possem. Doleo quidem de malis, si inde proveniant: sed non ideo tamen debemus facere mala, ut veniant boua. Satius tutiusque hoc totum profecto omnipotentis Dei judicio et dispositioni relinquimus, qui potest facere ut et bona quæ ipse vult fieri, fiant et maneant; et mala quæ mali moluntur, non veniant; aut certe in eos ipsos posius, qui ea volunt et quærunt, veniant.

2. Valde autem contristat me unum quod in litteris vestre Celsitudinis continetur, quod videlicet debeat obviare res ista paci factæ inter vos et comitem Theobaldum. An nescitis vos graviter offendisse in eo quod comes Theobaldus violentia guerræ vestrae contra Deum et justitiam jurare compulsus est, non solum quia quereret, sed etiam quia efficeret ut predictus comes Radulfus et terra ejus iam indebito imo tam illicite absolveretur? Quid iterum vultis peccatum peccato addere, et iram Dei super vos (quod absit!) accumulare? Quid peccavit comes Theobaldus, ut iram vestram rursum incurrire mereatur qui ei absolutionem comitis Radulsi, licet injustam, sicut scitis, tanto labore et difficultate obtinuit; et redivivam excommunicationem, quamvis justissime redeuentem, nec ~~200~~ quæsivit, nec querit, utpote quod timore vestro etiam abjuravit? Nolite, quæso, nolite, domine mi Rex, Regi vestro, imo omnium Conditori, tam evidenter in suo regno et in sua possessione audere resistere, et manum extendere tam frequenti et temerario ausu adversum terribilem, et eum qui aufert spiritum principum terribilem apud reges terræ. Acriter loquor, quia acriora vobis formido: quod non ita vehementer timerem, nisi vos vehementer diligerem.

(574) Scripta anno Christi 1142.

(575) Duabus ex causis indignatus est rex ob anathema Radulfo inflictus; uniram et quod Radulius ejus cognatus erat, teste Hermanno monacho Tornacensi; et quod sororem regiæ superduxerat, ex dictis.

A

EPISTOLA CCXXI (576).

AD EUMDEM.

Unde supra. — Graniter Ludovicum regem arguit, quod, pravis consiliis adhærescens, pacis consilia respuat. Se quidem hactenus regij nominis studiosum, deinceps solius veritatis patronum, nec non malefactorum ejus testem fore.

1. Scit Deus quantum vos, ex quo novi, dilexi, et vestrum honorem volui: scitis vos quanto labore quantaque sollicitudine toto anno præterito quærendæ paci vestrae intendi, una cum aliis fidelibus vestris. Timeo autem ne sine causa laboraverimus in vobis. Vos namque, ut manifestum est, a bono et sano consilio quod acceperatis, nimium cito nimiumque leviter resilitis: et ad mala priora, quæ dudum non immerito perpetrasse vos plangebatis, adhuc recentibus illis plagis, rursum, ut audio, nescio quo diabolico consilio, festinatis. A quo enim nisi a diabolo procedere hoc consilium dixerim, per quod fit ut incendiis incendia, homicidiis homicidia adstantur (577), clamor denuc pauperum, et genitus competitorum, et sanguis interfectorum auribus personent Patris orphanorum, et Judicis viduarum? (Psal. LXVII, 6.) Plane his hostiis hostis ille antiquus nostri generis oblectat, quoniam ipse homicida est ab initio (Joan. VIII, 44). Et nolite frustra occasione sumere de comite Theobaldo ad excusandas excusationes in peccatis (Psal. CXC, 4), cum vir ille paratum se dicat, et hoc omnimodis deprecetur, venire ad conventiones quæ inter vos cucurrent quando facta est pax, et secundum judicium diligentium nomen vestrum, eorum scilicet qui mediatores inter vos extiterunt, per omnia satisfacere velit, ut, si prævaricationis forte ab ipsis argui poterit (quod non existimat) continuo, ad honorem vestrum corrigere non cunctetur.

C

2. Verum vos nec verba pacis recipitis, nec pacta vestra tenetis, nec sanis consiliis acquiescitis: sed nescio quo Dei judicio, omnia vobis ita vertitis in perversum, ut probra honorem, honorem probraducatis, tuta timeatis, timenda contemnatis: et, quod olim sancto et gloriose regi David Joab legitur exprobrasse, diligitis eos qui vos oderunt, et odio habetis eos qui vos diligere volunt (II Reg. XIX, 6). Neque enim qui vos instigant priorem iterare malitiam adversus non merentem, querunt in hoc honorem vestrum, sed suum commodium, imo nec suum commodium, sed diaboli voluntatem; ut Regis (quod absit!) potentiam concepti furoris habeant effectricem, quem suis se posse adimplere viribus non confidunt, inimici coronæ vestrae, regni manifestissimi turbatores.

3. At quidquid vobis de regno vestro, de anima et corona vestra facere placeat, nos Ecclesiæ filii, matris injurias, coemptum et conculcationem omnino dissimulare non possumus, quæ illi, præter illa

(576) Scripta anno Christi 1142.

(577) Huc spectant que de castro Vitriaco, una cum promissa multitudine incenso, dicentur in notis ad epistolam 224, unde Vitriaco-Incenso nomen, ad Matronam, in pago Partensi.

que in eam jam præcessisse miserabiliter plangimus, iterum de novo pertinuere inferri, partim imminacere sentimus. Profecto stabimus et pugnabimus usque ad mortem, si ita oportuerit, pro matre nostra, armis quibus licet, non scutis et gladiis, sed precibus detibusque ad Deum. Et ego quidem, qui me memini, præter quotidianas preces quas pro pace et salute vestra atque regno coram **295** Domino supplex ipso teste fuisse debam, euam apud Sedem apostolicam litteris et nuntiis causam vestram agisse, fateor, usque pene ad propriæ conscientiæ lassionem, et ipsius summi Pontificis justam (quod diffiteri non debeo) contrame indignationem; ego, inquam, assidus vestris, quos innovare quotidie non cessatis, excessibus provocatus, dico vobis, incipio pœnitere super insipientia mea prior, qua plus justo vestrae adeo lescentiae hucusque favi; et de cætero pro mea exiguitate non deero veritati.

4. Non tacebo quod cum excommunicatis iteratio fœdus et societatem mire satagit: quod in necem hominum, combustionem domorum, destructionem ecclesiæ, dispersionem pauperum, raptoribus et priedonibus, sive dicitur, adhæretis, juxta illud Prophetæ: *Si videbas furem, currebas cum eo; et cum adulteris portionem tuam ponebas* (Psal. XLIX, 18); quasi noui satis per vos mala facere valeatis. Non silebo quod illicium illud maledictumque juramentum inconsultissimum usurpatum a vobis contra Bituricensem Ecclesiam (pro quo, heu! tot et tantum mala jam nunc merito provenerunt) non ita tandem corrigitis, ut Christi œvibus apud Catalaunum pastorem præfici non sinatis: insuper et fratri vestro (**318**), ejusque militibus, sagittaris, ballistariisque dominis episcopales contra jus et fas habitandas, et res Ecclesiæ in hujusmodi nefarios usus proligandas audacter nimium exponatis. Dico vobis: non erit diabolus, si haec ita facere pergit. Et ideo, domine mi rex, amicabiliter moueo vos et fideihter consulo vobis ut ciuius ab hac malitia desistatis, si forte iam ferire parantis magis, Ninivite regis exemplo, penitentia et humilitate prævenire possitis. Pure loquor, quia duriora vobis formido: sed mementote a Sepientia dictum, *Meliora esse verbera amici quam fraudulentia oscula iniici* (Prov. XXVII, 6).

EPISTOLA CCXXII. (579).

AD ROSENUM (380) SULSIONENSEM EPISCOPUM, ET
SUGERUM ABRATEM SANCTI-DIONYSII.
Quæritur apud eos, ut Regis consiliarios, de inquisi-
tione contra Theobaldum molitionibus, contra pac-
sum et pacem instam.

4. Scipseram Regi, arguens cum super malis que-
runt in regno ejus, ipsius, sicut dicitur, assensu:
et quod rescriptu, dignum duxi vobis, qui de con-

(578) Roberto scilicet, de quo in epist. seqq. in 224 n. 2 et in 304. In epist. 293 inter Chersonenses, que est Cisterciensis Capituli ad Ludovicum Junio-rem conqueruntur Pares quod Robertus comes, ejus germanus consideret carnes in suis ipsorum grangiis contra ordinis interdictum. De Catalauensi ecclesia vide infra ad epistolam 224.

(579) Scripta anno Christi 1142.

(580) Rulom cognominat Ordericus pag. 889. Ad eum epistola 342 prius tres sequentes

Asilio ejus astis, insinuandum. Miror enim si ita cre-
dit ut loquitur, et, si non credit, quomodo consecio mihi utique omnium (sicut scitis) que ad pacem refor-
mandam facta fuerunt, ista persuadere conatur. At enim, sicut potestis videre in litteris ejus, cum male servata in parte Comitis pacta conaretur ostendere: « Adhuc suspensi manent episcopi nostri adiue tertio nostra interdicta est. » Quasi vero eu-
jusquam ecclesiastici absletio interdicti ad comitem **Theobaldum** pertineat, aut hoc ipse aliquo modo pepigerit se facturum. « Illusus est » ait,
« comes Radulfus, ei iterum relegatus est. » Et hoc quid ad comitem Theobaldum: Nonne quidquid de
haec re promisit, fideliter elaboravit, et efficaciter adimplevit? Ille vero deprehensus est in astutia sua,
et cecidit in foveam quam fecit. En est hoc totum
cur irrita faceret Rex pacta sua, quae distinxerunt
labia vestra? An propter hoc decuit incandescere
iram Regis contra Beum et Ecclesiam ejus, contra
se ipsum et regnum suum? Itane propter haec debuit
oblivisci honoris sui, ut, ad debellandum hominem
suum; quem non dico difidaverat, sed nec submo-
nuerat vel posuerat ad rationem, mitteret fratrem
suum, idque per Catalaunum **293**, de qua potis-
simum civitate scitis quid Rex cum comite Theobal-
do pepigerit?

2. Sed Rex adhuc aliud addit, quod matrimonii
sibi molitur conjungere, contra ejus fidelitatem,
comitem Flandrensem et Suessionensem (381). Et
Bea fidelitate quidem suspicio est, non certitudo.
Porro inanes suspiciones certis pactiibus preju-
dicare quale sit, vos videritis. Quanquam id omnino
creendum non fuerit de tali viro. Numquid enim
hostes sunt Regis, quibus alligatur Comes, et non
magis homines ejus et ejus amici? Nonne consan-
guineus Regis, et, sicut latetur, baculus regni comes
Flandrensis est? Quid ergo contra Regis fidelitatem
facit ejus homo, et fidelis ipsius, si aliis ejus amicis,
suo rūm matrimonii copulatur? Nonne si quis sim-
pli oculo rem ut est consideraret, magna potius
pax regni, magnamque rober, et magna posset pu-
tari securitas?

3. Illud autem miror, quemodo Rex dicere non li-
muerit, cognoscere se quia neverum ego, comitem
DTheobaldum in partem suam, contra Regem, comi-
tem Radulphi transe attentasse Nam et viva voce
auctor nostro plus dixit quam scripsit, quod man-
daverim stiepius dicto Radulfo maximam partem pec-
culorum ejus me suscipere, si vellet comiti Theo-
baldo adhaerere. Si natus est homo ille per quem ista
mandaverim, veniat et arguat me palam: si scripsi

(381) Barones regis vocal Bernardus in epistola 224, n. 3. Hunc locum explicat Hermenlaus Tornacensis, pag. 394 ubi de Theoderico Flandrensi co-
mite, qui « filiam suam promiserat Henrico, comiti Theobaldi filio licet rex Francorum conyngium ui-
teretur dissolvere, tertio gradu consanguinitatis di-
ceus eos invicem propinquos esse. » Aliud item ma-
trimonium Theobaldus cogitabat, nempe filie sue
cum comite Saessonensi, infra in epistola 224, n. 4.

litteras, proferantur in medium. Viderit ipse cui credidet : certus ego sum quia unquam noverim quod imponit. Ideo arbitror et de comite Theobaldo, quia et ipse omnime dissetetur. Videat proinde Deus et judicet, quod nunc de suspicione comes Theobaldus arguitur ab eo qui manifeste conractiones suas ipsum sibi attraxit comitem Radulfum, contra Dei præcepta, contra sententiam summi Pontificis adultero et excommunicato communicans.

4. Ait quoque Rex : « Pene habuimus duos gravissimos oppugnatores. » Et propheta subsannans responderet : *Ibi trepidaverunt timore, ubi non erat timor (Psal. xiii, 5).* « Ecce, » inquit, « oppugnamur qui non oppugnavimus : persecutionem patimur, qui non persecuti fuimus. » Quis oppugnat, obserero? quis oppugnat, quisve persecutus? Nonne comes obsecrat et humiliatur, honorate paratus ut regem, servire et obsequi tanquam domino suo, obnoxie pro pace supplicans, et bonam Regis (quod in se est) sibi conciliare satagens voluntatem? Esto quod non sit ita, sed magis Cemes Regi mala omnia moliatur: nonne ad id quod statutum fuisse scitis, fuerat recurrendum? Sic enim inter se pepigerunt ut, si qua de conventionibus illis controversia aut dissensio nasceretur, nihil mali sibi invicem facerent aut quererent, donec coram nobis tribus pariter, et domino Autissiodorensi (582), ventilata res esset atque discussa, qui et tunc mediatores fuimus: et si quid emerget controversiae, debuimus esse reconciliatores. At id modo cunctimodis Comes flagitat: sed Rex abnuit.

5. Denique esto quod omnino male meruit Comes: sed Ecclesia Dei quid meruit? Quid, inquam, meruit, non jam sola Bituricensis Ecclesia, sed et Catalaunensis, etiam et Remensis, etiam et Parisiensis? (583) Habeat Rex adversus Comitem jus: sed de quo jure, obsecro, de quo jure presumit ut Ecclesiarum possessiones et terras devastet, ut Christi ovibus pastores præfici non permittat: ut his quidem electorum promotionem prohibeat, aliis vero, quod hactenus inauditum est, dilationem electionis indicat, donec universa consumpserit, donec diripuerit pauperum facultates, donec penitus desoletur terra? An vos ei consuliis talia? Miram valde, si contra vestrum consilium fiunt haec. **B**ut murum magis et malum, si vestro consilio fiunt. Etenim consulere talia, manifeste schismia fabricare est, Deo resistere, Ecclesiam ancillare, et novam in servitatem ecclesiasticam redigere libertatem. Si quis Dei hñdels, si quis Ecclesie filius est, profecto stabit et opponet se, quoad poterit, murum pro domo Dei. Nam et vos ipsi, si pacem desideratis Ecclesie, sicut oportet filios pacis, quomodo non dicam tractatis ea, sed vel interestus consilii tam maligni? Quidquid mali fecerit, merito non

(582) Illogone, cajus epistola 226.

(583) De Bituricensi, id patet ex notatione ad epistolam 216; de aliis intelligitur ex epistola 224.

(584) Scripta anno Christi 1142.

(585) Serenitatis titulum, quem superius regi Francorum tribuit in epistola 179, n. 3, hic tribuit epi-

A Regi juveni, sed consiliariis senibus imputatur.
AD JOSLEMEN EPISCOPEM SUSSIONENSEM.

Satisfacit episcopo, cajus litteris præfixa talis erat salutatio, « Salutem in Domino, et non spiritum blasphemie. » Requirit nihilominus in eo majorum zelum ad vindicandas Christi et Ecclesie injurias.

1. Minime quidem ego spiritum blasphemie habere me arbitror, sed nec cuiquam maledixisse, aut maledicere velle me scio, principi præsertim populi mei. Cæterum quidquid illud sit, quo se læsan vestra Dignitatis judicial, peto veniam. Scio enim qui dixit: *Blasphemiamur, et obsecramus (I Cor. iv, 13).* Dico ergo eum beato Job: *Quæ locutus sum, utinam non dixisset: et ultra non addam (Job. xxxix, 35).*

BJam, domino abbatи Sancti-Dionysii pro communi querimonia scribens, utrique vestrum responderam, et putaveram me fecisse satis. Et quoniam, ut video, nondum quievit indignatio vestra, quæ forsitan adversus Ecclesie conculeatores justius incanduisset, etiam vobis dico: schismaticos vos aut somitem esse scandali, nec dixi, nec scripsi, nec credidi, et dico securus: nec vercor quod mea pagina arguat mendacia. Scrutamini eam, si placet: et si ita inveneritis, reum me fatebor grandis sacrilegii, et revera, sicut notatis, spiritu blasphemie agitatum illa scripsisse.

2. Ne tamen humilis satisfactio spiritum videatur excludere libertatis, dolui fateor, et doleo, quod nondum ea vos libertate, qua deceret, comperimus

CChristi uelisci injurias, Ecclesie defendere libertatem. Dolor iste compulit me scribere dura, non tamen illa que impingitis. Putaveram siquidem (et adhuc putarem, nisi timerem vobis in hoc esse modestus), nequaquam sufficere quod schismatis non estis auctores, nisi et eos qui sunt, cujuscunque dignitatis sint, tota libertate pro viribus coercatis, et eorum consilium atque consortium exscretis. Putarem, inquam, gloriam vobis esse, si dicere possitis et vos: *Odivi ecclesiam malignantium, et cum impiis non sedebo (Psal. xxv, 5).* Numquid soloni decebat zelus ille prophetam, et non hodie quoque a Domini sacerdote requiritur, de quo dicebat: *Nonne qui oderant te, Domine, oderam, et super inimicos tuos tabescbam? (Psal. cxxxviii, 21.)* Optarem sane (ut salva vestra Serenitate (585) id quoque eloquar) hunc zelum vos exercuisse in puerum (586). regem, qui, non tam pueriliter quam crudeliter, sine causa irrita fecit et vestra sane eosilia, et sua paeta. Sine causa regnum suum conturbat: bella ubique cœlis terrisque suscitat: ecclesias vastat, sacra temerat, exaitat iniquos bonos persequitur, perimit innocentes. Haec, inquam vultem vos dñere, his contradicere et resistere, quod in vobis est.

scopo, sed in anima regis consiliario; quo nomine etiam Innocentium salutat in epistola nunc 337, n. 1.

(586) Scripturæ more puerum vocit Ludovicum Innoarem, qui tum conjugatus erat, et quidem duos supra viginti annos natu. Eadem vox eodem sensu in epistola 170 et alibi passim.

Sed meum non est magistrum docere Jeslensem, minus autem reprehendere episcopum, qui magis me et alios peccantes redarguere et errantes corrigeret debet. En 208 quantum vos timeo. Clansam habetis epistolam, qui de priore aperta male suspicatus estis. Nam ego quidem nihil in hoc aliud cogitavi, nisi quod ad diversos seribentem necesse est, juxta consuetudinem, epistolam cera non claudere (587). Jam et pro hoc quoque veniam peto.

EPISTOLA CCXXIV.

AD STEPHANUM PRÆNESTINUM EPISCOPUM (588.)
Malefacta Ludovici regis et injurias in Ecclesiam, episcopos, aliosque exponit.

1. Loquitur Jeremias ad Deum pro adversariis suis, ita dicens: Recordare, Domine, quod stetarim in conspectu tuo, ut loquerer pro eis bonum, et averterem indignationem tuam ab eis; et inuit: Propterea, inquit, da filios eorum in famem, et deduc eos in manus gladii (Jerem. xviii, 20, 21). Et adhuc alia in hunc modum æque gravia imprecatur illis. Quod propterea nunc apud vestram Reverentiam memorandum putavi, quoniam simile mihi aliquid cum

(587) Hinc in epistola 304: « Sigillum non erat ad manum. » Idem in epistola 402. Bernardi nomen et effigies sigillo impressa erant, ex epistola 284.

(588) Scripta anno 1143. — Stephanus Praestinus, ad quem etiam epistola 219, ex Ordine Cisterciensi cardinalis ab anno 1140, mortuus anno 1144. Ermaldus « Stephanum, totius moles virum » appellat in libro secundo de Vita Bernardi, n. 49. Eundem laudat præter alias Joannes Sarisberiensis in Poyetiaci libro vi, cap. 24. Catalaunensem fuisse cunctorum ex hujus epistola numero 2.

(589) Quis fuerit rerum tum Ecclesie, tum politiae status in Gallia sui hoc rege Ludovico Juniore, superioribus quidem epistolis 216-222 satis ostendit: præsentis vero in priuis hispidam et luctuosam Ecclesiam Gallicanæ faciem depingit. Idem testatur Otto Frisingensis Chronicus libro vii, cap. 21, ubi ait: « Francia occidentalis rege suo anullo, sub illius filio Ludovico, qui adhuc supræses est, ob ipsius ac Theobaldi Blesensis comitis guerram tot prediis ac incendiis perpessa est discrimina, quod nisi religiosorum, qui ibidem morabantur, meritis, orationibus et consilio nuper pacata fuisset, usque ad internectionem deleta putaretur. » Ita Otto. Ecce religiosorum orationibus et consilio sains Galliæ adserbitur. Quis enim dubitet mundum meritis, ut aiebat ille, stare Sanctorum? et cui dubium inter hos agmen doxisse Bernardum, communem quasi non Galate solius, sed et Europe totius, ne dicam orbis, consularium et caduceatorem? ut ex Epistolis ejus quæ quaversum scriptis colligere licet. Ceterum, ut id obliter moncam, mirum videri possit unde Ludovicus ille Junior iam sit laudatus Historicus, quod affirmat Godonis ad annum 1180. Certe si Bernardini, incorruptum videlicet judicem consulas epistolais, et presenti potissimum, dixerit non admodum fuisse laudabilis. Sed ita sunt mores hominum: pro aliocto suo laudant et vituperant. Exempla non est cur longe petamus. Nam et hodie regum, principumque quorundam consilia, expeditiones, fœdera aliquæ facinora, quam dispare habent testimonia aë pœdies! Alii quippe in laudis gloriosa que arguitur trahunt quæ alii gravissime insectantur et damnant. Alii censent hujusmodi bella in Religiosis et Ecclesiæ dampnum geri, foeri heresies, loca Deo dicata profanari, conculari sacra, miseros

A Prophetæ video accidisse. Vos enim scitis quomodo ego quoque pro Rega steterim in conspectu domini mei, corpore quidem absens, sed præsens spiritu, ut loquerer pro eo bonum. Bona siquidem pollicebatur. Nunc autem, ipso reddente pro bono malam, cogor contraria scribere. Pudet erroris, et false spei quæ de eo conceperam: et gratias ago quæ pro eo simpliciter supplicans non fuerim exaudiens. Putabam me deferro regi pacifico, et ecce invenior gravissimo hosti Ecclesie assentasse (589). Conculetur apud nos sancta Ecclesia, turpiter ancillatur. Nam et electiones episcoporum prohibentur fieri; et sicubi id præsumptum a clericis fuerit, electus episcopari non sinitur. Denique sedet in tristitia Ecclesia Parisiensis, proprio destituta pastore B et nemo est qui de substituendo alio mutare audeat.

2. Non sufficit spoliari bonis præsentibus domos episcopales: etiam in terras et in homines manus sacrilega circumquaque desævit, tosus insuper anni ex eis sibi redditus vindicandu. Vestra Catalaunensis fecit quidem electionem; sed qui electus est (590).

Opprimi, Reipublicæ statum pessimum, Ecclesie vigorem dignitatemque labefactari. Alios tamen iuvenes qui haec mala dissimulent aut palliare noriunt, eosque quorū opera et auspicio haec geruntur summis in celum laudibus vehant. Per haec tamen debitum Ludovicus, si quam deinceps adulteriæ aetate laudem meruit, detractum non imus. Forte enim, annis maturior, rebus præclare gestis prioris aetatis maculas eluit. Nam pluribus annis

B Bernardo superstes fuit: mortuus summum anno 1180. Quamvis recipiscentiæ indicia ipsi quoque Bernardo dedisse legamus. Nam ita de eo Amilius in Ludovico VII: « Rex (Ludovicus) magna et ira, et manu illatus » (nempe in Theobaldum comitem Blesensem) « Victoriacum, quod oppidum sub potestate Blesensis erat, captum dicitur. Profana saeraque leca sine discrimine incedit, in æde principis ad mille quingento puberes impuberescue promiscue combusi, qui sancti latere templi salutem lecturi, ad ararum tutelam supplices confugerant. Mex se eloignans Rex ingenti dolore atque inde incerto corpore, se afflictabat, neque solatii nullis sublevari poterat: cum diuus Bernardus ad illam veni evocatus, quod in eo multum divinitatis claueret: ac jam antea rege Crasso, querenum (ut prædicabatur) successumque discipulus, et nullo praeterea præceptore docissimus, et soliditudine in celebratissima ex umbra in solem, sanctitudinem eruditioque importarat. Is tunc intromisssus, ac reverendissime a Rege exceptus, cum ejus letum conspiceret curiosaque didicisset: Haec, inquit, lacrymæ, nisi cito exarescant, extinguerem puerum Victoriacensis incedit nemoram. Tantum adde illis constantiam roburque, et ne sit velut mulieris ploratus; viriles ac vere regios animos gere. » Ceterum quæ de frustrata a Ludovico episcoporum electione hic dicuntur, manifesta sunt ex notis ad epistolam 219.

(590) Gaufridus Catalaunensis episcopus, de quo in epistola 66 mortuus anno 1142; in cuius locum electus Guido, de quo hic. Sanisonem Remensem archiepiscopum, quod Theobaldo foveret, expulerant regii ministri, qui urbis ecclesias Sanctæ-Marie, Sancte-Roinigii, Sancti-Nicasii deprendebantur. et suburbanum Sandi-Theoderici monasterium. Nulla hic mentio de Parisiensi episcopatu, in quo iam Stephano mortuo subrogatus erat Theobaldus

ecce jam diebus multis debito honore frustratur, et scitis quam non atque gravi gregis lominici detrimento. Commisit Rex gerinano suo Roberto vices episcopi (591) : et ille in cunctis terris rebusque Ecclesiae iustitiae versans, et pro vice sua ubique haud segniter agens, infert eolis quotidianas hostias, non plane pacificas, clamores pauperum, lacrymas viduarum, planetus orphanorum, gemitus compeditorum, sanguinem intersectorum. Verum angustus est malitia ejus ille episcopatus. Remensem invadit, atque in terra sanctorum iniqua gerit, non clericis, non monachis, non sanctimonialibus parceus. Denique sanctæ Mariæ, sancti Renigii, sancti Nicasii, sancti Theodericæ terras fructiferas, et villas populosas, ita in ore gladii devastavit, ut pene in solitudinem redegerit universas. Frequens in omnium auribus vox : *Hæreditate possideamus sanctuarium Dei* (Psal. LXXXII, 13). Sic Rex emendat quod in Ecclesiam Bituricensem Herodiano jureamento commisit.

¶ Præterea Rex, nobis quidem non parum laborantibus, pacem cum comite Theobaldo fecerat ; firmæ, ut putavimus, amicitiae fœdus inierat ; et ecce occasiones querit quomodo recedat ab amico. Atque hoc grande crimen quod impingitur Comiti, quia cum baronibus Regis de liberis suis contrahit matrimonia (592). **¶** Suspecta est illi dilatatio charitatis, nec se putat regem, si se amaverint principes. Conjiciat prudenter vestra quid animi erga subditos gerat, qui de odio atque discordia, si fuerit inter suos, se æstimat fortiorum. Videat et perpendat si est hic homo a Deo, qui in suorum magis multa similitate quam charitate conolidit, cum charitas sit Dens (*I Joan.* iv, 8) : quod minime faceret, si sapientiam illios haberet qui ait : *Fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio* (*Cantic. viii, 6*). Proprieta ergo pacis conventiones et constitutions manifeste transgreditur : nec tenet pacta sua, pœna distinxerunt labia sua. Denique revocavit in domum suam, et ad consilium suum virum adulterum et excommunicatum (593), quem ex constituto ejecerat ; et pro excreenda majori malitia, aliis multis nequam æque excommunicatis, perjuris, inendiariis, homicidis, Rex et advocatus Ecclesie adversus Ecclesiae (quod non est dubium) amatorem et defensorem denno sociatar, juxta illud prophetae : *Si videbas furem, curiebas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas* (Psal. LXIX, 12).

4. Ad hanc cogit suo mōre episcopos ad maledicendum benedicendis, et iterum benedicendum maledicendis : et quoniam non obtemperatur pro suo

(591) Vide epistolam 222, n. 4.

(593) Vide epistolam 222.

(593) Seilicet Radulfum. Vide epistolam 216 et sequentes.

(594) Joannes Besly in *Historia Gallica comitum Pictaviensium*, pag. 143, sic explicat hunc gradum consanguinitatis inter Ludovicum VII et Eleonoram ejus conjugem, Guillimi comitis Aquitanici filiam, ut Aldeardis Eleonoræ proavia soror fuerit uxoris

PATROL. CLXXXII.

A libita sibi, circuit mare et aridam, ut inveniat jura tores, quorum perjuris, quos fortassis Deus conjungit, per homines separantur. Qua fronte, obseruo, tantopere alius præscribere de consanguinitate laborat, homo cum sua (quod palam est) tertio ferme consanguinitatis gradu permanens consobrina? (594) Et quidem inter filium comitis Theobaldi, et comitis Flaujrensis filiam ; et item inter comitem Suessioensem, et filiam comitis Theobaldi, si consanguinitas sit, nescio : scienter enim illicita matrimonia nec laudavi unquam nec laudo : sed sciatis vos, et sciat dominus meus, prohibere horum nuptiarum, si quo modo conjungi fas fuerit, examinare Ecclesiam est, et multam illi subtrahere fortitudinem. Nec aliam puto adversantium ipsis nuptiis intentionem, nisi ut in terris prefatorum principum non possint habere refugium quicunque audirebant contradicere schismati quod minantur. Hucusque zelus meus, Non possum enim ego emendare quod potui redarguere : potius et commonere eum qui possit. Zelus domini mei faciet hoc. Ipsum autem necessarium in magno Ecclesiæ labore atque periculo compellandum ; et per nullum dignus quam per vos, qui ejus lateti et spiritui adhaeretis. Apud quem, quæso, habete me excusatum, quod Rege mutato mutaverim stylam, qui ad ipsum Deum Dei prophetam dixisse scitis : *Cum viro innocentे innocens eris, et cum perverso perverteris* (Psal. xviii, 26).

EPISTOLA CCXXV (595).

AD DOMINUM EPISCOPUM SUSSIONENSEM (596).

Hortatur ad studium pacis.

Laboravimus, sed de profectu adhuc quæstio est. Seminavimus multum, sed intulimus parum. Fatalem nos egisse vestra opera et præsentia. Verum quod eam non requisivimus in tanta necessitate, per amicum communem Sancti-Dionysii abbatem docebimini. Nunc itaque ne de æterno dissimuletis, sed secundum sapientiam vobis a Deo datam studeatis quæ ad pacem sunt, monemus sanctam sollicitudinem vestram. Nam rogaudent non estis pro tali re, qua utique constat non modo valde honorificari ministerium vestrum, sed et turpari admedium si negligitis. In indicta celebritate apud Sanctum-Dionysium speramus videre vos (597).

¶ EPISTOLA CCXXVI (598).

AD LUDOVICUM REGEM FRANCORUM.

Bernardus et Hugo queruntur de pertinacia regis in male ciupis: irites esse suos in concilianda pace labores non sine regni ejus exitio dolent.

Ludovico Dei gratia illustri regi Francorum et Humberti II comitis Maurianensis, proiadeque matre Adele, quo uit Ludovici regis mater.

(595) Scripta anno Christi 1143.

(596) Josenum.

(597) An indictos regni optimatum conventus ? an Indicti celebritas, quæ mense februario in festo dedicationis apud Sanctum-Dionysium colitur, ipso die sancti Matthei ?

(598) Scripta anno Christi 1143.

dui Aquitanorum, Hugo Autissiodorensis qualis
canque minister, BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus
abbas, diligere justitiam, et judicare terram sapienter.

1. Diu est quod egressi de domibus nostris,
expositis propriis utilitatibus pro pace vestra et
regni fideliter, sicut nobis Deus est testis, labora-
mus. Tristamur autem quod aut nullum aut exi-
guum nostri laboris fructum auctoribus venemus. Adhuc
pauperes clamant post nos, adhuc terra vadit quo-
tidie in desolationem. Queritis que terra? Vestra,
non alia. Intra regnum enim, et contra regnum
vestrum ista omnia mala perpetrantur. Nam sive
amicci, sive inimici vestri sint qui de guerra ista
pauperantur, explicantur, conteruntur; non aliunde
quam de regno vestro sunt. In quo manifeste immi-
nere jamjam que videtur sermo Salvatoris dicentis:
Omnis regnum in seipsum divisum desolabitur (Luc.
xi, 17). Huc accedit quod ipsi divisores et desola-
tores vos constituerunt sibi hujus nequitiae caput et
principem quem praecepit debuerant mecum de-
fensorum, et sentire ultrem. Nos autem credebamus
vos tactum a Deo et illuminatum tantum illorū
nequitiam advertisse, et errorem vestrum agno-
visse; et cuperem omnino consiliis sanieribus a laqueo
isto retrahere pedem.

2. Cæteram ab hac spe pene dejecit nos collo-
quium illud habitu nuper inter nos apud Corbolium.
Scitis enim quomodo et quam irrationabiliter (ut
pace vestra dixerimus) a nobis tunc regessitis. Unde
factum est quod sermonis illius, qui vobis in dicto
nostro displicuit, reddere ad liquidum rationem pro
vestra nobis turbatione non licuit: quam si exspec-
tare placito corde dignarem, forsitan cognovisselis
et vos quod nil vobis indecens aut importabile
dictum fuisset, secundum quod jam res vestra
processit. Nunc autem sine causa turbatis, turbates
nos et confusos, et quid faciamus dubios anxirosque
teneatis, homines qui vobis bona cupiunt et querunt.
Quod non est aliud, nisi quia frans iniquorum, et
rumuscui parum scientium hominum, dicentium
malum bonum, et bonum malum, conturbant vos.
Verum nos, etiæ conturbati, non tamen omnino
despectati de auxilio Spiritus, quem vestram ani-
mum salubriter super malis præteritis concussisse
persensimus, adhuc stamus et exspectamus ut redeat-
is ad eorū, et quod prudenter cœpistis, esticaciter
compleatis. Hujus rei gratia misimus fratrem clari-
ssimum nobis Andrea de Baldeamento (599), qui
vobis ista plenias viva voce insinuet, et quidquid

(599) Andreas isto celebris fuit, variisque negotiis
aëlibitus. Sub cribri principiis litteris abbatiæ Cari-
campi in Specilegii tomo II, pag. 329; et cum Ber-
nardo testis habeatur concordia inter Ludovicum
Tenioreum et Algramum Arelianensem a clidiaco-
num initia Chesnii tomo IV, pag. 764. In traditione
ecclesiæ de Valeri-Creco, per Bucharum Melden-
son episcopum anno 1122 facta monasterio Sancti-
Martini de Campis, sit aliarum etiam rerum donatio
per Stephanum Rorci blum, « Theobaldo comite
præsente, domino Andrea de Bauuimento laudante
ea que a eum perirebant. » Idem Andreas inter-

Aad hæc respondere placuerit, fideler renuniet no-
bis. Si autem persistitis, quod absit! non acquies-
cere sanis consiliis, mundi nos sumus a sanguine
vestro. Deus non permittet Ecclesiam suam sive a
vobis sive a vestris diuini conculari.

Joslejus EPISTOLA CCXXVII (600).

AD EPISCOPUM SUSSIONENSEM (601).

*Open episcopi perquam sollicite et ardenter im-
plorat.*

Semper quidem egui officiis amicorum, homo mi-
mirum mente semper et corpore miserandus: sed
nunc **¶¶¶** maxime opus et tempus miserandi, eum
urgeat conscientia et aggravata manu Domini
super me, duro me carceri mancipav (602) duras
judex in memet ipsum. Si adhuc pater esus (nam
fuisse vos fateor), scutiat filius, et ille filius, in quo
usque ad henc diem filialis erga vos affectus nou-
teput. Scio, scio difficile posse extorqueri clavam
de manu Herculis: et ideo multum insto, quia rem
peto difficultem. At quanto difficultior, tanto violentior
ad promerendam reduktionem. Grandis me facebor
beneficii debitorem, grandis priorsus, si obtinero.
Nec ignoro dare quam accipere beatius esse (1.1.
xx, 35): sed cedo necessitatibus, occuro periculis,
angustiis consulo, honesti plane nunc aut dissinu-
lator aut inmemor. Cedens itaque honorabiliori
vobis, ut dignum est, partem, mihi verecundiori
assumo, non modo ad accipiendum inverecundior,
sed et importunior ad peteadum. Peto ergo suppli-
citer, peto instanter, peto opportune, importune.
CNec enim illud peto, quod vos non doceat dare, au-
tem postmodum pœnitent accepisse: eis ita petore
modo minus me deceat. Nam si liberatis pauperem
a potente, in hoc nobis multum præstabilitis,
vobis plurimi. Eia, monstravimus affectum, rem
vos scitis, fructum præstolantur afflieti.

EPISTOLA CCXXVIII.

AD PETRUM CLUNIACENSEM ABBATEM, CONQUERENTEM
QUOD EI NON RESCRIBERET (603).

Reverendo patri et domino PETRO, Dei gratia
Cluniacensium abbatu, frater BERNARDUS Claræ-Vallis
vocatus abbas, se ipsum quantulus est.

1. Tane jocari libet? Dignanter sane atque ami-
cabiliter: sed si ita luditis ut non illudatis. Nolite
Dmirari hoc. Nam suspectum id mihi facit vestra ipsa
tam subita et inopinata dignatio. Non enim multum
temporis est, quod scribens ad vos debita reverentia
vestram Magnitudinem salutavi, et non respondisti
mihi verbum. Nec multo ante rursum scripseram ad
vos ex urbe Roma, et nec tunc quidem vel unum

suit concilio Trecensi anno 1128, ex prologo Regulae
Templariorum. Confer epistolam 284.

(600) Scripta eodem anno.

(601) Joslenum, de quo supra.

(602) Id est monastice reclusioni et solitudini, de
qua in epistola sequenti, n. 2.

(603) Mauricus in Annalibus ad annum 1135, cap.
3, existimat hanc epistolam scriptam esse anno
1135, sed ordo epistolarum qualisunque repugnare
videtur. Et certe si conferatur eam epistola sequenti,
a Petro Venerabili istius occasione rescripta, mani-
festum fiet hanc fuisse scriptam post Lingonensis

iota recepi. Modo miramini quod revertenti nuper de Hispania nugas meas denuo ingerere non presumpsi? Quod si culpa est quacunque ex causa non scripsisse, sine culpa profecto non erit noluisse, ne dicam contemptissime describere. En in quo pro me faceret justitia (quia id a me flagitatis), nisi mallem occurrere gratiae redeunti, quam retardares eam mihi, dum vel me intuliter excusare volo, vel alium accusare. Sed hoc dixi, ne quid clausum in mente retinarem quod ore non proferem, quod id vera recusat amicitia. De cetero quia charitas omnia credit (*I Cor. XIII*, 7), jam omnis suspicio de mediocritate. Gaudeo quod recalculisti prius amicitiae recordari, et vel Iesum revocare amicum. Libenter redico revocatus. Felix qui revoeor. Nullarum jam memor sum injuriarum (604). En ego, qui fueram vestrae profecto Sanctitatis servus, et nunc, et ante, gratias ago: optime locutus sum, intinus vobis denuo factus, sicut dignamini scribere. Si forte interponam, ut arguitis, haud dubium quin velociter recalescam, solos vestrae visceribus charitatis.

2. Et nunc quod placuit scribere, obviis manibus suscepit. Legi avide, libenter relego, et placet semper repetitum. Placet, fateur, jocus. Est enim et jucunditate gratus, et serius gravitate. Nescio siquidem quo modo inter jocandum ita disponitis sermones vestros in judicio, ut et jocus levitatem non redoleat, et auctoritas conservata hilaritatis non minuat gravitatem. Porro auctoritas ita servatur, ut illud sancti viri merito (212) vobis possit aptari: *Si quando ridebam, non credebat mihi Job XXIX, 24*. Eia rescripsimus vobis, et puto jam jure exigimus ampliora quam promisisti. Eignum est ut sciatis quae penes nos sunt. Decretum est mihi ultra non egredi monasterio, nisi ad conventum abbatum Cisterciensium semel in anno. Hic fultus orationibus vestris, et benedictionibus consolatus, pacis diebus, quibus nunc milito, exspecto donec veniat immutatio mea

electionis turbas, quae anno 1133 contigere, ut supra ad epistolam 164 dictum est. Sie enim respondet Venerabilis Petrus: «Quando extingui vel obrui poterit siuerus erga vos et ignitus mei pectoris affectus quibuslibet sinistri rumoris rivulis, cum nec aquae multae decimaru[m] potuerint eum extinguere, nec impetus Lingonensem fluminum obruere?» Imo in extrema, quam omisimus, praedictae epistola parte idem Petrus meminit translationis Alcorani, postea S. Bernardo a se nuncupatae, quae testato Bibliotheca Cluniacensi facta est anno 1143, ad quem haec epistola referre visum est.

(604) Non est magnopere laborandum in detegendis injuriis, de quibus hic mentio. Nam istud ex sale et lepore quodam urbano ac familiari dici contextus utriusque epistola, hujus nimirum et sequentis, sat superque declarat. Scio quidem nonnullas controversiarum causas inter ultrumque sanctum emeritis, Lingoneam videlicet electionem, de qua ad epistolam 164, exemptionemque decimaru[m]: sed usque ad injuriæ nomine devenisse nunquam consenserim. Quod spectat ad decimas, Innocentius in Galii moram faciens anno 1132, cognita Cisterciensium inopia, ipsis ab omnibus decimas relaxari precepit. Hoc privilegium Cluniacenses inter alios magre admodum tulere. Hinc locus datus querelis,

A Propitius sit mihi Deus, ut non amoveat orationem vestram et misericordiam suam a me. Fractus sum viribus, et legitimam habeo excusationem, ut jam non possim discorrere ut solebam. Sedebo et silebo, si forte experiar quod de plenitudine latitudine suavitatis sanctus propheta eruetat: *Bonum est, inquiens, expectare Dominum in silentio Thren. III, 26*. Et ne solus videamini mihi lusisse, puto jam non dubitatis me de hoc silentio meo reprehendere, et more vestro appellare soperem quod, ut puto, congruentius ac magis proprius sanctus Isaías cultum justitiae nominat (*Isa. XXXII, 17*), et de quo legis in hoc ipso propheta, dicente Domino: *In silentio et speerit fortitudo nostra Isa. XXX, 15*. Commendate me orationibus sancti conventus Cluniacensis, salutato prius ex me saepe omnium, si dignum judicatis.

EPISTOLA CCXXIX

PETRI VENERABILIS AD BERNARDUM ABBATEM (605). Bernardi litteris humanissime respondet, simulque causas dissensionum inter Cluniacenses et Cistercienses exponit.

Singulari veneratione colendo, totis charitatis brachii amplectendo, individuo cordis mei hospiti, domino BERNARDO Clares Vallis abbati, frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, salutem, ac quam suspirat, eternam.

1. Quoniam tam dulcis et jucundis amici litteris, quibus et ipse jucundus et eius occurere debuisse, tardus rescriptor occuro: mirabitur fortassis solers Sanctitas vestra, et segnitie vel contemptui, ut timeo, deputabit. Sed absit utrumque! nec absit tantum, sed prorsus utrumque abest: eum fere nihil unquam, quantum ad litteras pertinet, vel libentius susceperim, vel studiosius legerim. Tarditatis causa ex parte exstitit lator earum, qui Cluniacum veniens, nec me ibi inveniens, cum ipse non valde remotus, hoc est Marciaci (606), esset, lit-

quas Petrus abbas apud Innocentium primo, deinde apud Haimericu[m] modeste exposuit, imo et apud Patres Cistercienses in capitulo generali congregatos: quos cum nonnihil exinde turbatos compenisset, idem anno sequenti ad eosdem litteras dedit excusationis, quibus charitas sarta tecta custodiaretur. Quid tamen in consequentibus adversus Cistercienses a Gigniacensibus monachis patratum sit, dicatur in notis ad epistolam 283. Porro cum desiderari videoatur illa Petri Cluniacensis epistola, quae huius serienda occasione dedit; non ab re fuerit aliam ab ipso subinde rescriptam in litterarum S. Bernardi serie subiecere, quo emulibus veræ et civilitate amicitiae cultoribus, maxime religiosis, absolutissimum exemplar proponatur, nobile scilicet istud pars amicorum, S. Berwardum dico et Venerabilem Petrum cardinali Baronio adeo commendatum, ut «sanctitate, quæ per dilectionem operatur, Bernardo non imparem esse» pronuntiaverit. Alias ejusdem argumenti vide si libet apud ipsum Petrum, libri primi epistolam 28, et libri quarti epistolam 46.

(605) Ille epistola, scripta anno Christi 1143, est 47 libri quarti. Exstat alia ejusdem argumenti in libro primo, nempe epistola 28.

(606) Marciacum, virginium cenobium ad Ligurim, a sancto Hugone abbe Cluniacensi fundatum.

teras quas ferebat mihi nec detulit nec misit, sed Cluniaci dimisit. Et ne velut accusare bonum virum videar; credo eum aut quibuslibet negotiis retractum, aut acerrimæ, quæ tunc mecumbebat hiemis austrietate, ne me conaretur adire, deterritum. Moratus sum et ego ibidem, tam nivibus quam negolis detentus per incensem et vix in initio Quadragesimæ dominum redii. Suscepi tandem a subpriore, cui tradidit loerant, litteras illas vestras. Tractus est statim unius; et cum in allatum vestri multum ante caleret, longe amplius per easdem litteras flatu pectoris vestri succensus, nihil ultra frigidum tepidumne sibi inesse permisit. Tractus, inquam, sicque tractus est, ut, quod nunquam nisi sacrorum reverentia Librorum me fecisse memini, perfectam epistolam mox exosculatus sim. Et ut eos quos poteram, quia tunc non omnes poteram, in vestræ charitatis affectum, more mihi solito, excitarem, circumpositis quibusque quod mihi soli legeram, relegi, eosque erga vos in majorem dilectionis affectum pro viribus commovi. Recundi statim eas, et argenteis sive aereis, quos, pro more mihi a patribus relieto, ad opus eleemosynæ mecum ferre soleo, adjunxi. Nec incongrue. Nam super omne aorum et argentum vestra mihi gratia, bona vestra charitas est pretiosa.

213 2. Describere quod animo inseperat, sequenti die statim volui: sed a quotidiano, imo pene continuo exactore alia reposcente prohibitus, conticui. Imperavit mihi plane silentium, cui resistere non poteram, durissimus imperator; et cura multiplex infinitarum causarum non uno tantum, sed multis me diebus silere coegit. Transibant quandoque quindecim dies, quandoque integer mensis, quandoque continui menses, quibus scribere semper nitebar; nec imperatore iam dicto permittebar. Rupi tandem importunum vinculum: et, licet ægre, jugum oneris et sceptrum exactoris futum scriptitando superavi. Ac ne superfluus videar tantopere excusans tarditatem rescribendi, ipse excusare cogistis, dum dixistis: « Non multum temporis est, ex quo scribens ad vos, coronam vestram (607) debita veneratione salutavi, et non respondistis mihi verbum: nec molto ante rursum ex urbe Roma vobis scripseram, et nec tunc quidem vel unum iota recepi. Modo miramini quod revertenti nuper de Hispaniis iugas meas danno vobis ingerere non presumpsi? Quod si culpa est quacunque ex causa non scrississe, sine culpa profecto non erit noluisse, ne dicam contemptissime rescribere » Hoc quidem vos.

3. Sed quid ego? Istud plane. Negare, inquam, culpam, quam imponitis, nullo modo possem, si tanto amico primo scribenti rescribere contemptissim. Fateor enim quod primum scribenti vere rescribere debuissem: sed, prout recolere possum, dum in Urbe morarem, scripsi ego prior, rescripsisti posterior vos. Non ergo ad me pertinuit re-

(607) In superiori epistola legitur, *vestram magnitudinem*.

A scribere, qui prior scripseram: sed vestrum fuit rescribere, quia prior scripseram. Et potuisse quidem scribere etiam resribenti: sed plena, scriptaque meo ad unguem satisfaciens responsio vestra silentium mihi imposuit respondeandi. Quod si ita est, culpa mihi imposta me deserens, vos incipit intueri, quia inculpabilem culpare, ei sarcina aliena, ne dicam vestra, aggravare humeros fratris innocentis voluistis. Quod vero vice alia idem a me factum dicitis, quia rei memoria menti non inest, responsio deest. Quæ si forte adesse potuerit, aut probabilis excusatio aut humilis satisfactio deesse non poterit. Sed addidistis: « En in quo pro me faceret justitia. » Et ego: Interim juxta causas præmissas pro me facit justitia, quia apud me non invenitur culpa. Jam, si non parcerem, et læsum, quod de vobis dixistis, amicum me vocare potuisse, et læsionis vel injuriaum pœnam merito exigere. Sed parco more meo, sed cuncta etiam noui rogatus remitto. « Nullarum, » ut dixistis, « memor sum injuriarum. » Nam et hoc ad sequentem materiam pertinet, ut qui notas simultates de multorum cordibus, non Iudo, sed scrib excludere satago, et ad excludendum vos incitare intendo; prior ipse omnibus indulgem, et quod nli faciant, labore, ante ipse faciam.

4. Sed rursum forte dicens: Itane jocari libet? Libet equidem, sed vobiscum. Vobiscum certe, sed non ita cum aliis. Nam cum quibusdam aliis gravitatem exceedere, vanitatem incurrire formidarem: C at vobiscum vanitatem non vereor; charitatem, ne labitor, persequor. Unde dulce mihi est semper vobiscum loqui, et melice inter nos charitatis dulcedinem jucundis sermonibus conservare. Caveo enim, quantum possum, de illorum fratrum numero esse, qui oderant Josephin corde suo, nec poterant ei quidquam pacifice loqui (Gen. xxxvii, 4). Utinam et sic (quod non glorians dico) omnes nostri vesiri que fratres facerent, et a linea charitatis, qua sola post fidem, et Baptismatis sacramentum fratres dicuntur, et qua speciali consanguinitate sibi junguntur, non degenerarent, metuerentque quod ait Apostolus: *Periculum in falsis fratribus* (II Cor. xi, 26). Utinam plave hoc omnes facerent, et cor a cogitatu doloso, lingua, juxta Psalmum quem frequentant, a verbo aspero custodiunt. Videntur ista, quæ præmisi, magna promittere, et velut ad peragenda maxima **214** se preparare. Sed ne de his illud usitatum dicatur,

Quid dignum lante feret hic promissor huic?

(HORATIUS, *De arte poetica*, vers. 438.)

fateor me non tantum maximam, sed nec magnam, nec modicam habere causam velis scribendi (earum tamen rerum quas magnas vel maximas seculares astinunt, et de quibus se magnos vel maximos fieri posse filii saeculi sperant). Est tamen magna, et in tantum easas omnes præcellens, ut exechentior omnibus ab Apostolo dicatur; et si ejus

nomen queritur, ab eo charitis nominatur (*I Cor. A* XII, 31; XIII, 13).

5. Haec mihi tota et sola causa scribendi fuit; quam me personae vestrae integrum servare confido, quamque nostros vestrosque sibi ad invicem melius solito servaturos, vestro maxime studio, non despero. Nam quantum ad eam charitatem spectat, quam vobis in abdito cordis mei jam ab antiquo reservo; videur mihi quod aquae multae, ut scriptum est, non poterunt eam extingui, nec flumina obrui. Hoc in quibusdam casibus mihi saepe expertus videor, quod aquae multae non poterunt eam extingui, nec flumina obruere (*Cantic. VIII, 7*). Quando enim exsurgi vel obrui poterit sincerus erga vos et iugitus mei pectoris affectus quibuslibet sinistri rumoris rivulis, cum nec aquae multe decimarum potuerint eum extingui, nec impetus Lingonensium fluminum obruere (608)? Nostis quod dico, nec ob aliud dico nisi ut constantis in amoris proposito erga vos animi mei insignia recolens, stabilem de cætero me esse posse, prudenter vestra presumat. Praesumo et ego hoc idem de vobis, nec a cordis vestri penetralibus me eujuslibet impulsu posse excludi confido. Sed cum uterque nostrum pastor dicatur, cum ovilia nostra non parva Christi multitudine sint referata, cum utrique præcipiatur, *Diligenter agnosce vultum pecoris tui* (*Prov. xxvii, 23*): videndum est si pecus nostrum nobis notum est, si valet, si languet, si debile, si robustum, si mortuum certe vel vivum. Nam cum dilectus ille Discipulus dicat, *Qui non diligit, manet in morte* (*Joan. iii, 14*), quid ego de languore peccatis meis sollicitor, cum eam jam mortuam esse cognoscam? Si enim in morte manet qui non diligit, in qua morte manet qui odit? si in morte manet qui non diligit, in qua morte manet qui detrahit? Ad quid hoc dico?

6. Cerno aliquos, tam de nostris ovilibus, quam de vestris, adversum se invicem jurata bella suscepisse: et eos qui in domo Domini habitare unanimes debuerunt, a charitate mutua descivisse. Video eos de ejusdem domini esse familia, de ejusdem regis esse militia: eodem nomine christianos, eodem et monachos nuncupari. Iatueor non solum communis fidei vineculo, sed insuper ejusdem monasticae regulæ jngō submissos dominicum agrum multis sed diversis sudoribus excolare: et cum eos, at dixi, christianum nomen conjungat, cum monastica professio uniat, sola eos mentium nescio que occulta et nefanda varietas separat, et ab illa sineera cordium unitate, in quam videntur congregati, disgregat. Et, o res plena lamentis, nec ullis lacrymarum fontibus digne deflenda superbium archangelum de cœlis projectum rarsum cœlestia occupasse, et qui in aquilone sedem suam stabilire non potuit, in meridiana, hoc est in splendidiore cœli

A parte, eam firmasse. Vere ita plane, ita se fecisse gloriantur, quando, expulso eo qui habitat in celis, et cuius locus non in mutuo rancore, sed in fraterna pace factus est, mentibus hominum professione cœlestiam, exemplo, splendentiam, jure tyrannico principatur. Cumque fortè illum, atrium suum diurna pace custodientem, fortior supervenientis viceat; cum mundi principem foras ejecerit; cum solium ejus, qui rex est filiorum superbis, etiam in laicis christianis everterit: quibus putas planetibus erit dolendum, si eversum in aliis nequitiae suæ thronum Satan in monachorum cordibus exercerit? Absit, absit ut ille qui sic a Salvatore enervatus dicitur, ut ipsius etiam ancillis ligetur, ut ipsi a servis ejus velut avi illudatur, in tantum ipse servis ejus et ancillis **215** illudat, eisque ut vilibus mancipiis dominetur!

7. Sed cur sibi adversantur? cur sibi detrabunt? cur ab invicem consumuntur? Veniat, rogo, veniat materies litis in medium: et si quid justæ querelæ adversum se invicem afferre potuerint, æquis decernentibus arbitris terminetur. Quid exigis, queso, frater a fratre? et ut in duabus nominatis omnium dissidentium varietas comprehendatur, quid exigis, inquam, frater Cluniacensis, a fratre Cisterciensi, vel e converso? Si urbes sunt, si castra, si villes, si fundus, si possessio aliqua terrena vel parva, vel magna; si denique aurum, si argenteum, si qualibet quantitas vel qualitas pecuniae; die age, propone. Adsunt judices, non iniquitatis, sed æquitatis, omnes hujusmodi lites statim dirimere preparati. Facile pax reformabitur, læsa charitas curabitur, postquam pro talibus vel similibus ortum fuisse tantum cordium discidium cognoscetur. Sed video utrumque vestrum omnia ista abjecisse, nihil vobis in terris residui fecisse; pauperem Christum beatam paupertate ditatos vos sequi proposuisse. Non est ergo hic materies quam quærebam. Sed non desistam, non fatigabor, non quiescam, donec ad fundum inquisitionis veritatis perveniam.

8. Est fortasse inter vos litis hujus causa, diversa consuetudo, varia monastici ordinis observatione. Sed si haec, charissimi, tantu mali causa est, valde irrationalibilis, et, quod sativa utrinque vestrum gratia loquor, valde puerilis et stulta est. An non videatur vobis irrationalibilis, puerilis et stulta, quam omnis ratio destituit, et cui omnis sannus sapiens contradicit? Nam si varia consuendo, si multiplex rerum insistarum varietas, Christi servos a mutua charitate divellere debet; quid jam pacis, quid concordie, quid unitatis, quid tandem de legi Christi non solum monachis, sed et omnibus Christianis residuum erit, de qua a magno Apostolo, dictum est: *Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi?* (*Gaius. vi, 2.*) Si, inquam, lex Christi, id est charitas, ab omnibus diversos usus sequentibus relinquerida est, nusquam

(608) Haec illa injuriarum capita, de quibus Bernardus in epistola superiori.

plane ultra quaerenda est. Nusquam enim invenerit nisi poterit, postquam ab omnibus morem diversum sequentibus exclusa fuerit. Nonne, charissimi, totus orbis terrarum Christi Ecclesiis jam ab antiquo refertus est? Cumque oīrem pene non, cum excedat multiplicitas Ecclesiarum sub una fide et eadem charitate Deo famulantur, tan a peu a quod eas invenitur varietas usum, quanta infinitas est locorum. Hoc in cantibus, hoc in lectionibus, hoc in omniis ecclesiasticis officiis, hoc in vestitu vario; hoc, praeter authentica que mutari non possunt jejunia, in jejuniis diversis; hoc in universis scilicet, quae pro temporum, locorum, gentium, regionum varietatibus, a praelatis Ecclesiarum, quibus, secundum Apostolum, quantum ad talia pertinet, in suo sensu doceat obvadare (*Rom. xiv. 5*), instituta sunt. Relinquent ergo omnes istae Ecclesiae charitatem, quia mutaverant consuetudinem! cessabunt esse Christiani, quae videntur in diversis usibus variis peribit ab his emittibus summum pacis bonum, quia unusquisque modo vario operatur bonum! Non ita sensit vita ei verbo doctor Ecclesiae Ambrosius, qui de jejunio sabbati loquens, quod Romae servari viderat, et Mediolani episcopus factus serviari non invenerat, ait: «Quando Romae sum, jejuniuam a Romana Ecclesia servatum custodio: quando Mediolani, morem ejusdem Ecclesie sequens non jejunio (*Avg. epist. 54*). Hinc et pater Augustinus bone matris sua devotionem describens, narrat cani juxta morem quem apud Africanas Ecclesias teneri viderat, oblationes suas contra Ecclesiarum Italia observantiam Mediolani voluisse offerre, sed ab Ambroso prohibita fuisse (*Confessionum lib. vi, cap. 2*).

9. Sed quid in istis labori! Frustra rem patentes multiplicibus testimonibus vel exemplis cingerem: maxime cum nec apud anticos ipsius paschalis temporis dissonantia, nec apud modernos ipsius sacrificii christiani inter Graecos et Latinos nota varietas, charitatem laderet, vel schismata aliquod unitatis gignere posuerit. Testes sunt praecedentes rei Patres sancti et eorum, **¶ 56** quo Ecclesiae reliquerunt, approbatib; libri, quod alio tempore Oriens, alio Occidens, alio in eadem Britannia insula Angli, alio Scotti christiani, scilicet antiquiores, Pascha Domini celebrabant. Testes sumus et nos temporis nostri, qui Romanam Ecclesiam et totam latinam Linguam offerre Deo salutare sacrificium azymii pani videmus; cum greca Ecclesia et maxima Orientis pars, ac barbarae sed Christiaue gentes sacrificare de fermentato dicantur. Cum hoc ita sit, nec antiqui nec moderni propter tam celebres et famosas usuam dissonantias a caritate mutua desceiverint: quia nihil quod idem vel charitatem laderet, in his omnibus invenerunt. Ad quid istud! Ut, si propter varios usos vestri, o fratres, animi variati sunt si propter diversitatem consuetudinum diversificati sunt; si propter aliud et aliud morem ab Ecclesiarum institutoribus vobis traditum, a pacis

¶ vel unitatis charitate languerunt; tantorum Patrum tamen venerandis exemplis in unum redeant, et more sanctorum, qui convaluerunt de infirmitate, fortis facti sunt in bello, a charitatis super omnem mortuum formidando languore convalescant.

10. Sed dicens: « Alter usum varietas accipienda est in diversis Ecclesiis, aliter in ejusdem Ordinis viris. Si Ecclesiarum multorum usus salva fide et charitate variantur, mirum non est; sed si ejusdem propositionis et professionis homines non eundem institutionem morem servaverint, mirum est. » Estne, inquam, hoc totum, quod vos charissimi, ab invicem dividit? est hoc totum, quod charitatem in vobis hedit? est hoc totum, quod filii pacis inter se pacificos esse non sinit? **¶** si laicus homo cum bis qui oderant pacem paciebus erat (*Psal. cxix, 7*), monachus homo cum monacho homine nefando duello certabit? Filius lucis filios tenebrarum, ne pacis bonum turbetur, diligit: filius lucis filium lucis, quod ad propositum, non ad monachum refero, impugnabit? Si haec certe tota est animorum uestrorum indignatio, si haec tota charitatis lesio, facile curabitur, sed si absuerit obstinatio. Attendite ergo nelucem sensum uestrorum propriæ sententiae amor obnubilet, quia unitatem assequi non meretur, quisquis non ipsam, sed quod vult ipse, tuetur. Unde rogo ut, absque studio partium et propriæ sententiae defensande, utrum haec justa discidii causa sit discutiatis; et, cum injustam esse cognoveritis, discussos animos uniat. Nam ecce sub eadem Regula ularque uestrum militat, qua speciali militia salutem eternam se quisque uestrum posse consequi sperat. Quod si neuter uestrum spe sua frustratur, nescio quis locus discordie, quis discidio, quis obloquium superesse jam possit.

11. Dixistis enim mirum esse si ejusdem propositionis et professionis homines non eundem institutionem morem servaverint. Ad quod ego: si ejusdem propositionis et professionis homines non eundem institutionem morem servaverint, et tamen observationibus divoris ad eandem salutem et eternam vitam pervenerint, quid refert! Quid plane refert, quid vobis, si vario trahite ad eamdem regulae, si multiplici via ad eandem vitam, si multiplici dilectione ad eandem, quae sursum est Jerusalem pervenitur, quae est mater nostra? Si enim tu, o Cluniacensis, Cisterciensem, aut tu, Cisterciensis, Cluniacensem in assumpto proposito errare cognosceres, et juxta Scripturam, per viam quae videtur hominibus recta, ad interitam tendere prævideres; justa, fateor, tibi esset causa fratrem corrigitandi, revocondi, aut, si audire te nolet, objurgandi et detestandi. Tuuc certe si obloquereris, si contradiceres, si ei odires, te juste judicare, te recte agere confiterer, maxime cum de talibus audiam magnum prophetam Deo dicentem: *Nonne qui oderunt te, Domine, oderam, et super iūmicos tuos tabescerem?* *Perfecto odio oderam illos, et inimici facti sunt mihi* (*Psal. xxxviii, 21, 22*). Gratularer iusuper te non

surdum esse auditorem Scripturæ dicentis: *Discurre, festina, suscita amicum tuum; ne des somnum oculis tuis, nec dormitent palpebrae tue* (Prov. vi, 3 & 4): et illius: *Maledictus 217 qui prohibet gladium suum a sanguine* (Jerem. xlvi, 10). Tunc justas plane ediorum tibi causas esse laterer, et ad debellandos hostes Dei, et eos qui secundum Apostolum in hypocrisi faciunt mendacium (1 Tim. iv, 2), gressus tuos et ego accinctus zeli gladio comes individuus comitarer. At nunc cum sub eadem [supple regula] variis sed sacris institutis utrumque vestrum de terris ad cœlos tendere videam, et per diversas semitas ad idem beatum tendentes sic currere, ut comprehendatis: non superest tibi, ut mihi videtur, causa aliqua indignandi, non odiandi, non obloquendi.

12. Sed exigis adhuc ut quod dixi probem, et quomodo sub eadem Regula, vel ejusdem Regulæ professione, per diversos tramites tuto monachus incedere possit ostendam. Ad quod mihi perfacilis patet responsio, et auctoritas juncta rationi non decet: posse et te Cluniensem tuo usu, et te Cisterciensem tuo more, et feliciter per viam mandatorum Dei currere, et felicius ad finem cursui debitum perverere. Et quia eam, quæ semper in talibus præmittenda est, auctoritatem præmisisti; præmitatur et in hac serie ipsa, nec ratio modico sahæm intervallo disjungatur ab ipsa.

13. Sed quid oblijcis, frater? « Dico ejusdem Regule professos ejusdem Regulæ mandata non similiiter observare. » Verum est, inquam, quod dicens, ejusdem Regulæ mandata in quibusdam capitulis ab ejusdem Regulæ professis dissimiliter observari. Sed ne hujusmodi monachos propter ista reos existimes, ne hac de causa prævaricationis arguerre audeas, audi cœlestem, imo Regis cœlorum auctoritatem: *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit* (Luc. xi, 34). Audi et Apustolum: *Omnia vestra in charitate sicut* (1 Cor. xvi, 14). Audi et patrem Augustinum: « Ilabe charitatem, et fac quidquid vis. » Audi et ipsum Regulæ scriptorem, imo ipsius Regulæ dictatorem Spiritum sanctum: « Sic, » inquit, « abbas omnia temperet atque disponat, ut animæ salvantur; et quod faciunt fratres, absque murmuratione faciant (Reg. S. Benedicti, cap. 41). » Et quid elarius? quid apertius? quid lucidius? Nenne ipsa verborum serenias absque omni prorsus nubilo sese ostendit, et clarissimam veritatis lucem, remoto omnium nubium velamine, mortalibus manifestat? Ecce Magister cœlestis totum corpus tuum, o frater, simplicitate oculi, hoc est universa opera tua, puritatis intentione, lucida esse docet: ecce post ipsum summus Ecclesiæ doctor omnia tua in charitate fieri præcipit: ecce maximus post Apostolos Ecclesiæ instructor, omnem tibi quæ volueris faciendi potestatem, charitate manente, concedit: ecce ipse, cui inniteris, Benedictus pater, abbatem sic omnia temperare jubet, ut animæ salvantur et murmur absit: et saluti sub eadem Regula

A diversa sequentium metuis! Nonne cernis tutissimos ab omni periculo, quorum (et quod majus est) præcepta a qualibet varietatis mobilitate vel culpa, intentio salvandi animas juxta ipsam Regulam excusat!

14. Sed jam, ut et ipsa ratio auctoritibus præmissis in omnibus famulari intelligatur, eique indivisibiliter cohærere, subiungantur aliqua de instanti quæstione capitula, in quibus simplici oculo, sincera charitate, salvandarum animarum intentione, quedam mutata monstrantur. Nam his demonstratis, nihil, ut arbitrör, quantum ad præsens negotium pertinet, tibi querendum relinquant. Simplici namque oculo tu uteris, qui non ipsi post annum novitio aditum claustræ aperis: quia, juxta apostolum (1 Joan. iv, 1) et Regule verba (Reg. S. Benedicti, cap. 58), spiritum noviter venientis, utrum ex Deo sit, per totius amei spatium perserutaris. Simplici oculo et tu uteris, qui advenientem infra ejusdem anni metam suscipis: quia eum per tantum temporis dilatum, ad pristinas feces, et ad prioris vitæ detestanda mala redire formidas. Simplici oculo tu uteris, qui duabus tunicis, et duabus cueillis, vel ejusdem generis paucis additis vestibus contentus es; quia etsi non præceptum (ibid., cap. 53), consilium tamen vel existimationem scriptoris Regulæ sequi, quam alterius generis vestes addere vel assumere maluisti. Simplici oculo et tu uteris, qui usum 218 medicorum pelliciarum admisisti: quia debilibus, quia infirmis, quia delicatis, quia omnibus, quantum ad frigidiores terrarum partes pertinet, ne murmurarent, ne languerent, ne rationabili necessitate subtracta et aliqui a proposito recederent, providisti. Simplici oculo tu uteris, qui nonnisi tertio fugitivos revertentes recipis: quia et ipsa Regulæ verba conservare (ibid., cap. 29), et a frequenti luga stultos vel instabiles monachos studes, negato demum reversionis aditu, deterrere. Simplici oculo et tu uteris, qui plus quam tertio monachum redeuntem recipis: quia times ne, venia denegata, expostius hostibus pereat, et ovem vagabundam lupus, qui et clausas rapere ac dispergere solet, interimat.

B 15. Simplici oculo tu uteris, qui absque exceptione aliqua regnaria jejunia, tam æstatis, quam hæmis, observas: quia et prout ea tradita sunt, vis conservare, et prolixioris abstinentiae cumulatiorem fructum recipere. Sed, quod puro charitatis animo loquer, octo diebns Natalis Domini, Epiphania, Purificatione, qui vere per omnia dies dominici sunt, jejunia a quibuslibet observari non satis approbo. Simplici oculo et tu uteris, qui et hos dies quos prædixi, et omnem authenticam dodecim lectionum solemnitatem ab hac regularium jejuniorum constitutudine excipis: quia ipsum Dominum, quia Apostolos, quia quosdam alios sanctorum et sic honorare cenaris, et omnium pene religiosorum sic jejunantium morem imitari proponis. Simplici

œculo tu eteris, qui opus manuum secundum Regulæ praeceptum observas : quia et Regulæ obediens (*Reg. S. Benedicti*, cap. 48), et otiositatem inimicam anime, secundum ejusdem Regulæ dicta, talibus exercitiis, tam sacris, non solum monachicis sed et apostolicis institutionibus vis evare, et, in quantum facultas datur, juxta patres antiquos, et vita necessaria providere. Simplici œculo et tu eteris, qui hoc opus manuum ex parte postposuisti : quia non in silvis nec in desertis, sed in medio urbium et castrorum constitutus et undique populis circumseptus, nec toties et toties ire ac redire licet causa operum, per promiseam utriusque sexus multitudinem, absque aliquo vel iuramento pericolo potes; nec insuper opportuna loca, ubi talibus exerceri operibus possis, plerumque possides. Sed ne inimica religiosis otiositas te vacante locum tibi nocendi inveniat, aut ubi et quando potes manibus operaris, aut ubi non potes, opus hoc manuum operibus divinis per vices variando compensas : sic que, ne domum pectoris tui vacantem nequam spiritus sibi vindictet, quibus potes saeris studiis totum vitæ tempus occupas.

16. Simplici œculo tu eteris, qui in omnibus advenientibus vel discedentibus hospitibus, inclinato capite, vel prostrato omni corpore in terram, Christum adoras, eis me universis pedes abhuius : quia præcipuum hospitalitatis bonum, secundum Evangelii et Regulæ (*ibid.*, cap. 53) decreta, summo excolare studio, ut decet, satagis, et tam sancte humanitatis exhibitione condignam mercedem tibi vindicare contendis. Simplici œculo et tu eteris, qui non ante emnas hospites prosterneris, qui non omnibus pedes abhuius : quia impossibile omnino tibi esset ante tantam hospitali multitudinem assidue advenientem semper in terram prosterne, omnibus pedes abluere; in tantum ut, si ad ista continue vacare velles, cunctis aliis Ordinis tui exercitiis omissionis, nec istud solum expiere valeres. Et quia quod impossibile tibi esse perspicis, omittis; quod hospitali suspicioni necessarium est, pro viribus exhibes, eosque quo potes honore prosequeris : a jam dictis, que expiere non vales, simplicitate oculi excusaris. Simplici œculo tu eteris', qui mensam abbatis eum hospitibus et peregrinis semper esse vis : quia et Regulæ obediens (*ibid.*, cap. 56), et hospitibus tibi humanius deservire videris. Simplici œculo et tu eteris, qui mensam abbatis non semper eum hospitibus, sed semper eum fratribus esse decrevis : quia meliorum abbatum (ut mutius loquar) profusioni, qui hospitum occasione **¶ 19** sibi propitiis suis impio esse solebant, eum ad mensam communem revocando mederis,

17. Simplici œculo ut eteris, qui velut Esdras legem, qui velut Nachabei ruinas tecum pili Dei, sic tu monastici Ordinis plurima detrimenta, multisque in multis meliorum monasteriorum multumque ruinas reparare laboras : et, delicatis magis quam necessariis condescensionibus explosis ad antiqui et

A primi fervoris morem, nostrorum temporum leporum revocare contendis. Simplici œculo et tu eteris, qui ita et Regulæ et Ordinis mandata moderaris, ut, secundum ejusdem Regulæ verba (*ibid.*, cap. 64), sit et quod fortis cupiant, et infirmi non refugiant : ut qui pane non potest, lacte saltem, ne vitam perdant, alatur : et qui anhelis cursibus propositum bravum comprehendere non valet, lento sahem pede ad illud pertingere doceatur; quia non minus Patriæ inhabitator dicitur, qui ad eam post annum, quam qui post mensem revertitur. Quod tamen salvo itinerantium diverso labore dico : quia, juxta apostolicam vocem : *Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem* (*I Cor. iii, 8*). Habes tu hujus propositi tui Benedictum auctorem, cuius licet scripta, ubi charitas jubet, ipso teste minime sequi cogaris, sequi tamen, quia tanto viro congrua visa sunt, devotione laudabili delectaris. Habes et tu institutionum tuarum eundem Benedictum auctorem, qui ad finem charitatis universa scripta sua religi præcipit, et animaram saluti quoquo modo, isto vel illo ordine inservire. Habes et Maurum præcipuum inter ejus discipulos discipulum, qui ab eo missus ad Gallias, aliqua vel multa de ejus Regula, eo quem supra scripti oculo legitur immutasse. Habes et plurimos post ipsum monasteriorum patres, quos Spiritu Dei pro temporibus pro locis, pro personis, ad moderanda sape dicta Regule scripta actos esse, et vita præcebens, et ienimera tam in vita quam post mortem a Deo per ipsos facta miracula, luce clarius manifestant.

C 18. Et quid ultra dicam? Simili ratione per reliqua omnia que videntur diversa capitula currente, simillimum oculum, quem alius charitatem, alius salvandarum animarum intentionem nuncupat, ubi pue reperies; et hoc modo nihil diversum, nihil dissonum (quia per charitatem sunt omnia unum) in his que varie servari videntur, invenies. Istis adjicio, quod tamen omnibus patet, nihil penitus talium in Regula præcepum, sed cum conditionis additamento, et abbatis tempore prolatum. Quod etiam si imperativo dictum fuisset, nequaquam simplici œculo, id est charitati evangelica, præjudicere potuisse. Talia enim, ut nosci, de numero receptorum mobilium sunt : et quando charitas imperat, absque aliquo transgressionis timore movenda sunt. Nec suspecta esse debet hoc respectu Regulam professis Regule prævaricatio : quia regula illa illius sancti patris ex illa sublimi et generali charitatis regula pendet ex qua et in qua, iuxta Veritatis verba, universa lex pendet et Propheta (*Matth. xxii, 40*). Quod si universa lex, tunc et illius Regule lex. Monachus ergo Regulam patris Benedicti proficiens, tunc eam vere servari quando in servatis vel mutatis quibuslibet ejus capitulis, charitatis regem ubique conservat.

D 19. Quid igitur? Si haec certe, o fratres, tota mutui erat causa discordi, nonne iam vobis prorsus

exclusa videtur? nonne jam fraterna pace uniri debent corda monachorum, cum varia illa, propter quae discessa fuerant, simplex fecerit charitas unum? Nonne multa unum facit, que sub uno monastice Ordinus, vel unius Regule proposito diversa, sed bona sequentes, ad unum summum bonum vel semper terminae vite debitum finem perducit? Fiat ergo pax, o Jerusalem, in virtute tua, ut sequatur et abundantia in turribus tuis. Sed ne forte inveniamur de illis esse qui dicunt: *Pax, pax, et non est pax* (Ierem. vi, 14); seruitemur si qua adhuc divortii causa supersit, ne forte, nobis dormientibus ac securis, repentinus de caverna sua anguis exsiliat, et aliquem ex nostris vel vestris incutius quiescentem mordet.

20. Fortassis enim vestes istae coloris diversi incentivum **¶¶¶** discordie praestant, et multiformis varietas vestium varicateni quoque parit et mentium. Nam, ut pene assidue cerno, et omnibus ipsis quoque negligenter intuentibus advertere persicile est, niger (ut sic dicam) monachus album fortuitu occurrentem obliquo sidere respicit: albus nigrum vix media oculi parte et quando se ingerit, contuetur. Vidi plurimos, non recordor quoties, de nigrorum numero, occurrentem quempiam album, quasi monstrum ridentes, et veluti chimera vel centaurus, vel portentum aliquod peregrinum oculis ingereretur, voce vel gestu corporis se stupere significantes. Vidi e converso loquaces prius, et multa passim occurrentia ad invicem confereentes albos, nigro quolibet adveniente subito obmutuisse, et velut ab hostibus hostium secreta rimantibus, silentii sibi remedio praelevasse. Intuitus sum utriusque generis hominum linguis tacentes; oculos, manus, pedesque loquentes: et quod voce, ne proderentur, indicare solebant, gestuum suffragio clarins incitanasse. Vocab matam, membra loquacia; et, perverso naturae ordine, lapidibus clamosus homines, hominibus taciturnos. Recordatus semper, talia videns, illius Salomonici verbi, quo de simili hominum genere fatetur: *Annum oculis, terit pede, dígito loquitur, pravo corde machinatur malum, et in omni tempore iurgia concitul* (Prov. vi, 13, 14). Et, o pessimi angeli ei a Deo projecti pravum et perfidum consilium! qui nolens se solum aeternae paci perire, socios sibi sue perditionis undecunque aequirit: et, ut gloriose palma laetetur, cedros vel abieres paradisi Dei, cuius ipse olim colonus existit, violento nequitiae sua impulsu subruere conatur. Dolet sibi perisse haeresum pauprem, qua priscis temporibus Ecclesia Dei seindre consueverat: et, videns se fidem nullum pacio laetare posse, Spiritu Dei eadem fidei replete orbem terrarum, ad charitatis mutuacionem totum conatum convertit. Nam quia, ut infideles sint, hominibus christianis jam persuadere non potest; toto conamine, ne se invicem diligent, elaborat. Jam Arii, jam Sabellii, jam Novali, jam Donati, jam Pelagii, jam antiquioris horum exse-

Arandi Manichaei secta periit; jam innumerabilium haereticorum nebula lucem fidei obumbrantes, Dei sancte spiritu, evanuerunt, et meram nobis diem, omni remota caligine, reui pierunt: sed his succedens africus turbo, omnia subito turbare contendit, et quia fidei prevaluisse cognoscit, resione charitatis pristina damnata recompensare moritur.

21. Sed ut, deploratione omissa, ad ea que coepit stilum reducam: euc tibi, o alle monache, nigre lo fratrii tui, non mentis, sel vestis, e.scoeranda videtur? Car tibi, o niger monache, albedo fratris tui, non mentis, sed vestis, admiranda creditur? Nonne uterque vestrum de ovili us Pastoris i lus est, qui dicit: *Ores meæ vocem meam audiuit, et ego Dominus agnosco eas, et sequuntur me: et ego vobis æternam do eis, et non peribunt in æternum neque rapiet eas quisquam de manu mea?* (Joan. x, 27, 28.) Et quis unquam pastor, non dicam Deus, sed vel homo, de velleribus ovium suarum discoloribus disputavit? quis unquam causatus est? quis unquam magis albas, quam nigras; nigras, quam albas, suas esse oves judicavit? quis unquam non utrum nigra vel albæ, sed utrum nigra vel albæ de eodem suo grege essent, attendit? Et, o malitia hominum! et, o innocentia pecudum! o constans in sua origine creata in brutis animalibus substantia o perversa in rationali animante naturali quis unquam albus aries nigrum deditigratus est? quæ unquam ovis nigra albam detestata est? Nonne commuoniter, nonne pacifice, nonne omnino tranquille, sine omni multiplici coloris quæstione, absque omni inquietudine, caulas pastorales repellent? Et quidem aliquando aries arietem cornibus impedit, ovis ovem crebris pulsibus tundit: sed hos vel has non varietas coloris ad pagnam excita, sed innata cunctis animalibus ac modo quolibet ira excita provocat. At nunc, at video, stolidior pecude homo, iu honore positus non intelligit: et, quod magis dilellum **¶¶¶** est, monachus homo a charitatis unitate vario variatus colore sese disjungit. Noli, noli, ore te, frater, si ovis Christi esse cupis, vario de vellete causari: quia nullum de ovili suo Pastor ille projicit, nisi quem non coloris varietas, sel fidei vel charitatis lesio ab ovium suarum grege secerit. Non, inquam, socernit quempiam ab ovili suo propter colorem, qui de tam semotis regionibus, de tam diversis religionibus, in una christiana fidei ovili Iudaicum congregavit pariter et Gentilem.

22. Hoc fortassis docuit et patientia illius sancti patriarchæ Jacob, qui decies a Labau imonitatam mercenarii æquo animo tulit: et nihil differre inter album et nigrum, vel varium pecus, eodem boni pastoris animo et cura multicoloreum gregem passendo monstravit (Gen. 30). Et cum dicit Apostolus: *In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova creatura* (Gal. vi, 15), et alio loco, *Ubi non est Gentilis et Iudeus, circumcisio et præputium, Barbarus et Scythæ, scrcus et liber, sed omnia et in omnibus Christus* (Coloss. iii,

44); quis puerilis animus in tantum desipore petuit, ut vel variarum vestium colorem, vel diversum consuetudinum morem, servata nova creatura in Christo aliquid, quantum ad salutem differre putaret? Quid si quantum ad salutem nil referit, cur varius vestium color monachos separat? cur schisma generat? cur animos dividit? cur charitatem laedit? Non est, non est causa aliqua, non ratio ultra, non dico audiendi, non dico dividendi, sed nec grunniendi in istis. Habes tu idoneum defensorem albedinis tue, simplicem, ut supra sibi, oculum conscientiae tue: quo, ne longo temporis usu niger industas, pularet namissi sub atro colore suo monachum esse posse, albam cæciliam et tunican induisti; et quia sub nigrorum habitu innumerabiles hujus Ordinis tepefactos a proposito cercatas, ad maiorem et novum monastice religionis fervorem hoc hactenus inusitato vestimenta candora exultare arte laudabiliter voluisti. Habes et tu non dissimiliter probabilem auctorem nigredinis tue, longiesimius a patribus traditum consuetudinis morem: quo taliter tibi videtur sequendo vetera, quam nlinvenienda nova. Habes eterque utrinque coloris tui inexpugnabilem propugnatricem ipsius communis Regale vocem (Reg. S. Benedicti, cap. 56); quo præcipit ut de vestium colore aut grossitudine non caudentur monachi, sed illius coloris aut qualitatis vestibus utantur, que in provincia qua habitant vel facilius inveneri vel levius comparari potuerint. Tantatur ergo albedinem tuam ratio supradicta, vel fortasse major quam nondum novi, aliqua: tector et nigredinem tuam paterna auctoritas, que omni ratione sequipollit, et quam inferiorem judicari ab alijs sanum sapiente non deceat.

23. Et cuius patris exemplum ad hoc asserendum alferre potero? Et quem maiorem magno Martino reperire valebo? Ille, inquam, ille magnus Martinus monachus et episcopus, nigrarum colorum vestium suis vestibus dedicavit, de qua re sic in ejus Vita legitur: « Quem cum nigro ac pandulo pallio circumiectum contigua de latere juventa vidissent, paululum in partem alteram pavefacta cesserunt. » Quod vero monachus fuerit, monasterium quod non longe ab oppido Pictaviensi, monasterium quod Meliolani, monasterium quod sibi Turonis construxit, testantur. Ecce monachus Martinus, ecce nigris vestibus coniectus Martinus. Sed quid ei de his Hieronymus in epistola ad Nepeticum missa scribit? « Vester, » ait, « pullas neque ut candidas devita. » Monens cum scilicet ut fastam vel jactantiam caveret, non solum in candidis vestibus, quibus tunc magis saeculares utabantur, sed etiam in pullis, quibus illius temporis religionis professores uti consueverant. De his admirandus ille Notianus episcopus Paulinas, jam dicti Martini, Ambrosii, Augustini, Hieronymi contemporaneus ac familiaris, multisque sepe ab ipsis, sed et a magno papa Gregorio laudibus praedicatus, iter oujusdam nobilissimæ, sed ad religionis monastice pre-

A possum ruper 200 conversæ feminæ deseribens, sic in epistola Sulpicio Severo directa loquitur:

« Vidimus gloriam Domini in illo matris et filiorum itinero, uno quidem, sed longe dispari cultu. Macro illam et viliore asellis burico sedentem, tota hujus æculi pompa, qua honorati et opulentí poterant, circumstui senatores prosequebantur: carrucis nutantibus, phaleratis equis, auratis pileatis, et carpentis pluribus gemente Appia atque fulgente. Sed splendoribus vanitatis præluebat christianæ humilitatis gloria. Admirabantur divites pauperiem sanctam, at illis nostra pauperies ridebat. Vidimus dignum Deo hujus mundi confusionem, purpuream, seriesm, auratamque supellectilem, pannis veteribus et nigris servientem. Benediximus Dominum, qui humiles excelsa facit, esarentes implet bonis, et divites dimittit inanes. » Ecce non solum viri antiquæ religionis, sed etiam mulieres, sanctitatis propositum assumentes, vestibus nigris usæ scribuntur.

24. Nam ut quod sentio fatuar, visum est, ut nullum videtur, magnis patribus illis nigrum hunc, de quo agitur, colorum magis humilitatis, magis penitentiae, magis luctui convenire: quibus studiis quia totam monachia vitam maxime invigilare oportet, decreverunt ut color moribus, vestes virtutibus, quæ possent cognatione jungentur. Vester enim candidas magis gloriam quam abjectionem, magis gaudium quam merorem antiquitus designasse; magis etiam Ecclesie, ut omnibus notum est, sic interpretantibus, et angelos resurgentis, et angeli ascendens Domini præcones indicarunt, ipseque Salvator in illa transformationis sue gloria vestibus niveis præclarus apparet, ostendit. Inde bonus et doctus vir Sidonius Arvernus episcopus, quorundam vita mortali reprehensione irridens, inter alia quibus in eos invehitur, « Procedunt, » inquit, « albati ad exequias, pullati ad nuptias: » ostendens eos in tantum moribus et actu confusos, ut apparatum funereum nupciali, nupcialem funereo, perverso ordine permutarent. Nam qui meream communem temporis illius servabant, non albati ad exequias, pullati ad nuptias; sed albati ad nuptias, pullati ad exequias procedebant: ut albati nupciali gaudio, pullati luctui suero concordarent. Vidi nuper ipse in Hispanis constitutus, et admiratus sum, antiquum hunc rite ab Hispanis adhuc omnibus observeri. Mortua quippe uxore maritos, mortuis marito coniugia, mortuis filiis patres, mortuis patribus filii, detunetis quibuslibet cognatis cogunt, extinctis quilibet casu amicis amici, statim anima deponunt, sericas vestes, peregrinarum pellionum legmina abſciunt, totumque penitus multicolorem ac pretiosum habitum abdicantes, nigris luctu viibusque indumentis se contegunt. Sic erubibus propriis, sic jumentorum suorum caudis decurtatis, seqœ et ipsa atro prorsus colore denigrant. Talibus luctus dolorisve insignibus subtractos charissimes

descent : et integri ad minus spatum anni in tali mœrere publica lege consummari.

25. Hac tanta auctoritate vel ratione tibi colorique tuo, niger monache, satisfacio ; nec tamen ideo albi abhedaeni condemnno. Laudaris tu, quia patrum tuorum sanctum non vis excedere morem : laudatur et ille, quia vestium insolito candore, sui magis & magis animi in sancto proposito excitat etiam hoc modo fervorem. Distinguit se quodammodo ali colore, non a communī (quod nefas esset) charitate ; sed a multarum hujus ordinis noti omnibus tepiditate. Cum sis igitur sub uno pastore Jesu Christo, cum habites in uno ovili Ecclesiae, cum ex una vivas aeteruorum fide et sp̄c, tam tu, albe, quam tu niger monache, quid de variis velleribus, ut parum austerior loquar, stultissimæ oves causamini ? Quid tam nulla, imo iam stulta de causa, contra vos ad invicem movemini ? cur tam puerili occasione primam illam stolam charitatis scinditis ? cur ipsa habitacula separatis ? cur vox ipsos non jam uvino, sed lupico dente mordetis ? cur detrahitis ? cur laceratis ? Videte, cavete ne hoc nomine innocentiae, quo oves nuueupamini, non de ~~illis~~ illis vos faciat quas pesituras est summus Pastor a dextris, et de quibus ipse ait, *Oves meæ vocem meam audiunt et ego Dominus agnosco eas, et sequuntur me; et ego vitam aeternam do eis, et non peribunt in aeternum* (Joan. x., 27, 28) : sed, quod absit ! inter illas vos constituat, de quibus legitur et cantatur, *Sicut oves inferno positi sunt; mors depascet eos* (Psal. XLVIII, 15). Cernitis adhuc stultam esse causam, de colore disputare ? dannabilem, fratrem pro colore odire ? pessimism, fratri pro colore detrahere ? Si tota haec matui causa erat discordia, si sola tanua materia divertii ; si, inquam, schismatis monastici haec sola et tota erat occasio : nonne hac tam multis rationibus explosa, cordium vestrorum jam vetus scissura unietur ? nonne læsa charitas eurabitur ? nonne ad pacis filios evangelica pax revertetur ? Satisfacie igitur paci, filii pacis, et cum ea perpetuum foedus inite : ne forte, si aliter fiat, proferatur quandoque etiam contra vos dirissima illa prophetæ sententia : *Non est Pax, dicit Deus meus, in ipsis* (Isai. xxviii, 22.) Et jam, Deo gratias, astimo me quorundam nostri Ordinis virorum antiquas odiorum causas et latebras penelrasse, nec jam ad querendum etiam sollicito cogitatiū aliquid superesse. Quod si res ita se habet, neque tu, albe, aigrom, neque tu, niger monache, albus, si praescripta servare volueritis, infestabis : neque adversus fratrem pro diverso consuetudinum more, vel provario tam saepē nominato colore, a statu altissimæ charitatis moveberis.

26. Sed quid dixi ? quomodo mente excessi ? ubi intellectus animi ? unde acies obscurata videndi ? Putabam me omneum scandalorum materiam inventisse, arbitrabar me omnes ocliorum latebras detectisse. Suspicabar, ut dixi, solam diversitatem consuetudinum, solam varietatem colorum, qualitate in

Aut quantitatem vestium, aut escaram, charitatem inter monachos vulnerasse, et tanti mali istam tantummodo causam existere. Cernebam festucam in oculo fratris : sei trahem proximam, et quemcum prævalidam in meo vei ipsius oculo videre non poteram. At nunc clarificato oculo, serenata die, et sole meridiano jam nil latere permitteat, video, video, inquam, quod lieeat mihi dicere pace omnium unde tamen certus sum, quod liebit mihi omnium pace honorum. Nam qui indiguabuntur, de se, ut sit Hieronymus, dictum fatebitur. Non refugit manum medentis pars sospes corporis : sed quæ se palpantis digitis tremens subdueit, pestem sine dolo intrinsecus latere ostendit. Quid est ergo quod exciderat?

B 27. Die, die, inquam, tu, ut mei propositi prius hominem alloquar, die, o niger monache, da gloriam Deo ; et quod in imis cordis tui contra fratrem adhuc latet, denuda. Quis, inquis, poti potest novos homines veteribus anteferriri : eorum stolidis rostrorum actibus præponi ; nostros viiores, iilos charones videri ? Quis æquo oculo aspicero potest inaudum ex plurima sui parte a nostro veteri Ordine averti, ad ipsorum novum propositum converti ? relinquimus a sacculis vias, concursus fieri ad ignetas hactenus semitas ? Quis patitur novos veteribus, juniores senioribus, albos nigris monachis anteferriri ? Hoc tu, inquam, niger, dicas. Sed tu, albe, quid proponis ? Ferebas nos, inquis, quos longe probabilior institutio commenabat, quos beatiores alii monachis mundus predicat, ignorans opinio, aliorum existimationem ; quorum dies, alterum lucernam ; quorum sol, alterum sidus obcurat. Nos religionis perditiæ restauratores, nos emortui Ordinis resuscitatores ; nos languentium, repentinum, sordentium monachorum justissimi condemnatores : nos moribus, nos actibus, nos usibus, nos vestibus a ceteris divisi, et veterum temporum ostentui fecimus, et novum nostrorum fervorem præcellere approbamus. Ecce, ecce, vera illa occultior, sed longe alii charitati infestior causa, que mentium vestrarum unitatem scindebat, quæ ipsas domos ab invicem seceret, quæ ad verba detractoria vel maledicta linguis vestras perserpe, juxta prophetam, ut gladium accusat (Psal. CXXXIX, 4).

C 28. Sed refudatur letebis gladius gladio verbi divini, et ne levi inanis gloria vento tantis sudoribus fruges collectæ dispergantur, si sapientes esis, satagite. Et, o infelix nimiumque defenda jauctura ! si longissimi sevi, tui naufragiorum recompensationem, si invincibilem obedientiam, si jejeria infrafacta, si perpetuas vigilias, si tani grave jugum disciplinae, si tot palmas patientia ; si, ut breviter multa concludam, tautes tanque innumeros, non jam terrenæ, sed coelestis vite labores, per tanta tempora ad stipendum aeternitatis, a te per Domini gratiam congregatos minus nequam serpentis sibilus disperserit, et te solo flatu evacuans, inanem in conspectu summi Judicis draco veterinus efficerit : et

ubi est quod Salvator hoc morbo adhuc laborantibus discipulis ait, *Viaeum Satanaum quasi fulgur de cœlo eadentem?* (Luc. x, 18.) Ubi est quod, facta huic scia illi conieatione inter eos quis eorum videatur esse major; alibi dicit: *Vos autem non sic: sed qui major est in eolis, p[ro]iu sicut farior; et qui predecessor est, sicut ministrator.* (Luc. xxii, 26.) Ubi latet absconditum ab oculis memoriae, quod excelsus ille et magnus, eujus, juxta Psalmum, *magnitudinis non est finis* (Psal. cxlv, 3); et quod, juxta Apostolum, *est super omnia Deus benedictus laudata* (Rom. ix, 5), servis suis non se preferens vel conferens, sed submitemas, sequitur et dicit: *Ego autem in mediore strum sum, sicut qui ministrat* (Luc. xxii, 27.) Corripitur apostolus, ne se profecat apostolus: et non corripetur monachus, ne se preferat moxa homo? Supponitur a Christo magister nimirum discipulo major, inferiori superior: et super Cisterciensem ego Cluniacensis elevari conaber! Submittit se suis discipulis ipse Christus: et super fratrem, longe forsitan meliorem, tumentem superbiam levavit cervicem christianus, et monachus? Dejectit se majestas, et jactat se iniuritas? Humiliat se celsitudo, extollit putredo? Servit Dens, et imperare militaris? Et quomodo cecidisti, frater, de gradu Regulæ tuæ, qua te condescendisse gloriabasis, « ut monachus omnibus se inferiorem et viliorum non solum sua lingua pronuntiet, sed et intimo cordis eredat affectu? » (Reg. S. Benedicti, cap. 7.) Et quid ultra labore? Non est necesse religiosis, sapientibus, litteratis, aeiis instare, nec, ut vulgo dicuntur, Minervam docere, vel ligna ad silvam, vel aquam ad flumina sive mare deferre. Intelligit, agnoscat viriusque vestrum sapientia, sicut sine fide, sic et sine charitate impossibile Deo placere: nec aliquem, humilitate alijecta, posse eandem charitatem nisi quolibet retinere. Unde enim humilitas recedit, ibi necessario superbia succedit: ubi superbia succedit, ibi statim et invidia accedit: ubi invidia oritur, confessim charitas moritar. Nam neque eum cui invidet, invidus potest diligere, nec in non diligente charitas aliquo modo permanere.

29. Propter ista, unde abest charitas, abest humilitas: et unde abest humilitas, abest et charitas. Hoc docet clare et Apostolus, cum dicit: *Charitas non amulatur, non agit perproram, non est ambitiosa.* Et quia nec etiam alienarum rerum cupida, subdit: *Non querit quae sua sunt* (I Cor. xiii, 4, 5). Inflationem ergo omnem, ambitionem omnem, cupiditatem omnem, avaritiam omnem excludit charitas: immo per charitatem, juxta sequentia Apostoli, expellitur tota scia iniquitas. Jam si haec charitatem, quam legem Christi idem apostolus vocal (Galat. vi, 2), vis, frater Cluniacensis, frater Cisterciensis, integrum conservare: si per ipsam maximis tibi thesauris in cœlo recordare, si recorditos conservare; da totam quam potueris operam, et caesas, non dico eam fugantes, non dico eam perirentes, sed vel parum eam iacentes, a te abige: si expulso-

A redire voluerint, firmi pectoris redeuntibus ostium clade, et cohabitricem sempiternam totis sanctæ animæ tuae amplexibus reine. Sublevabit te charitas ipsa firmiter retenta ad regna cœlorum, quæ nimis ac dulci vi sua inclinavit usque ad terras Regem cœlorum. Fidilis unde testis est Apostolus, dicens quod propter nimiam charitatem fratrum suum miseric Deus in similitudinem eamnis peccati, (Rom. viii, 3). Gaudebis perenniter coram Deo charitate, et gaudium tuum, sicut ipse promisit, nemo tollerat te (Joan. xvi, 22). 29 quando eris Deus omnia in omnibus, quando satiaberis a longinqua esurie tua, cum manifesta fuerit gloria ejus; quando, eum apparuerit, similis ei eris; et, per hanc charitatem ei semperne unitus, videbis eum sicuti est.

B 30. Jam tandem ad vos, mi charissime, cui præsens epistola mittitur, stilos recurrit: ut a quo stampsi initium, in ipso suam fortassis importunam prolixitatem finiat. Causa mili scribendi, ut superius professus sum, teste conscientia, sola vere charitas fuit: ut, quantum ad utrumque nostrum attinet, statu colloquionis eam recalesceere, et in mutui affectus solitas vel maiores flammas erumpere cogarem. Restat ut vos, quem lacteum fortunque columnam, cui institutus monachus Ordinis editicium, summa providentia preparavit, et vocat rubrum sidus exemplo verbeque non solum membris, sed et toti latine Ecclesiæ nostro tempore insigniter lucem donavit: restat, inquam, ut totum, quam potueritis, huic divino operi detis operam, et unias nominis et Ordinis maximas congregations nequaquam ultra dissidere patiamini. Simdui ego semper ut sauctos illos congregations vestrae monachos nostris fratribus commendarem, et ipsos illis perfectæ unione charitatis, si fieri possel, etiam inviscerarem. Hoc publice, hoc privatim, hoc in magnis nostrorum conventibus facere non neglexi; et ut rubiginem illam litoris et zeli contrarii, que interiora viscerum latenter rodere solet, eraderem, modis quibus potui, laboravi.

C 31. Iustate et vos, pro magna illa gratia a Deo vobis colliata, agro communio: ut sicut nullus post vos nostris diebus plura utilia in illo plantasse probatus, ita laudabilis studio et industria, omne satis utilibus contrarium averratur. Exhortate sablemi illo et ex Spiritu Dei flammante eloquio ab eorum cordibus, ut mitius loquar, puerilem illam contumaciam, a lingua susurracionem et loco istorum, veliat, nolint, fratram ingerite dilectionem. Non segreget nitra greges vestros a nostris gregibus usum diversitas, colorum varietas, sed a summa unitate derivata, corrupta reparans, discessa redintegrans, divisa vivificans, universa unitas charitas. Sic plane, sic deceat ut, quibus est unus Dominus, una fides, unum Baptisma, quos continet una Ecclesia, quos manet una perennis et beatæ vita; eis quoque, iusta Scripturam, sit cor unum et anima una (Act. IV, 32). Misi genitum amico salis geminam, cuius corporalem usum vobis utili olim audivi, et enjus spe-

cialem intellectum suprascriptis necessarium esse putavi. Nam quanlibet multos et pretiosos apparatus virtutum sciarum aeterni Regis meus si sine fraterni amoris sale intulerint, ut insulsi rejiciantur: si hec sale eos condierint, epule jam placentes eum offerentibus admittentur. Nam qui in lege sua nullum sacrificium sine sale suscipit, nullus munus virtutis sine tali condimento sibi placere ostendit, etc.

EPISTOLA CCXXX.

AD TRES EPISCOPOS OSTIENSEM, TUSCULANUM,
PRÆNESTINUM (609).

Monet illos officii, ut a Christi grege in episcopatu Metensi lupos arceant.

Ad hoc vos Deus in sublimitate posuit, ut tanto majori Ecclesiæ sue utilitatibus vivatis, quando in ea eminentiori auctoritate prætestis. Alioquin deponet ille 226 Paterfamilias potentes de sede, qui pro accepta potestate inventi fuerint suis utilitatibus defuisse. Quanta sustineat sponsa Christi damna in episcopatu Metensi (610), etsi nos amplius heremus, quia viciniores sumus, tamen et vos arbitror non latere. En quantus lupus illud ovile Christi tum insidiis, tum manifestis assultibus quotidie molitur irrumpere, et disperdere oves Christi sanguine congregatas, Idque non ab heri et nudiustertius, sed ex quo adhuc fuerat lupicellus, non cessat illum dominicum gregem quibus potest viribus infestare, et vastare rapinis, incendiis, homicidiis. Ego itaque, quod in me est, demonstro lupum, instigo canes: jam quid intersit vestra, vos videritis; meum non est docere doctores.

EPISTOLA CCXXXI.

AD EOSEM PRO ABBATE LATINIACENSI (611).

Innocentiam abbatis asserit ac tuctur, et capita accusationum in eum producta diluit. Denique zelum disciplinae religiosa in ipsis requirit.

1. Vobis audeo loqui quidquid in buceam venerit. Nam etsi oportuerit sustineri modicum quid insipientiae meæ, geret mihi procul dubio morem benevolentia vestra, que sapientibus et insipientibus debitrix est. Et hoc dico, non quia cogitem

(609) Nomina habet titulus epistole 219 Albericum, Stephanum, et Iginarum in paucis manuscritis hæc epistola reperitur, ut in Compendiensi.

(610) Vide epistolam 178.

(611) Latiniacum, diocesis Parisiensis ad Matronam, ubi monasterium a sancto Furso abate, juvante Erchinoaldo, conditum, instauratumque ab Heriberto II Campanie comite, qua de re diploma Roberti regis exstet in libro sexto. De re diplomatica, n. 151. Ecclesia Latiniacensis celebris et famosa, olim sanctitatem et religione florens dicitur in his capitulo generali nostrorum monachorum, de quibus mox agemus.

(612) In chartario Sancti Martini de Campis invenimus Gaufridum abbatem Latiniacensem anno 1122, Arnulfi abbatis, qui a. d. 1100 obiit, successorem. Anno 1224, ut in Rouano codice Vallicellanae bibliotheca legimus, Radulfus abbas Latiniaci facies est: de quo Hermannus monachus Laudunensis in libro tertio De miraculis B. Martri, cap. 18, ubi « comes Campanie Theobaldus, consilio

A præcipitare verbum quod ad rem non pertinet, aut levitate usi intendam, aut nugari delectet, præsertim apud vos, qui videmini columnæ Ecclesie: sed ex abundantia cordis os loquitur, et veritas, dolore urgente intrinseco, taciturnitatis impatiens prorumpit in medium. Mei enim, dico vobis, pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei, quod execranda, ut videtur, conversione tam frequenter sapientiam vincit malitia. Adduntur ubique cornua impiis, et exarmatur justitiae zelus: et non est qui facere bonum, non dico velit, sed possit. Superbi inique agunt usquequaque, et nemo audet mutire contra. Et ultimæ vel innocentia tua esset, et justitia ipsa suam sufficeret defensioni. Quid peccavit abbas Latiniacensis? (612) An quod bonus monachus, et melior abbas? quod bona opinio, et melioris est vita? An quia monasterium, cui præest, et decoravit religione, et bonis temporalibus ampliavit, et honorum fratrum numero cumulavit? En sanguis iste de manu ejus exquiritur. Si crimen est acceptum esse Deo et hominibus; tollatur, et crucifigatur. Negari enim non potest hoc illum esse, celo et terra testibus. Si crimen est esse hospitale, benignum, sobrium, castum, humilem; decidat merito ab inimicis suis inanis. Revera namque ei in his excusari non potest, convincentibus se propriæ vitæ sanctitatem, et famæ gloria.

2. At imponitur ei, noluisse suspicere nuntium domini mei. Prorsus gravis offensa, si ita est. Non negat abbas, hominem qui militabatur in Angliam, cum esset honorifice susceptus hospitio, querere loqui eum eo; sed paranti exire intervenit Humber tus præpositus, diceus se potius exiturum, et homini vice ipsius satisfacturum. Si quo minus quod oportuit, actum fuit cum viro; cuius culpa fuerit, vobis relinquimus judicandum. Accusatur item quod litteras domini Papæ prædicto Humberto violenter abstulerit, et diruperit. Sed exstant litteræ integræ et bullatae: nec vi eas, sicut mentitur, amisit, sed sponte dimisit, consilio 227 utique comitis Theobaldi (613), et nostro. Dicitur quoque quod quosdam monachos in captionem posuerit. Atque id quidem

domini Norberti, quemadmodum caenobii Santi-Nicolai in silva Vesago (scilicet Voago, rectius Vcdogio, diocesis Laudunensis) « monachum nomine Radulfum, Latiniaceni diuissimo monasterio præfecisse abbatem: » cui haec convenire non dubitamus. Obiit anno 1148, ex codice Vallicellano, eique Godfridus successit, Galfridus dictus in Chartario Sancti-Martini de Campis, mortuus anno 1162. Contra hunc duas habes litteras capituli generalis nigrorum monachorum: suas ad Adriatum III, alteras ad Alexandrum itidem III, in hujusce tomis Appendix relatas.

(613) Theobaldus Magnus, Campanie comes, Latinaci advocate, ibidem sepultus, ad eujus tumulum Henricus comes ejus filius lampadem iussit, ex libro sexto De re diplomatica, n. 206. Henricus ibi versabatur aliquando, ut patet ex Sugericu epistola 420, De Theobaldo in notis ad ejusdem 37, et apud Baldwinum de Avesnas, in Spicilegii temo viii pag. 584, ubi Latinaci jacere dicitur.

faisum. Sed si quosdam turbatores et conspiratores in diversa claustra divisit, ne simul positi plus docerent, quis hoc recte judicantes reprehendat? Jam de terris et bonis ecclésiae quasi distractis et alienatis, et datis ab eo cognatis suis, coram venerabilibus episcopis Sveussionensi et Autissiodorensi, comiteque Theobaldo, advoco utique monasterii, satis responsum est, et adhuc responderetur, sic illum dedisse suis, quomodo alienis, id est ad eundem censum vel consuetudinem.

3. Perro autem a sœculo non est auditum quod monachus rebellis, superbus, ambitiosus, privilegium proprium Thebatalis ex apostolica auctoritate meruerit. A tempore Iudei Isca iudei non est inventus similis illi, qui sic insurgeret in magistrum, et traduceret sanguinem justum. Felix magister, cui cum Magistro omnium communis prophetea illa vox est: *Hoc pacis meæ, in quo sperabam, qui cedebat pares tuos magnificavit super me supplantationem* (Psalm. xii., 10). Et olim quidem eratis, contra apostolum Petrum, dominantes in clerus (1 Petr. v. 3); imo et, contra coapostolum ejus Paulum, dominabantur fidei totius orbis (II Cor. i. 23): at nunc novum anquid addiditis, usurpantes amplius et in ipsam religionem. Quid restat, nisi ut adjiciatis et ipsis Angelis sanctis dominari? Nisi quod in hoc posterior Iudas priorem vices versata et fraude videtur: quod cum illis facinus condiscipuli horruerint universi; iste callidior petuit ad connivendum, imo ad levandum sue malitiae, non quos ibet, sed ipsos Apostolorum principes circumvenire. Non inquit dominus aieo (614), cui, tanquam homini, scripsi peto, et hoc ero, ne Deus impetrat. Absit autem, ubi veritatem agnoverit ut prævaleat tam execrabilis maligni hujus sacrilegusque conatus! Et ego de hac re ad ipsum quoque solito aeneo scripsisse, si non sensissem ipsum, quidquid scribimus, minus solito acceptare (615). Quæso, docte vos, qui monachi estis (616), vicem magistri vestri beati Benedicti: cui jam, ut videlicet, prope est ut ubique contradicatur, et percat omnis vigor monastice disciplinae, monachis adversus albatos suos cornua sumentibus de manu forti.

EPISTOLA CCXXXII

AD EUSHEM.

Contra abbatem Sancti Theofredi.

Si vera sunt quæ audistis de abbatte Sancti-Theofredi (617), non potestis ea dissimulare sine periculo vestro, et propter officium, et propter conscientiam. Conscientiam dico non tantum vestram, sed etiam aliorum. Sed autem verisimilia, credo quod et vera. Verax est enim, qui testimonium perhibet de his, *presentium lator*. Unde hoc quoque sciam quartius? Fassem teneo literarum missarum a viris

(614) Innocentio pontifici.

(615) Vide epistolam 218.

(616) Quippe Albericus Ostiensis, et Ymarus Tusculanus Cluniacenses erant, Stephanus Praenestinus, Clarae-Vallensis.

A sanctis, quos ego novi quia sancti et veridici sunt, et omnes illæ pariter continent tam laudes et præconia hujus, quam illius horrendas blasphemias, quem accusat.

EPISTOLA CCXXXIII.

AD ABBATEM JOANNEM DE BUSAO, QUI ABBATIAM SUAM (618) RELIQUERAT, ET ABIERAT IN SOLITUDINEM.

Blande eum revocat a solitudine, ad quam, dimisso monasterii regimine, se contulerat.

Filio charissimo JOANNI, frater BERNARDUS, in spiritu ambulare, et timore Domini non drelinquerere.

4. Dicere non possum in quanta amaritudine animæ meæ et tristitia cordis scribam ad te, Joannes ~~charissime~~ charissime, pro eo quod me video in tibi scriptitionibus meis proficerem nihil, quia non capit in te sermo meus. Scripsi semel et denuo, nisi fallor (619): et exigentibus peccatis meis in nullo adhuc respondet mihi labor meus. Ecce tertia iactio semen, Deum omnipotentem deprecans ut non revertatur ad me vacuum, sed prosperetur, et faciat ad quod illud mitto, levigans nos tandem aliquando de fructu tuæ obedientiae et salutis. Si audieris me, imo si exaudierit me Deus, lucratus sum filium meum: si non, convertam me denuo ad arma consueta, orationes videlicet et lacrymas, non quidem contra te, sed pro te. Luxi, et lugebo, et anxia traham suspiria ex iniis visceribus pro meis visceribus. Quis dei te mihi fratrem meum sugentem ubera matris meæ? quis revocet te mihi in illam quietem animi, concordiam morum, societatem spiritus, serenitatem conscientie, in qua te aliquando tenui et possedi?

5. Et ne quod ex me detrimentum in aliquo patiaris seu impedimentum, illud falsum esse non dubites, quod tibi a nescio quo vel quibus falsiloquies persuasum audiivimus, quia ego videlicet cogitarem sine ratione et judicio te a regimine fraternalium animarum, quad tibi credideram, submovere. Non est hoc verum: sed audi potius de hac re paucis quod verum est. Hoc et si voleisses, non licuisset, et si licuisset (ut de propria conscientia loquar), ego nullatenus voluisse. Haec veritas. Si ergo hoc totum fuit quod avertit eorū tuum; veritate comperta quid restat, nisi ut resipiscas, redeas ad te, redreas ad nos, argnas insuper te ipsum levitatis et credulitatis ineautem? Si enim tantum potuit una maledicta suspicio ad te alienandum et precipitandum; quanto magis nunc absoluta certitudo valere debet ad erigendum et revocandum te! Turpe est tibi falsitate posse seduci, et veritate reduci non posse. Habet saepe veniam acquiescisse ad tempus palliatae falsitati: at vero reprehensas jam et nudatae acquiescere adhuc, imo etiam non multum irasci, quantum confusionis habet? Quamobrem

(617) Ordinis S. Bened. in diocesi Podiensi.

(618) Ordinis Cisterciensis in Britannia Minor, diocesis Nautilensis, filia Claræ-Vallis, fundata anno 1135. Vide epistolam 116.

(619) Non existant haec litteræ.

irasci et noli preocare, si vis nos vel Deum potius non irasci. Nam quod subreptum est tibi, miserationem magis quam indignationem meretur. Nimirum homo es, navigans, eicut et omne humani genus, in hoc mari magno et spalioso mambus, ubi reptilia, quorum non est numerus. Quis se jactet in eo assiduis non impelli ventis, non jactari fluctibus? Neveris te naufragasse in eis, periculum in falsis fratribus incidisse. Iterum dico: haec veritas. Deceptus fuisti, et spiritus mendax in ore pseudoprophetarum supplantavit te.

3. Sed ecce evanuit falsitas, luce veritatis aborta. Si adhuc (quod absit!) pergis in tua obstinatione persistere; ego te interim non iudicabo, est qui querat et judicet. Ego autem parco tibi, dissimilans et differens interim in virga venire ad te. Porro in misericordia et spiritu mansuetudinis allicer te nobis curabo, si potero: nam id mibi sentio familiarius esse, et tibi persuasibilis fore non dubito. Illum sane evaginare super te gladium non cunctabor, qui in materno meo pectore jacet recorditus; continuus utique dolor cordi meo, et creberimus ad Deum genitus pro te, donec venias. Quod si omnes hujus tam pie ferentis ensis, secundum duritiam tuam et cor impunitus, frustraveris ictus, nec possit quandoque dicere anima tua. Quia vulnerata charitate ego sum; tu de te videris: nam non solum jam veritas, sed et charitas liberabit nos. Sed quid dixi? Quomodo, miser, quomodo liberabor, offusis visceribus, filio pereante? Non quiesceret afflictus, et si noi sequitur effectus: non sedabitur dolor, non cessabunt ineryiae. Exhibeo tibi, quādū vixero, alterum Samuelem: tu utinam non alterum Saulē mibi. Rogabo te, rogaro pro te, ut venias. Veni, veni, priusquam moriamur: ut qui dileximus nos in vita, in morte non separaremur.

229 EPISTOLA CCXXXIV.

AD HERBERTUM ABBATEM SANCTI STEPHANI DIVONENSIS.

*Temerarie scriptio*n*is culpam Joanni condonari royal.*

frater Joannes dixit in nos vel scripsit quod

Joannes iste canonicus erat regularis in ecclesia Sancti Stephani Divonensi, ubi Herbertus abbas, de quo in epistola 59. Quid sit illud de quod sci-erit contra Bernardum, non liquet. Neque enim putamus eum esse Joannem Cornubiensem, Abbatardi discipulum, de quod Chesnius in notis ad Alastardum, pag. 1159. Au hic de Conceptione scripsit?

(621) Scripta anno Christi 1143.

(622) Status cause narratur a Willemo Neubriensi, *De rebus Augl.* libro 1, cap. 17; a Francisco Goduvino, libro *De episcopis Angliae*, seu inter Eboracensis. n. 29; a Rog. Hoved, posteriori parte Annalium. Rem paucis accipe. Anne 1140 obiit Thurstinus (aliis Thurstanum vocavit; Willemus Neubrigenensis, Trustinum: vide Iwonem Carnotensem, epistola 274, et ibidem Jureti notas), archiepiscopus Eboracensis. Electio successoris discordibus votis agitata est, alii Willelmum Stephani regis nepotem, Eboracensis Ecclesiae thesaurarium; aliis Henricum Murdach, abbatem Fontavensem, B. Bernardi quendam in Clara-Valle discipulum, diligentibus, Willelmum Henricus Wintoniensis episcopus conse-

non decuit, vel quomodo non decuit (623), non tam nos hascit. quam se ipam. Magis namque ita scribendo suam prodidit levitatem, quam nostrum deprehendit errorum. Quanquam etsi hascisset in aliquo, nostrum tenet non erat reponere malum. Attendens proinde nos quod ille meretur, sed quod me decet, donari juveni etiam a vobis hanc culpam rogo et supplico, que magis gloriolum quam malitiam redibit videtur: ita tamen, ut manum deinceps inhibeat a scribendis tractandis quæ supra ipsum esse constiterit. Nam, ut liquido satis appetat, in hoc exiguo quod presumpsit, opus erat stilo et animo matutini. Cerium enim sit vobis, hominem, licet in brevi pagina, aut non scripsisse ut sensit, aut non sensisse ut debuit.

EPISTOLA CCXXXV (624). 1143

AD DOMINUM PAPAM COELSTINUM, PRO INTRUSO EBORACENSIS.

Auctoritatem sedis apostolice adversus infamem et simianicum Eboracensis Ecclesie invasorem implorat.

i. Operat vos secundum justitiam, quæ ex lege est, suscitare semina fratris vestri defuncti. Quod digne impliebitur, si papæ Innocentio, cui in hereditate Domini successisti, et defenditis bene gesta, et minus adimplita peccitia. Pro manibus est in quo id licet experiri. Causam Eboracensis Ecclesiae per eum fuisse decisam quis nesciat (622)? A: quomodo executioni mandatum sit quod egressum est de labili testi viri, utinam nesciretur. Quis det ut non annuntietur in Geth, neque in compitis Ascalonis? (II Reg. 1, 20.) Sed, ut verbum abbreviatum faciam auribus occupatis, audiat paucis dominis meus quid dictum fuerit, et quid factum teneamus. Cum in multis accusaretur is qui sibi vindicare electionem in praefata Ecclesia impie cupiebat, tandem omnis controversia ad testimonium viri illustris Wilhelmi (623), ipsius Ecclesie tune decani, conquiescere jussa est: ut nisi capitulum intrusionis, quod huic inter cetera impingebatur, ille cravat, sed potenter Roma pallium Papa rejicit. Quia repulsa rex offensus, Heircum a Pontifice confirmatum, et pallio donatum recipere renuit. Qui regis ad exemplum compositi cives et subditi, patrem non admiscent. Tandem placato rege Henrico & suis susceptus præfuit decem annis, mortuus anno 1153 Sherboniae. Interea Willemus apud Henricum Wintoniensem degebatur. Sed cognita Eugenii pontificis et Bernardi, necnon Henrici archiepiscopi morte, Roman mox contendit, et ab Anastasio Eugenii successore, ope Gregorii cardinalis, voti tum demum facile factus compos, confirmationem et pallium obtinuit. Sed paucò tempore superstes, anno 1154 defunctus est, non sine suspicioe venienti propinata. Hunc in sanctorum numerum relatum meminit Godwinus, et ad sepulcrum ejus crebra patrate miracula. Sed addit idem, quod credere cui cordi est, meminerit hunc qualemque diuinam a divo certe Bernardo, aut ejus saltiem opera exauditorum, et presulatu expulsum. De negotiis Ecclesie Eboracensis confer epistolas 238, 244, 252, 346 seq.

(623) Vocabatur is Willemus a Sancta-Barbara,

propria manus juramento amoveret, suis omnino conatibus tanta frustraretur ambitio. Hoc autem non ex iudicio, sed ex misericordia: sic enim regaverat ipse. Mitissima p[ro]mo sententia, quippe cum de plurimis et pessimis pulsaretur, quae cullateous propulsare valebat. Sed atrox vel ipsa stet. Quid enim si non sufficit iuri, dummodo sufficiat Ecclesiae liberationi? Nou causamur sententiae remissionem quae nil nocuit. Neque enim profuit adversario etsi largior indulgentia, qui ne ipsum quod alio sponderat, implere prævaluit. Nam de quo præsumere visus est, defecit ei, ne sibi ipsi deficeret pojerans. Quando enim vir bonus attestatur homini, quem rumor publicæ opinionis ei operis veritas detestatur? Quid ergo? Ille no[n]a juravit, et iste episcopus es.

2. O rem ignorantia omnium dignam, et perpetuo, **230** si fieri posset, silentio comprimentem! Verum id sero. Heu! nectus est orbi triumphus dia-boli. Ubique pertonat plausus incircumcisorum et planetus bonorum, pro eo quod videatur sapientiam vicensse malitia. Monstratur digito matris Ecclesie turpitudine: patris Innocentii verenda irridetur, denudata a servo nequam, quoniam mortuum putat: sed vivit in vobis. Si is exitus imminebat, cur e longinquæ Romam est peritraeta causa spurcissima, umbra magis et angulo digna? cur tanta mari terraque a multis assunta fatigatio? cur a finibus terræ evocati viri religiosi qui cum accusarent, et pauperum clivisi marsupia longi itineris expensis exhausti sunt? Nou poterat episcopari turpis infamisque persona (quod invitus dolensque loquor), nisi que in illo horrebat Anglia, Francia abominabatur, etiam Roma cognosceret? Quam melius in Romana curia causa ejus minime ventilata fuisse et non tangeret vel sacra limina generalis atque horrilis feter! Quam tolerabilius ignorasset apostolica Sedes tam intolerabile malum, quam tolerat manifestum? Quid istud temeritatis fuit? Publice infamatus, ante judicem accusatus, nec purgatus, imo et convictus, et sic consecratus est. Viderit qui hic manum post ista imposuit, an magis exsecratus (621) dicere debuerit. Non enim negabit sie se ista habere, non negabit sie se ex litteris apostolicis ad se pro hoc ipso directis eadem compumperisse. Dicat forte aliquis, quia non est datum judiciam, non fuisse convictum. Ego dico et confessum. Nam qui, ut judicium evaderet, ultra elegit ad testimonium Willelmi decani confugere: illo sibi deliciente, quid nisi iudicio suo a causa decidit, ore proprio condemnatus?

3. Quæ cum ita sint, videte, domine Pater, ne declinet cor vestrum in opus malitiae, quoniam secundum prophetam, *declinantes in obligationem adducet Dominus cum operantibus iniuriam* (*Psalmus* cxxviv, 5). Alioquin quod consilium datis misericordibus illis, quos ad accusandum eum vocatio

decanus ecclesiæ Eboracensis, postea episcopus Dunelmensis.

(624) Eodem sensu verbum *exsecrare*, prout legitime consecrationi opponitur, occurrit in epistola

A apostolica Romam traxit; sed et aliis quam pluribus ex illo episcopatu viris religiosis? sintne obediti huic, et sacramenta accepturi ab homine bis intruso, primo quidem per Regem, deinde per Legatum? Quippe qui illum in sanctuarium Deli, contra ius et fas, contra mandatum summi Pontificis, in injuriam summae Sedis et totius Romanæ curiæ, cum non potuit per ostium, fudit argenteo, ut aiunt, sarculo, unde impudenter intrusit. Ante, nisi fallor, suis sedibus exsulabunt, quam dare acquiescant manus idolo huic, nisi vestra violenta auctoritas olivirrit. Cæterum quam sanctiori vestroque apostolatu digniori zelo gladium Phinees in confusione duorum tam turpiter fornicanum stringeretis, quam tot sanctos aut de suis fugere locis permittatis, aut contra conscientias suas cogitis remanerc?

EPISTOLA CCXXXVI (625).

B 143 AD TOTAM CURIAM ROMANAM.

Unde supra.

Dominis et patribus reverendis, episcopis et cardinalibus curiæ, frater BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, salutem et nostras qualescumque orationes.

1. Omnibus scribendum fuit de eo quod spectat ad omnes. Nec vereor ne forte præsumptionis arguar, quippe qui, licet omnium minimus, tamen **231** Romanæ curiæ in iuriam a me non judicet alienum. Utimur assidue, dico vobis, utimur graviter nimis, ita ut nos trædeat etiam vivere. In domo Dei videmus horrenda. Et, quia corrigeremus nos non possumus, saltēm suggerimus his ad quos spectat. Si quidem emendaverint, bene; sin autem, nos animas nostras liberavimus: vos excusationem nou habebitis de peccato. Non ignoratis prolatam esse sententiam a domino papa bonæ memorie Innocentio, cum vestro et Romanæ curiæ generali assensu, irritam esse Willelmi Eboracensis electionem, imo intrusionem, nisi Wilhelmas alter, tunc decanus, quod objectum ei fuerat, propriæ manus juramento repelleret. Nec vos latuit quam plena esset sententia, non judicii, sed misericordiae: nimis cum hoc Willelmus ipse quæsisset. Sed utimam vel ipsa stet, et quod adversus eam factum est, stare non possit.

Quid enim? Non juravit ille, et iste in cathedra pestilentiae sedet. Quis tribuat ut adversus fornicationem hanc Phinees cum pugione procedat, aut vivit in sede sua Petrus, qui spiritu labiorum suorum interficiat impios? Multi clamant ad vos in toto corde suo, ut sacrilegium hoc digna animadversione vindicare studeatis. Autem, dico vobis, scandalum magnum nimis erit in Ecclesia Dei: et timeo ne Romanæ Sedis auctorius graveam auctoriam jacturam et detrimentum grande suscipiat, ins. in eam qui perverteret generalem ejus sententiam vindicta processerit, et taliter, ut cæteri metum habeant.

166, n. 4, in epistola 223, n. 2, et in epistola 300 inter Chesiianas tomus IV, qua epistola est Drogo-nis Lugdunensis electi ad Ludovicum Junorem.

(625) Scripta anno Christi 114°.

2. Quid enim de ea dicam, quod occultas et vere
tenebrosas litteras habuisse se gloriatur Willermus
ille? alicam a principibus tenebrarum, non a prin-
cipibus Apostolorum. Et ecce audierunt illi incir-
cumcisorum: subsannant Romanam curiam, a qua
post datam tam manifestam sententiam, furtim da-
tas esse aucti contrarias litteras. Quid dicam vobis?
Si non vos urit scandalum grave, quo scandalizan-
tur non pusilli, sed magni et perfecti viri; si non
compatimini paupribus ablatibus, quos a finibus
terrae vocatio apostolica, Romanam traxit; si non
misericordia magnis, et religiosis monasteriis, quibus
omnino sub incubatore illo destructio imminet; si
(quod primum dicere debui) zelus domus Dei non
comedit vos. numquid usque adeo inimici hominis
versutia prevalebit, ab proprium quoque contem-
plum, et infamiam hauc pessimam Ecclesiae prin-
cipes et quoniam inter fecerant? Quid enim si sacrilegam
hunc ille consecrationem recepit? Profecto longo
gloriosus erit jam elevatum dejicere Simonem, quem
prohibere conualevit. Alioquin quid facietis reli-
giosis viris, qui omnino non inveniunt, salva con-
scientie, vel ipsa communia Sacraenta de leprosa
manu suscipere! Ante, ut fallor, eligent fugere,
quam dare manus mori; et exsulare prius, quam
vesci idolothylis. Quid si contra conscientias suas
ceogerit eos Romana curia curvare genua ante Baal,
videat Deus et judicet: videat curia illa celestis, in
qua nulla poterit ambitione subverti judicium. In
fine omnium obsecrat vos puer vester per viscera
misericordie Dei nostri, si quis in vobis est zelus
Dei, misericordia Ecclesie sanctae, saltem vos amici,
eius; et quantum potestis, dale operam, ne iam de-
testabili facto defetur assensus.

232 EPISTOLA CCXXXVII. 1145

AD TOTAM CURIAM ROMANAM, QUANDO ELEGERENT
ABBATEM SANCTI-ANASTASII IN PAPAM EUGENIUM
(626).

Miratur Bernardum abbatem S. Anastasii, abstrac-
tam ab eo et solitudine, ut totius Ecclesie curam.

(626) Anno 1145. defunctorum Lucio II pontifice, Coelestini successore, electus est Bernardus abbas Roma ad Sanctum-Anastasiū, S. Bernardi disci-
polus, dictus Eugenius III; ad quem libri de Consid-
eratione. Eiusdem tum abbas epistolam ad Ber-
nardum habet hic ordine 344; item ipsius jam papae
aliā epistola 279 premissā; demque epistolam
de ejus obitu in Appendice, id est 453.

(627) Eugenius quondam vice dominus Pisana ec-
clesiae (codex manuscriptus Danensis citatus ab
Henrique vocali Suffraganeum), deinde Bernardi in
Clara-Vile discipulus, mox abbas monasteriū San-
cti-Anastasii seu Trium-Pontium ad Aquas-Salviae
prope Romanū, praeferit morem, non ex cardinale, sed
ex abbate electus est a cardinalibus in sumnum
Ecclesie Pontificem anno 1145 in locum Luclii, ut
jam dictum est, qui endem anno quinto kalendas
marthi ex hac vila migravit. Hunc ergo miratur
Bernardus, qui vice-dominum unius parochiaris
ecclesie non sustinebat, ad dominatum totius uni-
versalis Ecclesie vocatum. Porro quod officiū vel
dignitatis hoc nomine, vice-dominis, intelligendum
veniat, paucis monstraras. Sunt enim etiam
ecclesiae, seu episcopia, que titulum istum refi-

rapi: timelque hominem, quieti assuetum, et robur
gerendis minus exercitatum, tanto operi hand
parem fore: unde fideli cardinalium ope cum
sblevarī rogat.

Dominis et patribus reverendis, cardinalibus, et
episcopis omnibus qui sunt de curia, puer Sanctitatis
cerum.

1. Parcat vobis Deus; quid fecistis? Sepultam
hominem revocasti ad homines; fugitante curas
et turbas curis denuo implicantis, et immiscuentis
turris. Facetis novissimum primum, et ecce novis-
sima illius periculosiora prioribus. Crucifixus mundo
per vos revixit mundo: et qui elegerat abjectus
esse in domo Dei sui, ipsum vos in dominium
omnium elegitis. Cur consilium inopis confudistis?
cur pauperis hominis, et mendici, et compuncti
corde iudicium perturbastis? Currebat bene: quid
vobis visum est saepire vias ejus, avertire semitas,
gressus involvere? Quasi descendaret de Jerusalem,
et non magis ascenderet de Jericho, sic incidit in
latrones: et qui se tanquam violentis quibusdam
diaboli manibus, carnis illecebribus, et gloria saeculi
potenter excusserat, non tanquam valuit effugere
manus vestras. Num idecirco Pisam deseruit, ut
reciperet Romanum (627)? Num qui in una Ecclesia
non susinuit vicedomiaatum, dominatum in omni
Ecclesia regirebat?

2. Quid igitur rationis seu consilii habuit defunctus
summo Pontifice repente irruens in hominem rusti-
cam, latenti iniuste manus, et excussa e manib[us]
securi et ascia vel ligone, in palatum trahere,
levate in cathedram, induere purpura et byssos (628-9),
accingere gladio ad faciendam vindictam in nationi-
bus, increpationes in populis, ad alligandos reges
eorum in compedibus, et nobiles eorum in manicis
ferreis? Sic non erat inter vos sapiens et exercitatus,
eui potius ista convenienter? Ridiculum profecto
videtur, pannosum homuncionem assumti ad praesi-
dandum principibus, ad imperandum episcopis, ad
regna et imperia disponenda. Ridiculum, an mira-

neant. Olim quidem tenbatur qualibet episcopus.
vice-dominum et economum habere, distincti. 39.
cap. « Volumus. » Quia De re S. Gregorius Magnus
sic scribit ad Antilemmum subdiaconum, libro IX,
epist. 66: « Volumus ut frater noster Paschasius et
vice-dominum sibi et maiorem ordinet donum, qua-
tenus possit vel hospitibus supervenientibus, vel
causis que eveniunt, idoneus et paratus existere, etc.
Ubi Glossa in allegat. cap. « Volumus, et vice-domi-
num, » id est economum rerum episcopalia, qui
rebus episcopalibus, et hospitibus supervenientibus
provideat. Quia Episcopus, « inquit, non potest
talia negotia in propria persona trahere. » Vide
quest. 3. Quia Episcopus, « et referas quod dicitur
de hospitibus, ad vice-dominum. Ita Gloss. Verum
Filesacum Theol. Paris. ad ut. de Offic. Iud. Ordin.
lib. 1 Decret. seu de sacra Episcoporum auctoritate,
ita potius haec duo causas distinguenda, ut economi
munus sit hospites edicare; at vice-dominii causis
et litibus disceptandis nomine episcopi praesesse.
Vide Filesacum, libro citato cap. 4. § 5.

(628-9) Jam tunc Pontifices induiti erant cappa ru-
bea, de qua Petrus Damiaui in libro I. epist. 20.

iodum? Place unum horum. Non nego, non diffido posse fuisse hoc etiam epus Dei, qui facit mirabilia magna selus et praesertim cum audiam usquequaque ex ore maiorum, quoniam a Domino factum est illud. Sed nec ego ab ilius sum judiciorum Dei antiquorum, et Scripturæ plurimos recentes ex privata sea etiam rusticata vita olim assumptos in voluntate Domini ad regendum populum ejus. Denique nonne (ut unum e pluribus memorem) tali quodam modo elegit David servum suum, et suscepit eum de gregibus ovium, de post fetantes accepit eum (*Psal. LXXVII, 70, 71*)? Ita, inquam, ita et de nostro Eugenio in beneplacito Domini potuit configuisse.

3. Non sum securus tamen, quoniam filius deliciatus est, et tenera verecundia ejus, assueta potius vito et quieti, quam tractandis quæ foris sunt: timendumque ne non ea auctoritate, qua oportuerit, sed apostolatus officia exequatur. Quid patatis gerere animu nunc hominem illum, qui de secreto interioræ contemplationis et amica solitudine cordis, tanquam infans e gremio et sinu matris subito perturbatus, tractum se ad medium videt, et quasi evem ad victimam ducum ad tam insueta et insuvia? Nisi Dominus supponat manum suam, heu! nesciisse est obruatur et opprimatur onere insuelto et nimio, quod et gigantinis, ut aiunt, vel ipsis quoque angelicis humeris formidable **233** videatur. Verumtamen quia sic factum est, et, sicut multi dicent, a Domino factum est, vestra interest, charissimi, vestris serventibus studiis fidelibusque obsequiis sollicite confoveri, quod vestris manibus constat elaboratum. Si qua ergo consolatio in vobis, si qua virtus charitatis in Domino, si qua miseratione pietatis, si qua compassionis visceri, assistite et collaborate illi in opere ad quod assumptus est per vos a Domino. Quæcumque sunt vera, quæcumque pudica, quæcumque justa, quæcumque sancta, quæcumque amabilia, quæcumque bona fama, hac ei suggerite, haec suadete, haec agite; et Deus pacis erit vobiscum.

EPISTOLA CCXXXVIII (620).

AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM PRIVA

D Bernardus Eugenio, recens in Pontificem assumptum, gratulatur ac condoleat: ipsum ad munus apostolicum fortiter obwendum animat, ut concepitæ de multis expectatiæ respondeat.

Amanissimo Patri et domino, Dei gratia summō Pontifici EUGENIO, BERNARDUS CLARE-VALLIS vocatus abbas, modicum id quod est.

1. Auditum est in terra nostra, et celebri sermone regaliam verbum hoc, quod factum est de vobis a Domino. Presseram stolidum hactenus, rem tacitus considerabam. Exspectabam enim litteras vestras et præveniri a vobis in bequeditionibus dulcedinis.

Exspectabam unum fidelem, qui veniret a latere iugum, qui dicebat emicca per ordinem: quia, quonodo,

(620) Scripta anno Christi 1143.

(621) Ita et tenetiam, iam enī de vetusto breves erant dies mī iei solūm nūlī superest sepulcrum, in archos tantam reperimus codicibus. Compendiensi

vel qualiter actum esset Exspectabam si quis forte de filiis meis revertetur, qui leniret dolorem patris, qui diceret: *Joseph filius tuus vivit; et ipse dominatur in tota terra Egypti* (*Gen. xi. v. 26*). Hinc est quod litteræ istæ non sunt voluntatis, sed necessitatis, et amicorum extreæ precibus, quibus negare nea possum modicū illud quidquid residuum est vitæ meæ. Jam enim de reliquo breves erunt dies mei, et solum mihi saperest sepulcrum (621). Quia tamen semel coepi, loquar ad dominum meum. Jam enim filium dicere non audeo, quia filius in patrem, pater mutatus est in filium (622). Qui post me venit, ante me factus est: sed non invideo, quia quod mihi deerat, in eo me habere confido, qui non solum post me, sed etiam per me venit. Nam si dignaris quodammodo per Evangelium ego te genui. Quæ est ergo spes nostra, et gaudium nostrum et corona glorie? Neone vos ante Deum? Deinde filius sapiens gloria est patris (*Prov. x. 4*). Amodo tamen non vocaberis filius, sed vocabitur ubi nomen novum, quod os Domini nominavit (*Isa. xii. 2*). Haec est mutatio dexteræ Excesi, et multi in mutatione ista gaudebunt. Nam quemadmodum olim Abram in Abraham (*Gen. xvii. 5*), Jacob in Israel (*Gen. xxxviii. 28*); et ut de his magis predecessoribus tibi proponam, sicut Simon in Cephas (*Ioan. i. 42*), Saulus in Paulum (*Act. xiii. 9*); sic filius meus Bernardus in patrem meum Eugenium, hæc prorsus et utili, ut speramus, translatione promotus est. **C** Digitus Dei est iste suscitans de polvere egenum, et de stercore erigens pauperem, ut sedeat cum principiis, et solium glorie teneat.

2. Superest ut, facta hac mutatione tui, ipsa quoque quæ tibi commissa est, Domini tui sponsa mateatur in melius, et jam nequaquam Sarai, sed Serra de cætero nominetur (*Gen. xvi. 15*). Intellige quæ dico: dabit enim tibi Dominus intellectum. Si amicus sponsi es, ne dixeris dilectam ejus Principem meam; sed. Principem: nil tuum in ea vindicas, nisi quod pro ea, si oportuerit, elam **231** animam dare debes. Si Christus te misit, estimabis te non ministari, sed ministrare vestisse; et ministrare non solum substantiam, sed ipsam quoque animam, sicut praefatus sum. Verus successor Pauli dicit cum Paulo: *Non quia domininatur puer: vestra, sed adulatores suauis quædam vestri* (*Il Cor. i. 23*). Petri bases audiet Petrum dicentem: *Noque ut dominantes in claram, sed forma facti gregis* (*1 Petr. v. 3*). Sic enim jam non ancilla, sed libera etiam et formosa speciosissimi sponsi per te in desideratos adsciscetur amplexus. Alioquin per quem alium haec tam debita libertas spectabatur, si et tu quod absit in Christi hereditate quaeras que tua sunt qui jam et ante didiceras, non dico tua non retinere, sed nec tuus esse?

et Sancti-Theoderici.

(622) Intra, n. 3. *Ego enim etsi nomen; atris depositi, sed non timoreci;* etc. Eadem in Prologo ad libros De consideratione.

3. Ergo fiduciam talem habens in te, qualem in nullo predecessorum tuorum a multis retro temporibus visa est habuisse, exsultat merito ubique et gloriatur in Domino omni Ecclesia sanctorum: sed specialiter illa, cuius uteru*s* te portavit, et cuius ubera tu suxisti (633). Quid ergo? Nonne et mihi licet gaudere cum gaudentibus? nunquid non ero unus de numero iactantium? Exsultavi, fator, sed cum tremore: exsultavi, sed in ipso exultationis meae articula timor et tremor vicerat super me. Ego enim eti^m nomen patris depositui; sed non timorem, sed no^m angustiam, postremo nec afflitionem, nec viscera patris. Considero gradem, et ceterum vereor: considero fastigium dignitatis, et intusque faciem abyssi jacentis deorsum. Atendo celitudinem honoris, et a vicino periculum referendo, pro eo quod scriptum est: *Homo cuius in honore esset, non intellexit* (Psal. XLVIII, 13, 21) Quod quidem ad causam magis, quam ad terpas arbitror esse referendam: ut sic intelligatur dictum, *cum in honore esset, non intellexit*, ac si diceretur, Honor abhorbit intellectum.

4. Et quidem elegeras abiectus esse in dome Dei tui, et recumbere in novissimo loco in convivio ejus; sed placuit dicere ei qui te invitavit. Amice, ascende superiori (Luc. xix, 10). Haque ascendisti in altum; noli altum sapere sed time, ne forte contingat sero miseratione illam emittere vocem: *A facie irae et indignationis tuae, elevans allististi me* (Psal. cl, 11). Aliud quippe locum sortitus es, sed non tutiorem; sublimiorum, non securioreum. Terribilis prorsus, terribilis est locus iste Locus, inquam, in quo stas terra sancta est, locus Petri est, locus Principis Apostolorum, ubi steterunt pedes ejus. Locus illius est, quem constituit Dominus dominum domus sue, et principem omnium possessionis sue. Si forte declinaveris a via Domini, sepultus es in eodem loco, ut sit tibi contra te in testimonium. Merito tali pastori, tali nutrili comparsa est Ecclesia, cum adhuc tenera, cum adhuc in canabulis esset: cuius edicta magisterio et exemplo educata, omnia terrena calcaret: nuptiae qui excusserat manus suas ab omni iniure, qui dicebat de corde suo et conscientia bona: *Argentum et aurum non est mihi* (Ict. iii, 6). Hac hancenam.

5. Ceterum causa, quare ante tempus scripsierim vobis haec est. Wintoniensis episcopus et Eboraensis archiepiscopus non gradivnur uno spiritu cum Cantuariensi archiepiscopo (634); sed incedunt ibi ex adverso, et haec vetus est de legatione que-

A rela. Verumtamen quis est ille, et qui sunt illi? Nonne Eboraensis (635) ipse est, cui te praesente, eum adhuc esses quasi unus ex nobis, fratres in restiteront in faciem, eo quod reprehensibilis erat? Sed speravit in multitudine diviniarum sacrum, et prævaluit in vanitate sua. Certum est iam quod non intravit per ostium in ovile oylum, sed ascendit aliunde. Si pastor fuisset, diligendus erat; si mercenarius, tolerandus: nunc autem cayendus et repellendas, ut postea far et 635 iactro. Quid diuinum se domine Wintoniensis? Opera quæ ipse fecit, resumnum perhibent de eo. Porro archiepiscopes Cantuariensis, cui adversantur, vir religiosus est, ut suaveolentis opinonis. Pro ipso petimus, ut respondat ei justitia sua. Verum illorum iuiquitas super eos, ut sit sicut scriptum est: *Justitia justi super eum erit, et impietas impii erit super eum cum* (Ezech. xvii, 20). Cum acceperis tempus, secundum opera mala sua illorum retribues illis, ut sciant proprietatem esse in Irael.

6. Quis mihi dicit, antequam moriar, videre Ecclesiam Dei, sicut in diebus antiquis; quando apostoli laxabant retia lata capturarunt, non in cæpturam argenti vel auri, sed in capturam animarum? Quam cupio Illius te hereditare vocem, cuius adeptus es sedem! *Pecunia*, inquit, *tua tecum sit in perditionem* (Act. viii, 20). O vox sonitui a vox magnificentie et virtutis! ad cujus terrorem confundantur et convertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion! Ille vehementer exspectat et omnino expectat a te mater tua; hoc filii matris tuae, pusilli cum majoribus desiderant, hoc suspirant: ut omnis plantat, quam non plantavit Pater coelestis, tuis manibus eradicetur. Ad hoc enim constituta es super gentes et regna, ut eveillas, et destinas; et sedisces, et plantes. Multi audito hoc verbo dixerunt apud se: Jam securis ad radicem arborum posita est. Multi dicunt in corde suo: Flores apparuerunt in terra nostra, tempus potationis advenit, in quo sarmenta sterilia recidentur, ut ea quæ prævaleant, ubrius fructum afferant.

7. Confortare igitur, et esto robustus: manus tuas in cervicibus inimicorum tuorum. Vindica tibi animi constantia ei vigore spiritus partem, quam dedit extra fratres tuos tibi omnipotens Pater, quam et tulit de manu Amorbiæ in gladio et arcu suo. In omnibus tamen operibus tuis memento te esse hominem, et timor ejus qui autem spiritum principia, semper sit ante oculos tuos. Quantorum in brevi Romanorum Pontificum mortes tuis oculis

(633) Nempe Clara-Vallensis, seu Cisterciensis, sed potius Clarie-Valensis, quic ita tamen mater dicitur n. 6

(634) Wintoniensis episcopus erat Henricus Blesensis qui prius abbas Glastoniensis, nepos Henrici regis; atque adeo favorit Willielmi ejus consanguinitati. Theobaldus ex abate Beccensi erat analistes Cantuariensis, ad quem epistola 361

(635) Causa Eboraensis Willielmi, de qua in epi-

stola 235, needum composita erat hoc anno nam teste Serlone in Monastico Anglicano tomo I pag. 747, ipse cathedralis præsidebat, usus regia potestate in eos qui resistebant. Henricus abbas Fontanensis cum aliis eum pertraxit ad Eugenium, a quo annulus est Willielmus. Ejus factores Fontanense monasterium diripiuerunt. De Henrici electione infra ad epistolam 252.

asplexisti (636)! Ipsi te predecessoris sui tuae certissimæ et citissimæ decessionis admoneant; et modicum tempus dominationis eorum pavitatem dierum tuorum nuntiet tibi. Jugi proinde meditatione inter hujus transeuntis glorie blandimenta, memorare novissima tua: quia quibus successisti in sedeni, ipsos sine dubio sequeris ad mortem.

EPISTOLA CCXXXIX (637).

AD EUNDÆM.

Depositionem Guilielmi Eboracensis uryet upud Pontificem, eis soli ea potestas competit.

Importunus sum, sed labo excusationem: Eugenii apostolatus excusat me. *Aiunt non vos esse Papam, sed me: et undique ad me confluant, qui habent negotia.* Nec desunt in tanta multitudine amicorum, quibus officium negare non possum, non solum absque scandalo, sed etiam absque peccato. Et nunc est etiam alia excusatio non minus idonea, quia causa [al. cura] honestissima est. Contra idolum illud Eboracense iterato stilus dirigitur: ea scilicet necessitate, quod sapientiam hoc telo impeditum a nobis, needum confossum est. Car hoc? Quia uil forte a nobis tale directum est, qualis fuit gladius Jonathæ, qui nunquam rediit retrorsum. Nec sane fuit culpa jaculi, sed dirigentis jaculum. Patet enim quod non in ea, qua oportuit, fortitudine missum est. Nec mirum. Quis enim in manu forti sagittas littere potest, nisi filius excessorum? Qui locum Petri tenet, potest uno iectu extinguiere Auaniam, uno Simonem Magum: et, ut planius quod loquimur fiat, peremptoriam dare sententiam ad depositionem episcoporum, scilicet Romani Pontificis noscitur 636 esse: pro eo minimum, quod etsi alii multi vocati sunt in partem sollicitudinis, solus ipse plenitudinem habeat potestatis. Sotus proinde si dicere audeam, in culpa est, si culpa non feritur. que serienda est: et eo impietum, quo fuerit serienda. Quo abitem impetu, non dico sericula, sed summianda

(636) Mirum non immerito videri possit, quid sit, cur tam lucis ævi sui Romani Pontifices, ut solus Petrus putet annuum vigescundum quantum astringisse; plurimos paucis annis aut pœcis mensibus, uno non multis diebus superciliosus pars præmaturata rapuerit, cum Videamus imperatorum et regum plurimos multo longioris ævi fuisse Res omnino digna disquisitione. Sed quis novit sensum Domini. Videat tamen eandem questionem B. Petro Danielli propositam ab Alexandro pontifice, quam ille diligenter tractat, et edidisset, ut legi omnino digna sint quae scribit. Vide inter epistolæ libri primi epistolam 17 alias, Opuseculum 23. « Aliquando, » inquit, « a me sollicite requisitis, quæ nulli causa videcerunt, cur apôstolice Sedis antistes nunquam ducas vivat; sed ultra breve temporis spatium diem viciat extremum, adeo ut post diuinum Petrum apostolum, qui per viginti quinque annorum lustra presedit, nemo postmodum Romanorum Pontificum hoc spatium presulatus aquaverit. Modernis quo temporibus vix quisquam in prædicta Sedis culmen elevatus, qui meam quatuor, vel ut mulum, quinque transcedat annorum. Quod considerantibus nobis, prodigiale, ut ita loqui, stupor obseruit. quomodo hec breviter vivendi necessitas in nulla alia totus orbis

fuerit predicii Eboracensis culpa, vestre conscientia derelinquo. Ceterum quod factum non est, vobis credimus reservatum, ut in eo experiantur Ecclesia Dei, cui ipso auctore præstis, fervorem zeli vestri, potentiam brachii vestri et animi sapientiam. et tunc omnis populus sacerdotem Domini, audiens sapientiam Dei esse in illo ad faciendum judicium.

EPISTOLA CCXL (638).

AD EUNDÆM, DE EBORACENSI INTRUSO.

Laudat zelum Eugenii. Porro cum nunc ostenditur vult in deponendo Eboracensi, litam sedem fraudulenter occupante.

1. Quam cupio semper illa de vobis audire, in quibus glorificetur Deus, nouoretur ministerium vestrum, et anima mea latiticeatur! Iude est, quod addita responsum vestra de quibusdam, qui ad officium legationis nimium videbantur et ambitiose aspirare, et impudenter sperare, supra quam dicere possamus, facti suinus laetales Non autem nos tantum, sed et omnes qui diligunt nomen vestrum, gavisi sumi gaudie magno. Porro visis litteris vestris, quas pro causa Rutinensis ecclesia destinas 639, tunc prorsus, tunc repletum est gudio nostra, et lingua nostra exultatione. Haec atque hujusmodi digna sunt vestro apostolatu, sacramentum Sedem nobilitant, decente plane orbis Episcopum. Unde et flecto genna mea ad ipsum unici hujus vestri primatus auctorem, ut dat vobis sic sapere, et sic agere semper in elevando, et plantando; in destruendo, et redificando: siquidem in ruinam ei resurrectionem mortorum ascendit, hanc cathedram. Ruant, ruant qui uxie stant, erigantur digui. Ponatur secundis ad radicem sterilibum plantationum, purgantur fructiferæ, ut fructum plus afferant. Præsidente inquam, humili Eugenio, depoantur superbi de sede, et exaltentur hyuiles, esurientes impleantur bonis, et divites dimittantur inanes

ecclæsia reperitur. Sed in quantum mortalibus divinae dispensationis revelatur arcana videtur nos, quia idcirco hoc iudicij ecclæsia ordo disponit, ut humano generi metum mortis mentitur, et quanu despicienda sit temporalis vita gloria, in ipso glorio principatu evidenter ostendat quatenus dum præcipius dominum tam engusu temporis compendio moritur, tremetacutus quasque ad præsidiandi sui obitus custodiæ provocetur, et arbor humani generis, dom cæcum à verlicem suam tam facile corruiisse considerat statu concussa formidans, in suis undique ramuscubus contineat. 2. Angustis quidem dimicibus Pontificum vias occlusi Daniellus, fateor, dum vias quatuor aut quinque annos non extendit, in breviores tamen mihi videntur coarctatae, si Pontificum historie consuluntur rectissime igitur S. Bernardus hac epistola oratui Eugenium, ut ex brevissimo sutorum predecessorum dominatu, suum, quoque suspectum habent dicas.

(637) Scripta anno Christi 1145.

(638) Scripta anno Christi 1146.

(639) Abicieendo seculæ donacionem indignum, ad illam sedem electum, vel promotum, de quo vide epistolæ 328, 329

Nuper nempe exultatione universæ terræ ita factum A est in causa cuiusdam pauperis episcopi (640).

2. Age ergo, transeat jam sanctus hic pietatis zelus et ad miseram illam Ecclesiam transmarinam, quia tempus miserendi ejus. Vinea Domini Sabaoth est, vinea electa, vinea speciosissima : sed, heu ! in desertum pene redacta, quia singularis ferus depascitur eam. Car. diem inter gentes : Ubi es Deus ejus ? ubi quem posuerunt custodem in vineis ? ubi manus putans ? ubi sarenus excoletus ? Quousque sarmento inutili occupatur tellus, suffocatur fructus ? Et certe tempus putationis advenit. Siquidem homo pacis ejus (641), in quo speravit, quod se purgare deberet, non purgatione, sed amputatione opus esse testatur. Exstant denique litteræ ipsius de eo ad apostolicæ Sedis legatum, in quibus manifeste manifestam asserit intrusionem, electionem negat. Ita ergo quem sibi paraverat defensorem, accusatorem sustinet. Ad hæc quæ ubique de eo publica fama concelebrat, etiam virum militarem possent omnia jure spoliare cingulo militari.

3. Quomodo jam poterit stare, ubi multiplex vobis subest ratio dejiciendi ? et voluntas non deest? Legi siquidem zeum vestrum pro Ecclesia illa in litteris vestris, et jam exigo de manibus vestris. Quanam via procedendum sit ad ejus dejectionem (neque enim una 237 mihi esse videtur) non est meum dictare sapienti. Nec multum nostra interest, qua parte aibor infructuosa cadat, dummodo cadat. Dico tamen, qui sibi possessionem viudicat furtivarum commercio litterarum, nonne fur est et latro ? Denique ubi assurit habuisse se clandestinas litteras execrationis suæ, aut verum est, aut falsum quod loquitur. Si verum, reus est furti. et summi Pontificis erinator : si falsum, debet audire : Occidisti, et possedisti. Os enim quod menditur, occidit animam (Cap. 1, 11). Sed absit ut tanta de tali viro credatur duplicitas, quanta ab isto ei imponitur. Nempe Innocentius hic erat : cui si pro se respondere licet, procul dubio diceret hunc, quia Ego paiam in te dedi sententiam, et in occulto locutus sum vobis.

(640) De hoc episcopo, suppresso nomine, agitur in libro tertio de Consideratione, cap. 3, ubi Eugenius laudatur pauperi episcopo dedisse, quod daret, ne immunitas notaretur. Ibidem notatur episcopus de transmarinis partibus, qui episcopatum emisse Romæ voluerit. Quod forsitan de Willelmō intelligendum.

(641) Nempe Willelmus decanus Eboracensis, cuius sacramento se purgare voluerat Willelmus intrusus, supra in epistolis 235, 236.

(642) Scripti anno 1147

(643) Additum etiam Tolosæ. Is ex patre Raymundo Tolose comite, et matre Elvira in Oriente natus (ut refert Guilielmus Tyrius, Belli sacri libro 10, cap. 27, qui eum Anfossum appellat), in Jordane ipso lustralibus undis intinctus est. Idem auctor sic de eo scribit, libro 16, cap. 28, ejus profectionem in Orientem commemorans. « Applicuit etiam isdem

EPISTOLA CCXLI (642).

AD HILDEFONSUM COMITEM SANCTI EGIDI (643), DE HENRICO HERETICO.

Henricum, Petri Brusti heretici successorem, ejusque impia dogmata, et impura facinora describit, pungens Comitem, quod talent in sua ditione sincerit impune grassari.

1. Quanta andivimus et cognovimus mala, quæ in Ecclesiis Dei fecit et facit quotidie Henricus hereticus? (644) Versatur in terra vestra sub vestimentis ovium lupus rapax : sed ad Domini designationem, a fructibus ejus cognoscimus illum (Matth. VII, 15, 16). Basilice sine plebis, plebes sine sacerdotibus, sacerdotes sine debita reverentia sunt, et sine Christo denique Christiani. Ecclesiae synagogæ reputantur; sanctuarium Dei sanctum esse negatur : Sacraenta non sacra ceaseruntur : dies festivis frustrantur solemniis. Moriuntur homines in peccatis suis : rapiuntur animæ passim ad tribunal terrificum, heu ! nec poenitentia reconciliati, nec sancta [al. sacra] communione muniti. Parvulis Christianorum Christi intercluditur vita, dum Baptismi negatur gratia : nec saluti propinquare sinuntur, Salvatorem licet pie clamante pro eis : *Sinite, inquit, parvulos venire ad me* (Matth. xix, 14). Ergone qui homines et iunesta salvavit, quemadmodum inultiplicavit misericordiam suam Deus, ad solos tamen innocentes non patitur eamdem tam multam misericordiam pervenire? Quid, quæso, quid invidet parvulus Salvatorem parvulum; qui natus est eis! Iuvicia haec diabolica est : invidia haec mors intravit in orbem terrarum. An putat parvulos Salvatore non egere, quia parvuli sunt? Si ita est, ergo gratis magnus Dominus factus est parvus : ut omittam, quod flagellatus est, quod sputis illitus, quod cruce affixus, quod denique mortuus est.

2. Non est hic homo a Deo, qui sic contrario Deo et facit et loquitur. Proh dolor! auditur iamnen pluribus; et populū qui sibi credit, habet. O infelissimum populū! Ad vocem unius hereticī siluerunt in eo omnes propheticæ et apostolicæ voces, quæ de convocanda in una Christi fide et cunctis nationibus Ecclesia, uno veritatis spiritu concuerunt. Ergo secesserunt divina oracula, fallun-

diebus in portu Aesonensi, vir magnificus et illustris, comes Tolosanus, Anfossus nomine, domini Raymundi comitis senioris filius: qui tantas princeps tanti fuit meriti in prima expeditione, vir suis egregius titulis, sed patris pia clarior memoria, dum inde Ierosolymam, ut Domino pro peracta feliciter peregrinatione gratias acturus, apud Cesaream urbem maritimam, puncis postquam appulit diebus, porrecto illi (ut dicatur) veneno; sed auctore tanti sceleris incerto, vitam finivit, » etc. Porro comitans Sancti Egidii, Gallie Narbonensis pars est, a sancto Egidio ejus quondam incola sic nuncupata, cum alias Septimania contineretur. Comes Sancti Egidii Hildefonsum se dicit in quodam pacto anno 1125 inter ipsum et Raymundum comitem Barcinensem inito, ubi ejus uxor Faidida vocalitur.

(644) De Henrico, Henricianisque hereticis fuisse gemitus in Praefatione hujus tomī, § 6.

tur omnibus oculi et animi; qui quod legunt prædicium, intuentur impletum. Quam certe manifestam omnibus veritatem solus iste stupenda, et prorsus Judaica cæcitate, aut non videns, aut invidens adimpleret, simul nescio qua arte diabolica persuasit populo stulto et insipienti, de re manifesta nec suis credere oculis: se felicissime priores, errare posteros: totum mundum etiam post effusum Christi sanguinem perditum iri: et ad solos, quos decipit, totas miserationum Dei divitias, et universitatis gratiam pervenisse. Et **nu[n]c** hujus rei gratia, licet in multa corporis infirmitate, iter arripuit ad has partes (645), quas potissimum singularis ferus depascitur, dum non est qui resistat, neque qui saevum faciat. Quippe de tota Francia pro simili effugatis malitia, has solas sibi invenit expostas; in quibus fiducialiter sub tuo dominatu in gregem Christi toto furore bacchatur, quod tuone honoris congruat, princeps illustris, ipse judicato. Nec mirum tamen, si seipso ille callidus decepit te, quippe speciem pietatis habens, cuius virtutem penitus abnegavit.

2. sed nunc audi quis ille sit. Homo apostata est: qui reacto religionis habitu (nam monachus exsilit (646)), ad spurcitas carnis et sæculi, tanquam canis ad suum vomitum, est reversus. Præ confusione autem habitare inter cognatos et notos non sustinens, vel potius non permisus ob magnitudinem criminis, succinxit lumbos suos, et iter quo nesciebat, arripuit, factus gyrovagus et profugus super terram. Cumque mendicare coepisset, posuit in sumpta Evangelium (uam literatus erat), et venale distractiens verbum Dei, evangelizabat ut manducare. Si quid supra victimum elicero poterat a simplicioribus populi, vel ab aliqua matronaram, id ludendo aleis, aut certe in usus turpiores turpiter effudiebat. Frequenter siquidem post diurnum populi plausum, nocte insecuta cum meretricibus inventus est predicator iesigens, et interdum eum cum conjugatis. Inquit, si placet, vir nobilis, quomodo de Lausana civitate exierit, quomodo de Cenomanis; quomodo de Pictavi; quomodo de Burdegali: nec patet ei uspiam reversions aditus, utpote qui feda post se ubique reliquerit vestigia. Tu de tali arbore taudem bonos sperabas fructus? Terra profecto in qua est, fecit tetere odorem in universa terra: quia non potest, juxta sermonem Domini, *arbor mala fructus bonos facere* (Matth. viii, 18).

4. Hæc ergo, ut dixi, causa adventus mei. Nec a me ipso nunc venio, sed vocatione pariter et misse-

A ratione Ecclesiæ trahor: si forte spina illa, et prava ipsius, dum adhuc parva sunt germina, de agro dominico extirpari queant, non mea, qui nullus sum, sed sanctorum, cum quibus sum, episcoporum manu, tua quoque potenti dextera cooperante. In quibus præcipuus est venerabilis Ostiensis episcopus (647), ab apostolica Sede ad hoc ipsum directus; homo qui magna fecit in Israel, et victorian dedit Ecclesiæ suæ in multis per illum Dominum omnipotens. Tua interest, vir inclyte, honorifice suscipere illum, et eos qui cum ipso sunt; ac ne tantus labor tantorum virorum, pro tua potissimum tuorumque salute suscepti, inefficax sit, secundum potestatem desuper datum tibi operari dare.

EPISTOLA CXLII (648).

AD TOLOSANOS, POST REDITUM SUM.

Sollicite fugiendos, imo et fugandos haereticos. Exercendum hospitalitatem. Nec quosvis predicatores admittendos.

1. In adventu charissimi fratris et coabbatis nostri Bernardi de Graudi-Silva, exultavimus, et delectati sumus in his quæ dicta sunt nobis ab illo de constantia et sinceritate fidei vestrae in Deum, de perseverantia dilectionis et devotionis in nos, de zelo et odio adversus haereticos, ita ut quisque vestrum merito dicere possit: *Nonne qui naerunt te, Domine, oderam, et super inimicos tuos tabescebam?* Perfecto odio oderam illos, et inimici facti sunt mihi (Psal. cxxxviii, 21, 22). Gratias agimus Deo, quis nou

C fait otiosus adventus noster ad vos. Et mora quidem brevis apud vos, sed non infructuosa. Veritate uincula per nos manifestata, manifestata autem non solum in sermone, sed etiam (649) in virtute (649), deprehensi sunt Iepi, qui venientes ad vos in vestimentis oviam, devorabant plebem vestram sicut escam panis, sicut oves occasionis: deprehensarvipes, quæ demoliebant pretiosissimam vineam Domini, civitatem vestram; deprehensorum, sed non comprehensarum. Propterea, dilectissimi, persecutimi et comprehendit eos, et nolite desistere, donec penitus depereant, et diffugiant de eundem timibus vestris, quia non est tutum dormire vicini serpentibus. Sedent in insidiis eum divitias in occultis, ut interficiant innocentes. Fures sunt et latrones, quales in Evangelio Demous nota (Ivan. x, 8). Subversi sunt, et parati ad subvertendum, plane maculatori famæ vestrae, corruptores fidei vestrae. Corruerpunt bonos mores colloquia mala (I Cor. x, 33): præsertim talium seruum, sicut dicit beatus Apostolus, script ut cancer (II Tim. ii, 17).

in Angliam, tum in Syriam, demum in Galliam, ad quem epistola 219

(648) Scripta anno Christi 1147.

(649) Miraculis scilicet illustribus ab ipso factis, de quibus in libro tertio Vita, cap. 6. Ipsa agnoscit etiam berengarius in apologia pro Abelardo: « Jamdam sanctitudinis tuae odorem ales per orbem fama dispersit, præconizavit mentis, miracula clamavit, » etc.

(645) Vide librum ns Vitæ, cap. 6.

(646) Henricum tideum monachum vocat Gaufridus in libro tertio de Vita Berwardi, n. 16, et Exordium Cisterciense relatum libro tertio ejusdem Vita, cap. 17. Illici eremitan vocant Acta Hildeberti episcopi Cenomanensis in Analectorum tomo 3, pag. 344, in plura de Henrico.

(647) Albericus, de quo in libro tertio Vita Berwardi, n. 17. Bellocayi natus, Cluniaci monachus, cardinalis ab Innocentio creatus anno 1138, legatus

2. Quis dabit mihi ut habeam opportunitatem semel adhuc veniendo ad vos? Nam voluntatem haeo, si quo modo possim in voluntate Domini secundo videre vos, labore non reputaturus, quamvis corpore infirmus et debilis, pro vestra exhortatione et salute. Interim autem sic state in Domino, charissimi, sicut coepistis et accepistis a nobis. Obedite episcopo, easterisque praepositis vestris, magistris Ecclesiae. Habete diligentiam hospitalitatis, quia per hanc multi placuerunt Deo. Abraham pater vester pro studio sancto quod in suscipiendis peregrinis habere solitus erat, angelos hospites suscipere meruit (*Gen. xviii*). Similiter et Loth nepos ejus pro simili devotione et pia consuetudine de eorum susceptione exsultavit (*Gen. xix*). Et vos itaque similis forma non Angelos, sed Domini Angelorum suscipe in peregrinis, pascite in egenis, operite in nudis, visitate in languentibus, redimite in captiis. Talibus hostiis prameretur Deus, qui in iudicio dictarius est: *Quod unius ex his minimis meis fecistis, mihi fecistis* (*Matth. xxv, 40*).

3. Hoc etiam moneo vos, charissimi, quod et dicebam vobis cum praesens essem, ut nullum extraneum sive ignotum prædicatorem recipiatis, nisi qui missus a summo, seu a vestro permisso pontifice prædicaverit. Quomodo, inquit, *præducabunt nisi, mittuntur* (*Rom. x, 15*)? Ipsi sunt, qui inducent sibi formam pietatis, et virtutem ejus penitus abuegantes; profanas novitates vocum et sensuum, tanquam mellis venenum, verbis coelestibus intermissione. Cavete priude eos tanquam *veneficos*; et cognoscite in vestimentis evium lupos rapaces. Sit vobis commendatus lator epistole venerabilis abbas Grandis-Silvae (650), et domus ejus, quæ et nostra est, aper nobis, et nostro Ordini ab ipso tradita, et ecclesie Clares-Vallis specialiter associata. Ostendite nobis in ipso, et in sanctis qui eum eo sunt, quantum profeceritis ex nostra admonitione in operibus misericordie; et date in eis experimentum vestrae charitatis et devotionis, quam habetis erga nos, Quidquid illis feceritis, mihi factum reputate. Gracia Dei et pax sit vobiscum, amen.

319 EPISTOLA COXLIII (651).

AD ROMANOS, QUANDO RECESSERUNT A DOMINO PAPA EUGENIO (652)

Romani, Arnaldo harctio rationem inflammatum, antiquæ Reipublicæ ac libertatis formam restituere nitabantur, solas curam cura Pontifici retinet. Itaque vestigalia Pontificum sibi vindicant, juventes Pontificem decimis, et oblationibus tantum more prisco contentum virere. Hinc nata rebellio, et in Eugenium acerius concitata. Cujus occasione Bernardus asper, sed justè increpat Romanos tam iniquos in Pontificem, cuius injuria in sanctos et omnes Catholicos redundet, non evasura Dei vindictam, nisi mox resipiscant.

Nobilibus, et opinatibus, atque universo populo

(650) Bernardus supra sola littera initiali B signatus in manuscriptis qui abbatum Grandis-Silvae Ordinis S. Benedicti in pago Telosano Cisterciensibus adjectus.

(651) Scripta anno Christi 1146

(652) Confer librum quartum de Consideratione,

A Romano, frater BERNARDUS Clares-Vallis vocatus abbas, declinare a malo, et facere quod bonum est.

1. Sermo mihi est ad te, popule sublimis et illustris, cum sim vilis exiguaque persona, ac nullus pene momenti homuncio. Id quidem verecundum atque onerosum mihi consideranti, quis, qui quis scribam, simulque quam aliter hoc alias judicere possit. Sed levius reor verecundia apud homines periclitari, quam condemnari apud Deum silentio, veri taciturnitate et absconditione justitiae. Ipse enim dicit: *Annuatio populo meo sceleru eorum* (*Isa. lviii, 1*). Erit mihi etiam in testimonium aste faciem Domini, si dicere petra: *Justitiam tuam non abscondi in corde meo, veritatem tuam et salutare tuum duci* (*Psal. xxxix, 11*). Pro hujusmodi sane non vereor, quamvis verecundia reluctante, pre mea ignobilitate scribere de longinquæ ad populata glorijsim, atq[ue] his litteris tragicaq[ue] suis ipsorum periculi atque peccati committere Romanos, si forte audiant, et quiescant. Quis scit si convertantur ad precem pauperis, qui non cedunt potentiam minis, non omni armaturæ fortunæ? Nostræ quoadam in Babylone, ad vocem pueri junioris unius, omnis ille populus, qui a sensibus inijsis judicibus seductus fuerat, reversus est ad iudicium, et sic servatus est sanguis innocius in die illa (*Dan. xiiii*)? Ita nuna quoque, etiæ adolescentibus sum ego et contemplas (adolescentiis dico, non annorum paucitate, sed meritorum), potens ea tamen Deus dare etiam vocis meæ vocem virtutis, per quam fial ut et is populus, quem nihilominus constat esse seductum, ad iudicium revertatur. Mea ergo defensio ad eos qui mihi hinc forte succensendum indignandum putaverint, hæc sit.

2. Si neque hoc sat is est, etiam isand adjicio. Communis est caussa, et non est distinctio pusilli et magni. Dolor semper in capite est, ac per hoc minime alienus ne a minimis quidem vel extremitatis quibusque corporis partibus. Nec a me ergo. Peruenit profecto usque ad me, quamvis omnia minima, dolor maximus iste, quia maximus est; et quia cum sit capitum, non potest non esse et corporis, cuius membrum sum ego. Numquid non dolent cepie elamet lingua pro omnibus corporis membris, in capite se delere, et omnia per ipsam in capite, suadque capitilis fatigatur incommodum? Dimittite proinde, queso, dimittite, ut plangere pavulum apud vos dolorem meum; nec meum laetare, sed et totius Ecclesiar. Nonne iussum, vox et hodie per universum mundum: Caput meum doleo, caput meum doleo? Quis namque vel novissimus Christianorum in toto sit orbe, qui non glorietur hoc capite, quod ambo illi gloriosi principes terre, alter amissus, alter submissus in cruce capite, suo cap. 2; Ottonis Frisingensis Chronicon, lib. 7, cap. 31, et liberum secundum de Gestis Fridericis, cap. 29. Araldisticæ dicuntur heretici a Bonaccurso, jangulatorique Catharis et Passagiis, arcasali, quod per malos ministros sacramenta irrita esso dicent, in Spilegii tom. XIII, pag. 85

triumpho extulerunt, suo sanguine ornaverunt? **A** Ad omnes itaque spectat Christianum injuria Apostolorum, et sicut in omnem terram exivit sonus eorum (*Psal. xviii, 5*), sic laesio eorumdem ab omnibus usquequa sentitur, usquequa plangitur et doletur.

3. Quid vobis visum est, o Romani, offendere principes mundi, vestros autem speciales patronos? Cur Regem terrae, cur Dominum coeli, furor tam intolerabilis, quam irrationabili in vos pariter provocatis, dum sacram et apostolicam sedem, divinis regalibusque privilegiis singulariter sublimata, ausu sacrilego incessere, suoque minuere honore contenditis, quam vel soli contra omnes, si oportuisset, defendere debuistis? Sic fatui Romani; non judicantes, neque quod honestum est discernentes, caput vestrum atque omnium, quod in vobis est deturatis, pro quo magis nec vestris ipsis cervicibus parcendum a vobis foret, si necessitas exegisset? Patres vestri Urbis orbem subjugaverunt: vos Urbem properatis orbi facere fabulam. En Petri luceres Petri sede et urbe a vobis expulsus est: enebus et domibus suis, vestris manibus spoliati sunt cardinales atque episcopi ministri Domini. O popule stulte et insipiens, o columba seducta non habens cor! Nonne ille caput, et illi oculi tui erant? Quid ergo nunc Roma, nisi sine capite truncum corpus, sine oculis Irons effossa, facies tenebrosa? Aperi, gens misera, aperi oculos tuos, et vide desolationem tuam jamjamque imminentem. Quomodo in breviusculus est color optimus (*Thren. iv.*), facta est quasi vidua domina gentium, priiceps provinciarum (*Thren. i. 1*)?

4. Verum iustitia malorum sunt haec: graviora timen: Numquid non prope interitum es, si persistis? Revertere, revertere, Sunamitis, revertere ad cor tuum: agnosce jam vel sero, quæ, quanta, a quibus patiaris, vel passa sis. Recordare qua causa, quo fine, per quos, et ia quæ usus, non longe ante hos dies cunctarum, que in te sunt, ecclesiarum omnis ornatus et cæsus profligatus est (653). Quidquid in altariis et in atrium vasis, quidquid in ipsis sacris imaginibus auri et argenti reperiri tunc potuit, manibus impiorum di-reptum et asportatum est. Quid ex his omnibus tu in tuis nunc marsupiis iovenis? Porro decor dormis Domini irreuperabiliter perit. Et nunc quid tibi visum est iterare malitiam, innovare dendo super te dies malos? Quid modo vel luceri amplioris, vel certioris spei arridet tibi? nisi quod in eo novissima tua cernuntur iacentiora prioribus, quod tuac quidem non solum multi de plebe, sed etiam de clero, et de principibus nonnulli per orbem in schismate illo laverunt tubi: nunc vero sicut manus tua contra omnes, sic manus omnium contra te. Mundus est a saignine tuo mundus omnis præter te solam, et filios tuos qui in te sunt. Vae ergo

(653) Per Anacletum antipapam quæ res describitur ab Ermaldo abate in libro secundo *De Vita*

nunc tibi, populo miserande et vœ duplo quam ante, non ab exteris nationibus, non a feritate barbarorum, non a millibus armatorum. Vœ tantum a facie tuorum tibi; vœ a domesticis et amicis, a clade intestina, a cruciati præcordiorum, a tertioribus viscerum

5. Agnoscisne jam quia non omnes pacifci qui domestici; nec omnes amici qui videntur? Et si alias noveramus, sed nunc per te manifestius edocemur omnem veritatem illius sermonis Domini, quem dixit: *Quoniam inimici hominis domestici ejus* (*Mich. vii, 6*, et *Matth. x, 36*). Vie fratri a fratre in medio tul, et filii a parentibus! vœ non a gladiis, sed a labiis iniquis et lingua dolosa! Usquequo male in malo vos alterutrum confortatis, et gladiis labiorum invicem sternitis, invicem perditis, ut ab invicem consumamini? Congregamini, oves dispersæ, redite ad pascua, reddite ad Pastorem et Episcopum animarum vestrarum. Redite, prevaricatores, ad eorū. Quod loquer, non quasi hostis convicias, sed quasi amicus objurgans. Habet vera amicitia nonnumquam **B** objuratio-nem, adulacionem nunquam.

6. Sed jungimus et obsecrationem. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo, reconciliamini principibus vestris, Petrum loquor et Paulum, quos utique in vicario et successore suo Eugenio suis sedibus et sedibus ellugastis. Reconciliamini, inquam, orbis principibus, ne forte incipiat pro eis pugnare orbis terra contra insensatos. An nescitis quia his offensis nihil omnino valetis, bis propitiis nihil omnino timetis? Non, inquam, non timebis sub horum luctu millia populi circumdantis te, urbs iælyta, civites fortiori. Reconcilare proinde illis, simul et militibus martyrum, qui quidem apud te, sed contra te sunt propter grande peccatum quod peccasti, in quo et persistis. Reconciliare etiam omni Ecclesiæ sanctorum, qui ubique terrarum auditio hoc verbo scandalizali sunt. Aliquin pagina ista contra te iælestimonium est: sed et ipsi Apostoli et martyres tui stabunt in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt, et qui abstulerunt labores eorum. Sed jam fine loquendi omnes pariter audiamus. Annuntiavi justitiam, preannuntiavi periculum, veritatem non feci hortatus sum ad meliora: superesi ut aut de vestra ciuitate correctione letemur; aut de justa iumenti damnatione certi, inconsolabiliter lugeamus, arecentes et tabescientes præ timore et expectatione, quæ supervenient am-versæ urbi.

EPISTOLA CXLIV (654).

AD CONRADUM REGEM ROMANORVM.

Hortatur Regem ad defensionem auctoritatis pon-tificiæ adversus rebelles Romanos.

1. Nec dulcius, nec amicabilis, sed nec arctius omnino regnum sacerdotianumque conjungi sem com-

Bernardi, n. 4, et apud Barozium anno 1130

(654) Scripta anno Christi 1146.

plantari in invicem potuerunt, quam ut in persona Domini ambo haec pariter convenirent; utpote qui factus est nobis ex utraque tribu secundum carnem summus et Sacerdos, et Rex. Nea solum autem, sed et commiscerit ea nibilominus ac confosderavit in suo corpore (635), quod est populus christianus, ipse caput illius: ita ut hoc genus hominum apostolica voce *genus electum, regale sacerdotium appellatur* (1 Petr. ii, 9.) In alia quoque scriptura quotquot sunt predestinati ad vitam, nonne omnes reges et sacerdotes nominantur (Apoc. i, 6, et v, 10.)? Ergo quae Deus conjuxit, homo non separat. Magis autem quod divina sauit auctoritas, humana studiat adimplere voluntas; et iugant se animis, qui janeti sunt institutis. Invicem se foveant, invicem se defendant, invicem onera sua portent. Ait Sapientia. *Frater adjuvans fratrem, ambo consolabuntur* (Prov. xviii 19). Quid si alterutrum se (quod absit) corroserint et momorderint, nonne ambo desolabuntur! Non veniat anima mea in consilium eorum qui dicunt vel imperio pacem et libertatem Ecclesiarum, vel Ecclesiis prosperitatem et exaltationem imperii vocitaram. Non enim utriusque institutor Deus in destructionem ea connexuit, sed in redificationem.

2. Si hoc scitis, quoaque vos communem contumeliam, communem dissimilatis injuriam! Nonne ut apostolica Sedes, ita et Caput imperii Roma est! Ut ergo de Ecclesia iaceam, num honor Regi est truncum in macibus tenere imperium! Et quidem ignoro quid vobis super hoc consulant sapientes vestri et principes regni: sed ego, in insipientia mea loquens, quod sentio non tacebo. Ecclesia Dei ab exortu sui usque ad haec tempora pluries tribulata est, et pluries liberata est. Denique audite quid ipsa de se loquatur in Psalmo. Ipsius enim vox est: *Sarpe expagnaverunt me a juventute mea; ctenim non potuerunt mihi. Supradorsum meum fabricaverunt peccatores, prolongaverunt iniuriam suam* (Psal. cxlviii, 2, 3). Certus esto, o Rex, quoniam nec nunc quoque relinquit Dominus virginem peccatorum super sortem justorum. Non est abbreviata

(655) Recte ad hunc locum Sugerius in epistola 74. « Cenam gloria corporis Christi, videbet Ecclesia Dei, regni et sacerdotii indissolubili unitate consistat, constat profectio, quia qui alteri providet alteri suffragatur: quoniam et temporale regnum per Ecclesiam Dei stat, et Ecclesiam Dei per temporale regnum profecta omnibus discrevis evidenter agnoscent. » Vnde Joannis Sarpiensis epistola 42.

(656) Scripta anno Christi 1146

(657) Nindrata Helta. Post mortem Joannis episcopi Aurelianensis anno 1133, Hugo decanus in demortuam lucum fuisse electum (quod tamen ab historicis ecclesie Aurelianensis video prætermissum) actor est Ordericus libro 13, ad annum 1134; sic enim scribit. « Postquam Joannes senex Aurelianensis episcopus episcopatum deseruit, Hugo decanus, qui ad pontificatum electus fuerat, de curia Regis rediit, ei a temerariis hominibus in via percussus obiit, et episcopatus sine presule, sicut navis sine gubernatore in mari diu fluctuavit, » scilicet ad annum usque 1136, quo Hella noster

manus Domini, nos facta impotens ad salvandum. Liberabit et hoc tempore absque dubio sponsam suam, qui suo sanguine redemit eam, suo spiritu dotavit, donis coelestibus exornavit, ditavit nihilo minus et terrenis. Liberabit, inquam, liberabit: sed si in manu alterius, viderint regni principes, idne honor Regis, regnive utilitas sit. Non est utique.

3. Quamobrem accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime, et restituat sibi Cæsar quæ Cæsaris sunt, et quæ sunt Dei Deo. Utrumque interesse Cæsaris constat, et propriam tueri coronam, et Ecclesiam defensare. Alterum regi, alterum convenit Ecclesiae advocate. Victoria, sicut in Domino confidimus, præ manibus est. Superbia et arrogatio Romanorum plus quam fortitudo eorum. Quid enim? Numquid quispiam magius vel potens, verbi gratia, imperator, aut rex, foedam rem istam in imperium pariter sacerdotiumque præsumit? Sed populus hic maledictus et tumultuosus, qui suas nescit metiri vites, cogitare fine, considerare proventum, in insipientia sua et in furore suo ausus est hoc grande sacrilegium attentare. Absit ut vel ad momentum stare possit ante faciem Regis popularis manus, vulgi temeritas. Factus sum insipiens, qui cum sim vilis, ignobilisque persona, tanquam aliquis magnus, consilii tantæ magnitudinis tantæque sapientie me ingessi, et de re magna. At quo ignorabilior atque abjectior, tanto liberior sum ad loquendum quod charitas suggestit. Unde et adhuc addo in eadem insipientia mea: Si quis aliud, quam locutus sum vobis (quod non credimus) suadere conatur, is profecto aut non diligit Regem, aut parum intelligit, quid regiam deceat majestatem: aut certe quæ sua sunt querit, et non valde quæ vel Dei, vel Regis sunt, curare convincitur.

EPISTOLA CCXLV (656).

AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM, PRO AURELIANENSE O
EPISCOPO (657).

Gaudet ob zelum pontificis in cause Aurelianensis
episcopi, etc.

Ita, quæso, ita facite. Semper consideretur non a quo, sed quid petatur. Pro Aurelianensi episcopo post diuturnam cleri populiisque discordiam unanimi omnium consensu ex monacho, et abate Sancti-Sulpitii Bituricensi electus est. Huac « virum celi-giosum prudentem et litteratum » vocat Petrus Cluniacensis libri primi epistola 11, scribens pro ipsis confirmatione ad Innocentium papam, a quo mensē Aprili anni 1137 consecratus est. Post aliquot annos, nempe anno 1144, gravium criminum reus a clericis Aurelianensis apud Lucium II accusatus, cum sese purgare non valisset, nec Petrus Venerabilis (libri quarti epist. 19, 21, 27), immo neque ipse rex Ludovicus suamnam Ponitancam lectere in ejus gratiam potuisse, ipse S. Bertrandii consilio sponte episcopatu ccessit anno 1146, Eugenio III sedente. Unde mirum est, Albericum dicere in chronico, ad annum 1149, « Athonem episcopam Trecensem, et episcopum Aurelianensem in concilio Remensi fuisse depositos; » cum ambo nulli proprio dignitatem abdicaverint, ut de Aurelianensi constat ex hac epistola quod de Attone ebam in notis ad epistolam 2, probatum est.

nam est exauditus Rex, minime tamen effensus, quia cor ejus in manu Dei est. Quod etsi contigisset sustinendum fuerat, ne Deus ostenderetur: qui utique ex hoc magis propitiabitur, et cito respirare faciet a tribulatione malorum et dolore, si justitia teneatur, si non relinquatur veritas. Haec et his similia, que de vobis per orbem celebri in dies jucunditate crebrescunt, quanta cor meum suavitate repleaut, non est facile dictu. Haec pro his. De cetero si suggestum vobis a quopiam fuerit de me amplius onerando, scioto mihi vires non suppetere ad ea que norio. Quantum mihi, tantum parceatis et vobis. Propositum nunc monasterium non egrediendi (638) credo cum latere vos. De fratre Baldicio, quamvis dilecte, quavis necessario, obeditum est sine mora. De abbe mitendo ad Sanctum-Anastasium (639), si factum non est, fiet statim ut factum non esse sciamus. Porro de alia mittenda persona, quia in ultima litteris vestris nihil scripsistis, nihil praesumpimus. Ceterum ei hoc tam celeriter fiet, quam vobis accelerare placuerit. Plenus vobis et manifestus de his omnibus respondebunt dominus Autissidorensis (640), et frater Baldicius. Quod sanctae memorie Balduinus (641) Pisanus archiepiscopus fecit in Sardinia de excommunicatione Arverensis judicis, quia nonnisi juste hoc virum bonum fecisse credimus, vestra auctoritate ratum in inconsuum manere cogamus. Porro Turritanus judex (642), quia bonus dicitur esse princeps, sit vobis commendatus, et a vobis manuteneatur.

PISTOLA CCXLVI (643).

O AD EUMDEM PRO NODEM, QUANDO PRÆDICTUS AURELIANENSIS DEPOSITUS EST.

Aurelianensem, sponte se episcopatu abdicantem, pontifici commendat, ut honori ejus rautum esse velit: id humilitatem ejus, et pontificis clementiam docere.

1. Tempus est ut et ego scribant, non jam pro episcopo, sed pro prupere et humili monacho (644); idque, quod miserabilis est, facio de divite et sublimi. Hie jam non habet adulatio locum, habet miserationem. Multi pro eo scripserunt, ut remanaret episcopus: sed multum hoc erat; non potui adduci ego, ut id auderem. Nunc vero, si res humanius astinuetur, ipsa nunc exigit quod ante vitabam. Spes erat homini adhuc; nam sperandi ratio suberat talis. Dicebat: Valde immutatus est rerum status, ex quo mihi sententia purgationis imposta fuit. Et quidem gravem illam satis accepi, et que vel ab innocentissimo difficile impleri posset. Quid nunc, cum cuncta peccata in impossibile versa sunt? Nivernis non est episcopus (645), sed ne Trecis quidem: Autissidorensis transalpinavit. Comprovincialium sae-

(638) Vide epistolam 227, et epistolam 228, n. 2.

(639) Missus est Ruaienus, de quo epistola 258, et 259, et duas sequentes.

(640) Scalici Hugo.

(641) Vide epistolam 144, 261.

(642) Is videtur esse Guonarus, quondam Judex et dominus Sardiniae tetrarchalis, qui ad S. Martini turmalum accedens, rediit per Claram-Vallem: ubi

episcoporum, per quos me purgare oportuit, pars multa haec est. Non certe purgatores deficiunt milii, sed episcopi vel desunt, vel absunt. Quid ego? recte a me exigi potest quod iuveniri non potest? Si res ita judici competa fuerit, mirum si de impossibili sententiam ferat: aut si non ex toto impossibile, nimium [al. minimum] quod forte minus est, leviter effugiet ultra negligentius perscrutantem: nempe misericordiam vult, non sacrificium. Quæ enim utilitas in sanguine meo, ut querat iniquitatem meam, et peccatum meum scrutetur? Magis autem, quia benignus et misericors est, aliquid oblitiscetur, aliquid dissimulabit, aliquid et de suo addet. Dominus est. An non licet ei quod vult facere? Elians non, quantum sat est, rationem nihili suppeditare adverterit; quidni tota tamen libertate uteatur, promptaque misericordiam superexaltabit iudicio, vir apostolica mansuetudinis et auctoritatis?

2. Ergo cum sic licet sperare timenti, nec frustra, ut sibi quisque videbatur, cessit tamen, et nostro se totum commisit, arbitrio. Ac ne occasione ipsius diutius ecclesia fatigaretur, consulente me anticipans terminum, et securis ieiunum, ultra episcopum exxit. Unum est, clementissime Pater, unde homini generoso ac verecundo in tam miseranda fortuna posset non parum consolationis affiri. Quæritis quid? Preiecto non ambulat in magnis, nec in mirabilibus super se. Sufficit, si vestra indulgentia possit retinere sacerdotem qui episcopus fuit: tantum a nota infamia et erpetue inquisitionis cancrio, scuto bone voluntatis vestre obviatebatur sibi. O dignam omni exauditu precem! Non rogat ut gloriosus, sed ne inglorius sit, qui existuit gloriosus. Quidquid illud sit quod medium est, eo contentus est. Licet eadenti a gloria, honesto quo poterit: mediocritatis sese excipere gradu, solamque non devenire in extremitatem opprobrii. Juvenis est, nobilis genere est, in sublimitate pesitus fuit: nec tamen humili locum refugit locum, sed prologum. Nihilne meretur vel ista humilitas? Humilitas est impius Aethal, profuit ei (III Reg. xxi. 27-29) et in yiro fidelis ac nobili humilitas pretium non habebit? Absit a summa (645) Sede, absit a sancta mente vestra, cor contritum et humiliatum despiceat.

3. Si diceramus, Hamiliavit se, evadetur; nescit in hoc temere a nobis præsumptum. Possamus forsitan excusare, nimisira ex regali quam optimam nosci (Matth. xxiii. 12). Nunc autem non dicimus. Exalteatur; sed, Ne conculeatur, et confundatur ab expectatione nostra. Imo vero si mala suscepimus a Bernardo susceptis, postmodum illudem monachus factus est, teste Heriberto in libro secundo de Mönchis S. Bernardi, cap. 13.

(643) Scripta anno Christi 1146.

(644) Ex abbe Sancti-Sulpici apud Bitorigas episcopus, ex episcopo deponit monachus.

(645) Vite epistolam: 275.

de manu domini, bona quare non suscipiamus? Num- quid enim potestatem habetis deponere potentes de scde, et exaltare humiles non habetis? Porro potestate accepta malle in malo, quam in bono uti, abuti est. Præterea angitus debitis multi, cum sit pauper et inops: jubeat auctoritas vestra de rebus episcopalibus ea solvi. Durum est enim simul et honore privari, et ouere premi debitorum.

EPISTOLA CCXLVI (666).

AD EUMOEN PÆ REMENSI ARCHIEPISCOPO.

C Dispicet ei præcepit et severior in Samsonem archiepiscopum Remensem sententia, de Pallii usu sublatu.

Amanissimo pari et domino EUGENIO, Dei gratia summo Pontifici. BERNARDUS Claria-Vallensis vocatus abbas, modicum id quod est.

1. Parcat vobis Deus: quid fecistis? Facient ho-

(666) Scripta anno Christi 1146.

(667) Nou seruel Ludovicum Juniores coronatum lego. Primo quidem vivente patre Remis inauguratus coronatus accepit ab Innocentio papa anno 1131. Deinde Ordericus Vitalis libro xxi ad annum 1138, Biturigis coronatum tradit his verbis: « Anno 1138, iudicet, t. Ludovicus rex Francorum apud Bituricam in Natale Domini coronatus est, ibique ingens curia nobilium et mediocrum virorum de omni Gallia et Aquitania, alisque circunisitis nationibus aggregata est, Iudee metropolitani presules, cornicines suffraganei convenerunt, illuc consules, alisque dignitates couluerunt, sanguine famulatur novo regi exhibuerunt. » Ita Ordericus, qui novum regem appellat, quod rex Aquitanus fuit, mortuo pure, sit coronatus. Hie iherum coronatum videtur a Samsono Remorum archiepiscopo ante expeditionem Ierosolymitanam, forte ut in conveniente solenni tideretur sacramentum discessurus a suadatis exciperet. Hujus postremus celebratatis locum Horstius suspicatur huius urbis Carnotensem, ubi de expeditione Ierosolymitanam actum est. At hanc coronationem apud Biturigis facit huius patet ex epistola contexto, si ex litteris Eugenii III in Patriarche Bituricensi relatis: ex quibus intelligimus Eugenium sensisse, Bituricensem ecclesiam, in qua Samson sacra iecerrat, interdicto suppositam fuisse. Patriarchum Bituricensem eam reperies apud Lanbeam in tomo secundo Bibliothecae novi. Ex hac parte epistola, et ex alia Iovis mox citanda apparet, archiepiscopum Remensem contendassemus esse coronandi Reges, ubi- cundue domum ea coronatio fieri, sibi competere. Quod Petrus Bituricensis, et ante eum Ivo Carnotensis negalant. In hac vero epistola S. Bernardus hanc Remensis archiepiscopi prerogativa non omnino inficiatur imo admittere videtur. Hujusque mentis Silvester II papa in quadam bulla ad Argentoratum Remorum præsumit, quem ob persidia nocturna suspensum, anno 999 in pristinam dignitatem et iura omnia restituit. « Concedimus tibi, » inquit, « per hujus Privilegii statuta, baculo annaloque redditis archiepiscopali officio fungi, et ornatus insignibus quecumque ad sancte metropolitam Ecclesie signum pertinet, solito more pertinere pallio sollemnitatibus assuetis utaris, benedicione Regum, et subjectorum episcoporum. » Et certe convenientissimum erat, ut cum a B. Benigio Remorum archiepiscopo suscepissent Reges christianissimi regalis sacerdotum dignitatem, ecclesiastique coronae pinguis per Baptismum et christianam religionem professionem, ad ejusdem etiam successores consecrandorum coronandrumque regum prerogativa resonderet: ut simili de causa Imperatores tribuerent

minis verecundissimi confundatis; et cuius laus est in Ecclesia, ipsum in facie Ecclesiae humiliantis. Laetificantis omnes inimicos ejus: sed quanta vos contrastasse putatis? Non est modus condonandi, quia amicorum non est numerus. Dilectus a Deo et hominibus, grandis criminis latit pœnas, nullius cunctus, nullius confessus. Tenemus Phinees, sentimus zelum; Israelites perfoditur, sed hoc cum Madianitate, Imponitur ei quod Regem coronavit (667); sed in hoc non existi nat excessisse se tenorem privilegiorum suorum. Objicitur quod scienter divina presumpsit celebrare in ecclesia interdicta: negat. Suo tempore probabitur illud, paragabatur istud. Esto tamen: putemus omnia constaro, quaecumque in absentem adversariis ejus licuit, aut libuit loqui. Debuitne hoc solo excessu, cujus cetera laudabilia exsisterunt, tam dure scribi, tam severe

Moguntinensi archiepiscopo eb. S. Bonifacium, reges Hispaniarum Toletani propter S. Bisatherium, reges Anglorum Cantuariensi ob S. Augustinum: quamvis pro locorum temporumque necessitatibus hoc Remensis archiepiscopi privilegium legitime dispensationi fuerit obnoxium. Nec aliud existimo iotenisse Iovem Carnotensem in sua illa celebri epistola 189, qua Ludovici VI solemnum inaugurationem a Daimberto Senouensem archiepiscopo Aurelia peractam propagnat. Alihi enim, Epist. 48, hanc Remensis ecclesie prerogativam agnoscit, ad Urbanum papam seribens, eadem sedem « diadema regni habere. » Ivo in alia illa epistola non invidere se Remensi ecclesias, non repugnare, non dolere: protestatur,

C si Reges Francorum erga eam habuerint tantam devotionem, ut malint a metropolitano ejus conscriberi, quam ab alio: » sed tamen legitimam dispensationem in Daimberto facta tuetur. « Quid ergo fecimus, » inquit, epist. 189, « salubri deliberatione et provida dispensatione fecimus, Numquam quia erant quidam regni perturbatores, qui ad haec omni studio vigilabant, ut aut regnum in aliam personam transferretur, aut non mediocriter minueretur. » Quod ergo privilegium istud nec ratione, nec consuetudine, nec lege fulcitur esse assertat; non est absolute expicandam, sed eo duntaxat tendit nervus inducioniis quam consuetudini opponit, at ostendat, quod « Francorum reges non omnes in Remensi ecclesia, vel a Remensis archiepiscopis sint consecrati, » quod ultra fatetur. Iu id vero totus incambere videatur, ut negat, sublate qualibet dispensatione, Regum consecrationem semper in ecclesia et ab archiepiscopo Remensi facienda sub posse anathematis ab eo, qui secus quoniodocumque tentaret, incurriendi, quod ipsi Remenses legat in ista causa urgere videbantur, teste Amaconi continuatore in hb. 5 de Gestis Francorum, cap. 50. Confer Rungom in Chronico Antissiodorensi ad annum 1184. Tandem vero ne qua lis hac de re in posterum suborirent, Ludovicus VII anno 1179 solenniter sententia hanc Remensis archiepiscopi prerogativam confirmavit, Alexandri et Ianoceuti: illdem III litteris postea compilatam. Place qui volet, legal libram Guilleni Marloti, Sancti Nicasii Remensis archiepiscopi, de inauguratione Regum Francorum gallice editam anno 1654, in qua doctissime ac copiose hanc materialm petitacavil. Quod pertinet ad pallii usum, quem Pontifex Samsoni interdixerat, mirum est quo in prelio fuerit eo potissimum saeculo, ut S. Bernardus tolerabilius duxerit interdicci sibi Missarum celebrationem, quam archiepisco Remensi pallii usum, pro quo elicit S. Malachias ex Hiberis Romanum profici non dubitaverit

animadvertisse? Semel excessisse, etiam virtus poterat reputari, si de vestro, non de vultu inimicorum ejus judicium prodiisset. Deinde quid in arco illo fieri oportebat? Dies celebris, solemnis curia, juvenis rex; et, quod his maius est, Dei negotium, de Jerosolymitana scilicet expeditione, propter quod omnes convenerant; prorsus haec omnia Missarum, et coronae regiae solemnis debitique honoris frustrationem nullatenus admitebant. Sed nec ipsi Bituricensi archiepiscopo omnino expediebat, ut honor Regis per eum impediretur.

2. Quae cum ita se habuerint, aestimamus locum misericordiae non deesse, ubi tanta necessitas typhum (668) excusat contumacia. Numquid potestatem hahetis tantum percutere, et nequaquam sanare? Nostis qui dixerit: *Percutiam, et ego sanabo* (Deut. xxxii, 39). Absit ut cuius tenetis vicem, non usurpetis et vocem, vocem praecipe pietatis. Ergo sola hac vice redeat sagitta Jonathæ retrorsum, et si necesse fuerit, in me magis mittatur. Tolerabilius, fateor, habuisse, interdici mihi Missarum celebrationem, quam archiepiscopo Pallii usum. Est etiam quod non mediecreriter vestro pio rigori obviat in hac parte, quod filio vestro regi Ludovico possit hinc non parva offensionis et irritationis occasio dari, cum ipse sibi tota mali hujus videatur esse occasio. Quod plane tempore isto non expedit: ne bonum, **¶ 16** quod vestro hortatu bone et magno animo ecepit, dignum (quod absit) non habeat exitum, si in scandaio et animi perturbatione hoc egerit. De cetero mandasti et obedivi, et fecundavit obedientiam praeipientis auctoritas. Siquidem annuntiavi et locutus sum, multiplicati sunt super numerum. Vacuantur urbes et castella, et pene iam non inveniunt quem apprehendant septem mulieres virum unum, adeo ubique viduae vivis remanent viris.

O EPISTOLA CCXLVIII (669).

AD ELMEN.

Præmonet Pontificem, ne Sagientem, quantumvis supplici, redditum in episcopatam molcenti, faciles aures præbeat.

4. Non est mihi, more multorum, præcomitis ut ad vos, amictive verboram: a re ipsa incipio. Non fallax venu ad vos, credo, ni fallat; sed absit ut vos, Hoc enim non nisi in multorum discrimen, idque, maximum posset accidere. Semper quidem, sicut fallere malum, ita falli a malo est plerumque et malum. Sed interest quis et in quo fallatur.

(668) In scriptis, *typani*. Et prorsus ita scribabant veteres illi pro, *typhon*, id est superbiam.

(669) Scripta circa annum 1116.

(670) Argote senteque antiquum, jamque antiquatum Dei præceptum (quod præceptum, ut frater absque liberis defuncto, frater superest suscitaret semen) Arnulfo Lexovierum pontifici acommodat: qui S. Augustini disciplinam a Joanne germano suo Sagiorum amicitate tradidit sacularibus canonice suis, et a successore graviter labefactata, sic sustentavit, tam scriptis ad summos Pontifices datis, tam peculiari studio, et præclare diebat hic S. Bernardus, eum fratis suscitare semen, quod aliena temeritas licentiaque ferme sufficerant. Hocque in

A Quanto vestra potestas et dignitas major, tanto ea qua vobis forte subreptio fit, non modo periculosa, sed et turpior est, praesertim in ecclesiasticis causis. Si verbi gratia, Sagensis haec vulpecula frandulenta, concinans dolos vobis, sicut callide cogita, illudere, poterit et ad vineam Domini sabacth, quam brevi tempore parte non modica demolita est, vestra auctoritate redire; quanta putatis malignitate de cetero saevitram? Heu! quod reliquum est, devorabit. Nempe qui venit vulpecula, redibit leæna: et in quoque, tam cleri, quam populi, non jara calliditate utetur, sed crudelitate. Vigilandum itaque adversus astolam, ne ad tantam saevitiam denuo prorumpere possit.

B 2. Non ergo vos moveat hominis facies miseranda, vilis habitus, vultus supplex, demissa supercilie, verborum humilitas: sed nec ipsæ quidem lacrymæ, carentes, ut aiunt, ad nutum ejus, doctæ mentiri. Nec omnia in facie sunt: et scitis qui dixerit, *Nolite secundum faricam judicare* (Joen. vn, 24). In his atque similibus forma pietatis existit, sed non semper et virtus. Vestimenta ovium sunt haec, frequenter, sicut designauit Dominus, usurpata a lupis in stragem maximam ovium, dum non se abscondunt, quoniam illi abscondeantur venient (Matth. vii, 15). Inde est quod aliqui etiam ex nostris pro eo scriperunt, talibus circumventi mandatis, parum adverentes quod a Sapiente sapienter ac veraciter dicitur: *Est qui et humiliat nequit, et interiore eius plena sunt celeste* (Ezech. xix, 23). Vos ergo non attendatis ad verba ejus, neque ad corporis gestus: opera interrogate. A fructibus ejus cognoscetis eum. Multa et gravia dicuntur de eo: dicentur et in eum, si est qui querat et judicet. Nolo dicere omnia que audivi. Nec enim omnibus credendum est, sed nec omnibus decredendum. Unam poso breviter meam conjecturam: certe aliqui habeat, vos judicabilis. Cur omnes sibi judices destinavit? Si personas cau-satorum, non erant suspici. Si loci importunitatem, erat hec in terra sua, et in cœgatione sua, ubi et expensis pacis, et illuc non: longo latere et absque labore tollere negotiatio poterat explicari. Vos al proinde nihil aliud suspicardum, quod fugisse hominem exibitorum accusantium multitudinem, qui ex eis patrum eum tam in prece inopia sequi possent. Gratias agimus domino Letovicensi, qui zelo domini Domini noctis, nec marte pro peccatis, nec corpore Romani **¶ 17** frater cui studiis est semini defuncti (670), negotio eum laborasse natus plus nimis vigenti, est suspicari ex epistola ad Alérandram illi papam epistolam quæ incipiat. Est quidam, in quo, etc. Vide tomum duodecimum Bibliothecæ Patrum. Mortuus est enim Joannes Arnulfi frater anno 1143, cui successit Girardus cuius nominis II. annæ canonicus secularis, quem, ut dicit Arnulfo in epistola, Romana Ecclesia episcopari non permisit donec eundem Ordinem in propria persona prefessus est. Verum, ut ibidem subditur, episcopus iste detestabiliter conceperat prædictabatur affectum, scilicet plantationem hanc penitus evellendi, ne iope canonicos regulares. Qui de causa hic a Bernardo suggestur

fratris suscitare Gratias et vos agite illi, quia ves-
tro quoque nomine haec ejus cura non parum con-
serve videtur : qua sit ut conviueatur malignus, et
sic dejeicatur ; qua est gloria vestra.

EPISTOLA CCLXIX (671).

AD EUDEMON.

*Priorem Casæ-Dei, electum in episcopum Valentini-
ensem, uti dignum commendat.*

Si rebus caritas pretium facit, nil in Ecclesia pre-
ciosius, nil optabilius bono utilique pasuore. Nempe
rara avis est ista. Proinde siuebli talis interdum re-
periatur, et occasio detur, confessum injiciendum
sunt manus, et totis misib; satagendum, ne qua vi-
ne qua arte malitiae fructuosa promotio valeat pree-
pediri. Audivimus in ecclesia Valentina pari voto
cleri et populi electum esse Priorum Casæ-Dei (672).
Mirum si bona nota fuerit ad opus ad quod assu-
mitur. Scire vultus nade id speream? Boni hoc volunt,
nec potest bonus non esse qui bonis placet. Nec
minus validum argumentum mihi videtur quod bonus
sit, si malis e regione dispiceat. Debet Sanctitatem
vestram vobis assentire honorum ; ne si ab isto forte
resilire contingat, alium quem nolletis, studio et
consensu pravorum contingat recipere.

EPISTOLA CCL.

AD BERNARDUM (673) PRIOREM PORTAREM.

*Repulsam fratris Natalis in episcopum electi non
debinisse tam molestie ferria Religiosis lðsau opera
factum non esse. Verulum forte Proponit, ac juvenilis
etatis vita nunc oemum caluniarum puterent.*

Reverendissimis patribus et domini amantissi-
mis, BERNARDO priori Portarum, et sanctis qui cum
eo sunt, BERNARDUS Clariæ-Vallis vocatus abbas,
salutem in Domino.

1. Ex quadam Beatiudinis vestrae rescripto com-
peri, scripsisse me aliquid, quod me indicaret com-
mittendum, vosque istud non parum mouere. Verum id
frustra. Non est quod a pueri vestro timendum sit
vobis, reverendissimi patres, qui vos in veritate
diligo ut amicos, et socijcio ut sanctos. Nisi forte
non me, sed mihi patet illius affectu, quod
motus vobis videtur non ex ratione; aut si ex ra-
tione, forte plus quam operceret. Motus, falso,
fui, sed pro vobis, non contra vos, atque id tenta-
ter satis : si et hoc temere, sed non tenere confiteor
adversam me injustum meam et vos remittens
temeritatem peccati mel ignoscere mihi : sic sum,
zelus dominus vestras comedid me. Non patior plane,

(671) Scripta anno Christi 1445.

(672) Mortuo sancto Joanne episcopo Valentini in
Delphiniatu, anno 1445, electus est Prior Casæ-Dei,
nomine Osilberius, in cuius grauam huc epistola
scripta est cum epistola 270.

(673) Ejus nominis secundum, qui sede Bellicensi
anno 1442 reliqua, redi in Cartusiam Portarum,
ibidem ante annum 1447 Bernardo Priori primo su-
ahdicandi suffecit, ex notariis ad epistolam 183.
Natalem, de quo hic quæstio in regimen ecclesie
Bellicensis post eum postulatum non assimilare
Bernardo sane successi Guillelmus. Guillelmus
post Pontiam Antecardus seu Vantelanus ex Priori su-
dem Portarum cuius esse videtur epistola ad Lado-

A quod in me est, decolorari tantæ specimen sancti-
tatis : nam corrupti posse, absit ut verear. Pro-
sus autem displicet in pulcherrimo corpore non
solum morbus, sed et nœvus. Non plane bonus color,
si sanctorum quispiam anxie ferre abjectionem suam
videatur, de qua etiam et non gaudere, et non glo-
riari, minus est a perfectio. Porro in proposito per-
fectionis apparere imperfectum, nœvus est. Ergo
hic color inibi in fratre Natali displicuit. Quid enim,
B. 218 nisi castum si fuerit coram Deo? Nempe ope-
ret providere bona etiam coram hominibus.

2. Sed dicitis : Non ipse graviter fuit, sed nos.
Ad idem revertitur. Iterum dico quod sentio. Cur
vobis grave fuerit, non video, nisi quia ipsi grave
esse sensit. Vos judicate, an hoc eum decuerit,
præsertim in nevitate vite. Nam ante hanc (ut salva
ejus pace dixerim) non caruit hac nota : an vero
nec culpa, sue ipsius conscientiae relinquendum est.
Et quid si forte hoc cogitavit [al. judicavit] dominus
Papa : cum, siuebli, electioni ejus assen-
tire renuerit? Veritus quippe, ut testimo, lingues
obtrectatorum, velut festinatai novi eremita pro-
motionem : ne, ut dixi, lingua maliloqua dicere
posset, hunc esse, quem semper optaverat, eremi
fructuwa. Verumtamen quidquid dominus Papa in-
tenderit, sive hoc, sive aliud, me ignorasse scialis
illud ejus consilium : ne quis dicat quod meo in-
sinstu id fecerit. Nam quod ad me pertinet, mihi
decretum est, ubi opportune possem, non solum non
impedire, sed etiam totis viribus, et amibus, ut
dicitur, trahere manibus, ubi de gratia, que in eo
est, Deo fructificare valeret. Quis dabit mihi homi-
nes literatos et sanctos in Ecclesiis Dei praesesse
pastores, si non in omnibus, certe in pluribus, certe
in aliquibus saltem? Quid enim si juvenis aliqua olim
juveniliter egisse memoratur? Vetera transierunt,
nova facta suat omnia. Conseputus est iterum
Christo per eremi baptismum (674) : ego olim se-
pulta vita retractabo?

3. Jam quod abbas Caziacensis (675) sive Tre-
eensis dure dicuntur scripsisse vobis, omnino, cum
audiyi, dure accepi, et cum accepore tempus, non
dissimulabo, quantum quidem charitas postulabit,
et familiaritas, que mihi pro eorum religiositate ad
ipsos est. Deo autem gratias, qui delit vobis non

D vincit a malo, sed vincere in bono malum. quia non
respondistis eis malum pro malo, aut maledictum
pro maledicto. Porro illas, quas ad me adversus
vicum Juniores de sua promotione, que est epistola,
234 inter Chesiuanas.

(674) Existimat quippe cum aliis Patribus Ber-
nardus, vita religiosa professionem esse alterum.
velut baptismum, ut diserte in libro de Praecepto et
Dispensatione, cap. 17.

(675) In tribus Colbertinis, Caziacensis. An is
Caziacensis abbas Sunon, cui scripta est epistola
263? Ejus successor Tes. (sic breviatum legimus), de
quo in libri secundi epistola 14 Petrus Celleensis
abbas apud Treas, hoc loco designatus: tametsi
nullæ ejus contra Cartusianos epistole, multæ pro
eis reperiuntur.

præfatos abbates ante scriptoratæ litteræ, nec studia, nec voluntate mea ad ipsorum notitiam pervenisse sciat. Et de his satis.

4. Tempus est ut non obdiviceret mei. Ciamat ad vos mea monstruosa vita, mea serumnosa conscientia. Ego enim quædam chimera mei staculi, nec clericum gerer, nec laicum. Nam monachi jendudum exi conversationem, non habitum. Nolo scribere de me quod res per alios audisse existim, quid acitem, quid studeam, per quæ discipulim verter in mundo, imo per quæ jeciter pœcipit. Si quædam audistis, precor ut inquiratis, et secundum quod audieritis, et consilium impendatis, et orationum suffragia.

C 1147 EPISTOLA CCL (676).

AD DOMINUM EUGENIUM PAPAM.

Balmenses monachos pro merito punitos in gratiam recipi cupit, et cum Educensibus conciliari.

Amaissimum patri et domino EUGENIO, Dei gratia summo Pontifici, frater Bernardus Clare-Vallis datus abbas, modicium id quod est.

Balmenses monachi graviter deliquerent, sed non impune (677). Vobis pro hoc ipso laus et gratiorum actio ab universa debetur Ecclesia, quia con silustis, non dissimulastis, non quievistis. Effervueritis ut ~~pro~~ debuistis : percussistis, sed ut sanaretis. Quod si obliviscatur misericordia domini, et contineat in ira sua iniurias suas, unde sanitas? Fidejulster proinde post iudicium misericordiam apostolam, ut misericordiam et iudicium carentem Dominum. Seimus, seruus, non deviabit Vicarius (678) a vestigis ejus cuius vicarius est; nimisrum cum ille dicit: Qui nihili administrat, me sequatur (Joan. xii, 26). Uerum autem de illo prophetat: Quis scit si convertatur et ignorcat Deus, et relinquit post se benedictionem! (Joel. ii, 14.) Hanc de vestris quoque posterioribus angacter exigimus. Alioquin nos decet ut perdatis innocentem cum impiis. Item qui malum fecerunt, facili de medio sunt. Quid restat, nisi ut reliquæ salvaæ sint? Quidam salventur qui obedierunt vobis, qui obedierunt predecessori vestro? Paulus loquitur, qui aiebat: Inseruit nolum ex vobis (I Cor. v, 13). Itaque miseremini illis, et non præju-

(676) Scripta anno Christi 1147.

(677) Crimen hoc Balmensem in diœcesi Bisontina incauchorum intelligimus tunc ex duabus rescriptis Eugeni papæ, uno ad Humbertum archiepiscopum Bisontinum, altero ad Willelmum seu Guidonem comitem Mâconensem, quibus rescriptis Balmensem abbatiam in Prioratum redigit et ob execrabilis et horrendum factum, et inauditum sancte Romane Ecclesiæ contemplatio, commissum in dilectum sibi magistrum Osbertum: « tunc ex literis Willelmi comitis Mâconensis id annuntiis. Eugenii litteræ date sunt quarto kalendas junii Parisius, id est anno 1147. Exstant in archivo Clunianensi. Postea tamen abbaticæ titulus Balmæ restitutus est.

(678) Hic non obscure Papa Christi Vicarius dicitur, cum alias s. Petri Vicarius apud veteres illos appellari soleret, ut alias ostendimus

dicit iniquitas ecclesiæ justitiae inaccessum. Hæc dico, quia causa est eis cum Eboracensibus in presentia vestrae Majestatis, et timent ne nocet sibi iniquitas aliorum. Sane id principue obsecrannus, ut concordia et paci ipsorum operam detis. Utrisque siquidem bene volumus, atque ita utrisque credimus expedire.

EPISTOLA CCLII (679).

O 1147 AD EUMBEM, PRO EBORACENSI.

Senteatiam, contra Eboracensem juv olim ab Innocentio latam, tandem exsecutum mandari postulat, ne mala eius opera dissimilanti Penitentiæ imputentur.

B Sanu frustata arbitrio, mox desperata fuit. Currit ad laqueum homo peditio, et dabitam iam olim in se sentientiam damnationis accelerat. Vel nunc manifesta sunt peccata ejus, precedentia et iudicium. Anticipat manum succisoris arbor maledicta et spina, et cunctantem securum in seget provocat. Heu quam justus illi jandudum credidisset (et excedidisset), quam sancti illi, quos contra jus et in male stando defecit? Item si non statet, stantes minime defecisset. Et illi quidem in innocentia sua, et pro innocentia correrunt (680), multo melius stantes: sed sanguis innoxius de manu illorum precul dubio requireter, qui vires furtivas tam noxie arbori, ne statira corrueret, ministraverat. Ciamat contra eorum capita sanguis sanctorum de terra, quorum amissæ in manu Dei sunt, et non tangit eos tormentum malitiae. Verumtatem viscera nostra erant effusa sunt; non recipio de verbis consolationem. Etsi possent esse qualcumque scelotis sive ~~pro~~ re medio, deficiunt tamen pro dolore, merore perpetuaduntur, interumpuntur siagulibus. Num tamen ipsamque extrimum, quod utique magis scribere, quam proloqui possum, adhuc facile, vel ne in legit. Si alius steterit, propter dolori veritatem, ne ipsius status sit vester easus, dum quicquid adjejerit, nupta mala arbor, que non potest nisi malos fructus facere (Matth. vii, 18), non illi jam, sed vobis merito imputetur.

(679) Scripta eodem anno.

(680) Hic intelligit Bernardus stragam in Pontaneuse Ordinis sui in Anglia monasterium, factam a tauroribus Willelmis intrusi. Raro diserte narrat Serlo monachus in Historia ejus monasterii, Monasticæ Anglicæ tom. 1, pag. 747, ubi amato per Eugenium Willelmo, ejus fautores dicuntur concorrisse in concubium, ejus abbas Hennens ipsius adversus erat; tum erga diripiisse, incendisse, profligasse, salvis nihilominus monachis cum abbate: ex quibus tamen aliquos fuisse necessarios hic induit Bernardus. Serlo addit. Hæc regnum abbatem in archiepiscopatum electum, station Claram-Willem amisse ad S. Bernardum: et inde Treverum convenisse Eugenium papam, a quo consecratus a pallio donatus, non sive melia contradictione a suis tandem admissus sit.

EPISTOLA CCCLII (681).

AD ABBATEM DE PRAEMONSTRATO.

Asperioribus Premonstratensium litteris placide respondet, recensens sua in eos beneficia. Resellit quoque singula querelarum capita, constantem se ipsis amicum fore professus.

1. Audivit auditionem vestram, et timui. Scribitis enim conura me amaritudines : absit autem ut tam rationabiliter quam terribiliter. Quid peccavi ? an quod vestram personam semper amavi, vestrum Ordinem fovi, et promovi semper, quod in me fuit ? Fidem, si verbis non habetur, opera faciunt. Ut quidem mea mihi conscientia respondet, ego a vobis debui commendari. Sed quia contraria potius loqui et scribere libet, dabo ego voci meae vocem virtutis ex factorum testimonio. Id quidem grave. Videar improprem beneplacita, quod utique non decuerat. Ut minus sapiens faciam, vos me cogitis. Cui unquam vestrum, sive vestrorum nostra opera opus fuit, et

(681) Scripta anno 1150. — Hugonem innuit Norberti primum discipulum ex capitulo episcopi Cameracensis, ac successorem in regimine Praemonstrati. Hugo iste misifice levatur, non solum in libro de Vita S. Norberti, sed etiam apud cognomini sumum Hugonem chronographum Autissiodorenum Sancti Marionis, et apud Hermannum monachum Laudunensem in libro tertio de Miraculis S. Mariae, capp. 6, 8 et 10. Norbertus ejusdem passum apud eundem predicatorum anteriorum, maxime cap. 7, ubi ipsi Bernardo preponitur, tum quia primus Ordinis sui fundator, tum quia Sanctimonialium ejusdem Ordinis institutor, que jam tum numerum decem milium excedebant. De eodem Norberto plura ad epistolas 35 et 36. In scriptis non paucis (nam et id notare conuenit) hujus epistole ioco ponitur epistola 123, cum rescripto Bernardi. hæc autem locatur post epistolam 296. Ita duæ sequentes etiam loco non constant in manuscriptis.

(682) De origine Praemonstratianis variant auctores. Fabulosum videatur quod apud Franciscum Alutenum Historia Cuciensis familia libro 2, cap. 19, legitur. Gordonius Societatis Jesu, in Chronologia ad annum 1116, dicit hunc Ordinem nomen accepisse a ratione instituti coetus premonstrata. Sed locum in vacuum fuisse ante S. Norbertum, patet tum ex ejus Vita, cap. 17, ubi dicitur elegisse « locum valde desertum et solitarium, qui ab antiquis Praemonstratum dicebatur : » tum ex Hermanno monacho locis infra citandis. Quod vero hic dicit Bernardus de ioco Praemonstrati a se concesso, repugnare videtur litteris fundacionis Praemonstrati, Bartholomæi Laudunensis episcopi nomine conciliis (exstant in Bibliotheca Premonstratensi et in notis ad Guibertum), in quibus locus predictus ad Sancti Vincentii monachos pertinuisse dicitur, et ab ipso Bartholomeo (cui primum ab Adalberone, Sancti-Vincentii abbe, Seifrido ejus successore postea confirmante, concessus fuerat) S. Norberto traditus. Quod etiam notavit Hermannus monachus libro tertio de Miraculis beate Marie Laudunensis, cap. 4. « Venientes itaque, » inquit, « ad praefatum locum Praemonstratum, ingreduntur orandi gratia quamdam ecclesiam in honore S. Joannis Baptiste ibidem constructam. Hæc erat de jure coenobii Sancti-Vincentii Laudunensis, &c. Ex quibus quidam nuperos scriptor in notationibus ad Vitam S. Norberti cap. 19, licerere se testatur in explicanda Bernardi concessione, quam a monachis Vicentianis per manum Bartholomæi episcopi factam legit. At quamvis sexcentia id generis in contrarium arguenda starent, Bernardi verbum ineluctabilem obtinere debet

A deficit? Primo quidem locus ipse Praemonstrati, in quo degit, noster fuit, et nostro munere habuisti (682). Nam nobis frater Wido (683) (non tenet primi incœlo loci) per manum episcopi ante donaverat. Deinde quod hi de Bello Loco (683) vobis se associaverunt, nostri potissimum studi fuit. Apud Jerosotymam rex Baldwinus, dum a thac viceret, locum Sancti-Samoeis donavit vobis (683) et milie aureos simul, de quibus redditus retinetur. vos dono nostro et locum habetis, et aureos habuistis. Apud Virdunum pro ecclesia beati Pauli, ut eam vos haberetis, quantum laboraverint, multi norunt : et quantum profecerim, ipsi sentitis. Si quominus recognoscitis vos, existant epistole nostre ad beatæ memoriarum papam Innocentium, hujus rei veri judices, et quasi vivi testes. Illis de Septem-Fontibus (683) locum quem primum inhabitaverunt (Francavallis nomen ei) nos contulimus.

auctoritatem : et siquidem rem paulo diligenter consideraveris, pugnauta facile censibilius. Certum enim est Praemonstrati coenobium, in prima sui conditione, non eo in loco situm fuisse, quo primum a S. Norberto fuerat institutum; sed in altera montis parte, ad quam Hugo Norberti successor, cui haec epistola dirigitur, illud transstulerat. Cujus rei meminit idem Hermannus tum loco citato, ubi præsionem S. Norberti de coenobii translatione referit, tum ibidem, cap. 10, ubi Praemonstrati mutationem sic deserunt : « Videns autem Hugo ecclesiam illam parvam » (nimurum S. Joannis Baptiste, quam monachi Vincentiani concederant, ut præmisserat cap. 4) « jam non posse sufficere laute multitudini que convenerat, et per Dei gratiam quotidie augmentahatur, sciens etiam dominum Norbertum, ut superius dictum est, in spiritu praividisse, quod ex altera montis parte major ecclesia foret aedificanda, in illo cum fratribus suis consilio, D. Bertholomeum episcopum, ut ipote loci fundatorem et patrem, advenire rogavit, quatenus dispositis omnibus officiis, ipse primum lapidem in ecclesie fundamento poneret. » Fuerit ergo prima illa sedes seu ecclesia a nosris Vincentianis concessa : sed quid prohibet secundam hanc a S. Bernardo, qui eam a Widone eremite prius acceperat, Praemonstratensis concessam ? Legantur epistole duas Philippi abbatis Bone-Spe, quibus haec respondere videtur.

(683) Widonem legimus in Historia coenobii Vicentianensis prope Valentianas, que exstat in Spicilegiu tomo 12, pag. 534, ubi Widus seu Guido, « Britonum gente progenitus, sacerdos officie, » eo tempore quo Norbertus Praemonstratus accessit, ibi degisse dicitur, et locum majori cessisse, secundando Viconium, ubi fundamenta fecit coenobii, quod Walterio Sancti Martini apud Londonum abbati subiectum.

(684) Bellus-Locus ordinis Praemonstratensis, diœcesis Trecensis, ubi canonicis regularibus successere Praemonstratenses anno 1140. Ad Odorem hujus Belli-Loci abbatem epistola 407.

(685) De hoc ioco Gaufrides in libro tertio Vitæ Bernardi, n. 22. « Postremo quasi vius abandonsima suos undique palmitas propagavit, excepto quod in terram Jerosolimitanam, quamvis locus esset a rege paratus ob incursum paganorum et aeris intemperiem non acquevile militare fratres suos. » Confer epistolam 173, ad Patriarcham Jerosolymorum qui locum offerebat, epistolam 335, qua regina Jerosolymorum Praemonstratenses commendat. De monasterio Sancti-Petri vide notas ad ep. 473.

(686) Septem-Fontes diœcesis Liungenensis ad Montem Clarum.

2. Propter quod horum vultis recedere ab amicis? **A** Numquid redditur pro bovo malum, quia minamini violare pacium (687), valet dicere paci, societatem deserere, **B** scindere unitatem? Sed esto. De bovo opere non me lapidatis, sed de injuria, quod fratrem Robertum, cum esset de vestra professione, suscepserim, habitum ei monachicum tradens. Non inficior, apud nos est. Putaveram autem me super hoc satisfecisse vobis, cum suspicionis illius rationem, ordinem, necessitatem, vira et veridica voce exposui, idque non senseris. Quia vero nequum quesecitis, non erit nisi pigrum rescribere quod responderem, quando vobis durum non est repetere quod excusaveram.

3. Minime ergo praedictum fratrem Robertum aliquando, ut a vobis exiret, solliciavi: magis autem a multis annis id cupientem, non semel, sed saepe compressi. Quoniam denique moda suspectus haberis possum, quod fratrem Robertum subduxerim vobis, cuius consilio et hortatu magistrum Othonem habebis? Si nescitis, ipsum interrogate: si bene novi hominem, non negabit. Possem et alios forsitan non paucos nominare, sive conversos ad vos, sive reversos: quos bodie non haberebitis, nisi a nobis suos fuissent, vel coacti. Parco autem, non inops materiz, sed verecundiae satisfactionis dives. Iavoni erga in claustris vestris, qui ad verbum prædicationis nostre compuncti et conversi ad nos venire disposuerant: cum eccc sollicitantibus vestris retrahentes pedem, receperit et retentum sunt in Ordine et habitu vestro. Postmodum vero, remordente eos conscientia, exire voluerunt: et, ni fallor, exissent, nisi nostro firmarentur non assensu tantum, sed et hortatu.

4. Sed iam audite (quia iterum vultis audire) quomodo tandem fratrem Robertum receperim. Dominus papa præcepit, nempe rogatus ab illo et ejus amicis. Dicebat vestrum sese et abbatis ejus assensum prece sua obtinuisse, ne quis dicat quod præcepto extorsit. Negatis: quid ad nos? ipse viderit. Si vobis summu et sanctum Pontificem falsitatis arguere libet, ignoscite nobis: quia nos tantae sanctitati non credere, et tantæ maiestati non obedire nefas ducimus. Quanquam et venerabilis abbas Godescalcus (688), qui de vestris est (nam is a domino Papa ad vos hujus rei gratis fuerat destinatus), non planc negaverit reportasse se a vobis, et liberam fratris emancipationem, et vestram ipsius spontaneam concessionem (*al., male, concessionem*).

5. Jam de fratre Fromundo non est quod nos lacerassis, cum nequaquam eum sine voluntaria abbatis sui concessione receperim: quod quidem nec vos latuisse amara illa epistola demonstrat in qua nobis de sola capituli non exspectata cōvenientia

(687) Pactum hoc describit Maorquez, initum anno 1142, inter Cistercienses et Praemonstratenses concordia causa, ut inter aliorumque monasteria leneæ due; inter grangias seu villas una intercederet. Hinc Bernardus domum Bassi-Fontis ait suiso extra statutos terminos constitutam. Erat autem sita in diœcesi Trecensi, fundata anno 1143.

caminiani struitis. Quasi vero vel in mutua nostra conventione id prohibitum fuerit: vel emancipatio filii ad caputulum, si non potius ad soium specie abbatem.

6. Adjicitis et de domo quadam fratrum vestrorum de Basso-Fonte, quod eam nos de medio tulimus, licet extra statutos terminos constitutam. Atque aliam priusquam nos argueretis, eodem interrogassetis fratres, non solum quis eam de medio talerit, sed etiam qua de causa. Neque enim celassent vobis, ut confidimus, hujus rei veritatem. Ceterum audite eam nunc vel a nobis, ac deinde, si ita placet, eos interrogate. Cooperant se disficare locum, ubi aliquas e sororibus suis constituerent, loege quidem ab abbatis sua, in confinio autem duarum grangiarum domus nostræ et prope pascua ovium nostrarum. Rogavimus eos tanquam amicos, et quibus forte non inuiles fuisset, ne seminarium scandali, et dissensionum, fomitem suis pariter et nostris pararent, posteris relinquendum. At illi nihil terminos se disficabant. Haec fuit tota violentia nostra: sic nos de medio tulimus dominum illam. Inexcusabiles sumus, si rogare, vim irrogare est.

B 7. Revera episcopus (quod negandum non est) indignatus, non modo quod oratorium in suo episcopatu, sed et quod dominum in fudo ecclesie et terra feudi sui se disficaret se inconsulto præsumpserat et præcipio intervenit operi, quamvis frustra; nam nec rebūt ab eo desliterant. Exinde transeanti mihi per terram illam, is qui tunc erat abbas, Bassi-Fontis occurrens, indicavit quod ab adificatione cessassent. Verumtamen non tam propter nos, sicut ex ejus relatione cognovi, quam propter militem illum, qui terram eis visus deditis gravabat eos in multis, ita ut de eo plurimum quereretur. Quanquam etsi pro sola charitate nostra id voluntarie dimisissent, nec religionem eorum deducisset, nec inmeritis fecerint tantum præstissime beneficium viderentos. Miror sane unde haec tardem querela emerserat, cum et abbas illi in bona, nisi fallor, et devota erga nos voluntate presentem finierit vitam: ei qui subsistens est ei, frequenter et familiariter conveniens non in necessitatibus suis, nullam nobis queriā ~~convenientiam~~ aliquando fecerit mentionem. Bonique et in eam postea domo humadissime susceptus hospitio, vixit hinc ab ipso abbatte, vel alio quoquam audiui. Sed et vobiscum in Clara-Vale postmodum presens fuit abbas, et puperrime Barri, jam iastante capitulo vestro, unde litteræ illæ querulæ, ne dicam caluniosa, venerant: et nec hic, nec ibi super hoc, sive ab eo, sive a vobis vel tenuiter quidem memini me fuisse conventum.

8. Præterea causamini, quod dominiculam fratrum vestrorum de Breto (689) conversus Iguacensis com-

(688) De eo vide epistolam 14.

(689) Brene seu Brana, quod oppidum est ad Axoniam, quatuor leuis supra Stessicas, insignis existabat abbatis Praemonstratensis, S. Eudio saera; a qua non longe distat Iguacum, Ordinis Cisterciensis in diœcesi Recensi. Abbas Ignaci Humbertus, ad quem epistola 14.

bassit. O domuncutam! nempe umbraculum quoddam A ranorum erat, ubi sederet frater, qui stantes adhuc in agro segetes custodiret. Neque hoc combustum malitia, sicut fiduci relatione cognovimus: sed quod positum in agro quodam fratrum Ignaciensium, terram occuparet, quem excoli oportebat. Demque vix uno taxata est nummulo domuncula haec: et abbati de Breña ita jam, nisi fallimur, super hoc satisfactum, ut omnino nec queratur, nec habeat unde queratur. Si quominus, ubi id nos rescire feceritis, parati sumus ad omnem satisfactionem. Sec et de abbe Longi-Pontis (689^a), ubi primo querelam vestram aceepimus, quod inter terminos vestres dominum vellat aedilicare, prohibuimus eum: et iam credimus destituisse. Sin autem; et id fieri, ubi faciunt non esse uaverimus.

9. Super omnia plangitis, quod ecclesiam Sancti Foillani (690) quae de ordine vestro est, abbas noster de Villari fecerit imbaniri [*id est* interdictio]. At forte justius vobis fratris et coabbatis vestri de predicta domo Sancti Foillani incredibilis obstinatio quam summi Pontificis justissima [al. reprehensibilis] animadversio displiceret. Novi siquidem, quod multis vestrorum ipsius abbatis animositas displiceat graviter: mirum valde, si non etiam vobis. Ita ergo dico vobis, haic indignamini: siquidem ipse est, cuius aut cupiditas, aut contumacia fratribus vestris divisa fecerit officia interdicti. Et quidem prolixum est hoc negotium, et difficile esset universa ejus subterluga epistolari brevitate considerandi: causam tamen interdicti quam breviter intimabo. Post duas aut plures conuentiones pacis, post definitivam sententiam judicii, juxta mandatum capituli vestri per vestros et nostros abbates promulgatam aecitus denum episcopus Cameracensis, ad cuius parochiam locus Sancti Foillani pertinere cognoscitur cum videret abbatem obstinato animo omnia violare, etiam sententia eum ecclesiastica cogere voluit, ut dicebat. Illa vero, ut redimeret tempus summi Pontificis audientiam appellavit. Ventum est ante eum: qui postquam testimonio tam vestrorum abbatum, quam aliorum religiosorum 253 indubitanter agnovit abbatem Sancti Foillani non solum resilire a compositionibus, sed et iudicio contrarie, ecclesiam ejus imbaniri jussit, donec satisficeret. Denun rogasti tam ves quam ipse dominum Cisterciensem, et nos; multisque tam vestris quam vestrorum precibus extorcisti, presente etiam ipso episcopo, qui promulgandis sententiis interdicti mandatum accepérat, ut provideretur adhuc forma aliqua pacis. Absente abbate de Villari, tractata compositione, dictumque episcopo est, ut si

(689^a) Abbatia Longi Pontis, duabus leuis prope Suessiones, ordinis item Cisterciensis; ali et Villaris, in Brabantia diocesis Namurensis, ubi tunc abbas Fastredus, cuius est epistola in Appendix relata.

(690) Abbatia Sancti Foillani Hiberni, prope Rodium Imauniae oppidum in ejus martyrii loco sita,

vel ipsam observaret, abbas Sancti Foillani abstineret ab interdicto. Discedens autem nec illam tenuit, sed domum, quam ei judicij sententia, et compositiones omnes diruendam esse definierant, ita ut semel etiam diruta jam fuisset, atque interim contra conventionem et judicium reedificata; hanc, inquam, et tenuit, et tenet, et alteram quoque superaedificavit. Quidni exsequenter episcopus mandatum apostolicam, quo i accepérat de promulganda sententia interdicti, præsertim addita prævaricatione? Ego tamen sperans tandem aliquando vincero in bono malum, eamdem sententiam differri feci usque ad octavas Epiphaniæ, si forte interim vir ille recogitaret, ut vel formam judicij exsequeretur, vel compositionem aliquam observaret. Atque atnam sic contingat, et faciat Deus pacis, ut requiescat super illum pax nostral

B 10. Cum haec ita se habeant, non est quod de nobis queri debeatis: cum justius nos de vobis, at appareat, queri possimus. Reliquam est ut diligentes vos diligatis, præsertim solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis illo, inquam, vineulo, quod inter nos et vos causa pacis charitatis firmatum est, utiliter quidem et non minus forsitan vobis quam nobis. Si rumpendum decrenit, non expedit quidem, sed nec licere ullatenus patet. Nempe ubi communis est causa, personæ reatus præjudicare non debet, etsi vera essent que in nos dicitis. Ego autem, fratres, quidquid faciat, decrevi semper diligere vos, etiam non dilectas Occasiones querat, qui vult reedere ab amico: mini studii est, et erit, nec cuiquam amicorum justum in me discessione causam dare, nec scrutari in alio: quod hoc quidem fictæ, illud vero neglectæ amicitie sit. Et quia secundum prophetam gloria bonum est (Isa. xli, 7): solvere, vel potius abrumpere vos poteritis, sed non me. Adhærebo vobis, etsi noſſis: adhærebo, etsi nolim ipse. Olim me alligavi forti vinculo, charitate non ficta, illa que nūquā excidit. Cum turbatis ero pacificus, conturbantibus quoque dabo locum iræ, ne diabolo dem. Vincar jurgis, vincam obsequis. Invitis præstabo, ingratias adjiciam, honerabo et contemptentes me. Et nūc tristis est anima mea quod quacunque occasione ostenderim vos; eritque tristis, usquedam vestra indigentia relevetur. Si tardaveritis, ibo, et execubabo pro foribus; perseverabo pulsans, instabo opportune, importune, donec vel mercari, vel extorqueream beneficiorum Plus quam medium biemis transiit jaſi: et tunearo nostram [*id est* charitatem] usque adhuc frustratus exspecto.

erat Ordinis Præmonstratensis. His omnibus Bernardi in Præmonstratenses beneficiis adde donationem loci in silva de Orta, a Ludovico Juniori factam & interveniente domino Bernardo pte memorie Claram Vallensi abbatem, & ut Sancti-Mariani abbas Antissiodorensis agnoscit in epistola, inter Chesnuanas numero 282

884 EPISTOLA CCLIV (691).

AD ABBATEM GUARINUM ALPENSEM.

*Laudat in sene abbate studium reformatum Ordinis.
Temporis brevitatem non obsistere studio perfectionis. In vita spirituali semper proficiendum,
nunquam standum.*

Honorando Patri, et omni veneratione digno, domino abbatii Alpensi GUARINO, et universis ejusdem loci fratribus, frater BERNARDUS, vestrae sanctitatis servus, de bono in melius semper proficere.

1. Revere nunc in te, Pater, experior quod in sacris Litteris legisse me memini: *Cum consummatus fuerit homo, tunc incipit (Eccli. xviii, 6).* Jam seni requies, jam corona debebatur emerito: et ecce tanquam novus in Christo miles, nova iterum tibi exictas bella, provocas adversarium; et rem fortium presumis fessus senex, dum ad iterandum certamen, antiquum hostem, etiam quodammodo invitata compellis. Enimvero dum praeter morem tuum, tuorumque prædecessorum traditiones (692), divinitas inspiratus ecclesias et ecclesiastica beneficia relinquis; synagogas Satanæ, id est cellulas extra coenobium (693), in quibus tres, vel quatuor fratres sine ordine, sine disciplina habitare solent, destruis; feminas a monasterio, arces (694), cæterisque pietatis ac disciplinæ bonis studiosius invigilas solito: quid aliud primus et maximus ille peccator, nisi videbit et irascetur, dentibus suis fremet et tabescet? Sed quæ cura? E contra tu in ejus confusione et tua consolatione cantabis Deo tuo: *Qui timet te, videbunt me et latabuntur, quia in verba tua supersperavi Psal. cxvii, 74).* Nec timendum quod succumbat hosti, qui nec cedit altari. Vincit aenos animus, et frigente jam corpore fervet sanctum in corde desiderium; artibusque fatiscensibus, dural tamen incolmis propositi vigor, nec senit rugosæ carnis intima spiritus promptius. Nec mirum. Utquid enim metuat veterani domiciliu ruiuas, qui fabricam spiritualem videt in dies in sublime consurgere, proficere in æternitatem? Certus namque est, si terrestris donus ista dissolvitur, quod ædificationem habet ex Deo, domum non manu factam, æternam in celis (*II Cor. v, 1*).

2. Sed dicet aliquis: Quid si morte præuentus fuerit homo, needum videlicet spirituali ædificio consummato? Perfectus quippe non habet quo proficiat: et qui proficit, eo ipso quo proficit, perfectus non esse convincitur. Est quod securi de illo plena fide respondeamus. Dicimus nempe: *Con-*

A summatus in brevi, explevit tempora multa (Sep. 1°, 13). Bene multa, qui universa complectitur. Quomodo enim nostra explevit omnia tempora, qui transiit ad æternitatem? Quanta sane tempora non longævitatem, sed longanimitatem; hoc est, non annorum serie, vel dierum numero, sed mentis devotione, et inextinguibili semper proficiendi desiderio percurserre potuit, tanta sibi in meritis non immerto vindicavit. Relinet quippe virtute, quod amisit in tempore. Porro vera virtus finem nescit, tempore non clauditur. Unde est illud: *Charitas nunquam excidit (I Cor. xiii, 8);* et item: *Patientia pauperum non peribit in finem (Psal. ix, 19);* et: *Timor Domini sanctus permanet in sæculum sæculi (Psal. xviii, 10).* Nunquam justos arbitratur se comprehendisse (*Philipp. iii, 13*): nunquam dicit: *Satis est, sed semper esurit sitique justitiam: ita ut si semper viveret, semper, quatum in se est, justior esse contendere, semper de bono in melius proficere totis viribus conaretur.* Non enim ad annum vel ad tempus, instar mercenarii, sed in æternum divine se mängipal famulatu. Audi denique vocem iusti: *In æternum non obliviscar justificationes tuas, quia in ipsis vivificasti me;* et *¶¶¶ rursum: Inclinavi cor meum ad facientes justificationes tuas in æternum (Psal. cxviii, 93, 112).* Non igitur ad tempus. Proinde *justitia ejus manet, non aliquanto tempore, sed in sæculum sæculi (Psal. cxii, 3).* Semper itaque iusti esurie sempernam meretur refectionem: et licet in brevi consummetur pro tempore, judicatur tamen explesse tempora multa pro virtutis perpetuitate.

3. Quomodo denique temporis brevitas bonorum præjudicet perpetuæ devotioni, quæ pertinacem reproborum malitiam excusare non sufficit? Ob hoc enim procul dubio inflexibilis et obstinatae mentis punitur aeternaliter malum, licet temporaliter perpetratum, quia quod breve fuit tempore vel opere, longum esse constat in pertinaci voluntate: ita ut, si nunquam moreretur, nunquam velle peccare desideret; imo semper vivere vellet, ut semper peccare posset. Proinde potest et de isto per contrarium itidem dici: *Consummatus in brevi, explevit tempora multa;* quod merito multorum imo omnium temporum receperit vicem, qui nullo tempore malam voluerit mutare intentionem [al voluntatem]. Itaque indefessum proficiendi studium et jacti conatus ad perfectionem, perfectio reputatur.

4. Qood si studere perfectioni, esse perfectum est prefecto nolle proficere, deficere est. Ubi ergo sunt qui dicere solent: *Suficit nobis, nolumus esse melio-*

(691) Hoc epistola scripta est anno 1136, quo unum est Cistercio Alpense monasterium, de quo epistola 152.

(692) Id est remissiones disciplinæ regularis, a majoribus inductas, ut in epistola 91.

(693) Nempe ejusmodi cellulae passim existiales sunt observantia regulari quæ in tam exiguo numero servari vix potest. Obedientias vocat epistola 400. Eisdem verbis usus est supra in epist. 150, n. 2

(694) Id est ab ecclesia: nam et id in Ordine nostro olim receptum, ut apud Cistercienses, qui nequitdem monachos alienos in ecclesias suas admittentes teste Orderico Vitali in libro viii, pag. 71; Cartusienses « hospites tritum religiosos in chorum », apud Grignonem in Statutorum capite 16. De interdicto quondam netheribus in nostras ecclesias ingressu lege Præfationem ad Sæculum primum, n. 112, et ad Sæculum secundum, n. 55.

res quam patres nostri? O monache, non vis proficer? Non. Vis ergo deficere? Nequaquam. Quid ergo? Sic milii, inquis, vivere vole, et manere in quo perveni; nec peior fieri patior, nec melior cupio. Hoc ergo vis quod esse non potest. Quid enim stat in hoc seculo? Et certe de homine specialiter dictum est: *Fugit volut umbra, et nunquam in eodem statu permanet* (*Job xiv, 2*). Ipse denique hominis sæculique Auctor, quandiu in terris visus est, et cum hominibus conversatus est, numquam (*al. nunquid*) stetit. Et quidem, teste Scriptura, *pertransiit beneficiando et sanando omnes* (*Act. x, 38*). Pertransiit autem, sicut non instructuose, ita non remisse, non pigre, non lento gressu; sed, quosmadmodum item de ipso scriptum est: *Exultavit ut gigas ad currēdam viam* (*Psal. xviii, 6*). Porro errantem non apprehendit, qui ei ipse pariter non currit. Et quid prodest Christum sequi, si non contingat consequi? Ideo Paulus aiebat: *Sic currite ut comprehendatis* (*1 Cor. ix, 24*). Ibi tu, Christiane, sige tui cursus profectusque metem, ubi Christus pasuit suam. *Factus est*, inquit, *obediens usque ad mortem* (*Philipy. ii, 8*). Quantumlibet ergo eucurreris, si usque ad mortem non perveneris, bravium non apprehendis. Bravum Christus est. Quod si ille currens tu gradum sistis, non Christo appropias, sed te magis elongas; timendumque tibi est quod ait David: *Ecce qui elongant se a te, Domine, peribunt* (*Psal. lxxii, 27*). Haque si profacere currere est: ubi proficere, ibi et currere desinis; ubi vero (*al. ubi ergo*) non currere, ibi et diligere incipis. Hinc plane colligetur quia nolle proficere, nonnisi deficere est.

6. Videt scalam Jacob, et in scala angelos, ubi nullus residens, nullus subsistens apparuit; sed vel ascendere, vel descendere videbantur universi (*Gen. xxviii, 12*): quatenus pâsim daretur intelligi, inter praetextum et defectum in hoc statu mortalium vite nihil medium inveniri; sed quonodo ipsum corpus nostrum continua aut crescere constat, aut decrescere, sin necesse sit, et spiritum aut proferre semper, aut delicare. Interest tamen, quod nequam juxta ordinem corporahum vicissitudinem etiam spiritus sua vel incrementa capit, vel patitur detraherentia. Nam semper in robusto et vegeto corpora avimus melius atque tepidior jacet, et rursum in corpore debili et infirmo fortior viget promptiorque spiritus. Quod se usque in se expertum contestans Apostolus *Quando impervor*, inquit, *tunc fortior sum*: sed et libenter iornatur in infirmitatibus suis, *Ci iordanet in me, ait, virtus Christi* (*II Cor. xii, 9, 10*).

257 6. Quod quidem sic astrumus exemplis, ut

(695) Si eam Bernardo veteres passim, non, *In odorem*. Neque enim sponsa in odorem currit, sed in odore currit ad sponsum. Petrus Venerabilis infra in epistola 26², « tractus odore unguentorum tuorum. »

(696) Scripta anno Christi 1134

(697) Id est Grossum quod intelligitur tum ex co-

A probemus et oculis, dum in te, pater, manifestum fit nobis quod dicitur: cuius quippe et si homo exterior corrumperit, sed interior renovatur de die in diem (*II Cor. iv, 16*). Unde etenim tantus ardor innovandi ordinis, nisi ex renovatione mentis? Sic bonus homo de bono thesauro suo profert bona (*Matth. xii, 35*); sic arbor bona fructus bonos facit (*Id. vii, 17*). Primi et purissimi fructus tui. Sed quemadmodum arbor hæs protulit: nisi puritas cordis: Alioquin quando impurus animus tanto studio Resulse inquireret eligeretque puritatem? Nec de turbido fonte limpidus emanat rivus, nec de rordida mente munda cogitatio. Intus est procul dubio, intus est quod delectat: et ex illa plenitudine intrinseca erumpit totum quod foris exuberat: atque in mente fulget, quod sic placet in opere.

7. Sequimini, filii, patrem: imitatores ejus esote, sicut et ipse Christi. Dicite: *In odore (695) unguentorum tuorum curremus* (*Cant. i, 3*): siquidem bonus odor Christi est in omni loco (*II Cor. ii, 14*). Nam ut taceamus de vobis, qui presentes omnibus percipitis fragrantiam; tanta ad nos usque, qui longe absentes, ex studiis ejus bonis pervenit hæc suavissimæ respirationis ubertas, ut nobis certissime fiat odor vite ad vitam. Puto quod et in cœlestibus jam persenserint odorem suavitatis, et quadam solito festiviori exultatione decantent: *Quæ est istu quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi, ex aronatibus myrræ et thuræ, et universi galveris pigmentarii?* (*Carab. iii, 6*); et illud: *Emissiones tunc paridis malorum puricorum cum pororum fructibus* (*Cant. iv, 13*). Quieunque inter vos hunc in cœlis jubilium non audit, invideat: quisquis hunc non sentit odorem, ut omnium pape dixerit, putet.

EPISTOLA COLY (696).

1134

AE LUDOVICUM RECEPSIT FRANCORUM (697).
Monet regem, ne concitum hoc tempore Ecclesie et regno tam necessarium, ipsiusque regis honori cessum, impediat.

LUDONI O. Dei gratia excelleptissimo regi Francorum, BERNARDUS CLARA-VALLIS vocatus abbas, fidelis suus, salutem a Rego regum, et Domino dominantium, ipsi, et dilectæ ejus, et filiis ejus.

1. Regna terra et jura regnum tunc sans sensu suis dominis atque illæsa persistunt, si divinis ordinationibus ac dispositionibus non resistunt. Cur, domine, frascitur furor tuus contra Dei electum quem tea quoque sublimitas suscepit, et praelegit, tibi quidem in patrem, filio autem tuo etiam in Samuelem? Armatur regia indignatio, non plane in extraneos, sed in semetipsum et suos. Non mirum si, juxta Scripturam, *Ira viri rustitanus Dei nos operatur* (*Jac. 1, 20*), quæ propria quoque utili-

dicibus manuscriptis in quibus haec epistola collatur post epistolam 126 ad episcopos Aquitaine; tum ex ipso contextu, eam dicere filio suo elegisse papam in Samuelem quod de Inazentio II iudegenda, qui Ludovicum Juniores Remis invexit anno 1131.

tatis, sed dignitatis, sed salutis facit saepe ut nec manifestum omnibus advertas periculum, sentias damnum. Colligatur concilium (698). Quid in hoc detrahitur regie gloria, regni nullitatibus Ibi universæ Ecclesiae commendabitur ac rememorabitur excellentiae vestrae promptæ et specialis devotionis, quod regum primus, aut certe inter primos, rabiei persequentium eamdem matrem vestram strenuisse et christianissime defendendo obviasti. Ibi, gloriose, ab ingenti illa multitudine debita gratiae referentur vobis: ibi a multis sanctorum orabitur pro vobis et vestris.

2. Alius autem quam sit hoc tempore necessarius conventus episcoporum, nullus ignorat, nisi qui durus corde maris Ecclesiae angustias non attendit. At calor, inquinunt, nimius est. Quasi nes glacialia corpora habeamus. Au corda nobis magis congelata sunt, et nemo est qui, juxta prophetam, compatiatur super 253 contritione Joseph? (Amos vi, 6.) Sed haec alias. Nunc autem ego minimus in regno vestro, sed dignitate, non fidelitate, dico vobis: Non expedit velle impedire tautum et tam necessarium bonum. Nec desunt evidentes causæ, quibus id manifestum facere possem, quas et nunc proferre in medium ad manum mihi est, nisi quod sat arbitror dictum sapienti. Tamen si quid ex apostolicæ auctoritatis rigore processit, unde se merito esse turbatam celitudinis vestrae serenitas arbitretur; qualiter hoc ipsum revocetur, aut temperetur, prout oportet ad honorem vestrum, fideles vestri qui aderunt *al-*
male, adhærentj totis viribus evitentur. Inter quos nos quoque, si quid possumus, non dissimulabimus.

EPISTOLA CCLVI (699).

AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM.

Excitat Eugenium ad suspectias orientali Ecclesiæ ferendas; nec ab ieiunio animatum ob acceptam cladem in amissione civitatis Edessæ. Miratur vero se Barnoti in dacem belli electum.

1. Non est leve verbum quod sounit: triste satis et grave est. Et cui triste? Imo cui non triste? Soli filii iræ iram non sentiunt, nec tristantur tristibus, sed lætantur et exultant in rebus pessimis. De cetero communis tristitia est, quia comunis est causa. Bene fecisti justissimum zelum nostra gallicanæ Ecclesiae collaudando, et correborando auctoritate litterarum vestrarum. Non est, dico vobis; in causa tam generali et tam gravi tepide agendum, sed ne timide quidem. Legi apud quemdam sapientem: « Noa est vir fortis, cui non crescit animus in ipsa rerum difficultate (SENECA, in epist. 22, ad Lucillam). » Ego autem dico, fidei homini magis et inter flagella rideandum. Intraverunt aquæ usque ad anumam Christi, tacta est pupilla oculi ejus. Exserendus et hanc uterque gladiis (700) in

passione Domini, Christo denuo paciente, ubi et altera vice passus est. Per quem autem nisi per vos? Petri ultius est, alter suo cutu, alter sua manu, quoties necesse est, evaginandus. Et quidem de quo minus videbatur, de ipso ad Petru dictum est: *Converte gradum tuum in vaginam* (Joan. xviii, 14). Ergo suus erat et ille, sed non sua manu utique educendus.

2. Tempus et opus esse existimio ambos educi in defensionem orientalis Ecclesiae. Cujus locum tenetis, zelum negligere non debetis. Quale est hoc, principatum tenere, et ministerium declinare? Vox clamantis: « *Venio Jerosolymam iterum crucifigi.* » (ECESIPPUS, *Dc excid. lib m*, cap. 2.) Ad quam vocem etsi alii tepidi, ali surdi sint, successori Petri dissimulare non licet. Loquetur et ipse: *Etsi omnes scandalizati fuerint, sed non ego* (Matth. xxvi, 33); nec terrebuntur damnis prioris exercitus, quibus magis resarcendi operam dabit. Numquid ideo non debet facere homo quod debet, quia Deus facit quod vult? Ego vero pro tantis malis, tanquam Christianus et fidelis, meliora sperabo, et omne gaudium aestimabo, quod in varias tentationes incidimus (Jac. 1, 2). Revera panem doloris comedimus, et potati sumus vino compunctionis. Quid diffidis, amice sponsi, quasi non more suo vinum bonum servaverit usque adhuc benignus et sapiens sponsus? Quis scit si convertatur et ignoscat Deus, et relinquat post se benedictionem (Joel. ii, 14). Et certe sic operari, sic judicare superua divinitas solet: scienti loquor. Quando magna bona mortaliibus provenerunt, qua non magna prævenienti mala? Nam, ut cætera taceam, noune illud unicum et singulare beneficium nostræ salutis præcessit mors Salvatoris?

3. Tu ergo, amice sponsi, amicum te in necessitate probato. Si triplici illo amore, de quo tuus interrogatus est prædecessor (Joan. xxi, 15-17), tu quoque tote corde, tota anima, 258 tota virtute Christum diligis, ut oportet, nihil reservabis, nihil dissimulabis in tanto periculo sponsæ ejus: sed quicquid habes virium, quidquid zeli, quidquid sollicitudinis, quidquid auctoritatis, quidquid potestatis, impendes. Singulare periculum singularem exigit operam. Fundamentum concutitur, et tanquam immuniti ruinæ totis est nisibus occurrentum. Et haec propter vos, fidenter quidem, sed edeliter dicta.

4. De cetero verbum illud quod jam. ni fallor, auditus: quonodo videlicet in Carmutensi conuentu (701) (quoniam iudicio satis miror) me quasi in ducem et principem militum elegerunt, cerum sit vobis nec consilii mei, nec voluntatis meæ fuisse vel esse; sed nec possibilis meæ (quantum metior vires meas) pervenire usque illuc. Quis sum ego, ut disponam castrorum acres, ut egrediæ ante lacus armatorum?

(698) Pisannum interiuge anno 1134 celebratum, ad quod et prelates Gallicanos accedere prohibebat obtenta caloris immobilitas.

699. Seruia anno Christi 146.

(700) De duplice uoc gladio legeris librum De consideratione, cap. 3 et Ad milites Templi, cap. 2.

(701) De hoc conuento, qui anno 1136 coactus est legendæ Petri Venerabilis et Sugerii epistole.

aut quid tam remotum a professione mea, etiamsi vires suppeterent, etiamsi peritia non decesset? Sed neque hoc meum est vestram docere sapientiam: noster haec omnia. Tantum obsecro per illam charitatem, qua mihi specialiter debitores estis, ne me humanis voluntatibus exponatis; sed, sicut singulariter vobis incumbit, divinum consilium perquisitis; et operam detis, ut sicut fuerit voluntas in celo, sic fiat.

EPISTOLA CCLVII (702).

AD EUDDEM, PRO FRATRE PHILIPPO.

1. Est negotium quod cæteris non miscemus (703), quoniam cæteris amplius tangit et angit nos, et eget singulari propriæ precis instantia. Philippus noster cum se exaltavit, humiliatus est: sed cum se humiliavit, non est exaltatus, quasi utrumque pariter Dominus non dixisset (*Matth. xxiii, 12*). Rigor est, sed sine dispensatione: judicium, sed sine misericordia. Multi (quod negandum non est) sic mensuraverunt: sed nullus ita sibi voluit mensurari. Si autem in qua mensura mensi facrius, remetietur nobis (*Matth. vii, 2*), erit profecto judicium sine misericordia ei qui non fecerit misericordiam. Capax est vester apostolatus rei utriusque, et zeli scilicet et miserationis. Et honor quidem majestatis judicium diligit: sed absit, ut ad præjudicium mansuetudinis. Quanquam dispensator ille, cuius laus est in Evangelio, elegit potius fraudem facere suo domino, quam proximo non misereri. Denique pro centum nunc quidem octoginta, nunc vero quinquaginta redhibuit. Juste laudatus est, qui dominio suo rerum maluit, quam personarum jactoram facere. Et quia dignus est qui sic operatur, mercede sua; unde tali opere quo ille retinuit servos, iste sibi fecit amicos (*Luc. xvi, 1-8*).

2. Quid facimus? Videmur intrasse causam, non porrigerem precem. Non expedit ita. Si pergitus ista dicere, iudicium provocamus, non misericordiam. Nulla mihi fiducia in argumentationibus istis, non plus quam in telis aranearum. Frustra jacitur rete ante oculos pennatorum (*Prov. i, 17*). Novi quam validiora valeant mihi responderi, præsertim a tali ingenio. Quamobrem arva mea preces pauperum sunt, et abundamus in genere isto. His cedat necesse est machinis turris fortitudinis, etsi alias inexigubilis. Non repellet pauperam preces pauperum pater pauperatis amator. Quinam isti? Non sum solus: et si solus, fortasse presumere possem. Omnes illi vestri qui mecum sunt, et qui mecum non sunt, mecum tamen sunt in hac supplicatione. Quis numeret eos? Solus sane frater Phillipus exci-

pitur, qui nec postulat, nec petit postulari, et an velit, ignoro: magis, quod in se est, elegit abjectus esse in domo Dei sui. Sed nec nos quidem pro homine, sed pro Ordine postulamus, cui 259 dispensationem in eo factam non parum profuturam confidimus.

EPISTOLA CCLVIII.

AD EUDDEM, PRO FRATRE RUALENO (704).

Rualenum, jussu Pontificis abbatem Sancti Anastasi constitutum, sed invitum admodum ac renitentem, remitti ad se rogat.

In veritate comperimus Rualenum nostrum nondum requiescere in quo positus est, sed nec aliquando quieteturum considerimus. Quamobrem opus est maturato remedio, non solu illi, sed et mihi. Uror, dico vobis, quandiu ille in scandalo est. Nolite mirari hoc; una anima sumus, nisi quod ego mater, ille filius: nam patris in eo cessi vobis et nomen, et auctoritatem. Solus qui transfundi non potuit, mihi remansit affectus, qui me exerat. Mater autem non potest oblivisci filii uteri sui (*Isai. xlix, 15*). Id me fuisse quis dixerit? ego adhuc esse sentio. Clamat matrem pectus triste, et continuus dolor cordis mei pro eo. Quæreris de quo querar. De me. De vobis nihil queror, sed vobis. Ego, ega seva et pia mater propriis visceribus non pepercisti, ut castificarem cor meum in obedientia charitatis. Immolavi de sinu meo chari pugnacis hostiam: et non in angaria, fateor, sed in voluntate mea parui voluntati, quæ quos vult, angariast. At ille non ita. Reniebatur, quamvis frustra, placit angariatus tam a me, quam a vobis. Numquid ege timere potui tanta obstinatione semper reuisurum? Pli cordis est cedere importunitati, que ad id quod oportet adduci non paruit. Alioquin invitum tenere ad quod invitus tracius est, durum pro illo, fructuosum nemini est. Porro occupare locum, et non facere fructum, nec loco expedit, nec vos deceat, nec nos. « *Nemo*, » ut ait beatus Ambrosius, « *invitus bene facit, eliam si bonum est quod facit*: quia nihil prodest spiritus timoris, ubi non est spiritus caritatis (*S. Amb. in psal. 1*). « *Observamus itaque per viscera misericordia Dei nostri, eximere viscera pairis; et infantes, dum adiutor vivit, remittite ad ubera matris, cujus fortassis hic totus languor est, quod sit prepropere abiectus.* » Mellus enim vivere sinitur, quam dividitur. Quæ vincula in sanguine ejus? Unum scio: non patris, non matris illa vox erit, *Nec mihi, nec tibi sit, sed dividitur* (*Ill Reg. iii, 26*). Hoc vos forte non timetis quia non creditis proventurum. Sed seriphatices et mussitationes frequentissime venientes in

oblitus beatus Bernardus,

(704) Scripta anno 1143. — Rualenus, ex Priore Clari Vallis post electionem Eugenii pontificis creatus abbas Romæ apud Suctum Anastasium, ut in eiusdem 213 eius absentiam lugere in epistola sua 43. Nicholas Clari-Vallenensis, ejus principis suffragio in Claram-Vallenam admisssus, qui postea eisdem votis varia custodias scripsit, in his 23 et 25 quæ perpetuum Rualenii titulum loco Rualeni præferunt

(702) Scripta anno Christi 1146.

(703) Ille colligitur, hanc epistolam eodem tempore missam: cum superiori in gratiam Philippi, de quo haec regatur in Catalogo Priorum Clari-Vallenensis: et Phillipus, qui fuerat episcopus Tarentinus et tempore scelusnitatis degradatus, nonne quod Anacleto adhæsisset, et venit ad Claram-Vallenam, cui de misericordia concessum est esse in officio diaconi. Hec istius epistole causa. Prior erat quando

magis nostras, plene sunt timore isto, miniantes hominis fugam et divisionem, vel potius disruptio- nem, non medo a vobis, sed et a nobis.

EPISTOLA CCLIX (705).

AD EUMDEM.

Unde supra, — Se eadem velle, et eadem nolle cum Pontifice; adsoque Rualenum suum libenter sistere iubentem Pontifici ad abbatiam Sancti Anastasii.

Sic quid aliquando volei, quod velle me noluisis; mansuetudinis vestre dignatio eo me provocat, ut quod vellit, non modo velim, sed et avide velim, placet vobis ut frater Rualenus abbas sit apud Sanctum Anastasium? et mihi placuerat et ante: sed quia nimis ille solebat, placitum io non placitum venit. Perro vestro beneplacito non conivento, cursum, ut justum est, non placitum in placitum redi. Experiri licet. Factum est quod praecipistis, non quia praecipistis, sed quia voluistis. Ex voluntate ergo, et non quasi ex tristitia, vel ex necessitate. Executio matura mandati **¶¶¶** obediens probat: de voluntate stilus interrogetur. Si contentus forem mandatum facere, nonne juxta verbum Domini servas inutilis essem, solvens debitas? (Luc. xvii, 10.) Nunc autem quia adjeci velle; jam non servus, sed filius.

EPISTOLA CCLX (706).

AD RUALEMUM ABBATEM.

Compatitur Rualeno in demandata sibi præfectura cui tandem acquiescentem monet.

Salis superque affixit nos absentia tua, Rualene charissime: sed longe magis compertia tua tristitia turbari sumus. Etenim iustus te, quam nostram de ta desolationem seu destitutionem plangere nobis videmur. Et desolatio, quidam non parum dannosa, et non parum molesta, nempe tam dulci filio, tam nulli fratre, tam necessario adjutore. Verum quo verius ista de tua amabilitate memoramus, affectuosis compatimur morori tuo, pluris multo habentes tuum incommodeum, elonge regnus ferentes, quam nostrum damaum. Deaque non dissimilavimus, non querimus, non siluimus tentantes super hoc Deum per nos usque ad irritandum summum et sanctum Pontificem, ut quomodounque, vel cum nostro periculo te revocarentis. Sed quia adhuc frustrati sunus in cunctis molitionibus et canibalibus nostris; supernis tandem iudiciis vel fatigati cedenies, et dantes potentia manus, quoniam quod volumus non valerius, id velli cogimus, quod possumus, tu igitur frater charissime ei desiderissime, conformare in Domino, et nos iam contra stimulum calcitrare;

(705) Scripta anno Christi 1145.

(706) Scripta eodem anno.

(707) Incertum quae leta apibat, quae erat ordinis Cisterciensis, sita vel in ipsa, vel non longe a d. e. c. Catalaunensi ubi iugasterium Sancti Urbani, cuius mentis infra quod Herchenaus Catalaunorum episcopus anno 865 constituit, teste Heric monachus in libro de Miraculis S. Germani Antis-iodorensis cap. 16.

A ne dum pungaris tu, plurimi qui te in Domino plerimum amant, pariter compungantur. Parce tibi et nobis, qui tui amore nec ipsi nobis pepercimus: magis autem induere fortitudine, confidens et sciens quia gaudium Domini fortitudo tua. Induere laetitia salutari, ut et nos de tua jucunditate laetantes, hilarem datorem diligenter Deo, tum pro tua pace, tum pro nostra consolatione laudes et gratias referamus.

EPISTOLA CCLXI.

AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM.

Abbatem Sancti Urbani, ob susceptum militem Templi censuris subjectum, absolvit petit.

Unus de militibus Templi voluit monachari in Ordine nostro: nec defuerunt de nostris, qui ei in tali voluntate assentirent. Sed cum non auderent eum in suis claustris recipere, quoniam non licebat, occulte eum duxerunt ad quamdam abbatiam, quæ dicitur Vallis (707), mandantes et suggestentes abbati, ut nigrum habitum de alio Ordine monachorum faceret ei tradiri; et sic eum reciperent, non strinque illi darent. Et factum est ita. Res nobis innotuit, et per nos delata ad capitulum est. Capituli decreto frater ille foras missus est. At fratres de Templo minime hoc contenti, litteras nihilominus a vestra maiestate episcopo Catalaunensi attulserunt, quibus abbatem Sancti Urbani (nam is est qui militi habitum tradiderat) ab introitu ecclesiæ suspenderet, donec se vestro conspectui presentaret inde est quod abbas de Vallibus, quo rogante ille hoc fecit, nil malis suspicatus, compulsus est in magna anxietate animi fratre latorem præsentium mittere ad pedes misericordiae vestre, ut qui per eum intricatus est, per eum expediatur: si tamen hoc tam ipse, quem etiam nos alii filii vestri, a vestra sancta Paternitate puerimus promoveret.

¶¶¶ EPISTOLA CCLXII.

AD EUMDEM PRO MONACHIS MOSOMENSIBUS (708).

Non possum deesse [al. add. deuo] domino Remensi in petitione sua, præstum cum digna sit exauditu. Rogamus proinde, et omni instantia supplicamus pro pauperibus monachis Mosomensibus, ut ab oppressione quam sustinent, sicut per latorem præsentium nosse poteritis, citius liberentur, et ab eis injuriæ sive calumniæ maligaantium à manu vestra validia propulsentur. Hoe enim est pro quod pauperes de longe miserrimi clamantes ad vos. Jam quale responsum a vobis oporteat reportari, doceat vos amictum tam justitiae quam paupertatis; et præfati viri, qui pro eis intervenit, et vos non parum diligunt, reverentia.

(708) In codice Cisterciensi. *Pro Samsone Remensi monachis.* Sed perinde est, cum epistola scripta su logatu Samsoui in gratiam monachorum Mosomensium, quod monasterium est insigne beator Marizard Mosam, diocesis Remensis, sub Benedictiu Congregatione Sancti Viti. Ceterum nihil de hoc negono legitur in Chronico Mosomensi, Spicilegi tomo VII.

EPISTOLA CCLXIII.

EPISCOPO SUSSIONENSI PRO ABBATE CAZIACENSI (709).

Porrixerain preces, cum possem forte jubere, et me putaveram exauditum. Sed quia compri non ita esse, mihi videor non jam simpliciter fore communiterque petendam, sed clamandum in consideratione: neque enim tenuiter seu sequanimititer fero repulsam, quam lactentus expertus non sum. Facite itaque quod debetis, facite quod soletis: nam consuetudo debitorem vos fecit. Facite, inquam, etsi non quia rogamini, certe quia jubemini. Itaque revertimini ad judicium. Nec enim justitiae videatur esse, ut vir religiosus, et amicus noster et filius vester, abbas Caziacensis, quod juris est monasterii sui prolatum, et absque ecclesie sue assensu. Quanquam etsi illi verbo omnino pertinaciter adhaeret adversarius, utpote justitiae non confidens; justo, ut putamus, iudicio praedicto abbati non debet obesse; cum viri illi, in quorum conniventia (*id est* arbitrio) res posita est, non concordasse, sed potius dissensisse sciantur. Ex hoc credimus, quia non contristabit nos, neque conturbabit. Sic Deus laetificet animam vestram, sic vos ab omni perturbatione conservet. Pater amande et honoraude, et si omnibus servis Christi, sed nobis specialiter.

EPISTOLA CCLXIV (710).

PETRI CLUNIACENSIS ABBATIS AD BERNARDUM
ABBATEM.

Suum erga Bernardum desiderium indicat, et in solarium absentiae dilectum sibi Nicolaum mitti ocnix postulat.

Forti ac splendide monastici Ordinis, imo totius Ecclesie Dei columnae, domino BERNARDO Claræ-Vallis abbat, Petrus humilius Cluniacensis abbas, salutem quam repromisit Deus diligentibus se.

Si licet, si Dei dispositio non obstaret, si in hominis potestate esset via ejus; moluisse charissimæ Beatitudei tue nexus indissolubili adhaerere, quam principari inter mortales alienubi, vel regnare. Quid enim? noue regnis omnibus terrenis preferri a me deberet grata non solum hominibus, sed et angelis ipsis cohabitatio tua? Concivem te illorum si dixero, licet nondum spes in rem transierit, per misericordiam Dei gratiam meudax non ero. Si plane mihi datum fuisset usque ad ultimum spiritum tecum: hic esse, daretur fortassis posthac et ubi esses etiam perpetuo esse. Quo enim currerem nisi post te, tractus odore ungueniorum tuorum a te? Quod quia semper non datur, utinam vel sape daretur! Et quia nec illud est, utinam saltem frequenter videam missos a te! Et hoc quoque quia raro contingit, volo ut vel in proximo Sanctitas tua

(769) Simone scilicet, de quo epistola 293. Inscripta est hæc epistola in antehac editis et quibusdam manuscriptis, *ad eundem*, id est ad Eugenium. At locutionem nostram preferunt codices Cistercienses et Vallis-Claræ præter alios, et quidem meo iudicio rectius inscripta est *Episcopo Sussionensi Josleno*, in cuius diœcesi Caziacum, Ordinis S. Benedicti ad Matronam. Forsitan de Simonis

Amantere se per suum *Nicolaum* (711) usque ad Octavas Domini mecum mansurum visitet, in quo tuus, ut mihi videatur, ex parte et meus ex toto spiritus requiescat. Videbo te, sancte fratre, in illa audientia te per illam, et quodam quæ secreto locuta fieri volo sapientie tua mandabo per ipsum Sanctæ animæ tuæ, sanctisque sub regimine tuo omnipotenti Bonino serviebus, me nostrosque, quantis possum precibus, quanta possum cœvolutione commendando.

EPISTOLA CCLXV (712)

SCRIPTUM BERNARDI ABBATIS AD EUMDREM.

Laudari deirestat, velut indignus: recessum tamen laudes praeconi sui repente.

Quid facis, o bone vir? Laudas peccatores, miserum beatificas! Resfat ut ores, ne inducas in errorem. Inducor autem, si tantis delectatus praeconus, ignorare me copero. Propterea id mihi contigerat visus litteris Beatitudinis tue et beatificationis meæ. Quam beatus: me assem, si verbis beari possem! Beatum tamen me dixerim, sed labore tuo, non meis laudibus. Beatum, quod diligo te, quod diligo te. Quanquam et hanc mihi, dulcem licet, bucellam liquandam arbitror, nec omnino plenis, ut aiunt, buccis admittendam. Miraris cur hoc? Nempe non video in me unde tantum diligi meruerim, præsertim a tanto. Scio autem quia plus justo velle diligi, minus est a justo. Quis mihi det tantæ humilitatis insigne tam imitari posse, quam admirari? Quis mihi tribuat sancta et desiderata præsentia tua, non dies semper, non dico stœpe sed vel semel in anno frui? Puto quia nulla vice revertetur vacuus. Nor, inquam, frustra conspicere virtutis exemplar, disciplinae suam, speculum sanctitatis: quodque minus usque adhuc à Christo didicisse me fareor, non incassum fide oculata percipere, quam sis et tu mitis, et humilis corde. Verum si tibi pingo facere quod a te mihi factum queror; etsi veritatem dicam, veritatis tamen legi non concordabo, in qua legitur: *Quoniam tibi non vis fieri, aliud ne feceris* (Tob. IV, 16). Itaque jam respondeamus petitiuncula vestra, qua epistolam conclusisti. Is quem mitti vobis juberis, modo mecum non est, sed cum domino Autissiodorensi; et ita infirmas, ut sine nimio incommodo nec ad nos usque posse adhuc venire dicatur.

EPISTOLA CCLXVI.

AD SUGERIUM ABBATEM. SANCTI DIONYSII (713)

Animat eum, ut mortem intrepidus excipiat. Desiderium suum ejus ante morem visendi significat

Charissimè et intimo amico suo Sugerio, Dei gratia abbat Sanli Dionysii, frater BERNARDUS,

hujus dejectione intelligenda est Petri Celiensis lib. II epistola 44:

(710) Scripta anno Christi 1140.

(711) Vide epistolam 298. et Petri Venerabilis librum III, epist. 23-25.

(712) Scripta anno Christi 1149.

(713) Scripta anno 1151. — Sugerium Bernardi. hortatur ad mortem alari animo excipendam, qu

gloriam quæ ab intus est, et gratiæ quæ desperat nobis donare rogantibus, servare indigentibus: quod utique non est diffidendum.

EPISTOLA CCLXVII.

ABBADI CLUNIACENSI.

Filius vester frater Galcherus, factus est et noster, secundum regulam illam: *Omnia mea tua sunt, et tua mea (Joan. xvii, 10)*. Non sit minus familiaris, quia communis: sed si est quod possit alia gratia, sit familiarior atque acceperit, ut milii, quia vester est; sic vobis, quia noster est.

EPISTOLA CCXLVIII.

AB DOMINUM PAPAM EUGENIUM.

Monet promotionem cuiusdam indigni subreptitie factam, ideoque revocandam sententiam.

Alii vereantur majestatem in vobis, et treinulis labiis ac digitis quod ad rem pertinet, vix ad id unquam longis ambagibus anfractibusque perveniant. Ego certe utilitatem vestram et bonorem vestrum tantummodo attendens, rem, ut est, nude et aperte illico aperio; et sine cunctatione et olvovatione, tanquam uni nostrum, apostolleo, quod opus est, intimare non vereor. Subreptum est vobis, et graviter: quod non dubius affirmaverim. Quis vobis suggestit hominem de ambitione notatum, convictum, condemnatum, ad ecclesiasticum cogere dignitatem? Quasi non satis per se ipse se ingerere voluisset. Nonne is est, quem sancta memoriae Lambertus episcopus (714) reprehensum in maliciis detestandis, quæ ipse stimulante ambitione perpetrata, non solum a grado, in quo erat, sed a spectotius promotionis solemaiter, ut debuit, degradavit? Non est nisi revocare sententiam, et propter anxietatem sanctorum fratrum de Corona, qui pro hoc clamant ad vos, et ob reverentiam episcopi sancti et docti, qui in hac re auctor exstitit: sed et propter conscientiam, conscientiam dico vestram, non alterius. Unum restat, ut hoc ei pro mea con-

eti Victoris Parisiensis canonico compositum.

*Decedit Ecclesiae flos, gennua, corona, columna,
Verillum, clypeus, galea, lumen, apex,
Abbas Sugerius, spernere virtutis et aqui,*

*Cum pietate gravis, cum gravitate pius.
Magnanimus, sapiens, satanas, largus, honestus,
Judicis praesens corpore, mente sibi.*

*Rex per eum caute rexil moderancina regni.
Ille regens regem, rex quasi regis erat.*

*Dumque moras ageret rex trans mare pluribus annis,
Præfuit hic regno, regis agendo vices.*

*Quæ duo vix alias potuit sibi jugere, junxit,
Et prohus ille viris, et bonus illo Deo.*

*Nobilis ecclesie decoravit, repulavit, auxit,
Sedem, damna, chorum, laude, vigore, viris.*

*Cui rupuit lucem lux septima Theiophania
Teram vera viso Theiophania dedit.*

Prolixum et elegans ejus elogium a Patribus congregationis S. Mauri litteris aureis laminis æreæ inscriptum est. Plura de eo in notis ad epistolæ 78 et 369.

(714) Engolismensis erat episcopus post Gerardum, quia in diœcesi sicutum est monasterium de Corona Ordinis S. Benedicti. Lambertus badatur in libro quarto de Vita Bernardi, n. 29.

1. Homo Dei, ne tropides exuere hominem illum qui de terra est, illum qui te deprimit usque ad terram, et conatur deprimere usque ad inferos. Iste est qui vexat, qui onerat, qui oppugnat. Quid tibi et terrenis exeviis, qui ad cœlum iturus, stola gloriae mox indui habes? Præsto est, sed vestito non dabilius; vestire novit illa, non supravestire. Sustine ergo patienter, immo libenter accipe nudus et non vestitus inveniri. Denique et Deus ipse vult vestiri: sed eum nudus, non cum vestitus est. Homo Dei non revertetur ad Deum, nisi is qui de terra est et terra est, in terram ierit. Hi enim duo homines sibi invicem adversantur, ~~¶~~ nec erit pax, donec ab invicem separantur; et si pax fuerit, non erit pax Domini, non erit pax cum Domino. Non es tu de illis qui dicunt: *Pax, et non est pax* (Ezech. xiiii, 40). Te exspectat pax illa, quæ superat omne sensum; te exspectant justi donec retribuantur tibi; te exspectat gaudium Domini tui.

2. Et ego quidem, charissime, vehementer afficio ante videre te, ut benedictio morituri veniat super me. Et quoniam non est est in homine via ejus, non aucto, unde certus non sum, pro certo polliceri: sed quod nondum video, quomodo possim, satis ago ut possim. Forte veniam, forte non veniam. Sed quolibet horum sit, dilexi a principio, diligam sine fine. Fidenter dico, non possum perdere sic dilectum usque in finem. Non mihi perit, sed præxit, cuius anima mea adhæsit glutino quod non dissipabitur, et vinculo quod non dirumpetur. Tantum memento nostri cum perveneris quo nos prævenis: ut et nobis cito detur venire post te, et ad te pervenire. Interim tamen nullatenus putes quod tua dulcis memoria recedat a nostra, cisi præsentia dolentibus substrahatur. Quanquam potens est Deus te adhuc

accidit anno 1152, ut testatur Chironicon Dionysianum his verbis: « Hic est annus ultimus felicis recordationis Suggerii abbatis. Verum quia a conditionis moriendi nemo excipitur, cum valetudine qua mortuus est, vexari coepisset, fratrum manibus sustentatus est, et in capitulum se duci poposicit: ubi post verba adficationis, cum lacrymis et gemitu omnium pedibus provolviuit fratrum se judicio exposuit, lacrymabiliter postulans ut quod in eos deliquerat, vel negligenter egerat, respectu pietatis ei relaxaret. Quod fratres omnes cum maxima devotione et copiosa lacrymarum effusione gratissime fecerunt. Transiit autem idem venerabilis pater inter tempore Dominicæ Orationis et Symboli, die Idūam Januarii, septuagesimo etatis sue anno, a susceptione monastici habitus fere sexagesimo, prælationis vero saec. vigesimo nono: cuius sepulture et exsequiis interfuerunt sex episcopi cum multis abbatis, Christianissimoque rege Francorum Ludovico, ubi et pietatis memor, et immemor regiae celsitudinis, dum sepeliretur, amarissime levit. » Ille usque Chironicon. Inscriptum est hoc ejus sepulcro epita-phium. Hic **ZACET SUGGERIUS ABAS**. breve quidem, sed solo Suggerii nomine totum exprimens Suggerium, cuius egregie laudat Robertus Herefordensis in epistola 216 inter Suggerianas. Elegantissimum evulgavit Franciscus Chiffletius, a Simone Capra-Aurea San-

scientia inferam : irascimini, et nolite peccare (Psal. iv, 5). Peccatis enim, si non irascimini tanti suggestori mendacii, tam indignæ sententiae subreptori.

262 EPISTOLA CCLXIX.

AD EUMDEM.

Litteris a se per dulrum extortis robur et auctoritatem derogat.

Serpens decepit me. Homo versipellis et versutus, justitiae ineps, audientia fugitiva, proprie conscientie inimicus, fraternæ incubans injuria, nescienti mihi litteras pro se per dominum Belvacensem (715) elicebat. Quid enim ille a me non obtineret? Si non vultis ultra modum onerare conscientiam meam, nil lucretur subreptione dolosus, nec de litteris nostris epprimat innocentes. Quinquam ne hoc quidem mihi satis fuerit, nisi et paenam portet quam meruit subreptor malignissimus, et avarissimus exactor.

EPISTOLA CCLXX (716)

AD EUMDEM.

Scribit in causa Prioris Cartusiani contra transgressores quosdam. Mortem abbatis Cisterciensis puniunt, et successorem commendant.

1. Qui tentant nos, non dormitant, neque dorminunt. Quomodo nunc de novo persecuti sunt in mentibus, insidiati sunt in deserto? Cartusienses turbati sunt (717) : turbati sunt et moti sunt sicut ebrios, et propemodum omnis sapientia eorum devorata est. Scias, domine mihi: inimicus homo hoc fecit. Quid dico, fecit? et adhuc facit. Adhuc fiduciam habet, ut et illa sanctitas influat in os ejus. Esca ejus electa: nosti optime. Quosdam jam prævaricatores constituit alios, quos per se expugnare non poterat, per illos impinguat bello domestico et intestino. Ab ipsa fundatione loci et Ordinis non est auditum, ut quis exiens, sine satisfactione recipereatur. Qui male exierant, pejus reintraverunt, addentes prævarica-

(715) Arnulfus de Maiole, ut puto; de quo in epistola 278.

(716) Scripta anno Christi 1131.

(717) Causam apernit auctor Vitæ gallicæ S. Bernardi, libro vi, cap. 40. ex Vita S. Anthelmi seu Naueini, primo quidem majoris Cartusiae Prioris, denoncij episcopi Beilleensis, repetitiam. «Cum enim,» ut ibi dicitur, «daret operam novus Prior Anthelma, ut si quid sancti Ordinis pristina religio et observantia accepisset detrimenti, id ad priudem conscriptas Constitutiones reformaretur; negligenter si quidem cœperet aut contumacem, admonitionibus blandis, verbis et minus, præceptis quoque et objurgationibus ad meliorem irugem revocare nitebatur. Quod si quis nolet respicere planeque obstinatus esset, e fratribus sodalitate illum extrudere non dubitabat. Erant enim nonnulli, qui sanas institutiones ejus non ferentes, cum essent grandes in oculis suis, homines maligna mente et in contentiones proclives, illi sese opponere non vererentur. At ille non ferens eorum arrogantium, ne aliquam pacem ei quietem interturbarent, e monasterio eos ejecit » (quidam vero ex illis, ut credere par est, ad Eugenium confluientes, absoluti et nulli premittentes obnoxii remissi sunt: qua de re hic Bernardus con-

A tionem. Quid putas, Pater sancte, illi facturi sunt, quorum egressio in transgressione, regressio in superbia est? Et nunc superbia eorum aseedit semper (Psal. LXXXI, 23). Exultant in re pessima quam egerunt, insultant injuriam patientibus. Vice, triumphant: Prior jam non est Prior. Dum superbit impius, iuenditur pauper. Exire etiam vult: non potest videre destructionem Ordinis sui. Et jam exiit, si solus exire potuisset. Qui Prior necesse est ut bonus sit: nam quorum innititur consilio, audiimus a bonis bonos esse.

B 2. Videsne, clementissime Pater, quantum subreptum sit tibi? Nihilne dignum recipiet subreptionis auctor? Si bene te novi, portabit judicium quicunque est ille. Venerunt ad te in vestimentis ovium, in habitu sancto; species decepit te. Quid mirum? et tu homo es. Sed iam prodita in lucem fraude exsurgeat zelus, et partes suas viriliter exsequatur aduersus malignantes. Non veniat anima tua in consilium eorum: dissipetur consilium Achitophel. Te ipsum custodi. Non est pars periculi scientie subripi et zelumi dormire. Illud excusat ignorantia, hoc negligentia inexcusabile facit. Forte ascendat ex adverso, et aliud persuadere conetur. Mentiatur iniqüitas sibi, et non domino meo. Nam haec veritas; et res sic se habet. Nil vero jucundius, nil justius in judiciis vestris, quam cum se istiusmodi occasio praebet, si qui nocere voluit, cadat ipse in loveam quam fecit, et convertat dolor ejus in caput ejus et in vericem ipsius iniqüitas ejus descendat (Psal. vii, 16, 17). Zelus domini mei faciet hoc. Et priorabitur iterum, ut confido, qui Prior fuit: ut non glorietur omnis iniqüitas. Alioquin (quod non frustra timemus) nisi Prior restitutus in gradu suo, Ordo non diu erit in 265 statu suo. Inspire! Deus vobis paternæ accipere ista, et respondere bona ad nostram omnium consolationem, qui valde desolati sumus, et affliti super vires.

queritur, quod « ab ipsa fundatione loci esset inauditum, ut quis exiens sine satisfactione recipereatur. » Aliam causam assignat Mauricus in Annalibus ad annum 1151, cap. 2, ex Petri Venerabilis epistolis (libri vi epistola 12), nimur contentiōnem, quæ, Hugone Graianopolitano episcopo in archiepiscopatu Viennensem assumpto, nova electionis occasione nata est anno 1151: inter varia Cartusianorum cœnobia, Cartusiam, Exentas, Durbonum, Portas, Majorevum, Silvam, et Alverium; aliis dicentibus, « electum non debere episcopari, » et causam illam ad judicia protrahentibus; aliis contra asserentibus, « suum non esse litigare, sed simpliciter quod sentirent dicere, non autem palatia ad causandum intrare. » Verum eam in hac posteriori causi agatur de monasteriorum altercatione, non vero de monachorum rebellione, quam Bernardus hac in epistola insinuat, ad priorem potius causam haec referenda sunt. Quæ ad annum 1151 ideo referuntur, quod contingit paulo post mortem Bainaldi Cisterciensis (ut patet ex hac epistola), abbatis, qui obiit decimo septimo kalendas Ianuarii anno 1150, ut ex Cisterciensi Martyrologio probat Mauricus ad annum 1151, cap. 1.

3. Dominus Cisterciensis (718) descriuit nos: **A** plaga magna in Ordine. Mihi vero duplex incumbit mæroris ratio, qui in uno homine et patrem amisi, et filium. Et quae habemus pro eo dominum Gozvinum Bonæ-Vallis abbatem. Sit benoplaciti vestri confortare eum litteris apostolicis, et quod de eo faciūt est, vestro roborare fayore. Nostis eum, et non est ei apud vos opus commendatore, quem satis commendat vita sua, et sapientia sibi data a Deo. Dominus Valentinus (719) convallet; et ubi valet, operatur bona. Propterea amatores boni diligunt eum, et ipse diligit bonos. In hoc apparet quia bonus est, Vestrum est tales diligere et fovere. Puer vester plus solito iufiatur: guttiatim defluit, forte minime dignus qui occidatur semel, et cito ingrediatur ad vitam.

PISTOLA CCLXXI (720).

AD COMITEM CAMPANIE THEOBALDUM (721).

Monet filium ab minusculam etatem ad dignitates ecclesiasticas non esse promovendum.

Scitis quia diligi vos: sed quantum, nōn Deus melius quam vos. Me quoque diligi a vobis non dubito, sed propter Deum: quem si offendero, non erit quod me diligere debeat, cum jam non fuerit in eausa Deus. Quis enim ego sum, ut de me tantillo tantus princeps enretis, nisi quandiu Deum in me esse creditis? Ergo ut offendam eum, fortassis nec vobis expedit. Offendo autem procul dubio, si facio quod requiritis. Nam honores et dignitates ecclesiasticas non ignoro deberi his, qui eas digne secundum Deum administrare et velint, et possint. Porro eas acquiri parvulo filio vestro precibus meis, vel vestris, nec vobis justum, nec mihi tutum esse uoveritis (722). Nam nec eniām, vel adulto, plures in pluribus ecclesiis habere licet, nisi dispensatoriè quidem, ob magnam vel Ecclesias necessitatē, vel personarum utilitatem. Quonobrem si vobis videtur hic durus sermo, et placet quod cogitastis implere; parete mihi in hoc: nam vos satis, si fallor, per

(718) Rainaldus, cuius obitu contigit anno 1151, Gozvinum ex abbatte Bonæ-Vallis successorem habuit.

(719) Oribertus ex priore Casae-Dei; de cuius electione, epist. 249.

(720) Scripta anno Christi 1151.

(721) Vide epistolam 37 et sequentem.

(722) In hac epistola attende, lector, et admirare insignem sancti Viri virtutem, zelum et constantiam, qui in re quam sensit Ecclesie Dei et sue conscientias contrariam, magni principis Theobaldi, cui, ut pote magne Clare-Vallenianum benefactori, plurimum debebat, vous et desiderio nolum obsequi. Pueros ob natum splendorem ad dignitates ecclesiasticas promoveri, et plures una dari graviter conperitur Bernardus in epistola 42. n. 25 Exstat inter tractatus, ordine secundus, tomo II.

(723) Quartus huc Theobaldi filius, ad Albas-Munus appellatus, qui primo ad selem Carnotensem evectus, deinde ad Senonensem postea ad Remensem demum sanctæ Romane Ecclesie cedimis et legatus in Galia creatus est. Is sacrauit Philippum Augustum nepotem suum, ac in ejus gratiam Alexander III Francorum reges inauguandi jus Remensi archiepiscopico confirmavit. De eo scribant Petrus

A vos et per alios amicos vestros istud obtainere potestis. Ita nec vos minus quod vultis, efficitis; nec ego peccavi. Sane Willelmulo nostro (723) cupio bene per omnia: sed ante omnia Deum. Hinc est quod contra Deum nolo aliquid habeat, ne non habeat Deum. Quod si alius secus voluerit, nolo per me habeat, ne perdam et ego Deum. Ubi vero emerget quod secundum Deum habere possit, probabo me amicum; et operam meam, si opus fuerit, non negabo. Apud amatorem justitia in excusando ec quod pro justitia est, non multum mihi laborandum. Vos autem apud comitissam (724) per ea quæ vobis rescripsi, habete me excusatum. Valete.

1152

PISTOLA CCLXXII.
EPISCOPO LAUDUNENSI (725).*Commonet eum pie liberalitatis.*

Vestri sumus. Si hoc scitis, imo quia non ignoratis, lator presentium per nos vobis, et per vos aliis omnibus, quos offendisse videtur, efficeat firmiterque reconcilietur. Alioquin offenditis, quem vestrum non negatis: quod omnino facere non audetis. Ex quo episcopari cepistis, nullam a vobis adhuc **PEC**, benedictionem accepimus; neque sacramentum, neque peram, neque calcamenta in pedibus.

EUGENII PAPE EPISTOLA AD CAPITULUM CISTERCIENSE,
PISTOLE CCLXXXIII PRIMISSA (726)

Capitulo Cisterciī huiusmodi se capere interesse, si per occupationes pontificias licet. Hortatur ad studium et celum disciplinæ et perfectionis religiosæ in Capitulo promovendum.

EGENIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectus filius G. (627) Cisterciensi, et universis albaibus apud Cistercium iu nomine Domini congregatis, salutem et apostolicam benedictionem.

4. Optaremus, filii dilectissimi, corporali presencia sacro vestro interesse colleto, unde sicut voluntum in unitate sancti Spiritus ambulamus, ita de vivificatione sancti Spiritus et progressionibus Cellensis, epist. 3, lib. 1; Petrus Blesensis, epist. 28, 122, aliique plures.

(724) Matildem, filiam Engelberti marchionis, fratris episcopi Ratisponensis, ut videtur ex Vita S. Norberti, cap. 32. En loco: « Assumpta itaque legitatis countis Theobaldi, Ratisponam usq; eos ab aliis duxi Norbertus. Erat enim episcopus ejus civitanus, nobilissimi stemmatis, et habebat fratrem Engelbertum potentissimum marchionem, sui erant militis etatlis filiae: e quibus una (Matildis nomine, teste Ordericij sub scena libro XIII), comit Theobaldo sponsata est. » De Engelberto, ad epistolam 130

(725) Scripta anno 1152. — Is era Galerius de Sancto Mauricio, prius abbas Sancti Martini apud Laudunum, anno 1131, suffecitus Bartholomeo viissimo episcopo, qui post regimini annos triginta octo in Fusiliacense ordinis Cisterciensis, quod ipse fundaverat, monasterium se recepit. Fustal egregia ejus epistola ad Samsonem archiepiscopum Remensem, qua falsam dilapidationis honorum ecclesie Laudunensis accusationem dituit tum Fusiliaci monachus, hic in Appendix hujus tomii.

(726) Ante hac epistola 384. Scripta anno Christi 1150.

(727) Seceat Gozvino abbatii quinto Cistere.

animæ præsentialiter et communiter tractaremus. **A** Quia vero ex divinæ dispositionis arbitrio in medio pelagi ad regendam navim Ecclesie constituti, circum sevientium procellarum inquadratione contunditur, ut non quod volumus, sed quod nolumus, faciamus; et suscepimus administrationis officio alligamur, unde ad optatum locum gressum flectere non possumus: per spiritum et litteras nostras vobis præsentiam exhibemus, et, quatenus permititur, charitate ac desiderio vestro nos conuentui præsentamus; cupientes quidem, et quanto possimus affectu rogantes, ut at vos conjunctum nobis vestrum spiritum habeatis, et in communione super nos omnipotentis Dei gratiam propensius imploreteris. In montis siquidem vertice constituti, ubi undique ventorum flatibus propulsamur, speramus nos ex Dei dono aliquatenus in tanto turbine posse subsistere, si orationum vestiarum interveatum apud Deum mercenarius obtinere. Ut autem apud eum de orationibus vestris promptam semper valeamus invenire fiduciam, et quod nostris meritis non valemus, vestris intercessionibus assequamur: optamus charitatem vestram de his quæ ad Deum sunt, de observantia ordinis, de custodia disciplinae, ita semper fore sollicitam, et contemptis quæ retro sunt, ita se in anteriora unumquemque vestrum extendere, ut nulla nubes in operibus vestris appareat, quæ orationes vestras, quominus ad Deum penetrant, valeat aliquando prepedire.

C 2. Quoties itaque, filii dilectissimi convenitis in unum, de corrigendis quæ in aliquibus vestrum corrugenda sunt, et statuendis quæ ad animarum salutem et prefectum ordinis fuerint statuenda, communem curam habete, quoniam qui modica spernit, paulatim decidit (*Ecclesiæ*, xix, 1); nec ea quæ minora videntur in vobis, incorrecta relinquoite. Inutiliter enim portas civitatis obseruat [ut. observat], qui vel unum foramen, unde ingrediantur, hostibus relinquunt apertum, dicente scriptura, « Idem facit sentina neglecta, quod ventus irruens; » et: « Vitasti grandia; vide ne obruans arena. » Respicite queso, ad veteres patres, qui nostrum sacrum Ordinem statuerunt; et considerate, qualiter relicta mando, et contemptis omnibus, mortuis in mortuos suos separare dimisis, ad solitudinem volaverunt, unde alii circa frequens ministerium satagendibus, ipsi ad pedes Iesu cum Maria sederunt (*Lukas*, x, 39, 40), ut tanto uberioris cœlestie manna perciperent, quanto longius ab Egypto discessissent. Ipsi quidem egressi sunt de terra et de cognatione sua; oblii sunt populi suum, et domini patrii sui: et quoniam Rex eorum speciem concepivit, crescere fecerunt in gentem magnam, et usque ad extremum **B** terra propague eorum extendit, ita quod splendor claritatis eorum universum corpus Ecclesie

illustravit; et Sareptana mulier ad eorum vocem innumera vasa de modio oleo, quod behuerait in lecytho, replevit (*III Reg.* xvii, 10, 16). Sane illi primitas Spiritus accepunt, et oleum suavitatis eorum ad nos usque defluit.

B 3. Unde cogitandum vobis est attentius et agendum, ut non degeneretis de eorum virtutibus, sed quales fuistis in germine, sitis etiam in virgulto: et qui ex eis vitæ semina suscepistis, idem eum eis germe offeratis, ei fructum. Intemini qualiter illi, quorum lampades extinguantur, de oleo vestro exoptant accipere; et multi, qui compatriuerunt sicut jumenta in stercore suo, ad respectum supernæ gratiæ regimini vestro comitati, et orationibus desiderant commendari. Et quoriam filii sæculi hujus vos renitentes eam ad regimen sui trahere moluntur, et de quiete contemplationis et deserti silentio volunt vos aliquoties ad occupationes et negotia revocare; ad mentis oculum patrum vestrorum instituta reducere, et propheticum habentes exemplum, eligite magis abjecti esse in domo Dei, quam habitare in tentoribus peccatorum (*Psal. LXXXIII*, 11). Et quia nihil habetis quod non accepistis; de Domino in honestate, de vobis autem in humilitate sentite, unde illius videamini vestigia sequi, qui ait: *Cum omnia bene feceritis, dicite, Quia servi inutiles sumus (Luc. xvii, 10).* Si enim genera linguarum, si gratiam sauitatum, si prophetandi scientiam acceperistis; si verba vestra meliora sunt, imo fragrantiora unguentis optimis; si mundus reverenter vos, et in odore unguentorum vestrorum currere delectatur; ejus opus certum est esse, qui ait: *Pater meus usque modo operatur (Joh. v, 17).*

EPISTOLA (CLXXXIII (728)).

AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM.

Lætatur et litteras, velo et affectu plena, a Pontifice ad capitulum scriptas. Hortatur, ut ex sollicitudine pergit foreno missas, sed præcipue sui Ordinis Religiosos. Abbatem Trium Fontium a prefectura sui abstractum queritur.

Amanissimo patri et domino EGENIO. De gratia summo Pontifici, frater BERNARDUS Claro-Vallis vocatus abbas, modicum id quod est.

B 4. vox vobis audita est in capitulo nostro: exultavimus, et delectati sumus. Plane elocutum castum, servidum zelo, canam scitatio. Spiritus vitæ spirabat in litteris, spiritus veherens, iconos et incipiens, et æmulans nos Dei amulatione. Fatoe, non facile dixerim quid nec amplius delectarit in ihs, vestra benignitas, an nostra utilitas inanata majestas, an electa humilitas; mordens severitas, an maleficius paternitas. Qui in nobis quantumcumque esuriebant justitiam, refecti sunt; qui minus, compuneli sunt; qui minime (**729**), confusus sunt ita, queso, ha jugiter faciat. Sollicitudo quo omnibus debetur, nullo modo tis, quibus specia-

(728) Scripta anno Christi 1130.

(729) ita in quovis ordine, quantumvis sancto, reperiuntur hi tres hominum ordines; nec anquam in area Domonica palea deerit. Vide sermonem 5 in

Ascensione: n. 6, item sermonem in Dedicacione ecclesiæ, n. 2, et sermonem 30 de diversis, n. 1 ad hoc sermonem 46 in Capitulo. n. 6.

lius debetur, subtrahenda est, sed propensius exhibenda. Charitas benigna est: dilatare se, non minorare novit. Colligat sane et alios, sed nobiscum: nec alienum a vestro apostolatu sovere ejusmodi, qui cum apostolis loqui possunt: *Ecce nos reliquias omnia, et secuti sumus te* (Matth. xix, 27). Non sunt relinquendi, qui ipsi se reliquerunt. Pusilli Domini sunt, in ipsum credentes: non deseret eos fidelis servus et prudens, is praesertim cui eredita universitas est. Nempe universitatis portio hi: et quidem pusillus grec, sed qui, si fallor, meruerunt patrem habere Deum, accepturi coronaro glorias de manu Borgini, et diadema regni de manu Dei sui. Nec enim rapinam arbitrantur esse se heredes Dei, cohaerentes autem Christi. Denique **265** audierunt: *Nolite timere, pusillus grec, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum* (Luc. xi, 32). De his interim satis.

2. Abbas Trium Fontium (730) bene plantatus erat, utpote secus decursus aquarum. Vereor ego, ne arbor bona faciens fructum bonum, explantata faciat nullum. Vidimus interdum vitem in prima plantatione fecundam, in secunda sterilem. Vidimus lignum bene plantatum virescere, transplantatum arescere. Graviter proinde vulnerastis eor meum, si non remittitis eum: quia sumus eor unum et anima una. Quandiu divisum erit, necesse erit ut utraque pars suo sanguine cruentetur. Heu! onus quod ambo vix portabamus, quonodo portabo solus, subducto baculo senectutis mea? Si de me parum est, moveat vos totius Ordinis plaga non parva; et ne spe incerti boni, tani certa interim mala fieri velitis. Quod si omnino vobis ia eo complacuit, ut retineatis eum; placeat, obsecro, commendatum habere ipsum, ac deinceps ad Deum levare manus, ut dignetur idoneum pro eo virum providere domui illi. De cetero super his quae pro communi utilitate totius ordinis, et pro aliis quoque negotiis eidem abbatii dignum, in eo et necessarium judicavimus ad

(730) Hugo scilicet, ad quem epistola sequens, abbas Trium Fontium in Campania, non vero Sancti Anastasii ad Tres Fontes prope Romanum, quidquid Wion, Ciaconius, aliquis in contraria sentiat. Primo quippe Trium Fontium appellatio, per ea maxime tempora, absolute soli Campania monasterio tribuitur, ex Vita S. Bernardi, et ex titulo epistole 69, *Ad abbatem de Tribus Fontibus*: cum Romanum illud Sancti Anastasii occupari soleat, ut probat in primis inscriptione epistole nunc 345, *Fratribus de Sancto Anastasio directa*. Deinde Ruanensis ex Priore Clare-Vallensi abbas tunc erat ad Sanctum Anastasium, ex epistolis 345, 258, et duabus sequentibus; quibus accedit Nicohii Clare-Vallensis epistola 13, *Ad Rualensem abbatem Sancti Anastasii*. Ad haec sequens Bernardina epistola 274 in manuscriptis hunc titulum presert. *Ad Hugo num abbatem Trium Fontium quandam Roma*, quae verba satis innuant hoc monasterium ab urbe Roma longius dissitum fuisse. Praeterea Bernardus in hac epistola 273 Eugenio significat se regie terre quae Hugo Romanum evocatas sit, nempe ut crearetur cardinalis; additum se grauer ex hoc venerationem sibi nisi ad se remittatur. Alque ideo Hugo in Gallis abbas

vos pertinenda conciliter, festinatum exposciens Benignitatis vestrae responsum; sed responsum facili, non verbi.

EPISTOLA CCLXXIV (731).

AD HUGONEM ABBATEM TRIUM FONTIEN, QUANDO ERAT ROME (732).

Panitet commendasse nepotem episcopi Antissiodorensis, improbans collatam illi praeposituram.

Panitet me scripsisse pro juvene illo; et velim, si fieri possit, revocari precem, per quam videor approbasse iudicium amici (733) super collata et male collocata ab eo praepositura, quod utique non facio, nec feci anquam. Sed vicit me, fateor, ut sic scriberem, dilectio qua tenebar, vehementer astri- cius avnuento adolescentis, affectu grandi nimis, sed minus spirituali in hac parte. Urgebat maxime plaga recens de morte illius. Videar levigate usus: sed malo periclitari apud dominum meum præcipitatione scribendi, quam apud Deum suspicione mendacii. Quamquam eaute ac provide de praepositura scripsi, nihil ad ipsum; quod indubitanter scirem duos ut memini, prædecessores eius ipsam alter ordinasse, atque alias suo confirmasse privilegio. Tu autem si efficere potueris apud ipsum, ut Ecclesiæ privilegium, et privilegio efficaciam reddat, bonum opus operatus es. Utinam a nævo sanguinis hujus sanctum purgaret episcopum, et adolescenti in aliis providefet!

EPISTOLA CCLXXV (734).

AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM, PRO ANTISSIODORENSI ELECTIO.

C De statu electionis Antissiodorensis, et fraude in ea commissa pontificem certiori facit.

Cum primam volis pro Antissiodorensi Ecclesia scripsi, de prima audieram electione, de secunda nihil. Et ecce me veluti prophetam, opprobrium quod suspicatus sum, secutum est: et tumor quem in cibam, evenit. Mementote quomodo actum sit Niveronis (735), et videat si non similis arte, in quo fraude non dissimili, eodemque auctore, ut aiunt, et nunc secunda electio presumpta est: ut scilicet uno no-

trat. Denique faciendo electioni ad successorem Hugo subrogandum Bernardus ipse, qui tunc in Gallia versabatur, pressus interfici: ut patet ex epistola 274. Tunc illico anno 1150 cardinalis episcopus Ostiensis in tercia creatione ab Eugenio facta, similique eum eo creati sunt cardinalites ali duo monachi Clare-Valescenses, Beatiens et Rotundus, testante Ciaconio: tuncque accedit, ut ecclesia Ostiensis ab incolarum monachis conjungenter Viterbina. De Illegone iterum in epistolis 274, 287, 290, 296, 306, 307 et 307.

(731) Scripta anno Christi 1151.

(732) Alias, *contra nepotem episcopi Antissiodorensis*. Anas, *Pro nepote episcopi Antissiodorensis*. Vide epistolam 276. — Epistola 274, quae in editis hunc pretet titulam: *Ad Hugo num abbati, etc.*, in Leodiensi codice et in altero Aurea Vallis ita inscribuntur: *ad Hugo num episcopum, de praeposito Antissiodorensi, MARCENE*.

(733) Hugo enim episcopi Antissiodorensis

(734) Scripta anno Christi 1151.

(735) Idipsum repetit in fine epistola sequentis Turbas intelligit, quae acciderunt in electione Baymundi episcopi Niverensis. Confer epistolam 266.

minate duos ejlicant, et sic deum tertium, quem volunt, subinducant. Miserrunt et isti a me, ut pro sua parte scriberem, et visum **269** est mihi mittere fratrem a latere meo, qui de vitaque certius actione cognosceret nosque certificaret. Qui intrans ecclesiam, et de omnibus diligenter explorans, testimonio omnium qui convenerant, invenit nullum presbyterorum, praeter unum, fratrem scilicet ipsius fratris Gaufridi (736), Hugonem; nullum de diaconibus praeter Stephanum selum, ex parte illa esse: exceptis his, qui auctores extiterant, personis ecclesiæ, cantore, archidiacono, et, ut dicebatur, thesaurario: neq; ie enim ipse præsens tunc adfuit. Porro in parte altera, praeter alios inferioris ordinis, diaconos novem, et presbyteros undecim consentire. Duodecimus, qui et archipresbyter est, pro neutra parte velle se subseribere, pro neutra scripsisse testabatur: quanquam priorem plus vellet. Sigillum Ecclesiæ præfatus Hugo tenebat (737), homo non pacis, sed partis alienæ: nec consideravit in tradendo quod debait, sed quod voluit. Sic se res habet. Et ego solita præsumptione nūcum infero: nec malitiam gloriari oportet, nec sapientiam decipi decet, nec Ecclesiam suspensi diutius expedit.

EPISTOLA CCLXXVI (738.)

AD EUMDEM, POST OBITUM EPISCOPI ANTISSIODORENSIS.
De irreligioso episcopi Antissiodorensis testamento;
non sine fraude Stephani diaconi facto monet Pontificem;
illudque scandalis causa irritari debere.

4. Adhuc suggero aliiquid, quod ante non tacuisse, si ante mihi conpertum fuisset, sicut nūcum est. Adest homo qui peccare fecit Israel, sanctum toquor episcopam (739): qui eum in morte aliquantum stupidus esset et turbatus, iste eum fecit mori pene intestatum. Cum enim pauperibus et ecclesiis aut nihil, aut parum daret, nepoti suo carnali adolescentulo, sæculari iustili, totum pene quod acquisierat mensæ episcopali, Stephano suggerente et sollicitante, dimisit. Aiunt septem ecclesias, et decimas, et prata in propria silva episcopi; insuper, quod pudor est omni religioni, de mobilibus aureos suos, et proprias equituras; et, cum minus illæ sufficerent ad conficiendum iter, ut pro his firmassis ad vos' veniret, jussisse tradi etiam monasterii equituras. Quanquam quidem existimat episcopum donationes istas nescisse, sed Stephano fecisse et sigillasse quæ voluit: ei credendum. Nempe et anno prieterito in articulo, ut putabatur, mortis positum, ecclesiam quamdam eidem nepoti donare

(739) Illic videtur a tumultuarius electus: sed tandem prævaluit electio Alanii ex abbate Ripitorii ordinis Cisterciensis ditecessis Trecensis qui Vitam S. Bernardi in compendium redigunt, in Actis episcoporum Antissiodorensiam episcopatus per annum vscasse dicitur. Vide epistolæ 280 et 282, sic. atque librum tertium De consideratione n. 11.

(737) Hinc intelligitur Ecclesiam Antissiodorensim proprium signani ex tuae habuisse præter episcopatu.

(738) Scripta anno Christi 1154

(739) Id est Hugonem, ex primo abbeie Bononiaeensi episcopatu subassiodorensim. Obiit anno 1151

A fecerunt: quod donum postea convalescens, sicut ecrissime comperimus, fecisse se minime recognovit. Quis denique credit, virum sanctum, spiritualem, si sapuit, si compos sui fuit, testameatum tale fecisse? Quis vel saecularissima hoc dixerit testamentum sacerdotis? Haecne dispositio hominis sobrii et spiritualis, illius qui omnia dijudicat, et ipse a nemine judicatur? A quo enim, si ita remanserit, sive in cœlo, sive in terra, iste noui judicabitur?

2. Tu ergo, serve Dei, qui tenes gladium Petri, amputa confusione opprobrii a religione, scandalaum ab Ecclesia, crimen a persona, a spiritualium omnium, qui eum in spiritu et non caroaliter diligebant, et tuo ipsius corde amaritudinem et dolorem. Exsurge, Phinees: sta et placa, ut sanctetur quassatio.

B Sta, inquam, inflexibilis adversus carnem et sanguinem, quo **270** ariete murum tuæconstantiae filii hujus stœculi procul dubio concutere conabuuntur. Vera pietas est in avunculum, si super hujusmodi extiteris impius in nepotem.

3. Et hoc scitote, quod viros religiosos, decanum Sancti Petri Antissiodorensis, et Priorum Sancti Eusebii, tam pro se, quam pro abate Sancti Laurentii, ob primam Antissiodorensis Ecclesiæ electionem paratos venire ad vos, pars adversa per comitem Nivernensem (740) detinuit, et deterruit ne venirent. Si quidem conus ipse vocatis ad se denunciavat, ne se intromitterent, et minis gravissimis ac manifestis prohibuit eos: sicut Prior ipse a predicto abate suo et fratre suo carnali, et a decano missus ad nos propter hoc ipsum, confessus et conquestus est nobis, rogans etiam per nos hoc ipsum innotescere vobis. Dixi, et iterum dico: Me mentote quod factum est Nivernis. Ordinatissimum est, minus interdum ordinate aliquid fieri. Claves vestras, qui sanum sapiunt alteram in discretione, alteram in potestate constituant.

EPISTOLA CCLXXVII.

AD EUMDEM, PRO ABBEATE CLUNIACENSI
*Abbutem Cluniacensem beneole recipi, et honori-
fice tracturi petti.*

Stultum videtur scribere ad vos pro domino Cluniacensi, et ei quasi velle patrociniū ferre, quem omnes sibi patronum habere desiderant. Sed scribo, etsi non necessarie illi, satisfaciens tamen affectui: affectui dioceœ meo, non alterius, ipso enim, quia corpore non possum, prosequor arnicum peregrinatam. Quis nos separabit! Nec altitude Alpium, nec die decima Octobris: de eius viri miraculosa conversione, virtutibus ac sanctimoniam, dege Henriquez in Fase, lib. II, dist. 10, cap. 28, et in Monologio, ad diem vicesimam primam Jaunario, Legi etiam Vitæ S. Bernardi librum I, cap. 3.

(740) Guillelmum IV, qui patri Guillermo III in Cartusiam sedenti successit ab anno 1147. Confer paulo infra epistolam 280 et illi notam.

(741) Scripta anno 1146. — Petrum Venerabilem ad Eugerium honoris causa precedentem, his litteris Bernardus commendavit. In suis itineris memoriis una libro secundo De mirabilis, cap. 25: « In primo, » inquit, « pontificatus dominus papus Eugenii

nivium frigora, nec longitudo itineris. Et nunc præ-^A
sens sum, in litteris his assistens illi. Sine me poterit esse nusquam. Debitor sum dignationi ejus, per quam dignus habilis sum assumi in id gratis. Sed debito ipsa absolvit gratia, quia necessitas in voluntatem transiit. Honorate virum, ut vere honorabile membra in Christi corpore. Vas est in honorem nisi lallor, plenum gratiae et veritatis, refertum plurimi bonis. Remittit eum cum latitia, quoniamplissimum sub reditu letificaturum. Dignemini eum ampliori, ut dignum est, gratia, et ita ut de plenitudine ejus omnes, cum redierit, accipiamus. Sane si quid petierit in nomine Domini Iesu, non debet apud vos pati difficultatem. Nam si nescitis, iste est qui manus suas extendit ad pauperes Ordinis nostri; iste est qui de possessionibus ecclesie sue, quantum cum pace potest suorum, liberter frequenterque largitur ad vietum. In nomine Iesu earum dixerim, audite. Si enim petierit (quod suspicor vereorque) dimitti a regimine monasterii (742), quis illum noscens, in nomine Iesu poterit patere? Fallor, si non solito timorator, et non se ipso melius factus sit, ex quo vindictis eum. Quanquam pene ab intreitu suo in multo Ordinem illum meliorasse cognoscitur: verbi gratiae, in observantia jejuniorum, silentii, indumentorum pretiosorum et curiosorum (743).

anno ad visitandum tam ipsum, quam communem matrem Romanam Ecclesiam Romam adiit; tum etiam ad Bernardum scribebas libri sexti epistola 46, et Videram eum, inquit (scilicet Eugenium), « primo anno pontificatus sui Romae. » Quo quidem in iunio illud ipsi accidit, quod postea Eugenio scriptis, libri sexti epistola 44, ut a marchione Opizone per Italiam grassante spoliatus, Placenniorum auxilio omnia recuperaverit. Iterum vero Eugenium iavisi circa annum 1131, a quo quam fuerit benigne exceptus, testatur in quadam epistola ad S. Bernardum, cuius amicitiae officium hac in parte agnoscit.

(742) Forsitan cogitabat Petrus dimisso regimine ad S. Bernardum se recipere, ut quidem ipse proflitur supra in epistola 264.

(743) Haec omnia testantur praecara ejus Statuta in Bibliotheca Cluniacensi. Conier Orderici librum decimum tertium ad annum 1132.

(744) Scripta anno Christi 1150.

(745) Henrico, qui germanus erat Ludovici Juniores, post archiepiscopatu Reimsensi. Conier epistolas 269 308 et 307. Eum a Ludovico patre divisa seruatis mancipatum Rosarius II in suam tutelam suscepit, teste ejus epistola in Specielegii tomo III, pag. 450, ubi alia succedit Ludovici regis ad legatum apostolicum, concedenda tamen Henrico prebenda in Ecclesia Pontisarensi. Abbas fuit Sancte Marie Bampensis, necon arclidiaconus Aurelianensis. ex Chartario sancti Martini de Campe.

(746) Id patet ex duabus Anselmi epistolis ad Urbanum II, que sunt libro secundi epistole 33 et 31. Simile quid de Baltracensis Ecclesiae stata scribit Leo episcopus Carnotensis epistola 87. Predicta, inquit, « Ecclesia (Elvaciensis) tandem iam bonos desuevit habere pastores, et malos habere, videatur ei quasi legitimum, bonos autem eligere, quasi nefarium. » etc.

(747) Heloissa. Petri Abaelardi quondam etiam deinde sanctimonialis, denique abbatissa parthenous Argentiensis, ad Sequanam praeterfluentem in

EPISTOLA CCLXXVIII (744).

AD EUDEM, PRO EPISCOPO BELVACENSIS (745).

Petitiones filij vestri episcopi Belvaccensis quam dignae sint exauditu, non est quod vos doceamus: ipsæ scilicet per se paternis visceribus vestris quod dignum ^B et justum est, facile persuadebunt. Agimus tamen. Fovendus est devotus juvenis favere paterno: ei zelus bonus, quem pro sua Ecclesia gerit, non modo approbadus, sed et juvandus. Sic scipio in dies devotior, ferventier, fortior fiet, cum vexationes et tribulationes, quæ nunquam desunt illi Ecclesie (746) a malis hominibus, manu indeficientis auxiliis vestri sibi senserit e regione levari. Petitionem fratris Arnulfi de Maiole petimus exaudiiri. Magister G. (hoc nomen nuntio) dicet eam vobis. Sed et quod petit abbatisse de Paracito (747), per ipsum, si dignamini, scire potestis; et facere, si dignum judicatis.

EPISTOLA CCLXXIX (748).

AD HENRICUM COMITEM (749).

Comitem ob injuriam a subditis ejus illatam, de restituzione in integrum compellat.

Abbas Castellense (750), vir religiosus, Romanum prouincias, in Dei et nostri custodia sua oratione dereliquit: et ecce ministeriales Simonis, homines de Belfort, abstulerunt porcos eorum. Maluisse,

dioecesi Parisiensi. In quem locum anno 1127 cœnobite Dionysiani, cum ex antiquissimis diplomaticis probassent, suum esse dono Hermenici. Numneque uxoris, regressi sunt longo postlinio. Theodrada enim, Caroli Magui filia, congregaverat ibidem velatas, que ecclesia disciplina monastica ejusce sunt. Paulo ante, ut superius diximus, Petrus Abaelardus, cum facultate abbatis Sancti Dioysii abcesserat in soliditudinem agri Trecensis, ubi oratorium calanorum palastrum, stipularum, juncornicunque centenibus confectum, ducaverat primo sanctissime Trinitati: deinde Paraciti nomen iudicavit, quod ibi post variis calamitatibus tandem nonnullo solatio respirasse sibi vixus est. Quidam locum postea Heloissa cessit. Heloisam aliud Heiwidem vocant, quo nomine duas ipsi epistolas scripsit Hugo Metellus. Heiwidi venerabili abbatisse Paraciti Femineum sexum vos excessisse fama nobis notificavit. Quonodo dictando, versificando, et quod excelleamus omnibus est nisi multo brevi mollescere exasperasti, etc. Eam aliquando invisi, et exhortatione sua dignatus est Bernardus, teste Abaelardo in epistola 5.

(748) Scripta anno Christi 1152.

(749) Is filius Taccholdi Magni Companiae comitis, cuius in dignitate successit anno 1151.

(750) Baldinus, ad quam epistola 401, episcopus dea Novionensis, ex epistola 402. Castellionensis abbatia, de qua hic sermo, illa est iudicue canonorum regularium Ordinis S. Augustini ad Sequanam diocesis Linguaeensis, oldi literarum prima elemena dicunt Bernardus, et quam ex scutarii regularium tecu, ex vita libro i, cap 1, n 3: non vero Castellio Neustria, ut quidem perperam volunt. Castellio gulpius, cuius alias iste Baldinus erat, parvus distabat a Clara-Valle, siquidem abbas Romanus prefecturus, res suas Bernardo commendavit. Ad hanc locum Helius Fortis qui non longe a Castellione aberat ex contextu epistole, sicut est ad annalem Vigorani, qui in Alpau insuita infra Claram Vallam ei Bergum oppidum. Denique in velutinis Castellionis Lingaeensis chartis uti et in vulgato abbatum indicet.

dico vobis, ut nostros proprios rapuisserit. A vobis **A** requirimus illos. Ad hoc te constituit principem super terram. Princeps regum terrae, ut sub eo et pro eo bonos soveas, malos coercetas, pauperes defendas, facias iudicium injuriam patientibus. Si haec facis, opus principis facis: et spes est ut tuum Deum dilatare et roborare debeat principatum. Si non, timendum est tibi, ne hoc ipsum quod visceris habere honoris et potestatis, auferatur (quod absit!) a te.

EPISTOLA CCLXXX (731)

AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM PRO ANTISSIODORENSI NEGOTIO.

Queritur sententiam apostolicam in causa electionis Antissiodorensis, a se jussu Pontificis denuntiatam, contemni.

1. Bene facitis, frequenti et benigno exauditu tempus breve, quo hic sum, solando tredentem, pusillanimum erigendo. Facitis, etsi non quod mereor ipse, certe quod vos decet. Non quod ad usum propriæ voluntatis tanta abuti benignitate delecter; paratus, teste conscientia, tam æquo accipere animo quod negare, quam quod præstare placuerit. Volo mihi geri morem, sicut et omnis homo; sed non quod justitiae obviet, quod veritati præjudicet, quod vestræ denique displicat voluntati. Hoc pro eo, ne me suspicemini aut non adverte bene dicendum, aut ingratum esse. Nunc quod res postulat, audiat Sanitas vestra. Cum in me itur, levis jactura est, et que levior facilius queat resarciri. Ego plagi conscientiae meæ nullum judico accommodatus medicamentum probris et contumeliis. Non est proinde quod pro me movear, homuncio omni opprobrio dignus et despectione. At si usque in christum Domini malignatio forte perverterit, nutat, fateor, patientia, et omnis pene cedit **¶¶¶** manus tuto. Numquid petivi a domino meo ordinari per me Ecclesias, disponi episcopatus, creari episcopos? Aptum videbile instrumentum, formica plaustri trahens. Voluistis hominem promoveri; digne sane, ni fallor: in quem nimurum quid dicant, non inveniunt. ne hi quidem qui contra volunt.

Baldinus abbas secundus post Aldonem abbatem primum recensetur.

(731) Scripta circa annum 1152. Vide epistolæ 275, 282.

(732) Defuncto Hugone episcopo Antissiodorensi anno 1151, « volentibus clericis alium episcopum, ut moris est, eligere, » inquit Bernardus, libro tertio De consideratione, cap. 2, « quidam adolescentulus intervenit appellans et vetans ne fieret, quoadusque isset et redisset ab Urbé; cui tanquam appellatione nec ipse detulit. Nam cum videbat se contemni, tanquam qui irrationabiliter appellasset, accidit quos potuit sibi, tertie die post factam ab aliis electionem, fecit suam. » (Vide epist. 273). Quibus acceptis Eugenius, tribus (ut hic dicitur) quorum unus erat Bernardus, commissi electionem, Bernardi et alterius in unum convenire suffragia, altero reclamante: unde hic postulat ab Eugenio suppleri quod minus est. Electus hic videtur fuisse Alanus, qui tandem Hugoni successit. De quo sic loquitur liber Sepulchorum Clarae-Vallensis: « Ad dextram domini Godefridi quodam Lingonensis episcopi, versus chorum, jacet dominus Alanus episcopus

B 2. Innotuit quibus oportuit mysterium bonæ voluntatis. Et mysterium quidem publicatam est, fructu vero usque adhuc et utilitate fraudamur. Queritis qui fecit hoc Homo pacis vestræ, in quo sperabatis. Homo, cui odio religio, cui oneri sapientia, cui terrori justitia est: qui domini sui non est veritus secretum prodere, evacuare decretum. Nec mirum qui se tamen aperire non est confusus: qui dum proprio concedit livri, etiam vestræ reverentia non pepercit. Confusus sum ego; sed quæ cura? Non recuso confusione, quam mihi obedientie zelus invexit. A me quidem non transit calix iste: sed per me plane usque ad vos pertransiit. In suggillatione, ne dieam depravatione date sententia cui clarum non sit auctorem tangi potius, quam denunciatorum? Cujus non potuit inflamari persona, debuit ne infirmari promotio (732)? Urum est e duobus: aut stabit sermo, quem a vobis egressu testatus sumus; aut nos mendaces reputamur, sicut jam reputamur. Sed melius vestrumque dignus apostolatu, non gloriabitur in malitia qui potens fuit in iniuitate.

3. Obeditum iamen mendacio ex parte est, et parte majori. Tribus commissum erat; uno contemnente, duobus consentientibus, quid restat, nisi ut vex vestra supplet quod minus est? Et quidem tute hoc. Non est quod timeatis a scandalo illorum de quibus Dominus dicit: *Sinite illos; eæci sunt, et duces cœcorum* (Matth. xv, 14). Quod reliquum est, lætabitur populus, lætabitur sanior pars cleri, etiam ipse lætabitur rex; lætabitur denique omnis Ecclesia sanctorum. Multa bona opera ostendisti sœculo nostro ex gratia quæ data est vobis; at nullum, ut arbitror, quod magis pro gloria vestra facit, quauis si sic feceritis. Testimoniū perhibeo eis, quod multos de religione nominaverint, non religione delectati, sed impotentia, qui non possint malignitatem eorum coercere, qui vi vim repedere non sufficiant: ut quorum sanctitatem non amant, non sit quod timeant potestatem. Comes Niversensis vias patris non ambulat (733): adversatur tum huic, tum omni bono. Incubat terris bonisque Ecclesiarum, sicut leo

D Antissiodorensis, qui in quadam ecclesia oppidi famosi in Flandria, quæ Insula nuncupatur a pueru educatus, sub B. Bernardo in hac Clara-Valle habitum religionis suscepit. Postea primus abbas factus est monasterii, quod Ripatorium nominatur. Cui per annos duodecim praesidis, domino cooperante, sicut sit ut per seculis utilibus et possessionibus necessariis... ditaretur. Anno vero novissimo vita R. Bernardi, al. Ecclesia Altissiodorensi in episcopum concorditer est electus. Ille multam hospitalitem omnibus religiosis donos suas frequentibus exhibuit.... Peractis dehinc in episcopatu tredecim annis, de licentia sedis apostolice cessit episcopatu et ad suam rediit Clarae-Vallam. Obiit autem pridie idus Octobris circa annum Domini 1181. Ubi dum concorditer electus dicitur, intelligendum est in eum tandem eligentium suffragio conuenisse, ut etiam Bernardus epistola 282 ad Ludovicum regem diserte testatur.

(733) Comes Niversensis Guillelmus IV, de quo epistola 278, quem tamen multa misera ecclesiis beneficia contulisse legimus. nam Veziliensi monasterio bona, quæ pater suus abstulerat, restituit;

paratus ad prædam. Paratus est recipere etiam Sacracenum, aut quempiam ex Judæis, ut isto careat, quod solus sibi videatur, qui malitiae et caliditati ejus resistere et norit, et possit. Inde est quod non nullis clericorum minis et manifestis gravamiribus, ut nobis ipsi confessi sunt, silentium imposuit, ne para adversa de multitudine glorietur.

4. Et, ut breviter quod sentio exprimam, si judicatur opera pretium in illo episcopatu monasteria pauperari, ecclesiæ conculcari, religioni illudi, ipsam episcopalem sedem, cuius præcipue facultatibus et possessionibus inhibet, in servitatem redigi; Regnaciensis regnare nullatenus permittatur (754). Ubi est etiam anno spiritus ille, quem habuistis in negotio Eboracen? 27. Non sentiet illum, qui simile opus teulaverit? Ecce is, sicut accepimus, in spiritu illius venit, qui curiam adversum vos coneivit; si lieuerit, moliturus id ipsum. De negotio domini Lunden- sis (755) reducimus vobis ad memoriam. Causa dilationis sublata de medio, non est nisi ut fiat quod faciendum erat. Et hoc addiderim: habere bonum, justum, et bone famæ cancellarium (756), apostolicæ dignitatis non modica pars est, apostolicæ administrationis non parvum admiculum est apostolicæ conscientiae non mediocreis custodia est. Semper quidem notabilis constitutio perniciosa: at post longam deliberationem, etiam turpis.

EPISTOLA CCLXXXI.

ABBATO BRUNONI DE CLARA-VALLE (757).

Brunonem perturbat, et imprudenter scribentem redarguit.

Recte irasceris tu modo? Non, ut opinor. Convincunt te sermoces tui, non dispositi in judicio, sed precipitati in perturbatione. Nam judicium quidem tale est: Meliora sunt verbera amici, quam nœcula inimici (*Prov. xxvii, 6*). At ego sine causa vapulo, inquis. Esto: nihilominus tamen verbera verborum nostrorum omib[us] amicis curas sonant. Patrum d[omi]ni: paternam loquuntur sollicitudinem. Itaque si culpam non habes nihil te laesimus, propria excusatim conscientia: si habes, tibi potius ir-

Pontiniacensi latifundia dono dedi, et, ut alia missa faciamus, etiam gratificatus est abbatie Sancii Germani apud Antissiodorum, ubi tunundum habet in capitulo, tametsi in cetero se[nt]erio se[nt]erio elegisset. Hunc pater, cuius dicitur vias non ambulare, erat Guillelmus III, vir utique pius admodum et religiosus, de quo ita Hugo monachus Antissiodorensis: « Anno 1147, Guillelmus Niveriensis comes, reliquo saeculo principato et eam donore calcato, Cariniens petu, toique Deo in hundunda uerperata conversans, infra eniūm conversionis so[ci]e felicem terminat cursu[m] vitæ. » Episcola 280 in vetusto codice monasterii Camberoneensis hac inscriptione insinuat. An dominum papam Eugenium pro elec[tione] Niverensi. E contrario in editio[n]e pro Antissiodorensi negotio Martene.

(754) Hoc vocice dictum, ciquoem de Alano ut videtur intelligamus, quem in nomine S. Bernardus idecirco indignaverit. Iustasse quod ex pago Regnico apud Belgas non longe ab Ipra esset ortendus. Nam quod passim dicitur insulensis, de loco educationis interpres tamquam liber Se-

A scendum, quam mihi fuerat. Quereris quod tibi non credidi: quasi tu mihi iudeo aliquid locutes fueris. Esto: credidi querenti de te. Tibi quomodo aut credere potui, aut decredere, qui dixeras nihil? Fac quod locutus es. Solvu quod debes quam ante posteris [al. quam cito patet], ne forte non modo inter nos, sed et de nobis secundum orationem. De nobis autem bene senti, bene de te sentientibus, et non decredentibus tibi, sicut perturbate loqueris, nesciens quid loquaris. Mea sunt verba, meum loquuntur affectum.

1152 EPISTOLA CCLXXXII (758).

AD LUDOVICUM REDEM FRANCORUM JUNOREM. PRO ELECTIONE ANTISSIODORENSI.

Hortatur regem, ne electo Antissiodorensi episcopo obsistat.

1. Volui ego unquam in aliquo immixti honorem regis, dignitatem regni? Deum seit, nec vestra, ut couido, conscientia id vobis respondet. Vide te ne illi magis contra vos faciant, qui electiones disturbant, ne sint in Ecclesiis qui serviant regi, sed ipsis de Ecclesiis redditibus serviatori. Ego, ego electioni Antissiodorensi interfui. Consors fui, quia clerici qui antehac in partes dissiderant, sine contradictione nunc tandem Deo uiserante convenierunt. Electum bene novimus: testimonium ei perhibemus, quoniam bonus est. Neminem prouersus arbitror adfuisse illi celebrati, qui de assensu vestro dubitaret, cum jam idem assensus vestris litteris teneretur. Quis enim hoc vel cogitare posset repetendum alterum assensum, nec sufficere unum, praesertim ubi nolua ex tunc intervenit altera electio? Nunquid quoties disenserint clerici, toties erit requirendus favor regis? Nec ratio, nec consuetudo hoc habet. Denique nuper, si recordamini, in Sues-sionensi Ecclesia quoties ad eligendum clerici conuenierunt, quoties disenserunt, et infectio negotio discesserunt: nec tamen existim oportet repetisse assensum vestram, quem semel promoveruerant.

27. 2. Ita est, domine mi rex: non est quod debeatis reprobare factas electiones, quibus ut

palcerorum Clarae-Vallis foco supra citam vni « In quadam ecclesia oppidi famosi in Plandria quæ Insula nuncupatur a puero educatus legitur bona natus. Regniacensis enīa dici non potest. monasterio Regniacensi de quo anno 1128 in nostra Chronologia: cum ex Clara-Valle in Ripatori abbatem, exinde vero in episcopum Antissiodorensi fuerit assumptus. Nisi forte quis dicat in secunda electione Antissiodorensi monachum Regniacensem fuisse electum, pro quo hic S. Bernardus scripsit; sed multis dissentientibus tamen electum fuisse Alannum.

(755) Eskili. Vide epistolam 390.

(756) Forte post mortem Gaufridis cancellarii, ad quem epistola 367.

(757) Priors editi Clara-Vallis, at Characte prieferunt melius notæ codices quibus domesna Characte-Vallis instrumenta subtrahantur. Est autem Characte-Vallis insignis abbatia Cisterciensium prope Mediolanum de qua luse superius ad epistolam 134.

(758) Scripta anno Christi 1152

fierent, semel vos assensisse constituerit. Sed sunt aliqui qui vos conturbant, et conturbare niterunt Ecclesiæ, sua lucra pertinentes : quodque gravius est, summi Pontificis, et serenissimi Regis mutuam gratiam et amorem diabolico studio dirumpere molientes. Absit hec; iudicium portabat quicunque sunt illi, et Rex semper faciet quod bonus rex, sicut haecenus fecit. Itaque cito mandentur jucundiora, ne diutius sedeat in tristitia Ecclesia, tardi jam vexata et afflita. De persona nulla subeat suspicio : aut ego nimium fallor, aut fidelis erit, et Regi beneplacitum seper ea. Confido in Domino quia non contristabitis inmultitudinem sanctorum, qui sunt in illo episcopatu, nec me servum vestrum : qui, ut verum fatear, nihil æque unquam a vobis molestum perculi, quam si in hoc consilio (quod non eveniat) persisteritis.

EPISTOLA CCLXXXIII (759).

AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM, PRO FRATRIBUS DE MIRATORIO.

In compositione quadam litis frustra laboratum : ideoque auctoritate apostolica opus esse.

Apud Claniacum occurrimus Gigniacensibus (760) spe pacis pro qua laboratum multum, elaboratum nabit. Nam totum quatriuanum laborem nostrum sola deum secuta est ruina speci. Repetita est, iuxta tenorem litterarum vestiarum, damnorum resarcendo, restitutio ablatorum : sed incassum. Multum visum est ad eos, quia nocuerant multum : quippe ultra triginta milia solidorum computatio facta est emissorum : siquidem abbatia una (ne per singula evagemur) tota destructa est. Caeterum de tantis amissis multa dimittere parati fuimus, eum illi tam minimum obtulerat, ut venerabilis abbas Cluniacensis, qui affectusius quam efficacius pro reformatu pace laborabat, nec dignum relatu judicaret. Itaque non provenit compositione, quia reparatio tam ridicula offerebatur. Dicebaat autem : Quidam

(759) Scripta anno Christi 1150.

(760) In quibusdam scripti, hæc epistola inscribiter absolute, *Pro Fratribus*; in editis, *Pro Gigniacensibus*; id est contra monachos Gigniacenses. Manuscripti Cistercienses habeant, *Pro fratribus de Miratorio*. Sed perinde est. Hac enim epistola scripta est contra Gigniacenses in causa fratrum de Miratorio. Cum enim decimaru[m] exemplo ab Innocentio Cisterciensibus concessa, Cluniacensium animos multum exasperas et, ut dictum est in notis ad epistolam 228, in primis vero Gigniacenses Ordinis Cluniacensis in comitatu Burgundia, aduersus vicinos sibi Cistercienses de Miratorio, utrasque provinciae Lodgdenensis; eo usque illorum efficerunt coniunctio, ut quidam ex Gigniacensibus Miratorio coenobium susque deque vertere non dubitaverint. Quod at rerecivit Eugenius, acres admodum litteras fecit ad Petrum Venerabilem, que facta quamprimum damnorum compensatione Cisterciensibus fieret satis, alias rigide in reos animadvertisendum denuntians, commissa Laugduensi archiepiscopo facultate ecclesiasticas adhibendi censuras, nisi intra viginti dies de dannis illatis paciscerentur. Ihas litteras vulgavit Mauricius ex monasterio Vallis-Lucensis, ut videre est in Appendix tom. secundi Annalium. Convenere apud Cluniacum viri sanctissimi Bernardus et Petrus Venerabiles ejus rei grana - quadrivio

maligni de nostris totum malum fecerunt. Quid ad nos? ipsi viderint. Atque id quoque ridiculum. Clari- runt erat in tota regione, per homines Ecclesiæ hoc grande facinus perpetratum; monachos quoque adfuisse quodam, consensisse omnes. Nam qui cotradiceret malefactoribus, ne unum quidem fuisse usque ad hoc tempus audivimus. Denique ipse dominus abbas istiusmodi tergivertores palam refellebat et convincebat, affirmans juste ab ecclesia repeti, quod per ecclesiam amissum esse constabat. Ultima exspectatar manus vestra in eo, quod non nisi in manu valida posse emendari satis superque probatum est.

EPISTOLA CCLXXXIV (761).

AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM, PRO REMENSI ARCHIEPISCOPO, ET ALIIS PERSONIS.

Dominus Remensis archiepiscopus (762) versatus in domo magni Patris familias, tanquam vas in honorem Si hoc scitis, servate honorem ejus, honorem Ecclesiæ ejus. Si bene novi virum, quo magis honorabitis eum, eo plus honorabitur Deus per illum, et in illo. Dominus Atrebatensis (763), homo simplex et rectus, et adhuc permanens in humilitate sua, non est opus ut per alium plus humilietur, ne perdat auctoritatem, ac per hoc et utilitatem. Haec, si dignum datur, date ei vos, quia suo studio nunquam habebit: ut pote sui magis, quod in se est, medicinale contentus. Est qui adversatur et extollitur: is placet ut humilietur episcopo opus est, et eidem ipsi non minus Superbis resistere, et humiliibus dare gratiam, famihare est Domino vestro, et audistis eum dicentem: *Qui mihi ministrat, me separatur (Joan. xii, 26)*. Abbas de Auvergne (764) bonus homo est: secundum bonitatem suam responderetur ei Exaudiatur pro necessitatibus suis, et contra eum non audiatur apostata Beuniensis decanus voluntate episcopi, et assensa advocati bonam rem pro ecclesia sua in ecclesia iudeo constitutis agitata, damnisque estimatis ultra triginta solidorum millia. At Gigniacensibus sententia patere enocianibus, Bernardo dilationem Eugenio hac epistola, significavit Bernardo mortuo, inter utriusque loca mons nos de decimis facta compositione est anno 1153, quais referunt apud Guillemonem in Historia Sebusiana, pag. 113. Quamvis autem nos lateat compensatio per Gigniacenses facta, noctat tamen, ut Manicus notavit, facta per Petrum Venerabilem in Cistercienses munificentia ex deposito Barouis Romani subdiaconi, quod Cluniaci reficiunt, mortuo Barone Petrus Cisterciensis liberaliter resignavit, et constat ex epistolis modo 388 et 389

(761) Scripta circa annum 1151.

(762) Scilicet Samson.

(763) Godescalcus, de quo in epistolis 214 et 253, Alviso eius mentio in epistolis 33 et 395 successit anno 1150. Causa de qua hic agitur, videtur esse cum Guerrico abbate Sancti Vedasti, cui scripsit Eugenius, ut Godescalcus a obedientiis manu prouuleret de his, quæ ab ecclesia Atrebatensi possidebant, et ut legamus in litteris manuscriptis.

(764) Invidie Auvergne, quæ abbatia est canonicorum regularium Sancti Augustini, pro e Bapacnas, Avulpurcis et Aulfiurtis dicta in veteribus monumentis modo aquæ Curtæ.

bonum est ut vestra aueritate firmetur. Similiter et pro décanis Suessionensi et Cameracensi regamus, ut dignae preces eorum exaudiantur. Periclinati sumus in falsis fratribus, et multe litterae falsatæ sub falsato sigillo nostro in manus mūtorum exierunt: et, quod magis vereor, etiam usque ad vos dicitur falsitatis pervolasse (765). Hac necessitate abjecto illo, novello quod certis de novo uitau, continent et imaginem nostram, et nomen (776). Figurem aliam tanquam ex nostra parte jam non recipiatis, nisi forte pro episcopo Clari-Menus, cui sub altero sigillo litteras dedi, cum uecdum istud haberem.

1153 EPISTOLA CCLXXXV.

AD EUDEN, PRO ODONE ABBATE SANCTI-DIONYSII (767).
O Abbatem Sancti-Dionysii Odonem comendat, et adversus suspectas aliorum criminationes, ex iudeia et ambitione natus, tuetur.

1. Pro ecclesia Sancti-Dionysii, et pro persona Odonis abbatis, etsi nemo aliis scriberet, ego scribere non dubitarem. Causa bona est, et neutra ex parte nutans: ecclesia nobilis, et abbas boni testimonii est. Illud orbi, hoc nobis, qui vicini sumus, metuissimum est. Ad huc et is, et illa specialis res vestra est. Pro his omnibus vel solus, ut dixi, si opus sit, scribere non conlundor. Nunc vero tales mecum scribunt, quibus minime decredetor, etiam me non scribente. Ipsi sunt, quorum manus satis superque tractaverunt de verbo hoc. Ecce hi sciunt quid fecerit abbatis; et quod sciunt, loquuntur. Se- cure prodeunt porrecta a nobis preces pro eo, tam indubitate fulta testimoniis. Securus vestram sollicitudinem pro vestra ipsius proprietate sollicito et compello, nempe invasa nequier, vexata atrociter. Rogo, obsecro, levate manum, extendite brachium, opponite scutum. Gladius Petri defendat patrimonium Petri.

2. Frustra quidam insurrexerunt in hominem, quem fama publica satis excusat, imo celebris commendat opinio. Boni videlicet filii, qui patris reverenda tam curiose scrutati sunt, nescio quae incomperita omnibus crima somniantes (768). Stupent qui audunt ad subitam et iopinataam criminacionem. Erubescunt, quia nunquam dictus fuerat sermo hujusmodi de Odone. Sancti-Dionysii abbas nequaquam sub modio latet. Super candelabrum stat: ut, etsi velit, non possit dissimulare quod est. Et lumen ejus, ut fumus ejus, ab omnibus videatur necesse est. Nunquid isti lynceos in eum oculos in-

(765) Vide epistolam 298.

(766) Hinc patet non verum esse quod ait Guillelmus abbas Cisterciensis, in epistola hic edita ad Theobaldum Campanie comitem, nempe falsum esse sigillum abbatis de Buzet, in quo nomen abbatis impressum erat, assereas in nullo sigillo Ordinis proprium nomen abbatis unquam impressum fuisse. Certe in charta Bernardi ipsius pro compositione huius inter monasteria Sancte Genovefae et Sancti Victoris, appensum est Bernardi sigillum cum ejus nomine et effigie. librum dextram, petrum sinistra tenuente. — Vide notitiam de sigillo S. Bernardi, infra, Operum ejus tomo ultimo, post Vitam ei Acta, Edit.

tenderunt, videntes que nemo adhuc videre alius potuit? Suspecta, fateor, mihi horum delatio est. Magis autem incredibilem reddit unus illorum, nomine Raymundus, qui ut aiunt, caput est hujus aletatate malitiae; homo, ut comperti, 276 palam loquax, clam susurro; anxius ambitiosus, adulatore blandus; totus compositus ad fallendum; ad perturbandum non minus. Notavi sub pelle ovina lupum, ac certis designavi indicis, quo jam aut mordere non audeat, aut nocere non valeat.

EPISTOLA CCLXXVI (769).

AD EUDEN, PRO ECDEM.

Si susurraciones et subreptiones prevaluerint adversus abbatem Sancti-Dionysii, mundus ergo sera a sanguine ejus, qui scripsi in alia vice adversus malignantes. Verumtamen quam accusationem afferunt adversus hominem illum! An quod non iuveniunt quod accusent? Et quemodo si recte isti eum accusant, excusatur a vicinis omnibus qui recte sunt corde? Accusatur quod debita multa fecerit, impignoraverit terras, dilapidaverit dona. Quasi haec vel necessariis, vel justis ex causis non potuerint contigisse. Mardavit uobis de his universis conventus illius ecclesie, et per fidem personam testatus est aliter, quam vobis dicta sunt, se habere. Verumtamen inquiratur; nam certius de his oculis, quam juramentum fidem faciet: et si inventa fuerint quenadmodum isti malitiae compunctione, quoquo modo acciderint, abbas non excusetur. Si non fuerint, delatores nihil de falsitate lucarentur. Iosimulant eum de morte hominis: si se purgare non potest, moriatur. Quanquam quis non videat nec verisimile esse, ut quem paulo ante de morte empuera, in mortem tradiderit? Quia fronte haec audent insursum vobis, qui viderunt et cognoverunt zelum abbatis in liberatione illorum. qui prius homicidium perpetraverant, et in ultione eorum, qui sanguinem proximi vlti erant! Postremo si bene nossetis istos, posset profecto sufficere ad decredendum quidquid non accipitis nisi per eos. Adsit Deus sancte menti vestrae, ne quid illi lingua dolosa adversus innocentiam subripere possit.

EPISTOLA CCLXXXVII (770).

DOMINO OSTIENSI (771), PRO EODEM ABBATE.

Dominus abbas Sancti-Dionysii accusatur ab ini- quis omnibus: sed a bonis hominibus, qui in ecclesia et in circuitu ejus sunt, excusatur. Pro quo tanto affectuosius rogamus Charitatem vestram, quanto me-

(767) Scripta circa annum 1153. — Odo ex monacho Sancti-Dionysii prope Parisios abbas Sancti-Cornelii apud Compendium, dein Sugerio abbatii Dionysiano suffictus anno 1151. De ejus ordinatione et laudibus vide Sugerianas epistolatas 156 et sequentes, maxime epistolam 162, que est Baldini episcopi Noviomensis, qui Odouem « virum religiosum et strenuum, » catholice electum, et a se benedictum dicit Eugenio scribens.

(768) Vide epistolam sequentes.

(769) Scripta anno Christi 1153.

(770) Scripta codem anno.

(771) Scil. Hugo. V. ep. 283, 274, 290, 295, 305.

Hocem de eo et habuimus, et habemus testimoniacionem. Stat pro eo vestra benignitas, et si non quis amicus noster est, sed quia nec vera sunt, nec verisimilia, que imponantur ei. Si gravatus est dibus, causa evidens fuit temporis ipsius, quanquam sere nulla sint debita. Ad id quod impositum est deterrarum auctoritate, evidens falsitas comprobatur. Nam de morte G. ne ipsos quoque adversarios reor eum potuisse halare suspectum, quippe qui eundem G. et suos omnes conclusos ab hostibus, ab ipso mortis articulo, multo quidem labore eripnit. Pro his omnibus maximeque pro Raymundi nos incognita nobis versutia, attentius regamus, ut abbatis innocentiam vestra sollicitudo tractetur.

277 EPISTOLA CCLXXXVIII (772).

AD ANDREAM AVUNCULUM SUUM, MILITEM TEMPLE.

Infelicem exitum sacre expeditionis dolet; avunculi adventum optat

1. Litterae tue, quas novissime transmisisti, invenerant me in lectulo decubentem. Accepi, eas obvias manibus; libenter legi libenter relegi, sed libenter te vidisse. Legi in illis desiderium tuum videndi me, legi et metum tuum pro periculo terrae, quam Dominus sua presentia honoravit; pericolo civitatis, quam suo sanguine dedicavit. Vae principibus nostris (773). In terra Domini nihil boni fecerunt: in suis, ad quas velociter redierunt, incredibilem exercerent malitiam, et non compatiuntur super contritione Josephi. Potentes sunt ut faciant mala, homini autem facere nequeunt (*al. nesciunt*). Confidimus autem quia non repellit Dominus plebem suam, et hereditatem suam non derelinquet. Porro de cetera Domini faciet virtutem, et brachium suum auxiliabitur ei: ut cognoscant omnes quia bonum est sperare in Domino, quam sperare in principibus. Bene facis formicæ te comparans. Quid enim aliud quam formicæ quique terrigenæ et filii hominum sumus, rebus inutilibus atque inanibus insudantes? Quæ autem abundantia homini de universo labore sao, quo ipse laborat sub sole? Ergo ascendamus super solem, et conversatio nostra in celis sit, jam mente precedentes, quo sumus et corpore secuturi. Ibi, mihi Andrea, ibi fructus laboris tui; ibi retributio tua. Sub sole militas, sed sedenti super solem. Hic militans, inde donativa expectemus. Merces militiae nostræ non de terra, non de deorsum est. prout et ab ultimis finibus pretium ejus. Sub sole pe-

(772) Scripta anno Christi 1153.

(773) De infelici expeditione in Orientem hoc intellige. Nam ambitio, similitas, aemulatio inter christianos Principes sacrae illius expeditionis vires et coactus insregit. Ita indicat Berwardus libro secundo de Consideratione, cap. 1. Ita etiam indicaat Otto Frisingensis, testis oculatus, de Gestis Frederici, libro 3, cap. 78, ubi, post commemorationes ingentes exercitus christiani clades, subjungit. Nondum tamen ex tot et tantis attritionibus fastus inter eos regalis decoctus conqueverat. Vide *Æmulum* in Ludovicum VII, ubi agit de obsidione urbis Damas cœna, jam pene expugnatæ, nisi ambitione principum spes omnis eiusa esset. Vide etiam Siginum, de Regno Hebreorum, libro XI. Plura de causis rei infelicitate

A nuria est: super solem abundantia est. Mensuram bonam, et confertam, et coagulatam, et supereillum tem dabant in sinus nostros (*Luc. vi, 28*).

2. Desideras me videre: et de meo, ut scribis arbitrio desideris tui pendat effectus. Nam mandatum super nec meum te indicas expectare. Et quid dicam tibi? Et cupio ut venias, et timeo ne vegnas. Ita inter velle et nolle possum, coarctor e duabus; et quid eligam, ignoro. Unum, ne videlicet tuo satisfaciam desiderio, et meo pariter: si credam magis celesti de te opinionem, qua terræ ita persecessarius praedicaris, ut de tua absentia non mediocre illi desolatio inimicere credatur. Itaque quod mandare non audeo, opio tamen ut te videam antequam moriar. Tu meius id videre et cognoscere

B potes, si quo modo sine damno, et sine scandalo illius gentis venire possis. Et fieri posset quod adventus tuus omnino non esset inutilis. Foris favente Deo non cecesseris qui te sequerentur revertentem ad subvenientum Ecclesie Dei, quoniam omnis notus es et dilectus. Potest facere Deus ut et tu cum sancto patriarcha Jacob loquaris: *In baculo meo transivi Jordani istum, et ecca cum tribus firmis regredior* (*Gen. xxxii, 10*). Unum dico: si venturus es, ne tardaveris, ne forte venias, et non me invenias. Ego enim jam delibor, nec puto me longum facere super terram. Quis mihi tribuat tua, in voluntate Domini, amabilis et dulci presentia vel pauculum refrigerari, priusquam abeam? Regime scripsi (774), sicut volnisti, et gaudeo de bono testimonio quod ei perhibes. *Magistrum* et fratres vestros omnes de Templo, nec non et eos de Hospitali, per te in Domino salutamus, inclusos quoque et sanctos omnes, ad quos opportune loqui poteris, per te in Domino salutantes, eorum nos orationibus commendamus. Esto pro me ad eos. *Girardum nostrum* (775), qui in domo nostra aliquando conversatus est, et nunc, ut audivimus, episcopus factus est, et ipsam affectu magno devotissime salutamus.

278 EPISTOLA CCLXXXIX (776).

AD REGINAM JEROSOLYMORVM.

Instruil eam, quomodo se gerat, ut probæ viduæ coram Deo, et reginæ coram hominibus partes implent.

D icta in Christo filia M (777) reginae Jerosolymorum, BERNARDUS Clare-Vallis vocatus abbas, misericordiam a Deo salutari suo.

1. Miror quod a multo iam tempore non vidimus in expeditione transmarina gesta: vide in notis, ad librum secundum de Consideratione, cap. 1.

(774) Vide epistolam sequentem.

(775) An Girardus Betulehemitanus episcopus, de quo Guillelmus Tyrius initio libri xvii, ad an. 1146, et sub finem ad an. 1152? an. Sidoniensis, ibidem?

(776) Scripta anno Christi 1153.

(777) Milisendi, allis Melusinæ, filia Baldwini Jerosolymorum regis ex Latiali secundi: cui successit Fulco gener ejus, hujus Milisendis manus, qui leporum equo insectando praeeeps actus, post triduum expiravit anno 1142. Ad eandem epistola 206, 351 et 355. Ivera, ejus soror, sanguinolalis, ex Guillelmo Tyrio sub finem libri xv.

litteras tuas, non scilicet salutationes habuimus : quasi nos oblii simus antiquæ tuae erga nos devotionis quam in multis probavimus. Audivimus, fateor, nescio quæ sinistra : quæ etsi non pro certo credidimus, delunnus tamen sive veritate, sive mendacio tuam aliquatenus decolorari opinionem. Sane intervenit Andreas charissimus avunculus meus, cui in nullo decretore possumus, scripto suo nobis significauis meliora quod scilicet pacifice et mansuete te habeas, sapienter et consilio sapientium te et tua regas; fratres de Templo diligas, et familiares habeas; periculis imminentibus terræ, secundum sapientiam tibi a Deo datam, salutaribus consiliis et auxiliis provide et sapienter [al. vigilanter] occurras. Talia prorsus, talia decent opera mulierem fortē, humiliem viduam, sublimem reginam. Neque enim quia regina es, indignum tibi viduam esse, quod, si voluisses, non esses. Puto quod et gloria tibi est, præcipue inter Christianos, non minus vivere viduam, quam reginam. Illud successionis est, hoc virtutis : illud ubi ex genere, istud ex munere Dei : illud feliciter nata es, hoc viriliter nacta. Duplex honor; alter secundum saeculum, alter secundum Deum : interque a Deo. Nec parvus tibi videatur honor viduitatis, de quo Apostolus : *Honora, inquit, viduas, quae vere viduae sunt* (*I Tim. v. 3.*)

2. Habes certe penes te ipsam familiare communitorium apostolicæ iterum salutaris sententiae, quæ doceris ab eo providere bona, *non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus* (*II Cor. viii. 21*) : coram Deo, ut vidua; coram hominibus, ut regia. Attende reginam, cuius digna, indigne non possunt latere sub modo : super candelabrum suum, ut appareant omnibus. Memento viduam, cui jam non est quod velit placere viro, ut soli possit placere Deo. Beata es, si Salvatorem ponas tibi murum ad protectionem conscientiae, et antemurale ad repulsionem infamie. Beata, inquam, si veluti desolatam et viduam totam te D. o regendam commiseris. Alioquin bene nou regis, si bene non regeris. Regina Austri venit audiire sapientiam Salomonis, ut regi disceret, et sic regeret. Et ecce plus quam Salomon hic (*Matth. xii. 42*) : *Iesum loquor et hunc crucifixum.* Huic te committit regendam, huic docendam, quomodo regere debeas. Disce tanquam vidua, quod sit mitis et humilis corde (*Matth. xi. 29*) disce tanquam regia, quod judicet in justitia pauperes, et arguat in aequitate pro mansuetis terræ (*Isai. xi. 4*). Ergo cum cogitas dignitatem, attende et viduitatem : quia ut pure apud te quod sentio proferam, non potes esse

(778) Scripta anno 1152 — In quibusdam manuscriptis haec epistola ad hominum Ostiensem, nempe Hugonem, locatur post epistolam ad Praemonstratenses, quæ habetur in iisdem manuscriptis post epistolam 296. Legatus iste, de quo hic agitur, fuit Jordanus de Ursinis, in Germaniam ad Conradum imperatorem legatus anno 1151.

(779) Joannes Paparonus seu Papyrio, anno 1152, teste Joanne Hagustaldensi, prefectus in Iberianam, quatuor parva certis sedibus distribuit, genitamente in ea legi nuptiarum non assuetam plurimum correxit. » Ad id usque temporis episcopi sese mutuo

regina bona, si bona non fueris vidua. Quæris unde bona vidua æstimetur ? Ex his profecto quæ Apostolus dicit : *Si filios educavit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lavit, si tribulationem patientibus subministravit, si omne opus bonum subsecuta est* (*I Tim. v. 10*). Si haec facis, beata es, et bene tibi erit. Benedicat te Dominus ex Sion, eximia in Domino filia, et omni veneratione digna. Admonitio præmissa est; prosecutio jam a vestra dignatione exspectatur. Occasio data est : excusatio jam non admittitur, si non renovata a nostra parte familiaritas, familiaribus deinceps a vobis verbis et litteris frequenter.

1152 279 EPISTOLA CCXC.

DOMINO OSTIENSI, DE JORDANO CARDINALE (778).

B Legatum apostolicum describit, quan*s* fœda ubique vestigia reliquerit.

Pertransiit legatus vester de gente in gentem, et de regno ad populum alterum, fœda et horrenda vestigia apud nos ubique relinquens. A radice Alpium et regno Teutonicorum, per omnes peue Ecclesiæ Franciæ, et Normanniæ, et circumquaque circumiens usque Rothomagum, vir aspositioles replevit, non Evangelio, sed sacrilegio. Turpia fertur ubique commisso; spolia ecclesiæ asportasse : formosulos pueros in ecclesiasticis honoribus, ubi potuit, promovisse; ubi non potuit, voluisse. Multi se redeuerunt, ne veniret ad eos : ad quos perverdice non potuit, exegit et extorsit per nuntios. In scholis, in curiis, in triuibus, fabulam se ipsum fecit. Sæculares, religiosi, omnes male loquuntur de eo : pauperes, et monachi, et clerici conqueruntur de eo. Homines quoque sue professionis, ipsi sunt qui magis exhorrent et famam ejus, et vitam. Hoc testimonium habet et ab his qui intus, et ab his qui foris sunt. Non sic dominus Joannes Paparonis (779), non sic : cuius laus est in Ecclesia, quippe honocificantis ubique miuisterium suum. Legite litteras has domino meo. Ipse viderit, quid de tali homine faciendum sit : ego liberavi animam meam. Deo tamen præcipitatione qua soleo : *Bonum est ei si purget ipse curiam suam, et sic liberet conscientiam suam.* Decreveram ista facere : sed venerabilis Prior Montis-Dei (780) ad hoc me impulit, et animavit ut scriberem. Et scitote minus me dixisse, quam publice prædicatur.

EPISTOLA CCXCI.

C AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM, PRO ECCLESIA SANCTI EUGENDI JURENSIS (781).

Sancti Eugendi nobile monasterium, olim divitiis

consecrabant, ex Giraldo in top. Hibernia, cap. 17.

(780) Gervasius tunc prior erat Montis-Dei, quæ Carthusia est diocesis Remensis, ab Odone Sancti Remigi abbate fundata anno 1136. Apparet autem ex hoc loco, Gervasum Bernardo, uti et locum acceptum fuisse. Nec tamen putes eum esse auctoritem epistole ad Fratres de Monte Dei, de qua in l. 3.

(781) Augencium veteres appellabant, qui sanctus albus fuit insignis monasterii Condatisensis, a S. Remano in Jurensibus jugis constructi, eique nomen S. Eugendi dedit, postea in S. Claudiu mutatum, diocesis Lugdunensis.

et religione famosum, si vera sunt quæ dicuntur, prope interitum est. Nec decredeoda omnia. Domos vicinas nobis, vobis notas, pertinentes ad ipsum, partim jam destructas, partim in dies destrui cernimus, et dolemus. Quæ in membris videmus, hæc et his graviora de capite fama nuntiante perceperimus. Sed numquid debo ego nunc malorum vobis, quorum non est numerus, retezere narrationem? Lator præsentium monachus prefati monasterii, et Archegandus Prior, homo nobis ab antiquo pro sua honestate et religione dilectus, poterunt vobis intimare quæ plenius nerunt, etsi non omnia: quis eom hoc posset? Tot et tanta pro certo, quæ apostolicam securim, etsi dissimulanter, etsi dormitantem, mirum si non surgere et ferire compellant. Ego liberavi animam meam: sed uon sufficit, nisi et monasterium liberetur. In manibus vestris mors et vita illius.

280 EPISTOLA CCXCI.

AD QUENDAM SECULAREM (782).

Persiringit eum, quod Petrum, cognatum suum; a proposito vitae religiosæ abstrahere conatus sit.

1. Etsi ignotus nobis facie, sed non fama. Ipsa referente didicimus quod sis homo sapiens, et secundum saeculum honoratus. Voluit autem dilectus filius meus Petrus, cui et notior, et familiarior sanguinis affinitate videris, ut tibi scriberem, imo rescriberem. Tu enim scripseras illi, et utinam ut te deuinet, et illi expediret, Non sic fecisti. Novum Christi militem ausus es dehortari a servitio Domini sui. Dico tibi, est qui querat et judiceat. Non sufficiebant tibi peccata tua, nisi te et alienis involveares; et rursum ad peccata, quod in te fuit, pœnitentem juvenem revocares; et sic secundum duritiam tuam et eorū impenitentiam thesanizares tibi iram in die iræ? Quasi non satis cum per se tentet diabolus, nisi tu juveris illum, homo christianus, dux ejus, et notus ejus. Tu quidem illi serpente alterum, sed non tibi ille alteram Eym exhibuit. Tuis impulsus est manibus, sed non eversus: fundatus est enim supra firmam petram.

2. Verumtamen non reddimus tibi vicem, sed vincit nos in horro malum, orantes pro te, optantes tibi meliora, et meliora scribentes. Primo quidem quia sapiens diceris, ut quod diceris, verius sis, mitto te ad virum sapientem, qui ait: *Noli prohibere eum qui potest bene facere; si vales et ipse, bene fue* (Prov. iii, 27). Habes tempus faciendi. Sed quādū habiturus? Quantulum superest vitæ tibi,

(782) Et quidem uxoratum, ex fine epistolæ. Fall codex Vaticanus n. 663, in quo inscribitur, *Petro abbati de Cella, ad quem epistola sequens.*

(783) Scripta circa annum 1150. — Notior Petrus Cellensis a Cella monasterio suburbio Tricassia, quam a Sancti Remigii abbatis aut ecclæsia Carnutensi, quibus etiam præfuit. Binas scriptas litteras ad Caziacenses, quæ sunt libri secundi epistole 14 et 15, nullas de hoc monacho, cui nomen Adamo fuisse intelligitur ex duabus litteris, a Nicolao Ciara Veneri ejus nomine ad Petrum nostrum, id est Cellensem, scriptis, qui Petrum de reformato mo-

A præserlim jam senesce: tū? Vapor est ad modicum parens, et deinceps exterminabitur. Si sapi, non veniet super te illa maledictio: *Vidi stultum firma radice, et statim maledixi pulchritudini ejus* (Job, v, 3). Pulchre stultum pseudosapientem verus Sapiens appellavit, sciens sapientiam hujus mundi stultitiam esse apud Deum (I Cor. iii, 19). O utinam saperes, et intelligeres, ac novissimum provideres! (Deut. xxii, 29). Saperes quæ Dei sunt, intelligeres quæ mundi sunt, provideres quæ inferni sunt! Profecto inferna horrees, superna appeteres, quæ sunt ad manum [al ad malum] contemneres. Multa suggesterit animus, imo spiritus, loqui tibi de salute animæ tue; sed donec rescripto noverim tuo qualiter ista accēperis, non adjiciam ultra, ne siam onerosus, enī de cetero volo esse amicus, et adjutor, si volueris, ad salutem. Dillectam nobis in Christo uxorem tuam per te, licet immeritam, salutamus.

EPISTOLA CCXCHI.

PETRO ABBATI DE CELLA (783), PRO MONACHO CAZIA-CENSI, QUI AD CLARAM-VALLEM TRANSIERAT.

Unde mihi scriptis, ita respondeo vobis. Molestiam domini Caziacensis nulli arbitror mol-si-torem esse quani mihi. Sed puto vos non latere, voluntate et præcepto ipsius jam ex longo illum monachum factum nostrum; et mihi ipsum obedientiam promisso, et me eum illius suscepisse. Quoties ex tunc volentem venire repuli, veniente remisi, recordari facile non est. Taudem modo veniens, me nolente remansi, et nullo modo ei persuadere redditum potui. 281 Dicebat autem quia si nos em̄ projiceremus, iturum se longius, et nullatenus redditum. Sed nec sic assensum meum habens, imo et contra consilium meum intravit. A quo utique introita salva conscientia eum prohibere non potuit, nec projicere possum, utpote, ut dixi, jam olim in meam receptionem curam, et de quo redditurus sum rationem. Diu, fateor, periculum hoc conscientiæ meæ dissimulaveram propter molestiam boni illius hominis: et adhuc dissimulasset, si meo iste consilio quoquāmodo acquiescere voluisset. Quæ cum ita sint, vestrū est consolari hominem, delinire tristitiam ejus, excusatum me habere de tam rationabili causa. Postremo ipse quoque, ut scitis, in pendulo est, et saepē cogitavit relinquere demum suam (784). Quod si vellet nunc effectui mancipare, ego non proliberem, pro eo quod in ea non sine magna auxiliātate versetur.

nasterio laudat epistola 25. Hic est Petrus, qui Bernardi memoriam, et sententiam de B. Mariæ Conceptione vindicavit adversus alterius Nicolai insultus, ex notis ad epistolam 174. Bernardi alumnū se dicit in libri noni epistola 8 ad capitulum Cisterciense. De Caziacono supra ad epistolam 263.

(784) Huc specialib[us] i[n] epistola 15 Petri Cellensis ad Caziacenses. «Quandiu patrem vestrū, imo nosrū, vobissem relinere poteritis, aliū ne cogitatis. » Id intelligendum de Simone qui tandem mortuo Bernardo in Claram-Vallm se recepit, supra ad epistolam 263.

EPISTOLA CCXCIV (785).

O AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM, PRO EPISCOPO
CENOMANNENSE.

*Episcopum Cenomanensem, et alios Pontifici com-
mendat.*

Adest episcopus Cenomanensis (786). Ipse est, si nescitis, de cuius veritate et honestate nullus dubitat, nisi qui bene non novit hominem. Mihi quidem ab incunte juventute sua notus et dilectus est, tam pro numeratis virtutibus, quam pro aliis bonis moribus suis. Si quid aliud Paternitali vestre de eo insursum est, aut ego fallor, aut ille mentitus est in sapientia suum. Audite eum, et cum plenitudine gratiae vestre remittite. Deceptus sum enim, si bene non fuerit collata. Abbas Windocenensis, qui specialiter vester est (787), regamus ut et ipse speciale inveniat gratiam, et rationabilis ejus petitio haud difficilem assequi mereatur effectum. Dominus Andegavensis mitit nuntium suum, et per se et per nos aliquid potens. Exaudiatur et ipse pro justitia sua, et non exaudiatur contra eum susurro mendax. Dignum est enim ut qui omnibus vivitis, omnibus pro meritis valeatis.

EPISTOLA CCXCV.

O DOMINO HENRICO CARDINALI (788), PRO EODEM
EPISCOPO,

Sic ubi, quasi mihi scribo, et hoc quoties tibi scribo. Ubi enim tu es, me esse confido, quippe quem tangam me ipsam diligo. Si me tu aequo diligis, imo quia diligis, vide ne dominus Cenomanensis ex te (quod in te est) in aliquo redeat contristatus. Alioquin ego contristarer in homine quem salvis pro sua honestate diligo, et a te diligi, velo,

(783) Scripta circa eundem annum.

(786) Guillelmus de Passavant, ex archidiacono Remensi episcopus Cenomanensis, quam religiosæ vite tuerit, docent ejus acta in tomo tertio veterum Analectorum, a pag. 357.

(787) Ita supra de Odone abbate Sancti-Dionysii : « Ad huc et is, et illa ecclesia specialis vestra est, » nimisrum quod abbatia et Dionysiana, et Windocenensis, et tunc praeret Robertus, sint proxime sub potestate et jure pontificis Romani.

(788) Scripta circa annum 1150. — Alias, *Domino Henrico cardinali*. De eo Eraldus in libro primo de Vita Bernardi, ejus apud Clarain-Valem monachus inerit Henricus, tunc cardinalis ipsius Sangitorum Nerei et Achillei. Epistola ejus exstat in tomo tertio Bibliothecæ Cisterciensis, pag. 239, de legitima electione Alexandri III.

(789) Scilicet Ilugoni. Vide epistolæ 287, 290.

(790) Post hanc epistolam in manuscriptis haud paucis locantur epistole 239 ad Praemoustratenses, 290 ad episcopum Ostiensem, et 311 (que modo 374) ad monachos Hibernenses, iu qua Bernardi epistolæ olim desinebant.

(791) Goidoni, ad quem epistola 398.

(792) Scripta anno Christi 1151.

(793) Hic ille Nicolaus, quem tanti fecit Petrus abbas Cluniacensis, ut videre est in epistolis ejus, ex monacho Arremarensi factus Cisterciensis, et Bernardi notarius. Valebat enim stilo, et ipsum taatam Bernardum exprimebat. Epistole ejus exstant in editione Coloniensi Bibliotheca Patrum, edente Joanne Picardo Victorino Parisiensi. Sed

EPISTOLA CCXCVI.

DOMINO OSTIENSI (789), PRO EODEM.

Quidam clericus dicitur aures domini mei circumvenisse, aliquid contra episcopum suum, et nostrum amicum pro sua cupiditate molitus. Si mei cura est vobis, imo justitia Dei, date operam, ut nihil lucretur de suo meudacio susurro malignus, nec laedatur in aliquo innocens episcopus, et fidelis amicus (790).

EPISTOLA CCXCVII.

ABBATI ARREMARENSI (791).

Monachum apostamatam paenitentem recipi petit. Lator præsentium, ad peccationem nostram fiduciam susceptus in consortium vestrum, stultitia et levitatem sua rejecto habitu sancto a vobis exiit. Sed quia dactus paenitentia, ut videtur, redire cupit, et se iterum recipi humiliiter petit, petimus et nos ut iterum recipiatur, paenitentique, amore Dei et nostro, introitus et habitus non negetur.

1152 EPISTOLA CCXCVIII (792).

AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM.

Nicolaus notarii fraudes et imposturas detectit.

Nicolaus ille (793) exiit a nobis, quia non erat ex nobis : exiit autem sœda post se reliquias vestigia. Et ego longe ante hominem neveram ; sed exspectabam ut aut Deus eum converteret, aut instar Iudei ipse se proderet : quod et factum est. Præter libres, denarios, et aureos multos, in ipso exitu ejus inventa sunt super eum sigilla tria, unum ejus proprium, alterum Prioris, tertium nostrum ipsamque non antiquum, sed novellum : quod ei ob ipsius dolos et furiavas subrepentes mutare nuper coactus

homo versipellis, et pelle sub cyne aliquandiu mentem tegens lupinam, tandem prodidit hypocrisia suam. Nam sigillo Bernardi noui semel abusus, et reprehensus falsarius, fugam arripuit : ut non sine causa alias ad Eugenium scriperit Bernardus, periclitatum se in falsis fratribus, epist. 284. Profugisse in Angliam communiter tradunt ex occasione ejusdem Nicolai S. Albani in Anglia monachi, qui S. Bernardi jani et vivis erepti sententiam de Conceptione B. Virginis impugnavit. At cum Petrus Cellensis, qui S. Doctoris causam tuendam suscepit, epistola 23 libri vi, et epistola 9 libri ix, istum Angliam vocet, euaneque sibi ex istis duntaxat Scriptorum velitationis notum et amicunum indicet; illam autem Gallum, et Petro Cellensi familiariter notum et charissimum esse constet ex epistolis ultra citroque ad invicem missis ; alium ab illo esse satendum est ; ut interim taceam quod stilus ejus non sit tam mordax, sed urbanior, quam ut in Petrum Cellensem tam pelulanter se gesserit, ut ipse Petrus conqueritur passim de Nicolao Angelio epistola 9 libri ix, et ex ipsius Angeli epistola, quæ ipsam præcedit, legenti innotescit. Ceterum Nicolans ex monasterio Arremarensi ad Claræ-Vallensem transit absente Bernardo, anno circiter 1146, certe Eugenio in Pontificem assumpto, ut patet ex epistola 7 quam ad Claræ-Vallensem nondum admissus scripsit. Fugit vero anno circiter 1151, nimisrum post electionem Gratianopolitanam, de qua supra in notis ad epistolam 270, siquidem epistola 389 S. Bernardi ubi de illa agitur, subscriptissime reperitur. Plura de eo in Præfatione ad tomum III.

fuerant. Hoc enim est quod vobis tacito nomine A scripsisse me memini (794) : quia videlicet periclitati sumus in falsis fratribus. Quis possit discere, ad quam multas personas sub nomine meo, me ignorantem, quem voluit, scripsit? Quis mihi det ut ipsa curia vestra ad purum purgetur face mendaciorum ejus? Quis mihi det ut vel eorum innocentia, qui in eum sunt, satis valeat excusari apud circumventos et praeventos impudentissimis ejus mendaciis? Vobis quoque aliquoties in eadem falsoitate scripsisse, et non semel, partim convictus, partim et confessus est. De turpitudinibus ejus, quibus terra sordet, et factae sunt omnibus in parabolam, supersedeo polluere labia mea, et vestras ances. Si ad vos venerit (vani) hoc gloriatur, et amicos se habere confidit in curia, mementote Arnaldi de Brixia, quia esse plus quam Arnaldus hic. Nullus perpetua dignior inclusione, nihil ci perpetuo silentio justins.

EPISTOLA CCXCIX.

COMITI ENGOLISMENSI, PRO FRATRIBUS DE BUXIA (795).

Queritur de gravi exactione suis a comite imposta.

Nolite mirari, si gravis nobis videtur tam grandis redditus, qui de terra illa Buxiae a fratribus nostris exigitur, quia tale aliquid non consuevimus. ~~SSC~~ Nam multas fecimus abbatias, et nulla illarum tali subjacet exactioni. Sed quia vos ita vultis, et Deus plus acceptat voluntarium bonum, quam coactum, sustinemus juxta conventionem, quam fratres nostri vobiscum fecerunt, donec Deus meliorcm vobis insipiat voluntatem, quod non diffidimus. De cætero diligite eos, fovete, defendite, manutene: quia tunc securius stabilis ante tribunal Christi, si pauperes ejus habueritis vestri dilectores, et pro vobis intercessores.

(794) Epistola 284.

(795) Scripta circa annum 1150. — In editione prima Lugdunensi anni 1494 legitur, *Comiti Angelberto* (an is de quo epistola 123?) *pro fratribus de Bruxio*. In alia anni 1530, *Comiti Engelberto pro fratribus de Brixia*. In editione item Lugdunensi anni 1520, et sequentibus praeter unam, *Comiti Engolismensi pro fratribus de Buxia*. Hanc lectionem preferunt saeculi nostri auctores, asserentes, Guillimum, cognomento Sectorem-ferri, comitem Engolismensem, Cisterciensibus locum concessisse anno 1143 in villa Buxia, ubi situm Benedictinorum cœnobium S. Amantii, ab Arnaldo comite saculo decimo constructum. Sed cum de concessione loci Cisterciensibus facta isti reclamarent, Bernardum pacis studio locum cessisse anno 1153: tali quidem conditione, ait Picardus, quod sexaginta marcas argenti monachis Clarae-Vallensis propter ædificia et cætera ab eisdem loco acquisita monachi S. Amantii redderent. Scripsit itaque Bernardus hoc modo: « In nomine Domini. Ego Bernardus Clarae-Vallensis vocatus abbas, notum volo esse, quod locum de Buxia, et quidquid in eo habemus, ex dono comitis Engolismensis, et Petri Austensii, ecclesiæ Sancti-Amantii concessimus. Teste fuerunt dominus Hugo Engolismensis episcopus, dominus Godefridus Lingoneus episcopus, Janus abbas de Coro, frater quoque Philippus Prior noster, et frater Gerardus, et frater Gaufridus, monachi dominus

EPISTOLA CCC.
BLESENSI COMITISSE (796).

Solatur comitiscam, filii delicta per octatam excusans, et melioris frugis spem faciens; unde blande potius et leniter quam aspere tracandum monet.

Si quando in vos filius vester visus est excessisse, dolimus; et dolemus non minus excessum filii, quam matris injuriam: quod tamen et ipsum excusabile est in adolescente filio. Nempe delicta juvenutis, ipsa, quem commisit, excusat aetas proclivior. An nescitis quia prout sunt sensus hominis, et cogitationes in malum ab adolescentia? (*Gen. viii, 21.*) Confidendum mutatum iri in rælius, patris meritis et eleemosynis (797). Propterea insistendum magis, magisque votis et precibus ad Deum pro eo: quia etsi ille minus interdum, quam debuit, se filiale exhibuit, mater tamen pro suis visceribus maternum deserere non debet, sed nec valet affectum. *Nunquid potest mater obliuisci filii uteri sui? Et si illa, inguit, oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui* (*Isai. XLIX, 15.*). Oremus et ploramus coram Domino, ut Deus tamæ indolis juvenem, probitatis paternæ imitatorem (quod non diffidimus) sua faciat prelata. Agendum cani eo in spiritu lenitatis, blundisque consequisi: quia sic melius ad bona opera provocabitur, quam si irritationibus et increpationibus exasperetur. Ita sane de ejus cita letaque mutatione posse testificari confidimus cor vestrum et nostrum pariter. Quidni ego totis eniâ visceribus quotidie se ipso fieri meliorem? Utinam qualem inveni in me, talem semper in omnes inveniam. Quid enim, quantum ad nos, nequam volui. et non reui? Retribuat illi Dominus. Ceterum pro vobis, sicut saepe petistis, saepe, prout oportet, et monui, et monebo.

nostræ. Actum apud Claram-Vallæ anno ab Incarnatione Domini 1153. » Ita Picardus, ex schedis ipsius monasterii Sancti Amanti.

(796) Scripta circa annum 1152. — Non vana spe, aut potius vaticatio Bernardus videtur Comitissam solatus. Nam quatuor eam filios Theobaldo Magno comiti Campanie genuisse reperio, Henricum comitem Bleensem, qui patri successit anno 1151; Theobaldum dapiferum Ludovici Junioris, ac postea Philippi Augusti regum, quo in munere successit Radulfo comiti Viromanducorum, Stephanum Sacram-Caesarem, postea Cartusianum; itemque Guillermum, de quo supra epistola 271, cui iam tum puer ad dignitates Ecclesie promovendo Bernardus operam suam retusulat. Bernardus hac in epistola agere videtur de Henrico primogenito ad quem epistola 279, qui ex Syria redux, ei paternæ potentiae successione intumescens, in quosdam excessus etatis fervore atripiebatur. Inter quos a Sancto inmemoratur, epistola 376, quod et maledictos nondinas cum Roberto Regis fratre post festa paschalia statuisset, et ut monachini invicem congregenderentur. Is tamen Bernardi menitis et piae motris lacrymis brevi illa resipuit, ut ab illius eti scriptoribus inter illustres viros referri meruerit.

(797) Nempe Theobaldi Magni, de quo supra in notis ad epistolam 37: cuius eleemosynas et beneficia prædicat Vita non solum Bernardi sed etiam Norberti et aliorum; item nova hic epistola 416.

PISTOLA CCCI (798).

BANCTÆ SOLORUM IMPERATORIS HISPANIAE (799).
Controversione, ex receptione cuiusdam monasterii
inter suos et alios quosdam Religiosos natam,
ejus opera sepius cupit.

4. Quid factum est de receptione Tholdanos monasterii, sciat per me non esse factum, utpote absentem et ignorantem quid fieret. Factum autem per nos non nego, consilio tamen multorum Religiosorum, episcopi connivencia et assensu, nobilis quoque dominæ, quæ locum illum in propria possessione fundavit, petitione et voluntate, publice, ut acceperimus, et nihil in abscondito factum. Existimabant autem se libere posse suscipere locum, quem in Dei libertate, et sine alterius ecclesie subjectione fundatum, ipsa que fundaverat asserebat; et privilegia, ut aiunt, præ nimbis erant. Cæterum quia Carracetenses (al Carracenses) fratres factam sibi in hoc injuriam, ut scribitis, conquerantur, nec audientes Salomonem, qui ait. **Noli prohibere eum qui bene sult fecere; si potes, et ipse bene fac** Prov. iii. 27, nobis in tam sancto opere conuicuerunt: et quoniam servos Dei non oportet litigare (II Tim. ii. 24), consiliis nobis fuit ad vestrum potissimum consil'um causam remittere, ut vestra auctoritate et opera omnis inepita et injusta, ut aiunt, calumnia conquiescat; et Ordo in domo Dei receptus, ad ejus gloriam et vestram ipsius salutem deinceps in pace permaneat.

(798) Scripta circa annum 1149.

(799) **Alfonsi** scilicet, cognomene Boni, Castellæ et Leonensis regis seu imperatoris: nam hoc titulo donari amabant tune temporis illi reges. Sancia hoc in S. Bernardum mire propensa, assecutorem Cisterciensis Ordinis in diocesi Palentina, Sancti-Petri de Spina appellatum, condidit anno 1147, colonia a Bernardo transmissa, duce ejus fratre Nivardo. Nec multo post monachi nigri cenobii de Toldanos in regno Legionensi, ab Elvira infantissa recens fundati, Carracetensem, quibus suberant, jugum dependentes, Cisterciensibus se subdiderunt. Statim Carracetenses reclamavere, implorata Sancia apud Bernardum auctoritate. Quid vero inde secutum sit, discimus ex veteri instrumento, quod prolixi Manucrips in Annalibus ad annum 1148, cap. 8, in quo inter cetera sic legitur: « Post decepsum D. Florientii abbatis, iste Ferdinandus abbas de Toldanos Carracetensem ecclesiam gratis odie habuit, et ei repellis, et continuacione duclus ad Claræ-Vallensem ecclesiam se contulit. Quod regina donna Sancia, quæ Carracetense monasterium affectuose dilexit, moleste ferebat, Claræ-Vallensi abbati et conventui litteras direxit, ne predictum abbatem illicenter recipient. Claræ-Vallensis abbas Regmæ preces exadiuit, abbatem Ferdinandum recipere voluit, nisi a Carracetensi ecclesia ut recipiatur licetiam impetraret. Quam cum impetrare non posset, nec Claræ-Vallensi, nec Carracetensi ecclesie aliquandiu obedivit. » Hec ibi, letid tamen coenobium post plures annos jugum Cisterciensium subiit.

(800) Ex hoc loco scriptores Cistercienses recte colligunt, Nivardum, Bernardi gerimur natu ministrum, a sancto fratre suo in Hispaniam missum ad decubendum coloniam in predictum Spinense monasterium. Vide epistolæ 372 et 373. Idem etiam eodem tempore natus fuerat in Neustria: ad ordinem in huncas Bajocensis novum coenobium in

A 2. Nam et frater Nicolaus (800), qui multum gratulatur de vobis, satis in hoc de vobis considerare monuit tum propter vestram erga nos specialem devotionem, tum etiam propter bonam, quam audivit a vobis, de hoc ipso promissionem. Si autem vestris (quod non credimus) salutaribus monitis aut consilis contradictores illi acquiescere nolunt, tunc duorum judicio episcoporum, ad quos duo illa loca jure parochiali pertinere noscuntur, omnis inter eos controversia terminetur: quodque ab eis judicatum sive constitutum concorditer fuerit, vestrum erit ratum habere, et de cæstere firmiter manutenero. Si timetis Deum, non patiemini impediri tantum bouum, nec bovam illam mulierem frustrari a desiderio suo, nec fratres illos suæ devotionis privari fructu, nec Deum denique tam accepto sibi reformati ordinis sacrificio defraudari (801). Obsecramus vos et pro novella vestra plantatione, illos loquer de Spina, ut cis visceris misericordiæ exhibeatis, quatenus vestro beneficio sustentati, in servitio Dei et suo ordine perseverent.

PISTOLA CCCII.

LEGATIS APOSTOLICIS, PRO ARCHIEPISCOPO MOGENTINO (802).

Causam archiep. ab adversariis gravati commendat.

Dominis et patribus reverendis, apostolicæ Sedis LEGATIS, puer Sanctitatis eorum BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, per omnia Deo placere, et

loco Soleopera seu Soleuvria dicto, qui locus situs est haud procul ab oppido Virio. Robertus, Heirensis filius, « Bernardo abbati Clarae-Vallensi, et ecclesie beate Marie de Soleuvria. » tradidit habitationem suam Fago-Pendentii vicinam, circiter annum 1146. Algarus vero Constantiensis episcopus confirmat donationem, a quodam Willemo Silvano, « Deo, et beata Maria de Soleuvria, et fratribus ibidem Deo servientibus factam in manu Nivardi, fratris domini Bernardi Clarae-Vallensis abbatis. » Quo ex loco inferunt, Nivardum tunc istius cenobii fuisse abbatem. Padio post, id est anno 1150, idem monasterium ob loci exiguitatem et incommoda translatum est in Vallem-Richerii, quæ de feodo ecclesie Bajocensis et parochia erat, Solopera in dominium Bajocensis episcopi, sicut antea fuerat, resignata, cum consensu Beraardi abbatis. Exstant in Neustria pia Philippi episcopi Bajocensis litteræ de conventione, quæ inter eum, « et abbatem Thomam de Valle-Richerii facta est de loco, qui Solopera vocatur, in quo prius ejus abbatia erat, » communitato cum Valia-Richerii, quem locum Philippus episcopus ei concessis, sicut abbas de Mortuo-Mari antea ab ipso accepérat. Hugo Rothomagensis annis 1150 Thomas abbati Vallis-Richerii successit Rogerius, qui loci istius seenundus abbas in epitaphio suo dicitur.

(801) Lambertus Campester editionis anni 1520 auctor, hic ad marginem nota, mentionem reformationis fuisse tempore Bernardi

(802) Scripta anno Coristi 1153 — De ista legatione ita Baroanus ad annum 1153 « Eodem anno, » inquit, « decemnunt ab Eugenio papa legatio in Germaniam ad judicandum episcopum Moguntinum. Fuerunt electi ad hoc munus obeyendum Bernardus presbyter et Gregorius diaconus, a eis Bernardus quidem ex priore monasterii Lateranensis Canonicus regularis ab Eugenio presbyter cardinalis tituli

grates fructuose sue legationis manipulos reportare.

Etsi corpore remoti, sed affectu et bona voluntate vobis appropiavimus, optantes et orantes dirigi actus et studia vestra ad omne quod decet et expedit. Inde est quod audientes miserandum illum archiepiscopum Mogontinensem, vocatum ad vestram praesentiam ibique responsorum adversariis suis, ausi sumus vestram pro eo interpellare bonitatem. In hac enim credimus honorificari ministerium vestrum, si, quatenus salva justitia lieet, parieti inclinato et maceriae depulsæ humeros vestræ auctoritatis supponitis; nec calamum quassatum conteri, nec liquum fumigans (quod in vobis est) extingui permittatis. Sentiat, obsecramus, sibi profuisse et precem nostram, et suam simplicitatem, ob quam fertur a falsis fratribus circumventus potius, quam inventus in aliquo dignus depositionis.

EPISTOLA CCCIII.

LUDOVICO JUNIORI REGI FRANCORUM.

Quid agendum regi causa cuiusdam de Britanuia adulteri et excommunicati

Si homo ille de Britanuia dimittere vellet adulteram, ut posset solvi a paternis vinculo quo teneatur, et illa paternam hereditatem suam secundum divisionem suam, quam fecit cum fratre suo, a vobis requireret, etsi hoc ipso iudigna, non esset forsitan recusandum, **¶ 85** ut proinde potentis viri servitium et auxilium haberetis. Alioquin non est consilium humili fidelis vestri concedi ulti tenus aut terram extraneo, aut vestri favorem dominii excommunicate et incestuoso: ne (quod Deus avertat) quandoque et vos audiatis, Si videbas furem, currebas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas (*Psalm. XLIX, 18*). Nec tamen verbum præcipitanter, et quasi ex abrupto rumpere consuluerim. Agendum autem per fidem et prudentem nuntium, quatenus, si fieri potest, inducetur, et tempus redimatur. Quod si et hoc ille renuerit, et maligni maluerit; fidendum in Domino quia non prævolebit: quoniam quidem justitia, quia cum rege est, erit

S. Clementis creatus anno 1145. Gregorius vero is esse creditur, qui anno 1137 ab Innocentio factus est cardinalis tituli S. Angeli. Conradus episcopus, qui centum annis postea scripsit Chronicon Mogontiacum, Henricum depositum tradit, omnemque culpan rejecit in Arnoldum quemdam episcopi proditorem; Dodechinus in Appendix ad Mariana, in Canonicos; eterque in Legatos pecunia corruptos, suscepit Arnaldo Cancellario. Otto nihilominus Frisingensis, de Vita Friderici, lib. II, cap. 9, qui praesens aderat, juste depositum assertit « Rex, » inquit. Proximam Pentecosten Wormatia ferians, Henricum Moguntiae sedis archiepiscopum, virum pro defensione Ecclesias frequenter correptum, nec correctum, per eosdem cardinales depositum, » etc. Videat Lector utri assentiendum sit scriptori superari, an oculato, docto, et sicero. Cerie quod addit Conradus, brevi post tempore ambos carnales morte pudenda interisse, erroris arguitur, nam Otto ibidem assertu eos diu supervixisse, et Bernardum via legatione itidem in Germania perfunctum esse sub Adriano IV in comperto sit. Utut sit, Henricus depositus in Saxoniam accedens, non multo post in eoc-

B pro rege. Nescio autem an episcopus (803) ad hoc conveniens, satisque idoneus sit non quia fidelis non sit, et quidem fidelissimus sed quia odit illam, nec suum, ut viceror, consilium credet ei Ipse tamen paratus est pro vestra voluntate ad omne, quod cum Dei voluntate facere poterit. Si quid est quod quasi ex parte mea vobis secreti suggerat, a me Hoc illud acceperisse sciatis, et tanquam ex ore meo id accipiat. Homo est enim quem multum diligo, et satis credo ei: vosque illi, ni fallor, credere quod volueritis, secure potestis.

EPISTOLA CCCIV (804).

EIDEM.

Gaudet valetudinem suam regi esse curæ; Robertum regis germanum commendat.

In litteris, quas misit Dignatio vestra, laetificasti animam meam: laetificet vos ipse, qui in causa est, Deus. Quis sum ego, aut quæ dominus patris mei, ut de morte, vel vita mea Majestas regia cogitet? Et nunc quia tanti habitus sum, ut de meo esse scire curetis, sciatis me aliquantulum convalusse (803), et, ut me sentio mortis interim ereptum periculo, debilem tamen, et debilem valde. De cætero scire nos volo, dominum Robertum (806), germanum vestrum, dignanter nos et devote satis visitasse in infirmitate nostra, sed et sic locutum in auribus nosciris, ut gaudium vobis et spem de se meliorem reliquerii. Diligite eum; quia si dictis facta compenset, complacabit verbis in illo: et, si dignum judicatis, sciat vobis placere quod nostro ei bonorum consilii de cætero acquieturum promisit. Sigillum non erat ad manum, sed qui legit, agnoscat stilum, quia ipse dictavi (807).

EPISTOLA CCCV (808).

AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM

Episcopum Belvacensem a Romano itinere justis ex causis detentum. Itaque causam ejus Pontificis consilio totam committit.

Filius vester ille Belvacensis (869) (quem dicerem et nostrum, nisi insolentiam redoleret) appellatus ad vestram praesentiam veniebat, et libens, utpote de nobilio Cisterciensi diem extremum pie et feliciter clausit. Vide Serarium de Rebus Moguntinis lib. V, et Baronium ad annum 1133. Ad eundem Henricum est epistola 365

(803) Porsa Joannes, Aletensis seu Sancti-Maclovii episcopus ex monacho Ordinis Cisterciensis, ad quem plures epistolæ Patri Cellensis, lib. I epistole 15 sequentes.

(804) Scripta eodem anno

(805) Vide epistolam 307, n. 2.

(806) Vide epistolæ 222, 224, 376.

(807) Id est, scripti; ut ex ipsis verbis intelligitur: quo sensu etiam alii in epistolis hoc verbum suavitur, in epistola 35, n. 4, et in epistolis 307, 310. Differt tamen dictu scribo in epistola 89, et 90, n. 4.

(808) Scripta anno Christi 1153.

(809) Henricus, Ludovici Junioris germanus, de quo epistola 278. Confer epistolam 307. « Nosrum » dicit Bernardus, itemque in epistola sequente « frater vester: » nam Henricus monachus Claræ-Vallensis fuerat, ut in Vita libro IV, n. 15. Vide notas ad epistolam 307.

sua iustitia securus, et de vestro paterno favore non dubius. Sed obstisti ego, et vix cum potui retinere, quippe cupidum videndi faciem vestram. Quod autem retinere volui, cum multæ occurrerent cause, illud præcipuum fuit, quod de vestra dubitativa voluntate. Deinde præter alias incommoditates non paucas, quæ obviare videbatur, ipso et frater suus Rex non ambulant in uno spiritu, et non erat satis tutum diu absentari a suis. Ncio a me quereris ejus sit culpa: non est meuni inculpare quemquam. Sufficit mihi excusare episcopum. Quidquid humiliatis, quidquid obsequii pro sua persona potuit, vidimus exhibentem, **286** et nihil proficiens. Scio te tamen, quidquid timeat, quidquid accidere temet, sine mora venturum, ubi vobis placitorum exgovernit Persona ejus, et causa ejus in manu vestra. Nec enim in sibi credito ita agit, vel ita conversatur, ut se tali indignum putet prærogativa. Itaque pro se direxit istum, sciens quod ad patrem dirigeret. Scire placet quid injunctum sit ei? Nihil ex injuncto agere, sed totum committere vestro consilio, de quo totus videntur ipse. Nempe fiduciam habet, nou modo judicari causam suam a vobis, sed juvari, sed foreri, sed manuteneri. Si placet eam committere domino Remensi archiepiscopo, maturum posse sortiri finem Domino auxiliante confidimus, si tamen aprielandi suffugium parti utriusque subtrahatur.

EPISTOLA CCCVI (810).

BONIMO OSTIENSI (811) PRO ELECTIONE ABBATIS
TEROLDI DE TRIBUS-FONTIBUS

Purgat se uersus caluniam Hugonis episcopi Ostiensis, qui promotionem Tarditi in abbatem Trium-Fontium indigne ferebat: nam alium ipse, Nicolaum scilicet, designaverat. Roberti electio-
nem in novi monasterii abbatem circusul.

1. Pie nascendo a scandalis (*Math.*, xvii, 8). Ego vos scandalo? ego uox scandalo sum? Quis hoc crederet posse conligere, nisi cui nota non esset nostra uanitatis, nostra mutua charitas, et quomodo in domo Dei amiculavimus cum concepsu? Subita et dolenda mihi sentatio! Qui me portabat, nunc parat opprimere; qui me defensabat, nunc terret minis, blasphemus haec est, arguit prævaricationis! Protoplasti super gravi et singulari peccato confessionem requisiti sunt (*Gen.* iii): Nidivit ad pœnitentiam expectati sunt (*Jon.* iii). Sodomitæ non de auditu, sed magis de visu puniti sunt (*Gen.* xix): Meum eu differentias, quo contemptibilius actum est. Non sum reputatus qui poserer ad rationem, qui invitaver ad satisfactionem, qui cau-

(810) Scripta anno Christi 1151.

(811) Scilicet Hugoni, antea Trium-Fontium in Campania Gallæ provincia abbat, ex epistolis 273 et 274. Unde etiam cardinalis præcipuum ejus locum gerebat.

(812) Id est ex. Fontanensi in Anglia cui post Mauricium Teroldus seu Turoldus et dæbas annis profuit, multa pro potestate agens, quædam etiam contra consilium et voluntatem archiepiscopi venerabilis præsumens. Unde etiam orta inter eos simul-

sam requireretur, qui pro me respondendi facultatem acciperem. Non conventus judicatus sum; non convictus condemnatus sum.

2. Et nunc audite, si dignamini, excusationem nostram, et si forte minime sufficientem vobis, veram tamen. Volvisti loco vestri substitui fratrem Nicolaum; et ego memini, non diffiteor. Ita convenienter vobis pariter et mihi: fore credidi propter quod locutus sum. Quod ita non est factum, necessitas fecit, non deplicatas. Res in discordiam versa est. Quid dico in discordiam? Concordia magis fuit. Tam concorditer discordes ab hec nostra connivenientia omnes inventi sunt, ut uenius quidem monachus sive conversus, præter duos aut tres, qui vestrates erant, acqueverit assertire. Tentavimus nihilominus tamen in multis argumentis, nunc blandiendo, nunc terrendo quomodo res effectum sortiretur; sed ut unanimiter ita et perlinaciter obsisterunt. Possemus vim facere: sed sic mihi parcat Deus quomodo parendo illi omisimus, ne homo verecundus et pusillus corde (ut nostis) et fugitans onus, in hoc tanto turbine remaneret. Nam præter ea quæ extrinsecus sunt, quæ probastis et vos, supra vires ejus esse omnia videbatur. Itaque tollentes eum cum suis imposuimus onus, quod eo levius ferret, quo a nostris pariter portaretur. Est enim locus noviter ordinatus de fratribus nostris et vicinior nobis, ut possit a nobis facilius frequenari. De abbatibus at locum pertinentibus, quia assensu-

Cestrum non tenebamus, nimirum ansa, fratrem Robertum, quo nemo magis idoneus ad manum esse tunc visus est: dare voluntas: cum responsum est nobis **287** a vestra discretione fuisse promissum. Quid plura? Accepterunt hominem qui vestrae, sicut acceptimus, displicet sanctitatibus.

3. Nec laet causa. In honestum, ut ait, publice prædicatis, et ob turpitudinis notari et priori monasterio traxim (812), cui ante præfuerat. Potest ita exstisset: me, quantum recordari valeo, usque ad hoc tempus non aadisse hujuscenodi verbula de illo, Deum testor et angelos ejus. Sed neque ipse archiepiscopus (813), eum eam accovare omnimo visiteretur, tale aliiquid vel scripto, vel nuntio nobis aliquando significavit. Egone turpitudinis assentator [al. lautor] foreni aut in honesti? Si ita de me sentitis, videte ne vestram quoque Excellentiam pariter involvat hoc nuntium: quippe qui cum ejusmodi tam notam omnibus familiaritatem atque amicitiam semel initam, tanto studio huersque fovistis. Et de archiepiscopo quid dicitis? quid sentitis? An et ipse

tale, de mandato sancti patris Bernardi resiguo officio Rievallæm reversus, ex quo assumptus fuerat, » teste Serlouc in Historia Fontanensi Monastici Anglicani tomo I, pag. 748.

(813) Eboracensis, nomine Henricus de Merdaeb, et ipse Anglus, et monachus antea Clarr-Vallenensis, ad quem epistola 106, qui et ipse fuerat abbas Fontanensis, tunc ex hac epistola, tunc ex notis ad epistolam quæ nunc est 321.

quem talem sciret (nec enim poterat nescire, cum **A**notus esset ex longo) prior promoveret et in loco cui ipse praeferat? Minime ego vel tenuiter suspicer illud de tali viro, et tanto amatore honestatis. Et quidem qui promovis ipso et amovit; non negaverim: qua ratione hoc fecerit viderit ipse. Nam multis dispienis factum cognoscitur, nempe nec rationem, nec ordinem, nec consuetudinem in ejus annotatione cernentibus. Tantum archiepiscopus sic voluit; et ne contristaremus eum, nostro hortatu iste in pace eessit. et dedit locum iræ.

4. Unum dico: ex quo ad nos intravit (814) (sicut testimonium habet ab omnibus), nihil in eo quod promotioni huic obviaret compertum est. Sine querela conversans est. Adhuc non deest homini litteratura congruens, non doctrina non affabilitas, non gratia in vultu et sermone. Sed suspecta est vobis brevitas temporis quod nobiscum fuit: fateor et mihi. Fortassis bene faciet: fortassis male. Vereor omnia opera mea, et quod operor non intelligo. Unde certus non sum certum vos facere minime possum. Factum est; et quod factum est, non potest non fieri. Si propheta fuisse, non profectio fecisset unde amicam effenderem, sanctum turbarem, episcopum scandalizarem. Quid vultis ut faciam? si faciem est tali necessitate, talique ordine.

5. Rerum excusatio mea. Si sufficit tollatur de medio scandalum: si minus, ego judicium portem quod et quale decreverilis. Nam si quod adflicavi, iam cito iterum destruam, grave; nisi forte causa convenientis supervenit: quod fortasse processus temporis accidere potest. Si vultis vos amovere eum, potest alio habetis. Non obsiste, non me oppono torrenti. Inique non egri. Si insipienter videor, in

(814) Ego relicta Ricvalle accesserat ad Claram-Vallam. Quod subditur de ejus literatura, prebat Serlo his verbis: « Homo in Scripturis sacris non mediocriter eruditus, et in liberalibus artibus sufficienter eductus. »

(815) Nempe Eugenii. Ita Innocentii II offensuratur Bernardus vera dicens, ex epistola 2:8; adeo sumorum hominum gratiam retinere difficile est, quantumvis bene meritis, estra dispendum veritatis!

(816) Scripta anno Christi 1153.

(817) Henricus. Ludovici Crassi filius, et Ludovici Junioris regis Galliarum frater, episcopus Belvacensis, male, uti hinc apparet, apud Pontificem adiit. Unde respondet Bernardus, se de ejus erratis, si que sint, dolere posse; emendare, prout velit, non valere: malleumque Bernardus ipsum potius Poutifex has ejus corrigendi partes sibi sumpsisse, et fraterne eum monere super his, quae de eo audiverrat. Porro de repentina, sed a Bernardo previsa, ejus ad religiosum statum conversione, lege Vitam S. Bernardi, lib. iv, cap. 3, quam nos secuti Baroniūm, in Chronologia ad annum 1149 retulimus, cum eo anno factum episcopum Belvacensem videamus certior temporis nota convincere, uti Jacobus Sirmundus ab Epistolas Petri Celleensis ex Supplemento Sigcherti notat, lib. i, epist. 24. Sed Iohannes, a vero recedit notatio irriti episcopatus Belvacensis ab Henriquez in Monologio ex Joanne Chenu relata ad annum 1161. Denique ad Remensem cathedralm evectus est anno 1163. Cæterum quam

A promptu est vobis insipientiam meam corrigeret; aut, si hoc dignus judicatis, etiam et punire. Dico tamen, si pie, si christiane mecum agitur, corripere me justus in misericordia et increpabit me, non in ira apud alios diffamabit. Habetis formam meam hic, nisi et hoc indignamini praesentibus litteris. Nempe comperta per alios, et non per vos vestra indignatione, cautum habui non rependere vicem: sed mox vobis de vobis per praesentia scripta conqueri. De cetero benedictus Deus, qui ei hoc quod dederat, et de quo mihi forte inmoderatus blandiebar, solatum, ante exitum tulit: vestram scilicet ei domini mei gratiam (815), ut vel proprio experimento dissem, non ponere spem meam in homine.

288 EPISTOLA CCCVII (816).

AD EUMDEM.

Belvacensem episcopum contra sinistros rumores tuetur. Valitudinem suam extreme afflictam indicit: et quid archiepiscopo Lugdunensi acciderit.

1. Festine ista die, et ob hoc minus festive: siquidem viator transire festinans urget. Res mira, sed magis lata. Frater G. Fulcherius *cum* litteris domini mei pariter et vestris, simulque praesentium lator peregrinus, uno pene momento adfluerunt, Deo ita sine dubio providente, ut haberem per quem festinanter rescriberem: quod utique expienti mihi non poterat satis esse festinum. Inde est quod haec in infirmitate mea ipse dietavi, quod non esset tunc alter ad manum. De domino Belvacensi (817) quod

C primum possuit, primum ita respondeo. Sui juris est: jam non est in mea potestate, sed in civitate vita ejus et conversatio. Si seenus quam debet, vel decet interdum agit, dolere possum; sed emendare prout volo nou valeo. Verumtamen quod vobis invitus primo episcopatum suscepisti, ostendit scriptis ad diversos epistolis inio et ipsi Bernardo præmatura pronotio non est visa carere scrupulo, ut proinde Petrum abbatem Cluniacensem consulendum pntaverit, uti videre est apud eundem, libri v epistola 3, quam vide. Ipsius Henrici epistolam Sugerio abbatii Sancti-Dionysii scriptam, vide in Gallia Christiana in episcopis Belvacensis. Alteram ad dictum abbatem Cluniacensem hic tibi exhibendum duximus, vel quod suspicemur ab ipso Bernardo dictatam, vel certe ad imitationem Bernardi compositam. Prius enim non improbebi, cum non fuerit Bernardus insolens, aliorum, etiam episcoporum, nomine dare litteras: quarum plures habemus inter editas. Si id minus, alterum res ipsa convincet. Confer iustum cum epistola 236 ad cardinales de electione Eugenii pontificis. Confer sequentia cum epistola 16, ubi eadem verbo tenus.

Inter patres reverendissimo, et inter amicos charrissimo domino PETRO abbati Cluriacensium frater HERICUS, sive jubeus, sive permittente Deo, Belvacensis electus, se ipsum, et si quid amplius potest.

Parcat vobis omnipotens Deus, quid est quod fecistis? Sepultum hominem revocasti ad homines, et consilio vestro, cui nimium creditum est, expositus sum, et repositus in terrible curarum pelagus: ut me iterum honoris altitudo resorbeat. Nescivi, anima mea conturbavit me, propter quadrigas Amnidanab, quas suscepisti requendas: regi, non regere

suggesum est de vagatione ejus, nimum existisse in ea, usque adhuc nos non comperimus, nec inde notatum apud nos quandoque audivimus. Ex quo ad eum venit frater Robertus, qui eum eo est, turpe et grave aliquid perpetrasse, aut episcopo persuasisse, ad aures nostras nondum omnino pervenit: et minus si ad vos potuit pervenire, quod latere nos potuit. Dabo tamen operam facere quod vultis de revocatione ejus, si quando honeste et opportune potuero. Namque tecissim, si cum pace episcopi potuissem, et non inutiliorem huic subrogandum. In Quadragesima venit ad nos ipse episcopus, paratus ire ad curiam causa cuiusdam appellationis: et venisset, nisi nos dissuassissemus. Porro dissuasiouis intentio fuit, quod non ita yideretur esse paratus, sive in consilio, sive in comitatu, ut juvenis episcopi personam decuisse. Propositioni tamen ejus est proficiisci tempore opportuno. Frater vester est; facite eum illo misericordiam, ut adversarii ejus non prævaleant adversus eum. Vellem vos ad ipsum potius, quam ad nos scripisse, et fraterne monuisse super his quæ de eo audistis.

2. Deinde super statu corporis mei eognovi vos esse sollicitum. Verum est quod audistis; infirmatus sum usque ad mortem, sed interim revocatus ad mortem: atque hoc, ut me sentio, non diu. Longe enim sum debilior quam credi possit. Quod tamen dixerim absque præjudicio divinæ providentiae, quæ ei mortuos suscitare potest. Et in hoc sit responsum non modo vobis, sed et domino meo: cui volo et oro, ut in quantacumque devotione poteritis, acrito vobis pariter domino Tusculano (818), plenissimas grates referatis pro tanta dignatione, et sollicitudine tam pia.

opus habens. Manus meas miserunt ad fortia, opus esset fortitudine. Speculator domini Israel factus sum, opus esset prudentia. Sapientibus et insipientibus debitor factus sum, opus esset justitia. Prædicator populo Dei datus sum, opus esset temperantia. ne forte cum aliis prædicavero, reprobus (quod absit) inventiar. Sed quæ sunt ista, et quis ego sum? vel ubi ista, et ubi ego? Domine Pater, et Deus etiæ me, imperfectum meum ruderunt oculi tui: Domine, cum passus sum, responde pro me: quia sola obedientia coegerit me, sine qua, iuxta virum sanctum, infidelis quisquis esse convincitur, etiam si factis esse videatur. Et quia nemo majori fiducia utilitur, quam qui ea affectu diligit, nunc vos quasi portionem animæ meæ convenio, deponens apud vos familiarem et dolentem querelam. Quid vobis visum est, ut litteris vestris, ad dominum abbatem missis, faceretis nullitatem meam elevare super candelabrum? Credidisti quidem, homine, propter quid locutus es: nec fallere, nec falli voluisti; sed non evasisti secundum. Verumtamen quoquo modo factum sit, et quaqueversum veritatem rei. Dominus Deus noster, ego vester sum et ad vestrum seritum, et dignatum, preparatus. Ne accipite in seruum, in amicum, in filium, et illi sonat vocula tuum, cui Deo auctore præexistens speculum est ut unum meum, ne dieam episcopiam semper me federe sicuti.

Existimur superiore epistolam non a Bernardo, scriptam fuisse, sed potius a Nicolo Clares-Vallensi ejus notatio, qui alias Henrici nomine scripta

3. Jam de domino Lugdunensi (819) audite quod verum est et quod certum sit vobis. Vir ille aggressus est, iter cum multa pecunia et honorabili comitatu, prout decebat tantum archiepiscopum: et ecce undique in ipso pene procinctu insidie inimicorum. Quid faceret vir desiderii? Progredi non licebat, et desistere proposito sibi gravius omni captivitate judicabat. Comites suos partim remisit, partim dispersit. Massa pecunias se exoneravit, modicum retinens, unde eum paucis posset perficere viam. Quid plura? venit cum tribus aut quatuor ministris, ipse nihilominus in habitu ministrantis; 239 sicque strata publica cum turba promiscua peregrinorum, tanquam unus ex illis, pervenit ad Sanctum Egidium (820). Cumque infirmaretur, pertransi usque ad Montem Pessulanum. Ibi aliquandiu commoratus, cum medicis expendit et quod habebat, et quod non habebat (821).

EPISTOLA CCCVIII (822).

AD ALFONSUM PORTUGALLIE REGEM

Petitione regis se adlaborasse respondet et fratrem ejus brevi a terrena militia ad caelestem transiit.

ALFONSO illustri regi Portugallorum, BERNARDUS Clares-Vallis vocatus abbas, si quid potest peccatoris oratio.

Litteras et salutes celstitudinis vestrae suscepimus gaudentes in eo qui mandat salutes Jacob. Quid in hoc egimus, et exitus pro nobis, et vos per exitum comprobabitis: animi promptitudinem ex injuncta sollicitudine, vel saltem ex memorata necessitudine colligetis. Petrus, celstitudinis vestrae frater (823), et omni gloria dignus, a vobis injuncta retulit; et Gallia armis pervagata, in Lotharingia militat, proxime

nempe teriam decimam ad ipsum Petrum Venerabilem, vigesimam sextam ad Hagonem de Corpendio. Exstat et alia ejusdem Nicolai ad eundem Henricum, nempe trigesima nona, ex qua apparet, quanto eum amore sit prosecutus.

(818) Ymaro seu Igmaro episcopo Tusculano ex monacho Cluniacensi, ad quem epistola 219. Litteris Gilleberti Parisiensis episcopi pro concordia inter Drogenem de Claciap et monachos Sancti Martini de Campis subscriptis Ymarus tuu monachus, nempe anno 1122.

(819) Scilicet Heraclio.

(820) Vide Notas ad epistolam 241.

(821) In antiquis editionibus hic perperam repertus epistole 147 et 230.

(822) Scripta anno Christi 1153. Vide epistolam 419.

(823) Ille Petrus, Alfonso Portugallie regis frater, unus fuit ex illis juvenibus, quos tornamentis addictos haustu cerviske benedictio S. Bernardus ad conversionem provocavit, qua de re in libro primo Vita S. Bernardi cap. 11, n. 55. Porro quid iste a fratre Alfonso ad Bernardum in mandatis haberuerit, constat ex ipsius Regis ad Sanctum epistolam, quam refert Henricus in Menologio ad diem nonam Maii: nempe debellatus Mauris regium nomen sibi a subditis delectum assumpserat, sed rege Castille contradicente, nisi certum illi tributum perdeberet. Itaque Bernardi opera Regis sibi a Pontifice tuulum confirmari rogar, maiens tributi persolvendi reus esse B. Petru seu Sedi apostolice, quam vicino ei semito regi. Vide epistolam 419.

militatus Domino exercitum. Frater Rolandus, filius noster, aposolice largitatis litteras defert. A AD ARNOLDUM CARNOTENSEM ABBATEM BONAEVALLIS (825).

EPISTOLA CCCIX (824).

AD EUGENIUM PONTIFICEM.

Laudat Sugerium abbatem, ejusque legatos Pontifici commendat.

Amanissimo patri et domino EUGENIO, Dei gratia summo Pontifici, frater BERNARDUS Clare-Vallensis vocatus abbas, modicum id quod est.

Si quod magna domus magui Regis vas in honore habetur apud nostram Ecclesiam Gallicanam, si quis ut David fidelis ad imperium Domini ingrediens et ~~egrediens~~ egrediens (*I Rey. XXI, 14*), meo iudicio ipse est venerabilis abbas Sancti-Dionysii. Novi siquidem virum, quod et in temporalibus fidelis et prudeus, et in spiritualibus servens et humilis; et in utrisque (quod est difficultimum) sine reprehensione versetur. Apud Caesarem est tanquam unus de curia Romana, apud Deum tanquam unus de curia cœli. Petimus et obsecramus, benigne a vobis suscipi nuntios tanti viri; et, sicut vos decet et ipse omnino dignus est, describi ei verba bona et amicabilia, plena familiaritatis et dilectionis, plena favoris et gratiae: siqui dem specialius diligere et honorare personam ejus, est honorificare ministerium vestrum.

EPISTOLA CCCX.

B AD ARNOLDUM CARNOTENSEM ABBATEM BONAEVALLIS (825).

Bernardus in extremis positus nunc amico epistolam ultimum scriptis. ↗

Suscepimus charitatem vestram in charitate, et non in voluptate. Quæ enim voluptas, ubi totum sibi vindicat amaritudo? nisi quod solum nihil comedere uteunque deliciabile est. Somnus recessit a me, ne vel beneficio sopiti sensus dolor unquam recedat. Defectus stomachi fere totum quod patior est. Frequenter et in die, et in nocte exigit confortari modico admodum qualicunque liquore: nam ad solidum omne inexorabiliter indignatur. Hoc parum quod dignatur admittere, non sine gravi molestia sumit: sed timet graviores, si se vacuum omnino dimiserit. Quod si plusculum quid interdum admittere acquiescat, id gravissimum. Pedes et crura intumserunt, quemadmodum hydropticis contingere solet. Et in his omnibus, ne quid lateat amicum de statu amici sollicitum, secundum interiorem hominem (ut minus sapiens dico) spiritus promptus est in carne infirma. Orate Salvatorem, qui non vult mortem peccatoris, ut tempestivum jam exitum non differat, sed custodiat. Curate munire votis calcaneum nudum meritis: at is qui insidiatur, inventire non possit unde fit dentem et vulnus infligat. Hæc ipse dictavi, sic me habens, ut per notam vobis manum agnoscatis affectum. Verutamen rescripsisse, quam scripsisse maluerim.

ADMONITIO.

Hactenus prima sancti Bernardi epistolarum collectio, quæ ipsius tempore adejus discipulis facta est ut in Praefatione diximus. Harum epistolarum ordinem, adeo antiquum et receptum, maturè fuit religio. Sequentes vero, quæ in prioribus editis confuse et temere, nulla habita temporis ratione, adjecta sunt, in ordinem redigere visum est opera pretium, ad marginem apponendo vulgarium ordinem, quem unaquaque eurum epistolarum antea obtinebat. Verum quæ huic editioni jam primum accesserunt, singulas NOVE notas et instrumenta ejus nomine concocta, ad hanc litteras ad eum vel p. eo scriptas complectetur, cum aliis nonnullis quæ ad illustrandas ejus epistolas conducere visa sunt.

EPISTOLA CCCXI (826).

AD HAIMERICUM CANCELLARIUM.

Æmulus quosdam p̄is aliorum conatibus adversantes critter perstringit: Haimericum vero ad sedulam boni publici curam, oblata occasione, extimulat.

Viro illustri domino Haimerico, sanctæ Romanae Sedis cancellario, Illico Penthiacensis abbas, et

(824) Haec epistola, quæ in regia editione ordina 361 exstat, inter Sugerianas prima reteretur apud Ghesnium, ubi Eugenii responsum subjicitur Confer epistolam ibidem septimam.

(825) Scripta anno 1153. Scriptores recentiores, nimirum Horsius, Carcius de Fisch, aique auctos Vita Calixti S. Bernardi contra Trithemum, Bellarmini, aliorumque sententiam, Arnoldum hunc die sanctum volunt ab auctore libri secundi Vita S. Bernardi, quem auctores vocant Bernardum, euangelique abbatem Benæ-Vallis, non Francievensis aut Rati-

bernardus de Clara-Valle, in domo Dei quemadmodum oportet conversari.

B 1. Qued episcopi querunt, Christus, quantum credimus, acquirit; et ipsorum negotium, Dei est causa. Qui ergo Dei est, jungator eis si quis renuit, audiatur a Domino. Qui non est natus, contra me est (*Matt. xi, 30*). Iuxta vero autem apud sanctum Apostolo

nensis, sed Viencensis Ordinis Cisterciensis. Alterum vero Arnolam appellant Bonæ-Vallis Carnutes (quæ est monachorum Benedictinorum abbatem, ad quem haec epistola scripta fuerit). Sol tantorum virorum pace distinet, natus eumdem esse. Nam quod pertinet ad nominis diversitatem, auctor libri secundi Vita S. Bernardi in perpetuo codice manuscripto Corbeiensi scribitur Ecadus, quo nomine noster Arnoldus abbas Carnutesis ac Arnaldo episcopus Lexoviensi in his quas ad eam scripsit, epistolis indigitator. Sed missa nominis contro-

(826) Altas epistola 313: quæ vero ante 311 erat, nunc 374. Scripta circa annum 1125.

dienti, *Spiritum nobile extinguere* (*I Thess. v. 19*), aut certe audiat cum Iudeis, *Fos semper spiritui sancto resistitis* (*Act. vii. 54*); et a propheta, *Vix qui dicitis Domini bonum malum, et malum bonum* (*Isai. v. 20*): *qui latentur cum male fecerint, et exsultant in rebus pessimis* (*Prov. ii. 14*). Non poterunt simul et in optimis exultare, nec ex uno pariter simul ore laudabitur, ei justus de justitia sua, ei peccator in desiderio animæ sua. Altamen quid mirum, si bona quod bonus est odor vitae, contrarium contrariis operatur; quando ipse fons et origo boni natus est in ruinam et resurrectionem mortuorum, et in signum cui hodie contradicitur? (*Luc. ii. 34*). Etiam nunc quampluribus invenitur Salvator lapis esse offensionis, et petra scandalis (*Isai. viii. 44*): cum tamen non desint, qui corde alacri dicant, *Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum* (*Ephes. ii. 14*). Porro cui pax generalis scandalum, in quo pacabitur? cui ipsa salus damnatio est, in quo salvabitur? Scriptum est, *Gloria et divitiae in domo ejus, haud dubium quin homines justi. Quam autem gloriari, quasve dieat divitias, subinde ostendit: Justitia, inquit, ejus manet in seculum saeculi* (*Psalm. cxvi. 3*). Et revera nulla talis gloria, nullæ tantæ divitiae, quanta justitia in domo conscientiae justi. Sed quid perdit injustus? Si Paulus gloriatur de sui cordis divitiosis, *Gloria, inquiens, nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae* (*II Cor. i. 12*): quisnam inde gravitar?

versio, certum est librum secundum Vitæ S. Bernardi scriptum esse Godefrido archie Lingoneusi episcopo. Ita enim legitur cap. 5, n. 29: « Godefridus Prior eisdem loci, propinquus ejus in carne et spiritu... qui postea in ecclesia Lingoneusi factus episcopus... usque hodie ingrediens et egrediens laudabiliter perseverat. » Scriptus est igitur ante annum 1161, quo Godefridus dimisso episcopatu « Claram-Vallæ reversus est ad amplexum sue Rachelis, » ut refert Chronico Clarae-Vallense, ubi mortuus perhibetur anno 1184, sexto Idus Novembris. Atque a fundatione Bonae-Vallis Viennensis anno 1117, usque ad annum 1180, nullus abbas in ea Bernardi nomine sortitus est. Primus enim praefuit S. Joannes ab anno 1118 ad annum 1138, qui in episcopum Valentiniensem assumptus, locum cessit Gozeymo secundo abbati. Hic Rainaldo Cisterci abbas sufficiens anno 1151 Petram habuit in Bonave Valle successorem: Petrus vero anno 1171 beatum Hugonem, antea Linacelli abbatem, qui ad annum 1180, quo decessisse traditur in Monasterio Cisterciensi, Bonae-Valli Viennensi presul. Ubi ergo Bernardus Bonae-Vallis Viennensis abbas, qui ante annum 1164 quo denatus est Godefridus Lingoneensis, librum secundum vitæ S. Bernardi scripsit? Haec autem omnia ex Annibibus Manieri inductione constant. Accedit quod Vita Bernardi liber secundas ab hoaine alterius congregationis, quam Cisterciensis, conditus est, ut ejus Præfationem accurate explicant perspicuum fieri. Unus igitur atque idem est auctor prædicti libri, et S. Bernardi amicus ille, ad quem morti proximus hanc epistolam scripsit, nimis nosc Arnaoldus seu Ermaldus Bonae-Vallis Caruonensis abbas, de quo hæc monuit vir doctissimus R. P. Bertrandus Tissier, qui ea qua pollet scientia et iudicio, cum nosc Arnaldi opera penes se haberet scientiam non posse ea Bibliotheca Patrum Cisterciensium accenseri, ad nostrum Achierum transmisit quam humanissime: hæc inquit, de no-

A Tamen Propheta subiungit: *Peccator videbit, et irascetur* (*Psalm. ext. 10*). Quanta malitia Namquid hæc divitiae terrenis facultatibus similes sunt, ut instar illarum, etiam istis, in quo alter abundat, alter minatur? Quid igitur irasperis, ubi nil perdidi? immo quid invides bonis bona, et illa bona, que nona curas tibi vindicare? Sic canis, ut volgo aiunt, defendit feam quod non comedit. Sed frenas dentibus licet et tabescas, non tamen peterit quod ex Deo est omnino dissolvi. Et velis, uolis, videbas, justi et lætabundar, et omnis iniquitas opprimit eum.

2. Verum hæc illis qui passuri esse suspecti, Cæterum vobis hoc dicimus: en lucrum prestito est, parate latitudinem. Quid enim facit in sudario, quod quandoque cum usura exigendum est? dum temors habemus, cur operari negligimus? Sane etsi vestro ex officio semper in promptu sit pietatis membra lucris, sed maxime in presentiarum maximus sanctæ avaritiae patet qæstus: tantum vos non rigent ipsam, quam ad hoc ipsum accepistis, coniuncta in medium proferre pecuniam. Alioquin sapientia abscondita et thesaurus invitus, quæ utilitas inuriaque? (*Ecclesi. xxi. 32*) Denique si vere vobis non solum officii, verum, ut aiunt, et studii est operari honum ad omnes; maxime hoc debetis ad domesticos fidei. Quod quidem licet omnibus ab Apostolo promulgatum sit generale mendatum (*Catal. vi. 10*).

B stro Arnaldo monuit: « Scriptit hic auctor librum secundum Vitæ S. Bernardi, item ille aucto seu tractator de Opera sex dierum, librum de Cardinalibus Christi Operibus, tractatum de Verbo Domini in cruce. Hæc tria opuscula Clarae-Vallensis nobis Bibliotheca suppeditavit. Postea autem librum in Bibliotheca Patrum reperi cum alio brevi de B. Virgine eidem subjuncto. Porro liber de Cardinalibus Christi Operibus huic in prædicta Bibliotheca Clarae-Vallensi adseritur in duobus manuscriptis exemplaribus cum hoc titulo: *Prologus domini Ermaldi abbatis Bonae-Vallis in libro de Cardinalibus Christi Operibus, quem scripsit ad Adriannum papam, scilicet III. a Ita ille. Eadem in Cisterciensi Bibliotheca duo aiii tractatus tribuntur: primus, de Septem Donis Spiritus sancti, eajus hoc exordium, « Nemo cum hæc capitula vident, » etc.; secundus, de Corpore et sanguine Domini, ut litteris mihi significavit R. P. dominus Jacobus Lanuoyus, qui priorem manu propriâ transcriptum ait nos direxit, Quanquam aut vere ejus sit prior iste liber, non facile dixerum: de posteriori quid statuendum sit, cum illum non viderim, haad liquet. Hæc intermit de nostro Arnaldo, qui obiisse videtur circa annum 1154, quo Gausfridus post eum vitam S. Bernardi prosequendam suscepit. Nam ipse Gaufridus libro quarto Vitæ S. Bernardi seu securio a se conscripto, cap. 4, n. 23, dicti annum tertium elapsum esse a prima Eskili Danmeram archiepiscopi profectione in Claram-Vallæ visitata. Bertrandus gratia, quam paulo aut S. Bertrandus doctori et aliagissa, nempe anno 1152, colligatur ex his verbis Exordii Cisterciensis, dist. 3 cap. 25. » Haec vero multo post hoc elapsu tempore, » (scilicet post Eskili in Daniam reditum) instans et minor uris ejus percalit de dormitione hec Vir specialis amici sui, » nempe Bertrandus Arnaldus episcopus Lexoviensis laudat epistolas Eskili, quas unius excidisse summopera odi aus.*

Id tamen specialiter a vobis loci ipsius vestri aliae ministerii privilegio audiacter exposcimus. Nisi forte (quod minime sentimus) magis occupatis iocum, quam honorificatis ministerium. Siquidem eum nullam sermone fiat in orbe bonum, quod per manus quodammodo Romani cancellarii transire non habeat, ut vel yix bonum judicetur, quod eis prius non fuerit examinatum judicio, moderatum consilio, studio reboratum, et confirmatum adjutorio: cui justius erit quam ipsi deputandani, quidquid justis in negotiis vel infectum, vel minus perfectum fuerit apprehensum, sicut et aequae omne quod invenientur utiliter atque laudabiliter consummatum? Proinde aut felicissimum merito dixerimus hominem, qui illum locum tenet; aut certe miserrimum, quippe qui universi semper boni aut participem se sine dubio probabit, aut hostem: jureque in eum tota, sive laus, sive vita operatio, versabitur pro rerum exitibus, et suorum meritis studiorum. Beatus autem qui dicere poterit Demiao: *Particeps ego sum omnium timentium te, et custodientium mandata tua* (Psal. cxviii, 63).

3. Sed quid agimus? dum rem necessariam vobis intimare satagimus, pene oblitii sumus, quam occupatis auribus ista ingerimus. Quanquam si opus sit et fiducia, nequaquam foriassim importuni videbimur: si tamen ~~Deo~~ recordamini non nostra merita, sed vestra munera, quibus apud nostram humilitatem dignanter satis amictiarum fores anticipare curastis (827). Hoc nimur, hoc vestras dignationis ac devotionis clarum admodum insigne tenemus, quod tantillo tantus, tantisque intentus non dicimus numerandos, sed vel esse salutandos a vestra Excelletia judicassis. Ipsi itaque vobis pro materiali spirituale, quod est sapientia, retribuat aurum, qui nobis jam tribuit, non tam dato vestro, quam vestro delctectari luero. Valete.

EPISTOLA CCCXII (828).

AD RAYNALDUM ARCHIEPISCOPUM REMENSEM (829).

De remissis ad se litteris gratias agit.

Reverendissimo patri ac domino R. Dei gratia Remensi archiepiscopo. frater BERNARDUS de Clara-Valle, salutem, et si quid potest peccatoris oratio.

Benedictus Deus, qui nos litterarum vestrarum dignatus est visitatione consolari. Et quidem potuimus litteris litteras utecumque reddere: sed quando huic gratiae sufficiemus reprehendere vicem, qua nos a vobis benedictionibus dulcedinis tactae praeventos esse nerito gloriari; excitamus exhortationibus, salutationibus honorarum? Homines utique tam lis nomi-

(827) inde patet, hanc epistolam, vel primam, vel unam ex primis ad Haimericum a Bernardo scriptam esse, et quidem ante epistolam 45, quam anno 1126 dictatam fuisse notavimus supra. Cancellaria erat Haimericus, jam inde ab anno 1125, ut probat Honorius secunda bulla in Bibliotheca Clunianensi, col. 1379.

(828) Epistola nova; quae vero antea 312 erat, nunc 398. Scripta circa annum 1130.

A ribus indigui, quam vobis incogniti: scilicet eo magis non ingrati, quo minus digni. Verum tamen, dum haec facilius, facitis quod debetis, quia sapientibus et insipientibus debitorem vos esse cognoscitis. Sane illa opinio, cuius odore bono vestre dignitatis excellentiam in id dignationis erga possibiliterem nostram dicitis fuisse permotam, periculosi quoniam, sed in hac parte non mediocre efficiosa. quoniam ex hec precurrente vento fructus illa peropsumus habbis et gratissimus, et qui nil vento simile habet, provenit, quod in tanto Dei altissimi sacerdotio prius suscipi in gratiam, quam in netissimi auctoribus. De adventu nostro, eus modo non veneribus. sive quando venire disposuerimus, vel si que sunt alia, quae de nobis interim Sanctitati vestre sit sciscitari, harum lator monachus, quem ad hoc ipsum praemittere enramus, vobis fideler de omib[us] satisfacere poterit.

EPISTOLA CCCXIII (829).

AD GAUFRIDUM ABBATEM SANCTE-MARIE EBORAENSIS.

Religiosos, a laxiore ad strictiorum vice ad modum transire volentes, non impediendos; et apostatus censendos, qui post transitum resilunt ad vitam priorem.

Viro venerabili domino Gaufrido, abbatii ecclesie Sancte-Mariae Eboracensis, frater Bernadaeus abbas dictus Clare-Vallis, in Domino saeclo.

1. Placuit Reverentia tua litteres parvitat[em] meam dirigere, in quibus ne de rebus donis consistere volaisti. Verum de his et similibus tanto quid certum respondere pertimescimus, quanto manus divisa voluntatis beneplacitum, sicut homines, ad purum intuentes, proximorum animos, si quidquam aliud quam volunt edicimus, offendere dubitamus. Quod sane illis potissimum accidit, quorum conscientia, quia fastidiosæ mentis angore confunditur, difficiles et angulosas impuritatis sum ratiocinationes affectare conatur. Sed ipsa tamen caecitatis suæ vindex est: quia dum quasi sibi adulari nittitur eo quod egit, illico recurrente veritatis aculeo repungitur ac remordetur in eo quod meminit. Cujus fulmum difficultatis aerumnam Psalmista deplorans orat, et dicit: *Educ, Domine, de carcere animam meum ad confitendum nomini tuo* (Psal. cxli, 8.) Ne me ergo vir bone, quasi simulatae calliditatis arguas, si minus quam velis, inquisitionibus tuis respondera ~~Deo~~ sufficiam; vel, si quid veleo, totum tamen explicare non audeam. Litteras siquidem tuarum prima species a querimonii sumpsit exordium: quia videbilect senectuti tue grave infirmitum sit, quod monachorum tuorum aliqua pars ad arctorem ac

(829) Raynaldus seu Reginaldus, eo nomine secundus, Remensi Ecclesie prefuit ab anno 1124, au initium anni 1139, secundum nostrum calendarium, mortuus ibidem Januarii, ut notavimus ad epistolam 170.

(830) Ahaeepistola 371: quae vera antea 313 erat, nunc 314. Scripta anno Christi 1132. Hujus epistole argumentata pender ex epistola 94.

securiorem conversationis modum transire prae-
sumpsit. Qua in re potius refermidare habes, quod
tristitia hujus saeculi mortem operatur.

2. Nempe si in humanis opinioribus ratio vigeat,
doleandum non est, si homo quandoque Creatoris sui
legibus rectius inhærente præsumat. Et nos quidem
non sancte, non satis pie paternis sollicitudinibus
invigilamus, si filiorum proiectibus invideimus.
Quocirca si consiliarium numeri de mille habere vis,
imo, ni fallor, maxime vis, consulto opus est, qua-
tenus filii tuis, in mediocritatem tecum remanen-
tibus, ne deficiant attendas: caeteris vero circa
professionis suæ puritatem proper conscientiam
remanere metueatis, ac de bono quod semel
aggressi sunt religionis proposito ad altioreni gra-
dum transire ointibus, juxta prophetam, cum
panibus occurras (*Isai. xxi, 14*). His curam maxi-
mam impendas, ne insolescat ad ruinam; caeteris
autem benevolentiam efferas, ut proficiant ad coro-
nam. Nempe qui ascensiones in corde suo disponunt,
qui de virtute in virutem eunt, Deum decorum in
Sion eo letieius videre merentur in retributione,
quo summo bono familiarius adhærente studuerunt
piuore conversationis ordine.

3. Denique de duobus monachis, Gervasio vide-
licet atque Radulfo (831), qui simul cum aliis,
domino Turstino archiepiscopo patræ et episco-
paliter satagente, sunt egressi, et, sicut ipse testa-
ris, te absidente quandoque dimisi; certus sum
quia si intra puritatis gradum, quem ascenderant,
permansissent, non perperam, sed laudabiliter per-
egissent. Certus quoque sum nihilominus, quia si
velim resumere puritatis gradum a quo temere
corruerunt, ea virtutis gratia laudabiliores erunt.
qua solent milites fieri post lugam iguviae de vi-
ctoria tanto gloriores, quanto post ignominiam de
spvctoriez ad pugnam redeunt alacriores. Et credo
ni fallor, quod absoluio quæ facta est, potest interim
impediri; sed apud omnipotentis Dei judicium ne-
quit evacuari. Postremo vitam istam confiteris qui-
dem esse sanctiorem: illos tamen propter carnis
fragilitatem vel propinquitatis affectionem non posse
dicis sustinere hujus angustie difficultatem. Ad hæc
vero superaditis, eorum presentiam tibi fore nec-
essariam; et idcirco vehementer inquiris, utrumne
sine culpa remanere queant in loco, unde von sine
scandallo sunt egressi.

4. De qualitate, inquam, scandalorum discernen-
da, de carnis affectione propter Chrysium penitus
amputanda, de commodis vero temporalibus propter
animæ salutem fugiendis magnopere tonat Evan-
gelium, tota clamat aliæque series Scripturarum:
quod ignorare non iam malum, quam pene hære-
ticum est. At vero certus non sum, an eorum talis

(831) De eorum defectione lege tomum primum
Monastici Anglicani, pag. 738, col. 2, et sequestrum,
ubi Gervasius resumptis viribus redisse ad castra,
et apostasiæ maculam mecum conversione deterrisse
memoratur: Radulus vero in remissionem se vitam

A reditus absque poenali culpa debet testimoniari. Peri-
culosum quippe valde est, et gravi ruina proximum,
de Dei misericordia præsumere contra Dei justitiam,
et ipsam velle defendere contra ipsam. Denique
Scriptura sit: *Ne adjicias peccatum, et dicas Misera-
tio Dei magna est* (*Ecclesiastes. v, 5, 6*). Nam et melius
discretionis modus est, cum præponderant minoria
majoribus, sive deteriora melioribus comparantur.

5. Ac deinde post hec vehementer expositulas,
cur merito apostata debent appellari, si ad conno-
nibium suum revertentes, cum bonis consuetudi-
nibus professionem suam studeant adimplere. Ego,
inquam, eos damnare non debeo. Novit Dominus qui
sunt ejus (*II Tim. ii, 19*): et uniuersaque oris
suum portabat (*Galat. vi, 5*). Quem enim tenebris
non comprehendunt, cognoscetur Dominus iudicium:
faciens, et in operibus manuum suarum com-
prehendenter omnis peccator (*Psalm. ix, 17*) De se
quippe quod sibi bonum est, quisque sentiat: ego
de me dicam quod sentio. Ego Bernardus, si de
bonis ad meliora, vel de pericolosis ad securiora
voto et opere libere pertransissem, et illicita voluntate
ad ea quæ mutavi, denuo recurrere præsum-
pissem, non solum apostata, verum etiam regno
Dei non idoneus fieri pertinaciterem. Hoc et beatus
Gregorius ait: « Quisquis, » inquit, « majus bonum
subire proposuit, minus bonum, quod licuit, illicitum
fecit. Scriptum quippe est: *Nemo mittens
manum suam ad aratum, et retro respiciens, ap-
pus est Regno Dei* (*Luc. ix, 62*). Qui ergo fortiori sui-
dio intenderat, retro respicere convincitur, si relictis
amplioribus bonis ad minora retrorquetur! (*Pastor.
part. iii, cap. 23*). • Quod autem de excommuni-
catione quadam interserere voluisti; ut mihi videtur,
nec tua interlait investigare, nec mea quidquam
interest judicare. Neque enim lex judicat quenquam
nisi prius audiatur; et in absentia judicium temere
promulgatur.

C EPISTOLA CCCXIV (832).
1134 AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM.
Bernardus post reconciliatos Ecclesias Mediolanen-
ses, jussu Innocentii ad pacificandas ipsas inter
se Lombardie civitates prefectus, Papiam et Cre-
monam se contulit. Sed apud Cremonenses nulli
proficiens, eorum pertinaciam Pontifici signifi-
cat, et ut severiorum, quam in archiepiscopum
Mediolanensem parabui sententiam, paullisper
suspendit, hortatur.
Amantissimo patre et domino Innocentio sum-
mo Pontifici, frater BERNARDUS, modicum illud quod
est.

D Cremonenses induruerunt, et prosperitas eorum
perdit eos: Mediolanenses contemnunt, et confiden-
tia ipsorum seducit eos. Ibi in caribus et in equis
spem suam ponentes, mean frustraverunt, et labo-
rem meum extinxerunt. Abilens tristis, cum ecce-

penitus recepisse.

(832) Alias epistola 318: quæ vero antea 31
erat, nunc 390 Scripta antiæ Christi 1134. Coberte
haec epistola cum epistola 131 132 et 133.

nen medicocis a vestra parte consolationum, etsi abundans tribulationes pro Christo, abundant et consolations per ipsum. Accipi epistolas litteras, ferentes delicias cordis mei, certitudinem de vestra incolumente, hostium infortunis, successibus amicorum. Ceterum perlegenti rursum tristior finis laetitiam temperavit. Quem enim vestra non terreat indignatio? Fateor justam, et eo plus terror. Dieo tamen: quod factum nondum est, faciendum est, sed tempore quo praeviderit Deus. Si quo minus, erit vobis æque in promptu quidquid intentatis inferre, et non æque forsan periculosem. Alioquin quod tantis Dei miserationibus, tantis vestris vestrorumque laboribus (833) in populo isto noviter aedificatum est, heu! quam leviter destrui potest. Mirum si ei qui misericordiam legitur superexaltare iudicio (Jacob. ii, 13), placere potest. Sed o intelicem illum episcopum, (834), qui in Huc Chaldaeorum, de quadam quasi paradiiso translatus, frater factus est draconum, et socius sicutibionum! Quid faciet? Obedire vult, et ecce bestiae Ephesi frenent in eum dentibus. Dissimilare vult prudenter pro tempore, et omni feritate formidolosorem vestram indignationem incurrat. Angustiae sunt ei undique, nisi quod tolerabilius iudicat sibi esse sine populo. quam sine domino: pluris habens, ut dignum est, apostolicam gratiam, quam Mediolanensem cathedralam. An vos de ejus fideliitate dubitatis? Si quis vobis aliud de eo maligna persuadere suggestione tentavit, se magis prodidit infidelem, qui virum tam boni testimonii lingua perdidit in suo labore persecutus. Parce, Pater benignus, parce nödeli tuo, parce adhuc recenti structuræ, parce novelis plantationi, parce denique populo acquisitiōis tue, hisque ipsius beneficis tuis, quæ te eidem verissime contulisse 295 commemoras. Memori, pie domine, sermonis Domini tui, quem dixisti Eccl. ann. tres sunt, inquit, ex quo venio uocans lucum in aquila hac, et non inuenio (Luc. xiii, 7). Tu vero vix tres exspectasti menses, et iam secundum patet. Si tres annos sustinuisses, quartum adhuc a deo servo Dominici jure exigemus exponi. Dicimus ergo ei nos: Dimite et hoc anno, si quo modo forte circumlossa humo ligoue poenitentie, adhibitoque timo lacrymarum suarum, sterilitati Mediolanensem is, cui eam crevidisti, considero, et suelum elicere queat.

(833) Guidonis Pisani scilicet, ac Matthei Alba-neasis, qui ad Mediolanenses ab Innocencio regnum Bernaraq, ex epistolis 131, 132 et 133.

(834) Ribaldum opiuor, qui electus, et ab inno-cencia confirmatus in locum Anseimi rejecti, ut in hisdei epistolis 131, 132 et 133.

(835) Alias epistola 341: quæ vero ante 315 erat, nunc 341. Scripta circa annum 1134.

(836) Matildis filia Malcolmi III Scotiæ regis, Henr. I Imperioris, dein Henrici I Anglorum regis uxoris ex ea genuit Henricum II, de quo Bernardus in fine epistolæ, quæ ante annum 1133. Hen-

A

B

C

EPISTOLA CCCXV. (835).

AD MATHILDIM REGINAM ANGLORUM (835).

Rogat ut annual petitioni alias insinuatæ pro monachis de Capella.

Illustrissimæ dominæ, et dilectissimæ in Christo filiae (quod non ex præsumptione loquer, sed ex affectu) MATHILDI, Dei gratia Anglorum regina, BERNARDUS.

Si de vestra sublimitate præsumo, non est mirum. Jam enim non ego solus sentio, sed omnes pena neverunt quomodo nos acceptis, et quanto nos diligatis affectu. Propter quod rogatus sum a quedam amico vestro, venerabili abbate de Capella, ut pro decima quadam vos regemus, uade, si beue meministis, Boloniæ vos rogavi, vos quoque more vestro benigne audistis me (837). Sed quia nondum factum est quod rogamus, tempus est ut jam petitio illa mancipetur effectui. De cætero bene servate mihi filium quern nunc peperistis: quia et ego quoque, si regi non displiceret, in eo mibi vindico portienem. Vale.

EPISTOLA CCCXVI (838).

AD HENRICUM SENONENSEM ARCHIEPISCOPUM ET AD RAIMERICUM CANCELLARIUM.

Hortatur ut nobili cuidam, bona ecclesiastica possidenti, sed nunc ea religiosis quibusdam cedere volenti, non adversentur.

Cum laici ecclesiæ sive ecclesiastica beneficia, quæ illicite tenent, relinquere volunt, unum bonum est: cum vero transire ea in usus servorum Dei volunt, dupliceatur bonus. Sed hoc cum fieri non potest nisi per manus episcopi, gemini se episcopebus aut malo reum, aut honi prebabit auctorem, juxta quod suum aut negabit aut dabit ascensum. Quod mites quidam vos rogat, nec a vobis ipse rogari debuerat. Quid enim? meliusne esse iudicatis an nomine militari hereditate possider, sauciuarium Dei, quam a sanctis Dei? Mirum si non mirantur omnes qui audiunt. Nolite, quæsse, nolite, ne forte augiant filii incircumeisorum, et lætentur. Histo, postestis captivam ecclesiæ eripere de manu potentis, et juri proprio vindicare, quod maxime arbitramur: quemnam, quæso, de illa libentius elegistis vobis heredem et successorem? qui inde deserviat exercitibus regis, an intercessorem pro peccatis vestris? Facite ergo quod justum, quod vobis dignum, quod Deo et omnibus bonis jucundum est: quod denique, etsi aliud non esset, amore nostri confluenter fieri postularem.

rici I mortalem, scripta est. Alia fuit Matildis, Fulconis V comitis Andegavensis filia, Guillelmo ejusdem Henrici I filio despontata, sed eo Oceani aquis absorpto Fontis-Ebraidi religiosa et abbatissa, ad quam Petrus Cellensis libri primi epistola 10.

(837) Quippe Matildis tantum Bernardo studium et affectum exhibuit, ut Boloniæ venienti pedes ei extra urbem occurreret, ex Vitæ libro quarto, n. 6.

(838) Alias epistola 375: quæ vero ante 316 erat, nunc 356. Scripta circa annum 1135.

138

296 EPISTOLA CCCXVII (839).

AD PRIOREM SUUM GODEFRIDUM (840).

Schismate exstincto, et pace composita, jam se quamprimum ad suos redditum pollicetur.

Fratri GODEFRIDO, frater BERNARDUS, salutem.

In Octavis Pentecostes ipsa die complevit Deus desiderium nostrum, Ecclesiae unitatem, et Urbi dando pacem. Nam illa die filii Petri Leonis omnes simuli humiliaverunt se ad pedes domini Papæ, et facti homines ejus ligni (841). juraverunt ei ligiam fidelitatem. Clerici quoque qui in schismate erant, simul cum idolo quod erexerant (842), humiliantes se ad pedes domini Papæ, obediebant a juxta numerum promiserunt, et facta est laetitia magna in populo. Hanc pacem nisi cum quadam securitate, occultata lamen fu a nobis, expectavissimus; jam dudum veulscimus. De cætero jam nihil est quod nos hic definat. Facio quod imperasti: Veniam veritatis in Venio. Ecce enim venio citio, etiam et merces mea mecum est, victoria Christi, et pax Ecclesiae. Sexta feria post diem illum egressus est noster de civitate Itaque venientes veniemus cum exultatione, portantes manipulos pacis. Et hec quidem verba pulchra sunt, sed pulchritura sunt facta. Etenim tam pulchra sunt, ut quisquis non laetatur in eis, aut stultus sit, aut nequam. Vale.

c. 1138 EPISTOLA CCCXVIII (843).

AD PAPAM INNOCENTIUM.

Hemensis Ecclesiae pericula insinuat, et maturam opem a Pontifice desiderat.

Amentissimo patri et domino INNOCENTIO summo Pontifici, frater BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, medicum id quod est.

Cadit in interitum Remensis Ecclesia, data est in opprobrium civitas gloria: clamat transculptibus per viam, quod non sit dolor simili colori ejus. Feris enim pugnæ intus timores. Sed et intus pugnæ, quoniam illi ejus pugnant contra eam, nec habet generatorem qui liberet eam: unica spes ejus INNOCENTIUS, qui abstergat lacrymas a maxillis ejus. Sed usquequo, domine, clypeus protectionis vestræ non opponatur? usquequo concuelebitur, nec inve-

(839) Alias epistola 320: quae vero ante 317 erat, nunc 357. Scripta anno Christi 1138.

(840) Gharissimum dicit cum Bernardus in epistola 142. Episcopus postea fuit Lingonensis, ex dictis ad epistolam 164. Ejus litteras hanc apud Perarium, pag. 122. Anno 1141 compotitur pontificatus ejus annus secundus. pag. 134.

(841) Lignum, qui Domino suo ratione fendi vel subsectionis fidem omnem contra quemvis præstare debet.

(842) Victore antipapa, qui exstincto Anacletio a schismaticis electus.

(843) Alias epistola 329: quae vero ante 318 erat, nunc 314. Scripta circa annum 1138.

(844) Alias epistola 372: quae vero ante 319 erat, nunc 399. Scripta circa annum 1138.

(845) Hic duas causas secundentia in episcopo probat Bernardus, monarum punientiam ob crimen, et facultatem summi Pontificis. Episcopi olim ob capitanam criminis in ordinem redigebantur, ut ob carnis lapsum, tortum, periurium et homicidium. Ab his quodvis mortale peccatum hic intelligendum

est sublevantem? Ecce res humiliavit se et iacta quievit indignatio ejus. Quis ergo superest, nisi ut manus apostolica supponatur afflictæ, et plagis ejus curam adhibens et tormenta? Primum itaque esse eredimus ut muretar electio, ne insolentia Remensis populi disperdat si quid residuum est, nisi in brachio excelso furor ejus resistatur. Si haec rite celebrata fuerit, confidimus quod in reliquis queque datus sit Dominus gratiam et effectum.

297 EPISTOLA CCCXIX (844).

AD TURSTINUM EBORACI ARCHIEPISCOPUM.

Hortatur curam pastoralen ne dimittat: si tamen iusta causa, aut Pontificis consensus adsit, locum petat religiosæ discipline magis observantem.

Reverendo patre et domino TURSTINO, Deigratius Eboracensi archiepiscopo, BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, salutem, non tara in via, quam in patria.

1. Laudamus quod optatis quietem, et desiderium habetis eum pace obdormire in Domino. Verumtamen istæ quas prætenditis causæ, curæ pastorali non videntur posse præscribere: nisi forte (quod absit!) et nos non eredimus mortale aliquid commissum sit, aut summi Pontificis auctoritate emerito fuerit indulta licencia (845). Nam neque vos ignorare credimus illud Apostoli: *Alligatus es uxori? noli querere solutionem* (1-Cor. vii, 27). Verbo si quidem promissionis, qualcm vos fecisse dicitis, non tenetur episcopus, quominus in eo quo Magister est ministerio perseveret.

2. Videtur ergo nobis, sanius sapienti non præscribentibus, ut quod teneatis, et humilitatis habitu, vitaque sanctitatem monachum exhibeat in episcopo (846). Quod si aut causa latens cedere compellat, aut dominus Papa quietem induget, pro nostro exiguo sapere consilium damus ut nulla victus aut vestitus asperitas, nulla omnino paupertas vos deterreat, quominus transeat, ubi majorem invenire speratis puritatem. Quamquam in hujusmodi dominibus, animabus sic consolatur, ut, pro æstate et imbecillitate, congrua cura corporibus nouo negeatur. Vesti sumus, pro vobis Deum rogamus alterius, qualemus aspiret vobis quod melius est, concedat-

videtur, cui expiando monastica retrusio sit necessaria. Hæc epistola scripta videatur paulo ante Turstini obitum, quem anno 1139 accidisse tradit Ordericus in libro 13, pag. 919, ubi Andini Ebroicensis episc. pri frater dicitur. Ad eumdem Turstinum scriptæ sunt epistola 19 et 233.

(846) Monachis episcopis factis non licet habitudinem et priorem vivendi modum abiere. Legi Præfati 1. Seculi 4, n. 178, s. q. et 189. Sed hodie quanum mutatus est color optimus! Legi Abælardum in sermone de sancto Joanne Baptista, tom. 966. Cum vero persuasum haberent nonnulli, vitam episcopalem, prout tunc agitur, cum instituti monasticis conserere non posse, electi ad episcopatum, prorsus acquiescere detrectarunt: quale est insigne exemplum Guidonis abbatis Claræ-Vallensis, qui monacho Willielmo archiepiscopo in sedem Remensem cooptatus, electionem constanter refutavit ob ipsam rationem, apud Baluzium in tomo secundo Miscellaneorum pag. 247.

que pœnas diei et festus sic portare, ut ad **A** gaudet de eis iniurias, et in eorum dissensione glorietur. quod et ipsorum animæ periclitentur, et frustra depereat totus penitentie labor; et ceteræ facient odorem bonum Ordinis nostri, et per eos nomen Christi blasphemetur, per quos maxime fuerat glorificandum! Imo vero, sicut bene de vobis confidimus, sicut decet sanctos, sicut oportet servos Christi, unanimiter, obsecro, eligitte vobis idoneum pastorem animarum vestrarum, una cum venerabilibus abbatibus de Rievale et Valle-Clara: quorum consilium voto vos in omnibus acquiescere, tanquam nostro.

EPISTOLA CCCXX (847). 1138

ALEXANDRO PRIORI DE FONTIBUS (848), ET EJUSDEM LOCI FRATRIBUS.

Habatur ad electionem novi abbatis unanimiter faciendam.

Dilectissimis in Christo fratribus ALEXANDRO Priori, et universo conventui de Fontibus, fratris BERNARDUS Clariæ-Vallensis vocatus abbas, salutem, et nostras qualescumque orationes.

1. Venerabilis pater vester (849) beato fine cursum consummavit, et obdormivit in Domino. Ego vero licet omni tempore, paterno pro vobis, tanquam pro visceribus nostris, charitate sollicitus, nunc tanto majorem pro vobis sollicitudinem gero, quanto major incumbit necessitas. Unde et dudum missem ad vos, nisi quod exspectabam douec opportunius atque **B** utilius id agere possem, eo quod venerabilis abbas Henricus (850), citius advenire non posset, negotiis aliquibus occupatus: quem praepucie destinare proposueram ab initio, eo quod ipse uulnus, et huic negotio magis idoneus videbatur. Hunc ergo, fratres dilectissimi, cum eo honore ei amore suscipite quo dignus est; et sic audite eum in omnibus, tanquam me ipsum. Imo et tanto amplius, quanto ille et prudentia et meritis antecessit. Et siquidem, et in facienda electione, et in omnibus, quæcumque vel in hoc monasterio, vel in ceteris que ab eo exierunt (851), ergo inanda, vel errandaria fuerint, omnino vicem nostram eomisi. Misi autem eum eo fratrem Williænum, qui est filius noster dilectissimus.

2. Et nunc obsecro vos, tanquam filios charismatos, ut in electione vestra idipsum **C** apialis omnes, et non sint in vobis schismata, sed unanimia uno ore glorificet Deum; quoniam non est Deus dissensionis, sed pacis: unde et factus est in pace locus ejus, et dicit: *Qui non colligit mecum, dispergit* (Luc. xi, 23). Absit enim ab his qui in schola Christi degunt, sub magisterio Spiritus sancti, ut

(847) Alias epistola 381: que vero ante 320 erat, nunc 317. Scripta anno Christi 1138.

(848) Hic fuit frater uterinus Richardi abbatis Fontanensis in Anglia, eo nomine secundi, qui apud Claræ-Vallem quievit in pace, teste Serlo in Monastico Angliae tomo primo, pag. 854, ubi de monasterio Kirkstallensi seu Montis Sanctæ-Marie in agro Eboracensi: cuius loci primus abbas institutus est Alexander anno 1147, Henrico de Murdach tum archiepiscopo, ad quem epistola sequens. Alias fuit Alexander, itidem Anglus, et quidem abbas Fontanensis, sed in Diocesi Turonensi, de quo in Spicilegii tomo 10, pagg. 374 et 377. De monasterio Fontanensi in Anglia confer epistolas 235 et 451.

(849) Richardus scilicet secundum non primus, ad quem epistola 96, mortuus in claro-Valle anno 1138, mali die 15.

(850) Henricus de Murdach, nunc abbas Vallis-Clarae, ad quem epistola sequens, tum occupatus controversia que inter Vallis-Clarae et Caissiaci monasteria servebat, apud Hermannum monachum

gaudet de eis iniurias, et in eorum dissensione glorietur. quod et ipsorum animæ periclitentur, et frustra depereat totus penitentie labor; et ceteræ facient odorem bonum Ordinis nostri, et per eos nomen Christi blasphemetur, per quos maxime fuerat glorificandum! Imo vero, sicut bene de vobis confidimus, sicut decet sanctos, sicut oportet servos Christi, unanimiter, obsecro, eligitte vobis idoneum pastorem animarum vestrarum, una cum venerabilibus abbatibus de Rievale et Valle-Clara: quorum consilium voto vos in omnibus acquiescere, tanquam nostro. Vauclair

EPISTOLA CCCXXI (852).

AD HENRICUM DE MURDACH (853), PRIMUM ABBATEM DE VALLE-CLARA, POSTEA DE FONTIBUS, TANDEM ARCHIEPISCOPUM EBORACENSIS.

Jubet ne electionem sui in abbatem de Fontibus refutet.

Dilectissima fratri et coabbati suo HENRICO frator BERNARDUS Clariæ-Vallensis vocatus abbas, salutem et orationes.

Præcipio tibi, frater Henrice, ut si in te consernit electio fratrum nositorum de Fontibus, cum consilio venerabilis abbas Rievallis, non refutes, sed obedias in charitate. Quod quidem insitus facio, sciens magnum mihi ex tua absentia solatium deparere; sed convenientibus eis contradicere timeas, credens a Domino exisse sermonem istum in quæ tot religiosorum vota concordant, cum legorū in Evangelio, *Ubiunque duo vel tres coniugati fuerint in nomine meo, in medio eorum ego sum* (Matth. xviii, 20). Age ergo, charissime, et suscipe profesiones corum, et de cetero curram eorum hanc, tanquam pastor animarum eorum. Nec timeas præ ea domo quam regantur suscoperas. Ego enim, **C** 853 Deo volente, utilem ei providebo dispensatorem; illa namque nulli vicinior est. Sed neque pro episcopo (854) dubiles obedire: super me illud dimitte.

Laudunensem in libro 3, cap. 16. In Henricum consernat Lucas abbas Cuissiacensis, ad quem epistola 79.

(851) Nempe in Fontanensi, et in aliis eis productis, videlicet Novo-Blo esto, et diocesis Carleolensis, Kirkensadio et Lincœ-Pœto Lincolnensis.

(852) Alias Epistola 382: que vero ante 321 erat, nunc 345. Scripta anno Christi 1138.

(853) Henricus iste Anglus, id quod in epistola 406, monachus primus in Clara-Valle, inde sub finem annuali 1135 missus est eum scilicet duodecim ad constitendum monasterium Vallis-Clarae in diocesi Laudunensi, illudque restit ad finem anni 1138, quo tempore transiatus est in eum abbatia Fontanensis: jubente et insitiente, ut ex his litteris patet, Bernardo; archiepiscopus Eboracensis creatus anno 1147, vivere desit anno 1153, ex Negrologio Vallis-Clarae, prædicta dies octebris.

(854) Bartholomæo cunctum Laudunensi episcopum, in cuius diocesi sita Vallis-Clara.

C. 1138

EPISTOLA CCCXXII (855)

AD HUGONEM NOVITIUM POSTEA BONÆ-VALLIS ABBA-
TEM (856).

*Laudat viæ religiosæ propositum, præmunitum
eum adversus tentationes, et ad constantiam ac
perseverantiam excitat.*

Charissimo in Christo filio HUGONI, novæ creaturæ
in Christo, trater BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus
abbas, confortari in Domino.

1. Audita conversione tua, exultavimus et dele-
ctati sumus. Quidni gaudeant homines, unde lætan-
tur et angeli? jam celebris agitur dies, jam resonat
in excelsis gratiarum actio, et vox laudis. Adoles-
cens nobilis, delicatus, vicit malignum, sprevit
mundum, corpus exposuit, propinquorum renuntia-
vit affectibus, paratos divitiarum laqueos transi-
vit, quis pennatum auinat erat. Quae tibi haec sa-
plentia, fili? Neque enim tam invenimus in scri-
bus Babylonis. Ipsi sunt qui iuxta Aosterum, in
contra, divites fieri volunt in hoc sæculo, et inie-
dant in temptationem et laqueum diaconi (1 Tim. vi
9). → Hugonis nostri sapientia non de terra est, sed
de cœlo. Confiteor tibi, Pater, quia abscondisti
haec a sapientiis, et parvulo revelasti. Tu quoque,
fili, ne sis ingratus beneficio Redemptoris, sed
pone animum puerum, magis autem parvulum esto
malista, sed non sensu (1 Cor. xiv, 20). Non ætatem
teneram ordinis asperitas terreat. Memento quod
asperior carduus [al. cardo, male] pannum faciat
leniorem, conversatio conscientiam. Aderit Christi
suavitas, et prophetæ farinula pulmentum incom-
stibile condicitor (IV Reg. iv, 39-41). Si tentatio-
num sentis aculeos, exaltatum in ligno serpente
senenum intuere; et suge non tam vulnera quam
abera Crucifixi. Ipse erit tibi in matrem, et tu eris
ei in filium; nec pariter Crucifixum lædere aliquatenus
poterunt clavi, quin per manus ejus et pedes
ad tuos usque perveniant.

2. Sed inimici hominis domestici ejus (Michæl
vii, 6). Ipsi sunt qui non te diligunt, sed gaudium
suum ex te. Alioquin audiant a pueru nostro: Si
diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Pa-
trem (Joan. xiv, 28). « Si prostratus, » ait beatus
Hieronymus, « jaceat in limine pater, si nudato
sinu, quibus te lactavit, ubera mater ostendat, si
parvulus a collo pendeat nepos; per calcatum ransi
patrem, per calcatum perge matrem, et sic eis occu-
lis ad vexillum erueis evola. Sumimum pietatis est
genus, in hac parte pro Christo esse erudeiem (Hie-
ron. Epist. 4, ad Heliodorum). Phreneticorum lacry-
mis ne uovaris, qui te plangunt de gehennæ filio fa-
ciens lumen Dei. Heu! quemam misericordiam dira cupide
(Vulg. En. vi, 720)? quis iam erudelis a bor, quia iam
i qua dilectio? Corrumptum bonos mores coquilia

(855) Alias epistola 351: quæ vero ante 322 erat,
nunc 363. Scripta circa annum 1138.

(856) Bonæ-Vallis scilicet in diocesi Vespolio-
nensi, cuius postea annas iste Hugo missimus. sau-
cti Hugonis e. iscopi Grianopolitanus, nepos, de quo

A mala (1 Cor. xv, 33). Propterea, quantum poteris,
fili, confabulationes nospitum declinato, quæ, dum
aurum implent, evacuant mentem. Disce orare Deum,
disce levare cor cum manibus: disce oculus sup-
plices in cœlum erigere, et Patri misericordiarum
miserabilem faciem repræsentare in omni necessi-
tate tua. Impium est sentire de Deo, quod continere
possit super te viscera sua, et avertere aurem a
singulu tuo vel clamore. De cætero spiritualium
patrum consiliis, haud secus quam majestatis divinae
præceptis, acquiescendum in omnibus esse me-
mentio. Hoc fac, et vives: hoc fac, et tenies super
te benedictio, ut pro singulis quæ reliquisti, cen-
tuplum recipias, etiam in praesenti vita. Nec vero
credas spiritui suadenti nimis id festinatum, et in
maturiorem ætatem differendum fuisse: ei potius
erode qui dixit: *Bonum est homini, cum portaverit jugum ab adolescentia sua. Scævit solitarius, levavit enim se supra se. Thren. iii, 27, 28.* Bene vale.
studio perseverantia, que sola coronatur.

300 EPISTOLA CCCXIII (857)

AD INNOCENTIUM PAPAM

Pro archiepiscopo Treverensi contra abbatem
Sancti-Maximi 858.

1. Quam magna multitudo dilectionis tuae do-
mine, ac dilectionis circa nos, sicut frequenter
experti sumus! et hinc superest ut experiamur. al-
huc in tempore opportuno. Absit autem ut aliquid
C petere audeamus, quod volumati Dei, et habet
no sentiamus esse contrarium! Quia ergo cor no-
strum non reprehendit nos de minus rationabiliter
honesta petitione, fiduciam habemus quod non re-
vertentur ad nos vacue process nostræ, præsertim
quia patrem pro filio, et Innocentium pro insecone
postulamus. Quam fideliter Treverensis archiepisco-
pus apostolicæ Sedis honorem, et quietem Romæ
Ecclesiæ ab adolescencia sua dilexit, quam immo-
biliter et sollicite in tempore tribulationis ei asthe-
serit, et, alii in umbra sedentibus, pondus diei et
testus cum ea portaverit; quam constanter et intré-
pide verbum veritatis pro testimonio ejus in con-
spectu regum locutus sit pro consortibus suis, non
necessè habetis scribi a nobis; ipse enim certissime
scitis. De cætero autem quod scimus loquimur, et
quod vidimus testamur, si ianuæ testimonium no-
strum accipitis, quam prudenter et provide res et
possessiones Ecclesiæ eripuerit de cassu filiorum
alienorum, quam liberaliter et benignè bona sua
semper in commune deduxerit, maxime autem cir-
ca domesticos fideli: quam diligenter et circumspecte
integritatem famæ sue custodierit a labiis oïquis.
et a lingua doçosa.

2. Quia ergo displicunt ie eo Paternitatì vestre?
Numquid quod ecclesiam illam Beati Maximini de

in Vita libro IV, n. 10

(857) Epistola nova: quæ vero ante 323 erat,
nunc 363. Scripta anno Christi 1139.

(858) Vide epistola 179-180.

regia potestate extraxit, ut sacerdotali subjiceret? **A** numquid quod nomen illum, qui, ut ait, prius dux quam miles, prius abbas quam monachus esse voluit, non suscepit? Si ergo hoc, vel aliquid aliud in eo displicuit, dignum tamen erat ut apud pium Patrem inveterata dilectio facile non periret, sed operaret gratia culpam, et hominem in paucis reprehensibilem, laudabilem in pluribus, multorum beneficiorum recordatio excusaret. Nunc autem, domine, exaltasti dexteram deprimentiū eum. lætificasti omnes inimicos ejus. Mirabile siquidem est in oculis multorum, quo virtus merito, qua opinione boni positus sit in regimine animalium homo qui accepit in vano animam suam. Quomodo namque poterit regere, qui regi non potuit? quomodo audebit praesesse, qui subesse non didicit? vel obedientiam imperare subjectis, quam prælati exhibere non novit? *Si quis domui sue præses nescit, dicit Magister Gentium, quomodo Ecclesiae Dei diligentiam habebit?* (1 Tim. iii, 5.) Denique, qualis pater, tales filii; qui matrem suam crudeliter evicerant, ut haberent unde foverent schismata et dissensiones: de quorum tamen moribus et conversatione honestius est silere, quam aliquid loqui. Sed neque hoc ipsum diximus, ut judicemus de alienis servis, qui suo domino stant, aut cadunt: sed scimus, si istorum misera voluntas prævaluerit, quod dissolati juvenes exutient jugum disciplinae a cœribus suis, ut ad similitudinem istorum possint circumire terram, et perambulare eam: quibus etiam, si affectus ad effectum nos peringat, hoc ipsum erit ad gloriam, quod repugnare poterint prælati suis. Heu! quantorum et qualium, qui de suis meritis apud vestram misericordiam confidunt, spes et fiducia movebitur de loco suo, si filium olim tam dilectum, a gremio vestro, et ab uberbis consolationis vestrae turbo repetitius excusserit!

3. Si quis ergo precibus nostris locus est apud Excellentiam tuam, beate Pater, suppliciter petimus, nos qui te potius, quam tua diligimus, ut in die honorum **301** non repellas hominem qui permaneat tecum in temptationibus tuis, ut aliquid apud te de jure illius depercat, qui a te crescere potius quam minui exspectabat. Alioquin, si præter spem omnium, et præter meritum hominis contigerit ut diripiant alieni labores ejus, ut ponantur adversus eum mala pro bonis, odium pro dilectione; ipse quietus, a quo non timebit, vulnus excipiet solus, sed multi in persecutione ejus dolebunt. Spiritus veritatis, qui a Patre procedit, doceat te dividere lucem

(859) Alias epistola 336: quæ vero antea 324 erat, nunc 382. Scripta anno Christi 1139.

(860) Hic est ille Robertus, qui B. Bernardo in Clara-Valle successit: imo, quem ipse Bernardus jam moribundus sibi successorem nominavit. Vide librum de viris illis tribus Ordinis Cisterciensis d. st. 2 cap 23; Meyer. libro Annalium Flandr. et Manriquez in Annalibus. Donas vocant Belgæ macitimi

a tenebris in omni opere tuo, ut scias reprobare malum et eligere bonum.

EPISTOLA CCCXXIV (859). 1139

AD ROBERTUM ABBATEM DE DUNIS (860).

Absentiæ mutuæ solamen suggestit, ncmpe animorum conjunctionem, imo et corporum, quandoque futuram.

Fratri et amico charissimo ROBERTO abbati, fratre BERNARDUS de Clara-Valle, quod amico charissimo.

Et tarde notus, et eito es mihi sublatus, Roberte charissime. Sed consolor, quod solo de corpore patiar hoc: nam spiritu semper es mecum. Quod tandem vel ipsum quando ego æquanimiter tolerarem, si solus non esset in causa Deus? Erit, erit, quando reddemur nobis, quando et quisque de se, et uterque de invicem piece gaudebimus, præsentes nobis in ultraque portione nostri, in neutra deinceps ab alterutro dividendi. Glutinum erit tantæ conjunctionis, qui causa nunc est tantillæ separationis, præsens perpetuo futurus nobis, præsentes nos nobis perpetuo servaturus. Salutamus omnes filios vestros et nostros, et rogamus ui orient pro nobis.

EPISTOLA CCCXXV (861).

AD EUDÆM, DE IDERIO NOVITIO.

Qui de novitio dyscolo facienam rogatus consultit.

Amantissimo fratre et coabbati suo ROBERTO de Dunis, frater BERNARDUS Claræ-Vallis dictus abbas salutem.

Super hoc fratre, quem adeo non solum inutilem, sed etiam onerosum esse nuntiasti, absque eo quod intrinsecus latet; quale nobis ipsis, tale et vestrae Dilectioni damus consilium. Nobis siquidem videtur pro his quæ de ipso retulisti, quod in probatione sua se nec probabilem exhibuit, nec receptibilem: et ideo meruit ut rationabiliter, et sana conscientia valeatis malum auferre ex vobis. Verumtamen si pietati vestrae placet superexaltare misericordiam judicio, adhuc ipsum potestis retinere sine professione, quanto vobis tempore videbitur. Hoc autem omnino dissuademus, ne eum in hoc statu recipiatis ad professionem: sed iterum probetur, si forte se talem exhibere valeat, qualem debet. Sin autem, ferro abscessionis utendum est, ne una ovis morbi totum gregem contamineat.

aggeres colesve sabuli candidi, vel a natura, vel ab aestuante pelago congesisti. Ia his olin fuit econobium Dunense florentissimum, verum nunc arenis excrescens sejunctum, ob neglectam per bellum calamitas obicium lignorum instauracionem.

(861) Alias epistola 337: quæ vero antea 325 erat, nunc 395. Scripta circa annum 1139.

EPISTOLA CCCXXVI (862).

GUILLELMU^m ABBATIS, AD GAUFRIDUM CABNETENSEM,
EPISCOPUM, ET BERNARDUM ABBATEM CLARE-
VALLENSEM (863).

*Ut Dei et Ecclesie causam adversus Petri Abaelardi
errores, quorum aliquot capitula producit, tuean-
tur.*

Reverendis in Christo dominis et patribus, GAU-
FRIDU^m Caronensem episcopo, et BERNARDO Clare-
Vallis abbatii, vitam et dies bonos.

1. Confundor, Deus scit, apud vos, cum de re communis et gravis necessitatibus, silentibus vobis, et ~~392~~ aliis, quorum erat loqui, cogor vos aliquo; nullus in hominibus, domini et patres. Cum enim fidem communis spei graviter nimis et periculose corrumpi video, nullo resistente, nullo obloquente; quam Christus suo nobis sanguine sacravit, pro qua apostoli et martyres usque ad mortem pugnaverunt, quam sancti doctores duris laboribus suis, et magnis sudoribus defensam, integram et incorruptam usque ad feces temporum nostrorum transmiserunt: contabesco in memetipso, et a frictura cordis et dolore spiritus cogor pro ea loqui, pro qua, si necesse esset et opportunum, velle etiam mori. Nec de minimis agitur, sed de fide sanctae Trinitatis, de persona Mediatoris, de Spiritu sancto, de gratia Dei, de sacramento communis redemptionis. Petrus enim Abaelardus iterum nova docet, nova scribit; et libri ejus transseunt maria, transilunt Alpes; et novae ejus sententiae de fide, et nova dogma per provincias et regna deferuntur, celebriter praedicantur, et libera defenduntur: in tantum ut in curia Romana dicantur habere auctoritatem. Dico vobis, periculose silentis tam vobis, quam Ecclesiae. Dui. Pro nibilo: ducimus corrumpi fidem, pro qua nosmetipsos vobis abnegavimus: non timemus Deum offendere, ne offendamus. Dico vobis, adhuc partiriens parturit malum hoc: sed nisi preventum fuerit, erupget in regulum, qui vix inveniatur incantator. Quod. cur dicam adverte.

2. Gasu ruperi incidi in lectionem cuiusdem libelli hominis illius, cui titulus erat, *Theologia Petri Abaelardi*. Fatae, curiosum me fecit titulus ad legendum. Duo autem erant libelli idem gene condicentes: nisi quod in altero plus, in altero minus apponito inveniretur. Ubi, cum aliqua invenirem quae multum moverent me, notayi, et eur moverent subnotavi, et cum ipsis libellis nisi vobis: ultro recie me moverint, judicii vestris. Cum enim graviter turbarer ad insolitas in die vacum notitiae, et novas inauditorum sensuum adventiones, cum non haberem in quem refunderem; vos in omnibus elegi, ad quos me convertere, et quos in causam Dei, et totius latine Ecclesie ciatem. Vos etiam

(862) Alias epistola 391: quae vero antea 326 erat, nunc 400. Scripta circa annum 1139.

(863) Hoc epistola prefationis vice praefixa est Disputationi eiusdem Guillelmi abbatis Sancti-Feliciorum prope Rerou contro Abaelardum, edita in tomo quarto Bibliotheca Cisterciensis. Scripta vero est ante omnes Bernardi in coelata epistolas,

A timet homo illa, et reformidat. Claudite oculos: quem timuit? et qui iam dicit quod dicit, quid non dicit, cum nullum timuit? Mortuis quippe ex Ecclesia omibus pena doctrinae ecclesiasticae magistris (864), quasi in vacuam rem publicam Ecclesiae domesticas irruens inimicos, singulare sibi in ea magisterium arripuit: agens in Scriptura divina quod agere solebat in dialecticæ, propriam adventiones, annuas novitates; censur fidioi, non discipulis; emundator, non imitator.

3. Hæc sunt ergo capitula ex opusculis ejus collecta, que voris offerenda putavi: i. Quod fidem definit estimationem rectam quæ non evidentur. ii. Quod improbia dicit esse in Deo nostra patris, et Filii, et Spiritus sancti, sed descriptionem auctam esse plenitudinis summi boni. 3. Quod Pater sit plena potencia, Filius quedam potentia, Spiritus sanctus nulla potentia. 4. De Spiritu sancto, quod non sit ex substantia Patris et Filii, sicut Filius est ex substantia Patris. 5. Quod Spiritus sanctum sit animus mundi. 6. Quod libero arbitrio, sine adiuvante gratia, bene possumus et velle et agere. 7. Quod Christus non iteo assumpsit carnem et passus est, ut nos a jure diaboli liberaret. 8. Quod Christus Deus et homo non est tercia persona in Trinitate. 9. Quod in sacramento altaris in arte rumores forma prioris substantie. 10. Quod suggestions diabolicas per physicam dicit fieri in hominibus. 11. Quod ab Adam non trahimus originalis peccati culpam, sed penitentiam. 12. Quod nullum sit peccatum, nisi in consensu peccati et contemptu Dei. 13. Quod dicit consupiens, et delectatione, et ignorantiæ nullum ~~392~~ peccatum commiti; et hujusmodi nos esse peccatum, sed naturam.

4. Hæc pauca interim capitula, ex opusculis ejus congesta in uigil, primo vobis arbitriatu sum offrenda, ad excitandos vos, et excusandos nos, ne frustra commoti videamur. Quæ tamen cum aliis incidentibus, auxiliante eu in cujus manu sumus, et nos et sermones nostri, ex hoc latipo digerere aggrediar: partipendens si vobis displicuerit in sermone, dum non dispiceam in fide: ut, si epoca quo modo suggestere potuero verbis me justè commoni, et amoveamini et vos: et in causa capitulæ sive peccati sit, sive manus, sive etiam oculus, non parescet. Diligit et ego eum, et diligere vellom, Deus testis est: sed in causa hæc nemo unquam proximus mihi erit, vel amicus. Nei societa commonitione sui conregionis malum hoc attentandum est, quod, ipso se prodente, tam, publicum factum est, sicut autem, ut audeo, achyo alia ejus opuscula, quorum nomina suar. Sic et non; Seito te ipsum; et alia quedam de quibus timeo ne, sicut monstruo sunt nonnulli

ut ex initio epistole intelligitur; adeoque aucte annum 1140.

(864) Ita fere Hugo Metellus in epistola quarta ad Bononiensem contra eundem Abaelardum. Mortuo Abessino Languedociensi, Guillelmo Gataluenensi, genit usq[ue]b[us] ubi in terra inficit. 860.

sic etiam sint monstrues dogmatis : sed, sicut dicunt, oderunt lucem, nec etiam quæsita inveniuntur. Sed jam veniamus ad rem, etc.

EPISTOLA CCCXXVII (865)

RESCRIPTUM BERNARDI AD GUILLELUM ABBATEM.

Libellum contra Petrum Abelardum conscriptum laudat, multumque colloquium vobis Pascha præmittit.

GUILLELMO charissimo suo, frater BERNARDUS.

Motum vestrum ei justum julico, et necessarium. Sed et ciosum non esse, monstrat libelius tandem et obstruens os loquentium iniqua. Non quod illum adhuc attentius, ut jubetis, percurserim; sed quia ex eo quod cursim potuit pavidere, placet fateor, et potentem existimo iniquum dogma obruere. Verum, quoniam meo iudicio non satis, ut optime nostis, fidere consueri, præsertim in tam magnis rebus; opere pretium puto, præsertim considerata opportunitate, me atque vos pariter aliquid convenire et concreta de omnibus. Idipsum tamen ante Pascha fieri posse non arbitror, ne, quod græsens tempus indicat, studium orationis impediatur. Porro silentii ac patieantiae super his meæ patientiam habete: cum horum stirrim et pene omnia hucusque nescierim (866), Jam vero ad quod hortacioni patens est et Deus dare mihi spiritum honoris vestris orationibus. Valete.

EPISTOLA CCCXXVIII (867).

AD ROMANUM PONTEICEM (868).

Contra electum Rutenensem.

Hacopus amicorum precibus aures gerentes, scripsimus opportune, importune: nunc autem, etiam velimus, tamen christiana religione prohibemur. *Maledictus, inquit propheta, qui prohibet gladium suum a saecula (Jerem. xxviii, 10).* Quodlibet nequitia profici, malorum desideria prosperantur; et non est qui ascendat ex se verso, vel qui oponat se morum pro domino Israel. Eesse adiutor in diebus suis, et maiorum et pedibus intimum ingredi ad sancta sanctorum domines exagrestissimi, qui expigerunt pacium eam morte, et fædus eam inferno. Uiquid patientia haec? Rutenenses (869) clerici elegant ~~BAL~~ viuis suis conscientiem personam, nec puduit eos, eam in eamvis veritatem operare mandatio, ut dicitur, et circa electarum personam, et circa negotium electionis.

(865) Alias epistola 392: quæ vero ante 327 erat, nunc 339. Scripta circa annum 1139.

(866) Hinc patet Guillelmum, unum ex primis incautem fuisse adversum Abelardum, quo clavis Guillelmus ipse in superiori epistola discrete affirmat, conquerendo de Ganfridi et Beruardi silentio.

(867) Epistola nova: quæ vero ante 328 erat, nunc 44. Scripta circa annum 1140.

(868) Hic epistola subsequenda aliam cuiusdam A. ad abbatem Reatinensis monasteri: auctor inscripia erat. *Ad eundem, Ali innocentio vel Belegenio, et quidem a Bernardo, directam fuisse, patet ex epistola sequente, quæ est ejusdem argumentum, id est contra Rutenensem electum, Aemias suscepserem, cuius nomine genitac. Bernarius in, epistola 360, n. 1, Belegenio gratulatur, co-mentam-*

A *Homo ille, non a Deo, sed ab hominibus electus multis habet testes infamie sua, nullum iurgationis; et, ut voluisse involute loquar, honestius est de illo silere, quam loqui. Absit ut in diebus tuis talia monstra promoveantur, ut ille ponatur custos animarum, qui pro ubi uocat effusionem sanguinis Christi, et pretium redemptionis animæ sue! Quia autem isti aliquantum astutæ verbū de injuria et oppressione appellationis, ut et se per haec ad eum incurrarent, cause interseruerunt sue? Nolite accipere verbum mendacii: quia, sicut virorum veracium relatione dicitur, nulla secuta est appellationis oppressio, ubi nulla praecessit appellatio. Pròinde oportet ut quid religiosorum consilio per episcopum factū est, per te robur accipiat in manu potenti et brachio excuso. Sed et ipsum archiepiscopum (870) magis ac magis tibi volumus commendari pro quo nec rogare, nec exaudiri vellemus, ut non honerificaret ministerium suum.*

EPISTOLA CCCXXIX (871).

AD EPISCOPUM RUTENENSIS.

Contra eundem electum Rutenensem.

Verba quæ ego loquor vobis, non pro me ipsa loquere, nec ut eis quero quæ mea sunt. Verbi loquor pro votis. Breves dies hominis sunt. Quandiu es sis episcopus Rutenensis, ministerium vestrum honorificate, ut videamus opera vestra bona. Causam Caliensis (872) electi, a domino Papa volvis commissam, et remota omni appellatione canonica fine terminandam a vobis audientes, facti sunt usi sicut consolati. Ecce enim prie manibus est tempus, et negotium, in quibus Ecclesia Dei perspiciebit utrum sit rationale in gestore pontifice. Jam non erit otiosus, si tamen in vobis est, timor Dei, vigor canonicus, amor iustitiae. In Ecclesia Rutenensi agitur de pasture, et episcopo animarum, et successore Guristi, de illo, inquit, qui soscitot semen fratris defuncti. Et ad hoc quis tam idoneus? Numquid ille, quem vita inquinavit, quem conscientia accusavit, quem fama publicavit? numquid ille, qui de abbatis in obituaria, vel potius de abyso in abyssum descendit, ut idem sit violaten virginum, et consecratus? Et ubi oitis iam illud, quod dictum est ab Apostolo: *Gloriet episcopum sine crimine esse, tenquam dispensatorem Dei?* (Tir. 1;

D causam Rutenensem Ecclesie, nempe ob depositionem, ut videtur, matroneum episcopum iniquum, de quo nō in epistola et in sequente.

(870) Legendum, Rutenenses; ut configuratur ex epistola sequente. Rutilia matronorum diocesis Treverensis, de qua in hoc quarto vita S. Bernardi, n. 47; nihil juvat ad hunc locum.

(871) Rutenensem scilicet, cuius suffraganeus est episcopus Rutenensis.

(872) Epistola nova: quæ vero ante 329 erat, nunc 318. Scripta circa annum 1140.

(872) Fortasse legendum, Gauvreensis; nam vix ad annum civitatem nec e. ipsa referri solet. Quod si ita videbitur, hoc iuste agi videtur de occidente Rulendus, quem præfatus episcopus a Gauvre et ab eo Gauvreensem episcopo et cum amicis expulsi-

Noli ergo stare contra te ipsum, aliud dicens, et aliud agens: sed opera tua verbis tuis respondens idem de eodem; ne illud tibi aptari possit, quod de quibusdam dictum est: *Infirmatæ sunt contra eos linguae eorum (Psal. lxxm, 9)* Ecce in manu tua est. Verumtamen animam tuam custodi, neque communicaveris peccatis alienis. Per te stabitis aut per te corrueris: sed si per te corruerit, manus tuas consecrabis Domino.

PISTOLA CCCXXX (873).

AD INNOCENTIUM PAPAM.

Contra Petrum Abælardum.

Amanissimo patri ac domino INNOCENTIO BARBARO Clarae-Vallis vocatus abbas, modicum id quod est.

Plorans ploravit in nocte spousa Christi, et lacrymas ejus in maxillis ejus: non est qui consolatur eam ex omnibus charis ejus. Moram faciente Sponso, tibi, domine, commissa est Sunamitis in loco peregrinationis suæ. Nulli familiarius confitetur injurias, nulli secretius exponit astus et gemitus suos, quam amico Sponsi. Nam quia Sponsum diligis, sponsem ad te clamantem non despicias in opportunitatibus, in tribulatione. Inter haec omnia genuera hostium, quibus circumvallatur Ecclesia Dei, sicut lily inter spinas, nihil periculosius, nihil molestius est quam cum ab eis, quos continet in gremio suo, et quos suis fovei uberibus, laceratur interius. Pro talibus et de talibus est illa vox dolentis et gementis: *Amici mei et proximi mei adversum me appropinquaverunt et steterunt (Psal. xxxvii, 12)*. Nulla quidem pestis efficacior ad nocendum, quam familiaris inimicus. Argumento nobis suut et Absalon familiaritas, et osculum Judæ. Fundamentum aliud ponitur nobis, præter id quod posuimus est. Nova fides in Francia auditur, de virtutibus et vitiis non moraliter, de sacramentis non fideliter, de mysterio sanctæ Trinitatis non simpliciter ac sobrie, sed præter ut accepimus (873), disputatur. Magister Petrus et Ermaldus, a cuius peste Italianam purgastis, astiterunt et convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus. Squama squamæ conjungitur, et ue spiraculum quidem incedit per eas. Corrupti sunt, et abominabiles facili sunt in studiis suis, ei de fermento sue corruptionis corrupti sunt fidem simplicium, morum orationem conturant, Ecclesiæ maculant castitatem: ad imaginem et similitudinem illius qui transfiguratus se in angelum lucis habentes formam pietatis, sed virtutem ejus abnegantes, circumornati sunt ut similitudo templi, ut sagittent in obscuro rectos corde. Exsimus rugitum Petri Lessis, sede Simonis Petri occupantem: sed Petrus Draconis incurrimus, flamen Simonis Petri impugnacem. Ille persecutus est Ecclesiam Dei manifeste, sicut leo rapiens: iste vero, tanquam

draco, sedet in insidiis in occultis, ut interficiat innocentem. Sed tu, Domine Deus, oculos superboram humiliabis, tu conculeabis Leonem et Draconem. Nocuit ille, quoad vixit; et idem fuit ei vita terminus aique malitia: iste vero, nova dogmata scribens, jam providit quomodo virus suum transfundat in posteros, quomodo noceat generationi omnique ventura est. Denique, ut pauca de multis dicam, theologus noster cum Aris gradus et scalas in Trinitate disponit; cum Pelagio liborum arbitrium gratiae præponit; cum Nestorio Christum dividens hominem assumptum a consortio Trinitate excludit. Sed in his omnibus gloriatur, quod cardinalibus et clericis curia, scientia fontes aperuerit; quod manib[us] et sinibus Romanorum libros et sententias incluscrit, et in tutelam erroris sui assumit eos a quibus judicari debet et damnari. Qua mente, qua conscientia recurris ad fidei defensorem, fidei persecutor? quibus oculis, qua fronte intueberis amicum Sponsi, sponsæ violator? O nisi detineret me cura fratrum! o nisi me corporalis infirmitas impidiret quantum desiderarem videre amicum Sponsi pro sposa zelantem in absentia Sponsi! Ego, qui silere non potui injurias domini mei, lassiones Ecclesie patientis feram? Tu autem, dilectissime Pater, ne elongaveris auxilium tuum ab ea: ad defensionem ejus conspice, accingere gladio tuo. Jam enim ex abundantia iniquitatis refugesit charrias multorum: jamjam sposa Christi, nisi manu adhibeas, egreditur etabit post vestigia regnum, et pacit greges juxta tabernacula pastorum.

PISTOLA CCCXXXI (874).

AD STEPHANUM CARDINALEM ET EPISCOPUM

PRÆNESTINUM.

H[ABE] M[ODUS] Eiusdem argumenti.

Venerabilii domino et episcopo Patri S. Dei gratia Prænestino episcopo, frater BERNARDUS Clarae-Vallis abbas, viriliter agere et confortari in Domino.

Augustias et gemitus sponsæ Christi eo vobis familiarius cunctor, quo amicum Sponsi vos esse cognovi, et gaudio gaudere propter vocem Sponsi. Confido enim de vobis in Domino, si bene novi interiorum hominem vestrum, quia non quæstus quæ vestra sunt, sed quæ Jesu Christi. Petrum Abælardum, catolicæ fidei persecutorem, inimicam crucis Christi, vita probat, et conversatio, et libri jam de tenebris in lucem procedentes. Monachum se exterius, næreticum interior ostendit, nihil habens de monacho, præter nomen et habitum. Aperit cisternas veteres et lacus contritos hæreticorum, ut bos et asinus cadat. Siluerat jam per mollos dies sed quando siluit in Britanniæ, concepit doloram, et nunc in Francia concepit iniquitatem. Egressus est de caverna sua coluber tortuosus, et in similitudinem hydrae, uno prius capite succiso

(873) Epistola nova: quæ vero antea 330 erat, nunc 349. Scripta anno Christi 1140.

(873) Ille præter ut idem valit ac præterquam: quod similiter prorsus intentione ei formata usurpatur

de eodem Abælardo, *Epist. CCCXXXVI: De Spiritu sancto præterquam accepimus enuntians.* Evir.

(874) Epistola nova: quæ vero antea 331 erat, nunc 350. Scripta anno Christi 1140.

pterem pro rato capita produxit. Successo uno, succisa fuit una illius heresis. Questione: sed jam loco illius septem et eo amplius heresies emerserunt, quorum exemplar habuimus, et misimus vobis. Rudes et novellos auditores ab uberibus diaecicæ separatos, et eos qui, ut ita dicem, prima fidei elementa vix sustinere possunt, ad mysterium saepte Trinitatis, ad sancta sautorum, ad cubiculum Regis introducit, et ad eum qui posuit tenellas laibulum suum. Denique theologus noster cum Ario gradus et scalas in Trinitate dispergit, cum Pelagio liberum arbitrium gratiae præponit, cum Nestorio Christum dividens, hominem assumptum a consortio Trinitatis excludit. Sic, sic per omnia fere sacramenta discurrens, attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia damnabiliter. Ad haec gloriatur, se infecisse curiam Romanam novitatis sue veneno; manibus et sinibus Romanorum libros et sententias suas inclusisse, et in tutelam sui erroris assumit eos a quibus judicari debet et damnari. Provideat Deus Ecclesie sue, pro qua mortuus est, ut eam exhibeat sibi non habentem maculam aut rugam, quatenus perpetuum silentium imponatur homini cuius maledictione os plenum est, et amaritudine et dolo.

EPISTOLA CCCXXXII (875).

AD G. CARDINALEM.

Item contra Petrum Abælardum.

Domino venerabili et patri dilectissimo, sanctæ Romanæ Ecclesie cardinali G. BERNARDUS Claræ-Vallensis abbas, spiritum consilii et fortitudinis.

Silere non possum injurias Christi; angustias et dolores Ecclesie, et miseriam iuropum, et gemitum pauperum. Incidimus in tempora periculosa. Magistros habemus prurientes auribus: discipuli a veritate auditum avertunt, ad fabulos convertuntur. Habemus in Francia monachum sine regula, sine sollicitudine prælatum, sine disciplina abbatem Petrum Abælardum, disputantem cum pueris, conversantem cum mulieribus. Aquas furtivas ei panes absconditos domesticis suis apponit in libris, et in sermonibus suis profanas vocum novitates inducit et sensuum. Accedit non solus, sicut Moyses, ad caliginem in qua erat Deus, sed cum turba multa et discipulis suis. Per vicos et plateas de fide catholica disputatur, de parte Virginis, de sacramento altaris, de incomprehensibili sanctæ Trinitatis mysterio. Evasimus rugitum Petri Leonis: sibilos Petri Draconis incurrimus. Sed tu, Domine Jesu, oculos superborum humiliabis, ta conculeatis Leonem et Draconem. Necuit ille quoad vixit, et idei fuit et vitæ terminus, atque malitia: iste vero jam providit quomodo virus suum transfundat in posteros, quomodo noceat generationi omniæ ventura est.

(875) Epistola nova: quæ vero ante 332 erat nunc 367. Scripta anno Christi 1140.

(876) Epistola nova: quæ vero ante 333 erat nunc 386. Scripta anno Christi 1140.

(877) Is est Gregorius Tarquinius, sanctorum Serghi et Bacchi diaconus cardinalis, a Callisto II creatus

A Lepram adiaventionum suarum atramento signavit et calamo. Libros ejus habuimus, et misimus vobis. Cognoscite auctorem operis in opere. Videte quod theologus noster cum Ario gradus et scalas in Trinitate dispergit, cum Pelagio liberum arbitrium gratiae præponit; cum Nestorio Christum dividens, hominem assumptum a consortio Trinitatis excludit. Et haec pauca sunt de multis. Non erit in vobis qui vicem Christi dolet (877), qui diligit justitiam, qui oderit iniuriam? Si os loquentis iniqua obstruem non fuerit, videat ille et judicet, qui solus laborem et dolorem equisferat.

EPISTOLA CCCXXXIII (876).

AD G. CARDINALEM (877).

Ejusdem item argumenti.

B Viro venerabili et amico suo G. diacono cardinali sub titulo sanctorum Sergii et Bacchi, BERNARDUS Claræ-Vallensis abbas, salutem et dilectionem.

Secundum tuam consuetudinem, quotiescumque curiam intro, semper mihi debes assurgere. Verba videntur quasi ludentis; sed serua res agitur. Ecce ego curiam intro, secundum causam dico, non secundum personam. Qui personæ meæ assurgere solebas, assurge nunc causæ meæ, imo cause Christi: quia Christus est in causa, et veritas pericitatur. Assurge, imo exurge adversus eum qui disputat de fide contra fidem, qui verbis legis impugnat, cajus manus contra omnes, et manus omnium contra eum. Ille est Petrus Abælardus, qui de moribus, de sacramentis, de Patre et Filio et Spiritu saepe scribit, docet, et disputat, divisiones prout vult. Nunc autem intrat curiam, postquam commovit Ecclesiam, et turbavit eam, non ut sanctæ contritione eis, sed ad excusationes excusandas in precepsit. Si filius ejus es, defende uterum qui te portavist, et uberaquæ suxisti.

EPISTOLA CCCXXXIV (878).

AD GUIDONEM PISANUM (879).

Contra eundem Abælardum.

GUDONI Pisano, BERNARDUS Clariæ-Vallis abbas, mentem sanam in corpore sano (879).

Causam meam propriam securè vobis committem propter officium matuæ dilectionis nostre: nunc autem tanto confidentius istam committit, quanto amplius ille diligendus est, cuius est causa. Causa est Christi, imo Christus est in causa, et veritas in periculo. Dividuntur vestimenta Christi, sacramenta Ecclesie scinduntur: sed integra manet iuncta inconsolabili, desuper contexta per totum. Tunc illa haec unitas est Ecclesia, quæ scissuram ignorat, divisionem non recipit. Quid enim desuper contextum est, quod a Spiritu sancto compaciuntur est, non dissolvetur ab hominibus. Cum heretici exacerbunt flagiam suam sicut serpentes, cum omnes aculeos ingenui sui excusserunt, ut pacem Ecclesie contrar-

(878) Epistola nova: quæ vere ante 334 erat, nunc 362. Scripta anno Christi 1140.

(879) Guido Mericetus de Vico, Pisano, cardinalis tituli sanctorum Cosmae et Damiani, ab lunectio creatus.

bent; tamen, quoniam pugia inferi sunt, non per-
valebunt adversus eam. Si filius bonus es, si maternae
ubera reconoscis, non deseris matrem in periculo,
non subtrahas humeros tuos in tempore tribulationis.
Magister Petrus ingreditur curiam, ut apostolicas
Sedis anteriorias ponatur ei murus et antemurale ad
confirmandos suos errores, quos scripsit, quos doc-
uit, quibus fidem catholicam impugnavit.

EPISTOLA CCCXXXV (880).

AD QUENDAM PRESBYTERUM CARDINALEM (881).

Item contra Petrum Abaelardum

Cardinali presbytero, BERNARDUS Clare Vallis ab-
bas, salutem et dilectionem in Domino.

Nemo adolescentiam tuam contemnat. Canities
quippe non capit, sed mentis requiritur a Domine,
880 et atas senectutis vita, immacula. Non expa-
vit Jeremias, non formidavit Daniel, licet ambo pueri
essent, senes impudicos, inveteratos dierum, malo-
rum. Impudicum et ego merito appellaverim illum
qui deoquem Ecclesiae, qui fidei mæcula castitatem.
Hie est Petrus Abaelardus, qui de fide, de sacra-
mentis, de mysterio sanctæ Trinitatis, priusquam ac-
cepit, disputat, dividens singulis prout vult. Nunc
autem ingreditur curiam, postquam Ecclesiam com-
movit, et conturbavit eam, non ut sancte cœlestiori-
nes ejas, sed quia declinavit in verba malitia, ad
excusandas excusationes in peccatis. Confidenter pro-
Ecclesia stabunt qui se filios esse Ecclesie, cognos-
cent.

EPISTOLA CCCXXXVI (882).

AD QUENDAM ABBATEM (883).

Ejusdem argumenti.

Dilectissimo fratri et coabatæ, fratre BERNARDUS
Clare-Valleensis abbas, zelum Dei a nobis secundum
scientiam.

Oportet haereses esse, pi qui probati sunt, mani-
festi fiant. Si quis est Domini, jungatur eis Deus
enim est in causa. Veritas pericitur: dividuntur
vestimenta Christi, sacramenta scinduntur Ecclesiae.
A pianta pedis usque ad verticem faciei corruptitur
sanitas, simplicitas fidelium derideatur: propo est
ut ascendat leo de cubili suo, ut contra Ecclesiam
se erigat prædo gentium. Præcedit jam Petrus Abæ-
lardus ante faciem Antichristi parare vias ejus, de
fide, de sacramento, de Patre et Filio et Spiritu
sancto, præterquam acceperimus, enuntians. Scribit,

(880) Epistola nova: quæ vero antea 335 erat,
nunc 368. Scripta anno Christi 1140.

(881) Codex Vedastinus, nominatum, ad Petrum
cardinalem. MARTENE.

(882) Epistola nova: quæ vero antea 336 erat,
nunc 324. Scripta anno Christi 1140.

(883) Forte ad Bernardum abbaten: iaciam, qui
Romam a Bernardo tunc missus fuerat, infra in
epistolis 343 et 344.

(884) Alias epistola 370: quæ vero antea 337 erat,
nunc 323. Scripta anno Christi 1140.

(885) In codices Vaticanos notato 662, habetur
ordine sae post epistolam 189, cum hoc titulo:

A Ioseph, et contendit verbis ad subversionem audien-
tium. Finit in Trinitate gradus et seales oum Arie;
præporit gratia liberum arbitrium cum Pelagio;
hominem assumptum a consilio Trinitatis excludit
Christum dividit cum Nestorio. Sed in omnibus his
gloriatur quod Ecclesiam Romanam sibi reconcilia-
vit quod liberos et sententias suas manibus et simi-
bus Romanorum inclusit: et in defensionem sui
auctoritatis assumit eos a quibus judicari debet et
damnari. Vident Deus, et judicet; si velociter ob-
sticatum nos fuerit os loquentis iniqua. Cœtera
presentium lator latens explicabit.

EPISTOLA CCCXXXVII (884).

B AD INNOCENTIUM PONTIFICEM, IN PERSONA FRANCIE
EPISCOPORUM (885).

Episcopi Galliae expoant Pontifici quid actum sit
in causa Petri Abaelardi, Bernardum ad discep-
tationem in synodo provocantis, sed objectos sibi
haereses articulos responderem nolentis et ad Se-
dem apostolicam appellantis.

Raverendissimo patri et domino INNOCENTIO, Dei
gratia summo Pontifici, HENRICUS Senoreusum
archiepiscopus, GAUFRIDUS Careliensis episcopus,
sanctæ Sedis apostolice famulus (886), HELIAS Au-
relianensis, HEGO Autiissiodorensis, HATTO Trece-
sis, MANASSES Meldensis episcopi devotas orationes
et debitum obediemant.

1. Nulli dubium est quod ea quæ apostolica fir-
mantur auctoritate, rara semper existunt, nec ali-
cujus possunt deinceps militari civillatione, vel
invidia depravari. Ea propter ad vestram apostoli-
cam Sedem, beatissime Pater, referre dignum cen-
suimus quædam, quæ nuper in nostra contigit tra-
ctari præsentia: quæ quoniam et nobis, et multis
religiosis ac sapientibus viris rationabiliter acta
visa sunt, vestra **880** Serenitatis expectant, com-
probari judicio, simul et auctoritate perpetui rebo-
rari. Itaque, cum per totam fere Galliam in civitati-
bus, vicis, et castellis, a scholaribus, non solum
intra scholas, sed etiam triviatim; nec a litteratis
aut proiectis tantum, sed a pueris et simplicibus,
aut certe stultis, de sancta Trinitate, quæ Deus est,
disputareter, insuper alia multa ab eisdem, abso-
luta prouersa et absurdæ, et plane tidesi catholice,
sanctorumque farrum auctoritatibus obviaant
proferrantur: cumque ab his qui sane sentie-
bant, et eas ineptias rejiciendas esse cense-

Episcopi Francie domino Innocentio papæ ubi
Francie nomine metropolis Senonensis intelligitur.
Hinc in epistola 461. vox sanguinis Arca-imbadi,
subdecani Aureliacensis, ad innocentium clamare de
Francia dicitur: et epistola 426, n. 4, Franciam a
Burgundia distinguit. Francie tamen nomine eum
tuuc secundæ Belgice magna pars comprehendebatur.

(886) Id est legatus. Hoc nomine præ modestiæ
solemniter Gaufridus, ut legitur in chartario ecclesie
Sancti-Stephani apud Drocas. Vicarii sanguis sedis
ali passim dicitur.

bant (887), sœpius admoniti corriperentur; vehe-
mentius convalescebant, et auctoritate magistri sui
Petri Abelardi, et cuiusdam ipsiuslibri, cui Theologiae
incederat nōmen, nec non et aliorum ejusdem opus-
cularum freti, ad astriendas profanas adinventiones
illas, non sine inuitarum animarum dispendio, sese
magis ac magis armabant. Quæ enim et nos et alios
p̄fides non parum moverant ac læserant, inde te-
mum quæstioneum facere verebatur.

2. Verum dominus abbas Claræ-Vallis, his a di-
versis et sœpius auditis, imo certe in prætaxato
magistri petri Theologiae libro, nec non et aliis
eiusdem libris, in quorum fo:te lectionem inciderat,
diligenter inspectis, secreto prius, ac deinde sseum
duobus aut tribus exhibitis testibus, justæ evangeli-
cum præceptum, hominem conuenit: et ut audito-
res suos a talibus compesceret, librosque suos cor-
rigeret, amicabiliter satis ac familiariter illum ad-
monuit. Piuras etiam scholarium adhortatus est ut
ei libros venenis plenos repudierent et rejicerent,
et a doctrina quæ fidem hædebat catholicam,
caverent et abstinerent. Quod magister Petrus
minus patiens et nimium ægre fereus, cebros
pulsare coepit, nec ante voluit desistere,
quoad ad dominum Claræ-Vallensem abbatem
super hoc scribentes, assignato die, scilicet octavo
Pentecostes, Senonis ante nostram submonui-
mus veritatem præsentiam, quo se vocabat et offe-
rebat paratum magister Petrus ad probadas et de-
lendendas, de quibus illum dominus abbas Claræ-
Vallensis, quomodo prætaxatum est, reprobenderat,
sententias. Cæterum dominus abbas nec ad assigna-
tum diem se venturum, nec contra Petrum esse
disceptaturum nobis remandavit. Sed quia magister
Petrus inter omnes suos nihilominus coepit undeque
convocare discipulos, et obsecrare ut ad futuram
inter se dominique abbatem Claræ-Vallensem
disputationem, uia cum illo suam sententiam simul
et scientiam defensuri venirent, et hoc domum
Claræ-Vallensem minime latraret; veritus ipse ne-
propter occasionem absentie sua tot prefana, non
sententiae, sed insaniae, tam apud minus intelligentes,
quam erundem defensores maiore dignæ vi-
deretur auctoritate; predicio quem sibi designa-
veramus die, licet eum minime suscepisset, tacitus
zelo pii fervens, imo certe annoli Spiritus iisque suc-
census, sese nobis ultra Senonis præsentavit. Illa-
vero die, scilicet octava Pentecostes, evanenerant
ad nos Senonis fratres et suffraganei nostri episcopi
ob honorem et reverendam sancteterum, quas in ec-
clesia nostra populo revelaturos nos indixeramus:
reliquiarum

(887) ineptias vocabant veteres etiam gravissimas
hæreses, ut observatum alias in Prefatione 2 Seçuli
I, Benedictini, n. 133. Hieronymus in epistola ad Aly-
pium et Augustinum, ageas de ingressi Cœlestiana,
» Nec grande est ineptissimis nœnii responderet; »
et Berapplus ipse rursus in sarr. 63 in Cant. n. 8.

(888) Id anno 1140 accipitisse refert pater et alius
ugo Sancti Mariani Chronographus, nulla ratione

A 3. Itaque præsente gloriose rege Francorum Lu-
divico cum Willermo religioso Nivernis comite, do-
mino quoque Remeosi archiepiscopo, eum quibus-
dam suis suffraganeis episcopis, nobis etiam et
suffraganeis nostris, exceptis Parisiis et Nivernis,
episcopis præsentibus, cum multis religiosis abbatibus
et sapientibus, valdeque literatis clericis, adfuit
dominus abbas Claræ-Vallensis, adfuit magister Pe-
trus eum fautoribus suis (888). Quid multa? Domi-
nus abbas cum librum Theologiae magistri Petri
proferret in medium, et quæ adnotaverat absurdâ,
imo hæretica plane capitula 310 de libro eodem
proponeret, ut ea magister Petrus vel a scriptu nega-
ret; vel si sua fateretur, aut probaret, aut corigeret;
visus diffidere magister Petrus Abælardus, et subter-
fugens, respondere noluit: sed quamvis libera sibi da-
ratur audientia, tamenque locum et aequos habere
judices, ad tamen sanctissime Pater, appellans præ-
sentiam, vestram suisa conventu discessit.

4. Nos autem, licet appellatio ista minus canonica
videtur, Sedi isamen apostolice deferentes, in per-
sonam hominis nullam voluntus proferre senten-
tiæ. Cæterum sententias pravi dogmatis ipsius,
quia multis infecerant, et sui contagione adusque
cordium inlata penetraverant; sœpe in audiencia
publica lectas et relectas, et tam verissimis rationi-
bus, quam beati Augustini, aliorumque sanctorum
Patrum inquietis a domino Claræ-Vallensi auctorita-
bilis, non solum falsas, sed et hæreticas esse evi-
dentissima comprobatas, pridie ante factam ad vos
appellationem damnavimus. Et quia multos in erro-
rare perniciuos et plane dannabilem peritra-
hant eas auctoritate vestra, dilectissime domine,
petpetuæ damnatione notari, et emas qui pervica-
citer et contemnose illas defendenter, a vobis, equis-
sime Pater, justa poena maledicti unanimiter et multa
præsum instantia postulamus. Sepedicio vero Petro
si Reverentia vestre silentium impoucret, et tam
legeudi quam scriben[is] prorsus interrumperet fa-
cultatem, et libros ejus, perverso sine dubio dogmate
respersos; condemnaret; avulis, spinis et tribulis
ab Ecclesia Dei, prævaleret adhuc læsa Christi sagas
succrescere, florere, fructificare. Quædam autem de
condemnatæ a nobis capitulis vobis, reverenda Pa-
ter, conscriptæ transmisimus, ut per haec audita re-
liqui corpus operis facilis aestimeatis.

EPISTOLA CCCXXXVIII (889).

AD HAIMERICUM CARDINALEM ET CANCELLARIUM.
Petro Abelardo hæreses convicto, non debere apud
cardinales et curiam Romanam patere resu-
gium.

Illustri viro et amico præcordiali Haimerico, san-

mentione facta de revelatione reliquiarum, neque in
Chronico S. Petri Vivi. De hac synodo agens Otto
Frisingensis episcopus, Theobaldum palatinum co-
miten eum aliis nobilibus ei interfuisse scribit in
libro primo de Gestis Friderici, cap. 48.

(889) Alias epistola 359: quæ vero ante 338. era, anno 401. Scripta anno Christi 1149. Vido epistolam 137 sugg. et Notas.

et Romanæ Ecclesiæ diacono cardinali et cancellario, **BERNARDUS** Claræ-Vallensis abbas, prvidere bona coram Deo et hominibus.

1. Sicut audivimus, sic vidimus libros et sententias magistri Petri Abalardi: notavimus vera, si gnavimus mysteria, et mysteria iniquitatis iuvenia sunt. **Theologus** noster verbis legis legem impugnat. Sanctum projicit canibus, et margaritas poreis: fidei corruptum simplicium, Ecclesiæ maculat castitatem.

*Quo semei est imbuita recens serrabit odorem Testa
diu.*

(*HORAT. Epist. I. ii. 69.*)

Transierat per ignem liber ejus, et inductus est in refrigerium. Jamque in Ecclesia hostis Ecclesiæ, fidei persecutor, in gremio fidei requiescat. Ressuscitus est sicut aqua. Non creseat qui ascendit cubile patris sui, et maculavit stratum ejus. Maculavit Ecclesiæ horum ille, rubiginem suam simplicium mentibus affrictum. Cum ea ratione nescit explorare quæ pia mens fidei vivacitate apprehendit. Fides pierum credit, non discutit. Sed iste Deum habens suspectum, credere non vult nisi quod prius ratione discusserit. Cumque propheta dicat, *Nisi credideritis, non intelligitis* (*Isai. vii. 9, sec. LXX.*): iste fidem voluntariam nomine redarguit levitatis, abalens illo Salomonis testimonio, *Qui credit cito, levis est corde* (*Eceli. xix. 4.*). Reprehendat ergo beatam virginem Mariam, quoniam cito credit angelo nuntianti, et dicenti: *Ecce concipies et paries filium* (*Luc. i. 31.*) Redarguat et illum in extremitate linea vitae credentem verbo morientis et dicentis: *Hodie mecum eris in paradyso!* (*Id. xxiii. 63.*) Laudet e regione dñitatem **311** cordis illorum, quibus dictum est: *O stulti et tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt Prophetæ* (*ia. xxiv. 25.*) Commendet etiam illius tarditatem, cui dictum est: *Pro eo quod non credidisti verbis meis, eris tacens, et non poteris loqui* (*Id. i. 20.*)

2. Denique ut pro brevitate epistolæ de multis pauca dicam: doctor egregius cum Aris gradus et scalas in Trinitate disponit; cum Pelagio liberam arbitrium gratiae præponit, cum Nestorio Christum dividens, hominem assumptum a consortio Trinitatis excludit. Sed in his omnibus gaudiatur quod cardinalibus et clericis curiae scientia fontes aperuerit, quod maibus et sinibus Romanorum libros et sententias suas incluserit; et in tutelam sui erroris assumit eos a quibus judicari debuit et damnari.

Jacinetus multa mala ostendit nonis (**890**): non fecit tamen, non quia non volui, sed quia non posui. Verum æquanimiter ferimus, cum nec persona dominum Papæ, nec curie in cuius illa popereat Ca-

tera autem quæ vidit et audivit Nicolaus iste meus, imo et uester, viva melius referet voce.

EPISTOLA CCCXXXIX. (891)

AD PAPAM INNOCENTIUM.

Alvivi Atrebatenensis episcopi innocentiam aduersus calumniatores ejus asserit.

Amantissimo patri et domino, Dei gratia summo Pontifici Innocentio, Bernardus Claræ-Vallis abbas vocatus, medicum id quod est.

Nec novam nec mirum est humanum animum posse falli vel fallere. Cayendum et hoc et illud, quia utrobique periculum. Ad utramque cautelam vobis apposuit magni consilii Angelus, quando dixit, *Estotes prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbae* (*Matth. x. 16*), ut nec prudentia decipi, nec simplicitas decipere possel. Marcianenses manachii (**892**) veneerunt ad vos in spiritu mandacii et spiritali erroris, adversus Dominum, et adversus christata ejus. Verbum iniquum constituerunt aduersus Atrelatensem episcopum, cuius conversationis et vita bonus odor fuit hactenus in omni loco. Qui sunt isti, qui ut canes mordent, qui dicunt homini malum, qui ponunt lucem tenebras? qui sunt isti, qui contra legem male dicuntur surdo, et coram eis ponunt ostendiculum? (*Levit. xix. 14.*) Quare, damne, irasceris in filium tuum? quare iactificasti inimicos ejus? Ubi est illud apostoli, *Nolite omnes spiritui creaeret, sed probate spiritus si ex Deo sunt?* (*I Joan. iv. 1.*) In Domino contido quia dissipabitur consilium eorum, et, cum apparuerit quod verum est, evacuabitur quod ex falso est, ut mentia sit iniquitas sibi. Auribus nostris audivimus quam fideliter, quam constanter locutus sit in conspectu Regis et principum pro fidelitate Romane Ecclesiæ. Veniet ad vos in innocentia sua in die vocacionis sue: premisit ante filium suum archidiaconom præsentium latorem, cujus personam et mores vestrie mansuetudini commendamus. De cetero venit ad vos abbas Sancti-Vedasti (**893**), homo plane inimicus sibi, suis, et ecclesiæ sue, homo qui accepit invanum nomine abbatis: querit enim quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi. Sed et qualis pater, talis et filius qui eum eo est: qui nec conscientiae, nec sue famæ popereit. Subsanatio et illusio his qui in circuitu ejus sunt: G. loquor monachum ejus. Spiritus veritatis dei vobis dividere lucem a teuebris, de vobis reprobare malum et eligere bonum.

EPISTOLA CCCXL. (894)

AD EUNDEM INNOCENTIUM PAPAM.

Pro episcopo Andegavensi.

Amantissimo domino et patri, Dei gratia summo Pontifici INNOCENTIO, BERNARDUS Claræ-Vallensis abbas, medicum id quod est.

(**893**) Gualtero nomen erat, cuius successor ab anno 1147 Gaeticus, de quo in epistola 284. Purgator in Gallia Christiana, quod nulli in epistola ad Innocentio decreatum sit.

(**894**) Epistola uova: quæ vero antea 340 era, nunc 403. Scripta circa annum: 1160

(**890**) Vide epistolam 189.

(**891**) Alias epistolæ 327: quæ vero ante 330 era, nunc 402. Scripta circa annum: 1160.

(**892**) Marcianense Ordinis S. Bened. nobile monasterium ad Scarpan. diocesis Ternaceensis, a sancta Ricciude conditum saeculo septimo.

Fracas jam estate, laboribus, periculis, Audegas-
vensis episcopus (895), cuius pectus non moveat, nisi ejus qui viscera misericordiae, qui omnem huma-
nitudinem exuit affectum? Haec me movent pro ho-
mione illo, cuius senectutem, si unum excipitur
factum, venerabilem facit et vita et scientia. De quo
quoniam quid perfectum sit inter ipsum et abbatiam,
nondum cognovimus, nihil scribere prae sumimus de
re incognita. Sed, si constiterit eum fecisse quod
promisit, nihil jam superesse credimus, nisi ut ple-
nitudini gratiae et officii sui restituatur.

EPISTOLA CCCXLII (896).

AD MALACHIAE HIBERNIAE ARCHIEPISCOPUM.

Frater, litteras, et baculum, ab eo missa grato
animo suscepit. Locum Religiosis idoneum pre-
parari juvet; seque ejus orationibus commendat.

Vererabili domino et beatissimo patri MALACHIAE,
Dei gratia Hiberniensem archiepiscopo (897), apo-
stolicæ Sedis legato, frater BERNARDUS Claret-Vallis
vocatus abbas, invenire gratiam apud Dominum.

C 1. Inter multiplices aestus et curas pectoris mei,
præ multitudine quarum anima mea turbata est
valde, fratres de terra longinqua venientes, et ser-
vant Domino, epistola tua, et baculus tunc ipsa me
consolata sunt: epistola in ostensione bonæ volun-
tatis, baculus ad sustentandum corpus infirmitatis,
fratres qui Deo serviant in spirito humilitatis. Omnia
suscepimus, omnia placent, omnia pariter coope-
rantur in bonum. Quod autem voluntatis duos de fra-
tris mitti vobis ad prævidendum locum (898);
communicatio cum fratribus consilio, dignum caxi-
mus non eos separandos ab invicem, donec plenus
in eis formetur Christus, donec ad integrum doceantur
prælia Domini. Cum igitur fuerint in schola
sancti Spiritus eruditæ, cum induiti virtute ex alto;
tunc denum ad patrem illi revertentur, ut cantent
anticum Domini, non jam in terra aliena, sed in sua.

2. Vos autem interim juxta sapientiam vobis
datam a Domino, secundum habitudinem locorum
quæ vidistis apud nos, prævide et præparate eis
locum a tumultibus sæculi separatum. Tempus enim
prope est, in quo vobis, operante Dei gratia, novos
de veteribus homines producemas. Sit nomen Do-
mini benedicton in sacula, de cuius manu venit,
ut communem habeam filios vobiscum, quos vestra
prædicatio plantavit, nostra exhortatio rigavit, Deus

(895) Uigerius, ad quæm epistola 200.

(896) Alias epistola 315: quæ vero ante 341
erat, nunc 335. Scripta circa annum 1140.

(897) Usserius Lanc. epistolam inter Hibernicas
referit, ubi contra Johanneum Pierardum observat,
Armachanos amictites ante paulli usum, qui non nisi
anno 1150 ipsis concessus est, dieos fuisse archi-
episcopos, atque metropolitani potestate usos. Us-
serium in primis movet archiepiscopi nomen in
Malachia, qui ante adiugit annos redditio archiepi-
scopatu, Dunensis episcopatus administrationem
super erat, Vide capite 14. Sed archiepiscopi nomen
in præstina dignitatē e. tripudere potuit Bernar-

A autem incrementum dedit. Sacellatum vestrum ro-
ganus ut verbum Domini prædicetur, ad dandam
scientiam salutis plebi ejus. Duplex enim vobis in-
cumbit necessitas, et ex officio legationis, et episco-
pal negotio. De cætero, quoniam in multis offendim-
mus omnes (Jacobi iii, 2), et inter homines sæculi
frequenter positi mulcunt de pulvere mundi contra-
himus; vestris et vestrorum orationibus me com-
mendo, ut in fonte misericordiae sue nos **BIB**
lavare et emaculare dignetur ipse fons pietatis Jesus
Christus, qui dixit Petro: *Nisi lavero te, non habebis*
partem mecum (Joan. XIII, 8). Sed et hoc ipsum,
non solum precibus, verum etiam quasi ex debito
requiero, cum ego clamen ad Dominum pro vobis,
si quid possit peccatoris oratio. In Domino valete.

EPISTOLA CCCXLII (899).

AD JOSLENUM EPISCOPUM SUSSIONENSEM.

Archiepiscopum Budegalensem apud regem purgari
postulat.

Venerabili domino et dilectissimo patri JOSLENO,
Dei gratia Suessionensi episcopo, BERNARDUS Claret-
Vallenensis abbas, iavenire gratiam apud Dominum.

C 1. Injuria regui est et principum ejus, si negotia
regis de sibi ipsius cum lapela præcedant ad pu-
blicum, et non tam circumspecto quam præcipiti
explicentur consilio. Placet mihi, et multum placet
quoniam rex credit vobis, et confidit in vobis. Scio
enim quia regem et honorem regni bona remunia-
tione remulcam, et scio nihilominus spiritum con-
siliū esse vobiscam. Ha oportet: hic ordo, haec ra-
tio, hic modus videndus est in viro consilii, ut
diligat, et sapiens sit, in ore duorum istorum, id est
dilectionis et sapientiae, stabit omne verbum con-
siliū. Haec duo, si in unum conyendant, poterit eru-
ctare verbum bonum, et discere opera facienda regi.
Ceterum, si vel dilectio prudentiam, vel prudentia
dilectionem solam in administratione consilii dese-
ruerit, vœ terre, cuius rex puer erit! In consilium
eorum non velet anima mea, qui vel diligentes me,
prudentes non sunt, vel prudentes, me non diligunt.
Sic enim cecidit miser ille Adam de gradibus æter-
niatis, quando abiit in consilio impiorum, Eve
diligentis, sed non prudentis; serpentis prudentis,
sed minime diligentis.

2. Quid est quod dominus meus rex archiepisco-
pum Burdegalensem (900) attrahere vilitur in cau-
sam sine causa? Vestrone id agitur consilio? Absit

dus qui tamea in sequentibus episcopum tantum
velet.

(898) Id est situm Mellifontis monasterii, anno
1141 conditi in diœcesi Armachana, præfecto Mellif-
onti abbate Christiano, de quo in epistola nunc
337. n. 3. De hoc monasterio in Actis S. Malachiae
et S. Bernardi, et in epistola 254, apud Chesnium
tomus 4.

(899) Epistola nova: quæ vero ante 342 erat,
nunc 333. Scripta anno Christi 1140. Vide episto-
la 223.

(900) Is temi erat Gaufridus de Loratorio, cui
nondum archiepiscopo scripta est epistola 428. In
diuis hæc male directa scribitur ad Joannem.

a vobis istud consilium ! absit a me ista suspicio ! Quid tandem mali fecit homo ille ? Quod electam pari Pictaviensem pace, et votu, et voce, personam (901) canonica libertate consecravit ! quod pecuniam Pictaviensem, quam moriens dispersit, dedil pauperibus, et ecclesiis, de fauibus esurientum, de sinu Ecclesie non extraxit ! En sanguis iste de manu ejus exquiritur. Si culpa est quod ovibus errantibus assignavil pastorem, quod pupillam et viduam non spoliavit, quod privilegia apostolicae Sedis illibata conservavit, non potest excusari. O Consilium siue consilio, in quo iustitia pro seclere, et innocentia pro criminis reputatur ! Attende vobis, episcopi : vestra enim res agitur, paries cum proximus ardet (HORAT. Epist. i, n. 84).

3. Vobis tamen, domine, quoniam et lateri regis eretius adhaeretis, ut ex nobis vestro ipius pendent negotia ; vobis incenabit pro consortibus vestris id agere cum rege, ut non accendat omnem iram suam. Dico vobis, homo ille imperterritus est, homo potens in opera et sermone : vix poterit averri a suo jure. Magnum enim locum obtinet in terra illa. Si res turbata fuerit, nulli permanebunt cum eo in tentationibus ejus. Videte ergo, ne quis oleum flammam adiciat. Extinguatur ignis, antequam convalescat incedium :

Sero (enim) medicina paratur,

Cum mala per longas convagere moras.

(OVIDIUS, De remedi. anier., 91, 92.)

314 EPISTOLA CCCXLIII (902).

BERNARDI ABBATIS ITALI AD INNOCENTIUM

Conqueritur quod in monasterio Salvatoris omnia secundum Pontificis promissa non configerint.

Desiderabili domino et dilectissimo patre, Dei gratia summio Pontifici INNOCENTIO, servus ejus PARMAADUS, preces pauperum.

Coarctet e quibus, quoniam et pudor silentium imperat, et necessitas jubet loqui. Loquar ergo ad dominum, cum sim pulvis et cinis : loquar sicut in amaritudine anima: inexcusabile. Conqueritur, domine, de te, sed apud te : ei querela quidem in umbra est, sed causa querelae jam in sole posuit tabernaculum suum. Factum ut imperasti : venirus ad monasterium Sancti-Salvatoris (903) sicut mandaveras in litteris tui servo tuo, patri nostro. Ubi est ergo nunc exspectatio mea, et tua promissio ? Transiimus per ignem et aquam : et, nisi quia Dominus erat in nobis, forsitan aqua absorbussemus nos. Periculis latrunculorum et flemmarum, periculis in civitatibus et solitudine, periculis in terra et in mari fatigati sumus, et non sicut qui adjuvaret. Haec omnia vene-

(901) Grimbaudum, ex abbate B. Marie de Allois : eius electio, anno 1140 facta, aliquaudiu suspensa fuit per Ludovicum VII.

(902) Epistola nova, scripta anno Christi 1140.

(903) Hoc monasterium hactenus existit, cetero nullibus a Parensi dissidium, eidemque subjectum : in quo monachi Farfenses restare commigrant. Confer epistolam 181, et ibi Notas.

(904) Semper Alemaniar abbatem Farfensem.

A sunt super nos : sed nonnum statim finis. Litteris tuis, domine, extracti sumus de sinu patri nostri, et ad unius jussionis vocem, relictis fratribus et patre, in odore praceptorum tuorum eucurrimus. Litteris tuis excessi sumus a gremio matris nostre, et ab uberibus consolationis ejus : ejeti sumus de loco voluptatis, et opposuisti, domine, flammeum gladium, ne revertaratur, et ultimam versatitem. Cecidit corona capitis nostri, versus est in luctum chorus noster. Quomodo castabimus, domine, canticum Domini in terra aliena ? O quanto dulcies et securius fuerat nobis exultare animas nostras in sinu matris nostre, et in cubiculo genitricis nostrae ! Sic eucurrimus, quasi in incertum ; sic pugnavimus, quasi aerem verberantes : sed in, domine, promissio fuit in causa, quam credidimus gratie plenam ei veritate. Nunc autem (jam enim triens abii et recessit), si ita placet domino meo, egrediamur ad videndum, ubi inveniamus requiem pedibus nostris : quoniam usque adhuc prohibuit nos graudo, nix, glacies, et spiritus procellarum. Gradelissimum quippe videtur, et ab omni humanitatis officio longe remorum, illuc (904) fraudare a desiderio suo, qui nos priuscepit amare quam nosse, qui nos patris affecta in filios adoptavit, adeo ut, si fieri posuisse, osseos suos erauisset, et dedisset nobis. Non habuit ubi caput suum reclinaret Rex natus et Deus manus, cuius regnum non erat de hoc mundo : utinam ei mundus nos abjecerit et repellat in solitudinibus errantes, in mentibus, et speluncis, et cavernis terre !

EPISTOLA CCCXLIV (905).

EISdem BERNARDI AD SANCTUM BERNARDUM.

Profectaram sibi impositam conqueritur.

Venerabili domino et dilectissimo P. (906, abbati Clare-Vallis, filius ejus B. unctionem illam quae docet de omnibus.

Quodcumque memoria occurrit dios illa misericordia et calamitatis in qua avulsus cum ab uberibus consolationis vestre, nere magis liber quam aliquid acribere. Si tanta esset ubertas caritatis quanta taeretur, facile vobis esset intelligere super egenum et pauperem. Accessit ad meditationem animas, manus 315 ad calamum, et dolor manus renovatus est. Obviavit mihi scribeni illa amaritudo mea amarissima, et illa tristis imago diei illius in qua stultitia elevata est super candelabrum, et factus sum conturbatus. Non ego reprehendo, domine, vel opus, vel intentionem vestri operis, quod in dito Dei esse creditur : sed plango paululum dolorem meum. Ecce enim, postquam projectus sum

(905) Epistola nova : quae vero ante 344 era, nuac 315. Scripta anno Christi 1140.

(906) Id est, Patri, scilicet Bernardo : nam hanc epistolam ad S. Bernardum scriptam fuisse constat, et quidem a Bernardo illo qui postea abbas fuit Sancti-Anastasii ad Aquas-Sylvias prope Romanum, ac deum pontifex sub nomine Eugenii III. Ejusdem est predecessor, uti et epistola 428. Haec omnes sub Bernardi nomine primum vulgate sunt.

a facie oculorum tuorum, a fecit in dolore vita mea, et dies mei in gemibus. Hec nini? quia perdidisti formam cui insprimebar, speculum compositionis meæ, lumen oculorum meorum! Jam non sonat vox illa dulcis in auribus meis, nec facies illa decora meis aspecibus appetet, quam mei errores erubescere solebant. Quare, domine, frustratus sum a spe mea? quare fraudatus a desiderio meo? Præcisa est velut a texente vita mea; dum adhuc ordire, succensus sum. Completa est in me miserabilis illa sententia, et sicut in Canticō cantiorum, domine, dixisti, nōdīe lego in libro experientiæ illud: *Homo, cum in honore esset, non intellexit (Psal. XLVIII, 13).* Non enim satis intelligebam, cum essem in Clara-Valle, me esse in loco voluptatis, inter ligas paradisi; et ideo pro nihilo habui terram desiderabilem. Quid, domine, quid in me placuit considerationi tua, quod me posuisti ducem ac præceptorem gentibus, quod me constitueristi principem populi tui? Numquid conversatio mea in sæculo? Sed illa fetida fuit. Numquid illa in monasterio? Sed illa tarda et tepida fuit. Quare, cum essem parvus in oculis meis, caput factus sum in tribu Israel? quare, cum non essem manus ab occultis meis, ab alienis non percussi tervus tuo? Quid faciet homo, quem de preteritis arguit dolor, de præsentibus labor, et timor de futuris? Ad suuoram doloris, et cumuum misericordie meæ, hoc solum tibi dicere præsumo, domine desiderabilis, quia non exspectato vulnus ab hoste tuli (OVID.). Cæterum, domine, ut de leco loquar ad quem me misisti, sic cucuri quasi in incertum, sic pugnavi, quasi aerem verberens. Nam dominus papa, eujus iteris evocati sumus, præmissionem quam de ejusdem loci confirmatione fecerat, opere non complevit, sicut et præsens tempus probat. Dominus Fars (907) ad introitum nostrum gavisus est gaudio magno, et in toto corde suo pueros vestros recepit, ita ut, si fieri posset, oculos suos eruisset, et dedisset nobis. In hoc solum reprehensibilis est, et contingendum est in vobis, quod omnia faciat vehementer, et ultra præmissionem suam et nostram voluntatem. Quoniam sermo jam in longum processit, de interiori uno homine nihil brevius, nihil verius dicere possum, nisi quia laquerem lavo.

EPISTOLA CCCXLV (908).

AD FRATRES DE SANTO ANASTASIO (909).

Compendiat eorum in religiosa disciplina zelum et

(907) Legendum, Farsensis; cuius loci abbas Aelius monachos a Bernardo petit-rit. Vide librum tertium Vitæ S. Bernardi, cap. 7, n. 33.

(908) Alias epist. 321, nunc 324. Scripta anno 1140.

(909) Nomine Romæ ad Tres-Fontes, unde assun-

tus Eugenius III, antea Bernardus dictus, supra.

(910) Miram nostris temporibus paradoxum; sed aliam hic locum, cum alio ex scrupulo 50 in Galatea comparatus, monachos, qui odiam carnis sua protinctur, ab immundica valitudinis cura revocare libebet exemplo veterum monachorum, qui quidam aliquando medicos a temperandam vietas rationem ut in Villa Pachomii de Palearmon, cap. 4) remedia parte quæsita, sed rarius, admittebant. Quia etiam

observantiam. Attamen nimium valetuanis per medicinas tuendie studium improbat

Dilectissimus in Christo filius noster de Sancto-Anastasio, frater BERNARDUS Clara-Vallis vocatus abbas, salutem et devotas orationes.

1. Testem habeo in celis, quam multum omnes vos cupiam in visceribus Iesu Christi, quanto, si fieri posset, desiderio desiderarem videre vos, non propter vos tantum, sed propter me, cui magnum teste solatum et prægrandis esset laetitia amicti viscera mea, gaudium meum, et coronam meam, quod estis vos. At quoniam id nondum conceditur (concedetur enim, sicut beate confido de misericordia Dei, et erit quando videbimus vos, et gaudebit cor nostrum, et gaudium **316** nostrum nemo tolleret a nobis); interim erste magna mihi est consolatio et laetitia multa in his quæ de vobis audivi per dilectissimum fratrem et coabitatem nostrum venerabilem Bernardum vestrum. Multam enim vobis habeo gratiam, quæ tam hinc sibi complacet in vobis pro disciplina vestra et Ordinis zelo, pro obedientia et voluntaria paupertate, pro quibus sine dubio merces vestra multa est in celis. Unde rogo vos, fratres, et multum obsecro, sic agite, et sic state in Domino, dilectissimi, solliciti semper circa custodiem Oris, ut Ordo custodiat vos: solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis (*Ephes.* IV, 2); mutuam in vobis metipsis, maximeque ad preciosos, charitatem humilem habentes, quæ est vinculum perfectionis (*Coloss.* III, 14). Humilitatem aote omnia, super omnia pacem secundum, propter inhabitantem Spiritum Dei in vobis, qui non nisi super quietem et humilem reniescit (*Isai.* LXVI, 2).

2. Cæterum unum quidem a me petit venerabilis abbas vester, quod mihi minime bonum videtur. Credo autem quod et ego spiritum Dei habeam, et consilium Dei in hoc. Scio quidem quod in regione habitatis infirmitatis, et multis aliqui ex vobis laborant infirmitatibus: sed mementote ejus qui dixerit: *Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabulet in me virtus Christi;* et: *Cum infirmor, inquit, tum fortior sum.* (*II Cor.* XII, 9, 10). Compatior utique, et multum ego compatis infirmatibus corporum: sed timenda multo magis, ampliusque cavenda infirmitas animarum. Propterea minime conopeit religioni vestra medicinas querere corporales, scilicet nec expedit salutem (910). Nam de vitiis quidem neribus,

Listercienses medicina sua inducebant, ut constat ex epistola nunc 405, et ex Heriberto, libro 3, cap. 45; nec Bergardus in hac epistola denegat, sed quas hortus et native herbarum species supponit, non quas medicorum apothecæ. In eris sanguineis, si habet, tactores, super hoc problemate non inutiliter leges: S. Basilius, in Reg. fus. dist. cap. 55; Cassiodorus, libro Insul. divin. cap. 31; Eustathius, Cornel. et Oliv. Bonart. in cap. 38 Eccl. Rossignol. De vita relig. libro II, cap. 12; Nigronium in Reg. eccl. 17; Franciscum Arias, De mortali; Biosicu, ultim. edit. p. 604; Monachum, libro De sanctis medicis; Bodrig., in p. tr. 3, c. 17; Platini De beato statu. iii. c. 28; Barbadus in sv. i. li, i. v, c. 20.

et quæ pauperes decoant, interdum aliquid sumere, & tolerabile est, et hoc aliquando solet fieri. At vero species emere, querere medicos, accipere potionem, religioni indecens est, et contrarium puritati, maximeque Ordinis nostri nec honestati congruit nec paritati. Hæc enim omnia gentes inquirunt. Scimus autem quia qui in carne vivunt, Deo placere non possunt (*Rom. viii, 8*). Spiritualia preinde spirituibus comparantia (*I Cor. ii, 13*), et querenda potio humilitatis, et clamandum in toto corde: *Sana animam meam, domine, quia peccavi tibi* (*Psal. XL, 5*). Huic sauitati, fratres dilectissimi, operam date; hanc sectamini, hanc servate, quia vana salus hominum.

PISTOLA CCCXLVI (911).

AD DOMINUM INNOCENTIUM PAPAM.

Hortatur Pontificem, ne causæ archiepiscopi Eboracensis, utpote inique, faveat.

Amantissimo patri et domino, Dei gratia summo Pontifici INNOCENTIO, BERNARDUS Claræ-Vallensis vocatus abbas, modicum id quod est.

Cum multi sicut vocati, pauci vero electi (*Matth. xx, 46, et xxii, 14*), non est magnum argumentum ad faciendam rei dubiae fidem, id esse laudabile quod a multis laudatur. *Archiepiscopus Eboracensis* venit ad vos (*al. nos*), ille, de quo jam saperuimus scriptis suis *Sanctitatem vestram, homo qui non posuit Deum adjutorem suum, sed speravit in multitudine dicitarum suarum*. Causa ejus iustitia est, et languida; et, sicut virorum veracium attestacione comprehendimus, a planta pedis usque ad verticem non est sanitas in ea. Quid ergo? quid querit homo sine justitia apud examinatorem justitiae, apud custodem quietatis? Itane arbitratur se posse absorbere justitiam in curia, sicut eum absorbuit in Anglia? Absorbuit fluvium, et non miratur, et habet fiduciam quod influat Jordanis in os ejus. Ecce ille venit cum multis, quos aspiciunt sibi et precibus et pretio. Solus iste evasit, ut numeraret tibi: solus iste in periculum capitum **317** sui opposuit se murum pro domo Israel, qui cum aliis non adoravit statuam ad imperium regis. Solus est, nisi quia justitia non recipit eum solum. Illa obviavit filio suo, quasi mater honorificata (*Ecli. xv, 2*). Quid ergo faciet *Vicarius Petri* in negotio isto, nisi quod fecit Petrus cum illo qui dominum Dei estimavit pecunia possideri? (*act. viii, 20*). Si supra petram fundata est Ecclesia, et ex inferi non praevalerent adversus eam (*Matth. xvi, 18*). Non loquor

(911) Alias epistola 377, nunc 405. Scripta circa annum 1141. Vide epistolam 233.

(912) Alias epistola 378: quæ vero ante 347 erat, nunc 391. Scripta circa annum 1141.

(913) Indubitate sunt alias et monachi Fontanenses, qui maxime intruso adversi erant, ut et monachi Rievenses, ne quibus in diuis epistolis sequentibus, nempe in epistolis 353 et 360.

(914) Alias epistola 380: quæ vero ante 348 erat, nunc 407. Scripta circa annum 1141.

(915) Arnaldus ex *Urbino*, Sagiensi electus anno 1141 in seuum Luxoviensem, Orderico passim

bac a me ipso, sed ad testimonium illum qui spiritu Dei aguntur.

PISTOLA CCCXLVII (912).

AD EUNDEM DOMINUM INNOCENTIUM PAPAM.

Commendat nuntios, causa archiepiscopatus Eboracensis Romam petentes.

Amantissimo pari et domino INNOCENTIO summo Pontifici, frater BERNARDUS. Claræ-Vallensis vocatus abbas, modicum id quod est.

Hic quos videtis, viri sunt simplices et recti ac timentes Deum. Et nunc in spiritu ascenderunt ad conspectum glorie vestrae, justitiae utique solius intuitu et oblatione. Ponite, quæso, oculos vestros super fatigatos pauperes (913), quia non sine causa de longe ad vos teniunt, nec longa terrarum spatia.

B nec maris periculum, nec Alpium nives, nec sumptus grandis viae, cum pauperes sint, reputantes. Provideat ergo dominus natus, ne enjus fræna vel ambitio tantos labores evenerit prævaleat: præsettim cum non quæ sua sunt querant, sed quæ Iesu Christi. Neque enim vel inimicum arbitrio suspiciari eos privato amore vel odio in id negotii exercitatos, sed solo timore Dei. Itaque, si quis Dei est, iugatur eis. Si deinceps terram occupaverit arbor inserviuosa, cuius culpam dixerint, nisi tenentis securim?

PISTOLA CCCXLVIII (914).

AD EUNDEM INNOCENTIUM.

Pro Arnaldo Luxoviensi episcopo electo (915).

C Amantissimo pari et domino, Dei gratia summo Pontifici INNOCENTIO, BERNARDUS Claræ-Vallensis vocatus abbas, modicum id quod est.

1. *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Iesu Christi, qui Ecclesiam suam, immaculatam spousam dilecti Filii sui, in diebus nostris liberam et absoluam a tribulationibus malorum custodivit et dolore. Schismata corruerunt, haereses situerunt (916), superborum et sublimium colla calcantur. Et quidem in scismate vidi impium superexaltatum, et elevatum sicut cedros Libani; et transivi, et ecce non erat. In haeresi multorum rediivi pululabant errores, sed obstructum est os loquentium iniqua. Tyrannus Siciliae (917) extulerat in altum cor suum, sed jam humiliatus sub potenti manu Dei. Nullus gradus prætermis est, de quo non accepit victoriam per vos Ecclesia Dei, in manu potenti et in brachio excelso.*

D 2. *Supereat temen in tertio gradu comes (918) An Luxoviensem, in Neustria, vir doctus, scriptis epistolis clavis, de cuius electione etiam Petrus Vennerabili ad Innocentium scriptis, quæ est libri quarti epistola 7. Hæc Bernardi epistola primum a Joanne Picardo edita est ultima. n. 367, ab Horstio deo omissa, et recens in Spicilegii tomic tertio. De eodem Arnaldo agit aut epistola 248.*

(916) Anachoritæ et Victoris schismata intelligi, haereses Petri Abellarci.

(917) Seinect Rogerius.

(918) Gaufridus, cognomento Planta-Ganestes, Futonis Jerosolymæ regis filius, Henricus II Anglorum regis pater.

degavensis, malleus bonorum, oppressor pacis et libertatis Ecclesiae. Persequitur ecclesiam Lexoviensem, ut non introitum habeat pastor ecclesia illius in ovile ovium, nisi aliunde. Sed quod factum est, non potest non fieri. Denique si res ipsa habeat diligentem inspectorem, et prudenter examinetur; ad communum cause, et ad rei geste confirmationem, omnia cooperantur in bonum, persona, negotium, auctor operis, impugnator. Si enim ad personam respicias, hic est filius tuus dilectus, in quo tibi complacuit. **318** Si ad negandum, ordine integro et canonica libertate consummatum est. Si ad auctorem operis, vir religiosus est, et timens Deum. Si ad operis impugnatorem, ecce homo qui non posuit Deum adjutorem suum, hostis Ecclesie, inimicus crucis Christi. In omni signum negotio validissimum argumentum est ut faciemus ea dubia fidem, id semper esse mentis, quae iudicata ovis, malis autem dispiceat. Sea appetitus Seden apostolicam comes Andegavensis. Quare obsecro? quae lesionem? quia gravatum argenteo? Non quia appetitorem, sea quia opprimere; non ut injuriam suam refvere? appetitum remedie, sea ut benedictionem istius observationis impediret?

3. Cum ita se ei religio promovens et promulgasset et causa justicia constituta in omnibus: superbum videtur evanescere rogare pro eo, ut ejus humiliatio posteriori. Rogatur ergo ad dominum nostrum, cura sim patrum et cuius. Rogatur servus sponsus ad amictum Sponsi: jucundum sit euangelium meum. Tunc domiae, commissa est Ecclesia a sanctis ordinis usque ad occasum. Tu ei debes esse: omnis et antebaro a facie iniurie et persequentiis; tu debes seruere filios ejus sub umbra gloriarum liberum. **Suscipe** lexoviensem episcopum, sterium filium Romanum: Niediacem, et remunre eum in benedictionibus dulcedinis, nequando dicat inimicus ejus: Prevalebit adversus eum. Accingere gaudio tuo. Pater, ad exaltationem illius, ad depressionem iniurie, ad conservandam Ecclesie libertatem. Non enim videntur angeli illi, sed liberte, qua libertate liberari nos charistris.

EPISTOLA CCCLIX (919).

AD EUDEM.

(In inicio Epistoli commendati.)

Anamissimus fidi et domino, Dei gratia summo Pontifici INNOCENTIO, frater BERNARDUS Clares-Vallis vocatus ab eis modicorum id quod es.

Vidua a quam inventi necessitas vestris, nolo libere solas: cum amicis eam solo dividere. Non enim habet, ne forte non sufficiat milii et illis. Magna cuncta es. Multos possunt facere particeps ejus: secundumque ego extatidis non ero. Quod igitur gratias tibi, gratias dabo: et liberaliter me faciat

(919) Hinc epistola 330: quae vero antea 349 erat, nunc 308. Scripta circa annum 1141.

(920) Alias epistola 331: quae vero antea 351 erat, nunc 309. Scripta circa annum 1141.

(921) Epistola nova: quae vero antea 351 erat, nunc 329.

A vestra liberalitas, sed de vestro. Præsentium latorem, virum commendabilem, vobis commendamus. Amicus est, domine, pauperum Christi, et servus servorum tuorum, Peto, domine, si quis habuerit apud teum Excellentiam, ut eum solita pietate pro nobis exaudiatis, in te proprio, qui talis est, ut per se tantum merito debeat exaudiiri.

EPISTOLA CCCL (920).

AD EUDEM.

Propinquum suum benedictione Pontificis munirayat.

Juvenis iste magnanimus (ut aiunt) et strenuus in opere militari, ut meliorem militet militiam, proficiebat Jerusalem. Rogat puer vester rogatus ab ipso, ut in bono opere quod copit, vestram merearit percipere consolationem, sed favorem, sed orationem, sed benedictionem. Propinquus postor est, et carnem meam juxta prophetam, non debui despexisse (Isa. LVI, 7).

B 319 EPISTOLA CCCLI (921).

AD EUDEM INNOCENTI.

Pauperes quedam commendat.

Frequenter seribo vobis. Preces et litteras meas habetis per singulos dies. Coactore duobus, ne amicis ingratis sim, aut vobis importunus. Dilectio mea provocat, sed revocat confusio, et pene pudor excludit officium claretis. Non habet sponsa Christi ubi caper reclinet, ubi confugiat, nisi ad anticum Sponsi in tempore tribulationis. Isti, quos videtis pauperes, a pauperibus missi per multa pericula terræ et maris conflagant sub umbra alarum vestiarum ad pedem fidei catholicæ, et ad gremium apostolicum pietatis recurrent: quia in multis vexat, in pacis beata disponuntur a tribulatione maiorum et dolore. Si vestri apostolatus officium, si veterem consuetudinem tenetis, nec pauperis causas potestis algicere, nec vultum horum poteris. Precamur vos pro eis, quoniam fratres nostri sunt, et de Oratio nostro, a quibus missi sunt, ut percibent eorum pro ratione auren: pietatis inclinatis, pro amore ihesu qui non spernit preces pauperum.

EPISTOLA CCCLII (922).

SEG INNOCENTII PAPE PRIVILEGIUM SANCTO BERNARDO CONCESSUM (923).

Innocentius Bernardoglib ad Ordini Cisterciensi amptissima privilegia concedit eis pectura, ejus in Seden apostolicam meritum.

INNOCENTII episcopus servus servorum Dei, dilectio filio BERNARDO Clares-Vallensi abbati, ejusque successoribus regulariter sustinendis in perpetuum, etc.

Ceterum quam firmata perseverantique constanti causam beatij Petri et sanctæ matris tuae Romanae,

(922) Epistola nova: quae vero antea 352 erat, nunc 389. Scripta anno Christi 1131.

(923) Hoc privilegium post Bernardi ad Innocentium epistolas visum est referre ex Spicilegi tomo X, pag. 383, non Historia Fondanensis monasterii diocesis Tarrensis habetur.

Ecclesiæ, dilecte fili in Domino Bernarde abbas, **A** incandescente Petri Leonis schismate fervor tuæ, religionis et discretionis suoperit defensandum, et se murum inexpugnabilem pro domo Dei opponens animos regnum ac principum, et aliarum tam ecclesiasticarum quam sacerdotalium personarum, ad Catholicæ Ecclesiæ unitatem, et beati Petri ac nostram obedientiam, frequentibus argumentis et ratione munitis inducere laboraverit; magna quæ Ecclesiæ Dei et nobis provenit utilitas manifestat (924). Quamobrem tuis justis desideriis accommodantes assensum, beatæ Marie Dei genitricis monasterium; cui Deo auctore præsides, cum ornatibus ad ipsum pertinentibus, apostolicæ sedis patrocinio communivimus. Statuentes, ut quascunque possessiones aut bona, quæ ad eundem locum in presentiarum juste et canonice pertinere noscentur, aut in futurum concessionem pontificum, liberalitate regum vel principum, oblatione fidelium seu aliis justis modis, auxiliante Domino, ei conserui contigerit, firma tibi iusque successoribus, et illibata permaneant. Prohibemus ne aliquis archiepiscopus aut episcopus te vel successores tuos, seu aliquem abbatem Cisterciensis ordinis, nisi pro rite ad concilium vel synodum venire compellat. Quia vero Cisterciense monasterium hujus religionis origo est atque principium, nostra concessione hac prærogativa non immittero gaudeat; ut si quando fuerit pastore proprio viduatum, quemlibet abbatem de omnibus abbatibus vestri ordinis, vel monachum sibi libere præficiendum eligat, et absque aliqua contradictione obtineat; cæteris vero vestri ordinis abbatis, que amam vel plures abbacias habent sibi subditas, et de sui corporis fructifera copia derivatas, **B** 320 abbatem suo rebus humanis exempto, eligendi quemcumque maluerint de sibi subjectis abbatis, vel quemlibet monachum de omnibus congregationibus Cisterciensibus, liberam concedimus facultatem. Illa autem abbatia quæ nullam habet subditanam, quemlibet monachum de omnibus præfatae religionis congregationibus, libere sibi in abbatem eligat et habeat. Porro conversos vestros qui monachi nou sunt, post factam in vestris cœnobii professionem, nullus archiepiscoporum, episcoporum vel abbatum, sine vestra grata licentia suscipere, aut susceptam retinere Praesumat. Statuimus ut de laboribus, quos vos et totius vestrie congregationis fratres propriis manibus ei sumptibus coritis, et de animalibus vestris, a vobis decimas expetere vel recipere nemo præsumat. Nulli ergo, etc. Conservantibus vero eidem leco quæ sua sunt, sit pax Domini nostri Jesu Christi quatenus et hic tractum bona actionis percipient, et apud districtum Justicem præmia aeternæ pacis inveniant. Amen.

(924) Haec verba iaudenur a Gualtiero in Vita S. Bernardi, lib. III, n. 13.

(925) Alias epistola 379; que vero ante 353 erat, nunc 387. Scripta circa annum 1141.

(926) Is est Willelmus, Rievallis in diocesi Eng-

Ego Innocentius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Matthaeus Albanensis episcopus.

Ego Romanus diae. card. S. Mariæ in Portico.

Ego Joannes tit. S. Chrysogoni presb. card.

Ego Gregorius diae. card. SS. Sergii et Bacchini.

Datum Lugduni, per manum Haimericæ sanctæ Romanæ Ecclesiæ diae. card. et cancellarii xiii kal. Martii, indict. c. x. Incarnationis dominiae anno mcccxi, pontificie domini Innocentii II papæ anno tertio.

321 EPISTOLA CCCLII (925).

AD WILLELMUM ABBATEM DE RIEVALLE (926).

B Monet aequanimitter ferre illegitimam archiepiscopi Eboracensis ordinationem.

Dilecto fratri et coabbati suo WILLELMO de Rievalle, frater BERNARDUS de Clara-Valle, spiritum consili et fortitudinis.

Audivi quod factum est de arciepiscopo illo, et plurimum dcleo. Propterea sciens zejunum vestrum, ne forte plus justo servcat, temperamentum scientiæ non admittens, quod nec ordini nostro convenit, nec donum vestra necessarium est; dignum duxi consolatoria scribere vobis: quoniam satis aequanimitter portanda sunt cætera, quandoquidem noa nos arguit propria conscientia. Securus dico, neque iniquitas vestra, neque peccatum vestrum Restitutis quoad potuistis: jam secundum Augustini sententiam, non vos inquinat alienum malum, quandoquidem non consensisti corde, et ora redarguistis. At enim: « Ducas modis non te inquinat alienum malum [et] non te inquinat malus, si non consensisti; et si recorguis. » (Serm. 88. cap. 18. n. 19.) De cetero jam bono animo esto, et nolite turbari. De Ordinatus vero et Sacramentis cæteris scilicet, quoniam qui baptizati, ipse et saerat, Christus Dominus, Pontifex animarum nostrarum. Quod si quis contentiosus est super ordinatione, nemo vos cogit ordinari. Omnino tamen secure dico, si eum Ecclesia suscipitur, non est periculum. Alioquin de hec mundo extremus, si vellemus omnes malos fugere, quos Ecclesia tolerat.

C Ad summam, non diu tardabit quin innotescat res summe Pontifici: et quod ordinaverit aut præcepérat ipse, bona omnino conscientia sequimini et tenete. Interim vos aequanimitter exspectare.

EPISTOLA CCCLIV (927).

AD REGINAM JEROSOLYMORUM MILISENDEM, FILIA BALDUINI REGIS, ET FULGENIS CXOREM.

Mortuo Falecne viro suo, ut se gerere debeat,

Illustrissima Jerosolymorum regina M. BERNARDUS Claræ-Vallensis abbas, invenire gratiam apud Dominum.

raccensi Ordinis Cisterciensis abbas, quo ministro usus est Bernardus in scribenda epistola I ad Rieberum. De Rievale Monasticon Anglic. pag. 727.

(927) Epistola nova; que vero ante 354 erat, nunc 388. Scripta anno Christi 1142.

Inter multiplices curas et negotia regalis aulae satis incongruum mihi scribere videtur, si in te tantum gloriam regni tui, potentiam tuam, et lineam nobilitatis respexissem. Haec omnia videntur in oculis hominum; et qui non habent, invidunt habentibus ea, et beatum dicunt hominem, cuius haec sunt. Sed quæ est ista beatitudo in possidendis illis, quæ omnia tanquam fenum velociter arescant, et quemadmodum elera herbarum cito decidunt! Bona sunt haec; sed mobilia, sed mutabilia, sed præteritura, et peritura, quia bona carnis. Porro de carne, et de bonis ejus dictum est. *Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus tanquam flos feni* (*Isa. xl.*, 6). Scripturam ergo ad te non multum ista revereri oportuit, in quibus fallax gratia, et vana est pulchritudo. Accipe paucis quæ dico: nam etsi multa habeam tibi, dicere, verbum tamen faciam abbreviatum propter multas curas tuas, et meas. Accipe breve consilium, sed uile, de terra longinquâ, de quo tanquam de parvo semine multa seges surgat in posterum; accide, inquam, consilium de manu amiri, non commodum suum querentis, sed honorem tuum. Nullus siquidem tibi fidelior ad consilium esse potest, quam qui non tua, sed qui te diligit. Mortuo rege viro tuo, et parvulo rege adhuc minus idoneo ad portanda negotia regni et ad prosequendum regis officium, oculi omnium in te respiciunt, et in te solam universa regni moles inclinata recumbit. Opus est ut manum tuam mittas ad fortia, et in muliere exhibeas virum, agens ea quæ agenda sunt in spiritu consilii et fortitudinis. Ita prudenter et moderate oportet te cuncta disponere, ut omnes, qui te videbant, ex operibus regem te potius, quam reginam existimat, ne forte dicant in gentibus: Ubi est rex Jerosolymorum? Sed non sum, inquieres, ad ista sufficiens. Magna enim haec sunt; supra vires meas, et supra scientiam meam. Opera haec opera sunt viri; ego autem mulier sum, corpore debilis, mobilis corde, nec provida consilio, nec assueta negotiis. Scio, filia, scio, quia magna sunt haec: sed et hoc scio, quia etsi mirabiles elevationes maris, mirabilis in altis Dominus. Magna sunt haec, sed magnus Dominus noster, et magna virtus ejus.

EPISTOLA CCCLV (928).

AD EAMDEM REGINAM JEROSOLYMORUM.

Præmonstratenses Jerosolymam peregrinantes commendati.

Videlis quantum presumam de vobis, cui audeo et alios commendare. Quanquam Præmonstratenses fratres istos magis fortassis superflue commendarim, quam temerarie. Sunt merito ita commendabiles suo, ut non egeant alieno. Iuvenientur, nisi fallor, viri censilli, spiritu ferventes, in tribulatione patientes, potentes in opere et sermone. Induerunt se armata-

(928) Alias epistola 376: quæ vero antea 355 erat, nunc 264. Scripta circa annum 1142.

(929) Alias epistola 316: quæ vero antea 356 erat, nunc 369. Scripta anno Christi 1141.

(930) Et hanc epistolam inter Hibernias ordine

A tura Dei; et gladio spiritus, quod est verbū Dei, sese accinxerunt, non adversus carnem et sanguinem, sed contra spiritualia nequitia in coelestibus. Suscipe illos, tanquam bellatores pacificos, mansuetos ad homines, violentos ad dæmones. Imo Christum in eis suscipe, qui est causa peregrinationis eorum.

322 EPISTOLA CCCLVI (929).

AD MALACHIAM HIBERNIAE ARCHIEPISCOPOM (930).

Remittit Religiosos, sed (quod negotiis imputat) non satis adhuc excutios, et instructos.

MALACHIE Dei gratia episcopo, Sedis apostolice legato, frater BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, si quid potest peccatoris oratio, et si quid pauperis devotio protest.

Fecimus quod præcepit Sanctitas vestra, et si non ut digaum, profecto ut possibile pro tempore fuit. Tanta apud nos ubique malitia grassatur, ut yix id tantillum, quod factum est, fieri licuerit. Misimus tam [al. iam n] exiguum seminis quod videtis, ad seminandani vel modicam partem agri illius, in quem verus Isaac quondam exierat ad meditandum, cum primum adduxerit ei Rebecca per puerum Abramum, perenii conjugio feliciter copulanda (*Gen. xxiv*). Nec contempnendum semen, de quo illud in patribus vestris experimur impletum hoc tempore: *Nisi Dominus sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissimus, et sicut Gomorrha similes essemus* (*Isa. i*, 9). Itaque ego semiñavi, rigate vos, et Deus incrementum dabit. Sanctos omnes qui apud vos sunt, per vos salutamus, humiliter ipsorum nos et vestris sanctis orationibus commendantes. Valete.

EPISTOLA CCCLVII (931).

AD EUDÆM.

Perseverantem, imo et proficientem ab eo dilectionem requiriri, eumque in fratribus a se missis, curandis et iuendis ostendit cupidit.

Amanissimo patri et domino reverendissimo MALACHIAE, Dei gratia episcopo, sanctæ et apostolice Sedis legato, suæ sanctitatis puer, frater BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, salutem et qualescumque nostras orationes.

4. Quan duicia fauibus meis eloquia tua, domine

D pater! quam juvanda tuae memoria Sanctitatis! Si quid affectionis, si quid devotionis, si quid animi in nobis est, totum sine dubio sibi vindicat tuae dilectionis charitas. Nec opus est verborum multitudine, ubi multum viget affectus. Conndo enim quod testimonium perhibeat spiritui tuo spiritus quem habes a Deo, tuum esse modicum id quod sumes. Tu quoque, pater amantisimo et desideratissime, ne iradas oblivioni animam pauperis, charitatis luxib[us] adhaerentem tibi, et animam pauperis tui ne obliviscaris in finem. Neque enim quasi de novo

43 Usserius refert, ubi multa de Meli Fonte, anis que ejusdem provincie Cisterciensibus monasteriis notat.

(931) Alias epistola 347: quæ vero antea 357 erat, nunc 370. Scripta anno Christi 1142.

commendamus nos tibi, cum in multo jam tempore **A** gloriemur in Domino, quod inventire meruit parvitas nostra gratiam in oculis Saneitatis tue : sed oramus ut dilectio, jam non nova, novis quotidie praedictarum fieremus. Filios nostros, imo et vestro, tam omnibus commendamus vobis, quanto amplius deinceps sunt a nobis. Vos seitis quoniam tota post Deum fiducia nostra fuit, ut mitteremus eos quoniam. Sanctitatis vestrie non acquiescere licet videbatur. Facite quod vos decet, ut totis visceribus caritatis amplectantini eos, et loveatis. Nequaquam occasione aliqua circa eos sollicitude et diligenter tepecat, et pereat quod plantavit dextera tua.

2. Jam quidem quia bene proficit domus, et ex vestris litteris, et ex fratrum nostrorum relatione dicimus : multiplicatur tamen in temporalibus quam in spiritualibus. Unde et congratulamur plurimum et toto animo gratias agimus Deo et paternae sollicitudini vestre. Et quoniam multa adhuc opus est vigilentia, tanquam in loco dovo, et in terra tam inseta, imo et inexperta monasticae religionis ; obsecramus in Domino, ne retrahatis manum vestram, sed quod bene **323** incepistis, optime perficiatis. De fratribus nostris, qui redierunt a loco illo, nobis bene placuerat si remansissent. Et fortasse nonnullam occasionem praebuerunt eis fratrum, qui de terra sunt, minus disciplinati mores, in eo maxime, quod minus facile eorum consilii acquiescere videtur in his rebus, quarum prius fuerant inexperi.

3. Charissimum filium nostrum Christianum et vestrum remisimus ad vos, quantum potuimus instructum plenus in his quæ ad Ordinem pertinent, et de cetero circa observantias ejus sollicitorem futurum, ut speramus. Nec miremini quod non plures eam co-misimus fratres ; quoniam nec idoneos invenerimus fratres, qui facile acquiescerent, nec invitos cogere consilium fecit. Dilectissimus frater noster Robertus (932) precibus nostris acquevit etiam haec vice, tanquam filius obedientiae. Vestrum erit juvare eum, ut possit iam et in aedificiis et in ceteris necessariis promovere dominus vestra. Illud quoque Parentalitatem vestrie saggerinas, ut viris religiosis, et quos speratis miles fore monasterio, persuadeatis. quatenus ad eorum Ordinem veniam : quoniam haec eis servari utilites domus, et vobis factius acquirent. Vobis autem suæ cœlæ vestrae nostri semper memor in Christo.

(932) Quis iste Robertus ? an Robertus ille vescanus, a Serioque laudatus in Historia Fontanensi, Monasterii Anglicani tomo I, pag. 743 et 749, monachus quoddam Witbienensis, socius monachus de confratribus Eboracenziis egressus, de quibus supra ad epistolam 95 et sequentes ? an Robertus, Bernardi consanguineus, ad quem epistola 4?

(933) Aetas paveli 374 : que vero ante 358 erat min. 376. Scripta eius. Christi 1142.

(934) Post verba, amicus Spous non contristabiliter in epistola Verastino adiutor : Fratrem N. vos et me misericorditer remittendis et remunerandis commendamus.

EPISTOLA CCCLVIII (933).

AD DOMINUM PAPAM, NEMPE COELESTINUM.

Opem et auctoratem Pontificis in pace Theobaldo Campanie comiti procuranda postulat.

Quod comes Theobaldus rogat, et ego : filius si quidem pacis est. Et zelum pacis habet, sed a vobis flagitamus effectum. Pacis vester apostolatus, pacis locus, quem teneatis, debitor est. Pacem omnes diligant, pauci mereantur. Porro de amatoribus prout vester se esse fatetur : an et de meritoribus sit, vos judicabitis. Unum est, quod etsi nos non meremur, sponsus Christi, quæ est Ecclesia, necessitas exigit : amicus Spousi non contristabiliter cam (934). Ad hor illi uni Sedi apostolicæ incumbit sollicitudo omoium Ecclesiarum, ut omnes sub illa, et in illa uniantur ; **B** et ipsa pro omnibus sollicita sit servare unitatem Spiritus in vinculo pacis. Pacem ergo date nobis, pacem mittite nobis : etsi non quia debetis, certe qui obedire debetis. Satis pro imperio.

143 EPISTOLA CCCLIX (935).

CLARÆ-VALLENSIUM AD EUNDUM COELESTINUM.

Abbatem Morimundi Jerosolymam peregrinaturum cupiunt retinere.

Summo pontifici C. posillus grex de Clara-Valle, devotissimam debitam subjectionis obedientiam, et si quid potest peccatorum oratio.

Quoniam illius vos gerere vicem gratulamur, qui suam dicebet instantiam quotidianam sollicitudinem omnium Ecclesiarum (*Il Cor. xi, 28*) ; apud aures Pietatis vestre, licet majoribus occupatas negotiis, repulsam famam non metuit nostra pusillitas, verum magna compellit necessitas : neque enim pro minimo audire potestis, de quibus auditurus estis. Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis (*Math. xxv, 40*). Causa autem hæc non nostra tantum, sed totius ordinis, nostri ob quam etiam illius vester, noster omnium videlicet pater, si, cum hæc date sunt, domi fuisset (936), aut vestrae per seipsum Majestatis presentiam adiisset, aut certe ex suo nomine scriptam hanc miserabilem lacrymabilemque delegasset querimoniam. Sed ne diu sollicitam charitatem **324** vestram suspendamus, unus ex fratribus nostris abbatibus, qui dicebatur de Morimundo (937), ipsam cui præterat monasterium inconsulte satis deserens, spiritu levitatis impulsus statuit petere Jerosolymam, prius quidem, ut ait, si circumspicitionis vestre prudentiam tentabatur, si quomodo a vobis suo posset errori extorquere licentiam,

qua commendandas est. Que vero sequuntur ejusdem epistole in predicto Verastino codice, nova incipiunt lineas, cum hoc titulo ad eundem, quasi altera esset epistola. MARTENE.

(935) Epistola nova : que vero antea 359 erat, nunc 377. Scripta Christi 1143.

(936) Glossema line irrepererat, *Forte cum tunc cunctigerat absesse, et huius rei nullus ignoramus esse.*

(937) Raymunda scilicet abbas Morimundi quartus ab Arnolfo abate primo, qui item abbatum desiderat, ex epistola quarta. Raynaldus etiam cessit prefectoria posse quinque annos regimini

Qua in re si quem et (quod absit!) assensum præbneritis, ipse perpendite, quanta possit nostro ordini esse destructionis occasio: cum exemplo hujus, quicunque abbas pastorali se sentiat sarcina aggravatum, mox illam abjiciet, utpote quam se licet posse abjecere arbitretur, præsertim apud nos, ubi nec grandis honor, et grande videtur onus. Deinde ad majorem domus sibi commissa: desolationem, meliores quoque ac perfectiores, qui sub ipso degabant, suæ socios vagationis assumpsit: inter quos etiam nobilem illum puerum, quem et antea de Colonia (quod nec vos latuisse credimus) non sine scandalo tulerat, ad majus scandalum nunc abducere secum præsumpsit. Quod si, ut vobis relatum est, dicit se in illa terra nostri Ordinis velle servare observantias, et ideo fratrum se dicit secum dincere multitudinem, quis non videat, plus illic milites pugnantes, quam monachos cantantes aut plorantes, necessarios esse? Sed et nostra religio plurimum ex hoc capiet detrimentum: cum facile sit cuique vagari gestienti, illo, tanquam absque ulti discrimine præsumere peregrinari, ubi scilicet idem, quod professus est, inventurus est propositum observari. Jam vero quid super hoc vobis placeat, quidve vestram decernere deceat auctoritatem, non est nostræ præsumptionis indicare, sed vestræ discretionis examinare.

EPISTOLA CCCLX (938).

AD WILLELEM ABMATEM DE RIEVALLE.

Denuo hortatur Willelmum ad patientiam et aequanimitatem

Churissimo fratri et coabbati Willelmo de Rievalle, frater Bernardus Claræ-Vallensis vocatus abbas, salutem et spiritum consilii.

Laboravimus, quantum potuimus, adversus pestem communem; et si quo minus impetravimus quod optavimus, manet tamen nobis fructus laboris nostri apud eum, apud quem nullum bonum irremuneratum est. Haec est ergo nostra et omnium qui pro veritate decertant, consolatio vera, quoniam reposita est nobis corona justitia, quam reddit nobis in illum diem justus Iudex. De cætero jam meminisse vos volvamus, quoniam si quid patimur propter justitiam, beati; et quod nos non inquinat alieum malum, cui non consensimus, imo et redarguimus. Est ergo et haec consolatio nostra, ut jam in patientia nostra possideamus animas nostras; et quod apud homines obtinere nequivimus, a Domino

(938) Alias epistola 380: quæ vero antea 360 erat, nunc 378. Scripta anno Christi 1143.

(939) Ymaro, qui legatus in Angliam anno 1143, quo anno haec epistola scripta est. Ad eundem Ymarum extant epistolas 219 et 230.

(940) Willelmus a Sancta-Barbara, ex decano Eboracensi episcopus Dunelmensis, de quo in epistola 235.

(941) Alias epistola 383: quæ vero antea 361 erat, nunc 379. Scripta circa annum 1144.

(942) De Theobaldo, qui ex monacho Beccensi

A speremus auxilium, qui non despiciet sperantes in se. Confido enim de misericordia Patris nostri qui est in celis, quoniam evelletur omnis plantatio quam non plantavit ille: et areset ad malicieum ejus fœulnea sterilitas, nec terram dintius occupabit. Propter quod rogo et obsecro Fraternitatem vestram, ut non conturbemini, nec turbatis gregem Dei, qui commissus est vobis: magis auctem consolamini vos ea viriliter agite, at in sanctitate, serviamus Dominum, et liberavit nos ab inimicis nostris. Nos tamen, quod potuimus, suggestimus domino Tusculano episcopo (939), cui injunctum est, ut legatione fungatur in partibus illis: et omnino promisit nobis se, nisi aliquid melius fecerit nobis id sattem omnimodis observaturum, ne tradat ei pallium quod portat, si non juraverit 325 decanus ille, nunc vero episcopus (940), in ejusjuramento causa pendebat: causam referat ad dominum papam.

EPISTOLA CCCLXI (941).

AD THEOBALDUM ARCHIEPISCOPUM (942), PRO JOANNE SALESDERIENSI.

Confisus de amicitia Theobaldi, Joannem ei commendat.

Augetis mihi gratiam, et multiplicatis gloria, si gratia mei, amici mei gratiam inveniat in oculis vestris. Ego tamen ab homine glorium non quaro, sed regnum Dei et justitiam ejus. Unde factum est, ut præsentium latorem Joannem (943) amicum meum et amicum meorum, mittam ad Sublimitatem vestram, ad familiaritatem vestram, quam in vobis et de vobis habere præsumeo. Testimonium enim bonum habet a bonis, quod non minus vita, quam litteratura promeruit. Nec hoc didici a filiis qui verba sicut verba jactare neverunt; sed a filiis meis, qui mecum sunt, quorum verbis credo, sicut crederem oculis meis. Præseus vobis commendavram eum; sed nunc absens nullo magis commendando, utique tanto securius, quanto sincerius ei vitam et mores hominis fidissimis relatoribus didici. Si quid ergo ego possum, imo quia possum plurimum ante faciem vestram, provide ei, unde honeste, imo honorabiliter vivere possit; sed et hoc velocius, quia non habet quo se veriat. Interim providete ei in necessitatibus suis, et liceat mihi experiri totum illud familiaritatis arcuam, quod mihi conservatis in visceribus vestris, amantissime pater.

creatus est archiepiscopus Cantuariensis, jam superius facta mentio est in epistola 238. Ordinatus ejus Promotionem consignat anno 1138, pag 919

(943) est Joannes Salesberiensis, a cognomine Angliae civitate sic dictus, sancti Thomæ archiepiscopi Cantuariensis amicus præcipuus: eius meritis episcopatam Carnutensem sibi obtigisse proficeret solebat literas suas sic exordiri solitus: « Joannes Dei gratia, et meritis beati Thomæ martyris. Cari notensis ecclesie minister humilis, ut in Spicilegiio tombo X, pag 391, ubi vox « meritis » omessa

EPISTOLA CCCLXII (944).

AD ROBERTUM PULLUM (945) CARDINALEM ET CANCELLARIUM.

Hortatur ut Eugenio, recens electo Pontifici, strenuum pro officio suo se adjutorem prebeat in negotiis Ecclesiae.

Domino et amico charissimo ROBERTO, Dei gratia sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbytero cardinali et cancellario, frater BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, salutem ei devotas orationes.

1. Scripta Dilectionis vestrae eo affectu suscepimus, quo semper apud nos est in benedictione memoria vestra. Nec sane egere vos credimus humanae gratiae verbis, aut commendatitii epistolis ad nos : quoniam quidem utrique nostrum indubitabile nisi fallor, testimonium perhibet Spiritus veritatis, quam sincere et diligamus vos et diligamur a vobis ; ille, inquam, Spiritus, per quem et diffunditur charitas ista in cordibus nostris. Benedictus Deus, qui secundum suam misericordiam Eugenium nostrum, imo suum, prævenit in benedictionibus dulcedinis, parare scilicet lucernam Christo suo ; et præmittere virum fidem ad adjutorium ejus, et nostram quoque pluriman consolationem. Nam cum molestia esset amico amici vocatio et absentatio, eujus nimirum præsentia frui belectatur in Domino; jam tunc, ut manifeste video, cogitat ipse cogitationes pacis, et non afflictionis, et **B.P.G.** dicebat : *Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea (Joan. xiii, 7).* Quamobrem sollicitus sis, charissime, pro eo cui te consolatorem et consiliarium ordinavit Deus, et observa caute secundum datam tibi sapientiam, ne forte inter tam multiplicium negotiorum tumultus malignorum fraude circumveniri possit ut subripiat ei verbum quod indignum sit Eugenii apostolatu.

(944) Alias epistola 334 : quæ vero antea 362 erat, nunc 380. Scripta anno Christi 1145.

(945) Alias, *Ad Bolandum cancellarium.* At codex manuscriptus Cisterciensis habet. *Ad Robertum Pullum,* et quidem rectius, quantum conjectura assenti possum. Primo enim Robertus S. Bernardo fuisse charissimum et maxime familiarem constat ex epistola 203, ad episcopum Rofensem, quod etiam de eo, ad quem hic scribit, aperte insinuat. Deinde virtutem istum eruditio multorum fidelerit et utiliter instituisse, cœlo et terra testibus hic asserit, quod quidem de nullo alio melius intelligas, quam de Roberto Pullo, qui litteras Parisiis professus, Oxoniensem academiam in Anglia instauravit. Denum cancellarius iste, de quo hic quaestio, præmissus a Deo dicitur ante Eugenii pontificatum ad adjutorium ejus. At Robertus Pullus, ex Onophrio cancellarium egit Lucio II pontifici usque ad annum Eugenii tertium, ino, si Ciacomo crecimus, ad quintum : Rolandus vero, cognomento Baudouinus sen Papero, patria Seneensis, postea Alexander III. cardinalis diaconus tituli sanctorum Cosmae et Damiani ab Eugenio creatus, cancellarii dignitatem obtinuit pontificatus Eugenii anno ducentax octavo. Plura de Roberto Pullo vide si libet in notis ad epistola 203. Interim tamē nota de tempore, quo Robertus cancellariam administravit, præferenda n

A 2. Age, inquam, dilectissime, pro loco quem tenes, pro ea quam adeptus es dignitate : viriliter et prudenter exerce qui in te est zelum Dei, ad gloriam ejus, et salutem tuam, et Ecclesiæ sanctæ pluriman utilitatem, ut dicere possis et tu quia *gratia Dei in me vacua non fuit (1 Cor. xv, 10).* Hactenus quippe eruditioni multorum fidelerit et utiliter instabas, cœlo et terra testibus ; sed jam tempus faciendo Domino, ne patiaris, quod in te est, dissipari ab impiis legem ejus. Cura proinde dilectissime et desideratissime pater, etiam in hac dispensatione inveniri fidelis Domini servus et prudens : quatenus et pro te faciat columbina simplicitas, et pro ea, quæ tuæ quam maximæ fidei et sollicitudine credita est, Domini tui sponsa, adversus venenatas maligni et antiqui serpentis astutias militet prudentia serpentina, et in utraque glorificetur Deus. Multa quidem habeo vobis dicere; sed non est opus longa epistola, ubi præsens est vox viva. Quamobrem vestris pariter et nostris occupationibus parvens, posui verba mea in ore presentium fratrum : tanquam me, ipsos audite. Valete.

EPISTOLA CCCLXIII (946).

AD ORIENTALIS FRANCIE CLERUM ET POPULUM.

Ad arma contra infideles pro defensione Orientalis Ecclesiæ suscipienda hortatur. Preterea contra turbulentum quemdam prædicadorem docet iudicatos non esse persequendos, nedit occidendos.

C Domini et paribus charissimis archiepiscopis, episcopis, et universo clere, et populo orientalis Francie et Bajoarie, BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, in spiritu fortitudinis abundare (947).

1. Sermo mihi ad vos de negotio Christi, in quo est utique salus nostra. Haec dico, ut excusat indigitatem personæ loquentis auctoritas Domini; excusat et consideratio proprie militatis. Modicus esse Oupluri sententiam : nam Guilemum cancellarium nomine litteris apostolicis subscrispsisse anno 1146, lego tomo primo Monastici Anglicani, pag. 108, anno 1147, in notis ad Guilbetum de Novigento, pag. 620.

(946) Alias epistola 322 ; quæ vero antea 363 erat, nunc 371. Scripta anno Christi 1146.

(947) Inscriptio hujus epistole in hactenus editis angustior mihi visa est (solus enim Spirensis episcopi ejusque cleri populi memineral), quam pateretur scopus epistole. Itaque aliam et amplior em præfiximus, quam Otto Frisingensis de Gestis Friderici libro 1, cap. 41, exhibuit. Verum postea comperi, eamdem epistolam non eodem tantum argumento, sed et totidem pene verbis, multa tantum in epigraphie, ad diversas nationes, provincias et urbes datam. Nam in manuscripto ex Anglia mississimo, item in alio Confluentino inventi, *Populo, Anglorum inscriptam (extat in manuscripto Seneti-Victori Parisiensis sub eadem epigrapha)* (a) Imo Baronius eamdem epistolam exhibet, pauculis tantum verbis mutatis, cum hac epigrapha ; *Mainfredo Bridicis ecclesiæ episcopo, nec non consulibus, militibus, et universi populi, sub eo constitutis, frater Bernardus Claræ-Vallis vocalis abbas, spiritu fortitudinis abundare.* Vide Baronium, ad annum 1146, n. 15. Nempe hoc veluti classicum est ad expeditio-

(a) In Leodiensi S. Jacobi codice hanc titulum preferit, *jam in extremis positius dictavit ad geniem Anglorum.* MARTEN.

quidem sum, sed non modicum cupio vos omnes in visceribus Iesu Christi. Ea nunc mihi ratio scribendum ad vos, ea causa, ut universitatem vestram litteris audeam convenire. Agerem id libenter viva voce, si, ut voluntas non deest, suppliceret et facultas. Ecce nunc, fratres, acceptabile tempus, ecce nunc dies copiosæ salutis. Conmota est siquidem et contremuit terra, quia coepit Deus eoli perdere terram suam. Suam, inquam, in qua est, Verbum Patris sui, docere visus (948), et annis plus quam triginta homo eum hominibus conversatus: suam utique, quam illustravit miraculis, quam dedicavit sanguine proprio, in qua primi resurrectionis flores apparuerunt. Et nunquam peccatis nostris exigentibus, crucis adversarii caput extulerunt sacrilegum, depopulantes in ore gladii terram promissionis. Prope enim est, si non fuerit qui resistat, ut in ipsam Dei viventis irruant civitatem, ut officias nostrae redemptionis evertant, ut polluant loca sancta, Agni immaculati 327 purpurata crux. Ad ipsum, proli dolor! religionis Christianæ sacrarium inflant ore sacrilego, lecamque ipsum invadere et conculari conantur, in quo propter Vita nostra obdormivit in morte.

2. Quid facitis, viri fortes? quid facitis, servi crucis? Lane crabit sanctum canibus, et margaritas porcis? Quam multi illi peccatores, confiteentes peccata euna laerymis, veniam obtainuerunt, postquam patrum gladiis eliminata est spuria Paganorum! Oidet homo malignus, et invidet; frendet dentibus et labescit. Excitat vasa iniquitatis sue, nec ultra quideam tantæ pietatis signa aut vestigia relicturus, si quando forte (quod Deus avertat!) obtineat valuerit illa sancta sanctorum. Verum id quidem omnibus deinceps saeculis inconsolabilis dolor, quia irrecuperabile damañum, specialiter autem generationi huic impiissimæ infirmum confusio, et opprobrium sempiternum.

3. Quid tamen arbitramur, fraires? Nunquid abb. evita manus Domini, aut impotens facta est ad salvandum, quod ad tuendum et restituendum sibi hereditatem suam exiguo vermiculos vecat? Nunquid non potest misericordia Angelorum plus quam decadent legiones, aut certe dicere verbo, et liberabitur terra? Omnino subest ei, cum voluerit, posse

nem sacram. De ea loquens Gaiellemus Tyrensis. « Vir immortalis memorie et honeste conversationis speculum dominus Bernardus Clara-Vallensis abbas, piae in Domino et per omnia ampiestande recordationis, ad praædicti Deo maneris execrationem præcipitus eligitur, qui injuncte sibi dispensacionis sedulus executor, ejusdem operis secum Deo amabilis traditæs communis, impiger, iudecessus, licet corporis esset invalidi, tum propriæ jejunia et subtilem nimis dietam, regua circuit, regiones ambulat, evangelizans ubique regnum Dei, » etc. Ade quæ haec de re legumur in ejus Vita et miraculis, et confer epistolam 335. Huius est autem Spiræ frequens principum conventus sacra expeditionis causa, ubi publice recitatas has Bernardi litteras quis dubitet? Hinc illa ad Spinenses inscriptio: *Domino et patri charissimo episcopo Spirensi.*

Aset, dico vobis, tentat vos Dominus Deus vester. Respicit filios hominum, si forte sit qui intelligat, et requirat, et doleat vicem ejus. Miserratur enim Dominus populum suum, et lapsis graviter providet remedium salutare.

4. Considerate quanto ad salvandos vos artificio utitur, et obscupescite: intuemini pietatis ejus abyssum, et confidite peccatores. Non vult mortem vestram, sed ut convertamini, et vivatis; quia sic querit occasionem, non adversum vos, sed pro vobis. Quid est enim nisi exquisita prosus et inventibilis soli Deo occasio salvationis, quod homicidas, raptores, adulteros, perjuros, ceterisque obligatos criminibus, quasi gentem que justitiam fecerit, de servitio suo submonere dignatur omnipotens? Nolite diffidere, peccatores: benignus est Dominus. Si vellet punire vos, servitium vestrum non modo non expeteret, sed nec susciperet quidem oblatum. Iteram dico, pensate divitias bonitatis Dei altissimi, consilium miserationis attendite. Necessitatem se habere aut facit, aut simulat, dum vestris cupit' necessitatibus subvenire. Teneri vult debitor, ut militantibus sibi stipendia reddat, indulgentiam delictorum, et gloriam semperitnam. Beatum ergo dixerim generationem, quam apprehendit tam ubi indulgentie tempus, quam invenit superstitem annus iste placabilis Domino, et vere jubileus. Diffunditur enim haec benedictio in universum mundum, et ad signum vite (949) certatim convolvant universi.

C5. Quia ergo secunda est virorum fortium terra vestra, et robusta noscitur juventute resera, sicut laus est vestra in universo mundo, et virtus vestrae tanta replevit universum orbem; accingimini et vos viriliter, et felicia arma accipit Christiani nominis zelo. Cessest pristina illa noua militia, sed plane militia, qua soletis invicem sternere, invicem perdere, ut ab invicem consumantini. Quo miseros tam dira libido excitat, quod proximi corpus gladio, cuius foriassis et anima perit, transverberem? Sed nec effugit qui glorietur: ei ipsius animam pertransibit gladius, cum solum hostem gaudeat occidisse. Illi se dare discernimini instante est, non virtutis, nec audacie, sed amentiae potius est ascribendum. Habes nunc, fortis miles, habes, vir bellicose, noi dimices absque periculo; ubi ei vincere gloria, et et universo clero et populo, Bernwardus Clara-Vallis vocatus abbas, in spiritu fortitudinis aspidare. Ubi et pando post in Bavaria in conventu procerum per abbatem Elleracensem, una cum litteris Eugenii pontificis lectis testatur Sigonius, de Regno Ital. anno 1147. et Oito, de Gestis Friderici, libro 1, cap. 44. Ciceron exstat Bernardi nomine inter epistolulas Niccolai Clara-Vallis. Biblioteca Patrum tomus XII edit. Coloni. alia ejusdem argumenti ad comitem et proceres Britanniam: quam hic nubes in fine epistolarum S. Bernardi.

(948) Apud Hors. *Suam, in qua est visus.*

(949) Gracis signum, numero sequenti, ubi etiam de indulgentia iudee signalis concessa omnium, de quibus corde contrito confessio facta fuerit. Confer epistolam 123.

mori lucrum. Si 328 prudens mercator es, si conquisitor hujus saeculi, magnas quasdam tibi nondinas indico; vide ne percaeat. Suscipe crucis signum, et omnium pariter, de quibus corde contrito confessionem feceris, indulgentiam obtinebis. Materia ipsa si emitur, parvi constat: si devoto assumitur humero, valet sine dubio regnum Dei. Bene ergo facerunt, qui celeste jam signaculum suscepserunt: bene ceteri faciunt, sed nec ad insipientiam eis, si festinent et ipsi apprehendere quod et eis in salutem existat.

6. De cetero, fratres, moneo vos, non antem ego, sed apostolus Dei mecum, non esse creendum omni spiritui (Joan. iv, 1). Audivimus et gaudemus, ut in vobis seruat zelus Dei; sed oportet omnino temperamentum scientiae non deesse. Non sunt persequendi Iudei, non sunt trucidandi, sed nec effugandi quidem (930). Interrogate eas divinas paginas. Novi quid in Psalmo legitur prophetatum de Iudaicis: *Dens ostendit mihi*, inquit Ecclesia, *super inimicos meos, ne occidas eos, ne quando oblitiscantur populi mei*. Vivi quidam apices nobis sunt, representantes Dominicanam passionem. Propter hoc dispersi sunt in omnes regiones, ut dum justas tanti facinoris penas suunt, testes sint nostrae redemptionis. Unde ei addit in eodem psalmo loquens Ecclesia: *Disperge illos in virtute tua, et depone eos, protector meus, Domine* (Psalm. lvii, 12). Ita factum est: dispersi sunt, depositi sunt; duram sustinent captivitatem sub principibus christianis. Convertantur tamen ad vesperam, et in tempore erit respectus eorum. Denique eum introierit gentium multiudo, *tunc omnis Israel salvus erit*, ait Apostolus (Rom. xi, 25, 26). interim sane qui moritur, manet in morte.

7. Taceo quod siue desunt, pejas Judaizare dolemus Christianos, feneratores (931), si tamen Christianos, et non magis baptizatos Iudeos conveniit appellari. Si Iudei penitus conterantur, unde iam prosperabitur eorum in fine promissa salus sive conversio? Plane et Gentiles si essent similiter exspectandi, sustinendi forent potius quam gladiis (930) Recete ac religiose Bernardus, et id quidem longe potiori ratione quam de Gentibus: quod Iudei vivi apices sunt representantes Dominicanam passionem, et testes divinarum paginarum: Gentiles non ita. Confer epistolam sequentem, et sermonem 64 in Cantica, et librum ad Milites Tempii, cap. 10.

(931) Hic usuras universim in Christianis dannat Bernardus, nedium in clericis.

(932) Littere Eugenii III pro expeditione in terram sanctam recitantur apud Oltonem Frisingensem, de Gestis Federici libro i, cap. 38. Ubi pontifex sacram militiam professor, non tantum ab anime debitis, sed et ab usuris praestans absolvit. « Qui-eunque vero, » inquit, « are premuntur alieno, et tam sanctum iter pro corde inciperint, de praeterito usura non solvant; et si ipsi, vel alii pro eis occasione usurarum astruci sunt, sacramento vel fidei, apostolica eos auctoritate absolvimus. »

(933) Celebris iste Petrus, cognomento Eremita, de quo Guillelmus Tyrus in libro primo de bello sacro passim, et Jacobus a Vitriaco in Historia orientalis capite 47. Hujus nominis Petrum Eremitam, Montis sancti Quintini proprie Petronam

expetendi. Nunc autem cum in nos coepirint esse violenti, oportet vim vi reppelle eos, qui non sine causa gladios portant. Est autem christianæ pietatis ut debellare superbos, sic et parcere subiectis; his praesertim, quorum et legislatio repromissa, quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est benedictus in saecula. Attamen exigendum ab eis iuxta tenorem apostolici mandati (932), ut omnes qui crucis signam susceperint, ab usurarum exactione liberos omnino dimittant.

8. Illud quoque admonitos vos esse est necesse, fratres dilectissimi, ut si quis forte amans primatum gerere inter vos, expeditione sua regni voluerit exercitum prævenire, nullatenus audeat: et si a nobis missum se simulet, non est verum: aut si ostendat litteras, tanquam a nobis datas; sed omnino falsas, ne dicam furtivas esse dicatis. Viros bellicosos, et gnaros talium dñeis eligere est: et simul proficisci exercitum Domini, ut ubique habeat robur et non possit a quibuslibet violentiam sustinere. Fuit enim in priori expeditione, antequam Jerosolyma caperetur, vir quidam, Petrus nomine (933), enjus et vos, nisi fallor, saepe mentionem audistis. Is populum qui sibi crediderat, solum cum suis incedens tanti perieulis dedit, ut aut nulli, aut paucissimi eorum evaserint, qui non corruerint, aut fame, aut gladio. Propterea omnino timendum est, si similiter et vos feceritis, ne contingat et vobis similiter. Quod avertat a vobis Deus, qui est benedic-tus in saecula! Amen.

146 329 EPISTOLA CCCLXIV (934).

AD PETRUM ABBATEM CLUNIASENSEM.

Invitat Petrum ad conventum Caruotensem, ubi de auxilio Orientali Ecclesie forendo consultandum.

Amantissimo patri PETRO, Dei gratia venerabili Cluniacensi abbati, frater BERNARDUS de Clara-Valle, salute, et quas potest orationes.

1. Gravem nimis ac miserabilem Orientalis Ecclesiae gemitum (935) ad aures vestras, inio etiam ad ipsa etiam penetralia cordis arbitror pervenisse. Priorem invenimus in Necrologio Corbeiensi. An idem sit cum isto, qui etiam de Acherii dictus, nondum pro comperto habemus.

(934) Alias epistola 333: qua vero antea 364 erat, nunc 381. Scripta anno Christi 1146.

(935) Nunirum cum anno 1144 nobilis civitas Mesopotamia, trans flumen Euphratrem, Edissa, a tempore Constantio Magni christiana: religionis cultui dedita, et beati Thomae apostoli altaris ex India reliquiis incolta, tum deum in potestu[m] Intidelium redacta est maxima christiani populi clade. « Nam cum a multis retro annis, » ut habeat Willelmus Neubrigensis de Rebus Augl. « Sacagui, oculo Dei judicio supra modum in Christianos grassari permisit, captis civitatis clarissimis, scilicet Alexandria, Antiochia, Ierusalem, Damasco, Egyptum, Syriam, aliasque Orientis provincias, in quibus Christus colebatur occupasse; sola haec civitas propugnatrix non tantum murorum, sed etiam finium suorum, in medio hostium innumerabilium et ferocissimorum invicta perseveravit, usque ad tempus expeditionis Jerosolymitanæ prioris: quia Ierusalem et Antiochiam Christiani expugnatis ob-

Dignum quippe est, ut secundum magnitudinem vestram, magnum exhibatis eidem vestra et omnium fidelium matris compassionis affectionem, praesertim tam vehementer afflictie, tam graviter perelitanti. Dignum, inquam, ut tanto amplius comedat vos zelus domus Dei, quanto ampliorem in ea locum ipso auctore, tenetis. Alioquin si duramus viscera, si obduramus corda, si plagam hanc parvi pendimus, nec dolemus super contritione: ubi nostra in Deum charitas, ubi dilectio promixorum? Imo vero si non satagimus quanta possumus sollicitudine, consilium aliquod et remedium tantis malis, tentisque periculis adhibere; quomodo non ingratii convincimur esse ei qui abscondit non in die malorum, in tabernaculo suo; justus perinde et vehementius puniendi, utpote tam divime gloriae, quam fratres salutis negligentes? Haec vobis tam fiducialiter, quam familiariter duximus suggesta, ob gratiam utique, qua nostram indignitatem excellentia vestra dignatur.

2. Nam et patres nostri, episcopi Francie, una cum domino Rege et principibus, tercia die dominica post Pascha apud Carnotum urbem venturi sunt, et de verbo hoc tractaturi (936): ubi utnam mereamur habere praesentiam vestram. Quia enim magnis omnino magnorum virorum consilii hoc verbum constat egere; gratum profecto obsequium praestabis Deo, si negotium ejus non duxeritis alienum, sed charitatis vestrae probaveritis zelum in opportunitatibus, in tribulatione. Nostis enim, puer amantissime, nostis quoniam amicas in necessitate probatur. Confidimus autem quod magnum huic verbo proventum praesentia vestra præstabit, tum pro auctoritate sancte Cluniacensis ecclesie, cui Deo auctore præstis, tum maxime pro sapientia et gratia, quam vobis ipse donavit ad utilitatem usque proximorum, et sui ipsius honorem. Qui vobis etiam nunc inspirare dignetur, ut non gravemini venire,

tinuere Saracenis. « Pergit deinde narrare qua occasione Edissa cesserit iniidelbergi. » Intra Armenios quidam civis Edissenus, habitat in turri muro contigua, ob filiam suam a principe civitatis corruptam coquens animo vindictam, invitatos paetus clandestinis Turcas ipsa nocte Nativitatis Domini intromisit in urbem: qui iruentes in populum securi in ecclesia excubantem, et archiepiscopum quidam altari ussistentem mactabant; populum vero non resistentem, sed subiici casas stupore rigentem gladiis trucidarunt. Sic capita et in potestatem sparsissima gentis redacia est Edissa trans retro temporibus semper invicta et antiqua fidei christiane alumna. Latissimis quoque finibus ejus perlungaci hostium furore pervasis et in eocum possessionem edentibus, christiana religionis cultus trans Euphratem funditus deletus est. Tanti nichil fama exciti Christiani. » etc. Ita Willenus Nestorius, de Rebus Angl. libro 1, cap. 18. Ecce tunc est ille gravis et miserabilis Orientalis Ecclesie geminus de quo Bernardus.

(936) In hoc conuentu Bernardus, missis du electus, id officii suscipere detrectavil, tanquam suis moribus et monastico usitato repugnans, ut in epistola 256 ad Eugenium, n. 4. Contra epistolam tunc 363, et epistolas Sigerianas, quarum conte-

A et servis suis in nomine ejus, et pro zelo ipsius nominis congregandi vestram admodum desiderabilem conferre presentiam.

EPISTOLA CCCLXV (937). 176

AD HENRICUM MOGUNTINUM ARCHIEPISCOPIUM (938).

Rodulfum monachum, qui fideles in Iudeorum uicem armabat, arguit.

Venerabili domino et charissimo patri HENRICO Monguntino archiepiscopo, BERNARDUS, Clara-Vallis abbas, invenire gratiam apud Deum.

t. Litteras Dilectionis vestrae debita veneratione suscepit; sed pro multitudine negotiorum brevis est responsio. Depositum querela vestra apud nos signatum est et pigius dilectionis et præcipue humilitatis iudicium. Quis enim ego sum, aut quae domus patris mei, ut ad me referatur archiepiscopi contemptus, et metropolitanae 330 sedis injuryia? Nomen et ego sum puer parvulus, ignorans introitum et egressum meum? Verum amen non ignore verbam veritatis usquequaque, quod ex ore Altissimi procedit: *Necesse est ut ceniat scandalum, ut autem illi per quem venit!* (Matth. xviii, 7). Homo ille de quod agitur in litteris vestris (939), neque ab homine, neque per hominem, sed neque a Deo missas venit. Quod si se monachum aut eremitam jaetat, et ex eo sibi assumta libertatem, vel officium prædicationis, potest scire, et debet, quod monachus non habet docentis, sed piangantis officium (960): quippe cui oppidum career esse debet, et solitudo paradisus. Hie vero a contrariis, et solitudinem pro carecere, et oppidum habet pro paradiiso. O hominem sine pectore! o hominem sine fronte! eius stultitia elevata est super candelabrum, ut appareat omnibus qui sunt in domo.

2. Tria sane sunt in eo reprehensione dignissima, usus reatu prædicationis, contemptus episcoporum, homicidii approbat libertas. Novum genus potentiae.

sima trigesima tercia est Petri Venerabilis ab hoc conuentu se excusantis ob capitulum generale Cluniacis eodem die iudicium.

(937) Alias epistola 323: quæ vero antea 365 erat, anno 396. Scripta anno Christi 1146.

(938) De quo supra epist. 302. In codice Aquincensis huic epistola præfigitur titulus: *Ad Henricum Moguntinum archiepiscopum, contra fratrem Rodulfum, qui uici Iudeorum consenserat. MATERTE.*

(939) Rodulfus seu Rodulus nomine, describitur apud Ottouenii Frisingensem, de Gestis Friderici, libro 1, cap. 37, eruentis in Iudeos persecutionis auctor, cuius seditione doctrinam restitit Bernardus ipsumque Rodulum, Moguntio in maximo populi labore repertum, mox milne contra monachorum regulam per orbem vagando, propria auctoritate verbum prædicationis assumeret. Tandem ad hoc enim, ut sub præmissa obediencia in cenobium suum transferret, in duas populi graviter indignantem et nisi ipsius sanctitatis consideratione revocaretur, etiam sessionem movere volente. Ita Otto, De gestis Friderici, libro 1, cap. 39.

(960) Vide Illeororum adversus Vigantium, cap. 6, et nouis ad epistolam 89.

Nunquid tu major es patre nostro Abrahāni, qui **A** eodem prohibente gladium depositit, quo iubente levaverat? (*Gen. xxii.*) Nunquid tu major es principē Apostolorum, qui quasivit a Domīno, *Domine, si percutimus in gladio?* (*Luc. xxii, 59.*) Sed instrutus es omni sapientia Aegyptiorum, id est sapientia hujus mundi, qua stultitia est apud Deum (*I Cor. vii, 19.*) Alter solvis questionem Petri, quam ille qui dicit, *Mitte gladium in locum suum. Omnis enim qui acceperit gladium gladio peribit* (*Math. xxvi, 52.*) Noane copiosius triumphiat Ecclesia de Iudeis per singulos dies vel convincens, vel convertens eos, quam si semel et simul consumeret eos in ore gladii? Nunquid incassum constituta est illa universalis oratio Ecclesiae quae offertur pro perfidis Iudeis a solis ortu usque ad occasum, ut Deus et Dominus auferat velamen de cordibus eorum, ut ad lumen veritatis a suis tenebris eruantur? (**961**) Nisi enim eos qui incedant sunt, crediduros speraret, superfluum videceret e vanum orare pro eis. Secū considerat oculo pietatis, quod Dominus noster respectum gratia apud eum qui reddit bona pro malis, et dilectionem pro odio. Ubi est ergo illud quod dictum est: *Videas ne occidas eos?* (*Psal. LVI, 12.*) ubi est, *Cum plenitudo gentium intraverit, unde omnis Israel salvus fieri?* (*Rom. xi, 25, 26.*) ubi est, *Edificans Jerusalem Dominus dispersiones Israeles congregavit?* (*Psal. XLVI, 2.*) Tunc es ille qui mendaces facies Prophetas, et evanuabis omnes thesauros pietatis et misericordie Iesu Christi! Tua doctrina non est tua, sed ejus qui misit te patris. Sed credo sufficiat tibi, si sis sicut magister tuus. Ille enim erat homicida ab initio: ille mendax, et paternus mendacii (*Isaiah. viii, 44.*) O monstruosa scientia! o sapientia infernalis, conuaria Prophetis, et Apostolis inimica, subversi pietatis et gratiae! o imanundissima haeresis: o mereatrix sacrilega, qua imprægnata de spiritu faisauij concepit dolorem, et peperit iniquitatem! (*Psal. vii, 15.*) Liberi sed non licet ultra progredi. Ad ultimum, ut omnia quae sentio super his, breviter comprehendam: homo est magnus in oculis suis, plenus spiritu arrogante. Verba et opera ejus pretendunt, quod comatur sibi facere nomen juxta nomen magnorum qui sunt in terris: sed nos habet sumptus ad perticendum. Vale.

(**961**) Hæc oratio quotannis audiatur feria sexta Hebdomatae sanctæ tolidei verbis que hic adhibet Bernardus.

(**962**) Alias epistola 386: quæ vero ante 366 erat, tunc 410. Scripta anno Christi 146.

(**963**) Celebris revelationibus auditaissa tempe combū S. Ruperti confessoris in opposito Bingenensis oppidi Moguntinae diocesis, Ordinis S. Benedicti inquit Truthemius, libro de Scriptoribus ecclesiasticis is- eis. De Hildegarde intelligendus videatur Monachus Astisiensis ad annum 1146 bis versus: « Per alium tempus in Almanach partibus habebitur dividitur virgo quædam profectæ vetustis, cui tantum gratiam virtus divina concederet, ut cum cosa leica et illucrata esset, mirabiliter tamen ab hoc modo rapere frequenter et cum summis discrederet, non solus quod posset in imis dileceret, sed potius quod

381 EPISTOLA CCCLXVI (962).

AD HILDEGARDENM ABBATISSAM (963). **1146**

Laudibus suis modeste rejectis, ut ipsa Dei gratiam in se agnoscat monet, et orationes pro se suisque postulat.

Dilecte in Christo filiae HILDECARDI, frater BERNADES, Clares-Vallensis voratus abbas, quid potest oratio peccatoris.

Quod de nostra exigitate longe aliter quam nostra sese conscientia habeat, qui dām sentire videntur; nos nostris meritis, sed stultitiae huminum deputatum est. Ad dulcedinem antem piae charitatis tute scribere properav: quamvis id brevius emnino quam vellent, negotiorum multitudine compellat.

B Congratulamur gratiae Dei quae in te est, et ut eam tanquam gratiam habeas, et toto ei humilitatis et devotionis affectu sudeas respondere, admonemus: sciens quod Deus superbis resistit, humiliis autem dat gratiam (*Jacobi iv, 6.*) Quod in nobis est, hor tamur et obsecramus. Ceteram ubi interior eruditio est, et uirio docens de omnibus, quid nos aut docere possumus, aut monere? Diceris enim celestia secreta rimari, et ea quæ supra homines sunt, Spiritu sancto illustrante dignoscere. Uade rogamus magis et suppliciter postulamus, ut nostris memoriam habeas apud Deum, et eorum pariter qui nobis in spirituali societate juncti sunt. Nam cum spiritus Deo coniungitur, confidimus quod nolis multum prodesse uales et subvenire. Multum enim valet deprecatione justi assidua (*Jac. v, 16.*) Nos pro te asidie cramus, ut conforteris ad bona, insurari ad interiora, dirigaris ad permansura: ita ut nec hi qui spem suam in Deo posuerint, desperando pro te clamient; sed ut in profecta benedictionis, quam deo accepisse cognosceris, bene confontati, in melius et melius præficiant.

EPISTOLA CCCLXVII (964)

Quido c. 965) CAECELLARIO.

Episcopum Metensem commendat.

Predecessor vester bona memoriae Haimericus caeciliarius dominum Metensem episcopum (966) speciali amplectebatur dilectionem: et nuptios ejus, quoties Romam venirent, plurimum acceptabat, et juvabat scilicet osiosus. Uide rogo vos quoque per eadem satis iniciale est et inaudita etiam scribendo latine dicere, et siclandi filius catholicæ doctrinæ concideret. Vnde Chronologium nostrum ad annum 1148. Hildegardis epistola habentur in Bibliotheca Patrum, quas linea exstat ad Bernwardum in qua ejus studia in p. uocanda sacerdoti expeditione hancat enique ante bernardum sicut bernardum in sole v. se uobis dicit. Joannes Saesinioriensis ejus visiones et a magistro Girardo, enique dicit Eugenio pape accepissimum fuisse.

(**964**) Alias epistola 332: quæ vero ante 367 erat, nunc 419. Scripta circa annum 1147.

(**965**) Guglielmo Moretto de Vico, Pisano, qui post Robertum Paulum caeciliarius fuit ab anno 1146, ex notis ad epistolam 334.

(**966**) Scilicet Stephanum.

gradi vestigia, et nobili episcopo, in magna necessitate posito, armis Ecclesiæ subvenire.

EPISTOLA CCCLXVIII (967).

AD G. DIACONUM CARDINALEM.

Affectum ejus, litteris et donis expressum, gratus, amplectitur, et ab amore terrenorum epumque avocat.

Domino et amico charissimo G. Dei gratia sanctæ Romanae Ecclesiæ diacono cardinali, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, salutem et devolas orationes.

1. Benedictus tu a Domina, qui tam copiose prævenisti nos in benedictionibus dulcedieis: ut si qua misericordiae viseera, si quid affectionis, si quid charitatis invenitur in nobis, tocum sibi merito vindicet illustris animi tui tam devota humilitas, humiliisque devotione. Nam et antea exsultabam omnino, et gratulabar zelo bono, quem in te esse fratrum nostrorum relatione 332 didiceram: sed iam eo amplius, si quid possum in Domino, in tua dilectioni me sentio debitorem, quo devotius et humilius parvitatæ nostræ commendatum te redire studiasti. Unde et sollicitus sui fratribus nostris indice, tui pectoris legere litteras, plenas devote affectionis, plenas pietatis et gratiae; benedictionem (968) quoqæ, quam desinaveras, exhibere; et præcipere, sicut rogasti, in memoriam tui et tuorum, ipsis in vasis Missarum solemnia celebrari. Faciat te Deus in magna domo sua vas in honorem, ut de te quoque nos charissimi tui operum testimonio, quod plurimum desideramus, mereamur audire, *Quoniam vas electionis mihi est iste* (Act. ix, 13). Testis enim nensis est Spicula veritatis, per quem et diffunditur caritas ista in cordibus nostris (Rom. v, 5), quomodo te cupians in visceribus Iesu Christi.

2. Quia ergo temeritatem te Dei simulatione, non modò est ad eam pro te deprecatio nostra, sed etiam ad te ipsum, ut sollecite provideas, quomodo te optime conversari in domo Dei, et in sorte ministeriorum agas. Dico enim non de presumptione, Deus scit, sed de charitate, quoniam iudicium gravibus qui present (Sap. vi, 6), si non etiam professe laboran: et e contra, quid bene ministraverit, gradum bonum acquirerit (I Tim. iii, 13). Tu ergo,

(967) Alias epistola 335: quæ vero antea 368 erat, nunc 420. Scripta circa annum 1117.

(968) Id est dominum seu vas sacra, quæ Guido in ministerium altaris Claræ-Vallensibus destinaverat, infra, indubie aurea aut argentea.

(969) Alias epistola 336: quæ vero antea 369 erat, nunc 338. Scripta circa annum 1117.

(970) Haec preceundi formula uiri solet Berwardus scribendo ad Sugerium.

(971) Que sit salus ista collige ex Stephano Tauracensi episcopo, quondam abbatu Sancæ Genovæ, in sermone de reformatione discipline ibidem facia. Anno, » inquit, « ab Incarnatione Domini factum est verbum in palatio Regis et tricentum solemniter et protactum fideliter, et lecente consummatum. Venerat munici quæ dicerent ecclesiam sanctorum apostolorum Petri et Pauli, in monte Lætitio stam in qua gloriosa virgo Ge overa requiescit in corpore multis exponi periculis, et intonci statu suorum in-

A dilectissime et desideratissime domine, declina, obsecro magis ac magis a malo, et fac bonum: nec inveniaris in Christi hæreditate querens quæ tua sunt, red memor esto semper apostolici illius, *Nihil intulimus in hunc mundum, huius dubium quia nec quidquam auferemus* (I Tim. vi, 7). Quonobrem eam, quæ immortalis est, animam tuam serva, charissime; ne qua occasione avelli aut eradicas queat ab affectu cordis tui quod Dominus loquitur in Evangelio; *Quid prodest, inquit, homini si universum mundum lucretur, se autem ipsum perdat, et detrimentum sui faciat?* (Matth. xvi, 26). Miser, prorsus, miseri, qui in boni s dueunt dies svos, ut in puncto ad inferna descendant (Job. xxi, 13). Cum enim interint, non sument omnia, nec descendet cum eis gloria eorum (Psal. xlviii, 48), quoniam vapor est ad modicum parens (Jac. iv, 15). Haec cogita, dilectissime, et haec medicare jugiter, et in corde tuo describe ea, et a memoria tua ultraenus recedant. Vale.

EPISTOLA CCCLXIX (969).

AD SUGERIUM ABBATEM.

Gratulatur Sagerio de re formatione ecclesie S. Genoveſe feliciter instituta, et ut bene cœptis insit, hortatur.

Amantissimo patri et domino SUGERIO, Dei gratia venerabili abbati Beati-Dionysii, frater BERNARDUS de Clara-Valle, salutem et orationes (970).

Benedictus Deus, qui in manu vestra operatus est salutem in ecclesia Sancti-Genovæ (971): ut domus Dei restitueretur ordinis et discipline. Agit vobis gratias apostolica ipsa auctoritas, quod fideliter et efficaciter opus magnificum incepistis: agimus et nos quas possimus gratias, et quicunque Deum diligunt in veritat e. Rogamus itaque obtulimus et postulamus, ut secundu[m] apostolicarum tenorem litterarum, operi manuum vestrarum dexteram porrigitis: ut quod magnifico cœptum est, vestrae Magnitudinis opera proficere possit in dies, et feliciter consummari. Jam pro ecclesia Sancti-Victoris (972) charitatem vestram sollicita et superfluum judicamus: quia omnium ecclesiarum custodia vobis commissa esse dignoscitur. Sed bis feliciter amplius, quoniam religio amplius noscitur in diligere.

Cum potius quam murorum minari ruinam: filios ejus singulariter et seca latiter viventes quærere quæ sibi sunt, vagari post greges sodalium suorum ecclesiastica stipendia, quæ eunt tributa egenissimam animarum pro voluntate suâ a consumere: portiones de communii facere et non vivere in communii: divina affectu minus devote, minus religiose celebrare. Propter haec et alia quæ dicunt non opus est, personarum statum mutari debere, mundari sancta et in melius ordinari. Piacuit sacerdotio in oculis Domini sabaoth et principium ejus: nec sine letitia mirati sunt universi. » In ea perro ecclesia canonicos regalares S. Augustini instituit Sugerius pro monachis, quos Eugenius eo inde ei præcepérat in locam canonicorum secularium: quia a de re item in epistola sequente, ubi ecclæsa de Nostre Appellatur, scilicet Localitatem, ut olim diecebatur. Vide Sugerii epistole, ubi iam ei sequentes inseruntur.

(971) Vide epistolam 410.

333 EPISTOLA CCCLXX (973).

AD EUMDEM.

Ecclesiam de Monte ei commendat.

Charissimo patri et domino SUGERIO, Beati-Dionysii abbatii, frater BERNARDUS, Clarae-Vallensis vocatus abbas, salutem et dilectionem.

Oportet vos operari opera ejus qui reliquit vos in loco suo (973), imo opera Domini Dei vestri, qui ad tale ministerium vos elegit. De operibus ejus est, quod ecclesia de Monte religionem induit et decorum: ubi vos novella illa plantatio consiliatores et auxiliatores magnum iuvenit. Supplicamus, ut quod bene coepistis, melius consummetis, et opposatis vos murum pro domo Israel, ut non prævaleat homo. Dignemini etiam consolari abi-alem loci illius (975) quia pusillanimis est: quia sic convenit honori personæ vestræ, et saluti animæ vestræ et specialiter in tempore isto.

EPISTOLA CCCLXXI (976).

AD EUMDEM.

Dissuade, matrimonium inter filium comitis Andegavensis et filiam regis Francorum, ob impedimentum consanguinitatis.

Domino abbati Beati-Dionysii, frater BERNARDUS de Clara-Valle, salutem et orationes.

Sic scripsi ad dominum Regem: « Opus grande et onus inæstimabile suscepisti, quod a nemine, nisi divina virtute, possit portari. Supra vires est hominis negotium vestrum (977): sed Deo facile est, quod hominibus est impossibile (Luc. xviii, 27). Si haec sciis, cavendum vobis summopere est, ne qua occasione tam necessarium repellatis auxilium, ne qua suggestione Deum offendatis, et gratiam ejus vobis reddatis infensam. Cavendum, inquam, aunc maxime, nequando provocatus a vobis irascatur Deus, et avertat faciem suam a vobis, ac manum retrahat adjutorii. Siquidem periculum hoc non ad solum Regem spectat, sed ad universam Ecclesiam Dei: quia ex hoc jam vestra et totius mundi una est causa. Quorsum haec tendant, audite. Festino quidem ad vos, sicut haec litteræ, vigiliam beatae Mariae Magdalena Lauduni facturus; sed aliis jam litteris præmonere vos et præmonire curavi. Audivi enim quod festinet Comes Andegavensis alligare vos fide et sacramento, super matrimonio contrahendo inter filium suum, et filiam vestram. At hoc quidem non tantum non expedit, sed non licet; non modo alias ob causas, sed quia titulus consanguinitatis id pro-

(973) Alias epistola 337: quæ vero antea 370 erat nunc 337. Scripta circa annum 1147.

(974) Id de Sudovico Juniore intelligentum, qui in Orientem profectus, Sugerio vires suas commiserat: unde Bernardus in superiori epistola ait, omnium ecclesiæ curam ei esse commissam, et in epistola nunc 376 ad eumdem « Maximus », inquit, « Princeps estis in regno. » Unde « Majestatis » nomine compellitur ab Ulgerio Andegavensi episcopo in epistola 3 inter Sugerianus.

(975) Scilicet Odonem.

(976) Alias 333 epistola 363: quæ vero antea 371 erat nunc 325. Scripta circa annum 1147.

(977) Id est expeditio sacra: unde haec epistola

A hibet, sicut veridica attestatio cognovimus, matrem reginæ et puerum istum, filium Comitis Andegavensis, in tertio consanguinitatis gradu inveniri. Propter quod omnimodo monemus, ne faciatis hanc rem: sed timeatis Deum, et declinetis a malo. Promisistis vos nulla ratione sine consilio nostro id facturum: et si dissimulavero, ipse peceavi. Hoc ergo consilium nostrum, ut nullo modo id faciatis. Si feceritis, sciatis vos ei contra consilium nostrum, contra consilium multorum diligentium nomem vestrum, et etiam contra Deum fecisse: et nolite putare quod acceptum sit Deo sacrificium vestrum, cum sit ex parte, ut pro alieno sollicitus, regno proprio non precatis, disponendo illud contra Deum, contra jus et fas, et contra utile atque honestum. Liberavi animam meam: liberet et vestram Deus a labilis iniquis et a lingua dolosa. »

B

334 EPISTOLA CCCLXXII (978).

AD P. (979) EPISCOPUM PALENTINUM IN HISPANIA.
Laudat cum ab humilitate, sed maxime a studio lectionis.

Venerabili domino, et charissimo patre P. Dei gratia Palentensi episcopo, BERNARDUS Clarae-Vallensis abbas, preueniria domino in benedictionibus dulcedinis.

Quis dabit mihi penas sicut columba, et volabo, et requiescam in odore unguentorum tuorum? Venerabilis tua conversatio, et integritas morum replevit nares meas in odorem suavitatis; et ecce odor iste factus est mihi, sicut odor agri pleni, quem benedixit Dominus. Vere sicut adipe et pinguedine repleta est anima mea in odore isto, et in talibus vita spiritus mei. Quomodo enim potest audire, et non delectari in crassitudine anima mea, cum audierit virum sublimem et humilem, negotiosum et quietum, et trementem verba Domini? O rara avis in terris, humilitas cum sublimitate, et tranquilla mens in medio negotiorum! Laetificasti, Domine, animam servi tui; laetificet et tuam misericordiam Domini in letitia gentis sue. Gavisus sum gudio magno, quod talia de vobis, et a talibus nuntiata sunt, quibus non forte putare potui. Laatores enim praesentium fratres nostri nuntiaverunt nobis de castigatione carnis, quam redigis in servitatem, de erectione spiritus, de amore lectionis, de mansuetudine morum, de operatione boni ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. Tu ergo, charissime, nou me intendas intentum circa laudes tuas in verbis istis. Nondum enim meuti excidit illa

sine dubio referenda est ad Ludovicum Juniorem, qui Mariam suam primogenitam filio Fulconis Andegavorum comitiis, qui in Oriente etiam profectus est, conjugere volebat; quæ res effecit earum, Maria Henrico Campaniae comiti traxita.

(978) Epistola noya: quæ vero antea 372 erat, nunc 319. Scripta circa annum 1147.

(979) Petroni scilicet, cuius nomen diplomati Saene, Spinam abbatiam S. Bernardo concedens, subscriptum invenitur apud Mantiquez, ad annum 1147, cap. 18 n. 3. — Hanc chartam videlicet infra variorum donationes pias, Appendici epistolarum subjungimus. EDIT.

prophetica reprehensio : *Populus meus, qui te beatificant, ipsi te decipiunt* (Isa. ix. 16). Nolo enim oleo peccatoris impingari caput tuum, quia peccator sum; sed potius oculo luctus, quae procedit de corde puro, et conscientia bona, et fide non facta. Non sum ego venditor olei; non enim habeo nisi parvum olei, quo ungar in palestra hujus saeculi : verumtamen laudes Christi silere non possum. Laudetur ergo non creatura, sed Creator : laudetur non ille qui accepit, sed ille a quo accepit : laudetur non ille qui plantat, non ille qui rigat, quia nihil sunt : sed qui inerementum dat Deus. Ego ergo non accipientis, sed porrigentis manum laudabo : non laudationem servi, sed laudationem Domini loquetur os meum. Tu ergo, dilectissime, si sapis, imo quia sapis in te quidem, sed non ex te cognosce gratiam : quia, omne datum optimum, et omne donum perfectam desursum est, descendens a Patre luminam. Scio quosdam esse, qui quasi sciente nescire volunt quae acceperunt a Domino, ne in superbiam elati, in viscum incidunt diaboli. Minus autem videtur debere scire quid acceperim, ut sciām quid desit mihi : mihi videtur juxta Apostolum, ut sciāmus quae a Deo donata sunt nobis, ne nesciamus, ad quae postulanda suspirandum sit nobis. Qui enim accepit, et nescit quae accepit, duplice periculo vicinum se constituit : quia ingratis est circa accepit, et incautus circa custodieudum beneficium. Quomodo enim refert gratiam ei, a quo accepit, si nescit se accepisse quod accepit? vel quomodo sollicitus erit custodiare, qui non meminit se aliquid accepisse? Asper a me, Domine, opprimitur ingrati illius populi, de quo dictum est : *Obtici sunt benefactorum ejus, et mirabilium ejus, que ostendit eis* (Psal. LXXVII, 41). Accepit itaque beneficium, eiam secundum sapientes trahit saeculi, aeternæ memorie invidendum est. Oportet ergo ut acceperim sciāmus custodiare, et gratia Dei vacea non sit in nobis ; sed ut semper in nobis maneat, semper gratias agamus Domino: **335** Deo nostro. Itad quoque non otiose puto adjiciendum, ut in acquisitionem salutis et gratiae tribas gradibus ascendas : humilitate, fide, timore. Humilitas enim est, cui gratia datur ; fides, in qua suscipitur ; timor, a quo custoditur. Nam sine tribus his si ascendamas ad gratiam, timeo ne dicatur nobis : *Dondic neque in qua naurias habes, et paleus uitus est* (Johann. iv. 11). Si ergo ad haeretoram aquata sapientiae fonsculus incredibilis, et hec humilitas sit in ore, sit in corde, sit in actu quia tuniculus triplex difficile rumpitur. Fides si hydria, et habe magna sit, ut ab ea multum gratiae capatur. Si timor operculum, ac sortibus vaute gloria aquae sapientiae inquietetur : scriptum est enim : *Fas quod*

(980) Epistola nova quae vero ante 373 erat anno 411 Scripta circa annum 1147

(981) Haud dubie abbatis de Spina, Palenciae diocesis ejus fundatrix Saucia Alonsi imperatoris soror, ad quam epistola 301, locum, S. Bernardo dedit. Nivardus Bernardi traxit eum sociis co-natus. Ab eis primi nomen ignorat Manriquez, ad annum 1147.

A non habuerit cooperulum, nimundum erit (Num. xix, 13). Manum meam provocavit ad seribendum illa tua devoio legandi, qua non solum magnorum hominum, sed etiam nugas nostras amplectaris : ut per quos mentita est bondas tua, per eosdem tibi iniuriaretur, quantum cordi meo dedisti laetitiam.

EPISTOLA CCCLXXIII (980).

ABBATIS SP. (981) AD SANCTUM BERNARDUM.

De prefectura sibi imposita luget

Desiderabili domino et charissime patri BERNARDO Clarae-Vallenstabbati, filius ejus SP. fratrum ecclesie servus iustitiae, benedictonem orarium gentium.

Desiderio desideravi, si fieri posset, ut litterarista invenirent vos liberum ab aliis negotiis et absolutum. Timeo enim, et timui, cum eas seriberem, et recordabar illius, qui quererat videre Jesum, sed non poterat præ turbâ, quia statara pasillus erat (Luc. xix, 3). Sed quid, si otium invenero, et non inveniero gratiam in oculis vestris? Numquid solam otium erit mihi solitum? Pareat vobis Deus. Quid fecistis? ubi me posuistis, et qualem? Utinam appenderentur vires meæ, sarcina, quam porto, in statera! quasi arena maris. Haec gravior appareret. Quis enim ego sum, aut quae domus patris mei? Nonne ego sum pauper parvulus, ignorans introitum et egressum meum? Quis ergo, aut quid ego, ut possim solus occurrere, uno succurrere ecclesiæ, in qua positus sum, tanquam parieti inclinato et maecria depulse? Sapra vires meæ est negotium istud; stulto iubore consumor. Laboravi in genito meo: sed quæ utilitas in laboribus et genitibus meis? Inveterati sunt morbi, plaga crudelis, et inanabilis dolor, nisi in manu forti. Vitia quippe versant in mores, mores in consuetudinem, consuetudo in naturam, natura in necessitatem. O quam necesse esset hanc necessitatem evelli! Sed quod cum iacrymis diecendum esset, confortata est, et non potero ad eam. Ecce enim non est auxilium milii in me. Sed et frater iste latior presentium, qui valde nobis necessarius erat, recessit a nobis. Docebat enim novilios; profitebant illi, ego autem gaudebam, et sperabam de misericordia Dei, quod quandoque absorberet mortale a vita. Testimonium illi prohibeo, quantum licet testimoniare hominem ab honore, quia conversatio ejus apud nos, et Deo grata fuit et dilectionibus. Unde et discessio ejus sine dolore esse non potuit. Potens es, Dondic, convertere planetum meum in gaudium milii, si inveni gratiam in oculis tuis. Ita haec tuus. Cetera presentium iater latias explicabis;

336 EPISTOLA CCCLXXIV (982)

AD FRATRES DE HIBERNIA. IN TRANSITU BEATI MACHAELI EPISCOPI (983).

Sanctorum obitu quodlibet potius quam lucu proscriptus est, 18, n. 3

(982) Alias epistola 311 : quæ vero ante 374 erat anno 378. Scripta anno Christi 1148.

(983) Anno 1148 die secunda novembris contigit sancti Malachiae obitus de quo in ejus Vita a Bernardo scripta, in tomo II. Adde sermones duo de eodem, in tomo III.

*quendam Singulari quoque Dei beneficio, Claram-
Vallem tanti viri morte et sepultura honorata.*

Religiosi fratribus qui in Hibernia sunt, ei his maxime congregationibus, quas beatæ memorie Malachias episcopus fondavit, frater BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, Paracleti consolationem. 4. Si habereamus hic manentem civitatem, copiosissimis jure lacrymis plaugeremus, talem nos amississe conciyem. Cæterum si futoram magis inquirimus ut oportet, est quidem non modica doloris occasio tam necessario duce destitui: debet tamen zelum temperare scientia, et dolorem spei fiducia delinire. Nec mirari quempiam decet, si gemitum extorquet affectus, si desolatio lacrymas exprimit: modum tamen adhibere necesse est, imo non modice etiam consolari, intuentes non que videntur, sed quæ noui videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna. Primum quidem congratulandum est animæ sanctæ, ne nos arguat de inopia charitatis, dicens et ipse quod Dominus ad Apostolos ait: *Sediligeretis me. gauderetis utique, quia vado ad Patrem (Joan. xiv, 28).* Preveuit nos ad Patrem spiritum spiritus patris nostri: nec modo charitatis inopes, sed ingratitudinis etiam rei esse convincimur super omnibus quæ per eum nobis beneficia provenere, si non congratulamur ei, qui de labore ad requiem, de periculo ad securitatem, de mundo transiit ad Patrem. Itaque et pium est Malachiam ille defunctum, et pium magis Malachiaæ congaudere viventi. Nunquid non vivit? Utique et beate. Visus est oculis insipientium mori, ille autem est in pace.

2. Dehinc etiam unitatis propriae consideratio exsultandum nobis suggerit et lælandum, quod tam potens suos patronus ad celestem curiam, tam fidelis processerit advocatus: cujus et ferventissima charitas oblitisci ne queat filiorum, et probata sanctitas obtineat gratiam upud Deum. Quis enim hunc Malachiam sanctum aut minus posse prodesse, aut minus suos diligere audeat suspicari? Prefecto cum diligenter prius, certiora nunc sua dilectionis a Deo capit experimenta: et dum dilexisset suos, in unum dilexit eos. Absit autem ut tua nunc, o anima sancta, minus efficax aestimet oratio, quando præsentis vividius supplicate est majestati, nec jam in fide ambulas, sed in specie regnas! Absit ut immunita, nedium exinanita tua illa tam operosa charitas reputetur, cum ad fontem ipsum charitatis æternæ preueibus, pleno hauriens ore, eūjus et ipsa prius stillicidia sitiebas? Non potuit morti cedere charitas fortis ut inors, imo et morte fortior ipsa. Nam ei decedens noui erat inanimor vestri, affectuosius vos commendans Deo, et nostram quoque exiguitatem solita illa sua mansuetudine et humilitate exorans ut vestris non oblivisceretur in finem. Unde et dignum duximus scilicet vobis, ut sciatis nos et in

(984) Alias epistola 390: quæ vero anno 573 erat, nunc 316. Scripta anno Christi 1148

(985) Scilicet Ponitus

A spiritualibus, si quid nostra in his exigutas per beati hujus Patris nostri merita unquam potuerit; et in corporalibus, si quando forte opportunitas preberetur, omnem vobis consolationem impendere tota devotione paratos.

3. Et nunc quoque, dilectissimi, Hiberniensis Ecclesiæ grave in hanc destitutionem toto miseramur affectu: et eo amplius vobis compatimur, quo nos amplius ex hoc novimus debitores. Magnificavit enim Dominus facere nobiscum, cum locum nostrum dignatus est beatæ mortis ejus honorare praesentia, et pretiosissimo **337** corporis ejus locupletare thesauro. Nec molestum sit vobis, quod apud nos habeat sepulturam: quando sic ordinavit Deus secundum multitudinem misericordia suæ, ut vos eum vivum haberetis, nobis habere liceret vel defunctum. Et nobis siquidem communis vobiscum pater ille erat, et est: nam et in morte ipsius hoc nobis confirmatum est testamentum. Quamobrem sicut nos bujos tanti patris gratia, universos vos, tanquam germanos fratres, totis amplectimur visceribus charitatis: sic et de vobis idem sentire spiritualis ipsa cognatio persuadet.

4. Hoc tam autem vos, fratres, ut beati hujus patris nostri semper curetis sectari vestigia, eo studiosius, quo vobis certius sancta ejus conversatio diuturnis experimentis innotuit. In hoc enim veros vos ejus filios esse probabitis, si paterna virtutem instituta servetis: et ut in eo vidistis et audistis ab eo quemadmodum vos oporteat ambulare, sic amburietis, ut abundetis magis: siquidem gloria patris, sapientia filiorum (*Proc. x, 1*). Nam et nostram non mediocriter excutere desidiam, et reverentiam incentere coepit præsens nobis tantæ perfectionis exemplar. Atque utinam sic nos post se trahat, ut pertrahat in tam recenti virtutum ejus odore avidius alacriuspus currentes. Orantem pro nobis universitatatem vestram Christus custodiat.

EPISTOLA CCCLXXV (984).

AD IDAM COMITISSAM NVERNENSEM.

Monachos Vizeliacenses a Comitissæ clientibus infestari queritur.

Dicentes in Christo Eliæ Nivernensi comitissæ, frater BERNARDUS Claræ-Vallensis vocatus abbas, saluim et orationes.

Conqueritur venerabilis abbas Vizeliacensis (985), quod vos et clientes vestri mercatores et ceteros Vizeliacum volentes ire prohibetis: quod quia Guillelmus comes (986) bona memoria, et filius ejus in præsencia domini Autissiodorensis et nostra penitus retinavit, tanquam impium et iniquum; monemus et rogamus ne id deinceps ullo modo faciatis. Timemus enim, si talia facere co peritis, ne forte e' vobis hic, et viro vestro, ubi ipse est, plurimum in possint obesse, quod omnino nolemus. Credite ergo nobis, et omnino desistite a malitia hac.

(984) Guillelmus iste in CARTHUSIANIS, ai jam notatum) secedens, alterum Guillelmum in filium suum successorem habuit ab anno 1147.

EPISTOLA CCCLXXVI (987)
AD SUGERIUM ABBATEM. *Suger*

*Hortatur et regat, ut dueliis quorundam principum
se opponat.*

Venerabili patri et domino SUGERIO, Dei gratia abbatii Sancti-Dionysii, frater BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, salutem et orationes.

Nunc tempus et opus est, ut apprehendatis gladium spiritus, quod est verbum Dei, contra diabolica figmenta, quæ regerminare moluntur iterum. Homines namque illi qui reversi sunt, maledictas illas nundinas (988) post festa paschalia præfixerunt, et statuerunt laxatis habenis dominus Henricus filius Cointis, et dominus Robertus frater Regis, ut irruant et interficiant semicipios. Animadvertisite quali voluntate viam Jerosolymitanam aggressi sunt, qui eum voluntate hujusmodi regressi sunt. Quam recte dici potest de istis: *Curavimus Babylönen, et non est sanata!* (Jerem. li, 9); *pereussi sunt, et non doluerunt; attriti sunt, et renuerunt suscipere disciplinam!* (Jerem. v, 3.) Post tot labores, post tot pericula, quibus vexati sunt a tribulatione malorum et dolore, regnum in pace est, et Dominus Rex abest: et per hos dacos potest terra singulariter commoveri sed **333** ei perturbari. Supplico et consulo Sublimati vestra, quia maximus princeps estis in regno, ut vel dissuasione, vel vi, totis viribus vos opponatis, ne fiat hoc: quia sic convenit honori personæ vestræ, et terræ vestræ, et utilitatæ Ecclesiae Dei. Vim autem appello, quod ad ecclesiasticam pertinet disciplinam. Nos autem idem scribimus domino Remensi, domino Senonensi, domino Sessonensi, domino Antissiodorensi, comiti Theobaldo, comiti Rodulfo. Opponite vos tantis malis, et propter dominum regem, et propriam dominum papam, ad quem pertinet custodia regni.

EPISTOLA CCCLXXVII (989).

AD EUMDEA.

*Prædicat ejus zetum et studium boni communis,
quod indicterit comilia regni pro ejus salute hor-
taturque ad causam reipublicæ fortius agendum.*

Charissimo patri et domino SUGERIO, Dei gratia

(987) Alias epistola 358: que vero antea 376 erat, nunc 353. Scripta anno Christi 1149.

(988) Quæ istæ nundinae? h̄o dicere licet ex Wilhelmo abbatie Sancti Theoderici, Vite S. Bernardi libro i, cap. 11, ubi ita habet: « Divertit aliquando nobilium cohors militum ad Claram-Valem... Prope autem erat sacrum Quadragesimum tempus et illi omnes fere juvenes, dediti militiae sacerulari circumibant, querentes excecerables illas nundinas, quas vulgo Tornetas vocant. » Alii « Torneamentum » appellani, Mattheus Parisiensis, Historia Angl. pag. 238. Nou in hastiludio illo quod vulgariter « Torneamentum » dicitur, sed potius in illo ludo militari qui « Mensa rotunda » dicitur. « Res quidam iudicera et speciem prie se ferem tirociniū seu potius exercitū militaris, et ad agilitatem seu dexteritatem in armis tractandi acquirendam institui solita. Ideo Richardus rex Anglie ad imitationem Gallorum suos voltu torneamentum exerceri, ut ex bellorum scelamni praedium verorum addiscerent artem, ait Willemus Neubrigensis, libro v, cap. 4. Sed frequenter joca liebant serua in ludi in cedes abibant. Unde tribus diversis

A Beati-Dionysii abbatis, frater BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, spiritum consilii et consolationis.

1. Visis quibusdam litteris vestris, quas ad dominum Turonensem direxerat Sublimitas vestra, exsultavimus, et delectati sumus, non qualicunque gaudio, sed gaudio magno valde. Visitet vos Oriens ex alto, qui visitare disponitis regnum gloriissimi regis nostri, ut sic respirare possit a tribulatione malorum et dolore, qui jam in januis est, si non fuerit totis viribus contradictum. Profecto consilium Dei fuit, ut ad consilium tam curie quam Ecclesiae principes vocaretis: ut sciант omnes qui habitant terram, quia remansit et regno, et regi amicus dulcis, consiliarius prudens, adjutor fortis. Illi, inquam, regi, qui servit Regi cuius regnum est omnium sæculorum; qui commovit gentes et regna, ne Rex, cœli perderet terram suam; terram ubi steterunt pedes ejus. Illi, inquam, regi, qui cum esset gloria singularis, rebus afflueus, pace securus, victoriosus in præliis, juvenis ætate elegit, exsulare a propriis, ut serviret in alienis; illi tamen, cui servire, regnare est. Et quis audeat turbare regnum ejus? quis tantam impietatem committat adversus Dominum, et adversus christum ejus? Domine mi rex, ultimam abscondantur, qui te conturbant! qui querunt mala et tibi, et tuis, cum tu inter alienas gentes solus remanseris ne remaneret in solitudine ille locus, quem elegit Dominus ex omnibus locis terrarum, ut esset nomen suum ibi.

2. Propterea viriliter agite, et confortetur cor vestrum, quia vobis est Dominus Deus vester in protectione Regis et exsulii sui. Qui imperavit ventis et mari, tumentes fluctus facile complanabit. Erit vobis universitas Ecclesiae Dei, ne insurgat aliquis et peccare faciat Israel, et totis humeris totum onus, si quid tamen oneris fuerit, supportabit. Nunc enim tempus opus est, ut agatis pro potestate quam accepistis: ut memoria vestra non solum in benedictione, sed et in admiratione sit generationes huius omni que venientia est. Providendum

concilii generalibus, teste eodem Neubrigensi, sub tribus Romanis Pontificibus iujusmodi armorum exercitia prohibita sunt. In concilio Lateranensi Alexander papa sic ait: « Felicis memorie papæ Innocentii et Eugenii prædecessorum nostrorum vestigiis inhuarentes, detestabiles nundinas, quas vulgo Torneamenta vocant in quibus milites ex condicto coaveniente solent et audacia temeraria congregantur, unde mortes hominum et pericula animalium saepe proveniant, fieri prohibemus. Quo si quis etiam ibidem mortuus fuerit, quamvis ei poscenti poenitenti non denegetur; christiana mente careat sepultura. » Hæc ex Wilhelmo Neubrigensi. Sed nihil minus profecisse et fervorem juventum, armorum gloriam vanissime affectantem, frenum non edunisse, testaliori loco elato. Hæc ergo patet quales nundinas instituerint Henricus comes, filius Theobaldi Magni comitis Campanie et Robertus Regis frater, qui ex itinere Hierosolymitanus redierant. Vide epistolæ 159, 288 et 363.

(989) Alias epistola 359: que vero antea 377 erat, nunc 346. Scripta anno Christi 1149.

est, et multum providendam, ne tanta portio Ecclesiæ Dei sine fructu maximo satigetur, et hic statuendum, quid omnes insurgentium malignitatem vel reddere vel elidere possit. In voluntate nostra est, ut vobis in nomine Domini congregatis, parvitas nostra litteras transmittamus, quae etsi non adjuvent, saltem affectum nostrum ostendant. Ille autem qui vobis debit lane voluntatem donet et facultatem, et conferat Satanam sub pedibus veritis: ut in opere isto glorificetur Dominus, honoretur Ecclesia, regnum stabiliatur, et obstruatur os iniquitatis et facientium iniqua.

339 EPISTOLA CCCLXXVIII (990).

AD EUDDEM.

Petit subsidium annonie pro Religiosis Bituricensibus.

Domino dilectissimo SEGERIO, Dei gratia venerabilis abbati Sancti-Dionysii, frater BERNARDUS Claræ-Vallis abbas, salutem et orationes.

Fratres nostri de Bituricensi archiepiscopatu, de Domo-Dei, egerint pane: et audivimus quod abundat illi annona domini Regis, et parum venalis inibi videtur. Itaque rogamus vos, ut præcipiatis eis dari de annona illa, quantum visum fuerit prudentia vestra. Nam et dominus Rex, dum in hac terra esset eis benefacere solebat.

EPISTOLA CCCLXIX (991).

AD EUDDEM.

abbati cuicum inopi subveniri roget.

Domino et patri dilectissimo Segerio, Dei gratia reverendo abbati Sancti-Dionysii, frater BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, salutem et devota orationes in Christo.

Abbatem pauperem tabati diviti adiunximus, ut de alterius abundantia alterius incepia aliquatenus relevetur. Vobis saepe honestiorem codicium partem juxta sententiam Veritatis, que bestius esse definitare, quam accipere (let. xx, 35). Nec dabo quin libenter et liberaliter manum vestram extenderemus ad hanc pauperem Christi, si vobis que in nobis, innotuissest ejus religiositas et honestas sed et necessitas ipsa quam patitur. Nam et debitis premitur, et paucis inopia laborat, quod agri ejus pro tritico herbas ei perniciose reddiderit. Quia ergo sterilitas ista vestre non autigit loculos, rogamus et petimus per vestram misericordiam ei subveniri: nec ultra tenus dubitatis, quin utiliter positum sit ei repositum, quidquid ei praestare placuerit.

EPISTOLA CCCLXXX (992).

AD EUDDEM.

De periculoso statu Ecclesie orientalis.

Amantissimo patri et domino SEGERIO, Dei gratia Beati-Dionysii abbas, BERNARDUS Claræ-Vallis vo-

(990) Alias epistola 360: que vero antea 318 erat, nunc 347. Scripta anno Christi 1149.

(991) Alias epistola 361: que vero antea 379 erat, nunc 353. Est 93 inter Sugerianas. Scripta anno Christi 1149.

A catus abbas, salutem, et quas potest orationes in Dominus.

Verbum quod attulerunt magister Templi et frater Iohannes tam laetus acceperi, quam id quod a Deo erederem processisse. Ipsa enim iara Orientalis Ecclesia tam misericorditer claimat, ut quisquis non toto compatitur affectu, Ecclesie filius esse non probetur. Verum quam labis de nuntio, tam tristis de angusto termino, ad quem vestre Dilictioni occurtere non potui. Siquidem promiseram Linguensi episcopo ipsa die occurrere ad colloquium, quod de magnis et gravibus negotiis fiducia nostri accepere. Indicavi autem ipsum tempus, quando, si placet, ketus occurrat cum eodem episcopo qui mutuum poterit utilis esse colloquio.

340 EPISTOLA CCCLXXXI (993).

AD EUDDEM.

Monet se de ipso recte sentientem, dolere tamen quod malu regni palam ipsi imputentur. Hortatur ut earent, ne coram, per quos ista sunt, consortio insinuetur.

Reverendo patre et amico nostro charissimo SEGERIO Dei gratia abbati Sancti-Dionysii, frater BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, salutem et qualescumque nostras orationes.

Ad litteras Paternitatis vestre respondere brevius. temporis augustus coegerunt. Jam enim advesperascebant en die, qua litteras illas acceperit: et necesse erat sequenti die ad Cisterciense capitulum proticisci. Prinde respondeo breviter, et volo ut omnino longe fuit a vobis, ne aliquando veniat in eorū vestrum, quod de nobis illo modo crediderint, vestro consilio et voluntate fieri mala que planginus. Verum unum fuit, quia zelo argente ductus, ipsum vebis zelum exprimere, immo et imprimum atque ingere laborabam, ut vestram quoque Sanctitatem illuminaret affectus. Alterum fuit, quod licet bene sentire de conscientia vestra, placitum tamen contristabar de fama et scandalo, quod est in Ecclesia Dei. Quod si acquiesceret nolunt maxime in hujusmodi rebus, quid faciatis inter eos? Quare de vobis illi se palliant: nonne oportet vos omnino alienare a sacrificiis illis, et longe sieri ab eis: ut securi de conscientia, decantetis: *Odivit ecclesiam malignitatem, et eam impit. non sedebit* (Psalm. xxv, 5): ut novemus omnis ecclesia sanctorum, alienam ab eorum numero et consortio vestram innoeciunt esse? Prinde memoriam principiorum loquendi Domini in Propheta; in inventoriis reatum virum esse quoniam ab ista in consilio impiorum (Psalm. 1, 4). Illud autem creditis, nuncquam male me sensisse de vobis. Novi enim vos et partitatem vestram. Valete et orate pro nobis.

(992) Alias epistola 362: que vero antea 38 erat, nunc 316. Scripta anno Christi 1149.

(993) Alias epistola 361: que vero antea 381 erat, nunc 320. Scripta circa annum 1150.

EPISTOLA CCCLXXXII (994).

AD LEONIUM ABBATEM SANCTI BERTINI (995).

Eius in se suosque beneficia gratus agnoscit. Thomam de Sancto Audomaro ad Claræ-Vallenses transire volentem non prohibendum.

Dilecto et venerabili domino LEONIO abbati, et universo conventui ecclesie Saucti Bertini, frater BERNAROUS Claræ-Vallis vocatus abbas, spiritum veritatis, quem modus non potest accipere.

1. Litteras Dilectionis vestre, dilectissimū fratres, suscepimus, indicium voluntatis et petitionis vestræ. Beneficiorum, quæ nobis et nostris plena manu, hilari mente, vultu sereno exhibetis, in æternum non obliviscar. Sed quid, non sum oblitus, et ingratus invenior? Nunquid sola memoria habebit me excusatum? imo acerbius accusabit. Nec immemo-rem, nec ingratum amicis meis me exhibere novi. Si tamen non habeo quod retribuam pro omnibus quæ accepi a vobis; ut minus sapiens loquor, Domiuus retribuet pro me. De alieno liberalis sum, quoniam inops et pauper sum ego. Honorem ecclesie vestræ, et decorum dominus Domini, qui in vobis est, quantum diligam, ipse novit, qui plus profunditatem humani cordis ingreditur. Sed nec ego vereor verum dicere in hac parte: ego diligentes me diligo. Sed non in hoc justificatus sum: nam et Ethnici hoc faciunt. Non multum laudis habet, si amantes me amavero: sed si nou amavero, sceleratus pro scelere judicabor. Dilexi vos, et ante meritum. quare etiam post meritam non diligenter? Quos enim, etiamsi nulla merita præcessissent, honorari oportuit; post beneficia non honorare, plus quam injuria est. Diligam vos semper, fratres **341** charissimi, in Domino, et cum omni amore serviam vobis in eo, cuius servi estis: imo Christum, cùjus membra estis, semper in vobis honorabo.

2. Verumtamen ut rationabile sit obsequium nostrum et honor irreprehensibilis, quem vobis exhibere debemus; prudenter et caute id fieri oportet, quia honor regis judicium diligit (*Psalm. xcviii, 4*). Super his igitur quæ mihi rescribitis, respondeo Charitati vestræ, quia nec ego audeo, nec vos debetis prohibere eum qui bene facere potest. Quid enim respondere habemus Apostolo dicenti: *Spiritum nolite extinguerre?* (*1 Thess. v, 19*.) Neque enim securum est extinguerre, quod extinctum accendere non sit tua potestatis. Et ubi est illud: *Unusquisque in ea vocatione qua vocatus est, in ea permaneat?* (*1 Cor. vii, 29*) Vocatus est, inquam, Thomas (996) non a me, sed ab eo qui vocal ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt (*Rom. iv, 17*). Quid ad nos vicitis? quid nos intuemini in hoc facto, tanquam

A opus hominis sit, et non Dei? Non ab homine, neque per hominem, sed a Domino factum est istud. Non enim homo, sed Deus est, qui operatur in cordibus hominum ad inclinandas eorum voluntates quoque voluerit. A Domino, inquam, factum est istud: et ideo non solum mirabile, sed immutabile esse debet in oculis nostris. Quis enim, vel quid est homo, ut adjuvet sensum Domini, vel spiritum ejus? Novit ille qui querit ovem perditam, ei quid querat, et ubi querat: et quomodo, et unde revocet, et ubi ceilocet, sic ut eam ulterius non perdat. Quem ergo Dominus vocavit, vide ne revoces; quoniam Deus erexit, tu inclinare noli; nec ponas ei offendiculum, cui Deus manum porrigit ascendentem.

3. Sed jam videndum est quid ponderis habeat illud quod dicitis, eum oblatum a parentibus. Videat prudentia vestra quid habeat plus vigoris et rationis, utrum illud quod factum est de ipso per alium ipso nesciente, an illud quod sciens et prudens de se ipso fecit non autem ipse, sed gratia Dei, quæ volentem prævenit ut velit, quæ volentem subsequitur ne frustra velit. Ego autem dico, quod votum parentum integrum manet, et oblatio eorum non est exinanita, sed cumulata. Nam et idem offertur quod prius oblatum est; et eidem offertur cui prius oblatum est; et quod prius a solis parentibus oblatum fuerat, nunc offertur a filio. Præterea super hoc verbo præcipere vobis nihil habeo: consilium autem do. A Domino egressus est sermo: nolite impedire eursum gratiæ Dei, nolite reprimere primitias bone velantatis: quod enim in eo coeptum est, de Spiritu sancto est. Vos autem nolite dissimulare injuriam quam nobis insertis, cum nunquam vos læserimus in hac parte, ut fratres, quos Deus misit ad vos, vellemus subtrahere vobis. Noverit autem ipse Thomas, si irritam fecerit votum suum, cujus me testem adhibuit noverit aliis, quicunque sit ille, qui eum ad hoc impulerit, quod ascendam ex adverso, et stabo contra eos in die Domini. Sed iuterim melius est ei, vobis, et nobis, servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Vale.

EPISTOLA CCCLXXXIII (997).

AD EUNDREM ABBATEM SANCTI BERTINI.

Rogat ut officia humanitatis, hactenus fratribus suis exhibita, continuet.

D Amico suo charissime LEONIO, Sancti Bertini venerabili abbati, frater BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, salutem in eoqui mandat salutes Jacob.

Quod merito confidam de vobis, charitas vestra palam fecit, quæ inventa occasione se ipsam innescendi, non potuit latere sub modo. Gratissima habeo illa officia humanitatis, quæ fratribus nostris

Præfuit ab anno 1148, ad annum 1163.

(996) Exstat ad eum epistola 108.

(997) Alias epistola 342: quæ vero antea 383 erat, nunc 361. Scripta circa annum 1150.

(998) Monachis de Claro-Marisco, prope Audomaropolium, cuius cœnoriæ primordia Mauricium refert anno 1138.

(998) impenditis, qui habitut juxta vos. Quod illis facitis, mihi facitis : imo sic magis mihi facitis, quam si mihi **342** faceretis. Obscurro ergo, ut perseveret hæc sollicitudo vestra pro eis, quoniam longe facti sunt a nobis, ut nou possimus eis, prout oportet, assistere. Sit ergo vestra benignitatis vicem nostram supplere, ut vos ipsis in patrem, et ipsi sint vobis in filios. Si forte venerit tempus, quo tantæ charitati respondere possimus ; quod nou simus ingratit, fides oculata monstrabit. Vale.

PISTOLA CCCLXXXIV (999).

AD MONACHOS ECCLESIE SANCTI BERTINI.
*Gratias agit beneficentio hædetenus suis præstite
largam a Deo retributionem promittens.*

Universis qui sunt in ecclesia Beati-Bertini amandis in Christo, frater BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, servire Domino in letitia.

Ad gratiarum actionem, ad reddendum dilectionis officium, meritis vestris provocamur. Quia enim acceptum beneficium æternæ memorie infigidendum est, beneficis que fratibus nostris, imo quæ mihi contulisti, nec immemor esse debo, nec ingratus. Neum est, quidquid meis impenditur : mihi datur, quidquid intenditur in visceribus meis. Scio cui credidi, et certus sum : scio quia diligitis nos, non verbo et lingua, sed opere et veritate. In argumentum quippe dilectionis et gratiae, quam fratres nostri invenerunt in oculis vestris, non verba procedunt, sed opera : eo utique puriora apud Deum, et gratiiora apud homines, quo de sola gratia dantis proveniunt, præter meritum accipientis. Pro his igitur gratias agimus universitatì vestre : pro his omnibus debitores sumus vobis, si quid sumus, si quid possumus, et nos, et fratres nostri. Sed ne parum vobis sit acceptos esse hominibus, accepti estis et Deo meo. Nam quod uni ex minimis ejus fecistis, ipsi fecistis (*Matth. xxv, 40*). Quid quod non uni tantum, sed pluribus ex minimis ejus fecistis ? In omnibus his penes me non retributio multa, quoniam inops et pauper sum ego : sed Dominus retribuet pro me. Ipse qui retributor est omnium bonorum, retribuat vobis, quod pauperes ejus prevenisti in benedictionibus dulcedinis, et in exemplo charitatis. De præteritis gratias agimus : de futuro precamur, ut bonum facientes non deficiatis. Tempore enim suo metetis de semine boni operis manipulos pacis et glorie : quod nobis præstet Deus. Amen.

PISTOLA CCCLXXXV (1000).

AD EOSDEM.

Eis de meliori observantia gratulatur, cosdemque ad studium religiosæ perfectionis et assidui profectus excitat.

Dilectissimo sibi in Christo universo conventui monasterii Sancti-Bertini, frater BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, salutem et orationes.

4. Ita, queso, ita facite, dilectissimi. Discipulus

(999) Alias epistola 343 : quæ vero antea 384 erat, nunc præmissa epistola 273. Scripta circa annum 1150.

A quippe proficiens, gloria est magistrum. Quisquis in schola Christi nostra proficit, ejus indigens est magisterio, præsertim tamen ubi sumus, ubi nihil eodem statu permanet : et non proficere, sine dubio desiderare est. Nemo proinde dicat : Satis est, sic volo manere, sufficit mihi esse sicut heri et nudiustertius. In via residet qui ejusmodi est: in scala subsistit, ubi neminem patriarcha vidit non ascendeunt, aut descendenter (*Cen. xxviii, 12*). Dico ergo : *Qui se existimat stare, videat ne cadat* (*I Cor. x, 12*). Ardua et angusta est via, et non hic, sed in domo patris inauspiciose sunt multæ (*Joan. xiv, 2*). Itaque, qui se dicit in Christo manere, debet sicut ille ambulavit, et ipse ambulare (*I Joan. ii, 6*). Jesus enim, ut ait evangelista, *crescebat et proficiebat sapientia, et ætate, et gratia apud Deum et homines* (*Luc. ii, 52*). Ille non restitit ergo, sed exultavit ut gigas ad currēdām viam (*Psal. xviii, 6*) : et nos quoque, si non desipimus, eurremus post eum, **313** trahemur in odore unguentorum ipsius. Alioqui si elongari contigerit, erit pigritanti anime et laboriosior, et periculosisior via, dum nec odore recreari, nec certa possit agnoscere vestigia longius abeuntis.

B 2. Sic ergo currite, fratres, ut comprehendatis (*I Cor. ix, 24*). Quod sane ita fiet, si nequaquam arbitramini vos comprehendisse, sed oblii quæ retro sunt, extenditis vos in anteriores (*Philipp. iii, 13*) : si apprehendatis disciplinam, nequaundo irascatur Dominus, et pereatis de via justa (*Psal. ii, 12*). Qui edit me, ait Sapientia, *adhuc esuriet ; et qui bibit me, adhuc silet* (*Eccli. xxiv, 29*) : ut moverit piger, qui digne prorsus lapidatur stercoribus boum (*Eccli. xxii, 2*), fastidium sibi non de satieta, sed de inedia generari.

C 3. Denique, quia omnia cooperantur iu bonum his, qui secundum prepositum vocati sunt sancti (*Rom. viii, 28*) ; moveat nos ipsi quoque sæcularis cupiditatis exemplum. Quem enim ambitiæ sum vidimus aliquando, contentum adeptis dignitatibus, ad alias non anhelare ? Sic et curiosi cujusque non satiatur oculus visu, nec auris impletur auditu. Quid eorum qui avaritiae serviant, aut amatores sunt voluptatum, seu vanas sectantur hominum laudes, nonne et ipsorum insatiabili desideria arguant nos negligentiæ et tepiditatis ? Pudeat certe spirituallum nos honorum miascupidos inveniri. Erubescat anima conversa ad Dominum, minori affectu sectari justitiam, quam iniquitatem antea sectaretur. Est enim causa quoque valde dissimilis. Stipendium quippe peccati mors ; fructus autem spiritus, vita æterna (*Rom. vi, 23*). Pudeat proinde negligentius nunc in vitam, quam prius in mortem ire, et minori studio salutis acquirere, quam perditious augmentum. Nam, ut omnino sinus inexcusabiles, in via vitæ quoctius, eo facilius curritur : et leve Salva-

D (1000) Alias epistola 344 : quæ vero antea 385 erat, nunc 418.

toris onus, quo crescit amplius, eo portabilius est. Nonne et avieulas levai, non onerat pennarum sive plumarum numerositas ipsa? Tolle eas, et reliquum corpus pondere suo fertur ad ima. Sic disciplinam Christi, sic suave jugum, sic onus leve, quo deponi mus, eo deprimimur ipsi: quia portat potius quam portatur. Onerosa alicui videtur silentii disciplina: sed propheta magis robur quam onus esse considerans ait, *In silentio ei in spe erit fortitudo vestra.* (*Isai. xxx, 15.*) *In silentio*, inquit, *et spe*, quia bonum est praestolari Dominum in silentio (*Thren. iii, 26.*) Euervat quippe animam praesentium consolatio, roborat exspectatio futurorum.

4. Bene ergo fecistis, dilectissimi, addere aliquid ad priorem silentii regulam (1001): quod nimirum, praedictio attestante propheta, *cultus justitiae est* (*Isai. xxvi, 17.*) Bene fecistis alienando vos magis ac magis ab actibus saeculi hujus, que est munda et immaculata religio. Modicum quippe fermentum, fratres, totam massam corrumperit (*I Cor. v, 6.*); et muscae incuentes exterminant oleum suavitatis (*Eccle. x, 1.*). Quid prodest tani corporalis pariter et spiritualis laboris atque exercitii fructum vilissima aliqua consolatione, immo desolatione minus acceptabilem fieri, aut certe ei periclitari? Quantam interime consolationis dulcedinem, et gratiam visitationis divine propedit hujusmodi nugaram vapor ad modicum parens? Praesertim nos monachi, quorum certe, velimus, nolimus, in labore vita est; plane misericordiores sumus omnibus hominibus, si pro tam exiguis tanta patimur detimenta. Quid enim insipientie, immo quid insanie est, ut qui majora reliquimus minora cum tanto discriminе teneamus? Si mundum contempsimus universum, si abrenuntiavimus affectionibus propinquorum, si monasteriorum carceri mancipavimus nosmetipsos; si denique non venimus facere voluntatem nostram, sed imposuimus homines super capita nostra: quid non oportet fieri, ne forte contingat haec omnia nobis in insipientia **B. M.** nostra et negligientia deperire?

5. Agite ergo, dilectissimi, et in his quae copistis, solliciti estote perseverare et abundare magis, ut augentur in dies incrementa frugum justitiae vestrae. Etenim qui parce seminal, parce et metet; et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet (*II Cor. ix, 6.*) Et certe modicum seminius incrementum, non modica messis multiplicatio est. Haec nos, fratres, quia audito profecto vestro exsultavimus et delectati sumus, dignum duximus scribere charitati vestre, cupientes admonites vos esse, ub observationes sanctas, que salvare possunt animas vestras,

(1001) Mirum quantum ad perfectionis stadium silentio tribuerit Bernardus, ut in epistola 91 ad abbates Suessione congregatos, et alibi passim, hinc mirum sit videri cuiquam, religionem stare posse absque accurata silentii observatione, quod a Bernardo «Custos religionis» vocatur sermone post Octavam Epiphaniae, n. 7.

(1002) Alias epistola 333: que vero antem 386 erat, nunc 366, Scripta anno Christi 1158.

Adigna devotione suscipiatis et amplectamini. Scitis enim quia hilarem datorem diligit Deus (*Ibul. 7.*) Orantem pro nobis universitatem vestram Christus custodiat.

EPISTOLA CCCLXXXVI (2002).

JOANNIS CASE-MARII AD BERNARDUM AUBATEM.
Solatur Bernardum de infelici expeditionis in Terrum Sanctam successu.

Dilecto patri ac venerabilii domino suo BERNARDO, Dei voluntate ac gratia Clares-Vallis abbatii reverendissimo, frater Joannes minister suus, qualisque cunque Case-Marii (1003) aliis, feliciter currere, ac felicis Christi pietate consummare.

1. Memor dulcedinis ac familiaritatis, quam mihi indigno pietas vestra quandam exhibet, aperire cogitationes mei cordis paternitati vestra, quasi coram positus, præsumo, vestra magis de mansuetudine confusus, quam de offensa suspectus. Sperc naunque affectionem ac dilectionem, quam erga vos habeo, plenitatem vestram non latere, et si aliquid etiam stultum dicero, confido vos benigni ac mansuete quasi patrem filio ignoroscere. Dictum est mihi, pater charissime, quod de hac re, que non ita prospere, ut forsitan volebatis, contigit (de via vero Ierosolymæ loquor), multum tristianum: eo quod Ecclesia Dei vel gloria, non sicut desiderabatis acrevit. Quapropter quod mihi pro hoc diu cogitanti Deus (ut credo) in corde misit, vobis humiliiter suggero, nimirum perpendens quod sæpe parvo euilibet Dominus aliquid ostendit, quod alicui magno et multis donis replete videre nequaquam concedit: sicut Moysi sancto, facie ad faciem cum Deo loquenti (*Exod. xxxiii, 11.*) Jethro alienigena concilium dedit (*Exod. xviii.*)

2. Videatur itaque mihi, quod omnipotens Deus de hac via multum fructum fecit, non tamen eo ordine, quo ipsi viatores arbitrabantur. Siquidem si hoc quod cooperant, sicut decet Christianos, juste ac religiose prosequi vellent; Dominus cum eis esset, ac magnum fructum per eos perfecisset. Sed quotiam ipsi ad mala sunt devoluti, et hoc nequam Domum, qui auctor via fuerat, a principio latore potuit; ut sua providentia in sui dispositione non falleretur, malitiam eorum in suam convertit clementiam, et inomisit eis persecutiones et afflictiones, quibus purgati ad regnum pervenire possent. Denique confessi sunt nobis qui redibant, quod videbant multes ibi mortientes, qui libenter se mori dicebant, neque velle reveri, ne amplius in peccatis teciderent.

3. Sed ne in dubium veniat quod dico, quasi patri meo spirituali in confessione aperio, quod patroui

(1003) Casa-Marii abbatia insignis in agro Vernano in Italia condita anno 1005, sub Ordine S. Benedicti et Benedicto abate primo. Bernardus isthuc non semel adiisse memoratur: unde amicitiam initit cum Joanne abate piissimo hujus epistola auctore, qui monasterium suum anno 1120 Cisterciensibus adunavit sub linea Clares-Vallis. Ughellus in Italæ sacrae tomo i, col. 289.

loci nostri, beatus Joannes et Paulus, sœpius nos **A** viitare dignati sunt : quos ego super hac re interrogari feci et hujusmodi sententiam responderunt, dicabantque multitudinem angelorum qui ceciderant, de illis qui ibi mortui sunt, esse restauratam. Hoc autem scito, quod magnam vestri memoriam haberunt, finemque vestrum eito venturum prædixerunt. Quia igitur **345** bene res, etsi non secundum hominum desiderium, tamen secundum Dei propositum evenit ; vestre erit prudentia in ipso hac re consolari, cuius solius gloriam queritis et desideratis. Idcirco namque vobis et exhortandi, et operandi gratiam in hoc negotio dedit, quia bonum, quod inde facturus erat, prævidit. Ipse igitur cursum vestrum feliciter compleat, nosque vobiscum in sua gloria constitutat.

EPISTOLA CCCLXXXVII (1004)

AD PETRUM ABBATEM CLUNIACENSEM,

Prævia sinceri in Petrum affectus et amoris protestatione, si quid acerbius litteris quibusdam scripsit, excusari rogat.

Reverendissime patri et amico charissimo PETRO, Dei gratia Cluniacensi abbatii, frater BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, in vero Salutari salutem.

Utinam sicut præsentem Lepistolam, ita vobis mentem meam mittere possem ! Sine dubio tue clarissime legeretis, quid in corde meo de amore vestro digitus Dei scripscerit, quid meis impresserit medullis. Quid ergo ? iincipio me iterum apud vos commendare ? Absit. Jam pridem conglutinata est anima mea animæ vestue : et de personis imparibus pares animos fecit parilitas caritatis. Quid enim mee humilitati cum vestra sublimitate, si non inclinasset dignatio dignitatem ? Ex tunc factum est, ut utrinque permiscerentur et mea humilitas et sublimitas vestra : ut nec ego sine vobis humili, nec sine me sublimis esse possetis. Haec dico, quia Nicolaus natus, imo et vester, in spiritu vehementi comnotus, communivit me, asserens se vidisse epistolam nostram directam ad vos, in qua voces amaritudinis elaudabantur (1003). Credite amanti, quia nec in corde meo ortum est, nec ab ore meo extortum est, quod aures vestre Beatitudinis exasperaret. Multitudo negotiorum in culpa est, quia dum scriptores nostri non bene retinent sensum nostrum, ultra modum acuunt stilum suum, nec videre possunt quae scribi præcepi (1005). Patcite hac vice : quia, quidquid de aliis sit, vestras videbo, et non credam nisi oculis et auribus meis. Cetera vobis communis iste filius planius et plenius viva referet voce. Ipsum tanquam me audietis, qui vos diligit, non verbo, neque lingua, sed opere et veritate. Salutate nobis sanctam illam multitudinem vestram; et cruce, ut oriente pueru suo

(1004) Alias epistola 362 : quae vero antea 387 erat, nunc 397 Scripta anno Christi 1150.

(1005) Nulla ex editis epistola est cui hæc conveniunt, Argumentam memorat Petrus in epistola sequente, n. 4. Similes motus experti sunt Cartusenses ut patet ex epistola 270.

EPISTOLA CCCLXXXVIII (1007).
PETRI VENERABILIS AD BERNARDUM ABBATEM CLARÆ-VALLENSEM.

Titulos et eloqua respuit, et quinti Bernardum, ejus que amicitiam faciat, luculentem ostendit. Ejusdem quoque satisfactionem de injuria litterarum libens admittit.

Venerabili et præclaro in membris Christi viro, domino **BERNARDO** Claræ-vallen-i abbatii, frater **PETRUS** humilis Cluniaceum abbæs, post Deum et in Deo quod est.

1. Quid dicam ? Loqui soleo : sed nunc mutus factus sum. Unde hoc ? Quia litteræ vestræ, quæ me eloquentem facere debuerant, mutum fecerunt. Quare ? Tanta in illis, licet brevibus, legi, ut si ad respondendum me effundere conarer, magis taciturus quam loquax viderer. Sed gravi homini, sed religioso loquor. Agendum est ergo, prout gravias postulat; prout religio, etsi non mea, tamen vestra efflagitat. Quid enim ? nonne verum est quod dico ? Brevis est epistola, sed multa respondendi materia. Fer, rogo, insulsum, si quid secus dixero quam reportat. Verba enim amicitiae est, non solum salsa amici suscipere, sed et insusa aut condire, aut tolerare. Accepi, **316** ut dixi, ex parte tua litteras, litteras singulares, litteras amorem duleissimum, et honorem plus quam mihi debitum prætententes. Reverendissimum me dicas, patrem nominas, amicum charissimum appellas. Gaudeo ad ista : sed salva veritate, quæ ex Christo in te delluxit, duo præcedentia nescio, tertium agnoscere. Nam reverendissimum me esse ignoro ; patrem, quantum ad te, me esse nego : amicum et charissimum tuum me non solum ora proflitor, sed et corde agnoscere.

2. Ut enim de reverendissimi et amici charissimi nominibus taceam, quorum, ut dixi, alterum nescio, alterum agnoscere : de patris interim nomine hoc tibi, reverende frater, scribo, quod singularis sao tempore, et præclarissimus religionis filios, dominus Guigo Prior Carthusiensis, mihi quondam scripsit. Scribem ei frequenter, et saepe cum eo, vel verbis ad invicem collatis, vel litteris familiaribus delectabar, et cum in epistolis meis patrem uominabam. Toleravi hoc primum, putans me finem facturum scribendi. At postquam me persistere vidi, et frequentibus litteris patris nomen iterare, in haec verba sanetus ille tandem prorupit. Scripsit namque mihi epistola, in quam inter cetera hoc inseruit : « Unde petimus per eam, quia in non indignos vestra servent viscera, dilectionem, ut quando nostra exiguitas vestra scribere dignatur serenitas, ita de propria cogitatis adificatione, ut infirmitatem nostram periculosa non infletis elatione. » Ac statim : « Et illud » inquit, « præ omnibus ac super omnia quæsumus, et

(1006) Hinc appetat multas si non ex his saltem ex aliis, epistolas a Bernardi notariis compositas luisse, quales sunt Nicolai infra in Appendice.

(1007) Alias epistola 353 : quae vero antea 388 erat, nunc 348. Scripta circa annum 1150

defixis in terram genibus obsecramus, ne vilitatem nostram patris nomine dignam ulterius aestimetis. Satis et super satis est, si frater, si amicus, si filius appelletur, qui nec servi nomine dignus habetur. » Scriptis hoc ille mihi : scribo et ego hoc idem tibi. Sufficit, et multum sufficit, si fratris, si amici, si chari, vel charissimi nomine de te, vel apud te glorier : vel si quid tale aut te decet mittere, aut me docet suscipere. Hoc de præmissa salutazione.

3. Sed quid de sequentibus ? « Utinam, » inquis, « sicut præsentem epistolam, ita vobis mentem meam mittere possem ! » Et statim : Sine dubio tunc clarissime legeretis, quid in corde meo de amore vestro digitus Dei scripserit, quid meis impresserit medullis. » Vere hæc verba, salvo majoris mysterii sacramento, sicut unguentum in capite, quod descendit de barba Aaron in oram vestimenti ejus : vere ista sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion : vere etiam sic stillant montes dulcedinem, et colles fluunt lac et mel. Nec mireris, qui tam sollicite attendo, et teneo verba tua. Non enim à qua jicunque ore prolatæ scio : sed ab illius qui loqui non novit nisi de corde puro, et conscientia bona, et amore non ficto. Novi hoc, inquam, ego, novit et mecum orbis, non esse te de illorum numero, qui, Juxta Psalmum, *l'ana locuti sunt ad proximum suum;* non esse te de illis, quorum labia dolosa in corde, et corde locuti sunt (*Psalm. xi, 3*). Idecirco quotiescumque placet Sanctitatì vestræ scribere mihi, non negligenter non transitorie ; sed studiose, affectuose scripta tua suscipio, lego, amplector. Quis enim non sollicite legeret, non multo cum affectu amplectetur et ea que premissi, et illa que sequuntur ? « Jam pridem, » ait, « conglutinata est anima mea animæ vestræ et de personis imparibus pares animos fecit parilitas charitatis. Quid enim meæ humiliati, cum vestra sublimitate, si non inclinasset dignatio dignitatem ? Ex tunc factum est, ut utrinque permiserentur et mea humilitas et sublimitas vestra, ut nec ego sine vobis humili, nec vos sine me sublimis esse possetis. » Hujusmodi ergo verba negligenter legenda sunt ? Numquid non debent oculos legentis fixos tenere, cor rapere, animos unire ? Videris, mi charissime, qui scripsisti, quid de his sentias. ego de his aliud sentire non possum, quam quod littera sonat, quam quod a tanto, a tam veraci, a tam **317** sancto homine dictum teneo. Nec, ut ipse dixisti, incipio me iterum apud te commendare. Adiuc juvenes amare in Christo nos corporis : et jam senes aut fere de amore tam sacro, tam diurno dubitabimus ? Absit, credite amanti, ut verbis vestris utar, quia nec in corde meo ortum est, nec ab ore meo exortum est, ut de verbis vestris quolibet modo, si tamen serio expromptis, aliquando dubitaverim. Unde quod in his, de quibus agitur, litteris scripsisti, amplector, servo custodio. Facilius mihi possent

Auri milie talenta subripi, quam haec quolibet casu a corde avelli. Sed de his satis.

4. De reliquo unde me motum prudentia vestra putavit, hoc fuit. Pro negotio, quod vobis bene notum est, cuiusdam Anglici abbatis, continebant litteræ vestræ (1008) : « Qaasi, » inquit, « subversum sit judicium, et de orbe perierit justitia, et non sit qui erepiat inopem de manu fortiorum ejus, egenum et pauperem a diripientibus eum. » Sed, si mili creditis, scias prorsus inde me ita motum esse, sicut de se dicit propheta, licet ego propria non sim: *Ego autem tanquam surdus non audiebam, et sicut mutus non aperiens os suum; et rursus: Factus sum sicut homo non audiens, et non habens in ore suore redargutiones (Psal. xxxvi, 14, 15).* Ego quidem in istis offensus non sum. Sed, et si offensus essein, multum satisfactum est, quando dixisti : « Multitudo negotiorum in culpa est, quia dui scriptores nostri non bene retinent sensum nostrum, ultra modum acount stylum suum, nec videre possum quæ scribere præcepi. Parcite hac vice : quia, quidquid de aliis sit, vestras videbo, et non credam nisi oculis et auribus meis. » Parco igitur, et de facili veniam tribuo. Non est apud me (quod humiliiter dico) etiam in offensis gravibus, labor gravis, ut ignoscam oranti, dem veniam postulari. Quod si in gravibus ignoscere labor non est, quanto minor in levibus, aut nullus est ?

5. De testamento domini Baronis Romani subdiaconi (1009), quod vestrie Clara-Vallensi et Cisterciensi ecclesiæ, ex his que apud nos deposuerat, moriens fecisse dicitur; factum est quod a quibusdam personis, qui sibi hoc ab eo injunctum esse dicebant, mili scriptum est. Volo tamen vos scire, quia, sicut quidam, ut puto, testes veridici astruunt, plus vobis in his contulit gratia Cluniacensis abbatis quam testamentum Baronis. Scio quidem, nec adeo expers sum divinarum vel humanarum legum, ut nesciam, quod per posterius testamentum ei legatum, et fideicommissum causa mortis rata sunt. Sed lego tamem alibi : « Nihil tam juri naturali convenias est, quam voluntatem domini, volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi. Hoe ideo dico. quia, sicut teste præmissi fatentur, quidquid Cluniaci deposuerat, totum Clunaco dederat, nisi forte cum recipere contulagret antequam præsentem vitam finiret. Nolai tamen hoc uti privilegio, seu quod, juxta illorum testimonium, meum esse credebam, vobis vestrisque concessi. De electione Graianopolitana (1010), contra quam nostri Carthusianenses agunt, quid sentiam, in ore charissimi mei, vestique fidelis Nicolai vobis relegendum diligenter reposui. Ipsam audit, et quod ab ore meo vobis tecum erit, absque hæsitatione vel minima verum esse credid. Si quæ mandanda mente excederunt, enim memor fuero, charissimo mihi in Christo mandabo in fine

(1008) Nou exstant.

(1009) Vide notas ad epist. 283.

(1010) Vide notas ad epist. 270

rogo quantum possum, et suppliceo, quod jam per **A** quasdam vestri Ordinis personas mandavi; ut in hoc tanto sanctorum virorum qui Cisterci convenerat, conventu, mei, utique vestri, memoriam faciatis meque, totumque Cluniacensis congregationis corpus eorum intente orationibus commendetis.

318 EPISTOLA CCCLXXXIX (1011).

AD PETRUM ABBATEM CLUNIACENSEM

Periugundas sibi fuisse Petri litteras, sed occupacionum mole præpedito non licuisse prolixius respondere.

Charissimo patri et domino PETRO, Dei gratia Cluniacensem abbati, frater BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, salutem et orationes.

Vidi litteras vestras parvo momento, sed non parvo affectu. Occupatus eram tanta occupatione, quantam vel vos scitis, vel scire potestis, amantissime pater. Abripi tamen me, et eripi votis et responsionibus omnium: et inclusi me cum Nicolao illo, quem diligit anima vestra. Legi et relegi dulcedinem, et magnam dulcedinem, quæ de vestris litteris emanabat. Redolebant ille litteræ affectum vestrum, movebant meum. Dolebam, quia sicut affiechar, non valebam describere. Neinde multa diei malitia evocabat. Convenerat enim multitudine magna fere ex omni natione, quæ sub celo est. Me oportebat omnibus respondere: quia, peccatis meis exigentibus, in hoc natus sum in mundum, ut multis et multiplicibus sollicitudinibus confundar, et urar. Hoc tantillum interim scribo animæ meæ: sed eum accepero tempus, ego accuratius dictabo epistolam, quæ lucidius aperiat diligenter affectum. De testamento Baronis, quod nobis misistis, in veritate vobis mandamus, quia non sicut debitum, sed sicut datum acepimus. Gaudeo, quia de Grationopolitan negotio veritatem cognovi (1012). Illud autem scitote, quia multum incaluit cor meum ad verba communis filii, quæ ex parte vestra reiulit mihi. Paratus sum et non sum turbatus ad faciendam vestram, ubi eumque potuero, voluntatem. In conventu Cisterciensi, vestri, tanquam specialis domini, et patris, et amici charissimi, et vestrorum, tam vivorum, quam mortuorum, memoria facta est (1013). Salutat vos Belvaccensis electus, ut vester (1014); vester est enim.

Ego Nicolaus vester saluto vos in æternum, et ultra, et domesticam illam familiam, quæ lateri et spiritui vestro adhæret (1015).

(1011) Alias epistola 31: qua vero antea 389 erat, nunc 413. Scripta anno Christi 1150.

(1012) Vide epistolam præcedentem, n. 5.

(1013) Sic fererat usus inter monachorum congregations, quæ mutua suffragiorum societate attuebantur.

(1014) Henricus. Vide epistolam 307, et notas.

(1015) Hoc de suo addidit Nicolaus notarius Bernardi.

(1016) Alias epistola 31: qua vero antea 390 erat, nunc 373. Scripta anno Christi 1152.

(1017) Ludensis civitas, Daniæ Metropolis, cui conc præcerat Eskilus, ad quem plures epistolas

EPISTOLA CCCXC (1016).

AD ESKILUM LUNDENSEM ARCHIEPISCOPUM, SEDIS APOSTOLICÆ IN DACIA ET SUECIA LEGATUM (1017)

Amorem ejus gratus et humilis agnoscit, suumque vicissim ostendit.

Amantissimo patri et domino ESKILIO, Dei gratia Lundensi archiepiscopo, frater BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, in vero Saulari salutem.

1. Scripta et salutationes vestras, imo affectiones cordis vestri, tam libenter suscepit, quam specialiter et diligo vos, et diligor a vobis. Inde est quod auditis tribulationibus vestris, eas non solum meas feci, sed et inveni: quia non possum te dolente noadolere, dulcissime pater, nec nisi molestus et anxius tuas molestias et anxietates audire. Tangit et angitet meum quidquid tuum exasperat: et quidquid illud sit quod te persequitur, non solum te persequitur, sed me tecum. Quidquid enim gratia et affectionis impendere sibi possunt absentes amici, puto et me debere tibi, et mihi deberi a te. Audax sum, sed non mendax, et in hanc audaciam me compulit tua Sublimitatis dignatio. Quando enim id presumerem ego? quando tantam tantillas, et a tanto gratiam sperare auderem? Et si ego retribuere non potero, non est mortuus retributor meus, quia Dominus retribuet pro me (Psal. cxxxvii. 8). Dominus, inquam, in quo et pro quo tanta nos devotione complecteris, tanta stringis affectione. Benedictus sanctus angelus tuus, qui pio pectori tuo id suggestit: Benedictus Deus noster, qui persuasit. Glorior privilegio amoris tui, refectus sum per charissimum, fratrem nostrum filium tuum Guillelmum de abundantia suaritatis pertoris tui. Refectus sum per nuntium tuum, refectus sum per litteras tuas, refectus sum per omnes qui a te usque ad nos, vel per nos evadere possunt.

2. Utinam mihi datum esset desperare hoc dicere, non dictare, ut me potius loquens, quam scribens aperire valorem! Pro certo acceptior esset sermo vivus quam scriptus, efficacior lingua quam littera. Oculi quippe loquentis fidem facerent dictis, et melius affectum vultus exprimeret, quam digitus. Sed quia illud absens per me non possum, per litteras, quæ secundum in hujusmodi locum continent, satisfacio quantum possum. Nuntium tuum cum magna exultatione vidi, et negotium tuum, quantumcunque potuimus, munivimus ac dominum Papam (1018). De secreto autem verbo illo (1019) quod tam ardenter ascendit in cor tuum, responde-

scripsit Petrus Cellensis, qui ejus rogatu Cartusienses in Daniam direxit ex libri primi epistola 23, ubi Eskilum laudat, quod « non solum in herbam, sed in spicas Cisterciensis sive Claræ-Vallis Ordo ibi multiplicatione fratrum excrescit, nihilominus et religio Praemonstratensis. » Eskilum non modo archiepiscopum Lundensem in Dania, sed et primate Sueciae ex decreto Adriani IV papæ fuisse lego. Venit is ex Dania visitatam S. Bernardum in Claræ-Valle. Vide historiam lectu dignissimam, Vita S. Bernardi libro iv, cap. 4.

bit tibi ex parte nostra Guillelmus tuus : tuus, inquam, et specialiter tuus in visceribus Jesu Christi Posui enim verba mea in ore ejus, et ipsum audies tanquam me in negotio isto. Hoc avellor, abripior ! non habet ultra. Avocat dici malitia, revocat turba supervenientium et epistolam potius rumpunt, quam finiunt. Sed nunquid quia faciant ut paucis scribam facere poterant ut parum diligam ? Actum excludunt a me non affectum. Ille semper tecum est, qui sujuris est ; et tecum erit quandiu fuerit, omni mihi amicitiae jure colende, pie, ac reverendissime pater.

EPISTOLA CCCXCI (1020).

AD ABBATISSAM FABERNIACENSEM (1021).

Monet de reficiendis non tantum domibus, sed et moribus, et de diligenti hospitalis cura.

BERNARDUS vocatus abbas de Clara-Vale A. abbatisse Faberniacensi, pudicitiae et gratiae titulum.

Frates isti pro consilio animarum suarum paternitate nostram adeuntes, de vestro bono studio,

(1018) Vide epistolam 280, n. 4.

(1019) Quidam hoc secreti ? Id plane mihi secreta nisi quod Saxo grammaticus idipsum, nisi fallor, aperiat. Is ergo de Eskilo nostro sic habet, Historia Dan. libro 14 : « Eodem tempore Eskilus, domesticis supra vires negotiis fatigatus, dum quieti intentius consulit, proficisciendi licentia a Rege difficulter extorta, nobile Galliarum cenobium quod Clara-Vallis nuncupatur petivit. » Et rursus eodem libro : « Valdemarum regem Eskilus secreta allocutione petitum enixe depositit arcani, quod ei committere velit, intempestivam confessionem non arguat. A quo postulata sperare jussus, jampridem dependenti pontificatus allatam sibi cupidinem dicit, quem tanto oneri imparem atas viribus defuncta constitutat. Neque enim in fastigio, sed privatum ac procuratione liberum decedere velle; præterita conversationis habitum monastica mutaturum. » Mox subdit eum ab Absalone quem in pontificatu successorem habuit, rogatum, « Quid ita plebem incestitia afficeret ? » respondisse : « Tum senium suum, tum exsilium nepotum dignitatis sibi, patriæque fastidium asserre. Huic accedere voti religionem qua se dudum Bernardo Clariæ, alieni, pontificau ultro cessurum, privatanea vitam et honoribus defunctionem acturum spontenter. » En secretum. Porro anno 1178 venit Eskilus in Claram-Vallem, ubi quadriennio pie religioseque transacto obiit, anno nimurum 1182. Vide Saxonem grammaticum, Historia Dan. libro 14; vide etiam librum de Viris Illustribus Ordinis Cisterciensis, dist. 3, cap. 25; Vitam S. Bernardi, libro 4, cap. 4; Crantium, libro 6; Dan. capp. 41, 42: Henrique in Monologio, die decima aprilis. Decessu Eskili in Claram-Vallem legende pre aliis epistola due Petri Cellensis, nempe libri septimi epistola 17 et libri octavi epistola 1. Idem auctor in libri primi epistola 23 cumdem laudat, quod « nova seminaria de omni genere sacerorum Ordinis » provinciam sibi commissam seminarium statuisset, idque iam magna et parte perfecisset, adductus fratribus ex Ordine nou modo Cisterciensi, sed etiam Premonstratensi; Et Corthuensiis quam primum ibidem institueratis.

(1020) Alias epistola 347 : quæ vero antea 391 erat, nunc 326.

(1021) Faberniacum seu Faverneum, cenobium dicesis Bisuntinensis, in comitatu Burgundie situm, primum quidem in gratiam sanctimonialium Ordinis S. Benedicti conditum est, postea vero, cum dis-

A quod in emendando loco, cui gratia Dei prætestis, habere vos perhibent, non parum nos beatificaverunt. Monemas autem et obsecramus devotionem vestram, quod sicut reficiendis domibus, ita renovan his moribus operam detis. Non solum autem de monasterio, sed etiam de hospitali domo Dei, cui sub manu vestra prædicti fratres deserviunt, intentissime necesse est curam geratis : quatenus videlicet ab omni exactione et infestatione ministrorum seu clientum vestrorum securam ac liberam custodiatis ; quodque illorum pravo, ut audivimus, consilio eidem domui ab aliis ante vos abbatissis collatum abstulitis, precamur ut restituatis. Sicut enim ad vestram sollicitudinem pertinet aliarum malefacta destruere aut corrigere ; sic illarum, si qua bona egerunt, non solum firma et inconcussa tenere, sed etiam augmentare et multiplicare debetis. Presbyterorum quoque, qui in ipsa domo habitans, suam adhuc foris rea habere videtur, aut proprium deserere aut de domo exire cogatis. Valete, et propter bonum pensionibus et liberiori mozialium vita pateret locus, in jus et potestatem monachorum Casæ-Dei transiit anno 1132, ut constat ex sequenti diplomate, quod ex Chartophylacio Casæ-Dei proferimus.

ANSERICUS Dei gratia Bisuntinensis archiepiscopus, venerabili STEPHANO Casæ-Dei abbati, fratribusque ibidem Deo famulantibus, suisque successoribus in perpetuum.

C Ex commissa nobis pastorali sollicitudine oportet nos ad ecclesiasticam pacem et ad religionis incrementum pervigili cura providere. Quapropter illum nobilem Faverniacensem ecclesiam, quæ antiquis temporibus religione sanctimonialium floruerat, visitavimus, ut ejus desolationi aliquod suffragium preberemus. Convocatis itaque ibidem ejusdem loci advocatis, videlicet Rainaldo consule, Widone de Junci-Villa, et Henrico fratre ejus, Tebaldo de Rubro-Monte, Humberto de Jusliaco et Ludovico fratre ejus, ab omni religionis cultu alienam, et ab incolis suis pro multimoda perturbatione desertam reperimus. Nostra igitur sollicitudine et illustrium virorum admonitione dissensio, qua præstatum locum exterminaverat, Beo auctore, pacificata est : pro religione vero præfati loci reformanda, prædicti advocati consuetudines, quas in villa Faverniacensi et infra terminos parochia ejus, sive justas, sive injustas habebant, in manu Rainaldi comitis omnino deposuerant vuerpiverunt, et se nunquam ulterius repetitivos abjuraverunt. Illas vero consuetudines, quas in villis Faverniacaco appendentibus habere videbantur, similiter in manu ejusdem consulis vuerpiverunt, et preter debitas abjuraverunt. Illas vero easdem Richardus de Monte-Falchieri preter debitas in villis Faverniacensi ecclesiæ appendentibus, in manu nostra depositas et vuerpivit : comes autem Rainaldus consuetudines a prædictis advocatis in sua manu depositas in nostra manu donavit, et nos Deo et beatae Marie super altare obtulimus. Hoc itaque per Dei misericordiam expleto, sanctimoniales, clerus et populus, easati, advocati pari voce et consensu acclamaverunt, ut ecclesie Casæ-Dei Faverniacensis illa uniretur ecclesia, ut de capitulo Casæ-Dei perpetuis temporibus ab his assumatur, a quo secundum Ordinem et consuetudinem ecclesie Casæ-Dei Faverniacensis regular ecclesia. Nos igitur præfata plebis voluntatibus in lenti, ecclesie Casæ-Dei Faverniacensis ecclesia cum suis appendiciis, salvo pontificali jure et ministrorum

quod de vobis audivimus, de nobis, si quid valemus familiariter confidite.

350 EPISTOLA CCCXCHI (1022).

AD BADULFUM PATRIARCHAM ANTIOCHENUM.

Humilitatem præcipue ei inculcat.

Domino et patri reverendissimo R. Dei gratia patriarchæ sedis Antiochenæ, frater BERNARDUS Claræ-Vallensis abbas, si quid prodest pauperis devotio, et si quid potest peccatoris oratio.

Ut ad vestram Celsitudinem scribere auderem, nimurum vilis homuncio, non fuit præsumptio, sed fiducia: nam et fr. Hatto id suggestit, et charitas persuasit. Itaque exhibito brevi quidem, sed fideli debita venerationis salutationisque obsequio, oro Deum omnipotentem, ut quem Petri dignatus est cathedra, dignum judicet et corona. Cæterum, ut optime novit prudentia vestra, non coronabitnr, nisi qui legitime certaverit. Hinc est, quod ipse, cuius hæc verba sunt, beatus Apostolus, cum sibi reposi-tam coronam justitiae dicere vellet, præmisit, quia bonum certamen certavi (II Tim. iv, 7). Quod si militia est vita hominis super terram (Job vii, 1), quid pontificis vita, cui duplex profecto causa existit pugnandi, et pro se videlicet, et sibi commis-sis? Pugnandum vero est adversus carnis lasciviani, adversus nequitiam sæculi, contra spiritualia ne-quitiae in cœlestibus. Et quis ad haec idoneus? funiculus hic triplex difficile rumpitur. Has tres turmas fecore Chaldae ad deprædandos greges Job: carnem videlicet, cum vitiis et concupiscentiis suis. Exsurgat Deus, et dissipentur inimici ejus (Psal. LXVII, 2). Exsurgat, inquam, necesse est, qui dixit: *Sine me nihil potestis facere* (Joan. xv, 5). Cum eo autem quid? Omnia in eo, inquit, possum, qui me confortat (Philip. IV, 13). In eo confortare et tu, pater, confortare, et esto robu-stus: accingere, sta in prælio, pugna fortiter pro gregibus tibi commissis, quos te necesse est Com-missori ex integro reconsignare: pugna et pro te ipso, quia et pro te habes exigere rationem. Cave-o tibi in loco excuso, quo stas: ne forte, quod absit, corrucas, et tanto gravius conquasseris, quanto ex altiori corrueris. Sic locum aptum teneas, ut tamen altum non sapias, sicut dicit Apostolus: *Noli altum sapere, sed time* (Rom. XI, 29). Locus altus sensato homini non tam occasio est elationis, quam causa timoris. Habet quidem honorem Ecclesia, sed

eius, regendam concedimus, et abbatis correctionem abbatii Casse-Dei, susque successoribus, si in Ordine sic peccaverit, fore stabilimus. Si vero culpa tam gravis existiterit, ut abbas dignus sit depositione, nobis prius ostensa culpa vel archiepiscopis nobis suc-cedentibus, si rebellis existiterit et emendare noluerit, potestatem deponendi eum prædicto abbatii concedimus. Ut autem præsens pagina immobile perseveret, sigilli nostri impressione insignimus, et ne quis eam ulterius infringere attinet, sub anathematis vin-culo interdicimus.

Hujus rei testes sunt Willelmus de Arguel, Wido de Mertiniaco archidiuconus, Petrus de Treva deca-nus Sancti-Stephani, Hugo Favenniacensis archidia-conus, Wolbertus archidiaconus, Hugo de Dola, Hugo

A habet et pavorem ruinæ: nec altus locus, sed altum supercilium reprehenditur. Et quisnam sedens in alto demissum potest habere supercilium, nisi qui semper suspectum habet præcipitum? Timor præcipitii tumorem domioii reprimit. Quæcunque volu-mus ut faciant nobis homines, eadem et nos faciamus eis. Quisib[us] non velit deferri a subditis? utinam æque libenter et nos nostris præpositis deferamus. Alio-quin pondus et pondus, mensura et mensura, utrumque abominabile est apud Deum (Prov. XX. 10). Abominabiles ergo apud Deum sumus, si non eodem pondere vel mensura superioribus exhibemus, quo a subjectis exigimus. Non possum satis mirari cautam humilemque Centurionis fidem et responsionem, qua legitur ad Salvatorem ita dixisse: *Nam et ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites* (Luc. VII, 8). O prudens et vere corde humilis ani-mal dicturus quod prælatus esset militibus repres-sit extollentiam confessione subjectionis; imo præmisit subjectionem, ut pluris sibi esset quod suberat, quam quod præcerat: quod ipso verborum ordine osteuderet, et bonam mentis compositionem bene ordinatæ orationis series indicaret. Volebam plenus ista prosequi, luculentiusque distinguere; sed verecundia intervenit. Erit, cum potero scribere plura, securus, si tamen hæc pauca vobis placere

B 351 cognovero. In fine obsecro, et si vere nōhi locus ille gratiae apud vos manet qui dicitur, milites Dei, qui templum Jerosolymitanum inhabitant, in se experiantur, ut amore nostri sint vobis deinceps de commendatis commendationes. Ex hoc siquidem magis et Deo placitus, et hominibus acceptus eritis.

EPISTOLA CCCXCHI (1023).

AD W. PATRIARCHAM JEROSOLYMPORUM (1024).

Ad humilitatem cum hortatur.

Venerabilis domigo et dilectissimo patri, Dei gratia Jerosolymorum patriarchæ W. BERNARDUS Claræ-Vallensis abbas, Spiritum veritatis qui a Patre procedit.

1. Occasione accepta per virum fidelem amicum, nostrum, latorem præsentium, pauca verba, in multis occupatus, scribo vobis, in multis occupato. Quod si præsumptuosum cuiilibet videatur, et in hac parte judicer, venialis tamen est præsumptio, quæ descendit ex amore. Sed, ne multa scribam, cum pauca promiserim, ad rem ipsam veniamus. Cum placuit universorum Creatori Deo aperire altitudinem consilii sui super salutem generis humani,

D Luxoviensis abbas, Wido abbas de Charo-Loco, Lam-beretus abbas de Clara-Fontana, abbas de Morimonte, Warinus Capellanus, Rainaldus comes, Fridericus comes de Fontiniaco, Wido de Junci-Villa et Henricus frater ejus Tebalodus de Rubro-Monte, Humbertus de Vissiaco et Ludovicus frater ejus.

Data Bisuntii in æde capituli Sanciti-Joannis, anno ab Incarnatione Domini Jesu Christi 1132, Indictione duodecima, decimo quinto kalendas Octobris. Vide epist. 199.

(1022) Epistola nova quæ vero antea 392 erat, nunc 327.

(1023) Epistola nova.

(1024) Willelmum, ad quem epistola 175: ubi consule notas.

sic dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, qui factus homo propter homines, de filiis hominum vocavit ad se quos voluit, et electos de ceteris, et dilectos praeceteris. Item et unum ex illis, quasi de electis electum, et dilectum praedilectis, in specialem sui amoris gratiam separavit: cui vices suas committens, cum jam exaltatus a terra elevatis manibus sacrificium offerret vespertinum, antequam in manus Patris sui spiritum commendaret, tanquam frater fratri, Matrem virginis, virgo virginem commendavit. Quid sibi vult tale principium? diligenter attende.

2. Multos elegit Dominus, et principes fecit in populo suo, ut sit illis saecordotii dignitas: sed te quadam familiari gratia collocavit in domo David pueri sui. Tibi soli de omnibus episcopis universi orbis commissa est terra illa, qua germinavit herbam virentem, et facientem fructum secundum speciem suam, de cuius radice ortus est flos campi, et lily convallium. Te solum, inquam, elegit Dominus praeconsortibus tuis, ut sis ei in episcopum familiarem, qui per singulos dies introcas in tabernaculum ejus, et adores in loco, ubi steterunt pedes ejus. Legimus olim dictum ad sanctum Moysen, quoniam mandatum accepit a Domino, quod tradiceret filiis Israel: *Solve calceamentum pedum tuorum; locus enim in quo stas, terra sancta est* (*Exod. iii, 5*). Sanctus quoque locus, sed in illo figura; in isto autem veritas expressa signo sanctitatis. Sanctus ille, sed iste sanctior. Quid enim simile cum veritate? quid simile habet illud, quod per speculum et in enigmate, cum gloria illa, quae jam scisso velo revelata facie videtur? Et tamen, cum haec omnia in figura contingent et in forma futurorum, dictum est Moysi: *Solve calceamentum pedum tuorum; locus enim in quo stas, terra sancta est*. Et ego dico tibi, *Solve calceamentum pedum tuorum; locus enim in quo stas, terra sancta est*. Si adhuc affectus tui ex aliqua parte iuvoluti sunt operibus mortuis, solve velociter: locus enim in quo stas, terra sancta est. O quam metuendus est locus ille, in quo primum per viscera misericordiae Dei nostri visitavit nos Oriens ex alto! O quam metuendus est locus ille, in quo primum occurrit pater filio revertenti de regienc dissimilitudinis, et accumbens super collum ejus stola gloria induit eum! O quam metuendus est locus ille, in quo dulcis et rectus Dominus vulneribus nostris vinum pariter infudit et oleum, in quo constituit nobiscum pactum foederis pater misericordiarum, et Deus totius consolationis! Gratias tibi, **352** Domine, gratias tibi, quia bonum opus operatus es in medio terrae, in medio annorum legis et gratiae notum faciens illud. Cum enim iratus fueris, misericordiae recordaberis. Ecce locus longe sacratior illo, in quo stetit Moyses, et longe nobilior quia locus Domini, locus, inquam, illius est, qui venit per aquam et sanguinem; non in aqua

(1025) Epistola nova.

(1026) Petro, qui Accone in Palæstina obiit, teste

A tanum, sicut Moyses, sed in aqua et in sanguine. Ecce locus, ubi posuerant eum. Quis ascendet in montem Domini? aut quis statuit in loco sancto ejus? Solus iste ascendere debet, qui didicit a Domino Iesu Christo, esse mitis et humilis corde.

3. Humilis solus secure potest ascendere: quia humilitas non habet unde cadat. Superbus, etsi ascendat, stare tam non potest, tanquam qui non supra pedes suos stare voluit, sed alienum sibi assumpsit pedem, illum scilicet, quem propheta abhorrens, dicit: *Non veniat mihi pes superbiae* (*Psalm. xxxv, 12*). Superbia enim non nisi unum pedem habet, propriæ anorem excellentiæ: et ideo superbus diu stare non potest, tanquam qui non nisi unum pedi innititur. Quis enim staret in illo pede, in quo ceciderunt qui operati sunt iniquitatem, angelus in celo, homo in paradyso? Si Deus naturalibus ramis non pepercit, homini, dico, quem gloria et honore coronavit, et constituit eum super omnia opera magnum suarum; et angelo, qui fuit initium viarum Dei, plenus sapientia, et perfectus decore: multo magis timendum est, ne forte nec mihi parcat superbienti, non jam in loco voluptatis, non in coeli palatio, sed in valle lacrymarum. Ut ergo secure stare valeas, sta in humilitate; ita, non in uno pede superbiae, sed in pedibus humilitatis, ut non moveantur vestigia tua. Humilitas enim duos habet pedes, considerationem divinæ potentiae, et propriæ intimitatis. O speciosi pedes, et tira, nec tenetris ignorautis involuti, nec lubrico luxuriæ inquinati! Tu ergo in alto positus, noli altum sapere, sed time, et humiliare sub potenti manu ejus qui superborum et sublimium colla propria solet virtute calcare. Noveris Ecclesiam commissam tibi, non sicut ancillam domino, sed, ut ad principium epistolæ revertar, tanquam filio mairem, tanquam Mariam Joanni, ut et de te ad eam dici possit. *Mulier, ecce plus tuus;* et de ipsa ad te, *Ecce mater tua* (*Ioan. xix, 26-27*). Ita enim securus esse poteris ingrediens et egrediens, et pergens ad imperium ejus, qui, etsi altus est, et in altis habitat, humilia tamen respicit in celo et in terra.

EPISTOLA CCCXCV (1025).

AD ARCHIEPISCOPUM LUGDUNENSEM.

Pro abbate Athanacensi apud Lugdunum.

Lugdunensi archiepiscopo (1026), apostolicæ Sedis legato, **BERNARDUS** Clarae-Vallensis abbas, providere bona coram Deo et hominibus.

Si suavis opinio et odor bonus, quem de vobis habuit hactenus mater Ecclesia, in cuius horto germinasti sicut lily, fuerit immutatus, non potero non dolere. Sicut cedrus in Libano exaltata est, sic estis hodie in Ecclesia Dei, amabilis, laudabilis, et charus omnibus. Magna sunt, quae jam de vobis habemus, sed adhuc exspectamus majora. Tene interim quod accepisti: non dabitis famam tuam videre Willelmo Tyrio in libro xv, cap. 16, et quidem anno 1139. De hoc Bernardus in epistolis 171 et 172.

corruptionem. Melius est enim nomen bonum, quam divitiae multae, Quid fecisti de abbatte Athanacensi (1027) ? Jam judicatus est, jam damnatus est, jam depositus, et locum perdidit abbatis, et officium Quod factum est de eo, factum est citius, tanquam in momento et in iectu oculi, sicut erit in resurrectione mortuorum. Confidenter loquor vobis, quia plenitudo amoris excludit timorem. Tamen quid peccavit homo? quid tandem mali fecit 353 homo, cui laus est in Ecclesia Dei ? Quod scimus; loquimur, quia testimonium bonum habet, et ab his qui foris, et ab Ihs qui intus sunt. Cæterum, cum adhuc ignoretur utrum penes eum culpa sit, nec canonizatum subterfugit examen; sicut nobis videtur; vel stare debuit adhuc, vel cecidisse canonico judicio de cæstro. Quid igitur? nec sponte confessum, nec aliis manifestum, vel ab his convictum damnasti ! Sed dicitis mihi : Cum in causa esset, decidit a causa. Non enim potuit producere testes illos, quos ei scripsaram. Bene; qui non steterunt pro eo qui stabant contra eum : tanquam eis diceretur. Aut contra vos stabitis, aut iste deponetur. Illos, inquam, habere non potuit; sed potuit habere alios, quorum testimonia non minus essent credibilia testimoniorum illorum quos habere non potuit. Sed jam ex alio latere causam inspiciamus. Esto, reus est ; in media causa defecit. et innocentia, et causa. Et ubi est illud, « Vitiata causam licet relevare appellationis remedio ? » Quod si appellantem noluitis audire, attamen appellatio deferri oportuit. Neque enim decet ut procedant de labiis vestris inconsiderata verba, vel præcipitata judicia. Non, inquit, principem Ecclesiæ decent verba præcipitationis, præsertim illa, que non in tenebris, sed in lumine preferuntur. Dico vobis, multos cum illo lasistis, et multi in persecutione ejus dolebunt. Non faciam vobis verbum absconditum. Multorum precibus rogabar scribere pro eo ad apostolicam Sedem, quorum non est tatum preces contemnere. Sed quomodo fieri poterat, donec prius convenientem dominum meum, et charissimum meum Patrem ? Convenimus igitur vos verbis pacificis, tanquam illum ejus honor semper fuit nihili curæ, ut sententiam illam intempestivam in locum suum revocetis, et homo ille restituatur in gradum pristinum, donec causa ejus cum majori cantela examinetur. Haec scribo vobis servus vester, præcipitus pro vobis. Non enim contra vos, sed vobiscum stare volo, et pro vobis, apud Deum et apud homines.

(1027) Athanacense monasterium Ordinis sancti Benedicti antiquum et illustre, Lugdini ad confluenter Rhodani et Araris.

(1028) Antea epistola 323.

(1029) Eadem tum abbatii scripta est epistola 63. Episcopus fuit ab anno 1131 ad annum 1143, quo anno apud Philippopolim decessit octavo idus Octobres, ex Necrologio Sancti-Dicayi apud Remos. Eius obitum memorat Ludovici Junioris epistola 22 inter Sugerianas. Confer epistolam 339.

(1030) Quantum iecatus contribuit in ipsa professione, si tantum ex sola votatione, ut alibi etiam

A

EPISTOLA CCCXCV (1029).

AD ALVISUM ATREBATESM EPISCOPUM (1029).
Non satis cœquam ejus petitionem esse, ut Thomas de Sancto-Audomaro, qui se Clares-Vallensis devoverat, dimittatur Berlinensis, qui eum ibi ex volo parentum vindicare volebant.

Venerabili patri et amico nostro ALVISO, Dei gratia Atrebatesm episcopo, frater BERNARDUS vocatus abbas, salutem et nostras qualescumque orationes.

1. Rogasti nos pro ecclesia Sancti-Bertini, quam et vos diligitis, et nos ipsi diligimus, et dileximus ab initio. Verumtamen quod nunc rogat venerabilis abbas ejusdem monasterii, utinam diligentius considerasset prudentia vestra, quale sit istud, non dicam facere, sed vel rogare. Neque enim dubito, quin redarguissetis eum, tanquam qui deliqueret graviter, et adversum nos amicos suos, et adversum ipsum, cuius animam queret: ino et adversus Deum, cuius conatur immutare consilium. Quid enim, domine pater ? id vobis persuaderi potuit, ut ab amico vestro tale aliquid peteretis ? Vocat Deus Thomam de cælo, vocat ut exeat de terra sua, et de cognatione sua, et de domo patris sui, et veniat in locum quem ipse ei ostendit : ego quis sum qui prohibeam spiritum Dei, 351 qui debebam impedire eum, qui proprias oves vocat nomine proprio ; et ipse ante eas vadit, ut alium non sequantur, sed ipsum ? Thomas paupertatem elegit, ego eum ad divitias deliciasque remittam ?

2. Nec ignoro, quin possint apud Sanctum-Bertinum fratres suam ipsorum operari salutem : sed quos illic vocaverit Deus (1030), ut unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat. Scio, scio ubi legerim : *Nemo militens manum suam ad atratum, et respiciens retro, aptus est regno cælorum* (Luc. ix, 62). Quo nequaquam ego fraudare vejam charissimum filium meum Thomam, et animam quæ mihi a Deo commissa est. Unde satis admiror, quoniam modo subripi potuerit tantæ discretioni, rem hujuscemodi postulare. Ego enim, quoniam de vestra, sicut scitis, dilectione præsumo, paulo minus respondeam, quod ait Dominus ad filios Zebedei : *Nescitis quid petitis* (Matth. xx, 22). Nisi quod cogitavi, non sic de charitate presuendam, ut non etiam sacerdotiali cathedræ deferretur.

3. Facite ergo morem vestrum : honorificate etiam in hac parte ministerium vestrum, et viriliter juvate etiam has Christi, sponsas, ut eum ad quem vocantur sponsi thalamum, sine offensione, sine censu. Bernardus in epistolis 107 et 108, qui item Novitios ab Ordine, deficientes inter apostatas censem sermone 63 in Caplica, n. 6. Si ad laxiorem statum circa apostolice criminis reflectere non licet, teste eliam Berardo in Apologia ad Guillelmum, n. 30, licet in ipsa stricte viventum societate mellia et laxiora impune sectari, in scandalem fratrum, et recti ordinis doctrinam ? Et tamen hæc est quoniam rei religio, qui in tuto omnia esse arbitratur, si exteris insuper habitis, substantialia servent : quasi sancte institutionis et recti ordinis violatio, non sit violatio professionis : et substantialia invio-

dilatione mereantur intrare. Agite, inquam, ut amicūs sponsi, qui stat et gaudio gaudet propter vocem sponsi: et sicut bene soleitis juvare ceteros, sic juvate et istos, ut non solum noui extinguatis (quod absit) spiritum Dei, sed et coadjutorem ejus fidem vos esse probetis. Hoc enim omnino certum sit Paternitati vestræ, quoniam meo consilio sive permissione mea nusquam declinabunt. Scio enim quoniam ipse peccarem, et ees peccare facerem, si quid eis aliud consulerem, aut concederem. Reddant ergo veta sua quæ distinxerant labia sua. At quoquin viderint ipsi, quibus ercent dicentibus: Ecce hic est Christus, ecce filius est. Quoniam oportebit eos mihi ante tribunal Christi super voto suo, cuius ego testis sum, respondere.

EPISTOLA CCCXCVI (1031).

AD RICUINUM EPISCOPUM TULLENSEM (1032).

Excusat se apud eum, quod ejus professum Williemum ignorans suscepserat.

Venerabili RICINU, Dei gratia Tullensi episcopo, frater BERNARDUS dictus de Clara-Valle, cum pusillo sibi grege commisso, sospitatem et pacem,

Gratias agimus salutis Auctori, quod digni habemus a vobis salutari. Verum tamquam quaatum nos salutatio testificat, tantum illa, quam subiunxitis, obedientia gravat: licet tamen gravatu, fecimus quod jussistis. Simul eorum Deo, et vestra sanctitate, teste etiam ipso venerabilis fratre Willielmo, nos excusamus, quod ignorantes vestrum esse professum recepimus. Si culpa est, quod ita a nobis receptus est; ipsis, non nostra est. Post haec nostram veram ac puram satisfactionem, inveniatur vestram gratiam et benedictionem. Valete. Optamus vos tam plenum dierum, quam virtutum lata esse possint, accidentariis cum animo corruptis.

(1031) Antea epistola 365.

(1032) Inscriptio nomen hanc restituit codex Corbeiensis, Bernardi sc̄tate scriptus: in antehac editis legebatur, *Ad abbatem quemdam*. Nec conjectura timi levius erat, cum in contextu epistolæ agatur de professo ejus, ad quem Bernardus scribit, scilicet Willielmo, qui monachus erat forsitan Sancti-Apri aut Sancti-Mansueti. Sanctitatis compellatio, et sancti et reverendissimi Patris tituli episcopo rectius conveniat, quam abbatii. Ad Ricuinum item epistola 64.

(1033) Antea epistola 387.

(1034) Quem a secunda profectione ad loca sancta dehortatur Gofridus Vindocinensis epistola 21 libri quarti ad eum scripta, cuius etiam meminit epistola 26 libri secundi in qua de rapinis et seculari violentia suo monasterio, iurisprudie archiepiscopo Turonenis illatis apud Gaufridum Carnotensem adversus Majoris-Monasterii monachos graviter expostulat. Et tamen horum pietatem et religionem eo ipso tempore maxime commendat Ulgerius Andegavensis episcopus in quadam charta anni 1131 his verbis: « Ego Ulgerius episcopus Andegavensis, ecclesie Majoris-Monasterii, et fratribus meis Odoni venerabili abbatii et monachis illius, quibus ferventes in divino servitio alios me novisse non memini, dedi anno Incarnationis 1131 ecclesiam de Bessiacis et capellam de Belli Fortis, » Et in alio instrumento: « Ego Ulgerius Andegavensis episcopus cum cognovissem sanctissimam ecclesiam Majoris Monasterii nullum receptacionum sui proprietatis in

tranquillo transitu mortem finire, sancte, et reverendissime pater.

355 EPISTOLA CCCXCVII (1033).

AD ODONEM ABBATEM MAJORIS-MONASTERII PROPE TURONES (1034)

Monachos, de quibusdam redditibus cum clericis contendentes, arbitrorum sententie acquiescere debere.

Reverendissimo patri et domino Odoni, Dei gratia abbatii Majoris-Monasterii, sanctoque et in Christi charitate junto conventui, Hugo Pontiniacensis et BERNARDUS Clarae-Vallensis, spiritu ambulare, et querere semper non pigre faciem Dei Jacob.

1. Charitas, fratres, nos admonet scribere ad vos et pro vobis, et quod longe a vobis absamus, sed locis, non animis. Porro animos facile in eamdem

vestræ fraternitatis unanimitatem conflavit fragrans ubique oder suavissimus famosissimæ sanctitatis. Cæterum ab heri et nudiastertius modice intra nos turbatum dolemus tanta serenitatis participium. Subito nempe oberto rubore famæ substristioris, hanc dubitum quin a facie aquilonis, opernit confusio facies nostras, quod de vobis tam insolitus, tam vesti evanescere dissonum audiremus. Formidantes igitur jamjamque graviter periclitari et fanum vestram, et nostram pro vobis gloriam, si non sermo, qui exit velocius, evanuerit flatu secundior; fraternalia curamus sollicitudine his litteris vestram commonere Reverentiam de celeri correptione super malo, quod in dies divulgare non parsit fama volans. Miramur sane aliquos vestrum (absit enim ut omnes suspicemur) tanta vel simplicitate deceptos, vel cupiditate carcos, ut celebrissimo nomini non parcentes, unius uitaris pauculos rediutus (1033) orbis glorie præferant. Neu oportet, fratres, non oportet

Andegavensi civitate habere, dedi viridarium juris episcopalis, quod habebam proprium in parochia Sancti Stephani, non longe ab ecclesia ipsius, concedente Andegavensi capitulo. Non enim decebat, ut tam sanctum ac religiosum monasterium, quam hospitalitatem insignissimum ubique plantationem habet, et praे ceteris prædicatur, in tali populosâ urbe et tam vicina sibi hospitio carere. ... Regnante Ludovico rege Francorum, Gaufrido filio Fulonis regis Ierosolymitani et Hugone archiepiscopo Turonensi. « Quin et Normannus Ulgerii successor in charta donationis ecclesiæ de Ver, anno Incarnationis 1132, Indicti, 15, confecta, non infirmus reddit honoris et honoris testimonium de monachis Majoris-Monasterii. » Quos, » inquit, » ob religionis sanctæ privilegiorum, quo specialiter pollut, et quia boni aedificatores et propagatores sui ordinis existunt, singulari amplectior claritate. » Imo causam abbatis Majoris, Monasterii (Guillelmi videlicet non Odonis ejus successoris, qui hanc dignitatem iniit anno 1124 ad annum 1133) egregie tueur Ivo Carnotensis epistola 108, ad Paschalem scripta adversus Rodulfi archiepiscopi Turonensis accusationes, quanvis postea epistola 234 ad promittendam metropolitano suo obedientiam Guillelmum cohortetur. Porro de simili decimarum litigatione, de qua in epistola agitur, vide inter alios Petri Venerabilis epistolam 28 libri tertii ubi hoc argumentum solide pertractat.

(1035) Altaria vocabant ecclerias parochiales cum decimis quælia tunc temporis monasteriis conferri, etiam a secularibus mos erai. Confer epistola 373

ullis aestimare temporalibus lucris testimonium, quod vobis ab antiquo, imo ab initio, ab his quoque qui foris sunt, conversationis merito conquistis. Sed forsitan dicitis: Nos nemini injuriam facimus. Tamen nostra, parati, si quis ex adverso est, subire judicium. Reete. Sed quid, si alius responderit et dixerit, *Hoc ipsum delictum est in vobis, quod causas habetis. Quare non magis fraudem patimini?* (*I Cor. vi, 7.*) Quid, si legerit et alius: *Si quis abstulerit tua, ne repetas: quinimum, percutienti in dextram maxillam, præbe et alteram; auferenti tunicam, præbe et pallium?* (*Luc. vi, 29, 30.*)

2. Et hæc vobis, hisque similia objiceremus, nisi quod corrigeremus, quam confundere malum. Hoc autem dicimus, tutius esse omni christiano, et maxime monacho, possidere quidpiam minus in pace, quam cum lite amplius. Sic quippe canitis: *Melius est modicum justo, superdivitias peccatorum multas* (*Psal. xxxvi, 16.*) Quid, quod de altari contenditur, et hoc adversus filios Levi, id est adversus clericos? Clericorum est altari deservire, et de altario vivere. Nobis nostra professio et antiquorum monachorum exempla victum ex propriis prescribunt laboribus, et non ex sanctuario Dei. Ille accedit, quod eidem ecclesia, de qua presens disceptatio est, clerici soli deserviunt, vosque cum illis partimini beneficium, cum quibus non exhibetis obsequium. Paulus clamat pro clericis, imo ante ipsum Moyses *Non alligabis os bovi tritauranti* (*Deut. xxv, 4.*) Item: *Quis plantat vineam, et de fructu ejus non edit? Aut, quis pascit gregem, et de lacte gregis non manducat?* (*I Cor. ix, 9, 7.*) Vos autem per contrarium convenimus: Quia audacia, o monachi, presumitis, seu vinum de vinea quam non plantastis, seu lac de grege quem non paseatis? Quo pacto ibi exigitis, ubi nihil exhibetis? Certe, si ita vultis, baptizate nascentes, sepelite morientes, visitate jacentes, copulate nubentes, instruite rudes, corripite delinquentes, excommunicate contemnuentes, absolvite resipiscentes, reconciliate penitentes: et in medio denique Ecclesie aperiat os suum monachus, cuius officium est sedere et taceere. Sic fortasse dignum se 356 probabit mercenarius mercede sua. Alioquin invidiosum admodum est, velle metere ubi non seminaveris; sed et colligere quod alius sparserit, etiam injuriosum.

3. Esto tamen: licet et hoc ex dono episcopi, nec ultra jam reputetur injuria, cum canonica excusat investitura. Ceterum de pacto vestro quid facitis? Siquidem Canonici reclamantibus et causantibus de injuria, placuisse tandem vobis, nisi fallimur, non negabilis causam vestram ponit in manu Carnotensis episcopi, sicut et comitis T. (1036) ut quidquid pari utriusque consensa pro lito dirimenti definiretur, utraque pars irrefragabiliter tenerentis. Optime plane, et consultissime. Tales quippe electi sunt mediatores, de quorum satis non solum

A probata æquitate, sed et privata, ut bene novimus, familiaritate consideris. Quod igitur viri boni, et ipse amici vestri super reformanda pace concordier, nec dubium quin et fideliter definierint, quare vos iuxta conductum quod præcesserat nou teuetis? An idcirco non fideliter egisse putantur, quis videtur nec æqua commutatio, quæstus utique majoris ad minorem? Sic prorsus videtur: sed querenti quæ sua sunt, sed ei qui pluris aestimat nummos quam amicos, pecuniam quam justificare, ac terrenam possessionem super fraternalm dilectionem. Si de mundo fuissetis, et mundus quod suum erat diligenter; tam non mirum, quam nec insolitus videretur: nunc vero filii lucis et pacis, luci tenebras, pacis preferunt temporales. Tales profecto deplorat prophætica lamentatio: *Et qui, inquiens, nimiriebantur in croceis amplexati sunt stercora* (*Thren. iv, 5.*)

4. Merito, aiunt, nolumas tenere concordiam, in qua pars nostra gravari cognoscitur. Quid, si pars altera gravari videretur? Tunc prorsus, tunc æqua et justa concordia judicaretur. Verumtamen hoc ante pactum cautum esse debuit. Ubi enim non est lex, nec prævaricatio. Nunc autem lex pauci jam commodum non considerat, sed conductum. Quid ad hæc dicitis, qui contradicitis? qui, dum vos fungitis consultores, proditis turbatores, tergiversatores, prævaricatores. Aut negate pactum, aut implete. Quid enim? an non negatis quidem conventionem, sed causamini circumventionem, culpamque refertis in episcopum, quasi non egerit simpliciter vobiscum; C sed cum astu et dolo vos ceperit, et induxit in eamdem, cujus vos modo poenitet, pactionem? Dicere potestis: sed mirum cui persuadere; mirum si vos vel ita suspicari. Nequaquam, inquiunt; sed non debet siaro quod absque nostro consilio factum est, hoc est sine assensu totius capituli. Quid? quod abbas statuerit cum consilio seniorum, stare non debet, si non omnes consenserint? Itane in Regula vestra manifestam super hoc sententiam aut non attenditis aul contemnitis? Mandat siquidem ut fratres ad consilium vocati, singuli sic respondeant quod senserint, quatenus defendere non præsumant quod responderint: sed abbas, auditis singulorum sententiis, quam potissimum ipse elegerit, ei omnes sine contradictione acquiescent (Reg. S. Benedicti, cap. 3.) »

B Si ergo in quibusunque disponendis præminent auctoritas abbatis, Regula item præscribente, quia in abbatis arbitrio pendet omnis ordinatio monasterii; patet quod inobedientes vos ac rebellos esse probatis, qui pactum quod abbas formavit, contra ejus voluntatem labefactare conanimi. Nisi forte et ipse in corde et corde locutus est, ut quod palam per se edificavit, clam per suos destrual; et sic prævaricatorum se quoque constituat. Quod quidem absit ut credamus, nam de optimo viro id tantum suspicari, pessimum est. Non nos sane latet scrupulus nonnullorum, qui plusquam oportet iusti, nodum in scirpo quererebant, dum absque Simonia istiusmodi commutations inter ecclesiæ posse fieri

non putarent. Sed de hoc, ut arbitramur, vobis **A** tu, vel proprio iudicio consulens, cogitare deberas, utique curiosus sciscitans, catholicorum et eruditorum virorum responsionibus satisfactum est : **357** aut si quo minus ; in promptu est etiam nunc ex auctoritate canonum affirmare, quod fas sit de rebus ecclesiasticis fieri permutationes, prout ecclesiis videbitur expedire. Haec adversus illos, qui se de his quorum sua nihil interest presumptiosus inuomitentes semper paraati sunt injuriam concitare (1037).

EPISTOLA CCCXCVIII (1038).

AD GUIDONEM ABBATEM ET FRATRES ARREMARENSES.
Rogatus ab Arremarensibus, ut Officium de sancto Victore ipsorum patrone componat, tenuitatem suam et operis difficultatem praetendit, exponens qualia esse oportet quae publice adhibentur divino cultui : cantus quoque ecclesiasticus leges describit.

Venerabilis GUIDONI abbatii Arremarensi (1039), et sanctis qui cum eo sunt fratribus, **B** **BERNARDUS** servus Sanctitatis eorum, servire Domino in sanctitate.

1. Petis, charissime mihi Guido abbas, et tecum pariter qui tecum sunt fratres, dictare me aliqua vobis legenda solemniter, vel canenda in festivitate sancti Victoris, cuius apud vos corpus sacra-tissimum requiescit. Cunctanti instas, dissimilantem urges ; meam, etsi justam, verecundiam dissimilans. Ipse adhibes mihi et precatores, quasi sit aliquid, ad iocundandum me tue voluntati, tua ipsa voluntate cogentius [al. convenientius]. Verum

(1037) Codex Vedastinus sic epistolam concinndit : **S**emper parati sunt concitare injuriam aliis, irridendum suis. Vobis autem, Pater, consuimus uti consilio meliorum, nec abduci scandalopriscorum ad prevaricandum pactum labiorum vestrorum ; ne, dum paucorum malorum scandalum declinatis, bonis omnibus, quod absit, scandalum sitis. MARTENE

(1038) Antea epistola 312.

(1039) Arremarensense monasterium, diocesis Trecensis, ordinis sancti Benedicti, patronum habet sauctum Victorem confessorem, cuius Acta ex Bernardo habes in tomo 3. Ejus loci monachus fuit Nicolaus Bernardi notarius, de quo supra in epistola 298.

(1040) Perquam eleganter isti Bernardus, ideoque debite ponderauit. Si locus et propositum pateretur, verba Bernardi illustranda essent, et aliorum sautorum Patrum sententiis munienda, aut certe ostendendum, que illorum de canto Ecclesiae et divinis officiis idoneo mens fuisset. Sed quia sevior et rigor forte disciplina fuit, quam praesertim saeculi mores et ingenia lerant; libet audire virum pium et religiosum, ac de rebus ad pietatis ac virtutis cultum spectantibus pridem eleganter florideque disseverent. « Hie pace, » inquit, « vestra dixerim, o inusici; nunc templis cantandi genus dominatur novum, sed exorbitans, concisum, saltatorium, et parum profecto religiosum, theatro aut chorcis convenientius, quam templo. Artificium querimus, et perdimus priscum precandi ac cantandi studium : curiositat consulimus, sed revera negligimus pietatem. Quid enim novitia haec et tripudiatus cantandi ratio, nisi commedia est, in qua cantores velut actores sunt, quorum modo unus prodit, modo duo, modo simul prodeunt omnes, et modulatis vocibus colloquuntur : mox iterum vivus triumphat solus, ceteris brevi secuturis ? » Et infra : Fuerunt vero superiore pra-

Atu, vel proprio iudicio consulens, cogitare deberas, non affectum erga me tuum, sed meum in Ecclesia locum. Sane attitudo negotii non amicum desiderat, sed eruditum, sed dignum : cuius auctoritas potior, vita sanctior, stiles maturior et opus illustret, et consonet sanctitati.

2. Quantulus ego in populo christiano, cuius litterae in ecclesiis lecitentur ? aut quantula mibi ingeni eloquive facultas, ut a me potissimum festiva et plausibilia requirantur ? Quid ? quem celi habent laudabilem et laudatum, ego de novo laudare incipio super terram ? Superris velle addere laudibus, detrahere est. Non quod glorificatos ab angelis, homines jam laudare non audeant ; sed quia in solemnitate celebri [al. solenni], non novella audiri decet vel levia, sed certe authentica et antiqua, quae et Ecclesiam edificant, et ecclesiasticam redoleant gravitatem. Quod si nova audire libet, et causa requirit ; ea, ut dixi, recipienda censuerim, quae cardibus audientium, quo gratiora, eo utiliora reddat et eloqui dignitas, et auctoris. Porro sensa indubitate resplendeant veritate, sonent justitiam, humilitatem suadeant, doceant æquitatem ; que etiam lumen veritatis mentibus pariant, formam moribus, crucem vitiis, affectibus devotionem, sensibus disciplinam. Cantus ipse, si fuerit, plenus sit gravitate (1040); nec lasciviam resonet, nec rusticitatem. Sic suavis, ut non sit levis; sic melleat aures, ut moveat corda. Tristitiam level, iram mi-

Cstantissimi musici, sed revera, vel vobis testibus si aliter et (liceat dicere) religiosius cecinerunt. Sed eorum libros musicos vestrum jam fastidium pridem sepelevit. Reviviscat, obsecro, saltem aliquid priscae religiositatis in sacra musica, quod si cordi est et curae divinis honor, hoc agite, viri, hoc labore, ut que cantantur verba, simul etiam intelligantur. Quid mihi varius in templo sonus, quid multiplex conceputus, si desit ei nucleus, si sensum et verba, quae concentu sunt iostilla, percipere nequeam ? Ita Hieronymus Drexelius in Rhetoricae ecclesiastice libri 1, cap. 5. Sed age, liberemus religiosum recentis memorie virum in inuidia, quam illi forte apud musicos nostros hujusmodi censura creat : aut saltem consortes illi demus quibuscum uti grandioribus, facilius, sustineat odium, infaustum veritatis partum. Et ecce occurrit e Bernardi nostri schola, qui parcum magistro suo seu spirituque musices abusum acriter perstringit, Aclredus, inquam, abbas Rievallis in Anglia, cuius pleraque tomo quinto Operum Bernardi habes. Ille ergo Septent. Charitatis libro 11, cap. 2, ita loquitur. « Ad quid illa vox contractio et infratio ? hic succinit, ille discinit : alter supercincit alter medias quadam notas dividit et incidit. Nunc vox stranguitur, nunc frangitur, tunc impingitur, nunc diffusori sonitu dilatatur Alij quando, quod pudet dicere, in equino huiusmodi cogitatur, aliquando virili vigore deposito, in feminina vox gracilitate acutur, nonnunquam artificiosa quadam circumvolutione torquetur et retorquetur. Videas aliquando hominem aperio ore, quasi intercluso halitu exspirare, non cantare, acridiculosa quadam votis interceptione, quasi militari silentium, nunc agones morientium, vel extasis patientium imitari. Interim histrio nescius quibusdam gestibus totum corpus agitatur, torquentur, labia, rotant oculi, ludunt humeri, et ad rugulas quaque notas

tiget; sensum litteræ non evaevet sed secundet. Non est levis jactura gratiae spiritualis, levitate canticus abduci a sensuum utilitate, et plus sinuandis intendere vocibus, quam insinuandis rebus.

3. En qualem oportet esse que in auxiliariam Ecclesiæ vieniunt, qualenvis horum auctorem. Numquid talis ego, aut talia quæ paravi? Et tamen de paupertate **358** mea, te pulsante, te inquietante, et si non quia amicus es, certe ob tuam importunatem surgens, juxta verbum Domini, præstili quod petisti (*Luc. xi. 8.*). Præstili dico, non quod tibi ad votum, sed quod mihi ad manum venire potuit, pro posse difficilem inco, non pro velle tuo. Servata tamen undique quorum veritate scriptorum, quae tu mihi transmiseras, de vita Sancti duos Sermones dictavi (1041), qualicunque sermone meo: illud quantum potui cogens, ut nec brevitas obscuros, nec proflixitas redderet uerosos. Deinde, quod ad canum spectat, hymnum composui, metri negligens, ut sensus non dessem. Responsoria duodecimi cum antiphonis viginti septem suis in locis disposui adduo responsorio anno, quod prioribus Vesperis assignavi: itemque duobus atiis brevibus ipso die festo pro vestra regulari consuetudine, uno ad Laudes, altero ad Vesperas decantandis. Et pro his omnibus mercede-

digitorum flexus respondet. Et haec ridiculosa dissolutio vocatur religio, et ubi haec frequenter agitatur, ibi Deo honorabilis servi clamatur! Sians interea vulgus sonitam foliata, strepitum cymbalorum harmoniam fistularum tremens attinetusque miratur, sed lascivas cantationum gestiones, meretricias vocum alternationes et orationes non sine cachino risque intuetur: et eos non ad oratorium, sed theatrum, nec ad orationem, sed ad spectandum aestimes convenisse. Nec timebit illa tremenda majestas, cui assistitur; nec defertur mystico illi præsepio, cui ministratur: ubi Christus mystice panis involvitur, ubi sacratissimos ejus sanguis calice libatur, ubi aperuntur cœli assistunt angeloi, ubi terra coelstibus junguntur, ac angelis homines sociantur. hic quod Sancti Patres instituerunt, ut iniimi excitarent ad affectum pietatis, in usum assumunt illicite voluptatis. Non enia sensu præferendum est sonus, sed sonus evanescens, ad incitamentum majoris affectus, periuicque admittendus. Ideoque talis debet esse sonus, tam moderatus, tum gravis, ut non totum aquilum ad sui rapiat oblectationem, sed sensu maiorem relinquit portionem. Ait nempe B. Augustinus, Confession. lib. 10, cap. 33: Movet, utimur ad affectum pietatis, cantico auditu: sed si magis sonum, quam sensum, libido audiendi desideret, improbatur. Et alias: Cum me, inquit, magis cantus, quam verba delectauit, penitenter me peccasse confiteor, et malum non audire cantantem. » Ita Aelredus. Verum colophonem imponit summa Ecclesie Praesul, Joannes XXII, et quid de hujusmodi musica sentiat, immo quid sanctat, audiamus: « Dulcis omnino sonus in ore psallentium resonat cum Deum corde suscipiant, dum loquuntur verbis: in ipsum quoque cantibus devotionem accendant. Inde etenim in ecclesias Dei psalmolia canunda præcipiunt, ut fiducium devotio exigitur: in hoc nocturnum diuinumque officium, et Missarum celebrites assidue clero ac populo sub maturo tenore, distinctaque gradus ratione cantantur: ut eadem distinctione collibeant, et magnitudo delectent. Sed nominali novellæ scholæ di-

dem flagito, super retributionem. Quidni sequar? Sive placeam, sive ater, mea non refert, qui quod habui, dedi. Ergo merces mea, oratio vestra.

EPISTOLA CCCXCIX (1042).

AD LELBERTUM ABBATEM SANCTI-MICHAELIS (1043). Morachum quemdam a perverso peregrinatione proposito dehortatus, remittit ad suum monasterium.

Patri et amico suo LELBERTO, Sancti-Michaelis abbati frater BERNARDUS, eoruin, qui in Clara-Valle sunt servorum Dei inutiles servus, debitum dilectionis affectum.

Ilic filius vester peregrinationem, quam, etsi vestra licentia suscepserat, nostro consilio deserens, ad vos reversus est. Cum enim cognovissemus, viam illam et eum requisisse per levitatem, et vos ob illius improbitatem annuisse; dure, ut dignus erat, in epatum reveri persuasimus, sue siquidem, quantum concidere potuimus, levitatis et improbitatis penitentem, ac de easter emendationem pollicentem: rectius judicantes, quantumlibet rerum in suo monasterio monachum penitenti amagere, quam foris vagando provincias circumire. Neque enim terrenam, sed coelestem requirere Jerasaem, monachorum proposicun est; et hoc non pedibus profligando, sed affectibus proticio. Vos astem,

scipeli. dum temporibus mensurandis invigilant, novis notis intendunt, fingere suas, quam antiquas cantare malunt: in semibreves et minimas ecclesiastica cantant, notulis percutuntur. Nam melodias hoquies intersecant, discordibus lubricant, triplis et moctis vulgaribus nonnangam incalcent, adeo ut interdum antiphonarii et graduales fundamenta despiciant; ignorant super quo cœlant: tonos nesciant, quos non discernunt, imo confundunt: eam ex earum multitudine notaram esseconsonies padue, descensionesque temperatae, plani cantus, quibus toni ipsi secessunt, ad invicem obfuscantur. Currunt enim, et non quiescent, aures membrum, et non medentur: gestibus simulant, quod deprimunt, quibus devote quarenda contemnunt, vitium lascivum propagantur. Non enim, et inquit, frustra ipse Boetius, lascivus animus, vel lascivioribus delectatur mors, vel eodem stepe audiens, emolliunt et irragitant. Hic ideo dudum nos et fratres nostri correccióne indigere percipimus: hoc relegare in eo prius abjectere, et ab eadem Ecclesia Dei prodigare estibusc properamus. - etc. Ita Joan. XXII, Extrav. com. lib. 3. tit. de vita et hon. cleric., cap. iii., ubi etiam subjungit qualem velit esse musicam et cantum, qui Ecclesiam Dei deceat.

(1044) Hanentur tomo III cum officio sancti.

(1045) Antea epistola 319.

(1046) Mala saut in Gallis cœnobia Sancti Michaelis: nempe in Monte-Tumba seu in Periculo maris, ad Mosam, Tornodori in Burgundia, in Erebo apud Pictores, et in Teracia. Hujus abbas videtur Iuissus Lebertus: sive is sit Eberhtus, qui Fusinae locum Bartholomaeo Laudunensi episcopo concessit ad construendum Cisterciensium cœnobium, anno 1121; sive Gislebertus ejus successor, in chartario notatus anno 1130, alter sui sancti Plato dictus apud Hermannum Laudunensem monachum in libro tertio de Miraculis S. Marie, ap. 19. Simone Sancti-Nicolai abate (de quo supra in epistola 83) defuncte, ad Sanctum-Nicotianum, unde assumptus fuerat, revocatus. Leonii abbatii ejus successorum Innocentius II diploma largitur anno 1138.

, sicut, non molestam habeatis ejus reversionem, etsi suspectam habeatis ejus conversationem quin potius gaudete, quia hic filius vester mortuus fuerat, et revixit; perierat, et inventus est (*Lue. xv. 32*) 1041).

EPISTOLA CD (1045).

AD ABBATEM LÆTIENSEM.

Pratrem Robertum recipi, et benignius tractari, ac statutum abbatis sibi renuntiari cupit.

Venerabili patri Lætieosis (1046) monasterii, ac filiis ejus, frater BERNARDUS, servorum Dei, qui in Clara-Valle sunt, inutilis servus, servire Domino in timore, et exsultare ei cum tremore.

Remissimus vobis fratrem Robertum, primum pro eo et cum eo preantes, ut clementius eum ipso agatur in recipiendo, quam cum cæteris solet fugitivis revertentibus. Non enim par esse debet pena, ubi dispar est causa. Deinde ut ab obedientia (1047), in qua cum periculo (ut ipse dicit) anima sua diu invitus detentus est, amoveatur; et ad aliam, in qua securius et salubrius vivat, transferatur. Alioquin, quantum intentionem hominis attendo, timeo ne illum irrevocabiliter amittatur. Cæterum autem audivimus dominum abbatem graviter infirmari: cuius nobis vel vitam, vel mortem flagitamus citius renuntiari, ut aut de vita, licet mortali, recipiamus gaudium; aut de morte, licet vitali, luctum; sive, ut verius fatetur, de qualibet et gaudium simul et luctum. De vita quidem ipsi condolentes [al. de vita utique ipsi condolentes], quod sit retardatus; sed nobis gaudentes, quibus est reservatus: de morte vero ipsi nimur congratulantes pro adepto premio, nobis, autem gementes pro adempto necessario.

EPISTOLA CDI (1048).

AD ABBATEM BALDUINUM DE CASTELLIONE.

Timorem ei cœmit, imprudenti cuiusdam verbo natum.

Et in hoc cognovi quod diligis nos, quoniam timuisti nos. Verum tamen gande, quia timor, quem

(1044) sisdem omnino verbis utitur Hildebertus in epistola 23, qua est ejusdem cum ista argumenti. Confer sententiam Theodemiri abbatis in Opusculo Jonæ Aurelianensis episcopi contra Claudium Taurineensem de peregrinationibus monachorum.

(1045) Antea epistola 326,

(1046) Codices nonnulli habent *Lesciensis*, quod cœnobium est Ordinis Benedicti in finibus Hannoveræ et Terascie, sacrarum litterarum studiis non incelebre, teste Phillipo de Ettemosy in epistola 24, Bibliotheca Cisterciensis tomo 3, religione et instituti Ludocivi Blosii, piissimi abbatis illustris: quod Theodericus de Avesa his a fundamentis iustauravit sub annum 1080, ut scribit Herimanus in Spicilegii tomo 12, pag. 413. Ganteno primus abbas post annos regimini duodecim successit Reinerus, mortuus anno 1124. Hunc exceptit Wedricus religiosissimus abbas, qui bibliothecam et viros ex Hannovera pios et doctos conquisivit. Anno 1147 successorem habuit Tescelium: eni suffectus anno 1153 Helgotus ex monacho Latinacensi. An ad Wedricum spectet haec epistola, aliorum esto iudicium. — Haec epistola in veluto codice Sancti Martini Tornacensis taliter praefert inscriptionem. Epistola Bernardi ad Werricum (pro quo nomine facile legiur *Wericum Letiensem abbatem* cuius hactenus nomen ignotum

timebas, non accidit nobis. Diligenter est res inquisita, quemadmodum monuisti, et inventus est datus in ore ejus qui ista dixit tibi. Unum e duabus nullatenus dubites, hominem videfecit aut ex malignitate, aut ex suspicione locatum. Procul dubio convertetur dolor ejus in caput ejus, et in vertice ipsius sinuqitas ejus descendet. Reus est enim illius rei, quam alteri conatur impingere.

EPISTOLA CDII (1049).

AD BALDUINUM NOVIOMENSEM EPISCOPUM (1050).

Puerum ei facete commendat.

Domino BALDUINO Noviomensi episcopo, frater BERNARDUS Clares-Vallis vocatus abbas, melius quam meruit.

Mitto vobis puerum istum presentium latorem, comedere panem vestrum, ut probem de avaritia vestra, utrum cum tristitia id feceritis. Nolite lugere, nolite flere: parvum ventrem habet, paucis contentus erit. Gratiam tamen vobis habemus, si doctior a vobis, quam pinguior recesserit. Maneris (1051) locutionis pro sigillo sit, quia ad manum non erat, nam neque Gautridus vester.

EPISTOLA CDIII (1052).

AD BENIGUM ARCHIDIACONUM (1053).

An valeat Baptismus haec verborum forma collatus, « Baptizo te in nomine Dei, et sanctæ et veræ crucis, »

Dilecto suo HENRICO archidiacono, frater BERNARDUS Clares-Vallis vocatus abbas, salutem et orationes

1. Breviter vobis de proposita quastione respondemus, sine prejudicio tamen sanius sapientis. Reportum ex utero puerum ob periculum mortis laicus quidam, ut dicitis, baptizavit, communem verborum formam non tenens, sed dicens: Baptizo te in nomine Dei, et sanctæ et veræ crucis. » Queritis, utrumnam baptizatus sit puer; an magis, si vivit, baptizandus (1054)? Ego vere hunc baptizatum puto: nec sonum vocis, veritati fidei et pietati intentionis

fuit, MARTENE.

(1047) Obedientia, Cella, Prioratus seu villa, cui procuranda bini aut terni, plus evse monachi destinari solebant. Cellule vocantur in epistola 234, n. 1.

(1048) Antea epistola 338.

(1049) Antea epistola 339.

(1050) Epistola capituli Noviomensis de ejus electione habetur ordinio 44 inter Sugerianas: ubi glares Baldaini jam episcopi literæ de Compeditensi ecclesia referuntur, nempe 157, 158, et 162. Ex priori Sugeriana epistola 44 constat. Baldinum hunc ipsum esse abbatem de Castellione, ad quem Bernardi epistola 279, et que nunc est 401. Idem subscripta epistola 426, hinc in appendice.

(1051) Id est modus, Gallice maniere.

(1052) Antea epistola 340.

(1053) Henricus Ludovici Junioris frater, per id tempus erat archidiacus Aurelianensis, ex Chartrario Sancti Martini de Campis.

(1054) Interrogatas Bernardus (si tamen ejus est haec epistola, nam plerique negant, quod tamen non facile dixerint. *Huc Hervius Martini autem sic:* Epistola nec dubia nouialis videtur. Repertur tamen in vetustis editionibus, Lugdunensi anni 1520 aliisque subsequentibus, et in manuscripto codice Sorbonico: nec stilus differt a Bernardino), interro-

præjudicare potuisse. Ut enim faciam, quod in nomine Dei unam expressit substantiam **SCG** Trinitatis in eo ipso quod addidit, « sanctæ et veræ crucis, » manifeste commendavit Dominicam passionem. Nisi forte putamus Apostolum contra id quod quidem alio loco dixerat, qui gloriatur, in Domino gloriatur (*I Cor. i. 31, et II Cor. x. 17*) ; in ipsa ligui substantia, et non magis in Crucifixi gratia gloriari, cum diceret : *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi* (*Galat. vi. 14*). Neque enim, cum juxta communem Ecclesie constitutionem baptizantes dicimus, « In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, » aliud intelligendum est, quam in confessione Trinitatis. Porro autem confessio sanctæ crucis, non nisi Crucifixi confessio est. Legimus sanc*ti* in Actibus apostolorum, non modo : « In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. » verum et in nomine Domini Jesu Christi aliquos baptizatos (*Act. x. 48*).

2 Pergitis autem querere de ipso baptizatore, utrumnam peccaverit, an vero et aliis formam hanc licet imitari. Quasi vero consequens sit, ut, si in facto hominis ipsa enim videtur excusare simplicitas, ut aut nullum, aut non magnum peccatum fuerit ; continuo etiam inveniantur excusabiles, qui sua temeritate, contra formam Ecclesiae, novum baptizandum vellent inducere morem. Quod si quis eum peccasse contendit, ego tantum non crediderim fuisse peccatum, ut vel baptizatoris, vel ipsius qui baptizatus est, potuerit præjudicare salutem. Neque enim ecclesiasticam contempnisse formam, sed ex devotione quadam festinantis tidei in hanc vocem erupisse videtur.

PISTOLA CDIV (1053).

AD ALBERTUM INCLUSUM.

Consulit ei semel in die refici, et mulierculas prorsus non admittere.

Frater BERNARDUS de Clara-Valle, fratri ALBERTO inclusu, bonum certamen certare.

Petis a me, ut nescio quam jejunii observantiam, quam a me intra tuam celiani requisieras, ac mulierularum colloquia, quæ et tibi videlicet a me recordaris fuisse prohibita, mea licentia possis admittere : que utique propter inopiam, ut scribis, non potes evitare. Ego jam nullam super te usurpo mihi potest.

gatus, inquit, an baptismus sub hac verborum forma collatus valeret, « Baptizo te in nomine Dei, et sanctæ crucis ; » respondit affirmative, non omnino spernenda ductus ratione. Sed haec sententia hodie non recipitur a theologis, et traditione apostolica, et alicuius Patrum, Ipsiisque S. Augustini auctoritate refellitur ; ac docent passim omnes, expressam invocationem sanctissime Trinitatis, sive distinctam trium personarum expressionem, esse de essentia formæ ; adeoque Baptismum sine hac collatum esse invalidum. Ita habet Canon 49 apostol, qui locum Matth. xxvii, velut interpretans de forma verborum rejicit. Baptismum in morte Domini collatum, ita sufficiens : « Non enim dixit nobis Dominus, In morte mea baptizate ; sed, Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. » S. Augustini sententia clarissima est libro sexto contra Donatistas, cap. 25, certa esse verba evangelica, sive quibus non potest consecrari

A statem. Consilium tibi dedi, non præceptum, semper vel semel in die comedere ; feminarum visitationes vel colloquia omnino non admittere ; tuarum tamen opere manuum sustentare, multaque alia, quæ longum est modo commemorare. Quod si hujusmodi sumptus nequaquam tibi ad opus tam sumptuosum suppeditare cerneret, non deberes incipere quod consummare non posses. Hoc tibi tutum eredidi consilium : hoc nec meo cogoris tenere præcepto, nec tamen meo mutabis consilio. Vale.

PISTOLA CDV (1056).

AD G. ABBATEM.

Fratri cuidam ad vivendum more communis tatis virium esse.

Domino G. abbati, frater BERNARDUS, quidquid sibi.

Scito fratrem G. ex quo venit de Cristo, ubi medicamina sumpsit. Conventum per omnia, tanquam unum de validioribus, firmissime tenuisse, nec ei quidquam in alimentis præter quod commune fuit, indulsum fuisse ; ad vigilias jugiter cum aliis existisse. Ex hoc jam, si aliter apud vos egerit, non ei consentiatur. Certum enim sit vobis, non esse corporis ægritudinem, sed animæ passionem. Vale.

361 PISTOLA CDVI (1057).

AD ABBATEM SANCTI-NICOLAI.

Dulcissimo amico et coabbati suo de Sancto-Nicolao (1058), frater BERNARDUS de Clara-Valle, spiritum pietatis.

C Hostis Christi diabolus fecit morem suum, seducendo christianum ; nos quoque, ad quos forte devinit, nihilominus, prout potuimus, fecimus nostrum, corrigendo seducum. Restat itaque, ut et vos, quod vestrum est, faciatis, suscipiendo correctum ; et sic omnes in communi speremus, Deum etiam quandoque quod suum est facturum, redditerum scilicet unicuique secundum opera sua.

PISTOLA CDVII (1059).

AD ODONEM ABBATEM BELLİ-LOCI.

Monet depositum pauperi sine dilatione reddendum.

Fratris et amico suo odoni, abbati regularium clericorum Belli-Loci, frater BERNARDUS, monasterii Claræ-Vallis dispensator indignus, salutem

Baptismus. Idem habet epistola 23 ad Bonifacium Estque similis locis libri decimi noui contra Faustum, cap. 16. Quæ sint autem illa verba evangelica, exponit contra Donatistas, libro 3, cap. 15 : « Si, » inquit, « evangelicis verbis, In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, Marcion Baptismum consecrabit, integrum erat Sacramentum. » Vide eundem libro tertio contra Maximum, cap. 17 ; epistola 20 ; et Enarrationes in psalmum LXXXVI. Hinc et Cajetani sententia sufficere Baptismum in nomine Christi collatum, expodiuit.

(1055) Antea epistola 343.

(1056) Antea epistola 346.

(1057) Epistola nova.

(1058) Haud dubie Simoni abbati monasterii Sancti-Nicolai in silva Vedogii, ad quem epistola 83 est 84.

(1059) Antea epistola 348.

Depositum hujus hominis, quod, ut ipse ait, apud vos servandum commisit; nec bonum est vobis, nec honorificum quod detinetis, si tamen detuetis (1060). Hinc enim deplanctum (1061) ad me facere venit, utique propter familiarem specialemque amicitiam, quam inter me et vos esse audivit. De qua etiam ipse praesumens, ad reverentiam vobis dico, quare non potius calicem de altari vendidistis, quo tam impotum clamorem reprimereatis, si bos vel equus non erat vobis qui venundari posset; ut is quod suum erat, recipere? Parcite, quæso, personæ vestræ, parcite bono nomini domus vestræ, parcite sacrae, quæ nunc est, Quadragesimæ; et pauperi, quod sine excusatione debetur, sine dilatione reddatur, antequam res amplius divulgetur, et jam non sine majori dedecore persolvatur.

EPISTOLA CDVIII (1062).

AC W. ABBATEM TRECENSEM. (1063).

Clericum delicatum sæculo valedicentem abbatii Trecensi commendat, veritus rigori Claræ-Vallen-sium imparem fore.

Amico et conservo suo domino W. abbatii canonici (1064) cicerorum Trecensium, frater BERNARDUS ecclesiae Claræ-Vallis servus iunctilis, salutem iu Domino.

Clericum istum relinquenter sæculum, nobiscum manere cupientem, ad vestrum potius Ordinem, timens ne nostri difficultate frangeretur, confugere persuasi. Commendamus ergo vobis eum, utpote nobis bene cognitum, et honeste morigeratum, et in litteris eruditum; postremo tanquam Dei servum, quem per Dei gratiam credo, vobis futurum fidum solatum. Neque enim ipsum tam propter se, quam propter vos, quem diligimus sicut nos, ad vos ire volumus: quem propter virtutem suam meritum libenter retinere-

(1060) De restituendo deposito exstat in Bibliotheca Cisterciensis tomo I. pag. 241, egregia epistola Philippi abbatis ab Eleemosyna, ordine tertia; ad Illericum comitem palatinum.

(1061) Deplangere, multum plangere; deplanctus, querelæ multæ.

(1062) Antea epistola 349.

(1063) Guillelmum abbatem Sancti Marini Trecensis Ordinis Sancti Augustini.

(1064) Hic adjective « canonici » appellantur clerici, eodem sensu quo in superiori epistola Præmonstratenses dicuntur regulares clerici.

(1065) Antea epistola 350.

(1066) Rorgo de Abbatis-Villa, quæ urbs est ad Somenam fluvium, in veteri Breviariorum Corbeiensis Bibliotheca, ante annos quingentos scripto, laudatur cum uxore sua Elizabetha pridie Idus Augusti, ut fundator loci ad quem primo pertinuit breviarium, nempe Prioratus Sancti-Petri apud Abbatis-Villam.

(1066*) Alciacum, monasterium Ordinis sancti Benedicti, diœcesis tunc Tervanensis, nunc Audomaroensis, fundatum in Morinis ad quantiam fluvium sub annum 700, primo pro sanctimoniis, quibus successerunt monachi ab instaurazione post Nortmannos

(1067) Antea epistola 366.

(1068) Is a Ludovico Grosso abbatiæ Sancti-Victoris fundatore abbas constitutus est anno 1113. Guillelmo Campellensi, qui locum ordinare coepit, ad sedem Cataulensem evecto, ut dictum est ad epistolam 3. De sancto-Victore, præter ea quæ

A mus, nisi esset illa causa, quod clericum delicatum laboris inexpiri, suscipere formidamus. Vale

362 EPISTOLA CDIX (1065).

AD RORGONEM DE ABBATIS-VILLA (1066).
Monet corpoream præsentiam non magni pendenda: royal terram quandam in cultu religiosis attribui.

Viro illustri, etiam nobis quoque dilecto, RORGONI de Abbatis-Villa, BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, salutem et nostras orationes.

Perlatum est ad nos, quod gratum tibi esset, si præsentiae et colloquii nostri copiam babere valeres; et hoc ideo, quia unum de servis Altissimi me esse credit tua benignitas. Et ego dico tibi, quod pro hac tua humilitate, et pro bona tua nobilitatis ama, quam audivimus, mihi quoque jucunda foret tua præsentia. Sed licet hoc in nos humanæ pietatis bonum laudabile sit, non tamen perfectum. Nam haec corporalis quidem est visio, et brevis, et nobis cum ceteris animantibus communis. Magis ergo ad illam æternæ societatis jucundissam visiounem suspirare debemus, et bonis operibus insistere, ut ad illam perveniamus. Rogamus tuam dilectionem, ut terram illam, quæ tui juris est in paroccia de Currenni, de qua dilectus et familiaris noster abbas de Alchi (1066) tecum locutus est, et quæ deserta et inculta tibi, tuisque antecessoribus usque nunc inutilis fuit, ecclesie de Alchi in elemosynam concedere digneris: quatenus et animæ tue, et animabus antecessorum et successorum tuorum, apud Deum hoc tuum proficiat beneficium.

EPISTOLA CDX (1067).

AD GILDUNUM ABBATEM SANCTI-VICTORIS (1068).

P. Lombardum commendat.

Reverendis patribus et dominis, et amicis charis-

Chesnius referit in notis ad Abaelardum, sic loquitur Albericus in Chronicô ad annum 1129. « Domus Sancti-Victoris Parisiensis, quæ erat Prioria nigrorum monachorum de Massdia, ejectis prædictis monachis, adiunctus est conventus Regularium de Sancto Rufo de Valentia per magistrum Hugoem, qui dicitur est Sancto-Victore, et de regis auctoritate et ita multiplicata religione habet Ordo iste beue triginta abbatiæ, et plus quam octoginta priorias. » Eximia sunt quæ de isto Sancti-Victoris Ordine narrat Jacobus a Vitriaco, Historia Occidentalis capite 24, de quo inter alia: « Haec siquidem, » inquit, « sancta et omni acceptiōne digna militantium in castris Domini congregatio, refugium est panperum, consolatio lugentium, fulcimentum et quasi basis debilium, recreatio lassorum, relevatio lapsorum, portus tranquillissimus scholarum... Multis a principio Parisiensibus magistris, viris litteratis et honestis, velut stellis fulgentibus illustrata, et quasi margaritis pretiosis decorata. Inter quos nominatissimum et præcipuum existit citharista Domini, organum Spiritus sancti, magister Hugo de Sancto-Victore dictus. » Ea propter S. Bernardus specialiter amore donum istam complexus est, cuius rei evidens nobis suppeditat argumentum concessio sequens, ipso agente facta, ut testatur autographum in Sancti-Victoris Carolophylacio etiamnum asservatum, eius exemplum eruditus et amicissimus D. Tonnelierius Bibliothecæ præfectoris milii communicavit. *Iude infra inter chartas Bernardi.*

simis, G. Dei gratia venerabili abbatи Sancti-Victori Parisieusis, et universo conventui sancto, frater BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, salutem et nostras qualesunque orationes.

Necesse habemus multa requirere, quia multa requiruntur a nobis: nec amicis possumus parcere, quia ab aliis amicis non parcitur. Dominus Lucensis episcopus, pater et amicus noster, commendavit mihi virum venerabilem P. Lombardum (1069), rogans ut ei parvo tempore, quo moraretur in Francia causa studii, per amicos nostros victui necessaria providerem: quod effeci, quandiu Remis moratus est. Nunc commorantem Parisius vestrae dilectioni commando, quia de vobis amplius presumo: rogans ut placeat vobis providere ei in cibo per breve tempus, quod facturus est hic usque ad Nativitatem beatæ virginis Mariae. Vale.

363 EPISTOLA CDXI (1070).

AD THOMAM BEVERLACENSEM PREPOSITUM (1071)
Suavissima sane et melliflua epistola qua Thomam invitat ad vitam religiosam, peccatis etiam quibuscumque non obstantibus. Bonae conscientiae nihil preferri posse in hoc mundo.

Bonae spei juveni THOME, venerabili Beverlensi praeposito, frater BERNARDUS, pauperam Christi de Clara-Valle servus, secundum nomen, apostolicæ haereditatis omen.

1. Ut ad te ignotus scriberem, is qui te noverat Ivo suggestit, charitas persuasit. Ille sibi liquido comperta de te nobis retulit quæ voluit: illa quæ omnia credit (*I Cor. xiii, 7*), audire non potuit otiose. Ne, inquam, otiose, quantum quidem ad nos, quos profecto auditio illo mox compulit ad scribendum tibi, ad te exhortandum, ad erandum pro te. An vero tibi non infructuose, tu videris. Placent, fateor, quæ audivimus de te ab his qui te noverant; non quidem generositas sanguinis, non corporis elegancia, non formæ decus, non rerum copia, vel fastigia dignitatum: haec siquidem et his similia gloria carnis sunt, et nos feni: sed vivacitas ingenii, et morum ingenuitas, maximeque is, quem nuper te aiunt inter divitias conceperisse, sanctæ paupertatis amor. Unde et nos gratulantes admodum, bonam de te spem conceperimus, quæ utinam non confundat. Utinam nostrum hoc gaudium cito perveniat usque ad Angelos qui de tua penitentia et conversione, sicut et de cæteris peccatoribus, jucundum exspectant festinumquo convivium. Florem tuæ juventutis, et tantæ indolis specimen, o si mihi in manibus venire contingat si liceat Deo servare immodicum [*s. imminutum*], illibatum offerre in odore suavitatis!

2. Sed forte me sero locutum tua responderit conscientia, quod jam non valeat illibata servari, quam multis te fortasse sentis maculasse criminis.

(1069) Petrus, a theologicis libris sententiariis Magister dictus, a patria hic Lombardus, ex Bononiensi academia in Galliam accedens, commendatus Bernardo est ab episcopo Lucensi. Überlio an Gregorio (ad quem epistola tertia Nicotai Claræ-Vallen-

A bus. Non me sane terret hoc, et peccator non horreo peccatorem: nec ægrum sperno, cum ipse me sentiam ægrotare. Sed etsi me sanum putas, non recuse infirmus infirmo fieri, ut infirmum lucrificiam; libenter audiens et in hoc Pauli consilium, qui ait: *Vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis; considerans te ipsum, ne et tu tenteris* (*Galat. vi, 1*). Nec reputo immanitatem morbi, cogitans peritiam medici, simul et pietatem sœpe mihi expertam in propriis magnisque languoribus. Quantilibet sordeas vitiis, quantumvis foedam geras conscientiam, horrendis licet sceleribus tuam adolescentiam sentias inquinatam; etsi inveteratus dierum malorum computrueris tanquam jumentum in stercore suo: mundaberis sine dubio et super nivem dealbaberis, renovabiturque ut aquilæ juventus tua. Scio denique qui ait: *Ubi abundavit delictum, superabundavit et gralia* (*Rom. v, 20*). Bonus Medicus, qui sauit omnes inlirmitates animæ, replens in bonis desideria ejus (*Psal. cx, 3, 5*).

3. Magnæ divitiae bona conscientia. Et revera quid diuersus in rebus, vel dulcior? quid in terra quietius atque securius? Bona conscientia damna rerum non metuit, nou verborum contumelias, non corporis cruciatus: quippe quæ et morte ipsa magis erigitur, quam dejicitur. Quid, quæso, in bonis terræ tantæ compares felicitati? quid tale mundus blandiens suis offerat amatoribus? quid simile vel mentiens pollicetur insipientibus? Si infinita prædia, C si ampla palatia, si insulas pontificales, ut sceptræ regnum; nonne, ut cætera laceam discrimina, sine quibus talia nec acquiruntur, nec retinentur, una supervente morte simul omnia dimittuntur? Scriptum namque est, *Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis* (*Psal. LXXV, 6*). At vero bona bona conscientiae revirescunt, in laboribus non arescant, nec in morte evanescunt, sed ressurgent: lætitiant viventem morientem consolantur, reficiunt mortuum, nec deficiunt in aeternum. Sed quid morer in verbis, cum

364 modo sim verba factis implere paratus? Imprompu certe tibi est, aut me probare mendacem aut te divitem. Tantum veni, et experire. Quam laetus gressibus occurremus cum panibus fugienti, quam laeti amplexibus excipiemus filium adolescentiorem? Cito proferetur stola prima, et dabui annulus in digito diceturque: *Hic filius meus mortuus fuit, et resurrexit; perii; et inventus est* (*Luc. xv, 24, 32*).

EPISTOLA CDXII (1072).

AD T. ADOLESCENTEM QUI VITAM MONASTICAM VOVERAT.
Dilectissimo filio suo T. BERNARDUS Claræ-Valensis abbas, exire obviam sponso et sponsæ.

sis, in persona Bernardi et per Bernardum Gilduino et canonicis Sauci-Victoris.

(1070) Antea epistola 373.

(1071) Vide epistolam 107, ad eundem.

(1072) Epistola nova.

A 4. Ut verbis tibi familiaribus loquar : homo est animal rationale, mortale. Aliud nobis gratia Creatoris, aliud nobis intulit meritum peccatoris. In uno sumus consortes angelicæ nobilitatis, in altero bestialis iasirmitatis. Utrumque tamen debet excitare nos, et elevare ad quærendum Dominum, et timor mortis, et dignitas rationis. Memor esto verbi tui, in quo mihi spem dedisti. Fructum, promissionis requiro tempus requisitionis advenit : noli ibi trepidare timore, ubi non est timor. Non onus est sed honor servire Domino in lætitia. Inducias tibi dare non possum : nihil enim certius morte, nihil hora mortis incertius. Sed quid dicamus de tencra æstate tua ? Poma sæpe aucte maturitatem avelluntur de arboribus vel manu vel turbine. Quid de specie et pulchritudine tua ?

O formose puer, nimium ne crede colori :

Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.

(VIAGILIUS, Bucolicon, egl. II, vers. 17, 18.)

Exi, exi cum Joseph de domo Pharaonis ; et Egyptia dominæ, id est gloriae sæculari, pallium relinque. Exi de terra, et de cognatione tua; obliviscere populum tuum, et domum, patris tui; et concupisces Rex decorum tuum. Puer Jesus non invenitur inter affines et notos. Egredere de domo patris tui in occursum ejus : quia ipse egressus est propter te de domo Patris sui. A summo cœlo egressio ejus. Derito invenit illum mulier quæ a finibus suis egressa clamabat, dicens : *Miserere mei Fili David*, Ille autem, quoniam diffusa est gratia in labiis suis, cito respondit ei : *O mulier magna est fides tua ! fiat sicut petisti* (Matth. xv, 22, 23).

2. Satanam potest ejicere : sed Spiritus veritatis nunquid erit sibi contrarius ? Ipsum credo fuisse qui de conversione tua mecum per os tuum loquebatur. Vide ergo ut non declines ad dexteram, vel ad sinistram : sed venias in Claram-Vallem secundum verbum tuum. Hoc tibi breviter et secreto serripsi, mandans per dilectum filium nostrum Girardum, amicum tuum. Nihil excusationis prætendas. Si studium est in causa, si adhuc doceri vis et esse sub magistro : Magister adest, et vocat te ille scilicet, in quo sunt omnes thesauri sapientiae absconditi. Ipse est qui docet hominem scientiam, qui linguas infantium facil disertas, qui aperit, et nemo claudit; claudit, et nemio aperit.

EPISTOLA CDXIII (1073).

AD RAINALDUM ABBATEM (1074).

Novitium in proposito confirmatum benigne recipi postulat.

Domino abbati RAINALDO frater BERNARDUS, quidquid sibi cupit gratiae spiritualis.

Laudo prudentiam, qua monachum, propter novitium tristare timuistis : sed magis approbo humilitatem qua factam vobis injuriam, et tam grandem injuriam, tam patiente tulistis : incomparabiliter

(1073) Antea epistola 389.

(1074) Fusniacensem, ut puto, ad quem epistola

autem præfero charitatem, qua calatum quassatum non patiendo conteri, nostrum expetere consilium ei suadere curastis. O prudens humilitas, humiliisque charitas, sic parcens monachio injurianti, ut non decesset novitio fluctuantil. Quantum ergo potui confirmatum, et omnia, quantum reor, de quibus notatus est, emendare **365** paratum, ad vos eum remitto. tam probatae vestræ benignitati consulens, et, si necesse est, supplicans, ut recipiatur: ut tamen prædictum fratrem, cui et litteras proinde precatorias misi, a sua priori, si fieri potest, sententia flectat. Valete.

EPISTOLA CDXIV (1073).

AD ALARDUM MONACHUM.

B Unde supra. — Perstringit eum, quod prædicto novitio expulso, ac jam redditum atque emendationem molienti, pertinacius obsistat.

Dilecto filio suo ALARDO, frater BERNARDUS, paternæ dilectionis affectum.

1. Conqueritur frater Adamarus [al. Ademarus], quod ei nimis amarus exstiteris : non solum quia te agente domo expulsus sit, sed quia te quoquo prohibente reconciliari novi possit. Et ego quidem non nisi bono zelo te id facere crediderim : sed cum recordor tuæ obstinationis, quam tibi amicissima, ut scis, fiducia soleo sæpe impropperare; vereor, ne idem zelus tuus non sit secundum scientiam. Nam ut ipsa Regulæ verba ponam, quantæ audacia est quemquam cædere, aut excommunicare, nedum eliminare, abbate scilicet absente et nesciente ? (Reg. S. Benedicti, cap. 70.) An non magis tuæ humilitatis erat, alii non facere quod tibi nolles fieri ? Imo tuæ perfectionis esse debuerat Apostolum potius imitari dicentem, *Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucri facerem* (I Cor. ix, 22); etrusum : *Vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu lenitutis considerans te ipsumne et tu tenteris* ? (Galat. vi, 1.) At Prior, iniquis, illum ejecit, non ego. Et hoc quidem ipse novi : sed te suadente, te omnimodis compellente. Unde et nunc eum cum, sicut audiui, ipse quoque Prior miseratus cupiat revocare; te in tua perdurante duritia, non sinitur emendare, quod compulsus est indiscretus egisse. Rogo, quæ est haec secuïtas, ut, ceteris omnibus miserautibus, ipso quoque domino abbate propitio, tu solus implacabilis flecti non queas ut recipiatur ? An non legisti, *Judicium sine misericordia ei qui non fecit misericordiam* ? (Jac. ii, 13.) An oblitus es quod rursum scriptum est, *In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis* ? (Matth. vii, 2.) An vero contemnis quod misericordibus promissum est, *Quoniam ipsi misericordiam consequentur* ? (Matth. v, 7.)

2. Sed nescis, inquis, quam juste expulsus sit. Sed juste, an injuste expulsus sit, non quero, nec euro modo : sed hoc tantum queror, hoc causor, hoc vehementer admiror, quod humiliiter satisfaciens,

72 et sequentes.

(1075) Antea epistola 328.

instanter petens, patienter sustinem, emendationem promittens, nec sic quidem exaudiri meretur, ut iuxta Apostolum confirmetur in eo charitas (*Il Cor. ii, 8*), et secundum magistrum nostrum probetur iterum in omni patientia (*Reg. S. Benedicti, cap. 58*). Certe si injuste expulsus fuit, justum est ut revocetur: si juste, plium est ut recipiatur. Unde et hoc nostrum concilium, licet indiscussa causa, arbitratus sum esse securum, quo sit, ut sive per justitiam, sive per misericordiam a justo et misericorde Deo non recedatur. Rogo ergo te, dilectissimi fili, ut quod ille suis apud te precibus non meruit, adiisci.

. EPISTOLA CDXV (1076).

AD QUEMDAM PACTI SUI PRÆVARICATOREM.

Portatur ut, excusso voluptatis carnalis jugo, pro-
missum religionis votum exsequatur.

Etsi tu oblitus tui, sed non ego: siquidem diligo te, et quantum diligo, tantum doleo. Perro dilectio facit ut doleam: doleor autem ut non obliviscar. Sed hieū miseram tristemque memoriam! Mirabar quid te impediret, ut, quemadmodum promiseras, non venires. Nec enim credere poteram, te tuum pactum et illud pactum, leviter prevaricari, ni si grandi ex causa: quippe quem et in aetate minori fidelem satis veracemque compereram. Nec me fefeller opinio. Revera **366** enim grandis gravisque causa est quae te detinei. Ea siquidem ipsa vicit fortissimum David, decepit sapientissimum Salomonem. Quid dicam? Numquid qui cadit, non adjiciet ut resurgat? O quam multa et quam necessaria habeo tibi dicere! sed ea scribere longum est. Hoc ergo breviter intimo. Si qua nostri antiqui amoris adiuc in te scintilla vivit; si tibi quandoque evadendi a miserrima illa captivitate tua spes ulla remansit; si denique cassam falsam non vis esse fiduciam, quam te in tali quoque conversatione tua multam habere aiunt in orationibus et amicitia nostræ congregationis; revisere Claram-Vallem ne differas: si tamen tam liber et compos tui es, ut te a cruenta illa bestia; quae tua quotidie omnia simul cum sanguine animæ tue effundere satagit, vel ad tempus audeas absentare. Alioquin ex hoc jam neveris te a nostræ fraternitatis familiaritate prouersus sepositum nec poteris ultra, nisi frustra, blandiri de societate bonorum: quoniam indignum prolecto te judicas eorum consortio, quorum acquiescere reconsas consilio. Ceterum si venire non pigraris, confido te per Dei misericordiam, priusquam discedas a nobis, solvendum a mortis compede quo teneris.

. EPISTOLA CDXVI (1077).

AD INCOGNITUM.

Eleemosynas comitis Theobaldi a se non fuisse dis-
tributas asserti.

Mordaces litteræ, quas mox vestro dudum nobis misistis, morsum vos cordis pati significant. Nam

(1076) Antea epistola 393.

(1077) Epistola nova.

A primo quidem cum vos putaremus in eis non serio loqui, sed nobis, ut soletis, voluisse jocari; forte a partibus vestris adveniens monachus aliquis, inanis nostræ illius opinionis nebula solvit. Siquidem cum de litteris illis nihil ante cognosceret, præterea, quæ de ore nostro audierat; ipsas aliter, sed veraciter, licet nesciens, exposuit, ita ut jam minime sinamus dubitare male vos revera suspicari de nobis, quasi qui in distributione eleemosynarum comitis Campaniae (1078), amicis nostris absentibus amici non existeremus. Et hoc vos patimini, quia rem in manu nostra positam fuisse creditis. Verum qui prædictum comitem vel se, vel sua putat moderari nostro consilio; certus sum quia aut me, aut illum non satis novit. Denique et probatum est.

B Nonnullis namque monasteriis, sed et ipsi specialiter episcopo, de quo me, ne de vobis aperte loqueremur tam aspere tetigisti; importune satis et impudenter rogitans, ut aliquid daret, impetrare non merui. Distribuit itaque homo de rebus ipse suis, quantum voluit, et quibus voluit; partim quidem ineidente, sed non dividente; plurimum vero nec vidente, noulamen invidente. Nam et nobis forsitan aliqua extorquere potuissemus, si voluissemus. Deo autem, gratias, quo inspirante nec oblata contingere acquisivimus. Jam si dignum ducitis, mihi potius de me, quam famæ esse credendum; nulla vobis ut arbitror occasio remanet, cur veseris illis solitis beneficiis, que nobis improveranda esse putasti, solito iungiores vel nos, vel episcopum judicetis. Seイトe tamen paratos nos æquanimiter carere, quidquid habere non meruimus.

. EPISTOLA CDXVII (1079).

AD ABBATEM DE TRUNCO-BERENGARI.

Fratrem Dodonem ab eo humane recipi postulat.
Dilectissimo fratri et coabitati suo G. de Trunco-Berengarii, frater **BERNARDUS** de Clara-Valle, salutem in Dominino.

D Unde frater Dodo nostram simplicitatem consultum venit tale a nobis consilium, ino judicium reportavit. Cum nullam idoneam causam attulerit, cur locum suum et Ordinem deserere velit; nulla **367** nobis visa est ratio permittere, quod ad alium transire debat. Nam vobis illud quod se prius fecisse dicit, de quo et maxime sui scrupuli occasionem sumpsit; cum sola cogitatione, aut plus quam verbo, sed hoc solo facto fuisse constet: nequaquam iuic præponendum, cui utique, posterius licet, tamen et verbo, et deliberatione, et habitu, et professione sese astrinxisse videtur: præsertim cum illud, quod voverat, nec districtus esse videatur isto, nec rectius. Quapropter nec vobis, qui pro ejus anima Christo reddere rationem habetis, tutum esse credimus, in hoc ei vestram indulgere, licentiam, cum scriptum sit *Declinantes autem in obligationes adlaret Dominus cum operantibus*

(1078) Scilicet Theobaldi.

(1079) Epistola nova.

iniquitatem (Psal. cxxiv, 5). Suscipe ergo eum A dulciter ut filium, custodite sollicite ut vobis commissum, vestris, ni fallor, ex hoc jam obsecuturum præceptis et consiliis obtuperaturum.

EPISTOLA CDVIII (1080).

AD HUGONEM ARCHIEPISCOPUM ROTOMAGENSEM.

Donationem Saviniaco factam confirmari ab archi- episcopo rogat.

Domino et patri dilectissimo HUGONI, Dei gratia Rotomagensi archiepiscopo, et universæ Ecclesiæ Rotomagensi, frater BERNARDUS, Claræ-Vallis vocatus abbas, salutem et quas potest orationes in Domino.

Scire volumus benignitatem vestram et certum perhibemus testimonium veritati, quod dominus Phillipus Bajocensis episcopus (1081) culturam, ante grangiam de Escuris sitam, et quatuor acras terre continentem, filiis vestris fratribus nostris Saviniacensibus concessit nostra prece, et in praesentia nostra, simul et reverendi patris Domini Henrici, modo Elboracensis archiepiscopi, et domini Guidonis, abbatis Chari-Loci, et aliorum fratrum nostrorum. Quocirca petimus et omnime deprecamur charissimam in Domino Pietatem vestram, quatenus praefatis filiis vestris, ne forte super eadem terra deinceps inquietentur, paterna sollicitudine et paterno provideatis affectu. Si quis autem vel nunc vel alio tempore aliquam eis de cultura ista seu movere columniam, seu violentiam inferre voluerit; sit vestrae charitatis opponere vos murum pro domo quae vestra est, et vindicare ei jus suum, ut sine inquietatione illud possideat: siquidem haec est veritas et certa veritas quam vobis scribimus.

MONITUM IN SEQUENTES TRIGINTA SEX EPISTOLAS

Sub num. CDXXI-CDLV inter genuinas, CLDXI inter spurias,

Quas primus, sed sine temporis nota, edidit dominus MARTENIUS Amplissime Collectionis
tomo I, col. 725 (1086).

Ex epistolis quas hoc tomo plurimas edidimus, haec maximi sunt pretii quæ Bernardum habent parentem haec tenus ineditæ (1087), cum propter sancti doctoris excellentium, tum propter earum quas tractant rerum gravitatem. Singulas hic expendere nec propositi nostri est, nec otii, quanquam in his nulla est quam diligenter accurateque legi non maximopere intersit. Unam tantum aut alteram perstringemus, quæ ad illustrandum sancti abbatis historiam maxime videntur conducere, earumque occasione quedam de eodem sancto haec tenus minus nota discutiemus. Consideranda in primis venit epistola 11, ad Innocentium papam II, de contentione Philippi et Hugonis pro Ecclesia Turonensi. Nimirum mortuo Hildeberto archiepiscopo anno 1134. Decembribus die decima octava, cum canonici Gaufridi comitis violentia e propriis expulsi sedibus exsularent, vacantique Ecclesie providere deberent, quidam contra sacrorum scita canonum Philippum quemdam elegerunt, Gislebertum archiepiscopi nepotem, et, ut ait S. Bernardus (Epist. 150), ejus ambitionis heredem. E contrario Hugo vir prudens et nobilis a seniori parte eorumdem clericorum canonice eiigitur, ut legitimus in Actis episcoporum Genomanansium (Analect. tom. III). Re ad Innocentium papam delata, utriusque electionem designatis iudicibus exami-

(1080) Epistola nova, ex Archivo Saviniacensi. Scripta circa annum 1152.

(1081) Is erat Philippus Harcurius, qui cum de terra de Escuris Saviniaco, data anno 1124 a Roberto de Tostis, et a Richardo I et Richardo II Bajocensibus episcopis, a quibus beneficiario jure pendebat, continuata aliquandiu cum monachis discepit passet; eadem demum et ipse confirmavit litteris suis anno 1151, mense novembris, additis quatuor scris terra.

(1082) Epistola nova, ex chartario Celieusi. Scripta anno Christi 1152.

(1083) Epistola nova, ex ms codice S. Sepulchri

EPISTOLA CDXIX (1082).

AD PETRUM ABBATEM CELLENSEM.

Furnum Cellensibus dimittit.

PETRO, Dei gratia venerabili abbati Sancti-Petri de Cella frater BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, salutem et quas potest orationes in Domino.

Concedimus et confirmamus vobis et domui vestrae furnum apud Treças positum, qui erat domus nostra de Mores. Quia enim fratres nostri ejus, modi redditus tenere non possunt; per manum nostram qui eumdem furnum ædificant, acceptis quadraginta quatuor libris quas in ædificationem ipsius expenderant, vobis et domui vestre libere obtinendum tradiderant: quod nos ratum haberi B volumus, et sigilli nostri impressione firmamus. Testes sunt fratres domus vestrae, Petrus prior, Jocelinus subprior, Stephanus prepositus; Walcherus quoque et Rainaudus cellararii nostri, et Fronmundus qui locum ædificabat. Actum anno ab Incarnatione Domini 1152.

EPISTOLA CDXX (1083).

(Fragmentum.)

AD NICOLAUM CAMERACENSEM EPISCOPUM.

Venerabili domino et charissimo Patri N. (1084), Cameracensi episcopo BERNARDUS Claræ - Vallis vocatus abbas, providere bona coram Deo et hominibus.

In amicitia veteri novum querimus argumentum C non quod dubietatem tollat, sed quod certitudinem faciat. Certus sum enim quod me diligitis; sed sicut ipsa dilectio vestra nobis apud nos innotuit..... (1085).

MONITUM IN SEQUENTES TRIGINTA SEX EPISTOLAS

Sub num. CDXXI-CDLV inter genuinas, CLDXI inter spurias,

Quas primus, sed sine temporis nota, edidit dominus MARTENIUS Amplissime Collectionis

tomo I, col. 725 (1086).

D Camerac. — Ille usque sine numerali nota edita cum titulo: *Fragmentum epistola.*

(1084) Nicolas de Clievres, de quo epistola 214

(1085) Cætera desunt, nec alibi usquam occurunt.

(1086) Epistolas 421-454 codex Vedastinus, Atrebatus, sequentem ms. Aquicinctensis, ultimam, quæ in Appendice inter spurias est ordine prima, Verdunensis codex suppeditativi. Edit.

(1087) Nonnullæ tamen existant snura, sed etiam inscriptio. velut epist. 423, 450, 444, 452, 453 quæ cum editis sub num. 391, 316, 417, 86, 413 paucæ mutatae, eadē sunt. Edit.

nandum commisit, atque ut libratis ambarum partium utrimque rationum momentis decretorio judicio pronuntiarent quis legitimus futurus esset antistes, facultatem attribuit. Ilos inter judices videtur principem locum tenuisse sanctus Bernardus qui de tota judicij serie Innocentium II certiorem fecit, scripta ad cum epistola 11, a nobis primum hoc tomo edita qua multa discimus, hactenus ignota, quæ historiam archiepiscorum Turonensium et Vitam S. Bernardi nire illustrant.

Paucis post annis Eugenius papa III S. Bernardi olim discipulus celeberrimam illam controversiam, quæ ab ducentis jam et amplius annis, de primatu seu jure metropolitano Turonensi inter et Dolensem ecclesias movebatur, sancti abbati commisit aqua placidaque compositione dirimandam. Apostolicum mandatum ut exsequeretur Bernardus, unde cum Gausredo notario ac Nivardo fratre suo, ad destinatum accessit locum, examinatis utriusque partis rationibus, pacis amans fauentem Dolensibus protulit sententiam. Cujus tenorem hactenus ignoramus: at Turonenses quibus antea causam adjudicaverant summi pontifices, Nicolaus I, Joannes VIII, Joannes XIII, Leo IX, Gregorius VII, Urbanus II, et novissime Lucius II, qui Hugonem Eturonensem archiepiscopum de Dolensi, Briocensi et Trecorensi episcopatibus investiverat per baculum lignum, hactenus in ecclesia Turonensi conservatum, prolatæ a S. Bernardo sententiæ stare detrectarunt. Ille discimus ex Anastasi papa IV epistola ad Turonensem archiepiscopum a nobis primum edita tom. III Anecdotorum, pag. 897, in qua sic loquitur: « Dolensis Ecclesiæ gemitus felicis memoriae papa Eugenius prædecessor noster consideratione motus sanctæ recordationis Bernardo quondam Clare-Vallis abbati per sua scripta mandavit, ut ad componendam pacem inter te et Dolensem ecclesiam laboraret, et juxta datam sibi desuper sapientiam, agitatum hinc inde longo tempore controversiam fraterna charitate sapiret. Quoniam igitur a parte tua et illius Ecclesiæ de servando quod ipse inter vos constitueret, securitate accepta, idem abbas inter vos, presentibus dilectis filiis nostris G. monacho et Nivardo fratre ipsius abbatis, quod vidit expedire constituit, per præsentia scripta fraternalitatem mandamus, quatenus a rigore voluntatis tuae descendas, considerans quia claritas non quæ sua, sed quæ alicrum sunt querit compositionem ipsam observes. » Idem testatur Innocentius III in decretoria sententia adversus Dolenses, a nobis edita ibidem pag. 945. De pertinacia Turonensi conquesti sunt Dolenses, et ipsi sinuilem in reatum prolapsi, factæ ab abbate de Fontanis de consensu partium compositioni stare recusantes.

Docent Vita S. Bernardi scriptores sanctissimum abbatem reverentis in Italiū Innocentii II comitem fuisse: at vero ad Casinense monasterium eumdem accessisse nusquam tradunt. Tamen non solum accessisse, sed et in capitulo sermonem habuisse, cum solemnī judicio depositus est Raynaldus abbas ejusque in locum subrogatus abbas Stabulensis Wiballus, qui paulo ante vitanda tantæ dignitatis causa Casino declinaverat, liscimus ex Petri Diaconi Chronico Casinensi, in quo lib. IV, cap. 122, hæc habet: « Sequenti autem die iterum ad monasterium ascendentis in capitulo resederunt, in quo post peractum ab abbate Clare-Vallensi sermonem, cardinalis auctoritate apostolica eidem Raynaldo Casinensem abbatiam interdixerunt. » etc.

Eo in loco primum Wibaldo abbati innotuisse potuit S. Bernardus, quem etiam postea in Germania predicatori auditi ac demiratus est, unde et in epistola 147, ad Monegoldum scholæ magistrum, eumdem Bernardum tanquam egregium Christiani oratoris exemplum proponit his verbis: « Est tamen interdum in Ecclesia quedam rerum opportunitas, in qua dñi artificium irreprehensibiliter exercetur, et maxime in prædicandi officio, in cuius gratia principatu meo quidem judicio ponitur vir nostrorum temporum valle illustris Bernardus Clarevallensis abbas. Oratorem non immerito dicemus, qui a rhetoribus definitur vir bonus dicendi peritus (1088). Si quidem vir ille bonus, lango eremis squallore et jejuniis ac pallore confectus, et in quamdam spiritualis formæ tenuitatem reductus, prius persuaderet visus quam auditus. Optima ei a Deo concessa est natura, eruditio summa, industria incomparabilis, exercitium ingens, prouulatio aperta, gestus corporis ad omnem dicendi modum accommodatus. Non igitur mirum, si potentia tantarum rerum virtute excitat dormientes, imo, ut plus dicam, mortuos, et Bonino cooperante et sermonem confirmante, alterat homines et ad jugum Dei trahit captivos qui fuerant in curribus Pharaonis. Hunc tu vere dixisses eloquenter, qui non destruit opere, quod predicas ore, qui non est intus Nero, foris Cato. Quem si videas, doceris; si audias, instrueris; si sequare, profeceris. »

Cum igitur eu fuerit in Bernardo eloquendi vis et gratia, haudquam mirum videri dicitur, si tanto cum fructu ubique, sed maxime in Germania concionatus fecerit, Domino præseriū cooperante, ac sermonem confirming sequentibus simis. Miracula hæc in Germania a S. Bernardo quotidie patrata scriptis consignarunt discipuli ejus, testes orulati; sed juvat hic ea referre quæ de his scribit Helmoldus in Chronico Selavorum, cap. 59, hoc modo: « Circa tempora dierum illorum orla sunt res novæ et toli orbi stundæ. Præsidente enim sanctissimo papa Eugenio, Conradus quoque III gubernacula regni moderante, claruit Bernardus Clare-Vallensis abbas, cuius fama tanta signorum fuit opinione celebris, ut de toto orbe confluaret ad eum populorum frequentia, cupientium videre, quæ per eum fierent mirabilia. Hic itaque ingressus in Teutonicam terram, venit ad celebrem curiam Franckenword, quo tune rex Conrodus cum omni principum frequentiâ festinus occurrerat. Cum ergo vir sanctus in ecclesiis positus, curandis ægrotatis in nomine Domini propensius iastaret, astante rege et summis potestatibus, incertum erat inter tantas populorum catervas, quid quis patretur, aut cui forte subveniretur. Aderat illic comes noster Adolpus certius nosse cupiens ex operatione divina virtutem viri. Inter hæc offertur ei puer cæcus et claudus, cuius debilitatis nulla potuit esse dubitatio. Cœpit ergo vir sagacissimus intentare solerter, si forte posset in loco puero sanctitatis ejus experimentum capere. Cujus incredulitat, veluti divinitus edoctus vir Dei, remedium providens, puerum præter morem jussit sibi applicari, cæteros enim verbo tantum consignavit. Hunc vero exhibitum manibus exceptit, oculisque morosa contractatione visum restituit. Deinde genua contracta corripiens, jussit illum currere ad gradus, manifesta dans indicia recuperati tam visus quam gressus. »

Epistola 23, S. Bernardus quemdam dehortatur monachum qui ad alium transire monasterium avebat, ejusque propositum improbat omnino. Et quidem ea fuit semper et constans sanctissimi doctoris sententia, monachum in regulari monasterio siubilitum, quoquaque praetextu, ad aliud transmigrare monasteriorum non debere. Id prescritum docet in libro De præcepto et dispensatione, capite 16, ubi monasteriorum non debere.

(1088) Sit ergo nobis orator quem instituimus. is qui a M. Catone definitur, vir bonus dicendi peritus. QUINTIL. lib. XII. cap. 1.

nachum per majoris perfectionis speciem e Clunianensibus ad Cistercienses eosque districtiori disciplina addictos transire meditatem a suo consilio avertere conatur. Id si observasset Nicolaus Arremarensis monachus nunquam in illam præcipiti abyssum ruisset, quam probi exhorruere omnes. Is absente, Bernardo, a Rualeno priore admissus apud Claram-Vallen, cum esset ingenii facilis, at sibi parum constantis, seque in aliorum animos insinueret, ac litterus pro tempore apprime calleret, brevi post firmatum in Clara-Valle stabilitatem, S. Bernardi factus est notarius, quo in munere sanctissimi abbatis sui indulgentia ac facilitate abusus, sigillum ejus in malos usus adulteravit, commissis turpibus quibusdam ac denum in horrendam prolapsus est defectionem; sed tandem post variis hinc iudee discursus, ad suos mortuo S. Bernardo reversus est Arremarenses, ubi tunc sibi tufo ac serujo esse liceret. Omnia haec quidem observat fuisseque describit Mabillonius in limine sermonum S. Bernardi, ubi Nicolai ejusdem Vitam a se compositam representat. Verum quod vir eruditus ignoravit, quis crederit! idem Nicolaus tam turpi labore inustus, tantam sibi postea famam fecit, sibique adeo principum, episcoporum, summorum etiam pontificum devinxit annos, ut ipsi charus evaderet. Id sanc*ta* constat ex Adriani papae IV epistola ad Samsonem archiepiscopum Remensem a nobis, tomo II, edenda, in qua summus pontifex sic loquitur: « Veniens ad apostolicæ sedis presentiam dilectus filius noster magister Nicolaus, qui nobis satis charus est et acceptus, Arremarensis monasterii monachus; de suffragio et admissione precum suarum in negotiis ejusdem ecclesie fraternitatem tuam nostris litteris expetiit ammoneri. Quocirca fraternitatem tuam per apostolica scripta mandamus, quatenus eundem filium nostrum, qui circa negotia tua existit satis sollicitus ac devotus, pro B. Petri ac nostra reverentia diligas attentius, et honores, et petitionibus ejus in negotiis ipsius ecclesie benigno jugiter concurras ascensi, et ita ei favorem et auxilium tuum in causis suis impendas, ut fraternitas tua de admissione precum nostrarum commendabilis videatur. » Quid quod Alexander III, sua cuncta Nicolaum epistola dignatus est honorare, ac etiam non sphenendis laudibus exornare. Sic enim cedundam tomo II epistolam 6, ad eundem Nicolaum, inchoat: Devotionis tue constantiam et fidei firmatatem, quam erga sacra sanctam Romanam Ecclesiam et personam nostram multis rerum experimentis et ipso effectu operis te habere cognoscimus, gratiam acceptamque tenemos, et cum plurimum in Domino commendamus. Novimus enim qualiter propria persone minime pepercisti, et pro negotio ecclesiae satis multum laborasti. Unde nos propositum et voluntatem habemus personam tuam, sicut specudem ecclesie filium, sincera in Domino charitate diligere, et petitiones tuas omni tempore exaudire. » Deinde eum hortatur, ut sicut bene cepit, « in devotione et fidelitate, et Ecclesiæ, ei sua constanter perseveret. » et alias tum ecclesiasticas quam saeculares personas ad hoc item inducere studeat et propensius solidare. » Demum ipsum Hugoni Senonensi, Samsoni, Remensi archiepiscopis atque Henrico Trecensi comiti commendat.

367 2 EPISTOLA CDXXI.

AD MAR. ET UXOREM EJUS.

Hortatur eos ad eleemosynam et pia opera.

BERNARDUS, abbas Claræ-Vallis, dilectis suis MAR. et uxori ejus, sic se invicem diligere, ut mutuo norint Christi amorem preponere.

Quidquid super terram possidetis, certum est vos quandoque amittere, nisi quod in cœlum et per manus pauperum curaveritis præmittere. Eia, charissimi, thesaurizate vobis thesauros in cœlo, ubi tinea non demoliatur, ubi fures non effodiunt, nec forentur; ubi denique dux ipse nobis nihil vobis possit auferre. Si de nuntio solliciti estis, habetis quotidie ad ostium vestrum non unum, sed plures, qui fideleriter deportabunt quæcumque illo transmittere volueritis. Ad hoc enim tempore præsentis Deus illorum ærumnas multiplicavit, ut occasionem habeatis thesanizandi in loco tanta felicitatis et securitatis. Idipsum de vestra parte intinare euretis T. fratri nostro et bono nepoti vestro. et W. qui habet neptem vestram, et si quos alios sciatis qui nostrum de hæ re tam salubre consilium non contemnant, et eos maxime qui in domo Dei sunt sentire volo vestræ in proximo visitationis benedictionem.

EPISTOLA CDXXII.

AD QUEMDAM ABBATEM.

Excusat se de epistola brevitate, remittitque illi quendam adolescentem, quem admittere cum suis minime poterat.

Quidquid sibi.

Non ignoro quidem quod in nostris litteris ad vos missis et brevitas et siccitas soleat esse molesta.

A Sed brevem me facit multa occupatio, et modica devotio siccum. Indulgete mihi; et nunc urgente di*u*i malitia, probare, (f. properare) compellor ad id quod necesse est. Huic adolescenti de vestris partibus illis eiusa sue salutis ad nos venienti, vobis nescio qua causa prætermis, quia nos, sicut seitis, cum recipere non possumus, ad vos reverti persuasimus, vobis nisi fallor, non inutilem futurum si recipere volueritis, quod et multum precor ut faciat.

EPISTOLA CDXXIII.

AD QUEMDAM EPISCOPUM.

Commendat ei causam monasteriū Sancti Martini.

Semper facere quod Deus vult.

B Placeat vobis quod pauper ecclesia S. Martini collatum sibi a Deo paupertatis levamen magis fortassis amicorum quam justitiae inopia perdit? Alioquin si justam creditur non habere causam, et hoc ei expediat, ut cito ab injusta quiescat querimonia. Volumus itaque vos non gravari diligenter inquirere causam et operam dare qualiter aut juste terminent aut pacifice, id est aut judicio aut concordia. Valete mei memor, dulcissime pater.

EPISTOLA CDXXIV.

AD QUEMDAM AMICUM.

Excusat se quod cum eo ad legatum ire non queat.

C Quod ad vos, ut mandastis, ipse non veni, causa est et tam gravis, eujus vos, etsi interio non conscient, necesse sit misereri. Supplicare vos pro illa omnia potenti Deo simplex (f. supplex) 1090. Quod ergo cum legato utrique pariter acturi fueramus, solus ut potestis implete.

EPISTOLA CDXXV.

AE QUENDAM JUDICEM.

Commendat ei causam abbatæ Fontaneti (1098.)

Sic de vobis usque modo confusus sum, ut circa ea quæ ad nos pertinent, ubicunque vos scirem, me non necesse esse putaverim. Miror ergo quomodo erga abbatiam Fontaneti, quam in vestra post Deum custodia reliquimus, pro qua et sæpe vos præsentem præsentes rogavimus, ita intepuis. Audivimus quod in placitis quæ pro eadem ecclesia super vos accepistis, sicut definistis, ne cum finem posuistis. Scatis autem quandiu hæc facere tardabitis, quandiu aliter fratres ipsos quam soletis consolari et visitare non curabitis; semper nostras pro ipsis querimonias audietis.

EPISTOLA CDXXVI.

AD QUENDAM AMICUM.

Commendat ei latorem præsentium.

Ubicanque et per omnia placere Deo.

Commendo vestræ Charitati satis milii pro sua religiositate charum hominem, harum videlicet latorem, vestro apud Comitem indigentem patrocinio. Sentiat, quæso, pro sua causa, quam ipse vobis referet, quantum apud vos humilitas nostra, quantum vestra apud Comitem Reverentia possit.

EPISTOLA CDXXVII.

AD EPISCOPUM TRECENSEM.

Improbat quod archidiaconatum puerulo dederit.

Venerabili domino H. (1090) patri, Dei gratia Tricassino episcopo, Irater BERNARDUS seipsum quantum potest.

Benigna vestra Dignatio fecit ut de vobis, cum necesse est, indubitanter præsumamus. Pro venerabili filio vestro G. precem apud vos facere, imo consilium vobis propter vos ipsum dare suscepimus. Miramur vos, qui bonam famam vestram diligimus, qua ratione cuiuscve consilio, quod bene feceratis, de archidiaconatu videlicet, quem prædicto filio vestro G. qui illum optime administrare petest, quam puerulo qui seipsum regere non potest (1091), committere maluistis, tam male, ut nobis videntur, in irritum ducere cogitastis. Nam si quid ædificaveratis, iterum (quod absit!) destruitis. Sed sat dictum est capienti. Si homines timetis, Evangelium docet quem magis timere debetis. Si hominibus placere vultis, melius tamen est obediens Deo: si quid Cæsari debetis, et Deo

(1089) Fontanetum insigne monasterium Ordinis Cisterciensis in diœcesi Eduensi, haud procul a Monte-Barri, a sancti Bernardi consanguineis fundatum circa annum 1118, filia secunda Claræ-Vallis, cuius primus abbas Godefridus. MART.

(1090) Hattoni, ad quem extant ejusdem sancti Bernardi epistole 23 et 203, plures vero Petri Cluniacensis, lv.

(1091) Ecclesiasticas dignitates pueris tribui semper ægre tulit sanctus doctor. Id potellum cæpi stola

A

367³ EPISTOLA CDXXVIII.

AE QUENDAM ABBATEM.

Laudat eum ad hortatur ad emendationem sui monasterii et præcipue hospitalis Pudicitiae et gratiæ titulum.

Fratres isti pro consilio animarum suarum parvitatem nostram adeuntes, de vestro bono studio, quod in emendando loco, cui Dei gratia prætestis, habere vos perhibent, non parum nos lœtificaverunt, Monemus autem et obsecramus devotionem vestram, quod sicut in reficiendis domibus, ita renovandis moribus operam delis. Non solùm autem de monasterio, sed etiam de hospitali domo Dei, cui sub manu vestra prædicti fratres deserviunt, intentissime necesse est curam geratis; quatenus videlicet ex omni exactione et infestatione ministrorum seu clientum vestrorum securam ac liberam custodiatis; quodqne illorum pravo, ut audivimus, consilio eidem domini ab aliis ante vos abbatibus collatum abstulisti, precamur ut restituatis. Sicut enim ad vestram sollicitudinem pertinet aliorum melefacta destruere aut corrigere; sic illorum, si qua bona egerunt, non solum firma et inconclusa tenere, sed etiam augmentare et multiplicare debetis. Presbyterum quoque, qui in ipsa domo habitans, suam adhuc foris rem habere videtur, aut proprium deserere, aut de domo exire cogatis. Valete, et propter bonum quod de vobis audivimus, de nobis si quid valemus familiariter confideite.

B

EPISTOLA CCXXIX.

AD QUENDAM AMICUM.

Gratias agit Deo de rebus prospere gestis.

Velle scire vos scio, quod scire vos facio. Gratias illi, qui omnia opera nostra operatus est nobis. Grande opus, et iter grave late prospereque peregrimus, fratres lœtos et in pace dimisimus, rebus et amicis abundantes, Deo et hominibus satis, ut æstimo placentes. Fratrem G. vix sine tam episcopi, quani patrum offensione reducere potuimus. Post messium tempus, quod nuac in manibus est, si opus illo habueritis in quia habebitis, habere poteritis.

EPISTOLA CDXXX.

AD QUENDAM AMICUM.

Quod beneficia ecclesiastica non de laicali manu sed de episcopi accipienda sunt

Cum laici ecclesie sive ecclesiastica beneficia quæ illicite tenent, relinquere volunt, unum bonum est. Cum vero ea in usus servorum Dei transire volunt, duplicatur bonus: sed cum hoc fieri non potest nisi per manum episcopi, gemini se episcopus aut

27t. in qua redarguit Theobaldum comitem, quod Willemo filio suo impuberi eas procurare vellet; tum ex tractatu De officio episcoporum cap. 17, ubi haec habet. « Scholares pueri et impuberes adolescentuli ob sanguinis dignitatem promoventur ad ecclesiasticas dignitates, et de sub ferula transferuntur ad principandum presbyteris, labores interiorum quod virgas exscriunt, quam quod meruerint principatum. » Vide ejusdem librum tertianum de Consideratione, cap. 5. Iv.

mali reum, aut bona probabit auctorem, juxta quod suum negabit aut dabat assensum. Quod autem miles vos rogat, hoc a vobis rogari ipse debuerat. Quid enim? meliusne esse judicatis ab homine militari hereditate possideri sanctuarium Dei, quam a sanctis Dei? Mirum, si non mirantur omnes qui audiunt. Nolite, queso, nolite; ne forte audiant filii incircuncisionem et latentur. Esto, potestis capti-
vam Ecclesiam eripere de manu potentis, et juri proprio vindicare; quod minime arbitramur: quemnam, queso, de illa libentius elegitis vobis heredem successorem? Qui inde deserviat exercitibus regis, an intercessorem pro peccatis vestris? Facite ergo quod justum, quod vobis dignum est, quod Deo et hominibus bonis jucundum; quod denique, etsi aliquid non esset, amore nostri considerenter fieri postularem.

EPISTOLA CDXXXI.

AD INNOCENTIUM II, PAPAM.

Delegatus a summo pontifice iudex ad dirimendam litem inter duos contendentes de archiepiscopatu Turonensi, declarat Philippi electionem esse nullam.

Ad decidendum Turonensis item, Pater venerande, convenimus, et convenimus Blesis, quod is locus acturis foret et vicinitate congruus et securitate. Ibi ergo Philippi electionem (1092) qui ex adverso erant cum in multis accusassent, quæ brevitatis studio præterimus; duo huc demum precipua capitula ei opposuerunt, quod infra annos videlicet esset, et quod nequaquam electus a quibus oportuit, sed neque a quantis. Aberant siquidem eo temporis majores personæ ecclesie nimurum, et ab ecclesia pulsæ et propriis donibus, archidiaconi scilicet omnes, decanus et cantor, cum universis illius ecclesie presbyteris, ac multitudine aliorum diversi ordinis clericorum: unde et suam quam fecerant de Hugone electionem sanam atque canonicam esse dicebant, quod ii in ea consentirent, quorum prævaleret in eligendo auctoritas; non autem obesse quod extra ecclesiam vel civitatem præter morem celebrata fuisset, cum ad hoc persecutionis urgeret necessitas: sed neque impediire, quod pars altera non interfuit, cum priemonita a fratribus, et vocata adesse renuerit. Nam dicit eis assignasse locum, et illum locum quem pari consensu utraque pars ad eligendum elegerant, porro autem illos anticipasse diem, præripuisse electionem, Philippum furtiva te-

A meritate, se omnino ignorantibus, elegisse. Nam nec de suffraganeis episcopis quempiam exspectatum. sua vero eos magis favere electioni et assensum præbuuisse. Ad hæc Philippi pars. « Possumus, » inquit, « ad objecta facile et sufficienter respondere, si modo dies alias nobis convenientius nominetur, non quod hodiernum negemus fuisse datum, sed electus noster non huius submonitus. Debuit enim vocari et nomine, ad quem proprie causa spectare cognoscitur. » Tunc qui ex adverso erant: « Absit, » inquit, non inter electos de cathedra, sed inter electores de electionibus contentio est. Litigantium igitur est causa, ipsi ad causam vocari debuerunt, quod si et electum de litigantibus esse contendiūs, id quidem grave et indecens. Sufficit autem generali vocatum fuisse cum cæteris. Nemo quippe a litteris submonitoriis exclusus est qui in parte misset, quanquam negare non potestis, quin vobis manifeste denuntiatum fuerit eum querere. Abierat, et non inveniebatur, ne forte inhærentem die statuio non adesse contingere. Nihil igitur lucratum de absentia, quam quidem etsi non veniret, nihilominus eo absente causa terminaretur. Si ejus, ut dicitis, causa est, et opus erat hominem pro se lequi, certe quod submonitionem non habuit, culpa est, aut ejus qui disparuit, aut vestra, qui ei insinuare neglexisti. Quid eorum interest qui in civitatem vestram et in ecclesiam communia vocationis scripta miserunt, si ad eum qui se absentavit, qui se non solum ab urbe, sed et a patria, et a regno, et qua intentione, ipse viderit? Adhuc quid sibi deesit ex omnibus quod suum requirit negotium, si de iustitia non disfidit? Cernimus hominem vallatum multitudine sapientum et peritorum in causis, stipatum etiam numero, armatorum, si opus est et ipsis. Habet secum et episcopos, habet optimum precultorem. Itane venerat imparalus? aut quid sibi vult tantus iste comitatus necessariorum suorum, si acturus non erat? quid si sci sibi necedum sufficiunt? Iudex offert quotquot habet necessarios. Et haec dicimus, si vere constaret Philippum nescisse diem constitutum negotio? nunc autem quando queat negare de die et loco sibi significatum fuisse ab abbate utique Claræ-Vallensi, qui ante decem ferme et octo dies in episcopatu Gamericensi forte transiens latitatem offendit; patet vos manifeste nou pacem querere, sed dilationem? His itaque a partibus allegatis, justum nobis

(1092) Hic Philippus fuit Gisleberti ante Hildebertum archiepiscopi nepos, et, ait S. Bernardus opistola 150, ipsius ambitionis haeres, » ad quem tanquam invasorem sedis Turonensis existat ejusdem S. Bernardi epistola 151. De eo liber De gestis episcoporum Cenomanensium sic habet: « Hildeberto defuncto, canonici ejusdem Ecclesie diu violentia Gisfridi comitis propriis sedibus sunt expulsi. Cum vero pontificem canonice deberent eligere, in partes divisæ sint. Quidam enim illorum contra sanctorum canonicum quendam Philippum, alijs reclamantibus elegerunt. Philippus quidem non intrans per osrem ovile ovium, sed ascendens alunde, Petrum suum Petrum Leonis primogenitum satanæ adiit,

et ab eo pro honore opprobrium, pro benedictione maledictionem, pra sacramento suscepit sacrilegium unde festinanter rediens, sedem Turonensem occupavit. Interim Hugo vir prudens et nobilis a saniori parte eorumdem clericorum canonice igitur. Ille vero in Cenomanensi ecclesia a Guidono et co-provincialibus episcopis consecratus Quo Philippus cognito, secum ornamenti ecclesie deferens, furtivè aufugit. » Perre eum Hildebertus die decimbris de cima octava anni 1136 operit, nec non nisi anno sequenti conjugato poterant. Hanc origines Horstii Chroilogiam pro Philippi intrusionem consignat ad annum 1139. May.

et his qui nobiscum erant, religiosis et sapientibus personis, episcopis et abbatibus et clericis visum est diuturnæ jam fatigationi ecclesiæ ponere finem, et nequaquam ultra sustinere moras et dilationes quærentium que sua sunt, et sub hac occasione, presumdantium Ecclesiam Dei. Data ergo sententia a nobis, quod iustitia exigeret ingredi causam, nec esset canonica excusatio quam afferrent, ipsi more suo tergiversantes tanquam qui cause sua parum siderent, appellaverunt. Tunc vero prolatis scriptis apostolicis, in quibus et nobis causam inexcusabiliter terminare, et ipsis sententiae nostræ irrefragabiliter obedire præcipitur, illi audire contemnentes abierunt: vocati sunt nec venerunt; vocati secundo, et iterum renuerunt: nos autem conversi ad partem alteram ordine nihilominus judicario juxta mandatum vestrum processimus, et suscepta probatione, canonica super duobus memorialis capitulis, post examinatos testes, post peracta sacrificia, Philippi electionem apostolica freti auctoritate quassavimus. Porro de Hugone quia infra sacros ordines eum constat fuisse electum, vestram, ut dignum est, misericordie reservavimus.

367⁴ EPISTOLA CDXXXII.

AD DOMINUM PAPAM.

In gratiam episcopi Trecentis.

Petimus dominam Trecentsem exaudiri de iustitia sua: vellemus autem ut inter ipsum et clericos snos talis concordia studio vestrae benignitatis reformarietur, ut ultra clerici non apponenter injuste vexare hominem senem, qui nec juste de pontifice in aliquo conqueri possunt. Est quidam inter eos contemptibilis adolescentia, contemptricis insolentia, cuius satius judicamus castigatum iri præsumptionem, quam ab ipso conculcari pontificem: quis ille sit lator præsentium vobis dicet. Sie igitur et de isto et de aliis vestra discretio providere dignetur, ut et episcopus qui vestrum honorem diligit, honoretur et nunquam de sua iustitia gravetur. Videndum autem ne odium cuiusquam personæ ei noceat quem sua defendit innocentia.

EPISTOLA CDXXXII.

AD EUMDEM.

In gratiam episcopi Trecentis.

In causa domini Trecentis et clericorum illa, quæsumus, cuncta servetur ut, episcopus, sicut dignum est, honoretur, et clerici sua iustitia non priventur. Reformetur pax inter eos, et frenum imponatur malevolis, ut de cætero in jam senem pastorem insurgere unquam non possint.

EPISTOLA CDXXXIV.

AD EUMDEM.

Ejusdem argumenti.

Oportet vos esse amicum amicorum nostrorum, et fratri. N. assistere in causa quam portat, eum ea tamen discretione, ut clerici proprio pastori, si fieri potest, subdantur, et quod ipsi in sua iustitia non graventur, et de cætero inter eos pax sit.

EPISTOLA CDXXXV.

AD EUMDEM.

Commendat ei litterarum latorem.

Frigescente charitate, pauci hodie inveniuntur fideles, et quia omne charum pretiosum, fidelitas et amor domini N. qui fidelissime vestra negotia apud nos gessit, arctioribus vinculis gratiae et benevolentiae debet astringi. Prosit autem ei, quoniam nos ipsum tanquam promptum litterarum et fidelem virum spirituali charitate diligimus.

EPISTOLA CDXXXVI.

AD EUMDEM.

Commendat ei quemdam amicum.

B N. flamma negotiorum quæ assidue Romæ geruntur, fere adustus, ex desiderabili et jueunda inspectione scriptorum vestrorum, ultimam refrigerari merear. Sed, proli dolor! ad opus servi vestri in tota Clara-Valle scriptores non possunt reperiri, satis dictum est a filio patri. Amicum nostrum et personæ nostræ et Ordinis glorificum amatorem dominum N. qui etiam fideliter negotia gerit suorum, dulcedo vestrae benevolentiae pro se et nobis habeat charum.

EPISTOLA CDXXXVII.

AD EUMDEM.

In gratiam Trecentis episcopi.

Ad notum misericordiae fontem, de quo mihi et amicis meis toties haus, domini Trecentis episcopi reverendi senis et amici nostri necessitas compellit recurrere. Ille est ergo quod haurire desidero, quantum apostolica pietas hominem, cuius jam cauerentur quietem, non sinat injuste vexari, et petitiones ejus, quas per nuntium suum facit, dignetur effectui mancipare.

EPISTOLA CDXXXVIII.

AD EUMDEM.

In gratiam Trecentis episcopi.

Augetis mihi gratiam, et gloriam multiplicatis, cum gratia mei, amici mei gratiam inveniunt in oculis vestris, quam multis jam de charo fecistis chariorem. Ego tamen gloriam ab homine non quero, sed regnum Dei et justitiam ejus, quam puto esse eum domino Trecenti. Secure vobis utrumque cupio esse commendatum, et justum scilicet et amicum; non solum autem, sed et missum ab eo iona indolis juveni, charum nobis latorem præsentium, aequæ vestrae commendando charitati.

EPISTOLA CDXXXIX.

AD EUMDEM.

In gratiam Trecentis episcopi.

Causa domini Trecentis, cum nuntio dilecto nostro, qui eam portat, sit vobis commendata: mauite eam, quoniam, ni fallor, justa est. Homo ipse amici vestri amicus est. Vide ne quemquam audias adversus dominum Trecentem; sed potius juva causam et nuntium ejus in quantum potes.

367⁵ EPISTOLA CDXL.

AD ANONYMUM.

Mortatur ut animæ curam præferens corporis sollicitudini, sœculo renuntiet.

Magnum, fateor, bonum fecit nobis dominus Aviensis (1093), qui post indultam suis satis opiatam gratiamque notitiam, etiam tuae Dilectioni subiunctulit mentionem, de tua nos certificans ac laetificans incoluuitate. Verumtamen id ego de anima tua libenter accepisse, nam de corpore episcopus aiebat : « Amio quidem et corpus tuum, sed animam amplius : nam et meum corpus ego non diligo, nisi propter animam, ut noveris juxta illam a me diligi regniam, *Diliges proximum tuum sicut te ipsum* (Matth. xxii, 39) ; et sicut meam meo, sic tuo tuam corpori præfero animam. Tolle quippe animam, quid erit corpus, nisi quod ad omnium humanorum corporum partem dictum est, *Terra es, et in terram ibis?* » (Gen. iii, 19.) Cæterum animæ præstatur cum corpore solvit, si non tamen tantis fuerit aggrava-ta peccatis, ut revertens in terram, quod de terra sumptum est, non prævaleat, sicut scriptum est, redirespiritus ad Dominum qui fecit illum (Eccl. xi, 7). Non est æquum profecto æque diligi quod moveatur, et quod movet; quod regitur, et quod regit; quod vivificatur, et quod vivificat; quod denique de terra et terra est, et quod desursum venit naturæ superioris insignitum imagine. Quanto tamen, pro dolor! hoc fenum, et hujus seni male olentem floræ, hoc est carnem, et bona carnis non æque saltem, et insuper pluris habent, quam æternæ beatitudinis et beatæ æternitatis capacem rationem quidem prædictam creaturam? Verum tu qui aliter sapi, novi enim, sed doleo nondum te vivere ut sapi, tu ergo miserere animæ tuæ placens Deo (Eccl. xxx, 24). Quid adhuc jungis vitam cum quibus sententiam non concordas? Aut muta vitam, aut dissimula sententiam. Cæterum hoc melius est, ut quod jam ratione coepisti, et corde concepisti, opere non dissimules. Sapiens sapientie consilium non contemnat : *Quid prædest homini, si universum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur?* (Matth. xvi, 26.) Quid te juvat mente tenere veritatem, cum adhuc vanitatem teneas in conversione? Abi, quæso, recede de medio filiorum alienorum, quorum os loquitur vanitatem, et dextera eorum dextera iniquitatis. Beatum hi dieant populum cui haec sunt; tu cum propheta non tam verbo clama, quam experimento proba, quia *beatus populus cuius Dominus Deus ejus* (Psalm. cxliii, 11, 15). Delectet eos in mundo, eum sint ruituri eum mundo; tu delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui; tibi adhærere bonum sit, ut et tu cum Jeremia dicas : *Bonus est Dominus querenti illum* (Thren. iii, 25) : quod si querenti, quanto magis invenient?

(1093) Avia Orthelio est duplex : una silicet ex Ptolemaeo Vacceorum urbs in Hispania Tarraconensi; altera Vestinorum urbs in Italia, modo excisa, cuius episcopatus Aquilam translatus est. MART.

A

EPISTOLA CDXLI.

AD PRIOREM QUENDAM (1094).

Mittit ei adolescentem qui se in ordine recipi postulabat.

Devotas orationes.

Hunc adolescentem qui vobis has litteras portavit, exspectantem me Catalaunis inveni: qui, ut me vidit, simpliciter satis et verecunde rogavit se in nostro Ordine recipi, et monachum fieri; narrans milii, quia cum Thomas de Marla, cuius armiger fuit, vellet eum militem facere militiae sæculi militiam Christi præposuit, et ob hanc causam a nos confudit. Super his aliquos de fratribus consulite, et si laudaverint, vobisque ita visum fuerit, recipite eum et probate. Notum facio vobis extorsisse me, non meis, sed dominæ Beatricis precibus (1095), ab episcopo licentia biemandi juxta vos, non tamen in Clara-Valle, sed in Dementini prato. Interim vigilate, pigros excitate, nimios reprimite, pusilli-nmes consolamini omnibus omnia facti, omnium virtutes vestras facite.

B

EPISTOLA CDXLII.

AD QUENDAM ORDINIS S. BENEDICTI ABBATEM.

Mittit ei duos adolescentes ad ordinem Cisterciensem viribus impares, sed sibi non forte inutiles. Pacem et charitatem diligere.

Istos duos adolescentes, bonam quidem voluntatem habentes, sed viribus corporis ad nostrum Ordinem nequaquam sufficientes, idecirco vobis transmittere curavimus: quia si tales perseverant quales eos probavimus, non inutiles vobis consideramus. Denique suscipite eos et prolate vos ipsi, an verum sit quod testanur: nec eorum acceleretur suscipienda professio, ut prius ipsorum utilitas dignoscatur.

C

EPISTOLA CDXLIII.

AD QUENDAM AMICUM.

De quodam adolescente, cuius pravos mores narrat, qui nobilium matrimonium ambiebat.

Feci quod voluistis quod ad me omnino non pertinebat, nisi quia voluistis. Quid enim ad nos pertinet de vestris terris, de vestris placitis, de vestris conjugiis? Deinde etiam hominem illum, pro quo me precantes ducissam precari compulstis, ita semper cognavimus a juventute sua malis fuisse intentum, e. ab omni bono elongatum, quatenus haec ei mala non tam illa vel cupiditate ducissæ, quam justo Dei iudicio credamus contingere; nunquam ejus ad aliquem sanctorum peregrinationem, cum peccator sit, vidimus; nunquam ejus elemoynas, cum dives sit, adivimus; nunquam ejus patrocinium quod pupillo vel viduae ferret, cum diu præpositus extiterit, aguovimus. Et nunc insuper non cessat se supra se extendere ultra etiam mensram suam. Scitote, vos qui amici ejus estis, quia aut vix

(1094) Fortasse, ad priorem Claræ-Vallis.

(1095) Exstat ejusdem S. Bernardi epistola 118 ad Beatricem, nobilem, et religiosam matronam, in qua officiosam ejus charitatem et sollicititudinem commendat. Id.

aut nunquam poterit ei aliquod proficuum societas nobilium venire quibus in matrimonium, suam non attendens mediocritatem, tanto appetit studio filios et filias suas conjungere: : volo tamen et multum desidero, ut illud quod propter vos faciliter rogare suscipi, in bonum ei proveniat.

PISTOLA CDXLIV.

De quadam monacho qui ad alium Ordinem transire volebat, quod fieri improbat.

AD QUENDAM ABBATEM

Unus frater dum nostram simplicitatem consulere venit, tale a nobis consilium, imo judicium reportavit. Cum nullam idoneam causam attulerit, cur locum et Ordinem suum deserere velit; nulla visa est ratio permettere, quod ad alium transire debeat. Nam volum illud quod se prius fecisse dicit, de quo et maxime sibi scrupuli occasionem sumpsit: cum sola cogitatione aut plus etiam verbo, sed soli factum fuisse constet, nequaquam huic præponendum putamus, cui utique posterius licet tamen et verbo et deliberatione, et habitu et professione sese astrinxisse videtur; prasertim cum illud quod voverat, nec districtius, esse videtur isto, nec rectius. Quapropter nec vobis, qui pro ejus anima Christo reddere rationem habetis, totum esse credimus in hoc ei credere, in hoc ei vestram indulgere licentiam cum scriptum sit: *Declinantes autem in obligationes adducet Dominus eum operantibus iniquitatem* (Psal cxxiv, 5). Suscipe ergo eam dulciter, ut filium; sollicite custodite, ut vobis commissum, vestris, nisi fallor, ex hoc jam obsecutorum præceptis, et consiliis obtemperaturum.

PISTOLA CDXLV

AD QUENDAM ABBATEM.

Commendat ei L. fugitivum revertentem, quem benignè suscipi rogit

Obsecro vos per misericordiam Dei et per nostram invicem dilectionem, quatenus fratrem L. erroris sui penitentem, cum desiderio revertentem, emendationem promittentem benigne suscipiatis; sed et in ipsa susceptione atque reconciliacione clementius mitiusque cum eo agatur, quam cum ea-teris solet fugitivis, sentiatque sibi valere, quid per nos se apud vos commendare nostrisque precibus munire curaverit.

367⁶ PISTOLA CDXLVI.

AD ANONYMUM.

Scribit se ex morbo gravi conculuisse, et mortis januas evasisse.

Quidquid sibi.

Super ipsa vestra sollicitudine, qua vos anxiari per litteras vestras insinuatis diu exsteti et ego sol-

(1096) Rogerii primi Sicilia regis, ad quem existant sancti Bernardi epistolæ 207, 208, 209. MART.

(1097) Misit postea S. Bernardus fratres ad fundandum in Sicilia abbatiam, quibus præfecit « magistrum Brunonem, olim sibi per dies multos individuum comitem, tunc autem patrem impilarum aluminarum latitantum in Christo, » ex epistola 209, quæ scripta dicitur anno 1139, ac proinde hæc aut eodem aut præcedenti anno scripta videatur. Id.

A lictus. Neque enim ignorare poteram quod patremini, cum cogitarem, qualem me relinqueretis; sed nutii usque modo defuit opportunitas, per quem cum corpore cœpi, Deo miserante, in horari, vos quoque esse facarem animo meliori. Jam ergo bono animo estate, quia castigans castigavit me Dominus, et morti non tradidit me. Prima Dominica Adventus Domini, primum ad altare per me metipsum, et sine adminiculo alterius accessi ad accipiendam sacram Communionem; istas litteras ipse dictavi: quibus duobus signis perpendere potestis, quantum divina benignitate et corpore et animo convaluerim. Libenter vos viderem, si opportune et sine disturbance fieri possem.

PISTOLA CDXLVII.

AD AMEDEUM ALTAE-CUMBÆ ABBATEM.

Rogat ut nuntios mittat Montem-Pessulanum, quo ascendere debebant regis Siciliae naves, ut apud regem cum excusent, quod fratres in Siciliam non miserit.

B Dilectio fratri in Domino abbati Altae-Cumbæ AMEDEO, frater BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, salutem et dilectionem.

Rogamus ut patrem vestrum vel aliquem alium nuntium rationabilem et discretum mittatis pro nobis apud Montem-Pessulam, ita ut ibi sit in Octavis Assumptionis beatæ Mariæ: in ipsa enim die et in ipso loco debent esse nuntii regis Siciliæ C (1096), qui descendunt mare in navibus, ut portent filiam comitis Theobaldi in filio domini sui. Si forte ad opus fratrum nostrorum naves adduxerint, et requiesciant abbatiam quam missuri cramus, nuntius vester habeat nos excusatos (1097) in hac verba: « Fratres quidem parati erant, et abbatia ordinata; sed dominus Alfanus nuntius domini regis Siciliæ dixit, quia rex non requirebat nisi duos fratres qui præcederent alios ad videndum locum: cum autem placuerit domino regi, significabit nobis voluntatem suam de tota abbatia simulmittenda: nam periculum est religionis et ordinis, sicut vestra providentia novit, fratres sine disciplina, sine custodia vel abbatis vel aliorum fratrum suorum versari in terra aliena.»

PISTOLA CDXLVIII.

AD ANONYMUM.

D *Commendat ei abbatem Farfensem sanctæ Ecclesie Romanæ cardinalem.*

Virum nobilem et genere et moribus, abbatem Farfensem, apostolicæ sedis cardinalem (1098) vobis commendamus, ut enim honorifice et amicabiliter suscipiatis. Descendit a latere domini Papæ ad curiam Regis ab ipso vocatus, habens ad ipsum verba secreta de communi negotio regni et Ecclesiae.

(1098) Hunc statim suspicatus fui esse Gerardum cardinalem diaconum ab Innocentio II creatum, factum postea monachum Claræ-Vallensem et in claustro Claræ-Vallis sepulcum. Verum cum in eo desideretur abbatialis dignitas, satius est ut crederemus esse Adinulsum abbatem Sanctæ Marie Farfensis, Ordinis S. Benedicti, ab Innocentio II anno 1139 sanctæ Romanæ Ecclesie presbyterum cardinalem creatum. Id.

Suscipite honeste hominem, et hominem bonae voluntatis; et in eo excellentiores principes mundi, cum videlicet a quo venit, et cum ad quem venit, papam et imperatore pariter honorate. Temeritatis quidem est, quod ego tantillus talem virum vobis audeo commendare; sed humilitas ipsius hoc pertentis excludit pudorem, et si factus sum insipiens, ipsa me coegit.

367⁷ EPISTOLA CDLIX.

AD REGEM FRANCORUM.

Excusat se a suscipienda dignitate ad quam electus erat.

Regi Francorum, frater BERNARDUS.

Placet, fateor, quod in his quæ Dei sunt, tanta sinceritate versamini. Nam ut alia taceam, nequam promotionem miseri hominis tantopere curaretis (1099), si non esset in causa Deus: quo enim alio emolumento id ita placeret, cum sin pauper et iuops? Nec sufficit assentire, insuper et rogatis. Exhibitis favorem, largum gratiae simum expanditis, et ne onera pusillanimis reformidem, auxilium de regia protectione promittitis. Quænam hæc in rege dignatio, in adolescenti maturitas? Verum ego, optime Rex, nullatenus acquiesco mittere manum ad fortia, corde pusillus, fractus corpore, et cui soli pene superest sepulcrum; non audeo prorsus ad sancta indignus et insufficiens. Ille considerare debuerant autores electionis: si dissimularunt, ego non quo, quod lego, *Miserere animæ tue placens Deo (Eccli. xxx, 24)*. Aut si idoneum crediderunt ob habitum religionis quo indiger, in habitu species est sanctitatis, non sanctitas. Nemo mihi me notior, nemini ego quam mihi: non plane me credo contra testimonium conscientiae meæ videantibus tantum in facie et secundum faciem judicantibus. Ecce ego et pueri mei, quod dedit mihi Deus, orantes hic sumus, quamvis peccatores, pro regno vestro et vestra persona: si separatis ab invicem, id quidem difficile et crudele; non ad orandum, sed ploraendum provocatis. Illecteus pro me: jam pro Ecclesia quid parturias animus, dignemini, obsecro, paucis attendere. Sedet in tristitia domina Ecclesiarum, et lacrymæ ejus in maxillis ejus: mutatus est color optimus, delloruit antiqua venustas, pretiosissimus illus ornatus datus est in conculationem, nobilitas in contemptum, et in servitutem libertas. Crucior in hac flamma, nec consilium refrigerii, douec veniat qui consoletur eam. Tangat proinde cor vestrum reverentia Sponsi ejus, eujus sanguine redempta, cuius similitudine adornata, eujus haereditate dotata est, et perseveret propositum vestrum, ne tam di-

(1099) Hac epistola scripta fuisse videtur occasione electionis factæ de S. Bernardo in archiepiscopum Remensem, cum post defunctum Rainaldum Archiprasulem, omnium electorum vota in Claræ Vallensem abbatem se contulerunt: quam ille dignatus ut et multas alias recusavit. Tuue post duorum annorum sedis pontificalis vacationem, Sansouelectus est, anno 1140. MART.

(1100) Anno 1146, ex brevi Chronico Catalau-

A lecta unici Domini nostri sponsa tali vel nunc ad cumulum malorum committatur, qui displiceat oculis ejus. Dico vobis, et dico ut vere fidelis, quia omnino non expedit vobis. Sic vobis regnum contingat administrare Francorum, ut inde acquiratis regna cœlorum, optimè et illustrissime rex.

EPISTOLA CDL.

AD AMICUM.

Scribit se tandem convalescere et a mortis faucibus ereptum.

Idem quod sibi.

Opus utile, et quantum mihi videtur, catholicum elaborasti: habeo tamen semel adhuc, si vita du-

B raverit, vobis illud praesente perlegere et vobiscum singula proferre; et tunc si quid forte repertum fuerit quod merito moveat, aut omnino amovebitur, nec movere debeat. De cætero congratulamini mihi, quia castigans castigavit me Dominus et morti non tradidit me (*Psal. cxvii, 18*). Cum enim, securi ad radicem infructuosæ arboris posita, jamjam succidi metuere: precibus amicorum redditus sum, qui videlicet fino charissimo lacrymarum suarum sterilitatem meam se fecundaturos pollicentes, inducias aliquanti temporis a pio Patrefamilias impetrarunt (*Luc. xiii, 6-9*).

EPISTOLA CDLI.

AD FRATRES***

C Hortatur ad elemosynas famis tempore faciendas.

Non ignoratis, fratres, qui dixerit, *Beati misericordes, quoniam misericordiam consequentur (Matth. v, 7)*; et illud, *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem (Psal. xl, 2)* et rursum: *Si videris nudum, operi eum, et carnem tuam ne despexeris (Isai. lviii, 7)*; et apud sanctum Job, *Visitabis speciem tuam, et non peccabis (Job. v, 24)*. Ut haec vobis pauca de multis in hunc modum et Scripturis retexerem, illud est occasio, quod egenos vagosque sub hoc famis tempore (1100) plus solito constat egere. Undo si qua in vobis pietatis viscera, si qua in vobis miserationis compassio, dignum est

D ut in se ipsos experiantur; quatumlibet enia miseri et despicabiles, os vestrum et caro vestra sunt, quod vos non aliter de illis sentire, justum est ut sentiant: sentiant dico, et, si nou rerum vestrarum, saitem verborum beneficio; ut videlicet capellano precipiatis, quatenus omni studio curet excitare et exhortari populum quam publice quam privatim, ad benefaciendum eis.

nensi apud Labbeum, « famæ valida ubique terrarum, qualis unquam ante non fuit. » Haec famæ, si Chroniclo Lobiensi à nobis tomo tertio Anecdotorum editio credimus, incœpit anno 1143 ac fuit valida septem annis. Ejusdem meminere Chronicla Monasteriense, Moriū Maris et Senonense Anecdotorum, tomo tertio, Remense apud Labbeum, et Britanicum apud dominum Lobinoum historiae Britannice tomo II, pag. 3. Id.

367⁸ EPISTOLA CDLII.

AD QUENDAM ABBATEM.

Hortatur ut benigne fugitivum recipiat, nec prælati dignitatem abjectat.

Suo illi quod suo.

Nemo eum has legerit, si norit unde salutationis formulam sumpserim, succensere, ut arbitror, debebit mihi, quod me in capite meliori præferre præsumpserim, et quod tanquam aliquid inferius meum esse dixerim, cuius ego merito totus sum et quo ex toto inferior: quamquam non solum inferiora nostra, sed etiam plerumque quibus inferiores nos osse scimus, nostra non improprie appellare solemus, ut est illud, *Portio mea, Domine, in terra viuentium* (*Psal. cxli, 6*). Et hæc quidem de vobis, sed non vobis. Jam ad vestras litteras breviter pro tempore respondendum est, quæ cum mihi in manus venerunt, natalis animæ Dominiæ nostre dies festus illuxerat, cuius me totum jure sibi vindicans devotio, nihil aliud cogitare sinebat; sed et nuntius repedare festinans, vix usque in crastinum, ut haec jam festo exoccupatus uteunque rescriberem, expectavit. Fugitivum itaque fratrem dure a me, nuptio durum corde inerepatum, nihil melius interim potui quam ad locum remittere unde fugerat: quippe quem juxta nostras consuetudines domi absque abbatis sui consensu retinere non debui. Oportet autem a vobis cum similiter aspere increpari, et ad humilem provocari satisfactionem, deinde nostris confortari litteris pro eo directis ad abbatem. De infirmitate nostra nihil certius modo sollicito indicare potui, nisi quod infirmus et fuit et sum nec mihi solito, nec magis multum. Quod vero non nisi quam missurus eram, causa est plus me animarum timuisse scandalum, quam unius corporis periculum. Jam ne quid horum quæ mandatis omnino prætermittam, quin et aliquatenus ad singula respondeam, venio etiam ad vos. Velle vos audire scripsistis, quid ego vos, qui utique omnia vestra norim, facere velim. Sed hæc, nisi fallor, si modo dicerem nec vos possetis, nec ego consulerem. Volo euini et ipse quod vos velle de vobis jam olim non latet me. Cæterum mea atque vestra iæque, ut æquum est, voluntate postposita, magis quod velle Deum de vobis puto et mihi ut vobis suadeam tutum duco; et vobis si persuadeam, non incommodum. Tenete itaque meo concilio quod tenetis, manete in quo estis, et studete prodesse quibus prætestis; nec præesse refugite, dum prodesse potestis; sed va gravius quia præcessere metuitis et prodesse refutatis.

(1101) Haec epistola scripta fuisse videtur occasione fundationis monasterii de Spina in diœcesi Palentina, quod condidit Sancia Altoni regis soror, cuius se fundationi opponebant monachi de Careda, seu u. legitur in epistola 301 S. Bernardi Carrace tenses, sive Carracenses, quæ scripta dicitur circa annum 1149. M.A.U.T.

A

EPISTOLA CDLIII.

AD ANONYMUM.

Laudat ejus prudentiam et humilitatem.

Quidquid sibi cupit gratiae spiritualis. Lando prudenter, qua monachum propter notitium contristari timuistis; sed magis approbo humilitatem, qua factam vobis injuriam et tam grandem injuriam, pertulistis. Incomparabiliter autem præfero charitatem, qua calamus quassatum non patiendo conteri (*Isai. xlII, 3*), nostrum expertere consilium ei suadere curastis. O prudens humilitas, humiliisque charitas, sic parcens monacho injuriam, ut non deesset novitio fluctuant! Quantum ergo potui confirmatum, et omnia, quantum reor, de quibus notatus est, emendare paratum, ad vos eum remitto; tam probatae vestrae benignitati consulens, et si necesse est, supplicans, ut recipiatur, ut tamen prædictus frater, cui et litteras proinde precatoria misi, a sua prius, si fieri posset, sententia flectatur.

B

367⁹ EPISTOLA CDLIV.

AD ANONYMUM.

Stephano, si perseveraverit, promittit dignos pœnitentias fructus.

Quis satis mirari possit vestrae charitatis ardorem? Sed quoniam dignum non est, ipsam unde sollicitam esse cognovimus, diutius manere sollicitam. Stephanus vester qui et noster, si digno suæ conversationis initia fine compleverit, si æqua cum capite devotione C etiam caudam hostiæ offerre sategerit, testimonium ei perhibemus quia dignos faciet pœnitentiaæ fructus.

D EPISTOLA CDLV.

AD MATERTERAM IMPERATORIS HISPANIARUM (1101). Fratrum ei suffragia concedit, oratque ut controversia, quæ inter suos et fratres de Careda erat, per episcopos terminetur.

Illustri dominæ G. reginæ et materteræ imperatoris Hispaniarum, BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, salutem et orationes.

Devotionem vestram ex relatione fratris nostri Nivardi (1102) audientes, gratias agimus Deo, et oramus ut secundum fidem et fiduciam quam habetis in nobis, vobis retribuere pro sua pietate dignetur. Fraternitatem domus nostræ et orationum nostrarum, sicut desiderastis, gratauerit vobis animum, et ut tantumdem pro vobis fiat, quantum pro uno quolibet nostrum tam in vita quam in morte. De cætero necesse habuimus suggestere præstantiæ vestrae de fratribus de Careda (1103), quia per neptem vestram et per scipios calumniam nobis struunt. De monasterio. Oportet ergo nos providere bona non tantum coram

(1102) Fratris S. Bernardi natu minimi, qui primus Spinensis monasterii abbas fuisse perhibetur. Id.

(1103) Seu de Carraceda ordinis S. Benedicti in diœcesi Asturicensi, quod monasterium circa annum 990 a Bermundo rege fundatum Cisterciensibus donavit Alfonsus VII, rex Hispaniarum. I.D.

Deo, sed etiam coram hominibus, omnimodisque cupimus sic procedere in hoc negotio, ut non vituperetur bonum nostrum, nec homines illi occasionem habeant detrahendi. Proinde remisimus ad vos negotium, ut scandalum istud compescere studeatis. Et si aliter noluerint illi desistere, judicio, ut dignum est, domini Zemorenensis [Zamorensis] epi-

scopi et domini Asturicensis velitis et faciatis hanc controversiam terminari. Ubi enim vel eorum confessione, episcoporum judicio innotuerit non habere eos unde adver nos super hoc possint vel debeant reclamare, parati sumus, juvante Deo, sic ordinare locum, ut et vestra devotio gratuletur, et Deus glorificetur in operc vestro.

Inter epistolulas quas jam editis accensemus, nonnullas, ut sublestas fidei, inter dubias amandare in animo erat; sed constitutum ordinem servare nobis religioni fuit. De quo tectorem manutinuimus. Primam, cuius inscriptio: « Ad Raymundum dominum castri Ambruosii » (leg. Ambassie (Amboise), et a quibusdam Bernardo Sylvestri ascribitur, ut aneedotam venditat Amaduzius; sed fallitur: jam enim lucem viderat, et inter Opea S. Bernardi in primis editionibus recensetur. EDIT.

PRÆFATIO IN EPISTOLAM SEQUENTEM.

(AMADUZZI, Aueedota litteraria ex mss. codicibus eruta, tom. IV, pag. 229. (Romæ apud Antonium Fulgum. 1783, 8°).

Francisco M. BANDITIO, Ariminensi, archiepisco Beneventano et S. R. E. cardinali amplissimo, Joannes Christophorus AMADUZZUS.

Qui litteris operam navant, quique eruditis pabulum pribere student statis quibusdam operibus, id potissimum curant, ut primum varietate rerum omnibus placeant, tum ut ea, que uniuscujusque intersin, singulis consentanea faciant. Vides, cardinalis amplissime, me in eo esse, ut aneedotis quibusdam opusculis varias litteratorum classes detinendas obleclandasque suscepimus; quod ut assequar, varia tum idiomatis et orationis tum velutis et argumenti diversitate distinctas lucubrations jamiliu mihi edendas proposui. Quare si que sunt que præcipue spectari debeant lac presertim temporum corruptione, que se miris litterarum scientiarumque progressibus fœde immiscauit, ea esse cum primis censui, que ad sacra pertinenter, queque vel fidei præstantium; vel morum castitatem preferrent. Verum quam ipse unquam gratiam inirem, si hujusmodi res munusculti instar iis preberem, qui ludicris levibusque crepundiis assueti (nam ceteros, qui impiis nefariisque commentis detinentur, utpote omnino aspernando non moror) gravia ac severa queque ad stomachum usque fastidiant? Sua erga sponte sicut cogitatio, qua ad te unum diligendum, cui beati Bernardi abbati Claret-Vallensis epistolam adiuc aneedotam inscriberem ac nuncuparem, me nunc potissimum commonefecit. Tu, qui ea studia, sedulo coluisti, quae tuum institutum in primis decent, qui ab bibliothecam omni scriptorum genere instruendam in Ariminensi clericum regularium collegio uniuersum tot annorum spatio intendisti, quique eos presertim auctores consecutaris, qui et tuam præclararam dignitatem, et pastoralem procurationem præceptis, et exemplis juuent, ac excitant, libentissime quidem excipies opusculum, quod a clarissimo, sanctissimoque Cisterciensis ordinis alumno concinnatum tibi nunc statuo. Is enim fui diuinus Bernardus, ut singulos fore hominum ordines instituendo epistolis suis sibi proposuisse visus fuerit: quandoquidem laicos, monachos, clericos, abbates, episcopos, cardinales, et ipsos quoque summos pontifices in Eugenio III scriptis suis prodigitate eruditivit, atque informavit, singulis prehens castigationis vite perquam apta documenta. Epistola quan nunc profero eu est qua laicorum variis humanis, rectæ tamen honestaque politices præceptis imbuedendum suscipiat; quorum sane plura cum privatum hominem, quem se esse sentiat semper unusquisque quantacunque dignitate præcclat, respiciant, facile singuli ea vindicent atque arripiant quae sibi peculiariter convenire intellexerint. Nulla vero in ceteris, sive scriptis quibuscumque S. Bernardi abbatis mentio occurrit homieis ad quem epistolam hanc hactenus ineditam inscriptam animadvertis. Qui vero et epistolam ei scripta cetera sanctissimi hujus Ecclesiæ doctoris, atque ea potissimum que Mabillonius tangenti genuina et a spuriis distincta proposuit (1104), accurata lectione percurrebit, facile in hac etiam styli dulcedinem, orationis ardorem, eloqui sanctitatem, sententiarum gravitatem, leporum copiam, que eidem potissimum tribuantur, non agre deprchenet. Quod si id asserere detrectaverit, saltem anxiū sancti scriptoris imitatores hanc scripsisse epistolam fateri omnino cogetur. Hanc nos quidem obtinuimus a viro clarissimo Angelo M. Bandilio, qui ex codice membranaceo saeculi XIV, iueuntis, bibliothecæ Mediceo-Laurentianæ, cui ipse pro meritis suis prætest, excripsit. et ut ederemus, nobis pro sua humanitate indulsit. Eestal ipsa etiam in duobus aliis ejusdem bibliothecæ codicibus, quos omnes ipse accurate recensuit (1105); quod dum primum facit, epistole ingenuitatem in aliquod suspicionis dubium revocare videtur, forte ut severioribus critics regulis, quas docti interdum impensis amant, morem gerat. Habet et ipsa bibliotheca alios codices divi Bernardi opera continent, et ea quidem que in Mabilloniana editione desiderentur. Cum illa vero nec pauca, nec exigua sint, ac multo egeant examine, seduloque comparationis studio, eadem nunc innuisse sufficiat, rejectis interim in imam oram eorumdem indicis, que præsto esse possint iis quibus hanc spartam deinceps ornare liberal (1106). Porro alibi etiam alia habentur sancti nostri doctoris opera, que absunt a laudata editione, queque forte eadem quoque ac quæ exstant in codicibus Mediceo-Laurentianis esse possent; quod sane non-

(1104) Parisiis apud Montalan 1719, tom. IV.

(1105) Vid. tom. II, Catalog. cod. mss. Latin. biblioth. Laurent. cod. 45, plur. 46, § 2, col. 387. et tom. III. cod. plur. 78, § 3, col. 159; tam ibid. cod. 138, plur. 80, num. 8, pag. 36; col. 697.

(1106) Plut. 14, cod. 18, § 22: Liber de quatuor principalibus virtutibus prudentia, magnanimitate, constantia, justitia, Inc. Quatuor virtutum species

multorum sapientium sententiis definitæ sunt. Des. quo vivendi sine servaris. Vide Bandinum in catalogo tom. I, col. 122.

Ibid. § 27: De oblatione laudis. Inc. Oblatio nostræ laudis, quam Deo immolamus, etc. Des. martyrium divinum. Sunt variae brevesque sententiae. Vid. ibid. col. 123.

Ibid. §. 38: De immensa charitate Dei Patris, dq

nisi diligenter perquisitione assequi quis poterit. Scilicet cl. Martinus Gerbertius abbas S. Blasii in silva Nigra ait in Itinere Alcmannico (1107) haberi in mss. operibus sancti Bernardi asservatis in bibliotheca Augustie Windelicorum nonnulla quae haud, uaquam in Mabiltonii editione occurrant, queque examen aliquod postuleni. Insuper ipse ibidem (1198) profert epistolam omnino brevem, erutam ex cod. mss. seculi xiiii bibliotheca Ochenhusaniæ, quam S. Bernardus G. ac Stephano scribit, quaque in laudata editione frustra quereretur. Non aspernando quidem, imo plurimi ostendenda illius scriptoris opera, quæ ecclesiasticum traditionem, et Patrum seriem claudant, quaque scholasticorum barbariem, quæ max religionem, in scientias, ac litteras irrepit, feliciter antevertant. Nec te interim pigebit, Cardinalis amplissime, si insuper aldam epistolam alleram, non eam quidem a diu Bernardo exuram, sed a matrone quadam quæ ab ejus concilio, disciplinique penderet, ad ipsum scriptam. Non te quidem latet, sanctissimum abbatem nostrum cum pluribus lectissimis feminis epistolarum commercium exercuisse, ut docent ipsius epistolæ a Mabiltonio recensit, ne dale ad reginam Jerosolymorum, ad Mathiudem, reginam Anglorum, ad Sanciam sororem imp. Hispaniæ, ad ducissam Lotharingiæ, ad ducissam Burgundie, ad Ermengardam quandam comitissam Britanniæ, ad Idam comitisam Rhenensem, ad Blesensem comitissam, ad Beatricem nobilem, et religiosam matronam, ad Sophiam virginem, ad abbatisanum Fabriacensem, ac postremo tandem ad nonnullas sanctimonias. Amanensis fortasse incuria (iisi id alia etiam culpa factum fuerit) matrone, quæ hanc nostram epistolam scripsit, nomen nobis inuidit: neque etiam instituta u. nobis hac de re observations quidquam lucis attulerunt. Hanc epistolam quinetiam nobis communicavit laudatus Landinius, qui ipsam ex codice altero Mediceo Laurentiano, eoque membranaceo seculi xv eruere sagedit (1109), nobisque edendam concessit. Quam cellem, ut ego gratum, et obsequientem in te animam meam prodere nunc studui, sic tu meam hanc voluntatem, et observantiam æqui bonique consuleres! Sed qui ab antiqua tua, planeque singulari humanitate nunc mihi potiveri non dubitem? Quia quidem humanitas etsi situat non cœbat, nec precibus locum relinquat, patre tamen, Cardinalis amplissime, ut de ea jugiter mihi conservanda tanquam de re mihi tum charissima, tum speculatissima, cuius instar eorum, qui pretiosas res possident sollicitum esse decet, te majorum in modum exorandum nunc censcam. Vale.

Datis Romæ Idibus Augusti anno a Christo mto 1780.

EPISTOLA CDLVI.

AD RAYMUNDUM DOMINCM CASTRI AMBRUOSII.

(Ex codice membranaceo seculi xiv bibliotheca Medico-Lauretanæ editio Joannes Christophorus AMANDUTUS.)

367 10 Gratioso militi et felici RAYMUNDO, domino Castri Ambruosii, BERNARDUS iu seniam deductus salutem.

Doceri petis a nobis de cura et modo rei familiaris utilius gubernandæ, et qualiter patresfamilias debeant se habere, ad quod tibi respondemus. Lieet omnium rerum mundanarum status, et exitus sub fortuna laborent, non tamen hoc timore est mira filii obedientia, et Spiritus sancti benignitate. Inc. O immensa Dei Patris caritas, qua usq; dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret. Des. malum legere Salmonem, quam legere Salmonem. Vid. ibidem, col. 124.

Plut. 16, cod. 1. § 17: Bellum de perfectione servorum Dei. Inc. Peccantes prima excipi neyligentia sui deinde curiositas rerum exteriorum, Des. et hæc est perfectio servorum Dei. Vid. ibid. col. 160.

Ibid. § 24: Sermo de octo beatitudinibus per modum dialogi, et correspondet superiori proximo sermoni Inc. Simile est regnum carolorum monacho negotiatori, qui audiens proximarum nundinarum opinionem. Des. ubi tantum habuit copiam, et facultatem lucrandi Vid. ibidem col. 161.

Ibid. § 29. De passione Domini in septem horis eanovaicis meditanda Inc. Septies in die laudem dixi tibi. Rogasti me, ut aliquem modum contemplandi in passione monstrarem tibi. Des. et sedebo juxta eum ad monumentum ejusdem Domini nostri Jesu Christi, qui vivit, etc. Vid. ibid. col. eadem.

Ibid. § 33. De cœlesti gloria ad quam festinare debemus. Inc. Festinemus ingredi illam sanctam civitatem, in qua filius virginis et rex. Des. et quiaem perpetuus minimeque fucatus candor vite aterue. Vide ibidem col. eadem.

Ibid. § 34 Speculum monachorum. Inc. Fratres charissimi, locus iste, in quo convenimus, locus sanctus est. Des. et gaudere mercamini, præstante eodem Domino nostro, qui cum Patre, etc. Vid. ibid., col. 162.

A vivendi regula omittenda. Audi ergo, et attende Quod si in tua domo sumptus et redditus sunt aequales, casus inopinatus poterit destruere statum ejus. Status hominis negligens domus est ruinosa. Quid est negligencia gubernantis domum? Iguis validus in domo accensus, Discute diligenter eorum diligentiam et propositum, qui tua administrant. Labenti, nondum lapsi faciliatibus minus verecundum est abstinere quam eadere. Sæpius revidere, quæ tua sunt, quomodo sint, magna prudentia est. Cogita de cibo et potu animalium tuorum, nam essuriunt, et non petunt. Nuptiae sumptuosæ damnum sine honore conferunt. Sumptus pro militia hono-

B

Bid. § 33. Laas de Domino Jesu Christo tue. Quam pulchra es uangelis tuis, Domine Jesu Des. Domine, qui similis tui? Est brevissimum. Vid. Ibid., col. ead.

Cod. 3, § 3, pag. 63. De amore Dei. Inc. Magna res est amor, quo anima per semelipsam. Des. Non cessant mihi dicere ut aliam Deum dicunt. Vid. ibid., col. 165.

Ibid. § 6, pag. 66 v. De excellentia et utilitate orationis. Inc. Dominus dicit in Evangelio, quoniam sportet semper orare, etc. Des. et compendium faciam orare et ipse Dominus Jesus Christus, etc. Vid. ibidem, col. ead.

Ibid. § 8, pag. 68 v: Quomodo in pace vera obdormit anima, et requiescit, Inc. In pace in idipsum dormiam, et requiescam. Paa, inquam, illa, per quam, et quæ, etc. Des. qui cum lanta fiducia psallemat in pace in idipsum dormiam, et requiescam, Vid. ibidem, col. ead.

Ibid. § 9, pag. 70 v: Vita S. Bernardi, quam dedit enidam monacho ad bene religioseque vivendum. Inc. Si vis plene assequi quod intendis, duo tibi sunt necessaria facienda Des. sin autem, roga Deum ut tibi dimittat, qui est miserrors et pius, hereditus in secula. Vid. ibidem, col. eadem.

(1107) Pag. 175 et seq.

(1108) Pag. 216.

(1109) Vid. tom 1 Catateq. codd. mss. Latinor. cod. 2, plur. 16, pag. 231, col. 163

rabilis est, sumptus pro juvando amicos rationabilis est. Sumptus pro juvando prodigos perditus est. Familiam grossum cibo, non delicato nutrias. Qui gulosus effectus est, vix aliter quam morte mores mutabit. Gulositas vilis et negligentis hominis putredo est; gulositas solliciti et diligentis hominis soletum est. Diebus paschalibus abundanter, non delicate pasee familiam tuam. Fac gulam litigare cum bursa, et cave ejus advocatus existas. Si autem inter gulam et bursam judex existas, siueius, sed non semper pro bursa sententiam feras. Nam gula affectionibus probat, et sic testibus non juratis, bursa evidenter probat, jam arcis et cellario vacuatis, et in brevi tempore vacuandis: tunc male judicas contra gulam, quando avaritia ligat bursam; nunquam recte inter gulam et buram avaritia judicialit. Quid est avaritia? Sui homicida. Quid est avaritia? Paupertatis timor. Semper in paupertate vives: recte vivit avarus in se, non perdens divitias, sed aliis reservando. Melius est aliis reservare, quam in se perdere. Si abundas blado, non diligas canestrum. Diligens canestrum cupit esse patrum homicida. Vende bladum, cum satis valet, non quando per pauperem emi non potest. Viciois minori pretio vende, etiam inimicis; nou semper gladio, sed saepe servitio vincitur inimicus. Superbia contra vicinum balenum est; exspectas tonitru cum sagitta. Habet inimicum capitaleum, in carcere positus es, habet inimicum, queras tuum oculum pro custode. Si habes inimicum, conversationem nou habens cum ignotis. Semper cogita quod inimicus sagax cogitat inimici vias. Debilitas inimici nou est loco pacis, sed tregua ad tempus. Si te (1110) securus non cogitare, quae tu cogitas, inimicum, periculo te expenis. De feminis tuis suspectis quid agant, ignorantiam, non scientiam quæsas. Postquam sciveris crimen uxoris, a nullo medico curaberis: dolorem de mala uxore tunc mitigabis, quando audies de uxoribus alienis. Cor nobile et altum non inquirit de operibus mulierum; malam uxorem potius risu, quam baculo castigabis. Femina meretrix et senex omnes divitias annulabunt; femina senex et meretrix si lex permetteret, viva sepelienda esset. De vestibus nota quod vestis sumptuosa probatio est pauci sensus. Vestis minus apprens cito vicinis taedium parit: stude bonitate placere, non veste. Mulieris petitio habentis vestes, et vestes querentis, non indicat firmitatem. De amicis teneas quod major est amicus qui sua tribuit quam qui seipsum offert; de illis magna est copia amicorum. Amicus non reputes qui te presentem laudat; si consulis amico, non queras plarere sibi, sed rationi Dicas in consulendo amico sic mihi videtur. non præcise sic agendum est. Facilius de malo exitu consilii redargutio seputetur quam de bono laus. Audivi quod te visitant juculatores, attende quæ sequuntur. Homo

A juculatoribus intendens, cito uxorem habebit, cuius nomen est paupertas. Sed quis erit hujus uxoris filius? Derisio. Placet tibi verbum juculatoris, finge te non audire, et alia cogitare ridens et gaudens de verbis joculatoris jam pignus sibi dedit. Juculatores impropertantes digni sunt suspicio. Quid est juculator, mala impropetans? Animal homicidium secum portans. Juculatores instrumentorum Deo placuerunt. Audi de famulis. Famulum atri cordis repelle ut futurum inimicum. Famulum tuis moribus blandientem repelle. Famulo et vicino te laudantibus resiste, alias te cogitat decepisse. Famulum de facili se verecundantem dilige ut filium. Si vis aedificare, inducat te necessitas, non voluntas. Cupiditas aedificandi aedificando non tollitur, nimia et inordinata aedificandi cupiditas parit, et exspectat sedificiorum venditionem. Turris completa et arca vacuata faciunt valde tarde hominem sapientem. Vis aliquando vendere, cave partem haereditatis non vendas te potentiori, sed potius minori pretio, te minori. Tolum autem vende plus offerenti. Melius est gravem pati famem quam patrimonii venditionem; sed melius est partem vendere, quam te usuris subjicere. Quid est usura? Legalis latro, praedicens quod intendit. Nihil emes in consorio potentioris: parvum consortem patienter sustineas, ne tibi societ fortiorum. Quæsivisti de usu vini. Qui in diversitate et abundaautia vinorum est sobrius, ille est terrenus Deus. Ebrietas nil recte agit, nisi cum

B in lutum cadit. Sentis vinum, fuge consortium. Seutis vinum, quære somnum, antequam colloquium. Qui se esse ebrium verbis excusat, suam ebrietatem aperie accusat. Male sedet in juvene vina cognoscere. Fuge medicum scientia plenum, exercitio non probatum. Fuge medicum elirium. Cave tibi a medico voleute in te experiri qualiter alios de simili morbo curabit. Caniculos valde parvos dimite. Clericis et reginis canes custodes utilis sunt. Canes ad venandum plus constant quam conferant. Habentem filios dispensatorem tuorum bonorum non instituas. Sed dices: Si aversetur fortuna, quid prodest vivendi doctrina? Audi quod de hoc viderim stultos omitteentes continentiam, et tandem se excusat sub fortuna; et venit aliquando fortuna, sed servans doctrinam raro accusabit fortunam. Raro enim diligentiam cum infortunio sociabis, et rarius a pigritia infortunium separabis. Exspectat piger sibi subveniri a Deo, qui vigilare præcepit in mundo. Tu ergo vigila, et levitatem expendendi cum gravitate lucrandi compensa. Appropinquat senectus; consul quod Deo potius quam tuo filio te coniunctas. Disponis legatum; consul quod prius servitoribus quam sacerdotibus solvi maudes. Diligentibus personam tuam non committas animam. Committe animam tuam diligenti animam suam. Dispone de rebus ante moribus; sepe quis elicitar infirmitatis servos, et servus testari non

(1110) Sic. — Lege: *Si non es securus, etc.*

potest. Liber ergo testeris, antequam servus efficacis. Sufficit tibi quod dictum est de testamentis. De filiis audi. Mortuo patre, querunt divisionem, si nobiles sunt; melior est saepe eorum aspersio per mundum, quam hereditatis divisio. Si laboratores sunt, faciant quod volunt; si mercatores, tutior est divisio quam communio, ne unius infortunium alias imputetur. Mater autem forsitan remaritari querit; stulte agit; sed ut peccata sua deploret, utinam ipsa senex accipiat juvenem, nam non ipsam, sed sua quæsivit; quibus habitis, bibet cum eo doloris calicem quem optavit, ad quod eam perducat meta sue vitæ damnabilis senectutis. Amen.

Deo gratias.

(*Litteras matronæ cuiusdam vide infra inter epistolas diversorum ad S. Bernardum, sub num. 477.*)

EPISTOLA CDLVI.

AD UNIVERSOS FIDELES.

De expeditione in terram sanctam. Festum SS. Petri et Pauli quo apud Magdeburgum convenienter designat.

(Anno 1147.)

[BOCZEK, *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Olomucii 1836, 4º, t. I, p. 253, ex codice ms. Olomucensi sæc. XIV signato CXXVI.*]

367 ¹¹ Dominis et Patribus reverendis archiepiscopis ceterisque episcopis et principibus et universis fidelibus Dei, BERNARDUS, Claræ-Vallen sis vocatus abbas, spiritum fortitudinis et salutis.

Non dubito quiu audium sit in terra vestra, eti celebri sermone vulgatum, quomodo suscitaverit spiritum regum Deus et principum ad faciendam vindictam in nationibus et extirpandas de terra Christiani nominis... Magnum bonum magna divinae miserationis ubertas! Verumtamen videt hoc malignus et iuvidet more suo; frendet dentibus et tabescit; multos amittit ex his quos variis criminibus et sceleribus obligatos teuebat: perditissimi quique convertuntur declinantes a malo, parati facere bonum. Sed aliud dannum veretur longe amplius de conversione gentium, cum audivit plenitudinem eorum introitaram, et omnem quoque Israel fore salvandum. Hoc ei nunc tempus imminentem videtur, et tota fraude satagit versuta malitia, quemadmodum obviet tanto bono. Suscitavit proinde semen nequam liliis sceleratos paganos, quos, ut pace vestra dixerim, nimis diu sustinuit Christianorum fortitudo, perniciose insidiantes dissimulans, calcaneo suo nec conterens capita venenata. Sed, quia dicit Scriptura: *Ante ruinam exaltabitur cor, sicut ergo, Deo volente, ut coruia superbia citius humilietur, et non propter hoc impediatur via Hierosolymana;* quia enim verbum hoc crucis parviti nostre Domini evangelizandum conuinit, consilio domini regis et episcoporum et principum, qui convenieant Frankonovort, denuntiamus armari Christianorum robur adversus illos, et ad delendas penitus, aut certe convertendas nationes illas signum salutare suspicere, eamdem eis promittentes indulgentiam peccatorum,

A quam et his qui versus Hierosolymam sunt profecti. Et multi quidem signati sunt ipso loco, ceteros autem ad opus simul provocavimus, ut qui ex Christianis necdum signati sunt ad viam Hierosolyniam, uoverint eamdem sese indulgentiam hac adepturos expeditione, si tamen prestiterint in ea pro consilio episcoporum et principum. Illud enim omnimodis interdicimus, ne qua ratione ineat foedus cum eis, neque pro pecunia, neque pro tributo, docce, auxiliante Deo, aut ritus ipse, aut natio deleatur. Vobis sane loquimur archiepiscopis et coepiscopis vestris, opponite omnino, ut maximam super his geratis sollicitudinem, et quantumcunque potestis, studium adhibeatis et diligentiam, ut viri literati; et secundum Deum ministri Christi estis, et idecirco fiducialis a vobis exigitur, ut negotio ejus, quod ad vos spectat, invigiletis. Nos quoque plurimum id rogamus et obsecramus in Domino. Erit autem hujus exercitus, et in vestibus, et in armis, et faleris ceterisque omnibus eadem quæ et alterius exercitus observatio, quippe quos eadem retributio munit. Placuit autem omnibus in Frankenovort congregatis, quatenus exemplar istarum litterarum ubique portaretur, et episcopi atque presbyteri populo Dei annuntiarent, et eos contra hostes crucis Christi, qui sunt ultra albi (*sic!*), signo sauciæ crucis consignarent et armarent; qui nimur omnes in festo apostolorum Petri et Pauli apud Magdeburg convenire debent.

EPISTOLA CDLVII.

AD WLADISLAUM DUCEM, MAGNATES ET POPULUM BOHEMIE.

Omnes ad expeditionem Hierosolymitanam invitati, idemque negotium episcopo Moraviensi commendati.

(Anno 1147.)

[BOCZEK, *ubi supra p. 253, ex eodem codice.*]

Duci WLADISLAO ceterisque nobilibus et universo populo Bohemie, BERNARDUS Claræ-Vallen sis vocatus, salutem in Christo.

Est mihi sermo ad vos de negotio Christi, in quo est etiam salus vera. Quod loquor, ut iudicatatem personæ scribentis excusat apud vos auctoritas Domini; excusat consideratio utilitatis vestrae; excusat, quæ in nobis est intentio charitatis. Medicus quidem sum, sed non modice cupio omnes vos in visceribus Jesu Christi. Hic zelus urget ut scribam quod libertius viva voce cordibus vestris inscribere iaborarem, si, ut voluntas non deest, suppeteret et facultas. Sed spiritus quidem promptius est, caro autem infirma. Obtemperare non potest corruptibile corpus animæ desideriu, nec spiritus velocitatem moles terrena valet comitare; sed quod hinc queremur, abest a vobis portio nostri; sed quæ utilior est, cor nostrum, usque ad vos ditatum est, etsi corpus onerosum terrarum intercapedo detineat. Audiat ergo universitas vestra verbum bonum, audiat verbum salutis, et oblatam indulgentiae copiam devolis quibusdam animæ brachiis amplectatur. Neque

enim simile est tempus istud cæteris, quæ huc usque præterlere, temporibus; nova venit e cœlo divinae miserationis ubertas; beati quos superstites invenit annus placabilis Domino, annus remissionis, annus utique jubilaeus! Dico vobis, non fecit Dominus taliter omni retro generationi, nec iam copiosum in patres nostros gratiae munus effudit. Videate quo artificio utitur al salvandum vos; considerate pietatis abyssum, et obstupescite, peccatores: necessitatem se habere facit, aut facit, aut simulat, dum vestris necessitatibus subvenire de cœlo venit; consilium hoc nec ab homine est, sed a corde pietatis divinae processit. Commota est et contremuit terra, quia Dominus fecit perdere terram suam. *Suam*, inquam, [suppl. in qua] visus est et annis plus quam xxx homo inter homines conversatus. *Suam*, quam honoravit nativitate sua, illustravit miraculis, dedicavit sanguine, sepultura dilavit. *Suam*, in qua vox turturis audita est, cum Virginis Filius castitatis studium comendaret. *Suam*, in qua primi apparuerunt flores resurrectionis. Hanc reprobationis terram cœperunt occupare maligni, et nisi fuerit qui resistat, ad ipsum inhiant nostræ religionis sacrarium, lectumque ipsum maculare conantur, in quo propter nos obdormivit vita nostra in morte, et profanare loca sanctorum, loca dico Agni immaculati purpurata eruore. Audite amplius aliquid quod movere debeat quamlibet durum peccatum hominis Christiaui. Accusatur proditiois Rex noster; imponitur ei quod non sit Deus, sed falso simulaverit quod non erat. Quis in vobis est fidelis ejus, surgat, defendat Domum suum ab imposita proditionis infamia; securum conflictum ineat, ubi sit et vincere gloria, et mori lucrum. Qui in omnibus servi crucis, quid dissimulatis vos, quibus nec robur coporum, nec terrena substantia deest. Suscipe signum crucis, et omnium, de quibus corde contrito confessionem leceris, plenam indulgentiam delictorum hauc vobis sumimus pontifex offert, vicarius ejus cui dictum est: *Quodcunque solveris super terram erit solutum et in celo*. Suscipe munus oblatum, et ad irrecuperabilem indulgentiae facultatem alter alterum prævenire festiuets. Rogo et consulio,

MONITUM IN SEQUENTEM EPISTOLAM.

[Eugenius de LEVIS, presbyter, *Anecdota sacra, sive collectio omnis generis opusculorum veterum SS. Patrum*, etc. Augusta Taurinorum 178..... 4°, p. 50.]

A pluribus historicis, ut apud Garolum Visch, et editores operum ejusdem sancti abbatis plurima alia opera S. Bernardi asservari in manuscriptis, et nondum editi hinc inde delitescentia edocli sumus. Cum vero haec epistola in quodcumcodice nostro seculi XIII, in membrana exurato, legatur inter diversa alia opera jam edita, et plura S. Bernardo attributa, dubiu vel supposititia, ut sunt De interioridomo. De conscientia edificanda, et Sermo de doctrina S. Bernardi ad quemdam suum monachum, cum edere curamus, ne in pulvere delitescat.

Quis vero sit ille frater N., cui hanc scripsit sanctus Bernardus, ignoramus, cum nobis compertum non fuerit vel quo loco vel ad quod monasterium ipse N. pertinere dicatur. Verum tamen ne haec alicujus solitarii sit, cum de solitudine loquatur in documento 11.

EPISTOLA CDLX.

AD N....

[LEVIS *Anecdota sacra*, p. 51.]367 ¹² In Christo suo fratri dilecto N., frater

A ne propria quisque negotia Christi negotio velit praferenda, nec propter ea quæ temporibus aliis potuerunt vel poterunt exerceri, illud omittat quod recuperari ultra non possit. Et ut noveritis quando, qua, quomodo sit eundum, paucis audite: in proximo Pascha prefecturus est exercitus Domini, et pars non modica per Hungariam ire proposuit. Illud quoque statutum est ne quis aut variis aut grisiis, seu etiam sericis utatur vestibus; sed neque in equorum faleris auri vel argenti quidpiam apponatur, tantum in scutis et ligno sellarum, quibus utentur; cum ad bella procedeni aurum vel argentum apponi licebit his qui voluerint, ut refulgeat sol in eis et terrore dissipetur gentium fortitudo. Copiosius haec et latius prosequi oportuerat, nisi quod habetis apud vos dominum Moraviensem episcopum, virum sanctum et doctum, quem exoratum volumus esse, ut secundum sapientiam, qua data est ei a Domino, diligentius super hoc universitatem vestram siudeat exhortari. Exemplar quoque literarum domini papæ misimus, cuius admonitionem intentissima debetis aure percipere, et ejus observare decreta. Valete.

EPISTOLA CDLIX.

AD G..... DE STOPNO.

[Doin GERBERT, *Iter Alemannicum*, 1765, 8°, p. 216.]

BEANARDUS, Clares-Vallensis vocatus abbas, dilecto in Christo filio G. de STOPNO, salutem et orationes.

Charissimus filius noster frater tuus Henricus ad nos divertit, et consilio nostro salutaris signi quod acceperat, propositum non depositus. Sed longe meliora: uti pauper enim factus pro paupere Christo, in domo pauperum Christi sub religionis habitu disposuit conversari. Quod tibi nec grave debet videri nec asperum, quia ipse cum Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab eo, et faciem induit vere euntis in Hierusalem, non quæ occidit prophetas, sed eam, cuius participatio in idipsum. Consolare igitur in verbis istis et memento quid inter vos novissime fueritis collocui. Et sic ago cum eo de omnibus, ut a nobis et ab ipso gratiam, et a Deo misericordiam consequaris. Bene vale, semper dilekte.

RENNARDUS, iu Domino qualicunque veteri jam exuto homine Christo vivere, et mori mundo.

Quoniam, dilecto mi frater in Domino, adhuc me in penitentia posito, me instantissime supplicasti ut te

in posterum aliquibus spiritualis exhortationis littoralis visitarem, novi, frater, quod hoc dicens ardentes carbones super caput meum congeris. Verumtamen affectuose instando duritiae meæ, superbia omnia tua supplici humilitate vicisti in tantum, ut hoc tibi jam promitterem, quod optabas, quamvis magis dignius foret hoc me a te quidem suscipere, quam me tibi hujusmodi destinare. Quia tamen instantia tuæ devotionis me compuuit, stultum fieri in parte ista, sicut potero qualitercunque expiar, quod hortaris. Non tibi alia spiritualia quidem scribens, nisi ea, quamvis rudia et simplicia mili colligere proponebam. Sed interim alloquor tuam dilectionem, cum nullus, sicut tu melius nosti, perfecte Deo servire possit, nisi omnino procuret se dissolvere a mundo. Oportet, si sequi volumus Deum Salvatorem, vocem nos audire prophetæ, ut *impietatis colligationibus dissoiutis, dissolvamus fasciculos deprimentes, sequamur Redemptorem, quia juxta Apostoli testimonium. Nemo militans Deo terrenis se debet negotiis implicateare* (II Tim. xxii, 4). Nunquam igitur de aliqua re creata, nisi in quantum nostrum sunt incitantia divini amoris affectum cor nostrum esse sollicitum permittamus. Quia multiplex rerum labentium varietas plus debito ruminata, non solum animi distrahendo pacatam et mentis gratam interrumpit quietem, verum etiam rerum gignendo phantasmata turbulenter quassationis molestia, importune impellit cadaver. Sed potius post affectum omnium terrenorum sarcinam onerosam depositam absque recordationis gravedine curramus ad illum qui nos invitat, in quo est animarum opulenta refectio, et pax summa, quæ exsuperat omnem sensum. *Venite, inquit, ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos.* O Dei nostri dignatio admirabilis! o mansuetudo amabilis! o charitas ineffabilis! Quis enim hominum aliqua fecit talia? Quis unquam audivit, quis ne conspexit similia? Ecce invitat inimicos, hortatur reos, allicit ingratos: *Venite, inquit, ad me, tollite jugum meum super vos, et invenietis requiem* (Matth. xi, 19). O verba dulcissima! o verba suavissima! o verba deifica, et omni gladio penetrabiliora ancipihi, intima praecordium eviscerantia, nimiaque repleta dulcedine usque ad divisionem animæ pertingentia! Expurgiscere igitur nunc, anima Christiana, ad tanta benignitatis amorem, dulcedinis tantæ saporem, ad tantæ suavitatis odorem. Certe quod ista non sentio iniurias ero, jam proximus morti. Inardescere, queso, anima mea, pinguesce, dulcesce in misericordia Dei tui. Inardescere fervore, pinguesce amore, et dulcesce sapore. Nemo te prohibeat in te trahere, tenere et gustare. Quid amplius querimus? Quid exspectamus? Quid altra desideramus? In hoc enim uno habemus omnia bona. Sed, o heu insania nostra mirabilis! o iniurias miserabilis! o vesania detestabilis! Nam vocamus ad requiem, et sequimur laborem, invitamus ad delectum, et sequimur dolorem; promittitur gaudium, irretimus moerore. Miserabilis

A prorsus infirmitas, miserrimaque perversitas! Jam enim quasi insensibiles facti sumus, quasi deteriores simulacris, habentes ante oculos, et non videntes; aures, et non auditentes; rationem, et non discernentes; amarum in dulce, et dulce in amarum ponentes. O Deus nunc nobis tanta perversitatis correctio? Unde tibi tantæ offenditionis satisfactio? Certe nihil invenitur in nobis, nisi nobis tuo munere tribuatur: tu enim solus pro nostris delectis satisfacere, qui solus cognoscis pigmentum nostrum, salus et redemptio nostra. Qui solum in illis hoc facis, qui se miseros conspicientes in intimis a te solo relevari se posse confidunt. Leveamus sic ad Deum mentis nostræ oculos in directo, et videamus ubi uinc prostrati sumus, nam qui proprius casum ignorat surgere, minus curat. Cognoscentes ergo in fortitudine clamemus ad Deum de profundis, ut nobis adjutricem porrigit manum suæ misericordiæ, quam abbreviari nunquam potuit ad salvandum. Nou, quæso, confidentiam amittamus magnam habentem remuneratorem. Adeamus thronum gratiæ ejus cum fiducia, finem fidei nostræ reportantes salutem animarum nostrarum. Nulla nobis insit cunctatio, jam enim nos vocat saias, exspectat tribulatio, compellit intrare. Quid igitur facimus? Quid moras contrahimus? Festinemus ingredi illam requiem jucunditatis æternæ, festivitatis supernæ, refectionis internæ ubi sunt magna, et inscrutabilia, et mirabilia quorum non est numerus. Ascendat Jerusalem super cor nostrum. Suspiremus ad patriam nostram, tendamus sursum ad matrem nostram, introeamus in potentias Domini, et iutineamur regem nostrum mansuetum super omnia regnante, et liquefiantem in miserationibus ejus corda nostra. Agamus illi gratias toto corde, qui defectum nostrum considerans suæ a nobis non abstulit misericordia: pietatem, desiderium nobis tribuens ipsius currere, quod non est inunus per impendendum, sed gratiæ reputandum. Cum hoc prophetarum ille eximus se asserit concupiscere: *Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas in omni tempore* (Psal. cxviii, 20), sine qua hoc ipsum desiderium nostra incuria negligens aliqua nimia tepiditate lassescit. Cogitavi quedam incitationes hujus memoralia adnotare, in quibus fugienda pariter, et consequenda pateant. Quæ quidem cum affectu affectuose quotidie speculantes pristino vigore reassumpto tandem infatigabiliter virtutibus, et gratiis in charitate divina crescentibus. Quoadusque perfectum veniat desiderium coitum æternorum. Sunt igitur haec virtutes quedam innumerabiles, et scalæ salubres, per quas sine dubio ad perfectionem virtutum, et culmen possunt ascendere, fideliter excitati per eas videlicet sancta verecundia in cunctis verbis, et actibus suis. Tarditas loquendi, promptitudo obediendi, frequencia orationis, fugere otium, et dissolutiones pure et frequenter confiteri, libenter servire, instruictuosum consortium devitare. Haec namque sunt margaritæ quedam fulgentes, quæ possesserem

suum angelis et hominibus faciunt gratiosum, dum autem ei placuerit *qui te segregavit ex utero matris tuae* (*Galat. i, 15*), et vocavit per gratiam suam, ut in te revelaret imaginem filii sui, de miserabili Ægyptiaca servitute te transferens in libertate gloriae filiorum Dei, tanquam in viam novi hominis cœperis pedem ponere, quæ inter timorem et amorem humilitatis est semita constituta, tunc per eandem humilitatis viam ad eminentiora descendens poteris te in altioribus exercere. Ex quibus alia memoria subsequuntur.

Oportet igitur primum ante omnia te cupientem sequi vestigia Salvatoris, ut spem totam fixam haberes in Domino, de omnibus mundi hujus te despres. Secundum, ut ab omnibus vitiis, et conenpiscientiis malis in quantum sustinet humana conditio te ipsum studeas penitus emendare, *ut fermento veteri totius malitiae, et nequitiae expurgato, ambules in novitate vite* (*1 Cor. v, 7*), post Christum, quod nisi prius hujus catenarum iniquitatis confregeris, anima tua in tenebris agravata ad cœlestia non poterit elevari. Tertium, ut a te ipso dissolvas omnem colligationem extrinsecam, ut mente possis Domino colligari. Quartum, ut amore Altissimi omnes mundi persecutions æquanimiter feras uno, si possibile est; cunctas pro voto suscipiens solum in Christi passionibus delictis; renuens temporalem letitiam in ipsis tribulationibus hilarescas; omnes reputans tibi ad purgationem peccatum luctumque tuae animæ pœparatas. Quintum, ut cum sentias te tuo obnoxium Creatori, rationem tibi fieri non poscas ad aliqua creatæ. Sextum, ut habens despectum temelipsum, et cupiens ab omnibus haberi zelans, maleansque sacratissimam paupertatem in omnibus, qua: ad te pertinent, asperitatem, vilitatem et paritatem habeas quantum potes. Sic tamen in aliis non requiras, sed potius latus et gaudens de omni consolatione fraterna eis, si oportet, obsequendo, ministrando, assistas omni consolatione reputans esse dignos nisi absit, quod divina in aliœ, ita tibi patet offensio, quæ omni excusatione carceret, de qua tamen compatiendo et timendo ex intimo corde doleas quantum potes. Septimum, ut vivens omni tempore in timore, blanditias hujus sæculi, honores, glorias vel favores, aurasque vanæ glorie, qui potationes mortiferas etanino fugias toto posse stans continuo in te ipso omni hora habeas te suspectum. Quod si tui ipsius fueris gloriam assecentus, nullus hostis interior vel exterior tibi nocebit. Octavum, ut amore illius, qui, cum sit Dominus omnium cœlestium, terrestrium et infernorum, pro nobis assumpsit vilissimi servi formam in eo subiecti se voluntarie hominem peccatis humiliando temelipsum, omnem hominem reputes tuum dominum, et te repates vilissime servum hominum, et in omnibus circa omnes te repatos sicut servum. Sic enim tranquillitatem, et pacem eum omnibus ostendens scandalum penitus ignorabis. Nonum, ut nihil eorum tangas, qui, te spirituali utilitate non tan-

Agunt, hoc est de nulla re cures, vel implices te in aliquo interius, vel exterius quoquo modo, ubi non invenis animo tuo lucrum, nec etiam in hujusmodi te ab aliquo implicari permittas. Decimum, ut visni atque ori, cœterisque corporis sensibus omnimodam abstinentiam ponas, ita ut nihil prorsus, vel videre, audire, vel tangere studeas, nisi utilitas animæ; lingnam etiam perfecte restringes, ut nihil loquaris omnino, nisi interrogatus, vel necessitate, seu evidenti utilitate coactus, et tunc cum reverentia, timore, animique dulcedine breviter, et submisse, si potes, super devitans prolixitatem verborum, eorumque occasionem juxta posse præcendens. Undecimum, ut grataam sanctamque solitudinem possideas omni tempore, et operatione vigiliarum habeas pretiosam in ipsis, offeres Deo semper orationes tuas eum attentione verborum, devotionis fervore, humilitateque profunda. Duodecimum, ut cum divinum officium debes celebrire, ita facies in te ipso obliviscaris omnium terrenorum quantum fixa, et immobili mente cœlestibus insistendo mysteriis cum tanta illorum reverentia, devotione, et timore persolvas, qui inter angelorum agmina constitutus divino conspectui laudes principaliter offeras cum eisdem. Terciumdecimum, ut gloriosam reginam Domini nostri matrem in summo habiens omnis temporis venerationis affectu, in cunctis ad eam necessitatibus articulis ac pressuris, tanquam ad singulare et tulissimum refugium te convertas fiducialiter ipsius tutelæ præsidium flagitando, eamque in tuam suscipiens advocatione devotissime, ac secure traxi ei committas causam, qua: est misericordia: mater, quotidie studens ei placere, ac spiritualem et singularem reverentiam exhibere, et tua ei devotio sit accepta, et reverentia grata ipsius puritatis munditia, omni virtute, mente et corpore illibata in te ipso servando toto conatu nitaris humilitatis ac mansuetudinis ejus sequi vestigia. Quartumdecimum, ut unquam mulieres omnes juvenes, et imberbes præter necessitatibus vel manifestæ utilitatis causam devitans, unum ubiqueque suæ eligens tibi patrem, unum quidem discretum, sanctum, mansuetum, et pium, doctum in experientia operis, potiaturque sublimitate sermonis, qui te verbis, et exemplis efficacibus, et ignitis ad divinum amorem instruat, ad quem etiam in cunctis necessitatibus tuis possis habere recusum, et spirituale consolamentum. Quintumdecimum, ut omnem frigiditatem tristitiae, vel aedie, in qua latet via confusionis, que dicit ad mortem a te ipso summo studio depilens interius, exteriusque serenus semper existas. Nulli ulla mode contradicens in aliquo, vel resistens, sed potius omnino per omnia requiescens, duntaxat divinas laudi, vel saluti animæ non obsistant. Sextundecimum, ut affectiones tuas omnes ac voluntates conformans voluntati divinae omnia te seducet in hoc mundo puritatis et innocentie gratia divina, tibi munere elargita, nec aliorum unquam, plusquam debito defectibus perturbatus, iniquitati addendo

iniquitatem alienis cordibus polluaris, ne, dum cupis alios de pelago liberare, deterius ipse corruas in profundum potius, igitur quibus non potes sine detimento prodesse operiens charitate benigna illi summa sapientiae derelinque, quae bona novit eligere de malis quibuscumque, sic in omnibus bonis pariter, atque mal s spiritualem Deo concedente poteris reperire profectum. Decimumseptimum, ut cor tuum serves omni custodia, solisque spiritualibus exercitiis deditum nullae tibi exercitium visibilium rerum imagines imprimantur, ut a creaturis omnibus alienus liber possis omnium Creatori vacare. Decimomoctavum, ut imaginem ac similitudinem majestatis divinæ considerans in omnibus hominibus, ita omnes diligas intimo charitatis affectu omniumque et maxime insiritorum, et quorumcumque indigentium curam geras, dummodo circa spirituaia non fiat tibi nociva destructio, sicut bona mater diligit, atque edrat unicum filium prædilectum. Decimumnonum, ut continue nientem tuam ita habeas cum Deo ordinatam, que omne tempus tuum exercitium semper tam mentis quam corporis sit oratio, omnianque exercitia, servitia, et maxime viliora, vel humiliora cum tanto facias charitatis fervore, ac si ea Christo corporaliter exhiberes, quod certe potes, et dehes, et veraciter cogitare, quia Christus dicit in Evangelio: *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis* (Matth. xxv, 40). Vigesimum, ut honorem et reverentiam omnibus exhibeas tam debitam quam devotam, et sanctissimam obedientiæ normam non solum in magnis et arduis, sed etiam in minimis, qui pupillam oculi studeas custodire illæsam, obediensque quidem non solum majoribus et prælatis, sed etiam omnibus te subjiciens quibuscumque abnegando te ipsum pro Christo in omnibus ei differentibus, altius, studeas facere voluntatem, in nullo te præbens alicui onerosum, sed potius in charitate Christi, et diligens universos te ipsum communiter omnibus gratum reddens, assabilitates, amicitias, familiaritates fugias singulares, præ omnibus autem cavens, ne unquam verbo, facto, vel gestu alicujus rancoris, odii, clamoris, injurie, turbationis, murmurationis, detractionis scandali, vel adulacionis, et quorumcumque similium aliqua ratione, vel modo per te, vel per alium causa vel occasio fias. Vicesimum primum, ut virtutes vel gratias spirituales, quas per te, vel in te divina largitio operari dignatur, tribulationesque, et prælia virtutum, quae proposita, et similia ab omnibus studeas quantum potes, iis tamen exceptis, quae proprio sacerdoti in propria debent accusatione detegi, nisi forte alicui tuo spirituali, et probato amico ei spiritualis utilitatis causam revelares, cuius consilium vel doctrinam in hujus tibi credas posse conferre, sollicitus semper surare tempus ubique, ut possis solitarie orationi vacare, et tacendo sedeas solitarius elevatus desiderio ad superua. Vicesimum secundum, ut solutus ab omnibus nihil tenere desiderans, jam contemptis omnibus charis, tanto mentis conatu

A desiderii, que fervore circa universorum Creatorem intendas, ut qui omnia inferiorum oblitus quidquid agas ubiunque steteris, et quibuscumque negotiis impliceris die ac nocte, omni momento, et omni hora Deum semper habeas in memoriam, credens, et cogitans te semper esse coram eo verissime, et cogitans ipsum undique te conspicere, haec cogita cum maxima reverentia, timore pariter et tremore, cum summa discretione, et ardentiissimo amore nunc ante pedes immensæ majestatis ejus prostratus corde amarissimo peccatorum veniam postulando; nunc sacratissimæ passioni Filii Dei gladio compassionis confos tus, coram ejus cruce vulneratus cum eo, lacrymosus, et flebilis apparendo; nunc totius vitæ decursum tuæ obliquitati, velut rectitudinis lineam proponendo; nunc iunumerabilia, et immensa ejus beneficia mente pertrahens gratiarum actionibus insistendo; nunc stimulis alicujus amoris ardentiissimi punctus ipsum in creaturis omnibus intueudo; nunc potentiam, nunc sapientiam, nunc bonitatem ejus et clementiam attendens, eum magnifice in cunctis operibus suis collaudando; nunc desiderio patriæ celestis attractus gemebundis spiriis anhelando; nunc circa nos viscera inexistimabilis charitatis considerans lactabunda et excellentissima admiratione, corde et animo in Christo deficiendo; nunc te præcipitem tenentem fugientem, nunc enim te tenentem, sablevantem et attrahentem; nunc ingratum te per omnia existentem, considerans ineffabilibus divinae misericordiæ tibi visceribus patefactis, nimis in eum charitatis ardore te conferens totum in tictibus resolveudo; nunc vero occultissima, profundissima, admirabilissima, et summa arcana, nimiumque stupenda judicia justitiae ejus diligenter attendens eum in omnibus sceleribus, et constans cum summo amore, ingentique timore descendens suppliciter, et humiliter venerando præ omnibus, aut continuam et vivam memoriam ipsius sacratissimæ passionis. Vicesimum tertium, ut super custodiā tuam vigiles omni tempore ab antiqui hostis fraudibus, quæ saepe se in angelum lucis transfigurans in omni via hominum laqueos tendit et retia, ut animas nostras valeat captivare, sollicitudine cautissima venantium laqueos fugiens, sicut passer, tautæque parvitatis humilitate sancti in oculis tuis fias, ut nec subtilissima ejus retia te valeant continere, a quibus sane tunc poteris liberari illæsus, cum effectus fueris Israel, continue metallibus oculis videns Deum, quia neque dormitabit, neque dormiet ejus custos. Vicesimum quartum, ut tenens indefessum iustituti sancti vigorem sacris ardoribus celestium desideriorum succensus, mentis ac corporis muuditæ pulchritudinem, innocentia puritatent, conscientia rectitudinem illibate conservans, curam diligentissimam tenen, ne tenendo unquam in aliquo resipiscas. Ad quod diligentius, et purius conservandum quotidiana discussione septies in die examines vitam tuam, semper vide post

quamlibet canoniam horam, an ambulationis dignæ Deo sine macula justitiae et sanctitatis. Et quod nemo est, qui sic justitiam et disciplinam servet, ut nihil penitus negligat vel omittat, et ideo necessarium est, ut ad paucitatem laevorum recurrens cum dolore et gemitu saepissime tuæ accusationi insistas, in qua quidem accusatione sicut confessione integræ veraciter et pure, sinc onni velamine excusationis vel occulationis, per ordinem omnes tuos recensendo defectus tanquam Deo sacerdoti dicens ore proprio intimare, narrando proprias omissiones, quas in his, quæ sunt ad Deum, fecisti, et maxime in oratione quantum supplicem ejus actua mentalem scilicet, et vocalem defectus in observatione justitiae

A quantum ad primum, post haec commissiones, quas egisti ex mala custodia sensuum, et sensibus adjacentium affectionum et cogitationum. Quam quidem confessionem semper debet contrito et satisfactio comitari; de leas de offensis non solum magnis, sed etiam et modicis, et dolendo caveas reiterare culpam, semper studens causas et occasiones peccati praecidere, quantumcunque per amorem etiam videantur tibi esse conjunctæ, quod juxta Salvatoris justitiam, sententiam, eruendus est oculus scandalizans, imo occasionses peccati, que quidem apparent nobis nimium delectabiles, etiamsi nobis multum dispiceant eorum affectus, unde fortissimum est in hac pugna certamen.

APPENDIX AD EPISTOLAS S. BERNARDI.⁽¹¹¹⁾

I.

EPISTOLÆ DUBIAE VEL SPURIAE.

EPISTOLA CDLXI.

AD MATTHÆUM ALBANENSEM EPISCOPUM.

Super Evangelio Lucæ, cap. xvi, 1-9 : « Homo qui davi erat dives qui habebat villicum. »

Reverentissimo domino suo MATTHÆO venerabili Dei gratia Albanensi episcopo, frater BERNARDUS, utique suus quidquid servus domino et filius patri (1112).

Quod a Roma per dominum SEAVULCM charissimum nostrum Velvacensem abbatem supereminencia magnitudinis vestrae parvitatæ meæ mandaverat, videlicet ut ea quæ super evangelium de villico iniuriantis Deus mihi dixisse donaverat, vobis transcriberem, etsi sero nunc tandem uon minimum pavidus, ne quid ibi insulsum vos offendat, transmitto. Super hoc igitur quæso vos in me pietatis et charitatis abundare visceribus, quatenus et ignoscatis mihi quod distuli et emendetis vobis incorrectum quod obtuli. Auctoritati namque prudentiae vestrae

(111) Hæc Appendix continet S. Bernardi dubias spuriæ epistolas nonnullas; quasdam item a Nicolao Clarae-Vallensi ejus nomine scriptas; tum epistolas ad Jeundem a diversis hominibus scriptas; ad hæc chartas Bernardi; cum quibusdam alii monumentis quæ ad illustrandas Bernardinas epistolas couducere visa sunt. Omnia partim ex libris editis, partim ex mss.

(1112) Epistolam hanc descripsimus ex manu scripto Verdiniensi, ubi exstat post Vitam et Miracula S. Bernardi abbatis Clarae-Vallensis. Matthæus Albanensis episcopus, cui inscribitur, ex monacho Cluniaciensi factus Prior Sancti-Martini a Campis, inde creatus est cardinalis et episcopus Albanensis apostolicae Sedis in Gallia legatus, ad quem exstat sancti Bernardi epistola 21. Servulus seu Serlo, de quo epistole initio, Belvacensis Sancti-Luciani monasterii abbas erat, quæ omnia

B reservari id ad corrigendum, et suppliciter offero, et cultellum qui vulgo *Quinivers* nuncupatur, habens de ebore manubrium cum chartula mitto, quatenus imposturam quam avulsione dignam adjudicaveritis, meo gladio succidatis. De cætero autem precor vestrae pietatis abundantiam, ne in orationibus vestris obliviscamini mei, quia sine obliuione quotidie vestri memor, ubi propensius postulo misericordiam Dei. Valete.

Explicit epistola.

LECTIO SANCTI EVANGELII :

In illo tempore dixit Jesus discipulis suis parabolam hanc, etc.

C 368 EPISTOLA CDLXII (1113).

AD QUOSDAM NOVITER CONVERSOS (1114).

Hortatur ad constantiam propositi vitæ religiosæ et ne anteactæ vitæ peccatis se deterreri sinant.

1. Super bono nuntio quod de vobis auribus no-

tetati S. Bernardi conveniunt. Hanc tamen epistolam suspectam et pro adulterina habemus: Verum non fuit ideo prætermittenda. Referenda videatur ad annum 1133 MART.

(1113) Antea epistola 383.

(1114) Etsi hæc epistola pia est, nescio quid tamen contortum ac elaboratum habet, quod Bernardi genium ei diceandi facilitatem non sapit. Et in ipso epistola contextu quiddam habetur Bernardi sententia non satis conveniens. Hanc invenimus in uno codice. Vaticano, notato 663; et quidem extra ordinem aliarum epistolarum, post « homiliam B. Bernardi de Contemptu mundi, » sub hoc titulo, « Epistola ejusdem consolatoria; » quo ex codice quedam loca hic emendavimus. Fortasse ex illarum est numero epistolarum, quas Bernardi jussu ejus notarii quandoque sue marte scribabant.

stris insonuit, vehementer gavisa est anima mea et A exultavit cor meum in Domino, qui vos præscivit et pretestinavit conformes fieri imaginis Fili sui, et vocare dignatur, ut in præsenti justificet, et glorificet in futuro. Benedictus Deus et Pater Domini nostri Iesu Christi, qui jussit lumen suum splendescere in cordibus vestris : quatenus contemnentes hujus saeculi vanitates et insanias falsas, ad gloriandum in spe gloriae filiorum Dei de intimis animæ medullis trahatis suspiria; eligentes et proponentes abjecti esse in domo Dei nostri, magis quam habitare in teatoris peccatorum. Confirmet autem Deus in vobis bonum quod inspiravit propositum, ne aliquis et inimicus hostis humani generis vos vel a proposito avertire, vel subvertere possit in proposito : ne videlicet blandiente vobis vana et insana hujus saeculi delectatione, ad perficiendam carnis curam in desideriis animum denuo revocetis, quod est averti a proposito : aut in ipso religionis introitu, lenocinantibus imperfectioni vestrae extrinsecis consolatiibus, carni potius quam spiritui consulatis, quod est in proposito subverti. Quidam enim saeculo abrenuntiatur (ut salva pace omnium dixerim) illorum maxime conversationem emulantur, quibus majorem sollicitudinem incepit carnis sua fragilitas, quam spiritus infirmitas. Unde gravioribus relictis turpitudinibus, erupula tamen applaudunt et tam ciborum quam potum exigunt superfluitatem : non satis diligenter animadvententes, multa licere quæ non expediunt, quia profectum pœnitentis graviter impedunt.

2. Super hac re, charissimi, consulatis eum qui, quod impossibile est cujuscunque legis observantie, in quo infirmatur per carnem, de peccato damnavit peccatum in carne, ut justificatio legis in his impletetur, qui non secundum carnem ambulant. *Quicunque enim in carne sunt, sive in habitu, sive extra habitum religionis, si verax est, immo quia verax est Apostolus, Deo placere non possunt (Rom. viii, 8).* Multum enim extra profectum proficit, immo infra imperfectum vehementer deficit, cuius gula deus est. Consulatis, inquam, Dominum nostrum Iesum Christum, qui non solum langoribus, sed et nostris erroribus volens mederi, de secreto suo ad publicum nostrum prodidit; et inter haec et illa afferens remedium, sicut langores evanescerunt moriens in cruce, ita et errores destruxit, et mores instruxit, dum vixit in carne. Ipse nimurum utpote qui peccare non poterat, et universorum Dominus erat, cum mundi hujus deliciis libere et juste uti potuisse, voluntariam paupertatem tamen tam diligenter amplexus est, ut nec etiam haberet ubi caput suum reclinareret. In cuius paupertatis execratione tantam exhibuit Patri obedienciam, et non solum delicias, sed et se ipsum sibi abnegaverit, petens in omniibus non suam, sed Patris fieri voluptatem. Qui ergo hominem errantem in solitudine et in inaquoso venerat reducere in viam rectam, ut iret in civitatem babylonis; salubrioem et securiorem redeundi viam

B exemplum suæ conversationis nobis ostendit, nihil proprium in mundo possidens, Patri obediens usque ad mortem. Ejus ergo exemplo deliciæ nobis fugiendæ sunt, et bonum obedientie toto mentis ac corporis conatu amplectendum : ut qui inobedientio recessimus a Deo, per obedientie legem redire mereamur. Sed sunt qui dicunt : Utquid in miseria tormentorum affligemus animas nostras, cui Deus non delectetur in eratibus et licite mundo utentes salutem invenire possimus ?

3. Filii hominum ut ad vos verbis ulari Apostoli, *hoc sentite in vobis quod et in Christo Iesu : qui, cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, 300 esse se æqualem Deo; semetipsum exinanivit, formam servi accipiens (Philipp. ii, 5-7).* Si ergo hoc sentitis de ipso, quod licet justa et æquali prærogativa majestatis, formam Dei habere posset et exhibere, ipsam tamen exuit et induit servilem ; non ut aliquid in se evanesceret usurpatum, sed ut nostrum reprimeret supercilium : si hoc, inquam, sentitis de ipso; propter hoc ipsum et vos vestram exinaniamatis transitoriam felicitatem, ei qui se pro nobis miserum fecit, cum miser non esset, vicem rependentes, non de vobis faciendo quod non estis, sed in vobis ostendendo quod estis : ut quos facit miseros necessitatis conditio, miseros factetur voluntatis devotio.

4. Itaque, dilectissimi, ut ad vos redeam, in hac valle lacrymarum et misericordiarum, si christiani estis, ea via qua Christus ambulavit et ipsi ambuletis. Væ homini duabus viis ingredieuti (*Ecclesi. ii, 14*). Si enim caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt (*1 Cor. xv, 50*); carnalibus profecto consolationibus spirituales sociari impossibile est. Qui ergo debitorem et procuratorem carnis se constituit, ut magis sterilem pascere, quam viduæ studeat benefacere, nullum religionis jugum quamlibet leve, quamlibet suave videatur, ei tolerabile est. Unde contingit ut neque hic, ubi sine murmurare esso non potest, neque in futuro, ubi penam murmuratiois tolerari necesse est, pacem inveniat. Ubi autem non est pax, nec Deus, quia in pace iactus est locus ejus (*Psal. lxxv, 3*). Jugum tamen Dei suave est et onus leve (*Matth. xi, 30*). Sed quibus? Spiritui ejus et qui eo aguntur (*Rom. viii, 14*). Qui stat illi? Non servi carnis, sed filii Dei. Vultis cognoscere filios Dei? Qui spiritu facta carnis mortificant, quorum membra templum sunt Spiritus sancti, quem a Deo acceperunt: ut jam non sint sui, nec sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit, empti videlicet prelio magno pretiosi sanguinis Christi. Unde et portantes eam et glorificantes in corpore suo, utique honorificant eum: quia non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus continentur eum. Qui autem confitetur eum coram hominibus, confitebor, inquit, et ego eum coram Patre meo (*Matth. x, 32*).

5. Bonum est ergo confiteri Domino in gratiarum actione, bonum est quoque confiteri Dominum in

operum exhibitione; ut Christus nos confiteatur in districta singulorum examinatione, quando nos oportuerit manifestari ante tribunal ejus, ut unusquisque referat propria corporis, sive bonum, sive malum, prout gessit in corpore (*II Cor. v, 10*). Harum ntarumque confessionum, et ejus qua homo confitetur Deum, et ejus qua Deus confitetur hominem, si vultis esse participes, nolite ulterius evagari in exterioribus, diffusi in vanitates et insanias saeculi; sed reversi ad vos intrate ad eorū vestrum, ubi sine dubio regnum Dei est. Regnum enim ejus intra vos est (*Luc. xvii, 24*). Quid est hoc regnum? Sana et libera voluntas hominis, ita se conformans voluntati Dei, ut nihil velit quod sciat ei displicere; nihil nolit quod sciat ei non placere. Primum ergo querite regnum Dei, ut liberetur et sanetur voluntas vestra, veniente saeculi graviter imbuta vel corrupia; et omnia corpori necessaria adjicientur vobis. Nolite solliciti esse de corpore quod est haereditas verium; sed solliciti estote de anima, quae ad imaginem Dei facta est, quomodo revelata facie gloriam Dei speculetur, et in eamdem imaginem reformatur, et transformetur a claritate in claritatem, tangazan Domini spiritu.

6. Quid dulcius fratres mei, quid jacundius, quid sanctius inter corporea corpore Christi? Et tamen dictum est Apostolis: *Nisi ego abiiero, Paracletus non veniet*. Dum enim corporali Christi praesentia videntio et audiendo delectati sunt, nunquam eis perfecte datur, sed semper promittitur Spiritus sanctus, Etenim **370** inquit, *cum assumptus fuero, mittam eum ad vos* (*Joan. xvi, 7*). Christo enim adhuc vivente in carne, nonne Petrus negavit ad vocem ancillae? Christo autem assumpto et misso Spiritu sancto, nonne ibant gaudentes Apostoli a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt propter nomen Jesu contumeliam pati? (*Act. v, 41*.) Longe ergo eminentior et dulcior virtus Spiritus sancti, quam delectatio corporis Christi. Quod si tam excellentis et beati corporis carnalis delectatio potuit ab Apostolis ne avertere Spiritum sanctum, sine cuius affectione nihil quod bonum est potest amari, sine cuius virtute nihil salutiferi oneris potest tolerari: vos ipsi judicare an non miseri sunt et insanii, qui ad religionem venturi, delicias corporis querant. Venientibus quippe ad religionem non est consideranda carnis fragilitas, ut ei delicate subserviatur, sed impedimenta fervoris spiritus, ut sollicite fugiantur.

7. Festinate ergo fieri pauperes spiritu, et inopes rebus, ut Dominus sit sollicitus vestri. Hujusmodi enim paupertatis, voluntariae videlicet, et ex voluntate

(1145) Non putamus id dicturam fuisse Bernardum: nec damnationem aeternam, in qua nulla erit humanae voluntatis cum divina consensio, ira obstantia ac deslestanda ab ea defectio, in sententia Bernardi fuisse de genere rerum illarum, quas diuinæ voluntati committere debeamus volentes. Id patet ex sermone 23 de Diversis, ubi distinguens ea quæ a Deo sub conditione, et quæ absolute petere

A fate necessarie, via secura et recta est: alioquin Christus eam non fuisset ingressus. Ceteræ vitæ, etsi bona sint, pleiae tamen sunt latronibus. Semita hujus paupertatis, quia ardua est, et pauci per eam ascendunt, insidias latronum ignorat. Non enim frequenter ponunt latrones insidias, ubi frequens non est transitus viatorum. Dieo vobis in veritate, quia Deus est, ei experto credite quia haec via quanto arctior, quanto molestior videtur in ingressu, tanto latior, tanto jucundior inventur in progressu. In ingressu exigit meritum, in progressu rependit præmium. Etenim non solum in futuro vitam æternam possidebitis, sed et in praesenti contemplum accipietis, non solum in bonis spiritualibus, sed et in temporalibus, si cor non apposueritis. Ipsa siquidem bona temporalia, sunt, si non amantur, hec: si amantur, illicita. Sive autem amantur, sive non amantur, non multum expedient, quia quadam sui dulcedine cor possidentis cito subvertunt. Quia vobis dubitandi occasio? Pauca relinquetis cum sollicitudine, totum mundum assumetis in possessionem sine sollicitudine. *Omnia enim vestra sunt, sive mundus, sive vita, sive mors, sive præsentia, sive futura: omnia, inquam, vestras sunt*. Tamen vere subjugi potest, *Vos autem Christi, sicut Christus Dei* (*I Cor. iii, 22, 23*): id est, si, sicut Christus in omnibus operibus suis Patrem suum glorificavit, ita et vos in omni actu vestro ejus gloriam quæsieritis.

8. Si enim Christus in operibus vestris apparuerit glorus, a quo vobis trepidandum est? Ipse utique solus est, in cujus manu sit salus: et condemnatio nostra. Si condemnat, benedictum sit nomen ejus, quia sic meruimus (1115): si salvat, glorusum sit nomen ejus, quia superabundavit misericordia iudicio. Pater enim omne iudicium dedit Filio. Quis tamen est qui condemnet Jesus Christus? plus, inquam, et dulcis Jesus, qui mortuus est pro dilectione nostris; qui resurrexit propter justificationem nostram; qui est ad dextram Patris, ubi etiam interpellat pro nobis? Militans in terra, regnans et in celo, nihil sit nisi nostram salutem: et ipse fugientibus ad se referet confusionem? Absit! Quantumcunque gravis se ingerat memorie meæ recordatio seculorum meorum, quantumcunque me deterreat praeterita vita meæ horribilis consideratio, faciant alii quod censuerint expedire: ego semper sentiam in bonitate de dulcedine Domini mei Iesa Christi, semper oculi mei ad misericordiam ejus: sciens mirum et quandoque in me experiens, longe efficaciores ejus dulcedinem ad consolandum, quam vita meæ amaritudinem ad eum desolandum; multoque promptiore ejus benignitatem ad indulgendum, quam meam

debeamus, in hoc genere gratiani Deo gratum facientem, et gloriam in futuro reponit, n. 5. In epistola 42, ad Henricum Senonesen, n. 13, Mosis quidem excessum amoris voluntis fratribus causa deleri de libro vite et Pauli anathema esse enipit, ad gehennam ipsam extiendit, sed cum bona conscientia, quæ non competit damnatis, quorum metitio est hac in epistola.

iniquitatem ad delinquendum. Scio utique, quia non est iniquitas, sicut iniquitas **371** mea : sed e regione, non est dolor sicut dolor ejus. Si supra modum peccavi, non despero, quia supra modum doluit, in quo respiro. Si exasperatur Deus immanitate scele- ris mei, mitigatur procul dubio in dolore satisfactio- nis Filii sui : quia mitis et innocens Agnus in cruce pendens, utpote qui coram tondente se obmutuit, non improprietat circumstantibus, et insariantibus in eum; sed dulciter suggestit transeuntibus per viam, et respicientibus ad eum. Sic enim scripum est : *O vos omnes qui transitis per viam, attendite, et videte si est dolor sicut dolor meus.* (Thren. 1, 12.) Hoc siquidem de cruce clamat transeuntibus. Sed unde transeuntibus? De mundo, non cum mundo. Qua, et quo transeuntibus? Per viam momentaneam paupertatis, ad divitias aeternae felicitatis. Id enim quod in praesenti est momentaneum et leve tribu- latiois nostrae, supra modum in sublimitate aeternum glorie pondus operatur in vobis : si tamen contempnemur non ea quae videntur, sed quae non videntur (*Il Cor. vi, 17, 18.*)

9. Non haec scribo vobis, ut in peccatis securius delectemini : quia Altissimus, qui et ipse Jesus Christus, odio habet peccatores, et misertus est penitentibus. Si penitentia, inquit quia penitentia est vobis necessaria, locus et tempus penitentia vobis non deest. Ecce enim tempus acceptabile in quo, etsi non cruormartyrum, labor temere in Christo antequa serpantis astutiam triumphat, et dejicit fortitudinem. Locus autem apud nos idoneus et delectabilis, non ad gaudendum, sicut in saeculo, sed ad lugendum quod commissum est in saeculo : ubi quidem multum subtiliter et utiliter prædicatione seniorum, sed multo subtilius et utilius examinatione conuersationis eorum, et in malo destruimur, et instruimur ad bonum. Deus autem totius misericordiae et consolationis faciat vos socios nostrae

(1116) Antea epistola 367.

(1117) Duas sequentes epistolas Horstius iure re- tulit et tomo primo Annalium Bernardi Brito-Lusi- tani, qui alias sub nomine decissæ Lotharingie ad Bernardum, et Bernardi ad eam literas ex Gallico (si ei credimus) idiomatice translatas vulgavit. Sed alium ejusmodi epistolarum fidejussorem optamus. Certe Bernardi genius, stylus, modestia in eis desi- derari videntur. Genoma est Bernardi epistola 308 ad Alfonsum Regem; itemque Petri abbatis Claræ-Vallensis octavi epistola ad Regem Portugallie, cui gratias agit ob relevatam suorum frarum inopiam et oblationem monasterii de Castiberia, apud Clue- niuum tomo IV, pag. 480. Quae sequuntar nota Horsti sunt.

(1118) Rem gestam vide prolixe narratam apud Henriquez in Fase. lib. 1 dist. 4, cap. 27; et in Menologio ad diem vigesimam Augusti, pag. 273, ubi videbis Bernardum, etsi in Galliis agentem, velut alterum Moysen, extensis in eccliam manus, Alfonso in Lusitania Scalabim mutuissimum Saracenorum urbem oppugoanti, tanquam alteri Iosue, suppetias et victoriam contulisse : idque quia sola nomina ejus fama permous Alfonsus opem illius, licet tanto intervallo distantis, imploraverat.

(1119) Memorabile Bernardi vaticinium, quod

A congregationis, ut sitis participes illius internæ consolationis, quam in vobis quandoque sentire, sed a nobis nuoquam potestis audire. Valete.

PISTOLA CDLXIII (1116).

AD ALFONSUM REGEM PORTUGALLIE (1117).

Rex, obtenta de Saracenis victoria, reus voti de condendo Cisterciensibus monasterio tenebatur. Itaque postulatos e Clara-Valle monachos Bernardus mittit in Lusitaniam.

Christianissimo et pio ALFONSO regi Portugallo- rum, BERNARDUS, Claræ-Vallis vocatus abbas, modi- cum id quod est.

Benedictus Deus, et Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, qui consolatus est vos in tribulatione vestra, dum abstulit opprobrium Saracenorum a cervicibus vestris. Ceciderunt muri Jericho, cecidit Babylon magna, destruxit Dominus munitiones inimicorum suorum, et extulit cornu populi sui : quod etiam antequam fieret rescivimus, reve- lante Spiritu, qui ubi vult spirat absque auditione vocis. Propter quod animas nostras affliximus, et tam parvitas mea, quam reliqui fratres mei coram Domino provoluti, decentantibus manibus vestris, rober et fortitudinem postulabamus (1118), et ex eo quod iniquitates nostræ vestram non impediverunt felicitatem, summe laetati sumus. Rescivimus etiam ingentem pietatem, qua commotus votum de aediti- caudo coenobio Altissimo dœvovistis. Quapropter mittimus hos filios, quos lacte doctrinæ ab incuna- bulis religionis Christo nutritiimus : quatenus nos ipsos celsitudini vestræ commendantes, piam voti intentionem ad debitam exsecutionem perducant, illud condentes monasterium, in cuius duratione et **372** integrilate indelebile habebitis elogium regni vestri, et in divisione reddituum dividetur a vobis corona vestra (1119.) Servet vos, et illustrem regi-

D nostri annis complevit eventus. Sed id te malo ex ipsis ejus gentis anterioribus plenus cognooscere. Audi ergo Angelum Mauriquez Lusitanum Ordinis Cisterciensis theologum : « Quod autem ibi dicit, in divi- sione reddituum, dividetur a vobis corona vestra. no- stris temporibus event. Sabastiano enim in Africa misere extincto, Henricus cardinalis regnum obti- mit, qui parien redditum monasterii Alcobaciensis aulico cuiusdam assignavit, et rex brevi fato cessit, nullum haeredem relinquens : et rex Hispaniarum Philippus II in haereditatem intravit, existincta antiqua Lusitanorum regum progezie. In dicto autem monasterio milie monachi simul habitabant, qui die ac nocte incessanter diviniis landibus insistebant. Qui divisi erant per decanos tali ordine, ut in choro lans perennis haberetur. Primi enim post absolutas laudes matutinas e choro egredientibus, ali si- succede- bant : quibus etiam abeuntibus, alii intrantes easdem decantabant, ita ut nunquam chorus sine monachis videtur. Sic prophetiam hanc explicat R. F. An- gelus Mariquez in Laurea evangelica, et in Annalibus, et ex eo Henriquez in Fase. c. lib. 1, dist. 4, cap. 27, et rursus in Menologio ad diem vicesimam Augusti.

Hic occurrit opportune non minus memorabile consilium, seu potius vaticinum de eodem Henrico

nam consortem Salvator eunctorum, et benedicat problem vestram, ut videatis filios filiorum vestrorum, gaudentes in possessionibus vestris.

EPISTOLA CDLXIV (1120).

AD JOANNEM CIRITAM (1121).

*Cognito divinitus ejus zelo ac desiderio, mittit e
Claræ-Valle monachos ad fundandum in Lusita-
nia monasterium.*

Venerabili fratri, Deo dilecto, et in via saeculi hu-
jus socio nostro JOANNI CIRITÆ, BERNARDUS, Claræ-
Vallis vocatus abbas, salutem salutis auctore.

Permittente Patre misericordiarum, et Deo totius
consolationis (1122), qui non sinit animas peccatorum
peccatis damnari, scivimus de Fraternitate tua, quo
pacto assiduis orationibus pro peccatorum venia
pectus diviuam pulsare non desinis : et quia vir de-
sideriorum es, adimplevit Dominus desiderium
tuum, dum nobis aperuit exaudiri deprecationes
tuas (1123). Et qui in eadem societate nos tibi socia-
vit, qui duobus discipulis euntibus Emmaus se so-
cium prebuit; initimus hos filios, quos lacte evan-
geliæ doctrinæ Domino nutritivimus, ut quoqueunque

rege Lusitanie, sed iam tum cardinale et archic-
piscopo Eborense, quod in Vita S. Caroli Borromaei
legisse memini, nec abs re futurum puto, si hic in
gratiæ lectoris addidero. « Sebastianus Lusitanus
rege absque filii mortuo, creatus est rex Henriens
S. R. E. cardinalis ejus patruus, quem vehementer
rogatum, regni optimates, præsules, populique
exoraverunt, ut uxori vellet ducere : querabant
enim ex eo, quamvis ætate confecta, procreandum
in imperio qui succederet. Præter universi regni so-
latum, pietati religionique valde conseruaneum
esse, discordias, bellis calamitatibus occurrere, qua
Henrico mortuo, nullo regiæ donuſ relictio, succes-
sore, propemodum necesse erat existere. Henricus,
ut episcopus, religione solvi, uxorisque ducendæ
facultatem Gregorio pontifice sibi concedi postulat.
Eodem tempore Mediolanum ad Carolum dat litté-
ras : adductum se a Lusitanis suis, ut conjugio
consentiret : quo tanquam unico remedio tranquil-
litati provinciæ posset consuli : grave admodum
sibi esse, ducereque id coquendam loco sacrificii, in
quo seipsum pro suorum salute immolare : sed
publicæ quieti cedendum judicasse. Vehementer igit
tur rogare, ut, quantum eniti posset, ad eam con-
cessionem Pontificem perducere conaretur. Idem viri
principes alii majorem in modum a Carolo postu-
lant, negotiumque ejus auctoritati commendant.

« Carolus amicissimi optimisque regis postulationi,
non quod is velle videtur, sed quæ sanctæ Ecclesiæ
putaret conducere, respondet : Magni quidem inter-
esse videri, querere Lusitanis, qui ei sine contro-
versia legitime posset in regno succedere : sed tali
antistit potestatem facere conjugii, rem omnium
videri gravissimam, neque illo unquam tempore
concessam. Personæ Deo dicatae, in alio genere,
factam quandoque dici potestatem nuptiarum : quod
nullo tamen satis certi probatique auctoris testimo-
nio fere confirmatur : omnino exoptatos ejusmodi
nuptiarum, vel publica: quietis, vel successioneis
eventus minimè contigisse : maxima etiam inde pu-
blice ac privatim exstitisse incommoda, unde magnæ
utilitates expectantur : probantam magis atque
imitandam quorundam regum continentalium, qui
matrimonio conjuncti, cum recia ac legitime filios
possent suscipere, nulla tamen hæreditis successorisve
habita ratione, singulæ castimonie studio, tali

A miseratio divina disposuerit, et cœleste aliquod
micaverit signum, monasterium condatis : in quibus
te ipsum signiferum et ducem cæterorum elegit, ut
et principia agas, et actum ad exitum ducas, du-
ctumque Deo, et ejus Præcursori offeras.

EPISTOLA CDLXV (1124).

AD ABRATEM SANCTI-BENEDICTI.

Domino abbatì Sancti-Benedicti, frater BERNARDUS
de Clara-Valle, sanctam accipere benedictionem.

Oportet ut ex instanti festinetis ad dominum
Regem, et totam confusionem nostram, et quomodo
proditi sumus, ei tanquam benigno domino nostro
plenissime indicetis. Et quia gaudemus ex parte,
quod negotium ejus in causa nobis fuit hujus anxie-
tatis, pro eo siquidem quod domino Senonensi consu-
limus; de die statuenda, quod nobis bene ante promi-
serat, ita confudit, sic in nos vindicans Regis amorem.
Petite et ab eo litteras efficacissimas super hoc
negotio, ut dominus Papa omnimodis confirmet,
quod fecerunt filii obedientes, duo scilicet episcopi :
quia et sibi gratissimum, et Ecclesiae necessarium
est. Nec noceat quod ita tertius se substravit, inobe-

B matrimonii usu abstinerunt, quanio magis qui cœ-
libeni vitam professi sine singulari quadam venia
sese ad conubium referre non poterant ? Quæ dixer-
at, allatis exemplis confirmavit. Postremo in re-
tanta tamque difficultate, nihil se aliud probare posse
dixit, quanam ut quibus de causis ea facultas postu-
landa videretur, ex cause summo Pontifici candidi,
nulloque studio referremur : quod is pro summa
auctoritate divinoque allata judicasset, aequo animo
voluntateque acciperetur. De re graviter ad pontifi-
cem scriptis, quid sibi maxime probaretur, indicavit :
eventus qualis fuerit, ignorat nemo. » Ha gravissi-
mus scriptor Vita sancti Caroli Berromæi Carolus a
Basilica, episcopus Novariensis.

Exstat in Spicilegi tomo VIII diploma Joannis
regis Portugallensis, qui Menendo Alchobazie abbati
monasterium Cricense tradit æra MCCXXXIII.

(1120) Antea epistola 368.

(1121) Alias, Ziritam. Fuit is abbas et fundator
monasteriorum Sancti Joannis de Tarouca, Sancti-
Christophori, et Sancti-Petri de Aquilis.

(1122) Eadem verba initio superioris epistole; et
infra, « latae evangelice doctrinæ. » Sane quod ait
de condendo monasterio, « ubi cœleste aliquod mi-
caverit signum » a Bernardi moribus et genio alie-
nant videtur.

D (1123) Henriquez, ait Horstius, in Vita Joannis
Cirite modum exauditionis explicat. Nimirum B.
Bernardo anno 1119, vigesima quarta iunii, post
Vigiliarum laudes orationi in choro insistenti S.
Joannem Baptistam apparuisse, Jubentem, ut in re-
moueres Hispanie oras coloniam inonachoram diri-
geret, locum a Deo monstrandum monasterio cou-
graum. Hunc Bernardum octo ex suis delegisse,
nampe Boemundum, Aldebertum, Joaenem, Ber-
nardum, Cisinandum, Rolandum, et Alanum eos-
que de divina voluntate communitos in Hispaniam
misisse : qui Joaenem Ciritam, dato per S. Bernar-
dum indicio, iuvementes, ejus ductu et auspiciis
principis, monasterium Sancti-Joannis de Tarouca
construxerint. Vide Henriquez in Fasc. lib. 1, dist.
19, et Manriquez in Annalibus anno 1119, cap. 3.

(1124) Hæc epistola cum sequente edita est apud
Chesum, tomo IV, sed neutra stilum Bernardi
sapit.

diens mandato apostolico, et regalium contemptor monitorum : qui si ad eum venerit, sentiat nostram injuriam, et injuriam singularem, Regi non placere. Salutem charissimum nostrum cancellarium, et rogate, ut tales super hoc litteras scribat, quae et sunni probent, et regium erga nos redolere inveniantur affectum, sicut presumimus de utroque.

EPISTOLA CDLXVI.

AD LUDOVICUM REGEM.

Ludovico excellentissimo regi Francorum, domino

Asco, mi domine, qualiter et ego, et res meæ sub iutela vestra posita sint. Unde de amicitia vestra **B7B** confidens, hunc clericum J. latorem præsentium precario commendo : quatenus vestra Sublimitas, si opus sit, ipsum domino Papæ commendet, et querimoniam ipsius super pecunia episcopo nostro eredita veram et justam esse me attestante credatis. Valete.

II.

NICOLAI CLARE-VALLENSIS IN PERSONA S. BERNARDI

EPISTOLA CDLXVIII (1125).

NICOLAI CLARE-VALLENSIS AD COMITEM ET BARONES BRITANNIE, IN PERSONA DOMINI CLARE VALLENSIS PRO NEGOTIO CRUCIS (1126).

1. Commota est et contremuit terra, quia Rex cœli perdidit terram suam, terram ubi steterunt pedes ejus : inimici crucis ejus unanimiter suuu adversus eum testamentum disposuerunt, et qui oderant eum extulerunt caput. Dixerunt in eorde suo cognatio eorum suuu : Haereditate possideramus saeculum ejus. Officinas redēptionis nostrae evertere moliantur, et loca Christi sanguine dedicata profana contendunt. Præcipue autem illud christianæ religionis insigne, sepulcrum, inquam, in quo sepultus est Dominus māestatis, ubi facies ejus sudario ligata est, omni nisu nituntur evellere. Agitant manus suas super montem filiae Sion : et nisi Dominus custodierit, prope est ut irruat in civitatem sanctam Jerusalem, in civitatem Dei viventis, super quam invocatum est nomen ejus. Populi christiani partim conjiciantur in vincula, partim trucidantur sicut oves occisionis. Vides et dissimilat ille magnus providentia oculus, ut videat si est intelligens aut requirens Deum, si sit qui doleat vicem ejus, qui restituat haereditatem suam sibi. Et cum omnia possit, cui subest omnia posse cum voluerit, vult tamen nomini christiano victorian adscribere, et super tribulantes eos mittere manum suam.

2. Propterea instantissima postulatione domini Regis, apostolicoque precepto in paschali solemnitate ad Versachacum celeberrimum locum advenimus, ubi dominus Rex cum principibus regni et populo multo addiem festam convenerat. Expositus est autem lacrymabilis iste dolor in conspectu omnium, et recitata sunt litteræ istæ domini Papæ, quarum exemplar universitati vestre transmittimus. Emollivit autem corda eorum Spiritus sanctus : et statim Rex cum multa multitudine principum, et innumerabili populo, signo crucis Christi armatus est. Diffun-

(1125) Scripta anno Christi 1146.

(1126) Confer epistolam 363, ad eujus imitacionem hæc scripta est.

Bditur autem benedictio ista per universam terram, et certalim evolant omnes ad sascipendum signum salutis in frontibus et in humeris suis. Et quia terra vestra secunda est virorum fortium, et militari juventute referita, decet vos inter primos, et cum primis ad iam sanctum opus accedere, et armatos ascendere ad serviendum Deo viventi. Eia igitur, fortissimi milites, accingimini : et qui non habet gladium, emat eum. Nolite descrere so'um Regem vestrum, Regem Francorum, inio Regem cœlorum, pro que ipse tantum viæ et laboris suscepit. Venit ad vos homo Dei dominus Carnotensis, qui plenus vos doceat que dicta et facta sunt, et ostendat largissimam veniam, que in litteris domini Papæ, super eos qui cruces suscepseront, continetur. Pro illo qui pro vobis mori dignatus es, defendit loca mortis ejus et redēptionis nostre, ne quando dicant gentes : Ubi est Deus eorum ? ut vos faciat victoriosos in terris, in cœlis gloriosos, sponsus Ecclesie, filius Mariæ, Dominus Deus noster.

EPISTOLA CDLXIX (1127).

EJUSDEM AD MANUELEM COMMENUM CONSTANTINOPOLITANUM IMPERATOREM, IN PERSONA DOMINI CLARE VALLENSIS.

Ut filium comitis Theobaldi faciat novum militem (1128).

Sublimi et gloriose MANUELI, Constantinopolitano imperatori, frater BERNARDUS Clare-Vallensis vocatus abbas, salutem et orationes.

1. Quod tantæ audeo scribere majestati, non iusolentia temeritatis est, sed confidentia charitatis. **B7B** Quis enim ego sum, aut qua est domus patris mei in Israel, ut tanti noninis Imperatorem nostris litteris audeam prævenire ? Pauper enim sum ignorabilisque persona, longo terrarum spacie et vastissimi mari interiectu remotus a præsencia vestrie Sublimitatis. Quid ergo tantæ sublimitati cum cuncta humilitate, si non daret mihi fiduciam hamilitas Christi, in qua, et de qua reges terre et omnes populi,

(1127) Scripta anno Christo 1146.

(1128) Agitur de Henrico ad quem epist. 179. Quoad cetera, vide epist. 363.

principes et judices glorianter? Ad nos enim usque A pervenit magoificentia et gloria nominis vestri, quae longe lateque dilatata est super terram. Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem spirituum, ex quo omnis paternitas in celo et in terra nominatur, ut de regno illo ad regnum illius transferamini, cuius regnum, regnum est omnium saeculorum.

2. Nullis igitur meis meritibus praecedentibus audeo mittere ad thronum gloriae vestre praesentium latorem, juvenem magnae nobilitatis, ut eum sacramentis militaribus applicetis, et accingatis eiensem contra inimicos crucis Christi, qui adversus eum extulerunt caput. Et juveni quidem sublimum patebat aditus curiarum: sed altiori consilio mittimus ad illius imperii vestri gloriam singularem, ut memor sit omnibus diebus vita sua, a quo militaris disciplinae dignitatem suscepit. Nequaquam autem has ivisse in preces, nisi Christus esset in causa, pro quo tantum via pariter et laboris assumpsit. Quidquid illi, vel pro illo feceritis, mihi factum est.

3. De cetero, gloriosissime Imperator, nunc opus est ostendendi et extendendi abundantiam suavitatis vestrae. Conuicta est et contremuit terra, quia Rex coeli perdidit terram suam, terram ubi steterunt pedes ejus. Prope est enim ut irruant inimici Domini in civitatem suam, etiam in illud gloriosum sepulcrum, ubi virgineus Ilos Mariae linteis et aromatibus conditus est, unde et resurrexit ille primus et maximus flos qui apparuit in terra nostra. Propterea ad praeceptum domini Papae, et ad qualemque C exhortationem nostram Francorum Rex et innumerabilis multitudo principum, militum, populorum, transitura est per fines vestros ad civitatem Dei viventis. Vestrum erit eos honorifice suscipere, et agendum nunc pro loco quem tenetis, pro potestate quam accepistis, pro dignitate qua polletis, pro divitiis quibus abundatis: quod conveniat imperiali excellentiae, honori personae vestre, et saluti animae vestrae in aeternum, et in seculum seculi. Inter quos at ante quos filium comitis Theobaldi illustrissimi principis vobis sollicitius commendamus, non tanquam unum de ceteris, sed praeceteris unum. Juvenis est, nobilis est, bona indolis est, et primitias sue militiae, non malitiae sed justitiae consecravit: filius etiam est hominis illius, qui propter veritatem et mansuetudinem et justitiam diligitur et honoratur inter principes terrae. Pro his omnibus vos participem facimus omnia beneficiorum que in dono nostra sunt et fient, ut vos faciat victoriosam in terris, in celis gloriosam, Spousus Ecclesiae, filius Mariæ, Dominus Deus noster.

EPISTOLA CDLXIX.

EJUSDEM AD LUCANUM EPISCOPUM (1129) IN PERSONA DOMINI CLARE-VALLENSIS.

Incitativa ad fortitudinem.

Venerabili domino LUCANO episcopo, BERNARDUS, in luce vivere et in luce mori.

1. Positus estis in sublimi loco, et opus est sublimi animo, qui vos deceat: quia cathedra, quam acrepistis, oneris est, non honoris; operis, non nominis; virtutum denique, non divitiarum. Sic enim ait illa celestis fistula, de cuius et in cuius pectore verbum Domini personabat: *Si quis, inquit, episcopatum desiderat, bonum opus desiderat (I Tim. iii, 1). Opus, non dignitatem.* **B** Quia ergo manum vestram misistis ad fortia, opus est vobis fortitudine: quia speculator domui Israel factus estis, opus est prudenter: opus est aurea temperantiae mediocritate, quia sapientibus et insipientibus debitor estis. Perro in consummationem virtutum, justitia vestiri vos oportet, qua unicuique reddetur quod suum est, dicente Scriptura: *Sacerdotes tui induantur justitiam (Psalm. cxxxii, 9).* Felix haec quadriga, et auriga ejus beatus, qui in humilitatis temone praesidens, virtutum rotas ad ductum et conductum ipsis inclinat.

2. Humilitas virtutum magistra, singularis filia summi Regis, a summo celo cum celorum Domino descendens, in celestibus animis aeternani posuit mansionem. « Sine humilitate per prudentiam eligeret quod diligendum est, » sicut Sapiens ait, « erronea discretio est: adversa per fortitudinem superare, tacens Victoria: illecebris per temperantiam resistere, tumultuosa sobrietas, operibus justitiae insistere, palliata superbia. » Sola est humilitas que virtutes beatificat, et perennat: que vim facit regno celorum, que Dominum majestatis humiliavit usque ad mortem, mortem autem crucis. Verbum enim Dei in sublimi constitutum, ut ad nos descenderet, prior humilitas invitavit; veritas, qua se promiserat venturam, compulit; puritas uteri virginalis suscepit: salva Virginalis integritate, potentia eduxit, obedientia in omnibus dedaxit, patientia animavit, charitas verbis et miraculis manifestavit. Haec in corde pontificis alta radice radicari debet, atque fundari: qua cedente, omnis conventus virtutum vel opprimitur, vel succumbit. Factus sum insipiens, vos me cogistis. Non erat quidem meum docere episcopum: sed amicum admonere, et meum est, et omnium qui noverunt veritatem charitatis. Reliqua vobis communis filius illuc plenus et planius viva voce referet. Neque enim litteris committendum, **C** quod etsi quosdam docere, quibusdam tamen nocere potuisse.

Ubicumque an Gregorium, quorum ille anno 1140, hic anno 1146 electus est, testante Ughelio in Italia sacrae tombo I.

(1129) Existimamus hunc esse Lucanum seu Luncensem in Italia episcopum, qui Petrum Lombardum Bernardum commendavit, supra in epistola 310,

III.

DIVERSORUM AD S. BERNARDUM ET ALIOS.

Quæ numeribus nois 470, 473, 474, 475, 477 prænotantur, nunc primum eduntur intes opera
S. Bernardi. (EDIT.)

PISTOLA CDLXX.

✓ ALFONSI REGIS AD S. BERNARDUM.

[MANIQUE, *Cisterciensium seu verius ecclesiastico-rum Annuarium* tom. I-IV, Lugduni 1642, fol., t. II, p. 71.]

ALFONSUS, Dei gratia Portugallensium rex, venerabili patri BERNARDO, abbatii Claræ-Vallenium.

Noveritis quod per Dei misericordiam acquisivimus Sanctarenam, quæ erat civitas munitissima et jugum super capita nostra; et credimus per bonas orationes vestras, quia nos vobis prium commendavimus, et promisimus quod ficeremus vobis monasterium vestri ordinis; quod parati sumus, ut faciemus sumptibus nostris. Vos mitite ad nos monachos, et nos quod diximus, complemus. Reliqua quomodo acciderunt, quæque evenerunt, dicet vobis familiaris noster, quem mittimus: ipsum eredite; et nos, reginam uxorem nostram, et unicum filium, quem nuper habeo, Henricum, Deo commendate.

PISTOLA CDLXXI.

SUGERII ABBATIS S. DIONYSII AD S. BERNARDUM (1130).
Gratias agit de consolatione sibi in extremis agenti data, seque ipsius conendum orationibus.

(Dom. MARTENE, *Thesaurus Aneidot.*, tom. I, col. 424, ex ms. Coislinianæ bibliotheca.)

Amantissimo domino et patri venerabili, Dei gratia Claræ-Vallis abbatii BERNARDO, SUGERIUS adhuc B. Dionysii humilis minister salutem et sincerae dilectionis affectum.

Visitasti nos litteris vestris, visitet vos Orients ex alto Munuscula vestra, imo munera maxima, mapulam pretiosam, panem benedictionis vestrie, litteras consolationis, in quibus continentur verba bona, verbæ sancta, melle et lacte redundantia, mihi miseris peccatori delegasti, et in extremis posito consolationem maximam præbuisti. Si enim angelicam faciem vestram vel semel ante decessum meum videre potuisse, ab hoc miserrimo sæculo securius exirem. Scialis autem pro certo, quia si mille anni, aut ultra, vivere meruissem, nisi in beneplacito Dei remanere non curarem. Nec enim ex operibus justitiae, sed in sola Dei misericordia confidens, quam semper in se sperantibus exhibet, ad eum redire tota cordis intentione desidero; unde et animam meam in sanctas manus vestras devote commendabo, et ut vestris ei sanctorum congregatiōnum vestrum orationibus, divinam propitiationem anima mea concilietis, genibus vestræ sanctitatis provolutus efflagito.

(1130) Hanc epistolam scripsit Sugerius mortuus proximus, accepta sancti Bernardi epistola 266, qua sanctus abbas eum anamat, ut mortem intrepidus excipiat his verbis: *Homo Dei. ne trepides exire*

A

PISTOLA CDXXXII.

EVERVINI STEINFELDENSI PRÆPOSITI AD S. BERNARDUM
De hæreticis sui temporis.

(Ex tomo IV operum S. Bernardi, antea sermoni 65 in Canticâ cantorum præposita.)

Reverendo domino suo et Patri BERNARDO Claræ-Vallenium abbatii, EVERVINUS Steinfeldensis minister humili, in Domino confortari, et confortare Ecclesiam Christi.

B 377 1. Letabor ego super eloquia tua, siue qui inveniū spolia multa, qui nobis memoriam abundantis suavitatis Dei eructare in omnibus diclis et scriptis vestris soletis, maxime in Canticâ amoris Sponsi et sponsæ, hoc est Christi et Ecclesie, ita ut eidem Sponso dicere veraciter possimus: *Servasti bonum vimum usque adhuc* (Joan. ii, 10). Hujus vini tam pretiosi pincernam te nobis ipse constituit: noucesses propinare; non hosites, hydrias non poteris evanescere. Nec te excusat, pater sancte, debilitas tua: cum plus operetur pietas in officio, quam corporalis aediticationis exercitatio. Nec dicas te occupatum: nescimus aliquid huic tam necessario operi communii præponendum. De hydria quantum, sanctissime pater, habes nobis mo-lo propinare i De prima propinatum est satis, et reddidit eos sapientes et fortes contra doctrinam et impetum Scribarum et Pharisæorum: secunda, contra argumenta et tormenta Gentilium: tercia, contra subtiles deceptions hæreticorum: quarta, contra falsos Christianos: quinta, contra hæreticos circa finem saeculi venturos, de quibus per Apostolum manifeste Spiritus dicit: *In novissimis temporibus discedent quidam a fide, intendentis spiritibus erroris et doctrinis demoniiorum, in hypocriti loquentium mendacium, prohibentium nubere, abstinere a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione* (I Tim. iv, 1-3). De sexta inebriabuntur, fideles confortando contra illum qui in hac nimis ira discessione a fide revelabitur, scilicet ille peccati filius, homo perditionis, qui aduersatur et extollitur super omne quod dicitur aut quod colitur Deus; eous est adventus secundum operationem Satanae in omni virute, et signis, et prodigiis mendacibus, et in omni seductione iniquitatis (II Thess. ii, 3-10). Post hanc septimam non erit necessaria, quando filii hominum inebriabuntur ab ubertate domus Dei et torrente voluntatis ejus. O bone pater, satis interim propiuasti de quarta hydria

hominem illum qui de terra est.... Quid ibi et terrenis curius, qui ad celum iturus, stoles glorio-mos indui habes?

omnibus nobis ad correctionem, ad ædificationem, ad consummationem, incipientibus, proficiensibus atque perfectis; usque in finem sæculi profuturus contra tempore ac pravitatem, quæ est in falsis fratribus. Jam tempus est ut de quinta hauias, et in medium proferas contra novos haereticos, qui circumquaque jam fere per omnes Ecclesias ebuliunt de puto abyssi, quasi jam princeps illorum incipiat dissolvi, et instet dies Domini. Et in epithalamio amoris Christi et Ecclesiæ locus, qui a te, pater, sicut tu ipse mihi retulisti, jam est tractandus, vide-licet: *Capite nobis vulpes parvulus, quæ demoluntur vineas* (*Cantic. ii, 15*), huic mysterio congit, et te ac quintam hydram perdixit. Rogamus igitur, pater, ut omnes partes haeresis illorum, quæ ad tuam notitiam pervenerunt, disiugas, et contra positis rationibus et auctoritatibus nostræ fidei, illas destruas.

2. Nuper apud nos juxta Coloniam quidam haereticci detecti sunt, quorum quidam cum satisfactione ad Ecclesiam redierunt. Duo ex eis, scilicet qui dicebatur episcopus eorum cum socio suo, novis resisterunt in conventu clericorum et laicorum, praesente ipso domino archiepiscopo cum magnis viris nobilibus, haeresim suam defendentes ex verbis Christi et Apostoli. Sed, cum vidissent se non posse procedere, petierunt ut eis statueretur dies, in quo adducerent de suis viros fidei sua peritos; promittentes se velle Ecclesiæ sociari, si magistros suos viderent in responsione deficere: alioquin se velle potius mori, quam ab hac sententia deflecti. Quo auditio, cum per triduum essent admoniti, et resipiscere noluissent, rapti sunt a populis nimio zelo permotis, nobis tamen invitatis, et in ignem positi, atque cremati; et, quod magis mirabile est, ipsi tormentum igois non solam cum patientia, sed et cum lactitia introierunt et sustinuerunt. Hic, sancte pater, vele, si præsens essem, habere responsionem tuam, unde istis diaboli membris tanta fortitudo in sua haeresi, quauta vix etiam invenitur in valde religiosis in fide Christi.

3. Haec est haeresis illorum. Dicunt apud se tantum Ecclesiam esse, eo quod ipsi soli vestigia Christi inhærent; et apostolicæ vitæ veri sectatores permaneant, ca quæ mundi sunt non querentes, non domini, nec agros, nec aliquid peculium possidentes: sicut Christus non possedit, nec discipulis suis possideoda concessit. Vos autem, dicunt nobis, dominum domui, et agrum agro copulatis, et quæ mundi sunt hujus queritis: ita etiam ut qui in vobis perle-tissimi babentur, sicut monachi vel regulares canonici, quamvis hac non ut propria, sed possident ut communia, possident tamen hæc omnia. De se dicunt: Nos pauperes Christi, instabiles, de civitate in civitatem fugientes, sicut oves in medio luporum cum apostolis et martyribus persecutionem patimus: cum tamen sanctam et arctissimam vitam ducamus in jejunio et abstinentiis, in orationibus et laboribus die et nocte persistentes, et tantum necessaria ex eis

Avitæ querentes. Nos hoc sustinemus, quia de mundo non sumus: vos autem mundi amatores, cum mundo pacem habetis, quia de mundo estis. Pseudoapostoli adulterantes verbum Christi, quæ sua sunt quæsiverunt, vos et patres vestros exorbitare fecerunt: nos et patres nostri generati apostoli, in gratia Christi permansimus, et in finem sæculi permanebimus. Ad distinguendum nos et vos, Christus dixit: *A fructibus eorum cognoscetis eos* (*Matth. vii, 16*). Fructus nostri sunt vestigia Christi. In cibis suis vetant omne genus lactis, et quod inde continetur, et quidquid ex coitu procreatur. Hoc de conversatione sua nobis opponunt. In sacramentis suis velo se tegunt: tamen nobis aperte confessi sunt, quod in mensa sua quotidie cum manducant, **B**ad formam Christi et apostolorum, cibum suum et potum in corpus Christi et sanguinem per Dominicam orationem consecrant, ut inde se membra et corpus Christi nutrit. Nos vero dicunt in sacramentis non tenere veritatem, sed quandam umbram ei hominum traditionem. Confessi sunt etiam manifeste se præter aquam, in ignem et spiritum baptizare, et baptizatos esse: adducentes illud testimonium Joannis Baptiste baptizantis in aqua, et dicentes de Christo: *Ille vos baptizabit in Spiritu sancte et igne* (*Matth. iii, 11*); et in alio loco: *Ego baptizo in aqua, major autem vestrum stetit, quem vos nescitis* (*Joan. i, 26*), quasi alio baptismo præter aquam vos baptizaturus. Et talen baptismum per impositionem manuum debere fieri conati sunt ostendere testimonio Lucæ, qui in Actibus Apostolorum describens baptismum Pauli, quem ab Anania suscepit ad præceptum Christi, nullam mentionem fecit de aqua, sed tantum de manus impositione: et quidquid invenitur tam in Actibus Apostolorum, quam in Epistolis Pauli, de manus impositione, ad hunc baptismum volunt pertinere. Et quemlibet sic inter eos baptizatum dicunt electum, et habere potestatem alios qui digni fuerint baptizandi, et in mensa sua corpus Christi et sanguinem consecrandi. Prius enim per manus impositionem de numero eorum, quos auditores vocant, recipiunt eum inter credentes: et sic licebit eum interessere orationibus eorum, usquedum satis probatum eum faciant electum. De baptismo nostro non curant. Nuplias damnant, sed causam ab eis investigare non potui; vel quia eam fati non audebant, vel potius quia eam ignorabant.

D4. Sunt item alii haereticci quidam in terra nostra, omnia ab ipsis discordantes, per quorum motuam discordiam et contentionem utrique nobis sunt detecti. Ipsi negant in altari fieri corpus Christi, eo quod omnes sacerdotes Ecclesiæ non sunt consecrati. Apostolica enim dignitas, dicunt, corrupta est, implicans se negotiis saecularibus; et in cathedra Petri non militans Deo, sicut Petrus, potestate consecrandi, quæ data fuit Petro, se privavit: et quod ipsa non habet, archiepiscopi, qui in Ecclesia seculariter vivunt, ab ea non accipiunt ut aliquos

677

cautereare perire, advertentes illud de verbis Christi : *Super cathedram Moysi sedebunt Scriptae et Pharisei; quæ vobis dicunt facite* (*Matth. xxviii, 2, 3*) : quasi istis latibus concessa sit potestas tantum dicendi et propriendi, et nihil amplius. Et ita evanescant sacerdotium Ecclesie, et damnant sacramenta, praeter Baptismum solum, et hunc in adultis, quos dicunt baptizari per Christum, quinque sit minister Sacramentorum. De Baptismo parvorum fidem habent, praeter illud de Evangelio : *Qui credidit et baptizatus fuerit, salvus erit* (*Marc. xvi, 16*). Omne conjugium vocant fornicationem, praeter quod contrahitur inter utrosque virgines, masculum et feminam, astruentes haec de verbis Domini, quiibus respondit Pharisæus : *Quod Deus conjunxit, homo non separat*; quasi Deus tales conjugat, tanquam ad similitudinem primorum hominum : et quod eisdem ei opponentibus de libello respondit repudii : *Ab initio non fuit sic*; et item quod ibidem sequitur : *Qui dimissam duxerit, mæchatur* (*Matth. xix, 6-9*); et illud de Apostolo : *Honorabile connubium sit omnibus, et thorus immaculatus* (*Hebr. xiii, 4*).

5. In solfagiis sanctorum non confidunt; jejuna ceterasque afflictiones, que sunt pro peccatis, astruunt justis non esse necessaria, nec etiam peccatoribus; quia in quaenam die ingemuerit peccator, omnia peccata remittuntur ei : ceterasque observantias in Ecclesia, quas Christus et apostoli ab ipso discenderunt, vocant superstitiones. Purgatorium ignem post mortem non concedunt; sed animas statim, quando egrediuntur, de corpore in eternam vel requiem, vel pienam transire, propter illa Salomonis : *Lignum in quamcumque partem ecclerit, sive ad austrum, sive ad aquilonem, ibi manebit* (*Eccles. xi, 3*). Et sic fidelium orationes vel oblationes pro defunctis annihilant.

6. Contra haec tam multiformia mala rogamus, sancte pater, ut evigilet sollicitudo vestra, et contra arundinis stilum dirigatis. Nec nobis responderatis, quod turris illa David, ad quam configimus, satis sit aedificata cum propugnaculis, quod milles clypei pendent ex illa, quæ armatura fortium. Sed volumus, pater, ut haec armatura propter nos simpliciores et tardiores, vestro studio in uno collecta, contra haec tot monstra ad inveniendum fiat paratior, et in resistendo efficacior. Noveritis etiam, domine, quæ redeentes ad Ecclesiam nobis dixerunt, illos habere maximam multitudinem fore ubique terrarum sparsam, et habere eos plures ex nostris clericis et monachis. Illi vero qui combusti sunt, dixerunt nobis in defensione sua, hanc haeresim usque ad haec tempora occultatam suisse a temporibus martyrum, et permanisse in Gracia, et quibusdam aliis terris. Et hi sunt illi heretici, qui se dicunt apostolos, et suum papam habent. Alii papam nostrum annihilant, nec tamen alium preter eum habere satentur. Isti apostolici Satane habent inter se seminas (ut dicunt) continentos, viduas, vir-

genes, uxores suas, quasdam inter electas, quasdam inter credentes; quasi ad formam apostolorum, quibus concessa fuit potestas circumducendi mulieres. Vale in Domino.

EPISTOLA CDLXXIII.

HENRICI REMENSIS AD BERNARDUM.

[MANRIQUE. *Annal. Cisterc.*, l. II, p. 135]

377¹ Patri suo filius eius HENRICUS, quidquid filius patri.

Non est insolentia, sed confidentia, quod vobis scribo, benignissime Pater. Scio quia non est meum loqui, sicut vulneratus N. et dormiens in sepulcris, sed zelus, fateor, urit animam meam pro paupere isto episcopo, qui, quia justitiam coluit, voluit equitatem, plaga inimici percussus est, castigatione crudeli. Quia voluit sedere in sede sua, et episcopo episcopalia resignare, hoc est maximum et primum peccatum. En sanguis iste de manu ejus exquiritur. Si quid ergo ego possum in oculis Patris, imo quia multum possum, facite negotium ejus, sicut illi noveritis expedire. De cætero laetus et incolumis sum, et exspecto videre faciem vestram, sicut faciem Dei. Prope est enim dies despontionis meæ, quo feriam pactum Domino cum Deo per manum vestram, et sub custodia vestra, ut serviam ei die ac nocte, et omnibus diebus vitæ meæ, amantissime Pater.

EPISTOLA CDLXXIV.

JOANNIS ALETANI EPISCOPI AD S. BERNARDUM.

[MANRIQUE, *ubi supra*, 135.]

Patri suo et Patri omnium honorum, Bernardo Claræ-Vallensi abbati, frater Joannes Aletensis episcopus, et hic honestari in laboribus suis, et illuc honoriari cum angelis.

Utinam viderem vos, non scriberem vobis, et dolorem meum linire, et leniret vestrae suavitatis aspectus. Contristatus sum enim in execratione mea, quamvis juxta Sapientem, ipsa tribulatio sit mihi pro solatio, non conscientia, sit pro flagello. Scio enim, quia feliciter sunt miseri, quos constat non meruisse quæ perferunt. Propterea ex me quæ circa me sunt, scribo vobis, breviter tamen, ne quos mundo debetis oculos, deinceam pagina longiori. Post datam in me sententiam juxta vestrum consilium, perrexii ad dominum meum, quem constituit Dominus, dominum domus sue et principem omnis possessionis sue. Ad quem ingressus plus inveni judicis, quam patris, minus misericordiae quam censura. Prævenerunt enim me homines monasterii majoris, et maiores facti sunt me, facientes vocis urem virtutem. Dixerunt me subterfugisse episoporum audientiam, ut quorum manibus ipse ne posuerat audiendum. Non solum autem haec, sed quæconque undecunque colligere potuerunt proposuerant adversum me, et eum multa pace auditu sunt. Cumque paratus essem repellere, vel refellere, quæ dicebantur, noluit me audire universitatis judei, non illi imputaver. Sed et super dolorem vulnorum meorum addidit, remittens me ad illos, ad

quos ante me miserat, quos ex parte suspectos habebam, et adhuc manus ejus extenta, quia suspensus accessi ad illum, et suspensus ab illo recessi.

Et quamvis nihil horum conscius sum, quae illi malitiose composuerunt adversum me: porro tamen judicium patienter [exspecto], etsi non libenter. Scio enim me meruisse graviora quam patior, tanquam servus male operans et dignus omni indignatione. Verumtamen durauit provinciam nactos sum homo mioimi census, et census minoris illi aggredi, et cum illis ingredi causam, qui eouidunt in virtute sua et in multitudine divitiarum suarum gloriantur. Hinc es: quod inter vestros Claræ-Vallenses positus expecto consilium vestrum, tanquam consilium Dei: quia nemo poterit eripere pauperem episcopum de manu fortiorum ejus, nisi vestra manus tota obviaverit infestantibus et diripientibus eum. Domine pater, paratus sum, et non sum turbatus, ut custodiā mandata tua, et utinam voluntas tua (si Domini voluntas est) cum mea voluntate non discordet, bencipitum vestre dignationis, si dignum judicatis, regnante puerō vestro, quia non est consilium et auxiliū nisi ad vos et ex vobis, amantissime Pater.

PISTOLA CDLXXV.

M. CRACOVENTIS EPISCOPI AD S. BERNARDUM.

Illum ad conversionem Ruthenorum invitat.
(S. Bernardus PEZ. *Thesaurus Anecdota.. tom. V,* part. I, col. 360, ex codice Windbergensi.)

377³ B. Dei gratia Claræ-Vallensi abbatii, viro venerabili et reverendo, omni praeconio digno et merito sanctitatis insigni, M. ejusdem gratia Cracoviensis episcopus, et comes... Petrus, quod facit, facere fructus.

Grates Deo nostro referimus, grates siquidem infinitas, qui vos tales, o abbatum decus et gloria, nostro suscitavit saeculo, quem sollicitudo omnium Ecclesiarum, quemadmodum vas electionis, nunquam et nusquam præferent, puem infirmitas aliorum cogat pariter infirmari; cuius meritis Deus orbi bonum omne largitur immerito, cuius prece districtus arbiter mitigatus sententiam revocat, ac, ne statim feriat peccatores, iram suspendit, ut pareat.

Dilectus filius vester magister A. nos ex parte vestra consuluit, si quis posset et impios Ruthenorum ritus atque observantias extirpare. Posset quidem, domine, posset, sed solus ille homo posset, in quo potens gratia esset. Considerans autem in Domino Jesu quod si abbas Claræ-Vallensis hic esset, hoc bonum facere posset. Deus autem illa Ruthenica multitudine innumerabili eeu sideribus ad aquata orthodoxæ fidei regulam ac vere religionis instituta non servat, non attendens quoniam extra Catholicam Ecclesiam veri sacrificii locus non est. Nec solum in sacrificio Dominici corporis, sed in conjugis repudiandis et rebaptizantibus atque aliis Ecclesiæ sacramentis insipit et claudicare cognoscitur. Ita erroribus variis, immo vero

(1131) Ille Thomas, prius abbas Mauriniacensis, abdicato sponte regimine, ad Sanctum Martini de Campis secesserat. Cum vero Albericus episcopus

A heretica pravitate a primordio sue conversionis imbuta, Christum solo quidem nemine confiteatur, factis autem penitus abnegat. Neque enim vel Latinae, vel Graecæ vult esse conformis Ecclesiæ, sed seorsum ub ultraque divisa nentri gens præfata sacramentorum participatione communicat. Hoc autem, donecne, totum penitentiarum omni gladio anticipi vestra prædicatio amputaret, si, ut eam visitaretis, vobis Spiritus sanctus inspiraret. Nec modo in Ruthenia, quæ quasi est alter vobis, verum etiam in Polonia et Bohemia, vel communis appellatione Sclavonia, quæ plures provincias continet, talen ac tantum fructum tamque Deo acceptabilem saceretis, ut ab ipso postmodum audiretis: *Euge serve bone et fidelis.* Aut certissime vobis omnes, aut fere omnes, ut speramus, in auditu auris obedirent.

B Dignamini igitur, pie Pater, dignamini, qui cæteras illustratis, nostras etiam tenebras illustrare. Dignamini Sclavos incompositos in via morum et vitæ rationibus informare. Dignamini gelidum axem vestri præsentia visitare, ut in adventu nostri abbatis frigus horridum Aquilonis, Austri gratia et Melciberi flamme temperetur: ut inculta barbaries vestris moralitatibus excolatur: ut homines inhumani vestra eruditio mitescant, sub jugo Dominiaco mansuescant. Si enim gloria celeberrima et Treicius Orpheus et Thebanus Amphion cœlo inserviunt et astris, valunque celebrantur ingenio, et post mortem carmine vivunt, quod uterque silvas et lapides, id est, silvestres et lapideos homines lyrae cantibus delinavit, legemque pati coegerit, quanto magis nos speramus quod gentes efferas et immanes sacer abbas Christo conciliet, qui ei præco est Evangelii, et lucerna in domo Domini, et divinæ voluntatis interpres et melior Orpheo, et superna clarus scientia, et cœlesti prædictus intelligentia, et omnipotens fere charismatum munere insignitus et gratia.

C Quanto autem animi quamque ardenti desiderio ego et comes Petrus, vir utique circa Dei cultum et Ecclesiam religionemque devoissimus, vestrum, pie Pater, præstolemur adventum, solus ille nobis est tesos qui videt secreta cordis. Nec nos soli optamus abbatem Claræ-Vallensem. Simil in unum dives et pauper, nobiles et ignobiles, juvenes et virgines senes euan junioribus que desiderant. Abbatem omnis ordo et vota, abbatem omnis sexus atque omnis conditio, abbatem omnes Poloni omniumque vota suspirant.

PISTOLA CDLXXVI.

THOMÆ (1431) QUONDAM ABBATIS MAURINIACENSIS AD S. BERNARDUM.

(Erstut in editione Operum S. Bernardi anno 1719 data tom. I, in appendice ad epistolam. col. 576.)

378⁴ Domino dilectissimo et in Christi visceribus honorando BERNARDO Dei gratia Clararum Ostiensis in Franciam et Ymarus Tusculanensis in Angliam a Luce papa legali Flotacum venissent et in peractuosis statu positam abbatiam agnovissen-

Vallium abbati, THOMAS suæ sanctitatis servus et filius salutem.

Vestri loci nomen vestræ et sub signis vestris militantium congruit actioni. Lucetis enim in medio nationis pravae atque perversæ veluti magna lumenaria, in mundo verbum vitæ continentis, et habitat in convallis quæ frumento illo abundant quod misit Deus in Jacob et cecidit in Israel. Hæc intuens, fiduciam concepi scribendi celsitudini vestræ modicus homo et abjectus in domo Dei, de commotione mea, quam patior licet invitus, sanctitatis vestræ reposcens antidotum. Causa autem hæc est. Albericus, vir apostolicus, episcopus Ostiensis, cum sub Romanæ legationis officio Gallias circuaret et perambularet terram miracula faciendo de quorum multitudine et magnitudine reticemus, Macharium nepotem suum, læse opinionis hominem, corpore pinguem, corde duplicum, ore bilinguem, de nova parvaque et paupere abbatia in antiquam, magnam, et divitem Sancti Benedicti abbatiam transposuit, inaudita hac conventione interposita, ne Cluniacensis ordo inibi intritteretur, neve quisquam de Iratibus illis ad aliquem locum Cluniaco subditum mitteretur. Cui hoc mortiferum simoniaca haereseos venenum non olet, profecto dono caret discretionis, et spiritualium narium fætidissimo abundat polypo. Quia enim hoc est nisi vendere religionem, justitiam, veritatem, et non ingredi per ostium? Putans igitur episcopus quod nil sibi posset obsistere, alterum nepotem suum Laocelimum omni conatu nititur Ecclesiæ Mauriniacensi subrogare; quod Macharius, dum loco præcesset, non solum se facturum promiserat, sed etiam ingubanter adjuraverat. Nam progenies hæc de toxicato truncu sumens originem, squamis squamas adjungit, et Ecclesiæ culturam præoccupat, et sub umbra atque potestate viri supradicti alitur, ac invitis omnibus coalescit, pecunias et præbendas acquirendo condonatione gravium culparum et turpium redempzione personarum. Clamores adversariorum audiunt quam libentissime. At si præsulis Albini et martyris ossa Rufini discapsata rutilaverint, nox illieo vertitur in diem, niger eolor albescit, Protheus ludit in pelago, protinus mutantur omnia; rident qui flebant, flent qui ridebant, et, ut vulgari proverbio dicitur, nou evangelici, sed Sydonii piscaiores aqua turbida retia mittunt, et hec multiplicia, auro et argento sua farciunt marsupia. Harum exactionum immanitas non ideo fit ut sancta Romana Ecclesia, que nunc populi sui seditione commovetur, auxilietur, sed ut generatio prava et perversa rapinis ecclesiarum sustentetur,

estus chronographo Mauriniacensi, Ademaro abbate deposito, Macharium Alberici nepotem, tunc Mauriniensem abbatem, i*substitutum*, ut locum ad Cluniaci instituta, quæ ille in cella Longipontis processus erat, reformaret. Thomas, quem jam longioris omni tieudebat, sperabat ea occasione ad Mauriniensem abbatiam regredi. At spe seu frustatus, absente forte Alberico, suffeteretque Macario Thevinum Argentorii priorem videns, impotentius in Albericuum

Aditetur, sublimetur ad superbiam, disfluat ad luxuriam, confirmetur ad nequitiam. Sed spuria vitulamina non dabunt altas radices, quia omnis plantatio quam non plantat Pater cœlestis eradicabitur. Denique in hoc quoque negotio spe sua fructu sunt. Erat namque Lancelinus vir nequam et intractabilis, pelle rufus, facie fulmineus, mente sanguineus, nostri temporis Phalaris alter; ob idque jure meruit pati repulsam rei quam diu desideraverat, et ad quam tam turpiter quam patenter aspiraverat. De aliis que fama dispergit tacendum est. Nulli enim et omnibus credere, teste Seneca, vitium est. Episcopus tamen auctoritate confisus, vinci nesciens, ceptis vehementer insistit; et si me, qui diu loco præfueram, et nunc a monachis, clero, populo, militibus, proceribus expetebat, posset obruere, desiderata se credebat firmiter obtinere. Parisius igitur in palatio, in conventu venerabilium personarum, rege præsente simul et curia, moderationis abrupto freno, in amicum absentem, qui sibi servierat, qui Macharium in abbatem sibi subrogari fecerat, multa jaculatus est et ira dictante plurima congesit quibus veritas non consentit. At cum per hæc pulmonem non sedaret, et eadem usque ad tædium quorundam quibus sanior et ideo clarior oculus iuerat multiplicaret, cum se nihil proficere videret et pene deficeret, prioreni Sanci Martio de Campis, sub quo militabam, et in privato loco successeram, evocat, et auctoritate qua præcellit præcipit quatenus quid de me sentiat adjuratus coram cunctis edicat. Ille vero, sicut ex condicto machinatum erat (nam et die præterita legatum quem capitulum mittebat ad me ut Quantocius Parisius venirem retraxit ab itinere), assertit sic corpore debilitatum ut vel hanc vel alteram obedientiam non possem implere. Hic stilum retrahit, et impono digitum ori meo. Scriptum est enim: *Principi populi tui non maledices. Et: Mihi vindictam, et ego retribuam. Et: Falsus testis non erit impunitus.* Quantum eum id devium sit a vero, propria divinitate ipsa res indicat. Nam de infirmitate in qua me servum vestrum vestra sublimitas visitata est, sanus et membris omnibus incolumis convalui, excoctis humoribus quos ex infirmitate loci ubi plus minus quinquenplo inhabitaveram, contraxeram. Mox episcopus verbum

Barrripit, et cum austeritate et imperio monachos jubet diacedere, ac indiscessis electione et persona, animi festicato personam præcipit eligere, de his et similibus his summo justoque judici rationem reddiurus. Has propter res oculus interioris hominis mei, mi dulcissime Pater, conturbatus est,

et nepotes ejus, Macarium et Lancelinum, invelutur. Quæ autem in eos scribit, vel nimio animi rancore abreptus, vel vanis rumoribus deceptus falsissima esse constat ex prædicto chronographo Mauriniacensi. An et quid Bernardus huic epistole responderit, incertum. Sed ex citato chronographo discimus Thomam ad Columbense monasterium, unde primum assumptus fuerat, remigrasse, ubi paulo post obiit

et albugine praeoccupante pupinam, ad intutum veri A luminis tremulus palpitat et deficit. Sciens igitur in Campis amplius me pacem habere non posse, titubo, fateor, utrum ad monasterium Mauriniacense redeam, ubi me juvenis dedi et in communi capitulo me fieri monachum devovi, an ad ecclesiam Columbensem, in qua quibusdam causis emergentibus monachi vestes indui et professionem feci, et cum mitterer ad abbatiam Mauriniacensem, me Columbas redditum, si eam reliquissim, spopondi. Pluat ergo mihi Deus per vos coelestem rorem, et quod devote exopto et supplex expeto, vestrae consolationis merear habere rescriptum. Valete.

PISTOLA CDLXXVII.

MATRONÆ CUJUSDAM AD SANCTUM BERNARDUM.

[AMADUZZI, *Anecdota litteraria ex mss. codicibus eruta*, tom. IV, p. 251. Romae 1783, 8°. — Vide præfationem ad epistolam 456.]

Angustiae, fateor, mihi sunt undique, quoniam queni diligit anima mea sermonibus excitare compellit amor, impatiens intellectus scaturit, dilatatur affectus, verum censura silentii reprimit, dum nota non exprimit lingua balbutiens, charta deficit, retundit calamus, manus quoque ab antiquo non impigra retardatur. Evæ nempe maledictæ, non corpore, sed spiritu parturiens doloribus, premor magna sollicitudine Saræ, auxiæ Rebecce desiderio, emulacione Raehelis, Lia contemptu. Atque utinam mihi prudentia daretur Jaelis, impunitas Ruth, Judith andacia, placor Edisso, ut operirem pallio Sisaram, amicarer Boozo, deciperem aggrediens Holoferne, in bonum hoc nil ultra simile illis attentans, et adirem Assuerum in throno sedentem languentis anime salubria peitura. O indicibilis Magdalena gaudium, o solatium, o tripodium, quæ Jesu fructus virginæ pedes deesculans, rigans lacrynis, capillis terges, ungens unguento, antidotam reportavit salutis! Cam hæc servo, servo Jesu. Si data licentia, et honestate concedente, inpendrem ab ubertate, jucunditates conceiperem. Fierem, arbitror, præ magnitudine gaudi semiviva. Gaudeo quia scienti legem loquer, cui omnia prout sonant, sapient, et figuræ, et ænigmata intelligit, et exponit. Quia nostra paternitatem vestram epistolari distendo angustia, eum ad vocem, dudum loquela grandis in me ignis amoris omni narratione major exarsit; ita ut fructueta venitatis omnia exusta sint, et cum sponsa elamarem una voce: Filia Jerusalem, nuntiate dilectio, quia amore langueo. Quis mihi det, in languentes et vos, et bibatis poculum quo potatis indulgete, Pater, indulgete: stulta facta sum, vos me coegistis. Charitas quæ est in Christo, urget me, plena quidem sum sermonibus, et ulti mei spiritus me coarent. Quapropter verbis literæ impensis dominationem vestram, quæ unica et singularis est mihi, bagito in Christo Jesu pro vulneribus interpell-

(1132) Epistola nova

(1135) Haud duble Bernardi, qui abbas fuit ad

Ians eamdem, quatenus ancillæ vestrae, ac, queso, filiae memoriam habeatis, quæ in signam incorruptæ fidei, non in munus per latorem præsentium enxenium offero, et præsento, desiderans, et anhe-lans, antequam moriar, vestris conspectibus consolari.

PISTOLA CDLXXVIII (1132).

E. AD S. BERNARDUM (1133).

De indisciplinato monacho agit.

Dilectissimo Patri BERNARDO, Dei gratia Claræ-Vallensis abbati, frater B. sicut ablatus saper matrem suam, terram fluentem lac et mel.

1. Injurias meas decreveram operire silentio, nisi quia dignum duxi, veritate mendacium prævenire. **B** 378 Quoties, et quam proterve frater R. intus et extra monasterium mecum contenderit, quot et quanta scandala sciens et prudens coram pusillo grege posuerit, quam erecta cervice, et extento collo regulari disciplina: et consuetudinibus se opposuerit, testis est ille qui laboromi et dolorem considerat; testis est tota congregatio fratrum, in quorum auribus et oculis effusa est contentio ejus; testis est et sua ipsius conscientia, etiam si aliud lingua loquatur. Gratias ago Deo meo, quoniam, quantum ad injuriam meam pertinet, si aliqua fuit, ab ipso fuit patientia mea. Audiri multa verba que non licet monacho loqui; et factus sum sicut homo non audiens, et non habens in ore suo redargitiones. Robagbam hominem multis precibus et secreto, et publice, et solus, et cum aliis; ut parceret ei sibi, et nobis: ut conscientia sue miseretur, pariter et famæ nostræ in terra aliena, ne tam nova plantatio aliquo turbine commoveretur. Arguebam, obsecraba, increpabam, misceens terroribus blandimenta, ne poneret nos subsauationem, et derisum his qui in circuitu nostro sunt. Vulneribus semivivi nostri vinum pariter infudi et oleum; sed insanabilis fuit dolor.

2. Cum jam pene omnia correptionis argumenta consumpta essent, nec ruinus veniret ad calcinem, timui ne scabies et putredo animi memoriæ rei quæ partes corporis occuparet. Sed quia verebar opera mea, diu supersedi, metuens ne ille, qui in angelum lucis transfiguraverat se, ad injuriarum ultionem mearum, sub zelo justitiae et amore Ordinis me provocaret. Invocato ergo in auxilium Domino, ne me pateteretur declinare ad dexteram vel ad sinistram, homini superho et contumacem malixi, ne psalmum vel antiphonam imponeret, donec emendasset illud quod adversus filios matris sue ponebat scandalum. In omnibus his non est aversus furor ejus, sed manus ejus extenta. Nam qui prius notebat cantare rogatus, prohibitus cantabat: antiphonas imposuit, et locutus est metus, et admiratio sumit laice. In crastino suspensi hominem a mensa. Cumque ascendisset ex adverso et oppositus animi in altera

Sanctum-Anastasiun prope Romanum, de qua in fine epistolæ. Iijusdem sunt epistola 343 et 344

parte capituli facie ad faciem plurima intorsisset verba precipitationis, respondi breviter: Si quis vult contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, nec Ecclesia Dei. Et sic evasi manus ejus. Indignatus graviter (quoniam et me novitum, et se in veteratum in Ordine prædicabat) de clauistro exsilivit; et egressus portam monasterii, recessit solus: quippe quem non amor propagandi Ordinis, sed, sicut ipse impudenter abbati confessus est, ad contemplationem sui Roma peritaxerant. Videat Deus, et judicet: quoniam, quantum in ipso fuit, fetere fecit Ordinem nostrum, coram abbe, et coram servis ejus.

EPISTOLA CCLXXXIX.

HUGONIS METELLI AD S. BERNARDUM.
In qua ejus laudes fuse prosequitur.

Reverendo et in Christo benedicto patri BERNARDO abbatii Clarae-Vallis, clarissimæ lampadi, HUGO METELLUS, quandam nūgīgerulus, nūne crucis Christi bajulus, introire in sanctuarium sacrae Scripturæ, et fragmenta illius ne pereant colligere, et a frigido lapide interiorum executere.

1. Oleum effusum nomen tuum, fragrans more contritorum aromatum. Fama noiniis clarissimi tui louge lateque diffusa, usque ad fines terræ pertransiit, suavissimoque sno odore mare et aridam recreavit, plurimosque ad locum unde spirat pertraxit, quia tracti per odorem, ex ipso aromate gustaverunt salutiferum saporem; **379** et quos sapor stygius infecerat, imo fetor Acherontis defecrat, et dehominaverat, gustu nectareo reformati sunt. Oleum effusum vita tua. Vita tua clarissima lampas est, qua lucendo ardet, et ardendo luceat. Ardet sibi, luceat alteri. Vita tua lampas est, quæ non tantum vicinat, sed etiam illuminat remota. Conversatio enim tua sparso lumine rutilans, non inclusa; sed exclusa; non confusa, sed modeste effusa, exemplo bono tenebras illuminat, lucem ministrat, montes humiliat, irradiat, valles implet et illustrat. Tu es etiam carbo ardens, qui carbones extinctos accendis de vicino bone conversationis tuae sufflatorio. Totonc enim vita tua cursus exemplo bene vivendi plurimos informat, deformia reformat, exintegrata redintegrat, excrustata consolidat, et noui in tenebris, sed in conspectu solis, odorem suavitatis dans, aromatizat.

2. Oleum effusum verbum tuum. Talentum tibi creditum, taleatum, inquam, loquendi et persuadendi, non includis, sed measura excludis. Verba magne charatis vaporantur, et nectare mansuetudinis dulcorantur. Lingua tua calamus est scribendus, velociter scribentis Lingua tua, lingua benefici sapienter incantantis. Lingua nova, nova, inquam, hinc loqueris, dum mysteria saera insonas, dum tantes conditoris personas. Sub lingua tua nova et vetera, corpus et umbra. Sub lingua tua gratia et lex, non legis examinata fæx. Sub lingua tua lac et mel non nobis, non te. Lingua fayus est distillans

A mel. Non aerem incassum verberas, non inutilia traxas. Non digito loqueris, non pede strepis: omnia cum mansuetudine componis. In pecilio enim tuo lupus accubat cum agno, pardus cum hædo, et puer parvulus minat eos. Oleum effusum verbum tuum. Lex clementiae in verbo tuo est. Dum prædictas misericordiam, lapis indulgentiam, desolatis solatium, desperatis spem et consilium, effundis oleum. Dum agonistas in palestra Dei desudantes, nimioque laberi succumbentes, eloquio mellito recreas, fonte lacteo potas, sermone dulci ungis, oleum fundis. Verbum tuum stillicidium est, in quo lætatur germinans. Torrens inebrians est, germina multiplicans. Dum examine discretionis honestum ab in honesto, utile ab inutili segregas, oleum B in torculari ab amurca aliquas, paleam in ventilabro a grano separas. Dum spiritualem sensum in littera scrutaris, oleum prelo rationis a theca, qua latebat, elicias. Oleum aqua mixtum supereminet: et spiritualis sensus, quem inquiris, litterali supereminet. Oleum vino mixtum superiorem petit locum; et misericordia, quam prædictas, superexaltat judicium, etc.

C 3. Dum lego scripta tua, ipsa voce sua mihi loquuntur, ipsa salutaria monita prosequuntur: sed non mihi obsecundant, non me satiant. Ipse loquaris, ipse osculo oris tui me osculeris. Revelata facie te volo videre, non per speculum in ænigmate. Ipse me osculeris, nou ore tuo, jungendo labia labiis, quia indignus sum, sed osculo; non osculo scriptorum tuorum, non prædicantium de te bonum: sed osculo oris tui, id est mellito eloquio procedente ex ore tuo jucundo. Loquendo enim et exhortando trabes me post te: trahes, inquam, nou invitum, sed spontaneum. Spontaneum, quia etsi difficile sit ire post te: si Caucasus et Parnassus Alpesque sint inter me et te, tamen odor boni trahit me post te. Tractus currant in odore unguentorum tuorum, ut per odorem perveniam ad saporem. Introduces enim me in cæstaria tua, ubi sunt diversi generis fercula et diversis speciebus condita pocula. quibus saginus, quibus debriatus, introducar in æterni Regis cubiculum. ubi gaudeam in sempiternum. Dixi, currant post te, sed non ad te: quia nondum delaberavi apud me, angelicum habitum candidorum Nazareorum pro alio habitu mutare Bonum est mihi sic esse, etc. Quæ superius dixi, pater venerande, ad te, et de te, et propter te, dixi specialiter iam calamus laxo, et alias tecum ad audiendum ea quæ dieam invito: in quibus errata mea reprehendo, et miseriam mundi deploro precumque tuaram levamen appelle, etc.

D → **380 EPISTOLA CCLXXX.**
EJUSDEM HUGONIS METELLI AD. S. BERNARDUM.
Se quoque ab accusatione purgare coactur
BERNARDO Clarae-Vallis abbatii serenissimo, et in Christo benedicto, HUGO METELLUS, quandam domesticus Aristotelis, nunc servus Christi, ascendere de Jericho in Jerusalem

1. Pinguescunt speciosa deserti, et Clara-Vallis abundat frumento, quo pascitur pardus cum agno, leo cum vitulo : a quibus regnum cælorum vim patitur, a quibus Domino Deo abominationes Egyptianorum immolantur : ubi bestiae sunt homines, et in hominis natura sunt conversationes angelicæ. Adjiciat Clara-Valli larga Dei dextera pluribus pluriora, et de clara faciat clariorē, de clariōrē clarissimam. Felix couventus, felix concentus, ubi non flat aquilo ventus terras exurens, sed pluvius austus areoias aromatum nutriens.

2. Mittimus vobis, pater venerande, abbatem nostrum ad videndum, ad colloquendum, ad ædificandum. Videre enim faciem vestram angelicam jucundum est, colloqui jucundius est, ædificari jucundissimum est. Mittimus vobis hominem innocentem, plenum mellis, sine felle; plus enim habet mellis quam sellis, plus amoris quam horroris; simpliciter prudentem et prudenter simplicem; turtorem cum castitate, et columbam cum simplicitate.

3. Relatum est nobis, pater reverende, relatum esse vobis, quod claustrum quod claudit nos, paucos vel nullos clauderet religiosos. Si relator vester retulit, nullos, falsi prolocutor fuit; si paucos retulit, verum dicit, et mecum sentit. Nos enim pauci sumus. Si vero non ita intellexit, sed de numero paucorum, paucos separat, et ad sinistram collocat, non est mirabile, etsi sit miserabile. Ut enim quæ sunt in praesentiārum taceamus, et priora tempora ad memoriam reducamus, arca beati Noe munda et immunda animalia in simu suo collocavit. Dominus patriarchæ bonum unum, et alterum reprobum habuit. Ad ultimum, schola Christi undecim sanæ mentis collegit, unumque phreneticum inter alios sustinuit; aliosque discipulos habuit, quorum nomina secundum præsentem justitiam in libro vita dixit esse scripta, quæ ab eodem libro secundum Dei præscientiam erant abrasa. Claustrum etiam cœli superbia ascendit, de quo cum dedecore corruit. Si, inquam, relator vester improbus paucos reprobos de numero proborum segregat, videat ille, provideat ille, quo oculo dicat. Quod si caligat, lippientem oculum tergit, et collyrio inungat, ut clarius videat, nec in malis alterius ita acuta perspiciat, ut aquila vel epidaurius serpens. sed vero lippis et iuuentis occulis intuens. Non est tutum in ambiguis offendere Deum aut proximum, et judicare alterius servum. Scio enim qui dicit: *Tu quis es, qui judicas alienum servum? suo domino stat, aut cudit* (Rom. xiv, 4). Noli itaque, pater, noli omni spiritui credere, nec claudat oculum tuum lingua adulantium et lippientium, nec impinguet caput tuum peccatoris oleum. Quærant namque gratiam tuam et gloriam suam super aliorum excogitata ostensam. Credo ego te, pater, habere gratiam spirituaria, et effundere in terram venditoris oleum. Hi tales cursores, alienarum cogitationum sunt dispuncatores verborum et syllabarum venatores. Hi tales figuram oculorum tenent, qui alios vident se non vident. Quia vero in

A humana natura una perfectio est, cognoscere se imperfectum (si enim dixerimus quod peccatum non habemus, non ipsos seducimus, et veritas non est in nobis (*I Joan. I, 8*); optimus in eis est, qui urgetur minimis, (*HORAT. Satirarum libro. I, sat. 3, vers. 68, 69*). Meinini quemdam prudentem dixisse, et dictum memorabile scripture mandasse: « Non ergo, » inquit, « offendat paucis maculis, ubi plura nitent in egregio corpore. » (*HOR. De arte poetica*, vers. 351, 352.)

4. Scio, pater, scio, charitate movente, Apostolo præente (*I Cor. viii, 7*), velle te omnes homines similes tui esse. Sed **B** labor difficultis est te assequi, difficulter te consequi. Quenadmodum enim acies exterioris hominis reverberatur intuendo sphæram solis, sic ad intuitum tuarum virtutum obstupescit acies interioris hominis. Condescendat itaque satur famelico, sanus infirmo, perfectus imperfecto; et oret ut famelicus satietur, et infirmus firmetur, imperfectusque perficiatur. Omnipotens autem Deus, qui te fecit cum non essemus, et perfecit eam imperfectus essemus; omnipotens, inquam, non est factus impotens, nec brachium ejus abbreviatum est, nec misericordia ejus attenuata est.

EPISTOLA CDLXXXI.

EJUSDEM HUGONIS METELLI, IN PERSONA ABBATIS SUI AD GUILLELMUM ABRATEM.

Excusat, quod ad Herberti sui calumnias aliquantudinarias respondet.

C GUILLELMO venerabili et in Christo dilecto abbati SIEBAUDUS humilis abbas Sancti-Leonis, de leone rugiente, et ovile Christi circumante feliciter triumphare.

1. Epistolam nostram devota ei dextera manu suscipite, et quidquid in ea exaratum est perlegite. Nil salis est ibi, amaritudinis nihil; quod contristet spiritum vestrum nihil. Pacificus est ad vos ingressus noster; ramum olivæ, non arnia fert sermo noster. Irritati relationibus quorundam asperis, adversum fratrem nostrum **Herbertum** commoti sumus, quod aspera et irrita promulgasset de nobis, et commoti scripsimus in eum aspera pro asperioribus. Homines squidem sumus. Nulli etenim injuria sua evidetur parvæ: multi etiam eas gravius sequo accopere. Præter ea longe plus irritavit nos Dei nostri injuria quam nostra, cuius pactum irritum fecit: quamvis et Dei sit nostra, et nostra Dei. Quia vero irritati, et zelo Dei intrinsecus tacti, aspera verba in fratrem nostrum respersimus, non sine ratione, nec sine auctoritate divine paginae hoc secimus. Paulus Corinthios, nuper a se conversus, duris et ignominiosis verbis contristavit, contumacis emendavit (*I et II Cor.*); Galatas fasnatos pieno ore pronuntiavit (*Gal. III, 1*): quos si mitius appellasset, non emendaaset, etc.

2. Frater autem **Herbericus**, si tandem frater, non ut eum decuit id litteris suis me post se fluvium misisse qui eum absorberet, descripsit: ut laetari quod me despiciere, suppresso nomine abbatis,

hominem vocabit. Sagittarum etiam me in eodem scripto appellavit, et arcu extento manum meam armavit: quod equidem justa metaphoram tolerabile esset, si sagittas & cicatras me miuere non adiunxisset. Par pari retulit, injuriam suam injuria nostra vindicavit. Certum autem sit Chariati vestrae, pater bone, me paterno affectu defectum fratris nostri plaugere, resurrectionemque ejus expanso sinu, manibus expansis aspectare. Exspecto enim si quo modo resipiscat, si quo modo ad eorū redeat. Sic ut in initio chartulae meae prædicavi, ita dictante in latrūm Heilbertum a pera verba studi, et tam fratrem, quam vos in latre exasperavi. Sed quia ira viri iustitiam Dei non operatur, non accendi omnem iram meam, sed temperavi, immo extinxi eam, etc.

SS. EPISTOLA CDLXXXII.

HAEMONIS ARCHIDIACONI CATALAUNENSIS AD BERNARDUM (1132).

Reverendo patri ac Domino B. venerabili Dei gratia Clares-Vallensi abbati, H. eadem gratia Catalaunensis Ecclesiae humilis archidiaconus, ante Deum et homines incedere sine querela.

Domine, ecce quem amas, graviter infirmatur. Quartarius enim est. Rogo ergo te, pater, ut quia magnis æstuo scribus, magis me sanctorum, qui tecum sunt, juvare digneris orationibus. Scio enim, scienter scio, quia si pronus adoraveris in terram, et tetigeris Dominum Jesum eo quo soles valido orationis tactu, exhibet virtus de eo ad sanandum, et libabit spiritus ejus, et liquefaciet omnem aegritudinem meam. Bene valeat Sanctitas vestra in Domino, domine mihi, et amantissime pater. Utinam merear consolationem et rescriptum de manibus vestris, et de pace refectionis vestre cum benedictione Dei et vestra accipere.

EPISTOLA CDLXXXIII.

CIESDEM AD ETHEM.

Dominō patri ac digne venerando B. Dei gratia Clares-Vallensi abbati, H. eadem gratia id quod est optimam partem in sorte sacerdotum.

Accépta occasione de postulandis sermonibus vestris in Cantico cantorum, scribere ad vos, reverende pater, computsus sum: quod quidem sine causa facere non præsumpsisseum. Quae enim licentia juveni et indecto mini, ut aures doctissimi senis sollehitem, quicunq; eruditus Deimus Jesus in doctrina sua, sicut erudit homo filium suum? Et quis sum

(1134) Guido, ex decano Laudunensi electus anno 1142 Catalaunensis episcopus, se anno tantum 1144 consecratus (de eius electione vide Bernardi epistolam 221 et 224), ad c. sedem suam ventiens, quemadmodum Laudunensis Ecclesie juvena clericum, nomine Haemonem, qui secundum abierat, mox in ipso primo consecratione suo anno, sedis ejusdem archidiaconom fecit: Quæ verba Hermanni Laudunensis in libro tertio de Miraculis B. Mariae, cap. 29, intelligenda sunt de eo Haemonus eius epistolis suas tunc editas a venerabilis vere N. a Sancto Remigio, itidem Catalaunensi archidiacoно, acceptas. Porro idem Haemon post Bartholomeum Guideronis successorem creatus est et ipse episcopus

A ego, ut videntem interrogem, cuius oculi in capite ejus? maxime eam puer sim, et nesciam loqui, pusillus inter fratres meos, et novella plantatio in juventute mea. Absit, domine mihi, absit a moribus et disciplina adolescentie meæ, ut audeam vobis sine causa loqui, nedum quod habeam ad vos litterata colloquia. Verum, ut prædixi, postulandi sermones vestros nunc se ingessit occasio, quos saepè per nuntios requirens, opportune institi et importune; nunc quoque litteris improbioribus iusto. Certe si essem aliquis, nonne merito indigne tulisse, quod liber iste vester volvitur per ora sinusque omnium, me vero solum elabitur? Quare hoc, domine mihi? Forsitan indignum me judicastis. Ad quod ego: Si indignum me esse sciebas et insufficiens ad intelligentiam, quare promisiebas? si

B autem probum ac studiosum, quare differis? Observebo, domine, ne differatis ultra promissum. Numtiate et mibi rumores optimos, quos alii sparsisti de eis spiritualibus nuptiis, quibus saepè vos paronymphus interfueris. Frangite panem verbi, apponite savum mellis, quem distillaverunt manus vestrae: ut habeam in his diebus jejunii, unde reficiar. Bene valeat Sanctitas vestra, domine mihi pater, divinarum et humanarum rerum maxime arbiter, magister christicolarum, eurus Ecclesiae et auriga ejus.

EPISTOLA CDLXXXIV (1135).

G. AP. S. BERNARDUM.

Ad excusandum Ambianensem episcopum ab expeditione transmarina.

C

Dulcissimo patri et domino B. Dei gratia Clares-Vallensi abbati, frater G. quod patri natus.

Quaedam perlata sunt ad aures domini nostri Ambianensis SS. episcopi (1136), que admodum terruerunt eum. Homo humilis est, et de se minima sentit: sed quod non credit honestitas, cebri rumores adduxerunt in dubium Rex ut dicunt est ei. vult cum labore socii peregrinationis sue, et super hoc habere socium peregrinationis sue et super hoc labore dicitur assensum domini Papæ. Magna dignitas satisque iucunda, si non impossibilitas reclamaret. Pauper et infirmus est, ita ut nec corpus labori, nec pecunia sufficiat necessitatibus. Quantum etiam necessarium sit ad reprobatores rapportores et protegendo pauperes Christi, qui in diocesi sua sunt, nesciunt ipsi novimus ipsi, qui rem diuidimus. Cogimur itaque charitatis affectu vestram

Catalaunensis anno 1132.

(1135) Scripta anno Christi 1148.

(1136) Theodorici sedicet, qui primo fuit monachus cenobii Sancti-Nicolai, in diocesi Laudunensi, postea vero abbas Sancti Eligii Noviomensis, ac deinde pontifex Ambianensis a Samsone Remorum archiepiscopo consecratus uno anno post consecrationem Guidonis Calateunensis, id est anno 1143, ex libro tertio Hermanni de miraculis S. Mariæ Laudunensis, cap. 26. Haec epistola respondet episodi Theodorici epistola, inter Sugerianas 24 ad Sugerium: in qua certestatur, se ad expeditiōnē regiam nullatenus sufficeret. Ejusdem est etiam epistola ibidem 34.

humiliter interpellare pietatem, ut eum, si fieri potest, super hoc faciatis excusatum, consuleas communi ecclesiarum utilitati, gravique compatiens qua vexatur infirmitati. Valete.

PISTOLA CDLXXXV (1137).

SAMSONIS ARCHIEPISCOPI REMENSIS AD SANCTUM BERNARDUM.

De conditione monasterii Morensis, diocesis Lingonensis.

SAMSON Dei gratia Remorum archiepiscopus, chrysostomo ac præcordiali amico suo BERNARDO, Claræ-Vallensis monasterii venerabili abbatì, salutem, et in sanctæ religionis proposito beatam perseverantiam.

Sanctitatis vestræ petitionibus debita sollicitudine annuentes apud abbatem et canonicos Beati Dionysii multum diuque laboravimus, ut ecclesiam, quæ est apud Moras, nobis donarent cum omnibus appendiciis suis, ad faciendam ibidem abbatiam Ordinis Claræ-Vallensis: quod quidem vix impetrare petuimus. Cæterum Domino propitiante tandem ipsam ecclesiam cum omnibus appendiciis suis nobis donaverunt, ea conditione videlicet, ubi ibidem abbatia Claræ-Vallensis Ordinis fieret. Nos itaque ecclesiam illam cum omnibus appendiciis, vobis, et sanctæ congregationi Claræ-Vallensi concedimus et donamus, ita videlicet, ut ibidem abbatiam Claræ-Vallensis Ordinis absque longioris moræ obstaculo faciatis. Valeat Sanctitas vestra in Domino, et pro nobis, et pro ecclesiis nobis commissis jugiter Dominum oret.

PISTOLA CDLXXXVI (1138).

HENRICI EPISCOPI TRECENSIS AD S. BERNARDUM DE BULCIURE ABBATIA.

Venerabili et reverendissimo patri BERNARDO Claræ-Vallensi abbati, ejusque successoribus regulariter substitueudis, ego HENRICUS Trecensis episcopus, iu perpetuum salutem.

1. Si monasteriis et ecclesiis in episcopatu nostro constitutis curam et vigilautiam ut in melius proficiant adhibemus, ab illo cui cura est de omnibus, speramus auxilium, et præmium exspectamus. In episcopatu nostro quædam ecclæsia canonicorum erat, Bulencuria nomine, abbatem habens, canonicos, et conversos, et mulieres; qui omnes voverant propositum sanctitatis; ubi eum penitus disciplina defecisset, regnaret insolentia, honestas desperisset; vocatus ab illius loci habitatoribus, qui jam se ipsos per semetipsos sustinere non poterant, adveni. Ibi ab illius loci abbat, et ab omnibus tam canonicis, quam conversis et mulieribus, cum multis precibus rogatus sum, ut ecclesiam ipsam et omnes possessiones ejus, quæ jam per se stare non poterant, Deo et Ordini Cisterciensi, specia Alter autem venerabilii patri et domui Claræ-Vallis emendendum et possidendum justa consuetudinem Cisterciensis Ordinis

A in sempiternum concederem. Abbas autem predicti loci in manu nostra abbatiam dimisit, et ad opus Claræ-Vallense reddidit.

2. Videns ergo quia omnipotens Deus tua sollicitudine, sapientia, et religione pene totum illuminaverat et correxerat mundum, ipsam ecclesiam Cisterciensi Ordini, tunc Paternitati, et Claræ-Vallensi domui cum omnibus possessionibus suis in perpetuum dono: in **SS. L** quibus haec sunt quæ nominibus propriis duximus adnotanda: Terram abbatiae adjacentem, grangiam de Frigido-Fonte, Pertam in Rosteria, Pertam-Haymonis, Pertam Siceam Domini-Peruclum, Brutiam cum omnibus appendiciis et pertinentiis ipsarum grangiarium, et omnia que predicta ecclesia in dominio possidebat. Ne autem hoc aliqua temporum vetustate, vel alicujus hominis perversitate aut mutaretur, aut penitus deperiret sigilli nostri muuimine confirmamus. Actum est hoc anno ab Incarnatione Domini 1152, regnante Ludovico Juniore rege Francorum.

PISTOLA CDLXXXVII (1139).

GAUFRIDI EPISCOPI CARNOTENSIS AD STEPHANUM EPISCOPUM PARISIENSEM,

De pace inter ipsum et Stephanum de Garlanda

De reformanda pace inter vos et Stephanum de Garlanda, dudum vobis, ipso petente, locuti fuimus. Nunc autem, quoniam audivimus quod, omisssis quibusdam quæ adversum vos videbatur habere, pacem vestram desiderat, sanctitatis vestræ discretioni consulimus (quem ex cordis affectu diligimus et cui consulere nisi quod honori vestro serviet

C non possumus), consulimus, inquam, et petimus, ut diem ei competentem et terminum constitutatis, in quo, juxta considerationem rationis, pacem cum eo reformatis, quam offert vobis ad cognitionem et examinationem amicorum vestrorum, videlicet abbatis de Clara-Vaile. Non enim decet paternitatem vestram oblatam pacem respuere, quam etiam non oblatam modis omnibus provocare debetis. Nam juxta Domini Salvatoris exemplum, ovem errantem debetis requirere, et ad pacis ovile vestris etiam humeris reportare. Si cum omnibus hominibus sicut dicit Apostolus, pacem debemus habere, quanto magis cum his, de quibus nos eportet Domino respondere? Unde, quod absit, sit predicti viri satisfactionem ex amicorum sententia non recipitis, certum est quod et apud Deum ottensam incurritis, et amicis vestris ruborem incurritis. Valete.

D **EPISTOLA CDLXXXVIII (1140).**
HUGONIS EPISCOPI OSTIENSIS (1141) AD CAPITILLUM CISTERCIENSE.

De morte Eugeni III papæ.

Amantissimis in Christo paudibus, GOSVINO Cisterciensi, BERNARDO Claræ-Vallis abbatis, totique capitulo Cisterciensi ad honorem Bei congregato

(1137) Scripta circa annum 1152.

(1138) Scripta anno Christi 1152.

(1139) Scripta annum 1126. Antea epistola 465.

(1140) Scripta anno Christi 1153.

(1141) Is clavis monachus Claræ-Vallensis, ad quem Bernardi epistole 287, 290, etc.

HUGO Dei gratia Ostiensis episcopus, unitatem spiritus in vinculo pacis.

Sicut sacra docte auctoritas, omnis caro fenum, et omnis gloria ejus quasi flos feni (*Isa. xi. 6*). Breves dies hominis sum: transit homo velut umbra, namquam permanet in eodem statu. Deficit ut somnus, cedit ut solium quod a vento rapitur (*Job xiv. 8. 2; vni. 9; xiiii. 23*). Decus Ecclesie, pater justitiae, amator religionis et patronus, qui superborum et sublimium colla propria virtute caleaverat, qui super solium David et super regnum ejus sedebat, ut Ecclesiam sibi commissam, quam ad subiectum statum reduxerat, confirmaret et corroboraret; pater, inquam, noster ac defensor, felicis memoriae papa Eugenius trabecula carnis exutus, octavo Idus Julii carne immaculata migravit ad Christum. Exiit Christo obliuia in aera, et sic semper cum Domino erit; Agnum secuturus quocunque ierit. Cujus exequiae, praeter spem omnium, jam tere enim senatum adnihilaverat, praeter mortem consuetum, ita per biduum sunt a clero et populo celebratae, ut jam erederetis regnante in celis, qui mortuus ita colebatur in terris. O quantum erat luctus orationis! quanta praecepit lamenta pupillorum et viduarum! jam diceretis esse cum Deo, qui ita lamentabatur a populo. Procul dubio electus est de laqueo venantium: contritus est laqueus, et ipse liberatus est, raptus, ut credimus nos qui ejus conscientiam novimus, usque ad tertium ceulum, non relinquentes nos orphanos, ut quidam autumant. Rogabit enim Deum Patrem et Unigenitum cum Spiritu sancto qui est Deus benedictus in secula, cum quo est, pro nobis. Vos autem, de quorum collegio ipse est electus, ut sederet super principes, et solium gloriae teneret, orate pro eo constituite perpetua beneficia, ut Deus sibi iudicaret, et corona gloriae sibi augeat: *Pro bona memoria fratrum nostro similiter orate: pro nobis vero qui in hac valle miseriae, in hac regione dissimilitudinis, et in medio pravae nationis remansimus, et pro Ecclesia Romana, que ex tam alto gradu tam brevi spatio usque in profundum abyssi inferni cecidit, nihilominus rogamus oretis, ne deinemergatur in profundum hujus magni maris, in quo sunt reptilia, quorum non est numerus. Praeterea rogamus obaixe, quatenus, si parvitas nostra quidquam in oralis vestris potest, petitiones quas latores presentium pro domo Sancti-Anastasii, et pro domo Fossie-Nova, et pro domo de Casa-Marii*

(1142) Scripta circa annum 1154

(1143) Nemipe Sancti-Vincentii ad urbem, Sancti-Michaelis in Terasco, Sancti-Nicola in Bosco Sanctae-Mariae de Novigento, Sancti-Nicola in Prato, virorum; praeter parthenones Sancti-Johannis in ipsa urbe, et Atritiaceum in eodem diocesi.

(1144) Haec enumerat Hermannus Laudunensis in libro tertio de Miraculis: scilicet Praemonstratense, Sancti-Martini in urbe, Tenoniense, Clara Fontanense, et Cursiavense Ordinis Praemonstratensis, Fuscianense, Spinetense et Vatelarensis, Ord. Cisterciensis, virorum quibus nonnulli sed

A vobis facient, benigne et efficaciter exaudiatis Alioquin sciatis quod inde magnum sentitur scandalum.

385 EPISTOLA CDLXXXIX (1142).

BARTHOLOLEI, EX EPISCOPO MONACHI, AD SAMSONEM ARCHIEPISCOPUM REMENSEM.

Reddit ratione, sive administrazione,

Venerabili, semperque amabili domino SAMSONI Reinorum archiepiscopo, et sub ejus praesentia congregato sancto conventui, frater BARTHOLOMEUS in Fuseiniaco pauper monachus, misericordiam ei veritatem diligenter.

1. Verecundiae meae silentium imperat hujus sancti conventus solemnitatis; sed frontem aperit, et stimulat ad loquendum in palam imminens famae meae periculum. Neque enim dissimilare possum quod multorum vulgavit opinio, quod etiam ad aures domini Papae volavit. Episcopales reditus me detraxisse rumor est, cui ramori plus justo credit Laudunensis episcopus. Meum ergo est super eis fateri quod verum est; intueri autem quod justum est, et tueri, vestrum erit.

2. Laudunensis sedes tristis et moerens erat, cum illue primum ingressus sum, utpote attrita seditionibus, et ignibus concremata Ipsa quoque res majoris ecclesiae afflictæ erant, et tenues reditus. Si illi porresi manum ut resurgeret, novit Deus, neverunt et Ecclesiae filii. Verumtamen nihil eis contuli, quod ad reditus pertinet episcopi, praeter porcos, quos

C vulgo nostrates verres vocant, quos mensa episcopali personæ solvebant ecclesia Hos, inquam, ad praebendam canonicorum concessi, quoniam illos nec sine pudore exigere, nec habere sine modestia poteram. Praeterea quinque duxerat abbatias in nostra dioecesi reperi (1143), rebus pariter ac religione dilapsas. In his, Domino Deo multiplicante misericordiam suam, et humor, et merito erevit sanctorum numerus, et possessio est dilatata. Novem insuper novæ religionis monasteria passim in eadē dioecesi sunt fundata (1144). Horum in personis numeros numerum pene exceedit; horum religio religionis est specimen. Horum tam multa possesso est, tam multis abunde sufficiens.

3. Si manua beneficij me porresisse negavero antiquis ecclesiis ut resurgerent, novellis ut convergerent, mentiar. Profui sane fere ecclesiis omnibus sed nec quantum volui, nec quantum debui. Sane Calixtus papa dominum Norbertum, cuius memoria benedictione est idei nostræ commisit

redices montis Laudunensis adjecit Monasteriolum pro sanctimonialibus ejusdem instituti: quo uno monasterio censet Hermannus Laudunensem ecclesiastico ceteris debere præterri, quod ante illud nulla hujusmodi religiosus abbatia feminarum exsisterit « Hic, depositis omnibus lincis indumentis, et inquit idem auctor, « atque petiatis, solis tuniceis laneis mebaetur et non solum nendo vel texendo sed etiam in agris iodiendis, silvis extirpandis elevandisque spicis et rupibus, manibus assidue labores eum smentit, sibi victimum quererant exemplo Clare-Vallensium monachorum. »

ut ei locum traderem, ejusque votis assisterem. Terram igitur ad episcopum pertinentem illi contuli, quae vix tamen sufficeret duobus aratriis. Hujus pars Versimiae est posita pars apud Quisy, quae tamen iactus jam ab annis inculta et steriles jacebat. De his itaque quae ad episcopales pertinebant redditus, nihil amplius me recolo deiraxisse. Vestro tamen favore ac consensu quidam ecclesiis contulerunt terras, quas a nobis habebant in beneficio : censem tamen terrarum et vinagia nulli penitus condonavi.

4. De cætero quid illi sedi accessit commodi aut honoris, nolo humanum procedat judicium. Si quid vero ut homo delinqui, in conspectu hominum confundi non refugio. Causam itaque nostram vobis, tanquam judicibus allegare, tanquam testibus intinuare volui : in quibus calumniatorem non timeo, verum dicens. Liceat **SSG** tamen mihi aliud audiere apud vos, liceat aliquid humanum loqui. Nihilne sedi nostræ titulorum accessit et gloriae, cum tot et tantas parturivit ecclesiæ, cum tot multiplicaverit regulares personas ? Cor ergo, ut audio, dominus Laudunensis sine testibus bellum parat (1145) ? eur tentat quod forte ei promovere non liceat ? Si filios Dei congregavi, si suscepisti justum in nomine justi ; nemo mihi succenscat : videat alius ne congregata disperdat. Conseruet vos omnipotens Pater ad honorem sui nominis, et per vos Ecclesiæ suæ religiouem et sanctitatem eoroboret.

EPISTOLA CDXC (1146).

TURSTINI ARCHIEPISCOPI EBORACENSIS AD WICELMUM
CANTUARIENSEM PONTIFICEM (1147).

Reverendissimo, et in christiana charitate domino **WILLELMO**, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo, apostolice Sedis legato, TURSTINUS eadem gratia archiepiscopus Eboracensis, in Christo prouincere, et nunquam deficere exoptat.

1. Ecclesiasticae dignitatis summus honor est cum filii et optimatibus Ecclesiarum inter difficultates eventus summa communicare consilia. Unde Paternitatì vestrae rem insolitam, quæ inter nos Eboraci nuper contigit, indicare decrevimus, domine venerabilis et egregie pater. Siquidem notum satis ac certum est maius, quanta bonitate ac fama emituit virtutis in auribus omnium insigne cœnobium Sanctæ Marie Eboracensis. Iusta panceos namque annos et rebus plurimum excrevit, et numero et religione fratrum laudabiliter abundavit. Verum quia cum opibus virtutes minus vigere, minus consistere haud dubium est, aliqui ex fratribus ejusdem cœnobiū ante diuidium ferme annū. dīvinū, in fallor, in-

(1145) Bartholomeo post annos regimatis tri-ginta octo successit anno 1151 Gualterus, ex primo abbe Sancti Martini in urbe Gualtero post annos tres Gualterus alter de Mauritania dicimus, ex decano ecclesia Laudunensis, qui hanc item Bartholomeo tum monacho facessivit. Quousque vero lis et controversia haec, præsertim adversus Præmonstratenses, qui Bartholomæi beneficia in primis

A statu permoti, cooperunt de modo ac statu conversationis suæ vehementer agitari, et remordente conscientia, sicut ipsi testantur, multis angoribus restare. Nempe falli se pene metuebant, si tantum votum executio digna minime sequeretur. Unde inestimabili horrore dieti fratres Eboracenses perculsi sunt, eo quod professionis suæ votum in nullis vel saltē mīūmis in rebus, adimplere viderentur ; metuentes sane ne in vacuum currerent aut euārisserent, si voti reos tanta inobedientia penalis ultio non reprobaret. Facie namque, vel potius insaniam videri credebat, se portare Regulam beati Benedicti, non ad profectum salutis, sed ad judicium mortis. His igitur pernoti prædicti fratres, Prior suo, Richardo nomine, mentis sue difficiles aestus innotescere studi ruit, prætendentesque de transgressione formidinem, ex voti correctione patrocinium supplicabant : ac ne prosperitatis alienus respectu vel adversitatis timeret auxiliari per Spiritum Dei, et Christi nome adjurabant. Expavit ipse de novitate rei : ac licet inter suos dulcis fortunæ summa facultate vigeret, auditio tamen rumore melioris vita, perpendit velut intentione censoria dubios casus labentis fortune. Interimque brevi, ut res erat, internæ virtutis usus consilio inter hoc et illud illico diserevit decretumque. Pollicitetur non modo auxilium, verum etiam ejusdem voti fore se socium. Quid multa ? paulo post numerus eorum ad tredecim pene convaluit, qui de corrigendo statu vita sua iuxta Regulam beati Benedicti imo **SSG** veritatem Evangelii, contendere proponebant

2. In vigilis igitur apostolorum Petri et Pauli dilectus frater noster Richardus Prior, in quo tota pene monasterii cura pendebat, sumpto secum Subpriorum suo Gervasio, inter suos coenabonitales nominato ac religioso, rem, ut agit: batur, domino abbati suo familiariter exponere euravit. Itaque dominus abbas, vir utique pro sensu et ingenio suo honestus ac bonus, nimis autem simplex et illitteratus, novi rumoris miraculum exhiberuit : antiquos ritus et solitas consuetudines, quas pene toto orbe generalis multitudo obtinuit, posse se iu locello suo mutare negavit. At vero dominus Prior nupte bene litteratus Nil rude, inquit, o pater, aut novum inducere contendimus Verani et antiquam religionem beati patris nostri Benedicti, immo etiam anti-quissimum Evangelium Christi, quod omnes religiones et regulas antecedit, assumere et totis viribus cum gratia observare debemus. Cæterorum monachorum nullus detrahens, institutionibus eorum non invidemus. Scimus quod in omni loco un-

experti fuerant, perducta sit, intelligiur ex Adriani IV pape litteris ad Ludovicum Januarem scriptis quae in Biblioteca Præmonstratensi referuntur.

(1146) Scripta anno Christo 1132.

(1147) De his episologis argumento vide Bernardi epistolas 94 et 313. Ad Turstini scriptis sunt epistola 95 et 319, in qua priore Bernardus eudem ob hoc factum gratulatur

Domine servitur, uni regi militatur (*Iieg. S. Benedicti*, cap. 61); et in foro, et in claustro gratia Dei eadem valeat. Job etiam fortior exstigit in sterquilinio quam Adam in paradiſo. Denique quicquid beatus Benedictus instituit, ita totum Spiritus sancti providentia destinatum est, ut nihil utilius, nihil sanctius, nihil felicius excogitari posset. Cumque sciret ac prædicaret, quod sociordia inimicæ sit animæ, certa quidem tempora ordinavit lectionis et orationis instantiæ, certa quoque tempora iubori et industriæ: quatenus in altero salubriter exerceret animam, in altero carnem, in utroque vero tolleret fastidium. Hæc quoque super adducit: Seurritates, aut verba otiosa, et risum moventia, æterna clausura in omnibus locis damnamus, et ad tale eloquium discipulum aperire os non permittimus (*Ibid. cap. 6*). **E**t alibi quoque ait: Omni tempore silentio debeat studere monachi, maxime tamen nocturnis horis (*Ibid. cap. 42*). Hoc decretum quam diligenter observatum, neminem latet qui nostras consuetudines nosse potuit. Eantibus namque aliis ad ecclesiam post collationem, alii recedunt vicissim ad nugas et inutiles garrulasque confabulationes. Quasi non sufficiat diei maliitia sua, nisi et superaddatur nocti et sua. »

4. Multa addidit præterea de ciborum insolentia, de dulci et solemni vicissitudine potationum, de pretiosa subtilitate pannorum. « Nen ita sapit, non ita docuit beatus pater noster Benedictus. Ab eo quippe non color vestium, sed calor attenditur: non sapor pulmentariorum exquiritur, sed pareitate ciborum necessitas fallitur. Non agnoscit suos beatus Benedictus, nisi sub Regula et abate in cœchiis degentes. Porro si libet, o pater venerabilis, recurramus ad evangelicam puritatem, ad evangeliæ perfectionem et pacem; et intueamur, quæ in nihilum vel parum reuceat in moribus vel actibus nostris quod docuit Christus. Concupiscentia omnia, iacasciuntur, rixamur: rapimus aliena, repetimus nostra cum lice, fraudes et mendacia defensamus, earnem et affectus ejus sequimur. Nobis vivimus, nobis placemus; vinci formidamus, vice se gloriamur; cæteros opprimamus, opprimenti devitamus; cæteris invidemus, de nostris profectibus gloriamur, et Joeamur, et ex alienis sudoribus impinguamur, et totus mundus non suscit malitiæ nostre. Etsi videatur Evangelium emortuum et impossibile in nobis, intueamur monachos Saviniacenses et Clarae Vallenses qui nuper venerunt ad nos, quam clare relaxit Evangelium in illis, ut, si dici fas est, utilius sit eos imitari, quam Evangelium recitare: cum vero videtur sancta conversatio eorum, quasi reviviscere judicatur Evangelium in illis. Soli sua non repetunt, soli nihil possident, unde se proximis antefere contendant. Soli sunt qui proximorum damnum non appetunt. Modica cultura terrenæ et usus pecorum contenti sunt: ea vero non habere appetunt, nisi quædia Deus vult; quia cum volit Deus ea auferri, non licita appetent. Etsi, ni fallor, com-

A petit ~~SSS~~ dicere: Nobis mundus crucifixus est, et nos mundo (*Galat. vi, 14*). Eis competit dicere, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth. vi, 12*): qui debitorem neminem habent, in quo quidquam exigere velint. Felix hominum genus, quorum habitus, vicius, totusque modus conversationis eorumdem sapit Evangelium. Illorum portio solus est Deus, Illi plene, quantum humanæ facultatis est, charitatem Dei et proximi implere dignoscuntur: quia soli Deo coherentes, temporalia cuncta præter modicum et contempi tibiem habitum ita plene deseruerunt, ut nihil concupiscant, unde proximus sibi dignetur irasceri. Non igitur, o pater, unquam impossibile videatur tenere Regulam beati Benedicti: quandoquidem talia Deus nobis ministravit exemplaria, qui sanctis virtutibus præcesserunt nos, ut sequamur illos. Si vero propter viciniam et strepitum populorum non omnino valeamus sequi eorum puritatem, saltem modum vitæ et professionis juxta regulam nostram advertamus, propterea quod non monachi, sed mortui sumus. »

4. In hunc modum loentus est dominus Prior Richardus cum domino Galfrido abbate suo de correctione manasterii sui: quæ verba dominus abbas non satis jucunde accepit; quia difficile est diuinos usus amovere. Verumtamen cum se fateretur minus perspicacem et illitteratum, rogavit ut scripto plenius innotesceret qualiter in loco suo talia actitari potuissent: quod libenter amplectens non sequiori studio susceptum implevit imperium. Scripsit igitur ut non aliis collectionibus, nec paucis, nec cibariis uteretur, quem Regula permittere videtur: situmque et ordinem monasterii tam diligenter expressit, ut vix melius in eremo, quam in urbe Regula teneri putaretur. Possessiones vero, sicut in rebus sæcularibus eductus, ita fideliter ordinavit, quatenus ut in illis evangelicam justitiam vix in ullo excessisse crederetur. De redditibus siquidem ecclesiastarum vel clericarum, de quarum investitura monachi magis reprehensibles haberi solent, omnia suscipi et fieri legitima et canonica consideratione episcoporum, ut non nisi in usus pauperum, peregrinarum, hospitium debere expendi: at vero ex legitima cultura terre et usu pecorum monachos vicitare decrevit. Quæ cum omnia cœpissent inter alios rumore notari, furor subitus multitudinis cæterorum in tantam prorupit invidiam, ut tali homini familiaribusque suis nil præter exsilium deputarent, vel districtam custodiam.

5. Tamen post multas et amicas altercationes hinc inde habitas, dominus abbas diffciliter se posse neutare referebat, quod antecessores sui tenuisse videbantur: et volens super hac re bonis uti consilis, plenam responsionem usque post Nativitatem beatae Mariae protelavit.

6. Interea cæteri fratres frusta metuentes se plus solito reguli distictione cœactari, cœperunt in invidiam Prioris cæterorumque Pharisæico penit-

more grassari : ei, nisi quorundam benignitate intercessisset dilatio, intestinae persecutio[n]is modum impetus excessisset. Interea rumor seditionis internae inter exteri[os] turbas volitabat. Audiebamus sane strepitum vulgi ; rei tamen ipsa veritas latebat : cum ecce Richardus Prior, conjunctis secum Subpriori et secretario monasterii sui, totam rem, utiliterat, nobis indicare curavit. Postulabant quidem clementiam beati Petri ac nostram, quatenus ad observandum quo[rum] voverant, benignam opem non negareni deferre ; jamjamque necessitateli immixtare proclamabant, præse[t]im quia jam conspiraverant fratres, ut si quis eorum de professione sua quidquam m[is]sisteret, extra communionem fieret. De sociis etiam Prioris, vel timore, vel amore, vel vanitate conterritis, jani ibant retro, non aliter pace restituta, sibi culpam latendo, quod de servanda professione sua quidquam murmurassent.

7. Ego igitur Turstinus, Dei gratia Eboracensis archiepiscopus, audiens Curiati servos juxta præceptum beati Benedicti nil amori Christi velle præponere, verebar in iis Christi gratiam offendere, si justæ **389** petitioni eorum non curarem episcopali pieitate subvenire : quippe cujus officii summa est, et de monachorum religiosa quiete providere, et oppressis in necessitate condolere. Ac proinde religiosarum personarum usus consilio, dominum Galfridum abbatem et Richardum Priorem cum Subpriori suo ac eopportuniorem locum evocavi, quatenus religiosis personis et fratrum petitionem, et abbatis responsum in bona pace consummarem. Ipsi nihil aliud quam, ut prius, cum multis lacrymis expetebant uti pauperem Christum in voluntaria paupertate sequerentur, et Christi crucem in corpore suo portarent, itemque evangelicam pacem Regulamque beati patris Benedicti plene observare non impedirentur. Ad hæc sane dominus abbatis licentiam opemque paternam flagitabant. At vero dominus abbas eorum operam longe fore necessariam sibi lacrymose tatebatur, promittens quod eorum votum, quia sanctum erat, non impediret; opem vero quam expetebant, nesciente capitulo suo, promittere nullam auderet.

8. Ita ne dominus abbas cum monachis suis revertitur domum, data interim pace ac die constituta qua in capitulum eorum advenirem, ac religiosis adventibus personis rem eum abbate pertractarem. Interea reliqui fratres in eorum invidiam insurgere tanto crudelius enitebantur, quanto ipsi volunt suum explete manifestius appetebant. Advocantur interim frères Majoris Monasterii et Cluniacenses monachi, qui in vicinia nostra demorantur, quatenus, eis presentibus et acclamantibus, eos, velut communis Ordinis desertores et violatores, ab omni dignitate et cura monasterii sui reprobarent. Post abbatem namque in eorum manus summa monasterii cura fuerat delegata. Sed hæc interim, Ego autem die statuta summo mane ad capitulum monachorum venire paraham et jam ostii limen

Apene calcaveram, venientibus una viris sapientibus ac religiosis, quorum nomina sunt haec : Hugo de canus, Willelmus Prior clericorum regularium de Cisbarne, Willelmus thesanarius. Hugo archidiaconus, Serlo canonicus. Aufredus capellanus mens et canonicius, Robertus sacerdos de hospitali. Foris intra portam remauerunt equi nostri cum paucis hominibus.

9. Denique introeuntibus nobis, ut dictum est, ostium capituli, occurrit nobis dominus abbas in ipso ostio cum monachis, quibus capitulum plenissimum erat : et nisi partem clericorum, qui mecum veniebat, amoverem, intrare prohibuit. Vix ergo respondere potui, quod cum clericis meis, qui viri boni et sapientes, et eorum amici erant, ad tantum negotium intrare non deberem, cum ecce totam capitulum tanto strepitu, tanto horrore personuit, ut magis seditiosus eboriorum et debacchantiu[m] hominum fremitus, quam monachorum humilitas, quæ ibi nulla erat, videtur. Insurgunt plurimi, et exsertis brachiis velut ad luctandum advolabant : clamabant se exituros, si ego intrarem. Tum ego : « Testis, » inquam, « mihi sit Deus, quod sicut pater adveniebam, nec quidquam mali vobis inferre putaram ; pacem tantum inter vos cupieus et christianam fraternitatem. Jam vero quia mihi quod episcopalis auctoritatis et officii est acferre conanimi, et ego quod vestrae necessitatis est itidem vobis tollo. Cesset igitur ecclesia vestra. » **B**Tum unus eorum, nomine Simeon : « Malunus, » inquit. « centum aonis ecclesiam nostram cessare. » Cui omnes assententes, voce phrenetica : « Capite ! » inquiunt, « capite ! » Apprehendentesque Priorem sociosque ejus, jam trahere incipiebant, volentes eos, sicut inter se consilium fuerat, aut in carcere impingere, aut in exsilium agere. Ipsi vero, aliam, qua manus eorum evaderent, speciem non habentes, me totis ulnis complectuntur, pacem beati Petri et nostram expetentes. Et ita vix in ecclesiam reversi sumus, illis usque in ecclesiam frementibus et proclamantibus : « Capite rebelles ! apprehendite proditores ! » Assedimus itaque in ecclesia, et abbas cum reliquis monachis **390** suis reveritus in capitulum suum.

10. Interea homines abbatar, foribus clausis et ostiis aditus, adstare, velut in insidiis excubare. Tum nos (ut vera fatetur) monachorum impetus metuentes, ostium ecclesie, per quod iuri in claustrum, minus obseruantiam curavimus. Interea rumor evolat, occurrit populus. Nil tamen foris aut dictum aut actum est mali. Cum ergo inter monachos nulla concordia fieri potuisse, dominum reverimus, aduentantes nobiscum predictos numero duodecim presbiteros, et subdiaconum unum : e quibus plures bene litterati, omnes plenam observationem Regule ac professio[n]is sue, et Evangelii pariter expetentes. Itaque in domo beati Petri et nostra hospitatur, nulla violentia adversitate a proposito deterendi. Fratres autem abbatar nihilominus in eorum origine

debacchantur : abbas nescio quid acturus iter arripuit.

11. Quocirca Paternitatem vestram per Christum obsecramus, eorum partem, qui ad severiora et arctiora transire cupiunt, auctoritate vestra defensare velitis. Si vero abbas eorum ad vos venerit, pro vestra a Deo data auctoritate et sapientia, in pacem illum reducat, et ne filiorum sanctum propositam impedit, admoneatis. Quod si prævenerit, et recessit, rogamus, ut per præsentem nuntium litteras illi exhortatorias dirigatis, ne pertinaciter aduersetur illis, imo potius opem conferat et opportunitatem, qui Christi Evangelio et Regulae beati Benedicti in veritate cupiunt obedire. Debet saltem abbas et monachi sui in hac re Aegyptios et Babylonios imitari, qui filios Israel in terram promissionis permisérunt utiliter repedare. Lab' in quoque Jacob, ob ejus obstinationem clanculum fugientem, post crudelem persecutionem ad patrem redire permisit. Neque vero desertores, sed prævisores censendi sunt, qui locum, ubi peccandi libertas major est, relinquentes, tutius Deo familiari desiderant. Nempe Christus ipse deterrere eos debet, qui Pharisæos redargait, eo quod nec ipsi intrent, nec alios intrare sinant. Notum siquidem omnibus est, quod Regula beati Benedicti, toto penè et communī, ut ita dicam, orbe monachorum, modum suum in omnibus prorsus amiserit et statim. Adeo ut nemo satis mirari potest, quod quis audet coram Deo et Sanctis ejus promittere cum tanta solemnitate, quod ipse vel quotidie negligit, sive, ut verius dicam, compellitur non observare. Cadit profecto in eos quod ait propheta, *Populus hie labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* (Isa. xxix, 13) : ut Apostolus ait, *Voce confidentur se noscere Deum, factis autem negant* (Tit. 1, 16).

12. Veruni: fortassis quia multi ita faciunt, frequens unus confert audaciam. Verum, quod solens enuntio, fallitur, plane fallitur audacia monachorum : quia multitudo peccantium non facit imputatatem scelerum. Unde non impediendi, sed protegendi sunt qui regulam professionis sua: cupiunt observare neque reprehendendi qui idcirco festinant locum mutare. Neque enim Deus ex loco, sed locus eligitur ex Deo. Beatus quoque Benedictus liquido contestatur, quod in omni loco uni Domino Deo servitur, uni Regi militatur (Sieg. cap. 61). In Collationibus Patrum Joseph eremita sufficienter edisserit, quod ille fidem sua: professionis rectius servat, qui se ad eum locum contulerit, quo dominica lidei præcepta plenius adimplere potuerit (CASSIANUS, collat. 17). Et quidam : « Juvat nos sanctam oportunitatem appetere, qui adjutor est in importunitatibus, in tribulatione. » Illi vero, ni fallor, Pharisæi vel heretici judicandi sunt, qui nec timent, nec alios timere si-nunt quod Veritas ait : *Nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribariorum aut Pharisavorum, non intrabilis in regnum cœlorum*. Si enim angelus de celo evangelizaverit aliter quam evangelizatum est,

A anathema sit. Aliter enim evangelizat quam Christus evangelizavit, qui angelicam pacem et regulam suæ professionis observare cupientes impedit festinat. Quicunque vero ille sit refellendus summopere est, cum Veritas dicat : *Si oculus tuus dexter scandalizat te, eruc eum, et projice abs te* (Matth. v, 20, 29). Nil **391** quippe molestius laeditur, vel cautius observatur in corpore, quam oculus : attamen cum impedit, spiritualiter est eruendus. Hoc est enim prudentem esse sicut serpente, caput totum id est mentem, subducere ab omni fallacia, quæ laedit animam.

B 43. Verumtamen propter scandalum infirmorum, qui minus sapiunt veritatem, rogamus Sanctitudinem vestram, et omnes qui audire voluerint hanc petitionem nostram, quatenus inter abbatem Eboracensem et sepe dictos fratres studeatis retinere pacem. Postremo meminisse debemus quod Molismensium monachorum similis egressus Cisterciensis vitae perfectissimam normam, quam tota pene miratur Ecclesia, in primis instituit ac fundavit, quorum puritatis ingenium venerabilis memoria dominus Hugo Lugdunensis archiepicopus christiana pietate laudavit, sanctas Regulæ renovationem et probatissimam integritatem fideliter adoptavit. Atque denum eum ad apostolicam notitiam aemolorum querimonia perveniret, domino Urbano papa secundo præsidente, mandatum decretale porrigitur, quatenus solo abbatे reportato ad regimen abbaticæ sue qui pariter exierat, nemo ceterorum, qui in plena observatione Regule perseverare voluisse, impedimentum aut molestiam aliquam pateretur. Luce vero clarus est, quantum in eorum excellentissima conversatione totius Evangelii veritas elucescit. Proligo et pene fastidiosi sermones usi sumus : quia status monachorum ceterorum, qui fortassis haad placebit, judicio sane designandus esse videbatur, ne, secus quam contigit, aemolorum divulgaretur iudicio. Valeat in Christo Sanctitas vestra.

EPISTOLA CDXCI.

FASTREDI ABBATIS CLARE-VALLENSIS TERTII AD QUEM- DAM ORDINIS SUI ABBATEM

D FASTREDUS indigens servus et alios monachorum Clare-Vallensium, N. abbati salutem in Iesu Christo, et spiritum majoris evangelica paupertatis.

4. Relatu ejus, qui tam animæ vestræ compatitur quam vos corporis appetitus, notum nebis est, quod vos tam Regulæ, quam exempli in monachorum vestrorum oculis exhibendi obliiti, in hospitum domo mensam instruitis, desideriis vestris indulgentes, hospitibus deficientibus : et in vestitu et lectis magis divitea epulonen, quam pauperem Lazarum imitanini, non recordantes ponam, quam Deum hujus vita felicitatibus innixis numeratur. Profecto, filii et frater, parum referit hoc habita vestiri, ut inferno quis demergatur. Alio enim, quoque liberior patet via, et latior, qua ambulare potes. Quandoquidem vero Deus ad hunc te vocavit, in hoc iucunbe, ne meritum perdas. Nunquam enim intra

castrum aut monasterium decuit is habitus: quosque soles eo vestire, ea non sunt qualitate, quam nobis statuta nostra præscribunt. Cum enim monachi cetero sit solitudo et tristitia, quomodo solitario convenire possunt vestimenta sumptuosa, et mundi pompa redolentia? Et quomodo tristi quadrant letitiae et exultationis vestigia? Sufficit, fili mi, monacho, quod sancto apostolo l'aulo supererat, scilicet comedere quod naturam et vitam sustentare poterat, et vestimentum, quod corpus tegere. Qui enim plus petit, potius Pharisaus hypocrita nobis dicetur, qui vestitu honorem venatur, quam paupertatis evangelicae discipulus et imitator.

2 Non haec vita est, quam me et te docuit pater et prædecessor noster Bernardus felicis recordationis; nec modus, quem nostri sacri Ordinis abbates et monachi sequuntur, qui nos pane ex avena confecto, et herbis sine oleo et abdomen coctis entriebunt, et labis pisisque, ipso etiam Paschatis festo die: quæ austerioritas, vel similis in omnibus Ordinis dominibus observatur. Et tu, quasi hujus Ordinis non fores, **393** cibos tibi procura delicatos et lautos, ut gula facias satis? Si abbas, et tuorum regula et exemplum es, qui audes carnes lantas, pisces recentes, diversimode paratos, et panem extra monasterium a mulieribus coctum comedere? Non sine pudore dico, quod tamen dicendum, quod multi sunt in via Dei, subditu suo abbate, navigantes nauclero milites duce perfectiores: quodque tuo in monasterio multi reperiantur, qui eo tempore, quo tu horas noctis coenis opiparis et superfluis transigis, ipsi orationi vacant, et ad expiandas culpas et earum remissionem disciplinas sumunt. Quam procul abes, pater et frater mi, a socii nostri perfectione, qui ipso novitiatus anno oblit, quenque abstinentiae rigor ad finem usque comitatus est! Magna enim nausea captus, et ovi coeti disiderio affectus, indicare noluit (ne voluntatis et appetitus negati merito excideret) nisi ultimo vitae puncto, dumque jam animam ageret, abbate prius promittente, illum ad hoc desiderium explendum nou adactum iri.

3. Abbas ergo in religione, homo ad ejus exemplum statute, ubi est tuum meritum tali novitio comparandum? Si Christus prædicaturus jejunat; si Elias, ut curru igneo levaretur, jejunat; si Ninius excidium suum jejunio redinavit: si Esther jejunio populum servat, et Assueri indignationem sedat; si sanctus Joannes Baptista totam vitam jejunio transigit ad viam Fvangelio sternendam, et Si haec via sancti incesserunt, quam tu tibi viam ad celum sternis, tam diversam viam ingrediens? Gula primorum parentum nostrorum perit innocentia Etius Nos pudenda detexit, et Loth incestam commisit, Postquam coramedit, surrexit populus, et adoravit vitulum Amon in convivio oerisus est, ibi que Holofernes se neglexit comedens Bathasar mortis suæ prænuntiam vidi scripturam. Et in convivie

Adenique, præter naturalis illius Miraculi, quo majus inter mulierum natos non surrexit, caput ostentatum est.

4. Quandoquidem ergo tot male perierunt, quomodo bene tibi potest succedere? In cui excusationem affers stomachi et capitum dolores, quodque communes cibi tibi officiant. Tota erras via, si credas monachum saecularium medicinas sequi posse (1148). Ad monasterium enim venimus, ut corpori incommunitates, et non commoda et voluptates quaramus. Si sancto Paulo fortitudinem addebat infirmitas, quare domo medium tantorum bonorum et causam exturbare niteris? Crede mihi, pater mi, saepius sanctum Bernardum pulches ex farina confectiones, addito oleo et melle, cum scrupulo edentem

Bvidi ad stomachum calefaciendum. Dumque eum de hac austerioritate accusarem, mihi respondit: « Fili mi, si monachus obligationem nossem, omnis bucella, quam edis, lacrymis irriganda foret. In hoc euim monasterium intrauis, ut peccata nostra et populi deploremus; et panem, quem suis laboribus pararunt, comedentes, horum peccata coincidimus, ut ea tanquam propria lugeamus. » Addebatque præterea: « Nec sufficit monacho infirmitatem allegare. Sancti enim patres, maiores nostri, valles humidas et declives monasteriis extruendis indagabant, ut saepi infirmi monachi, et mortem ante oculos habentes, secuti non viverent. » Si ergo sancti aegritudinis media inquirant, quare tu illa indigas, ut laute habeas? et si ipsi medium hoc tantorum bonorum causa nobis accersunt, qua dispensatione tu monasterii bona, infirmitatis excusatione in corporis tui communitates insumis et prodigiis? Major est, frater mi, anima, quam corporis tui infirmitas. Si enim illa esset in Dei gratia, non tam debile esset corpus, nec adeo terrenis deliciis amicum Euenda ergo et curiosos habitus, et exquisitas opulas devita. Quamvis enim venam non explorem, novi quo remedio tibi medendum sit: sique haec fraterna et a socio profecta admonitio non sufficerit, necesse erit, ut tanquam praedatus medicinam adhibeam.

393 EPISTOLA CDXII.

PETRI DE ROY NOVITII CLARÆ-VALLENSIS AD C. PRÆ-
POSITUM NOVIOMENSEM.

DTransactæ vita errores enumerat, et Clariæ-Vallis optimam laudat institutionem.

Dilecto suo C. sanctæ matris ecclesie Noviomensis præposito, forsitan annuali, si veht autem cœlorum regi futuro in perpetuum, frater PETRUS per misericordiam Dei Clariæ-Vallis novitus, salutem in idipsum.

1. Moris est amicorum, quos jungit amor Christi, sed locorum separant intervalla, ut cum se videre non habeant, nec loqui sibi facit ad faciem, frequenter tamen pia in Christo memoria se respiciant, sibique mutuus loquuntur affectibus, secreta et amica voce cordis super alterutro inquirentes, et profundis apud Deum genitibus orantes pro invi-

cem. Secundum hanc amoris legem, ni fallor, inquiris et tu aliquando intra temetipsum in secreto cordis quid agatur apud me dilectum tuum; quae mihi sit voluntas, quis status et habitus, quod desiderium. Et forsitan times amica pietate humeris meis, quos exiguo agnoscisti, et debiles arbitris ad hujus vitae, quam elegi, portandum onus, et jugum sustinendum. Dilece mi, trepidaverunt multi timore ubi non erat timor. Quia igitur in bono Iesu me diligis, non te oportet in hujuscemodi timere. Haec eccl. Domini sunt, cuius jugum suave et onus leve. Ego autem cum sufficiens non sim ad expendendam multitudinem honorum, quae nuntiant animae meae per singulos dies corporis mei aures et oculi, tamen ad certificandum cor tuum de statu et desiderio meo, tua satagam signare. Dilectioni pauca de Clara-Valie, de pauperibus Christi habitantibus in ea, de ordine et modo vitae ipsorum, ad quos imitandos fidelibus anhelat suspiriis anima mea.

2. Primo siquidem omnium, describam tibi partem aliquam et modum veteris vitae meae: modum dico, si, ubi raro aut nunquam modus fuit, modum possim appellare. Volo autem ut id ad profectum tuum in hac descriptione diligentur attendas, de quot et quantis mortibus me jam eripuit Salvatoris benignitas, ipsumque glorifices, qui vere quemque peccatorem venientem ad se non ejicit foras. Si quid vero in me legeris, quod et in te fortuitu reprehendas notabile, tunc fideliter consul fraternitati et saluti, ut id sine mora corrigere festines, dum licet, et nescis quid superventura pariat dies. Ego igitur, dilece mi, dum essem Noviom, et in fenestris domus episcopalis solus mihi sedarem, frequenter etiam tecum, et cum aliis, considerata saepius dominus illius ordinatione, et notata, quae se oculis ingerebat, ejusdem pulchritudine, heri nova, hodie veterascente. Memoriam mentis et intuitum secreto deferebam ad ordinatissimam illam domum superearlestem eujus gloria, indeterminabilis, et semper nova pulchritudo omnem transcendit hominis cogitationem. Ab hujus autem scita longe positus miser ego miserrimum me videbam, qui scienter in latitudinem viae pessime ambulabam. Per quam, nisi cura vigil fugiatur cito et irregressibilius currit ad dominum longe aliam, dominum scilicet doloris, dominum extremae et iunctiae tarpitidius, ubi nullus ordo, sed semiperitus horror inhabens, et cum verine qui non moritur, semiperitus ignis. O onus jure igitur sollicitus cogitabam, ne, sicut incepserat, me hue pertraheret amor mundi, per cuius ampla ei stulta desideria lubricus et insanabilis evagabar, adeo ebrius, ut pro viribus et licetba, in nullo meae carnis reluctarer voluptati. hoc excepto, quod me sape recordabar et moritarum, et ex hujus saeculi labiabus gaudius obstupecessas pensabam aeternorum mirabilia saeculorum.

3. Dum enim ad mensam domini nostri episcopi, civem nostrum, mo et hostem meum, in argenteis

A vasis, de more, suaviter nutritur, nec insalubriter quidem, quantum in vasis erat; dumque mihi 39*l* manu corporis delectabiles legerem delicias: saepe in eisdem vasis silenter legebam, manu scilicet cordis, longe alium cibum. Sed tu, dilece mi, licet tibi satis affiniter recumberem, hunc me legere nesciebas. Quid igitur? nunquid dapes quotidie festivas aut inculpabiles scutellas redarguo? Nunquid liquorem illum, cuius et color blande arridebat oculis, et sapor dulce in palato respondebat, aut scyphos accuso argenteos? Absit. Non enim cibus erat in vitio, neque potus, neque etiam argentea vasa; sed in meo vase fictili latebant semina, unde spinarum surges gravem introrsum sentiebam aculeos, ad auram quidem rerum exterius auditarum vel visarum excitatos. Sæpe itaque et in mensa, et extra mensam, silenter legebam in auro et argento, in tam pretiosa quam speciosa donus episcopalis supellecile.

4. Legebam etiam in plerisque aliis rebus mundi, quas ad concupiscentium intuebantur prædones eculi mei, mandatorum Dei transgressores. Legebam autem sic; Petre, quæ intueris, in quibus gaudes, vel gaudere appetis, de mundo sunt. Erit igitur quando non erunt: tu autem eris. Ubi eris, Petre? siquidem tu injurias crucis Christi, in qua sola gloriandam non ambigis, in mundanis gloriari concupisces certus tamen quod cum sua concupiscentia quotidie pereundo transit mundus: et homo, cum interierit, non sumet omnia, neque cum eo descendet gloria ejus. Petre, illam carnis tunicam vilissimam, quam tanti facis, ut pro ejus cura et desideriis, non solum tui, sed (quod majus et exsecurabilis est) oblivious etiam Dei, multo adhuc villiorem in brevi relinquas veribus, et putredini. In hoc ergo tui exitu, ejus horam nescis, nudatus carnis tunica, quo migrabis? cui occurses? quid respondebis? ubi etiam, reponeris, donec redeas ad tunicam? redibilis enim, et ipsam eamdem vere iterum indueris: et resuges quidem, aut in vitam et gaudium, aut in mortem et luctum, et horum non erit finis.

5. O dilece mi, haec erat lectio, quam silenter et frequenter relegebam in cordis cubiculo: et præfatae inquisitiones multoties spiritum meum pene ab omni disjungebant laetitia. Nec mirum. Me etenim arguebat conscientia, quod in omnibus viis meis de nostro Salvatore mecum fieri damnatorem promicerere, eum etiam in his, quae ad cultum ejus pertinarent, ipsum offendere non voreret. O quam nica, o quam audax et insana præsumptio! Certus eram Dominum justum esse, et potentem in inferno me perdere: et hoc timens, non cessavam tamen ipsam offendere. Ego quidem, ut pars mea esset Dominus, clericatus reepperam sacramentum; sed enormitas vita mea at ipsa re sacramenti me fecerat alienum. O quam mira ergo, o quam stulta et impudentis elatio! Eloquia Domini, eloquia easa: et ego hoc de pectore incesto proferre et enarrare presumebam per os pollutum et dolosum, sciens Dominum dixisse per-

catori: *Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum?* (Psal. xlix, 16.) Haec eadem eloqua divina, si quandoque quacunque alia de causa, praeter solum Dei amorem et honorem, legendo vel cantando, probuntarem in ecclesia, me sciebam certissime sacrilegio alligari, qui cultum Deo debitum offerebam vanitati. Non eram igitur servus Christi, cari hinc dieat Apostolus: *Si hominibus placerem, Christi servus non essem* (Galat. i, 10); hinc propheta: *Deus ossa eorum dissipabit, qui hominibus placent* (Psal. lxi, 6). Sæpe vero ut placerem hominibus, sive mihi, non Deo, mea erat præcordialis, et, ut verius dicam, vecordialis intentio.

6. Ego itaque servus nequam, utquid, vel qua fronte in agro Dei terram occupabam, qui revera radix amara, utilis nulli, quam pluribus iutuus, sed iutuus mihi, nullum oisi amaritudinis fructum germinabam? Quod enim viventibus exemplum, vel quod pro defunctis solvebam sacrificium, de quorum victimis comedebam adipes, et bibebam vinum libagiaum? Rerum siquidem ecclesiae, quoconque me velamine palliarem, detractor et prædator eram, et expensor earam in rebus pravis. O quam prava Deoque' odibilis haec **395** mea perversitas! Audieram enim beatum scripsisse Hieronymum: «Quicunque rebus Ecclesiae abulantur in aliis rebus, peccatum incurant redimentum mendacium, et reorum sauguinis Salvatoris.» Quia igitur tam in his, quam in aliis multis, reus eram abusionis et rapinae, sæpe cum ad aures meas insouaret Apostoli illa vera et timenda propositio: *Ruptores regnum Dei non possidebunt* (I Cor. vi, 9, 10), in corde meo quasi respondendo, murmurabat illa plena timoris, plena doloris, et pudoris festinata conclusio: Ergo ipsi rapti et conclusi cum immundis spiritibus, siue fine gehennali cremabantur incendio! Festinata dixi conclusionem, tum pro lege argumenti, et unctionis cito factæ, tum maxime quia dies Domini in qua hoc futurum est velociter appropinquat; unde scriptum est: *adhuc modicum, et movebo calum et terram* (Agg. n, 22); et alibi: *Dies magna et amara valde, et velox nimis; tribulabitur ibi fortis* (Sophon. i, 14). Quocirca mirum non erat, si hoc et alia multa similia me redderent sollicitum et pensanter; qui etiam recordari non poteram ab infinita me vixisse vel per momentum temporis, in quo non essem operatus vel rapinam, vel aliud opus mortis. Valde etenim diligebam congressus et conventus vanitatis, spectacula, jocos, otia, verba apta risui, non iruetui: raro verum dicere, plurimum mentiri; jurare, perjurare, favere, adularii et similia: quæ eunca ex quodam communi et assiduo usu, facie tenus non peccata reputabam, sed quasi quasdam societatis affectus et mundanæ probitatis facetias. Sciebam tamen haec eadem, cum inter Deum separent et hominem, vanitates esse et insanias falsas. Majora taceo, cordis videlicet elationes, æmulationes odio, dissen-

siones, detractiones, turpiloquia. Taceo pessimam cogitationem et operum lutu et lateris, in quibus occulte et pessime occupabar, totus lutum, qui per singula momenta, quantum in me erat, ex operibus meis ad æternæ mortis properabam supplicium. Sed misertus mei Pater misericordiarum, me tandem visitavit, et traxit ad Filium.

7. Vides ergo, quanta jam fecerit animæ Pater bonus, qui misericorditer erectum de fluminibus Babylonis, misericordius locavit in Clara-Valle apud fontes Salvatoris. Clara-Vallis enim, etsi secundum speciem loci sita sit in valle, tamen fundamenta ejus in montibus sanctis, cuius portas diligit Dominus super multa tabernacula Jacob. Gloriosa dicta sunt de ea: quia in ea glories et mirabilis Deus glorioosa operator mirabilia. Ibi enim veteres insani re-leverunt ad cor; et licet homo eorum exterior corrumpatur, interior tamen renascitur, et, ut verbis utar Apostoli, *renovatur de die in diem* (II Cor. iv, 16), in eum qui secundum Deum creatus est hominem (Ephes. iv, 24). Ibi superbi humiliantur, ibi paupertantur divites, ibi pauperes evangelizantur, et peccatorum leuebrae transmutantur in lucem. Ad hanc igitur domum a finibus terræ ingens licet beatorum pauperum convenerit multitudo, de regionibus congregata et nationibus, horum tamen cor unum et anima una est, ut de hac domo specialiter dei possit: *Ecce alienigenæ et Tyrus, et populus æthiopum, hi fuerunt illic* (Psal. lxxxvi, 1). Jure igitur habitatatio est in ea lactantium omnium, non inani lætitia. Perennis enim lætitiae, et suæ ad cœlos ascensionis iam ceptæ certam spem habent, quem in Clara-Vale invenerunt. Scalam Jacob, et angelos in ea, alios quidem descendentes, qui sic provident illorum corporibus, ut non deciant in via: alios vero ascendentes, qui sic regunt eorumdem animos, postmodum cum ipsis gloriantur et corpora.

8. Ego autem, quanto diligentius de die in diem intueor, tam beatæ vitæ pauperes, tanto credo eos perficiens per omnia Christianum sequi et sapere, et certis coajicio indicis, in omnibus que agunt, veros ministros Dei apparere. Nam dum vacant orationi, in spiritu et veritate Deo loqui, et tum ex secrata et amica apud eum locutione, tum ex humiliendo se habendi, plane apparent Dei esse familiares et amici. Dum vero manifestius laudantes Deum psalmodes sunt intenti, quam purus sit et quam fervens in id ipsum **396** affectus mentis, ostendit eorum omnis corporis status, in omni timore et reverentia sanctitatis: ostendit et ipsorum distinctio morosa, et in psalmis modulatio, quam dulcia fauces suis eloquia Dei, super mel ori suo. Dum eos itaque atteendo, diurnis horis nocturnisque vigiliis ab ante medium noctis, usque ad primam diei, tacto breviter intervallo, tam sancte, tam infatigabiliter psallentes: mihi quidem paulo minus ab angelis, sed plus multo videntur quam homines. Quod autem sunt hujus tam continua, tam alacris et tanta semper recentis tolerantiae,

quod tanti sunt fervoris et meriti, non humanae potentiae, sed muneris est divini. Dum vero sunt in lectione, leniter habrire videntur et affluenter quidem aquas Siloe cum silentio fluentes, et in vitam salientes aeternam. Illorum vero dispositio et habitus demonstrant, omnes eos esse unius magistri discipulos, docentis in eorum cordibus, et dicentis: *Audi, Israel, et tace* (*Prov.* 1, 5). Tacent enim et audiunt, et sapientiores sunt: quoniam audiens sapiens sapientior erit.

9. Dilecte mi, quid hos tam beatæ vitæ pauperes credis videri vel dici posse, quando manuum suarum inhærent laboribus, quando evit ad opera, vel redeunt? in quibus omnibus constat, eos non suo duci spiritu, sed divino. Certe tam patienti animo, tam placido et immobili vulta, tam sancto et suavi ordine cuncta peragunt, ut et si sese plurimum exerceant ad opera, vix tamen vel moveri perpendunt, vel graveri in aliquo, quanticunque sint labores. Unde manifestum est, in ipsis illum sanctum operari Spiritum, qui disponit omnia suaviter: in quo et ipsi recreantur, et quiescent etiam laborantes. Horum siquidem pauperum alios episcopales, alios consulares, aliarumque dignitatum et multæ scientie viros illustres, et juvenes egregios audito exstitisse: sed nunc, per Dei gratiam, omni apud eos acceptance personarum emortua, quanto quisque se putavit in saeculo altiorem, tanto se in hoc grege minorum minoribus, et abjectiori reputat per omnia. Eos itaque dum intuer in hortis cum sareculo, in pratis cum surca vel rastro, in agris cum falcicula, in silva ram secut, in aliis laborum locis cum aliis operum instrumentis: dum et ego respiciens quid fuerint, considero presentem eorum statum, opera instrumenta, personas abjectas, vestimenta incomposita et vilia: judicio quidem exterioris oculi videntar milii non homines, sed gens stulta, muta siquidem et elinguis opprobrium hominum, et abjectio plebis; sanus autem et fidelis intellectus in corde asserit milii, horum vitam in Christo esse absconditam in celis. Inter quos gaudeo equidem me videre Gaulfidum Peronensem, Raynaldum Morinensem, G de Sancto-Audoniaro, Walterum de Insula, quos ego cunctoris veteris agnovi hominem: sed nunc in ipsis, Dei gratia, illius vetustatis nec vestigium perpendo remansisse. In veteri homine novi eos exaltato corde, etatis oculis ambulare in magnis et mirabilibus super se: nunc autem video ipsos sub misericordi manu Dei humiliatos incedere in parvis et in mirabilibus infra se. In veteri homine novi eos sua secum sepulera deterentes exterritus dealbata sed intus plena ossibus mortuorum: nunc autem credo eos ferre vasa Domini, quæ etsi exterritus apparent despicalib, intus tamen plena sunt speciebus coelestium odoramentorum. Quando regitur haec omnes societas ad solium laborem et progredivit et reddit gradatim quidem et simpliciter, unus post alium, quasi acie directa et armis pacis humiliata armata; nomine Angeli Dei

A hanc videntes taliter incedentem, et ad Christum noviter conversam de tenebris, præ admiratione et gaudio jure concinunt: *Quæ est ista quæ ascendit sicut auroru consurgens, pulchra ut luna?* (*Cantic.* vi. 9.) etc. Terretur autem exclusus diabolus, et supra modum dolet, videns (quod utinam semper videat et doleat) horum resurrectionem, regni sui ruinam esse non modicam. Ergo armatur et ipse quanto potest acutiori malitia; ut quos ultra tenere **397** non potuit mundi hujus blandimenti, eos aerius persecundo, subtilioribus impugnet et implicet argumentis. Non tamen prævalebit inimicus. Ipsi enim altissimum posuerunt refugium suum, crucem Christi, dilectionem suam, quam fidei desiderio amplexantur et bajolaut, salvandorum spem unicam.

B 10. Item, dilecte mi, quid credendum putas super eisdem pauperibus in tempore mensæ, in continentia et habitu? Tuus temporis nec Deum videre credo quod dispiceat, nec hominem quod debeat accusare. Ibi siquidem adeo medeste, adeo sancte se habent, ut, quod sunt, appareant homines justi et timentes Deum. Hinc attente suscipientes spirituale et præcipuum ferculum, verbum vitæ, quod semper esuriunt: hinc reverenter edentes et bibentes alia bona Dei, quæ sibi sunt apposita; non exquisitas delicias, sed labores manuum suarum, legumina scilicet et pulmenta. Potus est eis cerevisia: si hanc non habent, gaudent aqua simplici. Raro autem utuntur vino, et hoc mixto cum aqua plurima. Redentes itaque debitum corpori, non gulæ, non ventri, comedunt et bibunt, sed tantum iudicentia naturali, et Deo, scientes scriptum, *Escu ventri, et runder escis. Deus autem hunc et has destruet* (*ICor.* iv, 13): quoniam regnum Dei non est esca et petus sed justitia et pax et gaudium (*Rom. xiv, 17*), in quibus versatur tota eorum voluntas et studium. Magistrorum enim et totius vitae sue iactatricem habent obedienciam: quam adeo fideliter sequuntur ad omnia, ut nec unam quidem diei sive noctis prætermittant particulam, quæ non sit apud eos obiectiva et divinae cultui mancipata. Unde et ego fideliter credo, eos (ut faciem quæ majoris sunt meriti mercedis) non solum in singulis passibus quos faciunt, sed etiam in singulis mannum suarum motibus circa iniuncta opera peccati remissionem consequi, vel augmentum coronæ in vita æterna. Qui si forte cadant aliquando, quod omnia vitare non possunt dum portant carnem fragilem, non tamen colliduntur, quia dominus supponit manum suam.

D 11. Ecce habes pauca illa, dilecte mi, quæ de pauperibus Chæræ-Vallis in hujus epistole præmissæ promissa sunt dilectioni. Plura: estant meliora et optima, ad quæ describenda cum sufficere non valeam, que dicta sunt in præsentiorum sufficiant. Meum vero desiderium est, qualenus prætalis pauperibus in Christo merear adjungi corpore et spiritu, ut adjulus eorum suffragio, et fructuosias penitentiam agere, et fiduciarhus habeam clamare ad

Dominum : Domine, ad te confugi, doce me facere voluntatem tuam. Eripe me de inimicis meis, Deus meus (Psal. cxlii 9, 10) Ad te, Domine levavi animam meam ; Deus meus in te confido, non crubescam (Psal. xxiv, 1, 2) : et his similia. Ego autem probor adhuc, et per gratiam Dei ad horum pauperum regulam instituo et vitam : ut dum eis adjunctus fuero, una cum ipsis noverim vigilare et solummodo somniare in spiritu. Vigilanti enim promittitur regnum, et qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam aeternam. In qua ego particeps ipsius, et te, et totam Noviomensem ecclesiam, dominam scilicet et matrem meam, per misericordiam Dei feliciter aeternare videam cum Christo, et regnare. Amen. Valete. Domino volente, proxima Dominica post Ascensionem Domini, suscepturi sumus nostrae professionis armaturam, per gratiam et benedictionem Iesu Christi, quam meritis Matris sue, vestrisque precibus nobis dignetur concedere idem ipse Iesu Christus. Amen. Iterum valete, et plemento novissima tua, et misericordia tuae.

388 EPISTOLA CDXCIII (1149).

CAPITULI GENERALIS NIGRORUM MONACHORUM AD ADRIANUM IV.

De amendo abate Latiniacensi.

Amantissimo patri et domino Adriano sanctae Remane Sedi summo pontifici, humilis conventus abbatum sub Remensi archiepiscopatu in uno spiritu ad Dei honorem coadunatus, sincerae charitatis obsequia, et pia orationum suffragia.

Quoniam vestra Sanctitas adest in ecclesia plebis, et in cathedra seniorum sublimari meruit, ut clavigibus beati Petri vobis speciali gratia collatis, quae liganda sunt ligare, et que solvenda solvere debeatis : deliberationes nostras, secundum quod zelus domus Dei urget nos, ante Sedem iustitiae humiliter effundimus, et lamentabiles sermones sive ruinam Latiniacensis monasterii vestre moderanini notificamus. Homo ille qui sub nomine pastoris prefato monasterio praesesse videtur, non solum non prodesse, imo plurimum obessa probatur : quoniam subditos ad normam religionis minime dirigit, et ignominiose vivens, plures ex illis exemplo pravae vita commeciat et initit. Quod salis constat non solum ex eo quod per arbes Francie infamis habetur, sed etiam ex eo quod quidam ex fratribus consorium ejus tanquam lethale contagium perhorrescunt, et in aliis monasteriis sub legibus monasticis professionis religiosae conversantur. Proinde illa Latiniacensis ecclesia quondam celebris et famosa, eas videtur derelinquere, sicut umbraculum in vinea, et sicut tugurium in cucumerario. Quoniam igitur super his non possumus non dolere, et iam non est nebis licetum in alienam messem falcem iaurittere ; ve-

(1149) Haec epistola scripta est circa annum 1155 adversus Godefridum se Galfridum al batem, de quo in notis ad epistolam 231.

(1150) Hinc patet, capitulorum generalium ordinis S. Benedicti originem ad iudeocentium referant.

strum est autem infructuosam arborem, ne terram occupet, succidere, et eam, quae fructum ferat, inservere : precamur exhortantes vigilantiam vestram, quatenus auctoritate qua praeminetis, et sapientia qua potestis, aduersus pestem, quae ut cancer serpit, talem sententiam proferatis, cui nequaquam resisteremus praeveant portæ iuferi, et per quam ora blasphemantium obstruantur, et in portis illis Sion laudationes Domini antutinentur. Valete, et collectionem nostram, quam beatae memorie Innocentius papa privilegio apostolica auctoritatis confirmavit (1150), et vos per apostolicam benedictionem corroborate

EPISTOLA CDXCIV.

EORUMDEM AD ALEXANDRUM III.

Amantissimo patri et domino ALEXANDRO, sanctæ Romanæ Sedi summo pontifici, humiliis conventus abbatum sub Remensi archiepiscopatu in uno spiritu ad honorem Dei congregatus, sincerae charitatis obsequia, et debitam cum omni subjectione reverentiam.

1. Consteantur Domino misericordiae ejus, quotiam eum in initio vestrae electionis sive consecrationis, navis sanctæ Ecclesie universalis, quæ soli beato Petro specialiter commissa est, certam non habens stationem, hinc inde adversis fluctibus concuteretur, et adeo periclitaretur, ut pro magnitudine periculi Salvatorem quasi deridentem susciaremus, clamantes cum beatis discipulis, *Domine, salva nos, perimus* (Math. viii, 25) ; clamor noster introivit in aures ejus, qui salvat a pusillanimitate spiritus ei tempestate, et statuit procellam in auram, et deduxit nos in portum quem volebamus. Volebamus autem, et ad hoc anxii suspirabamus, ut jam non esset discidium : sed extincto errore perniciiosissimo, ad serviendum Domino, et ad solam vestram beatitudinem honorandam, sedem usque in cathedra Præcipis Apostolorum, reges et populi congregarentur, et convenirent 389 in unum. Quoniam igitur jam nequaquam omni vento doctrinæ circumderinerunt, nec audinus seductores dicentes, Ecce hic, aut ecce illic ; sed illi firmissima Petra, super quam Pontifex pontificum suam fundavit ecclesiam, immobiliter adhaerens : in nostris necessitatibus, salutem vestri apostolatus confidenter configimus, postulantes immobiliter, ut si qua sunt in domo Dei salubria, clavigibus beati Petri confirmemus ; si qua noxia, repellatis.

2. Et, ut de multis taceamus, unum est quod nos præcipue discipulos beati Benedicti in illa quiete, quam sub vestra Sublimitate habemus, non parem perturbat, videlicet quod Latiniacensem ecclesiam, olim in sanctitate, et religione florentem et copia rerum affluentem, modo non sine lacrymisq[ue] nactore aspiciens ab illo stata dejici et in pomerium custodiam redigi. Homo enim qui sub nomine pa-

datum quorum primum fuisse videtur Suessionense, ad eujus abbates Bernardus scripsit epistolam 91. Magnus Conventus vocat Petrus Veterabilis, super ea in epistola 229, u. 39

steris ecclesiae prænominatae præesse videtur, non solum non prodesse, imo plurimum obesse probatur, quoniam subditos ad normam religionis non informat, verum etiam ignominiosam et infamem gerens vitam, miserabiliter scandalizat, et secum in perditionem præcipitat. Et quia non est qui reclameat, in tantam impudentiam jam erupit, ut quemdam ex fratribus, sui sceleris complicem et concium, alii praefecerit, et Priorem domus constituerit. Exinde quā inimicis luce gregem Domini corrumpat et interimat, eos scribere supersedimus. Id enim vestra prudentia melius novit. Denique super his malis dudum sribentes apud prædecessorem vestrum, elici memorie papam Adrianum, lacrymabilem querimoniam exposuimus: et ut lamentabili ruinæ prædicti monasterii finem imponeret, devote suggestimus. Qui prudenter intelligens quia ita oportet fieri, missis litteris ad venerabiles episcopos, Alanius Antissiodorensem, et Theobaldum Parisiensem, præceptum fecit, ut in præsentia religiosorum abbatum rem diligenter discuterent, et secundum quod dignum esset, apostolica auctoritate determinarent. Cumque die præfixo Latinaci jussioni domini Papæ parati essent obtemperare; ille non abbas dicendus, nou satis conscientiae lidens et judicium subterfugiens, protulit in medium litteras, nescimus qua calliditate aut subreptione emendieatas, in quibus auctoritate domini papæ prædicti Adriani videbatur interminari, ne ipse abbas, utpote filius Ecclesiae Romanae, a predictis episcopis aliqua ratione sive judicio latigaretur, sive gravaretur. Ita negotium extunc indiscessum remansit.

¶ 3. Propterea, venerabilis Pater, adhuc vi parea pestis, adhuc ut cancer serpit; et fama mali, veloci mobilitate vigens, per urbes Franciæ crebrescit. Quoniam igitur videntes legum Ordinis prævaricantes morore tabescimus, et tamen in alienam messem falcam mittere prohibemur; vestrum est autem arborem iufructuosam, imo malos fructus

(1151) Incertum quis ille A. scriptor hujus epistolæ, quæ inter Bernardinas Coloniæ nuper edita est ante eam, quæ in hac editione est epistola 328. De Reatinensi monasterio supra ad epistolam 201.

A facentem succidere, et eam quæ fructum bonum ferat inserere: precamur exhortantes, quatenus secundum potentiam quæ præeminetis, et secundum sapientiam quæ polletis, adversus imminentem perniciem sententiam proferatis, adversus quam non prævaleant portæ inferi, et per quam repressis blasphemantium linguis, ora laudantium nomen Domini in hoc opere vestro aperiantur. Valete et in benedictionibus dulcedinis dexteram apostolicæ majestatis super nos extendite.

EPISTOLA CDXCV.

AD ABBATEM REATINENSIS MONASTERII SS.

Dilectissimo ac venerabili domino, Dei gratia SS. Reatinensis monasterii abbati, A. (1151) suus, consolacionem Spiritus paracliti.

Litteras Dilectionis tuæ, nimium breves et succinctas, debita veneratione suscepit, et a verbis tuis formidavit cor meum. Cum enim legerem in capite, « Patri domino venerabili abbati, » quia nihil mihi conscientis sum, fateor, aliquantulum erubui, et cogitabam, qualis esset illa situatio. Quis enim ego sum, aut quæ domus patris mei? Ego sum parvus parvulus, ignorans introitum et egressum meum. Infelix ego sum, quem nihil sim in conspectu Dei, magnus tamen sum in oculis vestris, cui de opinione aliquantulum, de veritate nihil constat. Utinam litteræ vestræ tantum habuissent veritatis, quantum habuerunt falsitatis. Quamvis nemo mentiens judicandus est, qui dicit falsum quod putat verum: quoniam quantum in ipso est, non fallit ipse, sed fallitur. De cætero, si quid valent apud fontem, misericordiae preces pauperum, confidimus in Domino, quod prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum. Precamur et nos ardorem fidei vestrae ut in sinu memorie vestrae nos habeatis, quando in tabernaculum ejus introibitis, quando adorabitis in loco ubi steterunt pedes ejus. Angelus Domini custodiatus introitum tuum, et exitum tuum, domine veuerabilis ac charissime pater.

S. BERNARDI CHARTÆ.

(Edit. Mabill., passim.)

I

PRO ABBATIA DE TRUNCO-BERENGARI.

Bernardus abbas Clarae-Vallis, omnibus presentem paginam inspecturis.

Contigit abbatem Trunchiniensem (1152) et Balduinum de Wasia pro determinanda controversia eorum Romanum ituros, per nos transitum facere. Quorum causam eum andivinus, eorum labori et

B sumptui compatiens, Deo auxiliante eos in pace et dilectione composuimus in hunc modum. Ecclesia Trunchiniensis, secundum privilegia sua, Werbroech et Saleghem cum integro jure parochiali possidebit in perpetuum. Statuimus quoque, ut ecclesia Trunchiniensis Balduino annuatim viginti solidos daret in festo sancti Remigii Balduinus etiam oblationes, quas in ecclesia Trunchiniensi

(1152) Erat tum Gosvius abbas Trunchiniensis juxta Gandavum monasterii, ex cajus autographo haec schedula eruta est.

habebat, rogatu nostro eidem ecclesie concessit. Idem sic sensit Simon episcopus Tornacensis.

II.

PRO LUXOVIENS ET SANCTI-APRI MONASTERIIS (1153).
Hæc est compositio inter Luxoviensem et Sancti-Apri abbates, de ecclesia Galdonis-Curtis

Ego BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas, cui dominus papa (1154) causam Luxoviensis et Sancti-Apri abbatum comisit decadendam (1155) eidem cause per concordiam hoc modo finem imposui. Statutum est ut illi de Sancto-Apro universam decimam Galdonis Curtis habeant; ipsam vero ecclesiam et omnia, præter decimas, ad eam pertinenter Luxovienses possideant, remittentes si quid juris habuerunt in ecclesia Bolonis-Villæ, quam tenebant illi de Sancto-Apro. Omnes autem annuales census, quos ecclesia Galdonis-Curtis debet tam episcopo quam ministris ejus, illi de Sancto-Apro singulis annis ex integro persolvant. Hoc autem factum est consilie venerabilium Godefridi Lingonensis et Hattonis Trecensis episcoporum, et aliorum religiosorum vivorum, qui ad hoc ipsum acciti sunt a nobis, quorum nomina sunt hæc: Guillelmus abbas Sancti Martini Trecensis, Balduinus abbas Castellionis, Stephanus abbas Trium Fontium, Balduinus abbas Cristæ, Guido abbas Chari-Leci (1156).

III.

COMPOSITIO FACTA INTER HUGONEM EPISCOPUM ET WILLEMUM COMITEM ANTISSIODORENSEM (1157).

Acto! In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis ego BERNARDUS Claræ-Vallis vocatus abbas.

Cognita, quæ inter Hugonem episcopum Antissiodorensis et Willemum comitem Nivernensem emerserat discordia pro quibusdam querelis, quæ inter eos agebantur, Antissiodorum veni, et pari amborum consensu at voluntate querelas illas ad concordiam redactas feci terminari hoc modo. In bosco, qui dicitur Breria (*La Brûrière*) Episcopi, facient communiter episcopus et comes hiam, factamque communiter custodient: ita quod singuli singulos ministros ejus custodiæ deputabunt, et uterque ab ambobus fidelitatem excipiet; eritque in sacramento eorum, quod nullus homo sive animal in haia per occasionem capiatur. Forifacta hæc communiter percipientur: que etiam forifacta hac ratione determinantur. Porci, ovis, vaccæ, cum lascivientes fugiunt tauros, si in ea deprehensa fuerint, nihil emendabunt. Boves, vaccæ equi, asini, capræ et similia animalia, si sine custode in ea inventa fuerint, pro singulis singuli denarii persolventur. Si custos adfuerit, tres solidos pro se emendabit. Pro peccidibus nihil exigetur. Si homo ligua caudens in ea inventus fuerit, qui undecim solidis emendabit; incendum faciens sexaginta. Itaque prædicta fori-

(1153) Ex authent. Sancti-Apri Scripta anno Christi 1140.

(1154) Scilicet Innocentius II.

(1155) Luxovio tunc præfuisse videtur Joceranus: monasterio autem Sancti-Apri Petrus, ad Durandus?

A facta hæc nunquam excedent prænominatas summas. Haia non extendetur in latum ultra quadriginta perticas arpennales. Si autem eamdem hiam contigerit aliquando, seu vetustate, seu aliqua occasione, ad id devenire ut non sit; si eam simul ibidem reparare voluerint, licet; quod si noluerint, terra remanens, sive culta sit, sive inculta, ad dominium episcopi revertetur. Omnia alia forifacta, quæ extra hiam tient sine parte comitis, episcopi sunt.

2. Statutum est de clericis, ut omnino a potestate comitis liberi et immunes existant: ita quod nec aliquid juris vel dominationis in eos ex aliqua occasione comes exercet, nec rebus eorum, ubicunque sint, manum aliquo modo mittere sibi, vel alicui ministrorum suorum licet. Quod si in aperto

B latrociniis forifacto clericus fuerit deprehensus, absque omni clericalis ordinis injuria seu indignitate episcopo, vel ejus ministris reddetur: ac deinceps, siquidem contra ipsum a comite vel ejus ministris, aut hominibus expostulabitur; episcopus eis, quantum jus et ratio dictaverit, de eodem faciet sat.

3. Teloneum civitatis et suburbiorum ejus, quia episcopo et comiti commune esse constat, si aliquid forifactum inde commissum fuerit, episcopus capitale suum per se recipiet, cum ea lege qua quisque vivit: et comes pro forifacto sexaginta solidos. S telonearius comitis, seu aliquis clientum, primus ceperit eum, qui capitale episcopi abstulit, capitale suum cum ea lege episcopo reddere faciet: et si per ejus incuriam cum eodem capitali evaserit, ipse pro illo episcopo de capitali et lege respondebit.

4. Servientes episcopi, et quotquot erunt de familia ejus, nunquam justitiabunt se per comitem. Omnia forifacta claustrorum, videlicet claustri Sancti Stephani, et claustri Sanctæ Mariae, et claustri Sancti Eusebii; et Sancti Petri, et Sancti Amatoris, ei ea quæ claustris continentur, juris episcopalis sunt, nec aliquam in eis exercere poterit comes potestaten, nec pro aliquo forifacto cujuslibet hominis res, quæ in claustris sunt, in suam transferret potestatem. Si aliquis laicus deprehensus fuerit in claustris in latrocino, cum una quacunque veste sua pro justitia facienda comiti reddetur. Extra claustra autem quicunque laici latrones deprehensi fuerint, e ipsis et res eorum comitis sunt, exceptis illis rebus, quæ in claustris nominatis continentur, quæ propriae ad episcopum pertinent.

5. De terris censualibus manifestum est, quod nunquam licet comiti vel homini suo eas, quæ de fundo sunt episcopi, acquirere nisi per episcopum, nec etiam aliquam decimam. Banum comitus observabant tribus diebus omnes, tam clerici, quam laici, qui in claustris morantur: quibus transactis, libere,

(1156) Huic chartæ appensum erat sigillum, sed contritum est.

(1157) Epist. 426 edit. 1690, 429 edit. 1729, 464 in novissimi Parisiensi curia Gaume facrum. Edit.

Vendent. Si episcopus vinum aut annonam compa-
raverit, nihil gellagii, vel alterius consuetudinis ab
eo exigetur. Episcopus servientes et homines comi-
tis, iam per se, quam ecclesiasticos, ministros, pro
Christianitate submonebit, et justificabunt se per eum.

6. Domus comitis et munitiones castrorum, quæ
ipse dignoscitur tenere ab episcopo, scilicet Castris
Novi, Sancti Salvatoris, Conadæ, Mailliaci, tradentur
episcopo ad ejus beneplacitum: ita tamen quod eo
descendente, comiti vel ministerialibus ejus cum inte-
gritate restituenter. In boscis comitis episcopus ac-
cipit necessaria sibi et ecclesiae Sancti Stephani.

7. Dictum est et concessum de canonicis Sancti
Stephani, quod in boso de Thul usuarium suum
plenarie habebunt. Cognitum est et a comite con-
cessum, quod non licet ei Antissiodori aliquam mu-
tationem vel iunovationem facere absque licentia
episcopi, de cuius feodo recognoscit se tenere quid-
quid habet Antissiodori et in circuitu ejus, præter
hoc quod continetur infra muros urbis extra clau-
strum, quod tenet de domino rege, et præter feodium
ducis ultra pontem.

8. Comes res episcopi custodire debet ut suas
proprias. Si aliquis de potestate ejus aliquid de re-
bus episcopi aut hominum snornum cepit, comes
reddi faciet, aut de suo recompensabit. Ad molendi-
nosepiscopi de Regioanne (*Regenne*) tale debet esse
bochellum, quod quidem navibus ascendentibus et
descendentibus pervium sit. De illis qui pisces ven-
dunt, comes habet quatuor creditarios, in quibus
episcopus nihil accipit. Si ad alios telonearius epi-
scopi primus advenerit et primus barguinaverit,
tantum accipiet, quantum curia episcopi necesse
habebit. Et idem telonearius comitis faciet: si pari-
ter venerint, pariter accipient quod invenerint.
Similiter in aliis victualibus facient. Creditariam
habet episcopus in omnibus victualibus quadraginta
diebus exinde; donec reddiderit, ab eis, quibus
debetur, nihil ei credetur.

100 2. 9. Statutum est de mercatoribus qui ven-
dant in domibus suis, quod a quindecim ut quin-
decim dies, vel a mense in mensem, teloneario episcopi
ventas reddent, si quæsitæ ab eis fuerint. In undi-
nis libertatis Kalendarum Maiarum, telonei et ve-
niarum duæ sunt partes episcopi, tertia comitis. Illi-
que qui hos redditus recipiunt, fidelitatem episcopi
et comiti facient

10. Episcopus in vineis suis propriis, et in censua-
libus, si illi voluerint quorum sunt vineæ, custodiā
ponet: si noiverint, non cogentur. Comes faciet
similiter in Breria tota, cujuscunque fundus sit aut
possessio, episcopi et comitis venatio communis est,
et forficta ad venationem pertinentia.

(1158) Faudem controversiam inter Alanum epi-
scopum et Willemum comitem denuo recrudescen-
tem composuit Godesfridus episcopus quondam Lin-
gynensis, cum privatus degenus apud Claram-Vallæ,
iù est anno 1161 statuique ut quidquid inter Ha-
gonem episcopam et Guillelmum de Cartusia comi-

11. Actum Antissiodori anno ab incarnatione Do-
mini 1145, episcopatus Eugenii papæ III primo. Huic
rei interfuerant abbates Stephanus Regniacensis,
Guido de Caro-loco, Balduinus de Castellione, Gau-
fridus de Rupibus, Raynaudus archidiaconus, Gau-
fridus cantor, Hugo decanus Meldensis, Andreas de
Baldement, Landricus, Bernardus, Hugo de Castro-
censurii (*Chateaucensois*), Hugo de Tociaco (*Toucy*)
presbyteri. Gaufridus cellarius, magister Anselmus,
Guido de Bichiaco, Stephanus de Sancto Germano,
canonici. Milites: Guillelmus filius suprascripti co-
mitis, Hugo de Tilio, Humbertus de Sancto Germano,
Siguinus de Tornella, Odo de Tociaco, Humbaudus
Tortus. Servientes, Robertus præpositus comitis,
Humbaudus pistor, Erveus præpositus episcopi, Olan-
nus cellarius, et alii quamplures, hinc et inde (1158).

IV.

PRO MONASTERIO S. VICTORIS PARISIENSI (1159).

Ego BERNARDUS, Claræ-Vallis vocatus abbas, om-
nibus Dei fidelibus, tam posteris, quam presentibus,
notum fieri volo, me quadam vice, cum Parisius
venissem, rogasse dominum Odonem abbatem S.
Genovefæ, omnesque fratres in communi capitulo,
ut fraternalis dilectionis intuitu Gelduino abbati fra-
tribusque ecclesiae S. Victoris concederent aquam
Benevum, de submolendino quod Cupels appellatur,
acceptam usque ad suam ecclesiam deducere, et inde
versus Parisius in Sequanam, dato idoneo prelio
hominibus posteris S. Genovefæ... aquam ducrent.

C Et ut præfata ecclesia B. Victoris liceret in eadem
aqua infra muros suos molendum facere ad suos
usus, ut quantulumcunque utilitatis aquæ ductu illo
infra eosdem muros ex extra propriis expensis ex-
struere valeant. Quæ Odo abbas omnia communi
fratrum suorum assensu nostro interventu benigne
concessit, ha tamen ut molendum S. Genovefæ,
quod superius est nominatum, nulla operis S. Victo-
ris machinatione aut aquæ elevatione impediatur.
Quæ concessio ut ecclesia B. Victoris rata firmaque
in perpetuum perseveret, sigillo eam commendamus.
et sigilli nostri impressione testificandam duximus.
Placuit et eorum nomina subjungere, qui precibus
nostris tam interfuerunt: Dominus Godesfridus Ling-
agensis episcopus, D. Joannes S. Maclovii episcopus,
magister Bernardus Parisiensis archidiaconus, mo-
nachi quoque nostri Gerardus et Gaufridus.

V.

PRO MONASTERIO SANCTI-AMANTII (1160).

In nomine Domini, ego BERNARDUS, Claræ-Vallis
vocatus abbas, notum volo esse, quod locum de
Buxia (1161) et quidquid in eo habebamus ex dono

item sanctæ memoriae Bernardus Claræ-Vallis ab-
bas composuit, inviolabiliter observaretur.

(1159) Hæc concessio facta est circa annum
1150.

(1160) Ex chartario Buxensi. Scripta anno 1153

(1161) Viue notas ad epist. 299.

Comitis Engolismæ, et ecclesiæ Engolismensis, et Petri Austensii, ecclesiæ Saucti Amantii concessi-
sum. Testes fuerunt Ugo Engolismensis episcopus,
dominus Junius abbas de Corona, frater quoque

A Philippus Prior noster, et frater Girardus et frater Gaufridus monachi donus nostræ.
Actum apud Claram-Vallem anno ab incarnatione
Domini 1153.

SANCTI BERNARDI

ABBATIS CLARE-VALLENSIS

OPERUM TOMUS SECUNDUS,

COMPLECTENS

TRACTATUS MORALES, DOCTRINALES ET POLEMICOS.

(Collati sunt ad codices Colbertinum, Dionysianum, Cistercienses, S. Germani, Majoris-Monasterii,
Gemeticensem S. Theodorici Remensis et Compendiensem.)

IN TOMUM II PRÆFATIO

Maxime ad libros *De consideratione*

101-413 I. In superioribus editionibus Horstianis ac nostra, post sancti Bernardi epistolas collocati erant in tomo secundo Sermones de Tempore ac de Sanctis, tum Sermones de Diversis: in tertio Sermones in Cantica: quibus variis Tractatus Bernardini quarto loco succedebant. Verum re attentius considerata, hos Tractatus epistolis proxime subjicere visum est: idque nobis naturalis ordo facile persuasit. Cum enim ejusmodi Tractatus epistolari modo scripti sint, imo nonnulli ex epistolis in tractatus relati, consequens erat ut non longo post epistolas intervallo collocarentur. Accedit ex hoc ordine illud commodi, quod eum Sermones de Tempore, de Sanctis, ac de Diversis in tertium tomum, Sermones vero super Cantica in quartum rejiciantur; his quasi continenter adjungatur tomi quinti initio Expositio a Gilleberto continuata in Cantica: quæ Bernardi Sermones in eadem Cantica, quasi ejus consecataria appendix, quam proxime subsequi debebat. Ob has itaque similes que rationes non incongruum duximus, vulgatum Horstii ordinem tunc per immutare, ut Lectorum commodo et naturali rerum ordini consuleremus. Haec de ordine rerum, que subsequentes tomos constituant; hoc loco repetenda et præmittenda fuere: nunc de ordine Tractatum, quos tomus secundus continet, pauca dicenda sunt.

II. In disponendis objectis opusculis Horstias dignitatis potius, quam temporis rationem habuit. Nam si ordinem temporum sequimur, primus est tractatus de Humilitate; deinde, traciatus de Diligendo Deo; tum, Apologia ad Guillelmum: quo ordine enumerantur Gaufrido in libri tertii de Bernardi Vita, capite octavo. Bernardo ipso primum et tertium pariter suggerente in epistola decima octava, ad Petrum cardinalem, quæ sub annum 1127 scripta fuit: ubi et « paucas ad diversos epistolas » memorat; quo nomine haud scie an tractatum de Diligendo Deo comprehendit. Postea recensenda est epistola quadragesima secunda, ad Henricum Senonensem archiepiscopum, codem circiter anno 1127 dictata: mox tractatus de Libero Arbitrio circa annum 1128, ut colligitur ex epistola quinquagesima secunda, ad Haimericum. Ne longo post intervallo habitus est Sermo de Conversione, ad Clericos Successit ante annum 1136 liber ad Milites Templi: quo tempore exarata est epistola septuagesima septima, ad Hugonem de Sancto-Victore. Anno 1140 epistolam centesimam nonagesimam de Erroribus Abelardi iancenti directam fuisse constat. Eodem anno prodiit tractatus de Precepto et Dispensatione, quem Petrus Venerabilis, anno 1143 ex Hispania reversus, postulavit libri quatuor postota vigesima septima. Invariis anno 1149 absolutus est liber de Vita sancti Malachiz: sedemque anni inchoati sunt libri de Consideratione, ut mox dicturi.

sumus. Hæc sunt Opuscula, quibus constat tomus quartus: exceptis Declamationibus, quas in superiorum classem rejeoimus, nuptie a Bernardo alienas; et libro de Cantu, quem premissis subjungemus.

III. Hic, inquam, est ordo temporis, quo singuli tractatus conscripti sunt. Verum ordinem et dignitatem argumenti servare præstat, primu lccā tribuendo, primo libris de Consideratione; secundo, Epistolæ de Moribus Prælatorum, ad Henricum Senonensem, tertio, Sermoni de Conversione, ad Clericos; quarto, tractatu ad Præcepto et Dispensatione: quinto, Apologiæ ad Guillelmum, qui duo tractatus monachos spectant; sexto, libro de Laude **404** novæ Mititiæ, ad Milites templi. Et hæc prima classis pro dignitate personarum. Altera classis de virtutibus; nempc, septimo, tibellus de Humilitate; octavo, de Diligendo Deo. Tertia classis erit de dogmatibus, scilicet, nono, opusculum de Gratia et Libero Arbitrio; decimo, epistola de Baptismo, ad Hugonem de Sancto Victore; undecimo, epistola de Erroribus Abelardi, ad Innocentium. Postremo duodecimo, historicus liber de Vita sancti Malachiae. His omnibus tertio decimo loco succedet liber de Cantu. Opuscularum ordinem supra, pag. 995-996 repræsentavimus pro commodiori usu hominum studiosorum.

IV. In his omnibus nullum Bernardo dignius videtur, quam libri quinque de Consideratione, ad Eugenium papam. Si enim argumenti et personæ dignitatem spectes, nihil generosius; si modum tractandi, nihil sublimius; si stylī majestatem, et sententiārū gravitatem, nihil eloquentius ac fortius; si denique dictorū puritatē, et inhaerētē sacris canonib[us] disciplinām, nihil catholico Doctori et sanctissimo Patri convenientius. Qui vero magis arduum erat homini in solitudine educato, amundi rebus et negotiis alieno, quam vivendi leges summo Pontifici, nodum toti Ecclesiae tradere, et quasi præscribere? Quid homini privato difficultus, quam de totius Ecclesiae statu, de moribus sacrorum ministrorum, de omnium officiis, virtutibus, ac vitiis apte et accurate breviterque disserere, ino et justam ferre sententiam? Quid sapientius, quam ita sublimium quorūcunque hominum vitiā, crata, abusus notare, persecui, castigare: ut non modo invidiam et criminandi suspicionem evites, sed etiam amorem reportes et admirationem? Et hæc sane fuit Bernardi seu dexteritas, seu felicitas, seu divinitus concessa auctoritas, ut quam primum ejus libri de Consideratione in publicum prodiere, eos certatim exquisierint, lecitarent, amaverint universi, etiam summi, quos maxime tungebant Pontifices.

V. Merito itaque Ermaldus Bonæ-Vallis abbas in libri secundi de Bernardi Vita, capite octavo, hoc opus vocat « Librum multæ utilitatis : in quo Vir sanctus acutissima indagine, tam ea quæ circa Pontificem, quam que infra sunt prosequens, etiam ad ea quæ supra ipsum sunt ascendens, tanta de natura avina disseruit, ut videatur in tertium cælum assumpitus, audisse quedam verba que non licet homini loqui, et Regem in decoro suo vidiisse. In his quæ infra, et quæ circa ipsum sunt, morum societas, naturæ, qualitas, officiorum distantia, consideratio meritorum, dijudioatio proiectuum subtilissime distinguitur, et singulis in suo genere sui cognitio intimatur. In his quæ supra honinem sunt, speculatur cœlestia; non eo modo quo Angeli, qui semper adhærent Deo, considerant, sed eo modo quo potest homo puri animi et mentis sinceræ divina contingere,» etc. Et hæc est divisio quinque librorum de Consideratione quorum in primo demonstratur Considerationis necessitas et utilitas: in secundo consideratur quæ in Pontifice, id est Pontifex ipse quis, qualis sit: in tertio, quæ sub ipso, id est orbis universus: in quarto quæ circa ipsum, domestici, cardinales, episcopi: in quinto quæ supra ipsum, Deus et Angeli. In his « quam liber in voce, quam disertus, et in rerum superiorum inferiorum que scientia locuples, diligens considerator agnoscat, » inquit Gaufridus in libro tertio de ejus Vita, capite octavo.

VI. Restat observare tempus, quo libri isti scripti sunt. Hos anno 1149 parturire cœpit anctus Pater, nec uno tenore (ut Baronio visum est) absolvit, sed diversis intervallis scriptos ad Eugenium transmisit. Et primum quidem ipso anno 1149, de quo Nicolaus, ejusdem Bernardi notarius, ante suam dissectionem scribens Petro Venerabili: « Mitto vobis, » ait, « librum domini Abbatis Claræ-Vallis ad dominum Papam. » Exstat hæc epistola apud Petrum in libri sexti epistola septima. Neque hoc loco libri nomine integrum opus (ut auctores isti toguntur passim, teste Ermaldo, qui « librum multæ utilitatis » hos quinque libros vocat) intelligit potest. Nam secundum Bernardus Eugenio direxit anno 1150, post infelicem expeditionis Jerosolymitanæ exitum, de quo ab ipso libri exordio apologiam præmittit. Tertium, anno 1152, post obitum scilicet Hugois Aulissiodorensis, ut constat ex capite secundo, numero undecimo; et quarto quidem anno post concilium liemensc, ex numero vigesimo, anno 1148 celebratum. Quartum demique et quintum paulo post, si non eura tertio, absolvit.

405 VII. Cœterum predicti libri Rothomagi primum, cum Apologia ad Guillelmum, atque tractatu de Præcepto et Dispensatione, usque anni iudicio; tum Spyræ anno 1550 typis vulgati sunt sine ulla capitulorum, ut fit in vetustis codicibus, divisione. Idem anno 1520 ac deinceps, cum cœteris Bernardi operibus recusi: postea per Antonium Carafam, magni nominis cardinalem, Pio V pontifice recogniti, atque Antwerpia formis Plantinianis seorsim impressi fuerunt. Eosdem derrum Gerardus Vossius, præpositus Tungrensis, rogauit Joannis Vendevillii, episcopi Tornacensis missimi, aenuo recensere aggressus, eos canecto manuscriptis codicibus contulit; ac tunc anno 1594 seorsim editos Clementi VIII nuncupavit, exhibita copitum divisione, qualsis in exemplari Nicolai papæ V, anno 1450 excurato, apposita erat. De hac editione Nicolaus Faber in epistola ad eundem Vossium, ubi laudatis cœteris operibus: « Omitto, »

« inquit, « *libros de Consideratione beati Bernardi*, in quibus licet fortasse minus olet, quam in cæteris impenderis; non tamen minus zeli domus Dei, nutantisque disciplinæ in ea reparandæ ostendisti. thi enim libros huic rei aptissimos, quoque non malus auctor, et beato Bernardo fere æqualis, non ἀποστόλου Deuteronomium summorum Pontificum appellat, edendos curasti, quo primum ab auctore religiosissimo destinati sunt, ubi tamen forsitan minus terebantur. »

VIII. Secundum tot tantosque viros denuo ad censuram prædictos libros revocavimus, eosque in priori nostra recensione ad quatuor exemplaria contulimus; in hac vero ad alios duos ex bibliotheca Colbertina per virum clarissimum Stephanum Baluzium nobis commodatos: quorum unus notatus 3541, capitulorum distinctionem habet, sed a Vossiana plane diversam. Cum autem sectiones istæ non sint ex auctoris instituto, vulgatas retinere visum est ad cavendam citationum confusionem.

IX. Porro hujus operis inscriptio variat in vetustis libris. Probabilior est Colbertini codicis, notati 3964: « Beati Bernardi abbatis Galræ-Vallis in libro de Consideratione ad dominum Eugenium papam prologus incipit feliciter. » Sed non tanti sunt momenti ejusmodi inscriptiones, quæ plerumque ex notariorum arbitrio proseeuntur. His subjecere juvat, quod Horstius præfationis huic tomo præmisit.

406 J. MERLONIS HORSTII MONITUM AD LECTORES

Sancti Bernardi tractatus varios quatuor hic tomus exhibet, genuinos, inquam, et indubios, nam aliis alibi locus erit. Hos inter primas ordine et excellentia tunc de Consideratione ad Eugenium III pontificem liber, si quisquam atius, Ecclesiæ præsulibus et prælatis utilis prorsus ac necessarius. In Vita sancti Bernardi, lib. 2. c. 8, item libro 3, cap. 8, habes, quæ lectioni horum librorum omnino præmitti suadeo. His adde sequentia. Gerardus Vossius præpositus Tungrensis libros hosce e bibliotheca Vaticana separatim edidit Romæ anno 1534, et summo pontifici Clementi VIII dicavit. In eorum vero commendationem inter cetera hæc præfatur. « Quantum inter alios pontifices Nicolaus V hisce libris tribuerit, re ipsa ostendit, dum libros eosdem, ante usum typographiae inventam, adeo magnifico et insignie charactere separatim pro suo aliquorumque usu describendos curavit. Quorum etiam amore ac studio flagrans Pius V, re et nomine pius, eorumdem lectionem mensæ sue lubens adhibebat, ponderabat, et magni faciebat: sicut et ab ejus in pontificatu successorc Gregorio XIII factum intelligo. Quos et Urbanus VII in episcopatu, ac post in cardinalatu multum sibi familiares habuisse dicitur, secumque ad conclave tulisse, in quo et summus pontifex renuntiatus est. Quem brevi in pontificatu secessus Gregorius XIV, plurimum quoque iisdem Bernardi libris tribuere, eosque frequenter in ore habere solebat: et seorsim (ut ab omnibus ecclesiasticis, maxime autem prælatis, commodius circumferri legique possent) exstare peroptabat: sicut a fide dignissimis de eo adhuc cardinali accepi: ipseque ex ejusmet ore non semel audivi. » Ilæc Vossius in Dedicatione ad Clementem VIII.

Porro inter Tractatus invenies duos ex epistolis huc translatos, ilque non sine causa, ut arbitror. Prolixitas quippe, et ipsa argumenti ratio, necnon tractandi modus nomen Tractatus exposcere videbantur. Frequens autem esse, ut pii Patrum labores ac tractatus nomen Epistolæ sortiantur, observat Ephraemius apud Photium, codice 229, et variis exemplis ostendit Baronius ad annum Christi 584, agens de epistola u. S. Gregorio nomine Pelagii. Scripta adversus tria Capitula. Inter Epistolæ sancti Hieronymi et sancti Augustini complures occurrit, quos ipsimet auctores Libri nomine donant. Qui deinde edendorum Patrum curam suscepérunt, multorum judicio hujusmodi lucubrationes aptius in tractatum sive tiborum, quam epistolæ censem syllabumque retulissent. Quamvis et hi auctioritate non omnino videantur desitui: præsentim cum hoc exemplum ab Apostolis venerit, ut argumenta, quamvis seria, comittierentur epistolis. Sed tales epistolæ vere tractatus sunt de rebus haudquaque familiaribus. Unde et nobis visum, duas illas epistolæ, quadragesimam secundam et eenesimam nonagesimam, utpote prolixas admodum et numero cæterorum eximere, et in gratiam lectoris distinctas in capitu, tractatibus adjungere. Nec obstat, quod ad unam singularem personam directæ, eam peculiariter subinde compellent. Sane si justi de argomento aliquo tractatus, idcirco quod ad unum aliquem dirigantur, Epistolæ nomine prænotandi veniunt, nullus prope liber erit, cui non debeatur nomen Epistolæ, cum fere omnibus solemnè sit, lucubrationes suas alicui inscribere. Adeoque ipsa eliam Bernardi Apologia ad Guillelmum abbatem, aliaque plura ejus opuscula inter epistolæ referantur. Retinuimus tamen a receptione Epistolæ numerum et ordinem, ne cui forte industria nostra fraudi esset, si priorum editionum citationes a nostra discrepant. Si quæ præterea de quibus forte monendum sit lector suis locis inveniet, et prolixe quidem in Præfatione totius operis.

SANCTI BERNARDI
ABBATIS CLARÆ-VALLENSIS
DE CONSIDERATIONE
LIBRI QUINQUE
AD EUGENIUM TERTIUM.

407 PROLOGUS.

Subit animum dictare aliquid, quod te, papa beatissime Eugeni, vel ædificet, vel delectet, vel consoletur. Sed nescio quomodo vult, et non vult exire keta quidem, sed lenta oratio: dum certat illi contraria imperare contendunt majestas, atque amor. Nempe urget ille, inhibet illa. Sed intervenit tua dignatio, qua hoc ipsum nou præcipis, sed petis (1), cum præcipere magis te deceat. Majestate igitur tam dignanter cedente, quidni cedat pudor? Quid enim si cathedram ascendisti? Nec si ambules super pennas ventorum, subduceris affectui. Amor dominum nescit, agnoscit filium et in insulis (2). Per se satis subjectus est, obsequitur sponte, gratis obtemperat, libere reveretur. Non sic aliqui, non sic: sed aut timore ad ista impelluntur, aut cupiditate. Hi sunt qui in facie beneficunt, mala autem

(1) Alias, *Sed intervenit dignatio, qua hoc ipsum non saltem præcipis, sed petis.*

(2) Infularum nomine non tantum mitram, sed universim pontificalia insignia intelligit. De his interiorius ad liberum quartum, cap. 3, n. 6.

A in cordibus eorum; blandiuntur eoram in necessitate deficiunt. At charitas nunquam excidit (*I Cor. xiii, 8*). Ego, ut verum fatear, matris sum liberatus officio, sed non deprædatus affectu. Olim mihi inviceratus es, non tam facile erueris (3). Ascende in celos, descendere in abyssos: non recedes a me, sequar te quoquaque ieris (*Luc. ix, 37*). Amavi pauperem (4), amabo pauperum et divitium patrem. Non enim, si bene te novi, quia pater pauperum factus, ideo non pauper spiritu es. In te hanc mutationem factam esse confido, non de te; nec priori statut tuo successisse promotionem, sed accessisse. Monebo te proinde, non ut magister, sed ut mater; plane ut amans. Amens magis videar, sed ei qui non amat, ei qui vim non sentit amoris.

B

(3) Aliis, *non mihi ex medullis tam facile abs traheris.*

(4) Editi adduci spiritu. At deest *spiritu* in pie risque manuscriptis. Et vero sententia concinnior est absque hoc vocabulo, tametsi additur infra.

LIBER PRIMUS.

408 CAPUT PRIMUM.

Ponafte, tam variis occupationibus presso, condoleat.

Unde ergo jam incipiant? Libet ab occupationibus tuis, quia in his maxime condoleat tibi. Condoleo dixerim, si tamen doles et tu: alioquin dolco magis dixisse debueram; quia non est condolere, ubi nemo qui doleat itaque si doles, condoleo, et non, doleo tamen, et maxime, sciens longe a salute abstine memorem quod obstupuit, et ægrum

C sese non sentientem periculosius laborare. Absunt autem ut de te id suspicer Novi quibus deliciis dulcis quietis tuae non longe antehac fruebare. Non potes his dissuivisse tam cito ita subito non dolore nuper subtractas. Plaga recente dolore non caret. Neque enim jam ocellavit vulnas, nec in tam breviterum in insensibile est. Quanquam si non dissimiles, non deest tibi jugis materia justi doloris a quondam *tal add. damnos ei jacturis.* Invitus a

fallor, avelleris a tuae Rachelis amplexibus (5); et **A** retur? quid non usui cedat? quantis quod prae amatitudine **409** prius exhorrebat, usu ipso male in dulce conversum est? Audi justum quid lamentetur super hujuscemodi: *Quae prius tangere nolbat anima mea, nunc prae angustia cibi mei sunt* (Job. vi. 7). Primum tibi importabile videbitur aliquid processu temporis, si assuescas, judicabis non adeo grave; paulo post ei leve senties, paulo post nec senties; paulo post etiam delectabit. Ita paulatim in cordis durilam itur, et ex illa in aversionem. Sic gravis et continuus dolor citum, ut dixi, habiturus est exitum, aut sanitatem profecto, aut insensibilitatem.

3. Hinc prorsus, hinc tibi timui semper, et timeo,

ne dilato remedio, dolorem non sustinens (7). pericolo te irrevocabiliter desperatus immergas. Vereor,

B inquam, ne in mediis occupationibus, quoniam multae sunt, dum diffidis finem, frontem dures, et ita sensum te ipsum quodammodo sensu prives justi utilisque doloris. Multo prudentius te illis subtrahas vel ad tempus, quam potiare trahi ab ipsis, et duci certe paulatim quo tu non vis. Queris quo? Ad cor durum.

Nec pergas querere, quid illud sit: si non expavisti, tuum hoc est. Solum est cor durum, quod semetipsum non exhorret, quia nec sentit. Quid me interrogas? Interroga Pharaonem. Nemo duri cordis saltem unquam adeptus est, nisi quem forte miserans Deus, abstulit ab eo, juxta prophetam, cor lapideum, et dedit cor carneum (Ezech. xxxvi. 26). Quid ergo cor durum? Ipsum est quod

C demersit me. Redire post causas ad eorū desiderio, sed

vanis ab eo cogitationum tumultibus exclusus redire non possum. Ex hoc ergo mihi longe factum est, quod intra me est, ita ut obediā; nequeam prophetica veci, qua dicitar: *Redite, pravaricatores, ad cor: sed stultis pressus cogitationibus, solummodo excludare compellor. Cor meum acerbitum velut Rachelem dilexi sterilem, sed videntem ac pelechram, qua etsi per quietem suam minus generat, lucem tamen subtilius videt.*

Sed quo iudicio, nescio, lux mīhi in nocte conjuncti est, activa videlicet vita secunda, sed lippa, minus videns, quamvis amplius pariens. Sedere ad

pedes Domini cum Maria festinavi, verba oris ejus percipere: et ecce cum Martha compellor in exteriōribus ministrare, atque erga multa satagere. » Ita

poutifex vere sanctissimus, in Regist. lib. I, epist. 5. Similia habet ibid. episi. 6, 7, et praesertim 24, item 25 et 26.

Sed placet et alium ejusdem nominis et culminis pontificem, eadem quoque mente, et simili animi astu loquacem audire. Gregorius enim IX. ubi, scribens ad Camaldulenses monachos, angorem animi sui in pontificatu exponit, et orationum ab eis suffragia postulat, ita loquitur: « Quia vero importuna lippientis Liæ instantia nos frequenter a suavibus perspicacis Rachelis amplexibus aveliente, ipsi Deo precibus insistere non possumus, ut operetur; vos qui ad pedes ejus sedatis, jugiter cum Maria, et quibus ab oīia nos juvamus bitamine charitatis, sollicitantes duxiimus, » etc.

(6) Horstius, *enieris et non obtines, parturis et non paris*. Editi veteres et scripti plerique preferunt lectionem nostram. Inmonialis tamen, *enieris et non parturis*. Sed *paris* rectius ad sensum

(7) Ita scripti cum vetustis editi: Horstio, *dolorem et non sentiens, vel non sustinens*.

CAPUT II.

Vis consuetudinis ad inducendos pravos mores, et duritiam cordis.

2 Noli nimis eredere affectui tuo qui nunc est. Nit tam tuum animo, quod neglectu et tempore non obsolescat Vulneri vetusto et neglecto callus obduetur, et eo insanabile, quo insensibile fit. Denique dolor continuus et acerbus, diutinus esse non patitur. Nam si noui aliunde extunditur, necesse est cedat vel sibi. Enimvero cito aut de remedio consolationem recipiet, aut de assiduitate stuporem. Quid non invertat consuetudo? quid non assiduitate da-

(5) Usitatum Patribus et theologiae mysticæ scriptoribus, nomine Rachelis et Lia, contemplativam et activam vitam designare. Jacob, sed alteram fecunditas, alteram venustas. Ambae quidem uxores commendabat: que duas doles disparibus utriusque vite officiis applicari solent. Eodem sensu Marthæ et Marie nomina non raro usurpari videoas. Itaque insinuat Eugenium haecenus vita contemplativa studiis deditum, agere ad activa negotia descendere, ut pote que varie distraheant mentem, et pene obruant, ut vix subinde ad superna ac divina valeat assurgere.

Sane quam molestum sit viris pii et religiosis, aveli a sanctæ contemplationis otio ad negotia sæculi, ad dignitates et honores tot tantisque occupationibus obnoxios pretrahi, ex sautorum Patrium scriptis rebusque gestis constat. Unum libet adducere et summo illo cuimine, uti proba conscientia doloris et molestiae, quam sacerdere solet istud quietis et tranquillitatis religiosa: dispendium. Gregorius M. sanctiss Pontificis, evectus ad illud summi in Ecclesia honoris faslibus, mirum quam deplores sortem et conditacem suam, pristicam cum præsenti conferens. Verbo ejus, perquam elegantia sunt, et perutilia, meri oque inculcanda his quibus adeo non horret animus ad tot curas, et contemplationis remoras, ut potius instar Ephraim, quasi vita docta diligere trituram, avidi ad ista ferantur, et esse sub sentibus delicias computent. Sed audiant isti Gregorium genitatem et querentem se sub colore pontificatus, ad sacrum reductum, et iam tantis terræ cursu inseruisse, quantum se in vita huius nequaquam descrivisse meminerit. « Ita enim, inquit, quidem nunc gaudia perdidi, et iouis corrora, ascendasce exieris visus. Unde mea Conditoris mei fuit longe expulsam deploro, » etc. Et paulo post: « in uicinum causarum fluctibus queritor, ac tempestatibus deprimor, ita ut recte dicam: Veni in altitudinem mortis, et tempestas

et non sentiens, vel non sustinens.

nec compunctione scinditur, nec pietate mollitur, nec movet præcibus: minis non cedit, flagellis duratur. Ingratum ad beneficia est, ad consilia infidum, ad judicia sœvum [al. surdum], inveterandum ad turpia, impavidum ad pericula, inhumanum ad humana, temerarium in [al. ad] divina, præteritorum obliviscens, præsentia negligens, futura non providens. Ipsum est cui præteriorum, præter solas injurias, nihil omnino non præterit; præsentium nihil non perit: futuron nulla, nisi forte ad ulciendum, prospectio seu præparatio est. Et ut brevi cuncta horribilis mali mala complectar, ipsum est quod nec Deum timet, nec hominem reveretur. Ea quo trahere te habent hæc occupationes maledictæ: si tamen pergis, ut cœpisti, ita dare te totum illis, nil tibi reliquens. Perdis tempus: si licet nauic alterum me tibi exhibere Jethro, tu quoque in his stulto labore consumeris (*Exod. xviii. 18*), quæ non sunt ni afflictio spiritus, evisceratio mentis, evacuatio gratiae. Nam fructus horum quid, nisi aracnearum telæ?

CAPUT III.

Indignum proceribus Ecclesia continue causis ligantium audiendis et decidendis in rumbere.

4. Quæso te, quale est istud, de manc usque ad vesperam litigare, aut litigantes audire? Et utinam sufficeret dici malitia sua! non sunt liberae noctes. Vix relinquitur necessitatì naturæ, quod corpusculi pausationi sufficiat; et rursum ad jurgia surgitur. Dies diei eructat lites, et nox nocti indicat malitiam: usque adeo non est respirare in bonis, non est alternan capessere requiem, non vel rara intersetri otia. Non ambigo te quoque ista deplorare: at frustra istud, si non et emendare studueris. Interim tamen sic semper facias horrors, nec te unquam ad ista ducaveris quolibet usu vel assiduitate, *Percussi eos, et non doluerunt*, ait Deus [al. propheta] (*Jerem. v. 3*). Nihil tibi, et illis. Justi potius tibi aptare curato et affectionem, et vocem, qui ait: *Quæ est enim fortitudo mea ut sustineam? aut quis finis [al. qui que fiducia] meus, ut patienter agam?* Nec fortitudo lapidum [al. laterum] fortitudo mea, nec caro mea ænea est (*Job vi. 11, 12*). Magna virtus patientie: sed non hanc tibi ad ista optaverim. Interdum impatientem esse probabilius. Tunc approbes ilorum patientiam, quibus Paulus dicebat: *Libenter sufferitis insipientes, cum sitis ipsi sapientes?* Ni talior, ironia erat, et non laus, sed suggillatio quorundam mansuetudiniis, qui quasi datis manibus pseudopastoris, a quibus et seducti erant. ¶ ad quæque

ipsorum peregrina et prava dogmata trahi se patientissime ferrent. Unde et subdens, *Sustinetis enim, inquit, si quis vos in servitutem redigit* (*II Cor. xi. 19, 20*). Non bona patientia, cum possis esse liber, servam te permettere fieri. Nolo dissimiles servitatem, in quam certe in dies, dum nescis, redigeris. Hebetati cordis indicium est, propriam non seatire continuum vexationem. *Vexatio dat intellectum auditui*, ait quidam (*Isai. xxviii. 19*). Verum est; sed si nimia non fuerit. Nam si sit, non plane intellectum dat, sed contemptum. Denique impius cum in profundum malorum venerit, contemnit (*Prov. xviii. 3*). Experciscere ergo, et pessimæ servitutis jugum jamjamque imminens, imo jam non modice premens, non tantum cave, sed horre. An ideo non servus, quia non uni servis, sed omnibus? Nalla turpior servitus gravior, quam servitus Judeorum, quam quocumque ierint post se trahunt, et ubique dominos offendunt (8) suos. Tu quoque die, quæcumque ubi unquam sis liber, ubi tutus ubi tuus. Ubique strepitus, ubique tumultus, ubique jugum tuæ servitutis te premit.

CAPUT IV.

Quæ servitus digna, quæ indigna servos rrorum bei.

5. Nec nulli reponas [al. apponaz] nunc Apostoli vocem, qua ait: *Cum essem liber ex omnibus, omnium servum me feci.* Longe est istud a te. Numquid bac ille servitute hominibus inserviebat in acquisitione turpes questus? Numquid ad eum de toto orbe confluabant ambitiosi, avari, simoniaci, sacrilegi, concubinarii, incestuosi, et quæcumque istiusmodi monstra hominum, ut ipsius apostolicæ auctoritate vel obtinerent honores ecclesiasticos, vel retinerent? Ergo servum se [al. te.] fecit homo, cui vivere Christus erat, et mori lacrum, ut plures lucrisaceret Christo, non ut lacra augeret avaritiae. Non est igitur quod de solertissima Pauli industria, et charitate tam liberali, servili conversationi [al. conditioni] tuæ patrocinium sumas. Quam tuo dignius apostolatu, quam salubrissimam conscientiam, quam fructuosius Ecclesie Dei audias potius ipsum alibi dicentem: *Precio empti estis, nolite effici servi hominum* (*I Cor. vii. 23*)! Quid servilius indignusque, præsertim summo Pontifici, quam, non dico omni die, sed pene omni hora, insudare talibus rebus, et pro talibus? Denique quando oramus? quando doceamus populos? quando æditicemus Ecclesiam? quando meditamur in lege? Et quidem quotidie perstrepunt in palatio leges, sed Justiniani, non Domini (9).

porro usum maxime corrumptum ambitio, et lucri cupiditas. Illic nulli sere cause, qualicumque eas sit, patrocinium deest: illic illas litium ambages, aut equan ad cause metam, id est sententiæ, pertinentes. Sed haec de re cap. x. redibit sermo.

Hoc 4. 29 Bern. evocat pontificem ab immodica legum Justiniani et litium occupacione. Quid autem vetat, idem ad ceteros quoque Ecclesie prelatos, uno et omnes ecclesiasticos extendere? quorum plures videimus ad legum et iurium studia fieri preperi-

(8) Id est inveniunt. Glossema hoc in quibusdam scriptis inventum in textam.

(9) Legum abusus fecit, ut sancti viri et zelo justitiae ferventes acriorem subiungo in leges censuram ferant. Verum non tam leges ipsas, quam abusum, et ipsius abutentes feriant. Ilorum sane vitio sit, ut leges saepe non nisi lites sint, aut serat. Nempe et vinum abit in vitium, non sua, sed abutentium culpa: nec capropter vinum re te culpaveris. Quid enim abusu non possit depravare ei? Legum

Juste etiam istud? Tu videris. Nam certo lex **A** Domini immaculata, convertens animas (*Psalm. xviii.*, 8). Haec autem non tam leges, quam lites sunt et cavillationes, subvertentes judicium. Tu ergo pastor et episcopus animarum, qua mente, obsecro, sustines coram te semper silere illam, garrire istas? Fallor, si non movet tibi scrupulum perversitas haec. Puto quod et interdum compellat clamare ad Dominum cum propheta: *Narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua* (*Psalm. cxviii.*, 85). Ergo, et aude liberum profiteri sub tam gravi mole inconveniatiæ hujus, et cui fas non sit cervicem subducere. Nam si potes et non vis, multo magis servus es hujus ipsius tam perversæ voluntatis tue. An non servus, cui dominatur iniquitas! Et maxime. Nisi tu forte indignus judices hominem tibi, quam vitium dominari. Quid interest, volens servias, an invitus? Nam etsi coacta servitus miserabilior, sed affectata miserior est. Et quid vis me facere, inquis? Ut tibi ab his occupationibus parcas. Impossibile fortasse respondebis, facilius cathedram valedicere posse. Recite hoc, si rumpere, et non magis interrumpere ista mortarer.

sius, eo quod magis ad splendorum, quæstumque et vita communia spectare pudentur.

At que ista præpostera vita et studiorum ratio, ut toto hodie sint in legibus Justiniani, quorum tota voluntas et voluptas esse debebat in lege Domini? Nonne hoc ipso vita genere et instituto (utpote clerici, id est, in sortem Domini cooptati) profertur? Nonne huic rei seipso quotidie commonefaciunt, cum præcente Propheta beatos illos pronuntiant, quorum voluntas est in lege Domini, et in lege ejus meditantur die ac nocte? Jam vero illi in Scripturis divinis hospites ac peregrini, a libris piis et spiritualibus alieni, ac fastidiosi, in Codice et Digestis Novellis ac Libellis, legibus ac liibus majori gusto et voluptate versantur. Cum codice Evangeliorum, ac gestis sanctorum nihil illis commercii, nisi quod verba Psalmorum raptim cursimque demurmurant, et Chori pensuni festinauerit al solvant. Hinc ad profana, nedum vana studia sese convertunt. Quæ hic meditatio divine legis? quæ sacrarum rerum et statui ecclesiastico congruentia tracior? Et tamen clamanti quotidie: *Quomodo dilexi legem tuam, Domine! tota die meditatio mea est!* etc. Micum si non verentur testem cordis sui Deum, aut certe propriam conscientiam, ne forte arguatur mendacia, qui uliusque testimonio convincantur, nihil minus diligere quam quod ore profiteatur. Quo um enim quotidie recitamus Psalmos? nonne ut congruentes verbis sensibusque Psalmorum affectus induamus, et mores monitis divinis conformemus? Quis autem credit eos sortire quod assertant, aut certe per os divini Vatis assertum repetunt quotidie, beatum dicentes illum, qui in lege Domini scrutatur et meditatur die ac nocte? Quid mirum, si tales videamus succo vere pietatis paulatim destituti; nullo divinorum rerum vegetari influxu, sensim sine sensu exarescere, tandemque penitus emori.

Hinc Petrus Blesensis, vir doctissimus, et ipse legum peritissimus: « Res, inquit, plena discriminis est in clericis usus legum. Totum enim hominem adeo sibi vindicat, ut eum suspendat a spiritualibus a divinis avellat, epist. 26 Et alibi. Haec (legum tractatio) via unquam pacifica est, quia semper litigat de contrabus, vel quasi de maleficis, vel quasi ne variis

411 CAPUT V.
Non gerendum aliorum curam cum sui ipsius incuria et neglectu.

6. Audi ergo quid redarguam, quid suadeam. Si quod vivis et sapiis, totum das actioni, considerationi nihil; laudo te? In hoc non laudo. Puto quod et nemo, qui a Salomone audierit: *Qui minoratur actu, percipiet sapientiam* (*Ecclesiastes. xxviii.*, 25). Certe nec ipsi actioni expedit consideratione non præveniri. Si item totus vis esse omnia, instar illius qui omnibus omnia factus est (*1 Cor. ix.*, 22); laudo humilitatem, sed si plena sit. Quomodo autem plena, te excluso? Et tu homo es. Ergo ut integra sit et plena humanitas, colligat et te intra se sinus qui omnes recipit. Alioquin quid tibi prodest, juxta verbum Domini, si universos luceris, te unum perdens (*Matthew. xvi.*, 26)? Quan ob rem cum omnes te habeant, esto etiam tu ex habentibus unus. Quid scelus fraudaris munere tui! Usquequo spiritus vadiens, et non rediens (*Psalm. lxvii.*, 39)! Usquequo non recipis te et ipse inter alios vice tua? Sapientibus et insipientibus debitor es; et soli negas te tibi? Stultus et sapiens, servus et liber, dives et pauper,

C figuris causarum, de actionibus et obligationibus, de iudicis, de sententiis et appellationibus, et aliis quæcum soripe lites debeant, semper cineres litium excitant jam sopitos. » Ita illæ epistola qua clericum regis Anglia: a studio Jurisprudentiae, ad sacrarum litterarum studia, veluti statui ecclesiastico magis congrua, provocat, in Tubis nostris Discipl. eccl. lib. 6, pag. 553. Sic et apud Baron. tom. XII, an 1165, n. 2, Joan. Sarisberien. Thomam archiepiscopum Cantuariensem, qui demum pro Ecclesiæ gloriose martyrum occubuit, a studio legum dehortatur, utpote quæ magis curiositati quam utilitati servant. « Mallem, inquit, vos ruminare Psalmos, et B. Gregorii Morales libros evolvere. Quis a lectione legum et canonum compunctus surgit? »

Similem Carolo Borromæo sanctissimo presulmentem fuisse lego. « Usitatam enim, inquit scripter Vitæ, jurisconsultorum scientiam, qua fuerat occupatus adolescens, minime jam in pastorali cura ad se pertinere arbitratus est. Theologia et canonica tantum novit, quantum cardinali magnam ecclesiam regenti efficere posse concessum est. Ex theologia Scripturas divinas potissimum sequebatur, tum veteres Patres, interpretesque illos, qui solidiorem sensum amplectuntur. Canonum ea scientia perjuncta erat, quæ Patrum mores et acta representans, Ecclesiæ componenda atque ordinanda rationem continet. Dolens autem eos communis consuetudine tantummodo canones ad interpretandum se ligi, qui ad lites judiciaque valent, constituit ipse qui iis declarandis præset, unde sacra majorum instituta, et ritus, optimisque Ecclesiæ administrandæ genus haeriretur. » Lib. vii, cap. 44.

Porro superiora omnia cum grano salis accipe. Sobriam enim legum scientiam et usum, non quæstui, sed justitia et veritatis patrocinio utili, nemo sapiens damnat. Id solum monentur sacri ordinis homines, ut neverint præcipuas sui status partes, et officia, ament digna et debita vocationi sua studia: et præpostere occupari caveant ne negligant scire in primis, quæ perfectionem sui status magis magisque promoveant: ne minorem præcipuis, maiorem vilioribus, et alienis curam ac industriam impendant V Lindaum episc. Ruremund. lib. De

vir et femina, senex et juvenis, clericus et laicus, justus et impius, omnes pariter participant te, omnes de fonte publico bibunt pectore tuo; et tu seorsum sibi stabis? Si maledictus qui partem suam facit deteriorem, quid ille qui se penitus reddit experteni! Sane deriventur aquæ tuae in plateas; homines et jumenta et pecora bibant ex eis, quin et camelis pueri Abrahæ potum tribuas: sed inter cœteros bibe et tu de fonte putei tui. *Alienus*, inquit, non bibat ex eo (*Prov. v. 17*). Nunquid tu alienus? Cui non alienus, si tibi es? Denique qui sibi nequam, cui bonus? (*Ecclesiastes xiv. 5*.) Memento proinde, non dico semper, non dico saepè, sed vel interdum reddere te ipsum tibi. Uttere tu quoque te inter multos, aut certe post multos. Quid indulgentius? Hoc enim dico secundum indulgentiam, non secundum judicium [al. imperium]. Puto et ipso Apostolo indulgentiam me in hac parte. Ergo plus quam oportet, inquis. Non infiior. Quid, si ita oportet? Nam tu, ut confido, nostra non eris meticulosa informatione contentus, seu abundabis magis. Sane sic debet, te scilicet abundantiorem, quam me audaciorem esse. Ego quoque mihi tutius judico apud majestatem timideitate, quam temeritate periclitari. Et fortassis non secus moneri sapientem oportuit, ut sit quod scriptum est: *Da occasionem sapienti, et sapientior erit* (*Prov. ix. 9*).

CAPUT VI.

Non tam episcopis, quam principibus judicariam potestatem competere.

7. Audi iamen Apostolum, quid de hujusmodi sentiat. *Sic non est inter vos sapienti*, ait ille, *qui judicet inter fratrem et fratrem?* Et infert: *Ad ignorantiam vobis dico: contemptibiores qui sunt in Ecclesia, illos constituile ad judicandum* (*I Cor. vi. 5, 6*). Itaque secundum Apostolum, indigne tibi usurpas tu apostolicus officium [al. judicium] vile, gradum contemptibilium. Unde et dicebat episcopus, episcopum instruens: *Nemo mihi itans Deo implicat se negotiis saecularibus* (*II Tim. ii. 4*). Ego autem parco tibi. Non enim fortia loquer me possilia. Putasne haec tempora sustinerent, si hominibus ligantibus pro terrena hereditate, et flagitantibus abs te judicium, voce Domini tui responderes: *O homines, quis me constituit judicem super vos* (*Luk. xii. 14*)? In quale tu judicium mox venires? Quid dicit homo rusticus et impenitus, ignorans primum? suum, in honorens suramam et præcelsam sedem, derogans apostolicæ dignitati? Et tamen non monstrabunt, pato, qui hoc dicereunt, ubi aliquando quispiam Apostolorum judex sederit hominum, aut divisor terminorum, aut distributor terrarum. Stetisse denique lego Apostolos judicandos (*Act. v. 27*), sedisse judicantes non lego. Erit illud (*11*), non fuit. Ille minitor est dignitatis servus, si non vult esse ma-

impoenit. Iug., ubi querit cur multi clericorum hodie pluris lacuum jurisprudentia studia quam theologia?

(10) In quodam codice Vaticano apud Yosium, personatum, et in consequentibus ubique pro pri-

ajor domino suo: aut discipulus, si non vult esse major eo qui se misit: aut filius, si non transgreditur terminos, quos posuerunt patres sui? *Quis me constituit judicem?* ait ille Dominus et magister: et erit injuria servo disciplinæque, nisi judicet universos? Mibi tamen nos videtur bonus estimator rerum, qui indignum putat Apostolis seu apostolicis viris non judicare de talibus, quibus datum est iudicium in majora. Quidni contemnunt judicare de terrenis possessiunculis hominum, qui in cœlestibus et angelos judicabant? Ergo in criminibus, non in possessionibus potestas vestra: quoniam propter illa, et non propter has, accepisti claves regni cœlorum, prævaricatores utique exclusuri, non possesseores. *Ut sciatis*, ait, *quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata* (*Matth. ix. 6*). etc. Quænam tibi major videatur et dignitas, et potestas dimittendi peccata, an prædia dividendi? Sed non est comparatio. Habent haec infirma et terrea judices suos, reges et principes terre. Quid fines alienos invaditis? Quid saleem vestram in alienam messem extenditis? Non quia indigni vos, sed quia indignum vobis talibus insistere, quippe posterioribus occupatis. Denique ubi necessitas exigit, audi quid censeat Apostolus: *Si enim in vobis judicabitur hic mundus indignis qui ae minimis judicetis* (*I Cor. vi. 2*).

CAPUT VII.

Pietati et rerum aeternarum considerationi in pri- mis vacandum esse.

8. Sed aliud est incidenter excurrere in ista, causa quidem urgente, aliud ultro iucumbere istis, tanquam magis dignisque tali et talium intentione rebus. Itaque haec et innumerâ talia dicere, si fortia dicere, si recta, si sincera. Nunc autem quoniam dies mali sunt (*Ephes. v. 16*), suffici interior admonitum esse, non totum te, nec semper dare actioni: sed considerationi aliquid tui et cordis, et temporis sequestrare. Hoc autem dico necessitatem intuens, non æquitatem: quanquam non sit præter æquum, necessitatē cedere. Nam si licet quod deceret, absolute per omnia et in omnibus præferendam, et vel solam, vel maxime colendam eam, quæ ad omnia valit id est pietatem, prorsus irrefragabilis ratio monstrat. Quid sit pietas quæris? Vacare considerationi. Dicas forsitan in hoc dissentire me ab illo, qui pietatem delinit cultum Dei (*Job. xviii. 28, iuxta LXX*). Non est ita. Si bene consideras, illius sensum meis expressi verbis, etsi tamen ex parte [al. etsi licet ex parte] Quid tanq[ue] pertinet ad cultum Dei, quam quod ipso h[ab]etur in *Psalmo. Vacate, et videite quoniam ego sum Deus?* (*Psal. xlii. 11*) quod sane in partibus considerationis præcipuum est. Quid denique [al. deinde] iam valens ad omnia, quam quæ ipsius quoque actions partes be-

matius, ibidem legitur personarum; contra fidem capitorum manuscriptorum et editorum:

(11) Nempe ut sedeant judicantes, auxia illud Matthæi xix. 23, *Sedebitis et vos*, etc.

nigma quadam præsumptione suas facit, præagando et fortitudine. Nam cum justitiae dicatur portio, quod sibi non vult fieri quis, alii non facere; porro perfectio, quod ait Dominus, *Quæcumque vultis ut faciant vobis homines et vos facile illis* (*Matth. vii, 12*): neutrum horum erit, nisi ipsa voluntas, de qua tota dicitur forma, sic ordinata fuerit, ut nec velit aliquid superfluum, nec necessarium quid superstitione nolit, quod quidem temperantiae est. Denique et ipsi justitiae, ut justa sit, temperantia modum imponit. *Noli nimium esse justus*, ait Sapiens (*Eccles. vii, 17*), ostendens per hoc minime approbandam justitiam, quæ temperantiae moderamine non frenetur. Quid quod et ipsa sapientia hoc temperantiae frenum non respuit; dicente Paulo secundum sapientiam a Deo sibi datam, *non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem?* (*Rom. xii, 3.*) Sed et e converso, quod temperantiae necessaria justitia sit, ostendit Dominus, arguens in Evangelio illorum temperantiam, qui abstinebant ut viderentur hominibus jejunantes (*Matth. vi, 16*). Erat in cibo temperantia, sed non justitia in animo: quia non Deo placere, sed hominibus intendebant. Quomodo rursus vel ista, vel illa sine fortitudine? cum constet fortitudinius esse, et non mediocris, cohære velle et nolle suum inter augustias, parum et nimis; ut sit contenta voluntas modo illo medio, nudo, puro, solo, constante sibi, æquali undique sui, ut pote ex omni parte pariter circumcisio, quem solum constat esse virtutis.

¶ CAPUT VIII.

Ex pietate et contemplatione pulcherrimam quatuor primarum virtutum harmoniam et connexionem oriri.

9. Ibi etiam advertere tibi est saavissimum quemdam concentrum complexumque virtutum, atque alteram pendere ex altera; sicut hoc loco vides, fortitudinis matrem esse prudentiam: nec fortitudinem, sed temeritatem esse quenlibet ausum, quem non parturivit prudentia. Hæc item est, quæ inter voluptas et necessitates media, quasi quedam arbitra sedens, utrumque certis limitibus distinguit fines, istis assignans et præbens quod sat est, illis quod nimis est demens; et sic ex alterntro tertiam formans virtutem, quam dicunt temperantiam. Nempe intemperantem ipsa consideratio censet, tam eum qui necessariis pertinaciter demit, quam qui indulget superfluis. Non est ergo temperantia in solis resecandis superfluis: est et in admittendis necessariis. Hujus sententiae Apostolus non fautor tantum, sed auctor esse videtur, qui euram carnis nostræ docet non perfici in desiderio. Dicens siquidem *curam carnis non perfici*, superflua cohabet: addens, *in desiderio* (*Rom. xii, 14*), necessaria non excludit. Unde mihi videtur non omnino absurde definire temperantiam, qui hanc nec præcidere necessitatem, nec excedere dicat, juxta illud philosophi. • Ne quid nimis.

10. Jam de justitia, que una ex quatuor est, nonne constat consideratione mentem præveniri, ut se formet in ea? Se enim necesse est prius cogitet, ut ex se normam ducat justitiae, nec factura utique alteri, quod sibi fieri nolit; nec quod sibi velit fieri negatura. In his nempe duabus liquet integrum esse justitiae statum. Sed nec ipsa solitaria est. Intuere etenim nunc mecum etiam hujus pulchram connexionem et cohaerentiam cum temperantia, et item ambarum cum duabus superioribus, id est prudentia

et fortitudine. Nam cum justitiae dicatur portio, quod sibi non vult fieri quis, alii non facere; porro perfectio, quod ait Dominus, *Quæcumque vultis ut faciant vobis homines et vos facile illis* (*Matth. vii, 12*): neutrum horum erit, nisi ipsa voluntas, de qua tota dicitur forma, sic ordinata fuerit, ut nec velit aliquid superfluum, nec necessarium quid superstitione nolit, quod quidem temperantiae est. Denique et ipsi justitiae, ut justa sit, temperantia modum imponit. *Noli nimium esse justus*, ait Sapiens (*Eccles. vii, 17*), ostendens per hoc minime approbandam justitiam, quæ temperantiae moderamine non frenetur. Quid quod et ipsa sapientia hoc temperantiae frenum non respuit; dicente Paulo secundum sapientiam a Deo sibi datam, *non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem?* (*Rom. xii, 3.*) Sed et e converso, quod temperantiae necessaria justitia sit, ostendit Dominus, arguens in Evangelio illorum temperantiam, qui abstinebant ut viderentur hominibus jejunantes (*Matth. vi, 16*). Erat in cibo temperantia, sed non justitia in animo: quia non Deo placere, sed hominibus intendebant. Quomodo rursus vel ista, vel illa sine fortitudine? cum constet fortitudinius esse, et non mediocris, cohære velle et nolle suum inter augustias, parum et nimis; ut sit contenta voluntas modo illo medio, nudo, puro, solo, constante sibi, æquali undique sui, ut pote ex omni parte pariter circumcisio, quem solum constat esse virtutis.

11. Dicito mihi, queso, si potes, eninam potissimum trium harum virtutum meditalium hoc dandum ceas, quod ita cunctis conterminum est, ut videatur esse proprium singularum? An ipsum virtus est, et nihil aliud? Sed sic virtus non esset multiplex, sed essent omnes una. An potius, quia sine eo virtus non est, omnium quodammodo intima vis una est et medalla virtutum, in qua sie uniuntur, ut proinde [*al. perinde*] una videantur omnes? præser-tim quod non illud participando communicant, sed totum a singulis atque integrum possidetur. Verbi causa, quid tam justitiae, quam modus? Alioquin si quid extra modum relinquit, non plane cuique ¶ tribuit quod suum est: quod tamen suum ipsius est facere. Quid tam rursum temperantiae, quæ non aliunde profecto temperantia est, nisi quod nil inmoderatum admittit? Sed, puto, fatebere etiam non minus esse fortitudinis, cum vel maxime ipsa sit, quæ ab irruentibus vitiis, et quasi hinc inde suffocare conantibus, parum illud potenter erit et vindicat in quoddam stabile fundamentum boni, sedemque virtutis. Ergo modum tenere justitia est, temperantia est, fortitudo est. Sed vide ne in hoc disserant, ut justitiae quidem in affectu res sit; a fortitudine autem efficacia ejus; porro possessio atque usus apud temperantiam. Restat ut doceamus ab hac communione prudentiam non excludi. Nonne ipsa est, quæ modum, diu animi neglectu posthabitu, et vitorum invidia quasi in abditis reclusum, et cooperatum quadam vetustatis caligine, prior re-

perit et advertit? Propterea dico tibi : a paucis A extreemam partem Ezechielis tam diligentee, quam adverterit, quia paucorum prudentia est. Itaque justitia querit, prudentia invenit, vindicat fortitudi, imperantia possidet. Non mihi hoc loco propositum est de virtutibus disputare : sed haec dixerim hortans ad vacandum considerationi, cuius beneficio haec et similia advertuntur. Cui tam pio, tamque utili otio nullam in vita operam dare, nonne vitam perdere est?

CAPUT IX.

Recentia Pontificum exempla paulatim corrigenda, vetera imitanda.

12. Quid tamen, si te philosophiae huic totum repente devoveris? Praedecessores tui non ita consueverunt (12) : eris molestus quam pluribus, quasi qui a patrum vestigiis subito deviaris : nempe id videberis agere in suggillationem illorum. Sed et notabere vulgari proverbio : Qui hoc facit quod nullus, mirantur omnes : veluti qui cupias admirationi forc. Nec potes eorum omnia simul et subito vel errata corriger, vel excessus redigere in modum. Erit cum acceperis tempus, ut secundum sapientiam tibi a Deo datam paulatim et opportune id studeas. Interim sane malo alterius utere in bonum quod potes. Quanquam si de bonis, et non de novis sumamus exempla, non defuere Romani pontifices, qui sibi otia inter maxima negotia invenirent. Obsidio urbi, et barbaricus ensis civium cerviebus imminebat : numquid tamen istud terruit beatum papam Gregorium (13), quoniam sapientiam scriberet in otio? Ec nempe temporis (quod ex ejus præfatione [al. ex verbis] liquet) obseurissinam et

(12) Aliis alia est interpretatione : *Quid tamen? Si te philosophiae huic totum repente devoveris, praedecessores tui non ita consueverunt. Quidam habent, Quid tum?*

(13) Gregorius inter ipsos armorum strepitus sacris studiis intentus, velut alter Archimedes. Et quidem præfat. lib. II, homil. in Ezech. testatur duobus se incommodis turbari in proposito, nimirum obscuritate visionum, et terrore immuevit malorum. Nam Agilulfum, inquit, Longobardorum regem ad obsidionem nostram summopere festinantem Padum transisse cognovimus. Unde pensate, fratres, in caliginosis ac mysticis sensibus penetrare quid valeat mens misera, timoris sui perturbationibus occupata, etc. Tameu obsecrissimam et extreemam partem Ezechielis eo temporis tam diligenter quam eleganter exposuit, ut inquit S. Bernardus. Videant nunc prælati Ecclesiæ, cæterique viri ecclesiastici, quomodo in pace et tranquilitate viventes, utantur otio concesso : an ad sacra studia, an ad vana et sæcularia negotia. Quam multos heu! videre est alienis, otiosis, et indignis occupari! Quid autem interest, an otiosus sis, an male occupatus? Olim certe sancti presules, etiam in gravissimis negotiis, invenerunt otium vacandi Deo et naue invenient, quibus cura et parcimonia temporis erit.

(14) Persiringit artes fraudesque advocatorum, quibus adeo curæ non est, controversiis sopicundis admoveare manum, et potius oleum affundant. Nimurum seruntur lites ex litibus, controversiæ controversias excipiunt, nullaque remora sisti vel inhiberi rixarum

A extremam partem Ezechielis tam diligentee, quam eleganter exposuit.

CAPUT X.

Abusus advocatorum, judicium, procuratorum, eorumque fraudes graviter perstringit.

13. Sed esto : alius inolevit mos, dies alii sunt, et alii hominum mores et tempora periculosa non instant jam, sed exstant. Fraus, et circumventio, et violentia invaluere super terram. Calumniatores multi, defensor rarus, ubique potentiores pauperiores opprimunt: non possumus deesse oppressis, non negare injuriam patientibus judicium. Nisi agitentur causæ, audiantur partes, inter partes judicari quid potest [al. inter partes judicare quis potest]? Agiteur causæ, sed sicut oportet. Nam is modus, qui irrequentur, exsecrabilis plane ; et qui, non dico Ecclesiam, sed nec forum deceat [al. deceret]. Miror namque quemadmodum religiosæ aures tuæ audire sustinet hujusmodi disputationes advocatorum, et pugnas verborum, quæ magis ad subversionem, quam ad inventionem proficiunt veritatis. Corrige pravum morem, et præcide linguas vaniloquas [al. maliloquas], et labia dolosa clade. Hi sunt qui docuerunt linguas suas loqui mendacium, diserti adversus justitiam, eruditi pro falsitate. Sapientes sunt ut faciant malum, eloquentes ut impugnent verum. Hi sunt qui instruunt a quibus fuerant instruendi ; adstruunt non comperta, 115 sed sua ; struunt de proprio calumniis innocentiae ; destruunt simplicitatem veritatis, obstruunt judicij vias. Nihil ita absque labore manifestam facit veritatem, ut brevis et pura narratio. Ergo illas quas ad te necesse erit intrare causas (meque enim omnes necesse erit), diligenter velim, sed breviter decidere (14) assuescas, frustatorias ille cursus potest. Sed et sumptibus attenuntur litigantium facultates, cautiisque plerisque esset de jure suo decadere, quam juri experiendo, sortis nonnunquam minus idoneæ damnum, impendiorum jactura cumulare. Causas itaque Bernardus vult breviter decidere, omnes litium ambages recidi : cum nihil ita absque labore manifestum facial veritatem, ut brevis et pura narratio.

D In quam sententiam multa variis conciliorum decretis statuta legimus, sed utinam proxim in curiis et tribunalibus videremus! Concil. Trident., sess. 24; cap. 20. *De reform.*, et sess. 25, cap. 10. *De reform.*, ubi inter alia sic habet: « Admonet sancta synodus tam ordinarios, quam alios quoscumque judices, ut te minandis causis, quanta fieri poterit brevitate studeant, ac litigatorum artibus, seu in litis contestatione, seu alia parte judicii differenda, modis omnibus, ant termini præfixione, aut competenti alia ratione occurrant, etc. Vide concil. Lateran., ult. sess. 16, et in Clem. *Sæpe de verb. sig. c. Finem litibus*, etc., fin. de do. et cont. cap. 2. de re jud., etc., constitutus, de procur. cap. Nonnulli, de rescr. Clem. *Dispensiosam*, de judiciis, et alibi saepius.

Horum canonum observantiam magnus ecclesiastice disciplina zelator card. Borromaeus studiose promovit, de quo memorabile est, « notariis scribisse que fori eius tempore accidisse, ut peritiam earum litium, que de beucticis alibi tam frequenter inter clericos esse soleant, pene dedicerent. lib. vii. Vitæ. cap. 36. Thomam quoque Morum Anglie martyrem

que et venatorias praecidere dilationes. Causa viduae intret ad te, causa pauperis, et ejus qui non habet quod det. Aliis alias multas poteris committere terminandas, quam plures nec dignas audientia judicare. Quid enim opus est admittere illos, quorum peccata manifesta sunt praecedentia ad judicium? Tauta est impudentia nonnullorum, ut cum manifestae ambitionis prurigine scateat tota facies causarum, non erubescant audientiam flagitare, publicantes semelipsos ad multorum conscientias, in quo vel suae solius satis poterant confundi iudicio. Non fuit qui retinaderet attritas frontes; et ideo plures facti sunt, et magis induruerunt. Sed et nescio quomodo vitiosus conscientias vitiosorum non refugit: et ubi omnes sordent, unius fetor minime sentitur. Quis enim unquam, verbi causa, avarum avarus, **B** omnundum inmundus, luxuriosum luxuriosus erubuit? Plena est ambitionis Ecclesia: non est jam quod horreat in studiis et molitionibus ambitionis, non plus quam spelunca latronis in spoliis viatorum.

CAPUT XI.

in advocationes et procuratores, qui ex iniuritate quæstum faciunt, severamente verbis.

14. Si Christi discipulus es, ignescat zelus tuus, exsurgat auctoritas adversus impudentiam hauc et a protrahendis in foro causis alienissimorum fuisse Stapletonius in Vita ejus testatur. Nam causis omnibus et litibus adeo expeditivit et liberavit tribunal suum, ut quadam vice expedita causa, dum

A generali pestem, intuere Magistrum sic facientes, et audi dicentes. *Qui mihi ministrat, me sequatur* (Joan xii, 26). Non parat aures ut audiat, sed flagellum quo feriat. Verba nec facit, nec recipit. Nec enim sedet judicans, sed insequitur puniens. Causam tamen non tacet, quod videlicet domum orationis, negotiationis fecissent. Ergo et tu fac similiter. Erebiant vultum tuum istiusmodi negotiatores si fieri potest: si non, timeant. Et tu flagellum tenes. Timent nummularii, nec fidant in nummis, sed diffidunt; abscondit æs suum a te, scientes effundere, quam accipere paratiorem. Hoc studiose et constanter agendo, multos lucifacies, turpum sectatores lucerum honestioribus officiis vindicando: multos, ne vel audeant hujusmodi attentare, servabis. Adjuice illud, quod non parum proficiet et ad ferias quas tibi suadeo. Ita nempe non pauca tibi momenta, temporum redimes ad vacandum considerationi, quædam, ut dixi, negotia nec audiendo, quædam aliis committendo: quæ tua digna putaveris audiencia, fidei quodam et accomodo ipsi cause compendio terminando. De qua consideratione his addere aliqua cogito, sed sub alterius sane principio libri: atque hic sit finis istius, ne duplo te oneret minus suavis oratio, si longa fuerit.

sequentem proferri juberet, responsum acciperet, nullam illic amplius superesse. » Ita in Vita ejus mihi. pag. 39.

LIBER SECUNDUS.

416 CAPUT PRIMUM.

Apologiam instituit, ob infelicem successum expeditionis in Terram-Sanctam susceptæ.

1. Memor promissi mei, quo ecce iam aliquamdiu teneor apud te, vir optime, papa Eugeni, volo absolvere me vel sero. Puderet dilationis, si mihi conscius forem incuriae, aut contemptus. Non ita est: sed incidimus, ut ipse nosti, in tempus grave (15), quod

(15) Expeditio in Orientem, hortatore S. Bernardo suscepta, infeliciter cessit. Hinc nata contra Virum sanctum murmura et calumnias. His hoc capite antidotum sive apologeticum opponit. Idem quoque faciunt alii Scriptores, ne putes ipsum Bernardum solum sua cause et innocentiae assertorem. Vide Gaufrid. lib. m. Vita, cap. 4. Otto Frising. de gest. Frid. lib. i, cap. 60, ubi multis hac de re philosophatus tandem concidit: « Expeditionem illam, eti cum tanta Christianorum strage conjunctam, fuisse bonam et salutarem, si non pro dilatatione terminorum, vel pro conmoditate corporum, attamen ad multarum salutem animalium. Additque. Quamvis si dicamus sanctum illum Abbatem (Bernardum) spiritu Dei ad excitandos nos afflatum fuisse, sed nos ob superbiam lasciviamque nostram salubria monita non observantes, merito rerum personarumque dispensarium deopertasse non sit a rationibus vel antiquis exemplis dissonum. » Ita Oho, qui præsens interfuit, et quæ oculis suis vidit, sincerius enarrare potuit. Vide epist. Joan. Abb. Caste-Marii inter epist. Bern. 332 (nunc 386). Et Will. Tyrium apud Baron. ann. 1148, ubi de causis frustrate expeditionis. Sed libet unum præ ceteris istius statim audire, bene nota-

Cet ipsi pene vivendi usui videbatur indicere cessationem, nedum studiis; cum scilicet Dominus provocatus peccatis nostris, ante tempus quodammodo visus sit judicasse orbem terræ, in æquitate quidem, sed misericordiae sue oblitus. Non percepit populo suo, non suo nomine. Nonne dicunt in gentibus, *Ubi est Deus eorum?* (Psal cxiii, 2.) Nec mirum. Ecclesiæ filii, et qui christiano censemur nomine, pro-

et fidei scriptorem, causas infelices belli diligentius edisserente. Is est Guillelmus Neubrigensis lib. 1. De reb. Angl., cap. 20. « Legimus, inquit, olim nymerosissimum Domini exercitum unius hominis etiam occulante peccantis seelere ita inquinatum, et favore divino nudatum, ut enervus et languidus appareret. Consultus Dominus, respondit populum anathemate pollutum esse, et adjectit; *Anathema in medio ixi est, Israel; non poteris stare adversus hostes tuos, donec delectar ex te qui hoc contaminatus est scire.* Porro in nostro illo exercitu tanta tam contra Christianam, quam contra castræsem etiam disciplinam, mala increverant, ut mirum non sit, quod eis tanquam pollutis et immundis favor nequam divinus arriserit. Casra enim a castratione dicuntur luxuriae. At casta illa nostra, casta non erant: in quibus utique infelici quadam licent a multorum spirabant libidines. Præsumentes quoque de multititudine et instructu copiarum, atque ita carnæ brachium suum superbo ponentes, in Domini, pro quo æmulari videbantur, misericordia atque potentiam natus confidebant, declaratunque in eis est, quia Deus superbis resistit humilibus autem datus gratiam. Prosternens in terra Christiani Imperatoris,

strati sual in deserto, aut interfici gladio, aut fame consumpti. Effusa est contentio (16) super principes, et Dominus errare fecit eos in invio, et non in via, (*Psalm. cxi, 40*). Contrito et infelicitas in viis eorum (*Psalm. xiii, 3*) : pavor, et moror, et confusio in perpetralibus regum ipsorum. Quam confusi pedes annuntiantium pacem, annuntiantium bona (*Isai. lii, 7*). Diximus, Pax et non est pax : promissimus bona, et ecce turbatio. Quasi vero temeritate in opere isto, aut levitate usi simus. Cucurrimus plane in eo, non quasi in incertum, sed jubente te, imo per te Deo. Quare ergo jejunavimus, et non aspergit ? humiliavimus animas nostras, et nescivit ? Nam in his omnibus non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta. Quam patienter interim adhuc audit voces sacrilegas, et *Egyptios* blasphemantes, quia callide eduxit eos, ut occideret in deserto ? (*Exodus. xxxii, 12*). Et quidem judicia Domini vera (*Psalm. xviii, 40*) ; quis nesciat ? At judicium hoc abyssus tanta, ut videar mili non immerito pronuntiare beatum, qui non fuerit scandalizatus in eo.

2. Et quomodo tamen humana temeritas audet reprehendere, quod minime comprehendere valet ? Recordemur supernorum judiciorum, quæ a seculo sunt, si forte sit consolatio. Nam quidam ita dixit : *Memor fui judiciorum tuorum a seculo, Domine, et consolatus sum* (*Psalm. cxviii, 52*). Rem dico igitur nemini et nunc nemini notam. Nempe sic se habent mortalium corda : quod scimus cum necesse non est, in necessitate nescimus. Moyses educturus populi de terra *Egypti*, meliorem illis pollicitus est terram (*Exodus. iii, 17*). Nam quando ipsum aliter sequeretur populus, solam sapiens terram ? Eduxit, eductos tamen in terram, quam promiserat, non introduxit. Nec est quod ducis temeritati imputari queat tristis et inopinatus eventus. Omnia faciebat Dominus imperante, Domino cooperante, et opus confirmante sequentibus signis. Sed populus ille inquis, durae cervicis fuit, semper contentiose agens contra Dominum, et Moysen servum ejus. Bene, illi increduli et rebelles ; hi antem quod ? Ipsos interroga. Quid me dicere opus est, quod facientur ipsi ? Dico ego unum. Quid poterant proficere, qui semper revertebantur, cum ambularent ? Quando et isti per totam viam non redierunt corde in *Egyptum* ? Quid

cum quo scodus percusserant, et quo jubente, venalia vel asterebantur, vel abundantiam, minus a rapinis temperabant. Immisit ergo eis infensus Imperator, hinc famam, inde hostem : tanti sanguinis Christiani periculum Christianus misericordie perhorrescens. Denique venalibus prohibitis, cum pro vicinalibus congerendis propter hostium insidiis nostri non valerent excorrere, primo exercitus lame coactabuit. deinde hostium exceptus insidiis, vel Turcarum gladiis membravit, vel Christiani statim libertati ignominiosissime atque infelicissime servitutis sorte mutavit. Nec superbis atque immunibus castigandis ira defuere coelestes, et plerisque (ut dicunt) effasa desuper intemperiarum nubium inundatio de exercitu nostro plus minuit, quam hostilis gladius Itaque dorum exercituum maximo rem parte longe majori diversis casibus et cladibus prefigata, cum parte

A si illi ceciderant et perierunt propter iniuriam suam, mirarum istos eadem facieotes, eadem passos ? Sed nunquid illorum casus adversus promissa Dei ? Ergo nec istorum. Neque enim aliquando promissiones Dei justitia Dei prejudicant. Et audi aliud.

3. Peccavit Benjamin : accinguntar reliquæ tribus ad ultionem, nec sine natu Dei. Designavit denique ipse ducem prælaturis. Itaque præliauntur, freti et manu validiori, et causa potiori, et quod his majus est, favore divino. At quam terribilis Deus in consilio super filios hominum ! (*Isai. lxxv, 5*) Terga dedere sceleratis ultores sceleris, et pancerioribus plures. Sed recurrent ad Dominum. Et Dominus ad eos : Ascendite, inquit. Ascendent denuo, denuoque fusi et confusi sunt. Ita Deo primum quidem favente, secundo et jubente, justi justum certamen ineunt, et succumbunt. Sed quo inferiores certamine, eo fide superiores inventi sunt. Quid putas de **117** me facerent isti, si meo horiatu (17) iterato ascenderent, iterato succumberent ? quando me audirent monentem tertio repeterem iter, repelere opus, in quo semel jam, et secundo frustrati forent ? Et tamen Israëlitæ unam et alteram non reputantes frustrationem. tertio parent, et superant (*Judic. xx*). Sed dieunt torsitan isti : Unde scimus quod a Domino sermo egresus sit ? Quæ signa tu facis, ut credamus tibi ? Non est quod ad ista ipse respondeam : parcendum verecundiæ mee (18). Responde tu prome et pro te ipso, secundum ea quæ audisti, et vidisti ; aut certe secundum quod tibi inspiraverit Deus.

4. Sed forte miraris me prosequi ista, qui aliud proposueram. Facio non oblitus propositi, sed quod a proposito non judicem aliena. Nempe de consideratione, ut memini, sermo mihi ad tuam Dignationem. Et sane magna ista res, et egens consideratione non minima. Quod si res magnas a magnis considerari oportet, cui aqæ, ut tibi, id studii competit qui parem super terram non habes ? Sed tu secundum sapientiam et potestatem datam tibi desperas, facies de hoc. Non est meæ humilitatis dictare tibi sic vel sie fieri quidquam. Sufficit intimasse oportere aliquid fieri, unde et Ecclesia consoletur, et obstruator os loquentium iniqua. Haec pauca vice apologie dicita sint, ut ipsa qualiaeunque habeat conscientia tua ex me, unde habeat me excusatum, et te par-

residua due illi magi Principes, negre exitium evadentes Jerosolymam venerant et nullis re memorabilis facta, inglorie recesserunt et Iis Neubrigensis.

(16) Locus sumptus ex psalmi cxi vers 40, ubi quondam Bernardi tempore legebatur *contentio*, ut apud Willelmum Tyensem in lib. xvi. cap. 21, pro eo quod modo habemus *contrapatio*, rectius a Greco *controvèrsia*.

(17) Quid ad suscipiendam expeditionem contulerit Bernardus docent ejus epistola 236, 238, 386. atque ubi in de ejus Vita, cap. 4

(18) Miracula subintelligit quibus Deus Bernardi predicationem et hortationes ad bellum sacrum probavit in lib. iv de ejus Vita, cap. 4 seq. Vide epistolam 242, ad Tolosanos et ibidem notes.

ter, et si non apud eos qui facta ex eventibus aestimant, certe apud te ipsum. Perfecta et absoluta cuique excusatio, testimonium consenserit suae. Mili pro minimo est ut ab illis judicer, qui dicunt bonum malum, et malum bonum, ponentes lucem tenebras, et tenebras lucem (*Isai. v. 20*). Etsi necessescit unum fieri e duobus, malo in nos murmur hominum, quam in Deum esse. Bonum mili, si dignetur me uti pro clypeo, Libens excipio in me detrahentium linguas maledicas, et venenata spicula blasphemorum, ut non ad ipsum perveniant. Non recuso inglorios fieri, ut non irruatur in Dei gloriam. Quis mili de gloriari in voce illa : *Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam?* Gloria mili est, consortem fieri Christi, cuius illa vox est : *Opprobria exprobrantium, tibi ceciderunt super me* (*Psal. LXVIII, 8, 10*). Nunc jam recurrat stilus ad suam materiam, et in ea quae proposueramus, suo trahite gradiatr oratio.

CAPUT II.

Considerationis a contemplatione distinctio.

5. Et primo quidem ipsam considerationem quid dicam, considera. Non enim idem per omnia quod contemplationem intelligi volo; quod haec ad rerum certitudinem, illa ad inquisitionem magis se habeat. Juxta quem sensum potest contemplatio quidem definiri, verus certusque intuitus animi de quacunque re, sive apprehensio veri non dubia. Consideratio autem, intensa ad investigandum cogitatio, vel intentio animi vestigantis verum. Quanquam solebant ambae pro invicem indifferenter usurpari.

CAPUT III.

Considerationis quator pupula designat.

6. Jam quod ad considerationis attinet fructum, quator, et occurunt, tibi consideranda reor: te, quae sub te, quae circa te, quae supra te sunt, A te tua consideratio inchoet, ne frustra extendaris in alia, te neglecto. Quid tibi prodest si universum mundum lucreris, te unum perdens? (*Matt. XVI, 26*) Etsi sapiens sis, deest tibi ad sapientiam, si tibi non fueris. Quantum vero? Ut quidem senserim ego, totum. Noveris licet omnia mysteria, noveris lata terrae, alta coeli, profunda maris; si te nescieris, eris similis adfiscanti sine fundamento, ruram, non structuram faciens. Quidquid extruxeris extra te, erit instar congesti pulveris, ventis obnoxium. Non ergo sapiens, qui sibi non est. Sapientia sibi sapiens erit: et billet de ~~118~~ fonte pueri sui primus ipse. A te proinde incipiat tua consideratio, non solum autem, sed et in te finiatur. Quocunque evagetur, ad te revocaveris eam cum salutis fructu.

(19) Monet ut veteris fortunae memoria contineat se intra limites modestie. Idoneum sane frenum ad arrogantiam et tumorem animi comprimentum ac sistendum. Exemplum hujus rei parcularum ac celeberrimae dedit Agathocles Sienius, qui filio patre natus et ignobilis, tandem regno Siciliae positus est. At ne honoris species abriperet extra metas honestatis, immemorem unde esset, et quam in lubrico cum fortuna collocasset, ortus sui memoriam conservavit utens vasis fictilibus, quoram intuitu signis se

A Tu primus tibi, tu ultimus. Sume exemplum de summo omnium Patre, Verbum suum et emittente [al. ex se emittente], et retinente Verbum tuum, consideratio tua quae si procedit, non recedat. Sic progrediatur, si non egrediaur: sic exeat, at non deserat in acquisitione scilicet nostro tibi gerri anno unico matris tuae. Contra salutem propriam cogite nihil. Minus dixi, Contra: Praeter, dixisse debuerat. Quidquid se considerationi offerat, quod non quicunque modo ad tuam ipsius salutem pertinet, respondeundum

CAPUT IV.

Notitiam sui ipsius triplici considerationis sui complectitur; et primum quidem considerationis membrum hic exsequitur.

B 7. Et haec tui consideratio in tria quædam dividitur, si consideres quid, quis, et qualis sis. Qui in natura, quis in persona, qualis in moribus. Quid verbi gratia, homo, Quis, Papa, vel summus Pontifex. Qualis, benignus mansuetus, vel quidquid tale. Quanquam primum illud, philosophicum sit magis quam apostolicum vestigare; atamen est in definitione hominis, quem dicunt animal rationale, mortale: quod diligenter intueri si libet, licet Non est quod tuæ in eo aut professioni obviet, aut dignitati est vero quod saluti afferre queat. Nam considerant duo haec simul, rationale, mortaleque; is tibi exinde occurrit fructus, ut et mortale, quod in te est rationale humiliat; et rursum rationale, mortale confortat: quod neutrum neglectui erit homini circumspetere. Si qua adhuc præsens consideranda requirit C locus, tractabuntur infra, et forte utilius ex partium collatione.

CAPUT V.

Alterum membrum considerationis sui proponit: nempe, Quis sit, et unde.

D 8. Nunc quis sis, et de quo sis factus, advertendum. Quanquam quod dixi, de quo id mihi praeterreundum putem, tuæ potius relinquendum agnitioni. Illud dico indignum tibi, cura perfectum agere de tanta assumpta perfectione. Quidam erubescas minimus inveniri in magnis, qui te recordaris magnum in minimis existuisse? Non es oblitus prænas [al. add tuæ] professionis: non excidit menti quæ subducta est manu, sed ne affectui quidem. Ipsam ad singula tua imperia, iudicia, instituta, habere præ oculis non erit inutile. Haec te consideratio facit honoris contemplationem in honore ipso. Atque id magnum Non recedat a pectore: clypeus est tibi, vel a sequore illa *Honorum in honore esset, non in celo* (*I. al. XLVIII, 13*) Loquere ergo tibi. Abjectus eram in domo Dei mei. Quale est hoc de pauperi ei abjecto levari super gentes et regna (19)*. Quis ego cui qua-

filium esse recordarcear. Id quod Ausonius regi expressit epigrammate. Quod predecepsit etiam adserit Nicolaus Serarius in His MC Latina, ubi agit de Willigiso archiepiscopo episcopo ecclesie, qui itidem obscurum loco natus, sed de tam fuscis archiepiscopis, quanto major fuit, uno et submissius gessit. ideoque studebat identiter pristinae conditionis sue recolere memoriam. Ita una patre carpentario natus erat, passim in eis et in parietibus rotas, fabrie scilicet parentus opus. p. xxi

domus patris mei, ut sedeam excelsis sublimior? Sane qui dixit mihi: *Amice, ascende superius* (*Luc. xiv. 10*), amicum fore sitit. Si minus inveniar, non expedit quidem. Quid elevavit, et dejicere potest. Sera querela: *Quoniam elevans allisisti me* (*Psal. ci. 11*). Non est quod blandiatur celsitudo, ubi sollicitudo major. Illa discriben intendit, haec amicum probat. Huic accingamur, si nolumus tandem cum rubore novissimum locum tenere.

CAPUT VI

Quale debeat esse præcerum Ecclesiæ studium.

9. Faetum superiorum dissimulare nequimus; sed enim ad quid omnino attendendum. Non enim ad dominandum opinor. Nam et propheta, cum similiiter loxareatur, audiit: *Ul' evellas et destruas, et disperdas et dissipes, et ædifices et plantes* (*Jerem. 1, 19*). Quid horum fastum sonat? Rusticani magis sudoris senectate quodam labor spiritualis expressus est. Et nos iugitor **¶¶¶**, at multum [al. ut non multum] sentiantur de nobis, impositum senserimus ministerium, non dominium datum. Non sum ego major propheta et si forte par potestate, sed meritorum non est comparatio. Hoc loquere tibi, et doce te ipsum, qui alios doceas. Una te velut unum aliquem ex prophetis. An non satis ad te? Et nimium. Sed gratia Dei es id quod es. Quid? Esto quod propheta: nunquid plus quam propheta? Si sapi, eris contentus mensura quam tibi mensus est Deus. Nam quod amplius est, a malo est. Disce exemplo propheticæ præsidere non tam ad imperitandum, quam ad factitandum quod tempus requirit. Disce sareculo tibi opus esse, non scepsis, ut opus facias prophete. Et quidem ille non regnaturus ascendit, sed extirpatur. Putasne et tu [al. add. non] invenias aliquid elaborandum in agro Domini tui? Et puerum. Non plane totum quivere emundare [al. emendare] Propheta: aliquid filii suis Apostolis quod agereat reliquerunt; aliquid ipsi parentes tui tibi. Sed nec tu ad omne sufficies. Aliquid profectio tuo relictus es successori, et ille aliis, et alii aliis usque in finem. Circa undecimam denique horam operarii otii argountur, et intituntur in vineam. Antecessores tui Apostoli audierunt, quia, *messis quidem multa, operarii vero pauci* (*Matth. ix. 37*). Paternam tibi vindicatio hæreditatem. Nam si filius, et hæres (*Galat. iv. 7*). Ut probes hæredem, exigila ad curam; et non otio torpeas, ne ei tibi dicatur: *Quid hic stas tota die otiosus?* (*Malth. xx. 6*.)

10. Multo minus inveniri oportet aut deliciis resolutioni, aut resupinum pompis. Nihil horum tibi tabula testatoris assignant. Sed quid? Si illarum tenore contentus sis, curam potius hæreditabis et operam, quam gloriam et divitias. Blanditur cathedra? Specula est. Inde denique superintendis, sonans tibi episcopi nomine non doninium, sed officium. addito hoc elegio: *Willegit, Willegit, quis fueris ne miriscere.* Et hoc velut insigne sibi perpetuum sumpsit, enjus natum semper originis sue memorem aleret, idque in hodiernam usque diem civitas

A Quidui loceris in eminenti, unde prospectes omnia qui speculator super omnia constitueris? Enimvero prospectus iste procinctem parit, non otium. Quomodo [al. quando] libet gloriari, ubi otiori non licet? Nec locus est otio, ubi sedula urget sollicitudo omium: Ecclesiarum. Nam quid tibi aliud dimisit sanctas Apostolus? *Quod habeo, inquit, hoc tibi do.* Quid illud? Unum scio: non est aurum neque argentum, cum ipse dicat: *Argentum et aurum non est mithi* (*Act. iii. 6*). Si habere contingat, utere non pro libitu, sed pro tempore. Sic eris utens illis, quasi non utens. Ipsa quidem, quod ad animi bonum spectat, nec bona sunt, nec mala: usus tamen horum bonus, abusio mala, sollicitudo pejor. quæstus turpior. Esto, ut alia quacunque ratione hæc tibi vindices: sed non apostolico jure. Nec enim tibi ille dare quod non habuit potuit. Quod habuit, hoc dedit, sollicitudinem, ut dixi, super Ecclesias. Nunquid dominacionem? Audi ipsum. *Non dominantes, ait, in clero, sed forma facti gregis* (*I Petr. v. 3*). Et ne dictum sola Luminositate putes, non etiam veritate, vox domini est in Evangelio: *Reges gentium dominantur eorum, et qui potestatem habent super eos, beneficis vocantur: et infert: Vos autem non sic* (*Luc. xxi. 25*). Planum est: Apostolis interdicitur dominatus.

11. I ergo tu, et tibi usurpare aude aut dominans apostolatum, aut apostolicus dominatum. Plane alterutro prohiberis. Si utrumque simul habere volles, perdes utrumque. Alioquin non te exceptum [al. exemptum] illorum numero putas, de quibus queritur Deus sic: *Ipsi regnaverunt, et non ex me. principes eccliticunt, et ego non cognoui* (*Usc viii. 4*) Jam si regnare sine Deo juvat, habes gloriam, sed apud Deum. At si interditum tenemus, audiamus edictum. Qui major est vestrum, fiat sicut junior; et qui processus est, sicut qui ministrat. Forma apostolica hæc est: dominatio interdicitur, indicitor ministratio, quæ et commendatur ipsius exemplo Legislatoris, qui secutus adjuvit: *Ego autem in medio vestrum sum, tanquam qui in nistrat* (*Luc. xxi. 26, 27*). Quis se jam titulo hoc inglorium putet, quo se prior Dominus gloriae praesignivit? Merito Paulus gloriatur in eo dicens: *Ministri Christi sunt.* et cœ. Et addit: *Ut nimis sapiens dico, plus ego. In iaboribus plurimis, in carcerebus abundantius, in planis supra modum, in mortibus frequenter* (*II Cor. xi. 23*). O præclarum **¶¶¶** ministerium! Quo non id gloriosus principatu? Si gloriari oportet, forma tibi sanctorum prefigitur, Apostolorum proponitur gloria. Parvane tibi illa videtur? Quis mihi tribuat s' millem fieri in gloria sanctorum? Clamat propheta: *Misi autem omnis honorificatus a sanctis amici tui, Deus et misericordatus est principatus eorum* (*Psal. cxv. xviii. 17*). Clamat Apostolus. *Misi autem absit glorificari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi!* (*Gaiat. v. 14*.)

Moguntina reservat. Vide Serarium loco citato, i. dñi pag. 722 ubi alia quadam symbolica de rebus et de vita brevitate ac fortunæ volubilitate non satis re punitos. Phatur

12. Hoc glorieris opto semper optimo genere gloriae, quod Apostoli, quod Prophetæ delegere sibi, transmisere [al reliquere] tibi. Agnosce haereditatem tuam in Christi cruce, in laboribus plurimis. Felix qui dicere] potuit : *Plus omnibus laboravi* (1 Cor. xv, 10). Gloria est, sed nil in ea inane, nil molle, nil resupinum. Si labor terret, merces invitet. Unusquisque enim secundum suum laborem mercedem accipiet. Et si ille plus omnibus laboravit, non laiceu totum elaboravit, et adhuc locus est. Exi in agrum Domini tui, et considera diligenter, quantis hodieque de veteri maledicto silvescat spinis ac tribulis. Exi, inquam, in mundum : ager est enim mundus, isque creditus tibi. Exi in illum, non tanquam dominus, sed tanquam villicus, videre et procurare unde exigendus es rationem. Exi [al add. autem], dixerim, quibusdam tue passibus intenue sollicitudinis, et sollicita intentionis. Neque enim ipsi qui jussi sunt ire in orbem universum, ordinem circumierunt præsentia corporis, sed mentis providentia. Et tu leva oculos quosdam considerationis tue, et vide regiones, si non sunt magis siccae ad ignem, quam aliae ad messem. Quam multae, quas pulaveras fruges, diligenter inspectæ, vepres potius apparetur? Imo ne vepres quidem : annos et veteros arbores sunt, sed non profecto fructiferæ; nisi forte glandium aut siliquarum, quas porti manducant. Quousque occupant terram? Nonne, si exis et cernis ista, pudebit otiosam jacere securim; pudebit sine causa falcam apostolicam accepisse?

13. In hunc quondam agrum Isaæ patriarcha exierat, cum primum Rebecca occurrit ei : et, ut Scriptura habet, *Exierat ad meditandum* (Gen. xxiv, 62). Hie ad meditandum, tu ad extirpandum egrediari necesse est. Tibi jam præcessisse meditatio debet : tempus faciendi præ manibus. Si nunc hestare [al. cogitare] incipias, id quidem sero. Ante, iuxta consilium Salvatoris, sedisse debueras, ante existinasse opus, metiri vires, ponderasse sapientiam, merita comparasse, sumptus computasse virtutum. Age ergo, puta tempus putationis adesse, si tamen meditationis præcivit. Si eorū movisti, invenenda jam iugua, movenda est et manus. Accingere gladio tuo, gladio spiritus, quod est verbum Dei (Ephes. vi, 17). Glorifica manum et brachium dextrum in faciendo viudiciam in nationibus, in reparationes in populis, in alligando reges eorum in compedibus, et uobiles eorum in manicis ferreis. Si haec facis, honorificas ministerium tuum, et ministerium te. Non mediocris iste principatus. Exiurbare est hoc malas besuas a terminis tuis, quo greges tui securi in pascua edificantur. Domabis iupos, sed ovibus non dominaberis. Ascendas ultra, non premendas sucepisti. Si bene considerasti quis sis, haec te oportere facere non ignoras. Porro scienti et non facienti, peccatum es ubi (Jacobi iv, 17). Non es oblitus ubi legeris : *Seruos, sciens et ueritatem dominicissimam, et non faciens* [al add. dignam, prægis capulabit multis] (Iac. vii, 17). Sic Prophetæ sie Apostoli facit tabani Porro,

A fuere in bello, non molles in sericeis. Si filius es Apostolorum et Prophetarum, et tu fac similes. Vindica tibi nobile genus similibus moribus ; quod non aliunde nobile, quam morum ingenuitate, ei fidei fortitudine sit. Per hanc vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt reprimissiones (Hebr. xi, 33). Hoc chirographum paternæ tue haereditatis, quod tibi evolvimus, ubi inspicias portionem [al. add. substantia] quæ te contingit. Induere fortitudinem, et haereditasti. Posside fidem, posside pietatem, posside sapientiam, sed sapientiam sanctorum (ipsa est timor Domini), et habes quod tuum est. Habes sine defraudatione integrum paternum fundum. Pretiosissimus fundus virtus est. Bonus fundus humilitas in quo **¶** omne aedificium spirituale constructum crescit in tenplum sanctum in Domino. Per hanc nonnulli possedere etiam portas inimicorum. Quæ enim virtutum æque potest dæmonum omnem debellare superbiam, tyramudem hominum? Cæterum cum omni indifferenter persona haec sit quædam turris fortitudinis a facie inimici; nescio quo pacto tamen vis ejus major in majoribus, et in clarioribus clarior comprobatur. Nulla splendor gemma, in omni præcipue ornata summi Pontificis. Quo enim celsior cæteris, eo humilitate appareat illustrior et se ipso.

CAPUT VII.

Resumens priorem questionem, quis sit, diligenter expedit.

¶ 15. Arguar forsitan, quod non satis primis explicitis paribus, in secundas nescio quomodo stilus excurserit, deseribere inchoans qualem te oporteat esse, cum needum, quis sis, plenus expressisset. Credo erubescens in summe positum apice videri hominem nudum, festinavit induere insignias suis. Absque his nempe eo deformior, quo illustrior patres. Nisi quid potest abscondi civitatis supra montem posita desolatio, aut latere fumus lacernæ extinctæ super candelabrum? Similia in tecto, rex fatuus in solo sedens. Et nunc audi canendum in eum, et quidem minus suave, sed salutare. Monstruosa res gradus sumimus, et omnis intimus : sedes prima, et vita ima, lingua magniloqua, et manus otiosa : sermo multus, et fructus nullus; vultus gravis, et actus levis; ingens auctoritas, et nutans stabilitas. Admovi speculum : sedus se in eo vultus agnoscet : in tuum gaude dissimilem inveniri. Inspice tamen et tu, ne forte, etsi sit unde merito placeas tibi, etiam in quo debeat displaceo, non desit. Volo glorieris testimonio conscientie tue, sed non minus ut eoden: ipso humilieris. Rara vox. *Nihil mihi conscientius sum* (1 Cor. iv, 4). Cautior in bonis antipulas, si et mala non lateant. Quantobitem, ut dixi, noveris te, ut inter angustias quæ non desunt, fruari conscientiæ bono: magis autem ut scias quid desit illi. Nam cui non desit? Omnia illi derant, qui nihil sibi desse putat. Quid si summus Pontifex sis? Numquid quia summus Pontifex, ideo summus? Insumunmoris esse, si zu mormi putas. Quis summus? Cui addi non possi.

Graviter erras, si te illum existimes. Absit. Non tu de illis es qui dignitates virtutes putant. Tibi ante experta virtus, quam dignitas fuit. Augustis relinquitione illam sententiam, alisque, qui divinis [al. divisi] coli honoribus non timuerunt: verbi gratia, Nabuchodonosor, Alejandro, Antiocho, Herodi. Tu vero considera non consummationem summum te dici, sed comparationem. Nec me putas comparationem dicere meritorum, sed ministeriorum. Sic te existimet homo, ut ministrum Christi, et (quod absque prejudgeto sicut etiam enjuspam dixerim) suum plane inter ministros. Alias niti te ad summam velim, non putare summum, aut velle putari antequam sis. Nam quomodo profici, si jam suffici tibi? Non sit prouide ubi aut pigrum vestigare quid desit, aut fateri quod desit verecundum. Loquere et tu voce antecessoris tui, *Non quod jam accepimus, aut jam perfectus sum: et rursum. Ego me non arbitror comprehendisse* (Philip. iii, 12, 13). Haec sciuptia sanctorum: haec longe ab illa que inquit, Ilanc qui apponit, apponit et dolorem (Eccl. 1, 18): sed dolorem hunc nemo unquam sapiens subterfugit. Est quippe medicinalis dolor, per quem super ille lethalis animi duri et poenitentis exunditur. Et ideo sapiens, qui dicere potuit: *Ei dolor meus in spectu meo semper* (Psalm. xxxvii, 18). Nuncjam repetendae reliquia, si quae sunt, loci illius, a quo paulo ante divertimus.

422 CAPUT VIII.

De pontificie dignitatis et potestatis excellentia disserit.

15. Age, indagamus adhuc diligentius qui [al quis] sis, quam genus videlicet pro tempore personam in Ecclesia Dei. Quis es? Sacerdos magnus, summus Pontifex. Tu princeps episcoporum, tu haeres Apostolorum. tu primatu Abel, gubernatu Noe, patriarchatu Abraham, ordine Melchisedech, dignitate Aaron, auctoritate Moyses, iudicatu Samuell potestate Petrus, unctione Christus. Tu es cui claves tradidisti, cui oves credidisti sunt. Sunt quidem et alii ecclesi janiiores, et gregum pastores: sed tu tanto gloriosus quanto et differentius utrumque praeceteris nomen hereditasti. Habent illi sibi assignatae greges, singuli singulos: tibi universi crediti, uni unus (20). Nec modo ovium, sed et pastorum tu unus omnium pastor. Unde id probem queris? Ex verbo Domini Cui enim, non dico episcoporum, sed etiam Apostolorum sic absonte et indiscretæ totæ comitissimæ sunt oves? *Si me amas, Petre, pase oves meas.* (John. xxi, 10). Quas? illius vel illius populos civitatis, aut regionis, aut certi [al certo] regni? *Oves meas,* inquit Cui non planum, non designasse aliquas, sed assingnasse omnes? Nihil exceptum, ubi distinguuntur

(20) Magis arridet hoc lectio quam alia apud Vossium. *Tibi universos credidit uni unus.*

(21) Nec placet ista lectio, ex codice Nicolai V. in partem sollicitudinis et potestatis, subditam tamen tibi; tu in plenitudinem potestatis vocatus es; quæ

nihil. Et forte præsentes cæteri condiscipuli erant, cum commitens uni, unitatem omnibus commendaret in uno grege et uno pastore, secundum illud: *Una est columba mea, formosa mea, perfecta mea* (Cantic. vi, 8), Ubi unitas, ibi perfectio. Reliqui numeri perfectionem non habent, sed divisionem, recedentes ab unitate. Inde est quod ali singuli singulas sortiri sunt plebes, scientes sacramentum. Denique Jacobus, qui videbatur columna Ecclesiae, una contentus est Hierosolyma, Petro universitatem cedens. Pulchre vero ibi positus est suscitare senjen defuncti fratris, ubi occisus est ille: nam dictus est frater Domini (Galat. i, 19). Porro cedente Domini fratre, quis se alter ingerat Petri prærogativæ?

B 16. Ergo, juxta canones tuos, alii ir partem sollicitudinis (21), tu in plenitudinem potestatis vocatus es. Aliorum potestas certis arctatur limitibus: tua extenditur et in ipsis, qui potestatem super alios riceperunt. Nonne, si causa extiterit, tu episcopo eorum eiandere, tu ipsum ad episcopatu deponere etiam et tradere satanæ potes? Stat ergo inconcussum privilegium tuum tibi tam in datis clavibus, quam in ovibus commendatis. Accipe alius, quod nihilominous prærogativam [al. ipsum] confirmat tibi. Discipuli navigabant, et Dominus apparebat in littore; quodque jucundus erat, in corpore rediviso. Sciens Petrus quia Dominus est, in mare se misit, et sic venit ad ipsum, aliis navigio pervenientibus (Joan. xxi). Quid istud? Nempe sigillum singularis pontificis

C Petri, per quod non navem unam, ut cæteri quique suam, sed sæculum ipsum suscepit gubernandum. Mare enim sæculum est; naves, Ecclesia. Inde est quod altera vice instar Domini gradiens super aquas, unicum se Christi vicarium designavit (22), qui non uni populo sed eunctis processu detinet: siquidem uque multa, pœnili multi (Apoc. xvii, 15). Ita eum quisque cæterorum habeat suam, tibi una coronissa est grandissima navis; facta ex omnibus ipsa universalis Ecclesia, toto orbe diffusa.

CAPUT IX.

Proprie naturæ considerationem commendat.

17. En quis es. Sed noli obliuisci etiam quid? Nam et ego non sum oblitus, id me promisso repetitum in opportunitate. Quam opportune cum eo qui es, etiam quod ante eras, consideras! Quid dico, eras? Et nunc es. Quid desinas inueniri, quod non desisti esse? Una sane consideratio est, quid fueris, et quid sis: nam quis sis factus, altera. Non oportet ut ista extundat 123 illam in scrutinio tui. Es enim, ut dixi adhuc quod eras: et non minus hoc es, quam quod facius es post, forte et magis. Denique illud natus es mutuatus hoc, non in hoc mutatus. Non rejectum illud sed istud adjectum. Ira verba ret potestatis, subditæ tamen tibi, aliis omnibus desunt.

(22) Et tamen Bernardus episcopos etiam Christi vicarios appetitat in opusculo sequenti, nam 36. Vide notæ ibi ad nam. 31 et ad epist. 123

itemus utrumque simul : nam, et præfatum me memini, collatæ ex invicem ambæ res utiliores fient. Dixi supra consideranti quid sis, naturam occurrere, qua es homo : nam homo natus es. Porro percunctanti quis, personæ respondebitur nomen, quod es episcopus : quod quidem factus, non natus es. Quid tibi horum videtur ad purum esse tui, et ad te principalius pertinere ? quod factus, an quod natus ? Nonne quod natus ? Hoc ergo consulo consideres[al., considera] maxime, quod maxime es, hominem videlicet, quod et natus es.

18. Nec modo quid natus, sed et qualis natus, oportet attendas, si non vis tuæ considerationis fructu et utilitate fraudari. Tolle proinde nuuc hæreditaria hæc perizomata ab initio maledicta, Dirumpe velamen foliorum celantium ignominiam, non plangani curantium. Dele fucum fugacis honoris hujus, et male coloratæ nitorem gloriae, ut nude nudum consideres, quia nudus egressus es de utero matris tuæ (*Job. i. 21*). Nunquid insulatus ? numquid mœans geminis, aut floridus sericis, aut coronatus pennis, aut suffarinatus metallis ? Si cuneta hæc, veluti nubes quasdam matutinas, velociter transeuntes et cito pertransituras, dissipes et exsuffles a facie considerationis tue, oecurret tibi homo nudus, et pauper, et miser, et miserabilis ; homo dolens quo homo sit, erubescens quod nudes sit, piorans quod natus sit, murmurans quod sit; homo natus ad laborem (*Ibid. v. 7*), non ad honorem ; homo natus de muliere, et ob hoc eum reatu ; brevi vivens temporo, id eoque cum metu ; repletus multis miseriis (*ibid. xiv. 1*), et propterea cum letu. Et vere multis, quia corporis et animæ simul. Quid enim calamitate vacat nascenti in peccato, fragili corpore, et mente sterili ? Vere ergo repletus, cui infirmitas corporis, et fatigatis cordis cumulatur traduce sordis, mortis addictione. Salatris copula, ut cogitans se summum Pontificem, attendas pariter vilissimum cinerem non fuisse, sed esse. Initetur cogitatio naturam ; initetur ei, quod dignus est, Auctorem naturæ, summa imaque eousocians. Nonne naturam persona hominis vili limo vitæ spiraculum colligavit ? Nonne Auctor naturæ in sua persona Verbum limumque contemperavit ? Ita tibi sume formam tam de nostra concretione originis, quam de sacramento redemptiois ut alius sedens, non alta sapiens sis, sed humilia de te sentias, humiliibus consentiens.

CAPUT X,

Tertium membrum considerationis sui, nempe Qualis, sit. exponit.

19. Proinde si consideras quantus es, cogita etiam qualis et maxime. Hæc te sane consideratio tenet in te : nec a te avolare sicut, non ambulare in magnis, neque in mirabilibus super te. In te consistito. Non infra dejici, non attollis supra, non evadere in iugis, non extendi in latius. Tene medium, si non vis perdere modum. Locus medius tutus est. Medium sedes modi, et modus virtus. Omnem extra modum mansionem [al., habitationem], sapientis exsilium re-

A putat. Propterea non est illi habitare in longo, quod ultra modum sit : sed ne in lato quidem quod extra sit : porro nec in alto vel imo, quod alterum supra, alterum infra sit. Denuo et longitudo exterminium habere solet, at dilatatio scissaram, et altitudo ruinam, et profundum absorptionem. Tunc hec planius, ne me putes ea loqui quæ Apostolus comprehendere hortatur cum omnibus sanctis, longitudinem, latitudinem, sublimitatem, et profundum. (*Ephes. iii. 18*) : quod alterius erit et disputationis, et temporis (*Infra lib. v, capp. 13, 14*). Nunc autem longum dieo, cum sibi homo longiore premittit vitam ; latum, cum in superfluas animus distenditur curas ; altum, cum de se plus presumit ; profundum, cum se plus dejicit. Qui ergo longa sibi metitur

B 124 tempora, nonne vere ingreditur iter exterminii, transiens vitæ terminos productori sollicitudine ? Inde est, quod homines in præsenti a secessu exsules per oblivionem, in alia per inanem sollicitudinem migrant sæcula, non profutura, imo nec futura. Similiter animus distentus in multa, multis laceretur curis necesse est. Nempe immoderata extensio extenuationem, et extenuatio nimia scissionem facit. Jam vero alta præsumptio, quid nisi ruinosa præcipitatio est ? Legisti namque, *Ante ruinam exaltatur cor* (*Prov. xviii. 12*). Quid e regiose nimia pusillacimitatis dejectio, nisi desperata quedam absorptio est ? In hanc fortis non dejicitur Prudens longioris vite non abducetur facerto. Modestus moderabitur curas, temperavit a superfluis, non deget necessariis. Porro justus altiore se non præstinet, sed loqueret cum justo. *Si justus fuerit, non levabo caput* (*Job. x. 15*).

CAPUT XI.

Seruum examen sui Pontifici serio commendat.

20. Tu ergo iu hac consideratione tui caute amules, et tota æquitate verteris, ut nec plus vero tibi tribuas, nee plus justos pareas. Porro plus vero tribuis, non modo arrogando tibi quod non habes bonum, sed et quod habes adscribendo. Vigilanter discerne, qualis ex te, et quals sis dono Dei ; et non sit in spiritu tuo doins. Erit autem, nisi tideret partiens, tua tibi, et quæ sunt Dei, Deo sine fronde resignes. Ex te mala, bona a Dominus esse, persuasi tibi non ambigo. Sanè inter considerandum quals sis, etiam qualis fueris ad memoriam revocandum. Conferenda posteriora prioribus. Proficeris in virtute in sapientia, in intellectu in suavitate morum ; au ab his forte (quod absit) ! dereris Patienter sis, an impatiens solito, traxillio leniorne insolentior an humilior, affatus an austerior exorabilior an difficulter passilior a tempo an magnam non seruus magis an plusceleris dissolutoris, timoratior an forte uidetior quam oportet. Quam latu patet campus in hoc genere considera. Memoro ege paucæ velut quadam seminare proferebas, non tanco ipse serens sed dans semerentu. Oportet innotescat tibi zelus tuus, clementia tua, discretio quoque moderatrix earundem omni-

um, quains videlicet in donandis injuriis, qualis sis in ulciscendis, quam in utroque providus modi, loci, temporis observator. Prorsus consideranda tria haec in usu virtutum harum; ne non sint virtutes, si praeter haec reperiantur: nempe ejusmodi, non natura virtutes, sed usus facit. Nam ex se indifferentes esse noscuntur. Tuum est, aut abutendo et confundendo facere vitia; aut bene ordinateque utendo, virtutes. Solent discretionis oculo caligante alter utrum sibi præripere loea, terminos occupare. Porro caliginis due sunt causæ, ira et mollior affectus is judicii censuram enervat, illa præcipitat. Quomodo ab altero non periclitetur, aut pietas clementia, aut zeli recitudo? Turbatus præ ira oculus clementer nil intuetur; suffusus fluxa quadam et muliebri molitiae animi rectum non videt. Non eris innocens, si aut punias eum cui forte parendum esset, aut pareas ei qui fuerat puniendus.

CAPUT XII.

Neyne in prosperis animum nimis laxandum, neque in adversis deficiendum.

21. In tribulationibus quoque qualiter inveniatur nolo dissimiles. Si constantem in tuis, condoleantem id alienis gaude. Recti cordis hoc; et regione perversissimi, si eum in propriis reprehendaris fortasse impatiens, minime tamen in alienis compatis eos sentiaris. Quid in prosperis? nihilne est quod considerationem sollicitet? Est utique si diligenter attendas, quem rarus semper existiterit, qui non vel modice in prosperitate animum relaxaverit a sui custodia et disciplina. 22. Quando haec incertus non fuit ad disciplinam, quod ignis ad ceram, quod

(23) Nugas et otiosas fabulas facessere jubet ab ore sacerdotis, quidni Pontificis? Seriis tantum et utilibus in patere vult nempe Evangelio consecratam, nec vano sermone (quamvis alio eum urbanii nomine colorent) profanandum. Simile pro�rtus prescae et rigidæ virtutis exemplum reliquit B. Petrus Damiani, qui taciturn vita publica, et desiderium quietis solitudinis, vel ninc accepisse, vel certe acuisse videtur, quod illi cum moribus, facetus, jocis, vel (ut verbo Bernardi utar) *nugis* curialium minus conveniret. Audiamus ipsum in epistola qua se apud pontificem et cardinalis ob demissum episcopatum Ostensem excusat, « Fuit. fuit olim, inquit, sed jam elapsum est tempus, ut modestiae pudor, mortificationis insigne, digna severitas et sacerdotalis genii valeat censura servari. Nam in me solum digne coarguum, videtis ipsi, quia protinus et ad vos venio, ecce sales, ecce facetus, ecce leprosæ, urbanitates, dicacites, volumina questionum, omnesque verborum inanius pestes insolenter erumpunt, quae nos non iam sacerdotes, sed potius oratores ac rhetores, sive, quod in honestum est, scurras ostendunt. Mox enim, ut verba conserimus, paulatim quadam lenocinia confabulationis alterne surrepunt, que omnem animi rigorem inderenter emuldiaat, et severitatis robur in excessum risum, et urgia joca dissolvant. Hinc est, quod mens extra se sparsa confunditur, aries cordis obtunditur, lux divini amoris extinguitur, terror in alios et reverentia sacerdotalis amittitur, et quod periculosius est, recte vivendi linea, qua alii ad exemplum proponenda fuerat, non tenetur. Quod si nos, vel pudore, vel metu, in hac declinare contentus sumus mox inhumani, rigidi, et

solis radius ad nivem vel glaciem? Sapiens David, sapientior Salomon fuit: sed blandientibus munis secundis rebus alter ex parte, alter ex toto despuit. Magnus qui incidentis in adversa, non excidit vel parum a sapientia: nec minor cui præseus felicitas si arrisit, non irrisit. Quanquam facilis inveneris qui sapientiam retinuerunt, contraria sibi fortuna, quam qui propria non perdiderunt. Præferendus ille et magnus [et, magnis] est, cui iuter prospera saltem risus indecentior, aut sermo insolentior, aut immolatior cura vestis vel corporis non irrepit.

CAPUT XIII.

B *Ab otio et nugis vanisque sermonibus Pontificeem dehortatur.*

22. Etsi recte Sapiens hortatur sapientiam scribi in otio (Eccl. xxxviii, 25), cavendum et in otio otium est. Fugienda priuilei otiositas, mater nugarum, noverca virtutum. Intersæculares nugas, nugas sunt; in ore sacerdotis, blasphemiae (23). Interdum tamen si incident ferenda fortassis; referenda nunquam. Magis interveniendum caute et prudenter nugas citati. Prorumpendum sane in serum quid, quod non modo utiliter, sed libenter audiant et supersedeant otiosis. Consecrasti os tuum Evangelio: talibus jam aperire illicitum, assuescere sacrificium est. *Labia sacerdotis, aut, custodiunt scientiam et legem requirunt de ore ejus (Malach. ii, 7)*: nou nugas profecto vel fabulas. Verbum securile quod faceti urbanivis nomine colorant, nou sufficit perigrinari ab ore: procul et ab aure relegandum. Fide ad cachinos moveris, fœdus moves. Porro detrahere,

quos Hyrcanae gennarent tigres, saxei judicamur reprimo calamum, nam ut turpiores alexantur inepit, pudore suffundor. Videlicet venatus, auerpium, alearum iusupur furie, vel seaceous, etc. Ita ille: ubi vides quam belle Bernardo consentiat, et quales in sacerdotibus nugas detestetur: quas hodie multi ecclesiastiorum, ueluti prælatorum, adeo, non ceuerunt eum Bernardo *blasphemias*, ut ne quidem veniales culpas existimarent.

Quam hic Bernardus Eugenio cavendam monet vaniloquii culpam, eam alius olin sanctissimus Pontifex Gregorius, proposito sui exemplo, velut ipse reus, graviter et patetice reprehendit. Nam dum excoendens verba Ezech., *Fili hominis, speculatorum doli te domini Israel, onus vaccinationis sue ponderat, in hec verba proculipit, quae merito etiam corda nostra percellant. Paucus nos excepimus, tu integra suo loco lege homil. n in Ezech.* « O quam dura mihi sunt ista que loquor! quia memelipsum loquendo serio... qui otiosis verbis sepe impellicor, et ab exhortatione atque adificatione proximiorum torpens et negligens cesso! Qui in conspectu Dei factus sum matus et verbosus: mutus in necessariis, verbosus in otiosis, etc..... Et quidem in monasterio positus, valebani et alii otiosis linguiam restringere, et in intentione orationis penitentia mente tenere. At postquam cordis immatum sarcina pastorali suspusit, colligere se ad semetipsum assidue non potest animus, quia ad multa partitur.... quia autem necessitate loci sepe viris sæcularibus jungor; non nunquam mihi lingua disciplinam relaxo. Nam si in assiduo censura: mea rigore me teneo, scie quia ab intrinsecis fugier,

aut deurahentem audire, quid horum damabilis sit, non facile dixerim.

CAPUT XIV.

Personarum acceptiōē in iudiciis summopere vitandam.

23. De avaritia non est quod tuum fatigem intuitum (24), cum pecuniam tanquam paleam dicaris habere. Non prorsus, non est quod pro illa timeatur a judiciis tuis. Sed est quod non minus sāpe, nec noxie minus insidiari iudicantibus solet: de quo maxime, quid in tua lateat conscientia, latere te nolim. Quid illud sit queris? Acceptio personarum. Non parvi te reūm peccati existimes, si facies peccatorum sumis et non pōius causas dijudicas meritorum. Est item vitium, cuius si te immutem sen-

tis, inter omnes quos novi ex his qui cathedras ascenderunt, sedebis me iudice solitarius: quia veraciter singulariterque levasti te supra te, iuxta prophetam. (*Thren.* iii, 28). Facilitas cœdutias hæc est, cuius callidissima vulpecula negligunt neminem compiri satis cavisse versutias. Iude eis ipsis pro nibilo ira multæ, iude iuventutem frequens addictio, iude prejudicia in absentes. Grauior autem tibi: nec enim assentationis apud te veror incurtere uotam: grauior, inquam, praesidore te usque adhuc absque horum omnium querela multa, an et sine culpa, tu videris. Nunc ad rā quæ sub te sunt, consideratio intendenda. At alterius principii hoc: siquidem tuis occupacionibus sermo brior cœpetentior est

LIBER TERTIUS.

426 CAPUT PRIMUM.

Pontificis esse, non tam ut cunctis suo dominio subjicit, sed ut omnes, quantum fieri potest, ad Ecclesias gloriam perducat.

1. Finis superioris libri huic principium ponit. Itaque juxta promissum illius considerala quæ sub te sunt. Quænam sint illa, non est quod a me querendū putes, sacerdotum optime Eugenii; rectius fortasse quæ non sunt quæras. Orbe exendum ei qui forte volet explorare quæ non ad tuam pertinent curam. Parentes tui destinati sunt non aliquas regiones, sed ipsum debellatur orbe: *Ite in orbem universum* (*Marc.* xvi, 15), dictum est illis. Ipsi vero vendentes tunicas, emere gladios, ignitum eloquium et spiritum vehementem, arma potentia Deo. Quo non pervenerunt victores inelyti, filii excusorum? Quo non sagittæ potentiam acute cum carbonibus desolatoriis? (*Psal.* cxix, 4.) Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum, et in lues

eisque ad hoc quod appeto, nunquam traho. Unde sit, ut eorum sāpe et otiosa patienter audiam. Sed quia ipse quoque infirmus sum, in otiosis sermonibus paulisper tractus, libenter ea loqui incipio, quæ audiare cœperam invitus. Et ubi tñdebat cadere, libet jacerem. » etc. S. Ambrosius ubi de officiis agit, jocandi disciplinam a sacerdotibus viris tradi solitam, sibi prætereundam arbitratur. *Nani licet interdum, inquit, honesta jocu ac suavia sint, tamen ab ecclesiastica abhorrent regula.* Lib. i, cap. 23.

Sacros sane oratores, qui, ut verbis Bernardi utar, *consecrariunt os suum Euangelio*, hic cautesesse par est, ne ad mugas et ludicra, tum privatum, tum publice defluant. Irascer concionatoribus, qui prius suggestu joces subinde seu facetas et lepidas fabellas proferunt, quales etiam in quibusdam receus editis eujusdam Religiosi concionibus extare video. Legant illi Chrysostomum in cap. 3 Epist. ad Ephes., ubi ostendit, quam sit Christiane gravitat congenitus, ridiculus abstineat, quæ qui legerit inquit Carolus Regius soc. Jesu in Oratore Christiano, non poterit non mirari, quantum plerique Christiani populi oratores ab ea gravitate distent, quam illi vir sapientissimus jure ab ipso populo exigebat. ubi deinde

B orbis terræ verba eorum (*Psal.* xviii, 5) (25). Penetrabant et incendebant verba illa incensa igni, quem Dominus misit in terram (*Iue* xii, 49). Occumbebant strenuissimi bellatores, sed non succumbebant: triumphabant et morui. Nimis confortans est principatus eorum (*Psal.* cxxxviii, 17). constituti sunt principes super omnem terram (*Psal.* xlii, 17). Eis tu successisti in hereditatem. Ita tu haeres et orbis haereditas. At quatenus hæc portio te contingit, aut contigerit illos, id sobria consideratione pensandum. Non enim per omnem reor modum, sed sane quodam tenus (ut milii videatur) dispensatio tibi super illum credita est, non data possessio. Si pergis usurpare et hanc, contradicit tibi qui dicit. *Meus est orbis terræ et plenitudino ejus* (*Psal.* xlii, 12). Non tu ille de quo propheta: *Et erit omnis terra possessio ejus* (*Psal.* cii, 24). Christus hic est, qui possessionem sibi iudicat, et jure creationis ei merito redemptionis, et dono Patris. Cui enim alteri dictum est, *Postula a me, et dabo tibi gentes haereditati*

præsentem Bernardi locum his incusat. Qui proinde prudenter monet, concionatori fugiendum modum agendi, magis auctor, quam religiosis viris convenientem, et eorum, qui magis spiritu hujus matchi, quam spiritu Dei vivunt, proprium: magisque sapientiores quosdam, quos hodie politicos vocantur, quam simplicitatem evangeliæ. Ex hoc genere est, inquit, levis et juvenilis in luctuosa usu libertas. sub pretextu hilaris et laetis eis eujusdam conversionis, ridicula dicta et facta, et lepidas historias intermiserendi, ut hoc modo amicos et viros nobiles familiaribus colloquis detineant. » Ita senior utre ad formandum sacerdotum oratores per quam donec dignusque qui versetur in omnia. *Cum oratorum manibus.* Lib. ii, cap. 16.

(24) Vossius notat in quibusdam legi *acimum*. Sed explicatio est eujusdam sc̄ioli. *Inuitum* scripsit Bernardus pro consideratione de qua totus liber. Nec id notare esset opera pretium, nisi ob surcas locos, ut libro iii, n. 16, pro *sanguinem*, quidam codices apud Vossium habent *animam*, quod glossa est.

(25) Non tam præsenta corporis quam mentis providentia, supra in lib. ii, n. 12

tatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ (Psal. ii, 8). Possessionem et dominium code huic: tu curam illius habe. Pars tua hæc: ultra ne extendas manum.

2. Quid, inquis? non uegas præesse et dominari vetas? Plane sic. Quasi non bene præsit, qui præest in sollicitudine. Numquid non et villa villico et parvus dominus subjectus est pædagogo? Nec tamen villæ ille, nec is sui domini dominus est. Ita et tu præsis ut provideas, ut consulas, ut procureas, ut serves. Præsis ut pro sis; præsis ut fidelis servus et prudeus, quem constituit Dominus super familiam suam. Ad quid? Ut de illis escam in tempore (Matth. xxiv, 45); hoc est, ut dispenses, non imperes. Hoc fac et dominari ne affectes hominum homo, ut non dominetur tui omnis injustitia. At satis superque id intimatum supra, cum, quis sis, disputaretur. Addo tamen et hue: nam nullum tibi venenum, nullum gladium plus formido, quam libidinem dominandi. Certe ut multum tibi tribuas, si multum deceptus non es, nil te existimas plus accepisse a magnis Apostolis. Recordare nunc vocis illius: *Sapientibus et insipientibus debitor sum* (Rom. i, 14). Et si non indebitam tibi ipsam ceases, hoc quoque simul memento, debituris molestum nomen servienti potius, quam dominanti congruere. Servus in Evangelio audit: *Quanum debes domino meo?* (Luc. xvi, 3.) Ergo si te agnoscis sapientibus et insipientibus non dominatorem, sed debitorem, curandum summopere tibi et tota vigilantia considerandum, quomodo et qui nou sapienti sapienti et qui despiciunt resipiscant. At nulluna genus insipientiæ infidelitate, ut sic loquar, insipientius. Ergo 427 et infidelibus debitor es, Judæis Græcis (al. omitt. Græcis) et Gentibus.

3. Interest proinde tua, dare operam quam possis, ut increduli convertantur ad fidem, conversi non avertantur, aversi revertantur: porro perversi ordinentur ad rectitudinem, subversi ad veritatem revocentur: subversores invictus rationibus convincantur, ut vel emendentur ipsi, si fieri potest; vel si non, perdant auctoritatem facultatemque alias subvertendi. Non omnino et ab hoc insipientium genere pessimo tibi dissimulandum. Dico autem hereticos schismaticosque: nam hi sunt subversi, et subversores; canes ad scissionem, vulpes ad fraudem. Erunt, inquam, hujusmodi maxime tuo studio aut corrigendi, ne pereant; aut ne perirent, coercendi. Esto, de Judæis excusat te tempus: habent terminum suum qui præveniri (al., præteriri) non poterit. Plenitudinem gentium præire oportet. Sed de ipsis gentiis quid respondes? Imo quid tua consideratio respondet tibi peremantem sic? Quid visum est patribus poterit præveni Evangelio, verbum suspendere fidei, donec infidelitas durat? Qua ratione, putamus, subversi velociter carrens sermo? (Psal. cxlvii, 15.) quis primus inhibuit hunc salutarem cursum? Et

426) Henriciani et Colonienses hereticos parvulos et baptisatos exclusos volebant, de quibus in epistola 11, et in sermonibus 65 et 66 super Cantica Au-

illis causa forte quam nescimus, aut necessitas potuit obstituisse.

4. Nobis quæ dissimulandi ratio est? Qua fiducia, qua conscientia Christum non vel offerimus eis qui non habent? An veritatem Dei in injustitia detinemus? Et quidem quandoque perveniat gentium plenitudo, necesse est. Exspectamus ut in eas incidat fides? Cui credere casu contigil? Quomodo credent sine prædicta? (Rom. x, 14.) Petrus ad Cornelium, Philippus ad eunuchum missi sunt (Act. x, 20, et viii, 26), et, si exemplum recentius queremus, Augustinus a beato Gregorio destinatus, formam fidei tradidit Anglis. Et de his tu ita tecum. Ego addo et de pertinacia Græcorum, qui nobiscum sunt et nobiscum non sunt, juncti fide, pace divisi, quanquam et in fide ipsa claudicaverint a semitis rectis. Et item de hæresi, quæ clam pene ubique serpit; apud aliquos sævit palam. Nam parvulos Ecclesiæ passim et publice deglutire festinat (26). Quæris ubi sit hoc? Vestri (al., viri), qui terram Austri tam sæpe visitant, ecce hi sciunt et possunt dicere tibi. Eunt et rediunt per medium illorum, aut transeunt secus: sed quid boni adhuc eum illis egerint, nequid audivimus. Et forsitan audissemus, nisi præ auro Hispaniæ salus populi viluisset. Tuum est et plagæ huic remedium providere.

5. Sed est insipientia, quæ ipsam quoque jam propemodum stultam fecit sapientiam fidei. Quomodo et ipsam Catholicam pene totam hoc virus infecit? Nam dum et in ipsa quicunque quæ nostra sunt querimus, fit ut invicem invidentes, invicem provocantes, exerceamur ad odia, animemur ad injurias, armemur ad lites, cavilemur ad dolos, feramur ad detractiones, prorumpamus ad maldecita, opprimamur a fortioribus, opprimamus infirmiores. Quam digne et landabiliter occupatur meditatio cordis tui adversus tam pestilem insipientiæ genus, quod corpus ipsum Christi, quæ est multitudo credentium, occupasse consideras? O ambitio ambientium eorum! quoniodo omnes torquens, omniibus places? Nil acerbius cruciat nil molestius inquietat; nil tamen apud miserios mortales celebrius negotiis ejus. Au non limina Apostolorum plus jam ambitio, quam devotio terit? At non vocibus ejus vestrum tota die resultat palatium? An non quæstibus ejus tota legum canonumque disciplina insudat? An non spoliis ejus omnia Italica inhiat inexplebili aviditate rapacitas? Quid ita, ino quid aliud tua ipsius spiritualia studia nou saltem intercedit, sed abscedit. Quoties sancta ac tecunda tua abiuri otia fecit inquietum et inquietans malum? Aliud est quod ab oppressis 428 appellatur ad te, aliud autem quod ambitio in Ecclesia per te regnare molitur. Nec deesse illis, uic huic aliquatenus assentire oportet. Quam vero inique sovetur illa, specununtur illi ut utrisque tamen debitor es, illis ut erigas, istis ut reprimas.

illæ ex Aquitania in Hispaniam etiam effusi, quæ terra Austria dicitur intra, quod nobis Gallis australis sit

CAPUT II.

Quis modus in appellationibus ad Sedem apostolicam adhibendus sit.

6. Et quoniam iudeit de appellationibus, prosequi aliquatenus non erit ab re. Magno in his et pio opus intuitu est; ne quod magna sit necessitate [al. utilitate] provisum, male utendo reddatur inutile. Miti videtur et in multam posse eas devovere perniciem, si non summo moderamine actentur (27). Appellatur de toto mundo ad te. Id quidem in testimonium singularis primatus tui. At tu, si sapis, non primatu gaudebis, sed fructu. Apostolis dictum est: *In hoc nolite gaudere, quod spiritus subjiciuntur vobis* (Luc. x, 20). Appellatur ad te, ut dixi: et utinam tam fructuose, quam necessarie. Utinam cum oppresus eamat, sentiat oppressor, et non superbiat impius unde incenditur pauper. Quid tam decorum, ut ad invocationem tui uominis oppressi effugiant, versuti non refugiant (28)? Quid e regione tam perversum, tam recti alienum, ut laetetur qui malum fecit; et qui tulit, inaniter fatigetur? Inhumanissime uou moveris erga hominem, cui illatae injuriæ cumulavere dolorem et labor itineris, et damna expensarum: sed nihilominus ignovissime in illum uou moveris, qui huic tot calamitatum partim auctor, partim exstitit causa. Evigila, honio Dei, cum haec contingunt: moveatur miseratio, moveatur et indignatio tua. Alteram heso, alteram laudenti debes. Consoletur illa dannorum resarcitu suorum, satisfactione inuriarum, fine calumniarum: cum isto ita agatur, ut peniteat fecisse quod non timuit facere, et non de poenis inuocentis rideat.

7. Arbitror idem debere pati illum, qui sine causa forte appellavit. Formulam haec justitiae praesigit ubi et divinae incomparabilis ratio aequitatis, et, ui fallor, ipsa appellationum lex, et illicite usurpata appellatio nec pro�t appellanti, nec appetato oblitus. Utquid enim frustra fatigatus sit homo? Quem plenum justitiae, ut sese potius laeserit, qui voluit proximum (29)? Appellasse inique, iniquum est; inique et impune, iniquarum appellationum lomes. Iniqua autem omnis appellatio, ad quam justitiae inopia non coegerit. Appellare, non ut graves, sed si gravem, luget. Appellantum a sententia. Ante sententiam improbe omnino, nisi ob manifestum gravamen, presentetur appellatio. Qui igitur non gravatus appellat, liquet quia aut gravare intendit, aut tempus redire. Non est autem suflugium appellatio, sed refugium. Quantos novimus appell-

(27) *De appellationum usu confereuda epistola 178 et nota ad eam, item Hildeberti epistola 82.*

(28) Id est nou conludant, ut tomo V, in sermone I Guertici Assumptione, n. 4, et alibi apud probos auctores. Inie refugium.

(29) Alii addunt laedere explicandi causa. Tam appellasse inique iniquum est; inique appellantem impune transire, iniquarum appellationum fontes. Quae lectio Vossio in textua in-creda videatur. Sed nostra constans est in his. Aspiris ei meo iudicio melior. De appellatione prudenter concil. Trident. Sess.

A lasse pulsatos, quo interim licet, quod nunquam licet? Nonnullis etiam, quoad vixerunt, licuisse appellationis suffragio nefaria sciurus, verbi gratia, incestum, adulterium. Quale est hoc, torpedinis patrocinari, quod vel maxime formidari a torpedine oportebat? Quousque murmur universae terræ aut dissimulas, aut non advertis? Quousque dormitas? quousque non evigilat consideratio tua ad tantam appellationum confusione atque abusione? Præter juvet fas, præter morem et ordinem sunt. Non locus, non modus, tempus, non tempus, non causa discernitur, aut persona. Præsumuntur leviter passim, plerunque et nequiter. Volentes malignari, nonne his potissimum terreri solebant? Nunc terrori ipsi ex his magis sunt, atque id bonis. Anti-dotum versus in venenum. Non mutatio dexteræ Excelsi haec.

8. Appellantur boni a malis, ut non faciant bona: et supercedent a voce tonitri tui formidantes. Denique appellantur 129 episcopi, ne illicita au-deant matrimonia solvere vel prohibere. Appellantur ne rapinas, ne furtas, ne sacrilegia, et quæ ejusmodi sunt, punire ulla tenus vel cohibere præsumant. Appelantur, ne iudicas et iufaces personas a sacris officiis beneficis repellere seu amovere queant. Quod tu invenis remedium morbo huic, ne quod repertum ad remedium fuit, repatriatur ad mortem? Zelatus est Dominus domum orationis factam speluncam latrocam (Matth. xxi, 13): tu ejus minister dissimulas miserorum refugium datum arma iniquitati? Videgas præcipi passim partes oppressorum, et proruope ad appellantum non tam gravatos, quam gravare volentes. Quid hoc mysterii? Tuum est considerare, non memum committentari istud. Et cur, inquis, male appellanti non venient, ostensuri suam inuocentiam, malitiam convicti? Dico quod dicere ad haec solent: Nolumus vexari frustra. In curia esse, qui proclivius faveant appellantibus, foveant appellationes. Cessuris Rome, domi cedere satius.

9. Fatoe me non omnino decredere (30) his Quem das mihi iam tam crebris appellationibus quæ hodie sunt, qui pro expensis itineris vel nonnumquam restituerit illi, quem forte appellari? Mirum vero si ita omnes et appellantes justi, et appellant rei vestro examine inventi sint. *Biligite, inquit, justitiam qui judicatis terram* (Sap. i, 4). Parum est justitiam temere, nisi ei diligas. Qui tenent, tenent; qui diligunt, zelantur. Amator justitiae iugant justitiam, et prosequitur eam: porro omnia iniustitiam 13, e. 1, *De refor.* « *tum igitur rei criminum plurimque ad evitandas penas, et episcoporum subier fugienda judicior, querelas et gravamina simulant, et appellationis diffugio, judicis processum impediunt, ne remedio, ad inuocentior presulum instituto, ad iniquitatis defensionem abutantur, aliisque ut hujusmodi coram nullitatem et tergiversationi occurratur: ita statut, etc.* »

(30) *Discretore nonne ali, ut in epist. 158, ad inuocentium*

persequitur. Nil tibi et illis, qui appellationes venationes putant. Pudet elegii, quod apud Ethnicos jam vertitur in parabolam: Duos movimus [al. novimus] cervos pingues. Ut mitius loquar, plus facetas quam justitiae hic. Tu si amas justitiam, appellationes non affectas, sed sustines. Verumtamen quid emolumenti affert ecclesiis Dei tua unius hominis justitia, ubi sententia prævalet aliter affectorum? At istud loci illius erit, cum cœperint versari quæ circa te sunt (*infra*, iv, 5).

10. Nunc vero non te existimes otiose vacare considerationi huius, qua appellationes ad legitimam, sibi potest, revoces usum. Et si hinc mea quaeratur vel potius curetur sententia, dico appellationes ut non contempendas, sic nec usurpandas omnino. Porro horum quid insolentius censeam, haud facile dixerim: nisi quod usurpatio quamdam videtur inducere contemptus necessitatem, ac per hoc forte acrius insectanda, qua amplius nocet. Aut non vere nocentior est, mala in se, in partu peior? Nonne ipsa est quæ ipsum jus quoque naturæ aut extenuat, aut exterminat? Nam sepe rebus etiam pretiosissimis presi gratiam non modo demit, sed adimit. Quid Sacramentis acceptius? Usurpata tamen al. indignis, indigne tractata, minime acceptantur. Magis habent damnationem, quia debitam venerationem non habent. Faleor grande et generale mundo bonum esse appellationes: idque tam necessarium, quam solem ipsum mortalibus. Revera quidam sol iustitiae est, prodens ac redarguens opera tenebrarum. Progredi foyenda et manu tenenda sunt: sed quas extorxit necessitas, non calliditas adinvenit. Usurpatioræ sunt hujusmodi omnes, non subvenientes in necessitate, sed opitulantes iniquitati. Quidni veniant in contemplum? Quanti ut talibus quoque deferrent, etiam de proprio cessere jure, ne longo et casso itinere fatigarentur? (31) Plures tamen sua amittere non ferentes, appellationes minus oportunas, et celsa nomina importunus contempserunt.

11. Dico aliiquid, quod ad rem pertinet, exempli causa. Qui tam sibi publice despousaverat uxorem. Adest dies celebris nuptiarum, parata omnia, invitati multi. Et ecce homo concepuscens uxorem proximi sui, in vocem appellationis inopinatae prorumpit, affirmans sibi traditam prius, suam potius esse debere [al add. Quid plura?]. Stupet sponsus, haerent omnes, sacerdos non audet progredi, frustratur omnis ille apparatus; descendit quisque in dominum suum, suam cœnam inauducaturus, spousa a mensa et thalamo sponsi suspenditur, quo usque Roma redditum est. Parisius contigit hoc, nobili Galliarum civitate, sede regia. Rursum in civitate eadem quidam sibi despousata uxore diem constituit nuptiarum. Interim emergit calumnia, ducentibus quibusdam non debere conjungi. Ad judicium Ec-

(31) Huc pertinent quæ dicta sunt supra num. 8. Tressuris Romæ domi cedere satius. In similli causa Juvenalis, satyra 8:

Furor est post omnia perdere naum.

A clesiae causa delata est sed non exspectata sententia, appellatum est sine causa, sine gravamine, solo frustratorie dilationis intuitu. At ille, sive perdere quæ pararat, sive dilectaæ tandi frustari consortio nolens, nihilominus quod proposuerat, contempta sive dissimulata appellatione peregit. Quid illud quod in Autissiodorensi ecclesia nuper a quadam adolecente presumptum est? Nempe defuncto sancto episcopo (32), volentibus clericis alium, ut moris est, eligere sibi, intervenit ille appellans, et vetans ne fieret, quousqueisset et redisset ab urbe: cui tamen appellationi nec ipse detinuit. Nam cum videret se contemni, tanquam qui irrationaliter appellasset; accitis quos potuit sibi, tertia die post factam ab aliis electionem, fecit suam (33).

B 12. Cum itaque ex his et innumeris talibus liqueat, non ex contemptu gigni usurpationem, sed ex usurpatione contemplum: videris tu, quid sibi velit, quod zelus vester assidue pene vindicat illum, istam dissimulat. Vis perfectius coercere contemplum? Cura in ipso utero pessime matris praescori germen nequam. Quod ita sit, si usurpatio digna animadversione mulctetur. Tolle usurpationem, et contemptus excusationem non habet. Porro inexcusabilitas ausum explodet. Noa sit proinde usurpator, et contemptor nullus erit, aut adinodum rarus. B-ne facis tu, quod appellationum negato suffragio, imo suffugio, multa remittis negotia ad cognoscentes, vel qui noscere citius possunt. Ubi enim certior ac facilior notio, ibi decisio tuior expeditiorque esse potest. Quam plenum gratiae, quam multorum perinde per hoc et laboribus parcis, et sumptibus! At quibus sic credas, id tibi omnimodis attendendum. Poterum multa de eodem utiliter addere his: sed memor propositi mei, contentus interim occasionem deditisse, ab alia transeo.

CAPUT III.

Præsules Ecclesiæ non tam ut præsint, ac semetipos pascant, quam ut aliis prosint, conslitutos esse.

13. Et primum quod occurrit minime transcedendum reor. Praes. et singulariter. Ad quid? eget, tibi dico, consideratione. Numquid ut de subditis crescas? Nequaquam, sed ut ipsi de te. Principem te constituerunt, sed sibi, non tibi. Alioquin quo pacto te reputas superiorem his, a quibus beneficium mendicas? Audi Dominum: *Qui potestatem habeni super eos, benefici ascantur* (Luc. xxii, 25). At istud de his qui fortis sunt. Quid ad nos? Tu id mendaciter dicebis, si non tam beneficis esse, quam beneficis praesesse intendas. Parvi dejectique animali est, de subditis non profectum querere subditorum, sed ea suum proprium. a summo præsertim omnium nihil turpis. Tam pulchre Magister Genitum parentes filii non filios debere censur thesaurizare parentibus (II Cor. vii, 44). Non mediocris gloria vox illa iden-

(32) Illegone scilicet, quem itidem sanctum suppresso nomine, vocat Bernardus, ep. 276

(33) De toto hoc negotio fuse agit Bernardus in epistolis 275, 276 et 280

tidem ipsius: *Non requiro datum, sed fructum* (*Philip.* iv, 17). At jam transeamus et hinc, ne quis moram in his meam, avaritiæ in te notam interpretetur: quæ quam longe a te sit, libro superiori testatus sum (*cap. 4*), sciens quanta, et in quanta tua necessitate respueris. Ad te proinde scripsimus ista, non propter te. Nempe quod tibi scribitur, soli prodesse non deceat. Hic locus avaritiam carpit, a quo virtus immunis satis tua opinio est; an et opus, tu videris. Vidiinus tamen (ut oblatæ a pauperibus [*al.* pauperioribus] taceam, quæ tangere non acquiescis) Germanicos detinuisse [*al.* detinuisse] saccos, **131** sed pretio, non massa. Argeatum reputatum est fenum; summarii (*34*) non levatis sarcinis, onus nihilominus repatriant vel invitti. Nova res. Quando hactenus aurum Roma refudit [*al.* refugit]? Et nunc Romanorum consilio id usurpatum non credimus. Duo venerunt, ambo locupletes, et ambo rei. Siquidem unus Moguntinus, Coloniensis alter (*35*): alteri gratia gratis redditæ es; alter, indignus credo cui gratia redderetur, audivit: Cum quali ueste intrasti, cum tali egredieris. O vocem magnificam! vocem prorsus apostolicæ libertatis! Quid minus ab illa haec habuit, *Pecunia tua tecum sit in perditionem?* (*Act. viii, 20*.) Nisi quod in illa plus zeli, in ista plus modestie sonuit. Quid ille de transmarinis partibus pene a finibus terræ, terra et mari currens pro episcopatu, suis et alienis facultatibus rursus emendo (*36*)? Jam enim emerat prius. Tuit multa, sed retulit, non omnia tamen. Incidit miser in manu alias, accipere quam dare potentiores [*al.* promptiores]. Bene fecisti, tuas in utroque servans innoxias, nec imponere scilicet ambitioso, nec supponere iniquo mammonæ aquiescens. Non sic a paupere episcopo continuisti, dans quod daret, ne immunis notaretur: accepit claim, quod palam dedit. Sic de tuo sacculo consultum est verecundiae viri, sic quoque curiae morem gerens, tuo beneficio invidiam delinavit corum qui diligunt munera. Non potes abscondere: et factum novimus, et personam. Audire gravat? Et ego eo libentius prædico, quo tu id modestius audis: si tibi sic expedit, et mihi sic. Tam non oportet Christi gloriam me silere, quam nec te querero tuam. Et si pergis murmurare adhuc, respondebitur tibi ex Evangelio: *Quanto eis præcipiebat, tanto magis plus prædicabant, dicentes: Bene omnia fecit* (*Marc. vii, 36, 37*).

(*34*) Summarii, equi oneriferi, vulgo sommiers, a summa, seu *cayx*, onus.

(*35*) Henricus I, archiepiscopus Moguntinus, gravatus suorum canonorum calamitatis, et implorans sedem apostolicam absolutus est. Scribit pro eo Bernardus, epistolam 302, ad quam vide notas. Coloniensis alter, id est, Arnaldus, qui ex preposito S. Andreae in Archiepiscopum electus anno 1138, post annos aliquot de simonia accusatus est. De hoc Arnaldo auctor Magni Chronicæ Belgici Canonicus reg. S. Augusti, prope Nassiam, testatur, eum in concilio Remensi præsente Eugenio de simonia accusatum, una cum Archiepiscopo Moguntino sententiam depositionis accepisse. Dictis vero archi-

CAPUT IV.

Gradus ordinum ac dignitatum, quæ in Ecclesia sunt non temere confundendos ac perturbandos. Hinc abusum querendi privilegia ac exemptiones perstringit.

14. Audi aliud, si tameu aliud. Ad idem cuim fortassis pertinere quis dicat. Tua coosideratio videtur hoc. Mihi videtur non longe a vero dissentire, qui id forte inter avaritiæ species locandum putaverit. Ego vero illius aut speciem esse, aut speciem habere nou negaverim. Sane inter est tuæ perfectionis, et malas res, et mulas pariter species devitare. In altero conscientiæ, in altero famæ consulis. Puta tibi non licere (etsi alias fortasse licet) quidquid male fuerit coloratum. Denique interroga maxores tuos, et dicent tibi: *Ab omni specie mala abstinetе vos* (*I Thess., v, 22*). Sane minister Domini Dominum imitetur, quia ipse ait: *Qui mihi ministret, me sequatur* (*Joan. xii, 26*). Et habes de illo: *Dominus regnavit, decorem induit, induit Dominus fortitudinem* (*Psal. xciii, 1*). Tu quoque esto fortis in fide, decorus in gloria; et probasti te imitatem Dei. Fortitudo tua, fiducia fidelis conscientiæ: decor tuus, splendor bonæ opinionis. Ita, quæso, induere fortitudinem; etenim gaudium Domini fortitudo tua. Porro specie tua et palestritudine tua nihilominus tanquam propria similitudine delectatur. Induere vestimentis glorie tuae, vestire duplicitibus, quibus domesticos suos fortis illa mulier induere consuevit (*Prov. xxxi, 21*). Non sit in conscientia nutans infirmitas modicæ fidei, non sit in fama nævus malæ speciei; et vestieris duplicitibus, et gaudebit sponsus super sponsam animam tuam, et gaudebit super te Deus tuus. Miraris quorsum haec, ignoras usque adhuc quid dicere velim. Non te tollo diutius. Murmur loqueror et querimoniam ecclesiaram. Truncari se clamitant ac demembrari (*37*). Vel nullæ, vel pauce admodum sunt, quæ plagan istam aut non doleant, aut non timeant. Quærerisquam? Subtrahuntur abbates episcopis, **132** episcopi archiepiscopis, archiepiscopi patriarchis sive primatibus. Bonae species haec? Mirum si excusari quæ vel opus. Sic facilitando probatis vos habere plenitudinem potestatis, sed justitiae forte non ita. Facitis hoc, quia potestis: sed utrum et debeat, quæstio est. Honorum ac dignitatum gradus et ordines quibusque suos servare positi estis, non invidere,

bus, et Henrico Moguntino gratiam obtinente, Aruoldum Coloniensem reconciliationem impetrare non potuisse, cum tamen pro ea obtinenda plurima obtulisset.

(*36*) Hic videtur agere de Willelmo in Eboracensem cathedram intruso, de quo epistola 235, 238 et sequentes. Adie quæ de Eugenio refert Joannes Saresheriensis in Polycratice libro v, cap. 45, ubi Eugenius laudatur quod a nullum omnino munus hominis litigantis recipiebat aut cui credebat item imminere.

(*37*) Quales probet improbative Bernardus exemptiones, vide hic p. 48, et confer episotlam seu opusculum II ad Henricum Seauensem, cap. 9. infra

ut quidam vestrorum ait : *Cui honorem, honorem*

(*Rom. xii, 7.*)

15. Spiritualis homo ille qui omne dijudicat, ut ipse a nemine judicetur (*I Cor. ii, 13*), omne opus suum tria quadam consideratione præveniet. Primum quidem, an liceat; deinde, an deceat; postremo, an ei expediat. Nam etsi constet in christiana utique philosophia non decere nisi quod licet, non expedire nisi quod decet et licet: non continuo tamen omne quod licet, decere expedire consequens erit. Age, aptemus, si possumus, tria ipsa operi huic. At quomodo non indecens tibi voluntate pro lege uti; et quia non est ad quem appelleris, potest a te exercere, negligere rationem? Tunc major Dei no tuo, qui ait : *Non veni facere voluntatem meam* (*Joan. vi, 38.*) Quanquam non minus dejecti, quam eati animi est, veluti rationis expertem, non pro ratione, sed pro libitudo agere; nec judicio agi, sed appetitu. Quid tam bestiale? Et si indignum cuius utenti ratione vivere ut pecus, quis in te recte omnium tantam contumeliam nature, honoris injuriam ferat? Sic degenerando, quod absit! generale opprobrium fecisti proprium tibi : *Homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est jumentis insipientibus, similis factus est illis* (*Psalm. xlvi, 13*). Quid item tam indigneatur tibi, quam ut totum tenens, non sis contenus toto, nisi minutias quasdam, atque exiguas portiones ipsius tibi creditae universitatis, tanquam non sint tua; salagas neceo quomodo adhuc facere tuas? Ubi etiam meminisse te volo parabolæ Nathan de homine, qui ioutias oves habens (*38*), uiam quæ erat pauperis concepivit (*II Reg. xi*). Huc quoque veniat factum, imo, facinus regis Achab, qui rerum summam tenebat, et unam vineam affectavit. Avertat Deus a te quo ille audivit : *Occidisti et possedisti* (*III Reg. xxii*).

16. Nolo autem prætendas nulli iructum euancipationis ipsius. Nullus est enim, nisi quod inde episcopi insolentiores, monachi etiam dissolutiones sunt. Quid quod et pauperiores? Inspice diligeatius talium ubique libertorum et facultates, et vitas, in non pudenda admodum et tenuitas in his, et in illis sacerdotiarum invenitur. Matris noxiae libertatis gemina soboles haec. Quidni pecet licentius vagum et male liberum vulgus, cum qua sit qui arguat? Quidni licentius quoque spoliatur ac deprædetur inermis religio, cum non sit qui defendat? Quo enī in refugium illis? Numquid ad episcopos dolentes injuriam? Ridentibus profecto aspiciunt ornis, sive qua faciunt lama sive qua patiuntur. Quæ demum utilitas in sanguine isto? Viceror ne illa, quam in propheta comminatus est Deus : *Ille, inquietus in iniuriate sua morietur, sanguinem autem ejus de manu tua requiram* (*Ezech. iii, 18*). Si enim et existitur qui subtrahitur, et qui subtrahitur uritur [al., morditur]; qui subtrahit, quomodo innocens? Paroni est: involvimus ignem: aadi apertius. Si is qui mormu-

(38) Alias, qui centum oves habens. At parabola, II Regum, xii, habet, piurimas oves centum & quo-

rat, secundum atram mortuus est: qui instigat, quomodo vivit? Quomodo vero non reus mortis ambo morerentur? Hoc est quod dixeram: *Occidisti, et possedisti*. Adde quod qui audiunt, scandalizantur, indignantur, detrahunt, et blasphemant: hoc est, vulnerant ad mortem. Non est bona arbor faciens fructus tales, insolentias, dissolutiones, dilapidationes, simulates, scandala, odia: quodque magis dolendum, inter ecclesias inimicitias graves, perpetue discordias. Vides quam verus sit sermo ille: *Omnia 433 mihi licent, sed non omnia expedient* (*I Cor. x, 22*). Quid si forte nec licet? Ignosce mihi: non facile adducor licitum consentire quod tot illicitia parturit.

17. Tunc denique tibi licitum censeas, suis ecclesiis mutilare membris, confundere ordinem, perturbare terminos, quos posuerunt patres tui? Si justitiae est jus cuique servare suum; auferre cuiusquam sua, justo quomodo poterit convenire? Erras, si ut summam, ita et solam institutam a Deo vestram apostolicam potestatem existimas. Si hoc sentis, dissentis ab eo qui ait : *Nisi est potestas nisi a Deo*. Proinde quod sequitur. *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit;* etsi principaliter pro te facit, non tam singulariter. Denique idem ait : *Omnis anima potestariibus sublimioribus subdita est* (*Tim. xiii, 1, 2*). Non ait, Sublimiori, tanquam in uno, sed sublimioribus, tanquam in multis. Non ergo tua sola potestas a Domino; sunt et mediocres, sunt et inferiores. Ei quomodo quos Deus conjunxit, non sunt separandi (*Matth. ix, 6*): sie nec quos subjunxit, comparandi. Monstrum facis, si manus submovens, digitum facis pendere de capite, superiore manu, brachio collateralem. Tale est si in Christi corpore membra aliter locas quam disposuit ipse. Nisi ta putas alium esse, qui posuit in Ecclesia quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios doctores et pastores, ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in edificationem corporis Christi. Atque hoc corpus, quod ibi ipse Paulus suo vere apostolico figurans eloquio, et capiti convenientissime aptans, totum ex eo compactum perhibet, et connexum per omnem juncturam subministracionis, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membra, augmentum corporis faciens in edificationem sui, in charitate (*Ephes. IV, 1, 12, 16*). Nec vileni reputes formam hanc, quia in terris est. exemplar habet in celo. Neque enim Filius potest facere quidquam, nisi quæ videt in Patrem facientem (*Joan. v, 19*), praesertim cum ei sub Moysi nomine dictum sit. *Vide omnia facias secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est* (*Exod. xxxv, 40*).

18. Videat hoc qui dicebat: *Vidi civitates sanctum, Ierusalem novam, descendentem de celo, a Deo paratam* (*Apoc. xxi, 2*). Ego enim propter similitudini imperio inventum et parabola Evangelii de centum ovis, *Lucas xv*.

tudinem dictum reor, quod sicut illic Seraphim et Cherubim, ac cæteri quique usque ad Angelos et Archangelos, ordinantur sub uno capite Deo; ita hic quoque sub uno summo Pontifice primates vel patriarchæ, archiepiscopi, episcopi, presbyteri, vel abbates, et reliqui in hunc modum. Non est parvi pendendum quod et Deum habet auctorem, et de cœlo auctor originem. Quod si dicit episcopus. Nolo esse sub archiepiscopo; aut abbas, Nolo obedire episcopo. hoc de cœlo non est. Nisi tu forte Angelorum quempiam dicentem audisti, Nolo sub Archangelis esse: aut ex alio quolibet inferiorum ordinum aliquem non ferentem subesse euiquam, nisi Deo. Quid, inquis? prohibes dispensare? Non, sed dissipare. Non sum tam rudis, ut ignorem positos vos dispensatores, sed in ædificationem, non in destructionem (II Cor. XIII. 10). Denique queritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur (I Cor. IV. 2). Ubi necessitas urget, excusabilis dispensatio est: ubi utilitas provocat, dispensatio laudabilis est (39). Utilitas, dico, communis, non propria (40). Nam cum nil horum est, non plane fidelis dispensatio, sed crudelis dissipatio est. Nonnulla tamen monasteria, sita in diversis episcopatibus, quod specialius pertinuerint ab ipsa sui fundatione ad Sedem apostolicam pro voluntate fundatorum, quis nesciat? Sed aliud est quod largitur devotione, aliud quod molitur ambitio impatiens [subjectio]nis. Et haec dicta de his.

43. CAPUT V.

Summo Pontifici incumbere curam de apostolicis decretis, et majorum institutis per totum orbem servandis.

49. Superest ut generaliter super universum Ecclesiæ statum intendat consideratio tua: si plebes clericis, si clerici sacerdotibus, si sacerdotes Deo in ea, qua oportet, humilitate subjecti sint; si in monasteriis et religiosis locis servetur ordo, vigilet disciplina; si super prava opera et dogmata censura ecclesiastica vigeat; si florent vineæ honestate et sanctimonia sacerdotum; si flores fructus parturiant, obedientiam [al., obedientia] fidelium

(39) Notanda Bernardi in materia dispensationem sententia: nempe ut nounisi necessitate urgente, et communi utilitate suadente dispensetur. Jam vero saepius dispensari, ubi necessitas et utilitas vel non est, vel tantum privata est. Quid autem hic est dispensare sensu Bernardi, nisi dissipare? Et nis merito illa ejusdem. S. Patris verba ingerimus: « *Quid tibi frustra quisptam blanditur de absoluzione apostolica cuius conscientiam divina ligatam tenet sententia?* » epistola 1, ad Robertum, item illa: « *Quod et vos quoque non immixtis timentes nec satis de proprio causa confidentes, remorsq[ue] ac renorudentes conscientias apostolica conatis estis delinire sententia?* » frivolum satis remedium quod non est aliud nisi more Protoplasmorum cauteris conscientiis teare perizomata, videlicet ad velamenta, non medicamentum. Apostolicam, inquit, licentiam quoque eximus, inpetravimus. Utinam, non locutum pro 3. secessit, sed concilium id est, non ut licet et sed ut licet, etc. Ita Bernardus epist. 7, ubi notata dignissima circa dispensationes, a n. 7, usque ad n. 10

A popolorum; si demum vestra ipsoram apostolica mandata et instituta ea, qua dignum est, sollicitudine observentur, ne quid in agro Domini tui aut neglectu inculsum, aut fraude subreptum inveniatur. Posse inveniri ne dubites. Mihi in promptu est (ut multa ei innumera prætermittam, quæ passim negligenta jaceant) nonnulla etiam ex his quæ plantavit dextera tua, convulsa monstrare. Nonne os tuum in Remensi concilio subjecta capitula promulgavit? Quis ea tenet? quis tenuit. Falleris si teneri putas. Si non putas, ipse peccasti, aut statuens quæ non tenentur, aut quod non tenentur dissimulans. « *Præcipianus,* » aisti, ut tam episcopi quam clerici, neque in superfluitate, seu in honesta varietate colorum, aut fissura vestium, neque in tonsura, intuentum (quorum forma et exemplum esse debent) offendant aspectum; sed potius ita in suis actibus errata condemnent, et amorem innocentiae conversatione demonstrent, sicut dignitas exigit ordinis clericorum. Quod si moniti ab episcopis suis intra quadraginta dies non obtemperaverint, ecclesiasticis beneficiis eorumdem pontificum auctoritate priventur. Episcopi vero, si præfixam [al. præfatum] poenam irrogare neglexerint, quia inferiorum culpæ ad nullos magis referendæ sunt quam ad desides negligentesque rectores; tandem ab officio pontificali abstineant, donec poenam a nobis constitutam clericis sibi subjectis imponant (Can. 2). Illud etiam duximus annexendum, ut nullus in archidiaconum vel decanum, nisi diaconus et presbyter ordinetur. Archidiaconi vero, decani et præpositi, qui infra Ordines prænominalatos sunt, si inobedientes ordinari contempserint, honore suscepto privantur. Prohibemus autem ne adolescentibus, vel infra sacros Ordines constitutis, sed qui prudentia et vita merito clarescent, prædicti concedantur honores (Can. 9.) »

Verba tua haec: tu sanxisti. Quid effectui mancipatum? Adhuc adolescentes, adhuc qui infra sacros Ordines sunt, in Ecclesia promoventur. Quod ad primum capitulum pertinet: luxus vestrum interdictus (41), sed non restrictus; poena dictata, sed minime secula est. Jam quartus annus est, ex quo

Ioannes Saressberiensis, in Polycratii libro 4. cap. 7. 1. *Ni tamen dispensacionem iatis subtrahere malibus protestatum: sed perpetuam præcepimus, quæ præhibitionem habentia, libito eorum nequam quorū arbitror supponenda. Id his itaque libertatibus que mobilitas sunt, dispensatio verborum admittitur ita tamen ut compensatione honestatis aut utilitatis mens legis iuregra conservetur.* » Legesis apud eundem libri 7 caput 17.

(40) Vossius in margine notat. non tua, quasi propria referendum sit ad Pontificem, non ad eum eoi conceditu dispensatio.

(41) Aucto Bernardi luxum et molitionem vestium inter clericos eo magis, et pene impune grassatam cesserunt plerique, quod e prima nobilitate tunc plures; in clericum adlecti, et dampnatae deplorantibus, agre se ad modestiam et frugalitym eum sacro statu dignam componerent quia et hoc a. 3. prædictum sciendorum et stemmatis excommunicationis prædicti vestium cultu mevi, vellet, ne forte e piebe instar eæterorum virescentur assumpia. Sed quia

datum mendacium audivimus, et neminem adhuc clericorum privatum beneficio, neminem episcoporum suspensum ab officio luximus. At luctu amarissimo dignum quod seculum est. Quod hoc? Impunitas incurie soholes, insolentiae mater, radix impudentiae, transgressionum nutrix. Et beatus, si omni satagus cura maiorum omnium primam parentem cavere incuriam. Sed ad hoc tu operam dabis. Et tunc leva oculos tuos, et vide si non æque, ut prius, pellicula discolor sacrum Ordinem decolorat; si non æque, ut prius, fissura enormis pene inguina dudat (42). Solent dicere: Num de vestibus cura est Deo et non magis de moribus? At forma hæc vestimentum, deformitatis mentium et morum indicium est. Quid sibi vult quod clerici aliud esse, aliud videri volunt? Id quidem minus eastum, minusque sincerum. Nempe habent milites, questu clericos, actu

A entrum exhibent. Nam neque pugnato ut milites neque ut clerici evangelizant. Cujus ordinis sunt? Cum utriusque esse cupiunt, utrumque deserunt, utrumque confundunt. *Unusquisque*, inquit, *in suo ordine resurget* (*I Cor xv, 23*). Isti in quo? An qui sine ordine peccaverunt, sine ordine peribunt? Aut si summe sapiens Deus veraciter creditur, a summo usque deorsum nihil inordinatum reliquere; vereor istos non alibi ordinarios, quain ubi nullus ordo, sed semper terror horror inhabitat. O miserandam sponsam, talibus creditam parasympis! qui assignata cultui ejus, proprio retinere questui non ventur. Non amici profecto sponsi, sed amuli sunt. Et de his satis quæ sub te sunt, etsi non ad materias copiam, quæ est multa nimis; certe ad id quod B proposui ego. Visenda jam quæ circa te sunt, sed ad ea ostium nobis quartus liber aperiet.

LIBER QUARTUS.

435 CAPUT PRIMUM.

Tractat de iis quæ circa ipsum sunt.

1. Si mihi plenius innotueret, amantissime Eugeni, priora qualiter acceptaris, secundum hoc vel tidentis in reliquum processisse, vel cautius, anteverti substituisse omnino. Nunc vero quia ob locorum distaniam id minime datur, non mireris si proficit exilio sermo anceps, verecunde, faleor, ad medium veniens. Primitus itaque considerationis partibus libris prioribus perirratiatis, in manibus est de his addere, quæ circa te sunt. Et ipsa quidem sub te, sed quod propiora eo importuniora tibi. Nempe coram posita incuriam non admittunt, non dissimilacionem, non obliuionem. Vehementius urgeli, turbulentius irragat: verendum te obruant. Circa ejusmodi quam sobria et intenta consideratione opus sit, proprio te experimento edictum satis non ambigo. Alioquin si non cavia opportunaque interprætans hoc in iis studium probet? Nam una cum statu et vire genere mores habituunque militari parerat, vel certe ita statuere secum præcipuum hominum Deo sacrati decus et ornamentum esse virtutem, modestiam, pietatem. Sed quia hic fere depravata plurimorum errabat opinio, sanctis et religiosis viris semper eurae suis, vomicam illam in communem perniciem in dies magis magisque ramecentem seniori stilo pungere. Accesserunt et diversorum Ecclesiarum præsuloni nec non consilliorum decreta, ad reprimendum luxum vestium edita, quæ tamen S. Bernardus non observari dolet ac queritur. Vide infra Tract. de morib. et oīl. epise. contra luxum vestium in cler. etc., cap. 2.

(42) Saecis decretis severe ravelur, ne clerici vestes ferant virgatas, partitas scæcatas. Majores nostri vocabant *fractilatas vestes* et *pomposas*. Vide Chron. Viündesheimense lib. n. cap 4° quæ videtur concuse fuisse vestes latissimis riuis et hianibus quales videmus in Gallorum thoracibus assertivo tempore, quibus siebat, ut seminudi esse videbentur: et, ut eum Petro Chrysologo loquar *artificiosa nuditate vestiti*, Sem. 122 id S. Bernardus

veniat consideratio, occupatio continuabitur, et vexationis non erit modus, et sollicitudinis non erit finis. Nou tenpus vacuum, non liberum eorū: pars laboris, et minus utilitatis. Dico autem, instantia illa tua quotidiana, ab urbe, a curia, a domestica ecclesia tua. Hæc, inquam, circa te sunt, clerus et populus tuus, cui specialiter episcoparis, ac per hoc specialis curæ teneris debitor. Hi quoque qui tibi quotidie assistunt seniores populi, orbis judices; et qui item de domo et meusa tua sunt, capellani, cubicularii, ministri quique diversis deputati officiis in obsequium tui. Hi te familiarius visitant, frequentius pulsant, molestiusque sollicitant. Hi sunt qui non verentur suscitare dilectam, et antequam ipsa velit.

CAPUT II,

De cieri et populi Romani moribus agit (43), *et de veterum Pastorum cura ac vigilantia.*

2. Et primo quidem clerum illam ordinatissimum fissuram enormem appellat, quæ pene inguina nudet, eo quod olim non thorax modo haberent ea ratione tenestratos et hiantes, verum etiam ei femoralia late fissa, ut ex antiquis pictis constat. Quare cum clerici exira chororum longioram vestem posuissent, in omnium oculos incurvabat illa amictus turpitudo, quæ modestorum oculos animosque offendebat. Ita tere Cresoll. in *Mystag.* lib. iv, cap. 13, secl. 5. Ubi etiam additum morbum illam dire in Germania grassatum, sed et a præsulibus magna vigilantia laboratum, ne licentius latiusque serpere. Et quidem deinceps diversos Colonienses. Præsul adducit qui pastorali cura et censuræ invalescenti abusum reprimere studuerunt. Tales fuerunt Conradi anno 1260. Walramus anno 1337, Willelmus anno 1353 et 1360, qui inter alia sic ait: *Monemus universos et singulos clericos, ne de cœstro vestes partitas virgutas tollatas scæcetas etc., aut omnino rubens aut ornatio virides aut staucas aut hetonatus vel nodatas etc. deferant. Omnia cœstros.*

(43) Vide Baron. ad an. 1144. n. 3, et 1145, n. 3 et 7, et an 1152 n. 1 2

esse decet, ex quo præcipue in omuē Ecclesiam A cleri forma processit. Deinde unne quod perperam agitur te præsente, id tibi turpius. Interest gloriæ Sanitatis tuae, ut quos præ oculis habes, ita ordinati, ita sint informati, quatenus totius honestatis et cordis ipsi speculum, ipsi sive forma. Inveniantur præ ceteris oportet expediti ad officia, idonei ad Sacra menta, ad plebes erudiendas solliciti: circum-specti ad esse custodiendos in omni castitate. Quid de populo loquar? Populus Romanus est. Nec brevius potuit, nec expressius tamen aperire de tuis paroemaniis quod sentio. Quid tam notum saeculis, quam protoria et fastus [al. cervicositas] Romanorum? Gens insueta paci, tumultui assueta; gens inmitis et intractabilis, usque adhuc, subdi nescia nisi eum non valet resistere. En plaga: tibi incumbit cura haec, dissimilare non licet. Rides me forsitan, fore incurabilem persuasus. Noli diffidere; cura exigeris, non curationem. Denique audisti: Cura illius habe (Luc. x, 35); et non, Cura, vel, Sana illud. Verum dixit quidam:

*Non est in medico semper relevetur ut aeger
(Ovicio. 1 de Ponto, eleg. 10.)*

At melius propono de tuis tibi. Paulus loquitur: Plus omibus laboravi (I Cor. xv, 10). Non ait, Plus omibus profui, aut, Plus omibus fructificavi, verbum insolens religiosissime vitans: alias autem noverat homo: 436 quem docuit Deus, quia unusquisque secundum suum laborem accipiet (I Cor. iii, 8), non secundum preventum. Et ob hoc in laboribus potius quass in profectibus gloriantur putavit, sicut alibi quoque habes ipsum dicentem: In laboribus utrimiris (II Cor. xi, 23). Ita, quæso, fac tu quod heum est: nam Deus quod suum est satis absque tua sollicitidine et anxietate curabit. Planta, riga, fer curam et tuas explicasti [al., explevisti] partes, sive incrementum, ubi voluerit dabit Deus, non tu. Ubi forte noluerit, tibi deperit nihil, dicente Scriptura: Reddet Deus mercenari laborum sanctorum suorum (Sap. x, 17). Securus labor, quem nullus valet evacuare defecis. Et hoc dixerim absque præiudicio divinae potentiae et bonitatis. Scio indu-tatum cor populi hujus: sed potens est Deus de lapidibus i tis suscitare filios Abrahæ. Quis scit si revertaturet ignoscat, convertat et sanct eos? Sed non est propositi mei dictare Deo quid facere debeat: ubi utinam possim, quæ oportet et prout oportet, suadere.

3 At locus dubius, et scrupulosa incidit disputatio. Nam ubi auctorar dicere quod sentio? Video satis quia immunit. Clamabitur insuetum; nam justum negari non poterit. Ego vero ne insuetum quidem assenserim. Nempe assuetum fuisse scio ac per hoc in dissuetum potuisse venire: sed non re-tribue in insuetum. An vero assuetum quis neget

(44) Id est, terræ et cœlo, quod mox explicat. Hi motus contigere inventore Arnaldo, qui Romanis auctor fuit, ut Romæ antiquum heip. statum restituere molirentur, unice. Sacrorum cura Pontifici-

A quod constat non modo aliquando factum, sed ali-quandiu factitatum? Quid illud sit dicam et non proderit. Cur? Quia non placet mihi satrapis, plus ma-jestati quam veritati faveantibus. Fuerunt ante te qui se totos ovibus pascendis exponerent, pastoris opere et nomine gloriantes, nihil sibi reputantes indignum, nisi quod salutis ovium obviare putarent non querentes quæ sua sunt, sed impendentes. Impendere curam, impendere substantiam, impen-dere et se ipsos. Unde unus illorum: Et ego, ait, superimpendar pro animabus vestris (II Cor. xii, 15). Et tanquam dicerent, Non venimus ministrari, sed ministrare; ponebant, quoties oportuisset, sine sumptu Evangelium. Unus erat de subditis quæstus, una pompa, unaque voluptas, si quo modo eos pos-sent parare Domino plebem perfectam. Id omnino-dis sategebant, etiam in multa contritione cordis et corporis, in labore et æratura, in fame et siti, in frigore et nuditate.

B 4. Ubi nunc, quæso, consuetude haec? Subiit dis-similis valde; longe in aliud mutata sunt studia, et utinam non in pejus. Cura tamen et anxietas, ex-senitatio, et sollicitudo, fateor, perseverant. Trans-lata haec, non immutata. Testimonium vobis per-bibeo, quod nec substantiæ parci:is, non magis quam ante. Diversa autem locatio dissimilitudinem facit Magua abusio! pauci ad os legislatoris, ad manus omnes respiciunt. Non immerito tamen. Omne pa-pale negotium illa [al. illi] agunt. Quem dabis milii de tota maxima urbe, qui te in Papam receperit, prelio seu spe pretii non interveniente? et tunc potissimum volunt dominari, cum professi fuerint servitutem. Fideles se spondent, ut opportunius fidentibus noceant. Ex hoc non erit consilium tibi a quo se arcendos putent, non secretum quo se non ingerant. Si stante pro foribus quoquam illorum, morari vel modicam fecerit ostiarius: ego tunc pro illo esse uolo [al. noluerim]. Et nunc experire paucis, noverimne et ego vel aliquatenus mores gentis. Anue omnia sapientes sunt ut facient mala, bonum autem facere nesciunt. Hi invisi terræ et cœlo: 437 utrique (44) injecere manus, impii in Deum, temerari in sancta, seditioni in invicem, æmuli in vicinos, iulumanus in exitaneos: quos neminem amantes amat nemo; et cum simili effe-ctuant ab omnibus, omnes timeant necesse est. Hi sunt qui subesse non sustinent, præses non curunt: superioribus infideles, inferioribus importabiles. Hi invercundi, ad petendum, ad negandum frontosi (45). Hi importuni ut accipient, inquieti donec acci-plant ingratii ubi acceperint. Docuerant linguam suam grandia loqui, cum operentur exigua. Lar-gissimi promissores, et parcissimi exhibidores: blandissimi adulatores, et mordacissimi detrac-tores: simplicissimi dissimulatores, et malignissimi prodi-recti.

C Hæc fuse in epistola 243, et apud Bacchium anno 1152.

(45) Sic in epistola 198. frontosus ad, verecundian: n. 1.

tores. Excurrimus usque huc, plenius te atque expressius admonendum putantes horum quæ circa te sunt in hac parte.

5. Jam ad ordinem recurramus. Quale est, quod de spolis ecclesiarum emuntur [*al em ut*], qui dicunt tibi, Euge, euge? Pauperum vita in plateis dicitum seminatur. Argentum micat in luto: accurrerit undique, tollit illud non pauperior, sed fortior, aut qui forte citius præcœcurrit. A te tamen mos iste vel potius mors ista non coepit; in te utinam desinat. Sed reliqua prosequamur. Inter haec tu pastor procedis deauratus, tam multa circumdatu varietate. Oves quid capiunt? Si auderem dicere; dæmonum magis, quam ovium pascua hæc. Scilicet sic factibat Petrus, sic Paulus ludebat? Vides omnem ecclesiasticum zelum servare sola pro dignitate tuenda. Honor totum datur, sanctitati nihil, aut parum. Si causa requirente paulo submissius agere, ac socialius te habere tentaveris; Absit? inquiunt, non deceat (46), tempori non congruit, majestati non convenit, quam geras personam attendito. De placito Dei ultima mentio est; pro jactura salutis nulla cunctatio nisi quod sublime est, hoc salutare ducamus; et quod gloriam redolet, id justum. Ita omne humile probro duecit inter palatinos, ut facilius qui esse, quem qui apparere humili velit, invenias. Timor Domini simplicitas reputatur, ne dieam fatuas. Virum circumspectum et amicum propriæ conscientiae calumniantur hypocrita. Porro amatorem quietis, et siti interdum vacantem, inutilem dicunt.

CAPUT III.

De vestium pompa resecanda, et zelo Pontifici necessario.

6. Quid ergo tu? evigilasue adhuc ad istos, qui circundederunt te laqueis mortis? Quæso, sustine paulisper, et supporta me. Imo da veniam, non tam temere, quam timide hac loquenti. Æmular te æmulatione bona, et utinam quam vehementi, tam utili. Sejo ubi habitas; increduli et subversores suunt tecum. Lupi non oves sunt: talium tamen tu pastor. Utilis

(46) Vide unde corruptela Principum ac Prælatorum: nempe a malis consiliariis et familiaribus. Ut pole qui tantum norunt blanda sugerere, ac non nisi placentia loqui. Hinc eleganter Seneca: *Mons-trabo tibi, inquit, cuius rei inopia laborent magna fastigia, quid omnia possidentibus desit, scilicet ille qui verum dicat...* Non vides quicquidmodum illos in præcepit agat existinta libertas, et fides in obsequium scrivile submissa, dum nemo ex animi sui sententia suadet, dissuadetque, sed adulandi certamen est et utrum amicorum omnium officium, una contentio, quis blandissime fallat? (Lib. vi *De benef.*, cap 30.) Hinc S. Ambrosius, quamvis Theodosii imperatoris acte ingenuum, et vehementem impetum nosset, minus tamen hinc quam a familiarium suorum consiliis mutuerat. Ideo imperatori scribens epistolam 28, id ab ipso enixius postulat, ut animi sui motus, quamvis acres et vividos, sibi potius quam aliis regendos committat. *Utinam, inquit, si nemo mitigat, artus accendat!* Libenter cum natura impetu con-nitio tibi: ipse te revocas, et pietatis studio riuicis impetu naturæ. Et recte quidem: quod quamvis a vehementi Principis ingenuo non potest non timeri, plus tamen ab improbris familiaribus mutuendum

A consideratio, qua forte invenieris, quomodo, si fieri possit, convertas eos, ne ipsi subvertant te. Quid diffidimus posse reverti in oves, e quibus veri in lupos potuerunt? Hic, hic, non parco tibi, ut pareat Deus. Pastorem te populo huic certe aut nega, aut exhibe. Non negabis: ne cujus sede tenes, te negat heredem. Petrus hic est, qui nescitur processisse aliquando vel gemmis ornatus, vel sericis; non tectus auro, non vectus equo albo (47), nec stipatus milite, nec circumstrepentibus septus ministris. Absque his tamen credidit satis posse impleri salutare mandatum: *Si amas me, pasce oves meas* (Joan. xxii. 15). In his successisti, non Petro, 438 sed Constantino. Consulo toleranda pro tempore, non affectanda pro debito. Ad ea te potius incito, quo-rum te scio debitorem. Etsi purpuratus (48), etsi deauratus incedens, non est tamen quod horreas operam curaram pastorem, Pastoris hæres: non est quod erubescas Evangelium. Quanquam si volens evangelizes, inter Apostolos quidem etiam gloria est tibi. Evangelizare pascere est. Fac opus evangelista, et pastoris opus implesti.

B 7. Dracones, inquis, me mones pascere, et scor-piones, non oves. Propter hoc, inquam, magis aggredere eos, sed verbo, non ferro. Quid tu denuo usurpare gladium tentes, quem semel jussus es repicare in vaginam? Quem tamen qui tuum negat, non satis milii videtur attendere verbum Domini dicens sic: *Converte gladium tuum, in vaginam*. (Joan. xviii. 11). Tuus ergo et ipse, tuo forsitan nutu, etsi non tua manu evagiandus. Alioquin si nullo modo ad te pertineret et is, dicentibus Apostolis, *Ecce gladii duo hic*; non respondisset Dominus, *Satis est* (Luc. xxii, 38); sed, *Nimis est*. Uterque ergo Ecclesiæ et spiritualis scilicet gladius, et materialis; sed is quidem pro Ecclesia, ille vero et ab Ecclesia exserendus: ille sacerdotis, is militis manu, sed sane ad nutum sacerdotis, et jussum imperatoris (49). Et de hoc alias. Nunc vero arripe, qui tibi ad fierendum creditis est: et vulnera ad salutem, si

C esset. Ambrosii voto fidem faciunt, quæde Theodosii imperio olim florentissimo, leguntur apud Baronium, tom. vi. An. Christi 446. *Ita plane Theodosii imperium pro arbitrio aulicorum, non pro ratione equisili administratum interit tanta moles corruit,* hoc ergo restat, ut Principes accurate dispieiant, quos in numerum familiarium adlegant. Audiant, immo spectent et sequantur Davidis exemplum. Ecce, dictum et factum ejus gregium et vere regnum: *Non habitat in medio domus mea, qui facit superbum qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum* (Psal. c).

D 7) Observa morem tunc fuisse, ut Pontifex equo albo veheretur, quod etiam probat Sugerius in libro de Vita Ludovici Grossi, pag. 318

48) Petrus Damiani Pontifici erubram caspam, tribuit in lib. i, epistola 20. Adrianus IV, apud Joannem Saresberensem in Polycratici lib. viii, cap. 23 ait, « coronaret phrygum » (quod alio nomine « regnum » vocatur) « clara merito videri, quia ignea sunt. » V: le infra n. 5, et lib. ii, n. 18

49) Idem verbis paulo immutatis de duplice gladio habet in epistola 256. Joannes Saresberiensis in Polycratici lib. iv, cap 3: « *Hunc ergo gladium de*

non omnes, si non vel multos, certe quos possis. A.

8. Non sum, inquis, melior quam patres mei. Quem illorum densus exasperans, non dico, audivit, sed non irrisit? Ideo tu insiste magis, si forte au-
diant, et quiescam insiste et resistentibus. Dicendo haec, forte nimis dicar Num nostra illa vox: *Insta opportune, importune?* (II Tim. iv, 2). Hunc, si audeas, nimium appellato. Prophetæ præcipitur *Claue, ne cesses.* Ad quos, nisi ad sceleratos et peccatores? *Anuntia,* inquit, *populo meo scelerata eorum, et domui Jacob peccata eorum* (Isai. LVIII, 1). Prudenter adverte et sceleratos perciberi, et popu-
lum Domini. Puta de his idem. Esi scelerati, nisi iniqui, vide ne audias: *Quod ani ex minimis meis non fecisti, nec mihi fecisti* (Matth. XXV, 45). Fator
populam istum extitisse usque adhuc dura fronte, et indomito corde; sed utrumque etiam indomabili, nescio unde liquido seire possis. Potest fore, quod needam fuit. Si diffidis tu; sed apud Deum non erit impossibile omne verbum (Luc. i, 37). Si dura fronte sunt, durato et tu e contra tuam. Nil tam durum, quod duriori non cedat, Dominus ad prophetam: *Dei frontem tuam duriorem, frontibus eorum* (Ezech. iii, 8). Unum est quod te absolvit, si egisti cum populo illo, ut possis dicere: *Popule meus, quid tibi debui facere, et non feci?* Si sic fecisti, nec profecisti; est denum quod facias, et quod dicas: *exi de Hur Chaldaeorum, et dicio, Quia oporteret me et alii civitatis evangelizare* (Luc. iv, 43). Puto nec penitebit exsili, orbe pro arte commutato.

manu Ecclesiae accipit princeps, cum ipsa tamen gladium sanguinis non habeat. Habet tamen et istum: sed eo utitur per principis manum. » Coulter
caput 2 libri ad Milites Templi.

Dicit. S. Bernardus utrumque gladium competere Ecclesiae, ei spirituali et materialem. Sed illic ab Ecclesia, hunc pro Ecclesia exserendum; illum sacerdotis manu, hunc ejus nutu, sed manu militis, et ad jussum imperatoris. His verbis utuntur longa serie Politici (ut Sectarios silentium) imino Theologi pii et Canonistæ, qui oīni (forte ciuiam nodi), Imperatoribus et principibus contra Pontificem armatis navorum operam: et cum alii ferro decerare, illi non minus calamo rem ege-
runt. Contendunt illi non competere Pontifici gla-
dium materialem, sed ut supremum caput Ecclesiae, posse Imperatorum, utpote dignius et potius Ecclesiae membrum, simili ratione alios Principes, ad hoc requirere, ut arma commonet Ecclesiae, eamque contra hostes defendat, non vero propria au-
toritate posse mouere bellum. Et ad hoc nituntur praesenti loco Bernardi, ut qui velli non manu, sed nutu tantum pontificis, jussuque Imperatoris tem-
poralem, glorum exseri. Similia proferunt ejusdem verba ex epistola, 256, ad eundem Eugenium: *Exserendum, inquit, nunc uterque gladius, Christo deo patiente, ubi et altera vice passus es.* Per quem autem nisi per vos? *Petri uterque est, alter suo nutu, alter sua manu, quoties necesse est evaginandus.* De quo enim minus videbat, ad Petrum dictum est: *RECONDE GLADIUS TUUM.* Suus ergo erat, sed non sua utique manu educendus, etc. Sed vide Gloss. in cap. *Urum sanctum* ubi praesens Bernardi locus com-
mode explicatur. Vide etiam epistolam Gregorii IX ex editione Vossii de dupliciti gladio pontificis, et usu

CAPUT IV.

Quales collaterales et coadjutores a Pontifice adhibendi: ubi de virtutibus prælatorum

9. Veniamus ad collaterales (50) et coadjutores tuos. Hi seduli tibi, hi intimi sunt. Quamobrem si boni sunt, tibi potissimum sunt: si mali, aequo plus tibi. Ne te diversis sanum, docentem latera: hoc est, ne te diversis bonum, malis inuitentem. Aut si bonus sis, sonitas tui solius quem fructum afferre potest? sicut in superiori libro dixisse me memini (Lib. 3, n. 9). Quid, inquam, emolumenti asserti Ecclesiis Dei tua unius hominis 439 justitia, ubi sententia prævalet aliter affectorum? Sed nec tuta tibi tua obessa malis, non magis quam sanitas vicino serpente. Non est quo te subdueas male in-
testino. Et e regione, bonum domesticum eo amplius, quo saepius juvat. Sed sive levant, sive gravant, cui rectius imputandum quam tibi, qui tales aut elegisti, aut admisisti? Non de omnibus dico: nam sunt quos non elegisti, sed ipsi te. At potesta-
tem non habent, nisi quam tu eis aut tribueris, ut permiseris. Ad idem ergo revertimur. Tibi imputa quicquid patieris ab eo qui sine te potest facere nihil. His exceptis, de cæstro non inconsiderate, ut vides, eligendi quicquid seu colligendi sunt in opus ministerii tuus. Tuum est undecumque evoca-
re et adescere tibi, exemplo Moysi, senes (Num. xi, 16,) non juvenes; sed senes non tam atate quam moribus, quos tu nosti, quia senes populi sunt. Au non eligendi de toto orbe, orbem judicatu-
ri? (51) Sane huic negotio non se ingrat rogans.

autiusque ex professis tractantem. Item Petrum Damiani lib. iv, epist. 6, ubi gladium materialem non videtur permittere Ecclesie: sed adnotatio sal prolixa, antidoton auctor nescio quis (forte ipse qui edidit, C. instantinus Cajetanus) adhibet. Item lege Barou, an. 1053. Sed videat omnino lector Sextum Senens. virum doctiss. ex ord. Prædie. lib. vi Bi-
blio. samet, adnot. 72, ubi prolixe Bernardi verba explicat; eaque a sinistris interpretationibus Calvinii Ferialeorumque vindicat. Sufficiet lectori haec indica-
cione nec enim vacat ista nunc prolixius discutere, cur has notas videamus præter mentem exercere.

(50) Joannes Saresberiensis in lib. v. cap. 10, agit de *lateribus potestatum, his scilicet qui principi bus debent assistere,*

(51) De electioe cardinalium altissime hic mon-
et instruit pontificem, et vult illos, non ex una
gentile vel natione, sed de toto mundo eligi. Idem
scilicet concil. Basil., sess. 23, et postea in illo
verbis Trident. sess. 24, cap. 2, *De reform.* Quos
(cardinales) inquit, sanctiss. Romanus pontifex ex
omnibus Christianitatis nationibus, quanum com-
mode fieri poterit, prout id neos reperit assumet.
Ratio in primis est, quia in cognoscendis causis, et
rebus per omnem Ecclesiam emergentibus, statu-
que omnium gentium ex uno ad necessarium est.
Neque enim graviores in gubernatione committuntur
errores quam ignoracione status recip. At vix fieri
potest ut exterius crux per se habeatur, aut ita,
ut par est, cordi illis sint, que ad alias gentes ins-
truendas, conciliandas, regendasque pertinent.
Inde, quia cum omnium gentium principibus,
rebus pub, regibus agendum est, expedit in consilio
esse omnium gentium optimates, quorum opera res
et negotia felicius tractentur. Denique, ne in cor-

Consilio, non prece agendum est. Sunt quæ necessariæ a nobis rogantium aut extorquet importunitas, aut necessitas meretur. At istud in his quæ nostra sum. Ubi autem non licet quod volo facere, quis locus roganti? Nisi forte qui me rogat, hoc rogal, ut quod vult, velle licet mihi, et non magis ut velim (52). Alius pro alio, aliis forte et pro se rogal. Pro quo rogaris, sit suspectus; qui ipse rogal pro se, jam judicatus est. Nec interest, per se, an per alium quis roget. Clericum curiam frequentantem (53), qui non sit de curia, ad idem noris pertinere ambientum genus. Adulantem, et ad placitum eujusque loquentem, unum de rogantibus pula, etiam si nihil rogaverit. Scorpioni non est in facie quod formides: sed pungit a cauda.

40. Si ad talium blanditiis cor tuum, ut assolet, molliri senseris, memineris scriptum: *Omnis homo primi bonum vinum ponit; cum autem inebriati fuerint, tunc id quod deterius est* (Joan. ii, 10). Pari pondere aestimaveris ejus humilitatem qui timet, et ejus qui sperat. Viri callidi et dolosi proprium esse solet lune pretendere humilitatem, cum aliquando obtinere voluerit: de qualibus dicit Scriptura. *Ist, qui se humiliat nequiter, et interiora ejus plena sunt dolo* (Eccli. xix, 23). De vobis ipsis sane sententia hujus evidens ac familiare exemplum. Quanto quos supplices admisisti, postmodum suscunniisti graves, insolentes, contumaces, rebelles? Quia quidem interius malum tegunt principia, posteriora produnt. Verbosum adolescentem, et studentem eloquentiam cum sapientia sit inanis, sistorio et judicio Ecclesie, quod par est omnium esse sincerissimum, studia et æmulations nationum sentiantur, dum natio aliqua se contemptam arbitratur adeoque sibi deesse autores et patronos queritur.

(52) Horatio, *ut non magis relim, sed mendose: et paulo ante, ut quod vult, hoc liceat milii*, apud Vossium.

(53) Clericos in curiis frequenter merito de ambitu suspectos, adeoque honoribus, quos ambienti moignos, alii quoque Principes censerunt. Ita philippus II, rex Hisp. Clericum quemdam designaverat episcopum; sed mox ut intellectus eum adesse in curia, revocavit collationem, iaceratis quæ jam de super conteste erant litteris. Vide Petrum Damiani et Petrum Bleuse, adversus clericos curiales. Item el. Espencaum digress. in Epist. ad Tim. lib. II, cap. 10. Sed huc magis indignum, et minus ferendum, si qui præsules et praediti neglecta residentia, et posthabitus ovibus, haerent in curiis, præbeant se assecias regum ac proceram: et qui tales detinent sine causa, vel non remittunt ad suos, forte non erant minus culpabiles. Hujus rei iniquitatem considerans Gentianus Hervetus, scribens in Canon. eugen. Chalceon. ita luquitur: « *Miserabile certe, miserabile boni omnes illud Romæ judicant spectaculum, cum catervæ currantur episcoporum, qui malunt asseciundo Cardinales, se corum servitio manipare, quam in sua paracia suum obeundo munus Christo servire. Quis certe (durius sententia) summus pontifex flagellis, non ex Ecclesia, sed ab urbe Roma ad Ecclesiam suam expelleret, si mihi vicarii Christi officio rite fungi ridetur?* » Ita ille.

(54) Non nisi agnos assimi jubet: at digni solum qui ragiunt. Nam cur plurimi tam aucti honoris desiderant? nempe quia onera non considerant.

A non aliud quam justitiae hostem reputes. Pro hujusmodi falsis fratribus dicit tibi Magister: *Manus cito nemini impasueris* (I. sim. v, 22).

41. Excluso haque universo hoc pestilenti genere hominum, curæ tibi maxime sit introducere tales, quos postmodum introduxisse non poeniteat. Turpe est tibi sæpius retractare quod feceris, ei judicium tuum frequenter periclitari non decet. Diligenter proinde omne quod facieadum erit, tracta apud te, et cum his qui te diligunt. Tracta ante factum, quia post factum sera retractatio est. Sapientis consilium est: *Omnia fac cum consilio, et post factum non paenitebis* (Eccli. xxxii, 24). Et hoc tibi persuade, qui admittendi sunt, difficile in curia posse probari: et ideo, si fieri potest, viros probatos oportere deligi, non probandos. Nos in monasteriis omnes recipimus spe meliorandi: ac curia bonos facilius recipere, quam facere consuevit. Quod si plures in ea defecisse bonos, quam malos prosecuisse probavimus, querendi saepe quibus nec defectus timeatur, nec prolectus optetu, utpote jam perfectis.

42. Itaque non volentes, neque currentes asserimus (54), sed iunctantes, sed renuentes: etiam cogit illos, et **¶ 10** compelle intrare. In talibus, ut opifices requiescat spiritus tuus, qui non sint attriti frontis, sed verecundi, sed timorati: qui præter Deum tantum timeant nihil, nihil sperent nisi a Deo. Quoad adventantium non manus attendant, sed necessitas. Qui stent viriliter pro afflictis, et judicent in æquitate pro mansuetis terra. Qui sint compositi ac

Mediabitibus quidem honores blandiuntur: a personis onera, honori sunt atque formidina. Iaquis credat illos rite iuncturos obtentis noncribus, qui nequidem eorum onera vel officia horum, incurant? At in sanctis viris semper observant, invitatos et coactos ad honores et dignitates pervenisse. Et tamen quo agrius suscepserunt impositas dignitates, eo dignius fideliusque gesserunt. Nimisnam qui honorem fugiunt, non blandieolem toris speciem, sed latenter intus aculeum respicunt, hinc terrini abstinent, et fugiunt. Cum vero, etsi reliquant, fugere nequeant, quia se divinae providentiae et superiorum obedientie subieciant, et humeros sarcinæ submittant; necessitas illis virtutis, laborisque et calcis et stimulus dum hoc sibi incumbere sentiant, ut omnibus modis conentur se suscepto invenientia prestare pares. Ita mox militum manum ad ipsam, ad laborem se vocatos agnoscent: ideoque non libet otari aut deliciari, sed curant sic præsse et prorsint, et de commissio sibi talento quaque respondere possint. Talis erat Henodus, quem Hieronymus sacerdotium recusatem committit. Merebatur, inquit, negando, quod esse nobe... et que dignior erat, quo se clamabat iniquum. Tunc quoque Papa Cornelius, quem Iaudat Cyprianus non, ut quidam, vim fecisse, ut episcopus fieri: secundum passum, ut episcopatum acceptaret. Ep. ad Salubrem ergo sanxit Leo imperato sub annis Dom. 469, l. 31. c. De episc. et cler. Non pretio, sed precibus ordinetur unitates. Tantum ab amictu uero esse sepositus, ut queratur cogendus, rogulus redat, invitatus effugiat: sola illi suffragetur necessitas excusandus. Profecto enim indigenis est sacerdotio, nisi fuerit ordinatus invitus. De ceteris qualitatibus eligendorum cardinalium viue concil.

mores, probati ad sanctimoniam, parati ad obedientiam, mansueti ad patientiam, subjecti ad disciplinam, rigidi ad censuram, catholici ad fidem, fideles ad dispensationem, concordes ad pacem, conformes ad unitatem. Qui sint in iudicio recti, in consilio providi, in jubendo discreti, in disponendo industria, in agendo strenui, in loquendo modesti, in adversitate securi, in prosperitate devoti, in zelo sobrii, in misericordia non remissi, in otio non otiosi, in hospitio non dissoluti, in convivio non effusi, in cura rei familiaris non auxii, alienae non cupidi, suae non prodigi, ubique et in omnibus circumspecti. Qui legatione pro Christo fungi, quoties opus erit, nec jussi renuant, nec non jussi affectent. Qui quod verecunde excusant, obstinatus non recusent. Qui missi, post aurum non eant, sed Christum sequantur: qui quæstum legationem non aestiment, nec requirant datum, sed fructum. Qui regibus Joannem exhibeant, Aegyptiis Moysen, fornicantibus Phinees, Eliam idololatris, Elisæum avaris, Petrum mentientibus, Paulum blasphemantibus, negotiantibus Christum. Qui vulgus non spernant, sed doceant: divites non palpent, sed errant: pauperes non gravent, sed foveant: minas incipum non paveant, sed contemnant. Qui non cum turba intrent, nec cum ira exeat: qui ecclesiæ non spolient, sed emendent. Qui marsupia non exhaustant, sed corda reficiant et crimina corrigan: famæ provideant suæ, nec invideant alienæ. Qui orandi studium gerant, et usum habeant, ac de omni re orationi plus fidant, quam suæ industriae vel labori. Quorum ingressus pacificus, molestus (55)

teran, sub Leone X, sess. 9, *Dc reform. cur...* Item c. Bon v, de postulat. Præla. c. *Exsecrabilis*, ext. de præb. Auton. Flor. 3, p. summ. Tit. 21, cap. 2. § 2. Hieron. Plat. lib. singulari de statu cardin. cuius doctrina cæteris quoque prælatis et ecclesiasticis viris facili accommodari potest.

(55) Sic mss. plerique. Quidam habent cum editis non molestus. Sed alteram fictionem præferimus, id est quorum exitus tristitia afferunt. Apud Vossium una lectio modestus.

(56) Vide, nntas ad epist. 271., concil. Trident. sess. 25, cap. 1. *De Reformat.*, ubi verba Bernardi pulchre confirmat Canones Apost. ean. 39. et can. 75. Concil. Antioch. c. 23. et Carthag. iv, cap. 15 et 31; Matiscon. cap. 13; Hisp. 1, cap. 1. Videat, si cui libeat Cornel. in Ezech. XLIV, ubi occasione procepti divini quo pontifex pronibet lugere super "ortue, ne quidem patre et matre, hæc habet: *Hæc sacerdotes Veteris Testimenti, conjugis, filii, familie illigati: quid jam faciant sacerdotes et episcopi Novi Testamenti, quos Deus cælibes et illiberes esse voluit, ut a curis terrenis ad cælestia menem transferrent, eam que totam in Deo, hæc quisque æternis defagerent?* Quare sapienter monet S. Basil. in Constit. monast. cap. 23: *Scientes itaque intolerabile detrimentum hujus erga cognatos effectus, sagittamus illorum curam tanquam diabolicam ad nos impugnandum armaturam.* Sed ecce, inquit doctor sapientis, hisce Satan invidens insidias ex latere ponit, dum cognatos pro filiis substituit, eosque curandos, et ex imo sensim ad summos opum ei dignatum aradus provehendos esse suggerit in illis extollendam et perpetuandam esse familialiam, in illis conservandum et celebrandum acutis posteris nomen; ita vivirum.

A exitus sit: quorum sermo ædificatio, quorum vita justitia, quorum præsentia gratia, quorum memoria in benedictione. Qui se amabiles præbeant, non verbo, sed opere: reverendos exhibeant, sed actu, non fastu. Qui humiles cum humilibus, et cum innoxientibus innocentes; duros dure redarguant, malignantes coerceant, reddant retributionem superbis. Qui non de dote viduæ, (56) et patrimonio Crucifixi se vel suos ditare festinem, gratis dantes quod gratis acceperunt, gratis facientes judicium injuriam patientibus, vindictam in nationibus, incarcerationes in populis. Qui de tuo denique spiritu, illorum instar septuaginta Moysi, accepisse cernantur (*Num. xi, 16, 17*), per quem sive absentes, sive præsentes contendant placere tibi, placere Deo. Qui B ad te redeant fatigati quidem, sed non sufficiunt: simul et gloriantes, non quod curiosa seu pretiosa quæque terrarum attulerint, sed quod reliquerint pacem regnis, legem barbaris, quietem monasteriis, ecclesiæ ordinem, clericis disciplinam, Deo populum acceptabili, sectatorem bonorum operum.

CAPUT V.

Exemplis commendatur abstinentia munerum; et arrogancia ministrorum Papæ perstringitur.

13. Dignum reor ad medium venire factum dulcis memoriae Martini nostri (57). Nostri hoc; sed an memineris, ignoro. Is cardinalis presbyter, functus aliquando legatione in Dacia (58), tam pauper remeavit, ut pene expensis et equis deficientibus, C vix perveniret Florentiam. Ibi episcopus loci donavit ei equum, quo Pisas usque, ubi eramus tunc, perfectus est. Postridie, erede, secutus episcopus,

*Cum Factor rerum privaret semine clerum;
Ad Satanæ votum successit turba nepotum.
Hæc est fraus, hic laqueus diaboli, hic petra scandali inquam non pauci alias boni impingunt, ut ab hoc cognatorum affectu se vinci et vinciri sinant, itisque opes et status jugi cura et studio sine fine accumulent, etiam e bonis Ecclesiæ, cum animæ et salutis suæ suorumque gravi periculo. Gliscit enim, serpit et erescit hæc cupiditas instar iænis latentis, quo magis illi indulgetur, tandemque fit insatiables, et in immane evadit inventum. Ita sacerdotes, qui cœlestes esse debebant, sunt terreni, et sunimunt imi: ita quos auro ex celso in via humana despiceret, illisque altiores esse alio, que in ipsum docere eportebat, ad et conversi prolabantur mentemque sublimem ad insinua hæc deprimit.*

O curva in terra animæ, et cariestium inanes! Quam hi a Christi et præscorum Patrum virtute degenerant! Vide hæc, et in similem sententiam plura apud Cornel. a Lapide in cap. 44. Ezech. v, 25.

(57) Is presbyter cardinalis ab Innocentio creatus anno 1130. *Nostrum vocat Bernardus, non quod Claræ-Vallensi fuerit, (neque enim inter prælatos inde assumptos ab Ermaldo numeratur in lib. II Vitæ num. 8), sed sive quo peculiari Bernardi amicus fuerit, sive quod Gaius, seu quod ejusdem, id est Cisterciensis, instituti. Quod tamen Manicas asserere non audet. Anno 1132. Hæc Martini in Daciam legatio ponitur. Hoc factum ex Bernardo Johannes Saresberiensis lantand Polyverateli lib. v, cap. 15 ut et sequens Gaufridi Carnotensis. Alia exempla ibidem cap. 16.*

(58) Ita constanter editi et scripti; *Dania legit* Monicas

erat enim illi causa cum adversario, et agendi aderat **A** diesj eis per singulos sollicitarentur, ventum est ad Martinum. Fiducia erat major in illo, qui non posset dubiatur esse recentis beneficii. Tum Martinus Decepisti me, — inquit — nesciebam tibi immovere nego ium. Totie equum tuum, ecce in stabulo est.

Ei hora eadem resignavit illi. Quid dicas, mi Eugen? Nonne alterius sæculi res est, redisse legatum de terra auri sine auro? transiisse per terram argenti, et argentum nescisse? donum insuper, quod poterat esse suspectum, illico rejecisse?

14. Sed o mili locum suavem, ubi incidit occasio memorandi et nominandi suayissimi odoris virum, episcopum loquor Carnotensem Gaufridum, qui legatioem in partibus Aquitanæ (59) propriis compilis strenue administravit, idque annos plures, hinc loquor quam vidi ipse. Eram cum eo in terra illa, cum a quodam presbytero presentatus illi est pescis, quem vixi vocant sturgeonem. Pereunciatus legatus quanti venierit, « Non accipio, » inquit,

nisi receperis pretium. » Et resignavit solides quinque livo et vercundo. Item, cum essemos in quadam oppido, domina illius oppidi obtulit ei pro devotione eum manutergio duas vel tres paropsides paleas, ligatas tamen: quas aliquandiu inuenis nomen scrupulosa conscientia, laudavit eas, sed non acquevitur accipere. Quando *[al. quomodo]* argenteas recipisset, qui lignas refotavit? Non fuerunt qui posent legato dicere: *Dilacimbas Abraham* (Gen. xiv, 24), ipso vero cum Samuele libere concionabam ad omnes: *Laquimihi de me curam Domino et curam Christi ejus, utrum bovem cuiuspiam tuetur ad usum: si quemquam calumniatus sum, si oppressti aliquem, si de manu eiusquam manus accipias et contentum illud hodie, rorisque restituam* (*I. Reg. xi, 3*). O si talium daretur virorum copia, quales perstrinximus nonne? Quid te leuis sis, quid tuo jucundius sæculo? Nonne secunda ab aeternitate illorum tibi temporum beatitudo videatur, cum te quaquaversum procedens, sapientum videres non inclito agnire beataram?

15. Si te novi, haeres, et aliam trahens suspicium te spiritum, tecum loqueris: Putas fore posse quod dicitur? Putas hic sumus, quousque habe hanc? Quis dei vivere, ut videre contingat? O si videbere in vita mea Ecclesiam Dei talibus inoxianis columnis! O si omnia mei sponsam cernere tanus commissatio fidei, tantus credulam puritati! Quid me beatius, quaque securius cum Iesu oddi circa me vitæ meæ et eiusmodi spectarem si nul et testes? Quibus omnianæ meæ secreta secure committerem, communicarem consilia quibus me totum refundere, tanquam natus nabi. Quid si viderem aliquatenus deviare, non

59. De hoc legatione in Aquitaniam contra Henricianos legi lib. ii de Vita Bernardi cap. 6 et lib. iii, cap. 6. Bernardi varias ad Gaufridum istum epistolas habet in tomo primo.

(60) Proverbialis locutione peccata ex Ezechiele vni-

sinerent, frenarent præcipitem, dormitatem excita- rent. Quorum me reverentia et libertas extollentem reprimeret, excedentem corrigeret: quorum me constantia et fortitudo nutantem firmaret, erigeret diffidentem: quorum me fides et sanctitas ad quæque sancta, ad quæque honesta, ad quæque pudica, ad quæque amabilia et honore fama provocaret. Et nunc reduc oculos, mi Eugeni, ad eum qui nunc est curiae sive Ecclesiæ statum et studia prælatorum, eorum præsertim, qui sunt in circuitu tuo.

16. Sed de his hactenus. Ego palpavi, non fodi parietem (60). Tibi licet fodere et videre, utpote prophete filio. Mili progredi non est fas. Unum dieo quid in facie est. Ridicule ministri vestri vestris se compresbyteris 442 anteterre conantur. Non hoc **B** ratio habet, non antiquitas habuit, non consecratio auctoritas. Et si de sua consuetudine calumnia struitur, melius prolecto illa, quam summus Ordo contemnitur. Frivolum tamen satis, unde maximo obtinere id volunt. Nos sumus, inquit, qui in omni celebritate domino Papæ conjunctiores assistimus, sedenti propiores assidemus, procedentem posteriores præcedimus (61). Hoc totum non dignitatis prærogativum, sed sedulitatis debitum est, diaconi nomen solemnè ipsa administratione interpretans. Demus presbyteris ordinata concessione ambientibus majestatem, vos ad pedes sedetis. Propiores assistitis, ut habeat paratores. In evangeliis legimus, quia *facta est contentio inter discipulos, qui corum videretur esse major* (*Luc. xxii, 24*). Beatus es, si sic circa te cætera tenerentur.

CAPUT VI

Pontifici non convenire, utpote gravioribus intento, rei domesticæ curam; proindeque alteri polius oculomo commillendam.

17. Tiedet iam curiae: exeundam palatio; domi exspectant nos. Hi non modo circa, sed quodammodo intra te sunt. Non est supervacua consideratio, qua intendis disponere domini tuae, providere his qui in sinu tuo et in gremio tuo sunt. Ego dieo ei necessarium Paulum audi: *Si quis domui sue preesse nescit, quomodo Ecclesia Dei diligenterum habebit* (1 Tim. iii, 5) item: *Si quis suorum ei maxime domesticorum, eum non habet fidem, neget* et *est infidelis deter. or* (*ib. v, 8*). Et hanc dieos, non te inoneo summis occupatam impendere tamis et quasi minutum fieri, minimis intencere quod maximis debes. Quid te intrices, inde te ergo sit Deus? *Hoc*, inquit, *omnia adjicientur vobis* (*Math. vi, 30*). Verumtamen et hoc oportet facere et illa non omittere. At illa per te agens, per te etiam opotet prouideas, qui pro te de his provideant. Nam si unus servis per se non sufficit simul et custodæ jumentorum, et curæ mensarum: tu per te quomodo in-

mis quasi digitis rem levigis; tuum est aliud rum; omnia et perservari que vita deformit Ecclesiam

(61) Ita scripti nunc locum restaurant et recte: cum Romano mox servi dominum præcedunt, di- giuere posteriori ordine, in edibis legebatur, priores sequentes incedentem.

tendere valeas et tuæ domini, et omni pariter? A de qua scriptum est: *O Israhel quam magna est domus Domini* (Baruch. iii, 24)! Vacuum prorsus a soliditudine rerum minorum et vilium oportet esse animum, tam magnis et tam multis intentum rebus. Oportet liberum, quem nulla sibi vindicet violencia occupatio. Oportet ingenuum, quem nulla deorsum trahat indigna affectio. Oportet rectum, quem nulla seorsum avertat sinistra intentio. Oportet cautum, quem nulla subeat furtiva suspicio. Oportet vigilem, quem nulla abesse abducat perigrina et curiosa cogitatio. Oportet firmum, quem nulla concutiat repentina turbatio. Oportet invictum, quem nulla fatiget vel continet et bulatio. Oportet amplum, quem nulla coarctet rei temporalis amissio.

16. His te non dubites et bonis privandum, et feriendum malis, si animum dividens, et Dei rebus, et tuis pariter reculis volueris impertiri. Procurandus quem implices, qui pro te molat. Pro dico non tecum. Quædam per temet facies: quædam per te et alios simul; quædam per alios ac absque te. Quis sapiens, et intelliget haec? Non est quod inter ista dormitet consideratio tua. Ego vero agenda domus tua sub eo genere, quod uovissimum posui, locanda censuerim. Per alium, ut dixi, illa facies. At is, si fidelis non fuerit, fraudabit: si non fuerit prudens, fraudabitur. Quærendus proinde fidelis et prudens, quem constitutas super familiam tuam. Adhuc inuillus est, si tertium desit. Queris quid hoc? Autoritas. Quid enim prodest ei velle et sciare quæque disponere, 143 prout necesse est, si quod scit et vult, non potest? Danda ergo facultas agendi pro libitu. Si raptæjudicium rationis putas hoc fieri, memento fidelem, qui agere nihilominus pro ratione volet: attende prudentem, qui agere nihilominus pro ratione sciit. Sed fidelis solersque voluntas tunc proderit, cum ei afflatim suppetet, unde tota facilitate mancipetur effectui, cunctis sine cunctatione parentibus. Subdendi igitur omnes. Nullum patiatur contradictem. Nemo qui dicat, Cur fecisti sic? Potestatem habeat excludere et admittere quos voluerit, mutare ministros, transferre ministeria ad quos ei quando voluerit. Ita timori sit omnibus, ut sit et utintati. Præsit omnibus, ut omnibus prosit, et de omnibus. Clandestinas et susurratas delationes non recipias anversus eum: magis detractiones censueris. Et hanc veiu genera, tibi constitutas regulam, ut omnem, qui palam vereatur dicere quod in anre locus est, suspectum habeas. Quod si te judecante dicendum coram ille renuerit, delatorem judices, non accusatorem.

17. Itacue nous omnibus facienda injungat, et uai omnes respondeant. Tu illi habebas fidem, vacans ibi et Ecclesiæ Dei. Si quoniam aut fidelis inventator, aut prudens, fidei potius committendum. Sane et duobus iustis hoc. Quamquam si idoneus non responderit, etsi minus fidelem sustinere potius consulo, quam te immergere labyrintho huic. Memento Salvatorem Iudæi œconomum habuisse (Joan xii, 6).

Quid episcopo turpius, quam incumbere suppliciis et substantiæ sua: scerni orna, scisciri de singulis, morderi suspicionibus, mox et ad pœnæ perdita vel neglecta? Ad verecundiam dieo quæ mandam ejusmodi, scrutantibus motie de omnibus substantiæ suam, nomine singula, de minutis et quadrangularibus exigentiam rationem. Non ita ille Ægyptius, qui Joseph omnibus traditis, ignorat quid haberet in domo sua (Gen. xxxiv. 4, 6). Ego bescat chrisianus, christiano sua non credens. Homo sine fide, fidem tamen habuit servo, super omnia bona sua constitutus est: et hic erat alienigena.

20. Mira res! Satis superque episcopi ad mandam habent, quibus animas credunt: et cui suas committant facultatulas, non inveniunt. Optimi videlicet estimatores rerum, qui magnam de minimis, parvam aut nullam de maximis curam gerant. Sed, ut liquido datur intelligi, patientius ferimus Christi jacturam, quam nostram. Quorūtianas expensas quotidiano reciprocamus scrutinio, et continua dominica gregis de clementia nescimus. De prelio escrana et numero panum cum ministris quotidianus discussio est: rara admouum cum presbyteris celebratur collatio de peccatis populorum. Cedit asina, et est qui sublevel eam: perit anima, et nomen est qui reputet. Nec mirum, cum nec nostros quidem assiduus sentiamus deficiens. Nonne ad singulas suppunctiones istas irascimur, urimur, auxiliari? Quam tolerabilius rerum, quam mentione susciptemus jacturam! Quare, impud, non magis fruauem patimini? (1 Cor. vi, 7.) Quoso, tu qui alios doces, doce te ipsum: si tamen jam non docenisti, plenis te habere, quam tua. Transitoria ista, que stare ubi nullo pacto quennt, fac ut a te transeant, non per te. Rivas qua fluit, cavit terram: sic discursus temporaliū conscientiam rodit. Si potest torrens in agros exenrrere sine laetione satorum; et tu te ista stuc vuinere mentis posse tractare contidito. Omnumodis consulò studeas avertire a te concursum horum. Multa nescias, plurima dissimiles, nonnulla oblivisearis.

21. Sunt tamen quæ ignorare te nolim, mores quoruque et studia. Non oportet ut vitia domus tuae nillius 143 seias: quod quæptorim non vimus contigisse. Quapropter ut dixi, aliis alia dispenses; de disciplina tu provide, illud nemini credas. Si insociabilior eram te vel sermo sonuerit vel habitus apparuerit: manus tua super ejusmodi; tu ueliscere injuriam tuam, impunitas ausum pari, ausus excessum. Dominum episcopi decet sanctitudo, decet modestia, decet honestas: horum disciplinae eius. Sacerdotes domestici, aut eæteris honestiores, aut fabola omnibus sancti, in vultu, in habitu, in incessu illorum qui circa te sunt, nihil residere impudicum, nihil indecorum patiaris. Discat, et te episcopei cui comitatus pueros et complices adolescentes secum non habere. Certe inter intrato discurrere calamistratos non decet. Et menemus quod Sapiens

admonet. *Filiæ tibi sunt? noli faciem tuam hilarem ad eas ostendere* (*Ecclesi. vii. 26.*)

22. Nec austoritatem tamen suadeo tibi, sed gravitatem. Illa infirmiores fugat, haec reprimit leviores, illa, si adsit, odibilem; haec, si desit, contemplabilem reddit. in omnibus tamen modus melior. Ego nec severus velim, nec dissolutus. Quid hac mediocritate gratius, ut nec de severitate sis oneri, nec de familiaritate comeoptni? In palatio papam, doni te patrem familias exhibe. Ament te domestici tui: si non, facito ut timeant. Utilis semper custodia oris, quæ tamen affabilitatis gratiam non excludat. Ergo ubique frenanda lingua præceps, maxime autem in convivio. Ille coaventientior habitus, si tu actu quidem severus sis, vulnu serenus, verbo serius. Capellani, et qui tecum jugiter divinis intersunt officiis, non sint sine honore. Tunn est tales ibi providere, qui digni sint. Serviatur eis ab omib[us] tanquam tibi. Necessaria de manu tua aescipiant. His contenti sint quæ tu provideris illis: in vide ne egeant, Super hoc quem forte ab adventantibus petere deprehendas, judica Giezitam (*IV Reg. v. 20-27*): id de vestiariis, id de ceteris officialibus decernendum. Verum hoc ex abundanti: nam formam istam jam olim a te positam recordamur. Quid tuo dignius apostolatu? quid salubrius ad conscientiam, honestius ad famam, utilius ad exemplum? Optimus canou, qui projicit avaritiam ex calunia, et non a conscientia tantum.

CAPUT VII.

Epilogus seu summa eorum que in pontifice requirantur.

23. Libet iam et hunc claudere librum: sed in

Acalce aliqua velim vel ante dicta quasi epilogando repetere, vel addere prætermissa. Consideres ante omnia sanctam Romanam Ecclesiam, cui Deo auctore præs, Ecclesiarum matrem esse, non dominam te vero non dominum episcoporum, sed unum ex ipsis; porro fratrem diligentium Deum, et participem timimenti eum. De cætero oportere te esse considera formam justitiae, sanctimoniae speculum, pietatis exemplar, assertorem veritatis, fidei defensorem, doctorem gentium, Christianorum ducem, amicum Sponsi, Sponsæ paronymphum, cleri ordinatore, pastorem plebium, magistrum insipientium, refugium oppressorum, pauperum advocate, miserorum spem, tutorem pupillorum, judicem viduarum, oculum caecorum, linguam mutorum, **B**baculum senum, ultorem scelerum, maiorum metum, bonorum gloriam, virgam potentium, malleum tyrannorum, regum patrem, legum moderatorem, canonum dispensatorem, sal terræ, orbis lumen, sacerdotem Altissimi, vicarium Christi, christum Domini: postremo deum Pharaonis. Intellige quod dico: dabit tibi Dominus intellectum. Ubi malitia juncta potentia est, aliquid tibi supra hominem præsumendum. Vultus tuus super facientes mala. Timeat spiritum iræ tuæ, qui hominem non vereatur, gladium non formidat. Timeat orationem, qui admonitionem contempsit. Cui irasperis tu, Deum sibi iratum, non hominem putet. Qui te non audierit, auditurum Deum, et contra se paveat. Quod reliquum est, de his quæ supra te sunt, incumbit jam disputatio: quam uno libro. Deo adjuvante, solvere spero, et me pariter absolvere præmissione mea.

C

LIBER QUINTUS.

■■■ CAPUT PRIMUM.

De his que supra nos sunt, id est de Deo rebusque divinis, considerationem instituit, ad quas modo per creaturas erigimus.

1. Libri superiores, etsi de consideratione inscribantur, plurimum tamen habent actionis admistum dum res aliquas non considerandas tantum, sed agendas docent vel monent. A qui in manibus modo est, sola in consideratione versabitar. Quæ enim supra sunt (id quidem instat (62) aucto non indigent, sed inspectu. Non est quod in eis acties, que uno modo semper sunt, et in aeternum; porro aliqua et ab aeterno. Et hoc velim solerter advertas, sic sagacissime Engeni, quia toties peregrinatur consideratio nua, quoties ab illis rebus ad ista defleciunt interiora et visibilia, sive inluenda ad notitiam, sive

(62) Autis, ut quidem constat; sed legendum insat, id est, id modo exsequendum resit.

(63) Varia hic lectio quamam scripsi. appropriaro

appetenda ad usum, sive pro officio disponenda vel acilitanda. Si tamen ita versatur in his, ut per haec illa requirat, haud procul exsulat. Sic considerare, repatriare est (63). Sublimior iste præsentium ac dignior usus rerum, cum juxta sapientiam Pauli, *invisibilia Dei, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur.* Sane hac scala cives non egent, sed exsules. Quod vidit ipse hujus sententiae auctor, qui cum diceret invisibilia per visibilia conspicere, signanter posuit, *a creatura mundi* (*Rom. i. 20*). Et vere quid opus sealis tenenti jam solium? Creatura ecoli illa est, presto habens per quo potius ista intineatur. Videat Verbum, et in Verbo facta per Verbum. Nec opus habet ex his quæ facta sunt, Factoris notitiam mendicare. Neque enim ut vel ipsa noverit, ad ipsa descendit, que illi illa videt, ubi longe melius sunt quam in se ipsis. Unde nec medium requirit ad ea est, alii repatriare est. Horstius eum pacis utramque habet. Repatriare rectius ad sensum, ut opponatur exilio, ut infra num 2. Repatriasse erit hoc, etc

corporis sensum; sensus ipsa sibi, se ipsa sentiens. Optimum videndi genus, si nullius egueris, ad omne quod libuerit (*at. add. nosse*), te contentus. Alioquin juvari aliunde, obnoxium fieri est minusque a perfecto istud, et minus liberum.

2. Quid, quod et inferioribus eges? nonne praeposterum hoc et indignum? Plane superiorum quedam iuria est, inferiorum operam desiderare: a qua iuria nein hominum perfecte vindicabitur, nisi cum quisque evaserit in libertatem filiorum Dei. Nempe erunt hi omnes occibiles Dei (*Joan. vi. 45*), et nulla interveniente creatura, solo beati Deo. Repatriasse erit hoc, exisse de patria corporum in regionem spirituum. ipsa est Deus noster, maximus spiritus, maxima mansio spiritum beatorum: et ac quid hic sibi usurpet sensus (*at. add. caro*) seu imaginatio, veritas est, sapientia est, virtus, aeternitas, summum honum. Unde (*cl. add. a quo*) interim absumus: et ubi sumus, vallis est lacrymarum, in qua sensualitas regnat, et consideratio exulta: in qua libere quidem et potesitiale se exserit sensus corporeus, sed intricatus caligat oculus spiritalis. Quid igitur mirum, si ope indigena advena indiget? Et felix secundum tempus viator, qui civium beneficium, sine quo transire non potest, in obsequiam convertere potuit, utens, non fruens: urgens, non potens; exactor, non suppplex.

CAPUT II.

Assignat varios considerationis gradus.

3. Magis ille, qui usum sensuum, quasdam veluti civium opes, expendere satagit, dispensando ~~446~~ in suam et multorum salutem. Nec ille minor qui hunc sibi gradum ad illa invisibilia philosophando constituit: nisi quod hoc dulciss, illud utilius: hoc feliciss, illud fortius esse constat. At omnium maximus, qui spreto ipso usu recum et sensuum, quantum quidem humanæ fragilitati fas est, non ascensoris gradibus, sed inopitatis excessibus, avolare interdum contemplando ad illa sublimia consuevit. Ad hoc ultimum genus illos pertinere reor excessus Pauli. Excessus, non asceusus: nam raptum potius fuisse, quam ascendisse ipse se prohibet (*Il Cor. xii. 1-4*). Iude est quod dicebat: *Sic mente excedimus, Deo* (*Id. v. 13*). Porro hinc via contingunt, cum consideratio, eti in loco peregrinationis sua, virtutis studio, et adjutorio gratia facta superior, sensualitatem aut premat ne insolescat, aut cogit ne evagetur, aut fugit ne inquietat. In primo poterior, in secundo liberior, in tertio purior Puritatis siquidem et alacritatis pariter alis in illo volatus.

4. Vis tibi has considerationis species propriis distinguunt nondiminished? Dicamus, si placet, primam dispensativam, secundam testimoniavam, tertiam speculativam. Horum nominum rationes ieiunationes declarabant. Dispensativa est consideratio sensibus sensibiliusque rebus ordinate et socialiter meos ad promerentem Deum. Estimativa est conseratio prouiae ac diligenter quæque seruantans

A et ponderans ad vestigandum Deum. Speculativa est consideratio se in se colligeas, et quantum divinitas adjuvatur, rebus huminis eximis ad contemplandum Deum. Puto vigilanter advertis affari habe esse fractum: ceteris, si non referantur ad istam, quod dieuntur videri posse, sed non esse. Et prior quidem absque intentu tagus multa scribit et nihil metit: sequens vero nisi a *Isaias* se diligat, vadit, sed non evadit. Ergo quod prima aperte secundat odorat, tertia gustat. Ad quem tandem gustum perducunt et cetera, etsi tardias: nisi quod anima laboriosius, secunda queius peruenitur.

CAPUT III.

Ea que supra nos sunt, Deum scilicet et Angelos, investigari opinione, fide et intellectu.

B 5. Dixisti, inquis, satis qua ascendatur: etiam quo ascendendum, dicere habes. Falleris, si id spernas: ineffabile est. Tu me existimas loqui quod oculus non vidit, nec auris audivit, et in eorū hominū non ascendit? *Nobis*, inquit, *revelavit Deus per Spiritum suum* (*I Cor. ii. 9, 10*). Ergo que supra sunt non videbo docentur, sed spiritu revealantur. Verum quod sermo non explicat consideratio quærat, oratio expectat, mercatur vita, paritas assequatur, Sane eorum admonitus que supra sunt, non te existimes mitti a me suspicere soleni, lunam, stellas, non ipsum firmamentum, non aquas quæ super cœlos sunt. Ista siquidem omnia, etsi supra loco, preuo infra sunt, et dignitate naturæ: sunt enim corpora. Tui portio spiritus est, quo superioris quidpiam frustra quaeris, quod non sit spiritus. Porro spiritus est Deus, sum et Angeli sancti, et hi supra te. Sed Deus natura, Angeli gratia superiores sunt. Unum siquidem cui et Angeli optimam ratio est: Deus vero non sibi aliquid optimum habet, unum optimum totus. Is, et qui cum eo sunt beati spiritus, tribus modis, veluti vīs totalem, nostra sunt consideratione ~~447~~ vestigandi opinione, fide, intellectu. Quorum intellectus ratione innititur, tides auctoritati, opinio sola veri similitudine se tuetur. Habet illi duo certam veritatem sed tides clausam et involutam, intelligentia no tam et manifestam: exteriora opinio certi nihil habens, verum per veritatem quæcum pedius, quoniam appeti adit.

C 6. Omnia in his evaneda confusio, ne hoc incertum, opinionis fidis digat, aut quod firmata innumera est fidis, opinio retrocoit in questionem, et hoc sciendum quia opinio, si habet assecutionem, rationaria est: tides, si habet nœsitatiōem, fallacia est: ictum intellectus, si signum illae unice intramperet, reputatur stractor, scrutator inquisitivus. Mucii studiorum opinionem intellectum putaverunt, et erraverunt. Per quidem opinio potest patiri intellectus, intendo us opinio non potest. Unde hoc accidit? Profecto quia haec falli potest, ille non potest: non si fali potest, intellectus non fali sed opinio. Verus nōmēt intellectus certum habet, non modo veritatem, sed etiam certitatem veritatis. Possunt singula nec ad illam.

Fides est voluntaria quædam et certa prælibatio aeternæ propriaeæ veritatis. Intellexus est rei cuiusunque invisiibilis certa et manifesta notitia. Opinio est quasi pro vero habere aliquid, quod falsum esse nescias. Ergo, ut dixi, fides ambiguum non habet; aut si habet, fides non est, sed opinio. Quid igitur distat ab intellectu? Nempe quod etsi non habet incertum non magis quam intellectus, habet tamen involuerum, quod non intellectus. Denique quod intellexisti, non est de eo quod ultra quæras: aut si est, non intellexisti. Nil autem malumus scire quam quæ fide jam scimus. Nil supererit ad beatitudinem, cum quæ jam certa sunt nobis fide, eruntque et nuda.

CAPUT IV.

Angeli quomodo considerandi.

7. His ita expeditis, age jam dirigatur consideratio in eam quæ sursum est Iherusalem mater nostra, ac totis tribus memoratis viis caute et vigilanter vestigemus investigabilia: quatenus tamen licet, vel magis quatenus nobis conabitur. Et primo quidem cives spiritus esse illuc potentes, gloriosos, beatos, distinctos in personas, dispositos in dignitates, ab initio stantes in ordine suo, perfectos in genere suo, corpore atbercos (64-65), immortalitate perpetuas, impassibiles non creatos, sed factos, id est gratia, non natura; mente puros, affecta benignos, religione pios, castimonia integros, unanimitate iudiciorum, pace securos, a Deo conditos, divinis laudibus et obsequiis deditos. Haec omnia legendo comperimus, fide tenemus. Quauquam de corporibus horum non modo unde sint, sed an aliquatenus sint, haeret sententia aliquorum. Unde si quis inter opinabilia magis id ponendum censerit, non contendo. Porro intellectus prediles, non fide, non opinione, sed intellectu capimus; quia non possunt hujus expertes, et Dei simili participes esse. Sunt et nomina quædam nota nobis similiter ex auditu, per quæ harum beatitudinum (iam quæ non liquido mortalium percipit auditus, officia, meritū, gradus, ordines, utcumque a nobis conjici et dicerni queant. Sed enim quod ex auditu non est, jam non ex fide: nam fides ex auditu (Rom. x. 17). Itaque opinando

(64-65) Confer sermonem in Canticis, ubi de corporibus angelorum, et ibi notas.

(66) Novent esse angelorum ordines, nec plures, nec pauciores; gradu ac dignitate inter se distinctos sententia est multorum Patrum consensa tradita. Nam ita scilicet Ignatius epist. ad Trallian. ; Dionysius, De cœlesti hierarch. cap. 6, ubi ex instituto eam rem tractans, tres constituent angelorum hierarchias, et singulas id tres ordines subdividit. Hos sequuntur Gregor. hom. 34 super Evang., Hieron. lib. ii, Apolog. advers. Rail., Chrys. hom. 4 super gen.. Rupert. lib. iii, de process. Sp. S. cap. 6, et Bernard. hoster, propter locum praesentem, sententia de S. Mariano, et hom. 8 in Cantico. In ordine tamen horum ordinum constitudo Patres variarum, nec certe culticacionis ratione habeuisse videatur. Quia de re v. S. Thom. i. p. q. 108, a. 6.

Porro præsens Bernardini de hac materia sobrie auctorum et opere peritus, quoniam affirmando loquitur. Nam quoniam sicut angelorum ordines, et quibus

A ista dixerimus. Ad quid enim cœlestium nomina innoverunt, si ne opinari quidem salva fide aliquid licet de rebus, quarum nomina sunt? Angelii, Archangeli, Virtutes, Potestates, Principatus, Dominationes, Throni, Cherubin, et Seraphin, haec nomina. Quæ significata eorum? Nullane inter illos spiritus qui simpliciter Angelii, et eos qui Archangeli nuncupantur, distinxta?

B 8. Quid ergo sibi vult gradualis distinctio haec (66)? Putemus 148 Angelos dici (nisi ut convenientius aliquid considerasti) qui singuli singulis hominibus dati credeantur; missi in ministerium, secundum Pauli doctrinam, propter eos qui hereditatem capiunt salutis (Hcbr. i. 14): de quibus Salvator, Angelii eorum semper vident faciem (Matth. xviii. 10.) Putemus his præesse Archangulos, qui consci cœlestiorum divinorum, non nisi ob præcipias et maximas causas mittuntur. E quibus magnus ille archangelus Gabriel missus legitur ad Mariam (Luc 1, 26), ob causam unique, qua major esse non potuit. Putemus esse super istos Virtutes esse, quorum vultu vel opere signa et prodigia in elementis, sive ex elementis facta apparent ad commonitionem mortaliū. Inde est fortassis, quod cum in Evangelis legas: Erunt signa in sole et luna et stellis, paulo post habebis, Nam virtutes cœlorum movebuntur (Luc xxi, 25, 26); in minirum spiritus, per quos signa fiunt. Putemus Potestates superiores istis, quarum virtute potestas tenebrarum comprimitur, et coercetur malignitas acris hujus, ne quantum vult noceat: ne

C malignari, nisi ut prosit, possit. Putemus Principatus his quoque prælatos, quorum moderamine et sapientia omnis in terris principatus constituitur, regitur, limitatur, transfertur, mutatur, mutatur. Putemus Dominationes adeo cunctis supereminere præfatis ordinib., ut respectu horum cœteri videantur omnes administratori spiritus, et ad istos, tanquam ad dominos, referri regimissa Principatum, tutamina Potestatum, operationes Virtutum, revelationes Archangelorum, curam et providentiam Angelorum. Putemus Thronos alto etiam ab his evolasse recessu, qui ex eo quod sedent, Throni dicuntur; et ex eo sedent, quod sedet in eis Deus. inter se proprietibus discreti, res est a sensibus, atque experientia mortaliū longe remotissima.

D Proindeque in loco obscuro et caliginoso non temere ligendus gressus, namque ex humanis rationibus delinendum, sed procedendum caute, quousque Scripturæ sacerdotum et Ecclesiae nobis auctoritas præexistet. Unde et Sancti Patres hanc rem parce et subiecte sibi tractandum palmarum, ut videre est apud Hilarius Enarr. psal. xxix; Aug. in Eccl. cap. 35, ubi latetur ingenie, se ignorare quomodo se habeat beatissima illa et suprema societas; et quae in sint differentia personarum, hinc lib. ad Orosium cont. Priscili. et Orig. prouidetur, sed nec in ea ignorantia illum esse periculum ait. Quia et ipse Dionysius, De cœlesti hierarch. cap. 6, ubi tractationem de angelorum ordinibus aggreditur, prefatetur solum Deum et angelos scire, quoniam sint, et qui cœlestium naturarum ordines. Sed vide S. Thom. loc. cit. art. 3 et 6, et ibid. Comment.

Neque enim sedere in eis qui non sederent posset. Quæris quid *[al. quam]* illam sentiam sessionem? Summam tranquillitatem, placidissimam serenitatem, pacem quæ exsuperat omnem intellectum. Talis est qui sedet in Thronis Dominus sabaoth, judicans omnia cum tranquillitate, placissimus, serenissimus, pacatissimus. Et tales sibi constituit Thronos, simillimos sibi. Putemus Cherubia ex ipso sapientiae fonte, ore Altissimi naurientes, et reludentes fluente scientie universis cibibus suis. Et vide *nō* is sit, quem propheta loquebatur, lumen impetus lacteans civitatem Dei (*Psalm. XLV, 5.*). Putemus Seraphin, spiritus totos divino igne succensos, succendere universa, ut singuli cives singulae sint lucernæ ardentes et lucentes; ardentes charitatem, lucentes cogitationem.

9. O Eugeni, quoniam bonum est nos hic esse i quam fore melius, si quando tamen toti sequamur quo ex parte præcessimus! Præcedimus animo, et ne ipso quidem toto, sed parte modica nimis. Affectus jaçant mole corporeæ prægravati et luto hærentibus desideriis, sola interim arida et tenuis consideratio prævolat. Et tanquam ex tantillo quod jam datur, libet exclamare: *Domine dilexi decorem domus tuæ, et locum habitationis glorie tuæ* (*Psalm. XXV, 8.*) Quid si totam se colligat anima, et reductis affectibus, e cunctis locis, quibus captivi tenentur, timendo quæ non oportet, amando quæ non decet, dolendo vane, gaudendo vanius, cum his ineat tota libertate volatum, pulset, impetu spiritus, et in piuquediu gratiæ illabatur? Nonne cum cœperit circuire lucidas mansiones, et sinum illum etiam Abrahæ curiosius perscrutari, et sub altari, quodecumque illud est (67), martyrum revisere animas, in prima stola secundam patientissime exspectantes, multo magis tunc instabit loquens cum propheta: *Unam petii a Domino: hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ, ut videam voluntatem Domini ac visitem templum ejus?* (*Psalm. XXVI, 4.*) Quidni ibi videatur cor Dei? quidni ibi probetur quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta? Bona in se, placens in effectibus, beneplacens fruentibus, perfecta perfectis, et nihil ultra querentibus. Patent viscera misericordiæ, patenti cogitationes pacis, divitiae salutis (68), mysteria donæ voluntatis; benignitatis arcana, quæ clausa mortalibus, etiam ipsis electis suspecta sunt. Iu quidem salubriter, ne desinant timere, dum necam digne amata idonei inveniuntur.

10. Cernere est in his qui Seraphin appellantur, quomodo amet qui unde amet non habet, sed est et qui nihil torem quæ fecerit odit: quos salvandos fecit, quomodo seveat, quomodo provehat, quomodo amplectetur, quomodo delicta electæ juvenitis (69), et paleas ignorantiarum ejus iguis ille

(67) Ex his verbis patet Bernardum sermone 2 in festo Omnim Sanciorum non ita sensisse de altari illo, quasi intellectu aut fide id sibi constaret, sed tantum opinative cententiam suam dixisse

A consumens, ipsam purgatissimam et suo amore dignissimam reddit, Cernere est in Cherubia, qui plenitude scientie dicuntur, Deum, scientiarum dominum esse, qui solus solam nesciat ignorantiam, qui totus sit lux, at tenebris in eo non sunt ullæ; totus sit oculus, et qui minime aliquando fallitur, quia minime clauditur; qui extra se non quærat lumen, cui admoveatur ut videat, ipse qui videt, ipse unde videt. Cernere est in Thronis, quam non suspectus omni innocentia judex sedeat in his, qui circumvenire nolit, circumveniri non possit, quippe sic amans, et sic videns. Nec vacat sessio: tranquillitatis insigne est. De vultu tali judicium meum prodeat opto, cui insit amor, error absit, et perturbatio. Cernere est in Dominationibus, quanta sit Dominus majestatis, cuius natu imperium constat, et imperio universitas atque æternitas termini sunt. Cernere est in Principatibus principium ex quo omnia; et quomodo a cardine ostium, sic ab ipso regi universitatem. Cernere est in Potestatibus, quam potestate idem princeps quos regit, protegit, contrarias potestates arcens et propulsans. Cernere est in Virtutibus unam ubique æqualiter presto esse virtutem, per quam omnia, vivificam, efficiem, invisibilem, immobilemque, omnia tamē moveantur utiliter, tenentem fortiter: quæ cum in minus usitata effecta apud mortales eruperit, miracula sive prodigia vocant. Cernere postremo et mirari est in Angelis et Archangelis veritatem atque experientiam vocis illius, *Quoniam ipsi cura est de nobis!* (*1 Peter. 5, 7.*) qui talium nō et tantorum non desinit jucundare visitationibus, instruere revelationibus, suggestionibus communere, sedulitate solitari.

CAPUT V.

Gratias ac dotes Angelorum a Deo in ipsos derivari.

11. Hæc omnia contulit illis spiritibus ipse qui candidit illos, unus atque idem sunimus Spiritus, dividiens singulis prout voluit. Hæc operatur in illis, hæc dedit operari et illis, sed aliter. Ardent Seraphin, sed igne Dei, vel potius igne Deo. Quod præcipuum est in eis, amant, sed non quantum Deus, nec quomodo. Lucent Cherubin, et scientia eminent, sed participio veritatis; ac per hoc non ut Veritas, nec quantum. Sudent Throni, sed insidentis beneficio. Judicant et ipsi cum tranquillitate, sed non ad mensuram modumque pacis pacantis, pacis quæ exsuperat omnem sensum. Dominantur Dominationes, sed sub Domino dominantur, serviant præterit. Quid hoc ad summum, semipaternum, singulareque dominium? Præsunt Principatus et regunt: sed regunt et ipsi, ita ut regere non norint, si regi desierint. Præcelent in Potestatibus fortitudo: sed qui debent quod fortes sunt, et aliter est fortis, ei plus; nec tam fortis quam ipsa fortis de est. Virtutes,

Hæc fusiæ in præfatione ad tomum III.

(68) In quibusdam, neglectæ juvenitis, sed mendose; hic enim agitur de electis.

pro suo ministerio et potentatu satagant excitate A curia torpiente hominum innovatione signorum : virtus vero la eis manens, ipsa facit opera. Faciunt et ille, sed in comparatione ejus non faciunt. Denique tantum interest, ut quasi singulariter propheta dicit ad eum, *Tu es Deus qui facis mirabilia* (Psal. lxxv, 8) : et idea de eo, *Qui facit mirabilia magna solius* (Psal. cxxxvi, 4). Absunt Angeli et Arcanangeli : sed ille germanior nobis, qui nou modo adest, se lineti.

12. Quod si si dicas posse inesset ei angelum non minor. Memini scriptum : *Et angelus qui loquebatur in 150 me* (Zach. i, 15). Atque differentia et in hoc. Inest angelus suggestens bona, non lugereas : inest mortalis ad hominem, non bonum creas. Deus sic inest ut afficiat, ut infundatur, vel potius ut infundatur et participetur, ita ut unum perinde cum nostro spiritu esse dicere quis non timuerit, etsi non inam personam, unamque sibi. Cum ergo habes enim : *Qui adiuvavit Deo, unus spiritus est* (I Cor. vi, 17). Angelus ergo cum anima, Deus in anima. Ide ut contabernalis anime inest. Deus ut vita. Itaque sicut anima videt in oenis, audit in auribus, odorat in naribus, in fauibus gustat, tangit in toto reliquo corpore : sic Deus diversa in diversis spiritibus operatur ; verbi gratia, in aliis animam se exhibens, in aliis agnoscetem, in aliis alia facientem, sicut unicuique datar manifestatio spiritus ad utilitatem (Id, xii, 7). Quis est iste tam dominans in vocibus, cum longe in rebus ? Nemo modo quem nostris loquimur verbis, in sua regaditus maiestate, nostros penitus et asperitas effigit, et affectus ? Audi ipsum quia loquitor nominaris. *Sicut exaltantur colla terra, sic exultate suni vix mew a eis vestris, et cogitationes meie a cogitationibus vestris* (Isai. lv, 9). Dicimus amare, et Deus : dicimus nosse, et Deus : et multa in hunc modum. Sed Deus amat ut caritas, novit ut veritas, sedet ut aequitas, dominatur ut majestas, regit ut principia, tuet ut salus, operatur ut virtus, revelat ut lux, assistit ut pietas. Quae omnia faciunt ei Angeli, fecerunt et nos : sed longe inferiori modo, non utique bono quod stand, sed quod participamus.

CAPUT VI.

Principium et essentia ratione proprie sui loci concentrici.

(7). Nam jam transi spiritus istos, si forte com sponsa dicere possis et in : *Pauulum cum pertransisset eos, inventi quem diligit anima mea* (I Thess. iii, 8). Quis est ? Non sane tecum ille melius, quia non quae esti. Hoc ipse de se voluit respondere, hoc docere, dicente Moyse a populo, ipso qui rem injungente : *Qui es, misli me ad eos* (Exod. iii, 14). Me ita quidem. Nil competentius arterius, quae Deus es. Si bonum, si magnum, si beatum, si sapientem, vel quidquid tale de Deo dixeris; in hoc verbo instaura-

tur, quod es. *Est*. Nempe hoc est et esse, quod haec omnia esse. Si et centum talia addas, non recessisti ab esse. Sic ea dixeris, nihil addidisti : si non dixeris, nihil minusisti. Jam si vidisti hoc tam singulare tam summum esse, nonne in comparatione hujus quidquid hoc non est, judicas poties non esse quam esse ? Quid item Deus ? Sine quo nihil est. Tam nihil esse sine ipso, quam nec ipse sine se potest. Ipse sibi, ipse omnibus est. Ac per hoc quodammodo ipse solus est, qui suum ipsius est, et omnia esse. Quid est Deus ? Principium : et hoc ipse de se responsam dedit (Joan. viii, 25). Multa in rebus dicuntur principia, sed respectu posteriorum. Alioquin si ad aliquid praecedens respicias, ipsum putius principium dabis. Quamobrem si quereras B verum simplexque principiam, invenias oportet quod principium non habuerit. Ex quo universum coepit, ipsum profecto minime coepit. Nam si coepit, aliunde coepit necesse est. A se enim coepit nihil. Nisi forte quis prouiderit, quod nou erat, dare sibi potuisse, ut esse inciperet ; aut fuisse aliquod, antequam esset. Quod utrumque quia ratio non consentit, constat nihil sibi met exiisse principium. Quod vero aliud principium habuit, priusnam C principium non fuit. Verum ergo principium nequam coepit, sed totum ab ipso coepit.

14. Quis est Deus ? Cui saecula nec accesserunt, nec decesserunt : nec coetera tamen. Quid est Deus ? Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia (Rom. xi, 36). Ex quo omnia, creabiliter, non seminabiliter. Per quem omnia, ne alium auctorem alique alium opificem arbitreri. In quo omnia, non quasi in loco, sed quasi in virtute. Ex quo omnia tanquam uno principio, auctore omnium. Per quem omnia, ne alterum principium inducatur D 151 artifex. In quo omnia, ne tertium inducatur ; locus. Ex quo omnia non de quo, quia non est materia Deus : efficiens causa est, non materialis. Frustra philosophi materiam querunt : non erit materia Deus. Non enim officium quiescit, non artificem. Ipse per se omnia fecit. Unde ? De nihilo : nam si ex aliquo fecit, illud non fecit, ac per hoc nec omnia. Absit ut de sua incorrupta incorrupibili que sunstantia tam multa fecerit ; eis bona, corruptibilia tamen. Quæreris si in ipso omnia, ipse ubi ? Nihil minus invenio. Quis capiat locus ? Quæreris ubi nou sit ? Nec hoc quidem dixerim. Quis sine Deo loegit ? Incomprehensibilis est Deus : sed non parum apprehendisti, si hoc sibi de eo compertuer est quod nascitur sit, quia non clauditur loco ; et nascitur non sit, quia non excluditur loco. Sun autem illo sit fini atque incomprehensibili modo, sicut omnia in ipso, sic ipse in omnibus est. Denique sicut ait evangelista in mundo erat (Joan. i, 10). Alias vero, ubi erat antequam mundus fecerit, ibi est. Non est quod quereras ultra ubi erat : praeter ipsum nihil erat. Ergo in se ipso erat.

(69) Vide Sermonem 5 in Cantica, a. 8 et ibi notam.

CAPUT VII

Deum et simplicem et trinum esse.

15. Quid est Deus? Quo nihil melius cogitari potest. Si approbas, non oportet asseniaris esse aliquid, quo Deus sit (70), et quod Deus non sit. Hoc enim siue dubio melius. Quomodo non melius Deo, si Deus non est, quod dat Deo ut sit? At melius illam divinitatem, qua dicunt Deum esse (71), non a iudicium Deum esse fatemur. Non est ergo in Deo nisi Deus. Quid? Inquit: negas Deum habere divinitatem? Non, sed quod habet, hoc est. Negas divinitatem (72) Deum esse? Non, sed non alia, quam quae ipse est. Aut si tu aliam invenisti, adjuvel me Trinitas Deus, adversus illam (73) tota me contumacia erigo. Quaternitas orbem disternat, non signat deitatem. Deus Trinitas est, Deus trium singula personarum. Si quartam divinitatem adiungere placet; interim ego hanc, qua Deus non est, persuasi mihi minime adorandam. Puto quod et tu. Nempe Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies (Luc. iv, 8). Gloriosa vero divinitas, qua sibi honorem non audeat arrogare divinum. At melius quartum hoc omnino respuimus, quam sine honore recipimus. Multa dicuntur esse in Deo, et quidem sane catholiceque, sed multa unum. Alioquin si diversa putemus, non quaternitatem habemus, sed centenitatem. Verbi causa, dicimus magnum, bonum, justum, et innumerata talia: sed nisi omnia unum in Deo, et cum Deo consideres, habebis multiplicem Deum.

16. Mihi vero non deest quod cogitem melius ejus modi Deo tuo. Quæris quid? Mera simplicitas. Vero judicio, natura simplex multiplici catescitur. Scio quod ad haec respondere solent. Non multa, inquit, sed unam tantum divinitatem, que omnia illa sunt, Deo ut sit conferre asserimus. Asseritis ergo, etsi non multiplicem, duplum Deum; et non ad mecum simplex pervenitis, neque ad id, quo melius cogitari non potest. Tam non est simplex, quod vel uni fuerit obnoxium formae, quam nec virgo vel uni cogita viro. Securus loquor, ne is quidem qui vel duplex est, erit meus. Habeo enim meliorem. Esto quod hunc numero et multiplici anteponam: sed plane pro simplici sperno. Meus Deus ipse catholice est. Tam non habet hoc et illam, quam non haec et illa. Est qui est, non quae est. Purus, simplex, integer, perfectus, constans sibi, nihil de temporibus, nihil de locis, nihil de rebus trahens in se, nihil ex se deponens in eis; non habens quod ad numerum 459 dividat, non quae colligat ad unum. Unum quippe est, sed non unitum. Non partitus constat, ut corpus; non affectus-

(70) Necessaria prorsus correctio ex duabus manuscriptis Golberlinis; ubi in ante hac editis, quod Deus sit. Itatio ex consequentibus perspicua.

(71) Nempe Gilbertus Porretanus Pietavensis episcopus, ejusque sequaces, damnati in concilio Remensi anno 1148. de quo Gaufridus, libro in de Vita S. Bernardi, n. 13. Idem Gaufridus libellum edidit de rebus gestis in concilio Remensi contra Gilber-

A bus distat, ut anima: non formis substet, ut omne quod factum est; sed neque formæ, ut istis visum est. Magna laus videlicet Deo, ut se ab informitate vindicet, forma una esse contentum. Hoc est dicere. cetera pluribus, Deum non nisi uni debere quod est. Quid? Cujus beneficio sunt quæ sunt, ipse pro suo esse alteri beneficio (74) inclinabit? Laus ista, ut vulgo dicitur, blasphemiam valet. An non pluris est nullo indigere quam uno? Habe reverentiam Deo, ut quod pluris est, illi tribuas. Si cor tuum usque hue ascendere potuit, Deum tuum infra quomodo colligabis? Ipse sibi forma, ipse sibi essentia est. In hoc interim gradu suspiecio illum: et si alter peior appareret, illum potius dareo. Numquid verendum, ne cogitatio transvolet illum? Quantumcunque in altum proficiat, ultra est. infra quæ homo cogitare possit, altissimum querere, rivulatum est; statuere, impium. Ultra, non extra quærendus est.

17. Ascende adhuc, si potes, ad cor aliud, et exalabitur Deus. Non est formatus Deus; forma est. Non est affectus Deus; affectus est. Non est compositus Deus; merum simplex est. Et ut liquido uoveris, quid simplex dicam: idem quod unum. Tam simplex Deus, quam unus est. Est autem unus, et quo modo aliud nihil. Si dici possit, unissimus est. Unus est sol, quod non sit alter; una luna, quod æque altera non sit. Atque ita quidem Deus, sed plus. Quid plus? Unus est etiam sibi. Et hoc vis tibi declarari? Idem est semper, et uno modo. Non sic unus sol, non sic una luna. Clamat eterque non esse unum sibi; ille motibus, ita et defectibus suis. Deus autem non modo unus sibi; et in se unus est. Nihil in se nisi se habet. Non ex tempore alterationem habet, non in substantia alteritatem hinc de eo Boetius: « hoc vere unum, in quo nullus est numerus, nullum in eo aliud praeter id quod est: Neque enim subjectum fieri potest: forma enim est. » Compara huic uni omne quod unum dici potest; et unum non erit. Trinitas est tamen Deus. Quid ergo? Destruimus quod dictum est de unitate, quia inducimus trinitatem? Non; sed statuimus unitatem. Dicimus Patrem, dicimus Filium, dicimus Spiritum sanctum; non tamen tres Deos, sed unum. Quis sibi vult iste (ut sic loquar) absque numero numerus? Si tria, quomodo non numerus? si unus, ubi numerus? Sed haec, inquis, quid numerum, et quid non numerum. Substantia una est: personæ tres sunt. Quid miram? quid vel obscurum in hoc? Nihil, si personæ seorsim a substantia cogitentur. Nuuc vero cum tres illæ personæ illa substantia sint, et illa una substantia tres sunt, de qua ad sermouem 80 in Cantica.

(72) Alii male diuinitatem. Eadem correctio adhibita in sermone 80 super Cantica, n. 16.

(73) Editio addunt, vel quaternitatem, sed debet in manuscriptis.

(74) Quidam cum Horstio habent alterius beneficio. Sed planior sensus, alteri beneficio, ut in pluribus manuscriptis.

illæ personæ; quis numerum neget? Nam vere tres sunt. Quis numeret tamen? Nam vere unum sunt. Aut si ita facile explicatu id putas, dicendo tres, dico quid numerasti? Naturas? Una est. Essentia? Una est. Substantias? Una est. Deitates? Una est. Non hæc, sed personas numero, loquis. Quæ non sint illa una natura, illa una essentia, illa una substantia, illa una divinitas? Catholicus es: minime hoc das.

CAPUT VIII.

Personarum pluraliter in Deo consurgere ex proprietatibus; essentiam tamen unam et simplicem esse.

18. Personarum proprietates non aliud quam personas; ipsasque non aliud quam unum Deum, unam divinam substaniam, unam divinam naturam, unam divinam et summam majestatem, fides catholica constitutur. Numerus ergo, si potes, aut sine substantia personas, quæ ipsa sunt: aut sine personis proprietates, quæ ipsæ sunt. Aut si dividere quis conetur vel **153** personas a substantia, vel proprietates a personis, nescio quomodo Trinitatis se propter cultorem possit, qui in tantam rerum numerositatem excesserit. Dicamus itaque tres, sed non ad præjudicium Unitatis: dicamus unum, sed non ad confusionem Trinitatis. Neque enim nomina vacua sunt, nec absque significativa cassæ vocis. Quæreris quomodo illud quod catholicum esse dicimus, possit esse [al. add. quomodo hec]? Sufficiat ei tenere sic esse. Atque hec non rationi perspicuum, nec tamē opiniari ambiguum, sed fide persuasum. Sacramentum hoc magnum est, et quidem venerandum, non scrutandum. Quomodo pluralitas in unitate, et hac unitate, aut ipsa in pluralitate? Scrutari hoc temeritas est, credere pietas est; nosse vita, et vita aeterna est. Unde si operæ pretium censes. O Eugenii, percurrit nunc consideratio multa Una, quo eminentia hujus singularis Unius fiat evidenter. Est unitas, quæ collectiva potest dici, verbi causa, multi lapides faciunt acervum unum. Est et unitas constitutiva, cum multa membra unum corpus, vel mulæ partes unumquocumque totum constituant. Est et conjugativa, quæ sit ut duo jam non duo sint, sed una caro. Et est nativa, quæ anima et caro unus nascitur homo. Est unitas potestativa, quæ homo virtutis non instabilis, non dissimilis, sed unus sibimet semper nititur inveniri. Est consentanea, cum per charitatem multorum hominum est cor unum, et anima una. Est et votiva, cum anima votis omnibus adhaerens Deo, unus spiritus est. Et est dignativa unitas quæ limus nostri a Dei Verbo in unam assumptus est personam.

19. Verum hæc omnia quid ad illu' sumnum atque, ut ita dicam, unice Unum, ubi unitatem consubstantialitas facit? Hinc Uni quodvis illorum, si assimiles, erit quoquo modo unum: si comparares, nullo igitur inter omnia quæ recte unum dicuntur, arcem tenet Unitas Trinitatis, quæ tres personæ

A una substantia sunt. Secundo loco illa præcellit, que converso tres substantiae una in Christo persona sunt. Porro hæc et quæcumque alia dici una possunt, summae illius unitatis imitatione, non comparatione, Una appellari vera sobriaque probat consideratio. Nec abducimur ab hac unitatis professione assertione Trium, cum in hac Trinitate non recipiamus multiplicitudinem, sicut nec solitudinem in unitate. Quamobrem cum dico Unum, non me Trinitatis turbat numerus, qui essentiam non multiplicat, nec variat, nec partitur. Rursum cum dico Tria, non me arguit intuitus unitatis, quæ illa quæcumque tria, seu illos tres, nec in confusionem cogit (75), nec in singularitatem reuigit.

CAPUT XI.

B *Uti in Deo simplex natura est in tribus personis sic contra in Christo plures naturas in unam personam coalescere.*

20. Idem me sentire fateor et de illa unitate cui secundum ab ista inter caetera Una honorem dedi. Dico in Christo Verbum, animam, et carnem, sine confusione essentiæ unam esse personam, et item absque præjudicio personalis unitatis in suo numerositate manere. Nec negaverim hanc ad illud quoque genus unitatis pertinere, qua anima, et caro unus est homo. Decuit quippe familiarius similans cum hominis conveuire constitutione, quod pro homine constitutum est sacramentum. Decuit et cum summa, quæ in Deo est et Deus est, unitate congruere, ut quomodo ibi tres personæ una essentia, ita nec convenientissima quadam contrarietate tres essentiæ sint una persona. Videsne pulchre inter utramque unitatem hanc collocari; in eo utique qui constitutus est mediator Dei hominisque homo Christus Jesus? Pulcherrima, inquam, convenientia, ut salutare sacramentum congrua quadam similitudine ambobus respondeat, et salvanti videlicet et salvato. Ita hæc unitas duarum consistens media unitatum, alteri succumbere, alteri **154** præemovere cognoscitur; quantum superiore inferior, tantum inferiore superior.

C 21. Tantam denique, tamque expressam uionivm in se præferi ea persona, in qua Deus et homo unus est Christus; ut si duo illa de se invicem prædices, non erraveris, Deum videlicet hominem, et hominem Deum vere catholiceque prouuntians. Non autem similiter vel carnem de anima, vel animam de carne, nisi absurdissime, prædictas, et i similiiter anima et caro unus sit homo. Nec mirum, si non aque potis anima sit sua illa vitali, etsi non parum valida, intentione compactere, atque suis assecubibus astringere sibi carnem, ut sibi divinitas nominem illum, qui prædestinatus est filius Dei in virtute. Longa catena et loris ad stringendum, divinitus prædestinatio: ab æternis est enim. Quid longius æternitate? Quid divinitate potenter? Inde est quod nec morte incidente utilatenus intercedi haec unitas potuit, etsi carne et anima ab invicem sepa-

(75) Horstius addit *naturæ*. Sed deest in aliis editis et manuscriptis.

ratis. Et fortassis hoc sensit ille, qui se indignum professus est solvere corrigiam calcamenti hujus [al. ejus] (*Marc.* 1, 7).

CAPUT X.

Parabola, quæ est apud Mattheum de tribus ratis, Christi personæ accommodatur.

22. Sed et illa tria sata de Evangelio (*Matth.* XIII, 33), mista et fermentata in panem unum, si quis ad hæc tria dixerit pertinere, non incongrue id mihi facere videbitur. Quam bene ea mulier fermentavit, ut nec divisione quidem facta carnis et animæ, a carne vel anima Verbum divideretur! Mansit et in separatione inseparabilis unitas. Nec enim quæ ex parte contigit separatio, potuit unitati praecipere, permanenti in totis tribus. Sive conjunctis, sive disjunctis duobus, nihilominus perseveravit in tribus unitas personalis. Eque unus Christus unaque persona. Verbum, anima, et caro, etiam mortuo homine perduravit. In utero Virginis ut sentio ego, commixtio hæc et fermentatio facta est: et ipsa mulier quæ miscuit, et fermentavit. Nam fermentum non immerito fortasse dixerim fidem Mariæ. Plane beata, quæ eredita, quoniam perfecta sunt in ea, quæ dicta sunt ei a Domino (*Luc.* 1, 45). Perfecta autem non essent, si quomodo juxta verbum Domini esset fermentum totum, et perpetuo fermentatum, servans nobis tam in morte, quam in vita pariter unum atque integrum mediatorem Dei et hominum cum sua deitate, hominem Christum Jesum.

23. Advertere est in hoc admirabili sacramento iuxta numerum satorum, mira et decenissima distinctionis gradus. novum, antiquum, aeternum. Novum, animam, quæ de nihilo tunc creata creditur. cum infusa: antiquum, carnem, quæ a primo usque hominum, id est ex Adam, traducta cognoscitur: aeternum. verbum, quod ab aeterno Patre coæternum illi genitam indubitate veritate assertur. Et in his triple, si diligenter advertas, divinae potentiae genus, quod factum sit de nihilo aliquid, de velusto novum, ateri um beatumque de damnato et mortuo. Quid hoc ad nostram salutem? Middum per omnem modum. Primum quidem, quod peccato redacti in nihil, per hoc quodammodo hercio creati sumus, ut simus iniuriæ aliquod creature ejus. Deinde quod ex vestita servitute in libertatem filiorum Dei translati, in novitate spiritus amangelantes. Posuero. quod ne potestate tenebrarum vocati ad regnum claritatis aeternæ, in quo jam et censere nos fecit in Christo. Alieni sunt a nobis 76, qui Christ' a nobis carnem alienare conantur, novam creatam in Virgine, et non de Virgine sumptam, impie asserentes. Pulebre propheticus spiritus longe auct. eccecarit huic sententiae, imo blasphemare impiorum! Egredictur, iniquus, virga de rauco Jesse, et posse radice eius ascendet (*Isai.* xi, 1). Dixisse poterat, Et Ihesus de virga; sed 455 maluit,

A de radice: ut inde virginem, inde florem duxisse originem demonstraret. Inde igitur sumpta caro, unde orta Virgo: nec nova in Virgine, quæ prodit ex radice.

CAPUT XI.

Continuatio considerationis de Deo.

24. Forte substomacharis, si adhuc pergitus quærere, quid est Deus? tum quia loties jam quæritum est tum quia diffidis inventum iri. Dico tibi, Pater Eugenii solus est Deus, qui frustra nunquam quæri potest, nec cum inveniri non potest. Doceat te de hoc experimentum tuam; aut si non experto credito, non minit sed sancto qui ait: *Bonus est Domine, sperantibus in te animæ querenti te* (*Thren.* iii, 23). B Quid ergo est Deus? Quod ad universum spectat, finis? quod ad electionem, salus: quod ad se, ipse uox. Quid est Deus? Voluntas omnipotens, benevolentissima virtus, lumen æternum, incomparabilis ratio, summa beatitudine creans mentes ad se participandum, vivificans ad semiendum, afficiens ad appetendum, dilatans ad capiendum justificans ad promerendum, accendens ad zelum, fecundans ad fructum, dirigenz ad æquitatem, formans ad benevolentiam, moderans ad sapientiam, roborans ad virtutem, visitans ad consolationem, illumiuans ad cognitionem, perpetuans ad immortalitatem, implens ad felicitatem, circumdans ad securitatem.

CAPUT XII.

C *Deum et bonorum operum pium remuneratorem, et scelerum æquissimum vindicem esse.*

25. Quid est Deus? Non minus poena perversorum quam huicm illum gloria. Est enim rationabilis quædam aequitatis directio invertibilis atque indeclinabilis, quippe attingens ubique: cui illa omnis pravitas converberetur necesse est. Quidni in hanc omne tamidum, vel distortum impingat, et conquassetur? Væ universo, quod obviam forte offendit cedere nescia rectitudi nam et fortitudo est. Quid iniquis voluntatibus tam contrarium et adversum, quam semper conari, impingere semper, et frustra [al. frustrari]? Væ oppositis voluntatibus, solam suæ profectio aversionis referentibus poenam. Quid tam poenale, quam semper velle quod nuquam erit? Quid iam damnatum, quam voluntas addicta huius necessitatil volendi nolle dicque, ut ad utrumlibet jam, sicut non nisi perverse, ita non nisi misere moveatur? In aeternum non obtinebit quod vult; et quod non vult, in aeternum nihilominus sustinebit. Digne omnino ut quid ad nihil affectur unquam quod deceat, ad nil unquam quod libeat, evadat. Quis hoc facit? Recens Dominus Deus noster qui et cum perverso pervertitur. Nanquam recto pravoque conveniet. Hec enim sibi invicem adversantur, etsi non invicem iædant. Læsio alterius est: absit ut Dei Durum ibi est, inquit, contra stimulum calcitrare (*Ac.* ix, 5); hoc est, non stimulo durum, sed

(76) Horstius addit *Novallani*, quod marginis lemma est.

elestranti. Et est turpium pœna Deus: lux est enim. **A** Et quid tam invisum obscenis flagitiosisque mentibus? Profecto omnis qui male agit, odit lucem (*Ivan.* iii, 20). Sed dico: nunquid non poterunt declinare? Minime omnino. Luceat ubique, et si non omnibus. Denique in tenebris luceat, et tenebrae eam non comprehendunt (*Id.* i, 5). Videt tenebras Lux, cui hoc est videre, quod lucere: sed non vicissim a tenebris ipsa videtur, quia tenebrae eam non comprehendunt (77). Et videntur ergo, ut confundantur: et non vident, ne consoletur. Nec modo a luce: et in luce videntur. A quo, vel quibus? Ab omni vidente, ut pro multitudine intentuioni sit confusio multa. At nullus de tanta numerositate spectantium molestior oculus suo eujusque. Non est aspectus, sive in celo, sive in terra, quem tenebrosa conscientia suffugere magis velit, minus possit. Non latet tenebrae vel se ipsas. **456** Se vident quæ alia non vident. Opera tenebrarum sequuntur illas, nec est quo se abscondant ab illis, ne in tenebris quidem. Hic est vermis qui non moritur, memoria præteriorum. Semel injectus, vel potius innatus per peccatum, hæsit firmiter, nequaquam deinceps avellendus. Nec cessat rodere conscientiam, eaque pastus, esca utique inconsuptionib[us], perpetua vi-
tia. Horro[rum] vermem mordacem, et mortem vivacem. Horro[rum] incidere in manus nostris viventis, et vite morientis.

29. Hæc secunda mors, quæ nunquam percoedit, sed semper occidit. Quis det illis semel mori, ut non moriantur in æternum? Qui dicunt *montibus*, *Cadite super nos; et collibus, Operite nos* (*Luc.* xxiii, 30), qui nisi mortem mortis beneficio aut finire, aut evadere volunt? Denique *invocabunt mortem*, at ei non veniet (*Apoc.* ix, 6). Intuere id clarius. Constat immortalem animam esse, nec aliquando absque sua memoria vivere, ne non animam aliquando esse contingat. Itaque durante anima, durat et memoria. Sed qualis? Fæda flagitiis, horrida facinoribus, vanitate tumida, contemptu hispida et neglecta. Quæ priora, transierunt, et non transierunt. Transierunt a manu, sed non a mente. Quod factum est, factum non esse non potest. Proinde etsi facere in tempore fuit, sed fecisse in sempiternum manet. Non transit eam tempore: quod tempora transit. In æternum ergo necesse est erucie, quod perperam te egisse in æternum memineris. Experihi eilt hoc veritatem vocis illius: *Arguente et statuam contra faciem tuam* (*Psal.* xlix, 2t). Dominus locutus est cui omne adversum et sibi adversari necesse est, ut sit sera querela: *O custos hominum quare posuisti me contrarium tibi, et factus sum mihi met ipsi gravis?* (*Job.* vii, 29.) Ita est o Eugeni. Non potest Deo esse contrari in quid, et sibi met cohaerere, sed qui arguitur a Deo arguitur et a se ipso. Non est sane jam tunc quod aut veritatem dissimulet ratio, aut rationis iustitium anima declinet membris avulsa corporeis, et in sese collecta. Quo enim id valeat, sotipis concensisque in

morte sensibus, per quos utique curiosius exire, et a se ire solebat in eam, quæ præterit, mundi istius figuram? Vides turpibus nil deesse ad confusionem, cum producentur spectaculum fieri Deo, Angelis, hominibus, sibi ipsis? O quam male mali omnes locati sunt, utique oppositi torrenti huic directa: sequitatis, et huic lumini propalatae veritatis expositi [al. oppositi]. Nonne hoc est perpetuo iundi perpetuoque confundi? *Duplici contritione*, ait ille, *contere eos, Domine Deus noster* (*Jerem.* xvii, 18).

CAPUT XIII.

De longitudine, latitudine, profunditate, et sublimitate Dei profunde et eleganter discurrevit.

27. Quid est Deus? Longitudo latitudo, sublimitas, et profundum. Quid, inquis? tenemus te quaternitatis, quam abdominalis es, professorem. Minime. Abdominalis sum et abdominalis. Visus sum protulisse plura, sed unum est. Unus Deus signatus est pro captu nostro, non pro suo statu. Divisus est hic, non ille. Voces diversæ, semitæ multæ: sed unus per eas significatur, unus queritur. Non divisiones substantiae in quaternario isto expressæ sunt; non dimensiones, quales in corporibus intuemur; non distinctio personalis, qualem in Trinitate adoramus; non numerus proprietatum, qualem personis ipsis inesse fateamur, et si non aliud a personis. Alioquin hoc singulum horum in Deo, quod quatuor simul; hoc quatuor ipsa, quod singulum est. Nobis autem, quia non possumus curi: Deo simplicitate contendere, dum contendamus apprehendere unum, occurrit veluti quadruplicatum. Facit hoc speculum et ænigma, per quod solum interim videri datur. Cum autem videbimus faciem ad faciem, videbimus sicuti est. Nec enim iam tunc fragilis acies mentis nostræ, quantumlibet vehementer intendens, aliquatenus resiliet, dissipatve **457** in suam pluralitatem. Colligit sese agit, adunat, conformatique unitati illius, vel prius unitati illi, ut una nati facies respondeat facie. Nempe similes ei erimus, quia videbimus cum sic est (*I Ivan.* iii, 2). Beata visio! ad quam nutritio spirabat, qui ait: *Exquisivit te facies mea; faciem tuam, Domine requiram* (*Psal.* xxvi, 8). Et quia adhuc la qua-rendo res et, interim ascendamus quadrigam istam, viplode iuncti et imbecilles, inoigentes trih' vehiculo, si forte vel sic apprehendemus, in quo apprehensi sumus, id est, hujus ipsius vehicular rationem. Nam hoc rionitum habemus ab ipso auriga et primo currus hujus exhibitore, ut studeamus comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas, et profundum: *ephes.* iii, 18). Comprehendere dixi, non Cognoscere; ut non curiositate contenti scienciam tota cura fructui inhibemus. Non in cognitione est fructus, sed in comprehensione. Alioquin scientia bonum, et non facienti ut at quidam, peccatum est

at (Jacobi iv, 17) : ipse Paulus alio loco, *Sic currite, inquit, ut comprehendatis* (1 Cor. ix, 24). Quid autem comprehendere, inferius declarabo.

28. Quid igitur est Deus? Longitudo, inquam. Quid ipsa? Aeternitas. Haec tam longa, ut non habeat terminum, non magis loci, quam temporis. Est et latitudo. Est ipsa quid? Charitas. Quibus et ista terminis augustetur in Deo, qui nihil odit eorum quae tecerit? Denique solem suum oriri facit super doctos et malos, pluit super justos et injustos (Matth. x, 45). Ergo et inimicos concludit sinus ille. Nec hoc quoque contumus, evadit in infinitum. Omne non modum affectionem, sed et cognitionem excedit, adiiciente Apostolo et dicente: *Scire etiam super minorem scientie charitatem Christi* (Ephes. iii, 19). Quid plus dicam? Aeterno est. Nisi quod hoc plus forsitan est, quia aeternitas est. Vides tantum esse latitudinem, quantam et longitudinem, tunc sive videas non tantam esse, sed ipsam: id esse unam quod alteram; non minus unam quam duas nec plus duas quam unam. Deus aeternitas, Deus charitas est: longitudo sine pretensione, latitudo sine distensione. In utroque pariter locales quidem excedit temporalesque angustias, sed liberale naturae, usque enormitate substantiae. Tali modo immensus est qui omnia fecit in mensura; et quamvis immensus, hic tamen modus et ipsis immensitatis.

29. Quid item Deus? Sublimitas et profundum. In altero supra omnia, in altero infra omnia. Liqueat in deitate nusquam claudicare aequalitatem, stare eam undique firmiter, constare immobilitate. Sublime, potentiam, profundum, sapientiam eius [al. esse] considera. Ex aequo et ista respondent sibi, dum et sublimitas inatingibilis, et profunditas aequa inscrutabilis cognoscatur. Paulo admirante et exclamante: *O altitudo tuarum sapientie et scientie Dei! quam inscrutabilia sunt iudicia ejus, et invictabiles vires illius!* (Rom. xi, 33.) Libet et nos exclamare eum Paulo, horum uicemque intuentes in Deo, et cum Deo simplicissimam unitatem: *O sapientia potens, attingens ubique fortiter! o potentia sapientis, disponens omnia suaviter!* (Sap. viii, 1) Res una, effectus multiplex, operationesque diversae. Et illa una res est longitudo propter aeternitatem, latitudo propter charitatem, sublimitas propter maiestatem, profunditas propter sapientiam.

CAPUT XIV.

Modum, quo praedicta secundum Apostolum comprehendere possimus, ostendit.

30. Novimus haec. Num ideo et arbitramur nos comprehendisse? Non ea disputatio comprehendit, sed sanctitas: si quo modo tamen comprehendendi potest quod incomprehensibile est. At nisi posset, non dixisset Apostolus: *Ut comprehendamus cum omnibus sanctis* (Ephes. iii, 18). Sancti igitur comprehendunt. Quæris quomodo? Si sanctus es comprehendisti, et nosti: si non; esto et tuo experimento scies. Sanctum facit affectio sancta et

A ipsa gemina: timor Domini sanctus, et sanctus amor. His perfecte affecta anima, veluti quibusdam duobus brachiis suis comprehendit, amplectitur, stringit, tenet, et ait: *Tenui eum, nec dimittam* (Cantic. iii, 4). Et timor quidem sublimi et profundo amor late et longo respondet. Quid tam timendum quam potestas, cui non potes resistere; quam sapientia, cui abscondi non potes? Poterat mihi timeri Deus, alterutro carens. Nunc autem perfecte oportet timetas illum, cui nec oculus deest omnia videntes, nec manus potens omnia. Quid item tam amabile, quam amor ipse, quo amas, et quo amaris? Amabiliorum tamquam juncta aeternitas facit: quae dum non excedit, ioras mittit suspicionem. Amatur perseveranter et longaminiter, et habes longitudinem: dilata amorem tuum usque ad inimicos, et latitudinem tenes. Esto enim in omni sollicitudine timoratus, et sublime profundumque apprehendisti,

31. Aut si mavis quatuor aequa tuis, divinis quatuor respondere; facis hoc, si stupes, si paves, si ferves, si sustines. Scipenda plane sublimitas majestatis pavenda abyssus judiciorum. Fervorem exigit charitas, aeternitas perseverantiam sustinendi. Quis stupet, nisi qui contemplatur gloriam Dei? Quis pavet, nisi qui scrutatur profundum sapientiae? Quis ferves, nisi qui meditatur charitatem Dei? Quis sustinet et perseverat in amore nisi qui amatur aeternitatem charitatis? Nempe aeternitas quatinus in finem perseverantia praefert. Denique sola est cui aeternitas redditur, vel potius quae aeternitati hominem reddit, dicente Domino: *Qui perseveraverit usque in finem, hic saluus erit* (Matth. x, 22).

32. Et nunc adverte in quatuor istis contemplationis species quatuor. Prima et maxima contemplatio est admiratio maiestatis. Hae requirit cor purgatum, ut a vitiis liberum, atque exoneratum peccatis, facile ad superna levem: interdum quoque vel per aliquas morulas stupore et ecstasi suspensi teneat admirantem. Secunda autem necessaria est hinc; est enim intuens iudicia Dei. Quo sane pavido aspectu, dum vehementius concutit iniuriant, fugat viua, fundat virtutes, initiat ad sapientiam, humilitatem servat. Virtutum siquidem bonum quoddam ac stabile fundamentum, humilitas. Nempe si mutet illa, virtutum aggregatio non nisi ruina est. Tertia contemplatio occupatur, vel potius otia stat circa memoriam beneficiorum; et ne dimittat ingratis, sollicitat memoriam ad amorem benefactoris. De talibus dicit propheta loquens ad Dominum: *Memorium abundantiae suarum sue eructabunt* (Psal. cxlv, 7). Quarta quae retro sunt obliviscens, in sola requiescit expectatione promisorum: quae cum sit meditatione aeternitatis (si quidem que promittuntur, aeterna sunt), longaminitatem alit, et perseverantiae dat vigorem. Puto iam facile est quatuor nostra haec, quatuor illis Apostoli assignare, dum longitudinem comprehendit meditatione promis-

sorum; latitudinem recordatio beneficiorum, sublimatem contemplatio majestatis, profundum inspectio iudiciorum. Quærendus adhuc fuerat, qui nec satis adhuc invenitus est, nec quæri nimis

A potest : at orando forte quam disputando dignius queritur, et invenitur facilius. Proinde si sit finis libri, sed non finis quærendi.

459-460 ADMONITIO

IN SEQUENTEM EPISTOLAM SEU OPUSCULUM II.

1. Libros de Consideratione, ad summum Pontificem directos, opportune subsequitur tractatus De componentibus Moribus Episcoporum, quæ prima est ex quinque Bernardi epistolis ad Henricum archiepiscopum Senonensem, ordine quadragesima secunda. Is cognomento Aper, testante Hugone Autissiodorensi chronographe, aliis (si vulgati non fallantur) indices, Gilbertus, ex canonico electus est post Lambertum pontifex Senonensis anno 1122. Hac in dignitate cum remissus ageret, ad diligentem munera sui curia animalis est, agente potissimum Gaufrido Carnotensi episcopo cum Burchardo Meldensi, confirmata in primis sancto Bernardo : quem ei patronum habuit adversus Ludovici VII infestationes, ut legitum facit epistola quadragesima nona, ad Ilionum papam.

2. Has autem procellas tum Henrico, tum Stephano Parisiensi episcopo excitavit eorum recessus at nulu, et vita melioris institutio. Adeo ut qui « ante », sicut in predicta legitur epistola, in hanc acutæ sæculari honorati fuerant sublimes, judicati fides, habiti familiares ; postea « inimici facili sint digne suo sacerdotio conversantes, et per omnia honorificantes ministerium suum. Hinc domini Sonensis constantiam labefactare conatus es » Ludovicus rex : quod amplius illustratur in Notis ad epistolam vigesimam secundam et quadragesimam quintam.

3. Non tamen ita mores suos composuit Henricus, ut non in ecclesiasticam censuram incurrerit ob initium vexationem cuiusdam archidiaconi Ecclesie sue, quem « non modo iudicio non convictum, sed nec verbo coercatum » dignitate privavit teste Bernardo in epistola centesima octagesima secunda, ad eun. den. Henricum. Hunc suspensum fuisse traxit Hugo chronographus Autissiodorensis ad annum 1136 : idque attestantur Acta Episcoporum Autissiodorensium capite quinquagesimo quinto, ubi de Hugo episcopo, « qui cum in Senonensi ecclesia, propter suspensionem domini Henrici metropolitani, locum consecrationis non haberet ; apud Ferrarius a domino Gaufrido Carnotensi episcopo circa festum beati Vincentii consecratus est ». Hunc autem suspensionem Henrico ex inqua depositione archidiaconi sui accidisse præconcederat. Exstant ea de re communes Putrum synodice litteræ ad Innocentium Peiri Abæardi errores damnati fuerunt. Existit ea de re communes Putrum synodice litteræ ad Innocentium papam, inter Bernardinas epistola centesima nonagesima prima ; quibus litteris significant, se paucis annis negotium expossisse, « pro eo nazine, quia id ipsum diffusus ac plenus continetur in litteris dominii Senonensis : » quæ litteræ non aliae videntur, quam Bernardi epistola centesima nonagesima, ad Innocentium, quæ inter hosce tractatus relata est. Porro Henricus vivere desit anno 1144 et quidem quarto iaus Junii : cui successit Hugo præcentor.

4. Ceterum hanc epistolam statim ab Henrici conversione scriptum fuisse prebant in primis haec ejus verba n. 2 : « Nuper autem nobis a vestris partibus flare cœpit aura secundior. Pauoribus siquidem recentioribus nuntiata sunt de vobis solito latiora, et non ex incerto nomine, sed ore veridice venerabilis Meldensis episcopi : » quod scilicet vitam in milius instituisset Henricus Gaufridi Carnotensis episcopi consilii, ni mox declarat Bernardus. Atque haec Henrici mutationem Honorii secundi pontificatu, ac proinde arte annum 1130 contigisse constat, tum ex Bernardi epistola quadragesima nona, ad euudem Honorium, cui ipsum Henricum commendat ; tum ex ipso infestationum causa, quæ non alia fuit, quam Henrici discessio ab aula et aulico vivendi genere, atque adeo vita rectioris institutio, ut patet ex præmissis.

5. Itaque sub annum 1126 scripta fuit haec epistola : quo tempore Meldensi præsidebat & celestia Benedictus, caput reliqui « solito latiora » de Henrici conversione nuntia Bernardus ait se accepisse. Melensi, inquit, Ecclesia tunc præterat Burchardus, non, ut auctor us ruigo persuasum fuit, Manasse II, quem non ante annum 1133 Burchardo successisse probani auctentica latere de Choiaciaco pro monasterio Sancti Mariæ de Campis, ubi haec clausula habetur : « Acta sunt iuxta anno incarnationis Domini 1133, indict. xiii, anno autem ordinacionis domini Innocentii II papa sexto, ordinacionis nostre secundæ, » et alii ejusdem charta de Marregarto, data « anno incarnationis Domini 1130, anno autem ordinacionis nostræ septimo. » Haec cetero facit ora eis in libro seculo. pag. 27, ubi & Stephanus Parisiensis episcopus, et Burchardus Meldensis & Bascenses monachos admonuisse memoruntur de concedendis Ecclesiis reliquiis sancti Ebrufi, quæ de re Bernardus epistolam ad Bascenses scripsérat. Id faciūt Ordericus anno 1130, ad quem proinde annum Burchardus Meldensem Ecclesiam, non Manasse, administrabat. Hinc corrigendum numeri apud Chesnum in notis ad Abalardum, ubi Manasse adiuverat Meldensem Ecclesiam regere cuspisse anno 1128 : idque probatur ex ejus litteris de Choiaciaco, quæ decennio seruat. et quidem anno Manasse episcopi secundo, datus fuisse superius conscribam. Quantuero morum et consiliorum gravitate madius fuciit Burchardus, rite arguento est, quod ipsius: cum Gaufrido consiliarium Bernardus Henrico gratulatur hac in epistola, quæ in codice Vaticano notato 66 dividitur in septem capita. Verum satius visum est Horstianas sectiones juxta receptas retinere

S. BERNARDI ABBATIS

DE MORIBUS ET OFFICIO EPISCOPORUM TRACTATUS
SEU EPISTOLA XLII

AD HENRICUM ARCHIEPISCOPUM SENONENSEM.

461 PROLOGUS.

Domino venerabili HENRICO, Senonensem archiepiscopo, frater BERNARDUS, si quid potest peccatoris oratio.

Placuit Præstantiæ vestræ novum aliquid a nobis dictatum requirere. Gravauerit pondere dignitatis, sed dignationis munere gratulamur. Et blanditur potentis favor, et petitionis terret exactio. Qui enim nos sumus, ut scribamus episcopis? Unde dare, inde et negare compellor quod postulor. Scribere tantæ altitudini, supra me est: et eidem non obedere, contra me. Utroque periculum; sed in ea parte majus imminentia videtur, si non obediero. Hac itaque exiens quam minus appareat, facio quod jubetis. Dat quippe ausum ipsius dignitatis diguanter indulta familiaritas, et excusat præsumptionem auctoritas imperantis.

CAPUT PRIMUM.

Arduum ac periculosum esse munus episcopi; ideoque ei bonis consiliariis opus.

1. Igitur ex quo regni cælorum claves Deo auctore vobis traditas suscepistis, ac juxta ritum fortis illius mulieris, manum mittere coepistis ad furtia (*Prov. xxxi, 19*), si qua vos aut egisse quæ non doberetis, aut pertulisse quæ nolletis audivimus, et illa agentia doluiamus, et condoluiamus hæc patienti. Inter hæc autem ego recordabar illorum versiculorum: *Qui descendunt mare in naribus, facientes operationem in uquis multis, ascendunt usque ad cælos, ei descendunt usque ad abyssos. Anima eorum in malis tabescerat; turbati sunt; et mortuorum sicut ebrios, ei omnis sapientia eorum decolorata est* (*Psal. cxi, 22, 26, 27*). Et iueo non judicabim, ut assolet; magis quippe ad compassionem me provocabat hujuscemodi cogitatio: Si, inquam, tentatio est cujuscunq; hominis vita super terram (*Job. vii, 1*), quantis potatis periculis patet vita pontificis, cui omnium necesse est ferre tentationes? Si ergo latens in caverna, et quasi sub modio, non quidem luceas, sed sumigans, venturon tamen impetus nec sic declinare sufficeret, sed continuis tentationum variis, fatigatus impulsibus, instar vento agitate arundinis, hac illaque circumferetur: quid positus supra montem, positus supra candelabrum? Solus

(77-78) Haud dubie Burchardi, non Manassæ II, ex *Admonitione*, n. 3.

(79) In editis, etiam anni 1494, hic interseruntur hæc verba, absque prudentia et benevolentia non

A mihi servandus, solus tamen ipse mihi sum scandalo solus tædio, solus oneri atque periculo, ita ut propriæ gulæ et ventri, et oculo scandalizantii frequenter irasci oporteat. Quibus ergo molestiis angitur, quibus lacessitur injuriis, cui etiam, etsi propria cœsent, nunquam tamen de alienis dessunt, foris pugnæ intus timores?

2. Nuper autem nobis a vestris partibus flare coepit aura secundior. Rumoribus siquidem recentioribus nuotata sunt de vobis solito letiora, et non ex incerto famæ, sed ore veridico venerabilis Meldensis episcopi (77-78). Interrogatus enim de esse vestro, vultu alacri, et tanquam bene fidens unde requirebatur: Puto inquit, hominem ex hoc jam consiliis se subacturum Carnotensis episcopi. Hoc ab eo responsum tam laetus accepi, quam certus fui consilic viri fidelissima fore. In nullo melius poterat nobis cordis vestri propositum commendare, in nullo spem dare certiorem vestri profectus in Domino. Secure, nifalor, præfatis ambobus viris et vos, et vestra creditis. Talibus utendo consiliariis, bonam vobis servabilitis et famam, et conscientiam. Sic Dei sacerdotem, sic tantæ civitatis docet episcopum, pueribus non agi sæcularibusve consiliis. Omnes, juxta Domini præceptum, etiam inimici, diligentur (*Luc. vi, 27*); sed ad consilium soli eligantur, qui et prudentes esse videantur, et benevoli (79). Propterea

B Dominus, et imprudens discipuli, et fratrum infidele consilium refutabat, respondens improviso. Non sapis quæ Dei sunt (*Marc. viii, 33*); et malevolis, vos ascendite ad diem festum hunc, ego autem non ascendam (*Joan. vi, 8*). Nec istorum malitia, nec illius imprudentia se credendum putavit. Quærens denique eum se credere debeat, eum iure sua committat dispensanda mysteria, et quasi dilecie inveniens, sub admiratione interrogat: quis putas est fidelis servus et prudens, quem constituit Dominus super familiam suam? (*Matth. xxiv, 45*.) Quamobrem et Petru carnem ovium crediturus prius ejus studuit probare benevolentiam, ter sciseitans si se diligere; (*Joan. xxi, 15-17*). Probavit et prudentiam, quando errantibus hominibus, et putantibus ipsum esse quenquam ex Prophetis, ille prouenter veritatem ad-

esse perfecta consilia: quod lemma est ex margine inventum in textum, deestque emendationibus manuscriptis Colbertiniis 1038 et 1410.

veriens, Deum potius Prophetarum confessus est: *Tu es, inquiens, Christus Filius Dei* (*Math. xvi, 16.*) Vix in multitudine hominum unum reperias in utraque *gratia* benevolentiam, vel fideli inesse sapientiam apprehendas. Sine numero autem sunt, quos utriusque muneris expertes esse constiterit.

5. Prudenter igitur cogitastis sacerdotale onus, episcopale opus, curamque pastoralem digne non posse administrari sine consilio. Hinc ipsa castorum consiliorum mater Sapientia de se ipsa loquens: *Ego sapientia, inquit, habito in consilio.* Sed quali consilio? nunquid in qualicunque? *Et eruditis, ait, internum cogitationibus* (*Prov. viii, 12.*) Sed et quod intida consilia declinanda sint, per os Salomonis taliter monet: *Causam tuum tracta cum amico tuo, et secreta extraneo ne reveles* (*Prov. xxv, 9.*) Pulchre quoque per alium quemdam Sapientem, cum sine consilio nil agendum consulat, virorum tamen consilio intuens paucitatem, ita loquitur: *Multi sint tibi amici, unus autem sit tibi consiliarius de mille* (*Ecclesiastes vi, 6.*) *Urus, inquit de mille.* Benignam ergo non dubitaverim vobis esse divinitatem,

(80) Ita concil. Carthagin. iv, cui S. Augustinus interluit, can. 15: *Episcopus, inquit, vilem supellectilem, mensam ac victum pauperem habeat, et dignitatem suæ auctoritatem fide ac vitae meritis querat.* Quae verba concilium Tridentinum repetit, et novæ auctoritatis pondere corroborat, horiaturque episcopos, ut in primis mores suos ita compo- nant, ut reliqui ab iis frugalitatis, modestiae, conti- nentiae, et sancte humilitatis exempla petere possint. Et post avulsa verba concilii Carthag. vult, *ut etiam in reliquo vita genere, ac tota sua domo ca- veant, ne quid appareat, quod a sancto hoc insti- tuto sit alienum, quodque non simplicitatem, Dei zelum, ac vanitatum contemptum præ se ferat,* sess. 25, cap. 1, *De reform.*

Perversa multorum animos occupavit opinio, ex- ternum illum splendorum, fastum, et magnificum apparatum, proceribus quoque ecclesiasticis compe- tere, ino necessarium esse, ut status sui dignitatem tueri possint. Sed hanc persuasionem canonum ac Conciliorum auctoritas, unanimis Patrum doctrina, sanctorum Præsulum exempla, et ratio ipsa conve- lunt. Ostendere id facile esset per singula, si ferret præsentis instituti ratio. Fiel alias prolixæ, cum edetur in lucem *Zetus domus Dei*, liber hoc titulo de ecclesiasticae vita disciplina jam affectus. Interim has auctores lege, Bartholom. De Martyrib. ex ord. Dominicanorum archiepisc. Bracarensem lib. utilissimo, qui, *Stimulus pastorum* inscribitur, parte 2, cap. 6. Ibidem adjunctum habes tractatum eleganti-s. De morib. prælat. P. Ludov. Granat. ex eodem ord. concionatoris celeberrimi, ubi idem argumentum doceat eleganter prosequitur cap. xi. Antonium Molinam in *Instruct.* sacerd., tract. 2, cap. 13, qui liber ultimam omnium ecclesiasticorum manibus te- ratur! Lindanum episc. Ruremund. Tract. ad omnes ecclesiast. De fugienda impunitate lib. ii, pag. 115. Henricum Guickium itidem Ruremund. episcopum epist. 2, parentet. ad cler. sue dioces. Geros. em. cancell. Paris. tom. II, tract. De temperant. prælat., mihi pag. 543 et seq., et tom. I, pag. 292, de signis ruinæ Eccles. Quibus merito addenti Bellarm. De officio princip. Christi, lib. I, cap. 5. Platus de car- dinali, cap. 16. Rodriguez. n. p. Exerc., tract. III.

A cui de tanta raritate inter mortales, non unum, sed duos, ipsosque idoneos satis induxit, providos, benevolos: et, ut facile adsint, comprovinciales; ut gra- tiis, debitores jure subjectionis. Horum acquiescendo consiliis, nec præcepis critis in sententia, nec vehem- mens in vindicta; non in corrigendis remissior, non severior in parcendis, non pusillanimis in expectandis; nec superflous in victu, nec notabilis in vestitu; non citus ad promittendum, non ad reddendum tardns, nec prodigus dator. Istorum consilium longe semper faciet a vobis malum tempori vetus, sed cupiditi- tati novum, simoniam; et matrem. ejus avaritiam, quæ est idolorum servitus. Et ut brevi omnia sermone concludam, si his credideris, in omnibus, exemplo Apostoli, honorificabit ministerium vestrum (*Rom. xi, 13.*): ministerium, inquam, non dominium. Ipsum itaque honorificabis; non vos: nam qui que- rit quæ sua sunt, se cupit honorari, non ministerium.

463 CAPUT II.

Honorem et decus dignitatis ecclesiastice non con- sistere in externo splendore, sed in morum et virtutum decore.

4. Honorificabilis autem non cuncta vestium (80),

cap. 29, ubi testimonio S. Francisci Xaverii doceat quomodo paretur et conservetur auctoritas, et cur ea in prælatis hodie adeo evanescat.

Hi omnes una voce docent, idque gravissimis rationibus et exemplis convincent, veris solidisque virtutibus potius, quam externo splendore honorem et reverentiam acquiri: nimis infirmæ esse honoris fulera, quibus pterique nituntur: potius illa auctoritati officere, et tandem in contemptum vergere. Et hoc maxime in prælati ecclesiastico locum habere: sanctorum Præsulum exemplis facite id comprobaci. Quanta enim, ut alios infinitos præterea, sanctorum Basili, Martini, Augustini, Chrysostomi fuit auctoritas, quæ dignitas et gloria? ad quibus illa rebus constituit? Certe si illa tunc auctoritatis admini- niciuia quæsissent, quæ sola nunc multis curse sunt, jam dudum periret memoria eorum cum sonitu, et nomina eorum tenebris et obliuione perpetua sepulta latenter, qui nunc honorificantur sunt nimis per omnem Ecclesiam, etiamque semper in benedictione: quia minirum ipsi honorificantur ministerium suum in diebus carnis suæ, non argento vel auro, non pre- ciosis vestibus, bonisque hujus saeculi; sed talium rerum contemptu, sedula offici ac vocationis circa, serioque humilitatis, modestiae, charitatis, exercita- rumque virtutum studio. Sed haec uberioris elegantiusque tractata leges apud citatos auctores, quorum verbis in hujusmodi materia libenter utimur, ut veritas, tantis nixa auctoribus, plus habeat ponderis, et ait: us timeat invidiam.

Sed quia diversitatem temporum obtendere so- leat, qui in imo jacentes, et langnidi circa subli- mioris vita studia, virtutibus honorem et auctoritatem se consequi ac tueri posse desperant, adeoque ad intimam isthac et infirma præsidia conversi, alia tempora, alios mores requiri dictant: his libet sanctissimum nostræ ætatis Præsulem proponere, enjus quo rarer vita modestia, majorque frugalitas, et omnis splendoris abdicatio, eo major fuit auctoritas et reverentia. De quo ita Hieron. Platus lib. De offici. cardin. cap. 16. « Haec est via certissima et optima venerationis acquirendæ inter homines, si virtus eminet, si integritas, si gravitas, religio ac pieas eminet, ut ab hominibus conspicatur, » Confira-

non equorum fastu, non amplis ædificiis, sed ornatis moribus, studiis spiritualibus, operibus bonis. Quam multi aliter! Cernitur in nonnullis sacerdotibus vestium cultus plurimus; virtutum aut nullas, aut exiguae. Quibus ego si rememorem illud apostolicum, *Non in veste pretiosa* (*I Tim. ii, 9*), vereor ne indignentur, dum nimis indignum ducant in se assumptam sententiam, quam prius in viliorum sexum et ordinem prolatam fuisse recognoverint. Quasi vero non eodem utantur medici ferro secundis regibus, quo et popularibus hominibus: aut capiti fiat injuria, si ipsis forecipibus capilli excrescentes detondeantur, quibus et unguium fuerint resecata superflua. Attamen si dedignantur pari cum mulierculis, non quidem a me, sed ab Apostolo ferriri sententia, dedignantur et cum ipsis eadem involvi culpa. Despiciant iam textricem sive pellisicum, et non propriis operibus gloriari. Horreant et murium rubricatas pelliculas, quas gulas vocant (*81*), manibus circumdare sacratis, et sacrambris tremenda mysteria. Respuant et apponere pectori, quod de-

exemplo S. Nicolai Myrens. episcopi, deinde subdit: Sed quid antiqua repetimus? Cardinalis Borromaeus, ne quis tempora causetur, notum est, quam omnem supellectilem aliquius pretii, coopea, aulae, aliaque ejus generis absse removerit. Vestibus utebatur, externis quidem, at cardinali; interioribus vero ex simplici panno et tela: quin etiam cubicularis amictus ex panno erat cinereo, rudi et crasso, quam ipsam vestem quatuordecim totis annis nunquam mutavit, multaque alia ejusmodi, quæ non est necesse referri, quoniam nota sunt et recentia, constater usque ad mortem servavit. Quid horum igitur de ejus celebritate immixuit? Potius multum addidit. Nam, qui haec speciosa habeaut, multi sunt: neque id virtutis est, sed opulentiae, quæ etiam in insipientem cadere potest, et saepe cadit. At vero illa spernere sapientiae est, ideoque admirationem potius et commendationem parit. » Ita Platus, Cui suffragatur Carolus a Basilica Petri episcopus Novariensis « disertissimus Vita S. Caroli Borromaei scriptor, lib. vii, cap. 6, ubi ait fuisse, qui exiguum comitatum et alia quedam in Carolo ad Christianæ humilitatis virtutem pertinentem reprehenderent, et summam dignitatem aliquo modo ita immixti quererentur. Res etiam ad ipsum Pontif. Pium V. aliquando relata est. Cui Carolus ita facti sui rationem reddidit, ut nihil haberet optimus Pater, quod improbat. Eorum qui Dei ministri essent, dignitatem ac existimationem dicebat, non in humanis ornamentis, sed in religiosis virtutibus consistere. Hes ipsa declaravit, et superius narrata demonstrant. Caroli affectionem, morum gravitate, sancteitateque conjunctam, summis atque infimis tanto semper in honore fuisse, quantum nulla terreni splendoris ornamenta consequi potuerint.

(*81*) Hujus vocis duplice possumus reddere rationem. Primo enim non incongrue littera immutata videatur usurpari pro gulla, a Græco γούρα quod vestrum villosam significat ex pelibus collectam. Unde illud Guitherti in epistola ad Lullum episcopum: *Gunam de pellibus latrarum factam tunc fraternalitati misi*. Nec enim novum litteram N in L demutari. Sic apud Varronem *vallus* pro *vannus*; *evaliere* pro *evanire* apud Plinius lib. xviii, cap. 10, ut notavit Dausquiuus in Orthographia. Secundo pro pelibus animalium sanguineo colore tintis, eo loquendi modo, quo nomen Gallicum, *gucule*, ad rubeum co-

A centius ornat gemma sapientiae. Pudeat et collo circumtexere, quod honestius atque snavius Christi jugo submittitur. Non Christi stigmata sunt hæc, quæ isti martyrum exemplo circumferant in corpore suo. Muliebria potius esse noscuntur insignia, quæ utique curiosius et sumptuosius illæ sibi præparare consueverunt, cogitantes nimis quæ sunt mundi, quomodo placeant viris.

5. Verum tu, sacerdos Dei altissimi, cui ex his placere gestis, mundo, an Deo? Si mundo, cur sacerdos? Si Deo, cur qualis populus, talis et sacerdos? Nam si placere vis mundo, quid tibi prodest sacerdotium? Nec enim potes duobus dominis servire. Qui autem vult amicus esse hujus mundi, inimicus Dei constituitur: (*Jac. iv, 4*) et propheta, *Deus, inquit, dissipabit ossa eorum qui hominibus placent; confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos* (*Psal. lii, 6*): et Apostolus: *Si hominibus placet, Christi servus non essem* (*Galat. i, 10*). Volens itaque placere hominibus, Deo non places: si non places, non placas. Cur ergo, ut dixi, sacerdos? Si vero, quod ad-

B lorem designandum in artem symbolicam inventum esse quidam opinantur, sumpta videlicet metaphora a cruentis pellibus seu gulis eorum animalium, quæ in amphitheatris mutuis morsibus digladiando sese strangulabant. Fuerint igitur pelles istæ, de quibus hic agit Bernardus vel murium Ponticorum, vel aliorum similium, quibus color rubricatus sive pilus villosus *Gularum* nomen indiderit. Quod spectat ad earum usum hic ab ipso assignatum, non parum illustratur ex multa quadam parabolâ in quibusdam editionibus Bernardi Operibus inserta, sed stili ejus et genii gravitatem non assequente, ex qua huic loco exponendo pauca delibare sufficiat. « Sed nunquid talis ac tantus sponsus ad sponsam suam vacua manu venit? Nequaquam sed donativa detulit, dilecta erogavit. Et quia hiemis tempore venit, hiemales vestes primum sponsæ dedit, *agninam* videlicet *pelliceam*, et *cappam*, quod utrumque fit de agno: sed alterum sine dolore agni, scilicet lana, de qua fit cappa, sumitur: alterum, videlicet pellis, unde pellicea, absque dolore gravi ab agno non accipitur. Sponsus iste agnus est..... De lana sui sponsæ suæ *cappam* fecit, cum humilitatem verbis docuit. *Pelliceam* dedit, cum vigiliis, jejunii, et aliis carnis sue afflictionibus, ultimum passionem crucis, mortificationem carnis sponsæ ostendit. *Pellicea*, quæ de mortuis animalibus fit, mortificationem insinuat. Hæc autem hiemis tempore. Paschali vero tempore *arminium* (d' hermine) *pelliceam* dedit *circa collum*, et *circa manum rubeis gulis* ornata preparamat. Igitur *pellicia* sponsæ de *arminio* fit, quod candidum est, in significationem letitiae spiritualis ob spem futurae resurrectionis: *circa collum* et usque *superpectus* et *circa manum rubeis gulis* ornata est, quia passionem Christi, quam ore predicat, corde sealit, et operibus attestatur. Dedit etiam Christus Paschali tempore sponsæ suæ *cordubanos* duos, » etc. Vide Declamationes n. 10 epist. 2, n. 11. Porro quam fuerit familiaris Bernardi saeculo pelliarum usus, tani clericis quam monachis, imo etiam laicis, ipsisque feminis, vide Chesnium in notis ad Petri Venerabilis epist. 28. lib. 1. De Gulis loqui videtur Benedictus XII, in Bulla *Ad decorum*, his verbis: *Prohibemus etiam ne dicti Canonicæ de cætero ferant forcaturas de ventibus variorum aut squirolorum cum dorsis permistis, sed sint de civilibus simplicibus vel albis, vel nigris, vel griseis, etc.*

didi, placere intendis, non mundo, sed Deo cur qualis populus, talis et sacerdos? Enimvero, si sacerdos pastor est, et populus oves, dignum est ut in nullo appareat ovibus pastor dissimilis? Si instar mei, qui ovis sum, pastor meus et ipse incurvus graditur, vultum gerens deorsum, et terram semper respiciens, et soli ventri mente jejonus pabula queritans, in quo discernimur? Vix, si venerit lupus! non erit qui prævideat, qui occurrat, qui eripiat. Deceline pastorem more pecorum sensibus incubare corporeis, harere insimis, inhicare terrenis: et non potius erectam stare ut hominem, cœlum mente suspicere, quæ sursum sunt et querere et sapere, non quæ super terram?

6. Cæterum mihi indignatur, si vel nutum facere andeam, jubetque ori manum apponere, dicens monachum, qui non habeam judicare de episcopis. Utinam et oculos milii claudas, ut nec cernere possem, quæ contradicere prohibes! Magna vero præsumptio, si ovis cum sim, in ipsam pastorem meum lupas saevissimas, vanitatem et curiositatem, irruere cernens, infremuero, quo ad meum forte balatum cruentis bestiæ a quo piam occurratur, et succurratur perituro. Quid facient de me, qui ovicula sum, quæ et ipsuni pastorem tanta feritate insiliunt? Et quidem si non vult ut clamem pro se, nunquid non et pro me balare liebit? **164** Sed, et si ego sileo, ne ponere videar in cœlum os meum, clamatur tamen in Ecclesia: *Non in veste pretiosa.* Clamatur autem specialiter ad feminas: ut erubescat in se deprehendi episcopus, quod in fragiliori quoque sexu audierit reprehendi. An forte nulla timetur confusio, si ego solus submissitare desero? Nunquid et si ego non loquor, sua cuique non loquitur conscientia? Quid si alius audacior me, non quidem de Apostolo, ut ego; non de Evangelio, non de propheta, non denique quidpiam ecclesiasticum, sed illud tantum gentilicum ingerat: Dicite, pontifices, »non quidem « in sancto, » sed in freno, « quid facit aurum? » Quam tolerabilius cernitur in sancto, quam in freno! Hoc me etiam taceunte, et si non euria regum, tamen penuria pauperum clamat. Sileat licet fama, sed non famæ. Fama quidem silet, quia non potest mundus odire vos. Nam quomodo arguet mundus peccatum, a quo potius laudatur peccator in desideriis animæ aue, et iniquus benedictiur!

7. Clamant vero nudi, clamant famelici, conqueruntur, et dicunt:

Dicite, pontifices, in freno quid facit aurum?
(PERSIUS, Sat. 8, vers 69.)

Nunquid aurum a freno repellit frigus sive esuriam? Nobis frigore et fame miserabiliter laborantibus, quid conferunt toti mutatoria, vel extensa in perticis, vel plicata in manticis! Nostrum est quod effunditis; nobis crudeliter subtrahitur, quod inaniter expendius. Et nos enim Dei psalmatio, et nos sanguine Christi redempti sumus. Nos ergo fratres vestri. Videate quale sit de fraterna portione pascere

(82) Clavatae corrigitæ, lora clavis ex auro, purpura, alijsve coloribus intexta.

œculos vestros. Vita nostra cedit vobis in superfluas copias. Nostris necessitatibus detrabitur, quidquid accedit vanitatibus vestris. Duo denique mala de una prodeunt radice cupiditatis, dum et vos vanitando peritis, et nos spoliando perimitis. Jumenta gradintur onusta gemmis, et nostra non curatis crura nuda caligulis. Annuli, catenulae, tintinnabula, et clavatae quædam corrigitæ (82), multaque talia, tam speciosa coloribus, quam ponderibus pretiosa, mulorum dependent cervicibus: fratum autem lateribus nec semicinctia miserantes apponitis. Huc accedit, quod haec omnia nec negotiationis studio, nec proprio manuum exercitio vobis elaborasti, sed nec jure hæreditario possidebis: nisi forte et vos in corde vestro dixeritis: *Hæreditate possideamus sanctuarium Dei* (Psal. LXXXII, 13). Et haec pauperes modo quidem coram Deo tantum, cui corda loquuntur. Nec enim audent aperte causari adversum vos, quibus interim pro sua vita necesse habent potius supplicare. Cæterum in futuro stabunt in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt, stante quippe pro eis patre orphanorum, et judice viduarum. Ipsius enim tunc vox erit: *Quandiu non fecistis unis dei his minimis misis, nec mihi fecistis* (Matth. XXV, 45).

CAPUT III.

Præsulum potissima et dignissima ornamenta, castitas, charitas, humilitas.

8. Vos autem, reverendissime pater, vos, inquam, absit ut in talibus honorificandum putetis ministerium vestrum. Videntur quidem honorifica, sed oculo qui videt in facie, non qui videt in abscondito. Nam, quæ videntur in abscondito, nullis apparent fucata coloribus, spectabilia sunt tamen; nullis condita saporibus, prædulcia tamen; nullis elevata culminibus, excelsa tamen. Castitas, charitas, humilitas, nullius quidem coloris sunt, sed nou nullius decoris; nec mediocris decoris, qui divinos quoque delectare possit aspectus. Quid castitate decorius, quæ mundum de immundo conceptum semine, de hoste domesticum, angelum denique de homine facit? Differunt quidem inter se homo pudicus et angelus, sed felicitate, **165** non virtute. Sed, et si illius castitas felicior, hujus tamen fortior esse cognoscitur. Sola est castitas, quæ in hoc mortalitatis et loco, et tempore statum quemdam immortalis gloriæ representat. Sola inter nuptiarum solemnia morem beatæ illius vindicat regionis, in qua neque nubunt, neque nubuntur: præbens quodammodo terris cœlestis iam illius conversationis experientiam. Vas interim fragile quod portamus, in qua et crebro periclitamur, tenet castitas (ut monet Apostolus) in sanctificationem (1 Thess. IV, 4), et instar odoriferi balsami, quocondita cadavera incorrupta servantur. Sensus ipsa et artus continet et contingit [constringit], ne dissolvantur otius, ne corrumpantur desideriis, ne carnis voluptatibus computrescant quemadmodum legitur de quibusdam, quia computruerunt ut iumenta in

stercore suo (*Joel. 1, 17*). Hoc itaque tantæ pulchritudinis ornamentum digne dixerim sacerdotium honorare, quod dilectum Deo et hominibus faciat sacerdotem, cuius quippe memoria, non in carnis successione, sed in spirituali benedictione sit, redditque similem in gloria sanctorum, in hac licet adhuc regione dissimilitudinis constitutam.

9. Verum quantumlibet venustate sui castitas eminere appareat, sine charitate tamen nec premium habet, nec meritum. Nec mirum. Quod enim absque illa bonum suscipitur? Fides? Sed nec si montes transferat. Scientia? Sed ne illa quidem quæ lingua loquitur angelorum. Martyrium? Nec si tradidero, inquit, corpus meum ita ut ardeam (*I Cor. XIII, 1-3*). Nec absque illa quælibet bonum suscipitur, nec cum illa quamlibet exiguum respuitur. Castitas sine charitate lampas est sine oleo. Subtrahe oleum, lampas non lucet. Tolle charitatem, castitas non placet. Sed o quam pulchra est, ut Sapiens clamat, *casta generatio cum charitate!* (*Sep. IV, 1.*) Cum illa, inquam, charitate, quam describit Apostolus, *de corde puro, et conscientia bona, et fide non facta* (*I Tim. I, 5.*)

10. Porro puritas cordis in duobus consistit: in quaerenda gloria Dei, et utilitate proximi; ut in omnibus videlicet actis vel dictis suis nihil suum quaerat episcopus, sed tantum aut Dei honorem, aut salutem proximorum, aut utrumque. Hoc enim agens implebit non solum pontificis officium, sed et etymologiam, nominis, pontem utique se ipsum faciens inter Deum et proximum. Pertingit pons iste usque ad Deum ea fiducia, qua non suam, sed illius gloriam quaerit. Pertingit usque ad proximum illa pietate, qua ei ipsi, non sibi prædæsse desiderat. Offert Deo bonus mediator preces et vota populorum: reportans illis a Deo benedictionem et gratiam. Supplicat majestati pro excessibus delinquentium, vindicat in peccantibus injuriam Dei. Ingratis improperat beneficia pietatis, contemnitibus potentia severitatem insinuat, utrisque tamen nihilominus placare studet indignantis furorem: nunc quidem hominum obtendens infirmitatem, nunc divinae magnitudinem pietatis. Denique sive excedat Deo, sive sobrius sit nobis, aut Deo semper, quantum in ipso est, præstare [al. placere] gestit, aut [al. add. præstare] nobis, non quod sibi omnino utile est quaerens, sed quod multis.

11. Fidelis pontifex, qui bona quælibet per manus suas transœuntia, sive divina beneficia ad homines, sive hominum vota ad Deum, columbino intuens oculo, nihil sibi retentat ex omniibus. Nec populi requirit datum, sed lucrum, nec Dei gloriæ usurpat sibi. Acceptuni talendum non ligat in sudario, sed paritur nummulariis, a quibus et usuras recipit, non sibi, sed Domino. Non habet foveam ut vulpes, non tanquam volucres nidum, non loculos quomodo Judas; non denique, sicut nec Maria, locum in diversorio. Imitatur perfectio illum qui non habebat ubi reclinaret caput; factus in præsentiarum tanquam vas perditum: quandoque procul dubio futu-

Arum vas in honorem, et non in costumeliam. Denique perdit animam suam in hoc mundo, ut in vitam æternam custodiat eam. Hoc tanto puritatis intinq[ue] bono gloriari non potest veraciter, nisi qui extrinsecas **466** gloriolas perfecte respuerit. Nec enim pure valet Dei vel proximi quaerere lucra, qui propria non contempserit. Is tantum puritatis interioris gloria non fraudatur, qui dicere potest cum Domino: *Si ego quæro gloriam meam, gloria mea nihil est* (*Joan. VIII, 54*); et cum Apostolo: *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum* (*Philipp. I, 21*); et cum propheta: *Oblivioni datus sum, tanquam mortuus a corde* (*Psal. XXX, 13*), id est a propria voluntate. Bona oblivio, si te ipsum nescias, ut proximo prosis. Bene autem mortuus a corde, si jam non tibi vivere studeas, sed ei qui pro te mortuus est. Bene mortuus est a corde, qui dicit: *Vivo autem jam non ego. Sed, si mortuus a se, non tamen a Christo: sequitur enim Vivit vero in me Christus* (*Galat. II, 20*). Mortem hanc, quæ sit a corde, infert charitas, de qua loquitur sponsa in Canticis: *Vulnerata charitate ego sum* (*Cantic. IV, 9*). Mortis quippe est ut mors dilectio (*Cantic. VIII, 6*), et mortem in nobis, non vitam occidit. Unde et audacter minatur: *O mors, ero mors tua* (*Ose. XIII, 14*). Peccatum extinguit, quod animæ vitam expulerat; animamque restituit innocentiae.

B 11. Verum, si prævalet morti charitas, ita ut illam in congressu perire possit, cur dicit: *fortis ut mors, et non potius, morte fortior?* An forte quia et ipsa est mors, et se ipsa fortior esse non potest? Bona mors, non vitæ, sed mortis. Bona mors, et nequaquam abhorrenda, qua vitam etsi admittit, non perimit. Admitit quidem, sed ad tempus, restituendam in tempore, duraturam sine tempore. Denique mortuis estis, inquit, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum autem Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria (*Coloss. III, 3, 4*). Libenter igitur carebo ad tempus, ut in æternum possideam. Et ista sufficient pro eo quod scriptum est: *Charitas de corde puro* (*I Tim. I, 5*). Sane in tanta oblivione sui necesse est cor bene esse conscientiam sibi, quo se in lucra securius foris extendet, cum securam intra se reliquerit conscientiam. Quid enim prodest homini si universum inundum lucretur, animæ autem sue detrimentum patiatur? (*Matth. XVI, 26*.)

CAPUT IV.

Cura sinceræ fidei, et charitatis non factæ, præsul maxime necessaria.

13. Sed et ordinis exigit ratio, ut qui ad sui mensuram proximum jubetur diligere, prius se ipsum diligere norit. Itaque duo sunt præcipue quæ bonam reddunt conscientiam, paenitere de malis, et abstinenre a malis; hoc est, ut verbis loquar beati Gregorii, et commissa flere, et flenda non committere (*Hom. 34, in Evang. post, med.*) Ilorum neutrum solum sufficit. Nam si primum absque secundo sufficeret, frustra et David hortaretur dicens, *Declina a mali*

(*Psal. xxxvi*, 27) : et Isaías: *Quiescite agere perverse* **A** et Deus ipse ad Cain: *Peccasti, quiesce* (*Gen. iv, 7, Juxta LXX.*). Rursum si secundum perse post peccatum bonam sulticit restaurare conscientiam, sine causa clamat paenitens in Psalmō: *Beati, quorum remissae sunt iniuriae, et quorum tecta sunt peccata* (*Psal. xxxi, 1*); et illud: *Vide humilitatem meam et laborem meum, et dimitte universa delicta mea* (*Psal. xxiv, 18*); et in oratione Dominica: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth. vi, 12*). Utriusque virtutis bene conscientius animus secure jam se ipsum deserat, et quodammodo perdat, ut alios luerifaciat. Cum infirmitibus infirmetur, uratur cum scandalizatis: fiat etiam, si oporteat, Iudeus Iudeus, nihilque forniciet cum tali conscientia, exemplo *Jeremias* et *Ezechielis*, in *Egyptum* vel in *Chaldaeam* cum transgressoribus captivari (*Jerem. xlvi, 6, et IV Reg. xxiv*); sed et cum sancto Job frater fieri diaconum, et socius struthionum (*Job. xxx, 29*); cum Moyse quoque (quod gravius es) deleri de libro Dei (*Exod. xxxii, 32*); et cum paulo anathema esse a Christo pro fratribus non timeat cum hujusmod conscientia (*Rom. ix, 3*); ipsam denique, si necesse est, intrare gehenoam, securus medias penetrans flamas, laeta decantet conscientia, *Etsi ambulavero in medio umbra mortis, non timebo mula, quoniam tu mecum es* (*Psal. xxii, 4*). Comparemus, si placet, thessuros regum et fastigia regnorum cum hujusmodi fiducia: nonne cuncta horum **167** praetanti boni [al. tantis bonis] divitiis, miseria reputabitur? Et hanc fiduciam operatur charitas de corde puro, et conscientia bona.

15. Jam vero quod restat, de fide non facta (*I Tim. i, 5*); et item quod ex alio loco in mentem venit, *fides sine operibus mortua est* (*Jac. ii, 20*), duo ista mittunt nos ad quādam fiduci trifariam divisionem, ut dicatur fides mortua, facta, probata. Et mortuam quidem Apostolus definit eam esse, quae sine operibus est, id est quae non operatur ex dilectione, quasi non habens animam, ipsam dilectionem, qua vegetetur [al. add. anima], et moveatur ad opera. Fictam autem ego arbitror illam vocari fidem, quae suscepta quidem ex charitate vita, moneri inchoat ad bene operandum; sed non perseverans deficit, et moritur tanquam abortiva. Eo atque sensu factam hujusmodi dixerim nominatam, quo *vasa figuli* vocamus factilia: non quia videlicet utilia non sunt quādū durant, sed quia fragilia cum sint, diū minime durant. De hac fiduci fictione puto illos notari in Evangelio: *Qui ad tempus credunt et in tempore temptationis recedunt*. Interrogo eos qui dicunt charitatem a quo semel accipitur, nequaquam ultra recedere. Ait Veritas de quibusdam: *Et hi radices non habent, qui ad tempus credunt, et in tempore temptationis recedunt* (*Luc. viii, 43*). Unde, et quo recedunt? Utique a fide ad infidelitatem. Item quāro: Poterant in illa fide salvari, an non poterant? Si non poterant, quae injuria Salvatori, quāe tentatori laitia, quod hinc recedant, ubi

A sales non sit? siquidem nec Salvator zelatur nisi salutem, nec malignus invidet nisi salutis. Si autem poterant, quomodo aut sine charitate sunt, quādū in illis fide sunt, cum sine charitate salus esse non possit; aut deserentes fidem, non etiam deserunt charitatem, cum charitas et infidelitas simul esse non possint? Recedunt ergo quidam a fide, quia Veritas asserit; consequenter et a salute, quia Salvator redarguit: inde nos colligimus, quod et a charitate, sine qua salus esse non potuit (al. poterit). *Et hi, inquit, radicem non habent*. Non negat eos habere bonum, sed in bono potius radicatos non esse causatur.

15. Denique sequitur, et ait: *Quia ad tempus credunt*. Bonum est, sed utinam duraturum. Non enim qui cœperit, sed qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (*Matth. x, 22*). Non autem durant, quoniam in tempore temptationis recedunt. Beati si interī rapti fuissent, antequam malitia mutaret corda eorum. Nunc vero vae prægnantibus et lactantibus in illis diebus, teneros utique fetus gestantibus, et de vita recenti facile in periculis exturbandos. Tales sunt animæ parvam adhuc et teneram habentes charitatem: et ob hoc earum fidem vivam, sed factam, necesse est in temptatione deficere. *Vasa figuli*, ait, *probat fornax, et homines justos tentatio* (*Ecclesi. xxvii, 6*), illos videlicet, qui ex fide vivunt. Justus nempe ex fide vivit (*Rom. i, 17*), sed ex fide quae vivat. Neque enim quae mortua est, vitam dare potest. Dæmonum fides non adducitur in examinationem: vacua quippe charitate, mortua est. Credunt quidem et contremiscunt, sed timor non est in charitate. Proinde in labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellantur: quod extinctæ fidei nulla jam debeatur probatio, sed reprobatio. Solam itaque justorum fidem, id est vivorum vivam, fornax temptationum suscipit examinandam. Sed non omnium justitia manet in sæculum sæculi: quoniam sunt qui ad tempus credunt, et in tempore temptationis recedunt. Qualis sit eiusenque fides, tribulatio probat. Si cuius deficit (deficit enim, cum in charitate non perseverat), facta esse dignoscitur, si cuius perseverat, probata et perfecta censetur.

16. Liquet ex his satis, ut arbitror, non omnes qui habuerint charitatem, habere et perseveraniam in charitate. Alioquin frustra commoneret discipulos Dominus: *Manete, inquiens, in dilectione mea* (*Joan. xv, 9*). Aut enim, si needum diligebant, non debuerat, dicere, *manete*, sed, *Estote in dilectione mea*: aut si jam diligebant, necesse non erat moneri de perseverantia, qua secundum istos privari non poterant. Cur et igitur servus bonus et fidelis **168** fide servare non facta charitatem de corde puro et conscientia bona: pluris aestimans animæ vitam quam corporis, minus horrens carnis mortem quam fidei.

CAPUT V.
De virtute humilitatis omnibus quidem, sed prælati in primis necessaria.

17. Jam de tribus quae superius proposuimus, sola, ni fallor, tractanda restat humilitas. Haec duabus præmissis virtutibus in tantum est necessaria,

ut absquo ista illæ nec esse virtutes videantur. Nempe ut castitas seu charitas detur, humilitas meretur : quoniam humilibus Deus dat gratiam (Jac. iv, 6). Humilitas ergo virtutes alias accipit. Servat acceptas, quia non requiescit Spiritus Domini, nisi super quietum et humilem (Ist. LXVI, 2). Servatas consummat; nam virtus in infirmitate, hoc est in humiliitate, perficitur (II Cor. XII, 9). Inimicam omnis gratie, omnisque initium peccati debellat superbiam, et tam a se quam a cæteris virtutibus superbiam illius propulsat tyrannidem. Siquidem cum ex aliis quibusque bonis virium magis suarum capere solet incrementum superbiam, sola hæc omnium propugnaculum quoddam turrisque virtutum, ejus fortiter resistit malitiæ, obviat præsumptioni. Sola denique est, de qua omnium plena virtutum Maria gloriantum esse putavit. Auditio quippe ab angelo, *Ave, gratia plena*, quasi solam ex illa plenitudine humilitatem in se cognosceret, solam rependisse ac respondisse memoratur in gratiam : *Iesepexit, inquians, Deus humilitatem unicilæ sue* (Luc. I, 28-48).

18. Quid deinde auctor et dator virtutum Christus, in quo omnes thesauri sapientiae et scientiae sunt absconditi, in quo omnis quoque plenitudo divinitatis habitat corporaliter? nonne tamen et ipse de humiliitate, tanquam summa sua doctrinæ suarumque virtutum, gloriatus est? *Discite, ait, a me, non quod sobrius, aut castus, aut prudens, aut aliquid ejusmodi: sed, quia mitis sum et humili corde* (Matth. XI, 29). *A me, inquit, discite.* Non ad doctrinam patriarcharum, non ad prophetarum libros ego vos mitto; sed me vobis exemplum, me formam humiliatis exhibeo. Inviderunt mihi altitudinem quam habeo apud Patrem, angelus et femina: ille potentia, illa scientia. Vos autem æmulamini charismata meliora, discentes a me quia mitis sum et humili corde.

19. Commodum reor indagare aliquid et de superbia, quatenus ex oppenso sibi vitio virtutis hujus decor manifestior appareat. Suberbia est appetitus propriae excellentiae. Ilæc in species duas dividitur, in cæcam et vanam superbiam. Quæ quidem et aliis nominibus appellari possunt, contumacia et vanitas: quarum prior intelligentia, posterior voluntatis vitium est. Nam ex illa rationis fallitur oculus, et ex ista voluntatis appetitus male afficitur. Quod melius extinguiarum definitionibus demonstrabimus. Cæca superbìa seu coutumacia est vitium, quo se existimans aliquis vel esse bonum quod non est, vel a se esse quod est, in se, non in Domino gloriatur. Vana superbìa seu vanitas est vitium, quo quis tam de eo quod est, quam de eo quod non est, suis magis quam Dei laudibus delectator. His ita præmissis, aptemus jam contraria humiliati, singula singulis opponentes. Humilitas est contemptus propriæ excellentiae. Contemptus opponitur appetitu. Duabus quoque superbie speciebus, duæ nihilominus humiliatis opponuntur: contra cæcam, ut quis de se noverit sentire humiliiter; contra vanam, nec conseatne aliter septentibus. Nempe qui de se ipso

A sentire humiliiter novit, in neutro ipsius de se judicium falli potest, videlicet ut aut majus aliquid putet se esse quam sit, aut a se esse quod sit. Et ideo patienter carens quod sibi novit deesse, humiliiter de eo quod certus est adesse, non in se, sed in Domino gloriatur.

20. Porro adversus hoc, ut de se altius se aliquid sentiat, solet, ne insolecat, verus humilius illud sibi jugi meditatione revolvere: *Non alta supientes, sed humilibus 469 consentientes* (Rom. XII, 16): et illud, *Non ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me. Si non humiliiter sentiebam, sed exaltavi animam meam* (Psal. CXXX, 1, 2): et item: *Qui se putat aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit* (Galat. VI, 3). Contra hoc autem ut a se sentiat esse, quod se sentit esse, sollicite se ipsum interrogat: *Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriae quasi non acceperis?* (I Cor. IV, 7). Item, qui humanas laudes consuevit perfecte contemnere, cum se laudari percipit de eo quod in se novit non esse, nullatenus acquiesciens, illud sibi commemorat: *Qui te beatificant, in errorem te mittunt* (Isa. III, 12). Sed et ilius nihilominus versiculi recordatur. *Verumtamen vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris, ut decipient ipsi de vanitate in idipsum* (Psal. LXI, 10). Proinde sollicite studet imitari Apostolum, ita de se loquentem: *Parco autem, ne quis me existimat supra id quod videt in me, aut audit aliquid ex me* (II Cor. XII, 6). Cum vero laudari se **B** comperit de bone quod se forte habere cognoscit, nihilominus, quantum in se est, scuto veritatis curat a se jaevum favoris repellere: dans gloriam Deo, et dicens: *Gratia Dei sum id quod sum* (I Cor. XV, 10). Et propulsans a se omnem suspicionem, ait Domino: *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam* (Psal. CXIII, 9). Metuit nimirum, si aliter egerit, ne forte audiat ab ipso, *Recepisti mercedem tuam* (Matth. VI, 5); et iterum, *Gloriam ab invicem querilis, et gloriam quæ a solo Deo est, non vultis* (Joan. V, 44). Refugiens ergo et de hoc ad consilium Apostoli, probat ipse opus suum, ut sic habeat in semetipso gloriam, et non in altero (Galat. VI, 4). Fidelis suimet custos, qui sibi oleum favoris sine fraude reservet, ne in adventu sponsi lampas conscientiae vacua extinguatur. *Non in altero, inquit.* Nec enim tutum arbitratur labiis hominum committere gloriam suam, arcæ utique sine clave, et sine sera, nullique omnino clausæ nocere volenti. Non tutum plane, sed stultum, ibi thesaurum tuum recondere, unde non valeas resumere cum velueris. Si ponis in os meum, jam non in tua, sed in mea potestate est, cum utique pro meo libitu vel laudare te possim, vel derogare tibi.

CAPUT VI.

Laus et vera gloria in conscientia ejusque repnenda; attamen non sine formidine, quia Deus est scrutator et iudex cordium.

21. Saum vas et inconcussum conscientia, et secretis servandis idoneum, nullis patens insidiis,

nulli violentiae cedens, nulli quippe oculo vel manui accessibilis, excepto duntaxat Spiritui, qui scrutatur etiam alia, Dei. Quidquid in ea reposuero, securus sum quia non perdam: servabit vivo, defuncto restituet. Nam quoconque vado ego, ipsa it mecum, secum ferens depositum quod servandum acceperit. Adest vivo, mortuum sequitur; ubique mihi vel gloria, vel confusio inseparabilis pro qualitate depositi. Beati qui in veritate dicere possunt: *Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostræ* (*Il Cor. i, 12*). Non potest dicere nisi humilis, qui juxta vulgare proverbiū, et oculos campi metuere, et silvarum arnes soleat semper habere suspectas. Beatus nempe bono qui semper est pavidus (*Prov. xxviii, 14*). Non potest dicere arrogans et præsumptior, qui se ipsum impudenter ostentans, passim et ubique, tanquam per campum incedens, totus fertur in gloriam: gloriatur etiam cum male fecerit, et exsultat in rebus pessimis. Assumat se non videri, dum plures habeat imitatores quam reprehensorēs, cœcūs dux cœcorum. Sed habet hic campus oculos sanctorum procul dubio angelorum, quos semper offendere solet indisciplinata conversatio. Non dicet hypocrita: *Gloria mea est testimonium conscientiae meæ*: quia etiā iudicantium secundum faciem, verbo, vultu habituve simulatorio illudat opinioni; sed non ejus qui scrutatur renes et corda, fallit vel evadit judicium, si quidem Deus non irridetur.

22. Timeat ergo et iste nemoris aurem. Lingua licet manuque cessantibus, auri tamen ubique præsenti **A 70** de quaenamque silva latebrose duplicitatis et spinosæ calliditatis tacentis et quiescentis cor loquiur, cogitatio confitetur. Pravum est cor hominis et imperscrutabile (*Jerem. xvii, 9*), ita ut nemo sciat, quæ sunt in homine, nisi spiritus hominis qui in eo est; sed nec ipse plene. Nam cum Apostolus diceret. *Miki pro minimo est, ut a robis judicer, aut ab humano die;* adjectit: *Sed nec ego me ipsum judico. Quare? Quoniam non possum, ait, ratam vel ipse de me proferre sententiam. Ego enim nihil mihi conscius sum, non tamen in hoc justificatus sum.* Non ex toto credo me vel ipsi conscientiae meæ, quippe cum ne ipsa quidem queat me comprehendere totum; nec potest judicare de tote, qui totum non audit. *Qui autem judicat me, Dominus est.* (*I Cor. iv, 3, 4*). Dominus, inquit, cuius utique scientiam non effugit, sententiam non subterfugit, etiam quod propriam latet conscientiam. Audit Deus in corde cogitantis, quod non audit vel ipse qui cogitat. Aderat auris Prophetæ absensis ori furtive poscentis pecuniam (*IV Reg. v, 22*): et ego quantumlibet in occulto lœdere cogitans aut proximum nequier, aut turpiiter meipsuni, non verear aurem nusquam absentem? Tremenda prorsus auris at reverenda, cui non cessat quies, non tacet silentium. Denique ait: *Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis.* (*Isa. i, 16*). Sed quid est quod dicit, ab oculis meis? an et nostra Deus non solum audit, sed et videt arcana? Qualis oculi, qui

B contemplantur cogitationes! Non sunt colportæ, ut videatur, sicut nec sonant ut audiantur. Solent sentiri a cogitante, non audiri ab auscultante, non a contemplante videri. Merito tamen Dominus scit cogitationes hominum quoniam vanæ sunt. Cur enim nesciret, quas et audit, et videt? His præcipue duobus sensibus, id est visui et auditui, nemo fidem putat esse negandam. Hoe nos scire constanter adstruimus, quod vidimus et audivimus. Merito itaque non erat opus Domino Jesu, ut quis testimonium perhiberet de homine: ipse nimis sciebat quæ essent in homine. *Quid cogitatis, ait, mala in cordibus vestris?* (*Matth. ix, 4*) Respondebat non sermonibus, sed cogitationibus. Audiebat non loquentes, videbat nou apparetentes.

23. Contremisco totus, tuam, Domine Jesu, quantillo possum intuitu considerans majestatem, præsertim cum recordor, in quantis ipsius aliquando contemptor existiterim. Sed et nunc eum jam a facie majestatis fugi ad genua pietatis, quid amplius facio? Vereor ne qui aliquando contrarius existiri majestati, et nunc ingratus pietati inveniar. Quid enim si cessant manus, et non cessat pectus? Quid si os jam silet, et needum cor quiescit? Si singuli illici motus animi mei singula suat quædam in te, Deus, convicia, utputa iracundiæ motus in mansuetudinem, invidiæ in charitatem, in frugalitatem luxuriæ, turpitudinis in castitatem, et innumeris his similia, quæ de cœnoso laca prurientis pectoris mei etiam nunc incessanter ebulliunt, inundantes et impingentes in serenitatem præfulgentis vultus tui: quid magnum feci solos cohibere artus, actus corriger? Si has atque hujusmodi, quas, foris licet vacans, iotus actitare non cesso, iniuriantes observaveris, o Domine, quis sustinebit? An forte jam non ago illa, sed patior? Agutur quidem in me, sed a me non aguntur, si non consentio. Sane si mei non fuerint dominata, tunc immaculatus ero, et immaculatus coram eo, non solum si carnero, sed et si observavero me ab iniquitate mea. Mea dixerim, non quia facio, sed quia sustineo. Corpus gesto mortis, carnemque peccati: sufficit interim mihi, si non regnet peccatum in meo mortali corpore. Sic corpus criminis non reputatur, nec quod habitat in eo peccatum: si tamen non **C** delector, si tamen non exhibeo membra mea, arma iniquitati. Pro hac orabit ad te, o misericors, qui vis etiam sanctus in tempore opportuno: (*Psal. xxxi, 6*) supplex nimis, quod maium sentiat; et nihilominus sanctus, dum non consentiat: supplex pro periculo, sanctus pro virtute: sanctus plane atque beatus, qui condelectatus legi Dei secundum interiorem hominem, de malo, quod ita inesse corpori **D 71** sentit, ut nisi pariter eum corpore carere non possit, merito sese consolatur, et ait: *Jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* (*Rom. vii, 17*).

24. Verunitamen delicta quis intelligit? Nam si possem dicere cum Paulo, quod quidem longe est a

me, Nihil mihi conscient sum (*I Cor. iv, 4*) : non tamen in hoc esse justificatum oporteret me gloriari : Non enim qui se ipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat (*II Cor. x, 18*). Si aplauserit mihi justitiam humanus dies, pro minimo habeo, quia ille luet tantum in facie. Homo enim videt in facie, Deus autem intuetur cor. (*I Reg. XVI, 7*.) Propter hoc Jeremias non satis popularibus sententiis, velut quibusdam humani diei radiis, movebatur, sed fidenter loquebatur Deo : *Diem hominis non concupivi tu sis.* (*Jerem. XVII, 16*) Si meus mihi arriserit dies, neque me ipsum, inquit, judico (*I Cor. IV, 3*) : quia nec ipse me satis intelligo. Solus merito constitutus est judex vivorum et mortuorum, qui fixit singillatim corda universorum, et intelligit omnia opera eorum. Solum attendo judicem, quem ei solum justificatorem agnoscere. Pater dedit ei judicium facere, quia filius hominis est (*Joan. V, 27*). Non usurpo mihi vel super me servus Filii potestatem, nec me arienum illis, de quibus ita conqueri solet : *Tulerunt homines a me Judicium.* Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio (*ibid. 22*) : et ego mihi presumam quod nec ipse Pater sibi assumit? Velim, nolim, ipsi me adstare necesse est : ipsi horum quae gesserim in corpore, reddere rationem, cui nec verbum prætervolat, nec subterfugit cogitatio. Sub tam æquo libratore meritorum, sub tam intimo secretorum inspectore, quis gloriaritur castum se habere cor? Sola profectio, quae non solet gloriari, non novit præsumere, contendere non consuevit, gratiam inventura est in oculis pietatis humilitatis. Deus namque superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (*Jac. IV, 6*). Non contendit judicio, nee prætendit justitiam qui vere humiliis est, sed dicit : *Non intres in judicium cum servo tuo, Domine* (*Psal. cxlii, 2*). Recusat judicium, et postula misericordiam, facilius sibi veniam impetrare posse, quam justitiam vindicare confidens. Novit naturam divinam naturaliter piam, quae in nostra [al. nostram] nequaquam humilitatem abhorreat. Non despici illa majestas cor contritum et humiliatum in nostro genere, quae corpus ex eo humilitatis assumere non dignata est. Nescio quo pacto familiarius semper humilitati propinquare solet divinitas. Denique illa se induit, ut appareret hominibus. Substantiam, formam, habitumque gestavit humilem, ipsis nobis commendans virtutis excellentiam, quam speciali sui voluerit honorare praesentia.

CAPUT VII.

Ambitionem ecclesiasticorum, promotionem ju-

(83) Primatum metropolitani Senonensis repetunt a Joanne VIII, qui Ansegiso archiepiscopo vices suas in Gallia et Germania demandavit. Exstat liber hac de re singularis Joannis Baptiste Drioti canonici Senonensis. Adi epistolam Ludovici VI, ad Calixtum II, in tomo 3 Spicilegii, pag. 147.

(80) Confer epistolam 271, ad Theobaldum Campanie comitem, quem filio suo Willelmo impuberi

niorum, et pluralitatem beneficiorum perstringit.

25. Vobis autem, dilectissime, vobis præcipue tanto magis arbitror hanc esse necessariam, quanto major noscitur materia suppere superbiendi Genus, ætas, scientia, cathedra, et, quod in auctoritate primatus prærogativa (83), cui non essent insolentiae formes, elationis occasio? Quanquam esse possint et humilitatis. Meditantibus quidem honores blandiuntur, sed onera peccantibus tædio sunt atque formidini. Non autem omnes capiunt hoc verbum. Multi enim non tanta fiducia et auctoritate current ad honores, si esse sentirent et onera. Gravari profecto metuerent, nec cum tanto labore et periculo quarolibet affectarent insulas dignitatum. Nuoc vero quia sola attenditur gloria, et non poena, purum esse clericum erubescitur in Ecclesia; seque viles aestimant, et inglorios, qui quorunque eminentiæ in loco non fuerint 472 sublimati. Scholares pueri et impuberes adolescentuli ob sanguinis dignitatem promoventur ad ecclesiasticas dignitates (84), et de sub ferula transferuntur ad principandum presbyteris; laetiores interim quod virgas evaserint, quam quod meruerint principatum; nec tam illis blanditur adeptum, quam edem præmio magisterium. Et hoc quidem in initio. Processu vero temporis paulatim insolescentes, docti sunt in brevi vindicare (85) altaria, subditorum marsupia vacuare, magistris nimis in hac disciplina uteentes idoneis, ambitione, et avaritia. Verum quantavis industria tua tibi luera conquirere cautulus videaris, quantalibet vigilancia rem possis servare tuam, quantoque studio regum tibi ac principum gratiam captare cures, dicimus tamen: *Vix terræ, cui rex puer est, et cuius principes manecundunt* (*Eccle. X, 16*).

26. Nec dicimus quamecumque ætatem Dei gratiae præmaturam, sicut nec seram : cum multis videamus juniorum super senes intelligere, moribus antiquare pies, prævenire tempora meritis, et quod ætati deest, compensare virtutibus. Boni pueri, qui quod ætate videntur, esse student et malitia. Malitia, inquam, sed non sensu: quorum, juxta edificationem Apostoli, nemo contemnat adolescentiam (*ITim. IV, 12*). Meliores bona indolis adolescentes inveteratis dierum malorum. Puer centum annorum maledictus est : et est in regione senectus venerabilis, non diurna, neque numero auctorum computata (*Sap. IV, 8*). Bonus puer Samuel, qui loquenti Deo promptus aderat auditor, dicens: *Loquere, Domine quia audit servus tuus* (*I Reg. III 9*), ac si diceret: *Paratus sum et non sum turbatus custodi mandata tua* (*Psal. cxviii, 60*). Bonus et Je-

dignitates ecclesiasticas procurare volentem graviter et amice reprimit Bernardus.

(85) *Vendicare* scribabant illius ævi librarii, pro quo nonnulli codices habent *vendicato*. Sed præferenda lectio prior, ut verbum respoudeat ambitioni, de qua mox: avaritiae aliud membrum de evacuandis subditorum marsupiis.

remias, qui ante sacrificatus quam natus, cum se excusaret de pueritia, nihilominus constitutus est super gentes et super regna (*Jerem.* 1, 6). Bonus quoque Daniel, cuius spiritum suscitavit Dens, ut, onvinceret iuqua judicia, et sanguinem innoxium liberaret (*Dan.* xiiii, 45-64). Denique eaoi sunt sensus hominis, et ætas senectutis vita immaculata (*Sap.* iv, 8, 9). Sieibi hujuscemodi puer senex promotus invenitur, opus Dei est, his qui tales non sunt mirandum non imitaudum.

27. Caeterum curritur in clero passim ab omniate et ordine, a doctis pariter et indoctis ad ecclesiasticas curas tanquam sine curis jam quisque victurus sit, cum ad curas pervenerit (86). Nec mirum de his qui necdum in semelipsis experti sunt. Videntes quippe illos qui jam proprios humeros cupitae sarcinæ submiserint, non solum non gemere tanquam sub onere, sed insuper appetere plus onerari, non deterrentur periculis, quæ cupiditate cæcata non vident; sed favoribus amplius, quos illis iuident, provocantur. O iniuncta semper ambitio, et insatiabilis avaritia! Cum primos honorum gradus meruerint in Ecclesia, meruerint autem vel vitæ merito, vel pecunia, sive etiam carnis et sanguinis, quæ regnum Dei non possidebunt, prærogativa, non ideo corda quiescant, duplii semper æstuantia desiderio quo utique magis ac magis et dilatentur in plura, et ad celsiora sublimentur. Verbi gratia, cum factus quis fuerit in quaenque Ecclesia decanus, vel præpositus, archidiaconus, aut aliquid hujusmodi, non contentus uno in una, plures sibi, imo quot quot valet, conquerere honores satagit, tam in una, quam in pluribus. Quibus tamen omnibus, si locus evenerit, libenter unius præferet episcopi dignitatem. Sed nunquid sic saliantur? Factus episcopus, archiepiscopus esse desiderat. Quo forte adepto, rursum nescio quid altius somnians, laboriosis itineribus et sumptuosis familiaritatibus Romanum statuit frequentare palatum, questuosas sibi quasdam exinde comparans amici suas. Si lucri spiritualis gratia haec faciunt, laudans est zelus; **¶** sed præsumptio corrigenda.

28. Nonnulli cum ista non possunt, vertunt se ad aliud ambiendi genus, in quo nihilominus aperiunt eam, quam habent, dominandi libidinem. Nam cum præsideant urbibus valde populosis, et toras, ut ita dicam, patrias propriæ dioecesis ambitu circumeludant; occasione inventa ex quounque veteri privilegio, satagant ut vicines sibi subjiciant civitates: quatenus duæ, quibus dico yix præsules sufficiebant, sub uno redigantur antistite (87). Rogo, quæ haec tam ediosa præsumptio? quis hic tantus ardor dominandi super terram? quæ principandi tam effrenis cupiditas? Certe cum pri-

mun tractus es ad cathedram, flebas, refugiebas, vim querebaris, multum ad te et omnino supra te esse dicens; miserum clamitans et indignum, qui non esses idoneus tam sancto ministerio, tantis non sufficeres curis. Quid igitur nunc verecunda depulsa formidine, sponte ambis ad ampliora; imo irreverenti audacia, propriis non contentus, invadis aliena? Cur hoc? Forte ut plures populos salves? Sed in alienam messem, tuam mittere falcam, injuriosum est. Ut tuae præstes Ecclesiae? Sed Ecclesiærum Sponso non placet tale unius incrementum, quod sit detrimentum alterius. Crudelis ambitio, et incredibilis, si fidem oculi non adstruerent! Vix tenent manus, quin illud ad litteram impleant quod legitor in propheta: *Secuerunt prægnantes Galam ad dilatandum terminos suos* (*Amos* i, 13).

29. Ubi est illa terrifica communatio, *Væ qui conjungitis domum ad domum, et agrum agri copulatis?* (*Isai.* v, 8.) Nunquid in his duntaxat exiguis *væ* istud metuendum est, non autem cum urbes urbibus, aut provincias provinciis coontinuantur? Imo etiam respondeant, si volunt, se imitari Domini Christum, facientes et ipsi ultraque unum, adducentes et ipsi ex diversis pascui greges, ut fiat unus pastor, et unum ovile. Hujus rei gratia negligit, pigritantur crebro terere lumina apostolorum, inventuri et ibi (quod magis dolendum est) qui sue faveant improbae voluntati: non quod valde Romani eurent, quo fine res terminentur; sed, quia valde diligent manera, sequuntur retributiores. Nuda nuda loquor, nec retego verenda sed invereunda confuto. Utinam privatim et in camenis hæc fierint! utinam soli videremus et audiремus! utinam nec [al. vel] loquentibus credere! utinam nobis reliquerat moderni Noe, unde a nobis possent aliquatenus operiri! Nunc vero cerneat orbe mundi fabulam, soli faciemus? Caput meum undique conquassatum est, et ego sanguine circumquaque ebulliente putaverim esse legendum? Quidquid apposuero, cruentabitur; et major erit confusio voluisse celare, cum celari nequiverit.

CAPUT VIII.

Humilitatem et modestiam episcopo commendat.

30. Bona humilitas, quæ et in præsentiarum ab hujusmodi mordacibus curi mentem facit esse quietam, et a minacibus pœnis in futuro securam reddit conscientiam. Hæc vestros, pater, animos ab horum omnium pestilera æmulatione compescat. Audite potius Prophetam, taliter a talibus dehortantem: *Noli, inquit, æmulari in malignantibus, neque zelaveris facientes iniuritatem* (*Psal.* xxxvi, 1). Emotam, magis oportet Apostolum non gloriantur in impietas, nec se ultra se extendentem: nec audentem se, ut ipse fatetur, comparare quibusdam

(86) Hinc vulgatum Curarum non en ad significanda beneficia eorum quas vocant Curatorum.

(87) Id forte intelligendum de Noviomensi episcopo, qui Tornacensem ecclesiam, jamicidum sua sedi unitam, vix tandem passus est proprio gaudere

episcopo, scilicet Anselmo ex abbate Sancti-Vincentii Landunensis, quem Eugenius III, Bernard rogatu, Tornacensisibus concessit. Confer lib. iii de Consider. num. 14 et 16.

qui se ipsoe commendant, sed se sibi comparantem, et metientem secundum mensuram regulæ, quam measus est ei Deus (*II Cor.* x, 12, 13). Audiendo etiam ex ore ejus, *Nolite fraudare invicem* (*I Cor.* vii, 5), propriis placebit esse contentum. Qui et provocauit ad humilitatem, suum illud archiepiscopo non cunctabitur salubriter **474** intimare : *Noli altum sapere, sed time* (*Rom.* xi, 20). In alto posito non altum sapere difficile est et omnino inusitatum : sed quanto inusitatu, tanto gloriosius. Timor de adepta jam altitudine taedere magis quam placere faciet altiora. Non vos ergo felicem, quia prætestis : sed si non prodestis, infelicem putate.

31. Ut autem secure præesse possitis, subesse et vos, si cui debetis, non dediti. Dediti quippe subjectionis, prælationis reddit iniquum. Sapientis est consilium : *Quanto major es, tanto humilia te in omnibus* (*Ecli.* in, 20). Sapientiae vero præceptum : *Qui majores vestrum, sicut minor* (*Luc.* xxii, 26). Quod si expedit etiam minoribus esse subiectum, majorem jugum quomodo liebit contemnere ? Videant in vobis potius subditum quod vobis redhibeant. Intelligitis quæ dico : cui honorem, houorem. *Omnis anima, inquit, potestatibus sublimioribus subdita sit* (*Rom.* xiii, 1). Si omnis, et vestra. Quis vos excipit ab universitate ? Si quis tentat excipere, conatur decipere. Nolite illorum acquiescere consiliis, qui, cum sint christiani, Christi tamen vel sequi facta, vel obsequi dictis opprobrio dueunt. Ipsi sunt qui vobis dicere solent : « Servate vestrae sedis honorem. Decebat quidem ex vobis, vobis commissam Ecclesiam crescere : nunc vero saltem in illa qua suscepistis maneat dignitate. Et vos enim vestro prædecessore impotentio ? Si non crescit per vos, non decrescat per vos. » Hæc isti, Christus aliter et jussit, et gessit. Reddite, ait quæ sunt Cæsaris, Cæsari ; et quæ sunt Dei, Deo (*Marc.* xii, 17). Quod ore locutus est, mox opere implere curavit. Conditor Cæsaris, Cæsari non cunctus est reddere censem : exemplum enim dedit vobis, ut et vos ita faciatis. Quando vero Dei sacerdotibus debitam negaret reverentiam, qui hanc sæcularibus quoque potestatibus exhibere curavit ? Porro vos, si Cæsaris successori, id est regi, sedulus in suis curis, consiliis, negotiis, exercitibus adestis; indignum erit vobis enunciare Christi vicario (**88**) taliter exhiberi, qualiter ab antiquo inter Ecclesias ordinatum est ? Sed quæ sunt, inquit Apostolus, a Deo ordinata sunt. (*Rom.* xiii, 1). Viderint ergo hujus ignominiae dissuasores, quale sit Dei ordinationi resistere. Valde ignominiosum servo, si sit sicut dominus ejus: aut discipulo, si sit sicut magister ejus. Plurimum se vobis delerent, eum vos Christo præferre

(88) Id est, papæ seu pontifici Romano, quem Bernardus inter primos. « Vicarium Christi » proprio nomine appellavit hic et in epistola 251, num. 1. Confer notationem ad epistol. 183. Quanquam etiam episcopum « Christi vicarium » veteri more appellat infra, num 36; Papam vero singulariter lib. II

A consonantur, ipso reclamante ac dieente : *Non est servus major domino suo, neque apostolus eo qui misit eum* (*Joan.* xiii, 16). Quod non dediti est magister et Dominus, talisque et magister et dominus, indignum sibi judicabit servus bonus, devotusque discipulus ?

32. Quam pulchre locutus est beatus ille Cœturius, cuius fidei nulla per inventa est in Israel ! *Et ego, inquit, homo sum sub potestate, habens sub me milites* (*Luc.* vii, 8). Non jactabat potestalem, quam nec solam protulit, nec priorem. Dicturus quippe, *habens sub me milites, præmisit : Homo sum sub potestate*. Prius se agnovit hominem, quam potentem. Agnovit, inquam, se hominem homo gentilis, ut in se jam impleri ostenderet, quod longe ante dixerat David : *Sciunt gentes quoniam homines sunt* (*Psal.* ix, 21). *Homo, inquit, sum, et sub potestate*. Jam quidquid subineras, suspectam nou habemus jaetantium. Præmissa siquidem est humilietas, ne altitudo præcipitet. Nec enim lecum invenit arrogantia, ubi tam clarum humiliatis insigne præcesserit. Agnoscis infirmitatem [al. humiliatem], consideris subjectionem : jam et te sub te habere milites profitere securus. Revera quia non confusus est de subjectione, jure ex prælatione meruit honorari. Non erubuit super se potestatem, et ideo dignus qui haberet et sub se milites. Ex abundantia cordis os loquebatur : et juxta quod intus ordinatas habuit affectiones, foris quoque verba decenter composuit. Dedit prius honorum prepositis, ut jam a subditis juste reciperet : sciens se a superioribus accipere, quod impenderet inferioribus, et quia melius proprie **475** subjectionis disceret experimento sua ipse moderari imperia. Forte non ignorabat, quod subiecto sibi homini Deus omnia subjecerit sub pedibus ejus; offendenti se insensa reddiderit; et is, quem humilem constituerat super opera manuum suarum, superbie merito comparatus jumentis insipientibus, et similis factus sit illis. Noverat et fortassis, quod humanus spiritus, subditus conditori subiectus sibi possederit carnem : rebellis rebellem invenerit : factusque transgressor legis superioris, sentire coepit aliam legem in membris suis, repugnantem legi mentis sue, et capivitatem se in lege peccati.

CAPUT IX.

B abbates exemptionibus præpostere studentes ar-
guuntur.

33. Miror quosdam in nostro Ordine monasteriorum abbates hanc humiliatis regulam odiosa contentione infringere, et sub humili (quod pejus est) habitu et tonsura tam superbe sapere, et cum ne unum quidem verbum de suis imperiis subditos prætergredi patientur, ipsi propriis obedire coniementant episcopis. Spoliant ecclesias, ut emancipentur (**89**); redimunt se, ne obedient. Non ita Christus.

de consid. num. 16, et lib. iv. num. 23.

(89) Alibi non improbat Bernardus hujusmodi exemptiones monasteriorum, quæ specialius ab ipsa sui fundatione ad Sedem apostolicam pertinuerunt ex voluntate fundatorum. *Sed aliud est, inquit, quod largitur deo, aliud quod molitur ambitu inva-*

Ille siquidem dedit vitam, ne perderet obedientiam: qua isti ut careant, totum fere summi sueruntque victum expendunt. Quid hoc est præsumptionis, o monachi? Neque enim quia prælati monachus, ideo non inonachi. Nempe monachum facit professio, prælatum necessitas. Ut autem non præjudicet necessitas professioni, accedat, non succedat prælatio monachatu. Alioquin quomodo illud implebitur: *Principem te constituerunt? esio inter illos tanquam unus ex illis?* (*Ecli. xxxii. 1.*) Quomodo tanquam unus ex illis, manens inter humiles superbis, inter subditos rebellis, inmitis inter mansuetos? Ut te putemus tanquam unum ex illis, videamus tam exhibere paratum, quam exigere obedientiam; videamus tam libenter præpositis obtemperare subjectum, quam imperare subjectis. Quod si semper vis obedientes habere, et nunquam esse, probas te non esse tanquam unum ex illis, dum unus esse renuis ex obedientibus: a quibus dum te superbicieudo segregas, quorum aggregeris consoritio patenter advertimus: et si tu vel impudenter contemnis, vel imprudenter dissimulas, reputari prefecto inter illos te noveris, de quibus scriptum est: *Alligant onera gravia et importabilia, et imponunt humeris hominum, digo autem suo nolunt ea movere* (*Matth. xxiii. 4.*) Quorum ergo tibi indignius consortium judicas, delicotorum magistrorum, quos veritas increpat, an obedientiu monachorum, quos amicos suos commemorat? Ait siquidem: *Vos amici mei estis, si feceritis que præcipio vobis* (*Joan. xv. 14.*) Vides igitur quale est jubere quod ipse non feceris; aut nolle facere, quod docueris.

34. Deinde ut taceam illud de Regula, abi a sancto Benedicto tibi præcipitur, ut quæ doceas discipulis esse contraria, in tuis factis indicies non agenda; ut item prætermittam, quod aperte definit tertium humilitatis esse gradum, ut quis pro Dei amore omni obedientia se subdat majori (*Capp. 2. 7.*): in regula Veritatis attende quod legitur. *Qui solverit, inquit, unum de his minimis meis mandatis et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum* (*Matth. v. 19.*) Proinde in docens et renuens obedire, non minimum, sed maximum Christi mandatum et docere, et solvere convivceris. Itaque doctor et solutor mandati, minimus tu vocandus es in regno cœlorum. Si ergo tui putas injuriam prioratus, minorem summis videri sacerdotibus, non magis indignum redimendum est, minimum vocari in regno cœlorum? Si multum superbas es, plus minimus, quam minor vocari confundere. Mihi quippe vilitas est minorem videri, quam inimum: longe autem præstantius, solis subdi episopis, quam universitatibus.

35. Sed non propter me, inquit, facio, sed quæro

tiens subjectionis. Lib. iii de Consid., n. 48.

(90) Ejusmodi ornamenta abbatis primum concordi coepit saeculo X, Paulus Langius noster in Chronico ad annum 1398 itidem Abbates arguit, qui haec insignia captabant. Lucius III ea Lantelmo

A ecclesie libertatem. O libertas omni, ut ita loquar, servitute servilior! Patienter ab hujus ad libertate abstineam, quæ me pessimæ addicat superbiæ servituti. Plus timeo dentes lupi, quam virgam pastoris. Certus sum enim ego monachus, et monachorum qualiscunque abbas, si mei quandoque pontificis a propriis cervicibus excutere jugum tentavero, quod Satanæ mox tyranidi me ipsum subjicio. Advertens nimirum cruenta illa bestia, quæ circuit quærens quem devoret, elongatam custodiā; heu! statim insilit in præsumptorem. Merito enim non cunctatur presidere superbo, qui se jure regem gloriatur super omnes filios superbiam. Quis dabit mihi cunctum in mei custodiā deputari pastores? Quanto plures sentio mei curam gerere, tanto securior exeo in B pascua. Stupenda insania! Animarum non cunctor turbas mihi custodiendas colligere, et uolum super propriam gravor habere custodem! Et quidem subjecti me de reddenda pro se ratiōne sollicitant: qui autem præsuat mihi, ipsi potius, Paulo dicente, per vigilant, tanquam rationem pro me reddituri (*Hebr. xiii. 17.*) Illi etsi honoran, onerant: hi non tam premunt, quam protegunt. Scio me legisse: *Judicium durissimum his qui præsunt; exiguo autem conceditur misericordia* (*Sap. vi, 6, 7.*) Quid igitur vos, o monachi, sacerdotium gravat auctoritas? Metuitis infestationem? Sed si quid patimini propter justitiam, beati, Sæcularitatem contemnitis? Sed sæculari nemo Pilato, cui Dominus estitit judicandus. Non haberes, inquit, in me potestatem, nisi tibi date esset desuper (*Joan. xix. 11.*) Jam nunc per se loquebatur et in se experiebatur quod post ver apostolos clamavit in Ecclesiis, *Non est potestas nisi a Deo et, Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.* (*Rom. xiii. 1, 2.*)

36. Ite nunc ergo, resistite Christi Vicario, cum nec suo adversario Christus restiterit: aut dicit, si audetis, sui Præsalis Deum ordinationem nescire, cum Romani Præsidis potestatem Christus super se quoque fateatur suisce cælitus ordinatam. Verum aperte indicant quidam horum quid cogitent, dum multo labore ac pretio apostolicis adeptis privilegiis, per ipsa sibi vindicant insignia pontificalia, utentes et ipsi more pontificum, mitra, annulo, atque sandaliis (90). Sane si attenditur rerum dignitas, haec monachi abhorret professio: si ministerium, solis liquet congruere pontificibus. Profecto esse desiderant, quod videri gestiunt; meritoque nequeunt esse subjecti, quibus jam ipso se comparant desiderio. Quid si et nomen eis conferre privilegiorum posset auctoritas? quanto putas auro redimerent, ut appellarentur pontifices? Quo ista, o monachi? Ubi timor mentis? ubi rubor frontis? Quis unquam probatorum monachorum tale aliquid aut verbo

Casæ-Dei abbatii ex obedientia imposuit. Sacerdoti, diacono, et subdiacono, unus mitræ, annuli, et scandaliorum concessus est a Leone IX in ecclesia Vesontineusi ad quædam festa, ut legitur in Probationibus historiæ Torantiensis pag. 358 et 362

docuit, aut reliquit exemplo? Duodecim humilitatis gradus Magister vester edisserit, propriisque distinguunt descriptionibus (*S. Benedictus, Regulae cap. 7*): in quo, quæso, illorum docetur aut continetur, ut hoc fastu delectari monachus, has querere debeat dignitates?

37. Labor, et latebræ, et voluntaria paupertas, hæc sunt monachorum insignia; hæc vitam solent nobilitare monasticam. Vestri autem oculi omne sublime vident, vestri pedes omne forum circumneunt, vestræ lingue in omnibus audientur concilis, vestræ manus omne alienum diripiunt patrimonium. Tamen, si ita oportet, ut emancipati a subjectione pontificum, pari cum successoribus apostolorum gloria,

(91) Et id utrumque postea in usum venit quoad benedictiones et collationem minorum Ordinum.

¶ pari cathedra, iisdemque solemnium indumentorum insignibus attollantini, eur non et sacros Ordines celebratis, et benedictiones datis in populis (91)? Quam multa moveor dicere adversus impudentissimam præsumptionem? sed frenat impetum, quod auribus occupatis scribere me recolens, longiori lectione vereor fieri ouerosus archiepiscopo: et quia res tam manifesta est, ut multitudo reprehendentium videatur 437 impudentiam obdurasse. Quod si et hæc ipsa cernuntur gratas excedere compendi metas, vobis, o domine, donate, qui me et in hoc propriam prodere coegistis imperitiam, dum morem modumque solemnem in scribendo servare nescierim.

In eo etiam subdiaconatum aliquando conferunt quinque primi abbates Cisterciensis.

ADMONITIO.

. Varia est sequentis opusculi inscriptio. In prima ejus editione, scilicet Spirensi anni 1501, inscribitur. « De conversione, ad Scholares libellus, » absque divisione capitum. In editis anni 1520, « De conversione, ad Clericos sermo: » quem genuinum titulum existinamus. Sermonem vocat Bernardus ipse, n. 31: « Fatigavimus vos prolixitate sermonis. » etc. Quidam codices præferunt, ad Clericos Parisienses. » Exordium Cisterciense faveat in libro septimo de Vita Bernardi, cap. 13. » Quadam præterea vice, cum vir Domini Bernardus causa exigente Parisius adesset, rogatu clericorum ingressus est de more scholas eorum: quibus ostendens formam veræ philosophiae, monachat eos attentius de mundi contemptu, » etc. Guifridus factum narrat in libro quinto dc eadem Vita, n. 10: « Patrem sanctum, fines Parisiorum aliquando peragrantem, ut ad ipsam diverieret civitatem episcopus Stephanus, et cæteri omnes qui pariter aderant, obnoxie rogantes non poterant obtinere. Magna siquidem zelo, nisi causa gravis urgret, couventus publicos declinabat. Cumque vespere iter suum alias ordinasset, mane, ubi primum locutas est fratribus, dicere jubet episcopo, quia Parisius ibimus, ut rogasti. Conveniente igitur clero admodum copioso, sicut semper ab eo solebant expetere verbum Dei, continuo tres ex illis compuncti sunt, et conversi ab inanibus studiis ad veræ sapientiae cultum, abrenuntiantes sæculo, et Dei famulo inharentes, » etc. Gravis et patheticus est hic sermo contra clericos, qui Ecclesie dignitates ambient, et temere ad sacros Ordines accedunt. Capitulorum distinctionem, qualis in editis ab anno 1520 adhibita est, retinuimus.

S. BERNARDI ABBATIS DE CONVERSIONE AD CLERICOS SERMO SEU LIBER.

478 CAPUT PRIMUM.

Quod nemo converti ad Dominum, nisi Dei voluntate preventus et ejus voce interius clamante, possit.

1. Ad audiendum, ut credimus, verbum Dei convenistis. Neque enim causa nobis alia vestræ hujus tam avidæ concursionis occurrit. Approbamus utique desiderium hoc, et laudabili studio congaudemus. Beati enim qui audiunt verbum Dei, sed si custodiunt illud (*Luc. xi, 28*). Beati qui memores sunt

mandatorum ejus, sed et naciant ea (*Psal. cii, 18*). Nimirum verba vitæ æternæ habet, et venit hora (utinam et nunc sic) quando mortui audient vocem ejus; et qui audierint, vivent (*Joan. v. 25*): siquidem vita in voluntate ejus. Et si vultis scriri, voluntas ejus couversio nostra. Denique ipsum audite. *Nunquid volunatis nœc est mors impii, dicit Dominus, et non magis ut convertatur et vivat (*Ezech. xxviii, 23*)*. Ex quibus verbis evidenter agnoscimus,

quaesita vera nobis vita non nisi in conversione **A** est, nec aliter ad eam patet ingressus, dicente item Domino : *Nisi conversi fueritis, et efficiamini eieui parvuli, non intrabitis in regnum cælorum* (*Matth. xviii.*, 3). Merito sane parvuli soli intrant; nam puer parvulus minat eos, qui in hoc ipsum natus et datus est nobis. Quero igitur vocem quam audiant mortui, et cum audiarent vivant : forte enim et mortis evangelizare necesse est. Et occurrit interim verbuna breve, sed plenum, quod os Domini locutum est, ut propheta testatur : *Dixisti, ait loquens sine dubio ad Dominum Deum suum, Convertimini, filii hominum* (*Psal. lxxxix.*, 3). Nec immoriet sae a filiis hominum videtur exigenda conversio, peccatoribus utique necessaria. Nam supernis spiritibus ea magis quæ rectos decet indicta laudatio est, codem propheta psaliente : *Lauda Deum tuum, Sion* (*Psal. cxlviii.*, 12).

2. Cæterum quod ait, *dixisti*, meo quidem judicio non negligenter prætereundum est, nec simpliciter audiendum. Quis enim humanis comparare audeat dictis quod dixisse dicitur Deus? Vivus profecto est sermo nei et efficax (*Hebr. iv.*, 12) et vox ejus in magnificencia et virtute (*Psal. xxviii.*, 4). Denique ipse dicit, et facta sunt (*Psal. cxlviii.*, 5). *Dixit: Fiat lux, et facta est lux* (*Gen. i.*, 3). *Dixit: Convertimini filii hominum*, et conversi sunt. Ita plane **C** versio animarum opus divinae vocis est, non humanae. Simon Joannis, piscator hominum in hoc ipsum vocatus et constitutus a Domino, incassum tamen et ipse laborans tota nocte nil capiet, donec in verbo Domini rete jactans, concludere possit multitudinem copiosam. Eūnam jactenius et nos hodie in hoc verbo rete verbi, et experiamur quod scriptum est : *Eccc dabit voci suea vocem virtutis* (*Psal. lxvii.*, 34). Si mendacium loquimur, id plane de proprio est. Sed et tunc forsitan nostra judicabitur vox esse, et non Domini, si queramus quæ nostra sunt, non quæ Iesu Christi. Cæterum etsi loquimur justitiam Dei, et gloriam Dei querimus, effectum tamen ab eo solo sperare, ab eo postulare necesse est, ut voci suea vocem virtutis accommodet. Ad hanc ergo interiorum vocem aures cordis erigi admonemus, ut loquentem Deum intus audire, quam foris hominem studeatis. Illa enim vox magnificencie et virtutis, deserta concutens secreta discutens, torporem excutens animarum.

479 CAPUT II.

Quod ipsa vox Domini omnibus se offerat, et animam sibi ipsi nolentem representet.

3. Nec sane laborandum est, ut ad vocis hujus perveniatur auditum : labor est potius aures obturare ne audiās. Nimur vox ipsa se offert, ipsa se ingerit, nec pulsare interim cessat ad ostia singulorum. Denique *quadraginta annis*, inquit, *proximus fui generati huic, et dixit: semper hi errant corde* (*Psal. xciv.*, 10). Adhuc nobis proximus est, adhuc loquitur, et non est forte qui audiat. Adhuc dicit : *hi errant corde*; adhuc Sapientia clamitat in plateis: *Redit, prevaricatores, ad cor* (*Isa. xlvi.*, 8). Hoc

semper initium loquendi Domino : et hoc verbum ad omnes qui convertuntur ad eum, præcessisse videtur et non modo rovocans eos, sed reducens et statuens contra faciem suam. Est enim non tantum vox virtutis, sed et radius lucis, annuntians pariter hominibus peccata eorum, et illuminans abscondita tenebrarum. Nec vero ulla internæ hujus vocis ac lucis differentia est, cum uous idemque sit Dei Filius et Verbum Patris, et splendor gloriae : sed et animæ quoque substantia, in suo quidem genere etiam ipsa spiritualis et simplex, sine ulla distinctione sensuum, sed tota, si tamen tota dicenda est, et videns pariter et audiens videatur. Quid enim illo agitur sive radio, sive verbo, nisi ut noverit semetipsam? Aperiatur siquidem conscientiae liber, revolvitur misericordia series, tristis quædam historia replicatur, illuminatur ratio, et evoluta memoria velut quibusdam ejus oculis exhibetur. Utraque vero non tam ipsius est animæ, quam anima ipsa : ut eadem sit et inspiciens et inspecta, contra suam statuta faciem, et a violentis quibusdam apparitoribus immissarum utique cogitationem coacta, proprio interim judicanda assistere tribunal. Quis sane judicium hoc sine tribulatione sustineat? *Ad me ipsum anima mea turbata est*, ait propheta Domini (*Psal. xli.*, 7) : et tu, contra faciem tuam sine argutione, sine turbatione, sine confusione, statui non posse miraris?

CAPUT III.

Quod per vocem Dei, animæ ratio, quasi in libro, omnia mala deprehendere, reprehendere, dijudicare et discernere valeat.

4. Nec a me spes audire quid in memoria tua ratio deprheudat, quid reprehendat, quid dijudicet, quid decernat. Applica intus auditum, reflecte oculos cordis; et proprio discere experimento quid agatur. Nemo enim seit quæ sunt in homine, nisi spiritus hominis qui in ipso est (*I Cor. ii.*, 11). Si superbia, si invidia, si avaritia, si ambitio, aut similis aliqua pestis abscondita est, vix effugere poterit hoc examen. Si fornicatio, si rapina, si crudelitas, si fraus ultra, aut quælibet culpa admissa est, internum hunc judicem non latebit reus ipse, nec inficiabitur coram eo. Transiit enim velociter totus ille pruriens delectationis iniquæ, et voluptatis illecebra tota brevi finita est; sed amara quædam impressit signa memorie, sed vestigia fœda reliquit. In illud siquidem repositorium, velut in sentinam aliquam, tota decurrit abominatio, et immunditia tota defluit. Velumen grande, cui universa inscripta sunt, stilo utique veritatis. Amarum jam venter tolerat, etsi fauces miseris brevi transitu dulcedine quadam frivola visum est oblectasse. Ventrem meum doleo, miser, ventrem meum doleo. Quidni doleam ventrem memorie, ubi tanta congesta est putredo? Quis nostrum, fratres, exteriorem hanc vestem, qua legitur, si redente obsceneus undique sputis illatam, et foedissimis quibusque sordibus inquinatam consideret, non vehementer exhorreat, non velociter exuat, non indignanter abjectat? Itaque qui non vestem, sed semetipsum intus sub ueste talenti repe-

rit, et amplius delect, et animo consernetur oper-
tus, quo proprius tolerat quod exhorret. Neque enim
et **480** tunicam abjecit suam, sic abjecere conta-
minata anima poterit et se ipsam. Denique quis in
nobis ~~ante~~ patientia est et virtutis, ut si forte
(quemadmodum de Maria sorore Moysi legitur (*Num.*
xii., 10)) carnem suam subtilanea [*al.* subcutanea]
quadam lepra male caudentem viderit, aequo animo
stare possit, et gratias agere Creatori! Quid vero est
caro ista, nisi corruptibilis quadam tunica, qua ves-
timur? ant quid lepra hæc corporea electis omnibus
estimanda, nisi paternæ virga correptionis, et
purgatio cordis? Ibi, ibi tribulatio vehemens, et jus-
tissima causa doloris est, cum excitatus a sommo
miseræ voluptatis, interiorem cœperit quis depre-
hendere lepram, quam sibi ipse multo studio et
labore quæsivit. Licit enim nemo oderit carnem suam
sed multo minus odisse poterit anima semetipsam.

CAPUT IV.

Quod diligens iniuriam, odit animam, et carnem suam: et de pœnitentia infructuosa post mortem.

5. At forte aliquem moveat illud de Psalmo: *Qui diligit iniuriam, odit animam suam* (*Psal. x.*, 6). Ego autem dico, odit et carnem. An non odit, cui gehennæ cumulos mercatur in dies, et cui secundum duritiam suam et cor impoenitens thesaurizat iram in diæ iræ? Cæterum hoc odium tam carnis, quam animæ, non in affectu sed in effectu potius invenitur. Sic nimirum odit et phreneticus carnem suam cum sibi ipsi manus inferro laborat, rationis delibe-
ratione sopita. An vero gravior ulla phrenesis judi-
catur, quam impoenitentia cordis et peccandi obsti-
nata voluntas? Siquidem manus nefarias injicit sibi
ipsi, nec carnem, sed mentem lacerat et corredit. Si vidisti hominem scalpere manus, et usque ad sanguinem confricare, evidentem habes in eo simili-
tudinem animæ peccantis expressam. Cedit siqui-
dem voluptas illa dolori, et succedit pruritus eruci-
ciatus. Neque id ignorabat, sed dissimulabat ille
dum scalperet. Sic laceramus, sic exulceramus pro-
priis manibus animas infelices: nisi quod tanto gra-
vius, quanto excelleotor est spiritualis creatura: et
eui difficultius medeatur. Neque id quidem inimicium
studio gerimus, sed stupore quodam insensi-
bilitatis internæ. Effusus siquidem animus damna in-
teriora non sentit; *quia* nec intus est, sed in ventre
forsitan, aut sub ventre. Denique et animus quo-
rumdam in patiois, quorundam in loculis invenitur.
Ubi est thesaurus tuus, inquit, ibi est et cor tuum (*Matth. vi.*, 21). Quid vero mirum, si propriam mi-
nimè sectiat anima læsionem, quæ sui ipsius oblitera,
et penitus absens sibi, in longinquam profecta est
regionem? Erit autem eum in semetipsam reversa
cognoscat, quam crudeliter miserae venationis ob-
tentu evisceraverit semetipsam. Neque enim id sen-
tire poterat, dum vilem muscarum prædam desiderio
captans insatiabili, aracarum instar, ex visceribus
propriis intexere retia videretur.

6. Erit autem hic redditus sine dubio vel post mor-

A tem: cum universa, quibus, ad vagandum foras et
inutiliter sese occupandum, in cam quæ præterit
hujus mundi figuram, egredi consueverat, ostia corporis
clausa erunt, ut necessario inaneat in se ipsa.
cui nullus jam pateat exitus a se ipsa. Verum is qui-
dem perniciossissimus erit reditus, et miseria senipi-
terna, quando jam pœnitentia haberi poterit, agi
non poterit. Ubi enim deerit corpus, actus non erit,
Sane ubi nulla fuerit actio, nec satisfactio quidem
ulla poterit inveniri. Quocirca pœnitentiam quidem
habere, dolere est: iam pœnitentiam agere, reme-
diuum doloris est. Neque enim carenti manibus erit
ultra levare cor in cœlum eum manibus; sed quis-
quis ante obitum carnis non redierit ad se ipsum, in
se ipso maneat necesse est in æternum. Sed in quali
se ipso? Qualem sese fecerit in hæc vita, qualem
invenerit ex eius ab hac vita: nisi quod fortasse erit
nonnunquam deterior: nam melior nunquam erit.
Habet enim hoc ipsum quod nunc ponit, **481**
quandoque recipere corpus, non tamen ad pœnit-
tiem, sed ad pœnam: ubi nimirum peccati ipsius et
carnis quodammodo similis videbitur esse conditio:
ut quemadmodum culpa semper puniri poterit, nec
unquam poterit expiari; sic nec in corpore aliquando
tormenta finiri, nec corpus ipsum exinaniri valeat in
tormentis. Merito quidem ultio sempiterna desævet
quod nunquam possit culpa deleri; nec substantia
carnis deficiet, ne simul cogatur etiam afflictio carnis
terminari. Hæc, fratres mei, qui pavet, cavit; qui
negligit, incidit.

CAPUT V.

Quod vermis conscientia in praesenti sentiri ac suffocari debet, non in immortalitatem soveriac nutritri.

7. Ut ergo redeamus ad vocem unde processimus,
expedit nobis profecto redire ad cor, dum illic iter,
quo ostendat nobis salutare suum, qui tanto studio
pictatis illuc revnat prævaricatores. Nec sentire
interim pigeat morsus vermis interni; aut periculosa
quedam animi teneritudo [*al.* amaritudo], et perni-
ciosa mollities persuadere queat, ut præsentem veli-
mus dissimilare molesiam. Optimum est tunc
sentiri vermem, cum possit etiam suffocari. Itaque
mordeat nunc ut moriatur; et paulatim desinat mor-
dere moriendo. Rodat interim putredinem, ut rodendo
consumat, et ipse quoque pariter consumatur, ne
foveri incipiat in immortalitatem. Vermis, inquit,
eorum non morietur et ignis non extinguetur (*Isa.*
lxvi., 24). A facie illorum morsuum quis sustinebit?
Multiplex enim nunc consolatio arguentis conscientiæ
relevat cruciatum. Benignus est Deus, qui non
patitur nos tentari supra quam possumus, nec ver-
menti hunc supra modum patitur maligaari. Maxime-
que inter initia conversionis oleo misericordiae linit
ulceris: ue nec morbi quantitas, nec difficultas curationis
ultra quam expedit innotescat; magis autem
arridere videtur facilitas quedam, quæ postmodum
evanescit, quando jam exercitatos habent; sensus
certamen forte datur, ut vincat, et discat quoniam
omnium potentior est sapientia. Interim sanguis au-

diens quis vocem Domini : *Redile prædicatores, ad eum*, (Isa. xlvi, 8), et tantis in interiore cubiculo obscenitatibus deprehensis, singula quæque rimari satagit, et quoniam hæc influerint aditu, curiosus vesigat explorat; nec difficile patet foramen, imo et foramina contuenti. Sed nec parum illi ex hac consideratione doloris accedit, cum per fenestras proprias mors ista deprehenditur introisse. Multa siquidem admisso videtur petulantia oculorum, multa pruritus aurium, multa quoque olfaciendi, gustandi, tangendique voluptas. Nam spiritualia quidem vita, quorū supra meminimus, difficile adhuc, prout sunt, carnalis examinat. Unde fit, ut quæ sunt graviora, aut minus, aut minime sentiat, nec tam superbum aut invidiæ, quam flagitosorum aut facinorosorum recordatione actuum mordeatur.

CAPUT VI.

Difficultatem conversionis, et luctam resipiscere patientis, graphicè representat.

8. Et ecce iterum vox de nubibus dicens : Peccasti, quiesce. Et quid dicitur, tale est. Jam sentina redundans domum omnem intolerabili fetore contaminat: vanum tibi est, dum adhuc sordes insinuant, exhaustire; dum peccare non desisteris, pœnitere. Quis enim eorum jejunia probet, qui ad lites et contentiones jejunant, et persecuti pugno impie, sed et voluntates et voluptates propriæ inveniuntur in eis? Non tale est jejunium quod elegi, dicit Dominus (Isa lviii, 5). Claude fenestras obsera aditus, foramina obstrue diligenter; et sic demum non subeuntibus novis, sordes poteris expurgare vestias. Astimai homo facile quod jubetur implendum, tanquam ignarus exercitii spiritualis. Quis enim prolnbeat, **182** inquit, quominus imperem membris meis? Indicit igitur gula jejunia, eruplam interdicti, obturari præcipit aures ne audiant sanguinem, avertit oculos ne videant vanitatem; manus ad avaritiam, sed ad cleemosynam magis extendit, quibus forte laborem imponere velit, prohibens latrocina, sicut scriptum est : *Qui jurabatur jam non furetur, magis autem laboret manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti* (Ephes. iv, 28).

9. Cæterum, dum suas quibusque membris in hunc modum leges promulgat, et decreta præponit, interrumpunt subito vocem jubeatis, et uno impetu clamant: Unde hæc nova religio? Facere jubes ut libet. Sed inveniunt qui novis decretis obviet, qui novis iegibz contradicunt. Quis enim ille est, inquit? Et illa: Numirum ipsa, quæ paralytica jacet in domo, et male torquetur. Ipsa est enim, in cuius nos primè deputasti obsequium, si ignoras, ad obedendum utique concepusseus ejus. Expalluit miser ad hanc vocem, et confusus obmutuit. Anxiabatur enim in eo spiritus ejus. Ac membra quidem ad suam illam infelicissimam dominam incunctanter accedunt, ut adversus Dominum crudeliter interpellent. et imperia dñiora causentur. Plangit gula parcimonijs sibi modum adhibitum, prohibitam eruplam

A voluptatem. Oculus queritur indictas laerymas, pertuiantiam interdictam. Quibus hæc et similia præsequentibus excitata et vehementer exacerbata voluntas: Somniumne est, inquit, an fabula quod narratis? Tum vero opportunum sua tempus naeta querimonia lingua: Omnino, ait, sic est ut audias. Nam et ego a fabulis et mendaciis jussa sum redere, et nihil deinceps nisi serium, imo et penitus necessarium loqui.

10. Exsilit igitur vetula furens, et totius oblitia languoris, procedit horrentibus comis, veste lacera, pectore nudo, scalpens ulcera, frendens dentibus et arescens, atque ipsum inficiens aerem flatibus virulentis. Quidam confundatur, si quid adhuc superest rationis, ad tales miseræ voluntatis occur-

B sum et incursum? Hæc, inquit, est tota tui conjungii fides, sic compateris male patienti? Usque adeo super dolorem vulnerum meorum addere pepercisti? Subtrahendum fersitan ex immoderata dute aliquid videbatur; sed quid reliquitor hoc sublatu? Solum hunc lauguenti miseræ præstitisti, et omnia ejus obsequia, quemadmodum sint distributa, aliquando cognovisti. Nunc autem si tibi fersitan morbi hujus pessimi, quo labore, triplex malignitas excidisse potuit, sed non mihi. Siquidem voluptuosa sum, curiosa sum, ambitiosa sum; et ab hoc triplio ulcere non est in me sanitas a planta pedis usque ad verticem. Itaque fauces, et quæ obsena sunt corporis, assignata sunt voluntati, quandoquidem velut de novo necesse est singula recensei. Nam curiositati pes vagus, et indisciplinatus oculus famulantur. At vanitati quidem auris et lingua serviunt, dum per illam impinguat caput meum oleum peccatoris, per hanc ipsa suppleo quod in laudibus nœli aliis minus fecisse videntur. Valde enim dejector et recipere ab aliis, et, cum opportune possum, etiam tradere aliis laudes nœss, et meo et alieno ore semper cupiens prædicari. Cui potissimum morbo tuum quoque ingenium plurima solet adhibere fomenta. Porro manus ipsas, quibus est undique liber motus, non unispecialiter alicui operi deputamus, sed modo vanitati, modo curiositati, tandem voluntati sedulum satis exhibent famulatum. Quibus ita dispositis, non mihi hæc omnia vel in uno satisfacere aliquando potuerunt, quod non satietur oculus visu, nec auris impletatur auditu. Atque utiuam inter spectandum totum aliquando corpus fieret oculus, aut inter prandendum in fauces membra omnia verterebatur. Tunc nihil id modicum consolationis, quod vicunque mendico, tantas surripere? Dixit, et cum indignatione et furore recedens: Teneo, inquit, longumque tenebo.

11. Jam vero rationi ipsa vexatic dat intellectum **183** jam innescit aliquateus hujus negotii difficultas, jam præsumpta facilitas evanescit. Videt enim memoriam plena spurcitiarum; videt abundantius alias atque alias influere sordes; videt ipsas fenestras morti patulas claudi omnino non posse; et quod adhuc præsidens voluntas languida dominetur,

ex eius ueroeribus sanies universa protfluxit. Videt denique anima sese contaminatam, nec per aliud, sed per proprium corpus, nec aliud quam a se ipsa. Est enim quiddam anima, sicut memoria quae inficit, sic voluntas ipsa quae inficit. Denique tota ipsa nihil est aliud quam ratio, memoria, et voluntas. Nunc autem et ratio minus habens, cæca omniammodo, quod ne agita quidem prævaleat reparare [al., temperare]: et memoria, fœdissima pariter et fetidissima; et voluntas languida, et horrendis ueroeribus nondique scaturiens invenitur. At ne quid ex omnibus quæ sunt hominis relinquatur, ipsum etiam corpus rebelle est; et singula membra senescentia singulæ, quibus mors intrat ad animam, et incessanter exuberat ipsa confusio.

CAPUT VII.

Respiratio consolationis pauperibus spiritu seu animæ miseriam agnoscenti.

12. Audiat ergo anima, quæcunque ejusmodi est, vocem diuinam, et audiat cum stupore et admiratione dicentem: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum* (*Matth. v. 3*). Quis spiritu pauperior eo, qui in toto spiritu suo non inventit requiem, non invenit ubi caput reclinet? Hoc quoque consilium pietatis, ut qui sibi displicet, placeat Deo, et qui propriam domum odit, domum utique plenam sp̄ræcītātē et infelicitatis, invitetur ad domum gloriæ, domum non manu factam, æternam in cœlis. Nec mirum si ad hujus dignatinnis magnitudinem expavescit, si difficile credit huic auditui, si vehementi stupore admiratur, et ait: Ergone beatum hominem miseria facit? Ceterum quisquis ejusmodi es, non diffidas. Non miseria, sed misericordia facit beatum: sed hujus propria sedes miseria est. Aut certe beatum facial ipsa miseria, ut humiliatio in humilitatem transeat, necessitas in virtutem. *Pluriam voluntariaq[ue] inquit, segregabis, Deus, hereditati tue; et infirmata est, tu vero perfecisti eam* (*Psal. LXXV, 10*). Utilis prorsus infirmitas, quæ medici manum requirit: et salubriter a se deficit, quæ perficit Deus. Sed quia non est via ad regnum Dei sine primitiis regni, nec sperare potest ecclæste regnum, cui nec super propria membra adhuc regnare donatur; sequitur vox dicens, *Beati mites, quoniam ipsi hereditabunt terram* (*Matth. v. 4*); ac si evidenter dieat: Mitiga efferos voluntatis motus, et crudelem bestiam mansuescere cura. Ligatus es: solvere studeas quod rumpere omnino non possis. Eva tua est [al. add. vita]. Vivi facere, aut eateous mea offendere nullo modo prævalebis.

CAPUT VIII.

Carnales voluptates, et divitias esse omnino vanas, fallaces, et momentaneas.

13. Nec inora, respirans homo inter haec verba atque id quoque facilis reputans, licet verecundus accedit et delinire satagit viperam inflammatam.

Arguit vitæ carnalis illecebras, et consolationes sa-

culares uagacitatis auctorat, tanquam exiguae et in-

Adignas, sed et brevissimas quoque et pernicioseissimas omniaq[ue] armatoribus suis. Super hoc, ait, ne quan et inutili servo tuo ei ipsa fatere. Nec omni intiari potes, ne in medio q[ue]dilem totu[m] uiuere, ejus obsecra satisfacere aliquando potuisse. **V**ix p[ro]ptes gutteris, que tanti hodie estimant, vix tra[r]um obtinet latitudinem digitorum: et ejus longior dieæ partis tam exigua delectio quanta poterit sollicitudine, quam deinde molestiam patitur? Ille monstruosius dilatantur renes et hunc, hinc instrumentes uteri non tam impinguantur, **134** quam imprægantur a ruina: et dum carnis puls ossa non sustinent, etiam morbi variii generantur. Sic libidinis illecebrosa vorago quantis laboribus et dispendiis, interdum et famæ vel honoris, aut etiam vita ipsius periculo comparatur? ut ad modicum flagrans sulphureus vapor furentes stimulis agat, et apum par volantium, ubi male grata mella foderit, nimis tenaci feriat icta corda morsu: cujus appetitus anxietatis et vecordiae, actus abominationis et ignomiae exitus p[re]nitidinis et verecundia: plenus esse dignoscitur.

14. Ceterum spectacula vana, roge, quid corpori præstant, quidve animæ conferre videntur? At certe nihil in homine cui curiositas prospicit invenies. Fribola prorsus et inanis ac nugatoria consolatio: et nescio quid illi durius imprecet, quam ut semper habeat quod requirat, qui jucundæ quietis pacem [al. otia] fugitans, curiosa inquietudine delectatur. **L**iquet sane vel ex hoc ipso nihil his omnibus deletionis inesse, quorum solus transitus juvat. Ceterum vanitas vanitatum quam nihil sit, vel ex ipso nomine manifestius judicatur. Vanus utique labor qui studio vanitatis assumitur [al. absumitur]. « O doxa, doxa, » ait sapiens, » in millibus mortalium nihil aliud, quam aurum nullatio vana! (Berti, *De consolatione*, lib. iii, pro-a 6.) » Et tamen quantam putas infelicitatem haec ipsa non tam felix vanitas, quam vana felicitas patitur? Hinc namque cæcitas cordis, sicut scriptum est: *Popule meus, qui te beatificant, in errorem te inducunt* (*Isai. iii, 12*). Hinc ceteros furor animositatibus, hinc suspicionis labor anxius, hiue livoris crudele tormentum, et cremantis invidiae miserior, quam miserabilior cruciatus: hinc divitiarum amor insatialis longe amplius desiderie torquet animam, quam refrigerat uso suo; utpote quarum acquisitione quidem laboris, possessio timoris, amissio plena doloris inventitur. Potremo ubi multa opes, multi etiam qui comedunt eis (*Eccle. v, 10*): et usus quidem divitiarum apud alios, divitibus solum nomen cedit et sollicitudo. Et in his omnibus pro tam exiguis, aut magis ne exiguis quidem, sed nullis, eam parvipertere gloriam, quam nec oculis vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, que præparavit Deus diligenter se, non tam insipientie quam infidelitatis. **[al. dignoscitur].**

15. Nec immunito sane natus, sed etiam maligno, vena pronissione delubris tuus patitur

conditionis et nobilitatis oblitas, quas non pudeat porcis in ministerio subjugari, in desiderio sociari, nec sic tamen infelici edulio satiari. Unde enim haec tanta pusillanimitas et abjectio tam miserabilis, ut egregia creatura, capax aeternæ beatitudinis et gloriae magni Dei, utpote cuius sit inspiratione cedula, similitudine insignita, cruore redempta, fide dotata spiritu adoptata, miseram non erubescat sub putredine hac corporeorum sensuum gerere servitatem? Merito plane ne eos quidem apprehendere potest, quae talem deserens sponsum, tales sequitur amatores. Merito siliqua esuriit, et non accepit qui porcos pascere maluit, quam paternis epulis satiari (*Luc. xv, 16*). Insanus siquidem labor pascere sterilem quæ non parit, et viduæ benefacere nolle: omittere curam cordis, et curam carnis agere in desiderio: impinguare et lovere cadaver putridum, quod paulo post verium esse futurum nullatenus dubitatur. Nam et servite mammnonæ, et avaritiam colere, quod est servitus idolorum, aut vanitatem sectari, prorsus degeneris animæ indicium esse quis nesciat?

16. Esto tamen, magna sint et honesta quæ mundus interim amatoribus suis erogare videtur: sed infida esse quis nesciat? Cetera nimurum eorum brevitas, et ipsius quoque brevitatis finis incertus. Sæpe viventem deserunt: nam morientem nec raro sequuntur. Quid vero in rebus humanis certius morte, quid hora mortis incertius invenitur? Non miseratur inopiam, non divitias reveretur, non generi eujuslibet, non moribus, non ipsi denique pareat etiati: nisi quod senibus quidem in januis, adolescentibus autem in iusidis est. Infelix proinde, qui in hujus vite tenebris et lubrico **185** fidens, peritum insunit operam; nec advertit quoniam vapor est ad modicum parens, et vanitas vanitatum. Obtinuit tandem, ambitiose, quam ex longo tempore concupicias dignitatem? Terva quod habes, implesti, pecuniose, loculos tuos? sollicitus esto ne perdas. Uheres fructus attulit ager tuus? dirue horrea tua, ut majora aditices; muta quadrata rotundis, dic animature: *Habes multa bona reposita in auris plurimos*. Erit enim qui dicat: *Stulte, hac nocte animam tuam repetenter a te: quæ autem parasti, cujus erunt?* (*Luc. xii, 19, 20.*)

17. Atque uinam tautum congregata perirent, et non deterius ipse quoque periret congregator eorum. Esset utique tolerabilius perituro, quam peremptorio insudare labori. Nunc vero stipendia peccati mors: et qui in carne seminat, de carne metet corruptionem. Nec enim opera nostra transeunt, ut videantur: sed temporalia quæque velut aeternitatis semina jaciuntur. Stupebit *[al. mal.]* superbitus insipiens, cum ex hoc modo semine copiosam viderit exsurgere messem, seu bonam, seu malam, pro diversa qualitate sementis. Hoc qui cogitat, nullum omnino parvum reputat esse peccatum, quod futuram messem potius aestimet, quam sementem. Seminant ergo dum nesciant, et seminant dum oculi-

Atant homines iniurias mysteria, dum vanitatis consilia celant, dum perambulant in enebris negotia tenebrarum.

CAPUT IX.

Quod impossibile sit peccantem latere.

18. Parietes, inquit, sunt undique: quis me videt? Esto, nemo te videat: non tamen nullus. Videt te angelus malus, videt te angelus bonus, videt et bonis et malis major angelis Deus; videt accusator, videt testium multitudine, videt et ipse Judex, cuius te oportet assistere tribunal: sub cujus sane oculis velle delinquere tam insanum, quam horrendum incidere in manus Dei viventis. Noli esse securus: latent insidiæ, quas latere non possis. Latent, inquam, **B**insidiæ, quas ut deprehendere ipse non potes, sic non potes ipse non deprehendi. Audit plane qui plantavit aurem; et qui fixit oculum, ipse considerat (*Psalm. xciii, 9*). Non illius Solis arcet radios maeria lapidum, quos ipse creavit; non vel ipse corporis hujus paries veritatis excludit aspectum. Nuda sunt ejus oculis omnia, penetrabilior est ancipi gladio. Ipsas quoque non modo cernit, sed et discerit cogitationum vias et medullas affectionum. Denique, si non totam humani cordis abyssum, et quidquid in ipso latet inspicere pœ ipso, non ille jam nil sibi conscientis judicantis sese Domini sententium tantopere formidaret. *Mihi, inquit, pro minimo est, ut a vobis judicer, aut ab humano dic, sed neque me ipsum iudico. Nihil enim mihi conscientis sum, sed non in hoc justificatus sum. Qui autem judicat me, Dominus est* (*I Cor. iv, 3, 4*).

19. Si tu objectu paries, aut eujuslibet simulationis prætentu, humana frustrari posse judicia gloriari; certus esto, non illum vera crimina præterire, qui de falsis etiam accusare criminibus consuevit. Si tantisper ejus, qui nihilominus forte tuam verratur, proximi conscientiam reformatas; multo minus eos contemnas, quibus odiosa magis iniurias, et longe amplius execrabilis corruptio est. Si denique Deum non times, et solos hominum revereris aspectus, memor esto hominem Christum hominum facta ignorare non posse: ut quod coram me attentare minime prorsus auderes, multo minus audeas coram ipso; quodque non dico non licet, sed nec liberet

Dquidem presumere vidente conservo, insidente Domino vel cogitare penitus exhorrescas. Alioquin; si carnis oculum magis, quam gladium, qui carnes habet devorare, formatas; et isquoque timor quem times, eveniet tibi et accidet quod vereris. Nihil opertum quod non reveletur, vel occultum quod non sciatur (*Luc. xii, 2*). Arguentur a luce in lucem prolatæ opera tenebrarum; nec modo obsecnitalium abominanda secreta, sed iniqua commercia **186** vendentium sacramenta, et fraudulenta susurria *[al. suspuria]* adinvenientium dolos, et judicia subvertentium, qui novit omnia; nota faciet universis: cum coepit seruator ille cordis et renum scrutari Ierusalem in incernis

CAPUT X.

Non solum declinando a malo, sed et faciendo bonum salutem obtinere.

20. Quid ergo facturi sunt, imo potius quid passari qui criminis commiserunt, ubi audituri sunt, *Ita in ignem aeternum* (*Math. xxv, 41*) qui pietatis opera non fecerunt? Quando vero admittetur ad nuptias, qui nec lumbos praecinxit ut abstineret a malo, nec lucernam tenuit ut facheret bonum: quando nec virginitatis integritas, nec lampadum claritas solius olei poterit excusare defectum? aut quis illos manere credendus est cruciatus, qui in hac vita non solum mala, sed forte pessima perpetrant; si sic sunt ericiandi qui hic bona reepperunt, ut in medio flaminæ astuantibus linguis, ne minimæ quidem stillæ obtinere refrigerium queant? Caveamus ergo mala opera, nec includentis sagenæ fiducia, libere intra Ecclesiam delinquamus: hoc scientes, quia non oīnes quos sagenæ trahit, piscatorum vasa recipient; sed erit cum ad littus venerint, eligent bonos in vasa, malos autem foras mittent (*Math. xii, 48*). Neque hoc contenti lumborum cingulo, accendamus etiam iucernas nostras, et instanter operemur bonum, cogitantes, quod omnis arbor, non modo quæ malum fecerit fructum, sed etiam quæ bonum non fecerit, excidetur et in ignem mittetur, ipsum utique ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus.

21. Ceterum sic declinemus a malo et faciamus bonum, ut inquiramus pacem, non gloriam prosequamur. Illa enim Dei est, et eam alteri non dabit.

Gloriam, inquit, meam alteri non dabo (*Isai. xlii, 8*). Et diebat homo secundum cor Dei: *Non nobis. Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam* (*Psal. cxvi, 1*). Recordemur etiam Scripturam dicentes: *Si recte offeras et non recte dividas, peccasti* (*Gen. iv, juxta LXX*). Recta est, fratres, illa nostra divisio, nemo detrectet. Alioquin, si cui lorsitan minus placet, sciat non nostram esse, sed angelorum. Prioris enim Angeli cecinerunt. *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonorum voluntatis* (*Luc. ii, 14*). Servemus ergo in vasis oleum, ne forte (quod absit) clausas jam nuptiarum januas frustra pulsantes, verbum audiamus amarum et deinde nobis sponsus respondeat. *Nescio vos* (*Matth. xxv, 12*). Adhuc tamen mors posita est, non modo secus iniuriae, sterilitatem vanitatem, sed et secus introitum ipsius etiam voluptatis. Quocirca opus est fortitudine adversus testamenta peccati ut rugienti leoni resistamus fortes in fide, et ignita ipsius jaesta hoc ipso elypto viriliter repellamus. Opus est justitia, ut operemur bonum. Opus prudentia, ne cum fatuis virginibus reprobenur. Opus denique temperantia, ne voluptatibus indulgentes, audiamus aliquando quod miserille, epularum pariter et vestrum splendore finito, dum misericordiam precaretur, audivit: *Memento filii, quod receperisti bona in vita tua. et Lazarus similiter mala: nunc autem hinc et mōtoratur, tu vero cruciaris* (*Luc. xvi, 23*). Plane terribilis Deus in consi-

Alliis super filios hominum! sed, si terribilis est etiam misericors invenitur, dum futuri formam judicij non occultat. Anima enim quæ peccaverit, ipsa morietur (*Ezech. xviii, 4*): palnes qui fructum non fecerit excidetur (*Iacob. xv, 2*): virgo cui defuerit oleum, a nuptiis excludetur (*Matth. xxv, 12*), et qui bona repperit in hac vita, cruciabitur in futura. Quod si forte contingat in uno quolibet simul hæc quatuor inveniri, ea plane extrema desperatio est.

487 CAPUT XI.

Converti molientes acrius a solitis vitiis tentari, ipsis vero luctum esse necessarium.

22. Haec igitur et his similia intus suggestit ratio voluntati, eo copiosius, quo perfectius illustratione spiritus edoceatur. Felix sane, cuius voluntas siecesserit et aquieverit consilio rationis, ut a timore concepiens, promissionibus deinceps cœlestibus foreatur, et parturiat sicutum salutis. At forte inventetur rebellis et obstinata voluntas, nec impatiens solum, sed et monitis pejor, et minis durior, et adhibilis acerbior blandimentis. Invenietur forsitan, quæ nihil mota suggestionibus rationis, imo ei gravi furore commota respondeat, dicens: *Quousque vos patior? prædictio vestra in me non capit. Scio quod astuti estis: sed astutia vestra in me locum non habet. Forte et advocans membra singula, solito amplius solitus jubet obedire concepientiis, nequitis deservire. Hinc nimurum est illud quod quotidianis discimus experimentis, eos qui converti deliberant, tentari acrius a concepientia carnis, et orgeri gravius in operibus lutu et lateris, qui Ægyptum egredi, et Pharaonis imperium effugere moluntur*

23. Utinam autem qui ejusmodi est, declinet impietatem, et terrible illud profundum caveat, de quo scriptum est: *Inpius cum venerit in profundum malorum, contendet* (*Proo. xviii, 3*). Fortissima siquidem potionem curatur, et periclitatur facile, nisi multa sollicitudine studeat medici obtemperare consiliis, observare præcepta. Vehemens est tentatio, et proxima desperationi, nisi toluum colligat et ad miserandum animæ sua, quam adeo miseram et miserabilem videt, convertat affectum, et audiat vocem dicentem: *Beauique lugent, quoniam ipsi consolabuntur* (*Matth. v, 5*). Lugeat abundantiter, quia lugendi tempus advenit: et ad sorbendas juges lacrymas ista sufficiunt. Lugeat, sed non sine pietatis affectu, et obtentu consolationis. Consideret nullam sibi inveniri requiem in seipso, sed omnia plena miseria et desolationis. Consideret non esse bonum in carne sua; sed et in sæculo nequam et illi nisi vanitatem ei afflictionem spiritus contineri. Consideret, inquam, nec intus nec subtus, nec circa se sibi occurere consolationem; ut vel tandem a iqvando disceat querendam sursum et desursum esse sperandam. Lugeat sane interior pauperrimus dolorem suum, exitus aquarum deducat oculus ejus, et paipbra non requiescat. Nimurum purgatur lacrymis oculus ante catigans et acuitur visus ut

intendere possit in serenissimi luminis claritatem.

CAPUT XII.

Quomodo voluntas suaviter inducenda ad amandum et desiderrandam caelestia.

24. Ex hoc sane suspiciat per foramen, prospiciat per cancellos, prædeulem radium prosequatur obtutum, et Magorum sedulus invitator, lumen lumine querat. Inveniet enim locum tabernaculi admirabilis, ubi panem Augelorum manducet homo : inveniet paradisum voluptatis plantatum a Domino ; inveniet horum floridum et amoenissimum ; inveniet refrigerii sedem, et dicet : O si audiat vocem meam misera illa voluntas, ut ingrediens videat bona et visitet locum istum ! hic nimirum inveniet requiem ampliorem, et me quoque eo minus inquietabit, quo minus inquietabitur ipsa. Neque enim mentitur qui dixit : Tollite jugum meum super vos, et invenietis regiam animabus vestris (Matth. xi, 29). In hujus lue promissionis exacerbatam blandius alloquatur et simulata quadam hilaritate, spiritu manusuetudinis eam conveniens dicat: Cesset penitus indigutio tua. Non ego sum qui te offendere possim. Tuum est corpus, tuus et ego ipse : non est quod timeas, non est quod verearis. Nec mirum, si forte amarius adhuc reddideit illa responsum, ut dicat, 188 quia multæ cogitationes ad insaniam te adduxerunt. Sustineat interim æquanimiter, ac dissimulet omnino quod agitur, dumne inter loquendum induceat alia pro aliis, opportune aliquando inferat, dicens : Inveni [al. intravij] hodie hortum pulcherrimum, et amœnissimum locum. Bonum esset illic nos esse : nam et tibi nocet in hoc lecto aegritudinis, in hoc doloris strato versari in hoc cubili tuo gravi . de compungi. Aderit Dominus querenti se, animæ speranti in se : aderit votis supplicibus, et verbis ejus efficaciam ministrabit. Excitatitur desiderium voluntatis, ut non modo videre locum, sed et intrare paulatim, et mansionem inibi facere conceupiscat.

CAPUT XIII.

Conversos mira suavitate ac deliciis ritæ piaæ ac spiritualis refici.

25. Nec vero locum repules corporalem paradisum hanc voluptatis interne. Non pedibus in hortum, sed affectibus introitum. Nec terrenarunti commendantur arborum copia, sed virtutum utilique spiritualium jucunda decoraque plantatio. Horus conclusus, ubi Ions signatus in quatuor capita derivatur, et ex una sapientiae vena virtus quadripartita procedit. Splendidissima quoque inibi illa vernant : et cum flures apparent, euam vox tururis auditur. Illic natus sponsæ fragrantissimum præstat odorem, et cætera quoque aromata fluunt ; austro spirante, aquilone fugato. Ibi media est arbor ritæ, natus illa de Cantico, enectis prehosior liguis zilyarum, cuius et umbra sponsam refrigerat, et ructus dulcis gutturi ejus (Canticus ii, 3) Ibi continentia nitor, et sincera veritatis intuitus oculos cordis irradiat : auditui quoque dat gaudium ei-

A latitiam dulcissima vox consolatoris interni. Ibi quibusdam spei naribus influit jucundissimus odor agri pleni, cui Dominus benedixit. Ibi avidissime prælibantur incomparabiles delicie charitatis ; et succisis spinis ac vepribus, quibus antea pungebatur, unctione misericordiae perfusus animus in conscientia bona feliciter requiescit. Quæ quidem non inter ritæ æternæ præmia, sed inter temporalis militæ stipendia deputantur ; nec ad futuram pertinent, sed ad eam magis quæ nunc est Ecclesiæ promissionem. Hoc enim centuplum est, quod in hoc sæculo sæculi contemptoribus exhibetur (Matth. xix, 29). Nec ubi illud nostro speraveris eloquo commendandum. Solus spiritus est qui revelat : sine causa paginam consulit ; experientiam magis re-
B quire. Sapientia est, cuius premium nescit homo. De occultis trahitur, nec in terra suaviter viventium invenitur ista suavitas. Nimirum suavitas Domini est : nisi gustaveris, non videbis. Gustate, inquit, et videte, quoniam suavis est Dominus (Psal. xxxiii, 9). Manna absconditum est, nomen novum est, quod nemo seit nisi qui accipit. Non illud eruditio, sed unctione docet : nec scientia, sed conscientia comprehendit. Sanctum est, margaritæ sunt, nec faciet ipse quod prohibet (Matth. vii, 6), qui cœpit facere et docere. Neque enim canes aut porcos jam reputat, quos prioribus abrenuntiantes facinoribus atque flagitiis etiam consolatur per Apostolum, dicens : Hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis (Cor. vi, 11). Tantum eaveat, ne revertatur canis ad vomitum, nec [al. vel] sus lota ad voluntarium lati.

CAPUT XIV.

In terrenis non esse ullam satietatem, nisi fastidio conjunctam : at cœlestium desideria experiendo semper crescere.

26. In hujus ergo ostio paradisi divini susurri vox auditur, saeratissimum secretissimumque consilium, quod absconditum est a sapientibus et prudentibus, parvulis revealatur. Cuius sane vocis auditum non sola jam ratio capi, sed gratariter eum ecommunicat et voluntati. Beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam quoniam ipsis saturabuntur (Matth. v, 6). Altissimum plane consilium, et 189 inæstimabile sacramentum. Fidelis sermo et omni acceptione dignus, qui de cœlo nobis a regalibus sedibus, venit. Facta est enim valida famæ in terra, et omnes jam nuc egere cœpimus, sed ad extremam devenimus egestatem. Denique et comparati sumus jumentis insipientibus et similes facti sumus illis etiam porcorum siliqua insatiabiliter esurimus. Qui pecuniam diligit, non satiatur ; qui luxuriam, non satiatur ; qui gloriam querit, non satiatur ; denique qui mundum amat, nonquam satiatur. Novi ego homines satiatos hoc mundo et ad ejus omnem memoriam nauseantes. Novi satiatos pecunia et satiatos honoribus, satiatos voluptatibus et curiositatibus hujus munni, nec mediocreiter, sed usque ad fastidium satiatos. Et facile est cuique nostrum hanc satietatem

per Dei gratiam obtinere. Neque enim parit hanc copia, sed contemptus. Sic fatui filii Adam, pororum vorant siliquas, non esurientes animas, sed esuriem ipsam pascitis animarum. Sola nimis hoc edulio iuedia vestra nutritur, sola famies alitur eib[us] innaturali. Et dico planius exempli gratia, unum sumens et multis quae humana vanitas concupiscit, non prius satiabitur corda hominum auro, quam aura corpora satientur. Nec indignetur avarus: et de ambitionis et luxuriosis, etiam et de facinorosis eadem sententia est. Si quis mihi foris non credit, experientiae eredat, vel propriæ, vel multorum.

27. Quis in vobis est, fratres, qui satiari cupiat, et desiderium suum optet impleri? Incipiat esurire justitiam, et non poterit non satiari. Panes illos desideret, qui in domo patris abundant; et inueniet sese contumaciam siliquas fasti lire pororum. Gustum justitiae vel exiguum studeat experiri, ut eo ipso desideret amplius, et amplius mercatur, sicut scriptum est: *Qui edit me, adhuc esuriet; qui bibit me, adhuc sitiet* (Eccli. xxiv, 29). Hoc enim cognatum magis spiritui, et naturalius desiderium vehementius occupat eorū humanum, ceteraque viriliter desideria pellit. Sie nimis fortē armatiū fortior superat, sic clavus clavo solet extundi. *Beati ergo qui esurunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur.* Non dum quidem ipsa, qua non satiabitur homo, et vivet; sed ceteris universis, quae prius insatiabiliter fuerunt concupita; ut ex hoc sibi voluntas ad servendum prioribus concupiscentiis corpus vindicare desistens, rationi prorsus exponat, magis autem urgeat ipsa servire justitiae in sanctificatione, non minore zelo, quam prius exhibuisse servire iniuitati ad iniuitatem.

CAPUT XV.

Purganda memoria a peccatorum sordibus fiducia divinae misericordiae.

28. Ceterum jam et voluntate mutata, in servitutem redacto corpore, velut siccato jam aliquatenus fonte, et oppilato foramine, tertium adhuc idque gravissimum restat, de purganda scilicet memoria et exhaurienda semina. Quomodo enim a memoria mea excidet vita mea? Membrana vilis et tenuis atramentum forte prorsus inhibbit: qua deinceps arte delebitur? Non enim superficie tenus tinxit; sed prorsus totam intinxit. Frustra conarer eradere: ante seinditur charta, quam inserti characteres deleantur. Ipsam enim forte memoriam delere posset oblivio, ut videlicet mente captus eorum non memicerim, quae eomisi. Ceterum ut memoria integra maneat, et ipsius maculae delean tur, qua novacula posset efficiere? Sōus atque sermo vivus et efficax et penetrabilior omni gladio accipiti. *Dimituntur tibi peccata tua.* Murmuret Pharisæus, et dicat: *Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus?* (Marc. ii, 5, 7.) Mihi enim qui id loquitur Deus est, et non abstinabitur alius ad illum, qui adinvenit omnem viam disciplinae, et deducit illam Jacob puer suo, et Israel dilecto suo (Barne,

A iii, 37): post haec in terris visus est, et eum hominibus conversatus est. Hujus indulgentia delet peccatum, non quidem ut a memoria 190 excidat, sed ut quod prius inesse pariter et inficere consueisset, sic de cetero insit memoriae, ut eam nullatenus decoloret. Multorum enim nunc peccatorum, quae vel a nobis, vel ab aliis commissa novinus recordamur: sed propria quidem inquinant, aliena non nocent. Ut quid hoe, nisi quod in his erubescimus singulariter, haec nobis singulariter imputanda veremur? Tolle damnationem, tolle timorem, toll confusionem; quae quidem omnia plena remissio tollit: et non modo non obserunt, sed etiam cooperabuntur in bonum, ut devotas ei referamus gratias qui remisit.

CAPUT XVI.

B Misericordiam divinam obtineri, miserendo sibi ipsi primum; deinde proximo.

29. Jam vero supplicanti pro ea, congrue responderet: *Bcati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (Matth. v, 7). Miserere ergo animæ tuæ, qui Deum tibi vis misereri. Lava per singulas noctes lectum tuum, lacrymis tuis stratum tuum rigare memento. Si compateris tibi ipsi, si laboras in gemitu penitentie (primus hic gradus misericordiae est) misericordiam utique conqueris. Quod si forte magnus et multus peccator es, et magnam queris misericordiam ac multitudinem miserationum; tu quoque misericordiam tuam magnificare et multiplice labora, reconciliatus esto tibi ipsi: nam et tibi gravis factus eras, quod positus esses contrarius Deo. Ex hoc sane in domo propria reformata pace, eamdem necesse est prius erga proximos dilatari, ut novissime osculetur te et ipse osculo oris sui; et, quemadmodum scriptum est, reconciliatus pacem habeas a Deum (Rom. v, 1). Dimitte his qui in te peccaverant, ei dimittetur tibi quod ipse peccasti, dum s' cura conscientia oraveris Patrem, et dixeris: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. vi, 12). Si forte quempiam defranda veris, reddre vel simplum: quod superest da pauperibus, et misericordiam praestans misericordiam cosequeris. Si fuerint peccata tua sicut coecinum, quasi nix dealbabuntur: et si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erant (Isa. i, 18). Ut non confundaris super cunctis adinvocationibus tuis quibus prævaricatus es, in quibus iudicabis: fac eleemosynam, si noui petes de terrena substantia, de voluntate bona: et omnia munda erunt, non modo illuminata ratio, et correcta voluntas, sed ipsa quoque memoria mundia erit: ut ex hoc jam voceris ad Dominum, et audias vocem dicentis: *Beati munda corde* (Matth. v, 8).

CAPUT XVII.

Oculos cordis continuo mundandos, ut Deus miseri possit.

30. *Bcati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Ibid.). Magna promissio, fratres mei, et

totis desideriis affectanda. Hæc enim visio confirmationis est, sicut Joannes apostolus ait: *Nunc filii Dei sumus, sed non dum apparuit quid erimus. Scimus quia, cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est* (I Joan. iii, 2). Hæc visio vita æterna est, sicut ipsa in Evangelio Veritas ait: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Iesum Christum* (Joan. xvii, 3). Odibilis macula, quæ beatam hanc nobis adimit visionem, et exsecrabilis negligentia, qua dissimulamus interim illius oculi mundationem. Ut enim corporeus nobis visus aut humore interiori, aut exterioris injectione pulveris impeditur: sic et intuitus spiritualis interdum quidem propriæ carnis illecebris, interdum curiositate sæcułari et ambitione turbatur. Quid quidem non minus nos experientia propria, quam divina pagina docet, ubi legitur scriptum: *Corpus quod corrumpitur, aggrat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem* (Sap. ix, 15). In utroque ramen solam quod hebet et confundit obtutum, peccatum est: nec aliud inter oculum et lucem, inter Deum et hominem separare. **491** videtur. Quamdiu enim in hoc corpore sumus, peregrinamur a Domino. Non utique corporis est culpa, hujus scilicet, quod gerimus corpus mortis: magis autem quod corpus peccati sit caro, in qua bonum non est, sed potius lex peccati. Inter lumen tamen corporens oculus, non adhuc festue manente, sed jani sublata vel exsufflata, aliquandiu caligare videtur: quod quidem et ipsum in interiori oculo qui in spiritu ambulat, sapientiam experitar. Neque enim ubi ferrum extraxeris, continuo valvus redditum est sanitati: sed tunc primum necessaria est adhibere tormenta et operam dare curationi. Nemo ergo sentiat ejectionem, mundatum sese protinus arbitretur: quinimo noverit se multis interiør purificationibus egere. Nec modo lavandum aqua, sed et purgandum et examinandum igni, et dicat: *Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium* (Psal. lxxv, 12). Beati ergo mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt: nunc quidem per speculum in aenigmate; in futuro autem facie ad faciem, ubi nimurum faciei nostræ fuerit consummata mundities, ut sibi eam exhibeat gloriosam, non habentem maculam neque rugam.

CAPUT XVIII

Pacificos merito beatificari nomine filiorum Dei.

31. Ubi opportune illico subinfertur: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur* (Matth. v, 9). Est enim homo pacatus, qui bona pro bonis reddens, quantum in se est, nemini vult nocere. Est alius patiens, qui non reddens mala pro malis, etiam potens est sustinere nocentes. Est et pacificus, qui bona pro malis reddens, in promptu habet et prodesse nocentes. Primus quidem parvulus est, et facile scandalizatur: nec facile qui hujusmodi est, in hoc sæculo nequam et pleno scandalis poterit obtinere salutem. Secundus, ut scriptum est, in patientia sua possidet auctoritatem suam (Luc. xxi, 49). Nam terminus quidem non

modo suam possidet, sed et malorum animas lucrifacit. Primus, quantum in ipso est, pacem habet; secundus pacem tenet, tertius pacem facit. Merito proinde beatificatur nomine filii, quod opus filii impleverit, ut post suam non ingratus reconciliationem, etiam alios reconciliet Patri suo: siquidem qui bene ministraverit, bonum gradum sibi acquirit (I Tim. iii, 13); nec in dono patris gratus melior credendus est, quam filii. Si enim filii, et heredes: heredes quidem Dei, cohæredes autem Christi (Rom. viii, 17), ut quemadmodum ipse dicit, ubi ipse est, ibi sit et minister suus (Joan. xii, 26). Fatigavimus vos prolixitate sermonis, et detinuimus ultra quam oporteret. Ex hoc jam finem loquacitati nostræ, quem non imperat verecundia, videtur imperare vel hora. Mementote tamen Apostoli, quem aliquando verbum prædicationis usque in medium noctem legitis protraxisse. *Utinam adhuc, ut ipsius verbis utar, sustineatis modicum quid insipientia: meæ. Emulor enim vos Dei emulatione* (II Cor. xi, 1, 2).

CAPUT XIX.

Graviter perstringit ambitiosos, qui temere et indigne sacras Ecclesie functiones usurpant.

52. Filoli, quis demonstrabit vobis fugere a ventura ira? Nemo enim magis iram meretur, quam amicum simulans inimicus. Juda, osculo tradis Filium hominis, homo unanimis, qui simul tecum dulces capiebas cibos, qui in paropside manum pariter intinxisti! Non est tibi pars in oratione, qua orat ad Patrem et dicit: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (Luc. xxiii, 34). Vat vobis qui clavem tollitis non sciutiæ solum, sed et auctoritatis! nec ipsi introitis, et multipliceiter impeditis quos introducere debuistis. Tollitis enim et non accipitis claves. De quibus Dominus queritur per prophetam: *Ipsi regnaverunt, et non ex me: principes exstiterunt, et ego non vocavi eos* (Osee viii, 4). Unde tantus prælationis ardor, unde ambitionis impudentia tanta, unde vesania tanta præsumptionis humanæ? Audetne aliquis vestrum terreni cujuslibet reguli, non præcipiente aut etiam prohibente eo, occupare ministeria, præripere beneficia, negotia dispensare? Nec tu Deum putas, quæ in magna domo sua a vasis ira aptis in interitum sustinet, approbare. Multi quidem veniunt, sed considera quis vocetur. Ordinem ipsum dominici sermonis attende.

Beati, inquit, mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt: ac deinde, Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur (Matth. v, 8, 9). Mundicordes utique vocal Pater ecclesiæ, qui non querunt quæ sua sunt, sed quæ Jesu Christi: nec quod sibi utile, sed quod multis. *Petre, inquit, amas me? Domine, tu scis quia amo te. Pasce, ai, oves meas* (Joan. xxi, 17). Quando enim sic amatæ oves committeret non amanti? Nimurum hoc queritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur. Vt et ministris infidelibus, qui needum reconciliati, reconciliationis alienæ negotia, quasi homines qui justitiam ferent, apprehendunt. Vt filii træ, qui se ministros gratiae prætentor. Vt

filii iræ, qui paciforum sibi usurpare gradus et nomina non verentur. Væ filii iræ, qui fideles sese mediatores pacis, ut peccata populi comedant, mentiontur. Væ qui ambulantes in carne, Deo placere non possunt, et placare velle præsumunt.

33. Non miramur, fratres, quicunque præsentem statum Ecclesie miseramur; non miramur, de radice coiubri regulum orientem. Non miramur, si vindemiat viueam Domini, qui institutam a Domino prætergreditur viam. Impudenter enim pacifici gradum et filii Dei vices occupati humo, qui nec primam quidem adhuc vocem Domini ad cor revocantis audivit: aut si quando forsitan cœperit audire, resiliens fugit ad folia, ut abscondetur in eis. Propterea neendum peccare quievit, sed longam adhuc trahit restem: neendum factus est vir videns paupertatem suam, sed dicit, quia dives sum, et nullius ego, cum sit pauper, et nudus, et miser, et miserabilis. Nihil illi de spiritu mansuetudinis, quo præoccupatos in debito possit instruere, considerans seipsum, ne et ipse tentetur. Compunctionis lucrymas nesciens, latetur magis cum male fecerit, et in rebus pessimis exultat. Nimur unus eorum est, quibus Dominus ait: *Væ vobis qui ridetis nunc, quoniam flebitis* (Luc. vi, 25). Pecuniam, non justitiam concupiscit; oculi ejus omne sublime vident. Insatiableiter surit dignitates, gloriam sitit humanam. Procul ab eo misericordiae viscera: savige potius et tyrannum exhibere letatur; quæstum aëstimat pietatem. Quid de munditia cordis loquar? Utinam non illud obliuioni dedisset tanquam mortuus a corde! utinam non esset columba seducta non habens cor! utinam esset quod vel desoris est mundum, nec ea quæ corporalis est maculata tunica inveniretur, ut obediret vel in hac parte dicenti: *Mundamini, qui fertis vasa Domini* (Isa. lii, 11).

CAPUT XX.

Arguit incontinentes, qui sacros Ordines impudenter temerare non verentur.

34. Non accusamus universitatem, sed nec unitatem possimus excusare. Reliquit sibi Dominus multa millia. Alioquin nisi eorum nos excusaret justitia, et illi nobis semen sanctum Dominus sibi aethi reliquisset, olim jam sicut Sodoma subversi essemus, et sicut Gomorrha similiter perissemus. Dilatata siquidem videtur Ecclesia; ipse etiam clerus **sacratissimus Ordo**: fratrum numerus super numerum multiplicatus est (92). Verum etsi multiplicasti gentem, Domine, non magnificasti lætitiam, dum nihil minus appetit decessisse meriti, quam numeri **193** accessisse. Curritur passim ad sacros Ordines et reverenda ipsis quoque spiritibus angelicis ministeria homines apprehendunt sine reverentia sine consideratione. Neque enim signum regni occupare cœlestis, aut illius timent imperii gestare coronam, in quibus avaritia regnat, ambitio imperat,

(92) Varia est hujus loci lectio in editis et scriptis. Editio Spirensis anni 1501 habet, *sacratissimus ordo super numerum multiplicatus est*. Editio anni 1520

A dominatur superbia, sed et iniquitas, luxuria etiam principatur: in quibus et pessima forte appareat nostra parietes abominatio, si juxta Ezechielis prophetiam parietem fodiamus (*Ezech. viii, 8*), ut in domo Dei videamus horrendum. Si quidem post fornicationes, post adulteria, post incestus, nec ipsi quidem apud aliquos ignominia passiones et turpitudinis opera desunt. Utinam non fierent quæ usque adeo non conveniunt, ut *[al. utinam]* nec Apostolus scribere haec (*Rom. i, et Ephes. v*), nec nos dicere oportere! utinam nec dicentibus erederetur, quod humanum aliquando occupaverit animum tam abominanda cupido!

35. Nunquid non olim civitates illæ, spurcitatibus matres, divino prædamnata judicio, et incendio sunt deletæ? (*Gen. xix.*) Nunquid nou gehennalis flamma moram non sustinens, execrabilis illam prævenit tollere nationem, quod ipsius speciæliter essent peccata manifesta præcedentia ad judicium? Nunquid non et ipsam, utpote consciac tantæ confusionis, tellurem absumpsit ignis, sulphur, et spiritus procellarum? Nunquid non in lacum horribilem solum omne redactum est? Amputata sunt hydriæ capita quinque, sed heu innumera surrexerunt. Quis reædificavit urbes flagitii? quis turpitudinis moenia dilatavit? quis extendit propagines virulentas? Væ, vae, inimicus hominum sulfurei illius incendi reliquias infelices circumquaque dispersit, exsecerabili illo cinere Ecclesiæ corpus aspersit, et ipsorum quoque ministrorum ejus nonnullos sanie fetidissima spurcissimaque respersit. Heu! genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, quis inter tua illa primordia tam divina, et spiritualibus affluentem charismatibus christianæ religionis ortum, credere posset, posse talia in te aliquid reperiri?

36. Ingreduntur cum hac macula tabernaculum Dei viventis; inhabitant cum hac macula templum, sanctum Domini poiluentes, judicium multiplex accepturi, quod et tam gravissimas conscientias gerunt, et nihilominus sese ingerunt in sanctuarium Dei. Tales enim non modo placeant Deum, sed et magis irritant, dum videntur in cordibus suis dicere: Non requiret. Irritant plane et infusum reddunt sibi, viceror ne in his quibus eum propitiare debuerant. Utinam magis turrim inchoaturi, sedentes computarent, ne forte sumptus non habeant ad perficiendum. Utinam qui continuere non valent, perfectionem temerarie profiteri, aut calibauit dare nomina vererentur. Sumptuosa siquidem turris est, et verbum grande, quod non omnes capere possunt. Esset autem sine dubio melius nubere, quam urbi et salvari in humili gradu fidelis populi, quam in cleri sublimitate et deterius vivere, et districtius judicari. Multi enim, non quidem omnes, sed tamen multi certum est, nec latere queant pre multitudine,

ostram habet ubi: *fratrum nomine* forsitan intelliguntur cardinales, ut in epistola 48.

nec præ impudentia querant : multi utique libera-
talem, in qua vocati sunt, in occasionem carnis de-
disse videntur, abstinentes remedio nuptiali, et in
omne deinceps flagitium effluentes.

CAPUT XXI.

Serio cohortatur ad pœnitentiam.

37. Parcite, obsecro, fratres, parcite animabns
vestris, parcie sanguini qui pro vobis effusus est.
Horrendum cavete periculum, ignem qui paratus
est declinare. Inveniatur tandem non irrigoria per-
fectionis professio; exhibeatur etiam virtus in specie
pietatis. Non sit inanis cælibis vita forma, et vacua
veritatis. Quidni periclitetur castitas in deliciis, hu-
militas in dñitiis, pietas in negotiis, veritas **494**
in multiloquio, charitas in hoc sæculo nequam? Fu-
gite de medio Babylonis, fugite, et salvate animas
vestras. Convolute ad urbes refugii, ubi possitis et
de praeteritis agere pœnitentiam, et in præsentis ob-
tinere gratiam, et futuram gloriam fiducialiter præ-
stolari. Non vos retardet conscientia peccatorum :
quia ubi illa abundaverunt, superabundare gratia
consuavit. Non pœnitentiae austeras ipsa deterreat:
Neque enim condignæ sunt passiones hujus temporis
ad præteritam culpam, quæ remittitur; non ad
præsentem consolationis gratiam, quæ immittitur;
non ad futuram gloriam quæ promittitur nobis. De-
nique nulla est tanta amaritudo, quam non prophetic
a farina dulcoret (*IV Reg. iv, 41*), quam non sa-
pidam reddat sapientia, lignum vitæ (*Exod. xv, 25*).

38. Si verbis non creditis, operibus credite,
exemplis acquiescite plurimorum. Currunt undique
peccatores ad pœnitentiam, et natura pariter et
consuetudine delicati exteriorem omnino asperita-
tem non reputant, ut exasperatae conscientiae lenian-
tur. Nihil creditibus impossibile, nil amantibus dif-
ficile, nil asperum mitibus, nil humilibus arduum re-
peritur, quibus et grata fert auxilium, et obedientiæ
devotio lenit imperium. Quandiu ambulatis in ma-
gnis et mirabilibus super vos? Magnum prorsus et
mirabile est ministrum esse Christi, et mysteriorum
Dei dispensatorem. Longe super vos est ordo pacifi-
corum, nisi forte, omissis gradibus præostensis, sal-
tare magis, quam ascendere libet. Utinam tamen
quisquis sic intrat, si fieri posset, tam fideliter mi-
nistraret, quam fiducialiter se ingressit. At difficile,
lortassis et impossibile est, ut ex amara radice au-
ditionis, suavis fructus prodeat charitatis. Dico ego,
si vultis audire, imo non ego, sed Dominus : *Cum
vocatus fueris ad nuptias, recumbe in novissimo loco;
quia omnis quis exaltat, humiliabitur; et qui se hu-
miliat, exaltabitur (Luc xiv, 10, 11).*

CAPUT XXII.

*Bonorum pastorum est, docere: nec fugere
persecutiones propter justitiam.*

39. Beati, inquit, pacifici, quoniam filii Dei voca-
buntur (*Matth. v, 9*). Considera diligenter non paci-
ficos, sed pacificos commendari. Sunt enim qui di-
cant, et non faciunt. Sane, quemadmodum non au-

Adiores legis justi sunt, sed factores : sic non an-
nuntiatores pacis sunt beati, sed actores. Utinam
tamen nostri : quicunque videntur hodie Pharisæi
(forte enim aliqui sunt), etsi non facerent, saltem
dicerent quod oportet. Utinam qui sine sumptu
Evangelium ponere nolunt, ponerent vel pro sum-
ptu : utinam vel evangelizarent et manducarent.
Mercenarius, inquit, *videt lupum venientem, et fugit (Joan, x, 42)*. Utinam hodie quicunque pastores non
sunt, mercenarios gregi vellent se exhibere, non
lupos : utinam ipsi non læderent, utinam non fuger-
ent, nemine persequeente, utinam non exponerent
gregem, donec lupus veniens videbatur. Nimis
sustinendi fuerant, si inventirentur, præsertim tem-
pore pacis, recipientes mercedem suam, et pro mer-
cede sua saltem in custodia gregis laburantes :
dummodo non ipsi turbarent gregem, et gravis aver-
terent a pascuis justitiae et veritatis. Nam persecutio
quidem iudicanter mercenarios a pastoribus se-
gregat et discernit. Quando enim transitoria dama-
non timeat, qui tempora lucta sectatur? Quando
terrenam sustineat persecutionem propter justitiam,
qui terrenam mercedem plus quam justitiam que-
rit? *Beati*, inquit, *qui persecutionem patiuntur pro-
pter justitiam, quoniam ipsorum est regnum ca-
torum*. Pastorum haec beatitudine, non mercedeiorum,
multo minus latroqum est, vel luporum. Usque adeo
siquidem persecutionem non sustinent propter justi-
tiam, ut persecutionem malint, quam justitiam sus-
tinere. Nempe contraria est operibus eorum, gravis
est etiam eis ad audiendum.

C 495 40. Cæterum propter avaritiam, propter
ambitionem paratos eos videoas universa pericula
subire, suscitare scandala, sustinere odia, dissimu-
lare opprobria, negligere maledicta : ut non minus
perniciose sit animositas talium, quam pusillanimi-
tas mercedeiorum. Veris ergo pastoribus dicit Pa-
stor eorum, pars or bonus, qui pro oibis suis ani-
mam suam posere non pepercit : *Beati critis, cum
vos oderint homines, et cum separaverint vos, et eje-
cerint nomen vestrum tanquam malum propter Fi-
lium hominis : quadeute in illa die et exsultate, quo-
niam merces vestra copiosa est in cœlis (Matth. v,
10-12)*. Siquidem nou est quod sues timeant, qui
sibi in cœlo thesaurizant. Non est quod causentur de
multiplici tribulatione, ubi multiplicacionem mercedis
attendant. Quinimo gaudeant magis, ut dignum est,
quod non tam persecutio, quam remuneratio au-
geatur : ei exsultent eo abundantius, quo plura su-
stinent propter Christum, ut eos proinde copiosior
merces maneat apud ipsum. Quid innidi estis, mo-
dice fidei? Fidelis exstat sententia irrefragabili ve-
ritate subixa, quia nulla nocebit adversitas, si
nulla dominetur iniquitas (*In orat. seu collecta Ec-
clesiae*). Sed parum est nocere : etiam proderit, et
copiosius proderit, dummodo sit justitia in inten-
tione, Christus in causa, apud quem patientia pau-
perum non peribit in finem. Ipsi gloria nunc, et
semper, et in sæcula sæculorum. Amen

¶ 16 ADMONITIO IN OPUSCULUM IV.

1. Inter eos qui monasticæ ritus instituta sectantur. illud fere usu venit, at quo quisque religiosior est, eo minus Regulæ suæ obligationem mediatur quam sensum, nec tam casuisturum placita requirat, quam legislatoris sui voluntatem. Cum enim regulæ sibi præscriptæ ex animo addictus, subjectusque sit, nihil in votis potius habet, quam eam in omnibus sequi ducem, etiamsi nulla esset parendi necessitas. Religiosis eo modo comparatis non est lex posta, ne ita necessaria est sequentis libri lectio, quam aliis, quos magis afficiunt ac sollicitant questiones de Re, ita obligatione, quam de vera et genuina ejus sententia et praxi; neque alio animo doctores consulunt, quam ut Regule onus minuere, et, quod citra crimem fieri possit, ab ejus accurata seu, ut ipsi uidetur, scrupulosa observatione impune recedere sibi liceat. Ejusmodi hominibus nihil magis formidandum, quam ut incident in doctores male sane voluntati obsequentes: ex quorum consilii laxiorum viam sectentur, atque inde in Regule suæ neglectum, tum in ejus contemplum, acdemum in status suiodium (que certa damnationis conditio est) sensim delabuntur.

2. Atqui ex omnibus, meo quidem judicio, consulere possunt neminem, qui eos et salubrius, et securius instruant, quam Bernardum: cum tis prædictus fuerit doctorem integrerrimum efficiunt, pietate scilicet haud vulgari, doctrina exaltus infusa, et monasticaram rerum insigni peritia. Ex quo fit, ut ejus his de rebus sententia minime suspecta esse possit, sed omnia pia, certa, et omnibus ejusdem instituti sectatoribus amplectenda: adeo ut si optio nobis daretur, ut aliquis e cœlo delapsus id confirmaret, nullum potius auxilium, quam istum auscultare velle deberemus. Nunc vero eam debemus gratiam Carnotensibus Sancti-Petri monachis, qui sanctissimi Patris de proposita materia sententiam et doctrinam obtinuerunt: quo qua occasione, quore tempore acciderit, opere pretium est investigare.

3. Quo tempore Udo abbas isti monasterio preebat, ejus loci monachi scripta epistola Bernardum consuluerunt, quemam esset Regula sancti Benedicti, ejusque statutorum obligatio. Bernardum cunctabundum iteratis litteris interpellant (nam binas Bernardus memorat, infra, nn. 57, 60) et quidem inconsulto, ut uidetur, abbate: que causa fuit, ut Vir sanctus, qui eorum tandem obsecutus est voluntati, librum suum, non Gaufrido, quem huc perperam intrudunt vulgali indices, sed Rogerio ab anno 1131 ad annum 1158 abbatu, monachusque Columbensibus ejusdem diocesis et instituti, dirigeret; ut responsum suum in manus Carnotensem monachorum, circa conscientiam ipsorum abbatis, sicuti Regula cavit, ne perveniret. Epistolam epistolis duabus reddere Bernardus animo destinaverat: sed crescente materia, ex epistola factus est liber. « Proinde vos, » inquit n. 60. « si placet Librum, si placet Epistolam nominare: » et in epistola prævia ad Columbenses, « Liber, si judicatis, non Epistola concatur. Et quia inter multas questiones, que ibi a me solvantur, id præcipue subtilius utiliusque pertractatur, quænam liceat precepta, et per quos, et quatenus dispensari; actur ei titulus, De Precepto et Dispensatione, nisi vobis aliud forte congruentius videatur. » Ex his verbis, imo ex toto libro intelligimus, hunc maxime monasteriorum præpositi necessarium esse, non solum ut sibi subditos instruant, sed ut ipsi etiam agnoscant, qualis sit penes se dispensandi auctoritas.

4. Que occasio Carnotenses monachos ad Bernardum consulendum impulerit, non incompertum. Nam toto Udonis abbatis regimine, quod ab anno 1128 ad annum fere 1150 productum est, nullas turbas apud eos excitatas invenimus. Quinimo Udonem abbatem cum suis monachis bene consensisse ex ipsius actis colligere licet. Ejus electionem (ut id obiter observemus) non solum magnus ille Gaufridus Carnotensem episcopus, sed etiam Maithæus Albanensis cardinalis et leatus, solemni edicto comprobavit, anno 1128; et ipse Gaufridus episcopus, cognomento d; Leugis, census ex ecclesia S. Martini de Valle suburbana, S. Petri monasterio, abbatis S. Joannis in Valleia, et leprosis debitus desinivit, approbante Innocentio Heli Thibaldo comite, praesente Udone S. Petri abbate, item, Audrea de Baldamento « de quo in Bernardi epistolis non semel » et Hugone S. Joannis de Valleia abbate, domino Berardo Clavæ-Vallensti, Walterio Priore S. Martini de Valle, Gosleno de Leugis, fratre episcopi Gaufridi, et Gosleno de Leugis ejusdem nepote. Anno 1141, indict. ix, epacta xx, concurrente iii, decimo quinto kalendas februario. « Erat et alias Hugo de Leugis præpositus ecclesie Carnotensis. Celerum abbas Udo S. Petri armari seu bibliotheca libros restitute pene deletos, et plures a tineis corrosos animadvertisens, ratus in honestum et indecorum esse, « quod monasterium magne nobilitatis haberet armarium tantæ proprietatis, » assensu capituli illud renovare agressus est, assignando redditus ex singulis monasteriis Obedientiis, ut armarius (sic bibliotheca præfectum vocabant) singulis annis haberet, unde libros renovare vetustos, aut vetustis novos superaddere valeret. Id factum conseruatumque anno 1155, quo tempore Bernardus sequentem librum jam composuerat.

5. Hunc quippe Petrus Venerabilis, nuper de Hispaniæ reversus, a Bernardo postulavit libri quarti epistola vigesima secunda, quo Bernardi epistole ducentisimæ vigesimæ septima respondet, scriptæ sub anno 1143, ut suo loco probatum est. Petri verba huc ascribo ex fine predictæ epistolæ: « Mittite, si placet, per presentium latorem, vel per alium, epistolam illam vestram, quibusdam Carnotensibus monachis, ut mihi uidetur, missam, respondentem de Regule præceptis, et de diversis monastici Ordinis usibus: quam Cluniaci semel legi, sed nunquam postea ad relegendum habere petui. » Hoc in opusculo Gaufridus libro tertio de Vita Bernardi, capite octavo, « vigilem » sancti Doctoris « et circumspectam discretionem » merito laudat; et id sane quiris sibi facile persuadeat, quisquis exquo animo hunc librum legerit, et cum sancti Thomæ Aquinatis sententia contulerit.

6. Neque enim (ui quibusdam videri possit) severior est Bernardi doctrina, sed sincera ei maxime accurata: quam facile aliunde probare licet, si non eam solidius fulciret dicens auctoritas. Quatuor vero præcipua de corporalibus (quas vocat) sancti Benedicti Regule observantias tradit püssimus Pater. Primum est, corporales istas observantias, non graves quidem illas (quales sunt abstinentia a carnibus, silentium nocturnum, tam severe a sanctissimi Legislatoris præscripta), sed, exempli causa, « silentium iudicium, » accedentes præpositi iniquitudo, si gravius observantur, « in peccatum reputari, non iamen in crimen, ita sane si per subreptionem aut ob vicem, non per contemptum, harum transgressio contingit, » n. 47; ita ut « nec sine offensi negiri, nec contemni sine criminis rel ipsa queam. » et « obnoxium facient præcato, non magis tenet. » i. contemptus defuvit » ibidem: derique « vice pecca-

tum reputantur. » n. 18 præsertim cum « remedio p[ro]nitentiæ » sanantur. Nimirum quod hoc pacto monachus se contineat intra Regulæ limites, quæ dividitur in a Præcepta, et Remedia, n. 32. Secundum est, ejusmodi transgressiones contemptu evadere peccata mortalia. Elatio quippe contemnit, atque impenitentis obstinatio, in minimis quoque mandatis, culpam facit non minimam, et convertit in crimem grave rebellionis næcum satis levem simplicis transgressionis, » n. 26. Tertium denique est, in eo differre contemptum a negletu. « quod neglectus quidam languor inertiae est: contemptus vero superbie tumor, » n. 18. « voluntatis superba contentio, » uolentis mandato acquiescere, n. 26. Denique « si possumus et nolumus, superbi sumus, » n. 31, ac per hoc contemptus rei. « non ergo, » inquit n. 26, « qualiscunque mandati præteritio criminalem facit inobedientium, sed repugnare, sed nolle obedire, » præcepimus et præceptum, et penæ remedium respuit.

198 7. Et hæc omnino est sancti Thomæ doctrina 2, 2, quæst. 86. art. 9, tum in corpore, tum in responsive ad primum, in qua tres sunt partes: quarum prima est de observantiis Regulæ S. Benedicti; altera de observantiis, quarum transgressio ex condicione obligat ad veniale; tertia de statutis Ordinis fratrum Prædicatorum, quæ ex speciali quoddam constituto ad pœnam tantum obligant. Prima pars sic habet: « Ad primum ergo dicendum quod ille qui proficit Regulam, non vovet servare omnia quæ sunt in Regula: sed vovet regularem vitam, que etiam consistit in tribus predictis principalibus votis. Unde et in quibusdam Religionibus cautioli aliqui profidentur, non quidem Regulam, sed vivere secundum Regulam, id est tendere ad hoc, ut aliquis mores suos informet secundum Regulam, sicut secundam quoddam exemplar. Et hoc tollitur per contemptum. » Et hæc est propria species Regule sancti Benedicti, teste etiam Bernardo n. 10. Secunda species ita exprimitur: « tu quibusdam autem Religionibus adhuc cautioli profidenti obedienciam secundum Regulam, ita quod professione non contrariatur, nisi id quod est contra præceptum Regulæ, » id est præceptum propriæ dictum, obligationem inducens: « transgressio vero vel omissione aliorum obligat solum ad peccatum veniale: quia, sicut dictum est, hujusmodi dispositiones sunt ad principalia vota: peccatum autem veniale est dispositio ad mortale. » Itaque in sententia sancti Thomæ transgressiones minorum observantiarum sunt dispositiones ad transgressiones principalium uolorum; ac proinde culpæ veniales.

8. At demus etiam Regulam sancti Benedicti in minoribus observantiis obligare solum ad pœnam: videamus qua ratione sanctus Thomas hac de re sententiam suam explicet: « In aliqua tamen religione, fratrum scilicet Prædicatorum, transgressio talis, vel omissione ex suo genere non obligat ad culpam, neque mortalem, neque veniale, sed solum ad penitentiam sustinendum; quia per hanc irradium ad talia observanda obligantur, qui tamen possent venialiter, vel mortaliter peccare ex negligentiâ, vel libidine, vel contemptu. » Ergo ex sancto Thoma etiam, in iis statutis quæ obligant solum pœnam, incurri potest venialis culpa « ex negligentiâ vel libidine, » immo et mortalis « ex contemptu. » Uno verbo, ejusmodi errorum qualitas pendet ex affectione animi, cuius negligentiâ vel præiuia dispositio nulla constitutione excusari potest, maxime ubi non fertur in unam quædam observantium, sed in totum corpus observantio regularis.

9. Ad hanc doctrinam illustrandam necessaria est responsio ad tertium, in qua contemptum ita explicat, « quod tunc committit aliquis vel transgreditur ex contemptu, quando voluntas ejus renuit subiecti ordinacioni legis vel regule » (que ipsissima est Bernardi doctrina), et ex hoc procedit ad faciendum contra legem vel regulam. Quando autem ex converso propter aliquam particularem causam, puta concupiscentiam vel iram, inducitur ad aliquid faciendum contra statuta legis vel regule, non peccat ex contemptu, sed ex aliqua, alia causa, etiamsi frequenter ex eadem causa, vel alia, simili peccatum iteret. Sicut etiam Augustinus dicit in libro de Natura et Gratia, quod non omnia peccata committuntur ex contemptu superbie. Frequentia tamen peccati dispositive inducit ad contemptum.

199 10. Itaque secundum mentem beati Thomæ, ex habitu seu consuetudine ejusmodi culparum fit progressus in contemptum: quia in re omnino consentire videtur cum Bernardo, qui ait n. 26, ejusmodi lapsus « per contemptum veri in usum et consuetudinem; quasi contemptus gradus sit ad consuetudinem, non consuetudo ad contemptum. » Et tunc, » inquit, non peccati species, » nempe levior graviorne sit, » sed per centis intentio pensatar. » Eadem sententiam fuis explicat in libro de Humilitate, capitibus 20 et 21. Verum alter cum altero recte conciliari potest, si dixerimus, Bernardum esse intelligendum de consuetudine ob firmata, a qua quis recedere nolit, neque se revocando al mandatum, neque pœnam culpa subire volendo, quo nonnisi contemptu perveniri potest: Thomam vero explicandum de consuetudine, quæ oritur ex fragilitate et coniunctione passionis, quam quis ex animo abjecere voleat, sed per insursumatem non voleat; quia nihilominus consuetudo ad contemptum (qui generase tandem et resistatur) sensim pertrahit. Verum longius progrederi: sed tamen (ut quidem existimat) non otiose, nec intempestive. Finis enim effato Iuannis Saresberiensis in epistola ducentesima octogeniæ et secunda: « Minima servata uitam acquirunt, et plerumque martyri gloriam promercuntur: neglecta vero ex crimine inobedientia et contemptus aeternam ingerunt mortem. » Ceterum sequentis opusculi editio Rotenagi primum facta est ante annum quingentesimum absque temporis nota, adjunctis libris de Consideratione, et Apologia ad Guillelmum, ut alias monuimus.

SANCTI BERNARDI ABBATIS DE PRÆCEPTO ET DISPENSATIONE

LIBER.

500 EPISTOLA AD ABBATEM COLUMBENSEM. DE OPERE SEQUENTI.

Domino Abbati Columbensi, frater BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, valere in Domino semper.

Rescriptum meum ad epistolas Carnotensem quo-

Drum monachorum, vobis primum, ut promiscaram, destinare curavi: ubi et aliud quoque impletum est quod jussisti. Nam cum breviter rescribere decevissem, et epistolis epistolam tantum reddere velle coepissem; hortatu vestro in libri, ut cernitis,

longitudinem protraxi stilum, ut et in pluribus plures possint adibisci. Quod opus cum a vobis perle-
ctum fuerit, tunc non ipsis, ad quos factum est, sed eorum prius reddatur abbat: et sic demum ad ipsos, si jusserrit abbas, perveniat. Monachi enim sunt; et ex lege sue Regulae sine nutu sui abbatis sicut dare, ita et accipere datas prohibentur epistles (*Reg. S. Benedicti*, cap. 54). Nam et ob hoc maxime diu, sicut scitis, multum licet rogatus ab eis, respondere tardavi, quod (ut nulli videbatur) iugorante abbate scribere illas epistles et mittere p̄esunapsissent. Nec falso id suspicatus sum, ut postmodum liquido comperi. Ego cepto operi (quod quidem legentibus apparebit) Epistole nomen indideram: sed quoniam pro nomine modum, vestro obviante mandato, ut promiseram, non servavi; Liber, si judicatis, non Epistola censeatur. Et quia inter multas questiones, qua ibi a me solvuntur, id præcipue subtilius utiliusque pertractatur, quenam licet præcepta, et per quos, et quatenus dispensari; detur ei titulas, De Præcepto et Dispensatione: nisi vobis aliud forte congruentius videatur.

PRÆFATIO AD MONACHOS CARNOTENSES

IN TRACTATUM SEQUENTEM.

Qua mente jam tacebo? qua fronte tamen loquar? Crebris epistolis et nuntiis cogitis me aut propriam prodere imperitiam, aut officium rennere charitatis. At ego maleus sine illa quæ inflat, quam absque illa quæ aedificat, inveniri; victus tandem preceps vestris, duris iugicio nodis unguis teneros, et, ut vereor ego, non aliud quam terendos. Sed hoc incassum. Nam mea me, ut scribis et præscribis, tam absentis scripta quam verba præsentis arguunt excusantem. Quis enim jam relinquitur mihi vel de impossibilitate cauandi locus, præsertim apud vos, qui ex ore et ex corde meo satis certum tenere vos creditis, quantum possim in talibus? Fidei proinde vestræ, non meo fidens ingenio, abyssum ingredior questionum; nesciens (Deus scit) qua emersurus. Præsto charitas erit, utriam ita et veritas. Si quominus, excusat effectum defectus potius ingenui: voluntatem certe non culpabitis. Tentabo autem easdem, si potero, questio[n]eulas sub epistolari cunctis brevitate redigere, eti non epistola brevi. Mirum siquidem non est, si fuero ego longior in expōnendo. cum vos tantum eas ponendo, duas et ipsas satis longas epistles texaueritis.

CAPUT PRIMUM.

Ad monasticæ Regule instituta præcepta sint, ut consilia dantur.

I. Prima igitur questio circa Regulam nostram versatur, de qua (oi fallor) et reliqua omnes, aut pene omnes orientur. Quaritis nemp̄, Regularis illa institutio quomodo et quatenus sit pensanda profitentibus eam: utrum videlicet cuncta que continent, putanda sint esse præcepta, consequenter et

A damnosa transgredienti: ad consilia tantum vel monita, et ob hoc nullius, aut non magni ponderis sit ipsorum professio; nullius, aut non gravis eu'pæ ipsorum prævaricatio: an certe quædam sint deputanda imperis, quædam pro consiliis reputanda, quo partim ea licet, partim non licet omnino prætergredi. Et si hoc ultimum detur, distingui a me tuue 561 demum certos ac proprie eujsque partis limites flagitiales: ne cui forte per varias sui sensus opiniones licentius vagandi detur occasio; sieque liquare culicem et camelum glutire contingat, si nesciat quantum curæ vel opera sute quibusque debeat observantiis. Hic est, quantum recolo, ut tus vestræ illius partitionis sensus, eti non verba. Quo i B autem subjungitis et pergitis inquirere de obedientia, quibus gradibus distinguatur, quibus claudatur limitibus; ad eamdem arbitror pertinere divisionem, quippe quæ in decretis regularibus præcipua habetur: et puto, cum ad illam satis responsum fuerit, de ista jam nil supererit quod ambigatur.

2. Iaque, ut sentio ego, Regula sancti Benedicti omni homini proponitur, imponitur nulli. Prodest, si devote suscipitur et tenetur; non tamen, si non suscipitur obest. Quod autem in voluntate est suscipiens, non in potestate proponentis; voluntarium merito dixerim, non necessarium. Attamen hoc ipsum quod dico voluntarium, si quis ex propria voluntate semel admiserit et promiserit disiuncs tenendum, profecto in necessarium sibi ipse convertit, nec jam liberum habet dimittere, quod ante tamen non suscipere liberum habuit. Ideoque quod ex voluntate suscepit, ex necessitate [al. add. jan] tenebit; quia omnino necesse est eum reddere vota sua quæ distinxerunt labia sua, et ex ore suo aut condemnari jam, aut justificari. Cæterum felix, ut quidam sanctorum ait, necessitas, quæ cogit in melius (*S. AUGUSTINUS*, epist. 127). Omnia proinde sancti Benedicti instituta, exceptis sane nonnullis de spiritualibus, verbi causa, charitate, humilitate, mansuetudine, quæ non tam ipsum constat instituisse quam Deum, et ob hoc penitus non esse mutanda; de cætero reliqua universa (93) non profitentibus quidem monita tantum, seu consilia D ceusa sunt, nec gravant non observata: cum tamen profitentibus in præcepta, prævaricantibus in crimina fiant, sive (ut vestra vobis reddam) illis voluntaria vel factua, istis necessaria, et tanquam naturalia non immerito reputantur. Ita sane necessaria dixerim, ut ex eis minime præjudicetur necessariis rationabilibusque dispensationibus.

CAPUT II.

In constitutionibus majorum quando et a quibus dispensandum.

3. Sed nou omnibus in hujusmodi credita est dispensatio, nisi his dantur at qui cum apostolis dicere possunt Sic nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei (*I Cor. iv, 7*). Novit autem fidelis servus et prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, ibi tantum

(93) *Corporate observantias* vocat n. 3 et sqq

usurpare dispensationem, unde bonam possit habere recompensationem. Hoc quippe queritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur. Et eadem fortasse fidelitas a subditis nibilominus exigitor in obtemperando, quae a propositis in dispensando. Constat igitur ex his quae dicta sunt, vestram illam divisionem integrum esse ne sufficientem, si modo personae distinguantur et tempora, dum subjectis quidem sit omnis regularis institutio (quantum duntaxat ad corporales observantias pertinet) ante professionem voluntaria, post professionem necessaria: praelatis vero partim voluntaria, ut quae inventa ab homine; partim necessaria, ut quae fuerint divinitus instituta.

4. Quam ob rem fortassis tunc potissimum congrua et luculenta magis eadem divisio apparebit, si ejus membrum quod dictum est necessarium, rursus in tria haec subdividatur: Stabile, Inviolabile, Incommutabile. Et quidem Stabile dixerim, quod ita est necessarium, ut non evilibet hominum illud mutare fas sit, nisi solis dispensatoribus mysteriorum Dei, id est propositis, **502** ut, verbi gratia, Regulæ sanctorum Basillii, Augustini, Benedicti, necnon et authentici canones, et si qua sunt alia ecclesiastica instituta dignæ auctoritatis. Quae quoniam a sanctis tradita sunt, sancta stabiliter perseverant, nec omnino cuivis subiectorum ea aliquo modo variare vel mutare conceditur. Quia tamen ab hominibus, etiam per homines, loco et officio illis canonica electio succedentes, licet interdum immoixique pro causis, personis, locis et temporibus dispensantur. Ubi sane qui haec legit, attendat me cante non dicere, ea posse vel ab ipsis leviter pro voluntate mutari, sed ex ratione fideliter dispensari. Idco autem hanc ipsam mutationem taliter et a talibus recipere possunt, quoniam non natura-
liter nec per se bona sunt.

5. Porro inventa atque instituta fuerunt, non quia aitius vivere non licet, sed quod ita magis expediret; nec placet ad aliud, quam ad inicum vel custodium charitatis. Quandiu ergo charitati militant, immobiliter fixa sunt, mutarique omnino, ne ab ipsis quidem propositis, sine offensa possunt. At si e contrario contraria iuria aliquam in charitati visa fuerint, his dumtaxat quibus hoc posse videre datum est, et providere creditum est. Nodis fastissimum esse liquet, ut quae pro charitate inventa fuerint,

(94) Nempe si qua alia sunt, quorum actus inter-
nus ab inordinata animi dispositione separari potest,
ut in furto et boniicio, ubi factum ipsum divinam
dispensationem admittit, non prava animi affectio.
Alius Bernardus a scisso dissentiret, a quo inter
immutabilia censetur nota. seq. *miris illa sermonis
Dominici in monte hania traditio*: quod in sermone
interdicta est mulieris enjusvis prava concupiscentia,
Eodem speciat falsum testimonium.

(95) Quod S. doctor alio non haberi ex Scriptura
Samsonis faciem divino censori fuisse peratum;
verum quidem est nullo in loco discrete haberi, tam-
etsi ex cap. II Epistole ad H-bris., v. 32 non obscurare
colliguntur. Qua de re sic agit Eustas in comment.
Ad Samsonem vero, pro quo responderet Augusti-

A pro charitate quoque, ubi expedire videbitur vel omittantur, vel intermittantur, vel in aliud forte commodius demutentur? Sicut e regione iniquum procul dubio foret, si statuta pro sola charitate, contra charitatem tencrentur. Teneat ergo fixam firmamque immobilitatem, etiam apud praelatos, que ex stabili necessario sunt: sed quatenus charitati deserviunt. Nunquid autem hoc ego vel solis sentio, vel primus dico? An nou hoc ipsum et papa Gelasius sensit? Ait siquidem: « Ubi necessitas non est, inconvertibilia maneat sanctorum Patrum decreta. » Leo quoque papa: « Ubi, » inquit, « necessitas non est, nullo modo sanctorum Patrum constituta violentur: » et infert, « Ubi ergo necessitas fuerit, ad utilitatem Ecclesiae, qui potestatem habet ea dispensest. Ex necessitate enim sit mutatio legis. »

CAPUT III.

Dispensationem in lege divina soli Deo reservatam esse. At quae sunt legis eternae, omnino etiam Deo esse immutabilia.

6. Necessarium deinde, quod inviolabile nominavi, illud intelligo, quod non ab homine traditum, sed divinitus promulgatum, nisi a Deo qui tradidit. mutari omnino non patitur: ut exempli causa, *Non occides, Non mœchaberis, Non furtum facies* (*Exod. xx, 13-15*), et reliqua illius tribula legiscita (94): quae, etsi nullam prorsus humanam dispensationem admittunt, nec cuiquam honiūum ex his aliquid aliquo modo solvere, aut licet, aut licet: Dominus tamen lorum quod voluit, quando voluit scivit, sive eom ab Hebreis Egyptios spoliari (*Exod. vii, 22*), sive quando prophetam cum matre fornicaria misericet præcepit (*Os. 1, 2*). Quorum utique alterum quid nisi grave futil facinus, alterum quid nisi sagittis turpitudine reparetur, si non exci-
sasset utrumque factum auctoritas imperantis? Sane ubi simile aliqd aliquando a sanctis hominibus suis legitur usurpatum, Scriptura non indicate quod Deus ita præceperit; aut eos peccasse fatu-
dum est, sicut homines; aut certe, sicut prophetas, familiare Dei consilium accepisse. Unde et unum exemplum pono quod ocurrat de Samsove, qui se ipsum una cum hostibus opprimebat interfecit (*Judec. xvi, 30*). Quod utique factum si defenditur non suis-
peccatum, privatum habuisse consilium indubitate erendum est, etsi de Scriptura hoc non habemus (95).

nus lib. I De civitate Dei, cap. 21 et 26, dicens quod seipsum cum hostibus ruina dominus oppressus, id emulo fecisse Spiritu latenter hoc jubente, qui per unum miracula aciebat. Nec fas est nobis aliter credere: nam ad id tunc etiam divinitus ei reddita fuit anissa fortitudo. Sic enim ait: *Domine Deus, memento mei, et redde mihi fortitudinem proximam, ut uliscaris me de hostibus meis*. Hanc responsionem plenius alii sequuntur, et recte. Neo obstat quod dicit, ut uliscaris me de hostibus meis, quasi privatam injuriam uli-
scendi cupidus. Nam injuria Samsonis injuria publica erat, ut qui Index esset populi, et pro ejus salute pugnaret. Iuris quoque ejus, iuris Dei Israel erat, in cuius contumeliam Pelestei pro capo Samsonis dils suis solitores in tempore gratias ag-

7. Jam vero necessarium Incommutabile quid accipi **503** velim? Evidem nil congruentius, quam quod divina ita constat et æterna ratione firmatum, ut nulla ex causa possit, vel ab ipso Deo, aliquatenus immutari. Sub hoc genere est omnis ista Sermonis dominici in monte habiti spiritualis traditio, et quidquid de dilectione, humilitate, mansuetudine cæterisque virtutibus, tam in Novo, quam in Veteri Testamento spiritualiter observandum contradicitur. Hæc quippe talia sunt, quæ nec liceat, nec expedit aliquando non haberi. Eo siquidem immobiliter, quo et naturaliter bona, nunquam nisi ianocenter, numquam nisi salubriter aut imperantur, aut observantur. Omni tempore, omni persona, mortem contempta, custodita salutem operantur. Primam ergo necessitatem sua cuique facit in promittendo voluntas; secundam, præcipientis auctoritas; tertiam, præcepti dignitas.

8. Differunt autem, ut jam dictum est, quibusdam a se invicem gradibus tres istæ necessitates, nec una omnes sequitur immutabilitatis firmitas. Nam ex prima quidem quod efficitur, etsi non penitus immutabile, tamen vix mutabile esse constat: dum solis illud liceat mutare prælatis, et hoc nonnisi fideli et providat dispensatione. Quod vero sit ex sequenti, quæ et major ista, est pene jam incommutabile. Soli quippe Deo esse mutabile superius demonstratum est. Porro quod de novissima fit, tanquam omnium maxima, omnino incommutabile est, utpote quod ne ipsi quidem Deo mutare liberum est. Quod igitur nulli hominum fas est, nisi solis mutare prælatis, dici vix mutabile congrue potest: quod soli constat licere Deo, dicatur pene immutabile: quod ne ipsi quidem, penitus immutabile nominetur.

CAPUT IV.

Quid prælatis circa dispensationem Regulae liceat.

9. Quæ cum ita sint, ut ad ea redeam, de quibus potissimum queritur patet quod magna ex parte regularis traditio subest ejus qui præest, etsi non voluntati, certe discretioni. Sed dicitur: Quid ergo relinquitur necessitat? Audite: quamplurimum. Primo quidem quidquid de spiritualibus in ipsa Regula traditum est, in manu abbatis (ut supra taxatum est) nequaquam relinquitur. Deinde reliqua pars, quæ in corporalibus constat observantii, ne ipsa quidem in ejus ita voluntate posita est, ut ejusdem deserviat voluntati, sed magis charitati. Neque enim abbas supra Regulam est, cui semel et ipse spontanea se professione submisit, etsi (quod negant bant, Sed quanvis extra Dei consilium factum Samsonis perpetratum concedatur, non tamen propter peccatum luisse) ut S. Bernardus hic sentit: Franciscus a Victoria contendit in Rejectione de homicidio sub fine, « Non enim, inquit, intercedit se Samson ex intentione, sed voluntates hostes opprimeat et interficeret, ad quod secuta est mors ipsius, can. alioquin optasset illos perdere se salvo, si fieri potuisset. Hoc autem sine nova revelatione habetur licetum. » Quod quidem confirmat Eleazar exemplum, quod legitur I Macchab. vi, ubi Scriptura eum laudare videtur, magnifice vero Ambrosius lib. 5 Offic.

Adum non est) Dei regula charitas Regulæ sancti Benedicti jure præponitur. Esto proinde ut interdum Regulæ littera cedat pro tempore charitati, cum ratio necessitatis (96) exegerit: absit tamen ut hominis cuiuspiam subdatur voluntati. Super fratrum sane transgressiones, non super Patrum traditiones constituitur qui abbas eligitur, mandatorum cultor, et ulti vitiorum. Arbitror namque sanctas illas observantias prælatorum prudentiae et fidei ereditas, non subditas voluntati. Hinc est quod idem legislator in his quæ abbati dispensanda reliquit, eaute nusquam (ut memini) voluntatem, sed aut considerationem, aut dispositionem, aut providentiam, **504** aut certe arbitrium, seu aliquid hujusmodi ponit; volens nimarem providum fidumque dispensatorem, rationis, **B**ubi forte dispensat, sequi judicium, non suæ placitum voluntatis. Unde et intimat ei non semel, quod de omnibus judiciis suis Deo redditurus sit rationem.

10. Lego profecto in Regula: « Hæc consideratio penes abbatem sit; » et hoc vel illud esse in providentia, vel arbitrio, seu dispositione abbatis (S. Benedicti Reg. cap. 3). Ut autem pro sua voluntate aliquid mutet, me ibi legisse non recolo: quinimo, « In omnibus, » inquit, « omnes magistrum sequantur Regulam, nec ab ea temere devietura quoquam. » Ergo nec ab ipso abbate. « Omnes, » inquit, « magistrum sequantur Regulam. » Nemo ergo suam voluntatem: ubi sane nec abbatem excipi puto. Videlis quantum necessitati tribuitur, subtrahitur voluntati? Quid etiam? Nonne regularis ipsa professio, qua se junior subdit sponte Priori, æque alligat et Priorem (97)? Communis equidem pacti pari reor utrumque necessitate teneri, fierique duos per unius sponsionem ad alterutrum debitores: fidelis curæ unum, alterum humiliis obedientiæ. Quidnam igitur jam voluntati relinquitur, ubi et prælatus debiti necessitate tenetur? Sed et de hoc item non parum prælati præscribitur voluntati, quod is qui profitetur, spondet quidem obedientiam, non tamen omnimodam, sed determinate secundum Regulam; nec aliam, quam sancti Benedicti: ut oporteat eum qui præest, non frena suæ laxare voluntati super subditos, sed præfixam ex Regula sibi scire mensuram; et sic sua deinceps imperia inuderari circa id solum, quod rectum esse constituit; nec quodlibet rectum, sed hoc tantum quod prædictus Pater instituit, aut certe quod si secundum quod instituit. Sic se quippe habet professio: « Promitto, » non quidem Regulam, sed « obedientiam secundum Regulam sancti Bene-

cap. 46. Denique cumdem Samsonem inter sanctos referendum censem. Estius citato loco.

(96) Editi addunt vel charitatis: quod abest a scriptis, et vero superfluum videtur, siquidem ratio necessitatis ipsa ex charitate est. Unde infra, num. 11: *Necessitas non habet legem, et ob hec excusat dispensationem, etc.*

(97) Sensus est, una eademque monachi professione et ligari prefectum seu abbatem, et monachum ipsius profitem: et quidem alterum fidelis curæ suæ, ut scilicet subditum ad Regulæ observationem ducat; alterum humiliis obedientiæ, esse debitorem

dicti. • Non ergo secundum voluntatem præpositi. **A** Proinde si professo secundum illam Regulam abbas mens mihi aliud forte imponere tentaverit quod non sit secundum Regulam, aut etiam quod non sit secundum ista instituta, verbi causa, Basili, Augustini, Pachomii : quænam mihi, queso, in hac re necessitas imminet obsequendi ? Solum quippe id a me posse exigi arbitror, quod promisi (98).

CAPUT V.

Legem obedientiæ non esse extendendam a prælatis ultra limites professionis, neque extra contrahendam.

41. Videtis ergo jam obedientiæ limites, quos requiritis. Si modus est obedientiæ tenor professionis? nec se valeat extendere potestas imperantis, nisi quatenus attigerit votum profitentis : profecto circa, et ultra, nec non etiam contra, quid aliud quam obedientiæ limites quosdam censuerim, et his suis terminis virtutem eamdem circumcludi? Quamobrem quisque professus in quovis genere salutiferae vitae, nec ultra obedientiæ lege (99) cogendus, nec extra est inhibendus, quam sua ipsius videtur complecti professio. Quanto minus contra? Is ergo qui medius est vitae modus, præfixus voto, professione firmatus, tanquam lignum quod erat in medio paradisi, solus **505** sine dubio legi erit subjectus, obnoxius jussioni. Ergo prælatus jussio vel prohibitio non pretereat terminos professio[n]is. Nec ultra extendi potest, nec contrahi extra. Nil me prælatus prohibeat horumque promisi, nec plus exigat quam promisi. Vota mea nec augeat sine mea voluntate, nec minuat sine certa necessitate. Necessitas quippe non habet legem, et ob hoc excusat dispensationem. Voluntas vero, quia sola meretur et retributionem, etiam sola non immerito gradum altiore usurpat. Alioquin et absque necessitate remissio voti, non dispensatio, sed prævaricatio est : et restrictio contra voluntatem, murinur est, non profectus. Ponant ergo præpositi metam obedientiæ subjectorum ex votis labiorum ipsorum, non suorum desideriorum : monentes eos, non cogentes ad celsiora ; condescendentes eis, cum necesse fuerit, ad remissiora, non cadentes cum eis.

(98) Difficilis hic locus, ex quo quis inferat, prælati mandatum non excedere in modum. si sit secundum Regulam sancti Benedicti, vel etiam secundum instituta Basili, etc., adeoque Professum Regulæ S. Benedicti his teveri, si quidem a præposito præcipiantur. At nequaquam ea Bernardi sententia est, qui paulo ante dixit, Professum hunc spondisse obedientiam secundum Regulam, nec aliam quam S. Benedicti ac proinde præpositi mandata esse mode[randa secundum rectum, quod prædictus pater insti]tuit aut certe quod sit secundum quod instituit. Unde hunc locum ita restituendum puto, quod non sit in Regula, aut etiam quod non sit secundum ipsam. instituta verbi causa Basili, etc. Sane duo codices boni nœt, Compendiensis et Sancti Theodorici, immo etiam Vaticanus et prima editio Rotomagensis, habent secundum islam, non ista, ut in aliis, tametsi in priori membro cum aliis scriptis et editis præterenti secundum regulam, pro quo in Regula iegendum esse non dubito. Si qui tamen pro vulgata lectione

CAPUT VI.

Religiosum perfectionis cupidum non debere obedientiam intra certos professionis limites constringere.

41. Cæterum subjectus hujuscemodi obedientiam, quæ voti finibus exhibetur, noverit imperfectam. Nam perfecta obedientia legem recessit, terminis non arietatur : neque contenta angustiis professionis, largiori voluntate fertur in latitudinem charitatis, et ad omne quod injungitur spontanea, vigore liberalis a laerisque animi, modum non considerans, in infinitam libertatem extenditur. Hæc est illa de qua signanter apostolus Petrus : *Castificantes, inquit, corda vestra in obedientia charitatis* (*I Petr. 1, 22*) : pulelre ipsam per hoc sequestram, ab illa inerti et servili quodam modo obedientia, nec charitati prompta, sed obnoxia necessitatibus. Hæc justi illius, cui lex posita non est (*I Tim. 1, 9*), propria est : non quod vel ille perfectus vivere debeat sine lege, sed quia non sit sub lege: minime quippe contentus voto sue ejusdemque professionis, quam superat animi devotione. Quanquam nee ista (*100*) Regula ipsa tacuerit, ubi monet, si fratri impossibilia injugantur, « ut confideas de adjutorio Dei; obediatur « ex charitate (*Reg. S. Benedicti*, cap. 68). » In eadem denique Regula tertius humilitatis describitur gradus, « ut omni obedientia monachus se subdat « majori! » (*Ibid. cap. 7.*) Dicens quippe « omni, » non vult nos in obediendo mensura esse contentos professionis, non attendere promissi debitum, non de pacto sumere nō oduni; sed transire alacriter etiam votum, et obedire in omnibus. Est sane quidam obedientiæ limites, secundum tempus, ipsæ temporis extremitas, ut is sit terminus obedientiæ, qui et vita. Hunc nobis maxime Unigeniti Dei commendat exemplum, qui factus est Patri obediens usque ad mortem. Hæc ergo quolies interrupitur, inobedientia dicitur, et peccatum, et transgressio seu prævaricatio.

CAPUT VII.

Obedientiæ gradus, et inobedientiæ gravitas quomodo noscenda, juxta distinctiones præmissas.

43. Sed interest sane qua causa, quo affectu, qua contendit, non repugno, modo assentiat, argumentum esse a majori ad minus : quasi dicere, S. Benedicti alumnus non obligari illis præpositi sui mandatis, quæ non sunt secundum Regulam; multo minus instituti Basili, etc., in quibus quidem honesta est præcipienda ratio, sed nulla subditio parendi necessitas. Sicut christianus dici potest non obligari ad illa facienda quæ non sunt secundum Dei præcepta, multo minus ad ea quæ non sunt secundum consilia, quibus non tenetur

(99) Codex S. Theodorei recte habet *lege*, non *legem*, ut in aliis editis. Recte ad hunc locum Petrus Cellensis in lib. II epistola 7, ad abbatem Molisensem : *Extra Deum nihil agas, extra Benedictum nihil precivias*

(100) Mutuum est quod ex eodem codice hic reddimus ista, pro istam. Gemeticus addit *obedientiam*. Sed legendum ista, numero plurali, id est mox dicta.

intentione, quo præcipiente, in quove præcepto malum hoc committatur. Et quidem nullam prorsus inobedientiam dico parvi ducentam, non tamen omnem pari estimandam periculo. Ecimvero mandatum Dei est: *Non occides* (*Exod. xx, 13*). Fac ergo duos homicidas, et unum quidem spoliandi cupiditate, alterum vero necessitate sese defendendi facinus perpetrasse (101). An non hic satis evideuter inter lepram et lepram causa separat, faciens utique disparem valde culpam unius ejusdemque transgressionis? Quid vero si hunc subita ira, illum studiosa malitia, aut vetus odium forte ad idem seclus impulerit? numquidnam simili pensandum erit iudicio, quod tam dissimili factum 506 constabit affectu? Nil deinde incestius obceniusve, quam illas filias Lot paternum usurpasse concubitum (*Gen. xix, 32-36*): et tamen quis nos videat, quantum evacuarit aut attenuaverit turpis nefandique reatum flagitiū pietas intentionis, et intentio pietatis? Jam vero de illo qui præcipit, et item de eo quod præcipitur, hujuscemodi avertenda erit secundum rationem distinctio, ut cuius inter præceptores reverenter nobis imminebit auctoritas, ejus gravior formidetur offensio, ac majoris cuiusque mandati transgressio, danuabilior aestimetur. Melius siquidem est obedire Deo, quam hominibus: et in ipsis melius magistris, quam condiscipulis; porro in magistris, melius nostris, quam extraneis. Quibus autem melius constat obedire, ipsis procūl dubio et non obedire detestabilius est.

14. Et de mandatis similiter. Majoribus quippe major, minoribus minor opera nostra et cura debetur: de quorum etiam contemptu, juxta eamdem considerationem, gravior leviorve offensa contrahitur. Porro majora minoraque mandata dixerim, secundum quod magis minusve velle constiterit ipsum qui præcipit, sive hominem, sive deum. Est, verbi gratia, mandatum, *Non furaberis* (*Exod. xx, 15*); et est maodatum, *Omnī petenti te da* (*Luc. vi, 30*). Utrumque quidem magnum, quoniam utrumque divinum: sed de non furando, maius. Quis enim nesciat æquissimo Deo non æque displicere tenaces, atque fures; et quia de duobus malis plus velit nos tenere nostra, quam tollere aliena; et ita minus peccare qui non tribuit sua, quam qui non sua furarunt?

15. Sed et in mandatis hominum rara æqualitas invenitur, cum, pro variis necessitatibus vel utilitatibus agendorum, injungentium affectio varietur; quodque putaverint rectius vel commodius, hoc amplius cupiant et exigant observari. Tam ergo qualitas præceptorum, quam auctoritas præcipientium, et obedientiae præfigit metas, et inobedientiae terminat culpam: quando (ut dictum est) in prælatis quibusve gravioris auctoritatis, et eorum mandatis quibusque majoris utilitatis, quo diligentior debetar

A obsequendi eura, eo et culpa gravior incurritur de contemptu.

16. His itaque distinctionibus animadversis, et obedientiae modus, et pondus inobedientiae facile reperitur. His gradibus non solum inter diem et noctem, hoc esti obedientiae bonum et inobedientiae malum, discernitur; sed etiam inter diem et diem; itemque inter noctem et noctem: inter bonum videlicet et melius, inter malum et pejus. Bonus quidem obedientiae gradus est, si juxta magistri nostri sententiam, propter inctum gehennæ, seu propter professionem sanctam, quam professus est, quispiam obedierit (*S. Benedicti Reg. cap. 5*): melior tamen cum ex Dei amore obeditur. Illa quippe obedientia necessitatis est, ista charitatis. **B** illum autem optimum dixerim obedientiae gradum, cum eo animo injunctum opus recipitur, quo et præcipitur. Cum enim ex voluntate jubentis pendet intentio exsequentis, fit ut nec majus minoribus, nec minus majoribus confuse (ut assolet) ad implementum quod injungitur, subjecti studium impendatur; sed moderante animo quæque pro sua dignitate imperia, modum sciat utrobique servare, tam in observando videlicet iussa, quam in cavendo prohibita: non quod vel minimum horum quæ jubentur, contempnendum patet, eti tamen minimum quod minimum est, reputet; sed minimum ex comparatione majorum. Novit verus humilisque obediens et minima non contempnere, et maxime curare quæ maxime sunt, intimo quodam devoti sincerique animi sapore discernens, quibus de mandatis ei qui præest, suis quodammodo factis respondeat cum propheta: *Tu mandasti tua custodiri nimis* (*Psal. cxviii, 4*). Ubi, quia non dicit universaliter omnia, illa tantum oportet intelligi, 507 quæ quoniam non sine grandi culpa quacunque occasione violantur, ideo non sine grandi pena quomodo quacunque violata derantur; ut puta, *Non occides*, et si qua hujusmodi sunt: quorū nunquam potest esse observatio iusta vel mala; nunquam bona licitave transgressio dispensatione duntaxa humana.

CAPUT VIII.

Gravius peccari legum contemptu, quam neglectu.

17. Cætera, quæ vel a præpositis dispensationem admittunt, quia leviori censura neglecta puniuntur, leviora dicuntur. Ex his, verbi gratia, dico esse vel risum interdictum, vel indicium silentium. Hæc siquidem si contra mandatum non veniunt, nec peccata sunt. Accedente mandato, si quominus jam observantur, in peccatum reputantur, non tamen in crimen; ita sane, si per subreptionem aut oblivionem, non autem per coulempsum horum transgressio configerit. Media quippe sunt, e quibus illa videlicet præcepta constituntur, quæ vos factitia nominatis, longe utique disparem a naturalibus, quantum in ipsis est gerentia necessitate: cum tamen

(101) Quid de hujusmodi homicida sentiat Bernardus, ipse explicat infra in opusculo 6. Ad Milites Templi, n. 2

nec sine offensa negligi, nec contemni sine crimine vel ipsa queant, injuncta ab his duntaxat quibus proprie dicitur: *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit* (Luc. x, 16). Licet namque ipsa per se injuncti operis qualitas innoxia sit; adiutoriae tamen auctoritatis pondus obnoxium mandato, mandatumque peccato obnoxium facit, non magno tamen, si contemptus defuerit.

18. Hæc ergo generalis regula sit universorum, quæ per se, aut propter se nec bona, nec mala suat, aut divina institutione, aut propria eujusque professione fixa non sunt: ut non iussa quidem, licite intrumlibet vel admittatur, vel omniantur: iussa vero, sine culpa non negligantur, sine criminis non contempnatur. Ubique enim et culpabilis neglectus, et contemptus damnable est. Differunt autem, quod neglectus quidem [*fort. quidam*] languor inertie est, contemptus vero superbie tumor. Porro contemptus in omni specie mandatorum pari pondere gravis, et communiter damnable est: neglectus autem in fixis gravior, tolerabilius in mobilibus mandatis. Siquidem adulterium quoquaque modo, quoquaque perpetræ animo, turpe flagitium est ac criminale peccatum: cum tamen leve verbum, in tempore vel ioco silentii forte per oblivionem subterpum, risusve per impetum magis excussum, in quam præsumptus contra præceptum (quod utique animi negligentis, aut dissoluti spiritus indicium est), eo facilime veniam promereatur, quo vix vel peccatum reputatur. Quid, quod scienter et ex deliberatione in verba otiosa, silentio licet non indicto, linguae laxatur? nunquid hoc tamen neget quispiam usurpari contra regulam Veritatis? unde nimur et ratio exigenda est in futuro judicio. Judice ipso terrifice admodum comminante quia de omni verbo otioso reddent homines rationem in die iudicij (Matth. xii, 36). Heu nobis! quænam poterit reddi de otio? Alioquin otium non est, si non omnino ratione vacuum est. Et tamen quis nesciat unum detractionis verbum, quantum etiam innumeris talibus, id est otiosis, præponderet ad delictum meritumque damnationis? Quid ita? Videlicet quia discretio est in mandatis, consequenter et in culpis: ut (sicut dixeram) majorum gravior, leviorque minorum censetur transgressio mandatorum.

CAPUT IX.

Prælato ianuam Deo obediendum esse.

19. Sed mandantium non ita. Sive enim Deus, sive homo vicarius Dei, mandatum quoquaque tradiderit; pari profecto obsequendum est cura, pari reverentia deferendum (102), ubi tamen Deo contraria non 508 præcipit homo. Quod si contigerit, pergendum indubitanter consulo in Petri apostoli sententiam: *quia obediere oportet Deo magis quam hominibus* (Act. v, 29). Aut eniam hoc respondendum cum apostolis, aut cum Pharisæis certe audiendum: *Quare et vos transgredimini mandatum Dei*

A propter traditiones vestras? (Matth. xv, 3.) Si autem dolet se contemni magister homo præ illo, qui docet hominem scientiam; consoletur illa, quam et vos posuistis, Samuelis sententia, qua inter lepram et lepram videtur discernere sic: *Si peccaverit vir in virum, propitius ei poterit esse Deus; si autem in Deum peccaverit, quis orabit pro eo?* (I Reg. ii, 25.) Ego igitur si me hoc angi articulo sentiam, ut aut Deum, aut hominem offendere necesse sit; Deum potius libenter eligo non offendere, et quide latius justinsque. Habet nempe ex præsenti prophete capitulo de hominis lesione meam consolationem Dei scilicet propitiationem. Ceterum Deo offensum, quis orabit pro me? si ad hominem confugerit, id quidem Scriptura non consulit; quinimo: *Malus latus*, ait, *qui spem ponit in homine* (Jerem. xxv, 5). Merito proinde. Si autem in Deum peccaverit, etiamsi subintelligatur Propter hominem, quis, aquat, orabit, pro eo? Neuter equidem. Nam et a quo offenditur, et ob quem offenditur, æque uiriusque oratio exsecranda decerbitur apud ipsum qui offenditur, hoc est apud Dicem. Talis ergo requirendus est ad orandum, qui sit idoneus ad placandum. Porro culpam, si qua est, quod homo offenditur cum ei non obeditur, aut multum extenuat, aut penitus annulat causa melior. Quapropter, cum dicitur: *Si peccaverit vir in virum, subaudiendum est, propter Deum:* quod nullatenus laus cuiuscunque proximi, nedum prælati, excusat a culpa, si solus defuerit in causa Deus. Alioquin Paulo contradicit, qui ait: *Sic enim in fratrem peccantes, in Christum peccatis* (I Cor. viii, 12). Nam de præpositis certum tenemus ipsius Veritatis testimonium, sic loquentis ad ipsos: *Qui vos spernit, me spernit* (Luc. x, 16). Sed et de quolibet fratre: *Nolite, ait, contemnere unum ex his pusillis; et: Qui scandaliatur unum ex his pusillis* (Matth. xviii, 10). quod sequitur avertat Deus a nobis.

20. Sed noui omuius scandalum æqua sunt lacrymæ pensenda. Alter namque accipienda suot scandala pusillorum, aliter Pharisæorum, de quibus apostolis timentibus et intimantibus quod scandalizantur essent in sermone veritatis respondebam: *Sinistri illos; cœci sunt, et duces cœcorum* (Matth. xv, 14). Illorum quippe scandalum de ignorantia, istorum de malitia descendit. illi scandalizantur, quia veritatem nesciunt; illi quia oderunt. Unde et pusillos illos arbitror appellari, quod voluntatis quidem boues, sed non magnæ scientiae existentes, zelum Dei habeant, sed non secundum scientiam. Taliū scandalum cœram, non itam provocare soleut spiritualium duntaxat virorum, Paulo ita docente, *Vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis* (Galat. vi, 1). Indignum siquidem est valde, humanam eos mereri indignationem, qui divinam tam facile consequuntur miserationem. Nam si quoque qui Dominum crucifixerunt, magni quidem peccatores sed

(102) Vide et confer. nn. 21, 22 et 29, alque sermonem 42 in Cantica n. 2.

pusilli aestimatores, etsi ex uno iram, nunquid non tamen ex altero veniam meruerint? Beati quidem suissent, si juxta verbum Domini in ipso scandalizati non essent (*Matth. xi, 6*). Nunc vero quid nisi miseri? Sed tamen et miserandi. Probat hoc pia illa in cruce patientis, sed nihilominus compatientis supplicatio: *Pater, inquit, ignosce illis.* Et quasi quæreretur indulgentiae ratio in tam horrendo facinore, sequitur: *Quia nesciunt quid faciunt* (*Luc. xxiii, 34*). Ac si diceret: Eo digni venia, quo et pusilli scientia sunt. Ideo ignosco illis, quia non agnoscor ab illis. *Si enim cognovissent, nunquam Dominum glorie crucifixissent* (*I Cor. n, 8*). Sunt quibus non ita ignosco, quos utique non iguoro et vidisse, et odisse et me, et Patrem meum. Pro hujusmodi pusillo in scientia terrens Paulus cum, qui cum habeat scientiam, nescit tamen condescendere infirmioribus: *Et peribit, inquit, in tua scientia frater, pro quo Christus mortuus est* (*I Cor. viii, 11*).

509 21. Quod si tantopere cavenda sunt scandala parvolorum, quanto amplius prælatorum? quos sibi Deus æquare quodammodo in utraque parte dignatus, sibimet imputat illorum et reverentiam, et contemptum, specialiter contestans eis: *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit me spernit.* An non denique hoc ipsum et Regula nostra perlibet, ubi ait: «Obedientia que majoribus præbetur, Deo exhibetur?» (*S. Benedicti, Reg. cap. 5.*) Quamobrem quidquid vice Dei præcipit homo, quod non sit tamen certum displicere Deo; haud secus omnino accipendum est, quam si præcipiat Deus. Quid enim interest, utrum per se, an per suos ministros, sive homines, sive Angelos, hominibus innotescat suum placitum Deus? Sed homines, inquis, facile falli in Dei voluntate de rebus dubiis percipienda, et in præcipienda fallere possunt. Sed enim quid hoc referi tua, cui conscient non es? præsertim enim teneas de Scripturis, quia *Labi sacerdotis custodiunt scientiam et legem ex ore ejus requirunt: quia angelus Domini exercituum est* (*Malach. ii, 7*). Requirunt, dixerim, legem, non quam vel authentica uila Scriptura tradiderit, vel ratio manifesta probaverit (de hujusmodi quippe nec præceptor exspectandus, nec prohibitor auscultandus est); sed quod ita latere aut obscurum esse cognoscitur, ut in dubium venire possit, utrumnam Deus sic, an aliter forte velit, si non de labiis custodientibus scientiam, et ex ore angeli Domini exercituum certum reddatur. A quo denique divina potius concilia requirentur, quam ab illo cui credita et dispensatio mysteriorum Dei? Ipsum proinde quem pro Deo habemus, tanquam Deum in his quæ aperte non sunt contra Deum, audiare debemus.

22. Nec sane contraria loquimur sancto prophetae Samueli, quasi nos in hac parte divinam hominibus tribuentes auctoritatem: cum ille in supra memorato capitulo plane discernere inter utrumque vi-

(103) Cum in hac voce *populo* convenienter codices excasis.

Adeatur. Siquidem quod nos asserimus de dubiis, hoc ille negat de manifestis: at cum ait, *si peccaverit vir in virum*, subandatur, Propter Deum: cui aperte contraria homines hominibus frequenter mandare præsumunt. Sed hinc vos sumentes materiam sive occasionem argumentandi, asseritis, si hoc constiterit, ut jussa hominum qualibet, vel instituta, diuinæ auctoritatis pondere aestimanda sint; hominem sub homine, aut vix, aut nequaquam posse salvari, cum in tanto populo (103) mandatorum, quæ prælati etiam per incuriam saepè præcipiunt, interdui non prævaricari, aut difficile admodum, aut omnino impossibile videatur.

CAPUT X.

B *Obedientiam non esse gravem et molestam, nisi imperfectis, invitis, et carnalibus; ceteris suavem et facilem.*

23. Et quidem non nego difficultatem tantaे inesse perfectioni: sed cum ipsa corde imperfectio præsumitur. Porro imperfecti cordis, et infirmæ prorsus voluntatis indicium est, statuta seniorum studiosius discutere, hærente ad singula quæ injunguntur, exigere de quibusque rationem, et male suspicari de omni præcepto, cuius causa latuerit: nec unquam libenter obedire, nisi cum audire contigerit quod forte libuerit, aut quod non aliter licere sei expedire monstraverit vel aperta ratio vel indubitate auctoritas. Delicata satis, ino nimis molesta est hujuscemodi obedientia. Non plane haec illa est quæ ex Regula traditur, «Obedientia sine mora,» (*Reg. S. Benedicti, cap. 5.*) Disputare profecto hoc, est in astu cordis, non in auditu auris obedire. Iстiusmodи ergo carualem animam non modo premi, sed etiam opprini pondere præsumptæ perfectionis necesse est: quia non potest portare caro infirma, quod solus sp̄ritus promptus experitur jugum esse suave et onus leve. Christi quippe jugum et onus est, et omnino importabile, nisi Christi seque spiritui. Huic itaque si dicitis legem Regule subintraisse, **510** ut abundaret delictum, verum dicitis. Ceterum hoc culpa non est datae legis, aut dantis legem, sed improvide profitentis, et impie prævaricantis Mandatum quidem sanctum et justum: sed tu te noris essa carnalem, venundatum sub peccato (*Rom. vii, 12, 14*). Verum hoc ante prævidisse debueras, quo turris hujus evangelicæ non prius jaceres fundamentum, quam sedens computares, si haberes sumptus ad perficiendum. Nunc autem quid restat, nisi ut aut correctus obediens senioribus, aut consusus audias ab illusoribus: *Hic homo cœpit aedificare, et non potuit consummare* (*Luc. xiv, 28-30*).

24. Sed forsitan dicitis: Ergone ita perfectus quis piam invenitur, qui non vel minimum aliquid interdui sol·ripiatur de tanti multis ac minutis, quæ passim vel a negligentibus præpositis imperantur! Minime quidem euipam hoc ego dederim, cum ipsi nostri, visum est reponere pro cumulo, ut in antehac

quoque de se fateantur Apostoli. *In multis offendimus omnes* (Jacobi iii, 2); et. *Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus* (I Joan. i, 8). Sed non continuo ut aliquid præteritus, perimus. præssertim eum nos Scriptura consoletur, *Si quis peccaverit, iniqui, ad vocatum habemus Iesum Christum justum; et ipse est propitiatio pro peccatis nostris* (I Joan. ii, 1, 2). Denique propheta de pso testatur, quod pro transgressoribus rogaverit, ut non perirent (Isa. liii, 12). Ubi sane notandum, quia etsi pro transgressoribus, non tamen pro co-temptoribus legitur supplicasse. Verum illi quomodo perire possunt, pro quibus Salvator rogat, ne pereant? Quamobrem non video, cur ita omnem inobedientiam et transgressionem vel minimorum quorumlibet mandatorum exagerandam putaveritis, ut exclamaretis: *Quod ergo jam monacho poterit veniale peccatum esse vel leve, cuius universæ actioni crimen insidiatur inobedientiae?* Sed hoc inde videlicet constare creditis, quod prælatorum jussionibus tantum tribuendum asseritur, quantum si divinitas tradenterunt. Quasi vero et ipsa evangelica præcepta non multum inter se discrepant, et merito observationis, et transgressionis periculo.

CAPUT XI.

Præcepta esse imparia, ad coquere transgressionem.

Cæterum sicut non omnia unius esse constat vel necessitatis, vel utilitatis, vel dignitatis; sic non una de omnibus transgressione fertur sententia, nec paria manent discrimina dispareculpas. Porro nec pari culpa negliguntur, quæ non pari cura præcipiuntur, nec pari proinde pena puniuntur. Ecce enim Evangelium tam flagitium erupisse, quam formicationis turpitudinem damnat. Vrum quis magis non horreat e duabus malis, turpitudine foedari, quam cibo exsaturari? Nonne denique Veritas in Evangelio sub nominibus trahit et festucat (Matth. vii, 4), graves levesque discernit inobedientiae culpas? Nonne ipsa disputante, imo definiente, gradatim nobis distinguitur, quæ cuique reatu poena debetur, dum aliam judicio, aliam consilio, alium ei gehenna reum esse protestatur? (Matth. v, 22.) Quænam ergo consequendi necessitas cogit, ut si magistris divina detur in suis præceptis auctoritas, nullum ideo jam monacho leve aut veniale peccatum inventari posse potetur; et quod ejus universæ actioni crimen insidiatur inobedientiae? Esto, sit enim, ei poenalis illa gehenna vel gehennalis pena assignatur: quale, queso, illud definitius esse crimen, quod, Veritate judice, retin tantum facit judicio? Nec tamen diffitebitur esse reatum, quod vel hactenus reum statut. Quod si reatum, et peccatum? porro enim peccatum contra Dei mandatum presumpnuntur. Quod autem contra iudicatum presumuntur, inobedientia dicitur,

26. Hinc colligitur, quod irasci fecisti, et inobedientia sit, et crimen non sit. Ea unum inventari

(104) Ita tres scripti nostri: editi, contempitio
revalitans et contentiosa voluntas.

Aest monacho leve ac veniale peccatum, quodque non humani, sed divini mandati statut transgressorum. In 511 hoc genere transgressionis sunt nonnulla stultiloquia seu vaniloquia, et quæque otiose dicta, facta, et cogitata. Hujusmodi enim nunquam nisi contra mandatum, et Dei mandatum usurpantur. Peccata quippe sunt, et Deus prohibet omne peccatum: et tamen venialia, non criminalia reputantur, excepto cum per contemptum vertuntur in usum et consuetudinem: et tunc non peccati species, sed peccantis intentio pensatur. Elatio quippe contemnitis, atque impoenitentis obstinatio, in minimis quoque mandatis culpam facit non minimam, et convertit in crimen gravis rebellioris nævum satis levem simplicis transgressionis. Denique iu quo inobedientiae crimen et absque dubio sit, apud Samuelem advertite. *Quasi, inquit, peccatum ariolandi est repugnare, et quasi scelus idolatriæ nolle acquiescere* (I Reg. xv, 23). Non ait, Non acquiescere: sed, *nolle acquiescere*: ut non jussionis simplex ipsa transgressio, sed voluntatis superba contentio (104), scelus idolatriæ reputetur. Non est enim id ipsum nolle obedire, et non obediens. Hoc quippe interdum erroris est, nonnunquam et infirmitatis: illud vero aut odiosæ pertinaciæ, aut contumaciæ non ferendæ. Quod et ipsum repugnare est et resistere Spiritui sancto; et si ad mortem usque perduraverit, blasphemia est, non remittenda, sive in hoc sæculo, sive in futuro. Non ergo qualiscumque mandati præteritio criminalem facit inobedientiam: sed repugnare, sed nolles obediens. Cæterum quanti absque illa pessima et rebelli voluntate non obediunt? Quomodo itaque monacho crimen insidiatur inobedientiae, si toties sine crimine transgreditur, quoties in transgressione deferuit hujusmodi recalcitrans et contentiosa voluntas?

27. Frustra autem comparant quidam, ut dicitis, quaslibet inobedientias antiquæ illi, quæ facta est in paradiso; quæ nimium valuit, non solum obligare personam, sed et vitiare naturam. Arbitror tamen et ipsam primam gravissimamque prævaricationem, aut non aliunde, aut inde masime judicatam gravissimam, hoc est ex rebellione defensionis, quæ secuta est: quando Deo causam requirente peccati, ut peccatores ad penitentiam provocaret (nolebat quippe mortem eorum, sed magis ut converterentur et vivent), ipsi maluerunt declinare eorū suum in verba malitia, ad excusandas excusationes in peccatis. Et quidem genima malitia peccatoris. Primum quod nec sui misertus est, ut culpam propriam fatetur, et sanaretur: deinde quod et uxori, ut se fallaciter excusat, erudeliter accusavit (Gen. iii, 1-13).

28. Quid est quod denique dicitis, in omni actione monacho crimen insidiari inobedientiae, quasi aut mali subrepat nescieam, aut casu accidat infelici; aut non valenti implere quod præcipitur, cri-

Et omnino legendum contentio, unde infra dicitur,

minis calumnia struatur de impossibili? Itane, inquam, monacho crimen insidiatur inobedientiae? cum et antiqua illa tam nota, et tam noxia prævaricatio, facile, ut creditur, indulgentiam consequeretur, dummodo confessio, et non defensio sequeretur. Neque enim tantum, ut dictum est, vocavit simplicis actionis, quamvis ex deliberatione, transgressio, quantum adjunctæ excusationis cum præmeditatione obstinatio.

CAPUT XII.

In Regula æque ac lege divina disparitatem esse inobedientie.

29. Sed nunquid forte in lege quidem divina habenda est haec consideratio gravioris, leviorisque inobedientie, non autem ita et in Regula nostra? Sed quis sane dicat plus tribuendum humanis, quam divinis traditionibus; plurisque quod per suos Deus, quam quod per se ipsum imperat, astimandum? An non denique et apud sanctum Benedictum propriæ et distinctæ ab invicem sententie inveniuntur, alia de levioribus, 512 alia de gravioribus inserta culpis? (*Reg. S. Benedicti*, capp. 24, 25.) Quid est autem levior culpa, nisi levior inobedientia? Tradiduntur igitur a prælatis interdum minora mandata, quorum transgressio leviora secundum Regulam parit et peccata; et tamen in Deum nihilominus prævaricatio sit, quoties abbatis jussio præteritur: siquidem et ex ore ipso Dei non æqualia sunt promulgata, et ideo non æquali cuncta vigilancia observanda; sed alia cura exhibenda est ei procul dubio, quod ipse perhibet *primum et maximum mandatum* (*Matth. xxii, 38*): alia his quæ alibi discernens, *Qui solverit, inquit, unum de his minimis mandatis* (*Matth. v, 19*). Quid ergo? Audivimus ex Regula graviores et leviores culpas; legimus et in Evangelio maxima, minimaque mandata: et mandatorum transgressiones universas dicemus æqualiter maximas? Non est igitur necesse ut concedamus quod dicitis, aut Deo seilicet non tribui omne quod ab homine magis accipitur, quod non sit contra Deum; aut monacho nullum posse inveniri leve seu veniale peccatum: quia etsi toties Deo (quod fatendum est) inobediens esse convineatur, quoties ejus, qui pro Deo sibi præstet, hominis mandatum, quod quidem justitiae non repugnet, prætergreditur; sicut tamen non per cura in exsecutione exigitur, sic nee per culpa contrahitur ex transgressione. Etsi quippe unus est qui offenditur; non tamen unius ponderis quæ jubentur, nec unius subinde discriminis jussorum est omnium censenda transgressio. Unde pater Benedictus. « *Secundum, »* inquit, « mensuram culpa, excommunicacionis extendatur mensura. » (*Reg. cap. 24.*)

30. Frustra proinde (ut videlicet) aut terremptat, aut terrere conainini de obedientiae promissione, quæ fit ex regulari professione, quasi non oporteat promittere, quam constat nec integre posse teneri, ne sine ermine præterire: siquidem Deo, quidquid Dei minister homo non perperam jusscerit, impunitum constiterit. Frustra, inquam, ex hac oe-

A casione malum ita inobedientiae exaggeratis, ut a sum necessario bono promitteadæ obedientiae terreatis: quia etsi difficile cavetur ubique subrepens [mss. subripiens] vel insidians, ut vos dicitis, inobedientia in tam variis et innumeris, quæ a senioribus indicantur; non semper tamen damnabiliter seu criminaliter quod præcipitur, non impletur. Etsi enim omnis inobedientia inexcusabiliter sit culpabilis, nulla tamen aeternaliter damnabilis, nisi quam medium penitentie noua sanat; nulla est letaliter criminalis, nisi quæ contemptum superbiae non evitat. Magna igitur securitas filiis obedientiae, et re vera pax hominibus bonæ voluntatis: quoniam in omni obedientia sola damnatur impoenitentia, quam nescit qui diligit Deum; sola incriminatur superbia, quam facile eavet qui timet gehennam. Sed exemplis elarius elucescat quod dicimus. Si jubente seniore ut sileam, verbam mihi forte per oblivionem elabitur; reum me fateor inobedientie, sed venialiter. Si ex contemptu sciens et deliberaus sponte in verba prorupero, et rupero silentii legem: prævaricatorem me constituo, et criminaliter; et si impoenitens persevero usque ad mortem, peccavi, et damnabiliter.

CAPUT XIII.

Refellit monachos, difficultatem, vel etiam impossibilitatem obedientiae religiosæ nimium exagge rantes.

31. An et hoc durum fortasse videatur? Haec quippe sunt vestra, si bene reeo, verba, cum difficultatem seu impossibilitatem, ut vobis videtur, tendare obedientiae, vel cavenda inobedientie considerantes, in vitam ita monachicam exclamatis: « Hæcce est illa eo securior, quo aetior; eo certior, quo magis ardua veniendo ad Deum via, ut monachus naturaliter bona vix eavere, naturaliter bona vix pro communi infirmitate valenti implere, non minor tamen 513 necessaria sit cautela ad cavenda, vel observanda quæ sibi prælatus suus vel prohibere voluerit, vel jubere? » Et subditis: « Quod cum a multis credatur, licet a paucis, vel etiam a nullis ad integrum observetur; quid aliud operatur talis sententia credalitas, quam quod illa ab Apostolo tantum culpata manducandi idolothyla libertas? » (*1 Cor. viii, 7.*) Nil plane aliud, si ita esset, ut dicitis. Bene prorsus non potest conscius esse sibi, qui se non implere confidit quod debere se credit. Creditis itaque (ut verborum vestrorum sensum breviter colligam) quod ad integrum mandata Dei observari vix valeant, abbatis non valeant: cum Veritas ipsa testatur, ne unum quidem iota præteritemiri (*Matth. v, 18*). Cæterum qui ita sentit, videant mihi ut pace vestra dixerim: nequatum gustasse quam snavis est Dominus: sub iugo legis genere adiue, nondum respirare sub gratia; suave Christi jugum nequaquam esse expertus; ideoque certissime adiue infirmari per earnam, quia spiritus non adjuvat ejus infirmitatem.

32. Quid vero sibi vult illa distinctio, quod Dei quidem vel vix prælati vero hecunis nequaquam

omnino a quolibet jussa posse teneri prohibitave conceditis? quasi vero illa queant absque istis integre custodiri. Sed si attenditis, de male quoque viventibus p̄aelatis Dei p̄ceptum est, *Quæ dicunt sa-
cīc (Matth. xxii, 3)*. Igitur qui non facit, aperte non in hominam tantum, sed et in Deum p̄avaricator existit. Itane ergo nullus inaudita perfecte exsequitur sui magistri? Quamobrem putatis? quia nolunus aut quia non possumus? Sed si volumus et non possumus, securi sumus. Si possumus et nolumus, superbi sumus. Porro ad cavendam superbiam, illum vere anuerium necessariam esse cautelam quam dicitis, ne forte iucurratur inobedientiae crimen. Quod si impossibile vos putatis, ut non videlicet imperiis p̄aelatorum per contemptum interdum superbiæ resistatur; scitote non paucos sed innumeros aliter omnino sentire, nec aliud quam quod proprio didicerint experimento. Si autem non impossibile quidem, sed tamen difficult esse sentitis magistros non contempnere; et dum ideo consenitius, quoniam gravamini, non superbe sapere, murnuratis adversus obedientiae legem, affirmantes periculorum promittere, quod tam laboriosum est observare; ad hoc ego respondeo, imo non ego, sed Dominus: *Qui potest, inquit, capere capiat. (Matth. xix. 12.)* Hoc quippe est quod paulo superius dixi, quia antequam ædificium inchoares, providisse debueras unde perficies. Nunc autem, ut ait quidam, aut non tentasses [sic mss., at. non tenta], aut perfice, Verumtamen nemo, si caute proficitur pollicetur se ultra in nullo transgressurum; hoc est, jam non peccaturum. Alioquin aut perjurat qui ita jurat, aut sanctior est illo qui ait; *In multi offendimus omnes (Jacobi iii, 2).* Quod si consequens falsum esse videtur; videndum est et de eo quod antecedit, ne forte lex quae data est propter transgressiones cohimbendas, non solum non eas coercet, sed et augeat insuper criminis perjurii: siquidem id promittere nos in nostra professione credamus, quod certum est non posse teneri.

33. Partienda est proinde nobis in duo universa hæc observatio regularis, in Precepta videlicet, et Remedia. P̄ceptis intituita vita contra peccatum; Remediis restituitur post peccatum innocentia. Sic ergo utraque ista complectitur nostra professio, ut professus quisque cum in aliquo lorte regularium mandatorum deliquerit, si ad reaedum æque regulare conseruerit, etsi convincitur transgressor mandati, non tamen pacti p̄avaricator. Solum itaque censuerim fregisse votum, violasse propositum, pactum p̄avaricasse, qui et p̄ceptum contempserit, et remedium. Nam illum sane dico securum, qui etiam si inter omnia obedientiae limitem præterit, consilium non respuit penitentiarum. Regulares namque terminos, etsi saepè deliquerit, non evadit, qui censuræ, quæ ex Regula est, disciplinam non subtertingit. Pars si quidem Regula est regularis correctio, et in ea reperitur non solum bona vitæ instructio, sed etiam emendatio pravae. Inveniuntur 51 in ea cl

A p̄cepta obedientiae, et inobedientiae remedia, ut ne peccando quidem a Regula recedatur. Fatoe sane impossibile cuivis mortalium vel venialiter interdum non dellinquere in p̄ceptis obedientiae: sed nulla jam de impossibilitate querela, quandequidem et ex Regula licet id quoque, quod criminaliter delinqui contigerit, emendare. Quod ergo dicitis a nullis posse observari ad integrum quidquid a magistris præcipitur, verum est: sed levis culpa inobedientiae est, et facilis cura ejus invenitur in Regula, si quidem sit transgressio absque contemptu. B Si autem et ipsum deesses aliquando non posse contenditis, id quidem falsum est: sed nec talem tamen inobedientiam sine cura relinquunt diligentia regularis. Et licet fortiori egeat curationis medicamento, caret tamen morbo p̄avaricationis, nisi cum et ipsam forte medicamentum contemnatur.

34. Quæ cum ita sint, frustra de impossibilitate causamur qui Regulam profitemur: frustra nobis de peccandi necessitate blandimur, ut ideo justa imperia p̄aelatorum Deo non imputanda, sed tanquam hominum contempta potemus: ne rem videlicet impossibilem continere nostra professio videatur, si tantum ex ea hominibus, quantum Deo obedientiae deberi asserimus. Cui enim jam vel ita professo impossibile, imo per Dei gratiam non per facile sit cavere p̄avaricationem, ubi non inobedientia, sed impunitia facit p̄avaricatorem? Hoc quippe, ut jam dixi, profitentium nemo spandet, ut jam non peccet: et ob hoc non continuo, ut quispiam aliquo modo non obedit, p̄avaricatorem se constituit nisi qui se forte sic professum falso existimat, quales vos utique asseritis esse non paucos. De quibus etiam (si qui tamen sunt, ut dicitis) verum est et quod subditis, quod nūl utique aliud illa talis corum credulitas, vel potius crudelitas in suis ipsorum operatur conscientiis, nam noxia illa recumbentium in idolio libertas in alienis. Necesse est enim qui hujusmodi est, ex propria perire sententia, quemadmodum in illius scientia clamat Apostolus infirmum perire fratrem (*I Cor. viii, 11*). Et quomodo nihil esse communem item ipse perhibet, quod cum gratiarum actione percipitur, nisi ei qui putat aliquid esse commune (*Rom. xiv. 14; I Tim. iv, 4*): ita et regularis professio, quantum in se est, damnabilis non est, nisi ei qui damnabilem putat. Quod quatenus putari cōporteat, puto satis superius demonstratum.

CAPUT XIV.

*Cur conscientia errans non æque convertat malum
in bonum, uti bonum in malum.*

35. Nunc jam respondendum est quæstiunculae quæ incidi: vobis ex occasione apostolici presentis capituli. Quæritis nempe, utrumnam ista de idolothytis Pauli sententia, *Puto quia nihil commune est in Christo nisi ei qui putat quid commune esse, illi commune est*; et rursum, *Si comedenter, damnatus est, quia non ex fide (Rom. xiv, 14, 23)*; in generali regulam trahi possit, quatenus malum cuiilibet s. i. bonum

quoque quod agit, se malum esse crediderit; ac tantum malum, quantum crediderit. Quod si annuero, rursum pergitis inquirere, cur non e contrario tantum cuique bonum sit quod operatur, quantum vel falso opinanter. Mirum quippe vobis, imo et injustum videatur, ut plus in malo, quam in bono humanæ valeat intentionis opinio. Si respondero, de malis quidem merito ita credi propter oculum nequam: responderebitis et mihi non immerito quoque propter simplicem oculum idem aequa putandum et de bonis. Nam qui dixit ex oculo nequam corporis tenebras estimari, indicavit et de simplici lucem aequam corporis approbari (*Matth. vi. 23*). Sed videte, ne forte non sit vere oculus simplex, qui fallitur. Fallitur enim tam qui bonum malum, quam qui nūm bonum putaverit. Scitis autem neutrum horum *Vae illud evitare propheticum, Vae qui dicitis bonum malum, et malum bonum (Iea. v. 20)*: cum tamen nemo, qui hoc **515** velit cavere maledictum (105), de quo Veritas pronuntiat, quod sit lucis (106) totius corporis, id est operis, argumentum. Sed absit ut præco Veritatis claniet contra Veritatem; maledicat is quod illa probaverit!

36. Ego vero ut interior oculus vere simplex sit, duo illi esse arbitror necessaria, charitatem in intentione, et in electione veritatem. Nam si bonum quidem diligit, sed verum non eligat; habet quidem zelum Dei, sed non secundum scientiam: et nescio quemadmodum iudicio Veritatis vera esse possit cum falsitate simplicitas. Volens denique ad verant discipulos instruere simplicitatem magistra Veritas, *Estote, inquit, prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbae (Matth. x. 16)*. Præmisit ergo prudentiam, sine qua neminem satis esse posse simplicem sciret. Quomodo denique vere simplex erit oculus cum ignorantia veritatis? aut vero vera potest dici simplicitas, quam simplex ignorat veritas? Scriptum est enim: *Ignorans ignorabitur I Cor. xiv. 38*). Patet ergo laudabilem illam et a Domino audatam simplicitatem absque his duobus non esse bonis, benevolentia atque prudentia: ut oculus videlicet cordis, non solum pius qui fallere nolit, sed et caulus sit qui falli non possit.

37. Ceterum sicut oculum simplicem duo ista faciunt bona, amor boni, et cogitatio veri: sic nequam oculum duo e regione mala constituant, cæcitas, qua sit ut veritatem non agnoscat; et perversitas, qua sit ut diligit iniquitatem. Porro inter duo hæc bona, quæ nec fallere, nec falli sinunt; et duo illa mala, quæ tam falli, quam fallere faciunt, duo sunt media: unum quidem bonum per quod oculus interior, etsi falli queat ignorantia veri, zelu tamen boni

(105) Locus obscurus, sed constans in editis et scriptis, iametsi Horstius putat legendum, *quin hoc relit*. Sed retinenda alia lectio, quæ dilemmatis altera pars est. Bernardus quippe hoc in loco probat, bonam intentionem, quæ lux est operis, non aequa valere in malum, quam in bonum. Sic autem fere ratiocinatur, Intentio illa circa malum vel est oculus simplex, vel non. Tum, si est, inquit, nihilominus

A fallere penites non consentit: alterum vero malum, quod licet veri notitiam non impediat, amorem tamen boni præ malitia minime sentit.

38. Et quoniam omnis res melius divisione innovet: secundum hoc duplex malum, et illud item geminum boum, quadrifariam dividamus eculum cordis, in bonum et meliorem, in malum et pejorem. Et subdamus exempla. Est qui bonum diligit, et malum nescius agit. Hujus quidem bonus est oculus, quia pius: non tamen simplex, quia cæcus. Et est qui bonum et libenter agit, et prudenter intelligit: Istius revera oculum non immerito simplicem dixerim, utpote cui neutrum bonum desit, nec zelus scilicet bonus, nec scientia. Hunc profecto requirit oculum Deus, cum respicit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum (*Psal. xiii. 2*). Est e contrario qui bonum minime diligens, ex malitia quidem perversus est: sed si pius ut faciat malum, per ignorantiam cæcus non est. Quem quidem ideo nondum appellaverim nequam, quam unum ei, licet ad suum malum, non desit bonum, id est scientiam.

39. Sed est qui bonum forte nescius quod non diligit, agit: cui profecto non incongrue id quod dicitur nequam assignaverim, eo quod neutro careat malo, nec cæcitate scilicet, nec perversitate. Dicitur siquidem nequam, quasi nequaquam, ut iis solemmodo nequam appelletur, qui nequaquam, hoc est, in nullo penitus appareat bonus; sed sit utroque bono vacuus, tam videlicet veri notitia, quam et benevolentia. Alius est itaque pius oculus, non quidem fallere promptus, sed tameu, ut dictum est, falli pronus de quo propheta: *Ephraim, inquit, quasi columba seducta, non habens cor (Ose. viii. 11)*. Alius is quem Dominus simplicem dicit, tam nec fallere facilis, quam nec falli, de quo et Apostoli doceunt cum eis dicitur: *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbae*.

40. Et item aliis est oculus simpliciter malus, sicut ens utique libenter, sed non facile falsus: qualem **516** profecto habent illi qui ore, dominico astruuntur prudentiores esse filii lucis in generatione sua. Et aliis quem nequam esse definitivus, quia sit dupliciter malus, cui quippe et malitia parit ignorantiam, et ignorantia malitiam operit, ita ut saepe nesciens et malum quod vult non faciat, et bonum faciat quod non vult. Obscuratum nempe est insipiens cor eorum qui istius modi sunt, et quasi jam traditi in reprobum sensum, bonum omnino nec diligere, nec dignoscere queunt. De talibus scriptum est: *Impius cum veneril in profundum malorum, contemnit (Prov. xviii. 3)*. Nam qui hujusmodi est, incurrit *Vae propheticum, pralatum in eos qui dicunt malum bonum: et aliunde nemo vitare volet istud maledictum, cum ea intentio sit oculus simplex, quem Veritas laudat*.

(106) Omnino sic legendum, ut in duobus scriptis, non *lux*, sicut in aetere vulgaris; ut sit sensus, quod oculus simplex sit argumentum, id est origo et causa, *lucis totius corporis, id est operis*.

vere profectio malum nec vult, etiam si possit; nec si velit, scit. Quamobrem hunc oculum in superiori divisione illo altero censui non immerito pejorem, non quia malignior sit, sed quia perieulosior. Ignorantia quippe securiorem, securitas segniorem facit, non nequorem. Est tamen ex hoc procul dubio deterior, quod ille solum habet malum, malam intentionem; iste et falsam considerationem. Ille uno caret e duabus bonis, bono zelo; iste et vero iudicio. Ex hoc itaque pessimo oculo, qui neutrum bonum habet, et item ex illo optimo qui neutrō caret, sentiendum est Veritatem disseruisse, ant tenebris evolvi totum corpus, aut luce perfundi. Nam reliqui duo, quorum neuter utrumque aut bonum habet, aut malum; etsi ex parte possunt, non tamen toti sufficient vel lucem dare vel tenebras corpori,

41. Si igitur (tjam ad propositam quæstiunculam revertamur) is vere oculus nequam est, qui perversus pariter et cæcus bonum agit, et malum credit; utique recte operando, sed opinando inique, bonum sibi in malum vertit; et tantum malum, quantum crediderit: quandoquidem juxta sententiam Domini, totum corpus tenebrosum reddit oculus nequam. Quid enim luci relinquitur, ubi nec pia intentio, nec vera opinio inventitur? At non ideo sequitur, ut qui e contrario malum facit, et bonum putat, juxta suam fidem similliter et ipse inveniat. Quare? Non est quippe simplex oculus ille, qui ex iudicio Veritatis totum corpus lucidum reddat, qualiter profecto superius definitivus. Neque enim ex toto adhuc tenebrae desunt, ubi ignorautia veritatis lucem obscurat bona [al. deest bona] voluntatis. Cum itaque ille oculus utrumque malum, is vero minime utrumque habeat bonum; nonne ratio videtur exigere, ut plus ille noceat, quam prosit iste? Neque enim consequens est, ut tantum valeat in bonum unum, quantum duo mala in malum. Et quidem laude dignam dixerim vel solam intentionem priam: nec plane condigna remunerationem fraudabitur in opere quoque non bono ipsa bona voluntas. Attamen sine malo quounque non erit recepta simplicitas. Cur inquis? nunquid non ex fide? Prorsus ex fide, sed falsa; vel certe potius non ex fide, quia fides falsa, fides non est. Denique de fide vera, non falsa puto dixisse Apostolum: *Omne quod non est ex fide, peccatum est* (Rom. xiv, 23). Non autem ex fide vera bonum creditur quod malum est: est enim falsum. Peccatum igitur est. Utrumque prouinde complectitur præsens capitulum, *Omne quod non est ex fide peccatum est*, et cæcum videlicet malitiam, et deceptam innocentiam: quia quod a nesciente fit, et bonum prorsus condemnat intentio prava, et malum non penitus excusat recta. Sive itaque malum putes bonum quod forte agis, sive bonum malum quod operaris, utrumque peccatum est, quia neutrum ex fide licet sane levius admodum peccetur, ubi sana intentione sola reprehensibilis actio foris appetet, quam ubi maligni latet etiam in non mala

A [al. mendose in mala] actione intentio. Verum quod absque vel minimo peccato non est, parum bonum minime est. Quo pacto ergo bonum non purum puro malo comparabitur 517 in efficientia, hoc est ut tam efficax ad bonum illud sit, quam ad malum istud? Et haec super hac quæstione sufficiant. Nam ad superiores quoque satis reor esse responsum superius. Et quidem vos easdem sæpius dubitationes iteratis atque revolitis: sed mea non interesi ipsarum tolies repellere solutiones. Sufficit enim semel solvisse etiam quod cerebrius in quæstione versatum fuerit.

CAPUT XV.

An quantum obedientia valet ad meritum, tantum inobedientia valeat ad demeritum.

42. Quæreribus item de obedientiæ pondere, seu B discriminē inobedientiæ, a latere incidit vobis et de merito utriusque quærendum, utrum videlicet in quibusque præceptis quantum obedientia valet, tantum gravet inobedientia: ut verbi gratia, vel Abraham de immolaudo filio (Gen. xxii), vel ille nescio quis de filio itidem furni incendiis exponendo (Doctr. SS. PP. lib. de Obed. 6), tantum diuinæ indignationis et ultionis merito iucurrisse, si non obediunt, quantum laudis et gratiæ receperunt pro eo quod obedierunt. Quod vobis quidem et durum videtur, et necessarium: sed non est ita. Enimvero constat nonnulla nec fieri sine gloria, et posse non fieri sine culpa; ideoque si fiant, digna esse præmis, non tamen suppliciū si non fiant. Nam et non tangere mulierem, meriti est non medocris; et nullius tamen delicti propriam amplecti conjugem. Istiusmodi sunt quæcumque evangelico illi capitulo congruere possunt: *Qui potest capere, capiat* (Matth. xix, 12).

43. Et rersum quædam per contrarium, neglecta quidem offensam contrahunt, sed impleta gloriam [al. gratiam] non merentur; et damnant contempnitorem, et auctorem non glorificant. Talia sunt quæcumque divinitus lege publica imponuntur hominibus, sine quibus nec salvari queunt. Hinc illud apud gentilem:

Non feci furtum. Non pasces in cruce corvos.

(HORAT. lib. I, ep. 16, 46.)

D Et in Evangelio: *Si diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? et si salutaveritis fratres vestros tantum quid, amplius facitis?* Matth. v. 46, 47.) Denique et universaliiter, *Cum feceritis omnia que mandata sunt vobis, dicite quia servi iniusti sumus, quæ facere debuimus, fecimus.* (Luc xvii, 10.) Ac si dicat: Si solis contenti estis præceptis et traditionibus impositæ legis, et non sponte eliam perfectionis vos consiliis, et suasionibus mancipatis; liberi quidem estis a debito, non tamen pro merito gloriari: evasistis pœnam, sed non acquisistis coronam. Quænam ergo nos necessitas cogit parem in singulis, quæ injuncta fuerint, et formidare ultionem de transgressione, et de observatione parare remunerationem? Ex propter in talibus generalis haec regula teneatur, ut in difficultioribus quidem

agendis obeditio gravior, quam gravior prævaricatio
judicetur : et in facilitioribus minusque onerosis con-
temptus damnabilior, quam actus laudabilior aesti-
metur.

CAPUT XVI.

*Transitus et mutatio monasterii quatenus pro-
banda.*

44. Jam et si de hoc satis est, videamus quatenus etiam tenenda sit ipsa, quæ in professione firmari soiet, loci stabilitas, et quibus (si quibus tamen) ex causis rumpere illam vel licet cuiquam, vel expediat. Et hinc siquidem dubitare vos dicitis. Ad quod interim nunc securus responderim, a bono quod semel quis voverit, descendere non licere et ad hoc mutare locum, quem sibi quisque delegerit, et cui se sua voluntate et voce firmaverit, omnino non consulo, sed nec sanctus papa Gregorius. Ait enim : « Perfecti quique magna se discretionis subtilitate coaspiciunt, ne ad deteriora unquam vel in opere, vel in cogitatione dilabantur. Sed quo hinc sensit vir apostolicus, hoc se Apostolus implere gloriatur : Quæ, inquiens, **518** retro obli-
tus, et ad ea quæ ante sunt extensus (Philipp. iii,
13). An et propheta Ezechiel idem non significavit, cum de sanctis animalibus diceret : Non reverteban-
tur eum incederent, sed unum quodque ante faciem suam gradiebatur? (Ezech. i, 12.) Et hi omnes id sentiendo, non aliud quam Magistri sui sententiam secuti sunt, dicentis in Evangelio : Nemo mittens manum suam ad aratrum et respiciens retro, aptus est regno Dei (Luc. ix, 62) Præscribat proinde stabilitatis pactum, omni deinceps remisso descessui, contentioso discussui, vago et curioso discursui, totius denique inconstantiae levitati; non tamen his quæ in professionis serie sequuntur, morum videlicet conversioni, et obedientiæ quæ secundum Regulam sit. Nam si haec ibidem, pro improbitate mi-
miram atque irreligiositate cohabitantium, obtineri forte nequierint; duce spiritu libertatis transire iudicant sualeo ad loenm alium, ubi non impediatur homo reddere Deo voto sua, quæ distinxerunt labia sua. Et quidem cum sancto sanctus eris, et cum perverso perverteris.

45. Sane de religiosis ac bene ordinatis monasteriis nullos professorum meo consilio, ne arctioris quidem vitæ desiderio, sine licentia sui senioris egredietur (107). Egressus tamen, si melius invenerit et elegerit, meo nihilominus jam consilio non regrediatur ad inferius bonum, quod reliquerat et contempserat præ meliori : præseruum si illud melius tale fuerit, quod ejus primæ professioni congrere videatur. Ipse nempe viderit, qua ratione, quæve intentione aliora sen arctiora præsumperit : nam ad inferioria jani vel remissiora, me consulente, nequaquam apostatabit : si non tamen loci prioris vicina revocetur, quia de noto monasterio nec remiseri quis regulariter potest, nec recipi sine consensu abbatis sui (Reg. S

benedicti, cap. vii). Et accipits manifestis in exem-
plis hujus sententia rationem.

46. Forte vult aliquis de Cluniacensibus insutatis ad Cisterciensium sese strigere per literam, eligens præ illos admirum coenobitacum magis regulapuritatem. Si me consulit, non consulto, si non sane id abbatis sui usurparit essensa, Quidamobrem? Pri-
mo propter scandalum ipsorum quos deserit. Deinde quia certa pro dubiis relinquare tutum non est ; forsitan enim haec tenere potest, illud non poterit. Tertio suspectam habeo levitatem, qua id saepe quod facile volumus antequam probemus, experti jam nolumus, uno prope momento id ipsum et cupientes, et responde, tam leviter quam et irrationaliter. Quales utique non paucos frequenter experimur, quia una vix hora in una voluntate durantes, aura levitatis impulsu, vagi et instabiles hac et illac velut ebrii nutant; mutantque pro experimento judicium, ino sine judicio fluctuantes et tumultuantes, tot de se consilia præsumunt, quot loca revisunt : semper quod non habent cupientes, et quod habent fasti-
dientes.

47. Et quomodo ego, ait aliquis, professus Regu-
lam, nou secundum Regulam cum bona queam de-
gere conscientia? siquidem vovens, et non solvens, qui nisi pejero? Quasi non multo magis habeas in te conqueri alibi quoque, cum cooperis pure juxta Regulam conversari. Profecto etiam tunc : Et quan-
nam, inquietus, conscientia habitare sustineam extra
domum meam priorem, quæ me de seculo su-
giente excepit, initiauit a i bonum, signavit in sa-
ludem; molestus fratribus, inobediens seniori, sta-
bilitatis insuper prævaricans pactum, et primam irri-
tam faciens fidem? Verumtamen neutra justa queri-
monia est. Nam qui se ideo perjurum putat, quod ad
pnrum [cl. punctum] Regulam non observat; videtur
mihi non satis attendere quid juraverit. Nemo
quippe cum profitatur, spondet Regulam, sed deter-
minate secundum Regulam sui quisque conversio-
nem, namque deinceps conversationem sese polli-
cetur dirigere. Haec profecto hujus temporis omnibus
ferme monachis communis professio est. Et licet in
diversis monasteriis, diversis et observantiis **519**
Deo serviantur; quandiu tamen sui quisque loci
bonos usus sollicite servat, haad dubium quin se-
cundum Regulam vivat, quoniam quidem boni usus
a Regula non discordant. Quisquis itaque teuet
quod teneri invenerit bonum, ubi proficitur; pro-
fecto vivit sicut promittit : quia non aliud procul
dubio quisque promittit, quam quod habere eorum
pia videtur vita, cum quibus deinceps vivere dispo-
nit et eligit.

48. Quid enim? nunquid verbi gratia, aut in
Majori Monasterio usus Cluniacensium, aut isti
forte illorum ritus, aut vero utriusque Cisterciensium,
distinctionem litterariam proficiuntur? Attamen
omnes secundum Regulam proficiuntur, Una quidem

(107) Vide Bernardi epistolam 395, n. 2, ubi de monasterio Sancti-Berini idem asserit.

oris ubique promissio : sed quia non una est omnibus cordis intentio, potest, indubitanter sine detrimen-
to salutis, et sine danno professionis, operis quoque non una ubique observatio celebrari. Sicut enim non omnes omnia tenent, etiam boni Christiani quæ in Evangelio sunt, omnes tamen secundum Evangelium vivunt (nam qui concessis alligari con-
jugis conteati sunt, non ideo tamen credunt se re-
cessisse ab Evangelio, quia evangelici sublimitatem consilii de caelibate ducenda vita non elegerunt, ita sane si in gradu illo inferiori legitime ac fideliter coconvertantur) : si quoque qui secundum Regulam vivere statunt, etsi non ad unguem, ut dicitur, totam custodiunt, etsi qua pro sui claustrorum ritu vel mutant, vel prætermittunt ; a regulari tamen omnino professione non discedunt, donec tamen sobrie, et juste, et pie, pro suorum moribus vivere non desistunt. Denique Regula ipsa tradit octavum humiliatis gradum, « ut nihil agat monachus, nisi quod communis monasterii regula, vel majorum cohortantur exempla (Reg. S. Benedicti, cap. 7). »

49. Exceptis proinde Cisterciensibus, et qui illorum forte ritu non tam vivere secundum Regulam, quam ipsam ex integro pure ad litteram (uti se sane professos esse putant, tenere curant : de cætero neminem obedienter degentem regularis moveat solemnisque professio, in qua non sit de tota Regula promissio, in his duntaxat monasteriis in quibus ordo et disciplina servatur cum bonis consuetudinibus. Salva igitur cuique sua manet in coenobiis bene ordinatis professio, tantum si sua fuerit et intentio. Cæterum qui iuquietus est, et ita credere non potest ; sed magis credens et cedens stimulanti conscientiae exit, et querit ubi solvat quod suo in loco al. solvat vota sua quæ], suo utique judicio voverat quidem, s[ed] I[ustus] non solverat : sicut non laudo quod egreditur, ta[ctus] ut regrediat[ur] non consul[er]o, si tamen ad remota[re]m ignotumque monasterium migraverit. Cur ita ? immo propter Pauli sententiam, qua beatum manifeste pronuntiat, qui se ipsum non judicat in eo quod probat (Rom. xiv, 22) : tum ex nostri auctoritate iuristi, qui talem et suscipi jubet, et retineri; inventum quoque bouum et utilem suasione

ici, professione ligari. Denique suadeatur. » inquit, « ut stet (Reg. S. Benedicti, cap. 61). » Et ne forte prioris sui monasterii memor, remordente, ut assulet, conscientia, incipiat denuo de rupta stabilitate causari (108); generalem super hujusmodi scrupulo consolatoriam profert sententiam, dicens : *Ubique enim uni Deo servitur, uni Regi militatur.*

(108) Tales fuerunt illi monachi ad Pontiniacenses translati, ad quos insignem scribit epistolam Petrus Cellensis, in tomo II Spicilegii, pag. 447, ubi vide et duns sequentes.

(109) Quantas Bernardo rixas fecerint ejusmodi susceptiones, varia probant ejus epistole, nempe 3, 32, 33, 65 eum tribus sq[ue]i. item 253, 293, 313, 395 et 396. Confer epistolæ 94 et 371, et maxime Casianum, collat. 14, cap. 3 et sqq.

(110) Questionem hanc Bernardi avo fuisse ventilatam patet tum ex Abaelardo, qui quemdam

A Porro de vicino prohibet, quod jubet de peregrino : ne vicinitas inter monasteria fomes scandali, rixæ materia sit, si alternum recipere monachos acquiecerint absque motuo duntaxat assensu. Quod toties equidem experimur (109), quoties talis uspiam monachorum susceptiu plane non nisi contra decretum regulare præsumitur.

50. Quod si etiam post hæc fratris ita regulariter suscepti inquietorem forte animum pulsaverit recordatio scandali, quod descendens fratribus, quos deseruit, fecit ; et quia oporteat emendari suo reditu quod ex discessu deliquerit : prudenter advertat qui hoc cogitat, scandalum scandalo non bene emendari. Qualis denique emendatio erit si

B ut aliis scandalum tollas, alios scandalizas ? Quanquam profecto et tolerabilius scandalum illud sit et venialis, quod factum est intentione proficiendi in melius, quam quod facere cogitas ad deterius apostatando. Sed et ante quoque, licet non sine scandalio, tuus tuam sine dubio ad id quod putasti melius, secutus es conscientiam, quam si in priori bono et loco contra conscientiam permaneres, quamquam secure id posses : si sane hinc eamdem tuam ipsis conscientiam reddere securam posses.

51. Quapropter quod de manducante, et non manducante decernit Apostolus (Rom. viii, 3), usurpemus et nos in nostræ hujus disputatiunculae conclusione, ut et qui propria impellente conscientia suum deserit locum, ne suum (quod putat) deserat votum ; non deserentem nou spernat : et qui secura conscientia fraterum scandalum timens, fratres non deserit ; deserentem non judicet. Et de his me accipite sane quod sentio respondisse, sine præjudicio sanius sentientis.

CAPUT XVII.

Ad dubia quedam ex Patribus proposita respondet.

52. Item postulatis absolvi vobis, cur vel beatus Gregorius nescio quem Venantium, habitum monachalem, quem pie suscepserat, impicque rejecerat, non solum resumere non coegit, sed etiam omnem legitor induxisse communionem apostatae perduranti (Lib. I, epist. 33; lib. IX, epist. 25, 34), vel sanctus Augustinus conjugii legi votum quadammodo subjiciat continentiae ; ita ut in libro de Virginitate asserere videatur, nec caelibis quidem vitæ propositum copulæ posse præscribere conjugali. quonominus indissolubile maneat, etiam quod a continentibus, fallente diabolo, fracto sanctitatis voto, initum fuerit matrimonium (110). Et ad hæc nihil ad præsens certius breviusque respondendum occu-

Burgundie magistrum arguit, pag. 1067, quod monachos atque moniales post publicum etiam sua professionis votum, et benedictionis vel consecrationis vinculum, posse matrimonium contrahere assereret : tum ex concilio Remensi sub Eugenio III, ubi ejusmodi matrimonia irrita ac nulla esse definit canon 7, etiam in Conversis professis. Longe ante Gregorius Magnus monachos, qui exores duxissent, in monasterium revocari jubet in lib. I, epistola 40 : eosdem vero excommunicat concilium Chalcedoneense, can. 16. Paulo dissimilis est argumenti Ber-

rit, nisi quod ita sancti antistites sapuerunt : recitarene ? ipsi viderint. Nam ego in sensibus actibusque illustrum Patrum cautus profecto sum omnino non aliud aestimare, quam quod beato Apostolo teste queritur jam inter dispensatores, ut videlicet fidelis quis inveniatur (*I Cor. iv, 2*). Certus sum enim, sive in suo abundaverint sensu, sive in Dei spiritu ; sicut et in cæteris, ita et in his ambo extitisse fideles, illum in dispensando quod præ manibus erat, istum in scribendo quod seuserat.

53. Quod denique quæritis de quibusdam episcopis, quos sanctus idem papa Gregorius ad tempus in monasteriis pro eorum excessibus legitur reclusisse, utrumq[ue]m in suo, an in monastico inter omni habitu habitarint cum monachis : ego nescio, nisi quod credibilius videtur, nequaquam illos insignem religionis habitum suscepisse, quem non erant perpetuo habituri ; sed tantum quæsisse quietem in secretis monasteriorum, et opportunitatem penitentie.

54. Audire et hoc vultis a me, unde inter cætera penitentia instituta monasterialis disciplina meruerit hanc prærogativam, ut secundum baptismum incepatur (*111*). Arbitror ob perfectam mandi abrenuntiationem, ac singularem excellentiam vite spiritualis, qua præcunines **531** universis vite humanæ generibus hujuscemodi conversatio, professores et amatores suos Angelis similes, dissimiles hominibus facit ; imo divinam in homine reformat imaginem, configurans nos Christo instar Baptismi. Et quasi denique secundo baptizamur, dum per hoc quod mortificamus membra nostra quæ sunt super terram, rursum Christum induimus, complantati denuo similitudini mortis ejus. Sed et quomodo in Baptismo eruimur de potestate tenebrarum, et in regnum transferimur claritatis æternæ : ita et in sancti hujus secunda quadam regeneratione propositi, de tenebris æque, non unius originalis, sed multo-

nardina epistola 76 de quodam homine, qui post diutinam in domo et habitu religionis conversationem, nondum tamen confirmato proposito, ad secundas nuptias convolarat.

(*111*) Idem in sermone 11 de Diversis et in epistola 41, num. 2. B. Petrus Damiani, Opusc. 16, in episcopum monachos ad sæculum revocantem, *Dic*, inquit, *obsecro, legisti aliquando vite monasticae propositum secundum esse Baptisma?* *Sed quia hoc inventiri in dictis Patrum perspicuum est, negare licetum jam non est*, etc. Vide loco citato, cap. 8. Vide et Hieronymum, epistola 23, ubi Paulam de Blæsillæ obitu consolatur. Revera inquit, *si sæculare desiderium, et (quod Deus a suis avertit !) delicius hujus vite cogilantem mors immatura rapisset, plangenda erat. Nunc vero cum proprio Christo, ante quatuor ferme menses, secundo quodam modo propositi se baptismō laverit, et ita deinceps vixerit, ut calcato mundo semper monasterium cogilarit*, etc. Idem ad Demetriadem. *Nunc, inquit, quia sæculum, reliquisti, et secundo post Baptismum gradu iniisti pacium cum adversario tuo, dicens ei, Renuntio tibi, diaboli, et sæculo tuo, et pompa tua, et operibus tuis, serva fadus quod pepigisti.* Quibus addi Odontis abbat s Clunia eniſ Collationum lib. II, cap. 7, et Theodori Studitæ testamentum apud Baronium, tom. IX. *Ratio ergo, cur vite religiosæ professio, quasi qui-*

A rum actualium delictorum, in lumen virtutum evan- dimus, reaptantes nobis illud Anostoli : *Nox præcessit, dies autem appropinquavit* (*Rom. xii, 12*).

CAPUT XVIII.

Morte abbatis non licere professis mutare locum.

55. Id quoque vobis insinuari precamini, an abbatis mutatio monasterium suum mutare volentibus monachis in aliquo patrocinetur; hoe est, si in morte vel depositione prælati plus aliquid libertatis subditis relaxetur, quo utique licentius possint eo articulo temporis migrare quo voluerint, altero eodem videlicet substituto. Ad quod respondeo : Nequaquam. Etenim sponsio professionis quando ex more fit in oratorio, de abbatis vita non sumit terminum, sed de præsentia testimonium. Profitenti itaque modus sit sua vita, non aliena. Attendat denique quid inde Legislator ipse non solua senserit, sed et tradiderit, ut « si quando », inquit, « aliter fecerit », videlicet quam promitti, « a Deo se scient-damnamandum quem irridet (*Reg. S. Benedicti*, cap. 58). » Item dicit, quod nec sui jam corporis Novitius habiturus sit potestatem; et item, « Perseverantes », ait, « in monasterio usq[ue] ad mortem (*Ibid. in Prologo*). » Salvis igitur exceptionibus, quis superior disputatio persistit, de cætero nulla licet occasione monacho locum, cui professus est, extra suam mortem deserere; suo duntaxat arbitrio. Alioquin prævaricator est, damnationem habens quia primam fidem irritam facit.

56. Sed vos pergitis amplius sciscitari, et dicitis : Quid si non potest nisi cum rancore perpetuo animi, ibidem manere, ob minus videlicet regularem, minusve amabilem abbatis electionem? Subit anit o nunc illud de Evangelie, quod de conjugii lege docenti discipuli Domino responderunt : *Si ita est inquiuit, non expedit nubere* (*Matth. xix, 10*). Magne revera angustia. Si temuerit exosam, nihil onero-

dam Baptismus censeatur, ista est. Nam sicut in Baptismo hoc agitur, ut omnino moriamur vite veteri, et resuscitamur nova (vide *Rom. vi, Coloss. iii, Ephes. ii* et alibi, unde non idem homo e Baptismo emerget, qui in eum ingressus erat, sed plane alius); sequitur etiam, ut prioris illius hominis peccata, non magis huic homini recens nato tribuenda sint, quam mea alteri, vel alterius omni. Ita prorsus in professione Religionis sese res habet. Moritur enim Religiosi mundus, ejusque operibus, aësib[us] insuper ipsi voluntati que sua; et ita moritur, ut non magis liceat ei mundo, ejusque deliciis vel voluntate sua uti, quam si plane mortuus ac sepultus esset. Cum ergo Religiosi quoque, sicut in Baptismo, desinant esse quæd anteal fuerant, et novi quidam homines esse incipiunt, novis studiis, novæ vite, aliquis omnino delectationibus et cogitationibus dedit; nil mirum si culpa et poena, quas vetus ille homo debebat, una cum ipso homine moriantur, nec jam ad secundam hunc hominem pertineant. Ita fere Hieronymus Platus. de Bono status relig. libro I, cap. 43. Hinc, ut etiam observavit Renatus Choppinus Monastici libro I, tit. 2, n. 17, sicut in Baptismo renatis, sic professis in Religione eeu novis hominibus nova induntur nomina : Italis præsertim ac Belgis, ut ait ille, Franciscis etiam Fuliensibus et Capuccinis.

sius : s dimiserit invitam, nihil inchristianus. Anno simil necessitate constringitur qui nec deserere vallet locum, ne frangat votum; nec manere in loco, ne eum rancore vivat, et vitam perdat? Quid consulam huic? Ut discedat? Non licet propter professionem. Ut stet? Propter rancorem non expedit. Duo mihi æque inconvenientia, æque periculosa propositis, ut quidquid respondero, vobis minime prosit. Quæritis uenite quide duobus monachotutius sit, residere in proprio monasterio sub irregulariter electio cum rancore, an ad quietius vivendum alio migrare. Quod quidem haud secus accipio, quam si requiratis, quanam morte perire consulam eum qui se ipsum forte perimere vult, incendio, an præcipito. Reversa namque et uritur qui in odio manet; et qui frangit propositum, in præceps ruit. Sed vos me in hac difficultate consilii facile expeditis, cum deinde sequimini; et quatenus accipi hoc ipsum velitis quod appellatis irregulare, aperiendo subjungatis: præsentim si electionis irregularitas adeo involuta sit et intorta, ut licet de ea coram Deo non dubitetur, coram hominibus tamen, aut vix, aut nullatenus convincatur. Venit nunc quoque in mentione Sapientis elogium: *Occasionem querit, qui 522 vult recedere ab amico* (*Prov. xviii, 4*). Quoniam modo vos irregularem dicitis electionem, quæ cassari regulariter non valet aut reprobari? Et quidem legitur: *Quod probari non potest, mihi infectum est.* Sed dicitis: *Et quis obediat scienter indiguo, etsi non manifesto?* Fratres, nonne legistis ei in vestra, et in Veritatis regula: *Super cathedram Moysi sederant Scribæ et Pharisæi, quæ dicunt: facite; secundum opera vero illorum nolite facere* (*Matth. xxiii, 2, 3, S. Benedicti Reg. cap. 4*).

CAPUT XIX.

Ad alia quædam dubia paucis respondet.

57. Jam de mutandis vestibus, vel lavandis ob nocturnam illusionem, accipite breve consilium. Juxta ritum sui loci quemque facere consulo de iustissimodi, quæ diversis modis diversis in monasteriis certum est observari. De his qui in pluribus monasteriis proliteantur (quod pene omnibus fieri) puto satis esse responsam superius, eam de loci stabilitate disputatum est, et non est necesse ut repeatam. Praetermodum et aliqui de canonibus quæ vos requiritis; tum quoniam talium nostra non refert qui monachi sumus; tum quia in literis eadem ipsi facile reperire potestis, si querere non gravemini.

58. Venio ad tria illa, quæ in altera vestra rursum epistola continentur: ubi priuatum interrogatis, uigiliam consilium homini, qui a uero es quæcumque commotus fuerit; seu non adeo ni etiam sedere ipse vult, adeo tamen ut libenter accipiat, si quo modo attende iædi contigerit: siue viocito, tutum ita commoto accedere ad altare, an se sat ralente intermixtum: debeat, donec compescatur commotio. San-

A quam mihi contingat turbatum ad pacis accedere sacrificium; cum ira et disceptatione contingere Sacramentum, in quo Deus indubitanter est mundum reconcilians sibi. Certe non recipitor munus quodcunque meum, quod defero ad altare, nisi ante placato fratre, quem me forte læsisse meminero: quanto minus si me ipsum non peccavero prius?

CAPUT XX.

Binas Pauli sententias in speciem pugnantes conciliat.

59. Quod deinde queritis de contrarietate quæ inesse videtur duabus illis Pauli sententiis, *Conversatio nostra in cœlis est* (*Philipp. iii, 20*); et, *Quandiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino* (*II Cor. v, 6*): quomodo videlicet anima eodem tempore possit, et in corpore peregrinari a Domino, et in cœlis simul esse cum Domino; ipse solvit Apostolus, cum alibi dicit, *Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus.* In quantum quippe cognoscimus, tanquam præsentia contemplantes, jam cum Domino sumus. In quantum adhuc tanquam de futuris prophetamus, credentes quæ non intelligimus, sperantes quæ non videmus; a Deo peregrinamur, et in corpore. *Cum autem venerit quod perfectum est,* hoc est gloriæ plenitudo, quæ in resurrectione futura est, *tunc evanescit quod ex parte est* (*I Cor. XIII, 6, 10*), corporis videlicet omnis corruptio, ex quo siac dubio contingit hæc, quæ adhuc ex parte manet, nostra in corpore peregrinatio. Hoc est quod in se miserabilitate ingemiscens plangit, et ait: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* (*Rom. vii, 24*.) Non queritur de corpore tantum, sed corpore mortis hujus, hoc est ejus quæ adhuc durat corruptionis: monstrans non corpus, sed corporis molestias esse causam peregrinationis. *Corpus quippe quod corrumpitur aggravat animum* (*112*) (*Sap. ix, 15*). Non corpus simpliciter, sed *corpus quod corrumpitur;* ut corruptio corporis oæri, sit, non natura. Unde et qui intra se metus ingemiscunt, redemptionem exspectant corporis sui (*Rom. viii, 23*), non amissionem. Merito protiore gravati corporis necessitate, non societate, cupimus dissolvi, et esse cum Christo (*Philipp. i, 25*): *523 ut id quod manet ex parte adhuc, exsuum ficiatur; et quæ ex parte jam cœpit, cœlestis habitatio perficiatur.*

60. Aut certe *conversatio nostra in cœlis est*, quanto dieci apostolus: *spe enim salvi facti sumus* (*Rom. viii, 33*). Spe itaque jam in cœlestibus habitamus, et ut adhuc re ipsa in terris peregrinamur et in corpore. Vt alter: *Hancemus et unde corpori, et unde Domino inhæreamus; illud vivificando et sensitivo, illam credendo et diligendo.* Neque enim præsentior spiritus noster est ubi animat, quam ubi amat: nisi forte putetur esse magis ubi invitatus et ex necessitate tenetur, quam que sponte et aucto-

(112) In tribus nostris manuscriptis dicitur, *aggravat animam*, quæ tamen verba necessaria sunt ad

consequentiā. Forte ut cuivis nota resecuit: nota rīus

fertur voluntate. Denique ubi est thesaurus tuus ibi est et cor tuum (*Matth.* vi, 21). Item si Deum amans anima ex ipso vivit, ut corpus ex ipsa; quo pacto, queso, præsentior esse contenditur ubi dat, quam unde acripit vitam? Fons siquidem vita charitas est: nec vivere animam dixerim, quæ de illo non hauserit. Haurire porro quomodo potest, nisi fuerit præsens ipsi fonti, qui charitas est, quæ Deus est? Præsens igitur Deo est qui Deum amat, in quantum amat. Iu quo enim minus amat, absens profectio est. In eo autem minus Deum amare convincitur, quod earnis adhuc necessitatibus occupatur. Illa vero circa corpora occupatio quid est, nisi a Deo quædam absentatio? et absentatio quid, nisi peregrinatio? Et peregrinamur ergo a Domino, et in corpore peregrinamur: cuius nostra nimur et intentio præpeditur æternis, et curis charitas fatigatur.

61. In fine secundæ epistolæ interrogatis, quid sentiendum arbitratur de eo, quod in Evangelio nobis promittitur, *Eccc enim merces vestra multa est in cælis:* (*Luc.* vi, 23) mirantes maxime sanctum Augustinum dixisse super hoc, non cœlos istos visibilis et corporeos oportere intelligi, ne merces nostra in rebus mobilibus volubilibusque vi leatur collocari; ideoque spiritualia quedam firmamenta esse intelligenda, de quibus nescitis, ut dicitis, quid vel suspicari debeatis. Sed si attenditis quod legistis, *Regnum Dei intra vos est* (*Luc.* xvii, 21); et, *Habitare Christum per fidem in cordibus vestris* (*Ephes.* iii, 17)

A tanquam usque regem in regno suo; et *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam que revelabitur in nobis* (*Rom.* viii, 18), non quideni que revelabitur nobis, velut aliquid exterius; sed in nobis, quasi intus jam manens sed nundum apprensus; et item, *Omnis gloria ejus filie regis ab intus* (*Psal.* xliv, 14); et, *Ascendet homo ad cor altum* (*Psal.* lxiii, 8); sed et *ascensiones in corde suo disposuit* (*Psal.* lxxxiii, 6); rursumque, *Anima justi sedes est sapientiae* (*Sap.* vii, sec. LXX); cuius sine dubio illa vox est. *Cœlum mihi sedes est* (*Isa.* lxvi, 1); si haec, inquam, hisque similia non pauca in Scripturis advertitis, profecto studebitis ad requirendum regnum Dei et justitiam ejus, intrare potius ad vos, quam vel extra exire, vel ascendere supra. Sed supra sane, vel extra dixerim loci positione, sicut cœlum a terra locum tenet exteriorem; sol, luna, et sidera superiorem. Nam eadem ipsa, que intra nos sunt subtiliori suæ naturæ invisibilitate, etiam supra nos sunt sublimiori excellentiæ dignitate, et extra quoque immensitate majestatis. Sed altissima sunt haec, egentia usque et diligentiori disputatione, et doctiori disputatore, et opere prolixiori. Ego enim putaveram modum in his tractandis epistolarum nequaquam excessum iri: sed sermo, ut videlicet, processit in longius quam speravi. Proinde vos, si placet, Librum: si placet, Epistola nominare; nam ego sive in paucis, sive in multis, vestre debui (quod et studiū) satisfacere voluntati.

C

ADMONITIO IN OPUSCULUM V.

52. 1. *Nihil est quod majorem Bernardo invidians constaverit, quam liber iste, editus in monachos Cluniacenses. Ea enim erat per id tempus ipsorum existimatio, ut orbis quasi censuram aggredi videretur, qui illos arguere tentaret; ea propagatio et nullitudo, ut is agmen adversariorum in se concitaret. Et sunt etiam unci nonnulli, qui Bernardi hac in parte zelum quasi nimium accusent: non satis attendentes, Doctorem sanetum a Deo ita comparatum et institutum fuisse, ut Ecclesia maculas abstergeret, et monasticis ordinis integratorem splendoremque restitueret, bellum indicendo vitiis, quæ ejus puritatem suo tempore deformabant. Nunc ergo scire interest, quo titulo, quove anno Bernardus hoc opus ediderit: an quæ in Cluniacensibus carpit, re ipsa vicia sint, an tolerabiles ritus: et siquidem vicia sunt, vera unius posse.*

2. Quod ad titulum pertinet, Epistolam vocat Bernardus in sequenti libro n. 15: « *Jam vero Epistola, ut epistola remaneat, finienda erat,* » etc. At vero in fine libri Opusculum vocat ubi de Ogerio, qui a Bernardo discedere solebat « *absque recenti Opusculo.* » Gaufridus in libro tertio de Bernardi Vita, capite octavo, Apologeticum appellat: « *Si ferrens contra suorum, vel aliorum vicia zelus, legatur is, quem Apologeticum vocat.* » Certe apologia nomine uifitur. *Vir sanctus in epistola decima octava ubi scripta sua Petro cardinali recensens.* « *Neenon et Apologiam,* » inquit, « *ad quemdam amicum nostrum, ubi aliqua dissensiū de Cluniacensibus et nostris id est Cisterciensibus observantissis.* » Vulgatum proinde Apologia titulum refinehimus ab ipso etiam auctore consenseratam.

3. Ex eadem epistola decima octava, qua sub anno 1127 scripta est, concitæ Apologia tempus intellegitur. Et sane librum hunc unum ex primis Bernardi opusculis, et quidem tertium fuisse constat ex enumeratione Petro cardinali facta, in qua duo tantum unius Apologia memorat, nempe librum de Humilitate, et Homilias in laudibus Virginis matris in Missus est, quibus aplogiam continentur subiectum cum paucis epistolis. Itaque Apologia composita est sub anno 1125. id est sub initia regimini Petri Venerabilis, qui Augoni secundo successil anno 1122, anno dimidio post Pontium, sub quo magnopere taxata fuerit Cluniacensis Ordinis disciplina regularis. Non mirum itaque, si Bernardus atqua reprehensione digna notavit, eaque in scripto rediget rogatu Guillelmi Sancti-Theoderici abbatis, qui ex Ordine Cluniacensi censebatur. Nam cum Nigrorum monachorum canobia fere omnia ritus Cluniacenses sectarentur: exorta semel Cisterciensium congregatio, que ulios mores habebat, ea Cluniacensis Ordinis (tamen ei aggregata non erant) dicebatur, ut vel ex sequente Apologia patet, in qua Guillelmus ait: « *Orationem vestrum* » dicit nn 1 et 30, et in eodem n. 30 monasterium Sancti Nicolai diæcesis

Laudunensis eidem Ordini attribuit. Hanc ergo Apologiam Bernardus scribit rogatus a Guillelmo Cluniensi homine; scribit, inquam, eo tempore, quo solutior erat Cluniacensium religio: sed ita libellum componit, ut primum, et quidem durius, arguat suos, id est Cistercienses, qui severioris vitæ specie Cluniacensium institutis detrahebant, siveque sanctiores religionis leges violabant. Ut ergo alteros alteris conciliaret sanctissimus Doctor, quid in utrisque reprehendendum sibi videbatur in hoc libro sincere exponebit; ratus, » se non adversus Ordinem, sed pro Ordine disputare, si non Ordinem in hominibus, sed hominum vitia reprehendebret, » ex n. 15.

525 4 Neque dubitandum est ea vera esse quæ in Cluniacensibus notavit Bernardus, quem de his accurate edocunt fuisse, atque adeo ab omni falsi criminis suspicione immanem esse nemo non concedere debet. Verum dictorum ejus veritatem probant Statuta Peiri Venerabilis abbatis Cluniacensis, qui coarto apud Cluniacum capitulo generali, plerique ejusmodi vilia emendare conatus est, ut manifeste probant ejus Statuta quæ suis locis in notulas referemus. De hoc capitulo agit ad annum 1132 Ordericus Vitalis, qui et ipse præsens interfuit: ita enim habet in libro decimo tertio, pag. 896: « Petrus Cluniacensis abbas reverendarios et epistolatas per omnes Cellas suas tunc direxit, et omnes Cellarum Priors de Anglia et Italia, regnisque aliis accersit, jubes ut domino Quadragesimæ tertio Cluniaci adcessent ut præcepta monasticæ conversationis austeriora, quam hactenus tenuerant, audirent. Illi nimurum archinandrile suis iussis obsecundaverunt, ac ad statutum terminum ducenti Priors Cluniacum conovererunt. In illa die milles ducenti et duodecim fratres ibi adfuerunt... Ille vero » Petrus « auxit jejuna, abstulit colloquia, et infirmi corporis quædam subsistit, quæ illis moderata patrum hactenus permisera reverendorum clementia. Fratres autem assueti magistro semper obedire, contra religiosum morem nolentes ei resistere, aspera quidem imperia suscepserunt: rationabiliter tamen ostenderunt, quod venerabilis Hugo, et illius antecessores Maior et Odilo, arctam vitæ viam tenuerunt.... Austerus autem præceptor... Cistercienses, aliosque novorum sectatores æmulatus, rudibus ausis institit, et ab incæptis desistere ad præsens erubuit. Post modum tamen emollitus, subditorum arbitrio consensit, » etc. Confer ejusdem Petri Venerabilis libri primi epistola vigesimam octavam, et aliam quæ inter Bernardinus relata est, ordine ducentesima vigesima nona.

5. Ex his appareat, ea, quæ in Cluniacensibus carpit Bernardus, vera esse: sed inter vitia non ab omnibus fuisse habita, imo quasi necessarium temperamentum infirmitatis humanae. Et quidem de quibusdam id cideri possit, puta de ornatu ecclesiæ, aliarumque ejusmodi rerum, quæ plausibiles rationes præseverunt: ut plerique inter monachos tantisper moderatos tolerabilius non esse vel ipsa lectio persuadet. Sed quid, inquis, de templorum magnificentiæ et cultu? annon Cistercienses, imo et Bernardus ipse anplissimum et ornatissimum condiderunt? Hæc cum audio, in mentem venit primi illius Oratorii, a Bernardo apud Clararam-Vallem extrecti. Bone Deus! quam exitiu, quam vilis in speciem, sed quam sua vili ipsa specie venerandi! Aliud quidem inchoavit amplissimum, quod continetis monachis septingentis, aliisque personis sufficeret: sed omnis ornatus, præter ipsam fabricæ maiestatem, expers. Et Cistercienses primitus « sculpturas vel picturas » in ecclesiis suis seu officiis monasteriis penitus interdixerunt: quia dum tabulis intenditur, utilitas bone meditationis, vel disciplina religiosa, gravitatis scwp negligitur. Cruces tamen pictas, » sed quæ « lignew » essent, habebant, denique « superfluitates et curiositates notabiles in sculpturis, adficiis, pavimentis, et aliis similibus, quæ deformant antiquam Ordinis honestatem, et paupertatem non congruunt, rejecerunt etiam in capitulo anni 1213, ex Instit. Cisterc. parte prima, cap. 20.

6. Sed ut hæc missa faciamus, magna certe ex sequenti libello consuleat est utilitas: cum non solum Cluniacenses, sed etiam alia, quæ ab eorum societate disparata crant monasteria, ejus lectione ad metiorem frugem scse receperint, in primis Dionysianum Sugario auctore; et tandem Cisterciensium exemplo convocari cœperint capitula generalia Nigrorum monachorum præter Cluniacense, in quibus de emendandis monachorum viliis actum est. Id enim Innocentio II pontifice fieri cæptum, et ab ipso approbatum fuisse constat ex litteris capituli generalis abbatum provinciæ Remensis ad Adrianum III contra abbatem Latinensem, superius relatis, col. 813.

526 7. Sed hæc satis ad illustrandam Apologiam sequentem, quam iu duas partes distinguere possumus: in quarum prima corripiuntur Cistercienses, quod Cluniacensium iustitiæ detrahent; in secunda Cluniacensium superfluitates arquentur. Ideo duas epistolæ vocat codex Majoris-Monastici, in quo ita inscriptio legitur: « Incipit Apologeticum domini Bernardi abbatis contra Cisterciensim detractiones, ad Guillelmum abbatem, diuiditque tractatum in duas epistolæ. » Præmittitur epistola octogesima quarta instar præfatiuncula, quo nomine cam Bernardus designat in epistola octogesima quinta et in epistola octogesima octava. Hoc opusculum Rotoniagi primum una cum tractatu de Præcepto et Dispensatione, atque libris de Consideratione, absque designatione anni vulgatum est sub hoc titulo: « Incipit libellus Bernardi abbatis de Concordantia statuum religiosorum, qui pro tempore suo erant, » Sub codem titulo idem liber aliquando laudatur a Wilhelmo monacho in libro Florum ex sancto Bernardo.

SANCTI BERNARDI APOLOGIA AD GUILLELUM SANCTI-THEODERICI ABBATEM (113).

PRÆFATIUNCULA

Quod me hujusmodi operam dare jubes, per quod tolendum sit scandalum de regno Dei, libenter

(113) Quantum Cluniensis ordinis disciplina regente S. Hugone floruerit, clarius est quam ut probari necesse sit. Petrus Damiani, severus iste

accipio: sed quoniam lo id velis fieri, needum satis elucet mihi. Nam illam tuam dulcissimam epistolam dulciter legens, ac duci relegens isæpius quippe morum censor, epistola 4 libri vi. Cluniacum vocali Paradisum, quatuor Evangeliorum fluentis irriguum horum deliciarum, spiritualem campum, ubi cælum

repetita placebat) intellexi quidem te velle, ut illis qui de nobis tanquam detractoribus Cluniacensis Ordinis, conqueruntur, satisfaciam: quatenus vide-licet sciatur non esse verum, quod male hucusque de nobis putarunt, vel putari voluerunt. At si post hanc satisfactionem rursus victus eorum ac vesilus superfluitatem, et cætera quæ subjungis, quemadmodum injungis, carpere voluero; et mihi videbor contradicere, et quomodo sine scandalo facere queam, non video. Nisi forte, et Ordinis quidem laudabilem, et Ordinis reprehensores reprehensibili-les dicam [al doceam], et nihilominus tamen ipsius superflua reprehendam. Si hoc modo vis, aut forte aliter magis expedire vides, manda apertius; et ut valeam quod vis, eo modo quo vis, ora instantius.

ac terra congregitur, ac velut arenam certaminis, ubi spiritualis more palestræ, caro fragilis adversus potestates aeras collectatur. Et epist. 5 in Cluniacensium conversatione et Ordine non ad inventio-nis hamanae studium, sed Spiritus sancti magisterium inesse asserit. At S. Hugon ad superos rapto anno 1109 successit Pontius qui referente Petro Venerabili libro secundo de Miraculis, cap. 12, cum satis modeste ac sobrie conversatus esset primis assumptio-nis suæ annis procedente tempore mores mutauit; nec dubium quin ad ejus exemplum, subditorum etiam, fervor intepuerit. Neqac tamen Petrus Venerabilis ejusdem libri cap. 11, omnebujus relaxatio-nis causam in eum reicit; sed etiam quorundam, quos inquit nominare nolo, culpa vel desidia, rese-canda vel potius evelleenda succreverunt. Pontio abdicata praefectura Ierusalem profecto substituitur anno 1122 Ilugo II, cui post quinque circiter menses Petrus Venerabilis successit. Dum haec ita se habe-rent, ortu est gravis Cluniacenses inter et Cistercienses conteo-*ob* regulam sancti Patris Benedicti, dispari habitu ac religione servatam. Cum enim eam ab causam S. Bernardus in culpam vocaretur, veluti horum discidiorum sive auctor, sive fautor; Guillelmus Sancti Theoderici abbas, pro sua erga Virum sanctissimum reverentia et amore (de quo in notis ad epistolam 86), enī ad sese purgandum, simul-que ad ea quæ correptione digna in Cluniacensibus judicaret, animadvertenda induxit. Ideo haec Apologia duas complectitur partes: in prima, diluta sui accusatione, perstriugit suos Cistercienses, quod Cluniacensibus obrectarent; in altera Cluniacen-sium arguit superfluitates. Non parum autem scire interest, quo circiter anno haec Apologia a sancto Doctore scripta sit: quod Petro Mauricio abate contigisse, omnibus præter unum Manricum hacten-nus fuit persuasum. Et primo quidem scripta videtur post annum 1120, quo Guillelmum Sancti-Theoderici abbatem creatum fuisse probant notæ in epistolam 85. Quamvis enim inscriptio epistolæ huic operi prefixe eum *Venerabilis Patris nomine duntaxat indigit*, eo tamen vocabulo abbatis dignitatem ex-pressam non dubitem, cum ante decimum tertium sæculum vix ullus Religiosus præter abbates Patris nomine censeretur: unde venerabilis Guigo Patris appellationem modeste recusat, ut dictum est ad epistolam, 11, et S. Bernardus Godefrido Priori Clari-e-Vallis sic epistolam 317 inserbit, *Fratri Godefrido*, quo euam modo epistola 87 saluat Ogerium canonicum regularem, licet abbatis antea dignitatem perfundit. Verumtamen hoc opusculum ante Petri Venerabilis præfecturam exaratum existim, quamvis extin-gendis bujusc contentionis scintillis subinde postea excitatis ipse dederit operam, ut infra videbimus. Nam S. Bernardus epistola 277 ad Eugenium testa-

A Scito tamen non modico me hujusmodi scriptitationibus feriri detimento: quia multum hinc mihi devotionis subtrahitur, dum studium orationis intermittitur, præsertim cum nec usus suppetat dictandi, nec otium.

527 CAPUT I.

Prophetetur se suosque ab obrectatione religiosi Ordinis prorsus alienos.

Venerabili patri GUILLELMO, frater BERNARDUS, fratum qui in Clara-Valle sunt, inutilis servus, sa-iutem in Domino.

1. Usque modo si qua me scriptitare jussistis, aut invitū, aut nullatenus acquievi: non quia ne-glicherem quod jubebar, sed ne præsumerem quod nesciebam. Nunc vero nova urgente causa, pristina fugatur verecandia, et vel perite vel imperite dolori

B tur, Petrum Cluniensem pene ab introitu suo in multis Ordinē illum meliorasse, verbi gratia in observantia jejuniorum, silentii, indumentorum pretiosorum et curiosorum: quod etiam patet ex ipso Petro, de Miraculis libro II, cap. 11, ubi scribit, statu ab ipso suæ Assumptionis initio, Matthæum, Sancti-Martini a Campis Priorem, a se accitum, quo regulari disciplinæ resarcendæ ambe simul provide-rent. Memint et alterius reformationis Ordericus Vitalis ad annum 1132, ubi ait, ad Petri Cluniacensis mandatum; *Priores ducentos, fratres vero mille ducentos et duodecim Cluniacum Dominica letitia Quadragesimæ convenisse, quo in conventu Petrus Cistercienses æmulatus auxerit jejunia, abstulerit colloquia, et infirmi corporis quedam subsidia, quæ illis moderata Patrum hactenus permiserat reverendorum clementia.* Quis itaque dicat Bernardum, harum rerum, quas Petrus ab ineunte prælectura ceperisset, optimè concium, voluisse illum de suorum excessibus exagitare? Nam neque ipsius Petri epistola (quæ primam ad S. Bernardum scripsit: in Bibliotheca Cluniacensi, lib. 1, epist. 28), in qua nonnullis Cisterciensium objectis facit satis, hinc apologiæ (ut vulgo putatur) respondere, ex mutuis ntriusque capitulis perspicuum esse videtur. Quatuor eam fere Bernardus hoc opusculo in Cluniacensibus carpit: primo, excessus in cibo et potu, maxime vero in fa-ciliori carnium usu: secundo, in pompa vestium; tertio, in superfluo templorum ornati; quarto, in luxu abbatum. At Petrus Venerabilis objectus respon-det viginti capitulis, quorum nullum fere tangit quid-quam eorum, quæ hic a Bernardo fuerant objecta. Nihil enim ibi attexit de vino et dolis pigmentariis, de monstrosis piscibus, ovorum frixuris, variisque condimentis; nihil de cæteris et si quid de vestibus delibat, de solis pellicéis, quarum vix hic quidem meminit Bernardus, quæstionem instituit. Non igitur huic Bernardi Apologiæ respondet illa Petri epistola, sed Cisterciensium querimonias, ut etiam ex ipsius epistolæ exordio et conclusione manife-ste colliguntur. Verum sive Pontio (quod contendimus) sive Petro abbate scripta sit haec Apologia, in mentem revocandum illud, quod de S. Bernardo Guillelmus scripsit libro primo de Vita S. Bernardi, cap. 8: *Si nimetus in eo reprehenditur sancti fervoris, habet certe apud pias mentes excessus iste reverentiam suam, quam quicunque Spiritu Dei aguntur, multum verentur in servo Dei reprehendere nimium istam nimietatem.* Habet et facile apud homines excusationem, cum vix audeat quis-quam eum condemnare, quem Deus justificat, iam multa, tam sublimia cum eo et per eum operando. Felix, cui solum reputatur ad eupam, quæ cæ-teri præsumere sibi solent ad glorium.

meo satisfacere cogor, fiduciam dante ipsa necessitate. Quomodo namque silenter audire possum vestram hujuscemodi de nobis querimoniam, qua scilicet miserrimi hominum, in pannis et semicinctis, de cavernis, ut ait ille (*Hebr. xi, 38*), dicimus judicare mandum; quodque inter cætera intolerabilius est, etiam gloriissimo Ordini vestro derogare, sanctis qui in eo laudabiliter vivunt, impudenter detrahendo, et de umbra nostræ ignobilitatis, mundi luminaribus insultare? Itane sub vestimentis ovium, non quidem lupi rapaces, sed pulices mordaces, uno tineæ demolientes; bonorum vitam, quia palam non audiens, in occulto corrodimus; nec saltem clamorem invectionis, sed susurrum detractionis emittimus? Si hoc ita est, utquid sine causa mortificamus tota die, aestimati sumus sicut oves occisionis? (*Psalm. xliii, 22*.) Si ita, inquam, pharisaica jactantia cæteros homines, et (quod superbius est) nobis meliores despiciimus; quid nobis prodes tanta in nostro victu parcitas et asperitas, in vestitu notabilis illa vilitas ac diversitas, in opere manuum quotidiana desudatio, in jejuniis et vigiliis jugis exercitatio, totius denique vitae nostræ singularis quedam atque austera conversatio? nisi forte omnia opera nostra facimus, ut videamur [*al. videantur*] ab hominibus. Sed dicit Christus: *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam* (*Matt. vi, 5*), Nonne si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus? (*1 Cor. xv, 49*.) An vero non in hac vita tantum in Christo speramus, si de Christi servitio temporalem gloriam quaerimus?

2. Miser ergo homuncio qui tanto labore et industria studeo non esse, vel potius videri sicut cæteri hominum; minus tamen accepturus, imo gravius ericiandes, quam quilibet hominum. Siccine ergo non inveniebatur nobis via, ut ita dicami, utcunque tolerabilius ad infernum? Si ita necesse erat, ut illo descendencenius; cur saltem illam, qua multi incidunt, viam scilicet latam, quæ ducit ad mortem, non elegimus, quatenus vel de gaudio, et non de luctu, ad luctum transiremus? O quam felicius est illis, quorum non est respectus morti eorum, et firmamentum in plaga eorum, qui in labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellantur. qui et si peccatores, ac pro gaudiis temporalibus, perpetuis cruciatus addicti, saltem abundantes in seculo obtinuerunt divitias (*Psalm. lxxii, 4, 5, 12*). Væ portantibus crucem, non sicut Salvator suam, sed sicut ille Cyrenæus, alienam (*Matt. xxvii, 32*). Væ Cithareæ citharizantibus, non ut illi de Apocalypsi, iō citharis suis (*Apoc. xiv, 2*), sed vere, ut hypocrite, in alienis. Væ semel, et vœ iterum, portantibus crucem Christi, et non sequentibus Christum: qui nimur enjus passionibus participant, humiliatem sectari negligunt.

3. Duplici quippe contritione conteruntur qui **528** in iusmodi sunt, quodocet hic pro temporali gloria temporaliter se affligunt, et in futuro pro interiora superbia

adæterna supplicia pertrahuntur. Laborant eum Christo; sed cum Christo non regnant: et quanter Christum in paupertate sua, sed in gloria non consequuntur: de torrente in via bibunt, sed non exaltabunt caput in patria: lugent nunc sed tunc nosa consolabuntur. Et merito: quid enim facit superbia sub pannis humilitatis Iesu? nunquid non habet quo se palliet humana malitia, nisi unde involuta est infantia Salvatoris? Et quomodo intra præsepium Domini simularia arrogancia se coarctat ac pro vagilibus innocentia, malum inibi detractionis immurmurat? An non illi superbissimi de Psalmo, quorum prodidit ex adiutori iniquitas eorum, multo, tutius operti sunt iniquitate et impietate sua (*Psalm. lxxii, 6, 5*), quam nos latemus sub sanctitate aliena? Quis enim magis impius, an profitens impietatem, an mentiens sanctitatem? Nonne is qui etiam nendacium addens, geminat impietatem? Et quid dicam? Vereor ne forte et ego suspectus habear, nou quidein vobis pater, son vobis, cui uixit notum me novi, quantum in hac caligine homo homini innoescere potest; et specialiter de hac re scio vos nou ignorare quid sentiam. Sed propter illos, qui me nec ita ut vos cognoverunt, nec sicut vobis hinc loqui soleo, loquentem audierunt, scribis vobis (quod et frequenter audistis), nt quoniam ego per singulos ire, et singulis satisfacere nequeo, ex me habeatis, unde quod de me certissime scitis: eis pro me verissime persuadeatis. Neque enim timeo omnium oculis scribere, quidquid de hac re vobis in aure locutus sum.

CAPUT II

Purgat se S. Bernardus, et Ordinem Cluniacensem commendat.

4. Quis unquam me adversus Ordinem illum vei coram audiri disputantem, vel clam susurrantem? Quem unquam de Ordine illo nisi cum gaudio vidi, nisi cum honore suscepi, nisi cum reverentia allocutus, nisi cum humilitate adhortatus sum? Dixi, et dico: Modus quidem vita est sanctus, honestus, castitate decorus, discretione præcipius, a patribus institutus, a Spiritu sancto præordiatus; animabus salvandis non mediocriter idonens. Egoue vel damno, vel despicio, quem sic prædico? Memini me aliquando in aliquibus ejusdem Ordinis monasteris hospitio susceptum fuisse: reddit Dominus servis suis humanitatem, quam infirmanti mihi ultra etiam quam necesse fuit exhibuerunt; et nonorem, quo me plus quoque quam dignus fui, dignati sunt. Ipsorum me commendavi orationibus, iutus colationibus; saepè et de Scripturis, ei salute animalium habui sermonem cum multis, et publice in capitulis, et privata in cameris. Quem unquam vel clam, vel palam aut ab illo. Ordine dissuadere, aut nostrum ut veniret persuadere tentavi? An non potius multos cupientes venire repressi; venientes et pulsantes repuli? Annon fratrem Nicolaum

ad Sanctum-Nicolaum (114), et vobis duos de vestris, vobis teste, remisi? Sed et duobus quibusdam ejusdem Ordinis abbatibus (115), quorum ne nomina prodam. ipsi eos optime nostris, et nihilominus quam amica miti familiaritate jungantur, scitis: numquid non tamen ad alium Ordinem (quod et vos non latuit) migrare desiderantibus, jamjamque deliberantibus, nostrum eis dissuaserium consilium obviavit, ac ne suas desererent cathedras efficeret? Cur igitur Ordinem damnare putor, vel dico, cui amicos meos deservire suadeo, cui suos ad nos venientes modachos reddo, de quo et mihi orationes tam sollicitae requireo, tam devote suscipio.

529 GAPUT III.

Varietatem religiosorum Ordinum non debere præjudicare vinculo charitatis.

5. Au forte quia juxta alium Ordinem conversari videor, propterea suspectus hinc habeor? Sed eadem ratione et vos nostro derogatis, quicunque aliter vivitis. Ergo et continentes, et conjuges invicem se damnare puteantur, quod suis quicunque legibus in Ecclesia conversentur. Monachi quoque ac regulares clerici sibi invicem derogare dicantur, quia propriis ad invicem observantiis separantur. Sed et Noe, et Danieliem, et Job in uno se regno pati non posse suspicemur, ad quod utique non eos uno tramite justitiae cognovimus pervenisse. Mariam denique et Martham, necesse sit aut utramque, aut alteram Salvatori displicere, cui nimurum tam dissimili studio devotionis contendunt ambae placere. Et hac ratione in tota Ecclesia (quæ utique tam pluribus, tamque dissimilibus variatur ordinibus, utpote regina quæ in Psalmo legitur *circumamicta varietatibus* (Psal. XLIV, 10)), nulla pax, nulla prorsus concordia esse putabitur. Quæ etenim secura quies, quis tutus in ea status inventietur, si uans quilibet homo unum quemlibet Ordinem eligens, alios aliter viventes aut ipse aspernetur, aut se ab ipsis sperni suspicetur. præsertim cum tenere impossibile sit vel unum hominem omnes Ordines, vel unum Ordinem omnes homines? Non sum tam habes, ut non agnoscam tunicam Josephi, uen illius qui liberavit Agyptum, sed qui salvavit mundum, et hoc non a fame corporis, sed a morte simul anime et corporis. Nouissima D quippe est, quia polymita, id est pulcherrima varietate distincta; sed et sanguine apparel intimeta, non quidem hædi, qui peccatum significat, sed agni, qui designat innocentiam, hoc est suo ipsius, non alieno. ipse est protector Agnus mansuetissimus, qui ceram non quidem iudicente, sed occidente se obmutuit; qui peccatum non fecit, sed abstulit peccata mundi. Miserunt autem qui dicerent ad Jacob: *Hunc invenimus; vide utrum tunica filii tui sit, an non* (Gen. XXXVII, 32). Vide et tu, Domine, utrum haec sit tunica

A dilecti Filii tui. Recognosce, omnipotens Pater, eam quam fecisti Christo filio tuo polymitam, dando quidem quosdam apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios pastores et doctores, et cætera que in ejus ornatu mirifice decenter apposuisti, ad consummationem utique sanctiorum, occurrentium in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi (Ephes. IV, 11, 13). Dignare etiam Deus, pretiosissimi purpuram sanguinis quo aspersa est, recognoscere, et in purpura præclarum insigne ac gloriissimum indicium obedientiae. Quare ergo, inquit, *rubrum est vestimentum tuum? Torcular, ait, calevari sois, et de gentibus non est vir mecum* (Isa, LXI, 2, 3).

B 6. Itaque quandoquidem factus est obediens Patri usque ad torcular crucis, quod utique solus calcavit: solum quippe brachium suum auxiliatum est ei, juxta illud in alio loco, *Singulariter sum ego, donec transeam* (Psal. CXL, 10). Jam exalta eum, Deus. et da ei nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur ecclasticum, terrestrium et infernorum (Philipp. II, 2, 10). Ascendat in altum, captivam ducat captivitatem, donet dona hominibus (Ephes. IV, 8). Quæ dona? Relinquit videlicet sponsæ suæ Ecclesie pignus hæreditatis, ipsam tenaciam suam: tunica scilicet polymitam, eamdemque inconsitilem, et desuper contextam per totum sed polymitam ubi meliorum Ordinum, qui in ea sunt, multimodam distinctionem: inconsitilem vero proprie indissolubilis charitatis individuum unitatem. *Quis me, inquit, separabit a charitate Christi?* (Rom. VIII, 35.) Audi quomodo polymitam: *Divisiones, ait, gratiarum sunt, idem autem Spiritus; et divisiones operationum sunt, idem vero Dominus.* Deinde diversi enumeratis charismatibus, tanquam variis tunicæ co'ribus, quibus constet eam esse polymitam, ut ostendat etiam esse inconsitilem, et desuper contextam per totum, adjungit: *Hæc autem operatur 530 unus utque idem Spiritus, dividens singularis prout vult* (1 Cor. XIII, 4, 5). *Charitas* quippe diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui aatus est nobis (Rom. V, 5). Non ergo dividatur, sed totam et integrum hæreditario jure sortiatur Ecclesia, quia de illa scriptum est: *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate* (Psal. XLIV, 10). Itaque diversi diversa accipientes dona, alius quidem sic, alius vero sic; sive Cluniacenses, sive Cistercienses, sive clerici regulares, sive etiam laici fideles, omnis denique Ordo, omnis lingua, omnis sexus, omnis ætas, omnis conditio, in omni loco, per omnes temporis, a primo nomine usque ad novissimum. Nam et propter hoc tunaris dæta est, quod ad finem usque pertingat, dicente propheta, *Non est qui se abscondat a calore ejus* (Psal. XVIII, 7): nimurum congruens ei cui et

(114) Monasterium Sancti-Nicolai de Busco, diœcesis Landunensis, cuius monachus Nicolaus, de quo epistola 84.

(115) Unus ex his duobus erat Guillelmus ipse, ex Bernardi epistola 86.

facta est, qui, perhibente videlicet alia Scriptura, et ipse attingita sine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter (*Sap. viii, 1*).

CAPUT IV.

Se cæteros omnes Ordines charitate, unum professione tenere.

7. Omnes ergo concurremus pariter in unam tunicam, et ex omnibus constet una. Ex omnibus, inquam, una. Nam etsi ex pluribus et diversis, una est tamen columba mea, formosa mea, perfecta mea (*Cantic. vi, 8*). Alioquin nec ego solus, nec tu sine me, nec ille sine utroque: sed simul omnes sumus illa una, si tamen solliciti sumus servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Non, inquam, tantum Ordo noster, aut solus vester, ad illam pertinet unam, sed noster simul et vester: nisi forte (quod absit!) invicem invidentes, invicem provocantes, invicem mordemus, et ab invicem consumamur (*Galat. v, 15*); et sic non possit nos Apostolus uni illi viro, emi despondit, virginem castam exhibere Christo (*II Cor. xi, 2*). Verumtamen illa una dicit in *Canticis*, *Ordinavit in me charitatem* (*Cantic. ii, 4*): ut etsi una in charitate, divisa tamen sit ordinatione. Quid ergo? Cisterciensis sum: danno igitur Cluniacenses? Absit! sed diligo, sed prædico, sed magnifico. Cur ergo, inquis, ordinem illum non tenes, si sie laudas? Audi. Propter hoc quod Apostolus ait: *Unusquisque in evocatione, in qua vocatus est, permaneat* (*I Cor. vii, 20*). Quod si queris, cur et a principio non elegerim, si talem sciebam? respondeo: Propter id quod rursus ait Apostolus: *Omnia mihi licent, sed non omnia expedient* (*I Cor. x, 22*). Non quod scilicet Ordo sanctus et justus non sit: sed quia ego carnalis eram, venundatus sub peccato (*Rom. vii, 14*); et talem animæ meæ languorem sentiebam, cui fortior esset potio necessaria. Et diversis morbis diversa convenient medicamenta, et fortioribus fortiora. Fac duos homines lebribus anxiari, quartanis unum, alterum tertianis. Commendet autem qui quartanis laborat, tertianu aquam, pyra, et frigida quæcumque sumenda: cum tamen ab his ipse abstineat, viouique et cætera calida, utpote sibi congruentia, sumat. Quis, rogo, hinc eum recte reprehendat? Si diceret ille. Cur tu aquam non bibis, quam ita laudas? an non recte responderet: Et tibi eam fideliter trilio, et milii salutriter subtrabo.

8. Denique requiratur *[al. requiris]*; a me etiam, eur cum omnes Ordines laudem, omnes non teneo! Laudo enim omnes et diligo, ubicumque pie et juste vivitur in Ecclesia, Unum opere teneo, cæteros charitate. Faciet autem charitas (fledenter loquor) aut me illorum quidem fructu frauder, quorum instituta non sequor. Plus aliquid dicam. Tu tibi eaute age. Pe-test namque fieri quia frustra tu laboraveris: ut autem ego tristitia diligam bonum quod operaris, fieri omnino non potest. O quanta fiducia charitatis! Alius operatur non amans, et aliud amat nihil operans. Ille quidem suum opus perdit, illius vero charitas nunquam excedit. Et quid mirum, si in-

A hoc exsilio, peregrinante adhuc Ecclesia, quædam hujuscemodi sit pluralis, ut ita dixerim, unitas, unaque pluralitas: cum in illa quoque patria, quando jam ipsa regnabit, nihilominus fortis talis aliqua dispar quodammodo æqualitas futura sit? Inde etenim scriptum est: *In domo Patris mei mansiones 53 sunt multæ sunt* (*Ioan. xiv, 2*). Sicut itaque illic multæ mansiones in una domo; ita hic multi ordines sent in Ecclesia una: et quomodo hic xii, 4); ita ibi distinctiones quidem gloriarm, sed una dominus. Porro unitas tam hic quam ibi, consistit in una charitate; diversitas autem hic quidem in ordinum vel operationum multisaria divisione. Ille vero in quadam meritorum notissima, sed et ordinatissima distinctione. Intelligens denique Ecclesia B hanc suam quodammodo discordem concordiam, concordemve discordiam: *Deduxit me, inquit, super semitas justitiae propter nomen suum* (*Psal. xxii, 3*), Ponens quippe semitas pluraliter, et iustitiae singulariter; nec diversitatem prætermisit operationum, nec unitatem operantium. Prævidens quoque ut illam in coelestibus discretam unitatem futuram, devotissime læla decantat: *Plateæ tuæ Jerusalem, sternentur auro mundo et per omnes vicos tuas Alleluia cantabitur* (*Tob. xiii, 22*). Audiens enim plateas et vicos, coronas et glorias diversas intellige. In auro, quo uno metallo illa civitas ornata describitur, et in uno Alleluia, quod cantandum prohibetur, dissimilium specierum similem pulchritudinem, et multarum mentium uoam devotionem attende.

9. Non igitur una tantum semita inceditur, quia nec una est mansio quo tenditur. Viderit autem quisque quacumque incedat, ne pro diversitate semitarum ab una justitia recedat: quoniam ad quamlibet mausionem sua quisque semita pervenerit, ab una domo Patris exors non erit. Verumtamen ut stella ab stella differt in claritate; sic erit ait, et resurrectio mortuorum (*I Cor. xv, 41, 42*). Nam etsi fulgebunt justi sicut sol in regno Patris eorum: alii tamen alii amplius, pro diversitate meritorum. Quæ sane merita sciendum non sic in hoc sæculo, ut in illo, facile ab humine posse discerni: quippe cum D hic tantum opera videantur, illic etiam corda nihil impedit intueri. Tiquidem radiante ubique Sole iustitiae, tunc manifesta erunt abscondita cordium (*I Cor. iv, 5*); et sicut non est nunc qui se abscondat a calore ejus (*Psal. xviii, 7*), ita tunc non erit qui se occultet a splendore ipsius. Et de operibus quidem sæpe incerta, et ob hoc periculosa sententia fertur, cum multos minus iustitiae habeant, qui magis operantur.

CAPUT V.

Religiosos alierum Ordinum æmulos et obtrectatores acri stylo aggreditur.

10. Unde nunc mihi conveniendi sunt quidam de Ordine nostro, qui contra illam sententiam, *Nolite ante tempus judicare, quod uisus estis in Dominus*

... *ascendit tenebrarum, et mani-*
ca. viam I Cor. iv, 3); aliis Ordini-
bus induuntur, et sicuti justitiam solam vo-
lentem ad eam, et dei non sunt subjecti:
quod prius et postea iudicantur et iudicantur sicuti sunt) nec
magistris, nec coquuntur sicuti Ordinis verius dixerim;
quisque qui est ordinis deus vivit, et superbe tamen lo-
quentes sicut res se fecerit. Propterea, id est confusio-
nis, iniquitatis, tenditatis, ipsorum generositas, ubi
solles erat. sed secundum terras terror inhabitat (Job.
x. 22). Vobis ergo, fratres, fratres, qui etiam post
anatomam itam tamquam de Phariseo et Publicano pa-
yanolam, de vestra justitia cari, de vestro instituto
presumentes, certos aspergantur, cœritis (ut dici-
atur), solos nos mundum esse justos, aut omnibus
sancitiones solis nos manacatum regulariter vi-
vare, certos vero Regule poenis existere transgres-
ssores.

Quis ergo vos de alienis servis? *Suo domino* servis, *aut carnali. Quis vos* constituit judices super eos? *Deinde si ea, et dicatur, de Ordine ve-*
stro præsumitis, quoniam ei est, ut antequam de
suo quisque trabem ejclat, in fratribus oculis tam
curiose festuas perquirat? Qui in Regula gloria-
mini, cur contra Regulam detrahitis? cur contra
Evangelium, ante tempus, 532 et contra Apostolum,
alienos servos judicatis? (Rom. xiv, 4.) An Regula non concordat Evangelio vel Apostolo et alio-
quin Regula jam non est regula, quia non recta.
Audite, et discite ordinem, qui contra ordinem aliis
Ordinibus derogatis. Hypocrita, inquit, ejice primum
trabem de oculo tuo, et sic videbis ejcere festuam
de oculo fratris tui (Matth. vi, 3-5). Quæris quam
trabem? non grandis et grossa trabes est superbia,
qua te patens esse aliquid, cum nihil sis, insanis
sime tibi tanquam sanus exultas, et aliis vanissime,
trabem portans, de festuas insultas? Gratias, inquis
ago tibi, Deus, quia non sum sicut cœteri hominum,
injusti, raptiores, adulteri (Luc. xvii, 21): sequere
ergo, et die. Detractores. Neque enim minima esti
haec festuca inter ceteras. Quare cum tam diligenter
alias enumeres, istam taces? Si pro nulla vel
minima habes, audi Apostoli Neque maledici, ait
regnum Dei possidebunt (I Cor. vi, 10). Audi et Deum
in Psalmo comminantis: Arguam te, inquit, et sta
tuam contra faciem tuam (Psal. xlvi, 21). Quod quia
detractori loquuntur, certum est ex præcedentibus.
Et quidem juste ad se retrahendus, et se compelli-
lendum est inuiri, qui avertens faciem suam a se
aliena potius mala, quam sua solet curiosius per-
scrutari.

CAPUT VI.

Arguit temere judicantes, et calumniantes modum
vivendi Cluniacensium.

12. At, inquirunt, quonodo Regulam tenent, qui

(116) Pinguediuis seu adipis ex carnibus eliciti usum ad legumini condenda, qualibet die quondam apud Cluniacenses adhiberi solitum, temperavit

Aguidine vescuntur (116); tria vel quatuor pulmenta ria una die quo Regula prohibet (*Reg. S. Benedicti*, cap. 39) admitunt, opus manuum, quod jubet (*Ibid.*, cap. 48), non faciunt: multa denique pro libitu suo vel mutant, vel aagent, vel mutuant? Recte. Non possunt haec negari. Sed attendite in regulam Dei, cui nūquie non consonat institutio sancti Benedicti. *Regnum Dei, inquit, intra vos est* (*Luc. xvii, 21*), hoc est, non extrius in vestimentis aut alimentis corporis, sed in virtutibus interioris hominis. Unde Apostolus, *Regnum Dei non est esca et potus, sed iustitia, et pax et gaudium in Spiritu sancto* (*Rom. xiv, 17*): et rursus, *Regnum Dei non est in sermone, sed in virtute* (*I Cor. iv, 20*). De corporalibus itaque observantibus fratribus calamitatem struitis; et quæ majora sunt regulæ, spiritualia scilicet instituta, relinquitis camelumque glutientes, culicem liquatis? Magna abusio! Maxima cura est, ut corpus regulatiter induatur, et contra regulam suis vestibus anima nuda deseritur. Cum tanto studio et tunica, et cœulla corpori procurentur, quatenus cui deerunt, monachus non putetur: cui similiter spiritui pietas et humilitas, quæ profecto spiritualia indumenta sunt, non providentur? Tunicati et elati abhorremus pellicias! tanquam non melior sit pellibus involuta humilitas, quam tunicata superbia: præsertim cum et Dens tunicas pelliceas primis hominibus fecerit (*Gen. iii, 21*); et Joannes in eremo zona pellicea lumbos accinxerit (*Matth. iii, 4*); et ipse tunicarum institutor in solitudine, non tunicis, sed pellibus sese induerit. Repleti deinde ventrent faba, mentem superbia, cibis damnamus saginatos! quasi non melius sit exiguo saginino ad usum vesci, quam ventoso leguminine usque ad ructum exsaturari: præciecum et Esau non de carne sed de lente sit reprehensus (*Hebr. xi, 16*): et de ligno Adam, non de carne damnatus (*Gen. iii, 17*; et Jonathas ex gusto mellis, non carnis morti adjudicatus (*I Reg. xiv, 29*): econtra vero Elias innoxie carnem comedenter (*III Reg. xvii, 6*): Abraham gratissime carnibus Angelos paverit (*Gen. xviii, 7*), et de ipsis sua fieri sacrificia Dens præceperit (*Exod. xxix, 1*). Sed et satius est modico vino di propter infirmitatem, quam multa aqua ingurgitari per aviditatem: quia et Paulus Timotheo modico uterum consuluit (*I Tim. v, 23*); et Dominus ipse bibit, ita ut vini potator appellatus sit (*Matth. xi, 19*): Apostolis quoque bibendum dedit; insuper et ex eo Sacramenta sui sauginis coadidit (*Id. xxvi, 27*): cum econtra aquam ad nuptias bibi non passus sit (*Joan. ii, 3-9*), et ad aquas contradictionis 533 populi murmur terribiliter castigavit (*Num. xxv*), David quoque aquam, quam desideraverat, potare timuerit (*II Reg. xxii, 16*); virisque illi Gedeonis, qui præ aviditate toto corpore prostrato de flumine biberunt, digni ad prælium ire non fuerint (*Judic. vi, 5-7*).

Petrus Venerabilis, interdieundo illum in feriis sextis statuto 10, et qualibet die Adventus, prieter Dominum et primam statuto 15.

Jam vero de labore manuum quid gloriamini, cum et Martha laberans interepata, et Maria quiescens laudata sit (*I. Cor.* x, 41, 42); et Paulus aperie dicat: *Labor corporis ad modicum valet, pietas autem ad omnia?* (*I Tim.* iv, 8.) Optimus labor, de quo propheta dicebat: *Laboravi in gemitu meo* (*Psal.* vi, 7): et de quo alibi, *Memor fui Dei, delectatus sum, et exercitatus sum.* Ac ne corporale intelligas exercitium. *Et defecit, inquit, spiritus meus* (*Psal.* lxxvi, 4). Ubi autem non corpus, sed spiritus fatigatur, spiritualis procul dubio labor intelligitur.

CAPUT VII.

Spiritualis exercitatio fructuosior corporali.

13. Quid ergo, inquis? Siccine illa spiritualia persuades, ut etiam haec, quæ ex Regula habemus, corporalia damnes? Nequaque: sed illa oportet agere, et ista non omittere. Alioquin cum aut ista omitti necesse est, aut illa; ista polius omittenda sunt, quam illa. Quanto enim spiritus corpore melius est, tanto spiritualis quam corporalis exercitatio fructuosa. Tu ergo cum de horum observatione elatus, alii eadem non observantibus derogas, nonne te magis transgressorum Regulæ indicas, cuius licet minima quædam tenens, meliora devitas, de quibus Paulus: *Aemulamini, ait, charismata meliora?* (*I Cor.* xu, 31.) Detrahendo quippe fratribus, in quo temetipsum extollis, perdis humilitatem; in quo alios deprimis, churitatem: que sunt procul dubio charismata meliora. Tu tuum corpus multis et nimiis laboribus attenzi, ac regularibus asperitatibus mortificas membra tua quæ sunt super terram. Bene facis. Sed quid si uile quem similiter non laborantem dignificas, modicum quidem habeat de hac, quæ ad modicum est utilis, corporali videlicet exercitatione; amplius autem quam tu de illa, quæ ad omnia valeat, id est pietate? Quis, quæso, vestrum Regulam nescire tenet? Annon melius qui melior? Quis vero melior, humilior an fatigatior? Annon is qui a Domino dicit melius esse et humili corde (*Matth.* xi, 29), qui et cum Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab eo? (*I. Cor.* x, 42.)

14. Quod si Regulam ab omnibus qui eam professi sunt sic ad litteram teneudam censes, ut nullam omnino dispensationem admitti patiaris, audacter dieo, nec tu eam, nec ille tenetis. Nam eti illæ quaatum quidem pertinet ad observationes corporreas, in pluribus offendit, impossibile est tamen te quoque vel in uno non transgredi. Seis autem quia in uno offendit, omnium est reus. Sin vero concedas aliqua posse mutari dispensatore, procul dubio et tu illam tenes, et ille, quanquam dissimiliter: nam tu quidem districtius, at ille fortasse discretius. Neque hoc dico, quia haec exteriora negligenda sint; nec qui se in illis non exercerent. mox ideo spiritualis officiatur: cum potius spiritualia (quæ meliora) nisi per ista, aut vix, aut nullatenus vel aequiraector, vel obtineantur, sicut scriptum est, *Non prius quod spirituale, sed quod animal;* deinde uero spirituale (*I. Cor.* xv, 46).

A Sicut nec Jacob, nisi prius cognita Lia, desideratos Rachelis amplectis meruit obtinere. Unde rarsus in psalmo, *Sumite psalmum, et date tympanum* (*Psal.* lxxx, 3): quod est dicere, Sumito spiritualia, sed prius date corporalia. Optimus autem ille, qui discrete et congrue et haec operatur, et illa.

15. Jam vero epistola ut epistola remaneat, finienda erat, quandoquidem et nostros (de quibus pater, conquestus estis, quod Ordini vestro detraherent) satis, quantum potui, stylo corripui; et me quoque ab bujusmodi falsa suspicione purgavi, ut debui. Sed quoniama dum nostris minime parco, non nullis de vestris nimium, in quibus non decet, video assentire; pauca quæ et vobis displicere cognovi, et omnibus bonis vitanda esse non dubito, necessarium reor subjungere: **B** 534 quæ quidem etsi fieri videntur in Ordine, absit tamen ut sint de Ordine! Nullus quippe ordo quidpiam recipit inordinatum: quod vero inordinatum est, ordo non est. Unde non adversum Ordinem, sed pro Ordine disputare putandus ero, si non Ordinem in hominibus, sed hominum vitia reprehendo. Et quidem diligentibus ordinem in hac re molestum me fore non timeo: quinimo gratum procul dubio accepturi sunt, si persequimur quod ei ipsi oderunt. Si quibus vero displicerit, ipsi se manifestant, quia Ordinem non diligunt, cuius utique corruptionem, id est vitia, damnari nolunt. Ipsius itaque illud Gregorianum respondeo: *Melius est ut scandalum oriatur, quam veritas relinquatur.* (Homil. 7 in Ezech.)

CAPUT VIII.

Cluniacensium vita, virtutum nomine palliata perstringit.

16. Dicimus, et veracriter creditur, sanctos patres illam vitam instituisse; et ut iu ea plures salvarentur, usque ad infirmos Regulæ temperasse rigorem, nou Regulam destruxisse. Absit autem ut credamus, tantas eos, quantas video in plurisque monasteriis, vanitates ac superfluitates præcepisse, vel concessisse. Miror etenim unde inter monachos tanta in temperantia in comeditionibus et potationibus, in vestimentis et lectisterniis, et equitaturis, et constructuendis aedificiis iuoleseeere potuit: quatenus ubi bæ studiosius, voluptuosius, atque effusius sunt, ibi ordo melius teneri dicatur, ibi major putetur religio. Ecce enim parcitas putatur avaritia, sobrietas amaritatem creditur, silentium tristitiam reputatur. E contra remissio discretio dicitur; effusio, liberalitas; loquacitas, affabilius; cachinnatio, jucunditas; mollescere vestimentorum et equorum fastus, honestas; lectorum superfluus cultus, muudus. Cumque haec alterutrum impendimus, charitas appellatur. Ista charitas destruit charitatem, haec discretio discretionem confundit. Tamen misericordia crudelitate plena est, qua videbatur ita corpori servitur, ut anima jugulatur. Quæ etenim charitas est, carnem diligere et spiritum negligere? quæve discretio totum dare corpori, et animæ nihil? qualis vero misericordia ancillam reticere, et dominam interficere? Ne-

me pro hujusmodi misericordia speret se consequi misericordiam, quae misericordibus promittitur in Evangelio, Veritatis ore dicens, *Beati misericordes quoniam ipsi misericordiam consequentur* (Matth. v, 7) : sed certissimum potius poenam exspectet, quam tali, ut ita dicam, impio misericordium sanctus Job magis prophetizando, quam affectando imprecatur, *Non sit, inquietus, in recordatione, sed conteratur quasi lignum infructuosum. Dignæ plane retributionis causam mox subiungit satis idoneam, dicens: Pavit enim sterilem, et que non parit, et viduæ non benefecit* (Job xxiv, 29, 21).

17. Inordinata profecto atque irrationabilis misericordia est, sterilis et infructuosa carnis (quae juxta Domini verbum von prodest quidquam [Joan. vi, 64] et secundum Apostolum regnum Dei non possidebit [I Cor. xv, 50]) adimplendis invigilare desideriis, ei de animae cura Sapientis saluberrimum non curare consilium, admonentis atque dicens: *Miserere anime tuæ placeas Deo* (Ecol. xxx, 24). Bona misericordia, misereri anime tuae; nec potest non mereri misericordiam, qua fit ut placeas Deo. A iis autem non est misericordia, sicut jam dixi, sed crudelitas; non est charitas, sed iniquitas; non discretio, sed confusio sterilem, que non parit pascere id est, inutilis carnis concupiscentiis inservire; et viduae nil boni facere, animæ videlicet excolendis virtutibus nullam operari dare. Quæ utique, licet Spouso interim sit viduata cœlesti, sensus lamen de Spiritu sancto concipere et parere non desinit immortales; qui videlicet incorruptibilis cœlestisque hereditatis valeant esse capaces, sed si pluim habeant studiosumque cultorem.

18. Sub hac tamen abusione jam fere ubique sic pro ordine tenentur, fere jam ita ab omnibus sine quærela 535 atque irreprehensibiliter observantur; quanquam dissimiliter. Nonnulli quippe his omnibus tanquam non utentes utuntur; et Ideo aut cum nulla offensa, aut cum mihi. Aliquanti quippe haec agunt ex simplicitate, aliquanti ex charitate, aliquanti ex necessitate. Quidam namque simpliciter ista tenent, quoniam sic eis præcipitur; parati aliter agere, si aliter præciperetur. Quidam autem ne discorditer vivant ab eis cum quibus habitant; sectantes in his, non suam libidinem, sed aliorum pacem. Alii vero, quia resistere non valent multitudini contradicentium, qui haec utique tanquam pro Ordine libera voce defendunt; et quoties isti aliqua, prout ratio dicit, resstringere vel matare incipiunt illi, mox tote eis auctoritate resistunt.

CAPUT IX

Eorumdem in temperantium comparat cum antiquorum monachorum paremnia

19. Quis in principio, cum Ordo cœpit monasticus, ad tantum erederet monachos inertiam devenerit? O quantum distamus ab his qui in diebus Antonii existente monachi! Siquidem illi cum se invicem per tempus ex charitate reviserent, tanta ab invicem aviditate panem animarum percipiebant, ut corpo-

A ris cibum penitus oblieti, diem plerumque totum ieiunis vel tribus, sed non mentibus transigerent. Et hic erat rectus ordo, quando digniori parti prius inserviebatur: haec summa discretio, cum amplius sumebat quæ major erat: haec deinde vera charitas, ubi animæ, quaerunt charitate Christus mortuus est, tanta sollicitudine refocillabantur. Nobis autem convenientibus in uxum, ut verbis Apostoli uar, jam non est dominicanum canum manducare (I Cor. xi, 20). Panem quippe celestem nemo est qui requirat, nemo qui tribus. Nihil de Scripturis, nihil de salute agitur animarum; sed nugæ, et risus, et verba proferuntur in venturi. Inter prandendum quantum fauces dapilius, tantum aves pascuntur rumoribus, quibus totus intentus, modum nescias in edendo.

B 20. Interim autem fercula ferculis apponuntur; et pro solis carnis, a quibus abstineatur, grandia piscium corpora duplicantur. Cumque prioribus fueris satiatus, si secundos attigeris videberis tibi necedat gustasse priores [al. pisces]. Tanta quippe accurate et arte coquorum cuncta apparantur, quatenus quatuor aut quinque fercalis de voratis, prima non impediunt novissima, nec satietas minuat appetitum. Palatum quippe, dum novellis seducent, coquimur, paulatim disssuescere cognita, et ali successus extraneos, veluti adhuc jejunum, avide renovatur in desideria. Venter quidem, dum usci [al. vescitarij] oneratur, sed varietas tollit fastidium. Quia eniā puras, ut eas natura creavit, epulas fastidimus, dum aliae alii multifarie permisceantur, et specie naturilibus, quos Deus indidit rebus, quibusdam adulterinis gula provocator superibus; transire nimium meta necessitatis, sed necedum delectatio superaretur. Quis enim dicere sufficiat, quot modis (ut cetera faciem) sola ova versantur et vexantur, quanto studio evertuntur, subvertuntur, liquantur, darantur, diminuuntur; et nunc quidem frixa, nunc aseta, nunc salsa, nunc mistura, nunc singulatim approbiatur? Utquid autem haec omnia, nisi ut scilicet insatiate consulatur? Ipsa deinde qualitas reorum talis deficiat, parere curatur, ut non minus aspectus, quam gustus delectetur: et cum iam stomachus eredit, roctibus repletum se inducat tamen tamē cibositas satiatur. Sed dum oculi coloribus, palatum sapientib[us] illiciuntur, infelix stomachus, cum nec colores faciat, nec sapores demulcet, dum omnia suscipere cogitur, oppressus magis obruerit quam redierit.

D 21. Jam vero de aquæ potu quid dicari, quando ne 536ullo quidem pacto vincit aquam amittitur? Omnes nimur, ex quo manachii sunt, iu[n]firmos stomachos habentes, et iam necessariae Apostoli de utendo cibis consilii um merito non negligimus, modico tamen, quod i[n] the premissis [I Tim. v, 23], nescio cur prieternasse. Et uanam vel solo, cum eliam purum est, contenti essetis. I Puder dicere, sed magis pades arbitrii, et, si pudet uideri, non pudeat emendari. Videbas ino in grandiori ter, vel quater, semiplenum calorem reportari: quatenus diversis vinis magis odoratis, quam potatis, nec tom-

haustis quam attactis sagaci probatione et celeri cognitione unum tandem e pluribus, quod fortius sin, eligatur. Quale est autem illud, quod nonnulla monasteria ex more observare dicuntur, in magnis uidelicet fesuis vina delibuta melle, pigmentorum respersa pulvribus (117), in conventu bibere? Nunquid et hoc fieri dicemus propter infirmitatem stomachi? Ego vero ad nihil aliud valere video, nisi ut vel amplius bibatur, vel delectabilius. Sed cum venæ fuerint vino ingurgitatae, toto in capite palpitantes sic surgenti a mensa quid aliud libet, nisi dormire? Si autem ad vigiliis surgere indigestum cogis, non cantum, sed planctum potius extorquebis.

22. Cum vero ad lectum devenero, requisitus incommode plango, non crapula peccatum, sed quod manducare cor queo. Ridiculum vero (si tamen verum est) quod relatum est mihi a pluribus, qui hoc se pro certe scire dicebant, relendum esse non arbitror. Aliunt enim incolumes ac validos juvenes convictum solere deserere, in domo se infirmorum, qui non sunt infirmi, collocare; carnium esu (qui vix ægrotis duntaxat, et omnino debilibus ex Regulae discretione pro virium reparacione conceditur [Reg. S. Benedicti, capp. 31, 39]) non quidem corporis infirmantis ruinas resicere pro incommmodo, sed earnis luxuriantis curam pericere in desiderio (118). Rogo, que est haec securitas, inter frenementum undique hostium fulgorantes hastas et circumvolantia spicula, tanquam linito jam bello et triumphato adversario, projicere arma, et aut prandiis inuenbare longioribus, aut nudum molli voluntate in lectulo? Quid hoc ignavia est, o boni milites? Socis in sanguine et æde versantibus, vos aut cibos diligitis delicatos, aut somnos capitis matutinos? Aliis, inquam, nocte et die eura pervigili festinantibus redimere tempus, quoniam dies mali sunt; vos e contrario et longas noctes dormitando consumatis, et dies fabulando ducitis otiosos? An dicitis, Pax, et non est pax? eur vel non verecundamini ad explicationem apostolicae indignationis? Nondum enī, ait, restititis usque ad sanguinem (Hebr. xii, 3). Imo jani ad ejusdem terribilis valde comminationis tonitruum cur non expurgiscimini? Cum dixerint, inquit, Pax et securitas; tune repentinus eis superveniet interius, sicut dolor in utero habentis, et non effugient (I Thess. v, 3). Delicata nimis medicina est, prius alligari quam vulnerari, membrum non percussum plangere, et neccdam suscepta ietu admovere

(117) Pigmentorum ejusmodi usum sustulit Petrus statuto 11, præterquam in Cœna Domini.

(118) Et hoc correxit Petrus statuto 12. Sed legenda hac de re gravis ejusdem epistola, qua est libri sexti epistola 16 ad Piores et Custodes Ordinis in quo vehementer et severior Bernardus est in agendo hoc perverso abuso.

(119) Petrus Venerabilis decernit statuto 16, ut nullus fratrum panus, qui dicuntur galabruni vel isembruni, restiatur cuius statuti non reddit ratiōnem, quod muli nostrorum, inquit non aliter quam sacerulares homines, sericeis variis vel grisius vestimentis generibus se comedant. Itaque sericie vestes erant sublati coloris. In codice Corbeiensi legitur rasen-

A manum, fovere unguento ubi non dolet, emplastrum adhibere ubi cæsura non est.

23. Ad discernendum deinde inter sanos et male habentes, baculos in manibus portare jubenter ægrotantes, plane necessarios: ut quam pallor in vultu, maciesque non indicat, baculus sustentans mentia tur in yalestudinem. Ridendas, an lugendas dixerim hujusmodi inceptias? Sic Macarius vixit? sic Basilius docuit? sic Antonius instituit? sic patres in Ægypto conversati sunt? sic denique sancti Odo, Maiolus, Odilo, Hugo, quos se sui utique Ordinis principes et præceptores habere gloriantur, aut tenuerunt, aut teneri censuerunt? Sed hi omnes, si sancti, in quo quia sancti fuerunt, a sancto Apostolo non disenserunt, qui nimur ita loquitur: *Habentes victimum et vestitum, his contenti sumus* (I Tim. vi, 8). Nobis autem est pro victu salietas, nec vestitum appetimus, sed oruatum.

533 CAPUT X.

Vestitum ornatum luxumque in eisdem persequitur.

24. Quæritur ad induendum, non quod vilius, sed quod subtilius inveniatur: non quod repellat frigus, sed quod superbire compellat: non denique iuxta Regulam, « quod vilius comparari potest » (Reg. S. Benedicti, cap. 55), sed quod venustius, in omnibus ostentari. Heu me miserum qualecumque monachum! cur adhuc vivo videre ad id devenisse Ordinem nostrum, Ordinem scilicet qui primus fuit in Ecclesia, in quo cœpit Ecclesia; quo nulus in terra similior angelicis ordinibus, nullus vicinior ei quæ in celis est Jerusalem mater nostra, sive ob decorum castitatis, sive propter charitatis ardorem; eujs Apostoli institutores, cujus hi, quos Paulus tam saepe sanctos appellat, inchoatores extiterunt? Et quidem inter illos cum nihil quod suum esset quispiam retinasset, dividebatur, ut scriptum est, singulis, prout cuique opus erat: non igitur quod quisque pueriliter gestire [at. gestare] poterat. Sane ubi tantum quod opus erat accipiebatur, ibi nihil procul dubio otiosum admittebatur: quanto magis nihil curiosum? quanto magis nihil superbum? Quod, inquit, opus erat; hoc est quantum ad indumenta, quod et nuditatem teget, et frigus repelleret. Putasne ibi cuiquam galabrunum aut isembrunum (119) quererebatur ad induendum; cuiquam ducentorum solidorum mula parabatur ad equitaendum? Putasne, inquam, eujuspiam ibi lectulum operiorum cattinem (120), aut discolor barricanus (121) operiebat, ubi brunum.

(120) Ejusmodi etiam cooperatoria ex cattinis pelibus peregrinis rescindit idem piissimus abbas statuto 17, concedens earum loco pulosiorum, seu resonum pelles: cum antea Cluniacenses, Gallicanorum cattorum pelibus contemptis, Nunantinorum, seu, Zamorensium cattorum pelibus contexto cooperatorio ad lectum uenerent. Confer epistolam 1.

(121) Barricani item sublati sunt statuto 18, ubi igitur, ut nullus screltas, aut barrecanos, vel pretiosos burellos, qui Ratisponi sunt, sive picta quolibet modo strantina habeant, sed solummodo ciliatum, superjectis tantum duobus pannis albii et nigri coloris. Malleæ erant versicolores a barria sic dicte

singulis dividebatur tantum, prout cuique opus erat? Non illic arbitror valde curatum fuisse de prelio, de colore, de cultu vestimentorum, ubi tam indefessum inerat studium in concordia morum, animorum cohærentia, profectaque virtutum. *Multitudinis*, inquit *credentium erat cor unum et anima una* (*Act. iv. 32, 35*).

25. Ubi nunc illud unaniimitatis exercitium? Fusi sumus exterioris, et de regno Dei quod intra nos est, relictis veris ac perennibus bonis, foris querimus vanam consolationem de vanitatibus et insanis falsis: ac jam religiovis antiquæ non solum virtutem amisimus, sed nec speciem retinemus. Ecce enim ipse habitus noster (quod et dolens dico), qui humilitatis esse solebat insigne, a monachis temporis oostris in signum gestatur superbie. Vix jam in nostris provinciis invenimus, quo vestiri dignemur. Miles et monachus ex eodem panno partiuntur sibi cucullam et chlamydem. Quivis de sæculo, quantumlibet honoratus, etiamsi rex, etiamsi imperator, ille fuerit, non tamè nostra horrebit indumenta, si suo sibi modo præparata fuerint et aptata.

26. Cæterum in habitu, inquis, non est religio, sed in corde. Bene. At tu quando cucullam empturus lustras urbes, fora circuis, perecurris nundinas, domos scrutaris negotiatorum, cunctem evertis singulorum supellectilem, ingentes explicas cumulos pauperum, attriccas digitis, admoveas oculis, solis apponis radio; quidquid grossum, quidquid pallidum occurrerit, respuis; si quid autem sui puritate ac nitore placuerit, illud mox quantolibet pretio saevis tibi retinere: rogo te, ex corde facis hæc, an simpliciter? Cum denique contra Regulam, nou quod vilius occurrit, sed studiosissime quaeris, quod quia rarius invenitur, pretiosius emitur; ignorans lacis hæc, an ex industria? Ex cordis thesauro sine dubio procedit, quidquid 538 foris apparet viutorum. Vanum cor vanitatis metam ingerit corpori; et exterior superfluitas interioris vanitatis indicium est. Mollia indumenta animi mollitiem indicant. Non tanto curareur corporis cultus, nisi prius neglegta fuisset mens inculta virtutibus.

CAPUT XI.

De causa cur superiores subditorum vicia non corrigit. Luxum et splendidum prælatorum apparatum perstringit.

27. Miror autem, cum Regula dicat, ad magistrum respicere quidquid a discipulis delinquitur (*Reg. S. Benedicti*, cap. 2); et Dominus per prophetam sanguinem in peccato morientium de manu pastorum, requirendum esse minetur (*Ezech. iii, 18*), quomodo abbates nostri patiatur fieri talia; nisi forte (si audiam dicere) nemo lidenter reprehendit, in quo se esse irreprehensibilem non confidit. Siquidem humanitatis est omnia, in quo sibi quisque indulget, aliis non vehementer irasci. Dicam, dicam; præsumptuosus dicar, sed verum dicam. Quomodo lux

A mundi obtenebrata est? quomodo sal terræ infatuum est? Quorum nobis vita, via vitæ debuit esse, dum exemplum in suis actibus ostendunt superbie, cæci facti sunt duces cæcorum. Quod enim (ut cætera laceam) specimen humilitatis est, cum tanta pompa et equitu incedere, tantis hominum crinitorum stipari obsequiis; quatenus duobus episcopis unius abbatis multitudo sufficiat? Mentior, si non vidi abbatem sexaginta equos, et eo amplius in suo ducere comitatu (122). Dicas, si video eos transeuntes, non patres esse monasteriorum, sed dominos castellorum; non rectores animarum, sed principes provinciarum. Tum deinde gestari jubentur mappulæ scyphi, bacini, candelabra, et manticæ suffarcinante, non stramentis, sed ornamenti lectulorum. Vix B denique quatuor leucis a sua quispiam domo recedit, nisi cum tota supellectilis sua, tanquam sit vel iturus ad exercitum, vel transiturus per desertum, ubi non valeant inveniri necessaria. Annon posset eodem vasculo et aqua manibus vergi, et vinum bibi? Annon posset ardens lucere lucerna, nisi in tuo quod portas caudelabro, et hoc aureo, vel argenteo? Annon posset dormiri, nisi super varium stratum, aut sub peregrino cooperitorio? Annon unus aliquis minister posset et jumentum ligare, et ad mensam servire, et lectulum præparare? Nunc ergo tanta multitudini garsionum ac jumentorum, eur, vel ad solatium mali, nobiscum non serimus necessaria, C quatenus hospites non gravemus?

CAPUT XII.

Luxum et abusum in templis et oratoriis extenuendis ornandis, pingendis, arguit.

28. Sed haec parva sunt: veniam ad majora, sed ideo visa minora, quia usitatoria Omitto oratoriæ immeas altitudines, immoderatas longitudes, supervacuas latitudines, sumptuosas depositiones, curiosas depictiones: quæ dum orantium in se retrorquent aspectum, impediunt et affectum, et mihi quodammodo repræsentant antiquum ritum Iudeorum. Sed esto, tiant hæc ad honorem Dei. Illud autem interrogo monachus monachos, quod in gentilibus gentilis arguebat:

Dicite (ait ille), pontifices, in sancto quid facit aurum?

(PERS sal. II, vers 69.)

D Ego autem dico: Dicite, 539 pauperes non enim attendo versum, sed sensum; dicite, inquam, pauperes, si tamè pauperes, in sancto quid facit aurum? Et quidem alia causa est episcoporum, alia monachorum. Scimus namque, quod illi sapientibus et insipientibus debitores cum sint, carnalis populi devotionem, quia spirituanbus non possunt, corporalibus excitamus ornamentis. Nos vero qui jam de populo exivimus; qui mundi quæque pretiosa ac speciosa pro Christo reliquimus, qui oinnia pulchre lucentia, canore multentia, suave oientia, dulce sapientia, tactu placentia, cuncta denique obiectamenta corporea arbitrati su-

plus quam tres equituras, vel, si Prior Ordinis fuerit, quatuor.

(122) Id de Sugerio abbate Dionysiana dictum putant ut ad epistolam 78. Petrus Venerabilis statutum edidit capite 40, ut nullus Priorum ducat secum

mis in secessu et Christum sacrificium inuis : quorum¹²³ in his devotione in excitate intendimus ? Quem ad eum ex his fructu reuirimus ? stultorum ad-
dictionem, in simplicium oblationem [al. oblecta-
tionem] ut quodcumque in omnibus sumus inter gentes.
et in opere operis et rerum, et servimus adhuc
spiritibus solitum.

28. Et ut aperte loquar an hoc totum facit avari-
tia que est idolorum servitus, et non requirimus
fructum, sed datum? Si queris, quomodo? Miro,
inquam, modo. Tali quadam arte spargitur æs, ut
duplicetur. Expenditur ut augeatur, et effusio con-
tinuit parvum. Ipso grappe Iesu sumptuosarum, sei-
nirandarum vanitatum ascendunt homines magis
ad ostendendam quam ad orationem. Sic opes opibus
hauiuntur, sic pecunia pecuniam trahit : quia ne-
scit qui pagat, ubi a plus divitiarum cernitur, ibi
adfectus libentius. Ad sectis reliquiis saginauntur
ad eum locis aperte satum. Osten sitar pulcherrima
forma sancti vel sacerdotis aiecius, et eo ereditur san-
ctior, quo coelestior. Currunt homines ad oscula-
dum, invitantur ad doceandum; et magis mirantur
palchra, quam venerantur sacra. Ponuntur dehinc
pro ecclesia gemmatae non coronæ (12. 3). E rotæ
circumspite laupadibus, sed non minus fulgeantes
insertis lapidibus. Vermis et pro candelabris ar-
bores quasdam erectas, multo veris pondere, nito
artificis opere fabricatas, nec magis coruscantes
superpositis lacervis quam suis genbris. Quid, put-
tas, in his coronis querit et pœnitentium compun-
ctio, an pœnitentium admiratio? O vanitas vanitatum;
sed non vanior quam insanior! Fulget ecclesia in
parietibus, et in pauperibus eget. Suos lapides in-
duit auro, et suos finos nudos deserit. De sumptibus
egenorum servitur oecis is dicitum. Inveniunt curiosi
quo delectentur, ei non inventant miseris quo-
sus tententur. Utquid saltem sanctorum imagi-
nes non reveremur, quibus utique ipsum, quod pe-
digibus conculeantur, scatet pavimentum? Sæpe spuitur
in ore angelii, saepe aiecius sautorum facies calcibus
tunditur transcurrenti. Et si non sacris his
imaginibus, cur vel non pacienti palchris coloribus?
Cur decoras quod vox suæ fudisti est? cur depingis
quod necesse est conculari? Quid ibi valent venustæ
formæ, obi pulvere maeniantur assiduo? Denique
quid haec ad pauperes, ad misericordias, ad spirituales
viros? Nisi forte et hic adversis memoraretur jam
populi versiculos propheteus ille responderet:
*Dominæ, dilexide coram domus tuis, et locum habita-
tionis gloriae tue* (Psal. xxv., 8). Assentio: patiainur
et haec hæc in ecclesia: quia etiam noxia sunt vanis
et iheris, non temere simplicibus et devolis.

29. Ceterum in clausis coram legentibus fratri-

Abus quid facit illa ridicula monstruosas mira que-
dam deformis formositas, ac formosa deformitas? Quid ibi immunda simia? quid teri eones? quid monstrosoi centauri? quid semihomines? quid maculosa tigrides? quid milites pugnantes? quid venatores tubicinantes? Videas sub uno capite multa corpora, et rursus in uno corpore capi a multa. Cer-
nuntur hinc in quadrupede cauda serpens, tunc in
pisces caput quadrupedis. Ibi bestia præfert equum,
capram trahens retro dimidiam; **510** hic cornu-
tum animal equum gestat posterius. Tam multa
denique, tamen mira diversarum formarum ubique
varietas apparet, ut magis legere libea, in maiori-
bus quam in codicibus, totumque diem occupare
singula ista miranda quam in lege Dei meditaudo.
B Proh Deo! si nou pudet ineptiarum, cur vel non pi-
get expensarum?

CAPUT XIII.

*Modos et media mutua charitatis et pacis fovenda
summatio colligit, denique trans fugas instabilitatis notat.*

30. Multa quidem et alia suggerebat aitenda larga
materia; sed avellit me et propria satis anxia oc-
cupatio, et tua, frater Ogeri (124), nimis festina dis-
cessio, qui videlicet nec morari diutius acquiescis,
nec abire tamen vis absque recenti opusculo. Facio
itaque quod vis, et te dimitto, et sermonem brevio-
præsentum quia utiliora sunt pauca in pace, quam
multa cum scandalo! Et utinam haec pauca scripsi-
rim sine scandalo. Enimvero virtus carpens, scio me
offendere vitiosos. Potest tamen fieri, volente Deo,
aliquibus quos me timeo exasperasse, potius placitu-
rum esse, sed si desinant esse vitiosi: si videlicet,
et districtiores desinant esse detractores, et remis-
siores a m. ent superfluitates; si si quisque bonum
teneat quod tenet, ut alium aliud tenentem non ju-
dicet: si qui accepit jam esse bonus, non invideat
melioribus; et qui sibi videtur agere melius, bonum
non spernat alterius: si qui districtius vivere pos-
sunt, eos qui non possunt nec asperueniunt, nec
remulcentur; et qui non possunt, eos qui possunt sic
mirantur, ut temere non imitentur. Sicut enim non
tacet his qui majus aliquid forte voverunt, ad id
quod minus est descendere, ne apostatentur: sic
non omnibus expedit de bonis minoribus ad majora
transire, ne precipitantur.

31. Scio quippe nonnullos de aliis et congrega-
tionibus, et institutionibus, ad nostrum Ordinem
pervolasse, pulsasse, intrasse: qui hoc quidem
agendo, et suis scandala reliquerunt, et nobis nihil
lominus attulerunt, dum quantum illos sua temera-
ria dissectione, tantum nos turbabant sua misera
couversatione. Et quoniam superhe spreverunt

*nisi in quinque præcipuis festis, etc. Minores coro-
nas eras vocal.*

(123) De ejusmodi coronis, quarum una superest
apud Bene, in S. Bernigii ecclesia 72 cerebos
habens, statu Petrus abbas saepè bandatus, ut
magna illi coronæ, ex ore, auro argentoque elegan-
tissime compositæ, aux in medio chori forti cutena-
mentata dependet, accensi cerei non imponantur

quod tenebant, et temere præsumperunt quod non valebant; digno Deus exitu eorum tandem patescet ignaviam: quia et impudenter deseruerunt quod imprudenter arriperant, et turpiter redierunt ad id quod leviter deseruerant. Cum enim claustra nostra suis potius Ordinis impatientia, quam desiderio nostri expeterint; ostendunt quod sunt, dum a vobis ad nos, a nobis ad vos instabili levitate pervolantes, et nobis, et vobis, et omnibus bonis scandalum faciunt. Quanquam ergo nonnullos eorum noverimus, qui ei fortiter Deo auctore cooperunt, et ipso protectore fortius perseverant; securius est tamen ut perseveremus in bono quod coepimus, quam quod

Aincipiamus ubi non perseveremus; et hoc pariter omnes studeamus, quo secundum apostoli consilium *omnia nostra in charitate sicut* (1 Cor. XVI, 14). Haec est de nostra nostro, et de vestro O-dime sententia haec nostris et vestris, haec non de vobis, sed vobis me sole dicere, nullus melius mihi testis erit quam vos, et si quis me novit sicut eos. Quae in vestris laudabilia sunt, laude et praedico: si quae reprehendenda sunt, ut emendantur, vobis et aliis amicis meis sumere soleo. Hoc non est detracatio, sed attractio. Quod ut nobis a vobis semper fiat, omnime precor et supplico. Valete.

541 ADMONITIO IN OPUSCULUM VI.

1. Liber subjectus in codicibus antiquis hunc præfert titulum, « Incipit prologus sancti Bernardi abbas in libello ad Milites Tempii: » et post prologum, « Incipiunt capita de laude nova Militiae: » quæ omnino sunt tredecim, ut in editis nostris, ubi titulos ex mente auctoris retinuimus. Liber iste a Gaufrido in libro tertio de Vita Bernardi, capite octavo, « Exhortatorius sermo ad Milites Tempii » vocatur. « Quam vero fidelis, » inquit, « cuiuslibet piæ conversationis commendator exsisterit et adjutor, exhortatorius ad Milites Tempii Sermo declarat. » Ita ergo hujuscem libri titulus institui potest: « Liber ad Milites Tempii de laude nova Militiae. »

2. « Hugeni » tamen « militi Christi et magistro Militie Christi » iuscriptus est prologus: sed perinde est Magistro Militiae, atque omniaib[us] Militibus librum nuncupasse. Dieti sunt Fratres Tempii ex eo, quod concessu Bauduini regis juxta Templum Domini primo considerint, teste Guillelmo archiepiscopo Tyrensi in libro duodecimo, capite septimo, ubi eorum originem describit ad annum 1118. « Eodem anno, » inquit, « quidam nobiles viri de equestri ordine, Deo devoi, religiosi, et timentes Deum in manu domini patriarchæ Christi servitio se mancipantes, more canonieorum regularium, in castitate, et obedientia, ei sine proprio velle, perpetuo vivere professi sunt. Inter quos primi et præcipui fuerunt viri venerabiles, Hugo de Paganis, et Gausfredus de Sancto Aldemaro: quibus quoniam neque ecclesia erat, neque certum habebant domicilium, Res in palatio, quod securus Templum Domini ad australē habet partem, eis ad tempus concessit habitaculum. Prima autem eorum professio, quodque eis a domino patriarcha et aliis episcopis in remissionem peccatorum injuncta est, ut vias et itinera, maxime ad salutem peregrinorum contra latronum et incursantium insidias, pro viribus conservarent. » Haec de Militum Tempii origine, quibus primus Magister præfecius est predictus Hugo de Paganis, quem idem Guillelmus Tyrensis magistrum militiae Tempii primum vocat in libri decimi tertii capite vigesimo sexto. « Hugoni sanctæ militiae Priori iuscripta est Guigonis Carthusiae præpositi epistola secunda. Iste est Hugo, cui Bernardus sequenti librum nuncupavit, distinguendus utique ab altero Hugone, qui ex comite Campanie miles Tempii pactus est, testante Bernardi epistola trigesima prima ipsi directa. Porro Hugoni de Paganis primo militiae Magistro successit « miles eximius in armis strenuus, nobilis earne et moribus, dominus Robertus, cognomine Burgundio, natione Aquitanicus, » et quidem sub anno 1136, ut colligatur ex Guillelmo Tyrensi in libri decimi quinti capite sexto, qui item de eodem agit initio libri decimi septimi. Roberto sufficiens videtur Ebraidus, cui Petrus Venerabilis scribit epistolam, qua est libri sexti epistola vigesima sexta.

542 3. Quo anno scriptus sit iste liber, non facile dixerim. Id factum constat Ordine jam plurimum aucto, et militum numero multiplicato. Bernardi verba hoc probant n. 40: « Haec Jerosolymis acutabantur, et orbis exchitatur. Audient insulae, et attendunt populi de longe, et ebullient ab Oriente et Occidente. Quodque cernitur jucundius, et agitur commodius, paucos admodum in tanta multitudine hominum rite confluere videas, nisi utique sceleratos, » etc. Atqui ante consilium Trecentense, id est ante annum 1127, novem tantum erant ejus insituti Milites, ut ex Guillelmo mox videbimus. Vix ergo ante annum 1132, hic liber compositus dici potest, sed tamen ante annum 1136, quo fero anno Robertus magister Hugoni successit.

4. Temporiorum Regulam ex codice Victorio typis mandavit Miraeus, canique Chronicus Cisterciensis;

inscruit, « utpote a sancto Berardo, » inquit, « abbatte Claræ-Vallensi, ut ex prologo patet, dictatam. » Regula hæc totidem capitulis, quod Regula sancti Benedicti, ex qua magna ex parte de verbo sumpta est, constat, id est capitulis septuaginta duobus. Sic vero inscribitur ante prologum : Regula pauperum communitonum Christi Templique Salomonici. » Manricus ad annum 1128, cap. 2, hanc Regulam Bernardo auctori cum Miræ tribuit, ad idque probandum duo loca adduxit ex prologo. Primus locus sic habet : « Sane autem prorsus licet nostri dictaminis auctoritatem per maximus numerus religiosorum Patrum, qui in illo concilio divina admotione convenerunt, commendat; non debemus silenter transire, quibus videntibus et veras sententias proferentibus, ego Joannes Michaelensis praesentis paginæ, jussu concilii ac venerabilis abbatis Claræ-Vallensis, cui creditum ac debitum hoc erat, honilis scriba esse divina gratia merui. » Verum hæc verba non significant ullam Regulam a Bernardo pro Templariis fuisse compositam : sed euni in Joannem Michaelensem rejecisse impositum scribæ officium. Neque quidquam amplius conficitur ex sequentibus verbis, quæ post enumerationem Patrum Trecensis concilii hoc modo referuntur : « Ipse vero magister militia, Hugo nomine, revera non defuit, et quosdam de fratribus suis secum habuit, verbi gratia F. Godefridum F. Royallum, F. Gaufridum Bisol, F. Paganum de Monte-Desiderii, Archembandum de Sancto-Aniano. Iste vero magister Hugo cum ipsis discipolis modum ut observantiam exiguæ inchoationis sui militaris Ordinis, qui ab illo qui dicit, *Ego principium qui et loquor vobis*, sumpsit exordium, juxta memoriam suæ notitiam supra nominatis Patribus intimavit. Placuit itaque concilio, ut consilium ibi lima ei consideratione divinarum Scripturarum diligenter examinatum, tamen cum providentia Papæ Romanorum ac Patriarchæ Jerosolymitarum, neconon etiam assensu capituli panperum commilitonum temp'li quod est in Jerusalem, scripto commendaretur, et inenodabiliter servaretur. » Quibus verbis in tantum a Patribus sancitum fuisse intelligimus, ut Militibus Regula ex eorum consensu consultis Romano Pontifice et Patriarcha Jerosolymitano, praescriberetur : sed Bernardus ejus auctor **543** nequaquam asseritur. Quinimmo Albericus Ordinis Cisterciensis eidem Militibus Regulam sancti Angustini impositam scribit. Unde in Monastico Angincano ad Ordinem sancti Augustini revocantur. Permirum esset, si Albericus Trium-Fontium hand longe a Clara-Valle monachus Cisterciensis, hanc Bernardi Regulam ignorasset, et pro illa Militibus, qui ejus tempore supererant, aliam tribuisse. Guillelmus Tyrensis episcopus in iam dicti libri duodecimi capite septimo tradit, eidem Militibus, qui ante concilium Trecense « nonni novem erant, de mandato domini Honorii papæ et domini Stephani Jerosolymitani patriarchæ fuisse institutam Regulam, et album habitum assignatum, » cum antea vulgari usi essent. » Postmodum vero tempore domini Eugenii papæ, ut dicitur, cruces de panno rubeo mantellis suis cooperant assnere, » tam equites, « quam eorum Fratres qui dicuntur Servientes. Quorum res adeo crevit in immensum, ut hodie, » inquit Guillelmus, « trecentos plus minusve in conventu habeat equites, albis chlamydbus indutos, exceptis Fratribus. » Et his postremis verbis conjicimus, Regulam illam, quæ Bernardo auctori tribuitur, nonni post Guillelum Tyensem scriptam fuisse : quandoquidem in capite vigesimo primo notantur quidam « pseudofrater ex Ultramontanis partibus, mentientes se esse de Templo; » et quadam apud ipsos Milites « sine discreione ac consilio communis capituli succrevisse penitus amputanda » arguuntur, nempe quod habebant olim famuli et armigeri alba vestimenta, unde veniebant damna importabilia, » Nullum vero capitulum generale Templariorum fuit ante concilium Trecense : nullus antea peculiaris Militum habitus, sed vulgaris, Alius eis concessus est a Patribus concilii, exceptis Servientibus. Plane vel ex his solis verbis intelligitur, hoc saltem capitulum longe post et tempus concilii fuisse adscriptum. Capitulum septimum « standum divinum officium audiri » non solum non laudat, sed etiam vituperat, statuitque audiri sedendo : quod sane statutum in Bernardi menteni non veisset. In capitulo quinquagesimo sexto statuitur, « ut amplius sorores non habeantur : » quod arguit non fuisse recente institutum. Ad Joannes Michaelensis istius Regulæ auctor sit aliis judicandum relinquo. Illud in ea observatu non indignum, quod « collatio « pro cœnula jejuniorum usurpatur in capite decimo sexto.

S. BERNARDI ABBATIS

DE LAUDE NOVÆ MILITIAE

AD MILITES TEMPLI

LIBER.

544 PROLOGUS.

HUGONI militi Christi, et magistro Militiae Christi,
BERNARDUS Claræ-Vallis solo nomine abbas, bonum
certamen certare.

Semel, et secundo, et tertio, ui fallor, petisti a
me, Hugo charissime, ut tibi tuisque commilitonibus
scriberem exhortationis sermonem; et adversus
hostilem tyrannidem, quia lanceam non liceret,
stylum vibrarem: asserens vobis non parum fore
adjutorii, si quos armis non possum, litteris anima-
rem. Distuli sane aliquandiu; non quod contem-
nenda videbatur petitio, sed ne levis præcepseque
culparetur assensio, si quod melius melior implere
sufficeret, præsumerem imperitus, et res adniendum
necessaria per me minus forte commoda redderetur.
Verum videns me longa satis hujuscenodi exspecta-
tione frustratum, ne iam magis nolle, quam non
posse viderer, tandem ego quidem quod potui feci:
lector judicet, an satisfeci. Quanquam etsi eai forte
aut minime placeat, aut non sufficiat; non tamen
interest mea, qui tuæ pro meo sapere non desu-
voluntati.

CAPUT PRIMUM.

De laude novæ militiae.

1. Novam militiae genus ortum nuper auditur in
terris, et in illa regione, quam olim in carne præsens
visitavit Oriens ex alto: ut uade tunc in fortitudine
manus suæ tenebrarum principes exturbavit, inde et
modo ipsorum satellites, filios dissidentiae, in manu
fortium suorum dissipatos exterminet, faciens etiam
hunc redempcionem plebis suæ, et rursu erigens
cornu salutis in domo David pueri sui. Novum,
inquam, militiae genus, et saeculis inexpertum: qua
gemino pariter conflictu infatigabiliter decertatur,
tum adversus carnem et sanguinem, tum contra
spiritualia nequitiae in cœlestibus (125). Et quidem
ubi solis viribus corporis corporeo fortius hosti
resistitur, id quidem ego tam non judico mirum,
quam nec rarum existimo. Sed et quando animi
virtute viuis sive damoniis bellum indicitur, ne hoc
quidem mirabile etsi laudabili dixerim, cum plenus
monachis cernatur mundus. Ceterum cum isterque
homo suo quisque gladio potenter accingitur, suo

A eingulo nobiliter insignitur; quis hoc non resumet
omni admiratione dignissimum, quod adeo liquet
esse insolitum? Impavidus profecto miles, et omni
ex parte securus, qui ut corpus ferri, sic animum
fidei lorica induitur. Utrisque nimirum munitus
armis, nec daemонem timet, nec hominem. Nec vero
in mortem formidat, qui mori desiderat. Quid enim
vel vivens, vel moriens metuat, cui vivere Christus
est, et mori lucrum? Stat quidem fideenter libenter-
que pro Christo; sed magis cupit dissolvi, et esse
cum Christo: hoc enim melius. Securi igitur pro-
cedite, milites, et intrepido animo inimicos crucis
Christi propellite, certi quia neque mors, neque vita
poterunt vos separare a charitate Dei, quæ est in
Christo Iesu; illud sane vobiscum in omni periculo
B replicantes: *Sive vivimus, sive moritur, Domini sumus* (*Rom. xiv. 8*). Quam gloriosi revertuntur
victores de prælio! quam beati moriuntur martyres
in prælio! Gaude, fortis athleta, si vivis et vincis in
Domino: sed magis exulta et gloriare, si moreris
et jungeris Domino. Vita quidem fructuosa, et
victoria gloriosa sed utrique mors sacra jure præ-
ponitur. Nam si beati qui in Domino moriuntur, nun
multo magis qui pro Domino moriuntur?

2. Et quidem sive in lecto, sive in bello quis mori-
tur, pretiosa erit sine dubio in conspectu Domini
mors sanctorum ejus. Cæterum in bello tanto pro-
feccio pretiosior, quanto et gloriosior. O vita secura,
ubi pura conscientia! O, inquani, vita secura, ubi
absque formidine 545 mors expectatur, imo et exoptata cum dulcedine, et excipitur devotione!
O vere sancta et tuta militia, atque ad duplice illo
periculo prorsus libera, quo in hominum genus solei,
frequenter perielitiari, ubi duntaxat Christus non est
causa militandi. Quoties namque congrederis tu, qui
militiem militias sæcularem, timendum omnino, ne
aut occidas hostem quidem in corpore, te vero in
anima, aut forie tu occidaris ab illo, et in corpore
simil, et in anima. Ex cordis nempe affectu, non
belli eventu, pensaver vel periculum, vel Victoria
christiani. Si bona fuerit causa pugnantis, pugnae
exitus iudicetur esse non peterit; sicut nec bonus
pugnabit finis, ubi causa non bona, et intentio

*duplicem conflictum, etc., Estis monachi virtutibus,
militis actibus.*

(125) Petrus Venerabilis eadem fere in lib.
vi, epistola 26. *Quis non belitar, inquit, quis non
exultet, processisse vos, non ad simplicem, sed mi-*

non recta præcesserit. Si in voluntate alterum occidendi te potius occidi contigerit, moreris homicida. Quod si prævales, et voluntate superandi vel vindicandi forte occidis hominem, vivis homicida. Non autem expedit sive morruo, sive vivo; sive vitori, sive victo, esse homicidam. Infelix Victoria, qua superas hominem, succubis vitio. Et ira tibi aut superbia dominante, frustra gloriari de homine superato. Est tamen qui nec ulciscen ti zelo, nec vincendi typhlo, sed tantum evadendi remedio interficit hominem. Sed ne hanc quidem bonam dixerim victoriam: cum de duobus malis, in corpore quam in anima mori levius sit (126). Non autem quis corpus occiditur, etiam anima moritur: sed anima, quæ peccaverit, ipsa morietur.

CAPUT II.

De militia securi.

3. Quis igitur tñnis fructusve sacerularis hujus, non dico, militia, sed milites; si ei occisor lealiter peccat, et occisus aeternali perit? Eninvero, ut verbis ntar Apostoli, *Et qui arat, in spe debet arare; et qui triturat, in spe fructus percipiendi* (1 Cor. ix, 10). Quis ergo, o milites, hic tam stupeodus error, quis faror hic tam non ferendus, tanta sumptibus ac laboribus militare, stipendis vero nullis, nisi aut mortis, aut criminis? Operitis equos sercenis, et pendulos nescio quos parniculos loricis superinduitis; depingitis hastas, clypeos et sellas; frena et calcaria auro et argento, gemmisque circumornatis (127): et cum tanta pompa pudendo furos et impudenti stupore ad mortem properatis. Militaria suai haec insignia, an muliebra potius ornamenta? Numquid forte hostilis mucus reverentur aurum, gemmis pareat, serica penetcare non poterit? Denique, quod ipsi saepius certiusque experianini, tria esse præcipue necessaria prælianu, ut scilicet strenuus industriusque miles et circumspectus sit ad servandum, et expeditus ad discurrendum, et promptus ad feriendum. vos per contrarium in oculorum gravamen femineo ritu comam nutritis, longis ac profusis camisiis propria vobis vestigia obvolvitis, delicatas ac teneras manus amplis et circumfluenibus manicis sepelitis. Super haec omnia est, quod armati conscientiam magis terret, causa illa nimium satis leve ac frivola, qua videlicet talis præsumitur et tam periculosa militia. Non sane inter vos aliud bella movet, litesque suscitat, nisi ait irrationalis iraxundia mous, aut in miseria gloria appetitus, aut terrenæ qualisunque possessionis cupiditas. Talibus certe ex causis neque occidere, neque occumbere tutum est.

(126) Bernardus itaque cum Augustino et Ambro-
sio, censem, extra anima dispensium non licet, ut
quis se ipsum defendendo ag, res orrem intem. In
Conferit locum de Precepto et Dispensatione nom.
13. Insignis est haec de re epistola 60. Hildeberti
episcopi Genomannensis, de sacerdote qui latronem
occiderat Ambrosii locus est in lib. iii. De officiis,
cap 4. Augustini lib. 1. De libro arbitrio cap. 5, et
lib. 22. Contra Faustum cap. 74. Iam etiam in epis-

516 CAPUT III.

De Militibus Christi.

4. At vero Christi milites securi prælantur prælia Domini sui, nequaquam metuentes aut de hostium cæde peccatum, aut de sua nece periculum: quandoquidem mors pro Christo vel ferenda, vel inferranda, et nihil habeat criminis (128), et plurimum glorie mereatur. Hinc quippe Christo, inde Christus acquiritur: qui nimur et libenter accipit hostis mortem pro ultiōne, et libenter præbet se ipsum militi pro consolatione. Miles, inquam, Christi securus interimit, interit securior. Sibi præstat cum interit, Christo cum interimit. Non enim sine causa gladium portal. Dei etenim minister est ad vindictam malefactorum, tandem vero bonorum. Sane cum occidit malefactorem, non homicida, sed, ut ita dixerim, maliciula, et plane Christi viudex in his qui male agunt, et defensor Christianorum reputatur. Cum autem occiditur ipse, non perisse, sed pervenisse cognoscitur. Mors ergo quam irrogat, Christi est lucrum: quam excipit, suum. In morte pagani christianus gloriat, quia Christus glorificatur: in morte christiani, Regis liberalitas aperitur, cum miles remunerandus educitur. Porro super illos latabitur justus cum viderit vindictam. De isto dicit homo: *Si utique est fructus justo: utique est Deus judicans eos in terra* (Psal. lvi, 12). Non quidem vel Pagani necandi essent, si quo modo aliter possent a nimia infestatione seu oppressione fiducium cephiber. Nunc autem melius est ut occidanur, quam curie relinquatur virga peccatorum super sortem justorum: ne forte extendant justi ad iniqui-
tatem menus suas.

5. Quid enim? si percutere in gladio omnino fas non est Christiano, cur ergo præco Salvatoris contentos fore satis stipendiis militibus indixit (Luc. iii, 14); et non potius omnem eis militiam interdixit? Si autem (quod verum est) omnibus fas est, ad hoc ipsum duntavat divinitas ordinatis, nec aliud sane quidquam melius professis; quibus, queso, potius quam quoram manibus et viribus urbs fortitudinis nostre Sion pro nostro omnium manamine refinebitur? ut depulsis divina transgressoribus legis, secura ingrediatur gens justa, eucodiens veritatem. Secure proinde dissipentur gentes que bella volunt, et abscedantur qui nos couturbant, et disperdantur de civitate Domini omnes operantes iniuriam, qui repositas in Ierosolymis christiani populi inastimabiles diitias tollere gestiant, sancta polluere, et hereditate possidere sanctuarium Dei. Exeratur ad P. p. eccliam.

(127) ad cavel, capite 38. Regula Templariorum. Legimus autem in clypeis et hastis, surrellis et in lanatis non habetur; etc. Aurum vero et argentum, in frenis et calcaribus eadem rejicit, cap. 37.

(128) Hinc Joannes Saresberiensis in Polygrapho lib. 7, cap. 21, de fratribus Templi ageus: *Pene soli, inquit, inter homines legitima gerunt bella.*

gladius uterque fidelium (128°) in cervices inimicorum, ad destruendam omnem altitudinem excellentem se adversus scientiam Dei, que est christianorum fides; ne quando dicant gentes: ubi est Deus eorum? (Psal. cxiii, 2.)

6. Quibus expulsis revertetur ipse in hereditatem domum suam, de qua iratus in Evangelio, Ecce inquit, relinquetur obis domus vestra deserita (Matth. xxii, 38); et per prophetam ita conqueritur, *hie qui domum meam dimisi hereditatem meam* (Jerem. xii, 7): implebitque illud propheticum, *Redemit Dominus populum suum et liberavit eum: et venient et exsultabunt in monte Sion, et gaudebunt de bonis Domini* (Jerem. xxxi, 11, 12). Lætare, Jerusalem, et cognosce jam tempus visitationis tue. Gaudete et laudate simul, deseria Jerusaleni, quia consolatus est Dominus populum suum, redemit Jerusalem; paravit Dominus brachium suum sanatum in oculis omnium gentium. Virgo Israel, corrueras, et non erat qui sublevaret te. Surge iam, executere de pulvere, virgo, captiva filia Sion. Surge, inquam, et sta in excelso, et vide jucunditatem quæ venit tibi a Deo tuo. Non vocaberis ultra 517 derelicta, et terra tua non vocabitur amplius desolata, quia complacuit Domino in te, terra tua inhabitabitur. Leva in circuitu oculos tuos et vide: omnes isti congregati sunt, venerunt tibi. Hoc tibi auxilium nullum de sancto. Omino per istos tibi jamjamque illa persolvitur antiqua promissio, *ponam te in superbia saeculorum gaudium in generatione et generationem, et suges lac gentium et manumilla regum lactaberis* (Isa. lx, 15, 16) et item, *Sicut mater consolatur filios suos, ita et ego consolabor vos, et in Jerusalem consolabimini* (Isa. lxvi, 13). Videsne quam crebra veterum attestatio nova approbat militia, et quod sicut audivimus, sic videmus in civitate Domini virtutum? Dummodo sane spiritualibus non præjudicet sensibus literalis interpretatio, quominus scilicet spernemus in eternum, quidquid huic temporis significando ex Prophetarum vocibus usurpamus: ne per id quod cernitur, evanescat quod creditur; et spei copias imminuat penuria rei, præsentiumque attestatio sit evacuatio futurorum. Alioquin terrenæ civitatis temporalis gloria non destruit cœlestia bona, sed astruit; si tamen istam minime dubitamus illius tenere figuram, quæ in cœlis et mater nostra.

CAPUT IV.

De conversatione Militum Christi.

7. Sed iam ad imitationem seu ad confusioneum nostrorum militum, non plane Deo, sed diabolo militantium, dicamus breviter Christi equitum mo-

(128°) Spiritualis scilicet ac materialis: de intropte epistola 236, et libro iv De consideratione, cap. 3, n. 7.

(129) Scriptis nonnullis, racos, vulgo échecs, qui ludus ita dictus est sive a voce Arabicæ vel Persica *sach*, que *regem* sonat, quæ principia est ec in ludo persona: sive a Germanico *schach*, id est latrone seu latrunculo, unde latrunculorum ludes.

A res et vita; qualiter in bello domine conversentur: quo palam fiat, quantum ab invicem differant Dei saeculique militia. Primo quidem utrolibet disciplina non deest, obedientia nequaquam contemnitur, quia, teste Scriptura, et *filius indiciplinatus peribit* (Eccl. xxii, 3); et, *peccatum est hariolandi repugnare, ei quasi scetus idololatriæ nelle acquiescere* (I Reg. xv, 23). Itur, et redditur ad nutum ejus qui praest: induitur quod ille donaverit; nec aliunde vestimentum seu alimentum presumitur. Et in vietu et vestitu cayetur omne superfluum, soli necessitati consulitur. Vivitur plane in communi jucunda et sebria conversatione, absque uxoribus, et absque liberis. Et ne quid desit ex evangelica perfectione absque omni proprio habitant unius moris in domo una, solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Dicas universæ multitudinis esse cor unum, et animam unam: ita quisque non omnino propriam sequi voluntatem, sed magis obsequi satagit imperanti. Nullo tempore aut otiosi sedent, aut curiosi vagantur: sed semper dum non procedunt (quod quidem raro contingit), ne gratis comedant panem, armorum seu vestimentorum vel scissa resarcioni, vel vetustia reficiunt, vel inordinata componunt, et quæque postremo facienda magistris voluntas et communis indicit necessitas. Persona inter eos minime accipitur: defertur meliori, non nobiliori. Honore se invicem præveniunt; alterurum onera portant, ut sic adimpleant legem Christi. Verbum insolens, opus inutile, risus immoderatus, murmur vel tenue, sive susurrum nequaquam, ubi deprehenditur, relinquitur inemendatum. Seacos (129) et aleas detestantur; abhorrent venationem: nec ludiera illa avium rapina (ut assolet) delectantur (130). Mimos, et magos, et fabulatores, scurilesque cantilenas, atque ludorum spectacula, tanquam vacantes et insani fasas respunti et abominantur. Capillos tondent (131), scientes juxta Apostolum ignominiam esse viro, si comam nutrierit. Nunquam compiti, raro loti, magis autem neglecto crine hispidi, pulvere fodit: lorica et cauñate fusi.

8. Porro immixente bello, intus fide, foris ferro, non auro se muniunt: quatenus armati, et nou ornati, 518 hostibus metum incutiant, non provocent avaritiam. Equos habere cupiunt fortes et veloces, nou tamen coloratos aut phaleratos: pugnam quippe, non pomparam, victoriam, sed non gloriam cogitantes, et studentes magis esse fornidi quam admirationi. Deinde non turbulenti aut impetuosi, et quasi ex levitate præcipites, sed consulte atque cum ornatu cautela et providentia se ipsos ordinantes, et disponentes in aciem, juxta quod de patribus scriptum qua de re vide Glossarium Cangianum et Polyeratum Joannis Saresberiensis, lib. i, cap. 8.

(130) Id patet ex Regula capitibus 46 et 47. In prioriann venatio cum ave, in posteriori peregrinaria areu vel balista interdicuntur.

(131) Hujus rei statutum legitur in Regula templiariorum capitibus 28 et 29.

est. Veri profectio Israelitæ procedunt ad bella paciūci. At vero ubi ventum fuerit ad certamen, tum deum pristina lenitate postposita, tanquam si dicerent, *Nonne qui oderunt te, Domine, oderam, et super inimicos tuos tabescet?* (*Psalm. cxxxviii, 21.*) Irrunt in adversarios, hostes velut oves reputant; nequaquam, etsi paucissimi, vel sāvam barbariem, vel numerosam multitudinem formidantes. Noverunt siquidem non de suis præsamere viribus, sed de virtute Domini sahaoth sperare victoriam: cui nimis facile esse confidunt, juxta sententiam Macchabæi, concludi multos in manna paucorum, et non esse differentiam in conspectu Dei cœli liberare in multis, et in pauca; quia non in multitudine exercitus est Victoria belli, sed de cœlo fortitudo est (*1 Macchab., iii, 18, 19.*). Quod et frequentissime experti sunt, ita ut plerumque quasi persecutus sit unus mille, et duo fugarint decem millia. Ita denique miro quodam hac singulari modo cernuntur et aguis miliores, et leonibus ferociores, ut pene dubitem quid potius censam appellando, monachos videat, an milites; nisi quod utrumque forsitan congruentius nominari, quibus neutrum deesse cognoscitur, nec monachi mansuetudo, nec militis fortitudo. De qua re quid dicendum, nisi quod a Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris? Tales sibi elegit Deus, et colligit a finibus terræ ministros ex fortissimis Israel, qui veri legatum Salomonis, sacrum scilicet sepulcrum, vigilanter fideliterque custodiunt, omnes tenentes gladios, et ad bella doctissimi [*al. fortissimi.*]

CAPUT V.

De Templo.

9. Est vero templum Jerosolymis, in quo pariter habitant, antiquo et famosissimo illi Salomonis impar quidem structura, sed non inferius gloria. Siquidem universa illius magnificètia in corruptilibus auro et argento, in quadratura lapidum et varietate lignorum continebatur: hujus autem omnis decor, et gratæ venustatis ornatus, pia est habitationis religiositas, et ordinatissima conversatio. Illud variis extitit spectandum coleribus: hoc diversis virtutibus et sanctis actibus venerandum. Domum quippe Dei decet sanctitudo (*Psalm. xcii, 5.*), qui non tam politis marmoribus, quam ornatis moribus delectatur, et puras diligit mentes super auratos parietes (*132*). Ordinatur tamen hujus quoque facies templi, sed armis, non gemmis: et pro antiquis coronis aureis, circum pendentibus clypeis paries operitur; pro candelabris, thuribulis, atque urceolis domus undique frenis, sellis, ac lanceis communitur. Plane his omnibus liquido demonstrantibus, eodem pro domo Dei fervore milites zelo, quo ipse quondam militum Dux vehementissime inflamiatus armata illa sanctissima manu, non tamen ferro, sed flagello, quod facerat de resticalis [*al. funiculis*], introivit in templum, negotiantes expulit, nummuliorum effudit æs, et cathedras vendentium colum-

A bas everlit (*Joan. ii, 15*): indignissimum judicans. orationis domum hujuscemodi forensibus incestari [*al. infestari*]. Tali proinde sui Regis permotus exemplo devotus exercitus, multo sane indignus, longeque intolerabilis arbitrans sancta pollui ab infidelibus, quam a mercatoribus incestari, in domo sancta **519** cum equis et armis commoratur; tamque ab ipsa, quam a cæteris sacris omni infidelitatis spuma et tyrannica rabie propulsata, ipsi in ea die noctuque tam honestis quam utilibus officiis occupantur. Honorant certatim Dei templum sedulis et sinceris obsequiis, jugi in eo devotione immolantes, non quidem veterum ritu peccundum carnes, sed vere hostias pacifcas, fraternalm dilectionem, devoutam subjectionem, voluntariam paupertatem.

B 10. Ilæc Jerosolymis actitantur, et orbis excitatur. Audunt insulæ, et attendunt populi de longe, et ebulliunt ab Oriente et Occidente, tanquam torrens inundans gloriæ gentium, et tanquam fluminis impetus lætificans civitatem Dei. Quodque cernitur jucundius, et agitur commodius, paucos admodum intanta multitudine hominum illo confluere videoas, nisi utique sceleratos et impios, raptiores et sacrilegos, homicidas, perjuros, adulteros; de quorum profecto perfectione sicut duplex quoddam constat provenire bonum, ita duplicatur et gaudium; quandoquidem tam suos de suo discessu lætificant, quam illos de adventu quibus subvenire festinant. Prosunt quippe utrobius, non solum utique istos tueando, sed etiam illos jam non opprimendo. Itaque lætatur Ægyptus in profectione eorum, cum tamen de protectione eorum nil siominus lætetur mons Sion, et exsultent filii Judæ. Illa quidem se de manu eorum, ista magis in manu eorum liberari se merito gloriatur. Illa libenter amittit crudelissimos sui vastatores. ista cum gaudio suscipit sui fidelissimos defensores; et unde ista dulcissime consolatur, iude illa aequa salaberrime desolatur. Sic Christus, sic novit uelisci in hostes suos, ut non solum de ipsis, sed per ipsos quoque frequenter soleat tanto gloriosius, quanto et potentius triumphare. Jucunde sane et commode: ut quos diu pertulit oppugnatores magis jam propugnatores habere incipiatur; faciatque de hoste militem, qui de Saulo quondam persecutore fecit Paulum prædicatorem (*Act. ix.*). Quamobrem non miror, si etiam superua illa curia, juxta testimonium Salvatoris, exultat magis super uno peccatore penitentiam agente, quam super plurimis justis qui non indigent penitentia dum peccatoris et maligni tantis procul dubio possit conversio, quantis et prior nocuerat conversatio.

D 11. Salve igitur, civitas sancta, quam ipse saucieavit sibi tabernaculum suum Altissimus, qua tanata in te et per te generatio salvaretur. Salve, civitas Regis magni, ex qua nova ei iucunda mundo miracula nullis pene temporibus defuere ab initio. Salve, domina gentium, princeps provinciarum, Patriarcharum possessio, Prophetarum mater et Apo-

(132) *Ita codex Colbertinus: alii, puras magis diligenter mentes, quam superauratos parietes.*

stolorum, initia trax fidei, gloria populi christiani, quam Deus semper a principio propterea passus est oppugnari, ut viris fortibus sicut virtutis, ita fores occasio et salutis. Salve, terra promissionis, quæ olim fluens lac et mel tuus duntaxat habitatoribus nunc universo orbi remedia salutis, vita porrigis alimenta, Terra, inquam, bona et optima, quæ in secundissimo illo sine tuo ex arca paterni cordis cœleste granum suscipiens, tantas ex superno semine martyrum segetes protulisti, et nihil omnibus ex reliquo omnium fidelium genere fructum fertilis gleba tricesimum, et sexagesimum, et centesimum super omnem terram multipliciter procreasti. Unde et de magna multitudine dulcedinis tuæ jucundissime sauti et opulentissime saginati, memoriam abundantiae suavitatis tuæ ubique eructant qui te viderunt et usque ad extremum terræ magnificentiam gloriae tuæ loquuntur eis qui te non viderunt; et enarrant mirabilia quæ in te sunt. Gloriosa dicta sunt de te civitas Dei: sed jam ex his quibus affluis deliciis, nos quoque pauca proferamus in medium, ad laudem et gloriam nominis tui.

550 CAPUT VI.

De Bethlehem (133).

12. Habes ante omnia in refectione animarum sanctorum Bethlehem domum panis, in qua primum is qui de cœlo descendebat [at. descendit], pariente Virgine panis vivus apparuit. monstratur piis ibidem jumentis præsepium, et in præsepio fenum de prato virginali, quo vel sic cognoscet hos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui. Omnis quippe caro fenum, et omnis gloria ejus ut flos feni (*Isai. xl.*, 6). Porro homo quia suum, in quo factus est, honorem non intelligendo, comparatus est jumentis insipientibus, et similis facies est illis (*Psal. xlviii.*, 13); Verbum panis Angelorum factum est pabulum jumentorum, ut habeat carnis fenum quod ruminet, qui verbi pane vesci penitus disuevit: quousque per hominem Deam priori redditus dignitat, et ex pecore rursus conversus in hominem, cum Paulo dicere possit, *Etsi cognovimus Christum secundum carnem, sed nuncjam non novimus (II Cor. v, 16)*. Quod sane non arbitror quempiam dicere posse veraciter, nisi qui prius cum Petro ex ore Veritatis illud item audierit: *Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt; caro autem non prodest quidquam (Joan. vi, 64)*. Alioquin qui in verbis Christi vitam invenit, carnem jam non requirit, et est de numero beatiorum qui non viderunt et crediderunt (*Joan. xx, 29*), Nec enim opus est vel lactis poculum, nisi parvulo; vel feni pabulum, nisi utique jumento. Qui autem non offendit in verbo, ille perfectus est vir, solido plane vesci cibo idoneus: et, licet in sudore vulpis sui, panem verbi comedat, absque offensione. Sed et securus ac siac scandalo, loquitur Dei sapientiam duntaxat inter perfectos, spiritualibus spiritualia comparans, cum tameu-

A fantibus sive pecoribus cautus sit pro captu quidem eorum proponere tantummodo Jesum Christum, et hunc crucifixum. Unus tamen idemque cibus ex cœlestibus paschis suaviter quidem et ruminatur a pecore, et manducatur ab homine; et viro vires, et parvulo tribuit nutrimentum.

CAPUT VII.

De Nazareth.

13. Cernitur et Nazareth, quæ interpretatur *flos*, in qua is qui natus in Betlehem erat, tanquam fructus in flore coalescens, nutritus est Deus infans: ut floris odor fructus saporem præcederet, ac de naribus Prophetarum, fauibus se Apostolorum liquor sanctus insunderet; Judæisque tenui odore contentis, gusto solido reficeret Christianos. Sensebat tamen hunc fiorem Nathanael, quod super omnia aromata suave redoleret. Unde et aiebat: *A Nazareth potest aliquid boni esse?* Sed nequaquam sola contentus fragantia, respondentem sibi, *Veni et vide (Joan. i, 46)*, Philippum secutus est. Ino vero miræ illius suavitatis admodum respersione delectatus, haustusque boni odoris factus saporis avidior, odore ipso duce, ad fructum usque sine mora pervenire curavit, cupiens plenus experiri quod tenuiter præsenserat, præsensque degustare quod odoraverat absens. Videamus et de olfactu Isaac, ne forte aliquid, quod pertineat ad hæc ipsa quæ in manibus suis, portenderit. Loquitur de illo Scriptura sic: *Statimque ut sensit vestimentorum ejus fragrantiam (haud dubium quiu Jacob), Ecce, inquit, odor filii mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus (Gen. xxvii, 27)*. Vestimenti fragrantiam sensit, sed vestiti præsentiam non agnovit: soloque vestis, tanquam floris odore, forinsecus delectatus, quasi fructus interioris dulcedinem non gustavit, dum et electi filii simul et sacramenti fraudatus cognitione remansit. Quo spectat hoc? Vestimentum profecto spiritus, littera est et caro Verbi. Sed ne nunc quidem Judæus in carne Verbum, in homine scit deitatem; nec sub tegmine litteræ sensum pervidet spiritualem: forisque palpus uædi pelleb, quæ similitudinem majoris, hoc est primi et antiqui peccatoris, expresserat, 551 ad nudam non pervenit veritatem. Non sane in carne peccati, sed in similitudine carnis peccati, qui peccatum non facere, sed tollere veniebat, apparuit, ea scilicet de causa quam ipse non tacuit, *ut qui non vident videant, et qui vident cœciiant (Joan. ix, 39)*. Hac ergo similitudine deceptus Propheta, exœcus hodieque quem nescit benedict, dum quem lectitat in libris, ignorat et in miraculis: et quem propriis atrectat manibus, ligando, flagellando, colaphizando, minime tamen vel resurgentem [al. resurgendo] intelligit. Si enim cognovisset, nunquam Dominum gloriae crucifixissent (*I Cor. n, 8*). Percurramus succincto sermone et cætera iœca sancta, et si non omnia, saltem aliqua: quoniam quæ admirari per singula

(133) Deinceps ad finem Tracianus ex locis sacris mysticos erunt sensus

non sufficiens, libet vel insigniora, et ipsa breviter recordari.

CAPUT VIII.

De monte Oliveti et valle Josaphat.

14. Ascenditur in montem Oliveti, descendatur in vallem Josaphat: ut sic divitias divine misericordiae cœgitas, quatenus horrorem judicii nequaquam dissimiles; quia etsi in multis miserationibus suis inultus est ad ignosceadum, judicia tamen ejus nihilominus abyssus multa, quibus agnoscitur valde omnino terribilis superfilios hominum. David denique qui montem Oliveti demonstrat, dicens, *Homines et jumenta salvabis, Domine, quemadmodum multiplicavisti misericordiam tuam, Deus;* etiam judicii vallem in psalmo commemoral, dicens. *Non veniat mihi, impudens, pes superbæ, et manus peccatoris non moreat me* (Psal. xxxv, 7, 12). Cujuset præcipitum se omnino perhorrescere fatetur, cum in alio psalmo ita loquitur, orans: *Confige timore tuo carnes meas, a judiciis enim tuis timui* (Psal. cxviii, 120). Superbus in hanc vallem corruit, et conquassatur: humilius descendit, et minime periclitatur. Superbus excusat peccatum suum: humilius accusat, sciens quia Deus non bis judicat in idipsum; et quod si nosmet ipsos judicaverimus, non utique judicabimur (I Cor. xi, 31).

15. Porro superbus non attendens quam horrendum sit incidere in manus Dei viventis, facile prorumpt in verba malitia ad excusandas excusationes in peccatis. Magna revera inalitia, tui te non misereri, et solum post peccatum remedium confessionis a te ipso repellere, ignemque in sinu tuo involvere potius, quam excutere, nec præbere autem consilio Sapientis qui ait: *Miserere animæ tuae placentis Deo* (Eccli. xxx, 24). Proinde qui sibi nequum, eum bonus? Nunc judicium est mundi, nunc princeps hujus mundi ejicitur foras (Jean. 12, 31), hoc est de corde tuo, si te tamen humiliando ipse dijudicatis. Erit judicium eæzii, quando ipsum vocabitur cælum desursum, et terra discernere populum suum (Psal. xlix, 4): in quo sane timendum, ne projiciaris tunc ipso et angelis ejus, si tamen inventus fueris in judicatus. Alioquin spiritualis homo, qui omnia dijudicat, ipse a nemine judicabitur (I Cor. ii, 15). Propter hoc ergo judicium incipit a domo Dei, ut suos, quos novit judex, cum venerit inveniat iudicatos: et jam nil de eis habeat judicare, quando fidelicet iudicandi sunt hi qui in labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellantur (Psal. lxxii, 5).

CAPUT IX.

De Jordane.

16. Quam læto sinu Jordanis excipit Christianos qui se Christi gloriatur consecratum baptismate! Mentitus est plane Syrus ille leprosus, qui nescio quas Damasci aquas aquis prætulit Israe lis (IV Reg. v, 12), cum Jordanis nosriri devous Deo famulatus toties probatus extiterit, sive quando Eliæ sive quando Elisæo (IV Reg. ii), sive ethan (ut antiquius aliquid re-

A colam) quando Josue et omni populo simul, impetum mirabiliter inhibens, siccum in se transitum præbuit (Josue iii). Denique quid in fluminibus isto eminentius, quod ipsa sui sat. sibi Trinitas quadam evidenti præserua dedicavit? Pater auditus, visus Spiritus sanctus, Filius est et baptizatus. Merito proinde 552 ipsam ejus virtutem, quam Naaman ille consaleote propheta sensit in corpore (IV Reg. v, 14), jubente Christo universus quoque fidelis populus in anima experitur.

CAPUT X.

De loco Calvariae.

17. Exitur etiam in Calvarie locum, ubi verus Elisæus ab insensatis pueris irrisus, risum suis insinuavit æternum, de quibus ait: *Ecce ego et pueri mei, quos mihi dedit Dominus* (Isai. viii, 18). Boni pueri, quos per contrarium illorum malignitatem ad laudem excitat Psalmista, dicens, *Laudate, pueri, Dominum, laudate nomen Domini* (Psal. cxii, 1), quatenus in ore sanctorum infantium et lactentium perficeretur laus, quæ ex ore defecerat invidorum, eorum utique, de quibus queritur ita: *Filios enutrii et exaltavi, ipsi autem spreverunt me* (Isai. i, 2). Ascendit itaque crucem calvus noster, mundo pro mundo expositus: et revelata facie ac discoperta fronte purgationem peccatorum faciens, probrosæ et austerae mortis tam non erubuit ignominiam, quam nec pœnam exhorruit, ut nos opprobrio sempiterno eriperet, restitueret gloriae. Nec mirum. Quid enim erubesceret, qui ita lavit nos a peccatis, non quidem ut aqua diluens et retinens sordes, sed veluti solis radius desiccans et retinens puritatem? Est quippe Dei sapientia ubique attingens propter munditiam suam.

CAPUT XI.

De Sepulcro.

18. Inter sancta ac desiderabilia loca sepulcrum tenet quoniammodo principatum, et devotionis plus nescio quid semper, ubi mortuus requievit, quam ubi vivens conversatus est; atque amplius movet ad pietatem mortis, quam vitæ recordatio. Puto quod illa austerior, haec dulcior videatur: magisque infirmitati blandiatur humanae quies dominionis, quam labor conversationis; mortis securitas, quam vita rectitudine. Vita Christi, viveudi mili regula existit: mors, a morte redemptio. Illa vitam instruxit, mortem Ita desurxit. Vita quidem laboriosa, sed mors pretiosa; utraque vero a modum necessaria. Quid enim Christi predesse poterat, sive mors nequiter viventi, sive vita damnabiliter morienti? Nunquid denique aut mors Christi etiam nunc male usque ad mortem, viventes a morte aeterna liberat, aut morinos ante Christum saeculos patres vita sanctitas liberavit? sicut scriptum est, *Quis est homo qui vivet, et non ridebit mortem, eruet animam suam de manu inferi?* (Psal. lxxxviii, 49)? Nunc ergo quia utrumque nobis pariter necessarium erat, et pie vivere, et

secure mori; et vivendo vivere docuit, et mortem moriendo securam reddidit: quoniam quidem resurrecturus occubuit, et spem fecit morientibus resurgendi. Sed addidit et tertium beneficium, cum etiam peccata donavit, sine quo utique cætera non valebant. Quid enim (quantum quidem ad veram summamque beatitudinem spectat) quantalibet vitæ rectitudo seu longitudo prodesse poterat illi, qui vel solo originali peccato teneretur adstrictus? Peccatum quippe præcessit, ut sequeretur mors: quod sane si cavisset homo, mortem non gustasset in æternum.

19. Peccando itaque vitam amisit, et mortem inventa: quoniam quidem et Deus ita prædicterat, et justum profecto erat, ut si peccaret homo, morvereur. Quid namque justius poterat quam recipere transiœnum? Vita siquidem Deus animæ est, ipsa corporis. Peccando voluntarie, volens perdidit vivere: nolens perdit et vivificare. Sponte repulit vitam eum vivere noluit; non valeat eam dare cui, vel quatenus voluerit. Noluit anima regi a Deo: non queat regere corpus. Si non paret superiori, inferiori cur imperet? Invenit Conditor suam sibi rebellem creaturam. inveniat anima suam sibi rebellem pedi-sequam. Transgressor inventus est homo divina legi: inveniat et ipse aliam legem in membris suis, repugnante legi **553** mentis sue, et captivantem se in legi peccati (*Rom. vii, 23*). Porro peccatum, ut scriptum est, separat inter nos et Deum (*Isai. lxi, 2*): separat proinde etiam mors inter corpus nostrum et nos. Non potuit dividiri a Deo anima nisi peccando, nec corpus ab ipsa nisi moriendo. Quid itaque austrius pertulit in ultione, in solum passa a subdito, quod præsumpscerat in auctorem? Nihil profecto congruentius, quam ut mors operata sit mortem, spiritualis corporalem, culpabilis poenalem, voluntaria necessariam.

20. Cum ergo hac gemina morte secundum utramque naturam homo damnatus fuisset, altera quidem spirituali et voluntaria, altera corporali et necessaria; utrique Deus hominum sua corporali ac voluntaria benigne et potenter occurrit, itaque una sua nostram utramque daunnavit. Merito quidem! nam ex duabus mortibus nostris, eam altera nobis in culpe meritum, altera in pœna debitum reputatur; suscipiens pœnam, et nesciens culpani, dum sponte et tantum in corpore moritur et vitam nobis, et justitiam promeretur. Alioquin si corporaliter non pateteret, debitu non solvisset: si non voluntarie moreretur, meritum mors illa non habuisse. Nunc autem si ut dicimus est, mortis meritum est peccatum, et peccati debitu mors; Christo remittitur peccatum, et moriente pro peccatoribus, profecto iam nullum est meritum, et solitum est debitum.

21. Cæterum unde seimus, quod Christus possit peccata dimittere? hinc præcepit dubio, quis Deus est, et quidquid vult, potest. Unde autem ei quod Deus sit? Miracula probant. Facit quippe opera que nemo aliud facere possit: ut iaceant oracula Prophæ-

Atarum, necon et paterna vocis testimonium elapsæ coelitus ad ipsum a magnifica gloria. Quod si Deus pro nobis, quis contra nos? Deus qui justificat, quis est qui eodemnet? Si ipse est et non aliud, cui quotidie confitemur dicentes: *Tibi soli peccavi* (*Psal. 1, 6*); quis melius, imo quis aliud remittere potest quod in eum peccatum est? Aut quomodo ipse non potest, qui omnia potest? Denique ego quod in me delinquitur valeo, si volo, donare: et Dens non queat in se commissa remittere? Si ergo peccata remittere possit, omnipotens, et solus possit, cui soli peccatur; beatus profecto, cui non imputabit ipse peccatum. Itaque coguovimus, quod peccata Christus divinitatis suæ potentia valuit relaxare.

22. Porro jam de voluntate quis dubitet? Qui euimus nostram et induit carnem, et subiit mortem; putas, suam nobis negabit justitiam? Voluntarie incarnatus, voluntarie passus, voluntarie crucifixus, solam a nobis retinebit justitiam? Quod ergo ex deitate constat illum potuisse, ex humanitate innotuit et voluisse. Sed unde rursus eomidimus quod mortem abstulit? Hinc plane, quod eam ipse qui non meruit, pertulit. Quia enim ratione iteram exigeretur a nobis, quod pro nobis ille jam solvit? Qui peccati meritum tulit, suam nobis donando justitiam; ipse mortis debitum solvit et reddidit vitam. Sic namque mortua morte revertitur vita, quemadmodum ablato peccato reddit justitia. Porro mors in Christi morte fugatur, et Christi nobis justitia imputatur. Verum quomodo mori potuit qui Deus erat? Quoniam nimur et homo erat. Sed quo pacto mors hominis illius pro altero vatait? Quia et justus erat. Profecto namque cum homo esset, potuit mori; cum justus, non debuit gratis. Non quidem peccator mortis sufficit solvere debitum pro altero peccatore, cum quisque moriatur pro se. Qui autem mori pro se non habet, nunquid pro alio frustra debet? Quanto sane indignus moritur qui moriem non meruit, tanto is iustus pro quo moritur, vivit.

23. Sed quæ, inquis, justitia est, ut innocens moriatur pro impio? Non est justitia, sed misericordia. Si justitia esset, jam non gratis, sed ex debito moreretur. Si ex debito, ipse quidem moreretur: sed is pro quo moreretur, non viveret. At vero si justitia non est, non tamen contra justitiam est. Alioquin et iustus, et misericors simul esse non posset. Sed eis iustus **554** non in jacte pro peccatore satisfaciebat, quo tamen pœno etiam unus pro pluribus? Etenim tamen esse videtur ad justitiam, si unus unius vita restinat. Huic iam respondet Apostolus *Sicut enim*, inquit, *per unius decisionem, in omnes homines, in condemnationem; sic et per unius justitiam in omnes homines, in justificationem vita*. Sicut enim per inobedientium unius hominis peccatore constituti sunt multi, ita et per unius hominis obedientium justicis constitutur multi *Rom. v, 18, 19*. Sed forte unus pluribus justitiam quicunque restituere potuit vitam non potuit. *Per unum, aut, hominem mors et per unum hominem vita. Sicut*

enim in Adam omnes moriuntur, et in Christo omnes vivificabuntur (*I Cor.* xv, 21, 22). Quid enim? Unus peccavit, et omnes tenentur rei; et unius innocentia soli reputabatur uni (et ianocenti)? Unius peccatum omnibus operatum est mortem, et unus justitia uni vitam restituit? Itane Dei justitia magis ad condenandum, quam ad restaurandum valit? aut plus potuit Adam in malo, quam Christus in bono? Adae peccatum imputabitur mihi, et Christi justitia non pertinebit ad me? Illius me inobedientia perdidit et tuus obedientia non proderit mihi?

24. Sed Adae, inquis, delictum merito omnes contrahamus, in quo quippe omnes peccavimus: quoniam cum peccavit, in ipso eramus, et ex ejus carne per earnis concupiscentiam geniti sumus. Atqui ex Deo multo germanius secundum spiritum nascimur, quam secundum carnem ex Adam; secundum quem etiam spiritum longe ante fuimus in Christo, quam secundum carnem in Adam: si tamen et nos inter illos numerari confidimus, de quibus Apostolus, *Qui elegit nos, inquit, in ipso hand dubium quin Pater in Filio jante mundicos, itioneum (Ephes. 1, 4).* Quod autem etiam ex Deo nati sunt, testatur evangelista Joannes, ubi ait, *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt (Joan. 1, 13)*: item ipse in Epistola, *Omnis qui natus est ex Deo, non peccat, qui generatio celestis conservat eum (I Joan. iii, 9)*. At earnis traducem, aīs, carnalis testatur concupiscentia: et peccatum quod in carne sentimus, manifeste prolat, quod secundum carnem de carne peccatoris descendimus. Sed enim nihilominus spiritualis illa generatio, non quidem in carne, sed in corde sentitur ab his duntaxat qui cum Paulo dicere possunt, *Nos autem sensum Christi habemus (I Cor. ii, 16)*; in quo ei etenim prosecuisse se sentiunt, ut et ipsi cum omni inducia dicant, *Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei (Rom. viii, 16)*; et illud, *Nos autem non spiritum hujus mundi receperimus, sed spiritum qui ex Deo est ut sciimus quod a Deo donata sunt nobis (I Cor. ii, 12)*. Per spiritum ergo qui ex Deo est, charitas diffusa est in cordibus nostris: sicut et per carnem quæ est ex Adam, mors concupiscentia nostris insita membris. Et quomodo ista quæ a progenitore corporum descendit nunquam in hac vita mortalí a corde recedit; sic illa procedens ex Patre spirituum, ab intentione filiorum duntaxat perfectorum nunquam excidit.

25. Si ergo ex Deo nati, et in Christo electi sumus: quænam justitia est, ut plus noceat humana atque terrena, quam valeat divina celestisque generatio Dei electione vincat carnalissuccessio, et etenac eius propositio earnis prescribat temporaliter traducta concupiscentia? Quiniam si per unum hominem mors, car noui multo magis per unum, et illum hominem vita? Et si in Adam omnes moriuntur, cur non longe potentius in Christo omnes vivificabuntur? Denique non sicut delictum tua et donum Nam justitiam ea non in condemnatis; gratia autem et cunctis te-

Actis in justificationem (*Rom. v, 15, 16*). Christus igitur et peccata dimittere potuit, cum Deus sit; "mori, cum sit homo; et mortis moriendo solvere debitum: quis justus: et omnibus unus ad justitiam vitam que salvare, quandoquidem et peccatum. mors ex uno in omnes processerit.

26. Sed hoc quoque necessarie omnino provisum est quod dilata morte homo inter homines dignatus est aliquandiu conversari: quatenus crebris et veris **B**locationibus ad invisibilia excitaret, miris operibus astueret fidem, rectis moribus instrueret. Itaque in oculis hominam Deus homo sobrie, et juste, et pie conversatus, vera locutus, mira operatus, indigna passus, in quo jam defuit nobis ad salutem? Accedat et gratia remissionis peccatorum, hoc est, ut gratis peccata dimittat: et opus profecto nostræ salutis consummatum est. Non autem metuendum, quod donaudis peccatis aut potestas Deo, aut voluntas passo, et tanta passo pro peccatoribus desit: si tamen solliciti inveniarum digne, ut oportet, et imitari exempla, et venerari miracula; doctrinæ quoque non existamus increduli, et passionibus non ingrati.

27. Itaque totum nobis de Christio valuit, totum salutiferum, totumque necessarium fuit, nec minus proficiens infirmitas quam maiestas: quia etsi ex deitatis potentia peccati jugum jubendo submovet, ex carnis latronum immitate mortis jura moriendo concusset. Unde pulchre ait Apostolus: *Quod infirmum est Dei, fortius hominibus*. Sed et illa ejus salutia, per quam ei placuit salvum facere mundum, ut mundi confutaret sapientiam, confunderet sapientes; quod videlicet cum informa Dei esset. Deo regalis, semel ipsius examinavit formam servi accipiens; quod dives cum esset, proprier nos egensis factus est, de magno parvus, de celso humili, infirmus de potestate quod esuriuit, quod sitiuit, quod fatigatus est in aere et cætera que passus est voluntale, non necessitate. Hæc ergo ipsius quedam stultitia, nonne fuit novis via prudentiae, justitiae forma, sanctitatis exemplum? Ob hoc item Apostolus: *Quod stultus est, inquit, Dei, sapientius est hominibus (I Cor. i, 25)*. Mors ergo a morte, via ab errore a peccato grata liberavit. Et quidem mors iustitiam suam pergit victoriam: quia justus exsolvento quæ non rapuit, jure omnino quod amiserat recepit. Vita vero quod ad se pertinet, per sapientiam adimplevit, quæ nobis vita ei discipline documentata ac speculum existit. Porro gratia ex illa ut dictum est potestate peccata dimisi, quia omnia quæcumque volant, fecerunt. Mors itaque Christi, mors est mea mortis: quia ille mortuus est, ut ego viverem. Quo pacto enim iam non vivat, pro quo moritur vita? Aut quis jam id via morum seu rerum notitia errare timebit dicens Sapientia? Aut unde jam res tenebitur, quæ ab eo vivit justitia? Vitam quidem se ipse perhibet in Evangelio: *Ego sum, inquietus vita (Joan. xiv, 6)*. Porro duo sequentia restitutur

Apostolus, dicens : *Qui factus est nobis iustitia et sapientia a Deo Patre (1 Cor. 1, 30).*

28. Si ergo lex spiritus vitae in Christo Iesu liberavit nos a lege peccati et mortis, ut quid adhuc morimur, et non statim immortalitate vestimur? Sane et Dei veritas impleatur. Quia enim misericordiam et veritatem diligit Deus (*Psalm. LXXXVII, 12*), necesse est mori quidem hominem, quippe quod praedixerat Deus : sed a morte tamen resurgere, ne obliviscatur misericordia Dei. Ita ergo mors etsi non perpetuo dominatur, manet tamen propter veritatem Dei vel ad tempus in nobis ; quemadmodum peccatum, etsi jam non regnat in nostro mortalior corpore, non tamen deest penitus nobis. Proinde Paulus ex parte quidem liberatum se a lege peccati et mortis gloriatur : sed rursus se utraque nihil minus lege aliqua gravari ex parte conqueritur, sive eam adversus peccatum miserabiliter clamat, *Invenio altam legem in membris meis (Rom. vi, 23)*, et cetera ; sive eam ingemisci gravatus, haud dubitum quia ige mortis, redemptionem exspectans corporis sui (*Rom., viii, 23*).

29. Sive itaque haec, sive alia quecumque in huic modum, prout in talibus in suo quisque abundat sensu, ex occasione sepulcri christiani sensibus suggestantur : puto quod non mediocre dulcedo desotionis infundatur continuus intuenti ; nec parum trahi cernendo etiam corporalibus oculis corporalem locum dominice quietis. Etsi quippe jam vacuum sacris membris, pleum tamen nostris et jueundis ad medium sacramentis. Nostris, inquit, nostris, si tamen tam ardenter amplectimur, quam indubitanter itemus **556** quod Apostolus ait : *Consepulcri enim sumus per Baptismum in mortem, ut quomodo surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitae ambulemus. Si enim complanati facili sumus similitudini mortis eius, simile et resurrectionis erimus (Rom. vi, 4, 5).* Quam dulce est peregrinis post multam longi itineris fatigationem, post plurima terrae marisque pericula, ibi tandem quiescere, ubi et agnoscunt suum Dominum quievisse ! Puto jam pre gaudio non sentiant viae laborem, nec gravamen reputant expensarum ; sed tanquam laboris premium, cursusve levium assecuti, juxta Scripturæ sententiam, *gaudient vehementer cum invenerint sepulcrum (Job. iii, 22)*. Nec easu vel subito, aut veluti lubrica propopularis favoris opinione, id tam celebre nomen sepulcrum naetum esse putetur, cum hoc ipsum tenet retro temporibus Isaías tam aperte praedixerit : *Et erit, inquit, in die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum ipsum gentes deprecabuntur, et erit sepulcrum ejus gloriosum (Isa. xi, 10)*. Reversa ergo impietas certamus quod legimus prophetatum, novum quidem intuenti, sed legenti antiquum : ut sic adsit de novitate jucunditas, ut de veritate non desit auctoritas. Et de sepulcro ista sufficient.

CAPUT XII.

De Bethphage.

30. Quid de Bethphage dicam, viculo sacerdotum, quem pene praeterieram, ubi et confessionis sacramentum, et sacerdotalis ministerii mysterium constituer? Bethphage quippe Domus buccae interpretatur. Scriptum est autem : *Prope est verbum in ore tuo et in corde tuo (Deut. xxx, 14)*. Non in altero tantum, sed simul in utroque verbum habere memineris. Et quidem verbum in corde peccatoris operatur salutiferam contritionem : verbum vero in ore noxiā tollit confusione, ne impedit necessariam confessionem. Ait enim Scriptura : *Est pudor adducens peccatum, et est pudor adducens gloriam (Eccl. iv, 23)*. Bonus pudor est, quo pessasse, aut certe peccare confunderis : et omnis licet humanus arbiter forte absit, divinum tamen quam humanum tanto reverendius revereris aspectum, quanto et verius Deum quam hominem cogitas puriorum (*al. praesentiorem*) : hincque eum gravius offendit a peccante, quanto constat longius ab illo esse omne peccatum. Hujuscemodi procul dubio pudor fugal opprobrium, parat gloriam, dum aut peccatum omnino non admittit, aut certe admissum et positiendo punit, et confitendo expelit : si tamen gloria etiam nostra haec est, testimoniam conscientiae nostre. Quod si quispiam confiteri confunditur id quoque, inde compungitur, talis pudor peccatum adducit, et gloriam de conscientia perdit, quando malum quod ex profundo cordis compunctione conatur expellere, pudor ineptus obstruso labiorum ostio non permitit exire ; cum eum exemplo David dicere potius oportet : *Et labia mea non prohibebbo, Domine, tu scisti (Psal. XXXIX, 10)*. Qui et scipsuni redarguens, puto super hujuscemodi studio et irrationabili pudore, *Quoniam lacui inquit, inveleraverunt ossa tua (Psal. XXXI, 3)*. Unde et optat estiū posse circumstantie labilis suis (*Psal. CXL, 3*), ut crux jam uanet et aperire confessioni, et defensioni claudere norit. Denique et aperto hoc ipsum orans petit a Domino, sciens nimisrum, quia confessio et magnificatio opus ejus (*Psal. CX, 3*). Et quod videlicet nostram malitiam, et quod aequa divine bonitatis et virtutis magnificientiam minime lacemus, magnum quidem geminæ confessionis bonum, sed Dei est donum. Ait itaque : *Non declines cor meum in verba malitiae ad excusandas excusationes in peccatis (Psal. CXL, 4)*. Quamobrem ministros verbi sacerdotes caute necesse est ad utrumque vigilare sollicitos, quo videlicet delinquentium cordibus tanto moderamine verbum timoris et contritionis insiliat, quatenus eos nequaquam a verbo confessionis exterrant; sic corda aperiant, ut ora non obstruant; sed nec absolvant etiam compunctioni, nisi vicerint et confessum : quandoquidem corde crediter ad justitiam, ore autem confessio sit ad salutem. Alioquin a mortuo, tangunt **557** qui non est, perficit confessio (*Eccl. xvii, 23*). Quisquis igitur verbum in ore habet et in corde non habet, aut dosofus est, aut va-

pus . quisquis vero in corde, et non in ore, aut superbus est, aut timidus.

CAPUT XIII.

De Bethania.

31. Sane non omnino (etsi multum festinem) debo transire silenter domum obedientiae, Bethaniam videlicet, castellum Mariae et Marthae, in quo Lazarus est resuscitatus; ubi nimurum et utriusque vitae figura, et Dei erga peccatores mira clementia, necon et virtus obedientiae una cum fructibus penitentiae commendatur. Hoc ergo in loco breviter intimatum sanctis, quod quidem nec studium bonae actionis, nec oculum sanctæ contemplationis, nec laetynæ paenitentis extra Bethaniam accepta esse poterunt illi, qui tanti habuit obedientiam, ut vitam quam ipsam perdere maluerit, factus obedientis Patri usque ad mortem. Ita suat illa profecto divitiae, quas sermo propheticus ex verbo Domini pollicetur: *Consolabitur, inquiens, Dominus Sion, et consolabitur omnes ruinasejus; et ponet desertum ejus quasi*

delicias, et solitudinem ejus quasi nortum Domini gaudium et fortitudo incenctur in ea, gratiarum actio, et vox Iauis (Isa li, 3). Hoc igitur orbis deicte, hic thesaurus ecclesiæ, hæc fidelium haereditas populorum, vestra sunt, charissimi, credita fidei, vestrae prudentiae et fortitudini commendata. Tunc autem ecclæste depositum secure et fideler custodire sufficitis, si nequaquam de ipsa vestra prudentia vel fortitudine, sed de Dei laetum adjutorio ubique præsumitis, scientes quia non in fortitudine sua roborabit vir, et ideo dicentes eum propheta: *Dominus firmamentum meum, et refugium meum, et liberator meus (Psal. xvii, 2)*: et illud, *Fortitudinem meam ad te custodiām, quia Deus susceptor meus; Deus meus, misericordia ejus præveniet me* (Psal. lviii, 10, 11); et item: *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam* (Psal. cxlii, 9): ut in omnibus sit ipse benedictus, qui docet manus vestras ad prælium, et digitos vestros ad bellum (Psal. cxlii, 4).

558 ADMONITIO IN OPUSCULUM VII.

1. Primus Bernardi felix est libellus sequens, inscriptus « de Gradibus Humilitatis, » primusque nominatur tam a Bernardo ipso, tam a Gaufrido monacho, ejus vi. r. scriptore. Bernardi hæc verba sani in epistola decima octava, ad Petrum cardinali: « Et ut scias quid relatis, scio me scripsisse libellum, qui inscribitur de Humilitate, et qualiorum hominum, » etc. Hæc epistola ab anno 1127 exarata est. Gaufridi vero in libro tertio de ejus Vita, cap. 8, « Si quis, » inquit, « non distinxerit, tam salutis avitum sui ipsius dijudicator et seruator ecclæsteri, præmam opas lucis et gratias Humilitatis inspiciat. » Rationem hujusce tituli reddit Vir sanctus in Cœsura seu Recrociatione libri, quam in fronte operis praefigi voluit. Cum enim quoddam verbum, quasi e Scriptura sacra prælatum, ipsi excidisset, et quemadmodum de Seraphim expositionem, quam in Patribus non legalit, adduxisset; nec comperto, in cunctanter sententiam ipsius suam emendare non dubitavit. Tantus erat in sancto tractore veritatis amor! tanta in Patres reverentia! Iur Mauritius graniter mihi exemplo Bernardi auctiores mysticos ac theologicos nonnullos, « qui eis in litteris, vel in altissimis theologiae sacre sensibus noritates non solum inducent, sed etiam prospicent: dum Bernardus, theologia divinitus infusa preditus, in sensu mystico quod a Patribus non accepterat, suspectum habet, nec salis credit sue conscientie factum, donec rem a se ex cogitatione retractaret. » Quamquam alio in loco quoddam amplius sibi licere permisit, nempe in fine nomiliarum super missus est, ab illo ali, « Si quid dictum est propter Patres, quod non sit contra Patres; nec Patribus arbitror, nec cuiquam displicere debere: » et in epistola septuagesima septima, « Sane in uniusquisque in suo sensu securis abundet, ubi aut certa ratione, aut non contemnenda auctoritate quoniam sentitur non obviat. » Hæc sanctus doctor, priorem sententiam temperans, nec tam novos sensas, si ratione dicantur, quam affectum eorum studium reprehendens.

2. Tempus scripti libri de Gradibus Humilitatis colligimus ex prieiudicata epistola secunda octava sub anno 1127 scripta. Tunc enim Bernardus qualior tantum opusculo declarerat cum aliquot epistolis, quorum opusceliorum cum primum fuerit de Humilitate, ante annum 1125 scriptum dici debet. Certe ad Gaufridum Clariæ-Vallis Priorem ac consanguinum suum, postea Lingonensem episcopum, ad quem epistola trecentesima vigesima. Hanc « filium, fratrem, socium, et prospectus sui participem» vocat hic n. 24, in codice Colbertino, notio 3964, hæc inscriptio libri legitur post libros de Consideratione: « Incepit liber ejusdem de Gradibus Humilitatis, ad Gaufridum tunc in Clara-Valle Priorem, postea Lingonensem civitatis episcopum. » Debet in hoc codice Retractatio, quæ in qualior aliis manuscriptis libro præmittitur. Unde eam in hunc locum restituere visum est, quam Horsius ad calcem rejecerat.

RETRACTATIO S. BERNARDI IN TRACTATUM DE GRADIBUS HUMILITATIS.

In hoc Opusculo, tam illam de Evangelio, quod Dominus ait, diem ultimi iudicii se nescire, ad aliquid quoniam sententiam confirmandam aliquid corroborandum proferrem in medium: cap. 1, n. 1, improvae quicquid apposui, quod in Evangelio scriptum non esse posita deprehendi. Nam cum lexus habeat tantummodo, neque patet nisi; ego deceptus magis, quam fallere colens, littere quippe immemor, sed non censat, « Nec ipse, » inquit, « Filius hominis sed. » Unde etiam totum ordinis sequentem disputantem, ex eo quod non errauerit posui, veram eonatas sum approbare asserito. Sed quia latet error meum malo posse, quam a me idem inclitus eam, et a pluribus iam transcripta joit, ne percedat; cum non posse per hoc juri libellos sparsum perseguiri mendacium, necessaria ea credui coniugio ac confessione remedium. At quoque in vero (cap. 10, n. 33), quoniam a Scriptura opinionem posui, quam auquidam auditi, nequam legi. Cbi sane lector meas alterat, quod prouide temperanter, « patitur, » dixerim: colens videbatur non aliud, quam patari, quod certum reddere de Scripturis non valui. Titulus quoque ipse qui de Gradibus Humilitatis inscribatur, pro eo persilat quod non humilitatis, sed superius patius sic distinguat describit que gradus cidentur, catalogum pallietur, sed hoc a minus vel intrinsecis, vel attendit eam ejus finis rationem, quam tamen in fine opusculi ipse breviter intimare curavit.

S. BERNARDI ABBATIS

DE GRADIBUS HUMILITATIS ET SUPERBIE

TRACTATUS.

559 PREFATIO.

Rogasti me, frater Godefride, ut ea quæ de gradibus humilitatis coram fratibus locutus fueram, pleniori tibi tractatu dissererem. Cui tuae petitioni digne, ut dignum erat, et volens satisfacere, et timens non posse, evangeli consilii memor, non prius, fateor incipere ausus sum, quam sedens computavi, si sufficerent sumptus ad periciendum (*Luc. xiv, 28*). Cum autem charitas hunc foras mississet timorem, quo nimirum timebam illud de opere non consummando, subintravit alius timor de contrario, quo cœpi timere gravios periculum de gloria si perfecissem, quam de ignomiria si defecissem. Unde inter hunc timorem et charitatem, velut in quodam bivio positus, diu hæsitavi, cui viaram tato me crederem; metuens aut loquendo utiliter de humilitate, ipse humiliis non inveniri; aut tacendo humiliter, iustitiae fieri. Cumque neutram viam tutam, alteram tamen minit tenetam esse conspicarem; elegi potius tibi, si quem possem, communicare fractam sermonis, quam tutari me solum perit silenti: siue, siucliam habens, si quid lorte quod approbes, dixerim, tali precibus posse me non superbire; sin autem (quod magis pato) nihil tuo studio dignum effecerim, de nihil superbire non posse.

CAPUT PRIMUM.

Christum esse viam humilitatis, quo pervenitur ad veritatem.

1. Locutus ergo de gradibus humilitatis, quos beatas Benedictus non numerando, sed ascendendos proponit (*Reg. cap. 7*), prius ostendo, si possum, quo per illos pervenientium sit, ut audio fructu preventionis, minus grave labor ascensionis. Proponit itaque Dominus nobis vite labore, laboris uercedem. *Ego sum, inquit, via, veritas, et vita* (*Joan. xiv, 6*). Viam dicit humilitatem, quæ ducit ad veritatem. Altera labor, altera fructus laboris est. Unde sciám, inquis, quod ibi de humilitate locutus sit, cum inde terminata dixerit: *Ego sum via?* Audi apertius: *Discite a me quia misericordia sum et humiliis corde* (*Matth. xi, 29*). De ergo proponit humilitatis exemplum, manusuetadinis formam. Si imitaris eum non ambulas in tenebris, sed habebis lumen vitae (*Joan. viii, 12*). Quid est lumen vite, nisi veritas;

A quæ illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum, ostendit ubi sit vera vita? Ideo eum dixisset, *Ego sum via ei veritas, subdidit, et vita*. ac si diceret: Ego sum via, quæ ad veritatem daco; ego sum veritas quæ vitam promitto; ego sum vita, quam do. *Hoc est enim, ait, vita eterna, ut cognoscant te verum Deum: et quem misisti sescam Christum* (*Matth. xvi, 3*). Vel sic, quasi tu digas: Viam considero, id est humilitatem: fractam desidero, veritatem. Sea quid si tantus est labor vite, ut ad optatum lucrum non possim pervenire? Respondebit: *Ego sum via, id est viaticum, quo sustenteris in via*. Clamat igitur errantibus, et viam ignorantibus. *Ego sum via: dubitantibus, et non credentibus, Ego sum veritas: iam ascendentibus, sed iassecentibus, Ego sum vita*. Satis, ut reor, ostensum est ex proposito capituli Evangeli, 560 cogitationem veritatis fructum esse humilitatis. Accipe et alia. *Consiteor tibi, Pater, Dominus ciuii et terra, qui ab secessisti haec, haud dabiam quin veritatis secreta a sapientibus et prudentibus, id est a superciliosis, et revelasti ea parvulis* (*Luc., v, 21*) hoc est humilitas. Et in hoc appetit quia veritas, quæ superciliosis absconditur, humilibus reueratur.

2. Humilitas vero talis potest esse definitio: Humilitas est virtus, qua homo verissima sui agnitione sibi ipsi vilescit. Haec autem convenit his qui ascensionibus in corde suo dispositis, de virtute in veritatem, id est de gradu in gradum proficiunt, conuenit ad curiem humilitatis perveniant, in quo velat in Sion, id est in speculatione, positi, veritatem prospiciant. *Etenim, inquit, benedictus est natus legislator* (*Psal. LXXXIII, 8*): qui qui dedit legem, dabit et benectionem; hoc est, qui justa humilitatem, perdacti ad veritatem. Quis vero est natus legislator, nisi datus et rectus Dominus qui legem dedit delinquendis in via? (*Psal. XXIV, 5*) In via quippe delinquunt, qui veritatem dereliquerunt. Sea nunquid vel sic a domini Domino dereliquerunt? Ipsi ergo dulcis et rectus Dominus reges dei viam humilitatis, per quam redcant ad cogitationem veritatis. Dat occasione recuperandie salutis, quia datus est: noui tamen absque disciplina regis, quia rectus est. Dulcis, quia perire non peccat; rectus quia punire non obliviscitur.

C

CAPUT II.

Quo fructu ascendantur gradus humilitatis.

3. Hanc haque legem, qua reditur ad veritatem, beatus Benedictus per duodecim gradus disponit: ut sicut per decem præcepta legis ad geminam circumcisio[n]em (in quo duodenarius numerus adimpletur) ad Christum venitur; ita his duodecim gradibus ascensi, veritas apprehendatur. Illud quoque quod in scala illa, que in typo humilitatis Jacob monstrata est, Dominus desuper innixus apparuit (*Gen. xxviii, 12, 13*), quid nobis aliud innuit, nisi quod in cunctine humilitatis constitutur cognitio veritatis? Dominus quippe de summitate scalæ prospiciebat super filios hominum tanquam Veritas, cujus oculi sicut fabere nolunt, ita falli non norunt, ut videre si est intelligens aut requirens Deum. An non tibi de alio videtur clamare ac dicere requirentibus se (nouit enim qui sunt ejus): *Transite ad me, omnes qui concupiscitis me, et a generationibus meis implemamini?* (*Ecclesi. xxiv, 26*) et illud: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam* (*Matth. xi, 28*). Venite, inquit. Quo? Ad me veritatem. Qua? Per humilitatem. Quo fructu? Ego vos reficiam. Sed quæ est refectione, quam Veritas ascendentibus promittit, pervenientibus reddit? An forte ipsa est charitas? Ad hanc quippe, ut ait beatus Benedictus, ascensis omnibus humilitatis gradibus monacus mox perveniet (*Reg. cap. 7, grad. 12*). Vere dulcis et suavis cibus charitas, quæ fessos allevat iudeiles roborat, incestos lætitia. Jugum denique Veritatis facit suave, et onus leve.

4. Bonus cibus charius, quæ media in ferculo Salomonis consistens (*Cantic. iii, 9, 10*), diversarum odore virtutum, velut diversi generis fragrania pigmentorum, esurientes reficit, **561** jucundat relictiones. Ibi siquinem apponitur pax, patientia, benignitas, louganimitas, gaudium in Spiritu sancto; et si quæ sunt aliae veritatis seu sapientiae generationes, apparantur [al, apponuntur] in illa. Habet et humilitas in eodem ferculo suas epulas, paneum scilicet doloris et vinum compunctionis, quas primo Veritas incipientibus olfert, quibus utique dicitur: *Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris* (*Psal. cxxvi, 2*). Habet ibidem contemplatio ex adipe trumenti solidam cibum sapientiae, cum vino quod lætitiat cor hominis, ad quæ Veritas perfectos invitat, dicens: *Comedite, amici mei, et bibite; et inebriamini, charissimi* (*Cantic. v, 1*). Mea, inquit, charitate constrainvit proprie[re]tatis Jerusalem (*id. ii, 10*); proprie[re]tatis imperfectas videlicet animas, quæ, dum adhuc illum solidum cibum iniunxerunt possunt, lacte interim charitatis pro pane oleo pro vino nutriende sunt. Quæ recte media deserbitur, quia ejus suavitatis nec incipientibus præsto est, protribente timore; nec perfectis satis est, pro abundantiori contemplationis ducedine. Ibi adhuc a moxijs carnalium delectationum humoribus, humoris amarissima potionē purgant, mundum lacris dulcedimenti experientur: ibi jam avisi a lacre, epulari

ab introitu gloriae gloriosius delectantur: solis mediis, id est proficiens, ita jam melicas quasdam sorbitiunculas charitatis expertis, ut illis interim pro sui teneritudine contenti sint.

5. Primus ergo cibus est humilitatis, purgatorius cum amaritudine: secundus charitatis, consolatorius cum dulcedine: tertius contemplationis, solidus cum fortitudine. Heu mihi, Domine Deus virtutum! quousque irasceris super orationem servi tui, cibabis me pane lacrymarum, et potum dabis mihi in lacrymis? Quis me invitabit ad illud vel medium ac dulce charitatis convivium: ubi justi epulantur in conspectu Dei, et delectantur in lætitia, ut jam non loquens in amaritudine animæ meæ, dicam Deo: Noli me condemnare: sed epulando in azymis sinceritatis et veritatis, lætus cantem in viis Domini, quoniam magna est gloria Domini? Bona tamen via humilitatis, qua veritas inquiritur, charitas acquiritur, generationes sapientiae participantur. Denique sicut finis legis Christus, sic perfectio humilitatis, cognitio veritatis. Christus cum *venit* attulit gratiam: Veritas quibus innotuerit, dat charitatem. Innotescit autem humiliibus: humiliibus ergo dat gratiam.

CAPUT III.

Qua ordine gratus humilitatis ad propositum bravum veritatis perducant: et quomodo Christus per passionem didicit misericordiam.

6. Dixi, ut potui, quo fructu humilitatis gradus ascendi debeat: dicam, ut potero, quo ordine ad propositum bravum veritatis perducant. Sed, quia ipsa quoque veritatis agnitus in tribus gradibus consistit, ipsos breviter, si possum, distinguo: quatenus ex hoc clarius innotescat, ad quem trium veritatis, duodecimus humilitatis pertingat. Inquirimus namque veritatem iu nobis, in proximis, in sui natura. In nobis, nosmetipos diiudicando: in proximis eorum mafis compatiendo; in sui natura mundo corde contemplando. Observa sicut numerum, ita et ordinem. Primo te doceat Veritas ipsa, quia prius in proximis quam in sui debet inquiri natura. Post hoc accipies, cur prius in te, quam in proximis inquirere debeas. In numero siquidem beatitudinum, quas suo sermone distinxit Dominus, prius misericordes, quam mundicordes posuit (*Matth. v, 7, 8*). Misericordes quippe cito in proximis veritatem deprehendunt, dum suos affectus in illos extenuant: dum sic per charitatem se illis conformant, ut illorum vel bona, vel mala, tanquam propria sentiant. Cum infirmis infirmantur, cum scandalizatis uruntur (*II Cor. xi, 29*). Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus consueverunt (*Rom. xii, 15*). Hac charitate fraterna cordis acie mundata, veritatem delectantur in sui contemplari **362** natura, pro cujus amore mala tolerant aliena. Qui vero ita se fratribus non consociant, sed e contraria aut iudeibus insultant, aut gaudentibus derogant, dum quod in iis est, in se esse non sentiant, quia similier affecti non sunt, veritatem in proximis qualiter dependere possunt? Bene namque con-

veni illis illud vulgare proverbium: Nescit sanus quid sentiat æger, aut plenus quid patiatur jejonus. Et æger ægro, et jejonus jejuno quanto propinquius, tanto familiarius compatiuntur. Sicut enim pura veritas non nisi puro corde videtur; sic miseria fratris verius misero corde sentitur. Sed ut ob alienam miseriā miserum cor habeas, oportet ut tuam prius agnoseas: ut proximi mentem in tua invenias, et ex te neveris, qualiter illi subvenias, exemplo scilicet Salvatoris nostri, qui pati voluit, ut compati searet; miser fieri, ut misereri diseeret, ut quomodo de ipso scriptum est. *Didicil ex his quæ passus est obedientiam* (Hebr. v, 8), ita et misericordiam disceret. Non quod ante misereri nesciret, cuius misericordia ab æterno, et usque in æternum: sed, quod natura sciebat ab æterno, temporali didicit experientia.

7. Sed forte durum tibi videtur, quod dixi Dei sapientiam Christum dedicisse misericordiam; quasi per quem omnia facta sunt, aliquid aliquando ignorasset ex iis quæ sunt: maxime cum illud quod ex Epistola ad Hebreos ad id comprobandum commemoravi, alio sensu, qui non ita videatur absurdus, possit intelligi; ut hoc quod dictum est, *didi-
cili*, non ad ipsum caput referatur in sui persona, sed ad corpus ejus, quod est Ecclesia; et ita sit sensus: *Et diuicil ex iis quæ passus est obedientiam*, hoc est, obedientiam didicit in suo corpore ex iis quæ passus est in capite. Nam illa mors, illa crux, opprohria, sputa, flagella, que omnia caput nostrum Christus pertransiit, quid aliud corpori ejus, id est nobis, quam præclaræ obedientiæ documenta fuerunt? Christus enim, ait Paulus, *fætus est obedientis Patri usque ad mortem, mortem aulæ crucis* (Philipp. ii, 8). Qua necessitate? Respondeat apostolus Petrus: *Christus passus est pro nobis, vobis reliquens exemplum, ut sequamini*; inquit, *vestigia ejus* (1 Petr. ii, 21); id est, ut imitentur obedientiam ejus. Ex his ergo quæ passus est, discimus quanta nos, qui puri homines sumus, oporteat pro obedientia perpetui, pro qua is, qui et Deus erat, non dubitaverit mori. Et hoc modo, inquis, non inconveniens erit, si dicatur Christus vel obedientiam, vel misericordiam, seu aliquid aliud in suo corpore dedicisse: dum tamen sibi in sua persona nil, quou se ante lacerat, credatur ex tempore potuisse accedere. Sicque ipse sit qui misereri doceat aut obedire, ipse qui discat: quia caput et corpus unus est Christus.

8. Non nego hunc intellectum, quin rectus sit: sed ex alio loco ipsius Epistole, superior interpretatio videtur approbari, ubi dicitur: *Nusquam enim Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit: unde debuit per omnia fratribus assimilari, ut misericors fieret* (Hebr. ii, 16, 17). Puto quod haec verba sic ad caput referenda sunt, ut corpori penitus aptari non possint. De Verbo utique Dei dictum est quod non Angelos apprehendit, hoc est, non in unam sibi personam assumpsit, sed semen Abraham. Neque enim legitur. Verbum angelus facium est, sed

A *Verbum Caro factum est* (Joan. i, 14), et caro de carne Abrahæ, juxta promissionem, quæ illi primum facta est. Unde, id est ex qua seminis assumptione, debuit per omnia fratribus assimilari; id est, oportuit ac necesse fuit, ut similis nobis passibilis, nostraruni omnia, excepto peccato, genera miseria rum perecurreret. Si queris, qua necessitate? Ut misericors, inquit, fieret. Et hoc, ait, cur non recte ad corpus referri potest? Sed audi quod paulo post sequitur: *In eo enim, in quo passus est ipse et tentatus potens est et eis qui tentantur auxiliari* (Hebr. ii, 18). In quibus verbis quid melius intelligi possit non video; nisi quod ideo pati ac tentari, omnibusque, absque peccato, humanis voluit communicare miserii (quod est per omnia fratribus similari) ut similiter passis ac tentatis misereri ac compati ipso disceret experimento.

B **563** 9. Quo quidem experimento non dico ut sapientior efficeretur, sed propinquior videretur: quatenus infirmi filii Adam, quos suos fieri et appellari fratres non dedigatus est (Ibid. 4), suis illi infirmitates committere non dubitarent, qui sanare illas et posset ut Deus, et vellet ut proximus et cognosceret ut eadem passus. Unde Isaías viram eum appellat *dolorum et scientem infirmitatem* (Isa. lxx, 3); et Apostolus: *Non enim habemus, inquit, Pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris*. Unde autem possit, indicans adjungit *Tentatum autem per omnia pro similitudine, absque peccato* (Hebr. iv, 15). Beatus quippe Deus, beatus Dei Filius, in ea forma, qua non rapinam arbitratu est esse se æqualem Patri, procul dubio impassibilis, priusquam se exinanisset formam servi accipiens (Philipp. ii, 6, 7), sicut miseriam vel subjectionem expertus non erat, sic misericordiam vel obedientiam non noverat experimento. Sciebat quidem per naturam, non autem sciebat per experientiam. At ubi minoratus est non solum a seipso, sed etiam paulo minus ab Angelis, qui et ipsi impassibiles sunt per gratiam, non per naturam, usque ad illam formam, in qua pati et subjici posset, quod utique (sicut dictum est) in sua non posset et in passione expertus est misericordiam, et in subjectione obedientiam. Per quam tamen experientiam, non illi (ut dixi) scientia, sed nobis fiducia crevit, dum ex hoc misero genere cognitionis, is a quo longe erraveramus, factus est proprius nobis. Quando enim illi appropinquare auderentias, in sua impassibilitate manent? Nunc autem, Apostolo suadente, monemur cum fiducia adire thronum gratiae ipsius (Hebr. iv, 16), quem nimicum, sicut alibi scriptum est, *languores nostros tulisse, et dolores nostros portasse conguoscimus* (Isa. lxx, 4), et in eo quo passus est ipse nobis compati posse non dubitamus.

D 10. Non ergo debet absurdum videri, si dicitur, Christum non quidem aliquid seire coepisse, quod aliquando nescierit; seire tamen alio modo misericordiam ab æterno per divinitatem, et aliter id tempore didicisse per carnem. Vide ne et singuli locutio-

nis modo illud dictum sit, quod Dominus requirens us discipulis de die unico se nescire respondit. Nam quicquid dicit illius ille nesciebat, in quo omnes sapientia et scientiae thesauri sunt absconditi? (Cf. *Ad. ii. 3.*) Cur ergo se scire negabat, quod certum est quia nescire non poterat? Numquid forte mendaciter eos volebat celare, quod nulliter non valde innotescere? Absit. Sicut nil ignorare poterat, eam sapientia sit: sic nec mentiri, cum veritas sit. Sed volens discipulos ab inutili inquisitionis curiositate compescere, quod inquirebant, se scire negavit. *Cum omnia quidem, sed tali quodam modo,* quod negare veraciter potuit. Nam, etsi sua divinitatis intuitu *seque omnia, praeterita scilicet, praesentia atque futura perlostrando, diem quoque illum palam habebit;* non tamen ullis carnis sue sensibus experientio agnoverat. Alioquin jam spiritu oris sui Autocrinum interficerat, jam auribus sui corporis archangeum vociferantem, et tubam sonantem, in quo strepita mortui suscitandi sunt, audierat: jam oculis sue carnis oves haedosque, qui ab invicem segregandi sunt, perspexerat.

11. Denique ut intelligas, quod illa tantum cognitione, qua per carnem fit, se illam diem nescire peribuerit, vigilanter respoudens, non ait: Nec ego scio, sed *nec ipse,* inquit, *Filius hominis seit* (134) (*Narr. xiii. 32.*) Quid est Filius hominis, nisi nomen assumptionis carnis? Quo siquidem nomine intelligatur, quia dicens se aliquid nescire, non juxta quod Deus est, sed secundum nominem loquitur. Alias quippe loquens de se secundum suam divinitatem, noui, *Filius vel Fiduciam hominis:* *Seu ego, vel Me,* scipio pouere consuevit, ut ibi: *Amen, amen dico vobis antequam Abraham fieret, ego sum* (*Ioan viii, 58.*) *Ego sum,* ait: non, *Filius hominis est.* Nec dubium, quin ne haec essentia dicere, qua ante Abram et sine libro est, non qua post Abraham et ex Abraham factus est. Aliibi quoque Ieronimus de se opinionem a discipulis inquirens, *Quem dicunt,* inquit, *homines esse,* 56.1 non me, sed *Fiduciam hominis?* Rursus eosdem interrogans, qui de se ipsi quoque sentirent: *Vos ceteri, non quem Fiduciam hominis, sed quem me ait, esse dicitis?* Carnalis videlicet populi sententiam de carne inquairens, nomen carnis quod proprio est *Filius hominis,* posuit: spirituales vero discipulos de sua divinitate interrogans, non *Fiduciam hominis,* sed signaverat me dixit. Quod denique Petrus intelligens, quia per hoc quod dixerat, me, requisidi fuisse, sua responsione appearavit: *Tu es, inquiens, non Jesus filius Virginis, seu Christus Fiducia Dei* (*Actus xvi, 13-16.*) Quod uique si respondisset, nihilominus veritatem dixisset: sed in verbis interrogationis sensum interrogantis prudenter advertens, competenter proprieque ad interrogata respondit, dicens: *Tu es Christus, Fiducia Petri.*

12. Cum igitur videas Christum in una quidem

A persona duas habere naturas, unam qua semper fuit alteram qua esse coepit; et secundum sempiternum suum quidem esse, semper omnia nosse; secundum temporaliter experitum iuisse: eae fateri dubitas, ut esse in tempore coepit ex carne, sic carnis quocquam miserias scire coepisse, illo dantaxat modo cognitionis, quem docet desatio carnis? Quod uique genus scientiae protoplasti sapientius feliciusque nescirent, quia id attingere nisi stulte misereque non poterant. Sed plasmator eorum Deus requires quad perierat, opus suum miseratus prosecutus est, descendens et ipse misericorditer, quo illi ceciderant miserabiliter. Volebit experiri in se, quod illi faciendo contra se merito paterentur, non simili quidem curloitate, sed mirabili charitate: non ut miser cum miseri remaneret, sed ut misericors factus miseros liberaret. Factus, inquam, misericors, nou illa misericordia, quam felix manens habuit ab aeterno, sed quam mediane miseria reperit in habitu nostro. Porro pietatis opus, quod per illam coepit, in ista perficit: non quod sola illa nou posset perficere; sed quia nobis non potest absque ista sufficere. Utraque siquidem necessaria; sed nobis haec magis congrua sunt. O ineffabilis pietatis excogitatio! Quando nos illam miram misericordiam cogitaremus, quam praecedens miseria nou informat? Quando illam adverteremus iucunditiam nobis compassionem, que nou passione praeventa, cum impossibilitate perdurat? Altanea si illa, que miseriam nescit misericordia non praecessisset, ad hanc, cuius miseria mater est, non accessisset. Si nou accessisset, nou attraxisset: si non attraxisset, non extraxisset. Unde autem extraxi, nisi de laeti miseria, et de luto facis? (*Psalm. xxxix, 3.*) Nec illam tamen misericordiam deseruit, sed hanc inseruit: non matavit, sed multiplicavit, sicut scriptum est: *Homines et jumenta salvabis, Domine, quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam, Deus* (*Psalm. xxxv, 7, 8.*)

CAPUT IV.

Primus veritatis gradus est, primum seipsum attendere, seu propriam miseriam agnoscerre.

13. Sed jam ad propositionem redeamus. Si ergo se miserum fecit, qui miser non erat, ut experitetur quod et ante sciebat: quanto magis tu, non dico ut te facias quod non es, sed ut attendas quod es, quia vere miser es, et sic discas misereri, qui hoc alter sciens non potes si ne forte, si proximi malum coasieres, et tuum non attendas, movearis non ad miserationem, sed ad indignationem; non ad adjuvantum, sed ad judicandum: denique non ad instruendum in spiritu lenitatis, seu ad destruendum in spiritu furoris. Eos, qui spirituales estis, ait Apostolus, *hujusmodi instruic in spiritu lenitatis.* Apostoli consilium sive edictum praeceptum est, ut manus tuo, id est eo spiritu iratri regotanti, subvenias,

quo tibi vis subveniri cum ægrotas. Et ut scias quæliter erga delinquentem mansuescere possis, *Conserans*, inquit, *te ipsum, ne ei tu teneris* (*Galat. vi, 1*).

14. Considerare libet, quam bene discipulus Veritatis ordinem sequatur Magistri. In beatitudinibus, quas **565** supra memoravi (num. 6), sicut prius misericordes quam mundicordes, sic prius miles quam misericordes pronuntiati sunt (*Math. v, 4, 7, 8*). Et Apostolus cum spirituales hortaretur ad instruendum carnales, adjunxit, *in spiritu lenitatis*. Instructio quippe fratrum pertinet ad misericordes; spiritus lenitatis, ad miles. Ac si diceret: Inter misericordes deputari non potest, qui in semetipso mitis non est. Ecce Apostolus aperte ostendit, quod superius me ostensuram promisi (num. 6), prius videlicet veritatem inquirendam esse in nobis, quam in proximis; *considerans*, inquit, *te ipsum*, id est, quam facilis ad tentandum, quam prona ad peccandum: quatenus ex tui consideratione mitescas, sive que ad succurrendum aliis in spiritu lenitatis accedas. Alioquin si monentem non audis discipulum, arguentem tamen Magistrum: *Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo; et sic videbis festucam ejicere de oculo fratris tui* (*Math. vii, 5*). Trabes in oculo grandis et grossa, superbia in mente est: quæ quædam corporalitia sui vana, non sana; tumida, non solida, oculum mentis obsecrat, veritatem obumbrat: ita ut, si tuam occupaverit mente, jam tu te videre, jam te talem, qualis es, vel qualis esse potes, non possis sentire: sed quem te amas, talem te vel putas esse, vel spes foræ. Quid enim aliud est superbia, quam (ut quidam sanctus definit) [S. AUGUSTINUS, de Genesi ad litteram, lib. xi, nn. 24, 25, et alibi], amor proprieæ excellentiæ? Unde et nos possumus dicere per contrarium, humilitatem proprieæ et excellentiæ esse contemptum. Amor vero, sicut nec odium, veritatis judicium nescit. Vis judicium Veritatis audire! *Sic ut audio, sic judico* (*Joan. v, 30*). Non sicut odi, non sicut amo, non sicut timeo. Est iudicium odii, ut illud, *Nos legem habemus et secundum legem nostrum debet mori* (*Joan. xix, 7*). Est et timoris, ut illud: *Si dimittimus eum sic, venient Romani et tollent nostrum locum et gentem* (*Joan. xi, 48*). Judicium vero amoris, ut David de filio parricida: *Parcite, inquit, pueru Absalon* (*II Reg. xviii, 5*). Et legibus humanis statutum, et in causis, tam ecclesiasticis, quam secularibus servatum scio, specialies amicos causantium non cedere admitti ad judicium: ne vel fallant, vel falliantur amore suorum. Quod si eupham amici tuo judicio amor illius aut minui, aut prorsus abscondit: quanto magis amor tui tuum contra te judicium fallit!

15. Qui ergo plene veritatem in se cognoscere curat, necesse est ut semota trabe superbiae, quoœ oculum arcet a luce, ascensiones in corde suo disponat per quas seipsum in seipso inquirat, ei sic

A post duodecimum humilitatis ad primum veritatis gradum pertingat. Cum autem veritate inventa in se, imo se invento in veritate, dicere potuerit, *Credidi, propter quod locutus sum; ego autem humiliatus sum nimis*: ascendat homo ad eorū altum, ut exaltetur veritas, et ad gradum secundum perverniens dicat in excessu suo: *Omnis homo mendax* (*Psal. cxv, 10, 41*). Putas, hunc ordinem David non tenuit. Putas, hoc non sensit Propheta, quod Dominus, quod Apostolus, quod et nos post ipsos, et per ipsos sentimus! *Credidi*, inquit, *Veritati dicenti: Qui sequitur me, non ambulat in tenebris* (*Joan. viii, 12*). *Credidi* ergo sequendo, *propter quod locutus sum* consistendo. Quid consistendo? Veritatem quam cognovi credendo. Postquam autem et credidi ad justitiam, et locutus sum ad salutem, *humiliatus sum nimis*, hoc est perfecte. Tanquam diceret: Quia veritatem cognitam in me confiteri contra me non crudui, ad perfectionem humilitatis profeci. *Nimis enim pro Perfecte potest intelligi*; ut ibi: *In mandatis ejus volerit nimis* (*Psal. cxi, 1*). Quod si quis contendat, *nimis* hic pro Valde positum non pro Perfecte, quia et expositores id ipsum vindicentur astruere; neque hoc discordat a sensu Prophetarum, ut sic sentiamus eum dixisse: *Ego quidem, cum adhuc veritatem non nossem, aliquid ne putabam esse, eam nihil esse*. At postquam in Civitatem credendo, id est ejus humilitatem imitando, veritatem agnovi; ipsa quidem exaltata est in mea confessione: sed *ego humiliatus sum nimis*, id est, value vnde nihil ex mei consideratione.

566 CAPUT V.

Secundus gradus veritatis est, ex agnitione propriæ infirmitatis, compati miserie proemii.

16. Humiliatus ergo Propheta in hoc primo gradu veritatis, ut ait in alio psalmo: *Et in veritate tua humiliasti me* (*Psal. cxviii, 75*); semetipsom attendat, et ex propria miseria generalem perpendat: sique ad secundum transiens dicat in excessu suo, *Omnis homo mendax*. In quo excessu suo? In illo procul dubio, quo sese excedens, ac veritati adhaerens, seipsum dijudicat. In illo ergo excessu suo dicat, non indignando aut insultando, sed miserando et compatiendo: *Omnis homo mendax*. Quid est. *Omnis homo mendax?* Omnis homo infirmus, omnis homo miser et impotens, qui nec se, nec alium possit salvare. Sicut dicitur: *Fallax equus ad salutem* (*Psal. lxxxi, 47*), non quod equus aliquem fallat, sed quia is seipsum fallit, qui in fortitudine ejus confidit: sic omnis homo diehuc mendax, id est fragilis, mutabilis, a quo salus non possit vel sua, vel aliena sperari: quia potius maledictionem incurrit, qui spem suam in homine ponit (*Jerem. xvii, 5*). Proficiens itaque humilis Propheta per dilatatum veritatis, quodque in se iugebat, videns in aliis, dum approbi scientiam, approbat et doctorem, ac generaliter, sed veraciter dicit: *Omnis homo mendax*.

B ex mea confessione: sed *ego humiliatus sum nimis*, id est, value vnde nihil ex mei consideratione.

17. Vide quam longe aliud senserit de se Pba-**A** risæus ille superbis. Quid deprompsit in excessu suo? *Deus, gratias ago tibi, quia non sum sicut cœteri hominum* (*Luc. xviii, 11*). Dum in se singulariter exsultat, aliis arroganter insultat. David autem aliter. Ait enim: *Omnis homo mendax*. Neminem excipit, ne quem decipiatur: sciens quia omnes peccaverunt, et omnes egent gloria Dei (*Rom. iii, 23*). Pharisæus se solum decipit, quem solum excipit, dum cœteros damnat. Propheta se non excipit a communi miseria, ne excipiatur a misericordia: Pharisæus exsusflat misericordiam, dum dissimulat miseriā. Propheta affirmat tam de omnibus, quam de se; *Omnis homo mendax*: Pharisæus confirmat de omnibus praeter se, *Non sum, inquietus, sicut cœteri hominum*. Et gratias agit, non quia bonus, sed quia solus: non tan de bonis quæ habet, quam de malis quæ in aliis videt. Nondum de suo trabem ejecerat, et festucas in oculis fratrum enumerat. Num subdit: *Injusti, raptore*s. (*Luc. xviii, 11*). Non frustra, ut arbitror, excessum a proposito feci, si utriusque excessus differentiam intellexisti.

18. Jam ad propositum redeundum est. Quos itaque veritas sibi jam innotescere, ac per hoc vilescere fecit, necesse est, ut euncla, quæ amare solebant, et ipsi sibi amarescant. Statuentes nimurūm se ante se, tales se videre cogunt, quales vel a se videri erubescunt. Dumque sibi displicet quod sunt, et ad id suspirant quod non sunt, quod utique per se fore dissidunt; vehementer sese lugentes id solum consolationis inveniunt, ut severi judices sui, qui scilicet amore veri esuriant et siliant justitiam, usque ad contemptum sui districtissimam de se exigant satisfactionem, et de cœtero emendationem. Sed, cum se ad id sufficiere non posse consciunt (cum enim fecerat omnia quæ mandata fuerint sibi, servos se inutiles dicunt (*Luc. xvii, 10*), de justitia ad misericordiam configunt. Ut autem illam consequantur, consilium Veritatis sequuntur: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (*Matth. v, 7*). Et hic est secundus gradus veritatis, quo eam in proximis inquirunt; dum de suis aliorum necessitates exquirunt; dum ex iis quæ patientur, patientibus compati sciunt.

CAPUT VI.

Tertius gradus veritatis, mundare oculum cordis ad contempnanda cœlestia et divina.

19. In his ergo tribus quæ dicta sunt, id est in luctu pœnitentia, in desiderio justitiae, in operibus misericordie si perseverant, a tribus impedimentis, quæ **567** aut ignorantia, aut infirmitate, aut studio contraxerunt, cordis aciem mandant, quo per contemplationem ad tertium veritatis gradum pertranscendant. Ita sunt vice, quæ videntur hominibus bona, illis dantur et exceptis, qui letantur cum male fecerint, et in rebus pessimis (*Prov. ii, 14*), ac se de cœlestib[us] vel ignorantia tegunt ad excusanda cœlestib[us] in peccatis (*Psal. cxi, 4*). Sed propter illi de infirmitate, vel ignorantia blandiuntur,

A qui ut liberius peccent, libenter ignorant, vel infirmantur. Putas, primo homini profuit, licet ipse non libenter peccavit, quod se per uxorem, tanquam per earnis infirmitatem, defendit (*Gen. iii, 12*)? aut primi martyris lapidatores, quoniam aures suas continuerunt (*Act. vii, 56*), per ignorantiam excusabiles erunt? Qui igitur studio et amore peccandi a veritate se sentiunt alienatos, infirmitate et ignorantia pressos: studium in genitum, amorem in mœrorem convertant, infirmitatem carnis fervore justitiae vincent, ignorantiam liberalitate repellant: ne si nunc egentem, nudam et infirmam veritatem ignorant, cumpotestate magna et virtute venientem, terrentem, arguentem, sero cum rubore cognoscant, frustra cum tremore respondeant: *Quando te vidimus egere, et non ministravimus tibi?* (*Matth. xxv, 44*) Cognoscetur certe Dominus judicia faciens (*Psal. ix, 17*), qui nunc ignoratur misericordiam quærens. Denique videbunt in quem transfixerunt (*Joan. xix, 37*): similiter et avari quem contempserunt. Ab omni ergo labore, infirmitate, ignorantia stupefacto contracta, flendo, justitiam esuriendo, operibus misericordiae insistendo, mundatur oculus cordis, cui se in sui puritate Veritas innotescat promittit: *Beati mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matth. v, 8*). Cum sint itaque tres gradus seu status veritatis, ad primum ascendimus per laborem humilitatis, ad secundum per affectum compassionis, ad tertium per excessum contemplationis. In primo veritas reperiatur severa; in secundo, pia; in tertio, pura. Ad primum ratio dueit, qua nos discutimus; ad secundum affectus perducit, quo aliis miseremur; ad tertium puritas rapit, qua ad invisibilia sublevatur.

CAPUT VII.

Quomodo sancta Trinitas hos tres veritatis gradus in nobis operetur.

20 Interluet hic mili mira quædam ac divisa individua: Trinitatis operatio, si quo modo tamen ab homine sedentie in tenebris lucisibilis illa possit capi cooperantium sibi personarum divisio. In primo si quidem gradu Filius, in secundo Spiritus sanctus, in tertio mili Pater operari videtur. Vis audire Filii operationem? *Si ego, inquit, lavavi vobis pedes Domini nus et magister, quanto magis et vos debetis alter alterius lavare pedes?* (*Joan. xiiii, 15*) Tradebat discipulis humilitatis formam veritatis. Magister qua in primo gradu primum eis veritatis innotesceret. Attende et opus Spiritus sancti: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datum est nobis* (*Rom. v, 5*). Charitas quippe domum est Spiritus sancti, qua sit ut qui sub disciplina Filii per humilitatem ad primum usque gradum veritatis iam profecerunt, ad secundum per compassionem proximi, sub magisterio Spiritus sancti perveniant. Audi et de Patre. *Beatus es, Simon Bar Jona, qui caro et sanguis non revelavisti tibi, sed Pater meus qui est in cœlis* (*Matth. xvi, 17*), eu illud Pater filii notam faciet veritatem suam (*Isai. xxxviii, 10*): et Confiteor tibi

B qui ut liberius peccent, libenter ignorant, vel infirmantur. Putas, primo homini profuit, licet ipse non libenter peccavit, quod se per uxorem, tanquam per earnis infirmitatem, defendit (*Gen. iii, 12*)? aut primi martyris lapidatores, quoniam aures suas continuerunt (*Act. vii, 56*), per ignorantiam excusabiles erunt? Qui igitur studio et amore peccandi a veritate se sentiunt alienatos, infirmitate et ignorantia pressos: studium in genitum, amorem in mœrorem convertant, infirmitatem carnis fervore justitiae vincent, ignorantiam liberalitate repellant: ne si nunc egentem, nudam et infirmam veritatem ignorant, cumpotestate magna et virtute venientem, terrentem, arguentem, sero cum rubore cognoscant, frustra cum tremore respondeant: *Quando te vidimus egere, et non ministravimus tibi?* (*Matth. xxv, 44*) Cognoscetur certe Dominus judicia faciens (*Psal. ix, 17*), qui nunc ignoratur misericordiam quærens. Denique videbunt in quem transfixerunt (*Joan. xix, 37*): similiter et avari quem contempserunt. Ab omni ergo labore, infirmitate, ignorantia stupefacto contracta, flendo, justitiam esuriendo, operibus misericordiae insistendo, mundatur oculus cordis, cui se in sui puritate Veritas innotescat promittit: *Beati mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matth. v, 8*). Cum sint itaque tres gradus seu status veritatis, ad primum ascendimus per laborem humilitatis, ad secundum per affectum compassionis, ad tertium per excessum contemplationis. In primo veritas reperiatur severa; in secundo, pia; in tertio, pura. Ad primum ratio dueit, qua nos discutimus; ad secundum affectus perducit, quo aliis miseremur; ad tertium puritas rapit, qua ad invisibilia sublevatur.

Pater, quia abscondisti haec a sapientibus, et revelasti ea parvulis (Matth. xi, 25): Vides quia quos verbo ei exemplo prius Filius humiliavit, super quos deinde Spiritus sanctus charitatem effudit, hos tandem in gloria Pater recepit? Filius facit discipulos, Paracitus consolatur amicos, Pater exaltat filios. Quis vero non solum Filius, sed et Pater et Spiritus sanctus veraciter Veritas appellantur; constat quod una eademque Veritas, servata proprietate personarum, tria haec in tribus gradibus operatur. Primo scilicet instruit, ut magister: secundo consolatur, ut amicus vel frater: tertio astringit, ut filios pater.

568 21. Dei quippe Filius, Verbum scilicet ac sapientia Patris, primum quidem illam animam nostram potentiam, quae ratio dicitur, cum reperi caro depressam, peccato captivam, ignorantia cæcam, exterioribus deditam; elementer assumens, potenter erigens, prudenter instruens, introrsum trahens, ac incabilliter utens tanquam pro se vicaria, ipsam sibi judicem statuit, ita ut pro reverentia Verbi cui conjugetur, ipsa sui accusatrix, testis, et judex, contra se Veritatis fungatur officio. Ex qua prima conjunctione Verbi et rationis humilitas nascitur. Aliam deinde partem, quæ dicitur voluntas, vacuo quidem carnis insectam, sed iam ratione discussam Spiritus sanctus dignanter visitans, seaviter pugnans, ardenter afficiens, misericordem facit: ita ut more pellis quam uncta extenditur, ipsa quoque uentione perlusa cœlesti usque ad inimicos per affectum dilatetur. Et sic ex hac secunda conjunctione Spiritus Duci et voluntatis humanae, charitas efficitur. Utramque vero partem: rationem scilicet et voluntatem, alteram verbo veritatis instructam, alteram spiritu veritatis afflatam; illam hyssopo humilitatis aspersam, hanc igne charitatis succensam; tandem jam perfectam animam, propter humilitatem sive macula, propter charitatem sine ruga; cum nec voluntas rationi repugnat, nec ratio veritate dissimulat, gloriosam sibi sponsam Pater conglutinat: ita ut nec ratio de se, nec voluntas de proximo cogitare sinatur, sed hoc solum beata illa anima dicere defletur, *Introduxit me Rex in cubiculum suum*. Digna certe, quæ de schola humilitatis, in qua primum sub magistro Filio ad seipsam intrare didicit, juxta communionem ad se faciam, *Si ignoras te, egredere et pasce hædos tuos (Cantic. 1, 3, 7)*; digna ergo, quæ de schola illa humilitatis duece Spiritu sancto in cellaria charitatis (quæ nimirum proximorum pectora intelligenda sunt) per affectionem introduceretur; unde suffulta floribus, ac stipata malis, bonis scilicet moribus et virtutibus sanctis, ad Regis denum cubiculum, cuius amere languet, admittetur. Ibi modicum, hora videlicet quasi diuidia, silentio facto in celo, inter desideratos amplexus saayiter quiescens, ipsa quidem dormit, sed cor ejus vigilat, quo utique interim veritatis arcana rimatur: quorum postmodum memoria statim ad se redditura pascatur. Ibi videt invisibilia, audit in-

A effabilia, quæ non licet homini loqui. Excedunt quippe omnem illam, quam nox nocti indicat, scientiam: dies tamen diei eructat verbum, et inter sapientes sapientiam loqui et spiritualibus spiritualia licet conferri.

CAPUT VIII.

Gradus idem in raptu sancti Pauli declarantur.

22. Putas, hos gradus Paulus non transierat, qui usque ad tertium celum se raptum fuisse testatur? (II Cor. xii, 2.) Sed quare raptum, et non potius ductum? Ut videlicet si tantus Apostolus raptum se dicit fuisse, quo nec doctus scivit, nec ductus potuit ire; me, qui procul dubio minor sum Paulo, ad tertium celum nulla mea virtute, nullo meo labore pervenire posse presumam: ne vel de virtute confidam, vel pro labore disfidam. Qui enim docetur aut ducitur, ex hoc ipso quod docente vel concentem equitur, laborare conviecit, et aliquis ex se agit, ut ad destinatum locum vel sensum perrahatur, ita ut dicere possit: *Non autem ego, sed gratia Dei mecum (I Cor. xv, 10)*. Qui vero rapitur, non suis viribus, sed alienis innixus, tanquam necius quocunque portatur, nec de toto in se, nec de parte gloriat, ubi nec per se, nec cum alio aliquid operatur. Ad primum itaque sive ad medium celum ductus vel adjutus Apostolus ascendere potuit: ad tertium autem ut perveniret, rapi oportuit.

Nam ad hoc et Filius legitur descendisse, ut vocaret et juvaret ascensuros ad primum: et Spiritus sanctus missus fuisse, qui perduceret ad secundum. Pater vero, licet Filio et Spiritui sancto semper cooperetur, nunquam tamen aut de celo descendisse, aut **569** ad terras legitur missus fuisse. Legi certe, quod *misericordia Domini plena est terra (Psal. xxxii, 5)*; et, *Pleni sunt cœli et terra gloria tua, et multa hujusmodi*. Legi et de Filio, *Postquam venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum (Galat. iv, 4)*. Et ipse Filius loquitur de se, *Spiritus Domini misit me (Isa. lxi, 4)*. Et per eundem prophetam: *Et nunc, inquit, Dominus misit me et Spiritus ejus (Isa. xlvi, 16)*. Legi et de Spiritu sancto, *Paracitus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo (Joan. xiv, 26)*; et, *Cum assumptus fuero, mittam vobis eum (Joan. xvi, 7)*, hanc dubium quin Spiritum sanctum. Patrem autem in sua persona, licet nusquam non sit, nusquam tam in uinculo nisi in celis, ut in Evangelio, *Et Pater meus qui in celis est (Matth. xxiii, 9)*; et in oratione, *Pater noster qui es in celis (Matth. vi, 9)*.

23. Unde nimirum colligo, quod quia Pater non descendit, Apostolus ut eum viderei, ad tertium celum ascendere quidem non potuit, quo tamen se raptum memoravit. Denique, *Nemo ascendit in celum, nisi qui descendit de celo Filius hominis (Joan. iii, 13)*. Et ne putes de primo dictum vel secundo, dicit David: *A summo celo egressi ejus (Psal. xviii, 7)*. Ad quod iterum non subito raptus, non furtim sublatus, sed, *Videntibus, inquit, illis, id est Apo-*

stolis, *elevatus est* (Act. 1, 9). Non sicut Elias, qui **A** nnum (IV Reg. 11); non sicut Paulus, qui nullum (vix enim vel seipsum testem aut arbitrum habere potuit, ipso perhibente, *Nescio, Deus scit* (II Cor. xii, 2)) sed ut Omnipotens, qui quando voluit descendit, quando voluit ascendit, pro suo arbitrio arbitrios et spectatores, locum et tempus, diem et horam exspectauit, *elevatus illis*, quos scilicet tanta visione dignatur, *elevatus est*. Raptus est Paulus, raptus est Elias, translatus est Enoch (Eccl. XLIV, 16): Redemptor vero noster legitur *elevatus*, hoc est, ex seipso levatus, non aliunde adjutus. Denique non eurus vehiculio, non angeli administriculo, sed propria virtute subaixum suscepit eum nubes ab oculis eorum (Act. 1, 9). Cur hoc? An fessum juvit? an pigrum impulit? an cadentem sustinuit? Absit. Sed suscepit eum ab oculis carnalibus discipulorum: qui, eis Christum noverant secundum carnem, sed ultra jam non noscerent. Quos ergo per humilitatem ad primum eorum Filius vocat, hos in secundo per charitatem Spiritus aggregat, ad tertium per contemplationem Pater exaltat. Primo humiliatur in veritate, et dicunt, *In veritate tua humiliasti me* (Psal. cxviii, 75). Secundo congaudent veritati, ei psallunt, *Ecce quam bonum, et quam iucundum habitare fratres in unum?* (Psal. cxxxii, 1.) De charitate quippe scriptum est, *Congaudet auctor veritati* (I Cor. xii, 6). Tertio ad arcana veritatis rapiuntur, et aiunt, *Secretum meum mihi, secretum meum mihi* (Isa. xxiv, 16).

CAPUT IX.

Cenitus et suspiria sancti Beruarii, ac Veritatem ambo lant.

24. Sed quid ego miser superflua magis roquacitate, quam spiritus vivacitate duos colos superiores pereerro, qui manibus pedibusque repens adluc sub inferiore labore? Ad quod tamen iam, ipse juvante, quo et vocante, mihi scalam erexit. Hic siquidem iter est, quo ostendat mihi salutare Dei. Jam Dominaui desuper innixum suspicio, jam ad vocem veritatis exsulto. Vocavit me, et ego respondi illi: *Operi manuam tuarum porriges dexterum* (Job XIV, 15). Tu quidem, Domine, gressus meos dinumeras, sed ego latus ascensor, fessus viator, diverticula querero. Vae mihi, si tenebrae me comprehendant, aut si mea fuga fiat in nieme, vel in Sabbato: dum nunc ad lucem, cum tempus acceptabile et dies salutis sunt, proficiisci dissimulo. Quid moror? Ora pro me, fili, frater, socie, et particeps prosecutus mei, si quis est, in Domino. Ora omnipotentem, quatenus sic pigrum roborer pedem, ut tamen non veniat mihi pes superbiae. Eisi enim pes piger, ut ad veritatis gradum ascendam, idoneus non est: tolerabilior tamen est iste, qui in ea stare non potest, ut habes ibi: *Expusi sunt, nec petuerant stare* (Psal. XXXV, 12, 13).

25. Et hoc quidem de supernis. Sed quid de illo- rum capie? quid de illo, qui dicitur rex super omnes filios superbiae? (Job, XL, 23.) Et ipse, inquit,

A *in veritate non sietit* (Joan. VIII, 44) et alibi, 570 **B** *Videbam Sulunam sicut fulgor cudentem de caelo* (Luc. x, 48). Quare hoc, nisi propter superbiam? Vae mihi, si et me viderit, qui alia a longe cognoscit, superbientem; et illam in me terribilem intonat vocem: *Tu quidam filius Excelsi eras, sed sicut homo morieris, et sicut unus de principibus eades* (Psal. LXXXI, 6, 7). Quis non ab hujus tonitru voce formidet? O quam salubrarius ad tactum angeli nervus femoris Jacob emarcuit (Gen. XXIII, 25), quam angeli superbientis intonuit, evanuit, ruit. Utinam et meum nervum angelus tangat ut inarcescat, si forte ex hac infirmitate incipiam proficere, qui ex mea firmitate non possum nisi deliceere. Lego profecto: *Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus* (I Cor. 1, 25). Sie quoque Apostolus de suo nervo conquestus, quoniam angelus non Domini, sed Satana colaphizabat, responsum audivit: *Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur.* Quae virtus? Ipse Apostolus respondeat: *Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, ut innabilitet in me virtus Christi* (II Cor. XII, 9). Sed nondum forsitan intelligis, de qua specialem dixerit quia Christus omnes virtutes habuit. Sed, cum omnes habuerit, praे omnibus tamen unam, id est humilitatem, nobis in se commendavit, cum ait: *Discite a me quia misericordia mea est humilis corde* (Jn. III, 29).

26. Libenter igitur ei ego, Dominus Iesu, gloriabor, si potero, in mea infirmitate, in mei nervi contractione, ut tua virtus, id est humilitas, perficiatur in me. Nam sufficit mihi gratia tua, cum deficerit virtus mea. Pedem profecto gratis fortiliter figens, et meum qui infirmus est, leviter irahens, secerus ascendam per scalam humiliatis: donec veriti adhaerens, ad latitudinem transeam charitatis. Tunc psalmum cum gratiarum actione, et dicam *Sicut uisti in toco spatio pedes meos* (Psal. XXX, 9.). Sic arcta via cauus inceditur strictina, sic ardua scala tutius pedeuentum ascenditur; sic miro modo sicut pigrus, ad veritatem tamen firmius claudiendo ascenditur. Sed, heu mihi! quia incolatus meus prolongatus est (Psal. CXIX, 5.) Quis dabit mihi pennas sicut columbae, quibus celerius volem ad veritatem, ut iam requiescam in charitate? (Psal. LIV, 7.) Quae quoniam desunt, deduc me, Dominus, in via tua, et ingrediar in veritate tua, et veritas liberabit me. Vae mihi quod de illa descendam. Nisi enim prius leviter, inaniter descendissem; in ascendendo tamdiu, tam graviter non laborasse. Sed quid dico, Descendo? nam fortasse rectius Cecidi dixerim. Nisi quia forte sicut nemo repente fit summus, sed gradatim quisque ascendit: sic nemo repente fit pessimus, sed paulatim descendit. Alioquin quomodo stabit illius: *Impius cunctis dichis vilue sue superbit?* (Job XV, 20.) Denique sunt viæ, quæ videntur dominus bona, et tamen ad malum ducunt.

27. Est ergo via desceusionis, sicut et ascensionis. Et via est a: bonum, et via est ad malum. Cave

malam, elige bonam. Si per te non potes, ora cum prophetam, et dic: *Viam iniquitatis amoem u me. Quomodo? Et de lege tua miserere mei; illa scilicet lege, quam dedisti delinqutibus in via, id est derelinquentibus veritatem, de quibus unus ego sum, qui vere a veritate cecidi. Sed numquid qui cadit, non adjiciet ut resurgat?* Propter hoc *viam veritatis elegi*, qua ascendam humiliatus, unde superiendo descendit. Ascendam, inquam, et psallam: *Bonum mihi, Domine, quod humiliasti me; bonum mihi lex oris tui supermillia auri et argenti* (*Psalm. cxviii, 29? 30, 71, 72*). Ducas tibi vias videtur David proposuisse, sed unam noveris esse; ipsam tamen a se diversam, et diversis nominibus appellatam, aut *iniquitatis* propter descendentes, aut *veritatis* propter ascendenttes: quia et idem gradus sunt ascendentium in diuum, et descendentium; et eadem via ascendent ad civitatem, et recedentiam; et unum ostium

A est ingredientiam domum, et egredientium. Per unam denique scalam ascendentes Angeli, et descendentes Jacob apparuerunt (*Gen. xxviii, 12*). Quo speciantur haec? Ut videlicet si ad veritatem redire cupis, non necesse sit viam querere novam quam nonno nisi, sed notam qua descendisti: quatenus reciprocis gressibus tua ipse vestigia sequens, per eosdem gradus humiliatus ascendas, per quos superbiendo **571** descenderas: ita ut qui duodecim gradus superbie fuit descendenti, primus humiliatus sit ascendenti; undecimus, inveniatur secundus; decimus, tertius; nonus, quartus; octavus, quintus; septimus, sextus; sextus, septimus; quintus, octavus; quartus, nonus; tertius, decimus; secundus, undecimus; primus, duodecimus. Quibus superbie gradibus in te inventis, in o recognitis, jam non laboras in querendo viam humiliatis.

ALTERA PARS TRACTATUS

DE DUODECIM GRADIBUS SUPERBIE.

CAPUT X.

De primo superbie gradu, qui est curiositas (135).

28. Primus itaque superbie gradus est curiositas. Hanc autem talibus indolis reprehendes. Si videris monachum de quo prius bene confidebas, ubicanque stat ambulat, sedet, oculis incipientem vagari, caput erectum, aures portare suspensas; et motibus exterioris hominis interiorem immunitum agnoscas. Vir quippe perversus annuit oculo, tergit pede, digito loquitur (*Prov. vi, 12, 13*); et ex insolenti corporis motu, recens animae morbus apprehenditur: quam, dum a sui circumspetione torpescit membra sui, curiosam in alios facit. Quia enim seipsam ignorat, foras militur, ut haedos pascat (*Canonic. i, 7*). Haedos quippe, qui peccatum significant, recte oculos auresque appellaverim: quoniam sicut mors per peccatum in orbem, sic per has fenestras intrat ad mentem. In his ergo pascendis se occupat curiosus, dum scire non curat quem se reliquerit intus. Et vere si te vigilanter, homo, attendas, mirum est si ad aliud unquam intendas. Audi, curiose, Salomonem; audi, stulte, Sapientem. *Omnis custodia inquit, custodi cor tuum* (*Prov. iv, 23*): ut omnes videbilem sensus tui vigilat ad id, unde vita procedit, custodiendum. Quo enim a te, o curiose, recessis? Cui te interim committis? Utquid andes oculos levare ad coelum, qui peccasti in coelum? Terram intuere, ut coguoseas ictipsam. Ipsa te ibi representabit, quia terra es, et in terram ibis.

29. Duabus tamen ex causis incapabiliiter oculos levas, ut vel petas auxilium, vel impendas. Levavit oculos David in montes, ut peterer (*Psalm. cxx, 4*): levavit et Dominus super turbas, ut impendere (*Joan. vi, 5*). Alter misericorditer, alter misericor-

diter, ambo incapabiliiter. Tu quoque si locum, tempus et causam considerans, tua vel fratriis necessitate oculos, levas: non solum non corpo, sed et plurimum laudo. Hoc enim excusat miseria, illud commendat misericordia. Siu alias, non Prophetæ, non Domini, sed Dinae aut Eve, immo ipsius Satanae imitatorem te dixerim. Dina namque dum ad passados haedos egreditur, ipsa patri, et sua sibi virginitas rapitur (*Gen. xxxiv, 4, 2*). O Dina, quid necesse est ut videas mulieres alienigenas? Quia necessitate? quia utilitate? Au sola curiositate? Etsi tu otiose vides, sed non otiose videris. Tu curiose species, sed curiosius spectaris: Quis crederet tunc illam tuam curiosam otiositatem, vel otiosam curiositatem, fore post sic non otiosam, sed tibi, tuis, hostibusque tam perniciosem?

30. Tu quoque, o Eva, in paradiso posita es, ut cum viro tuo opereris et custodias ihum: si injunctum perficeris, quandoque transitura ad melius, ubi nec opus sit te in aliquo opere occupari, necede custodia sollicitari. Omne lignum paradisi tibi evanescit ad vescendum, preter illud, quod dicitur, *scientiae boni et malii* (*Gen. ii, 16-17*). Si enim cetera bona sunt, et sapientia donum, quid est opus ejus de ligno, quod sapit etiam malum? Non plus sapere, quam oportet sapere (*Roman. xii, 3*). Sapere enim mandata, sapere non est, sed despere. Serva ergo commissum, exspecta promissum; cave premitum, ne perdas concessam. Quid innam mortalem tam intentate innueris! Quid illo tam crebro vagania immixta jacis! Quid speculare libet, quod manducare non siccet? Oculos, inquis, tendo, non manum. **572** Non est interdictum ne videam, sed ne comedam. Au non licet oculos quo volo levare, quos Deus

(135) Huic opponitur duodecimus humiliatis gradus, fiducia scilicet, praeservatio oculorum.

in mea posuit potestate? Ad quod Apostolus: *Omnia mihi licent, sed non omnia expedient* (1 Cor. vi, 12). Etsi culpa non est, culpæ tamen indicium est. Nisi enim mens minus se curiose servaret, tua curiositas tempus vacuum non haberet. Etsi culpa non est, culpæ tamen occasio est, et indicium commissæ, et causa est committenda. Te enim intenta ad aliud, latenter interim in cor tuum serpeus illabitur, blande alloquitur. Blanditiis rationem, mendaciis timorem compescit. *Nequaquam*, inquiens, morieris (Gen. m, 4). Anget curam, dum incitat gulam: acuit curiositatem, dum suggerit cupiditatem. Offert tendem prohibitum, et auferat concessum: porrigit pomum, et subripit paradisum. Haec virus peritura, et perituros partitura. Perit salus, non destitut partus. Nascamur, morimur: ideoque nascimur mortui, quia prius morimur nascitari. Propterea prave jugum super omnes filios tuos usque in hor diernum diem.

31. Sed et tu, signaculum similitudinis, non in paradiiso, sed in deliciis paradisi Dei positus es (Ezech. xxviii, 12, 13). Quid amplius querere debes? Pleus ergo sapientia, et perfectus decoro, altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris. Sta in te, ne cadas a te, si ambulas in magnis et in mirabilibus super te. Sed quid interim ex obliquo intendis ad aquilonem? Jam te video, jam te perspicio nescio quæ supra te curiosius alta rimantem. Ponam, inquit, *sedem meam ad aquilonem* (Iso. xiv, 13). Carteris astantibus cœlicolis, dum tu solus sedere affectas, fratrum concordiam, tuus cœlestis patræ pacem, ipsius, quantum in te est, quietem Trinitatis infestas. Quo te tua, miser, curiositas dicit, ut præsumptione singulari non dubites civibus scandalum, injuriam facere Regi? Millia milium ministrant ei, et decies centena millia assistunt ei (Dan. vn, 10), ubi nemo sedere perhibetur, nisi sotus is qui sedet super Cibribum, cui a ceteris ministratur: et tu nescio quæ præ ceteris perspiciendo differenter, curiosus inquirendo, irreverentius pervadendo, secum tibi collecas in celo, ut sis similis Atissimo? Quo sine? qua fiducia? Medire, insipiens, vires, peusa suam, excogia modum. Sciente hoc Altissimo præsumnis, an nesciente? volente, an non volente? Sed quomodo malum quadrumque machinaris, aut velle, aut ignorare poset, cuius optima voluntas, cuius perfecta scientia est? Namquid auctor et scire, et nolle non dubias, sed nou posse resistere putas? At vero nisi te conditum esse dubitaveris, dubitare te non crediderim de omnipotencia, sive de omnimoda scientia ac bonitate Conditoris, qui te de nihilo posuit, talentum scivit, tantum condere voluit. Quomodo ergo Deum consentire aestimas, quod fieri noli, ac reliellere possit? An forte in te video compleri, inno a te initiari, quod post te, et per te a tui similibus in terris frequentatum solet vulgariter dicte: Privatus dominus tenerarios nutrit (al. add. satellites)? An oculus tuus nequam est, quia ille bonus? De cuius bonitate

dum fiduciam nefariam sumis, factus es et contra scientiam impudens, et contra potentiam audax.

32. Hoc est enim, o impie, hoc est quod cogitas; haec est iniquitas, quam meditaris in cubili tuo, et dicis: *Patas Creator opus suum destruat?* Scio quidem quia non latet Deum qualiscunque cogitatio mea: Deus enim est. Nec placet ei talis cogitatio mea, quia bonus est. Sed nec si velit effugiam manus ejus, quia potens est. Nunquid tamen mibi timendum est? Si enim cum bonus sit, non potest illi placere malum meum, quanto minus suum? Meum quippe dixerim contra ejus voluntatem aliquid velle: suum autem, si vindicet sese. Tain ergo quodcumque seclus non valet velle ulcisci, quam nec vult, nec valet sua bonitate privari. Fallis te, miser, fallis te non Deum. Te, inquam, fallis, et mentitur iniquitas sibi, non Deo. Dolose quidem agis, sed in conspectu ejus. Te ergo fallis, non Deum. Et quia de magno ejus bono in te, 573 tu magnum in eum excogitas malum, merito iniquitas tua invenitur ad odium. Quæ major namque iniquitas, quam ut inde a te Creator contempnatur, unde plus amari merebatur? Quæ major iniquitas, quam cum de potentia Dei non dubiles, quin te scilicet destruere possit qui coadere potest; confusis tamen de multa ejus dulcedine, qua speras eum nolle vindicare cum possit; mala pro bonis, odium pro dilectione retribuas?

33. Ilæ, inquam, iniquitas, non ira momentanea, sed odio digna est sensipterno qua tuo dulcissimo et altissimo Domine, licet invito, desideras tamen ac speras equare, quatenus semper videat, quod doleat, dum te socium habeat cum uolit, nec dejiciat cum possit; quin potius eligat ipse doire, quam te patitor perire; possit quidem dejicere si velit, sed pra dulcedine, ut testiminas, velle non possit. Certe si talis est qualem putas, tanto nequius agis, si non amas. Et si ille patitur aliquid fieri contra se potius, quam ipse aliquid facial contra te; quanta malitia est, ut vel tu non pareas illi, qui sibi non pareat, parendo tibi? Absit tamen ab ejus perfectione, ut quia dulcis est, justus non sit, quasi simul dulcis et justus esse non possit: cum melior si justia dulcedo, quam remissa; ino virtus non sit dulcedo sine justitia? Quia igitur gratuitæ Dei bonitati, qua gratia factus es, ingratias existis, justitiam vero quam expertus non es, non metuis; ideoque aquaeter committis culpam, de qua falso tibi promittis impunitatem: jam ecce justum senties, quem bonum nosti, cadens in soveam, quam paras auctori: ut dum scilicet tamen in eum poenam machinaris, qua tamen valeat carere si velit, sed ut putas non valeat velle: et idoneo nec carere ea usque bonitate, qua neminem expertus es illum punisse: talentum iustus Deus justissime in te retorquet poenam, qui nec valet, nec debet pati suam impune bonitatem offendit: sic utique temperans in vindicta seculeniam tu, si velis resipiscere, non negat veniam; secundum tamen duritiam tuam et eor impenitens, non possis velle, et ideo nec pena carere.

34. Sed jam audi calumniam : *Cælum* inquit, mihi sedes est, terra autem sebellum pedum meorum. (*Isa. lxvi, 1*). Non dixit, Oriens, aut Occidens, aut Una aliqua eoli plaga : sed, Totum cœlum nulli sedes est. Non potes ergo in parte sedere cœli, cum ille totam elegerit sibi. In terra non potes, quia sebellum pendet ejus est. Terra etenim locus solidus est, tibi sedet Ecclesia, fundata supra firmam petram. Quid facies? E cœlo pulsus, in terra remanere non potes. Elige ergo tibi in aere locum, non ad sedeadum, sed ad volandum: ut qui tentasti concretere statua aternitatis, pœnam sentias proprie fluctuationis. Te ergo fluctuante inter cœlum et terram, sedet Dominus super solium excelsum et elevatum, et plena est omnis terra majestate ejus (*Isa. vi, 3*), ut nusquam nisi in aere invenias locum.

35. Seraphim namque aliis quidem alis suæ contemplationis de throno ad sebellum, de scabello ad thronum voluntia, aliis caput Domini pedesque velecta, ad hoc ibi posita puto, ut sicut homini peccanti paradisi per Cherubim prohibetur ingressus, ita et per Seraphin tuæ curiositati modus imponatur (*136*): quatenus nec cœli jam magis impudenter, quam prudenter arcana rimeris, nec Ecclesie mysteria cognoscas in terris; sed solis contentus sis cordibus superbiorum, qui nec in terra dignantur esse sicut cœteri hominum, nec sicut Angeli volant ad cœlum. Licet vero et caput in cœlo, et pedes in terra a te abscondantur; quidam tamen tibi medium videndum ad invicendum duntaxat permittuntur: dum suspensus in aere, descendentes quidem per te, et ascendentes Angelos intueris; sed quid vel audiant in cœlis, vel nuntient terris, penitus nescis.

36. O Lucifer, qui mane oriebaris, imo non iam lucifer, sed noctifer, aut etiam mortifer, rectus cursus tuus erat ab oriente ad meridiem, et tu præpostero ordine tendis ad aquilonem? Quanto **57** magis ad alta festinas, tanto celerius ad occasum declinas. Verum tamen curiosius, o curiose, intentionem tuæ curiositatis inquirere. *Ponam*, inquit sedem meam ad aquilonem (*Isa. xiv, 13*). Nec aquilonem hunc corporalem, nec sedem hanc (cum sis spiritus) intelligo materialem. Puto autem per aquilonem, reprobando homines fuisse designatos: per sedem, potestatem in illos. Quos utique in præscientia Dei, quanto ei vicinior, tanto cœteris perspicacior prævidens, nullo quidem sapientiae radio eoruscantes, nullo spiritus amore ferventes, velut vacuui repereris locum, affectasti super illos dominium, quos quadam tuæ astutia claritate perfunderes, tuæ malitiae æstibus inflammas: ut quomodo Altissimus sua sapientia ac bonitate omniibus filiis obedientiæ præferat, ita et tu super omnes filios superbie rex constitutus, tua eos astuta malitia, ac malitiosa astuta regeres, per quod Adissionem simmis esesses. Sed märor cum in præsencia Dei nemo prævideris principatum, car non eadem prævidisti et

A præcipitum? Nam si prævidisti, quæ insania fuit ut cum tanta miseria cuperes principari, ut malles, misere præsse, quam feliciter sabesse? Alii non expediebat participem esse plagarum illarum luminosarum, quam principem tenebrarum harum? Sed credibilis est, quod non prævidisti: aut propter illam causam, quam superius dixi, quia Dei bonitatem atten-tens, dixisti in corde tuo. *Non requirer* (*Psal. x, 13*), propter quod o impie, Deum irritasti; aut quia viso principatu, station in oculo superbie tristes excrevit, qua interposita easum videre non potuisti.

37. Sic Joseph cum prævidisset exaltationem suam (*Gen. xxxvii, 7-9*), non tamen præscivit sui venditionem, quamvis propior esset venditio, quam exaltatio. Non quod tantum patriarcham in superbiam erediderim incidisse: sed ut ejus exemplo patet, quod hi qui futura prævident per spiritum prophetæ, etsi non omnia, non ideo tamen putandi sunt nulla prævidisse. Quod si quis contendat in eo quod somnia sua adhuc adolescentulus narrabat, quorum tunc mysterium ignorabat, vanitatem posse notari; ego tamen mysterio magis sive simplicitati pueri deputandum arbitror, quam vanitati. Quæ tamen, si qua fuit, per ea que passus legitur, potuit expiari. Nonnullis enim aliqua aliquando de se per revelationem jucunda monstrantur, quæ etsi humerus animus absque illa vanitate scire non potest, sic non minus ideo evici quod monstratum est; sic tamen ut illa vanitas impunita non sit, qua de magnitudine revelationis aut promissionis in se vel leviter exultavit. Sicut enim medicus, non solum unguento, sed igne utitur et ferro, quo omne quod in vulnere sanando superfluum exercereverit, secat et urat, ne sanitatem, quæ ex unguento procedit, impedit: sic medicus animalium Deus hujusmodi animae procurat tentaciones, innuit tribulationes, quibus afflita et humiliata, gaudium vertat in luctum, revelationem putet illusionem. Unde fit ut vanitate careat, et veritas revelationis non percata. Sic Pauli extollentia per stimulos carnis reprimitor (*II Cor. xi, 7*), et ipse revelationibus crebris atollitur. Sic Zachariæ infidelitas linguae obligatione muletatur (*Luc. i, 20*), et angeli veritas suo in tempore manifestanda non mutatur. Sic per gloriam et ignobilitatem sancti proficiunt, dum inter singularia dona quæ recipiant, communam hominum vanitatem pulsari se sentiunt: ut dum per gratiam supra se aliquo cernant, non obliviscantur quod sunt.

38. Sed, quid de revelationibus ad curiositatem? De quibus ut haec per excessum intermiscearim, inde occasio sumpta est, cum ostendere vellem, reprobam angelum ante easum suum sic potuisse prævidere illam, quam post accepil, in reprobos homines damnationem, ut tamen suam non præscrevit damnationem. De quo etiam humanis, quæstionibus metis

(136) Vide Retractionem initio hujus tractatus, col. 939-940.

magis, quam solutis, totius disputatiunculae hæc summa sit : quod per curiositatem a veritate ecederit, quia prius **575** speravit curiose, quod affectavit illicite, speravit præsumptuose. Iure igitur in gradibus superbie primum curiositas vindicat sibi quæ etiam inventa est initium esse omnis peccati. Sed nisi hæc ciuius cobibeatur, in levitatem animi, quæ secundus gradus est, cito delabitur.

CAPUT XI.

De secundo gradu superbie qui est lexitus animi (137).

39. Monachus enim, qui sui negligens, alios curiose circumspicit, dum quosdam suspicit superiores, quosdam despicit inferiores : et in aliis quidem videt quod invidet, in aliis quod iridet. Hinc sit ut pro mobilitate oculorum levigatus animus, uicta dilecta cuius eura aggravatus, modo per superbiam ad alta se erigit, modo per invidiam in ima demergat : nunc per invidiam nequiter tabescit, nunc per excellentiam pueriliter hilarescit. In altero nequam, in altero vanus, in utroque superbus existit : quia et quod superari se dolet, et quod superare se gaudet, amor propriae excellentia facit. His autem animali vicissitudines nunc pauca et mordacia, nunc multa et inania : nunc risu, nunc luctu plena, semper vero irrationalia indicant verba. Compara, si vis, hos duos primos superbie gradus supremis duobus humilitatis : et vide si non in ultimo curiositas, in penultimo levitas exhibetur. Id ipsum in exercitis reperies, si alteratum comparentur. Sed jam ad tertium decendo, non descendendo veniamus.

CAPUT XII.

De tertio gradu superbie qui est incepit letitia (138).

40. Proprium est superbiorum, letitia semper appetere, et tristia devitare, juxta illud : *Cor stultorum ait letitia* (*Eccle. vii. 5*). Uno et monachus, qui duos jam superbie gradus descendit, dum per curiositatem ad animi levitatem devenit, cum gaudium quod semper appetit, frequenter videt interpellari tristitia, quam de bonis alterius contrahit, impadens suæ humiliatiois, fugit ad consilium false consolacionis. Ex illa denique parte, qua sibi sua uirtus et aliena excellentia monstratur, restringit curiositatem, ut totum se transferat in contraria partem : quatenus in quo ipse videtur præcellere curiosus noet ; in quo alter præcellit, semper dissimulet : ut dum devitat quod triste putatur, letitia condamnet. Sicne sit ut quem sibi vicissim vindicabant gaudium et tristitia, sola possidere incipiat incepit letitia. In hac autem, in qua tertium tibi gradum constituto, accipe quibus eam signis vel in te reprehendas, vel in altero. Ilum qui ejusmodi est, aut nuncquam, aut raro genuentem audies, aut lacrymantem videbis, Pates, si attendas, aut sui oblitum, aut afflictum a calpis. In signis securitas, in fronte hilaritas, va-

(137) Ille opponitur undecimus gradus humiliatis, Paucis sciunt et rationalibus verba loquit, tenet non clamosavece.

(138) Ille opponitur decimus gradus humiliatis,

A nitas appetet in incessu. Pronus ad jocum, facilis ac promptus in risu. Cunctis quippe quæ in se contemptibilia, et ideo tristia noverat, a memoria rasis; bonisque, si qua sentit in se, adunatis vel simulatis ante oculos mentis, dum nil cogitet nisi quod fibet nec attendit si licet; jami risum tenere, jam ineptam latitiam dissimulare non valet. Ut enim vesica collecto turgida vento, pandoque perforata exiguo, si stringitur, erepit ad uitium ac ventus egrediens non passim effusus, sed strictim emissus crebros quosdam sonitus reddit : sic monachus, ubi vanis securilibusque cor suum cogitationibus impletus, propter disciplinam silentii non inventans ventus vanitatis qua plenus egredietur, inter angustias sarcuum per eachianos excutitur. Sæpe tumultum pudibundus abscondit, claudit labia, dentes stringit; rideat non volens, eachianuat invititus. Cum que os paginis obstruxerit sis, per nares adhuc sternutare audire.

576 CAPUT XIII.

De quarto gradu superbie qui est jactantia (139).

41. At postquam vanitas crescere, et vesica grossescere coepit, necesse est ut ampliori foramine, laxato simu, ventositas eructetur, alioquin runpetur. Sic monachus inepia rotundante letitia cum risu, vel signis exenti aperire non sufficit, in Heliu verba prorumpit : *En tenter meus, quasi mustum absque spiraculo, quod novas lagunculas dirumpit* (*Job. xxxii. 19*). Aut loquetur ergo, aut rumpetur. Plenus est enim sermonibus, et coaret eum spiritus uteri sui. Esurit ei sicut auditores, quibus suas

C jactat vanitates, quibus omne quod sentit, effundat : quibus, quavis, et quantus sit, imnotescat. Inventia autem occasione loquendi, si de litteris sermo exoritur, vetera preferuntur, et nova; volant sentire, verba resonant ampulloso. Prævenia interrogantem, non querentem respondet. Ipse querit, ipse solvit, et verba collocatoris imperfetta præscindit. Cum autem pulsatio signo necesse est interrumpi colloquium, horum longum, breve queritur intervallum ; querit scientiam, ut ad fabulam revertatur post horam, non ut quæmpiam adducat, sed ut scientiam jaet. Edificare potest, sed non edificare intendit. Non curat te docere, vel a te doceri ipse quod nescit; sed ut scire sciatur quod scit. Quo si de religione agitur, statim visiones et somnia proferruntur. Denique raudat iudicia, commendaat vigilias, super omnia orationes exaltat de patientia, de humiliata, et de singulis virtutibus plenissime, sed vanissime disputat. ut sciens si audieris, dicas quod ex abundantia cordis os loquitor, et quia bonus homo de bono tesuoro suo presert bona (*Lxx. vi. 43*). Si ad audieras sermo conveutar, in his quanto associor, tanto loquacior invenitur. Dicas, et adias rivum vanitatis, flavidum esse securilitatis os

qui est. Non esse faciem ait promptum ad risum

(139) Ille opponitur nonius gradus humiliatis, Taciturnitas usque ad interrogacionem.

ejus, ita ut severos quoque et graves animos in levitatem coacti trahantur. Et ut totum in brevi colligamus, in multis quoque locis jactantiam. In hoc habes quantum gradum et descriptum, et nominatum. Fuge rem, et tene nomena. Ita eadem cautela jam accede ad quintum, quem nunc quoque singularitatem.

CAPUT XIV.

De quinto gradu superbie, qui dicitur singularitas (140).

42. Turpe est ei, qui se supra ceteros jacat, si non plus ceteris aliad agat, per quod ultra ceteros apparcat. Proinde non sufficiet ei quod communis monasterii regula, vel majorum cohortantur exempla. Nec tamen melior esse studet, sed videri. Non melius vivere, sed videri vivere gestit, quatenus dicere possit: *Non sum sicut ceteri hominum* (Luc. xviii, 11). Plus sibi blanditur ne uno jejunio, quod ceteris praudentibus facit, quam si cum ceteris septem dies jejunaverit. Commodior sibi videatur una oratione peculiaris, quam tota psalmodia unius noctis. Inter praudendum crebro solet oculos jactare per mensas, ut si quem minus comedere viderit, victimum se doleat, et incipiat id ipsum sibi crudeliter subtrahere, quod necessarium victui induigendam praeviderat, plus glorie metueas aetimentum, quam famis cruciatum. Si quem macriorem, si quem pallidiorem perspexerit, villem se aestimat, nonquam requiescit. Et quoniam vultum ipse suum videre non potest, qualiter scilicet se intuentibus effert, manus suas potest et brachia spectans, palpata costas, humeros atrectat et iumbos: ut secundum quod corporis sui membra, vel minus, vel satis exilia probat, pallorem oris ac colorem discernat. Ad omnia denique sua strenuus, ad communia piger. Vigilat in lecto, dormit in choro: cumque aliis psalmitibus ad vigilias tota nocte dormiret, post vigilias aliis in claustro quiescentibus (141) solus in oratorio remansit: exscreat, et tussit, gemitus ac suspiriis aures loris sedentium 587 de angulo implet. Cum autem ex his quae singulariter, sed inanter agit, apud simpliciores ejus opinio excreverit, qui profecto opera probant quae cernunt, sed unde prodeant non discernunt; dum miserum beatificant, in errorem inducent (*Isa. iii, 12*).

CAPUT XV.

De sexto gradu superbie, id est arrogantia (142).

43. Credit quod audit, landat quod agit, et quod intendat non attendit. Obliviscitur intentionem dum amplectitur opinionem. Quique de omni alia re plus sibi credit, quam aliis, de se solo plus aliis est, quam sibi: ut non jam verbo tenus, aut sola experientia ostentatione suam praferat religionem, sed

(140) Hunc opponitur octavus gradus humiliatis, Tenero quod habet communis regula monasterii.

(141) Hinc patet moris tunc usum, ut post Vigilias nocturnas in claustro sedent quiescentes. Usus Cisterciensis, cap. 84: *In intervallo post Nocturnos, sedent in claustro qui voluerint; nempe in aestate: siemem vero in capitulo, ex cap. 74.*

(142) Hunc opponitur septimus gradus humiliatis,

A intimi coram credit affectu omnibus se sanctiore, et quidquid de se landatum agnoverit, non ignorante aut benevolentiae laudatoris, sed suis meritis arroganter ascribit. Unde post singularitatem sextum sibi gradum jure arrogantia vindicat. Post, hanc presumptio invenitur, in qua septimus gradus constituitur.

CAPUT XVI.

De septimo gradu superbie, qui est presumptio (143).

44. Qui enim alios se prececcere putat, quomodo non plus de se, quam de aliis presumat? Primus in convenientibus residet, in consiliis primus respondet: non vocatus accedit, non jussus se intronilit: reordinat ordinata, reficit facta. Quidquid ipse non fecerit aut ordinaverit, nec recte factum, nec puniri existimat ordicatum, Judicat judicantes, pre-judicat judicaturis. Si, cum tempus advenerit, non promoveatur ad Prioratum; suum abbatem aut invidum judicat, aut deceptum. Quod si medioeris ei aliqua obedientia injuncta fuerit, indignatur, aspernatur, arbitratis se non esse minoribus occupandum, qui se ad majora senti idoneum. Sed qui sic promptulus ad omnia se magis temere, quam libere consuevit iugere, impossibile est eum aliquando non errare. Ad praefatam autem pertinet errantem arguere. Sed quomodo culpari suam confitebitur, qui nec esse putat, nec puniri culpabilis patitur? Propterea cum ei culpa imputatur, crescit, non amputatur. Si ergo cum argutus fuerit, declinare cor eius videris in verba malitia, in octavum gradum, qui dicitur defensio peccatorum, noveris corruiisse.

CAPUT XVII.

De octavo gradu superbie, qui est defensio peccatorum (144).

45. Multis vero modis sunt excusationes in peccatis. Aut enim dicit qui se excusat, Non feci; aut, Feci quidem, sed bene feci; aut, Si male, non multum male; aut, Si multum male, non mala intentio-ne. Si autem et de illa, sicut Adam vel Eva, convincetur aliena suasione excusare se militur. Sed qui procaciter etiam aperta defendit, quando occultas et malas cogitationes, cordi suo advenientes, humiliiter revelaret abbatii?

CAPUT XVIII.

De nono gradu superbie qui est simulata confessio (145).

46. Licet vero genera haec excusationis eatenus mala judicentur, quatenus ore prophetico *verba malitiae* appellantur (*Psal. cxl, 4*); multo tamen periculosis est fallax ac superba confessio, quam per-

Reputare se omnibus inferiorem.

(143) Hunc opponitur sextus gradus humiliatis, Aut omnia se indignum, et inutiliter confiteri.

(144) Hunc opponitur quartus gradus humiliatis qui est, Humilis et candida revelatio peccatorum, et malitiam cogitationum.

(145) Hunc opponitur quartus gradus humiliatis, Obedientia in duris patientiam amplexi.

vicax [al. procax] et obstinata defensio. Nonnulli enim cum de aperiioribus arguantur, scientes quod si se defendere, sibi non eredetur, subtilius inventum argumentum defensionis, verba respondentes dolose confessionis. Est quippe, ut scriptum est, qui nequiter humiliat se, et interiora ejus plena sunt dolo (*Ecclesiasticus*, xix, 23). Vultus demittitur, prosteratur corpus: aliquas sibi laerymulas extorquent, si possunt; vocem **578** suspiriis, verba genitibus interrumpunt. Nec solum qui ejusmodi est, objecta non excusat, sed ipse quoque culpam exaggerat: ut dura impossibile aliquid aut incredibile culpæ suæ ore ipsius additum auctis, etiam illud, quod ratuam putabas, discredere possis; et ex eo quod falsum esse non dubitas dum confitetur, in dubium veniat quod quasi certum tenebatur. Dumque affirmant quod credi nolunt, confitendo culpam defensioni, et aperiendo tegunt; quando et confessio laudabiliter sonat in ore, et adhuc iniquitas occultatur in corde: quatenus magis ex humilitate quam ex veritate confiteri potet qui audit, aptans eis illud Scriptaræ: *Justus in principio sermonis accusator est sui* (*Proverbs*, xviii, 47). Malant enim apud homines veritatem periclitari, quam humilitatem, cum apud Deum periclitentur utriusque. Aut si adeo culpa manifesta sit quod nulla penitus versutia tegi possit; humiliandas tamen vocem, non eorū pœnitentis assumunt, qua notam, non culpam deieant, dum ignorantiam manifestas transgressionis, decore recompenstant publicas confessionis.

47. Gloriosa res humilitas, qua ipsa quoque superbia palliare se appetit, ne vilescat! Sed haec cito tergiversatio a precioso deprehenditur, si ad haec superbiant humilitatem non leviter fecerit, que magis dissimulat culpam, vel differat pœnam. Vasa signa probra formax, et tribulatio vere pœnitentes discernit. Qui enim veraciter pœnitit, laborem pœnitentia non abhorret: sed quidquid sibi proculpa quam odi: injungit, laeta conscientia patiens amplexitur. In ipsa quoque obedientia duris ac contrariis rebus oboris, quibuslibet irrogatis injurias sustineas non lassescit, ut in quarto gradu se stare indicet humilitatis. Cujus vero simulata confessio est, una vel levi contumacia, aut exigua pœna interrogatus, jam humilitatem simulare, jam simulationem dissimulare non potest. Marmurat, frenat, irascitur; nec in quarto stare humilitatis, sed in nonum sacerdotum gradum corruisse probatur, qui secundum quod descripsit est, recte similitudina confessio appenari potest. Quanta putas tunc confessio sit in corde sacerbi eum frusus deciditur, pax amittitur, laus minuitur, nec culpa diluitur? Tandem notatur ab omnibus, judicatur ab omnibus: eoque vehementius omnes indignantur, quo laus conspicunt quidquid de eo prius epilobabantur. Tunc opus est prachato, ut eo minus illi

parcendum putet, quo magis omnes offenderet, si uni paceret.

CAPUT XIX.

De decimo gradu superbie, qui est rebellio (146).

48. Hic nisi eum miseratio superna respiciat, (quod valde difficile talibus est) universorum iudicis tacitus aequiescat; frontosus mox et impudens factus, tanto deterius, quanto desperavius in decimum gradum per rebellionem corruit: quippe prius laeter arrogans fratres contemptserat, jam patenter inobedientis etiam magistrum coolebant.

49. Scindum autem est, quod omnes gradus, quos in duodecim partitus sum, in tres tantummodo colligi possunt: ut in sex superioribus contemptus fratrum, in quatuor sequentibus contemptus magistri, in duobus, qui restant, consummetur contemptus Dei. Notandum quoque, quod hi duo superbie gradus ultimi, qui et humiliatis ascendeando primi iuvencuntur; sicut extra congregacionem uscenendi sunt, ita in congregacione descendendi non possunt. Quod autem ante ascendit debent, ex hoc aperte datur intelligi, quo de tertio gradu in Regula legitur: « *Tertius*, » inquit, « *gradus est, ut quis pro Dei amore omni obedientia se subdat majori.* » (*Regule*, 7, 31.) Si ergo in tertio gradu subiectum collocatur, quae procul dubio sit, quando novitius primum conventui sociatur; consequens est, quod duo jam anteriores transensi intelligentur. Denique ubi trahunt concordiam, et magistri sententiam monachus spernit, quid ultra id monasterio, nisi scandali facit?

579 CAPUT XX.

De undecimo gradu superbie, qui est libertas peccandi (147).

50. Post decimum itaque gradum, qui rebello dictus est, expulsus vel egressus de monasterio statim excipitur ab undecimo. Et tunc ingreditur vias, quae videntur hominibus bonæ, quarum siuis (nisi forte Deus eas illi sepicerit) demergit eum in profundum inferni, id est in contemptum Dei. impius siquacum eum veneria in profundum malorum, conteamit (*Proverbs*, xvii, 3). Potest autem undecimas gradus appellari libertas peccandi, per quam monachus, eum iam nec magistrum videt quem timeat, nec fratres quos reveratur, tam securius, quanto libenter sua desideria implere delectat, a quibus in monasterio tam pudore, quam timore prohibebatur. Sed etsi iam vel fratres, vel albacteri noui timet, nondum tamen Dei peccatis formidina caret. Hanc ratio, tendit auctiæ submurmurans, voluntati proponit, nec sine aliqua dubitatione quæque prius illicita perticit; sed, sicut is qui vadum tentat, pedetentum, non cursu vitiorum gurgitent intrat.

(146) Huic opponitur secundus gradus humilitatis, *Si propriam voluntatem non delectetur implere.*

(147) Huic opponitur secundus gradus humilitatis, *Pro amore Dei se libenter subdere majori.*

CAPUT XXI.

De duodecimo gradu superbiæ qui est consuetudo peccandi (148.)

51. At postquam terribili Dei iudicio prima flagitia impunitas sequitur, experta voluptas libenter repetitur, repetita blanditur. Concupiscentia reviviscente supitur ratio, ligat consuetudo. Trahitur miser in profundum malorum, traditur captivus tyrannici vittorum, ita ut carnaliuni voragine desideriorum absorptus, suæ rationis divinique timoris oblitus, dicit insipiens in corde suo : *Non est Deus (Psalm. xiii, 1).* Jam indiferenter libitis pro licetis ultor jam ab illicitis cogitaudis, patraudis, investigaudis animus, manus, vel pedes non prohibentur : sed quidquid in cor, in buccam, ad manum venerit, machinatur, garrit, et operatur, malevolus, vanlogus, facelosus. Quenadmodum denique ascensis his omnibus gradibus, corde jam atacri et absque labore pro bona consuetudine justus currit ad vitam : sic descensis impius eisdem, pro malo usu nou ratione se gubernans, non timoris freco retentans, intrepidus festinat ad mortem. Illi sunt qui fatigantur, angustiantur : qui nunc metu cruciatur gehennæ nanc pristina retardari consuetudine, descendendo vel ascendendo laborant. Supremus tatum et infimus currunt absque impedimento, et absque labore. Ad mortem hic, ad vitam ille festinat; alter atacrior alter proclivior. Illam atacrem charitas, hunc proclivem cupiditas facit. In altero amor, in antero stupor laborem non sentit. In illo denique perfecta charitas, in isto consummata iniquitas foras initit timorem. Illi veritas, huic cœctis dat securitatem. Potest ergo duodecimus gradus appellari consuetudo peccandi, qua Dei metus amittitur, contemptus incurritur.

CAPUT XXII.

An et quomodo orandum pro desperatis, et mortuis secundum animum.

52. *Pro tuli iom inquit Joannes apostolus, non dico ut qui' r. (1 Jean. v, 16).* Seu nunquid dicas o Apostole, ut quis desperet ? Iuno genas qui ihu amat. Non presumat orare, nec desistat orare. Quod est quod dico ? An forte ullum remauet spei refugium, ubi oratio nou inventu locum ? Audi credentes, audi sperantem, nec tamen orantem. *Dominus, inquit, si/uissemus hic, frater meus non fuisse mortuus.* Magna inde, qua credidit sua presencia Dominum mortem prohibere posuisse si adiuisset. Modo autem quid ? Absit ut quem credidit vivum potuisse servare, mortuum dubitet posse resuscitare. Sed nunc, inquit, scio quia quæcumque poposceris a Deo, dabit tibi Deus. Deinde quærenti ubi posuissent **530** eum, respondet *Veni et vide.* Quam obrem ? O Martha, magna nobis tua fidei insignia tribuis : sed quomodo cum tanta fide diffisi ? *Veni, inquis, et vide.* Cur et, si non desperas, non sequeris, et dicas. Et resuscita ? si autem desperas, cur Magistrum sine causa fatigas ? An forte fides aliquando

A recipit, quod oratio non presumat ? Denique approximantem cadaveri prohibet, et dicitis : *Dominus, jam fetet ; quadrupanus enim est (Jean. xi, 21, 22, 34, 39).* Desperando dicas hoc, an dissimilando ? Sic quippe ipse Dominus post resurrectionem fixit se longius ire (*Luc. xxiv, 28*), eam maliet cum discipulis remanere. O sanctæ nulleres Christi familiaries, si fratrem vestrum amat, cur ejus misericordiam non flagitatis, de cuius potentia dobitare, pietate dissidere non potestis ? Respondeat : Sic melius tanquam nou orantes oramus, sic efficacius tanquam dissidentes confidimus. Exhibemus fidem perhibemus affectum : scit ipse, cui non est opus ut aliquid dicatur, quid desideremus. Scimus quidem quod omnia potest : sed hoc tam grande miraculum, tam novum, tam inauditum, etsi ejus subest potentia, multum tamen excedit universa merita humilitatis nostræ. Sufficit nobis potentiae locum, pietati dedisse occasionem ; malentes patienter exspectare quid velit quam impudenter querere quod forsitan nolit. Denique quod nostris meritis deest, verecundia fortasse supplicabit. Petri quoque post gravum lapsum lacryman quidem video, sed preceum non audio nec tamen de intelligentia dubito.

53. Disce et in Matre Domini magno in mirabilibus fidem habere, in magna fide verecundiam retinere. Disce verecundia decorare fidem, reprimere præsumptionem. *Vinam inquit, non habent (John. ii, 3).* Quam breviter, quam reverentur suggestit, unde pie mit sollicitus ! Et ut discas in hujusmodi magis pie gemere, quam petere præsumptuose ; pietatis æstum pudoris temperans ualtra, conceptam precis fiducianæ verecunda suppressit. Non frontose accessit, non palam locuta est, ut audacter coram omnibus diceret : *Obsecro, filii, deficit, vinum, contristantua convivia, confunditur sponsus ; ostende quid possis. Sed licet haec aut multo plura pectus æstuans, servens loqueretur affectus ; privatum tamen potentiam pia Filium mater adiit, non potentiam tenians, sed voluntatem explorans. Vinum, inquit, non habent. Quia molestus ? quid fidelius ? Non defat pietati fides, voci gravitas, efficacia voto. Si ergo illa, cum mater sit, sese matrem oblita non audet potere miraculum vini ; ego vile nancipium, cui permagnum est Filii simbol ac Matris esse vernacularum, qua fronte præsumo pro vita petere quatriuani ?*

54. Duo etiam in Evangelio cœci visum, alter accepisse, alter recepisse leguntur : alter quem amiserat, alter quem nonquam habuerat ; unus scilicet excæcatus, alter cœcus natus. Sed qui excæcatus, miserabilibus mitsque clamoribus murara misericordiam merito : qui vero cœcus natus, tanto misericordius, quanto mirabilius nullis suis precibus præveatum sui illuminatoris beneficium nil silominus sensit. Illi denique dictum est, *Fides tua te salvum fecit : huic autem non (Luc. xviii, 35-43 ; Jean.*

¹⁴⁸⁾ Huic opponitur primus gradus humiliatis, timor Dei comamus.

ix). Duos quoque recenter mortuos, tertium jam quatriduum, lega resuscitatos : solam tamen Arschisnagogi filiam, in domo adiac posatam, precibus patris; duos autem ex iusperata magnitudine pietatis (*Marc.* v, 35-42; *Luc.* vn, 11-13; *Joan.* xi).

55. Simili etiam forma si configerit (quod Deus avertiat) aliquem de fratribus nostris, non in corpore se in anima mori ; quamdiu adhuc inter nos erit, pulsabo et ego meis qualisque peccator, pulsabo et fratrum precibus Salvatorem. Si revixerit, lucrat erimus fratrem : sin vero non mereamur exaudiri, ubi jam vel tolerare vivos, vel tolerari a viris non poterit, sed incipiet effterri, semper quidem fideliter gemo, sed jam non ita fiducialiter oro. Non aperte audeo dicere, Veni, Domine, suscita mortuum nostrum : corde tamen suspenso, tremulus inuis clamare non cesso. Si forte, si forte, si forte, desiderium pauperum exaudiet Dominus, præparationem cordis eorum audiet auris ejus ; et illud, *Nunquid mortuis facies mirabilia?* aut medicis suscitabunt, et confitebuntur tibi ? et de quatriduo : *Nunquid narrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam, et veritatem tuam in perditione?* (*Psal.* LXXXVII, 11, 12.) Potest interim Salvator, si vult, insperate et improvise occurere nobis, lacrymisque portantium motus, non precibus, mortui vitam reddere vivis, aut certe jam sepultum revocare a mortuis. Mortuum autem dixerim illum qui sua peccata defendens, in octavum jam corruit gradum. A mortuo enim, tanquam qui non est, perit confessio (*Ecli.* xvii, 26). Post decimam vero, qui tertius est ab octavo, iam effteri in libertatem peccandi, quando expellitur a consilio monasterii. At postquam quartam transierit, iam

A recte quadriduanns dicitur dum in quintam decidens per consuetudinem sepelitur.

56. Absit autem a nobis, ut etiam pro talibus, etsi palam non præsumimus, vel in cordibus nostris orare cessemus : eum Paulus eos quoque lugeret, quos siue pœnitentia mortuos sciret (*II Cor.* xii, 21). Etsi enim a communib[us] orationib[us] ipsi se excludent, sed ab affectibus omnino non possunt. Viderint tamen, in quanto periculo sint pro quibus Ecclesia palam orare non audeat, quæ sident etiam pro Judæis, pro hæreticis, pro Gentilibus orat. Cum enim in Parasceve nominatim oretur pro quibuslibet malis, nulla tamen mentio sit de excommunicatis.

57. Dicis forte, frater Godefride, me aliud quam tu quæsisti, et quam isse promisi, tantem exhibuisse, cum pro gradibus humilitatis, superbie gradus videar descripsisse. Ad quod ego : Non penitus decere nisi quod didici. Non putavi congruam mea describere ascensiones, qui plus descendere, quam ascendere novi. Proponat tibi beatus Benedictus gradus humilitatis, quos ipse prius in corde sua dispositus : ego quid proponam non habeo, nisi ordinem meæ descensionis. In quo tamen si diligenter inspicuerit, via forsitan ascensionis reperiatur. Si enim tibi Romam tendenti homo inde veniens obviaret, quæsitus viam, quid melius quam illam, qua venit ostenderet ? Dum castella, villas, urbes, fluvios, ac montes, per quos transierit, nominat, suum deuuntians iter, tuum tibi prænuntiat : ita ut eadem loco recognoscas eundo, que ille pertransiit veniendo. In hac similiter nostra descensione gradus ascensionis fortasse reperies, quos ascendendo melius tu in tua orde, quam in nostro copice leges. Amen.

ADMONITIO IN OPUSCULUM VIII.

1. *Etsi opusculum sequens unum ex primis est libris a Bernardo compositis, nullum tamen fere aī Bernardo dignius, aut religione utilius ab eo scriptum existim. Quid enim dignius auctore catholico, aut reipublicæ christianaæ utilias quam prædicare, incuicare, in eo propignare primum et maximum mandatum, ex quo cetera pendent, sine quo rectera nihil prosunt; illud, inquit, mandatum, quod in dies impetum atque labefacture moluntur amor cuiusque proprias, cupiditas et perversæ hominum interpretationes? Quapropter perpetua tenebris digna est apologia Berengariæ, lemerurii illius, lewardi discipuli ac defensoris, qui Bernardo impudenter insultat ob cultum ab eo tractatum de Diligendo Deo, cum « de hoc », inquit, : « nemo dubitet, » non quevis muliercula, non quævis exercitus vivat. Verum suos semper adversarios habuit divinas amores : ejus præceptum si verba Christiani rara levant, at factis plerique pernegant; imo quidam eliam pravis interpretationibus illa redigunt ad non nullum, ut huius in questionem adducere, et quidam dubitare impune licet, nam Deus optimus, maximus, creator, conservator ac redemptor, aliquo speculi, vel semel in vita, amoris aelu a quavis christiano sic diligendas. Non ergo in vanum Bernardus divinum hoc præceptum Haimericu cardinali, quasi quacdam opere pretium, commendare aggressus est hoc in opusculo docens, cap. 2, n. 6, diligendum esse Deum « sine modo ; » inexcusabilem esse omnem « eliam inuidem, si non diligat Dominum inam suam ex toto corde, tota anima, tota virtute. » Porro fidem tanto plus inducere amandum, quantum et se ipso pluris vestimentum quivis intelligit. « Quod si totum me, » inquit, cap. 5, n. 15, a personam suam, et a loco pro me fuctu, quid addam iam et pro me refecto, et refecto hoc modo? »*

2. *In hæc ergo libro sanctissimus divini amoris præceptor docet, ejus modum, causas, et genitum, gradus, et obligationem accurate ac palpitare describit. Modum, ut diligatur « sine modo, » nec est omni nictior quo possumus modo causas, meritum Dei et communum nostrum : originem, ex amore proprio in amorem Dei, usque ad obliuionem et contemptum sui : gradus, amorem sui, amorem bei propter secundum propter ipsum. ac secundum, castum et purum ; hoc est amorem proprium, mercede ratione, fulmen et beatificum : obligationem denique, que pertinet ad gentiles, Iudaos, sed maxime ad christianos. Tonus vero tractatus est de amore qui consistit in affectu : quem eti dicunt perfecte in hac vita haberi non posse, ita ut omnem excludat timorem et cupiditatem ; esse tamen ut prius et scimus in quæ insinuerit ac irremisceretur teneatur. Denique hanc ipsam amorem et domum et uotis p[ro]fessori, ac uic-*

affectu innato; sic enim exclamai cap. 6, n. 16: « Deus meus, adjutor meus, diligam te pro dono tuo et modo meo, minus quidem justo, sed plane non minus posse meo. Qui etsi quantum debet non possum, non possum tamen ultra quam possum. Potero vero plus, cum pius donare dignaberis, nunquam tamen prout dignus haberis. » Hæc tota hujuscem libelli doctrina et æconomia.

3. Eundem doctrinam Bernardus passim aliis in locis incusat, ut in sermone de Quadruplici Debito, qui est vigesimus secundus inter Diversos: nec alium tradit in sermone quinquagesimo super Cantica, ubi duplum distinguit charitatem, unam in actu in effectu. » Et « ac illa quidem, quæ operis est, datam esse legem hominibus, mandatum formatum. Nam in affectu, inquit, quis ita habeat ut mandatur? Ergo illa mandatur ad meritum, ista ad præmium. » Nimirum precipitas charitas seu amor Dei ex toto corde, toto anima, tota virtute: ita ut amor sit pereans, indecens, perfectus, a nulla recreata retardatus et imminutus: quod non contingit nisi in altera vita. Alia autem charitas in effectu eo special, ut omnes actiones nostras ad Deum referamus. Nam tantum abesi ut charitas in effectu ex Bernardi mente amorem affectus excludat ad contra ipsum includat. Neque enim effectum (ut vocant) amorem siccum, inanem, pure externum et Iudaicum probat Bernardus, sed internum exigit cum 583 opere conjunctum: internum quidem cum charitas et amor sit; cum opere vero, cum sit ineffetu. Hanc autem esse Bernardi eo in loco sententiam manifeste demonstrant quæ loqui sequuntur. « Non hoc dico, » ait, « ut sine affectione simus et solas moveamus manus ad opera Legi inter alia que scribit Apostolus, mala et gravis hominum mala, hoc quoque annumeratum, scilicet sine affectione. » Qualem porro ad opera charitatis affectionem requirat, statim docet Vir sanctus, premisso triplicem esse affectionem: primam « quam caro gignit; » secundam « quam ratio regit: tertiam « quam condit sapientia; » tum subdit: Igitur per secundam opera sunt, et in ipsa charitatem, sed non illa affectuatis quæ sale sapientie condita pinguisceps, magiam menti importat multitudinem ducedimus Domini: sed quedam potius actualis, quæ etsi mundum dulci illo amore resipit, amore tamen ipsius amoris vehementer accidit. » Hæc est illa charitas in effectu quam a Ieo præceptum dicit Bernardus, inferior quidem tercia seu beatifica quæ « primam clinical, secundam remunerat, » ut ibidem ait: « Sic ergo dilectio alia quevis actua superans, quasi sola regnare debet in nobis; ut quidquid aebetur ceteris, ibi vindicet eum ex dilectione omnia faciamus, » inquit Vir sanctus sermonem uadecimo in psalmum xc, n. 7. Hæc de arguento sequentis libelli.

4. Ceterum directus a Bernardo est Haimericus seu Aimerico S. R. E. cardinali et cancellario, ut præferunt manucripti codices omnes, prielet unum Colberlinum, qui « Accelimum » habet, sed mendose, teste vel ipso Berengario, Abbatum apologista, qui Aimericam præficit. Scriptus est autem liber sub pontificatu Honorii II, a quo Haimericus creatus est cancellarius. Gaufridus in libro tertio de Vita Bernardi, capite octavo: « Si queritur pars mentis religiosa dovolit, transcedunt ad homilias Virginis matris, et illum quem de Burgendo Deo edidit librum. » Erat enim Haimericus Callus ex oppido Castra apud Eulrigas, anno 1121 a Calisto si creatus cardinalis, ab honorib[us] cancellariis sub annum 1126, mortuus anno 1141, singularis Bernardi amicus, ex aliis epistolis.

S. BERNARDI ABBATIS

DE DELIGENDO DEO

LIBER SEU TRACTATUS

AD HAIMERICUM S. R. E. CARDINALEM ET CANCELLARIUM.

584 PREFATIO.

Viro illustri domino Haimericu, ecclesiæ Romanae diacono cardinali et cancellario, BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, Domino vivere, et in Domino mori.

Orationes a me, et non quæstiones poscere solebatis: et quidem ego ad neutrum idoneum me esse confido. Verum illud indicit professio, etsi non ha conversatio: ad hoc vero (ut verum fatear) ea multi dcesser video, quæ maximie necessaria viderentur, diligentiam et ingenium. Placebat tamen fateor, quod pro carnalibus spiritualia repetitis, si sane apud iocupatiorem id facere libidasset. Quia vero doctis et indoctis pariter in istiusmodi excusacioni mos est,

(149) Eadem verba habet Severi Almevianus antistitis episcopus ad Augustinianum, acer Augustinianus i. 10. Nactus nobis annus mecum impunitus, quando prius ibi miseras est sine motivo amare, Bernardum his

nec facile securit, quæ vere ex imperitia, quæve ex verecundia excusatio prodeat, si non injuncti operis obediens probat: accipite de mea paupertate quod habeo, ne tacendo philosophus puter. Nec tamen ad omnia spondeo me responsurum. Ad h[oc] solum quod de diligendo Deo queritis, respondendo quod ipse dabit. Hæc enim et sapit dulciss, et traxit securius et agitator nullus. Reliqua diligenterius reservate.

CAPUT I.

Quare et quomodo diligendus sit Deus.

1. Vultis ergo a me audire, quare et quomodo diligendus sit Deus? Et ego: Causa diligendi Deum, Deus est; modus, sine modo diligere (149). Estne

imitatar Jeanes Arlesberiensis, in Polyglotice lib. vi, cap. ii, apage impudentissimum associati apologistam Berengarium, qui hoc a mecum dicere adiungere.

hoc satis? Fortassis utique, sed sapienti. Cæterum si et insipientibus debitor sum (*Rom. i, 14*); ubi sat est dictum sapienti, etiam illis gerendus mos est. Itaque propter tardiores idem profusius, quam profundius repetere non gravabor. Ob duplēcēm ergo causam Deum dixerim propter scipsum diligendum: sive quia nihil justius, sive quia nil fructuosius diligi potest. Duplicem siquidem parit sensum, cum quæritur de Deo, cur diligendus sit. Dubitari namque petest quid potissimum dubitetur; utrumnam, quo suo merito Deus, aut certe que nostro sit commodo diligendus. Sane ad utrumque idem responderim; non plane atiam mihi dignam occurtere causam diligendi ipsum, præter ipsum. Et prius de merito videamus. Multum quippe meruit de nobis, qui et immoritur debet seipsum nobis. Quid enim melius seipso poterat dare vel ipse? Ergo si Dei meritum queritur, cum ipsum diligendi causa queritur, illud est principium: quia ipse prior dilexit nos. Dignus plane qui redametur, præserit si advertatur, quis, quos, quantumque amaverit. Quis enim? Nounis est ei omnis spiritus confiteatur: *Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges?* (*Psal. xv, 2.*) Et vera hujus charitas maiestatis, quippe non querentis quæ sua sunt. Quibus autem tanta puritas (*150*) exhibetur? *Cum adhuc inquit, inimici essemus, reconciliati sumus Deo* (*Rom. v, 10*). Dilexit ergo Deus, et gralis, et inimicos. Sed quantum? Quantum dicit Joannes: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium unigenitum daret* (*Joan. iii, 16*: et Panus, *Qui proprio ait, Filio non pepercit, sed pro nobis tradidit illum* (*Rom. viii, 32*)). Ipse quoque Filius pro se, Majorem, inquit, charitatem nemo habet quam ut animam suam ponat quis proximis suis (*Joan. xv, 13*). Sic meruit justus ab inijs, surinus ab inijs, ab infirmis omnipotens. Sed dicit aliquis: Ita quidem ab hominibus; sed ab angelis non ita. Verum est, quia necesse non fuit. Cæterum qui hominibus subvenit in tali necessitate, servavit angelos, tali necessitate: et **585** qui homines diligendo, tales fecit ne tales remanerent; ipse æque diligendo delit et angelis, ne tales fierent.

CAPUT II.

Deus quantopere ab homine meratur amari, ob bona tum corporis, tum animæ. Quomodo ca agnoscenda et habenda circa donantis injuriam.

2. Quibus haec palam sunt, palam arbitror esse et cur Deus diligendus sit: hoc est, unde diligi meruerit. Quod si infideles haec latent, Deo tamen in promptu est ingratos confundare super innumeris beneficiis suis, humano nimurum et usui præstans, et sensui manifestis. Nempe quis aliis administrat cibam omni vescenti, cernenti lucem, spiranti flatum? Sed statum est velle modo enumerare quæ innumeræ esse non longe ante præfatus sum: satis est ad exemplum præcipua preculisse, panem, solem

A et aerem. Præcipua dico, non quia excellentiora, sed quia necessaria; sunt quippe corporis. Querat enim homo eminentiora bona sua in ea parte sui, qua præeminet sibi, hoc est in anima quæ sunt dignitas, scientia, virtus. Dignitatem in homine liberum arbitrium dico: in quo ei nimurum datum est ceteris non solum præminere, sed et præsidere animantibus. Scientiam vero, qua eamdem in se dignitatem agnoscat, non a se tamen. Porro virtutem, qua subinde ipsum a quo est, et inquirat non sequitur, et teneat fortiter cum invenerit.

3. Itaque geminum unumquodque trium horum appetit. Dignitatem siquidem demonstrat humanam nou solum naturæ prærogativa, sed et potentia dominatus: quod terror hominis super cuncta animantia terræ imminere decerit. Scientia quoque duplex erit, si hanc ipsam dignitatem, vel aliud quodque honum in nobis, et nobis iuvesse, et a nobis non esse neverimus. Porro virtus et ipsa æque bifaria cognoscetur, si auctorem consequenter inquirimus, inventoque inseparabiliter iuveremus. Dignitas ergo sine scientia non prodest; illa vero etiam obest, si virtus [*al. ista*] desuerit: quod utrumque ratio declarat subjecta. Habere enim quod babere te nescias, quam gloriam habet? Porro nosso quod habeas, sed quia a te non habeas ignorare, habet gloriam, sed non apud Deum. Apud se autem glorianti dicimus ab Apostolo. *Quid habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriari quasi non acceperis?* (*1 Cor. iv, 7.*) Nou ait simpliciter: *Quid gloriari? sed addit, quasi non acceperis*, ut asserat C reprehensibilem, nou qui in habitis, sed qui tanquam in nou acceptis gioriatur. Merito vana gloria nuncupatur hujusmodi, veritatis nimurum sonido carens fundamento. Veram enim gloriam ab hac ita discernit; *Qui gloriatur ait, in Domino glorietur* (*1 Cor. i, 31*), hoc est in veritate. Veritas quippe Dominus est.

4. Utrumque ergo scias necesse est, et quid sis, et quod a te ipso non sis: ne aut omnino videlicet non gloriaris, aut inaniter gloriaris. Denique si non cognoveris, inquit, te ipsum, egredere post grexes sodalium tuorum (*Cant. i, 7*). Reversa ita sit. Homo factus iu honore, cum honorem ipsum nou intelligit, D talis sua ignorantiae merito comparatur pecoribus, velut quibusdam præsentis sua corruptionis et mortalitatis consortibus. Fit igitur ut sese non agnoscendo egregia rationis manere creatura, irrationalium gregibus aggregari incipias, dum ignara propriæ gloriae, quæ ab intus est, conformanda foris rebus sensibilibus, sua ipsius curiositate abducitur: efficiturque una de cæteris, quod se præ ceteris nihil accepisse intelligat. Itaque valde caretæ haec ignorantia, quædo nobis minus nobis forte sentimus: sed non minus, ino et plus illa qua plus nobis trahimus: quod fit, si bonum quocunque in nobis

¹⁵⁰ Id est puritas charitatis non querentis quæ sua sunt, ut supra. Editi plerique habent *charitas*, sed *puritas* scriptum.

esse et a nobis decepti putemus. At vero super utramque ignorantiam declinanda et execranda illa præsumptio est, qua sciens et prudens forte audet de bonis non tuis tuam querere gloriam : et quod certus **586** es a te tibi non esse, inde tamen alterius rapere non verearis honorem. Prior equidem ignorantia gloriam non habet : posterior vero habet quidem, sed non apud Deum. Cæterum hoc tertium malum quod jam scienter committitur, usurpat et contra Deum. In tantum denique ignorantia illa posteriori haec arrogantia gravior atque periculosior appareat, quo per illam quidem Deus nescitur, per istam et contemnitur : in tantum et priori deterior ac detestabilior, ut cum per illam pecoribus, per istam et daemonibus sociemur. Est quippe superbia et delictum maximum, uti datis tanquam innatis ; et in acceptis bencictis gloriam usurpare beneficii.

5. Quamobrem cum duabus istis, dignitate atque scientia, opus est et virtute quæ utriusque fructus est, per quam ille inquiratur ac tenetur, qui omnium auctor est dator merito gloriosetur de omnibus. Alioquin sciens et non faciens digna, multis vapulabit. Quare? Ulique quia noluit intelligereut bene ageret: magis autem iniquitatem meditatus est in cubili suo (*Psal. xxv, 4, 5*), dum de bonis, quæ a se non esse ex scientia dono certissime comperit, boni Domini gloriam servis impius captare sibi, imo et raptare molitur. Liquet igitur et absque scientia dignitatem esse omnino iuuilem, et scientiam absque virtute damnabilem. Verum homo virtutis, cui nec damno-sa scientia, nec infructuosa dignitas manet, clamat Deo et ingenu confitetur : *Non nobis, inquiens, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam* (*Psal. cxvi, 9*). Hoc est : Nil nobis, o Domine, de scien-tia, nil nobis de dignitate tribuimus ; sed tuo totum, a quo totum est, nomini deputamus.

6. Cæterum pene a proposito longe nimis digressi sumus, dum demonstrare satagiōns, eos quoque qui Christum nesciunt, satis per legem naturalem ex perceptis bonis corporis animaque moneri, quatenus Deum propter Deum et ipsi diligere debeant. Nam ut breviter, que super hoc dicta sunt, iterentur : quis vel infidelis ignoret, suo corpori non ab alio in hac mortali vita supradicta illa necessaria ministrari, unde videlicet subsistat, unde videat, unde spiret, quam ab illo, qui dat escam omni carnī (*Psal. cxxxv, 25*) ; qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et plū super justos et injustos ? (*Matth. v, 45*). Quis item vel impius putet aliud ejus, quæ in anima splendet, humanæ digitatis anctorem, præter illum ipsum, qui in Genesi loquitur : *Facianus hominem ad imaginem et similitudinem nostram?* (*Gen. i, 26*.) Quis alium scientiæ largitorem existimet, nisi æque ipsum, qui docet hominem scientiam ? (*Psal. xcii, 10*.) Quis rursum munus sibi aliunde virtutis aut putet datum, aut sparet dandum, quam de manu itidem Domini virtutum ? Meretur ergo amari propter se ipsum Deus, et ab infidei : qui eis

Anesciat Christum, seit tamen seipsem. Proinde inexcusabilis est omnis etiam infidelis, sit non diligit Dominum Deum suum ex toto corde, tota anima, tota virtute sua. Clamat nempe intus ei innata, et non ignorata rationi justitia, quia ex toto se illum diligere debat, cui se totum debere non ignorat. Verum difficile, imo impossibile est, suis scilicet quæmpiam, liberive arbitrii viribus semel accepta a Deo, ad Dei ex toto convertire voluntatem ; et non magis ad propriam retrorquere, eaque sibi tanquam propria resuere, sicut scriptum est, *Omnes quæ sunt querunt* (*Philipp. ii, 21*) : ei item, *Proni sunt sensus et cogitationes hominis in malum* (*Gen. viii, 21*).

B

CAPUT III.

Christiani quantos habeant stimulos amandi Deum præ infidelibus.

7. Contra quod plane fideles norant, quam omnino necessarium habeant Jesum, et hunc erucisum : dum admirantes et amplectantes supereminentem scientiæ charitatem in ipso, id vel tantillum quod sunt, in taniæ dilectionis et dignationis vicem non rependere confunduntur. Facile proxime plus diligunt, qui se amplius dilectos intelligent : eai autem minus donatum est, minus diligit. Iudeus sane, sive paganus, **587** nequaquam talibus aculeis incitatur amoris, quales Ecclesia experitur, quæ ait, *Vulnerata charitate ego sum : et rursus, Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo* (*Cantic. ii, 4, 5*). Cernit regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua (*Cant. iii, 11*) ; cernit Unicum Patris, crucem sibi bajulantem ; cernit ecesum et consputum Domini majestatis ; cernit auctorem vitae et gloriae confixum clavis, percussum lancea, opprobriis saturatam, tandem illam dilectam animam suam ponere pro amieis suis. Cernit haec, et suam magis ipsius animam gladius amoris transverberat, et dicit : *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo*. Haec sunt quippe mala punica, quæ in hortum introducta dilecti sponsa carpit ex ligno vitæ, a coelesti pane proprium mutuata saporem, colorem a sanguine Christi. Videt deinde in critem mortuam, et moris auctiorem triumphatum. Videt de inferis ad terras, de terris ad superos captivam duci captivitatem, ut in nomine Jesu omne genu fleat, celestium, terrestrium et infernorum (*Philipp. ii, 10*). Advertit terram, quæ spinas et tribulos sub antiquo maledicto produxerat, ad novæ benedictionis gratiam innovatam refloruisse. Et in his omnibus, illius recordata versiculi, *Et refloruit caro mea, et ex voluntate mea confitebor ei* (*Psal. xxvii, 7*) ; passionis malis, quæ de arbore iuterat crucis, cupit vigere [al. jungere] et de floribus resurrectionis, quorum præsertim fragrantia sponsum ad se crebrius revisandam invitet...

D

8. Deinde ait : *Ecce tu pulcher es, dilecete mi et decorus ; tectulus noster floridus* (*Cantic. i, 15*). Quæ lectulum monstrat, satis quid desideret aperit :

et cum floridum nunciat, satis indicat, unde quod desiderat obtinere præsumat. Non enim de suis meritis, sed de floribus agri, cui benedixit Deus. Delectatur floribus, Christus, qui in Nazareth et concepi voluit, et nutriti. Gaudet sponsus cœlestis talibus odoramendis, et cordis thalamum frequenter libenterque ingreditur, quod istiusmodi refertum fructibus, floribus respersum invenerit. Ubi suæ videlicet aut passionis gratiam, aut resurrectionis gloriam sedula inspicit cogitatione versari, ibi profecto adest sedulus, ades libens. Monumenta siquidem Passionis, fructus agnoscere quasi anni preteriti, omnium utique retro temporum sub peccati mortisque imperio decursorum, tandem in plenitudine temporis, apparentes. Porro autem Resurrectionis insignia, novos adverte flores sequentis temporis, in novam sub gratia revirescentis æstatem, quorum fructum generalis futura resurrectio infine parturiet sine fine transiit. *Jam, inquit, hiems transiit, imber abiit et recessit, flores apparuerunt in terra nostra.* (Cant. ii, 11. 12) : æstivum tempus advenisse eam illo significans, qui de mortis gelu in vernalē quamdam novæ vita temperiem resolutus, *Ecce, ait, nova facio omnia* (Apoc. xxi, 5) : enjus caro seminata est in morte, resoruit in resurrectione; ad enjus meo odorem in campo convallis nostræ revirescunt arida, recalesceunt frigida, mortua reviviscunt.

9. Horum ergo novitate florum ac fructuum, et pulchritudine [ai. plenitudine] agri suavissimum spirantis odorem, ipse quoque Pater in Filio innovante omnia delectat, ita ut dicat: *Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus* (Gen. xxvii, 27). Bene pleni, de cuius plenitudine omnes accepimus. Sponsa tamen familiarius ex eo sibi, cum vult, flores legit, et carpit poma, quibus propria aspergit intima conscientiæ, et intrauti sponso cordis leictutus suave redoleat. Oportet enim nos, si cerebrum volumus habere hospitem Christum, corda nostra semper habere munita fidelibus testimonios, tam de misericordia scilicet morientis, quam de potentia resurgentis; quomodo David aiebat: *Duo haec audivi, quia potestas Dei est, et tibi Domine misericordia* (Psal. lxi, 12, 13). Siquidem utriusque rei testimonia credibilia facta sunt nimis; Christo utique moriente propter delicta nostra, et resurgentem propter justificationem nostram, et ascendentem ad predestinationem nostram, et mittente Spiritum ad consolationem nostram et quandoque reddituro ad consummationem nostram. Nempe in morte misericordiam, potentiam in resurrectione, utramque in singulis exhibuit reliquorum.

588 10. Haec mala, hi flores, quibus sponsa interim stipari postulat et fulciri, credo sentiens facile vim in se amoris posse tepescere et languescere quodammodo, si non talibus jugiter foveatur incentive, donec introducta quandoque in cubiculum, dum cupitis excipiatur amplexibus, et dicat: *Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexata est me* (Cantic. ii, 6). Sentiet quippe tunc et probabit uni-

A versa dilectionis testimonia, quæ in priori adventu, tanquam de sinistra dilecti, acceperat, præ multitudine dulcedinis amplexantis dexteræ contempnenda, et omuino jam quasi subitus habenda. Sentiet quoque audierat: *Caro non prodest quidquam; spiritus est qui vivificat* (Joan vi, 64). Probabit quod legerat: *Spiritus meus super mel dulcis, et hæreditas mea super mel et savum.* Quod vero sequitur, *Memoria mea in generatione sæculorum* (Eccli, xxiv, 27, 28); hoc dicit, quia quamdiu stare præsens corditur sæculum, in quo generatio advenit, et generatio præterit, non deerit electis consolatio de memoria, quibus nondum de præsentia pleno refectio indulgetur. Unde scriptum est, *Memoriam abundantiae suavilis tue eructabunt; haud dubium, quin hi, quos paulo superius dixerat, Generatio et generatio laudabit oper tua* (Psal. cxliv, 7, 4). Memoria ergo in generatione sæculorum, præsentia in regno cœlorum. Ex ista glorificatur jam assumpta electio: de illa interim peregrinans generatio consolatur.

CAPUT IV.

Quinam ex Dei recordatione consolationem evitant: quive magis ad ejus amorem idonei.

11. Sed interest, quenam generatio ex Dei capiat recordatione solame. Non enim generatio prava et exasperans, cui dicitur, *Væ vobis divites qui habebitis consolationem vestram* (Luc. vi, 24); sed quæ dicere veraciter potest, *Renuit consolari anima mea.* Huic plae et credimus, si secuta adjecerit: *Menor fui Dei, et delectatus sum* (Psal. lxxvi, 3, 4), Justum quippe est, ut quos præsentia non delectant, præsto eis sit memoria futurorum: et qui de rerum fluentium qualibet affluentia despiciunt consolari, recordatio illos delectet æternitatis. Et haec est generatio querentium Domum, querentium non quæ sunt, sed faciem Dei Jacob (Psal. xxiii, 6). Dei ergo querentibus et suspirantibus præsentiam, præsto interior et dulcis memoria est, non tamen qua satientur, sed quæ magis esurient nule satientur. Hoc ipsum de se cibus ipse testatur, ita dicens, *Qui edit me, adhuc esuriet* (Eccli. xxvi, 29): et qui coibatus est, *Satiabor, inquit, cum apparuerit gloria tua* (Psal. xvi, 15). Beati tamen jam nunc qui esuriant et sitiunt justitiam, quoniam quæcumque ipsi, **D** et non alii, saturabuntur (Matth. v, 6). Væ tibi, generatio prava atque perversa! *væ tibi* popule stulte et insipientiæ, qui et memoriam fastidis, et præsentiam expavescunt! Merito quidem: nec modo enim liberari vis de laquo, venantium, siquidem qui volunt divites fieri in hoc sæculo, incident in laqueum diaboli (I Tim. vi, 9); nec tunc a verbo aspero poteris liberari. O verbum asperum, o seruo durnus! *Ita, maledicti, in ignem aeternum* (Matth. xxv, 41). Durior plane atque asperior illo, qui quotidie nobis de memoria passionis in Ecclesia replicatur. Qui manducat meam carnem, et bibit saquinem meum, habet vitam aeternam. Hoc est, qui recolit mortem meam, et exemplo meo mortificat membra sua quæ sunt super terram, habet vitam aeternam. hoc est,

si compatimini, ei conregnabitis. Et tamen plerique A hac hocque retrorsum, respondent non verbo, sed facto: *Durus est hies sermo; quis potest eum audire?* (Joan. vi, 55, 61.) Ilaque generatio qua non direxit cor suum, et non est creditas cum Deo spiritus ejus (Psal. LXXVII, 8), sed magis sperans in incerto divitiarum, verbum modo cracis audice gravatur, ac memoriam passionis sibi judicial onerosam. Verum qualiter verbi illius pondus in praesentia sustinebit: *Ite, maledicti, in ignem aeternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus?* Super quem profecto ceciderit lapis iste, conteret eum. At vero generalio rectorum benedicemur (Psal. cxi, 2); qui utique cum Apostolo, sive 589 absentes, sive præsentes, conteundat placere Deo (Il Cor. v, 9). Denique audient, *Venite, benedicti, Patris mei* (Matth. xxv, 34), etc. Tunc illa qua non direxit cor suum, sero quidem experietur, quam in illius comparatione doloris jugum Christi suave, et onus leve fuerit, qui tanquam gravi et aspero daram cervicem superbe subduxit. Non potestis, o miseri servi mammonæ, simul gloriari in erace Domini nostri Jesu Christi, et sperare in pecuniae thesauris: post aurum abire, et probare quam suavis est Dominus. Proinde quem suavem in memoria non sentitis, asperum procul dubio in praesentia sentietis.

12. Cæterum fidelis anima et suspirat praesentiam inhianter, et in memoria requiescit suaviter; et donec idonea sit revelata facie speculari gloriam Domini, crueis ignominia gloriat. Sic profecto, sic sponsa et columba Christi pausat sibi interim, et dormit inter medios clerros; sortita jam in praesentiarum de memoria abundalitæ suavitatis tuae, Domine Jesu, pennas deargentatas, innocentias videbit pudiciæque candorem; et sperans insuper adimpleri letitia cum vultu tuo, ubi etiam fiunt posteriora dorsi ejus in pallore aurii (Psal. LXVII, 14): quando in splendoribus sanctorum introducta cum gudio, sapientia plenus fuerit illustrata fulgoribus Merito proinde jam nunc gloriatur, et dicit, *Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplectabitur me* (Cantic. ii, 6): in laeva reputans recordationem illius charitatis, qua nulla major est, quod animam suam posuit pro amicis suis; in dextera vero beatam visionem, qnam promisit amicis suis, et gaudium de praesentia majestatis. Merito illa Dei et deifica visio, illa divinæ praesentiae inestimabilis delectatio in dextera deputatur, de qua et delectabiliter canitur: *Delectationes in dextera tua usque in finem* (Psal. xv, 11). Merito in laeva admirabilis illa memorata et semper memoranda dilectio collocatur, quod donec transeat iniquitas, super eam sponsa recumbat et requiescat.

13. Merito ergo laeva sponsi sub capite sponsi, super quam videlicet caput suum reclinata sustinet, hoc est mentis sua intentionem, ne inclinetur et incurvetur in carnalia et secularia desideria: quia corpus quod corrumperet, aggravat animam: et

A deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitatum (Sap. ix, 15). Quid namque aliud faciat considerata tanta et tam indebita miseratio, tam gratuita et sic probata dilectio, tam inopinata dignatio, tam invicta mansuetudo, tam stupenda dulcedo? quid, inquam, haec omnia faciant diligenter considerant, nisi ut considerantis animus, ab omni penitus pravo vindicatum amore, ad se mirabiliter rapiant, vehementer afficiant, facantque præ se contemnere quidquid nisi in contemptu horum apetit non potest? Nimirum proinde in odore ungaentorum horum sponsa currit alacriter, amat ardenter; et parum sibi amare sic amata videtur, etiam cum se totam in amore perstriuerit. Nec immerito. Quid magnum enim tanto et tanti repensatur amori, si pulvis exiguis totum se ad redamandum collegerit, quem illa nimiram Majestas in amore præveniens, tota in opus salutis ejus intenta conspicitur? Denique sic Deus dilexit mundum ut Unigenitum daret (Joan. iii, 16); haud dubium quin de Patre dicat. Item, *Tradidit in mortem animam suam* (Isai. LIII, 42): nec dubium quod de Filio loquatur. Ait et de Spiritu sancto: *Spiritu Paracletus quem mittit Pater in nomine meo illic vos docet omnia, et suggesteret vobis omnia quaecunque dixerim vobis* (Joan. XIV, 26). Amat ergo Deus, et ex se toto amat, quia tota Trinitas amat: si tamen totum dei potest de infinito et incomprehensibili, aut certe de simplici.

CAPUT V.

C Christiano quantum incumbat debitum amoris.

14. Intuebas ergo haec, credo, salis agnoscit quare Deus diligendus sit, hoc est, urde diligere mereatur. Cæterum infidelis non habens Filium, nec Patrem proinde habet, nec Spiritum sanctum. Qui enim non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum (Joan. v, 23); 590 sed nec Spiritum sanctum quem misit ille. Is ilaque mirum non est, si quem minus agnoscit, minus et diligit. Attamen et ipse totum ei sese debere non ignorat, quoniam totius non ignorat auctorem. Quid ergo ego, qui Deum meum teneo vitæ meæ non solum gratitum largitorem, largissimum administratorem, plium consociatorem, sollicitum gubernatorem; sed insuper eum copiosissimum redemptorem, aeternum conservatorem, dicatorum, glorificatorem? sicut scriptum es, *Copiosa apud cum redemptio* (Psal. CXXIX, 7): et item, *In iro uix semet in Sancta, aeterna redemptione inventa* (Hebr. ix, 12): et de conservatione, *Non relinquat sanctos suos; in aeternum conservabuntur* (Psal. XXXVI, 28): et de locupletatione, *Mensuram bonum et confortum et coagitatum, et superfluentem dabunt in sinum vestrum* (Luc. vi, 38): et rursus, *Nec oculus vidit, nec auris audierit, nec in cor hominis ascendit, quæ preparavit Deus diligentibus se* (I Cor. ii, 9): et de glorificatione, *Saluatorum expectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformatum corpus humiliatus nostræ configuratam corporis et vitalis suæ* (Philipp. iii, 20, 21): et finaliter, *Nunc sunt condonatae passiones huius*

temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis (Rom. viii, 18) : et iterum, Id quod in præsenti et momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum glorie pondus operatur in nobis, non contemplibus quæ videntur, sed que non videntur (II Cor. iv, 17, 18).

15. Quid retribuam Domine pro omnibus his? Illum ratio urget et justitia naturalis totum se tradere illi, a quo se totum habet, et ex se toto debere diligere. Mibi profecto fides tanto plus indicet amandum, quanto et eum me ipso pluris estimandum intelligo : quippe qui illum non solum mei, sed sui quoque ipsius teneo largitorem. Denique nondum tempus fidei advenerat, nondum innotuerat in carne Deus, obierat in cruce, prodierat de sepulcro, redierai ad Patrem : nondum, inquam, commendaverat in nobis suam multam dilectionem, illam de qua jam multa locuti sumus, cum jam mandatum est homini diligere Dominum Deum suum ex toto corde, tota anima, tota virtute sua (Deut. vi, 5), id est ex omni quod est, quod scit, quod potest. Nec tamen injustus Deus, suum sibi vindicans opus et dona. Utquid enim non amaret opus artificem, cum haberet unde id posset? Et cua non quantum oinnino posset, cum nihil omnino nisi ejus munere posset? Ad hæc, quod de nihilo, quod gratis, quod in hac dignitate conditum est ; et debitum dilectionis manifestius facit, et exactum justiorem ostendit. Cæterum quantum putamus adjectum beneficii, eum horribes et jumenta salvavit, quemadmodum multiplicavit misericordiam suam Deus? (Psal. xxxv, 7, 8.) Nos dico, qui mutavimus gloriam nostram in similitudinem vitali comedentis fenum (Psal. cv, 20), peccando comparati jumentis insipientibus (Psal. xlvi, 13). Quod si toton me debeo pro me facto, qui-l addam jam et pro refecto et refecto hoc modo? Nec enim tam facile refectus, quam factus : siquidem non solum de me, sed de omni quoque quod factum est, scripnum est, *Dicit et facta sunt* (Psal. cxlviii, 5). At vero qui me tantum et semel dicendo fecit, in refiendo profecto et dixit multa, et gessit mira, et peritulit dura; nec tantum dura, sed et indigna. Quid ergo retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? (Psal. cxv, 12.) In primo opere me mihi dedit; in secundo, se : et ubi se dedit, me mihi reddidit. Datus ergo, et redditus, me pro me debeo, et his debeo. Quid Deo retribuam pro se? Nam etiam si me millies rependere possem, quid sum ego ad Deum?

CAPUT VI.

Brevis anacephalosis et summa prædictorum.

16. Hic primum vide, quo modo, inquit quam sine modo a nobis Deus amari meruerit; qui (ut paucis quod dictum est repetam) prior ipse dilexit nos, tantus, et tantum, et gratis tantillos, et tales. En quod in principio dixisse me memini, modum esse diligendi Deum, sine modo diligere. Denique cum dico quæ tendit in Deum, tendat in immensum,

A tendat in infinitum (nam et infinitus Deus est et imminens) : quisnam, 591, quæso, debut finis esse nostri, vel modus amoris? Quid quod amor ipse noster non jam gratuitus impenditur, sed rependitur debitus? Amat ergo immensitas, amat æternitas, amat supereminens scientiæ charitas; amat Deus. cuius magnitudinis non est finis (Psal. cxliv, 3), cuius sapientiae non est omen (Psal. cxlvii, 5.) cuius pax exsuperat omnem intellectum (Philipp. iv, 7) : et vicem rependumus cum mensura? Diligam te, Domine, fortitudo meo, firmamentum meum, et refugium meum, et liberator meus (Psal. xvii, 2, 3:) et meum denique quidquid optabile atque amabile dici potest. Deus meus, adjutor meus diligam te pro dono tuo, et modo meo, mihius quidem justo, sed plane non minus posse meo : qui etsi quantum debeo non possum, non possum tamen ultra quem possum. Potero vero plus, cum plus donare dignaberis: nunquam tamen prout dignus haberis. Imperfectum meum viderunt oculi tui; sed tamen in libre tuo annes scribentur (Psal. cxxxviii, 16), qui quod possunt faciunt, etsi quod debent non possunt. Satis, quantum reor, appareat, et quocam modo Deus diligendus sit, et quo merito suo. Quo, inquam, merito suo: nam quanto, cui sane appareat ? quis dical ? quis sapiat?

CAPUT VII.

Nou sine fructu et præmio diligi Deum; et terrenis non satiari humani cordis appetitum

C 17. Nunc quo nostro commodo diligendus sit, videamus. Sed quantum est et in hoc videre nostrum ad id quod est? Nec tamen quod videtur tacendum est, etsi non omnino videtur ut est. Superiorius, cum propositum esset, quare, et quomodo diligendus sit Deus, duplicum dixi parere intellectum id quod queritur, Quare: ut, aut quo suo merito, aut quo nostro commodo diligendus sit, utrumlibet queri posse perinde videatur. Dicto proinde de merito Dei, non prout dignum ei, sed prout datum est mihi; superest ut de præmio, quod item dabitur, dicam. Non enim sine præmio diligetur Deus, etsi absque præmiis intulit diligendus sit. Vacua namque vera charitas esse non potest, nec tamen mercenaria est : quippe non querit quæ sua sunt (I Cor. xiii, 5). Affectus est, non contractus : nec acquiritur pacto, nec acquirit. Sponte afficit, et spontaneum facit. Verus amor seipso contentus est. Ilabet præmium, sed id quod amatur. Nam quidquid propter aliud anare videaris, id plane amas, quo amoris finis pertendit, non per quod tendit. Paulus non evangelizat ut comedat, sed comedit ut evangelizet: eo quod amet, non cibum, sed Evangelium (I Cor. ix, 18). Verus amor præmium non requirit, sed meretur. Præmium sane needum amanti proponitur, amanti debetur, perseveranti redditur. Denique in rebus inferioribus suadendis, invitatos promissis vel præmiis invitamus, et non spontaeos. Quis enim manerandum hominem putet, ut faciat

quod et sponte cupit? Nemo, verbi causa, conducit aut esurientem ut comedat, aut sipientem ut bibat, aut certe matrem ut parvulum allactet filium uteri sui. An vero quis potest prece vel pretio quempiam commonendum suam ipsius vel sepius videam, vel arborem circumfodere, vel structuram propriae domus erigere? Quanto magis Deum amans anima, aliud praeter Deum sui amoris præmium non requirit? Aut si aliud requirit, illud pro certo, non Deum diligit.

18. Inest omni utenti ratione naturaliter pro sua semper aestimatione atque intentione appetere potiora, et nulla re esse contentam, cui quod deest, judicet præferendum. Nam et qui, verbi gratia, uxorem habet speciosam, petulant oculo vel animo respicit pulchriorem: et qui veste pretiosa induitus est, pretiosiorem affectat, et possident multas divitias, invidet ditioni. Videas jam multis prædiis et possessionibus ampliatos, adhuc tamen in dies agrum agro copulare, atque infinita cupiditate dilatare terminos suos. Videas et qui in regalibus domibus, amplisque habitant palatiis, nihilominus quotidie conjugere domum ad domum, et inquieta **592** curiositate ædificare, diraere, mutare quadrata rotundis. Quid homines sublimatos honoribus? annon insatiabili ambitione magis ac magis totis viribus conari ad altiora videmus? Et horum omnium idcirco non est finis, quia nil in eis sumum singulatiter reperitur vel optimum. Et quid mirum si inferioribus et deterioribus contentus non sit, qui citra summum vel optimum quiescere non potest? Sed hoc stultum et extremæ dementiae est, ea semper appetere, quæ nunquam, non dieo satient, sed nec temperent appetitum: dum quidquid talium habueris, nihilominus non habita concupiscas, et ad quoque defuerint, semper inquietus anheles. Ita eni: fit ut per varia et fallacia mundi oblectamenta vagabundus animus inani labore discurrans fatigetur non satietar: dum quidquid famelicus inglutiatur, parum reputet ad id quod superest devorandum, semperque non minus anxia cupiat quæ desunt, quam quæ adsunt late possideat. Quis enim obtineat universa? Quanquam et modicum id quod quisque cum labore obtinuerit, cum timore possederit, certus quidem non sit quando cum dolore amittat, certus autem quod quandoque amittat. Sic directo transeunt voluntas perversa contendit [al. cum tendit] ad optimum, festinat ad id unde possit impleri. Imo vero his anfractibus ludit secum vanitas, mentitur iniquitas sibi. Si ita vis adimplere quod vis, hoc est, si illud apprehendere vis, quo apprensum nil jam amplius velis, quid tentare opus est et cetera. Curris per devia, et longe ante morieris, quam hoc circuitu pervenias ad optatum.

19. Hoc ergo in circuitu impii ambulant, naturaliter appetentes unde finiant appetitum, et insipienter respuentes unde propinquent fini fini dico non consumptioni, sed consummationi. Quamobrem non beato sine consummari, sed consumi vacuo la-

A bore accelerant, qui rerum magis specie, quam auctore delectati, prius universa percurrere, et de singulis cupiunt experiri, quam ad ipsum eurent universitatis Dominum pervenire. Et quidem pervenirent, si quandoque voti compotes effici possent, ut omnia scilicet, praeter omnium principium, unius aliquis obtineret. Ea namque sue cupiditatis lege, qua in rebus cæteris non habita præ habitis esurire, et pro non habitis habita fastidire solebat; mox omnibus quæ in celo, et quæ in terra sunt obiectis et contemptis, tandem ad ipsum procul dubio curret, qui solus deesset omnium Deus. Porro ibi quiesceret: quia sicut citra nulla revocat quies; sic nulla ultra jam inquietudo sollicitat. Diceret pro certo: *Mihi autem adhærere Deo bonum est. Diceret, Quid enim mihi est in celo, et a te quid volui super terram?* et item, *Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum (Psal. LXXII, 28, 25, 26).* Sic ergo (ut dictum est) ad id quod optimum est, quivis cupidus perveniret, si quidem ante, quod citra cupit, asserqui posset.

20. Verum quoniam id omnino impossibile præstruit et via brevior, et virtus infirmior ei consers numerosior; longo proiecto itinere et casso labore, desudant, qui dum quæcumque desiderant attiugere volunt, ad cunctorum desiderabilium nequeant pertingere fucum. Et utinam attingere universa animo, et non experimento vellent! Hoc enim facile possent, et non incassum. Nam et animus sensu quidem carnali tanto velocior, quanto ci perspicacior, ad hoc datus est, ut illum ad omnia præveniat; nihilque audeat contingere sensus, quod animus præcurrans ante utile non probaverit. Hinc enim arbitrор dictum, *Omnia probate, quod bonum est teneite (I Tess. v, 21);* ut videlicet ille huic provideat, nec is suum votum, nisi ad illius iudicium consequatur. Alioquin non ascendas in montem Domini, nec stabis in loco sancto ejus, pro eo quod in vano accepis animam tuam (*Psal. XXIII, 3, 4*), hoc est animam rationalem: dum instar peccoris sensum sequaris, ratione quidem otiosa, et non resistente in aliquo. Quorum itaque ratio non prævenit gressus, currunt, sed extra viam: ac proinde Apostoli spreto consilio, non sis currunt ut apprehendant: (*I Cor. XI, 24*). Quando etenim apprehendant, quem ~~apprehendere~~ nisi post omnia nolant? Distortum iter, et circuitus infinitus, cuncta, primus attentre veile.

21. **B** Iustus autem non ita. Audiens nempe vituperationem multorum commorantium in circuitu (multi enim sunt latani pergentes, quæ ducit ad mortem), ipse sibi regiam eligit viam, non uelclinans ad dexteram vel ad sinistram. Denique attestante propheta, *Semita justi recta est, rectis callis justi ad ambulandum (Isai. XXVI, 7).* Hi sunt, qui salubri compendio cauti sunt molestum hunc et infactuorum vitare circuitum, verbum abbreviatum et abbrevians eligentes, non cupere quæcumque vident.

sed vendere magis quæ possident, et dare pauperibus. Beati plane pauperes, quoniam ipsorum est regnum cœlorum (*Math. v.*, 3). Omnes quidem eurant (*I Cor. ix.*, 24); sed inter currentes discernuntur. Denique novit Dominus viam justorum, et iter impiorum peribit (*Psal. i.*, 6). Ideo autem melius est modicum justo super divitias peccatorum multas (*Psal. xxxvi.*, 16), quoniam quidem, ut Sapiens loquuntur et insipiens experitur, qui diligit pecuniam, non saturabitur pecunia (*Eccle. v.*, 9); qui autem esuriunt et siccunt justitiam, ipsi saturabuntur (*Math. v.*, 6). Justitia siquidem ratione utilis spiritus eibus est vitalis et naturalis: pecunia vero sic non minuit animi famem, quomodo nec corporis ventus. Denique si famelicum hominem apertis fauilibus vento, inflatis haurire buccis aerem cernas, quo quasi consulat fami, nonne credas insanire? Sie non minoris insaniae est, si spiritum rationalem rebus putes quibusconque corporalibus non magis inflari, quam satiari. Quid namque de corporibus ad spiritus? Nec illa sane spiritualibus, nec isti e regione refici corporalibus queant. Benedic, anima mea, Domino, qui replet in bonis desiderium tuum (*Psal. cii.*, 1, 5). Replet ip bonis, excitat ad bonum, tenet in bono: prævenit, sustinet, implet. Ipse facit ut desideres; ipse est quod desideras.

22. Dixi supra: Causa diligendi Deum, Deus est. Verum dixi: nam et efficiens, et finalis. Ipse dat occasionem, ipse erat affectionem, desiderium ipse consummat. Ipse fecit, vel prius factus est ut amaretur: ipse speratur, amandus feliciter, ne in vacuum sit amatus. Ejus amor nostrum et præparat, et remunerat. Praecedit benigniter, rependitur justitor, exspectatur suavior. Dives est omnibus qui invocant eum: nec tamen habet quidquam se ipso metilius. Se dedit in meritum, se servat in præmium, se apponit in refectione animalium, sanctorum, se in redemptione distrahit captivarum. Bonus es, Domine, animæ querenti ne (*Thren. iii.*, 25): quid ergo invenienti? Sed enim in hoc est mirum, quod nemo te querere valet, nisi qui prius invenerit. Vis igitur inveniri, ut queraris, queri ut inveniaris. Potes quidem quereri et inveniri, non tamen præveniri. Nam etsi dicimus, *Mane oratio mea præceret te* (*Psal. lxxxvii.*, 16); non dubium tamen quod tepida sit omnis oratio, quam non prævenenter inspiratio. Dicendum jam unde inchoet amor noster, quoniam ubi consummetur, dictum est.^{150*}

CAPUT VIII.

De primo gradu amoris quo diligit homo se propter se.

23. Amor est affectio naturalis una de quatuor (^{150*}). Natura sunt: non opus est nominare. Quod ergo naturale est, justum quidem foret primo omnium auctori desertere naturæ. Unde et dictum est primum et maximum mandatum: *Diligite dominum*

(^{150*}) Bernardus passim cum antiquis, etiam pro anis, quatuor tantum principes affectiones agnoscen-

A Deum tuum (*Math. xxii.*, 37), etc. Sed quoniam natura fragilior atque infirmior est, ipsi primum imperante necessitate compellitur inservire. Et est amor carnalis, quo ante omnia homo diligit se ipsum propter se ipsum, sicut scriptum est: *Prius quod animale, deinde quod spirituale* (*I Cor. xv.*, 46). Nec præcepto indicetur, sed naturæ inseritur: quis nonne per earnem suam odio habuit? (*Ephes. v.*, 29.) At vero, si cœperit amor idem, ut assolet, proclivior esse, sive profusior, et necessitatibus alveo minime contentus, compos etiam voluptatis **531** exandans latios visus fueris occupare; statim superfluitas obviante manda cohibetur, cum dicatur: *Diligite proximum tuum sicut te ipsum* (*Math. xxii.*, 39). Justissime quidem, ut censors naturæ non sit exors et gratiae, illius præsertim gratia, quæ naturæ iusita est. Quod si gravatur homo fraternis, non dico necessitatibus subvenire, sed voluptatibus deseruire; castiget ipse stas, si non vult esse transgressor. Quatum vuli, sibi indulget; dum æque et proximo tantumdem meminerit exhibendum. Freuum tibi temperantie imponitur, o homo, ex lege vita et disciplina, ne post concupiscentias tuas eas, et pereas, ne de bonis naturæ hostis servias animæ, hoc est ibidini. Quam justus atque honestius communicas illa consorti, id est proximo quam hosti? Et quidem si ex Sapientis consilio a voluptatibus tuis averteris (*Ecli. xviii.*, 30), et juxta doctrinam Apostoli victu vestituque contentus (*I Tim. vi.*, 8), paulisper suspendere non gravaris amorem tuum a carnalibus desideriis, quam militant adversus animam (*I Petr. ii.*, 11); sane quod subtrahis hosti animæ brac, consorti naturæ puto non gravaberis impetriri. Tunc amor tuus et temperans erit, et justus, si quod propriis subtrahitur voluptatibus, fratris necessitatibus non negetur. Sic amor carnalis efficitur et socialis, eam in commune protrahitur.

24. Si autem dum communicas proximo, forte tibi defuerint etiam necessaria, quid facies? Quid enim, nisi ut cum omni fiducia postules ab eo quis dat omnibus astutus, et non imprudenter (*Jacobi i.*, 5): qui aperit manum suam, et implet omne animal benedictione? (*Psal. cxliv.*, 16.) Dubium quidem non est, quod adsit libenter in necessariis, qui plerisque et in superfluis non deest. Denique ait: *Primum querite regnum dei et justitiam ejus, et haec omnia adjicientur vobis* (*Luc. xii.*, 31.) Sponte daturam se pollicetur necessaria, superflua restringenti, et proximum diligenti. Hoc quippe est primum querere regnum Dei, et adversus peccata implorare tyramideum pacificum potius ac sobrietatis subice jaganum, quam regnare peccatum in tue mortali corpore patiatis. Porro autem et hoc justitia est, eam quo tibi est natura communis, naturæ quoque eam eo munias non habere divisum.

25. Ut tamen perfecta justitia sit diligere prox-

amorem, timorem, gaudium et tristitiam, ut sermone 2 in Capite jejuni, num. 3, et aliis passim

rum, Deum in causa haberi necesse est. Alioquin proximum pure diligere quomodo potest, qui in Deo non diligit? Porro in Deo diligere non potest, qui Deum non diligi. Oportet ergo Deum diligere prius, ut in Deo diligere possit et proximus. Facit ergo etiam se diligere Deus, qui et cetera bona facit. Facit autem sic. Qui naturam condidit, ipse et protegit. Nam et ita condita fuit, ut habeat jugiter necessarium protectorem, quem habuit et conditorem: quae nisi per ipsum non valuit esse, nec sine ipso valeat omnino subsistere. Quod ne sane de se creatura ignorat, ac proinde sibi (quod absit) suberbe arroget beneficia creatoris, vult hominem ideam conditor alto quidem salubrius consilio tribulationibus exerceri: ut cum defecerit homo, et subveniret Deus, dum homo liberatur a Deo, Deus ab homine, ut dignum est, non reteretur. Hoc enim dicit: *Invoca me in die tribulationis, eruam te, et non orificabis me* (Psal. xlxi, 15). Fit haec hoc tali modo, ut homo animalis et carnalis, qui praeter se neminem diligere novet, eum Deum vel propter se amare incipiat, quod in ipso nimirum, ut stepe expertus est, cum posset, quae posse tamen prosit; et sine ipso possit nihil.

CAPUT IX.

Et secundum et tertium gradu amoris.

26. Amat ergo jam Deum, sed propter se interim adhuc, non propter ipsum. Est tamen quedam prudenter sciare quid ex te, quid ex Dei adjutorio possis, et ipsi servare te in honore [id est inoffensum], qui et tibi servat illasum. At si frequens ingruerit tributatio, ob quam et frequens ad Deum conversatur, et a Deo aequo frequens liberatio consequatur; neque, esti **595** fuerit ferreum poetus, vel cor lapideum roties liberati, emollii necesse est ad gratiarum liberantis, quandoenam Deum homo diligit, non propter se tantum, sed et propter ipsum? Ex occasione quippe frequentium necessitatum crebris necesse es interpellationibus Deum ab homine frequentari, frequentando gustari, gustando probari quam suavis est Dominus. Ha fit ut ad diligendum pure Deum plus jam ipsius gustata officia suavitatis, quam urgeat nostra necessitas: ita ut exemplo Samaritanorum, dicentur n mulier qui adesse Dominum nutiaverat, *Jam non propter tuam loquelam credimus: ipsis enim audiimus, et scimus quia ipse est vere Salvator mundi* (Iohann. iv, 42); ita, inquam, ei nos illorum exemplo carnem nostram alloquentes, dicamus merito: Jam non propter tuam necessitatem Deum diligimus; ipsi enim gustavimus et sciimus quoniam suavis est Dominus. Est enim carnis quedam loqua necessitas et beneficia quae experiendo probat, gestiendo [ai. gustando] renuniam, itaque sic affecto, jam de diligendo proximo impiere mandatum, non erit difficile. Amat quippe veraciter Deum, ac per hoc quae Dei sunt. Amat castum, et casto non gravatur obediens mandato, castificans magis eorū suum, ut scriptum est, in obedientia charitatis (I Petri. i, 22). Amat justum, et mandatum justum

Alibenter amplectitur. Amor iste merito gratus, quia gratuitus. Castus est, quia non impenditur verbo, neque lingua, sed opere et veritate. Justus est, quoniam qualis suscipitur, talis et redditur. Qui enim sic amat, haud secus profecto, quam amatus est, amat; querens et ipse vicissim; non quae sua sunt, sed quae Iesu Christi, quemadmodum ille nostra, vel potius nos, et non sua quæsivit. Sic amat qui dicit: *Confitemini Domino quoniam bonus* (Psal. cxvii, 1). Qui Domino confitetur, non quoniam sibi bonus est, sed quoniam bonus est; hic vere diligit Deum propter Deum, et non propter seipsum. Non sic amat de quo dicitur: *Confitebitur tibi cum beneficeris ei* (Psal. xlvi, 49). Iste est tertius amoris gradus, quo jam propter se ipsum Deus diligitur.

CAQUT X.

De quarto gradu amoris cum nee scipsum diligere homo nisi propter Deum.

27. Felix qui meruit ad quantum usque pertinere, quatenus nec seipsum diligit homo nisi propter Deum. Iustitia tua, Deus, sicut montes Dei (Psal. xxxv, 7). Amor iste mons est, et mons Dei excelsus. Reversa mons coagulatus, mons pinguis (Psal. lxvii, 16). Quis ascendet in montem Domini (Psal. xxiii, 3). Quis dabit milii pennas sicut columbam, et volabo et requiescam? (Psal. lxx, 7.) Factus est in pace locus iste, et habitat hæc in Sion (Psal. lxxv, 3). Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est! (Psal. cxix, 5.) Caro et sanguis, vas luteum, terrena inhabitatio quando capit hoc? quando hujuscemodi experitur affectum, ut divino debriatus amore animus, oblitus sui, factusque sibi ipsi tanquam vas perditum, totus pergit in Deum, et adhaerens Deo unus cum eo spiritus fiat (I Cor. vi, 17), et dicat: *Defecit caro mea et cor meum, Deus cordis mei, et pars mea Deus in aeternum?* (Psal. lxxii, 26.) Beatum dixerim et sanctum, cui tale aliquid in hac mortali via raro interdum, aut vel semel, et hoc ipsum raptum, aique unius vix momenti spatio experiri donatum est. Te enim quodammodo perdere, ratiocinum qui non sis, et omnino non sentire teipsum et a seipso exinaniri, et pene aurum, celestis est conuersationis, non humanae affectionis. Et si quidem et mortalibus quispiam ad illum raptum interdum (ut dictum est) et ad momentum admittitur, subito invideat seculum nequam, perturbat dici malum, corpus mortis aggravat, sollicitat carnis necessitas, defectus corruptionis non sustinet, quodque his violentius est, fraterna revocat charitas. Neul redire in se, recipere in sua compellitur, et miserabiliter exclamare, *Dominac, cum palior responde pro me* (Isa. xxxviii, 14); et illud, *Infectus ego homo, quis 596 me liberabit de corpore mortis hujus?* (Dom. vii, 24.)

28. Quoniam tamen Scriptura loquatur, Deum omnia fecisse propter seipsum: erit profectus ut factura sese quandoque conformet et concrederet Auctori. Oportet proinde in eandem nos affectum quandoeunque transire: ut quomodo Deus omnis

esse voluit propter semelipsum, sic nos quoque nec nosipsos, nec aliud aliquid fuisse, ut esse velimus, nisi æque propter ipsum, ob solam videlicet ipsius voluntatem, non nostram voluptatem. Delectabitane non tam nostra, vel sopia necessitas, vel sortita felicitas, quam quod ejus in nobis, et de nobis voluntas adimplea videbitur: quod et quotidie postulamus in oratione cum dicimus, *Fiat voluntas tua, sicut in celo, et in terra* (Matth. vi, 10). O amor sanctus et castus! o duicis et suavis affectio! o pura et defæcata intentio voluntatis! eo certe defæcator et purior, quo in ea de proprio nil jam admixtum relinquitur: eo suavior et dulcior, quo totum divinum est quod sentitur. Sic alibi, deificari est. Quomodo stilla aquæ modica, multo infusa vino, deficere a se tota videtur, num et saporem vini induit et colorem; et quomodo ferrum ignitum et candens, igni simillimum sit, pristina propriaque forma exutum; et quomodo solis luce perfusus aer in eamdem transformatur luminis claritatem, adeo ut non tam illuminatus, quam ipsum lumen esse videatur: sic omnem tunc in sanctis humanam affectionem quodam ineffabili modo necesse erit a semelipsa liquefcere, atque in Dei penitus transfundi voluntatem. Alioquin quomodo omnia in omnibus erit Deus, si in homine de homine quidquam supererit? Manebit quidem substantia, sed in alia forma, alia gloria, aliqua potentia, Quando hoc erit? quis hoc videbit? quis possidebit? Quando veniam, et apparebo ante faciem Dei? (Psal. xlz, 3.) Domine Deus

(151) De præcepto dilectionis, que jubet aurum Deum ex toto corde diligere, agit, atque non posse ab homine mortali, seu in statu vitae presentis impieri, scilicet perfecte. Idem asserit Serm. 50 in Cant. Similia habet S. Augustinus variis locis lib., i De doct. Christ., cap. 22, lib. De perfect. justit., cap. 8, ubi in plenitudine charitatis vita futura hoc præceptum implendum ait. Num cum est adhuc aliquid carnalis concupiscentiae, vel quod continendo frequenter, non omnimodo ex tota anima diligitur Deus. Et iterum. Cur ergo homini non præcipiteret ista perfectio, quamvis eum in hac vita nemo habeat? Non enim recte curritur, si quo currendum est, nesciatur. Quomodo autem sciretur, si nullis præceptis ostenderetur? Item lib. De spir. et litt., cap. ult. commenorans præceptum dilectionis Dei et proximi: Ille, inquit, in illa vita complebitur, cum videbimus facie ad faciem; sed ideo nobis hoc etiam nuna præceptum est, ut admoneremur, quid sive exposcere, quo spem præmittere, et obliviscendo quæ retro sunt in quæ anteriora vos extendere debemus, etc. Sed case putes hæc favere Seclariis, docentibus, Nemine posse in praesenti vita statu legem Dei impiere, etiam regeneratum. Contra quem errorem vide concil. Trident. sess. 6, cap. 11, et can. 18.

Ut hic punctum difficultatis paucis expediamus, notandum totalitatem illam legem præscriptam cum dicitur, *Ex toto corde, etc.* tribus modis intelligi posse. Primo, ut totum cor nostrum in solidum uni Deo diligendo tribuatur, nec amor in aliud feratur objectum quam in solum Deum. Hoc sensu non præcipitar Dei dilectio, aliqui non licet diligere proximum. Secundo, ut significetur tanto conatu cor nostrum in Dei dilectionem ferri debere, quanto fieri potest, seu ut tantum diligat, quantum ab ipso diligibilis est. Tertio, ut toto corde id fieri dicatur,

A meus, tibi dixit cor meum, exquisivit te facies mea: faciem tuam, Domine, requiram (Psal. xxvi, 8). Putas, videbo templum sanctum tuum?

29. Ego puto non ante sane perfectly impletum iri, *Diligere Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, ex et tota virtute tua* (Matth. xxii, 37); quousque ipsum cor cogitare jam non cogatur de corpore, et anima eidem in hoc statu vivificando et sensitando intendere desinat, et virtus ejusdem elevata molestiis, in Dei potentia roboretur. Impossibile namque est (151) tota hæc ex toto ad Deum colligere, et divino infligere vulnus, quandiu ea huic fragili et ærumboso corpori intenta et distenta necessere est subservire (152). Itaque in corpore spirituali et immortali, in corpore integro, placido; platoque, et per omnia subjecto spiritui, speret se anima quartum apprehendere amoris gradum, vel potius in ipso apprehendi: quippe quod Dei potentia est dare cui vult, non humanæ industriae assequi. Tunc, inquam, summum obtinebit facile gradum, cum in gaudium Domini sui promptissime et avidissimæ festinantem nulla jam retardabit carnis illecebra, nulla molestia conturbabit. Putamus tamen hanc gratiam vel ex parte sanctorum martyres assecutos, in illis victoriosis corporibus adhuc constitutos? Magna vis prorsus amoris illas animas introrsum rapuerat, qua ita sua corpora foris exponere, et tormenta contempnere valuerunt. At profecto doloris acerrimi sensus non potuit non turbare serenum, nisi non perturbare.

C in quo quis præcipuum studium et curam ponit: quomodo dicimus, aliquem totum esse in litteris.

Dicendum itaque, totalitatem præcepto dilectionis inclusam, non primo modo intelligendam; sic enim non posset amari proximus: nec secundo, quamvis si sic præcipiteret, servari posset: sed tertio, quod fit, quaydo in amore nihil Deo præfertur, cum nullius creature amore vel timore a nobis offenditur. Hunc sensum expressit Apostolus Roman. vi: *Nulta creatura poterit nos separare a charitate Dei et Christi suscipere* (Matt. x): *Qui amat patrem aut malorem, etc.*, id est, qui amore parentum præfert amori Dei, non diligit Deum super omnia. Hoc sensu laudatur Abraham, quod unici filii amorem postposuerit amori Dei.

Iaque SS. Augustinus et Bernardus intelligunt quidem totalitatem primi et secundi modi, et hoc sensu asserunt, dilectionis mandatum in hac vita impieri non posse; sed simul insinuant, mandatum sic acceptum non esse homini infirmo sub pena peccati præceptum, sed tantum propositum ut scopum et finem, ad quem conari, tendere, et pervenire, aliqui debeat, id est, eam justitiae perfectionem, quæ speratur in futuro seculo. Unde loco eius. De spir. et litt. Neque enim, inquit, si esse nondum potest tanta dilectio Dei, quanta illi cognitioni plene perfecta debetur, jam culpæ deputandum est. Aliud carnis est, totum nondum ussequi charitatem: aliud, nullam sequi cupiditatem. V. S. Thom. 2-2 quest. 44, art. 6 et 8.

(152) Non tamen continuo impossibile præceptum, quod prescribit finem et perfectionem amoris, quo semper et irrenisse contendamus, non quo statim pervenire teneamur. Non ergo præcipitar in hac vita perfectio charitatis absoluta, sed studium ejus perfectionis, ut quantum humane res sinunt, Dei cogitatione, amore, unione et voluntate occupemur.

CAPUT XI.

Hæc amoris perfectio non competit etiam solutis animabus beatorum, ante resurrectionem.

30. Quid autem jam solutes corporibus? nam etiam ex toto credimus immenso illi pelago æterni lumenis et luminosæ æternitatis. Sed si (quod non negatur) velint sua corpora receperisse, aut certe recipere desiderent et sperent; liquet procul dubio needum a se ipsis penitus immutatas, quibus constat 597 needum penitus deesse de proprio, quo vel modice intentio reflectatur. Donec ergo absorpta sit mors in victoria, et nociis undique terminos lux perennis invadat et occupet usquequaque, quatenus et in corporibus gloria coelestis effulgeat: non possunt ex toto animæ seipsas exponere, et transire in Deum, mirum ligare corporibus etiam iunc etsi non vita vel sensu, certe affectu naturali, ita ut absque his nec velint, nec valeant consuminari. Itaque ante restaurationem corporum non erit ille defectus amorum, qui perfectius et summus est ipsorum status: nec carnis jam sane consortium spiritus requireret, si absque illa consummaretur. Enimvero absque profectu animæ nec ponitur corpus, nec resumitur. Denique pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus (*Psal. cxv, 15*). Quod si mors pretiosa, quid vita, et illa vita? Nec mirum, si corpus jam gloriae conferre videntur spiritui, quod et infirmum et mortale constat ipsi non mediocriter valuisse. O quam verum locutus est qui dixit, diligentibus Deum omnia cooperari in bonum (*Rom. viii, 28*). Valeat Deum diligenti animæ corpus suum intimum, valeat et mortuum, valeat et resuscitatum: primo quidem ad fructum poenitentiae, secundo ad requiem, postremo ad consummationem. Merito sine illo perfici non vult, quod in omni statu in honum sibi subservire persentit.

31. Bonus plane fidelisque comes caro spiritui bono, quæ ipsum aut si onerat juvat; aut si non juvat, exonerat; aut certe juvat, et minime onerat. Primus status laboriosus, sed fructuosus: secundus otiosus, sed minime fastidiosus: terius et gloriatus. Audi et sponsum in Canticis ad præfectum hunc trimodum invitatem. *Comedite inquit amici et bibite; et inebriamini charissimi* (*Cantic. v, 1*). Laborantes in corpore vocat ad cibum: iam posito corpore quiescentes ad potum invitat; resumentes corpora, etiam ut inebrientur impellit: quos et vocat charissimos, mirum charitate plenissimos. Nam et in ceteris, quos non charissimos, sed amicos appellat differenzia est; ut hi quidem qui in carne adhuc gravati gerunt, chari habeantur pro charitate quam habent: qui vero jam soluti carnis compeda sunt, eo sint chariores, quo et promptiores aque expeditiores facti ad amandum. Porro præ utrisque merito nominantur et sunt charissimi, qui recepta iam secunda stoia in corporibus atque cum gloria resumptis, tanto, in Dei feruntur amorem liberiores et alacrios, quanto et de proprio nil jam residuum est, quod eos aliquatenus sollicitet vel retardet. Quod

A quidem neoter sibi reliquorum statuum vindicat; eum et in priori corpus cum labore portetur, et in secundo quoque non sine proprietate aliqua deciderii exspectetur.

32. Primo ergo fidelis anima comedit panem suum, sed heu in saboro vultus sui. In carne quippe manens adhuc ambulat per fidem, quam sane operari per dilectionem necessa est: quia si non operatur, mortua est. Porro ipsum opus eibus est dicente Domino: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei* (*Ioan. iv, 34*). Deinde carne exuti jam pane doloris non cibatur; sed vinum amoris, tanquam post cibum, plenis haurire permittitur non purum tamen, sed quomodo sub sponsi nomine in Canticis dictum legatur: *bibi vinum meum cum lacte meo* (*Cantic. v, 1*). Vino enim divini amoris etiam tunc anima suavitatem naturalis immisset affectionis, qua resumere corpus suum, ipsunque glorificatum considerat. Estuat ergo jam tunc sanctæ charitatis potata vino, sed plane nondum usque ad ebrietatem: quoniam temperat interim ardorem illum hujus lacitis permisit. Ebrietas denique solet evertere mentes, atque omnino reddere inmemores sui. At non ex toto sui obita est, quae adhuc de proprio corpore unique deerat, quid jam impedit a se ipsa quodammodo apire, et ire totam in Deum, eoque sibi penitus dissimilimani fieri, quo Deo simillimam effici donatur? Tum denum ad crateram admissa sapientiae, illam de qua legitur, *Et calix meus 598 inebrians quam præclarus est!* (*Psal. xxii, 5*) quid mirum iam si inebriatur ab ubertate domus Dei, cum nulla noxente cura de proprio, secura bibit purum et novum illud cum Christo in regno Patris ejus?

33. Hoc vero convivium triplex celebrat Sapientia, et ex una compleat charitate, ipsa cibans laborantes, ipsa potans quiescentes, ipsa regnantes inebrians. Quomodo autem in convivio corporali ante cibis quam potus apponitur, quoniam et tali ordine natura requirit; ita et sic. Primo quidem ante mortem in carne mortali labores manuum nostrarum manducamus, cum labore quod glutendum est masticantes: post mortem vero in vita spirituali iam bibimus, suavissima quadam facilitate quod percipitur colantes: tandem redivivis corporibus in vita immortali inebriamur, mira plenitudine exuberantes. Hæc pro eo quod sponsus in Canticis dicit: *Comedite, amici, et bibite; et inebriamini, charissimi.* Comedite ante mortem, bibite post mortem, inebriamini post resurrectionem. Merito jam charissimi, qui charitate inebriantur: et merito inebriati, qui ad nuptias Agni introduci merentur, edentes et bibentes super mensam illius in regno suo, quando sibi iam exhibet gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, neque rugam, aut aliqua hujusmodi (*Ephes. v, 27*). Tunc prorsus inebriat charissimos suos tunc torrente voluptatis suscitat potam (*Psal. xxvi, 9*); quoniam quidem in complexu illo

arctissimo et eastissimo sponsi et sponsæ, fluminis inipetus levigat civitatem Dei (*Psal. XLV*, 5). Quod non aliud esse arbitror quam Dei Filium, qui transiens ministrat, quemadmodum ipse promisit (*Luc. XII*, 37) : ut ex hoc jam justi epulentur et exsultent in conspectu Dei, et delectentur in letitia (*Psal. LXVI*, 4). Hinc illa satietas sine fastidio : hinc iustitiae illa sine inquietudine curiositas : hinc aeterni illud atque inexplicabile desiderium, nesciens egestatem : hinc denique sobria illa ebrietas, vero, non mero ingurgitans, non madens viro, sed ardens Deo. Ex hoc jam quartus ille amoris gradus perpetuo possidetur, cum summe, et solus diligitur Deus : quia nec nos ipsis jam nisi propter ipsum diligimus ut sit ipse præmium amantium se, præmium aeternum amantium in æternum.

CAPUT XII.

De charitate ex epistola ad Cartusianos scripta.

34. Memini me dudum ad sanctos fratres Cartusienses scripsisse epistolam, ac de his ipsis in ea gradibus inter cætera disseruisse (*Epist. XI*). Forte autem alia ibi, etsi non aliena, de charitate locutus sum; et ob hoc quedam illorum huic [al.] hujus quoque sermoni subiungere non inutile duco : presentum cum facilius ad manum habeam transcribere jam dictata, quam nova iterum dicere. Illa, inquam, vera et sincera est charitas, et omnino de corde puro, et conscientia bona, et lide non ficta latenda est procedere, qua proximi bonum, aequa ut nostrum, diligimus. Nam qui magis, aut certe solam diligit suum, convincitur non caste diligere bonum, quod unque propter se diligit, non propter ipsum. Et hic talis non potest obedire prophetæ, qui ait : *Confitemini Domino, quoniam bonus* (*Psal. CXVII*, 1). Constitetur quidem, quia fortasse bonus est sibi, non autem quoniam bonus est in se. Quapropter neverit in se dirigi illud ad eodem propheta opprobrium : *Confiebitur tibi, cum beneficeris ei* (*Psal. XLVIII*, 19). Est qui constitetur Dein domino quoniam potens est, et est qui constitetur quoniam sibi bonus est, et item qui constitetur quoniam simpliciter bonus est. Primus servus est, et timet sibi; secundus, mercenarius, et cupit sibi; tertius, filius, et desert patri. Itaque qui tunet, et cupit, utrique pro se agunt. Sola que in filio est charitas, non querit que sua sunt (*I Cor. XIII*, 5). Quamobrem puto de illa dictum, *Lex Domini immaculata, convertens animas* (*Psal. XVIII*, 8) : quod sola videbet sit que ab amore sui et mundi convertere possit animum, et in Deum dirigere. Nec timor quippe, nec amor privatus convertat animum. Mutant interdum uitium, vel actum; affectum namque. Facit quidem nonnunquam etiam servus opus Dei : sed quia non sponte, in sua adiuvia duritia permanere cognoscitur. Facit et mercenarius : sea quia non gratis, propria trahi cupiditate convincitur. Porro ubi proprietas, ibi singularitas, ibi angulus: ubi vero angulus, ibi sine dubio sordes sive rubigo. Si haec seruo succedit lex, timor ipse quo constringitur; si tua mercenario cupiditas, qua et

A ipse arctatur, quando tentatur abstractus et illectus. Sed harum nulla aut sine macula est, aut animas convertere potest. Charitas vero coverit animas, quas facit et voluntarias.

35. Porro in eo eam dixerim immaculatam, quod nil sibi de suo retinere consuevit. Cui nempe de proprio nihil est, totum profecto quod habet, Dei est quod autem Dei est, immunandum esse non potest. Lex ergo Domini immaculata, charitas est: quæ non quod sibi utile est, querit, sed quod multis. Lex autem Domini, dilector, sive quod ipse ex ea vivat, sive quod eam nullas, nisi ejus dono possideat. Nec absurdum videatur, quod dixi eam Deum vivere ex lege: cum non alia quam charitate dixerim. Quid vero in summa et beata illa Trinitate summam et ineffabilem illam conservat unitatem, nisi charitas? Lex est ergo, et lex Domini, charitas, quæ Trinitatem in unitate quotidiano cohibet, et colligat in vinculo pacis. Nemo tamen me testime charitatem hic accipere qualitatem, vel aliquod accipiens (alioquin in Deo dicerem, quod absit, esse aliquid quod Deus non est), sed substantiam illam divinam: quod utique nec novum nec insolidum est dicere Joanne, *Deus charitas est* (*John. IV*, 8). Dicitur ergo recte et charitas, et Deus, et Dei donum. Itaque charitas dat charitatem, substantiva accidentalem. Ubi dante singulariter, nomen substantiae est: ubi donum, qualitas. Haec est lex æterna, creatrix et gubernatrix universitatis. Siquidem in pondere, et mensura, et numero per eam facta sunt universa, et nihil sine lege relinquitur, cum ipsa quoque lex omnium sine lege non sit, non tamen alia quam se ipsa: qua et seipsam etsi nouo creavit, regit tamen.

CAPUT XIII.

De lege propriæ voluntatis et cupiditatis, servorum et mereenariorum.

36. Cæteram servus et mereenarius habent legem, non a Domino, sed quam ipsis sibi fecerunt: ille Deum non amando, iste plus aliud amando. Habent, inquam legem non Domini, sed suam; illi tamen, quæ Domini est, subjectam. Et quidem suam; sibi quisque legem facere potuerunt: non tamen eam incomparabilis aeternæ legis ordini subducere potuerunt. Tunc autem dixerim quemque sibi fecisse suam legem, quando communii et aeternæ legi propriam praetulit voluntatem, perverse uique voicens suam imitari Creatorem: ut sicut ipse sibi lex, saique juris est, ita is quoque se ipsum regeret, et legem sibi suam faceret voluntatem. Grave utique et importabile jugum super omnes filios Adam, heu! inclinans et incurvans cervices nostras, adeo ut sita nostra inerno appropinquaret (*Psal. LXXXVII*, 4). Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hojnus? (*Rom. V*, 24) quo utique premor, et pene opprimor, ita ut nisi quia dominos adjutavit me, paulo minus habuisset in inferno anima mea (*Psal. XCII*, 15). Sub hoc onere gravatus genebat qui diebat: *Quare ne posuisti euclitarum tibi, et facias sum missum* (*Psal.*

*gravis? Ubi dixit, Factus sum mihi net ipsi gravis, ostendit quod lex ipse sibi esset, nec alius hoc quam sibi ipse fecisset. Quod autem loquens Deo, premisit, Posuisti me contrarium tibi; Dei se tamen non effugisse legem indicavit. Hoc quippe ad aeternam justamq[ue] Dei legem pertinuit, ut qui a Deo noluit suaviter regi, penaliter a seipso regeretur: quique sponte jugum suave et onus leve charitatis abjecit, proprie voluntatis onus importabile susineret invitus. Miro itaque et justo modo aeterna lex fugitivum suum et posuit sibi [at. eidem ipsi] contrarium, et retinuit subjectum: dum videlicet nec justitiae **CCO** pro meritis legem evasit; nec tamen cum Deo in sua luce, in sua requie, in sua gloria remansit, subjectus potestati, et submoto felicitati. Domine Deus mens. cur non tollis peccatum meum, et quare non auferas iniquitatem meam? (Job. vii, 20, 21.) ut obiecta gravia sarcina propria voluntatis, sublevi onere charitatis respirem; nec jam servii timore cœcerar, nec mercenaria cupiditate illiciar; sed aegri spiritu tuo, spiritu libertatis, quo aguntur filii tui, qui testimonium reddat spiritui meo, quod et ego sim unus ex filiis (Rom. viii, 14-16), dum eadem mihi lex fuerit quae et tibi; et sicut tu es, ita et ipse sim in hoc mundo. Hi siquidem, qui hoc faciunt quod ait Apostolus, Nemini quidquam debeat, nisi ut invicem diligatis (Rom. xiii, 8); prouul dubio sicut Deus est, et ipsi sunt in hoc mundo: nec servi aut mercenarii sunt, sed filii.*

CAPUT XIV.

De lege charitatis filiorum.

37. Itaque nec filii sunt sine lege, nisi forte aliquis aliter sentiat propter hoc quod scriptum est: *Justis non est lex posita* (1 Tim. i, 9). Sed sciendum, quod alia est lex promulgata a spiritu servitutis in timore; alia a spiritu libertatis data in suavitate. Nec sub illa coguntur esse filii, nec sine ista esse patientur. Vis audire quia justis non est lex posita? *Non accepistis, ait, spiritum servitutis iterum in timore.* Vis audire quod tamen sine iuste charitatis non sint? *Sed accepistis, inquit, spiritum adoptionis filiorum* (Rom. viii, 15). Denique audi iustum utrumque de se fatearem, et quod non sit sub lege, nec tamen sit sine lege. *Factus sum, inquit, his qui sub legi erant, quasi sub tege essem; cum ipse non essem sub lege: his qui sine lege erant, tanquam essem; cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi* (1 Cor. ix, 21). Unde apte non dicitur, Justi non habent legem, aut, Justi sunt sine lege: sed, *Justis non est lex posita*; hoc est, non tanquam invitio imposta, sed voluntariis eo liberaliter data, quo suaviter inspirata. Unde et puerile Dominus, *Tollite, ait, jugum meum super vos* (Matth. xi, 29): ac si vice: et, Non impono invitio, sed vos tollite si vultis; alioquin non requiem, sed laborem invenietis animabus vestris.

38. Bona itaque lex charitas, et suavis: quae non solum leviter suaviterque portatur, sed etiam servo-

A ruin et mercenariorum leges portabiles ac leves reddit, quas usque non destruit, sed facit ut implentur, dicente Domino: *Non veni tegem solvere, sed adimplere* (Matth. v, 17). Itam temperat, istam ornat, utramque levigat. Nunquam erit charitas sine timore, sed casto: nunquam siue cupiditate, sed ordinata. Impet ergo charitas legem servi, cum infundit devotionem: implet et mercenarii, cum ordinat cupiditatem. Porro timori permista devotio ipsum non annullat, sed castificat. Poena tantum tollitur, sine qua esse non potuit dum fuit servillis; et timor manet in seculum sacculi castus et filialis. Nam quod legitur, *Perfecta charitas foras mittit timorem* (1 Joan. iv, 18); poena intelligenda est, quae servili, ut diximus, nunquam deest timori, illo scilicet genere locationis, quo saepe causa ponitur pro effectu. Deinde cupiditas tunc recte a superveniente charitate ordinatur, cum maiorum quidem penitus respuuntur, bonis vero meliora preferuntur, nec bona nisi propter meliora appetantur. Quod cum plene per Dei gratiam assecutum fuerit, diligitur corpus, et universa corporis bona tantum propter animam, anima propter Deum, Deus autem propter seipsum.

CAPUT XV.

De quatuor gratibus amoris, et felici statu patriæ oœstis.

39. Verumtamen quia carnales sumus, et de carnis concupiscentia nascimur, necesse est ut **C**apitalis vel amor noster a carne incipiat; quae si recto ordine dirigitur, quibusdam suis gradibus duce gratias proficiens, spiritu tandem consummabitur: quia non prius quod spirituale, sed quod animale, deinde quod **CCO** spirituale (1 Cor. xv, 46). Et prius necesse est portemus imaginem terrestris, deinde celestis. In primis ergo diligit seipsum homo propter se; earo quippe est, et nil sapere valet praeter se. Cumque se videt per se non posse subsistere, Deum quasi sibi necessarium incipit per fidem inquirere, et diligere. Diligit itaque in secundo gradu Deum, sed propter se, non propter ipsum. At vero cum ipsi exeperit occasione propriæ necessitatis colere et frequentare, cogitando, legendo, orando, obediendo, quadam hujuscemodi familiaritate paulatim sensimque Deas innoscit, consequenter et dulcescit: et sic gustato quam suavis est Dominus, transit ad tertium gradum, ut diligit Deum, non jam propter se, sed propter ipsam. Sane in hoc gradu statutus in hac vita perfecte apprehenditur, ut se scilicet diligat homo tantum propter Deum. Afferant hoc si qui experti sunt: nulli, fateor, impossibile videtur. Erit autem prouul dubio, cum introductus fuerit servos bonus et fidelis in gaudium Domini sui (Matth. xxv, 21), et inebriatus ab ubertate domus Dei (Psalm. xxxv, 3). Quasi enim miro quodam modo oblitus sui, et a se penitus velut deficiens, totus perget in Deum: et deinceps adhaerens ei, unus cum eo spiratus erit (1 Cor. vi, 17). Arbitror hoc sensisse Prophetam cum diceret: *Introibo in potuas Domini:*

Domine, m^{er}itorabor justitiae tuae solius (Psal. LXX. 16). Siebat prosectorum cum intreiret in spirituales potestas Domini, exutum se iri universis carnis infirmitatibus : ut jam nil de carne haberet cogitare, sed totus in spiritu menoraretur justitiae Domini solius.

40. Tunc pro certo singula Christi membra dicere poterunt de se, quod Paulus aiebat de capite : *Etsi cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus (II Cor. v, 16).* Nemo ibi se cognoscet secundum carnem : quia carro et sanguis regnum Dei non possidebunt. Non quod carnis illuc substantia futura non sit ; sed quod carnis omnis necessitudo sit defutura, carnisque amor amore spiritus absorbendus ; et infirmæ, quæ nunc sunt, humanæ affectiones in divinas quasdam habeant commutari. Tunc sagena charitatis, quæ nunc tracia per hoc mare magnum et spatiosum ex omni genere piscium congregare non desinit, cum perdueta ad littus fuerit, malos foras mittens, bonos solummodo retinebit (*Malth. xiii, 47, 48*). Siquidem in hac vita ex omni genere piscium intra sinus suae latitudinis charitatis rete concludit : ubi se pro tempore omnibus conformans, omniumque in se sive adversa, sive prospera trajiciens, ac sea quodammodo faciens, non solam gaudere cum gaudentibus, sed etiam tunc

A cum flentibus consuevit. (*Rom. XII, 15*). Sed cum perverserit ad littus, velut malos pisces omne quod triste patitur, foras mittens, sola que placere et jucunda esse poterunt, relinabit. Numquid enim tunc, verbi gratia, Paulus aut infirmabitur cum infirmis, aut uretur pro scandalizatis (*II Cor. xi, 29*), tibi scandalet et infirmitas procac erunt? Aut certe lugebit nos qui non agent [al. habent] penitentiam? (*II Cor. XI, 21*), ubi certum est nec peccantem fore, nec penitentem? Absit autem et vel eos qui igitur aeternis cum diabolo et angelis ejus depatandi sunt, plangat et desfeat in illa civitate, quam illuminis impetus laetificat, cuius et diligit Dominus portas super omnis tabernacula Jacob: quod videlicet in tabernaculis, tuis quandoque gaudent de victoria, laboratur tamen in pugna, et plerunque pericitur de via: in illa autem patria nulla prorsus admittatur adversitas sive tristitia, quemadmodum de illa earum, *Sicut uelantum omnium habitatio est in te* (*Psal. lxxxvi, 2, 7*): et rursum, *Laetitia sempiterna erit eis* (*Isai. LXI, 7*). Denique quomodo misericordiae recordabitur, ubi memorabitar justitiae Dei solius? Proinde ubi jam non erit misericordia locus, aut misericordiae tempus; nullus protector esse poterit miserationis affectus.

602 ADMONITIO IN OPUSCULUM IX.

Hoc opuscolum Bernardus ante annum 1128 composuit, id est ante annum octauum sue tricesimum octarum. Agit de Gratia et libro Arbitrio, ex occasione cuiusdam collationis cum hominibus nescio quo, cui sanctus Doctor nimium gratiae tribuisse visus fuerat, quasi nihil reliqui libero arbitrio facere in actibus humanis. Præcipuus ergo libri scopus est, quæ sint gratiae, quæ ibi ueritatem partes in negotio salutis. Hic nulla auctoratur de libero arbitrio Dei, angelorum, et hominum, integrum, lapsi, et brevi: item de gratia primi nominis ante et post lapsum. Purus liber, sed qui plus succi et solidu^m nostru^m contineat, quam magna librorum columnina, quæ de no^c theologico arguento pertractant. Stilus vegetus, civicius ingenio ei lumine plenus: verba propria et materiæ aconcordia; oratio facilius, non arte quiescita, sed quasi naturalis; non obesa et exitis, sed pinguis et nervosa: elegans, concinnus, et jucundus; non irividivus schotie verbis anguens, non barbara, aut inculta. Non iuu pressa, ut parce et guttatum fuit; nec tanzenia profusa, ut torrentis iuster, quasi rupi aggere et succuto uice, erampit: sed pari tenore et gravi maiestate ornatiliter profluens, fontem indicat indeſicientem, qui non ex alieno plenus sit, sed ex proprio, immo ex Dei dono, atque ex continua Scripturæ meditatione, prescritum Apostoli, n. 48. De isto opusculo Gausfridus in libro tertio de Vita Bernardi, capite octavo, agens: « Quam non ingratus, » inquit, « gratiae Dei, ex his liquet, quæ de Gratia et Libero Arbitrio, tam si eliter, quam subtiliter disputavit. » Nec prætermillenda verba epistole quinquaginta secundæ, ad Haimericum cardinali, quæ sub anno 1128 scripta est: « Quesivit a me presalus episcopus » Gausfridus Carantonensis « aliquia ex nostris Opusculis quæ vobis mitteret: sed non fuit ad manum, quod vistro dignum crederem studio. Livellum tamen de Gratia et Libero Arbitrio nuper eaudi: ilium eovis libenter mittam, eu . vos ecce cognovero. » Directus est ubellus Guillelmus Sancti-Theodorici abbatii, singulari Bernardi anni o, ad quem Apologia superiorius edita, et epistolæ compiures. Nullam capitulum divisionem habent codices antiquiores, seu recentiores. Falsum et receptum satius retinere visum est.

S. BERNARDI ABBATIS
DE GRATIA ET LIBERO ARBITRIO
TRACTATUS,
AD GUILLEMUM ABBATEM SANCTI-THEODERICI.

COS PRÆFATIO.

Domino GUILLEMO abbati Sancti-Theoderici, frater BERNARDUS.

Opusculum de gratia et Libero Arbitrio, quod illa, qua scitis, occasione super aggressus sum; eadem gratia [al. Deo] adjuvante peregi ut potui. Vereor autem, ne aut grandia minus digne locutus iuueniar, aut pertractata a pluribus superfluo retractasse. Proinde illud legite primus, et si judicatis, solus: ne si proferatur in medium, magis forte scriptoris publicetur temeritas, quam lectoris aedificetur charitas. Quod si paucum fieri utile probaveritis, tunc si quid obscurius dictum adverteritis, quod in re obscura servata congrua brevitate, dei planius potuisset, non sit vobis pigrum aut emendare per vos, aut milii ressignare emendandum, si fraudari non vultis promissione illa Sapientiae, quæ ait: *qui elucidandi me, vivunt aeternam habebunt* (Eccl. xxiv. 31).

CAPUT PRIMUM.

Ad boni operis meritum, una cum gratia Dei, currere huius arbitrii consensum.

1. Loquente me coram aliquando, et Dei in me gratiam commendante, quod scilicet ab ipsa me in bono et preventiori agnoscere, et provehi sentirem, et sperare perfcendum: Quid tu ergo, ait unus ex circumstantibus, operaris; aut quid mereendas speras vel premii, si totum facit Deus? Quid enim, iugnam, in consulis? Da, iuguit, gloriam Deo, qui gratis te prævenit, excitavit, iniavit; et vive digne de cætero, quo te probes et perceptis beneficiis non ingratum, et pereplieadis idoneum. Et ego: Bonum, iugnam, constitutum das, sed si dederis et posse teneri. Si quidem non est eisdem facilitatis scire quid facendum sit, et facere: quoniam et diversa sunt, cæco ducatum, ac fesso præbere velieulum. Non quicunque ostendit viam, præbet etiam viatuum itineranti. Aliud illi exhibet qui facit ne deviet; et aliud qui præstat ne deficiat in via. Ita nec quisvis doctor, statim et dator erit boni, quocunque docuerit. Porro hinc milii sunt necessaria, doceri ac juvari. Tu homo recte quidem consulis iugoriantur: sed, si verum sentit Apostolus, *Spiritus adjuval infirmitatem nostram* (Rom. viii. 26). Imo vero qui milii per os tuum ministrat consilium, ipse necesse est minister!

A et per suum Spiritum adjutorium, quo valeam implore quod consulis. Ecce enim jam ex ejus munere velle adjacet milii, perficere autem non invenio (*Id. xii. 18*); sed nec aliquando me inveniunt confido, nisi qui dedit velle, det et perficere pro bona voluntate. (*Philipp. ii. 13*). Ubi ergo, ait, sunt merita nostra; aut ubi est spes nostra? Audi, inquit: *Non ex operibus quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit* (*I. Tit. iii. 5*). Quid enim? Tu forte pataveres tua te creasse merita, tua posse salvare justitia, qui nec saltet Dominum Jesum dicere potes nisi in Spiritu sancto (*I Cor. xii. 3*)? Itane oblitus es quis dixerit: *Sine me nihil potestis facere?* (*Joan. xv. 5*) et: *Neque curruntis, neque volentis, sed misericordis est Dei?* (*Rom. ix. 16*).

2. Quid igitur agit, ait, liberum arbitrium? Brevis responderemus: Salvatur. Tolle liberum arbitrium, et non erit quod salvetur; tolle gratiam, non erit unde salvetur. Opus hoc sine duobus effici non potest: uno a quo fit; altero eidi, vel in quo fit. Deus auctor est **COS** salutis, liberum arbitrium tantum capax: nec dare illam, nisi Deus; nec capere valet, nisi liberum arbitrium. Quod ergo a solo Deo, et soli datur libero arbitrio; tam absque consensu esse [*al. effici*] non potest accipientis, quam absque gratia dantis. Et ita gratia operant salutem cooperari dicitur liberum arbitrium, dum consentit, honestum salvatur. Consentire enim salvare est. Proinde pecoris spiritus salutem hujuscemodi minime caput, eo quod illi voluntarius consensus desit, quo salvandi, videat Deo placide obtinperet sive jubenti aquieteudo, sive pollicenti eradicando sive reficiendi gratias agendo. Eum vero aliud est voluntarius consensus, aliud naturalis appetitus. Posterior quippe nobis communis est cum irrationalibus: nec valit consensire spiritui, carnis irrefutus illi cibis. Et fortassis ipse est, qui alio nomine ab Apostolo sapientia carnis appellatur, ubi ait: *Sapientia carnis inimica est Deo: iugum enim Dei non est subjecta, nec enim potest* (*I. Cor. viii. 7*). Hanc ergo, at dixi, communem habentes cum bestialis, consensus voluntarius nos discernit. Est enim habitus animi, liber sal. Signum non cogitur, non extorquetur. Est quippe voluntatis, non necessitatis; nec negat se, nec prædat

Ceo quod illi voluntarius consensus desit, quo salvandi, videat Deo placide obtinperet sive jubenti aquieteudo, sive pollicenti eradicando sive reficiendi gratias agendo. Eum vero aliud est voluntarius consensus, aliud naturalis appetitus. Posterior quippe nobis communis est cum irrationalibus: nec valit consensire spiritui, carnis irrefutus illi cibis. Et fortassis ipse est, qui alio nomine ab Apostolo sapientia carnis appellatur, ubi ait: *Sapientia carnis inimica est Deo: iugum enim Dei non est subjecta, nec enim potest* (*I. Cor. viii. 7*). Hanc ergo, at dixi, communem habentes cum bestialis, consensus voluntarius nos discernit. Est enim habitus animi, liber sal. Signum non cogitur, non extorquetur. Est quippe voluntatis, non necessitatis; nec negat se, nec prædat

cuicquam, nisi ex voluntate. Alioquin si compelli valet invitus, violentus est, non voluntarius. Ubi autem voluntas non est, nec consensus. Non enim est consensus, nisi voluntarius. Ubi ergo consensus, ibi voluntas. Porro ubi voluntas, ibi libertas. Et hoc est quod dici puto liberum arbitrium.

CAPUT II.

Quid liberum arbitrium, seu in quo consistat libertas.

3. Sed ut manifestius fiat quod dicitur, et competentius ad id quod volumus veniamus, paulo altius aestimo repetendum. In rebus naturalibus [at. materialibus] non est id vita, quod sensus; non sensus, quod appetitus; nec ille, quod consensus. Quod ex singulorum definitionibus clarius elucebit. Est enim in quolibet corpore vita, internus ac naturalis motus, vigens tantum iutrinsecus. Sensus vero, vitalis in corpore motus, vigens et extrinsecus. Appetitus autem naturalis, vis in animante, movendis avide sensibus attributa. Verum consensus, nutritus est voluntatis spontaneus, vel certe (quod superius dixisse me memini) habitus animi, liber sui. Porro voluntas est motus rationalis, et sensui praesidens, et appetitui. Habet sane, quoque se volverit, semper rationem comitem, et quodammodo pedissequam: non quod semper ex ratione, sed quod namquam absque ratione moveatur, ita ut malitia faciat per ipsam contra ipsam, hoc est quasi per ejus ministerium, contra ejus consilium sive judicium. Unde est illud: *Prudentiores sunt filii iusti seculi filii vestris in generatione sua* (*Luc. xvi, 8*); et rursus: *Sapientes sunt ut faciunt mala* (*Jerem. iv, 22*). Neque enim prudenti seu sapientia inesse creaturaræ potest, vel in malo, nisi utique per rationem.

4. Est vero ratio data voluntati ut instruat illam, non destreat. Destrueret autem, si necessitatē ei ullam imponeret, quoniam libere pro arbitrio sese volveret, sive in malum consentiens appetitui, aut nequam spiritui; ut si animalis, non percipiens, vel certe et persequens ea quae sunt spiritus Dei: sive ad bonum gratiam sequens, et fiat spiritualis; quae omnia dijudicans, ipsa a nemine judicetur. Si, inquam, horum quolibet prohibente ratione voluntas non posset, **605** voluntas jam non esset. Ubi quippe necessitas, jam non voluntas. Quod si ex necessitate, et absque consensu propriae voluntatis, justa, injuste fieri possent (153-54); rationalis creatura, aut misera profectio esse nulla ratione deberet; aut beata penitus non posset, cui nimurum in utraque parte id decesset, quod solum in ea miseria, sive beatitudinis capax est, id est voluntas. Cetera siquidem, quae supra memorata sunt, vita, sensus, vel appetitus, nec miserum per se faciunt, nec beatum. Alioquin et arbores ex vita, et pecudes etiam ex reliquis duobus, vel miseriae possent esse obnoxiae, vel idoneae beatitudini: quod omnino impossibile est. Communem itaque habentes, vitam quidem cum arboribus, sensum vero et appetitum, et aequum vitam

A cum pecoribus; id quod dicitur voluntas, nos ab utrisque discernit. Cujus voluntatis consensus, utique voluntarios, non necessarius, dum aut justos probat, aut injustos, etiam merito beatos facit vel miseros. Is ergo talis consensus ob voluntatis inamissibilem libertatem, et rationis quod secum semper et ubique portat, indeclinabile judicium, non incongrue dicetur, ut arbitror, liberum arbitrium, ipse liber sui propter voluntatem, ipse judex sui propter rationem. Et merito libertatem comitatur judicium: quoniam, quidem quod liberum sui est, profecto ubi peccat, ibi se judicat. Est autem judicium, quia juste profecto, si peccat, patitur quod nolit, qui non peccat nisi velit.

5. Cæterum quod sui liberum non esse cognoscitur, quo pacto vel bonum ei, vel malum imputatur? Excusat nempe utrumque necessitas. Porro ubi necessitas est, libertas non est: ubi libertas non est, nec meritum, ac per hoc nec judicium. Excepto sane per omnia originali peccato, quod aliam constat habere rationem. De cætero quidquid naue non habet voluntarii consensus libertatem, procul dubio et merito caret, et judicio. Proinde universa quae sunt hominis, praeter solam voluntatem, ab utroque libera sunt, quia sui libera non sunt. Vita, sensus, appetitus, memoria, ingenium, et si qua talia sunt, eo ipso subjaceat necessitati, quo non plene subdita sunt voluntati. Ipsam vero quia impossibile est de se ipsa sibi non obedire (nemo quippe aut non vult quod vult, aut vult quod non vult), etiam impossibile est sua privari liberate. Potest quidem murari voluntas, sed non nisi in aliam voluntatem, ut numquam amittat libertatem. Tam ego non potest: privari illa, quam nec se ipsa. Si poterit homo aliquando, aut nihil omnino velle, aut velle aliquid, et non voluntate; poterit et carere libertate voluntas. Hinc est quod insanis, infantibus, itemque dormientibus, nihil quod faciant, vel bonum, vel malum imputatur: quia nimurum sicut suæ non sunt compotes rationis, sic nec usum retinent propriæ voluntatis, ac per hoc nec judicium libertatis. Cum igitur voluntas nil liberum habeat nisi se, merito non judicatur nisi ex se. Siquidem nec tardum ingenium, nec labilis memoria, nec inquietus appetitus, nec sensus obtusus, nec vita languens, reum per se statuunt hominem, sicut nec contraria innocuent; et hoc non ob aliud, nisi quia haec necessarie, ac præter voluntatem posse provenire probantur.

CAPUT III.

Triplicem esse libertatem, Naturæ, Gratiæ, Gloriæ.

6. Soia ergo voluntas, proutiam pro sui ingenita libertate, aut dissentire sibi, aut præter se in aliquo consentire, nulli vi, nulla cogitur necessitate; non immixto justam vel injustam, beatitudine seu miseria dignam ac capacem creaturam constituit; prout scilicet justitia, iniquitas, conseruerit. Quæ-

(153-54) Ita scripti nostri tres: editi, voluntatis, mala, bonave fieri possent

propter hujusmodi voluntarium liberumque consensum, ex quo et omne sui (ex his quæ dicta sunt) constat peudere **606** judicium; puto non incongrue id esse, ut supra definivimus, quod solet liberum arbitrium appellari: ut liberum ad voluntatem, arbitrium referatur ad rationem. Sed sâne liberum, non illa libertate, de qua dicit Apostolus: *Ubi spiritus Domini, ibi libertas* (*I Cor. iii, 17*), Est enim illa libertas a peccato, sicut alibi dicit: *Cum enim servi essetis peccati, liberi fuistis justitiae. Nunc autem liberati a peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitum æternam* (*Rom. vi, 20-22*). Quis vero in carne peccati a peccato sibi vindicat libertatem? Ilac ergo libertate dictum merito nequaquam opinor liberum arbitrium. Est item libertas a miseria, de qua iudicavit Apostolus: *Et ipsa, inquit, creatura liberabitur a servitute corruptionis libertatem glorie filiorum Dei* (*Rom. viii, 21*). Sed nunquid et istam sibi quispiam in hac mortalitate præsumit? Et hoc itaque liberum nominari arbitrium non immerito abnui-
mus. Est vero, quam magis ei congruere arbitratur libertatem, quam dicere possumus a necessitate, eo quod necessarium voluntario contrarium esse videtur: siquidem quod ex necessitate fit, jam non est ex voluntate, et e converso similiter.

7. Cum igitur, prout interim potuit occurrere nobis, triplex sit nobis proposita libertas, a peccato, a miseria, a necessitate; hanc ultimo loco positam contulit nobis in conditione natura, in primam restauramur a gratia, media nobis reservatur in patria. Dicatur igitur prima libertas Naturæ; secunda, Gratiae; tertia, Vitæ vel Gloriæ. Primo nempe in liberam voluntatem ac voluntariam libertatem conditi sumus, nobilis Deo creatura: secundo reformamur in innocentiam, nova in Christo creatura: tertio sublimamur in gloriam, perfecta in spiritu creatura. Prima ergo libertas habet multum honoris: secunda, plurimum etiam virtutis; novissima, cumulum jucunditatis. Ex prima quippe præstamus cæteris animantibus; in secunda carnem, per tertiam mortem subjecimus. Vei certe sicut in prima subjecit Deus sub pedibus nostris oves et boves et pecora campi: ita quoque per secundam spirituales bestias hujus aeris, de quibus dicuntur, *Nemadas bestiis omnes conscientes tibi* (*Psal. LXXXIII, 19*), prostrans æque et conterens sub pedibus nostris: in ultima tandem nos ipsis nobis plenius submissuras per victoriæ corruptionis et mortis, quando scilicet novissima destruetur mors, et nos transibimus in libertatem gloriæ filiorum Dei: qua liber-

(155) In edilis, et quibusdam scriptis, voluntatis, sed voluntus rectias ad sensum.

(156) Nempe quantum in se est, infra. Et num. 24: Manet ergo, etiam post peccatum, liberum arbitrium; etsi miserum, tamen integrum, etc. Neque enim ad liberum arbitrium, quantum in se est, pertinet, aut aliquando pertinuit posse vel sapere (quod est voluntatis ad bonum convercio, num. 19) sed tantum velle. Et num. 28 ratio-

Atate Christus nos liberabit, cum nos utique tradet regnum Deo et Patri. De hac enim, et item de illa quam diximus a peccato, puto quod Judæis aiebat: *Si vos Filius liberaveritis, vere liberi critis* (*Joan. viii, 36*). Liberum arbitrium liberatore indigere significabat: sed plane qui illud liberaret non a necessitate, quam, voluntas (155) cum esset, penitus non noverat; sed a peccato in quod tam libere, quam voluntarie corruerat; simulque a pena peccati, quam incautum incurriterat, invitumque ferebat: quo utroque malo liberari omnino non poterat, nisi per illum, qui solus hominum factus est inter mortuos liber (*Psal. LXXXVII, 6*), liber videlicet a peccato inter peccatores.

8. Solus namque inter filios Adam libertatem sibi vidicat a peccato, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus (*I Petr. ii, 22*). Porro et a miseria, quæ est pena peccati, habuit nihilominus libertatem, sed potentia, non actu, Nemo quippe tollebat animam ejus ab eo, sed ipse ponebat eam (*Joan. x, 18*). Denique, teste propheta: *Oblatus est quia ipse voluit* (*Isai. LIII, 7*); sicut et cum voluit natus ex muliere, factus sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret (*Galat. iv, 4, 5*). Fuit itaque et ipse sub lege miseriae: sed fuit quia voluit, ut liber inter miseros et peccatores utrumque jugum fraternis a cervicibus excuteret. Habuit itaque totas tres libertates, primam ex humana simul et divina natura, reliquas ex divina potentia. Quarum duas posteriores utrum et primus homo in paradiso habuerit, vel quomodo et quatenus eas habuerit, postea videbimus.

607 CAPUT IV,

Qualis libertas competit animabus sanctis carnis sortitis: quæve Deo, et omni creaturæ rationali communis.

9. Hoc autem indubitanter sciendum, utramque plenam atque perfectam perfectis inesse animibus carne soluis, cum Deo pariter et Christo ejus, atque Angelis supercœlestibus. Nam sanctis animabus, etsi necdum corpora reperunt, deest quidem de gloria; sed nihil prorsus inest de miseria. Verum libertas a necessitate æque et indifferenter Deo, universaliter tam malæ, quam bonæ rationali convenit creaturæ. Nec peccato, nec miseria amittitur, vel minuitur; nec major in justo est, quam in peccatore, nec plenior in angelo, quam in homine (156). Quomodo namque ad bonum per gratiam conversus humanæ voluntatis consensus, eo libere bonum, et in bono liberum hominem facit, quo voluntarius efficitur, non invitus pertrahitur: sic sponte devolutus in malum, in malo nihilominus tam liberum,

nem reddit, cur liberum arbitrium sui omnino defectum seu diminutionem non patitur, nempe quod in ipso potissimum æternæ et incommutabilis divinitatis substantiva quædam imago impressa videatur: at in duabus aliis libertatibus sit accidentalis quædam magis similitudo sapientie atque potentie divinæ imagini, superducta. Confer sermouem 81 in Cantica, a num. 6.

quam spontaneum constituit, sua utique voluntate ductum, non aliunde coactum ut malus sit. Et sicut cœlestis angelus, aut etiam Deus ipse, permanet libere bonus, propria videlicet voluntate, non aliqua extrinseca necessitate: sic profecto diabolus æque libere in malum et corruit, et persistit, suo utique voluntario nutu, non alieno impulsu. Manet ergo libertas voluntatis, ubi etiam sit captivitas mentis, tam plena quidem in malis, quam in bonis, sed in bonis ordinatior; tam integra quoque pro suo modo in creatura, quam in Creatore, sed in illo potentior.

10. Quod autem humines solent conqaeri, et dicere: Volo habere bonam voluntatem, et non possum; nequaquam huic præscribit libertati, ut quasi vim aut necessitatem in hac parte volunta paliatur: sed plane illa libertate, quæ dicitur a peccato, se carere testantur. Nam qui vult habere bonam voluntatem, probat se habere voluntatem: non enim vult habere bonam, nisi per voluntatem. Quod si voluntatem, et libertatem; sed libertatem a necessitate, non a peccato. Nempe ut non valeat, cum velit, habere bonam, sentit quidem sibi deesse libertatem, sed profecto libertatem a peccato, quo utique dolet premi, non peremti, voluntatem. Quanquam jam prœcul dubio utcumque bonam haœt, ubi habere vult. Bonum quippe est quod vult; nec posset bona velle, nisi bona voluntate: sicut nec velle malum nisi mala voluntate. Cum bonum volumus, bona est voluntas: cum malum volumus, mala est voluntas. Utrebique voluntas, et ubique libertas: cedit siquidem voluntati necessitas. Cum autem non valeamus quod volumus; sentimus quidem ipsam quodammodo libertatem peccato esse captivam, vel miseram, non tamen amissam.

11. Ex hac ergo tantum libertate, qua liberum est voluntati se ipsam judicare: vel bonam, si bono; vel malam, si malo consenserit (quippe quæ in neutrō, nisi certe volendo, consentire se sentit), liberum arbitrium credimus nominari. Nam ex illa quæ dicitur a peccato, congruentius forsitan liberum consilium; et item ex illa quæ dicta est a miseria, liberum potius complacitum posset dici, quam liberum arbitrium. Arbitrium quippe judicium est. Sicut vero judicii est discernere quid liceat, vel quid non liceat: sic profecto consilii probare quid expediatur, vel non expediatur: sic complacitii quoque experiri quid libeat, vel non libeat. Utinam tam libere nobis consulteremus, quam libere de nobis judicamus! ut quemadmodum libere per judicium licita illiciaque decernimus; ita per consilium et licita, tanquam commoda, nobis eligere; et illicita, tanquam noxia, respire **608** liberum habremus. Jam enim non scotum liberi arbitrii, sed et liberi prœcul dubio consilii, ac per hoc et a peccato liberi essemus. Sed quid si totum, solumque quid expediret vel liceret, etiam liberet? Nonne liberi quoque esse complaciti merito diceremur, quippe qui ab omni proinde, quod displicere potest, hoc est ab omni nos miseria, liberet sentiremus? Nunc autem cum multa porjudi-

cium vel admittenda, vet omitenda esse decernamus, quæ tamen per consilium nequaquam pro iudicij rectitudine aut eligimus, aut contemnimus; rursumque non omnia, quæ tanquam recta et comoda consulte observamus, etiam ut beneplacita libenter amplectimur, sed insuper quasi dura ac molesta vix æquanimiter ferre perduramus: liquet quia liberum nec consilium habemus, nec complacitum.

12. Alia questio est, si vel ante peccatum in primo homine habuimus: quod loco suo discutitur. Certissime autem habituri sumus, cum Deo misericordia obtinebimus quod oramus: *Fiat voluntas tua, sicut in celo, et in terra.* Hoc nempe complebitur, quando in quod nunc euntes passim rationali (ut jam dictum est) creaturæ commune videtur, liberum scilicet a necessitate arbitrium, erit etiam in electis hominibus (uti jam in sanctis est Angelis) et cautum a peccato, et tutum a miseria, probantibus tandem tripliis libertatis felici experientia, quæ sit bona voluntas Dei, ac beneplacens, et perfecta. Quod quia necdum est, sola interim plena integræ manet in hominibus libertas arbitrii. Nam libertas consilii ex parte tantum, et hoc in paneis spiritualibus, qui carnem suam crucifixerunt cum virtutis et concupiscentiis, quatenus jam non regnet peccatum in eorum mortali corpore. Porro ut non regnet, libertas facit consilii; ut tamen non desit ex integro, captivitas est liberi arbitrii. Cum autem venerit quod perfectum est, tunc evacuabitur quod ex parte est: hoc est, cum plena fuerit libertas consilii, nulla jam erit captivitas arbitrii. Et hoc est quod quotidie petimus in oratione, cum dicimus Deo: *Adveniat regnum tuum* (*Matth. vi, 10*). Regnum hoc needum ex toto pervenit in nos. Quotidie tamen paulatim adventat, sensimque in dies magis ac magis dilata terminos suos, in his duxit at, quorum per Dei adiutorium interior homo renovatur de die in diem. In quantum ergo regnum gratiae dilatatur, in tantum peccati potestas minuitur. In quantum vero minus est adhuc propter corpus mortis quod aggravat animam, et ob necessitatem terrena inhabitationis utique deprimenti sensum multa cogitantem: necesse habent etiam qui perfectiores in hac mortalitate videntur, conüteri et dicere: *In multis offendimus omnes* (*Jacobi iii, 2*): et, *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est* (*I Joan. 1, 8*). Quapropter orant et ipsis sine intermissione dicentes: *Adveniat regnum tuum.* Quod non erit vel in ipsis consummatum, quoisque peccatum non solum non regnet in eorum mortali corpore, sed nec sit omnino, nec esse possit in immortali jam corpore.

CAPUT V.

An libertas a miseria, seu complacili, detur in hoc sæculo.

13. Jam de libertate complaciti in hoc sæculo nequam quid dicemus? ubi vix sufficit dici malitia sua, ubi omnis creatura ingemiscit, et parturit us-

que adhuc, vanitati nimis subiecta non volens (*Rom. viii, 22, 20*); ubi vita hominis tentatio est super terram (*Job. vii, 4*): ubi viri quoque spirituales, qui primiti-s spiritus jam acceperunt, ingemiscunt et ipsi intra semetipsos, exspectantes redemptionem corporis sui (*Rom. viii, 23*). Numquidnam inter ista locus ullus est hujuscemodi libertati? Quid, inquam, liberum **609** nostro relinquitur complacito, ubi totum occupare videtur miseris? neque enim vel innocentia seu justitia; quemadmodum a peccato, ita etiam a miseria tutæ esse hic poterunt, ubi justus exclamat: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus* (*Rom. vii, 24*). Et item: *Factæ sunt mili lacrymæ meæ panes die ac nocte* (*Psal. xli, 4*). Ubi noctes diesque in móre continuantur, nullum profecto temporis spatium complacito vacuum reliquitur. Denique qui pie volunt vivere in Christo, ipsi magis persecutionem patiuntur (*II Tim. iii, 12*); quoniam judicium a domo Dei incipit. Quod et præcipit: A meis, inquiens, incipite (*Ezech. ix, 6*, et *I Petr. iv, 17*).

14. Sed, et si non virtus, vitium forte in tuto est, et aliqua iotteria ex parte frui potest complacito, cævere miseriam. Absit. Nam qui lætantur cum male facerint, et exultant in rebus pessimis, tale est quod faciunt, quale cum rident frenetici. Nulla autem verior miseria, quam falsa lætitia. Denique in tantum miseria est, quod videtur felicitas in hoc sæculo, ut Sapiens dicat: *Melius est ire ad domum tuctus, quam ad domum convivii* (*Eccle. vi, 3*). Est quidem in bonis corporis nonnulla jucunditas, videbile in edendo, bibendo, calefaciendo, ceterisque talibus fomentis vel tegumentis carnis. Sed nunc quid vel ista vacant aliquatenus a miseria? Bonus est panis, sed esurienti; potus delectat, sed sitiensem; denique, saturato cibis potusque jam nequam suu grata, sed gravia. Tolle famem, et panem non curabis; tolle sitim, et limpidissimum fontem, ac si paludem, respicies. Similiter umbram non querit nisi æstuans; solem non eurat nisi algens, sive caligans. Alioquin nihil horum libebit, si non præcesserit urgens necessitas. Quæ si perfecte tollatur e rebus, statim in tædium atque molestiam convertere ipsa quoque, quæ videtur in his esse, jucunditas. Fatendum igitur et in hac parte, omne quod præsentis vitæ est, occupare miseriam: nisi quod in tribulationibus continuis graviorum laborum, leviores usque sint qualisunque consolatio (**157**): et dum forte pro tempore ac rerum eventibus vicesim sibi gravia leviaque succedunt, minorum experientia, aliqua miseria videtur interpolatio; ut eum aliquando, post experientia plura gravissima, in minus forte molesta evaditur, felicitas putetur.

15. Attamen fatendum est eos, qui per excessum contemplationis rapti quandoque in spiritu, quantulunque de superna felicitatis dulcedine degu-

A stare sufficiunt, toties esse liberos a miseria, quoties sic excedunt. Hi plane (quod negandum non est) etiam in hac carne, raro licet raptimque, complaciti libertate fruuntur, qui cum Maria optimam partem elegerunt, quæ non auferetur ab eis (*Luc. x, 42*). Qui enim jam tenent quod auferendum non est, experiuntur utique quod futurum est. Sed quod futurum est felicitas est: porro felicitas et miseria eodem tempore simul esse non possunt. Quoties igitur per spiritum illam participant, toties istam non sentiunt. Itaque in hac vita soli contemplativi possunt utsinque frui libertate complaciti: et hoc ex parte, et parte satis modica, viceque rarissima. Porro libertate consilii fruuntur etiam quilibet justi; ex parte quidem, sed non modica. Ceterum libertas arbitrii, ut supra liquido apparet, cunctis pariter ratione utentibus convenit; non minor, quantum in se est, in malis, quam in bonis: tam plena in hoc sæculo, quam et in futuro.

CAPUT VI.

Ad volendum bonum gratiam omnino esse necessariam.

16. Sed et hoc satis aperte monstratum esse puto, quod haec ipsa tamen libertas tamdiu quodammodo captiva tenetur, quamdiu illam dñæ aliae libertates minime, aut minus plene comitantur; nec aliunde noster ille defectus venit, de quo Apostolus: *Ut non quæcumque vultis, ait, illa faciat* (*Galat. v, 17*). Velle siquidem **610** inest nobis ex libero arbitrio, non etiam posse quod volumus. Non dico velle bonum, aut veille malum: sed tantum velle. Velle et enim bonum, profectus est; velle malum defectus. Velle vero simpliciter, ipsum est quod vel proficit, vel deficit. Porro ipsum ut esset, ercans gratia fecit; ut proficiat, salvans gratia facit, ut deliciat, ipsum se dejicit. Itaque liberum arbitrium nos facit volentes, gratia beuvolos. Ex ipso nobis est velle, ex ipsa bonum veille. Quemadmodum namque aliud est timere simpliciter, aliud timere Deum; et aliud amare simpliciter, aliud est amare Deum: quippe timere et amare, simpliciter quidem prolata, affectiones; cum additamento autem virtutes, significant: ita quoque aliud est velle, aliud velle bonum.

17. Simplices namque affectiones insunt naturaliter nobis, tanquam ex nobis: additamenta ex gratia. Nec aliud profecto est, nisi quod gratia ordinat, quas donavit creatio: ut nū aliud sint virtutes nisi ordinatae affectiones. Scriptum est de quibusdam, quod illic trepidassent timore, ubi non erat timor (*Psal. xxi, 5*). Timor fuit, sed inordinatus. Ordinare illum volebat Dominus in discipulis, cum diceret: *Ostendam vobis quem timere debeatis* (*Luc. xii, 5*); et David: *Venite, ait, filii, audite me, timorem Domini docebo vos* (*Psal. xxxiii, 12*). Item de amore inordinato arguebat homines qui dicebat:

sed ad *tribulationes*; que leviores, sunt qualisunque consolationes in hac vita.

(**157**) Hæc proba est hujus loci lectio in duobus codicibus Colbertinis; in editis, *qualesunque consolationes*. At leviores refertur, non ad *consolationes*,

Ego lux veni in huic mundum; et dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem (Joan. iii, 19). Idecirco postulat sponsa in Canticis, dicens: *Ordinate in me charitatem (Cant. ii, 4).* Similiter quoque de iordanata voluntate arguebantur, quibus dicebatur: *Nescitis quid petatis.* Sed ad lineaum rectitudinis edoceti sunt distortam reducere voluntatem, cum audierunt: *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? (Marc. x, 38.)* Et tunc quidem verbo, sed postmodum etiam exemplo voluntatem ordinare docebat, cum orans instante passione ut transferretur ab ecclesia, statim subjiceret: *Verumtamen non quod ego vole, sed quod tu vis (Matth. xxvi, 39).* A Deo igitur velle, quomodo et timere, quomodo et amare, accipimus in conditione naturæ, ut essemus aliqua creatura: velle autem bonum, quomodo et timere Denm, quomodo et amare Deum, accipimus in visitatione gratiae, ut simus Dei creatura.

18. Creati quippe quodammodo nostri in liberam voluntatem, quasi Dei efficiuntur per bonam voluntatem. Porro bonam facit, qui liberam fecit; et ad hoc bonam, ut simus initium aliquid creataræ ejus: quoniam expedit profecto nobis magis omnino non fuisse, quam nos permanere. Nam, qui voluerunt sui esse, utique sicut dii, scientes bonum et malum; facti sunt, non tantum jam sui, sed et diabolici. Itaque libera voluntas nos facit nostros; mala, diaboli; bona, Dei. Ad hoc pertinet quod dicitur: *Novit Dominus quis sunt ejus (II Tim. ii, 19).* Nam illis qui ejus non sunt, Amen dico vobis, inquit, nescivos (Matth. xxv, 12). Cum ergo per malam voluntatem sumus diaboli, quodammodo interim non sumus Dei: sicut cum per bonam voluntatem efficiuntur Dei, desinimus jami esse diaboli. Nemo siquidem potest duobus dominis servire (Id. vi, 24). Caeterum sive Dei sumus, sive diaboli; non tamen similiter desinimus esse et nostri. Manet quippe utroque libertas arbitrii, per quam inaneat et causa meriti: quatenus merito vel puniamur mali, quod tanquam liberi ex propria voluntate efficiuntur: vel glorificemur boni, quod nisi æque voluntarii esse non possumus. Sane diabolo nostra nos mancipat voluntas, non ipsius potestas: Deo subjicit ejus gratia, non nostra voluntas. Nostra quippe voluntas bona (quod fatendum est) a bono Deo creata, perfecta tamen non erit, quousque suo Creatori perfecte subjecta sit. Absit autem, ut ipsi sui ipsius perfectionem, Deo autem tantum creationem tribuamus; cum longe nimirum meius sit esse perfectam, quam factam: et dictu ipso nefas videantur, Deo quod minus, nobis quod excellentius sit attribuere. Sentiens denique Apostolus quid ex natura esset, quid ex gratia exspectaret, aiebat: **611** *Velle adjacet nihil, perficere non inventio (Rom. vii, 18).* Sciebat profecto, velle quidem sibi inesse ex libero arbitrio, sed ut ipsum velle perfectum haberet, gratiam se habere

A necessariam. Si enim velle malum, defectus quidam est voluntatis; utique bonum velle, profectus ejusdem erit: sufficere vero ad omne quod volumus bonum, ipsius perfectio.

19. Ut ergo velle nostrum, quod ex libero arbitrio habemus, perfectum habeamus; duplice gratiae munere indigemus, et vero videlicet Sapere, quod est voluntatis ad bonum conversio; et pleno etiani Posse, quod est ejusdem in bono confirmatio. Perro perfecta conversio est ad bonum, ut nil libeat nisi quod deceat vel liceat; perfecta in bono confirmatione, ut nil desit jam quod libeat. Tunc demum perfecta erit voluntas, cum plene fuerit bona, et bene plena. Habet siquidem duplex in se bonum ab initio sui: unum quidem generale ex sola creatione, quod a bono scilicet Deo non potuit creari nisi bona, secundum quod vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona (Gen. i, 31); alterum speciale ex libertate arbitrii, in qua ad imaginem utique ipsius qui creavit, est condita. Quod si duobus his bonis accedat et tertium, conversio scilicet ad Creatorem; reputabitur non in merito perfecte bona: bona nimurum in universitate, melior in suo genere, optima in sui ordinatione (158). Est autem ordinatio, omnimoda conversio voluntatis ad Deum, et ex tota se voluntaria devoteque subiectio. Illic vero tam perfecte justitiae debetur, immo jungitur gloriæ plenitudo: quia sic se comitantur duo ista, ut nec justitiae possit haberi perfectio, nisi in plena gloria: nec gloriæ plenitudo, absque perfecta justitia. Merito denique talis justitia non erit sine gloria cum gloria vera non sit nisi de tali justitia. Unde recte dicitur: *Beati qui esuriant et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur (Matth. v, 6).*

20. Hæc autem sunt illa duo quæ supra nominavimus, verum Sapere, et plenum Posse: ut Sapere ad justitiam, Posse referatur ad gloriam. Sed Verum et Plenum addita sunt, alterum ad distinctiōnem sapientiæ carnis, quæ mors est (Rom. viii, 6); itemque sapientiæ mundi, quæ stultitia apud Deum (I Cor. iii, 19), quæ et sapientes apud semelipsos sunt homines, sapientes, inquam, ut faciant mala (Jerem. iv, 22): alterum ad illorum differentiam, de quibus dicitur: *Potentes potenter tormenta patiuntur (Sap. vi, 7).* Nam verum Sapere, aut plenum Posse omnino non inveniuntur, nisi ubi libero arbitrio jam illa duo conjuncta sunt, quæ item superius memoravimus, liberum videlicet consilium, liberumque complacitum. Solum profecto dixerim vere sapientem, pleneque potentem, cui jam non tantum velle adjacet ex libero arbitrio, sed ex reliquis quoque duobus invenit et perficere; dum nec velle valeat quod malum sit, nec carere quod velit: quorum alterum est ex libertate consilii, id est verum Sapere; alterum ex libertate complacitum, scilicet plenum Posse. Sed quis talis est ac tantus in

(158) In editis: ex sui ordinatione ad Deum. Sed ad Deum redundant, ut ex sequenti membro intelligitur.

hominibus, qui in hoc glorietur? Aut ubi, aut quando istud obtinetur? Nunquid nam in hoc sæculo? Sed si quis esset hujusmodi, major esset Paulo, qui confitetur dicens: *Perficere autem non invenio*. Nunquid Adam in paradyso? Sed si habuisset, nunquam exsulasset [al. exsul esset] a paradyso.

CAPUT VII.

Utrum primi homines in paradyso trina illa libertate prædicti fuerint et post peccatum.

21. Nunc locus est povidendi quod supra distulimus; utrum scilicet totas tres illas quas diximus libertates, id est, arbitrii, coacili, complaciti; vel aliis nominibus, a necessitate, a peccato, a miseria, primi homines in paradyso habuerint: an tantum duas, an unam solummodo. Et de prima quidem nulla jam quæstio est, si meminerimus quam aperte et justis eam et peccatoribus inesse æqualiter, ratio superior edocuerit. De duabus reliquis quærerit non immerito, an unquam eas Adam habuerit, aut ambas, aut vel **613** unam. Nam si nullam habuit, quid amisit? Arbitrii utique libertatem tam post peccatum, quam ante semper tenuit inconcussam. Si ergo nil amisit, quid ei obfuit ejectuni fuisse de paradyso? Quod si uiam quamlibet illarum habuit quomodo amisit? Nam certum est quia ex quo peccavit, nec a peccato prorsus, nec a miseria manens in corpore, liber fuit. Cæterum nullatenus, quamcumque illarum semel acceperit, amittere potuit. Alioquin perfectum nec Sapere, nec Posse, juxta quod quidem duq hæc superius definitasunt, habuisse convincitur; qui nimur et velle potuit quod non debuit, et recipere quod noluit. An dicendus est aliquo quidem modo illas habuisse, sed quia non plenarie, potuisse amittere? Habet siquideni unaquæque illarum duos gradus, superiorem et inferiorem. Superior libertas consilii est, non posse peccare: inferior, posse non peccare. Item superior libertas complaciti, non posse turbari: inferior, posse non turbari. Itaque inferiorem utriusque libertatis gradum simul cum plena libertate arbitrii homo in sui conditione accepit, et de utroque corrut cum peccavit. Corruit autem de posse non peccare in non posse non peccare, amissa ex toto consilii libertate. Itemque de posse non turbari in non posse non turbari, amissa ex toto complaciti libertate. Sola remansit ad penam libertas arbitrii, per quam utique cæteras amisit; ipsam tamen amittere non potuit. Per propriam quippe voluntatem servus peccati factus, merito perdidit libertatem consilii. Porro per peccatum factus debitor mortis, quonodo jam libertatem valebat refinere complaciti?

22. De tribus ergo libertatibus quas acceperat, abutendo illa quæ dicitur arbitrii, reliquis sese privavit. In eo autem abusus est, quod illam cum acceperisset ad gloriam, convertit sibi in contum-

A liam, juxta testimonium Scripturæ dicentis: *Homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis* (Psal. xlviij, 13). Soli inter animantia datum est homini posse peccare, ob prærogativam liberi arbitrii. Datum est autem, non ut proinde peccaret, sed ut gloriosior appareret si non peccaret, cum peccare posset. Quid nainque gloriosius ei esse poterat, quam si de ipso diceretur quod Scriptura prohibet, dicens: *Quis est hic, et laudabimus eum?* Unde ita laudandus? *Fecit enim mirabilia in vita sua.* Quæ? *Qui potuit transgredi, inquit, et non est transgressor; facere mala et non fecit* (Eccl. xxxi, 9, 10). Hunc ergo honorem quamdiu absque peccato fuit, servavit; amisit, cum peccavit. Peccavit autem, quia liberum ei fuit: nec aliunde profecto liberum, nisi ex libertate arbitrii, de qua utique inerat ei possiblitas peccandi. Nec tamen fuit culpa dantis, sed abutentis, qui ipsam videlicet facultatem convertit in usum peccandi, quam acciperat ad gloriam non peccandi. Nam etsi peccavit ex posse quod accepit: non tamem quia potuit, sed quia voluit. Nec enim prævaricante diabolo et angelis ejus, etiam alii prævaricati sunt: non quia non potuerunt, sed quia noluerunt.

23. Peccantis igitur lapsus, non dono ascribendus est potestatis, sed vitio voluntatis. Lapsus tamen ex voluntate non æque ex voluntate resurgere jam liberum habet: quia, etsi datum fuit voluntati **C** posse stare ne caderet, non tamen resurgere si caderet. Non enim tam facile quis valet exire de fovea quam facile in eam labi. Cecidit sola voluntate homo fu foveam peccati: sed non ex voluntate sufficit ei posse resurgere, cum jam, etsi velit, non possit non peccare.

CAPUT VIII.

Libertatem arbitrii remanere post peccatum.

24. Quid ergo? Periit liberum arbitrium, quoniam non potest non peccare? Nequaquam: sed liberum perdidit consilium, per quod prius habuit [al. habebat] posse non peccare: quomodo et quod jam non valet utique non turbari, inde misero accedit, quod complaciti **613** quoque libertatem amiserit, per quam et ante habuit posse non turbari. Manet ergo, etiam post peccatum, liberum arbitrium; etsi miserum, tamen integrum. (Et quod se per se hono non sufficit excutere a peccato sive miseria, non liberi arbitrii signat destructionem, sed duarum reliquarum libertatum privationem. Neque enim ad liberum arbitrium, quantum in se est, pertinet, aut aliquando pertinuit posse, vel sapere (159), sed tantum velle: nec potentem facit creaturam, nec sapientem, sed tantum volentem. Non ergo si potens, aut sapiens, sed tantum si volens esse desierit, liberum arbitrium amisisse putanda erit. Ubi enim non est voluntas, nec liber-

(159) Hæc disjunctive legenda, ut disparata sint posse, et capere, de quibus supra, n. 49.

tas. Non dico si velle bonum, sed si velle omnino creatura desierit; fatendum sine contradictione, ubi non jam ex voluntate bonitas, sed ipsa ex toto voluntas periret, etiam liberum deperire arbitrium. Quod si velle bonum tantum non poterit [al. tantum perit], signum est quod ei desit liberum, non arbitrium, sed consilium. Si autem non quidem velle, sed ad id quod jam vult bonum, ei posse defuerit; neverit sibi deesse liberum complacitum, non liberum perisse arbitrium. Si ergo liberum arbitrium ita ubique sequitur voluntatem, ut nisi illa penitus esse desinat, isto non caret: voluntas vero sicut in bono, ita etiam in malo aequa perdurat: neque profecto et liberum arbitrium tam in malo, quam in bono integrum perseverat. Et quomodo voluntas etiam posita in miseria non desinit esse voluntas, sed dicitur, et est misera voluntas, sicut et beata voluntas: ita nec liberum arbitrium destruere, sive, quantum in se est, aliquatenus immunuere poterit quaecunque adversitas vel necessitas.

25. Sed licet ubique pariter sine sui diminutione perdureat; non tamen pariter sicut de bono potuit per se in malum correre, ita quoque per se de malo in bonum poterit respirare. Et quid mirum si jacens non valet per se resurgere, quod stans in aliquod melius nullo suo conato valebat proficere? Denique, dum adhuc duas alias libertates ex aliqua parte secum haberet, non potuit de inferioribus illarum gradibus ad superiora ascendere, hoc est de posse non peccare, et de posse non turbari, ad non posse peccare, et non posse turbari. Quod si libertatibus illis etiam uteaque adjutum, nou praevaluit tamen de bono in melius se extendece: quanto minus eisdem prorsus destitutum, de malo in id quod fuit bonum, poterit per se ipsum emergere?

26. Habet igitur bono necessarium Dei virtutem, et Dei sapientiam Christum, qui ex eo quod sapientia est, verum ei Sapere refusudat, in restauracionem liberi consilii; et ex eo quod virtus est, plenum Posse restituat, in reparacionem liberi complaciti: quatenus ex altero perfecte bonus, peccatum jam nesciat; ex altero plene beatus, nil adversum sentiat. Sed sane ista perfectio in futura vita exspectetur, quando utraque nunc amissa libertas, libero arbitrio plene [al., plenarie] restaurabitur; non quomodo justo cuivis in hoc seculo, quantumcumque perfecto; non quomodo vel ipsis primis hominibus datum fuit eas habere in paradiso: sed sicut iam nunc angeli possident in celo. Interim vero sufficiat in hoc corpore mortis atque in hoc seculo nequam, ex libertate quidem consilii peccato non obediens in concupiscentia; ex libertate autem complaciti adversa non formidare pro justitia. Est autem in hac carne peccati et in hac diei malitia non mediocre Sapere, peccato, etsi non [al. nondum] ex toto carere, certe non conseatur: et est Posse non parvum, adversa, etsi nequid feliciter omnino non

A sentire, viriliter tamen pro veritate contempnere

27. Discendum sane hic interim nobis est ex libertate consilii jam libertate arbitrii non abuti, ut plene **614** quandoque frui possimus libertate complaciti. Sine profecto Dei in nobis reparamus imaginem: sic antiquo honori illi capessendo, quem per peccatum amisimus, per gratiam præparamur. Et beatus qui de se audire merebitur: *Quis est hic, et laudabimus eum? Fecit enim mirabilia in vita sua: qui potuit transgredi, et non est transgressus; facere malum et non fecit (Eccli. xxxi, 9, 10),*

CAPUT IX.

B *Imaginem et similitudinem Dei, ad quam conditum sumus, in triplici libertate consistere.*

28. Puto autem in his tribus libertatibus ipsam, ad quam conditi sumus, Conditoris imaginem atque similitudinem contineri: et imaginem quidem in libertate arbitrii, in reliquis autem duabus bipartitam quamdam consignari similitudinem. Hinc est fortassis, quod solum liberum arbitrium sui omnino defectum seu diminutionem non patitur, quod in ipso potissimum æternæ et incommutabilis divinitatis substantiva quedam impressa videatur. Nam, etsi habuerit initium, nescit tamen occasum, nec de justitia vel gloria capit augmentum: nec de peccato sive miseria detrimentum. Quid aeterni similius, quod non sit aeternitas? Porro in aliis duabus libertatibus, quoniam non solum ex parte minui, sed et ex toto amitti possunt; accidentalis quedam magis similitudo sapientiae atque potentiae divinae, imagini superducta cognoscitur. Denique et amisimus illas per culpm, et per gratiam recuperavimus; et quotidie quidem alii plus, alii minus, aut in ipsis proficimus, aut ab ipsis deficimus. Possunt etiam sic amitti, ut jam non valeant recuperari possunt et ita possideri, ut nec amitti queant aliquando [al. aliquo modo], nec minui.

29. Hujus bipartitionis similitudinis sapientiae et potentiae Dei, non quidem in gradu summo, sed qui ipsi tamen esset proximior, homo conditus est in paradyso. Quid enim viciuus ad non posse peccare, vel turbari (in quo utique jam sauctos Angelos stare (160), et Deum semper esse dubium non est), quam posse et non peccare, et non turbari, in quo homo profecto creatus est? A quo illo per peccatum, in nobis in illo et cum illo corruentibus, rursus per gratiam, non quidem ipsum, sed pro ipso quendam inferiorem gradum recipimus. Neque enim hic possimus penitus esse sine peccato, seu miseria: possimus tamen gratia juvante, nec peccato superari, nec miseria. Quanquam tamen Scriptura loquitur: *Omne quod natum est ex Deo non peccat (1 Joan. iii, 9).* Sed hoc dictum est de praedestinatis ad vitam: non quod omnino non peccent, sed quod peccatum ipsis non imputetur, quod vel punitur conditi-

(160) Aliis iam sanctos et angelos stare: at cojanctio si deest in tribus nostris manuscriptis.

gna poenitentia, vel in charitate absconditur (161). **A** Charitas quippe cooperit multitudinem peccatorum (1 Petr. iv, 8); et: Beati quorum remissae sunt ini-
quitates, et quorum tecta sunt peccata; et: Beatus
circa non imputavit Dominus peccatum (Psal. xxxi
1, 2). Divina ergo similitudinis summum gradum sum-
mi angeli tenet, nos insimum: Adam tenuit me-
dium, porro dæmones nullum. Supernis nempe spi-
ritibus datum est sine peccato et miseria perdurare: Adæ autem absque his quidem esse, sed non etiam permanere: nobis vero ne esse quidem absque his, sed ipsis tantum non cedere. Cæterum diabolus et membra ejus, sicut nunquam volant reluctari peccato, sic nuquam possunt poenam declinare peccati.

30 Cum ergo istæ duæ libertates, consilii scilicet atque complaciti, per quas rationali creaturæ vera sapientia et potentia ministratur, ita Deo, prout vult, dispensante, quibusque pro causis, locis, temporibus, varientur, quatenus in terris modice, in ecclesiis plenarie, mediocriter in paradyso, apud inferos **615** nullatenus habeantur; libertas vero arbitrii de ipso, quo condita est, statu aliquatenus non mutetur, sed equaliter semper (quantum in se est) a eulis, terris, inferis possideatur: merito illæ similitudini, hæc imagini deputantur. Et quidem apud inferos, quod utraque libertas perierit, illæ scilicet quæ ad similitudinem perficiere dicuntur, Scripturarum testatur auctoritas. Nam verum illuc Sapere, quod utique de consilii libertate concipiatur, omnino non esse, locus ille manifestat, ubi legitur: Quodcumque potest manus tua facere, instanter [al. constanter] operare: quis nec opus, nec ratio, nec sapientia est apud inferos, quo tu properas (Eccl. ix, 10). Porro de potentia, quæ per libertatem complaciti datur, Evangelium sic loquitur: Ligatis manibus ac pedibus, projicite eum in tenebras exteriores (Matth. xxii, 43). Quid enim [al. nempe] est manuam pedemque ligatio, nisi omnimoda potestatis ablatio?

31 Sed dicit aliquis: Quomodo non est ibi ali-
quod Sapere, ubi mala quæ tolerantur, cogunt po-
nitere malorum quæ acta sunt? Numquid aut in
tormentis quispiam non poenitere; aut poenitere
mali, non esse sapere potest? Hoc autem recte op-
poneretur, si opus tantum peccati, et non etiam voluntas mala puniretur. Nulli quippe dubium est,
quod nemo in tormentis positus actum iterare peccati delectetur. Verumtamen si voluntas etiam in
tormentis mala perdurat, quid ponderis habet operis
abnegatio, ut ideo sapere quis potetur, quod jam in
mediis flammis luxuriari non libeat? Denique: tu na-
tevitam animam non introibit sapientia (Sap. i, 4).

(161) Amisibilē esse charitatem probat Bernar-
dus in Opusculo 2, num. 14. Sed tamen peccatum
hominis predestinati dicitur in charitate abscondi,
scilicet in charitate subsequente hominis postea
denuo justificandi, sicut per poenitentiam subse-
quentem diluitur. Imo etiam absconditur in charitate
Dei prædestinantis quia charitas Patris ipsorum

A Unde autem probabimus quod malo et in poenis voluntas perseveret? Certe, ut cætera omittant, nol-
lent omnino puniri. Justum est autem puniri, qui punienda gesserunt. Nolunt igitur quod justum est. Sed qui non vult quod justum est, justa ejus voluntas non est. Eo ergo injusta, ac per hoc et malo est voluntas, quo justitia non concordat. Duo sunt quæ injustam comprobant voluntatem, vel cum peccare, vel cum impune peccasse libert. Quibus ergo peccare libuit quamdiu licuit; et cum jam non possunt, inulta manere volunt quod peccaverunt: quid in hoc sapientiae veræ, quid bonæ voluntatis appetit? Sed esto, poenitet eos peccasse: nunquid non tamen, si opio detur, malint adhuc peccare, quam poenam sustinere peccati? Et tamen illud iniquum est, hoc justum. Quando vero voluntas bona magis quod ini-
quum, quam quod justum est eligeret? Ceterum non vere poenitent, qui non tam dolent se sibi vivisse, quam hoc ipsum jam non posse. Denique foris ostenditur quid intus agatur. Nam quamdiu corporis vivit in flamma, tamdiu constat in malitia persistere voluntatem. Itaque de similitudine, que in consilii, et item complaciti libertate continetur, apud inferos penitus nihil est, nec esse potest, imagine tamen etiam illuc per liberum arbitrium immobili permanentem.

CAPUT X.

*Similitudinem divinæ imaginis in nobis reformari
per Christum.*

32. Sed neque in hoc sæculo æque inveniri uspiam posset similitudo, sed adhuc hic foeda et deformis jacuisset imago, si non evangelica illa mulier lucernam accenderet, id est, Sapientia in carne apparebat, everret domum, videlicet vitiorum, draconam suam requirebat quam perdidera (Luc. xv, 8): hoc est, imaginem suam, quæ nativo spoliata decore, sub pelle peccati sordens, tanquam in pulvere lati-
D tabat; inventam tergeret, et tolleret de regione dissimilitudinis; pristinamque in speciem reformatam, similem saceret illam in gloria sautorum, imo sibi ipsi per omnia redderet quæquoque conformem, cum illud Scripturæ videlicet impleretur: Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus quoniam videbi-
mus eum sicuti est (1 Joan. iii, 2). Et revera cui potius id operis congruebat, quam Dei Filio, **616** qui cum sit splendor glorie [al. omit. gloria], et figura substantiæ Patris, portans verbo universa, ex utro-
que facile munius apparuit, et unde reformatum de-
formem, et unde debilem confortaret: dum et de
splendore figuræ fugans tenebras peccatorum [al.
vitiorum], redderet sapientem; et ex virtute verbi
contra tyrannidem dæmonum potenter efficeret.

33. Venit ergo ipsa forma cui conformandum erat

cooperit multitudinem peccatorum sermone 23 In
Canticis. num. 15. Alia hujus loci explicatio assertur
in sermone 4 De diversis, ubi qui natus est ex
Deo dicitur non peccare, qui in peccato non per-
severat. Confer notas in sermone 1 de Septuage-
simis.

liberum arbitrium: quia ut pristinam reciper et formam, ex illa erat reformandum, ex qua fuerat et formatum. Forma autem, sapientia est: conformatio, ut faciat imago in corpore, quod forma facit in orbe. Porro illa *attingit a fine usque ad finem fortiter et disponit omnia suaviter* (*Sap.*, viii, 4). Attingit a fine usque ad finem, hoc est a summo celo usque ad inferiores partes terræ, a maximo angelo usque ad minimum vermiculum. *Attингit autem fortiter*, non quidem mobili discursione, vel locali diffusione, vel subjectæ creaturæ tantum officiali administratione: sed substantiali quadam et ubique præsenii fortitudine, qua utique universa potentissime movet, ordinat, administrat. Et haec omnia nulla sui cogitur facere necessitate. Nec enim aliqua in his laborat difficultate: sed disponit omnia suaviter placida voluntate. Vel certe *attingit a fine usque ad finem*, hoc est ab ortu creaturæ usque ad finem destinatum a Creatore: sive in quem urget natura, sive quem accelerat causa, sive quem concedit gratia. *Attингit fortiter*, dum nihil horum evenit, quod non, prout vult, potenti præordinet providentia.

34. Sie ergo et liberum arbitrium suo conetur præesse corpori, ut præest sapientia orbis *attingens* et ipsum a fine usque ad finem fortiter: imperans scilicet singulis sensibus et artibus iam potenter, quatenus non sinat regnare peccatum in suo mortali corpore, nec membra sua det arma iniurianti, sed exhibeat servire justitiae. Et ita jam non erit homo servus peccati, cum peccatum non fecerit: a quo utique liberatus jam libertatem recuperare consiliis, jam suam incipiet vindicare dignitatem, dum divinitas in se imaginis condignam vestierit similitudinem, imo antiquam reparaverit venustatem. Caret autem haec agere, non minus suaviter quam fortiter, hoc est non ex tristitia aut ex necessitate; quod est initium, non plenitudo sapientiae: sed prompta et alacri voluntate, quod facit acceptum saerificium; quoniam hilarem datorem diligit Deus (*II Cor.*, ix, 7). Sicque per omnia imitabitur sapientiam, dum et virtus resistet fortiter, et in conscientia requiescat suaviter.

35. Verum cuius ad talia provocamus exemplum, indigemus et auxilio: quo ipsi videlicet per ipsam conformemur, atque in eamdem imaginem transformati a claritate, in claritatem, tanquam a Domini Spiritu (*I Cor.*, iii, 18). Ergo si a Domini Spiritu, jam non a libero arbitrio. Nemo proinde potest ideo dictum liberum arbitrium, quod æqua inter bonum et malum potestate aut facilitate versetur, cum cadere per se quidem potuerit, non autem resurgere, nisi per Domini Spiritum. Alioquin nec Deus, nec angelii sancti, cum ita sint boni, ut non possint esse in aliis; nec prævaricatores item angelii, cum ita sint mali, ut jam non valeant esse boni; liberi arbitrii

A esse dicentur. Sed et nos illud post resurrectionem amissuri sumus, quando unique inseparabiliter alii bonis, alii malis admisti fuerimus. Cæterum nec Deus caret libero arbitrio, nec diabolus: quoniam quod ille esse non potest malus; non infirma facit necessitas, sed firma in bono voluntas, et voluntaria firmitas: quodque is non valet in bonum respirare, non aliena facit violenta oppressio, sed sua ipsius in malo obstinata voluntas, ac voluntaria obstinatio. Nunc igitur ex eo potius liberum arbitrium dicitur, quod sive in bono, sive in malo, æque liberam faciat voluntatem: cum nec bonus quispiam, nec item malus dici debeat, aut esse valeat, nisi volens. Tali jam ratione non incongrue dicetur ad bonum **617** se, et ad malum habere æqualiter: quod utробique videlicet par sit ei, non quidem in electione facilitas, sed in voluntate libertas (162).

CAPUT XI.

Libero arbitrio nihil derogari per gratiam, neque per tentationem.

36. Hæc sane dignitatis, ut dictum est, prærogativa (163) rationalem singulariter creaturam Conditor insignivit, quod quemadmodum ipse sui juris erat, siveque ipsius voluntatis non necessitatis erat quod bonus erat: ita et illa quoque sui quædammodo juris in hac parte existeret, quatenus non nisi sua voluntate, aut mala fieret, et juste damnaretur; aut bona manuere, et merito salvaretur. Non quod ei propria posset sufficere voluntas ad salutem; sed quod eam nullatenus sine sua voluntate consequeretur. Nemo quippe salvatur invitus. Nam quod legitur in Evangelio: *Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum* (*Joan.* vi, 44); item in alio loco: *Compelle intrare* (*Luc.* xiv, 23); nihil impedit: quia profecto quantoscunque trahere, vel compellere videatur ad salutem benignus Pater, qui omnes' vult salvos fieri (*I Tim.* ii, 4); nullum tamen judicat salutem dignum, quem ante non probaverit voluntarium. Hoc quippe intendit, cum terret aut percutit, ut faciat voluntarios, non salvet invitatos: quatenus dum de malo mutat voluntatem in bonum, transferat, non auferat libertatem. Quanquam tamen non semper invitati trahimur: nec enim cæcus aut fessus contristatur eam trahitur. Et Paulus ad manus tractus est Damascum, utique non invitus (*Act.* ix, 8). Trahi denique specia'iter solebat [al. spiritualiter], quæ et hoc ipsum maguopere flagitabat in Canticis: *Trahe me*, inquit, post te: in odorem eurremus unguentorum tuorum (*Cantic.* i, 3).

37. Deinde quod e regione scriptum est: *Unusquisque tentatur a propria concupiscentia abstractus et illectus* (*Juc.* i, 14); et illud: *Corpus quod corruptitur, aggravat animam, et deprimit terrena inhalatio sensum multa cogitantem* (*Sap.* iv, 15); et item illud Apostoli: *Invenio aliam legem in membris*

gratia non adjuventur; et nulli, si non eccecentur infra num. 42.

(162) Haec est libertas potentiae, sed facultas electiva, ad bonum et malum versatilis: sed cuius exercitium et applicatio ad bonum penderit ex gratia. Cujus quippe conatus ad bonum, et cassi sunt, si a

(162) Haec est libertas potentiae, sed facultas electiva, ad bonum et malum versatilis: sed cuius exercitium et applicatio ad bonum penderit ex gratia. Cujus quippe conatus ad bonum, et cassi sunt, si a

(163) Duo codices: dignitatis divinae; unus Dionysianus, divinitatis in carne prærogativa;

*meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in legem peccati, quæ est in membris meis (Rom. vii, 23); hæc omnia putari possunt cogere voluntatem, et præcipere libertatem. At vero quantilibet quis intus forisve tentationibus urgeatur, libera profecto semper, quantum ad arbitriam spectat, voluntas erit: libere quippe de suo nihilo minus consensu judicabit. Quantum autem pertinet ad consilium, sive complacitum, carnis interim concupiscentia, vitæque miseria reluctante, minus quidem se liberam sentit: sed prorsus non malam, dum malo non consentit. Denique Paulus, qui captivum se in legem peccati trahi conqueritur, haud dubium quin ex minus plena libertate consilii: consensum tamen sanum, atque in bono quoque jam ex magna parte se habere liberum gloriatur, *Jam non ego, inquiens, operor illud*. Unde hoc considis, o Paul? *Quoniam consentio, inquit, legi Dei, quoniam bona est; et rursum: Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem (Rom. xx, 16, 22)*. Oculo existente simplici, totum corpus lucidum esse præsumit. Sano consensu tractum licet peccato, vel captivum miseria, liberum se in bono profiteri non dubitat. Unde et fidens generaliter insert: *Nihil ergo damnationis est his qui sunt in Christo Jesu (Rom. viii, 1)*.*

CAPUT XII.

An negans fidem metu moriis ac pœnarum, executetur a culpa, vel destituatur libero arbitrio. Ubi negatio Petri discutitur.

38. Sed videamus de his qui poenarum mortisve timore fidem verbo tenuis negare compulsi sunt: **618** ne forte juxta hanc assertionem, aut culpa non fuerit, quod vel voce negaverunt; aut cogi in culpam et voluntas potuerit, ut vellet videlicet homo quod cum et nolle constiterit; et sic perierit liberum arbitrium. Quod quia impossibile erat (velle quippe et nolle idem eodem tempore non poterat), queritur unde malum nequam voluntibus malum debuit imputari. Neque enim tale est hoc, quale originale peccatum quo non solum non consentiens, verum plerunque et nesciens, alia ratione constringitur nequidem renatus baptismate. Exempli causa, veniat in medium Petrus apostolus: ipse quippe visus est negare Veritatem contra propriam voluntatem; siquidem aut negare, aut mori necesse erat. Mori timens negavit. Negare nolebat, sed magis nolebat mori. Itaque invitus quidem: sed negavit tamen, ne moreretur. Quod si lingua, et non voluntate loqui homo compulsa est quod nolebat: non tamen velle aliud quam volebat. Lingua mota est contra voluntatem: sed nunquid et mutata voluntas? Quid enim volebat? Prorsus quod erat, Christi esse discipulus. Quid loquebatur? Non novi hominem (*Matth. xxvi, 72*). Cur ita? Mortem evadere volebat. Sed quid istud criminis fuit? Duas apostoli tenemus voluntates: unam, qua voluit non mori, penitus inculpabiliem; alteram, et multum laudabi-

lem, qua sibi complacebat quod esset christianus. In quo ergo culpabitur? An in eo quod mentiri, quam mori maluit? Hæc plane voluntas reprehensione digna fuit, quia [al. quaj] corporis magis, quam animæ voluit servare vitam. Os nempe quod mentitur, occidit animam (*Sap. i. 11*). Et peccavit ergo, et non absque consensu propriæ voluntatis infirmæ quidem et miseræ, sed plane liberae. Peccavit autem, non spernendo aut odiendo Christum, sed se nimis amando. Nec in hunc perversam amorem sui, voluntatem metus ille subitus compulit; sed esse convicit. Jam tunc procul dubio talis erat, sed nesciebat, cum ab illo quem latere non poterat, audivit: *Priusquam gallus cantet, tecum negabis (Matth. xxvi, 34)*. Illa itaque voluntatis infirmitas per incussum timorem nota, non orta, notum fecit quatenus se quatenus Christum amaverit. Notum autem non Christo, sed Petro. Nam Christus et ante sciebat quid esset in homine. Quatenus ergo Christum diligebat, vim prorsus (quod negandum non est) passa est illa voluntas, ut contra se loqueretur: quatenus vero se, voluntarie procul dubio consensit, ut pro se loqueretur. Si Christum non amasset, non negasset invitus: verum si se amplius non amasset, non aliquatenus negasset. Fatendum igitur hominem fuisse compulsum, voluntatem propriam etsi non mutare, occultare tamen: compulsum, inquam, non quidem recedere ab amore Dei (164); cedere tamen aliquantulum amore smi.

39. Quid ergo? forte dissoluta est tota superior assertio de libertate voluntatis, quia nimis inventa est cogi potuisse voluntas? Est plane: sed si cogi ab alio potuit quam a se ipsa. Quod si sese ipsa coegit, compulsa, et compellens; ubi amittere ibi et recipere visa est libertatem. Vim quippe, quam ipsa sibi intulit, a se pertulit. Porro quod a se voluntas pertulit, ex voluntate fuit, jam non ex necessitate, sed voluntarium fuit. Si autem voluntarium, et liberum. Quem sua denique ad negandum voluntas compulit, compulsus est quia voluit: imo non compulsus est, sed consensit, et non alienæ potentiae, sed propriæ voluntati, illi utique, qua mortem omnimodus evadere voluit. Alioquin quando vox muliereculæ linguam sacram in verba formare nefanda valuisset, si non linguæ dominia voluntas annasset? Denique cum se a sui postmodem primo illo temperavit amore, et Christum coepit, ut debuit, toto corde, tota anima, tota virtute diligere; jam nullis valuit minis **619** vel penis extorqueri aliquatenus voluntati [al. voluntas] dare linguam arma iniquitati, sed potius audacter accommodans veritati, *Obedire inquit, oportet Deo magis quam hominibus (Act. v, 29)*.

40. Est sane gemina compulsio, secundum quod aut pati aliquid, aut agere contra propriam cogimur voluntatem. Quarum passiva quidem (sic enim prior

(164) Nempe actu amori contrario. Quippe qui peccavit, non spernendo aut audiendo Christum sed se nimis amando, supra.

illa recte nominatur) potest nonnunquam fieri absque consensu voluntario patientis, sed activa nunquam. Proinde malum quod sit in nos, sive de nobis, non est imputandum nobis, si tamen invitis. Ceterum quod sit a nobis, jam non sine culpa est voluntatis. Velle plane convincimur, quod non fieret, si nollemus. Est ergo compulsionis quædam etiam activa: sed non habet excusationem, cum sit et voluntaria. Cogebatur christianus negare Christum, et quidem dolens, non tamen nisi volens. Volebat nimis [al. nimirum] gladium vitare ferientis; atque illa talis voluntas intus præsidens os aperiebat, non gladius qui foris apparebat. Porro talem esse illam voluntatem convincebat gladius, non cogebat. Ipsa igitur se in culpam, non gladius impellebat. Denique in quibus sana erat voluntas, occidi poterant, flecti nequibant. Ille est quod eis prædictum fuerat, *Fu-
cient in vos quaecunque voluerint Marc. ix, 12;* sed in membra, non corda. Non vos facietis quæ voluerint: sed ipsi facient, vos patiemini. Membra cruciabant, sed voluntatem non mutabant: sacerdentes in carnem, animæ autem non habebant quid faciant (165). Sit licet patientis corpus in potestate torquentis, sed voluntas est libera. Infirma si fuerit, scierendo cognoscent, non esse cogent, si non fuerit. Sane infirmitas ejus a se ipsa est, sanitas vero non a se, sed a Domini Spiritu. Sanatur autem, cum renovaverit.

41. Porro renovatur, cum, quemadmodum docet Apostolus: *Speculando gloriam Dei in cædem i-
aginem transformatur a claritate in claritatem,* hoc est de virtute in virtutem tanquam a Domini Spi-
ritu (*I Cor.* iii, 18). Inter quæ nisquæ divinum spiri-
tum, et carnis appetitum, tenet medium quicquidem
locum id quod dicitur in homine liberum arbitrium, id est, humana voluntas: et tanquam in depresso
latere montis admodum ardui inter utrumque pendens, ita in *[al.]* ita *[al.]* appetitu infirmatur per carnem, ut nisi sedulo spiritus adjuvet infirmitatem ejus per
gratiam. non solum non valeat justitia, quæ est
juxta prophetam *sicut montes Dei* (*Psal.* xxxv, 7),
ascendendo de virtute in virtutem, apprehendere
culmen: sed etiam de vitio semper in vitium suo
ipsius pondere devoluta ruat in præceptis: prægravata
nimirum non solum lege peccati originaliter mem-
bris insita, verum et consuetudine terrena iohabitationis usualiter affectionibus inolita. Quod humanae voluntatis videlicet utrumque gravamen uno breviter versiculo Scriptura commemorat, dicens:
*Corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam, et de-
primit terrena inhabilitatio seusum nullu[m] cogitantem* (*Sap.* (ix), 45). Et hæc duo hujus mortalitatis mala, sicut non nocent, sed exerceant non consentientes:

(165). Sic hahent codices Dionysianus, Cisterciensis, et alii duo. Horstius alter: *Hoc est quod dictum est de Joanne*: Fecerunt ei quecumque velineunt. *Nunquid quod voluit ille? Ha[ec] et in reliquos martyres fecerunt; non quod martyres voluerunt, sed quod ipsi.* Fecerunt, inquam, in eos quæ voluerunt, sed in

A sic non excusat, sed damnant consentientes, ut nec salus, nec damnatio ulla ratione sine præcedenti consensu voluntario possit haberri; ne qua forte ex parte præscribi videatur libertati arbitrii.

CAPUT XIII.

Merita hominis mera esse Dei munera.

42. Quamobrem id quod in creatura dicuntur libe-
rum arbitrium, aut juste profecto damnatur, dum ei ad peccatum nulla vi præjudicetur exi in seca: aut misericorditer salvatur, cui ad justitiam nulla virtus sufficit sua (166). Sane in his omnibus cogitet lector B originalis peccati prorsus excipi rationem. De cætero, libero arbitrio nec extra ipsum quæratur damnationis causa, quod jam non damnat nisi propria culpa; nec ab ipso salutis merita, quod sola salvat misericordia. Cujus quippe conatus ad bonum, et eassi sunt, si a gratia noui adjuventur; et nulli, si non excitentur. Ceterum in malum, dicente Scriptura, *Proni sunt sensus et cogitationes hominis* (*Gen.* viii, 21). Proinde non ei a se, ut dictum est, sed desursum potius a Patre luminum descendere merita putentur: si tamen inter data optima et dona perfecta, ipsa merito per quæ salus æterna conqui-
riuntur, merita deputentur.

43. Deus namque rex noster ante sæcula, cum operatus est salutera in medio terræ, dona sua quæ dedit homicibus, in merita divisit et præmia: ut et præsentia per liberam possessionem nostra interim fierent merita, et futura per gratuitam sponzionem exspectaremus: imo expeteremus ut debita. Utraque Paulus commenorans: *Habentis, inquit, fructum ve-
strum in sanctificationem, suæ vero vitam æternam* (*Rom.* vi, 22: item: *Et nos ipsi, sit, primicias spi-
ritus habentes, ingemiscimus adoptionem exspectan-
tes filiorum Dei* (*Rom.* viii, 23); primicias spiritus vo-
cans sanctificationem, id est virtutes, quibus in præ-
sentiarum sanctificamur a spiritu, ut merito conse-
quatur adoptionem. Rursum in Evangelio, eadem
sæculo abrenuantanti promittuntur, ubi dicitur: *Centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit* (*Matth.* xix, 29). Itaque non liberarbitrii, sed Domini est salus; inno ipse salus, ipse et via est ad salutem, qui ait: *Salus populi ego sum Psal. xxxiv, 3*: qui item perlibet: *Ego sum via* (*Joan.* xiv, 6). Se fecit viiani, qui et salus erat et vita, ut non glorietur omnis caro. Si ergo bona viæ sunt merita, sicut et patriæ salus et vita, et verum est quod ait David: *Non est qui facial bonum, non est usque ad unum* (*Psal.* xiii, 3), illum videlicet unum de quo item dicitur: *Nemo bonus, nisi solus Deus* (*Marc.* x, 18): Dei suæ pro-
cul dubio munera tam nostra opera; quam ejus præ-
mia; et qui se fecit debitorem in illis, fecit ei nos promeritores ex his. Ad quæ tameu condenda merita

*membra, non coru[m]. Membra cruciaverunt, sed vo-
luntatem non mutaverunt. Sacerdentes in carnem,
animæ autem non habuerunt quid facerent. Ei ita
in codice Colbertino.*

(166) Quidam codices, nulla vis; Diouysianus, ad justitiam nullo modo sufficit sua.

dignatur sibi adhibere creaturarum ministeria (167), non quibus egeat, sed quibus per hoc, vel de quibus prospicit.

44. Operatur ergo illorum salutem, quorum nomina sunt in libro vitae, aliquando per creaturam sine ipsa, aliquando per creaturam contra ipsam, aliquando per creaturam cum ipsa. Multa profecto sunt hominibus salubria per insensibilem, et item per irrationalem creaturam : quae idecirco dixi fieri sine ipsa, quod nou queat, intellectu carcere, esse vel conscientia. Multa quoque multorum saluti utilia facit Deus per malos, sive homines, sive angelos : sed quoniam invitatos, ideo contra ipsos. Nam, dum nocere cupientes juvant, quantum alii valet utilis actio, tantum ipsis perversa nocet intentio. Porro per quos et cum quibus operatur Deus, boni sunt vel angeli, vel homines, qui quod vult Deus, et agunt pariter, et volunt. Qui enim bono, quod opere complent, voluntate consentiunt, opus omnino quod per eos Deus explicat, ipsis communicat. Unde Paulus, cum bona plurima, quae Deus per ipsum fecerat, enarrasset : *Non autem ego, ait, sed gratia Dei mecum* (*I Cor. xv, 10*). Potuit dicere : Per me, sed quia minus erat, maluit dicere, *mecum* : præsumens se non solum operis esse ministrum per effectum ; sed et operantis quodammodo socium per consensum.

45. Videamus nunc secundum triplicem Dei operationem, quam posuimus, quid creatura queque pro suo ministerio mercatur. Et illa quidem, per quam, et sine qua sit quod sit, quid mereri potest? quid illa contra quam sit, nisi iram? quid et cum qua sit, nisi gratiam? In prima itaque nulla, in sequenti mala, in ultima bona misera conqueruntur. Nec enim pecudes **621** cum per eas bonum aut malum quocunque sit, boni quidquam mereantur, aut mali. Non habent quippe unde bona malevolentiam consentiant. Multo autem minus lapides; cum nec sentiant. Cæterum diabolus, vel homo malus, cum vigeant et vigilent ratione, jam quidem mereantur, sed non nisi poenam, pro eo quod a bono dissentiant. Paulus autem, qui volens evangelizat, ne, si invitatus, dispensatio ei tantum credita sit (*I Cor. ii, 17*) ; et quicunque similiter sapiunt : quoniam quidem ex consensu voluntatis obediunt, repositam sibi esse confidunt coronam justitiae. Utitur ergo Deus in salutem suorum irrationabilium, et item insensibili creatura, tanquam jumento vel instrumento, quae jam expleto opere nusquam erunt. Utitur creatura rationali, sed malevola, quasi disciplinae virga, quam, correcto filio, in ignem projiciet tanquam sarcinatum inutile. Utitur et angelis et hominibus bona voluntatis, tanquam commilitonibus et coadjutoribus suis, quos peracta Victoria amplissime munierabit. Denique et Paulus de se, suisque similibus, audacter pronuntiat : *Coadjutores enim Dei sumus* (*I Id. iii,*

A 9). Ibi itaque Deus homini benigne erita constituit, ubi per ipsum, et cum ipso, boni quidquam operari dignauerit instituit. Hinc coadjutores Dei, cooperatores Spiritus sancti, promeritores regni nos esse præsumimus, quod per consensum utique voluntarium divinitate voluntati conjugimur.

CAPUT XIV.

Quid gratie, quid libero arbitrio id negotio salutis attribuendum.

46. Quid igitur? hoc ergo totum liberi arbitrii opus, hoc solum ejus est meritum quod consentit? Est proorsus. Non quidem quod vel ipse consensus, in quo omne meritum consistit, ab ipso sit : *cum nec cogitare* (quod minus est, quam consentire) **B** aliiquid a nobis quasi ex nobis sufficienes simus (*II Cor. vii, 5*). Verba sunt non mea, sed Apostoli, qui omne quod boni esse potest, id est cogitare, et vele, et perficere pro bona voluntate, attribuit Deo (*Philipp. ii, 13*), non suo arbitrio. Si ergo Deus tria haec, hoc est bonum cogitare, vele, perficere, operatur in nobis : primum profectio sive nobis ; secundum, nobiscum, tertium, per nos facit. Si quidem immittendo bonam cogitationem, nos prævenit; innutando etiam mala voluntatem, sibi per consensum jungit : ministrando et consensu facultatem (*168*), loris per apertum opus nostrum internus optex innotescit. Sane ipsi nos prævenire nequaquam possamus. Qui autem bonum neminem inventit, neminem salvat quem non prævenit. A Deo ergo sine dubio nostra sit salutis exordium, nec per nos utique, nec nobiscum. Verum consensus, et opus, etsi non ex nobis, non iam tamen sive nobis. Neque primum itaque, in quo quippe nos nil facimus ; nec ultimum, quod et plerumque extorquet aut inutile, aut similitudo damnabilis ; sed tantum medium nobis reputatur in meritum. Sola neque interduum bona voluntas sufficit : cætera non prosunt, si sola defuerit. Non prosunt dixerim, sed agenti, non clementi. Valet itaque intentio ad meritum ; actio, ad exemplum ; ultramque præveniens cogitatio, tantummodo ad excitandum [*alias*, exercitandum.]

47. Caveadum ergo, ne cum haec invisibiliter intra nos ac nobiscum actitari sentimus, aut nostræ voluntati attribuamus, que infirma est ; aut Dei necessitati, que nulla est ; sed soli gratiae, qua plenus es. Ipsa liberum excitat arbitrium, cum seminat cogitatum ; sanit, cum innutat affectum ; roborat, ut perducat ad actionem ; servat, ne sentiat defectum. S.c. autem ista cum libero arbitrio operatur, ut tantum illud in primo præveniat, in cæteris comitetur ; ad hoc utique præveniens, ut jam sibi deinceps cooperetur. Ita tamen quod a sola gratia cœptum est, pariter ab utroque **622** perlicitur : ut mistum,

(167) Id argumenti egregie tractatur in sermone ⁵ super Cantica.

(168) Codices quidam addunt, vel facilitatem, quod scribis anceps esset lectio hujus loci.

non singillatim; simul, non vicissim; per singulos **A** proiectus operentur. Non parlim gratia, partim liberni arbitrium, sed totum singula opere indi iduo peragunt. Totum quidem hoc, et totum illa; sed ut totum in illo, sic totum ex illa.

58. Credimus placere lectori, quod a sensu Apostoli nusquam recedimus; et quaquaversum evagetur oratio, in eadem pene ipsius verba frequenter recidimus. Quid enim nostra aliud sonant quam illud: *Ergo neque volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei?* (Rom. ix, 16.) Quod sane non ideo dicit, quasi quis velle aut currere possit in vanum: sed quod is qui vult et currit, non in se, sed in eo a quo accepit et velle, et currere, debeat gloriari. Denique ait: *Quid habes quod non accepisti?* (I Cor. iv, 7.) Crearis, sanaris, salvaris. Quid horum tibi ex te, o homo? quid horum non impossibile libero arbitrio? Nec creare qui non eras, nec justificare peccator, nec mortuus poteras te ipsum resuscitare: ut cætera prætermittant bona, quæ aut sanandis necessaria sunt, aut salvandis deposita. Quod dicimus, de primo patet et ultimo. Sed et de medio nemo dubitat, nisi qui ignorans Dei justitiam, et suam voles constituere, justitiae Dei non est subjectus (Rom. x, 3). Quid enī? Agnoscis creantis potentiam, salvantis gloriam [al., gratiam]; et sanantis ignoras justitiam? *Sana me, ait, et sanabor; salvum me fac, et salvus ero, quoniam laus mea tu es* (Jerem. xvii, 14). Iste justitiam Dei agnoscebat, a quo æque sperabat, tam sanari a peccato, quam a miseria liberari: et ideo laudem suam illum, non se, merito statuebat: Propter hoc, et David ingeminans: *Non nobis, inquit, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam* (Psal. cxlii, 9): quod utramque a Deo stolam, et justitiae scilicet expectaret, et gloriae. Quis est qui ignorat Dei justitiam? Qui se ipsum justificat. Quis est qui se ipsum justificat? Qui merita sibi aliunde, quam a gratia præsumit. Cæterum, qui fecit quod salvaret, etiam dat unde salvet. Ipse, iuquam, merita donat, qui fecit quibus donaret. *Quid retribuam, inquit, Domino pro omnibus, non quæ tribuit, sed quæ retribuit mihi?* Et quod est, et quod justus est a Deo esse constetur: ne, si utrumlibet negaret, utrumque perderet, amittendo utique unde justus est, et sic damnando quod est. Sed sic vel tertio loco invenit quod vicissim rependeret. *Calicem, ait, salutaris acripam.* Calix salutaris, sanguis est Salvatoris. Ergo, si deest tibi omnino de tuo, quod vel secundis Dei donis retribuas, unde tibi salutem presunis. *Nomen Domini, inquit, invocabo* (Psal. cxv, 12, 13), quod nimis quicunque invocaverit salvus erit (Rom. x, 13).

49. Igitur qui recte sapiunt, triplicem constinent operationem, nou quidem liberi arbitrii, sed divinae gratiae in ipso, sive de ipso. Prima, creatio; secunda, reformatio; tertia est consummatio. Primo namque

A in Christo eterati sumus in libertatem voluntatis: secundo reformamur per Christum in spiritum libertatis; cum Christo deinde consummandi in statum aeternitatis. Siquidem quod non erat, in illo creari oportuit qui erat; per formam reformari deformem (169); membra nou perfici nisi cum capite. Quod utique hunc complebitur, cum omnes occurremus in virum perfectum, in mensuram atatis plenitudinis Christi (Ephes. iv, 13): quando apparente Christo vita nostra, apparebimus et nos cum ipso in gloria (Coloss. iii, 4). Cum igitur coconsummatio fieri habeat de nobis, sive etiam in nobis, non autem a nobis; creatio vero facta sit et sine nobis: sola, quæ nobiscum quodammodo fit propter consensum voluntarium nostrum, in merita nobis reputabitur reformatio. Ipsa sunt jejunia nostra, vigilæ, continentia, opera misericordiae, cæteraque virtutum exercitia, per quæ utique constat interiorem hominem nostrum renovari de die in diem: dum et intentio terrenis incurvata curis, de imis paulatim ad superna resurgit; et affectio circa carnis desidiria languens, sensim in auctorem spiritus convalescit; et memoria veterum operum turpitudine sordens, novis bonisque actibus candidata in dies hilarescit. In his namque tribus interior renovatio **B23** consistit: rectitudine scilicet intentionis, puritate affectionis, recordatione bonæ operationis, per quam sibi bene conscientia memoria enitescit.

50. Verum hæc cum certum sit divino in nobis actitari Spiritu, Dei sunt munera: quia vero, cum nostræ voluntatis assensu, nostra sunt merita. **C** *Non enim vos estis, inquit, qui loquitimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis* (Matth. x, 20): et Apostolus: *An experimentum ejus queritis, inquit, qui in me loquitur Christus?* (II Cor. xiii, 3). Si ergo Christus, aut Spiritus sanctus loquitur in Paulo, non etiam itidem operatur in ipso? *Non enim loquor, ait, que per me non efficit Deus* (Rom. xv, 18). Quid ergo? si non Pauli, sed Dei loquentis in Paulo, vel operantis per Paulum, et verba sunt, et opera; ubi jam Pauli merita? ubi est quod tam fidenter aiebat: *Bonum certam encertari, cursum consummavi, fidem servavi: de reliquo deposita est mihi corona justitiae quam reddet mihi Dominus in illa die justus iudex?* (II Tim. iv, 7, 8.) An in eo forte considerit sibi coronam esse depositam, quod per ipsum illa siebant? Sed multa per malos, sive angelos, sive homines, fiunt bona; nec tamen reputantur illis in merita. Au quia potius et cum ipso, hoc est cum ejus bona voluntate, siebant? Nam si invitatus, inquit, evangeliæ vero dispensatio mihi credita est: si autem votus, gloria est mihi (I Cor. ix, 17).

51. Cæterum si vel ipsa voluntas, de qua omne meritum pendet, ab ipso Paulo non est; quo pacto eam, quam sibi depositam præsumit, coronam vocat justitiae? An quoniam justa, iam et ex debito requiri-

(168) Ita scripti nosiri tres: Horatio sic, in illo creari oportuit: quod erat per formam reformari deformem: sed mendosa lectio et interpunctio.

ritur, quodeunque vel gratis promittitur? Denique *Sciò cui credidi, et certus sum quia potens est depositum meum servare (II Tim. i, 12).* Dei promissum, suum appellat depositum: et quia eredit promittenti, fidenter promissum repetit. Promissum quidem ex misericordia, sed jam ex justitia persolvendum. Est ergo quam Paulus exspectat, corona justitiae: sed justitia Dei, non suæ, justum quippe est ut reddat quod debet: debet autem quod pollicitus est. Et hæc est justitia, de qua presumit Apostolus, promissio Dei: ne si hanc contemnens, suam velit statuere, justitia Dei: non sit subiectus, eujus tamen suæ justitiae ipsum Deus voluit habere consortem, ut et coronæ ficeret promeritorem. In eo enim sibi justitiae consortem, et coronæ statuit pro-

A meritorem; cum operum, quibus erat illa repromissa corona, habere dignatus est coadjutorem. Porro coadjutorem fecit, cum fecit volentem, hoc est suæ voluntati consentientem. Itaque voluntas in auxilium, auxilium reputatur in meritum. Si ergo a Deo voluntas est; et meritum. Nec dubium quin a Deo sit et velle, et perficere pro bona, voluntate. Deus igitur auctor est meriti, qui et voluntatem applicat operi, et opus explicat voluntati [al., voluntatis]. Alioquin, si proprie appellantur ea, quæ dicimus nostra merita; spei quedam sunt seminaria, charitatis inenitiva, occultæ prædestinationis indicia, futuræ felicitatis presagia, via regni, non causa regnandi. Denique, quos justificavit, non quos justos invenit, hos et magnificavit (*Rom. viii, 30.*)

ADMONITIO IN OPUSCULUM X.

624 1. *Et hæc epistola, quæ alias septuagesima septima esse solebat, in tractatum classem relata est ab Horstio. Inscrifitur in vetustis libris, « ad magistrum Hugonem de Sancto-Victore. » Duo fuerunt eodem tempore Hugones in abbatia Sancti-Victori apud Parisis: unus scriptis clarus, de Sancto-Victore appellatus, ad quem hæc epistola, Lothiriensis seu Ivensis, non Saxonius, dictus in fragmento quod reluli in tomo primo Analectorum, moriuit anno 1142, ac proinde ante Eugenii tertii pontificatum: alter ab ipso Eugenio laudatus in epistola ad Sugerium, quæ epistola inter Sugerianas est sexagesima octava. Eugenii hæc verbo sunt: « Quia ergo dilectus filius noster Hugo, canonicus Sancti-Victoris, ad nos redditus est; benevolentiam tuam rogamus, quatenus ei equitaturam unam et expensas, quæ pro ipsa et ejus scssore in reditu sibi sufficiant, largiaris. » Ad primum reverter, cujus epistola, quæ huic occasionem dedit, in editis ejus operibus consideratur.*

2. *Argumentum hujus epistolæ est contra quendam anonymum, cuius sententia erat; primo, Baptismi præceptum obligasse, ex quo primum Nicodemo dictum est a Christo Domino, Nisi quis renatus fuerit, etc. secunda, Neminem absque Baptismo, vel saltem ejus vice martyrio, allateus potuisse salvari; tertio, Patres Veteris Testamenti tam clarum habuisse notitiam de Incarnatione, quam Christianos; quarto: Nullum esse peccatum ex ignorantia; quinto: Bernardum errasse, cum scripsit in homiliis super Missus est, Angelos latuisse Dei consilium de Incarnatione.*

3. *Quis fuerit iste anonymous, non facile divinare licet. Quidam esse putant Joannem archiepiscopum Hispanensem, ad quem Hugo Victorinus epistolam scripsit, cuius argumentum est, non solum corde, sed etiam ore confitendam fidem, quam Joannes ipse ore negaverat. Sed nihil ex illa epistola colligitur ad stabiliendam hanc conjecturam. Exstat in tomo tertio Opérum Hugonis Victorini, libro primo Miscellaneorum, capite octavo. Verisimilius esset, anonymum istum non alium esse ab Hugone Farsito, quem de Sacramentis nonnulla haud recte sensisse patet ex Bernardi epistola trigesima quinta, ad ipsum. « Quia inter amicos contra veritatem nulla debet esse moticulosa, cum sit periculosa, palpatio; hoc me, fateor, movit et movebit, quod illam inter nos jam ante habitam, de Sacramentis collationem, in principio prædicti opusculi defendere et astruere conati sis. In qua utique collatione, si vestre sunman sententia bene ministeris, un sensui conveniat ecclesiastico, vos videritis. Vestra autem ingenuæ humilitatis est non erubescere corrigi, si quid aliquando aliter sapientis. » Verum cum Bernardus Hugone Victorino rogante, adversarii auctoris, cuius non lacuerat Hugo, neo Bernardus ipse sciebat, assertioribus responderit; de alio quam de Hugone Farsito, cuius sententiam et nomine haud ignorabat Bernardus, sequens epistola intelligenda forsitan non nullis videbitur. Quanquam reponi potest collationem illam, de qua Bernardus agit in epistola trigesima quinta esse fortasse posteriorem hac epistola septuagesima septima, quam cum scriberet Bernardus, nonum resicerat quis esset auctor illius sententiae, quam hac in epistola impugnat. Ut sit, hæc epistola non est contra Abælardum, cuius nomini haud percisset Hugo: tametsi Abelardus quendam habet affinitatis. quæ carpit hoc in laco Bernardus. De tempore scriptæ epistolæ id tantum asserere possumus, et in anno 1142 quo mortuus est magister Hugo Victorinus, scriptam fuisse*

S. BERNARDI ABBATIS
AD HUGONEM DE SANCTO VICTORE
EPISTOLA SEU TRACTATUS,
DE BAPTISMO ALIISQUE QUÆSTIONIBUS AB IPSO PROPOSITIS.

625 PRÆFATIO.

Si tibi videor tardius rescripsisse, scito me tarde quoque acceperisse ad quod rescriberem. Nam quod miseras, non continuo ad me usque perlatum est, sed Pontifici diu ante retentum. Porro ubi accepi, moram minime leci in rescribendo. Cæterum id brevius, quam tua forte deposcebat intentio: sed non plane quam nostra occupatio sineret. Curavi tamen ne te utinam lateret quidquid super interrogatis ege sentirem, tuo sane eadem nostra sensa et otio, et ingenio plenius astruenda relinquens, si ita oportere cognoveris. Nec dubito ad manum tibi esse rationes certas, et congruas auctoritates, quibus facile id possis. Is ergo, cuius me respondere assertionibus jubes, et nomen laces, tibi noverit a me super consultis quod sentio dictum, non sibi contradictem, etiamsi quid aliter ab ipso sapimus. Nam si verum nos sapimus, veritas ei contradicit, non nos. Sed enim si non confuaditur acquiescere veritati, et veritas eum eo sapit, et nos. Sin autem, servum Dei tamen non oportet litigare, sed magis patientem esse ad omnes (*II Tim. ii, 24*). Ideoque non querimus pugnas verborum; novitates quoque secum juxta apostolicam doctrinam evitamus. Parum tantum upponimus sententias, ac verba proferrimus, et non nostra: nec enim sapientiores sumus quam patres nostri. Abundet sane in suo sensu qui vult quantum vult, dummodo nos patiatur in Scripturarum sensibus abundare, quomodo dicit Apostolus: *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, tanquam ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est* (*II Cor. iii, 5*).

CAPUT PRIMUM.

*Non obligasse Baptismum, ex quo dictum fui Nicode-
mo, nisi quis renatus, &c etc.*

1. Scribis itaque quemdam asserere nescio quem (nam non nominas) ex quo priimum dictum a Domino legitur: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum cœlorum* (*Joan. iii, 5*); ex eo neminem absque eodem percepto actualiter visibili sacramento, vel ejus vice martyrio, nullatenus potuisse salvari; sed etsi forte illud quispiam cum vera fide et contritione cordis expeteret, sed præventus mortis arrebro assequi quod ea eret non valere, temea omnia damnari. Ubi

A primo de temporis quidem præfixione durum nimis austernumque videtur, ut videlicet verbum adhuc absconditum palam jam noceat, et ante iudex feriat quam minetur; quodque interim in tenebris loquitur et in aure Salvator, nondum quidem salvet, quia nondum apparet, et iam mundum impletat condennat. Itane ergo verbum salutis et præceptum vitæ non prius vitam restituere valuit, quam mortem inflixerit; idque eo innocentibus, quo et ne scientibus adhuc voluntatem Domini sui? Nunq[ue] gentem ignorantem et justam (ut cum eincho loquamur) debuit interficere Deus? (*Gen. xx, 4*) Quis ita sapiat? Non equidem vitæ concordat. Auctori, morte nimis, quam exterminare venerat, ut mox iuinitio viarum suarum ad præjudicium sacculi, cœlesti adiunc recentissimum ignorantis edictum. Nebras est profecto sentire de omniā largitore bonorum, quod tam malum principium dederit adveniens. Minime prorsus id **626** ego cuiquam de Christo asseuerum, quod magis ab Antichristo merito formidatur, quia videlicet et ipse paraverit sagittam suam in pharetra, ut sagittaret in obscuro rectos eorde.

2. Quanti namque interim toto orbe non baptizati moriuntur, profecto ignorantes, quid cum Nicodemo Jesus nocte secreteque confabuletur? Quid ergo? nequid lex promulgatur, et iam prævaricantestudentur? *Et quomodo, inquit, credent in eum quem non audierunt?* quomodo vero audiunt sine prædicante? quomodo uitem prædicabunt nisi mittantur? (*Rom. x, 14, 15*). Necdum injuncta, necdum vulgata, necdum servi audita prædictio est: et juxta pigri ac nequam sententiam tanq[ue] durus est Dominus, ut nequid sara jam metere velit, et non sparsa colligere? Absit. Sed audi magis hujus rei veritateam. Quid uans est Magister in celo et in terra, ei qui magister tantum in Israël erat, familiari privatoque colloquio tradebat quod traderet; docebat quod doceret, non quod exigeret et ab absentibus, non unde præscriberet et his qui non audierant. Vaide quippe inutile exigitur obeditio, ubi nou præcessit auditio. Neque enim tale est hoc, quo et anque promulgatione naturalis lex ignorare nou sineret, quale, verbi gratia, illud est: *Quod tibi non vis fieri, aliū ne feceris* (*Tob. iv, 16*). Factitium magis quoddammodo est, et non naturale

mandatum. Quænam enim natura seu ratio docet, A internam æternamque salutem neminem mortalium posse percipere, cuius corpus foris perfusum visibili non fuerit elemento? Sacramentum Dei Altissimi est suscipiendum, non discutiendum; venerandum, non dijudicandum; fide sortitum, non innatum; traditione sancitum, non adinventum ratione. Porro fidem necessum est ut auditus præcesserit, dicente Apostolo: *Ergo fides ex auditu.* Quod ergo omnino fieri [al. sciri] non poterat si non audiretur, quo pacto, quæso, exigi debeat et antequam audiretur? Vide autem quomodo hoc refutat Apostolus, et de solo auditu convincit incredulos. Sed dico, inquit, *Nunquid non audierunt?* (Rom. x, 17, 18) ac si dicat: Excusari poterant, si non audissent. Ubi enim non est lex, nec prævaricatio. Nunc vero cum in omniem terram exierit sonus prædicantium, et in fines orbis verba eorum (170); quia jam dissimilari non valet auditus, profecto inexcusabilis est et contemptus.

3. Multa profecto scienda nesciuntur, aut sciendi incuria, aut discendi desidia, aut verecundia inquirendi. Et quidem hujusmodi ignorantia non habet excusationem. Sed numquid forte tale est hoc, quod inquisitum humano possit addisci magisterio? Homo hominis non nisi ipso indicante cogitatum intelligit: quanto minus divinum quis poterit investigare consilium, nisi cui ipse voluerit revulare? Audi denique ipsum. Si non venissem, ait, et locutus sis non fuisset, peccatum non haberent. Non dicit simpliciter. Et locutus non fuisset; sed interserens eis, et locutus eis, inquit, non fuisset: ostendens sine dubio non ante censeri inexcusabiles de contemptu, quam ad ipsorum usque notitiam jussio perveniret. Nam si locutus quidem fuisset, sed non eis; inobedientiae culpam ignorantia nibilominus excusaret. Nunc autem, inquit, quoniam locutus sum, et locutus sum eis, excusationem non habent de peccato suo (Joan. xv, 22). Unde et aiebat: *Ego palam locutus sum mundo, et in occulto locutus sum nihil.* (Joan. xxiii, 20). Non 627 quod suos domesticos multa in occulto privatimque non docuerit: sed quod tanquam nihilum interim reputaret; et nec paenam, nec præmium ea agere (171) quæ in secreto tradebat, judicaret, donec de medio fierent, et prodirent in lumine. Denique et dicebat: *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine* (Matth. x, 27); ut merito videlicet jam audientibus obedientia vel meritum adscriberet, vel contemptum, cum in medio proferrentur. Item: *Qui vos audit, inquit, me audit; et qui vos spernit, me spernit:* ac si diceret, Judicium meum inter obedientes et contemnentes, non de mea secreta traditio, sed de vestra publica prædicatione penderbit.

4. Sed forte aliquis dicat, eos quidem qui non audierunt, eis non de contemptu judicari, damnari tamen propter originale peccatum, a quo ulique

(170) Compendiensis codex addit, qui fidem gentibus predican.

nisi per lavacrum emundari minime potuerunt. At vero quis nesciat et alia præter Baptismum contra originale peccatum remedia antiquis non defuisse temporibus? Abrahæ quidem et semini ejus, circumcisionis sacramentum in hoc ipsum divinitus traditum est (Gen. xvi, 10). In nationibus vero, quotquot inventi sunt fideles, adultos quidem fide et sacrificiis credimus expiatos, parvulis autem solam profuisse, imo et sufficiisse parentum fidem. Porro hoc ita quidem usque ad Baptismi tempora perdurasse: quo uno substituto, vacasse cætera.

5. Quærimus itaque Baptismi tempus ex quo cœperit. Ex quo, inquit, primum dictum est: *Nisi quis renatus fuerit,* etc. Tene ergo firmiter dictum hoc ad Nicodemum, utique amicum Jesu, oculum tamen propter metum Judæorum; occultumque illud de nocte requisisse colloquium. Quanta autem putas obisse interim (ut de gentibus taceam) millia circumcisorum, cum needum in lucem prodierit quod de Baptismo tunc in tenebris dicebatur? Quid ergo? damnatos illos omnes dicimus, quia baptizati non sunt? Fit ergo injuria antiquo illi Dei aequo mandato, si novo adhuc lurtive quodammodo superveniente, non tamen subveniente, illud ita subito evanuisse putetur, ut prodesse dcinceps non valeat. Et quidem quam longe post putas publice prædicatum et clamatum super tecta fuisse: *Si circumcidamini, Christus vobis non proderit?* (Galat. v, 2.) Quomodo deinde stabit illud, quia a diebus Joannis Baptista regnum cælorum vim patitur (Matth. xi, 12). ei præcipue tunc temporis contingere constiterit in iussumodi a regno violentam interclusionem, qualis quidem nec ante fuerit, nec post futura sit? Sancto quippe novi mysterii decreto, sed adhuc secreto; quisnam, quæso, morientibus interim ad regnum patet accessus, dum et vetus jam deficit, quoniam a novo excluditur: et novum tamen non subvenit, quoniam, dum nescitur, non percipitur? O infelicitissima illa tempera! quæ sola a sæculis omni penitus salutis remedio vacua transierunt, dum et circumcisione quæ illo usque viguerat, prodesse jam subripiente Baptismate non auderet: et Baptisma, quoniam adhuc lateret, non succurreret! Forsitan dormiebat eo tempore Deus, nec fuit interim qui redimeret, neque qui salvum faceret.

CAPUT II.

Baptismi obligationem cœpisse primum post sufficiendum ejus promulgationem. In necessitatibus tamen articulo sufficere Baptismum fide et voto susceptum, sicut et martyrium.

6. Satis profecto ex his, quantum reor, appareat, quod damnatio non baptizatorum, et frustratio circumcisorum, et evacuatio sacrificiorum, quæ forte contra originale peccatum ritus observabat antiquis, generaliter jam tunc minime cœperit, quando-

(171) Ita scripti omnes cum editis primis: posteriores, augere.

Nicodemo clam dictum est : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum caelorum (Joan. iii, 5).* **628** Sed nec quando Apostolis palam injunctum est, *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (Matth. xxviii, 19)* : sed ex eo tempore tamquam cuique coepit antiqua observatio non valere, et non baptizatus quisque novi praecepti reus existere, ex quo praeceptum ipsunt inexcusabilitate ad ejus potuit pervenire notitiam. Sane parvulis et needum ratione uteutibus, quia sola nocere creditur peccati contagio, non etiam mandati prævaricatio ; tandem credendum est antiqua valuisse sacramenta, quandiu palam interdicta non fuisse constititerit. An vero ultra ? Penes Deum est, non meum deliciae. Porro in majori ætate quisquis post vulgatum ubique Baptismi remedium renuit jam baptizari, generali originalique maculae addit et ex proprio crimen superbiæ, duplicum secum portans justissimam damnationis causam, si sic de corpore exire contigerit. Tamen si ante exitum resipuerit, et voluerit, et petierit baptizari, sed mortis præoccupatus articulo forte obtinere nequiverit; dum non desit fides recta, spes pia, charitas sincera : propitius sit mihi Deus, quia huic ego ob solam aquam, si defuerit, nequam omnino possum desperare salutem, nec vacuam credere fidem, nec confundere spem, nec excidere charitatem : tantum si aquam non contemptus, sed sola, ut dixi, prohibeat impossibilitas. Si quis aliter sapit, viderit unde sibi quod asserit persuaserit : nam me non facile fateor assentire, si non firmior induxerit vel ratio ad intelligendum, vel ad credendum auctoritas.

7. Sed miror admodum, si novus iste novarum inventor assertionum, et assertor inventionum, invenerit in hoc rationem potuerit, quæ sanctos Patres lauerit Ambrosium et Augustinum, sive auctoritatem eorumdum auctoritate potiorem. Nam si nescit, uterque idem profectio sensit, quod fatemur sentire ei nos. Librum certe Ambrosii de morte Valentiniani legat (172) si non legit; recolat si jam legit; non dissimulet si recolit : et advertet sine dubio, Sanctum homini non baptizato et mortuo considerente de sola fide salutem præsumere, et tribuere indubitanter bonæ voluntati, quod defuit faciliati (*De Obitu Valent.* versus finem). Legat et Augustini de unico Baptismo librum quartum : et se vel agnoscat imprudenter deceptum, vel probet impudenter obstinatum. « Baptismi, » inquit, « vicem aliquando implere passionem, de latrone illo, cui non baptizato dictum est, *Hodie tecum eris in paradiso (Luc. xxiii, 43)*, beatus Cyprianus, non leve documentum assumit. » Et addit : « Quod etiam atque etiam considerans, inuenio, » inquit, « non tantum passionem pro nomine Christi id quod ex Baptismate debeat posse

(172) Mira est hæc iu re Abelardi impudentia, qui eum sentiret, catechumenos solo Baptismi vice martyrio salvare posse, ut in Epistola ad Romanos, p. g. 564, et in epistola 7 ad Heliensem, pag. 129,

supplere; sed etiam fidem conversionemque cordis, si forte ad celebrandum mysterium Baptismi in auctiis temporum succurri non potest. » Et infra : Quantum itaque, » ait, « valeat etiam sine visibili sacramento Baptismi quod ait Apostolus : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem (Rom. x, 10)*, in illo latrone declaratum est. Sed tunc, » inquit, « impletur invisibiliter, cum mysterium Baptismi non contemptus religionis, sed articulus necessitatis excludit (*De Baptismo contra Donatistas*, lib. iv, cap. 22, n. 29). » Et quidem non ignoror retractare ipsum id quod posuerat testimonium de latrone, minusque idoneum ad comprobandum illam sententiam confiteri, eo quod sane incertum sit utrumne fuerit baptizatus (*Retract. lib. II, cap. 18, 55*). Cæterum sententiam et audacter prosequitur, et multipliciter confirmat; nec uspiam, nisi fallor, retractasse reperies. Item in alio loco Augustinus, cum aliquos præmisisset, quos Scriptura commemorat invisibiliter quidem, non tamen etiam visibiliter sanctificatos, tandem insert : « Ex his colligitur, » ait, « invisibilem sanctificationem quibusdam adfuisse et profuisse sine visibilibus sacramentis, quæ pro temporum diversitate mutata sunt, ut alia tunc fuerint, et alia modo sint. » Et paulo post : « Nec tamen, » inquit, « visible sacramentum omnino contemnendum : nam contemptor ejus invisibiliter sanctificari **629** non potest (*Quæst. in Leviticum*, quæst. 84). » Ubi satis evidenter ostendit, fidelem et conversum ad Dominum, non si nequiverit, sed si contempserit baptizari, fructu privari Baptismatis.

8. Ab his ergo duabus columnis, Augustinum loquor et Ambrosium, crede mihi, difficile avellor. Cum his, inquam, me aut errare, aut sapere fateor : credens et ipse, sola fide hominem posse salvari, cum desiderio percipiendi sacramentum : si tamen pio adimplendi desiderio mors anticipans, seu alia quæcumque vis invincibilis obviari. Vide etiam ne forte ob hoc Salvator cum diceret : *Qui crediderit et baptizatus fuerit, scitus erit*; caute et vigilanter non repelerit, Qui vero baptizatus non furit; sed tantum : *Qui vero, inquit, non crediderit, condemnabitur (Mucr. XVI, 16)*: nimirum innens solam interdum fidem sufficere ad salutem, et sine ipsa sufficere nihil. Quapropter etiæ martyrium vicem Baptismi posse implere conceditur, non plane hoc faciliter, sed ipsa fides. Nam absque ipsa quid est martyrium, nisi poena? Quæ ergo martyrio præstat, ut absque ulla dubitate pro Baptismæ repunetur: ipsa ita infirma ei imbecillis per se erit, ut quod dare alteri valet, sola non valeat omninaere? Et prorsus sanguinis pro Christo effusio magnæ cœjusdam fidei indubitate probatio est, non Deo tamen, sed hominibus. Sed qui si Deus profecto ad probandum

Ambrosium ait *contraria fidei*: haec in re scripsisse, ac doarem Valentini; sororum de ejus morte leminendum.

quod vult, nullis indiget experimentis, eaque manu in corde cuiuspiam in pace morientis inspicit fidem, martyrio quidem non interrogatam, martyrio tamen idoneam? Si recordatus fuerit homo, necedum se salutis perceperisse mysterium, et dolens penitensque toto desiderio expetierit, sed assuequit mortis celeritate praecipitatus nequiverit; damnabit fidem suum Deus? damnabit, inquam, hominem pro se etiam paratum mori? Paulus dicit: *Nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto* (*1 Cor. xii, 3*). Hunc ergo qui in articulo mortis non solum invocat Dominum Jesum, sed ipsius quoque toto desiderio expetit Sacramentum; dicemus aut non loqui in Spiritu sancto, et falsus erit Apostolus; aut et cum Spiritu sancto damnari? Salvatorem habitan-
tem per fidem in corde, et in ore per confessionem; et cum Salvatore damnabitur! Pro certo, cum non aliunde martyrium, nisi ex fiduci merito illam obtinuerit praerogativam, ut singulariter vice Baptismi secure suscipiat: non video cur uon ipsa aequa et sine martyrio apud Deum tantumdem possit, cui et sine martyrii probamento procul dubio ionotescit. Possit sane tantumdem, dixerim, quantum ad salutis spectat obtentum, non autem ad meriti cumulum, quo indubitanter martyrium antecellit. Legimus, *Omnis qui odit fratrem suum, homicida est* (*1 Joan. iii, 15*); et item: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mactatus est in corde suo* (*Matth. v. 28*). Quid planius, quod voluntas pro facto reputetur, ubi factum excludit necessitas? Nisi forte putetur in malo, quam in bono efficacior inveniri voluntas apud Deum qui charitas est; et promptior esse ad uincendum, quam ad renunciandum misericors et miserator Dominus. Quomodo is qui alieno debito se teneri forte in extremis positus recolit, si desit unde persolvat, sola nihilominus penitentia et cordis contritione obtinere veniam creditur, ne jam pro eo damnetur: sic sola fides et mentis ad Deum conversio, sine effusione sanguinis, et sine perfusione aquae, salutem sine dubio operatur volenti, sed non valenti, prohibente mortis articulo, baptizari. Et sicut nulla illi penitentia remittitur peccatum, si, cum possit, non resuunt ablata: sic et huius nulla proderit fides, si cum possit, non percipit Sacramentum. Quanquam et fidem convincitur non habere perfectam, si negligit.

CBO Vera enim ei plena fides universa praecipita complectitur: est autem hoc unum ipsumque praecipuum ex praeciptis. Merito ergo non infidelis, sed plane rebellis atque contemptor reputabitur, quisquis credere renuerit. Quomodo denique fidelis, qui Dei contemnit Sacramentum?

9. Sane iuantes, quia hanc, prohibente aetate, non possunt habere fidem, hoc est cordis ad Deum conversionem; consequenter nec salutem, si absque Baptismi perceptione moriuntur. Non quod vel ipsi, quando baptizantur, fide omnino careant, sine qua impossibile est vel ipsos placere Deo: sed salvantur et ipsi per fidem, non tamen suam, sed alienam-

A Dignum nempe est et ad Dei spectat benignitatem, ut quibus finem vetas denegat propriam, gratia prodesse concedat alienam. Nec enim Omnipotens justitia propriam putat ab his exigendam fidem, quos novit propriam nullam habere culpam. Porro aliena opus est fide, cum sine sorde non nascantur aliena: quatenus nec a parvulis alienum sit, quod de omnibus generaliter dicitur, *Fide mundans corda eorum* (*Ict. xv, 9*). Nec dubium, quod macula contracta ab aliis, aliorum quoque fide valeat vel debeat emundari. Haec sunt quippe judicia divine justitiae, in quibus exultans sanctus David, *Memor fuit, inquit, judiciorum tuorum a seculo, Domine, et consolatus sum* (*Psal. cxviii, 52*). Hucusque de his.

B

CAPUT III.

Justos veteris Testamenti non tam claram habuisse notitiam futurorum mysteriorum fidei, quam nos habemus praeteritorum.

10. Afferit praeterea, ut dicas, ille quem dicas omnes antiquos justos, quotquot videlicet Christi adventum praecesserunt, tantum omnino habuisse praescieptam futurorum, quantam nos, qui post sumus, praeteritorum scientiam: ita ut nullus vel simplicium justorum aliquid prorsus ignoraret ex omnibus, quae modo nobis evangelica pandit historia. Verbi gratia, Verbum incarnatum, partum virginalem, doctrinam Salvatoris, miracula, crucem, mortem, sepulturam, descensum ad inferos, resurrectionem, et ad caelos ascensionem, sic omnino omnibus illorum temporum justis, et aperte omnia, et distincte singula fuisse praecognita, quemadmodum suo sunt tempore post exhibita, et modo cognita nobis: adeo ut nec justi fuerint, nec salvi sint, quibus ita clara omnia et perspicua non facerint. Et id quidem falsum.

C

11. Verum ad refellendum tu tanta in tua epistola posuisse videris *[al. tu tantum in tua epistola emulisti]*, ut nil addendum penitus putem; et pene quid addi possit, noa inveniam. De homine tamen qui ista loquitur (pace ipsius dico paucis quod sentio), videtur mihi plus novitatis curiosus, quam studiosus veritatis; gravarique de omni re sentire cum aliis, et dicere quod aut solas non dixerit aut primus. Unde sit ut in hiis quae semit vel loquitur, modum omnino tenere aut ignoret, aut dissimulet. Ecce enim et in hac assertione sua, dum pares in scientia facit omnes qui ventura sperabant, iis qui praeterita legunt; Deum prosector aut nimis parcum prædicat, aut nimis largum, oculum discretionis ex nulla parte aperiens. Aut enim numerum electorum illius temporis sub paucitate redigit racissimum spiritualium, quos pro sue sanctitatis speciali excellētia insignes illustresque illis temporibus existisse, ac singulare munere Spiritus singula, uti ventura erant, prævidere certissime potuisse Scriptura commemorat; et sic nimis abbreviat manum Dei, dum prædicti paceros illos perfectissimos, neminem eo tempore pulsi potuisse salvari: aut certe, si et illa-

tempora multitudinem salvandorum **631** etiam praeter istos habuisse non diffitetur; magnum, sed iniuditam divini muneris largitatem veteri populo collatam asserit: siquidem omnem illam inmultitudinem omnia, qua de mysterio nostrae redēptionis superius enumerata sunt, liquido præcognovisse constiterit. Cum enim ex his quidpiam tunc nec scriptum manifeste, nec publice prædicatum fuisse manifestum sit: restat ut fateamur omnia omnibus per Spiritum revelata fuisse; et sic omnes spirituales, omnes perfectos, omnes existentes prophetas, quicquid ab adventu Domini retro justi et salvi fuerunt. Fuit itaque antiquis temporibus aut perrara salus, aut nimium numerosa perfectio: quorum quidem quodlibet sapere, discretionis terminos excedere est.

12. Quod si videtur tolerabilius, imo et Deo dignius [al. justius] judicatur, replesse potius et ditasse sœula illa multitudine perfectorum, quam salvandorum tanta fuisse paucitate contentum, quatenus et salvi non pauci tunc fierent, et omnes nihilominus repleti spiritu propheticō, neclum revelata mysteria jam tunc penetrarent: si, inquam, hoc recipitur, benedicimus quidem Deum in donis suis; sed quid tempori gratiae reservatum sit, non videmus: nisi quod tempus gratiae illud potius juxta sententiam hanc fuerit appellandum, in quo tot et tantæ Dei populo divitiae spiritus affluebant; ut illud prorsus iucibili felicitate cerneretur inpletum, quod Moyses optabat, eum dicere: *Quisabil ut omnes prophetent?* (*Num. xi, 29.*) Quæso, quid simile attulit Evangeliū? Frustra gloriatur Paulus de primitiis spiritus, quas se putat cum suis ea apostolis accepisse; cum nil tale in diebus suis potuerit experiri. Denique aiebat: *Numquid omnes prophetæ?* (*I Cor. xii, 29.*) Frustra, inquam, gloriatur de Evangelio suo, quia non ab homine, neque per hominem illud acceperit, sed quasi speciali quadam prærogativa per revelationem Iesu Christi (*Galat. ii*): cum et auto ipsum per Spiritum sanctum fuerit etiam populus revelatum. Sed nec apostolus Petrus profecto debuit propheticum illud ad sua tempora retrorquere, *Effundam de Spiritu meo super filios et filias vestras: et prophetabunt filii vestri et filiae* (*Act. ii, 17; Joel ii, 28*); si abundantior jam præcesserat transacus sœulis effusio Spiritus. Aut certe Prophetæ, vel potius in Prophetæ Deus (si vere illa tempora apostolica, cum hoc diceret, intuebatur), non plane, *Effundam, sed, Subtraham magis de Spiritu meo dixisse debuerat.* Quid enim? si filii Evangelii omnes veteres justos pares facimus in scientia, numquid non et superiores in gratia consequenter fateri necesse est! utpote quos non leetio, sicut nos, aut prædictio, sed ipsa unctione docuerit omnes de omnibus.

14. Esto tamen: toleremus nos nostram injuriā, et Apostoli quoque suam, ut et ipsis minimi etiam antiquorum justorum comparentur in scientia, præferaatur in gratia. Sed est sane quod ulla omnino

A pacto non ferimus, et merito; ut Dominus videlicet glorie sentiatur vel falli unquam potuisse, vel fallere voluisse. Et quidem ipse protestatus est, inter natos mulierum majorem Joanne Baptista non surrexisse (*Matth. xi, 11.*) Vide autem si non vere falsum fateri cogimur Veritatis hoc testimonium, si tantum tribuamus veteribus, quantum nec Joanni vindicare valemus. Non utique fit injuria Joanni, si quid ignorasse creditur aut dicitur, nimirum quod et ipse non diffitetur: sed si quod præconi Veritatis negamus, contra præconium Veritatis alteri damus; hoc non tantum injuria, sed et blasphemia est, et plane contradicere non Joanni, sed Veritati. Quid ergo? Amicus sponsi dubitat, et querit, *Tu es qui venturus es, an alium expectamus* (*Ibid., 3*), et uos B millibus hominum certitudinem de omnibus nostro menacio confirmamus.

14. Nec ipsos de se ita veteres sensisse, paucis advertere possumus. Moyses scribit Deum ad se loquentem dixisse sic; *Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob; et nomen meum Adonai non indicavi eis* (*Exod. iii, 6, et vi, 3*); subaudit, sicut tibi. Ostendit ergo se de Dei notitia **632** plus aliquid præcedentibus patribus accepisse. David quoque super doctores suos et seniores dominum sibi intelligentiae audacter præsumit, ita dicens: *Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatione mea est: et rursum, Super senes intellexi* (*Psalm. cxviii, 99, 100.*) Sed et propheta Daniel, *Pertransibunt, at plurimi et multiplex erit scientia* (*Dan. xii, 4*); ampliorem scilicet rerum notitiam promittens et ipse posteris. Si ergo, ut ait etiam sanctus papa Gregorius, secundum incrementa temporum crevit et scientia spiritualium patrum; et quanto viciniores adveutui Salvatoris extiterunt, tanto mysterium salutis plenius perceperunt (*Hom. 17 in Ezech.*): non est dubium, quia his qui et præsentes fuerunt multo amplius contulerit rerum ipsarum exhibitio, at præsentia exhibentis. Denique et audiunt, *Beati oculi qui vident quæ vos videntis* (*Luc. x, 23*); item: *Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis* (*Joan. xv, 13*). Multi, inquit, reges et prophetæ voluerunt videre quæ vos videntis, et non videbunt; et audire quæ auditis, et non audierunt (*Luc. x, 24*). Quare? ut videlicet clarius largiusque perciperent, quod vix tenuerit obscureque præsenserant. Anoquin quid opus erat foris videre carnem, et carnis audire sermones, si jam intus a Spiritu fuerant perfecte instructi de omnibus? præsentiū cum Dominus dicat, *Caro non prodest quidquam, spiritus est qui vivificat* (*Joan. vi, 64*). Quod si Prophetæ, et qui illustiores videbantur iu illo populo, non omnes omnia liquido æqualiter agnoscere valuerunt, sed alii plus, alii minius; prout eis Spiritus dabat, dividens singulis prout volebat, idque absque præjudicio sue sanctitatis atque perfectionis: quanto magis simpliciores quique justi sine detimento saluus, salvationis tempus, modum et ordinem nescire po-

tuerunt, quæ tamen certa spe et fide, uti promissa fuerant, firmissime tenerunt?

45. Quanti hodieque profecto in populo christiano vitæ æternæ, sæculique futuri, quod indubitanter credupt et sperant, et ardenter desiderant, formam tamen ac statum ne cogitare quidem vel tenuiter norunt? Ita ergo multi ante Salvatoris adventum, Deum omnipotentem fénentes et diligentes suæ salutis gratuitum promissorem, credentes in promissione fidelem, sperantes certissimum Redemptorem, in hac fide et expectatione salvati sunt: licet quando, et qualiter, et quo ordines salus repromissa fieret, ignorarent. Denique Beda aperte docet aperta omnia omnibus nequaquam fuisse quæ de Christo futura erant, quod tu quoque testimonium in tua epistola posuisti. » Uuum, » inquit, « idemque dominicæ crucis tropæni prius Prophetæ et Moyses, quam Apostoli novaverant et prædicabant: sed Prophetæ hoc aliquoties figuratis velatisque sermonibus, Apostoli autem Apostolorumque successores patefacta luce Evangelii semper aperte prædicabant: ita ut nunc omnis populus christianus scire et confiteri debeat fidem, quam eo tempore pauci admodum, et perfectiores quique noverunt; quanvis omnis populus Dei etiam tunc ejusdem mysteria fidei in legalibus cæremoniis typice portaret. » Multa sunt quæ ad hæc confirmanda concorrunt: sed modus epistolaris concta non patitur, nec opus est. Arbitror enim, ut ante jam dixeram, me quoque non respondente, ea potuisse sufficere quæ tua super hoc epistola continet. Sed hoc [al. hac] addidi, ne intactum quid præterire ex omnibus quæ petisti.

CAPUT IV.

Ostendit dari peccatum per ignorantiam contra assertorem contrariae opinionis.

46. Jam contra tertiam assertionem non multum nobis arbitror laborandum, tum quod munifestam nimis præferat falsitatem; tum quod ipse ejus inventer, in sua superiori sententia ipsam per se satis impugnet, sibimetipsi contrarius. Cum enim de nocturno illo privatoque susurrio Domini cum Nicodemo, laqueum nectat publicæ damnationis per totum orbem ignorantibus, arbitraos videlicet neminem ex ~~GBB~~ illa hora potuisse salvari, qui non fuerit baptizatus; nonne aperte peccatum ignorantiae, et peccatum dannabile confitetur? Nisi forte tam protervus sit, ut Denm homines sine culpa dannare existimet. Verendum tamen, ne si vel breviter non responderetur stulto juxta stultiliam suam; putans forte sapientiam, securins spargat seminarium vecordiæ in auribus insipientium, et ita jam insipientiæ ejus non sit numerus. Veritatis prouinde tesimoniis, paucis et manifestis, manifestum mendaciam confutetur. Is forsitan qui asserit non posse peccari per ignorantiam, nunquam pro suis ignorantias deprecatur, sed potius prophetam irrideat deprecantem et dicentem: *Delicta juventutis meæ, et*

Agnoriantias meas ne memineris (*Psal. xxiv, 17.*) For sitan et reprehendet Deum exigentem pro peccato ignorantiae satisfactionem. Loquitur enim in Levitico ad Moysen dicens: *Anima si peccaverit per ignorantiam, feceritque unum ex his quæ lege Domini prohibentur, et peccati rea intellectrix iniquitatem suam, offeret arietem immaculatum de gregibus sacerdoti, juxta mensuram estimationemque peccati;* et rursum: *Qui orabit pro eo quod nesciens fecerit, et dimittetur ei, quia per errorem deliquit in Dominum* (*Levit. v, 17-19.*)

B 47. Si ignorantia nunquam peccatum est, cur dictum est in Epistola ad Hebræos, quia in secundo tabernaculo semel in anno solus pontifex intraret, non sine sanguine, quem offerret pro sui et populi ignorantia? (*Hebr. ix, 7.*) Si peccatum ignorantiae nullum est, non ergo peccavit Saulus, quod persecutus est, Ecclesiam Dei, quoniam quidem ignorans hoc fecit, manens in incredulitate. Bene itaque faciebat, quod erat blasphemus, et persecutor, et contumeliosus; quod erat spirans minaram et cædis in discipulos Jesu; et in hoc ipso quippe abundantiter æmulator existens paternarum suarum traditionum *Galat. i, 13, 14.* Non ergo debuit dicere: *Misericordiam conseculus sum* (*I Tim. i, 13*); sed, Mercedem recepi; quippe quem ignorantia a peccato reddebat innuminem, insuper et æmulatio remunerabilem iudicabat. Si, inquam, ignorantia nunquam peccatur; quid ergo causam adversum occisores Apostolorum, quandoquidem non solum malum esse nescierunt interficere illos, sed insuper quoque id faciendo arbitrii sunt obsequium se præstare Deo? (*Joan. XVI, 2.*) Sed et frustra in cruce Salvator pro suis orabat crucifixoribus, quippe uestimentibus, ipso teste, quid facerent (*Luc. xxiii, 34*), et ita nequaquam peccauitibus. Neque enim fas est ulla tenus suspicari mentitum fuisse Dominum Jesum, aperte perlibentem eos ignorare quid facerent; etsi sorte de Apostolo dubitet quis, quod carnem suam æmulaus, sicut homo mentiri potuerit, ubi ait: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (*I Cor. ii, 8*). Numquid non ex his satis appetet, in quantis jaccat ignorantiae tenebris, qui ignorat peccari posse interdum per ignorantiam? Sed de his hactenus.

CAPUT V.

Sententiam quamdam suam male acceptam a calunnia vindicat. nempe, Quod Angelos latuerit consilium Incarnationis Dominicæ.

48. In fine mihi insinuas, amicabiliter quidem, moveri aliquos super quadam mea sententia, qua dixi cum Evangelium exponerem (173), consilium Dei nulli, etiam beatorum Angelorum, antequam Virgini revelatum. Primo quidem inde, ut arbitror, quia non satis juste moventur, advertere possunt quod eamdem sententiam non constanter affirmo, sed cum temperamento, suspendens sub disjunctiva

(173) Nempe Evangelium Lucæ, I. *Missus est*, et quidem in homilia 4, infra, tomo III.

particula : « Vel ideo, » inquam, « dictum est, a Deo. » Siquidem præmissa una causa quæ mihi videbatur, cur Evangelista, cum diceret : *Missus est angelus Gabriel, nominatim subiaceerit, a Deo* (*Lue. 1, 26*); alteram quoque tempore quidem et sub disjunctione subjunxi, quo et mihi non incumberet descendendi necessitas, et lectori daretur eligendi facultas quam e duabus voluisset [*al. maluisset*]. Si igitur una quilibet illarum stare potest, de altera quid suggillor, quippe qui neutram affirmsans, lectoris utramque magis iudicio derelinquo? Quanquam etsi ex sententia dixerim, ignotum usque tunc [*al. adhuc*] sanctis Angelis fuisse Dei consilium, non quidem quia per incarnandi Verbi mysterium Dei propositum erat quandoque operari salutem in medio terræ (hoc enim et multis mortalium et præscire donatum est, et prædicere), sed quod potissimum tempus, quemve locum, vel modum, præcipue que quam virginem, ad implendum propositum suum elegisset Deus; si, inquam, hoc Dei consilium non de opere, sed de tempore, loco, modo, atque persona, etiam sanctos ignorasse Angelos senserim et scripserim; profecto non video cur incredibile videatur. Sane ibi unusquisque in suo sensu securus abundat, ubi aut certæ rationi, aut non contemnendae auctoritati quod sentitur non obviat.

19. Quænam enim me ratio sive auctoritas sentire cogat, etiam tempus illud ab antiquo Angelis immotuisse, de quo Apostolus : *Postquam venit, inquit, plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege?* (*Galat. iv, 4*.) Credibilius magis fortasse videtur, ut sicut futuri adventus Domini, ipso teste, diem prorsus ignorant (*Matth. xxiv, 36*); ita quoque prioris tempus nequaquam præscierint. Quis scilicet, si modo illo spirituali Dei Sapientia de primo adventu suo et Angelis illud locuta sit, quod Apostolis per os carnis assumptæ de secundo legitur respondeat : *Non est, inquiens, vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate?* (*Act. 1, 7*.) Quæ me rursus credere compellat necessitas, Angelos jam ante advertisse civitatem Nazareth, quam illo cernerent missum archangelum Virginem salutare, et parvum nuntiare divinum? Siquidem quod preelecta fuerit Bethlehem nativitati, Jerusalem passioni; etiam sic aperte præscitum et prædictum est a Prophetis. Quod autem et Nazareth prævisa similiter est conceptioni, non tamen similiter, ut arbitror, prævisum fuisse et a Prophetis, evidens aliquod invenitur de Scripturis testimonium. Nam quod legitur, *Quoniam Nazareus vocabitur* (*Matth. xi, 23*), profecto evangelista, qui hoc de propria sumit, non tam ad conceptionem, quam ad educationem referri satis evidenter ostendit, quod illa videlicet ex Egypto reportatus fuerit, illaque natus. Denique Iudei ad Nicodemum, *Scripture, aitum, et vive, quoniam propheta a Galliis non surgit* (*Ioan. vii, 52*). Et quidem scienti legem loquebantur, et qui magister erat in Israel, nihilque facile ignoraret ex omnibus. et tamen tota fiducia

A instabant, monstrantes Scripturas non loqui Christum venire a Galilæa, cuius Nazareth civitas esse cognoscitur, Plus sane ad manum fuit eis testimonium de propheta, ex quo Regi locum sciscitauit nativitatis, incunctanter Bethlehem responderunt. Itaque natus in Bethlehem Christus est (*Malth. ii, 1*), et in Jerusalem passus; et utrumque aperte prædixisse Prophetas manifestum est. Conceptus æque est et in Nazareth civitate Galilæa: nec tamen visum est occurtere quidpiam vel Nicodemo, per quod sive Galilæam, sive Nazareth ad Christi adventum undecunque pertinere doceret.

20. Sic quoque Nathanael, doctus et ipse in lege, Philippo nuntianti Jesum filium Joseph a Nazareth, mox sub interrogatione admirando respondit : *A Nazareth, inquit, potest aliquid boni esse?* (*Joan. i, 46*.) Nimirum admirans quod a Nazareth Christus nuntiaretur, quod ex nulla penitus Scriptura recoceret. Aut si non interrogando quidem, sed magis affirmando illud respondisse contenditur, memor utique præfati testimonii, quoniam *Nazareus vocabitur*: non tamen perinde, quod in Nazareth concepitos fuerit Jesus, eum agnoscere constabit; cum multæ aliae causæ occurrere potuerint, cur illud propheta prædixerit. Potuit ergo et de conceptionis loco, ut Prophetas, sic et Angelos divinum latuisse consilium.

B 21. Modum deinde illum tam incomprehensibilem, quem et Virgo sollicita requisivit, unde, queso, doceri queam Angeli fuisse præcognitum? Mili vero videtur, ne ipsi quidem (ut pace ejus dixerim) qui nuntiabat : quod et ipse fatetur, si ejus verba diligenter adverterimus. Respondeus quippe, *Spiritus sanctus superveniet in te*; nonne aperte mitit ad magisterium Spiritus sancti, cuius unctione doceatur de omnibus, quorum ipse sibi non præsumit scientiam, et discat experiendo quod audiendo non poterat? Denique subjungit: *Et virtus Altissimorum umbribabit tibi* (*Luc. i, 35*); expressius profecto significans modum secretissimum arcani incomprehensibilis et ineffabilis sacramenti, quo quasi in umbra cum sola, et in sola Virgine, sola Trinitas conceputum fuerat operatura divinum. Ad hoc quoque investigandum mysterium minus se idoneum constitutus Magnus ille Juannes, cum se indignum perhibet **C** solvere corrigiam calcamenti. Sed et ipsam Virginem, rogo, unde probabitur ex nomine, vel ex facie ante cognitam Angelis, quod ipsa videlicet esset quam Deus elegerit in matrem sibi, excepto duntata archangelo, cui et servanda ab initio tradita fuisse credenda est! Porro autem si diabolus eam nec post conceptionem agnovit, Joseph utique desponsatione deceptus; credi potest et sanctis Angelis vel ante minime innotuisse, quod ipsa videlicet esset Dei mater futura. Sane etenim reprobri spiritus, etsi destituti sunt participatione gratia spiritualis, non tamen vivacitatem industriae naturalis.

22. Videsne, in quantis, salva fide et veritate Scripturarum, divinum Angeli consilium poterant ignorasse, præseruum ut horum revelandorum præ-

rogativa matri Virginis servaretur? Primum equidem est tempus, secundum locus, tertium modus, quartum electio personæ virginalis. Hoc responde fratribus, qui me reprehendunt quod dixerim ad laudem Virginis, ideo positum esse a Deo, ue cui forte

vel beatorum Angelorum summum consilium Deus priusquam Virginis, revelasse putetur, excepto dunt taxat archangelo Gabriele. Suum consilium dixit, non de opere, sed de operis tempore, de loco, de modo, de persone quoque electione. Vale.

ADMONITIO IN OPUSCULUM XI.

636 1. *Epistolam sequentem, quæ inter Bernardinas ordine centesima nonagesima est, Horstius in classem tractatuin ob epistolæ prolixitatem ac materiæ dignitatem rejecit. Scripta fuit occasione damnatorum Abælardi errorum in synodo Senonensi, quam anno 1140 frequenti Gallicanorum episcoporum consessu, præsente rege Ludovico Juniore, celebratam diximus in notis ad epistolam centesimam octogesimam septimanam. In Synodica epistola, quæ inter Bernardinas est centesima nonagesima prima, et in aliis quæ modo est ordine trecentesima trigesima septima, Innocentio papæ significant Patres, Abælardi errores a se damnatos, intacto auctore, quod ad sedem apostolicam appellasset: atque errorum capitula « plenius confineri in litteris domini Senonensis. » Has litteras non alias esse credimus, quam subsequentem Bernardi epistolam, in qua ejusmodi capitula referuntur, strictimque refelluntur. Eadem sunt capitula, quæ Gaufrido Carnotensi episcopo et Bernardo direxerat Guillelmus, ex Sancti-Theodorici abbate tune monachus Ignaciensis, uti apparet ex ejus litteris superioris editis inter Bernardinas.*

2. *Capitula ista partim sibi falso imposta conquestus est, partim pro suis agnita correxit Abælardus in Apologia sua, in qua Bernardam, tanquam unicum adversarium suum, ut delatorem malignum aut inconsideratum passim lacessit. Bernardi patrocinium adversus eas calumnias suscepere duo ipsius Abælardi quondam familiares, qui ab ejus erroribus tandem resipuerant, Gaufridus, Bernardi postea notarius; et quidam abbas anonymus « Nigrorum monachorum. » Utrumque designaverat Chesnius in Notis ad Abælardum: sed amborum opuscula modo typis edita sunt in tomo quarto Bibliothecæ Cisterciensis: ubi eruditus editor Bertrandus Tisserius observat, abbatem istum anonymum alium esse a Guillelmo Sancti-Theodorici. Abbas porro erat in Francea, id est in metropoli Senonensi vel Remensi, teste Gaufrido, ut mox videbimus; tresque libros, adversus Abælardum a se scriptos, Hugo Rotomagensium archiepiscopo dedicebat. Eum « dominum » suum vocat initio libri secundi, itemque clarissimam Rotomagensium lucernam: qui eatholico pectore, inquit, de Deo tuo sentis, catholice ore loqueris, et eatholica manu cæteris excellentius seribis. »*

3 *Ex capitulis errorum Abælardo imputatis, quædam in vulgaris ejus operibus desiderantur. Unde nonnulli occasionem arripiant insimulandi Bernardum, quasi Abælardo falsos errores affinxerit, et cum larvis atque umbris dimicaverit. At constat plerosque ctiam in vulgatis scriptis errores deprehendi, ut suis locis ostendemus: et, si qua amplius non existant, ea quondam in ipso Abælardo legisse Guillelmu Saneti Theodorici, Gaufridum, et abbatem illum anonymum Abælardi quondam discipulum, qui et præceptoris sui doctrinam callebat, et verba ipsa referit, uti et Guillelmus, tum ex Apologia, tum ex Theologia Abælardi, quæ in editis non comparent. Et certe Abælardus ipse in libro secundo commentarii super Epistolam ad Romanos, pag. 554, quædam in Theologia sua tractanda reservat, de quibus nulla mentio est in impressis, quæ sic desinunt: « Cætera desunt: » ut appareat, Theologiam in editis multilam esse.*

4. *Hague male omnino merentur de religione christiana, nedum de Bernardo, qui ut Abælardum absolvant, Bernardum cæco, ut aiunt, zelo impulsam faisse criminantur. Saltem eum Abælardo ipso et ejus defensore Berengario agnoscant tandem, eum in quibusdam errasse. Ita enim se, quamvis non satis ex animo, reum agnoscat in nonnullis Abælardis in Apologia sua, ubi haec verba: « Scripsi forte aliqua per errorem, quæ non oportuit: sed Deum testem et judicem in animam meam invoco, quia in his, de quibus accusor, nil per malitiam aul superbiam presumpsi. » Esto itaque malitiam, atque etiam heresim ab eo removere liceat: at errores saltem aliquos, vocum novarum studium, levitatem, forsam etiam superbiam et contentionum pruriginem in eo dissimulare non licet. Sed denuni Innocentius rescripto ad episcopos missò hominem recludi jussit ejusque libros comburi, quos ipse Romæ fiamnis tradi mandavit, testante Gaufrido. Verum tandem resipuit Petrus, atque ab appellatione destitutus consilio et hortatu Petri Venerabilis abbatis Cluniacensis, qui extrenos ejus mores egregie laudat in epistola ad Heloissam.*

637 5. *Bernardo non impune cessit, quod Abælardum et scriptis et verbis persecutus sit. Nam non solum Abælardus censorum impatiens, sed etiam Berengarius, ejus discipulus ac defensor, quedam in Bernardi scriptis erronea jaclare demuni ausi sunt, insigni commento. « Errasti vere, inquit Berengarius Bernardum alloquens, dum originem animarum de cœlo asseruisti esse. » pag. 310. Et pag. 315: « Animarum et, igniem de cœlis fabularis esse, ubi sic recolo te locutum (neimpe sermone decimo septimo in Cantico) Merito dicit Apostolus: « Nostra conversatio est in cœlis. Hæc verba tua subtiliter explorata, christianæ mentis palato hæresim sapiunt. » Apage iasorum atque impudentem nebulonem. Abbas anonymous sub finem libri secundi aliam Abælardi in Bernardum calumniam profert. « Miraculum mihi est, quod a tam longo tempore, et a tantis viris, quorum doctrina fulget Ecclesia ut sole luna, nostro Abælardo responsum non est, qui eriminatur Abbatem, quod dicat, Deum et assumptum a Deo hominem unum esse in Trinitate personam: cum homo res corporea, et membris composita, et dissolubilis sit: Deus vero nec corporeæ res sit, nec membris constans, ut dissolvi possit. Unde nec Deus homo, nec homo Deus dicendi est, » etc. Sic Nestorianum agit Abælardus, cum Bernardum erroris petulantem accusat. Recte ad hunc locum Guillelmus Sancti-Theodorici in capite octavo contrâ Abælardum: « Unde et nos similiter dicimus, Christum filium hominis in ipsa natura humanitatis sue, sed non ex ipsa, secundum eam quam cum Deo habet unionem, tertiam esse in Trinitate personam: quia sicut incarnatus Deus factus est filius hominis propter hominem assumptum, sic assumptus homo factus est filius Dei propter usum suum Deum. »*

6. *Præler capitula, quæ dedita opera refellit Bernardus, nonnulla congregatim receperat n. 10, contentus ea exposuisse, que ab aliis etiam refutantur, scilicet a Guillelmo, et ab aliis anonymo. De occidentibus, quæ in Eucharistia post consecrationem remainere in aere docebat Abælardus, ita Guillelmus sentit.*

« Nobis vero videtur, si vobis etiam videtur, » sic Gaufridum Carnotensem episcopum et Bernardum alloquitur, « quod accidentia illa, sive prioris forma substantiae, que, ut puto, non nisi consonus in unum accidentium concursus est, se ibi est, in corpore Domini est, non formans illud, sed virtute operantis in ea sapientiae Dei optans illud et modificans, ut secundum ritum mysterii et modum sacramenti habile fiat et tractabile, et gustabile in forma aliena, quod non poterat esse in propria. » Item in libro de Corpore et Sanguine Domini ad Rupertum, capite tertio : « Sed contra omnem secularis philosophiae rationem et intellectum, mutata panis substantia in aliam substantiam, ad quoddam mysterii obsequium quedam accidentia, que illi inhæreant, sic transtulit non mutata, ut corpus Domini, licet adit albedo, non fiat album; nec rotunditas rotundum : sed hujusmodi accidentia omnia sic reservavit, ut licet vere humanitatis ejus corpori adsint, non lamen illud insint, non tamen illud insificant vel afficiant, » etc.

G 38 7. Ceterum sicut de Incarnatione non recte sentiebat, aut certe non recte loquebatur Abelardus, ita nec etiam de gratia Christi, quam ad solam rationem a Deo concessam et ad Scripturarum admonitionem et ad exempla redigebat; adeoque omnibus communem esse dicebat. « Dicendum est igitur, quod homo per rationem, a Deo quidem datam, gratiae apposita coherere potest : nec Deus plus facit isti qui salvatur, antequam coheret tyratio, quam illi qui non salvatur. Sed sicut qui lapides prelioso exponit veniales, et desiderium videntium excitat ad emendandum : similiter gratiam suam apponit omnibus, consilio Scripturis, et exemplis revocat; ut homines per libertatem arbitrii quam habent, gratiae coherant. » Et infra : Vivificatio ista tribuitur gratiae : quia ratio, qua homo discernit, et intelligit a malo abstinentiam et bene agendum, est a Deo. Et ideo hoc inspirante Deo agere dicitur : quia Deus per rationem quam dedit homini, facil eum peccatum ipsum agnosceret. » Hæc, aliaque Guillelmus ex Abælardi scriptis refert, haud dubie ex ejus Theologia, que ob hoc fortasse, aliaque permixta, a posteris mutilata est. Neque hac in re Guillelmo, viro alioqui docto ac piissimo, fidem denegare licet : maxime cum in libro quarto super Epistolam ad Romanos, Abelardus eandem pestiferam doctrinam doceat pag. 653 et sequente, ubi hæc verba in multis leguntur: « Ad desiderium itaque nostrum in Deo accedendum, et ad regnum cælestis concepiscendum, quam præire gratiam nescire est, nisi ut beatitudine illa, ad quam nos invitai; et via, qua pervenire possimus, exponatur atque tradatur ? Hanc autem gratiam tam reprobis, quam electis pariter imperit, utrosque videlicet de hoc instruendo æqualiter : ut ex eadem fidei gratia, quam perceperunt, aliis ad bona opera incitetur, aliis pro tempori sua negligenter inexcusabilis reddatur. » Et paulo post : « Nec nescire est, ut per singula, que quotidie nova succedunt opera, atiam Deus gratiam præter ipsam fidem exponat, qua videlicet credimus, pro hoc quod facimus, tantum nos præsumimus adepturos. » Hæc idcirco commemoramus, ut omnes demum intelligant, quan impie ut de Incarnatione, ita de gratia Christi, si nou sensit, saltem scripsit Abelardus; et quam merito Bernardus dixerit in epistola centesima nonagesima secunda. « Cum de Trinitate loquitur, sapit Arium; euni de gratia, sapit Petugium; cum de persona Christi, sapit Nestorium. » Et duo quidem postrema ex dictis, et ex sequente epistola evincuntur: de tertio legit, qui id scire volet, Abelardi librum Theologum tertium sub finem; ibique impenit ipso auctore, « facile convinci eos qui nostra de fide verba abhorrent, cum videbant audirem Deum Patrem, et Deum Filium, in sensu verborum nobis esse conjunctos. » Quo pacto? « Interrogemus enim eos, » inquit, « si Sapientiam hæc credant, de qua scriptum est, » Omnia in sapientia fecisti; « et statim respondebunt se credere. » Hoc vero esse Filium credere : sicut credere Spiritum sanctum non aliud esse, quam credere Dei benignitatem. Quæ quidem si rigide accipiantur, **G 39** plusquam Arianismum, id est Sabellianum, sapere videntur. Quamquam, ut ingenuo fatear, hunc errorem in consequentibus rejicit, pag. 1069. Verum interest non solum recte sentire, sed etiam (maxime ubi de Fide agitur) recte loqui ac scribere. Hinc non immrito Guillelmus Sancti-Theoderici in capite tertio libri contra ipsum Abælardum, adductis ejus verbis de ære et sigillo, de potentia et quadam potentia, « quantum ad personarum destructionem, » inquit, « Sabellianum est; quantum ad dissimilitudinem et imparitatem, hoc in sententiam Arii pedibus ire est. » Hæc, inquam, ideo commemoramus, ut pudeat eos qui hos errores detestantur, quod Abælardi causam suscipiant adversus Bernardum, quem præcipitus in Abælardum iudicavit ac nimis impeditivis accusore porro non verentur. Eodem fere modo, atque Abælardus, Trinitatis mysterium explicat Guillelmus de Conchis, cuius itidem errores confutat Guillelmus Sancti-Theoderici abbas in epistola ad Bernardum. Adeo nihil infelicius eadere in religionem potest quam cum philosophi ex sola ratione fidei nostræ mysteriu explicare conantur.

ALBINUM

8. De toto Abælardi negotio Gaufridus sancti Bernardi notarius ita loquitur in epistola ad Henricum cardinalem et episcopum Albanensem: « Audivi etiam, quod super damnatione Petri Abælardi diligenter vestra desiderat plenius nosse similiter veritatem : cuius libellos prius memorie dominus Innocentius II papa in urbe Roma et in ecclesia beati Petri incendio celebri condemnavit, apostolica auctoritate hærelicum illam denuntians. Nam et ante plures annos venerabilis quidam cardinalis et legatus Romane Ecclesiæ, Cono nomine, regularis quondam canonicus ecclesie Sancti-Nicolai de Aruasia, Theologam ejus, Suessione concilium celebrans, similiter concremaverat, ipsum Petrum præsentem arguens, et convictum de heretica pravitate condemnans. Unde vestre si placuerit, desiderio, per libellum de Vita sancti Bernardi, et per ejus epistolas missas ad curiam satisfiet. Inveni tamen in Clara-Valle libellum cuiusdam abbatis Nigrorum monachorum, quo errores ejusdem Petri notantur, quem et olim me vidisse recordor : sed a multis annis, ut custodes librorum asservant, studiose quæsitus, primus quaternio non potuit inveniri. Propter quod propositi nostri est in Franciam destinare ad monasterium, cuius abbas existit, qui cumdem librum composuit ; et, si recuperare potero, transcribere facere codicem totum, et mittere vobis. Credo enim quod vestre inquisitione sufficere defeat, ut cognoscatis, que, quemadmodum, quare sint condannata. Itaenam Gaufridus ex Chesnii Notis in Abælardum. Miltimus quæ de viso Henrici canonici Tornacensis, ad Patres synodi Senonensis atque ad Bernardum relato, memoratur in Spicilegi tomo duodecimo, pag. 478 et sequente.

9. Posteaquam hæc scripseram, noster Joannes Durandus, qui tunc Romæ versabatur, ex mendoso codice Vaticano, notato 663, ad me transmisit Capitula hæresum Petri Abælardi, sequenti epistole præmissa, hæc ipsa sine dubio, cum Bernardus in fine hujuscemodi epistole se collegisse, ac Pontifici transmisso significat. Idcirco ea loco praemittere visum est ad ipsius epistole illustrationem.

INCIPIUNT CAPITULA HÆRESUM PETRI ABÆLARDI.

¶ I. Horrenda similitudo de sigillo æreo, de specie et genere ad Trinitatem.

« Gum sapientia Dei quædam sit potentia, sicut æreum sigillum est quoddam æs, liquet profecto divinam sapientiam ex divina potentia esse suum habere, ad eam videlicet similitudinem, qua sigillum æreum dicitur esse quod est ejus materia; vel species ex genere, quod quasi materia speciei dicitur esse, ut animal hominis. Sicut enim ex eo quod est æreum sigillum, exigit necessario quod æs sit, et ex eo quod est homo ut animal sit, sed non e contrario: ita divina sapientia, quæ est potentia discernendi, exigit quod sit divina potentia, sed non e contrario. » Et post pauca: « Benignitas ipsa, quæ hoc nomine quod Spiritus est demonstratur, non est in Deo potentia sive sapientia. »

II. Quod Spiritus sanctus non sit de substantia Patris.

« Cum itaque tam Filius, quam Spiritus sanctus ex Patre sit, hic quidem genitus, ille procedens; differt in eo generatio ipsa a processione, quod is qui generatur ex ipsa Patris substantia est, cum ipsa, ut dictum est, Sapientia hoc ipsum esse habeat, ut sit quædam potentia. » Et Post pauca: « Spiritus vero quamvis ejusdem substantiae sit cum Patre et Filio, unde etiam Trinitas ipsa homousion, id est unius substantiae, prædicatur, minime tamen ex substantia Patris est aut Filii, quod esset ipsum ex Patre vel Filio gigni: sed magis ex ipsis habet procedere, quod est Deum se per charitatem ad alterum extenderc. Quidammodo etenim per amorem unusquisque a se ipso ad alterum procedit, cum proprie, ut dictum est, nemo ad seipsum charitatem habere dicatur, ut sibi ipsi benignus esset, sed alteri: maxime autem Deus, qui nullius iudicet, erga seipsum benignitatis affectu commoveri non potest, ut sibi aliquid ex benignitate impendat, sed erga creaturas tantum. »

III. Quod ea Deus solummodo possit facere, vel dimittere, vel eo modo tantum, vel eo tempore quo facit, non alio.

« Hac ratione qua convincitur quod Deus Pater tam bonum genuit Filium quantum potuit cum vide- licet aliter reus esset invidiae, clarum est etiam omnia qua facit, quantum potest, egregia facere; nec ullum commodum quod conferre possit, subtrahere velle. » Et post pauca: « In tantum in omnibus quæ Deus facit, quod bonum est attendit, ut ipso boni pretio potius quam voluntatis suæ libito ad singula facienda inclinari dicatur. » Item: « Ex his itaque tam de ratione quam de scripto collatis constat, id solum Deum facere posse quod aliquando facit. » Et post pauca: « Qui si mala quæ flunt disturbare posset, nec id etiam nisi opportune faceret, qui nihil importune facere potest: profecto non video, quo modo peccatis consentiens non esset. Quis enim

A consentire malo dicendus est, nisi per quem etiam opportune disturbari posset? item: « Prædictis itaque rationibus vel objectorum solutionibus li- quere reor omoibus, ea solummodo Deum posse fa- cere, vel dimittere, vel eo modo tantum, vel eo tem- pore quo facit, non alio. »

¶ IV. Quod Christus non assumpsit carnem ut nos a jugo diaboli liberaret.

« Scindum est quod omnes nostri doctores qui post Apostolos fuere, in hoc conveniunt, quod dia- bolus dominium et potestatem habebat super homi- nem et jure eum possidebat. « Et post pauca: « Nec 1063 A diabolas unquam jus aliquod habuit super hominem, sed jure eum possidebat, permittente, ut, careerarius; nec [ut eum] Filius Dei a jugo diaboli liberaret, carnem assumpsit. » Et post pauca: Quonodo nos justificari vel reconciliari Deo per mortem Filii ejus dicit Apostolus, qui tanto amplius adversus hominem irasci debuit, quanto amplius in crucifigendo Filium suum deliquerit, quam in transgrediendo primum præceptum suum unius pomi gustu: quo- modo enim amplius justum fuerat? Quod si tantum fuerat illud Adæ peccatum, ut expiari non posset nisi ex morte Christi: quam expiationem haebit ipsum homicidium, quod in Christo commissum est, tot et tanta scelera in ipsum vel suos commissa? Nunquid mors innocentis Filii tantum Deo placuit, ut per ipsum reconciliaretur nobis, qui hoc peccando commisimus, propter quod innocens Dominus est occisus; nec nisi hoc maximum fieret peccatum, etiam levius potuit ignoscere multo nec nisi multipli- catis malis tam bonum facere, in quo et justio- res facti sumus per mortem Filii Dei, quam ante eramus, ut a peccatis jam liberari debeamus? » Item: « Cui vero non crudele et iniquum videtur, ut sanguinem innocentis, et pretium aliqnod quis requirerit, ant ullo modo ei placuerit innocentem interfici? nedum Deus tam acceptam mortem Filii habuit, ut per ipsam universo reconciliatus sit mundo. Haec et his similia non mediocrem movent quæstionem, non solum de redemptione, sed etiam de justificatione nostra per mortem Domini nostri Jesu Christi. Nobis autem videtur, quod nihil mi- nus sumus justificati in sanguine Christi; et Deo reconciliari per hanc singularem gratiam nobis ex- hibitat, quod Filius suus nostrorum suscepit naturam et in ipsa nos tam verbo, quam exemplo instituendo usque ad mortem præstitit, nos sibi amplias per amorem astrinxit: ut tanto divinae gratiae accusi beneficio, nulla tolerare propter ipsum vestra refor- midet caritas: quod quidem beneficium antiqüs etiam patres, hoc perfidem exspectantes, in sum- mum amorem Dei tenquam homines temporis non dubitamus accendisse. » Et infra: « Puto ergo quod

consilium et causa incarnationis fuit, ut mundum luce suæ sapientiæ illuminaret, et ad amorem suum accenderet, »

V. *Quod neque Deus et homo, neque homo persona, quæ Christus est, sit tertia persona in Trinitate.*

« Quando dico, Christus est tertia persona in Trinitate; hoc volo dicere, quod Verbum, quod ab æterno tertia persona in Trinitate fuit, tertia persona sit in Trinitate: et ita puto quod locutio sit figurativa. Si enim propriam diceremus esse, cum hoc nomen Christus idem sonet quod Deus et homo, tunc talis esset sensus: Deus et homo est tertia persona in Trinitate. Quod penitus est falsum. » Et post pauca: « Et est sciendum, quod quamvis concedamus, quod Christus est tertia persona in Trinitate, non tamen concedimus quod hæc persona, quæ Christus est, si tertia persona in Trinitate. »

VI. *Quod Deus non plus faciat ei qui salvatur antequam cohæreat gratiæ, quam ei qui non salvatur.*

« Sic iterum solet queri illud quod a quibusdam dicitur, scilicet utrum omnes homines ita sola misericordia salventur, ut nullus sit qui bonam voluntatem habere possit, nisi gratia Dei preveniente, quæ eorū moveat, et bonam voluntatem insipret, et inspiratam multipliet, et multiplicatam conservet. Quedi si ita est quod homo ex se nihil boni operari possit, aut aliquo modo ad divinam gratiam suscipiendam per liberum arbitrium sine auxilio gratiæ se erigere prout **612** dictum est, non possit; non videtur ratio quare, si peccat, puniatur. Si enim non potest ex se aliquid boni facere, et talis factus, est qui sit prior ad malum, quam ad bonum; nonne si peccat immunitis est a culpa; et nunquid Deus, qui ita infirmum et fragilis naturæ eum fecit, est laudandus de tali creatione? Imo si ita esset, nonne potius culpandus videretur? » Et post pauca: « Quod si ita esset quod homo ad divinam gratiam percipiendam se erigere sine alterius gratia non posset; non videtur ratio esse, quare homo inculparetur; et Dei gratiam non habere, potius in auctorem ipsius refundandum videretur. Quod ita non est, sed longe aliter dicendum prout rei veritas se habet. Dicendum est ergo, quod homo per rationem, a Deo quidem datam gratiæ apposite cohærente potest: nec Deus plus facit illi qui non salvatur antequam cohæreat gratiæ, quam illi qui non salvatur. Ita enim se gerit Deus erga homines, quemadmodum mercator qui habet pretiosos lapides venales, qui videlicet exponit eos in foro, et æque omnibus offert, et per ostensos desiderium in eis ad emendum excitat. Qui prudens est, sciens se eis indigere, laborat ut habeat; acquirit nummos, et emit eos: qui deses est et piger, et si desiderium habeat, quia tamen piger est, non laborat, et si fortior sit alio corpore, nec emit eos; et ideo culpa sua quod caret illis. Similiter Deus gratiam suam apponit omnibus, et consulti Scripturis et doctoribus eximiis, ut pro libertate arbitrii, qua gratiæ cohæreat qui prudens est, prouidet.

Asibi in futuro ex libertate arbitrii qua huic cohæret gratiæ. Piger vero a carnalibus desideriis implicatus, etsi desideret baptificari, nunquam tamen vult laborare compescendo se a malo, sed negligit, quamvis per liberum arbitrium possit cohærente gratiæ; et sic ab omnipotenti Deo negligitur. »

VII. *Quod Deus non debeat mala impedire.*

« In primis videndum est, quid sit consentire malo: et quid non. Ille equidem malo consentiens dicitur, qui cum debeat hoc prohibere, et possit, non prohibet: si autem debeat, et non possit: et e contrario si possit et non debeat; non est reus. Si vero nec debet, nec potest, multo minus reus censendus est. Et ideo Deus a consensu malorum est alienus, qui nec debet, nec potest mala impedire, Ideo non debet, quia cum res per benignitatem illius eveniat eo modo, quo melius potest, nullo modo hoc velle debet. Ideo autem non potest, quia bonitas illius electio minori bono, illi quod majus est impedimentum minime parare potest. »

B VIII. *Quod non contraximus ex Adam culpam, sed pœnam.*

« Sciendum est quod cum dicitur. Originale peccatum est in parvis; hoc dicitur pro pœna temporali et æterna, quæ debetur eis ex culpa primi parentis. » Et paulo post: « Similiter dicitur, in quo omnes peccaverunt (*Rom. v, 12*): ideo scilicet, quia semi-narium omnium erat in illo qui peccavit. Non tamen inde provenit, quod omnes peccassent, qui non erant: et qui non est, non peccat. »

C IX. *Quod corpus Domini non cedit in terram.*

« De speciebus panis et vini quæritur, si sint modo in corpore Christi, sicut prius erant in substantia panis et vini, quæ versa est in corpus Christi: an sint in aere. Sed verisimilius est quod sint in aere, cuncti sint in corpore Christi sua lineamenta, et suam speciem habeant, sicut alia corpora humana. Species vero istæ, scilicet panis et vini, sunt in ore ad cibandum et obtegendum corpus Christi. » Et post pauca: « Hic autem quæritur de hoc quod qui videatur esse multitudo... unde et præcipitur, quod a Sabbatho usque ad Sabbathum servetur, sicut de panibus propositionis factum fuisse legitur, a muribus etiam corrodi videatur, et de manu sacerdotis vel diaconi in terra cadere. Et ideo quæritur quare Deus permittat ista fieri in corpore suo. **613** An fortassis non ita fiat in corpore, sed tantum ita faciat apparere in specie? Ad quod dicimus, quod revera non est sic in corpore, sed Deus ita in speciebus ipsis propter negligiemini ministrorum reprimendam habere facit: corpus vero suum, prout ei placet, reponit et conservat. »

D X. *Quod propter opera nec melior, nec pejor efficiatur homo.*

« Solerit queri quid a Domino remunoretur, opus, an intentio, senz utrumque. Auctoritas autem videotur velle, quod opera a Deo æternaliter remunerentur: ait namque Apostolus, *Reddet Deus unicuique secundum opera sua* (*Rom. ii, 6*). Et Athanasius ait,

Reddituri sunt de factis propriis rationem. Et paulo post ait : *Et qui bona egerunt, ibunt in vitam aeternam ; qui vero mala, in ignem aeternum* (*Math. xxv, 46, et Joan. v, 29*). Nos vero dicimus, quod aeternaliter a Deo remunerentur, sive ad bonum. sive ad malum : nec propter opera peior, vel melior efficitur homo, nisi dum operatur fortassis voluntas ejus in aliquo augmentetur. Nec est contra Apostolum vel alios auctores ; quia cum Apostolus dixit, *Reddet unicuique, etc.*, ibi effectum pro causa posuit, opus scilicet pro voluntate seu intentione.

XI. *Quod non peccaverunt qui Christum crucifixi. cœrunt ignoranter; et quod non sit culpæ adscribendum quidquid sit per ignorantiam.*

* Opponit de Judæis qui Christum crucifixerunt, et de aliis qui martyres persequendo putabant se obsequium praestare Deo : et de Eva :::: quæ non egit contra conscientiam, quoniam seducta est, et tamen certum est eam peccasse. Ad quod nos dicimus, quod revera illi simplices Judæi non agebant contra conscientiam, sed potius zelo legis suæ Christum persequabantur ; nec putabant se male agere, et ideo non peccabant : nec propter hoc aliqui eorum damnati sunt, sed proprie præcedentia peccata, merito quorum in istam cæcitatem devoluti sunt. Et inter illos erant electi illi, pro quibus Christus oravit, dicens : *Pater, dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc. xxii, 34*). Nec oravit ut hoc peccatum eis dimitteretur, cum hoc peccatum non esset, sed potius peccata præcedentia. *

XII. *De potestate ligandi et solvendi.*

* Illud quod in Matthæo legitur, *Quaecunque ligaveris super terram* (*Math. xvi, 19*), etc., sic intelligendum est : *Quaecunque ligaceris super terram*, id

Aest in praesenti vita, *erit ligatum et in cœlis*, id est in praesenti Ecclesia. » Et post pauca : « *Huic sententie, iqua dicimus Deum solum dimittere peccata, Evangelium videtur obviare : ait namque Christus ad discipulos suos : Accipite Spiritum sanctum ; quorum remiseritis peccata remittuntur eis* » (*Joan. xx, 22, 23*). Sed nos dicimus quod hoc dictum est solis Apostolis, non successoribus eorum. » Et statim subditur : « *Si quis tamen successoribus eorum convenire hoc dixerit, ad modum supradictæ auctoritatis haue quoque exponere decet.* »

XIII. *De suggestione, delectatione, et consensu.*

« *Sciendum quoque quod suggestio non est peccatum illi cui suggestio fit, nec delectatio consequens suggestionem, quæ delectatio inest ex infirmitate et memoria voluptatis, quæ est in impletione illius rei quam adversarius suggerit ; sed solus consensus, qui et contemptus Dei dicitur, in quo peccatum constitut.* » Et post pauca : « *Nec dicimus quod voluntas faciendi hoc vel illud, nec et ipsum opus sit peccatum, sed potius, ut superius dictum est, ipse Dei contemptus ex aliqua voluntate.* »

XIV. *Quod ad Patrem proprio vel speciiliater pertinet omnipotencia.*

« *Si potentiam tam ad notitiam subsistendi, quam ad efficaciam operationis referamus, invenimus ad proprietatem personæ Patris proprio vel specialiter omnipotentiam attinere : quod non solum eam ceteris duabus personis æque omnia efficere potest, verum etiam ipse solus a se, non ab alio existere habet ; et sicut habet a se existere, ita etiam ex se habet posse.* »

Hec sunt Capitula Theologiae,imo Stultologiae Petri Abælardi.

S. BERNARDI ABBATIS

CONTRA QUÆDAM CAPITULA ERRORUM ABÆLARDI

EPISTOLA CXX SEU TRACTATUS.

AD INNOCENTIUM II PONTIFICEM

CXLVII PRÆFATIO.

Amantissimo patri domino INNOCENTIO summo Pontifici, frater BERNARDUS Claræ-vallis vocatus abbas, modicum id quod est.

Oportet ad vestrum referri apostolatum pericula quæque et scandala emergentia in regno Dei, et præsertim quæ de fide contingunt. Dignum namque arbitror ibi potissimum resarciri damna fidei, ubi non possit fides sentire defectum. Itæ quippe hujus prærogativa Sedis. Cui enim alteri aliquando dictum

D est : *Ego pro te rogavi, Petre, ut non deficiat fides tua ? Ergo quod sequitur, a Petri successore exigitur : Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos* (*Luc. xxii, 32*). Id quidem modo necessarium. Tempus est ut vestrum agnoscatis, Pater amantisime, principatum ; probetis zelum, ministerium holoretis. In eo plane Petri impletis vicem, ejus tenuetis et sedetis, si vestra admonitione corda in fide fluctuantia confirmatis, si vestra auctoritate conteritis fidei corruptores.

CAPUT PRIMUM.

Impia Abælardi de sancta Trinitate dogmata recentes, et explodit.

4. Habemus in Francia novum de veteri magistro theologum, qui ab ineunte ætate sua in arte dialecia lusit, et nunc in Scripturis sanctis insanit. Olim damnata et sopita dogmata, tam sua videlicet, quam aliena suscitare conatur, insuper et nova addit. Qui dum omnium quæ sunt in cœlo sursum, et quæ in terra deorsum, nihil, præter solum Nescio (174), nescire dignatur; ponit in cœlum os suum, et scrutatur alta Dei, rediensque ad nos refert verba inefabilia, quæ non licet homini loqui et dum paratus est de omniibus reddere rationem, etiam quæ sunt supra rationem, et contra rationem præsumit, et contra fidem. Quid enim magis contra rationem, quam ratione rationem conari transeendere? Et quid magis contra fidem, quam credere nullæ, quidquid non possit ratione attiogere? Denique exponere volens illud Sapientis [al. Salomois], *qui credit cito, levius est corde (Eccl. xix, 4.)* « Cito credere est, » inquit, « adhibere fidem ante rationem (175) : » eum hoc Salomon nos de fide in Deum, sed de mutua inter nos credulitate loquuntur. Nam illam quæ in Deum est fidem beatus papa Gregorius negat plausu babere meritum, si ei humana ratio præbeat experimentum: laudat autem Apostolus, quod ad unius iussionis vocem secuti sunt Redemptorem. (*Homilia 26 in Ewang.*) Sei nimurum pro laude dicetum, *In auditu auris obedivit mihi (Psalm. xviii, 45)*; inerepatos a regione discipulos, quod tardius credissent (Marc. xvi, 44). Denique laudatur Maria, quod rationem fide prævenit; et junxit Zacharias quod fidem ratione tentavit (Luc. i, 43, 20); et rursum Abraham commendatur qui contra spem, in spem credidit (Rom. iv, 18).

615 2. At contra theologus noster: « Quid, » inquit, « ad doctrinam loqui profici, si quod docere volamus, exponi non potest, ut intelligatur (176)? » Et sic promittens intellectum auditoribus suis, in his etiam quæ sublimiora et sacratiora profunde illo

(174) In aliis editis Nescio quid: at in scriptis Nescio absolute, et rectius, ut sit sensus, Abælardum ad nullam questionem herere, nec inscientiam suam fateri.

(175) Haec ad sensum ex lib. ii Introductionis ad Theologiam, quam deinceps Theologianu[m] simpliciter appellabimus. Verba haec sunt pag. 1060: *Cito autem usus facile credit, qui indiscreta atque improvidence his que dicunt prius acquiescit, quam hoc ei quod persuadetur innotaratione, quantum valet discentiat, an scilicet adhiberi ei fidem conveniat.*

(176) Haec item ad sensum ibid. pag. 1063. Quid prodest locutionis integritas, quam non sequitur intellectus audientis? etc.

(177) Id sibi per malitiam aut per errorem impeditum queritur Abælardus in Apologia sua, pag. 234, atque tanquam diabolica quædam se abhorre et detestari dicit. Verum auonymus ejus quædam discipulus, postea impugnator, editus in tomo IV Bibliothecæ Cisterciensis, Abælardum mendacii hoc loco arguit pag. 209: *Ac primum requireo, inquit, cur sanctæ religionis et magni nominis abbatem insimulet*

A sinu saeræ fidei continentur, ponit in Trinitate gradus, in maiestate modos, numeros in æternitate. Denique constituit « Deum Patrem plenam esse potentiam, Filium quamdam potentiam, Spiritum sauctum nullam potentiam: atque hoc esse Filium ad Patrem, quod quamdam potentiam ad potentiam, quod speciem ad genus, quod materiatum ad materialm, quod hominem ad animal, quod ærum sigillum ad æs (177). Nonne plus quam Arius hic? Quis haec ferat? quis non claudat aures ad voces sacrilegas? quis non horreat profanas novitates et vocum, et sensuum? Dicit etiam « Spiritum sauctum procedere quidem ex Patre et Filio, sed minime de Patris esse Filij substantia (178). Unde ergo? an forte ex nihilo, sicut et uersa quæ facta sunt? **B** Nam et ipsa ex Deo esse non dissitetur Apostolus, nec veretur dicere: *Ex quo omnia (Rom. xi, 36).* Quid igitur? dicemus ex Patre et Filio Spiritum sanctum non alie prorsus procedere modo, quam omnia, id est non essentialiter, sed creabiliter; ac perinde creatum sicut et omnia? aut numquid tertium inveniet sibi modum, quo eum ex Patre Filij que producat, homo qui nova semper inquirit, ei quæ non inventus fugit, affirmans ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt? « At si esset, » inquit, « de substantia Patris, proposito genitus esset, et duos Pater filios haberet. » Quasi vero omne quod de substantia aliqua est, continuo ipsum a quo est habeat genitorem. Num vero pediculi, aut lentes **C** [al. lentes], aut phlegmata [al. fleumata], vel siliæ carnis sunt, vel non sunt de substantia carnis? aut vermes de ligno putrido prædeuentes, aliunde quam de ligni substantia sunt, qui tameu filii ligni noui sunt? Sed et tineæ de substantia paonorum substantiam habent, generationem non habent: et multa in hunc modum.

3. Miror autem hominem acutum et sciolum, ut quidem ipse sibi videtur, quomodo cum Spiritum **E&G** sanctum fateatur Patri et Filio consubstantiam, neget tamen ex Patris Filijque prodire substantia. Nisi forte illos ex ipsis procedere velit:

falsa dixisse, quia in Thelogia sua scripserit, Filium esse quamdam potentiam, Spiritum sanctum nullam? etc. Tum probat id ab ipso Abælardo dictum, referendo eius verba quasi ex Apologia, in qua modo ea non leguntur, ut nec ea quæ idem anonymus refert pag. 242. Sed Abælardus in Thelogia sua de Filio docet in lib. i, pag. 991: *Est itaque divina Sapientia quædam divina potentia.* etc., et in libro ii de Fino et Spiritu sancto, ut mox notabimus.

(178) Abælardi verba haec sunt in lib. i, pag. 1085: *Cum itaque tam Filius, quam Spiritus sanctus ex Patre sit, hic quidem genitus, ille procedens, differt in eo generatio ipsa a processione, quod is quæ generalitur ex ipsa Patris substantia est, cum ipsa (ut dictum est) Sapientia, hoc est ipsum esse habeat, ut sit quedam potentia: ipse vero chariatis affectus magis ad benignitatem animi quam ad potentiam attinet. Unde bene Filius ex Patre digni dicitur, hoc est, ex ipsa Patris substantia proprie dicitur esse, etc. Immerito itaque, ne dicam impudenter, id a se prolatum inficiatur Abælardus in Apologia sibi, atque malitia vel ignorantia imputat.*

quod quidem inauditum est, et nefandum. Si autem nec is de illorum, nec illi de hujus substantia sunt; ubi, quæso, consubstantialitas? Aut ergo fateatur cum Ecclesia, Spiritum sanctum de substantia illorum esse, a quibus non negat procedere; aut certe cum Ario consubstantialitatem deneget, et prædictet aperte creationem. Deinde si Filius de substantia Patris est, Spiritus sanctus non est: differentia necessitate est a se invicem, non solum quia Spiritus sanctus genitus non est, quod Filius est; sed etiam quod Filius de substantia Patris est, quod Spiritus sanctus non est. Quam quidem posteriorem differentiam Catholica (179) huc usque nescivit. Si eam admittimus, ubi Trinitas, ubi Unitas? Siquidem Spiritu sancto Filioque nova a se differentiarum numerositate distantibus, unitas dissipatur: præsertim cum substantiali esse pateat differentiam, quam iste conatur inducere. Porro autem Spiritu sancto a Patris Filioque substantia recedente, non Trinitas remaneat, sed dualitas. Neque enim dignum est in Trinitate admitti personam, quæ nil habeat in substantia commune cum reliquis. Desinat ergo Spiritus sancti processionem a Patris Filioque substantia separare; ne dupli impietate numerum et Trinitati minuat, et tribuat Unitati: quod utrumque fides abnuit christiana. Et ne de re tanta solis videar humanae iniusti rationibus, legat epistolam Hieronymi ad Avitum: et certe videbit inter cæteras quas redarguit Origenis blasphemias, etiam hoc eum detestantem quod dixit, Spiritum sanctum de substantia Patris non esse. Beatus Athanasius in libro de unita Trinitate ita loquitur: « Solum Deum ubi memoratus sum, non solam personam Patris indicavi: quia Filiem et Spiritum sanctum de hac ipsa sola substantia Patris esse non abnegavi. » Hoc Atuanasius.

CAPUT II.

In Trinitate non esse admittendam ullam disparitatem, sed omnimodam æqualitatem.

4. Videt Sanctitas vestra, quomodo isto non disputante, sed dementante, et Trinitas non cohæret, et Unitas pendet; nec istud sane absque injuria majestatis. Quidquid namque illud est quod Deus sit, id sine dubio est, quo non possit maius aliiquid cogitari (180). Si ergo in hac unica et summa majestate juxta considerationem personarum vel parum aliiquid claudicare recipimus, dum quod uni plus datur, alteri minuitur; minus profecto est totum ab eo, quo nihil maius valeat cogitari. Maius enim sine dubio est quod totum maximum est, quam quod ex parte. Ille vero digne pro sua possibilitate divinam aestimat magnificentiam, qui nil in ea cogitat dispar, ubi est totum suumnum; nil distans, ubi

(179) Editi addunt fides, quod nomen deest in codicibus inahunc scriptis. Vox Augustino familiaris ad significandum catholicam fidem vel Ecclesian., in Confession. passim, ut lib. v, cap. 14; lib. vi, cap. 4; lib. vii, cap. 1, et in libro contra Mendaciorum, cap. 7. Confer Bernardum, lib. iii de Consideratione, n. 3,

A totum est unum; nil bians, ubi totum est integrum; nil denique imperfectum vel egens, ubi totum est totum. Totum nempe est Pater, quod Pater et Filius et Spiritus sanctus; totum Filius, **G 17** quod ipse et Pater et Spiritus sanctus; totum Spiritus sanctus, quod et ipse et Pater et Filius. Et totum, unum est totum, nec superabundans in tribus, nec immunitum in singulis. Nec enim verum summuus bonum, quod sunt, inter se particulariter dividunt: quoniam nec participaliter id possident, sed hoc ipsum essentialiter sunt. Nam quod alter ex altero, vel alter ad alterum varacissime dicitur, personarum sane designatio est, non unitatis divisio. Licet namque in hac ineffabili et incomprehensibili Deitatis essentia, alter et alter (id quidem requirentibus proprietaibus personarum) sobrie catholiceque dicatur: non tamen ibi est alterum, et alterum, sed simplex unum: ut nec præjudicium faciat Unitati Trinitatis confessio; nec proprietatum sit exclusio, vera assertio Unitatis. Tam longe proinde fiat a sensibus nostris, quam est et a regula veritatis exscranda illa de genere et specie non similitudo, sed dissimilitudo (181): et nihilominus illa de ære æereoque sigillo: quoniam cum geaus quidem et species, quod ad se invicem sunt, alterum superius, altera inferior sit, Deus autem unus sit; nunquam bene profecto conveniet tantæ æqualitatæ, et tantæ disparitati. Et rursum de ære, et quodam ære, quod est æreum sigillum, quoniam quod inde in eamdem usurpatur similitudinis rationem, simile est huic, idem judicium. Cum enim species, ut dixi, minor sit et inferior genere, absit ut hanc in Patre et Filio diversitatem cogiteamus; absit ut huic acquiescamus dicenti, hoc esse Filium ad Patrem, quod speciem ad genus, quod hominem ad animal, quod æreum sigillum ad æs, quod aliquam potentiam ad potentiam. Sunt quippe cuncta haec, mutua suæ connexione naturæ, ad se invicem superiora et inferiora: et ob hoc nulla prorsus admittenda similitudo ex his ad illud, ubi nihil est inæquale, nihil dissimile. Videtis de quanta vel imperitia, vel impietate descendant harum adiumentio similitudinum.

CAPUT III.

Absurdum dogma Abælardi, nomina absoluta et essentialia unius personæ propriæ et specialiter attribuentis, oppugnat.

5. Adhuc adverteite clarius quid sentiat, doceat, scribat, Di it proprie et specialiter ad Patrem potentiam, ad Filium sapientiam pertinere: quod quidem falsum. Nam et Pater sapientia, et Filius potentia verissime sunt, sanissimeque dicuntur: et quod est communem amborum, non erit proprium singulorum. Alia illa sunt profecto vocabula, quæ non ad seipso dicuntur, sed ad alterutrum: et et sermones in Cantica 64 et 65, n. 8, ac 66 n. 4.

(180) Hanc de Deo notionem probat maxime Augustinus in Monologio et in Apologetico, statim ab initio.

(181) Legesis Guilleimi Sancti Theoderici abbatis caput 2 contra Abælardum.

ideo est cuique suum, et non commune cum altero. Nam qui Pater est, Filius non est; et qui Filius est, Pater non est: quoniam non quod ad se, sed quod ad Filium Pater est, Patris nomine designatur; et item nomine Filii, non quod ad se Filius, sed quod est ad Patrem, exprimitur. Non sic potentia, non sic sapientia, neque alia multa, quæ ad se dicuntur: et Pater et Filius non singulariter, alter respectu alterius. «Non, » inquit, « sed ad proprietatem personæ Patris proprie vel specialiter invenimus omnipotentiam attinere, quod non soium eum cæteris duabus personis æque omnia efficiere potest, verum etiam ipse solus a se, non ab alio existere habet: et sicut habet ex se existere, ita etiam ex se habet posse. » (ABELARDI *Theologiae libro i*, pag. 990.) O alterum Aristotelem! An non eadem ratione, si hoc ratio esset, et sapientia et benignitas proprie pertinerent ad Patrem: cum et sapere, et benignum esse, æque a se Pater, et non ab alio habeat, quemadmodum et esse, et posse? Quod si non abnuit (nec enim de ratione potest), quid, queso, facturus est de illa nobili sua partitione, in qua ut Patri potentiam, sic Filio sapientiam, sic Spiritui sancto benignitatem proprie ac specialiter assignavit? Non enim una et eadem res proprie pertinet convenire duobus, hoc est, ut cuique propria sit. Eligat quod vult: aut det sapientiam **Filio**, et tollat eam Patri; aut Patri tribuat, et auferat Filio; et rursum benignitatem aut Spiritui sancto sine Patre, aut Patri sine Spiritu sancto assignet: aut certe desnat nomina communia propria facere, et Patri, quoniam a seipso habet potentiam, non ideo tamen audeat concedere propriam: ne et benignitatem simul et sapientiam, quas a se nihilo minus habet, identidem proprias ipsi sua ratione assignare cogatur.

6. Sed exspectemus adhuc, et videamus, quam theoricæ poster theologus invisibilita Dei contemplatur. Dicit, ut dixi, proprie omnipotentiam perlinere ad Patrem; atque hanc, ut sit integra et perfecta, in gerendo et discernendo constituit (182). Porro Filio, ut iam dictum est, assignat sapientiam, ipsamque non simpliciter quidem potentiam, sed quamdam in Deo potentiam esse delinit, id est potentiam tantum discernendi. Forte tinct injuriam facere Patri, si tantum tribuat Filio, quantum et ipsi: et cui non audet potentiam dare integrum, concedit dimidiam. Et quod dicit, manifestis declarat exemplis, asserens potentiam discernendi, que est Filius, ita quandam esse potentiam, quemadmodum homo quoddam est animal, et sigillum aereum quoddam est aes: atque hoc esse potentiam discernendi, ad gerendi discernendique potentiam, id est Filium ad Patrem, quod homo ad animal est, quod aereum si-
gillum ad aes. «Sicut enim, » inquit, « ex eo quod est aereum sigillum, exigit necessario ut aes sit; et

Alex eo quod est homo, ut animal sit, sed non e converso: ita divina sapientia, quæ est potentia discernendi, exigit quod sit divina potentia, sed non e converso (ABELARDI *Theologiae lib ii*, pag. 1083). » Quid igitur vis ut juxta tuam similitudinem, ad instar precedentium, etiam ex hoc quod Filius est, exigit ut Pater sit; hoc est, ut qui Filius est, Pater sit, quanquam non e converso! Si hoc dicas, haereticus es: si non dicas, vacat similitudo.

7. Ad quid enim tibi ipsam tanto circuitu de longe positis rebus, et minus convenientibus emendicas, tanto labore colligis, tanta inuecas inani multiplicitate verborum, tantis effers laudibus, si non facit ad quod adducitur, ut videlicet membra ad membra congruis proportionibus reducantur! Nonne hoc opus, hic labor est, ut per ipsam nos doceas eam, quæ est inter Patrem et Filium, habitudinem! Tenemus autem te docente ad hominiis positionem poni animal, sed non e converso secundum regulam dialectice tue: qua non quidem posito genere ponitur species, sed posita specie ponitur genus. Cum ergo Patrem ad genus, Filium ad speciem referas; non id ratio similitudinis postulat, ut similier posito Filio, Patrem poni ostendas, et non convertiri? ut quomodo qui homo est, necessario animal est, sed non convertitur; ita quoque qui Filius est necessario Pater sit, et æque non convertatur. Sed contradicit tibi in hoc catholica fides, quæ profectio utrumque recusat, tam Patrem videlicet esse qui Filius est, quam esse Filium qui Pater est. Nam aliud proœcul dubio Pater, atque aliud Filius: quamvis non aliud Pater, quam Filius. Nam per Alius et Aliud, novit pietatis fidei caute inter personarum proprietates et individuam essentiae unitatem discernere; et medium iter tenens, regia incedere via: ut nec declinet ad dexteram, confundendo personas; nec respiciat ad sinistram, substantiam dividendo. Quod si per simplex esse dicas vere consequi ut si Filius est, necessario Pater sit; nil te juvat, cum ratio relationis necessario exigit, ut **B** convertatur, et eadem veritas comitetur conversam: quod non congruit adductæ de genere et specie, vel de ære, aereoque sigillo similitudini. Neque enim, sicut per simplex esse duotaxat verissime dicitur, Si Pater est, Filius est; et si Filius est, Pater est: ita etiam possumus inter hominem et animal, sive inter æreum sigillum et aes, in veritate convertibilem texere consequi. Nam etsi verum sit dicere, Si homo est, animal est: non tamen vera est eversa, qua dicitur, Si animal est, homo est. Et item si sigillum aereum est, necessario sequitur **C** **Filius** ut aes sit; non tamen si aes sit, necessario sequitur ut sigillum aereum sit. Sed jauj pergamus ad reliqua.

8. En juxta istam habemus omnipotentium in Patrem, quandam potentiam in Filio: dicat nobis

(182) Eodem fere modo in Abælardum invicitur Gualterus episcopus Laudunensis in epistola ad eum, tomus II Spicilegii, pag. 473.

etiam de Spiritu sancto quid sentiat. « Benignitas ipsa, » inquit, « quæ hoc nomine quod est Spiritus sanctus demonstratur, non est in Deo potentia, sive sapientia (ABÆLARDI *Theologiae* libro II, pag. 1085). » Videbam. Satanam tanquam fulgur cadentem de celo (*Luc.* x, 18). Sic debet cadere, qui ambulat in magoës et mirabilibus super se. Vides, Pater sancte quas scalas, imo quæ præcipitia iste sibi paraverit ad ruinam. Omnipotentiam, semipotentiam, nullam potentiam. Ipso auditu horreo, et ipsum horrorem puto sufficere ad refellendum. Verumtamen testimonium pono, quod turbato interim occurrit ad removendam Spiritus sancti injuriam. In Isaia legitur, *Spiritus sapientiae, Spiritus fortitudinis* (*Isa.* xi, 2): per quod ultiq[ue] satis aperte istius audacia, etsi non comprimitur, coavincitar tamen. O lingua magniloqua! Esto ut injuria Filii vel Patris remittatur tibi: nunquid blasphemia Spiritus? Manet angelus Domini qui secet te medium: dixisti enim, « Non est Spiritus sanctus in Deo potentia, sive sapientia. » Ita pes superbiae rovit cum irruit.

CAPUT IV.

Refellit definitionem fidei, qua dicit Abælardus fidem esse aestimationem.

9. Nec nimur si homo, qui non curat quæ dicat, irruens in arcana fidei, thesauros absconditos pietatis tam irreverenter invadit atque discerpit; cum de ipsa pietate fidei nec pie, nec fideliter sentiat. Denique in primo limine *Theologiae*, vel potius *Stultilogiae* suæ fidem definit *aestimationem* (*Theologiae* libro I, pagg. 977 et 1061). Quasi cuique in ea sentire et loqui quæ libeat licet; aut peadeant sub incerto in vagis ac variis opinionibus nostræ fidei sacramenta, et non magis certa veritate subsistant. Nonne si fluctuat fides, ianis est et spes nostra? Stulti ergo martyres nostri, sustinentes tam acerba propter incertam, nec dubitantes sub dubio remunerationis præmio durum per exitum diuturnum inire exsilium. Sed absit ut putemus in fide vel spe nostra aliquid, ut is patet dubia *aestimatione* pendulum et non magis totum quod in ea est, certa ac solida veritate subnixum, oraculis et miraculis divinitus persuasum, stabilitum et consecratum partu Virginis, sanguine Redemptoris, gloria resurgentis. Testimonia ista credibili facta sunt nimis: sed quo mihius, ipse postremo Spiritus reddit testimonium spiritui nostro, quod filii Dei sumus. Quomodo ergo fidem quis audet dicere *aestimationem*, nisi qui Spiritum istum nondum accepit, quive Evangelium aut ignoret, aut fabulam pntet? Scio cui credidi, et certus sum, clamat Apostolus (*II Tim.* i, 12): et tu mihi subsibilas, « Fides est *aestimatio*? » Tu mihi ambiguum garris, quo nihil est certius. Sed Augustinus aliter: « Fides, » ait, « non conjectando

(183) Hoc argumentum attingit Abælardus lib. II Commentarii in Epistolam ad Romanos, questione prima: tunc infert pag. 553 et 554. Si quæ vero desunt perfectioni *Theologiae nostræ* tractatur reservamus. At mutila est Abælardi *Theologia* vulgata, in qua

A vel opinando habetur in corde in quo est, ab eo cuius est; sed certa scientia, acclamante conscientia. » Absit ergo, absit ut hos fines fides habeat christiana. Academicorum sint istæ *aestimationes*, quorum est dubitare de omnibus, scire nihil. Ego vero securus in Magistri Gentium sententiam pergo, et scio quoniam non confundar. Placet mihi, fateor, illius de lide definitio, etsi iste etiam ipsam latenter insimulet. *Fides est, ait, substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium* (*Hebr.* xi, 1). *Substantia*, inquit, *rerum sperandarum*, non inanum phantasia conjecturarum. Audis substantiam. Non licet tibi in fide putare, vel disputare pro libitu; non haec illaque vagari per inania opinionum, per devia errorum. *Substantia*: nomine aliquid tibi certum fixumque praesigitur: certis clauderis finibus, certis limitibus coarctaris. Non est enim fides *aestimatio*, sed *certitudo*.

10. Sed advertite cæstra. Omitto quod dicit spiritum 650 timoris Domini non fuisse in Domino: timorem Domini castum in futuro saeculo non futurum; post consecrationem panis et calicis, priora accidentia, quæ remanent, pendere in aere; dæmonum in nobis suggestiones contactu fieri lapidum et herbarum, prout illorum sagax malitia novit harum rerum vires diversas diversis incitandis et incendiendis vitiis convenire; Spiritum sanctum esse animam mundi; mundum, juxta Platoneum, tanto excellentius animal esse, quanto meliorem animam habet Spiritum sanctum. Ubi dum multum sudat, quomodo Platонem faciat christianum, se probat ethnicum. Haec, inquam, omnia, aliasque istiusmodi nomena ejus non paucas prætereo: venio ad graviora. Non quod vel ad ipsa cuncta respondeam; magis enim opus voluminibus esset: illa loquor quæ taceri non possunt.

CAPUT V.

Arguit Abælardum, sua sensa aut somnia unanimi Patrum sententiae præferentem; pæsenti ubi dicit Christum non ideo incarnatum, ut hominem liberaret de potestate Satanae.

11. Mysterium nostræ redēptionis, sicut in libro quadam *Sententiarum* ipsius, et item in quadam ejus *expositione Epistolæ ad Romanos legi* (183), temerarius scrutator majestatis aggrediens, in ipso statim suæ disputationis exordio, ecclesiasticorum doctorum unam omnium de hac ac dicit esse sententiam, et ipsam ponit ac spernit, et gloriat se habere meliorem: non veritus contra præceptum Sapientis transgredi terminos antiquos, quos posuerunt patres nostri (*Prov.* xxii, 28). « Sciendum est, » ait, quod omnes doctores nostri post Apostolos in hoc convenient, quod diabolus dominum et

1050A

non inveni verba, quæ mox refert Beraardus, tametsi quæ hic irreverenter dicta contra Patres ex Abælardo memorantur, apud eum fere leguntur in *Theologiae* lib. II, pag. 1118, ubi de potentia Dei; diserte vero in Abælardi capitulo ix, supra col. 1137.

potestatem habebat super hominem, et jure eum possidebat: ideo scilicet quod homo ex libertate arbitrii, quam habebat, sponte diabolo consensit. Atque namque, quod si quis aliquem vicerit, victus iure victoris servus constituitur. Ideo, « inquit, » sicut dicunt doctores, hac necessitate incarnatus est Filius Dei, ut homo, qui aliter liberari non poterat, per mortem innocentis iure liberaretur a jugo diaboli. Sed, ut nobis videtur, « sit, » nec diabolus unquam jus aliquod in homine habuit, nisi forte Deo pernixitate, ut carcarius: nec Filius Dei ut hominem liberaret, carnem assumpsit. » Quid in his verbis intolerabilius judicem, blasphemiam, an arrogantiam? quid damnabilius, temeritatem, an impiciatem? An non justius os loquens talia fustibus tundatur, quam rationibus refelleretur? Nonne omnium merito in se provocat manus, cuius manus contra omnes? Omnes, inquit, sic: sed non ego sic. Quid ergo tu? quid melius asters? quid subtilius inveneris? quid secretius tibi revelatum jactas, quod tot præterierit sanctos, effugerit sapientes? Aquas furativas et panes absconditos, puto, apponet nobis iste.

12. Dic tamen, dic quidquid illud est, quod tibi videtur, et nuli alteri. An quod Filius Dei non ut hominem liberaret, hominem induit? Hoc plane nemini, te excepto, videtur: tu videris ubi videris. Non enim hoc a sapiente, non a propheta, non ab apostolo, non denique ab ipso Domino accepisti. Magister Gentium accepit a Domino, quod et tradidit nobis (I Cor. xi, 23). Magister omnium suam doctrinam fatetur non esse suam: *Non enim*, ait, *a me ipso loquor* (Joan. vii, 16; xiv, 10). Tu vero de tuo nobis tradis, et quod a nomine accepisti. Qui loquitur mendacium, de proprio loquitur (Joan. viii, 44). Tibi proinde sint, quæ tua sunt. Ego prophetas et apostolos audio, obedio Evangelio, sed non Evangelio secundum Petrum (184). Tu novum nobis condis Evangelium? Quintum Ecclesia evangelistam non recipit. Quid Lex, quid Prophetæ, quid Apostoli, quid apostolici viri nobis aliud evangelizant, quam quod solus tu negas, Deum videlicet factum hominem, ut hominem liberaret? Et si angelus de celo aliud nobis evangelizaverit, anathema sit.

13. Sed qui venerunt post apostolos, doctores non recipis, homo qui super omnes docentes te intellexisti. Denique non erubescis dicere, quod adversum te omnes sentiant, cum ab invicem non dissentiant. Frustra proinde illorum tibi fidem doctrinamque proponerem, quos jam proscripsisti: ad Prophetas te ducam. Loquitur sub typo Ierusalem ad populum acquisitionis, non propheta, sed in propheta, Dominus, dicens: *Salvabo te, et liberabo te, noli timere* (Sopha. iii, 16, 17). Quæris a qua potestate? Non enim vis ut diabolus in hominem habeat, vel habuerit potestatem: fateor, nec

ego. Non tamen idecirco non habet quia ego et tu hoc nolumus. Hoc si non consideris tu, nec cognoscis: cognoscunt et dicunt qui redempti sunt a Domino, quos redemit de manu inimici. Quod minime negares et tu, si non es sub manu inimici. Non potes gratias agere cum redemptis, qui redemptus non es. Nam si redemptus es, Redemptorem agnosceres, et non negares redemptionem. Nec querit redimi, qui se nescit captivum. Qui autem scierunt, clamaverunt ad Dominum, et Dominus exaudiuit eos, et redemit eos de manu inimici. Et ut intelligas hunc inimicum qui sit, Quos redemit, ait, de manu inimici, de regionibus congregavit eos (Psal. cxi, 2, 6). Sed primum quidem agnosce hunc congregatorem, de Caiphas prophetat in Evangelio, quia Jesus moreretur pro gente. Et qui narrat, sequitur dicens: *Non tantum pro gente; sed ut filios Dei, qui erunt dispersi, congregaret in unum* (Joan. xi, 51, 52). Quo erant dispersi? In omnes regiones. Ergo quos redemit, de regionibus congregavit eos. Non congregaret, nisi redemeret. Erait enim non solum dispersi, sed et captivi. Redemit, et congregavit: *redemit autem de manu inimici*. Non dicit, mimicorum; sed, inimici. Inimicus unus, regiones multæ. Siquidem non de regione, sed de regionibus congregavit eos, a solis ortu et occasu, ab aquiloni et mari (Psal. cxi, 3). Quis iste unus tam potens dominus, qui non uni præfuit regioui, sed omnibus? Non alias, ut arbitrari, quam ille, qui ab alio propheta dicitur absorbere fluvium, id est genus humatum, et non mirari: habere autem fiduciam, quod et Jordanis, hoc est electio ipsa, influat in os ejus (Job xi, 18). Beati qui sic incurrunt ut effluant, qui sic iutrant ut exeat.

14. Sed quid? Nondum forte credis Prophetis, sic sibi concientibus de diaboli potestate in hominem. Veni necum et ad Apostolos. Dixisti nempe te non sentire cum illis qui post Apostolos venerunt. Assentias vel Apostolis, si forte et tibi contingat quod unus eorum loquitur de quibusdam: *Nequando, inquietens, det illis Deus paenitentiam ad cognoscendam veritatem, ut resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem* (II Tim. xxv, 26). Paulus est iste, qui homines a diabolo captivos teneri asserit ad ejus voluntatem. Ad dis ad ejus voluntatem, et negas potestatem? Si et Paulo non credis, veni jam ad ipsum Domum; si forte audias, et quiescas. Nempe ab ipso appellatur Princeps hujus mundi (Joan. xiv: 30), et fortis armatus (Luc. xi, 21), possessore vasorum (Matth. xii, 29): et dicas cum nou habere potestatem in homines? Nisi tu aliud putas. Loc loco intelligi atrium, quam mandum; vasa, quam homines. Quod si atrium diaboli, mundus erat; et homines vasa ejus; quomodo non dominabatur hominibus? ait item Dominus capientibus se: *Hæc est hora, restra, et potestas tenebrarum* (Luc. xxii, 53). Potestas ista non latuit illum

qui dicebat : *Qui eruit nos de potestate tenebrarum, et transfigit in regnum Filii claritatis suæ* (Coloss. 1, 13). Haec ergo Dominus ne in se quidem negavit diaboli potestatem, sicut nec Pilati, qui membrum erat diaboli. Ait siquidem: *Non haberes potestatem in me ullam, nisi data tibi faciat desuper* (Joan. xix, 11). Quod si in viride lignum in tantum grassata est ista desuper data potestas, aridum quomodo non fuit anima contingere? Nec injustam puto iste causabit potestatem datum desperi. Disceat ergo diabolum non solum potestatem, sed et justam habuisse in homines: consequenter et hoc videat, venisse utique **652** in carne Dei Filium propter liberandos homines. Conteremus etsi justum dicimus diaboli potestatem: non tamen et voluntatem. Unde non diabolus qui invasit; non homo qui meruit; sed justus Dominus qui exposuit. Non enim a potestate, sed a volumate justus injustusque quis dicitur. Hoc ergo diaboli quoddam in hominem jus, etsi non iure acquisitum, sed nequiter usurpatum; iuste tamen permissum. Sic itaque homo justo captivus cœnatur, ut tamen nec in homine, nec in diabolo illa esset justitia, sed in Deo.

CAPUT VI.

In opere liberationis humanae non solum misericordiam, sed et justitiam relucere.

15. Juste igitur homo adjectus, sed misericorditer liberatus; sic tamen misericorditer, ut non defuerit justitia quedam et in ipsa liberatione: quoniam hoc quoque fuit de misericordia liberantis, ut (quod congruebat remedii liberandi) justitia magis contra invasorem, quam potentia uteretur. Quid namque ex se agere poterat, ut semel amissam justitiam recuperaret homo servus peccati, vinetus diaboli? Assignata est ei proinde aliena, qui caruit sua; et ipsa sic est. Venit princeps hujus mundi, et in Salvatore non invenit quidquam: et cum nihilominus innocentia manus injectit, justissime quos tenet ammisit: quando is qui morti nihil debebat, accepta mortis injuria, jure illum, qui obnoxius erat, et mortis debito, et diaboli solvit dominio. Quia enim justitia id secundo homo exigetur? Homo siquidem qui debuit, homo qui solvit. Nam *si unus, inquit, pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt* (1 Cor. v, 14): ut videlicet satisfactio unius omnibus imputetur, sicut omnium peccata unus ille portavit, nec alter in inventari qui forefecit (185), alter qui satisfecit: quia caput et corpus unus est Christus. Satisfecit ergo caput pro membris, Christus pro visceribus suis, quando juxta **Evangelium** Pauli, quo convincitur mendacium Petri (186), mortuus pro nobis *conmisericordia* nos sibi, donans nobis omnia delicta, detens quod adversum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis; et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci, expolians principatus et potestates (Coloss. ii, 13, 14).

46. Utinam ego inveniar in his spoliis, quibus spolata sunt contrarie potestates, traductus et ipse in possessionem Domini! Si me insecentus Laban arguerit, quo-i recesserim eum ab eo, audiat clam me accessisse ad eum, et ob hoc clam recessisse. Subiect me illi causa secretior peccati: subduxit me illi ratio occultioris justitiae. Aut si gratis venundatus sum, gratis non redimur? Si Assur sine causa calumnias est mihi, sine causa causam exigit evasionis. Quod si dixerit, Pater tuus addixit te; respondebo, Sed frater meus redemit me. Cur non aliunde justitia, cum aliunde reatus? Alius qui peccatorum constitutus, alius qui justificat a peccato; alter in semine, alter in sanguine. An peccatum in semine peccatoris, et non justitia in Christi sanguine? Sed justitia, inquiet, sit cuius est: quid a te? Esto. Sed sit etiam culpa cuius est: quid ad me? An justitiæ justi super eum erit, et impietas impii non erit super eum? Non convenit filium portare iniuriantem patris, et fraternali exortenti justitiae. Nunc ergo per hominem mors, et per hominem vita. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo vivificabuntur (1 Cor. xv, 21, 22): quoniam non sic illi attinco, ut nou et isti. Si illi per carnem; et per fidem huic: et si infectus ex illo originali concupiscentia; etiam Christi gratia spirituali perfusus sum. Quid mihi plus imputatur de prævaricatore? Si generatio, regenerationem oppono: nisi quod spiritualis est ista, illa carnalis, nec patitur ratio æquitatis ut ex aequo contendant sed vineat necesse est spiritus carnem, et sit efficacior causa, cuius potior est et natura; quo plus videbit proposita generatio secunda, quam prima nocuerit. Sane pervenit delictum ad me, sed pervenit et gratia **653** Et non sicut delictum, ita et donum. Num iudicium ex uno in condemnationem; gratia autem ex multis delictis in justificationem (Rom. v, 16). A primo homine manavit delictum, a summo egressio gratiae. Utrumque a parente, illud a primo, ista a summo. Terrena nativitas perditum; et non multo magis generatio coelestis conservat me? Nec vereor sic erutus de potestate tenebrarum repelliri a Patre luminum, justificatus gratis in sanguine Filii ejus. Nempe ipse qui justificat: quis est qui condemnat? Non condemnabit justum, qui misertus est peccatori. Justum me dixerit, sed illius justitia. Quænam ipsa? Finis legis Christus, ad justitiam omnium credentium (Rom. x, 4). Denique qui factus est nobis inquit, justitia a Deo Patre (1 Cor. i, 30). Quæ ergo mihi justitia facta est, mea non est? Si mea traducta culpa, cur non et mea induxit justitia? Et sane mihi tutior donata, quam innata. Nam iste uidem gloriam habet, sed non apud Deum: illa autem, cum sit salutis efficax, materiali non habet oriundi nisi in Domino. Nam else justas fuero, inquit, non locabo caput (Job x, 18); ne videlicet responsu acci-

(185) Id est ostendit, peccavit, quasi facere foras, id est extra rationem, ex Glossario Cangiano et aliis

(186) Abælardi.

pia: *Quid habes quod non acceperisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* (I Cor. iv. 7.)

CAPUT VII.

Abælardum perstringit, impie ac temere Dei secreta scrutantem et extenuantem.

17. Hæc est justitia hominis in sanguine Redemptoris: quam homo perdilios exsufflans et subsannans, in tantum evanescere conatur, ut totum quod Dominus glorie semetipsum exinanivit, quod minoratus est ab Angelis, quod natus de femina, quod conversatus in mundo, quod expertus intima, quod possunt indigna, quod demum per mortem crucis in sua reversus: ad id solum putet et disputet redigendum, ut traderet hominibus foruam vitae vivendo et docendo, patiendo autem et moriendo charitatis metam præfigeret. Ergo docuit justitiam, et non dedit; ostendit charitatem, sed non infudit; et sic rediit in sua? Itane hoc totum est *magnum illud pictatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit Angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria?* (I Tim. iii. 16.) Incomparabilis docteur, qui etiam profunda Dei sibi aperiens et ea quibus vult lucida et pervia faciens, alissimum sacramentum, et mysterium absconditum a saeculis, sic nobis suo mendacio planum et apertum reddit, ut transire leviter per illud possit quisvis, etiam incircumcisus et immundus: quasi Dei sapientia caverre nescierit aut neglexerit quod ipsa prohibuit, sed dederit et ipsa sanctum canibus, et margaritas porcis. Sed non est ita. Nam etsi manifestatum est in carne, sed tamen justificatum est in spiritu: ut et spiritualibus spiritualia conferantur; et animalis homo non percipiat quæ sunt spiritus Dei; nec fides nostra sit in sapientia verbi, sed in virtute Dei. Unde Salvator ait, *Consiteor tibi, Pater, Domine cali et terre, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis* (Matth. xi. 25); et Apostolus: *Etsi, inquit, opertum est Evangelium meum, in his est opertum qui pereunt* (II Cor. iv. 3).

18. Denique advertite hominem irridenter quæ sunt spiritus Dei, quoniam stultitia illi videntur; et insultantem Apostolo loquenti Dei sapientiam in mysterio absconditam; invehentem in Evangelium Dominum blasphemantem. Quam prudentius quod nou valet comprehendere, credere dignaretur, nec auderet contempnere, aut conculecare sacrum reverendumque mysterium. Longum est ad omnes ejus inceptias et calumnias, quas divino struit consilio, respondere. Pauca tamen infero, e quibus cetera aestimentur. « Cum solos, » inquit, « electos liberaverit Christus, quomodo eos **651** diabolus possidebat, sive in hoc saeculo, sive in futuro magis,

(187) Hæc quidem apud Abælardum lib. 2 in Epist. ad Romanos pag. 550, sed questionem proponendo, non asserendo, ut et ea quæ sequuntur.

(188) Ilunc contextum in eam rem etiam adducit Abælardus pag. 555.

quam modo (187)? » Respondemus: Imo quia diabolus elector Dei possidebat, a quo, sicut dicit Apostolus, captivi tenebantur ad ipsius voluntatem (II Tim. i. 26): ut Dei propositum de ipsis impleretur, opus fuit liberatore. Oportuit autem libera i in hoc saeculo, ut liberos haberent in futuro. Deinde infert: « Nunquid etiam pauperem illum, qui in sinu Abraham requiescebat, sicut et divitem damnatum, diabolus cruciabat; aut etiam in ipsum Abraham dominium habebat, ceterosque electos? » Non: sed habuisset, si non liberati fuissent fide venturi, sicut de ipso Abraham scriptum est: *Creditit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam* (Gen. xv. 6); item: *Abraham exsultavit ut videret diem meum; et vidit, et gavisus est* (Joan. xviii). Propterea jam tunc sanguis Christi rorabat etiam Lazaro ne flammis sentiret: quod et ipse creditisset in eum qui erat passurus. Sic de omnibus electis illius temporis sentiendum, natos quidem et ipsos, æque ut nos, sub potestate tenebrarum, propter originale peccatum: sed eruos antequam morerentur, et non nisi in sanguine Christi. Scriptum est enim (188): *Turbæ autem quæ præcedebant, et quæ sequebantur, clama- bant dicentes: Hosanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini* (Math. xxi, 9). Ergo Christo in carne venienti, et antequam veniret, et post, benedictum est a turbis benedictorum: quamvis præentes plenam minime tunc consecuti sint benedictionem, servata nimirum hac prærogativa temporis gratiae.

CAPUT VIII.

Quare Christus tam gravem ac laboriosum nos liberaudi modum suscepit, cum sola ejus voluntas seu jussio sufficeret.

19. Deinde laborans docere et persuadere, diabolum nullum sibi jus in hominem vindicare potuisse aut debuisse, nisi permisso Dei, et quod sine injuria diaboli jure Deus proflugum suum, si vellet misereri, repetrere, et solo verbo eripere posset, quasi hoc quis diffiteatur, post multa aliquando infert: « Quæ itaque necessitas, aut quæ ratio, aut quod opus fuit, cum sola iussione sua, divina miseratione liberare hominem a peccato posset; propter redemptiolum nostram Filium Dei carne suscepta, tot et tantas inediias, opprobria, flagella, sputa, denique ipsam crucis ignominiosam et asperrimam mortem sustinere, ut cum iniquis patibulum sustineret (189). » Respondemus: Necessitas nostra fuit, et necessitas dura sedentium in tenebris et umbra mortis Opus æque nostrum, et Dei ipsius, et sanctorum Angelorum. Nostrum, ut auferret jugum captivitatis nostræ: suum, ut impleretur propositum voluntatis ejus: Angelorum, ut numerus impleretur eorum. Porro ratio hujus facti fuit dignatio facientis. Quis negat Omnipotenti ad manum fuisse alios et alios

(189) Et hæc ipsa verba leguntur apud Abælardum eodem in loco, pag. 552. Sed interrogandi modo: tametsi ejus solutio, quæ subsequitur, ab hac doctrina non recedit. Ergo malignas ejusmodi questiones sensit Bernardus.

modos nostræ redēptionis, justificationis, libera-
tionis? Verum hoc non præjudicat hujus, quem e
muitis eligit, efficacie. Et fortasse is præstat, per
quem in terra obliuionis, gravedinis, lapsus nostri,
tot et tantis gravaniūibus Reparatoris fortius et
vivacius admoneremur. Alias autem nemo hominum
novit, nec noscere ad plenū potest, quid boni ad
gratiā, quid congruentiae ad sapientiam, quid decori
ad gloriam, quid commodi ad salutem, penes se
ipsam continet hujus venerandi mysterii inscrutabilis
altitudo: quam propheta considerans expavit,
non penetravit (*Ilabac. iii, 2, juxta LXX*); et præ-
cursor Domini indignum se judicavit qui pénétraret
(*Joan. i, 27*).

29. Cœterum si non licet perscrutar divinæ sa-
cramentum voluntatis, licet tamen sentire effectum
operis, fructum utilitatis percipere. Et quod licet
scire, nou licet tacere: quia gloria regum celare ver-
bum, et gloria Dei investigare sermonem (190) (*Prov.*
xxv, 27). Fidelis sermo, et omni acceptione dignus!
quoniam eum adhuc peccatores esse vnuſus, reconciliati
sumus Deo per mortem Filii ejus (*Rom. v, 10*). **655**
Ubi reconciliatio, et remissio peccatorum. Nam si di-
cente Scriptura, *Peccata nostra separant inter nos et*
Deum (*Isai. lix, 2*), manente peccato, non est recon-
ciliatio. In quo ergo remissio peccatorum? *Ilic ea-*
llix, inquit, *novi testamenti in mec sanguine, quipro*
vobis effundetur in remissionem peccatorum (*Matth.*
xxvi, 28; Luc. xxii, 20). Itaque ubi reconciliatio,
ibi remissio peccatorum. Et quid ipsa, nisi justifi-
catio? Sive igitur reconciliatio, sive remissio pecca-
torum, sive justificatio sit; sive etiam redemptio,
vel liberatio de vinculis diaboli a quo captivi tene-
bantur ad ipsius voluntatem: intercedente morte
Unigeniti obtinemus, justificati gratis in sanguine
ipsius: sicut in quo, idem dicit, *hubemus redemptio-*
nem persanguinem ejus et remissionem peccatorum,
secundum divitias gratia ejus (*Ephes. i, 7*). Cnr in-
quis, per sanguinem, quod potuit facere per sermo-
nem? Ipsum interroga. Mibi scire licet quod ita:
curita, non licet. Numquid dicit figmentum ei qui
se finxit: *Quid me fixisti sic!*

21. Sed haec stultitia ei videntur: non potest
tenere risum. Audite cachinnos. « Quomodo, » ait
(191), « justificari nos vel reconciliari Deo per mortem
Filii ejus dicit Apostolus, qui tanto amplius adver-
sus hominem irasci debuit, quanto amplius homines
in crucifigendo Filium sumum deliquerunt, quam in
transgrediendo primum ejus præceptum unius pom-
gusti? Quasi nou potuerit Deo in uno eodemque ei
facto displicere iniquitas malignantium, et placere
pietas patientis. Et ait: « Quod si tautum fuerat

(190) Nunc contrario sensu locum hunc Vulgata
legit.

(191) Haec omnia quæbie ex Abælardo referuntur,
interrogantis sunt, pag. 552 et 553. Et merito qui-
dem haec tanquam Abælardi placitare fert Bernardus,
cum in solutione ea non diluat, sed approbare videa-
tur Idem censem Theologi Parisienses initio operum
Abælardi. Et sane Abælardus non negavit hanc suam

A illud Adæ peccatum, ut expiari non posset nisi
mortæ Christi, quam expiationem habebit ipsum
homœidium, quod in Christo commissum est? »
Breviter respondemus, ipsum sanguinem quem su-
derunt et interpellationem ipsius quem occiderunt;
Addit etiam: « Nunquid mors innocentis Filii in
tantum Deo Patri placuit, ut per ipsam reconciliaretur
nobis, qui, hoc peccando commisimus, propter
quod innocens Dominus est occisus: nec nisi hoc
maximum fieret peccatum, illud multo levius potuit
ignoscere? » Non mors, sed voluntas placuit sponte
morientis, et illa morte expungentis mortem ope-
rantis salutem, restituentis innocentiam, trium-
phantis principatus et potestates, spoliantis inferos,
ditantis superos, pacificantis quæ in cœlo sunt et
quæ in terra, omnia instaurantis. Et quoniam haec
tam pretiosa mors, voluntarie suscipienda adversus
peccatum, non tamen poterat fieri nisi per peccatum,
non delectatus quidem, sed tamen bene usus malitia
sceleratorum, et mortem de morte, et de peccato
damnavit peccatum. Et quanto illorum ma-
or iniquitas, tanto ejus voluntas sanctior, et eo potentior,
ad salvandam: quatenus tanta mediante potentia
antiquam illud, quamvis grande peccatum, neces-
sario tamen huic, quod in Christo commissum est,
cederet, tanquam minus majori. Nec peccato sive
peccantibus ascribitur haec victoria; sed bene
utenti peccato, et peccantes fortiter perseveranti, et
convertenti in usum pietatis, quidquid in ipsum
ausa est erudelitas impiorum.

C 22. Fuit vero sanguis qui cffusus est, tam multus
ad ignoscendum, ut ipsum quoque peccatum maxi-
mum, quo factum est, ut effunderetur, deleret: ac
per hoc de antiqui illius, utpote levioris, deletione
nullam omnino dubitetam relinqueret. Deinde iste.
« Qui vero, » inquit, « non crudele et iniquum vi-
detur, ut sanguinem innocentis in pretium aliquod
quis requisierit, aut nullo modo ei placuerit innocentem
interfici; nedum Deus tam acceptam Filii mor-
tem habuerit, ut per ipsam universo reconciliatur
sit mundo? » Non requisivit Deus Pater sanguinem
Filii, sed tamen acceptavit oblatum; non sanguinem
sitiens, sed salutem, quia salus erat in sanguine.
Salus plane, et non, sicut iste sapit et scribit, sola
charitatis ostensio **656** Sie enim concludit tot ea-
lumnias et invectio[n]es suas, quas in Deum tam impie,
quam imperite evomuit, ut dicat: « Totum
esse quod Deus in carne apparuit, nostram de verbo
et exemplo ipsius institutionem, sive, ut postmodum
dicit, instructionem; totum quod passus et mortuus
est, suæ erga nos charitatis ostensionem vel com-
mendationem (192). »

fuisse mentem, nec id sibi (quoq ir aliis solet) per-
culianismim impositum causatur: sed opposito te-
stimonio emendavit in *Apologia sua*, his verbis:
Solum Filium Dei incarnatum profiteor, ut nos a
servitute peccati et a jugo diaboli liberaret et, su-
perne aditum vita morte sua reseraret.

(192) Haec et quæ sequuntur ad sensum invonio
in solutione pag. 553 et pag. 584, non de verbo.

CAPUT IX.

*Christum venisse in mundum non solius instruc-
tionis nostræ, sed et liberationis causa.*

23. Cœterum quid prodest quod nos instituit, si non restituit? Aut inuicem fustra instruimur, si non prius destruatur in nobis corpus seccati, ut ultra non serviamus peccato? Si omne quod profuit Christus, in sola fuit extensio virtutum; restat ut dicatur, quod Adam quoque ex sola peccati ostensione nocerit: siquidem pro qualitate vulneris allata est medicina. Sicut enim in Adam omnes moriuntur et in Christo omnes vivificabuntur (*I Cor. xv. 22*). Ergo sicut hoc, haec illud. Si vita, quam dat Christus, non est alia, quam institutio ejus; nec mors utique, quam dedit Adam, alia erit similiter quam institutio ejus: ut ille quidem ad peccatum exemplo suo, hic vero exemplo et verbo ad bene vivendum, et se diligendum, homines informarent. Aut si charistianæ fidei, et non haeresi Pelagianæ acquiescentes, generatione, non institutione traductum in nos confitentur Adam peccatum, et per peccatum mortem; fateamur necessesse est, et a Christo nobis, non institutione, sed regeneratione restitutam iustitiam, et per iustitiam vitam: *ut sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem sic et per unius iustitiam in omnes homines in iustificationem vite* (*Rom. v. 18*). Et si ita est, quonodo is dicit, « consilium et causam incarnationis fuisse, ut mundum lucis sue sapientiae illuminaret, et ad amorem suum accenderet. » Ubi ergo redemptio? A Christo nempe ut fateri dignatur, illuminatio et provocatione ad amorem: redemptio et liberatio a quo.

24. Esto quod Christi adventus illis propositum, qui se illi possunt conformare per vitam, et vicem ei dilectionis rependere: quid de parvulis? quam dabit lucem sapientiae vix adhuc captaniibus lacem vitae? unde accendet *[al. ascendet]* ad Dei amorem, qui needum matres suas amore uoveruit? Nihilne proderit eis adventus Christi? nihilne quod complantati sunt similitudini mortis ejus per Baptismum, quoniam nondum possunt prohibente aetate, Christum sapere aut amare? Redemptio itaque, « ait, « nostra est, illa summa in nobis per Christi passionem dilectio. » Ergo parvuli non habent redemptionem, quia non habent summam illam dilectionem. An sicut non habent unde diligant, ita nec unde pereant, ut non sit eis in Christo necessaria regeneratio, utpote quibus generaliter ex Adam nihil nocevit? Si hoc sapit, cum Pelagio desipit. Quidquid horum sentiat, patet quantum in humanae sacramento salutis invideat; quantum, quod in ipso

A est, evanescere alti dispensationem mysterii, quod totum de salute tribuit devotioni, regenerationi nihil: qui nostræ gloriam redemptionis, et summam salutis, non in virtute crucis, non in pretio sanguinis, sed in nostra consilia conversationis profectibus. Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi (*Gatet, vi. 14*), in qua est salus, vita et resurrectio nostra.

25. Et quidem tria quedam præcipua in hoc opere nostræ salutis intueor: formam humilitatis, in qua Deus semel ipsum exinanivit; charitatis mensuram, quam usque ad mortem, et mortem crucis extendit; redemptio sacramentum, quo ipsam mortem, quam pertulit, sustulit. Horum duo priora sine ultimo sic **657** sunt, ac si super inane pingas.

B Magnum profecto et valde necessarium humilitatis, magnum et omni acceptione dignum charitatis exemplum: sed non habent fundamentum, ac proinde nec statum, si desit redemptio. Volo totis nisibus humilem sequi Jesum; cupio eum qui dilexit me, et tradidit semel ipsum pro me, quibusdam brachiis vicarie dilectionis amplecti: sed oportet me et Agnum manducare paschalem. Nisi enim manduca vero carnem ejus, ei bibero ejus sanguinem, non habebo vitam in membris. Aliud sequi Jesum, aliud tenere, aliud inaducere. Sequi, salubre consilium; tenere et amplecti, solemne gaudium; manducare, vita beata. Caro enim ejus vere est cibus, et sanguis ejus vere est pous. Panis est Dei qui de celo descendit, et dat vitam mundo (*Joan. vi. 36, 33*). Quis status gaudio, sive consilio, absque vita? Nempe haud alias quam picturae absque solidi Ergo nec humilitatis exempla, nec charitatis insignia, præter redemptio sacramentum, sunt aliquid.

C 26. Hæc, Domine, Pater, de labore manuum pueri vestri qualiacunque tenetis, adversus pauca quidem novæ heresios capitula: ubi etsi non aliud quam zelum agnoscitis meum, tamen propriæ interim conscientiæ satisleci. Nam cum non esset quod agerem pro injuria fidei quam dolebam; opere mihi prerium arbitror, si illum monui, cuius arma potentia a Deo ad destructionem contrariarum assertiorum, ad destruendam omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, et in captivitatem redigendum omnem intellectum in obsequium Christi. Sunt et alia in aliis ejus scriptis non pauca, nec manus mala capitula, ad quæ nec temporis, nec epistola angustia respondere permittit. Quauquam nee necessarium patem, cum sint adeo manifesta, ut ipsa etiam vulgata fide facile refellantur Collegi tamen aliqua, et transmisi

S. BERNARDI ABBATIS

LIBER

DE VITA ET REBUS GESTIS S. MALACHIÆ 193

HIBERNIÆ EPISCOPI.

658 PRÆFATIO AD CONGANUM ABBATEM.

1. Semper quidem operæ pretium fuit illustres Sanctorum describere vitas, ut sint in speculum et exemplum, ac quoddam veluti conditumvitæ hominum super terram. Per hoc enim quodammodo apud nos etiam post mortem vivunt, multosque ex his, qui viventes moriri sunt, ad veram provocant et revocant vitam. Virum nunc maxime id requirit raritas sanctitatis, et nostra plaga ætas inops viorum. Quam sane inopiam super nos adeo invaluisse sentimus, ut nulli sit dubium illa sententia nos feriri : *Quoniam abundabit iniquitas, refrigerescet charitas multorum* (*Iath. xxiv, 12*). Et ut suspicor ego, aut presto, aut prope est, de quo scriptum est : *Faciem ejus precedet egestas* (*Job xli, 13*). Ni fallor, Antichristus est iste, quem famæ et sterilitas totius boni et præbit, et comitatur. Sive igitur auctoritatem pœnitentiam, sive januamque ad futuram prænuntia, egestas in evidentiæ est. Taceo vulgus, taceo vitem filiorum hujus sæculi multititudinem : in ipsis Ecclesiæ columnas volo oculos leves. Quem mihi ostendas vel de illorum numero, qui videuntur dati in lucem gentium, non magis de sublimi fumantem, quam flammantem ? *Et si lumen quod in te est, inquit, tenebres sunt, quantæ sunt tenebres?* (*Matth. vi, 23*.) Nisi tu illos forte (quod non credo) lucere dixeris, qui quantum estimant pietatem ; qui in haereditate Domini, non quæ Domini, sed magis quæ sua sunt querant. Quid dico, quæ sua sunt ? Perfectus sit et sanctus etiam sua querens, suaque relinens, si ab alienis eorū manusque contineat. Meminerit tamen, qui sibi usque huc foræ pervenisse videtur, eundem exigunt sanctitatis gradum et ab ethimo. An non milites suis habentur contentis foræ stipendiis, ut salvi fiat ? (*Luc. iii, 14*.) Magnum vero Ecclesie doctori, si sit sicut unus militum : aut certe (quod ad illorum improprium propheta loquitur) *sicut populus, ita et sacerdos* (*Isa. xxiv, 2*) fuerit ! O deformitatem ! Itaque sanitatis merito reputandus erit, qui a summo conruens gradu, haerebuvix infinio, ne abysso absorbeatur ? Quam rarus tamen iste ipse in clero ? Quem item das mihi contentum necessaris, contemptorem superfluum ? Lex est tamen præfixa ab Apostolis Apostolorum successoribus. *Victum et vestitum ha-*

bentes, inquiunt, his contenti simus (*ITim. vi, 8*). Ubi forma haec ? In libris cernimus eam, sed non in viris. Habes vero de justo, quia *lex Dei ejus in corde ipsius* (*Psal. xxxvi, 31*), et non in codice. Nec perfectionis is gradus. Perfectus carere et necessariis paratus est. At gratis istud. Utinam superfluis ponatur modus ! utinam noa cupiamus in infinitam ! Sed quid ? Forte reperias qui hoc possit ? Id quidem difficile : sed vide quid egimus. Quaerebamus virum optimum, multorum liberatorem : et cœce laboramus in inveniendo, qui se ipsum salvum facere posse. Opimus hodie est, qui non est nimis malus.

2. Unde quoniam a terra defecit sanctus, videor mihi non supervacue ex his qui empli sunt de terra, revocare ad medium Malachiam episcopum, virum vere sanctum, et nostrorum quidem temporum, singularis sapientiæ et virtutis. Iste erat lucerna ardens et lucens : nec extincta est tamen, sed submota. Quis mihi jure succensat, si readmovero eam ? Imo vero non est quod mihi ingrati esse mei sæculi homines debeant, et omnis deinceps generatio ventura, si quem conditio tulit, revocem stilo ; si mundo restituam, quo dignus non erat mundus ; si servem memorie hominum hominem, ejus memoria in benedictione sit omnibus, qui legere dignabuntur ; si me excitante amicos dormientem, vox tururis audita fuerit in terra nostra, dicens : *Eccœ ego vobis cum sum ornatissimus diebus usque ad consummationem sæculi* (*Matth. xxviii, 20*). Deinde sepultus apud nos est : nobis specialiter hoc opus meminit. Quia quod me inter speciales amicos Sanctus ille babebat, et eo loci, ut nolli in hac parte glorie secundum fuisse me credam ? Nec mercede vacui mili tanta familiaritas sanctitatis : primitas jam accepi. In extremis positus erat, imo in principiis juxta illud : *Cum consummatus fuerit homo, tunc incipit* (*Ecli. xvii, 6*). Accurri ego, ut benedictio morituri super me veniret. At ille cum jam membra alia movere non posset, fortis ad dancam benedictionem, elevatis sanctis manib[us] super caput meum, benedixit mili, et benedictionem haereditate possideo et quomodo ego illum silere queam ? Postremo tu id mihi, abla Congane, inungis, reverendus frater, et ducas amicus meus, ac tecum pariter tu ex Hibernia

Scribis) vestra illa omnis Ecclesia sanctorum. Libens obedio, præsertim quod non eloquium exigitis, sed narrationem. Dabo vero operam, ut ea sit pura et luculentia, devotos informans, fastidiosos non one- rans. Sane narrationis veritas secura apud me est, intimata a vobis haud alia procul dubio protestantibus, quam qua certissime comperta sunt vobis.

659 CAPUT I.

Pueritia et adolescentia S. Malachiae.

1. Malachias noster, ortus Hibernia de populo barbaro, ibi educatus, ibi litteras edocutus est. Cæterum de natali barbarie traxit nihil, non magis quam de sale materno pisces maris. Quam vero suave, quod inulta nobis barbaries tam urbanum protulit civem sanctorum, et domesticum Dei! Qui producit mel de petra, oleumque de saxo durissimo, ipse fecit hoc. Parentes tamen illi fuere genere et potentia magni, juxta nomen magnorum qui sunt in terra. At mater mente, quam sanguine generosior, satagebat in ipso initio viarum suarum, notas parvulo facere vias vitae: hanc pluris illi existimans ventosa scientia litteraturæ sœcularis. Ad utranque tamen huic non defuit ingenium pro ætate. In scho- lis litteras, domi timorem Domini docebatur, et quotidianis profectibus respondebat ambobus satis, magistro et matri. Nempe a principio spiritum sortitus est bonum, per quem erat puer docilis, et amabilis valde, mira admodum omnibus per omnia gratiosus. Bibebat autem pro lacte de pectore ma- terno aquas sapientiae salutaris, et fiebat in dies se ipso prudentior. Prudentior, dicam, an sanctior? Utrumque si dixeris, non me punirebit: veritatem enim dicam. Agebat senem moribus, annis puer, expers lascivie puerilis. Cumque ex hoc eunetis esse reverentiae ac stupori, non tamen inde, ut assolet, insolentior inveniebatur; sed magis quietus et subditus in omni mansuetudine. Non impatiens magisterii, non fugitans disciplinae, non ictus fastidiens, non ludorum denique appetens; quod vel maxime illa ætas dulce ac familiare habere solet. Et proficiebat supra omnes coetaneos suos in ea quidem litteratura, que illi competebat ætati. Nam in disciplina morum profectaque virtutum, etiam super omnes docentes se in brevi erexit, non tam matre tamen, quam unctione magistra. Hac sollicitante, haud segniter et in divinis exercebatur, petere secretum, anticipare vigilias, meditari in lege, refici parcius, orare frequentius. Et quia ecclesiam frequentare nec vacabat propter studium, et pro veræcundia non libebat; levare puras manus in omni loco ad cœlum, ubi tamen secrete id posset. Jam tunc siquidem cantus fuit declinare virus virtutum, inanem gloriam.

2. Est vicus prope civitatem, in qua discebat puer, quo magister ejus frequenter pergere solitus erat, ipso solo comite. Illo euntibus ambobus pariter, ipse, ut postea referebat, retrahebat pedem, sistebat gradum, et stans a tergo magistri, illo quidem non compidente, expansis ad cœlum manibus, raptim

A quodammodo, ac veluti jaculatam emittebat orationem: et sic dissimulans, magistrum denuo sequebatur. Istiusmodi pio furto puer saepius illudebat comitem pariter et magistrum. Non est dicere omnia, quæ ejus principia colore bonaæ indolis decorvere: ad majora atque utiliora currendum. Unum tamen refero adhuc, quod hoc, meo quidem judicio, non modo bonaæ, sed et magnaæ in puerō dederit insigne spei. Excutus aliquando opinione cujusdam magistri (erat enim famosus in disciplinis, quas dicunt liberales), adivit illum discendi cupiditate. Quippe extrema jam pueritiae captans, ad eas litteras anhelabat. Intrans vero domum, vidit virum ludentem subula, crebrisque sulcataem tractibus nescio quo notabili modo parietem. Et solo visu offensus puer serius, quod levitatem redoleret, resistivit ab eo, ac deinceps illam nec videre curavit. Ita cum esset studioissimus litterarum, præ honesto tamen sprevit eas virtutis amator. Tali quodam præludio puer præparabatur ad eum, qui se manebat in fortiori ætate conflictum: jamque ipse adversarium provocabat. Et Malachiae quidem pueritia sic erat. Perro adolescentiam simili transivit simplicitate et puritate: nisiquod crescente ætate, B 660 crescebat simul illi sapientia et gratia apud Deum et homines.

3. Hinc jam, id est ab ineunte adolescentia ejus, cœpit manifestius apparere quid esset in homine, et gratia Dei in illo vacua noui videri. Vident euim industrias adolescens, quam in maligno mandus C positus sit (*Joan. v. 19*), et cogitans qualem spiritum accepisset, dicebat intra se: « Nou est spiritus hujus mundi iste. Quid isti, et illi? Non est societas alteri ad alterum, non plus quam luci ad te- nebras. Meus ex Deo est, et scio quæ in illo donata sunt mihi. Inde mihi interim adhuc innocentia vita [al. mea], inde continentia deus, inde justitiae famæ, inde quoque illa co-securior, quo secretior, gloria mea est, testimonium conscientiae meæ. Nil horum mihi tutum sub principe mundi. Deinde habeo thesaurum hunc in fictili vase. Verendum ne impingat et frangatur, et effundatur oleum lætitiae quod porto. Et quidem non impingere inter saxa et scopulos distorta et anfractuosæ viæ et vitæ hujus difficultimum. Itane momento perdam simul omnes, quibus ab initio præventus sum, benedictiones dulcedinis? Resigno illi potius, a quo suūt, et me pariter. Et ego enim ipsius. Perdo ipsam ad tempus animani meam, ne perdam in æternum. Et quoniam sum, et que habeo omnia, ubi mihi æque salva, mihi in manu Auctoris? Quis ita ad servandum sollicitus, ad retinendum potens, ad restituentum fidelis? Servabit tuto, restituat opportune. Siue retractatione me do ad serviendum illi de donis suis. Non potest mihi perire ex omnibus, que in opus pietatis expendero. Forte et sperare plus aliquid licet. Solet reddere eum usura qui dat gratis. Ita es. Etiam eu- mulabit, et multiplicabit in anima mea virtutem. » Haec cogitavit, et fecit, sciens absque tacto vanas esse cogitationes hominum.

CAPUT II.

Religiosæ vite tirocinium.

4. Erat homo in civitate Ardmacha (ipsa est, in qua alitus est Malachias), et homo ille sanctus, et austerae admodum vita, iuxorabilis castigator corporis sui, cællam habens juxta ecclesiam. In ea manebat, jejunis et obsecrationibus serviens die ac nocte. Ad hunc se contulit Malachias, formam vitæ accepturus ab eo, qui vivum se tali damnaverat sepultura. Et vide humilitatem. A primæva ætate in sancta arte magistrum (quod dubium non est) haberat Deum : et ecce factus est denuo discipulus hominis, homo mitis et humiliis corde. Si nesciebamus, hoc vel solo nobis ipse prebavit. Legant hoe, qui docere quæ non didicere conantur discipulos sibi coaercentes, qui nunquam discipuli extitere, cæci duces cæcorum. Malachias doctus a Deo, doctorem nihil munus quæsivit hominem, et quidem cante, et sapienter. Quid simile, quæso, asserre quibat, in quo æque daret caperetque experimentum prefectus sui ? Si Malachiae exemplum eis pro minimo est, Pauli opus attendant. Nonne Evangelium suum, quod non ab homine accepérat, sed a Christo cum hominibus tamen censuit conferendum, ne forte in vacuum curreret, aut cucurrisset ? (Galat. 1, 11). Ubi ille securus non est, nec ego. Si quis hoc scit, viderit, ne non tam securitas sit, quam temeritas. Sed hæc alterius temporis.

5. Nunc vero sonuit in civitate quod factum erat, et commota est universa ad inopinatam novitatem. Stupebant autem omnes, et virtutem mirabantur, eoque amplius, quo minus usitatam in gente fera. Videres tunc revelari ex multorum cordibus cogitationes. Plerique humano affectu pensantes factum, plangere et dolere, quod dilectus omnibus, deliciatusque adolescens, duris se adeo laboribus mancipasset. Alii suspicati levitatem propter ætatem, diffidere de perseverantia, timere de casu. Nonnulli temeritatem causantes, indignari et freñere in eum, quod supra ætatem et vires inconsute rem arduam fuisset aggressus. **661** Verum ille sine consilio egit nihil. Nam habuit consilium a Propheta, qui ait : *Bonum est homini, si portaverit jugum adolescentia*; et addit : *Sedebit solitarius, et tacebit, quia levarit se supra se* (*Thren. III, 27, 28*). Sedebat sibi juvenculus secus pedes Imarii (hoc enim nomen viro), et aut discebat obedientiam, aut se didicisse docebat. Sedebat, ut quietus ut mansuetus, ut humilius. Sedebat, et tacebat, sciens secundum prophetam, cultum iustitiae esse silentium (*Isa. XXXII, 17*) : sedebat ut perseverans, tacebat ut verecundus, nisi quod suo illo silentio in Dei auribus loquebatur cum sancto David : *Adolescentulus sum ego et con-*

A temptus justitias autem tuas non sum oblitus (*Psalm. CXVIII, 44*). Et sedebat interim solitarius, quia et sine socio, et sine exemplo. Quis enim ante Malachiam districtissimum viri propositum vel cogitaret attentare ? Nempe mirabile omnibus habebatur, non imitabile. Malachias imitabile persuasit, sedendo duntaxat, et tacendo. Intra paucos dies habuit imitatores non paucos, provocatos exemplo sui. Ita qui primo solitarius sedet, et unicus patris sui, fit jam unus ex multis, lit ex unigenito primogenitus in multis fratribus. Et ut prior in conversione, ita in conversatione sublimior : et qui ante omnes venit, omnium judicio supra omnes emulcuit in virtute. Et dignus visus est episcopo pariter et magistro, qui ad diaconi gradum promoveretur. Et coegerunt eum.

CAPUT III.

Ordinibus initialis episcopi vices gerit.

6. Hinc jam levita Domini publice se ad omne opus pietatis accinxit : plus vero ad eas res, in quibus aliqua injuria videretur. Denique cura erat ei maxima in sepeliendis defunctis pauperibus, quod hoc sibi non minus humilitatem saperet, quam humanitatem. Nec defuit novo nostro Tobie rediviva a muliere tentatio, imo a serpente per mulierem. Germana ejus indignitatem (ut sibi videbatur) officii exhorrens : Quid facis, inquit, o insane ? dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Et hoc illi quotidie reprobrates ingerebat. Sed respondebat mulieri stultæ juxta stultitiam suam : Misera, tu eloquiasti vocem tñes, sed virtutem ignoras. Ita ministerium, ad quod coactus accesserat, devotus tenuit, indefessus exercuit. Unde et censuerunt etiam sacerdotale officium imponendum illi. Et factum est ita. Erat autem, cum sacerdos ordinatus est, annos natus quasi viginti quinque. In qua ejus utraque ordinatione, si quid præter Canonum formam processisse videtur, ut vere videtur (siquidem infra vicesimum quintum annum leviticum ministerium, infra tricesimum adeptus est sacerdotii dignitatem) (194) donandum sane tum zelo ordinatoris, tum meritis ordinati. Ego vero istud nec in sancto redarguendum, nec usurpandum consuluo ei qui sanctus non fuerit. Nec contentus episcopus (195), etiam vices suas commisit ei, seminare semen saeculum in gente non sancta, et dare rudi populo, et sine lege viventi, legem vitæ et disciplinæ. Suscepit ille mandatum in omni alacritate, sicut erat spiritu fervens; nec talentis ineubans, sed inhiens lucris. Et ecce linguae sarculo cœpit evellere; destruere, dissipare, de die in diem factitans prava in directa, et aspera in vias planas. Exultabat ut gigas ad discurrendum ubique. Diceres ignem urentem in consumendo criminum vepres. Diceres securim vel

(194) Nempe ante annos triginta fieri cautum erat in conciliis Neocæsariensi, Agathensi anni 506, in Arelatensi IV, et aliis. Agathensis canon 17 : *Presbyterum et episcopum ante triginta annos, id est, antequam ad viri perfecti ætatem perveniant, et diaconos ante viginti quinque nullus metropolitanorum ordi-*

nare præsumat, etc. Ita agud Bochellum, cum apud Sirmundam desit locus de diaconis, ad quem Bernardus hic respicit, enjus tempore lex ista adhuc vigebat, ut patet ex sequentibus verbis. Sapius tamen ab episcopis dispensatum, maxime in piis virois.

(195) Scilicet Celsus : vide infra, n. 19.

asciam in dejicio plantaciones malas, extirpare barbaricos ritus, plantare ecclesiasticos. Veternosas omnes (neque enim paucæ inveniebantur) abolebat superstitiones, seu quaslibet, ubicunque deprehendisset, malignitates immissas per angelos malos.

7. Denique quidquid incompositum, quidquid indecorum, **¶** quidquid distortum obvium habuisset, non parebat oculus ejus : sed velut grande grossos et fuscus, et sicut pulverem ventus a facie terræ, sic coram facie sua hujusmodi nitebatur totum pro viribus exturbare ac delere de populo suo. Et pro his omnibus tradebat jura coelestia optimus legislator. Leges dabant plenas justitiae, plenas modestiae et honesti. Sed et apostolicas sanctiones ac decreta sanctorum Patrum, præcipueque consuetudines sanctæ Romanae Ecclesiæ, in cunctis ecclesiis statuebat. Hinc est, quod hodieque in illis ad horas canonicas cantatur et psallitur iuxta morem universæ terræ. Nam minime id ante liebat, ne in civitate quidem. Ipse vero in adolescentia cantum diccerat, et in suo cœnobio mox cantari fecit, cum uedum in civitate, seu in episcopatu universo cantare scirent, vel vellent. Deinde usum saluberrimum Confessionis, sacramentum Confirmationis, contractum conjugiorum, quæ omnia aut ignorabant, aut negligebant, Malachias de novo instituit. Et de his ista pro exemplo sufficiant. Nam et per totum historię textum, brevitatis studio plurima præterimus.

CAPUT IV.

Malcho episcopo plenus instituendus adhæret.

8. Cum esset illi studium et zelus maximus circa cultum divinorum et venerationem Sacramentorum, ne forte de his aliquid constitueret vel doceret securus, quam ritus haberet universalis Ecclesiæ, subiit animuu; adire episcopum Malchum [al. Malachum], qui se plenius de omnibus informaret. Ille erat senex plenus dierum et virtutum, et sapientia Dei erat in illo. Natione quidem Hibernus, sed in Anglia conversatus fuerat in habitu et proposito monachali in Wintoniensi monasterio : de quo assumptus est in episcopum in Lesmor civitate Mumoniae : et ipsa nobilior inter cæteras regni illius. Ibi tanta ei desuper collata est gratia, ut non modo vita et doctrina, sed et signis clareret. Quorum duo pono exempli causa, ut omnibus innotescat, qualem in scientia sanctorum Malachias habuerit præceptorem. Puerum mente captum, ex his quos lunaticos vocant, inter confirmandum sacra unctione sanavit. Hoc ita notum certumque fuit, ut illum mox constituerit ostiarium domus sue, vixeritque idem puer incolunis in euostio usque ad virilem etatem. Surdo auditum restituit : in quo idem mirabile quiddam confessus est, quod cum sanctus utrique acriculæ hinc inde digitos immisisset, duos quasi porcellos ex ipsis exire senserit. Pro his atque hujusmodi fama crescente, nomen grande adeptus est ; ita ut ad eum Scotti, Hibernique conluerent, et tanquam unus om-

A num pater ab omnibus coleretur. Ad hunc ergo Malachias, accepta benedictione patris Imarii, et ab episcopo missus, cum prospere pervenisset, benigne a sene susceptus est : qui aunos aliquot cum emansit, ut per hanc temporis moram hauriset plenius de pectore veterano, sciens scriptum : *Quia in antiquis est sapientia* (Job xii, 12). Sed nec hoc quoque ad causam defuisse reor, quod magnus ille Provisor universorum voluit servum suum Malachiam in loco tam celebri notum fieri omnibus, qui erat omnibus profuturus. Nec enim poterat non esse gratis, quibus notus fuisset. Denique unum interim accidit, per quod ex aliqua parte quod notum Deo erat in illo, manifestum fecit hominibus.

9. Inter regem Mumoniae (quæ est Hibernia pars australis) et germanum ejus orta similitate, et fratre facta superiori, Rex, (196) pulsus regno confugit ad episcopum Malchum. Non tamen ut ope illius regnum recuperaret : sed magis princeps devotus dedit locum iræ, et necessitatem in virtutem couerit, privatam **¶** eligensducere vitam. Cumque episcopus Regem suspicere debito honore pararet, abnuit ille, se malle inquiens tanquam unum ex illis esse pauperibus fratribus qui illi adhærerent, regium fastum deponere, et communis paupertate fore contentum, exspectare potius Domini voluntatem, quam per vim recipere regnum ; nec velle pro sua honore terreno sauginem humanum elsuudere, qui contra se clamet ad Deum de terra. Quo audito, ex-

C sultat episcopus, et admiratus devotionem, satisfacit voto. Quid plura ? Traditur Regi paupercula domus ad habitandum, et Malachias in magistrum, ad viculum panis cum sale et aqua. Porro ad delicias sufficiebat Regi Malachia præsentia, vita atque doctrina, ita ut diceret ei : *Quam dulcia fuicibus meis eloquia tua ! super mel ori meo* (Psal. cxviii, 103). Ad hanc per singulas noctes lacrymis suis stratum suum rigabat : sed et quotidiano aque frigidæ balneo male calentem extinguebat in carne libidinem. Et orans Rex, eum Rege dicebat : *Vide humilitatem meam et laborem meum, et dimitte universa delicta mea* (Psal. xxiv, 18). Et non amovit Deus orationem ejus et misericordiam suam ab eo. Etex illa est oratio ejus, etsi secus, quam intenderet ipse. Nam is quidem sollicitus erat pro anima sua : sed index innocentiae Deus, hominibus ostendere volens quoniam sunt reliqua homini pacifico, parabat interim facere judicium injuriam patienti, quod ille penitus non sperabat. Et suscitavit Deus spiritum vicini regis : neque enim unum est Hibernia regnum, sed divisa in plura. Hic itaque vi lens quæ facta sunt, repletus est zelo : et hinc quidem indignans prædonum libertati, et insolentia suorum ; inde vero miserans regni desolationem et Regis dejectionem, descendit a celullam pauperis : snadet redditum, sed non persuadet. Instat tamen, spondet open, de effectu non distidere monet ; Deum affuturum pro-

mittit, cui non poterunt resistere omnes adversarii ejus. Proponit etiam oppressionem pauperum patriæque vastationem, et non proficit.

10. Carterum accedente mandato episcopi et Malachie consilio, de quibus ille peudebat totus, vix tandem aequiescit. Sequitur Rex Regem, et juxta verbum Regis, sicut fuerat voluntas in celo, tota facilitate pulsis predonibus, reducitur homo in sua cum exultatione suorum, regnoque restituatur suo. Dilexit extunc Rex ille, et semper reveritus est Malachiam: eoque propensius, quo plenius in sancto viro digna veneratione et amore compererat. Cujus enim tantam meruit in sua adversitate familiaritatem, sanctitatem ignorare non potuit. Propterea magis in sua prosperitate perpetuis illum amiciis, devotisque coicbat obsequiis, et libenter audiebat eum, et auditio eo multa faciebat. Et de his satis. Verumtamen non fortuita factum reor, quod ita jam tunc magnificavit eum Dominus in conspectu regum: sed quia vas electionis sibi erat ille, portatirus nomen suum coram regibus et principibus.

CAPUT V.

Sorori defunctæ sacrificii oblatione succurrat.

11. Mortua est interim soror ejus illa, quam præfati sumus. Nec præterea uadæ visiones, quas vidit de ea. Hujus siquidem sanctus carnalem exhorruebat vitam, et tanto zelo, ut se devoverit non visnum eam in carne viventem. At illa carne soluta, solutum est votum, et cœpit videre in spiritu, quam in corpore noluit. Quadam nocte audivit per somnum vocem sibi dicentis, sororem ejus stare foras in atrio, et ecce per totos triginta dies nihil gustasse: qui evigilans cito intellexit, enjus escae inedia marceret. Et diligenter discusso numero dierum quem audierat, ipsum esse reperit, ex quo pro ea Panem de celo vivum non obtulisset. Tum ille qui sororis noui animam oderat, sed peccatum; beneficentiam, quam **66.1** intermisserat, rursum adoritur. Neque frustra. Non multo post visa est illi pervenisse ad limen ecclesiae, neendum tamen posse intrare; apparere etiam in ueste pulla. Cumque ille perseveraret, curans ne qua die solita stipe frustraretur; secundo vidit eam in ueste subcandida; admissam quidem intra ecclesiam, sed altare contingere non permitti. Tertio tandem visa est aggregari cœtu candidatorum, et in ueste candida. Vides, lector, quantum valeat deprecatio justi assidua? Vere regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. Nonne tibi videtur Malachie oratio vicem quodammodo cœractoris exhibuisse cœlestibus portis, quando peccatrix mulier fraternalis oblituus armis, quod suis meritis negabatur? Hanc vini, Iesu bone, tu qui pateris, facis, validus et pins ad salvandum, faciens misericordiam et potentiam in brachio tuo, et in Sacramento tuo servans sanctis qui in terra sunt, usque in consummationem sæculi. Hee plane

(197) Banchor vocatur in actis sancti Columbani, situm in Ultonia Hibernica provincia; distinguendum

A Sacramentum potius peccata consumere, debellare obvias potestates, inferre cœlis revertentes de terra.

CAPUT VI.

Monasterium Benchorensis desolatum instaurat.

12. Et Dominus quidem in regione Lesmorensi sic præparabat dilectum suum Malachiam ad gloriam nominis sui. Vecum qui miserant eum, minime jam ferentes absentiam ejus, missis epistolis revocant illum. Quo redditio suis, et quidem instructiore de omnibus quæ oportebat; en opus a Deo paratum et seryatum Malachia. Vir dives et potens, qui locum Banchor et possessiones ejus tenebat, inspiratus a Deo, confessum in manu ejus sua omnia dedit et se quoque. Et is avunculus ejus. Sed Malachia spiritus quam carnis propinquitas pluris fuit. Ipsum quoque locum Banchor (197), de quo cognominabatur, tradidit ei princeps, ut aedificaret ibi monasterium, vel potius rededicaret. Nempe nobilissimum extiterat ante sub primo patre Congello, multa milia monachorum generans, multorum monasteriorum caput. Locus vere sanctus secundusque sanctorum, copiosissime fructificans Deo, ita ut unus ex filiis sanctæ illius congregationis, nomine Luauus, centum solus monasteriorum fundator exstitisse feratur. quod idecirco dixerim, ut ex hoc uno coniuncti lector, quam ingens fuerit reliqua multitudo. Denique ita Hiberniam Scotiamque repleverunt genimina ejus, ut ea potissimum tempora Davidici illi versiculi præciniisse videantur: *Visitasti terrum, et inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam. Flumen Dei repletum est aquis parasti cibis in illorum, quoniam ita est præparatio ejus. Rivos ejus inebria, multiplica genimina ejus; in stilicidiis ejus latabitur germinans (Ps. LXIV, 10, 11).* Et in hunc medium cœteri qui sequuntur. Nec mol in præfatis, sed et in exteras etiam regiones, quasi inundatione facta, illa se sanctorum examina effuderont. Equibus ad has nostras Gallicanas partes sanctus Columbanus ascendens, Luxoviense construxit monasterium, factus ibi in gentem magnum. Aiunt tam magnum fuisse, ut successentibus sibi vicissimi choris, continuarentur solemnia divinorum, ita ut ne momentum quidem diei ac noctis vacaret a laudibus.

13. Ilac de antiqua dicta sint Benchorensis monasterii gloria. Hoc olim destructum a piratis, ob insigne dignitatis antique, Malachias, veluti quemdam replantaturus paradisum, amplexus est, et quia multa corpora sanctorum dormirent ibi. Nam ut taceam illa quæ in pace sepulta sunt, ferunt nongentes simul una die a piratis occisos. Erat quidem ingens loci illius possessio: sed Malachias solo contentus loco sancto, totas possessiones et terras alteri cessit. Siquidem a tempore quo destructum est monasterium, non defuit qui illud teneret cum possessionibus suis. Nam et constituebantur per electionem etiam et abbates appellabantur, servantes ab alio cognomini monasterio, quod in Wallia, Angliae regione, locatum erat.

nomine, et si non re, quod olim **665** exstiterat. Cumque suaderent multi non alienare possessiones, sed totum simul relinere sibi, non acieavit paupertatis amator: sed fecit eligi juxta morem qui eas teneret, loco, ut praedictus, retinere sibi et suis. Et fortassis consultius, ut post apparuit, integrum retinueret, si non in agis suæ prospexit humilitati, quam paci.

14. Itaque ex mandato patris Iuniori assumptis secum deinceps circiter fratribus, vaniens ad locum, coepit aedificare. Ubi quadam die cum in securi ipse searet, casu ex operariis unus, illo vibrante in aera securim, locum incaute occupavit quo ictus destinabatur: et cecidit super spinam dorsi ejus, tanto utique impetu, quanta ille conatus impingere valuit. Corruuit ille: accurrere omnes, patentes aut percussum ad mortem aut mortuum. Et tunica quidem scissa a summo usque deorsum: homo vero illæsus inventus est, tam modice et summam perseruata, ut vix in superficie vestigium appareret. Stabat homo incolamus, quem securis prostraverat, intuentibus et stupentibus qui circumstabant. Unde et facti alacriores, promptiores exinde ad opus inventi sunt. Et hoc initium signorum Malachiae. Porro oratorium intra paucos dies consummatum est de lignis quidem laevigatis, sed apte firmiterque contextum, opus Scoticum, pulchrum satis. Et exinde servitur Deo in eo, sicut in diebus antiquis; simili quidem devotione, et si non pari numero. Praefuit Malachias loco illi tempore aliquanto, patre Iuniori ita constitente, ipse rector, ipse regula fratrum. Legebant in vita ejus quomodo conversarentur, et ipse ante illos praebat in justitia et sanctitate coram Deo: nisi quod praeter instituta communia, multa singulariter faciebat, in quibus potius praebat omnes, et aliorum nemo illum poterat ad tam ardorem sequi. Eo temporis et e loci quidam infirmabatur, cui assistens diaholus, et aperte loquens suggerebat, ne unquam crederet monitis Malachiae; sed si intraret ad se, cultello eius peteret et occideret. Quo cognito, qui illi ministrabant, ipso instrem prodente, verbum perfervunt ad Malachiam præminentem. At ille solita arma orationis armipotens, impavidus hostem aggressus, et infirmitatem fugat et daemones. Erat autem nomen viro Malchus. Frater est iste secundum carnem Christiani nostiri, Mellifontis abbatis. Ambo enim superstites adhuc sunt, sibi in spiritu modo germaniores. Nam ille, ut liberatus est, continuo non ingratus, loco eodem conversus ad Dominum, habitum simul animumque mutavit. Et cognovere fratres malignum fividere bonis eorum; et aedificari sunt, facti de reliquo cauiores.

CAPUT VII.

Dysenteria laborantem curat.

15. Clericum, nomine Michaelem, dysenteria laborantem, et desperatae, mittens ei aliquid de mensa sua, eodem loco sanavit. Secundo eundem ipsum, gravissima infirmitate corruptum, et corpore pariter curavit et mente. Illico enim adhuc est Deo et Mal-

A chie servò ejus, timens ne deterius aliquid sibi contingere, si denuo ingratus tanto inveniretur et beneficio et miraculo. Et nunc, ut audivimus, praest est eidem monasterio, sito in partibus Scotiae: et hoc novissimum omnium quæ ille fundavit. Pro bujusmodi augescebat in dies et opinio, et congregatio Malachiae, et grande ei nomen iutus et foris, non tamen re grandius. Nempe ibi demorabatur etiam factus episcopus, quod locus esset vicinus civitati.

CAPUT VIII.

Episcopatum Connerensem, licet invitus, suscipit.

16. Vaebat tunc temporis episcopalibus sedes, et jamdiu vacarat, Malachia nolente assentire, siquidem ipsum elegerant. Persistentibus tamen illis, tandem aliquando cessit, accedente ad vim faciendum **666** mandato magistri sui, neonou et metropolitani. Tricesimo ferme ætatis sue anno Malachias consecratus episcopus introducitur Conneret: hoc enim nomen civitatis. Cum autem coepisset pro officio suo agere, tunc inuellexit homo Dei, non ad homines se, sed ad bestias destinatum. Nusquam adhuc tales expertus fuerat in quantacunque barbarie: nunquam repererat sic protertos ad mores, sic ferales ad ritus, sic ad fidem impios, ad leges barbaros, cervicosos ad disciplinam, spurcos ad vitam. Christiani nomine, re pagani. Non decimas, non primicias dare, non legitima iniure cojugia, non facere confessiones; penitentias nec qui peteret, nec qui daret, penitus iuveniri. Ministri altaris panei admodum erant. Sed enim quid opus plurimum, ubi ipsa parvitas inter laicos propinquum otiosa vacaret? Non erat quod de suis fruicilarent officiis in populo nequam. Nec eum in ecclesiis aut prædicantis vox, aut cantantis audiebatur. Quid faceret athleta Domini? aut cedendum turpiter, aut periculose certandum. Sed qui se pastorem, et non mercenarium agnoscebat, elegit stare quam fugere, paratus et animam suam dare pro ovibus, si oportuerit. Et quanquam omnes lapi, et oves nullæ stetit in medio luporum pastor intrepidus, omnimodo argumentus, quomodo faceret oves de lupis. Monere communiter, secreto arguere, flere per singulos; nunc aspere, nunc leuiter convenire, prout cuique expedire videbat. In quibus per haec minus profecisset, cor contritum et humiliatum offerebat pro eis. Quoties noctes totas pervaigiles duxit, extensus manus in oratione! Et cum venire ad ecclesiam nollet, per vias et plateas occurrebat invitis; et circumiens civitatem, perquirebat anhelus quem Christo acquireret.

17. Sed et foris rura et oppida nihilominus saepius pereurrebat cum sancto illo comitatu discipulorum suorum, qui nunquam deerant lateri ejus. Ibat et erogabat vel ingratis cœlestis tritici mensuram. Nec vehebatur equo, sed pedes ibat, et iu hoc virum se apostolicum probans. Jesu bone! quanta passus est pro nomine tuo bellator tuus a filiis sceleratis! quanta sustinuit ab his ipsis, quibus et pro quibus

loquebatur bona tibi! Quis digne exprimat, in quantis vexatus, quibus affectus sit contumelias, quibus injuriis laccusatus, quoties lassatus inedia, quoties afflictus in frigore et nuditate? Attamen cum his qui oderunt pacem, erat pacificus, instans nihilominus opportune, importune. Blasphematus obseverabat: injuriantes opponebat scutum patientiae, et vincebat in bono malum. Quidni viciisset? Perseveravit pulsans, et secundum promissionem tandem aliquando pulsanti apertum est (*Iac. xi, 9*) Quomodo poterat non sequi, quod veritas prænunciaverat secuturum? Dæxtera Domini fecit virtutem, quia os Domini locutum est veritatem. Cessit duritia, quievit barbaries; et domus exasperans paulatim leuius cœpit, paulatim correctionem admittere, recipere disciplinam. Fuit de medio barbaricas leges, Romanæ introducuntur; recipiuntur ubique ecclesiasticae consuetudines, contrarie rejiciuntur; readificantur basilicæ, ordinatur clerici in illis. Sacramentorum rite solemnia celebrantur, confessiones fiant, ad ecclesiam convenient plebes, concubinatus honestat celebritas nuptiarum; postremo sic matata in melius omnia; ut hodie illi genti conveniat, quod Dominus per prophetam dicit: *Qui ante non populus meus, nunc populus meus* (*Osee. ii, 24*).

CAPUT IX.

Monasterium Ibracense construit.

18. Contigit post annos aliquot destrui civitatem a rege aquilonaris partis Hibernie, quia ab aquilone panditur omne malum (*Jerem. i, 14*). Et forte malum illud bene intentius bonum fuit. Quis scit enim, si tali flagello Deus delere voluit mala antiqua populi sui? Istiusmodi Malachias necessitate compulsus, et ipse exiit cum turba discipulorum suorum. Nec otiosus ~~667~~ exitas ejus. Hac occasione monasterium Ibracense constructum est, eunte illo Malachia cum suis numero centum triginta [at. viginti] fratribus. Ibi occurrit ei Cormatiens rex. Ipse est qui olim regno pulsas, sub cura Malachiae de misericordia Dei consolationem accepit. Et locis illis situs in regno ejus Gavisus est Rex viso Malachia, se et omnia sua exponens ei, et his quæ cum eo erant, ut pote non ingratus nec immemor beneficii. Adducta incontinenti animalia multa ad usus fratrum, multa insuper in auro et argento ad sumptus aedificiorum pro regia liberalitate collata. Ipse quoque erat intrans et exiens cum eis sedulus ei officiosus, habitu quidem rex, sed auctio discipulus Malachiae. Et benedixit loco illi Dominus propter Malachiam. Et in brevi factus est magnus rebus, possessionibus, et personis. Ubi velut de novo inchoans, legem et disciplinam, quam aliis imponebat, magis ipse portabat episcopus et magister. Ipse in ordine vicis suæ, coquente ministerio inserviebat; ipse fratribus, cum recumbentem, ministrabat Inter succedentes sibi invicem fratres ad cantandum, legendumve in ecclesia, non se præteriti patiebatur, strenue implens et ipse officium loco suo, tanquam unus ex illis. Sanctæ pauperiatis non modo participem, sed et principem

A se exhibebat, ipsius præcipue super omnes abundanter amulatores existens.

CAPUT X.

Fit archiepiscopus seu primas Hibernie

19. Dum hoc ita agitur, contigit intirmari archiepiscopum Celsum: et ipse est qui Malachiam in diaconem, presbyterum, episcopumque ordinavit: et cognoscens quia moreretur, fecit quasi testamentum, quatenus Malachias deberet succedere sibi, quod nullus alius videretur dignior, qui episcopatur in sede prima. Hoc præsentibus indixit, hoc mandavit absentibus, hoc specialiter ambobus Mumonie regibus, et majoribus terra, sancti Patricii anctoritale præcepit. Cujus reverentia et honore, tanquam apostoli illius gentis, qui totam patriam B convertisset ad fidem, sedes illa, in qua et vivens præfuit, et mortua requiescit, in tanta ab initio cunctis veneratione habetur, ut non modo episcopi, et sacerdotes, et qui de clero sunt, sed etiam regum ac principum universitas subjecta sit metropolitano in omni obedientia, et unus ipse omib[us] presid. Verum mos pessimus inoleverat quorundam diabolica ambitione potentum, sedem sanctam obtontum iri haereditaria successione. Nec enim patiebatur episcopari, nisi qui essent de tribu et familia sua. Nec parum processerat execranda successio, decursis jani in hac malitia quasi generationibus quindecim. Et eosque firmaverat sibi jus pravum, imo omni morte puniendam injuriam, generatio mala et adulera, ut eti[us] interdum defeeissent clerici de saudine illorum, sed episcopi nunquam. Denique jam octo extiterant ante Celsum viri uxorati, et absque ordinibus, litterati tamen. Inde tota illa per universam Hiberniam, de qua superius diximus, dissolutio ecclesiasticae disciplinæ, censuræ enervatio, religionis evacuatio: inde illa ubique, pro mansuetudine christiana sæva subintroducta barbaries, imo paganismus quidam inductus sub nomine christianissimo. Nam (quod inauditum est ab ipso Christianitatis iusticio) sine ordine, sine ratione mutabantur et multiplicabantur episcopi pro libita metropolitani, i a ut unus episcopatus uno non esset contentus, sed singulæ pene ecclesie singulos haberent episcopos. Nec mirum: nam quomodo tam morbidi capitibus D membra valerent?

20. Pro his Celsus, atque hujusmodi malis populi sui vehementer dolens (erat enim vir bonus et timoratus), curavit omni modo habere sibi successorrem Malachiam, quod per ipsum consideret posse explantari male radicatam successionem: qui charus esset omnibus, et quem omnes amularentur. et Dominus erat ~~668~~ cum eo. Nec frustratus est a spe sua. Nam illo mortuo, substitutus est Malachias, non tamen mox, neque id facile. Ecce enim de semine nequam qui occupet locum, Mauricius nomine. Is per quinq[ue]ntam, fretus potentia sæculari, incubavit Ecclesie, non episcopus, sed tyrannus. Nam vota priorum magis in Malachiam convenerant. Deinde suadebant cum subire onus juxta constitutio-

nem Celsi : sed ille, qui omne sublime laud secus quam suum præcipitum declinabat, bonam sibi videbatur nactus occasionem excusandi, quod per id temporis introitus ejus pacificus esse non posset. Instabant tam sancto operi, et sollicitabant omnes; duo pouissimum episcopi, Malchus et Gillebertus : quorum prior ipse est senior Lismorensis, de quo supra mentio facta est (*Cap. 4*) ; alter, quem ait prima functum legatione apostolice Sedis per universam Hiberniam. Qui trennio jam decurso in hac præsumptione Mauricii et Malachiae dissimulatione, uno ferentes ultra ecclesie adulterium, dedecusque Christi, convocatis episcopis et principibus terra, uno spiritu adeunt Malachiam, parati vim facere. At ille renuere primam; prætendere siquidem difficultatem rei, nobilis illius prosapie multum finem, fortitudinem, ambitionem : inuidum esse ad se pauperculum opponere se tot, tantis, talibus, taliter radicatis, qui jam annos ferme ducentos quasi hereditate possedissent sanctuarium Dei, et nunc quoque id præoccupassent : non posse illos extirpari, nec eam mortibus hominum quidem : sua non interesse, fundi humanum sanguinem occasione sui : postremo junctum se sponsæ alteri, quam dimittere non licet.

21. Verum illis e contrario instantibus, et clamantibus, quia a Domiuero sermo egressus est; sed ei tota auctoritate jubentibus salire onus, aliquo intentibus anathema : « Ad mortem, » inquit « doicitisme : sed ob odio spe martyrii, hac tamen conditione, ut si juxta fidem vestram res in melius cedat, et vindicet sibi Deus suam hereditatem a diripientibus eam, tunc datum omnibus consummatis, et Ecclesia pacem habente, licet milii redire ad priorem sponsam meam, et amicam, de qua rapior, paupertatem: et pro me illie alium substituere, qui tunc forte repertus idoneus fuerit. » Nota, lector, virtutem viri, et animi puritatem, nec honorem scilicet affectantis, nec formidamis mortem pro Christi nomine. Quid hoc animo parvus, quidve fortis, ut se exponens periculo et lanori alteri fructum cedat, ipsam in loco principatus securitatem et pacem? Facit hoc, cum liberum sibi ex pacto retinet redditum ad paupertatem; pace et libertate Ecclesia restituta. Spondentibus illis, demum acquelevit voluntati eorum, vel potius Dei, a quo sibi jam olim præostensum recordabatur, quod de se modo dolebat [*al. volebat*] fieri. Nempe jam agrotante Celsio, apparuit Malachia, et quiden longe posito et nescienti, mulier proceræ statuæ et reverendi vultus. Percentanti quænam esset, respousum est esse avorem Celsi. Quæ tradens ei virginem pastoralem, quam manu tenebat, disparuit. Paucis deursis d'ebus, Celsos moriens misit baculum suum Malachia, tanquam sibi successuro: quem ut vidit, agnivit ipsum esse, quem viderat hujus præcipue recordatio visionis terruit Malachiam ne, si quod diu satis dissimularat ultra renueret, divina jam videbatur resistere voluntati. Verum tamen civitatem non intravit

A quandiu ille incubator vixit, ne hac occasione contingret mori quemquam ex his, quibus vitam magis ministraturn veniebat. Ita per biennum (nam id temporis supervixit ille) agens extra urbem, strenue in universa provincia opus episcopale exercuit.

CAPUT XI.

Insidias evadit incolumis, auctoribus maleperditis

22. Ulo igitur celeri morte facto de medio, rursum Nigellus quidam, imo vere nigerrimus, sedem præripuit. Et in hoc animæ suo Mauricius adhuc **B** vivens providerat, ut hunc haberet heredem: in quo qui damnandus exhibat, operibus adjicere damnationis persistet. Erat enim et ipse ex damnata progenie, cognatus Mauricii. Cæterum Rex, et episcopi, et fideles terra nilioniuus conuenerunt, ut iutroducerent Malachiam. Et ecce consilium magnitudinum ex adverso. Quidam de filiis Belial promptus ad malitiam, potens in iniuritate, sciens locum ubi pariter convenire decrevissent, multis aggregatis sibi, latenter vicinum occupat collem eminentem e regione: uide illis tractatibus alia, repentina impietu super incautos irruerent, et interficerent innocentes. Condixerant enim etiam Regem: cum episcopo trucidare, ut non esset qui vindicaret sanguinem justum. Res intulit Malachia, et intrans ecclesiam (erat enim prope) elevatis manibus oravit ad Dominum et ecce nubes et caligo, sed et tenebrosa aqua in nubibus aeris, diem veterunt in noctem. Fulgura quoque et tonitrua et horribiles spiritus procellarum, diem ultimum minitantur, viemque elementa intentant omnia mortem.

23. Et ut scias, lector, quod oratio Malachiae concusserit elementa; solos interceptit tempestas, qui querebant animam ejus; solos turbo tenebrosus involvit, qui paraverant opera tenebrarum. Denique ipse, qui princeps exsisterat tanti mali, fulmine percussus interiit cum tribus aliis: et fuere consories mortis, qui fuerant participes sceleris. Quorum sequenti die inventa sunt corpora semiusta, et purida, herentia ramis arborum, ubi quemque spiritus elevauit allisisset. Alii quoque tres semiuivi inventi sunt: easter omnes circumquinque dispersi. Illos autem qui cum Malachia erant, quamvis proximos loco, tempestas omnino non tetigit, nec quidquam modestie intulit. In facto isto recens capimus experientum veritatis verbi illius, quia *oratio iusti penetrat culos* (*Ecccl. xxxv, 21*). Sed et novum anti qui exorbiunt miraculi, quo olim tota Ægypto versante in tenebris, solus Israhel in lumine manu, dicens Scriptura: *Ubiqueque Israel erat, iuc erat* (*Exod. x, 23*). Huc mihi occurrit et factum sancti Eliae, nunc quidem ab extremis terra nubes et pluvias educantis (*III Reg. xviii, 43*), nunc vero super blasphemos evocantis igauem de celo (*II Reg. i, 10*). Et modo de simili clarificatus est Deus in servo suo Malachia.

CAPUT XII.

Hostes seu temulos, in ipsum armatos virtute animi et constanti in Deum fide lenit, sibiique conciliat.

24. Anno etatis sue trigesimo octavo pauper Malachias, pulso incubatore, iauravi Ardmacha, pontifex et metropolitanus totius Hibernie. Rege vero cæterisque, qui introduxerant eum, ad propria remeantibus, ipse remanet in manu Dei, et remanent illi foris pugnæ, intus timores. Nam ecce viperae soboles, freudens et vociferans se exhaereditari, tota se intus et toris suscitat adversus Dominum, et adversus Christum ejus. Porro Nigellus videns sibi imminere fugam, tulit secum insignia quædam Sedis illius, textum scilicet Evangeliorum, qui fuit beati Patricii, baculumque auro tectum, et gemmis pretiosissimis adornatum, quem nominant baculum Jesu, eo quod ipse Dominus (ut fert opinio) eum suis manibus tenuerit, atque formaverit. Et haec summae dignitatis et veneratiois in gente illa. Nempe notissima sunt celeberrimaque in populis; atque in ea reverentia apud omnes, ut qui illa habere visus fuerit, ipsum habeat episcopum populus stultus et insipieus. Ibat homo gyrovagus, et alter satanas circuibat terram, et perambulabat eam, insignia sacra circumferens; qua: ubique ostentauit, ubique eorum gratia receptabatur, concilians sibi per haec animos omnium, et a Malachia, quosque potuisset, avertens. Haec ille.

25. Erat autem princeps quidam de potentioribus iniquæ progeniei, quem Rex priusquam civitatem **670** exiret, jurare coegerat pacem tenere Episcopo, acceptis ab eo insuper obsidibus multis. Is post Regis exitum nihilominus civitatem ingressus, consilium habuit cum propinquis et amicis, quomodo sanctum dolo tenerent, et occiderent: timebant vero plebem. Et conjurantes in necem Malachiæ constituerent locum et diem, et traditor dedit eis signum. Ipso die eum vespertina jam solemnia in ecclesia celebraret Antistes cum universo clero et multitudine populi, mittit ad ipsum nequam ille in verbis pacificis in dolo, rogans quatenus ad se dignetur descendere, ut faciat pacem. Respondentibus qui assistebant, ipsum potius ad Episcopum debere venire; ecclesiam esse competentiorem locum firmandæ pacis. Siquidem præsenserant dolum. Subiungunt qui missi erant, hoc tutum non esse principi: timere eum capitii suo, nec se credere turbis, quæ se ante hos dies causa Episcopi propemodum interemissaissent. Concedentibus in hunc modum, illis quidem ut ieret, istis vero ne ieret; Episcopus cupidus pacis, et mortis non timidus: « Stale, » inquit, fratres sinit me mutari Magistrum meam. Sane causa sum christianus, si Christum non sequor. Forte flecto humilitate tyramnum; et si non, vincotamen exhibens ovi pastor, sacerdos laico, quod inhi ille debuerat. Vos quoque (quod in me est, non parum addicio exemplo tali. Quid eum si con-

Atingat occidi? Non recuso mori, ut vos vitæ ex me tenetis exemplum. Oportet episcopum, ut ait episcoporum Princeps, non dominari in clero, sed formam fieri gregis (*I Petr. v, 3*). Haud altam sane formam, quam ab illo accepimus, qui humiliavit se metipsum, factus obedias usque ad mortem. Quis mihi det hanc reliquere filii signatam sanguine meo? Experiemini certe, an sacerdos uester digne satis a Christo didicerit, mortem non timere pro Christo. » Et surgens, cepit ire flentibus cunctis et supplicantibus, ne tantum cuperet pro Christo mori, ut tantum Christi gregem desolatam relinquaret.

26. Verum ille totam spem suam pouens in Domino, tota alacritate perrexit, tribus tantum comitatus discipulis, paratis mori cum eo: qui ut calcato limine domus repente se medio intulit armatorum, seculo fidei ipse munitus; concidere facies omnium, quia pavor irruit super eos, ita ut dicere posset Episcopus: *Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt, et ceciderunt (Psal. xxvi, 2)*. Hoc verbum verum est. Videres hostiam stantem, carnifices ferro armatis manibus undique circumstantes: et qui immolarent, non erat. Putares stupere lacertos (198): sic non fuit, qui extenderet manum. Nam et is quoque, qui caput malitia videbatur, assurgit ei potius quam insurgit. Ubi, quæso, signum, o homo, quod dederas in mortem Pontificis? Hoc magis hororis signum, quam mortis indicium. Deferre est hoc, non mortem inferre. Res mira! pacem offerunt, qui necem paraverant. Non est quod abnuat, qui et vita periculo quæsierat eam. Itaque facta est pax, et tam firma, ut ab illa die hostem Sacerdos non modo pacatum habuerit, sed subditum, sed devotum. Quo auditu, fideles quique gayisi sunt, quod non modo salvatus sit sanguis innocius in die illa; sed et nocentium multorum animæ, Malachiæ meritis, evaserint ad salutem. Et apprehendit omnes circumquaque timor, audientes quoniodu duos inimicorum ejus, qui viderentur ferociores et fortiores in generatione sua, sic subita virtute prostravit Deus: istam loquor, qui in manibus est, et eum de quo superius dixi. Alterum enim terribiliter multatum in corpore, alterum misericorditer mutatum in corde, mirabiliter ambos comprehendit in consilio, que cogitabant.

27. His ita peractis, cepit jam in civitate Episcoporum tota libertate disponere et ordinare de omnibus pertinentibus ad ministerium suum, non tamen sive continuo disserinente vita sua. Nam etsi iam nemo qui palam noceret, ap: insidiantibus tamen nec locus satis tutus Episcopo erat, nec tempus seriatum. Et deputati sunt ei viri armati ad custodiā die ei nocte: **671** sed ille magis in Domino confidebat. Fuit vero consilium, præfatum schismaticum insequi eo quod seduceret multos ex insignibus quæ ferebant, suadens omnibus episcopum

in Leone Magno, aduersus Antilam; in Chrysostomum, aduersus Ganam etc.

(198) Similia exempla habes in Ambroso, aduersus Maximum; in Basilio aduersus Valentem;

se esse debere; et sic sollicitans plebes adversus Malachiam, atque Ecclesiae unitatem. Et fecit sic: et sine difficultate ita in brevi universas se pavidit vias ejus per gratiam sibi a Domino datum, et quam habebat ad omnes, ut malignus ille coactus sit dare manus, reddere insignia, et quiescere de reliquo in omni subjectione. Ita Malachias licet per multa pericula et labores, prosperabatur in dies, et confortabatur magis ac magis abundans in spe et virtute Spiritus sancti.

CAPUT XIII.

Deus Malachiae detractores punit.

28. Nec modo malefactores, sed et detractores Malaehiae corripuit Deus. Quidam, verbi gratia, gratiam habens principium et potentiam, etiam ipsius Regis, quod esset adulator et garrulus, et potens in lingua; favebat per omnia adversariis Malachiae, et procaciter tuebatur partem eorum: Sancto vero et praesenti resistebat in facie, et detrahebat abstinenti, irreverenter occurrens et in omni loco, maximeque ubi celebrioribus illum sciret interesse conventibus. Sed cito digna linguae proœcias mercede donatus est. Intumuit et computravit lingua maledica, vermbus ex ea scatentibus, et diffluentibus toto ore blasphemio: quos per septem ferme dies iucessanter vomiens, tandem eum illis miserans expulit animam.

29. Loquente coram aliquando Malachia, et populum exhortante, nullus quedam infelix ausa est interrumpere sermonem clamoribus improbis, non deferens sacerdoti, et spiritui qui loquebatur. Erat autem de progenie impia, spiritum habens in naribus, blasphemias contumeliasque evomebat in Sanctum, dicens hypocritam et invasorem alienæ hæreditatis, sed et calvitiei illius improporans. At ille nihil respondit ei, sicut erat verecundus et mitis: sed Dominus respondit pro eo. Versa illa in insaniatum est, Domino judicante: et erebris vocibus clamitans se sulfoeari a Malachia, morte demum horrenda luit peccatum blasphemiae. Sic misera assumens adversus Malachiam improprium Elisæi (*IV Reg. ii. 24*), vere illum, sibi alterum experia est Elisæum.

30. Porro quia causa pestilentiae cuiusdam ortæ in civitate, multitudinem cleri et populi solemniter cum reliquis *[al. memoria]* sanctorum tunc foras eduxerat, ne hoc quidem prætereundum, quod orante Malachia, pestilentia illico conquevit. Ex hoc jam, qui mutaret adversus eum, non fuit, dicentibus qui de semine Chanaan sunt: Fugianus Malachiam, quia Dominus pugnat pro eo. At sero istud quia zelus Domini, ubique occurrens eis, persecutus est eos usque ad internectionem. Quomodo intra auctoritas dies perit memoria eorum cum sonitu? quomodo facti sunt in desolationem, subito defecerunt, perierunt propter iniquitatem suam! Grande hodieque miraculum facit tam *velox* generationis illius delectio, his præsertim quieorum noverant superbiam atque potentiam. Multa quidem et alia signa fuere, quibus Deus glorificavit nomen suum, et servum suum inter-

sudores et pericula confortavit. Quis digne commiseret? Non tamen omnia præterimus, etsi non sufficiamus ad omnia. Propter seriem autem narrationis ne impediatur, aliqua quæ dicturi sumus reservamus in finem.

CAPUT XIV.

Sedem metropolitanam paci redditam resignat.

31. Igitur Malachias intra trienium redditam retributione superbis, et libertate Ecclesiae restituta, pulsa barbaric, et reformatis ubique moribas christianæ religionis, videns omnia in pace esse, cœpit cogitare et de sua pace. Et memor propositi sui, constituit pro **672** se Gelasium, virum bonum, et dignum tali honore, conniventibus clero et populo, quo potius sustinentibus propter pactum. Nam alias durum visum omnino. Quo consecrato, regibusque ac principibus attentius commendato, ipse clarus miraculis et triumphis, ad suam parochiam rediit: non tamen Connereth. Et audi causam dignam reatu. Diœcesis illa duas fertur habuisse antiquitus episcopales sedes, et duos exstisset episcopatus. Id visum melius Malachia. Itaque quos ambitio conflavit in unum, Malachias revocavit in duos, partem alteri episcopo cedens, partem retinens sibi. Et propterea non venit Connereth, quod iu ea jam episcopum ordinet: sed Dunum se contulit, distinximus parochias, sicut in diebus antiquis. O purum cor! o oculum columbinum! Locum tradidit novo episcopo, qui videtur parvior, principalior haberetur; locum, in quo sederat ipse. Ubi sunt, qui de terminis litigant, pro uno viculo perpetes ad invicem iniurias exercentes? Nescio si quod genus hominum magis, quam istos, antiquum vaticinium tangat: *Secuerunt prægnantes Galaad ad dilatandum terminos suos* (*Amos i. 13*). Sed hoc alias.

32. Malachias factus Dunensis episcopus, confessim more suo curavil asciscere ad solatium sibi de filiis suis couventum regularium clericorum. Et ecce rursus accingitur, quasi novus Christi tiro, ad spirituale certamen; rursus induitur arma potentia Deo, sancta paupertatis humilitatem, rigorem discipline cenobialis, otium contemplandi, orandi assiduitatem: que iam omnia voto magis valuit diutinere, quam acta. Etenim universi consuebant ad eum: nec modo mediocres, sed et nobiles et potentes, illius se sapientiae et sanctitati instruendos, corrigendos ac regendos committere festinabant. Et ipse interdum ibat, et exhibat seminare semen suum, disponens et decernens tota auctoritate de rebus ecclesiasticis, tanquam ex Apostolis unus. Et nemo illi dicebat, in qua potestate haec facis? videntibus enetis signa et prodigia, que faciebat; et quia ulti spiritus Domini, ibi libertas (*II Cor. iii. 17*)

CAPUT XV

Romam proficiens deliberat, pallium a Pontifice petitaras.

33. Visum tamen sibi, non tute satis actitari ista absque Sedis apostolice auctoritate, et Romam proficiens deliberat: maximeque quod metropolitæ sedi

deerat adhuc, et detuerat ab initio pallii usus, quod est plenitudo honoris. Et visum est bonum in oculis ejus, si Ecclesia, pro qua tantum laborarat, quem hactenus non habuerat, suo acquireret studio et labore. Erat et altera metropolica sedes, quam de novo constituerat Celsus, primae tamen sedi, et illius archiepiscopo subdita, tanquam primati. Et huic quoque optabat nihilominus pallium Malachias, confirmarique auctoritate Sedis apostolicae prærogativam, quam beneficio Celsi adipisci meruerat. Innovatricem propositionem, displicuit fratribus, neconon et magnatibus et populo terræ. Omnes enim intollerabilem sibi judicabant tam diutinam omnium pii parentis absentiam, et quod metuerent de morte ipsius,

34. Contigit interea mori germanum ejus, Christianum nomine, virum bonum, pleuum gratiae et virtutis. Episcopus erat, illi quidem secundus in celebri opinione, sed vita saeculonia et iustitia zelo forte non impar. Hujus decessus magis terruit universos, et discessum Malachiae reddidit molestiorem. Dicebant autem nullo modo assentiendum unici peregrinationi patroni, ut non desoletur omnis terra, si duabus tantis columnis sub uno momento temporis destituatur. Ergo omnes pariter contradicunt. Et vim faciebant, cum ille divinaam ultionem minatus est. Non tamen destitutus illi, nisi missa sorte, prius Dei voluntas super hoc interrogaretur. Prohibente illo, nihilominus mittunt: sed illa pro Malachiae parte ter respondisse inventa est. Nec enim una contenti vice fuere, cupidi retinendi eum. Demum cedentes, dimittunt illum, non tamen 673 sine ploratu et ululatu multo. Sed ne quid imperfectum relinqueret, tractare coepit, quomodo defuncti fratris semen suscitaret. Et accersitis ad se tribus discipulis suis, anxius aestuabat, quisnam dignior ad hoc opus, sive utilior videretur. Et diligenter intuitus singulos: « Tu, » inquit, « o Edane » (sic enim vocabatur unus), « suscipe onus, » illo cunctante, et flente: « Ne timeas, » ait. « Tu enim milia a Domino designatus es, quia annulum aureum, quo desponsandus es, jam nunc praevidi in dito tuo. » Acquievit ille, et Malachias, eo consecrato, profiscitur.

35. Cumque egressus de Scotia, pervenisset Eboracum sacerdos quidam, Sycarus nomine, intuitus eum agnovit. Nec enim faciem ejus videbat ante: sed cum haberet spiritum prophetice, revelatum fuerat ei jampridem de illo. Et nunc incunctanter circumstantibus dígito eum demonstrans: « Hic est, » inquit, « de quo dixeram, quia de Hibernia sanctus veniet pontifex qui seit cogitationes hominum. » Sic nou patuit latere lucerna sub modio prudente eam per os Sycaro Spiritu sancto qui illam accenderat. Nam et multa secreta de esse suo, suorumque dicta sunt ei a Sycaro, quæ ita esse vel fuisse omnia recognovit. Sed et sociis Malachiae percontantibus de suo reditu, respondit Sycarus incunctanter (qui post rei probavit eventus), paucos videbiles admo-

Adum de numero illo cum Episcopo reddituros. Illi, auditio hoc, suspicati sunt mortem: sed Deus aliter adimplevit. Nempe rediens ab Urbe, quibusdam apud nos, quibusdam et in aliis locis ad descendam conversationis formam relictis, juxta verbum Sychari, cum paucis admodum repatriavit. Haec de Sycaro.

36. In ipsa urbe Eboracensi, accessit ad eum vir nobilis secundum saeculum, Wallenus nomine, tunc Prior in Kirkeham [al. Kyrkstode] regularium fratrum; nunc vero monachus, et monachorum pater in Mailros monasterio ordinis nostri, qui devotus Malachiæ se orationibus satis humiliter commendavat. Is advertens multos habere Episcopum socios, et equos paucos (nam præter ministros, et clericos alios, quinque cum ec erant presbyteri, et equi nonnisi tres), obtulit ei suum, quo ipse vehobatur, hoc solum dolere se inquiens, quod esset runcius dure portans. Et addidit: « Libentius dedissim, si melior fuisset: sed, si dignamini, ducite qualemcumque vobiscum. » — « Ego, » ait Episcopus, « eo libentius accipio, quo prædictas viliores: quia non potest mihi vile esse, quidquid tam pretiosa voluntas obtulerit. » Et conversus ad suos: « Hunc, » inquit, « sternite mihi, quia commodus satis, et sufficiens erit in longum. » Quo facto, ascendit: et primo quidem durum, ut erat, sentiens, postmodum mira mutatione valde commodus sibi et suaviter ambulante invenit. Et ne eaderet super terram de sermone quem dixerat, usque ad nonum annum, quo mortuus est ipse, non defecit ei, factus optimus, et pretiosissimus patefridus. Quodque evideutius miraculum cernentibus fecit, de subnigro cœpi albescere, et non multo post vix inveniebatur albior illo.

CAPUT XVI.
Roman tendens, et inde rediens, Claram-Vallem visitat.

37. Mihi quoque in hac via datum est videre vi-
rum, et in ejus visu et verbo refectus sum, et delectatus sum, sicut in omnibus divitiis. Et ego vicis-
sim, peccator licet, iuveni gratiam in oculis ejus extunc, et deinceps usque ad obitum ipsius, sicut in procemio præfatus sum. Ipse etiam dignatus di-
vertere ad Claram-Vallem, visis fratribus, compunc-
tus est: et illi non medicriter adificati in præ-
sentia et sermone ejus. Et acceptans locum, et nos,
ataque intimis visceribus colligens, valexit nobis,
et abiit. Qui transalpinus, cum venisset Iporiam
civitatem Italæ, hospitis sui parvulum filium, qui
male habens moriturus erat, contineo sanavit.

38. Erat tunc temporis in Sede apostolica felicis
memorie 674 Innocentius secundus papa. qui
eum benigne suscepit, humane satis illi super longa
peregrinatione compassus. Et primo quidem Malachiæ,
quod altius fixerat animo, cum multis lary-
mis implorabat, licere sibi vivere, et mori in Clara-
Valle, permisso et benedictione summi Pontificis,
Et petit hoc, non oblitus ad quod venerat, sed af-
fectus quo venerat desiderio Clarae-Vallis. Non au-

tem obtinuit, quod virum Apostolicus lucis potius uberioribus occupandum decerneret. Nectameu omnino frustratus est a desiderio cordis sui, cui mori ibi, et si non vivere, donatum est. Mensem integrum fecit in Urbe, loca sancta perambulans, et frequenter cans orationis. Cumque per id temporis siepe ac diligenter ab eo, et ab his qui cum eo erant, summus Pontifex inquisisset esse patriæ, mores gentis, statum Ecclesiarum, et quanta in terra Deus per eum operatus fuisset: paranti jam repatriare commisit vices suas, per universam Hiberniam legatum illum constituerat. Significatum siquidem erat ei ab episcopo Gilleberto, qui, ut supra memoravimus, tunc legatus extiterat, quam jam non posset præ senio et debilitate corporis villieare. Post haec petit Malachias confirmari novæ metropolis constitutionem, et utrinque sedis pallia sibi dari. Et confirmationis quidem privilegium mox accepit: « De palliis autem, » ait summus pontifex, « oportet solemnissimis agi. Convocatis episcopis, et clericis, et majoribus terræ celebrabis generale concilium: et sic connivencia et communii voto universorum per honestas personas requiretis pallium, et dabitur vobis. » Deinde tollens mitram de capite suo, imposuit capiti ejus: sed et stolam cum manipulo dedit, quibus uti inter offerendum solebat. Et salutarium ius osculo pacis dimisit eum, apostolica fultum benedictione et auctoritate.

39. Qui revertens per Claram-Vallam, suam secundo nobis largitus est benedictionem. Et alta suspiria trahens, quod non lieceret sibi pro suo desiderio remanere: « Hos, » inquit, « interim pro me, oro ut retineatis, qui a vobis dicant, quod nos postmodum doceant. » Et iufer: « Erant nobis in semen, et in semine isto benedicentur gentes, et illæ gentes, quæ a diebus antiquis monachi quidem nomen audierunt, monachum non viderunt. » Et dimisssus quatuor a latere suo, abiit: qui probati, et digni iuventi monachii facti sunt. Post aliquod tempus, cum jam Sanctus esset in terra sua, misit alios, et de illis factum est similiter. Quibus per aliquantum tempus instructis, et eruditis corde in sapientia, dato eis in patrem sancto fratre Christiano, qui erat unus ex ipsis, emisimus eos, adjungentes nostris quanti sufficerent ad numerum abbatiæ. Quæ concepit, et peperit filias quinque: et sic multiplicato semine, augescit in dies numerus monachorum, juxta desiderium et valicinium Malachiae. Nunc jam repetamus ordinem narrationis.

CAPUT XVII.

Diversa beneficia sanitatum per cum collata.

40. Malachias profectus a nobis, prospere pervenit in Scotiam. Et invenit David regem, qui adhuc hodie superest, in quodam castello suo: cuius illius infirmabatur ad mortem. Ad quem ingressus, honorifice a rege suscepimus et humiliiter exoratus, ut auaret filium suam aqua, cui benedixit, aspersu iuvenem, et intuens in eum, ait: « Confide, fili, non morieris hac vice. » Dixit hoc, et die sequenti. —

A enidum dictum prophetæ, secuta est sanitas, sanitatem latititia patris clamor et strepitus totius exsultantis familie. Exiit sermo ad omnes, nec enim quod in domo regia et Regis acciderat filio, latere potuit. Et ecce ubique resultans gratiarum actio, et vox laudis, tum pro salute domini, tum pro miraculo novitate. Henricus est iste nam vivit adhuc unicus patris sui, miles fortis et prudens, patrizans, ut ait, in sectando justitiam et amorem viri. Et amavit eterne Malachiam, quendam **675** vixit, tanquam qui illum a morte revocasset. Rogabant eum manere per aliquot dies: sed ille declinans gloriam, moram non sustinuit, et mane carpebat iter. Transiit igitur per villam, nomine Crugeldum, occurrit puerula mata. Orante illo, solatum est vinclum linguae ejus, et loquebatur recte. Dehinc villam ingrediens, quam nominant ecclesiam Sancti Michaelis, oblatam sibi mulierem pheneticam, et vincitam funibus, coram omni populo curat, et dimissa incolumi proficisciatur. Perveniens vero ad portum Lapasperi, transitum ibi per aliquot dies praestolabatur: sed mora minime transiit otiosa. Construitur interim de virgis in sepien textis oratorium, ipso iubente, ipso operante pariter. Consummatum circumdedicit vallo, atque interjacens spatium in coemeterium benedixit. Sane merita benedictis miracula satis declarant, que usque hodie ibi auctiari feruntur.

B **41.** Inde est, quod de finitimiis locis infirmos ei male habentes illi portare constueverunt, et sanantur multi. Mulier totis dissolutis membris, plauso vecta illue, pedibus suis remeavit dominum, una duntaxat nocte non frustra in loco sancto pretestata misericordiam Domini. Alia quædam ibidem pernoctabat in oratione: quamforte reperitus solani homo barbarus, accensus libidine, et sui minime contumis, irruit rabiosus in eam. Conversa illa, et tremebat, suspicione advertit hominem plenum diabolico spiritu. « Ille tu, » inquit. « miser, quid agis? Considera ubi es, reverere haec sancta. defer Deo, defer servo ejus Malachia, parce et tibi ipsi. » Non destitut ille, furiosus agitatus inquis. Et ecce quod horribile dictu est) venenum et tunidum animal, quod bufonem vocant, visum est reptans exire deinter lemoru mollieris. Quid plura? Terrefactus resilit homo, et datis saltibus, festinus oratorio exsilit. Ille confusus abscessit, et illa intacta remansit, magno quidem et Dei miraculo, et merito Malachiae. Et pulchre operi foeda et abominanda foeda intervenit et abominabile monstrum. Non prius alter decevit bestialem extingui libidinem, quam per frigidissimum vermem: nec aliter temerarium frenari ausum, trustrari contumum, quam per vicem, iniuriamque bestiolam. Et haec loco isto sufficiente paucæ de pluribus: nunc jam reliqua prosequamur.

CAPUT XVIII.

Reversus in patrum, totus curor pastorati et reformatioi incumbit

C **42.** Ascendit Malachias navem, et prospere navi-

gaes, applicuit monasterio suo Benchorensi, ut princi filii primam reciperent gratiam. Quid animi putas gessisse illos, sauo de via tam longa recepto patre, et illo patre? Nec mirum, si se toto in gaudium esfuderunt viscera eorum in reditu ejus, quando et extensis circumquaque gentibus incredibilem mox latitiam velox rumor invexit. Denique de civitatibus, et castellis, et vicis occurrit ei; et quocumque diversat, suscipitur exultatione universæ terræ. Verumtamen non sapit honor. Opus exercetur legationis: multis in locis celebrantur conventus multi, ne qua regio, seu portio regionis, legationis fructu et utilitate fraudetur. Seminatur super omnes aquas: non est qui se abscondat ab opera sollicitudinis ejus. Non sexus, non ætas, non conditio, non professio reputatur. Ubique semel spargitur salutare, ubique intonat tuba coelestis. Ubique discurrevit, ubique irrumperit, evaginato gladio linguae ad faciem lam vindictam in nationibus, increpationes in populis. Terror ejus super facientes mala. Claimat *inquis*, *Nolite inique agere; et delinquentibus, Nolite exaltare cornu* (Psal. LXXIV, 5). Religio ubique plantatur, propagatur, fovetur. Oculi ejus super eos, et cura ejus ad nec ssitantes eorum. In conciliis, quæ passim celebrantur, repetuntur antiquæ traditiones, quas tamen ponas fuisse constituerit, abolitas **676** vero negligentia sacerdotum. Nec modo vetera instaurantur, ceduntur et nova; et quæcumque promulgaverit, tanquam cœlitus edita acceptantur, tenentur, scripto mandantur ad memoriam posteriorum. Quidni cœlitus missa crederentur, quæ tot cœlestia confirmant miracula? Et ut fidem dictis faciam, perstringam nonnulla paucis. Quis enim cuncta enumeret? Quanquam libentius, fateor, imitandis immorer, quam admirandis

CAPUT XIX.

Virtutum ejus insignia, et mores vero præsule digni.

13. Et neq; quidem judicio primum et maximum miraeulum, quod fecit, ipse erat. Ut enim taceam interiorum hominem ejus, cuius pulchritudinem, fortitudinem, puritatem satis indicabant mores ipsius et vita, ipsum exteriorum ita uno semper modo, ipsoque modestissimo et decentissimo gessit, et nul prorsus appareret in eo, quod posset offendere inquietus. Et quidem qui non offendit in verbo, ille perfectus est vir (Iac. III, 2). At vero in Malachia quis unquam, etiam si curiosus observarit, deprehendit otiosum, non dico verbum, sed natum? Quis manu, pedemve moventem frustra? Imo quid non sedicantis in ejus incessu, aspectu, habitu, vultu? Denique vultus-hilaritatem nec fuscavit moror, nec levigavit risus, Totum in eo disciplinatum, totum insigne virtutis, perfectionis forma. Per omnia serenis, sed non austerus. Remissus interdum, dissipatus nunquam. Negligens nihil, etsi pro tempore multa dissimulans. Quietus saepe, sed minime aliquando otiosus. A die primo conversionis snæ usque ad extremum vitæ, sine proprio vixit. Non servos, non ancillas, non villas, non viculos, non denique

A quidquam redditum ecclesiasticorum sæculariumve, vel in ipso habuit episcopatu. Mensæ episcopali nihil prorsus constitutum, vel assignatum, unde Episcopus viveret. Nec enim vel domum propriam habuit. Erat autem pene incessanter circuens parochias omnes, Evangelio serviens, et de Evangelio vivens, sicut constituit ei Dominus: *Dignus est*, inquiens, *operarius mercede sua* (Luc. x, 7). Nisi quod frequenter ipsum Evangelium sive sumptu pouens, de laboribus suis suorumque cerebat, unde se et eos qui secum laborabant, in opere ministerii sustentaret. Porro si interdui quiescere oporteret, in saeculo hoc faciebat locis, quæ ipse per Hiberniam sparserat universam: apud quos vero moram facere libuisset, illorum se conformavit moribus et observantiis. **B** communis contentus vita et mensa. Non fuit in victu, non fuit in vestitu in quo potuisset Malachias diguosci inter cœteros fratres: in tantum, cum major esset, humiliavit se in omnibus.

44. Denique cum exiret ad prædicandum, cum peditibus pedes et ipse ibat, episcopus et legatus, Forma apostolica hæc: et inde magis mira in Malachia, quo rara nimis in aliis. Verus profecto apostolorum haeres est iste, qui talia agit. Sed advertere est, quomodo dividat hereditatem cum fratribus suis, ideo nepotibus Apostolorum. Illi dominantur in clero: iste dum esset liber ex omnibus, omnium se servum fecit. Illi aut non evangelizantes manducant, aut evangelizant ut manducent: Malachias imitans Paulum, manducat ut evangelizet. Illi fastum et quæstum aestimant pietatem: Malachias hereditate vindicat sibi opus et ouus. Illi felices se credunt, si dilataverint terminos suos: Malachias in dilatanda charitate gloriatur. Illi congregant in horrea, et dolia replicant, unde onerent mensas: Malachias colligit in deserta et solitudines, unde impletat cœlos illis, cum accipiant decimas, et primicias, et oblationes, insuper et de Cæsaris beneficio telonia, et tributa, et alios redditus infinitos, solliciti sunt nihilominus, quid manducent, et quid bibant: Malachias nihil horum habens, multos tamen locupletat de promptuario fidei. Illis neq; cupiditatis, nec sollicitudinis ullus est finis Malachias **677** cupiens nihil nou novit tamen cogitare de cœstino. Illi a pauperibus exigunt quod dent divitibus: iste sollicitat divites pro pauperibus sustentandis. Illi manus vacuant subditorum: iste pro peccatis eorum altaria cumulat votis, hostiisque pacificis. Illi alta palatia erigunt, turre ac moenia ad cœlos levant; Malacrias non habens ubi caput reclinet, opus facit evangelistæ. Illi equos ascendunt cum turba hominum gratis manducantium panem, et non suum; Malachias septus sanctorum fratrum collegio, pedes circuit, portans panos Angelorum, quibus satiet animas esurientes. Illi plebes ne agnoscent quidem: iste erudit. Illi potentes et tyrannos honorant: iste puniit. O virum apostolicum, quem tot et talia nobilitant signa apostolatus sui! Quid ego mirum, si mira est operatus, sic mirabilis ipse? Imo vero non

ipse, sed Deus in ipso. Alioquin *tu es Deus*, inquit, *qui facis mirabilia* (*Psalm. LXXVI, 15*).

CAPUT XX.

Energumenos vexatos a dæmoniis liberat.

45. Erat mulier in civitate Cultratione *[al. cultatim]*, dæmonium habens. Vocatus est Malachias; oculi pro addicta, arget invasorem; exit. Sed nondum exsaturata nequitia ejus, miseram invadit mulierulam, quæ forte prope assisterei. Et Malachias: Non ad hoc, » inquit, « tibi illam tuli, ut hanc pervaderes: exi et ab ea. » Paret, sed repetit priorem. Qua denuo pulsus, recurrit in alteram. Ita per aliquod spatiū alternatim vexabat illas, hisce inde refugiens. Tunc sanctus indignans sibi illudi a dæmons, colligensque spiritum, infrenuit, et totis viribus fidei facto impetu in adversarium, ab ultraque fugavit, et quidem non minus vexatum his, quas vexaverat ipse. Ceterum quod moram fecit sanctio, non putes, lector, fuisse virtutis ejus, sed dispensacionis divinæ: ut videlicet ex hoc manifestior fieret et maligni presencia, et Victoria Malachiae. Denique audi quid alibi fecerit, non autem per presentiam suam. Et utique potuit præseus, quod absens valuit.

46. In regione aquilonaris partis Iliberniæ jacebat mulier in domo, nec dubium quin dæmonum maleficio. Nam quadam nocte audivit eos loquentes, dicente altero ad alterum: « Vide ne miser iste hypercritæ illius stratum, stramenve contingat, ei sic effugiat manus nostras. » Cognovit homo, quod Malachiam loquerentur, quem non multo ante in eadem domo meminerat pernoctasse. Et aitne strama in loco: sumptaque fiducia, et quo petuit conatu,cepit repere debilis corpore, sed fide fortis. Et ecce in aere clamor et vociteratio: « Prohibe eum, prohibe; resine eum, resine: amittimus predam. » Verni is quem portabat tides et desiderium evadendi, quanto plus clamabant illi, tanto magis genibus manibusque nitens, ad remedium festinabat. Et perveniens ascendit lectulum, voluntatur in stramine, audit ululatum plangentium: « Heu, heu! ipsi nos prædidimus, decepti sumus, evasit. » Et dicto citius recessit ab eo dæmonum terror et horror quam patientatur, et omnis pariter aegritudo. In Lesmor civitate homo a dæmonio vexatus, per Malachiam liberatus est. Item transeunt aliquando per Lagunam oïdatis illi infans habens dæmonium, sanus relatus est. In regione eadem ligatam strobibus phreneticam solvi jussit, et in aqua, quam benedixit, lavari. Lota est, et sanata est. Alteram quoque in Saballa regione Ulydia, membra propria dentibus laniantem, orando et tangendo curauit. Antentem hominem, multa prædicentem futura, amici et propinquai addicunt ad Dei hominem, vincium futurus fortiter, quod lorden ad incedendum rabies ipsa fecisset, et terribilem valde Orat Malachias; et incontinenti æger sanatur, et solvitor. Factum est hoc loco quodam, cuius nomen lacrimans, quod nimis barbarum sonet, sicut et alia multa. Altero tempore in

A præfata civitate Lesmor puellani mutuam parentes ejus in media platea **678** offerunt transeunti, cum molta supplicatione rogantes ut ei subvenire dignetur. Stat Malachias, et facta oratione, tangens digito linguan ejus, spatium misit in os ejus et loquenter dimisit.

CAPUT XXI.

Beneficia moribundis et parturientibus præstata.

47. Exiens de quadam ecclesia, obvium habuit hominem cum uxore suo, quæ non poterat loqui. Rogatus ut ejus misereatur, stat in porta, populo circumstante; et data benedictione super eam, jubet dominicani dicere orationem. Dixit illa, et populus benedixit Dominum. In civitate, cui nonen Oenithreb *[al. Onereb]*, decumbens lectulo quidam B dives, jam dies duodecim privatus linguae officio, ad jussionem visitantis se sancti, loquaciam recuperat, eucharistiam sumit: et ita munitus, extrellum iu dona confessione efflavit spiritum. O oliva fructifera in domo Dei loco oleum jucunditatis, ungens et luceus. Et Splendore miraculi illustravit sanos, et suavitate beneficij unxit infirmum, cui mox morituro salutarem cōsistendi et communicandi obtinuit facultatem. Intravit ad eum quidam de nobilibus, habens ei aliquid dicere. Qui inter loquendum, fide plenus, tres juicos pie furans de lectulo, in quo ille sedebat, tulit secum: et multa Deus de furiositate operatus, fide illius, et Præstis sanctitate. Forte venerat in civitatem, nomine Duevania. Et cum sederet ad mensam, ingressus vir nobilis de civitate ipsa humiliter supplicat pro uxore prægnante, quæ jam solemne omne prætereret tempus pariendo, illa ut mirarentur omnes; et nemo, qui aliud quam vitæ periculum erederet imminere. Rogat et cuni eo Neemias, episcopus illius civitatis, qui juxia eum sedebat: rogauit et ceteri, quicquid aderant simul discubentes. Tum ille: Compatrio ei, » inquit, « quod bona mulier sit, et pudica. Et porrigit viro poculum, cui benedixerat: Vade, » inquit, « da illi bibere, sciens eam sumptu benedictionis potu, et sine mora, et sine periculo paritum. » Factum est quod præcepit, et nocte ipsa subsecutum est quod promisi. Sedebat in campo eum Comite Ulydia aliqua tractans, et multitudine copiosa circa eos. Venit mulier grava, et vere gravis. Indicat se contra omnes naturæ leges retinere partum jam quindecim mensibus et diebus viginti. Compassus Malachias super novo et inaudito incommodo, orat, et mulier parit. Qui aderant, lætati sunt, et mirati sunt. Omnes enim viderunt, in qua facilitate et velocitate loco eodem enixa sit, et triste negati partus periculum miraculo commotatum jucundiori

C D *beneficia* mulier gravida, et vere gravis. Indicat se contra omnes naturæ leges retinere partum jam quindecim mensibus et diebus viginti. Compassus Malachias super novo et inaudito incommodo, orat, et mulier parit. Qui aderant, lætati sunt, et mirati sunt. Omnes enim viderunt, in qua facilitate et velocitate loco eodem enixa sit, et triste negati partus periculum miraculo commotatum jucundiori

CAPUT XXII.

Coneubinario obstinato exilium denuntiat

48. Accidit ibidem quidam pari quadam miraculo, sed sorte dispari. Vedit hominem, qui publice tenere decreteret coneubinam fratris; et hic erat miles, milis Conitis. Et publice conveniens incessuosoate,

alterum ei Joannem exhibuit : « Non licet tibi, inquiens, « concubinam habere fratris tui. » At ille alterum ipsi nihilominus Herodem reddiibens, non modo non audiuit eum, sed et superbe respondit, et corani omnibus jurat nunquam se dimissurum (*Marc. vi, 17-28*). Tum commotus Malachias, sicut erat pro iustitia vehementer zelans : « Et Deus, » inquit, « te ab illa separat vel invitum. » Parvi pendens ille, ex instanti abiit indignabundus. Ostendensque mulierem non longe a turba constituta in loco, vi oppressit eam, sicut erat satanae talus, cui paulo ante traditus fuerat. Nec latuit flagitium. Ancilla, quae dominam comitabatur, recurrens domum (neinde haud procul aberat loco) nuntiat anhela quid mali acciderit. Ad quam vocem germani illius, qui domi erant, zelantes sororis stuprum, tota illo festinationia pervolant, pudicitia hostem, ipso in loco et opere sceleris deprehensem, multis **679** confossum vulneribus interrinxerat. Necdum convenienter solutus erat, eum ecce armiger illius, quod evenerat, noctiaviit. Et mirati sunt universi, quod sententia Malachiae tam celerem habuisse effectum. Timuerunt quique flagitosi auditio hoc verbo (nam multi erant in terra), et teriti purgati sunt, lavantes manus suas in sanguine peccatoris.

CAPUT XXII.

Varia sanitatum beneficia variis prestata

49. Diarmidium coniarem, multo iam tempore decombentem lecto, duriter quidem increpauis, quod in aliis homo esset, inmoderatus serviens ventri et gulae, benedicta aspersum aqua, surgere fecit sine mora. ita valentem, ut equum ascendere illuc, et utique praeter spem suam ipsius et suorum. In urbe Caselensi venit homo ante eum cum filio paralylico, rogans illum sanari : qui orans breviter, . Vade. » inquit, « filius tuus sanabitur. » It, et erastino reddit cum filio, sed minime sanato. Tum surgens Malachias, et stans super eum diutius oravit, et ille sanatus est. Et conversus ad patrem : « Offer, » inquit, « illum Deo » Annuit homo, sed non tenuit et post aliquot annos ille iam juvenis recidit in ipsum, sine dubio propter inobedientiam patris, et pauci transgressionem. Alius quidam veniens de longinquuo, cum esset Malachias in simbus Almonia, attulit ad eum lilium, pedum penitus officio destitutum. Percutatus quoniam modo illi id accedisset : « Ut suspicor, » inquit, « daemoum malignitate. » Et addit : « Ludenti in prato ipsi, mi fallor, immisere soporem, evigilansque puerulas, sie se invenit. » Hac dieens, cum lacrymis precem fundit, efflagitat opem. Misertus ejus oravit Malachias, jubens aegrum interim dormire ibidem super solium *[iort. solum]*. Dormivit; et surrexit sanus Hunc ipse, quia de longe venerat, aliquandiu in comitatu suo retinuit, et erat ambulans cum eo

50. In monasterio Benchorensi pauper quidam fratum eleemosynis sustentabatur. Et erat quotidiana accipiens stipem, aliquid officii factitans in pisirimo. Is claudus ab annis duodecimi, hunc mani-

A bus repens, post se trahebat pedes emortuos : quem die quadam ante cellam suam Malachias incepit et inerentem inveniens causam percontatur. Et ille : « Vides, » inquit, « quam ex longo misellus astri, et manus Domini super me : et ecce ad cumulum aerumna, homines, qui misereri debuerant, irrident me potius, miseriam exprobrantes. Quem ubi audiuit, pietate motus suspexit in celum, manus pariter levans. Facta autem brevi oratione, ipse intravit cellam, et ille surrexit. Et stans super pedes suos mirabatur si vere esset quod erat pene somnium suspicatus. Cœpit tamen se peditentim movere : neque enim posse ire salis credebat. Tandem quasi e gravi somno evigilans cognoscit misericordiam Domini super se; firmiter graditur, et in pisirimo revertitur, exsiliens et exsultans, et laudans Deum. Viso eo, qui ante viderant et cognoverant, repleti sunt stupore et ecstasi, phantasnia putantes. Virum item hydropicum orando sanavit : qui illuc remansit in monasterio, pastor ovium factus.

51. Clivus Hibernie, nomine Corcagia [al. Correava], vacabat episcopo. Tractatum est de electione: dissensere partes, quibusque, ut assolet, præsulem volentibus constitutre suum, non Dei. Venit illuc Malachias, audita dissensione. Convocato clero et populo, etiam corda et vota discordantium unire curavit. Et persuasis illis totum negotium sibi debere credi, cui potissimum sollicitudo incumberet illius, sicut et aliarum per Hiberniam Ecclesiarum incontinenti non in eis, non quempiam de nobilibus terræ, sed magis quendam hominem pauperem quem sciret sanctum et doctum : et hic erat alienigena. Quæritur ille nonniatur decumbere lecto, et ita debilis ut nullo pacto exeat, nisi in manibus portatus ministraitum. Et Malachias : « Surgat, » inquit, in nomine Domini, ego præcipio: **680** obediens saluum faciem eum. » Quid faceret ille? Parere volebat, sed imparatum se sentiebat: quod eisi posset ire, episcopari refomulabat. Ita cum voluntate obediendi, pugnante gemino hoste, pondere laugoris, et metu honoris [al. oneris], vicit illa tamquamata sibi in adjutorium spe salutis. Itaque eonata, novel sese, tentat vires, invenit se solito fortiori. Crescit pariter fides cum viribus, et rursum facta fortior fides dat vicissim viribus incrementum. Jam surgere per se valet, jam meliusse gratia. Iam nec sentire in ambulando lassitudinem; demum expeditus et alacer pervenire ad Malachiam sine hominis adjutorio. Qui assumens eum, misit in cathedram, clero et populo collaudante. Hoc ita in pace factum est, quia nec illi ausi sunt Malachiae voluntati in aliquo obviare, videntes signum, quod fecerat : nec ille parere dubitavit, tam evidenti argumento factus securior de Domini voluntate.

52. Mulier quædam fluxum sanguinis patiebatur : et haec nobilis, charissima Malachiae, plus tamen ob mortuam quam generis nobilitatem. Quæ ex toto deficiens, nimis eam sanguine exhaustis viribus,

jam posita in extremis, misit ad Dei hominem, ut, quod supererat, animæ subveniret, qui se jam non esset visurus in corpore. Audiens Malachias molestè tulit, quod mulier, virtutis foret, et vita ejus fructuosa opere et exemplo. Et videns se non posse satis accurrere tempestive, accito Malcho, quod juvenis esset, et expeditus (ipse est, cuius supra minimums (*Num.* 39), frater Christiani abbatis) : « Accelera, » inquit, « fer illi tria poma hæc, super quæ nomen Domini invocavi. Confide in ipso quod ubi ex eis gustaverit non gustabit mortem, priusquam nos videat, etsi tardiuscule seculuros. » Festinat Malchus secundum mandatum, et veniens intra ad morituram, alterum se exhibens puerum Elisei (*IV Reg.* iv, 29), nisi quod hujus efficacior opera fuit. Jubet missam sibi a Malachia benedictionem accipere, et gustare, si quo modo valuerit. At illa exhilarata, auditu nomine Malachiæ ut obediens possit nutu significat paulisper se erigi velle; nam verbo non poterat. Erigitur, gustat: gustato confortata est, loquitur et gratias agit. Et immisit Dominus soporem in eam, et suavissime requievit in eo, cuius usu diu caruerat, sicut et esu. Stetit interim sanguis, et post modicum expergesfacta, sanam se reperit, nisi quod longa inedia, et sanguinis minutiōne adhuc debilis erat. Si quominus die sequenti desideratus Malachiæ advenitus aspectusque perfecit.

CAPUT XXIV.

Feminam sine sacramento Extremæ Unctionis defunclam resuscitat.

53. Habitat vir nobilis in vicinia Benchorensis monasterii, cuius uxor cum infirmaretur ad mortem, rogatus Malachias ut descederet, priusquam moretur, in liriam uncturus oleo. Descendit, et intravit ad eam: quo viso, exsultat illa, spe animata salutis. Et cum pararet ungere eam, visum est omnibus differendum potius usque mane. Erat enim vespera. Acquievit Malachias, et data benedictione super ægram, exivit cum his qui secum erant. At vero post modicum subito clamor factus est, planctus et strepitus multus per totam domum; siquidem insonuit quod mortua esset. Accurrit Malachias tumultu auditu, et secuti sunt eum discipuli ejus. Et accendens ad lectum, ut certo compserit exspirasse, consternatus est animo, sibi imputans, quod fraudata gratia Sacramenti obierit. Et elevatis in cœlum manibus. « Obsecro, Domine, inquit, insipienter egi. Ego, ego peccavi, qui distuli; nonista, quæ voluit. » Haec dicens, contestatus est in audiētia omnium, nullam se recepturum consolationem, nullam datum rūm requiem spiritui suo, nisi, quam tulerat, licet restituere gratiam. Et stans super eam, tota nocte laborabat in gemitu suo: et pro oleo sancto, largo imbre lacrymarum **GS I** perfundens mortuam, vicem illi unctionis, quam poterat exhibebat. Ipse quidem sic, ad suus autem: « Vigilate, » inquit « et orate. » Itaque iuſ psalmis illi, ille in lacrymis, noctem duxere pervigilem. Et mane lacto, exaudiuit Dominus sanctum suum, quia spiritus Domini erat

A postulans pro eo, qui postulat pro sanctis gemib⁹ inenarrabilibus. Quid plura? aperit oculos quæ fuerat mortua; et, ut solent qui de gravi somno evigilant, fricans sibi manibus frontem et tempora, super lectum se erigit, et agnito Malachia, inclinans devote salutat eum. Et verso luctu in gaudium, stupor apprehendit omnes, et qui viderunt, et qui audierunt. Sed et Malachias gratias agens, benedixit Dominum. Et unxit eam nihilominus, sciens in hoc Sacramento remitti peccata, et quod oratio fidei salvet infirmum (*Jac.* v, 14, 15). Post hæc abiit ille, et illa convuluit et vivens incolumis tempore aliquanto, ut gloria Domini manifestaretur in ea, peracta pœnitentia, quam sibi Malachias injunxerat, in bona confessione iterum obdormivit, et migravit ad Dominum.

CAPUT XXV.

Alia diversa beneficia in diversos collata.

54. Fuit item mulier, cui spiritus iracundia et furoris in tantum dominaretur, ut non solum vicini et cognati fugerent consortium ejus, sed filii quoque ipsius vix sustinerent habitare cum ea. Clamor, et rancor, et tempestas valida, ubicumque fuisse. Audax, et ardens, et præcepis, metuenda lingua et manu, importabilis omnibus, et invisa. Dolentes filii tum pro illa, tum pro seipsis, trahunt illam ad præsentiam Malachiæ, lacrymabilem cum fletu querimoniam deponentes. Vir autem saucius, et periculum matris, et incommodum miserans filiorum, seorsum **C** sum advocationem illam: fuerine confessa aliquando peccata sua, sollicite percontatur. Respondit, « Nquaquam. Confitere, » inquit. Pareat. Et ille injungens pœnitentiam confitenti, oransque super eam, ut Dominus omnipotens det ei spiritum mansuetudinis, in nomine Domini Jesu ne ultra irascatur jubet. Sequitur tanta mansuetudo, ut pateat omnibus non esse aliud, quam admirabilem mutationem dexteræ Excelsi. Fertur adhuc hodie vivere, et tantæ esse patientiæ et lenitatis, ut quæ omnes exasperare solebat, nullis modo exasperari damnis, contumeliis, afflictionibus queat. Si licet et me, juxta Apostolum, abundare in sensu meo (*Rom.* xiv, 5), accipiat quisque ut volet; ego istud superiori suscitare miraculo mortuæ censeo præferendum, quod exterior quidem ibi, hic vero interior revixerit homo. Et nunc curramus ad reliqua.

55. Vir secundum sæculum honorabilis, secundum Deum timoratus, veniens ad Malachiam, questus est ei super sterilitate animæ suæ, supplicans ut sibi obtineret ab omnipotente Deo gratiam lacrymarum. Et subridens Malachias, quod gratum haberet in homine sæculari desiderium spirituale, suam maxillam maxillæ illius quasi blandiendo conjungens: « Fiat, » inquit, « tibi, sicut petisti. » Tantos exinde, et pene continuos exitus aquarum deduxerunt oculi ejus, ut illud Scripturæ ei posse aptar videretur: *Fons hortorum, puteus aquarum viventium* (*Cantic.* iv, 15). Est insula maris in Hibernia,

ab olim secunda piscium; et mare ibi piscosum valde. Peccatis, ut creditur, habitantium adempta copia solita, quæ multos habebat filios, insirmata est, et a tanta funditus sui commoditate emarcuit. Dolentibus accolis, et jacturam gravem populis ægre ferentibus, revelatum est eidem mulieri, precibus Malachiae posse afferri remedium: idque ionotuit omnibus, ipsa prudente. Natu Dei contigit adesse Malachiam. Dum enim circuiret, et repleret Evangelio regionem, divertit illuc, ut et ipsis eamdem gratiam impertiret. At barbari, quibus erat major cura de piscibus, omni instantia flagitant, ut potius respicere dignatur super sterilitatem insulae suæ. Qui cum responderet se minime ad hoc venisse, **682** hominum magis, quam piscium desiderare capturam; videns tamen fidem eorum, flexis in litore genibus, oravit ad Dominum, ut, licet indignis, indulsum olim beneficium tanta fide repetentibus non negaret. Ascendit oratio, ascendit et piscium multitudo, et forte uberior, quam in diebus antiquis, et ipsa populo terræ perseverans usque in hodierum diem. Quid mirum, si oratio justi, quæ penetrat cœlos, penetravit abyssos, et de profundo maris tantas piscium copias evocavit?

56. Venerunt aliquando tres episcopi in villam Fochart [al. Fochaut], quem dicunt locum nativitatis Brigidae virginis: et quartus erat Malachias. Ad quem presbyter qui hospitio suscepserat eos: « Quid faciam, » inquit, « quod pisces non habeo? » Quo respondente, ut quæreret a piscatoribus: « Biennium est, » ait, « quod non inveniuntur pisces in flumine: unde et piscatores pro rursus diffusi, etiam arli suæ renuntiaverunt. » Et ille: « Præcipe, » inquit, « laxari refia iu nomine Domini. » Factum est, et cipili sunt salmones duodecim. Secundo misserunt, et captis totidem, inopinatum inferunt mensis et ferculum, et miraculum. Et ut clare liqueat, Malachia meritis hoc datum fuisse, aliis quoque duobus sequentibus annis eadem nihilominus sterilitas perduravit.

CAPUT XXVI.

Veritatem corporis Christi in Eucharistia propugnat.

57. Fuit quidam clericus in Lemor, probabilis (ut fertur) vita, sed fidei non ita. Is sciulus in oculis suis, præsumpsit dicere, in Eucharistia esse tantummodo sacramentum, et non rem sacramenti, id est solam sanctificationem, et non corporis veritatem. Super quo a Malachia secreto, et saepè conventus, sed incassum, vocatus ad medium est, seorsum tamen a laicis, ut, si fieri posset, sanaretur, et non confunderetur. Itaque in conveueto clericorum data facultas homini est pro sua sententia respondendi. Cumque totis ingenii viribus, quo non mediocriter callebat, asserere et defendere conaretur errorem, Malachia contra disputante et couvincente, judicio omnium superatus, de conuento confusus quidem exiit, sed non correctus. Dicebat autem se non ratione victimum, sed Episcopi pressum auctoritate. « Et tu, » inquit, « o Malachia, sine causa me ho-

A die confudisti, adversus profecto veritatem locutus, et contra tuam ipsius conscientiam. « Mœstus Malachias pro homine sic indurato, sed magis fidei dolens injuriam, timens periculum, ecclesiam convocat: errantem publice arguit, publice monet ut resipiscat. Suadentibus hoc ipsum episcopis et universo clero, cum non acquiesceret, contumaci anathema dicunt, hæreticum protestantes. Nec sic evigilans: « Omnes, » inquit, « favetis homini potiusquam veritati; ego personam non accipio, ut deseram veritatem. » Ad hoc verbum substomachans sanctus: « Dominus, inquit, « fateri te veritatem faciat vel ex necessitate. » Quo respondente, « Amen, » solvitur conventus. Tali ille inustus cauterio, fugani meditatur, infamis atque inhonorus fore non sustinens. Et continuo sua tollens exhibat, cum ecce subita correptus infirmitate, sistit gradum, viribusque deficiens, eodem loco jactat se super solum anhelus et fessus. Forte incidens in id loci vagabundus insanus quidam, offendit hominem, quidam ibit agat percontatur. Respondet gravi se infirmitate teneri, et neque procedere, neque redire valentem. Et ille: « infirmitas ista haud alia, » inquit, « quam ipsa mors est. » Hoc autem non dixit a semetipso; sed puicbre Dominus per iusanum corripuit eum, qui sanis acquiescere noluit consilio sensatorum. Et addit: « Revertere domum, ego te juvabo. » Denique ipso duce revertitur in civitatem; reddit ad cor, et ad misericordiam Domini. Eadem hori accitur. **C** Episcopus agnoscitur veritas, abjectitur error. Confessus reatum absolvitur, petit Viaticum, datur reconciliatio: et uno pene momento perfidia ore abdicatur, et morte diluitur, **683** Ita mirantibus cunctis, sub omni celeritate completus est sermo Malachiae, et scripturæ pariter dicentis quia *exratio dat intellectum auditui* (*Isa. xxviii, 19.*)

CAPUT XXVII.

Pacem et concordiam inter dissidentes mirabiliter conciliat.

58. Inter populos quarundam regionum orta aliquando gravis discordia est. Interpellatur Malachias de componenda pace inter eos: et cum esset alias impeditus, injungit negotium hoc uni episcoporum. Illo excusante et negante, et dicente Malachiam, nou se, quæsitum; se contemptum iri, frustra fatigari nolle: « Vade, » inquit, « et Dominus erit tecum. » Et ille: « Acquiesco, sed si me non audierint, scito me ad tuam Paternitatem appellaturum. » Subridens Malachias: « Fiat, » inquit. Tunc episcopus convocatis partibus, dictat formam pacis: acquiescant, reconciliantur ad invicem; fide hinc inde data, stabilitur pax: et sic dimisit eos. At pars una videns hostes facta mali nihil suspicarentur, loquebantur mutuo, et dicebat homo ad proximum suum: « Quid voluimus facere? Victoria præ manibus est, et ultio de iniuris. » Et corpore insequi illos. Innotuit episcopo quod fiebat; et accurens convenit ducem eorum super iniquitate et dolo, sed spretus ab illo est.

Invocavit nomen Malachiae adversus cum, et nihil A pendit: irridensque episcopum, « Putasne, » iuquit. « propter te amittere debeamus malefactores nostros, quos Deus tradidit in manus nostras? Et recordatur verbi sui episcopus, quos habuerat cum Malachia, flens et ejulans, versa vultu ad monasterium ejus: « Ubi es, » ait, « homo Dei? ubi es? Nonne hoc est, pater mihi, quod tibi dicebam? Heu, heu, veni, ut facerem bonum, et non malum; et ecce per me omnes, ille in corpore, isti in anima pereunt! » Multa in hunc modum loquebatur lamentans et planctus, et quasi praesentem sollicitans et compellans Malachiam adversus malignantes. Interim vero impii cum quibus fecerant pacem, insequi non desistebant ad perdendum eos: et ecce spiritus mendax iu ore quorundam virorum, qui eos deciperet. Et occurserunt illis in via viri, nuntiantes, factam irruptionem in terras ipsorum ab adversariis: in ore gladi consumi omnia, et diripi bona eorum, uxores quoque ac liberos tolli et abduci. His auditis, reversi sunt festinanter. Sequebantur ultimi primos, quo irent, aut quid acciderat, nescientes. Nec enim omnes audierant viros loquentes, Cumque venissent, et invenissent nihil horum quae nuntiata erant, confusi sunt, deprehensi in malitia sua. Et cognoverunt spiritui erroris se traditos propter nuntium Malachiae quem deciperunt, et nomen ejus quod spreverunt. Porro episcopus audiens frustratos preditores in iniuitate sua quam cogitaverant, cum gudio remeavit ad Malachiam, referens omnia pro ordinem, quae acciderant sibi.

B 59. Sciens Malachias ejusmodi occasione paeam esse turbatam, nactus opportunum tempus, pacem per semet inter ipso denuo reformare curavit, et firmare reformatam, datis et receptis altrinsecus fide et juramento. Verum illi, quibus ante pax fracta fuit, injuriæ memores, neglecto pacto ei præcepio Malachiæ, tractaverunt de vice reddenda. Et congregati omnes in unum, ibant ut imparatos preoccuparent, redderentque in caput eorum malum, quod sibi ipsi facere cogitassen. Et magno flumine, quod intererat, facilime transvadato, fluviolo, quem non procul ab illo offendere, retenti suot. Neque enim jam fluvius, sed plane fluvius ingens apparuit, ubique sui transire volentibus transitum negans. Mirari omnes tantum nunc esse, tantillum antebac fuisse scientes, et loqui inter se: « Unde inundatio haec? aer serenus est, iubres non sunt, nec proxime fuisse menunimus. Et si multum pluisset, quis nostrum unquam bactenus meminit in quantacunque illuvie ita inturuisse, ut operiret **ea** terram, sata et prata pervaderet? Digitus Dei est iste, et Dominus sepit vias nostras propter sanctum suum Malachiam, cuius sumus prævaricati pactum, transgressi mandatum. » Ita et hi infecto negotio, ad sua aequa coufusi repedaverunt. Divulgatum est verbum per universam regionem et beredicebat Deus, qui comprehendit sapientes in astutia sua, et confirmans cornua peccatorum, sublimavit cornu christi sui

60. Aliquis de nobilibus infensus Regi, reconciliatus est per manum Malachiae. Nec enim Regi satis fidebat ille, ut pacem cum eo faceret, nisi mediante Malachia, aut quem Rex aequo revereretur. Nec immrito, ut post apparuit. Nam factum securum, et minime jam carentem sibi, captum trusit in vincula, odio antiquo captus plus ipse. Requiritur homo a suis de manu mediatoris: nec enim aliud amici exspectare quam mortem. Quid faceret Malachias? Non est quod possit, nisi ut recurrat ad suum illud solitum anicunque refugium. Congregato exercitu fotti nimis, turba magna discipulorum suorum, adit hominem, requirit vinetum: negatur. Et Malachias: « Inique, inquit, « agis contra Dominum, et contra me, et contra te ipsum, pactum prævaricans: si dissimulas tu, sed non ego. Credidit se homo fidei meæ: si contingat mori, ego prodidi eum, ego reus sanguinis ejus. Quid tibi visum est me proditorem, te prævaricatorem constituere? Noveris me, donec liberetur, nihil gustaturum, sed neque istos. » Sic locutus, intrat ecclesiam: Deum omnipotentem suis, suorumque anxiis gemitis interpellat, ut injuste addictum dignetur eripere de manu prævaricatoris et iocqui. Et ea die cum nocte sequenti in jejunio ei oratione persistenter. Perlatum ad Regem quid fieret; et magis inde induratum est cor ejus, unde emolli i debuerat. Init fugam, veritus homo carnis, ne si prope remaneret, orationis nu posset sustinere virtutem. Quasi vero vel absconditum non inveniat, vel non perveniat ad remotum. Tu metas ponis, miser, orationibus sanctorum? Num est oratio jacta sagitta, ut fugias a facie arcus? Quo ibis a Spiritu Dei, qui eam portat, et quo a facie ejus fugies? Denique fugientem insequitur, invenit latitatem: erisque caeus et non videns, ut inclitus videas, et intelligas quoniam durum est tibi contra stimulum calcitrare. Denique senti vel nunc, quia sagitta potentis acuta, pervenerunt ad te: quæ etsi resilierunt a corde, quia saxeum est, sed non ab oculis. Utinam per fenestras saltem oculorum perveniant usque ad cor, et vexatio dei intellectum cœcitat. Cernere erat Saulum denuo ad manus trahi, et duci ad Auaniam (*Act. ix*), ad oveum scilicet lupum, ut refunderet prædam. Refudit, et recepit visum, quod Malachias usque adeo ovis esset, ut si misertus et lupo. Diligenter ex his adverte, lector, cum quibus habitatio Malachiæ, quales principes, et quales populi. Quomodo non et is frater fuit draconum, et socius struthionum? (*Job xxx*, 29). Et ideo dedit ei Dominus virtutem calcandi super serpentes et scorpiones, alligare reges eorum in compedibus, et nobiles eorum in maaicis ferreis. Audi denique quid sequatur.

CAPUT XXVIII.

*Sacrum edificium moliens, adversarium palitur,
sed mox ultiōne divina correptum*

61. Is, cui Beachorensis monasterii cesseral possesiones, ingratus beneficio, extunc et deinceps insolentissime semper se habuit adversus eum et suo-

in omnibus infestus, ubique insidians, detrahensque actibus, ejus. At non impune hoc. Erat illi unicus filius, qui imitor patris, audens aliquid et ipse in Malachiam, eodem anno mortuus est. Mortuus autem sic. Visum est Malachiae debere construi in Banchor oratorium lapideum, instar eorum quae in aliis regionibus exstructa conspiceret. Et cum cœpisset jacere fundamenta, indigenæ quidem omnes mirati sunt, quod in terra illa necdum ejusmodi aedificia 685 invenirentur. Verum ille nequam, sicut erat præsumptuosus et insolens, non miratus est, sed indignatus. Ex qua indignatione concepit dolorem, et peperit iniquitatem. Et factus susurro in populis, nunc secreto detrahere, nunc blasphemare palam; notare levitatem, novitatem horrere, sumptus exaggerare. Istiusmodi venenatis sermonibus sollicitans et inducens mulios ad prohibendum: « Seqñimini me, » inquit, « et quod non nisi per nos fieri debet, contra nos fieri non sinamus. » Itaque cum pluribus, quibus suadere valuit, descendit ad locum, reperium convenit hominem Dei, primus ipse dux verbi, qui erat principium mali: « O bone vir, quid tibi visum est nostris hanc inducere regionibus novitatem? Scoti sumus, non Galli. Quænam levitas haec? Quid opus erat opere tam superfluo, tam superbo? unde tibi pauperi et inopi sumptus ad perficiendum? Quis perfectum videbit? Quid istud præsumptionis, inchoare quod non queas, non dico, perficere, sed acc videre perfectum? Quanquam amentis magis est, quam præsumentis [al., prudentis], conari quod modum excedit, vincit virés, superat facultates. Cessa, cessa, desine a vesania hac: alioquin nos non sinimus, non sustinemus. » Hoc dicit, prodens quid vellet, non quid posset considerans. Nam de quibus præsumebat, et secum adduxerat, viso viro, mutati sunt, et jam non ibant cum eo.

62. Ad quem Vir sanctus, tota libertate utens: « Miser, » inquit, « opus, quod inchoatum vides, et invides, sine dubio perficietur: perfectum videbunt multi. Tu vero quia non vis, non videbis; et quod non vis, morieris: attendito tibi, ne in peccato tuo moriaris. » Ita est: ille mortuus est, et opus completum est; sed ille non vidit, qui, ut præfati sumus anno eodem mortuus est. Interim pater auditio mox, quid de filio Vir sanctus prædictisset, sciens verbum ejus vivum et efficax esse: « Interfecit, » inquit, « filium meum. » Et instigante diabolo, tanto furore exarsit in illum, ut eoram duce et majoribus Ulydæ falsitatis et mendacii arguere non vereretur hominem, qui veracissimus esset veritus et discipulus, et amator: et convictionem intulit, simiam appellans. Et Malachias quidem doctus non reddere maledictum pro maledicto, ohmutuit, et non aperuit os suum dum consisteret peccator adversus eum. Sed non Dominus oblitus sermonis sui, quem dixerat *Miki vindictum, et ego retribuum* (Deut. xxxii, 35). Eadem die dominum reversus homo, luit linguae effrenis temeritatem, ipso vitore, quo instigatore laxarat. Arreptum in ignem projicit dæmon; sed mox manibus

A assistentium extractus est; adustus tamen corporis parte, et meate capitus. Et dum insauiret, vocatus Malachias venit, reperiturque maledicium spumantia ora torquentem; horrendis vocibus et motibus torrentem omnia, ac toto corpore agitatum, vix posse teneri a pluribus et orans pro iniuvico vir totius perfectionis, exauditus est; sed ex parte. Nam illico quidem sancto orante, ille aperuit oculos et sensum recepit. Relietus est autem ei spiritus Domini malus, qui eum colaphizet, ut dicat non blasphemare. Cedimus eum vivere usque adhuc, et usque ad haec tempora luere peccatum grande, quod peceavit in sanctum: certis temporibus tamen ferunt lunaticum esse. Porro prædicta possessiones, cum jam prosuī imbecillitate et inutilitate eas tenere non valuit.

B in pace ad locum, cuius extiterant, redierunt. Nec renuit Malachias post multam demum vexationem, pacis obtenuit.

63. Sed jam ad opus aedificii, quod Malachias aggressus est, sermo recurrat. Et quidem non erat Malachia, non dico unde perficeret, sed unde faceret quidquam. Erat autem eorū ejus fiduciā habens in Domino. Dominus vero providit, et, etsi non sperauit in pecunia thesauris, pecunia non decesset. Quis enim alius fecit, ut thesaurus eo loci reponeatur, repositus non reperiatur usque ad tempus et opus Malachiae? Invevit Dei famulus in Dei marsupio, quod deficit suo. Merito quidem. Quid enim justius, quam 686 ut cui pro Deo non erat proprium, eum Deo iniret consortium, et marsupium unum esset, amborum? Fideli namque homini totus mundus dignitarum est. Et quid est ille, nisi quoddam marsupium Dei? Denique ait: *Meus est orbis terræ, et plenitudo ejus* (Psal. XLVI, 12). Inde est, quod Malachias repertos argenteos mulios non reposoit, sed exposuit. Nam totum munus Dei in Dei opus jubet expendi. Non suas, suorum considerat necessitates; sed jactat cogitatum suum in Domino, ad quem utique recurrentum non dubitat, quoties necessitas postularit. Nec dubium Dei opus esse, quod Deo revelante Malachias prævidit. Contulerat primum cum fratribus de opere illo, et multi præinopia minus libenter assentiebant. Iude auxilius dubiusque quid ageret, cœpit inter orandum vehementer inquirere, quænam foret voluntas Dei. Et die quadam de via regrediebus, cum jam loco appropiaret, prospexit eminus: et ecce oratorium apparuit magnum lapideum, et pulchrum valde. Et intuens diligenter situm, formam et compositionem, cum fiducia arripit opus, prius quidem indicata visione senioribus fratribus paucis tamen. Sane totum, quod attente notavit de loco, et modo, et qualitate, tanta diligentia observavit, ut peractio opere, factum viso similium appareret, ac si et sibi cum Moyse dictum audierit: *Vide, ut omnia facias secundum exemplar quod tibi ostensem est in monte* (Ecod. xxv, 40). Eodem vi-ionis genere id queque, quod in Saballino situm est, antequam fierit præostensum est. illi, non modo oratorium, sed et monasterium totum

D

CAPUT XXIX.

Claret prophetæ spiritu, et omni miraculorum gratia.

64. Transeunte illo per quamdam civitatem, et multiitudine magna concorrente ad eum, casu vidit juvenem inter alios videndi se curiosum. Ascenderat lapidem, et stans super summos articulos, extento collo, oculis et animo intendens in eum, quemdam illi de novo Zacc'hæum exhibebat. Nec latuit Malachiam, sancto quidem Spiritu revelante, vere illum venisse in spiritu et virtute Zacc'hae (*Luc. xix, 2-9*). Dissimulavit tunc tamen, tacitusque pertransiit Cæterum in hospicio nocte iosa narravit fratribus quomodo illum vidisset, et quid prævidisset de illo. Die autem tertia, en ille cum viro quodam nobili, domino sua : qui aperieus votum et desiderium juvénis, rogabat, ut a se commendatum recipere dignaretur, et habere de cætero inter suos. Et Malachias agnoscens eum : « Non est opus. » inquit, « ut quem jam Deus commendavit, homo commendet. » Apprehensumque manu sua tradidit abbat Congao nostro, et ille fratribus. Ipse vero juvenis, adhuc (n*on* fallor) vivens primus Conversus laicus Suriensis monasterii, testimonium habet ab omnibus, quod sanctæ conversetur inter fratres secundum ordinem Cisterciensem. Et cognoverant discipuli, etiam in hoc Malachiam prophetæ spiritum habuisse; non solum autem, sed et in eo, quod subjuncturi sumus.

65. Cum Sacra menta offerret, et appropiasset ei diaconus, facturus aliquid pro officio suo, intuitus eum sacerdos, ingenuit quod sensisset penes illum latere quod non conveniret. Peracto sacrificio, secreto percunctatus de conscientia sua, confessus est, et non negavit illum sibi per somnum nocte ipsa. Cui injungens pœnitentiam : Non debueras, « inquit, « hodie ministrasse; sed verecunde et subtrahere sacris, et deferre tantis tamque divinis mysteriis, ut hac humilitate purgatus, digeius exinde ministrares. » Item alia vice sacrificante illo, et orante hora sacrificii, ea quidem sanctitate et puritate cordis, qua solitus erat, astanti diacono visa est columba intrare per fenestram in claritate magna. Ea sacerdos perluditur totus, ea subobscurior basilica tota resulget. Columba vero aliquandiu circumvolitans, tandem residet super crinem ante faciem sacerdotis. Obstupuit **687** diaconus ; et pavens tum pro lumini, tum pro volueris novitate, quod illa sit rara avis in terra, cecidit super faciem suam, et vix pulpitans sese erigere ausus est, vel quando officii sui necessitas postulavit. Post Missam seorsam conuentus a Malachia, sub periculo vite jubetur nullatenus secretum prodere quod vidisset, quoad siveret ipse. Ali quando cum in Ardmacha esset cum quodam coepiscopo suo, de nocte surgens, coepit memorias sanctorum, quæ in coemeterio Sancti-Patricii multe sunt, orando lustrare : et ecce unum de altaris subito ardore conspiciunt. Ambo enim viderunt visionem hanc magnam, et ambo mirati sunt. At Malachias intelligens signum esse magni meriti illius,

A vel illorum, quorum sub altari illo corpora requiescerent, currens, et se mediis immersens flanmis, expansis brachiis sacram amplexatus est aram. Quid ibi fecerit, quidve senserit, nemo qui sciat: sed quod amplius solito, cœlesti igne succensus ex illo igne exierit, fratribus qui cum eo tunc erant, reor neminem esse qui nesciat.

66. Haec dicta suot, pauca quidem de pluribus, sed multa pro tempore. Non enim signorum tempora hæc, secundum illud : *Signum non vidimus, jam non est propheta* (*Psal. LXXIII, 9*). Unde satis apparet, Malachias meus quantus in meritis sp̄it, qui tam multus in signis exstitit, et in raritate tanta. Quo enim antiquorum genere miraculorum Malachias non claruit? Si bene advertimus pauca ipsa **B** que dicta sunt, non prophetia defuit illi, non revelationio, non u'tio impiorum, non gratia sanitatum, non mutatio mentium, non denique mortuorum suscitatio. Per omnia benedictus Deus, qui sic amavit et ornauit eum : qui et magnificavit eum in conspectu regum, ei dedit illi coronam glorie. Amor probatur in meritis, ornatus in signis magnificatio in ultione inimicorum, glorificatio in præniorum retributione. Habes, diligens lector, in Malachia quid mireris, habes et quid imiteris. Nunc jam quid tibi ex his sperandum sit, studiosus attende. Nam finis horum, pretiosa mors est.

CAPUT XXX.

Locum et diem mortis sue prædicti, et causa pallii denuo iter ad papam Eugenium suscipit.

C 67. Percunctatus aliquando, quoniam in loco, si optio detur, extremum malit agere diem (de hoc siquidem fratres quærbant inter se, quem sibi quisque deligeret); cunctatur, et non respondet instantibus illis : « Si hinc migro, » inquit, « usquam libentius, quam unde una cum nostro Apostolo resurgere possim. » Dicebat autem sanctum Patricium. « Si peregrinari oportet, et ita permittit, Deus, Claram-Vallem delegi. » Requisitus item de tempore, diem respondit solemnam omnium defunctorum. Si simplex votum putatur, impletum est si prophetia, ne iota præterit. Sicut audivimus, sic vidimus de loco pariter, et de die. Dicamus breuer, quo ordine istud, quæ occasione provenerit. Agre satis ferebat, Hiberniam usque adhuc pallio caruisse, utpote æmulator sacramentorum : quorum ne uno quolibet gentem suam vellet omnino frandari. Et recordatas sibi a papa Innocentio fuisse promissum ; inde magis tristari, quod dum adhuc ille superfuit, non fuit missum pro eo. Et nactus occasio nem, quod papa Eugenius summam regimini teneret et eo temporis usque in Franciam appropiasse nuntiaret opportunatorem requirendi se invenisse gravissus est. Præsumebat autem de illo, utique viro tali, et de tali assumpto professione : magis vero, quod sua Claræ-Vallis specialis filius exstisset, nec timeret apud illum se ullam sustinere difficultatem. Itaque convocantur episcopi, concilium cogitur : tractata triduo, quæ temporis immi-

nerent, die quarto aperitur consilium de pallio requirendo. Placet, sed si per alium requiratur. Tamen quia brevior via, et ob hec tolerabilius peregrinatio videretur, non fuit qui ejus obviare præsueneret consilio et voluntati. **68** Et Malachias, soluto concilio, arripit iter. Prosequuntur eum, qui convenerant fratres, usque ad littus, non multi tamen, ipso nimirum prohibente. Ad quem unus illorum, Catholicus nomine, flebili voce et vultu. « Heu, tu abis, inquit » et in quanta pene quotidiana vexatione me deseris, non ignoras, nec fers opem misertus mei ! Si ego dignus qui patiar, fratres quid peccaverunt, qui vix diem noctemve ullam a tali laboriosa cura et custodia mei feriatam habere sinuntur ? » His verbis et lacrymis filii (flebat enim) paterna viscera concussa sunt, et amplexatus est eum blandiendo, impressoque pectori ejus signo crucis : « Certus esto, » inquit, « te cijusmodi nil passurum, donec redeam. » Erat autem epilepticus, et cadebat frequenter, ita ut interdum non semel, sed saepius pateretur in die. Hoc jam per sex annos morbo horrido laborabat : sed ad verbum Malachiae perfecte convaluit. Ab illa hora nil tale perpessus est ; nil tale, ut confidimus deinceps perpessurus, quia Malachias deinceps redditurus non est.

68. In ipso ascensu navis accedunt duo ex his, qui illi familiarius adhaerabant audentes et potentes aliquid ab eo. Quibus ille : « Quid vultis ? Non dicimus, » inquiunt, « nisi spondeas te daturum. » Spondet. Et illi : « Volumus nobis certo promitti a tua dignatione, te in Hiberniam incolumen reversurum. » Instare et cæteri omnes. Tum ille parumper deliberans, pœnitere primo quod se alligasset, qua exiret non inveniens. Angustiae undique, duin nil occurseret ab alterutro tutum periculo, voti videbaret, aut promissi. Vision est tandem id potius eligendum, quod in praesentiarum plus urgeret, reliquum supernæ committendum dispositioni. Annuit tristis quidem ; sed magis illos noluit contristare : et spondens eis, ut volunt, ascendit navem. Et cum iam sere medium iter æquoreum peregissent, subito contrarius ventus navem repelli, et reducit in terram Hibernie. Descendens de navi, in ipso portu in quadam sua ecclesia pernoctavit. Et lælus gratias egit divinae consilia providentiae, quo factum est : ut jam fecerit satis pro sua promissione. Manu vero intraus navem, ipsa die prospero cursu transfretavit, et venit in Scotiam. Die tertia pervenit ad locum qui Viride-Stagnum dicitur : quem fecerat præparari, ut ibi statueret abbatiam. Et relieto illie de filiis suis, fratribus nostris, monachorum conventu et abbate (nam secum ad hoc ipsum eos adduxerat), valedicens eis profectus est.

69. Et cum transiret, occurrit ei rex David, a quo suscepimus est eum gaudio, et retentus per aliquot dies : multaque operatus placita Deo, inchoatum repetit iter. Et pertransiens Scotiam, in ipso introitu Angliae divertit ad ecclesiam Gisiburuensem, ubi habitant viri religiosi, canonicam ducentes vitam,

A ab antiquo familiares ei pro sua religione et honestate. Ibi adducta est ad eum mulier patiens mortuum, quem cancerum vulgo appellant, horrendum visu ; et sanavit eam. Nam ubi aqua, cui benedixit, aspersa sunt ulcerum loca, dolorem non sensit. Die vero sequenti vix ulcera apparebant. Abiens inde, ad mare venit ; sed negatur transitus. Causa, ni fallor, fuit orta simultas quædam inter summum pontificem et regem Anglie, quod rex nescio quid mali suspicaretur de bono illo homine, si transiret : nam neque alios episcopos transire sinebat. Quod quidem impedimentum, etsi fuit contrarium Malachiae voluntati, sed non voto. Dolebat diffiri a desiderio suo, nesciens magis per hoc impletum iri. Nam si incontinenti transisset, oportebat transire etiam Claram-Vallem, ut summmum Pontificem sequeretur. Jam enim abierat, et erat Romæ, aut prope Romam. Nunc vero intercedente dilitatione factum est ut tardius transfretans, ad locum et horam sanctissimi sui obitus opportune occurreret.

69 CAPUT XXXI.
Rursus Clarani-Vallcm venit, moriturus loco et tempore quo desideraverat.

70. Qui a nobis susceptus est, tanquam verus, ab Occidente veniens, visitans nos O:iens ex alto. O quantum nostræ Claræ-Valli irradians sol ille claritalis adauxit quam jucundus ad ejus introitum dies festus illuxit nobis ! Hæc dies, quam fecit [al. dedit] Dominus, exsultatum et lætatum in ea ! Quam celer et saliens, tremulus licet ac debilis, mox ipse occurri ! quam lætus in oscula ru ! quam lætis brachiis missam mihi cœlitus amplexatus sum gratiam ! quam alacri vultu et animo, mi pater, introduxi te ! in domum matris meæ, et in cubiculum genitricis meæ ! Quam festivos deinde tecum duxi dies, sed paucos ! Quid vero ille vicissim nobis ? Nempe hilarem, nempe affabilem peregrinus noster omnibus se præbebat, omnibus incredibiliter gratum. Quam bonum, et quam jucundum agebat hospitem apud eos, quos nimirum videre venerat a finibus terræ, non auditurus Salomonem, sed exhibitus ! Denique audivimus sapientiam ejus, tenuimus præsentiam ejus, et tenemus. Jam quatuor aut quinque dies hujus nostræ solemnitatis defluxarant, cum ecce die solemnui beati Lucae evangelistæ, Missa in couventu sua illa sancta devotio celebrita, febre correplu, lecto decubuit : et nos cum illo omnes. Extrema gaudii nostri mœror occupat, moderatior tamen, quod levior interim febris esse videretur. Videres discurrere fratres, dandi avidos, vel accipiendo. Cui non dulce videre illum ? cui nou dulcius ministrare illi ? Utrumque suave, utrumque salutare. Et humanitatis erat præbere obsequium, et profectus cuique soi, cum gratiam reportaret. Assistere omnes, omnes solliciti erant circa frequens ministerium : medicamenta perquirere, adhibere fomenta, urgere saepius ad gustandum. Ad quos ille : « Sine causa, » inquit, « hæc sed charitate vestri facio quidquid injun-

gitis. » Sciebat enim imminere tempus sue migrationis.

71. Cumque fratres, qui cum eo venerant, sidentius instarent dicentes, nos oportere diffidere de vita; nec enim signa mortis in eo aliqua apparent: « Oportet,» inquit, « hoc anno Malachiam exire de corpore. » Et infert: « Ecce appropinquat dies, quem, ut optime nostis, optavi semper ipsum fore diem resolutionis mee. Scio cui credidi, et certus sum: non fraudabor reliquo desiderii mei, qui partem jam teneo. Qui me sua misericordia perduxit ad locum quem pelli, terminum quem aequa volui, non negabil. Quod ad hoc corpusculum attinet, hic requies mea: quod ad animam, Dominus providebit, qui salvos facit sperantes in se. Nec parum speci repositum mili in die illa, qua mortuis tanta a vivis beneficia impenduntur. » Nec longe aberat dies ipsa, cum talia loqueretur. Interea jubet se sacra oleum ungii. Exeunte conventu fratrum ut solemniter fieret, non sustinuit ut ad se ascenderent: ipse descendit ad eos. Jacebat siquidem in solario domus superioris. Ungitur, et sumpto Viatico, fratrum se orationibus et fratres conmeadans Deo, ad lectum reveritur. Alto de solario descendebat pedibus suis, et rursum nihilominus suis pedibus ascendebat: et dicebat mortem esse in januis. Quis hunc hominem crederet moritum? Solus ipse, et Deus id scire poterant. Non vultus pallidior, non incalentior videbatur: non rugata frons, non reconditi oculi, non nares extenuatae, non contracta labia, non adusti dentes, non collum exesum et gracile, non curvi humeri, non earo exinanita in corpore reliquo. Haec erat gratia corporis ejus, et haec gloria vultus, ejus quæ non evacuatur, ne in morte quidem. Talis quoad vivit, talis et mortuus apparebat, viventi similius.

72. Cucurrimus usque huc: sed modo haeremus, quia Malachias cursum consummarit. Stat ille, et nos pariter **690** stamus cum eo. Alioquin quis libenter currat ad mortem? præsertim tuam, pater sancte, quis referre possit? quis velit audire? Attamen dileximus nos in vita; in morte non separabimur. Fratres, non relinquamus in morte, quem in vita prosecuti sumus. Ab ulteriori Scotia usque huc cucurrit ille ad mortem: eamus et nos, et moriamur cum eo. Oportet, oportet dicere, quam cernere necesse fuit. Adest Omnia Sanctorum clara ubique celebritas; sed juxta veterem sententiam. *Musica in lucitu importuna narratio est* (*Ecli. xxii.6*). Adsumus, canimus vel invitati. Flendo cantamus, et cantando ploramus. Malachias etsi non cantat, non plorat tamen: Quid enim ploret, qui appropinquat ad gaudium? Nobis, qui relinquimur, relinquitur luctus: solus Malachias festum facit. Quod enim non potest corpore, facit mente, sicut scriptum est: *Cogitatio hominis confitebitur tibi et reliqua cogitationis diem festum agent tibi* (*Psal. LXXV, 11*). Deficiente illi corporis instrumento, silente organo oris, officio vocis cessante, reliquum est ut mentis jubilo solemnizet. Quidni solemnizet sanctus, qui sanctorum ducitur

A ad solemnitatem? Exhibit illis, quod mox sibi debetur. Adhuc modicum, et ipse unus ex illis est.

73. Sub noctis crepusculo, cum jam utrumque dei a nobis expleta celebritas foret, Malachias appropinquaverat, non crepusculo, sed aurora. An non illi aurora, cui nox præcessit, dies autem appropinquavit? Haque febre invalescente, cœpit ex intimis ardens per omne corpus erumpere sudor, ut quodammodo transiens per ignem et aquam, educeatur in refrigerium. Jam desperatur de vita ejus, jam quisque suum judicium reprehendit, jam nulli dubium, Malachiæ sententiam prævalere. Vocamus: adsumus. Et ille oculos levans in circumstantes: « Desiderio desideravi, inquit, hoc pascha mandare apud vos. Gratias ago supernæ pietati: non sum fraudatus a desiderio meo. » Vides hominem securum in morte, et needum mortuum, jam certum de vita? Nec mirum. Videas adesse noctem quam exspectaverat, et in ipsa diescere sibi; quasi de nocte triumphans, videtur insultare tenebris, et quodammodo loqui: « Jam nou dicam, Forsitan tenebrae concileabunt me, quia hæc nox illuminatio mea in deliciis meis. » Et blande nos consolans: « Habete, » inquit, « curam mei; ego vestri, si liuerit, non obliviscar. Licebit autem. Credidi in Deum, et omnia possibilia credenti. Amavi Dñm: amavi vos, et caritas nunquam excidit. » El suspiciens in cælum: Dñs, » inquit « serva eos in nomine tuo: non solum autem eos, sed et omnes qui per verbum ac ministerium meum tuo se mancipavere servitio. » Deinde imponeus manus singulis, et benedicens omnibus pausatuni ire jubet, qua nondum venerat hora ejus.

74. Imus: redimus circa medium noctis: nam ea hora lux lucere in tenebris nuntiatur. Impletur dominus: adest congregatio tota: abbates quoque muli qui convenerant. Psalmis, et hymnis, et canticis spiritualibus prosequimur amicum repatriatum. Anno ætatis sue quinquagesimo quarto loco et tempore, quo præclegit, et prædictus Malachias episcopus et legatus sanctæ apostolieæ Sedis, velut e manibus nostris assumptus ab angelis, feliciter obdormivit in Domino. Et vere obdormivit. Vultus placidus placidi exitus indicium fuit. Et quidem omnium oculi fixi in eum: nemo tamen, qui quando exivit advertere potuisse. Mortuus vivere, et vivens mortuus putabatur: adeo nil intercidit, quod alterum distinserat. Eadem vivacitas vultus, serenitas eadem, qualis apparere solet in dormiente. Diuerses mortem nil horum tulisse, magis auxisse plurimum. Non est mutatus, sed ipse mutavit omnes. Miram in modum luctus et geminas omnium subito conquiescit: mulatur in gaudium mæror, planetum cantus excludit. Eleretur, feruntur in cælum voces, infertur oratorio abbatum humeris. Visit fides, triumphat affectus, res in suum devenit statum: cuncta geruntur ex ordine, cuncta ex ratione, procedunt.

691 75. Et revera quadrationis habet immode-

ratius plangere Malachiem, quasi non sit pretiosa mors ejus, quasi non sit magis somnus, quam mors; quasi non sit mortis portus, et porta vitæ? Malachias amicus noster dormit, et ego lugeam? Luctus iste usi se, non ratione tuerat. Si Dominus dedit dilecto suo somnum, et tales somnum, in quo hereditas Domini, filii merces, fractus ventris, quid horum videtur fletum indicere? Egone fleam illum, qui fletum evasit? Ille tripudiat, ille triumphat, ille introductus est in gaudium Domini sui; et ego eum plangam? Cupio mihi hæc, non illi invideo. Interim parantur exequiae: offertur pro eo sacrificium; consummatur ex more omnia cum summa devotione. Stabat eminus puer, cui emortuum pendebat a latere brachium, magis illi impedimento, quam usui. Quo comperto, inuui ut accederet: et apprehensam aridam manum applicui ad manum Episcopi, et

A vivificavit eam. Nempe vivebat in mortuo gratia sanitatum: et manus ejus fuit mortuæ manu, quod mortuo homini Elisaeus (*IV Reg. xiii, 21*). Puer ille de longe venerat, et manum quam pendente attulerat, sinam in patriam reporavit. Jam omnibus rite peractis, in ipso oratorio sanctæ Dei genitricis Mariae, in quo sibi bene complacuit Malachias, traditur sepulture, anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo quadragesimo octavo, quarto novenas novembribus. Tuum est, Jesu bone, depositum, quod nobis creditum est; tuus thesaurus, qui reconditur penes nos. Servamus illum resignandum in tempore, quo reposendum censueris: tantum ut absque contubernalibus suis non egrediatur, sed quem habuimus hospitem, babeamus ducem, tecum et cum ipso pariter regnaturi in sæcula sæculorum. Amen (199).

Duos de S. Malachia Bernardi sermones habes in tomo tertio.

HYMNUS DE S. MALACHIA.

(*MARTENE Amplissima collectio*, tom. I, col. 746, ex ms. Veteris-Montis.)

Nobilis signis, moribus suavis,
Meritis sanctus, inclitus triumphis,
Hodie carnis pondere levatus,
Migravit antistes.
Nec vocal viro Malachiæ nomen,
Angelum sonans, Angelorum signal,
Similem esse puritate vitæ,
Gloria parem.
Angelus noster civium suorum
Redditus votis, sociatus choris,
Præminent multis, coæquatur summis,
Merito quidem.
Sobrius virtus, castitas perennis,
Fides, doctrina, animarum lucra,
Meritis parem cœtui permisit
Apostolorum.
Operæ vicem, animo virtutem
Tenuit horum præsul et legatus,
Ac per hoc jure etiam honorem
Vindicat sibi.

Signa si quæras, quis referre queat?
Hoc tamen dico; manifesti satis
Mortua surgens quantus in hac parte
Fuit gloriæ.
Christo regnanti siue ulla nostri
Cura putamus, quos amavit prius
Pauperes sovit humiles spiritu,
Humilis ipse.
Absit ab illo fonte pietatis
Sorte levata segnius manare:
Absit ut spernat miseris beatus
Orphanos pater.
O Malachia, Clara-Vallis tua.
Clarior tui corporis thesauro,
Postulat supplex te tuente frui
Pace perenni.
Gloria Patri Filioque ejus,
Gloria tibi, amorum Spiritus;
Una sit tibi, quia tres sunt unius,
Una majestas.

ADMONITIO IN OPUSCULUM XIII.

692 1. *Librum de ratione Cantus, Bernardo ascriptum, mihi quondam suppeditavit p[ro]p[ter]e ac suspiciendæ memoria Joannes Bona, tunc congregationis sue abbas generalis, postmodum S. R. E. cardinalis. Libro præmissa est epistola, quam Bernardi esse existimavi: at tractatum ipsum eis assignandum, quos hujus operæ subsidiarios ascivit, ut sane ipsa innuit epistola. In codice Fusniacensi idem opusculum tribuitur Guidoni Chari-Loci abbati sub hoc titulo: « Epistola Domini Guidonis abbatis Chari-Loci de Cantu. »*

Hæc incipit ab istis verbis : « Cantum, quem Cisterciensis Ordinis ecclesiæ cantare consueverunt. » etc. Tractatus autem ab istis : « Præmonitus autem esse volumus, » etc. Guido Chari-Loci in diæcesi Vesonitionensi abbas, is cœl, in cuius gratiâ Bernardus scripsit epistolam centesimam nonagesiman septimanam et duas sequentes. Ne hunc esse istius tractatus auctorem omnino persuasum habeam, movet quod auctor sub finem « comprovinciales » appellat ecclesias, Renensem, Belvacensem, Ambianensem, et Suessionensem. Deinde quod memorans Antiphonarium Suessionense, subdit, « quod quasi ad januam habes. » Ex quo verisimilius videtur, auctorem hunc fuisse monachum aut abbatem Longi Pontis haud longe ab urbe Suessionica. Forsan is libri auctor fuerit cum Guidone Chari-Loci abbatore; nam plures huic operi subsidiarios adhibuit Bernardus. An Gerardus abbas Longi-Pontis, laudatus in libro septimo de Vita Bernardi, capite undecimo. An forte alius Guido tum abbas erat Chari-Loci prope Silvanectum?

2. Dubitant nonnulli, num revera tractatus iste scriptus sit vivente Bernardo, prouterea quod ex quibusdam primis epistolæ et tractatus verbis colligitur, du post exordia Cisterciensis Ordinis hæc scripta fuisse. Verum ejusmodi tractatus nuper compactus servabatur in exemplari Bibliorum, quod per Stephanum Cisterciæ abbatem tertium emendatum est, ad cuius normam omnia ejusdem Ordinis Biblia corrigi præceptum erat: quod ipsum de Antiphonario præscriptum est. Ea erat primorum istius Ordinis cura et sollicitudo in res sacras. Subjectus, inquam, erat tractatus iste primario illi Bibliorum correcto exemplari, sed postea ab eo avulsum, ut ego ipse ex indice contentorum, et ex vacuo spatio deprehendi. Et certe hoc opusculum primis illis Ordinis temporibus conditum fuisse intelligitur ex initio ejus, ubi mentio fit de Cisterciensibus, qui « Regulæ veritatem » seu puritatem. « pratermissus a liorū dispensationibus, » tunc « tenebant : » quod de primis temporibus intelligendum est. Et in libro Institutorum Cisterciensium, quæ anno 1134 a Rainardo Cisterciæ abbate collecta creduntur, inter eos libros, qui novellis monasteriis necessarii sunt, capite duodecimo numeratur Antiphonarium, cui præmissus erat hic tractatus in codice Cisterciensi. Sed omnem dubitationem adimit Vita Stephani abbatis Obazinensis, auctore ejus æquali, nuper edita ab erudito Baluzio in tomo quarto Miscellanearum, ubi hæc verba leguntur in libri secundi capite decimo tertio : « Sed sciendum, quod libri, quibus primo Cistercienses in divinis officiis usi sunt, valde corrupti ac vitiosi fuerunt, et usque ad tempora sancti Bernwardi sic permanescant. Tunc enim ab batum communī decreto, ab eodem sancio abbatē ejusque cantoribus sunt correcli et emendati, et sicut modo habentur dispositi. Nihil luculentias hoc testimonio afferri potest.

3. In Supplémento Putrum, quod R. P. Jacobus Hommeyus Augustinianus anno 1684 Parisiis vulgavit, libello de Ratione cantandi Antiphonarii subjuguntur tractatus de Ratione cantandi Gradale: de quo cum nulla fai mentio in Bernardi epistola, sed tantum de Antiphonario, an Bernardo ejusve loc in opere socii tribui debeat, merito dubilare licet; multo magis de ceteris apud Hommeyum, quæ Bernardi esse non putamus. Hic subjicienda est admonitio piissimi quondam viri Joannis Bona, de hoc opusculo ad me transmissa, quæ sic habet ut sequitur.

693 a D. Joannes BONA, congregacionis reformatæ S. Bernardi, ordinis Cisterciensis, abbas generalis, lectori salutem.

« In celebri monasterio Sancti Salvatoris de monte Amiato Ordinis Cisterciensis in diæcesi Scenensi, exstat ejusdem Ordinis vetus Antiphonarium, quod secum e Cistercio monachi detulerunt, cum primum Cisterciensium Reformatio in illud cœnobium introducta fuit a Venerabili Raynero abbate anno Domini 1231. Illic Antiphonario præfixus est hic tractatus, D. Bernardo Clara-Vallensi abbati scriptus. Nec dubito quin alia ejus exemplaria in aliis abbatis Ordinis reperiātur. Carolus de Visch in Bibliotheca Cisterciensi unius meminil his verbis : « In monasterio Laudensi in Flanderia servatur ejusdem » S. Bernardi « Epistola de ratione » Cantus nondum edita, cuius initium est : Bernardus humilis abbas Claræ-Vallis. » Possevinus in Bibliotheca selecta, libro decimo quinto, capite sexto ceteris scriptoribus qui de Musica scripscrunt, S. Bernardum connumerat. Angelus Picigitonensis Minorita edidit Venetiis anno 1547 « Floris angelici de cantu plano » et figurato libros duos, « quorum primo plura citat ex hoc tractatu, nominatim capite vigesimo nono : » Hoc, » inquit, « comprobat S. Bernardus in sua Musica, dicens, ubi molliorem sonum scrii expedit : B. molle « quandoque ponitur, furtim tamen, ne canitus similitudinem alterius toni assumere videatur. » Capite item quadragesimo sexto, de terminatione tonorum : Doctissimum tam in divinis, quam in humanis scientiis S. Bernardus has litteras describit in sua bene ponderata Musica, ubi dicit quod haec litteræ D, E, F, G, suni cantuum terminativae. » Et capite quadragesimo septimo de ascensi et descensi tonorum : « Omnis ionus, » ait, « decim notas habere potest, ut aperte describit non minus verax quam doctus S. Bernardus in bene considerato prologo sue Musicæ, assignans tres potissimum rationes : videiicet psalterii auctoritatem, dignitatis æqualitatem, et notandi necessitatem. » Quæ omnia cum præzise habeantur in hoc tractatu, hinc satis evidenter deducitur, ejus auctorem esse Bernardum. Nec stilus refrugatur, quantum proprii Musicæ termini patiuntur. Voce barbara Maneria sive Manerius, quæ hic saepè repetitur, utuntur passim Musici. Reperitur etiam in libello de Musica practica, apud Bedam : nam Beda perperam ascriptum esse evincunt notis musicales, trecentis fere annis eo posteriores, et multa quæ ibi sunt ad verbum accepta ex Doctrinali et Microloge Guidonis Arctini. Ipse quoque Bernardus ea voce usus est epistola quadringentesima secunda, ad Balduinum. Ex his autem apparet quæ sollicite curaverint majores nostri, ut in divinis officiis omni remota indecentia et noritatem, ecclesiastica gravitas et majestas tam in cantu, quam in verbis conservaretur. Animus erat uberioribus notis hunc tractatum illustrare : sed rc maturius persensa ab his abtinui : nam Musicæ disciplinae peritis superflua; ignaris inutilles forent. Vide interim quæ de cantu ecclesiastico, et de tonis dissero in mea Psalmensis Ecclesiæ Harmonia, cap. 17, § 3 et 4.

S. BERNARDI ABBATIS

SUPER

ANTIPHONARIUM CISTERCIENSIS ORDINIS.

EPISTOLA SEU PROLOGUS.

694 BERNARDUS, humilis abbas Claræ-Vallis, omnibus transcripturis hoc Antiphonarium, sive cantaturis in illo.

Inter cætera quæ optime æmulati sunt patres nostri, Cisterciensis videlicet Ordinis inchoatores, hoc quoque studiosissime et religiosissime curaverunt, ut in divinis laudibus id cantarent, quod magis authenticum inveniretur. Missis denique qui Metensis Ecclesiæ Antiphonarium (nam id Gregorianum esse dicebatur) transcriberent, et afferrent, longe aliter rem esse quam audierant, invenerunt. Itaque examinatum displicuit, eo quod et cantu, et littera inventum sit vitiosum, et incompositum nimis, ac pene per omnia contemptibile. Quia tamen semel cœperant, et usi sunt eo, et usque ad nostra tempora retinuerunt. Tandem aliquando nou sustinentibus jam fratribus nostris abbatis Ordinis, cum mutari et corrigi placuisset, curæ nostræ id operis injunxerunt. Ego vero accitis ex ipsis fratribus no-

A stris, qui in arte et usu canendi instructiores atque peritiores inventi sunt, de multis et diversis novum tandem Antiphonarium in subjectum volumen collegimus, et cantu, sicut credimus, et littera irreprehensibile. Denique cantator ipsius, si tamen graurus fuerit, hoc probabit. Ita ergo ut demum mutantum est, et in hoc volumine continetur, volumus in nostris de cætero monasteriis tam verbo, quam nota ubique teneri; et mutari omnino in aliquo ab aliquo, auctoritate totius capituli, ubi ab universis abbatis concorditer susceptum et confirmatum est, prohibemus. Porro mutationis hujus causam et rationem, si quem evidenter et plenius nosse delectat, legat subjectam præfatiunculam, quam præfati discussores veteris Antiphonarii ad hoc ipsum præponere curaverunt: ut palam factis quæ in illo erant, tam cantus, quam litteræ vitius, renovationis et correctionis necessitas atque utilitas clarius appareret.

PRÆFATIO SEU TRACTATUS.

DE CANTU SEU CORRECTIONE ANTIphonARII.

1. Cantum quem Cisterciensis Ordinis ecclesiæ cantare consueverant, licet gravis et multiplex obfuscet absurditas, diu tamen canentium commendavit auctoritas (200). Sed quia penitus indignum videbatur, qui regulariter vivere proposuerant, hos irregulariter laudes Deo decantare; ex eorum assensu cantum ita correctum invenies, quatenns eliminata falsitatem spurcitia, expulsisque illiritis ineptorum licentiis, integra regularum veritate fulciatur, aliorumque cantibus, quibus erat deterior, ad notandum et cantandum commodior habeatur. Dignum siquidem est, ut qui tenent Regulæ veritatem, prætermisis aliorum **695** dispensationibus, habeant etiam rectam canendi scientiam, repudiatis corum licentiis, qui similitudinem magis, quam naturam in cantibus attentes, cohærentia disjungunt, et

C conjugunt opposita; sicque omnia confundentes, cantum prout libet, non prout licet, incipiunt et terminant, deponunt et elevant, componunt et ordinant. Unde nemo miretur aut indigneatur, si cantum aliter quam hoc usque audierit, in plerisque mutantum invenerit. Ibi enim aut irregularis est progressio, aut progressioni sive dispositioni reclamat oppositio [al. compositio], aut oppositionem dissolvit oppositio. Hæc omnia cum vitia sint regularum, perfectionem magis exterminantia, quam determinantia, omnino procul sunt ab illis qui vitia magis abscondere, quam dispensare noverunt. Denique cum musica recta sit canendi scientia, omnes hujus modo cantus a musica excluduntur, qui nimur non recte, sed irregulariter et inordinate canuntur. De mutatione namque litteræ facilis est, nisi falli-

(200) Non posse mutari cantum si ne morum mutatione docent Cicero II. De legibus, Plutarch., lib. De musica, etc.

mur, excusatio. Eam nimurum in plerisque adeo parcam et restrictam reperimus, ut in eadem historia idem versus ter repeateretur aut quater, ac si in toto Veteri ac Novo Testamento reperi non posset quidquam, quod adeo commodo posset apponi. In multis etiam historiis Postcommuniones ab iis, qui simplicitatem cantus ignorant Anuphonarii, pro Responsoriis appositas invenimus: quibus versus subiecti ita misere cohaerentes, ut notari non posset, secundum quod eos pro nuntiari necessarium erat.

2. Deditus ergo operam, ut in nulla historia idem versus plusquam semel reperiatur, imo, nisi fallimur, vix tres versus reperies, qui in toto Antiphonario vel bis contineantur. Postcommuniones autem quasdam removimus, usitata et authentica pro eis responsoria apponentes: querundam vero litteram ut sanctam et evangelicam relinquentes, honestate et pulchritudine cantus supercoloravimus, sobriam tamen atque prudentem musicam ubique servantes. In multis denique locis litteram veteris Antiphonarii tantæ remissionis atque dissolutionis esse comperimus, ut multis falsitatibus sive apocryphorum naeniis respersa, non solum tardium, sed et odium sui legentibus inferret; ita ut novitii qui sub ecclesiastica disciplina eruditæ fuerant, ipsum Antiphonarium tum pro littera, tum pro nota fastidientes et ignorantes in divinis laudibus tardiores redderentur et somnolentiores. Præmonitos autem esse volumus eos maxime qui libros notaturi sunt, ne nolatas vel conjunctas disjungant, vel conjungant disjunctas: quia per hujusmodi variationem gravis cantuum oriri potest dissimilitudo: insuper et singulos cantus in propriis studeant terminare finalibus, per quarum inconsultam transmutationem in tanta in cantibus orta est confusio, ut plures eorum alterius sint maneriae, et alterius deputentur.

3. Quatuor enim sunt diversitates sive maneriae cantuum, quibus omnis ipsorum multiplicitas includitur. Hæc apud Graecos vocantur, protus, deuterus, tritus, tetradius. Ille inter se oppositæ sunt, et certis ab invicem differunt proprietatibus. Prima enim maneria est, quæ ab voce qua terminatur ascendit per tonum post semitonium, et descendit per tonum. Hæc duas tantum habet finales D et A, quarum utraque habet supra se prius tonum, post semitonium, et sub se tonum. Secunda maneria est, quæ a voce qua terminatur, ascendit per semitonium et tonum, et per tonum descendit. Hæc iterum habet duas finales E et B quadratum, apud quas nimurum illum ascensum et descensum naturaliter invenies. Tertia maneria est quæ ascendit per duos tonos, et descendit per semitonium: quæ nihilominus habet duas finales F et C, utpote latiam proprietatum susceptivas. Quarta ascendit per duc tonos, et descendit per tonum: et hæc unam tantum habet finalem G. Prima maniera duos continet modos, qui toni vulgariter dicuntur, videlicet primum et secundum: secunda duos, tertium et quartum, tertia duos, quintum et sextum, quarta

A duos, septimum 696 et octavum. Bini vero et bini toni, qui sub singulis continentur maneriae, non distinguuntur a se diversitate finalium, quas prorsus easdem habent; sed progressionem et compositionem: quæcum altera quantitatem, altera qualitatem determinat. Qui ergo libros notaturns es, tuæ diligenter imprime memoriae, quod omnes cantus primæ maneriae, qui facti sunt, vel qui regulariter fieri possunt, in D tantum et in A terminari habent; et quicunque cantus potest ponere in aliqua illarum, primæ profecto est maneriae, id est primi vel secundi toni. Utrumque, inquit, falsum: quia nec omnes cantus primæ maneriae in illa tantum possunt terminari, cum et finem in G ponat per B rotundum; nec omnes qui in illa terminantur primæ suæ maneriae: quia « Benedicta tu in, » et « Petre, amas me, » et multæ consimiles Antiphonæ, in A tantum habent terminari; et tamen sunt secundæ maneriae quarto tono deputatae. Hæc quidem opvio jam multos fecerit, quam adduxit in medium B. rotundi adjectio, per quam multis erroribus Musicam maculavit ineptorum præsumptio. Sane non secundum aliquid accidentaliter adjectum, sed secundum principale et maximum de canto versatur judicium. In naturali autem computo litterarum septem invenies, quæ graves nominantur. Hæc ut cantus liberius discurreret duplicatae; quedam vero ex ipsis triplicatae sunt: in duplicatione acutas, in triplicatione superacutas reperies. Consideratis litterarum singularium habitudinibus, quas habent ad proximas sibi litteras altrinsecus positas, nullam profecto reperies præter D et A, quæ ascendat per tonum et semitonium, et descendat per tonum. Unde et hæc tantum finales sunt primæ maneriae, cuius est proprium sic ascendere et descendere. G ergo excluditur, quod in naturali ordine litterarum et ubi prius ponitur, et unde repetitur, nequaquam per tonum et semitonium, sed per duos tonos directe ascendit.

C 4. In hoc litterarum ordine non computatur B rotundum. Patet enim omnibus, quod non sit aliqua de gravibus; cum etiam inter eas nusquam ponatur: sed nec aliqua de acutis, cum nulli gravium per duplarem conjugatur proportionem. Est autem inventum, non ad proprietatem triualium determinandam, sed ad servandam in plerisque canibus euphoniam, quam apud eos minoreret vel auferret tritus, qui apud B quadratum terminatur. Unde in qualibet maneria, ubi molliorem expedit fieri sonum, loco B quadrati B rotundum quandoque ponitur, furtim tamen ac raptim, ne propter ipsum generetur in canto similitudo alterius modi; quod nimurum nullam liacam, nullumve spatum per determinationem alicuius litteræ in libris obtinet, nisi ipsum appetatur. Et si scilicet B quadratum supervenerit, de libro delectatur omnis ejus memoria, donec urgente supradicta necessitate iterum apponatur. Si ergo in C pecunia aliquene cantum terminares

primæ maneriae, contra inventionem ejus omnino ageres, et institutio:ni obviare finalium : quia nullus cantus extra finalē suā maneriae terminari debet. Quod si dixeris, G finalē esse primæ per B rotundum : respondeo, hoc esse non posse. Ad hoc enim ut finalis esset primæ maneriae, necessarium esset ut secundum naturalem litterarum dispositiōnem ascenderet per tonum et semitoniam, quod nec B rotundum, nec aliud quidpiam ei potest conferre. Licit igitur concedi possit, cantus primæ maneriae quoquomodo posse notari vel cantari in G per B rotundum, nullatenus tamen concedendum est, vel sic, vel alter G esse finalē illius, impedito quam diximus necessitate. Proinde quæ utilitas, quæ industria est, ut in aliena finali cantum aliquem accidentaliter notes, quem in naturā ac propria notare potes, eo securius quo irreprehensibilis, eo taudabilis quo diligentius, eo gratius quo verius ? Propter hoc ne vitiosus aut superfluus inveniaris, ubi necesse est B rotundum studeas apponere, quod nimirum necessitas adinvenit. Nullus enim cantus qui sine ipso notari potest, per ipsum notari debet. Qui sunt qui **697** sine ipso notari non possunt ? Qui apud eamdem litteram, modo tonum, modo semitonium habent. Quia tamen superacutas et vicinas ipsis litteras minus notas habent imperfecti cantores : infirmitati eorum condescendens consuetudo quosdam cantus per B rotundum notat inferius, qui apud predictas litteras sine ipso communius possent notari. Nos vero volentes, ut sicut inferiores, ita et superiores in uso habeantur et in notitia (aliter enim frustra haberentur), quosecumque cantus natura confert inferioribus, eos in ipsis terminatos reperies. Terminantur vero in superioribus qui eas naturaliter habent finales. Similiter sciendum est de hac antiphona « Benedicta tu, » et consimilibus, quæ in A tantum terminari possunt, quod secundum hujusmodi dispositionem procul dubio primæ sunt maneriae, et non quarto, sed secundo tono applicandæ sunt. Ecce enim hæc antiphona « Benedicta tu, » in quadam loco supra finalē tonum, postea semitonium naturaliter habet per B quadratum ; alibi prius semitonium, delinde tonum per B rotundum. Quæ, obsecro, perspicacitas est ad judicandum de cantu illo cuius sit maneriae, accidens preferri naturæ : et cum sit primæ secundum naturalem, judicari secundæ secundum accidentalem dispositionem ? Ut autem magis mireris et abhorreas hujusmodi ineptiam, implice hanc antiphonam, « Petre, amas me, » et multas alias hujusmodi : eas profecto invenies naturaliter habere supra finalē tonum et semitonium per B molle, et nusquam semitonium et tonum per B rotundum. Cur ergo judicantur esse secundæ ? Similiter hanc antiphonam, « Nos qui vivimus, » secundum quod **fere** ubique cantatur, cum principaliter ac proprie terminari habeat in D, et sit secundi toni, notant eam iniqui prævaricatores in G per B rotundum, et sacramento asserunt eam esse octavi toni, licet apud eosdem G

A per B rotundum potius primæ quam quæcū maneriae cantus termininet. Quis, obsecro, musicus patienter ferat, ut cantus qui propriam et naturalem habet finalē D, octavo tono attribuatur : qui vero propriam et naturalem habet finalē A, sub quarto tono continetur ?

3. Horum ergo cantuum in A terminantium, in quibus naturam sufficit similitudo, necessaria correctio est : quia dissoluti per appositionem, quæ partes compositionis contaminat, alterum in principio, alterum in fine tonum redolent. In vetustissimis magnorum monasteriorum bibliothecis elegansissimum quoddam artis musicæ breviarium reputatur, quod sic incipit, « Quoniam pauci sunt : » quod quidem in parte legi, sed nomen auctoris me legisse non recolo. In eo, si bene memini, hujusmodi cantus nothi, id est degeneres, et non legitimi appellati sunt ; eo quod, ut ibi legitur, a septimo tono incepiant, et eundem in medio servantes, circa finem degenerent, aliis in primo, aliis in quarto tono desinentibus : in primo, sicut « Ex quo facia est ; » in quarto, sicut « Benedicta tu. » Fine proinde competenter mutato, omnes hujusmodi cantus ad septimum tonum redactos reperies. Ilorum cantuum due sunt diversitates. Quidam enim eorum ab ea littera in qua incepient, hilari motu ascendunt ad quintam et paudent in ea, sub qua nisi prius esset tonus, deinde semitonium, postea tres toni, quæ dispositio potest reperiri tantum sub ea littera quæ

C Quinta est a finali septimi toni, non possent ibi notari reliquæ partes eorum cantuum, ut potes videre in « Benedicta tu, » et similibus cantibus, qui tam in capite, quam in toto corpore tali uenies dispositione, transmutatae circa finem per B rotundum semitonio, naturam secundi toni, et similitudinem quarti ordinante recipiunt. Propter hoc circa finem mutatione indigentes, in ea parte correcti sunt. Quidam vero sunt, qui ab ea littera in qua incepunt, tono statim deponuntur, et redeunt ad quartam paudent in ea, quod magis videtur plagalum esse, sicut, « Dominus regit me, » et, « Post partum. » Hos ergo non solum in fine, sed etiam in principio mutatos invenies, ut septimo tono ubique arrideant. Iterum præmonendum **698** es de finalibus tertie et quartæ maneriae, apud quas similiter magna inventur confusio. Sunt enim quidam miserrimi cantus, nullius maneriae habentes proprietatem, qui æque terminari possunt in C et in G, quæ diversarum sunt finales maneriarum. Quidam super hanc rem diligentius iuuentes dicunt, et bene dicunt, omnes illos canus esse irregulares, quos nullius maneriae certitudo distinguit. et judicant omnium horum cantuum ita debere vel extendi progressionem, vel compositionem variari, ut in finalibus diversarum maneriarum terminari nullatenus possint. His proinde miserrimi cantibus suani incertitudinem leviter et breviter ablatam invenies, ut jam non sis dubius, quibus singulos finalibus applicare debeas. Omnes igitur cantus primæ maneriae, id est primi vel se-

D quarta maneriae, apud quas similiter magna inventur confusio. Sunt enim quidam miserrimi cantus, nullius maneriae habentes proprietatem, qui æque terminari possunt in C et in G, quæ diversarum sunt finales maneriarum. Quidam super hanc rem diligentius iuuentes dicunt, et bene dicunt, omnes illos canus esse irregulares, quos nullius maneriae certitudo distinguit. et judicant omnium horum cantuum ita debere vel extendi progressionem, vel compositionem variari, ut in finalibus diversarum maneriarum terminari nullatenus possint. His proinde miserrimi cantibus suani incertitudinem leviter et breviter ablatam invenies, ut jam non sis dubius, quibus singulos finalibus applicare debeas. Omnes igitur cantus primæ maneriae, id est primi vel se-

cundi toni, termines, ut diximus, in D vel A. Omnes secundæ maneriae, id est tertii et quarti toni, in E vel in B quadratum: quod licet tam authentorum quam plagalium naturaliter susceptivum sit; nullum tamen authentum in antiphonario repieres, quem in ipso terminare valeas. Si enim est Responsorium, versus illius authenti non potest ei competere, qui sub sexta littera in qua incipit semitonium habet: si vero est antiphona « Sæculorum, » ejusdem authenti non potest recipere propter eamdem causam.

6. Nilum siquidem cantum, qui per diapente et semitonium ascendet ad sextam, terminare potes in B quadrato (201-2), quod supra se diapente non habet. Propter hoc non satis commode invenerunt in tertio tono versum, neuma, et « sæculorum. » Utrumque tamen forsitan consideraverunt, et sterilitatem B quadrati et habitatem: sterilitatem, componentes versum, » neum, » et « sæculorum, » cantibus in E erminatibus tantum competentia; habitatem, sexta pro quinta utentes: ut si quando sterilitati illius finalis secunditas succederet, parata esset littera, quæ authentica ejus elevationem reciperet. Apud nos tamen authentum in B quadrato terminari repieres, scilicet « Euntibus [al. add. et te Deum Patrum] »: quod alibi terminari non potest. Hoc communem versum nec habet, nec habere potest, sed habet suum proprium. Porro omnes cantus tertiae maneriae, id est quinti et sexti toni, termines in F, vel in C, F, majori parti authentorum; C vero omnibus fere plagalibus attribuens: omnes vero cantus quartæ maneriae, id est septimi et octavi toni, in G tantum terminare debes. Barum septimi litterarum, non unam magis, et aliam minus, sed omnes æqualiter principales ac proprias finales esse noviris: babentes nimirum tam authentorum elevationem, quam depositionem plagalium. Incipiunt autem a D gravi, et in C acuto desinunt. supra enim vel infra nullam invenies, cui non desit elevationis vel depositionis perfectio. Ut autem unaquamque earum progressionis percelleret plenitudine, fecerunt Musici dispositionem litterarum a Γ græco usque in ee (203) superacutum: non quia maluiscent abundare quam deliceere; sed quia nec superabundare, nec desicere voluerunt, facientes dispositionem quæ neque sine incommoditate contractior, nec sine superfluitate posset esse prolixior. Utquid enim aliquid superadderes, cum supradictæ plenitudini hæc dispositio sufficiat cui e regione si aliquid substraheres, aliquam profecto finalium ejusdem plenitudinis decore spoliare?

7. Præterea sunt multi cantus, in quibus duplari elevationi hemioliam vel (204) epitrithum depositionem quam habere soebant, subtractam iuuenies. Sicul Cornelius, Sancte Paule, » et alii plures. Omnes

(204-2) Negant recentiores posse tertium et quartum tonum terminari in B molle, quia obscant tritonus et semidiapente.

(203) In manuscripto est hæc littera II, quæ si-

A eam hujusmodi cantus duplices sunt et irregulares duplices, quia partim sunt authenti, partim plagales (205). Quod vero contra regulam sic ascendat et descendant, testantur etiam ipsi doctores erroris; sed per licentiam dicunt hoc fieri, regulas confundentes ut vitia retineant, non vitia resecantes ut regulas custodiant. Quæ est ita licentia, quæ regionem perambulaos dissimilitudinis, confusionem adducens incertitudinis, præsumptionis mater et refugium erroris, veritatem deprimit et perturbat B CCC judicium? quæ est, inquam, hæc illicita licentia, quæ conjungens opposita, metasque naturales transgrediens, sicut inconcinnitatem junctorum, ita et injuriam irrogat naturæ? Luce siquidem elarius est cantum illum male et inordinate compositum, qui vel ita deprimitur, quatenus, prout decet audiri nequeat; vel ita elevatur, ut cantari non valeat. Sic enim debet fieri, ut in inferioribus auditorem habeat, et in superioribus prolatorem. Ilujus mediocritatis tenorem quidam in octo, quidam in novem vocibus esse voluerunt, non clamorarum, sed vocum mediocrum possibiliter considerantes. Verumtamen secundum illos, quorum exquisitor videtur esse sententia, usque ad decem voces potest cantus progredi, propter auctoritatem Psalterii quod decachordum est; et ut æqualis sint dignitatis singulæ voces diapason, quæ octo sunt quatenus ultimæ, sicut et mediae, geminam habent altrinsecus duabus vocibus, altera superius, altera inferius; quia tantum hoc per octo voces habent cantus discurrere, et nou per plures: propter quod regulari cantuum progressioni diapason sufficit. Licet enim in progressione cantuum duabus vocibus hinc inde, ut dictum est, positis, decem voces inveniantur, non tamen per decem voces, sed tantum per octo medias cantus discurrere, et usque ad voces altrinsecus positas pervenire habet, sed per eas ire vel redire non habet. Et quod majus est, secundum dispositionem tonorum et semitoniorum: quam habent musici, qui primæ et quartæ et septimæ litteræ altrinsecus tonum attribuunt secundæ et quintæ inferius tonum et supra semitonium, tertiae vero et sextæ e converso, videlicet supra tonum et inferius D semitonium, non prætermittentes quandoque B. rotundum pro asperitate tritoni: secundum hanc, inquam, dispositionem nullus cantus fieri potest in decem vocibus vel citra qui notari nou possit; sed undecim vocum cantus fieri potest, qui notari non potest. Fac eum cantum qui sit authentus tertiae maneriae, et da dispositioni ejus in uno loco tonum, in alio semitonium; et eleva cantum illum decem vocibus, ut silt undecim, addita illa quæ est in dispositione: senz profecto cautum illum nou posse notari quia sub Caucto terminari non potest. cum in depo-

gnoviat E. id est E la in monochordo Guidonis.

(204) Hemiola est propria sesquialtera, epitritus sesquitercia

(205) Hujusmodi toni dicuntur misti

sitione, sub finali, modo tonum, modo semitonium A habeat, sed nec ibi, cum cantus excedat ea super-acutum.

S. Est igitur triplex ratio, quare cantibus decem voces attribuantur : Psalterii auctoritas, dignitatis æqualitas, et notandi necessitas. Secundum hujusmodi sufficientiam decem vocum consideraverunt unusici progressionis plenitudinem, propter quam singulis assignandam finalibus predictam dispositionem protraxerunt al. T^o greco usque in ee : alioquin insufficientis esset formula, nec daret singulis plenarium asceasum. Has decem voces in sua progressione ali- ter ordinant plagales. Authentos vocamus, qui majoris sunt auctoritatis, primum, tertium, quintum, et septimum, qui gravari nolant aut deprimi, sed leves in saltibus, agiles in motibus, quintam et eas quæ supra suat litteras frequentant. Hi sub finali quæ una est de decem vocibus, unam subponunt, octo supraponunt. Plagales sunt qui minoris sunt dignitatis, secundus videlicet, quartus, sextus, et octavus, qui rero tangunt vel transeunt quintam, sed sub ipsa volunt morose gravari. Illi finales suas quasi in medio collocantes, quatuor ipsas voces subponunt, et quinque supra ponunt pulchra videlicet rationis probabilitate, ut quot vocibus in elevatione superantur, tot superent authentos in depositione. Nullus itaque plagalis ultra sextam eleveri, et nullus authentus plus quam una voce debet deponi. Plane igitur insaniunt, qui plagalem elevare per diapason, et authentum per diapente vel diatessaron deponere præsumunt. Utquid enim finit vel habentur hujusmodi cantus, graves quidem ad notandum, graviores ad cantandum, lineas variantes, arterias T^o cruciantes, cæteriatam [al. cauteriatam] habentes progressionem, nunc ascen- dentes usque ad celos nunc descendentes usque ad abyssos ? Ne etenim ejusmodi cantus fierent, testante Widone, consilium fuit ut unusquisque quatuor modorum; videlicet protus, denterns, tritus, tetradus, partiretur in duos, id est authentum et plagalem, distributisque regulis, acuta acutis, et gravis convenienter gravibus. Cum enim hujusmodi cantus secundum unam partem sui sint graves et plani, secundum alteram acuti et alti ; versus et psalmi uno eodemque modo prolati diversis competenter aptari non possunt. Quod enim subjungitur, si est grave, cum acutis non convenit ; si acutum a gravi- bus discordat Prohibet etiam ideu Tido, ne hujusmodi abusio elevationis et depositionis fiat in Antiphonis et Responsoriis, quorum cantibus, psalmis et versibus coaptandi sunt. Cum enim cantus sit communis et duplex, versus autem et « sacerdotalrum » vel tantum authentice, vel tantum plagaliter canantur, ad illius modi cantum competenter non possunt aptari, cum plures sint in quibus adeo confunditur gravitas et acumen, ut vix possit ad- verti, cui magis, id est authento vel plagi, confe- rantur.

(206) Ita in manuscripto. Alias, noe. aue, et noe ans.

9. Prohibentibus itaque metis nature necessariis, plus quam quatuor maneras inveniri impossibile est quæ et ipsæ secundum depositum plagalium et authentorum elevationem octo modis exprimuntur, quorum bini et bini, authetus videlicet et plagiæ ejus, convenient omnia in maneria, sed differunt, hiac in depositione et elevatione progressio- nis, inde in hilaritate et gravitate compositionis ; elevationem siquidem et hilaritatem usurpatibus authentis, depositionem vero et gravitatem plagali- bus retinentibus.

10. Ad hos iotet se distinguendos, « Neumata » inventa sunt singulis subjicienda antiphonis, que apud quosdam « Stivæ » vocantur, et apud Greacos signantur per hæc verba, « Hoa nocane » et « noçais (206) » et his similia, quæ quidem nihil significant, sed ad hoc tantum a Græcis sunt reperta, ut per eorum diversos ac dissimiles sonorum admiranda varietas aure simul et mente posset comprehendendi. Hæc ita maneriam suorum modorum et compositionem debent exprimere, ut postquam tue diligerent memorie fuerint impressa, frequentatis aliquendiu cantuum diversitatibus, quibus arrideant cantibus auditu etiam facile cognoscas. Ununquodque ergo eorum suo modo singulare debet esse sufficiens : in hoc sufficiens, ut cuiilibet finali sui modi convenire possit, in hoc singulare ut cantui alterius modi convenire non possit. Nec enim ad discernendos modos a se invicem neumata competenter essent inventa, nisi unumquodque suo modo sufficeret, et cum evidenter ab aliis discerneret. Debet ergo maneriam et formam, tam communem, quam propriam, sui modi exprimere : maneriam videlicet per dispositionem ; formam vero per compositionem, prætermassis interim neumatis plagalium, quæ competenter investa esse videntur, utpote sufficientia suis modis atque singularia. De neumatibus authentorum sciendum est, omnia mala esse inventa : vel post inventionem corrupta, præter neuma primi toni. Unde siquidem neuma quinti toni et incompetenter inventum reperies, quia suo modo nec sufficiens, nec singulare est. Cum enim ascendat per duos tonos, et semitonium, licet naturaliter C finali habeat, in F tamen nisi accidentaliter terminari non potest. Unde non est sufficiens quia naturaliter utriusque finali debet convenire non per B rotundum quod a distinguendis tono rum proprietatis omnino excluditur. Vaide enim absurdum est, ut in eisdem litteris, in quibus cantus totus comprehenditur, suum neuma quod ipsius naturam debet ostendere, recipere non possit, quod tibi contingit in hoc modo in cantibus ascen- dentibus per tritum. Iterum singulare non est, quia naturaliter et pro rie terminari habet in G, quæ est finalis quartæ maneriae. Considera namque neuma septimi toni, et hoc illi conferas . ejusdem utrumque dispositionis prorsus T^o invenies et ejusdem fere compositionis, ita ut hoc septime tono

et illud quinto, eadem possis aptare diligentia, qua et hoc quinto, et illud septimo. Unde et hoc et neu-
ma septimi toni irrationaliter est inventum, cum
competere possit finali tertiae maneriae. Est aliud
valde indecens in utroque neumate : habet enim
utrumque in suo principio plagalem elevationem
ascendens per tonum et semitonium, et moram fa-
ciens in quarta, sicut prorsus invenies in neumate
octavi toni, qui plagalis est. Ergo vel communem
authentorum, vel propriam alicujus authenti com-
positionem neutrum exprimit, nec minus competen-
ter assignari potest octavo tono, qui plagalis est.
Propter hoc utrumque mutatum invenies; ita plane
ut suo modo unumquodque sufficiens sit, et singu-
lare, nec superflua utatur circuione. Neuma simi-
liter tertii toni insufficiens est, quia authentis qui
terminari possunt in B quadratum, convenire non
potest ; et ideo sub sexta semitonium albatum in-
venies. Has neumatum exquisitas proprietates esse
scias admodum necessarias ad distinguendos quos-
dam authentos a suis plagalibus. Haec enim anti-
phona, « Lex per Moysen data est [al. sede a dextris
meis], » quae semel quintiam tangit, et se totam sub
ea colligit, omnino plagalis esset, nisi propriam sui
authenti compositionem haberet, quam in neumate
ipsius invenies ; videlicet, a finali per tonum [al.
totum] B descendere, et inde surgere per diales-
saron, constans ex duobus tonis et semitonio ; pos-
tea per duos tonos ascendere ad quintam ; et inde
per quasdam interpositiones redire ad finalem. Curre
per qualibet antiphonas primi, hanc fere in omni-
bus compositionem invenies. Idem reperire potes
in neumatibus aliorum authentorum. Caveani autem
quicunque de cantuum distinctione perfectam vo-
unt habere notitiam, ne propter aliquod brevitatis
desiderium nec neumata quasi superflua præter-
mittant. Adeptæ siquidem brevitatis non tantum
valeret compendium, quantum amissæ commodita-
tis noceret dispendium.

A 702 11. His et aliis rationum probabilitatibus contra usum omnium Ecclesiarum Antiphonarium hoc corrigere coacti sumus : magis nimur natu-
ram, quam usum æmulaentes. Nec hoc utique sug-
gessit præsumptio, sed injunxit obedientia. Si ergo
opus singulare et ab omnibus Antiphonariis diver-
sum fecisse reprehendimur, id nobis restat solati,
quod nostrum ab aliis ratio fecit diversum : alia
vero inter se diversa fecit casus, non ratio, vel
aliud quidpiam, quod in causa casui non præponde-
rat. Liceat enim in viuis omnia fere convenient, in
quibus tamen rationabiliter convenire possent, adeo
disconvenient, ut idem Antiphonarium nec du-
canant provinciæ. Mirum proinde videri potest,
quare majoris fuerint auctoritatis atque communio-
ris notitiae falsa quam vera, vitiosa quam sana. Ut
enim de provincialibus loquar Ecclesiis, sume
Remense Antiphonarium, et confer illud Belvacensi,
vel Ambianensi seu Suessionensi Antiphonario, quod
quasi ad januam habes ; si identitatem inveneris,
age Deo gratias. Nolumus autem latere posteros,
quod horatu dominorum et Patrum nostrorum
multa retinuimus de veteri Antiphonario, quæ qui-
dem tolerabilia, sed multo melius possent haberi.
Duo tamen incorrecta reliquimus, digna penitus
correctione, videlicet, metrum quarti toni, metrum
que septimi ; quæ licet in graduali correxiimus,
propter usum tamen psalmorum in Antiphonario
non potuimus corrigere, reclamamus eisdem Patri-
bus nostris, quorum assensu et benedictione cæ-
B tera pro viribus exsecuti sumus. Prædicta metra
quare vitiosa sint ratio in promptu est. Cantus enim
psalmorum quarti toni, impediente solo metro, nul-
lis Antiphonis potest aptari quæ terminantur B
quadrato ; metrum vero septimi toni iu ea littera
pausat in qua tonus ille nulum principianum sumit,
quod nulli tono licet. In illis enim litteris debet pau-
sare quilibet tonus, in quibus habeat frequentius in-
cipere.

APPENDIX

AD

TRACTATUS MORALES ET DOCTRINALES.

MONITUM IN OPUSCULUM SEQUENS.

Sine hac commentaciuncula revera S. Bernardi, utique Claræ-Vallensis, nec ne, non ausim affirmare
pronunciare. Ita tamen nos sentire jubet codex Meilic. E. 42, licet non antiquior saeculo xv, in quo illa
Stimulo amoris Eckeberli unico subjicitur. Cetera in ea nihil aëmodum Bernardo indignum reperias.

S. BERNARDUS;

Super hymnum : *Jesu, nostra redemptio.*(R. P. Bernardi Pezii *Bibliotheca ascetica antiquo-nova*, tom. VI. Ratisbonne 1725, in-42.)

Tantus fuit amor! Si Christus Filius Dei viyi tot membra habuisset, quod sunt stellae in firmamento coeli et unumquodque membrum suum corpus habuisset, omnia ad passionem Christus exposuisset, antequam unam animam in fauibus diaboli non redemptam reliquisset. O qualis et quanta est clementia Domini!

Quae vicit clementia mei Jesu Christi, qui non minus diligit peccatorem conversum, quam eum qui peccati maculam nunquam contraxit.

Verbi gratia. Conversio peccatoris cibus et potus est Salvatoris.

Infernī claustra penetraus. Homo audacter dicitur. Peccavi! Non teterreat ira Principis, nec timor Diaboli, nec pena infernalís, nec desperatio peccati enormis. Magis enim Judam desperatio quam peccatum quod commisit, dannavit.

Ipsa te cogat pietas. Peccavimus, et pepercit: offendimus, et adhuc placatus existit.

Tu nostrum gaudium. O bone Jesu, duo in me ignosce: naturam, quam fecisti, et peccatum, quod ego addeci. Faleor quod per culpam deformavi naturam. Elementum quod sum spiritus vadeus et non rediens. Per me ivi in peccatum, per me redire non possum. Eia, benignissime Jesu! tolle a me quod feci, ut remaineat quod tu fecisti, ne pereat quod pretioso sanguine in tua cruce redemisti. Amen.

MONITUM IN OPUSCULA DUO SUBSEQUENTIA.

Librum sequentem ex codice membranaceo saeculi xii luci mandamus, qui tractat *De passione Christi et doloribus, et planctibus Matris ejus*. Conscriptus est in forma dialogi, et nunc sit Bernardi Claræ-Vallensis vel alterius abbatis Bernardi, ignoramus; eum tamen publici juris facimus, quia valde devotus est.

Tractatum alterum *De laudibus B. V. M. inscriptum ex alio codice chartaceo in quarto, ut vocant, saeculi xiv, exscribere necesse fuit*. Hunc tractatum seu librum vidimus in Bibliotheca coenobii S. Mariae Magdalena ord. Praedic. Astae, sign. N. A. B. C., num. 1. Num vero ejusdem sir vel alterius monachi deflorantis opera ejusdem, judicent critici.

LIBER DE PASSIONE CHRISTI

ET DOLORIBUS ET PLANCTIBUS MATRIS EJUS.

(D. Eugenius de LEVIS, *Anecdota sacra*, p. 60. Augustæ Taurinorum 173... 4°.)

702 Quis unquam regnans in celo sursum, vel peregrinans in terra deorsum, audiens vel mente perfractans quomodo factus est opprobrium (*Psal. xxii, 7*) ipse Dominus angelorum, et abjectio plebis (*ibid.*) Filius Dei Patris, et poterit lacrymas contineare, vel ei enim erit impossibile flere? Verumtamen, tu, gaude, gaudio magno ab ipso (207), nunc glorifica in celis, quæ in mente clavis amarissimam fuisti confixa suæ piissimæ mortis. Mihil tamen, obsecro, lacrymas illas infunde quæ habuisti in sua passione, ut iis fluam largius.

De passione filii tui et Domini mei verba ad invicem concordamus.

Teneris promissionem reddere quam nobis superius promisisti. Memini te mihi in primo exordio nostri sermonis suis locutam de doloribus, quos ipsa portasti pro morte unigeniti tui, quia, ut au-

A divi, non modicum perturbatus corpori querere, dolens, qui essent illi tui sermones.

Cui ipsa dixit: Qui sunt isti sermones? Interim recogita in amaritudine animæ tuae. De his in consequentibus ad invicem conferemus.

Enarras, te ilagito, seriem veritatis, quæ mater es veritatis. Ad quem illa:

Illud queris; caput et initium est magni doloris. Sed quia glorifica (208) flere non possum, tu cum lacrymis scribe quæ cum magnis doloribus ipsa persesti

Cui, inquam, flere peropto, et nihil mihi aliud liber, da quod jubes, et praæbe quod enipio.

audi, ac servis tuis dicat domina mea. Dic mihi si in Jerusalem eras, quando fuit captus filius tuus, et vincetus, et ductus, ad Annam tractus?

At illa: In Jerusalem eram, quando hoc audivi,

(207) Credo et ipsum.

(208) Glorifica, id est gloriosa, alibi glorificata.

et gressu quo potui ad Dominum meum flens per-
veni. Cumque illum suissem intuita pugnis percuti,
alapis cædi, faciem conspui, spinis coronari et op-
probrium hominum fieri, *commota sunt omnia vis-
cera mea* (*Gen. XLII, 30*), et *descensit in me spiritus
meus* (*Psal. LXXVI, 4*) et non erat mihi fere vox,
neque sensus. Erant et mecum meæ sorores et fe-
minæ multæ, mecum plangentes eum quasi unige-
nitum, inter quas erat Maria Magdalena, quæ super
omnes alias, excepta illa quæ loquitur tecum, dole-
bat, et dum Christus Deus, clamante præcone,
imperante Pilato, sibi bajulans crucem ad supplicium
traheretur, et factus est concursus populorum post
ipsum euntes, alii super ipsum plangentes, alii [*cod.
ei*] eum illudentes ridebant. Sequebatur et ipsum,
prout poterat, ejus mæstissima mater cum mulieri-
bus, quæ secutæ fuerant a Galilea ministrantes ei, a
quibus trahebatur, et tenebatur velut emortua,
quousque per ventum est ad locum ubi crucifixerunt
eum. Ante oculos ejus fuit in cruce levatus, et ligno
durissimi clavis affixus, et ipse *tanquam agnus cor-
rum tondente se vocem non dabat, nec aperiebat os
suum* (*Isai. LIII, 7*). Aspiciebat ancilla Dominum
suum, intuebatur mater filium suum in cruce pen-
dente, morte impiissima morientem, et tanto do-
lere vexabatur in mente, quanto non posset expli-
cari sermone. Nec mirum, manabat ejus sanguis ex
quatuor partibus rigantibus nudis, liguo manibus,
pedibusque clavis confixus, de vultu illius pulchri-
tudo effluxerat omnis. *Et qui erat præ filiis homi-
num speciosus* (*Psal. XLIV, 2*), videbatur omnium
indecorus. Videbam quod complebatur propheticum
illud in eo iudicium, cum *et non erat illi species,*
neque deo r (*Isai. LIII, 2*), quoniam inimicorum vul-
tum illius verberum laedaverat livor, et videbam me
descri ab ipso quem genui, nec supererat alius, quo-
niam mihi erat unicus, et ideo non poterat capere
in me dolor meus; vox mea fere perierat omnis, sed
dabam gemitus suspiriaque doloris. Volebam loqui,
sed dolor verba rumpibat, quoniam verbum jam
mente conceptum, dum ad formationem prætende-
ret oris, ad se imperfectum revocabat dolor, non
inimica cordis vox tristiis sonabat foris vulnus de-
nuntians mentis, verba dabat amor, qui raucum
sonabat, non lingua vocis magistra perdiderat usum.
Loquendo videbam morientem, quem diligebat ani-
ma mea, et tota liquefiebam præ doloris angustia.
Aspiciebat et ipse benignissimo vultu me matrem
plorantem, et me verbis paucis consolari voluit.
Sed ipsis consolari non poteram, sed flebam di-
cendo, et diebam plorando: Fili mi, fili mi, quis
michi dabit, ut ego moriar pro te? Moritur filius,
eur nec secum misera moritur mater ejus? Anior
unice, fili mi dulcissime, noli ne derelinquere post
te, *trah me ad te ipsum* (*Cant. 1,3*), ut ipsa moriar
tecum. Male solus moreris, tecum morte perimitur
ista tua genitrix, et mors, mihi miseræ parcere no-
li, tu nihil sola præ cunctis placens, *exere vires
tuas, trucida matrem, et cum filio perire simul*.

A Fili et induleor unice, singulare gaudium vitæ meæ,
animæ et omne desiderium, et fac ut ipsa nunc
moriar tecum quæ te genui ad mortem, sine matre
noli mori. Recognosce me miseram matrem tuam,
et exaudi precem meam; decet enim filium exaudire
matrem. Exaudi me, obsecro, in tuo me suscipe
patibulo, ut qui una carne vivimus, una carne per-
eamus.

B O Judæi, ipsi nolite mihi parcere, qui natum
meum crucifixistis. Matrem crucifigate, autalia qua-
cunque me stœva morte perimite. Dum meo cum
filio finiar simul, male solus moritur. O mors, orbas
orbem radio, ne videam filium, gaudium, dulorem!
vita mea, salus mea perimitur, ac de terra tollitur
spes mea. Cur ergo vivit post filium mater in dolore?
Tollite, suspendite matrem cum suo pignore. Nen
parcis proli, non parcas et mihi; tu mihi, mors,
esto serva.

Tunc summe gauderem, si mori possem simul
cum Christo meo dulci, et simul mori misera. Sed
mors optata recedit. Væ mihi infelici! Tibi, Jesu,
præcepta vincit mors. Mortie mori melius mihi
quam vitam dulcem mortis; sed fugit a misera,
et me infelicem relinquit, cui ipsa mors optata nunc
esset.

O fili charé, o benigne, summe nate, miseræ ma-
tris suscipe preces. Desine matri nunc esse durus,
qui semper fuisti benignus in cunctis. Suscipe ma-
trem in morte tecum, ut vival tecum post mortem
semper. Nihil vivere dulcius mihi quam tecum
mori et vivere. Nihil vivere amarius est quam vivere
C mihi post tuam mortem.

D 703 Tu mihi pater, tu mihi mater, tu mihi
sponsus, tu mihi filius, tu mihi omnia eras. Nunc
orbor patre et matre, viduor sponso, et desolor præ
omnibus, omnia perdo. O fili mi, ultra quid faciam?
Væ mihi! veni, fili. Quo vadam? Ubi me vertar,
dulcissime? Quis mihi solamen, piissime? Quis mihi
de cætero subsidium et consilium ultra præstabit,
fili charissime? Omnia possibilia sunt tibi. Sed si
non vis ut moriar tecum, mihi relinque aliquid be-
nigne consilium. Cui ecclis et vultu, Domine, tam
anxie in cruce anques?

E De Joanne, ait: *Mulier, ecce filius tuus* (*Joan. xix, 26*), et erat ipse præsens Joannes vultu tristis,
lacrymis semper plorans, ac si diceret:

O homolus [*cod. homulus*], ad fletendum mollis, ad
loquendum! Tu scis quia ad hæc veni ei de car-
nem assumpsi, ut per crucis patibulum salvarem
genus humanum. Quomodo implebuntur Scripturæ?
Scis enim quia oportet me pati pro salute generis
humani, sed die tertia resurgam tibi, et discipulis
meis patenter apparens. Desine flere, dolorem de-
pone, quia ad Patrem vado, gloriā paternæ ma-
jestatis percipiendam ascendo. Quinimmo et gratulare
mihi, quia nuoc iaveni ovem errantem, quam tam
longo tempore perdidisti. Moritur unus, et ut idem to-
tus reminiscatur mundus, ob meritum Christi, pec-
catores salvantur cuncti nunc, unius ob meritum.

Quod placet Deo Patri, quomodo displicet tibi, mater dilecia? *Calicem quem dedit mihi Pater (Joan. xviii, 11)*, non sis ut bibam illum? Noli flere, mulier, noli flere, dulcissima mater. Non te desero, non te derelinquo, tecum sum, tecum ero omni tempore sæculi; si secundum carnem subjaceo imperio mortis, secundum divinitatem sui, sum et ero semper immortalis et impassibilis. Bene scis unde processi et veni. Quare ergo tristaris si illuc ascendere unde descendisti? *Tempus est ut revertar ad eum qui me misit, et quo ego vado, non potes modo venire; venies autem postea (Joan. xiii, 36)*.

Interim Joannes, qui nepos tuus reputabatur tibi filius, curam habebit tui, et erit tibi solatium fidelissimum. Iude Joannem intuitus ait: *Ecce mater tua (Joan. xix, 27)*, ei servies, curam illius habe, eam tibi commendo, suscipe matrem meam, suscipe matrem tuam, imo magis suscipe meam.

Tacebant isti virgines, ambo præ dolore loqui non poterant, nec responderent verbum, quia illum videbant quasi mortuum. Erant enim illi velut mortui, unde spiritus eorum voces exhalare non poterant. Audiebant, et tacebant, quia præ doloro loqui non valebant. Defeceraut enim spiritus eorum, et amiserant virtutem loquendi; solus illis dolor, luctus qui remansit aoxius, amabat flere, et flebat amare. Amare flebant, quia amare dolebant. Nam gladius Christi animas utriusque transibant. Transibat sensus saepe, perimebat ulrumque, quo magis amabat seignior fiebat in matre. Mater sentiebat Christi dolores. Virgo quem peperit gladium est passa doloris, Christi morientis vulvoera matris erant, Christi dolores fuerant tortores in anima matris. Mater mater erat levata pignoris morte;

Morte martyr erat percussa cuspide teli
quo membra Christi servi foderunt inique, ipsa erat, quam dolor magnus tenebat. In mente ejus reverant immensi dolores, nec poterant exterius refundi. Lotus atrocis saevientes dolores nati matris animam gladiabant. In carne Christus sovrebant debitum mortis, quod gravius erat quam morti animæ matris.

Interim Christus Matri et Joanni dixit: *Sitio (Joan. xix, 28)*, et dederunt ei, qui crucifixerunt eum, accutum cum felle mistum. Quod cum gustasset noluit bibere (*Math. xxviii, 34*), et dixit *Consummatum est (Joan. xix, 30)*, et clamarit voce magna, dixitque: *Pater in manus tuas commendō spiritum meum (Luc. xxii, 46)*. Et sic dicens expiravit (*Math. xxvii, 30*).

Tunc tremuit terra, tunc sol sua lumina clausit, Miserbant poli, mœrebant sidera cuncta, Omne suum jubor amicti sua lumina perdens, Omnis plangendo recepit fulgor ab alto templi. Scinduntur dari lapides, scinduntur culmina

Surrexerunt multi apertis tumulis sepulcri fatentes Christum cum voce publica Deum.

7024 Cogitare libet quantus dolor interfuit matri, cum sic dolebat, quæ ita sensibilis erat. Non lingua loqui, nec mens cogitare valebat quanto do-

lore anima tunc tenebatur Marie. Juxta crucem Christi stabat emortua Virgo, quæ illum concepit virgo de sancto Spiritu; vox non erat ulli, dolor abstulerat vires. Inio strata jacens pallebat quasi mortua, vivens vivebat, moriens vivensque moriebatur, nec poterat mori, quia vivens mortua erat; in anima illius dolor saepe saeviebat, optabat mori quam vivere post mortem Christi, quod male vivens mortua tunc erat. Ibi stabat dolens, confecta saepe dolore, exspectans Christi corpus depoñi de cruce; haec plorabat, dicens, atque plorando dicebat: Lædite mihi miseræ, vel corpus examine. Complevisti vota. Exsiccatum depone. Mater, vel simili magis me morte jungit illi, ut cum suis pereant doloribus infiniti dolores. Deponite eum mihi, ut habeam cum eis examinare corpus, mihi solamen erit, vel saltem defunctus.

Juxta crucem stabat Maria (*Joan. xix, 25*) considerans vultu benigno Christum pendentem in crucis ligno, stipite saepe, pedibusque flexis, juncisque manibus levabat in altum, amplectens crucem, ruens, et oscula ejus, Christi qua parte sanguis nuda rigabat, ut Christum valeret amplecti, quæ non poterat sursum volebat tendere manus. Sperat amor multa, quæ raro, vel neque fieri possunt sibi concedi. Cuncta amor impatiens credit, volebat amplecti Christum in alto pendentem: sed manus inde frustra tenet in se complexæ redibant. Se levans a terra sursum se erigebat ad Christum, et quia tangere nequibat illum, male collidebatur ad terram: ibi prostrata jacebat doloris immensitate depressa, sed eam erigere compellebat vis magni amoris incensu. Impetu amoris surgebat intensis manibus attractare cupiebus Christum. Erat enim vero magno cruciata dolore, terram iterum petere cogebatur. O quam male tunc illi erat, gravius erat illi vita vivere tali, quam mortis gladio ab impiis saepe necari, tamque mortis pallor ejus perfuderat mentem, vultu tameo perfuderai, et genis, et ore rora erat Christi cruento. Cadentes guttas sanguinis ore tangebat, terram deosculans, quam cruorisunda rigabat.

Interim quidam vir nobilis, nomine Joseph, qui erat discipulus ejus (*Math. xxvi, 57*), sed tamen occulte, confidenter ad Pilatum ingreditur, sibi postulans dari corpus Domini nostri Jesu, quo concessu sibi, accersivit quemdam virum sapientem, et legisperitum discipulum Christi occulce similiter, u nomine Nicodemum, et convenerunt ad locum ubi Dominus crucifixus erat, secum instrumenta portantes, quibus clavis avulsis de cruce possent depone eum. Quos dum mater ejus vidit volentes deponere ipsum; quæ de morte consurgens, paululum reviviscens spiritus ejus, et illud, quod poterat, adjutorium ministrabat. Unus clavum e manibus trahebat, alius ne caderet corpus examine sustenabat. Stabat et Maria, brachia levans in altum, ut caput et manus dependentia Christi super pectus traheret ipsa simul. Quem duni attiugere valuit, in

osculis, et amplexibus ruens de eo suo dilecto, licet extinto, satiari non poterat. Hoc dum de cruce in terra corpus depositum fuit, super ipsum ruens pro incontinentia doloris et immensitate amoris quasi mortua stabat.

Stabat ad caput extincti filii sui mater Maria lacrymatis faciem ejus rigans; per diversa torquebatur suspiria interius, frontem, et genas, oculos, quasi simul et nasum, omniaque frequentius osculabatur. ipsa lacrymarum tanta libertate flebat, ut earnem cum spiritu omnem in lacrymis resolvi putares. Rigabat lacrymis extinctum filii corpus expositum, cum fuerat in lapide, quem madebat, in quo ejus lacrymæ adhuc apparere ferunt; illius facta revocabat ad mentem.

Quis vel qualis fuerat, quem ipsa Virgo concepit sine umbidine, peperit et sine dolore, totum ei erat omne, quod ipsa videbat, tamen Deus et Domicus suus, et unicus filius ejus. Et sie male ei erat, sicut ipse omne poterat, et esse dolebat. Dicat, si potest, quicunque dicere cupit, quantam Christi mater tenebat miseriam doloris Virginis? Dolorem posse narrare non credo. Tameu rectus erat amoris continuus modus; non desperabat, sed pie justaque dolebat, quem genuit Virgo, injusta morte dolebat damnatum, sperans tamen ipsum die tertio resurgere.

702 ⁵ Quædam et illæ plorabant feminæ sanctæ quarum prior erat numerus, paucique virorum, qui lugerent Christum simul cum Virgine matre. Erant et angeli simul cum illa dolentes, tamen dolentes si poterant, qui de pio dolentes, et justo dolore. Compatiebantur in morte Christi dolendo, gaudentes quod redimeretur genus humanum, flebant, ut arbitror, amarissime mente conturbati, quia matrem Christi videbant tanto dolore teneri. O quis angelorum vel archangelorum contra naturam illie non flevisset! imo contra naturam immortalis Deus homo mortuus jacebat. Videbant corpus Christi sic male tractatum ab impiis, sic vulneratum jacere exanime, et Mariam suo cruentatam cruento, illam piam, illam sanctam, totam bonam, totam dilectam, totam dulcem, totam pulchram, totam delectabilem Mariam suam beatissimam matrem tantis cruciari singultibus, tam amoris replete doloribus, sic amarissime llere, unde suas lacrymas non poterat refrenare. Flebat luctus, et planetus et moeror ab angelis presentibus ibi quales decebat luctus spiritus almos. Imo mirare, si angeli cuncti non tievissent etiam in illa beatitudine ubi est impossibile. llere. Credo propter quod loquor, quod dolebant si dolere valebant, sicut enim fuit possibile Deum per assumptum hominem mori, ita possibile fuit angelos beatos dolere in morte Domini sui.

Joseph ab Arimatheæ, vir sanctus, et justus, qui cum Nicodemo deposuerat Christi corpus de cruce sicut Evangelium ei testimonium perhibet, posuit eum in sindone munda conditum pretiosissimis aromatibus. *Joan. xix. 39*), et posuit illud in monumen-

Atum novum, quod fecerat sibi alacriter, et devote; tunc ad illius exequias angelorum millia millionum decabant, quia omnes convenerant ad sepulturam Domini sui. Illi laudes extollebant ad cœlum. Maria plorabat amare juxta sepulcrum, dum Joseph et Nicodenus Deum ponerent in sepulcrum. Volebat mater moesta simul sepeliri cum illo. Hæc erat enixa super dilectum suum, amplectens illum cum omni amore, dulcissime deosculans ipsum, dicebat: *Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei* (*Job. xix. 21*). Illam paululum relinquente, ut aliquam videndo habeam consolationem, o charissimi, adhuc mihi, ut faciem illius sub tecto vel animam valeam contemplari, nolite eum tradere sepulcrum: tam cito, date illum miserae matri sua, ut habeam illum in eum, vel saltem defunctum, aut si illum ponitis in sepulcro, me miseram deponite cum illo: mallem, quia et post id supererit mihi. Illi ponebant Christum in tumbam, et illa trahebat ad seipsam. Illa volebat eum ad se retinere, et illi volebant eum tradere sepulcrum, et sic fiebat hæc pia lis, et miserandi contentio inter eos. Omnis caro tamen sic amarissime flebat, ut nullus eorum ad plenum verba formare posset. Videbant intrare matrem omni destitutam solatio, et super illam dabant potius planetum, quam super extinctum filium suum, Domiuuni nostrum. Major illis erat dolor de matris dolore, quam fuerat de sui Domini morte. Flebant igitur cuncti miserando dolore gentes, et sic vitæ Dominum mortis sepulcrum dederunt. Sepulto Domino, sepulcrum mater amplectitur omni corde, et qua poterat vox benedicebat filium suum. Sedens ad sepulcrum in viso capite illi extendebat manus desuper osculans illud, nimis amare Dominum deplorabat singultu.

BAccessit Joannes, cui eam commendaverat Christus, et lugens ipse eam levavit lugentem; nam cruciata genitibus, fatigata dolore, afflita plorationibus, pedibus stare fere nequibat, et tamen sic portatur a mulieribus sanctis adjuta, a cunctis plorantibus simul, Jerusalem ingreditur, quam feminæ multæ videntes, motæ pietate super illius dolores ad luctum convertebantur amarum, et illarum quædam ambulantes post illam etiam lamentabantur. Plorantes plorabant, inultaqñè condolebant Marice. **C**Nam dolor ejus multos faciebat dolores. Vix poterat lacrymas continere quicunque videbat eam plorantem. Tam pie plorabat, et tam amare dolebat, quod ex pio suo ploratu multos etiam invitatos traheret ad luctum; planetus siebant a quoque transibat.

Maria plorabat ipsa, plorabant ambulantes cum ipsa, plorabant multi venientes obviam ei, sic usque deducitur a plorantibus plorantes quoque pervenitum est ad domum Joannis. Ibi resedit, ibique permanuit in domo sua cum Joannes retinuit, et sicut propriam matrem eam in corde dilexit.

O felix, o beatus Joannes, cui talem Dominus commendavit thesaurum. Reddet tibi Dominus mer-

cedem dilectionis, quam in ejua matre tibi commenda ab ipso semper habuisti. Benedictus tu a Christo. Benedictus a matre ipsius, quam dilexisti puro et mundo corde. Benedicti sunt omnes qui diligunt eam.

A Et semper sit benedictus filius ejus Jesus Christus Dominus noster, qui vivit et regnat cum Deo in unitate Spiritus sancti per omnia saecula saeculorum. Amen.

TRACTATUS AD LAUDEM GLORIOSÆ V. MATRIS.

(Lugenius de LEVIS Anecdota sacra, p. 70.)

709⁶ Syllabæ cœlestibus sacramentis plenæ, ore polluto, amorem mibi, et verecundiam intermittunt, quia *vir pollutus labiis ego sum* (*Isa. vi, 5*), cor immundum habeo, pollutam linguam rubigine pollutionis linea denigratam. *Ægra* est conscientia quam linea ad ultionem corruptionis corredit. Ad loquendum igitur de hac salutatione non solum sermonis affirmitatem, sed et silentium profiteor. Super eccidit ignis mihi, ut non possim videre hunc solem in radio, imo radium, de quo sol verus procedit. Syllabas hujus salutationis cœlestibus sacramentis plenas de illo libro credo sumptas, quem signatum vidit Isaias qui si de tur scienti, vel non scienti litteras, neuter legere poterit (*Isa. xxix, 11*). *Regina cœlorum* haec est, de qua loqui vtimur, sed mater misericordiae terret hoc; solatur illud, sed quia mater misericordiae pro peccatoribus est facta porta Cœli, præsumit mi ericordiae confidentia quod dissuadet misericordiae altitudo. Scio siquidem quod fracti sunt ad numerum dentes mei. Scio certe quod non est splendida laus in ore peccatoris, et cum non præsumperim psalmum, ut det tympanum sonum suum, tanquam æs sonans aut cymbalum tinuiens (*I Cor. xiiii, 1*), sed licet vox discordet a vita, scio tamen quod verbum de regina est ex altitudine magis gloriosum. Dicamus ergo: *Ave, Maria, gratia plena* (*Luc. i, 28*).

O nova, o cœlesti nectare detibata. O vere prædicanda salutatio: *Surge, aquilo, et veni, auster* (*Cant. iv, 16*) perfla nobis syllabas hujus salutationis in dulcedine, ut fluant aroma illius. In hac salutatione quælibet syllaba odore paradisi redolet, quia verba haec vere sunt cœli melle mellita, et quia de throno procedunt in hac valle lacrymarum peregrina, vix habitant domos luteas Evæ filiis intelligenda. *Nardus cum croco, et crocus cum nardo fistula, ei cinnamonum, myrrha, et aloë, cum universis lignis Libani* (*Cant. iv, 14*). In salutatione mutua dulcedine respirant nitor verborum grammaticus, titubator dialecticus, exornator rhetoricus, et his verbis obstupescunt quod mirabilis salutatio procedens a throno lampades habet coruscantes, ut lychnum pectoris perspiciat et illustreret. Hæc saluta-

B tio in sacrario Trinitatis est digito Dei conscripta, cum in consistorio cœlestis palatiū a notatione majestatis sumpsisset originem uni de fortissimis palatiū ad deferendum est delagata. Gabriel namque *Dei fortitudinem* Hebreus interpretatur. Mittitur namque Gabriel archangelus, et egreditur de Rego ad reginam, de Imperatore ad imperantem, de civibus cœli ad condoniam palatiū. Ingreditur ad Virginem regis perelectam, et eo forte alacrius, ut cum angeli prius haberent Regem, habituri essent et reginam, et ut ad supplendam ordinis angelici ruanam, peccatores ingredi viam paradisi, *mater misericordia*, regina angelorum, porta fieret Cœli. Ingressus ergo angelus: *Ave, inquit, gratia plena, Dominus tecum.* Libet intueri, libet amplecti, libet admirari in hac salutatione titulos imperatricis nostræ radiantes in diademate, et ipsis gemmas contemplari. Inspice syllabas hujus altissime salutationis, et invenies in sigillo imperatricis nostræ, quasi characteres spiritualis gratiae annulo auctoritatis impressos. Videtur mihi videre in hoc sigillo quasi quatuor potentissimi luminis gemmas mutua redumbinatione rutilantes. Quarum prima est *Gratia plena*. secunda *Dominus tecum*, tercia *benedicta tu in mulieribus*, quarta *benedictus fructus ventris tui*. Quarum tres tulit Gabriel de cœlo, quarta loquente Spíritu sancto per os Elisabeth prophetantis expressit. Pereminet autem his quatuor veluti in fronte sigilli sidereum nomen Virginis, videlicet *stella maris* quia sequentibus in mortali luce intimi lumen radios refundit. Turbulentissimo hujus mundi profundo superposita est hæc stella maris, ut a seculis muniat, a fluctibus eripiat, a piratis defendat, ad portum perducat. Quot autem, et quanta sint hujus impacatissimi maris pericula omnes filii Evæ ingemiscunt, qui vel ad præmia suspirant, vel exsilium deplorant. Tota enim vita præsens tentatio est, de qua nimis vincitur quisquis vinci non veretur. In hoc enim mari magno, et spatio manibus tot reptilia sunt quot vitia, tot naufragia quot excessus. O fidelis anima, in omni naufragio tue leva oculos ad radium hujus splendidissimi sideris, Inspice stellam, invoca Mariam. Fige mentis aciem in hoc se-

renissimum lumen. Si eadis, resurges. Si mergeris, erigeris. Si pelis, accipies. Si vadis, evades. Nonne splendida speculatione hujus splendidissimi sideris *Theophilus* involutus de profundo æternæ damnationis enatalit? Nonne contemplatione hujus serenissimæ claritatis *Basilius* in precibus exauditus consolationem accepit? Hæc stella maris cœlos exornat, terras illustrat, mare illuminat, abyssum penetra. O singulare remedium omnibus, qui tam causa originis, quam damnationis Eam matrem circumferebant, qui iuhas teuebras exteriores, inferiores projecti tanti sideris claritate post tantæ mortis umbram invenientur! Hanc stellam si ægris inspexeris oculis sanat, si proficienibus confortat. Hæc stella vere medicinales habet radios, quæ fugat tenebras, urit vitia, auget virtutes, et quanto magis inspexeris, tanto magis illuminat. Hanc stellam, si in profundo sis suspic; si nunquam vidisti, aspice; si defuisti, respice; si magis illuminari vis, inspice. Hæc stella levat de profundo, monstrat viam, ino in portum dat sine periculo.

Bomine Jesu Christe, sol æterni luminis, qui voluisti ut mater tua esset stella maris, per stellam ipsam, quæso illumina tenebras meas. Hæc stella maris radios habet cœlis admirabiles, inferis terribiles, terris salutares. Hoc præclarissimum sidus admirantur, et laudant astra matutina, et jubilant omnes filii Dei. Ad hujus credo novitatem sideris tota fraterna multitudo proclamat: *Quæ est ista quæ ascendit* (*Cant. iii, 6*), et est terribilis, inque portis inferni propter virtutum quibus præeminet excellentiam. Terribilis Judæo, terribilis Manichæo propter fecunditatem inauditam. Terribilis, inquam hereticis, qui in filio Virginis naturam confundunt, vel personam. Terribilis omnibus certe qui de partu Virginis conjecturis naturalibus habetati cœlestis mysterium terrena argumentatione sugillant et corrodunt. Ad hujus cœlestis radium lippit Judæus, obtunditur hereticus, Christianus illuminatur. Lux enim, quæ sanos delectat oculos, ægros offlendit.

Tibi autem, o fidelis anima, hujus stellæ radius illustrat mentis aciem, et depellit cœxitatem. Hæc est enim *gratia plena*. Plena, inquam, dulcedine, plena omni suavitate. Hanc enim inventor gratiarum omnium, distributor charisnatum, Paracletus in accubitu totius Trinitatis tanquam regale palatium ornato miribili præparavit. Editavit enim sibi domum in ea Dei sapientia, et spirituali opere columnas in ea septem erexit, dum illum Virgo gestavit in utero, in quo omnis pulchritudo divinitatis corporaliter habitavit. Si vasa pigmentaria diu servant aromatum fragraniam, et diu retinente odorem, quem prius receperunt, quanto magis apotheca omnium gratiarum, in qua cœlestis pigmentarius cum omnibus suis anguentis se colligavit, et cum omnibus deliciis acceperit, *Nardus*, Virginis dedit odorem suum (*Cant. i, 11*), et regem de accubitu gloriae atraxit, et virginalis aulae sacramenorum angelorum plenitudo implevit. O inviolabile

A castitatis lily! Beatissima Virge Maria, tu es vivum vivi Dei templum, Spiritus sancti sacrarium, cella pigmentaria, thalamus Spoasi, aureum vivi Salomonis reclinatorium, lectus cœlestium nuptiarum, cœtus aromatum, paradisus omnium deliciarum. Tu plena gratia, de qua nobis plene plena gratia emapavit, quæ nobis omnia Pater cum Filio dedit, et merito cœteris es pleior, quia *Dominus tecum* in corde, tecum in utero, tecum in opere, tecum in verbo; tecum, ut te sanctificet, tecum, ut te faciat matrem de si ia, reginam de ancilla, cœlum de terra. *Dominus tecum*, qui misit me, Dominus tecum, qui loquitur in me, Dominus tecum, qui prævenit me. Sub eo, qui miserat, discurrebat angelus, sed mentes prævenit, quia velociter cucurrit sermo ejus. Deus vero in omni creatura est, quodammodo eum significat in propositione, cum dicitur fuisse in *Maria virgine*. In prophetis quidem, et apostolis fuit per inhabitantem gratiam, sed longe aliter in Virgine, quæ facta est ipsius habitantis gratia gratiae habitaculum, et in utraque natura inviolatum Verbo Deo præduit hospitium. *Dominus tecum* Pater cum Filio, *Dominus tecum* Filius cum Paracleto, Trinitatis opere indiviso. Et ideo *Benedicta tu in mulieribus*, quæ singularis meriti es, *Benedicta tu in mulieribus*, quæ mulier salvatrix es, *Benedicta tu in mulieribus*, quæ mater et virgo es. O vere semina super seminas benedicta! O benedicta super omnes benedictas præelecta! O vere præelecta super omnes præelectas unica! O vere genuina inæstimabilis de thesauro sapientiæ cœlestis producta, et totius Trinitatis artificio inseparabiliter adornata! O mater, et watrum gloria! O singularis puerpera, de cuius partu stupet Romanam fides, miratur natura, fugit consuetudo. Utrumque enim supra rationem est; utrumque credere fidei meritum est: et quæ mater virgo, et qui Deus homo. Mater Eva, mater doloris, quæ prius filios damnasti quam pareres, amplectere cum omnibus filiabus pedes hujus novæ matris, quia ipsa tollit antiquam amaritudinem, tollit opprobrium, rescindit damnationis chirographum, delet proscriptionem.

O Virgo, virga nobilis, virga Jesse, per quam iu ramo convaluit, quod perierat in radice. Radix amaritudinis Eva, radix ateræ dulcedinis Maria. Hæc est miranda, et profundissima dispensatrix sapientiæ, quæ talis virga uascetur de tali radice talis filia de tali matre, talis libera de tali prescripta, talis imperatrix de tali captiva, tam florens rosa de tam sicca spina! Mater tua vix hahuit innocentiam, et amisit. Vix stetit, et cecidit. Nou dum peperat, et nascituros damnavit. Sed beatissima virgo Maria contra lethiferum suasionis venenum facta est regale antidotum, ut ex suo uero præpararet medicinæ cœlestis arcuum. Tu es vere benedicta in mulieribus, quia tu es uira medicina, virginum deus, innocentia speculum, castitatis exemplum, integratis forma, ut adducantur regi virgines; servit ii virgo mater prima, et proximæ

ejus post eam afferunt lætitiam, et exultationem. Si enim filia regis in exultatione, honore sponsi, si filiae Tyri intrant (*Psalm. xliv. 13*) ad nuptias, quanto magis tu Virgo, mater Sponsi, regina virginum in vestitu deaurato circumdata varietate (*Ibid. 10*), omnes choros cœlestium spirituum exornas. Tu es igitur ornamentiū cœlestis curia, stupor angelorum; tota unum miraculum, tota unum inæstimabile novum. Tu es via compendiosa in cœlo, obses fidei, arca spei in cordibus fidelium. Tu es inter Deum et hominem vivum vivi fæderis tabernaculum. Tu es propitiatorium, quod non solum obumbrat cherubim, imo, et totius Trinitatis sanctorum sancta. Vere igitur *Benedicta tu in mulieribus* quia benedictum nomen tuum. Benedicta maternitas tua, benedicta verba tua, benedicta pudicitia tua, benedicta humilitas tua, benedicta plenitudo tua, benedicta integritas tua. Et inde juste, quod *Benedictus fructus ventris tui*. Fructus vitæ, imo vitæ vita, omnesque paradisi delicias, aromatizans sub tantæ dulcedinis esseutia. Hujus fructus odore humo de terra ad patriam trahit. Angelus in patria satiatur. Hujus fructus odor non enim, ut Jacob, odor agri pleni (*Gen. xxvii. 27*), sed plenitudo commuui boni inebrians plene, satius pleue, non labens per ætatem quia delectationes in dextera ejus usque in finem (*Psalm. xv. 11*). In hoc fructu ventris tui amplectitur anima, quis ligum vitæ de paradiiso in convalem transplautatum, et pretioso filo balsami surculo iusitum, ubi intus suavis ligni nobilitas quadam gemina dulcedine reddit odorem suum.

Tu es igitur pretiosi odoris filo balsami odor beata Virgo, imo quasi lignum vitæ, Verbam Patris in utero tuo. Cum felix illa peccatrix fundaret unguentum super pedes Jesu, impleta est domus odore unguenti (*Luc. vi. 38; Jean. xii. 3*). Quanto magis domus pudici pectoris reddit odorem suum omnium gratarum chrismatibus perlungum illustratione Spiritus sancti. *Unguentum effusum nomen tuum*, Virgo Maria (*Cant. i. 2*). Unguentum est nomen Spousi, qui ex te natus est. Trahe nos post te, ut curramus in odorem ventris tui, quia adolescentes diligentes Spousum diligunt te. Fac nos intrare ad nuptias Sponsi ubi bibunt amici, et inebriantur lumine, saturantur figurarum mysteriis, videlicet ut pagina, ubi virginei partus novitate tot præcedentia signa designarunt, sicut Moysis visionem in ardente rubrum (*Exodus. iii*); veneratur Aarou in arida virga flores unius sacramenti. Stupet Gedeon in secca terra, velut in Madian (*Jud. vi*). In porta Ezechiel miratur clausa solius regis transitum (*Ezech. xliv. 2*). Thronum quoque fecit Salomon ex ebore, quem vestitil auro purissimo castitatis sue, et charitatis sue Matris virgo signans privilegium. Sed præcedentium figurarum, quasi stellæ minores, velut coruscantibus radiis hujus diem salutatibus Gabriel angelus plenus illustrat dicens: *Ave, gratia plena, Dominus tecum Speciosa et suavis facta es in delicitis tuis sancta Dei Genitrix*, quia totum tuis aspi-

Arat unguentis quidquid habet hortus odoris, vel thesaurus spiritualium deliciarum in cubiculo, et in hortis aromatum. O Virgo benedicta, et inter benedictas unica, ex intemerata tua pudicitie thalamo sacramenta nostræ redempctionis ordinata sunt. Tu es laus et decus humani generis, advocata pacis, et hominis in terris, miraculum angelorum, naturæ ornameotum, lampas solis, imo sol solis Tabernaculum illuminans mirabiliter a montibus æternis.

Ex te ineffabiliter ascendit lumen in testa nostræ carnis, ut drachmam diu perditam chloris revocaret angelorum sapientia cœlestis. Secundum est ut, cum te, serenissima Virgo, tot gratiarum radiis sol vivus perfundet, qui non solum in septentrionali polo, sed et in toto mundo cœlum et terram illuminans rutilares steila maris, et qui te ministrante lumen divinitatis in testa nostræ carnis per invectionem draconis decimes hoc auctum est angelis, ut non solum de cœlestibus haberet gaudia, sed et in conversione peccatorum ampliorem gaudendi materiam inveniret in terris. O clementissima Virgo Maria, qui creavit te, regnat in te, et in suo corporaliter habitare figmento sigulus non deditur. Unde gratulanter mons Sion eccl: *Homo, et homo natus est in eo, et ipse fundavit eam Altissimus, et sicut letantium omnium habitatio est in te, sancta Dei genitrix. Exultabimmo sergo, et lætabimur in te memores uberrim tuorum Meliora unguenta tua, Sion, super omnia aromata. Multæ filie congregaverunt divitias, tu supergressa es universas Psalm. LXXXVI*). Quia ergo congrue dicitur, ut tibi orantibz nihil negari possit, fac nos tecum introduci in cellam vinarium, ubi rex ordinavit in te charitatem suam, ubi Joannes evangelista custos tibi delegatus est, et ubi Gabriel paronymphus miratur plenitudinem tuam, ubi inter cœlestis militiae Theophenias chori virginum sequuntur te reginan, ubi vera stella maris quasi eundem cuncto sole tenens circulum, ubi lux es eclipsim nesciens, ubi immortalis charitas est inter te et Filium. *Ubi glorio dicta sunt de te, civitas Dei* (*Psalm. LXXXVI. 3*), Mater Dei sedes totius gratiae, lampas lucis æternæ. Si enim *Justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum* (*Sap. iii. 7*), quanto magis tu, que lumen de lumine, lumen a Patre lumiuum, lumen omnium protulisti astrorum. O seruissima stella maris, respice pro me peccatore, preca suppliciter ad solem tuum, ut possim videre hanc steliam cum suo sole inter speculationes angelicas tantæ claritatis intuentum. Deus meus, illumina tenebras ineas. O beata Virgo, descendenter in te Filium Dei Christiana pietas sincere fidei brachiis amplectitur, que quidquid in aliis matribz natura refert insirmum, totum tibi transivit in sacramentum, ut inæstimabile generante secretum ullo modo præsummat attingere cor humano, nisi forte quasi similitudine dissimili ut rorem in lana, qui trajecto per scolis radium speculo sic genitale aulae thalamum verbum Patris introisse dixit. Non in igne, non in commotione dominus, sed spiritus auræ tenuis, et in

eo domus contremiscit, ut populus in deserto, quem A terrent coruscationes, et fulgura sed ad ultimum sol in conspectu luminis ex Virgine videndum se præbuit, pia tamen nube carnis oppnsita.

VII. Gaudie beata Virgo, cuius gaudium in hac vita lucis contemplatione semper est indeficiens, dum eum lacias in terris, qui angelos nutrit in cœlum. O gaudium matris contra matrem transcedens gaudia, cuius filius mortuus suscitatus, et de morte triumphat, cœlos penetrat. Duo hæc nomina. Mater, et virgo in materiali repugnantia tibi, beata Virgo mirabiliter convenient, et quasigeminata luce tam salutarem quam mirabilem perpetuam meritum claritatem infundunt. Tibi enim Christiana pietas plenissime credit esse collatam quamdam participationem divinitatis a Domino filio tuo gratuitam, Virgo mater capere potuit, vel sustinere. Sicut enim Deus Pater nulli angelorum dixit : *Filius meus es tu nisi Unigenitus* (*Psal. n. 7*), ita nulli inter filias Eva dixit : *Mater Filii mei es tu, nisi tibi, beatissima Virgo*. Si autem cherubim et seraphim ardore charitatis ita inflammantur, ut forsitan quod teac creatura potest in deitatis transeat statum, quanto magis tu mater Virgo unita es filio tuo, et tamen carnem deificatam in filio multitudine angelorum adorat. Lieet enim Christiana pictas omnium sanctorum patrocinii juvetur, specialiter tamen plenitudo gratiarum humano generi ex tua intercessione, quasi putens aquarum viventium de Libano ecclœsi copiosius emicat. Persuaderet enim, imo corapellit tua nos celitudo credere quod per angelos, et per angelorum ministeria stepe teis devotis subvenias, et postremum a regnum illi tui pervenias. Si enī angelus angelorum mittitur, confidenter debet credere Christianus devotus, quod imperatrix angelorum tanto magis habet angelos in obsequium, quanto differtius per illum *nomen hereditavit* (*Hebr. 1. 14*). Si autem cherubim et seraphim, immerito hoc hausto de foate vitae bibentes inferioribus angelorum ordinibus, ita de consilio palati quædam arcana revelant ut *fluminis impetus totam illam lætitat civitatem* (*Psal. LXXXVI*); quanto magis tu gloria theodotos [Sic. An ðeotóðos?] de occultis filii in amplexu ejus degustata mysteria, et angelis et hominibus copiosius effundis.

Quid dicemus de te, o præclara mater inter mulieres? Si solem te dixerimus, splendidior es. Si

A rosam, floridior es. Si cinnamonum, et balsamum aromatizans species, percellis odore, quia privilegia tibi couessa, non solum hominibus, sed et angelis, credimus admiranda. Si *splendida facta est facies Moysi exconsortio sermonis Domini* (*Exod. xxxiv. 20*); quam gloriosum credimus inter omnes sanctos lumen vultus tui, quæ cum filio una es caro ex mirabili genitura, et unus unius ardentissime charitatis spiritus. Si Josue dux Israel cum esset in sanguinis effusione jussit solem stare in Gabaon, quomodo non omnia sidera ad nutum imperatricis gloriosæ discurrunt? Respice ergo beatissima Virgo, ad nos proscriptos in exilio filios Eve, in quibus, et primitiæ calamitatis participia et tributa mortis, et vœtigalia peccati adhuc damnavit. Adhuc enim vœ quod propinavit Eva damnat in nobis. Adhuc in pugna sumus. Adhuc serpens Evans, Eva virum impugnat. Adhuc enim sensualitas rationem, adhuc rationis instantia partem inferiorem sollicitat. Adhuc io eadem domo quinque in tres, et tres dividuntur in duos, et inimici hominis domestici ejus (*Mich. vi. 6*) Ut igitur in eorum conflictu habeamus constantiam, mitte nobis illum egregium coelestis curiae principem paronymphum tuum Gabrielem, qui, sicut nomine, ita et virtute fortitudinem divinam nolis ex sua benignitate mittere velit. O mater misericordia, resiliente te non est in tota sanctorum conversatione, qui pro nobis loquatur, qui pro nobis intercedat ad filium tuum. Sed te intercedente, quatuor animalia, C et viginti quatuor seniores mittentes voces suas procedunt ante thronum coram Agno (*Apoc. iv*), et universa multitudo sanctorum confidentiam pro nobis orationem assumit. Precatur Moyses in conspectu Domini Dei sui, et orans pro populo suo rogat, ut memor sit juramenti, quod habuit ad Abraham, et Isanc, et Jacob, et placatus est Dominus. Sed tu, mitissima Virgo, roga Filium tuum, ut memor sit fœderis sempiterni, quod firmavit Verbum in carne de te sumpta, quod pepigit Verbum in sanguinis effusione, quod sigillavit indissolubili chirographo in sacramentis redemptionis nostræ. Qui ergo subtua protectione confugimus, assume orationem ad judicem nostrum, Filium tuum, ut tu salus, quæ salutem nostram proficiendo inchoasti, intercedendo perficias. Amen.

MONITUM IN OPUSCULUM SEQUENS.

In majoris Augustiniani coventus codice num. 19 sequens tractatus eum ostientat titulum : *Incipit quidam tractatus beati Bernardi De corpore Domini*, atque in fine : *Explicit liber beati Bernardi De corpore domini*. Fides sit penes codicem, in quo notatum digaum est mediationes divi Bernardi nomine evulgatas ad decimum quartum caput se tantum extendere. Iisque finire verbis : *Quantoque Deum plus amabit, tanto proprius videbit quem cernere finis est sine fine*. Edit. vero sic habent : *Tanto proprius videbit, quem cernere coepit, etc*. Idem codex ministrat milii librum Isidori Hispalensis. De norma vivendi, longe auctiōrem sub titulo. *Formula honesta vitæ*, sed de his alias.

TRACTATUS DE CORPORE DOMINI

(HOMMÉV, *Supplementum Patrum*, t. I, p. 147.)

702¹⁰ Misericordias Dei recolentes, gratias agamus ei qui per viscera misericordiae suae visitavit nos, *Oriens ex alto* (*Luc.* 1, 38). Nam si, quod absit, ingrati esxiterimus ei qui propter se fecit nos, et propter sese redemit nos, tanquam servi inutiles projicieatur de domo, et velut infructuosa arbor evelleatur de terra sanctorum. Abhorrentes ergo omnem ingratitudinem, quia filii gratiae sumus, videamus charitatem separatim, misericordiam superabundantem quam quotidie peccatoribus exhibet illa maiestas. Putatis quod semel venerit ad vos Deus, quod et reliquerit vos, quod semel visitaverit terram, et ultra non respexerit eam? Nunquid abbreviata est misericordia Dei, aut virtus ejus infirmata est, aut oblitus est misereri Deus, ut qui semel innotuit, nunc jam ex toto recesserit. Nequam. *Ecce ego, inquit, vobis sum usque ad consummationem saeculi* (*Matth.* xxviii, 20). Veritas est que loquitur, et veritatem loquitur, nec te fallit, o homo, qui multum te diligit, nec a te falli vult. *Hoc totum pro te facit.*

Ipse nobiscum vult permanere, ut nos cum eo simus, imo non sumus, ita ut nobis vere dicere possit: *Tanco tempore vobiscum sum, et non cognovistis me*: *Philippe etc.* (*Joan.* 44, 6). Ideo dicit: *Filii hominum, usquequo grani corde ut quid diligitis vanitatem, et queritis mendacium?* (*Psal.* iv, 3). Ecce quotidie venit ad nos ipse humilis apparet, nec reputamus eum; quotidie descendit de sinu Patris super altare in manibus sacerdotis, et nescimus eum; quotidie humiliat se, sicut quando a regalibus sedibus vnit in uterum Virginis, et nos obdurati non consideramus; o homo, credis hunc esse Filium Dei? Utique credo et confiteor. Et quomodo non tetus deficit, non totus expavescis, non totus contremiscis, quando ille quem tremunt angeli, et omnis caelicus ordo adorat, quotidie se abhiciat, pro te terra et cinere. Suspectum te habeo ne voce sollemmodo confitearis, quod in corde non habes, et operibus contradicis? Etenim, si nou credis, iam judigatus es: si vero credis ut dicis, et ita irreverenter agis, ad tam magnificum sacramentum stultus es, superbissimus es, et invenitur iniquitas tua ad odium. (*Psal.*

A xxxv, 3.) Ipsè enim dicit: *Qui manducat carnem meam, et bibit meum sanguinem in me manet, et ego in eo* (*Joan.* lv, 57.) Quomodo in eo manes quem inquis operibus inhonoras, et pravis moribus exacerbas, qui vere sanctus est, et in eo non nisi sanctam manere potest? Aut quomodo manet in te superbo, qui non nisi super humilem et quietum requiescit? (*Isai.* lxvi, 7.) Si ergo nou manet in te, non manducas carnem ejus, nec ejus sanguinem bibis; si autem non manducas, salvari omnino non potes, ipso dicente: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* (*Joan.* 40-54.)

B Vis erge manducare carnem Filii hominis ut habeas vitam aeternam: ut dignus sis, recollige ea que pro te passus est, et assidua recordatione memoriae tuae commenda passiones animae, et corporis necessitates, revolve per singula omnia usque ad mortem Crucis: sic exhibe suo exemplo et imitatione, corpus et animam tuam, *hostiam viventem, sanctam, sibi placentem*, ut te totum exhibeas ei sacrificium acceptabile in odorem suavitatis, sicut ipse se totum in tua redemptione expendit. Ultimo vero, crede firmiter, absque omnimentis scrupulo sanctum panem, et sanctum vivum super altare secundum formam sanctae Ecclesie verum suum effici corpus et sanguinem in manu sacerdotis, et digna cum reverentia sume ipsum cum timore sancto, conscientia bona, charitate pura, et fide non ficta. Recolens quod sicut sanctis apostolis apparuit in vera carne, ita et modo se nobis ostendit in sancto pane, et sicut ipsis intuitu carnis suae tantum ejus carnem videbant, sed Deum credebant oculis spiritualibus contemplantes, sic et nos videntes panem et vinum credamus esse ejus corpus et sanguinem et vivum esse et verum.

C Ideo enim, ideo apparuit divina benignitas, ut homo humilis apparet glorus in divinitate. Scimus enim quod cum apparuerit, ei similes erimus, et videbimus cum sicut est per gloriam suam quae plenissima, sufficientissima, et abundantissima est aeternaliter in omnibus qui diligunt eam in veritate. Ipsi soli honor et gloria in Spiritu sancto. Amen.

TRACTATUS CANTANDI GRADUALE

Graduali Cisterciensi prologi instar præmissus.

(Hommey, *Supplementum Patrum*, t. I, p. 27).

700 ¹¹ Sicut notatores Antiphonarium præmuni-
vimus, ita et eos qui gradusia notaturi sunt, præmu-
nimus et hos et illos obsecramus, et obtestamur, ne
notulas conjunctas disjungant, vel conjugant disjunc-
tas; ut sicut in cantu ita et in modo proferendi, quan-
tum ad pausationes pertinet, et distinctiones, ser-
vetur identitas. Eas autem solas litteras dici et esse
finales, quæ tam depositionis plegalium quam eleva-
tionis authentorum plenitudine fulciuntur, id est, sub
quatuor et supra sc̄ septem voces habent. Primam
habes D grave, et ultimam C acutum. Præter has,
et eas solas quæ naturaliter interjacent, nullam su-
pra vel infra invenies, cui non desit, vel plenitudo
depositionis, vel elevationis perfectio.

Ut autem de singulis reldaris certior, seras pri-
mum modum, videlicet protum, qui primam tonum
continet, et secundum, duas habere finales D grave,
et A acutum. Illis ergo cantibus hujus maneræ qui
supra quiotam habent tonum, necessaria finalis est.
D grave quod supra quintam naturaliter et habet
tonum. Illis vero qui supra quintam non tonum, sed
semitonum habent, propria finalis est A acutum,
quod ibide non tonum, sed semitonum habet.
Eis quoque, qui duobus tonis sub finali descendunt,
similiter necessarium est. Hac igitur proprietate di-
ligenter considerata non miraberis eos cantus qui
terminari solebant iu D per B notatos esse naturali-
ter in A acuto, neque hoc imitari superfluum aut
fastidiosum tibi videbitur.

Secundus modus, videlicet denterus, qui tertium
tonum continet et quartum, duas habet similiter fi-
nales E grave et B quadratum; quartum videlicet
prima illorum cantuum hujus maneræ propria ac
necessaria finalis est, qui sub sexta habeat semito-
num. Altera vero illis cantibus proprie habet servire,
qui sub sexta nona semitonum sed tonum habent, et
illis etiam qui finali tribus tonis descendant. Nota
quod multæ authenticæ ecclesiæ inter quas esse,
arbitror, Ambianensium Morinoru[m]que ecclesiæ,
sicut in introitibus, ita et psalmos habent in post-
communionibus. Licet autem paucos introitus, mul-
tas postcommuniones apud eos invenire potes. Qui
in B quadrato tantum terminari possunt, hi nullo
modo cantum Psalmi illorum tonorum supra quartam
habeant, et B quadratum supra quartam habeat
non tonum, sed semitonum. Nos etiam sicut et illi,
multos habemus introitus qui naturaliter terminari
habent in B quadratum ubique minirum supra
quartam habentes semitonum; sed quia ibi non pos-

A suat recipere psalmum qui supra quartam habet, ut
diximus, tonum; ideo transferuntur ad inferiorem
finalem per B rot. Propter hoc, cantus Psalmorum
tertii et quarti toni ita mutatos invenies, ut utriusque
finali servire habeant.

Tertius modus, videlicet tritus qui quintum to-
num continet et seximum, duis similiter habet finales
F grave et C acutum illis qui ibidem non semitonum,
sed tonum habent. Sed quia nullam introitum habe-
mus qui in C terminari possit, ideo in quinto tono
cantum Psalmi mutatum invenies, licet utriusque fi-
nali aptari non possit.

Quartus vero modus, id est tetradus, qui septi-
num tonum continet et octavum, unam tantum ha-
bet finalem G eantum Psalmi septimi toni in metro
tantum mutatum invenies, quia ibi facit pausatio-
nem suam, ubi incipere non potest, quod nulli can-
tui licet. In illis enim literis tantum cantus pausare
potest, in quibus habet incipere; et in illis maxime
quæ frequentius, et competentius cantuum usurpant
principia.

C Superflua insuper differentiarum multiplicitate
exclusa, unam tantum quiske tonus differentiam
retinet et illam solam quæ in finalibus desinens.
suam, vel in se, vel in metro, maneriam certificat.
Propter hoc in octavo tono illa differentiam retenta
est, quæ, reflexa usque ad D grave, per F reddit ad
finalē G: per hoc enim in finali alterius maneræ
terminari non potest.

Cum autem differentiae sex tonorum in propriis
finalibus desinant, duorum tantum, id est, tertii et
quinti tonorum differentiæ in suis finalibus non de-
sinebant, et ideo adeo convenienter assignari pote-
rant aliis tonis, sicut et illis. Haec ad normam re-
daetæ sunt, et in propriis terminantur finalibus.
Præterea, sunt quædam responsoria, videlicet, *Chris-
tus factus est; Ecce sacerdos; Exiit sermo, et con-
similia*, quorum copiosa est multitudo.

In his responsoriis est sexti toni, versus vero
quinti, cum longe competentius suo responsorio
versum subjaugeres, si ejusdem toni esset cum eo,
sicut est in aliis responsoriis ipsius Gradualis. In
responsorio etiæ quod sexti toni est, vitium oppo-
sitionis est: quia progressio plagalis, compositio
vero authenticæ est; quod fieri non licet: propter
hoc ipsa responsoria ad quiatum tonum satis com-
petenter redacta reperies. Licet ergo hujusmodi
emendationes usui contrariae videantur quia tamen

usu prævalet natura, non tantum tibi displiceat A admittere noluisti, in regulis canendi falsitates aut usus immutatio, quantum placeat observatae naturæ viua non dispenses, quæ magis resecari debent integritas, ut qui in regula vivendi dispensationem quam dispensari.

TONALE S. BERNARDI.

Scriptores ecclesiastici de musica, sacra polissimum, publica luce donati a Martino GERASERO, S. Blasii in Silva abate. Typis San-Blasianis 1084, 4° tom. II, pag. 265.

MONITUM.

Ex ms. *San-Blasiano* sac. XIII edimus *Tonale*, prout ibi habetur anonymum, ab *Homeyo* autem in Supplemento Patrum S. Bernardo *Claræ-Vallensi* tribuitur. Certe si non ipsi *Bernardo*, cuidam saltem ex correctoribus cantus ac antiphonarii *Cisterciensis* sub ductu S. Bernardi tribui potest. Vid. etiam *Mabillonii* admonitio in S. *Bernardi* tractatum De correctione Antiphonarii ab ipso vulgatum t. II, Opp. ejusdem, p. 691.

702¹² INCIPIT TONALE.

*D*iscipulus. Quid est tonus?

*M*agister. Regula, naturam et formam cantuum regularium determinans.

D. In quo natura, in quo forma cognoscitur?

M. Natura consistit in dispositione: forma in compositione et progressione.

D. Quid dispositionem, quid progressionem, quid vero vocas compositionem?

M. Dispositio est tonorum et semitoniorum directa ordinatio secundum naturalem litterarum positionem. Progressio vero est elevatio et depositio. Compositio autem consistit in levitate et gravitate, in extensione et reflexione, in variis anfractibus multisque diverticulorum varietatibus. Cognoscis ergo naturam cantus, si cognoveris cujus dispositionis sit, vel cujus maneriae: Cognoscis formam, cognito utrum authenticus vel plagaliter progrediat sive componatur.

D. Quot sunt maneriae?

M. Quatuor.

D. Quomodo inter se differunt?

M. Prima est, quæ a finali ascendit per totum et semitonium, et descendit per tonum. Secunda, quæ a finali ascendit per semitonium et tonum, et descendit per tonum. Tertia, quæ a finali ascendit per duos tonos, et descendit per semitonium. Quarta, quæ a finali ascendit per duos tonos, et descendit per tonum.

D. Quid vocas finalem?

M. Finales sunt litteræ terminativæ cantuum.

D. Quot finales singulæ habent maneriae?

M. Prima duas: D. et a. Secunda duas: E. et I. quadrum. Tertia duas: F. et c. Quarta unam tantum, scilicet G.

D. Utrum tot toni sunt, quot maneriae?

M. Quatuor sunt maneriae, sed octo sunt toni, qui sub maneriais continentur. Quorum impares, vi-

B delicit primus, tertius, quintus et septimus authenticæ vocantur, ut pote qui majoris sunt dignitatis. Pares vero, videlicet secundus, quartus, sextus et octavus tonus, quia indigniores sunt, plagales vocantur. Continet autem unaquæque maneria unum authentum, et plagalem ejus. Prima primum et secundum, secunda tertium et quartum, tercia quintum et sextum, quarta septimum et octavum.

D. Quæ differentia est inter authentos et plagales?

M. Authentus potest ascendere ultra litteram, quæ sexta est a finali: plagalis non. Plagalis potest descendere plusquam una voce sub finali, authentus non.

C *B*. Quot vocibus superat authentus plagalem in elevatione, et superatur ab ipso in depositione?

M. Tribus.

D. Quot ergo vocum est cantus?

M. Decem.

D. Quare?

M. Quia secundum dispositionem tonorum et semitoniorum, quam habent musici, nullus cantus fieri potest in decem vocibus vel circa, qui notari non possit sed undecim vocum cantus fieri potest, qui notari non potest. Ideo non est uesperesse, ut usque ad incertitudinem illam infra vel supra cantus exeat.

D. Cujusmodi est dispositio quam habent musici?

M. Primæ et quartæ et septimæ litteræ altrinsecus tonum attribuunt, secundæ et quinæ inferius tonum, et supra semitonium, tertie et sextæ econverso, videlicet supra tonum, et inferius semitonium, non prætermittentes quandoque b. rotundum pro asperitate tritoni.

D. De illis cantibus quero, qui non ascendunt ultra sexiam nec descendunt subter primam sub

linali, utrum authenti sint, an plagales?

M. Quidam eorum sunt authenti, quidam plagales.

D. Quae inter illos est distinctio?

M. Hi non per progressionem, sed per compositionis distinguuntur considerationem. Quilibet enim cantus hujus diminutæ et contractæ progressionis si in quinta incepit, aut eam frequentans in ea pausaverit, vel incipiens in finali ad eam saltum fecerit, authentus est; excipe in tertio tono sextam pro quinta. Quicunque autem cantus quartam non excesserit, sine dubio plagalis est. Quod si eam quandoque excesserit, sed se infra statim retraxerit, mōras et circumflexiones suas sub ea faciens, iterum plagalis est; nisi constet, alicujus authenti propriam inesse compositionem.

D. Quæ sunt illæ propriae compositiones?

M. Inspice neugma primi toni, et propriam ipsius compositionem in neugmate reperies, quam nisi hæc antiphona *Lex per Moysen*, et multæ consimilis haberent, omnino plagues essent. Similiter est in easteris authentis. Iterum quilibet cantus hujus diminutæ progressionis, si in principio sui a finali ad quartam ascenderit per diatessarou plenarie formatum, et inde cito ad finalem rediens in ea pausaverit, plagalis est. Hoc determinatio propter quadam principia septimi toni, quæ licet per diatessarou ascendant, ipsum tamen reflectunt, et mox ad quintam prosiliunt. Per hanc regulam hæc antiphona: *Petrus Apostolus*, plagalis est, licet authenti sui propriam videatur habere compositionem.

D. Restat ut insinues, quis cantus sit regularis.

M. Ut eum tibi propria et convertibili descriptione comprehendam: cantus regularis est, qui sibi perfecte consonans suam in se maneriam certificat.

D. Expositione indiget brevis quidem, sed obscura definitio.

M. Ille cantus perfecte sibi consonat, in quo nec inconveniens est progressio, nec progressioni sive dispositioni dissimilis est compositio, nec compositionem dissolvit oppositio.

D. Da exemplum de singulis.

M. In illo cantu est inconveniens progressio, in quo authenticae elevationi plagalis subjungitur depositio. Qui nimurum inconsulte progrediens, metasque debitas utrobique transgrediens, humano capiti caudam subjungit equinam. Hujus prævio viii decolorata sunt hæc responsoria: *Sancte Paule*, *Cornelius*, et plures alii cantus, circa quos ut ingrediamur sine macula, operati sumus justitiam. Inconvenienter etiam cantus ille preceptor, qui nimis contractam habet elevationem; sicut enim sunt metæ, ultra quas non debet ascendere, ita sunt litteræ, ad quas eum necesse est ascendere. De omni namque authento certum est, quod necesse est eum ascendere ad quintam. Plagalis autem elevari debet usque ad quartam, vel ad minus usque ad litteram illam, in qua incipit suum *Sæculorum*.

A Assume enim hanc antiphonam: *Clamavi*, secundum quod canitur in quarto tono; qua finita, si ejus *Sæculorum* incepitis, ridiculosum et dissonantem saltum facies. Illa siquidem antiphona non ascendit ultra F. grave, *Sæculorum* autem incipit in a. acuto. Propter hoc prolixiorum dedimus ascensum quibusdam antiphonis in hoc vitiosis, scilicet: *Dele Domine, Omnis terra, Si iniquitates et consimilis*.

D. Procede, ut ea quæ sequuntur similis illuminet evidentia.

M. In illo cantu progressioni reclamat compositione, qui ubique authenticam habens compositionem, plagalem alicubi descensum interset; sicut erat: *Deus omnium, Sint lumbi*, et multi alia, tam antiphonæ quam responsoria. Sunt alii cantus, in quibus progressioni compositio consentit, sed dissentit a dispositione, quia secundum naturalem dispositionem litterarum unius sunt maneriae, sed secundum compositionis similitudinem sub alia videntur et dicuntur contineri maneria, sicut *Benedicta tu*, et multæ consimiles antiphonæ, que apud fere omnes hoc laborant vitio, quia secundum naturalem dispositionem primæ sunt maneriae, et tamen propter similitudinem compositionis dicuntur et creduntur esse secundæ. Illi vero cantus compositio oppositione dissolvitur, qui in partibus suis dissimiliter compositus est, ita ut in una parte sui cuiusdam toni, in altera alterius toni esse videatur, sicut erat: *Beata Cæcilia, Videntes Joseph, et Dedisti, Domine*.

C D. Qui sunt, qui suam in se maneriam non certificant?

M. Qui ita cuiuslibet maneriae carent proprietate, ut in diversarum finalibus manierarum pariter terminari possint, et diversorum esse tonorum. De numero quorum erant: *Ecce sacerdos magnus*, et multi alii cantus septimi toni: *Visita nos*, et plures quinti toni: *Nazareus vocabitur*, et plures sexti toni: *Miserere mei Deus* et plures sexti toni.

D. Illas manierarum proprietates nihil vellem exprimi, quibus cantus innixi, diversis non possunt fluctuare finalibus.

M. Qui cantus viliose composuerunt, vel bene compositos male notando vel cantando postmodum depravauerunt, si has, quas requiris, cognoviscent proprietates, non tot cantuum emersissent improprietas. Ut ergo ad interrogata breviter respondeamus, in nullo prima vel secunda maneria debet pretermittere semitonium, quod finali vicinus est quin alicubi vel semel inveniatur, et sic finales illarum manierarum alternari non possunt. Similiter omnes cantus quinti toni debent habere sub finali vel sub quinta semitonium, vel supra sextam tonum: omnes vero cantus sexti toni exigunt sub finali vel sub quinta semitonium. Omnes autem cantus septimi toni debent habere sub quarta semitonium, ei præter hoc vel sub finali tonum, vel supra

textam semitonium : cuius plagalis semitonium sub quarta et tonum exigit sub finali.

D. Præmissis quæ ad notitiam tonorum videntur necessaria, ad faciendam doctrinam de singulis potes commodius accedere.

M. Tuis quæstionibus prout potui compendiose respondi : cæteris, si quas habes, eadem responsurus diligenter.

Discipulus.

Quid est primus tonus?

M. Regula authentum primæ maneriae determinans.

D. Quæ est illa?

M. Quilibet cantus regularis authentice elevatus vel compositus, terminatus in D. vel in a. authenus est primæ maneriae. Quæ sit autem authentica elevatio vel compositio, superius dictum est.

D. Quid si cantus aliquis authentice elevetur, non tamen authenticam sed plagalem habeat compositionem?

M. Hunc sibi vetusta vendicat irregularitas, sicut a novitate usus nostri ita et a præsentati disputatione penitus alienum.

A. D. Quot differentias habet?

M. Exclusis multiplicitum, quæ ab aliis canuntur superfluitatibus, differentiae tres quibusdam videntur necessariae. Prima, quæ maturis et gravibus; secunda, quæ levibus et acutis; tertia, quæ mediocribus habeat subservire principiis. Quorundam tamen importunitate minus discrete brevitatem æmulantium, relieta ea quæ gravibus principiis propriæ convenit, et in primo tono canitur, scilicet :

B. A - men reliquis duabus in hoc tono utimur, quas subjecta docet formula. Nam tertiam differentiam, quæ illi antiphonæ, scilicet: *Nos qui vivimus* adaptatur, magis voluntas quam ratio retinuit. Cum enim illam abjecerint, quæ non solum adeo propria sed et levior et usitator est, qua ratione hanc in unotantum psalmo retinuerunt? Utinam tamen vel hac sola in primo tono contenti fuissent, cum primi toni proprietatem exprimat, et alii tono servire non possit. Nam de reliquis duabus differentiis neutrum verum est.

Glo - ri - a se - cu - lo - rum a - men. A. Pri - num quæ - ri - te reg - num
De - i. A. A - ve Ma - ri - a. A. Mu - ui - e - res.
A. Ec - ce no - men. A. An - ge - li Do - mi - ni. A. Ve - nit lu - men. A. Ad - ju - to -
ri - um A. Spe - ci - o - sus. A. Chri - sti vir - go. A. i - sti sunt. A. Bi -
du - o vi - vens. A. O quan-tus lu - etus. A. Eu - ge ser - ve. A. In me -
di - o. A. Cum sub - le - vas - set. Glo - ri - a se - cu - lo - rum a - men.
A. Vi - di Do - mi - nun. A. Ec - ce ve - re. A. A - per - tis. Glo - ri - a Pa -
tri et Fi - li - o et Spi - ri - tu - i san - eto A. Nos qui
vi - vi - mus. Glo - ri - a se - cu - lo - rum a - men.

Discipulus.

Quid est secundus tonus?

M. Regula plagalem primæ maneriae determinans

D. Quæ est illa?

M. Quilibet cantus regularis plagaliter depositus vel compositus, finem faciens in D. vel in a. plaga-

pis, est primæ maneriae. Quæ autem sit plagalis M. Unam tantum, omnibus ipsius principiis satis depositio vel compositio, superius dictum est. commode serviente: ut patet in sequentibus:

D. Quot differentias habet.

Glo - ri - a se - cu - lo - rum a - men. A. Se - cun - dum au - tem si - mi - le est
hu - ic. A. I - sti sunt san - cti. A. O sa - pi - en - ti - a.
In u - ni - ver - sa ter - ra. A. In om - nem ter - ra. Glo - ri - a Pa - tri
et Fi - li - o et Spi - ri - tu - i san - cto.

Discipulus.

Quid est tertius tonus?

M. Regula authentum secundæ maneriae determinans.

D. Quæ est illa?

M. Quilibet cantus regularis authentice elevatus

vel compositus terminatus in E. vel in $\text{F}^{\#}$ authentus est secundæ maneriae.

D. Quot differentias habet?

M. Duas, alteram inferionibus, alteram superioribus principiis satis commode deputatas: ut docet subjecta formula.

Glo - ri - a se - cu - lo - rum a - men. A. Ter - ti - a di - es est quo hæc fa -
cta sunt. A. Cum for - tis ar - ma - tus. A. Ni - gra sum.
A. Ma - lie ma - lie. A. Quo - ni - am. A. Do - mi - ne. A. Glo - ri - a se - cu -
lo - rum a - men A. Qui de ter - ra est. Glo - ri - a Pa - tri et
Fi - li - o et Spi - ri - tu - i san - cto.

Discipulus.

Quid est quartus tonus?

M. Regula plagalem secundæ maneriae determinans.

D. Quæ est illa?

M. Quilibet cantus regularis plagaliter depositus

vel compositus, suum faciens in E. vel in $\text{F}^{\#}$ plagalis est secundæ maneriae.

D. Quot differentias habet?

M. Duas, unam principiis cantuum mature incedentium, alteram reliquis omnibus congruentem: et subjecta docet descriptio.

Glo - ri - a se - cu - lo - rum a - men. A. Quar - ta vi - gi - li - a ve - nit ad
eos. A. Lau - da - bo. A. Nos sci - en - tes. A. Rubrum quem vi -

de - rat. A. Ste - tit An - ge - Ius. A. I - ste cog - no - vit. Glo - ri - a. se -
eu - lo - rum a - men. A. O - cu - li me - i. A. In pro - le ma - tri. A. Ni - si
di - li - gen - ter. A. In do - mum. Glo - ri - a Pa - tri et Fi - li -
o et Spi - ri - tu - i san - cto.

Discipulus.

Quid est quintus tonus?
vel compositus, terminatus in F. vel in C. authen-

M. regula authentum tertiae maneriae determinans.

tus est tertiae maneriae.

D. Quot differentias habet?

M. Unam solummodo, omnibus ipsius principiis congruentum ut inferius ostenditur.

D. Quae est illa?

M. Quilibet cantus regularis authenticus elevatus

Glo - ri - a. se - cu - lo - rum a - men. A. Quin - que pru - den - tes in - tra - ve - rust ad
nu - ptu - as. A. Con - fi - te - bor Do - mi - no. A. In con - spe - cto
an - ge - lo - rum. A. In so - le po - suit. Glo - ri - a Pa - tri et
Fi - li - o et Spi - ri - tu - i san - cto.

Discipulus.

Quid est sextus tonus?
vel compositus, finem faciens in F. vel in C. plaga-

lis est tertiae maneriae.

D. Quot differentias habet?

M. Unam, universis ejus principiis arridentem, ut subjecta formula declarat.

M. Regula plagalem tertiae maneriae determinans.

D. Quae est illa?

M. Quilibet cantus regularis plagaliter depositus

Glo - ri - a. se - cu - lo - rum a - men. A. Sex - ta ho - ra se - dit su - per
pu - to - um. A. O ad - mi - ra - bi - le com - mer - ci - um. A. Be -
ne - di - clus Do - mi - nus. Glo - ri - a Pa - tri et Fi - li -
o et Spi - ri - tu - i san - cto.

Discipulus.

Quid est septimus tonus?
M. Regula authentum quartae maneriae determi-

nans.

PATROL. CLXXXII.

D. Quæ est illa?

M. Quilibet cantus regularis authentice elevatus vel compositus, terminatus in G. authentus est quartæ manerijæ.

D. Quot differentias habet?

Glo - ri - a se - cu - lo - rum a - men. A. Sep - tem sunt spi - ri - tus an - te thro - num
 De - i. A. Om - nes si - ti - en - tes. Ve - te - rem ho - mi -
 nem. A. Ar - gen - tum. A. Vi - vit De - mi - nus. Glo - ri - a se - cu - io - rum a -
 men. A. Di - xe - runt dis - ci - pu - li. A. Ie - ru - sa - lem. A. Be - ne - di - eta - tu.
 Glo - ri - a Pa - tri et Fi - li - o et Spi - ri - tui
 san - cto.

Discipulus.

Quid est octavus tonus?

M. Regula plagalem quartæ manerijæ determinans.

D. Quæ est illa?

M. Quilibet cantus regularis plagaliter depositus

M. Duas, alteram servientem principiis, quæ in quinta fiunt, vel ad ipsam saliunt: alteram congruentem principiis, quæ a finali per quosdam gradus ad quintam ascendunt, ut patet inferius.

vel compositus, terminatus in G. plagiis est quartæ manerijæ.

D. Quot differentias habet?

M. Duas, alteram servientem principiis cantuum in quarta a finali incipientium: alteram cæteris ipsius omnibus principiis deputatam: ut subjecta docent.

Glo - ri - a se - cu - lo - rum a - men. A. O - cto sunt Bea - ti - tu - di - nes.
 A. Scri - ptum est. A. Nu - pti - ae. A. Ad - o - ra - te Do -
 mi - num. A. Dum me - di - um. A. Gio - ri - a se - cu - lo - rum a - men. A. Ec - ce
 an - cili - la. A. Do - mi - nus di - xit. A. De pro - fun - dis. A. Ite ae - ter - nun.
 Glo - ri - a Pa - tri et Fi - li - o et Spi - ri - tui
 san - cto.

D. Memini te dixisse superius de duabus differentiis primi toni, quod proprietatem sui modi non exprimunt, et alii tono possunt aptari. Supra positæ

differentiæ reliquorum modorum suntne obsecro proprieæ?

M. Quædam illarum sunt propriæ et competenter

inventæ, sicut differentia secundi toni, et prima differentia quarti, quæ ejusdem toni sunt cum suis antiphonis. Sed differentiae tertii toni in secundo tono canuntur, et longe competentius cantibus secundi toni possunt aptari, quam cantibus tertii, cum in eisdem finalibus habeant terminari. Differentia vero quinti in quarto tono canitur, et differentia septimi itidem in secundo. Differentiae autem sexti et octavi toni snorum modorum proprietates non exprimant. Unde a peripateticis musicorum omnes haec vitiosæ repantur; debet enim differentia illius modi esse, cui attribuitur, ut ejusdem modi sit differentia et antiphona, et in eodem modo psalmus canatur. Intellexisti hæc omnia?

D. Intellexi utique, et verissimum esse videtur, quod dicas. Est enim mysterium absconditum a seculis, et est mirabile sacramentum, quod non licet homini loqui, quod differentiae tertii toni et septimi canuntur in secundo tono, et differentia quinti in quarto.

M. In hoc profecto peccavit inventio, vel inventionem corrupti oblivio.

D. Miror similiter de versibus responsiorum, quod in eisdem finalibus cum suis responsoriis terminari non habeant, et alterius toni esse convincentur, præter versus sexti et octavi toni.

A M. Ad hoc solet dici, quia si de captu versiculi per se judicetur, vix alterius modi est sed de ipso non debet judicari sine illa parte responsorii, quæ resumitur, ut sit unus cantus versiculi et repetitionis, sicut in responsoriis multæ sunt clausulæ, quæ si per se judicarentur, et male compositæ et alterius modi invenirentur. Proinde sicut unus cantus est totum responsorium, licet ex diversis clausulis constet, quæ diversorum sunt modorum: ita, unus cantus est versiculi et repetitionis, ex hoc et illo compositus. Propter hoc repetitio responsori debet concordare versiculo, et secundum litteraturam et secundum modulationem.

B D. Lubrica ni fallor est hæc sententia, quoddam que videtur subterfugium, solidi carens veritatis. Cælerum jam de tuo sensu loquens, de metris, de differentiis, et versiculis quid sentias, profer in medium.

M. Quod queris, non est præsentis negotii, cum prohibente sancto Cisiensi capitulo, nec in Guidonis Antiphonario quidquam mutari jam licet. Quare tamen musicam Guidonis Augensis, quam scribit ad sanctissimum magistrum suum dominum Guillermum primum Rievallis abbatem. Ibi de tali bus sufficienter doceri poteris.

ORDO RERUM

QUÆ IN HAC VOLUMINIS PRIMI PARTE PRIORI CONTINENTUR

S. BERNARDUS ABBAS CLARE-VALLENSIS.

PREFATIO GENERALIS.

§ I. — De variis S. Bernardi Operum editionibus, ubi novissimæ hujus editionis tum causæ et rationes, tum commode utilitatesque explicantur. 15

§ II. — De Bernardi sanctitate, doctrina et auctoritate in Ecclesia. 25

§ III. — De Bernardi profectu in emendandis moribus clericorum, monachorum et laicorum. 29

§ IV. — De schismate Anacleti per sanctum Bernardum compresso. 33

§ V. — De erroribus Petri Abæardi et Gilberti Portuani a saeculo Bernardo refutatis. 41

§ VI. — De Henricianis et aliis hereticis a sancto Bernardo repressis. 47

§ VII. — De expeditionis sacrae prædicatione per S. Bernardum facta, ejusque infelici successu. 53

CHRONOLOGIA BERNARDINA.

S. BERNARDI OPERUM TOMUS PRIMUS. — EPISTOLÆ.

EPIST. I. — Ad Robertum nepotem suum, qui de ordine Cisterciensi transierat ad Cluniensem. — Robertum consanguineum, qui vel horrore strictioris regulæ, seu vita laxioris illecebra, vel etiam blanditiis et subdolis aliorum ensurris iudicatus a Cisterciensibus ad Cluniensem transierat, nixa charitate et affectu plus quam paterno tevoval. 67

EPIST. II. — Ad Fulconem puerum qui postea fuit Linconensis archidiaconum. — Fulconem caponicum regularem, quem avunculus blanditiis et promissis ad sæculum retraxerat, graviter et serio monet, ut potius Deo quam avunculo obediatur et adhæreat. 79

EPIST. III. — Ad canonicos regulares de Aldi curte. — Laudibus suis se terrei magis, quam demulceri. Deinde quosdam ex canonicis S. Augustini a se suscepitos, non esse impediendas. 87

EPIST. IV. — Ad Arnaldum abutem Morimundi. — Arnaldum abbatem, temore relicto monasterio, peregrinatum, ad monasterii curam revocat, fratrum scandala et gregis pericula exponens. 89

EPIST. V. — Ad Adam monachum. — Dehortatur, ne Arnaldo abbatib[us] Morimundi adhæreat, nec sc̄ peregrinationis, aut potius vagationis ejus socium præbeat. 91

EPIST. VI. — Ad Brunonem Coloniensem. — Monachos quosdam abbatis Morimundi vagabundos opera Brunoni reduci cupit ad monasterium. 92

EPIST. VII. — Ad Adam monachum. — Adamum ut ad monasterium vel nunc tandem, abbate mortuo, redeat, hortatur: ostendit, in tali causa, nullum fuisse obedientie vinculum. Demun respondet, cur aliorum Ordinum religiosos recipiat. 93

EPIST. VIII. — Ad Brunonem Coloniensem electum. — Bernardus a Brunone consultus de acceptando episcopatu Coloniensi, ita respondet, ut suspensum eum teneat, immo terret mole tanti muneris, mouens per orationes consulere Deum. 105

EPIST. IX. — Ad eundem jam archiepiscopum Coloniensem. — Brunonem recens creatum archiepiscopum Coloniensem ad timorem inducit. 107

EPIST. X. — Ad eundem. — Brunonem ad justum corripendi zelum excitat. 108

EPIST. XI. — Ad Guigonem priorem et ceteros Cartusie majoris religiosos. — De veræ et sincere charitatis lege, signis, effectis gradibus, perfectione Patriæ reservata, multa pie disserit. 108

EPIST. XII. — Ad eosdem. — Gratianibus eorum se commendat. 115

EPIST. XIII. — Ad Dominum papam Honorium. — Alberici electionem ad episcopatum Catalaunensem ratam haberi petit. 116

EPIST. XIV. — Ad eundem H. non papam. — Cau- sam ecclesiæ Divionensis, summum pontificis commendat. 117

EPIST. XV. — Ad Haimericum cancellarium. — Unde supra. 118

EPIST. XVI. — Ad Petrum presbyterum cardinalem. — Unde supra. 119

EPIST. XVII. — Ad Petrum diaconum cardinalem. — Excusat se quod vocatus non venerit, de scriptis postulatis respondet. 119

EPIST. XVIII. — Ad eundem. — Opinionem sanctitatis a se amoliri nittitur, et promittit se quos scripsaserat libellos communicaturum. 120

EPIST. XIX. — Ad eundem. — Commendat Remenses legatos. 122

EPIST. XX. — Ad Haimericum cancellarium. — Unde supra. 123

EPIST. XXI. — Ad Matthaeum legatum. — Excusat se perhelle, quod vocatus ad negotia tractanda, non accesserit. 123

EPIST. XXII. — Ad Humbaldum Lugdunensem archiepiscopum et legatum. — Causam episcopi Meldensis commendat. 124

EPIST. XXIII. — Ad Attoneum Trecensem episcopum. — Attoneum episcopum, qui in morbo mortem cogitans, omnia sua distribuerat in pauperes, restitutum valetudini solatur, et laudat. 125

EPIST. XXIV. — Ad magistrum Gillebertum universalem, episcopum Londonensem. — Laudat Gillebertum, quod tactus episcopus, paupertatem colat. 128

EPIST. XXV. — Ad Hugonem Rothomagensem archiepiscopum. — Hortatur Hugonem, ut apud eos Rothomagenses patiente sinunt ac pacientibus esse studeat; zelum quoque discrezione moderetur. 129

EPIST. XXVI. — Ad Guidonem Lausannensem episcopum. 130

EPIST. XXVII. — Ad Ardilionem Gebenuensem electum. — Monet ut electionem suam divine gratiae tribuat, eique sedulo deinceps cooperaret s. adest. 130

EPIST. XXVIII. — Ad eundem jam episcopum. — Interim hortatur ad dignitatem, quam sine meritis precedenteribus obtinuit, saltem subsequentibus ornat. 131

EPIST. XXIX. — Ad Stephanum Metensem episcopum. — Congratulatur Stephano de pace Ecclesiae redditam, idque nouissi unius Dei beneficio tribuendum. 132

EPIST. XXX. — Ad Alberoneum primicerium Netensem. — Negotium quoddam, quod Alberto argebat, ex Dei beneficio periculum monet, non tam requirens datum, quam fructum. 132

EPIST. XXXI. — Ad Hugonem comitem Campanie, militum Tempii factum. — Hugoni gratulatur ob susceptam militiam sacram, et beneficiorum memoria promittit. 133

EPIST. XXXII. — Ad Abbatem Sancti-Nicasii Remensis. — Abbatem ob discessum et transitum Drogonis monachii ad aliud monasterium, consolatur et ad patientiam hortatur. 136

EPIST. XXXIII. — Ad Hugonem Pontiniacensem abbatem. — Plauis mente suam prescribit de susceptione Drogonis, et omnem a se sinistram suspicionem depellit. 138

EPIST. XXXIV. — Ad Drogonem monachum. — Congratulatur Drogoni, quod ad strictorem observantium transiit; hortatur que ad perseverantiam. 139

EPIST. XXXV. — Ad magistrum Hugonem Farsitum. — Hugerti enjusdam causam ei commendat, monetique ut in sententia quadam erronea corrigi non erubescat. 141

EPIST. XXXVI. — Ad eundem. — Respondet illiteris Hugonis, simileque ut ab impugnanda episcopi jam defuncta sententia desistat. 142

EPIST. XXXVII. — Ad Theobaldum comitem Campanie. — Miratur se in causa Hugerti justa ei aequa petentem pati repulsam: monetique ut intuitu supremi iudicis inidere non neget operi et misericordiam. 143

EPIST. XXXVIII. — Ad eundem. — Unde supra. 145

EPIST. XXXIX. — Ad eundem. — Diversorum causas Theobaldo commendat. Denique ut erga episcopos, coulti causa in ejas civitate constitutos, honorifice et reverenter se gerat, hortatur. 146

EPIST. XL. — Ad eundem. — Pauperem religiosum Theobaldo commendat. 147

EPIST. XLI. — Ad eundem. — Senem religiosum commendat. 148

EPIST. XLII. — Ad Henricum Senonensem archiepiscopum. — Haec epistola potius Justi tractatus nomen et locum merebatur: itaque e sede sua submotam au tominum scena dicta inter tractatus remissimus, cum hoc titulo: De meritis et officio episcoporum epistola 42 seu tractatus, a Henrico Senonensem archiepiscopum. 148

EPIST. XLIII. — Ad eundem Henricum. — Scribit pro filiis ecclesie Molismensis. 148

EPIST. XLIV. — Ad eundem. — Unde supra. 148

EPIST. XLV. — Ad Ludovicum regem Francorum. — Cistercienses Ludovicum regem, Parisiensi episcopo infestum ac injuriam, graviter ac libere redarguant, causam illius apud pontificem Romanum acturi, si rex a maloceptis non destiterit. 149

EPIST. XLVI. — Ad dominum papam Honorium XI. — Unde supra. — Conqueruntur apud Pontificem, quod relaxatione interdicti subreptitie obtenta, Rex Gallie jam pridem pronus ad pacem, factus sit obstinatio. 153

EPIST. XLVII. — Ad eundem ex persona Gaufridi Carnotensis episcopi. — Exponit Pontifici causam episcopi Parisiensis a rege Ludovico inique oppressi, qui interdicto ab episcopis Gallicanis compulsa restitutionem promiserat, sed absolutione ab Honore obtulit contumacior factus non prestiti. 153

EPIST. XLVIII. — Ad Haimericum cancellarium. — Unde supra, et contra obsecratores. Querebas in se factas diligit, et solitudinis silentijque facultatem precatur. 154

EPIST. XLIX. — Ad dominum papam Honorium. — Pro Henrico Senonensi archiepiscopo. 157

EPIST. L. — Ad eundem. — Unde supra. — Postulat ut archiepiscopo licet ad sedem apostolicam appellare. 158

EPIST. LI. — Ad Haimericum cancellarium. — Unde supra. 158

EPIST. LII. — Ad eundem. — Episcopum Carnotensem non affectasse profactionem Jerosolymitanam. Causis et negotiis publicis absulvi se roga. 159

EPIST. LIII. — Ad eundem. — Duos religiosos, et iabis scipsum Haimericis representat. 159

EPIST. LIV. — Ad eundem. — Vivianum abbatem commendat, monetque de cura animae serio gerendie. 160

EPIST. LV. — Ad Gaufridum Carnotensem episcopum. — Monachum quendam reclusum desertorem insulat. sed iam resipicentem, a Gaufrido suscipi et iovari posuat. 160

EPIST. LVI. — Ad eundem. — De peregrinatione Jerosolymitanana Norberti se incertum esse. Sententia ejusdem de Antichristo se non assentire. Causam quoque Humberti commendat. 162

EPISR. LVII. — Ad eundem. — Per minora vota non debera impediti majora bona. Videtur hoc, ni fallor, scribere in causa monachi, de quo supra epistola LV. 163

EPIST. LVIII. — Ad Ebalum Catalaunensem episcopum. — Hortatur Ebalum, ut monasterio seu ecclesiae coniunctum saeculorum virtutum idoneum praefici curet. 163

EPIST. LIX. — Ad Guiliicum Liungensem episcopum. — Hortatur ut res quasdam ecclesie S. Stephani Divonensis, per obitum Garnerii vacantes, au tollentiam scandatis et calumniis ansam, eidem ecclesiae celet. 166

EPIST. LX. — Ad eundem. — Supplicat pro ecclesia Molismensi. 167

EPIST. LXI. — Ad Ricuinum Tullensem episcopum. — Houinum qui penitentiam subiit, jussu episcopi Tullensis venerat, ad eundem renuntiit enarranda. 167

EPIST. LXII. — Ad Henricum Virdunensem episcopum. — Feminata multis obstrictam peccatis, sed iam penitentem commendat episcopo. 168

EPIST. LXIII. — Ad eundem. — Porgat se de facie temerario, cuius insinulatus fuerat; ejus nutrictam cupit: Guidonem eidem commendat. 168

EPIST. LXIV. — Ad Alexandrum Lincolniensem episcopum. — Philippus voles proficii Jerosolymam, ad Claram-Vallem forte divertens, illic manere decrovit. Alexander tri ad hoc consensum requirit. Negotium cum creditibus Philippi illi commendat. Denique hortatur eundem ne gloria mundana nimis fidat. 169

EPIST. LXV. — Ad Alvisum abbatem Aquiscincti. — Laudat in Alviso parternam erga Godwinum non ansuetudinem. De admissione se excusat, et veniani precatur. 170

EPIST. LXVI. — Ad Gaufridum abbatem Sancti-Medardii. — Operam ejus requirit in reconciliando sibi abbate Alviso; solutus eundem in tribulationibus. 173

EPIST. LXVII. — Ad monachos Flaviacenses. — Successionem B. Monachi tuerit, tanquam de ignoto sibi hactenus monasterio, et justas ob causas descendit. 175

EPIST. LXVIII. — Ad eosdem. — Unde supra. 175

EPIST. LXIX. — Ad Guidonem abbatem de tribus Fontibus. — Guidonem, qui incuria ministrantium in consecratio calicis erraverat, ob defectum vini, instruit. 179

EPIST. LXX. — Ad eundem. — Docet qualis misericordia in pastore esse debet, monetique ut sententiam in monachum transgressorem latam retractet. 182

EPIST. LXXI. — Ad monachos ejusdem loci. — Se distulisse hactenus visitationem, non incuria, sed exspectatione opportunitatis; de Rogerii abbatis obitu eos consolatur. 183

EPIST. LXXII. — Ad Rainaldum Fusniacensem abbatem. — Ostendit quam sit alienus a laudibus Jugum Christileve esse. Patria nomen detrecti, Frater vocari contentus, 184

EPIST. LXXIII. — Ad eundem. — Rainaldum de commisso sibi pietatis munere nimis anxium et querulum instituit; monetque openi et solatum suis potius impenderet quam ab eis requicendum. 187

EPIST. LXXIV. — Ad eundem. — Optaverat Bernardus Rainaldum modestus abstinere querimonis; nunc fabel de rebus ejus se redi certiorum. 188

EPIST. LXXV. — Ad Arialdum pruiliacensem abbatem. — Dissuaderat monasterii conditionem in Hispania. 189

EPIST. LXXVI. — Ad abbatem canonorum S. Petri De Monte. — Quid agendam cum vero qui, post diuturnam in domo et habitu religioso conversationem, ad sacramenta et secundas nuptias transierat. 190

EPIST. LXXVII. — Ad Magistrum Hoganem de S. Victore. — Hoc quaque epistola loco loco sublata iuter tractatus tunc II locum meruit. 190

EPIST. LXXVIII. — Ad Sugeriam, abbatem Sancti Dionysii. — Laudat Sugerium, missus fasto et externo splendori, ad modestiam et religiosam discipline curam in opere conversionis. Clericum aulae potius, quam Dei ministerio ducit acriter persuadit. 191

EPIST. LXXIX. — Ad alvatem Lucam. — Feminarum conubiorum fugientium monet. Et quid de fratre in crimen tago faciendum. 192

EPIST. LXXX. — Ad Guidonem abbatem Molismeuseum. — Consolatur amictum ex gravi iniuria: vindictam vero misericordia temperatur. 201

EPIST. LXXXI. — Ad Geraram abbatem Pultariensem. — Purgat se adversus indiciam criminationem. 202

EPIST. LXXXII. — Ad abbatem Sancti Joannis Caruensis. — Indicationem curae pastoralis, et peregrinationem Ierosolymitanam ossuadet. 202

EPIST. LXXXIII. — Ad Simone abbatem Sancti Nicolai. — Zara in perseruatione soletur. Pios conatus non semper habere optato successus. Prelatio aetioris disciplina studiorum euil agendum cum subditis. 204

EPIST. LXXXIV. — Adeudam. — Monachum erroneous remittit, sed reducet lenius et milles tractari soadet. 205

EPIST. LXXXV. — Ad eundem Gailemum. — Suaviter persingit Guilelmum, conquerentem sibi a Bernardo paribus amoris officiis non responderi. 206

EPIST. LXXXVI. — Ad eundem. — Monachum fugitivum dare increpatum et increpandum remittit. Ipsi vero Guilemio, mutationem aut vitam privatam meditanti, perseverare suadet. 210

EPIST. LXXXVII. — Ad Ogerum canonicum reguare. — Imprudent abdicationem curae pastoralis, etsi piz quietis amore factam. Instruit nihilominus, quomodo deinceps privatus in conobio vivere debeat. 211

EPIST. LXXXVIII. — Ad eundem. — Se multis occupationibus impeditum, hactenus non potuisse votis ejus satisfacere: cogique etiam modo parcus scribere. Opusculum quoddam suum edi in publicum vetal, nisi recognitum. 217

EPIST. LXXXIX. — Ad eundem. — Scriptio eius brevitatem excusat praetextu sacri temporis, cui potius silentium competit: item professionis et ruditatis, ut docendi munus usurpare non audeat. 220

EPIST. XC. — Ad eundem. — Amori sincero non opus esse prolixis literis, aut multis verbis: seque a valentiano propromptum desperata convalescere. 221

EPIST. XCI. — Ad abbates Suessione congregatos. — Abbes excitati ad strenue curandum negotium, cuius causa convenererunt. Studiorum protectus serio commendat: nil morandum, si tepidi quidam et dissoluti forsitan detrectent et obnuburment. 222

EPIST. XCII. — Ad Henricum regem Anglorum. — Monachis a se missis ad construendum monasterium, regis favorem postulat. 224

EPIST. XCIII. — Ad Henricum Wintoniensem episcopum. — Officio eius salutat. 225

EPIST. XCIV. — Ad abbatem ejusdem monasterii Eboracensis, unde exierat prior cum aliquantus fratribus. 226

EPIST. XCV. — Ad Turstinum archiepiscopum Eborensem. — Charitatem et beneficentiam ejus erga religiosos laudat. 228

EPIST. XCVI. — Ad Richarum Fontanensem abbatem et socios ejus, qui de alio ordine ad Cisterciensem transferant. — Laudat eos ob renovationem religiosae disciplinae. 229

EPIST. XCVII. — Ad ducem Conradum. — Dehortat eam a bello comiti Gebenensi inferendo, ne contra se

altorem Deum provocet. 229

EPIST. XCVIII. — De Machabais, sed ad quem scripta sit ignoratur. — Respondeat ad questionem, car ex justis antiquis legi, solis Machabais Ecclesia diem festum decreverit. 230

EPIST. XCIX. — Ad monachum quendam. — Om monachi ejusdem a suo conobio discessum anxius, ejusdem litteris sinistra se suspicione literarum scribit. 234

EPIST. CI. — Ad episcopum quendam. — Ejus erga religiosos pauperes favorum et beneficiorum auctoritate. 235

EPIST. CI. — Ad religiosos. — Monachum qui sine intentione discesserat redeunte benigne suscipi postula. 237

EPIST. CII. — Ad quemdem abbatem. — Monachicae adam dyscoli emendationem omni modo tentabat: se incorrigibilem ejiciendum, ne plures ejus consortio depraventur. 238

EPIST. CIII. — Ad fratrem Willmum monachi Cisterciensis. — Insigni pauperatis religiosae commendati: ne prævia, pestrinum in eo nimis iures terrenas affectant, cum danno præperum, ino suo ipsius conjunctum, ejus mallei sua morti, quam amori Christi cedere. 237

EPIST. CIV. — Ad magistrum Gualterum de Calvomonte. — Mortaliter eam a flagitiis sveuli, monens, poterit esse causam Christi, et anima, quam parentum. 238

EPIST. CV. — Ad Romanum Romanæ curie subdicionum. — Vita religiosæ propositum erga, mortis memoriam inculca. 239

EPIST. CVI. — Ad mag. trans. Henricum Marscam. — Ad capessendum religiosæ vita statum, exiit, eis deinde breviter insinuans. 241

EPIST. CVII. — Ad Thomam prepositum de Beveria. — Thomas isto Grimi Cisterciensi in Clara-Valle sese devovet: præcasinam Bernardus hortatur ad vota persolvenda. At sedulo cantatum sequens docebit epistola, ubi infelicem Thomam exitum commemorat. In hac vero tota salutis occonia profindissime describitur. 242

EPIST. CVIII. — Ad Thomam de Sancto Audomaro, post transgressionem promissionis suis veniendi ad conversiōnum. — Nunc relatis studiis religiosæ ingredi hortatur, proposito Thome de Beveria exitu infelix. 249

EPIST. CIX. — Ad illostrum juvenem Gaufridum de Perrona, et socios ejus. — Nobiles juvenes ob religiosæ vita propositionis predicti et ad perseverationem hortatur. 251

EPIST. CX. — Ad parentes ejusdem Gaufridi consolatoria. — Non esse eam filium religiosum tanquam perditum lugeant, vel etiam cur deliciuoso metuant. 233

EPIST. CXI. — Ex persona Eliæ monachi ad parentes suos. — Hortatur eos ne de Deo servire volentem impedire aut retrahere conentur: indignum id fore et frustaneum. 233

EPIST. CXII. — Ad Ganfridum Lexoviensem. — Doceat eum deserto religionis proposito rediisse ad seculum; et ad resipescendum hortatur. 235

EPIST. CXIII. — Ad Sophiam virginem. — Eam predicit ob spem mundi gloriam: et expositis religiosarum virginum elogiis, privilegiis, praemiosis ac ornamentis ad perseverationem hortatur. 236

EPIST. CXIV. — Ad alteram sanctimonialem — Quæ sub habitu religioso animum gesserat mundo deditum, eam jam resipescitatem predicat, et ne gratiam negligat, hortatur. 239

EPIST. CXV. — Ad alias sanctimonialem de monasterio Sancte-Maria Trecensis. — Dissuaderat ei eremum, quem temere et imprudente appetebat. 261

EPIST. CXVI. — Ad Ermengardem quondam comitissam Britanniae. — Afectum sui cordis, et vim religiosæ dilectionis suaviter et familiariter insinuat. 202

EPIST. CXVII. — Ad eundem. — Laudat ejus in divino servitu alacritatem, suunque illius videtur desiderium indicat. 263

EPIST. CXVIII. — Ad Beatricem nobilem et religiosam matronam. — Officiosa ejus charitate et sollicitudinem commendat. 263

EPIST. CXIX. — Ad Ducem et Ducissam Lotharingie. — Gratias agit pro condonatis hactenus vestigatis, sed caveri cupit, ne gratia principum opera ministrorum intervertatur. 264

EPIST. CXX. — Ad Ducissam Lotharingie. — Pro beneficiis oblatis grauas agit, et ab iniquo bello cum deterret. 265

EPIST. CXXI. — Ad Ducissam Borgundie. — Offensum Hugonipiacare nititur, et assensum in conjugium quod tam ab ea exposcit. 266

EPIST. CXXII. — Hildegerti Turonensis archiep. op. ad Bernardum abbatem. — Bernardi fama omnibus et sanctitatis pernotus, familiaritatem ejus ei proicit. 266

EPIST. CXXIII. — Rescriptum abbas Bernardi ad ill.

rum, non sine ipsius culpa Pontificis. 338
EPIST. CLXXVIII. — Ad dominum papam Innocentium pro Alberone Treverensi archiepiscopo. — Queritur versus quosdam et Ecclesiæ perniciosos homines in exsequiis pravis consiliis pontificia auctoritate manuiri: alios interim præsules, zelum Dei habentes, destitui et contemni. 339

EPIST. CLXXIX. — Ad eundem pro eodem. — Causam Alberonis archiepiscopi Treverensis agit adversus abbatem Sancti-Maximini et monachos rebellibus et contumacibus. 342

EPIST. CLXXX. — Ad eundem pro eodem. — Iterum commendat pontifici negotium archiepiscopi Treverensis, ut sententiā, subreptiō obstante, prævia meliore causa cogitatione, revocat. 343

EPIST. CLXXXI. — Ad Haimericum cancellarium. — Profiterit se beneficiis imparem, nonnisi voluntatis affectu gratum se esse posse. 344

EPIST. CLXXXII. — Ad Henricum Senonensem archiepiscopum. — Ille acriter perstringit, ut pote durum, ut qui archidiaconus non recte deponuisse; et ad aqua postulata ad pacis consilia difficultem. 344

EPIST. CLXXXIII. — Ad Conradum regem Romanorum. — Reverentiam Sedis apostolice ei commendat. 345

EPIST. CLXXXIV. — Ad dominum papam Innocentium. — Non posse initii quo Pontifex petierat monachos. 345

EPIST. CLXXXV. — Ad Eustachium occupatorem Valentiae sedis. — Hortatur ut memor etatis sua, et mortis imminentis, divinique judicij, resipiscat, nec pravis adulatorum consilii pateat. 346

EPIST. CLXXXVI. — Ad Simonem filium Castellani Cameracensem. — Ejus tutela Vaicellenses monachos commendat, patris donationem ab eo ratam haberi rogans. 348

EPIST. CLXXXVII. — Ad episcopos Senonas convocatos, contra Petrum Abælardum. — Excitat episcopos ad causam religionis contra Abælardum strenue agendam. 349

EPIST. CLXXXVIII. — Ad episcopos etcardinales curie, de eodem. — Monet ad vigilandum adversus Petri Abælardi errores. 351

EPIST. CLXXXIX. — Ad dominum papam Innocentium, de eodem. — Animi dolorum indicat ob errores Abælardi post schismatis statim exsurgentibus, quibus Pontificem, occurreremus. 354

EPIST. CXC. — Ad Innocentium pontificem, de erroribus quibusdam Petri Abælardi. 357

EPIST. CXCI. — Ad Innocentium ex persona domini archiepiscopi Remensis, etc. — Abælardum, vana scientiæ opinione tumidum, et de favore curie Romanae gloriandum, auctoritate Pontificia mature reprimendum. 357

EPIST. CXCII. — Ad magistrum Guidonem de Castello. — Monet ut ita diligere ac fovere Abælardum, ut tamen errores ejus non soveat. 358

EPIST. CXCIII. — Ad magistrum Iovonem cardinalem, de eodem. — Indignum esse ut Abælardus in Romana curia fautores inveniat. 359

EPIST. CXCIV. — Rescriptum domini Innocentii contra heræs Petri Abælardi. 359

EPIST. CXCV. — Ad episcopum Constantiensem. — Monet ut Arnaldum de Brixia, Italia et Gallia pulsū, et iam apud ipsum delitescentem expellat, aut potius ad cavenda majora damna vincitum teneat. 361

EPIST. CXCVI. — Ad Guidonem legatum, de eodem. — Cavendam ei familiaritem Arnaldi de Brixia, ne sab ejus auctoritate securius errores suos disseminet. 363

EPIST. CXCVII. — Ad Petrum Bisuntinum decanum. — Increpatum ob injurias abbati Chari-Loci illatus. 364

EPIST. CXCVIII. — Ad dominum papam Innocentium. — Guidonem a vi et injuriis oppressoris vindicari rogat. Nihil æque decere summum Ecclesiæ Præsulem ac zelum justificare. 365

EPIST. CXCIX. — Ad eundem. — Unde supra. Rogat sententiā pro Religiosis inique oppressis latam confirmari, nec ulterius aures præberi calumnias. 367

EPIST. CC. — Ad magistrum Ulcerium Andegavensem episcopum, pro gravi querela que erat inter ipsum et abbatis Fons Ebraldi. 367

EPIST. CCI. — Ad Baldwinum abbatem Reatini monasterii. — Hortatur ut strenue incumbat officio suo: hoc vero requirit verbum predicationis, exemplum operis, et præcipue studium orationis. 369

EPIST. CCII. — Ad clerum Senonensem. — Electionem novi Presulis non inconsulte et præcipitanter instituendam. 370

EPIST. CCIII. — Ad Attensem episcopum et clericum Trecensem. — Monet ut Ansellum clericum Trecensem ab armis et cōiugio revocet. 371

EPIST. CCIV. — Ad abbatem Sancti-Albani. — Sunum erga eum affectum aperit: mutuum vero conspectum, si

præsens vita non permittat, futuræ reservari. 372

EPIST. CCV. — Ad episcopum Rossensem. — Durius se litteris ejus, sed circa culpam, perstringi. 372

EPIST. CCVI. — Ad Reginam Jerosolymorum. — Com mendat quandam consanguineum suum, et paucis monet Reginam ita vivere, ut regnet perpetuo. 373

EPIST. CCVII. — Ad Rogerium regem Siciliæ. — Hortatur ut se pauperibus Religiosis benignum et beneficium exhibeat. 374

EPIST. CCVIII. — Ad eundem. — Desideratus a Rege, mittit ex suis, quos ut viscera sute benigne suscipiet fœri rogat. 375

EPIST. CCIX. — Ad eundem. — Prædicat regiam ejus munificientiam in suscipienda Religiosis a se missis. 375

EPIST. CCX. — Ad dominum papam Innocentium. — Remensem præsumum Pontifici commendat. 376

EPIST. CCXI. — Ad eundem. — Causam Cantuariensis archiepiscopi, necnon Londiniensis episcopi commendat. 376

EPIST. CCXII. — Ad eundem. — Causam Salamenticensis episcopi patheticè agit apud Pontificem, insignem ejus humilitatem commendans. 377

EPIST. CCXIII. — Ad eundem. — Expostulat cum Pontifice, quod reconciliatio Petri Pisani, opera sua et auctoritate ipsius Papæ facta, irritetur. 378

EPIST. CCXIV. — Ad eundem. — Episcopum Camerensem et abbatem Godescalcum commendat. 378

EPIST. CCXV. — Ad eundem. — Pro episcopo et decano Autissiodorensi. 379

EPIST. CCXVI. — Ad eundem. — Comitem Radulfum, qui reputata uxore sua aliam duxerat, patrem in curia reperiatur queritur. 379

EPIST. CCXVII. — Ad eundem. — Theobaldum causa justitiae et fidelitatis erga Sedem apostolicam, premi queritur: sed ad iniqua compulsum ope Pontificis expediri rogat. 380

EPIST. CCXVIII. — Ad eundem excusatoria et novissima. — Solita se apud Innocentium gratia excidisse animadvertis, causas offensas occasione testamenti Iovis cardinalis natus modeste diluit. 381

EPIST. CCXIX. — Ad tres episcopos curie, Albericum Ostiensem, Stephanum Praestinum, Igmarum Tusculanum, et Gerardum cancellarium. — Pro interdicto quod erat in terra Regis propter archiepiscopum Butericensem. 382

EPIST. CCXX. — Ad Ludovicum regem Francorum. — Iniquam regis postulationem in causa Radulfi rejicit, monetas eundem non prenere innocentem, et irritare contra se Regem supremum. 385

EPIST. CCXXI. — Ad eundem. — Unde supra. — Graviter Ludovicum regem arguit, quod, pravis consiliis adhaerens, pacis consilia respusat. Se quidem baculum regni nominis studiosum, deinceps solius veritatis patronum, necnon malefactorum ejus testem fore. 383

EPIST. CCXXII. — Ad Josenum episcopum Suessionensem episcopum, et Sigerum abbatem Sancti-Dionysii. — Queritur apud eos, ut Regis consiliarios, de inquisiōne ejus contra Theobaldum motitionibus, contra pactum et pacem ipsam. 387

EPIST. CCXXIII. — Ad Josenum episcopum Suessionensem. — Satisfacit episcopo, cuius litteris prefixa talis erat sanctatio, « Salutem in Domino, et non spiritum blasphemie. » Requirit nihilominus in eo majorem zelum ad vindicandas Christi et Ecclesiæ injurias. 390

EPIST. CCXXIV. — Ad Stephanum Praestinum episcopum. — Malefacta Ludovicī regis et injurias in Ecclesiam, episcopos, aliosque exponit. 391

EPIST. CCXXV. — Ad dominum episcopum Suessionensem. — Hortatur ad studium pacis. 394

EPIST. CCXXVI. — Ad Ludovicum regem Francorum. — Bernardus et Hugo queruntur de pertinacia regis in male cōspicis: irritos esse suos in concilianda pace labores non sine regni ejus exitio dolent. 394

EPIST. CCXXVII. — Ad episcopum Suessionensem. — Openi episcopi perquam sollicite et ardenter implorant. 399

EPIST. CCXXVIII. — Ad petrum Cluniacensem abbatem, conquerente quod ei non rescriberet. 396

EPIST. CCXXIX. — Petri Venerabilis ad Bernardum abbatem. — Bernardi litteris humanissime respondet, simileque causas dissensionum inter Cluniacenses et Cistercienses exponit. 398

EPIST. CCXXX. — Ad tres episcopos Ostiensem, Tuscanum, Praestinum. — Monet illos offici, ut a Christi gregi in episcopatu Meten-i impos areant. 417

EPIST. CCXXXI. — Ad eosdem pro abbate Latinaciensi. — Innocentiam abbatis asserit ac tuerit, et capita accusationis in eum producta diluit. Denique zelum discipli-

- ne religiosæ in ipsis requirit. 417
 Epist. CCXXXII. — Ad eosdem. — Contra abbatem Sancti-Theofredi 419
 Epist. CCXXXIII. — Ad abbatem Joannem de Busao, qui abbatiā reliquerat, ei abierat in solitudinem. — Blaudie eum revocat a solitudine, ad quam, de misso monasterii reginatio, se contulerat. 420
 Epist. CCXXXIV. — Ad Herberium abbatem Sancti Stephani Divionensis. — Temerariæ scriptiois calumpnam Joanni condonari rogat. 421
 Epist. CCXXXV. — Ad dominum papam Cœlestinum, pro intruso Eboracensi. — Auctoritate sedis apostolice adversus infamem ei simoniacum Eboracensis Ecclesie invasorem implorat. 422
 Epist. CCXXXVI. — Ad totam curiam Romanam. — Unde supra. 424
 Epist. CCXXXVII. — Ad totam curiam Romanam, quando elegerant abbatem Sancti-Anastasii in papam Eugenium. — Miratur bernardum abbateum Sancti-Anastasii, abstractum ab otio et solitudine, ad totius Ecclesie curiam rapi: finisque hominem, quieti assuetum, et rebus gerendis minus exercitatum, tanto oneri haud parem fore: unte fidei cardinalium ope eum sublevari rogat. 423
 Epist. CCXXXVIII. — Ad dominum papam Eugenium prius. — Bernardus Eugenio, recessus in Pontificem assumptionem, gratulatur ac condoleat: ipsum ad munus apostolicum feruter obendum animat, ut conceptae de se multorum exspectationi respondeat. 427
 Epist. CCXXXIX. — Ad eundem. — Depositionem Guillelmi Eboracensi urgeat apud Pontificem, cui soli ea potestas competit. 431
 Epist. CCXL. — Ad eundem, de Eboracensi intruso. — Laudat zolum Eugenii. Porro enim nunc ostendi vult in deponendo Eboracensi, illam sedem fraudulenter occupante. 432
 Epist. CCXLI. — Ad Hildetonsum comitem Sancti Aligidi, de Henrico heretico. — Henricum, Petri Brusii hereticus successorem, ejusque impia dogmata, et impura facinora describit, pougens Comitem, quod idem in sua ditione sinebet impune grassari. 434
 Epist. CCXLII. — Ad Tolosanos post redditum suum. — Sollicito fugientibus, nro et fugandos hereticos. Exercendam hospitalitatem. Nec quosvis prædictores admittendos. 436
 Epist. CCXLIII. — Ad Romanos, quando recesserunt a domino papa Eugenio. — Romani; Arnaldo heretico factiōne inflammati, antiquæ Reipublice ac libertatiformam restituere nitebantur, sota sacrorum curia Pontifici relata. Itaque recitabat Pontificem sibi vindicant, iubentes Pontificem decimis, et oblationibus tantum more prisco contentum vivere. Ille nata rebello, et in Eugeniam aerius concitata, cuius occasione Bernardus asperge, sed juste increpat Romanos tam iniquos in Pontificem, cuius injuria in sanctos et omnes Catholicos redundet, non evasura Dei vindictam, nisi mox respiscant. 437
 Epist. CCXLIV. — Ad Conradum regem Romanorum. — Ihortatur regem ad defensionem auctoritatis pontificie adversus rebēles Romanos. 440
 Epist. CCXLV. — Ad dominum papam pro Aurelianensi episcopo. — Gaudet ob zelum pontificis in causa Aurelianensis episcopi, etc. 442
 Epist. CCXLVI. — Ad eundem pro codem, quando prædictus Aurelianensis depositus est. — Aurelianensem, sponte se episcopatu abdicantem, pontifici commendat, ut honori ejus cautum esse velit: id humilitatem ejus, et pontificis elementiam deceat. 443
 Epist. CCXLVII. — Ad eundem pro Remensis archiepiscopo. — Discreteti præcepta et severior in Seminariis archiepiscopam Remensem sententia, de Pallii uso sublatu. 445
 Epist. CCXLVIII. — Ad eundem. — Præmonit pontificem, ne Sagaciens, quantumvis supplici, redditum in episcopatum molienti, faciles aures præbeat. 447
 Epist. CCXLIX. — Ad eundem. — Priorum Casse-Bei, electam in episcopum Valentinensem, uti dignum commendat. 449
 Epist. CCL. — Ad Bernardum priorem Portarum. — Repulsam fratris Natalis in episcopum electionem debuisse tam moleste ferri a Religiosis. Id sua opera factum non esse. Veritudo torte Papam, ne juvenilis vitia vnde denum calamita patuerit. 449
 Epist. CCLI. — Ad dominum Eugenium papam. — Balmeenses monachos pro merito punitus in gratiam recipi cūt, et cum Educēsib⁹ reconciliari. 451
 Epist. CCLII. — Ad eundem, pro Eboracensi. — Sententiam, cont⁹ a Eboracensem iam olim ab Innocentio latam, tñtem exsecutioni mandari postulat, ne mala sententia auctore inter imputetur. 452
- Epist. CCLIII. — Ad abbatem de Præmenstrato. — Asperieribus Præmonstratensium litteris placide respondet, recensens sua in eos beneficia. Refellit quoque singula querelarum capita constantem se ipsis amicum fore professus. 453
 Epist. CCLIV. — Ad abbatem Guarinum Alpensem. — Laudat in sene abbate studium reformati Ordinis. Temporis brevitatem non obsistere studio perfectionis. In vita spirituali semper proficiendum, nunquam standum. 459
 Epist. CCLV. — Ad Ludovicum regem Francorum. — Monet regem ne concilium hoc tempore Ecclesie et regno tam necessarium ipsiusque regis honori cessnrum, impedit. 462
 Epist. CCLVI. — Ad dominum papam Eugenium. — Excitat Eugenium ad suppeditias orientali Ecclesie fereendas; nec abjiciendum animum ob acceptam cladem in amissione civitatis Edessæ. Miratur vero se Carnou in duce belli electum. 463
 Epist. CCLVII. — Ad eundem, pro fratre Philippo. 465
 Epist. CCLVIII. — Ade eundem, pro fratre Rualeo. — Rualenum, jussu Pontificis abbatem Sancti Anastasii constitutum, sed invium ad medium ac renitentem, remitti ad se rogat. 466
 Epist. CCLIX. — Ad eundem. — Unde supra. — Se eadē velle, et eadē nolle cum Pontifice; adeoque Rualenum suum libenter sistere jubenti Pontifici ad abbatiā Sancti Anastasii. 467
 Epist. CCLX. — Ad Rualenum abbatem. — Compatrius Rualeno in demandata sibi præfectura, cui tandem acquiescendum moget. 467
 Epist. CCLXI. — Ad dominum papam Eugenium. — Abbatem Sancti Urbani, ob susceptum militem Templi censuris subjectum, absolvit peit. 468
 Epist. CCLXII. — Ad eundem pro monachis Mosomensibus. 468
 Epist. CCLXIII. — Episcopo Suessionensi pro abbate Cazenci. 469
 Epist. CCLXIV. — Petri Cluniacensis abbatis ad Bernardum abbateam. Suum erga Bernardum desiderium indicat, et in solitum absentis dilectum sibi Nicolau... mitti obniū postulat. 469
 Epist. CCLXV. — Rescriptum Bernardi abbatis ad eundem. — Laudari detrectat velut indigens: vicissim tamen laudes præconi sue repentit. 470
 Epist. CCLXVI. — Ad Sugerium abbatem Sancti Dionysii. — Animat cum, ut mortem intrepidis excipiatur. Desiderium suum ejus ante mortem visidū significat. 470
 Epist. CCLXVII. — Abbatil Cluniacensi. 472
 Epist. CCLXVIII. — Ad dominum papam Eugenium. — Monet promotionem cuiusdam indigni subreptitie factam, adeoque revocandam sententiam. 472
 Epist. CCLXIX. — Ad eundem. — Litteris a se per dolum extortis robur et auctoritatem derogat. 473
 Epist. — CCLXX. — Ad eundem. — Sribit in causa Prioris Cartusiani contra transgressores nosdā. Morteni abbatis Cisterciensis nuntiat, et successoreum commentat. 473
 Epist. CCLXXI. — Ad comitem Campania Theobaldum. — Monet filium ob minusculari etatem ad dignitates ecclesiasticas non esse promovendum. 475
 Epist. CCLXXII. — Episcopo Laudunensi. — Commonet eum pia liberalitatis. 476
 Eugenii papæ epistola ad Capitulum Cisterciense, Epistola CCLXXIII premissa. — Capitule Cisterciæ habendo se cupere interesse, si per occupationes pontificias licet. Hortatur ad studium et zelum disciplinae et perfectionis religiosæ in Capitulo promovendum. 476
 Epist. CCLXXIII. — Ad dominum papam Eugenium. — Lascitatur ob litteras, zelo et affectu plenas, a Pontifice ad capitulum scriptas. Ihortatur, ut ea sollicitudine perget fore omnes, sed præcipue sui Ordinis Religiosos. Abbatem Trium Fontium a præfectura sua abstractum queritur. 478
 Epist. CCLXXIV. — Ad Ilagonem abbatem Trium Fontium, quando erat Romæ. — Ponit commendasse nepotem episcopi Autissiodorensis, improbans collatam illi præposituram. 480
 Epist. CCLXXV. — Ad dominum papam Eugenium, pro Autissiodorensi electione. — De statu electionis Autissiodorensis, et fraude in ea commissa pontificem certiore facit. 486
 Epist. CCLXXVI. — Ad eundem, post obitum episcopi Autissiodorensis. — De irreligioso episcopi Autissiodorensis testamento, non sine frando Stephani diaconi facto, monet Pontificem; illud que scandala causa irritari debere. 491
 Epist. CCLXXVII. — Ad eundem, pro abbate Cluniacensi. — Abbatem Cluniacensem benevolè excipi, et

honosifice tractari petit.

482

EPIST. CCLXXVII. — Ad eundem, pro episcopo Belvænsi.

484

EPIST. CCLXXIX. — Ad Henricum comitem. — Comitem ob injuriam, a subditis ejus illatam, restitutioe in integrum compeditat.

484

EPIST. CCLXXX. — Ad dominum papam Eugenium pro Autissiodorensi negotio. — Queritur sententiam apostolicam in causa electionis Autissiodorensis, a se jussu Pontificis denuntiatam, contemni.

485

EPIST. CCLXXXI. — Abbatu Brunoni de Clara-Valle. — Brunonem perturbare et imprudenter scribentem redarguit.

487

EPIST. CCLXXXII. — Ad Ludovicum regem Francorum Junorem, pro electione Autissiodorensi. — Hortatur regem, ne electo Autissiodorensi episcopo absistat.

488

EPIST. CCLXXXIII. — Ad dominum papam Eugenium, pro fratribus de Miratorio. — In compositione quadam litis frustra laboratum: ideoque auctoritate apostolica opus esse.

489

EPIST. CCLXXXIV. — Ad dominum papam Eugenium, pro Remensi archiepiscopo, et aliis personis.

490

EPIST. CCLXXXV. — Ad eundem, pro Odone abbate Sancti Dionysii. — Abbatem Sancti Dionysii commendat, et adversus suspectas, aliorum criminationes, ex iuvia et ambitione natas, tuerit.

491

EPIST. CCLXXXVI. — Ad eundem, pro eodem.

492

EPIST. CCLXXXVII. — Domino Ostiensi, pro eodem abbatte.

492

EPIST. CCLXXXVIII. Ad Andream avunculum suum, militem Templi. — Infelicem exitum sacre expeditionis dolet; avuncoli adventum optat.

493

EPIST. CCLXXXIX. — Ad reginam Ierosolymorum. — Instituit eam, quomodo se gerat, ut proba vidue coram Deo, et reginae coram hominibus partes impieat.

494

EPIST. CCXC. — Domino Ostiensi, de Jordano cardinali. Legatum apostolicum describit, quam feda ubique vestigia reliquerit.

495

EPIST. CCXCII. — Ad dominum papam Eugenium, pro ecclesia Sancti-Eugendi Jurensis.

496

EPIST. CCXCII. — Ad quendam seculariem. — Perstringit eum, quod Petrum, cognatum suum, a proposito vita religiosæ astralhero conatus sit.

497

EPIST. CCXCIII. — Petru abbati de Cella, pro monacho Caziacensi, qui ad Claram-Vallem transierat.

498

EPIST. CCXCIV. — Ad dominum papam Eugenium, pro episcopo Cenomanensi. — Episcopum Cenomanensem, et alios Pontifici commendat.

499

EPIST. CCXCV. — Domino Henrico cardinali, pro eodem episcopo.

499

EPIST. CCXCVI. — Domino Ostiensi pro eodem.

500

EPIST. CCXCVII. — Abbati Arremarensi. — Mouachina apostamatem premitentem recipi petit.

500

EPIST. CCXCVIII. — Ad dominum papam Eugenium. — Nicolai notarii fraudes et imposturas deegit.

500

EPIST. CCXCIX. — Comiti Engolismensi, pro fratribus de Buxia. — Queritur de gravi exactione suis a comite imposta.

501

EPIST. CCC. — Blesensi comitissæ. — Solatur comitissam, filii delicta per statum excusans, et melioris frugis spem faciens; unde blande potius et leniter quam asperre tractandum monet.

502

EPIST. CCCI. — Sancia sorori imperatoris Hispanie. — Controversiam, ex receptione cuiusdam monasterii inter suos et alios quosdam Religiosos natam, ejus opera sopiri cepit.

503

EPIST. CCCII. — Legatis apostolicis, pro archiepiscopo Moguntino. — Causam archiepiscopi ab adversariis gravatai commendat.

504

EPIST. CCCIII. — Ludovico Juniori regi Francorum. — Quid agendum regi causa cuiusdam de Britancia adulteri et excommunicati.

505

EPIST. CCCIV. — Eadem. — Gaudet valetudinem suam regi esse curae; Robertum regis germanum commendat.

506

EPIST. CCCV. — Ad dominum papam Eugenium. — Episcopum Belvaensem a Romano itinere justis ex causis detinunt. Itaque causam ejus Pontificis consilio totam committit.

506

EPIST. CCCVI. — Domino Ostensi pro electione abbatis Tutoaldi de Tribus-Fontibus. — Purgat se adversus calumniam Iugonis episcopi Ostiensis, qui promotionem Turoaldi in abbatem Trium-Fontium indigne fecerat; non alium ipse, Nicolaum scilicet, designaverat. Roberti electionem in novi monasteriorum abbates excusat.

507

EPIST. CCCVII. — Ad eundem. — Belvacensem episcopum contra sinistros rumores tuerit. Valetudinem suam estreme afflictam indicat: et quid archiepiscopo Lu-

nensi acciderit

510

EPIST. CCCVIII. — Ad Alfonsum Portugallie regem. — Petitione regis se adiutorasse responset, et fratrem ejus brevi a terrena militia ad coelestem transitum predicit.

512

EPIST. CCCIX. — Ad Eugenium Pontificem. — Lau lat Sugerium abbatem, ejusque legatos Pontifici commendat.

513

EPIST. CCCX. — Ad Arnaldum Carnotensem abbatem Bonaventil. — Bernardus in extremitate positus, hanc amico epistolam ultimam scriptis.

513

Admonitus in epistolas sequentes.

513

EPIST. CCCXI. — Ad Haimericum cancellarium. — Emulos quo-dam pliis aliorum conflitis adversantes acriter perstringit: Haimericum vero ad sedulam boni publici curam, oblate occasione, extimulat.

513

EPIST. CCCXII. — Ad Raynaldum archiepiscopum Remensem. — De remissis ad se litteris gratias agit.

517

EPIST. CCCXIII. — Ad Gaufridum abbatem Sanctæ Marie Eboracensis. — Religiosos, a laxiore ad strictiorem vivendi modum transire volentes, non impediendos; et apostatas censendos, qui post transitum resilient ad vitam priorem.

518

EPIST. CCCXIV. — Ad dominum papam Innocentium. — Bernardus post reconciliatos Ecclesie Mediolanenses jussu Innocentii ad pacificandas ipsas inter se Lombardie civitates profectus, Papium et Cremonam se contulit. Sed apud Cremonenses nihil proficiens, eorum peritiam Pontifici significat, et ut severorem, quam in urbisepiscopum Medicolanensem parabat sententiam, paulisper suspenlat, hortatur.

520

EPIST. CCCXV. — Ad Mathildem reginam Anglorum. — Rogat ut annuat petitioni alias iustitiae pro monachis de Capella.

522

EPIST. CCCXVI. — Ad Henricum Senonensem archiepiscopum, et ad Haimericum cancellarium. — Hortatur ut nobilis cuiusdam, bona ecclesiastica possident, sed nunc ea religiosis quibusdam cedere volenti, non adversetur.

522

EPIST. CCCXVII. — Ad Priorum suum Godesfilium. — Schismatis existet, et pace composta, iam se quamprimum ad suos redditum pollicetur.

523

EPIST. CCCXVIII. — Ad papam Innocentium. — Remensis Ecclesie pericula insinuat, et maturam opem a Pontifice desiderat.

523

EPIST. CCCXIX. — Ad Turstinum Eboraci archiepiscopum. — Hortatur curam pastoralem ne dimittat: si tanquam justa causa, ut Pontificis consensus adsit, locum petat religiosæ disciplina magis observantem.

524

EPIST. CCCXX. — Alexandro Priori de Fontibus, et eiusdem loci fratribus. — Hortatur ad electionem novi abbatis unanimiter faciendam.

525

EPIST. CCCXI. — Ad Henricum de Murdach, primum abbatem de Valle-Clara, postea de Fontibus, tandem archiepiscopum Eboracensem. — Jubet, ne electionem sui in abbatem de Fontibus refutet.

526

EPIST. CCCXII. — Ad Hugonem novitum, postea Bonae-Vallis abbatem. — Laudat vitæ religiosæ propositionem, præmunitique eum adversus tentationes, et ad constantiam ac perseverantiam excitat.

527

EPIST. CCCXIII. — Ad Innocentium papam. — Pro archiepiscopo Treverensi contra abbatem Santi-Maximini.

528

EPIST. CCCXIV. — Ad Robertum abbatem de Dunis. — Absentie mutua solamen suggestit, nempe amitorum conjunctionem, immo corporum, quandoque futuram.

529

EPIST. CCCXV. — Ad eundem, de Iderio novitio. — Quid de novitie dyscole fieriendum rogatus consultit.

530

EPIST. CCCXVI. — Guillelmi abbatis, ad Gaufridum Carnotensem episcopum, et Bernoldum abbatem Claræ-Vallensem. — Ut Dei et Ecclesie causam adversus Petri Abelardi errores, quorum aliquot capitula producit, tucantur.

531

EPIST. CCCXVII. — Rescriptum Bernardi ad Guillelum abbatem. — Libellum contra Petrum Abelardum conscriptum laudat, mutuusque colloquium post Pascha promittit.

533

EPIST. CCCXVIII. — Ad Romanum pontificem. — Contra electum Rutenensem.

533

EPIST. CCCXIX. — Ad episcopum Lemovicensem. — Contra eundem electum Rutenensem.

534

EPIST. CCCXX. — Ad Innocentium papam. — Contra Petrum Abelardum.

535

EPIST. CCCXXI. — Ad Stephanum cardinalem et epis copum Prenestinum. — Ejusdem argumenti.

535

EPIST. CCCXXII. — Ad G. cardinalem. — Ius: contra Petrum Abelardum.

537

EPIST. CCCXXIII. — Ad G. cardinalem. — Ius: contra Petrum Abelardum.

- item argumenii.
- EPIST. CCCXXXIV. — Ad Guidonem Pisanum. — Contra eundem Abaelardum. 538
- EPIST. CCCXXXV. — Ad quemdam presbyterum cardinalem. — Item contra Petrum Abaelardum. 539
- EPIST. CCCXXXVI. — Ad quemdam abbatem. — Ejusdem argumentum. 539
- EPIST. CCCXXXVII. — Ad Innocentium pontificem, in persona Francie episcoporum. — Episcopi Gallie expouunt Pontificem, quid actu sit in causa, Petri Abaelardi, Bernardum ad disceptationem in synodo provocantis, sed objectos sibi heresum articulos respondere nolentis, et ad Sedem apostolicam appellant. 540
- EPIST. CCCXXXVIII. — Ad Haimericum cardinalem et cancellarium. — Petro Abaelardus haeresis convictio, non debere apud cardinales et curiam Romanam patens refutatum. 542
- EPIST. CCCXXXIX. — Ad papam Innocentium. — Alvisi Atrebatis episcopi innocentiam adversus calumniatores ejus asserit. 544
- EPIST. CCCXL. — Ad eundem Innocentium papam. — Pro episcopo Andegavensi. 544
- EPIST. CCCXLI. — Ad Malachiam Hibernie archiepiscopum. — Fratres, litteras, et baculum, ab eo missa gratio anno suscipit. Locum Religiosi idoneum preparari juberet: seque orationibus commendat. 543
- EPIST. CCCLXII. — Ad Josenum episcopum Snessionensem. — Archiepiscopum Burdegensem apud regem purgari postulat. 546
- EPIST. CCCXLIII. — Bernardi abbatis Itali ad Innocentium. — Conqueritur quod in monasterio Salvatoris omnia secundum pontificis promissa contigerint. 547
- EPIST. CCCXLIV. — Ejusdem Bernardi ad sanctum Bernardum. — Praefectorum sibi impositam conqueritur. 548
- EPIST. CCCXLV. — Ad fratres de Sancto-Anastasio. — Commendat eorum in religiosa disciplina zelum et observantiam. Attamen nimis valetudinis per medicinas tuenda stadium improbat. 549
- EPIST. CCCLVI. — Ad dominum papam Innocentium. — Hortatur Pontificem, ne causa archiepiscopi Eboracensis, utpote iniqua, faveat. 551
- EPIST. CCCLVII. — Ad eundem dominum Innocentium papam. — Commendat novitos, causa archiepiscopatus Eboracensis Romani potentes. 552
- EPIST. CCCXLVIII. — Adeundem Innocentium. — Pro Arnulfo Lexoviensi episcopo electo. 552
- EPIST. CCCLIX. — Ad eundem. — Amicum pontifici commendat. 553
- EPIST. CCCL. — Ad eundem. — Propinquum suum benedictione pontificis muniri roget. 554
- EPIST. CCCLI. — Ad eundem Innocentium. — Pauperes quosdam commendat. 554
- EPIST. CCCLII. — Innocentii II pape Privilegium sancto Bernardo concessum. — Innocentius Bernardi atque ordinis Cisterciensi amplissima privilegia concedit ob præclarę ejus in sedem apostolicam merita. 554
- EPIST. CCCLIII. — Ad Willelmum abbatem de Rievale. — Monet æquanimiter ferre illegitimam archiepiscopi Eboracensis ordinationem. 556
- EPIST. CCCLIV. — Ad reginam Jerosolymorum Milisendam, filiam Baldi regis, et Fulonis uxorem. — Mortuo Fulone viro suo, ut se gerere debeat. 556
- EPIST. CCCLV. — Ad eamdem reginam Jerosolymorum. — Praemonstratenses Jerosolymam peregrinantes commendat. 557
- EPIST. CCCLVI. — Ad Malachiam Hibernie archiepiscopum. — Renuntiū religiosos, sed (quod negotiis imputat) non sat adhuc exultuos et instructos. 558
- EPIST. CCCLVII. — Ad eundem. — Perseverante, immo et proficiente ab eo dilectionem requirit eamque in fratribus se missis, curandis et favendis ostendi cupit. 558
- EPIST. CCCLVIII. — Ad dominum papam, nempte Ecclesiastinum. — Openi et auctoritatem Pontificis in pace Theobaldo Campani comiti procuranda postulat. 559
- EPIST. CCCLIX. — Clara-Vallensis ad eundem Ecclesiastinum. — Abbatem Morimundi Jerosolymam peregrinatur cuiusdam retinere. 559
- EPIST. CCCLX. — Ad Willelmum abbatem de Rievale. — Denuo hortatur Willelmum ad patientiam et sequanimitatem. 561
- EPIST. CCCLXI. — Ad Theobaldum archiepiscopum, pro Joanne Salesiensi. — Confidit de amicitia Theobaldi, Joannem ei commendat. 562
- EPIST. CCCLXII. — Ad Robertum Pullum cardinalem et cancellarium. — Hortatur ut Eugenio, recens electo Pontifici, strenuum pro officio suo se adjutorum prebeat in negotiis Ecclesiæ. 563
- EPIST. CCCLXIII. — Ad Orientalis Francia clerum et populum. — Ad arma contra infideles pro defensione Orientalis Ecclesiæ suscipienda hortatur. Praeterea contra turbulentum quemdam prædicatore ducet Iudeos non esse persequendos, nedum occidendos. 564
- EPIST. CCCLXIV. — Ad Petrum abbatem Cluniensem. — Invitat Petrum ad conveatum Carnotense, ubi de auxilio Orientali Ecclesiæ fereado consultandum. 565
- EPIST. CCCLXV. — Ad Henricum Moguntinum archiepiscopum. — Radulfum monachum, qui fideles in Judeorum necem armabat, arguit. 570
- EPIST. CCCLXVI. — Ad Hildegardem abbatissam. — Laudibus sui modeste rejectis, ut ipsa Die gratiam in se agnoscat monet, et orationes pro se suisque, postulat. 572
- EPIST. CCCLXVII. — G. Cancellario. — Episcopum Metensem commendat. 572
- EPIST. CCCLXVIII. — Ad G. diaconum cardinalem. — Affectum ejus litteris et donis expressum, gratius amplectitur, et ab amore terrenorum opumque avocat. 575
- EPIST. CCCLXIX. — Ad Sugerium abbatem. — Gratulatur Sugerio et reformatione ecclesie S. Genoveſe feliciter institute, et ut bene cœp̄ is insistat, hortatur. 573
- EPIST. CCCLXX. — Ad eundem. — Ecclesiam de Monte ei commendat. 574
- EPIST. CCCLXXI. — Ad eundem. — Dissuadet matrimonium inter filium comitis Andegavensis et filiam regis Francorum, ob impedimentum consanguinitatis. 575
- EPIST. CCCLXXII. — Ad P. episcopum Palatinum in Hispania. — Laudat emphabumilitate, sed maxime a studio lectionis. 576
- EPIST. CCCLXXIII. — Abbatis Sp. ad S. Bernardum. — De praefectura sibi imposita luget. 578
- EPIST. CCCLXXIV. — Ad fratres de Hibernia, in transitu beati Malachiae episcopi. — Sanctorum et obitum gaudio potius quam fulta prosequendum. Singulare quoque Dei beneficio, Clarae-Valle tantu viri morte et sepultura honoratum. 578
- EPIST. CCCLXXV. — Ad Iam comitissam Nivernensem. — Monachos Vizeliacenses a comitissæ clientibus infestari queritur. 580
- EPIST. CCCLXXVI. — Ad Sugerum abbatem. — Bortatur et rogat, ut duelli quorundam principum se opposuat. 581
- EPIST. CCCLXXVII. — Ad eundem. — Prædicat ejus zelum et studium boni communis, quod indixerit concilia regni pro ejus salute, hortaturque ad causam reipublicæ fortiter agendam. 581
- EPIST. CCCLXXVIII. — Ad eundem. — Petrit subsidium ambonem pro Religiosis Bituricensibus. 583
- EPIST. CCCLXXIX. — Ad eundem. — Abbi cuidau inopin subveniri roget. 583
- EPIST. CCCLXXX. — Ad eundem. — De periculoioso statu Ecclesie Orientalis. 583
- EPIST. CCCLXXXI. — Ad eundem. — Monet se de ipso recte sentientem, dolere tamē quod mala regui palam ipsis imputentur. Hortatur ut civeat, ne eorum, per quos ista sunt, consors iutetur. 584
- EPIST. CCCLXXXII. — Ad Leoniam abbatem Sancti-Bertini. — Ejus in se suosquo beneficia gratis agnoscit. Thomanum de sancto Audomaro ad Clarae-Vallenses transire volentem non prohibendum. 585
- EPIST. CCCLXXXIII. — Ad eundem abbatem Sancti-Bertini. — Rogat ut officia humanitatis, hactenus fratibus suis exhibita, continuet. 586
- EPIST. CCCLXXXIV. — Ad monachos ecclesie Sancti-Bertini. — Gratias agit beneficiorum inactenus suis praestitiose largam a Deo retribuendam prouitibus. 587
- EPIST. CCCLXXXV. — Ad eosdem. — Eis de meliori observancia gratulatur, eodemque ad studium religiosæ pœfessionis et assidui proiectus excitat. 587
- EPIST. CCCLXXXVI. — Joannis Casæ-Marii ad Bernar-dum abbatem. — Solatur Bernardum de infelici expectatione in Terram Sanctam successu. 590
- EPIST. CCCLXXXVII. — Ad Petrum abbatem Cluniensem. — Prævia sineeri in Petrum affectus et amoris protestatio, si quid acerbius litteris quibusdam scripsit, excusari roget. 591
- EPIST. CCCLXXXVIII. — Petri Venerabilis ad Bernar-dum abbatem Clarae-Vallensem. — Titulos et elogia rospuit, et quanti Bernardum ejusque amicitiam faciat, loquenter ostendit. Ejusdem quoque satisfactionem de injuria litterarum libens admittit. 592
- EPIST. CCCLXXXIX. — Ad Petrum abbatem Cluniensem. — Perjucandas sibi fuisse Petri litteras, sed occupationum moto præcepito non lieuisse prolitus respondere. 593

EPIST. CCCXC. — Ad Eschilum Lundensem archiepiscopam, sedis apostolice in Dacia et Sucia legatum. — Amorem eius gratus et humilis agnoscit, saunque vici-
sim ostendit. 596

EPIST. CCCXCI. — Ad Abbatissam Faberniacensem. — Monet de resiliendi non tantum domibus, sed et moribus, et de diligenti hospitalis cura. 597

EPIST. CCCXCII. — Ad Radulfum patriarcham Antiochenum. — Humilitatem precipe ei inculcat. 599

EPIST. CCCXCIII. — Ad W. patriarcham Jerosolymo-
rum. — Ad humilitatem eum hortatur. 600

EPIST. CCCXCIV. — Ad archiepiscopum Lugdunensem. — Pro abate Athanasi apud Lugdunum. 602

EPIST. CCCXCV. — Ad Alvisum Atribensem episcopum. — Non satis regum eius petitionem esset, ut Tho-
mas de Sancto Andomaro, qui se Claræ-Vallenibus devo-
verat, dimititur Bertinensisibus, qui eum sibi ex votu
parentum vindicare solebant. 604

EPIST. CCCXCVI. — Ad Ricuinum episcopum Tullen-
sem. — Excusat se apud eum, quod ejus professorum
Willelmum ignorans suscepserat. 606

EPIST. CCCXCVII. — Ad Odonem abbatem Majoris-Mo-
nasterii prope Turones. — Monachos, de quibusdam reli-
tibus cum clericis contendentes, arbitrorum sententia
asquiescere debere. 608

EPIST. CCCXCVIII. — Ad Guidonem abbatem et fratres
Arremarenses. — Rogatus ab Arremarensibus, ut Officium
de sancto Victore ipsorum patrono componat, testitatem
svam et operis difficultatem pretendit, exponens qualia
esse oportet que publice adiubentor divino cultui: can-
tus quoque ecclesiastici leges describit. 609

EPIST. CCCXCVIX. — Ad Leibertum abbatem Sancti-
Michaelis. — Monachum quendam a perverso peregrina-
tionis proposito dehortatus, remittit ad suum monas-
terium. 612

EPIST. CD. — Ad abbatem Lætiensem. — Fratrem Re-
pertum recipi, et benignius tractari, ac statutum abbatis
sibi renuntiari cupit. 613

EPIST. CDI. — Ad abbatem Balduinum de Castellione.
— Timorom ei eximit ex imprudenti ejusdem verbo
natum. 613

EPIST. CDII. — Ad Balduinum Noviomensem episco-
pum. — Puerum ei facete commendat. 614.

EPIST. CDIII. — Ad Henricum archidiaconum. — An
valeat Baptismus hac verborum forma collatus: «Baptizo
te in nomine Dei, et sanctæ et vera cruce». 614

EPIST. CDIV. — Ad Albertum inclusum. — Consulit ei
seu in die refici, et mulierculas prorsus non admittere. 615

EPIST. CDV. — Ad G. abbatem. — Fratri euidam ad
vivendum more communitalis sat virium esse. 616

EPIST. CDVI. — Ad abbatem Sancti-Nicolai. 616

EPIST. CDVII. — Ad Odonem abbatem Belli-Loci. —
Monet depositum paupiri sine dilatione reddendum. 616

EPIST. CDVIII. — Ad W. Abbatem Trecensem. — Cle-
ricum delicatum: secundu[m] yaledicente ablati Treconsi
commendat, veritus rigori Clarae-Vallenium imparem
fore. 617

EPIST. CDIX. — Ad Rerigonom de Abbatis-Villa. —
Monet corpoream presentiam non magni pendendam:
rogat terram quandam incoltam religiosis attribui. 618

EPIST. CDX. — Ad Gilduinum abbatem Sancti-Victoris.
— P. Lombardum commendat. 618

EPIST. CDXI. — Ad Thomam Beverlacensem propositum. — Suavissima sane et multiformis epistola qua Tho-
mam invitat ad vitam religiosam, peccatis otium quibus-
cumque non obstantibus. Bonæ conscientia nihil preferri
posse in hoc mundo. 619

EPIST. CDXII. — Ad T. adolescentem qui vitam monas-
ticam voverat. 620

EPIST. CDXIII. — Ad Ruinaldum abbatem. — Novitium
io proprio confirmatum benignè recipi postulat. 621

EPIST. CDXIV. — Ad Alardum monachum. — Unde
supra. Perstrinxit eum, quod predicto novitio expulso,
et iam redditua atque emendatione molienti, portinaciu-
obsticat. 622

EPIST. CDXV. — Ad quemdam paci sui prævaricato-
rem. — Hortatur ut, excusso voluptatis carnalis jugo,
promissum religionis votum exsequatur. 623

EPIST. CDXVI. — Ad ir cognitum. — Eleemosynas
comitis Theobaldi a se non fuisse distributas asserit. 623

EPIST. CDXVII. — Ad abbatem de Trunco-Berengarii. —
Fratre Dodonum ab eo hanane recipi postulat. 624

EPIST. CDXVIII. — Ad Lupicum archiepiscopum Ro-
tomagensem. — Donationem Saviniaco faciem confirma-
ri ab episcopo rogat. 625

EPIST. CDXIX. — Ad Petrum abbatem Cellensem. —
Tunc Cellensibus dimittit. 625

EPIST. CDXX. — Ad Nicolaum Cameracensem epis-
copum. (Fragmentum.) 626

MONITUM in sequentes triginta sex epistolulas. 626

EPIST. CDXXI. — Ad mar. et uxorem ejus. — Hor-
tur eos ad eleemosynam et pia opera. 629

EPIST. CDXXII. — Ad quemdam abbatem — Excusat
se de epistola brevitatem, remitti illi quemdam ado-
lescentem, quem adiutare cum suis minime poterat. 629

EPIST. CDXXIII. — Ad quemdam episcomum. — Com-
mendat ei causam monasterii Sancti-Martini. 630

EPIST. CDXIV. — Ad quemdam amicum. — Excusat
se quod cum eo ad ligatum ire non queat. 630

EPIST. CDXXV. — Ad quemdam judicem. — Commen-
dat ei causam abbatis Fontaneti. 631

EPIST. CDXXVI. — Ad quemdam amicum. — Commen-
dat ei latorem praesentium. 631

EPIST. CDXXVII. — Ad episcopum Trecensem. Im-
probat quod archidiaconatum puerulo dederit. 631

EPIST. CDXXVIII. — Ad quemdam abbatem. — Laudat
eum et hortatur ad emendationem sui monasterii et pra-
cipue hospitalis. 632

EPIST. CDXXIX. — Ad quemdam amicum. — Gratias
agit Deo de rebus prosperè gestis. 632

EPIST. CDXXX. — Ad quemdam amicum. — Quod be-
neficia ecclasiastica non de laicis manu, sed de episco-
pi accipienda sunt. 632

EPIST. CDXXXI. — Ad Innocentium II papam. — De-
legatus a summo pontifice iudex ad dicimendam item
inter duos contendentes de archiepiscopatu Turenensi,
declarat Philippi electionem esse nullam. 633

EPIST. CDXXXII. — Ad dominum papam. — In gratiam
episcopi Trecensis. 633

EPIST. CDXXXIII. — Ad eundem. — In gratiam epi-
scopi Trecensis. 633

EPIST. CDXXXIV. — Ad eundem. — Ejusdem argu-
menti. 633

EPIST. CDXXXV. Ad eundem. — Commendat ei li-
tarum latorem. 636

EPIST. CDXXXVI. — Ad eundem. — Commendat ei
quendam amicum. 636

EPIST. CDXXXVII. — Ad eundem. — In gratiam Tre-
censis episcopi. 636

EPIST. CDXXXVIII. — Ad eundem. — In gratiam Tre-
censis episcopi. 636

EPIST. CDXXXIX. — Ad eundem. — In gratiam Tre-
censis episcopi. 636

EPIST. CDXL. — Ad anonymum. — Hortatur ut animæ
curam præferens corporis callicitudini, sæculo renunti-
et. 637

EPIST. CDXLI. — Ad priorem quendam. — Mittit ei
adolescentem qui in Ordine recipi postulabat. 638

EPIST. CDXLII. — Ad quendam Ordinis S. Benedicti
abbatem. — Mittit ei duos adolescentes ad ordinem Ci-
stencionem viribus imparés, sed sibi non forte inquietus. 638

EPIST. CDXLIII. — Ad quendam amicum. — De quo-
dam adolescentem, cuius pravos meres narrat, qui noli-
tum matrimonium ambiebat. 638

EPIST. CDXLIV. — Ad quendam abbatem. — De quo-
dam monacho qui ad alium Ordinem transire volebat,
quod fieri improbat. 639

EPIST. CDXLV. — Ad quendam abbatem. — Commen-
dat ei L. fugitivum revertentem, quem benigne suscipi-
rogat. 639

EPIST. CDXLVI. — Ad anonymam. — Scribit se ex
morbo gravi convalescisse, et mortis januas evassisse. 639

EPIST. CDXLVII. — Ad Amedeum Altæ-Cumbe abba-
tem. — Rogat ut nuntios mittat Montem-Pessutanum, quo
ascendere debent regis Siciliæ naves, ut apud regem
eum excusent, quod fratres in Siciliam non miserat. 640

EPIST. CDXLVIII. — Ad anonymum. — Commendat ei
abbatem Farensem saecula Ecclesie Romane cardinalem.
640

EPIST. CDXLIX. — Ad regem Francorum. — Excusat
se a suscipienda dignitate ad quam electus erat. 641

EPIST. CDL. — Ad auxilium. — Scribit se tandem con-
valescere et a mortis fauces erexit. 642

EPIST. CDL. Ad fratres**. — Hortatur ad eleemosynas
famis tempore faciendas. 642

EPIST. CDLII. — Ad quendam abbatem. — Hortator
ut benigne fugitivum recipiat, nec prelati dignitatem
abiciat. 643

EPIST. CDLIII. — Ad anonymum. — Laudat ejus prae-
dilectionem et humilitatem. 644

EPIST. CDLIV. — Ad anonymum — Stephano, si per-
severaverit, promittit dignas penitentias fructus. 644

EPIST. CDLV. — Ad postteram imperatoris Hispania-
rum. — Fratru[m] ei suffragia concedit, oraque ut contro-

versis, quae inter suos et fratres de Careda erae, per episcopos terminetur.	644	ad Stephanum episcopum Parisiensem. — De pace inter ipsum et Stephannum de Garlanda.	692
Præfatio in epistolam sequentem.	645	Epist. CDLXXXVIII. — Hugonis episcopi ad capitulum Cisterciense. — De morte Eugenii III papac.	694
Epist. CDLVI. — Ad Raymundum dominum Casari Ambrusii.	647	Epist. CDLXXXIX. — Bartholomai, ex episcopo nocturni, ad Samsonem archiepiscopum Remensem. — Reductio ratione sue administrationis.	695
Epist. CDLVII. — Ad universos fratres. — De expeditione in terram sanctam. Festum SS. Petri et Pauli apud Magdeburgum convenient, designat.	651	Epist. CDLX. — Tursuni archiepiscopi Eboracensis ad Willmum Cantuarensem pontificem.	697
Epist. CDLXVIII. — Ad Wladislauum ducem. Magnates et populum Bohemiae. — Omnes ad expeditiunem Hierosolymitanam invita idemque negotium episcopo Moravensi commendat.	652	Epist. CDLXI. — Fa-treditabitis Clares-Vallis terci, ad quendam ordinis sui abbatem.	704
Epist. COLIX. — Ad G. de Stombo Munitum in sequentia epistolam.	653	Epist. — CDLXII. — Peiri de Roya novitii Clarae-Vallis ad C. praepositum Noviomensem. — Transacte vita errores enumerat, et Clares-Vallis optimam lauavit instantiationem.	706
Epist. CDLX. — Ad N.	653	Epist. CDLXIII. — Capituli generalis nigrorum monachorum ad Adrienaum IV. — De amovendo abate Latinacensi.	713
APPENDIX AD EPISTOLAS S. BERNARDI.		Epist. CBXCIV. — Eorumdem ad Alexandrum III.	714
I. EPISTOLÆ DUBIA VEL SPURIA.		Epist. CDLXV. — Ad abbatem Reatinensis monasterii.	716
Epist. CDLXI. — Ad Mattheum Albaniensem episcopum. — Super Evangelio Luteri, cap. xv., i-3: e Romo quidam erat dives qui habebat villicum.	661	S. BERNARDI CHARTÆ.	
Epist. CDLXII. — Ad quosdam noviter converses. — Hortatur ad constantiam propositi vite religiosa ei noante vita peccatis deterriunt simant.	662	I. — Pro abbatis de Trunco-Berengarii.	715
Epist. CDLXIII. — Ad Altissimum regem Portugalie. — fex, obtenta de Saracenis victoria, reus voti dicendendo Cisterciensibus monasterio tenebatur, itaque nostitutus a Clara-Valle monachos Bernardus militi in Lusitaniam.	663	II. — Pro Luxoviensi et Sancti-Apri monasteriis.	717
Epist. CDLXIV. — Ad Joannem Claram. — dogmo divinitus ejus zelo ac desiderio, mitice Clara-Valle monachos ad fundandum in Lusitaniam monasterium.	669	III. — Compositio facia inter Hugoem episcopum et Wilhelminum comitem Autiostoreensem.	717
Epist. CDLXV. — Ad abbatem Sancti-Benedicti.	670	IV. — Pro monasterio S. Victoris Parisiensis.	720
Epist. CDLXVI. — Ad Ludovicum regem.	671	V. — Pro monasterio Sancti-Amantii.	720
II. NICOLAI CLARA-VALLENSIS IN PERSONA S. BERNARDI.		G. EPISTOLÆ S. BERNARDI TOMUS SECUNDUS. — TRACTATUS MORALES, DOCTRINALES ET ASCETICI.	
Epist. CDLXVII. — Nicolai Clara-Vallensis ad comitem et Barones Britanniæ, in persona domini Clara-Vallensis pro negotio crucis.	672	Prefatio in tomum II.	721
Epist. CDLXVIII. — Ejusdem ad Mannelem Comitem Constantinopolitanum imperatorum, in persona domini Clara-Vallensis. — Ut filium comitis Theebalui in hoc nomine militem.	674	Monitum J. Merlini Horsii ad lectores.	723
Epist. CDLXIX. — Ejusdem ad Lucanum episcopum, in persona domini Clara-Vallensis. — Incitativa ad fortitudinem.	675	PE CONSIDERATIONE LIBRI QUINTI ad Eugeniodum tertium.	
III. DIVISORUM AD S. BERNARDUM ET ALIOS.		Prelogus.	727
Epist. CDLXX. — Alfonsi regis ad S. Bernardum.	675	Liber PRIMUS.	727
Epist. CDLXXI. — Sugilii abbatii S. Oionysii ad S. Bernardum. — Gratias agit de consolacione sibi in extremis agenti data, seque ipsius commendat orationibus.	675	Cap. I. — Pontifici, tam variis occupationibus presso, conulet.	727
Epist. CDLXXII. — Everni Steinfeidensis præpositi ad S. Berwardum. — De hereticis sui temporis.	676	Cap. II. — Vis consuetudinis ad inducendos pravos mores, et duritiam cordis.	729
Epist. CDLXXIII. — Henrici Remensis ad Bernardum.	680	Cap. III. — Indignata proceribus Ecclesie continuo causis litigantium vindicatis et decidendis incumbere.	731
Epist. CDLXXIV. — Joannis Aletani episcopi ad Berwardum.	680	Cap. IV. — Quæ servitus digna, quæ indigna servo severum Dei.	732
Epist. CDLXXV. — M. Cracoviensis episcopi ad S. Berwardum. — Illum invitat ad conversionem Ruthenorum.	681	Cap. V. — Non gerendam aliorum earam cum suis ipsius incuria et neglectu.	734
Epist. CDLXXVI. — Thomae quondam abbatis Mauriciensis ad S. Bernardum.	682	Cap. VI. — Non tam episcopis, quam principibus judiciam potestem compete.	735
Epist. CDLXXVII. — Matrone cuiusdam ad S. Berwardum.	685	Cap. VII. — Pietati et rerum eternarum considerationi in primis vacandum esse.	736
Epist. CDLXXVIII. — B. ad. S. Bernardum. — In indisciplinato monacho agit.	686	Cap. VIII. — Ex pietate et contemplatione pulcherrimum quatuor primarum virtutum harmoniam et concordiam.	739
Epist. CDLXXIX. — Hugonis Metelli ad S. Bernardum. — In qua ejus iudees fuse prosequitur.	687	Cap. IX. — Recentia Pontificum exempla pietatis corrindenda, vietra limitanda.	739
Epist. CDLXXX. — Ejusdem Hugonis Metelli ad S. Bernardum. — Se suoque ab accusatione purgare conatur.	688	Cap. X. — Abusus advocatorum, judicium, procuratorum et quoque fraudes graviter perstringit.	739
Epist. CDLXXXI. — Ejusdem Hugonis, in persona abbatis sui ad Guillelmum abbatem. — Excusat, quod ad Heriberti sui calamitas aliquanto durius respondat.	690	Cap. XI. — In advocationes et procuratores, qui ex impietate quiescent faciunt, severe animadvertisendum.	741
Epist. CDLXXXII. — Haimonis archidiaconi Catinaensis ad Bernardum.	691	Liber SECUNDUS.	741
Epist. CDLXXXIII. — Ejusdem ad eundem.	691	Cap. I. — Apologiam instituit, ob infeliciem successori expeditionis in Terram Sanctam suscepit.	741
Epist. CDLXXXIV. — G. ad S. Bernardum. — ad excusandum Ambianensem episcopum, ab expeditione transmarina.	692	Cap. II. — Considerationis a contemplatione distinctio.	743
Epist. CDLXXXV. — Samsonis archiepiscopi Remensis ad sanctum Bernardum. — De conditione monasterii Morensis, dicesis Lingonensis.	693	Cap. III. — Considerationis quatuor puncta designat.	745
Epist. CDLXXXVI. — tierci episcopi Trecensis ad S. Bernardum de Buleuxie abbatis.	693	Cap. IV. — Notitiam sui ipsius triplici consideratione surcompletitur; et primum quidem considerationis membrum sic exequitur.	746
Epist. CDLXXXVII. — Gaudentii episcopi Cernetiensis		Cap. V. — Alterum membrum considerationis proprie tem neque sit, et unde.	746

CAP. XIII. — Ab otio et nugis vanisque sermonibus Pontificem dehortatur. 736

CAP. XIV. — Personarum exceptionem in judicis summopere vitandam. 737

LITERA TERTIAS. 737

CAP. I. — Pontificis esse, nou tam ut omnes suo dominio subjiciat, sed ut omnes, quantum fieri potest, ad Ecclesie gremium perducat. 737

CAP. II. — Quis modus in appellationibus ad sedem apostolicam adhibendus sit. 761

CAP. III. — Presules Ecclesie non tam ut presint, ac semetipos pascent, quam ut alii presint, constitutos esse. 764

CAP. IV. — Graus ordinum et dignitatum, quae in Ecclesia sunt, non temere confundendos ac perturbandos. Hinc abusum querendi privilegia ac exemptiones perstringit. 766

CAP. V. — Summo Pontifici incambere curam de apostolicis decrevis, et majorum institutis per totum orbem servandis. 769

LITERA QUARTUS. 769

CAP. I. — Tractat de iis quae circa ipsum sunt. 771

CAP. II. — De cieri et populi Romani moribus agit, et de veterum pastorum cura ac vigilancia. 772

CAP. III. — De vestium pompa resectando, et zelo Pontificis necessario. 773

CAP. IV. — Quales collaterales et coadjutores a Pontifice adhibendi: ubi de virtutibus prolatorum. 778

CAP. V. — Exemplis commentatur abstinentia munera rum; et arroganter ministrorum Papae perstringit. 782

CAP. VI. — Penitenti non convenire, ut ipse gravioribus intento, rei domesticæ curam; proindeque alteri ponitis econome committendam. 784

LITERA QUINTUS. 787

CAP. I. — De his qui supra nos sunt, id est de Deo rebusque divinis, considerationem instituit, ad quas modo per creaturas eriguntur. 787

CAP. II. — Assignat varios considerationis gradus. 789

CAP. III. — Ea quae supra nos sunt, Deum scilicet et angelos, investigari opinione, fide et intellectu. 790

CAP. IV. — Angeli quomodo considerandi. 791

CAP. V. — Gratias ac dotes angelorum a Deo in ipsis derivari. 794

CAP. VI. — Principiū et essentiae rationem proprie soli Deo convenire. 795

CAP. VII. — Deum et simplicem et trinum esse. 797

CAP. VIII. — Personarum pluralitatem in Deo consurgere ex proprietatibus; essentiam tamen unam et simplicem esse. 799

CAP. IX. — Ut in Deo simplex natura est in tribus personis, sic contra in Christo plures naturas in unam personam coalescere. 800

CAP. X. — Parabola, quae est apud Matthæum de tribus satis, Christi personæ accommodatur. 801

CAP. XI. — Continuatio considerationis de Deo. 802

CAP. XII. — Deum et bonorum operum pium remuneratore, et scelerum & quissimum vindicem esse. 802

CAP. XIII. — De longitudine, latitudine, profunditate et sublimitate Dei profunde et eleganter discurrit. 804

CAP. XIV. — Modum, quo predicta secundum Apostolum comprehendere possumus, ostendit. 805

Admonitio in opusculum sequens. 807

TRACTATUS DE MORIBUS ET OFFICIO

EPISCOPORUM.

Prologus. 809

CAP. I. — Arduum at periculosum esse munus episcopi; ideoque ei bonis consiliis opus. 809

CAP. II. — Honorem et decus dignitatis ecclesiasticae non consistere in externo splendore, sed in morum ei virtutum decore. 810

CAP. III. — Præsulum potissima et dignissima orna menta, castitas, charitas, humilitas. 816

CAP. IV. — Cura sincera fidei, et charitatis non ficta, præsuli maxime necessaria. 818

CAP. V. — De virtute humilitatis omnibus quidem, sed prelatis in primis necessaria. 820

CAP. VI. — Latus et vera gloria in conscientia cuiusque reponenda; attamen non sine formidu, quia Deus est scrutator et Iudex cordium. 822

CAP. VII. — Ambitionem ecclesiasticorum, promotionem juniorum, et plurimatatem beneficiorum perscringit. 823

CAP. VIII. — Humilitatem et modestiam episcoporum com mendat. 828

CAP. IX. — Abbates exemptionibus præpostore studentes arguntur. 830

Admonitio in opusculum sequens. 833

SERMO DE CONVERSIONE AD CLERICOS.

CAP. I. — Quod nemo converti ad Dominum, nisi Dei

voluntate preventus et ejus voce interius clamante, possit. 833

CAP. II. — Quod ipsa vox Domini omnibus se offerat, et anima sub ipsi nolente representetur. 835

CAP. III. — Quod per vocem Dei, anima ratio, quasi in libro, omnia mala reprehendere, reprehendere, disjudicare et discernere valeat. 836

CAP. IV. — Quod diligens iniuriam, oili animam, et carnem suam: et de peccantibus infructuosa post mortem. 837

CAP. V. — Quod vermis conscientiae in presenti, sentiri et suffocari debet, non in immortalitatem soveri ac nutriti. 838

CAP. VI. — Difficultatem conversionis et luctam resipiscere parantis, graphicè representat. 839

CAP. VII. — Respiratio consolationis pauperibus spiritu seu anima miseriam agnoscendi. 841

CAP. VIII. — Carnales voluptes, et divitias esse omnino vanas, fallaces, et momentaneas. 841

CAP. IX. — Quod impossibile sit peccantem latere. 844

CAP. X. — Non solum declinando a malo, sed et faciendo bonum salutem obtineri. 845

CAP. XI. — Convari molientes acris a solitus vitiis tentari, ipsis vero luctum esse necessarium. 846

CAP. XII. — Quomodo voluntas suaviter inducenda ad amandum et desiderandum cœlestia. 847

CAP. XIII. — Conversus mira suavitatem ac deliciis vita pize ac spiritualis redi. 847

CAP. XIV. — In terrenis non esse ultam satietatem nisi fastidio conjunctum: at cœlestium desideria experiendo se super etescere. 848

CAP. XV. — Furganda memoria a peccatorum sordibus fiducia divina misericordie. 849

CAP. XVI. — Misericordiam divinam obtineri, misericordia sibi ipsi priuam: deinde proximo. 850

CAP. XVII. — Oculos cordis continuo mundandos, ut Deus videri possit. 850

CAP. XVIII. — Pacificos merito beatificari nomine filiorum Dei. 851

CAP. XIX. — Graviter perstringit ambitiosos, qui temere et indigne sacras Ecclesie functiones usurpant. 852

CAP. XX. — Arguit incontinentes, qui sacros Ordines impudenter temere non verentur. 853

CAP. XXI. — Serio cohortatur ad penitentiam. 853

CAP. XXII. — Bonorum pastorum est docere; nec fugere persecutiones propter iustitiam. 853

Admonitio in opusculum sequens. 857

LITERA DE PRAECEPTO ET DISPENSATIONE.

Epistola ad abbatem Columbensem, de opere sequenti. 859

Prefatio ad monachos Carnotenses in tractatum sequentem. 861

CAP. I. — An monasticæ Regulæ instituta præceptia sint, an consilia duntaxat. 861

CAP. II. — In constitutionibus majorum quando et a quibus dispensandum. 862

CAP. III. — Dispensationem in lege divina soli Deo reservatam esse. At qua sunt legis aternæ, omnino etiam Deo esse immutabilia. 864

CAP. IV. — Quid prælati circa dispensationem Regulæ licet. 865

CAP. V. — Legem obedientiam non esse extendendam a prælatis ultralimites professionis, neque citra contrahendam. 867

CAP. VI. — Religiosum perfectionis cupidum non debere obedientiam intra certos professionis limites constringere. 868

CAP. VII. — Obediens gradus, et inobediens gravitas quomodo nescenda, juxta distinctiones præmissas. 868

CAP. VIII. — Gravius peccari legum contemptu quam neglectu. 870

CAP. IX. — Prælato tongueam Deo obedienti esse. 871

CAP. X. — Obedientiam non esse gravem et molestam, nisi imperfectis, invitis et carniibus; ceteris suavem et facilem. 874

CAP. XI. — Præcepta essa imparia, ideoque transgressionem. 875

CAP. XII. — In Regula æque ac in lege divina dispartitam esse inobedientiem. 877

CAP. XIII. — Refellit monachos, difficultatem, vel etiam impossibilitatem obedientiæ religiosa nimium exigitur. 878

CAP. XIV. — Cui conscientia errans non æque convertit malum in bonum, vel bonum in malum. 880

CAP. XV. — An quantum obedientia varietat meritum, tantum inobedientia valeat ad demeritum. 884

CAP. XVI. — Transitus et mutatio monasterii quatenus probanda. 885

CAP. XVII. — Ad dubia quædam ex Patribus proposita respondet. 888

CAP. XVIII. — Morte abbatis non licere professis mutare locum. 890

CAP. XIX. — Ad alia quædam dubia respondet. 891

CAP. XX. — Binas Pauli sententias in speciem pugnantes conciliat. 892

Admonitio in opusculum sequens. 893

APOLOGIA S. BERNARDI ABBATIS AD GUILLEMUM

THEODORICI ABBATEM.

Præfatiuncula. 895

CAP. I. — Prolitetur se suosque ab obrectatione religiosi Ordinis prorsus alienos. 898

CAP. II. — Purgat se S. Bernardus, et Ordinem Cluniacensem commendat. 900

CAP. III. — Varietatem religiosorum Ordinum non debere præjudicare vinculo charitatis. 901

CAP. IV. — Se ceteros omnes Ordines charitate, unum professione tenere. 903

CAP. V. — Religiosos aliorum Ordinum amulos et obrectatores acsi stylo aggreditur. 904

CAP. VI. — Arguit temore iudicantes, et calumniantes modum vivendi Cluniacensem. 905

CAP. VII. — Spiritualis exercitatio fructuosis corporali. 907

CAP. VIII. — Cluniacensem vitia, virtutem nomine palliata, perstringit. 908

CAP. IX. — Eboracem intertemporiam comparat cum antiquorum monachorum parcimonia. 909

CAP. X. — Vestium ornatum luxumque in eisdem persequitur. 912

CAP. XI. — De causa car superioros subditorum vita non corrigit. Luxuria et splendidum prælatorum apparatum perstringit. 913

CAP. XII. — Luxum et abusum in templis et oratoris extenuantis, ornatibus, pingendis, arguit. 914

CAP. XIII. — Modus et media mitius charitatis et pacis lovendæ summatim colligit, denique transfigua instabilitatis notat. 916

Admonitio in opusculum sequens. 917

LIBER AD MILITES TEMPLI, de Lando novæ militiae.

Prologus. 921

CAP. I. — De Laude novæ militiae. 921

CAP. II. — De militia sæculari. 923

CAP. III. — De Militibus Christi. 924

CAP. IV. — De conversatione Millium Christi. 925

CAP. V. — De Templo, 927

CAP. VI. — De Bethleem. 929

CAP. VII. — De Nazareth. 930

CAP. VIII. — De monte Oliveti et valla Josaphat. 931

CAP. IX. — De Jordane. 931

CAP. X. — De loco Calvarie. 932

CAP. XI. — De Scopulcro. 932

CAP. XII. — De Bethphage. 933

CAP. XIII. — De Bethania. 939

Admonitio in opusculum sequens. 940

TRACTATUS DE GRADIBUS HUMILITATIS ET SUPERBIAE.

Prefatio. 941

CAP. I. — Christum esse viam humilitatis, qua pervenitur ad veritatem. 941

CAP. II. — Quo fructu ascendantor gradus humilitatis. 943

CAP. III. — Quo ordine gradus humilitatis ad propositum bravium veritatis perdantur, et quomodo Christus per passionem didicit misericordiam. 944

CAP. IV. — Primus veritatis gradus est, primum seipsum attendere, seu propriam miseriariam agnoscere. 948

CAP. V. — Secundus gradus veritatis s.t., ex agnitione proprie infinitus, compati miseria proximi. 950

CAP. VI. — Tertius gradus veritatis, mundare oculam cordis ac contemplanda coelestia et divina. 951

CAP. VII. — Quomodo sancta Trinitas hoc tres veritatis gradus in nobis operator. 952

CAP. VIII. — Gradus iidem in raptu sancti Pauli declarantur. 954

CAP. IX. — Gemitus et suspiria sancti Bernardi, ad Veritatem velantibus. 955

ALTERA PARS TRACTATUS. De duod. cim gradibus superbie.

CAP. X. — De primo superbie gradu, qui est curiositas. 957

CAP. XI. — De secundo gradu superbie, qui est levitas animi. 963

CAP. XII. — De tertio gradu superbie, qui est inepita beatitia. 963

CAP. XIII. — De quarto gradu superbie, qui est jactantia. 964

CAP. XIV. — De quinto gradu superbie, qui dicitur singularitas. 965

CAP. XV. — De sexto gradu superbie, id est arrogatio. 965

CAP. XVI. — De septimo gradu superbie, qui est præsumptio. 966

CAP. XVII. — De octavo gradu superbie, qui est defensio peccatorum. 966

CAP. XVIII. — De nono gradu superbie, qui est simulata confessio. 966

CAP. XIX. — De decimo gradu superbie, qui est rebello. 968

CAP. XX. — De undecimo gradu superbie, qui est libertas peccandi. 968

CAP. XXI. — De daodecimo gradu superbie, qui est consuetudo peccandi. 969

CAP. XXII. — An et quomodo orandum pro desperatis, et mortuis secundam animam. 969

Admonitio in opusculum sequens. 971

LIBER DE DILIGENDO DEO.

Prefatio. 973

CAP. I. — Qware et quomodo diligendus sit Deus. 974

CAP. II. — Deus quantopere ab hominibus meratur amari, ob bona tum corporis tum anime. Quomodo ea agnoscentur et habenda citra donantis injuriam. 975

CAP. III. — Christiani quantes habeant stimulos animandi Deum præ infelitibus. 978

CAP. IV. — Quinam ex Dei recordatione consolationem capiant: quive magis ad ejus amorem idonei. 980

CAP. V. — Chrisianum quantum incumbat debitum amoris. 982

CAP. VI. — Brevis anacephalæsis et summa prædiciorum. 983

CAP. VII. — Non sine fructu et præmio diligi Deus; et terrenis non satiati humani cordis appetitum. 984

CAP. VIII. — De primo gradu amoris, quo diligit homo se propter se. 987

CAP. IX. — De secundo et tertio gradus amoris. 989

CAP. X. — De quarto gradu amoris cum nec seipsum diligit homo nisi propter Deum. 990

CAP. XI. — Hæc amoris perfectio non competit etiam solutiis animabus beatorum, ante resurrectionem. 993

CAP. XII. — De charitate ex opistola ad Cartusionos scripta. 993

CAP. XIII. — De lege propriæ voluntatis et capiditatis, servorum et mercinariorum. 986

CAP. XIV. — De lege charitatis filiorum. 997

CAP. XV. — De quatuor gradibus amoris, et felici statu patrisceœlestis. 998

Admonitio in opusculum sequens. 999

TRACTATUS DE GRATIA ET LIBERO ARBITRIO.

Prefatio. 1001

CAP. I. — Ad boni operis meritam, una cum gratia Dei, concurrite liberi arbitrii consensum. 1001

CAP. II. — Quid liberum arbitrium, seu in quo consistat libertas. 1003

CAP. III. — Triplicem esse libertatem, Naturæ, Gratiae, Glorie. 1004

CAP. IV. — Qualis libertas competat animalibus sanctis caro soluti: quære Deo, et omni creature rationali communis. 1006

CAP. V. — An libertas o miseria, seu complaciti, detar in hoc saeculo. 1008

CAP. VI. — Ad volendum bonum gratiam omnino esse necessariam. 1010

CAP. VII. — Utram primi homines in paradiſo trina illa libertate prædicti fuerint, et post peccatum. 1013

CAP. VIII. — Libertatem arbitrii remanere post peccatum. 1014

CAP. IX. — Imaginem et similitudinem Dei ad quam conditi sumus, in triplici libertate consistere. 1016

CAP. X. — Similitudinem divinæ imaginis in nobis reformari per Christum. 1018

CAP. XI. — Libero arbitrio nihil derogari per gratiam, neque per tentationem. 1020

CAP. XII. — Ad negans fidem meta mortis et pænærom, excusetur a culpa, vel desitutur libero arbitrio. Ubi negotio Petri discutitur. 1021

CAP. XIII. — Merita hominis mera esse Dei munera. 1021

CAP. XIV. — Quid gratis, quid libero arbitrio in negotio salutis attribuendum. 2029

Admonitio in opusculum sequens. 1029

TRACTATUS DE BAPTISMO ALIISQUE QUÆSTIONIBUS.

Prefatio.	1031
CAP. I. — Non obligasse Baptismum, ex quo dictum fuit Nicodemo, « Nisi quis renatus, » etc.	1031
CAP. II. — Baptismi obligationem expisse primus post sufficientem ejus promulgationem. In necessitatibus articulo sufficie Baptismum fide et voto suscep- tum, sicut et martyrium.	1034
CAP. III. — Iustos Veteris Testamenti non tam clarum habuisse notitiam futurorum mysteriorum fidei, quam nos habemus præteriorum.	1038
CAP. IV. — Ostendit dari peccatum per ignorantiam, contra assertorem contrariae opinionis.	1041
CAP. V. — Sententia quamdam suam male acceptam a calumnia vindicat, nempe, quod Angulos latuerit consilium Incarnationis Dominice.	1042
Admonitio in opusculum sequens.	1043
CAPITULA HERESUM PETRI ABÆLARDI.	
CAP. I. — Horrepta similitudo sigillo æro, de specie et genere ad Trinitatem.	1049
CAP. II. — Quod Spiritus sanctus non sit de substantia Patris.	1049
CAP. III. — Quod ea Deus solummodo possit facere, vel dimittere, vel eo modo tantum, vel eo tempore quo facit, non alio.	1049
CAP. IV. — Quod Christus non assumpsit carnem, ut nos a jugo diaboli liberaret.	1050
CAP. V. — Quod neque Deus et homo, necque homo persona, quæ Christus est, sit tertia persona in Trinitate.	1051
CAP. VI. — Quod Deus non plus faciat ei qui salvator anlequam colleret gratiæ, quam ei qui non salvatur.	1052
CAP. VII. — Quod Deus non debeat mala impetrare.	1052
CAP. VIII. — Quod non contraximus ex Adami culpam, sed ponam.	1052
CAP. IX. — Quod corpus Domini non cadit in terram.	1052
CAP. X. — Quod propter opera nec melior nec peior efficiatur homo.	1052
CAP. XI. — Quod non paccaverunt qui Christum crucifixi ignoranter; et quod non sit culpa ascribendum quidquid per ignorantiam.	1053
CAP. XII. — De potestate ligandi et solvendi.	1053
CAP. XIII. — De suggestione, defectatione, et con- sensu.	1054
CAP. XIV. — Quod ad Patrem proprie vel specialiter pertinet omnipotencia.	1054

TRACTATUS DE ERRORIBUS ABÆLARDI.

Prefatio.	1053
CAP. I. Impia Abælardi de sancta Trinitate dogmata recenset, et explodit.	1053
CAP. II. — In Trinitate non esse admittendum ullam disparitatem, sed omnimodam æquitatem.	1055
CAP. III. — Absurdum dogma Abælardi, nomina absoluuta et essentialia unius personæ proprie et specialiter attribuentis, oppugnat.	1057
CAP. IV. — Refellit definitionem fidei, qua dicit Abælardus fidem, esse aestimationem.	1061
CAP. V. — Arguit Abælardum, sua sensa aut somnia unanimi Patroni sententias preferentem, præseruit ubi dicit Christum non video incarnatum, ut hominem liberaret de potestate Satanae.	1062
CAP. VI. — Io opere liberationis humanæ non solum misericordiam, sed et justitiam relucere.	1065
CAP. VII. — Abælardum perstringit, impie ac temere Dei secreta scrutantem et extenuantem.	1067
VIII. — Quare Christus tam gravem ac laboriosum nos liberandi modum suscepit, cum sola ejus voluntas seu iussio sufficeret.	1068
CAP. IX. — Christum veoisse in mundum, non solum instructionis nostra, sed et liberationis causa.	1071

VITA SANCTI MALACHIAE.

Prefatio Ad Conganum abbatem.	1073
-------------------------------	------

CAP. I. — Pueritia et adolescentia S. Malachiae.	1073
CAP. II. — Religiosa vita iuocrinum.	1077
CAP. III. — Ordinibus initiatus episcopi vices gerit.	1078
CAP. IV. — Malcho episcopo plenius instituendus adhuc ret.	1079
CAP. V. — Sorori defunctæ sacrificii oblatione succurrit.	1081
CAP. VI. — Monasterium Benchorensis desolatum instaurat.	1082
CAP. VII. — Dyssenteria laborentem curat.	1083
CAP. VIII. — Episcopatum Connerensem, licet invitatus suscipit.	1084
CAP. IX. — Monasterium Ibracense construit.	1085
CAP. X. — Fit archiepiscopus seu primas Hibernias.	1086
CAP. XI. — Insidias evadit incolumis, anchoribus male perditis.	1088
CAP. XII. — Hostes seu armatos, in ipsum armatos, virtute animi et constanti in Deum fide lenit, et sibi conciliat.	1089
CAP. XIII. — Deus Malachiae detractores punit.	1091
CAP. XIV. — Sedem metropolitanam paci redditam resignat.	1092
CAP. XV. — Romam proficiisci deliberat, pallium a Pontifice petitur.	1092
CAP. XVI. — Romanus tendens, et inde rediens, Claram-Vallum visitat.	1094
CAP. XVII. — Diversa beneficia sanitatum per eum collata.	1095
CAP. XVIII. — Reversus in patriam, lotus curæ pastorali et reformationi incumbit.	1096
CAP. XIX. — Virtutum ejus insignia, et mores vero presule digni.	1097
CAP. XX. — Energumens vexatos a dæmoniis liberat.	1099
CAP. XXI. — Beneficia moribundis et parturientibus praestita.	1100
CAP. XXII. — Concubinario obstinato exitium denuntiat.	1100
CAP. XXIII. — Varia sanitatum beneficia variis praestita.	1101
CAP. XXIV. — Femina sine sacramento Extremæ Unctionis defunctam resuscitat.	1103
CAP. XXV. — Alias diversa beneficia in diversis collata.	1104
CAP. XXVI. — Veritatem corporis Christi in Eucharistia prognosticavit.	1105
CAP. XXVII. — Pacem et concordiam inter dissidentes mirabiliter conciliat.	1106
CAP. XXVIII. — Sacrum ædificium moliens, adversarium patitur, sed mox ultione divina corrumpit.	1108
CAP. XXIX. — Claret prophetia spiritu, et omni miraculorum gratia.	1111
CAP. XXX. — Locam et diem mortis sue prædictit, et causa pallii ennoiter ad papam Eugenium suscipit.	1112
CAP. XXXI. — Rursus Claram-Vallum venit, moriturus loco et tempore quo desideraverat.	1114
HYMNUS DE S. MALACHIA.	
Admonitio in opusculum sequens.	1118
Prologus super Antiphonarium Cisterciensis ordinis.	1121
TRACTATUS DE CANTU.	
APPENDIX AD TRACTATUS MORALES ET DOCTRINALES.	
Monitum in opusculum sequens.	1131
S. BERNARDUS SUPER HYMNUM: <i>Jesu nostra redemptio.</i>	1133
Monitum in opuscula duo sequentia.	1133
Liber de Passione Christi et doloribus Matris eius.	1134
TRACTATUS AD LAUDEM GLORIOSÆ V. MARIE.	1141
Monitum in opusculum sequens.	1147
TRACTATUS DE CORPORE DOMINI.	1149
TRACTATUS CANTANDI GRADUALE.	1151
TONALE S. BERNARDI.	1153

INDEX ALPHABETICUS

EPISTOLARUM S. BERNARDI.

A

- (209) Abbatii Sancti-Albini Andegavensis, epistola 201.
 Abbatii Sancti-Benedicti, 421.
 Abbatii canonicorum regularium Sancti-Petri de Monte,
^{76.}
 Abbatii cuidam, forte Bernardo Italo, 336.
 Abbatii Eboracensi, 94, 313.
 Abbatii Sancti-Nicasii Remensis, 32.
 Abbatii Trium-Fontium, 274.
 Abbatii de Trunco-Berengarii, 417.
 Abbatii cuidam Ordinis Sancti-Benedicti, 443.
 Abbatilas Cisterci congregatis, 143.
 Abbatibus Suessione congregatis, 91.
 Abbatibus quibusdam, 102, 421, 427, 442, 444, 452.
 Abbatissas Fabriacensi, 391.
 Adama monacho Morimundi, 5, 7.
 Adelaidi ducisse Lotharingie, 119, 120.
 Ailicurtis canonicis regularibus, 3.
 Alardo monacho Cisterciensi, 414.
 Alberico cardinali episc. Ostiensi, 219, 230-232.
 Alberoni primicerio Metensi, 30.
 Alberto inclusio, 403.
 Alexandro episcopo Lincolniensi, 64.
 Alessandro Priori de Fontibus, 320.
 Alfonso regi Portugallie, 308, 457.
 Algensibus monachis, 142.
 Alviso abbati Aqesceneti, 65.
 Alviso episcopo Arelatensi, 395.
 Amedeo Altæ-Cumbie aldati, 447.
 Amicis quibusdam, 424, 426, 429, 430, 443, 450.
 Anastasi (Sancti-) monachus, 343.
 Andreæ avunculo suo, militi Templi, 283.
 Angelberto comiti Engolismensi, 299.
 Anonym s quibusdam, 440, 446, 448, 453 454.
 Aquitanie episcopis, 126.
 Ardutioni Gebennensi electo, 27.
 Ardutioni jam episcopo, 28.
 Arnoldo abbati Bonæ-Vallis, 310.
 Arnoldo abbati Morimundi, 4.
 Artaldo abbati Prullaciensi, 75.
 Ascelino seu Anselmo episcopo Rossensi, 205.
 Attoni episcopo Trecensi, 23.
 Attoni et clero Trecensi, 203.

B

- Baldinno abbati de Castellione, 40.
 Baldinno jam episcopo Noviomensi, 402.
 Baldinno abbati Reatino, 201.
 Beatrici nobili et religiose matronæ, 118.
 Beneventi (Sancti-) abbati, 463.
 Bernardo legato apostolico, 302.
 Bernardo Priori Portarum, 250.
 Bernardo de Portis Certusiensi, 153, 154.
 Bertini (Sancti-) monachis, 384, 385.
 Blesensi comitissa, 309.
 Brunoni abbati de Clara-Valle, 281.
 Brunoni Coloniensi, 6.
 Brunoni Coloniensi electo, 8.
 Brunoni jam archiepiscopo Coloniensi, 9, 10.
 Burchardio abbati Balernensi, 446.
 Burgundiae ducissa, 121.

(209) Note numerales epistolam designant.

C

- Capitulo Cisterciensi, 145.
 Capitulo nigrorum monachorum, 91.
 Coelestino II papæ, 235, 358, 359.
 Canonicis regularibus de Aldicurte, 3.
 Cardinali presbytero, 335.
 Cardinalibus Romanæ curiæ, 168, 188, 230-232, 236,
 237.
 Claræ-Vallenbius monachis, 143, 144.
 Cisterciensi capitale, 243, et annæ 273.
 Clero Mediolanensi, 132.
 Clero et populo Francie orientalis, 363.
 Courado duci Zeringensi, 97.
 Conrado regi Romanorum, 183, 244.
 Constantiensi episcopo, 195.
 Conversis quibusdam, 462.

D

- Drogoni monacho Sancti-Nicasii Remensis, 34.
 Duci et ducissa Lotharingie, 119.
 Duciæ Burgundiae, 121.
 Duciæ Lotharingie, 119, 120.

E

- Ebalo episcopo Catalannensi, 58.
 Eboracensi archiepiscopo, 93.
 Elie cardinali, 293.
 Eliæ mouachi parentibus, 111.
 Engolismensi comiti, 299.
 Episcopis Aquitanie, 126.
 Episcopis et cardinalibus Romanæ curiæ, 168, 188.
 Episcopis Senonas convocandis, 187.
 Episcopo cuidam, 100.
 Episcopo cuidam, 422.
 Episcopo Trecensi, 427.
 Ernecilli quondam comit. Britannie, 116, 117.
 E-kilo archiepiscopo Lundensi, 390.
 Eugenio III papæ, 238-240, 245-249, 251, 252, 256-
 259, 261, 262, 268-270, 273, 275-278, 280, 283-286, 291,
 294, 298, 305, 309.
 Eustachio occupatori Valentiniæ sedis, 183.

F

- Fabriacensi abbatisse, 391.
 Falconi decano Ecclesiæ Lugdunensis, 165.
 Falconi electo archiepiscopo, 173.
 Flaviacensis monachus, 67, 68.
 Francie orientalis clero et populo, 363.
 Francorum regi, 448.
 Fratribus, 450.
 Fuleeni adolescenti, 2.

G

- G. abbati, 405.
 G. cardinali, 332, 333.
 G. cardinali diacono, 368.
 Galtero episcopo Laudunensi, 272.
 Gaufrido abbati Sancte-Maria Eboracensis, 94, 313.
 Gaufrido abbati Sancti-Medardi, 66.
 Gaufrido opiscopo Carnotensi, 55, 56, 57.
 Gaufrido Lexoviensi, 112.

Gaufrido de Loratorio, 125.
 Gaufrido de Perrona et sociis ejus, 109.
 Gaufridi parentibus, 111.
 Gerardo abbatii Pultariensi, 81.
 Gerardo cancellario sancte Romanae Ecclesiae, 219.
 Gildmino albatii Sancti-Victoris Parisiensis, 410.
 Gilheberto Universali episcopo Londoniensi, 24.
 Godefrido Priori Clarae-Vallensi, 317.
 Gregorio Tarquinio cardinali, 333.
 Gualtero de Calvo-Monte, 101.
 Guarino abbatii Alpensi, 254.
 Guidoni abbatii Arremarensi, 297, 398.
 Guidoni abbatii Molismensi, 80.
 Guidoni abbatii Trium-Fontium, 69, 70.
 Guidoni cardinali et cancellario, 367.
 Guidoni cardinali Pisano, 334.
 Guidoni de Castello, 192.
 Guidoni episcopo Lansancensi, 26.
 Guidoni legato sancte Romanae Ecclesiae, 196.
 Guidoni thesauro Ecclesiae Lugdunensis, 163.
 Guignoni Priori, et ceteris Cartusiæ majoris Religiosis, 11, 12.
 Guilenco episcopo Lingonensi, 59, 60.
 Guillermo abbatii Sancti-Theodorici, 83, 86, 327.
 Guielmo comiti Pictavorum et duci Aquitanie, 127, 128.

H

Haimerico cancellario sancte Romanae Ecclesiae, 15, 20, 48, 51-54, 137, 160, 162, 181, 311, 316, 338.
 Helie cardinali, 295.
 Helie monachi parentibus, 111.
 Henrico archidiacono, 403.
 Henrico archiepiscopo Moguntino, 365.
 Henrico archiepiscopo Senonensi, 42, 43, 182, 316.
 Henrico cardinali, 295.
 Henrico de Murdach, abbatii de Valle-Clara, 106, 321.
 Henrico comiti Campania, 279.
 Henrico episcopo Virdunensi, 62, 63.
 Henrico episcopo Wistoneosi, 93.
 Henrico regi Anglorum, 92, 138.
 Herberio abbatii Sancti-Stephani Divionensis, 234.
 Hibernia tritribus, 374.
 Hildeberto archiepiscopo Turonensi, 123, 124.
 Hilfonso coniuti Saucti-Egidii, 241.
 Hildegardi abbatisa, 366.
 Hildegario abbatii Flaviacensi, 67, 68.
 Honorio II papæ, 13, 14, 46, 47, 49, 50.
 Hugoni abbatii Pontiniaciensi, 33.
 Hugoni abbatii Premonstratensti, 253.
 Hugoni abbatii Trium-Fontium, 274.
 Hugoni arch'episcopo Rothomagensi, 25, 418.
 Hugoni cardinali episcopo Ostiensi, 287, 290, 296, 306, 307.
 Hoganii comiti Campanie, Templi militi facto, 31.
 Hugoni Farsito, 35, 36.
 Hugoni novitio, postea Bonæ-Vallis abbatii, 202.
 Hugoni de Sancto-Victore, 77.
 Hugoni episcopo Rothomagensi, 418.
 Humaldo archiepiscopo Lugdunensi, 22.
 Hemberto abbatii Igoiacensi, 141

I

Ideæ comitissæ Nivernensi, 375.
 Igmaro seu Ymaro cardinali episcopo Tasculano, 219, 230-232.
 Ignotis quibusdam, 98, 116.
 Imperatrici Romanorum, 137.
 Innocentio II papæ, 156, 150, 152, 155, 156, 158, 159, 161, 164, 166, 167, 169, 171, 172, 176-180, 184, 189, 190, 191, 198, 199, 210-218, 314, 318, 323, 330, 337, 339, 340, 343, 346-351, 432.
 Ivoni seu Yvoni cardinali, 193.

J

Januensibus civibus, 129.
 Jerosolymorum patriarchæ, 173, 193.
 Jerosolymorum reginæ, 206, 289, 354, 355.
 Joanni abbatii de Buzai, 233.
 Joanni Cirite abbatii, 464.
 Joanni Cremensi cardinali presbytero, 163.
 Joannis (Sancti-) Carnotensis abbatii, 82.
 Joranno abbatii Sancti-Nicasii Remensis, 32.
 Joseleno episcopo Suessionensi, 222, 223, 225, 227, 263, 342.
 Judicii quibusdam, 125.

Lætensi abbatii, 400.
 Laniuenensi episcopo, 272.
 Legatis apostolicis, 302.
 Leiberto abbatii Sancti-Michaelis, 399.
 Lemovicensi episcopo, 329.
 Leonio abbatii Saneli-Bertini, 389, 383.
 Lotharingiæ duci et ducisse, 119.
 Lotharingiæ ducissæ, 120.
 Lothario imperatori, 138, 140.
 Luca abbatii Cnissiacensi, 79.
 Ludovico Grossi regi Francorum, 44, 235.
 Ludovico Juniori regi Francorum, 170, 220, 221, 226, 282, 303, 304.
 Ludovico regi Francorum, 466.
 Lugdunensi archiepiscopo, 394.
 Lugdunibus canonis, 174.

M

Malachiaæ archiepiscopo Hiberniaæ, 341, 356, 357.
 Mar. et uxori ejus, 421.
 Mariaæ (Sancti-) Trecensis sanctimoniali quidam, 115.
 Materteræ imperatoris Hispaniarum, 453.
 Mathildi comitissæ Bleseuci, 300.
 Mathildi ducissæ Burgundiaæ, 121.
 Mathildi regina Anglorum, 315.
 Mattheo legato, 21.
 Mattheo Albanensi episcopo, 461.
 Mediolanensibus civibus, 131, 133.
 Mediolanensi clero, 132.
 Mediolanensibus novitiis, 134.
 Milisendi Jerosolym. reginæ, 206, 289, 354, 355.
 Monacho quidam, 99.
 Monachis de Sancto-Anastasio, 346.
 Monachis Trium-Fontium, 71.

N

Nicasii (Sancti-) Remensis abbatii, 32.
 Nicolai (Sancti-) de Salto abbatii, 83, 84, 406.
 Novitiis Mediolanensibus, 131.
 Novitiis quibusdam, 462.

O

Odoni abbatii Belli-Loci, 407.
 Odoni abbatii Majoria-Monasterii, 397.
 Ogeio canonico regulari, 87, 88, 89, 90.
 Ostiensi episcopo, 287, 290, 296, 306, 307.

P

Pape in gratiam Trecensis episcopi, 432-439.
 Patriarchæ Jerosolymitano, 175, 393.
 Petro abbatii Cellensi, 293, 419.
 Petro abbatii Cluniaciensi, 147-149, 228, 265, 267, 364, 387, 389.
 Petri (Sancti-) de Monte abbatii, 76.
 Petro decano Bisuntino, 197.
 Petro diacono cardinali, 17, 18, 19.
 Petro episcopo Palentino, 372.
 Petro episcopo Papiensi, 133.
 Petro presbytero cardinali, 16.
 Philippo Turonensis Ecclesie invasori, 151.
 Pisani civibus, 130.
 Praemonstratiensi abbatii, 203.
 Praevaricatori quidam pacti sui, 415.
 Priori quidam Vallis, 441.

R

Radullo patriarchæ Antiocheno, 392.
 Rainaldo abbatii Fusniaciensi, 72-74, 413.
 Rainaldo archiepiscopo Remensi, 312.
 Regi Francorum, 449.
 Reginæ Jerosolymorum, 206, 289, 354, 355.
 Religiosis quibusdam, 101.
 Richardo abbatii Fontanensi in Anglia, 96.
 Richræ imperatrici Romanornin, 137.
 Ricinuo episcopo Tullensi, 61, 396.
 Roberto abbatii de Dunois, 324, 325.
 Roberto nepoti suo, 1.
 Roberto Putto cardinali cancellario, 362.
 Rossensi episcopo, 205.
 Rogerio regi Sicilie, 207, 208, 209.
 Romane curie cardinalibus et episc., 236, 237.
 Romane curie tribus episc., 219, 230, 231, 232.
 Roiano pontifici, 328.
 Romano subdiacono, sanctæ Romanae Ecclesie, 105.

Romanis, sive senatui populoque Romano, 243.
 Rorgoni de Abbatis-Villa, 409.
 Rualeo abbatii Sancti-Anastasii, 260.

C

Sæculari cuidam, 292.
 Sancte sorori imperatoris Hispaniae, 301.
 Sanctimoniali cuidam, 114.
 Sanctimoniali de monasterio Sanctæ-Marie Trecensis, 115.
 Senonensi clero, 202.
 Simoni abbati S. Nicolai de Salto, 83, 84, 406.
 Simoni duci Lotharingia, 119.
 Simoni filio Castellani Cameracensis, 186.
 Sophiæ virginis, 113.
 Spirensi populo, 363.
 Stephano abbatii Sancti-Joannis Carnotensis, 32.
 Stephano cardinali episcopo Praenestino, 219, 221, 230-232, 331.
 Stephano episcopo Metensi, 29.
 Sugerio abbati, 78, 222, 266, 369-371, 376-381.

T

T. adolescenti, qui vitam monasticam voverat, 412.
 Theobaldo archipiscopo Caetaniensi, 361.
 Theobaldo coniiti Campaniae, 37-41, 271.
 Thomæ de Sancto-Audomaro, 108.
 Thomæ preposito de Beverla, 107-111.
 Totoisanus civibus, 212.
 Trecensi clero, 203.
 Trecensis episcopo, 427.
 Trium-Fontium monachis, 71.
 Trunci Bereungarii abbati, 417.
 Turstino archiepiscopo Eboracensis, 95, 349.

U

Ugerio episcopo Andegavensi, 200.

V

Valis curdam Priori, 411.
 Wilemo episcopo Lingonensi, 59, 80.
 Willelmo abbati de Rievalle, 353, 360
 Willelmo abbati Trecensi, 408.
 Willelmo coniiti Autissindorensi, 464.
 Willelmi monachi Clarae-Vallensis fratre, 103.
 Willelmo patriciorum Jerosolymorum, 175, 393.

Y

Ymaro seu Igmaro cardinali episcopo Tusculano, 219, 230-232.
 Yvoni seu Iovoni cardinali, 193.

DIVERSORUM LPISTOLL. AD BERNARDUM ET ALIO.

A. enjussum abbatii Reatinensi, epist., 482.
 Abbatii Spinæ ad S. Bernardum, epist. 373.
 Adriano IV pape capituli generalis nigrorum monachorum, epist. 480.
 Alexandro III pape capituli generalis nigrorum monachorum, epist. 481.

Bartholomæi episcopi Landunensis ad Samsonem Remensem, epist. 476.
 Bernardi abbatis Itali ad Innocentium, epist. 343.
 Bernardi ejusdem ad S. Bernardum, epist. 354, 466.
 Britannie comiti et baronibus, Nicolai Claræ-Vallensis, in persona Bernardi, epist. 461.
 Celestino II Claræ-Vallensi, epist. 309.
 Capituli generalis nigrorum monachorum ad Adrianum IV, epist. 480.
 Capituli ejusdem ad Alexandrum III, epist. 481.
 Capitulu Cisterciensi Eugenii epistola, præmissa ep. 273.
 Capitulo eidem Hugonis episc. Ostiensis, epist. 475.
 Claræ-Vallensium ad Celestinum II, epist. 359.
 Episcopis apud Senones congregatis Innocentii II papæ rescriptum, epist. 494.
 Eugenii III pape ad capitulum Cisterciense epistola, præmissa epist. 273.
 Fastredi abbatis Claræ-Vallensis ad quemam ordinis sui abbatem, epist. 478.
 G. ad S. Bernardum, opist. 472.
 Gaufridi episcopi Cataneus ad Stephanum episcopum Parisiensem, epist. 427.
 Guilleimi abbatis Sancti-Theoderici ad Gaufridum Carnotensem et Bernardum, epist. 326.
 Henrici episcopi Treceusis ad S. Bernardum, epist. 474.
 Hildeberti archiepiscopi Turicensis ad S. Bernardum epist. 122.
 Raimonis archidiaconi Caiauensis ad S. Bernardum epist. 470, 471.
 Hugonis episcopi Ostiensis ad capitulum Cisterciense epist. 437.
 Hugonis Metelli ad S. Bernardum, epist. 467-469.
 Hugonis Metelli in persona abbatis sui ad Guillelmum abbatem, epist. 469.
 Innocentii II papæ rescriptum ad episcopos venonis congregatos, epist. 194.
 Innocentii II papæ privilegium S. Bernardo concessum epist. 382.
 Innocentio II papæ Bernardi abbatis dat, epist. 343.
 Joannis abbatis Caæ-Mariæ ad S. Bernardum, epist. 386.
 Lucano episcopo Nicolai Claræ-Vallensis, epist. 463.
 Manuelli Commodo imperatori Constantinopolitano Nicolai Claræ-Vallensis, epist. 462.
 Nicolai Claræ-Vallensis ad coniitem et actores Brianos, in persona Bernardi, epist. 461.
 Nicolai Claræ-Vallensis ad Manuelem Commodum imperatorem Constantinopolitum epist. 462.
 Nicolai Claræ-Vallensis ad Lucanum episcopum, epist. 463.
 Noviomensi præposito G. Petri de Roya, epist. 479.
 Petri Venerabilis, abbatis Cluniacensis, ad S. Bernardum, epist. 229, 261, 388.
 Petri de Roya novilli Claræ-Vallensis ad S. Bernardum præpositum Noviomensem, epist. 479.
 Reatinensi abbati cuiusdam A. epist. 482.
 Samsonis archiepiscopi Remensis ad S. Bernardum, epist. 473.
 Stephano episcopo Parisiensi Gaufridi episcopi Carnotensis, epist. 461.
 Turstini archiepiscopi Eboracensis ad Willelmen Gaujacensem pontificem, epist. 477.
 Willelmo Lauduariensi pontifici Turstini archiep. q. Eboracensis, epist. 477.

INDEX EPISTOLARUM S. BERNARDI

PRO ARGUMENTI QUALITATE DISPOSITUS.

(210) EPISTOLE ECCLESIASTICÆ.

De rebus theologicis, et de disciplina ecclesiastica.
De tempore que coepit obligare baptisimus, 77, modo tractatus 11 in tomo II.
Super Evangelio Luce, 461.
De forma baptismi, 403.
Contra errores Petri Abbadardi, 181-195, 326, 327, 330-338.

Contra errores Arnaldi Brixiensis, 196, 196.
Contra Hæreticum hereticum, 241, 242.
Contra schisma, 219.
Judeus non esse persequendos, 388.
De bello contra hostias Ecclesie, 236, 363.
De ejus successu, 298, 386.
De penitentia ob defectum in Missa commissione, 69.
De penitentiis ob crimina imponenibus, 61, 62.
De impedimento matrimonii ob consanguinitatem, 371.
Contra divertitiam et nuptias post ipsum, 216, 220, 231.
De qualitate divinorum officiorum, 398.
De conceptione beatae Mariae, 174.
De festo Machabaeorum, 98.
Adversus clericum conjugatum et autitem, 203.
Adversus eos qui beneficia pueris conferant, 271, 426.
Contra turbas ecclesiasticas, 166, 157, 230, 318, 451.
Contra occisores clericorum, 158, 163.
Pro diversis causis ecclesiasticis, 19, 20, 22, 30, 59,
251, 261, 262, 270, 283, 285, 314.
Pro iuribus ecclesiistarum seu monasteriorum, 14, 15, 16,
43, 44, 60, 263, 291, 352.

De exemptionibus monasteriorum, 179, 188, 325.

De summo pontifice et curia Romana.

Hortatoria ad suscipiendum, Innocentium, 121-134,
133-140.

Congratulatoria de Eugenii electione, 237, 238.
Pro reconciliacione Romanorum cum Eugenio, 24, 244.

De morte ejusdem Eugenii, 357.

Pro reverentia erga pontificem, 176, 183.

Paracletica ad pontificem pro defensione oppressorum,
198, 199, 217.

Pio pace precaranda, 358.

Pro monasterio, 273.

Admonitoriae ad cancellarium sanctæ Romanae Ecclesiæ, 311, 362.

Contra quendam legatum, 290.

De episcopis.

Pro electione episcopi, 202.

Pro confirmatione episcoporum, 15, 170-172, 289, 348.

Beriberativa, an acceptandus episcopatus, 8.

Contra quasam electiones, 153, 164-170, 250, 273,
280, 328-330.

De recta episcopalis dignitatis administratione, 9, 10,
25-28, 42.

Exhortatoria ad humilitatem, 392, 393.

Congratulatoria ob pacem procuratam, 29.

Congratulatoria ob amorem pauperum et paupertatis,
23, 24.

Commendatoria pro Remensi archiepiscopo, 247, 284.

Commendatoria pro aliis episcopis, 294-296, 302, 303,
307, 339, 340, 341, 428, 432, 434, 437, 439.

Nomina primariorum epistolam designant.

Pro episcopis depositis, 212, 246, 247.
Apologetice episcoporum apud reges, 38, 46, 47.
Apologetice episcoporum apud Papam, 49, 50, 51, 152,
413.
Pro iuribus episcoporum, 177-180, 429.
Costra quosdam episcopos, 182, 248, 252, 268...
Contra intrusos, 150, 151, 183, 235, 326, 328, 340,
346, 347.
Quonodo se gerendum erga episcopum intrusum, 353,
360.
Contra testamentum episcopi, 276.
Beriberativa, an abdicandus episcopatus, 319.
Reddita ratio administrationis, 237.

EPISTOLE MORALIS.

De virtutibus et vitiis

De charitate et compassione, 11, 12.
De eleemosynis, 23, 24, 35, 100, 207, 416, 420, 451.
De eleemosynis in monasteria, 316.
De resolutione, 279, 283.
De redditione nepotis, 407.
De vera auctorita, 271, 324, 409.
De perseverantia, 454.
Contra avaritiam, 193.
Contra ducas, 373.

Ad reges et principes.

De reverentia papæ et episcopis ab ei exhibenda, 63,
183.
Pro pace cum Ecclesia, 220-226.
Pro concilio celebrando, 255.
Pro confirmatione episcoporum, 282.
Pro vita excommunicato, 30.
De charitate et eleemosyna, 207, 208, 209.
Contra Ecclesiæ vexationes, 224.
Contra exactiones, 299.
Dehortatoria a bello, 91.

Id ministeros regios.

Pro pace, 222-227.
Hortatoria ad zelum, 377.

Ad studium bona fame, 381.

Ad viduas nobiles.

De modo vivendi in viduitate, 289.
Quonodo se gerat regna vidua, 354.
Conseiatoria ad filii vita degeneri, 200.

EPISTOLE ASCETICÆ.

De vocatione, statu et virutibus religiosis.

Hortatoria, ut animo cara preferatur corporis sollicitudini, et ut seculo renuntietur, 440.
Paracletica ad ingressum in religionem, 104-108, 411,
412.
Ad profectum, 234, 343, 385.
*Ad studium disciplina regularis, nunc præmissa epis-
tola, 273.*
De capitulis generalibus nigrorum monachorum, 81,
493.
De moribus primorum Cisterciensium, 88, 492.

Congratulatoria de electione vita religiosa, 31, 34, 109,
134, 322.
De reformatione monasterii, 489.
Ad revocandos eos, qui in taxiora ducerantur, 1.
Ad revocandos apostatas, 2, 112, 415.
Ad revocandos errantes, 4-7.
Contra eos qui alios a vita religiosa avocant, 292.
Excusatoria ad parentes eorum qui ad vitam monastica-
cam congerant, 64, 111.
De amore solitudinis et silenti, 21, 43, 52, 69.
De vita monachis peregrinatione, 57, 399.
De usu pharmacorum, 345.
De consortio mulierum monachis vitando, 79, 405.
Pro pace inter Cluniacenses et Cistercienses, 229.
De brevitate et parcitate litterarum, 88, 90.
De Religioso qui nupserat, 76.
De transitu ad aliam religionem, 94, 313, 443.
Apologeticæ de admissione alienorum Religiosorum, 3,
32, 33, 63-68, 253, 293, 382, 395, 396.

Ad sanctimoniales.

De virginitatis prærogativa, 413.
An eremi propositum sanctimoniali conveniat, 115.
Congratulatio ad sanctimonialeum, quæ ad meliorem
frugem se receperat, 114.

Pro abbatibus et superioribus.

De abbatis electione, 320, 321.
Pastoralis officiū munia describuntor, 201.
Horatoria ad curam animarum, 54.
Ad onera prælatura patienter toleranda, 73, 260.
Querela de imposita prefectura, 314, 373.
Ad leniter recipiendos errantes, 55, 70, 80, 84, 101,
237, 400, 414, 417, 421, 444, 452.
De ejectione incorrigibilium, 102.
De monacho indisciplinato, 466.
De novitio dyscole, 325.

De fundatione monasteriorum, 73, 342.
Pro reformatione monasteriorum, 58, 91, 96, 391, 427.
Congratulatoria de ipsa reformatione, 78, 142, 254, 369.
Consolatoria de conatu reformationis frustrato, 83.
Responsoria de abdicando onere pastorali, 82, 86, 87,
452.
De amovendo abbate indisciplinato, 493.
Contra eos qui curam pastoralem temere abjecerant,
141, 233.
Commendatoria pro abbatis, 394, 447.

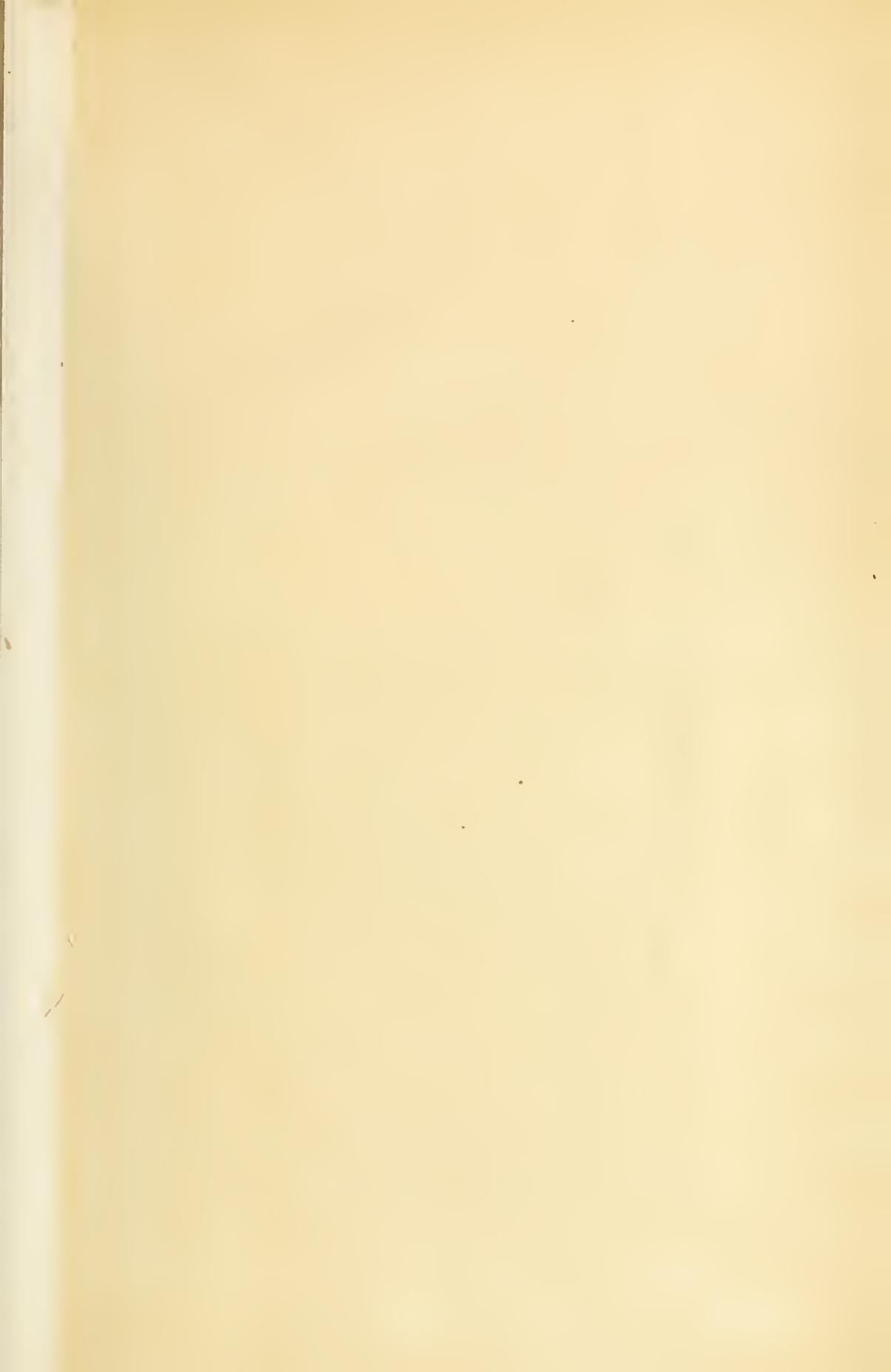
*EPISTOLÆ VARIÆ.**Pro se ipso.*

Apologetice pro se ipso, 48, 81, 203, 218, 223, 250,
306, 397, 423.
Retractorioria, 469, 274.
Excusatoria, 446, 448.
Urbane seu familiare, 74, 83, 116, 118, 143, 144, 145,
147, 148, 204, 228, 442, 445, 449.
Ad agendas gradiarum actiones, 120, 147, 181, 304,
312, 341, 368, 384, 390, 428.
Modestæ, 18, 72, 123, 135, 146, 153, 218, 223, 263.

Pro aliis.

Pacificæ, 36, 97, 121, 136, 137, 148, 200, 253, 301, 307.
Commendatoria pro afflictis et pauperibus, 35, 37-40,
56, 227, 351, 422, 424, 425.
Pro amicis, 53, 258, 277, 278, 309, 435, 436.
Pro consanguineo, 206.
Pro abbatе vexato, 231.
Pro alio abbate inope, 379.
Pro religiosis, 41, 53, 173, 175, 186, 198, 208, 353,
357, 383, 418, 419, 442.
De adolescente qui se in ordine recipi postulabat, 441.
Consolatoria de morte amici, 374.
Incepatoria 281.
De bello sacro, 457, 458.

FINIS TOMI CENTESIMI OCTOGESIMI SECUNDI.

BQ
310
•M35
iii

4 April 19 MAX.

June 19 McCa
Aug 1985

182.

25 | 30
22 |
20 | 20
18 |
16 |
14 |
12 |
10 |
8 |
6 |
4 |
2 |
0 |

